

HARIVAMŚA

VOL. I

INTRODUCTION, CRITICAL TEXT AND NOTES.

THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S. SUKTHANKAR†

(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR†

(April 1943—March 1961)

P. L. VAIDYA

(since April 1961)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†; R. N. DANDEKAR; S. K. DE†;

F. EDGERTON†; A. B. GAJENDRAGADKAR†; P. V. KANE; R. D. KARMARKAR†;

V. G. PARANJPE; V. K. RAJAVADE†; N. B. UTGIKAR†; V. P. VAIDYA†;

H. D. VELANKAR†; RAGHU VIRAT†; M. WINTERNITZ†;

R. ZIMMERMANN† AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI

RAJA OF AUNDH

UNDER THE PATRONAGE OF THE RAJA OF AUNDH; THE BRITISH ACADEMY, LONDON; THE CENTRAL
GOVERNMENT OF INDIA; THE PROVINCIAL GOVERNMENTS OF BOMBAY, MADRAS, BURMA, AND
U. P.; THE STATES OF BARODA, HYDERABAD (DECCAN), GWALIOR, PHALTAN, MYSORE,
BHAVNAGAR, SANGLI, KOLHAPUR, PATIALA, DHAR AND RATLAM; THE UNIVERSITIES
OF BOMBAY, CALCUTTA, POONA AND TRIVANDRUM; AND OTHER DISTINGUISHED DONORS

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

POONA

THE HARIVAMSA

BEING THE KHILA OR SUPPLEMENT TO THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED

BY

PARASHURAM LAKSHMAN VAIDYA

General Editor, Mahābhārata

HONORARY MEMBER

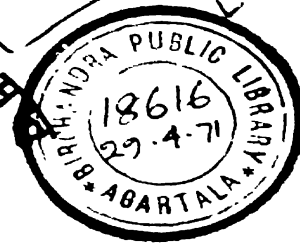
BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

VOLUME I

(Critical Text)

REFERENCE

तेजस्विना वधी तमसा

RETROCONVERTED
B. C. S. C. L.

*Under the patronage of the Government of India
and the State of Maharashtra*

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

P O O N A

*The entire cost of preparation and production of this Volume
of the Critical Edition of the Harivamsa has been borne by
the Government of India (Ministry of Education) and
the State of Maharashtra (Education Department)*

**Printed by Dr. R. N. Dandekar, M. A., Ph. D., at the Bhandarkar Institute Press, Poona 4
and**

**Published by Dr. R. N. Dandekar, Hon. Secretary, Bhandarkar Oriental Research Institute
Poona 4 (INDIA)**

PREFACE

Even when the project of the Critical Edition of the *Mahābhārata* had been first mooted by the Bhandarkar Oriental Research Institute, nearly fifty years ago, it was decided that the Critical Edition would comprise not only the eighteen *Parvas* of the Great Epic but also the *Harivaṃśa*, which had been traditionally regarded as its *Khilapavāna*. Naturally enough, during the first thirty years and more, the Institute applied its entire energy to the completion of the Critical Edition of the main epic. When, however, in course of time, the end of that work was well-nigh in sight, the Mahābhārata Department began to think of commencing the work on the *Harivaṃśa* in right earnest. Accordingly, the preliminaries in that connection were taken in hand, in an informal manner, in August 1954. Later, at a solemn function organized at the Institute on November 19, 1954, Rishtrapati Dr. RAJENDRA PRASAD formally inaugurated the work of the Critical Edition of the *Harivaṃśa* by writing down on the collation-sheet, in his own hand, its first stanza. It may be recalled that the work of the Critical Edition of the *Mahābhārata* had been inaugurated in a similar way by Ramakrishna BHANDARKAR thirty-five years before.

It must be confessed that, in the initial years, the work on the *Harivaṃśa* did not show any appreciable progress--and this mainly for want of adequate funds. The appeal for funds issued by the Institute did not evoke any hopeful response though, it must be gratefully mentioned, Dr. RAJENDRA PRASAD himself had opened the list of subscribers with a personal donation of Rs. 1,000. In 1960-61, Dr. S. K. BELVALKAR, who had then been the General Editor of the *Mahābhārata*, applied to the Government of India for a suitable grant for the *Harivaṃśa*. After I had taken over as General Editor in April 1961, on the retirement of Dr. BELVALKAR, I pursued the matter, specially urging on the Ministry of Scientific Research and Cultural Affairs the advisability of creating opportunities for the proper utilization, in connection with a text-critical project such as that of the *Harivaṃśa*, of the trained and efficient personnel of the Mahābhārata Department who would have to be otherwise soon disbanded. Thereupon the Ministry appointed a small *ad hoc* committee to examine the details--academic, administrative, and financial--of the *Harivaṃśa* scheme submitted by the Institute. The committee visited Poona, discussed the whole scheme with the workers of the Institute, and finally recommended in their report that the estimated cost of the project amounting to Rs. 3,60,000--which amount, the committee privately felt, erred on the side of being over-moderate--be borne by the Ministry. Ultimately the the Government of India agreed to pay, in ten annual instalments, two third of this amount and persuaded the Government of Maharashtra to pay the remaining one third.

With this welcome assurance of adequate financial assistance, for which our most grateful thanks are due to the Government of India and the Government of Maharashtra, the Institute immediately set out to implement the project of the Critical Edition of the

Harivaṁśa by, first of all, strengthening its staff of collators and apparatus-writers. The critical editing of the *Harivaṁśa*, which contains over 18,000 stanzas; involves a detailed examination of as many as 36 manuscripts written in as many as 8 scripts. The text-critical methodology adapted here is essentially similar to the one adopted in the case of the *Mahābhārata*, though a few modifications have to be made in it in view of the special character of this *Khilaparvan*.

Before concluding this Preface, I should like to record my grateful thanks to the Bhandarkar Oriental Research Institute and its Honorary Secretary Dr. R. N. DANDEKAR for the honour they have done me in inviting me to be the General Editor of the *Mahābhārata* in 1961 after the retirement, on account of age, of Dr. S. K. BELVALKAR who had piloted the scheme of the Critical Edition of the *Mahābhārata* for a full period of eighteen years. It may not be out of place to state here that the first General Editor of the *Mahābhārata*, the late Dr. V. S. SUKTHANKAR, came to the office of the General Editor at the age of 40; the late Dr. BELVALKAR, his successor, at the age of 62; while I took this office when I was 71. All the three General Editors did their job according to their intellectual level, in which the part played by their assistants was highly creditable, and was duly recognised by them. I, as Editor of *Harivaṁśa*, was lucky to have four chief assistants like the four arms of the hero of the poem, viz., Shri. N. M. Khuperkar, who alas! suddenly passed away on 1st January 1968, Shri. G. G. Soman, Pandit V. D. Patwardhan, and Shri. V. V. Jayade. All of them did their job loyally and creditably, and I should like to make a grateful mention of the fact here. Dr. A. D. PUSALKER and Professor V. M. BEDEKAR, though not mainly concerned with the *Mahābhārata* Department as such, had also rendered me great help when it was sought. I must, therefore, tender my thanks to them. The staff of the Institute's Press, particularly the foreman, Shri. S. B. Mahabaleshwarkar, spared no pains to do their job as perfectly as was humanly possible.

Thus, we have come to the end of the job of the Critical Edition of the *Mahābhārata* including its *Khila*, the *Harivaṁśa*, undertaken by the Institute in 1919. The task was huge and difficult, and no single person should appropriate the credit to himself to have finished it. It was a co-operative job in which scholars and patrons have put their best, and I feel sure, that both the classes will have the satisfaction of having used their learning and money to achieve a task which, I am sure, will go down in history as a highly creditable performance.

P. L. VAIDYA
Editor, *Harivaṁśa*
and
General Editor, *Mahābhārata*

TABLE OF CONTENTS

VOLUME I

Preface	page v
Abbreviations and Diacritical signs	„ viii
Facsimile of the Śāradā Codex	facing page ix
Introduction	ix
Text and Critical Apparatus	1
Critical Notes	785

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding.
 addl. = additional.
 adhy., adhys. = adhyāya(s).
 App. = Appendix.
 Arj. = Arjunamiśra.
 Bhāgavata P. = Bhāgavata Purāṇa,
 N. S. Press edition.
 Bom. ed. = Bombay edition of the HV
 printed at Shri Venkateshwar Steam
 Press.
 Cal. ed. = Calcutta ed. of HV.
 chap. = chapters(s).
 comm. = commentary(taries).
 cont. = continue(s).
 corr. = corrected, correction.
 Crit. App. = Critical Apparatus.
 ed. = edition.
 fig. = figure(s).
 fol. = folio(s).
 foll. = following.
 fragm. = fragment(ary).
 G(ed.) = Grantha Edition, 1897.
 hapl. = haplographic(ally).
 HV = Harivaṃśa.
 illeg. = illegible.
 inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
 ins. = insert(s).
 int. lin. = *inter lineas* (between the lines).
 interp. = interpolate(s).
 introd. = introduction, introductory.
 L. = Line.
 m or marg. = marginal(ly).
 Mañjarī = Bhāratamañjarī (Kāvyaṃālā 64).
 Manu. = Manusmṛti (ed. N. S. P.)
 MBh. = Mahābhārata.
 Nil. = Nilakaṇṭha.
 om. = omit(s), omitting.
 orig. = original(ly).

Poona ed. = Poona edition of Harivaṃśa
 Chitrashala Press, 1936.

post. = posterior.
 pr. m. = *propria manu* (by own hand).
 prob. = probably.
 r. = repeat(s), repeated.
 ref. = refer(ence).
 resp. = respective(ly).
 sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
 st. = stanza(s).
 supp. = supplementary.
 sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
 transp. = transpose(s), transposition.
 v. = verse.
 (var.) = with variations.
 v. l. = *varia(e) lectio(nes)*.

* * (in the critical footnotes) enclose
 citations from commentators.

[] besides their normal uses, enclose
 additions to Ms. readings.

() besides their normal uses, enclose
 superfluous letters, which should be
 omitted from Ms. readings.

* * (in the Ms. readings) indicate sylla-
 bles lost through injury to Ms.

~~~~~ printed below (or along the side
     margin of) any part of the consti-
     tuted text indicates that the reading
     of it is less than certain.

C denotes a "Commentary", prefixed
     to the abbreviation of the name of a
     commentator; thus, Ca. n. s. = Comm.
     of Arjunamiśra, Nilakaṇṭha, and
     Sūradāsa. A "p" is added on to de-
     note a "pāṭha" or variant; thus,
     Cnp = a pāṭha mentioned in the
     Comm. of Nilakaṇṭha.

INTRODUCTION

This first Critical Edition of the *Harivaṁśa*, the *Khilaparvan* of the *Mahābhārata*, is based on four printed editions, and 36 Manuscripts in 8 different scripts.

A-Printed Editions

1) Calcutta Edition (Cal. ed.), Vol. IV, *Khila Harivaṁśa parva*, pp. 445–1007, edited by Pandits of the Asiatic Society, Calcutta, and published by the same Society in A. D. 1839.

2) Bombay Edition (Bom. ed.) containing the text of the *Harivaṁśa* in three volumes and published by Shri Khemraj Shrikrishnadas at the Venkatesvara Steam Press, Bombay; first edition 1897, with a Hindi translation by Pandit Jwalaprasad Mishra of Moradabad (U. P.).

3) Poona Edition (Poona ed.) in one volume, with the commentary called *Bhārata-bhāṣya-dīpa* of Nilakaṇṭha Caturdhara, edited by Pandit Ramachandrashastri Kinjawadekar and published by Chitrashala Press, Poona, 1936.

4) Grantha Edition [G(ed.)] in Grantha script, printed in Lakṣmī-Hayānana Printing Press by Vangipura Shri Vedānta Rāmānujācārya in 1897.

There are a few more printed editions of *Harivaṁśa* in Devanāgarī script published by the Gita Press at Gorakhpur, and in Bengali script edited by Nrsingha Mukhopadhyaya and published in Calcutta in 1871. But for obvious reasons they were not consulted for this Critical Edition.

All the four printed editions divide the text of *Harivaṁśa* into three sub-parvans with separate adhyāya numbering for each. Thus the first *Harivaṁśaparvan* contains 55 adhyāyas (corresponding to 1–45 adhyāyas of the Critical Text), *Viṣṇuparvan* contains 128 adhyāyas (corresponding to adhyāyas 46–113 of the Critical Text), and *Bhaviṣyaparvan* contains 135 adhyāyas with m. or khilas (corresponding to adhyāyas 114–118 of the Critical Text). I have indicated these three sub-parvans in the left-hand corner of the right-hand page as well as on marginal references to editions. But the Mss. of *Harivaṁśa* consulted by me do not support such a division into sub-parvans as well as separate numbering of adhyāyas for each sub-parvan. All the three sub-parvans are, therefore, treated by me as one continuous text, and adhyāyas are numbered consecutively from 1 to 118. The reader, while referring to the Vulgate Text, has to bear this fact in mind. The concordance of the three editions at the end of Vol. II as well as marginal references in the Critical Text will help the reader in this respect.

THE HARIVAMŚA

B-Manuscripts

Besides these printed editions, the editor has used 36 manuscripts in several Indian scripts such as Śāradā, Newārī, Maithilī, Bengali, Devanāgarī, Telugu, Grantha, and Malayālam. Manuscripts in Oriya and Assamese scripts were not available. One manuscript in Nandināgarī script was collated, but it was found to give an identical text with that in Telugu script and was, therefore, not taken into account.

A group-wise description of the *manuscripts actually used* is given below :

NORTHERN RECENSION (N)

(a) North-Western Group

Śāradā Version (Ś)

Ś₁ = Poona, Maharashtra Government Collection (deposited at the BORI), No. 218 of 1875-76; in Śāradā script, written on birch-bark (Bhūrjapatra); folios 337; bound in leather; undated, but seems to be at least 500 years old.

Devanāgarī Group allied to the Śāradā Version (K)

K₁ = No. 9509 belonging to the Oriental Institute Library, Baroda; incomplete; written on paper; folios 1-262; undated.

K₂ = Poona, Maharashtra Government Collection (deposited at the BORI), No. 175 of 1879-80; dated Samvat 1679 = A. D. 1623; written on paper; folios 375; complete.

K₃ = Baroda, Oriental Institute Library, No. 160, dated Samvat 1681 = A. D. 1625; written on paper; folios 667.

K₄ = Poona, Maharashtra Government Collection (deposited at the BORI), No. 176 of 1879-80; dated Samvat 1762 = A. D. 1706; written on paper; folios 768.

(b) North-Eastern Group

Newārī Version (Ñ)

Ñ₁ = Microfilm of a palm-leaf manuscript from the Bir Library at Kathmandu, Nepal; no date.

Ñ₂ = Varanaseya Sanskrit Vishwavidyalaya; no number; complete; written on Nepalese paper. Dated Nepali year 811 = A. D. 1724.

Ñ₃ = Microfilm of a paper manuscript belonging to the Tribhuvana University, Kathmandu, Nepal; dated Nepali year 532 = A. D. 1445.

Maithili Version (V)

- V₁** = Darbhanga, Raj Library ; transcript in Devanāgarī script of a Maithili palm-leaf manuscript ; folios 442 ; dated Lakṣmaṇa Saṁvat 528 = A. D. 1648.
- V₂** = Poona, Bhandarkar O. R. Institute ; in Maithili script, purchased for the Institute at Darbhanga. Undated.
- V₃** = Darbhanga, Raj Library ; transcript in Devanāgarī script of a Maithili paper manuscript ; folios 243 ; dated A. D. 1670.

Bengali Version (B)

- B₁** = Dacca (East Pakistan) ; procured for the editor by Professor Anantlal Thakur of Vaishali Institute (Bihar) from the house of his maternal uncle. No date.
- B₂** = Calcutta, Sanskrit College ; folios 493 ; written on paper ; undated.
- B₃** = Calcutta, Vaṅgiya Sāhitya Pariṣad ; No. 337/80, written on paper ; folios 254 ; dated Śaka 1743 = A. D. 1820.

*(c) Central Devanāgarī version other than K (D)***Devanāgarī version of Nilakaṇṭha (Dn)**

- Dn₁** = Baroda, Oriental Institute Library, No. 8976 ; dated Saṁvat 1810 = A. D. 1753 ; paper.
- Dn₂** = Poona, Bharat Itihāsa Samśhodhan Mandal ; Mirikar Collection No 2 ; Library No. 25/218 ; dated Śaka 1675 = A. D. 1757 ; folios 607 ; written on paper.

Devanāgarī version of Sūradāsa (Ds)

- Ds₁** = Poona, Maharashtra Government Collection (deposited at BORI), No. 467 ; Vishrambag I ; paper ; undated.
- Ds₂** = Poona, Maharashtra Government Collection (deposited at BORI), No. 23/1868-1869 ; folios 473 ; undated.

Devanāgarī version (Bare Text)

- D₁** = Baroda, Oriental Institute Library, No 205 ; dated Saṁvat 1523 = A. D. 1446 ; folios 541.
- D₂** = Baroda, Oriental Institute Library, No. 3945 ; dated Saṁvat 1674 = A. D. 1617 ; paper.
- D₃** = Baroda, Oriental Institute Library, No. 3944 ; folios 440 , written on paper ; undated.
- D₄** = Poona, Maharashtra Government Collection (deposited at BORI), No. 679 of 1882-83 ; dated Saṁvat 1607 = A. D. 1550 ; paper.

Ds = Poona, Maharashtra Government Collection (deposited at BORI), No. 43 of 1879-80; new no. 35; folios 470; dated कार्तिक शुद्ध पञ्चमी, बुधवार, पूर्वाषाढा नक्षत्र, but no year mentioned.

Ds = Poona, Bharat Itihasa Samshodhan Mandal; No. 29; undated; folios 246. The text in this Ms. is a curious mixture of N and S recensions.

SOUTHERN RECENSION (S)

(a) Telugu Version (T)

T₁ = Tanjore, Saraswathi Mahal Library; No. 11879; folios 378; palm-leaf; undated, but very old.

T₂ = Madras, Government Oriental Manuscripts Library; No. 1971; in two parts; part I dated 8th March 1839; part II, folios 382; written on paper.

T₃ = Madras, Adyar Library, No. 73893; palm-leaf; folios 192; incomplete.

T₄ = Madras, Adyar Library, in two parts; both undated; part I No. 73546; folios 182; part II, No. 75879; folios 314; incomplete; many scribal errors.

(b) Grantha Version (G)

G₁ = Baroda, Oriental Institute Library, Nos. 6999 and 7000; palm-leaf; folios 334; undated.

G₂ = Madras, Adyar Library, No. 73433; palm-leaf; folios 296; incomplete; undated.

G₃ = Mysore, Oriental Institute Library, No. 3889; Palm-leaf; folios 334; undated.

G₄ = Madras, Adyar Library, No. VB 290; palm-leaf; folios 448; undated.

G₅ = Madras, Government Oriental Manuscripts Library, No. 8577; palm-leaf; folios 355; undated.

(c) Malayalam Version (M)

M₁ = Tripunithura (Keral), Sanskrit College Library, No. 67; palm-leaf; folios 205; incomplete (text ends with adhy. 113 of the Critical Edition).

M₂ = Tripunithura (Keral), Sanskrit College Library, No. 65; palm-leaf; folios 276; undated.

M₃ = Manuscript from Avanapparampu Mana Library (Keral), No. 100; palm-leaf; folios 265; undated; incomplete (up to adhy. 113 of the Critical Edition).

M₄ = Alwaye (Keral), from the collection of Punnokkothu Mana Library (in two parts), No. 16; palm-leaf; part I, folios 209; part II, folios 234; undated.

*C - Testimonia**A - Commentaries*

(1) The commentary of Nilakanṭha Chaturdhara (circa A. D. 1650-1690) is by far the most popular and easily available commentary on Harivaṁśa. It is named *Bhārata-Bhāra-Dīpa*. The text utilized by Nilakanṭha for this commentary is mostly that of the vulgate edition including the *Kailāsayātrā* portion, our App. I (No. 31) which is generally found in S Recension. Although Nilakanṭha in his introductory stanza (No. 7) states that for fixing his text he utilized Mss. coming from various parts of India, he seems to have mostly used Mss. in Devanāgarī and Bengālī scripts only. His commentary is sufficiently exhaustive, and he is often frank in admitting on occasions his inability to satisfactorily explain the difficult and contradictory points. I have shown elsewhere in this Introduction how and why the so-called contradictions have arisen. Nilakanṭha failed to realise that the original text of Harivaṁśa as a Khila of the Mahābhārata received numerous additions, from time to time, of stray episodes (Khilas) having no connection with the original theme of Harivaṁśa, and it is these additions that are responsible for contradictions. Besides, his own doctrine “खिले ग्रन्थेऽस्मिन्मवेपुराणार्थसंग्रहः” cited at the beginning of his commentary on the *Kailāsayātrā*, App. I (No. 31), is responsible for many of the so-called contradictions in the text. The above admission itself on the part of Nilakanṭha is an evidence of the miscellaneous character of Harivaṁśa and of its having received many additional passages as well as episodes. These passages and episodes, coming from a different tradition of bardic poetry, are introduced into the original form of Harivaṁśa and hence cannot be easily reconciled. For the general characteristics and evaluation of Nilakanṭha's commentary, the reader is referred to *Prolegomena* of the Ādiparvan, pp. LXV-LXIX.

(2) About the commentary of Arjunamiśra, we got a transcript of a paper Ms. which is very corrupt and almost unusable. Arjunamiśra hailed from Bengal and seems to show his preference to Bengālī readings (ऋति गौडीयः पाठः). He has commented on the Vulgate text. He lived earlier than A. D. 1534, and our Ms. is dated Sanyat 1690 = A. D. 1634. At the end of his commentary Arjunamiśra says —

इयमाश्चर्यपर्वणि दुर्बोधपदबोधिनी ।
 एका विरचिता शुभ्रा सतामास्तां मुदे सदा ॥
 श्रीदेवबोधविमलबोधशक्तिन्य(!)माधवाः ।
 नारायणश्च सर्वज्ञः पिता च गुरवो मम ॥
 एतेषामुपदेशेन स्वयं वा च क्वचित्कचित् ।
 हरिवंशस्य विग्रुतावुद्यमोऽयं समाभवत् ॥
 एषोऽजलिर्मया बद्धो विद्वत्सु कृतबुद्धिषु ।
 तैरेवास्याः परिष्कारो विधेयो गतमत्सरैः ॥

बारेन्द्रचोपहो (?) च कुलसविज्ञाप्येडु (?) पाठकराजश्रीमदीशाननय - भारताचार्य पाठकराज - श्रीमदर्जुनसिंहकृतायां महाभारतार्थ-
 संग्रहदीपिकायाम् आश्चर्यपर्वणि हरिवंशः समाप्तः ॥ ... संवत् १६९० पौषशुक्लाष्टम्यां समाप्तोऽयम् । गौडाक्षरं दृष्ट्वा लिखितम् ।

The above details in the colophon show that Arjunamiśra, the son of Īśāna, composed this commentary for which he used the (older) commentaries of Devabodha, Vimalabodha, Śāntenya (?), Mādhava, and Sarvajña Nārāyaṇa. He was also helped by his father Īśāna. The Ms., being corrupt, could be used only occasionally.

(3) Vimalabodha has also written a commentary called *Viṣṇuslokī* on the whole of the Mahābhārata including Harivanśa. He, however, comments on a few ślokaś of each parvan of both Mahābhārata and Harivanśa, which are often regarded as *Kūṭaslokaś*. The text presented belongs to the "Eastern" tradition, i. e. Bengali, Maithili and Newārī tradition, and more specially Bengali. A complete Ms. of it for the whole Mahābhārata is available in the Maharashtra Government Collection deposited at the B. O. R. Institute, Poona and bears No. 84 of 1869-70. It has 88 folios, and was copied in A. D. 1802 in Poona. This commentary also is sparingly used.

(4) We have one more commentary on the whole of Harivanśa. It was written by Suradāsa. He usually imitates and follows the explanations given by Nīlakaṇṭha. Two Mss. of this commentary along with text, viz., D₁ and D₂, were available and have been utilized.

(5) Vādirāja has called his commentary "Lakṣaṇikāra" which is on the whole of the Mahābhārata, including Harivanśa. For the Mahābhārata we obtained a transcript of this commentary from Mysore, but it did not contain the portion relating to Harivanśa. Yet we know for certain that he has commented on the Vulgate text of Harivanśa. We have evidence that he wrote an exhaustive commentary on the section of Harivanśa called "*Paṇḍurājanā*", relegated in this edition to App. I (No. 41). This portion of Vādirāja's commentary has been further commented by an unknown author and is called "*Lakṣaṇikāraṭīpikā*" (see Descriptive Catalogue of Sk. Mss., Dharwar, Vol. I, p. 26).⁷

(6) There are a few more commentaries on Harivanśa which are more or less Ṭippaṇas mentioned in the above Catalogue, one by Rāmacandra called "*Candrikā*" and the other by Jayarāma called "*Pratibhāvērthātīpikā*". They cannot be called full-fledged commentaries and were not used by me. I also noticed a few more Ṭippaṇas on Harivanśa in the Raj Library, Darbhanga, in Maithili script (see Catalogue, published by Bihar Government).

B - Epitomes

But by far the most important contribution to the text-constitution is made by Kṣemendra's *Bhārata-Maṇjari*. It is an epitome of the entire Mahābhārata including Harivanśa. It may be noticed that Kṣemendra's date is well-nigh fixed at A. D. 1046, and hence, the "Maṇjari" is very useful in determining the stage of the growth and contents of the various parts of the Mahābhārata and more particularly of Harivanśa, because after all Harivanśa is a Khila capable of admitting extra matter at any place. In my

opinion, *Harivaṁśa* received numerous such additions since its composition at about A. D. 400, and even the text before the author of “*Mañjarī*” is not free from such additions. It is important to note that our critical text of *Harivaṁśa* has 6073 stanzas; while *Mañjarī* has summarized it into 1522 stanzas. The three *Prādurbhāvas*, viz., *Varāha*, *Narasiniha* and *Vāmana* (our App. I [Nos. 42, 42 A and 42 B]) are summarized in further 119 stanzas. It should be noted that, like our *Śāradā* Ms., Kṣemendra makes no reference to episodes which I have excluded from the constituted text except the three *Prādurbhāvas* of *Varāha*, *Narasiniha* and *Vāmana*. The text of *Harivaṁśa* has been receiving additions from very early times, say, from the 4th or 5th century of the Christian era, while Kṣemendra’s *Mañjarī* represents a text of *Harivaṁśa* that was in existence at the middle of the 11th century, to be accurate, at about A. D. 1046. Portions from the inflated text could, however, be easily determined on the principle of Agreement and Difference among Mss. taken as a whole. I thus claim for my constituted text an antiquity ranging from the 4th century to 11th century. The portions eschewed from the constituted text were added during these 700 years making the Vulgate a bundle of *Khilas*. All such *Khilas* I have relegated to Appendix I printed in Volume II of the present edition. Kṣemendra’s *Mañjarī* has thus helped me immensely in arriving at the oldest form of *Harivaṁśa*.

DETAILED ACCOUNT OF THE MATERIAL

EDITIONS, RECENSIONS, VERSIONS, AND MANUSCRIPTS

(1) *Printed Editions*

I have used for this critical edition of the *Harivaṁśa* four printed editions. The late Dr. Sukthankar and his successors ignored the printed editions generally noting their variants when these variants were not found in any of the manuscripts used. In the case of *Harivaṁśa*, however, they were collated fully as each one of the printed editions in its own way, represented a manuscript-tradition which, I feel, may not have come down to us. It is the view of the present editor that these manuscript traditions represented by printed editions should be utilized, and their value of a manuscript tradition should be recognised. Of the four printed editions actually used and fully collated for this Critical Edition, I take that the Calcutta edition, as stated on the title-page of that edition, represents the best manuscripts in Bengali script available to the Editor in Bengal. Similarly, the Bombay and Poona editions represent the manuscripts available in Maharashtra, and the Grantha edition those in the Tamil country. The method adopted in reporting variants, however, is the same as adopted in the Critical Edition of the *Mahābhārata*.

(2) *Northern Recension*

The Northern Recension in the Critical Edition of *Harivaṁśa* is represented by 18 or 19 manuscripts drawn from *Śāradā* (1), *Kashmirī* (4), *Newārī* (3), *Maithilī* (3), *Bengalī* (3), *Devanāgarī* (except Dn and D. s) (6). Out of the eighteen Mss. (K and

D taken together), the entire group of K and Ds D₁₋₄ represents pure Northern recension while D₅ and D₆ represent an influence of southern recension in that they include the section called *Kailāsayātrā*, our App. I (No. 31). D₆ is a mixed version agreeing partly with N recension and partly with S recension.

(3) *Southern Recension*

The Southern recension in my Critical Apparatus is represented by Telugu version (4 Mss.), Grantha version (5 Mss.) and Malayālam version (4 Mss.). Out of the 13 Mss. of this recension, G₂ seems to represent an influence of the N recension, but otherwise it presents text of pure S recension. Out of four Mss. of the Telugu recension, T₃ and T₄ are damaged towards the end, and are incomplete.

(4) *Versions of Harivaṃśa*

The Mss. material of Harivaṃśa is divided into 9 versions, viz., Śāradā, Kashmiri (i. e., a version allied to Śāradā), Newāri, Maithili, Bengali, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayalam. All these versions are represented in my Critical Apparatus by manuscripts in the respective scripts except Kashmiri group, of which all manuscripts are in Devanāgarī script. Each version, again, has its own characteristic features represented by manuscripts in that script.

(5) *Characteristics of individual Manuscripts*

I must state at the outset, that I was very lucky to secure for this edition a number of very old manuscripts in practically all the scripts of India. In the case of the Mahābhārata, several parvans did not get a single Ms. in some of the scripts such as Newāri and Maithili.

(i) *Śāradā version*

Ś₁

Only one very old and genuine Ms. in Śāradā script came to my hand. It belongs to the Collection of old Bombay Government originally deposited in the Deccan College, Poona, now transferred to the Bhandarkar Oriental Research Institute, and bears No. 281 of 1875-76. It is written on birch-bark and has 337 folios. The last page of this Ms. is damaged, and hence no date or scribe's name is available. In my opinion, this Ms. seems to be at least 500 years old if not older still, and represents a tradition much older, even older than the tradition of Mss. available to Kṣemendra (*circa* A. D. 1050), because it is itself a copy made from an older original which also was worn out or broken; for Ś₁ notes lacunae here and there by dots and blank spaces. The text presented by this Ms. is the shortest, and many of its important variants and omissions from the vulgate are found supported by those recorded in the oldest Newāri and Malayālam Mss., viz., N₁ and M₁₋₄. Several long passages and episodes found in the current Vulgate are not found in Ś₁ and hence are relegated to App. I by me. They are surprisingly omitted in N₁ and M₁₋₄.

It is, therefore, natural that my Critical Text of Harivaniśa represents the most genuine and the oldest text, based as it is on the agreement of North-western, i. e., S₁; North-eastern, i. e., Ñ₁; and the extreme tip of the South, i. e., M₁₋₂. It may not be an exaggeration to say that the Critical Text in this edition represents a phase which is positively older than A. D. 1050, the age of Kṣemendra. If I am allowed to indulge in speculation, I claim for my Critical Text of Harivaniśa a date nearer to A. D. 600 or so. This does not mean that there are no interpolations in my text. I have pointed out in the Critical Notes on adhy. 73 that the entire adhy. seems to be an interpolation.

There are two more manuscripts in Śāradā script known to me. One of them is written on birch-bark, in the old Śāradā script as distinguished from the new Śāradā script. It comes from Kashmir, and belonged to the ruling family of the kings of Kashmir; it had come to the National Archives, New Delhi, for repairs. The Ms., however, is incomplete, having neither beginning nor end, and represents nearly one-third of the bulk of the original. A few specimens from this Ms. were obtained, which indicated that the text therein is an inflated text. The Ms., therefore, was not utilized for this edition.

Yet another Ms. in Śāradā script was reported to me. It belonged to the Scindia Institute of Ujjain. The Institute was kind enough to send this Ms. to me for use, and was with me for several days. I carefully examined this manuscript. It is written in neo-Śāradā script on paper. The copyist was no doubt a Kashmir Brāhmaṇa, probably on a visit to Banaras, and seems to have prepared this Ms. there as a pastime. The text of Harivaniśa in it is the inflated text almost identical with the Vulgate, and what is important to note is that there is a commentary of Nilakaṇṭha Caturdhara on the top as well as at the bottom of the page. It requires no argument to say that this Ms. was prepared much later than A. D. 1690, i. e., after Nilakaṇṭha's commentary on the whole of Mahābhārata was completed. As this Ms. in neo-Śāradā script was prepared so late, and as it contained Nilakaṇṭha's commentary, its value as a Ms. of Śāradā version is nil. There is, thus, only one Ms. in Śāradā script that was used for this edition, viz., S₁. Even this Ms., the shortest of all, has a number of exclusive star-passages. They are : 24*, 86*, 131*, 270*, 362*, 473*, 529*, 538*, 669*, 686*, 1008*, 1036*, 1080*, 1135*, 1268*, 1335*, 1459*, 1461*, 1487* and 1489* : twenty in all.

(ii) *K Version*

By K version of the Mahābhārata the late Dr. V. S. SUKTHAKAR, and his successors as editors of the different parvans understood a version which was either a direct copy from a Ms. in Śāradā script, or at the most a distant copy from a Śāradā Ms. The Mss. grouped and designated as K version, generally showed some external as well as internal signs common with Mss. of Śāradā version. In my group of Mss. of K version, however, there is a very thin resemblance with the genuine Śāradā version in variants; as far as omissions from the Vulgate which is a surer sign of affinity with genuine Śāradā

version, there are only a few. In other respects, the four Mss. of my K group represent a text which belongs to the inflated N recension.

K₁

This Ms. has only two exclusive star-passages, viz., 372* and 531*.

K₂

This Ms. has nine exclusive star-passages, viz., 358A*, 370*, 411*, 420*, 673*, 1103*, 1166*, 1232* and 1457*.

K₃

This Ms. has only one exclusive star-passage, viz., 1568*; but the copyist has inserted one star-passage from the Mahābhārata, viz., 295*, and two from the Bhāgavata Purāṇa, viz., 440* and 441*. Although other Mss. have similar insertions from the Mahābhārata and the Bhāgavata Purāṇa in them, the three above-named insertions, viz., 295*, 440* and 441* are not shared by them.

K₄

This Ms. has nineteen exclusive star-passages, viz., 190*, 192*, 194*, 195*, 209*, 211* (marg.), 212*, 306*, 317*, 318*, 328*, 337*, 351*, 371*, 375*, 395* (marg.), 407*, 436* and 705*. It may be noted that the above-mentioned star-passages are found in the first 60 adhys. only of the Critical Text. It has also inserted from the Bhāgavata Purāṇa the following passages : 313*, 321*, 331*, 333*, 334*, 338*, 339*, 343*, 345A*, 435A*, 685*, 713*, 717* and 728*.

(iii) *Newāri Version*

I was very lucky in having secured three Mss. in Newāri script for this edition of Harivamśa. Two of these Mss., viz., Ñ₁ and Ñ₂, have come actually from Nepal, the former belongs to the Bir Library in Kathmandu, while the latter comes from Tribhuvan University, Kathmandu. The former is a very old palm-leaf Ms.; it contains the shortest text and its readings are frequently identical with those in the Śāradā version on the one hand, and with those in the genuine Malayālam version of M₁₋₃ on the other. Although Ñ₁ has no date recorded, I think its orthography is very much similar to that of the Rāmāyaṇa Ms. used in the Baroda edition which Ms. is dated A. D. 1020. Further, the text tradition represented by Ñ₁ seems to be slightly later than that of Kṣemendra. It is, therefore, safe to assume that Ñ₁ belongs to the close of the 11th century, or to the first half of the 12th century A. D. Ñ₂, on the other hand, contains an inflated text of N recension; the date recorded at the end of this Ms. is Nepali year 532 = A. D. 1445. Ñ₂ comes from the Saraswati Bhavan Library of Varanaseya Sanskrit Vishwavidyalaya. It is a paper Ms. containing 320 folios. The paper for the Ms. was prepared in the Nepalese fashion by pasting together two sheets, and painted deep yellow on one side, and light dark on the other. This

Ms. was prepared in Nepal by local scribes and must have been sold to Saraswati Bhavan Library. The date recorded at the end of this Ms. is : संवत् ८११ आषाढशुक्ले तृतीया पुष्यनक्षत्रे हर्षनयोगे बृहस्पतिवासरे ध्वजकुसुमिधयकादिन (?) लिखितममृतसिंह वैद्य. This date works out to be A. D. 1724. The Ms. was copied from an older Ms. as occasional dots and lacunae show. The text in this Ms. is an inflated text of N recension, and generally agrees with that in Ñ₂.

Of Ñ₁ and Ñ₂ we obtained microfilms prepared at my request by the Microfilming Unit of Government of India. Ñ₂ film was rather faint, and collation had to be abandoned towards the end. I, however, satisfied myself that text in Ñ₂ is an inflated text of N recension.

Ñ₁

This Ms. has only one exclusive star-passage, viz., 446*.

Ñ₂

This Ms. has fourteen exclusive star-passages, viz., 196*, 445*, 668*, 954*, 1088*, 1137*, 1112*, 1208*, 1385*, 1442*, 1558*, 1563*, 1564* and 1567*.

Ñ₃

This Ms. in microfilm was fully collated for the portion of the Constituted Text, but was ignored for Appendix passages. Still, in the portion of the Constituted Text, no exclusive star-passage was found.

(iv) Maithili Version

I was equally lucky in obtaining for Harivan'sa three Mss. in Maithili script. In the case of the Mahābhārata, several parvans did not get a single Maithili Ms. for use. All the three Mss. come from Darbhanga. V₁ and V₂ belong to the Raj Library, now transferred to Kameshwar Sing Sanskrit University, Darbhanga. The late Mm. Dr. Umesh Mishra, the then Vice-Chancellor of that University, was pleased to get prepared transcript of these Mss. in Devanāgarī at my cost. V₂ was purchased for me at Darbhanga from Pandit Rambhadra Jha. All the three Mss. contain the text of N recension.

V₁

There is no exclusive star-passage in this Ms.

V₂

This Ms. has ten exclusive star-passages in it, viz., 45*, 61*, 188*, 315*, 342*, 419*, 486*, 765*, 861* and 946*.

V₃

This Ms. has only one exclusive star-passage in it, viz., 135*.

(v) *Bengali Version*

I have made use of three Mss. in Bengali script for this edition. All of them contain an inflated text of N recension. Of these, B₁ was procured for me by Professor Anantlal Thakur of Vaishali Institute, Bihar, from the house of his maternal uncle in Dacca (East Pakistan). B₂ was sent to me from Sanskrit College Library, Calcutta, by Dr. Gaurinath Sāstri, the then Principal of that College. B₃ was secured from the Library of Vangiya Sahitya Parishad, Calcutta, through the kindness of Professor Chintaharan Chakravarti, the then secretary of the Parishad.

B₁

This Ms. has four exclusive star-passages in it, viz., 981*, 1142*, 1228* and 1416*.

B₂

This Ms. has five exclusive star-passages, viz., 174*, 601A*, 629*, 839* and 1110*.

B₃

This Ms. has no exclusive star-passage.

(vi) *Devanāgarī Version*

Out of a very large number of Mss. of Harivamśa in Devanāgarī script, I selected only 10 Mss. for my use. Of these ten Mss., two contain the commentary of Nilakantha and two of Sūradāsa, and the remaining six Mss. contain bare text. Although Sūradāsa seems to copy interpretations of Nilakantha, the text before him is not that of Nilakantha but one allied to that in NE recension. Of the six Mss. of bare text, D₃ is peculiar in several respects. It has its own individuality in that it contains twelve star-passages, exclusive to itself; it shares 215 star-passages with one or all S recension Mss.; and it has as many as 216 star-passages which are shared by Mss. of N recension. It appears, therefore, that D₃ represents a stage of transition from N to S recension, or represents a mixture of both N and S recensions. I give below the individual peculiarities of each Ms. of the Devanāgarī version.

D₁

These two Mss., D₁ and D₂, have four exclusive star-passages, viz., 162*, 883*, 1122* and 1250*. D₂, on the other hand, has one exclusive star-passage, viz. 304*. Both these Mss. show an unexpectedly striking affinity with G(ed.) as is evident in the following star-passages, viz., 332* and 369*.

D₃

I discovered in the Maharashtra Government Collection, deposited at the Institute, two Mss. of Harivamśa, D₄ and D₅, with Sūradāsa's commentary. The date of Sūradāsa is not yet fixed. He uses a text-tradition allied to NE group. He seems to imitate inter-

pretations of Nilakanṭha, but Ds₁ does not comment on the *Kūlāsa-yātrā* section which we have relegated to App. I (No. 31). Both the Mss. have a few star-passages. Ds₁ has 825* (marg.); 969* (marg.); 974* (marg.); 979* (marg.); 1087* (marg.); 1148B* (marg.) and 1320* (marg.), some of them are in a different hand and consequently seem to be inserted at a later date. There are only three exclusive star-passages in Ds₁, viz., 1183*, 1248* and 1462*. Ds₂ has only one such exclusive star-passage, viz., 977*; while both the Mss. have 54*, 670*, 978* and 1345A* as star-passages in common.

I wish to draw the reader's attention to a star-passage bearing No. 1087*, which is found in Ds₁ on marg. This passage records, strangely enough, that once the divine sage Nārada, at the bidding of Indra, visited the assembly of Yādavas to congratulate Kṛṣṇa on his success in killing the demon Naraka and returning to Aditi the ear-rings which Naraka had forcibly taken from her. It is at this juncture that Ugrasena asked Nārada to read out to him a good book from among the Purāṇas; when Nārada agreed to do so, Kṛṣṇa himself put on Nārada's seat a copy or Ms. of Harivaṁśa. Among the audience Uddhava was present, but he sat silent. Nārada, then, seated comfortably on his seat, read out to the assembly the text of Harivaṁśa! Obviously this passage is a very late addition, and being found in a single Ms., is relegated to the Critical Apparatus as a star. This Ms. also adds one more passage, in marg. again, viz., 974* पीताम्बरेण स्वीयेन तमाच्छाद्य स भूपतिम्, which means that Kṛṣṇa covered the body of sleeping Mucukunda by his own yellow garment to delude Kālayavana that the sleeping person might be Kṛṣṇa. This was a very fine ruse, no doubt, but no other Ms. of Harivaṁśa supports it and hence must have come into vogue very late, and must have been introduced into the work by the Dharmakathikas. The passage, therefore, had to be relegated to the Critical Apparatus as a star-passage.

D₁

This Ms. has only three exclusive star-passages, viz., 30*, 81* and 120*.

D₂

This Ms. has a few independent exclusive star-passages as well as passages which the copyist has added from the Bhāgavata Purāṇa. The independent exclusive star-passages are : 47*, 206A*, 389*, 416*, 677*, 702*, 841*, 863*, 925*, 1098*, 1299A* and 1431*. Passages which the copyist has added from the Bhāgavata Purāṇa are : 147*, 637*, 798*, 800*, 814*, 828*, 831*, 834*, 847*, 875*, 876*, 892A*, 898*, 911*, 971*, 975*, 976* and 1025*. Regarding passages added from the Bhāgavata Purāṇa in this and other Mss., I have dealt in detail elsewhere in this Introduction.

D₃

This Ms. has eleven exclusive star-passages, viz., 140*, 335*, 390*, 429*, 483*, 590*, 817*, 865*, 1155*, 1224* and 1304*. One more point to be noted about this Ms. is that it gives a very large number of readings not shared by any other Ms.

D₁

This Ms. has thirteen exclusive star-passages, viz., 38*, 128*, 145*, 286*, 872*, 965*, 980*, 987*, 996*, 1000*, 1200*, 1582* and 1584*.

D₂

This Ms. has eight exclusive star-passages, viz., 64*, 111*, 506*, 744*, 810* (marg.), 827*, 848* and 1078*.

D₃

This Ms. must be regarded as a Ms. showing the transition of text-tradition from N recension to S recension. It has, however, twelve star-passages exclusive to itself. They are : 104*, 189*, 292*, 998*, 999*, 1001*, 1003*, 1004*, 1005*, 1007*, 1010* and 1550* (marg.). This Ms. also shares with one or all Mss. of S recension a very large number of star-passages numbering about 215 (not listed for want of space). At the same time it must be stated that S recension as a whole has an equally large number of star-passages (actually 216) which are not found in D₃. In other words, D₃ should be regarded as a mixture of N and S recensions.

S Recension

The text of S recension is more or less uniform except in the case of M₁₋₃ of M version. In my opinion, M₁₋₃ represent the shortest text of S recension and their contents and readings surprisingly agree with those of Śarada (S₁) as well as Newari (Ñ₁) Mss. This surprisingly striking agreement in contents as well as in readings has weighed with me immensely in fixing my text. This does not mean that M version represented by M₁₋₃ has no additional matter; far from that. All the same, M₁₋₃ omit from the Vulgate certain interpolated passages which are also omitted in S₁ and Ñ₁. S recension, as stated above under D₃, has as a whole, 216 passages marked as star-passages which are not found in N recension. Of the Grantha version, G₁ shows, like D₃, a sort of transition from N to S recension.

(vii) *Telugu Version*T₁

This Ms. has only two exclusive star-passages, viz., 1125A* and 1588*.

T₂

This Ms. has only five exclusive star-passages, viz., 72*, 558*, 665*, 726* and 1508* (marg.).

T₃

This Ms. is not available to us in its complete form. It is missing from adhy. 99. 21

of our Critical Text. Yet, in the portion available to us, there are as many as **twentysix star-passages** exclusive to it, viz., 84*, 108*, 109*, 112*, 113*, 127*, 161*, 177*, 214*, 215*, 282*, 301*, 312*, 367*, 402*, 414*, 433*, 456*, 489*, 490*, 539*, 703*, 710*, 711*, 785* and 992*.

T₁

This Ms. also is not available to us in its complete form. It is missing from adhy. 113. 44 of our Critical Text. It has, in the available portion, **six exclusive star-passages**, viz., 484*, 729*, 790*, 973*, 1044* and 1509*.

(viii) *Grantha Version*G₁

This Ms. has no exclusive star-passage as such.

G₂

This Ms. in Grantha script belongs, like D₂, to a mixed version. It has only **three star-passages** exclusive to it, viz., 962*, 1043* and 1069*. This Ms. also has not come down to us complete. It is missing from adhy. 110. 21 of our Critical Text. It shares with N recension the following star-passages : 231*, 477*, 966*, 994*, 1002*, 1058*, 1059*, 1061*, 1063* and 1068*. Normally it should have shared star-passages of the S recension, but, strangely enough, it does not share them not only in sporadic cases, but exactly in 100 cases in the portion available to us.

G₃

This Ms. has only one star-passage exclusive to it, viz., 509*.

G₄

This Ms. has only two star-passages exclusive to it, viz., 809* and 1544*.

G₅

This Ms. has only one exclusive star-passage, viz., 1054*.

(ix) *Malayālam Version*

This group of Malayālam Mss., as a whole, has got two star-passages, viz., 1454* and 1488* which are not found in any other Ms. or group of Mss.

M₁

There is no exclusive star-passage in this Ms.

M₂

This Ms. has only three star-passages exclusive to it, viz., 467*, 478* and 666*.

M.

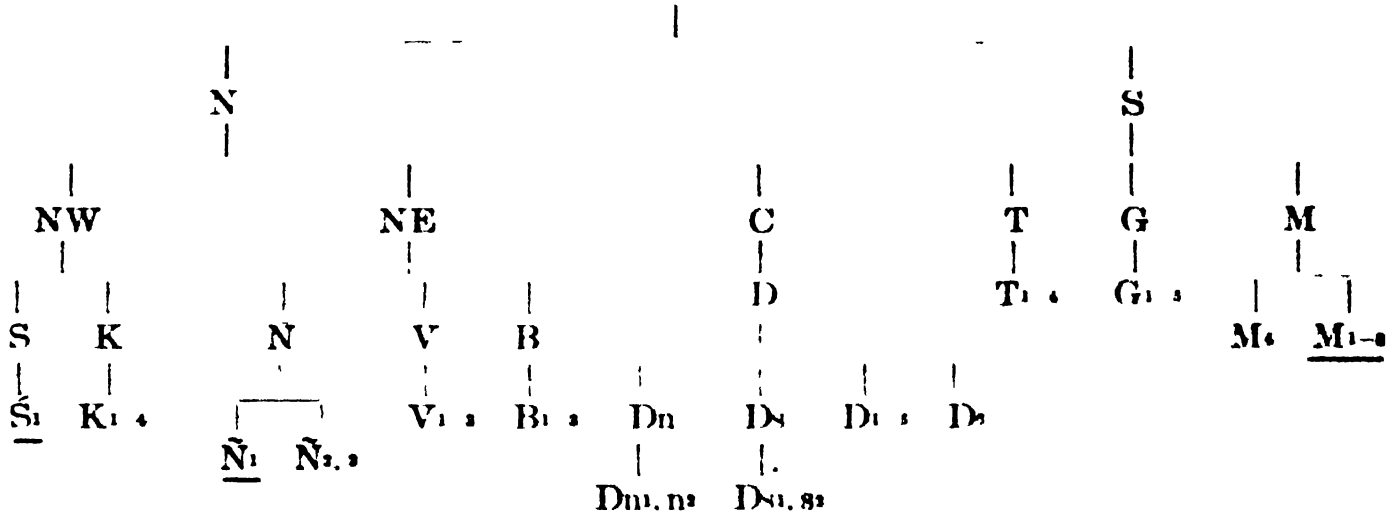
. This Ms. has five star-passages exclusive to it, viz., 618*, *891*, 945*, 1034* and 1246*.

M.

This Ms. has only three star-passages exclusive to it, viz., 125*, 406* and 1580*. This Ms., however, does not, like M₁, represent a genuine Malayalam version, but, shows leanings to T and G versions.

I give below the pedigree of Mss. utilized by me :

Ur. Text of Harivanśa

I may point out once more that my Critical Text is based upon the agreement of the extremes, viz., NW (represented by $\bar{S}_1$), NE (represented by $\bar{N}_1$) and S (represented by M_{1-2}).

I have given above in detail the peculiarities of Mss. used by me. The object in doing so is to show to the reader that each Ms. used is more or less an independent Ms.; I may even go further and say that the value of my Constituted Text based on the above Mss. would not be much upset even by discovery of any new Ms.

It is usually believed that a copyist prepares copies of Mss. faithfully and does not go beyond them. It is his practice to state so at the end of his copy. He states sometimes यथा दृष्टं तथा लिपीकृतम्. He is aware of human frailties and asks pardon for mistakes he might have committed while copying, करकृतमपराधं कन्तुमर्हन्ति मन्तः. There are several other stock phrases which the copyist uses; for example :

यादृशं पुस्तकं दृष्टं तादृशं लिखितं मया ।
अबर्दं वा सुबर्दं वा मम दोषो न विद्यते ॥

Or,

अक्षरं क्लृपितं मात्राहीनं च यद्भवत् ।
कन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ।

Or again,

- बिन्दुदुर्लिपिविगर्भीचिकां शृङ्गभङ्गपदभेददृष्टणम्
हरत्वेगजमबुद्धिपूर्वकं धन्तुमर्हति समीक्ष्य सज्जनः ॥

Or further,

अस्मिन्नक्षरहानिर्मात्राश्लेषे वान्यथा लिखितम् ।
मोहाज्ज्ञानं प्रत्ये नत्क्षान्ताः शोधयन्तु विद्वांसः ॥

And in the same strain,

आदर्शदोषान्मतिविभ्रमाच्च
यद्य हीनं लिखिते मयात्र ।
तत्सर्वमार्गैः परिशोधनीयं
प्रायेण दृष्ट्वाहति लेखकानाम् ॥

Or,

नेत्रालस्याद्वन्तवेगान्मातृकास्पष्टवर्णतः ।
न्यूनातिरेकतात्र म्याद्यदि शोभ्या मर्नाषिसिः ॥

According to the above-given verses, slips of hand, haplographical omissions, and defects in Mss. prepared by professional copyists are understandable, and editors normally look them over and give the reader a correct text. I, however, want to draw the attention of the reader to additions which the copyists make to improve upon the work of the author. In the case of Mss. which I was called upon to handle for the Critical Edition of Harivaṁśa, I cannot say that copyists have always been faithful to their original. I have discovered among my Mss. of Harivaṁśa a two Mss., K₃ and K₄, from K group, and D₁, from D group, which contain a pretty large number of passages, which these copyists or their predecessors have taken from the Bhāgavata Purāṇa and inserted them in Harivaṁśa at *appropriate* places. A mere professional copyist cannot make such additions. I, therefore, feel compelled to draw the conclusion that copyists of K₃, K₄ and D₁ were themselves Pandits well-versed in the Bhāgavata Purāṇa, and thought that the Harivaṁśa might have in its narration of the life of Lord Kṛṣṇa a lacuna and it was their duty to fill it up. These learned copyists thought little that they were thus tampering with the original text of Harivaṁśa, and that there was nothing wrong in so doing. I think there must have been other instances of this type elsewhere. Often a small and apparently an insignificant change in the reading gives a new turn to the entire story. I have a specific instance to cite that such a change in reading gives a new turn to the narrative. It will be found in my Constituted Text of Harivaṁśa at adhy. 28. 12. The passage in my text runs as under :

प्रसेनो द्वारवत्यां तु निविशन्त्यां महामणिम् ।
दिष्यं स्यमन्तकं नाम समुद्रादुपलब्धवान् ॥

Now the reading समुद्रात् in the above stanza, which is supported by the oldest Mss., viz., Ś₁, N₁ and M₁₋₃ group as well as a few other Mss. used by me, was changed into स सर्गात्, pro-

bably under the influence of the Bhāgavata Purāṇa. Immediately a new myth sprang up about the gem Syamantaka, and a long passage of about 22 lines (my star-passage no. 435*) was composed to explain under what circumstances Prasena obtained the Syamantaka gem from the Sun. This passage 435* is obviously missing in our oldest Mss. In my opinion, there is justification for the genuineness of the reading समुद्रात्, for the ocean which is known as Ratnākara, threw out the gem Syamantaka on the shore, and Prasena must have picked it up. The reading स स्यात् is a concocted reading, and gives a new twist to the whole incident. Immediately a pseudo-poet composes a passage how and under what circumstances Prasena got the gem from the Sun. These two instances, in my opinion, clearly show that both bards and copyists, at any rate the learned copyists, *did not* do their job faithfully, and have made changes in texts as they liked. Many of the star-passages, as well as long passages relegated to App. I (printed in Vol. II) have come into the body of our text which thus got inflated.

Different Names of Harivaṁśa

The Harivaṁśa is variously named in the colophons as Khila, Āścaryaparvan, Pārijāta and Māthura. Harivaṁśa proper, as represented by my critically Constituted Text is a Khila or supplement to the Mahābhārata. It appears that there was originally only one Khila to the Mahābhārata, viz., Harivaṁśa :

हरिवंशस्ततः पर्वे पुराणे खिलमजितम् ।
विष्णुपर्वे शिशोधर्या विष्णोः कंसवधस्तथा ।
भविष्यं पर्वं चायुक्तं मिलेत्वेवाहृतं मेहत ।

Mbh. 1. 177*

While the Critical Text of the Mahābhārata has

अष्टादशैवमेतानि पर्वान्पुनान्यशेषतः ।
खिलेषु हरिवंशश्च भविष्यश्च प्रकीर्तितम् ॥

Mbh. 1. 2. 233

But when a maxim subsequently recorded by Nilakantha मिलेत्स्मिन्ग्रन्थे सर्वपुराणार्थसंग्रहः came into vogue, passages, episodes and other material, whether connected with the life of Kṛṣṇa or not, came to be inserted and added in to the original text depicting the race of Yadus, life of Kṛṣṇa, some important episodes in the life of Kṛṣṇa and future of the race of Janamejaya, increasing the volume of the original Harivaṁśa nearly threefold. Among passages and episodes of this nature which are put together in Vol. II of the present edition, I may mention the following :

- (1) Vulgate adhys. 92-100 = App. I (No. 18)
- (2) Vulgate adhys. 102-110 = App. I (No. 19)
- (3) Vulgate adhys. 120-152 = App. I (No. 29, and 29 A, B, C, D, E, F)
- (4) Vulgate adhys. 159, 27 162, 32 = App. I (No. 30)

- (5) Vulgate adhy. 164 = App. I (No. 24)
- (6) Vulgate adhys. 190-215 = App. I (No. 41)
- (7) Vulgate adhys. 216-223 = App. I (No. 42)
- (8) Vulgate adhys. 224-230 = App. I (No. 42A)
- (9) Vulgate adhys. 231-255 = App. I (No. 42B)
- (10) Vulgate adhys. 256-314 = App. I (No. 31)
- (11) Vulgate adhy. 315 = App. I (No. 40)
- (12) Vulgate adhy. 316 = App. I (No. 43)
- (13) Vulgate adhys. 317-318 = App. I (No. 45)

All the above-mentioned passages have little or no organic connection with the main topic of the work, and hence they must be styled as *khilas*. The Vulgate edition of the *Harivaṁśa* is thus a bundle of *khilas*.

The *Harivaṁśa* is also referred to as *Āścaryaparvan*, and forms part and parcel of the *Mahābhārata*. In fact, it is the nineteenth parvan of the Epic, though traditionally it had only eighteen parvans. It is called *Āścaryaparvan* because it describes the wonderful life-story of Kṛṣṇa :

आश्चर्यश्चैव नान्योऽस्ति कृष्णश्चाश्चर्यमनिधिः ।
सर्वेष्वश्चर्यकल्पेषु नास्त्याश्चर्यमवेष्ववम् ॥

HV. 113. 75

Or again,

अद्भुतपर्वमखिलं या 'तं धारयेन्नृप ।
नाशुभं प्राप्नुयात्किंचिद्वाऽमायुरवाप्नुयात् ॥

HV. 113. 82

There is also another reason why *Harivaṁśa* is named *Āścaryaparvan*. Kṛṣṇa himself is called *Āścarya*; his life-story may, therefore, be named an *Āścaryaparvan*. I refer the reader to adhy. 100 of my Critical Text, and more particularly to the following passage where Nārada refers to Kṛṣṇa as *Āścarya*, and Dhanya

आर्यं खलु देवानामेकस्त्वं जगत्प्रोत्तम ।
धन्यश्चासि महाबाहो लोके नान्योऽस्ति कश्चन ॥
एवमुक्तः स्मितं कृत्वा प्रत्युवाच मुनिः प्रभुः ॥
आश्चर्यश्चैव धन्यश्च दक्षिणामिः सहेत्यहम् ॥

HV. 100. 22-23

Nārada calls Kṛṣṇa as *Āścarya* and Kṛṣṇa accepts this appellation adding *दक्षिणामिः सह*, and thereby identifying himself with the Yajñas or sacrifices along with the *Dakṣiṇās* or gifts. Nārada seemed to be in search of a wonderful object. In his search, he first came upon a tortoise in the waters of the river Gangā, and called it as a wonderful being. The tortoise,

however, did not allow Nārada to call it a wonderful being; he referred the sage to Gangā, which, from the point of view of the tortise, was an object fit to be termed an *āścarya*. Gangā, similarly, did not accept the epithet *āścarya* as applicable to her and sent the sage to the ocean. Thus, each previous object sent Nārada to another object, which, according to the previous one was a wonderful object. The last object which Nārada met in this series are the Yajñas or sacrifices, who, as our text runs, said :

अग्निष्टोमादथो यज्ञा मम वाक्यादनन्तरम् ।
 प्रत्युचुर्मा परं वाक्यं सर्वं यूपध्वजाः स्थिताः ॥
 आश्चर्यशब्दो नास्मासु धन्यशब्दोऽपि वा मुने ।
 आश्चर्यं परमं विष्णुः स ह्यस्माकं परा गतिः ॥

HV. 100. 77-78

So, Nārada called on Kṛṣṇa and told him that he (Kṛṣṇa) was both *Āścarya* and *Dhanya*. Kṛṣṇa's reply to Nārada, after admitting that he was so, contained an addition, दक्षिणाभिः सह, accepting his identification with Yajñas only along with the Dakṣiṇās and the appellation *Āścarya*; for the Yajñas are never complete without Dakṣiṇās which are regarded as their wives.

The Harivamśa is also referred to in the colophons of some chapters as *Pārijāta*, probably because *Pārijātaharuṇa* (Crit. Text, adhy. 92) constitutes one of the important events and episodes in the life of Kṛṣṇa. We have also another longer version, subsequently composed by a later bard and introduced in the Vulgate Text, which I have relegated to App. I (No. 29). This episode, thus, formed an interesting part of the Vulgate referring to the bringing of the heavenly tree *Pārijāta* to *Dvārakā* by Kṛṣṇa.

The Harivamśa is also referred in the colophons as *Māthura*. Kṛṣṇa was born at Mathurā and brought up in its suburbs Gokula and Vṛndāvana. Kṛṣṇa killed Kāṁsa, his maternal uncle, at Mathurā which was one of the most important mission of his incarnation and an event in his early life. It is perhaps on this account that the Harivamśa is referred to as *Māthura* in colophons. In my Critical Apparatus, I have put references to *Pārijāta* and *Māthura* under sub-parvans.

EXTENT OF HARIVAMŚA

The Harivamśa is an organic part or continuation of the Mahābhārata. Commentators of Harivamśa usually give a long argument at the commencement of their commentaries to prove that Harivamśa must be regarded as a part of the Mahābhārata because the Mahābhārata is itself called a *Sata-sāhasrī Samhitā*. Calculating the ślokas of the Mahābhārata up to Svargārohanaparvan in the Vulgate of N recension, we get about 84,000 stanzas. The Harivamśa, in N recension, has got about 16,000 stanzas. So we must add these two figures to arrive at the figure of 1,00,000 stanzas exactly. To me this argument does not seem to be sound. The author of the Mahābhārata wanted to narrate the story of the war of the Bharatas and did not assure his readers that the volume of his work would be exactly

1,00,000 stanzas. The S recension, as represented by the Madras Edition of P. P. S. Sastri has nearly 1,12,000 stanzas, i. e., 12,000 stanzas over and above 1,00,000 stanzas. The Crit. Edition of the Mahābhārata contains, in all the 18 parvans together, slightly over 73,000 stanzas, and that of Harivaṁśa 6073 stanzas. The total of these together comes to nearly 80,000 stanzas. As even this number of 80,000 stanzas under a single title is very huge, the Mahābhārata came to be styled as a *Śata-sāhasrī Samhitā*.

The exact relationship between Harivaṁśa and Mahābhārata, however, is stated in the Introductory stanzas of Harivaṁśa itself in the following manner :

श्रुत्वेतिहासं कार्त्स्न्येन भरतानां स भारतः ।
जनमेजयो महाप्राज्ञो वैशंपायनमब्रवीत् ॥
महाभारतमाख्यानं बहूर्थं बहुविस्तरम् ।
कथितं भवता विप्र विस्तरेण मया श्रुतम् ॥
तत्र शूराः समाख्याता बहवः पुरुषर्षभाः ।
नामभिः कर्मभिश्चैव कृण्वन्धकमहारथाः ॥
तेषां कर्मावदानानि त्वया कर्तानि द्विजोत्तम ।
तत्र तत्र समासेन विस्तरेणैव चाभिभो ॥
न च मे तृप्तिरस्तीह कीर्त्यमाने पुरातने ।
एकश्च मे मतो राशिर्गृह्ययः पाण्डवान् तथा ॥
भवत्वं वंशकुशलं तेषां प्रत्यक्षदर्शिवान् ।
कथयस्व कुलं तेषां विस्तरेण तपोधन ॥
यस्य यस्यान्वये ये ये तास्तानिच्छामि वेदितुम् ।
तेषां पूर्वविमृष्टि च विचित्रामा प्रजापतेः ॥

HV. 1. 7-13

It is clear from the above passage that king Janamejaya wanted Vaiśampāyana to narrate to him the genealogy of the Vṛṣṇi race which he had not touched at all in the Mahābhārata; further, Janamejaya desires Vaiśampāyana to narrate to him an account of the race of the Vṛṣṇis right from the beginning of Prajāpati the creator. In other words, Janamejaya wants Vaiśampāyana who had already narrated him the *Itihāsa*, to narrate a *Purāṇa* on the race of the Vṛṣṇis. And Vaiśampāyana does so, and gives us a full-fledged Purāṇa with the traditional five sections,

समस्तं प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।
वंशानुचरितं चैव पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥

Chronologically speaking, Harivaṁśa is the first and the oldest Purāṇa that has come down to us. Its purpose is to give an account of the race of Vṛṣṇis, tracing it from Prajāpati and giving details of some prominent members of that race. The present text of Harivaṁśa in this Critical Edition fully bears out the above definition of a Purāṇa text. Along with the race of Vṛṣṇis, we have a detailed account of Kṛṣṇa and his exploits as he is the most eminent person of that race. The genuine portion of the Harivaṁśa, written as a supplement to Mahābhārata, must, therefore, have only that much portion of the Vulgate which bears

on the race of the Vṛṣṇis, and, on the life of Kṛṣṇa only. In my Critical Text, the oldest Mss. give me such a text. I, however, feel that the original Harivanśa might be even shorter than my Constituted Text, but I could not venture to give it because that would have thrown my manuscript authority to winds. If, however, I am to suggest what the original Harivanśa might have been like, I may say that it must have ended with the close of adhy. 98 of the Critical Text which notes the phrase इति वंशः समाप्यते (adhy. 98. 27^d). The reader will himself see that the portion from adhy. 99 onwards upto adhy. 113 of the Critical Text records only some important episodes in Kṛṣṇa's life, and they may have been added after the close of the original Harivanśa. I have included these adhys. in my Constituted Text because all my Mss. have them, while the App. I passages given in Volume II of this edition were added, definitely after A. D. 1050. I would like to point out that passage No. 29 which is not found in Ñ₁ in a place where it is given in the Vulgate Text, i. e., after adhy. 92, but after the close of the Vulgate Text of N recension, i. e., after the App. I passage No. 42B. It clearly shows that App. I (No. 29) came to be composed after A. D. 1050 but before A. D. 1200, the probable date of Ñ₁. My App. I (No. 29) consists of several parts, 29, 29A, 29B, 29C, 29D, 29E and 29F, but of these passages, Ñ₁ gives only No. 29 and not the remaining parts from A to F. App. I (No. 31) which is found in all the S recension Mss. except M₁ 3, does not really belong to N recension, and very few genuine N Mss. give it. In my opinion, this passage was included into a few Mss. of N recension after Nīlakaṇṭha commented upon the passages. All the remaining passages of both the recensions, came into the Vulgate after about A. D. 1200. I give below a list of all passages relegated by me to App. I, the Mss. in which they are found and the reason why they were not included in my Critical Text.

No.	Mss. in which found	Reasons for non-inclusion in the Constituted Text
1	Ś ₁ K ₁ 3 Dn Ds D ₁ 4	Not found in K ₁ 4 Ñ V B D ₁ 1 2 3 and S
2	K Ñ ₁ 3 V B D T ₁ 4 G	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ T ₁ M
3	D ₁ S	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 4
4	D ₁ S	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 4
5	K Ñ ₁ 3 V B Dn Ds D ₁ 3 4 5 T G	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ D ₁ M
6	K Ñ ₁ 3 V B D T G M ₁	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M ₁ 3
6A	G(ed.) only	Not found in Mss.
6B	K Ñ ₁ 3 V B D T G M ₁ G(ed.)	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M ₁ 3
7	K Ñ ₁ 3 V B D T G M ₁	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M ₁ 3
8	N and T G M ₁	Not found in M ₁ 3
9	D ₁ T G M ₁ G(ed.)	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 3 M ₁ 3
9A	D ₁ S G(ed.)	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 3
10	D ₁ S G(ed.)	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 3
11	D ₁ 3 6 S	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 1 2 3 4 5
12	D ₁ 3 6 S	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 1 2 3 4 5
13	D ₁ 3 6 S	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁ 1 2 3 4 5

14	K N _{2, 3} V B D T G M ₄	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M _{1, 3}
15	K Ñ _{2, 3} V B D T G M ₄ G(ed.)	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M ₁₋₃
16	D ₆ T _{1, 2} G M ₄	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃ T _{2, 4} M _{1, 3}
17	D ₆ T ₁₋₃ G M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B D ₁₋₃ T ₄
18	K Ñ V B D S	Not found in Ś ₁ (Not referred to in Bhāratamañjarī)
18A	D ₆ S	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃
19	T _{1, 3} G ₃ M	Not found in N and T _{2, 4} G _{1, 2, 4, 5}
20	K Ñ _{2, 3} V B D T _{2, 4} G _{1, 2, 4, 5} G(ed.)	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ T ₁ G ₃ M
21	D ₆ T G _{1, 3, 5} M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃ G ₂
22	D ₆	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃ S
23	D ₆ T G _{1, 3-5} M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃ G ₂
24	K Ñ _{2, 3} V B D S	Not found in Ś ₁ Ñ ₁
25	D ₆ T G _{1, 3, 5} M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃ G ₂
26	D ₆ T G _{1, 3, 5} M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃ G ₂
27	D ₆ T G _{1, 3, 5} M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D ₁₋₃ G ₂
28	D _{3, 6} T G _{1, 3-5} M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D _{1, 2, 4, 5} G ₂
28A	D _{3, 6} T G _{1, 3, 5} M G(ed.)	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Dn Ds D _{1, 2, 4, 5} G ₂
29	K Ñ V B D T G M ₄	Not found in Ś ₁ M _{1, 3}
29A-F	K Ñ _{2, 3} V B D T G M ₄	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M _{1, 3} } (Not referred to in Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M ₁₋₃ } Bhāratamañjarī)
30	K Ñ _{2, 3} V B D T _{1, 2, 4} G M ₄	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Ds D ₁₋₃
31	Dn D ₆ T _{1, 2, 4} G M	Not found in Ś ₁ K Ñ V B Ds D ₁₋₃ T _{1, 2, 4} G _{1, 3-5} M
32	Dn D ₆	
33	K Ñ _{2, 3} V B D T _{1, 2, 4} G M	Not found in Ś ₁ Ñ ₁
34	K Ñ _{2, 3} V B D T _{2, 4} G _{1, 2, 4, 5}	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ T ₁ G ₃ M
35	Ś ₁ K _{1, 2, 4} Ñ _{2, 3} B D T _{2, 4} G _{1, 2, 4, 5}	Not found in K ₂ Ñ ₁ T ₁ G ₃ M
36	K Ñ V B D T _{2, 4} G	Not found in Ś ₁ T ₁ M
37	K Ñ _{2, 3} V B D T ₄	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ T _{1, 2} G _{1, 3-5} M
38	K Ñ _{2, 3} V B D T _{1, 2, 4} G _{1, 3, 5}	Not found in Ś ₁ Ñ ₁ M
39	K Ñ ₂ V B D T _{1, 2} G _{1, 3, 5}	Not found in Ś ₁ Ñ _{1, 3} M
40	K Ñ V B D T _{1, 2} G _{1, 3, 5} M _{2, 4}	Not found in Ś ₁
41	K Ñ _{2, 3} V B D T _{1, 2} G _{1, 3-5} M _{2, 4}	Not found in Ś ₁ Ñ ₁
42	K Ñ V B D T _{1, 2} G _{1, 3, 5} M _{2, 4}	Not found in Ś ₁
42A-B	K Ñ V B D T _{1, 2} G _{1, 3-5} M _{2, 4}	Not found in Ś ₁
43	Ś ₁ K Ñ _{2, 3} V B D T _{1, 2} G _{1, 3, 5} M _{2, 4}	Not found in Ñ ₁
44	K _{1, 2} Ñ _{2, 3} V _{1, 2} B ₂ Dn Ds D _{3, 6}	Not found in Ś ₁ K _{2, 4} Ñ ₁ V ₃ B _{1, 2} D _{1, 2} T _{1, 2} G _{1, 3-5} M _{2, 4}
45	K ₁ Dn D _{3, 6}	Not found in Ś ₁ K ₂₋₄ V B Ds D _{1, 2, 4} S

It may be noted that T₂ is missing to the end from App. I (No. 30); G₂ from App. I (No. 37); T₂ from App. I (No. 39) and M₁ : from App. I (No. 40).

I should like to state in greater details the reasons for non-inclusion of some of these passages. It is quite clear from the introductory questions of Śaunaka and Janamejaya that the Harivanśa should contain only the genealogy of the race of Yadus and doings of Kṛṣṇa. Whatever else we might find in the Vulgate text is not germane to the Harivanśa and hence has to be excluded from a Critical Text. There must, of course, be evidence in our hands to so exclude the passages. For textual criticism, our authorities and sources are the manuscripts available to us. Older the manuscript, smaller the volume as well as the number of additions. Luckily, we have come across old and reliable Mss. of Harivanśa which go to support my critically Constituted Text. These Mss. are Ś₁ in Śāradā script which is written on birch-bark, Ñ₁ in Newārī script, and M₁ : in Malayālam script. They respectively represent North-western, North-eastern and extremely southern regions of India. An Indian text which has a currency in Kashmir, Nepal and Keral is an all-India text and a text which can be constituted from out of such Mss. must, therefore, be regarded as the oldest form of the text as far as our Mss. can take us. Again, of the five Mss. viz., Ś₁ Ñ₁ and M₁ : , Ś₁ is the shortest in extent, even a shorter version than what Kṣemendra had before him. When the contents of this Ms. are supported by North eastern recension as well as extremely southern recension, we may take for granted that the portion is most authentic. On the other hand, portions on which there is no unanimity among these three recensions, may be regarded as not germane to or not genuine parts of the work. I should like to make the point clearer by making specific reference to a few passages which I have excluded from my Critical Text. Take for instance, passages Nos. 18 and 19. Kṣemendra does not make any reference to the contents of these passages, proving thereby the view that they were not known to him at about A. D. 1050. Many of the lines from these passages are already included in the Critical Text. The narrative seems, at least in part, a repetition of the Critical Text as given in adhys. 80-82. The only part which is new in the passage is a genealogy of Kṛṣṇa which is at variance with that given previously. It may be then asked how the passage (Vulgate adhys. 92-100) could come into the Vulgate Text of Harivanśa. My explanation is that this portion has been taken from another Purāṇa text, not yet traced, and inserted in Harivanśa, because a portion of it refers to the defeat of Jarāsaṁdha, already narrated in the Constituted Text of adhys. 80-82. We can thus well understand the embarrassment of Nikāṇṭha who has to admit his inability to explain away the conflicting statements re. : the correct genealogy of Kṛṣṇa, and say : दुःसमाधेयोऽयं विरोधः. My explanation is that the Vulgate adhys. 92-100 belong to a different Purāṇa tradition, but are inserted in the Harivanśa because the defeat of Jarāsaṁdha is common to both the traditions. The insertion must have taken place after A. D. 1050 when Kṣemendra summarised the Harivanśa.

There is yet another passage which I have echewed from my Critical Text and relegated it to App. I (No. 19) corresponding to Vulgate adhys. 102-110. This portion

is not found in S₁, N₁ and all the four Mss. of the Malayālam version. Kṣemendra makes no reference to the contents of these nine adhys. The passage refers to Kṛṣṇa's visit to Kundinapura in connection with the reported Svayamvara of Rukmiṇī. According to this passage, Kṛṣṇa went to Kundinapura like many other princes. He was not well-received by Bhiṣmaka, Rukmiṇī's father. The other princes who had gathered, also did not like Kṛṣṇa's presence at the Svayamvara. They first wanted to insult him in the court by saying that he had no right to sit among the princes as he was not crowned. But the two rulers, Kratha and Kaiśika, offered their own kingdom to Kṛṣṇa and got him crowned. Bhiṣmaka then apologised to Kṛṣṇa, and got the Svayamvara postponed. In the meanwhile, king Sālva was sent to Kālayavana to attack Mathurā and the Yādavas as he was destined to be invulnerable to the people of Mathurā. At the same time, Kṛṣṇa founded Dvārakā on the west coast and shifted the Yādavas there. I have omitted this portion from my Critical Text, firstly on the ground that the contents are not found in my oldest Mss., viz., S₁, N₁, M₁₋₃ and in the case of this passage, also in M₄; and secondly there is no reference to its contents in Kṣemendra's *Mañjarī*. My view in that this portion also is taken from a different Purāṇa tradition and inserted in Harivaṃśa after A. D. 1050. There are other considerations also for my rejection of the passage from my Critical Text. It is a composition of a third-rate or fourth-rate bard. There are so many expressions and passages which grammatically and stylistically do not match well with the Epic style. There are numerous passages which are absurd as well as repetitions.

The next passage not included by me in my Critical Text is a very long episode popularly known as *Pārijātaharaṇa* and a few minor episodes up to the death of the demon Vajranābha. This passage also is missing in S₁ and M₁₋₃; a portion of the episode is given in N₁, after the Vulgate Text of N recens. It is neither referred to nor summarized by Kṣemendra. Further, the passage is absurd in the context, because in my Critical Text of adhys. 91 and 92, it is clearly stated that Satyabhāmā accompanied Kṛṣṇa on the invasion to kill the demon Naraka, and while returning from the campaign, Kṛṣṇa uprooted the Pārijāta tree and brought it to Dvārakā. So, there was no occasion for jealousy between Rukmiṇī and Satyabhāmā, and no reason for a special invasion to fight with Indra for the tree. In my opinion, the contents of the entire passage No. 29 in Appendix I are out of place in the context, and inserted in the Vulgate Text of Harivaṃśa after A. D. 1050, i. e., after Kṣemendra. The origin of the passage is to be found in the observances of certain vows by ladies (अङ्गनिर्वेशहेतूनि व्रतानि) for attainment of beautiful limbs which goddess Pārvatī recommended, and a few other events incidentally introduced such as the destruction of Śatpura, death of demons Nikumbha and of Andhaka by god Śiva, aquatic sports of Yādavas and death of demon Vajranābha at the hands of Pradyumna. In my opinion, therefore, this section also has been tagged on to Harivaṃśa after A. D. 1050.

The original text of Harivaṃśa as a Khila of the Mahābhārata must have ended with adhy. 98 of the Critical Text which closes with the remark इति वंशः समाप्यते. However, a few more events in the life of Kṛṣṇa, his greatness and exploits still remained to be narrated

constituting the fifth item, viz., वंशानुचरित, of the definition of a Purāṇa. These events and episodes are : (1) The death of demon Śambara at the hands of Pradyumna the shorter version of which is included in *Mañjarī* and my best Mss., Ś, Ñ and M; (ii) Nārada narrating to Yādavas and others how Kṛṣṇa embodies in him wonder of wonders, which narration is preserved in my best Mss., Ś, Ñ and M and Kṣemendra, a later version of which is also found in *Brahmavaivarta Purāṇa*, Śrīkṛṣṇakhaṇḍa, adhy. 87; (iii) great powers of Kṛṣṇa in bringing back the four sons of a Brāhmana; (iv) cutting off of thousand arms of the demon Bāṇa and the marriage of his daughter Uśā with Aniruddha, Kṛṣṇa's grandson. All these four episodes are only indirectly connected with *Harivamśa*, but they have been included in my Critical Text because all my best Mss., Ś, Ñ and M, have them, and further because Kṣemendra also refers to them. There is one more section of five adhys. in my Critical Text, viz., adhys. 114-118 which refer to Janamejaya's successors, his performance of an Aśvamedha sacrifice against the advice of Vyāsa, Indra spoiling it by his misbehaviour; Janamejaya's wrath against the Brāhmanas and his chief queen Vapuṣṭanā; and pacification of Janamejaya's wrath by Viśvāvasu Gandharva. I have retained these adhys. in my Critical Text because all my best Mss. and Kṣemendra have preserved them. I have retained them also on account of the fact that the *Parvasaṅgraha*, 1. 2. 233^{ab} of the *Mahābhārata* refers to Bhaviṣya as a part of its khilas thus :

खिलेषु हविर्गणेषु भविष्यश्च प्रकीर्तितम् ।

Now I must explain why some sections of the Vulgate, viz., *Paṇḍikāparvan* [Vulgate adhys. 190-215 (= App. I (No. 41)], the three *prādurbhāvas* of Varāha, Narasimha and Vāmana [App. I (Nos. 42, 42A, 42B)], *Kailāsayātrā* [App. I (No. 31)] and *Tripuravadha* [App. I (No. 43)] do not find a place in my Critical Text. The main reason is that these sections are not referred to in the *Parvasaṅgraha* (MBh. 1. 2); secondly, even the inflated text seems to have ended with adhy. 118 because of the *phalastuti* for *Harivamśa*; and thirdly, *Paṇḍikāparvan* is not referred by Kṣemendra, and omitted in some of my best Mss., viz. Ś and Ñ. *Tripuravadha*, though found in Ś, is not referred to by Kṣemendra; besides, this episode has already been narrated in great detail in the *Karmaparvan* of the *Mahābhārata* (8. 24), and hence there was no need of its inclusion in *Harivamśa*. The three *Prādurbhāvas* of Varāha, Narasimha and Vāmana, along with many other *prādurbhāvas* of Viṣṇu, are already described in adhy. 31 of my Critical Text, and hence I do not see any reason why only these three should have been selected for a further detailed treatment in *Harivamśa*. Kṣemendra, however, refers to them, but my best Mss. do not. Hence, this section is excluded from my Critical Text. As regards the topic of *Kailāsayātrā*, it is already treated in a shorter form, in the *Mahābhārata*, 13. 126 and 13. App. I (No. 15). A reference to this section is omitted by Kṣemendra, and almost all genuine Mss. of N recension do not give it. It is found in Mss. of S recension and Nilakanṭha's composite version only.

It will be clear from the foregoing discussion, that even my Critical Text might be an expanded version of the original text of *Harivamśa* but I cannot further reduce it

because of my Mss. material and its abridgement preserved in the *Mañjarī*. It must always be borne in mind that the *Harivaṁśa* is a *Khila* of the *Mahābhārata*, which, in course of time, gathered other episodes to be tagged to it. The result is that we have in the Vulgate Text, not only *Harivaṁśa*, but other episodes as its appendages.

Besides the above-mentioned sections excluded from my Critical Text, there are a number of passages in the Vulgate Text and Mss. of Southern recension here and there. Some of these passages figure as star-passages, while others, on account of their length, are relegated to App. I (Volume II) of the present edition.

The passages excluded from the Critical Text can be classified under five groups :

संग्रामश्च विवाहश्च स्तुतिर्देवीवरादिकम् ।

प्रक्षेपकारणान्याहुः पञ्चमं च फलश्रुतिः ॥

The redactors spend their poetic genius in adding descriptions of battles and marriages; in adding or expanding laudatory stanzas; inserting intervention of goddesses or other divinities to confer a boon on the devotees; and adding *phalaśruti* stanzas at the end of recitation. Many of the longer star-passages embodied in the Critical Apparatus as well as passages relegated to App. I relate to such topics. There is one more noteworthy explanation to be offered for these additional passages given by the commentator Nilakaṇṭha, viz., *श्रिल्लेखस्मिन्नन्ये सर्वपुराणार्थसंग्रहः* as already stated before. It means that the *Harivaṁśa* being styled as a *khila* or supplement to the *Mahābhārata*, can encompass all or any matters from the (other) *Purāṇas*. And in my opinion, many of the Appendix passages and episodes originally belonged to some other *Purāṇa* text in the oral tradition of bards, but could not form an independent work as such; they were then tagged on to *Harivaṁśa*. The above view of mine explains many contradictory and conflicting statements found in such additional passages. For example, Appendix passages Nos. 18, 18A and 19, 20, 29, 31 etc. are passages which are included in the Vulgate from such works composed by bards, but which could not form an independent *Purāṇa*. I may mention a concrete case of the passage No. 42 in my Appendix I, bearing on *Vāmana-prādurbhāva*; it is found in the existing editions of the *Vāmana Purāṇa*. On this analogy, we may one day trace *Varāha-prādurbhāva* to some recension of a *Varāha Purāṇa* and *Narasimha-prādurbhāva* to a *Narasimha Purāṇa*, and *Paṇḍarāsa-parvan* either in a recension of the *Padma Purāṇa* or *Skānda Purāṇa*.

THE METHOD OF TEXT-CONSTITUTION

The Text of the *Harivaṁśa* is constituted on the principles which have been formulated by the late Dr. V. S. Suktankar, and explained by him in detail in his *Prolegomena* to the *Ādiparvan* of the *Mahābhārata*. I should like to re-state them here for easy reference. • The Editor has to respect and rely on manuscripts he uses for reconstruction of the oldest available text. The Mss. should be divided or classified, according to their age and script, into recensions and versions, script-wise classification supplying to the editor

clues for different versions into which the text existed. A broader division into Northern (sub-divided into North-west and North-east if available), Central (normally Devanāgarī script) and Southern scripts, may supply a further clue to Recensions. When a text has an all-India currency, the critical text should only include such passage on which all recensions and versions agree. In particular, I may state that a text on which North-western, North-eastern and Southern versions agree, is the oldest and authentic text of the work. In the case of Harivanśa my text is based on the agreement of S₁ (representing the oldest Ms. of the North-west version), N₁ (representing the oldest Ms. of the North-eastern version) and M₁₋₃ (representing the extreme Southern version). Whatever portion is not supported by these three groups, is put into the Critical Apparatus as star-passages or relegated to App. I given in Vol. II. The Editor has to see, while eliminating a certain passage, that the Critical Text arrived at by elimination runs smooth and indicates no break in the narrative. There are a few corollaries to be noted in this connection re : characteristics of the Ms. material. They are :

(1) No Ms. is found absolutely correct.

(2) Every Ms. has additions and omissions.

(3) The professional copyist unconsciously omits or slips over portions from the original Ms. and produces incorrect variants if he is unable to decipher the original Ms.

(4) The learned copyist makes an attempt to improve upon the text and adds portions to the original in the fond hope that thereby he brings his Ms. up to date. We have numerous instances of such additions made by copyists of Mss. from the Bhagavata Purāna with the above objective.

(5) Learned scribes or bards make additions to Mss. of long episodes which may be even at variance with the main text. We may point out to the episode of the *Pārijāta-harṣa* (i. e., the portion covered by the passage No. 29 in App. I of Harivanśa). As has been explained earlier, this episode is clearly at variance with the main story narrated in adhy. 92. 63-67.

(6) The Harivanśa being itself a Khila, has ample scope for additions and repetitions matter of episodes not connected with the main narrative of the text.

(7) The following verse codifies occasions and events most convenient for such additions as already stated above :

संप्रामञ्च विवाहश्च मृत्निर्देशीयगर्भिकम् ।

प्रज्ञेयकाणान्यादुः पञ्चमं च कल्मषुनिः ॥

The reader will be convinced that all the passages, short or long, which I have eschewed from the Critical Text of Harivanśa fall under one of these five categories of inflation.

ORIGINAL VOLUME OF HARIVAMŚA

My constituted Critical Text of Harivamśa has 118 adhys. and 6073 śloka units as against 318 adhys. and 18,000 ślokas of the Vulgate. The oldest form of Harivamśa, however, must have a still smaller volume. In my view, the oldest form of Harivamśa contained only the genealogy of the race of Yadus and the life of Kṛṣṇa, and must have ended with adhy. 98 of the Critical Text. The next 15 adhyayas of the Critical Text were included by me in my Constituted Text, because they relate to some important events in Kṛṣṇa's life, viz., the death of Śambhara at the hands of Pradyumna (adhy. 99); Kṛṣṇa as wonder of wonders (adhy. 100); recovery of four dead sons of a Brāhmana by Kṛṣṇa when Arjuna failed to bring them back (adhys. 101-104); and fight with Bāṇa (adhys. 106-113). It is rather difficult for me to show any real connection of Śaunaka's question to Sūta to narrate to him the genealogy of Janamejaya and to include it in Harivamśa. Still, I have retained adhys. 114-118 in my Constituted Text because they are found in all recensions and versions, in almost all Mss. which I have used. Their contents are referred to in the Parvasaṁgraha under the heading *Bhāvisya* (MBh. 1. 2. 233), and there is a *phalastuti* at the end of adhy. 118 indicating the close of Harivamśa. My oldest and shortest Mss., viz., S₁, Ñ₁ and M₁ 3 (M₁ 3 missing for adhys. 114-118) have only this much portion of the constituted text on which all extremes of versions, North-western, North-eastern and extreme South agree. Kṣemendra also supports me in this regard.

I should like to note here that the tendency of redactors is normally in the direction of additions rather than in the direction of omission. The late Dr. V. S. Agrawala termed this process as revision or bringing a work up to date. Of course, such a revised work cannot be termed as original. I should like to elaborate this point a bit further with special reference to additions in my Critical Text of Harivamśa. I hold the view that the original text of Harivamśa must have been what has been given in this edition or a bit smaller. Each redactor went on putting into the original Harivamśa what he thought, could, or even could not go with it, with the result that its volume went on increasing till it reached the volume of the Vulgate. In the Southern recension current in Kerala there is a section called *Śeṣadharmā*, which is totally irrelevant to the subject-matter of Harivamśa.

It may be asked what is the Editor's evidence to prove that the scribes or copyists make additions in their work. My answer is that the reader should examine the following star-passages :

K_a has the following star-passages :

- (1) 439* = Bhāgavata Purāṇa, 10. 59. 22-23; this passage is also found in K₄
- (2) 440* = (var.) Bhāgavata Purāṇa, 10. 56. 33
- (3) 441* =   "   "   10. 56. 34
- (4) 606* = (var.)   "   "   10. 3. 48-51; also found in D₂.
- (5) 608* =   "   "   10. 4. 1-2; also found in D₂.

K₁ has the following star-passages :

- (1) 313* = (var.) Bhāgavata Purāṇa, 9. 14. 1-2
- (2) 321* = „ „ „ 9. 14. 48-49
- (3) 331* = Bhāgavata Purāṇa, 9. 18. 1^{ad}
- (4) 333* = „ „ 9. 18. 2
- (5) 334* = „ „ 9. 18. 3
- (6) 338* = „ „ 9. 18. 4
- (7) 339* = (var.) Bhāgavata Purāṇa, 9. 18. 43, 44^{ad}, 45^{ad}
- (8) 343* = „ „ 9. 19. 15
- (9) 345A* = „ 9. 19. 16^{ad}
- (10) 435A* = „ 10. 56. 10^a-11^b
- (11) 439* = „ 10. 59. 22-23; the passage is found in K₂ as well.
- (12) 685* = 10. 18. 25
- (13) 713* = 10. 25. 19
- (14) 717* = 10. 25. 21
- (15) 728* = (var.) 10. 27. 27

D₁ has the following star-passages :

- (1) 798* = Bhāgavata Purāṇa, 10. 41. 11, 12^{ad}, 13, 15-16
- (2) 800* = 10. 41. 18
- (3) 814* = 10. 42. 18-22
- (4) 828* = 10. 42. 38; this passage is found in D₂ as well.
- (5) 831* = 10. 43. 2-5
- (6) 834* = 10. 43. 17
- (7) 847* = 10. 44. 35-36
- (8) 875* = (var.) Bhāgavata Purāṇa, 10. 45. 15-18
- (9) 876* = 10. 45. 20-25
- (10) 892* = „ 10. 50. 1
- (11) 898* = „ 10. 50. 3-4
- (12) 911* = „ 10. 50. 17^c-20^d
- (13) 971* = „ „ 10. 51. 7^a-9^b
- (14) 975* = „ „ 10. 51. 24-27
- (15) 976* = „ „ 10. 51. 28-31
- (16) 1025* = „ „ 10. 61. 34^a-36^b
- (17) 1128* = „ 10. 89. 48; this passage is found in D₁ as well.

D₂ has the following star-passage

- (1) 777* = Bhāgavata Purāṇa, 10. 30. 25-27

The total number of such star-passages taken from the Bhāgavata Purāṇa comes to 38, which number clearly shows that they have been deliberately added by copyists of Mss. and cannot be accounted for as mere accident. We must thank these copyists that

they did not insert passages from the text of Bhāgavata Purāṇa from the Rāsakrīdā or Kātyāyanīvrata.

Similarly, I have discovered two small passages, viz., 295* in K₂ and 363* in K₂ N₂, & K B₂ D (except D₂), which are taken from the Mahābhārata. It is true that the Harivaṁśa is a continuation of the Mahābhārata, yet, there is no reason why the passages from the Mahābhārata should be drawn upon in this fashion. Elsewhere also incidents from the Mahābhārata are bodily copied or referred to in the Harivaṁśa. Some of them, e. g., Śrāddha-kalpa section referring to the origin of Śrāddha as described in adhys. 11-19 of Harivaṁśa, correspond to adhys. 13. 87-92 of the Mahābhārata. Out of these adhys. again, adhy. 13. 89 of the Mahābhārata is bodily repeated in the Vulgate of Harivaṁśa [our App. I (No. 4 lines 51-80)], but, having no Mss. support for its retention in the constituted text, it had to be relegated to App. I.

From the above discussion re. : additional passages which the Vulgate text of Harivaṁśa borrows from the Mahābhārata and the Bhāgavata Purāṇa, it is clear that longer episodes which could not go as independent Purāṇa texts, have also been tagged on to the original and the only Khila called Harivaṁśa, of the Mahābhārata under Nīlkaṇṭha's doctrine, खिले ग्रन्थेऽस्मिन्सर्वपुराणार्थसंग्रहः.

It is possible for me to indicate the different epochs during which Harivaṁśa was growing. The collective evidence of Mss., particularly Ś₁, Ñ₁ and M₁₋₃ is one source to determine these epochs; the second source is Kṣemendra's *Bhārata-Maṇḍjarī*, because Kṣemendra used for his *Maṇḍjarī* the Mahābhārata and Harivaṁśa as they existed in about A. D. 1050. I, therefore, can safely say that adhys. 1-98 of the Constituted Text is the oldest form of Harivaṁśa as the first - and may I say the only - khila of the Mahābhārata at about A. D. 300. The remaining parts of my Constituted Text, viz., adhys. 99-118, came to be added to the original Harivaṁśa during the period from A. D. 300 to A. D. 1050, as also Appendix passages Nos. 40, 42, 42A, 42B, 43, 44 and 45; while passages Nos. 18, 29, 31 and 41 came to be added to it after A. D. 1050.

THE BARDIC LITERATURE AND ITS FEATURES¹

All old Indian literature, including the oldest Vedic literature, is essentially transmitted by oral tradition. The Vedic literature is transmitted from the teacher to the pupil, and this transmission is letter by letter, there being no scope or chance for any variation in the wording or even in the order of words. The non-Vedic literature, on the other hand, was handled mostly by bards, the Sūtas, who may have their own guilds;

¹ This topic, with special reference to English and Continental literature has been discussed by (1) N. K. and H. M. CHADWICK in *The Growth of Literature*, Vols. 1-III; (2) C. M. BOWRA in *Heroic Poetry*; (3) M. PARRY in *L'Épithète traditionnelle dans Homère* (Paris 1928); (4) A. B. LORD in *The Singer of Tales* (1960); (5) G. S. KIRK in *The Songs of Homer* (1962); and with special reference to Vālmīki Rāmāyaṇa by (6) Nabaneeta SEN in his article *Comparative Studies in oral Epic Poetry*, JAOS, Vol. 86 Oct.-Dec. 1966.

no tradition of transmission letter by letter is noticed but only by the subject-matter. The bardic literature, in its oldest form, existed first in the form of Gāthā Nārāsaṁsi or floating stanzas, current about men and their doings or sayings. There were no books or manuscripts at that age. These Gāthās or floating verses passed from one bard to another, and he sang them along with a story. The floating verses had their form more or less fixed, but the story illustrating the gāthās varied from bard to bard, and it assumed different wording. I may illustrate my point of view with a few instances taken from the Mahābhārata and the Harivaṁśa, of the oldest specimens of bardic literature. Let us take the story of king Yayāti. The stanzas which figure in almost every account of Yayāti are :

न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ।
हविषा कृष्णवर्त्मनो भूय एवाभिवर्धते ॥
यत्पृथिव्यां व्रीहियवं हिरण्यं पशवः स्त्रियः ।
नालमेकस्य तन्मूर्धमिति मन्वा शमं ज्ञेयं ॥

The above stanzas are Gāthā Nārāsaṁsi of the story of Yayāti, and are utilized as such by every narrator or bard of the story of Yayāti, details and wording of which differ from narrator to narrator. This story of Yayāti is found in the Mahābhārata (1. 80) as well as in the Harivaṁśa (adhy. 22) and several Purāṇas like Viṣṇu (IV 10. 23-24), Brahmāṇḍa (3. 68. 14-105), Matsya (24. 36), Vāyu (93) and Bhāgavata (IX. 18), each bard narrating it in his own way. But the gāthās given above and a few more will invariably form part of his narration. Similarly, the story of a sparrow called Pujariyā in HV. Vol. II, App. I (No. 5) and Pujariyā in MBh. 12. 137 or Jātaka story No. 343 of Kuntanī-sakunīkā, have a Gāthā Nārāsaṁsi —

न विश्वमेदविश्वमेतं विश्वमेतं नापि विश्वमेतं ।
विश्वामाद्रयमुत्पन्नं मृतान्यपि निकृन्तति ॥

or its paraphrase as their basis; but see how the narrative varies with each narrator. The above gāthā and a few more in the same strain are assigned to Uśanas (इत्येता उशनीगीना गाथा भार्या विपश्चिन्ता in HV, and उशनाश्चात्र गाथे द्वे in MBh.).

These two instances of the use of Gāthā Nārāsaṁsi and stories on them recited by bards with different wording can be easily multiplied. In fact, there are a number of topics common to many a Purāṇa text, like the creation, genealogies etc. The narration of these topics may look similar or may even be identical with occasional vagaries. Sometimes these vagaries of bards create a lot of confusion among historians who make an attempt to arrive at a uniform genealogy of a particular race. I may give a specific instance of this type from the Vulgate text of Harivaṁśa itself. I refer the reader to passage No. 18 in App. I (printed in Volume II) and particularly to lines - -

यायातमपि वंशस्ते गमेष्यति च यादवम् ।
अत्र वंशे च वंशस्ते सोमस्य भविता किल ॥

HV. App. I (No. 18, 9**)

Now, I may point out that the above stanza has created a confusion in the genealogy of Yadu's race available from standard traditional sources and the one narrated in this passage. The difficulty was noticed by Nilakantha Caturdhara. He did not care to ascertain whether the passage was genuine, and finding that the two genealogies do not agree, makes an attempt at a compromise. I am tempted to quote the full text of his commentary on the above stanza :

यायातमपीति । यादवं यायातिपुत्रस्य यदोः संबन्धनं वंशं ते तव वंशः गमेत्यति प्रवेक्ष्यति । अत एव सोमस्य वंशमनु ते तव वंशो भविष्यति, सूर्यवंशात् न्युतो भविष्यतीत्यर्थः । ननु दृष्टं यायातितो यदुः, यदोः क्रोश, क्रोष्टुर्देवनांन्दः, देवमोहान्दुरः, शराद्रमुदेवः, वसुदेवात्कृष्णः इति वंशः प्रागुक्तः । पुनः सूर्यवंशीयाद् हर्यश्वायदुः, यदोर्माधवः, माधवान्मन्वान, मन्वतो भीमः, भीमादन्धकः, अन्धकाद्रैवतः, रैवतादक्षः, ऋक्षादिश्वर्गर्भः, तस्मादमुः, वसोर्वसुदेवः, वसुदेवात्कृष्णः इति । तत्कथं यदोः पश्यैव एकादशन्वम् ? न च कल्पभेदाभिप्रायमिदम्, एकग्रन्थपठितत्वादिति दुःसमाधेयाऽयं विरोधः । गत्यम् । तथाप्ययमत्र समाधिः— यायातमपि वंशगते अन्येनस्मादेव वचनदेक एव यदुः, गृहाद्द्वान्तरप्रवेशवन योगबलेन सूर्यवंशेऽयाविर्भूय सूर्यवंशं स्ववंशे आनीतवान् । यथा ब्रह्मणो मानसः पुत्रो वसिष्ठः केनचिन्निमित्तेन पुनर्निवाचरणाभ्यामपि जन्म लेप्ते वसिष्ठत्वं च न जहौ, एवं यदुरेक एव काल्यावसान कर्मण देवस्य भूतवान् । न तावता द्वौ यद् जानौ । ततश्च एक एव यदुः द्वयोर्वंशयोः कर्ता । एवं वसुदेवोऽपि शराच्च वसोश्चाविर्भवजेक एव । उच्यते यदोः पञ्चमः, उच्यते यदोः, इति यथायोगं ज्ञेयम् । कृष्णस्तु वंशद्वयानुगताद्वसुदेवाजातः एक एव सन वसोरपि पौत्रः शरस्य च पौत्रः । वसुशरयोरपि पितृभेदाज्जन्मभेदेऽपि स्कन्दमनस्कृष्णस्य एकैक्यं ज्ञेयम् । तेन पृथायाः पाण्डवमातुः शरोत्पन्नत्वं वसुत्पन्नत्वं च संगच्छते । एवमन्यत्रापि वंशविगंधेऽप्युक्तम् । यादवानां देवतात्वेन एकस्यापि उभयसंबन्धस्य युगपत्संभवाच्चेति दिक् ॥

I request the scholars to study the above explanation of Nilakantha on the two genealogies, in the first of which Kṛṣṇa figures as sixth and in the second as eleventh, and see for themselves whether they are prepared to accept it. My explanation is that the genuine genealogy of Kṛṣṇa is the one given at the beginning of the above portion of Nilakantha's commentary. The second genealogy comes from a different Purāṇa tradition which has been inserted in Harivaṁśa after A. D. 1050. For, Kṣemendra does not refer to the passage and my best Ms., viz., Śi omits it; further the stanza यायातमपि वंशगते etc. also is missing in my other reliable Mss. viz., K, Ñ and M 3. It follows that the two genealogies come from two different bardic traditions, and the App. I (No. 18) passage has been interpolated in Harivaṁśa by a different bard.

There is yet another argument in favour of my eschewing the above passage from my Critical Text. The contents of the passage are redundant as the defeat of Jarāsaṁdha and withdrawal of his army from Mathurā are already narrated in adhys. 80-82 of the Constituted Text. The event is repeated in the above passage almost in identical verses. The reference to a meeting of Balarāma and Kṛṣṇa with Paraśurāma also is abnormal. A portion of the story of the passage is found in the Bhāgavata Purāṇa but the two texts are not identical. Further, there is absolutely no reference to the contents of this passage of over 1100 lines in Kṣemendra. All these facts put together clearly prove that the passage is not genuine so far as Harivaṁśa is concerned, and belongs to a different bardic tradition.

Similar is the case with the passage No. 20 in App. I. The passage refers to the events leading to the abduction of Rukmiṇī by Kṛṣṇa. The genuine part of the events (i) The death of Kālayavana; (ii) Kṛṣṇa's founding the city of Dvārakā on the west coast,

and (iii) Abduction of Rukmiṇī will be found in adhys. 84-87 of the Critical Text. All these events are based upon all the 36 Mss. that I have used. The case of App. I (No. 20) is different. It is found missing in Śi Ñi T₁ G₃ M, and there are no references to its contents in Kṣemendra's *Mañjarī*. The entire passage is a composition of a third-rate bard. The only point of interest in it is to make Kṛṣṇa a crowned king to enable him to sit in the assembly of kings invited by Bhīṣmaka to the Svayamvara of Rukmiṇī. Rukmī, her brother, had already decided, against the wish of his father and sister, to marry her to Śiśupālā. The Critical Text says that Rukmiṇī had already heard about Kṛṣṇa and his exploits and had fallen in love with him merely on hearing reports (थवादेव), and Kṛṣṇa also loved her merely on hearing of her beauty as stated in the following :

रक्षिणी त्वभवद्राजन्पेणासङ्गी भुवि ।

चक्रमे वायुदेवस्तां थवादेव महायुतिः ॥

स चाभिलषितस्तस्याः थवादेव जनार्दनः ।

तेजोवीर्यबलोपेनः स मे भर्ता भवेदिति ॥

HV. 87. 14-15.

When, therefore, the marriage between Śiśupālā and Rukmiṇī was being arranged and was about to be celebrated, Kṛṣṇa got the news, decided to go to Kuṇḍinapura with Yādavas, and finding that Rukmiṇī had just come out of the temple from her traditional worship of Indrāṇī, he suddenly appeared on the scene, abducted her and carried her to Dvārakā. Rukmī, her brother, pursued Kṛṣṇa, had a fight with him, was defeated and had to return. Against this background, I am sure, the reader will find the narrative in passage No. 20 as tame and fabricated by a later bard. In fact, according to the original and genuine text of Harivaṁśa, there was no Svayamvara of Rukmiṇī, no question of Kṛṣṇa's sitting in the assembly of princes, but a plain case of abduction of Rukmiṇī by Kṛṣṇa as both of them loved each other. This form of marriage is known as the Rākṣasavivāha, and is recommended for the Kṣatriya caste, and seems to me to be a genuine account. But a volume of myths has gathered about the marriage of Kṛṣṇa and Rukmiṇī. The Bhāgavata Purāṇa has further additions to the Svayamvara myth. A Brāhmaṇa messenger brings a highly poetic letter from Rukmiṇī to Kṛṣṇa that she deeply loves him and does not like her marriage with Śiśupālā. Thereupon, Kṛṣṇa goes to Kuṇḍinapura and abducts her (Bhāgavata P. 10. 52. 18-44). The entire accounts of Kṛṣṇa's marriage with Rukmiṇī as narrated in the original Harivaṁśa, the interpolated passage No. 20 in the Vulgate and the account as given in the Bhāgavata Purāṇa throw a flood of light on the question how myths grow against the background of facts.

I should like to take another passage from the Vulgate which I have relegated to App. I (No. 29). It is not given a place in the Constituted Text because it is missing in Śi and M₁₋₃; only 719 lines from it are available in Ñ₁, not at a place where the Vulgate gives it but at its end. It is not referred to by Kṣemendra in his *Mañjarī*. The contents of the passage are a bundle of various topics, viz., bringing forcibly from Indra's

garden the Pārijāta tree because Satyabhāmā wanted it for the purpose of a vow (No. 29); Different vows for the purpose of securing personal beauty (No. 29A); Destruction of Śaṭpura and demons residing there (No. 29B); Death of demon Andhaka at the hands of Mahādeva (No. 29C); Water-sports of Kṛṣṇa and the Yādavas (No. 29D); Abduction of Bhānumati, a Yādava girl, her recovery and death of the demon Nikumbha (No. 29E); and death of the demon Vajranābha, and marriage of his daughter Prabhāvatī with Pradyumna (No. 29F). The interpolation is thus a bundle of so many events, and had they all been a part of the original Harivaṁśa, they would not have been ignored by Kṣemendra. But my main argument against the genuineness of passage No. 29 is that its contents run counter to the genuine part of Harivaṁśa, viz. adhy. 92. It should be noted that Satyabhāmā accompanied Kṛṣṇa on his mission to kill the demon Naraka; while returning from heaven to Dvārakā, Kṛṣṇa saw the Pārijāta tree in Indra's garden, took a fancy to it, uprooted it, placed it on the back of Garuda, and with Indra's consent, brought it to Dvārakā. Now I ask the reader to see for himself how these contents of the genuine portion of Harivaṁśa compare with the contents of passage No. 29 (lines 1-1585), and judge for himself whether there was any occasion for jealousy between Rukmiṇī and Satyabhāmā on account of the Pārijāta tree. The story of the death of Andhaka (No. 29C) at the hands of Śaṅkara should have no place in Harivaṁśa. In my opinion, the entire bundle of passages, No. 29 and 29A to F, was composed by a bard, well-versed in classical poetry, and tagged on to Harivaṁśa. It is likely that the passage was originally connected with a *vratā* or vow which is recommended for ladies; the story was composed in a purāṇa style, and was interpolated in Harivaṁśa because Kṛṣṇa was the hero in all the passages, from 29 to 29F except 29C. It should be noted that the theme in passage No. 29 (lines 1-1585) was used by a large number of classical poets for their poems and plays. Passages Nos. 29B to F are miscellaneous episodes connected with Kṛṣṇa and the Yādavas, and originally formed stray passages, which were subsequently tagged on to Harivaṁśa.

I should like to take up one more passage for discussion here. It is passage No. 30. The topic dealt with in the passage is the death of the demon Śaṃbara at the hands of Pradyumna, Kṛṣṇa's son. My Critical Text, (adhy. 39) devotes only 49 stanzas or 98 lines for the description of the event; Kṣemendra summarises it in 5 stanzas or 10 lines only (sts. 1143-1147), while the Vulgate spreads it over five adhyāyas and 274 stanzas or 548 lines. The expansion covers three of the five points of expansion already enumerated above on page xxxv, viz., संयाम, स्तुति, and देवीव्रत.

APPENDIX PASSAGES FROM THE SOUTHERN RECENSION

The passages dealt with in the previous section are found in Mss. of both the N and S recensions. I like to draw the attention of the reader to a few passages found in Mss. of S recension only. One of them is passage No. 12. The passage is also found in Ds. of N recension obviously on account of contamination with Mss. of S recension.

The story refers to Kṛṣṇa's marriage with a cowherd girl, Nīlā by name. This marriage, according to the place of the passage, must have taken place when Kṛṣṇa was hardly seven years of age, and hence presumably Nīlā must have been at the most of six years. Still the passage describes Nīlā in lines 9-25 as if she had attained full youth. Her father was a cowherd named Kumbhaka, brother-in-law of Nanda. While Kṛṣṇa was still a boy, as the story goes, seven demons in the form of bulls came to the herd of Kumbhaka, and troubled him and his herd. Kumbhaka then proclaimed that he would give his beautiful daughter Nīlā to one who would subdue the seven bulls. Many young cowherds tried their best to do that, but failed. At this juncture, Nanda with Kṛṣṇa and Balarāma came there. Kṛṣṇa subdued the seven bulls and killed them, and consequently won the hand of Nīlā. This episode in the life of Kṛṣṇa is unknown to genuine Mss. of N-recension and printed editions, including G(ed.) and hence there was a query in the *Indian Antiquary*, Vol. 40 by A. Govindacharya Swami in the article "*A lacuna in Harivamśa*" as to why this story, found in some Mss. of S-recension, could not be traced in printed editions.

Similarly, the passage No. 13 in the App. I is peculiar to Mss. of S-recension. This passage states that once the sages Vamadeva and Bhāradvāja, in the course of their pilgrimage, reached the banks of the river Yamunā, and having learnt of the presence of Kṛṣṇa in the vicinity, called on him and offered him prayers as a Supreme Being.

I also want to draw the reader's attention to an interesting passage, App. I (No. 28A) which is found in all the Mss. of S-recension and in only Dc. of N-recension. The passage relates to the episode of the death of Naraka at the hands of Kṛṣṇa. My Critical Text states in adhy. 91 that Kṛṣṇa, at the bidding of Indra, went on a mission to kill the demon Naraka; he was accompanied by Satyabhāmā (सत्यभामागच्छत्वात्, 91. 39). Instances of women accompanying their husbands on similar occasions are known to the Purāṇa literature; they are also known to have helped their husbands in difficulties, e. g., Kaikeyī is said to have helped Daśaratha by putting her arm when the axle of his chariot gave way; in modern English history, Queen Elizabeth is known to have sent a proclamation to her men that she might herself take to weapons if her soldiers failed to defeat the Spanish Armada; in modern Indian history also Rani Lakṣmibai of Jhansi has figured as bravely fighting against the British army. But Satyabhāmā in the above passage is said to have fought a full-scale battle against Naraka with all kinds of missiles with Kṛṣṇa's bow, when he was a bit fatigued. I think there are no other instances of women actually fighting on the battle-field in the Purāṇa literature. This passage also belongs to S-recension originally and supported only by two Mss. of N-recension, viz., Dc. c.

ORIGIN OF BARDIC LITERATURE

In India the bardic tradition can be traced back to hoary antiquity. Vyāsa and Vālmiki composed their works, the Mahabharata and the Rāmāyana; Vyāsa narrated the Saṁhitā of the Mahabharata to his five pupils, Sananta, Jaimini, Paṇḍita, Śuka and Vaiṣaṇi-

pāyana, and each of them published *his own* Saṁhitā *separately* (पृथक्त्वेन) as stated in the Mahābhārata itself :

वेदान्धापयामास महाभारतपञ्चमान् ।
 सुमन्तुं जमिनि पैलं शुक्रं चैव स्वमान्मज्जम् ॥
 प्रभुर्वशिष्ठो वरदो वैशंपायनमेव च ।
 संहितारतैः पृथक्त्वेन भारतस्य प्रकाशिताः ॥

Mbh. 1. 57. 74-75

This means that Vyāsa composed the Mahābhārata, but when it came to his pupils, they recited the poem in their own way. This further means that with each pupil of Vyāsa, the contents of the Mahābhārata remained the same, but wording differed. Similarly, Vālmīki also composed the Rāmāyana, taught it to his pupils Kuśa and Lava, sons of Sitā, who recited the same in the court of Rāma : subsequently, it spread among different classes of people, who must have sung the Rāmāyana in their own way. This is exactly the reason why there is such a variety of readings in each tradition of transmission till it was reduced to writing in the early centuries of the Christian era. We have a clear reference that the Mahābhārata had already been reduced to writing at the time of Bāṇa (first half of the seventh century, महाभारते वाच्यमने). Out of the five different saṁhitās of the Mahābhārata, only one from Vaiśampāyana has come down to us in its complete form while others were lost. Had all the five saṁhitās of Vyāsa's pupils come down to us, the task of a Critical Edition of the Mahābhārata, i. e., reducing it to Vyāsa's original, would have been tremendously difficult, because with only one tradition of transmission reaching us we have such a mass of conflicting readings and other problems like problems of transpositions of episodes etc. : they would have been multiplied at least fivefold if other traditions had reached us. Vaiśampāyana's tradition is carried on by Ugrasravas Lomaharṣaṇi, and by his successors, Śaunaka and others. While carrying on this tradition orally to successive generations, they must have changed the wording of the text and may have even added new episodes here and there. The Saṁhitā of the Mahābhārata so transmitted was not, like the Vedas, *Saṁhitapraellāna*, but was *Akṣhapraellāna*, and hence change of a word here and there did not matter much as long as contents or the theme remained the same. The Epic metres, Anuṣṭubh and Triṣṭubh, are easy to admit synonymous words of the same quantity. By way of illustration, I pick up a few such words : महानेजा, महाराज-महाराजः, महाबाण, महाबाणः, महाबाहुः-महाबाहो, महानार्य-महानर्थः, महारत्न-महारत्नः (all suitable for the first pāda of a line) and महानपाः, महावल्-महावल्, महायसाः, महापुत्रः, महापुत्रे, महामतिः-महामते (suitable for the second pāda of the line). Such stock phrases are promiscuously used in this bardic literature. I need not, therefore, emphasize that variant reading of these words can be used anywhere in the narrative as it suits the whim of the bard. Besides, there is a group of expressions which may be termed as verse-fillers, अ, वै, न, हि, ह, स्मः, but the group, in my opinion, is not restricted to these expletives only : there are other expressions like नृप-नृपः, वीर-वीरः, प्रभु-विभुः, पशो-विभोः, अहं ते, भारत, कौरवः, जनेश्वर-जनेश्वरः, नरेश्वर-नरेश्वरः, नराधिप-नराधिपः, and कुरुसूतम्

कुहूनन्दन, यदुनन्दन, नन्दनन्दन, भरतर्षभ, क्षत्रियर्षभ for the anuṣṭubh metre, and नरेन्द्रसूनु, नरेन्द्रपुत्र, जनेन्द्रसूनु, जनेन्द्रपुत्र for the triṣṭubh metre, which expressions could be expanded to the full length of a pāda, e. g., यशोदानन्दवर्धन or शतशोऽथ सहस्रशः. The bard can use any one of such expressions as he likes. I have in view a set of somewhat funny expressions, e. g., नरकस्य महात्मनः and नरकस्य दुरात्मनः where महात्मनः and दुरात्मनः are promiscuously found in Mss. We can interpret both these expressions as applicable to the demon Naraka, first ironically and second in its normal sense. But when varying traditions reach the stage of writing them down in Mss., both of them had to go on record, and the Editor has to use some device like a wavy line below the constituted text, because the Editor is unable to decide which tradition he should prefer, for, both the traditions are equally authentic and required to be preserved. The reader is requested to open any page of the present Critical Edition when he will see a number of expressions marked with a wavy line. There are long passages and episodes as well, of which parallel versions are found which the Editors have marked with a wavy line in the margin.

There are a number of other devices which the bard has to resort to in his recitation. He cannot strictly follow the rules of grammar and syntax because he is primarily to look to versification. He then uses Parasmaipada for the Ātmanepada and vice versa; he drops augment *a* of the Past Tense; he uses nominative and accusative plural forms of words in the feminine gender promiscuously; he may even leave sentences incomplete and even change the construction so as to involve the flaw of anacoluthon. These and similar features go to prove that texts, transmitted by oral tradition, have wide variations in their wording. This is the main reason why Epics and Purāṇas abound in various readings, transpositions and parallel versions. I should like to bring to the notice of the reader the entire volume of the Virataparvan, adhy. 24 of the Kāṇḍaparvan, adhys. 126-134 of the Anuśāsanaparvan of the Mahābhārata and adhy. 87, 29-77 of Harivaṃśa and their parallel passages given in the Appendices to these volumes.

The bards also go on expanding contents of a particular episode by filling in details. I should like to draw the reader's attention to the episode of the death of the demon Śambha as given in adhy. 99 of the Critical text, and its expansion in App. I (No. 30). The episode of Bāna and the marriage of his daughter Uśa as narrated in the Critical Text in adhys. 106-113; additional passages of the episode given in App. I (Nos. 32-39) and an unusually large number of star-passages from 1144 to 1536 (393) go to prove a very wide range of variation, all due to oral tradition.

These additional passages and episodes are not peculiar to any recension N or S, but are found in both the recensions. I should like to invite in this connection a reference to Kṛṣṇa's marriage with Nīlā (App. I [No. 12]). The story of this early marriage of Kṛṣṇa while he was still a boy living in Gokula is not at all known to N. It means that various incidents in the life of Kṛṣṇa were sung by bards in different regions, north and south, and these episodes were preserved in the local traditions and Mss. representing them.

There are several other indications to prove that the texts like the Mahābhārata, Harivaṃśa, the Purāṇas, and early poetic compositions like the Rāmāyaṇa have come down to us by oral tradition. The fluidity of readings of individual words, expressions, incidents, transpositions, all go to indicate that such oral traditions were more than one. The language of this literature transmitted by oral tradition was equally fluid, and suitable for adjustment according to place in the metrical composition, not bound by standard rules of grammar and even syntax, and depended upon the capacity of bards who sung the text. There are many forms in Epics and the Purāṇas which do not conform to rules of grammar in one version, while attempts are noticeable to rectify the same in another version. Cases of anacoluthon are also noticeable in some instances, though they are not so frequent as variations in word-readings.

EQUIPMENT OF A BARD

It is worth our while to inquire into the equipment of a bard. The first item in his equipment is the thorough knowledge of the theme he is going to sing to his audience. Of course, he must have qualities of an extempore poet. He must be quick at versification, and must have command over a wide stock of synonymous expressions and verse-fillers. In Harivaṃśa we get an indication of some of these qualities. In the opening questions of Janamejaya to Vaiśampāyana, we get the following line :

भवांश्च वंशकुलस्तेषां प्रत्यक्षदर्शितान् ।

HV. 1. 12

Here Vaiśampāyana is called well-versed in the knowledge of genealogies, persons, their relationship with each other, and their peculiarities. Vaiśampāyana had one more qualification, in that he had personally seen the doings of personalities in the Epic, which bards of subsequent generations can not claim. Personal variations in bardic poetry start from this stage : their performance depends on opportunities and even the response and encouragement they receive from the audience. There are a number of tricks of the trade and even repetitious descriptions like a comparison of the army with a river like

भीष्मद्रोणतया जयद्रथजय गान्धारनीलोत्पला

शान्यघ्राटवती कृपेण बहिनी कर्णेन वेद्यकुला ।

Descriptions like these occur in the Epic a score of times inflating the text. Battlefields also have been described several times as to how they look when the battle is over. I have in view a fine specimen of bardic activity in swelling the text. The reader is referred to the story of Bāṇa narrated in Harivaṃśa in eight chapters from adhy. 106 to adhy. 113. The Critical Text of the episode proper has 623 verse-units or 1246 lines : the star-passages in this episode number 393 with 1246 lines, and App. I passages numbering 8, have 547 lines. It will be seen that the original text of the episode of Bāṇa had only 1246 lines from the first singer Vaiśampāyana, while bards of subsequent ages have interspersed in it as many as 1799 lines in which form it has reached us.

COMPARISON OF HARIVAMŚA

WITH MBh. 2, App. I (NO. 21) AND THE BHĀGAVATA PURĀṆA

We have a long passage in S recension of the Sabhāparvan of the Mahābhārata (No. 21) with contents similar to those of Harivamśa. The resemblance is at times so close in wording and order of incidents between these works that a reference to it has become necessary. After a careful comparison of the contents, I have come to the conclusion that passage No. 21 in App. I to the Sabhāparvan is taken from a text of Harivamśa similar to my Constituted Text. The story of Kṛṣṇa is given there by Bhīṣma on the occasion when the Pāṇḍavas were called upon to select, from among those present, a most worthy person to receive honour or worship first. Bhīṣma then tells the Pāṇḍavas that Kṛṣṇa is the only person who deserves the honour as he is the incarnation of Supreme Being. Bhīṣma then gives an account of Viṣṇu's exploits beginning with the fight with the demons Madhu and Kaitabha (corresponding to lines 76-135 of the passage = HV adhy. 42). Bhīṣma then narrates some of the incarnations of Viṣṇu (lines 136-598 = HV adhy. 41) and his fight known as तारकामयः संग्रामः (lines 601-705 = HV adhy. 38). The life of Kṛṣṇa is then taken up omitting detailed references to the account of the race of Yadu (lines 730-1500 = HV adhy. 41-113). The incidents mentioned in the above passage are the death of the demon Śakata; the death of Pūtānā; felling of the twin trees when Kṛṣṇa was bound to the pounding block of wood; his play with cowherd boys and girls; his subduing the snake Kālīya; his holding the mount Govardhana on his hand; death of the demons Ariṣṭa and Keśin; death of Kaiśa; the study of both Balarāma and Kṛṣṇa under Sāṁdipani; restoring to Sāṁdipani his lost son; defeat of Jarāsandha; leaving Mathurā and founding a new city Dvārakā; the death of the demon Naraka; cutting off of the thousand arms of Bāṇa and marriage of his daughter Uśā with Aniruddha. The conclusion of the above passage is interesting and worth-quoting because there is nothing corresponding to it in Harivamśa. It runs thus :

नैव गर्भत्वमापेदे न योन्यामावगन्प्रभुः ।
 आत्मनस्तेजसा कृष्णः सर्वेषां कुरुते गतिम् ॥
 यथा वृद्ध उत्थाय तत्रैव तु निर्लीयते ।
 चराचराणि भूतानि तथा नारायणे गता ॥
 न प्रमातुं महाबाहुः शक्यो भारत केशवः ।
 परं अपरमेतस्माद्विश्वरूपान्न विद्यते ॥

MBh. 2, App. I (No. 21), lines 1607-1612.

It is clear that the above passage in MBh. 2, is an abridgment of Harivamśa *minus* the account of the race of Yadu, and incidents like the death of the demon Śaumbara at the hands of Pradyumna in which Kṛṣṇa did not take part, but the marriage of Uśā with Aniruddha figures in it as Kṛṣṇa takes part in cutting the hands of Bāṇa, Uśā's father.

I, therefore, conclude that the above passage is an adaptation prepared from the (constituted) text of Harivaṁśa. Besides, the passage includes several lines which are almost identical with corresponding lines in Harivaṁśa.

The Bhāgavata Purāṇa, on the other hand, supplies to us a later and developed version of the life of Kṛṣṇa. There is a brief description of the race of Yadu in 9. 24. The tenth Book of the Bhāgavata Purāṇa is entirely devoted to the account of Kṛṣṇa from his childhood, and follows more or less the same lines as in Harivaṁśa. The supernatural element in the life of Kṛṣṇa is more pronounced here than in Harivaṁśa. The incidents in Kṛṣṇa's life mentioned in Harivaṁśa are, of course found in the Bhāgavata Purāṇa, but there are a few additional incidents which we meet here for the first time. They are the deaths of the demons Trīvarta (10. 7), Vatsaka (10. 11), Aghāsura (10. 12), Pralamba (10. 18) and Śaṁkhacūḍa (10. 34). Among incidents relating to the supernatural powers of Kṛṣṇa are the all-encompassing character of Kṛṣṇa as shown to Yaśodā (10. 8), recovery of his foster-father Nanda when he was removed by Varuṇa (10. 25) and of his being swallowed by a snake. The erotic element also is more pronounced in the Bhāgavata Purāṇa than in Harivaṁśa. The Rāsakriḍā incident is expanded to the length of showing Kṛṣṇa as a lover of cowherd girls (10. 28-33), on which the commentators like Śrīdhara were required to put an esoteric interpretation. Kujā, a girl in Kaiśa's employ to carry fragrant articles to her master, meets Kṛṣṇa on the streets of Mathurā, and is enamoured of him. Kṛṣṇa plays some jokes with her and promises to meet her later. After killing Kaiśa, Kṛṣṇa meets her and spends a night with her (10. 48). There are a number of *stutis* interspersed in the Bhāgavata Purāṇa like the Brahmastuti and Vedastuti to satisfy the pedantic material for the Paurāṇikas. All these points clearly show an advanced stage in the evolution of the Kṛṣṇa myth. Harivaṁśa, therefore, seems to be much older than the Bhāgavata Purāṇa.

I have already spoken above of the supernatural element in the Kṛṣṇa myth. Both Harivaṁśa and the Bhāgavata Purāṇa have it, but it is more emphatic in the latter. Similarly, the erotic element also is more predominant in the Bhāgavata Purāṇa than in Harivaṁśa. I may ask the reader to compare Rāsakriḍā (10. 28-33) in the Bhāgavata Purāṇa and Hallisakakriḍana in Harivaṁśa (adhy. 63). In the former work cowherd girls enjoy the sport as if Kṛṣṇa was their lover, while in Harivaṁśa Kṛṣṇa is said to have indulged in the sport just as a grown up boy (कौमारकं मनयानः). I have already referred to the incident of Kujā above.

There are some additional incidents mentioned in the Bhāgavata Purāṇa. One of them relates that Rukmiṇī sent a letter to Kṛṣṇa through a Brāhmaṇa messenger to save her from her projected marriage with Śiśupāla. This letter of hers gives a new turn to the whole myth. I have already referred to the event above and have shown that Kṛṣṇa and Rukmiṇī loved each other merely on hearing (श्रुत्वादेव) of the bravery of Kṛṣṇa and beauty of Rukmiṇī.

In the later development of Kṛṣṇa myth, Rādhā figures prominently, first time in

the Brahma Vaivarta Purāṇa and in popular songs of later generations. She is nowhere mentioned in both Harivaṁśa and the Bhāgavata Purāṇa. We thus have in Harivaṁśa the oldest phase of the Kṛṣṇa myth which plays an important role in Indian myths.

IS HARIVAMŚA AN ELABORATION OF VEDIC MANTRAS ?

I should like to briefly refer to a remark of Nilakanṭha Caturdhara that Harivaṁśa is an elaboration of certain Mantras from Vedic literature. In this connection I should like to cite the line

इतिहासपुराणाभ्यां वेदे समुपबृंहयेत् ।

which states that obscure passages of the Veda could be elaborated with the help of the Itihāsa and the Purāṇas. It is possible that some passages from the Veda may be interpreted by reference to Itihāsa-Purāṇa, but I think that all events mentioned in Itihāsa-Purāṇa cannot be traced to the Mantras. I should like to cite one or two instances in this regard. The first relates to Kṛṣṇa's killing the demon Śakata. Nilakanṭha quotes the following mantra :

पृथू रथो दक्षिणाया अयोज्यैर्न देवासो अमृतासो अस्थुः ।

कृष्णादुदस्थादर्या विहायाश्चिकित्सन्ती मानुषाय क्षयाय ॥ RV. 1. 123. 1

and gives his interpretation as follows :

पृथुर्महान् रथः शकटम् । दक्षिणाया दिशः संबन्धि, मृत्युकरमित्यर्थः । अयोजि योजितः । शत्रुमिरित्यर्थान् अभ्यने । तमेन रथं देवासो देवाः, अमृतासो अमृताः, आ समन्तान् अस्थुः परिवार्य स्थितवन्तः । एतस्मिन्नन्तरे स रथः कृष्णात् कृष्णं प्राप्य तत्प्रेरणेन उदस्थात् उत्थितः । विहायाः आकाशाश्रितः विशेषेण ह्यते गच्छतीति वा । यन्त्रोत्क्षिप्तगोलकबदाकाशमार्गेण उत्थाय पतितः सन् नष्ट इत्यर्थः । ततश्च अर्यो ईश्वरी स्वामिनी माता तत्रत्यप्रजा वा चिकित्सन्ती संशयवती मानुषाय मनुष्यस्य क्षयाय नाशाय ॥ एतेन पतता रथेनायं बालकः कथं न नाशितः इत्यत्र कारणविशेषमपश्यन्ती संदिहानैवातिष्ठत्, न तु ईश्वरकृत्यमेतदित्यवेदीत् इति भावः । एवमेव सर्वेषामर्थानां प्रत्यक्षश्रुतिमूलकत्वमुक्तेयं वेदोपबृंहणत्वादस्य (हरिवंशरूपस्य) शास्त्रस्य ॥

In my view, the reference in the above-mentioned passage from the Veda to Kṛṣṇa's killing the demon Śakata is questionable. Nilakanṭha goes a step further and wants to bring in reference to other deeds not mentioned in Harivaṁśa when he remarks :

अत्र तृणावर्तवधोऽपि पुराणान्तरादुपसंहर्तव्यः । तदुपबृंहिका ध्रुतिस्तु

साकं यक्ष्म प्रपत चाषेण किकिदीविना ।

साकं वा तस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाक्या ॥ इति । RV. 10. 97. 13

खेचरत्वेन यक्षं पूज्यमिवात्मानं मनुते मीमीते तोलयति वा यक्ष्मः । हे यक्ष्म राक्षस, तद्वत्पीडकेति वा, चाषेण तद्वर्णेन हरिणा तव हन्ता साकं प्रपत । भूमाविनि शेषः । किकिदीविना ज्ञः सन् दीव्यतीति किकिदीविः । किंवातोर्बाहुलकान् किप्रत्यये लिङ्भावे च किकिर्बिद्वान् । तेन वा तस्य बायोर्ध्राज्या गत्या यया धूलिवात्यारूपया एनमुपरि नीतवानसि, तथा साकं नश्य नाशं प्राप्नुहि । निहाक्या गत्या च साकं वा साहित्यं वा पतन एव न तु नाशे । अनन्तेन सह पतितः सन् स्वयमेक एव नाशं प्राप्नुहीत्यर्थः । एवं देवैरुक्ते तृणावर्तः पपात ममारेत्यर्थः ॥

There are over 60 such Vedic passages in which Nilakanṭha finds references to incidents referred to in Harivaṁśa. To me, they appear to be expressions of his pedantry. I, therefore, stick to my view that works like the Mahābhārata and the Purāṇas belong to a class of popular literature styled as Bardic Poetry, and if at all, they may have a very thin reference to contemporary life.

CONCORDANCE OF ADHYS. OF THIS EDITION

with the Bombay, Poona and Calcutta Editions

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Poona Ed.	Cal. Ed.
Adhy. 1	1. 1	1. 1	1. 1-53
2	1. 2	1. 2	2. 54-114
3	1. 3	1. 3	3. 115-256
4	1. 4	1. 4	4. 257-291
5	1. 5	1. 5	5. 292-348
6	1. 6	1. 6	6. 349-405
7. 1-45	1. 7. 1. 59	1. 7. 1-59	7. 406-466 ^{ab}
App. I (No. 1)	1. 7. 60-84	1. 7. 60-84	7. 466 ^{cd} -492
7. 46-47	1. 7. 85-90	1. 7. 85-90	7. 493-498
App. I (No. 2)	1. 8. 1-23 ^{ab}	1. 8. 1-23 ^{ab}	7. 499-522 ^{ab}
7. 48-56	1. 8. 23 ^{cd} -45 ^{ab}	1. 8. 23 ^{cd} -45 ^{ab}	8. 522 ^{cd} -544 ^{ab}
8	1. 9	1. 9	9. 545-612
9. 1-28	1. 10	1. 10	10. 613-649
9. 29-77	1. 11	1. 11	11. 650-705
9. 78-100	1. 12	1. 12	12. 706-729
10. 1-27	1. 13	1. 13	13. 730-764
10. 28-53	1. 14	1. 14	14. 765-795
10. 54-80	1. 15. 1-38 ^{ab}	1. 15. 1-38 ^{ab}	15. 796-833
11	1. 16	1. 16	16. 835-883.
12	1. 17	1. 17	17. 884-928
13. 1-69	1. 18. 1-76 ^{ab}	1. 18. 1-76 ^{ab}	18. 929-1006 ^{ab}
App. I (No. 3)	—	—	—
13. 70-75	1. 18. 76 ^{cd} -82	1. 18. 76 ^{cd} -82	18. 1006 ^{cd} -1012
App. I (No. 4)	—	—	—
14	1. 19	1. 19	19. 1013-1036
15. 1-65	1. 20. 1-76	1. 20. 1-76	20. 1037-1116
App. I (No. 5)	1. 20. 77-140	1. 20. 77-140	20. 1117-1181
15. 66-68	1. 20. 141-143	1. 20. 141-143	20. 1182-1184
16	1. 21	1. 21	21. 1185-1225
17	1. 22	1. 22	22. 1226-1236
18	1. 23	1. 23	23. 1237-1272
19	1. 24	1. 24	24. 1273-1310
20	1. 25	1. 25	25. 1311-1362

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Poona Ed.	Cal. Ed.
21. 1-10	1. 26. 1-11	1. 26. 1-11	26. 1363-1373
App. I (No. 6)	1. 26. 12-48 ^{ab}	1. 26. 12-48 ^{ab}	26. 1374-1410
App. I (No. 6A)	—	—	—
App. I (No. 6B)	1. 27. 1-58	1. 27. 1-58	27. 1411-1474
21. 11-37	1. 28. 1-37	1. 28. 1-37	28. 1475-1512
App. I (No. 7)	1. 29	1. 29	29. 1513-1598
22	1. 30	1. 30	30. 1599-1650
23. 1-42	1. 31	1. 31	31. 1651-1712
23. 43-133	1. 32	1. 32	32. 1714-1841
23. 134-168	1. 33	1. 33	34. 1843-1905
24	1. 34	1. 34	35. 1906-1946
25	1. 35	1. 35	36. 1947-1968
26	1. 36	1. 36	37. 1969-1998
27	1. 37	1. 37	38. 1999-2031
28	1. 38	1. 38	39. 2032-2090
29	1. 39	1. 39	40. 2091-2130
30	1. 40	1. 40	41. 2136-2198
31	1. 41	1. 41	42. 2199-2378
32	1. 42	1. 42	43. 2379-2418
33	1. 43	1. 43	44. 2419-2450
34	1. 44	1. 44	45. 2451-2504
35	1. 45	1. 45	46. 2505-2582
36	1. 46	1. 46	47. 2583-2644
37	1. 47	1. 47	48. 2645-2704
38	1. 48	1. 48	49. 2705-2789
39	1. 49	1. 49	50. 2790-2818
40	1. 50	1. 50	51. 2819-2867
41	1. 51	1. 51	52. 2868-2899
42	1. 52	1. 52	53. 2900-2960
43	1. 53	1. 53	54. 2961-3038
44	1. 54	1. 54	55. 3039-3126
45	1. 55	1. 55	56. 3127-3179
46	2. 1	2. 1	57. 3180-3211
47. 1. 53.	2. 2. 1-54	2. 2. 1-54	58. 3212-3266
App. I (No. 8)	2. 3. 3-31 ^{ab}	2. 3. 3-31 ^{ab}	59. 3270-3299
47. 54	2. 3. 2	2. 3. 2	59. 3269
47. 55-57	2. 3. 31 ^{cd} -34	2. 3. 31 ^{cd} -34	59. 3300-3303
48	2. 4	2. 4	60. 3304-3369

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Poona Ed.	Cal. Ed.
49	2. 5	2. 5	61. 3371-3402
50. 1-19	2. 6. 1-21	2. 6. 1 21	62. 3403-3422
50. 20-29	2. 6. 22 rd -34	2. 6. 22 rd -34	63. 3423 rd -3435
51. 1-12	2. 7. 1-12	2. 7. 1 12	64. 3436-3447
App. I (No. 9)	—	—	—
App. I (No. 9A)	—	—	—
51. 13-37	2. 7. 13 37	2. 7. 13-37	65. 3448-3474
52	2. 8	2. 8	66. 3475-3512
53. 1-7	2. 9. 1-7	2. 9. 1-7	66. 3513-3519
App. I (No. 10)	—	—	—
53. 8-35	2. 9. 8-35	2. 9. 8 35	66. 3520-3547
App. I (No. 11)	—	—	—
54	2. 10	2. 10	67. 3548-3591
App. I (No. 12)	—	—	—
55. 1-23	2. 11. 1-24	2. 11. 1-24	68. 3592-3615
App. I (No. 13)	—	—	—
55. 24-57	2. 11. 25-59	2. 11. 25-59	68. 3616-3650
56	2. 12	2. 12	69. 3652-3701
57	2. 13	2. 13	70. 3702-3727
58	2. 14	2. 14	71. 3728-3786
59. 1-18	2. 15	2. 15	72. 3787-3806
59. 19-61	2. 16	2. 16	73. 3807-3853
60	2. 17	2. 17	74. 3854-3891
61	2. 18	2. 18	75. 3893-3959
62	2. 19	2. 19	76. 3960-4063
63	2. 20	2. 20	77. 4064-4098
64	2. 21	2. 21	78. 4099-4123
65	2. 22	2. 22	79. 4124-4232
66. 1-38	2. 23	2. 23.	80. 4233-4272
66. 39-40	2. 24. 1-2	2. 24. 1-2	81. 4273-4274
67	2. 24. 3-76	2. 24. 3-76	81. 4275-4348
68	2. 25	2. 25	82. 4349-4387
69	2. 26. 1-31	2. 26. 1-31	83. 4388-4419
70	2. 26. 32-71	2. 26. 32-71	83. 4420-4460
71	2. 27	2. 27	84. 4461-4522
72	2. 28. 1-29	2. 28. 1-29	85. 4523-4551
73. 1-9	2. 28. 30-38	2. 28. 30-38	85. 4552 4560
App. I (No.14)	2. 28. 39-57	2. 28. 39-57	85. 4561-4579

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Poona Ed.	Cal. Ed.
73. 10-18 ^{ab}	2. 28. 58-66 ^{ab}	2. 28. 58-66 ^{ab}	85. 4580-4588 ^{ab}
App. I (No.15)	2. 28. 66 ^{ad} -92 ^{ab}	2. 28. 66 ^{ad} -92 ^{ab}	85. 4588 ^{ad} -4615
73. 18 ^{ad} -38	2. 28. 92 ^{ad} -118	2. 28. 92 ^{ad} -118	85. 4616-4641
74	2. 29	2. 29	86. 4642-4685
75	2. 30. 1-47	2. 30. 1-47	87. 4686-4733 ^{ab}
76	2. 30. 48-93	2. 30. 48-93	87. 4733 ^{ad} -4779
77	2. 31	2. 31	88. 4780-4839
78	2. 32	2. 32	89. 4840-4903
79	2. 33	2. 33	90. 4904-4950
80. 1-17	2. 34. 3-22	2. 34. 3-22	91. 4953-4973
App. I (No. 16)	—	—	—
81	2. 35	2. 35	92. 4974-5087
82. 1-5	2. 36. 1-6	2. 1-6	93. 5089-5094
App. I (No. 17)	—	—	—
82. 6-30	2. 36. 8-40	2. 36. 8-40	93. 5096 ^{ad} -5129
App. I (No. 18)	2. 37-2. 45	2. 37-2. 45	94. 5130-103. 5738
App. I (No. 18A)	—	—	—
App. I (No. 19)	—	—	—
83	2. 46	2. 46	103. 5739-5799
App. I (No. 20)	2. 47-2. 55	2. 47-2. 55	104. 5800-113. 6385
84	2. 56	2. 56	114. 6386-6421
85	2. 57	2. 57	115. 6422-6492
86	2. 58	2. 58	116. 6493-6578
87. 1-28	2. 59. 1-30	2. 59. 1-30	117. 6579-6608
App. I (No. 21)	—	—	—
App. I (No. 22)	—	—	—
87. 29-48	2. 59. 31-51	2. 31-51	117. 6609-6629
App. I (No. 22A)	—	—	—
87. 49-77	2. 59. 52-81	2. 59. 52-81	117. 6630-6660
88. 1-34	2. 60. 1-34	2. 60. 1-34	118. 6661-6694
App. I (No. 23)	—	—	—
88. 35-44	2. 60. 35-45	2. 60. 35-45	118. 6695-6706
89	2. 61	2. 61	119. 6707-6765
App. I (No. 24)	2. 109	2. 109	168. 9488-9591
90	2. 62	2. 62	120. 6766-6786
91. 1-6 ^{ab}	2. 63. 1-6 ^{ab}	2. 63. 1-6 ^{ab}	121. 6787-6792 ^{ab}
App. I (No. 25)	—	—	—
91. 6 ^{ad} -21	2. 63. 6 ^{ad} -20	2. 63. 6 ^{ad} -20	121. 6792 ^{ad} -6807

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Poona Ed.	Cal. Ed.
App. I (No. 26)	—	—	—
91. 22-24	2. 63. 21-23	2. 63. 21-23	121. 6808-6810
App. I (No. 27)	—	—	—
91. 25-52	2. 63. 24-89 ^{ab}	2. 63. 24-89 ^{ab}	121. 6811-6876 ^{ab}
App. I (No. 28)	—	—	—
91. 53-55	2. 63. 89 ^{ad} -90 ^{ab} ; 109 ^{ad} -111 ^{ab}	2. 63. 89 ^{ad} -90 ^{ab} ; 109 ^{ad} -111 ^{ab}	122. 6876 ^{ad} -6877 ^{ab} ; 6897 ^{ad} -6899 ^{ab}
App. I (No. 28A)	—	—	—
91. 56-59	2. 63. 120 ^{ad} -126	2. 63. 120 ^{ad} -126	122. 6908 ^{ad} -6914
92	2. 64	2. 64	123. 6915-6988
App. I (No. 29)	2. 65 2. 76	2. 65-2. 76	124. 6989-135. 7721
App. I (No. 29A)	2. 77-2. 81	2. 77-2. 81	136. 7722-140. 7956
App. I (No. 29B)	2. 82-2. 85	2. 82-2. 85	141. 7957-144. 8198
App. I (No. 29C)	2. 86-2. 87	2. 86-2. 87	145. 8199-146. 8300
App. I (No. 29D)	2. 88-2. 89	2. 88-2. 89	147. 8301-148. 8470
App. I (No. 29E)	2. 90	2. 90	149. 8471-8549
App. I (No. 29F)	2. 91-2. 97	2. 91-2. 97	150. 8550-156. 8934
93	2. 98	2. 98	157. 8935-9010
94	2. 99	2. 99	158. 9011-9039
95	2. 100	2. 100	159. 9040-9057
96	2. 101	2. 101	160. 9058-9131
97	2. 102	2. 102	161. 9132-9176
98	2. 103	2. 103	161. 9177-9207
99. 1-26	2. 104. 1-34 ^{ab}	2. 104. 1-34 ^{ab}	163. 9208-9242 ^{ab}
App. I (No. 30)	2. 104. 34 ^{ad} -2. 107. 32.	2. 104. 34 ^{ad} -2. 107. 32	164. 9243 ^{ad} -166. 9450
99. 27-49	2. 108. 1-29	2. 108. 1-29	167. 9451-9480
100	2. 110	2. 110	169. 9592-9681
101	2. 111	2. 111	170. 9682-9699
102	2. 112	2. 112	171. 9700-9722
103	2. 113	2. 113	172. 9723-9753
104	2. 114	2. 114	173. 9754-9781
105	2. 115	2. 115	174. 9782-9805
App. I (No. 31)	3. 73 3. 131	3. 73-3. 131	264. 14391-322. 16139
106	2. 116	2. 116	175. 9806-9898
107: 1-18	2. 117. 1-28 ^{ab}	2. 117. 1-28 ^{ab}	176. 9899-9926
App. I (No. 32)	2. 117-28 ^{ad} - 2. 118. 1 ^{ab}	2. 117. 28 ^{ad} - 2. 118. 1 ^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Poona Ed.	Csl. Ed.
107. 19-87	2. 118. 1 st -98	2. 118. 1 st -98	176. 9927-10025
App. I (No. 33)	2. 119. 1-21	2. 119. 1-21	177. 10026-10047 ^{ab}
108. 1-5	2. 119. 25-34 ^{ab}	2. 119. 25-34 ^{ab}	177. 10051-10060 ^{ab}
App. I (No. 34)	2. 119. 34 ^{ab} -53	2. 119. 34 ^{ab} -53	177. 10061-10078
108. 6-98	2. 119. 54-192 ^{ab}	2. 119. 54-192 ^{ab}	177. 10079-10217
App. I (No. 35)	2. 120	2. 120	178. 10230-10280
109. 1-81	2. 121. 1-95	2. 121. 1-95	179. 10281-10381
App. I (No. 36)	2. 121. 96-134	2. 96-134	179. 10382-10423
109. 82-91	2. 121. 135 ^{ab} -145	2. 121. 135 ^{ab} -145	179. 10424-10434
110. 1-33	2. 122. 1-40	2. 122. 1-40	180. 10435-10476
110. 34-73	2. 122. 46 ^{ab} -93	2. 122. 46 ^{ab} -93	181. 10482-10532
111	2. 123	2. 123	182. 10533-10571
112. 1-27	2. 124. 1-49	2. 124. 1-49 ^{ab}	183. 10572-10620
112. 28-32	2. 125. 1-8 ^{ab}	2. 125. 1-8 ^{ab}	184. 10629-10637
App. I (No. 37)	2. 125. 8 ^{ab} -63	2. 125. 8 ^{ab} -63	184. 10638-10697
112. 33-49	2. 126. 2-25 ^{ab}	2. 126. 2-25 ^{ab}	185. 10699-10724 ^{ab}
112. 50-112	2. 126. 36-140	2. 126. 36-140	186. 10731-10840
112. 113-129	2. 126. 141-164	2. 126. 141-164	187. 10841-10866
113. 1-5	2. 127. 9-12	2. 127. 9-12	188. 10875-10878
App. I (No. 38)	2. 127. 13-41	2. 127. 13-41	188. 10880-189. 10911
113. 6-70	2. 127. 42-143	2. 127. 42-148	189. 10912-11021
App. I (No. 39)	2. 128. 1-22	2. 128. 1-22	190. 11023-11043
113. 71-84	2. 128. 23-41	2. 128. 23-41	190. 11044-11062
114	3. 1	3. 1	191. 11063-11081
App. I (No. 40)	3. 132	3. 132	323. 16140-16238
115	3. 2	3. 2	192. 11082-11127
116	3. 3	3. 3	193. 11128-11170
117	3. 4	3. 4	194. 11171-11224
118. 1-38	3. 5	3. 5	195. 11225-11265
118. 39-51	3. 6	3. 6	196. 11266-11278
App. I (No. 41)	3. 7-3. 32	3. 7-3. 32	197. 11279-222. 12277
App. I (No. 42)	3. 33-3. 40	3. 33-3. 40	223. 12278-230. 12608
App. I (No. 42A)	3. 41-3. 47	3. 41-3. 47	231. 12609-238. 12899
App. I (No. 42B)	3. 48-3. 72	3. 48-3. 72	239. 12900-263. 14390
App. I (No. 43)	3. 133	3. 133	324. 16239-16324
App. I (No. 44)	3. 134	3. 134	325. 16325-16357
App. I (No. 45)	3. 135	3. 135	326. 16358-16374

॥ हरिवंशः ॥

**नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥**

C 0
B I. I. I
P I. I. I

This mantra is found only in N (except N₁ D₁). S₁ K₂, D₃, and D₄ read **व्यास** (for **चैव**) in the second line.

Before the introductory mantra, S₁ ms. ॐ स्वस्ति । श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमो नारायणाय । श्रीगुरुवे नमः । ॐ ; K₁ ॐ नमः परमात्मने । श्रीगुरुसोत्तमाय । K₂ ॐ नमः श्रीगणेशाय । नमो भगवते वासुदेवाय । K₃ श्रीगणेशाय नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । N₂ ॐ नमो गणेशाय । ॐ नमो नारायणाय । N₃ V₁ ॐ नमो नारायणाय । V₂ B ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । V₃ ॐ नमो विघ्नेशाय (marg.) । ॐ नमः शिवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । D₁ ॐ श्रीगणेशाय नमः । श्रीकृष्णाय नमः । D₂ नमः श्रीगणेशाय । नमो भगवते वासुदेवाय, followed by 1*, 5*, and 8* ; D₃ श्रीगणपतये नमः । श्रीचन्द्राय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । D₄ ॐ नमो विघ्नचङ्गीविघ्नसिने गजवदनाय । ॐ नमः श्रीहरि-हरहिरण्यगर्भेभ्यो नमः । व्यासवाल्मीकिचरणकमलेभ्यः । D₅ श्रीगणेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

[The sequence of the introductory addl. stanzas occurring in the various Mss. is given below. Then follow these stanzas with their variants.]

— After the introductory mantra, K₁ ins. 1*, 2* and 3*.

— K₂ ins. 1*, 5*, and 3*.

— K₃ ins. 2*, and 3*.

— N₂ ins. 2*, 4*, 1*, 5*, 6*, 7*, 8*, 9*, and 3*.

— N₃ ins. 2*, 4*, 1*, 5*, 6*, 7*, 9*, 8*, and 3*.

— V₁ ins. 2*, 4*, 1*, 5*, 6*, 7*, 9*, 8*, and 3*.

— V₂ ins. 2*, 4*, 1*, 5*, 6*, 8*, 7*, 9*, and 3*.

— V₃ D₁ (D₂ om. 4*) ins. 8*, 1*, 5*, 6*, 7*, 9*, 2*, 4*, and 3*.

— B₁ ins. 8*, 1*, 5*, 6*, 9*, 2*, 4*, and 3*.

— B₂ ins. 1*, 8*, 5*, 6*, 9*, 4*, 2*, and 3*.

B₃ ms. 1*, 2*, 4*, 8*, 5*, 7*, 9*, 6*, and 3*.

D₅ ms. 1*, 6*, 7*, 4*, 5*, 8*, 2*, and 3*.

D₆ ms. 10*, 1*, 5*, 2*, first line of 3*, 11*, and lines 2-4, and 6-8 of 3*.

D₇ ms. 2* and 3*.

D₈ ms. 2*, 4*, 1*, 5*, 6*, 7*, 9*, 8*, and 3*.

D₉ ms. 8*, 1*, 5*, 6*, 12*, 2*, and 3*.

D₁₀ ms. 1*, 2*, 4*, 8*, 5*, 6*, 7*, 9*, 13*, and 3*.

Of the Mss. which om. the introductory mantra, N₁ begins with : ॐ नमो महागणपतये । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नैमिषारण्ये कुलपतिः ।

D₁₁ begins with : श्रीगणपतये नमः । निर्विघ्नमस्तु । हरिः ॐ । and then ins. 14*, 15*, 16*, 2*, 4*, 5*, 6*, 9*, 8*, and 3*.

T₁ begins with : श्रीः ॥ शुभमस्तु ॥, and then ins. 17*.

— T₂ begins with : श्रीराम । शुभमस्तु । अविघ्नमस्तु । श्रीगणेशाय नमः । श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥ ॐ हरिः ॐ । and then ins. 16*.

T₃ begins with : शुभमस्तु । अविघ्नमस्तु । श्रीमहागणपतये नमः ॥ and then ins. 17*, 18*, 19*, 14*, 15*, lines 1-2 and 4-5 of 3* and then 20*, and lines 7-8 of 3*.

— T₄ begins with : 18*, 14*, 15*, 16*, lines 1-2 of 3*, and 21*.

— G₁ begins with : श्रीगोपालकृष्णस्वामिने नमः, and then ins. 16*.

— G₂ begins with : 17* and 22*.

— G₃ begins with : 17*, 22* and then reads श्रीवैद्य व्यास । श्रीकृष्णाय नमः, and then ins. lines 7-8 of 3*.

C 8
B 1.1.1
P 1.1.1

— Gs begins with : शुभमस्तु । हरिः ॐ; then ins. 14*, 15*, and 16*.

— Gs begins with : हरिः ॐ शुभमस्तु ॥ and then ins. 17* and reads श्रीमहागणपतये नमः । अविग्रमस्तु ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ हरिः ॐ । श्रीवेदव्यासाय नमः । श्रीदुर्गालक्ष्मीसरस्वत्यै नमः ॥ कटबदशम् । महाराज राजश्री सुखदयर् अवरकल हरिवंशसंपुटं कावेरीनगरम् । रामन् लिखितम् ॥ श्रीहरये नमः ॥ and then ins. 14*, 15*, and 16*.

— Ma begins with : हरिः । श्रीगणेशाय नमः ॥

— Ma begins with : श्रीः । हरिः । श्रीगणपतये नमः । अविग्रमस्तु । स्वस्ति श्रीवेदव्यासाय नमः । ॐ । and then ins. 14*, 15*, and 16*.

— Ma begins with : श्रीः । हरिः । श्रीगणपतये नमः । अविग्रमस्तु ॥ शौनक उवाच and then ins. 14*.

— Ma begins with : हरिः । हरिवंशः 1, and then ins. 15*, 14*, 16*, and 20*.

1* जयति पराशरमुनुः सत्यवतीहृदयनन्दनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाञ्छयममृतं जगत्सिद्धि ॥

[(L. 2) Ds वाञ्छयपुण्यं (for वाञ्छयममृतं) .]

2* पितामहायं प्रवदन्ति पद्यं
महर्षिमश्रयविभूतियुक्तम् ।
नारायणस्यांशजमेकपुत्रं
द्वैपायनं वेदमहानिधानम् ॥

[(L. 1) Ks श्रेष्ठं (for पद्यं) . (L. 3) Ks N. [म] द्रुतम्; Ds [म] द्रुतम् (for [म] द्रुतम्) . (L. 4) Ks द्वैपायनं वेदनिधिः नमामि .]

3* जायं पुरुषमीशानं पुरुहूतं पुरुष्टुतम् ।
ऋतमेकाक्षरं ब्रह्म व्यक्ताप्यक्तं सनातनम् ॥
अमञ्च मदमञ्चैव यद्विश्वं मदसत्परम् ।
परावराणां स्रष्टारं पुराणं परमव्ययम् ॥
मङ्गल्यं मङ्गलं विष्णुं वरेण्यमनघं शुचिम् । [5]
नमस्कृत्य हर्षाकिंशो वराचरगुरुं हरिम् ॥
नैमिशारण्ये कुलपतिः शौनकस्तु महामुनिः ।
सौमि पप्रच्छ धर्मात्मा सर्वज्ञाच्चविशारदः ॥

[Lines 1-6 = MBh. 1.1.20-22. For lines 7-8, cf. MBh. 1.1.1. (L. 1) Ks अमञ्चं (for ईशानं) . Dsप पुरुहूतं (for 'दृष्ट') . — (L. 4) Ds परावराणां; Ts वराच' (for पराच') . Ds च पद्यं (for अष्टुतं) . Ds पुरुषं न नमस्कृत्यम् (for ') . — Ds om. line 5. (L. 5) Ks मङ्गल्यं; Ds माङ्गल्यं (for मङ्गल्यं) . N. Dsप शिवम् (for शुचिम्) . — (L. 7) " hypermetric. Ds कुलपतिः (for कुलपतिः) . Ks Gs नैमिशारण्यकुलपतिः; Ds2 नयकुलपतिः; Ts नयकुलपतिः (for ") . Ks, 4 Ds, 4 Ts, 4 शौनको नाम विभुतः (Ds नापसः); Ds 'कः परिशुद्धि (for ') . — (L. 8) Ds मने (for मोनि) Ks, 4

Di, 5 Ts Gs पप्रच्छ सौमि (Ts Gs मने) धर्मात्मा (for ") . Ks Ns Vi, 2 Bs Ds Di, 2, 6 Ts, 3 Gs विशारदम्. Ds सौमि सर्वपुराणज्ञं व्यासशिष्यं महामतिम्.]

4* जज्ञे बहुज्ञं परमत्पुदारं
यं द्वीपमध्ये सुतमात्मयोगात् ।
पराशरात्मस्यवती महर्षिं
तस्मै नमोऽज्ञानतमोनुदाय ॥

[(L. 2) Ds यद (for मने) . Ns यं द्वीपमध्येरथगमात्मा-योगात्. — (L. 3) Bs Ds, 6 महर्षेम् (for 'र्षि') .]

5* यो गोशर्तं कनकशृङ्गमयं ददाति
विप्राय वेदविदुषे बहुविभुताय ।
पुण्यां च भारतकथां शृणुयाच्च तद्-
नुत्स्यं फलं भवति तस्य च तस्य चैव ॥

[(L. 2) Ks Ns Vi Bs, 3 Di, 2, 4 मु (Ks स) वदु; Vs Bs Ds, 6 च वदु (for बहुवि-) . — (L. 3) Ks दिव्या (for पुण्या) . Ks यं तमा शृणोति; Ns Vi, 2 B Ds, 6 शृणुयाच्च नित्यं; Ds सततं शृणोति; Ds प्रयतः शृणोति; Ds शृणुयादत्तम्; Ds कथयः शृणोति (for शृणुयाच्च तद्) . — (L. 4) Ds पुण्यं (for नित्य) . Ds [शृणोति (for [शृणोति]) .]

6* शताश्वमेधस्य यदत्र पुण्यं
चतुःसहस्रस्य शतक्रतोश्च ।
भवेन्नमनं हरिवंशदाना
त्यकीर्तितं व्यासमहर्षिणा च ॥

7* यद्वाजपेयेन नु राजभूया-
दृष्टं फलं हनिरयेन चान्यत ।
तद्वाच्यते व्यासवचः प्रमाणं
गीते च वात्सीकिमहर्षिणा च ॥

8* द्वैपायनोऽपुटनिःसृतमप्रमेयं
पुण्यं पवित्रमथ पापहरं शिवं च ।
यो भारतं समधिगच्छति वाच्यमानं
किं तस्य पुण्यजलैरभिषेचनेन ॥

[* C11: द्वैपायनोऽपुटनिःसृतमप्रमेयं; यद अंशो विभूति-कान्तमथ पश्यन्ते : *]

9* यो हरिवंशं लेखयति यथाविधिना महानपाः सद्यः ।
स याति हरेः पदकमलं कमलं मधुपो यथा लुब्धः ॥

[(L. 2) Bs om. स. Ds transp. स and याति. Bs, 4 Ds om. (hapl.) कमलं.]

10* यं ब्रह्म वेदान्तविदो वदन्ति
परं प्रधानं पुरुषं तथाप्ये ।
विद्याज्ञतेः कारणमीश्वरं स
तस्मै नमो विप्रविनाशनाथ ॥

11* संसारतारणं विष्णुं योगिष्वेवमनुत्तमम् ।

12* शृणोति हरिवंशं यः श्रद्धया वंशवर्धनम् ।
प्रत्यक्षं भवेत्तेषां कपिकाशानजं फलम् ॥

शौनक उवाच ।

सौते सुमहदाख्यानं भवता परिकीर्तितम् ।
भारतानां च सर्वेषां पार्थिवानां तथैव च ॥ १
देवानां दानवानां च गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
दैत्यानामथ सिद्धानां गुह्यकानां तथैव च ॥ २
अत्यद्भुतानि कर्माणि विक्रमा धर्मनिश्चयाः ।
विचित्राश्च कथायोगा जन्म चाप्यमनुत्तमम् ॥ ३

कथितं भवता पुण्यं पुराणं श्रुक्षण्या गिरा ।
मनःकर्णसुखं तन्मां प्रीणात्यमृतसंमितम् ॥ ४
तत्र जन्म कुरूणां वै त्वयोक्तं लोमहर्षणे ।
न तु वृष्ण्यन्धकानां वै तद्भवान्प्रब्रवीतु मे ॥ ५
सूत उवाच ।
जनमेजयेन यन्पृष्टः शिष्यो व्यासस्य धीमताः ।
तत्तेऽहं संप्रवक्ष्यामि वृष्णीनां वंशमादितः ॥ ६

C 17
B 1. 1. 10
P 1. 1. 10

- 13* यो ददाति हरिवंशपुष्पकं
ब्राह्मणाय विदुषे सदक्षिणम् ।
सोऽश्वमेधफलभागभवेन्नरः
सत्यमेव कथितं महर्षिणा ॥
- 14* चकं यस्य भुजाग्रहस्तल्लिप्तं विष्णुप्रभं राजते
शङ्को यस्य विराजते करतले संपूर्णचन्द्रप्रभः ।
माला यस्य सचम्पका सतिलका सागोकनीलान्पला
स स्वां पातु वडर्धविक्रमगतिर्लोक्यनाथो हरिः ॥
- ((14*, L. 1) T₁ भुजे गमन्ति- (for भुजाग्रहस्त-) M₃ विज-
कप्रभं (for विदुषः) . T_{2, 4} M₃ ब्राह्मणे (for विदुषः) . — (14*,
L. 4) T₃ M₃ [5] मानः ; T₄ M₃ 4 व ; G₁ नः (for नः) .
- 15* योऽविद्याधैरसंशयैर्मनसि विनिर्हितैः क्लेशसंज्ञैश्चिदापै-
रस्पृष्टो निर्गुणत्वात्परमगुत्तरजः कर्मभित्तफलैर्वा ।
सर्वज्ञत्वादियुक्तो निरतिशयसुखप्राप्तिहेतुर्यत्नानां
सोऽनादिर्वासुदेवः शमयतु दुरितं सर्वजन्मार्जितं व ॥
- ((L. 1) M₂ इत्याद्यैर् (for अविद्या) . M₃ नः (for वि-) .
— (L. 2) T₃ अपृष्टो (for स्पृष्टो) . — (L. 3) T₄ M₃ सर्वज्ञः
सति सु (M₂ यु) के (sic) (for "ज्ञत्वादि युक्तो") .
- 16* जितं ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते विश्वभावन ।
नमस्तेऽस्तु हृषीकेश महापुरुषपूर्वज ॥
- ((L. 1) T_{2, 4} G₁ नमस्ते (for जितं ते) . — (L. 2) T₄
नमः (for महा-) .]
- 17* शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेन्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
- ((L. 2) G₃ दु खोप- (for विघ्नोप-) .)
- 18* बागीशायाः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥
- 19* इन्द्रिराकुचपाटीरपङ्कमकलितोदरः ।
दद्यादमन्दमानमन्दमधिराज्ञां नृकेमरी ।
कालिन्दीजलकलोलकोलाहलकुलहली ॥
- 20* असत्कीर्तनकान्तारपरिवर्तनपांसुलाम् ।
बाधं सौरिकयालापगङ्गयैव पुनीमहे ॥
- ((20*, L. 1) M₄ कान्तारां (for 'र-) .]

- 21* इन्दीवरदलद्वयामं इन्दिरानन्दकन्दलम् ।
वन्दारुजनमन्दारं वन्देऽहं यदुनन्दनम् ॥
- 22* व्यासं वसिष्ठनसारं शक्तेः पौत्रमकल्मषम् ।
पराशरात्मजं वन्दे शुकतातं तपोनिधिम् ॥
व्यासाय विष्णुरूपाय व्यामरूपाय विष्णवे ।
नमो वै ब्रह्मनिधये वासिष्ठाय नमो नमः ॥
- 1 M₂ reads the ref. before 14*. Ś₁ शौनकादयः
(also श्रीजनमेजयः) ; M₃ om. (for शौनक) . — ^a) D₂
सूत तत्र ; G₁ श्रुतं सु- (for सौते सु-) . — ^c) Ō₂ V_{1, 2} B₃
Dn Ds D₄ भरतानां . Ś₁ कुरूणां च ; K₁₋₃ महजन्म ; D₁
हि सर्वेषां (for च सर्वेषां) .
- 2 K₁ om. (hapl) 2. — ^a) T_{1, 4} अपि (for अथ) . V₂
यक्षाणां (for सिद्धानां) . — ^d) K₁ Ō₂ D_{1, 3, 4} T_{3, 4} च
सर्वश . D₅ damaged (for तथैव च) .
- 3 ^a) T₂ G₁ धर्माणि (for कर्म) . V₁ अद्भुतानि च कर्माणि .
— ^b) D₄ T₂ G₁ विविधा (for विक्रमा) . G₁ भवता कर्म-
निश्चयाः . — G₁ repeats 3^a after S₁ . — ^d) Ds₁ वा (for
च) . D₁ ए वाम् (for [अर्घ्यम्]) .
- 4 ^a) M₁ damaged for भवता . K D₆ T₂₋₄ G M_{2, 3}
पूर्वः ; M₄ सर्व (for पुण्यं) . — M₄ om. 4^c-12^b . — ^c)
1 मन्ये (for मनः) . Ś₁ तस्मात् ; Ō_{2, 3} V B Dn Ds D_{3, 4}
सौते (for तन्मां) . — ^d) Ś₁ संमतम् ; M_{1, 2} संनिभम्
(for संमितम्) .
- 5 M₁ om. 5 (cf. v. 1. 4) . — ^a) Ō₃ (marg. as in
text) V₈ अत्र (for तत्र) . D_{1, 8, 5} T₁ च ; M₃ तु (for वै) .
— ^b) K₃ यथा (for त्वया) . Ś₁ T₄ M₃ रो (Ś₁ लो) महर्षणम् ;
some Mss. रोमहर्षणे, लौम' or रौम' (for लोम') . — ^c)
Ś₁ V_{1, 3} D₃ तु ; K₄ B Dn Ds D₄ T_{3, 4} च (for वै) . — ^d)
V_{1, 3} B₂ (marg. as in text) . 3 Dn Ds D_{2, 3} M₃ तद्भवान्-
प्रब्रवीति (Ds₁ D₂ 'सि') ; D₆ T G तन्मे (D₆ 'वः') प्रब्रूहि
पृच्छतः .
- 6 M₄ om. 6 (cf. v. 1. 4) . K_{1, 3} Ō_{2, 3} V B Dn Ds

C 18
B 1. 1. 11
P 1. 1. 11

श्रुत्वेतिहासं कार्त्तुर्येन भरतानां स भारतः ।
जनमेजयो महाप्राज्ञो वैशंपायनमब्रवीत् ॥ ७
महाभारतमाख्यानं बह्वर्थं बहुविस्तरम् ।
कथितं भवता विप्र विस्तरेण मया श्रुतम् ॥ ८
तत्र शूराः समाख्याता बहवः पुरुषर्षभाः ।
नामभिः कर्मभिश्चैव वृण्वन्धकमहारथाः ॥ ९
तेषां कर्माविदातानि त्वयोक्तानि द्विजोत्तम ।

Da-: सौतिर; G₁, 4 om. (for सूत). — ^a) Hypermetric.
K₁ बह्वृष्ट; D₆ T₂ G₁ M₁₋₃ संपृष्ट: (for बह्वृष्ट:). — ^b) N
(except S₁ D₆, 6) T₁ M₃ धर्मवित् (for धीमत:). — After
6^{ab}, D₆ T G M₁₋₃ ins.:

23* धर्मवित्कथयामास कुलं तेषां मविस्तरम् ।

[M₃ कथयामास यत्तेषां (for ^a). M₁₋₃ विस्तरेण तपोधन
(for ^b).]

— ^c) T₁ तेषां (for तेषु); S₁ K₁, 3, 4 N₁ कीर्तयिष्यामि;
K₂ V₂ B₁, 2 (marg.) वर्त (V₂ र्ण विष्यामि; T₃, 4 कथ-
यिष्यामि (for संप्रवक्ष्यामि). — ^d) T₁, 2 G उत्तमम् (for
मादित:).

7 M₁ om. 7 (cf. v. l. 4). — ^b) K₂, 4 V₃ D₂, 4 5
T₁₋₄ G₁, 3-: M₁, 2 भारतानां (for भ^a). K₁, 4 D₆ सभापते;
N₂ च भारत (for स भारत:). D₁ T₁ G₂ M₃ भारतानां स
भारत (T₁ G₂ तम्). —) Hypermetric.

8 M₁ om. 8 (cf. v. l. 4). Before 8, some Mss.
ins. जनमेजय उवाच. — ^b) N (N₁ damaged) V B Dn
Ds D₁₋₄ T₃, 4 G₁ श्रुति (for बहु). K G₁ बह्वर्थं श्रुतिर्मम-
(K₁, 4 G₁ मि) तम्; D₁ T₁, 4 G₁, 4 बह्वर्थं यथा यं श्रुति-
संहितम्. — ^c) K₂ N₁ Dn D₆ T₁, 2 G पूर्व; N₂, 3 V
B Ds D₁₋₄ T₃, 4 पुण्य; D₆ तत्रै; D₁ M₁, 2 सर्व; M₃
चित्रं (for विप्र). — ^d) S₁ Ds यथा (for मया). G₁ (inf.
lin. as in text) कृतम् (for श्रुतम्). — After 8, G₁
repeats 3^{ad}.

9 M₁ om. 9 (cf. v. l. 4). — ^a) N₂ (marg. as in
text) V₁ यत्र (for तत्र). N₁, 3 V B₁, 2 D₂, 2 महेश्वामा
(for समाख्याता). — ^b) M₁₋₃ बहवः (M₃ उवाचाः)
क्षत्रियर्षभाः. — ^d) V₁ महायज्ञाः (for रथाः).

10 M₁ om. 10 (cf. v. l. 4). — ^a) D₂ [अ]वदानानां;
D₁ प्रधानानि; G₁, 2, 3 [अ]पदानानि (for [अ]वदानानि).
D₂ M₃ तेषां कर्माणि नामानि; T₁ तेषामप्यवदानानि; M₁, 2
तेषां नामानि कर्माणि. — ^b) S₁ भरोत्तम; D₆ T₁, 2 G M₁, 2
द्विजर्षभ (for द्विजोत्तम). — ^d) K₂, 4 D₁, 3, 5 T₁ तथा
विभो; N₁ च मे प्रभो; N₂, 3 V₁, 2 D₂, 6 [ए]व मे (D₆ वा)

तत्र तत्र समासेन विस्तरेणैव चाभिभो ॥ १०
न च मे वृत्तिरस्तीह कीर्त्तमाने पुरातने ।
एकश्च मे मतो राशिर्वृण्वयः पाण्डवास्तथा ॥ ११
भवांश्च वंशकुशलस्तेषां प्रत्यक्षदर्शिवान् ।
कथयस्व कुलं तेषां विस्तरेण तपोधन ॥ १२
यस्य यस्यान्वये ये ये तांस्तानिच्छामि वेदितुम् ।
तेषां पूर्वविसृष्टिं च विचित्रामा प्रजापतेः ॥ १३

विभो; V₃ B₁, 2 Dn [ए]व मे प्रभो; B₂ D₂ T₂ G₁ च मे
विभो; D₂ च वै प्रभो; T₁ [अ]पि वा विभो; T₃ कथा प्रभो
(sic); G₁ [ए]व चाभितः; G₂ [ए]व चापि भो; M₁₋₃ न
चाभिभो (for [ए]व चा).

11 M₁ om. 11 (cf. v. l. 4). — ^a) N₂ जल्लीति; M₁₋₃
भभवत् (for जल्लीह). — ^b) N₃ V₁, 3 B Dn Ds D₂, 3
T₁, 4 G₁, 3 M₁₋₃ कथ्यमाने (for कीर्त्त). — ^c) N₂ [ए]व;
V₃ B Dn Ds [ए]व (for मे). S₁ एकतोऽप्यभवद्वाजन् (sic).
— ^d) T₁ बाल्येयाः (for वृण्वयः). S₁ तदा (for तथा). D₆
T₂ G₁ (except G₂) वृण्वयश्चाप्यकाश ये

12 M₁ om. 12^{ab} (cf. v. l. 4). — ^a) D₆ T₂ G₁, 3 :
वंशान्मु कुकुरा T₂ 'रु' ज्येष्ठां. — ^b) D₆ T₂, 4 G₁, 2, 3 M₃
स्वयं (for तेषां). S₁ दर्शिताम्. — ^c) K₂ कथय त्वं (for
'वस्व'). M₃ प्रभवश्च पुनर्मेयां. — ^d) D₂ यथाश्रुतम् (for
तपोधन). — After 12, T₂, 3 G₁ ins. 27*.

13 ^a) S₁ यथावच्च; K₁ D₁ G₁ M₃ [अ]प्यवाचे ये; K₂
'वा ये ये; K₃ T₁ 'ये ये च (T₁ तु); G₂ 'ये जानात् (for 'ये
ये ये). T₃ ये च यस्यान्वये जानात्. — ^b) S₁ तत्त्वम्
(for तांन्नाम्). — After 13^{ab}, S₁ ins.:

24* पूर्व कथा समाख्याता विचित्रा च महीपते ।
while K₂, 3 N₂, 3 V B Dn Ds D₁₋₄ T₁ ins. after
13^{ab} D₁ after 13 :

25* सर्वमेतद्दशेण कथयन्ध द्विजोत्तम ।

[N₂ V₁ B₂ Dn Ds T₁ स त्वं सर्वम् (for सर्वमेतद्). B₂ स
त्वं सर्वं विदोषण (for ^a). N₂ V₁ B Ds T₁ महामुने (for
द्विजोत्तम).]

D₂, 3 cont.:

26* येन वै शृण्वतां पुंसामपुत्रत्वं प्रणश्यति ।
T₁ cont. after 25* : T₂, 3 G₁ ins. after 12 : D₂ G₁
after 13 :

27* एवं संबोधितो राजा व्याससत्सव्यो महाह्वने ।
[G₁ संबोधितो (for संबो'). T₃, 3 महामुनिः; G₂ 'मतिः
(for 'मुने).]
— S₁ K₂ om. 13^{ad}. — ^c) D₆ पूर्व (for पूर्व'). D₆ महापति

सूत उवाच ।

सत्कृत्य परिपृष्टस्तु स महात्मा महातपाः ।

विस्तरेणानुपूर्व्या च कथयामास तां कथाम् ॥ १४

वैशंपायन उवाच ।

शृणु राजन्कथां दिव्यां पुण्यां पापप्रणाशिनीम् ।

कथ्यमानां मया चित्रां बह्वर्थां श्रुतिसंमिताम् ॥ १५

यश्चैनां धारयेत्तात शृणुयाद्वाप्यभीक्ष्णशः ।

स्ववंशधारणं कृत्वा स्वर्गलोके महीयते ॥ १६

अव्यक्तं कारणं यत्तमित्यं सदसदात्मकम् ।

प्रधानं पुरुषं तस्माभिर्ममे विश्वमीश्वरः ॥ १७

च; T₂ G M₁. 2 प्रसृष्टि च; M₃ विस्मृष्टि हि (for 'ष्टि' च).
— ^a) K₁. 4 विचित्रां तां; K₃ Ñ V₁ B Dn Ds D₁-3.
T₃. 4 विचिन्त्येमां; Ñ₃ (marg.) विचिन्त्येतां; M₃ त्रार्थं (for 'त्रामा').

14 T₃ om. the ref. Some Mss. सीतिर (for सूत).
— ^a) Dn₁ प्रतिपृष्टस्; D₅ De परितुष्टस् (for पृष्टस्). Ś₁
स; K₁. 2. 4 D₅ T₃. 4 सन्; D₁ ज्यो (for तु). K₃ जनमे-
जयेन .संपृष्टः (hypermetric). — ^b) V₂ व्यासशिल्यो (for
स महात्मा). Ś₁ K Ñ₂ D₁ M₃ महायज्ञाः (for तपाः).
D₅ शिल्यो व्यासस्य धर्मविन. — ^c) K₃ -पूर्या म; V₁ D₁
T₁. 2. 4 G₁-3 M₃ -पूर्याच; D₁ पूर्वैण; G₁ M₃ -पूर्वैण; G₁
-पूर्याद्वा (for -पूर्या च). — ^d) Ś₁ भागशः; K₁ (sup.
lin. as in text). 3. 4 T₁ भारतम् (T₁ त); T₁ G M
भार्गवः (for तां कथाम्).

15 T₃ om. the ref. — ^a) Ñ₁ Ds D₅ T₁. 2 G₁ पुण्यां;
Ñ₃ V₁ एतां; V₃ एनां (for दिव्यां). — ^b) Ś₁ K Ds D₁
सर्वैः; Ñ₁ D₅ T₁. 2. 4 G₂-3 M₃ दिव्यां (for पुण्यां). K₁. 2. 4
Ñ₁. 3 V₁. 3 B₂. 3 D₁ D₂. 3. 1 M₁. 3 प्रमोच (V₁. 3 D₃
'चि' भीम्; D₄. 6 T₂ -प्रणाशनीम् (for 'शिनीम्'). — ^c) D₁
कथां (for मया). — ^d) V₃ विभुताम्; D₃ संम; D₅ " "
G (except G₄) संहि (for संमि). Ś₁ बह्वर्था श्रुतविस्तराम्;
Ñ M₃ 'यंश्रुविस्तरा' (M₃ 'संहिता')म्.

16 ^a) Ñ₃ V B₁. 3 Dn Ds [ह]मां; D₅. 6 G₂. 4 M₃
[ए]तां (for [ए]नां). D₅ T₁. 2 G M₁. 2. 4 कथयेत् (for धार).
Dn वापि; D₅. 3 नित्यं; T₃ पुण्यं; T₃ पूज्यां (for तात).
D₅ बह्वर्था धारयेदित्यं. — ^b) V D₅ T₁. 2 G च (for वा).
— After 16^{ab}, D₅ T₁. 2 G M₃ ins.:

28^a वैश्वीनां धारयेद्विप्रः आचयेद्वा महात्मनाम् ।

[D₅ G₃. 4 [ए]तां (for [ए]नां). T₁ विद्वाम् (for विप्रः).]

तं वै विद्धि महारज्ज ब्रह्माणममिर्ताजसम् ।

स्रष्टारं सर्वभूतानां नारायणपरायणम् ॥ १८

अहंकारस्तु महत्तस्माद्भूतानि जज्ञिरे ।

भूतभेदाश्च भूतेभ्य इति सर्गः सनातनः ॥ १९

विस्तरावयवं चैव यथाप्रज्ञं यथाश्रुतम् ।

कीर्त्यमानं शृणु मया पूर्वेषां कीर्तिवर्धनम् ॥ २०

धन्यं यशस्यं शत्रुघ्नं स्वर्गमायुर्विवर्धनम् ।

कीर्तनं स्थिरकीर्तीनां सर्वेषां पुण्यकर्मणाम् ॥ २१

तस्मान्कल्याय ते कल्यः समग्रं शुचये शुचिः ।

आ वृष्णिवंशाद्दक्ष्यामि भूतसर्गमनुत्तमम् ॥ २२

C 34
B 1. 1
P 1. 1.

— ^a) G₂ M₃ धारणां (for 'णं'). — ^d) M₃ काले स्वर्गे (for
स्वर्गलोके).

17 ^a) Ñ₂. 3 यन्तु; M₁-3 नित्यं (for यत्तन्). — ^b)
M₁-3 यत्तन् (for नित्यं). — ^c) V₁ प्रधान- (for 'न').
D₅ T₃. 4 G₂. 4 M₁. 2 पुरुषम् (for 'वं'). V₃ यस्मान् (for
तं). Ś₁ प्रधानपुरुषस्तं तु. — ^d) Ś₁ K₁. 3. 4 लोकभावनम्;
K₃ Ñ₁ V₃ B Dn D₁ T₁ विश्वमीश्वरम्; D₅ T₁ G₂-r M
महदीश्वरः; T₂ जगदी (for विश्वमी).

18. Ś₁ transp. 18^{ab} and 18^{cd}. — ^c) D₂. 5 M₁. 2. 4
लोकभावां (for भूतानां). — ^d) D₁ नित्यमात्मपरायणम्; T₂. 9
G₁ नारायणमनामयम्.

19 ^a) Ñ₂ D च (for तु). — ^b) D₁ निर्ममे (for
जज्ञिरे). — ^c) Ś₁ Ñ₁ भेदश्च; Ñ₂ D₁ T₂ सर्गस्तु; D₂ T₁. 4
भेदास्तु; D₅ -सर्गस्तु; T₃ -सर्गश्च (for भेदाश्च). G₅ भेदेभ्य
(for भूतेभ्य). M₃ भूतं भूताश्च भूतेभ्य. — ^d) V₂ पुरातनः
(for सना).

20 ^a) D₅ D₃ विस्तरावयवं चैव; D₅ M₃ विस्तरेण मया
चैव. — ^b) D₃ यथाप्रज्ञा (for 'प्रज्ञं'). Ś₁ K₁. 2. 4 D₁ यथा-
श्रुति; D₅ श्रुतिम्; D₅ G₂ विधि (for 'श्रुतम्'). K₃ यथा-
वेदं यथाश्रुतिम्. — ^d) Ś₁ K Ñ₂ V₂. 3 D₁. 2. 4. 5 M₃ सर्वेषां
(for पू).

21 D₁ reads 21^{ab} on marg. — ^a) D₅ G₁. 3. 5 M₃
आयुष्यं (for शत्रुघ्नं). G₄ धन्यं वंशस्य माहात्म्यं. — ^b) Ñ₃
V₁. 2 B Dn Ds D₃ T₁ स्वर्गमायुःप्रवर्धनम्; D₅ M₃ शत्रुघ्नं
स्वर्गे (M₃ कीर्ति)वर्धनम्; T₃. 4 M₂ स्वर्गमायुष्यवा (M₂ 'वि व')-
र्धनम्. — ^c) Ñ₂ D₃ कीर्तितं (for कीर्तनं). T₂ G₅ स्थितिः;
G₁ गीत- (for स्थिर-). — ^d) Ñ₁. 2 -कर्मिणाम्.

22 ^a) M₃ कल्याय (for कल्याय). M₃ कल्यः (for

C 35
B 1. 1, 27
P 1. 1, 27

विष्णुः स्वयंभूर्भगवान्सिद्धिर्विविधाः प्रजाः ।
अपः एव ससर्जदौ तासु वीर्यमवासृजत् ॥ २३
आपो नारा इति प्रोक्ता नाम्ना पूर्वमिति श्रुतिः ।
अयनं तस्य ताः पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः ॥ २४
हिरण्यवर्णमभवत्तदण्डमुदकेशयम् ।
तत्र जज्ञे स्वयं ब्रह्मा स्वयंभूरिति नः श्रुतम् ॥ २५
हिरण्यगर्भो भगवानुषित्वा परिवत्सरम् ।
तदण्डमकरोद्द्वैधं दिवं भुवमथापि च ॥ २६
तयोः शकलयोर्मध्यमाकाशमकरोत्प्रभुः ।

कल्पः । Śi यस्यात्कल्पाय ते कल्पः ; K Ñ 1.3 V B 1.2 D T
G2 ता K 1.3 D3 य स्यात्कल्पाय ते कल्पः. —^b) K3 D 1 G
M3 ममप्रः. D3 सूत्रे (for शुचये). Śi समप्राः शुचयः शुचेः
(sic). — After 22^{ab}, Śi K D 1.3. 4. 1. ins. :

20* तस्यै हिरण्यगर्भाय पुरुषायेश्वराय च ।
अजाय प्रथमायैव वरिष्ठाय प्रजापतेः ।
ब्रह्मणे लोकनाथाय गरिष्ठाय स्वयंभुवे ॥

(L. 1) D 1.3 महत्तमे (for [?]श्वराय च). — (L. 2) D
अजाय (for अजाय). Śi प्रजापतेः ; D 1 महत्तमे ; D 2 [?]श्वराय च (for प्रजापतेः). — (L. 3) Śi D 1.3 स्वयंभुवे (for
नाथाय). Śi नमःकृत्य (for गरिष्ठाय). D 1 लोकातीत्याय
मन्त्रिने ; D 2 नमस्कृत्य महत्तमे (for^b).

D 1 cont. :

30* प्रणम्य प्रमत्ते पूर्वं तस्या अमिततेजसे ।

23^a) K 1 Ñ 1.2 : (marg. as in text) V B D
(except D3) T3 G2 तनः (for विष्णुः). —^d) B 2 D 1
वीर्यम् (for वीर्यम्). K अथामृजन् ; D अथाक्षिपन् ; G
महामृजन् (for अवामृजन्).

24^b) G 1 श्रुताः ; M 1 श्रुतम् (for श्रुतिः). Śi Ñ 2.3 V
B D (except D3) T2 आपो वै नरमृतवः. —^c) Ñ B 2.3
D 2 M 1 तन (for ताः). V 1 तनु (for पूर्वं). D 3 G 1.2 M 1-3
ता यदस्यायनं पूर्वं ; T 1 G 1.2 ताश्च (G 1 मां ; G 1 सु) यस्या-
यनं पूर्वं ; G 3 corrupt. —^d) Ñ (marg.) V 3 M 1 तस्यान्
(for तेन).

25^a) G (except G 3) हिरण्यमभवत्तस्यान्. —^c) Ñ 2
V 2 T 3.4 तस्मिन् (for तत्र). —^d) Ñ 1 विभुतम् ; Ñ 2 T 1
G 2 M 1 नः श्रुतिः ; T 2 G 1.3-4 विभुतः (for नः श्रुतम्).

26^a) Śi गर्भे (for गर्भो). —^c) T G 2.3 M 2 द्वेषा
(for द्वेष). Śi तद्विधाणं विधायाशु. —^d) G 2 दिव्यं (for
दिवं). D 3 भूमिम् (for भुवम्). Ñ 3 V 1 D 1 D 2 वा (for

अप्सु पारिप्लवां पृथ्वीं दिशश्च दशधा दधे ॥ २७
तत्र कालं मनो वाचं कामं क्रोधमथो रतिम् ।
ससर्ज सृष्टिं तद्रूपां स्रष्टुमिच्छन्प्रजापतिम् ॥ २८
मरीचिमग्न्यग्निरसौ पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ।
वसिष्ठं च महातेजाः सोऽसृजत्सप्त मानसान् ॥ २९
सप्त ब्रह्माण इत्येते पुराणे निश्चयं गताः ।
नारायणात्मकानां वै सप्तानां ब्रह्मजन्मनाम् ॥ ३०
ततोऽसृजत्पुनर्ब्रह्मा रुद्रं रोषात्मसंभवम् ।
मनन्कुमारं च ऋषिं पूर्वेषामपि पूर्वजम् ॥ ३१

च). Śi दिवं भूमिं च निर्ममे ; G 1 दिवं विश्वमथोऽपि च.

27^a) K 1.3.4 तनः (for तयोः). K Ñ V B Dn D3
D 1-4 मध्ये ; D 1 T 3.4 G 2 मध्य (for मध्यम्). —^b) Śi Ñ 2
Dn D3 T 3.4 असृजत् (for अकरोत्). K 2 T 2 G 1.3.5 विभुः
(for प्रभुः). —^c) Dn 2 वारिप्लवां (for पारि'). Ñ 1 उर्वी
(for पृथ्वीं). —^d) D 3 दिशं (for दिशाश्च). D 3 [अ]दौ तथा
(for दशधा). Śi तथा ; Ñ 2 [अ]धानं (for दधे).

28^a) Śi तनः (for तत्र). —^b) Ñ D 3 D 2 G 1 काम-
(for कामं). T 1 G 1.3.4 अतो (for अथो). Ñ 1 D 3 D 1 रतिः.
Śi कामक्रोधावयो रते (sic). Śi (marg.) कामं क्रोधमथानजोत्.

^c) Śi (sup. lin. as in text) तत्रापी ; K 1 (also as
in text) ब्रह्मरूपां (hypermetric) ; D 1 तन्तूनां (for तद्रूपां).
—^d) T 2-3 G 1 M 1 3.4 प्रजापतिः.

29^a) K Ñ V B 1 Dn D3 D 1.4 G 1.4 M 1.3 अग्न्यग्निर-
सं ; B 1.2 अत्रिमग्निरसं (hypermetric). —^c) Some Mss.
वसिष्ठं. —^d) T 1 G (except G 3) M 1 मसृजे (for सोऽसृजत्).

30^a) Śi K 1 [ए]ष्ट (for [ए]ष्टे). —^b) Śi (sup. lin.)
K 1 D 3 पुराणे निश्चयो मतः ; D 1 जे निश्चया मताः. —^c) K 3
Ñ 2.3 V 1.2 B 2 D 3.4 नु ; K 3 Ñ 1 V 3 D 1.3 च (for वै). K 1
(sup. lin. as in text). 2 नारायणात्मकास्ते वै. —^d) V 1
द्विजः (for ब्रह्म). D 3 G 1-3 M 3 योनिनाम् ; T 2 G 1 योनिं ;
G 2 वारि' (for अग्नम्). Śi (sup. lin. as in text) सप्तानां
ब्रह्मजात्मनाम् (sic) ; K 1.2 पि ब्रह्मपूजकाः (K 2 तेजसः).

31^b) Śi K 2 दोषात्मके (K 2 के) (for रोषात्मके). M 1
रुद्रं दोषात्मकं प्रभुम्. —^c) K 3 Ñ 2 V B Dn D3 D 1-3 T 2.4
M 2 विभुः ; Ñ 1 D 3 T 2 G 1.3 M 1.2.4 कृतिः ; Ñ 2 विभुः ; T 1
G 2.3 मुनिः ; G 3 गति' (for ऋषि'). —^d) Ñ 1 D 1.4.5 G 3
सर्वेषाम् (for पूर्व').

32^a) Śi (marg.) K 2.4 B Dn D3 D 1.2-3 T 2.4 सतीते
जनयन्ति च ; K 1.3 सप्तस्वतेषु जायन्ते ; Ñ 3 सतीच ते ज्यजा-

सप्त त्वेते प्रजायन्ते प्रजा रुद्रश्च भारत ।
स्कन्दः सनत्कुमारश्च तेजः संक्षिप्य तिष्ठतः ॥ ३२
तेषां सप्त महावंशा दिव्या देवगणान्विताः ।
क्रियावन्तः प्रजावन्तो महर्षिभिरलंकृताः ॥ ३३
विष्णुतोऽशनिमेधांश्च रोहितेन्द्रधनूंषि च ।
यादांसि च मसर्जादौ पर्जन्यं च ममर्ज ह ॥ ३४
ऋचो यजूंषि मामानि निर्ममे यज्ञमिद्वये ।

यन्तः; $\tilde{N}_3$ V D₂ सप्तस्वेता अ ($\tilde{N}_3$ ताः प्र-; D₂ ता व्य) जायन्तः;
T₂ G₁ सप्त चेति प्रजायन्ते. — ^d K₃ प्रजा (for प्रजा).
Ś₁ (marg. as in text) K_{1,4} V_{2,3} D₃ रुद्राश्च; $\tilde{N}_2$ रुद्रः;
 $\tilde{N}_3$ V₁ B₂ G₁ रुद्राश्च (for रुद्रश्च). D₄ प्रजा रुद्रेण वै सह.
— ^c Ś₁ (sup. lin. as in text) K_{1,3,4} D₃ अतः; D₁ स्वयं
(for स्कन्दः). Ś₁ (sup. lin. as in text) K₁₋₃ तु (for
च). — ^d K_{1,3,4} D_{1,3,4} तिष्ठति (for तः). Ś₁ तेजः
संहत्य तिष्ठति. T G M₁ ins. after 32 D₄ after 33^{ab}:

31* सनश्च योगनरयज्ञं सनकं च सनन्दनम् ।

एते सप्त समाम्याता ऋचयः संशितव्रताः ॥

[(L. 1) T_{1,3,4} G_{2,4} तन्वजः (for ज) D₄ सनन्दयोग-
नरयज्ञौ (for ^a). D₄ G₁ समाननम् (for सनन्दनम्). — D₄
om line 2. — (L. 2) M₁ मयाख्याता (for समा).]

33 ^a G₃ समभवन् (for सप्त महा-). V₁ तेजा (for
वंशा). G₁ तेषां तेषां सप्त सप्त. — ^b T₁ G₁ दिव्यः; G₁ (also
as in text) वंशा (for दिव्या). V₁ B₂ D_{1,3} T₂ G₁ गुणा-
न्विताः (for गणा). Ś₁ K₁₋₃ दिव्या देवर्षिपूजिताः. — After
33^{ab}, D₄ ins. 31*. — ^d D₃ राजर्षिभिर (for मह).

34 ^a D₂ विष्णुतोऽयानि मेधांस्तु. — ^b G₁ रोहितेन्द्रा-
युधानि च. — M₁ 3 read 34^d twice. — ^c $\tilde{N}_1$ V B
D₁ D₃ D_{1,3} वयांसि; D₂ रश्मांसि (for यादांसि). K₂ म-
सर्जादौ च पर्जन्यं; D₃ T_{1,2} G₁ M₁ 3 (last three first
time). ^d उल्काभिर्वा D₄ म्युत्पा भक्तेषु. — ^e K₂ वयांसि
(for पर्जन्यं). T₂ तथैव च (for ममर्ज ह). $\tilde{N}_2$, 3 (m. o.)
V₁ D₂ पर्जन्यममिति ($\tilde{N}_3$ V₁ पि म) प्रभुः; M₁ 3 (all
first time) सप्तर्जादौ प्रजापतिः.

35 ^a $\tilde{N}_3$ सामादि (for नि). — After 35^{ab}, Ś₁ K
V₂ D₁ D₃ (marg.). 4 ins.

32* मुखादेवानजनवपिदुषेभाऽपि वक्षसः ।

प्रजननाच्च मनुष्यान्धै जघनाक्षिर्ममेऽसुरान् ॥

[Ś₁ transp. line 1 and line 2. — (L. 1) K₃ अजयन
(for अजनवत्). Ś₁ पिदुषेवः K₄ D₁ पिदुषेभ्यो (for पिदुषेभ्यो).
— (L. 2) K₁ प्रजननान् (for नाच). Ś₁ मुख (for असुरान्).]

साध्यांस्तैरयजन्देवानित्येवमनुशुश्रुमः ॥ ३५
उच्चावचानि भूतानि गात्रेभ्यस्तस्य जज्ञिरे ।
आपवस्य प्रजामर्गं सृजतो हि प्रजापतेः ॥ ३६
द्विधा कृत्वात्मनो देहमर्धेन पुर्योऽभवत् ।
अर्धेन नारी तस्यां म मसृजे विविधाः प्रजाः ।
दिवं च पृथिवीं चैव महिम्ना व्याप्य तिष्ठति ॥ ३७
विराजमसृजद्विष्णुः सोऽसृजत्पुरुषं विराट् ।

C 51
B 1. 1. 44
P 1. 1. 44

— ^c V₁ B₁ G_{2,4} साध्यास्. $\tilde{N}_2$ स्वजनयन् (for तैरयजन्).
Ś₁ V₃ B_{2,3} D_{2,3,6} साध्यास्तैरयजन्देवान्; K₁ $\tilde{N}_1$ V₂ D₁
D_{1,4} G₁ साध्यानजनयदेवान्; T_{1,2} G₃ M साध्यास्तैरय-
जन्देवा; T₃ साध्यास्ते स्वभवन्देवान्; T₄ साध्यास्ते प्रथमं देवा.
— ^d K₃ $\tilde{N}_3$ V B D₁ D₃ D₁ T₂₋₄ M_{1,2} शुश्रुम
(for मः).

36 ^a $\tilde{N}_2$ रूपाणि (for भूतानि). — ^b Ś₁ सैव; D₂
तत्र (for तस्य). — After 36^{ab}, D₄ ins.:

33* ब्रह्माणं हृदयं भित्वा निश्चितो भगवान्भृगुः ॥

स्तनं तु दक्षिणं भित्वा ब्रह्मजेन च विप्रहः ।

निश्चितो भगवान्धर्मः सर्वलोकसुखावहः ॥

त्रयस्तस्य वराः पुत्राः सर्वभूतमनोहराः ।

कामः शमश्च हर्षश्च तेजसा लोकधारिणः ॥ [5]

कामस्य तु रतिर्भार्या शमस्य प्रीतिरङ्गना ।

नन्दा भार्या च हर्षस्य त्रयो लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥

— ^c $\tilde{N}_2$ आदावस्य; $\tilde{N}_3$ (also as in text) अपः; T₂ G₂
अपः; G₁ अपः (for आप). D₃ प्रजासर्गः; M₃ सौते. — ^d
K₄ D₃ च; D_{1,4} तु; G₃ उपि (for हि). D₃ प्रजातो-
ऽभूत्प्रजापतेः. — After 36, Ś₁ K D₁ D₃ (marg.). 4 G₄
M₂ ins.

37* सृज्यमानाः प्रजा नैव विवर्धन्ते यदा तदा ।

[Ś₁ सृजमानाः (for सृज्य). K₂ [ए]व. K₄ [अ]नेन (for
ए]व).]

37 ^a K₄ $\tilde{N}_2$ D₃₋₅ तस्यां च; $\tilde{N}_3$ V_{1,2} B₁ D₃ D₂
T₂ तस्यां तु; V₃ तस्यास्तु; G_{1,2} तस्यासीत्; G₃₋₅ तस्यां
म; M₃ तस्मात्सा (for तस्यां स). — ^d K₄ $\tilde{N}_2$ V_{1,2}
B D₃ D₂₋₄ T₃ सोऽसृजद्; G₂ स जज्ञे (for ससृजे). — ^e
M₃ नभश्च (for दिवं). D_{2,5} दिवं चैव तथा भूमि. — ^f Ś₁
विद्यतः; K₁ विद्यतः; K_{2,4} $\tilde{N}_1,2$ V_{2,3} (orig.) B_{1,3} D₁
D₁ M₁ नि ($\tilde{N}_1$ वि) द्यतः; V₃ (sup. lin.) वेद्यतः; M_{1,2}
विद्यतः; M₃ विद्यतं (for तिष्ठति). D₃ महिम्ना प्राप्य तिष्ठतः.

38 ^a D₃ विष्णुः; M₁₋₃ ब्रह्मा (for विष्णुः). — ^c
K₁₋₃ च (for त). — ^d K_{1,2,4} D_{3,4} तस्य; T_{1,2} G₁
2,4 तस्मान् (for तद्). K₁ श्रुतम्; G₃ वत् (for स्मृतम्).

C 51
B L L 44
P L L 44

पुरुषं तं मनुं विद्धि तद्वै मन्वन्तरं स्मृतम् ।
द्वितीयमापवस्यैतन्मनोरन्तरमुच्यते ॥ ३८
स वैराजः प्रजासर्गं ससर्ज पुरुषः प्रभुः ।

नारायणविसर्गः स प्रजास्तस्याप्ययोनिजाः ॥ ३९
आयुष्मान्कीर्तिमान्धन्यः प्रजावांश्च भवेन्नरः ।
आदिसर्गं विदित्वेमं यथेष्टां प्राप्नुयाद्भक्तिम् ॥ ४०

इति श्रीहरिवंशे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

२

वैशंपायन उवाच ।

स सृष्टासु प्रजास्वेवमापवो वै प्रजापतिः ।
लेभे वै पुरुषः पत्नीं शतरूपामयोनिजाम् ॥ १
आपवस्य महिम्ना तु दिवमावृत्त्य तिष्ठतः ।

धर्मेणैव महाराज शतरूपा व्यजायत ॥ २
सा तु वर्षायुतं तप्त्वा तपः परमदुश्चरम् ।
भर्तारं दीप्ततपसं पुरुषं प्रत्यपद्यत ॥ ३
स वै स्वायंभुवस्तात पुरुषो मनुरुच्यते ।

—^a) Ñ B2, 3 Ds D1, 2, 5 T2 मानसस्य; Ds मानवस्य; M3 तापसस्य (for आपवस्य). V3 (sup. lin.) B1 G1 द्वितीयं मानसस्यैव (G1 'व'); T1 G2-3 M1, 2, 4 'यं तापसं नाम.

39^a) K3 T2 G वैराजः. K4 परः (for प्रजा-). —^b) K3 प्रभुम्; B3 परः; D2, 3 विभुः (for प्रभुः). — After 39^{ab}, D6 T G M4 ins.:

35* मनुं प्रजापतिं विद्धि ससर्जं प्रभुरीश्वरः ।

— T2 G1 M4 read 39^{cd} twice. —^c) Ś1 K1, 2 D3 M4 (second time) विसर्गस्य (M1 'स्य'); D2 परः सर्गः; D3 पराः सर्गाः; T2 G1 (both second time) निसर्गस्य; M2, 3 विसर्गाच्च (M3 'स्य') (for 'र्गः स्य'). Ñ1 नारायणात्मकः सर्गः; T1, 2 (first time), 4 G1 (first time), 2-4 M4 (first time) प्रजापतेरयं सर्गः. —^d) D2 तस्याम् (for तस्यापि). T2 G1 (both second time) [ज]योनिजाम्.

40 V3 M4 om. 40^{ab}. T G transp. 40^{ab} and 40^{cd}. —^a) K3, 4 Ñ2 D3 भव्यः; T2 G1 धीमान् (for धव्यः). —^b) D6 भविष्यति; M1-3 भवस्युत (for भवेन्नरः). K1-3 Dn G3 प्रजावान्भुवतास्तथा. — T G ins. after 40^{ab}: M1, 2, 4 after 40:

36* स्थिरवृक्षश्च भवति स्रुतः स्वर्गे महीयते ।

—^a) D2, 4, 5 [ए]भ; T2 G1 [ए]व (for [इ]भ). —^b) K4 B3 M4 वयेष्ट (for 'ष्ट'). V1 D1, 6 T1, 2 G1-2, 3 M चाप्नुयाद् (for प्रा). T3 G4 वयेष्टां गतिमाप्नुयाद्.

COLOPHON. — Mention of the Epic: K1-3 Ñ2 B1 D1 T2, 3 G1, 2-3. — Mention of Khila: K Ñ2 V1, 2 B Dn D1, 4, 5 G1, 2, 4 M4. — Sub-parvan: B1 Ds आश्वर्यपर्व; T3 मापुर. — Adhy. name: Ś1 K3 Ñ2 V B D2, 4, 6 T1, 2

G M आदिसर्गः; K1-3 भूतसर्गः; K4 (also) प्रथमः सर्गः; Ñ2 Ds प्रथमसर्गः. — Adhy. no. (figures, words or both): K1 Ñ1, 2 V1 B Dn Ds D4-6 T G M1, 3 1. — Śloka no.: K1 Dn1 46; K3 43; Ds1 53; D2 51; D4 59; T2 44.

2

1 D2 om. the ref. —^a) Ś1 सुः; K1-3 D3-6 M1-3 सः (for स). V2 B T1, 2 G3 M4, 5 सृष्टा तु (for सृष्टासु). K1 Ñ2 V1 Ds D2 T3, 4 G1, 2, 4, 5 स सृष्टा तु प्रजास्वेव. —^b) K1, 4 D1 मानयेव; Ñ1 D6 M1-3 आपवेन; T1 G2, 3 M4 वेवः; T2 G1 ततो वेदाः; T3, 4 G2, 4 आपवो यः (for 'वो वै'). —^c) Ś1 शतरूपानिधानतः.

2^a) D3 अथ मा स्वः; G3 आपवेवः (for 'वस्य'). T2 G3 आपवेवस्य महिम्ना. — T1 G2 om. 2^{bc}. —^b) D2, 3 G3 M3 निष्ठति (for 'तः'). —^c) K1 (sup. lin. as in text) D1, 4 धर्मेणैव (D1 'न वै') (for धर्मेणैव). D6 M3 महिम्ना तु (for महाराज). —^d) D1 [ज]प्यजायत; M3 व्यजायत (for व्यजायत).

3 G4 om. (hapl.) 3^a-5^b. Ś1 repeats 3^{ab} after 14^{ab}. —^a) Ś1 (first time) वर्षायुतं (for वर्षायुतं). —^b) K4 Ñ2 Ds, 5 दुष्करम्; B3 दारुणम् (for दुष्करम्). —^c) Ś1 (sup. lin. as in text) कर्तारं (for अं). Ś1 (sup. lin.) दीर्घः (for दीप्त). V1 D2, 4, 5 T3, 4 वपुर्व; Ds अनसं (for तपसं).

4 G4 om. 4 (cf. v. 1. 3). —^a) D1, 4, 5 राजहः; D2 ब्रह्मा (for तात). — K1 Ñ2 V3 om. (hapl.) 4^{cd}. —^c) T3, 4 [ए]व (for [ए]क). —^d) K3 अथ (for इह).

तस्यैकसप्ततियुगं मन्वन्तरमिहोच्यते ॥ ४
 वैराजात्पुरुषाद्भीरं शतरूपा व्यजायत ।
 प्रियव्रतोत्तानपादौ वीरात्काम्या व्यजायत ॥ ५
 काम्या नाम महाबाहो कर्दमस्य प्रजापतेः ।
 काम्यापुत्राश्च चत्वारः सम्राट् कुक्षिर्विराट् प्रभुः ॥ ६
 उत्तानपादं जग्राह पुत्रमग्निः प्रजापतिः ।
 उत्तानपादाश्चतुरः स्रजता सुषुवे सुतान् ॥ ७
 धर्मस्य कन्या सुश्रोणी स्रजता नाम विश्रुता ।
 उत्पन्ना वाचि धर्मेण ध्रुवस्य जननी शुभा ॥ ८
 ध्रुवं च कीर्तिमन्तं चाप्ययस्मन्तमयस्पतिम् ।

5 G₁ om. 5^{ab} (cf. v. 1. 3). M₁ om. 5^a-14^b.
 Ś₁ D₆ T₁ G₂ वीराज्; D₁ G₁ वीरी (for वीरं). K₁ 3 द्वौ
 राजपुरुषाद्भीरी; D₁ वैराजपुरुषाद्भीरी. —^c) K₄ D₅₁ प्रियवृ-
 त्तोत्तानपादौ. —^d) Ś₁ वीरी कन्या; D₁ (marg.) 6 वीरा-
 त्काम्या; T₃ अपरा च (for वीरात्काम्या).

6 M₁ om. 6 (cf. v. 1. 5). —^a) Ś₁ K₁-3 महाभाग
 (for 'बाहो'). — After 6^{ab}, T₁ 2, 4 G ins. :

37* सुता सुतपसा युक्ता महती लोकधारिणी ।

[T₁ नु (for म-). T₁ G₂ सारिणी (for 'धा').]

— B₃ om. 6^{cd}. —^c) K₄ D₆ M₁-3 कन्या (for काम्या).
 K₁-3 Ñ₂ V₃ B₁ D₁ D₅₂ D₂ 1 T₄ G₂ 4 नु (for च).
 —^d) Ś₁ corrupt. K₃ चक्षुर (for कुक्षिर्). — K₂-4 Ñ₂ 3
 V B₁ 2 D (D₃ marg.) T₃ 4 ins. after 6^a B₃ after 6^{ab} :

38* प्रियव्रतं समासाद्य पतिं साजनयस्सुतान् ।

[K₄ D₅₁ प्रियवृत्तं (for 'व्रतं'). D₁ पत्नी (for पति). K₂-4
 B₁ D₁ D₁-3 सुषुवे (for [अ]जनयत्).]

7 M₁ om. 7 (cf. v. 1. 5). Ś₁ om. (hapl.) 7^{ab}.
 —^b) T₃ पुकसिन्धः (for पुत्रमग्निः). —^c) Ś₁ K₁ D₆ T₂ G
 चत्वारः (for चतुरः). —^d) K₁ (inf. lin.) 2 Ñ₂ D₁ 3 5
 G₂ 4 [अ]जनयत् (for सुषुवे). Ś₁ प्राप्तजदत्र मानसी; K₁
 सुषुताथक्त मानसी; K₃ T G₁ 3 5 M₁-3 ताथक्त बाष्पापी.

8 M₁ om. 8 (cf. v. 1. 5). —^c) T₁ G (except G₂)
 वा च (for वाचि). K₂-4 Ñ₂ 3 V B D T₃ 4 उत्पन्ना वाचि-
 मेवेन (D₃ 'वे तु'). —^d) K₁ (marg.) 2 पुरा; K₃ परा;
 D₅ शुता (for शुभा).

9 M₁ om. 9 (cf. v. 1. 5). —^a) K₄ om. the first
 च. —^b) K₁ T₁ G₂ 8 om. [अ]पि. K₂ 3 D₁ शिवं (D₅₂
 'तं') साम्पत् (for [अ]प्ययस्मन्तम्). K₄ Ñ₂ 3 V B D₅ D₁.

उत्तानपादोऽजनयत्स्रजतायां प्रजापतिः ॥ ९
 ध्रुवो वर्षमहस्त्राणि त्रीणि दिव्यानि भारत ।
 तपस्तेपे महाराज प्रार्थयन्सुमहद्यशः ॥ १०
 तस्मै ब्रह्मा ददौ प्रीतः स्थानमात्मसमं प्रभुः ।
 अचलं चैव पुरतः सप्तर्षीणां प्रजापतिः ॥ ११
 तस्याभिमानमृद्धिं च महिमानं निरीक्ष्य च ।
 देवासुराणामाचार्यः श्लोकमप्युशना जगौ ॥ १२
 अहोऽस्य तपसो वीर्यमहो श्रुतमहो व्रतम् ।
 यमद्य पुरतः कृत्वा ध्रुवं सप्तर्षयः स्थिताः ॥ १३
 तस्माच्छ्रुष्टिं च मान्यं च ध्रुवाच्छंभुर्व्यजायत ।

C 67
 B 1. 2. 14
 P 1. 2. 14

3 — C₁ उप आयुधमन्तं वसुं तथा; Ñ₁ D₂ T₃ 4 आयुधमन्तं महायु-
 तिम; G₁ damaged.

10 M₁ om. 10 (cf. v. 1. 5). —^b) D₅₁ om. त्रीणि.
 D₃ T₁ G₂ दिव्यानि त्रीणि भारत. —^c) V₂ महाभाग (for
 राज 1. —^d) D₆ S (except G₄; M₁ om.) विपुलं (for
 सुमहद्). D₁ प्रार्थयत्सुमहायशः.

11 M₁ om. 11 (cf. v. 1. 5). —^a) K₄ ददौ स ध्रु-
 वः 4 ददौ हरिः (for ब्रह्मा ददौ). —^b) V₂ विभुः; D₅ G₂
 भुवि (for प्रभुः). K₁-3 D₁ स्थानमप्रतिमं भुवि. —^c) Ñ₁
 अन्ययं (for अचलं). T₂ G₁ पुरुषः (for पुरतः). —^d) Ñ₁
 D₂ कुलोद्भवः (for प्रजापतिः).

12 M₁ om. 12 (cf. v. 1. 5). —^a) Ś₁ K₁ 3 4 Ñ₁
 D₁ D₅ D₄ G₁ [अ]तिमात्रम्; B₁ [अ]तिमानम् (for [अ]भिं).
 V₃ D₁ 6 T₁ 2 G₂-5 वृद्धिं (for क्रद्धिं). Ñ₂ 3 (marg. as
 in text) D₃ तस्याभिमानमृद्धिं च. —^b) T₄ च निरीक्ष्य (for
 निरीक्ष्य). —^c) K₁ 4 तत्रासुराणाम्; Ñ₃ V₃ (both marg.)
 M₃ दैव्या; D₃ अथा (for देवा). —^d) K₂ 4 Ñ₃ (marg.)
 B₁ 2 D₅ D₂ 4 (marg.) G₄ 5 प्राग्; D₁ T₃ 4 जत्र; D₅
 चात्र (for अपि).

13 M₁ om. 13 (cf. v. 1. 5). —^b) Ś₁ धैर्यम्; Ñ₃
 (marg. as in text) श्रमम् (for श्रुतम्). Ś₁ श्रुतम्; Ñ₁
 D₁ D₆ बलम्; Ñ₂ गुणम्; Ñ₃ V B D₁ 2 5 T₁ 2 G M₁-3
 श्रुतम्; D₅ श्रुतम् (for व्रतम्). D₄ अहोऽस्य तपसः श्रुतम्;
 T₃ 4 अहोऽस्य श्रुतमश्रुतम्. —^c) Ś₁ येनैदं; K₁-3 Ñ₂ V₁ 3
 D₁ 1 5 येनैतं; K₄ यमेनं; D₃ येनैतं (for यमद्य).

14 M₁ om. 14^{ab} (cf. v. 1. 5). —^a) K₁ 4 D₁
 क्षिष्टिं; G₄ 5 क्षिष्टं; M₁-3 क्षिष्टिं (for क्षिष्टिं). Ñ₁ V₂ 3
 B D₅₂ D₂ 4 5 T₃ 4 अप्यं (for मान्यं). Ś₁ तस्माच्छ्रुष्टिं
 दशाभ्यां च (sic); D₁ 'क्षिष्टं च धर्म्यं च; D₅₁ 'क्षिष्टिं च

C 68
B 1.2. 14
P 1.2. 14

शिष्टेराधत्त सुच्छाया पञ्च पुत्रानकल्मषान् ।
रिपुं रिपुंजयं विप्रं वृकलं वृकतेजसम् ॥ १४
रिपोराधत्त बृहती चाक्षुषं सर्वतेजसम् ।
अजीजनत्पुष्करिण्यां वैरण्यां चाक्षुषो मनुम् ॥ १५
प्रजापतेरात्मजायां वीरणस्य महात्मनः ।
मनोरजायन्त दक्ष नङ्गलायां महौजसः ।
कन्यायां भरतश्रेष्ठ वैराजस्य प्रजापतेः ॥ १६
ऊरुः पूरुः शतशुभ्रस्तपस्वी सत्यवित्कविः ।

मनुं च; T₂ 'शिष्टिश्च धन्यश्च'; G₁, 2 'सृष्टिश्च धन्यः' (G₂ मान्य) च; G₃ 'शिष्टिश्च मान्यश्च'. — ^b) Ñ₂ भव्याच; D₁ भावा (for ध्रुवाच). — After 14^{ab}, Ś₁ repeats 3^{ab} ... ^c) Ś₁ सुष्टेर; K₄ V₂ D₂ सुष्टेर; T₁, 2 G₁, 3-5 M₁-3 शिष्टेर (for शिष्टेर). — K₂ D₂ ins. after 14^{cd}; K₂ D₁ after 14.

39* प्राचीनगर्भं वृकतिं वृकलं वृकतेजसम् ।
पत्नी प्राचीनगर्भस्य सूनृता सुषुषे नृप ।
नाम्नोदारपियं पुत्रमिन्द्रो यः पूर्वजम्भनि ॥
उदारधीः सुतं भद्राजनयद्रे दिवजयम् ।
रिपुं रिपुंजयं जज्ञे वराह्नी सा दिवजयात् ॥ [5]

[D₁ om. (hapl.) line 1. — (L. 4) K₂ D₂ उदधेम्नु (D₂ 'श्च') (for उदारधीः) ;]

— K₂ om. (hapl.) 14^{cd}. — ^a) Ñ₃ V₁, 3 शिप्रं; Ñ₃ (marg.) D₁ T₁ M₂, 3 वृत्रं; V₁ D₁ पुण्यं; D₁ M₁ पुत्रं; T₂ वीरं (for विप्रं). Ñ₂ रिपुं विश्वजयं वृत्रं; D₂ T₂ G₁, 3, 5 M₁ रिपुंजयं रिपुं वृ (D₂ G₁, 3 पु श्वं; G₁ पुरजयं रिपुं वृत्रं.

15 Ñ₁ M₃ om. (hapl.) 15^{ab}. — ^a) T₁ पृथिवी; T₂ बृहती; G₃ महती (for बृहती). — ^b) K₁ D₁ सूर्यः; M₁, 2 सप्त (for सर्व). — ^c) T₂ G₁, 3 पुष्करण्यां. — ^d) Ś₁ वाहण्यां; K₂-4 Ñ₂, 2 V₁, 3 B₁ D₂-3 M₂, 1 वीरण्यां; Ñ₁ B₂, 3 D₁ D₂ D₁ T₂, 4 G₃ वीरण्यां; D₂ G₂ M₁, 2 वैरण्यां; D₂ T₂ वैरणं; T₁ G₂ वीरणं; G₁ वैरिणं (for वैरण्यां). K₂ om. चाक्षुषो मनुम्. K₁ D₁, 2, 3, 5 T₁, 2 M₂, 1 मनुः (for मनुम्). V₂ वैरण्यां च महाप्रभुः.

16 ^a) M₁ च जावावां (for आत्मजायां). — ^b) Ś₁ वाहव्यस्य; K₁ D₂ बहवस्य; Ñ₁ V₁ B₁ D₁ D₂ (sup. lin.), 1 T₁, 4 G₂, 4 M₂ अनरव्यस्य; D₂, 5 वीरणस्य; D₂ T₂ G₁ वैरणस्य; G₂ वैरि (for वीर). K₁ अनरव्यस्य धीमत्तः. — K₂ reads 16^c-18^c twice. — ^c) D₂ G₁ नव (for वृक्ष). — ^d) V₂ व्यजायत; T₂ महात्मनः (for महौजसः). D₂ नङ्गलायां महौजसम्. — ^e) T₁ G₁ M₃, 1 भारत (for अ^०).

अग्निष्टुदतिरात्रश्च सुशुभ्रश्चेति ते नव
अभिमन्युश्च दक्षमो नङ्गलायां महौजसः ॥ १७
ऊरोरजनयत्पुत्रान्वडाग्रेयी महाप्रभान् ।
अङ्गं सुमनसं स्वातिं क्रतुमङ्गिरसं शिवम् ॥ १८
अङ्गात्सुनीथापत्यं वै वेनमेकं व्यजायत ।
अपचारेण वेनस्य प्रकोपः सुमहानभूत् ॥ १९
प्रजार्थमृषयोऽथास्य ममन्युर्दक्षिणं करम् ।
वेनस्य पाणौ मथिते संबभूव महानृषिः ॥ २०

Bom. and Poona eds. कन्यायामभवन्नेष्टा. — ^a) K₁ (also as in text) D₂ वीरणस्य; M₂ रोहितस्य (for वैराजस्य).

17 For the repetition in K₂, cf. v. l. 16. — ^a) K₁ कुरुः; G₁ पुरुः (for ऊरुः). — ^b) K₁ D₁ सत्यजित्; K₁ (sup. lin.) V₁ B₂, 2 D₂ T₂ 'वाह'; K₂, 4 Ñ₂, 3 B₁ D₁ D₂ D₂; T₂ 'वान्' (for 'वित्'). K₂ (both times) D₂ G₂ M₂ तपस्वी सत्यविक्रमः; D₂, 4 'स्वी सत्यवाक्शुषिः'. — ^c) K₂ (both times) अग्निप्रश्च; K₂ (also) वाक्पतिर्; T₁, 2 G₂ M₂, 4 अनुष्टुप्च (for अग्निष्टुप्). M₁, 7 अम्वरात्रश्च (for अग्नि^०). Ñ₂, 3 अग्निष्टुरतिरात्रं च (Ñ₂ 'त्रिश्च'); D₂ G₂ 2 अनुष्टुप्चातिरुद्घ (G₁ रात्रश्च). — ^d) K₁ D₁ प्रशुभ्रश्च (for सु^०). Ś₁ वै; Cal. ed. [अ]मी (for ते). — G₁, 3 व्यज (for नव). — ^e) Ñ₃ (marg.) D₁, 3 प्रजापतिः; T₂ महात्मनः (for महौजसः).

18 For the repetition in K₂, cf. v. l. 16. — ^a) K₁ कुरोर; G₁ पुरोर (for ऊरोर). — ^b) K₁ महाप्रभान्; D₂ 'मनः; D₂ 'तपाः; M₁, 7 प्रभा; Cnp महौजसः (for महाप्रभान्). — ^c) V₂ (marg.) D₂, 5 G₂, 4 स्वातिं; M₂ स्वाती (for स्वातिं). — ^d) K₁-2 D₁ Cnp शिविम्; K₁ Ñ₂, 3 V₁ B₁ D₁ D₂ D₁, 2 (sup. lin.), 1, 5 T₂, 4 नवम्; Ñ₁ शुभम्; D₂ नवम् (for शिवम्).

19 ^a) Ś₁ K₁ (sup. lin. as in text) T₁ G₂, 4 M₁, 2 मर्या वै; K₂ M₂ मान्या वै; K₁ कन्या च; Ñ₂ (marg. as in text) B₁, 2 (marg. as in text) कन्या वै; D₂ चापत्यं; T₂ वन्य वै (for [अ]पत्यं वै). Cal. ed. अङ्गः सुनीव-कन्यावां. — G₂, 4 om. 19^b-20^c. — ^b) Some Mss. वेनम् (for वेनम्). G₁ एनं (for एकं). Ś₁ K₁-3 D₁ D₂ T₂, 4 G₂ व्यजायत (for व्यजा^०). — ^c) K₁-3 D₁ T₁, 2 अपचारात्; D₂ दुराचारेण (for नव^०). Some Mss. वेनस्य (for वेनस्य).

20 G₂, 4 om. 20^{ab} (cf. v. l. 19). — ^a) V₂ प्रजावै; D₂ पुत्रार्थम् (for प्रजा^०). Ś₁ वास्य; K₁, 3 V₂ B₁ D₁ D₂ D₂ T₁, 3 G₁ M₁ वन्यः; K₂ व्यज्यः; D₂ T₂, 4 वन्य (for

तं दृष्ट्वा मुनयः प्राहुरेष वै मुदिताः प्रजाः ।
 करिष्यति महातेजा यश्च प्राप्स्यते महत् ॥ २१
 स धन्वी कवचो जातस्तेजसा निर्दहन्निव ।
 पृथुर्वैन्यस्तदा चेमां ररक्ष क्षत्रपूर्वजः ॥ २२
 राजसूयाभिषिक्तानामाद्यः स वसुधाधिपः ।
 तस्माच्चैव समुत्पन्नौ निपुणौ स्रुतमागर्धो ॥ २३
 तेनेयं गौर्महाराज दुग्धा सस्यानि भारत ।
 प्रजानां वृत्तिकामेन देवैः सर्षिगणैः सह ॥ २४
 पितृभिर्दानवैश्चैव गन्धर्वैः साप्सरोगणैः ।

स्थास्य). — ^a) Some Mss वेगस्य (for वेनस्य). K₁ N₂ V₂ B₁, 2 T₁, 4 M₂ वेनस्य मयिते पाणी — ^a) Ś₁ N₂ D₁ 2 महाभूयः; V₂ मुनिः; D₁ T₁ नृपुः (for नृपिः); K₁, 2 D₁ वभूच मुनिभिः पृथुः.

21 ^a) G₂, 4 तद् (for तं); K₁, 3 D₁ T₁ ऋषयः (for मुनयः); B₂, 3 प्रोचुरः; D₁ आहुः; D₂ सर्वे (for प्राहुर); — ^b) D₂ सर्वा; D₁ प्राहुरः; D₂ एवं (for एष) S₁ वै मोदिताः; D₂ वो मुदिताः; T₂ G₁, 2, 4 वो वृत्तिदः; G₂ वै वृत्तिदः (for वै मुदिताः); — Ś₁ T₁ G₁ M om, 21^a — ^c) N₁, 3 V₁, 3 च (V₂ [इ]ति) धर्मात्मा (for महातेजा) — ^d) D₁ T₂ G₂ संप्राप्स्यते; G₁ संप्राप्य वै; G₂ स प्राप्स्यते (for च प्रा); K₂ D₂, 3 महान् (for महत्).

22 D₂ T₁, 2 G repeat 22^a after 22 — ^a) K₁ G₂ (first time) क्षत्री; D₂ T₁, 2 G (all second time) चैव (for जातश्च). — T₁ om, 22^b; D₂ T₁, 2 G repeat 22^a after 40^a. — ^b) N₂, 3 V₁, 3 B D₂ D₂ कराज्ज्वा D₂ कालज्ज्वा कलसंनिभः. — M₂ om, 22^c; — ^c) V₁ D₁ D₂, 3 वैष्वक्ष (for वैष्णव). N₂, 3 V D₂ D₂ T₂ G (except G₁) तथा (for तदा). Ś₁ D₂ पृथ्वी; V₂ D₂ धीमान्; D₂ गां वै (for चेमां). — ^d) D₂ धीमाम्म (for ररक्ष) G₁ पूर्वकः (for 'जः); D₁ ररक्ष वसुधां नृप; T₂, 4 क्ष च वसुधराम्. D₂ T₁, 2 G ins. after the repetition of 22^a; T₁ after 22^a.

40*

बद्धगोधाहुलिप्रवान् ।

प्रजारक्षाहृतोत्साहः.

[(L. 1) T₁ G₂ क्षत्र- (for बद्ध-).]

• 23 ^a) D₂ T₂ G₁, 3 मास्यः (for मायः); N₂, 3 (marg.) V₁ D₁, 3, 4 मायः स पृथिवीपतिः. — ^c) D₁, 2 M₂ तस्माद्; D₂ तस्मिन् (for तस्माच्च). D₂ [ए]तौ; T₂ G₁ [ए]वं (for [ए]व). — ^d) K₁ नहुषी; Cal. ed. निपुणौ (for निपुणौ).

सर्पैः पुण्यजनेश्चैव त्रीरुद्भिः पर्वतैस्तथा ॥ २५
 तेषु तेषु च पार्श्वेषु दुग्धमाना वसुंधरा ।
 प्रादाद्यथेप्सितं क्षीरं तेन प्राणानधारयन् ॥ २६
 पृथुपुत्रौ तु धर्मज्ञौ जज्ञातेऽन्तर्धिपालिनौ ।
 शिखण्डिनी हविर्धानमन्तर्धानाद्व्यजायत ॥ २७
 हविर्धानान्पडाग्रंथी धिषणाजनयत्सुतान् ।
 प्राचीनवर्हिषं शुक्रं गयं कृष्णं ब्रजाजिनौ ॥ २८
 प्राचीनवर्हिर्भगवान्महानामीत्प्रजापतिः ।
 हविर्धानान्महाराज येन संवर्धिताः प्रजाः ॥ २९

C 84
 B 1. 2. 30
 P 1. 2. 30

24 ^a) V₂ महाभाग (for 'राज). — ^b) D₂ सर्वैः (for दुग्धा); N₂ शस्यानि (for स्यं); G₂ दुग्धान्यन्नानि भारत. — ^c) Ś₁ हित- (for वृत्ति-); D₂ S (except T₂ M₂) कामानां (for कामेन). — ^d) K₁ ब्रह्मगणैः; K₃ N₂ D₁ D₂-3 ऋषि (for सर्षि); D₂ देवैर्महर्षिभिस्तथा.

25 ^a) M₁, 2 विश्वैर् (for चैव). — ^b) D₂ T₁ G₂ M₂, 4 अप्सरोगणैः; D₂, 4 चाप्स (for साप्स); K₂ V₂ D₂ गन्धर्वाप्सरसां गणैः. — ^c) T₂-4 G₁, 4 साप्यैः (for सर्पैः); D₂ T₁, 2 G (except G₂) M₁, 2, 4 [अ]पि (for [ए]व).

26 ^a) N₁, 3 V₁ B₂ T₂ G₁, 3, 5 M₁-3 तु; D₂ om. (for च). — ^b) D₂ (marg. as in text) दुग्धमाना (for दुग्ध); T₂ यस्येप्सितं (for यथे); — ^d) B₂ येन (for तेन); K₁ प्राणम् (for प्राणान्); K₃ V₂ T₂ G₁ M₂ आधारयत् (for 'दत्).

27 ^a) N₂ D₂, 5 T₁, 2 G M₁-3 पृथोः (for पृथु); K₂ सु; D₂ च (for तु); K₁ N₁, 3 V B D₂, 4 पृथोस्तु (B₂ 'श्च) पुत्रौ धर्मज्ञौ; D₁ पृथोः सुपुत्रौ धं; G₂ M₂ पृथोरेवास्य (M₂ 'व तु) धं. — ^b) Ś₁ T₁ G₂, 5 M₁ सादिनौ; K₁, 2 पायनौ; K₂ N₁ D₁ पालिनौ; B₂ D₁ (marg.) पादिनौ; D₂ पायतौ (sic); D₁ (marg.) पाजिनौ; T₂, 4 पायिनौ; G₂ सादितौ; G₂ शान्दिनौ (sic) (for पालिनौ). — ^c) G₁ हविर्भानम् (for 'धानम्). — ^d) D₁ अजायत (for व्यं).

28 ^a) Ś₁ वृषेण (for धिषणा). — After 28^a, Ś₁ ins. an addl. colophon with mention of Epic, followed by श्रीवैशंपायनः. — ^d) M₂ गयं (for गयं); D₂ कृष्णौ (for कृष्ण); Ś₁ प्रजाविनौ; N₂ B₁ प्रजाजिनौ; N₃ V₁, 3 गणां; T₁ व्रतानिनौ; G₂, 4 व्रताजिनौ; M₂ वृका (for वजा); T₂ गयं कृष्णवृकाजिनौ; G₁ जयं कृष्णवृकाजितौ.

29 ^a) G₂ भासीव्राजा (for महानासीत्). — ^c) D₂ M₁, 4 हविर्भानिद; G₂ 'धानं (for 'धानान्).

C 85
B 1. 2. 31
P 1. 2. 31

प्राचीनाग्राः कुशास्तस्य पृथिव्यां जतमेजय ।
प्राचीनबर्हैरभवन्पृथिवीतलचारिणः ॥ ३०
समुद्रतनयायां तु कृतदारोऽभवत्प्रभुः ।
महतस्तपसः पारे सवर्णायां महीपतिः ॥ ३१
सवर्णाधत्त सामुद्री दश प्राचीनबर्हिषः ।
सर्वे प्रचेतसो नाम धनुर्वेदस्य पारगाः ॥ ३२
अपृथग्धर्मचरणास्तेऽतप्यन्त महत्तपः ।
दश वर्षसहस्राणि समुद्रसलिलेशयाः ॥ ३३
तपश्चरन्तु पृथिवीं प्रचेतःसु महीरुहः ।
अरक्ष्यमाणामावर्तुर्भूवाथ प्रजाक्षयः ॥ ३४
नाशकन्मारुतो वातुं वृतं खमभवद्भूमैः ।

30 °) All Mss. (except Ś1) बर्हिर् (for बर्हैर्). K2, 4 N̄ V B D T G M3 भगवान्; M3 अभवन् (for अभवन्). — °) Ds T1 G2, 4 M1-3 तलमास्थिरः; T2 G1, 2, 3 'मास्थिरः; T3, 4 'मास्थिरः (for 'चारिणः). M3 पृथिव्यां तेन विभुतः.

31 °) K1, 3 N̄3 तमसः (for तपसः). — °) B3 सुवर्णायां (for सर्व). Ś1 K1, 3 T2, 2, 4 M1, 4 महीपते; N̄2, 3 V1, 3 B2, 3 Ds D1 T3 M3, 3 प्रजापतिः (for मही).

32 °) K2 सामुद्रा (for सवर्णा). Ds सा पुत्रान्; D1 M1 सामुद्रा (for 'द्री). T1 सवर्णायां तु सामुद्री. — After 32°, T1, 2 G1, 2, 3 ins.:

41° पुत्रान्धै जनयामास सर्वलोकामिपुत्रितान् ।

— °) K2 N̄3 V3 B2 Ds D1, 6 T1 G1, 2, 3 M3 सर्वाण् (for सर्वे). G2, 4 सर्वाप्रचेतसो नाम. — °) K2 N̄3 V3 B1, 3 Ds D1, 6 T2 G M1 पारगाण् (for 'गाः).

33 °) K1, 3 कर्मणस् (for चरणास्). Ds अकर्मक- (marg. 'पृथक् धर्मकरणम्. — °) K2 अप्वस्तु; N̄2 अप्वस्त च (hypermetric) (for अप्वस्त). — T2 om. (hapl.) 33°-35°.

34 T2 om. 34 (cf. v. l. 33). — °) K2 Ds प्राचेतःसु (for प्र). — °) Some Mss. अरक्ष्यमाणम्. N̄1 अरक्ष्यमाणानां तस्यां; Ds T2, 4 'ना बहुरुर. — °) M3 जनक्षयः (for प्रजा). — After 34, N̄2 V B2 Ds D2-3 ins.:

42° प्रव्याहताः प्रजाः सर्वाश्चाधुपस्यान्तरे मनोः ।

[V3 प्रव्याहताः (for 'हताः). Ds1 Ds प्रजावागश्च; Ds प्र नाश्चासश्च (for प्रजाः सर्वाश्च).]

दश वर्षसहस्राणि न शेकुभेष्टितुं प्रजाः ॥ ३५
तदुपश्रुत्य तपसा युक्ताः सर्वे प्रचेतसः ।
मुखेभ्यो वायुमग्निं च तेऽसृजन्नातमन्यवः ॥ ३६
उन्मूलानथ वृक्षांस्तान्कृत्वा वायुरशोषयत् ।
तानभिरदहद्वोर एवमासीद्बुमक्षयः ॥ ३७
बुमक्षयमथो बुद्धा किञ्चिच्छिष्टेषु शालिषु ।
उपगम्याब्रवीदेतान् राजा सोमः प्रतापवान् ॥ ३८
कोपं यच्छत राजानः सर्वे प्राचीनबर्हिषः ।
वृक्षशून्या कृता पृथ्वी शाम्येतामग्निमारुतौ ॥ ३९
रत्नभूता च कन्येयं वृक्षाणां वरवर्णिनी ।
भविष्यं जानता तात धृता गर्भेण वै मया ॥ ४०

35 T2 om. 35° (cf. v. l. 33). — °) D1 [अ]सृजन् (for 'कृन्). Ś1 K2 Ds मरुतो. — °) Ds व्यासं (for वृत्). — °) B1 पालितुं (for चेष्टितुं).

36 °) T3 उपश्रुत्य (for 'श्रुत्य). Ś1 अथ संश्रुत्य तपसा. — °) Ds T2 G1-3, 3 M3 एते (for सर्वे). — For 36°, N1 subst.:

43° प्राचेतसमुपस्तम्ब तपसः सर्वपर्वतैः ।

— °) K4 D1, 3 समुद्र; N̄1 Ds अमृजन्; N̄2, 3 V B Ds Ds, 3 समुद्र (for तेऽमृजन्).

37 °) T1 उन्मूलम् (for 'लात्). K1-3 N̄1, 3 Dn Ds तान्कृत्वा; N̄2 B1 D1, 2-3 T3 तान्बुद्धान् (by transp.). — °) K1-3 N̄1 Dn T3 वृक्षाण् (for कृत्वा). — °) N̄1 V3 Ds T3 घोरम्; Ds1 वीर (for घोर). — °) V3 प्रजाक्षयः (for 'हुम्').

38 °) D1 T2, 4 G1 दृष्ट्वा (for बुद्ध्वा). — °) K2 N̄3 V1, 2 D1, 6 T1 G1-3 M3 शेषेषु (for शिष्टेषु). — °) Ds उपगम्य (for उपगम्य). N̄1 M1, 3 एताण् (for एताम्). — °) N̄3 V B2 (marg. as in text), 3 Ds अथ (for राजा). K4 N̄ V F Dn Ds D1-4, 5 (marg.) T2, 4 M3 प्रजापतीन्; Ds, 6 G2, 3 M1, 2, 3 प्रजापतिः; T1, 3 G3 प्रचेतसः (for प्रतापवान्).

39 °) N̄3 V1 क्रोधं (for कोपं). — °) Ś1 K1, 3 G2 वृक्षाः शून्ये (G2 'व्या) अनिव्यम्बित; N̄2, 3 V1 Ds D1, 2, 4 T2-4 G1, 2-3 वृक्षाः कन्यां प्रदास्यन्ति; M वृक्षाः कन्यां प्रवच्छिन्ति. — °) K1 N̄1, 2 T2 G1, 2, 3 M3 साम्यताम् (for साम्ये).

40 °) Ś1 (sup. lin. as in text) व; B3 वृ (for व). V3 [ए]वा (for [इ]व). — °) K2 N̄3 (marg.) V3 B Dn

मारिषा नाम नाक्षैषा वृक्षाणामिति निर्मिता ।
 भार्या वोऽस्तु महाभागा सोमवंशविवर्धिनी ॥ ४१
 युष्माकं तेजसोऽर्धेन मम चार्धेन तेजसः ।
 अस्मात्पुत्रस्यते विद्वान्दक्षो नाम प्रजापतिः ॥ ४२
 स इमां दग्धभूयिष्ठां युष्मत्तेजोमयेन वै ।
 अग्निनामिसमो भूयः प्रजाः संवर्धयिष्यति ॥ ४३
 ततः सोमस्य वचनाजगृह्णते प्रचेतसः ।
 संहृत्य कोपं वृक्षेभ्यः पत्नीं धर्मेण मारिषाम् ॥ ४४
 दक्षस्यस्तु प्रचेतोभ्यो मारिषायां प्रजापतिः ।

दक्षो जज्ञे महातेजाः सोमस्यांशेन भारत ॥ ४५
 पुत्रानुत्पादयामास सोमवंशविवर्धनान् ।
 अचगंश्च चरांश्चैव द्विपदोऽथ चतुष्पदः ॥ ४६
 म सृष्ट्वा मनमा दक्षः पश्चादसृजत स्त्रियः ।
 ददौ स दश धर्माय कश्यपाय त्रयोदश ।
 शिष्टाः सोमाय राज्ञे तु नक्षत्राख्या ददौ प्रभुः ॥ ४७
 तासु देवाः खगा गावो नागा दितिजदानवाः ।
 गन्धर्वाप्सरसश्चैव जज्ञिरेऽन्याश्च जातयः ॥ ४८
 ततः प्रभृति राजेन्द्र प्रजा मैथुनसंभवाः ।

C 105
B 1.2. 50
P 1.2. 50

Ds T1 Gs. 4 तत्त्वः; D1 चायः; G1 तेन; M1.2 सा तु (for तात). T2 भविष्यते न तातेन (sic); M1 भविष्यता महाप्राप्ति (sic). —^d) Ds ध्रुवा (for ध्रुवा). T2. 4 मया गोभिर्विवर्धिता.

41 —^a) K1. 3 Dn D2. 3 कन्येयः; N1. 2 V3 B Ds कन्येया; D6 T1. 3 G1-4 M मा रोषो; Gs दारार्यो (for नाक्षैषा). S1 मारिषाणामथ मार्षेण. —^b) G1 निर्मितम्. Ds वृक्षाणां मद्रि निर्मिता. —^c) D2. 3 [अ]स्तु वो (by transp.). —^d) D1. 3 T1 G1. 5 M1. 2 विवर्धनी; T2 G2 Ms र्धना (for र्धिनी). Dn सोमवंशस्य विधिनी.

42 Ds repeats 42^{ab} after 43^{ab}. —^a) D1 (second time) तेजसोऽंशेन (for 'सोऽर्धेन'). —^b) N1 D4 (second time). 6 T2 G1-2. 3 M4 [अ]ंशेन (for [अ]र्धेन). N1 D2. 3. 5 तेजसा. S1 सोमस्यांशेन तेजसा; T1 ममांशेन च तेजसा. —^c) V3 Gs. 5 M1 इत्यस्यते (for 'रस्यते'). K1. 4 B2 (marg. as in text). 8 Dn Ds D2. 3 G2 पुत्रो; V2. 3 धीमान् (for विद्वान्).

43 Ts om. (hapl.) 43^a 45^b. —^a) V3 Ds2 D6 T1. 4 G2. 4 च (for स). G1 धीमान् (for इमां). D6 देव- (for दग्ध-). Ds सर्वं दग्धमभूद्राष्टं; T2 स धीमान्दमभूयिष्ठां; M4 सङ्गृह्णा दग्धभूयिष्ठा. —^b) S1 T1 युष्मत्तेजोमयेन वै. — After 43^{ab}, Ds repeats 42^{ab}. —^c) B3 Ds D1. 2. 4 T4 ध्रुवा (for भूयः). —^d) K3 G4 प्रजा; T4 भूयः (for प्रजाः).

44 Ts om. 44 (cf. v. l. 43). —^a) T2 G1 वचनं (for 'मात्र'). —^c) S1 K1. 3 N1. 2 Dns D1. 4. 5 संगृह्य (for संगृह्य). Ds संगृह्य कोपं वृक्षेभ्यः. —^d) S1 K1 N2 D1. 6 Ms पत्नी (for पत्नी). — After 44, N (except S1 N2 Ds) T1 Gs ins.:

44* मारिषायां ततस्ते वै मनसा गर्भमावधुः ।
 [Ns (marg.) V1 तु ते सर्वे; Dn Ds ततस्ते तु (for 'स्ते वै').]

45 Ts om. 45^{ab} (of. v. l. 43). —^a) K1 च (for तु).

—^b) S1 K1 मारिषायां तु (for मारिषायां).

46 S1 K1 N1 D1. 4 M3 om. 46^{ab}. Ds Ds transp. 46^{ab} and 46^{cd}. —^b) K4 विवर्धनः; D3 प्रवर्धनान् (for 'वि'). —^c) T2 स (for the first च). G1 अचेताः स्थावरांश्चैव; G3 स चरान्स्थावरां. —^d) D3 द्विपदांश्च (for 'दोऽथ'). N1. 2 V3 Ds D1-3. 5 चतुष्पदान् (for 'स्पदः').

47 —^a) V3 T1. 3. 4 G2-4 दृष्ट्वा (for सृष्ट्वा). —^b) S1 K1-3 N V2. 3 Dn Ds G2. 4 अप्यसृजत् (for असृजत). Ds T G1. 3. 5 M पञ्चाशदसृजस्त्रियः. ❀ Gs अत्र दक्षस्य पञ्चाशत्कन्याकथनमन्यत्र षष्टिकन्याकथनं सर्गान्तरत्वादविरुद्धम् । ❀ — After 47^{ab}, V2 ins.:

47* तदा प्रजाविवृक्ष्यर्थं महातेजाः प्रजापतिः ।

—^c) D3 प्रादान् (for ददौ). K1 Gs M1-3 दश स (by transp.); V2 दश च. K4 धर्मास्मा (for 'य'). —^d) Some Mss. काश्यपाय. —^e) G1 M4 सृष्टाः (for शिष्टाः). S1 K4 राज्ञे च; K1. 2 B1 Dn T3. 4 G4. 5 राज्ञेभ्यः; N2. 3 Ds राजेन्द्र (for राज्ञे तु). N3 V2. 3 B2 (marg. as in text). 8 Ds D2 सप्त (Ds D2 'सा') विंशति सोमाय. —^f) S1 नक्षत्राणि (for 'त्राख्या'). Ds T1 G1-3. 5 M1. 2. 4 विभुः (for प्रभुः). G4 ददौ दक्ष स वै प्रभुः.

48 —^a) T2 G1 वसुदेवाः; M1 तासु यक्षाः (for तासु देवाः). K1. 2 N3 V1 T3 खगा नागा; N2 V3 Ds T4 च नागाश्च (for खगा गावो). D1 तेभ्यो देवाश्च नार्यश्च. —^b) K1. 2 N2. 3 V1. 3 D1. 4 T2. 4 गावो (for नागा). M2. 3 मानवाः (for 'दा'). —^c) T2 G1 गन्धर्वाप्सरसां चैव. —^d) N1 सन्धाः स्वः; M3 चाच- (for अयाच). T2 भूतयः (for जा').

49 T1 partly damaged. —^a) T3 तदा- (for ततः). —^d) K4 N2 B Ds D2 पूर्ववां प्रोच्य (N2 जाय-; Bs सृज्य-) ते प्रजाः; N3 V2. 3 D1. 3. 5. 6 T1. 3 G Ms. 4 'वासुपत्ये प्रजाः; N3 (marg.) V1 T3. 4 M1. 2 'वामभवन्मजाः.

C 146
B 1. 2. 50
P 1. 2. 50

संकल्पादर्शनात्सर्शात्पूर्वेषां सृष्टिरुच्यते ॥ ४९

जनमेजय उवाच ।

देवानां दानवानां च गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
संभवः कथितः पूर्वं दक्षस्य च महात्मनः ॥ ५०
अबुष्टाद्ब्रह्मणो जातो दक्षश्चोक्तस्त्वयानघ ।
कथं प्राचेतसत्वं स पुनर्लेभे महातपाः ॥ ५१
एतं मे संक्षयं विप्र व्याख्यातुं त्वमिहार्हसि ।
दौहित्रश्चैव सोमस्य कथं भ्रश्रुतां गतः ॥ ५२

वैशंपायन उवाच ।

उत्पत्तिश्च निरोधश्च नित्यौ भूतेषु भारत ।
ऋषयोऽत्र न मुह्यन्ति विद्यावन्तश्च ये जनाः ॥ ५३
युगे युगे भवन्त्येते सर्वे दक्षादयो नृप ।
पुनश्चैव निरुध्यन्ते विद्वांस्तत्र न मुह्यति ॥ ५४
ज्यैष्ठ्यं कानिष्ठमप्येषां पूर्वं नासीजनाधिप ।
तप एव गरीयोऽभूत्प्रभावश्चैव कारणम् ॥ ५५
इमां हि सृष्टिं दक्षस्य यो विद्यात्सचराचरम् ।
प्रजावानायुरुत्तीर्णः स्वर्गलोके महीयते ॥ ५६

इति श्रीहरिवंशे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

50 T2 om, the ref. - - ") T2, 4 सर्वो (for पूर्व).

51 ") N3 V1 दक्षिणाङ्ग (for ब्रह्मणो), - - ") Dn प्रोक्तः (for को), K3 N2, 3 V B2, 3 D3 D2, 1, 2 तदा (V2, 3 D2 'या' स्वया; D2 T2, 2 G1, 3, 4 M1, 3, 4 स्वया पुरा; M2 स्वया तदा (for स्वयानघ), N1 G1 दक्षः प्रोक्तस्त्वया तदा (G1 पुरा); D1 T2, 4 दक्षः प्रोक्तः पुरा स्वया; D3 प्रोक्तो दक्षस्तदा स्वया. — After 51^{ab}, N1 except S1 N1) T2, 4 G1 M1 ins. -

46* वामाङ्गुष्ठालया चैव तस्य पत्नी व्यजायत ।

[D1 ततश्च, D1 तदा (for तथा), D3 पत्नी; M1 चोमा (for चैव), V2 D1, 2 पत्नी तस्य (by transp.); M1 अत्र पत्नी, D3 तस्य चैव प्रजायते (for ")].

— ") S1 D3 हि; N1 V2, 3 Dn1 D1, 2 च; N2, 3 V1 B1 D3 नृप (for स), - - ") M3 महायशाः (for तपाः).

52 ") S1 T2 एवं; V3 तस्य (for एत), T1 एवंविधं (for मे संक्षयं), - - ") T1 G व्याख्यातुं; M1 छेत्तुं वै (for व्याख्यातुं), S1 व्याख्यातुं वै त्वमर्हसि; K1, 2 Dn सम्यगाख्यातुमं; V2 प्रत्याख्यातुं त्वमं, - - ") T2 G1 एव (for चैव), - - ") K1 इक्षरतां (for शत्रुं).

53 ") D1 विनाशश्च; T1, 2 G1, 3, 4 M1 विपत्तिश्च (for निरोधश्च), N1 नृप (for the second च), - - ") Dn नित्यं (for नित्यौ), K1, 4 T2, 4 G1 पार्थिव (for भारत), S1 K3 N1 V B Dn D3 D2, 3 नित्यं (D2 स्थितौ) भूतेषु पार्थिव; M2 नित्यो भूतेषु पञ्चसु, - - ") S1 अप्यत्र; D3 अत्र वि; G1 नात्र (by transp.), M3 मुह्यन्ते, - - ") B1, 2 D3, 3 ये नराः; M1 मानवाः (for ये जनाः), K1, 2 Dn D1 विद्वांसश्चैव ये जनाः. ☞ Cn: भूतेषु पञ्चादेव दुःस्वप्निरित्या स्वाभाविकी । सापि-

पक्षनियमं विना प्रजोत्पादनं स्वाभाविकम् । तथा मनुष्येषु निरोधो नित्यः, अल्पपिण्डो समुद्रहेति नियमः स्वाभाविकः । यद्यप्येवम्, तथाप्यत्र ऋषयः 'प्रजापतिर्वै स्वां दुहितरमभ्यधावन्' इत्यादिभुनिर्दिशिनो विद्वांसश्च सापिण्ड्यशास्त्रस्य अनित्याक्रमिवाचरणार्थं जानाना न मुह्यन्ति । विश्वसृजा कार्येणैव सापिण्ड्यशास्त्रस्याधुनिकस्योद्भवने न दोष इत्यर्थः ॥ ☞

54 ") D1 भवे भवे (for युगे युगे), - - ") N1, 3 V1, 2 B D3 D2, 1, 2 T2, 4 G1 नृपा, (for नृप), - - ") S1 हि (for नि), K3 D3 T1, 2 G1, 2, 3 M1 रुच्यन्ति (for 'भवे'), - - ") M3 मुह्यन्ते.

55 ") Dn M1-3 ज्यैष्ठ्य (for ज्यैष्ठ्यं), T2 इति (for अपि), S1 ज्यैष्ठ्यं कानिष्ठमप्येषां; T2 ज्यैष्ठ्यकानिष्ठमप्येषां, - - ") D3 [अ]मि (for [अ]सीङ्ग), N2, 3 V B2 Dn1 D3, 3 नराधिप (for जना), N1 D2, 2 पूर्वमासीजराधिप, - - ") G1 एतद् (for एव), S1 अत्र (for अभूत्), - - ") Dn T1, 2 G1, 3, 4 प्रभ (D3 'मा' खो न; G1 प्रभवे न (for प्रभावश्च), N2 [अ]म; N3 V1, 2 Dn1, 4, 5 T2, 4 [अ]त्र (for [ए]व), ☞ Cn: कथा जातिकनिष्ठो विश्वामित्रस्तपोबलाद्ब्रह्मणोऽभूत्, एवं जन्मकनिष्ठोऽपि दक्षः जन्मद्विरःसाम्यं लब्ध्वा तत्संबन्धित्वं गत इति भावः ॥ ☞

56 ") N (except S1 Dn) T1, 3, 4 G1 M1, 4 वि (for हि), - - ") N2 partly damaged, S1 K2, 3 Dn D1, 4, 5 प्रजानामापदुत्तीर्णः; D3 प्रजावानुत्पत्तीर्णः. — After 56, D2 ins. : -

47* दिव्यान्मौगानवाप्नोति गन्मादिस्त्रीमिरावृतः ।

COLOPHON. — Mention of the Ep1s : K1-3 N2 G2, — Mention of Khila : K N1, 3 V B Dn2 D3 D1-3,

३

जंनमेजय उवाच ।

देवानां दानवानां च गन्धर्वैरगरक्षसाम् ।
उत्पत्तिं विस्तरेणैव वैशंपायन कीर्तय ॥ १

वैशंपायन उवाच ।

प्रजाः सृजेति व्यादिष्टः पूर्वं दक्षः स्वयंभुवा ।
यथा समर्ज भूतानि तथा शृणु महीपते ॥ २
मनसा त्वेव भूतानि पूर्वमेवासृजन्प्रभुः ।
ऋषीन्देवान्सगन्धर्वान्सुरानथ राक्षसान् ॥ ३
यदास्य यतमानस्य न व्यवर्धन्त वै प्रजाः ।
ततः संचिन्त्य तु पुनः प्रजाहेतोः प्रजापतिः ॥ ४

— *Sub-purāṇam* — Ds Ds आश्चर्यपूर्वः; T: माधुर. — *Adhy. mām* — *Ā2.3 V Ds2 D1.2.4.1* दक्षोत्पत्तिः; B2 दक्षजन्म; D3 प्रजामर्गः; M1.2 दक्षसृष्टिः. — *Adhy. mām* (figures, words or both) — K3 *Ā2 V2 B1.2 Dn2 Ds D1.4.6 S 2*. — *Śloka mām* — Ds 60; Ds 59.

3

1 — D1 om. 1. — *Ā* S1 K1-3 Dn M1 [इ]मां; T: G1. 2. *M1.2* [इ]ह (for [ए]व).

2 *Ā* T2 G1.3.5 चादिष्टः (for व्या). — M3 om. 2^c-4^d. — *Ā* T2 महीवर (for 'पते').

3 — M3 om. 3 (cf. v. 1. 2). — *Ā* *Ā2.3 V B Ds D1.2* T1.3.4 च (for तु). — K3 Dn D2.6 G2 मानसान्येव भूतानि; *Ā1* मनसश्चैव भू. — *Ā* G2 विभुः (for प्रभुः). — *Ā* G2 ऋषि- (for ऋषीन्). — *Ā* K3 D2 यक्ष- (for अथ). — K3 *Ā3 B2* (marg.) D1.2 (marg. sec. m.) 1.6 S (M3 om.) मानुषान् (for राक्षसान्). — After 3, K2.4 *Ā2.3 V B D* ins. :

48* यक्षभूतपिशाचांश्च वयःपशुसृगांस्तथा ।

[D2 (marg. sec. m. as above) मानुषाश्च; D3 यक्षभूत- (for यक्ष). Dn -सरीसृपान् (for -सृगांस्तथा).]

4 — M3 om. 4 (cf. v. 1. 2). — *Ā* T2 यथा (for यदा). *Ā1* यदास्य तावत्तमानस्य (sic); K2.4 *Ā1 B1.2* (marg.) D2 'स्य मानसी (B1 'से) तात; K3 B2 Dn D4 'स्य तास्तु (D1 [marg. 'क्ष]) मानस्यो; *Ā2.3 Ds Ds* 'स्य तात मानस्यो; B3 D3 'स्य तत्त्वमानस्य; T3.4 यथास्य सृज्य. — *Ā* K2.4

स मैथुनेन धर्मेण सिसृक्षुर्विविधाः प्रजाः ।
असिक्नीमावहत्पत्नीं वीरणस्य प्रजापतेः ।
मुतां सुतपसा युक्तां महतीं लोकधारिणीम् ॥ ५
अथ पुत्रमहस्त्राणि वैरण्यां पञ्च वीर्यवान् ।
असिक्त्रयां जनयामास दक्ष एव प्रजापतिः ॥ ६
तांस्तु दृष्ट्वा महाभागान्मंविबर्धयिषृन्प्रजाः ।
देवर्षिः प्रियमंवादो नारदः प्राब्रवीदिदम् ।
नाशाय वचनं तेषां शापार्यैवात्मनस्तथा ॥ ७
यं कश्यपः सुतवरं परमेष्ठी व्यजीजनत् ।
दक्षस्य वै दृढितरि दक्षशापभयान्मुनिः ॥ ८

C 124
B 1. 3. 9
P 1. 3. 9

Ds1 M1 व्यवर्धन (for 'न्न'). *Ā3 V1.3 B2 Ds D1.3.5* ताः (for वै). D न व्यवर्धन्तथा प्रजा. — After 4^{ab}, S1 K V2 Dn D1.1.4 (marg.) T1-4 G1.4 ins. :

49* अपध्याता भगवता महादेवेन धीमता ।

[K1 D1 2 (D1 3) पध्यातो; D2 प्रजा ध्याता (for अपध्याता).]

— V3 om. (hapl.) 4^c-5^b; D1 reads the same on marg. — *Ā* V1.2 B1.2 (marg. as in text). 3 Ds D2.6 T1.3 G1 M1.1.4 तदा; T2 तथा (for ततः). *Ā1* तपनं (sic); *Ā2* D6 T1 G1.1.4 M1.1.4 च पुनः; *Ā3* V1.2 B Ds धर्मात्मा (for तु पुनः). — *Ā* Ds पुत्रहेतोः (for प्रजा).

5 — V1 om. 5^{ab} (cf. v. 1. 4). D1 reads 5^{ab} on marg. — *Ā* *Ā1* D1 T G1.2.3 M1.2.4 मैथुनेनैव (*Ā1* 'नेह) धर्मे- (T1 मार्गे ण. — *Ā* D1 T1 G2 अवहत् (for आ). — *Ā* *Ā1* D3 T2.4 G1 तु (for सु). *Ā1* सुतां तां सुमहायुक्तां. — *Ā* *Ā1* तपसा; *Ā3* (marg. as in text) V1.3 D1.3-5 तापसी (for महती). G2 -धारिणीम्. T1 सर्वलोकस्य धारिणीम्.

6 *Ā* D2 तस्यां (for अथ). — *Ā* *Ā1* K1.3 *Ā1* V3 D3.5 M3 वीरण्यां; K3 Dn D1.4 T1 वीरण्यां; *Ā2.3* V1.2 B1 Ds D2.6 T2.3 G1 M1.2.4 वैरण्यां (for वैरण्यां). — *Ā* V3 असिक्नी (for 'क्रयां). — *Ā* D1 दक्षपुत्रः (sic) (for दक्ष एव).

7 *Ā* K1 D1 दृष्ट्वा सः; *Ā2* दृष्ट्वा च; *Ā3* V1.3 दृष्ट्वा तु (by transp.). G1 महाभाग; M3 भागः (for 'भागान्). — *Ā* *Ā1* T3 G1 संविबर्धयिषुः प्रजाः. — *Ā* *Ā1* K1.3 Ds कृत- (for प्रिय-). * Cs : प्रियसंवादः प्रियो विवादः कलहो यस्य । ॥

8 *Ā* *Ā1* M3 यः (for यं). Some Mss. कश्यपः. D3 सुतं वीरं (for सुतवरं). — *Ā* K3 V8 D1.3 T2 G1.5 परमेष्ठ्यम-

C 124
B 1.3. 10
P 1.3. 10

पूर्वं स हि समुत्पन्नो नारदः परमेष्ठिनः ।
असिन्नयामथ वरिण्यां भूयो देवर्षिसत्तमः ।
तं भूयो जनयामास पितेव मुनिपुंगवम् ॥ ९
तेन दक्षस्य पुत्रा वै हर्यश्वा इति विश्रुताः ।
निर्मथ्य नाशिताः सर्वे विधिना च न संशयः ॥ १०
तस्योद्यतस्तदा दक्षो नाशायामितविक्रमः ।
ब्रह्मर्षीन्पुरतः कृत्वा याचितः परमेष्ठिना ॥ ११
ततोऽभिमंथिं चक्रे वै दक्षस्तु परमेष्ठिना ।
कन्यायां नारदो मह्यं तव पुत्रो भवेदिति ॥ १२
ततो दक्षः सुतां प्रादात्प्रियां वै परमेष्ठिने ।

(T₂ G₁ : छीर जीजनन्. * C¹ अत्र परमेष्टी कश्यपः । अग्रिम-
श्लोके तु ब्रह्मा । नारदः पूर्वं परमेष्ठिनः ब्रह्मणः उत्सृष्टाजान इति
विशेषः । * — ^d) M₃ मुनिम्.

9 ^a) T₁ G₁ : पूर्व एव ; G₂ M₁ पूर्वमेव (for पूर्व स
हि). — ^b) T₂ ब्रह्मणः (for नारदः). N₁ V₁ B₁ D₁ Dn
T₁ : परमेष्ठिना (for तेन). — ^c) N₁ स तु (for मथ).
Some Mss. वरिण्यां. वरिण्यां and वीरण्यां (for वै).
— ^d) K₁ जानो (for भूयो). T₂ G₁ ब्रह्मर्षिः (for देवर्षिः).
D₁ सत्तमम्. * C¹ अमिकन्यामिति वीरण्यां प्रजापतेः पुत्र्यां
दक्षभार्यायाममिक्री वीरणीत्याख्यायां जातम्वास्तपुष्यपि अमिक्री
वीरण्यां. तदाह तं ब्रह्मपुत्रत्वेन प्रसिद्धं सन्तमपि भूयः पुनरपि
जनयामास पितेव मरीचिगिवात्मानं भूयो देवर्षिसत्तमः बहुदेवर्षि
श्रेष्ठः कश्यपो मरीचिर्वा । * — V₁ om. 9^a 11^b. M₁ om.
(hapl.) 9^a. — ^c) K₁ D₁ : ते दक्षो ; D₁ G₁ :
पुत्रान्म ; T₁ G₁ M₁ : पुत्रान्मः ; T₁ G₁ यः पुत्रान् (for तं
भूयो). — ^d) M₁ : पुत्रा (for पिता). V₁ D₁ T₁ : G₁
(except G₁) M₁ : सत्तमः ; D₁ : पुंगवः (for वम्) S₁
पितेव स महामुनिः

10 V₁ om. 10^a (cf. v. 1. 9). — ^a) N₁ V₁ D₁ वै पुत्रा
(by transp.); D₁ T₁ G₁ : M₁ पुत्राः स्युरः ; G₁ पुत्रान्म
— ^b) K₁ D₁ D₁ (marg.) धर्मायै ; N₁ (marg.) B₁ :
नर्मायै ; D₁ निमन्मयः ; D₁ T₁ : G₁ : विमन्मयः ; M₁ विमुन्मय
(for निर्मथ्य). K₁ पूर्वे (for सर्वे) — ^d) S₁ समन्ततः
(for न संशयः). K₁ विधिना भगवत्पथ

11 V₃ om. 11^{ab} (cf. v. 1. 9). — ^a) D₁ G₁ M₁ तथा
(for तदा). — ^b) S₁ T₁ : G₁ : M₁ : 2.3 ब्रह्मर्षिः ; K₁ :
Dn D₂ महर्षिन् (for ब्रह्म). — ^d) K₁ (sup. line, as in
text). : वारितः (for याचितः). T₁ G₁ M₁ परमेष्ठिनः.

12 S₁ V₂ G₁ om. (hapl.) 12^{ab}. — ^a) D₁ तेन (for

स तस्यां नारदो जज्ञे भूयः शापभयादधिः ॥ १३
जनमेजय उवाच ।

कथं प्रणाशिताः पुत्रा नारदेन महर्षिणा ।
प्रजापतेर्द्विजश्रेष्ठ श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १४
वैशंपायन उवाच ।

दक्षस्य पुत्रा हर्यश्वा विवर्धयिषवः प्रजाः ।
समागता महावीर्या नारदस्तानुवाच ह ॥ १५
बालिशो वत यूयं ये नास्या जानीत वै भुवः ।
अन्तरूर्ध्वमधश्चैव कथं स्रक्ष्यथ वै प्रजाः ॥ १६
ते तु तद्वचनं श्रुत्वा प्रयाताः सर्वतोदिशम् ।

ततो). K₁ : T₁ : चक्रुः ; N₁ : चक्रुर्वै (for चक्रं वै). — ^b)
K₁ : N₁ : B₁ : स (for तु) T₂ परमेष्ठिनः. * C¹ : परमेष्ठिना
कश्यपेन । * — ^c) K₁ दक्षे (for मह्यं). — ^d) T₁ : एव
(for तव). N₁ भवत्विति ; V₁ T₁ : M₁ भवित्विति (for
भवेदिति).

13 ^a) N₁ दक्षः सृष्टां (for ततो दक्षः). N₂ Dn G₁ : तु
तां (for सुतां) Dn om. ; D₁ दद्यात् (for प्रादात्). — ^b)
K₁ : Dn T₁ M₁ कन्यां (for प्रियां). — ^d) T₁ G₁ तस्यो नु ;
T₂ G₁ तस्याय (for स तस्यां). S₁ K₁ : transp. जज्ञे and
भूयः. K₁ N₁ : V₁ : B₁ : (marg.) : Dn D₁ D₁ : T₁ :
G₁ : M₁ दक्षः (for भूयः). K₁ D₁ मुनिः (for ऋषिः).

14 ^a) S₁ K₁ : Dn T₁ : G₁ विनाशिताः (for प्रणा).
T₂ G₁ : ब्रह्मन् (for पुत्रा). — ^b) K₁ : Dn D₁ : सुरर्षिणा ;
N₁ V₁ T₁ महामना (for महर्षिणा). After 14, T₂
reads 18^{ab} repeating it in its proper place.

15 G₁ : om. the ref. After 15^{ab}, N₁ reads 18^c 19^b.
^a) M₁ वीर्यवन्तो (for महावीर्या). S₁ समागत्य महावीराः
V₁ D₁ : M₁ : समागतान्महावीरान्.

16 ^a) N₁ (except K₁ : 2) T₂ : G₁ M₁ वै (for वे).
^b) K₁ N₁ B₁ : Dn D₁ D₁ : T₂ : G₁ M₁ : 2 जानीथ
(for तेन). N₁ विमन्म (for वै भुवः). — K₁ (marg.) 2.3
(all first time). : N₁ V₁ B₁ Dn D₁ D₁ : (first time). :
T₁ : 2.3 G₁ : ms. after 16^{ab} : K₁ (marg.) 2.3 D₁ : (all
second time) after 17^{ab} : T₂ : G₁ : 2.3 after 16 : M₁
after 18^{ab} :

50* प्रमाणं स्रष्टुकामा वै प्रजाः प्राचेतस्यात्मजाः ।

[K₂ : 2 (both second time) T₂ : G₁ : 2 स्रष्टुकामा ; D₁ :
(second time) लक्ष्म्य (for स्रष्टु). K₂ (second time)

अद्यापि न निवर्तन्ते समुद्रेभ्य इवापगाः ॥ १७
 हर्यश्वेष्वथ नष्टेषु दक्षः प्राचेतमः पुनः ।
 वैरण्यामेव पुत्राणां सहस्रमसृजत्प्रभुः ॥ १८
 विवर्धयिषवस्ते तु शबलाश्वाः प्रजाम्भदा ।
 पूर्वोक्तं वचनं तात नारदेनैव चोदिताः ॥ १९
 अन्योन्यमूचुस्ते सर्वे सम्यगाह महानृषिः ।
 भ्रातॄणां पदवी चैव गन्तव्या नात्र मंशयः ।

ते; Dn T3.4 G4 इय (for वै). M1 वैरिण्या + पृथगे वै (for ''). K2 भुवः; Boin. and Poona eds गताः (for प्रजाः).]

—^a) K1. N1 D1.4 M1 अन्तरम् (for अन्तर). —^d) K1 सक्षयन्तः; M2 सक्षयेत (for सक्षयथ). —^e) Dn Dms. after 16. K1.3 cont. after the first occurrence of 50^a.

51^a वायोरनक्षत्रं प्राप्य गतामे वै पराभवम् ।
 [S1. अनक्षत्रं (for अन). K1 D1 वायुः अनक्षत्रं पराभवम् (for '').]
 17^b) N1.3 V1.3 B1 D1.4 M1 सर्वतोदिशः.
 After 17^{ab}, K1 (both times marg.) — D (all second time) ins. 50^a. — 17^d = 21^d. —^d) N1 समुद्रस्य; V1 द्वेषु (for द्वेष्य).

18 M1 om. (chap. 18. 21. T reads 18^{ab} for the first time after 14. —^b) N1 D1 प्रभुः; V1 तदा (for पुनः). After 18^{aa}, M1 ins. 50^a. N1 reads 18. 19^b after 15^{ab}. —^c) Some Mss. वैरिण्याम्, वीरि and वीर (for वैर). N2 B2 (marg. as in text) अथ (for एव). M1 अभिक्स्यामथ पुत्राणां. —^d) K1 अनयन् (for असृजन्).

19 For the the sequence in N1, cf. v. 1. 18. M1 om. 19 (cf. v. 1. 18). —^a) K1 तेषु; M2 तेऽथ; M4 तेषां (for ते तु). —^b) K1.3 M2 प्रजाम्भदा; N1.3 V D1.3.4.5 T1.2 G1.3.4 M1 मत्तः; D2 तदा प्रजाः (by transp.); T1.4 प्रजा. पुनः. —^c) K1.3 N2 V1 T2 G1.4 M1 पूर्वोक्तं (for कं). S1 M1 ते तु (for तात). K3 भ्रातॄणां मार्गेण तेऽथ; N2 V1 पूर्वोक्तं चैव वचनं. —^d) G1 प्र- (for [ए]व). K2.4 D1 नोदिताः; N1 (marg. as in text) देशिताः; M2.3 भ्रातॄणां (for चोदिताः).

20 M1 om. 20 (cf. v. 1. 18). —^b) K1.2 Dn D1 T1.3 G1 M1 महामुनिः; T1 मुनि (for नृषि). —^c) K1.3 N2 V2 D1 T1.3 पदवी (for 'वी). G1.3 ज्ञानं (for चैव). K1 N1 V2 B Dn Ds D2 भ्रातॄणां पदवीं ज्ञानं; D1 भ्रातृभिर्भानृपदवी. —^d) K1 N1 V2.3 B Dn Ds D2.3 G1 गन्तव्यं (for 'व्या). —^e) V2 पृथ्यास्तु; D1 G2 पृथिव्याः (for

ज्ञान्वा प्रमाणं पृथ्व्याश्च सुखं सक्षयामहे प्रजाः ॥ २०
 तेऽपि तेनैव मार्गेण प्रयाताः सर्वतोदिशम् ।
 अद्यापि न निवर्तन्ते समुद्रेभ्य इवापगाः ॥ २१
 तदाप्रभृति वै भ्राता भ्रातुरन्वेषणे नृप ।
 प्रयातो नश्यति विभो तन्न कार्यं विपश्यता ॥ २२
 तांश्चापि नष्टान्विज्ञाय पुत्रान्दक्षः प्रजापतिः ।
 पटिं दक्षोऽसृजत्कन्या वैरण्यामिति नः श्रुतम् ॥ २३

C 132
B 1. 3. 27
P 1. 3. 27

पृथ्व्याश्च). After 20, N1.3 V B Dn Ds T3.4 ins. '

52^a एकाप्राः स्वस्थमनसो यथावदनुपूर्वशः ।

[B. स्वस्थ (for स्वस्थ-). N2 T1.4 मनसा.]

21 M1 om. 21 (cf. v. 1. 18). —^a) D2 धर्मेण (for मार्गेण). D1 तेनैव तेऽपि मार्गेण. —^b) N1.3 V1 B1 D1.4 सर्वतोदिशः. — 21^{ad} = 17^{ad}. —^d) K1-3 समुद्रादिव विन्धवः; N1.3 V1.3 B2 (marg.) D1.2.4.5 T3.4 तत्रैव निधनं गताः. — K1.3 (first time). — N2.3 V B D T G1-3.5 M1 ins. after 21. K1.3 (second time) after 22.

53 नष्टेषु शबलाश्वेषु दक्षः क्रुद्धोऽब्रवीद्वचः ।

नारदं नाशमेहीति गर्भवासं वसेति च ॥

[L. 1. Ds नष्टः (for दक्षः). K1.2 Ds उवदप्रसुः; K2 B2 उवदप्रसुः; N1 V2 B2 Ds Ds उवदप्रसुः; V1 B1 उवदप्रसुः; T1.4 उवदप्रसुः (for उवदप्रसु). T1.2 G1-2.5 M1 तेषु नष्टेषु शबलाश्वेषु (T1.3 नष्टः; T2 G1 दक्षस्तु) क्रुद्धो वचनमब्रवीत्. — 2) K1 ज्ञानं (for ज्ञानं). Ds गर्भं वासं; Ds वसनेन (for वासं). N2 V1 विमेति; D1 समेहिः; D2 भवेति; M1 ज्ञानं (for ज्ञानं). K3 (both times) गर्भं वासं भवेति च (for '').]

22^a) D1 भ्राता च (for वै भ्राता). —^b) S1 यतः; K1.3 रतः; N1 मतः; T1 ध्रुवम् (for नृप). —^c) D2 स गतो; D1 प्रयातो (for प्रयातो). K1 N1 V B Dn Ds D1-3 T3.4 क्षिप्रं; D1 T1 G1 M1 सदा; T1 तथा; M1-3 ततस् (for विभो). —^d) S1 (except T1.4) विजानता (for विपश्यता). After 22, K1.3 (second time) ins. 53^a.

23^a) K3 V1.3 B1 Dn D2 तत्रैव; K4 हि (for [अ]पि). G1 पुत्रान् (for नष्टान्). —^b) G1 नष्टान् (for पुत्रान्). T1 एवं (for दक्षः). — After 23^{ab}, Ds ins. :

54 तद्वीत्या नारदं शप्त्वा कन्या एवासृजत्प्रभुः ।

[T1 पटि (for पटि). K2 N1 V1 B1.2 (marg.) Dn T1.4 भूयो; K1 V2.3 B2.3 Ds Ds ततो; T2 G1 पुत्रान् (for दक्षो). N1.3 V1 B1.3 Dn Ds D2 कन्या (for कन्या). —^d) Some Mss. वैरिण्याम्, वीरि and वीर (for वैर). K1 तन्. (hypermetric) (for तः). N1 T2 G1.3 भुतिः (for

C 133
B. I. 3. 29
P. I. 3. 29

ददौ स दश धमाय कश्यपाय त्रयोदश ।
सप्तविंशति सोमाय चतस्रोऽरिष्टनेमये ॥ २४
द्वे चैव बहुपुत्राय द्वे चैवाङ्गिरसे तथा ।
द्वे भृशाश्वाय विदुषे तासां नामानि मे शृणु ॥ २५
अरुन्धती वसुर्जामी लम्बा भानुर्मरुत्वती ।
संकल्पा च मुहूर्ता च साध्या विश्वा च भारत ।
धर्मपत्न्यो दश त्वेतास्तास्वपत्यानि मे शृणु ॥ २६
विश्वेदेवास्तु विश्वायाः साध्या साध्यान्व्यजायत ।

श्रुतम्. — After 23, K₂, 4 Ñ V B Dn Ds Dn. T
G₁-2, 5 ins. :

55* तास्तदा प्रतिजग्राह भार्यायै कश्यपः प्रभुः ।

सोमो धर्मश्च कौरव्य तथैवान्ये महर्षयः ॥

[(L 1) D₃ सप्तः; T₁, 2 G₁, 3. नृपः (for यदा). Ñ₃
V₂, 3 D₃ भार्यायै (for 'यै'). Some Mss. कश्यपः. — (L
2) T₂ G₁ [ए]व च; G₂ च न्ये (for [ए]व न्ये).]

24 *) G₃ M₃ दश स (by transp.). — ^b) Some
Mss. कश्यपाय. — ^c) Śi K₁ Ñ. Dn₃ G₁ सप्तविंशतिः; K₁
V₁ D₁ D₂, 4 सप्तविंशति. — ^d) N (except D₁, 7) नेमिने
(for नेमये). * C₁ अरिष्टनेमिने नामान्तरं प्राप्ताय कश्य-
पार्षभ । ॥

25 *) K₁ B₃ Dn₃ D₂, 3 T₁, 4 G₁, 3 बहु. —
— ^b) Ñ₂ [आ]ङ्गिरसम् (for से). D₁ ततः; D₂ G₁, 3. M₁
तदा (for तथा). — ^c) K₂ reads 25th twice (once on
marg.). — ^d) K₁, 2 (first time), 3, 4 Ñ₃ V B D
T₂-4 G₁, 2, 4 कृशाश्वाय. K₁ (second time) धर्मपत्नी.
प्रवक्ष्यामि; T₁ द्वे कृशाश्वाय कश्यपे. — ^e) K₁ द्वे (for मे).

26 *) K₁ मरुत्वती (for अरुन्धती). Ñ₃ वपुर्; Dn₂
D₃ वसु (for वसुर्). K₁ V₂, 3 B Ds T₁ यामी; M₁, 2 जामिर्
(for जामी). — ^b) K₁ अरुन्धती (for मरुत्वती). — ^d)
V₂ T₂ संध्या; M₃ संध्या (for साध्या). K₁ विश्वा (for विश्वा).
— ^e) Ñ₃ [ए]वं (for [ए]वम्). — ^f) T₁, 2 तदपत्यानि
(for तास्व).

27 *) K₂ V₂ T₃, 4 G₂, 4 च (for नु). Ñ₃ D₂ T₂
विश्वार्या (for 'या'). — ^b) K₁-3 Ñ₃ V₁ D₁ T₁ M₃ साध्या-
स्ताध्या (by transp.); V₃ संध्या संध्याम्. Śi अजायत (for
व्य'). — ^c) Śi D₂, 5 G₂ मरुत्वत्या (for 'त्या'). T₁ मरुत्व-
त्यास्तु मरुतो. — ^d) N (except D₁, D₂, 6) T₃, 4 तथा
(for स्मृता).

28 *) Śi ते नु; K₁ जाता; M₁, 2 पुत्रा (for तान).

मरुत्वत्यां मरुत्वन्तो वसोस्तु वसवः स्मृताः ॥ २७
भानोस्तु भानवस्तात मुहूर्तास्तु मूहूर्तजाः ।
लम्बायाश्चैव घोषोऽथ नागवीथी च जामिजा ॥ २८
पृथिवीविषयं सर्वमरुन्धत्यां व्यजायत ।
संकल्पायास्तु सर्वात्मा जज्ञे संकल्प एव च ॥ २९
या राजन्सोमपत्न्यस्तु दक्षः प्राचेतसो ददौ ।
सर्वा नक्षत्रनाम्न्यस्तु ज्योतिषे परिकीर्तिताः ॥ ३०
ये त्वनेके सुरगणा देवा ज्योतिःपुरोगमाः ।

— ^b) K₁, 1 D₁ मुहूर्तायास्तु (hypermetric); V₂ B D₅
D₁, 5 तार्यां; Dn T₂, 4 G₁-4 तार्या (for 'तास्तु'). M₃ मुह-
र्तकाः (for 'तजाः'). — Ñ₁ repeats 28th, 29th, 56th and
31-34 after 110. — ^c) T₂ लम्बायां (for 'याश्च'). K₂, 3
T₁ त्वथ; Ñ₂ चाय; M₃ चापि (for चैव). K₁ लम्बायास्तव्य
घोषोऽथ. — ^d) D₂ नागवीथ्यां; T₁, 3 G₁ 'वीथिम्' (for
'वीथी'). K₁ Ñ₂ T₁, 2 G₁, 3 M₁, 2, 3 नु (for च). K₂, 4
Ñ₃ V₁ (last two marg.) B₂, 3 Ds T₁ यामिजा; Ñ₃ V₁
यामिनी (for जामिजा). D₂ नागवीथ्यूर्णनाभिजा; G₁ M₃
'वीथिस्तु जामज. (sic).

29 For the repetition in Ñ₁ of V. I. 28. — ^a) म
त्वस्याम्; K₁ तस्याम् (for सर्वम्). D₂ M₃ पृथिवीविषयंम-
स्याम्. — ^b) D₂, 5 G₁ मरुत्वत्यां (for अरुन्धत्यां). D₂ T₁
G₃ M₃ अजायत (for व्य'). Ñ₃ V₁ T₂ G₁ मरुत्वत्यामजायत.
— D₃ reads 29th on marg. — ^c) V₁ M₃ संकल्पायां
(for 'याम्'). V₁ D₂ च (for नु). Śi K₁, 3 सस्यात्मा; V₂
B₁ D₂, 3 T₂ G₁, 3 धर्मात्मा (for सर्वोत्मा). Ñ₁ (first time)
संकल्पायाश्चैव कौरव्य (hypermetric). — ^d) K₁ Ñ₁ (both
times), 2, 3 V₁ B₁, 2 Dn D₁, 7 T₂-4 G₁ हि; D₂ T₁ G₁-2, 3
सः (for च). — K₁ (marg. sec. m.), 2-4 Ñ₁ (first time).
2, 3 V B Dn Ds D₂, 3 (marg.), 5, 6 ins. after 29 : D₃
after 34 :

56* नागवीथ्याश्च जामिन्या वृषलम्बा व्यजायत ।

[K₂ नागवीथी; D₂ 'वीथ्या' (for 'वीथ्याम्'). Ñ₃ V₁, 2
B₂, 2 D₂, 6 यामिन्या (D₂ 'या') (for जा'). Ñ₁ (both
times) नागवीथ्या मूहूर्ताया (for 'य'). K₁ वृषलम्बा; K₂ Ñ₁
(both times) विषलम्बा; Ñ₃ V B Ds D₁-2, 5, 6 Cnp
वृषलम्बा (for 'लम्बा').]

30 Śi om. 30. G₁ M₂, 4 om. 30th. K₁ reads 30 on
marg. (sec. m.). — ^a) T₃, 4 वैताः (for राजन्). — D₂
T G M₁-3 repeat and M₃ reads 30th after 53th. — ^b)
K₁ नाक्ता हि; Ñ V₁, 2 B Dn D₂ D₁-3, 6 T₁, 3 G₁ M₁, 3
(last two last time) नाक्ता ता; D₂ T G M₁-3 (all

वसवोऽष्टौ समाख्यातास्तेषां वक्ष्यामि विस्तरम् ॥ ३१
 आपो ध्रुवश्च सोमश्च धरश्चैवानिलोऽनलः ।
 प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवो नामभिः श्रुताः ॥ ३२
 आपस्य पुत्रो वैतण्ड्यः श्रमः शान्तो मुनिस्तथा ।
 ध्रुवस्य पुत्रो भगवान्कालो लोकप्रकालनः ॥ ३३
 सोमस्य भगवान्वर्चा वर्चस्वी येन जायते ।
 धरस्य पुत्रो द्रविणो हुतहव्यवहस्तथा ।
 मनोहरायाः शिशिरः प्राणोऽथ रमणस्तथा ॥ ३४
 अनिलस्य शिवा भार्या यस्याः पुत्रः पुरोजवः ।

अविज्ञातगतिश्चैव द्वौ पुत्रावनिलस्य तु ॥ ३५
 अग्निपुत्रः कुमारंस्तु शरस्तम्बे श्रिया वृतः ।
 तस्य शाखो विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठजः ।
 अपत्यं कृत्तिकानां स कार्तिकेय इति स्मृतः ॥ ३६
 प्रत्यूषस्य विदुः पुत्रमृषिं नाम्नाथ देवलम् ।
 द्वौ पुत्रौ देवलस्यापि क्षमावन्तौ मनीषिणौ ॥ ३७
 बृहस्पतेस्तु भगिनी वरस्त्री ब्रह्मचारिणी ।
 योगमिद्धा जगत्कृत्स्नममक्ता विचचार ह ॥ ३८
 प्रभामस्य तु भार्या सा वसूनामष्टमस्य तु ।

C 161
B 1. 3. 46
P 1. 3. 46

second time). — ^a) नामिन्योः; T₁ (first time) - भूताश्च (for नाक्यस्तु). — ^d) D₁ ज्योतिष्ये; T₁ G₁ M₁ (all second time) तु (G₁ M₃ हि) प्र (for परि); T₁ (both second time) ज्योतिषे ह प्रकाशिताः.

31 For the repetition in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 28. $\tilde{N}_1$ (first time) om. 31^{ab}. — ^a) $\tilde{S}_1$ च (for तु). K₁ $\tilde{N}_3$ (marg.) V B Ds D₁ (marg.) T₁ G₁ ये त्वन्ये ख्यातिमन्तो वै; $\tilde{N}_1$ D₁ M₁ २. ४ ये त्वनेकवसुप्राणा ($\tilde{N}_1$ ३ या); D₁ ये त्वन्ये ख्यातिना देवाः; T₁ G₁ M₁ ये त्वनेकमुर (M₁ त प्राणा. — ^b) D₁ सर्वे (for देवा). — ^c) $\tilde{N}_1$ (first time) V₁ B₁ D₁ प्रमख्याताम (for समा).

32 For the repetition in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 28. — ^a) V₁ धर्मश्च (for सोमश्च). — ^b) G₁ धर्मश्च (for धरश्च). K₁ $\tilde{N}_1$ (first time) V₁ D₁ Ds; T₁ अ निलानलौ (for 'लोक-नलः). — ^c) $\tilde{N}_1$ V₁ T₁ प्रभावश्च (for 'मश). — ^d) M₁ ३ ष्टाविति (for नामभिः).

33 For the repetition in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 28. — ^a) K₁ वैतण्ड्यः; V₁ वैतण्ड्यः; Ds₁ वैजयः; D₁ वैराजः; D₁ वैतण्ड्यः; T₁ G₁ वैदक्षः; T₁ वैधर्म्यः; G₁ वैदस्यः; M₁ वैरण्यः (for वैतण्ड्यः). — ^b) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ (both times) D₁ श्रमः; T₁ G₁ श्रमः (for श्रमः). K₁ $\tilde{N}_3$ B₁ ३ D₁ Ds D₁ २. ४ M₁ श्रान्तो (for शान्तो). K₁ ४ D₁ T₁ ४ धुनिम् (for मुनिम्). M₁ श्रमः श्रान्तस्तथा मुनिः. — ^c) D₁ G₁ M₁ बलवान् (for भग). — ^d) T₁ प्रकाशनः; M₁ शकः; C₁ लनः (as in text). ☞ C₁ : लोकप्रकालनः लोकमहारकः । *

34 For the repetition in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 28. — ^a) $\tilde{S}_1$ D₁ ३ T₁ G₁ M₁ वर्षो (for वर्षा). $\tilde{N}_1$ ३ (marg.) V₁ ३ D₁ ३ सोमस्य पुत्रो वर्षा वै (D₁ ३ 'वास्तु); D₁ ३ स्य पुत्रो भग-वाद्. — ^b) $\tilde{N}_1$ (first time) सर्वस्वी भरतर्षभ. — ^d) K₁ D₁ हुतहव्यो (D₁ ३ हव्यः); M₁ हुतं हव्यः (for हुतहव्यः).

— ^c) T₁ damaged. D₁ ३ मनोहरायां; T₂ G₁ ३. ५ M₁ रोऽथ (for 'रायाः). — After 34, D₁ ins. 56*.

35 T₁ damaged. — ^a) G₁ शिला (for शिवा). — ^b) K₁ $\tilde{N}_1$ ३ V₁ ३ B₁ ३ (marg.) D₁ ३ M₁ ३ तस्याः; D₁ T₁ G₁ तस्य; M₁ तस्यां (for यस्याः). K₁ $\tilde{N}_1$ V B D₁ Ds D₁ २ मनोजवः; T₂ पुरोबुधः (for 'जवः). — ^c) M₁ अवि-ज्ञाता हविश्चैव.

36 T₁ damaged. — ^a) D₁ अग्नेः (for अग्निः). K₁ B₁ D₁ ३ च (for तु). — ^b) G₁ शरस्तम्बे (for 'स्तम्बे). K₁ २. ४ D₁ ३. ५ T₁ ४ G₁ व्यजायत; M₁ श्रियान्वितः (for श्रिया वृतः) शरस्तम्बे श्रिया वृतः. — ^c) K₁ पुत्रा (for शाखो). — ^d) K₁ २. ४ $\tilde{N}_1$ V B D T₁ ४ G₁ नैगमेयश्च (for 'मेयश्च); $\tilde{N}_1$ G₁ पृष्ठजः; K₁ $\tilde{N}_1$ D₁ २ Ds D₁ २. ४. ५ T₁ ४ G₁ ४ जाः; $\tilde{N}_1$ 'गः; V₁ ३ पृष्ठजः; B₁ ३ पूर्वजः (for पृष्ठजः). — ^e) K₁ (sup. lin. as in text) $\tilde{N}_1$ कृत्तिकार्या (for कानां). K₁ ४ $\tilde{N}_1$ V B D₁ Ds D₁ ३. ४ T₁ ३. ४ M₁ ३ तु; K₁ D₁ M₁ च (for स). — ^d) K₁ V B₁ D₁ श्रुतः; K₂ ३ D₁ ३ श्रुतिः (for स्मृतः). — After 36, N (except $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$) T₁ ३ G₁ ins. :

57* स्कन्द सनत्कुमारश्च सृष्टः पादेन तेजसः ।

[K₁ ३. ४ D₁ (marg. as above) सनत्कुमारस्य (for 'श्च). K₁ $\tilde{N}_1$ (marg. as above) V₁ B Ds D₁ तेजसा (for 'सः). K₁ (sup. lin.) D₁ ३ सृष्टः पादकतेजसा (for ^b). ☞ C₁ : पादेन स्कन्दस्ये प्रक्षिप्तस्य तेजसो वीर्यस्य पादेन चतुर्धागेन स्कन्दः सृष्टः । चकार सनत्कुमारोऽपि पादेन तेजसः सृष्टः । पारशेण्यादर्थेन साधारणः सृष्टः । ☞]

37 ^b) M₁ ३. ४ ऋषिर्; Bom. and Poona eds. ऋष्टि (for ऋषि). $\tilde{S}_1$ (sup. lin. as in text) स; K₁ $\tilde{N}_1$ ३ B₁ D₁ तु; K₂ ४ V₁ D₁ D₁ ३ T₁ ४ G₁ ४ च (for [ञ]य). $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ M₁ देवलः. — ^d) $\tilde{S}_1$ प्रजावन्तौ (for क्षमां). K₁ ३ D₁

C 161
B I. 3. 46
P I. 3. 46

विश्वकर्मा महाभागस्तस्यां जज्ञे प्रजापतिः ॥ ३९
कर्ता शिल्पसहस्राणां त्रिदशानां च वर्धकिः ।
भूषणानां च सर्वेषां कर्ता शिल्पवतां वरः ॥ ४०
यः सर्वेषां विमानानि दैवतानां चकार ह ।
मानुषाश्चोपजीवन्ति यस्य शिल्पं महात्मनः ॥ ४१
अजैकपादहिर्बुध्न्यस्त्वष्टा रुद्रश्च वीर्यवान् ।
त्वष्टुश्चैवात्मजः श्रीमान्विश्वरूपो महायशः ॥ ४२
हरश्च बहुरूपश्च त्र्यम्बकश्चापराजितः ।

तपस्विनौ (for मनीषिणौ).

38 ^a) Bz च (for तु). — ^b) S: वीर्यकी (for व).
K: N̄ V B D (except Dn) T: G वादिनी (for
चारिणी). — ^c) K: D: T: G: M: योगा (K: ग) मक्ता;
G: योगं मक्ता (for योगमिद्धा). M: सर्वम् (for कृत्स्नम्).
— ^d) N̄: (marg. as in text) अशब्दा; D: T: M: असक्तं;
G: प्रविश्य (for अमक्ता). S: K: Dn विचरन्त्युत (for
'चार ह).

39 ^a) S: K: V: Dn च (for तु). K: N̄: V: Bz
D: T: G: 2. 3. M: सा भार्या (by transp.); K: भार्या
च; K: B: D: या भार्या; D: G: भार्या या — ^b) K: 3
N̄: V: Dn D: T: G: 1. 2. च; K: N̄: V: B: D: Dn
2. 3. T: G: 1. 2. इ (for तु). — ^c) Bz (marg. as in
text). 2 महाबाहो; T: G: 1. 2 भाग (for 'भागम्). — ^d)
B: यस्यां; T: तस्य (for तस्यां).

40 T: om. 40 41. — ^a) M: शिल्पि (for शिल्प).
— ^b) K: N̄: V: B: D: T: G: 1. 2. M: 3. 4. वर्धकिः; D:
वर्धकः; D: वर्धकिः (for वर्धकिः). — ^c) N̄: सर्व (for
कर्ता).

41 T: om. 41 (cf. v. 1. 49). — ^a) K: 3 Dn D:
(before corr. as in text). 3 T: M: 2 सर्वासां (for सर्वेषां).
— ^b) K: देवानां तु (for दैवतानां). — ^c) S: K: 3 N̄:
V: B: 3 Dn D: D: 2. 3. T: G: 1. 2 मनुष्याश्च (for मानु-
षाश्च). D: जीवन्ते (for 'जिन्). — ^d) D: तस्य (for यस्य).
K: शिल्पे (for शिल्पे). S: (marg.) तस्य शिल्पेन भारत.
— K: 3 N̄: 2 V: 2 B: Dn D: D: 1. 2 (marg. p. 1. 2 T: 4
M: ins. after 41: K: V: T: 3 G: 1. 2. after 42.

59* सुरभिः कश्यपाद्रुद्रानेकादश विनिर्ममं ।
महादेवप्रसादेन तपसा भाविता सती ॥

[(L. 1) Some Mss. सुरभिः (for 'भिः). Some Mss.
काश्यपाद. K: 1 Dn D: व्यज्ञातः; N̄: 2 विजज्ञिते (for विजि-
ममे).]

वृषाकपिश्च शंभुश्च कपर्दी रैवतस्तथा ॥ ४३
एकादशैते कथिता रुद्रास्त्रिभुवनेश्वराः ।
शतं चैवं समाख्यातं रुद्राणामभितौजसाम् ॥ ४४
अदितिर्दितीर्दनुश्चैव अरिष्टा सुरसा तथा ।
सुरभिर्विनता चैव ताम्रा क्रोधवशा इरा ।
कद्मूर्मुनिश्च लोकेश तास्वपत्यानि मे शृणु ॥ ४५
पूर्वमन्वन्तरे श्रेष्ठा द्वादशासन्सुरोत्तमाः ।
तुषिता नाम तेऽन्योन्यमूचुर्वैस्वतेऽन्तरे ॥ ४६

42 G: om. 42. D: T: read 42 on marg. M: transp.
42^{ab} and 42^{cd}. — ^a) K: 3 N̄: 3 B: 3 D: 4 G: M:
अहिर्बुध्न्यः; D: M: 3 भिस्; G: 1 धी (for 'ध्वम्). * Cn:
अजैकपादित्येकः 1 अहिर्बुध्न्य इत्येकः 1 * — ^b) K: 3 N̄: 3
V: 3 B: D: D: 2 T: 3 G: भारत (for वीर्यवान्). K: 3
Dn पिनाकी च (K: तु) परितपः; V: T: 4 G: 4 M: स्वष्टा
रुद्राश्च भारत. — K: 4 B: Dn om. 42^{cd}. — ^c) S: [अ]पि
(for [ए]व). — ^d) T: व्यजायत (for महायशः). — After
42, K: V: T: 2 G: 2. 3. 4. ins. 58^a.

43 ^a) V: कन्दर्पी (for कपर्दी). T: G: रैवतस् (for
रै). — After 43, K: 3 V: B: D: D: 3. 5 T: G: M: ins.:

59* मृगयाधश्च सर्वश्च कपाली च विज्ञां पते ।

[D: 3 G: 1. 2. 3. 4. T: 4 G: 3 M: C: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.]

44 ^a) N̄: व्याख्याता; V: B: विख्याता (for कथिता).
D: एकादशैव व्याख्याता. — ^c) K: Dn D: स्वेतन्; Dn M: 2
स्वेव; T: G: 3. 4. नेपां; G: स्वेकं; M: 4 चैव (for 'चैव).
K: 2 T: G: 4. 5 M: समाज्ञातं (for 'ख्यातं). — After 44,
K: N̄: 3 V: B: D: T: 4 G: M: ins.:

60* पुराणे भरतश्रेष्ठ यैस्यांताः सचराचराः ।

लोका भरतशार्दूल कश्यपस्य निबोध मे ॥

[(L. 1) G: 4 M: भारत (for 'भ'). — G: 5 M: om.
(hapl.) line 1^b and line 2^a. D: 3 T: 3 G: 4 यैस्यांता
सचराचरम् (for 'भ'). — (L. 2) D: लोका; T: G: 4 तयो;
T: भायां (for लोका). N̄: 3 भारत; D: त्रयो नृः (for भरत).
Some Mss. काश्यपस्य.]

V: cont.:

61* अन्यैः सत्यव्रता राज्ञ्याभिलोकत्रयं धृतम् ।

45 ^a) K: M: 3 काला, N̄: चापि (for 'चैव). — ^b)
G: अरिष्टिः; N̄: V: स्वशा; V: 1 (sup. lin.) B: 2 D: कला;
M: इरा (for तथा). — ^c) K: 3 नाका (for ताका).
K: 4 इरा; D: G: 3. 4 इका; G: वका (for इरा). T: G:

उपस्थितेऽतियशसश्चाक्षुषस्यान्तरे मनोः ।
 हितार्थं सर्वलोकानां समागम्य परस्परम् ॥ ४७
 आगच्छत द्रुतं देवा अदितिं संप्रविश्य वै ।
 मन्वन्तरे प्रसूयामस्तन्नः श्रेयो भविष्यति ॥ ४८
 एवमुक्त्वा तु ते सर्वे चाक्षुषस्यान्तरे मनोः ।
 मारीचात्कश्यपाज्जातास्तेऽदित्या दक्षकन्यया ॥ ४९
 तत्र विष्णुश्च शक्रश्च जज्ञाते पुनरेव हि ।
 अर्यमा चैव धाता च त्वष्टा पूषा तथैव च ॥ ५०
 शिवस्वान्सविता चैव मित्रो वरुण एव च ।
 अंशो भगश्चातितेजा आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ ५१

शारुभीनी (G¹ भागि) विशंगिला (sic). — ^a) Some Mss. कदुर. K₂ 1 N₂ 3 V₁ 3 Dn D₂ 3. स्वया चैव (D₂ लोके); B₂ 3 च राजेन्द्र ; D₂ T₂ 1 च धर्मज्ञ ; D₂ च लोके च (for 'केश'). — After 45^a, D₂ T G M₂ 3 ins.

62* स्वया चैव त्रयोदश ।

कश्यपस्य तु भार्या वै.

[(L. 1) D₂ कषा. T₂ कदा. T₂ कदा. G₂ कषा (for सषा). D₂ G₂ [३] ति (for [३] ति) M₂ च त्रेदश. M₂ च त्रेदश. — (L. 2) T₂ 1 च (for च)]

- ^a) D₂ तस्य (for ताम्).

46 ^a) S₁ K₁ D₂ 1 4. पूर्व (for पूर्व). N₂ 3 V₁ Dn D₂ 3 T₂ 1 तान (for श्रेष्ठा). — ^d) D₂ 1 G₂ 1 वैवस्वताम्तरे.

47 ^a) K₁ 3 N₂ 3 V₁ 3 Dn 1 T₂ 1 M₂ 1 अतियशसि ; D₂ T₂ 2 G₂ निसर्गे वै (for अतियशसश्च) — K₁ D₂ 1 (all marg.) repeat 47^a after 49^a. — ^c) K₁ 1 a s t i n g (for V₃ सत्त्वानां ; K₂ 2 भूतानां (for लोकानां). — ^d) K₁ D₂ 1 (all second time) सर्व एव दिव्यकन्यः (D₂ साम्).

48 Before 48, D₂ M₂ 3 ins. तुषिता ऊचुः. — ^a) K₁ 3 Dn सर्वे (for देवा). — ^d) S₁ G₂ 1 ततः ; D₂ तत्र ; D₂ तेन (for तत्र). — After 48, D₂ ins. an addl. colophon mentioning Khula.

49 Before 49, some Mss., ins. द्विंशपायन उवाच. — ^a) Dn₂ तु सर्वे च ; M₂ ततः सर्वे (for तु ते सर्वे). — After 49^a, K₁ D₂ 3 (all marg.) repeat 47^a. — ^c) Some Mss. काश्यपाश्च. — ^d) N₂ 3 om. ते. — After 49, D₂ ins. : .

63* पूर्वजन्मनि सुतपःपुष्करूपे बभूवतुः ।

चाक्षुषस्यान्तरे पूर्वमासन्ये तुषिताः सुराः ।
 वैवस्वतेऽन्तरे ते वै आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ ५२
 समविंशतु याः प्रोक्ताः सोमपत्न्योऽथ सुव्रताः ।
 तामामपत्न्यान्यभवन्दीप्तान्यमिततेजसाम् ॥ ५३
 अग्निनेमिः पत्नीनामपत्न्यानीह षोडश ।
 बहुपुत्रस्य विदुषश्चतस्रो विद्युतः स्मृताः ।
 प्रत्यङ्गिरमजाः श्रेष्ठा क्रचो ब्रह्मर्षिसंकृताः ॥ ५४
 भृशाश्चस्य तु देवर्षेर्देवप्रहरणाः सुताः ।
 एते युगमहम्नान्ते जायन्ते पुनरेव ह ॥ ५५
 सर्वे देवगणान्तात त्रयस्त्रिंशतु कामजाः ।

C 181
B 1. 3. 66
P 1. 3. 66

50 ^a) G₂ तस्य (for तत्र). D₂ रुद्रश्च (for शक्रश्च). B₂ Dn D₂ तत्र शक्रश्च विष्णुश्च. — ^b) K₁ 3 N₂ 3 V₁ B₂ 2 Dn D₂ 1 इ ; B₂ D₂ च (for हि). D₂ 8 जज्ञाते सुरपुंगवौ. — ^c) D₂ T G M₂ पूषा (for धाता). M₂ वै (for च). — ^d) D₂ पूषा त्वष्टा (by transp.) ; D₂ T G₂ 3 M₂ धाता त्वष्टा ; G₂ 1 तथा त्वष्टा. K₁ B₂ (marg. as in text). 3 D₂ च भारत (for तथैव च).

51 ^a) D₂ T अंशुर् (for अंशो). V₁ 3 [अ] दितिजा (for [अ] दितिजा).

52 S₁ G₂ M₂ 3 om. (hapl.) 52 ; D₂ reads it on marg. — ^b) D₂ ते (for ये). — ^c) D₂ वैवस्वान्तरे. N₂ 3 V₁ D₂ अतिने ; D₂ तेनुः ; T₂ ते वा ; G₂ ते च ; M₂ चैव (for ते वै).

53 ^a) S₁ K₁ N₂ 3 सप्ता ; K₂ 3 विंशतिर् ; K₁ N₂ 3 V₁ Dn 3 T₂ 4 G₂ सप्तविंशति ; K₂ 3 B₂ Dn D₂ 2 C₂ सप्ताविंशति (for सप्तविंशतु). B₂ 3 D₂ याः सप्त (D₂ सा विंशतिः प्रोक्ताः) C₂ सप्ताविंशतीति । अत्र विमर्गलोप भार्यः । * — ^b) K₁ N₂ 3 V₁ B₂ D₂ 1 महा (for ५७ सु). — After 53^a, D₂ T G M₂ 3 repeat and M₂ reads 30^a. G₂ 1 M₂ 3 om. 33^a. — ^c) T₂ G₂ 4 आसाम् (for तासाम्). — ^d) K₁ 1 N₂ 3 D₂ 4 तेजसः (for 'साम्'). S₁ दीप्तयोऽमिततेजसः ; K₁ N₂ 1 दीप्ता (N₂ 1 स) यामिततेजसः. — After 53, D₂ ins. :

64* तारागणाः समस्ता ये गगने ये चकाक्षति ।

54 ^a) N (except S₁ V₂) T G₂ 3 4 अग्निनेमिः (for 'नेमिः'). — ^b) D₂ भृगुपुत्रस्य वेदर्वेश. — ^d) K₁ 2 4 (also as in text) N₂ 3 (marg.) V₁ D₂ 2 5 (marg.) सुताः ; G₂ कृताः (for स्मृताः). — ^e) K₁ D₂ पुत्राश्चा (D₂ त्रा अ) जिरसः श्रेष्ठा ; D₂ प्रत्यङ्गिरःप्रजाः श्रेष्ठाः. — ^f) S₁ D₂ सप्तमाः

C 182
B 12, 67
P. 1. 3. 67

तेषामपि च राजेन्द्र निरोधोत्पत्तिरुच्यते ॥ ५६

यथा सूर्यस्य कौरव्य उदयास्तमयाविह ।

एवं देवनिकायास्ते संभवन्ति युगे युगे ॥ ५७

दित्याः पुत्रद्वयं जज्ञे कश्यपादिति नः श्रुतम् ।

हिरण्यकशिपुश्चैव हिरण्याक्षश्च भारत ।

सिंहिका चाभवत्कन्या विप्रचित्तेः परिग्रहः ॥ ५८

(D₁ 'म'); K₁ D₄ M₁, 2, 4 -संस्तुताः; K₂, 4 -संमताः; K₃ D₃ G₃ संज्ञिताः; Dn₁ G₁ -संस्कृताः; T₂ G₁ -सु (G₁ -सं) -स्युताः (for -संस्तुताः); D₅ ऋषिब्रह्मर्षिसंयुताः.

55 * K Ñ V B D (except D₆) T₁, 3, 4 G₂-5 कृशा-
शस्य (for भृशा^a). S₁ च (for तु). K₂ V₃ T₁ राजर्षेः;
K₄ Ñ₂, 3 (marg. as in text) V₁ (marg. as in text)
D₅ D₁, 2, 4, 5 ब्रह्मर्षेः (for देव^b). —^b K₂, 5 Ñ₁, 3 D₁-3, 5
T₂ G₂ स्मृताः (for सुताः). S₁ देवप्रहरणा. स्मृताः; K₁, 3
Dn D₄ M₁ देवप्रहरणानि च (M₁ न्युत); D₅ देवः प्रहरणः
स्मृतः. —^c T₂ G₁, 5 युगे (for एते). T₂ युगे (for युग).
—^d S₁ K₁ Ñ₂ V D₅ D₃. M₁ हि (for ह).

56 * Ñ B₁ Dn D₂ T₂, 3 G₁-3, 5 M₁, 3 सर्व- (for
सर्वे). K₁ Ñ₁ V₂ B₃ D₅ D₃ G₂ तत्र (for तान). S₁ सर्वे
देवनिकायास्तु. —^b D₃ च (for तु). K₁ T₂ छन्दजाः; M₁
कामगाः (for 'जाः). * C₅ त्रयस्त्रिंशन् वसुवृद्धादित्या. पर्जन्यः
प्रजापतिश्चेति । * —^c B₂ तु (for च). —^d D₃ जनि-
रूपसिद्धः; D₅ T₂ G₁, 5 M₁ निधनो^e (for निरोधो^e). V₂ एव
च (for उच्यते). T₁ G₃ M₁-3 निधनोत्पत्तिरुच्यते.

57 * Ñ₁ V₂ B₁, 3 D₅ D₃ G₂ गगने; D₅ T₁ G₁, 3, 5
M₁ राजेन्द्र (for कौरव्य). —^b K Ñ₂, 3 V₁, 3 B₃ Dn
D₅ D₃, 5 उदयास्तमने इह; Ñ₁ B₁ मनाविह; D₅ मयानि ह;
T₂ प्रकया मनवन्मथा; T₂ उदयास्तमयोरिह; M₁, 3 मये इह.
— After 57^{ab}, D₄ T₁, 2, 4 G₁ ins..

65* तथा युगानि राजेन्द्र प्रकया मनवन्मथा ।
[T₁ प्रकया नामपि स्थितिः; T₂ 'यामनमने'मथा (sic) (for ^b).]
—^c S₁ तु (for ते). T₂ G₁ एव ते नियताः सर्वे.

58 * K₁ दितिः; B₁ दित्याः; T₁ दितेः (for दित्याः).
—^b Some Mss. कश्यपाद्. M₁, 3 श्रुति. (for श्रुतम्).
— After 58^{ab}, K₂, 4 B₁ D₁, 2, 5 ins..

66* कश्यपस्यामजावेनो सर्वेभ्यः पूर्वजो मनी ।
—^a K₂ श्वेत् (hypermetric) (for च). S₁ K₁ V₁, 3 Dn
D₁, 5 वीर्यवान्; T₂, 4 दुर्जयः (for भारत). K₁ हिरण्याक्षश्च
वीर्यवान्. —^c K₁ सिंहिका; V₃ सिंहिका (for सिं). M₁, 3
नाम वै (for चाभवत्). — After 58, K Ñ₂, 3 V B D

हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारः प्रथितौजसः ।

अनुहादश्च हादश्च प्रहादश्चैव वीर्यवान् ॥ ५९

संहादश्च चतुर्थोऽभूद्भ्रादपुत्रो हृदस्तथा ।

हृदस्य पुत्रोऽप्यायुर्वै शिवः कालस्तथैव च ।

विरोचनश्च प्राहादिर्बलिर्जज्ञे विरोचनात् ॥ ६०

बलेः पुत्रशतं त्वासीद्वाणज्येष्ठं नराधिप ।

T₁, 2 G₁, 3, 5 ins. :

67* सिंहिकेया इति ख्यातात्मन्याः पुत्रा महाबलाः ।

[K₂, 3 सिंहिकेया; D₂ सिंह (for सिंह^a). Ñ₂, 3 V B₂
D₅ D₂, 4, 6 T₂ G₁ दस्याः (for तस्याः). G₃ बलात्मिन्याः (for
महाबलाः).]

K₂, 4 V B₂ Dn D₂, 3. G₃ cont. :

68* गणस्तेषां तु राजेन्द्र दशमाहस्य उच्यते ।

[Dn च (for तु). V तेषां गणो महाराजः; G₃ गणैश्च सह
राजेन्द्र (for ^a). V G₃ सतः (G₃ दश) महासमुच्यते (for ^b).]

— After the above, V₁ (marg.). 3 read 64^a 65^b, V₁
repeating the same in its proper place. While K₂ V₂
B₂ D₃ (marg.). 3 cont. after 68*: Ñ₂, 3 B₁, 3 D₅ D₁, 6
ins. after 58*: V₁ after the first occurrence of 64^{ab};
V₃ after 64^{ab};

69* तेषां पुत्राश्च पीत्राश्च शतशोऽथ महन्तशः ।

असंख्याता महाबाहो हिरण्यकशिपोः शृणु ॥

[(L. 1) D₂ तेषां (for तेषां). — (L. 2) D₅ महन्तमानो
(for 'बाहो'). D₁ सुताः; D₂ पुत्रा (for शृणु).]

59 D₁ om 59^{ab}. —^b D₃ चत्वारः पृथुतेजसः; M₁, 2
रौमिनतेजसः. —^c Some Mss. ह्यहश्च (for हा^a). G₂
M₁ प्रहादश्चैव संहादो (M₁ राजेन्द्र); M₁-3 अनुहादस्तथा
ह्यहः. —^d K₁ [अ]तिः; T₁ [ह]ति (for [ए]व). G₂
ह्यहोऽनुहाद एव च; M₃ [अ]नुहादो ह्यह एव च.

60 * Some Mss. संहादश्च (for संहा^a). —^b Some
Mss. ह्यहः (for हाद^a). — After 60^{ab}, K₁ a V₂, 3 Dn
D₁ ins. :

70* संहादपुत्री मुन्दश्च निसुन्दस्तावुभौ स्मृतौ ।

[V₂ Dn -पुत्रः (for -पुत्री). D₁ [उ]पमुन्दस (for नि^a).
K₁ चापि (for ताव). K₂ Dn निसुन्दश्चैव तावुभौ; V₃ हृदपुत्री
वभूवतुः (for ^b).]

— S₁ K₁-a G₂ om. 60^{ab}; D₁ reads it twice. —^c D₅
हादस्य; T₁ ह्यहः; some Mss. ह^a (for ह^a). Ñ₂ V₁, 3 B₁
om. 5वि. Ñ₂ आयुष्मान्; D₂ T₁ G₂, 1 M मायावी (for
स्व्यायुर्वै). Ñ₁ D₅ हृदस्य पुत्री ह्ययुर्वै; V₂ Dn D₁ (first

धृतराष्ट्रश्च सूर्यश्च चन्द्रमाश्चेन्द्रतापनः ॥ ६१
कुम्भनाभो गर्दभाक्षः कुक्षिरित्येवमादयः ।
बाणस्तेषामतिबलो ज्येष्ठः पशुपतेः प्रियः ॥ ६२
पुराकल्पे हि बाणेन प्रसाद्योमापतिं प्रभुम् ।
पार्श्वतो मे विहारः स्यादित्येवं याचिनो वरः ॥ ६३
हिरण्याक्षसुताः पञ्च विद्वांसः सुमहाबलाः ।

शर्करः शकुनिश्चैव भूतसंतापनस्तथा ।
महानाभश्च विक्रान्तः कालनाभस्तथैव च ॥ ६४.
अभवन्दनुपुत्रास्तु शतं तीव्रपराक्रमाः ।
तपस्विनो महावीर्याः प्राधान्येन निबोध तान् ॥ ६५
द्विर्भूयां शकुनिश्चैव तथा शङ्कुशिरा विभुः ।
अयोमुखः शम्बरश्च कपिलो वामनस्तथा ॥ ६६

८ 197
B 1. 3. 81
P 1. 3. 81

time) अनुह्रादमुतो बायुः; Tz Gz. ह्यनुपुत्रोऽपि मायावी;
Tz. 4 अनुह्रादश्च मायावी. —^d) Kz N. 3 V. 3 Ds D. 4
(both times). शिबि (for शिवः). — After 60^{ad}, T
U. 3-5 Mz ins.

71* संह्रादपुत्र आयुष्माप्तिविबाक्कल एव च ।

[Tz. 4 आयुश्च (for 'मायुः').]

Tz cont.:

72* तेषां मध्ये महाभाग सर्वत्र समरग्वशी ।

प्रहातः परमां भक्तिं य उवाच जनार्दन ॥

—^a) S. 1 V. 1 B. 1 D. 1 Tz Gz. M. 1 नु (for च). N. 2
V. 1 D. 1 Gz. 1 प्रहातिरः; N. 3 G. 1 M. 1 प्र. 1 M. 1 प्रा. 1 ह्रादोः
some Mss. प्राह्रातिरः.

61. —^a) Kz. 1 D. 1 Tz Gz. M. 1 च (for नु). S. 1 बडे-
रामीपुत्रशते. —^b) D. 1 बाणश्रेष्ठः; D. 1 Tz M. 1 बाणो ज्येष्ठो
(for बाणज्येष्ठः). —^c) Gz. 1 शूरश्च (for सूर्यश्च). —^d) Kz.
1 N. 1 V. 1 D. 1 Tz Gz. M. 1 चन्द्रः; T. 1 चेन्दुः (for
चेन्द्रः).

62. —^a) Kz (marg.) N. 1 कुम्भनादोः; V. 1 निकुम्भनाभो
(hypermetre). Dn. 1 कुम्भो नादो (for कुम्भनाभो). S. 1
Kz. 1 निकुम्भो नाम गु. S. 1 कुर्वशः; Kz. 1 कुम्भो नागो गर्द-
भाक्षः; Dn. 1 कुम्भो नादः कदम्भाक्षः; D. 1 Tz G. 1 निकुम्भ-
नाभो गुर्वः Gz. 1 भूतः; —^d) D. 1 श्रेष्ठः (for ज्येष्ठः); Kz.
1 दैत्यपतिः; Gz. 1 पशुपतिः (for पते); Tz. 1 मया (for प्रियः).

63. N. 1 om. 63^{ad}. —^a) Kz. 1 कल्पे हः; Ds Gz. 1 कल्पेन;
Gz. 1 कल्पे च (for कल्पे हि); Tz. 1 पुरा हि कल्पे बाणेन. —^b)
D. 1 प्रहात्य (for प्रसाद्य); Kz. 1 विभुम् (for प्र); Dn. 1 Gz. 1
Mz. 1 प्रसाद्योमापतिः प्र. (Mz. 1 निर्विभुः). —^c) Kz (marg.).
2-4 N. 1 V. 1 B. 1 Dn. 1 Ds. 1 Tz. 1 M. 1 पार्श्वतो विहरिव्यामि;
D. 1 Tz G. 1 तोऽपि हरो मे स्याद. —^d) N. 1 तथैव; D. 1 [ह]त्येव
हः (for हत्येव); Kz. 1 D. 1 Mz. 1 वरम् (for वरः). — After
63, V. 1 Bz (marg.) Ds. Bom. and Poona eds. ms.

73* बाणस्य चेन्द्रदमनो लोहित्यामुदपयत ।

गणलोषां नु राजेन्द्र शतमाह्वयमिति ॥

हरिवंश—4

[(L. 2) Bom. and Poona eds. गणान्ध्यामुग राज-
द्वान्ध्यामुगमितः.]

64. V. 1 (marg.) 3 read 64^a 65^b after 68*, V. 1
repeating the same here. —^b) V. 1 (first time). 3
विक्रान्तः (for विद्वांसः). D. 1 Tz Gz. 3 Mz. 1 नु (for सु).
— After 64^{ad}, V. 1 ms. 69*. —^c) Kz. 1 D. 1 कृषभः;
Kz. 1 D. 1 जर्जरः; N. 1 जर्जरः; Dn. 1 जर्जरः; Ds. 1 मरुतः; D. 1
भूमरः; D. 1 घर्जरः (for झर्जरः). —^d) Tz. 1 भूतः (for भूत-).
Ds. 1 संपादनश्च (for संताप). —^e) S. 1 Kz. 1 महानादश्च; D. 1
Gz. 1 M. 1 भागश्च (for नाभश्च). —^f) N. 2 V. 1 (first
time) Tz. 1 Gz. 1 M. 1 कालनेमिस् (for नाभस्). V. 3 कालने-
मिर्महाबल.

65. For the sequence and the repetition in V. 1, cf.
v. 1. 64. —^a) N. 2 देवः (for दनुः). Kz. 1 N. 1 V. 1 (both
times) 3 Bz. 3 Dn. 1 Ds. 1 D. 1 Tz Gz. 1 Mz. 1 च; D. 1 ते (for
नु). —^b) Tz. 1 भीमः (for तीव्रः). —^c) Kz. 1 निबोधत;
Tz. 1 ध्यनाम्; Tz. 1 ध मे (for ध तान्).

66. —^a) Gz. 1 त्रिः (for द्विः). S. 1 Ds. 1 शङ्करश्च; Kz. 1 शम्बर-
रश्च; Kz. 1 शङ्कुरिश्च; N. 1 शकुनश्च; D. 1 शङ्कराश्च; D. 1 शङ्कुलाश्च
(for शकुनिश्च). Tz. 1 Gz. 1 Mz. 1 त्रिभूर्धा शंकरश्चैव; Mz. 1-3
मूर्धा शङ्कुशिराश्चैव. —^b) S. 1 Kz. 1 शालिशिरा; Tz. 1 शङ्कुशिरा;
Mz. 1 भिदो (for शिरा). N. 2 V. 3 Bz. 1 Ds. 1 प्रभुः (for विभुः).
Ds. 1 हृत्बणो पष्ठमस्तथा (sic). — After 66^{ad}, N (except
S. 1 N. 1 D.) Tz. 1 Gz. 1 Mz. 1 ins.

74* शङ्कुर्णो विवादश्च गवेष्टी दुन्दुभिस्तथा ।

[Kz. 1 Gz. 1 शङ्कुर्णः; Bz. 1 कर्णः (for 'कर्णो'). Kz. 1 विनादश्च;
N. 1 V. 1 Bz. 1 विवादश्च; Gz. 1 Mz. 1 विवादश्च (for विवादश्च). N. 1
V. 1 Bz. 1 गवेष्टोः; V. 1 Ds. 1 गवेष्टोः; Dn. 1 गवेष्टोः; Tz. 1 गवेष्टोः;
Mz. 1 गवेष्टोः (for गवेष्टोः).]

— Ds. 1 om. 66^c-67^d. Tz. 1 om. (hapl.) 66^c-67^b. —^c)
Ds. 1 Mz. 1 अधोमुखः (for अयो). S. 1 शम्बरश्च; V. 1 3 सम्बर (for
शम्बर). —^d) Ds. 1 कपिजो; Gz. 1 कपालो (for कपिलो).

67. Ds. 1 om. 67; Tz. 1 om. 67^{ad} (for all, cf. v. 1. 66).
—^a) S. 1 Kz. 1 भगवांश्च; Tz. 1 मर्मवांश्च; Gz. 1 धर्मः; Mz. 1 मरु-
तश्च; Mz. 1 भरतश्च (for मधवांश्च). —^b) V. 2 B. 1 Ds. 1 हरा (for

C 198
S I. 3. 82
P I. 3. 82

मरीचिर्मधवांश्चैव इडा गर्गशिरास्तथा ।
विक्षोभणश्च केतुश्च केतुवीर्यशतहृदौ ॥ ६७
इन्द्रजित्सर्वजिच्चैव वज्रनाभस्तथैव च ।
एकचक्रो महानाहुस्तारकश्च महाबलः ॥ ६८

इडा). K₂ पृथुशिरास्; D₂ शङ्कु (for गर्ग). K₁ वृकः (for तथा). K₁ (marg.), 3, 4 Dn G₂ इरा शङ्कु (G₂ गर्भ) शि (K₂ 'श' श्रावुकः; N_{1, 3} (marg.) इल्लल. (N₃ 'नः') स्वसुमस्तथा; N_{2, 3} इरा नग (N₃ गर्भ) शिरास्तथा; V₁ ज्वलनः स्वसुमस्तथा; V₃ D_{1, 4} इरा (D₄ तथा) शङ्कुशिरा (V₃ 'र' स्तथा; D₂ बहुल्लनः स्वसुमस्तथा (hypermetric); D₂ M₁₋₃ इलो गर्भ (M_{1, 2} हय) शिरास्तथा; T_{1, 2} G_{1, 3-5} M₁ इळा गर्भ (T₁ 'ज' शिरा). — ^a) N₁ महावीर्य-; T_{1, 2} G वीर्यकेतु- (G₁ 'तु-') (for केतु-वीर्य-). K₂ हृदाहृदौ; some Mss. शतहृदौ (for 'हृदौ').

68 ^a) S₁ K_{1, 3} Dn T₂₋₄ G₂ सत्यजिच् (for सर्व). — ^b) D₂ M₃ वज्रनाभिस्; M₁ यज्ञनाभस् (for वज्र). — After 68^{ab}, K_{2, 4} N₂ V B D (except D₂) T_{3, 4} G₁ ins. :

75* महानाभश्च विक्रान्तः कालनाभस्तथैव च ।

[K₂ D_{1, 3, 4} महाभागश्च (for 'नाभश्च').]

— T₂ G_{1-3, 5} read 68^c-69^b after 76^a. — ^c) G₂ एक-वक्त्रो (for 'चक्रो'). N₂ V₃ महावीर्यस् (for 'बाहुम्'). — ^d) D₃ M₁₋₃ तथैव च (M₃ हि) (for महाबलः).

69 For the sequence in T₂ G_{1-3, 5}, cf. v. I. 68. G₁ reads 69 after 71. M₁ repeats 69^{ab} after 70. — ^a) V₃ विश्वावसुः (for वैश्वानरः). K₂ D₂ पुलोमाश्च; B₁ पुलो नाम (for पुलोमा च). — ^b) S₁ N₂ V₃ B D₂ G₁ महाशिराः; K₂ V_{1, 2} Dn D₁₋₄ G₁ 'सुरौ; N_{1, 2} 'सुरः; T₁ 'बलौ (for 'शिरौ'). T_{3, 4} विद्रावी च महाबलः. — ^c) K₂ D₂ M₁ स्वर्मानु- (for 'नुर'). — ^d) K₁ विदुम्भश्च महामुरः; K₂ नुरण्डश्च महामुरः; K₃ रुण्डश्च महामुरः; K₄ द्रुहिणश्च महामुरः; N₂ नुकुण्डश्च महामुरः; N₃ Dn D₂ D_{3, 4} T_{3, 4} G₂ नुहु (D₃ T₁ 'ह' ण्डश्च महामुरः (N₃ D₂ 'बलः'); V₁ नुरण्डश्च महाबलः; V₂ चतुर्दण्डो महामुरः; V₃ दुर्दण्डश्च महाबलः; D₁ चतुर्दण्डो महामुरः; D₂ विदुम्भश्च महामुरः; T₂ विभुम्भश्च महामुरः; G₁ भभम्भश्च महामुरः; G₂ महण्डश्चैव वीर्यवान्. — After 69, N (except S₁ N₁) T G ins. :

76* सूक्ष्मश्चैव निचन्द्रश्च उर्णनाभो महागिरिः ।
असिलोमा मुकेशी च गठश्च बलको मदः ॥
तथा गगनमूर्धा च कुम्भनाभो महामुरः ।
प्रमदो मयः कुपथो हयप्रीवश्च वीर्यवान् ॥
वैसृपः सविस्पाश्च सुपथोऽथ हराहरो ।
हिरण्यकशिपुश्चैव शतमायश्च शम्बरः ।

[5]

वैश्वानरः पुलोमा च विद्रावणमहाशिरौ ।
स्वर्मानुर्ष्वपर्वा च विप्रचित्तिश्च वीर्यवान् ॥ ६९
सर्व एते दनोः पुत्राः कश्यपादभिजज्ञिरे ।
विप्रचित्तिप्रधानास्ते दानवाः सुमहाबलाः ॥ ७०

शरभः शलभश्चैव विप्रचित्तिश्च वीर्यवान् ॥

[K₁ om. lines 1-3. — (L. 1) D₂ निचन्द्रश्च (for निचन्द्रश्च). D₂ तु (for च). N₂ उर्णनाभो; D₂ उल्ब^a; D₄ उर्णनाभो; T₃ कर्णनाभो (for उर्ण^a). T₂ G₁ महाशिराः; T_{3, 4} गिरिगन्था (for महागिरिः). — (L. 2) T₁ असि-रोमा; G₂ अनुलोमा (for असि^a). B D₂ T₁ G₁ च (for सु-). G₁ अनुलोमानुकेशी च (for ^a). K₂ Dn₂ गठश्च; D₃ वलको; T₂ G_{1, 3, 4} मयश्च (for गठश्च). N₃ वनको (for बलको). K₁ मदः; K₂ T_{1, 2} G_{1, 3, 4} विद्राः; D₂ नदः (for मदः). G₂ गयः शम्बरको मयः; G₄ गिरिश्च बल-कामदः (for ^b). — D₂ om. line 3. — (L. 3) T_{3, 4} G₁ गगनमूर्धा; V₂ G_{1, 3, 4} कुम्भनाभो; V₃ कुम्भनाभो; D₁ 'नाभो; G₁ चण्डनाभो (for कुम्भ^a). — (L. 4) G₂ प्रमदो (for प्रमदो). K₂ N₂ V B D₂ D₃ T G मयः (D₂ 'द')श्च (hypermetric) (for मयः). T₁ सुवथो (for कुपथो). K₁ मयः प्रमदः कुपथो; D₃ मदः प्रमयः कुपथो; D₄ प्रमदोऽथ मयः कुपथो; D₂ मदो मयः कुपथो (for ^a). — (L. 5) K₁ वैसृपः; K₂ वैसृपः; K_{3, 4} D₃ वैन (K₂ 'नृ-; D₃ 'मृ')श्च; T₂ G विद्रपः (for वैसृपः). V₃ T₂ G₁ मु-; D₂ च (for म). K₁ B₂ सुपथो; N₂ सपथो; N₃ B_{1, 2} G_{1, 3} सुपथो; V₂ (sup. lin. as above) द्विपादो; V₃ कापथो; D₂ D₃ कुपथो; T₂ G₁ सपथो (for सुपथो). K₂ हलाहली; G₁ हलाहली (for हराहरो). D₂ प्रापथोऽथ हलाहली; D₃ कुपथोऽथ हलाहली; T_{3, 4} शयः क्रीडयगहको (for ^b). — (L. 6) K₁ B₁ T₃ शतमायश्च; K_{2, 3} V₂ B₂ Dn T₁ G₂ शतमायश्च (for 'मायश्च'). D₂ एव (for च). — (L. 7) K_{1, 2} D₂ शरभः (for शरभः). K₂ शरभः (for शलभः). N₃ V₁ D₂ शरभः सलभश्चैव; D₃ T₂ G_{1, 3, 4} शलभः शरभश्चैव (for ^a). N₂ विप्रचित्तिश्च; Dn₁ प्रविर्धित्तिश्च (for विप्र^a).]

— After the above, T₂ G_{1-3, 5} read 68^c-69^b.

70 ^a) S₁ K₁₋₃ Dn एते सर्वे (by transp.). — ^b) Some Mss. काश्यपाद्. S₁ M₁ अपि; K₂ N_{2, 3} V D_{1, 2, 4, 5} T_{3, 4} एव; B₂ (marg.) D₂ इति (for अभि-). — ^c) K₂ विप्रचित्ति- (for 'चित्ति-). K_{1, 3} N₂ D_{1, 3, 5} G_{1, 3, 5} M₁₋₃ तु; K₂ च (for ते). — ^d) D₂ सर्व एव (for दानवाः सु-). — After 70, M₁ repeats 69^{ab}. While N (except S₁ K₂ N₁) T G ins. after 70: M₁ after the repetition of 69^{ab} :

77* एतेषां यद्रूपं तु तच्च शक्यं ननुपिप ।
प्रसंख्यातुं महीपाल पुत्रपौत्रमनन्तकम् ॥

स्वर्मानोस्तु प्रभा कन्या पुलोमस्तु शची सुता ।
 उपदानवी हयशिराः शर्मिष्ठा वार्यपर्वणी ॥ ७१
 पुलोमा कालका चैव वैश्वानरसुते उभे ।
 बहूपत्ये महासत्त्वे मारीचेस्तु परिग्रहः ॥ ७२
 तयोः पुत्रसहस्राणि पटिं दानवसत्तमान् ।
 मारीचिर्जनयामास महता तपसान्वितः ॥ ७३
 पौलोमाः कालकेयाश्च दानवास्ते महाबलाः ।

[(L. 1) K₁, 2 Ñ₂ D₂ नदेया (for एतेया), K₁ D₂ च (७१ तु). B D₂ D₃ न नन्दयः ; M₁ प्रसंख्यातुं (for नत्र ज्ञयः). — (L. 2) M₁ न नन्दयः तन् (for प्रसंख्यातुं). K₁ Ñ₂ V₂ पुत्रपौत्रसमन्तः ; K₁ M₁ प्रसमन्तवन्तः ; Ñ₂ V₁ D₁, 2 'त्र समन्ततः ; B₁ प्रसमन्तवन्तः ; B₂ D₁ D₂ T₁, 3, 4 G₁, 2, 3 'त्राथनन्तकम् (for ७).]

71 ^a) V₂ च ; T₁, 2 G₂ M₁ सु (for तु). — ^b) V₂ D₃ T₃ G₂, 4 च (for तु). K₃ शची भृता ; D₁ सुताग्रयम् (for शची सुता). — ^c) Hypermetric. G₁ उपदाना (for 'दानवी). K₁, 2 Ñ₁, 3 V₂, 3 (sup. lin. as in text) D₁, 2, 3, 4 पृथुशिराः ; D₃ (sup. lin. as in text), 2 T₂ G₁, 3 M₂, 4 मयसुता (for हयशिराः). — ^d) K₃ D₁ M₁ वार्यपार्वणी ; V₂ D₁ G₁ वार्यपर्वणी. — After 71, G₁ reads 69.

72 ^a) K₂ V₃ D₃ D₁, 4 T₃, 4 G₂, 1 कालिका (for कालका). D₂ पुलोमा कालकेया च. — ^b) K₁ Ñ₂ V₁ B₂ D₁ शुभे (for उभे). — ^c) Ñ₂ D₁ बहूपत्यः ; T₁ उभे ते तु (for बहूपत्ये). S₁ K₂, 3 D₁ T₃, 4 महावीर्यं (for 'सत्त्वे). — ^d) Ñ₂ D₂ T₁, 2 G₁ M₁ मारीचस्य ; B₂ T₃ मारीचेस्तु (for मारी). M₁-3 परिग्रहो (M₃ 'हे) (for 'ग्रहः).

73 ^a) Ñ₂ V₁ सुतः ; D₃ पटि (for पुत्र). — ^b) T₃ G₁ पटिर् (for पटि). S₁ K₁, 2 V₂, 3 B D₃ नन्दनान् ; K₃ Ñ₁, 2 D₁ D₃ नन्दनाः (for सत्तमान्). K₃ Ñ₂ V₁ D₁ पटिर्दानवनन्दनाः (K₁ 'नान्) ; D₁ पटिर्दानवनन्दनान् ; D₁ पटिर्दानवपुंगवाः ; D₂, 6 T₁, 2, 4 G₁-8, 5 M₂, 4 पटिर्दानवसत्तमाः ; D₂ पुत्रान्दानवनन्दनान्. — K₂, 4 Ñ₂, 3 V B D₁ G₁, 2 M₁ ins. after 73^{ab} ; G₂-5 after 73 :

78* अनुर्वशशतानन्यान्धिरण्यपुरवासिनः ।

[Ñ₂ D₂ -शतान्यानि ; Ñ₂ V₁, 2 D₃ G₁ न्यन्यान् ; V₃ सहस्राणि ; D₁ D₂, 6 -शतान्यासन् (for 'नन्यान्). K₂, 4 Ñ₂, 3 V B₁ D₃ D₁, 2 T₃ वासिनाम् (for 'नः).]

— D₂ M₁ om. (hapl.) 73^c-74^d ; D₂ reads the same (74^c repeating) after 79*. — ^c) D₁ T₁ M₃ मरीचिर् ; T₁, 3 G₁-4 मा (G₁ म) मरीचो (for मारीचिर्).

अवध्या देवतानां हि हिरण्यपुरवासिनः ।
 पितामहप्रसादेन ये हताः सव्यसाचिना ॥ ७४
 ततोऽपरं महावीर्या दानवा अतिदारुणाः ।
 सिंहिकायामथोत्पन्ना विप्रचित्तेः सुतास्तथा ॥ ७५
 दैत्यदानवमंयोगाज्जातास्तीव्रपराक्रमाः ।
 सिंहिकेया इति ख्यातास्त्रयोदश महाबलाः ॥ ७६
 व्यङ्गः शल्यश्च बलिर्नो बलश्चैव महाबलः ।

C 215
B 1. 3. 99
P 1. 3. 99

74 For the sequence and the repetition in D₂, cf. v. l. 73. D₂ M₁ om. 74^{abcd} (cf. v. l. 73). — ^a) S₁ K₁ Ñ₂, 3 (marg.) D₁ कालवज्राशः ; K₂, 4 D₃ D₁, 3 कालिकेयाशः ; V₁ कालकज्जाशः (for 'केयाशः). M₁, 2 तु (for च). — ^b) S₁ K₁-3 वै ; Ñ₂ सु ; V₃ तु ; D₃ च (for ते). — ^c) S₁ अपत्या (for अवध्या). K₂, 4 Ñ V B₁ D₁ D₁, 3-5 T₃, 4 G₁ च ; K₃ वै (for हि). D₃ अवध्याश्च देवतानां. — ^d) T₁ प्रभावेन (for प्रसादेन). — ^e) K₁ (marg. as in text) 74^d (marg. as in text) Ñ₂, 3 V₁, 3 B₂, 3 D₁ D₃ D₁, 3 T₃, 4 नि- (for ये). — After 74, N (except S₁ K₃ Ñ₁ ; K₁ marg.) T G M₁ ins. :

79* प्रभाया नहुषः पुत्रो जयन्तश्च शचीसुतः ।

पूर्वं जज्ञेऽथ शर्मिष्ठा दुषन्तमुपदानवी ॥

[(L. 1) K₁ D₂ प्रभायां. V₁ D₁, 2, 4 न (V₁ न) पुत्रः (for नहुषः). T₁ प्रभायां नहुषं पुत्रं (for ^a). Ñ₂, 3 V B T₁, 4 G₂, 1 मुताग्रयः ; D₃ G₂ C₃ सत्यशः (for जयन्तशः). D₂ तु (for न). — ^b) C₃ : प्रभायाः स्वर्मानुकन्यायाः । संजयः जयन्तापरपौर्यायः पौत्रोऽन्यथा । — (L. 2) D₂ पुत्रः ; T₃, 4 G₁ प्रभुं ; some Mss. पूर्व (for पू). D₃ यद् च (for जज्ञेऽथ). D₃ जज्ञेऽथ पूर्वं शर्मिष्ठा (for ^a). Some Mss. दुषन्तन् ; दुष्कं and दुष्मं (for दुषन्तं).]

— After 79*, D₂ reads 73^c-74^d (74^d repeating).

75 ^a) M₁ महावीरा (for 'वीर्या). — ^b) K Ñ V B D₁ D₃ D₁, 3, 4 T₃, 4 G₂-4 M त्वतिः ; D₂ G₁ तेऽति- (for अति). T₁ दानवाश्च महाबलाः. — T₁ om. (hapl.) 75^c-77^b. — ^d) D₃ विप्रचित्ते- (for 'चित्ते). S₁ K₃ Ñ₁ D T₃, 4 G₁, 4 तदा ; K₁ ततः (for तथा).

76 T₁ om. 76 (cf. v. l. 75). — ^a) D₁ D₃ दैत्या (for दैत्य). B₂ संसर्गाज् (for संयोगाज्). — ^b) V₃ शूराश्च (for जानाश्च). — ^c) D₂ सिंहिकेया ; G₁ सिंहि (for सिंह). K₁ [अतिवि- (for इति). D₂ T₃ G₁, 3 M₃ प्रोकाश्च (for ख्याताश्च). M₁, 2 सिंहिकायामथोत्पन्नाश्च. — After 76, D₂ reads line 1 of 80*, repeating it in its proper place.

C 215
B 1. 3. 99
P 1. 3. 99

वातापिर्नमुचिथैव इल्लः खसृमस्तथा ॥ ७७
आजिको नरकथैव कालनाभस्तथैव च ।
सरमाणस्तथा चैव शरकल्पश्च वीर्यवान् ॥ ७८
एते वै दानवाः श्रेष्ठा दनुवंशविवर्धनाः ।
तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ७९

77 Ti om. 77^{ab} (cf. v. l. 75). — ^a) K₁ व्यङ्गश्च (hypermetric); $\tilde{N}_1$ V B_{1.3} Dn Ds D_{1.2.4} T₁ व्यशः; B₂ वंशः; M_{1.2} व्यसः; M₃ व्यासः (for व्यङ्गः); K₃ B₃ बलिनो; K₁ व्यङ्गवात्स्यौ च बलिनौ; D₃ सत्यकेतुश्च वं; D₄ M₃ व्यसः शल्यश्च राजेन्द्र; T₂ G₁ व्यासः (G₁ घानः) शल्यश्च राजेन्द्र. — ^b) K_{1.2.4} $\tilde{N}_1$ V B₁ D_{1.2.4} T_{1.4} नभश्च; D_{3.6} T₂ G₁ M₁ नलश्च; D₄ राहुश्च (for बलश्च); B₂ Dn नभश्चैव तथा बलः; D₅ सुनाभश्च तथा बलः. — ^c) K₁ $\tilde{N}_2.3$ V_{1.3} D_{1.4.5} वातापी (for 'पिर'). — ^d) K₁ D_{1.2} इल्लवणः (for 'ल'); S₁ खसृपस्; K₃ चाष्टमस्; D₃ चसृमस्; T₁ खल्ललस् (for खसृमस्).

78 ^a) K₁ पुत्रिको; V₁ D_{1.2.4} G₁ भद्रिको; D₁ भन्तको; T₂ G_{1.4} भन्धको; M_{1.2} भजितो; M₃ पुत्रिको; M₁ भशको (for भाजिको). — ^b) G₁ कालनागस् (for 'नाभस्'). — K₂₋₄ V_{1.3} B_{1.3} Dn Ds D_{1.4-6} T₁ G_{1.2.4} M₁ ins. after 78^{ab}; K₁ $\tilde{N}_2.3$ V₂ B₁ D₃ G₁ after 78^c; D₁ cont. after 81^c.

80* राहुर्ज्येष्ठस्तु तेषां वै चन्द्रसूर्यप्रमर्दनः ।
शरः पौतरणश्चैव वज्रनाभश्च वीर्यवान् ॥
मूकश्चैव तुहुण्डश्च इन्द्रपुत्री बभूवतुः ।
मारीचः सुन्दरपुत्रश्च ताडकायां व्यजायत ॥

[B₁ Dn T₁ transp. lines 1 and 2. D₁ reads line 1 for the first time after 76. — (L. 1) $\tilde{N}_3$ D₁ च (for तु). M₁ हि (for वै). T₂ G₁ नृमत्तेषां (for नृमेषां वै). D₃ (first time) राहुमत्तेषां मभूत्तेषां (for ^a). $\tilde{N}_2$ T₁ G_{1.5} सूर्यचन्द्र- (for चन्द्रसूर्य-). K₃ B₁ Dn T₂ G₁ नृमत्तेषां प्रमर्दनः (for ^b). — (L. 2) K₁ D₃ शरः; $\tilde{N}_3$ D₃ शुकः; V_{1.3} शरः; T₂ G₁ मूकः (for मूकः); T_{3.4} G₁ मूकः प्रज (G₁ 'स') मूकश्चैव; G₃ मूकः पौतरणः; M₁ मूकः पौतरणः (for ^c). — (L. 3) B₁ Dn₂ D₃ शुकश्च (for मूकश्च); K₁ तुहुण्डश्च; K₃ तुहुण्डश्च; $\tilde{N}_3$ तनुहुण्डो; D₃ तनुहुण्डश्च; G₃ च तुहुण्डश्च; G₁ तुहुण्डश्च; M₁ तुहुण्ड (for तुहुण्ड); V₁ मूकश्चैव तुनुगण्डो; B₂ शुकश्च वज्रतु हुण्डश्च (for ^d). K₁ इन्द्रपुत्री; K₃ इन्द्रपुत्री; T₂ G_{1.2.3} चन्द्रपुत्री; G₁ शिवः; some Mss. हृद and हृद (for हृद). — (L. 4) G_{1.5} म (G₁ मा) मारीचिः (for मारीचः); K₃ $\tilde{N}_1.3$ V₁ D_{1.3} T₂ G_{1.5} तु (for च); K₁ मारीचः सुन्दरः पुत्रश्च; D_{2.5} चः स्कन्दपुत्रस्तु (for

संहादस्य तु दैत्यस्य निवातकवचाः कुले ।
समुत्पन्नाः सुमहता तपसा भावितात्मनः ॥ ८०
षट् सुताः सुमहासच्चास्ताम्रायाः परिकीर्तिताः ।
काकी श्येनी च भासी च सुग्रीवी शुचिगृध्रिके ॥ ८१
काकी तु जनयामास उल्की प्रत्युल्ककान् ।

^a) K_{1.4} B_{1.3} D₁ ताडकायां; $\tilde{N}_1$ ताड^a; V₃ Dn Ds₁ D₃ T₂ G_{1.3} ताड (for ताड^a).]

While D₁ ins. after 78^{ab}.

81* स्वर्भानुश्च महावीर्यो वज्रयोधी महासुरः ।
— K₁ $\tilde{N}_2$ V_{1.3} B₁ Ds D_{1.2} T_{1.4} om. 78^{cd}; D₃ reads it twice. — ^a) $\tilde{N}_1$ शतमानस्; V₂ शरमाणस्; Dn Ds T₂ G₁ शिवः; D₃ (second time) मुधर्म-स्; D₄ शिरमाणस्; T₁ सिवः; G₁ मिमरणम् (sic) (for सरमाणस्); G₁ सदा (for तथा). — ^b) K₁ शरतल्पिश्च; K₃ शरतल्पश्च; $\tilde{N}_2.3$ B₁ Dn D₁ T₁ G₁ सुरकल्पश्च; B₂ शरः; D₃ (first time) मुकुनाभश्च (for शरकल्पश्च); K₁ सुरकल्पमथैव च; D₃ शरः शल्यः सुवीर्यवान्.

79 ^a) S₁ K_{1.4} T₁ G_{1.3} M₃ दानव- (for 'वा:'); — ^b) B₁ D_{1.2} दानव- (for दनु); — 79^{cd} - 91^{ab}.

80 ^a) K₁ $\tilde{N}_3$ V₁ (sup. for a in text) B₁ D₁ महा-
दस्य; T₁ प्रहा; some Mss. मेहा (for मेहा); K₁ B_{1.3} Ds₂ च (for तु); B₁ पुत्रस्य (for दैत्यस्य); — ^b) K₁ सुत-
पसा; K₂ तु तपसा; K₃ Dn₂ सुतपसा (for सुमहता); — ^c) K_{1.3} Dn महतो (K₁ ता); K₂ महान्ता (for तपसा). — After 80, N (except in K₁ N₁) T₁ G₁ M₁ ins.:

82* खतम् कोटयन्ताश्च मणिमत्स्यां निवायिनः ।
तेऽप्यवध्यास्तु देवानामर्जुनेन निपातिताः ॥

[Ti om. line 1. — (L. 1) V₁ नेव; D₁ नान; T₂ G_{1.4} देव; G_{2.5} M₁ नेव; G₃ नेव (for नेवश्च); $\tilde{N}_2$ V_{1.3} B₁ Dn Ds D₃ निवः कोटयः मत्स्यामेत (for ^a). T₂ G₁ मणिमात्सा- (for 'मत्स्यां'); K₁ $\tilde{N}_3$ V₂ B_{1.3} Dn D_{1.4.6} T_{1.4} G₁ निवायिनः; B₂ मितः (for निवः); D₃ मणिमत्स्या नि (sup. lin. 'मत्स्यानि') वायिनः (for ^b). — (L. 2) V₂ D₃ च (for तु); K₁ अवध्यास्ते हि देवानाम्; B₁ Ds₂ नेवश्च वध्या देवानाम् (for ^c).] T_{1.2} G₁ cont.:

83* अनेकमायाकृशला धनुर्वेदस्य पारगाः ।

81 ^a) M₁₋₃ पुत्राः (for सुताः); K₁ च; $\tilde{N}_2.3$ V_{1.3} Dn D₁₋₅ तु (for सु); B₁ महामानस्; Dn T₂ G₁ M₁ प्राज्ञास् (for सख्याम्). — ^b) K₁ $\tilde{N}_3$ V_{1.3} B₁ D_{3.5} M₃ संप-; T_{1.3} सुप्र- (for परि). — After 81^{ab}, K₂ (marg.) reads 84^{ab} repeating it in its proper place. — ^c)

श्येनी श्येनांस्तथा भासी भासान्गृध्रांश्च गृध्रिका ॥ ८२
 शुचिरौदकान्पक्षिगणान्सुग्रीवी तु परंतप ।
 अध्वानुष्टान्गर्दभांश्च ताम्रावंशः प्रकीर्तितः ॥ ८३
 विनतायास्तु पुत्रौ द्वावरुणो गरुडस्तथा ।
 सुपर्णः पततां श्रेष्ठो दारुणः स्वेन कर्मणा ॥ ८४
 सुरसायाः सहस्रं तु सर्पाणामभिर्ताजमाम् ।
 अनेकशिरसां तात खेचराणां महान्मनाम् ॥ ८५
 काद्रवेयास्तु बलिनः सहस्रमभिर्ताजमः ।

Da क्रीडा श्येना (for कार्की श्येनी). —^a) B: सुग्रीवी;
 Ta G₁, 2: सुग्रीवा (for 'वी). Si K₁, 1 N V B Dn Ds
 D₂, 3, 6 G₁, 1 C: शुचिगृध्रिका: T: शुचिर्नृभिके (sic); M:
 शुक्गृध्रिके (for शुचि); D: सुग्रीवा च सगृध्रिका: * C:
 शुचिमहिता गृध्रिका ! शुचिर्गृध्रिका चेत्यर्थः । *

82 Da reads 82^{ab} twice (second time on marg.).
 —^a) B: Ds (first time) क्रीडा (for कार्की). K₁, 1 N
 V B₂, 3 Dn Ds D₁, 2 (marg. second time), 1: T₁, 1
 कार्की काकानजनयद्; D: T₂ G M: कार्की स्वजनयत्काकान्.
 —^b) K₁ उल्कान्; K₂, 1 D: (marg.) M: सोल्की (for
 उ); T₁, 1 G₁, 1: M: प्रत्युल्किकान्. Si उल्कांश्चापि वायसान्
 * C₁: प्रत्युल्किकान् तपसिपशान् काकांश्चैत्यर्थः । *
 Dm om. श्येनी. —^a) Si गृध्रिकी; K₁ N V₁, 2 B D
 (except D₁) T₁, 3, 4 G₁, 1, 2 M: गृध्रयि; G₁ गृध्रका;
 G₂ सूचिका (for गृध्रिका).

83 —^a) Hypermetric. D: कुचीरोदान्; T: शुच्यौदकान्;
 M: शुकी शुक्ान् (for शुचिरौदकान्). S: अनौदकान्पक्षिगणश्च;
 M: शुचिरौदगणान्पक्षिगणश्च (sic). —^b) D: T₁ G M: सुग्रीवा
 Si K₁ च (for तु). —^c) K: हयान् (for अध्वान्). —^d)
 T: ताम्रां (for ताम्रा). K₁, 1 N V B D₁, 1 G₁:
 ताम्रावं (N₂ सां व) शा: प्रकीर्तितः; T: G₁: ताम्राया. पुत्रतां
 गता: (G₂ तान्); G₂ M: या: परिकीर्तिता.

84 K₁ reads 84^{ab} on marg. for the first time after
 81^{ab}. —^a) K₂ (first time) D: विनतायाम्; V: विनतायां
 (for 'तायाम्'). K₁, 2 (both times) B Ds D: च (for तु).
 K₁ B₂ Ds D₁ T₁ G₁, 1 M: 1, 2 द्वौ पुत्रौ (by transp.).
 —^b) D₁ T₁, 2 G M: विख्यातौ गरुडारुणौ. —^c) K₁ B
 Ds D₁, 3, 6 T₁ G₁, 1 M: एतम् (for 'तां'). N: T: सुवर्णः
 पक्षिणां (T₁ 'तगः) श्रेष्ठो. —^d) T₂ G₁ अरुणः; M: विख्यातः
 (for दारुणः). T₁, 4 दारुणः पक्षगाशनः.

85^a) Si तुम्साहस्यं (for सहस्रं तु). — D: Ta om.
 (hapl.) 85^c-86^d. —^c) Si तेषां (for तात). * C₁:

सुपर्णवशगा नागा जज्ञिरेऽनेकमस्तकाः ॥ ८६
 तेषां प्रधानाः सततं शेषवामुक्तिनक्षकाः ।
 ऐरावतो महापद्मः कम्बलाश्चतुरावुभौ ॥ ८७
 ग्लापत्रश्च शङ्खश्च कर्कोटकधनंजयौ ।
 महानीलमहाकर्णौ धृतराष्ट्रबलाहकौ ॥ ८८
 कुहरः पुष्पदंष्ट्रश्च दुर्मुखः सुमुखस्तथा ।
 शङ्खश्च शङ्खपालश्च कपिलो वामनस्तथा ॥ ८९
 नहुषः शङ्खरोमा च मणिरित्येवमादयः ।

अनेकशिरसां नानारूपगणानाम्, न तु बहुमस्तकानाम् । सर्पाणां
 तु एकमस्तकव्याप्त्यत्रोक्तवान् । * B om. 85^d, 88^c.
 —^a) Si N खचराणां. V: तथैव च (for महान्मनाम्)

86 B: om. 86; D: T om. 86^{ab} (for all, cf. v. l. 85).
 —^a) S: सु; K V: B₁, 2 Dn Ds D₁ T₁, 4 G₁, 4 च
 (for तु). —^c) G: वंशजा (for 'वशगा'). M: नाम (for
 नागा). T: तथा क्रोधवशायास्तु. —^d) Ds D₁ T₂ G₁ M
 नेकः (for 'नेक').

87 B: om. 87 (cf. v. l. 85). —^a) Si D: G: एषां;
 K₁, 1 D₁ T G₁: M: तेषां (for तेषां). T₁, 4 ग (T₁ भ)
 प्यन्ते (for सततं). —^c) T₁ महामत्तः (for 'पद्मः').

88 B: om. 88^{ab} (cf. v. l. 85). T: om. 88^{ab}. —^a)
 N: 1 Ds M: ग्लापत्रश्च; M: लोहपत्रश्च (for ग्लां).
 K₁, 2 V Dn T₁ G₁, 1 तथा शङ्खः (for च शङ्खश्च). Si K₁:
 ग्लापत्रस्तथा पद्म. (K: शङ्ख). —^b) D: कर्कोटश्च (for
 टक). —^c) D: महाकर्णी; G: वणौ (for 'कर्णौ'). Ds
 G: महानीलो (G: बलो) महाकर्णौ. —^d) G: धनंजयौ (for
 बलाहकौ).

89 —^a) K₁ कुहरः; N: (marg. as in text) कुहरः; Ds
 कुमार (for कुहर). Si N: दन्तश्च (for 'दंष्ट्र'). K₁ कुहरः
 परदंष्ट्रश्च; T₁: G M: कुमारः पद्मदंष्ट्र (M: 'दण्डश्च').
 — After 8^{ab}, Dm ins. 85^c, Dm om. 89^c-90^b. Si G₂
 om. (hapl.) 89^d. V: reads 89^d on marg. —^c)
 V₁, 3 शङ्खपाणिश्च; M: पानी (for 'पालश्च').

90 Dm om. 90^{ab} (cf. v. l. 89). —^a) K₂ D₁ नहुषः
 (for नहुषः). G: लोमा (for 'रोमा'). —^b) K₁ (sup.
 Ins. as in text) Dn₂ पाणिर्; T: महिर (for मणिर).
 — After 90^{ab}, T: ins.

84* एते चान्ये च बहवो दंष्ट्रका विषोल्बणा ।

T₁ cont.: K₁, 2 (also marg.), 4 N: 3 V B Dn₂ Ds
 D₁, 6 T₂, 4 G₁, 1 ins. after 90^{ab}; Dm after 89^{ab}:

C 232
B I. 3. 116
P I. 3. 116

गणं क्रोधवशं विद्धि तत्र सर्वे च दंष्ट्रिणः ॥ ९०
स्थलजाः पक्षिणोऽब्जाश्च धरायाः प्रसवः स्मृतः ।
गास्तु वै जनयामास सुरमी महिषी तथा ॥ ९१
इरा वृक्षलतावल्लीस्तृणजातीश्च सर्वशः ।
खसा तु यक्षरक्षांसि मुनिरप्सरसस्तथा ॥ ९२
अरिष्टा तु महासत्त्वान्गन्धर्वानमितौजसः ।
एते कश्यपदायादाः कीर्तिताः स्थाणुजंगमाः ॥ ९३
तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च शतशोऽथ सहस्रशः ।
एष मन्वन्तरे तात सर्गः स्वरोचिषे स्मृतः ॥ ९४
वैवस्वते तु महति वारुणे वितते क्रतौ ।

85* तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च गरुडेन निपातिताः ।

चतुर्दशसहस्राणि कृणामुरगाशिना ॥

[After line 1^a, K₂ reads line 2^a and line 2^b (transp.). — (L. 2) K₂ सहस्राणि चतुर्दश (for °). V₂ D₂ सर्पाणां; D₃ शृङ्गा (for कर्ण). K₁ पत्रगाशिनाम्; K₂ (marg.) 4 N_{2.3} V B Dn Ds₁ D_{1.4.5} T₂ G₂ उरगाशिनाम्; D₃ T₂ अनिलगाशिनाम्; Gorakhpur ed. पयनाशिनाम् (for उरगाशिना). K₂ उरगाशिना क्रमेण (for °).]

— °) S₁ चक्षा सूते; K₃ चक्षा नाम (for चक्षो विद्धि). — °) K N V B Dn Ds D₂₋₃ T₂ G तस्य; D_{1.5} T_{1.2} M₂ तस्याः; T₂ ते च (for तत्र). D_{2.3} सर्वं (for सर्वे).

91 °) G₂ जलम्याः (for स्थलजाः). — °) K₂ D₂ M₁₋₂ इरा (D₂ ला) याः (for धरायाः). K₁ N_{1.2.3} (marg.) V B_{1.2} D_{2.1.3} T_{2.4} G₂ धरायाः प्रसवाः स्मृताः; K₂ N_{2.3} याः प्रसवालयाः; D₃ D₂ याः प्रसवः स्मृताः; T_{1.2} G_{1-2.3} इ- (T_{1.2} अ) रायाः प्रसवः (T₁ भ) याः स्मृताः. — After 91^{ab}, S₁ ins.:

86* जनयुषायाः पुत्रान्मु पञ्चाशत्सुमहाबलाः ।

सुरतो गुणवृत्तश्च विशगोऽथ नृपमथा ॥

— °) S₁ सुरभिर् (for भी). N_{1.3} V₁ B Ds T_{2.2} G₁₋₂ M₁₋₂ सुरभिर्महिषांस्तथा; V_{2.3} Dn D₂₋₃ T_{1.4} G_{1.2} M₂ भिमहिषांस्तथा; D₂ भिवृषांस्तथा.

92 °) K₂ T_{2.3} G_{1.2} M₂ इला; K₂ 4 इला (for इरा). — °) Cal. ed. स्थाणुः (for तृणः). — D₂ repeats 92^{cd} on marg. after 93^{ab}. — °) S₁ N_{2.3} V_{1.2} B_{1.2} T₁ G_{2.4} कसा तु; K₁ निकषा; K₃ निशा तु; N_{1.2} D₂ शेषास्तु; D₁ सुरसा; D₂ (second time) क्रोधा तु (for कसा तु). — °)

जुह्वानस्य ब्रह्मणो वै प्रजासर्ग इहोच्यते ॥ ९५
पूर्वं यत्र तु ब्रह्मर्षीनुत्पन्नान्सप्त मानसान् ।
पुत्रत्वे कल्पयामास स्वयमेव पितामहः ॥ ९६
ततो विरोधे देवानां दानवानां च भारत ।
दितिर्विनष्टपुत्रा वै तोषयामास कश्यपम् ॥ ९७
तां कश्यपः प्रसन्नात्मा सम्यगाराधितस्तथा ।
वरेण च्छन्दयामास सा च वव्रे वरं तदा ॥ ९८
पुत्रमिन्द्रवधार्थाय समर्थममितौजसम् ।
स च तस्यै वरं प्रादात्प्रार्थितं सुमहातपाः ॥ ९९
दत्त्वा च वरमव्यग्रो मारीचस्तामभाषत ।

K_{1.4} N_{1.3} Dn Ds₂ D₁ T_{1.2.3.4} G₂₋₃ M₂ मुनीन् (for मुनिर्).

93 °) K₁ N_{2.3} V_{1.2} D₁ च; M₂ सु- (for तु). S₁ K V₁ D_{1.2} G₂ महासत्त्वा (for सत्त्वान्). — After 93^{ab}, D₂ repeats 92^{cd} on marg. — °) Some Mss. काश्यप- (for क'). V₂ एते कश्यपतो जाताः. — °) V₃ स्थल- (for स्थाणु-).

94 94^{ab} = 79^{cd}. — °) S₁ K₂ V_{1.2} D_{1.4} एषां; D₂ M_{1.2} तेषां (for तेषां). G₂ एतेषां पुत्रपौत्राश्च. — G₂ om. 94^c-96^b. — °) V₂ D₂ T₁ G₂ M₂ एष- (for एष). N₂ D₂ मन्वन्तरस्य (for रे). Dn D₂ ज्ञाने (for तान). — °) N_{1.2} V₂ M₂ स्वरोचिषः (for रे).

95 G₂ om. 95 (cf. v. l. 94). — °) K₂₋₄ N_{2.3} D_{1-2.3} T₂ G_{1.2} M₂ इति; D₂ इति; G₂ च (for तु).

96 G₂ om. 96^{ab} (cf. v. l. 94). — °) S₁ N_{2.3} V₁ D_{2-4.5} T₂ G_{1-3.5} M_{2.4} तु (D₂ om. तु) सप्तर्षीन्; K₂ N₂ V₂ B Ds D_{1.5} समुत्पन्नान्; V₃ देवर्षीन् (for तु ब्रह्मर्षीन्). — °) N₁ B Ds ब्रह्मर्षीन्; V₂ D₂ सप्तर्षीन् (for उत्पन्नान्). — °) D₂ M₁₋₂ पुत्रान्त्रै (for पुत्रत्वे). S₁ पुत्रत्वे कारयामास. — °) D₂ 8 (except M₁₋₂) प्रजापतिः (for पितामहः).

97 °) D₂ विरोधाद् (for धे). — °) D_{2.4} दैत्यानां चैव भारत. — °) K₂ च (for धे). — °) T₂ धै पतिम्; some Mss. काश्यपम् (for क'). S₁ कश्यपं समुत्पन्नान्.

98 °) Some Mss. काश्यपः. T₂ तु धर्मात्मा (for प्रसन्नात्मा). K₂ तां प्रसन्नः कश्यपश्च. — °) S₁ V₂ D₂ तथा; D₂ तदा (for तथा). — °) K₂ Dn तोषयामास; V₃ वरं (for वृक्षम्). — °) N₂ om. वव्रे. D₂ वव्रे च (by transp.). K_{2.3} N₁ B₁ Dn D₁ T₁ G_{2.3} M_{1.2} वरं ततः; D₂ वरार्थिनी (for वरं तदा).

99 B₂ om. 99-100. — °) T₂ G₁ तस्या (for तस्यै).

इन्द्रं पुत्रो निहन्ता ते गर्भे चेच्छरदां शतम् ॥ १००
यदि धारयसे शौचं तत्परा व्रतमास्थिता ।
भविष्यति सुतस्तेऽयं यद्येनं धारयिष्यसि ॥ १०१
तथेत्यभिहितो भर्ता तथा देव्या महातपाः ।
धारयामास गर्भं तु शुचिः सा वसुधाधिप ॥ १०२
ततोऽभ्युपगमादित्यां गर्भमाधाय कश्यपः ।
रोचयन्वै गणश्रेष्ठं देवानाममितांजसाम् ॥ १०३

— ^a) Ds Ds Tt Mz. 4 प्रार्थितः (for 'त'). Tt भार्यायै राज-
ससम् .

100 Ba om. 100 (cf. v. 1. 99). — ^a) Gt तद्वाचा
परमव्यग्रो . — ^b) M1 मारीषिस (for 'चस'). S1 उवाच ह
(for 'भाषत'). — After 100^{ab}, K1. 2. 4 N2. 3 V B1. 2
D Tt. 3. 4 G2 read 101^{cd}, Ds Tt repeating it in its
proper place. — ^c) Gt K1-3 Dn G2 सुतो; N2. 3 पुत्रान
(for 'पुत्रो'). Ds वै (for 'ते'). — ^d) S1 Ds Tt G2. 1 Mz. 4
गर्भं वेष्ट; N1 V3 B2 Dn Ds Ds Tt. 4 G2. 4 गर्भं वै;
N2 V1. 2 Ds Tt G1 गर्भं च; Dn गर्भान्ते; M गर्भं च (for
गर्भं वेष्ट). K2. 4 N2 B1 Ds गर्भं वै (K^a 'भे' वै; N2 Ds 'भे
च' शरदः शतम् .

101 ^a) N2. 3 V1 Ds Tt G2 Mz शौचान् (for 'शौचं').
— ^b) V3 om.; Tt तत्परा (for 'रा'). V2 व्रततत्परा; M1 वृत्त-
मास्थिता (for 'व्रत'). — S1 Ka Ba om. 101^{cd}, K1. 2. 4
N2. 3 V B1. 2 D Tt. 3. 4 G2 read 101^{cd} after 100^{ab}, Ds
Tt repeating the same here. — ^c) Ds भविष्यसि (for
'ति'). N2 तुभ्यं; Ds त्वेष्ट (for 'तेऽयं'). — ^d) K1 N1 B1
Dn Ds (marg. as in text) Tt (both times) 2 G1. 3
Mz. 4 यद्येनं; Ds यद्येनं (for 'यद्येनं').

102 ^a) Ds [अ]भिहिते (for 'तो'). Tt G1 तथेत्यभिहिता
भर्ता . — ^b) Tt G1 तथा देवी (for 'तथा देव्या'). — ^c) V2
वै; Ds तं (for 'तु'). — ^d) K1 वै परंतप; K2. 3 वै नराधिप
(for 'वसुधा'). — After 102, Ds T G1-3. Ma ins. :

87* मित्वं त्रिषवणं स्नाता कृच्छ्रचाम्द्रायणे रता ।

[Ds त्रिषवणे; Tt G2. 3 M1 'ज' (for 'ज'). G कृच्छ्रे .]

103 Ds om. 103^{ab}. — ^a) M1-3 अभ्युपगमे (for
'पगमाद्'). Ka Da दिव्ये (for 'दित्यां'). — ^b) S1 आदाय; Ds
आज्ञाय (for 'आधाय'). Some Mss. काश्यपः. — K1 (marg.
sec. m.). 2. 4 N2. 3 V B D Tt. 4 G repeat 103^{cd} after
110^{ab}. — ^c) S1 रोचयन्वै; K1 (first time) भरोचयद्; K1. 4
(both second time) रोचयित्वा; K2 (first time) रोचयन्वै;
Ds (both second time) रोचयन्वै; Ds (first time) रोच-
यन्वै; G2. 1 (both first time) यद्वै (for 'यन्वै'). K1. 2 Da

तेजः संभृत्य दुर्धर्मवध्यममरैः सदा ।

जगाम पर्वतार्यैव तपसे संशितव्रतः ॥ १०४

तस्याश्चैवान्तरप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः ।

ऊने वर्षशते चास्या ददर्शान्तरमच्युतः ॥ १०५

अकृत्वा पादयोः शौचं दितिः शयनमाविशत् ।

निद्रामाहारयामास तस्याः कुक्षिं प्रविश्य ह ।

वज्रपाणिस्ततो गर्भं समधा तं न्यकृन्तत ॥ १०६

C 248
B 1. 3. 133
P 1. 3. 133

(all first time). 6 (second time) M1. 2 गणं; K1 (second
time). 4 Ds (both first time) Tt. 2. 4 (last two first
time) M1 गुणः; G2 (second time) गुणं (for गण-).

104 ^a) S1 T2 G1. 1 संगृह्य; K1. 3 B2. 3 D2. 4. 6 G2
M1. 2. 4 संगृह्य; K1 संगृह्य; N2 संगृह्य; Ds संगृह्य (for
संगृह्य). — ^b) M2 अमह्यम् (for 'अवध्यम्'). K N V2. 3
B Dn Ds Ds Tt. 3. 4 G2. 4 अपि; Ds G3 M1 सह (for
सदा). V1 अवध्यममरणैरपि (hypermetric). M3 अवध्यम-
सुस्तदा. — ^c) D1 पर्वते च (for 'ताय'). S1 जगाम
पर्वतादेशं. — After 104, Tt ins. :

88* दधार सा च तं गर्भं सम्यक्सा च समन्विता ॥
गर्भमात्मवधार्थाय ज्ञात्वा तं मधवानपि ।

Tt cont. : Tt G M1 ins. after 104 :

89* गते तु काश्यपे तान वरदः पाकशासनः ।
[G1 वरदे .]

Tt. 2 G M1 cont. : Ds Tt. 4 ins. after 104 :

90* तस्याश्चैवान्तरप्रेप्सुर्वन्दे चरणौ दिनेः ।
शुश्रूषयाम्यहं देवि पादौ ते नियतव्रते ॥
एवमुक्ता तु सा देवी शक्रेणामिततेजसा ।
उवाच वचनं देवी शक्रं शत्रुनिबर्हणम् ॥
शुश्रूषय महाभाग नियतात्मा महाद्युते । [5]
ततः पश्यसि संजानं भ्रातरं दीप्ततेजसम् ॥
तच्छ्रुत्वा वचनं देव्याः शुश्रूषणपरायणः ।

[(L. 1) T2 [अ]न्तरं (for 'र'). — (L. 3) Ds सान्त्वम्
(for 'त्वम्'). T2 उक्त्वा महा- (for 'उक्ता तु सा'). — (L. 4) Ds
G1. 3 देवः; T2 देव (for 'देवी'). — (L. 5) G4. 5 शुश्रूषस्व
(for 'य'). M4 महामने (for 'द्युते'). — (L. 6) T3 पश्यसि
(for 'पश्यसि'). — (L. 7) T4 G2. 4 तस्याः (for 'देव्याः').]

105 ^a) K2. 4 B2 D2. 4 [अ]न्तरं (for 'र'). — ^c) S1
K1 (sup. lin.) ऊनः; K1 गते; K2 D1. 2 जाते (for 'ऊने').
K1-3 Ds तत्र; Ds T2 G1. 3. 5 M तस्या; T3. 4 G2. 4 चास्य
(for 'चास्या'). — ^d) K2. 3 D1 अच्युतः; Ds उद्यतः; T3
आत्मवान् (for 'अच्युतः').

C 249
B I. 3. 133
P. 3. 133

स पाठ्यमानो गर्भोऽथ वज्रेण प्ररुद्ध ह ।
मारोदीरिति तं शक्रः पुनः पुनरथाब्रवीत् ॥ १०७
सोऽभवत्समथा गर्भस्तमिन्द्रो रूपितः पुनः ।
एकैकं सप्तधा चक्रे वज्रेणैवारिकर्शनः ।
मरुतो नाम देवास्ते बभूवुर्भरतर्षभ ॥ १०८

106 ⁶) K: अथाविशन् (hypermetric) (for आवि-
शन्). — ⁷) K: N̄ V: B: a Dn Ds Dn: a: T: 3: 4
Ga: 3: Ma चा: Dn: वा हारयामास: K: च धार: Va Bi
D: च कार: T: Ga: च हार: (for आहार:). K: 3 निद्रायां
हारयामास: D: गर्भं च हार: — ⁸) D: T: 3: Ga: 3 तस्यां
(for तस्या:). K: 3 N̄: V: Dn: 3: T: 3: 4 Ga: 3 स: D:
Ma च (for ह:). — ⁹) Ś: K: 3: 3 नु तं: D: T: Ga: 3: Ma
तथा: T: तदा (for ततो:). — ¹⁰) K: 3: T: Ga: 3: 3 नु: D:
च (for तं:). K: व्यकृन्तन: K: व्यचिच्छिनत्: N̄: Bi Dn: 3:
व्यचिच्छिनत्: (for व्यकृन्तन:).

107 ¹) K: D: स: (for स:). K: गर्भंस्तु: K: Dn
Ga: 3: Ma वज्रेण: N̄: Ds गर्भो वै: (for गर्भोऽथ:). D: T: 3: 4
Ga: 3 स वध्या: T: पात्य मानो वज्रेण — ²) K: Dn T: 3: Ga:
गर्भंस्तु: D: T: Ga: 3: Ma गर्भोऽथ: T: गर्भो हि: Ma: 3
सस्वरं (for वज्रेण:). D: च: (for प्र:). — ³) D: रोदीरिति च
(for रिति:). — ⁴) V: पुनम्: (for पुनर:). K: Ma:
अभाषत (for अथाब्रवीत्).

108 D: on 108^{ab} Ma: on 108^{ab}. — ¹) Ds
सोऽब्रवीत्: D: अभवत् (for सोऽभ:). Ds: गर्भं: (for गर्भं:).
— ²) K: दु स्त्रि: T: धर्षित (for रूपित:). D: T: Ga: 3
प्रभु: (for पुन:). — ³) L: 3: कर्शन: second Ms: कर्षण:
(for कर्शन:). — After 108^{ab}: D: T: Ga: 3: Ma: 3

91* तेन रोदनशब्देन द्विदि. सा प्रत्यवुध्यत ।
उवाच शक्रनाग सा किं श्वेतकृष्णं कृतम् ॥
स भीमो निश्चरन्तस्माद्योतिद्वारात्पुर्न्दरः ।
गतः पार्श्वगतो देव्या पार्श्वोर्निषपात ह ॥
इन्द्रः ।

अशुचिर्देवि सुमामि पादयोः कृतमूर्धजा । [5]
मयाऽमवधनीतेन कृतं तन्मन्तुमर्हसि ॥
एवमुक्ता नु या देवी आह शक्रमिदं वचः ।
सुकृतं साधु ते पुत्र न ते भवति दुष्कृतम् ॥
किं नु वक्ष्याम्यहं किञ्चित्कुरुःवारिमर्तेन ।
ममैव पुत्रस्त्वं देव रश्म चैतान्यदीच्छसि । [10]
वाकमिष्यमर्वादिन्द्र एवमेतच्च संशयः ॥

[(L. 2) T: 3: 3: 3 कृते: Ga: 3: 3: 3 कृतम् (for कृतम्:).
T: Ga: 3: 3: 3 द्वि (for स:). T: Ga: 3: 3: 3
T: Ga: 3: 3: 3

यथोक्तं वै मघवता तथैव मरुतोऽभवन् ।
देवा एकोनपञ्चाशत्सहाया वज्रपाणिनः ॥ १०९
तेषामेवं प्रवृद्धानां भूतानां जनमेजय ।
निकायेषु निकायेषु हरिः प्रादात्प्रजापतीन् ।
क्रमशस्तानि राज्यानि पृथोः पूर्वं तु भारत ॥ ११०

Ma: 3: (for 3:). Ga: 3: 3: 3 (for कृष्णे:). — (L. 3) T:
महि मे: T: Ga: 3: 3: 3 स भीमो: T: 3: 3: 3 दिरे (for स भीमो:).
Da: Ga: 3: 3: 3 निश्चरन्तः T: निश्चरन्तः (for निश्चरन्तः). — T: 3: 4
Ga: 3: 3: 3 पुर्न्दर: (for पुर्न्दर:). — (L. 5) T: दिने देवि प्रसूताभि
(for 3:). — (L. 6) T: जनपि (for जिन:). T: Ga: 3: 3: 3
(for 3:). — Before line 7, Ga: 3: 3: 3 वैष्णवानः. — (L.
7) T: Ga: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3). — (L. 8) T: सकृन् साद्विने
नमस्ते (for 3: 3: 3). — (L. 9) Ma: 3: 3: 3 विष्णुमदन (for 3:).
— (L. 10) T: Ga: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3). Da: T: Ga: 3: 3: 3
देवा (for देवा:). Ga: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3). Ga: 3: 3: 3 यदि (for
3:). D: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3). — (L. 11) D: 3: 3: 3 देवा:
T: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3). Ga: 3: 3: 3 देवि: Ma: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3).

¹) Ś: B: देवा वै: N̄: V: B: a Ds ते देवा (by transp.).
— ²) T: बभूवुर्भभाषिता: Ma: 3: 3: 3 वर्ज्जनमेजय.

109 ¹) K: 3: V: (marg. as in text) Dn T G Ma
एवोक्तं (for उक्तं वै:). Ś: K: 3: 3: 3 Ds: Dn: 3: Ma: 3: 3: 3
(for मघ:). — After 109^{ab}: D: T G Ma: 3: 3: 3

92* द्विदि: ।

सा रोदीरिति यच्छब्दस्यव्योक्तः पाकशासन ।
मरुतो नाम तेनेमे भवन्तु यदि मय्यमे ॥
देवामुंरपु युवेषु भृश्याम्व कृते विभो ।
पृष्टनोऽनुगमिष्यन्ति वज्रगाम्ने पुर्न्दर ॥
एवं मुवागो तां देवी प्राह शक्रमिदं वचः । [5]

[(L. 1) D: T: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3).
(L. 3) T: 3: 3: 3 Ma: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3). D: 3: 3: 3
ने: T: 3: 3: 3 T: Ga: 3: 3: 3 (for 3: 3: 3). T: Ga:
3: 3: 3 (for 3: 3: 3). — (L. 4) T: Ga: 3: 3: 3 (for
3: 3: 3).]

D: T: 3: 3: 3 Ma: read 109^{ab} twice. — ¹) Ba
चकोन (for 3:). — ²) D: T: 3: (all first time). 3
Ga: 3: Ma: (last four first time) महाया मे सदागधे.

110 ¹) V: Ds: Ds: Ga: 3: एव (for एवं:). Va: Da: T: 3:
Ga: 3: Ma: प्रवृद्धानां: D: प्रवृद्धानां (for प्रवृ:). — After
110^{ab}, K: (marg. sec. 3: 3: 3) N̄: 3: V: D: D: T: 3: 4
repeat 103^{ab}. — ²) Ma: transp. second निकायेषु
and हरि: प्रादान्. N̄: Va: (marg.) हरि: (for हरि:). Ma: 3:

स हरिः पुरुषो वीरः कृष्णो जिष्णुः प्रजापतिः ।
पर्जन्यस्तपनो व्यक्तस्तस्य सर्वमिदं जगत् ॥ १११

भूतसर्गमिमं सम्यग्जानतो भरतर्षभ ।
नाष्टुत्तिभयमस्तीह परलोकभयं कुतः ॥ ११२

इति श्रीहरिवंशे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

४

।शंपायन उवाच ।

अभिषिञ्च्याधिराज्ये तु पृथुं वैन्यं पितामहः ।
ततः क्रमेण राज्यानि व्यादेष्टुमुपचक्रमे ॥ १
द्विजानां वीरुधां चैव नक्षत्रग्रहयोस्तथा ।

यज्ञानां तपसां चैव सोमं राज्येऽभ्यषेचयत् ॥ २
अपां तु वरुणं राज्ये राज्ञां वैश्रवणं पतिम् ।
आदिन्यानां तथा विष्णुं वसूनामथ पावकम् ॥ ३
प्रजापतीनां दक्षं तु मरुतामथ वासवम् ।

C 261
B 1. 4. 5
P 1. 4. 5

चक्रे (for प्रादान्), $\tilde{N}_2$ B, Ds, प्रजापतिः; B₂ 3 T₂ 4 G₂ पतिम् (for पतान्), K₁ कृष्ण (for पृथोः), K₁ (marg.) पूर्वाणि (for पूर्व तु), K₁ 4 $\tilde{N}$ V B D (except Ds) T₂ 4 पृथुपूर्वाणि भारतः; K₂ पूर्वाणि कृष्ण भा. — After 110, $\tilde{N}_1$ repeats 28^a, 29^d, 56^a and 31-34.

111 ^a) $\tilde{S}_1$ हरिश्च (for स हरिः), $\tilde{N}_1$ (marg.) B₂ (marg.) स चादिपुरुषो देवः, — ^b) M₁ विष्णु (for जिष्णुः), M₁ कृष्णो विष्णुर्वभारत (sic), — ^c) K₂ तापनो. — After 111, V₁ B₂ ms. 91^a. While $\tilde{N}_1$ V₁ ms. after 111 V₁ cont. after 91^a; B₂ Ds ms. after 112

93^a प्रयतो भव राजेन्द्र शृणुर्व्यकमनामृतः ।
नाशुद्धे नाशुर्वा वापि नाशिव्याय कथंचन ॥
वर्णययमहं राजन्कृतज्ञाय हिताय च ।
स्वर्ग्यं यशस्यमायुष्यं पुण्यं वेदेन संमितम् ॥

[(L. 1) $\tilde{N}_2$ 3 V₁ पक्रमेण च ($\tilde{N}_2$ 'मैत्र' राजेन्द्र (for ^a), — (L. 2) $\tilde{N}_1$ [च]य (for [अ]य), V₁ नाशुर्वा नाशिव्याय (hypermetre); Ds न शृणुवन्कमनाय (for ^a), B₂ कथंचन (for कथं), — (L. 3) $\tilde{N}_2$ B₂ Ds वरुणमिदं जगत् (for ^a), $\tilde{N}_2$ कृष्णायहिताय च (for ^b), — $\tilde{N}$ om. line 4. — (L. 4) V₁ वेदान्त (for वेदेन).]

112 ^a) T₂ G₁ हन्त (for भूत-), $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_2$ V₁ D हन्तः; Ds म्रियं (for हन्तः), — ^b) T₁ ज्ञात्वा तु (for जानतो), — K₂ 4 $\tilde{N}_2$ 3 V₁ 3 B₂ Dn D₁ 3 Bom. and Poona eds. शृणे (for शृभे), $\tilde{N}_2$ V₁ 3 हि (for ह्यि), V₂ व (for वा), — ^c) B₂ शृणुवाच (B₂ 'हा' पठेत् च (B₂ वा); K₂ Dn D₁ 3 शृणुवाचः पठेत्तरः (K₂ D₁ 'त वा') (for ^b).]

94^a मरुतां च क्षुभं जम्भ शृण्वतः पठतोऽपि वा ।

[K₂ V₂ मा (V₁ म) क्ताजाः; $\tilde{N}_2$ 3 V₁ 3 B₂ मरुता हिः; D₁ मोऽथ (for 'मः' च), V₂ क्षुभः; Bom. and Poona eds. क्षुभे (for क्षुभे), $\tilde{N}_2$ V₁ 3 हि (for ह्यि), V₂ व (for वा), — ^c) B₂ शृणुवाच (B₂ 'हा' पठेत् च (B₂ वा); K₂ Dn D₁ 3 शृणुवाचः पठेत्तरः (K₂ D₁ 'त वा') (for ^b).]

हरिवंश—5

— 33 —

After the above, V₁ cont. 93^a. — ^c) D₁ वृत्तिः; M₁ अप्यस्य (for [आ]वृत्तिः), G₂ फलम् (for -भयम्), V₂ [इ]ति (for [इ]ह), — ^d) D₁ G₁ 5 -लोके (for -लोक-), — After 112, B₂ Ds ms. 93^a.

Corruption. — Mention of the Epic : K₁-3 $\tilde{N}_1$ Dn Ds T₂ 3. — Mention of Khila : N S. — Adhy. name : K₂ 4 V₁ 3 B₂ D₁ 2 मारुतोत्पत्तिः; $\tilde{N}$ V₁ D₁ मरुतोत्पत्तिः; B₂ मरुतुत्पत्तिः; D₁ सर्वभूतसर्गः; D₂ पारिजाते मरुतामुत्पत्तिः; D₁ G₁ 3 M₁ भूतसर्गः; T₂ G₁ भूतोत्पत्तिः. — Adhy. no. (figures, words or both). K₂ $\tilde{N}_2$ 3 B Dn Ds D₁ 6 S 3. — *Sic* in om. K₁ 132; Dn D₁ 136; Ds₂ 149; D₂ 137.

4

1 M₁ om. 1^ab. — ^a) D₂ T₂ G₂ 3 M₁ [अ]थ (for [अ]धि-), D₂ च (for तु), D₂ अभिषिञ्च्याधिराज्येन. — ^b) Some Mss. वैन्यं (for वैन्यं), K₂ Dn प्रजापतिः (for पितामहः), — ^c) V₂ संदेष्टुम्; D₂ T₁ G₂ 3 M₁ 2, 3 प्रं; T₂ G₁ 3 प्रा (for व्यां).

2 ^a) $\tilde{N}_2$ द्विजानां वीरुधानां च. — ^b) D₂ S (except T₁) नक्षत्राणां ग्रहैः (T₁ गणैः) सह. — ^c) $\tilde{N}_2$ G₂ अभिषेचयत् (for अभ्य), D₂ पार्थिवानां धनस्य च.

3 ^a) D₂ च (for तु), D₂ चैव (for राज्ये), — ^b) $\tilde{S}_1$ K₂ 3 Dn D₁ T₂ G₁ प्रभुम्; V₂ कृतम्; V₃ (sup. lin.) M₁ 3 तथा; T₂ G₁ प्रति (for पतिम्), — After 3^ab, V₂ D₁ T₁ ms. :

95^a बृहस्पतिं तु विश्वेषां देवावाङ्मिरसं पतिम् ॥

भृगूणामधिपं चैव काम्यं राज्येऽभ्यषेचयत् ।

[T₁ om. (hapl.) line 1.]

While after 3^ab, T₁ 2 G₁ M₁-3 read 5^cd. — ^c) D₂ T₁-3 G₁-4 M₁ पतिं (for तथा).

C 261
B. 4. 5
P. 1. 4. 5

दैत्यानां दानवानां च प्रह्लादममितौजसम् ॥ ४

वैवस्वतं पित्राणां च यमं राज्येऽभ्यषेचयत् ।

यक्षाणां राक्षसानां च पार्थिवानां तथैव च ॥ ५

सर्वभूतपिशाचानां गिरीशं शूलपाणिनम् ।

शैलानां हिमवन्तं च नदीनामथ सागरम् ॥ ६

4. ^a) Some Mss. प्रह्लादम्. K₂ N₂ T. G. अमितौजसम् (for 'जसम्'). — After 4, N₂ & V. Ds ins. 97*, and Ds 99*.

5. ^a) K₂ & N₂ V. B. Ds. पितॄणां तु; T. & G. & Ms. च पितॄणां (by transp.). — ^b) Ds धर्म (for यमं). G. अभियिष्य च (for अभ्यषेचयत्). — After 5^{ab}, Śi K₂ & Ds Ds ins.:

96* मातॄणां च व्रतानां च मन्त्राणां च तथा गवाम् ।

[K₂ transp. मन्त्राणां च गवाम्.]

— Ds om. 7^{ad}. T. & G. Ms. read it after 94*. — ^c) Ms. यक्षाणां रक्षसां चैव. — ^d) K₂ Ms. गुह्यकानां (for पार्थिवानां). Ds & G. & Ms. धनस्य (for तथैव). — B. & Ds Ds T. ins. after 5. K₂ Ds Ds after 6. N₂ & V. Ds after 4. B. after 5^{ab}.

97* नागयणं तु साध्यानां रुद्राणां वृषभध्वजम् ।

विप्रचिन्ति तु राजानं दानवानामथादिशत् ॥

[(L. 1) N₂ देवानां (for साध्यानां). — T. om. line 2. — (L. 2) Ds दानवानां (for दानवानां).]

6. Ds om. 6^{ab}. — ^b) Some Mss. गिरिशं (for गिरीशं). — K₂ Ds ins. after 6. K₂ Ds Ds cont. after 97*. — N₂ after 99*. N₂ V. B. Ds ins. after 9.

98* गन्धानां मरुतां चैव भूतानामक्षरगणिनाम् ।

शब्दाकाशवतां चैव वायुं च बलिनां वरम् ॥

[(L. 1) N₂ गन्धानां (for मरुतां). N₂ V. B. Ds Ds ins. (for मरुतां). — K₂ om. line 2. — (L. 2) N₂ V. B. Ds Ds ins. शब्दवत् चैव (hypermetric). — B. Ds Ds ins. शब्दवत् चैव; Ds C₂ Ds Ds ins. शब्दवत् चैव (for ^a). N₂ & V. B. Ds Ds ins. (for न बलिनां).]

While K₂ Ds Ds ins. 97* after 6.

7. Ds om. 7-9. — ^a) Ds च राजानं (for अधिपतिं). — ^b) K₂ & N₂ & V. B. Ds Ds. प्रभुः; K₂ Ds Ms. त्रिभुः; Ds T. & G. Ms. तथा; T. प्रति (for प्रभु.). Ds (sup. line, as in text) चक्रे निजग्रथप्रभुम्. — V. om. 7^{ad}. — ^c) K₂ & (sup. line, as in text) Ds G. चैव (for चक्रे). Śi नागानामधिपं शेषं. — ^d) Śi वासुकिम्; N₂ तक्षकः (for 'कम्').

गन्धर्वाणामधिपतिं चक्रे चित्ररथं प्रभुः ।

नागानां वासुकिं चक्रे सर्पाणामथ तक्षकम् ॥ ७

वारणानां च राजानमैरावतमथादिशत् ।

उच्चैःश्रवममश्वानां गरुडं चैव पक्षिणाम् ॥ ८

मृगाणामथ शार्दूलं गोवृषं तु गवामपि ।

8. Ds om. 8 (cf. v. 1. 7). — ^a) K₂ N₂ V. B. Ds Ds. च चित्ररथं (for च). Śi राजेन्द्र (for राजानम्). — ^b) N₂ ऐरावतम् (for ऐवतम्). K₂ [अ]पि वा (for [अ]दिशत्). — ^c) T. & G. & Ms. [अ]पि (for [अ]व). K₂ & Ds. गरुडमन्त्रं च पक्षिणाम्; K₂ Ds 'हे च पक्षिणाम्'.

9. Ds om. 9 (cf. v. 1. 7). — ^a) Ds T. G. अपि (for अथ). — ^b) K₂ Ds वृषम् (for गोवृषं). B. T. & G. च (for तु). N₂ पतिः; V. B. Ds T. पतिम् (for अपि). K₂ & Ds गोवृषं च चतुष्पदम्. — After 9^{ab}, N₂ ins. 99*. — ^c) T. & G. प्रक्षं तु (for राजानं). — ^d) T. & G. राजानं च (for प्रक्षमेव). K₂ & Ds [अ]दिशत्प्रभुः (D. & Ms. भुम्) (for [अ]भ्यषेचयत्). — K₂ Ds Ds ins. after 9. N₂ after 9^{ab}; N₂ V. B. & cont. after 98*. Ds after 4. Ds after 6.

99* सागराणां नदीनां च मेघानां वर्षणस्य च ।

आदित्यानामधिपतिं पतञ्जलमभिषिक्तवान् ॥

सर्वेषां दंष्ट्रिणां शोषे राजानमभ्यषेचयत् ।

मरीच्युषाणां सर्पाणां राजानं चैव तक्षकम् ॥

[(L. 1) N₂ नदीनां (for नदीनां). N₂ V. पक्षिणम् (for वर्षणम्). — (L. 2) N₂ V. पतञ्जलः; N₂ V. पतञ्जलः (for अभिषिक्तवान्). N₂ V. पतञ्जलः (for अभिषिक्तवान्). Ds चैव तक्षकम् (for ^b). — Ds om. lines 3-4. N₂ transp. lines 3 and 4. — (L. 3) V. दंष्ट्रिणां (for दंष्ट्रिणां). N₂ V. पतञ्जलमभिषिक्तवान्; Ds Ds Ds 'न' (D. & Ms.) अभ्यषेचयत् (for ^b). — V. & B. Ds om. line 4. — (L. 4) K₂ N₂ Ds Ds सर्वेषां (for सर्पाणां).]

— After the above, N₂ cont. 98* followed by 7^{ab}. K₂ N₂ & V. B. & Ds Ds Ds & Bom. and Poona eds. cont. : K₂ Ds T. & G. & Ms. ins. after 9.

100* सर्वाप्सरोगणानां च कामदेवः कृतः प्रभुः ॥

ऋतूनामथ मासानां दिवसानां तथैव च ।

पक्षाणां च क्षपाणां च मुहूर्तानिधिपर्वणाम् ॥

कलाकाष्टाप्रमाणाणां गणेरयनयोस्तथा ।

गणितस्याथ योगस्य चक्रे सर्वस्मै प्रभुम् ॥ [5]

[K₂ Ds om. lines 1-2. — (L. 1) Ds सर्वाप्सरः (for 'ते'). N₂ गन्धर्वाप्सरगणानां च (hypermetric). Bom. and Poona eds. गन्धर्वाप्सरसां चैव (for ^a). K₂ N₂ & V. &

वनस्पतीनां राजानं प्रक्षमेवाभ्यपेचयत् ॥ ९
 एवं विभज्य राज्यानि क्रमेण स पितामहः ।
 दिशां पालानथ ततः स्थापयामास भारत ॥ १०
 पूर्वस्यां दिशि पुत्रं तु वैराजस्य प्रजापतेः ।
 दिशापालं सुधन्वानं राजानं सोऽभ्यपेचयत् ॥ ११
 दक्षिणस्यां महात्मानं कर्दमस्य प्रजापतेः ।
 पुत्रं शङ्खपदं नाम राजानं सोऽभ्यपेचयत् ॥ १२
 पश्चिमस्यां दिशि तथा रजसः पुत्रमच्युतम् ।
 केतुमन्तं महात्मानं राजानं सोऽभ्यपेचयत् ॥ १३

Bl. + D. कर्दमस्य तथा राजानं (for ^b). — T. om. (hapl.) lines 2-5. — (L. 2) K. D. कर्दमस्य नु; D. मस्योऽर्थे (for कर्दमस्य). K. Dn D. वैराजस्य; Ds D. वैराजस्य (for दिशा-स्य). — T. om. lines 3-4. G. om. lines 3-5. — (L. 3) K. D. वैराजस्य; N. V. वैराजस्य नु; V. वैराजस्य; Dn D. वैराजस्य (for वैराजस्य). D. कर्दमस्य वैराजस्य; Ds पश्चिमस्यां महात्मानं (for ^a). M. कर्दमस्य (for ^a). D. तिन्योऽर्थे (for ^b). — (L. 4) D. वैराजस्य; M. तिन्योऽर्थे (for ^a). — K. D. om. line 5. — (L. 5) D. मणिः (for ^a). N. वैराजस्य (for [^a]). D. मणिः (for ^a). K. वैराजस्य; D. वैराजस्य (for ^a). D. T. G. वैराजस्य; M. वैराजस्य (for ^a).

10 ^b) K. a. N. B. Dn Ds D. M. प्र; D. T. G. वैराजस्य; M. [प्र] (for ^a). — ^c) N. V. Ds Ds. T. G. वैराजस्य; M. वैराजस्य (for दिशां). D. शपि (for ^a). D. T. G. वैराजस्य; M. वैराजस्य (for ततः). K. दिशापालानथ ततः (sub-metric); M. दिशापालानथो ततः.

11 ^a) S. K. वैराजस्य; N. वैराजस्य (for पुत्रं तु). — ^b) G. वैराजस्य; M. वैराजस्य (for ^a). — K. om. (hapl.) 11^{cd}. — ^c) S. K. V. B. Dn Ds. दिशां (for दिशा). M. वैराजस्य (for ^a). — ^d) K. T. G. वैराजस्य; V. om. (for सो).

12 K. a. transp. 12^{ab} and 12^{cd}. K. reads 12 and D. reads 12^{ab} on marg. — ^a) S. महाराज (for ^a). — ^c) T. G. शङ्खपदं (for ^a). — After 12, T. reads 15^a repeating it in its proper place.

13 S. om. 13-15. — ^a) K. a. N. B. Dn Ds. T. G. वैराजस्य; M. वैराजस्य (for ^a). — ^b) M. कर्तुमन्तं (for ^a).

14 S. om. 14 (cf. v. l. 13). — ^a) Some Mss.

तथा हिरण्यलोमानं पर्जन्यस्य प्रजापतेः ।
 उदीच्यां दिशि दुर्धर्षं राजानं सोऽभ्यपेचयत् ॥ १४
 तरियं पृथिवी सर्वा सप्तद्वीपा सप्ततना ।
 यथाप्रदेशमद्यापि धर्मेण परिपाल्यते ॥ १५
 राजसूयामिपिक्तश्च पृथुर्भर्त्तराधिपः ।
 वेदद्वयेन विधिना राजराज्येन राजभिः ॥ १६
 ततो मन्यन्तेऽर्त्ता चक्षुषं समिततेजसि ।
 वैवस्वताय मनवं पृथिवीराज्यमादिशत् ॥ १७
 तस्य विस्तरमागव्यास्ये मनोर्वैवस्वतस्य ह ।

C 289
B l. v. 24
P. 4. 24

रोमानं ^b) T. कर्दमस्य (for पर्जन्यस्य). — ^c) K. वैराजस्य (for दिशि). K. 2 transp. दुर्धर्षं and राजानं. K. 3 च (for सो).

15 S. om. 15 (cf. v. l. 13). T. reads 15^a for the first time after 12. D. T. G. 2 ins. after 15^a; T. after the repetition of 15^a.

101

महोदधिवनकानना ।

समागता च समरित्.

[(L. 2) T. 1 सप्तविंशत्यधियः]

^b) Ds M. सप्तवन्तः; T. सप्तवन्तः (T. ना) (for ^aतना). T. सप्तवन्तः सप्तवन्तः. — ^c) T. 1 M. धर्मतः (for धर्मेण). N. V. B. D. प्रति (for परि). K. कल्पते (for ^aपाल्यते). D. 1 सप्तवन्तः प्रतिपद्य (T. लभ्य)ते.

16 ^a) N. V. B. Dn Ds. T. 1 G. 1 M. तु; D. वै (for च). S. K. 3 सर्वैश्चैवाभिपिक्तश्च (S. स्तु); Ds राजसूयमिपिक्तश्च. — ^b) B. Ds पुनर्; D. एव (for पुनर्). S. K. Ds नराधिप (K. 3 प.) (for ^aधिपैः). — ^c) K. वैराजस्य; N. वैराजस्य (for वैराजस्य). D. वैराजस्येन विधिना. — ^d) K. 1 N. 2 V. 3 Ds. T. भारत; M. 3 राजराज्येन विधिना. — N. V. B. Ds Dn. T. राजराज्ये नराधिप (N. प.); Dn वैराजस्य मुराजभिः; D. राजा राज्यं च भारत; Ds T. 2 G. M. राजा राजा D. G. 3 वैराजस्येन विधिना.

17 ^b) M. 3 चाक्षुषे भरतर्षभ. — ^c) B. Ds. 3 पृथिव्यां (for वी). S. K. 1 Dn T. G. ब्रह्मा (T. पृथ्वी) राज्यमथादिशत्; D. ततो राज्यं समा.

18 ^a) T. विस्तरम् (for विस्त). — ^b) K. T. G. M. हि; K. V. B. Gs M. 3 च; K. B. 3 Ds वै (for ह).

^c) K. 1 आ नृत्तयोः; T. 1 अनुकूलं (for ^aआनुकूल्यम्). K. a. D. तथानुपूर्व्यावैराजस्य. — ^d) M. पारशुश्रूषणेन च (sic). — D. reads 18^a twice. — ^e) N (except S.

C 281
B 1. 4. 25
P 1. 4. 25

तवानुकूल्याद्राजेन्द्र यदि शुश्रूषसेऽनघ ।
महद्भयेतदधिष्ठानं पुराणे परिनिष्ठितम् ॥ १८

जनमेजय उवाच ।

विस्तरेण पृथोर्जन्म वैशंपायन कीर्तय ।

यथा महात्मना तेन दुग्धा चेयं वसुंधरा ॥ १९

यथा च पितृभिर्दुग्धा यथा देवैर्यथर्विभिः ।

यथा दैत्यैश्च नागैश्च यथा यक्षैर्यथा द्रुमैः ॥ २०

तेषां पात्रविशेषांश्च वैशंपायन कीर्तय ।

वत्सान्धीरविशेषांश्च सर्वमेवानुपूर्वशः ॥ २१

Ñ1 B3 D5 om. द्वि. D5 (second time) उपाख्यानं (for अधिष्ठानं). — 1) Ś1 K Ñ3 V1.2 Dn D1.4.5 T1.4 G1 कीर्तितम् (for निष्ठितम्). Ñ2 T3 पुराणं परिकीर्तितम्; G1 ञं परिनिर्मितम्. — After 18, N (except Ś1 K3 Ñ1) T G Ms ins. :

102* पुण्यं यशस्यमायुष्यं स्वर्गवासरं शुभम् ।

[T3 धन्यं (for पुण्यं). T1.4 स्वर्गं (for स्वर्गः). V1 पत्रम्, T3 G1 नृणाम् (for शुभम्).]

— After the above, K1 (marg.) ins. an addl. colophon mentioning Khila and adhy. name as अभियेकः सर्गः.

19 G2 om. the ref. — 1) K3 [अ]नेन (for तेन). — 2) D5 [ए]वं (for [इ]यं).

20 G1 om. 20. V2 om. (hapl.) 20^b. — 1) K1 Ñ2 D5 T3 महर्विभिः (for ययं). — After 20, all Mss. (except Ś1 Ñ1 G1 M1-3) ins. :

103* यथा शैलेः पिशाचैश्च गन्धर्वैश्च द्विजोत्तमैः ।

राक्षसैश्च महामरुदैर्यथा दुग्धा वसुंधरा ॥

[L. 1) T3 G1 [अ]वलेः; T3 रक्षः (for शैलेः). V2.3 यथा मिदैर् (for गन्धर्वैश्च). K1.3 D2 द्विजोत्तम (for जमेः). — (L. 2) K2 [ए]वं नैः सर्वैः; D4 पिशाचैश्च (for महामरुदैर्).]

21 1) Ñ1.2 T1 विशोपाश (for वांश). Ś1 om. 21^b. K2 L1 om. (hapl.) 21^b. Ś1 reads 21^c after the first occurrence of 21^d. — 2) K1 Ñ2.3 V1.2 B3 D5 D1.2 वत्सं; Ñ1 D2.5 T3.4 विधिः; D5 T1.2 G1-3.5 M दोग्धन्; G1 दोग्ध (for वत्सान्). — Ś1 reads 21^d twice. — 3) Ś1 (second time) K1.3 Dn सर्वेषाम्; K2 Ñ2.3 B D5 D2.3 दोग्धारं च; T3 स त्वमेव; G1 सर्वोऽथैव (for सर्वमेव). K1 D1 (sup. lin. as in text) सर्वशः; D1.5 कीर्तय (for पूर्वशः). Ś1 (first time) दोग्धारं विधिमेव च.

यस्मिंश्च कारणे पाणिर्वैनस्य मथितः पुरा ।

कुर्द्धैर्महर्विभिस्तात कारणं तच्च कीर्तय ॥ २२

वैशंपायन उवाच ।

हन्त ते कथयिष्यामि पृथोर्वैनस्य संभवम् ।

एकाग्रः प्रयतश्चैव शुश्रूषुर्जनमेजय ॥ २३

नाशुचेः क्षुद्रमनसो नाशिष्यस्याव्रतस्य वा ।

कीर्तयेयमहं राजन्कृतमस्याहितस्य वा ॥ २४

स्वर्ग्यं यशस्यमायुष्यं धन्यं वेदेन संमितम् ।

रहस्यमृषिभिः प्रोक्तं शृणु राजन्यथातथम् ॥ २५

22 1) V1 यस्मात् (for यस्मिंश्च). D1 कारणान् (for 'णे). Ñ1.2 V3 B D5 D2.3.5 M1-3 यस्माच्च कारणात्पाणिर्. — 2) Some Mss. वेणस्य (for वेनस्य). — 3) G1.3 M1 चैव; M1.2 तस्य; M3 तच्च (for तान्). — 4) D1 M1 तस्य (for तच्च).

23 1) V1.2 B3 D5 D2.3 हन्त ते कीर्तयिष्यामि. — 2) Some Mss. वैणस्य (for वैनस्य). Ñ1 V2 B1.2 (marg.) 3 D5 D3 T1 विस्तरम् (for संभवम्). — Dn D. repeat 23^d after 26. — 3) Ś1 भूषा (for चैव). Dn D5 (both second time) एकाग्रमानसश्चैव. — 4) K Ñ3 B1 Dn. 12 (first time) D1.3.4.5 (both times) T1.3.4 G2-3 M1 शृणुन् (for शुश्रूषुः).

24 1) T1.3 G1 M3 नाशुचः (for 'चेः). Ñ1.2 नाशुचः क्षुद्रमनसा. — 2) Ñ2 D5 T1 G1.4 च (for वा). Ś1 K1.3 Ñ1 B Dn D5 D2.3.6 T2.3 G2.3.5 M1 ना(K1.3 कु शिव्यायावताय च (Ñ1 B3 D5 T2 G2.3.4 वा); T1 कुशिव्यायाभृतस्य ह. — 3) Ñ1 T1 M1-3 वर्तयेयम् (for कीं). K2 D1.1.2 T2 G1 द्रुमं; Ñ2.3 V1.2 B D5 D2.3 द्रुव (for अर्ह). Ś1 वर्तय त्वं महाराज; K1.1 T3.4 G2 कीर्तनीयमिदं (T3 G2 'मं) राजन्; D3 कीर्तनीयं महाराज; G1 वक्ता चायं महाराज. — 4) K1.3 Dn D3 T3 च (for वा). Ś1 कृतमस्याव्रतस्य च; V2 B D5 D5 T2.4 G1.2 M3 कृतमस्याव्रताय वा (V2 D5 T2 G1 M1 च).

25 M1 om. 25. — 1) K2 D1 पुण्यं (for स्वर्ग्यं). D3 वदानि स्वर्गमायुष्यं. — 2) Ś1 पुण्यं; K1.3 T3 धन्यं (for धन्यं). Ñ2 V2.3 B D5 D1.2 T3 M3 वेदैश्च (for वेदेन). D3 T1.2.3 G1.2 धन्यं (D3 पुण्यं) वेदैश्च संमितम्. — D5 om. 25^d. — 3) K1 D5 T2 G1 यथातथा (for 'तथम्).

26 1) T1 [ए]तत्; G1.3 [इ]मं (for [ए]नं). Ś1 K1.3 D2 M1.2 यक्षेयं कथयेदित्यं (M1.2 वेदमर्त्यः). — 2) Some

यश्चैनं कीर्तयेन्नित्यं पृथोर्वैन्यस्य संभवम् ।

ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य न स शोचेत्कृताकृतम् ॥ २६

इति श्रीहरिवंशे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

५

वैशंपायन उवाच ।

आसीद्धर्मस्य संगोप्ता पूर्वमत्रिसमः प्रभुः ।

अत्रिवंशसमुत्पन्नस्त्वङ्गो नाम प्रजापतिः ॥ १

तस्य पुत्रोऽभवद्वेनो नात्यर्थं धार्मिकोऽभवत् ।

जातो मृत्युसुतायां वै सुनीथायां प्रजापतिः ॥ २

स मातामहदोषेण वेनः कालान्मज्जान्मजः ।

स्वधर्मं पृष्ठतः कृत्वा कामाल्लोकेऽवर्तत ॥ ३

मर्यादां स्थापयामास धर्मापेतां स पार्थिवः ।

Mss. वैश्यस्य (for वैन्यस्य), V B Ds Dn. ३. ५ मित्रम् (for संभवम्), — ^a Na om. 26^d, — ^c K1. ३. ५. V1. ३. ५ D S (except T1) नमस्कृत्या (for 'नमस्कृत्य'), — ^d D1. ३. ५ शोचेत् (for स शोचेत्), N1 कृताकृतः; M1. ३. ५ कदाचन (for कृताकृतम्), K2 न शोचेत् कृताकृती After 26, Dn D repeat 23^d.

COLOPHON. — Mention of the Epics: K1. ३. ५ N1 Ds D1 T1. — Mention of Kāla: S1 K1. ३. ५ N1 V B Dn D1. ४. ५. — Adhy. no.: K1. ३. ५ N1. ५ V B1. Dn Ds D1-3 पृथुपाख्यानम्; T सोमाद्यभिवेकः; T चतुर्थमर्गः; G1 M1 सोमाद्यभिवेकः; G2. ३. ५ सोमाद्यभिवेके दिव्यालम्भापनम्. — Adhy. no. (figures, words or both): K1. ३. ५ N1 B Dn Ds1 D1. ४ S 4: Ds 5. — Shloka no.: K1 Ds 28; Dn1 Ds 33; D1 27.

5

1 M1 om. the ref. — ^a S1 K1. ३. ५ Dn Ds T1 G1. ५ गोप्ता वै; V3 वै गोप्ता (for संगोप्ता), — ^b M1 समुद्भवः (for 'समः प्रभुः'), — ^c V3 Ds D1. ५ G1 अत्रिवंशे (for 'वंश'), — ^d K1 तुङ्गो; D1 G1 साङ्गो; T1 G1 अङ्गो; G2-3 M1. ३. ५ सोङ्गो (for त्वङ्गो), V2 महीपतिः (for प्रजा^a).

2 ^a D1 अस्य (for तस्य), Some Mss. वेणो (for वेनो), — ^b S1 K1 G1 धर्मको (for धार्मिको), N1 नृपः (for अभवत्), K2-4 N2. ३ V B Dn Ds D1-3 T1. 4 M3 नात्यर्थं

वेदधर्मानतिक्रम्य सोऽधर्मनिर्गतोऽभवत् ॥ ४

निःस्वाध्यायवपट्काराः प्रजास्तस्मिन्प्रजापता ।

प्रावर्तन् पपुः सोमं हुतं यज्ञेषु देवताः ॥ ५

न यष्टव्यं न होतव्यमिति तस्य प्रजापतेः ।

आमीन्प्रतिज्ञा कुर्येयं विनाशे प्रत्युपस्थिते ॥ ६

अहमीज्यश्च यष्टा च यज्ञश्चेति कुरुद्वह ।

मयि यज्ञो विधातव्यो मयि होतव्यमित्यपि ॥ ७

तमतिक्रान्तमर्यादमाददानमसांप्रतम् ।

C 299
B 1. 5. 8
P 1. 5. 8

धर्मकोविदः — ^a V2 तु; Dn च (for वै), — ^d Ds T1. ३ G1. ५ M1 प्रजापते (for पतिः).

3 ^b N3 V1. ३ (sup. lin. as in text) B Ds1 D2. ३. 6 T1. 4 G1. ५ M1 तेन (for वेनः), N2 V3 वेनः कालान्मज्जान्मजः. — ^c V1 T1 M1 स धर्मः; D स्वधर्मान् (for 'र्म'), — ^d K2. 4 N1 V2 B Ds Dn. ३. ५ T1. 4 G1. ५ लोभेषु (for लोकेषु), K1 वर्तन् (for 'अवर्तन्'), V1. ३ कामाल्लोभेषु वर्तते; Ds T1 कामाल्लोभेषु वर्तत; D1 कामाल्लोभप्रवर्तकः; M1 कामाल्लोभोऽवर्तत.

4 ^b K1 नराधिपः; Ds T1. ३. ५ G M1 स भारत (for स पार्थिवः), M1-3 धर्मापेता सहस्राः. — ^c Ds T1. ३ G1. ३. ५ धर्मम् (for धर्मान्).

5 ^b N1 Ds S (except T1. 4) तस्मिन्सर्वे (for प्रजास्तस्मिन्), S1 K1. ३ Dn तस्मिन् राजानि शासति. — ^c K2. 4 N1 V B1 Dn D1. ३ T G M1 प्रवृत्तः; K3 संस्कृतं (for प्रावर्तन्), V2 पुनः (for पपुः), — ^d K1. ३ भुतः; D1 हुतः; M3 सुतं (for हुतं).

6 ^a K3 च (for the second न), N2 V1 दातव्यम् (for हो), — ^c V1 घोरा (for कुरा), T2 G3 M1 [ए]व; G3 [ए]व (for [इ]य), — ^d V2 विनाशे समुपस्थिते. — After 6, Ds reads 8^d, repeating it in its proper place.

7 Ds om. 7^{ab}. — ^a V3 ईज्या; D2 ईज्यश्च; D1 ईज्यश्च; some Mss. इज्यश्च (for ईज्यश्च), S1 पूज्यश्च (for

C 299
B. I. 5. 8
P. 5. 8

ऊर्चुर्महर्षयः सर्वे मरीचिप्रसुखास्तदा ॥ ८

वयं दीक्षां प्रवेक्ष्यामः संवत्सरगणान्वहून् ।

अधर्मं कुरु मा वेन नैष धर्मः सतां मतः ॥ ९

निधने हि प्रसूतस्त्वं प्रजापतिरसंशयम् ।

प्रजाश्च पालयिष्येऽहमिति ते समयः कृतः ॥ १०

तांस्तथा ब्रुवतः सर्वान्महर्षीन्ब्रवीत्तदा ।

वेनः प्रहस्य दुर्बुद्धिरिममर्थमनर्थवत् ॥ ११

यष्टा). K₃ अहमिष्टश्च पूर्वश्च; K₁ मीत्यश्च यज्वा च. — ^δ) K₃-4 N₂ V₃ D₃ 4. 5 (एष (for [इ]ने). N₁ कुलोद्बुद्ध (for कुरु). S₁ यज्ञे देवैर्द्विजातिभिः. — ^ε) T₂ G₁ 2 न हि (for मयि). M₃ तु दातव्यो (for विधा). B₃ D₃ मयि यज्ञा विधा-
तव्या. — ^d) D₃ यष्टव्यम् (for होत).

8 The portion from 8^b up to 7. 50^d is lost in M₁ on missing folios. — ^δ) N₁ अधार्मिकम् (for असंप्रतम्). — D₃ reads 8^d for the first time after 6. — ^d) T₂ G₂ नारदः (for मरीचि). S₁ सदा; K₁ ततः; V₃ (sup. lin. as in text) 3 B₁ D₁ 4-5 M₁ तथा (for तदा). D₃ (both times) D₃ G₁ नारदप्रमुखास्तथा.

9 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^δ) K₁ शश्वद्वर्षः (for संवत्सर). — After 9^{ab}, D₃ ins.:

104* फलदायी म चास्माकं यज्ञस्तेऽप्यापि नान्यथा ।

— ^ε) T₂ 3 वीरः; G₁ येन; some Mss. वेण (for वेन). — ^d) D₃ नैव; D₃ नैष (for नैष). S₁ सनामपि; K₃ N₂ V₁ 3 B₃ D₃ D₃ 5 T₁ 2 3 M₁ 3 सनातनः; N₁ V₂ B₁ 2 D₃ T₂ G₁ M₁ सनामिति (for सनां मतः).

10 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^ε) K₁ 4 B₁ (marg.) D₁-2 3 अन्वयेऽग्रे; K₂ N₁ B₁ D₁ D₃ निधनेऽग्रे; K₃ नैवमग्रे; N₂ 3 V₁ B₁ 3 T₂ 3 G₁ 3 अग्रियंशः (D₃ 3 शे) (for निधने हि). M₂ निधने हि प्रजानां त्वम्; M₁ विहितो हि प्रजानां त्वं. — ^δ) N₁ V₁ 3 B₁ T₂ G₁ 2 3 M₃ अवश्यः; V₂ इव स्वयम् (for अवश्यम्). — ^d) K₁ निश्चयः (for समयः). M₂ एष धर्मः सनातनः.

11 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^ε) S₁ K₁ N₂ D₃ T₂ G₁ 2 3 M₃ 3 तदा (for तथा). D₃ वदतः (for ब्रुवतः). — ^δ) S₁ K₃ 4 D₃ D₃ 3 प्रायवीन (for अ). S₁ K₁ 3 D₃ T₁ 2 G₁ 3 4 M₁ ततः; D₃ M₂ 3 वचः (for तदा). — ^ε) Some Mss. वेणः (for वेन). — ^d) K₁ इदं वाक्यम्; N₂ D₃ D₁ इदमर्थम्. S₁ B₂ 3 D₃ 3 T₁ 3 G₁ 3 4 M₃ अनर्थ-
विन्; B₁ अरिदम् (for अनर्थवत्). K₁ V₂ D₃ इदमर्थमनर्थ-
विन्; G₂ इदं वचनमब्रवीत्. — After 11, N₂ V₃ ins. 105*.

12 M₁ missing (cf. v. l. 8). Before 12, D₃ ins.

1 सद्य धर्मस्य कथान्यः श्रोतव्यं कस्य वा मया ।

संमूढा न विदुर्नूनं भवन्तो मां विशेषतः ॥ १२

इच्छन्दहेयं पृथिवीं प्रावयेयं तथा जलैः ।

द्यां वै भुवं च रुन्धेयं नात्र कार्या विचारणा ॥ १३

यदा न शक्यते मानादवलेपाच्च पार्थिवः ।

अनुनेतुं तदा वेनं ततः क्रुद्धा महर्षयः ॥ १४

निगृह्य तं महात्मानो विस्फुरन्तं महाबलम् ।

वैशंपायन उवाच; some Mss. वेन उवाच. N₂ V₃ read 12^{ab} after 10^{ab}. — ^ε) M₂ वेन (for कथ). K₁ [अ]त्र (for [अ]भ्यः). — ^δ) S₁ K₁ 3 G₁ 3 वै (for वा). T₂ 3 वचः (for मया). — After 12^{ab}, all Mss. (except S₁ N₁ M₁ 3; M₁ missing) N₂ V₃ ins. after 11:

105* भुतवीर्यतपस्यैर्मया वा कः समो भुवि ।

प्रभव सर्वभूतानां धर्माणां च विशेषतः ॥

[(L. 1) T₂ G₁ 3 4 भूः (for वा कः). M₁ विभुः (for मयि). — (L. 2) K₁ T₂ G₁ M₁ प्रवतः (for वै).]

— T₁ om. (hapl.) 12^{cd}. — ^ε) D₃ मां (for न). T₂ G₁ वेनं (for नूनं). — ^d) D₃ T₂ G₁ M₁ हि (for मां). K₃ 4 N₂ 3 V₁ B₁ D₃ D₃ 3 वि (V₃ B₃ अ)चेतसः (for विशेषतः).

13 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^δ) K₂ 4 N₂ 3 V₁ 3 D₁ 2 3 4 T₂ G₁ M₁ जलेन वा; K₃ D₃ जलैरपि; N₁ V₂ B₃ D₃ D₃ जलैस्तथा (by transp.); D₃ तथा जनान्. — ^ε) D₁ वा; D₂ नि- (for च). D₃ G₂ 3 M₂ 3 रुन्धीयां (for रुन्धेयं). S₁ K₁ 3 V₂ D₃ T₁ 3 द्यां भुवं चैव रुन्धे (S₁ K₁ 3 भिये श्वः; D₃ T₁ द्यां भुवं च निरुन्धेयः; T₁ द्यां वा भुवं च रुन्धीयां; Bom. and Poona eds. स्वं भुवं चैव रुन्धेयं).

14 M₁ missing (cf. v. l. 8). Before 14, S₁ K₂ D₃ T₂ G₁ M₃ 4 ins. वैशंपायन. — ^ε) N₁ V₃ B₃ D₃ D₃ 4 5 T₁ 2 3 मोहाद् (for मानाद्). — ^δ) S₁ K₂ 4 V₃ D₁ T₂ G₁ 3 पार्थिवः; K₃ वम् (for व). — ^ε) K₂ 4 V₁ D₁ 3 T₂ G₁ Cnp अपनेतुं (for अनु). K₁ प्रजा ह्येनं; K₃ N₂ B₃ D₃ 2 T₁ 2 3 G₂ 4 तदा वेनम्; G₁ प्रजा वेनम् (for तदा वेनं). N₁ 2 V₂ 3 B₁ 3 D₃ D₃ M₂ अपनेतुं तदा (M₂ था) वेन (N₁ V₃ 'ण'म्) Cn : पादागरे अपनेतुमधर्मावपकटुम् । * — ^d) M₂ 3 तदा (for ततः).

15 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^ε) N₁ V₃ B₃ D₃ D₃ 3 निगृह्य (by transp.); V₃ निगृह्य तु; G₂ विनिगृह्य. N₂ महात्मानं (for 'स्मानं'). — After 15^{ab}, T₂ 4 ins.:

106* हृष्यतां हृष्यतां पाप इच्छुस्तो परस्परम् ॥

यो यज्ञपुरुषं देवमनादिभिर्जनं हरिम् ।

ततोऽस्य सव्यमूर्तं ते ममन्धुर्जातमन्यवः ॥ १५
 तस्मिंस्तु मध्यमाने वै राज्ञ उरौ प्रजज्ञिवान् ।
 ह्रस्वोऽतिमात्रः पुरुषः कृष्णश्चापि बभूव ह ॥ १६
 स भीतः प्राञ्जलिर्भत्वा स्थितवाञ्जनमेजय ।
 तमत्रिर्विह्वलं दृष्ट्वा निपीदेत्यब्रवीत्तदा ॥ १७
 निषादवंशकर्ता स बभूव वदतां वर ।
 धीवरानसृजश्चापि वेनकल्मषसंभवान् ॥ १८
 ये चान्ये विन्ध्यनिलयास्तुमुरास्तुम्बुरास्तथा ।
 अधर्मरुचयस्तात विद्धि तान्वेनकल्मषान् ॥ १९

विनिन्दत्यधमाचारो न स योग्यो भुवः पतिः ॥
 इत्युक्त्वा मध्वपतेर्भूः कुशमुनिगणा नृपम् ।
 निजगुर्निहतं पूर्वं भगवन्निन्दनादिना ॥ [5]
 तस्मिन्महते जगत्सर्वं दस्युभूतमभूद्वप ।
 ततः संमन्य ऋषयो ममन्धुस्तस्य भृशुजः ॥

[(L. 3) T₁ (for नि), (L. 5) T₁ (for नि), (for नि)]

—^a) D₁ वै (for ते), T₁ सव्यमूर्तं महावाहो, —^d) S₁ कृत (for जात) .

16 M₁ missing (cf. v. l. 8), T₁ om. 16^a-18^b, —^a) V₂ तस्मिन् प्रमथ्यमाने, —^b) D₁ उरौ; T₁ M₁ उरौ (for उरौ), V₂ B D₁ वि (for प्र-), —^c) T₁ om. 16^a-17^b, —^d) K₁, 3 D₁ मात्र; C₁ मात्र (as in text), —^e) C₁ भतिमात्रो मात्रा भतिह्रस्व इत्यर्थः, —^f) K₁ N₁ V B D₁ D₂, 3 T₁ G₁ M₁ (अति (for अ पि) .

17 M₁ missing (cf. v. l. 8), N₁ om. 17^a; T₁ om. 17 (for both, cf. v. l. 16), —^a) S₁ संभूत (for स भीत); —^b) V₂ B₁, 3 D₁ D₂, T₁ G₁, 2 M₁ 4 तस्मिन्वाञ् (for स्थित), —^c) S₁ K₁, 3 D₁ नतः; D₁ वचः; D₁ पुनः (for तदा) .

18 M₁ missing (cf. v. l. 8), T₁ om. 18^a (cf. v. l. 16), —^a) V₂ B D₁ D₂, 3 T₁, 3 G₁, 4 अर्जुनः; D₁ च (for स), M₁ निषादकर्ता वंशस्य (sic), —^b) K₁ D₁ D₂ G₁, 2 वरः (for वर), B₁ बभूव जनमेजय, —^c) S₁ तातः; K₁ V₁ Ta₁, 4 चाप; M₂ चैव (for चापि), —^d) Some Mss. वेण (for वेन), M₂, 4 संभवः (for भवान्) .

19 M₁ missing (cf. v. l. 8), G₁ om. 19, —^a) D₁ (sup. lin. as in text) विन्ध्य (for विन्ध्य), —^b) N₁ तुम्बुरासः; V₁, 3 तुषारामः; B₂ तुषारामः; T₁ निषादामः; M₂ तुम्बुरासः (for 'रास'), D₁ G₁ तुम्बुरासः (for तुम्बुरास), K₁ N₁ V₂ B₁, 3 D₁ D₂ D₃, 2, 4, 5 तुषा (K₁, 3 'म'; B₁ D₁

ततः पुनर्महात्मानः पाणिं वेनस्य दक्षिणम् ।
 अरणीमिव संरब्धा ममन्धुस्ते महर्षयः ॥ २०
 पृथुस्तम्पात्ममुत्तस्थौ कराञ्जलनसंनिभः ।
 दीप्यमानः स्ववपुषा साक्षादग्निरिव ज्वलन् ॥ २१
 आद्यमाजगवं नाम धनुर्गृह्य महारवम् ।
 शगंश्च दिव्यान्क्षार्थं कवचं च महाप्रभम् ॥ २२
 तस्मिञ्जातेऽथ भूतानि मंप्रहृष्टानि सर्वशः ।
 समापेतुर्महाराज वेनश्च त्रिदिवं ययौ ॥ २३
 समुत्पन्नेन कौरव्य मन्पुत्रेण महात्मना ।

C 316
B I. 5. 25
P I. 5. 25

वेन रास्तुम्बरान्मथा; N₂ तुषारास्तुमुला; D₁ मुखरास्तुम्बुराः स्वशा; T₁ तुम्बुनस्तुम्बरान्मथा; T₁ निषादास्तुम्बुरा. —^a) D₁ पुरुषाम् (for रुचयम्), S₁ K₁, 3 V₃ D₁ ये च (for तात), —^d) V₁ इमान् (for तान्), Some Mss. वेण (for वेन), Bom. and Poona eds. संभवान् (for कल्मषान्) .

20 M₁ missing (cf. v. l. 8), —^a) T₂ G₁ तदा (for तत), —^b) Some Mss. वेणस्य (for वेनस्य), —^c) K₁ संततः; T₁ M₁ संरब्धा (for रब्धा), —^d) N₂ तु (for ते), D₁ न संशयः (for महर्षयः), N₁ V₂ B₂, 3 D₁ D₂ ममन्धुर्जातमन्यवः .

21 M₁ missing (cf. v. l. 8), —^a) N₁ V₂, 3 B D₁ समुत्पन्न (for उत्पन्न), —^b) K₁ M₂, 3 -संनिभात् (for भः), —^c) कराञ्जलनसंनिभातः D₁ ज्वलनार्कममप्रभः, —^d) V₂ D₁ D₂ Bom. and Poona eds. ins. after 21; B₂ after 21^a;

107 स धन्वी कवची जातः पृथुरेव महातपाः ।

[D₁ वेणो (for एव), D₁ महाबलः; Bom. and Poona eds. विष्णो (for विष्णो),]

22 M₁ missing (cf. v. l. 8), —^a) * C₁ : आजगवम् । अजगयो शृङ्गाभ्यां निर्मितं धनुः । * —^b) K₁, 3 D₁ D₂ G₁ M₁, 3 महारथः; N₁ वरः; N₂ G₂ वरम्; T₂ G₁ रथम्; T₁ ज्वम् (for रवम्), —^c) N₂ transp. च and दिव्यान्, —^d) D₁ कवचांश्च महाप्रभान् .

23 M₁ missing (cf. v. l. 8), —^a) S₁ जाते च; K₁ N₂, 3 V₁ D₁ प्रजाते; M₂, 3 जाते तु (for जातेऽथ), V₃ अग्निः प्रजापतेस्मानि (sic), —^b) S₁ T₁ सर्वतः (for 'शः), D₁ मंहृष्टानि च सर्वशः, —^c) S₁ समानेतुं; N₂ ययुरः; D₁ संबभूवुर (for समापेतुर), N₃ V₁, 2 B₂, 3 D₁ D₂ महाभाग (for 'राज), D₁ समुत्पेतुर्महाभीमो, —^d) Some Mss. वेणश्च (for वेनश्च), V₂, 3 B₁ D₁ तु; D₁ T₁ [5] पि (for च), S₁ K₁, 3 D₁ ततः (for ययौ) .

C 317
B I. 5. 25
P I. 5. 25

त्रातः स पुलव्याघ पुष्पाङ्गो नरकस्तदा ॥ २४
तं समुद्राश्च नद्यश्च रत्नान्यादाय सर्वशः ।
तोयानि चाभिषेकार्थं सर्व एवोपतस्थिरे ॥ २५
पितामहश्च भगवान्देवैराङ्गिरसैः सह ।
स्थावराणि च भूतानि जंगमानि च सर्वशः ॥ २६
समागम्य तदा वैन्यमभ्यषिञ्चन्नराधिपम् ।
महता राजराज्येन प्रजापालं महाद्युतिम् ॥ २७
सोऽभिषिक्तो महातेजा विधिवद्धर्मकोविदैः ।
आधिराज्ये तदा राजा पृथुर्वैन्यः प्रतापवान् ॥ २८
पित्रापरञ्जितास्तस्य प्रजास्तेनानुरञ्जिताः ।

24 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^a) K₂ D₁ M₁ सुपु-
त्रेण (for सपु^{त्र}). — ^b) S₁ K₂ 2, 4 N₁ 2 V₁ 2 B₁ D₁ 2
T₁ G₁ व्याघ्र (for व्याघ्र). — ^d) T₁ G₁ 2 ततः (for
तदा). S₁ पुष्पाङ्गो नरकं तथा (sic).

25 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^a) K₁ 3 D₁ समा-
गम्य (for च नद्यश्च). — K₂ om. (hapl.) 25-26^d. — ^b)
K₁ 3 T₂ G₂ 4 [अ]भिषेकार्य (for 'कार्य'). — ^d) K₁ 2 T₁
[अ]व (for [उ]प).

26 M₁ missing (cf. v. l. 8). K₂ om. 23 (cf. v. l.
25). — ^a) T₁ G₁ 2 स (for च). — ^b) M₂ ऋषिगण-
(for आङ्गिरसैः). — ^c) S₁ स्याणि (for भूतानि). B₁
om. 26^d. — ^d) K₁ 3 D₁ तथैव च (for च सर्वशः). G₁
जंगमादीनि सर्वशः.

27 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^a) D₁ समानय
(for 'गम्य'). K₁ D₁ T₁ 2 G₁ 3 M₁ तथा; D₁ M₂ 3 ततो
(for तदा). Some M₂ 3 वैन्यम् (for वैन्यम्). — ^b) M₁
चक्षेन (for राज्येन). — ^d) T₁ 3 मदीभृतम् (for महाद्यु-
तिम्).

28 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^a) S₁ K₂ 4 N₁ V₁
D₁ 2 अभिषिक्तो (for सोऽभि^ष). — ^b) S₁ K₁ 3-कोविदैः (for
-कोविदैः). — ^c) Some M₂ 3 आधिराज्ये (for आधि^र). K₂
om. राजा. N₁ 3 V₁ B₁ D₁ 2 D₁ T₁ तदा (N₁ V₁ 2 D₁ 3 था)
राज्ञां; D₁ तथा राजा; D₁ T₁ G₁ 3 M₁ महातेजा; T₁ G₁ 3
महाबाहुः (for तदा राजा). — ^d) Some M₂ 3 वैन्यः (for
वैन्यः).

29 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^a) S₁ D₁ परा-
जिताम्; K₂ G₂ M₂ 3 न र (M₂ विर रजिताम्; T₂ वै रजि-
ताम् (for [अ]परजिताम्). G₁ 3 चैव (for तस्य). K₂
corrupt; D₁ G₁ 3 पित्रा वि (G₁ 3 त्राप रजिताश्चैव; T₁ G₂ 3

अनुरागात्ततस्तस्य नाम राजेत्यजायत ॥ २९
आपस्तस्तम्भिरे तस्य समुद्रमभियास्यतः ।
पर्वताश्च ददुर्मागं ध्वजसङ्गश्च नाभवत् ॥ ३०
अकृष्टपत्न्या पृथिवी सिध्यन्त्यन्नानि चिन्तया ।
सर्वकामदुघा गावः पुटके पुटके मधु ॥ ३१
एतस्मिन्नेव काले तु यज्ञे पैतामहे शुभे ।
स्रतः सुत्यां समुत्पन्नः सौत्येऽहनि महामतिः ॥ ३२
तस्मिन्नेव महायज्ञे जज्ञे प्राज्ञोऽथ मागधः ।
पृथोः स्तवार्थं तौ तत्र समाहृतौ महर्षिभिः ॥ ३३
तावचुर्कूपयः सर्वे स्तूयतामेप पार्थिवः ।

M₁ पित्रा पराजिताश्चैव; T₁ G₁ पित्राभिरजिताश्चैव. — ^b) D₁
सुरक्षिता (for [अ]नुरजिता). — ^c) B₁ D₁ तु तत् (for
ततम्). — ^d) B₁ राज (for नाम). G₂ [अ]भ्यस्यत (for
[अ]जायत). B₁ (marg.) रामराज्येभ्यभाषत (sic).

30 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^a) K₂ संलम्भिरे;
D₁ च लम्भिरे (for तल्लम्भिरे). K₂ N₂ 3 V₁ 3 D₁ 2 2
T₁ 2 4 G₁ 3 M₁ 3 चास्य; M₂ चास्य (for तस्य). S₁ K₁ D₁
T₁ G₁ भापः संलम्भिरे चा K₁ चा स्य. — ^d) S₁ (before
corr. as in text) K₂ N₁ V₁ B₁ D₁ T₁ G₁ 2 4 5 ध्वजसङ्गश्च
(for 'सङ्गश्च').

31 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^b) N₁ D₁ D₁ T₁
G₁ 3 सिध्यन्ति (for सिध्यन्ति). — ^c) N₁ V₁ D₁ G₂ M₂ 3
सर्वा (for सर्वे). V₂ (sup. line, as in text) D₁ दुग्धा (for
दुघा). B₁ गाश्च (for गावः). — ^d) * C₂ 3 पुटके पुटके
प्रतिपन्नम् । सर्वे वृक्षा मधुमन्त्र इत्यर्थः । *

32 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^a) K₂ 4 N₁ 3 V₁ 3
D₁ 2 3 T₁ 3 समभवत् (for समुत्पन्नः). N₁ 3 सूतः सौत्यां सम-
भवत्. * C₂ 3 सूतो लोमहर्षणः पौराणिकः सुत्यां सुत्याणां सोमा-
भियं क्रियमाणेऽहनि सुत्यादिना समुत्पन्नः । अग्निकुण्डादिति
शेषः । "अग्निकुण्डात्समुद्भूतः सूतो निर्मलमानसः" इति व्या-
सोक्तेः । * — ^d) D₁ सौत्ये हि; D₁ (also as in text)
सौत्येऽहनि (for सौत्येऽहनि). K₁ 3 D₁ D₁ महाद्युतिः (for
'मतिः').

33 M₁ missing (cf. v. l. 8). — ^b) K₂ जज्ञे राज्ञो;
V₂ B₁ D₁ यज्ञे प्राज्ञो; D₁ प्राज्ञो जज्ञे (by transp.). — ^c)
N₁ D₁ G₂ 3 M₂ 3 स्तवार्थे (for 'र्थ'). — ^d) K₁ 3 N₁ D₁
G₂ 3 M₂ 3 सुरर्षिभिः (for मह^{र्षि}).

34 M₁ missing (cf. v. l. 8). G₂ om. (hapl.) 34-35.
— ^b) K₂ G₂ M₁ एव (for एव). T₂ वै पृथुः (for

कर्मैतदनुरूपं वा पात्रं चायं नराधिपः ॥ ३४
तावच्चतुस्तदा सर्वास्तानृषीन्सूतमागधौ ।
आवां देवानृषींश्चैव प्रीणयावः स्वकर्मभिः ॥ ३५
न चास्य विद्रो वै कर्म न तथा लक्षणं यशः ।
स्तोत्रं येनास्य कुर्याव राजस्तेजस्विनो द्विजाः ॥ ३६
ऋषिभित्तौ नियुक्तौ तु भविष्यैः स्तूयतामिति ।
यानि कर्माणि कृतवानृधुः पश्चान्महाबलः ॥ ३७

पार्थिवः). T₁ G₁ स्तूयतामिति पार्थिवम्. — °) Ś₁ वै; K₂ च; D₁ D₂ T₂ M₁ वा (for वां). G₁ कर्मभित्तदनुरूपं वां (hypermetric). — °) D₂ T₂ G₁ M₁ पृथुश; T₂ यति (for पात्रं). K₂ D₁ वायं; D₂ चावः; T₁ चाय (for चायं).

35 M₁ missing (cf. v. 1. 8). G₂ om. 35 (cf. v. 1. 34). D₂ om. 35^{ab}. — °) K₁ D₁ तथा; D₂ T₁ G₁ M₁ ततः (for तदा). — °) Ś₁ K₁ M₂ वयं (for आवां). — °) Ś₁ K₁ प्रीणयाम (for 'यावः').

36 M₁ missing (cf. v. 1. 8). — °) Ś₁ विद्यते; K₂ D₁ M₂ विद्रो वै; B₁ विदुर्वै; D₂ विद्रि वै; D₂ s. s. T₁ G₂ M₁ विद्यते; G₁ विद्रि (for विद्रो वै). V₂ कार्यं (for कर्म). °) K₁ चास्य (for तथा). — °) विद्यते (for लक्षणं). — °) Ś₁ K₂ D₂ कुर्यावो; K₁ कुर्वन्ति; N₁ कुर्याम; N₂ V₁ D₁ D₂ कुर्वो वै; D₁ कुर्वति; G₁ कुर्यां वा (for कुर्याव). T₂ स्तोत्रं यदस्य कुर्वति (T₁ 'मो'). — After 36, T₃ ins. :

108*

ऋषयः ।

करिष्यते तु यत्कर्म चक्रवर्ती महाबलः ।

गुणा भविष्या ये चास्य नैरयं स्तूयतां नृपः ॥

37 M₁ missing (cf. v. 1. 8). — °) K₁ नैर; G₂ च (for ती). K₁ T₂ G₂ च; B₂ G₂ ती (for तु). — After 37^{ab}, T₃ ins. :

109* ती स्तुतिं चक्रनुर्युक्तं सूतमागधकौ नृपः ।

— °) M₂ वैम्यो (for पश्चान्). K₂ N₂ V₁ s. D₁ s. T₂ s. महामतिः; D₂ T₁ G₁ M₁ यशा (for 'बलः'). — After 37, N₂ V B₁ D₁ D₂ ins. :

110* सत्यवादानशीलोऽयं सत्यमंधो नरेश्वरः ।

श्रीमाज्ञैवः क्षमाशीलो विक्रान्तो दुष्टशासनः ॥

धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च दयावाग्निप्रभाषकः ।

मान्यमानयिता यज्ञा ब्रह्मण्यः साधुवत्सलः ।

समः क्षत्री च मित्रे च व्यवहारस्थितो नृपः ॥ [5]

[(L, 1) N₂ V₂ s. सत्यवान् (for 'वाग्'). D₁ D₂ सम- (for दान-). N₂ V₁ नराधिपः (for नरेश्वरः). — (L, 2)

हरिवंश—6

तदाप्रभृति त्रैलोक्ये स्तवेषु जनमेजय ।
आशीर्वादाः प्रयुज्यन्ते सूतमागधबन्दिभिः ॥ ३८
तयोः स्तवान्ते सुप्रीतः पृथुः प्रादात्प्रजेश्वरः ।
अनूपदेशं सूताय मगधं मागधाय च ॥ ३९
तं दृष्ट्वा परमप्रीताः प्रजाः प्राहुर्महर्षयः ।
वृत्तीनामेष वो दाता भविष्यति जनेश्वरः ॥ ४०
ततो वैन्यं महाराज प्रजाः समभिदुवुवुः ।

C 336
B I. 5. 44
P I. 5. 44

V₁ B₁ D₁ श्रीमान्मेवः; D₁ D₂ श्रीमान्मेवः (for श्रीमाज्ञैवः). V₂ मगधाय (for श्रीमाज्ञाय). — (L, 3) V₂ धर्मजेषु कृतज्ञेषु (for °). V₁ s. कृत- (for प्रिय-). D₁ भाषणः (for 'कः'). — (L, 4) V₂ मान्यो (for मान्य-). D₁ ब्रह्मण्यः सत्यसंगरः (for °). — B₁ om. line 5. — (L, 5) D₁ D₂ समः शान्त (D₁ 'मर्त्यो')श्च निर्यते (for °).]

38 M₁ missing (cf. v. 1. 8). — °) Ś₁ च नित्यं; N₁ M₁ हि नित्यं (for प्रभृति). K₁ 2. 4 N₂ 3 V₁ s. D₁ D₂ 2. 4 T₁ लोकैस्मिन्; T₂ लोकेषु (for त्रैलोक्ये). V₂ B D₂ D₂ s. ततः प्रभृति लोकेषु (V₂ D₂ D₂ s. 'कैस्मिन्'); D₂ T₁ 2 G M₁ ततः परं महाराज. — °) K₁ भूतेषु; N₂ V₁ सर्वेषु; D₂ T₁ 2 G M₁ 4 तमेत्य; T₂ स्थलेषु; M₂ तथैव (for स्तवेषु). — °) K₁ प्रदीयन्ते; T₂ प्रयुक्तैश्च (sic) (for प्रयुज्यन्ते).

39 M₁ missing (cf. v. 1. 8). — °) N₂ partly damaged; D₁ स्तवार्थे; T₂ स्तवस्तः; T₃ स्तवास्त (for स्तवान्ते). — °) I T₁ 2 G M₂ 4 जनेश्वरः (for प्रजे). — °) T₁ देशान् (for देशं). D₁ तज्जाय (for सूताय). — °) K₂ 4 N₁ D₁ D₂ T G₂ 4 M₃ मगधान्; D₂ G₁ s. s. M₂ 4 मागधान् (for मगधं).

40 M₁ missing (cf. v. 1. 8). — °) M₂ मुनयः (for परम-). — °) G₁ सर्वे (for प्रजाः). Ś₁ आहुर्; K₁ s. D₁ T₂ 4 आहुर् (for प्रा). N₁ V₂ D₂ T₁ 2 G₁ s. s. M₂ 4 मनीषिणः (for महर्षयः). — °) D₁ वै; D₂ T₁ 2 G₂ s. s. M₁ 4 नो (for वो). — °) K₂ 4 N₁ V₁ s. D₁ 2. 5 नरेश्वरः; K₂ B (marg.) D₁ न संशयः; V₂ B D₂ D₂ नराधिपः; M₂ s. महेश्वरः (for जने). — After 40, D₂ ins. :

111* तं प्रजाः पृथिवीनाथमुपतस्थुः क्षुधार्तिताः ।

ओषधीषु प्रनष्टासु तस्मिन्काले क्षराजके ॥

तमृचुस्तेन ताः पृष्टास्तत्रागमनकारणम् ।

प्रजा ऊचुः ।

क्षराजके नरश्रेष्ठ धरिण्या सकलौषधीः ।

प्रस्तास्ततः क्षयं यांति प्रजाः सर्वाः प्रजेश्वर ॥ [5]

त्वं नो वृत्तिप्रदो धात्रा प्रजापालो निरूपितः ।

देहि नः क्षुत्परीतानां प्रजानां जीवनौषधीः ॥

C 336
B. I. 5. 44
P. I. 5. 44

त्वं नो वृत्तिं विधत्स्वेति महर्षिवचगात्तदा ॥ ४१
सोऽभिद्रुतः प्रजाभिस्तु प्रजाहितचिकीर्षया ।
धनुर्गृह्य पृषत्कांश्च पृथिवीमार्दयद्वली ॥ ४२
ततो वैन्यभयव्रस्ता गौर्भूत्वा प्राद्रवन्मही ।
तां पृथुर्धनुरादाय द्रवन्तीमन्वधावत ॥ ४३
सा लोकान्ब्रह्मलोकादीन्गत्वा वैन्यभयात्तदा ।
प्रददर्शाग्रतो वैन्यं प्रगृहीतशरामनम् ॥ ४४
ज्वलद्भिर्निशितैर्बाणैर्दीप्ततेजसमच्युतम् ।
महायोगं महान्मानं दुर्धर्ममगैरपि ॥ ४५

41. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) D₁ तथा (for ततो). Some Mss. वैन्यं (for वैन्यं). N₂ V₁ D₁ T₁ महाराजं (for राजं). —^b) M₂ तमभि- (for समभि-). D₃ नुदुबुः (for दुदुबुः). D₃ T₁ G₁ M₁ प्रजास्ताः समाभि-द्रवन्; T₂ G₁ जनास्तमभिदुदुबुः. —^d) D₁ ततः; G₁ तथा (for तदा). T₃ महर्षिवचनं तथा.

42. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) B₂ ऽभिद्रुतः; D₁ ऽभिद्रुतः (for 'द्रुतः'). S₁ सोऽभिध्यायाय महमा; K₁ 'द्रुम्याय सहमा. * C₁ ऽभिद्रुतः प्रोत्साहितः । * —^b) S₁ प्रिय- (for 'हित-'). —^d) K₁ D₁ अ (K₁ आ) द्रवद्; D₁ T₁ M₂ अर्दयन् (for आर्दयद्).

43. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) Some Mss. वैन्य- (for वैन्य-). K₂ B₁ D₁ D₂ M₁ भयान (for भय-). —^b) K₁ भयान (for मही). —^d) M₁ अनुधावन् (for अन्वधावन्).

44. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^b) T₁ G₁ गता (for गत्वा). Some Mss. वैन्य- (for वैन्य-). K₂ N₂ V₁ B₂ D₃ D₁ D₂ D₃ ततः (for तदा). —^c) K₂ N₂ V₁ D₁ D₂ सा ददर्श; D₁ T₁ G₁ M₁ ददर्शय (for प्रददर्श). Some Mss. वैन्यं (for वैन्यं). T₃ साग्रतो ददर्शो वैन्यं. —^d) K₂ D₁ M₂ समाग्रतः; K₁ संगृहीतः; N₂ V₁ समागणः; V₂ समाकुलः; D₁ सम्यगात्तः; D₁ समाहितः; T₃ समासक्तः (for प्रगृहीत-). D₁ M₁ उपात्तधनुं तदा; T₁ G₁ उपात्तधनुं (T₁ G₁ शर) मन्त्रिकान्.

45. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) K₂ N₂ V₂ D₃ D₁ T₁ G₁ M₂ विशिखर (for निशिखर). D₁ ज्वलद्भिर्निशितैः पाणी. —^b) K₁ अन्वितम्; N₁ अच्युतः; D₁ उच्यतम् (for अच्युतम्).

46. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) D₁ तदा; D₁ च सा; T₁ परि- (for तु सा). —^b) Some Mss. वैन्यम् (for वैन्यम्). K₂ D₃ [अ]भ्यपद्यन् (for [अ]भ्य-). —^d) K₂ 1

अलभन्ती तु सा प्राणं वैन्यमेवान्वपद्यत ।
कृताञ्जलिपुटा भूत्वा पूज्या लोकैस्त्रिभिः सदा ॥ ४६
उवाच वैन्यं नाधर्मं स्त्रीवधे परिपश्यसि ।
कथं धारयिता चासि प्रजा राजन्विना मया ॥ ४७
मयि लोकाः स्थिता राजन्मयेदं धार्यते जगत् ।
मत्कृते न विनश्येयुः प्रजाः पार्थिव विद्धि तत् ॥ ४८
न मामर्हसि हन्तुं वै श्रेयश्चेत्तं चिकीर्षसि ।
प्रजानां पृथिवीपाल शृणु चेदं वचो मम ॥ ४९
उपायतः समारब्धाः सर्वे सिध्यन्त्युपक्रमाः ।

लोके (for लोकैस्). N₂ V₁ B₂ D₃ D₁ T₁ M₂ तदा; V₂ D₁ T₁ G₁ तथा (for सदा).

47. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) V₂ B₂ D₃ M₂ चैनं; Some Mss. वैन्यं (for वैन्यं). K₂ मा (for न). N₂ D₁ T₁ G₁ अ'धर्म्यं (for 'म'). —^b) S₁ B₁ स्त्रीवधे (for 'धे'). K₂ N₂ V₁ B₂ D₃ D₁ T₁ स्त्रीवधे (K₂ 'धे') कर्तुमर्हसि. —^c) G₁ करं (for कथं). T₁ वापि (for चासि). —^d) V₂ D₁ D₂ T₁ G₁ M₂ मया विना (by transp.). T₁ विना प्रभो. K₂ N₂ V₁ B₂ D₃ T₁ M₂ मया राजन्विना (D₁ विना) प्रजा.

48. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) K₁ D₁ स्थिरा राजन्; T₁ G₁ च राजेन्द्र (for स्थिरा राजन्). —^b) K₂ N₂ V₁ B₂ D₃ D₁ T₁ G₁ ये (for 'इह'). —^c) K₂ N₂ V₁ B₂ D₃ D₁ T₁ G₁ मद्दिनाशं (for मत्कृते न). K₂ विनश्यन्ति (for 'इयेयुः'). S₁ D₁ (marg.) मत्कृते च विनश्यन्ति; K₁ D₁ मद्दिनाशं विनश्यन्ति. —^d) D₁ G₁ विद्धि ताः; D₁ वर्धिता; M₁ वर्धन (for विद्धि तन्). S₁ K₁ D₁ (marg.) विद्धि पार्थिव पार्थिवाः.

49. M₁ missing (cf. v. l. 8). —^a) S₁ K₂ B₁ D₃ वै हन्तुं (by transp.); M₂ हन्तुं त्वं. K₁ D₁ न त्वमर्हसि मां हन्तुं. —^b) K₁ T₁ त्वं चेत् (by transp.); D₁ ते त्वं; T₂ G₁ M₁ च त्वं. —^c) G₂ om. (hapl.) 49^d-52^c.

50. M₁ missing (cf. v. l. 8). G₂ om. 50 (cf. v. l. 49). K₁ 2, 2 (marg.), 1 N₂ 3 V B D (except D₃) repeat 50 after 6. 7^{ab}. —^a) T₂ G₁ समारब्धाः (for 'रब्धाः'). — After 50^{ab}, T₁ ins.:

112^a तस्माद्दुःखम्युपायं ते नं कुरुन्व यदीच्छसि ।
— T₂ 1 G₁ 1 repeat 50^{cd} after 6. 7^{ab}. —^c) V₂ (first time) B₂ (second time) येन पश्य (by transp.); D₁ (first time) पश्य तेन; D₂ (second time) यत्त येन. B₁ (second time) [अ]र्ह (for त्वं). —^d) K₁ (second time), 2

उपायं पश्य येन त्वं धारयेथाः प्रजा नृप ॥ ५०
हत्वापि मां न शक्तस्त्वं प्रजानां पोषणे नृप ।
अभभूता भविष्यामि यच्छ कोपं महाद्युते ॥ ५१
अवध्याश्च स्त्रियः प्राहुस्तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।

सत्त्वेषु पृथिवीपाल न धर्मं त्यक्तुमर्हसि ॥ ५२
एवं बहुविधं वाक्यं श्रुत्वा राजा महामनाः ।
कोपं निगृह्य धर्मात्मा वसुधामिदमब्रवीत् ॥ ५३

इति श्रीहरिवंश पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

६

पृथुर्वाच ।

एकस्मार्थाय यो हन्यादात्मनो वा परस्य वा ।

बहून्वे प्राणिनो लोके भवेत्तस्येह पातकम् ॥ १
मुखमेधन्ति बहवो यस्मिंस्तु निहते शुभे ।

C 350
B 1. 6. 2
P 1. 6. 2

(both times), 3 (marg.; second time), 4 (both times)
Ñs V B2, 3 Dn Ds Di, 2 (all second time), 3, 4, 5 (last
two both times), 6 (second time) Ti, 1 (second
time), 3, 4 (both both times) G1, 4 (both second time)
प्रजाः इमाः; Ñ1, 2 (both times) V B Ds (all first
time) प्रजामिमाम्; Di, 2 (both first time) इमाः प्रजाः
(for प्रजा नृप); B1 (second time धारयेयमिमा प्रजाः).

51 M1 missing (cf. v. l. 8). G2 om. 51 (cf. v. l. 49). S1 om. (hapl.) 51^{ab}. — ^a) K1, 4 Ñ1 Dn Ds (for 51). P. 4
न समर्थस् (for मां न शक्तस्). D1 हत्वा हि न समर्थस्त्वं.
— ^b) Ti G1 पालने; T2, 1 पोषणे (for पो). K2, 1 Dn प्रजा
धारयितुं नृप; D6 T2 G1, 2, 3 M1 प्रजानां परिपालने. — ^c)
S1 K1 Ñ1, 3 V2, 3 B1, 1 Ti, 1 G1 अनुभूता (for अभ).
D2 M1 भविष्यति (for 'प्यामि). — ^d) G1 कोपं (for
कोप). K2, 4 V3 B1 D1 M1 महामने (for 'द्युते).
— After 51, T2 ins. :

113*

पृथु. ।

आत्मबोधबलेनेमा धारयिष्याम्यहं प्रजाः ॥

ततः प्रणम्य वसुधा तं भूयः प्राह पार्थिवम् ।

52 M1 missing (cf. v. l. 8). G1 om. 52^{ab} (cf. v. l. 49). — ^a) K2 वा (for च). D1 [अ]प्याहुस् (for
प्राहुस्). S1 K1, 3 V2 B Ds अवध्यां च स्त्रियं प्राहुस्. — ^b)
Ñ2 गतास्त्रियः; V2 B2 गतामपि; Ds M1 गता अपि (for
गतेष्वपि). — ^c) K2 Ñ2, 3 V1, 2 B1 D1, 3 T1 M1 सर्वेषु;
D2 सत्त्वे च; Ti सत्त्वेन (for सर्वेषु). — ^d) D6 T2, 3 G
M2, 4 हातुम् (for त्यक्तुम्). V3 नाधर्मं कर्तुमर्हसि.

53 M1 missing (cf. v. l. 8). — ^a) K1 B2 (marg.
as in text) राजन् (for राजा). — After 53^{ab}, D6 T G
M1 ins. ?

114* चिन्तयित्वा बहुविधं प्रजानां हितकाम्यया ।

[T1 चिन्तयित्वा (for चिन्त)].

--- A T1 नियम्य (for निगृह्य). T3 निगृह्य कोपं धर्मात्मा.

Colophon missing in M1. — Mention of the
T1, 1 K Ñ1 Dn Ds. — Mention of Khila: K Ñ V
B Dn Ds Di, 2, 3. — Adhy. name: V2 पृथिवीवाक्यम्-4
V B Ds D2 : पृथुपाख्यानम्; D3 T2 G1 पृथुचरितम्; D6
G1 M1 वैन्योत्पत्तौ वसुधावाक्यम्; T4 वैन्योत्पत्तिः.
Adhy. no. (figures, words or both): K1 4; K3 Ñ3
V1, 3 B Dn Ds Di, 2, 3, 4, 6 T G1-3, 5 M2-4 5; D3 6.
Śloka no. K1 Dn Ds D2 54; D4 53.

6

--- This adhy. is missing in M1 (cf. v. l. 5, 8).

1 S1 वैन्यः (for पृथुर्). — ^a) Ñ2 [अ]र्थे हि; V3 [अ]र्थे
च; D1 [अ]र्थे तु (for [अ]र्थाय). — ^b) K1, 3 V3 च; D4 ह
(for the second वा). — ^c) K2 Ñ2, 3 V B Ds Di, 2, 3
वा; D तु (for वै). K2, 2 होको; Ñ2, 3 Dn वैक; V1, 3
B1, 1 D1, 1 अर्थकं; V2 B1 D1 स्येकं; D3 T2, 1 भद्रे (for
लोके). N1 M1 बहूनि प्राणिनोऽप्येकं (M3 'व'); D6 T1, 2 G
M1 बहूनि सप्तान्येकं वा; M2 सुबहून्प्राणिनोऽप्येकं. — ^d)
Ñ1 ह; D2 न; Ti हि; G1, 1 M1 [ए]व (for [ह]ह).

2 K1 om. (hapl.) 2. G1 reads 2 twice. — ^a) S1
(cf. l. 1) दुःखम् (for सुखम्). — ^b) D2 च (for तु).
K1 Dn T1 सति; C5 शुभे (for शुभे). C3 : नशुभे
इति च्छेदः । * — ^c) S1 नास्त्यशुभे; K1, 3 Dn शुभे
नास्ति; D नास्ति धरे; Ds धरे नास्ति; Ti G1, 5 नास्ति हन्तुः
(G1 हन्तुः; G1 हन्ते) (for नास्ति भद्रे). V2 T3 तस्मिंस्तु निहते
भद्रे; G2 तस्मिन्नास्ति हते भद्रे. — ^d) K1 D4 बोधः; K3, 4
Ñ1 B Dn D1, 1 T1, 3, 4, G1-4 M1 बोधः; V2 नैव (for
नोप). After 2, Dn D3 T3, 4 ins. :

115* एकस्मिन्मय निधनं प्रापिते दुष्टकारिणि ।

C 350
B I. 4. 2
F T. 6. 2

तस्मिन्हते नास्ति भद्रे पातकं नोपपातकम् ॥ २
सोऽहं प्रजानिमित्तं त्वां हनिष्यामि वसुंधरे ।
यदि मे वचनं नाद्य करिष्यसि जगद्धितम् ॥ ३
त्वां निहत्याद्य बाणेन मच्छासनपराशुखीम् ।
आत्मानं प्रथयित्वाहं प्रजा धारयिता स्वयम् ॥ ४
सा त्वं शासनमास्थाय मम धर्मभृतां वरे ।
संजीवय प्रजाः सर्वाः समर्था इति धारणे ॥ ५
दुहितृत्वं च मे गच्छ तत एनमहं शरम् ।
नियच्छेयं त्वद्वर्धार्थमुद्यतं घोरदर्शनम् ॥ ६

बहूनां भवति क्षेमं तत्र पुण्यप्रदो वधः ॥

[(L. 2) D3 क्षेमस् (for क्षेम) .]

3 °) Ś1 Ō2 D91 त्वा (for त्वां) . -- °) Ō2 वसुंधराम् .
— °) V2 M2 वचनान् (for 'ने') .

4 °) Ś1 K4 V3 आशु; K1, 3 Dn तु (for [अ]द्य) .
— °) Ō2 V1 आत्मानं प्रथयिष्यामि; T2, 4 आत्मयोगप्रभावेन .
— °) K3 Pn चिरम् (for स्वयम्) .

5 °) G4 आपद्य; M4 आशाय (for आस्थाय) . — °) T2 G1 धर्म; G3-5 वैष्णव (for मम) . K4 धर्मवतां (for 'भृतां') . Ś1 घरे (for वरे) . — °) D6 जीवयस्व (for संजीवय) . — °) G2 transp. हि and असि . D3 पोषणे (for धारणे) .

6 °) Ś1 मे वच्छ; D3 गच्छस्व (for मे गच्छ) . — °) D1 एतमहं; D6 T1 G2-4 M2 एवं महा; T2 G1 M1 एवं महा (for एनमहं) . — °) T1, 2 G1 नियच्छेह्यं (for 'च्छेयं') . D4 वधार्थम् (for त्वद्वर्धार्थम्) . — °) Ō2 उद्यतं (for उद्यतं) . Ō2 दर्शनम्; D6 T1, 2 G M1 रूपिणम् (for दर्शनम्) .

7 Ś1 K1 D3 T2 G1, 2-3 पृथिवी; B D5 M1 वसुधा;
D5 T4 वरा (for वसुंधरा) . — °) Ś1 K1, 3 Dn एवम् (for सर्वम्) . — After 7^{ab}, K1, 2, 3 (marg.) . Ō2, 3 V B D (except D3) repeat 5. 50 and T2-4 G1, 2 repeat 5. 50^{ab}.
— °) V2 transp. तु and मम . K1 Ō2 Dn2 D2-3 G2, 3 M2, 3 सं (for तं) .

8 °) K2 Dn D2 स्वं मां (by transp.) ; T1 मां तु; M1 मां च . — °) D3 वय (for यथा) . K1, 3 Dn [अ]भिसम्माने; K2, 4 Ō2 V2 B1, 3 D2 विस्पन्द; T2-4 G1, 2-3 M1 निष्पन्द (for विस्पन्द) . — °) D2 T2 G1 आवये (D2 वे;) ; D3 वन्; T2, 4 व (for वेत्) .

9 °) N (except Ś1 D5) T G M2 शैलाम् (for शिलाः) .
— °) K1, 3 तलो; Dn नृपो; D6 T1, 2 G M1 पृथुर (for

वसुंधरोवाच ।

सर्वमेतदहं वीर विधास्यामि न संशयः ।

वत्सं तु मम तं पश्य क्षरेयं येन वत्सला ॥ ७

समां च कुरु सर्वत्र मां त्वं धर्मभृतां वर ।

यथा विष्णुन्दमानं मे क्षीरं सर्वत्र भावयेत् ॥ ८

वैशंपायन उवाच ।

तत उत्सारयामास शिलाः शतसहस्रशः ।

धनुष्कोट्या तदा वैन्यस्तेन शैला विवर्धिताः ॥ ९

न हि पूर्वविसर्गे वै विषमे पृथिवीतले ।

तदा). Some Mss. वैष्णवस् (for वैष्णवस्) . — °) Da तदा (for तेन) . Da T2 G1, 3 विवर्धिताः; T1 G1 निवर्धिताः; M4 विवर्धिताः (for 'र्धिताः') . — After 9, K Ō2, 3 V B D T2-4 G M3 ins. :

116* पृथुवैन्यस्तदा राजा महीं चक्रे ममां ततः ।

मन्वन्तरेऽवनीनेषु विषमामीदृमुंधरा ॥

स्वभावेनाभवन्मस्या समानि विषमणि च ।

वाधुषस्यान्तरे पूर्वमामीदेवं तदा किल ॥

[K1 om. line 1. — (L. 1) Some Mss. वैष्णवस् (for वैष्णवस्) . T2 यदा; D2 T2 G1, 3 तथा (for तदा) . K2 Dn चक्रे; D2 राजन् (for राजा) . Da तन्म (for महीं) . K2 Dn राजा (for चक्रे) . D2 महीम् (for ततः) . T2, 4 G1 समां चक्रे महीं ततः (for °) . — K1 reads lines 2-4 on marg. — (L. 2) K1 वाधुषःसाद; K2 वक्राया; Dn वक्राया; G1 विषम (for विषम) . — (L. 3) K1 V2 B2 (marg. as above) . 3 [अ]भ्याभवन् (submetric); K2 D2 T2, 4 [अ]भ्याभवन्; Ō2 [अ]भ्याभवन्; Dn M1 [अ]भवन्-वस्याः; D2 [अ]भ्याभावन्; T2 G1 स्वाभावन्; G2-3 [अ]भ्याभवन् (for [अ]भवन्मस्याः) . Ō2 प्रभावेनाभ्याभवन्; V1 प्रभावेनाभावन्; Dn मस्याः स्वभावाद्भवत् (for °) . — (L. 4) B1 पुरा; D2 तथा (for तदा) .]

10 °) Dn वदुः; G2 तर्हि (for न हि) . T1 पूर्व (for पूर्व) . D2 विसर्गेषु (for 'र्गे वै') . — °) V2 धरणी (for पृथिवी) . — °) K2 D2 पुराणां वै; D2 ज्ञानां; D2 G2, 3 ज्ञां च (for 'ज्ञां वा') . — °) D2 च (for वा) . Ś1 K1, 3 Dn D2 T2 तथाभवन्; Ō1 V2 B1, 3 D2 [अ]भवन्तदा (by transp.) . D2 प्रामाणां च कृतकदा; T2, 3 राजाणां च तथाभवन् .

11 °) Ō2 V1, 3 सत्यानि (for सं) . K1, 2, 4 B1 Dn D2 G1 गोरक्षः; Ō1 D2, 3, 6 M1 क्षा; D2 गोरक्षा; T1 गोरक्षी (for 'क्ष्व') . — °) M1 कुक्षी (for कुक्षिर्) . — After 11^{ab}, K1 (marg.) . 2-4 Ō2, 3 V B D T2, 4 ins. :

प्रविभागः पुराणां वा ग्रामाणां वा तदाभवत् ॥ १०
न सस्यानि न गोरक्ष्यं न कृषिर्न वणिक्पथः ।
वैन्यात्प्रभृति राजेन्द्र सर्वस्यैतस्य संभवः ॥ ११
यत्र यत्र समं त्वस्या भूमेरासीत्तदानघ ।
तत्र तत्र प्रजाः सर्वा निवासं समरोचयन् ॥ १२
आहारः फलमूलानि प्रजानामभवत्तदा ।
कृच्छ्रेण महता युक्त इत्येवमनुशुश्रुम् ॥ १३
संकल्पयित्वा वत्सं तु मनुं स्वायंभुवं प्रभुम् ।
स्वे पाणौ पुष्यव्याघ्र दुदोह पृथिवीं ततः ॥ १४
सस्यजातानि सर्वाणि पृथुर्वैन्यः प्रतापवान् ।

तेनाग्नेन प्रजास्तात वर्तन्तेऽद्यापि नित्यशः ॥ १५
ऋषिभिः श्रूयते चापि पुनर्दुग्धा वसुंधरा ।
वत्सः सोमोऽभवत्तेषां दोग्धा चाङ्गिरसः सुतः ॥ १६
बृहस्पतिर्महातेजाः पात्रं छन्दांसि भारत ।
क्षीरमासीदनुपमं तपो ब्रह्म च शाश्वतम् ॥ १७
ततः पुनर्देवगणैः पुरंदरपुरोगमैः ।
काञ्चनं पात्रमादाय दुग्धेयं श्रूयते मही ॥ १८
वत्सस्तु मघवानासीदोग्धा तु सविता विभुः ।
क्षीरमूर्जस्करं चैव येन वर्तन्ति देवताः ॥ १९
पितृभिः श्रूयते चापि पुनर्दुग्धा वसुंधरा ।

C 373
B 1. 6. 24
P 1. 6. 24

117* नैव सस्यानृतं तत्र न लोभो न च मय्यरः ।

वैवस्वनेऽभरे तस्मिन्सांप्रते समुपस्थिते ॥

[L. 1) D₁ [ए]व (for [ए]र). K₁ V₁ सस्यानृते (for 'नृत').
D₂ तात; D₃ ० नैव (for तत्र). T₁ न वै सस्यानृते नैव (for 'नृत').
V₂ [ए]व लोभो न (for लोभो न च). -- (L. 2) K₁ ३ यत्र;
B₁ D₁ D₂ D₃ T₁ चास्मिन् (for तं). K₁ २, ४ D₁ २, २,
४, ५ T₁ सांप्रते (for 'ते').]

-- ०) Some Mss. वैष्यान् (for वैम्यान्). -- १) G₁ [ए]-
वास्य (for [ए]नस्य).

12 ०) S₁ तत्र (for the second यत्र). N₂ D₁ ३ T₁
G₁ ३ M₁ समं तस्या; D₂ ३ समत्वं स्यात् (D₃ तु); T₂ ३ समत्वं
च (for समं त्वस्या). -- १) S₁ K₂ D₁ इहानघ; D₂ नराधिप
(for तदानघ). -- २) K₂ V₁ T₁ स्- (for नि-).

13 ०) S₁ K₁ ३ आहारः; G₁ ३, ५ 'रा' (for 'र'). -- १) T₂
G₁ प्रजानामभवत्तदा. -- ०) S₁ K₁ ३ D₁ नित्यम्; N₂ २
D₂ ३ T₁ G₁ ३, ५ M₁ युक्तम्; N₂ V₁ D₁ M₂ ३ युक्ता (for
युक्त). -- २) S₁ परि- (for अनु-). K₁ D₂ D₃ ३, ५, ६ T₁ ४
G₁ ३ M₁ ३ शुश्रुम् (for 'म'). G₂ इत्येतदनुशुश्रुम्.

14 ०) K₂ ४ V₁ D₂ स (for स्-). D₂ न वत्स (for वत्सं
तु). -- १) T₂ G₁ M₂ ४ स्वायंभुवं (for स्वायंभुवं). N₂ V₁
प्रभुः (for प्रभुम्). -- ०) K₁ ३ N₂ ३ D₁ D₂ ४ T₁ ४ M₁
स्व- (for स्वे). S₁ भेदो; K₁ ३ D₁ D₂ भेदः; D₃ व्याघ्रो
(for व्याघ्र). B₂ D₂ T₁ ३ G₁ M₁ स्वे पा (G₁ M₁ स्वपा)णौ
पृथिवीं तां तु (B₂ T₂ G₁ तात). -- २) N₂ ३ V₁ D₁ ५ T₂ ४
पृथुः; V₂ ३ प्रभुः; B₁ भूप (for ततः). D₂ T₁ ३ G₁ M₁
दुदोह स नराधिपः.

15 ०) V₁ ३ वत्स (for सस्य-). M₁ तत्र जातानि सस्यानि.
-- १) D₂ (marg. as in text) प्राणावृषिः; some Mss.
शुश्रुवः (for 'न्यः'). -- V D₁ ३ ins. after 15^{ab}; D₂

after 15 :

118* सस्यानि तेन वै दुग्धा वैन्येनेयं वसुंधरा ।

[V₁ ३ दुग्धा वै (by transp.); V₂ दुग्धानि. Some Mss.
वैन्येन. V₁ च; V₂ [ए]व (for [इ]यं). D₁ २ वैन्येनेह महा-
त्मना (for 'ह').]

-- ०) G₁ ५ ततो (for तेन). M₂ ३ तेन (for [अ]ग्नेन). K₁
N₂ ३ V D₁ २, ४, ५ T₂ G₁ ५ M₂ सर्वा; G₁ तावद्; M₃ ते वै
(for तात). T₁ ततस्तेन प्रजाः सर्वा. -- १) B D₁ D₂ D₁ २
T₁ G₁ सर्वशः (for नित्यशः). S₁ D₂ G₂ ५ M₂ ४ वर्तयन्त्यद्य
(D₂ M₁ न्तेऽद्य) सर्व (S₁ नित्य)शः; K₁ T₂ ४ वर्तयन्तेऽद्य
(K₁ न्तेऽद्य) नित्यशः; T₂ G₁ वर्तन्ते चाद्य सर्वशः.

16 ०) N₂ प्रयतेश् (for श्रूयते). T₁ [ए]व (for [अ]पि).
-- १) K₁ N₂ ३ V₁ २ B D₂ D₁ ३, ५, ६ T₂ G₁ M₂ ३ तु
(for च). V₂ तथा; T₁ स्मृतः (for सुतः).

17 ०) D₂ ६ T₁ २ G₂ ४, ५ M₁ बृहत्तेजाः (for महातेजाः).
-- १) G₁ पर्ण (for पात्रं). K₁ (sup. lin. as in text)
चाभवत् (for भारत).

18 ०) T₁ ततः (for ततः). K₁ ३ D₁ G₁ पुनर्देवगणैः
सर्वैः.

19 १) S₁ K₁ ३ V₁ D₁ T₂ ४ G₂ ४ च (for तु).
K₁ ३ N₂ ३ V₁ B D₁ D₂ D₃ T₂ G₁ ५ M₃ प्रभुः; V₂ स्वयम्;
G₁ भुवि (for विभु). -- ०) K₂ D₂ ३ ऊर्जस्वले (for 'स्कर').
D₂ T₁ २, ४ G₁ M₁ लोके (for चैव). K₂ क्षीरमूर्जस्वरं तोयं;
T₂ तत्क्षीरमसृतं चैव. -- १) G₂ वर्धन्ति (for वर्तन्ति). T₂
G₁ तेन वर्धन्ति देवताः; Bom. and Poona eds. वर्तन्ते येन
देवताः.

20 ०) B D₂ दुग्धा; D₂ वापि (for चापि). -- १) B
D₂ देवी (for दुग्धा). -- २) K₃ वामितः; D₁ वामित-
(for अं).

C 373
B 1. 6. 24
F 1. 6. 24

राजतं पात्रमादाय स्वधाममितविक्रमैः ॥ २०
यमो वैवस्वतस्तेषामासीद्वत्सः प्रतापवान् ।
अन्तकश्चाभवद्दोग्धा कालो लोकप्रकालनः ॥ २१
नागैश्च श्रूयते दुग्धा वत्सं कृत्वा तु तक्षकम् ।
अलाबुपात्रमादाय विषं क्षीरं नरोत्तम ॥ २२
तेषामैरावतो दोग्धा धृतराष्ट्रः प्रतापवान् ।
नागानां भरतश्रेष्ठ सर्पाणां च महीपते ॥ २३
तेनैव वर्तयन्त्युग्रा महाकाया महाबलाः ।
तदाहारास्तदाचारास्तद्वीर्यास्तदपाश्रयाः ॥ २४
असुरैः श्रूयते चापि पुनर्दुग्धा वसुंधरा ।

21 ^a) K1.3 योऽसौ; T1 ततो (for यमो). — ^d) D3 लोकालोक- (for कालो लोक-). T2 (sup. lin.) प्रकालकः; T1 अतापनः (for प्रकालनः). T1 कालो लोकभृतानलः.

22 ^a) D1.2 तु (for च). — ^b) D3 transp. वत्सं and कृत्वा. B3 वासुकिम् (for तक्षकम्). — ^c) K3 Ña V B1.2 Dn3 D3.5 T1 M3 अलाबु (for 'बु-'). — ^d) T2-4 G2.4 विष- (for विषं).

23 ^a) D3 इरावतो (for ऐरावत-). — ^c) K4 Ña.3 V D1.2.4.5 कौरव- (for भरत-). — ^d) K4 Ña.3 V D1.2.4.5 T G1.3-4 महायुते (for महीपते).

24 ^a) S1 K1.3 Dn T1 ने (for [ए]व). — ^b) D3 दण्डकाया (for महा-). S1 K1.3 B3 Dn D विषोल्बगा. (for महाबलाः). — ^c) G2 तदाकाराम् (for 'हागम्'). D3 तदा-धारासः; D3 G1.3 तदा G2.4 धारास (for तदाचारासः). T2 तथाहारान्थाकाराम्; T3 तथाकारान्थाहाराम्. — ^d) S1 तद्वीर्यास्तदपाश्रयाः; K1.3 Ña V2 B1.3 Dn1 D1.2.4.5 T2-4 G M3 'लुदुपाश्रयाः; D1.3 'मे (D1.3 'मु) तदाश्रयाः.

25 T1 om. (hapl.) 25^a 30^b. — ^d) N (except N1) T-4 G M3 मायाः. Some Mss. निबर्हणीम् and निबर्हिणाम् (for 'हणीः).

26 T1 om. 26 (cf. v. 1. 25). — ^a) D3 विरोचनस् (for विरो-). K3 B3 Dn D3 M3 च (for तु). Some Mss. प्राह्मादिर्. — ^c) K1 सम्यग्; T2 4 G1 वृत्राः; M3 तथा (for ऋत्विग्). D3 मूर्धा तु (for द्विमूर्धा). — ^d) Ña V1 D3.5 T2.4 G1.2.4.5 M3.4 अभृद् (for मधुर). * C3: मधुरैव दैत्यानामृत्विक्. स एव द्विमूर्धा. *

27 T1 om. 27 (cf. v. 1. 25). — ^a) S1 K1.3 D3 T2.3 G1.5 त एने; D3 तयैने; G1 तमेते; M3 तवेते (for तयैने). K3 ते मायामुपजीवन्ति. — ^b) K1 Ñ1.3 V2 B3

आयसं पात्रमादाय मायाः शत्रुनिबर्हणीः ॥ २५
विरोचनस्तु प्राह्मादिर्वत्सस्तेषामभूत्तदा ।
ऋत्विग्द्विमूर्धा दैत्यानां मधुर्दोग्धा महाबलः ॥ २६
तयैते माययाद्यापि सर्वे मायाविनोऽसुराः ।
वर्तयन्त्यमितप्रज्ञास्तदेषाममितं बलम् ॥ २७
यक्षैश्च श्रूयते राजन्पुनर्दुग्धा वसुंधरा ।
आमपात्रे महाराज पुरान्तर्धानमक्षयम् ॥ २८
वत्सं वैश्रवणं कृत्वा यक्षैः पुण्यजनैस्तथा ।
तेन ते वर्तयन्तीह परमर्षिस्त्वाच ह ॥ २९
राक्षसैश्च पिशाचैश्च पुनर्दुग्धा वसुंधरा ।

D31 D1.2.3 मायाविदो (for 'विनो). D3.4 सर्वमायाविदो-ऽसुराः. — ^c) M3.5 [भ]नूत- (for [भ]मित-). — ^d) M3 अनृत- (for बमित-).

28 T1 om. 28 (cf. v. 1. 25). — ^a) S1 K1 दुग्धा; K3 Ña B1 तान्; D3 M3.3 चापि (for राजन्). — D3 repeats 28^b after the second occurrence of 29^b. — ^b) S1 तान्; K1 राजन् (for दुग्धा). — ^c) K1 आमपात्रे (for 'पात्रे). — ^d) M3 अन्तर्धानं पुराक्षयम्.

29 T1 om. 29 (cf. v. 1. 25). D3 reads 29^{ab} twice. — ^b) Ña V1 B3 D3 D1 T2.4 G2.4 तदा; D3 (second time) वैव (for तथा). K1 D3.4.5 (first time) दोग्धा तु (K1 D3 च) धनदः प्रभुः. — After the second occurrence of 29^b, D3 repeats 28^b. K2 Ña.3 V B Dn D3 D1.6 T2-4 G M3 ins. after 29^{ab}; D3 after the repetition of 28^b.

119^a दोग्धा रजतनाभम्पु पिता मणिवरस्य वः ।

यश्चायमजो मरुतेजास्त्रिशीर्षः सुमहानपाः ॥

[L. 1) K3 वैव स्व-; D3 वैव स्व-; G2 राजत- (for र-), Ña व (for न). D3.4 T2 G2.5 मणिवरस्य-; T2.6 'मयस्य (for 'वस्य. — (L. 2) K2 V2 B2 G2.4.5 यश्चायमजो; G2 यश्चायमजो (for यश्चायमजो). V2 D3 त्रिशीर्षः म-; T2 G1 त्रिशीर्षस्तु; G2-5 त्रिशीर्षः (G2 'स्तु) (for त्रिशीर्षः तु-).]

While D1 ins. after 29^{ab}:

120^a दोग्धा तु धनदः स्वामिञ्चैव तैश्च वसुंधरा ।

— ^c) Ñ1 G2 वै; G2 [ए]व (for ते). B1.3 D3 D3.6 T2-4 G1.2.4.5 M3-4 [ह]नि; B2 D3 [उ]ग्रा (for [ह]ह). — ^d) T2 G1 महर्षिभिर् (sic) (for परमर्षिर्). K3 Dn तदेवा परमं बलम्; B2 D3 उपक्रमपरावणाः.

30 T1 om. 30^{ab} (cf. v. 1. 25). S1 om. 30^{ab}; K1

शावं कपालमादाय प्रजा भोक्तुं नरर्षभ ॥ ३०
 दोग्धा रजतनाभस्तु तेषामासीत्कुरुडह ।
 वत्सः सुमाली कौरव्य क्षीरं रुधिरमेव च ॥ ३१
 तेन क्षीरेण रक्षांसि यक्षाश्चैवामरोपमाः ।
 वर्तयन्ति पिशाचाश्च भूतसंघास्तथैव च ॥ ३२
 पद्मपत्रे पुनर्दुग्धा गन्धर्वैः साप्सरोगणैः ।
 वत्सं चित्ररथं कृत्वा शुचीन्गन्धान्नरोत्तम ॥ ३३
 तेषां च सुरुचिस्त्वामीदोग्धा भरतसत्तम ।
 गन्धर्वराजोऽतिबलो महात्मा सूर्यसंनिभः ॥ ३४
 शैलैश्च श्रूयते दुग्धा पुनर्देवी वसुंधरा ।

reads it on marg. — °) K1 D1, 1 T2, 1 C5 नैशः; K2, 1 V2 (marg.) नारः; B1 T1 G1, 1 M1 पात्रं; M1 दारः; M2 निजं (for शावं). ३१ C5 नैशः निशायां गृहीतम् । — °) K1, 2, 4 N2 V2 D1, 4 प्रजां (for प्रजा); K1 V2 B1 (marg. as in text), 3 Dn D2, 1 D3 T1 M1 नराधिप (for नरर्षभ).

31 °) D1, 6 G2 राजनः (for रं). — After 31^a, M1 reads 33^b-35^a. — °) D1 कुलोडह (for कुरु). — °) D1 तु (for च).

32 °) K1-3 Dn यक्षाश्च राक्षसाश्च; T1 M1 रक्षांसि राक्षसा; M1 पिशाचाश्च (for मि यक्षाश्चैव); Dn M1, 1 [म]मरोपमा. — °) M1 महाराज (for पिशाचाश्च).

33 K1 reads 33 on marg. — °) S1 K1, 1 V1 B1, 1 Dn D2 D1, 2 T1 G1 M1 पात्रं; N2 पात्रं; T1 G1 पात्रं (for पत्रे). — M1 reads 33^b, 35^a after 31^a. — °) K1 Dn D1-2, 3 T2 G1 M1, 3 गन्धर्वैः (D1, 2, 3 आ सप्सरोगणैः). — °) D1 चातु (for कृत्वा). — °) Dn D1 शुचि; D1 शुभः (for शुचीन्). K1 N2 V1, 3 Dn D1, 2, 1 T2, 1 G1 नरर्षभ; M2 नरोत्तम (for नरो). G1 शुचिगन्धं नरर्षभ.

34 For the sequence in M1, cf. v. l. 33. D2 0 (hapl.) 34^a. — °) S1 V2 D2, 6 T1, 2 G1, 2-3 M2, 4 वसुंधरिम्; N2 V1, 3 B1, 3 M1 तु सुरुचिम् (for च सु). Dn D2 च (for तु). K2 D2 तेषां तु सुरुचिश्चासीद्; K3 Dn1 T2, 4 तेषां वसुंधरिश्चासीद् (K1 विः स्वामी). — °) V2 भारत- (for भं).

35 For the sequence in M1, cf. v. l. 33. — °) K1, 3 Dn G2 राजन्; K2 बापि; B1 D2 T1 G1, 3 देवी; M2 बापि (for दुग्धा). — °) K1, 3 B1 Dn D2 T1, 4 G1 दुग्धा (for देवी). — G1 om. (hapl.) 35^a-38^b.

ओषधीर्वै मूर्तिमती रत्नानि विविधानि च ॥ ३५
 वत्सस्तु हिमवानासीदोग्धा मेरुर्महागिरिः ।
 पात्रं तु शैलमेवासीत्तेन शैलाः प्रतिष्ठिताः ॥ ३६
 दुग्धेयं वृक्षवीरुद्धिः श्रूयते च वसुंधरा ।
 पालाशं पात्रमादाय च्छिन्नदग्धप्ररोहणम् ।
 दुदोह पुष्पितः मालो वत्सः प्लक्षोऽभवत्तदा ॥ ३७
 मेयं धात्री विधात्री च पावनी च वसुंधरा ।
 चराचरस्य सर्वस्य प्रतिष्ठा योनिरेव च ।
 सर्वकामदुग्धा दोग्ध्री सर्वमस्यप्ररोहिणी ॥ ३८
 आसीदियं समुद्रान्ता मेदिनीति परिश्रुता ।

C 394
B 1. 6. 45
P 1. 6. 45

— °) Some Mss. औषधी (for ओ). K1, 3 Dn च (for वै).

36 G1 om. 36 (cf. v. l. 35). — °) B1 च (for तु). N1 वत्सं हिमालयं कृत्वा. — °) K2 T1 G2 transp. दोग्धा and मेरु. K3 Dn मेरुदोग्धा न संशयः. — °) K4 N2, 3 Dn D2, 2, 4 °) T1 G1 M2, 4 विवर्धिताः (for प्रतिष्ठिताः). K1- तेषां भरतसत्तम.

37 G1 om. 37 (cf. v. l. 35). — °) D2 श्रूयते (for दुग्धेयं). K1, 3 Dn वीरुद्धिः श्रूयते राजन् (K1 पूर्व; K3 वृक्षै). — °) V2, 3 राजन्दुग्धा; K2 Dn D2 पुनर्दुग्धा; M2 श्रूयते हि (for च). — °) S1 पलाशः; K4 पालाश- (for शं). — °) K1 M1 दग्धच्छिन्नः; D2 हिमदग्धः; D2 M2 दु (M2 दग्धं छिन्नः; T1 G2 भिन्नदग्धः; T2 भिन्ने दग्धे; G3-5 M4 दग्धं भिन्न- (for च्छिन्नदग्ध-). S1 K1, 3 D2 क्षीरं पुष्पफलं स्मृतम्; D1 दुग्धं क्षीरं फलं स्मृतम्. — °) K4 दोग्धेह (for दुदोह). Some Mss. शालो (for सालो). — °) D2 T1, 2 G1- transp. वत्स, and प्लक्षो. M2, 3 प्लक्षवत्सां यशस्विनीम्. — After 37, D2 T2 G2, 5 M2, 3 ins.:

121^a सर्वकामदुग्धा दोग्ध्री पृथिवी जनमेजय ।

[M1, 3 दुग्धा दोग्ध्री (for दुग्धा दोग्ध्री). M2, 3 पृथिवी (for वै).]

38 G1 om. 38^a (cf. v. l. 35). — °) S1 जनित्री च; K1 च धरणी; D2 च लोकानां; M2 च पात्री च (for विधात्री च). — °) S1 K1 T1, 2 G1 भावनी; M2, 3 पावना (for नी). — °) G2 भूतस्य (for सर्वस्य). — °) T1, 2 G1 M4 प्रतिष्ठा जगतीपते; M2, 3 द्या सर्वभावनी. — °) D2 दुहा (for दुग्धा). N2 देवी; Dn1 दुग्धा (for दोग्ध्री). — °) K1, 4 B1 D2, 1, 3-प्ररोहणी (for हिणी).

39 °) D2 आशदियं (for आसीदियं). — °) M2, 3 चैव

C 394
B 1. 6. 45
A 1. 6. 45

मधुकैटभयोः कृत्स्ना मेदसाभिपरिमुता ॥ ३९
तत्तेऽभ्युपगमाद्राज्ञः पृथोर्वैन्यस्य भारतं ।
दुहितृत्वमनुप्राप्ता देवी पृथ्वीति चोच्यते ॥ ४०
पृथुना प्रविभक्ता च शोधिता च वसुंधरा ।
सस्याकरवती स्फीता पुरपत्तनमालिनी ॥ ४१
एवंप्रभावो वैन्यः स राजासीद्राजसत्तम ।
नमस्यश्चैव पूज्यश्च भूतप्राप्तैर्न संशयः ॥ ४२
ब्राह्मणैश्च महाभागैर्वेदवेदाङ्गपारगैः ।
पृथुरेव नमस्कार्यो वृत्तिदः स सनातनः ॥ ४३

(for कृत्स्ना). — ^a) K₃ [अ]नि- (for [अ]भि-). K₄ N₁, s V₁, s D₃ T₃, 4 G₂, s M₂-4 मेदसा परिसंता (N₁ D₃ 'ग' ता; N₃ V₂ B D₃ D₁-3 'सा समभिमुता; D₃ T₂ G₁ 'सा परिनिर्मि- (D₃ 'संस्थिता; G₁, s 'सा वानि (G₃ वारि 'संतता. — After 39, N (except S₁ N₁) T₃, 4 ms. :

122* तेनेयं मेदिनी देवी प्रोच्यते ब्रह्मवादिभिः ।

[K₄ N₂ V₂, s D₁, s-4 उच्यते (for प्रो').]

40 ^b) Some Mss. वैश्यस्य (for वैश्वस्य). — ^a) D₄ सा पृथिवी (for देवी पृथ्वी). S₁ तथा; D₂ [इ]ति सा; M₃ [इ]त्यथ (for [इ]ति च).

41 ^a) N₁ मु- (for प्र). V₂ नु; T₁ G₂ सा (for च). D₂ पृथुना प्रयिताकागा; G₂ 'ना विप्रभक्ता सा. — ^b) N₃ शोभिता च; D₂ M₃ साधिता च; T₁ साधनी च; G₃ साध- यित्वा (for शोधिता च). — ^c) D₃ स्याता; M₃ प्रीता (for स्फीता). T₁ सस्याकरपरिस्फीता. — ^d) D₃ T₃, s M₃ पटन- (for -पत्तन-). V₂ B₁, s-2 शालिनी (for -मा').

42 ^a) Some Mss. वैश्यः. K₄ D₁, s-5 स्मौ; B₃ च; D₃ नु (for म). — ^b) B₂ स राजा (for राजासीद्). N₁, s D₃ D₂, T G₁, s-5 M₃ -सत्तमः (for 'म). — ^c) G₁ स मान्यश्च (for नमस्यश्च) — ^d) S₁ K₄ भूतिकामैर् (for भूत- प्राप्तैर्). B₂ D₂ असंशयम् (for न संशयः).

43 ^a) D₃, s महाभाग (for 'भागैर्). — K₂ reads 43^b-44^a on marg. — ^b) N₁ T₁ M₂ -पारगः (for 'री:). K₁ नानादेशसमागतैः. — S₁ om. (hapl.) 43^c-47^b. — ^d) K₁, s B₁, s D₃ D₁, s ब्रह्मयोनिः; K₂, s N₂, s V₁, s B₂ (marg. as in text) D₁, s T₃, s वृत्तिदाना (for 'दः स). V₂ वृत्तिदाना न संशयः; D₂ वृत्तिदाना महानृपः.

44 S₁ om. 44 (cf. v. l. 43). — ^b) K₄ N₃ V₁, s B D₂ D₁-3, s T₁ M₃ इहेप्सुभिः (for अभी). N₁ पार्थिवश्च इहेप्सुभिः. — D₃ om. 44^c-45^d. M₂ om. (hapl.) 44^c-45^d.

पार्थिवैश्च महाभागैः पार्थिवत्वममीप्सुभिः ।

आदिराजो नमस्कार्यः पृथुर्वैन्यः प्रतापवान् ॥ ४४

योधैरपि च विक्रान्तैः प्रामुकामैर्जयं युधि ।

आदिराजो नमस्कार्यो योधानां प्रथमो नृपः ॥ ४५

यो हि योद्धा रणं याति कीर्तयित्वा पृथुं नृपम् ।

स घोररूपान्संग्रामान्क्षेमी तरति कीर्तिमान् ॥ ४६

वैश्यैरपि च विताढ्यैर्वैश्यवृत्तिमनुष्ठितैः ।

पृथुरेव नमस्कार्यो वृत्तिदाता महायशः ॥ ४७

तथैव शूद्रैः शुचिभिस्त्रिवर्णपरिचारिभिः ।

— ^a) Some Mss. वैश्यः (for वैश्यः).

45 S₁ om. 45 (cf. v. l. 43). D₃ om. 45; M₂ om. 45^b (for both, cf. v. l. 44). — ^a) G₃ चापि (for अपि). — ^c) K₂, s N₂, s V B₁ D₃ D₂, s-5 T₃, s G₃ पृथुरेव (for आदिराजो). K₁, s D₁ आदिकर्त्ता रणा (K₃ 'या' नां च. — ^d) G₃ प्रवरो (for प्रथमो). K₂, s N₁ D₃ D₁ T₂ G₁ नृपः; V₃ गुरुः; D₃ भुवि (for नृपः). M₂, s योधानां प्रवरो नृपः.

46 S₁ om. 46 (cf. v. l. 43). — ^a) K₃ T₂ G₁ योधो; D₃ यो हि (for योद्धा). — ^b) K₃ नृप (for नृपम्). — ^c) N₁ V₂ B D₃ D₂ भीमः (for घोरः). T₁-रूपः (for -रूपान्). M₂, s घोररूपं सुसंग्रामं. — ^d) N₁, s D₃ T₁ क्षेमी; B₂ D₁, s क्षेमः; G₃ क्षेमे (for क्षेमी). N₃ V₂ D₃ D₂ भवति; T₂ G₁ जयति (for तरति). K₄ M₂, s कीर्तिमान् (for कीर्तिमान्).

47 S₁ om. 47^a (cf. v. l. 43). — ^a) K₁ च शोभा- ल्भैर; V₁ च विलास्यैर्; D₃ च वृषयैर्; D₂ T₁, s G M₃ सदा- चारैर्; T₃ च वृत्ताल्लैर्; M₂, s च सौभाग्यैर् (for च विलास्यैर्). — ^b) D₃ पण्य- (for वैश्य-). K₄ D₁, s इहेप्सुभिः (for अनुष्ठितैः). N₁ वैश्यवृत्तिमिरेव च; V₂ B D₃ D₂ वैश्य (D₃ पण्य) वृत्तिविधाविभिः. — After 47^a, M₂, s read 48^c-49^b. D₃ G₂ M₁ om. 47^c. — ^d) K₂ विसृजाना; G₁, s-5 वृत्ति- दानान् (for 'दाना). N₃ D₁, s महानृपाः (for 'यथा:). N₂ V श्रेयः परममीप्सुभिः.

48 S₁ om. 48. N₁ om. (hapl.) 48^a. K₁ reads 48 on marg. — ^b) K₁, s D₁, s-4 त्रिवर्णः (for त्रिवर्ण-). D₃ T G₁, s-5 M₂ त्रिवर्णपरिचारकैः. — M₂, s read 48^c-49^b after 47^a. G₃ om. 48^d. — ^c) K₁, s N₃, s V₁, s D₃ D₁, s-5 T₃, s M₂, s आदिराजो (for पृथुरेव). — ^d) K₁, s N₂, s V B₂ D (except D₃ D₂) T₁, s G₁-4 M₁ वृत्तिदाता म (T₂ G₁ 'नाङ्ग' हावसा: (D₃ 'तपा:).

49 For the sequence in M₂, s, cf. v. l. 48. — ^a) T₁ तु (for च). — ^b) S₁ दोग्धा च; G₂ दानानि (for दोग्धातः).

पृथुरेव नमस्कार्यः श्रेयः परमभीप्सुभिः ॥ ४८
एते वत्सविशेषाश्च दोग्धारः क्षीरमेव च ।

पात्राणि च मयोक्तानि किं भूयो वर्णयामि ते ॥ ४९

इति श्रीहरिवंशे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

७

जनमेजय उवाच ।

मन्वन्तराणि सर्वाणि विस्तरेण तपोधन ।
तेषां पूर्वविसृष्टिं च वैशंपायन कीर्तय ॥ १
यावन्तो मनवश्चैव यावन्तं कालमेव च ।
मन्वन्तरकथां ब्रह्मञ्श्रोतुमिच्छामि तच्चतः ॥ २

— ^a) G: दोग्धारश्च (for पात्राणि). T: 1 विशेषाश्च (for मयोक्तानि). — ^b) D: T: 1 G: 1 M: वर्णयामि (for वर्णं). D: किं भूयः श्रोतुमिच्छामि; M: किं भूयो वर्णयामि च. After 49, K: V: ms.:

123* य इदं शृणुयाद्भिः पृथोश्चरितमादिन ।
पुत्रपौत्रसमायुक्तो मोक्षते मुचिरं भुवि ॥
[L. 2) K: 1 पत्न्यः, 2 पत्न्यः (for ^a)]

While D: T: 1 G: M: ms. after 49:

124* उक्तानि भरतध्रेष्ठ वैश्यस्येह महात्मन ।
किमन्यद्भरतध्रेष्ठं पृच्छामि त्वं नरेश्वर ॥

[M: transp. line 1 and 2. — ^a) L. 1) D: G: 1 वत्सः 2;
T: G: 1 वत्सः (for वत्सः 2). M: वत्सः (for ^a).
D: T: G: 1 1; T: 2; M: 1 (for 1). — ^b) D: om.
line 2. — (L. 2) G: M: 1 (for ^a). G: 1 (for 1).
वत्सः 2; (for ^b).]

M: cont.:

125* यः शृणोति मदा भक्त्या स स्वर्गां नात्र संशयः ।

Colophon. Mention of the Ep: — K: 2. 5 N: D: 5. — *Mention of Kheda* — S: K: 1 N: 1 V: B: D: 1. 1. 1. — *Adhy. name* — S: वैश्यांपाव्यानम्; K: 1 D: 1 पृथिवीदोहः; K: 1 N: 1 V: 1 B: D: 1. 1. 1. T: M: पृथुपाव्यानम्; N: 1 V: 1 पृथोरूपाव्या-
नम्; D: 1 पृथुचरितम्; D: 1 पारिजाते पृथुपाव्यानम्; D: T: G: 1
वसुधरादोहः; G: 1. 1. 1. पृथुमाहात्म्ये वसुधरादोहः; M: 1 पृथुवंश-
चरितम्. — *Adhy. no. (figures, words or both)*: K: 1 V: 1 B: 1 D: 1 D: 1. 1. 1. S: 6; D: 7. — *Śloka no.*: D: 1 D: 1. 1. 1. 55.

हरिवंश—7

वैशंपायन उवाच ।

न शक्यं विस्तरं तात वक्तुं वर्षशतैरपि ।
मन्वन्तराणां कौरव्य संक्षेपं त्वेव मे शृणु ॥ ३
म्यायंभुवो मनुस्तात मनुः स्वारोचिषस्तथा ।
औत्तमस्तामसश्चैव रवतश्चाक्षुषस्तथा ।

C 409
B 1. 7. 4
P 1. 7. 4

1. 1. 1. M: is missing up to वर्ष (in 50^d) (cf. v. 1. 5. 8).

1. ^a) T: 1 1 विशेषाणि (for सर्वाणि). — ^b) T: 2 G: 1 कथितानि (for विस्तरेण). — ^c) K: 1 D: 1 2 एषां पूर्वः; D: 1 पूर्वविसृष्टिः; M: तेषां सृष्टिः (for तेषां पूर्वः). K: 2 B: 3 विसृष्टं च; M: विसृष्टेन (for ^c). S: 1 पूर्वेषां पूर्वविसृष्टिं च.

2. 1. 1. missing (cf. v. 1. 1). — ^a) M: 1 तात (for चैव 1). — ^b) N: 1 तावन्तः; D: 1 यावन्तः (for ^c). — ^c) S: 1 K: 1 V: 1 D: 1 T: 1 G: 1 मन्वन्तरं तथा ब्रह्मञ्च; K: 1. 1 V: 1 B: 1 D: 1 D: 1 T: 1 G: 1 रमहं ब्रह्मञ्च; D: 2 राण्यहं ब्रह्मञ्च.

3. M: missing (cf. v. 1. 1). — ^a) K: 1 D: 1. 1 T: 1. 1 विस्तरात् (for ^c). T: 1 transp. तात and वक्तुं. S: 1 K: 1 V: 1 B: 1 D: 1 D: 1. 1 T: 1 G: 1 M: 1 न शक्यो विस्तरस्ता (V: 1 रस्ता च; D: 1 न शक्यं विस्तरेणेति (for ^a). — ^c) D: 1 T: 1 G: 1. 1 संक्षेपं (for कौरव्य). M: 1 मन्वन्तराणि संक्षेपं. — ^d) K: 1 त्वं च मे; 1 चैव मे; G: 1 वदतः; M: 1 त्वपि मे (for त्वेव मे). N: 1 V: 1 D: 1 संक्षेपत्वेन मे शृणु; V: 2 पेणैव मे शृणु; D: 1 M: 1 पात्वं च (M: 1 चैव) मे शृणु; D: 1 T: 1 G: 1. 1 M: 1 यथा-
वदतः T: 1 G: 1 M: 1 ज्वतः शृणु; T: 1 G: 1. 1 कौरव्य वदतः शृणु.

4. M: missing (cf. v. 1. 1). D: 1 reads 4 twice. — ^a) D: 1 (first time) सावणिश्च (for स्वार्यभुवो). — ^b) D: 1 त्वयः (for तथा). — G: 1 om. (hapl.) 4^c. — ^c) K: 1 V: 1 D: 1 (marg.) T: 1 G: 1. 1 M: 1 उत्तमसः; N: 1 V: 1 B: 1 D: 1. 1 औत्तमिस् (for ^cमस्). M: 1 तापसश्च (for तामं). D: 1 (both times) उत्तमस्तापसश्चैव. — For 4^c, S: 1 subst.:

126* उत्तमाख्यस्तामसश्चाभूतां रैवतचक्षुषौ ।

C 410
-B 1. 7.
P 1. 7.

वैवस्वतश्च कौरव्य सांप्रतो मनुर्च्यते ॥ ४
सावर्णिश्च मनुस्तात भौत्यो रौच्यस्तथैव च ।
तथैव मेरुसावर्णाश्चत्वारो मनवः स्मृताः ॥ ५
अतीता वर्तमानाश्च तथैवानागताश्च ये ।
कीर्तिता मनवस्तात मयैवैते यथाश्रुति ।
ऋषीस्तेषां प्रवक्ष्यामि पुत्रान्देवगणांस्तथा ॥ ६
मरीचिरत्रिर्भगवानङ्गिराः पुलहः क्रतुः ।
पुलस्त्यश्च वसिष्ठश्च सप्तैते ब्रह्मणः सुताः ॥ ७
उत्तरस्यां दिशि तथा राजन्मत्सर्पयः स्थिताः ।

— ⁷) Śi Kī D. T: G: सांप्रतं (for ततो). Śi एव च (for उच्यते). — After 4, T: ms.

127* अष्टमो दक्षसावर्णिर्धर्मसावर्णिरेव च ।

रुद्रपुत्रस्तु सावर्णिर्भविताकादशो मनुः ॥

5 Mi missing (cf. v. 1. 1). — ^a) Śi Kī Ō: V: Ds Ds Ma: सावर्णिश्च; Ti: सवर्णिश्च; G: सावर्ण्यम् (for 'णिश्च'). Kī Ō: V: B. Ds Ds T: G: M: nu (for च). — ^b) Kī: रभ्यो; Ō: भौत्यो; T: रौच्यो (for भौत्यो). V: Ds रौच्यम्; Ds रभ्यम्; Ti रौच्यम्; M: रौच्यम् (for रौच्यम्). — After 5^{ab} D: ms.

128* रैवतो ब्रह्मसावर्णिः सूर्यसावर्णिरेव च ।

— ^c) Ks V: सावर्णिश्च; D: T: G: M: 'णिश्च' (for 'र्णाश्च'). Ds देवसावर्णिर्गिर्येते. — ^d) Ks V: B: marg. as in text) Ti तथा (for स्मृता). — ^e) Cn मेरुसावर्णाश्चत्वारः—ब्रह्मसावर्णिः, रुद्रसावर्णिः, मेरुसावर्णिः, दक्षसावर्णिश्च । एते मेरो तपः कृत्वा सिद्धिं प्राप्ता इति सर्वेऽपि मेरुसावर्णा इत्युच्यन्ते । ✽

6 Mi missing (cf. v. 1. 1). Ō: om. (hapl.) 6^a-8^b. — ^a) G: चैव (hypermetric) (for च). D अतीतानागताश्चैव. — ^b) Ks V B Ds D: a. T: M: नृपः; D: Ti: G: 1. M: अपि (for च ये). D: वर्तमानान्मु ये नृप. — ^c) Ks Ō: V: Ds D: 4. B: Dn Ds Ti: 2. G: ते तु; Ds तनु; T: G: 3. M: ते ये; G: तथैव ये; M: 2 मयैवेमे (for वैने). Ks V: 3 B: Ds Ds G: 1. T: 3 M: यथाश्रुतम्; Ds स्मृति; Ti G: M: 3 श्रुताः (for 'श्रुति'). — ^d) V: 3 Ō: Ds Ds G: M: त्वेषां; Ds T: 3 G: त्वेताव; Ti ते ताव; G: तेषां (for तेषां).

7 Mi missing (cf. v. 1. 1). Ō: om. 7 (cf. v. 1. 6). — ^b) Ds T G: 3. 5 M: पुलस्त्यः (for अङ्गिरा). — ^c) Ds T G M: अङ्गिराश्च (for पुलस्त्यश्च). Some Mss. वसिष्ठश्च.

यामा नाम तथा देवा आसन्स्वायंभुवेऽन्तरे ॥ ८
आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्च मेधा मेधातिथिर्वसुः ।
ज्योतिष्मान्द्युतिमान्हव्यः सवनः पुत्र एव च ॥ ९
मनोः स्वायंभुवस्यैते दश पुत्रा महौजसः ।
एतत्ते प्रथमं राजन्मन्वन्तरमुदाहृतम् ॥ १०
और्वो वसिष्ठपुत्रश्च स्तम्भः काश्यप एव च ।
प्राणो बृहस्पतिश्चैव दत्तोऽत्रिश्यवनस्तथा ।
एते महर्षयस्तात वायुप्रोक्ता महाव्रताः ॥ ११
देवाश्च तुषिता नाम स्मृताः स्वरोचिषेऽन्तरे ।

— ^d) G: समाः (for सुता). Śi सप्तैते ब्रह्मणा सह; G: ते ब्रह्मसप्तमाः.

8 Mi missing (cf. v. 1. 1). Ō: om. 8^{ab} (cf. v. 1. 6). — ^b) Śi Kī 3 B Ds Ds T: G M: स्मृताः; Ks Ō: B: marg.) Dn Ds 4 T: 5 परे; V: Ti परे (for स्थिता). — After 8^{ab}, Dn Ds read 23^{ab}, repeating it in its proper place. — ^c) Kī (inf. fin.), 4 Ō: V B: 3 Ds Ds T: 3 G: याम्या; G: यज्ञा (for यामा). Ō: याम्या नामैव देवान्मु. — ^d) Kī D T: G: M: 3 चौमव; Ō: V: 3 B: 3 Ds D: स्वा (for मा). Śi स्वायंभुवो (for वे).

9 Mi missing (cf. v. 1. 1). — ^a) Ks Ō: B: 2 Ds 3 अग्निध्रश्च (for आग्नी). Śi अग्निबाहुश्च; Ds [अग्निबाहुश्च (for अग्नि). — ^b) Ds om. (hapl.) the first मेधा. — ^c) Ō: V: निधिमान; M: ज्योति (for युति). T: G: M: भव्यः (for हव्य). — ^d) V: सवन (for 'न'). Śi Kī 2 Ds T: सव; Ō: V: सर्व; D: (inf. fin.) M: पुत्र; M: पात्र (for पुत्र) Ti G: सवनि. पुरुषश्च; G: स्यवनो वेश एव च.

10 Mi missing (cf. v. 1. 1). Ds reads 10^a-17^b on marg. — ^b) Ō: 3 V: 3 Ds 4. 5 मुनेजसः (for महौ). — ^c) V: सव; Ds M: 2 एव (for एतन्). Gs प्रथित (for प्रथम).

11 Mi missing (cf. v. 1. 1). — ^a) Śi Ks Ds ऊर्जो; Ks 2. 4 Ds ऊर्जो (for भौर्जो). Some Mss. वसिष्ठ. Ds तु (for च). Ds ऊर्जपुत्रो वसिष्ठश्च. — ^b) Śi Ō: B: Ds Ds स्तम्भः; Dn स्तवः (for स्तम्भ). — ^c) Ks 4 द्रौणो (for प्राणो). Ds [द्रौ (for [द्रौव). — ^d) Śi Ks Ds दत्तात्रिश्च; Ds दत्तात्रिश्च; Ti: 2 G: M: (inf. fin.) दान्तोऽत्रिश्च; M: दन्तोऽत्रिश्च (for दन्तोऽत्रिश्च). Ks Ō: V: 3 B: 3 Dn Ds 4 T: 3 G: 4 दन्तो निश्चयवनस्तथा; V: Ō: (marg.) B: G: 1 M: दान्तो नि. — ^e) Ds (marg. as in text) सव; Ds

हविर्धः सुकृतिज्योतिरापोमूर्तिरयम्ययः ॥ १२
 प्रथितश्च नमस्यश्च नमः सूर्यस्तथैव च ।
 स्वारोचिषस्य पुत्रास्ते मनोस्तात महान्मनः ।
 कीर्तिताः पृथिवीपाल महावीर्यपराक्रमाः ॥ १३
 द्वितीयमेतत्कथितं तव मन्वन्तरं मया ।
 इदं तृतीयं वक्ष्यामि तन्निबोध नराधिप ॥ १४
 वसिष्ठपुत्राः सप्तमन्वासिष्ठा इति विश्रुताः ।
 हिरण्यगर्भस्य मुता ऊर्जा जाताः सुनेजसः ॥ १५
 ऋषयोऽत्र मया प्रोक्ताः कीर्त्यमानाभिबोध मे ।

तव; T₁ (marg.) योग (for वायु.); K₁ D₁ भक्षा (for प्रोक्ता); M₁, ३ महोजस (for महावताः).

12 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^a) S₁ स्वारोचिषो (for 'वे'). — ^c) K₂ हविर्धः; T₁ हवीधः; T₁ हवीन्द्र (for हविर्धः); K₁ सुकृती; D₁ M₁, ३ हरिन्द्र कृत् 'नृकृति-ज्योतिर'; T₁, २ G₁ M₁ भा (G₁ अ भोध्य भाहु G₁ अ भ्राहु; G₁ 'भ्रश्वाहु' 'ज्योतिः'); — ^d) K₁ भयो (for आयो); S₁ ज्योतिर (for मूर्ति); K₂, ३ N₁, ३ V₁ D₁ D₁, ३ अयः स्मृतः; N₁ अयं तथा (for अयम्ययः).

13 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^a) T₁ G₁, ३ M₁ पृथिवी; G₁ प्रदीप्ति (for प्रथितश्च); S₁ मनस्यश्च; K₁ मनश्चाथ; N₂ om. (for नमस्यश्च); D₁ M₁ प्रवीतश्च मनस्यश्च. — ^b) N₁ M₂, ३ नभास्यानुस्; N₁ V₁ B₁ D₁ T₁, ३ नभ ऊर्जस; D₁ नभ ऊ. तस; D₁ T₁ G₁ M₁ वनस्पत्यस; T₁ G₁, ३ वानस्पत्यस; G₁ पुन. सत्यस (for नभ सूर्यस); — ^c) N₁ तु (for ते); — ^d) M₂, ३ स्मृतम् (for मनोम); — ^e) K₁, ३ N₁, ३ V₁, ३ D₁, ३ पाला (for पाल); D₁ T₁, ३ G₁, ३ M₁, ३ कीर्तितामे (M₁ ता ये) महीपाल (T₁ G₁ ला); M₁ ता ये महावीर्या. — ^f) B₂, ३ D₁ M₂ बल (for वीर्य).

14 M₁ missing (cf. v. l. 1). S₁ om. 14^{ab}. — ^b) D₁ निबोधन (for तन्निबोध).

15 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^a) Some Mss. वसिष्ठ. T₁ तत्र (for सप्त). — ^b) Some Mss. वासिष्ठा. D₁ ते (for वि). — D₁ om. 15^d. — ^c) D₁ T₁ G₁, ३ M₂, ३ हिरण्य (for द्वि). — ^d) K₂, ३ N₁, ३ B₁, ३ D₁ D₁ D₁ G₁ नाम (for जाता); S₁ महोजस; K₂ न संशय (for सुनेजस); K₁ T₁, ३ ऊर्जा नाम महोजस; D₁ ऊर्जिताश्च स्वनेजसा.

16 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^a) K₁ च (for अत्र). S₁ समाख्याता; D₁ M₂, ३ तपोपेता (for मया प्रोक्ता); — ^b) B₁, ३ (marg. as in text), ३ D₁ D₁ T₁ G₁, ३ तान् (for मे).

औत्तमेयान्महाराज दश पुत्रान्मनोरमान् ॥ १६
 इष ऊर्जस्तनूपश्च मधुर्माधव एव च ।
 शुचिः शुक्रः सहस्रैव नमस्यो नम एव च ।
 भानवस्तत्र देवाश्च मन्वन्तरमुदाहृतम् ॥ १७
 मन्वन्तरं चतुर्थं ते कथयिष्यामि तच्छृणु ।
 काव्यः पृथुस्तथैवाग्निर्जह्नुर्धाता च भारत ।
 कपीवानकपीवांश्च तत्र सप्तर्षयो नृप ॥ १८
 पुराणे कीर्तितास्तात पुत्राः पौत्राश्च भारत ।
 मत्या देवगणाश्चैव तामसस्यान्तरे मनोः ॥ १९

C 477
B 1.7.22
P 1.7.22

— ^a) K₁ D₁ अग्रमेयान्; D₂ उत्तं (for औत्तं). — ^d) N₁ V₁, ३ D₁ मनोरमान्; M₁ हरान् (for रमान्).

17 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^a) K₁ D₁ सहस्यश; K₁ (sup. lin.), ३, ३ N₁ V₂, ३ B₁, ३ D₁ D₁, ३ T₁ तनूतश्च; K₁ V₁ B₁ D₁ D₁, ३ T₁ 'जेश'; D₁ T₁, २ G₁ M₂, ३ तपस्यश्च (for तनूपश्च); — ^c) M₁ शुक्र (for शुक्र); S₁ तपश्च (for सहश्च); — ^d) S₁ क्रतवम्; K₁ क्रतं; K₃ कृतं; D₁ क्रमं; D₁ G₁, ३ M₁ भावनास् (for भानवस्); D₃ त्वत्र (for तत्र).

18 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^a) N₂ तु (for ते). — ^b) K₁, ३ N₁, ३ V₁, ३ B₁ (marg.) D₁ D₁, २, ३, ३ कीर्तयिष्यामि (for कथं); K₂ कीर्तयिष्याम तत्त्वनः. — ^c) S₁ K₁, ३ गार्ग्यः; T₁, २ G₁, ३ M₁ हव्य; M₁ गव्यः; M₁ भव्यः (for काव्य); — ^d) S₁ B₁ M₂, ३ जन्यो धामा; B₂ (marg. as in text) जह्नुर्धामा (for धाता); D₁ जह्नुर्धामा च भार्गव; D₁ T₁, ३ G₁, ३ जन्यो धाता तथैव च. — D₁ om. (hapl.) 18^e-19^b. — ^e) G₁ कपीवारो; M₂, ३ कपिवानो (for कपीवान्); K₁ कपिवान्कीर्तिमांश्चैव; V₁ D₁ कपीवान्कपिवांश्चैव; D₂ कपिवान्कपिवांश्चैव; D₁ G₁ कपीवान्कपिलश्चैव; T₂ 'भकबलश्चैव'; G₁ कर्षीवान्कपिलश्चैव. — ^f) K₂, ३ N₁, ३ V₁, ३ D₁ D₁, ३ G₁ उपरे (for नृप).

19 M₁ missing (cf. v. l. 1). D₁ om. 19^{ab} (cf. v. l. 18). — ^a) S₁ पौराणै (for पुराणे); K₁ G₁ कथितास् (for कीर्ति); — ^b) S₁ corrupt. N₁ D₁ D₂ पुत्रपौत्राश्च; V₁ पुत्रपौत्रांश्च; G₁, ३ गोत्राश्चैवांश्च; G₂ गोत्रान्वैतांश्च; M₂ होत्राश्चैवांश्च. M₁ (sup. lin.), ३ धात्राश्चैवांश्च (for पुत्राः पौत्राश्च); — ^c) B₁ T₁, ३ साध्या; B₂ (marg. : also as in text) तथा; D₁ तप्या; D₁ सभ्या (for सत्या); K₂ N₁, ३ V₁, ३ D₁ D₁, ३ चापि; K₁ M₁ तान (for चैव); — ^d) D₁ T₁ G₁, ३ M₂, ३ तामस्य (for तामं). — After 19, N (except S₁ K₁ N₁) S (except M₂, ३; M₁ missing) ins.:

C 428
B I. 7. 23
P I. 7. 23

धुतिस्तपस्यः सुतपास्तपोमूलस्तपोधनः ।
तपोरतिरकल्माषस्तन्वी धन्वी परंतपः ॥ २०
तामसस्य मनोरेते दश पुत्रा महाबलाः ।
वायुप्रोक्ता महाराज चतुर्थं चैतदन्तरम् ॥ २१
वेदबाहुर्यदुधश्च मुनिर्वेदशिरास्तथा ।
हिरण्यलोमा पर्जन्य उर्ध्वबाहुश्च सोमजः ।
सत्यनेत्रस्तथात्रेय एते सप्तर्षयोऽपरे ॥ २२
देवाश्चाभूतरजसस्तथा प्रकृतयः स्मृताः ।
पारिप्लवश्च रैभ्यश्च मनोरन्तरमुच्यते ॥ २३

129* पुत्रांश्चैव प्रवक्ष्यामि तामसस्य मनोर्नृप ।

[Ds Gs Ms तपसस्य (for ताम'), Ti तपसस्तपसः
सुतान्; Ts तामसस्यमनोरेते मनोः (for ^b).]

20 Ms missing (cf. v. l. 1). — ^a) V1.2 Ts ज्योतिस्
(for धुतिस्). — ^b) S1 B1 Dn Ds Ds तपोशनः; K1 sup.
lin. as in text. 3 तपासनः; Ns (marg.) तपाबलः; Ds
M2.3 सनातनः (for तपोधनः). — ^d) Ds तपो (for तन्वी).
K1 Ns V1.3 Ts G1 परंतपः; M2.3 च सोमक. (for परंतप.).
Ds स्तम्भधन्वी च सोमकः.

21 Ms missing (cf. v. l. 1). — ^a) Ds Ti M2.4
तापसस्य (for ताम'). Ts G1 तप (for एते). — ^b) K1.4
Ts G1.2 Ms महाबलाः; N1 B1.2 (marg. as in text) 3
Ds Ds प्रकीर्तिताः; M2.3 महाप्रभा (for 'बलाः'). — ^c) V2
Ms मया (for वायु). — ^d) Ds नृ (for च). Ds चतुर्थः
स्यान्तरे मनोः; Ds Gs र्थं तदनन्तरम्; Boin and Poona
eds. पञ्चमं तदनन्तरम्. — After 21, Ms reads 23^{ab} and
23^{cd} (transposed).

22 Ms missing (cf. v. l. 1). — ^a) Ns.3 B1 (sup.
lin.) Ds Gs देव (for वेद). S1 K1.4 यदुधश्च; Ns V1
सुबाहुश्च; Dn1 यजधश्च; Ds यदुधश्च; Ds यजधामाः; Ts
G1 अनिधश्च; G2 अनिधश्च; G3.2 अनिधश्च; M2.3 वेदनेयो;
Ms हरिधश्च (for यदुधश्च). Ti देवबाहुरर्माधश्च. — ^c) Ds
रेता; some Mss. रोमा (for लोमा). — ^d) Ds नृ (for
च). S1 K1.3.4 सोमप. (for 'जः'). Ms 3 ऊर्ज. सोमाम-
जस्तथा. — ^e) K2 Ts G1.2 सप्त (for सत्य). Ds मया
प्रोक्त (for तथात्रेय). — ^f) M2 नृप (for उपरे).

23 Ms missing (cf. v. l. 1). Ns V1 repeat 23^{ab}
after the repetition of 42^{ab}. Dn D read 23^{ab} for
the first time after 8^{ab}. M2 reads 23^{ab} and 23^{cd}
(transposed) after 21. — ^b) Dn Ds (all first time)
शान्त (for [ज]भूत). — ^c) K2.3 Ns (both times) 3

अथ पुत्रानिमांस्तस्य निबोध गदतो मम ।
धृतिमानव्ययो युक्तस्तत्त्वदर्शी निरुत्सुकः ॥ २४
अरण्यश्च प्रकाशश्च निर्मोहः सत्यवाकृतिः ।
रैवतस्य मनोः पुत्राः पञ्चमं चैतदन्तरम् ॥ २५
षष्ठं ते संप्रवक्ष्यामि तन्निबोध नराधिप ।
भृगुर्नभो विवस्वांश्च सुधामा विरजास्तथा ॥ २६
अतिनामा सहिष्णुश्च सप्त एते महर्षयः ।
चाक्षुषस्यान्तरे तात मनोर्देवानिमाञ्छृणु ॥ २७
आद्याः प्रभूता क्रमवः पृथुकाश्च दिवौकमः ।

V1 (both times) Dn1 (second time) Ns (both times)
Dn1.2.3 (first time) — Ti G1.2 उपरे; Dn1 (first
time) Ds परे (for स्मृता) — Ds om. 23^d. — ^a) S1
Ds चरिण्यवश्च; K1 Ns Ds वारिप्लवश्च (for पारि'). Ds
चारिण्यश्च रैभ्यश्च; Ti M2.3 चारिण्यश्च रैवश्च; Ts G1 च
(G1 चा रिण्य पञ्चमस्य; Ts वारिप्लवश्च रैभ्यश्च; G1 वारि-
ण्य पञ्चमस्य; G2 पारिण्यवस्य पञ्चमस्य (sup.); G3 चरिण्य-
पस्य रैवस्य; Ms आपवस्य च रैभ्यश्च.

24 Ms missing (cf. v. l. 1). — ^a) K1 तप (for
तस्य). — ^b) Ns Ti G1.2 Ms 3 वदनो (for त'). — ^c)
M2 धृतिमान्; Ms धृति (for धृति). Ks Ns Ds युक्तस्
(for यु'). — ^d) Ds तत्त्वमुक्तो (for 'दर्शी').

25 Ms missing (cf. v. l. 1). — ^a) S1 K1.2.3 V2.3
Dn1 Dn1.2.3 आरण्यश्च; B1 हरि (for अर'). Ns चैव
(hypermetric) (for च); S1 Ks M2.3 प्रकाशश्च (for
'शश्'). — ^b) 1 निबोध; Ds Ts G1 Ms निर्मोह (for
'ह'). Ns Ds Ti G1.2.3 Ms 3 सत्यवान् (for 'वाक्'). K1
धृतिः; V1.2 B1 कृती; V1 Dn Dn1.2 Ts 3 कविः; G1 मतिः
(for कृतिः); K1 Ns B1.2 Ds Ds निर्मोहः सत्यवान्कृती (Ka
पि). — ^d) S1 Ds पञ्चमस्य (for 'मे च'). K1 पञ्चमं वै
अनन्तरम्.

26 Ms missing (cf. v. l. 1). — ^a) Ns नृ (for ते).
D2 वै; Ds दृष्ट (for सं). Ds Ts G1.2.3 Ms 3 षष्ठं ते कथ-
यित्वाभि. — Ms om. 26^d. — ^c) K1 Ds Ti नागो; Ts
G1 नृपो (for तभो). — ^d) S1 सुधामो; Ts G1 स्वधामा (for
सु'). K2 Ds Ts विरजस् (for 'जाम्'). — After 26, K2
ins. 132^d.

27 Ms missing (cf. v. l. 1). K2 om. (hapl.) 27^a-
32^b. Ms om. 27^a 28^b. — ^a) Ds अनिमानः; Ds नामः
(for 'नामा'). — ^b) S1 K1 Ns V2 सप्तैवैते; K2 V1 Ds Ti.3
Gs M2.3 सप्त चैते; N1 B2.3 Ds सप्तैवैते; B1 सप्तैते नृ; Dn

लेखाश्च नाम राजेन्द्र पञ्च देवगणाः स्मृताः ॥ २८
 ऋषेरङ्गिरसः पुत्रा महात्मानो महौजसः ।
 नाङ्गुलेया महाराज दश पुत्राश्च विथुताः ।
 ऊरुप्रभृतयो राजन्यष्टं मन्वन्तरं स्मृतम् ॥ २९
 अत्रिर्वसिष्ठो भगवान्कश्यपश्च महानृपिः ।
 गौतमोऽथ भरद्वाजो विश्वामित्रस्तथैव च ॥ ३०
 तथैव पुत्रो भगवानृचीकस्य महात्मनः ।
 सप्तमो जमदग्निश्च ऋषयः सांप्रतं दिवि ॥ ३१

साध्या रुद्राश्च विश्वे च वसवो मरुतस्तथा ।
 आदित्याश्चाश्विनौ चैव देवा वैवस्वतो स्मृतौ ॥ ३२
 मनोर्वैवस्वतस्यैते वर्तन्ते सांप्रतेऽन्तरे ।
 इक्ष्वाकुप्रमुखाश्चैव दश पुत्रा महात्मनः ॥ ३३
 एतेषां कीर्तितानां तु महर्षीणां महौजसाम् ।
 राजन्पुत्राश्च पौत्राश्च दिक्षु सर्वासु भारत ॥ ३४
 मन्वन्तरेषु सर्वेषु प्राग्दिशं सप्त सप्तकाः ।
 स्थिता धर्मव्यवस्थार्थं लोकसंरक्षणाय च ॥ ३५

C 445
 B 1. 7. 39
 P 1. 7. 39

ससैते तु ; Ds एते सप्त (by transp.); Ds ससैते स्मृतः ; Ts. ५
 ससैते वै. — °) Ms. वीर (for तार).

28 Ms missing (cf. v. 1. 1). Ks om. 28 ; Ms om.
 28^{ab} (for both, cf. v. 1. 27). — °) V. Ts Cnp. आप्या-
 Cnp (also) अमृता (for आया) ; Ks. ५ Ns. ५ Vs. ५ Ds. ५
 Ts. प्रसृता ; Ns. प्रसृता (for प्रभृता) ; V. ऋषयः ; Ts. ऋषयः ;
 Ms. प्रभवः (for ऋ.) ; ५ आया प्रदरा ऋषयः ; B. आप्या
 प्रसृता ऋभवः ; D. Gs. ५ आप्या (D. आ.) Gs. आप्या
 प्रसृताः प्रभवः ; Ts. आप्या प्रसृता ऋभवः ; G. आप्या प्रसृता
 प्रभवः ; Ms. आप्या प्रभृता प्रभवः. — °) Ss. पृथुगाश्च ;
 Ks. ५ Ns. ५ Vs. ५ Ds. ५ Ts. ५ पृथग्भावाः ; Ks. Ds.
 पृथुगाश्च ; D. Gs. पृथग्जाश्च ; Ts. Gs. पृथुजाश्च ; Ts. ५ पृथ-
 ग्भृताः ; Ms. ५ प्रसृदाश्च (for पृथुदाश्च) ; — °) Ks. Ns.
 Vs. ५ Ds. ५ Ts. ५ लेखा नाम महाराज.

29 Ms missing (cf. v. 1. 1). Ks om. 29 (cf. v. 1.
 27). — °) Ms. ५ पौत्रा (for पुत्रा) ; — °) Ks. Ds. म-
 र्वयः (for महौजसः) ; — °) D. Ms. नङ्गुलायाः ; Ts. ५ नङ्गुलेया
 (for ता) ; Ns. नङ्गुलाया महात्मानो. — °) Ss. Ks. Ds. नु
 (for च) ; Ks. ५ Ds. वै स्मृता (for विश्रुता) ; Ss. om.
 29^a 30^a. — °) Ks. रुद्रः ; Ks. ५ Gs. ५ रुद्र (for
 ऊरु). — °) Ts. ५ Gs. चाक्षुषस्यान्तरे मनी. After 29,
 Ts. ५ Gs. ins. :

130^a षष्ठं मन्वन्तरं प्रोक्तं सप्तमं तु निबोध मे ।

[Ts. om. °]

30 Ms missing (cf. v. 1. 1). Ks om. 30 (cf. v. 1.
 27). Ss. om. 30^{ab} (cf. v. 1. 29). — °) Ss. Ms.
 वसिष्ठो. — °) Ts. ५ Gs. ५ Ms. ५ काश्यपश्च (for क.) ; Ds.
 वृषः ; Ms. मुनिः (for ऋषि.) ; — °) Ks. ५ Ns. ५ Vs. ५ Ds.
 Ds. Ds. ५ Ts. ५ च (for ५).

31 Ms missing (cf. v. 1. 1). Ks om. 31 (cf. v. 1.
 27). — °) Ks. Ns. Ds. तु (for च). — °) D. Ms. सांप्रता
 (for स.) ; Vs. भुवि (for दिवि) ; Ts. Gs. ऋषयः सांप्रता इति.

32 Ms missing (cf. v. 1. 1). Ks om. 32^{ab} (cf. v. 1.
 27). Ts. om. 32^a 33^a. — °) Ks. देवाश्च ; Ds. रूपाश्च (for
 रुद्राश्च) ; Ks. Ns. ५ Vs. ५ Ds. Ds. ५ Ts. ५ साध्या विश्वे
 च रुद्राश्च. — °) Gs. मरुतो वसवस्तथा. — °) Gs. om. the
 first च. Vs. B. Ds. Ds. ५ Ts. Gs. ५ [अ] पि (for [ए] व).
 Ks. आदित्यावश्विनौ देवौ (Ks. चैव) ; Ks. Ns. Vs. ५ Ds. ५
 त्या ह्य Ns. ह्या अश्विनौ देवौ ; Ns. Ts. त्यास्वश्विनौ देवौ (Ts.
 चापि) ; — °) Ss. देवा ; Ks. ५ Ns. Vs. ५ Ds. ५ तौ च ; Ds.
 तौ वा (for देवौ) ; Ds. om. स्मृतौ. Ns. Ds. तौ च वैवस्वते
 स्मृतौ ; D. Ts. ५ Gs. ५ Ms. देवा वैवस्वते (Gs. ५ ताः)
 स्मृताः.

33 Ms missing (cf. v. 1. 1). Ts. om. 33^{ab} (cf. v. 1.
 31). — °) Ks. B. एव (for एते). — °) Ds. Ds. Ms.
 वर्तन्ते — यान्तरे ; Ds. Ts. Gs. Ms. सांप्रतस्य महात्मनः ; Ms.
 वर्तन्ते स सांप्रतं दिवि. — °) Ds. प्रभवाश्च (for प्रमुखाश्च) ;
 — °) D. सप्त (for दश). — After 33, Ss. ins. :

131^a मनो समभयद्रात्रन्दिक्षु सर्वासु भारत ।

34 Ms missing (cf. v. 1. 1). — °) Ks. तेषां वै (for
 एतेषां) ; Ks. ५ Ns. ५ Ds. Ds. ५ च (for तु). — °) Ds.
 सप्तर्षीणां (for मह.) ; Ds. च सर्वदा ; Ts. Gs. Ms. महात्मनाम्
 (for महौजसाम्) ; Ms. राजर्षीणां महात्मनाम्. — °) Ss.
 Ns. Ds. Ts. ५ Gs. Ms. राज (for राजन्). — °) Ds. Ts.
 Gs. Ms. अ वस्थिता (for भारत).

35 Ms missing (cf. v. 1. 1). — °) Ks. Ds. Cn
 प्राग्दिशः ; Ks. Ds. ५ प्रथिताः ; Ns. Vs. Ds. प्रादेशः ; Cs.
 प्राग्दिशं (as in text). Ss. प्राग्दिशः सप्त सप्तजाः ; Ks.
 प्रथिता सप्त तारका ; Ts. प्राग्दिशंस्त्र सर्वगाः (sic) ; Ts. Gs. Ms.
 प्राग्दिशंस्त्र सप्तका (Gs. सप्तान् ; Gs. सप्तमाः ; Gs. सप्तमाः).
 — °) Cn. प्राग्दिशः पूर्वकल्पप्रकाराः सप्त सप्तकाः एकोनपञ्चा-
 शन्मरुतो देवाः प्रागुक्ता आप प्रतिमन्वन्तरं भवन्तीति ज्ञेयम् ।
 Cn. प्राग्दिशं पूर्वकल्पव्यवहितधर्माद्युपदेष्टारः उपदेशादिना
 लोकक्षेत्रं कृतवन्त इत्यर्थः । — °) Ns. om. 35^a. — °) Ks. ५
 (also as in text) Ns. Vs. ५ B. Ds. Ds. ५ Ts. ५ Gs. ५

C 445
B I. 7. 40
P I. 7. 40

मन्वन्तरे व्यतिक्रान्ते चत्वारः सप्तका गणाः ।
कृत्वा कर्म दिवं यान्ति ब्रह्मलोकमनामयम् ॥ ३६
ततोऽन्ये तपसा युक्ताः स्थानं तत्पूरयन्त्युत ।
अतीता वर्तमानाश्च क्रमेणैतेन भारत ॥ ३७
एतान्युक्तानि कौरव्य सप्तातीतानि भारत ।
मन्वन्तराणि सर्वाणि निबोधानागतानि मे ॥ ३८
सावर्णा मनवस्तात पञ्च तांश्च निबोध मे ।
एको वैवस्वतस्तेषां चत्वारश्च प्रजापतेः ।
परमेष्ठिसुतास्तात मेरुसावर्णतां गताः ॥ ३९

M₁ लोकधर्मः; N₃ V₁ T₂ G₁ M₂ ३ लोके धर्मः; Dn D₃ स्थिता लोकः (for स्थिता धर्मः). — ^a) D₁ लोकानां (for लोकसं). After 35, D₃ reads 39^a-40^b, repeating the same in its proper place.

36 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^a) D₃ T₁ २ G₁ ३ M₂ ३ त्वतिक्रान्ते (for व्यति). — ^b) K₁ ३ सर्वे ते (for चत्वारः). — ^c) K₃ V₂ ३ D₁ २ ३ T₁ ३ ४ धर्म (for कर्म). — ^d) S₁ T₃ ४ G₂ ३ सनातनम्; V₃ असंशयम् (for अनामं). — After 3^c, K₁ reads 46^a (with 136*) repeating it in its proper place.

37 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^b) K₂-4 N₂ ३ V₃ D (except D₃) G₁ १ आपूरयन्ति (for तपू). V₂ च (for [उ]त). S₁ corrupt; K₁ स्थानं तत्पूरयन्ति (sic); T₃ ४ स्थानमापुरनुत्तमम्. — V₃ D₃ om. 37^a. — ^d) S₁ [अ]नेन (for [ए]नेन).

38 M₁ missing (cf. v. l. 1). K₂ ४ N₂ V B D₃ D₂ ३ M₂ ३ read 38-41 (D₃ repeating 39^a-40^b after 35) after 46. D₃ reads 38^a after 46. D₃ T G M₁ read 38-41 after 139*. — ^b) S₁ K₁-3 B₂ D₁ ३ ४ M₂ ३ सप्तसु; K₄ V₂ D₃ T₁ ४ G₂ M₁ सप्त च (for [अ]नीतानि). — D₃ reads 38^a-41^a after 45. — ^c) K₂ ४ N₂ V₂ ३ B₁ D₂ ३ ४ ६ T₁-4 G₁ २ ४ ३ M₂ ३ संश्रयान्; N₁ ३ यद्वापि; T₁ G₃ M₁ सर्वेषां (for सर्वाणि). — ^d) K₂ निबोध गदतो मम; N₁ निबोधानागताः शृणु.

39 M₁ missing (cf. v. l. 1). For the sequence in K₂ ४ N₂ V B D₃ D₂ ३ ४ ६ S (M₁ missing), cf. v. l. 38. D₃ reads 39^a-40^b for the first time after 35. — ^a) D₃ सावर्णिः; D₃ T₂ ४ D₃ र्व्या (for र्णा). — ^b) S₁ N₂ ३ V₁ २ B₂ D₁ २ ३ [ए]तांश्च (for तांश्च). G₂ द्वे (for द्वे). — ^c) T₂ G₂ र्वेषां (for नेषां). — ^d) K₂ ४ N₃ V B D₁ ३ ४ ६ T₁ ३ ४ G₂-4 M₂ ३ तु (for च). V₃ प्रजाः प्रभोः (for

दक्षस्यैते हि दौहित्राः प्रियायास्तनया नृप ।
महता तपसा युक्ता मेरुष्टे महौजसः ॥ ४०
रुचेः प्रजापतेः पुत्रो रौच्यो नाम मनुः स्मृतः ।
भूत्यां चोत्पादितो देव्यां भौत्यो नाम रुचेः सुतः ।
अनागताश्च सप्तैते लोकेऽस्मिन्मनः स्मृताः ॥ ४१
अनागताश्च सप्तैव स्मृता दिवि महर्षयः ।
मनोरन्तरमासाद्य सावर्णस्येह ताञ्शृणु ॥ ४२
रामो व्यासस्तथात्रेयो दीक्षिमन्तो बहुश्रुताः ।
भारद्वाजस्तथा द्रौणिरश्वत्थामा महाश्रुतिः ॥ ४३

प्रजापतेः). — ^a) D₁ पञ्चान् (for तात). — ^c) K₁ ३ पञ्चान् (for मेरु). K₃ D₁ G₁ सावर्णितां; D₃ T₂ G₁ M₁ र्व्यतां.

40 M₁ missing (cf. v. l. 1). For the sequence in K₂ ४ N₂ V B D₃ D₂ ३ ४ ६ S (M₁ missing), cf. v. l. 38. For the repetition in D₃, cf. v. l. 39. — ^a) K₁ ३ D₁ ३ T₂ G₁ ३ M₁ ते हि; K₃ [ए]ने ह; V₃ तद्वै; T₁ M₂ ३ [ए]ने तु (for [ए]ने हि). — ^b) K₂ ४ N₃ V₁ B₁ २ (marg.) D₁ ३ तदा; V₃ N₂ T₁ तथा (for नृप). — ^c) K₁ ३ D₃ T₂ ४ G₁ महाश्रुत् (for महता).

41 M₁ missing (cf. v. l. 1). For the sequence in K₂ ४ N₂ V B D₃ D₂ ३ ४ ६ S (M₁ missing), cf. v. l. 38. — ^b) M₁ रुच्यो (for रौच्यो). T₂ G₁ २ महाश्रुतिः (for मनुः स्मृतः). D₃ प्राच्यो नाम महाश्रुतिः. — ^c) K₃ D₁ रुच्यां; N₁ भौत्यां. D₃ भूत्यां (for भूत्यां). S₁ भूत्या चोत्पादिते चोच्यो (sic). — ^d) K₁ भूत्यां; K₃ भौत्यां (for भौत्यो). S₁ भवेत्; K₁ क्रये; N₁ D₁ ४ ६ T₁ ३ G₁-३ ५ M₂ कवे; D₃ दिने (for रुचेः). — K₃ D₃ om. (hapl.) 41^a. — ^a) T₃ G₂ द्वे (for च). — ^c) S₁ K₁ N₁ २ V₂ B₁ D₃ D₂-३ T₂ रुच्ये; T₁ G₃ M₂ ३ काले (for लोके). — After 41, D₃ ins. 138^a.

42 M₁ missing (cf. v. l. 1). N₂ V₁ २ B₂ repeat and D₃ reads 42^a after 133*. — ^a) T₂ G₁ तु (for च). K₃ N₁ २ (second time). ३ V₁ (both times). ३ B₁ ३ (both times). ३ D₃ D₃ T₂ ४ G₂-4 [ए]ने (for [ए]-व). — ^b) N₃ V₁ ३ (both second time) B₁ २ (second time) D₃ रुच्यानां (for स्मृता). N₁ इह; T₁ दिव्या (for दिवि). — ^d) D₂ सावर्णेश (for र्वेश). S₁ इ तः; K₁ ३ N₂ T₃ G₃ इ ताम्; G₁ गताम् (for [इ]ह ताम्). T₂ सावर्णा-नागताञ्शृणु.

43 M₁ missing (cf. v. l. 1). — ^b) S₁ दीक्षिमाश्रु- (for मन्तो). K₂-4 N₂ B₂ ३ D₃ D₁ ३ ४ ६ T₃ ४ दीक्षिमा-

गौतमस्यात्मजश्चैव शरद्वाभाम गौतमः ।
कौशिको गालवश्चैव रुहः काश्यप एव च ।

एते सप्त महात्मानो भविष्या धृतिस्तत्तमाः ॥ ४४
वरीवांश्चावरीवांश्च संमतो धृतिमान्वसुः ।

C 465
B 1. 7. 59
P 1. 7. 59

निति वि(K₁ 'मानिव वि-; D₁ 'मानतिवि)धृतः. — °) T₃. 4
G₂ M₂ भरद्वाजस. — °) K₃ D₂ महामुनिः. T₄ G₂ 'धृतिः
(for 'धृतिः).

44 M₁ missing (of. v. l. 1). — °) B₁ [अ]पि (for
[ए]व). — K₁ om. 44^{bcd}. N₂ om. (hapl.) 44^b. — °)
V₂. 3 गौतमिः (for 'मः). S₁ K₁. 3 Dn शरद्वाग्नौतमः कृपः;
D₂. 4 भरद्वाजोऽथ गौतमिः (D₁ 'मः). — °) N₁ V₁ B₁ D₃
T₄ और्वः; B₁ T₁. 2 G₁. 3 M₁ कुरुः; B₁ और्विः; D₁ पुरुः;
D₃ कुरुः; T₃ और्वः; G₁ मरु (for रुहः). Some Mss.
काश्यप (for का). — °) S₁ एते सप्तर्षयश्चैव. — S₁ K₁. 3 D₁
ins. after 44: K₂ after 26 :

132 * देवतानां गणान्मत्र त्रयः प्रोक्ताः स्वयंभुवा ।
मारीचस्यैव ते पुत्राः काश्यपस्य महात्मनः ॥

While K₁ N₁. 2 V₁ R Dn D₃ D₂. 6 om. after 44 :

133* ब्रह्मणः सदृशाश्चैते धन्या सप्तर्षयः स्मृताः ॥
अभिजात्याथ तपसा मन्त्रप्याकरणेनथा ।
ब्रह्मलोकप्रतिष्ठास्तु स्मृता ब्रह्मर्षयोऽमलाः ॥
भूतभक्ष्यभवनं ज्ञानं बुद्धा चैव तु यं स्वयम् ।
तपसा वै प्रसिद्धा ये संगता प्रविचिन्तकाः । [5]
मन्त्रप्याकरणार्थं ऐश्वर्यात्मवशाश्च ये ॥
एताभ्यार्यान्दिवा ज्ञात्वा नैष्ठिकानि च नाम च ।
सर्तने सप्तभिश्चैव गुणैः सप्तर्षयः स्मृताः ॥
दीर्घायुषो मन्त्रकृत ईश्वरा दीर्घचक्षुषः ।
बुद्ध्या प्रत्यक्षधर्माणां गोत्रप्रावर्तकान्मथा ॥ [10]
कृतादिषु युगाब्ध्येषु सर्वेष्वेव पुनः पुनः ।
प्रवर्तयन्ति ते वर्णानाश्रमांश्चैव सर्वदाः ।
सप्तर्षयो महाभागा सत्यधर्मपरायणाः ॥
तेषां चैवान्वयोपस्था जायन्ते हि पुनः पुनः ।
मन्त्रब्राह्मणकर्तारो धर्मं प्रशिथिले तथा ॥ [15]
यस्याच्च वरदा सप्त परेभ्यश्चापरा स्मृताः ।
तस्याच्च कालो न. बयः प्रमाणमुपिभावनं ॥
एष सप्तर्षिकोरेणो व्याख्यातस्ते मया नृप ।
सावर्णस्य मनो पुत्राभविष्याच्छृणु सत्तम ॥

[D₃ om. line 1. — (L. 1) D₃ ब्रह्मणः (for 'मः). N₂
V₂ D₃. 6 [ए]व (for [ए]ते). Dn अत्रिः (for 'मृताः).
— D₃. 6 read lines 2-9 after 134*. — (L. 2) N₁ अभि-
जात्या; V₂ अभिजात्या (for 'जा). B₁ (marg. as above) दि
(for [अ]व). D₃ अभिजात्याथ तपसा (for 'मः). — (L. 3)
D₃. 6 च (for तु). D₆ सप्तर्षयो (for ब्रह्म). V₂ गणाः
(for 'मलाः). — (L. 4) V₂ भूत भवनं (for भूतभक्ष्य). D₃
भवनं ज्ञानं; D₃ भविष्यज्ञा; D₆ भवज्ञानं (for 'ज्ञान). K₁
N₂ B₁ Dn D₃ D₂ च ये; N₂ इ यत्; V₁. 3 [इ]ह ये; B₂

च ये (for तु ये). D₃. 6 सन्याभिव्याहृतेन च (for 'मः).
— After line 4, D₃. 6 ins. :

133A* संवन्धाच्च स्वयंभुवाः संबुद्धाश्च यतः स्वयम् ।

— (L. 5) Dn₁ तु; Dn₂ च; D₆ ये (for वै). N₂ तपसापि
प्रसिद्धोऽथ; D₃ 'सपतिप्रवृद्धा ये (for 'मः). N₂ V₂ Dn D₆
प्रतिः; B₂ ये प्र- (for प्रति-). D₃ गन्धर्वेषु विचिन्तकाः (for 'मः).
— (L. 6) N₂ V₂. 3 D₃. 6 मन्त्रप्याकरणैश्चैव; B₂ 'णार्थैश्च
(for 'मः). N₂ ऐश्वर्यात्मवशाश्च ये; Dn 'वचक्षुषः; D₃. 6 ऐश्वर्ये
ये वाचक्षुषः (for 'मः). — (L. 7) D₆ corrupt. K₁ D₃
भवाभिव्याहृतेन; N₂ V₁ B₂. 3 D₃ भावान्विताश्च; V₂ प्रभावाव्वि-
ताश्च (hypermetric); V₂ भावाधिनो; B₁ भावाधिनो (for
भावाधिनो). N₂ एतान्प्रभावाव्विजान्ता (for 'मः). K₁ V
D₃ नेष्टिकादि; N₂ (marg.) नेष्टिकारि (for नेष्टिकानि).
D₃ नेष्टिकाव्विजान्ता नेष्टु वै कश्चित् मया. — D₃ om. lines
8-12. — (L. 8) K₁ V₂ D₃ ते (for [ए]ते). D₆ गणाः
(for 'मः). — After line 9, D₃ reads line 19, repeat-
ing it in its proper place. — (L. 10) K₁ Dn आद्याः;
D₃ तपसा; D₃ विदः (for वृद्धः). K₁ स्मृताः; D₃. 6 च ये
(for 'मः). — K₁ om. line 11. — (L. 11) D₃. 2 कृता
दिषु (for कृतादिषु). N₂. 3 V₁ B₁ युगाब्द्यान (for 'ध्येषु).
V₂ तपसेव; B₂. 3 सप्तर्षु च; D₃ 'रेषु (for 'रेव). — (L.
12) D₃ ये (for ते). K₁ दिवा (for वर्णान्). — (L.
13) I. 'सप्तवतः (for 'धर्म-). — (L. 14) D₃. 6 एव (for
वैव). Dn₁ om. one पुनः. — (L. 15) K₁ -कर्ता च (for
-कर्तारः). D₃. 6 वदा (for तया). — (L. 16) N₂ V₂ B₂
(marg. as above). 3 Dn D₃ तस्याच्च (for 'मः). B₂ Dn
सर्वे (for मय). K₁ N₂ V₁ D₃. 6 यस्याच्च (D₃ 'चा) वरजाः
सर्वे (N₂ V₁ सप्त); D₃ corrupt (for 'मः). D₃ परि- (for
[अ]परा). K₁ N₂ V₁ B₁ (marg.) परेभ्य एव पावनाः; N₂
परम इव पावनाः; V₂ परेभ्यः प्रत्ययान्विताः; V₃ 'भ्य इव
पावनाः; B₂. 3 D₃ 'भ्य एव कारिताः; B₂. 3 D₃ 'भ्य एव याचिताः;
D₃ corrupt; D₆ 'भ्यः परमावनाः (for 'मः). — (L. 17) D₃
तस्याच्च कालोपवयः (for 'मः). — K₁ Dn D₃ om. line 18.
— (L. 18) V₂ D₃. 6 एते सप्तर्षयो देवा (V₂ धन्या) (for 'मः).
V₂ D₃. 6 तपसाव्यास (for 'मः). N₂ तु (for ते). — D₃
reads line 19 for the first time after line 9. — (L.
19) D₃ सावर्णेश्च (for 'र्णय). D₃ (both times) पुत्रा (for
पुत्रान्). K₁ N₂ V₂ Dn D₃ तनयाव्व (N₂ 'मया तु) ए सावर्णे
(N₂ 'र्णैः; Dn 'र्णान्) (for 'मः). K₁ N₂ V₂ Dn D₃. 3
(both times). 6 भावन (for सत्तम).]

— After the above, N₂ V₁. 3 B₂ repeat and D₃ reads
42^{ab}. After the repetition of 42^{ab}, N₂ V₁ repeat

C 468
M 1.7. 39
P 1.7. 39

चरिष्णुराढ्यो धृष्णुश्च वाजी सुमतिरेव च ।
सार्वर्णस्य मनोः पुत्रा भविष्या दश भारत ॥ ४५
एतेषां काल्यमुत्थाय कीर्तनात्सुखमेधने ।

अतीतानागतानां वै महर्षीणां सदा नरः ॥ ४६
तैरियं पृथिवी तात ससमुद्रा सपत्तना ।
पूर्ण युगसहस्रं हि परिपाल्या नरेश्वरैः ।

23^{ab}. While after 133*, Ds. s cont. :

134* यस्माच्छंसन्ति ते ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मर्षयः स्मृताः ।

[Ds विमन्त्रि (for स्मृतिरु). Ds सपर्वयः (for ब्रह्म).]

45 Ms missing (cf. v. l. 1). — ^a) Śi Ks वीरवांश्चो-
र्वीवांश्च; Ks वरीवांश्च वरीयांश्च; Ks वरीमानोः पुत्रयांश्च;
Ks Ns Vs Ts; Gs Ms वरीयांश्चावरीयांश्च; Vs वरीवांश्चा-
र्वीवांश्च; Ds Ds वीरवांश्च वरीवांश्च; Ds वलीयांश्च महीयांश्च;
Ts वरिवांश्च नदीवांश्च; Gs वारिवांश्चोर्वीवांश्च; Gs वरीयांश्च
गरीयांश्च; Gs परिपांश्चावरीपांश्च; Ms परीवांश्चावरीयांश्च.
— ^b) Śi समन्तोः; Ds संमदोः; Ds जन्मतोः; Ds T. Gs
Ms संमितोः; Gs संमतो (for संम तो). — ^c) Ks Bz Dn Ds
Ms वरिष्णुर् (for च). Ks आप्यो (Ks sup. for). Ds
Ms आयोः; Ks आयोः; Ns Dn Ds आयोः; Gs आय्यो
(for आयो). Śi धर्मज्ञः; Ks धृष्टः (for धृष्णुर्). Ns
Vs Bz Ds Ds Ts चरिष्णुः; Ns V Bz Ds Ds श्वा प्य-
धृष्णुश्च; Ds चरिष्णुर्यो धृष्टश्च. — ^d) Śi Vs Bz राजा;
Ks Dn वज्रः; Ns Vs Bz Dn Ds राजा; Ds T. Gs
Ms भोजः (for वाजी). Gs च (for सु). — ^e) Ts सार्वर्णस्य
(for र्णस्य). — After 45, Śi Ks Dn Ds Ds reads a
passage given in App. I (No. 1). While Vs ins.
after 45 :

135* क्षमया नृप सान्तां भविष्याद्भृशु भारत ।

While Ds reads 38^{ab} 41^{ab} after 45.

46 Ms missing (cf. v. l. 1). Ks reads 46^{ab} with
136*) for the first time after 36. Ds reads 46 on
marg. — ^a) Ks (second time) Ns Bz Ds कल्पम्;
Ks (first time) Vs Vs Ds Ds कल्पम्; Ks कल्प;
Vs Ds Ts; Gs कल्प; Gs कालम्; Gs Ms कल्प
(for कल्पम्). Dn एतेषां कल्पः Dn ह्य सान्ताय. — ^b)
Ds Ms (also as in text) कीर्तयन् (for कीर्तनात्). Ks
Ns Bz Ds Ts ब्रह्मन्ते (for एते). — After 46^{ab},
Ks Ns V Bz Ds T. Gs Ms reads :

136* यदाश्रमोति मुमहदायुगांश्च भवेन्नरः ।

[Ks (first time) Ns ब्रह्मन्ते (for एते). Dn (for
मु). Vs Bz Bz; Vs Bz Bz; Bz Ds Ds (for
नरः). Ks om.; Ts ब्रह्मन्ते (for ^b).]
Ks cont. :

137* चतुर्दशे मनोभाष्ये उरगर्भारवृत्तकाः ।

पुत्राश्च वै चाक्षुषा देवा शुक्रायाश्च तपस्विनः ॥

— Gs ins. 139* after 46^{ab}. After 137*, Ks reads

49^{ab}, repeating it in its proper place. Ks Gs om.
46^{ab}. — ^a) Ns Bz V. Bz Ds Ts च (for वै). — ^b) Ms
तथा (for सदा). Ds Ts [अ]नच (for नरः). — After 46,
Ks Ns V Bz Ds Ds Ms read 38-41 (Ds repeat-
ing 39^a-40^b after 35) and Ds reads 38^{ab}. While, Śi
Ks Dn Ds ins. after 46: Ds after 41 :

138* देवतानां गणा प्रोक्ताः पञ्च वै भरतर्षभ ।

तरंगभीरुर्ध्रुवश्च तरस्वानुप्र एव च ॥

अभिमानी प्रवीरश्च जिष्णुः संक्रन्दनस्तथा ।

नेजम्बी मथलश्चैव भौत्यस्यैते मनो मृताः ॥

भौत्यस्यैवाधिकारं तु पूर्णं कल्पन्तु पुर्यते । [5]

इत्येतेनागतानीता मनवः कीर्तिता मया ॥

[(L. 2) Ks Ds वज्रः; Dn वज्रः; Dn वज्रवज्र (for
वज्र). Ds धर्मज्ञः (for ^a). Śi धर्मज्ञः (for
^b). — L. 3^a Bz Bz and Poona eds. धर्मज्ञः (for र्णस्य).
Śi Ds धर्मज्ञः (for जिष्णुः). — (L. 6) Dn इत्येतेनामो-
दनीताः; Ds इत्येतेनामोदनीताः (for ^a).]

On the other hand, Ds T Gs Ms ins. after 46 :
Gs after 46^{ab} :

139* नमस्कृत्वा जयेन्मर्गं ब्राह्मणां नात्र संशयः ।

अत्रियो जयने दायुर्नश्यः शूद्रो यथेष्टितम् ॥

[(L. 1) Ts नश्यः (for नश्यः). — (L. 2) Ts यथेष्टितम्
(for नश्यः). Ts नश्यः (for नश्यः).]

— After the above, Ds T Gs Ms read 38-41

47 Ms missing (cf. v. l. 1). Ks om. 47. — ^a) Ds
मयोः; Ds पाल (for तात). — ^b) Ks Ns Vs Bz Dn Ts
Gs समुद्रान्ताः; V सप्तद्वीप (for सममुद्रा). Ds Gs s
सपर्वताः; Ts सपट्टा (for सपत्तना). Ds सप्तद्वीपा सपर्वता.
— After 47^{ab}, Ds ins. :

140* यथाप्रदेशमद्यापि सर्वतः परिपाल्यते ।

— ^a) Ns marg. as in text) Ds पूर्व; Ts Ms पूर्ण (for
पूर्ण). Ds सप्तद्वीप; Ks सप्तद्वीप; Ks Ns Vs Bz Dn Ts
Dn सप्तद्वीप; Vs Bz Bz Dn Ds Ts Gs सप्तद्वीप; Ds
Ts Gs Ms सप्तद्वीप (for सप्तद्वीप). — ^b) Śi Ks Vs s
नरेश्वर; Dn Gs नराधिप (for नरेश्वर). — Ds Ts Gs
repeat and Gs reads 47^{ab} after 48. Ts s repeat 47^{ab}
and Gs repeats 47^{ab} 48^{ab} after App. I (No. 2). Gs reads
47^{ab}, followed by the repetition of 47^{ab}, after 49^{ab}.
— ^c) Vs प्रजाभिश्चापि तपसा; Bz s Ds Gs (second time)
भिश्चैव तपसा; Ts s (both second time) प्रजापतिश्च तपसा.

प्रजाभिस्तपसा चैव संहारान्ते च नित्यशः ॥ ४७
 युगानि सप्ततिस्तानि साग्राणि कथितानि ते ।
 कृतश्रेतादियुक्तानि मनोरन्तरमुच्यते ॥ ४८
 चतुर्दशैते मनवः कीर्तिताः कीर्तनवर्धनाः ।
 वेदेषु सपुराणेषु सर्वे ते प्रभविष्णवः ।
 प्रजानां पतयो राजन्धन्यमेषां प्रकीर्तनम् ॥ ४९
 मन्वन्तरेषु संहाराः संहारान्तेषु संभवाः ।
 न शक्यमन्तं तेषां वै वक्तुं वर्षशतैरपि ॥ ५०

विसर्गस्य प्रजानां वै संहारस्य च भारत ।
 मन्वन्तरेषु संहारः श्रूयते भरतर्षभ ॥ ५१
 मशेषास्तत्र तिष्ठन्ति देवा ब्रह्मर्षिभिः सह ।
 तपसा ब्रह्मचर्येण श्रुतेन च समन्विताः ।
 पूर्णे युगमहस्ते तु कल्पो निःशेष उच्यते ॥ ५२
 तत्र भूतानि सर्वाणि दग्धान्यादित्यरश्मिभिः ।
 ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा सहादित्यगणैर्विभो ॥ ५३
 प्रविशन्ति सुश्रेष्ठं हरिं नारायणं प्रभुम् ।

C 529
B I. 8. 30
P I. 8. 30

— ( ) Ś1 K1 Dn संहारान्तेषु भागदाः; N1 B2, 3 Ds T (both times); 4 (second time) M1 संहारान्तेषु नित्यशः; Ds T2 G1-4 (all second time) संहारः Ds भागदाः तेषु नित्यशः; T1 र्यन्ते च नित्यशः; T1 G1 (both first time) M1, 3 र्यन्तेषु नित्यशः. — After 47, K2 N2, 3 V B Dn Ds Ds ins. an addl. colophon [Mention of the Epics: K2 Ds. — Mention of Khila: Ka N2, 3 V1, 3 B Dn Ds Ds. — Adhy. name: Va मन्वन्तरोपाख्यानम्; Dn मनुवर्गनम्; Ds मन्वन्तरवर्गनम्; Da मन्वन्तरम्; Ds मन्वन्तरकथनम्. — Adhy. not figures, words or both: Ka N2 V B2, Dn Ds Ds 7. — Saka m. + Dn 81; Ds 91; Ds 51; Ds 84]. — After the above, N (except Ś1 N1) T2-4 G ins. a passage given in App. I (No. 2).

48 M1 missing (cf. v. l. 1). For the repetition in G1, cf. v. l. 47. Ds om. 48^{ab}; Ds reads it on marg. — ( ) Ś1 युगानां (for 'नि'). K1, 3 यानि N1 चैव; T1 G2, 4 (second time) तानि (for तानि). — ( ) B1 तु, Ds मे (for ते). — ( ) K1 B2 Da G1 M1 श्रेतानि (for 'दि') B1 ब्रह्मनि; Ds ब्रह्मनि (for 'युक्तानि'). K1-4 N1 V2, 3 Dn Ds 2, 4, 5 T2, 4 कृतश्रेतानि ब्रह्मनि; N1 कृतं श्रेतायुगं चैव. — ( ) K2 Ds G1, 3 अन्तर (for 'रम्'). — After 48, K1, 3 ins. an addl. colophon [Mention of the Epics: K2. — Mention of Khila: K1, 2. — Adhy. name: K1 7; K2 8]. — While, Ds T2 G1 repeat and G1 reads 47^a after 48.

49 M1 missing (cf. v. l. 1). K2 reads 49^{ab} for the first time after 137^a. — ( ) N1 V2 कथिताः (for कीर्तिताः); M2, 3 वर्धन (for 'ना'). — ( ) N1 वेदेषु (for वेदेषु). Ds T1, 2 G1, 3 M2, 4 च (for स). — ( ) N1 T2 G1 सर्वे वै; N2 V1, 2 B (B2 marg. as in text) Ds Ds 2, 3 T1, 4 G1-3 M2-3 सर्वेषु (for सर्वे ते). — ( ) Ds तेषां (for एषां). Ś1 T2 G1 M2 प्रकीर्तनम्; K N2, 3 V1, 3 Dn Ds 4, 5 T2 च कीर्तनम् (for प्रकीर्तनम्).

हरिवंश—४

— 57 —

50 M1 missing up to वर्ष (in 50^d) (cf. v. l. 1). Ds reads 50^a-51^b on marg. — ( ) K2, 4 N2, 3 V1 Ds1 Ds1, 4 संहारः; N1 मन्वन्तरे तु संहाराः; Ds T1, 2 G1 M1 गन्ते संहारा (T2 G1, 4 'र'); — Ds om. (hapl.) 50^b-51^c. — ( ) K2, 4 N2, 3 V1 B2 Ds1 Ds1, 2 T2 G1 संभवः; T2 सर्वदा (for संभवाः); K1, 2 T4 संहारान्ते च संभवाः (K2 व); Ds श्रूयते भरतर्षभ; G2 श्रूयन्ते तेषु संभवाः. — K1 om. 50^d. — ( ) N1 अशक्यम् (for न शक्यम्). Ś1 K2-4 N2, 3 V1 B1 Dn Ds1-4 T2, 4 G2, 4 M1 न शक्यमन्तरं तेषां; T1 G1, 3 न्ततस्तेषां. — ( ) N2 बहु- (for वक्तुं).

51 M1 resumes. Ds om. 51^{abc} (cf. v. l. 50). — ( ) K1 ते; K2 Dn Ds च (for वै). — T2, 4 om. 51^c. — ( ) Ś1 K2, 4 N2 V1, 2 Ds 2, 5 G2, 4 संहाराः; M1-3 सर्वेषु (for संहाराः); 2 G1, 5 M1 मन्वन्तरान्ते संहाराः. — ( ) Ś1 K2-4 N2, 3 V1, 3 Ds 2, 5 T1, 2 G1, 2, 4, 5 M1 श्रूयन्ते (for 'ते'). Ds श्रूयन्ते भरतर्षभ; Ds संहारान्ते च संभवाः; M1-3 संहारः श्रूयते नृप.

52 Ś1 reads 7. 52-8. 11 twice. — ( ) K1 Ds1-4 G1 अशेषासः; T2 G1 M1 वि (for स). — V2 reads 52^a 53^a twice. — ( ) K1, 2, 4 N2, 3 V1, 3 Dn Ds2 Ds1-5 T1, 2, 4 M1 सप्तर्षिभिः (for ब्रह्म). — ( ) Ś1 (second times) damaged. K2-4 N2, 3 V1, 3 Dn Ds1-3, 5 समाहिताः; Ds सप्तर्षिभिः (for समन्विताः). — ( ) K2 कालो (for कल्पो). T1 G1 नामैष (for निःशेष).

53 For the repetition in Ś1 V2, cf. v. l. 52. — ( ) Ds G1 जातानि (for भू). Ś1 (both times) transp. सर्वाणि and दग्धानि. K N2 V2 (first time), 3 Dn Ds1, 2, 4, 5 T1-4 G1, 4 M1, 2 तत्र सर्वाणि भू; T2 G1 जातानि (for 53^a). K2 Dn तेजसा (for रश्मिभिः). — ( ) K N2, 3 V B2 Dn Ds 2, 3 विभुम्; Ds T1, 2 G1-3, 5 M1 प्रभो (for विभो). Ds सर्वादित्यगणैर्भुवि. — After 53, B1 (marg.) Ds ins.: 141^a योगं योगीश्वरं देवमजं क्षेत्रजमप्युतम् ।

[B1 हरिं नारायणं प्रभुम् (for वै) (= 54^b).]

C 530
- 51. 8. 31
P 1. 8. 31

सृष्टारं सर्वभूतानां कल्पान्तेषु पुनः पुनः ।
अव्यक्तः शाश्वतो देवस्तस्य सर्वमिदं जगत् ॥ ५४

54 For the repetition in Ś1, cf. v. l. 52. —^a) K2-1
Ñ1, 3 V2 B3 D1-3 T1 स सृष्टा; Ñ1 V1, 2 (sup. lin.) V2
B1, 3 Dn Ds सः सृष्टा (for सृष्टारं). K1 ससृष्टारसुरभूतानां.
—^b) Ñ3 V1 T2 G1, 3, 3 कल्पान्ते च (for 'न्तेषु'). D1
कल्पान्ते पुरुषः पुनः. —^c) T1 सैव (for देवम्). —^d) T2
G1 तेन (for तस्य). — K2 (marg.) 3 V2, 3 Dn Ds D3 3
ins. after 54: Ñ2 after the first occurrence of 55^{ab}:

142* तत्र संवर्तते रात्रिः सकलैकार्णवे तदा ।
नारायणोदरे निद्रां ब्राह्मं वर्षसहस्रकम् ॥
तावन्तमिति कालं सा रात्रिरित्यभिधादिता ।
निद्रायोगमनुप्राप्तो यस्यामन्ते पितामहः ॥
सा च रात्रिरपक्रान्ता सहस्रयुगपर्यया । [5]
तदा प्रबुद्धो भगवान्ब्रह्मा लोकपितामहः ।
पुनः सिम्बुक्षया युक्तः सर्गाय विदधे मनः ॥
सैव स्थितिः पुराणेषु तद्वृत्तं तद्विचेष्टितम् ।
देवस्थानानि तान्येव केवलं च विपर्ययः ॥
ततो दग्धानि भूतानि सर्वाण्यादित्यरश्मिभिः । [10]
देवर्षियक्षगन्धर्वाः पिशाचोरगराक्षमाः ।
जायन्ते च पुनस्तान युगे भरतमत्तम ॥
यथार्तावृत्तुलिङ्गानि नानारूपाणि पर्यये ।
इत्यन्ते तानि तान्येव तथा ब्राह्मीषु रात्रिषु ॥
निष्कमिन्वा प्रजाकारः प्रजापरिसंशयम् । [15]
ये च वै मानवा देवाः सर्वे चैव महर्षयः ॥
ते संगताः शुद्धमङ्गा शश्वद्वर्मविमर्गताः ।
न भवन्ति पुनस्तान युगे भरतमत्तम ॥
तत्सर्वं क्रमयोगेन कालमंश्यात्रिभागवित ।
सहस्रयुगमंस्थानं कृत्वा त्रिवममीश्वरः ॥ [20]
रात्रिं युगमहस्त्रास्तां कृत्वा च भगवान्बिभुः ।
संहरत्यथ भूतानि सृजते च पुनः पुनः ।
व्यक्ताव्यक्तो महादेवो हनिनांरायणः प्रभुः ॥

[(L. 1) V2 तत्र प्र-; D3 न तत्र (for तत्र स-). Ñ2 D
कृते; V2 जगत् (for तदा). — (L. 2) V2 D1-3 जगत् (for
निद्रां). K3 तदा; K3 Ñ2 D3 ब्रह्म; V3 ब्राह्मः; Dn जगत्
(for ब्राह्म). Ñ2 D4-सहस्रिकम् (for 'सहस्रकम्'). — (L. 3)
V2 D3 एव (for इति). V2, 3 D3 कादृश्य; Dn कालं च (for
कालं सा). V2 D3-विश्रुता; Dn2-संज्ञिता; Dn-तद्विचेष्टितम् (for
-संज्ञिता). — (L. 4) D3 यत्र; Dn-यस्य (for तस्य).
Ñ2 V2, 3 D3 जेते; D1-3 जने (for जने). — (L. 5) Ñ2
V2 इयं; Dn Ds तेयं; D3 सा ये (for सा च). V2-प्राप्त्यानां;
D3 प्रति (for अप-). V2 D1, 3-पर्यये (for 'या'). — (L. 6)
K3 D3 ब्रह्म- (for ब्रह्मा). — (L. 7) Ñ2 V3 युक्त (for युक्तः).
K3 Dn निदधे (for वि-). K3 Ñ2 V3 पुनः (for मनः).

अत्र ते वर्तयिष्यामि मनोर्वैवस्वतस्य ह ।
विसर्गं भरतश्रेष्ठ सांप्रतस्य महायुगे ॥ ५५

— (L. 8) Ñ2 देव- (for सैव). Ñ2 V3 पुराणेऽपि; V3 'जे च;
Dn- D1-3 'नेषु (for 'नेषु'). K3 V3 तद्वृत्तं (for तद्वृत्तं). Ñ2
विवर्तितम् (for विचेष्टितम्). — (L. 9) D3 repeats line 9^a
after line 10. K3 D1, 3 विपर्ययः; Ñ2 V3 'ये (for 'यः').
— (L. 10) V3 सकृन्नि भूतानि (by transp.). — (L.
11) K2, 3 Dn Ds D3-गन्धर्व-; Ñ2 संदेवकृषिगन्धर्व-;
V3 स च देवविगन्धर्व- (for 'यः'). Ñ2 V3-पितामहान्ता
कृत्वा (for 'यः'). — (L. 12) D1, 3 युगे च भरतपंथ (for 'यः').
— (L. 14) Ñ2 V3 युद्धयो न तदा धैर्यं (V3 'दायमानं') (for
'यः'). K3 Ñ2 V3 तदा (for तथा). D1, 3 तथा ब्रह्मा मुखादिषु
(for 'यः'). — (L. 15) Ñ2 पूर्णित्वा (for निष्कमिन्वा). D1
प्रजाकामः (for 'कामः'). V2 D3 निष्कमिन्वा विमर्गतां प्रजाकारं
(V2 'म') प्रजापति (V2, sup. lin.) 'नी'. — (L. 16)
K3 मनतां (for मानवा). K3 D1-3 ये च वै (D3 'मते') देव-
मुनयः; Ñ2 ये ये देवा मनवः; V2 D3 ये देवा नत D3 'वमा')-
नुपाः सर्वे; V3 ये ये देवाश्च मनवः (for 'यः'). V3 ये च (for देव).
— (L. 17) D3-सहस्रयुग (for सहस्रयुग). Ñ2 V3 ते च स्वर्गमाः
मिद्धा (for 'यः'). Ñ2 V3 तद्वृत्तं तद्विचेष्टितम् (for 'यः'). V2 ते
संगताश्च मिद्धाश्च तद्वृत्तं तद्विचेष्टितम् (for 'यः'). D3
तुगे च भरतपंथ (for 'यः'). — (L. 19) Ñ2 V2, 3 पुनश्च (for
तस्य). D3 कालं (for तस्य). D3 यम (for कालः). V2
विमर्गवित् (for विमर्गवित्). — (L. 20) K3 D1, 3-संशयम्; V2
न भवन्ति; V3-संशयम् (for 'यः'). K3 Ds 3-इति (for 'यः'). Ñ2
शुद्धा देवो मते भवः; V2, 3 शुद्धा देवः स संशयः (for 'यः'). — (L.
21) K3-सहस्रान्तः; D1-3-व्याणां (for 'व्याणां'). K2, 3 Dn
D1, 3; Ds [अ]पि; D3 यत (for य). V2, 3 प्रमः (for विमः).
— (L. 22) Ñ2 [य]तः; V2, 3 [य]तः (for [य]तः). K3 Dn
ममृजे (for मृजते). — (L. 23) Ñ2 D1 (marg. as above)
व्यक्ताव्यक्त (for 'यो'). D1-3 देवता (for देवो). D3 देवो
(for हरिः). D3-3-कृतः (for तस्य).

55 For the repetition in Ś1, cf. v. l. 52. Ñ2 repeats
55^{ab} after 142*. —^a) K Ñ2 (both times). 3 V Dn
D1-3 तस्य (V2 D1-3 तत्र) ते कीर्तयिष्यामि; Ñ1 अत्र संवर्त-
यिष्यामि; B Ds T1, 2, 3 G1, 3 अत्र ते कीर्तयिष्यामि; Ds T2
G1, 2 M3 अत्र (T2 तत्र) ते कथयि-; —^b) Ś1 (both times)
K1 हि; Ñ1 V2 B3 च; B3 Ds Ds T2 G1, 3 M3 है (for
ह). —^c) V3 सरहस्यं (for सांप्रतस्य). K1, 2 Ñ2 V2 Dn Ds
T3 M1-3 महायुगे; Ds T1, 2 G M3 प्रजापते (for महायुगे).

56 For the repetition in Ś1, cf. v. l. 52. —^a) K1, 3
प्रयोगेन (for प्रसङ्गेन). — After 56^{ab}, Ds T1, 2, 3 G M3
ins.:

143* नित्यः सर्वगतः सूक्ष्मः साक्षतः पुण्योत्तमः ।

वृष्णिर्वंशप्रसङ्गेन कथ्यमानं पुरातनम् ।

यत्रोत्पन्नो महात्म्य स हरिर्वृष्णि प्रभुः ॥ ५६

इति श्रीहरिवंशे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

८

वैशंपायन उवाच ।

विवस्वान्कश्यपाञ्जने दाक्षायण्यामरिंदम ।

तस्य भार्याभवत्संज्ञा त्वाष्ट्री देवी विवस्वतः ।

सुरेणुरिति विख्याता त्रिषु लोकेषु भामिनी ॥ १

सा वै भार्या भगवतो मार्तण्डस्य महात्मनः ।

भर्तृरूपेण नातुष्यद्रूपयौवनशालिनी ।

संज्ञा नाम स्वतपसा दीप्तिनेह समन्विता ॥ २

आदित्यस्य हि तद्रूपं मार्तण्डस्य स्वतेजसा ।

गात्रेषु परिदग्धं वै नातिक्रान्तमिवाभवत् ॥ ३

न खल्वयं मृतोऽण्डस्थ इति स्नेहादभाषत ।

अजानन्काश्यपस्तस्मान्मार्तण्ड इति चोच्यते ॥ ४

तेजस्त्वभ्यधिकं तात नित्यमेव विवस्वतः ।

C 550
B I. 9. 6
P I. 9. 6

[T₁ G_{1.4} सर्वप्रगः (for व. ५६). T₁ किञ्चनः नवतः मरुतः (for ").]

— ") V₂ D₂ महातेजा, V₂ M₁₋₃ महात्मा च; D_{1.4} T_{1.2} G_{1.3.4} M₁ 'स्मायौ (for 'स्मा स). — ") S₁ (both times) कुलोद्बहः; D_n D₂ कुलप्रभुः (for -कुले प्रभुः). — After 56, D_n T_{1.3} ins.:

144^a सर्वासुरविनाशाय सर्वलोकडिताय च ।

COLOPHRON. — Mention of the Epic: K₁ S₁ V₂ D₂. — Mention of Khila: S₁ (both times) K₁ S₁ V_{1.3} B D_n D_{1.2.4.5}. — *Adhy. name*: K₁ D_n मन्वन्तरानु (D_n 'दि' कीर्तनम्; K_{2.4} S_{1.3} V₁ B₁ D_{1.2.4} चतुर्दशमन्वन्तरानुकीर्त (K₁ 'कथ' नम्; V₂ मन्वन्तरायम्; V₁ चतुर्दशमन्वन्तरोपाख्यायम्; B_{2.3} D₂ चतुर्दशमनुकीर्तनम्; D₂ मन्वन्तराणि; D₁ पारिजाते चतुर्दशमन्वन्तरानुकीर्तनम्; D₁ T₂ G_{1.3} मन्वन्तरसंकीर्तनम्; T₁ मन्वन्तरप्रसङ्गः; M₁ मन्वन्तरकीर्तनम्. — *Adhy. no.*: K₁ S₁ V_{1.3} B D_n D₂ M₁ 8; K₂ 9, D_{1.4} T₂ G_{1.3} M_{1.2.4} 7. — *Śloka no.*: K₁ 14 (1). D_n D₂ 45; D₂ 81; D₁ 29.

8

147 S₁ reads 1-11 twice (cf. v. l. 7. 52).

1 ") Some Mss. काश्यपाम् (for क'). — ") Some Mss. दाक्षायण्याम् (for यण्याम्). — D₂ reads 1st on marg. — ") G₁ यस्य (for तस्य). D₂ [अभिवच नत् (for भार्याभवत्). — D₂ om. 1st 2nd, T₁ om. 1st. T₂ repeats 1st-2nd after 5th. — ") T₂ (both times) G₁ सा सुरेणुरिति विख्याता. — ") S₁ (both times) विष्णुता; S_{1.3} B V_{1.3} D₂ D₂ Cnp भामिनी (for भामिनी).

2 For the repetition in S₁ T₂, cf. v. l. 1. D₂ om. 2nd (cf. v. l. 1). — ") M₁₋₃ तु (for वै). S₁ (both times) सा वै भगवतो भार्या. — ") Some Mss. मार्तण्डस्य (for मार्त). D₁ स्वतेजसा; M₁₋₃ विवस्वतः; M₁ प्रजापतेः (for महात्मनः). — K₂ reads 2nd-3rd on marg. — ") S₁ (first time) तस्य (for भर्तृ). V₂ (marg. as in text) सा; G₂ या (for न). — ") K₁ V₁ D_n T₂ G₁ नास्ती; D_n T₂ नास्ती (for नाम). K₂₋₄ S₁ V B D_n D₂ D_{1.2.4} T_{1.2.3} 6. सु (for स्व). D₂ T₂ संज्ञाना की सुतपसा. — ") S₁ दीप्तिने सु; V₂ B_{2.3} D₂ T_{2.4} सुदीप्तिने; V₂ रूपेणेह (for दीप्तिनेह). D₂ दीप्तिने महसाम्बिता.

3 For the repetition in S₁, cf. v. l. 1. K₂ reads 3 on marg. S₁ reads 3rd twice. — ") S₁ (second time) V_{1.3} अमहन्ती तु (V₁ हि) तद्रूपं. — ") S_{1.2} (both times) D_n D₂ T₂ मण्डलस्य (D₂ 'स्थ'); M₁₋₃ मण्डलस्थस्य; some Mss. मार्तण्डस्य (for मार्त). K_{2.4} S_{1.2} (first time), 3 V_{1.3} 1 2 3 4 5 T₂ महात्मनः; B₂ सुतेजसः (for स्वतेजसा). V₂ B₂ D₂ मण्डलस्य सुतेजसः; B₁ गर्भस्थस्य महात्मनः; T₂ मण्डलस्थस्य तेजसा. — K₂ reads 3rd twice. — ") K_{1.3} (both times), 3. 4 S_{1.3} V₁ D_n 4 T_{2.4} G₁ गात्रं सु (for गात्रेषु). S₁ (both times) प्रतिदग्धं (for परिदग्धं). — ") S₁ B₁ D_n D₂ D₂ 5 T₂ G_{1.3} नातिक्रान्तम् (for 'क्रान्तम्'). D₂ T₂ इह; G₁ अथ (for इव).

4 For the repetition in S₁, cf. v. l. 1. D₂ om. 4. — ") T₂ मृदण्डस्य (for मृतोऽण्डस्थ). — ") M₂ इति स्नेहेन भारत. — ") K₁ S_{1.3} (marg. as in text) V_{2.3} B₁ D_n D_n T_{1.2.4} G_{1.3} अज्ञानात्; D₂ अज्ञानः (for अज्ञानम्). Some Mss. कश्यपस् (for का). — ") Some Mss. मार्तण्ड

C 330
B 1. 9. 6
P 1. 9. 6

येनातितापयामास श्रील्लोकान्कश्यपात्मजः ॥ ५
श्रीण्यपत्यानि कौरव्य संज्ञायां तपतां वरः ।
आदित्यो जनयामास कन्यां द्वौ च प्रजापती ॥ ६
मनुर्वैवस्वतः पूर्वं श्राद्धदेवः प्रजापतिः ।
यमश्च यमुना चैव यमजौ संबभूवतुः ॥ ७
श्यामवर्णं तु तद्रूपं संज्ञा दृष्ट्वा विवस्वतः ।
असहन्ती तु स्वां छायां सवर्णां निर्ममे ततः ।
मायामयी तु सा संज्ञा तस्याश्छाया समुत्थिता ॥ ८
प्राञ्जलिः प्रणता भूत्वा छाया संज्ञां नरेश्वर ।
उवाच किं मया कार्यं कथयस्व शुचिस्मिते ।
स्थितास्मि तव निर्देशे शाधि मां वरवर्णिनि ॥ ९

(for मारुतः). D₃ कथ्यते (for चोच्यते).

5 For the repetition in S₁, cf. v. 1. 1. — ^a) S₁ (first time) स्वप्याधिकं; T₂ स्वप्यं; G₁ अग्रमभूत् (for स्वप्य-चिकं). — After 5^{ab}, T₂ repeats 1^a-2^d. — ^c) N₁ तेन (for येन). K₁ N₂ V₃ [अभि- (for [अ]ति-). — ^d) Some Mss. काश्यपात्मजः.

6 For the repetition in S₁, cf. v. 1. 1. — ^a) D₃ चैव (for द्वौ च). T₁ 2 G₁ कस्ये द्वे च प्रजापतिः (sic).

7 For the repetition in S₁, cf. v. 1. 1. S₁ (second time) partly damaged for 7-11. B₃ om. (hapl.) 7^{ab}. — ^a) D₂ यमौ तौ (for यमजौ).

8 For the repetition in S₁, cf. v. 1. 1. — ^a) N₁ Dn D₃ सा विवर्णः; T₁ G₁ 4 M₁ घोरं (for श्यामं). — ^b) S₁ (both times) संज्ञां दृष्ट्वा; K₁ N₂ 3 V₁ 3 B₁ Dn D₁-6 T G M₁ दृष्ट्वा संज्ञा (by transp.). — T₂ repeats 8^{cd} after 32. — ^c) D₂ corrupt. S₁ (first time) स तां; K₁ Dn D₁ T₁ 2 (second time) 4 G₁-4 M₁ च स्वां; D₃ T₁ G₁ तु स्वः; G₁ तु सा (for तु स्वां). — ^d) M₁ मावर्णी (for सवर्णां). S₁ (both times) तनुम्; K₂ च ताम्; D₃ मतः (for तनः). — ^e) S₁ (both times) मायामयी; V₁ 'वती'; T₂ G₁ 2 3 छायामयी (for माया). M₁ संज्ञाता (for सा संज्ञा). — ^f) T₁ समर्थिता (for समुत्थिता).

9 For the repetition in S₁, cf. v. 1. 1. — ^a) K₁ 3 N₁ 3 V₁ D₂ 4 प्रयता (for प्रणता). — ^b) S₁ (both times) N₁ T₂ G₁ 5 M संज्ञा (for छाया). S₁ (both times) K₁ 2 N₁ D₃ D₁ T₁ 4 G₁ 2 4 संज्ञा (for संज्ञां). M₁ 2 नराधिप (for नरेश्वर). — G₁ om. 9^c-10^d. — ^d) T₂ G₁ विवेदि

संज्ञोवाच ।

अहं यास्यामि भद्रं ते स्वमेव भवनं पितुः ।
त्वयेह भवने मह्यं वस्तव्यं निर्विशङ्कया ॥ १०
इमौ च बालकौ मह्यं कन्या चयं सुमध्यमा ।
संभाव्यास्ते न चाख्येयमिदं भगवते त्वया ॥ ११
सवर्णोवाच ।
आ कचग्रहणाद्देवि आ शापाच्चैव कर्हिचित् ।
आख्यास्यामि मतं तुभ्यं गच्छ देवि यथासुखम् ॥ १२
समाधाय सवर्णां तु तथेत्युक्ता तथा च सा ।
त्वष्टुः समीपमगमद्वीडितेव मनस्विनी ॥ १३
पितुः समीपगा सा तु पित्रा निर्भर्त्सिता शुभा ।

स्व (for कथयस्व). — ^a) S₁ (both times) G₁ 3 संज्ञे (for निर्देशे). — ^b) S₁ (both times) Dn मा (for मां).

10 For the repetition in S₁, cf. v. 1. 1. G₁ om. 10 (cf. v. 1. 9). T₁ om. the ref. — ^b) Dn तम् (for स्वम्). D₁ 2 भुवनं (for भं). — ^c) D₁ छाये हः; D₂ T₂ स्वयेव (for त्वयेह). N₂ 3 V D₁ भवनं (for 'ने'). — ^d) B₁ स्थानव्यं (for वस्तव्यं). S₁ (both times) K₁ N₂ 3 B₂ (orig.) 3 Dn D₁ D₁ 3 G₁ M₁ वस्तव्यं निर्विकारया.

11 For the repetition in S₁, cf. v. 1. 1. B₂ reads 11 twice. — ^a) S₁ बालौ च दारकौ मह्यं. — ^b) D₂ संभाव्यं तु; T₁ 2 G₁ M₁ 'व्येयं' (for 'व्याप्ते'). T₂ उपि (for न). — ^c) S₁ (second time) damaged. K₁ N₁ 2 3 (marg.) B₁ 2 (marg.) D₁ 2 4 T₁ 2 4 G₁ भगवतस् (for 'वते'). S₁ अग्रे; N₁ 3 V₁ B₂ (both times) 3 D₃ कश्चित्; D₁ 6 T₂ G₁ 2 3 3 M शुभे (for त्वया).

12 T₂ om. the ref. Some Mss. छाया (for सवर्णां). — ^a) M₁ 3 केजः (for कच). — ^b) D₁ आशापं (for आ शापान्). T₂ G₁ च (for न). G₁ कस्यचित् (for कर्हि). — ^c) D₁ नमम् (for मनं).

13 Before 13, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. S₁ damaged for 13^a. — ^a) N₁ 3 (marg.) V₁ 2 B D₃ Cn समदिव्यः; C₃ 'धाय' (as in text). K₁ 3 V₃ Dn D₁ तं (for तु). — ^b) K₁ 3 Dn T₁ 2 G₁ च मा तया; D₃ तयास्तु सा; T₂ तया सह; G₁ तदा च मा (for तया च सा). — ^c) D₁ T₂ G₁ 2 3 व्रीडिता सा; T₁ व्रीडिता वै; G₂ व्रीडिता उ (for 'तेव'). S₁ damaged; K₁ 2 4 N₁ 3 V₂ 3 B₂ 3 Dn D₃ T₂ 4 तपस्विनी (for मनं). M₁ व्रीडिता च सुमध्यमा.

मर्तुः समीपं गच्छेति नियुक्ता च पुनः पुनः ॥ १४
अगच्छद्दृढवा भूत्वाच्छाद्य रूपमनिन्दिता ।
कुरुनथोत्तरान्गत्वा तृणान्येव चचार सा ॥ १५
द्वितीयायां तु संज्ञायां संज्ञेयमिति चिन्तयन् ।
आदित्यो जनयामास पुत्रमात्मसमं तदा ॥ १६
पूर्वजस्य मनोस्तात सदृशोऽयमिति प्रभुः ।
मनुरेवाभवन्नाम्ना सावर्ण्यं इति चोच्यते ॥ १७
संज्ञा तु पार्थिवी तात स्वस्य पुत्रस्य वै तदा ।

14 Śi partly damaged for 14^{ab}. —^a) K. मात्रा (for सा तु). V. 3 पितुः समीपमागानु. —^b) Śi K. 2. 3. 4 Dn Ta. 4 G. 2 तदा (for शुभा). —^d) K. सा (for च). — After 14, D. (marg.) ms.:

145* चिन्तामवाप महतीं स्त्रीणां धिक्चेष्टितं न्विति ।
निनिन्द बहुधात्मानं स्त्रीषु चानिनिन्द सा ॥
स्थानस्य न कश्चिच्छीणां धिगम्बान्न्यज्जीविनम् ।
शेषे यौवने वार्धे पितृभर्तृमुपासयन् ॥
त्यक्तं भर्तृगृहं मौग्यादतः पुत्रं नया मया । [5]
अविज्ञातापि वेधायामथ पत्युनिकेतनम् ॥
तत्रास्ति सा सवर्णा वै परिपूर्णमनोरथा ।
नष्टं भर्तृगृहं मौग्याच्छ्रेयोऽग्रं न पितृगृहम् ॥

15 —^a) V. 1 D. 4 G. भागच्छद् (for भग). —^b) Śi
छद्; K. निन्द; V. 1. 3 छाया (for [अ]च्छाद्य). G. अनि
न्दिनम् (for ता). — Śi partly damaged for 15^{ab}. —^c)
K. 2. 3. 4 D. 1. 2. 3. 4 Ta. 1. 2. 3. 4 G. 1. 2. 3. 4 M. 1. 2. 3. 4
[an.] तात; K. 2. 3. 4 मत्स्याम्; D. 1. 2. 3. 4 G. 1. 2. 3. 4 M. 1. 2. 3. 4
[an.] प्राच्य (for गत्वा). —^d) Śi V. 1. 2. 3. 4 D. 1. 2. 3. 4 G. 1. 2. 3. 4
[अ]य; T. 1. 2. 3. 4 G. 1. 2. 3. 4 M. 1. 2. 3. 4 [अ]य (for [ए]य). M. 1. 2. 3. 4
चचार सा.

16 —^a) K. द्वितीयायास्तु संज्ञायाः. —^b) K. अनु (for
इति). —^d) V. 3 ततः (for तदा).

17 —^a) K. आनु (for तात). —^b) Śi V. 1. 2. 3. 4 D. 1. 2. 3. 4
प्रभो (for प्रभुः). D. 1. 2. 3. 4 सांद्रोऽयमिति प्रभो. — K. 2. 3. 4 read
17^{ab} twice. —^c) T. 1. 2. 3. 4 आम् (for नाम्ना). K. 2. 3. 4 (both
first time) सवर्णत्वात्मनोर्भूय. —^d) D. सावर्ण्य; some
Mss. सावर्णिर् (for 'र्ण'). — After 17, K. 2. 3. 4 V. 1. 2. 3. 4 D. 1. 2. 3. 4
Da Di. 2. 3. 4 T. 1. 2. 3. 4 G. 1. 2. 3. 4 M. 1. 2. 3. 4 read 17^{ab} repeating it in its
proper place. Da reads 47^{ab} after 17.

18 —^a) Śi damaged; D. 1. 2. 3. 4 G. 1. 2. 3. 4 प्रा (T. 1. 2. 3. 4
[for पार्थिवी]). —^b) Śi K. 2. 3. 4 D. 1. 2. 3. 4 तस्य (for स्वस्य). K. 2. 3. 4
(before corr.) ततः (for तदा). —^c) K. सा चकाराधिकं
स्नेहः. —^d) N. 3 V. 1 D. 1. 2. 3. 4 [अ]पि (for वै). K. 1. 2. 3. 4 तथा पूर्वजे

चकाराभ्यधिकं स्नेहं न तथा पूर्वजेषु वै ॥ १८
मनुस्तस्याः क्षमत्तु यमस्तस्या न चक्षमे ।
तां वै रोपाच्च बाल्याच्च भाविनोऽर्थस्य वा बलात् ।
पदा मंतर्जयामास संज्ञां वैवस्वतो यमः ॥ १९
तं शशाप ततः क्रोधात्मवर्णा जननी तदा ।
चरणः पततामेष तवेति भृशदुःखिता ॥ २०
यमस्तु तत्पितुः सर्वं प्राञ्जलिः प्रत्यवेदयत् ।
भृशं शापभयोद्विग्नः संज्ञावाक्यैर्विवेजितः ।

C 568
B 1. 9. 24
P 1. 9. 24

न हि.

19 —^a) G. 1. 2. 3 अस्याः (for तस्याः). K. 1. 2. 3 B. 3 क्षमत्तु (B. 3
त्र); K. 2. 3 तत्र; N. 3 V. 1 क्षमन्मानुर; D. 1 चक्षमे तु; D. 2. 3
क्षमत्तु; D. 4 क्षमां चक्रे; D. 5 क्षमयिता; T. 2 G. 1 क्षमत्तु (for
क्षमत्तु). D. 3 मनुस्तु क्षान्तवांस्तस्या; G. 2. 3. 5 'समस्त्या-
क्षमत्तु (sic). —^b) Dn तथा; D. 2 तस्यां; G. 2. 3 M. 1 तं तु
(for तस्या). —^c) Śi म (for तां). K. 2. 3 D. 1. 2. 3 G. 2 स
(for वै). T. 1 G. 1 मोहाच्च (for बाल्याच्च). M. 1. 2 सा वै बाल्याच्च
रोपाच्च. —^d) Śi K. 2. 3 D. 1. 2 T. 1 G. 2 M. 1 वै बलात्; K. 1. 2
वानघः; N. 3 V. 1 B. 3 D. 1. 2. 3 T. 1 G. 2 चानघः; Dn गौर-
वातः; D. 1 वा तथा; T. 2 भारत (for वा बलात्). —^e) T. 3
तथा (for पदा). V. 2 यदा संताडयामास; D. 1 पदा संभर्त्त.

20 —^a) D. 1 कुडा (for क्रोधात्). V. 3 ततः शशाप तं
क्रोधात्. —^b) Some Mss. सावर्ण्यं, सवर्ण्यं and सावर्ण्य- (for
सवर्णा). — यमम्; K. N. 3 V. 2. 3 Dn Di. 2. 3 T. 1. 2 नृप;
D. 1. 2 G. 1 M. 1 ततः; M. 2 तथा (for तदा). — G. 2 om.
20^{ab} 21^{ab}. —^c) T. 1 चरणं (for 'र्णः). —^d) K. 2 तथा; B. 1
देव; D. 1 पत (for तव). N. 3 V. 1 नृप (for भृश). Śi D. 1
रोपिता (for दुःखिता).

21 — G. 2 om. 21^{ab} (cf. v. 1. 20). —^a) D. 2. 3 T. 1. 2
G. 1. 2 M. 1 च (for तु). —^b) D. 2 प्राञ्जलिः स न्यवेदयत्.
—^c) K. 2 पाप (for शाप). —^d) T. 1 वाक्य (for वाक्यैर्).
Śi D. 1 विवेजितः; K. 1 सुनजितः; K. 2 विशङ्कितः; N. 1. 2. 3
(marg.) V. 1 B. 1 विरेजितः; N. 3 वियो; D. 1 विवर्जितः
(for विवेजितः). K. 1 संज्ञाशापप्रचोदितः; K. 2 Dn 'वाक्यप्रतो-
(K. 2 चो दितः; V. 1 'शापविरेजितः; D. 3 संज्ञां वाक्ये विव-
र्जित (sic); D. 1. 2. 3 G. 1 M. 1 संज्ञावाक्येन वै जि (D. 6 वेजि-; T. 1
G. 1 चेष्टि; M. 1 वेपि)तः. —^e) Śi मे (for च). K. 1. 2 B. 2
D. 1 शापोऽयं विनिवर्त्यन्ते (B. 2 D. 1 [both marg.] 'त्यो मे); K. 2. 3
N. 3 V. 1 B. 1 Dn D. 1. 2 T. 1. 2 शापोऽयं विनि (N. 1 'पो वै विनि-;
V. 1 'पोऽयं मे नि)वर्तितः; (B. 1 शापे निवृत्ते दीप्या च (sic).
—^f) D. 1 स प्राह (for प्रोवाच). V. 2 D. 1. 2 G. 1. 2 M. 1 नृप
(for सदा). Śi प्रोवाच वचनं पितुः.

C 369
B 1.9. 25
P 1.9. 25

शापो निवर्तेदिति च प्रोवाच पितरं तदा ॥ २१
मात्रा स्नेहेन सर्वेषु वर्तितव्यं सुतेषु वै ।
सेयमस्मानपाहाय यवीयांसं बुभूषति ॥ २२
तस्या मयोद्यतः पादो न तु देहे निपातितः ।
बाल्याद्वा यदि वा मोहात्तद्भवान्क्षन्तुमर्हति ॥ २३
शमोऽहमस्मि लोकेश जनन्या तपतां वर ।
तव प्रसादाच्चरणो न पतेन्मम गोपते ॥ २४
विवस्वानुवाच ।
असंशयं पुत्र महद्भविष्यत्यत्र कारणम् ।

22 *) K₁ (*sup. lin.*, as in text) $\tilde{N}_1$ T₁ स्नेहेषु (for 'न'). M₁₋₃ पुत्रेषु (for सर्वेषु). — ^b) K₁ M₁ सुतेन ; M_{1, 2} समेन ; M₃ स्वकेषु (for सुतेषु). — After 22^{ab}, D₁ ins. 147*. — ^c) G₂ या (for सा). — ^d) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_2$ D₃ कनीयांसं (for यवी). D₂ T₂ G₁ M₁ बुभूषते (for 'ति').

23 *) $\tilde{N}_1, 3$ V_{2, 3} D_n D₁₋₆ T_{1, 3} G_{1, 1} M₁ तस्यां ; $\tilde{N}_2$ T₁ तस्यान् ; B₁ G₁ अस्यां (for तस्या). G₁ अस्यामेवोद्यतः पादो. — ^b) V₃ वि- ; M₁ ज्ञ- (for नि-). — ^d) M₃ वक्तुम् (for क्षन्तुम्). K_{2, 3} D_{2, 3} T_{2, 3} G_{2, 3} अर्हसि (for 'ति'). — After 23, $\tilde{N}_2$ B₁ D₃ G₁ ins. :

146* यस्मात्ते पूजनीयाहं तर्जितास्मि त्वया सुत ।
तस्मात्तवैष चरणः पतिष्यति न संशयः ॥

[(L. 1) G₁ तर्जितास्मि (for तर्जितं). $\tilde{N}_2$ यदा (for त्वया). D₃ यदा (for सुत). — (L. 2) B₁ [ए]व (for [ए]व).]
G₁ cont. : D₂ ins. after 22^{ab} :

147* रूपं दुरपत्यं स्यात्तस्या कुजननी भवेत् ।

24 *) D₃ लोकेषु ; D₂ T_{1, 2} G_{1, 1, 3} M_{1, 4} द्वेदेश ; T_{3, 4} लोकस्मिन् (for लोकेषां). — ^b) T₄ वदता (for तपतां). — ^d) T₄ transp. चरणो and न पतेत्. T₂ चरणं (for चरणो). $\tilde{N}_2$ B₁ D₃ भवप्रसादाच्चरणो (for ' '). G₁ इति (for मम).

25 D₃ T₁ . सूर्य (for विवस्वान्). — ^a) V_{2, 3} D_{3, 6} M₁₋₃ महद्युत्र (by transp.); T₂ G_{1, 2} तत्र महान् (G₂ 'हृद्'); T_{3, 4} सुत महद्. — ^b) T₂ G₁ [अ]य (for [अ]त्र). — After 25^{ab}, D₂ T_{1, 2} G₁ M₁ ins. :

148* यस्त्वं धर्मपरो नित्यं धर्मे संन्यक्तवानिमम् ।

[M₁ यस्मद् (for यस्मै). G₁ यः धर्मपरो नित्यं (for ' '). G₁ यस्मै न (for धर्म सं-). G₂ अ.नि (for मम्).]
— ^c) K₂ D_{2, 6} अविशत् (for अवि). — D₂ T_{1, 2} G_{1, 2, 3} ins. after 25 : G₂ cont. after 148* :

येन त्वामाविशत्क्रोधो धर्मज्ञं सत्यवादिनम् ॥ २५
न शक्यमेतन्मिथ्या तु कर्तुं मातृवचस्तव ।
कृमयो मांसमादाय यास्यन्ति तु महीतले ॥ २६
कृतमेवं वचस्तथ्यं मातुस्तव भविष्यति ।
शापस्य परिहारेण त्वं च त्रातो भविष्यसि ॥ २७
आदित्यश्चाब्रवीत्संज्ञां किमर्थं तनयेषु वै ।
तुल्येष्वभ्यधिकः स्नेहः क्रियतेऽति पुनः पुनः ।
सा तत्परिहरन्ती स्म नाचक्षे विवस्वतः ॥ २८
तां शमुकामो भगवान्नाशाय कुरुनन्दन ।

149* युक्तमेव हि ते कर्तुं तव मातृवचोऽनघ ।
[T₂ मात्रा (for मातृ-).]

26 *) K_{1, 3} G_{1, 3-5} शक्यते तन् (for 'मेतन्'). $\tilde{S}_1$ वै ; D₁ मे (for तु). K_{1, 3} D_n T₁ न श (D_n अश) क्यमम्यथा कर्तुं ; D₂ T₂ 4 न शक्यते तु (T_{2, 4} च) तन्मिथ्या ; G₂ न शक्यते तु मिथ्या वै. — ^b) K_{1, 3} D_n T₁ मया (for कर्तुं). D_{1, 6} T_{1, 2} G₁ M_{3, 4} मातुर् (for मातृ-). T₂ G₁ तथा (for तव). — ^c) Some M_{3, 4} किमयो (for कृ-). — ^d) $\tilde{S}_1$ D₃ गमिष्यन्ति ; M₃ यास्यन्तीनि (for 'नि' तु). K₂ $\tilde{N}_2, 3$ V B D_n D₃ D_{1, 2, 4, 5} T_{1, 1} G₁ यास्यन्ति धरणीतलम् (V₃ D₁ 'ले'); D₂ T_{1, 2} G_{1, 3-5} गमिष्यन्ति धरा (T₂ G₃₋₅ रमा) तलम्. — After 26, K $\tilde{N}_2$ V₁ (marg.), 2, 3 B_{1, 2} D_n D₃ D_{1, 3-5} ins. :

150* तव पारान्महाप्राज्ञ तव संप्राप्यसे सुखम् ।

[V₁ महाप्राज्ञ ; D₃ 'प्राज्ञ' (for 'प्राज्ञ'). $\tilde{N}_2$ V_{1, 3} D₃ त्वं (for स-).]

27 T₁ partly damaged. — ^a) $\tilde{S}_1$ D_{3, 6} T₁ G_{1-2, 3} M₁ एतद् ; K₃ $\tilde{N}_1$ B₂ D_{2, 1, 5} एव (for एव). $\tilde{S}_1$ D₃ सत्यं ; K₂ M₁₋₃ कृष्या (for तथ्यं). T₂ तमेतद्दृष्टं तथ्यं. — ^d) B₂ T_{2, 4} G₁ त्राता (for त्रातो). $\tilde{N}_1$ D₁ G_{1, 3} भविष्यति (for 'सि').

28 Before 28, G₂ ins. . वैशंपायनः. — ^a) $\tilde{S}_1$ T₁ तु ; K_{1, 2} V₂ D_n T₃ G₁ श्च (for च). — ^d) $\tilde{S}_1$ इ ; K₃ D_n D₃ T₂ G_{1, 5} M₁ तु ; T₁ G₂ M₃ च (for इति). K₁ om. one पुनः. $\tilde{S}_1$ पुनस्त्वया ; T₂ G_{1, 2} . त्वया पुनः (for पुनः पुनः). V₂ एकस्मिन्क्रियते त्वया ; D₃ क्रियते न त्वयानघे. — ^c) $\tilde{N}_1, 3$ B_{1, 3} D₃ D_{2, 2} T_{2, 4} G₁ तु (for स्म). — ^d) $\tilde{S}_1$ K_{1, 2} $\tilde{N}_2$ V_{2, 3} B_{2, 2} D₄ D_{2, 3, 5} T_{1, 3, 4} G₁ विवस्वते (for 'तः'). — After 28, K_{1, 2} $\tilde{N}_2, 3$ V_{1, 2} (first time). 3 B D_n D₃ D₁₋₆ T_{3, 4} ins. :

151* ज्ञानान्न स समाधाय योगात्तप्यमपश्यत् ।

[T₁ च (for स). T_{2, 3} नस्याम् (for तथ्यम्). D₄ तपश्यत् (for तप-).]

ततः सर्वे यथावृत्तमाचक्षे विवस्वतः ।

विवस्वानथ तच्छ्रुत्वा क्रुद्धस्त्वष्टारमभ्यगात् ॥ २९

त्वष्टा तु तं यथान्यायमर्चयित्वा विभावसुम् ।

निर्दग्धुकामं रोषेण सान्त्वयामास वै तदा ॥ ३०

त्वष्टोवाच ।

तवातितेजसाविष्टमिदं रूपं न शोभते ।

Ñ2, 3 V B2 D5 Da cont. :

152* मूर्धजेषु च जग्राह सा चात्मानं दर्शय ह ।

[Ñ2, 3 स; D5 नि-; D6 प्र- (for च). Ñ3 V1 च (for ह).]

V2 (second time) cont. after 152*: V3 ins. after 28 :

153* आत्मानं गोपयामास संयोगात्तस्य नैव तु ।

29 Ś1 om. (hapl.) 29^{ab} d. —^b) K3 नाशपतः; T2 G1, 3 अभवत् (for नासाय); D5 अभवत्क्रुद्धस्तम्. — After 29^{ab}, K3 Dn D1 Bom. and Poona eds. ins. :

154* मूर्धजेषु च जग्राह समयेऽतिगते तु मा ।

[D1 तु ततः; Bom. and Poona eds. 5 पि-3 (for ततः).]

—^a) K1 Ñ1 D1 सा तत् (for ततः); B1 पूर्व (for सर्व). K1 (sup. lin. as in text) तथ्यम् (for श्रुतम्). T1 G1 ततः सा कुपिता वृत्तम्. —^d) K1 नाचक्षे; D1 सा च (for जाच). Ñ2 V2 B D3 D T2, 4 M1 विवस्वते (for तः). —^e) Ñ3 V1, 3 D1 अपि; D1 तच्च (for अथ). —^f) K3 सत्वरम् (for स्वष्टारम्). V1 Dn D1, 6 T1, 4 M1 अभ्ययानः; G3 M1 धान् (for गान्).

30 ^a) K1 D1 त्वष्टा च तं; M1 तं त्वष्टा तु (for त्वष्टा तु तं). —^d) Ś1 सर्वदा (for वै तदा).

31 T1 G1, 1 M1, 2 om. the ref. —^a) M1 युक्तम् (for जाविष्टम्). —^b) V2 शोभनम् (for ते). K1 reads 31^c-32^d on marg. —^c) Ś1 न सहन्ती (for अम). K Ñ2, 3 V1, 3 Dn D1, 2, 4, 5 ततः; V3 B1, 3 D3 T2 G2, 4 च ततः; B1 D3 तु तत्; T1 कृतं; T1 च मा; G2 तु तं (for स्म तत). —^d) M3 शाश्वतम्; some Mss. शाश्वले (for लम्). T1 विचरन्ती तु शाश्वले.

32 ^a) D2 द्रष्टासि; T1 G1, 5 द्रष्टा हि (for द्रष्टा हि). D3 अथा (for अथ). B2 द्रष्टा तां भगवानथ. —^b) Ñ2 V2 D3 T2, 4 स्वभाषा; D2 भाषा च; D3 M2 तां भाषां (for स्वां भाषां). V3 भूत- (for शुभ-). D3 T1 G1 कारिणीम् (for चां). T2 G1 स्वां भाषां व्यपकारिणीम्. — K Ñ2, 3 V B D T1, 2, 4 G1 (first time), 2-3 ins. after 32^{ab}; T2 G1 (second time) cont. after 158*; M1 ins. after 35 :

155* नित्यं उपसभिरतां बहवारूपधारिणीम् ।

असहन्ती स्म तत्संज्ञा वने चरति शाश्वलम् ॥ ३१

द्रष्टा हि तां भवानथ स्वां भाषां शुभचारिणीम् ।

श्लाघ्यां योगवलोपेतां योगमास्थाय गोपते ॥ ३२

अनुकूलं तु ते देव यदि स्यान्मम तन्मतम् ।

रूपं निर्वर्तयाम्यद्य तव कान्तमर्दिदम् ॥ ३३

ततोऽभ्युपगमाच्चष्टा मार्तण्डस्य विवस्वतः ।

U 287
B 1. 9. 44
P 1. 9. 44

पर्णादारां कृशां दीनां जटिलां मलधारिणीम् ।

हस्मिहन्तपरिकृष्टां व्याकुलां पक्षिनीमिव ॥

[T2 G1 om. line 1. V2 transp. lines 1 and 2. G1 reads lines 1-2 after line 13 of 158*. T1 reads lines 1-2 after 35. D1 reads line 1 on marg. G2 om. (hapl.) line 2. — (L. 2) D1 (sup. lin.) पृष्ठादारां (for पर्णा). B1 पक्षिनी (sup. lin. °दा) (for °ला). B2, 3 D3 जटिलां मलधारिणीम्; T2 G1 (second time) जटिलमलधारिणीम् (for °). — (L. 3) D2 पक्षिनी (for पक्षिणी). G3 व्याकुलां मिव पक्षिनीम् (for °).]

—^d) G2 लोकम् (for योगम्). — After 32, T3 repeats 8^{ed}.

33 Ś1 om. 33. —^a) D1 T1 G2, 3 आनुकूल्यं (for अनुकूलं). K1, 3 Ñ1 Dn T1 तु देवेश; D3 तु तदेव; T2 G1 ततो देव (for तु ते देव). M1 आनुकूल्येन ते देव. —^b) V1 T1, 2 G1, 3 M1 यन्मतम्; D1 मम; G1 धर्मतः (for तन्मतम्). —^c) T1, 2 G1, 3 निर्वर्तयाम्ये (for यामि). —^d) D1 तच्च (for तव). D1, 6 T1, 2 G1, 3 कामम् (for कान्तम्). — After 33, K Ñ2 V2 B1 Dn D3 Da-6 Bom. and Poona eds. ins. :

156* रूपं विवस्वतश्चासीत्तिर्यगूर्ध्वसमं तु वै ।

तेनार्यां संभृतो देवो रूपेण तु विभावसु ॥

तस्मात्त्वष्टु म वै वाक्यं बहु मेने प्रजापतिः ।

समनुज्ञान्वांश्चैव त्वष्टारं रूपसिद्धये ॥

[K1, 2 om. line 1. — (L. 1) V2 यदेव संभृतश्चासीत् (for °). K Ñ2 Dn D3 तिर्यगूर्ध्वमर्दिदम्; V2 B2 तिर्यगूर्ध्वमर्दिदम्; (for °). — V2 om. line 2. K2 reads lines 2-4 on marg. — (L. 2) Dn देन (for तेन). B2 संभृतो (for संभृतं). Bom. and Poona eds. देव- (for देवो). K4 D3 तेन तस्मिन् देवः; D3 संभृतो देवो (for °). K4 D3 तं (for तु). K3 विभावसुः (for वसुः). D3 रूपेण ह विभावसुः (for °). — (L. 3) D3 च (for स). D3 वैवायं (for वै वाक्यं). B2 अनु- (for बहु). Ñ2 विभावसुः; D4 प्रजापतेः (for पतिः). — (L. 4) Dn D3 [अ]पि (for [प]व). K1 D1 समनुज्ञापनापि; K2, 3 Ñ2 D3, 5, 6 अनुज्ञाप्य तं (K3 पितं) नापि (for °).]

C 390
B I. 9. 44
P L. 9. 44

अभिमारोप्य तपेजः शान्तयामास भारत ॥ ३४
ततो निर्भासितं रूपं तेजसा संहृतेन वै ।
कान्तात्कान्ततरं द्रष्टुमधिकं शुशुभे तदा ॥ ३५

34 °) T₁ स च (for ततो). T₂ अयुपगमे; M₁ अयुप-
गमात् (for अयु°). D₁ तस्मान्; D₂ स्वहा (for स्वहा). — B₁
om. 34^b-35^a. — °) Some Mss. मार्ताण्डस्य (for मार्त°).
— °) S₁ N₁ D₁ T₁ 4 G₂ M₁ भ्रमम्; D₁ भ्रामिम्; G₁
भ्रमीम्; C₁ भ्रमिम् (as in text). — °) K₂ 4 N₂ 3 V
B₂ (marg. as in text) D₁ 2, 4, 5 T₁ 4 शिक्षया (for
भारत). * C₁: भ्रमिं शागम् । शान्तयामास तनूचकार । वृष्ट-
वानित्यर्थः । * — After 34, T₁ ins. :

157* कृतवानष्टमे भागे न व्यशानयद्वयम् ॥
यत्सूर्याद्वैष्णवं तेजः शान्तिं विश्वकर्मणा ।
स्वदैव तेजसा तेन विष्णोश्चक्रमकल्पयत् ॥
त्रिशूलं चैव शर्वस्य शिविकां धनदस्य च ।
शक्तिं गुह्यस्य देवानामन्येषां च वरायुधम् ॥ [5]
तत्पत्रं तेजसा तेन विश्वकर्मा ह्यकल्पयत् ।
[L. 3 = (var.) 45^{ab}]

35 B₁ om. 35 (cf. v. l. 34). G₁ om. 35. — °)
K₁ निशानितं; N₁ V₁ B₁ G₁ निर्मितं; D₁ विभा-
सितं; T₁ अभिभा°; M₁ निर्भासितं (for निर्भासितं). — °)
K₁ 3 V₁ B₁ D₁ D₂ T₁ 4 G₁ M₁ संभृतेन; G₁ विश्व°
(for संव°). — °) D₁ T₁ G₁ M₁ द्रष्टुः; D₁ M₁ दृष्टा
(for द्रष्टुम्). — After 35, M₁ ms. 155* and T₁ reads
lines 1-2 of 155*. S₁ K₁ N₁ 3 V₁ B₁ 2 D₁ T₁ 4 G₁ ins.
after 35; B₁ after 34°; G₁ after 34°.

158* मुखे निर्वातिनं रूपं तस्य देवस्य गोपने ।
ततःप्रभृति देवस्य मुखमासीनु लोहितम् ॥
मुखरागे नु यन्पूर्वं मार्ताण्डस्य मुखच्युतम् ।
आदिन्या द्वादशैवेह संभूता मुखसंभवाः ॥
घातार्यमा च मिश्रञ्च वरुणांजो भगवन्तथा । [5]
इन्द्रो विवस्वान्पुषा च परंन्या दशममन्तथा ।
ततस्त्वष्टा ततो विष्णुर्गजघन्या तवम्यजः ॥
हवं लेभे ततो देवो दृष्ट्वादित्यान्मवेदजान् ।
गन्धैः पुष्पैरलंकारिभास्वता मुकुटेन च ॥
एवं संपूजयामास स्वष्टा वाक्यमुवाच ह ॥ [10]
गच्छ देवेश स्वां भार्यां कुलेश्वरनि चोत्तमान् ।
वडवारूपमास्थाय वने चरति शाङ्गले ॥
तां तथारूपमास्थाय स्वां भार्यां शुभलीलया ।

[B₁ om. lines 1^a 3^a. — (L. 1) S₁ 3 4 5 K₁ 3 4 5
(for मुखे). G₁ ततो निर्मितं रूपं (for °). S₁ वरुणां (for
तस्य). — (L. 2) K₁ D₁ G₁ नदः (for तस्य). G₁ नदि-
तम् (for ले°). S₁ नदं वै लोहितं नदी (for °). — (L. 3)
D₁ 2-रागात् (for -रागं). K₁ D₁ 2 च (D₁ हि) यन्पूर्वं; V₂

ददर्श योगमास्थाय स्वां भार्यां वडवां ततः ।
अष्टृष्यां सर्वभूतानां तेजसा नियमेन च ॥ ३६
सोऽश्वरूपेण भगवांस्तां मुखे समभावयत् ।

नु यन्पूर्वं; D₁ T₁ G₁ 3, 5 तपन्पूर्वं (for नु यन्पूर्वं). S₁ भ्रमीषु
यद्गत् युगे (for °). Some Mss. मार्ताण्डस्य (for मार्त°). N₁
V₂ D₁ 1, 2 T₂ G₁ 3 वरुणां (for मुखे). — (L. 4) V₁ T₁
एने (for २२). V₂ संभृता (for संभृता). K₁ तेजसः (for
-संभवाः). — (L. 5) D₁ T₁ वरुणांऽश्वरु. — (L. 6) D₁
स्मृतः (for तथा). — (L. 7) K₁ अजस्रन्यो; D₁ अजायत
(for अजस्रन्यो). — (L. 8) N₁ D₁ दृष्ट्वा देवान्; D₁
ऽदित्यान्पुषा (by transp.). T₁ G₁ 2 3 तवतेजसा (for स्वदे-
हजान्). — (L. 9) N₂ गन्ध- (for गन्धैः). S₁ वाससा (for
भार्यता). T₁ 3 G₁ महेन (for नु°). K₁ D₁ वै (for च).
— G₁ 3, 4 om. lines 10 13. — (L. 10) K₁ 2 एने (for
एन). S₁ न (for ह). — (L. 11) K₁ ने; K₂ om.
(for स्वा). K₁ D₁ D₂ गन्धैः देव जिज्ञां कर्तुं; T₁ 4 G₁ 4
गन्धैः देव स्या कर्तुं (for °). K₁ N₁ B₁ (marg. as above)
D₁ D₂ D₁ 1, 2 T₁ 4 G₁ 4 नदः; B₁ संभूतान् (for वीर-
सम्). — (L. 12) N₁ B₁ om. lines 12^b 13^a. S₁ शाङ्ग-
लम्; V₁ 2 T₁ G₁ 4 ददे (for शाङ्गले). — T₁ om. line 13.
(L. 13) K₁ 3 D₁ T₁ 4; T₁ 4 (for नु°). D₁ अश्वरूपं
(for अश्व°). V₂ om. (hapl.) from line 13^a up to 36^a.
N₁ 3 V₁ 1 (first time) D₁ D₂ D₁ 2 3 (for स्वा). K₁ 3
N₁ V₁ 1 (second time) D₁ D₂ D₁ 2 3; T₁ G₁ 4 विष्णु-
(for दृष्ट्वा). S₁ दृष्ट्वा लम्; D₁ 2 3 दृष्ट्वा लम् (for लोहितया).
— After line 13, G₁ reads lines 1-2 of 155*.]
— After the above, T₁ G₁ (second time) cont. 155*.

36 V₂ om. 36^a (cf. v. l. 35). T₁ om. 36^{ab}. D₁
reads 36^a on marg. — °) D₁ रूपं (for योगम्). — After
36^a, V₂ repeats line 13^b. — °) K₁ तां भार्यां; D₁
चरन्ती (for स्वां भार्यां). K₂ 1 N₂ V₂ D₁ 2 तथा; N₁ V₁ 2
(marg.) B₁ (marg.) D₁ 2 तदा (for ततः). — °) D₁ 2
अदृष्ट्यां (for अष्टृष्यां). — °) K₁ N₁ 3 V₁ 2 D₁ 4, 5 T₁
तप T₁ तेज स्या नियमेन च. — After 36, K₁ N₁ V₁ B₁ D₁
D₂ 3 T₁ 4 G₁ ins. :

159* वडवावपुषा राजेश्वरणीमकुतोभयाम् ।

[N₁ V₁ D₁ वडवारूपं (D₁ विष) मार्ताण्ड (for °).]

37 °) N₁ स्वशस्त्री भगवांस्तु. — °) K₁ तां मुखेन
(hypermetric); N₁ संमुखे; M₁ स्वमुखे (for तां मुखे).
G₁ तां मुखे समवाहयत्. — °) K₁ 3 4 N₁ B₁ 3 D₁ D₂
D₁ 4 G₁ 4 विषेष्टनी; K₂ N₂ 3 V₂ B₂ D₁ T₁ G₁ 3 विषे-
ष्टनी (for विषे°). — °) G₂ 4 M₁ पुस्तक-; M₁ 3 पुस्त-
(for -पुस्तो). S₁ K₁ D₁ T₁ 2 G₁ अ-; T₁ अभि (for वि-).
N₁ V₁ T₁ G₁ 3 परपुस्तकाववा.

मैथुनाय विवेष्टन्तीं परपुंसो विशङ्कया ॥ ३७
 सा तस्मिन्मच्छुक्रं नासिकाया विवस्वतः ।
 देवौ तस्यामजायेतामश्विनौ भिषजां वरौ ॥ ३८
 नासत्यश्चैव दसश्च स्मृतौ द्वावश्विनाविति ।
 मार्तण्डस्यान्मजावेतावष्टमस्य प्रजापतेः ॥ ३९
 तां तु रूपेण कान्तेन दर्शयामास भास्करः ।
 सा तु दृष्ट्वैव भर्तारं तुतोष जनमेजय ॥ ४०
 यमस्तु कर्मणा तेन भृशं पीडितमानसः ।
 धर्मेण रञ्जयामास धर्मराज इमाः प्रजाः ॥ ४१
 स लेभे कर्मणा तेन शुभेन परमद्युतिः ।

33 *) S₁ G₁ निराधमश्च (for निरव^१). M^१ शुक्रं (for शुक्रं). T₂ G₁ ३.३ सा तस्मिन्मच्छुक्रं (G₁ 'क्र') (hyper-metric); M₁ ३.३ सा तस्मिन्मच्छुक्रं. — ^b) D₂ T₂ G₁ M₁ ३.३ नासिकायां (for 'काया'). — ^c) V₁ व्यजायेताम् (for व्य^१). S₁ द्वेभ्यां ततः प्रजायेताम् — ^d) M₁ ३ अधिनौ भिषजौ ततः.

39 ^b) D₂ स्थितौ (for स्मृतौ). K₁ ताव (for द्वाव). K₁ इमौ; K₂ ३ N₂ V₁ D₂ ३.३ उभौ; T₂ अपि (for इति). — ^c) Some Mss. मार्तण्डस्य (for मार्ते^१). D₂ T₂ G₁ ३.३ सुताव (for भा^१मजाव). — ^d) K₂ अष्टमस्य (for अष्ट^१). — After 39, Dn D₂ ms.:

160* संजायां जनयामास वडवायां स भारत ।

40 *) D₂ T₂ G₁ ३.३ कान्तेन (for का^१). — ^c) S₁ K₂ D₂ ३ T₂ G₁ च (for तु). — After 40, T₂ ms.:

161* आनिम्ये च पुनः संजां स्वस्थानं भगवान्हरिः ।

41 *) B₂ येन (for तेन). — M^१ om. (hapl.) M^b-42^a. — ^b) T₂ G₁ पीडित- (for पीडित^१). — ^d) M₁ रूप (for राज). K₁ तु ता; K₂ D₂ इव (for इमाः).

42 M^१ om. 42^a (cf. v. 1. 41). — ^a) S₁ K₁ ३ लेभे स (by transp.). — ^b) D₂ T₂ G₁ ३ शुभेन; D₂ तपसा; M₁ ३ कान्तेन (for शुभेन). K₁ ३ Dn T₂ परमेण महाद्युतिः.

43 Before 43, K₁ ins. यम उवाच. — ^a) K₁ om. मनुः. T₁ G₁ M₁ प्रजापतेः सु (T₁ 'सु) तस्मात्मीत. — ^b) Some Mss. सावर्णिः (for 'र्ण'). D₂ च; G₁ सु (for स). B₂ D₂ तपोच्यते (for तपोधनः). K₁ ३.३ N₂ ३ V B (marg. as in text) D₂ ३.३ T₂ ३ सावर्ण (K₂ V₁ 'र्ण') इति चोच्यते. — ^c) T₂ ३ M₁ भाव्यः (for भाव्यः). N₁ T₁ G₁ ३ तु (for सो). K₂-३ N₂ ३ V B₂ Dn D₂ ३.३ T₂ ३ काले (for तस्मिन्). S₁ K₁ भाव्यः सावर्णिके (K₁ 'र्णिको') अभ्यस्मिन्.

पितृणामाधिपत्यं च लोकपालत्वमेव च ॥ ४२

मनुः प्रजापतिस्त्वासीत्मावर्णः स तपोधनः ।

भाव्यः सोऽनागते तस्मिन्मनुः सावर्णिकेऽन्तरे ॥ ४३

मेरुष्टे तपो नित्यमद्यापि स चरत्युत ।

भ्राता शनश्चरश्चास्य ग्रहत्वं स तु लब्धवान् ॥ ४४

त्वष्टा तु तेजसा तेन विष्णोश्चक्रमकल्पयत् ।

तदप्रतिहतं युद्धे दानवान्तचिकीर्षया ॥ ४५

यवीयसी तयोर्या तु यमी कन्या यशस्विनी ।

अभवन्मा सरिच्छ्रेष्ठा यमुना लोकभावनी ॥ ४६

मनुर्विन्युच्यते लोके सावर्ण इति चोच्यते ।

C 610
B 1. 9. 64
P 1. 9. 64

— ^d) K₁ मुनि. (for मनुः). S₁ D₂ T₂ M₂ सावर्णिके (for 'र्णिके'). N₂ मनुः सावर्णिकान्तरे.

44 *) V₁ पृष्टं (for पृष्टे). S₁ K₁ ३ Dn D₂ G₂ M₄ घोरम् (for नित्यम्). — ^b) S₁ K₁ ३ Dn G₂ अद्यापि चरति प्रभुः (K₁ 'भो'); D₂ पि चरते नृप; T₂ ३ अद्यास्ते स च भारत. — ^c) K₂ ३ N₂ V₁ ३ B₂ Dn D₂ ३ तस्य; B₁ चारी (for चाम्य). — ^d) K₂ ३ N₂ ३ V₁ ३ B₂ Dn D₂ ३ T₂ उप; M₄ स च (for स तु). — After 44, Dn Bom. and Poona eds. ms.:

162 नामन्या यौ समाख्यातौ स्वर्वद्यौ तु बभूवतुः ।

रेवन्नोऽपि तथा राजसन्धानां शान्तिदोऽभवत् ॥

[(L. 1) Bom. and Poona eds. तौ (for तु). — (L. 2) Bom. and Poona eds. रेवन्नो (for रेवन्तो).]

45 T₂ om. 45. — ^a) V₁ दृष्टा (for त्वष्टा). K₁ च (for तु). — ^b) S₁ K₁ ३ N₁ Dn भवर्तयत् (for 'उकल्प^१'). — ^c) D₂ G₁ यदप्रतिहतं; T₂ ३.३ G₁ ३-३ M₄ सदा; T₂ G₁ तदा प्र (for तदप्र^१). D₂ चक्रे (for युद्धे). — ^d) M₁ ३ दानवान्तकरं सदा.

46 *) F₁ N₂ V B D₂ D₂ ३.३ तु याप्या (K₁ या या) सीद्; K₂ इति याप्यासीद्; N₁ २ तु सा तस्य (for तयोर्बा तु). — ^b) S₁ याम्या; T₂ यामी (for यमी). D₂ विवस्वतः (for यशस्विनी). — N₂ om. (hapl.) 46^a. — ^d) K₁ D₁ ३ T₂ ३ G₁ ३.३ M₁ ३ भावनी; D₂ ३ T₁ G₂ M₄ सावर्णि (for भावनी).

47 D₂ om. 47^a. — ^a) M₁ सौ वै (for लोके). — ^b) Some Mss. सावर्णिर् (for 'र्ण'). — K₂ N₂ ३ V B Dn D₂ D₂ ३.३ T₂ G₁ M₄ read 47^a for the first time after 17; D₂ reads it after 17. — ^c) K₂ ३ N₂ ३ V B Dn D₂ D₂ ३.३ T₂ ३ G₁ M₄ (all first time) सुतस्तस्याः; D₂

तस्यां तु वर्तमानायामिष्ट्यां भरतसत्तम ।
मित्रावरुणयोरंशे मनुराहुतिमाजुहोत् ॥ ४
तत्र दिव्याम्बरधरा दिव्याभरणभूषिता ।
दिव्यसंहनना चैव इडा जज्ञ इति श्रुतिः ॥ ५
तामिडेत्येव होवाच मनुर्दण्डधरस्तदा ।
अनुगच्छस्व मां भद्रे तमिडा प्रत्युवाच ह ॥ ६
मित्रावरुणयोरंशे जानामि वदतां वर ।
तयोः मकाशं यास्यामि न मां धर्मो हतोऽहनन ॥ ७
सैवमुक्त्वा मनुं देवं मित्रावरुणयोरिडा ।

इष्ट्यां). V. D. भारवः (for भ). — ^a) K₁ D. वंशे (for अंशे). — ^d) D₅ D. T. मुनिरः (for मनुः). V₂ आहुतिरः (for 'तिम्). N₁ आवहनः; G. आश्रितः; G. & M. आवपनः (for आहुतिः). D. T. G. मुनिराहुतिमात्रः T. श्रि. पत. — After 4, K₁ & N₁ & V₁ & B. D₅ D. T. ins.

164* आहुत्यां हयमानायां देवगन्धर्वमानुषा ।
तुष्टिं तु परमां जग्मुर्मृतयश्च तपोधनाः ।
अहोऽप्यतपसो वीर्यमहो धृतमहो धनम् ॥

(L. 1) N₁ आभयः; D. अक्षयः (for आनुषः). — (L. 2) V₁ तुष्टिः; V₂ & D₅ D. तपः (for तपः); K₁ N₁ V₁ & B. D₅ D. अक्षयः (for तपः). N₁ & V₁ (for तपः). — V₁ N₁ B. D₅ om. line 3; D₅ reads it on margin. — (L. 3) K₁ अक्षयः (for तपः); K₁ अक्षयः; D₅ अक्षयः (for तपः). K₁ N₁ D₅ T. अक्षयः धृतमहो धनम्; B. अक्षयः धृतमहो धनम् (for ^b).]

5 ^b) S₁ भूषणा (for भूषिता). — ^d) K₁ तमिडा; N₁ V₁ & B. D₅ D₆ (sup. lin.) & G. इडा; T. M. इडा (for इडा). D. T. & G. & M. इडा (T. G. & ला) जज्ञ इति न भुः M. तच्छ्रुतम् (hypermetric).

6 D₅ reads 6^a on marg. — ^a) Some Mss. इला and इळा (for इडा). G. स (for एव). — ^b) K₁ & N₁ & V₁ & B. D₅ D₆ T. & G. स्वयम्; K₁ V₁ D₅ D₆ T. तथा (for तदा). — ^c) S₁ एव; K₁ & D₅ इति (for भद्रे). D. T. & G. & M. भद्रे मामनुगच्छेति. — ^d) Some Mss. इला and इळा (for इडा). K₁ तामिलाभित्युवाच ह; V₁ तमिडा प्रत्यभाषत. — S₁ K₁ N₁ V₁ B. D₅ D₆ D₇ & T. & G. M. ins. after 6 : D₂ after 6^a :

165* धर्मयुक्तमिदं वाक्यं पुत्रकामं प्रजापतिम् ।

[D₂ transp. ^a and ^b. Before 165*, N₁ ins. एव. G₂ धर्मयुक्तं (for पुत्रकामं). M₁ मनीषतिः (for प्रजापतिम्).]

गत्वान्तिकं वरारोहा प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ।
अंशेऽस्मि युवयोर्जाता देवा किं करवाणि वाम् ॥ ८
तां तथावादिनीं साध्वीमिडां धर्मपरायणाम् ।
मित्रश्च वरुणश्चोभावृचतुर्यन्निबोध तत् ॥ ९
अनेन तव धर्मेण प्रश्रयेण दमेन च ।
मन्येन चैव सुश्रोणि प्रीता स्त्रो वरवर्णिनि ॥ १०
आवयाम्स्वं महाभागं ग्यातिं कन्येति यास्यमि ।
मनोर्वशकरः पुत्रस्त्वमेव च भविष्यमि ॥ ११
मुद्युम्न इति विग्यातस्त्रिषु लोकेषु शोभने ।

C 628
B 1. 10. 15
P 1. 10. 15

7 Before 7, D₁ D₅ ins. इन्द्र; some Mss. इडा. T. partly damaged. — ^b) K₁ तपतां (for वदतां).

G₁ reads 7^d after 10. — ^c) T₁ गच्छामि (for यास्यमि). — ^d) D₁ & मा (for न). S₁ K₁ हतो भवेत्; N₁ & V₁ & B. D₅ D₆ G₁ हतोऽवधीत; T₁ & विरुध्यते (for हतोऽहनन). K₁ मा गादमो हतो महान्; K₁ D₃ G₂ & मा मा (D. मां; G₁ च) धर्मो हतो भवेत्; N₁ & V₁ मा मा (V₁ मां) धर्मो हतो वर्धतः; D₁ मा धर्मोऽहमितो भवेत्; D₆ T₁ मम धर्मो हि (T₁ ह) नो भवेत्; G₁ M₁ ममाधर्मो गतो भवेत्.

8 T. partly damaged. — ^a) D₃ देव; D₄ G₂ देवी (for देवं). — ^b) Some Mss. इला and इळा (for इडा). — ^c) M₁ महाभाग (for वरारोहा). — ^d) G₂ चेदम् (for वरुणम्). — ^e) K₁ & V₁ D₂ & T₁ & G₁ & स्मिन्; M₁ तु (for स्मि). — After 8, K₂ & N₂ & V₂ B. D. (except D₅) ins. :

166* मनुना चाहमुक्ता वै अनुगच्छस्व मामिति ।

[K₃ [अ]नः; D₁ [अ]पि (for वै).]

9 ^b) Some Mss. इलां and इळां (for इडां). D₅ इली. धर्मपरायणी. — ^d) D₅ D₆ T₁ & G₂ & M₁ अब्रूतां; M₁ & अक्षयः (for उचतुर्). S₁ उचतुस्त्रिबोधत.

10 ^a) B. om. (hapl.) from धर्मेण up to सत्येन च (in 10^a). — ^b) K₁ & धर्मज्ञे (for धर्मेण). — ^c) D₅ वा (for च). — ^d) D₅ T₁ & G₁ & एव च (by transp.); M₁ & तव. After 10, G₁ reads 7^d.

11 ^a) M₁ & वै (for स्वं). — ^b) D₂ च (for [इ]ति). S₁ K₁ & D₅ कन्या (S₁ न्ये) ग्यातिं गमिष्यसि. — ^c) S₁ K₁ & B. (marg.) D₅ D₆ T₁ & G₂ & M₁ वंशधरः (for कर). — ^d) M₁ गरीयांश्च (for स्वमेव). K₁ जनिष्यसि; N₁ करिं (for भविं).

12 D₅ reads 12 on marg. — ^a) S₁ (sup. lin.) प्रयुञ्ज (for सु). D₅ चेति (for इति). — ^b) K₁ विभुतः

C 428
B L. 10. 15
P L. 10. 15

जगत्प्रियो धर्मशीलो मनोर्वेशविवर्धनः ॥ १२
निवृत्ता सा तु तच्छ्रुत्वा गच्छन्ती पितुरन्तिकम् ।
बुधेनान्तरमासाद्य मैथुनायोपवर्तिता ॥ १३
सोमपुत्राद्बुधाद्राजंस्तस्यां जज्ञे पुरुरवाः ।
जनयित्वा ततः सा तमिडा सुद्युम्नतां गता ॥ १४
सुद्युम्नस्य तु दायादास्त्रयः परमधार्मिकाः ।
उत्कलश्च गयश्चैव विनताश्च भारत ॥ १५
उत्कलस्योत्तरा राजन्विनताश्च पश्चिमा ।

(for शोभने).

13 °) $\tilde{N}_2$ साम्तरम् (hypermetrie); M₁ [आश्रमम्
(for [अश्रमम्]), — ^d) S₁ K₂ V₂ B₂ (orig.) D₁ D₂
T₂ 4-मन्त्रिना; K₂ $\tilde{N}_2$ 3 V₁ 3 B₁ (marg.) D₁ T₁ G₁
पादिता; K₁ D₁ याचिना; G₁ चक्रमे (for चरिना).

14 °) D₂ T₂ G₁ 1 M₁ 2 राजा (for राजम्), — ^b)
S₁ तथा; K₁ 3 पुत्रो; D₁ तस्मात् (for तस्यां), — ^c) K₁
D₁ D₁ सुते (for तन.), $\tilde{N}_1$ तस्माद् (for सा तम्), — ^d)
Some Mss. इला and इला (for इडा).

15 °) S₁ K₁ 3 D₁ वीर्यवान् (for भारत).

16 °) D₂ उत्कलस्योत्कलं राष्ट्रं, — ^b) D₁ T₁ G₁ 1
विनीताश्च (for विन.), — ^c) G₁ पूर्वा दिग (by transp.),
— ^d) K₁ $\tilde{N}_2$ 3 V₁ B₁ (marg. as in text); D₁ (except
D₂) पुरी (D₁ रम्) (for स्मृता).

17 °) D₁ तस्मिन् (for तात), — K₂ reads 17°-18°
on marg. — °) T₁ तु (for तद्), K₁ 2 $\tilde{N}_2$ 3 V₁ B₁ D₁
D₂ D₁ 3 T₁ G₁ 4 दधन्; K₁ D₁ पुनः; $\tilde{N}_1$ इदं; M₁ अथ
(for गते), B₂ D₂ D₁ D₂ 4 क्षेत्रम् (for अग्रम्), D₁ 1
दशधा तस्मिन् (D₁ 'त्रयं' क्षेत्रम्, — After 17, all Mss.
(except S₁ K₁ $\tilde{N}_1$ T₁ M₁-3) ins. :

167* यूपाक्षिना वसुमती यम्येयं सवनाकरा ।

[K₂ यूपाक्षिना; M₁ 'विना' (for 'क्षिना'), D₂ व यूपाक्षिना
(for वसुमती), D₁ यम्य (for यम्य), T₂ यम्येयं सवनाकरा
(for ^b).]

18 °) K₁ पितुरः; $\tilde{N}_2$ श्रेष्ठः (for ज्येष्ठः), K₁ 3 D₁
M₁-3 दायाद्यः; $\tilde{N}_1$ D₁ G₁ दायादं (for 'दो'), — ^b) D₂
अवामुयान् (for 'सवान्'), — S₁ orig. (chapl.) 18°^d; B₁
reads it on marg. — °) K₂ 3 $\tilde{N}_2$ 3 B₂ 3 D₂ D₁ 3 T₁ 3
G₁ 3 3 M₁ तु (for च), — ^d) K₂ $\tilde{N}_2$ D₁-3 तद्; $\tilde{N}_1$ V
B₂ 3 D₁ T₁ 4 एतद्; D₂ [एतं; T₁ G₁ 3 M₁ 3 [एतं;
M₂ तं (for [एतं]), D₁ अवामुयान् (for 'सवान्'), K₁ D₁ न
तद्वाज्यमवाप्तवान्; T₂ G₁ नैव तं गुणमाप्तवान्.

दिकपूर्वा भरतश्रेष्ठ गयस्य तु गया स्मृता ॥ १६
प्रविष्टे तु मनौ तात दिवाकरमरिंदम ।
दशधा तद्गतं क्षत्रमकरोत्पृथिवीमिमाम् ॥ १७
इक्ष्वाकुर्ज्येष्ठदायादो मध्यदेशमवाप्तवान् ।
कन्याभावाच्च सुद्युम्ना नैनं गुणमवाप्तवान् ॥ १८
वसिष्ठवचनाच्चासीत्प्रतिष्ठानं महात्मनः ।
प्रतिष्ठा धर्मराजस्य सुद्युम्नस्य कुरुद्रह ॥ १९
तत्पुरुरवसे प्रादाद्राज्यं प्राप्य महायशाः ।

19 D₂ transp. 19°^{ab} and 19°^d, — °) Some Mss.
वसिष्ठः (for वसिष्ठ), S₁ K₂ $\tilde{N}_2$ V₁ B₂ 3 D₂ 1 तु (for
च), — ^b) K₁ 3 $\tilde{N}_1$ V₁ 3 B₁ D₁ D₂ T₁ G₁ प्रतिष्ठाने (for
'ष्ठाने), — °) M₂ शीलस्य (for राजस्य), D₂ प्रतिष्ठानं महा-
राजः, — ^d) K₁ $\tilde{N}_1$ V₁ B₁ D₁ D₂ कुलोद्भवः; D₁ [अ]करो-
द्भिभुः; D₂ कुलोद्भवः (for कुरुद्रह).

20 °^{ab}) K₂ राजा इन्द्र्यं (for प्रादाद्राज्यं), D₁ चापि; M₂
प्राप; M₁ प्राप्तं (for प्राप्य), — After 20°^{ab}, K₁ 3
D₁ ins.

168* चक्रवर्ती महाराज बभूव जनमेजय ।

— K₁ 3 D₁ repeat 20°^d after 169*, K₂ 4 $\tilde{N}_2$ 3 V₁ B₁
D₁ D₂ D₁ 3 T₁ 3 G₁ M₁ ins. after 20°^{ab}; K₁ 3 D₁
after the first occurrence of 20°^d;

169* सुद्युम्नः कारयामास प्रतिष्ठाने नृपक्रियाम् ।

पृथुकश्चाश्वरीयश्च दण्डश्चैव ते त्रयः ।

यश्चकार महात्मा वै दण्डकारण्यमुत्तमम् ॥

यनं तल्लोकविरुहानं तापमानामनुत्तमम् ।

तत्र प्रविष्टमायन्तु नरः पापाग्रमुच्यते ॥ [5]

सुद्युम्नश्च दिवं यात ऐहमुपाय भारत ।

[(L. 1) G₁ नृपक्रियाः; M₂ नृपक्रियाः (for 'क्रियाम्'),

— After line 1, Bom. and Poona eds. ins. :

169A* उत्कलस्य तदः पुत्रास्त्रिषु लोकेषु विभृताः ।

— (L. 2) K₁ 3 4 $\tilde{N}_2$ 3 V₁ B₁ D₁ D₂ T₁ 4 पृथक्श्च; K₂
पृथक्श्च; D₂ पुत्रास्त्रिषु; D₁ 3 नृपक्रियः; G₁ पृथिकश्च (for
पृथक्), K₂ 4 D₁ D₂ 3 पुत्राः; $\tilde{N}_2$ V₂ T₂ G₂ 3 इ ते (for
[इ] त्रयः), $\tilde{N}_1$ V₁ 3 B₁ D₁ T₁ 4 M₁ दण्डश्चैव ते त्रयः (for
^b), — (L. 4) K₁ च; V₁ तु (for तद्), D₂ अत्र (for
लोके), — (L. 5) D₁ तत्र (for तत्र), $\tilde{N}_2$ तत्रप्रतिष्ठानं तु नरः;
 $\tilde{N}_1$ V₁ 3 D₂ D₁ 3 T₁ G₁ 3 M₁ त (D₂ य) त्र प्रतिष्ठ (G₁
'प्रिष्ठ'मानन्तु (for ^a), $\tilde{N}_2$ मयः (for नरः), D₂ पापैः (for
पापान्), — (L. 6) V₂ तु (for च), K₂ याति (for यौत).

मानवेयो महाराज स्त्रीपुंसोर्लक्षणैर्युतः ॥ २०
 नरिष्यतः शतं पुत्रा नाभागस्य तु भारत ।
 अम्बरीषोऽभवत्पुत्रः पार्थिववर्षमसत्तम ॥ २१
 धृष्णोस्तु धार्ष्टिकं क्षत्रं रणधृष्टं बभूव ह ।
 शर्यातेर्मिथुनं चासीदानर्तो नाम विश्रुतः ।
 पुत्रः कन्या सुकन्या च या पत्नी च्यवनस्य ह ॥ २२

Some Mss. देवम् (for एहम्).]

— °) K1 (first time) T3 माननीयो ; K1, 5 (both second time) मानवो यो (for 'वेयो') . — °) N1 दृष्टः (for युतः) . S1 स्त्रीपुंसोर्लक्षणं प्रभुः . — K1, 3 D1 ms. after the second occurrence of 20^{ad} : K2, 4 N1 V B Dn D1, 2, 3, 5 T2, 4 G2, 5 Bom. and Poona eds. after 20 :

170* धृत्वात्ममिहेत्येवं मुद्युन्नश्चेति विश्रुतः ॥

[Ka N2 ताम् ; Dn G1, 4 य (for 'म्') . Some Mss. इत्या (for इहा) . K1 इत्येव न म धृत्वात्तु (for 'म्') . V1 B1 D2 रति च (by transp.) ; Bom. and Poona eds. वतिनः . K1 पश्चात्मुद्युन्नविश्रुतः (for 'म्') .]

D1, 2, 3 cont. : K1 ms. after 22^{ad}

171* पृषधो हि यश्चिन्वा तु गुरोर्गां जनमेजय ।

शापाच्छुद्रवमापन्नः पुत्रस्य महात्मनः ॥

[— (var.) 37. — (L. 1) D1 नरिष्यतः (for 'रायः') . — (L. 2) D1 अपत्रमुत्सृज्य (for 'रायः') .]

21 °) D6 नरिष्यते ; T2 G1, 2 'व्यन्ते' ; M1 व्यन्तः (for व्यन्तः) . S1 Ka N1 V B Dn Ds Dn T शका (for शतं) . K1 नरिष्यन्नाहमः पुत्रो ; K2, 4 G1 व्यन्तः (G1 'ने') शका . पुत्रा ; T1 व्यन्तश्च भा पुत्रा . — °) Ds M1 च (for तु) . — °) K1 N1, 2 V B Dn Ds D2, 3 T G1, 2 M1 सत्तमः (for 'म') . Ds नृपतिः श्रेष्ठतां गतः ; M1 नस्य पार्थिवसत्तमः .

22 °) K1 N1 V2 B1, 3 Dn Ds Ds T1, 3 धार्ष्टिकं ; Ds धार्ष्टिकं ; Ds T1, 3 धार्ष्टिकं ; G1 धार्ष्टिकं ; M1 धार्ष्टिकं (for धार्ष्टिकं) . K1 धृष्टस्य धार्ष्टिकं क्षत्रं ; K2 N1 धृष्टस्य धार्ष्टिकं N2 'ह' कं क्षत्रं ; K3 धृष्टो . सुधार्ष्टिकं क्षत्रं ; N1 धृष्टोऽस्तु धार्ष्टिकं पुत्रं ; V1, 2 B2 धृष्टोऽस्तु धार्ष्टिकं पुत्रं क्षत्रं ; Ds धृष्टोश्च धार्ष्टिकं क्षत्रं ; Ds धृष्टो . सुधार्ष्टिकं क्षत्रं ; Ds G1, 2 धृष्टोऽस्तु धार्ष्टिकं क्षत्रं ; M1 धृष्टोऽस्तु धार्ष्टिकं क्षत्रं . — °) S1 रणधृष्टः ; K1 रणे धृष्टः ; K2 Ds रणधृष्टः ; V2 Ds धृष्टः ; Ds T2 G1, 2, 3, 5 M1 धृष्टः ; G1 रणधृष्टः (for रणधृष्टः) . — After 22^{ad} , K1 ms. 171* . — S1 K1, 2, 4 N2 V2 Dn D2, 3 ms. after 22^{ad} : K1 (marg.) D1 cont. after 171* :

172* करुणस्य तु कारुणा क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ।

सहस्रं क्षत्रियगणो विक्रान्तः संवभूव ह ॥

आनर्तस्य तु दायादो रेवो नाम महाद्युतिः ।

आनर्तविषयश्चासीत्पुरी चासीत्कुशस्थली ॥ २३

रेवस्य रेवतः पुत्रः ककुद्भी नाम धार्ष्टिकः ।

ज्येष्ठः पुत्रशतस्यासीद्राज्यं प्राप्य कुशस्थलीम् ॥ २४

म कन्यामहितः श्रुत्वा गान्धर्वं ब्रह्मणोऽन्तिके ।

मुहूर्तभूतं देवस्य मर्त्यं बहुयुगं प्रभो ॥ २५

C 646
B I. 10, 35
P I. 10, 35

नाभागारिष्टपुत्राश्च क्षत्रिया वैश्यतां गताः ॥

प्रांशोरेकोऽभवत्पुत्रः प्रजापतिरिति श्रुतः ।

नरिष्यन्स्य दायादो राजा दण्डधरो दमः ॥ [5]

[Line 1 = 36^{ad} . — (L. 1) D2 च (for तु) . K3 सत्तमः ; D1 साहिष्याः (for कारुणा) . D2 दुरुषस्य तु साहिष्याः (for 'म्') . — V2 D1 om. line 2. — (L. 2) K2 D1, 2 राजा (for गणो) . — (L. 3) Ks D1 तु ; D2 ते (for च) . N1 V1 नानास्य पुत्राश्च ; D1, 5 नमोऽऽ (Ds 'ने') दिष्टपु (for 'म्') . — Line 4 = 178* — (L. 4) K2 D1, 2 नरिष्यन्तो (for 'राज्ये') . K2 Dn D1, 5 यथाविनिर्गति विश्रुतः ; D2, 4 प्रजापतिरिति विश्रुतः (for 'म्') . — K2 Dn2 D1, 2, 5 om. line 5. — (L. 5) D1 नरिष्यन्तस्य (for 'व्यन्तस्य') . D3 राजन् (for राजा) . V2 राजा दण्डधरो दमः (for 'म्') .]

— °) N1, 2 V2 B1, 3 Dn Ds Ds, 4, 6 T1 G1, 5 M1 तु (for च) . — °) D2 धार्ष्टिकः ; Ds T1, 2 G1, 3, 5 पार्थिवः ; M1 वै श्रुतः (for विश्रुतः) . — T1 partly damaged for 22^{ad} . — °) यत्र (for 'म्') . S1 N2 Ds2 D1, 6 G1 सुकन्या (for कन्या मु) . K1, 2 Dn सुकन्याख्या ; D2 'न्या तु (for 'न्या च) . — °) S1 सा पत्नी ; D1, 1 पत्नी या (Ds सा) (by transp.) . K1, 3 Dn Ds T1 M1 तु ; K2 N3 V1 Ds T2 G1 च (for ह) .

23 °) V1 D1 om. ; Ds T2 G1, 3 M1 च (for तु) . — °) T1, 2, 3 रानेदेवो (for रेवो नाम) . D2 मुनिः (for 'द्युतिः') . — °) M1, 2 आनर्तो (for 'र्त') . S1 V2 B1 Ds M3 एव N1 अपि (for [आसीत्]) . Ds T1, 2 G1 M1 आनर्त-विषयं चैव . — °) N (except S1 Ds) T1, 3 [अस्य ; Gs [एव] (for [आसीत्]) .

24 °) T1 रेवताद् (for रेवस्य) . — °) M1 ककुद्भी (for ककुद्भी) . Ds दीर्यवान् ; Ds G1, 3 पार्थिवः (for धार्ष्टिकः) . — °) K1 शतश्लाघीद् ; T1 G1 शतं त्वा ; G1 शतस्यापि (for 'स्यामीद्') . — °) D1 पुरी चास्य कुशस्थली . — For 24^{ad} , T1 subst

173* तस्य पुत्रशतं त्वासत्कन्या चापि कुरुद्वह ।

25 °) Ks स्तितकम् . — °) Ks मुहूर्तभेदं तत्रेदं ; Ds मूर्त-भूतं तु देवस्य . — °) K1, 1 यातः ; V2 Ds D1 (sup. lin.), 3

C 646
S I. 10.
P I. 10.

आजगाम युवैवाथ स्वां पुरीं यादवैर्धृताम् ।
कृतां द्वारवतीं नाम्ना बहुद्वारां मनोरमाम् ।
भोजवृण्यन्धकैर्गुप्तां वासुदेवपुरोगमैः ॥ २६
ततस्तद्रैवतो ज्ञात्वा यथातत्त्वमरिंदम ।
कन्यां तां बलदेवाय सुव्रतां नाम रेवतीम् ॥ २७
दत्त्वा जगाम शिखरं मेरोस्तपसि संश्रितः ।
रेमे रामोऽपि धर्मात्मा रेवत्या सहितः सुखी ॥ २८
जनमेजय उवाच ।
कथं बहुयुगे काले समतीति द्विजर्षभ ।

(marg.) G₂, २, १ गनं; B₂ (marg.) D₂ मनं; D₂ T₁, २
G₁, ४ M मन्वा (for मन्थं); K तस्य (for बहु); S₁ रा;
V₂ B₂ विभो; D₂, २ प्रभो; D₂ T₁ G₁, २, ३ प्रभु; T₁ G₂ M
प्रभु (for प्रभो).

26 *) K₁ (sup. lin.) V₂, ४ N₂, ३ V B₁, २ (marg. as
in text) D₁, २, ४, ५ T₂, ४ जवेन; D₂ पुनश्च; D₁ तु तेन; M
इहैव (for युवैव); — ^b) G₁ स'प्रनं (for स्वां पुरीं); K₂ G₁
धृताम्; T₂, ४ युताम् (for हृ); — ^c) K₂ T₂ कृत्वा; N₂
हृतां; T₁, २ G₁ गत्वा; G₂ मन्वा (for कृतां); K N V₂, २ B
D₁ D₂ D₁, २, ३ T₁ नाम (for नाम्ना); — ^d) D₂ G₁ वसु-
देव (for वा')

27 *) K₁ ततः स; K₂ N₂ D₂ ततस्तु; D₂ ततस्मां;
T₁ M₂ तत्रैव (for ततस्तद्); T₁ G₁ ... तत्रैव च ग (T₂ G₁
चाग'तो ज्ञात्वा (G₁ राजा); G₂ तत्रैव च गताज्ज्ञात्वा; — ^b)
D₂ G₂, ३ याथातथ्यम्; T₁ G₁ यथा तस्याम्; G₂ M₂ यथा
तथ्यम् (for तत्रम्); K₁ T₂ भरिंदम; G₁ याथातथ्यमरिंदम;
— ^c) D₂ T₁ G₁ भद्राय (for देवाय); — ^d) S₁ N₁ B₁
D₂ D₂ T₂ G₁, ३ M₂ सुभद्रां; B₂ T₁ G₁ सुप्रभां (for
सुवतां); M₂ अथ (for नाम).

28 *) N₂ V₁ जगाम दत्त्वा शिखरं; — ^b) S₁ K₁, ३ N₂
B₂ (marg. as in text) D₁ D₂, ३ T₁ संश्रितः; D₂ सुवत
(for संश्रित); — After 28^{ab}, B₂ (marg.) ins. :

174* रोहिण्या मदिनश्चन्द्रो यथा शय्या शचीपतिः ।
— ^a) S₁ (sup. lin. as in text) मेने (for रेमे); B₂ श्य
(for स्वि); — ^d) D₂ T₁, २, ४ C₁ M₂ प्रभु (for सुखी);
— After 28, K₂ N₂ V B D₁ D₂ D₂ ins. an add.
colophon [Mention of the Epic : D₂ D₁ — Mention
of Khila : K₂ V₂ B D₁ D₂ D₂ — Adhy. name : K₂
N₂ V B₁ वैवस्वतकुलोत्पत्तिः; B₂, ३ D₂ ऐलोत्पत्तिः; — Adhy.
no. : V₂ D₁ D₂ 10; B₁ 9].

न जरा रेवतीं प्राप्ता रैवतं च ककुभिन्म ॥ २९
मेरुं गतस्य वा तस्य शार्यातेः संततिः कथम् ।
स्थिता पृथिव्यामद्यापि श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ३०
वैशंपायन उवाच ।
न जरा क्षुत्पिपासे वा न मृत्युर्भरतर्षभ ।
ऋतुचक्रं प्रभवति ब्रह्मलोके सदानघ ॥ ३१
ककुभिन्स्तु तं लोकं रैवतस्य गतस्य ह ।
हता पुण्यजनैस्तात राक्षसैः मा कुशस्थली ॥ ३२
तस्य भ्रातृशतं त्वामीद्वार्मिकस्य महात्मनः ।

29 M om. 29-30 (with ref.), — ^a) K₁, ३, ४ D₁
D₂ G₁ बहुविधे; T₂ विधे (for 'युते'); — ^b) S₁ K N₂, ३
V₁, ३ D₁ D₂ D₂, २, ३ T₂, ४ द्विजोत्तम (for द्विजर्षभ); — ^c)
M₁, २ प्राप (for प्राप्ता); — ^d) K₁ om.; V₂, ३ B₁, ३ D₁
M₁, २ वा (for च).

30 M om. 30 (cf. v. l. 29), — ^a) K₁ यातस्य (for
ग'); — ^b) Some Mss. शार्यातेः (for शा'); S₁ मुरतिः (for
संतति); — ^c) G₁ स्मृता (for स्थिता); — ^d) D₂ तन्मुने
(for तत्त्वतः); B₂ श्रोतुमिच्छामहे वयम्.

31 *) K₁, २, ४ N₂, ३ V B D₁ D₂ D₂, ३ T₂, ४ क्षुत्पि-
पासा; K₁ V₁ G₁ च (for वा); — K₂ om. 31^{ab}; — ^c)
K₂ नानुरागं (for ऋतुचक्रं); N₁ T₂ G₁ प्रभवते; V₂ प्रवरति;
D₂ D₂ न भवति (for प्रभ'); D₂ मृत्युचक्रमयं तान; M
कालचक्रं प्रभवते; — ^d) D₂ T₂ G₁ M सनातने; T₁ पुरातने
(for सदानघ).

32 *) K₂ च (for तु); S₁ स्वलोकं; V₂, ३ B D₂ G₂
M₂ लोकं तं (by transp.); D₂ T₁, २ G₁, ४ M₁, २, ४ लोकान्तं;
— ^b) N₂ V₁ [भा] गतस्य (for ग'); N₁ रैवतसहितस्य वै;
— ^c) V₂ हृता; D₂ हतां; T₁, २ G₁, ३ M₁, २, ४ हता (for
हता); — ^d) K₁, ३ D₁ च; K₂, ४ N₂, ३ V₁ D₁, ४ T₂, ४ तु
(for सा).

33 *) S₁ K₁, ३ V₂ D₂ पुत्रः (for भ्रातृ); K₁, ३ N₁ D₁
D₂, ३ T G च (for तु); — ^b) T₂, ४ कुरुद्रुह (for महात्मनः);
— ^c) D₂ छेद्यमानं; D₂ युष्यं (for वय्य'); — ^d) K₁, ३ V
B₂ D₂ D₂, ३ T₂ G₁ प्राकामद्; K₂ D₁ प्राद्रवद् (for प्राक-
मद्); K₂ D₂ अच्युत (for अच्युत); K₁ D₂ M₂ दिक्षः प्राद्र-
वदच्युतम्; B₂ D₁, २, ३ T₁, ४ G₂, ४ दिक्षः प्राकामदच्युतम्;
— K₁ N₁ V₁ B D₁ D₂ D₂, ६ T G M₁, ३, ४ ins. after 33 :
N₂ V₂, ३ cont. after 176* .

175* विद्वत्स्य च राजेन्द्र तस्य भ्रातृशतस्य वै । *

तद्वध्यमानं रक्षोभिर्दिशः प्राक्रमदच्युत ॥ ३३
 अन्ववायस्तु सुमर्हास्तत्र तत्र विशां पते ।
 तेषां ये ते महाराज शार्याता इति विश्रुताः ॥ ३४
 क्षत्रिया भरतश्रेष्ठ दिक्षु सर्वासु धार्मिकाः ।
 सर्वशः सर्वगहनं प्रविष्टाः कुरुनन्दन ॥ ३५
 नाभागस्य तु पुत्रौ द्वौ वैश्यौ ब्राह्मणतां गतां ।
 करूपस्य तु कारूपाः क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ॥ ३६
 पृषथो हिंसयित्वा तु गुरोर्गां जनमेजय ।

[$\tilde{N}_1$ V₂ D₁ T₁, 2, 4 G₂, 4 M₃ 3; G₁ om. (for 4).]

K₁ $\tilde{N}_1$ V₁ B Dn Ds D₂ T₂, 4 cont. : K₁ 3 $\tilde{N}_1$ V₁ 2
 D₁-4 ins. after 33 :

176* तेषां तु ते भयाक्रान्ता क्षत्रियान्तर तत्र ह ।

[D₁ 37, 41 37 (for 37).]

34^a) Dn₂ अन्वयो यस् (for वायस्). D₁ 2 अन्व-
 धावन्तु संश्रयन्तस्. — ^b) D₁ वर (for पते). — ^c) K₁, 3
 B₂, 3 D₂, 6 T₁, 3, 4 G₁ M₃ तेषामेते; K₂ $\tilde{N}_1$, 3 V₁, 2 B₁ Dn
 D₁, 2, 4, 5 येषामेते; K₁ एवमेते; V₁ तेषां खेते; M₃ तेषां वै ते
 (for तेषां ये ते). — ^d) Some Mss. शर्याता.

35 V₂ om. 35^{ab}. — ^b) $\tilde{N}_1$ V₂ B विश्रुताः. M₃
 संश्रिताः (for धार्मिकाः). — ^c) T₁ G₁ M₃ वर्णानां (for
 गहनं). K₁-3 $\tilde{N}_1$ V₁ B₁, 3 Dn Ds D₁ — T₁, 3 G₁ सर्वशः
 (D₁, 3 T₂ तः) पर्वतगणान्. T₁ G₁ 3 सर्वगा (G₁ गवाः)
 सर्ववर्णानां; M₃ 2 स सर्वगः सर्वजनान् (M₃ [orig.] नम्);
 M₂ (inf. lin.) स सर्वशः (M₃ गः) सर्वगणान्. — After 35,
 T₂ ins. :

177* तेषु तत्र कृपां चक्रे ब्रह्मा लोकपितामहः ।

36^a) K₁ D₂ transp. पुत्री and द्वौ. S₁ M₃ ना (M₃
 न) भागारिष्टस्य सुनौ; B Dn Ds D₂ रिष्ट Dn रिष्ट पुत्री द्वौ;
 D₂ रिष्टस्य द्वौ पुत्री; D₂ नाभागेरिष्टस्य सुनौ; T₁, 2 G₁ 2
 M₃-3 नाभा (T₁, 2 गा रिष्टस्य तु सुनौ). — ^c) Some Mss.
 करूपास्य (for वस्य). K₁ D₁ T₁, 4 G₁ 4 च (for तु). Some
 Mss. कारूपाः (for वाः). — K₁ om. 36^d. — ^d) K₁
 युधि; D₂ चैव (for युद्ध-). — After 36, S₁ K₁, 3 $\tilde{N}_1$ V₁
 Dn G₁ ins. :

178* प्राणोरेकोऽभवत्पुत्रः प्रजापतिरिति श्रुतः ।

[K₁ पुत्रम्; V₂ सुनौ (for पुत्रः). S₁ $\tilde{N}_1$ G₁ प्रजापतिरिति
 नः पुत्रम् (for ^b).]

37 = (var.) 171*. ^a) $\tilde{N}_1$ D₂ G₁ M₃, 3 पृषथो; T₁, 4 पृष-
 ठुर; G₁ पृषेष्टो (for पृषथो). — ^c) V₂ damaged, G₁
 शसः (for शापाश्). — ^d) K₂, 4 $\tilde{N}_2$, 3 V₁ D₁, 5 M₃ तव
 (for पतिः). — After 37, all Mss. (except S₁ M₃-3)

शापाच्छूद्रत्वमापन्नो नवैते परिकीर्तिताः ॥ ३७

क्षुवतस्तु मनोस्तात इक्ष्वाकुरभवत्सुतः ।

तस्य पुत्रशतं त्वासीदिक्ष्वाकोर्भूरिदक्षिणम् ॥ ३८

तेषां विकुक्षिर्ज्येष्ठस्तु विकुक्षित्वादयोधताम् ।

प्राप्तः परमधर्मज्ञः सोऽयोध्याधिपतिः प्रभुः ॥ ३९

शकुनिप्रमुखास्तस्य पुत्राः पञ्चशतं स्मृताः ।

उत्तरापथदेशस्य रक्षितारो विशां पते ॥ ४०

चत्वारिंशदथाष्टौ च दक्षिणस्यां तथा दिशि ।

C 663
 B I. II. 15
 P I. II. 15

ins. :

179* वैवस्वतस्य तनया मनोर्वै भरतर्षभ ।

38^a) V₂, 3 क्षरतस् (for क्षुवतस्). T₁, 3, 4 G₂, 4 च
 (for तु). K₂, 4 $\tilde{N}_2$, 3 V₁, 3 D₁-4 T₂, 4 पुत्र (for तात).
 — ^b) K₂, 4 $\tilde{N}_2$ V₁, 3 D₁, 3, 4 T₂ ततः; D₂ पुनः (for सुतः).
 — After 38^{ab}, K₁ reads 39^d, repeating it in its
 proper place. — ^c) D₂ T₁ G₂ M₃ च (for तु). — ^d)
 S₁ D₁ G₂ दक्षिणः; M₃ णा. (for णम्).

39^a) K₂, 4 $\tilde{N}_2$, 3 V₁, 3 D₁, 3, 4 T₂, 4 तेषां ज्येष्ठो
 विकुक्षिस्तु; D₂ ज्येष्ठोऽभवद्विकुक्षिस्तु. — ^b) K₁ अयोधनम्;
 $\tilde{N}_1$ ध्ययन; D₂, 6 M₃ 3 ध्ययताम्; T₁ धतः (for धताम्).
 K₁ reads 39^d for the first time after 38^{ab}. — ^c)

D₁ प्रीत (for प्राप्तः). K₁ (first time) वीर्यवान्धर्मसंपन्नः.
 — ^d) S₁ तसो; K₁, 3 Dn बभौ; K₁ (first time) स्मृतः;
 M₃ महान् (for प्रभुः).

40^a) K₁ om. 40 41. — ^b) S₁ K₂ पञ्चशताः; K₁ $\tilde{N}_1$ V₂
 B₁, 3 Ds D₁, 2, 4 पञ्चाशतः; B₂ पञ्चशतः; D₂ (marg.) T₁
 पञ्चदश; D₂ T₁ M₃ पञ्चाशतं (for पञ्चशतं). K₂ Dn. पुत्राः
 पञ्चाशदुत्तमाः; D₂ पुत्रा पञ्चाशदव्यया. — ^c) D₂ देशेषु;
 T₁ देशस्था (for देशस्य). — ^d) S₁ K₁, 3 Dn महीक्षितः;
 T₁ महीक्षते (for विशां पते).

41^a) K₁ om. 41 (cf. v. l. 40). — ^a) Ds D₂, 4, 6 T₁, 3
 G₁, 3 M तथा (for अथ). — ^c) K₁ (marg.) T₁, 3
 G₁ 3 शशादः; M₃ वसादिः (for निः). $\tilde{N}_1$ चास्य; D₂
 तस्य (for चान्ये). K₁ $\tilde{N}_2$, 3 V₁ B₁, 2 D₁, 5-5 शशाद-
 प्रमुखास्तस्य (V₂, 3 B₁, 2 श्रान्ये); T₁ वंशादिप्रमुखास्तस्य.
 — ^d) S₁ K₁ D₂ T₁, 2 G₁, 3-3 M₃ महीक्षितः (for विशां
 पते). — After 41, K₁ $\tilde{N}_2$, 3 V₁ B₁, 2 Dn Ds D₂, 5 ins. :

180 इक्ष्वाकुस्तु विकुक्षिं वै अष्टकायामथादिशत ।

मांसमानय श्राद्धार्थं मृगान्हत्वा महाबल ॥

[(l. 1) Ds₁ reads from इक्ष्वाकुस्तु up to मांस-
 मानय (in line 2) on marg. Ds₁ विकुक्षिर् (for क्षि). V₂

C. 664
B. I. II. 15
P. I. II. 15

वसातिप्रमुखाश्चान्ये रक्षितारो विद्वां पते ॥ ४१
श्राद्धकर्मणि चोद्दिष्टे अकृते श्राद्धकर्मणि ।
भक्षयित्वा शशं तात शशादो मृगयां गतः ॥ ४२
इक्ष्वाकुणा परित्यक्तो वसिष्ठवचनात्प्रभुः ।
इक्ष्वाकौ संस्थिते तात शशादः पुरमावसत् ॥ ४३
अयोधस्य तु दायादः ककुत्स्थो नाम वीर्यवान् ।
अनेनास्तु ककुत्स्थस्य पृथुरानेनमः स्मृतः ॥ ४४
विष्टराश्वः पृथोः पुत्रस्तस्मादाद्रस्त्वजायत ।

तु (for वै). — (L. 2) Ds ककुत्स्थ (for श्राद्धार्थ), Bz Ds2
मृग (for मृगान्).]

42 *) N1, 3 V2 Bz, 3 Ds2 Ds, 4 Tz, 3 Gz, 3 Mz, 2, 4
चोद्दिष्टम्; Tz चादिष्टम्; Gz चादिष्टे (for चोद्दिष्टे). — ^d) Gz
त्वकृते (for अ). — ^e) Kz प्रायाच् (for तात). — ^d) Kz
शशादस्व वनं गतः.

43 After 43^{ab}, N2, 3 V1, 3 ins.

181* शशादनाच्छशादोऽभूच्छशादो वनमाविशत ।

— ^c) Kz V2 Bz marg. as in text; Ds राज्यं; V यजे;
Dn राजा; Ds Tz, 3 राज्ये (for तात); Kz इक्ष्वाकौ संस्थितं
राज्यं. — ^d) Kz V2 Bz तमथ; Ds नामथ; Mz न तथा
(for पुरम्). Kz Ds शशादनमथाविशत. Kz N2 V, Ds
Dz, 3 लम् Kz Ds 'दलामः; N2 'दं तम थाविशत; N2
V1 दः पृथिवीपतिः; Ds 'द समुपाविशत; Ds Tz G Mz
'दमभियेचयन्; Mz 'दोऽभून्महीपतिः. — After 43, N2, 3
V1, 3 ins.

182* प्राप्तः परमधर्मात्मा योऽयोध्याधिपतिः क्रियाम् ।

44 *) N (except Sz) Tz G Mz, 3 शशादस्य (for अयो-
धस्य). — After 44^{ab}, all Mz, (except Sz Tz Mz, 3)
ins.:

183* इन्द्रस्य वृषभृतस्य ककुत्स्थोऽजयतामुगत ।

पूर्वमाहीवके युद्धे ककुत्स्थमेन स स्मृतः ॥

[L. 2) Kz, 3 अर्द्धवर्षः; Kz अर्द्धवर्षे; Kz Dn Ds
(marg.) Ds देवामुते; Ds माहीवके; Tz Gz अर्द्धवर्षे; Gz
व्यर्द्धवर्षे; Gz अर्द्धवर्षे; Gz अर्द्धवर्षे; Mz अर्द्धवर्षे (for
अर्द्धवर्षे). N2 V1, 2 Bz Ds, 3 Tz Gz, 3 Mz सम्भृतः; V2
संभृतः; Ds संभृतः; Tz हि संभृतः; Gz संभृतः (for स स्मृतः).
N2 ककुत्स्थेन च स स्मृतः (for ^d).]

— Kz om. (haph.) 44^{cd}. — ^c) Ds अनेनेष्टः; Tz 'ना. स;
Mz 'नाश्च (for 'नास्तु). N2 ककुत्स्थस्तु; Mz-3 'स्यान् (for
'स्थस्य). — ^d) Kz तस्य सुतः; Tz-3 Gz, 3 चानेनमः (for

आद्रस्य युवनाश्वस्तु श्रावस्तस्तस्य चात्मजः ॥ ४५

जज्ञे श्रावस्तको राजा श्रावस्ती येन निर्मिता ।

श्रावस्तस्य तु दायादो बृहदश्वो महीपतिः ॥ ४६

कुवलाश्वः सुतस्तस्य राजा परमधार्मिकः ।

यः स धुन्धुवधाद्राजा धुन्धुमारत्वमागतः ॥ ४७

जनमेजय उवाच ।

धुन्धोर्वधमहं ब्रह्मञ्श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ।

यदर्थं कुवलाश्वः सन्धुन्धुमारत्वमागतः ॥ ४८

मां). Kz N2 Bz Dz, 3 Gz Mz सुतः (for स्मृतः). Ds Mz
पृथुश्चानेनमः सुतः.

45 *) Kz, 3 N2, 3 V Ds, 4 Tz सुतस्य (N2 V1
स्मात्) (for पृथो पुत्रस्य). — ^d) Kz Dn चाद्रस् (for मां).
Mz तु जज्ञिवान्; Mz उपजायत (for त्व). — ^c) Mz-3
आद्रानु (for आद्रस्य). V2 Mz, 3 च (for तु). Kz आद्रस्य
युवनाश्वस्य. — ^d) Kz शुश्रावम्; N2 V2 Ds, 3 श्रावस्तस्य;
Tz नावनम्; Tz पावनम्; Gz श्रावस्तिम् (for स्म). Sz Gz
श्रावस्तस्यैव भारतः; Kz Dn Ds, 3 श्रावस्त Ds स्तस्य तु
चात्मजः; N2 Gz Mz श्रावस्तस्यैव भारतः; Ds श्रावस्तस्यापि
चात्मजः; Ds Tz श्रावस्त Tz इयावत् स्तैव भारतः; Tz
Gz इयावत् स्तैव भारतः; Gz श्रावस्त स्तैव भारतः.

46 *) N2 Tz Mz इयावत् स्तको; Ds, 3 श्रावस्तको; Ds
Gz श्रावस्तको; Ds स्यावत् स्तको; Tz इयावत् स्तको; Tz, 3 श्राव-
स्तको; Gz इयावत् स्तको; Mz, 3 इयावत् स्तको (for श्रावस्तको).
Gz जज्ञे श्रावस्तिना राजा. — ^d) N2 Tz इयावत् स्ती; V2 Dz, 3, 4
श्रावस्ती; Tz Gz Mz श्रावस्ती; Mz, 3 इयावत् स्ती (for श्रावस्ती).
Dz तेन (for येन). Tz Gz इयावत् स्तको सुतः. — ^c) N2
V2 इयावत् स्तस्य; Ds Tz इयावत् स्तस्य; Mz, 2 इयावत् स्तस्य (for
श्रावस्तस्य). Tz Gz श्रा Gz इयावत् स्तस्य दायादो; Mz इयाव-
त् स्तस्य दा. — ^d) Sz Kz, 2 Dn Tz महीपतिः; Kz, 3 N2, 3
V1, 2 Dz, 3 Gz Mz महीपतिः; Tz प्रनापवान् (for मही-
पतिः).

47 *) Kz, 3 V2 कुवल् (V2 ली) श्वाशः (hypermetric)
(for कुवलाश्वः). — ^c) Kz Ds, 3 Tz Gz, 3 तु; Ds हि
(for स).

48 *) Kz कुवलाश्वः (hypermetric) (for 'काशः).
Kz Ds Mz, 2, 4 तु; N2, 3 V Bz, 3 Ds Dz, 4 (sup. lin.)
Ma स; Ds, 3 च (for सन्). Sz Ds यदर्थं कुवल् (Ds 'का)-
याश्वो; Kz Gz 'र्थं कुवलाश्वः सन् (hypermetric); Ds 'र्थं
कुवलाश्वस्य (hypermetric).

C 682
B I. II. 35
P I. II. 35

तस्य निःश्वासवातेन रज उद्धूयते बहत् ।
आदित्यपथमावृत्य सप्ताहं भूमिकम्पनम् ॥ ५६
सविस्फुलिङ्गं साङ्गारं सधूममतिदारुणम् ।
तेन तात न शक्नोमि तस्मिन्स्थातुं स्व आश्रमे ॥ ५७
तं वारय महाकायं लोकानां हितकाम्यया ।
लोकाः स्वस्था भवन्त्वद्य तस्मिन्निनिहते त्वया ॥ ५८
त्वं हि तस्य वधायैकः समर्थः पृथिवीपते ।
विष्णुना च वरो दत्तो मद्यं पूर्वं ततोऽनघ ।
तेजसा स्वेन ते विष्णुस्तेज आप्याययिष्यति ॥ ५९
न हि धुन्धुर्महातेजास्तेजमाल्पेन शक्यते ।

चरति (for चलति). $\tilde{N}_1$ B Ds Ms नराधिप ; G चकार सः
(for सकानना). $\tilde{S}_1$ K_{1,3} Dn Ds सशौलवनकानना.

56 ^a) Some Mss. निश्वास- . — ^b) D₁ T₁ धुन्धूयते
(for उद्धू). Ds₁ महान् (for महत्). — ^c) D₁ मार्गम् ;
D₂ रथम् ; G₁ पदम् (for पथम्). $\tilde{S}_1$ आम्नाय ; D आहन्य ;
M₂ आश्रित्य (for आश्रय). — ^d) $\tilde{S}_1$ प्रत्यहं (for सप्ताहं).

57 ^a) Some Mss. सविस्फुलिङ्गं . — ^b) T₁ तावन (for
तात). — ^c) $\tilde{N}_2$ V₁ तय ; T₂ अस्मिन् (for तं). K_{1,3}
G₁ स्वकाश्रमे ; K₂ न आ ; V₂ मुखा (for स्व आ).

58 ^a) $\tilde{S}_1$ निवारय ; K₂₋₄ $\tilde{N}$ V B D (except D₁)
T₂₋₄ G_{2,3} तं मारय (for तं वा). T₁ बाहुं (for कार्य).
— ^b) $\tilde{N}_2$ B₂ सुम्ना (for स्वम्ना). $\tilde{S}_1$ K₁ $\tilde{N}$ V₂ Dn Ds₂
D_{2,6} T_{1,3,4} G₂₋₅ भवन्ति (for भवन्तु). — ^d) K_{1,3} Dn D₁
T_{1,3} G M₁ श्चुरे (for त्वया).

59 ^b) $\tilde{N}_2$ V₂ B₂ (marg.) D_{2,3,5} T₁₋₃ G M₁ नले
(for पते). — ^d) $\tilde{S}_1$ K_{1,3} $\tilde{N}_2$ V₂ B₂ Dn G₁ पूर्वयुगे ;
 $\tilde{N}_1$ D₁ पूर्व तदा ; T₃ पूर्व तथा (for पूर्व ततो). K₂ मम पूर्व
पितानघ ; K₁ मम पूर्वयुगेऽनघ ; $\tilde{N}_2$ V₁ D₁₋₄ T₁ मम पूर्व
तदा (T₁ था) नघ ; V₂ B_{1,3} D₃ मद्यं पूर्वयुगे नृप . — After
59^d, $\tilde{S}_1$ K $\tilde{N}_2,3$ V B D (except D₁) T G M₁ ins. :

187* यस्तं महामुरं रौद्रं हनिष्यति महाबलम् ।

[$\tilde{S}_1$ V₂ B₁ Dn D_{1,3} T_{1,3,4} G_{2,4} M₁ न (for तं), G₂
महाबलं (for मुरं), T₁ श्रेष्ठं (for रौद्रं), $\tilde{S}_1$ T_{2,4} G_{2,4} हनि-
ष्यति ; K₂ Dn त्रयिष्यति ; G₂ त्रयिष्यति (for हनिष्यति).]
V₂ cont. :

188* स च विख्यातकीर्तिस्तु चक्रवर्ती न संशयः ।
— D₂ om. 59^d/; K₁ reads the same twice. — ^a) K₁

निर्दग्धं पृथिवीपाल चिरं युगशतैरपि ।
वीर्यं हि सुमहत्तस्य देवैरपि दुरासदम् ॥ ६०
स एवमुक्तो राजापरुत्तङ्गन महात्मना ।
कुवलाश्वं मुतं प्रादात्तस्मै धुन्धुनिवर्हणे ॥ ६१

बृहदश्व उवाच ।

भगवद्व्यस्तशस्त्रोऽहमयं तु तनयो मम ।
भविष्यति द्विजश्रेष्ठ धुन्धुमारो न संशयः ॥ ६२
म तं व्यादिश्य तनयं राजर्षिर्धुन्धुनिग्रहे ।
जगाम पर्वतार्यैव तपमे संशिनव्रतः ॥ ६३
कुवलाश्वस्तु पुत्राणां शतेन सह पार्थिवः ।

(first time), 2-4 $\tilde{N}_2,3$ V B Dn Ds D_{1,3} . . . T_{2,4} तस्य
स्वं (B_{1,3} Ds मे) वरदानेन ; $\tilde{N}_1$ G₁ ते G₁ ओ जस्यमेन वै
विष्णुम् ; D₁ G₂ M₁ ओजस्मे स्वेन वै विष्णुम् ; T₁ G₁ ओजसा
ने (G₁ जस्यमे) न वै विष्णुम् ; T₂ G₁ ओजस्वी ने G₁ ओजः स्वेने)
व विष्णुम् ; M₂ तेजस्मे स्वेन वै विष्णुम् ; M₁ तनस्त्वां तेन
वै विष्णुम् . — ^c) K₁ (first time) 2-4 $\tilde{N}_2,3$ V_{1,3} B_{1,3}
Dn Ds D_{1,3} तेज आप्याययिष्यति ; $\tilde{N}_1$ V₂ D₁ T_{1,3} G₁ M₁
ने T₂ G₁ ओ) जसाप्याययिष्यति (V₂ G_{1,3} M₁ सि).

60 ^a) Some Mss. दुन्दुर् . D₁ T₁ G_{1,3} M₁ महा
वीर्यम् ; M₂ राजम् (for तेजम्). — ^b) D₁ [अ] न्येन (for
[अ] ल्येन). D₁ शक्नुते (for शक्यते). — ^d) $\tilde{S}_1$ K_{1,3} स हि
वर्य ; Dn त्रिव्यवर्य ; T₁ वीरं युग ; G₁ वीरो युग ; G₂ चिरं
वर्य (for चिरं युग) ; $\tilde{N}_1$ महत् ; M_{1,3} महान् (for अपि).
— $\tilde{S}_1$ G₁ om. 60^a. — ^c) $\tilde{N}_1$ B_{1,3} Ds च ; V₂ B₁ D₁
M_{1,3} नु (for हि).

61 Before 61, D₁ M₂ ins. वैद्यपायन . G₁ om. 61.
— ^a) D₁ T₂ G_{1,3} M₁ राजेन्द्र (for राजर्षिर्). M₁₋₃
एवमुक्तोऽथ राजर्षिर् . — ^b) Some Mss. उदङ्गेन . — ^c) K₁
V₂ कुवलाश्वं (V₂ श्वः) (hypermetric), G₁ कुवलाश्वः (for
लाश्वं). K₁ प्राह (for प्रादात्). — ^d) K₂ तस्य ; K₁ $\tilde{N}_2,3$
V_{1,3} B₁ Dn₂ तस्मिन् ; M₁ राजा (for तस्मै). $\tilde{S}_1$ K₂ Dn
M₂ (conf. Dn. as in text) निवारणे (for निवर्हणे).

62 V₂ om. (hapl.) 62-63 (with ref.). T_{2,4} G₁
om. the ref. — ^a) D₁ व्यक्त (for व्यस्त). — ^d) T₂ G₁
महायशा. (for न संशयः).

63 V₂ om. 63 (cf. v. 1. 62). — ^a) $\tilde{S}_1$ K_{2,4} नु (for
तं). D₂ चादिश्य ; G₂ आ (for व्या). — ^b) $\tilde{N}_2$ D₂ G₁
राजर्षि (for र्षिर्). Some Mss. दुन्दु . K₂ Dn D₃ M₄
-मार्गे (for निग्रहे). — ^c) $\tilde{S}_1$ D₃ तपसे च (for पर्वताय).

प्रायादुत्तङ्कसहितो धुन्धोस्तस्य निर्वहणे ॥ ६४
 तमाविशत्तदा विष्णुर्भगवांस्तेजसा प्रभुः ।
 उत्तङ्कस्य नियोगाद्रे लोकाणां हितकाम्यया ॥ ६५
 तस्मिन्प्रयाते दुर्धर्षे दिवि शब्दो महानभृत् ।
 एष श्रीमान्नृपसुतो धुन्धुमारो भविष्यति ॥ ६६
 दिव्यर्माल्यश्च तं देवाः समन्तान्समवाकिञ्च ।
 देवदुन्दुभयश्चैव प्रणेदुर्मरुतर्षभ ॥ ६७
 स गत्वा जयतां श्रेष्ठस्तनयैः सह वीर्यवान् ।
 समुद्रं खानयामास बालुकार्णवमव्ययम् ॥ ६८
 नारायणेन कौरव्य तेजमाप्यायितस्तदा ।
 बभूव स महानेजा भूयो बलममन्वितः ॥ ६९

K. Di जगाम पर्वताग्रं च (Di तवरे), — ^a) Di पर्वतं (for तपसे), Si संश्रित (for संश्रित), N. तपन्तमुं स्थितवन्तः.

64 ^a) K. 3 कुवलाभस्तु (hypermetric), V. बृहद-
 अभ्यः; Di कुवलाभस्य (for अभस्तु) — ^b) K. 1, 3 N. 1
 V. 3 Di T. 3 शनैर्न परिवारित — ^c) K. 3 Di ययावः
 T. 3 प्रायाव (for प्रा), T. 3 सह प्रायावद्वेन — ^d) Si
 K. 3 Di विनिग्रहे (for निर्वहणे).

65 ^a) Di तमादिशतः; M. समाविशत (for तमा), T.
 G. ततो (for तदा), — ^b) K. 1 Di विभुः; Di T. 3 G. 1
 वृत्तः (for प्रभु), K. 1 N. 1 V. 1 Di T. 3 तेजसा भगवान्प्रभुः
 Di तेजसा पुरुषः प्रभुः — ^c) N. 1 V. 1 Di नियोगाद्रेः; Di
 नियोगेन (for 'गाद्रे') — ^d) Si प्रजानां; K. 1 Di लोक्य
 (for लोकानां).

66 ^a) T. 1 दिवि (for दिवि), — ^b) K. 1 N. 1 V. 1
 Di 3 महासायः; N. 1 नृपो ब्रह्मः; V. 3 महानेजा; B. Ds G.
 M. 3 अक्षय्योऽयः; Di महानयः; Di T. 3 G. 1 M. 3 अक-
 म्प्योऽयैर् (for नृपसुतो), Di एवं श्रीमान्महासायः; T. 3 G. 1 एवं
 (G. 1 प) श्रिया न कम्प्योऽयैर्; T. 3 तत श्रीमान्महानयः.

67 ^a) T. 3 दिव्य (for दिव्यैर्), — ^b) V. 1 क्रपयः
 (for समन्तान), B. Di T. 3 G. 1 M. 3 समन्तान्पर्यवारयन्;
 G. 1 संतोषान्पर्यवारयन्. — ^c) N. 2 V. 1 दिवि (for देव), Si
 K. 3 Di Ds T. 3 G. 3 [अ पि (for एव), — ^d) D.
 T. 3 G. 1 प्रणेदुः स्वयमीरिता.

68 ^a) K. 3 Di 2 T. 1 जगतां; T. 1 आत्मयतां; M.
 जयतां; M. 3 भरत (for जयतां), G. 1 श्रेष्ठम्. — D. reads
 68^d twice; T. 1 damaged for the same. — ^c) G. 1 समुद्रान्
 (for 'द्र'), — ^d) M. 3 अक्षयम् (for अभ्ययम्), K. 3

तस्य पुत्रैः खनद्भिस्तु बालुकान्तर्हितस्तदा ।
 धुन्धुमासादितो राजन्दिशमावृत्य पश्चिमाम् ॥ ७०
 मुखजेनाग्निना क्रोधाह्लोकानुद्वर्तयन्निव ।
 वारि सुम्नाव वेगेन महोदधिरिवोदये ।
 सोमस्य भग्नश्रेष्ठ धागेर्मिकलिलो महान् ॥ ७१
 तस्य पुत्रशतं दग्धं त्रिभिरूनं तु रक्षमा ॥ ७२
 ततः स राजा कौरव्य राक्षसं तं महाबलम् ।
 आसमाद महानेजा धुन्धुं धुन्धुविनाशनः ॥ ७३
 तस्य वारिमयं वेगमापीय स नराधिपः ।
 योगी योगेन बद्धिं च शमयामास वारिणा ॥ ७४
 निहत्य तं महाकायं बलेनोदकराक्षसम् ।

C 703
 B I. II. 55
 P I. II. 55

N. 3 V. 1 B. 3 Ds Di 2 T. 3 G. 3 M. 3 बालुकार्णवमव्य-
 यम्; Di कान्तर्हितस्तदा; Ds बालुपूर्णमव्ययः. ॥ Cn :
 बालुकार्णवं बालुकार्णवमुदकमयम् । बालुकार्णवमिति गौडाः । ॥

69 ^a) Di T. 3 G. 3 M. 3 राजयिम् (for कौरव्य).
 — ^b) K. 3 Di G. 1 स वै; K. 3 N. 3 V. 1 Di 3 नृपः;
 T. 3 दि यः (for तदा), Si तेजमाप्यायितेन हि; G. 3 सा व्या-
 पितः स वै. — ^c) N. reads 69-70 twice. — ^d) K. 3 N. 1
 (second time) Di D. T. 3 G. 3 M. 3 बभूव सुः; K. 3
 N. 3 V. 1 Di 3 स बभूव (by transp.), — ^e) T. 3 माया-
 (for 'यो), G. 3 ययावः (for बल).

70 For the repetition in N. 1, cf. v. 1. 69. — ^a)
 K. 3 N. 1 (both times) V. 1 B. 3 Ds Di 4 च (for तु).
 — ^b) N. 1 V. 1 तथा (for तदा), Si Di बालुकान्तर्ग (Di 'रि)
 तस्तदा. — ^c) Si K. 3 Di आश्रित्य; N. 3 V. 1 B. 3 Ds
 Di 4 T. 3 आनाय (for आवृत्य), K. 3 G. 1 देवमासाय (G.
 'वृत्य) पश्चिमम्.

71 ^a) T. 1 कोपाल (for क्रोधात्), — ^b) Si अधरयन्;
 N. 3 V. 1 धुन्धुर्दहन् (for उद्वर्तयन्), — ^c) Di करको; Ds
 कलिल (for लो), K. 3 Di धारोर्मिकलिलं महत्. — After
 71, Ds ms. :

189^a एकविंशति पुत्राणां सहस्रमनेताजसाम् ।

72 ^a) T. 3 ततः (for तस्य), Ds मुखानि दग्धं तत्सर्वं.

73 ^a) B. 3 स (for तं), M. 3 महाबल (for 'बलम्).
 — ^b) K. 3 N. 3 V. 3 Di Di 3 -नियर्हणः (for 'विनाशनः).
 T. 3 धुन्धुं शत्रुनिर्वहणः (T. 3 णम्).

74 ^a) D. मायया; D. मायिनः; T. 3 अवाप; G. 3 अपि-
 बन् (for आपीय), — ^b) N. 3 V. 1 B. 3 Ds M. 3 स (for च).

C. 703
B. I. 11. 55
P. I. 11. 55

उत्तङ्गं दर्शयामास कृतकर्मा नराधिपः ॥ ७५
उत्तङ्गस्तु वरं प्रादात्तस्मै राज्ञे महान्तमेन ।
ददत्तश्चाक्षयं वित्तं शत्रुभिश्चापराजयम् ॥ ७६
धर्मे रतिं च सततं स्वर्गे वासं तथाक्षयम् ।
पुत्राणां चाक्षयल्लोकान्स्वर्गे ये रक्षमा हताः ॥ ७७
तस्य पुत्रास्त्रयः शिष्टा दृढाश्चो ज्येष्ठ उच्यते ।
दण्डाश्चकपिलाश्चो तु कुमारौ नृ कनीयसौ ॥ ७८
धौन्धुमारिर्दृढाश्चस्तु हर्यश्चस्तस्य चान्मजः ।
हर्यश्चस्य निकुम्भोऽभृन्धुमरिर्धर्मरतः सदा ॥ ७९

Ms योगीशो योगवद्धि च. — ^a) M. शमयित्वा च वारिणा.
75 ^a) Śr. V. B. Ds. D. T. G. M. निरस्य (for
निहत्य). K. वाहु (for काय). — ^b) K. N. V. B. Ds. D. T. G. उत्तङ्गे (for टङ्गे). — ^c) D. T. G. कृतकृत्यो
(for कर्मा). K. Dn महायथा (for नराधिपः).

76 ^a) D. राजन् (for राजे). S. नमिन्नराजि महान्मनि
— ^b) K. Dn भद्रावः; K. N. V. B. D. T. G. ददौ तस्य; G. ददावस्य (for ददत्तश्च). — ^c) D. [ज-
पराजितम् (for जयम्).

77. Śr. om. haph. 77^{ab}. — ^a) D. M. रति (for
रति). — ^b) K. N. V. B. Ds. D. T. G. स्वर्गे (for
स्वर्गे). S. च दक्षतम्; E. अधाक्षयम् (for त). — ^c) D.
पुत्राणां चाक्षयं वासं — ^d) K. मृधे; D. T. G. — Ms.
युद्धे (for स्वर्गे). — After 77, K. N. V. B. D. T. G.
ins. an add. colophon [*Yogīśaḥ śrīmadharaḥ*]. —
— *Mention of Kṛishṇa*. K. N. V. B. D. T. G. *dharmarataḥ*.
K. B. धुन्धुमार; K. N. V. B. Ds. D. T. G.
धुन्धुवध; N. V. धुन्धुमारवध; D. धुन्धुमारोपाख्यानम्; D.
धुन्धुवध. — *Adh. 78*: N. V. B. Ds. D. T. G. V. B.
Du Ds. 11; D. T. G. 9.]

78. Before 78, Śr. K. N. V. B. D. ins. वैशंपायन
उवाच. — ^a) K. प्रीडा; D. श्रेष्ठा; D. त्यागा (for दिष्टा).
— ^b) D. वृषाश्चो; Ms. ददायुर (for श्वो). — ^c) K. D.
G. 2. 2. चण्डाश्च; K. N. V. B. Ds. D. T. G. 2. 2. T. G.
G. चन्द्राश्च; Ms. दाराश्च (for दण्डाश्च). K. तौ; K. N.
V. Ms. 3 च (for तु). D. चन्द्राश्च कपिलाश्च; T. दण्डाश्च.
कपिलाश्चस्तु; T. G. चण्डाश्चकपिलाश्चो च. — ^d) K. V. Dn
द्वौ; D. T. तौ; T. च (for तु). K. N. V. B. Ds. D. 3
Ms. 3 कुमारौ कन्यसौ स्मृती; K. V. कनीयांगौ कुमारकौ;
N. Ds. T. G. कुमारौ तस्य तौ स्मृती; D. कुमारौ कनीयसौ
स्मृती (hypermetric); Ms. तौ स्वनुजौ स्मृती.

मंहताश्चो निकुम्भस्य सुतो रणविशारदः ।
अकृशाश्चः कृशाश्च मंहताश्चसुतो नृप ॥ ८०
तस्य हेमवती कन्या सतां माता दृषद्वती ।
विख्याता त्रिषु लोकेषु पुत्रश्चापि प्रसेनजित् ॥ ८१
लेभे प्रसेनजिद्भार्यौ गौरीं नाम पतिव्रताम् ।
अभिज्ञप्ता तु सा भर्त्रा नदी सा बाहुदा कृता ॥ ८२
तस्याः पुत्रो महानार्मीयुवनाश्चो नराधिपः ।
मान्धाता युवनाश्चस्य त्रिलोकविजयी नृपः ॥ ८३
तस्य चैत्ररथी भार्या शशबिन्दोः सुताभवत् ।

79 ^a) K. D. M. धुन्धुमारि; K. D. T. G.
धौन्धुमारि (for मारि). K. N. V. D. T. G. Ms. च
(for तु). — ^b) D. धर्मरति (for रति).

80 ^a) D. मंहताश्चो (for मंह). — ^b) S. K. Dn
D. पुत्रो (for सुतो). — ^c) S. च माधश्च; V. B. कृशाश्चो
तु (V. च); D. कृशाश्चस्तु; M. कृताश्च (for कृशा). K.
D. अकृशाश्चः कृताश्च (D. श्वो तु); Dn. सुकृशाश्चकृशाश्चो तु.
— ^d) D. मंहताश्च (for मंह). K. N. D. सुतो भवेत्
(for सुतो नृप).

81 ^a) K. N. V. E. हेमवती (for हे). Ms. भार्या
(for कन्या). — ^b) K. यत्री जाता; K. Dn D. सतां
मान्या; K. D. माता चाय; Ds. T. G. Ms. तस्य
च G. Ms. स्या माता; D. तेषां माता; T. माता यस्य;
G. यस्य माता (for यतां माता). — ^c) K. N. V. B.
D. प्रख्याता; T. G. विख्यातम् (for ता). — ^d) K. N.
V. B. Ds. D. T. G. [अ]स्या (for [अ]पि).

82 ^a) K. N. V. B. Ds. D. G. Ms. अभिज्ञप्ता (for
ज्ञप्ता). K. om. तु सा भर्त्रा. V. च (for तु). D. तत्र (for
भर्त्रा). — *Śr. 82*: *Text*: K. अभिज्ञप्ता K. [ज्ञ-
प्ता] भर्त्रा; K. ज्ञप्ता तु सा भार्या; Ds. 2. 2. ज्ञप्तेन सा भर्त्रा.
— ^b) K. N. V. B. Ds. T. G. नदी; D. च (for सा). K.
नदी चैवाभवत्तया; N. V. B. Ds. नदी वै बाहुदाभवत्.

83 ^a) K. D. तस्या; N. D. तस्य (for तस्या). — ^b)
S. K. B. Dn. महोपनि; K. N. V. B. Ds. D. T. G.
महावल्; Ms. महामता (for नराधिपः). — After 83^{ab},
K. om.

100* युवनाश्चस्य तनयश्चकवती जज्ञान ह ।
कं धारया कुमारोऽयं त्यक्तो रोक्यने भृशम् ।
मान्धातवस्स मा रीद्रीरतीन्द्रो रीद्रीनीमदात् ॥
— ^a) D. S. (except T. 1) मान्धाता यौ (Ms. यु) यवाश्चस्तु.

साध्वी बिन्दुमती नाम रूपेणासदृशी भुवि ।
 पतिव्रता च ज्येष्ठा च भ्रातृणामयुतस्य सा ॥ ८४
 तस्यामुत्पादयामास मान्धाता द्वौ सुतौ नृप ।
 पुरुकुत्सं च धर्मज्ञं मुचुकुन्दं च पार्थिवम् ॥ ८५
 पुरुकुत्ससुतस्त्वासीन्नसदस्युर्महीपतिः ।
 नर्मदायामथोत्पन्नः संभूतस्तस्य चान्मजः ॥ ८६
 संभूतस्य तु दायादः सुधन्वा रिपुमर्दनः ।

—^a) Ks Dn Ds Ds त्रैलोक्य- (for त्रिलोक), Ss Ki Ns 3
 V1. 3 B सुतः (for नृपः).

84 G om. (hapl.) 84^a-85^b. —^a) Ks Dn चित्र
 रथी (Dn 'था' (for 'त्र') —^b) Ks शतविन्दोः (for शत').
 —^c) Ds2 Ms2 [अ]प्रतिमा ; Gs [अ]मरुता (for श्री') —^d)
 Ti पतिभूता (for 'व्रता'). Ns सा (for the second च).
 —^e) Ks Ns V B Ds Ds Ms वै ; Ti च (for सा).

85 G om. 85^{ab} (cf. v. l. 84). —^a) Ds पुरुकुत्सं (for
 'कुत्सं'). Ms मुचुकुन्दं च धर्मज्ञं . —^b) Ms पुरुकुत्सं (for
 मुचुकुन्दं). Ss Ki 3 Ns Dn Gs धार्मिकम् ; Ks Ns Ti
 पार्थिवः (for 'वम्').

86 ^a) Ds पुरुहुत- (for कुत्स-) Ks Ns Dn Ti
 Gs Ms च (for नृपः).

87 ^a) Ks Ns Dn च (for नृपः). —^b) Ss Ns Ms
 त्रिधन्वा (for सु'). B (marg. as in text) Ds Ti सुधन्वा
 नाम पार्थिवः . — After 87^{ab}, Ns 3 Va B Ds 3.

191^a सुधन्वनः सुतश्चापि विष्णुद्विगिरि स्मृत ।
 विष्णुद्विगिरि इति ग्यानात्मस्य वैश्या नराधिया ।
 एते स्वस्तिरस्यः पक्षे श्रेयोपेता द्विजावय ॥
 संभूतस्वापरः पुत्रो भतरण्यो महायथाः ।
 रावणेन हता योऽसौ त्रिलोकजयिना पुरा ॥ [9]
 त्रयश्चो नरत्नस्य हर्यश्मस्य चाभज ।
 हर्यश्मस्य एषद्वयां जजे सुमनस सुत ॥
 तस्य पुत्रोऽभवद्वाजा सुधन्वा रिपुमर्दनः ।

[Ds om. line 1. — (L. 1) Ns V B. [सु]मृद (for
 [अ]धि). — (L. 2) Ds विष्णुद्विगिरिः सान्त्वय विष्णुद्विगिरिः
 स्मृतः . — (L. 3) Ns 3 ति (for नृपः). Ns 3 चोः Ds द्विगिरि
 (for पक्षे). — (L. 4) B D [अ]भज (for [अ]नय).
 — (L. 5) Ds विजये (for 'विजय') — (L. 6) V B
 corrupt. — (L. 7) Vs जजे (for जजे). Ns 3 सुमनसः
 (for सुमनसः).]

—^a) Ss Ns Ms 3 om. 87^{ab}. —^b) Ks Ns Dn Ti 3 Gs
 [जा]मीन (for [अ]धि).

सुधन्वनः सुतश्चापि त्रिधन्वा नाम पार्थिवः ॥ ८७
 राज्ञस्त्रिधन्वनस्त्वामीद्विद्वान्स्त्रय्यारुणः प्रभुः ।
 तस्य सत्यव्रतो नाम कुमारोऽभून्महाबलः ॥ ८८
 पाणिग्रहणमन्त्राणां विघ्नं चक्रे सुदुर्मतिः ।
 येन भार्या हता पूर्वं कृतोद्वाहा परस्य वै ॥ ८९
 शाल्यान्कामाच्च मोहाच्च संहर्षाच्चापलेन च ।
 जहार कन्यां कामात्स कस्यचित्पुरवासिनः ॥ ९०

C 719
 B l. 12. 14
 — 12 14

88 ^a) Ks Bn Dn राजा ; Dn पुत्रस्य ; Ds राजन् (for
 राजम्). Vs त्रिधन्वनसः Ks Bn Dn 3 चापि ; Ms 2 चामीद्
 (for त्वा'). Ks Ns 3 V1. 3 Ds Ti राजा त्रै (Ks Ti राज्ञै ;
 Vs राज्ञै ; Ds नान्यै) धन्वनश्चापि ; Ds Ms राजं (Ms 'ज्ञ')
 त्रिधन्वनश्चापि ; Ds राजा त्रिधन्वनश्चापि . —^b) Ss तस्यारुणिः ;
 Ks सत्यारुणः ; T Gs 2. 3 Ms सूर्या ; Gs सौर्या (for त्रय्या').
 Ks 3 Ns 2 V1 B Dn 3 अभवत् ; Ns B3 Ds Gs सुतः (for
 प्रभुः). Vs विद्वान्स्त्रय्यारुणोऽभवत् ; Ds 4 सूर्यारुणोऽभवत् ;
 T 3 तस्यारुणोऽभवत् .

89 ^a) Gs partly damaged. Ts om. ; Gs 2. 3 Ms
 मात्रे तु ; Gs मन्त्रेण (for 'मन्त्राणां'). —^b) Ss महात्मभिः ;
 Ks Ns Dn Ds 3 Gs Ms स दुर्मतिः (for सुदु'). —^c)
 Ks प्राप्ता (for पूर्व'). —^d) Ds 8 (except T 3) कृतो-
 द्वाहस्य कस्यचित् .

90 Ns स्नेहाचः ; Ds Ti Gs Ms लोभाच (for कामाच).
 Ks मोह्याच . Ds लोभाच (for मोहाच). —^b) Ks 3 Ns
 Vs 2 Ds 3 Ti 3 प्र (for सं-) Ks 3 Ds Ti Gs Ms च बलेन
 (for चापलेन). Ss Ns Dn वै (for च). Ds Gs Ms संघ-
 (Ds प्रह पांच बलेन च Gs वै) ; T Gs संतोषाच्च बलेन च .
 T 3 also as in text भार्या (for कन्यां). Ks 3
 Ds कामाच्च Ds 3 Ti Gs Ms 3 त्वा ; Ms ती
 (for त्वम्) Ss Ki 3 Dn जहार कामात्कन्यां स . — After
 90 Ks 3 .

192^a एकस्मिन्निदमं राजपुत्रोऽन्यन्तपराक्रमी ।
 इदंश्च विचरन्स्वीये पत्तने चारुलोचनाम् ।
 उद्वाहयन्तीं वेदिकायां वैश्यवर्यस्य कस्यचित् ॥
 अनुलङ्घितमयोदां मत्पथा विचक्षणः ।
 भद्रां पाणिग्रहयुतां बलाद्गृह्य महीपतिः । [5]
 गान्धर्वेण विगडेन स्वयमुद्वाहयद्बलात् ॥
 वैश्या सर्वे समागम्य राजानमिदमुचुतः ।
 कुमारं हता कन्या वेदिकाया महद्बलात् ।
 राजा न रक्षितो लोकमदा नष्टो भवेद् ध्रुवम् ॥
 न पूर्वमेतः कृतं पूर्वं न करिष्यति चापदि । [10]
 यथा कुमारं कृतं राजन्कर्म विगर्हितम् ॥

C 719
B 1. 12. 14
P 1. 12. 14

अधर्मशङ्कुना तेन राजा त्रय्यारुणोऽत्यजत् ।
अध्वमेति बहुशो वदन्क्रोधसमन्वितः ॥ ९१
पितरं सोऽब्रवीत्यक्तः क्व गच्छामीति वै मुहुः ।
पिता त्वेनमथोवाच श्वपाकैः सह वर्तय ।
नाहं पुत्रेण पुत्रार्थी त्वयाद्य कुलपांसन ॥ ९२
इत्युक्तः स निराक्रामभगराद्वचनात्पितुः ।
न च तं वारयामास वमिष्ठो भगवानृषिः ॥ ९३
स तु मत्प्रव्रतस्तात श्वपाकावमथान्तिके ।
पित्रा न्यक्तोऽवमदीरः पिताप्यस्य वनं ययौ ॥ ९४

श्रुत्वा वचनं हि तेषां राजा क्रोधसमन्वितः ।

91 ^a) Ka शङ्कुना (for शङ्कुना), Ka अधर्मं कुर्वता तेन ;
मैष्ठीलिने तं तु ; Ma तमध्वमेण संयुक्तः. — ^b) Ka सत्यारुणो ;
Da N B Da Da Da, c) त्रय्या (for त्रय्या), Pi राज-
मुत्रं स चात्यजत्. — For 91^a), Da Ta, G Ma subst

193* तमध्वमेण संयुक्तं पिता स्यादुणो जही ।

[D त्रय्याय (for त्रय्या)]

— ^c) Va, s अपमर्ष (for अध्वमेण).

92 ^a) N, Va B Da सोऽब्रवीत्पितरं त्यक्तः. — ^b) Ka, s
N, s Va, s Da, s Ta, s पाथिव (D वै), Ka Da वै बहु-
Va वै विभुः ; Ma वै पुनः (for वै मुहुः). — ^c) Ka अत्येनम्,
Va B Da Da च तम् ; Va त्वेनम् (for त्वेनम्). — ^d) N
Va, s पांसुज (for पांसन).

93 ^a) Da इत्युक्त्वा (for इत्), Si Ka Ta Ga सन
(for स). — ^b) D Ta, G Ma वचनाभगरापितुः.

94 ^a) Ka N, s Da, s Da, s Ta, s — G, s Ma श्रीर
(for वीरः). — ^b) Si Ka Ga स्वस्य ; Va Ta Ga चाम्य ; Va
Da G तस्य (for अत्यस्य).

95 ^a) Ka, s N, s Va Da, s Ta, s — G, s Ma तस्य ;
Da यतम् (for ततम्). — After 95^{ab}, Ka ins.:

194* भविराक्षरपतेर्विष्टस्याविचारतः ।

परित्यागाकुमारस्य नावर्ष-पाकशासनः ॥

यदा द्वादशवर्षाणि तेन नष्टाभवत्पुत्रा ।

स्वाहाकारः स्वधाकारो यद्ग्राहोऽपि नाभवत् ।

राष्ट्रे तस्य महीपस्य वमनाशोऽभवत्तदा ॥

96 ^a) Si चरम् (for दारांस्), Da च (for तु). — ^b)
Ka, s N, s Va, s Da, s महायशाः (for तया). — ^c) Da
Ta, s G परम् (for विपुलं). — After 96, Ka ins.:

195* एतस्मिन्नेव समये विश्वामित्रस्य वै मुनाः ।

चवरो वेदविद्वांसः क्षुधया परिपीडिताः ॥

ततस्तस्मिन्स्तु विषये नावर्षत्पाकशासनः ।

समा द्वादश राजेन्द्र तेनाध्वमेण वै तदा ॥ ९५

दारांस्तु तस्य विषये विश्वामित्रो महातपाः ।

संन्यस्य सागरानूपे चचार विपुलं तपः ॥ ९६

तस्य पत्नी गले बद्धा मध्यमं पुत्रमौरसम् ।

शेषस्य भरणार्थाय व्यक्रीणाद्रोशतेन वै ॥ ९७

तं तु बद्धं गले दृष्ट्वा विक्रीयन्तं नृपात्मजः ।

महर्षिपुत्रं धर्मात्मा मोक्षयामास भारत ॥ ९८

मत्प्रव्रतो महाबाहुर्भरणं तस्य चाकरोत् ।

विश्वामित्रे गते तूरं तपसेऽनिमहात्मनि ।

प्रोचुः प्राज्ञलयः सर्वे मानवं प्रति भारत ॥

विक्रीय तनयं मानर्जयितां यदि रोचते । [5]

मरित्यामोऽन्यथा सर्वं क्षुधया परिपीडिताः ।

विक्रीय तनयं जीव यावदागमने पितुः ॥

सर्वनाशे समुत्पन्ने भयं त्यजति मानवः ।

अर्धेन कुरुते कार्यमिति पौरातनी भुविः ॥

त्यजेदेकं कुलस्यार्थं ग्रामस्यार्थं कुलं त्यजेत् । [10]

ग्रामं जनपदस्यार्थं आत्मार्थं सकलं त्यजेत् ॥

तस्माद्विक्रीय तनयान्मानर्जय यथासुखम् ।

अन्यथा-निधने सर्वं गमिष्यामस्वया सह ॥

अयोध्यायां महात्मानो ध्यानव्रतो महत्तराः ।

गृह्णन्ति मनुजाः सर्वे दामार्थं समुपागतान् ॥ [15]

तस्माद्विक्रीय मां मानः पूर्व भक्ष्य पूर्वजम् ।

पश्चाद्विक्रीयतां सवाचां वेदवैनि क्षामवः ॥

97 ^a) D, पुत्रं मध्यममौरसम्. — ^b) Da Ta, s शेषस्य रक्ष-
णायाय ; D Ta, s G, s Ma इय भरणार्थं वै. — ^c) Da
विक्रीते (for व्यक्रीणाद्), Ta द्वि (for गो).

98 ^a) Ta Ga ब (Ga बुद्धा (for दृष्ट्वा), Ka, s N, s V
Da, s Ta, s ने तु (Ka मुने) दृष्ट्वा गले बद्धः. — ^b) Ka, s N, s
Va Da Ta, s Ga विक्रीयन्ते (Da ग्रीही); N, s Va, s B Da
Da, s G विक्रयार्थं (for विक्रीयन्ते), Ka विक्रीयन्ती नृपात्म-
जाम्. — ^c) Da, s मोक्षयामास भारत.

99 ^a) Da Ta, s Ga, s Ma चाम्य (for तस्य). — ^b)
Si Ka, s Da Da क्रोशार्थम् (for कम्पार्थम्). — After 99,
Ka ins.

196* महावनं तदा रोषं वमिष्ठो मनसाकरोत् ।

100 ^a) D, Ta, s G, s राजन् (for नाम). — ^b) Ka, s
N, s Va, s B Da Ta, s Ma गले बद्धा (Ka, s Ta, s Ma
बद्धो); Da गलबद्धो (for बन्धान्), Ta Ga महामना (for

विश्वामित्रस्य तुष्ट्यर्थमनुकम्पार्थमेव च ॥ ९९

सोऽभवद्भालवो-नाम गलबन्धान्महातपाः ।

महर्षिः कौशिकस्ताव तेन वीरेण मोक्षितः ॥ १००

इति श्रीहरिवंशे नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

१०

वैशंपायन उवाच ।

सत्यव्रतस्तु भक्त्या च कृपया च प्रतिज्ञया ।

विश्वामित्रकलत्रं तद्वभार विनये स्थितः ॥ १

हत्वा मृगान्वगाहांश्च महिषांश्च वनेचरान् ।

विश्वामित्राश्रमाभ्याशे मांसं तद्वचन्धत ॥ २

उपांशुव्रतमास्थाय दीक्षां द्वादशवार्षिकीम् ।

पितुर्नियोगादवसत्स्मिन्वनगते नृपे ॥ ३

अयोध्यां चैव राष्ट्रं च तथैवान्तःपुरं मुनिः ।

याज्योपाध्यायसंयोगाद्वमिष्टः पर्यरक्षत ॥ ४

मन्यव्रतस्तु बाल्याद्वा भाविनोऽर्थस्य वा बलात् ।

वमिष्टेऽभ्यधिकं मन्युं धारयामास नित्यदा ॥ ५

पित्रा तु तं तदा राष्ट्रान्परित्यक्तं प्रियं सुतम् ।

न वागयामास मुनिर्वमिष्टः कारणेन हि ॥ ६

पाणिग्रहणमन्त्राणां निष्ठा स्यात्सप्तमे पदे ।

न च मत्यव्रतस्तस्माद्धृतवान्सप्तमे पदे ॥ ७

जानन्धर्मं वमिष्टस्तु न मां त्रातीति भारत ।

C 787
B 1. 13 8
P 1. 13 8

तपाः) : — °) M१ महर्षि (for महर्षि) : — °) D१, ३
मोक्षितः : D१ T१ G M१ रक्षित (for मोक्षित) :

Columnes om. in K१. Mention of the Epic : K१ D१, ३
— Mention of Khila : N (K१ om.) : — Adhyatma
K१ N१, ३ V B१, ३ D१, ३, ४. त्रिगङ्गचरितम् : Adhyatma
(figures, words or both) : K१ D१, ३ T१, ३, १०; K१ N१
V१ D१, ३, ११; V१, ३ B१, ३ D१ D१, ३, १२; T१, ३ G M१, ३, ३, ९.
Śloka no. : D१ D१, ३, २४; D१, २५

10

1 T१ M१ om. the ref. — °) D१ om. च — °) K१
N१ V१, ३ B१, ३ D१, ३ T१ G१. — अर्थः, D१ स्व (for च) : K१
प्रतीक्षया; G१, ३ यदृष्टं रा (for प्रतिज्ञया) : — °) S१ K१, ३
— कलत्रं च (K१ स्व) : T१ प्राणि (for श्रे तद्) : — °) N१
विनये (for विनये) : S१ K१. पोषयामास वै तदा : T१ G१
वभार विनयास्थितः :

2 °) T१, ३ विश्वामित्राभ्याशे : — °) K१, ३ D१ मांसं
म नु वचन्ध ततः; K१ मांसं तच्च वचन्ध हः; K१ N१, ३ V B D S
D१, ३ T१ मांसं वृक्षे वचन्ध च (K१ D१ T१ हः, D१ मः) : D१
T१, ३ G१ मांसं नक्षत्रवभार (T१ स्व ; T१ G१ स्व ततः; T१, ३
(marg.) तावत् स्वान्मुपोष हः : G१ कीटजन्यं वचन्ध सः : M१
मांसं तद्वचन्धत :

3 °) S१ आशाय (for आभ्याय) : — °) S१ N१ V१, ३
B१ D१, ३ अवहत्; T१ एवंह (for अवसत्) : — °) K१, ३, ४
V१ B१ D१, ३, ४ T१ G१, ३ M१, ३ नृपः; D१ तदा (for नृपे) :

4 °) N१ V१ B१, ३ D१ D१ राज्यं (for राष्ट्रं) : — °) T१
G१, ३ इज्योपाध्यायः (for या) : S१ K१, ३ D१ M१, ३ संबन्धाद्
(for संयोगाद्) :

5 °) S१ T१ G१ वै; K१, ३ N१ V B D S D१, ३, ४ T१, ३ G१
च (for वा) : — °) S१ D१ वै बलात्; K१, ३ V१ T१ वानघः;
N१, ३ V१, ३ D१ D१, ३. चानघः; N१ भारत (for वा बलात्) :
— °) N१ repeats 5° after 8°; — °) K१ T१, ३ G१, ३ वमिष्टो
(for ष्टे) : — °) S१ K१ D१ वै तदा; K१ T१, ३ नित्यशः;
D१ G१ त (for दा) :

6 °) K१, ३ N१ V B D S T१ M१, ३ हितं : D१ D१ हि
ततः; D१ सुतं; T१ हि तु : G१, ३ पुत्रं (for तु तं) : D१ T१ तथा
(for तदा) : S१ N१ V१, ३ D१ T१ राज्यात्; K१, ३ N१ D१
D१, ३ राजसः; K१ V१ राजा (for राष्ट्रान्) : — °) K१, ३ N१ V
B D S, ३, ४ T१, ३ त्यज्यमानं; D१ तप्यमानं (for परित्यक्तं) :
D१ T१ G१, ३ M१ तमा (T१ दा भ्रमजम्; T१ G१ महान्मना;
M१, ३ नृपात्मजम् (for प्रियं सुतम्) : S१ परित्यज्य तमात्मजम्;
K१, ३ त्यज्यमानं स्वमात्मजम्; D१ त्यज्यमानं प्रियं तदा : — °)
K१ N१ V B D S D१, ३ T१ G१, ३ हः; D१ T१, ३ G१, ३ M१
तु; G१ ते (for हि) : T१ वमिष्टः कारणः सह :

7 °) G१ मन्त्रस्य (for मन्त्राणां) : — °) D१ निवृत्ति
(for निष्ठा स्यात्) : — After 7°^{ab}, S१ K१ read 9°^{ad}. S१
K१, ३ N१ D१, ३ T१ G१, ३ om. (hapl.) 7°^{ad}. — °) M१, ३ तु
(for च) : T१ G१ सत्यव्रतात् (for व्रतम्) : K१ V१ D१ तस्य;
M१ तात् (for तस्माद्) : — °) K१ D१ तमुपांशुमनुध्यत :

8 °) S१ K१, ३ D१ D१, ३ धर्मान्; K१, ३ N१ V D१, ३, ४

C 737
S I. 13. 8
P I. 13. 8

सत्यव्रतस्तदा रोषं वसिष्ठे मनसाकरोत् ॥ ८
गुणबुद्ध्या तु भगवान्वसिष्ठः कृतवांस्तदा ।
न च सत्यव्रतस्तस्य तमुपांशुमबुध्यत ॥ ९
तस्मिन्नपरितोषो यः पितुरासीन्महात्मनः ।
तेन द्वादश वर्षाणि नावर्षत्पाकशासनः ॥ १०
तेन त्विदानीं बहता दीक्षां तां दुर्वहां भुवि ।
कुलस्य निष्कृतिस्तात कृता सा वै भवेदिति ॥ ११
न तं वसिष्ठो भगवान्पित्रा त्यक्तं न्यवारयत् ।
अभिषेक्षाम्यहं पुत्रमस्येत्येवं मतिर्मुनेः ॥ १२
म तु द्वादश वर्षाणि दीक्षां तामुदहन्वली ।

Ts. १ अपि (for धर्म), Mi. ३ च (for तु), — ^b) Śi पाक-
यामास भारत ; G नामन्त्रयति भा. — After १०^b, Śi
repeats १०.

9 ^a) Ga. गुणं बुद्ध्या (for गुणबुद्ध्या), Ds कृतवान् (for
भगं), — ^b) Ds. २ भगवांस् (for कृत), Ka. ३. ४ N Dn
Ds Dn. ३. ४ Ts. १ Ga. ३. ४ Mi. ३ तथा ; T. १ Ga. ३. ४ (for
तदा), — Śi Ka read १०^d after ११^b ; Ka reads it on
marg. — ^c) Ka. ३. ४ N. ३. ४ Vi Dn. ३. ४ Ts. ३ तान् (for तस्य)

10 ^a) Śi Ds D. ३. ४ T. १ G. ३. ४ (for य.), — ^b) Ds
महाबल (for 'मनः'), — D. om. 10^d ; Śi Ka read 10^d
after 13^a — ^d) Ka तां दीक्षामवहन्वली.

11 ^a) Ka. om. 11^a ; — ^b) V. ३. ४ महता ; G. ३. ४ गत-
वान् (for बहता), — ^c) Śi तां दीक्षां (by transp.), Ts. ३
दुर्लभां (for दुर्वहां), Ka तां दीक्षामवहन्वली — For 11^a,
Ds subst. ;

12^a) तेनार्थं चैव विहिता दीक्षाम्नात इता भुवि ।
— ^d) Ka. ३. ४ N. ३. ४ V. ३. ४ Ds. ३. ४ वै सा (by transp.), Ds
वैषा. Ka इह (for इति), S (except Ts.) कृता ते G
Mi ताने न भवित्यति.

12 ^b) Ka. ३. ४ N. ३. ४ V. ३. ४ Ds. ३. ४ गुणबुद्ध्या ; N. ३. ४ तेन
बुद्ध्या ; Ds गुणबुद्ध्या (for पित्रा त्यक्तं), Ts. ३. ४ न्यवर्तयन् ;
Ts. ३. ४ न्यवर्त ; G. ३. ४ न्यवर्त (for न्यवार), — ^d)
V. ३. ४ समार्षेयं ; Ds. ३. ४ Ga. ३. ४ अर्षेत्येव ; Mi. ३. ४ अर्षेत्येव (for
अर्षेत्येव), Śi Ka. ३. ४ N. ३. ४ Ds. ३. ४ मुनिः ; Ds मन (for मुने),

13 ^a) Śi Ka. ३. ४ Ds. ३. ४ तेन ; Ts. ३. ४ यत्तद् ; Ts. ३. ४ यत्तद् (for य
तु), — After 13^a, Śi Ka read 10^d — ^b) V. ३. ४ Dn
Ds तां दीक्षाम् (by transp.), Ka N. ३. ४ V. ३. ४ Dn Ds. ३. ४
Ga. ३. ४ Mi. ३. ४ उदहन्वली ; N. ३. ४ V. ३. ४ Ds. ३. ४ अवहन्वली (for उदहन्वली),
Ds वती (for बली), Ka नावर्षत्पाकशासनः (= 10^d),

अविद्यमाने मांसे तु वसिष्ठस्य महात्मनः ।
सर्वकामदुहां दोग्ध्रीं ददर्श स नृपात्मजः ॥ १३
तां वै क्रोधाच्च मोहाच्च श्रमाच्चैव क्षुधान्वितः ।
दशधर्मगतो राजा जघान जनमेजय ॥ १४
तच्च मांसं स्वयं चैव विश्वामित्रस्य चात्मजान् ।
भोजयामास तच्छ्रुत्वा वसिष्ठोऽप्यस्य चुक्रुधे ॥ १५
वसिष्ठ उवाच ।
पातयेयमहं क्रूर तव शङ्कुप्रयम्यम् ।
यदि ते द्वाविमौ शङ्कु न स्यातां वैकृता पुनः ॥ १६
पितुश्चापरितोषेण गुरोर्दोग्ध्रीवधेन च ।

— After 13^a, Ka N. ३. ४ V. ३. ४ Ds. ३. ४

19^a) उपांशुव्रतमास्थाय महत्स्यस्यवतो नृप ।

[Ka. ३. ४ ; Ds. ३. ४ (for महत्)].

— ^c) N. ३. ४ V. ३. ४ Ds. ३. ४ Ts. ३. ४ Ga. ३. ४ Mi. ३. ४ ददर्श (by
transp.)

14 ^a) Śi श्रमाय (for क्रोधाय), — ^b) Ka. ३. ४ Dn क्षुधा-
र्वितः ; Ka. ३. ४ N. ३. ४ V. ३. ४ (marg.) Ds. ३. ४ Ts. ३. ४ बुभुक्षितः
(for क्षुधान्वितः), Śi क्रोधाच्चैव श्रुधर्वितः ; V. ३. ४ श्रमाच्चैव
बुभुक्षितः ; — ^c) Śi दशधर्मः ; Ds दशधर्मः ; Ds. ३. ४ दशः ;
Ds. ३. ४ दश धर्मान् ; Ts. ३. ४ Ga. ३. ४ M. ३. ४ दशधर्म (for दश),
N. ३. ४ marg. joins after 14^a ; Dn Ds Cs after 14 :

19^a) मत्तः प्रमत्त उभयतः भ्रातरः क्रुद्धौ बुभुक्षितः ।

स्वर्माणश्च भीतश्च लुब्धः कामी च ते दश ॥

[(1. 1) Ds. ३. ४ (for भ्रातरः),]

15 ^a) Ka. ३. ४ N. ३. ४ V. ३. ४ Ds. ३. ४ Ga. ३. ४ M. ३. ४ स तन्मांसं ; Ka
स च मांसं ; V. ३. ४ Ds. ३. ४ तन्मांसं तु ; Ts. ३. ४ Ga. ३. ४ स तु मांसं (for
तच्च मांसं), Ts. ३. ४ स तन्मांसं शूय चैव. — ^b) Ka. ३. ४ Ts. ३. ४
[आ] गमवान् N. ३. ४ जम् (for 'जान्'), — ^c) Ka. ३. ४ Ts. ३. ४ Ga. ३. ४
Mi. ३. ४ [अ] य (for [अ] म्य), Ts. ३. ४ बुभुक्षे (for चुक्रुधे), — After
15, N (except Śi Ka N. ३. ४) Ts. ३. ४ G. ३. ४ Mi. ३. ४ ;

20^a) क्रुद्धम् भगवान्वाक्यमिदमाह नृपात्मजम् ।

[Ka. ३. ४ ; Ds. ३. ४ (for तु),]

16 Ds Ts Ga. ३. ४ om. the ref. — ^a) B. ३. ४ क्रूर (for क्रूर),
— ^b) K. ३. ४ N. ३. ४ Dn Ds. ३. ४ न संशयः ; N. ३. ४ V. ३. ४ Ds. ३. ४
Ts. ३. ४ असंशयम् (for असंशयम्), Ds Ts. ३. ४ G. ३. ४ स वैशम-
संशयम्. — ^c) Śi Ka पुनः (for पुनः),

17 Ka reads 17^a-18^b on marg. — ^a) Ds तोषाच्च
(for -तोषेण), Ka पितुश्चापरितोषेण. — ^b) Ds भीताच्च

अप्रोक्षितोपयोगाच्च त्रिविधस्ते व्यतिक्रमः ॥ १७
एवं त्रीण्यस्य शङ्कूनि तानि दृष्ट्वा महातपाः ।
त्रिशङ्कुरिति होवाच त्रिशङ्कुस्तेन स स्मृतः ॥ १८
विश्वामित्रस्तु दाराणामागतो भरणे कृते ।
तेन तस्मै वरं प्रादान्मुनिः प्रीतस्त्रिशङ्कवे ।
छन्द्यमानो वरेणाथ गुरुं वप्रे नृपात्मजः ॥ १९
अनादृष्टिभये तस्मिन्गते द्वादशवार्षिके ।

अभिषिच्य च राज्ये च याजयामास तं मुनिः ।
मिषतां देवतानां च वसिष्ठस्य च कौशिकः ॥ २०
तस्य मत्यग्रथा नाम पत्नी केकयवंशजा ।
कुमारं जनयामास हरिश्चन्द्रमकल्मषम् ॥ २१
स वै राजा हरिश्चन्द्रस्त्रिशङ्कव इति स्मृतः ।
आहर्ता राजसूयस्य स सम्राडिति विश्रुतः ॥ २२
हरिश्चन्द्रस्य तु सुतो रोहितो नाम विश्रुतः ।

C 756
B I, 13, 26
P I, 13, 26

(for -योगाच्च). — ^a) D: त्रिविधम् (for त्रि). ^N2 तु
(for ते). S: त्रिविधास्ते व्यतिक्रमाः; K: त्रयश्चातो व्यतिक्रमाः.

18 Before 18, some Mss. ins. वंशपायन. K: reads
18^{ab} on marg. — ^a) K: D: 4, 2 च (D: स) त्रीणि; G:
त्रीण्यस्य (for 'स्य). — ^b) M: कृत्वा (for दृष्ट्वा). S: K: 3
Dn महायथा (for 'तपा'). — Dn om. (hapl.) 18^c. — ^c)
^N1 V: B D: D: तेन (for इति). — ^d) V: चाभवत्; D:
च स्मृतः; T: विश्रुतः (for स स्मृतः).

19 ^b) D: भरणे (for भरणे). M: आगतो भरतर्षभ.
— ^c) S: K: 4 ^N1 V B: (marg. as in text) Dn: D:
Dn: T: 4 G: 4 स तु; K: Dn स च (for तेन). — ^d) T:
G: 5 चोद्यमानो; T: चिन्त्यं (for छन्द्यं). — ^e) S: K:
^N2, 2 V Dn Dn: T: 4, 4 G: 4 M: वरं (for गुरुं). — After
19, all Mss. (except S: ^N1 M: 1) ins.:

201* सशरीरो वप्रे स्वर्गमित्येवं याचितो मुनिः ।

[V: मयि (for 'ते'). ^N2 V: 5 B D: D: T: 4 वरः
(for मुनिः).]

20 ^a) K: ^N2 T: 6 पितृ (K: 'प्ये) राज्ये; K: D:
राज्ये पिप्ये; ^N1 D: राज्ये प: D: पिप्ये च (D: तु) (hyper-
metric); V: B: राज्ये वैप्ये; D: [अथ राज्येऽपि; D: स
राज्ये तं; M: 3 च राज्येऽपि (for च राज्ये च); K: Dn पिप्येऽ
भिषिच्य राज्ये तु; K: V: 3 B: 3 D: राज्येऽभिषिच्य पिप्ये
तु (K: च; V: om.; V: वै). — ^d) S: T: योजयामास
(for याजं). — For 20^{ab}, D: T: 3 G: M: subst.:

202* तं मुनिर्वाजयामास पिप्ये राज्येऽभिषिच्य तु ।

[G: मुनि T: तं मुनिर्वाजयामास (for ^a). T: 3 M: पिप्ये
(for पिप्ये).]

— After 20^{ab}, V: ins. 204*. — ^a) M: मिषतां सर्वदेवानां.
— ^c) D: महात्मनः; T: G: 5 तु कौशिकः (for च कौ).
— After 20, S: K: 3, 4 Dn D: ins.:

203* सशरीरो तदा तं तु दिवमारोपयत्प्रभुः ।

Wh: ^N2, 2 V: 3 B D: D: 6 T: 4 G: 6 ins. after 20 :

हरिवंश—11

V: after 20^{ab} :

204* दिवमारोपयामास सशरीरं महातपाः ।

[^N2 D: दिवमारोपयामास (for ^a).]

21 ^a) D: T: G: 5 मत्यग्रथा; D: T: 4 G: M: 4 'रता
(for 'ग्रथा). — ^b) S: K: D: 6 T: G: 2 भार्या (for पत्नी).
Some Mss. केकय- and केकेय- (for केकय-). G: 5 नन्दजा
(for वंशजा). — ^c) D: चिरस्य (for कुमार).

22 ^a) M: 3 च (for वै). — ^b) K: B: Dn श्रुतः (for
स्मृतः). K: त्रिशङ्क इति विश्रुतः. — T: 4 om. (hapl.)
22^{ab}; K: reads it on marg. — ^d) ^N2 V: D: transp.
स and सम्राट्. B: इड (for इति). ^N1 च श्रुतिः (for
विश्रुतः). K: सम्राडिति हि स श्रुतः; K: V: Dn D: सम्राडिति
च (D: हि) विश्रुतः; D: T: 2 G: M: साम्राज्य इति नः श्रुतम्
(G: विश्रुतः; G: विश्रुतम्).

23 ^a) K: ^N2, 3 V Dn D: 3 T: 3, 4 G: 2 पुत्रोऽभूत्; B:
च सुतो (for तु सुतो). — ^b) K: ^N2, 3 V Dn D: 3, 6 T: G:
M: वीर्यवान् (for विश्रुतः). D: रोहिताश्वः स पार्थिवः.
— After 23^{ab}, K: 3, 4 V Dn D: 3, 6 M: ins.:

205* येनेदं रोहितपुरं कारितं राज्यसिद्धये ॥

कृत्वा राज्यं स राजर्षिः पालयित्वा तथा प्रजाः ।

अमारामारतं ज्ञात्वा द्विजेभ्यस्तत्पुरं ददौ ॥

[M: om. line 1. — (L. 1) D: [ए]व (for [इ]दं). K:
Dn 1, 2 (for राज्यः). — (L. 2) V: च ताः; D: त्वथ (for
तदा). — (L. 3) V: रव- (for तत्).]

K: 3, 4 V Dn D: 3 cont.; K: ^N2, 3 B D: D: 3 T: 4 G:
ins. after 23^{ab} :

206* हरितां रोहितस्याथ चम्बुहारीत उच्यते ।

विजयश्च सुदेवश्च चम्बुपुत्रौ बभूवतुः ।

जेता क्षत्रस्य सर्वस्य विजयस्तेन स स्मृतः ॥

रुरुक्तनयस्तस्य राजधर्मार्थकोविदः ॥

After line 1^a, D: ins.:

206A* हरितो जशिवांस्ततः ।

तथैव लोके धर्मान्मा.

C 760
B I. 13. 30
P I. 13. 30

रोहितस्य वृकः पुत्रो वृकाद्वाहुस्तु जज्ञिवान् ॥ २३
हेहयास्तालजङ्घाश्च निरस्यन्ति स्म तं नृपम् ।
नात्यर्थं धार्मिकस्तात स हि धर्मयुगेऽभवत् ॥ २४
सगरस्तु सुतो बाहोर्जज्ञे सह गरेण वै ।
और्वस्याश्रममासाद्य भार्गवेणाभिरक्षितः ॥ २५
आग्नेयमस्त्रं लब्ध्वा च भार्गवात्सगरो नृपः ।
जिगाय पृथिवीं हत्वा तालजङ्घान्सहेहयान् ॥ २६
शकानां पङ्क्तानां च धर्मं निरमदच्युतः ।
क्षत्रियाणां कुरुश्रेष्ठ पारदानां च धर्मवित् ॥ २७

— (L. 2) G₁ विरस्य (for निरस्यन्ति); K₁ नोरेण; K₂ सुवीर्य; D₁ मोरेण (for विरस्य); — (L. 3) V₁ D₁ १० जेता सर्वस्य श्रवस्य (for १०); N₁ D₁ १० G₁ १० नृपः; B₁ समतः; T₁ १ मोरेण (for विरस्य); — B₁ ३ D₁ D₁ T₁ १ G₁ ३-३ om. line 4. — (L. 4) D₁ १ पङ्क्तानां (for १०); K₁ १ V₁ D₁ D₁ १ रात्रि (for रात्रि); —

— १) K₁ N₁ ३ V₁ B₁ D₁ D₁ ३ G₁ ३ हवकस्य; B₁ ३ (margin) D₁ D₁ T₁ १ G₁ ३ विजयस्य; D₁ हवकस्य (for रोहितस्य); — २) K₁ V₁ D₁ ३ च (for तु); — After 23, K₁ N₁ ३ V₁ B₁ D₁ ३ T₁ १ G₁ ३ ins.:

207* शर्कर्यवनकाम्बोजैः पारदैः पङ्क्तैः सह ।

[T₁ काम्बोजैः (for काम्बोजैः); K₁ १-१०; K₁ V₁ D₁ पङ्क्तैः; K₁ च पुत्रैः; D₁ पङ्क्तैः; T₁ १ G₁ १ पुत्रैः (for पङ्क्तैः);]

24 १) Some Mss. हेहयाम् (for हेह); — २) K₁ D₁ D₁ M₁ ३ निरस्यन्ति (for निरस्यन्ति); B₁ मुनिम् (for नृपम्); — ३) K₁ D₁ ३ मत्ययुगे; N₁ धर्मलनो; V₁ परो (for युगे);

25 १) K₁ N₁ D₁ D₁ T₁ १ G₁ M₁ सगरं तु (G₁ १ रस्तु) सुतं बाहुर (G₁ १ हुं); — २) T₁ G₁ M₁ लेभे (for जज्ञे); M₁ स हि (for सह); K₁ ३ D₁ ३; N₁ ३ T₁ १ G₁ ३ च (for वै); D₁ लेभे स सगरेण वै; — M₁ om. 25^a-26^a; — ३) D₁ उर्वस्य (for श्री); S₁ K₁ ३ T₁ १ G₁ ३ आगम्य (for आसाद्य);

26 M₁ om. 26 (cf. v. l. 25); — १) V₁ [अथ; D₁ M₁ स; D₁ G₁ ३ [अ]मौ T₁ २ G₁ तु (for च); — २) K₁ ३ N₁ ३ V₁ ३ D₁ ३ T₁ ३ सवां (for हत्वा); — ३) S₁ G₁ केकयान्; some Mss. हेह (for हेह);

27 १) K₁ पङ्क्तानां; some Mss. पङ्क्तं, पङ्क्तं and पङ्क्तानां (for पङ्क्तं); — २) D₁ ३ T₁ ३ G₁ ३ धर्मान (for धर्म); K₁ D₁ D₁ न्यरसद् (for नि); K₁ N₁ V₁ ३ B₁ D₁ अच्युत; B₁ अच्युत (for अच्युत); — T₁ om. (hapl.) 27^a-29^a.

जनमेजय उवाच ।

कथं स सगरो जातो गरेणैव सहाच्युतः ।
किमर्थं च शकादीनां क्षत्रियाणां महौजसाम् ॥ २८
धर्मं कुलोचितं क्रुद्धो राजा निरसदच्युतः ।
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेण तपोधन ॥ २९
वैशंपायन उवाच ।
बाहोर्व्यसनिनस्तात हतं राज्यमभूत्किल ।
हेहयैस्तालजङ्घैश्च शकैः सार्धं विशां पते ॥ ३०
यवनाः पारदाश्चैव काम्बोजाः पङ्क्ताः स्वशाः ।

— १) D₁ T₁ G₁ ३ हुं (D₁ फ ल्लानां च (for क्षत्रियाणां); K₁ ३ N₁ ३ V₁ ३ D₁ ३ नृपः; D₁ विज (for कुरु); — २) K₁ ३ D₁ D₁ D₁ T₁ G₁ ३ स (for च); D₁ सर्वशः (for धर्मवित्); — After 27, K₁ ३ N₁ ३ V₁ B₁ D₁ D₁ ३ T₁ ३ ins. an addl. colophon [Mention of Khila: K₁ ३ N₁ V₁ ३ B₁ D₁ D₁ ३ T₁ ३ Adhy. name: K₁ ३ N₁ V₁ B₁ ३ D₁ D₁ ३ त्रिशङ्कचरितम्; N₁ B₁ शङ्कचरितम्; — After 28, N₁ V₁ D₁ ३ 12; V₁ ३ B₁ D₁ D₁ ३ 13; D₁ ३ T₁ ३ 11].

28 T₁ om. 28 (cf. v. l. 27); — १) N₁ ३ स कथं (by transp.); K₁ ३ N₁ ३ V₁ ३ B₁ (margin as in text) D₁ ३ T₁ ३ जज्ञे; G₁ ३ राजा (for जानो); — २) K₁ N₁ ३ V₁ B₁ ३ D₁ ३ M₁ [अ]च्युत; B₁ उच्यताम्; T₁ [अ]नय (for [अ]च्युत); — M₁ om. (hapl.) 28^a-29^a; — ३) K₁ T₁ G₁ शकानां स (for दीनां); — ४) S₁ महामनसाम् (for महौजसाम्);

29 T₁ om. 29^a (cf. v. l. 27); M₁ om. 29^a (cf. v. l. 28); — १) K₁ N₁ ३ V₁ ३ D₁ ३ T₁ ३ धर्मा-म्कुलोचितान् राजा; K₁ धर्माकुलोचितान् राजा; — २) K₁ कम्मान; K₁ N₁ ३ V₁ ३ D₁ ३ T₁ ३ क्रुद्धो; D₁ om. (for राजा); K₁ N₁ ३ V₁ B₁ D₁ ३ [अ]च्युत (for त); — ३) G₁ एतस्मिन् (for तमे); N₁ आख्याहि (for आचक्ष्व); — ४) T₁ G₁ कथागिमाम् (for तपोधन);

30 १) D₁ राहम् (for राज्यम्); — २) Some Mss. हेह-यैम् (for हेह); — ३) S₁ तान; M₁ चापि (for सार्धं); D₁ T₁ G₁ M₁ समागतैः (for विशां पते);

31 १) T₁ ३ G₁ काम्बोजाः (for काम्बोजाः); N (except D₁ D₁) T₁ ३ G₁ ३ M₁ तथा (for स्वशाः); — B₁ D₁ T₁ ३ ins. after 31^a; T₁ G₁ ३ after 37^a;

208* कातिसर्पा माहिषिकाः पारदाहङ्गनाः शकाः ।

[B₁ G₁ कोत्रि-; D₁ केत्रि- (for कात्रि-); T₁ माहिषिकाः

एते ह्यपि गणाः पञ्च हेययार्थे पराक्रमन् ॥ ३१
 हृतराज्यस्तदा राजा स वै बाहुर्वनं ययौ ।
 पश्या चानुगतो दुःस्त्री वने प्राणानवासृजत् ॥ ३२
 पत्नी तु यादवी तस्य सगर्भां पृष्ठतोऽञ्जगात् ।
 सपत्न्या च गरस्तस्या दत्तः पूर्वमभूत्किल ॥ ३३
 सा तु भर्तुश्चितां कृत्वा वने तामध्यरोहत ।
 और्वस्तां भार्गवस्तात कारुण्यान्ममवारयत् ॥ ३४
 तस्याश्रमे च तं गर्भं गर्णेनैव सहाच्युतम् ।
 व्यजायत महाबाहुं सगरं नाम पार्थिवम् ॥ ३५
 और्वस्तु जातकर्मादि तस्य कृत्वा महात्मनः ।
 अध्याप्य वेदशास्त्राणि ततोऽस्त्रं प्रत्यपादयत् ।

आग्नेयं तं महाभागममरैरपि दुःसहम् ॥ ३६
 स तेनास्त्रबलेनाजौ बलेन च समन्वितः ।
 हेययाभिजघानाशु क्रुद्धो रुद्रः पशूनिव ।
 आजहार च लोकेषु कीर्तिं कीर्तिमतां वरः ॥ ३७
 ततः शकान्सयवनान्काम्योजान्पारदांस्तथा ।
 पल्लवांश्चैव निःशेषान्कर्तुं व्यवसितो नृपः ॥ ३८
 ते वध्यमाना वीरेण सगरेण महात्मना ।
 वसिष्ठं शरणं गत्वा प्रणिपेतुर्मनीषिणम् ॥ ३९
 वसिष्ठस्त्वथ तान्दृष्ट्वा समयेन महाद्युतिः ।
 सगरं वारयामास तेषां दत्त्वाभयं तदा ॥ ४०
 सगरः स्यां प्रतिज्ञां च गुरोर्वाक्यं निशम्य च ।

C 779
B I. 14. 15
P I. 14. 15

(for मा'). T₂ G₁ लोभित्ययान्नादियक न (for ' ') D₂ G₁ सगाः (for सगाः).]

— ^a) S₁ K_{1,2} हरिः; K₂ हेयः; N₂ V₁ श्रयः; D₁ T₁ अज्येऽपि; D₂ चापि; D₃ ह्यत्र; D₄ रिपु (for ह्यपि). — ^d) Some Mss. हेहयार्थे (for 'हे').

32 ^a) D₂ हन (for हन); N₂ V₁ T₁ तथा (for तदा); M₁ राजन् (for राजा). — ^b) M₁ च (for च); N₂ V₁ गतः (for ययौ). — ^c) M₁ ३ दुःस्वाद (for दुःस्त्री). — ^d) S₁ K_{1,2} T₂ G₁ स वै; N₂ V₁ B D₃ तय; D₄ तन (for वने). — After 32, K₂ ins. :

209* बृहं तं पञ्चतां प्राप्ते तस्यस्यनुमरिःयती ।

और्वेण जानतामानं प्रजावन्तं निवारिता ॥

33 T₁ M_{1,2} om. 33^{ab}. — ^a) T₂ ३ पत्नी तु बाहोयां चैव. — ^b) D₁ अभियान; D₂ अजयान (for गान); — ^c) S₁ N_{2,3} V_{1,2} B D₁ D₂ D₃ T₂ G_{1,2} M₁ तु (for च); K₂ T₂ १ गरे (for गरम्); N₂ V₁ B D₃ D₄ तस्यै; M_{1,2} दत्तस् (for तस्या); — ^d) K₁ ३ B₁ D₂ D₃ दत्तः; K₂ D₁ T₂ ३ दत्तं (for दत्तः); S₁ ततः किल; V₁ किलान B_{2,3} D₁ तदा किल (for अभूत्किल); D₂ T₂ ३ G₁ M₁ दत्ता (M_{1,2} तस्या) गर्भजि (T₁ 'भ' जि षांसया).

34 ^a) D₂ च (for तु); S₁ K₂ N_{2,3} D₁ D₂ T₁ चिति (for चिता). — ^b) T₂ G₁ M₁ ३ वने समपि T₂ G₁ 'ति रोहति. — ^c) S₁ V₁ M_{1,2} तु (for ता). — ^d) V₁ कारुण्यान्ममवारयत्.

35 ^a) D₂ तु (for च); S₁ तहूमौ; V₂ गर्भश्च; B₂ D₃ गर्भः स (for तं गर्भ). — ^b) K₂ N₂ V₁ महाभागा; K₁ N₂ D₁ ३ T₂ ३ भाग; V₁ राज; D₂ तेजा; D₃ भात (for बाहु).

^a) S₁ N₂ V_{1,2} B_{2,3} D₃ T₁ सगरो नाम पार्थिवः.

36 ^a) M₁ तन् (for तु); G₁ कर्माणि (for कर्मादि). — ^b) D₁ T₂ ३ G_{1,2} ३ M_{1,2} कृत्वा तस्य (by transp.). — ^c) D₂ T₂ G_{1,2} M₁ वेदान्; T₁ वेदं (for वेद). K₂ (marg.), ३ N_{2,3} V_{1,2} D₁ D₂ ३ T₂ ३ अध्याप्य (T₁ ध्याप्य) वेदान्बिलांस् (D₁ 'लं); D₂ 'प्य वेदान्प्रबलांस्. — ^d) D₂ ततोऽस्त्रं प्रत्यपयत्. — ^e) S₁ N_{2,3} V_{1,2} B D₁ D₂ D₃ T₁ ३ आद्यैः तु; D₂ 'यं सु; D₃ T₂ G_{1,2} ३ 'यास्त्रं (for 'यं ते); K₂ N₂ D₁ D₂ बाहुम्; N₃ D₁ ३ D₂ ३ ३ बाहुर; V₁ भीमः; B_{1,2} (marg.) D₃ T₁ 'घोरम् (for भागम्). — ^f) N₂ वामवैरपि दुर्जयम्.

37 ^a) T₂ ३ स तेनाजौ स्वदीर्घेण. — ^b) D₁ स्वद्यौष (for बलेन च); K₂ दुर्जयो देवदानवैः. — ^c) K₂ ३ N_{2,3} V₁ D₁ ३ T₁ ३ हेहयांमालजडांश्च. — ^d) K₂ ३ N_{2,3} V₁ D₁ ३ T₂ ३ जग्ने (for क्रुद्धो). — After 37^{cd}, T₂ G_{1,2} ins. 208* — ^e) K₂ च लोके तु; V₂ ततो लोके (for च लोकेषु).

38 ^a) K₁ च (for स). — ^b) T₂ G₁ M₁ तदा (for तथा). — ^c) V_{1,2} ३ B D₃ [अपि; D₄ T₂ ३ G₁ स (for [ए]व); N₂ पारदांश्चापि नि शेषान्; M₁ ३ बालिकांश्चापि निः. — ^d) S₁ K_{1,2} D₁ किल; G₁ M₁ तदा (for नृपः).

39 ^a) K₂ ३ N_{2,3} V₁ D₁ ३ T₂ ३ प्राप्ताः (for गत्वा). — ^b) K₂ ३ N_{2,3} V₁ D₁ ३ T₂ ३ प्रणमुलं (V₁ D₂ 'ले) (for प्रणिपेतुः); B₁ D₃ D₄ T₁ G_{1,2} ३ मनीषिणः; T₂ महामुनिम् (for मनीषिणम्); D₃ प्रणमुलं मुनि क्षणात्.

40 S₁ om. 40^{ab}. — ^a) B₂ ३ D₃ D₄ T₂ ३ G_{1,2} ३ M₁ सपि (for तु); D₂ सवान्; D₃ T₂ G_{1,2} ३ M₁ कृत्वा (for दृष्ट्वा). — ^b) K₂ समये तान (for 'येन). M₁ महाद्युतिम् (for

C 779
B L. 14. 15
P L. H. 15

धर्म जघान तेषां वै वेषान्यत्वं चक्र ह ॥ ४१
अर्धं शकानां शिरसो मुण्डयित्वा व्यसर्जयत् ।
यवनानां शिरः सर्वं काम्बोजानां तथैव च ॥ ४२
पारदा मुक्तकेशास्तु पल्लवाः श्मश्रुधारिणः ।
निःस्वाध्यायवषट्काराः कृतास्तेन महात्मना ॥ ४३
शका यवनकाम्बोजाः पारदाश्च विशां पते ।
कोलिसर्पा माहिषका दर्वाश्रोलाः सकेरलाः ॥ ४४

'मुतिः). — ^d) K₁ (sup. lin. as in text) D₂ M₂ वरं (for [अ]मयं). S₁ ततः (for तदा).

41 ^a) T₁ M₁ तां (for स्वां). N₁ V₂ B D₂ M₁ तु (for च). — ^b) N₁ ह; B₁ तु (for च). — ^c) V₁ B₁ D₁ तेषां च; D₁ वै तेषां (by transp.). M₁ तेषां जघान धर्मान्वै (M₁ 'मै वै). — ^d) K₁ तेषामन्यं. N₁ V B₁ वेयानन्यांश्च (for 'न्यत्वं). S₁ च (for ह). D₂ वेयन्यां चकार च.

42 ^b) S₁ K₁ D₁ T₁ मुण्डं कृत्वा (for मुण्डयित्वा).

43 ^a) K₂ V B D₂ D₂ T₂ G₁ 3. M₁ पा (G₁ दा) रदान्मुक्तकेशांश्च (B₂ D₂ T₂ G₁ 3. M₁ 'स्तु). — ^b) G₁ corrupt. M₁ 3 बाहिका; some Mss. पल्लवान् (for पल्लवा). M₂ पल्लवान्श्मश्रुधारिणः. — ^d) S₁ (marg. as in text) महा मुने; K₁ 3 रथाः (for 'रथना).

44 M₂ om. (hapl.) 44-45. M₁ 3 om. 44^a). — ^a) K₂ 4 N₂ 3 V B₂ 3 D₂ D₁ 3 T₂ पारदाः पल्लवान्धा. — ^b) S₁ K₁ 3 कोलिसर्पा; N₁ D₁ कोलिसर्पा; D₂ 3 काल; D₂ कालशापा; T₂ G₁ 2 तोळिसर्पा; T₂ कानि; G₁ कालि; M₁ तोळिसका (for कोलिसर्पा). N₂ V₂ 3 B₁ D₁ D₁ 3 T₁ 3 G₁ समहिषा; D₂ D₂ G₁ माहिषि (D₂ 'षी का; M₁ 3 महिषका (for माहि). K₂ 4 कौन्ति (K₁ कालि सर्पाः समहिषा. — ^d) K₁ V₁ D₁ D₁ 3 दार्वाश्च; N₁ D₁ दर्पाश्च; N₂ 3 द (N₂ दार्वाश्च; D₁ 3 T₁ 3 G₁ दार्पाश्च (for दर्वाश्च). S₁ स्वहै. यह; G₁ सपल्लवाः (for सकेरला). D₂ श्वाश्रोलाः सपल्लवाः; T₂ G₁ M₁ दर्पाः श्रोलाः (M₁ दर्पाश्रोलाः) सपल्लवाः; T₂ दाराश्रोलाः सकेरलाः; G₂ 3 3 दर्वाः श्रोलाः स (G₁ दर्पाश्रोलाः सपल्लवाः; N₁ 3 दर्पाश्रोलाश्च पल्लवाः. -- After 44, K₁ (first time) D₂ ins. 210^a.

45 M₂ om. 45 (cf. v. l. 44). D₂ repeats 45 after 210^a. — ^a) T₂ G₁ ते सर्वे (by transp.). — G₂ om. 45^a. T₂ repeats 45^a after the repetition of 210^a. — ^b) D₂ T₁ 2 (both times) G₁ 4. 5 M₁ 3 तान् (for राजन्). — K₁ 3 4 (second time) N₂ 3 V B D₁ D₁ 3 T₂ (first time). 3. 5 G₁ ins. after 45: K₁ (first time) after 44: D₂ after the first occurrence of 45: D₂ G₂.

सर्वे ते क्षत्रियास्तात धर्मस्तेषां निराकृतः ।
वसिष्ठवचनाद्राजन्सगरेण महात्मना ॥ ४५
स धर्मविजयी राजा विजित्येमां वसुंधराम् ।
अश्वं विचारयामास वाजिमेधाय दीक्षितः ॥ ४६
तस्य चारयतः सोऽश्वः समुद्रे पूर्वदक्षिणे ।
वेलासमीपेऽपहतो भूमिं चैव प्रवेशितः ।
स तं देशं तदा पुत्रैः खानयामास पार्थिवः ॥ ४७

3. 5 after 45^a: T₂ (second time) G₁ cont. after 213^a:

210^a स्वशास्त्रपाराश्रीनाथ मद्राः किष्किन्धकालया ।

कौन्तलाश्च तथा वज्रः शाल्याः कौण्डकालया ॥

[(L. 1) D₁ D₁ 3. 5 T₂ (first time) स्वशास्त्रपाराश्रीनाथ (T₂ 'श्रीनाथ); D₂ स्वशास्त्रपाराश्रीनाथान् (for ^a). N₂ V₂ B₁ D₁ G₁ 3 कौण्डकालया (G₁ 3 'कौण्डकालया); T₂ (second time) किष्किन्धकालया (sic). T₂ कौन्तलाश्च (for कौन्तलाश्च). D₁ D₁ 3. 5 T₂ (first time) मद्राः किष्किन्धकालया; D₂ मद्राः किष्किन्धकालया; G₁ मद्राः किष्किन्धकालया (for ^b). -- (L. 2) K₁ D₁ 3 कौण्डकालया; K₂ T₁ कौण्डकालया; B₁ D₁ D₁ 3 T₂ (first time) कौण्डकालया; D₂ कौण्डकालया; D₂ T₂ G₁ कौण्डकालया (for कौण्डकालया). N₂ V₁ न (for न). V₁ [अ]वृणोति. D₁ D₁ 3 वज्रः; D₂ वज्रः; T₂ वज्रः (for वज्रः). K₂ 3 शाल्याः; D₂ 3 शाल्याः (for शाल्याः). K₂ कौण्डकालया; V₂ कौण्डकालया (for कौण्डकालया). D₁ D₁ 3 T₂ (second time) पुनः T₂ स तं देशं तदा पुत्रैः खानयामास; G₁ विनासः कौण्डकालया (for ^c).]

46 ^b) N₂ D₂ [अ]नां (for [अ]नां). — ^c) K₁ 3 N₂ V₂ 3 D₁ T₁ G₁ 3 मां वै; N₁ 3 V₂ B D₁ D₁ 3 T₂ 3 प्रः; M₁ हि (for वि). D₂ M₂ अश्वं वै मोक्ष M₂ विश्वारयामास.

47 ^a) K₂ 3 अश्च (for अश्च). — ^b) B₂ भूमिः; D₂ भूम्यां (for भूमि). — After 47^a, K₁ (marg.) ins. :

211^a तस्योत्सृष्टं पशुं यजे जहाराश्वं पुरंदरः ।

हन्ता कपिलपार्श्वं न वज्रागाधगरीं पुनः ॥

सुमत्याम्बनया रसाः पितुरादिनाकारिणः ।

तानि वष्टिमहत्वाणि हयरक्षणतत्पराः ॥

— ^a) G₂ नाम्नेषांस् (for न देशं). S₁ V₂ G₁ 3 तथा (for तदा). — ^b) T₂ 3 वीर्यवान् (for पार्थिव). D₂ शोधयामास पार्थिवः.

48 ^a) K₁ तत्र; K₂ N₁ V₂ 3 B D₁ D₁ 3 तदा (for ततम्). D₂ T₂ G₁ 2 M₁ ज्ञानमुत्पन्नं देवो नु. — ^b) N₁ रसातले (for महाजने). — ^c) D₂ 'पुण्यं (for 'पुण्यं). B₁ दिव्यं (for देवं). K₂ 4 N₂ D₁ D₁ 2. 4 T₂ 3 तमादिदेवं पुण्यं. — ^d) D₂ T₂ 3 G₁ विष्णु (for कृष्ण). S₁ सनातनम् (for

आसेदुस्ते ततस्तत्र खन्यमाने महार्णवे ।
 तमादिपुरुषं देवं हरिं कृष्णं प्रजापतिम् ।
 विष्णुं कपिलरूपेण स्वपन्तं पुरुषं तदा ॥ ४८
 तस्य चक्षुःसमुत्थेन तेजसा प्रतिबुध्यतः ।
 दग्धाः सर्वे महाराज चत्वारस्त्ववशेषिताः ॥ ४९
 बर्हकेतुः सुकेतुश्च तथा बर्हिद्रथो नृपः ।
 शूरः पञ्चजनश्चैव तस्य वंशकरा नृप ॥ ५०

प्रादाश्च तस्मै भगवान्हरिर्नारायणो वरम् ।
 अक्षयं वंशमिक्ष्वाकोः कीर्तिं चाप्यनिवर्तिनीम् ।
 पुत्रं समुद्रं च विभुः स्वर्गे वासं तथाक्षयम् ॥ ५१
 समुद्रश्चाध्वमादाय ववन्दे तं महीपतिम् ।
 मागरत्वं च लेभे स कर्मणा तेन तस्य ह ॥ ५२
 तं चाश्वमेधिकं मोऽश्वं समुद्रादुपलब्धवान् ।
 आजहाराश्वमेधानां शतं स सुमहायशाः ।

प्रजापतिम्). — ^a) D₆ T₁ G M₄ कृष्णं (for विष्णुं). — ^f) K_{2, 4} तपन्ते (for स्वपन्ते). T_{2, 4} तथा (for तदा). K_{1, 3} B_{2, 3} D_n D₅ D₆ G_{2, 4} स्वपन्तं पुरुषोत्तमम्; D₅ T_{1, 2} G_{1, 3} सः सन्तं पुरुषार्थम्; M_{1, 3} साक्षान्नारायणं तदा. — After 48, K₁ ins. :

212* हयमन्त्रेषमागस्ते समन्ताऽयन्वन्महीम् ।
 प्रागुदीच्यां दिशि हयं ददशुः कपिलान्निके ॥
 एष वाजिहरश्चोर आस्ते मीलितलोचनः ।
 हन्यतां हन्यता पाप हरि पट्टिमहन्निगः ।
 मुष्टिप्रहारैरहनमुन्मिषे तदा मुनिः ॥ [5]

While D₆ T_{1, 2} G M ins. after 48 :

213* कष्टारं सर्वभूतानां साध्यं नारायणं तथा ॥
 तस्य गत्वा समीपे तु सोऽयं चोर इति बुवन् ।
 गृह्णतां बध्यतामेष नोऽश्वहतां मुदुमेति ॥
 ततस्ते पाशमुद्यम्य प्रहीतुं न महाशुनिम् ।
 उपाकामस्तदा सर्वे सागरा कालचोदिताः ॥ [5]

[T₁ M₁₋₃ om. (hapl.) line 1. — (L. 1) G₁ साक्षान् (for साध्य). D₆ G₁ तदा (for तथा). — (L. 2) D₁ समीपे (for 'पे). — (L. 3) G₁ प्रयत्ना (for मुने). D₁ बध्यतामम्; G_{2, 4} M₄ बध्यताम् (for बध्य). G₁ नोऽपि (for न). T₂ G_{1, 3} उभे हन्ता (for उभयहन्ता). G₁ M₄ त (for तः). — (L. 4) M_{2, 3} प्रहीतुं न समुद्यताः; M₄ om. (for ^b). — M₁₋₃ om. line 5. — (L. 5) M₄ उपाकामताम् (for उपाकामम्).]

— After the above, T₂ (second time) G₁ cont. 210*, which is followed in T₂ by the repetition of 45^c. While T₂ ins. after 48 :

214* द्रुक्षुः सागराः सर्वे सायुधास्तं प्रदुबुधु ।

49 ^b) K₂₋₄ V₁ D₂ तेजसा प्रति (K₄ D₂ 'त्य' बुध्यतः; D₆ G₆ प्रत्य (G₅ 'ति' बुध्यत तेजसा; T_{1, 2} G_{1, 3, 4} M₄ प्रतिबुध्य तेजसा. — ^c) S₁ K_{1, 2} D_n T₁ G_{2, 3} ते वै (for सर्वे). — ^d) S₁ तेजः; K₁ चावः; D₃ त्वेव (for स्ववः).

50 ^a) S₁ K_{1, 3} V₂ बर्हकेतुः; D_{4, 6} T₂ G_{1, 3} बर्हि (for

बर्ह). — ^b) S₁ K₁ N_{2, 3} V₁ D_n D_{5, 6} D₁₋₃ धर्मरथो; D_{4, 5} T_{3, 4} धर्मरतो (for बर्हिद्रथो). — B₃ om. (hapl.) 50^c. — ^c) S₁ कुरुः (for शूरः). N₁ V₃ B_{1, 2} पञ्चनदश्च; G_{2, 3, 5} M_{1, 2, 4} वनश्च (for जनश्च). K_{2, 4} N₃ V_{1, 2} D_n D₁₋₅ T₂ नाम (for चैव). N₂ शूरः पञ्चबलो नाम. — ^d) N₁ B₁ D_n D_{5, 6} D_{2, 4} T_{1, 1} G_{2, 4} M₂₋₄ वंशकरो (for 'करा). K_{1, 4} N_{2, 3} V_{1, 3} D_{1, 2, 6} नृपाः; K₂ T₂ सुताः; N₁ V₂ B₁ सभवन्; T₄ सुतः (for नृप). — After 50, T₃ ins. :

215* अंशुमन्ते तदाज्ञाप्य पात्रमश्वार्थमच्युतम् ।
 प्रतीक्षमाणस्तत्रैव दीक्षितः संव्यतिष्ठत ॥
 पितृणां पदवीं गत्वा स ददर्श हरिं प्रभुम् ।
 मूर्ध्ना प्रणम्य तं देवं प्रह्वीभावेन चास्थितः ॥

51 ^a) K₁ N₃ V₁ D₁₋₄ स तस्मै; N₂ V₃ तस्मै स (for स तस्मै). — ^b) S₁ K_{1, 3} D_n D_{2, 4} T₄ G₂ वरान् (for वरम्). — ^c) T₂ अक्षय्यं (for 'यं). — For 51^{abc}, T₃ subst. :

216* ततः स भगवान्देवो दत्त्वा आश्वं वरं ददौ ।
 सगराय महाराजः ।

— ^d) S₁ [अ]स्य (for [अ]पि). K_{2, 4} [अ]तिवर्तिनीम्; K₃ D_n [अ]नपायिनीम्; D_{4, 5} T₃ G₁ [अ]निवर्तिनीम्; D₆ T₂ G_{1-3, 5} M₄ [अ]विनाशिनीम्; T₁ damaged (for [अ]निवर्तिनीम्). — ^e) S₁ प्रभुः; D₃ M₁₋₃ विभु (for विभुः). — ^f) K_{2, 4} N₁ D_n D_{5, 6} D_{2, 3, 5, 6} T_{1, 3, 4} G₂₋₄ स्वर्गः (for स्वर्गे). K₂ कुलम् (for [अ]क्षयम्). — After 51, K₃ D_n T₃ ins. :

217* पुत्राणां चाक्षयाल्लोकांस्तस्य ये चक्षुषा हताः ।

52 ^a) D₃ [अ]श्वम्; some Mss. [अ]र्घम् (for [अ]र्घ्यम्). — ^b) S₁ ह (for त). — ^c) S₁ तदा लोके; K₁ D₁ M₄ तदा (M₄ तां) लेभे; B₂ च लेभे वै (for च लेभे स). — ^d) S₁ V₂ D_n D₂ M₁ तस्य तेन (by transp.). S₁ K_{1, 3} B_{2, 3} D_n D₅ G₂₋₄ वै; G₁ सः; M₄ हि (for ह).

53 ^b) D₆ T_{1, 2} G₁ M₄ समुद्रालब्धवांस्तथा (D₆ T₁ G_{2, 3} दा). — ^d) D₆ T₂ G₁ M₄ शतानि (for शतं स). K₂ तु; V₂ च (for सु). M₁₋₃ महाबलः (for 'यशाः). — ^e) D_n D₄ D₁ तु (for च). K₂ सहस्राणां (for 'णि). — ^f) K₁₋₃

C 795
B I. 14. 30
P I. 14. 30

पुत्राणां च सहस्राणि षष्टिस्तस्येति नः श्रुतम् ॥ ५३
जनमेजय उवाच ।

सगरस्यात्मजा वीराः कथं जाता महाबलाः ।

विक्रान्ताः षष्टिसहस्रा विधिना केन वा द्विज ॥ ५४

वैशंपायन उवाच ।

द्वे भार्ये सगरस्यास्तां तपसा दग्धकिल्बिषे ।

और्वस्ताभ्यां वरं प्रादात्तन्निबोध नराधिप ॥ ५५

षष्टिं पुत्रसहस्राणि गृह्णात्वेका तरस्विनाम् ।

एकं वंशधरं त्वेका यथेष्टं वरयत्विति ॥ ५६

तत्रैका जगृहे पुत्राल्लुब्धा शूरान्वहंस्तथा ।

एकं वंशधरं त्वेका तथेत्याह ततो मुनिः ॥ ५७

राजा पञ्चजनो नाम बभूव सुमहाबलः ।

इतरा सुपुत्रे तुम्बं बीजपूर्णमिति श्रुतिः ॥ ५८

तत्र षष्टिसहस्राणि गर्भास्ते तिलसंमिताः ।

संवभूवुर्यथाकालं ववृधुश्च यथामुखम् ॥ ५९

घृतपूर्णेणु कुम्भेषु तान्गर्भाभिदधुस्ततः ।

Ñs Vs D1-4 षष्टि (for षष्टिम्). M1.3 श्रुतिः (for श्रुतम्).
— After 53, Ds ins. 218*. While N (except Śi K1
Ñ1) T3.4 M1 ins. (D after 218*) an addl. colo-
phon [Mention of the Epic. K3 Dn Ds2 T3 M1.
— Mention of Khala: K3 V1 B Dn Ds1 D1.4.3 M1.
— Adhy. name. K1 Ñ2 V3 Ds2 D1.4 मा Ñ2 सा भारो-
त्पत्तिः; K3.4 Ñ3 V1.2 B1.3 Ds1 D सा K3 सा भारोत्पत्ति-
चरितम्; B1 सगरोपाख्यानम्. — Adhy. no. K1 Ñ3 D1.4.6
T3.4 12; V1 Ds1 13; V2.3 B2 Dn Ds1 14].

54 * K2.4 Ñ2.3 V1 D1.4.4.3 T1.2 G M1.4 विप्रः;
D2 पुत्राः; M2 व्रह्मन् (for वीराः). —^b K2 Dn D G
महात्मनः (for बलाः). —^c T1 M1.2 साहस्यं; G1 पुत्रा-
दि (for साहस्राः). G1 विक्रान्तं षष्टिसहस्रं. —^d M1.2
निहताः (for विधिना). K1 ते; D T1.2 G1.3 M1 द्वे (for
वा). M3 निहताः केन वा हताः.

55 Ds om. 55^{ab}. K Ñ1. V B Dn Ds D1. T1.4
G1.4 ins. after 55^{ab}; D after 53;

218* ज्येष्ठा विदुर्भद्रहिता केशिनी नाम विश्रुता ।

कनीयसी तु या तस्य पत्नी परमधर्मिणी ।

अरिष्टनेमिदुहिता रूपेणाप्रतिमा भुवि ॥

[(L. 1) T3.4 G1.4 दुर्भी (for विं जी). V2 B1.4 Ds
Ds नामतः; B3 अपत्य (for विश्रुता). — (L. 2) K1.3 Dn
सा तस्य; V2 B Ds महती (for वा तस्य). T1.2 (for
पत्नी). K1-कनिषी; K2-कनिषा; K3-कनिषा (for-धर्मिणी).
Csp ईश्वरी नाम नामतः (for^b). K Csp इनीयसी पत्नी इति-
सजा. *]

—^c K3 भृगुपुत्रो; Ñ1 V2 B1.4 Ds और्वस्ताभ्यां (for
'स्ताभ्यां'). —^d K2.4 V3 Dn D1.4. T1.2.4 G2.3 M1
जनाधिप; Ñ1 V2 B Ds नरोत्तम; Ñ2 वनेश्वर; M3 नरपंथ
(for नराधिप).

56 * G1 षष्टि; G1 षष्टिः (for षष्टि). K2 Ds T1.2
G2.3 सहस्राणां (for 'स्राणि'). —^b K3 Ds.3 कुलं विना; Ñ2

D1 तपस्विनाम्; Ñs V2.3 B Dn Ds.6 T2.4 G M1 तपस्विनी;
Ds D2 तरस्विनी; T1 मनस्विनी (for तरस्विनाम्). —^c
K1 D1.4 वंशकरं (for 'धरं'). K2.3 G1 चैका; M1 चैव (for
स्वेका). D T1.2 G1.3. एकं वंशकरं चैका (T1 'व'; G1 'क').
—^d G1 यदिष्टं (for यथेष्टं). D यथेष्टं वरवर्णिनी.

57 * S1 लुब्धा; K2 Dn शूरालं (for पुत्रालं).
S1 K1.3 Dn पुत्रालं; K2 Ds लुब्धा; Ñ भव्याम्; V1 Ds1
D1.5 T1 G2.3 M1.4 लुब्धाम्; V2 T4 G1 M1 लुब्धा; D2
उषाम्; Ds युद्ध; T3 G1 (sup. line) लुब्धाम्; T4 वण्डाम्;
G1 वीराम् (for लुब्धा). Dn लुब्धा; Dn लुब्धा (for शूराम्).
V2 तथा बहून्; Ds G1 M1 बहून्तरा (for 'मत्ता'). —^c V2
Ds T1.2 G1.3 M1 वंशकरं (for 'धरं'). K2 G1 चैका; M1 चैव
(for स्वेका). —^d K1 Dn.4.4 T3 G1.3.3 M च तैर्;
B1.3 Ds T3 महा; Dn D T1.4 G2.4 च तां; Ds च वै
(for ततो). — After 57, Ñ2.3 B1.3 Dn Ds Ds ins.:

219* केशिन्यमून सगरादयमत्रममात्मजम् ।

58 M2 om. 58^{ab}. —^a Ds T2 G1 एकः (for राजा).
Ñ1 पञ्चनदो; Ñ2 बलो; V2 D2 G2.3 M3.4 बनो; T1 सम-
जसो (for पञ्चजनो). —^b S1 बभूव च; K2.4 Ñ2.3 V1.3
D1.2.4. म बभूव; Dn Ds1 G1 बभूव म (for 'व सु'). Ñ1
महापुत्रिः; Ds T1.2 G1.3 M1 महापुत्राः (for 'बलः'). V2
B1 बभूव म महापुत्रिः. —^c K2 Ñ2.3 V B Dn Ds D1.2.
3.4 T1.3.4 G1 तुम्बी (for तुम्ब). —^d K2.3 Ñ V B Dn
Ds D2.4 T G2.3.3 पूर्णाम् (for 'पूर्णम्').

59 * S1 K1 तत्र षष्टि; Ñs V1 M1 ततः षष्टि; Bs Ds
Ds तत्र षष्टि; Ds षष्टि पुत्रं (for तत्र षष्टि). — B2 om.
(hapl.) 59^b-62^{ab}. —^b T2 G1 गर्भास्तेनैव निर्मिताः. —^d
S1 K1.3 Dn T4 G2 यथाक्रमम् (for 'सुखम्').

60 B2 om. 60 (cf. v. 1. 59). G2 om. (hapl.) 60^a-61^b.
—^a M1.3 कुण्डपु (for कुम्भेषु). —^b V2 B1.3 Ds T1.3
G1 M1 तिदधे (for 'पुम्'). K2.4 Ñ2.3 V1.3 Ds D1.3.
4.3 G1 तदा; Ds T2 तथा; M1.3 क्षिपः (for ततः). Dn

धात्रीश्चैकैकशः प्रादात्तावतीः पोषणे नृप ॥ ६०
ततो दशसु मासेषु समुत्तस्थुर्यथाक्रमम् ।
कुमारास्ते यथाकालं सगरप्रीतिवर्धनाः ॥ ६१
षष्टिः पुत्रसहस्राणि तस्यैवमभवन्तृप ।
शुक्रादलाबुमध्याद्वै जातानि पृथिवीपतेः ॥ ६२
तेषां नारायणं तेजः प्रविष्टानां महात्मनाम् ।
एकः पञ्चजनो नाम पुत्रो राजा बभूव ह ॥ ६३
सुतः पञ्चजनस्यामीदंशुमानाम वीर्यवान् ।
दिलीपस्तस्य तनयः खट्वाङ्ग इति विश्रुतः ॥ ६४

Ga ताग्यर्भाक्षिस्थे पिता. — ^a) T₁ 3 G₁ धात्री (for धात्रीशः). — ^b) D₂ तावतीः; T₁ 2 तां; T₁ 3 तेषां वै; G₁ तावती (for ताः). K₁ 3 D₁ तावतीरेव पोषणे

61 Ba om. 61 (cf. v. 1. 59). G₁ om. 61¹² (cf. v. 1. 60). — ^b) K₁ संबभूवुर (for समुत्तस्थुर्यथाक्रमम्). K₁ N₁ 2 V₁ D T G₁ 3-5 M₁ सुखम् (for क्रमम्). — ^c) M₁ 3 सान-
राम् (for कुमा). K₂ यथाकालं; V₁ कामे D₁ न्याये (for
कालं). D₁ T₁ 2 G₁ M₁ ववृषुश्च कुमारास्ते.

62 Ba om. 62^a (cf. v. 1. 59). — ^a) Śi K₁ 3 N₁
V₂ 3 D₁ 2 D₁ 4 षष्टिः; K₂ 4 D₁ 3 षष्टि (for षष्टि).
— ^b) B₂ प्राभवन् (for जन्). T₁ 3 तथा समभवन्तृप. — ^c)
N₂ V₂ 3 B₁ D₁ D₁ (marg. as in text) 2 T₁ G₁ 3
गर्भाद्; some Mss. शुक्राद् (for शुक्राद्). — ^d) T₁ जाना
हि (for जातानि). N₁ D₁ तले (for पते).

63 ^a) N₁ पञ्चनदो; N₂ यदो; G₁ 3 M₁ वनो (for
जनो). — After 63, D₁ T₂ G₁ 3 M₁ ms. :

220* असमञ्ज इति प्राहुर्मनस्य पुत्रोऽशुमानभूत ।

[G₁ स्वतन्त्र (for प्राप्य). D₁ G₁ M₁ 3 नोऽपि; नोऽपि
(for ^a).]

64 ^a) Śi जनः; M₁ तन. (for सुतः). N₁ नदस्य; N₂
चलस्य; T₂ G₁ 4 M₁ वनस्य (for जनस्य). K₁ [अ]भूद्. — ^b)
[जा]सीद्. — ^c) D₁ T₁ 2 G₁ 3 M₁ 2 कीर्तिमान् (for वीर्य-
वान्). — ^d) Śi K₁ N₂ 3 V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ 4 G₁ 3
दिलीपस्तनयस्तस्य. — ^e) K₂ स भूत; N₁ विश्रुतः; T₁ नः
श्रुतः (for विश्रुतः). D₁ खट्वाङ्गस्तस्य चापमजः.

65 N₁ repeats 65 after 70^a. — ^a) Some Mss.
[जा]गम्य (for त्व). — ^b) Śi T₁ हि; K₁ 3 N₁ (second
time) D₁ D₁ G₁ 3 शुनः (for अभि). B₁ संस्थिता; G₁
संस्थिता (for संस्थिता). T₂ G₁ त्रयो हि संभूता लोका. — ^c)
G₁ निध्या; G₂ (inf. lin.) धृत्वा (for बुद्ध्या). N₁ (second

येन स्वर्गादिहागत्य, मुहूर्ते प्राप्य जीवितम् ।
त्रयोऽभिमंथिता लोका बुद्ध्या सत्येन चानघ ॥ ६५
दिलीपस्य तु दायादो महाराजो भगीरथः ।
यः स गङ्गां सरिच्छ्रेष्ठामवातारयत प्रभुः ।
समुद्रमानयच्चैनां दुहितृत्वे त्वकल्पयत् ॥ ६६
भगीरथमुतो राजा श्रुत इत्यभिविश्रुतः ।
नाभागस्तु श्रुतस्यामीन्पुत्रः परमधार्मिकः ॥ ६७
अम्बरीषस्तु नाभागिः सिन्धुद्वीपपिताभवत् ।
अयुताजित्तु दायादः सिन्धुद्वीपस्य वीर्यवान् ॥ ६८

C 814
B 1. 15. 18
P 1. 15. 18

time) D₁ 3 G₁ M₁ सत्येन (for सत्येन). K₂ वानघः D₂
वा तथा; T₁ भाग्न (for चानघ).

66 ^a) N₂ 3 V₁ च (for तु). — ^b) K₄ N₂ 3 V₁
D₁ 3 महान्राजा; D₁ तेजा; G₁ भागो (for राजो). — ^c)
K₂ स गङ्गां यः; T₁ य स्वर्गङ्गां (for यः स गङ्गां). — ^d) N₂
V₁ समवातारयत्प्रभुः. — After 66^a, N (except Śi N₁)
T₁ 4 G₁ 3 ms. :

221* कीर्तिमान्स्य महाभागः शक्रतुल्यपराक्रमः ।

[K₁ 3 D₁ 3 V₁ B₁ वै (for न). T₁ महाप्राजः (for
जनः).]

— ^a) T₁ [ए]तां (for [ए]नां). — ^b) K₁ D₁ 6 T₂ G₁ 3 M₁
[इ]ष्यन्त्यतः; N₁ 2 V₃ च कल्पयत् (N₂ V₂ यन्); M₁ 3
चकार ह (for त्वकल्पयत्). K₂ N₁ V₁ F D₁ D₁ T₁ 3 4
G₁ 3 दुहितृत्वेन कल्पयत् (K₂ B₁ D₁ D₁ यन्); K₁ D₂
त्वमकल्पयत्. D₁ त्वेन कल्पिताम्. — After 66, N (except
Śi N₁) T₁ 4 G₁ M₁ ms. :

222* तस्माद्भागीरथी गङ्गा कथ्यते वंशचिन्तकैः ।

[V₂ चोते (for चोते). K₁ D₂ चोते; D₃ तन्व- (for
तन्व-; K₂ चोतिः; D₁ T₂ G₁ 3 5 M₁ चोतिः (for
चोतिः).]

67 ^a) B₁ जानः (for राजा). D₃ भगीरथस्ततो राजा.
K₁ om. 67^a. K₁ reads 67^a-71^b on marg. (sec. m.).
— ^b) K₁ N₂ नाभागस्य (for गस्तु). N₃ (marg.) V₁
सुतस्तस्य; N₁ (also) सुतस्यासीत् (for श्रु). T₁ नाभाग इति
तस्यापि.

68 ^a) Śi नाभागः; D₃ T₁ 2 G₁ M₁ गात् (for निः).
K₁ श्रुतस्य पुत्रो नाभोऽभूत्. — ^b) D₁ D₂ 6 T₁ 2 G₁ M₁
सिन्धुद्वीपस्ततो D₁ पो यतोऽभवत्. — G₂ om. (hapl.)
38^a. — ^c) D₃ T₂ 4 G₁ M₁ अयुतायुस् (for ताजित्).
G₁ 3 5 अयुतायुः (G₁ योः) सुतस्त्वासीत्.

C 814
B L. 15. 19
P L. 15. 19

अयुताजित्सुतस्त्वासीदत्तपर्णो महाम्यशाः ।

दिव्याश्च हृदयज्ञो वै राजा नलसखो बली ॥ ६९

ऋतपर्णसुतस्त्वासीदार्तपर्णिर्महीपतिः ।

ख्यातः कल्माषपादो वै नाम्ना मित्रसहोऽभवत् ॥ ७०

कल्माषपादस्य सुतः सर्वकर्मैति विश्रुतः ।

अनरण्यस्तु पुत्रोऽभूद्विश्रुतः सर्वकर्मणः ॥ ७१

अनरण्यसुतो निम्नो निम्नपुत्रो बभूवतुः ।

अनमित्रो रघुश्चैव पार्थिवर्वर्षभसत्तमौ ॥ ७२

अनमित्रस्तु धर्मात्मा विद्वान्दुलिदुहोऽभवत् ।

दिलीपस्तस्य तनयो रामस्य प्रपितामहः ।

69 °) K₂ G₁ च (for तु). D T G₁ 2. 3. 4. M अयुतायुः-
(T₂-1 G₁ 'योः' सुतस्त्वासीद्. — °) S₁ हृदयज्ञो; V₂ भूतः;
some Mss. 'ऋतु' (for 'ऋत'). D₂ पुत्रः परमधार्मिकः.
° C₂: ऋतपर्णः । ऋतानि पर्णानि अश्नन्तानि विभीतकस्य
मलाग्रे प्रदर्शितानि, येन स ऋतपर्णः । न तु ऋतपर्ण इति ।
तन्नाम अग्रे तत्पुत्रस्यापि भार्गवर्णित्यप्यस्य येन प्रदर्शनात् । *
— °) V₂ स्तो (for वै). — °) K₂ G₁ सखा (for 'सखो').
T₂ M₁ सभवत् (for बली).

70 °) D₂ च (for तु). — °) K₂ D₁ भार्गवर्णितः; V₁
भार्गवर्णितः; G₂ 4 भार्गवर्णः; M₁ 3 'पर्णो'; M₁ गदापाणिर्
(for भार्गवर्णितः). K₂ 4 N₂ V B D₂ D₁-1. T₂-1 G₁ M₁
महायशाः (for महीपतिः). D₂ आत्मनो नाम पार्थिवः. — After
70°⁶, K₁ 2. 3 N₂ 3 V B D₂ D₁ 2 T₂-1 G₁ M₁ ins.:

223¹ सुरामलस्य तनयो राजा इन्द्रसखोऽभवत् ।

सुरामलस्य सुतस्त्वासीत्सौदाम्यो नाम पार्थिवः ॥

[B₁ om. line 1. — (L. 1) D₂ सुरामलस्य तनये; T₂
सुरासः स सुतस्त्वासीद् (for °). K₂ 4 इन्द्रसखः; N₂ V₁ द्वौ
सखौ; N₂ T₂ 4 G₂ 4 विन्दः; V₂ द्वौ-द्वयोः; B₁ (marg.)
वेन्द्रसखो; T₂ G₁ 2. 3 मित्रसखे (G₁ 'हो') (for 'इन्द्र'). — (L. 2)
N₂ V₂ G₁ शोकः (for 'नमो'); T₂ G₁ विभुः (for 'पार्थिवः').]

— °) T₁ ज्ञातः (for 'ख्यातः'). N₁ B₁ अभूत् (for वै). — °)
K₂ N₂ 3 V B₁ (marg. as in text). 3 D₂ D₁-1 राजा (for
नाम्ना). D₂ T₂-1 G₁ 2. 3 सखो (for 'सहो'). S₁ K₁ 3 तथा
(for सभवत्). — K₁ 4 N₂ D₂ ins. after 70: N₂ V₁ 3
B₁ after 73°⁶; V₂ after 73°⁴.

224¹ वसिष्ठस्तु महातेजाः श्रेष्ठे कल्माषपादके ।

अश्मकं जनयामास इक्ष्वाकु कुलवृद्धये ॥

[(L. 1) K₁ -पादके; K₁ V₂ -पादिके (for -पादके). — (L.
2) V₂ B₁ अश्मकं (for अश्मकं).]

K₁ N₂ V B₁ D₂ cont.:

225¹ अश्मकाश्चैव कारुषो मूलकल्मासुतोऽभवत् ।

मूलकस्यापि धर्मात्मा राजा शतरथोऽभवत् ॥

तस्माच्छतरथाजज्ञे राजा ऐलबिलो बली ।

आसीदैलबिलः श्रीमान्बृद्धतमो प्रतापवान् ॥

दलमत्स्यामन्नञ्चापि तनो जज्ञे शलो नृपः । [5]

कर्णो नाम स धर्मात्मा शलपुत्रो बभूव ॥

[(L. 1) N₂ अश्मकोऽपि हि स्थायां; V₁ अश्मकोभिरुत्थाय
(sio). V₂ 3 B₁ च (V₂ 'श्म') इक्ष्वाक्याणां च; D₂ अश्म-
कपत्रिकायां तु (for °). V₂ पूर्वेहम्; D₂ पुलक्य (for मू°).
N₂ V₁ 3 B₁ तृते (N₂ पुल) हस्ततन्वोऽभवत् (for °). — (L.
2) N₂ एतस्मात्; V B₁ तृते; D₂ पुल° (for मूल°) N₂ V₁ 3
B₁ तृतेः शतरथाः शतः (for °). — (L. 3) D₂ ऐलबिलो
(for 'बिलो'). — (L. 4) N₂ V B₁ ऐलबिलश्च (for
'दिलः'). N₂ V₁ 3 B₁ बृद्धतमः (for 'तमो'). — N₂ V₁ 3
B₁ ins. after line 4; V₂ D₂ (both second time) after
line 8 of 230°.

225A¹ पुत्रो विभक्तमस्य विभक्तः तन्वोऽभवत् ।

— V₁ B₁ om. lines 5-6. N₂ V₂ read them after line
8 of 230°. — (L. 5) N₂ V₂ वैव (for 'वृषि'). N₂ V₂
गन्धे (for 'लो'). — (L. 6) N₂ V₂ गन्ध (for 'गन्ध').
— After line 6, N₂ V₂ ins.:

225B¹ तनो नाम सुरामलस्य शृङ्गस्तस्य चात्मजः ।

— After the above, V₂ D₂ read 72, repeating it in
its proper place.

71 N₂ om. (hapl.) 71°⁴. — °) K₂ 4 N₂ V₁ 3 D₁-1. 6
च (for तु). K₂ D₂ वै (for 'अभूत्'). — °) T₂ 4 विख्यातः
सर्वकर्मणि.

72 N₁ om. (hapl.) 72; V₂ D₂ read it for the first
time after 225°. D₂ (second time) om. 72°⁶. D₂ 1 reads
72 twice. — °) S₁ राजा (for निम्नो). V₂ D₂ (both
first time) 52 तस्य निम्नो निम्नतमः; T₁ तस्य पुत्रस्तु वै निम्नो.
— S₁ om. (hapl.) 72°⁶ 73°. — °) V₂ D₂ (all first
time) द्वौ पुत्रौ तु; B₁ निम्नो द्वौ; D₂ T₁ 2. 4 G₁ 2. 4. 5 M
निम्नस्य द्वौ (for 'पुत्री'). — K₁ ins. after 72; V₂ D₂ after
the second occurrence of 72°⁴.

226¹ अनमित्रसुतः स्वम्बः शङ्खणस्तस्य चात्मजः ।

[K₁ विभिनम (for शङ्खणम).]

— After the above, V₂ D₂ (both first time) ins.
230°. While after 72, K₁ ins. 230A°.

73 S₁ om. 73° (cf. v. l. 72). G₁ om. (hapl.) 73°⁶.
— °) N₂ अनरण्यसुतो राजन्; B D₂ अनमित्रसुतो राजा (B₁ 'जन्').
— °) N₂ 3 बलिदुहो; D₁ दुहि°; D₂ नदुहि°; D₂ दुहि°

दीर्घबाहुर्दिलीपस्य रघुर्नाम्नाभवत्सुतः ॥ ७३
अजस्तु रघुतो जज्ञे तथा दशरथोऽप्यजान् ।
रामो दशरथाजज्ञे धर्मरामो महायशः ॥ ७४
रामस्य तनयो जज्ञे कुश इत्यभिविश्रुतः ।
अतिथिस्तु कुशाजज्ञे निपथस्तस्य चान्मजः ॥ ७५

दुलो; T₁ कलिदुहो; T₁ तुलपरो (for कलिदुहो); D₁ T₁ 2
G₁-3, 5 M बनमेव जगाम ह. — After 73^{ab}, N₂ V₁ B₁ ins.
221^a. — ^c) K₁ 3 N₁ B D₁ 2 D₁ 2, 4 T G M₁ 4
दिलीपस्तनयस्तस्य. — ^d) D रामप्रप्रियामह. — After 73^{ab},
N₁ repeats 65 and V₂ ins. 221^a. — ^e) K₁ N₁ V₁ [इति
विश्रुतः; B D₁ सुतोऽभवत् (by transp.); M₁ [अ भवत्ततः.
— N (except S₁ N₁) ins. after 73; T₁ 4 G M after
73^{ab};

227^a जयोध्यायां महाराज रघुरामोन्महायशः ।

[K₁ 2 N₂ 3 V₁ 2 B₁ 3 D₁ 2 T₁ 4 G₁ 2 M₁ 3
(for 'राज'), K₁ N₂ 3 V₁ 2 B₁ 3 D₁ 2 T₁ 4 G₁ 2 M₁ 3
G₁ 2 नासीत्; D₁ 2 (for 'रा').]

74^a ^a) K₁ 2 रघुणा; B₁ D₁ T₁ G₁ 2 M₁ रावयो; G₁
राघवाद् (for रघुतो). — ^b) V₁ G₁ तस्माद्; M₁ तनो
(for तथा). K₁ 3 D₁ D₁ 2 T₁ 4 अजादशरथोऽभवत्; K₁
N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁ 2 अजादशरथोऽभवत्. — N₁ om.
(hapl.) 74^a 75^a. — ^c) K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ 2 T₁ 4
धर्मोमा सु (B च); D₁ T₁ 4 G₁ 2 धर्मराजो; G₁ धर्मो
रामो (for धर्मरामो); S₁ महायशः (for 'यशः').

75 N₂ om 75^a (cf. v. 1 74). — ^a) B तनुजो (for
तनयो). — ^b) S₁ [अति (for [अभि. — ^c) K₁ D₁ च
(for तु). — ^d) G₁ (marg. as in text) धार्मिक (for
चामज). * C₁ निपथो नाम अतिविश्रुतः । स च वीरमेना
शिष्यदेशाधिपादस्य । तस्य सोमप्रशस्त्यात् ।

76^a ^a) S₁ द्वै; K₁ B₁ D₁ च (for तु); T₁ G₁ नलस्य तु
नभश्च सः. — After 76^{ab}, K₁ reads 78 on marg., repeat-
ing it second time after 229^a and third time in its
proper place. — ^c) K₁ N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁ D₁ 2 T₁ 4
G₁ 2 नभस्य (for 'सः'). K₁ T₁ पुण्डरीकाक्ष (for 'कस्तु')
— ^d) K₁ T₁ 4 तु (K₂ च) तस्मिन्; K₁ N₂ 3 V₁ 3 D₁ 2 T₁
G₁ 2 ततः सुतः (for ततः स्मृतः); D₁ हेमधन्वा ततः सुतः.

77^a ^a) B₁ क्षेमधन्वि; D₁ हेमधन्वः (for क्षेम^a). S₁ K₁
राजा; M₁ चामीद् (for 'स्व^a'). N₁ क्षेमधन्वस्य पुत्रोऽभूद्; N₂
V₁ 3 D₁ 2 क्षेमधन्वस्तु राजामीद्. — ^c) K₁ N₂ 3 V₁ 3
D₁ 2 नाम्ना (for नाम). — ^d) K₁ 3 D₁ T₁ G₁ 2 देवानीकः
सुतः प्रभुः. — For 77^{ab}, M₁ subst.:

228^a देवानीकस्य दायादोऽदीनगस्तु प्रतापवान् ।

हरिवं-12

निपथस्य नलः पुत्रो नभः पुत्रो नलस्य तु ।
नभसः पुण्डरीकस्तु क्षेमधन्वा ततः स्मृतः ॥ ७६
क्षेमधन्वस्तु तस्वामीदेवानीकः प्रतापवान् ।
आमीददीनगुर्नाम देवानीकात्मजः प्रभुः ।
अदीनगोस्तु दायादः सहस्रानाम पार्थिवः ॥ ७७

C 825
B 1. 15, 30
P 1. 15, 30

— Tr. om. 77^a-79^a. — ^a) N (except S₁) T₁ 4 G M₁
सुधन्वा (K₁ र्मा) (for सहस्वान्). — After 77, N (except
S₁ N₁) T₁ 4 G M₁ ins.:

229^a सुधन्वनः सुश्चैव तनो जज्ञे नलो नृप ।
उक्थो नाम स धर्मात्मा नलपुत्रो बभूव ह ।
वज्रनाभः सुस्तस्य उक्थस्य च महात्मनः ॥

[(L. 1) K₁ नलो (for 'वनः'). N₂ V₂ सुतस्त्वा (V₂
'ह' 229^a); B₁ D₁ 2 नलो (for सुश्चैव). — After line
1^a, N₂ 3 V B ins.:

229^a पार्थिवो महायशः ।
नलस्य तमश्चैव.

[(L. 2) N₂ V₁ नलस्य V₂ नलस्य (for नलस्य). V₃ तस्य
(for 'व').]

K₁ 2 N₂ V B D₁ नलो नृप; N₃ G₁-3 M₁ गलो नृप;
T₁ G₁ 2 नलो नृप (for नलो नृप); B₁ 3 D₁ नलो नाम मही-
पति (for 'व'). — (L. 2) K₁ 3 N₂ V B₁ D₁ नलो; G₁ 3 M₁
गलो (for 'व'). — (L. 3) K₂ D₁ नलनाभः; T₁ G₁ वज्रबाहुः
(for 'नाभः'); K₂ उक्थस्य च; K₃ उक्थस्य च; V₂ T₁ G₁ 3
M₁ सुतस्त्वा; D₁ उक्थस्य; D₂ उक्थस्य च; D₃ उक्थस्य च;
D₄ 3 उक्थस्य (for उक्थस्य च). N₂ 3 V₁ B₁ 3 शङ्खलस्तस्य
व नामः (for 'व').]

— After the above, K₁ (second time) reads 78, re-
peating it third time in its proper place. K₂ 4 N₂ 3
V₁ 3 P₁ 1 D₁ D₁ 2 (both second time) D₁ 4-5 T₁ 4 cont.:
K₁ 2 (first time marg.) V₂ D₁ 2 (both first time) cont.
after 229^a; K₁ (second time) after the second occur-
rence of 78:

230 शङ्खस्तस्य सुतो विद्वान्धुषिनाथ इति श्रुतः ।
धुषिनाथसुतो विद्वान्नाथ विश्वसहः किल ॥
दिरण्यनाभः कौशल्यो ब्रह्मिष्ठस्तस्य चामजः ।
पुष्पस्तस्य सुतो विद्वानर्थसिद्धिस्तु तत्सुतः ॥
सुदर्शनः सुतस्तस्य भगवर्णः सुदर्शनात् । [5]
भगवर्णस्य शीघ्रस्तु शीघ्रस्य तु मरुः सुतः ॥
मरुस्तु योगमास्थाय कलापद्वीपमास्थितः ।
तस्वामीद्विश्रुतवतः पुत्रो राजा बृहद्वलः ॥

[(L. 1) K₁ (first time) शिविनस्य; N₂ 3 V₁ B₁ 3
शङ्खस्तस्य; V₂ D₁ 2 (both first time) शङ्खस्तस्य; V₃ वज्र-

C 830
B L 15.35
P L 15.35

नलौ द्वावेव विख्यातौ पुराणे भरतर्षभ ।
वीरसेनात्मजश्चैव यश्चेक्ष्वाकुकुलोद्बहः ॥ ७८
इक्ष्वाकुवंशप्रभवाः प्राधान्येनेह कीर्तिताः ।
एते विवस्वतो वंशे राजानो भूरितेजसः ॥ ७९

पठन्सम्यग्निमां सृष्टिमादित्यस्य विवस्वतः ।
श्राद्धदेवस्य देवस्य प्रजानां पुष्टिदस्य च ।
प्रजानामेति सायुज्यमादित्यस्य विवस्वतः ॥ ८०

इति श्रीहरिवंशे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

नाभः- (for नृनाभः). — K₁ first time) om. (hapl.),
 lines 1^d-2^a. Dn = नृनिभः; D = नृनि (for नृनि). V₁
 (mar₂). — B Ds (both first time) नृनि (for नृनि).
 N₂ V₁ नृनिभः (for नृनि). — K₁ (second
 time). Dn Ds (both second time) D = नृनि. T om.
 lines 2-3. — (L. 2) N₂ V₁ B नृनिभः (for नृनि).
 — N₂ om. line 3. — (L. 3) K₁ Ds (both first time)
 क्रीमिभ्योः N₂ क्रीमिभ्यः (for क्रीमिभ्यः). N₂ V₁ क्रीमिभ्यः
 (for क्रीमिभ्यः). B उन्मत्तः (for उन्मत्तः). — B om. lines
 4-8. — (L. 4) N₂ क्रीमिभ्यः (for क्रीमिभ्यः). N₂ क्रीमिभ्यः
 (for क्रीमिभ्यः). K₁ Ds (both second time) क्रीमिभ्यः (for क्रीमिभ्यः). N₂
 (marg. as above) क्रीमिभ्यः (for क्रीमिभ्यः). V₁ B क्रीमिभ्यः
 नृनिभः; V₂ Ds (both first time) नृनिभः (for नृनिभः).
 (V₂ नृनिभः) नृनिभः (for नृनिभः). — K₁ (first time) om. lines
 5-8. — (L. 5) V₂ Ds (both first time) नृनिभः (for नृनिभः)
 and नृनिभः. — (L. 6) K₁ Ds (both second time) नृनिभः
 (for नृनिभः); N₂ नृनिभः; V₂ Ds (both first time) नृनिभः
 (for नृनिभः). K₁ Dn नृनिभः (for नृनिभः).
 D = नृनिभः (for नृनिभः). N₂ नृनिभः (for नृनिभः). V₁ Ds
 (both first time) नृनिभः (for नृनिभः); D = नृनिभः (for नृनिभः).
 Nृनिभः; D नृनिभः (for नृनिभः). — (L. 7) N₂ D
 नृनिभः (for नृनिभः). N₂ V₁ B नृनिभः (for नृनिभः). K₁
 क्रीमिभ्यः नृनिभः; N₂ V₁ Ds (both first time) नृनिभः
 नृनिभः (V₂ नृनिभः (for नृनिभः). — N₂ V₁ B Ds (both
 first time) ins. after line 7; K₁ after 72

230A* प्रसूतः मन्त्रः सुमन्त्रः यः यः

सुमयेभ्यः भूयो नमः भगवन् नमः नमः

आमं न्यक्षन्तः पृथो गतः सित्पुत्राभिः

[(L. 1) K: प्रमृतेः स्रोः पुत्रः ; $\tilde{N}$: प्रमृतेः स्रोः पुत्रः
V2 Ds प्रमृतेः स्रोः पुत्रः (for ^a). — (L. 2) $\tilde{N}$: प्रमृतेः स्रोः पुत्रः
(for मुसंवेत). $\tilde{N}$: मृतेः स्रोः पुत्रः ; V1 Ds मृतेः स्रोः पुत्रः (for
मान). V2 मृतेः स्रोः पुत्रः (for ^b). — (L. 3) K: $\tilde{N}$:
V1 Ds मृतेः स्रोः पुत्रः ; V1 Ds मृतेः स्रोः पुत्रः (hyper-
metric) (for ^a). K: मृतेः स्रोः पुत्रः (for मृतेः स्रोः पुत्रः). $\tilde{N}$: मृतेः स्रोः पुत्रः
मृतेः स्रोः पुत्रः ; V1 मृतेः स्रोः पुत्रः (for ^b).]

— (L. 8) Ds श्री- (for [श्री]मीद्). K1 D. मिथुनवत् (for वतः). Ds पुमान् (for पृथो). Ds. 6 पृथो गत-मन्त्रवत् (for *). — After line 8, N2 V2 read lines 5-6 of 225* and

V_2 Ds (both second time) ms. 225.A*.

78 Tr om. 78 (cf. v. 1. 77). Ds om. 78. K1 reads 78 on marg. first time after 76^{ab}, repeating (second time) after 229* and third time here. — ^a) Ds Mi-a नलौ (for नलौ). Mi-a अपि (for एव). — ^b) Vt Gt पुगणे पुरुषर्षभ. — ^c) Ds चंको; Mi ध्रीमान् (for चंव). — After 78^{ab}, Tr ins. 231*. Tr om. 78^d-80^e. — ^d) M3 तथा (for यश्च). Ds Tr Mi-a कलौदवः

79. Tā. om. 79^a (cf. v. l. 77). Tā. om. 79 (cf. v. l. 78).
 --^a) Kā-कुल- (for वेदः). Tā-प्रतिष्ठा (for प्रभवाः).
 --^b) Kā हि; Śā V. Bn. Dn प्र (for इह). --^c) Śā
 Kā Dn ययस्वने (for ययस्वतो). Mā-वेष्टा (for वेष्टे).
 --^d) Kā Dn मिव- (for भूरि). Vā-दक्षिणा (for नेज्यः).

80 Thom 80 (cf. v. l. 78). — ^a D पठेत् (for पठन्). -- Thom 80 ^d e; D read it on marg. ^d e. D नुष्टिम्य (for पु^३). K, 1 Ņz V D: ३ ह (for च). -- ^e K: ३ स, ३ as in text) प्रज्ञायानेव; V: वाणिनि (for नामेनि). Ņ: संयोगम्; Ņz V: ३ D: T: G: M: सायोः क्यम् (for सायुज्यम्). -- After 80, S: M: read 11. 1-4 followed by the colophon. While K: ३, १ Ņz, ३ V B: D: T: ३ G: M: ms. after 80; T: after 78^{ab}.

231* विषाण्मा विरजाश्चर आयुःमांश्च भवन्त्युत ।

[To om. ^a. De. ^a ~~for~~ ^a; Ch. ^a ~~for~~ ^a (for ^a ~~for~~ ^a). De
^a ~~for~~ ^a ^a ~~for~~ ^a (for ^b).]

-- After the above, Dr. T. G. M. read 11.1-4 followed by the colophon.

COLOPHON. — *Mention of the Epics* : K₁ 5₂ Dn Ds₂ T₂. — *Mention of Khila* : Ś₁ K₁, a 5₂ V₂ B Dn Ds₁ Dn-1, c T₂ G M. — *Althy. name* : K₁ T₁, 4 मूर्धवंशानुकीर्तनम् ; K₂-1 5₂, a V₁, a B₁, 2 Dn Ds Dn-2, 5 आश्रित्यवंशानुकीर्तनम् ; Ś₁ V₂ B₁ आश्रित्यवंशकीर्तनम् ; D₂ आश्रित्यवंशानुवर्णनम् ; Ds T₁ G, 5 इक्ष्वाकुवंशकीर्तनम् ; T₂ G₁, 8 इक्ष्वाकुवंशकथनम्. — *Althy. no.* (figures, words or both) : K₁ 11 ; K₃ Dn-4, 8 T₂, 13 ; 5₂ V₁ Ds 14 ; V₂, 2 B₂ Dn Ds₂ 15 ; T₁, 2 G M 10. — *Śloka no.* : K₁ 99 ; Dn Ds 37 ; Ds₂ 49 ; D₂ 35 ; D₃ 34.

११

जनमेजय उवाच ।

कथं वै श्राद्धदेवत्वमादित्यस्य विवस्वतः ।

श्रोतुमिच्छामि विश्राज्य श्राद्धस्य च परं विधिम् ।

पितृणामादिमर्गं च क एते पितरः स्मृताः ॥ १

एवं च श्रुतमस्माभिः कथ्यमानं द्विजातिभिः ।

स्वर्गस्थाः पितरोऽन्ये स्म देवानामपि देवताः ।

इति वेदविदः प्राहुरेतदिच्छामि वेदितुम् ॥ २

यावन्तश्च गणाः प्रोक्ता यच्च तेषां परं उदम् ।

यथा च कृतमस्माभिः श्राद्धं प्रीणानि वै पितॄन् ॥ ३

प्रीताश्च पितरो येन श्रेयसा योजयन्ति हि ।

11

1. T. om. 1st. S. M. correct. 1. after 10. v. 1. D. T. G. M. read the same after 211. — ^a) नि श्रुतः (for श्रुतः). K. B. (marg.) D. देवत्व (for देवत्वम्). — ^b) T. B. (marg.) आदित्यस्य (for आदि). S. विधीयते (for विधिः स्वरः). — ^c) D. विप्रेन्द्र. D. T. G. M. [सर्वे विप्रेन्द्रः]. Mi. 3 तस्येन (for विप्रेन्द्र). — ^d) T. V. D. T. G. M. 3 परमं (for च परं). S. T. 3 विधि परमं (for परमं). — ^e) D. 3 वरे (for 3 वरं). — ^f) N. 3 यः G. 3 तः (for कः).

2. For the sequence in S. D. T. G. M. of v. 1. 1. — ^a) N. 3 V. B. Dn. Ds. M. 3 दि श्रुतः. D. 3 श्रुतः. T. T. G. 3 M. 3 श्रुतं पुरा. T. G. 3 तदनुपूर्यामि (for च श्रुतम्). Ds. 3 एवं श्रुतमस्माभिः. M. 3 एवं हि श्राद्धमस्माकं. — ^b) T. 3 अन्ये वै; K. 3 Dn. D. 3 ये च; K. N. 3 अन्यस्य; K. Ds. 3 ये च. D. 3 अन्ये स्मृत्; D. 3 अन्ये च; D. 3 ये वै; T. 3 ये हि; T. G. 3 अन्ये हि; T. 3 अन्येषां; G. 3 अन्येषां; G. 3 अन्ये निम्न (for अन्ये स्म). — ^c) S. 3 एतम् (for एतद्).

3. For the sequence in S. D. T. G. M. of v. 1. 1. — ^a) K. 3 Dn. D. 3 ये च तेषां (for यावन्तश्च). Ds. T. G. 3 M. 3 गुणाः (for गणाः). — ^b) K. T. G. 3 बलं परम् (by transp.); T. 3 बलाबलम्; G. 3 पुरा बलम्. — N. 3 V. B. Dn. Ds. repeat 3rd-4th after 5th. — ^c) D. (sup. N. 3 as in text) यथा च; D. 3 यथावत् (for यथा च). — ^d) K. 3 मे (for वै).

4. For the sequence in S. D. T. G. M. of v. 1. 1.

एतद्वै श्रोतुमिच्छामि पितॄणां सर्गमुत्तमम् ॥ ४

वैशंपायन उवाच ।

हन्त ते कथयिष्यामि पितॄणां सर्गमुत्तमम् ।

मार्कण्डेयेन कथितं भीष्माय परिपृच्छते ॥ ५

अपृच्छद्धर्मराजो हि शरत्कल्पगतं पुरा ।

एवमेव पुरा प्रश्नं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ६

तत्तेऽनुपूर्या वक्ष्यामि भीष्मेणोदाहृतं यथा ।

गीतं मनन्कुमारं मार्कण्डेयाय पृच्छते ॥ ७

युधिष्ठिर उवाच ।

पुष्टिकामेन धर्मज्ञ कथं पुष्टिरवाप्यते ।

C. 844
B. 1. 16. 9
P. 1. 16. 9

and for the repetition in N. 3 V. B. Dn. Ds, cf. v. 1. 3. — ^a) N. 3 V. B. Ds. (last eight both times) D. T. 3 G. 3 ये स्म; N. V. 3 (all second time) येसां; Dn. (both first time) D. 3 ये च; Dn. (both second time) येऽस्माकं; Dn. G. 3 M. 3 ते स्म; T. 3 ते स्मिन्; T. G. 3 तस्मिन्; M. 3 तेऽस्माकं (for येन). M. 3 तथा च मातरस्ते स्म. — ^b) K. 3 B. 2 (both times) Dn. 3 च; N. 3 (both times) V. 3 (both second time) B. 3 both times; Ds. (both first time) ह (for हि). — ^c) T. B. D. T. G. 3 M. 3 एवं वै; B. 3 एवं वै; G. 3 एवं च. 3 एतद्वै. S. K. 3 Dn. 3 एवं वेदितुमिच्छामि. — After 1. 3. D. T. 3 G. M. read the colophon of the last adhy.

5. M. om. the rest. — ^a) D. 3 अथ (for हन्त). — After 5th, N. 3 V. B. Dn. Ds. repeat 3rd-4th. — ^c) G. 3 मार्कण्डेयाय कथितं.

6. T. V. Dn. T. G. 3 M. 3 उपि (for हि). — ^b) N. 3 V. B. Ds. 3 तदा (for पुरा). — ^c) K. 3 इदम् (for एवम्). K. 3 एतत्. K. 3 एवं; T. 3 G. 3 M. 3 एतत् (for एव). M. 3 परं; M. 3 वरं (for पुरा). M. 3 वृत्तं (for प्रश्नं).

7. ^a) G. 3 1. 1. तदा; M. 3 नं ते (for तत्ते). S. 3 अनुपूर्यामि (for पूर्या). D. T. 3 G. 3 M. 3 तदनुपूर्यामि. — ^b) B. 2 (marg.) D. G. 3 पुरा; G. 3 मया (for यथा). — ^c) D. 3 (before corr.) कथ्यते (for पृच्छते). — After 7. 1. ms. :

232* भीष्मस्तु धर्मराजाय प्रोक्तवानेतद्वच्युत ।

8. ^a) M. 3 आख्यातुम् (for तम्). K. 3 N. 3 V. B. Dn. Ds. D. 3 T. 3 एतद्वै श्रोतुमिच्छामि; N. 3 शल्यादि मे तान्; D. T. 3 G. M. 3 विच्छामि विज्ञातुं.

C 844
S. I. 16. 9
P. I. 16. 9

एतदाख्यातमिच्छामि किं कुर्वाणो न शोचति ॥ ८
भीष्म उवाच ।

श्राद्धैः प्रीणाति हि पितृन्सर्वकामफलैस्तु यः ।
तत्परः प्रयतः श्राद्धी प्रेत्य चेह च मोदते ॥ ९
पितरो धर्मकामस्य प्रजाकामस्य चाभिभो ।
पुष्टिकामस्य पुष्टिं च प्रयच्छन्ति युधिष्ठिर ॥ १०
युधिष्ठिर उवाच ।

वर्तन्ते पितरः स्वर्गे केषांचिन्नरेके पुनः ।
प्राणिनां नियतं ह्युक्तं कर्मजं फलमुच्यते ॥ ११
श्राद्धानि चैव कुर्वन्ति फलकामा न मंशयः ।
अभिसंधाय पितरं पितृश्च पितरं तथा ।

9 ^a) V₂ T₂, 4 श्राद्धे, K₁, 4 N₁, 1 D₁ M₁, 1 तु; N₁ V₁ Ma च; V₂ D₁ om.; D₂ यः (for हि); — ^b) S₁ M₁ कर्म- (for काम-), K₁ फलैः स्स यः; K₂ फलप्रसादा; D₁ T₁, 2 G₁-3, 1 M₁ फलैः सह (M₁, 2 दा) (for फलैस्तु यः); — ^c) N₁ मोदति; T₁, 2 G₁, 3 M₁ नन्दति (for मोदते); — D₁ G₁ प्रेत्येहैव च नन्दति.

10 ^a) D₂ G₂, 1, 2 नन्द; T₁ G₁, 1 च न; M₁ पुष्टि- (for धर्म-); — ^b) S₁ भारत; K₁ N₁, 1 V₁ D₁ D₁, 2, 3, 1, 2 T₁, 3 च प्रजाम्; N₁ B वा विभो; V₁ D₁ G₁ च प्रजा; T₁ वै विभो; G₁ M₁ वै प्रभो; M₁ वा विभो; M₁ चापि भो (for चाभिभो); — ^c) B₁ कामं च (for कामस्य); D₁ पुष्टिं शान्ति- च परमां; M₁ पुष्टिं प्रजां च स्वर्गं च.

11 T₁, 2 G₁ M₁ om. the rest. — ^a) D₁ केषांचि; G₁ केषां च (for केषांचिन्); — ^b) S₁ K₁, 1 D₁ चापि; K₂ गुणैः; B₁, 3 D₁-1 G₁ युक्तं; D₁ T₁ वापि (for युक्तं); M₁ प्राणिनां निरयं युक्तं. — ^c) S₁ कर्म वा; N₁ धर्मजं (for कर्म); G₁, 3, 3 M₂ अच्युत; M₁ अच्युत (for उच्यते); M₁ कर्मणां फलमच्युत.

12 ^a) S₁ श्राद्धानि (for नि); V₁ om.; D₁ [ए]के (for [ए]व); — ^b) K₁ V₁ B₁, 2 D₁ D₁, 3 सदा नरा; D₁ नरा सदा; T₁, 2 सदानव (for न मंशयः); M₁ फलकामानुवारत- — ^c) D₂ तथापि च पितामहम्. — ^d) S₁ प्रापि तामहं च पितरं. — ^e) B₁ D₂ D₁ नित्यशः (for दा).

13 Before 13, T₁, 2, 3 G₁ ins. युधिष्ठिर.. — ^a) S₁ तेपु (for तानि); G₁ तानि च (for श्राद्धानि); — ^b) M₁ कर्तुं (for कथं); S₁ D₁ [अ]धः; K₁ N₁, 2 V₁, 3 D₁ D₁, 3, 3 T₁, 4 वै (for [अ]धो); — ^c) K₂ तु शकाम्; N₂ V₂ D₂ T₂, 4 G₂, 4 शक्ताश्च (by transp.); — ^d) S₁ K₁, 3 D₂ D₂ T₁ नरकस्था; N₂ नित्यस्थं; D₂ नियमस्था; (for निरयस्था); B₁

पितुः पितामहं चैव त्रिषु पिण्डेषु नित्यदा ॥ १२
तानि श्राद्धानि दत्तानि कथं गच्छन्त्यथो पितृन् ।
कथं च शक्तास्ते दातुं निरयस्थाः फलं पुनः ।
के वा ते पितरोऽन्ये स्म कान्यजामो वयं पुनः ॥ १३
देवा अपि पितृन्स्वर्गे यजन्तीति च नः श्रुतम् ।
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं विस्तरेण महाद्युते ॥ १४
स भवान्कथयन्वेनां कथाममितबुद्धिमान् ।
यथा दत्तं पितॄणां वै तारणायेह कल्पते ॥ १५
भीष्म उवाच ।

अत्र ते वर्तयिष्यामि यथातच्चमरिंदम ।
पित्रा मम पुरा गीतं लोकान्तरगतेन वै ॥ १६

M₁ कथं (for फलं); — N₂ B₁ om. (hapl.) 13^a; D₁ reads the same on marg.; — ^a) K₂ हि वा ते; D₂ देवान्ते; M₁ के चा (M₁ वा पि, M₁ ते वापि (for के वा ते); T₂, 4 स्मार्क; M₁ अन्येऽप्यिन् (for अन्ये स्म); S₁ के चापि पितरो नाम; — ^c) S₁ N₁ यजाम (for मो); — For 13^a, D₁ sibilant.

233^a के च लोका न जानीमो यदे पुनरुपस्थिताः ।

14 ^a) K₁ पितृन्मया (for अपि पितृन्); — ^b) K₁, 3 D₁ इति न; K₂ च पुनः; B₁ M₁ [इ]ति इ न; D₁ [इ]ति पुनः; D₁ T₁, 1 G₁, 1 M₁ [इ]ति इति न (for [इ]ति च न); D₂ M₁ श्रुतिः (for श्रुतम्); S₁ N₁ V₁ यजन्त इति नः श्रुतम्; T₁, 2 पुनर्यजन्ति न श्रुतम्; — ^c) S₁ तपोधन; D₁ T₁ G₁ महामते (for पुनं).

15 ^a) K₁, 1 D₁ भगवान्; K₂ N₂ V₂ D₂, 3 T₂, 1 भगवान् (for स भवान्); — ^b) D₁ कथां वै मम पुरातनः; — ^c) K₁ D₁ हि; D₁ च (for वै); — ^d) S₁ तद्वद्, K₂ कल्पने; N₂ V₂ कल्पने (for कल्पने).

16 ^a) D₁ तत्र (for अत्र); N₁ (also as in text) V₁ D₁ वर्णयित्वा म; D₂ T₂ कीर्तं; G₁ कथं (for वर्तं); — ^b) K₁, 4 N₁ V₁, 3 D₁ D₁ T₁, 1 G₂, 2 यथाश्रुतम्; B₁ (marg.); T₁, 2 G₁, 3 वृत्तम् (for तत्त्वम्); — After 16^a, K₁ N₂, 2 V₂ D₂ except D₂, 2 G₂ ins.;

234^a ये च ते पितरोऽन्ये स्म कान्यजामो वयं पुनः ।

[N₂ V₂ येन (for ये च); K₂ नाम; D₂ स्मार्क (for अन्ये स्म);]

— ^a) G₂ वृत्तं (for गीतं); — ^b) D₂ ह (for वै).

17 ^a) D₂ समुद्रतः (for चतः); — ^b) M₁-2 ततः

श्राद्धकाले मम पितुर्मया पिण्डः समुद्यतः ।
 तं पिता मम हस्तेन भिक्षा भूमिमयाचत ॥ १७
 हस्ताभरणपूर्णेन केयूरभरितेन च ।
 रक्ताङ्गुलितलेनाथ यथा दृष्टः पुरा मया ॥ १८
 नैष कल्पविधिर्दृष्ट इति निश्चित्य चाप्यहम् ।
 कुशेष्वेव तदा पिण्डं दत्तवानविचारयन् ॥ १९
 ततः पिता मे सुप्रीतो वाचा मधुरया तदा ।
 उवाच भरतश्रेष्ठ प्रीयमाणो मयानघ ॥ २०
 त्वया दायादवानस्मि कृतार्थोऽमुत्र चेह च ।
 सत्पुत्रेण त्वया पुत्र धर्मज्ञेन विपश्चिता ॥ २१

पिता स्वहस्तेन. — ^a) D₁, T, G द्विवा (for भिक्षा). B₁ अयाचयत् (for 'चत').

18 ^a) $\tilde{N}_1$ V₁ D₁ युक्तेन (for 'पूर्णेन'). — ^b) $\tilde{S}_1$ केयूरभरितेन च; K₁ रात्रियुतेन च; K₂ ररत्रितेन च; $\tilde{N}_2$, 3 V₁ B₁ राभरितेन च; V₂, 1 रात्ररितेन च; B₂ (marg.) D₂ D₃, 6 T₁, 2 G M₁, 4 राभरणेन च; D₁ ररत्रितेन च. — ^c) V₁ D₁ ररनाङ्गुलि (for रक्ता). M₁, 3 (पुत्र) (for [अ]थ). — ^d) M₁, 4 दृष्टं (for दृष्ट).)

19 ^a) K₁, 1 $\tilde{N}_1$, V₁, 1 B₁ D₁ D₂ D₃, 1 G कल्पे; K₂ कर्म; D₂ T₁, 4 G₁, 1 कल्पो (for कल्प). D₁ मया; M₁ विप्रो (for निश्चित). — ^b) $\tilde{S}_1$ K₁, 2 D₁ D₂ G संविन्य (for निश्चित). K₂ न; D₁ वा (for च). — ^c) $\tilde{S}_1$ च तं; K₁, 3 D₁ D₂ T₁, 1 G₁, 3 तत; Cal. ed. तथा (for तदा). $\tilde{N}_1$ T₂ G₁, 3 M₁, 2 पिण्डान् (for पिण्ड). — ^d) $\tilde{S}_1$ अविधारयन्; D₁ स्वविचारं (for अं).

20 ^b) $\tilde{S}_1$ [अ]नघ; K₁ G₁ गिरा (for तदा). — ^a) D₁ T₂ G₁, 3 मम; M₁, 2 मदा; M₁ तदा (for मया). $\tilde{S}_1$ तदा (for [अ]नघ).

21 ^b) $\tilde{S}_1$ corrupt. D₁ स्वयार्थो (for कृतार्थो). B₁ यत्र (for अमुत्र). D₁ वा (for च). V₁ [पु]च ह; T₁ [पु]त्र रि (for [ह]ह च). — K₂, 4 $\tilde{N}_2$ V₁ D₁ D₂, 1-3 T₂, 4 G₁, 1 ins. after 21^{ab}; K₁ $\tilde{N}_1$, 3 B D₁ after 22; G₁ after 21;

231* यथा चतुर्थं धर्मस्य रक्षिता लभते फलम् ।

पापस्य हि तथा मुहुः फलं प्राप्नोत्यरक्षिता ।

[(L. 2) K₁ पापस्य वै; B₁ अरक्षेय (for पापस्य हि). K₁ फलं (for तथा). K₁ तथा (for फलं).]

— ^c) $\tilde{S}_1$ तथा; M₁, 2 सदा (for त्वया).

22 ^a) K₁, 3 D₁ D₂ 8 तु; K₂ V₂ B D₁ [अ]वि (for

मया च तव जिज्ञासा प्रयुक्तैषा दृढव्रत ।
 व्यवस्थानं च धर्मेषु कर्तुं लोकस्य चानघ ॥ २२
 प्रमाणं यद्धि कुरुते धर्माचारेषु पार्थिवः ।
 प्रजास्तदनुवर्तन्ते प्रमाणाचरितं सदा ॥ २३
 त्वया च भरतश्रेष्ठ वेदधर्माश्च शाश्वताः ।
 कृताः प्रमाणं प्रीतिश्च मम निर्वर्तितानुला ॥ २४
 तस्मात्तवाहं सुप्रीतः प्रीत्या वरमनुत्तमम् ।
 ददानि त्वं प्रतीच्छस्य त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् ॥ २५
 न ते प्रभविता मृत्युर्यावजीवितुमिच्छसि ।
 त्वत्तोऽभ्यनुज्ञां संप्राप्य मृत्युः प्रभविता तव ॥ २६

C 845
B 1. 16. 29
P 1. 16. 29

च). $\tilde{N}_2$ तत्त्व-; G₁ कृत- (for तव). — ^b) T₂ G₁, 3 दृढ-व्रत (for दृढ). — ^c) K₁, 3 $\tilde{N}_2$ D₁ D₂, 6 G M₁ तु (for च). $\tilde{S}_1$ M₁ लोकेषु; D₁ धर्मे वै; M₂ धर्मस्य (for धर्मेषु). T₁ व्यवस्थानं सुधर्मेषु. — ^d) K₁ कृतं; V₂ कीर्ति (for कर्तुं). B₁ D₁, 1 M₁ लोकेषु; M₁ धर्मस्य (for लोकस्य). $\tilde{S}_1$ कथं लोकस्य वाभवन्. — After 22, K₁ $\tilde{N}_1$, 3 B D₁ ins. 235*.

23 ^a) V₂ वै (for हि). — ^b) D₁, 5 पार्थिव. V₃ D₁ धर्माचारेण (D₁ रस्तु) पार्थिवः; D₁ तेषु तेषु च पां. — ^c) D₁ प्रजास्य (for प्रजास्य). T₁ G₁ तम् (for तद्). — ^d) M₁ प्रमाणचरितं. $\tilde{N}_1$, 2 (marg.) V₁ T₁ G₁ तदा; T₃ M₁, 2 (marg.) तथा (for सदा). $\tilde{S}_1$ प्रमाणं चरितं सताम्.

24 ^a) D₁ तथा (for त्वया). D₁ वै; T₁, 2 G₁, 2, 6 M₁ तु (for च). — ^b) K₁ त्वया; D₁ D₂ T₁, 2 G₁, 2, 5 M₁, 1 वेदा (for वेद). $\tilde{S}_1$ मनातनाः (for च शाश्वताः). — ^c) $\tilde{S}_1$ धर्माः; $\tilde{N}_1$ कृत- (for कृताः). $\tilde{S}_1$ K₁, 3 कीर्तिश्च (for प्रीतिश्च). — ^d) D₁ T₁, 2 G₁, 2 धुधा; T₃ [अ]मला; M₁ तथा (for [अ]नुला).

25 ^b) D₁ प्रीतो (for प्रीत्या). $\tilde{N}_1$ D₁ D₂, 3 T₃ G₂ प्रीत्या च वरमुत्तमम्. — M₁ om. (hapl.) 25^c-27^b. — ^c) K₁, 1 D₁ D₂ ददामि तं; D₂ मि त्वं (for नि त्वं). $\tilde{S}_1$ प्रीच्छ त्वं; $\tilde{N}_2$ प्रयच्छस्व (for प्रीच्छ). K₃ B₁, 2 D₁, 4-8 T₁, 2, 4 G₁, 1 ददामि तं प्रीच्छ त्वं; $\tilde{N}_1$ V₁ B₁ D₁ G₁ नि तं प्रीच्छ त्वं; V₂ नि तं प्रयच्छस्व. — ^d) K₁ (sup. lin. as in text) D₁ G₁ विश्वम्; V₂ वर्धनम् (for दुर्लभम्).

26 M₁ om. 26 (cf. v. 1. 25). — ^a) T₁ नत् (for न). D₁ सं- (for ते). — K₃ reads 26^c-30^b twice. — ^c) $\tilde{N}_2$ V₁, 3 D₁ अनुज्ञां तु (for अभ्यनुज्ञां). — ^d) $\tilde{S}_1$ नृप; K₁, 3 (both times) D₁ D₂ पुनः; D₂ (sup. lin. as in text) न च; T₃ तदा; T₁ तथा (for तव).

C 863
B I. 16. 30
P I. 16. 30

किं वा ते प्रार्थितं भूयो ददानि वरमुत्तमम् ।
तद्ब्रूहि भरतश्रेष्ठ यत्ते मनसि वर्तते ॥ २७
इत्युक्तवन्तं तमहमभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
अब्रुवं कृतकृत्योऽहं प्रसन्ने त्वयि सत्तम ॥ २८
यदि त्वनुग्रहं भूयस्त्वत्तोऽर्हामि महायुते ।
प्रश्नमिच्छाम्यहं किंचिद्व्याहृतं भवता स्वयम् ॥ २९
म मामुवाच धर्मात्मा ब्रूहि भीष्म यदिच्छसि ।
छेत्तास्मि संशयं तात यन्मां पृच्छसि भारत ॥ ३०

27 M om. 27^{ab} (cf. v. l. 25). For the repetition in K₃, cf. v. l. 26. — ^a) D₁ G₁ 3 क (for किं). K₃ (second time) प्रार्थिता; V₃ प्रथितं; B₁ प्रार्थितो; M₁ ते (for 'तं'). — ^b) K₁ 2, 3 (both times); N₁ 2 V₂ B₁ D₁ D₂ D₃ D₄ 3 T₁ 4 G₁ 1 M₁ ददामि; T₂ तदानीं (for ददानि). — ^c) K₃ (second time) D₁ ते (for तद्). — ^d) D₂ यं (for यत्).

28 For the repetition in K₃, cf. v. l. 26. — ^a) V₂ T₁ G₃ पितरम् (for तमहम्). T₂ 4 इत्युक्तमहं तातम्. — ^b) D₁ अभिवन्द्य (for 'वाद्य'). — ^c) D₂ T₁ मानद्; D₃ सांप्रतम् (for सचम). K₃ (second time) प्रसन्ने मयि सर्वदा.

29 For the repetition in K₃, cf. v. l. 26. — ^a) K₃ स्वद् (hypermetric) (for तु). — ^b) T₁ G₁ 1 यामि (for आमि). — ^c) S₁ श्रोतुम्; D₁ T₁ 4 G₁ प्रष्टुम् (for प्रश्नम्). K₁ 2 (both times) D₁ D₂ 8 (except T₂ 4) इच्छामि वै; D₃ महे (for 'म्यहं'). K₁ D₃ केचिद् (for किं). — ^d) M₂ स्वहम् (for स्वयम्).

30 For the repetition in K₃, cf. v. l. 26. — ^a) N₂ V₃ धर्मज्ञो (for धर्मात्मा). S₁ मामुवाच च धर्मात्मा. — ^b) S₁ यथा; N₂ V₂ B₁ M₁ 3 यदि (for यद्). — ^c) Cal. ed. स्म (for 'अस्मि'). S₁ यत्ने; N₁ V₂ B₁ D₂ T₁ सर्वं (for तान्). — ^d) K₃ प्रक्षयमि; N₂ V₁ D₁ वक्षयसि (for पृच्छसि). S₁ यस्माद्वक्षयसि भारत.

31 ^a) K₁ 4 V₂ B₁ 3 D₁ 2 D₂ 3 T₁ G₁ M₁ तानं (for तान्). — ^b) G₁ [अ]नर्भूतम् (for 'द्वि'तम्). N₁ V₁ M₁ 3 तु; B₁ द्वि (for च). D₁ लोकान्तर्हितमेव च; G₃ तत्राभिहितमेव च. — ^c) K₁ गतिं; 1 2 G₁ गच्छन्; G₂ M₁ गतिः (for गतं). K₁ लोकं; V₂ B₁ D₂ D₃ लोकान् (for लोकं). S₁ गतिं प्रकृतिनां लोकान्. — ^d) B₂ T₂ 4 तथा; G₂ तु सः (for तदा). K₃ D₁ कौतूहलमभिभवः (K₃ 'तम्').

32 Before 32, K N V B₁ 2 D₁ D₂ 3 ins. भीष्म

अपृच्छं तमहं तात तत्रान्तर्हितमेव च ।
गतं सुकृतिनां लोकं जातकौतूहलस्तदा ॥ ३१
श्रूयन्ते पितरो देवा देवानामपि देवताः ।
ते वाथ पितरोऽन्ये वा कान्यजामो वयं पुनः ॥ ३२
कथं च दत्तमस्माभिः श्राद्धं प्रीणाति वै पितृन् ।
लोकान्तरगतांस्तात किं नु श्राद्धस्य वै फलम् ॥ ३३
अत्र मे संशयस्तीव्रः कौतूहलमतीव च ।
तद्ब्रूहि मम धर्मज्ञ सर्वज्ञो ह्यसि मे मतः ॥ ३४

उवाच. — ^a) N₁ 2 V₁ 2 B₁ D₂ D₃ तान्; N₂ V₂ D₁ देव (for देवा). — ^b) N₁ B₁ D₂ D₃ देवता. — ^c) S₁ K N₂ 2 V₁ D₁ D₂ D₃ 2 T₁ 4 G₁ 1 देवाश्च; B₁ देवताः; D₂ देवाः किं; D₃ देवानां; T₂ G₂ 2 देवान्वा; G₃ M₁ देवा वा (for ते वाथ). K₁ D₁ 4 च; M₂ (opt. loc. as in text) स्म (for वा). D₁ देवतानां च पितरः. — ^d) S₁ यजाम (for 'मो').

33 ^a) D₁ कथं नु; D₂ कथं वा; T₁ कथंचिद् (for कथं च). — ^b) K₁ 2 N₂ 3 V₁ 2 D₁ (except D₂ D₃) S₁ (अ)थो (for वै). — ^c) S₁ किमु; V₁ B₁ D₁ 2 किं नु; D₂ T₂ G₂ M₁ 2 किं च; T₂ M₂ किंचिद् (for किं नु). N₁ 2 B₁ D₂ D₃ T₂ 4 G₂ 1 वा (for वै). — After 33, N (except S₁) T₂ 4 G₂ M₁ ins. 1.

236* काम्यजनित स्म लोका वै सदेवनरदानवाः ।

मयश्चोरगगन्धर्वो सर्किनरमहोरगा ॥

[Cf. 35^{ab}. — (L. 1) N₁ 1 नु (for नु). K₁ T₂ 4 G₂ 1 च (for च). K₂ नोरा (for 'न'). N₂ सदेवाः गृहजानवाः; T₂ 4 G₂ नोरागगन्धर्वः (T₂ 'नृपाः') (for ^b). — (L. 2) K₁ नोरागगन्धर्वः; V₁ D₂ D₃ T₂ 4 G₂ M₁ नक्षत्रशोः (for 'नक्षत्रः').]

34 N om. 34. D₂ om. (hapl.) 34-36. — ^a) K₃ तान (for नीय). M₁ 2 अत्र मे संशयं नीयं. — ^b) K₃ N₂ V₂ D₁ 1 मे; V₂ D₂ T₂ 4 G₂ 1 ह (for च). — ^c) D₂ M₁ 2 ते (for तद्). N₂ धर्म (for मम). — ^d) K₃ corrupt. G₂ M₁ 3 प्रत्यक्षो (for सर्वज्ञो). D₂ G₂ 4 M₁ सर्वज्ञः (for मे मतः). S₁ T₁ G₂ 1 प्रत्यक्षो ह्यसि सर्वज्ञः; D₂ सर्वज्ञोऽसि मतो मम. — After 34, S₁ K N₂ 2 V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ 4 T₂ 4 G₂ ins. 1.

237* एतच्छ्रुत्वा यच्चक्ष्य भीष्मस्योवाच वै पिता ।

[Before 237*, N₂ ins. 1 पापन उवाच. K₃ D₂ शीतमुः; D₂ T₂ G₂ 2 सर्वज्ञः; D₂ तत्रात्र (for वै पिता). D₁ भीष्मं नीयं वै पिता (for ^b).]

35 D₂ om. 35 (cf. v. l. 34). S₁ om. the ref. — ^a)

शान्तनुरुवाच ।

संक्षेपेणैव ते वक्ष्ये यन्मां पृच्छसि भारत ।
 पितृणां कारणं श्राद्धे फलं दत्तस्य चानघ ।
 पितरश्च यथोद्धृताः शृणु सर्वं समाहितः ॥ ३५
 आदिदेवसुतास्तात पितरां दिवि देवताः ।
 तान्यजन्ति स्म लोका वै सदेवनरदानवाः ।
 यक्षश्चरक्षोगन्धर्वाः सर्किनर्महोरगाः ॥ ३६
 आप्यायिताश्च ते श्राद्धैः पुनराप्याययन्ति वै ।
 जगत्सदेवगन्धर्वमिति ब्रह्मानुशासनम् ॥ ३७

तान्यजस्व महाभागीञ्छ्राद्धी श्राद्धैरतन्द्रितः ।
 ते ते श्रेयो विधास्यन्ति सर्वकामफलप्रदाः ॥ ३८
 त्वय्येवाराध्यमानास्ते नामगोत्रादिकीर्तनैः ।
 अस्मानाप्याययिष्यन्ति स्वर्गस्थानपि भारत ॥ ३९
 मार्कण्डेयस्तु तेष्वेवमेतत्सर्वं वदिष्यति ।
 एष वै पितृभक्तश्च विदितात्मा च भार्गवः ॥ ४०
 उपस्थितश्च श्राद्धेऽद्य ममैवानुग्रहाय वै ।
 एनं पृच्छ महाभागमिन्पुक्त्वान्तरधीयत ॥ ४१

C 883
B I. 16. 46
P I. 16. 46

इति श्रीहरिवंशे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

V२ वक्ष्येऽहं (for ते वक्ष्ये) — ^a) Ti यक्ष्ये; G१ यथा; M२ यन्मा (for यन्मां); K२-३ N V B Ds Dn T१ यन्मां त्वं परिपृच्छसि. — Ds om. 37^{ad}. — ^b) K१-३ Dn D१ पितरश्च यथोद्धृताः. — ^c) K१ D१ ते (for च). S१ फलं दत्तं च भागत. — ^d) S१ तु (for च). K१-३ Dn D१ पितृणां कारणं श्राद्धे. — ^e) D१ (margin as in text) एतन्; D१ T१ राजन् (for शृणु). D१ T१ शृणु; G१ राजन् (for सर्वं).

36 Ds om. 36 (cf. v. l. 34). K१ reads from 36 to the end of this adhy. on margin. — ^a) T१ G१ आदित्यस्य (for देव). — ^b) K१ दिवि; N१ भुवि (for दिवि). — For 36^{ad}, cf. 236*. — ^c) S१ K१ ता; B१ यान् (for तान्). V१ यजन्ते. S१ K१-३ Dn G१ वै लोका (by transp.); Ds१ लोको वै; T१ G१ लोके वै; T१ लोकान्वै. — ^d) T१ देवताः; M१-३ दानवा (for दानवाः). S१ K१-३ Dn G१ सदेवामुर-मानुषाः (G१ दानवाः). — Gs om. 36^{ad} 38^{ad}. — ^e) K१-३ N१-३ V१-३ Dn T१-३ G१ यक्षोरग (for यक्षश्चो).

37 Gs om. 37 (cf. v. l. 36). — ^a) Ds१ तु (for च). S१ मे; Ds१ वै (for ते). S१ K१ N१ Dn T१-३ G१-३ M१-३ श्राद्धे; V२ सर्वे (for श्राद्धैः). — ^b) S१ K१-३ V१ B१ Dn T१-३ G१-३ च; K१ न; M१ हि (for वै); M१ पुनराप्याय-यन्तिष्यति. — ^c) S१ तस्मान् (for जगत्).

38 Gs om. 38 (cf. v. l. 36). — ^a) S१ K१-३ V१ Dn Ds Ds१ T१-३ G१-३ M१ महाभाग (for गान्). — ^b) S१ K१-३-३ Dn Ds१ T१ श्राद्धैरप्यैर; T१-३ पितृभ्रातृर; G१ सवा श्राद्धैर; G१ श्राद्धे श्राद्धैर (for श्राद्धी श्राद्धैर). K१

श्राद्धैः श्राद्धी हतन्द्रितः. — ^a) B१ तनः; D१ तान्; T१-३ G१-३ M१-३ ते हि; M१ तेष्वि (for ते ते). N१-३ T१ अभि- (for वि). — ^d) K१ (sup. lin.) कर्म (for काम).

39 ^a) N१ Dn T१-३ G१ च (for एव). N१ तु (for ते). — ^b) S१ योगानु; K१ Dn D१ T१ गोत्रानु (for गोत्रादि-). Dn बर्हिना (for कीर्तनैः). — ^c) N१ D१ अस्मानाहूय (D१ न्वा पोषयिष्यन्ति. — ^d) S१ M१ स्वर्गस्थानेषु भारत.

40 ^a) Ds सर्वमेतद् (by transp.). S१ K१-३ Dn G१ प्रवक्ष्यति (for वदिष्यति). — ^b) M१-३ ते (for वै). Ds तु (for च). — ^c) K१ (sup. lin. as in text) B१-३ Dn G१-३ भारत (for भार्गवः). Ds वेदिता तव भार्गवः.

41 ^a) S१ Ds श्राद्धेभ्यो; K१-३ N१ Ds१ श्राद्धे वै; Ds श्राद्धेभ्यः; Ds वै श्राद्धे (for श्राद्धेभ्यः). — ^b) K१ तव (for मम). K१ N१ V Dn T१-३ च (for एव). K१ N१ M१-३ च (for वै). — ^c) K१ एवं पृष्टो; N१ B१ Ds G१ एवं पृच्छ; Ds एतत्प्रश्नं (for एनं पृच्छ).

Corophon. — Mention of the Epic : K१ N१ Dn Ds१ T१. — Mention of Khale : All Mss. — Athy. name : S१ K१-३ N१-३ V B१ Ds Dn पितृकल्पः; Dn M१-३ श्राद्ध-कल्पः; Ds श्राद्धविधिः; T१ G१-३ श्राद्धविधौ शान्तनुभीष्मसंवादः. — Athy. no. (figures, words or both) : K१ 12; K१ Dn T१-३ 14; V१ Ds 15; V१-३ B१ Dn Ds१ 16; T१-३ G१ M१ 11 (as in text). — Sloka no. : Dn Ds 46; Ds१ 48; Ds 47; Ds 43.

C 894
B I. 17. 1
P I. 17. 1

भीष्म उवाच ।

ततोऽहं तस्य वचनान्मार्कण्डेयं समाहितः ।
प्रश्नं तमेवान्वपृच्छं यन्मे पृष्टः पुरा पिता ॥ १
स मामुवाच धर्मात्मा मार्कण्डेयो महानृपाः ।
भीष्म वक्ष्यामि तच्चेन शृणुष्व प्रयतोऽनघ ॥ २
मयापि हि प्रसादाद्दीर्घायुष्टं पितुः प्रभो ।
पितृमर्त्येव लब्धं च प्राग्लोके परमं यशः ॥ ३
सोऽहं युगस्य पर्यन्ते बहुवर्षसहस्रिके ।
अधिरूढ गिरिं मेरुं तपोऽतप्यं सुदुश्चरम् ॥ ४

12

1 D: Ga om. the ref. — °) D: ततोऽहं वचनात्तस्मान्.
— °) N: V: चापृच्छं; V: [म]नुपूर्व; G: [अ]हमपृच्छं
(hypermetric) (for अहमपृच्छं). — °) V: B: D: यो
मे; B: यथा (for यन्मे). Si N: V: B: D: T: पिता पुरा
(by transp.).

2 °) D: T: G: Ma: मा D: न मुवाच स धर्मात्मा.
— °) B: (marg.) मद्रामना: (for 'तपा:'). — Before 2nd,
D: 2 T: 4 ms. मार्कण्डेय उवाच. — °) Si K: a: Dn
D: G: कान्त्येन; D: यन्नेन; Ma: ते स्येकं (for तस्येन).
— °) Si N: a: शुश्रूषु; K: T: शुश्रूष (for शृणुष्व). V: नृप;
D: मम (for जन). K: Dn शुश्रूषु प्रयतो भव; Ma: न
प्रभमेतत्तवानघ. — After 2, Ma: reads 1st.

3 °) Si K: N: मया पितुः; K: 2 N: 3 V: a: B: D:
Dn: T: 4 G: 5 अहं पितुः (for मयापि हि). V: D: T: 2
G: 3 Ma: 4 अहं पितृप्रसादेन. — °) K: N: दीर्घायुष्यं;
Ma: भीष्मायुष्यं (for दीर्घायुष्टं). N: V: B: 2 D: T: 4
G: 5 Ma: अवाप्तवान् (for पितुः प्रभो). K: 4 N: V: 2 Dn
D: 3 T: G: दीर्घमायुरवा T: G: व्यमाप्तवान्; B: दीर्घा-
युष्यमवाप्तवान् (s.c.); D: 4 दीर्घमायुरवाप्तवान्; D: T: G:
Ma: दीर्घायुष्यमवाप्तवान्. — °) K: 2 N: V: D: 4-5
Ma: 3 लब्धं मे; T: 4 G: 2 Ma: 4 लब्धं प्राग; G: मे लब्धं;
G: यल्लब्धं (for लब्धं च). — °) D: प्राग्लोके; T: G: 3 Ma:
लोके च; T: 4 लोकेषु; G: लोकेष (for प्राग्लोके). K: N: V:
D: 3 Ma: च परं; V: B: D: प्रथितं (for परमं). Si प्रागेव
प्रथितं यशः; K: प्राग्लोके च महद्यशः; N: केपु परं यशः; N:
पुरा लोके परं यशः.

4 °) D: (marg. as in text) अहं (for सोऽहं). — D:

ततः कदाचित्पश्यामि दिवं प्रज्वालय तेजसा ।
विमानं महदायान्तमुत्तरेण गिरेस्तदा ॥ ५
तस्मिन्विमाने पर्यङ्कं ज्वलनादित्यसंनिभम् ।
अपश्यं तत्र चैवाहं शयानं दीप्ततेजसम् ।
अकुष्ठमात्रं पुरुषमवावभिमिवाहितम् ॥ ६
सोऽहं तस्मै नमस्कृत्वा प्रणम्य शिरसा प्रभुम् ।
संनिविष्टं विमानस्थं पाद्याध्याभ्यामपूजयम् ॥ ७
अपृच्छं चैव दुर्धरं विद्याम त्वां कथं प्रभो ।
दैवतं ह्यसि देवानामिति मे वर्तते मतिः ॥ ८

reads 4th-5th on marg. — °) Si K: a: शतात्मिके; K:
D: 1, 2 T: G: Ma: महस्रके (for 'स्रिके'). — Ma: reads 4th
after 2. — °) K: B: D: अधिरूढ; Ma: भव (for अधि).
— °) D: तप्तं; D: T: G: तप्ये (for जन्ये). K: सुदुश्चरम्
(for सुदुश्चरं).

5 °) Ma: अपश्यमनलप्रम्यं. — °) T: G: Ma: दिव्यं
(for दिवं). D: तेजसा प्रज्वालनम्. — N: om. 5th. — °)
T: 4 महमा (for महद्). K: D: D: भायनम्; K: D: 3
Ma: भायानम्; D: भाष्यम् (for भाषानम्). V: विमान-
महमायानम्. — °) D: T: तथा (for तदा).

6 °) N: 1 B: Dn D: D: (before corr.). 4-5 T: 4
पर्यङ्के (for 'ङ्के'). D: T: G: Ma: तस्मिन्विमानपर्यङ्के; T: G: 3
Ma: 4 नपर्यङ्के. — °) B: D: 4 वर्धमम्; T: G: Ma: तेज-
सम् (for संनिभम्). Si K: a: D: ज्वलितादित्य (Si 'कार')
संनिभम्; Si V: B: D: D: ज्वलितादित्य (B: सूर्यं लब्धमम्;
T: G: 4 ज्वलितादित्यनेत्रमम्. — °) V: D: transp. तत्र
and चैव. — °) Si विमानं (for शयानं). Ma: 3 अमितीजसम्
(for दीप्ततेजः). — °) D: मेराव (for अग्राव). — After
6, Ma: 3 read 10, Ma: repeating it in its proper place.

7 °) K: 2 (before corr.). 3 V: Dn D: 3 नमस्कृत्य
(for स्वा). — °) K: N: V: Dn D: T: G: 2, 3 विशुम्;
Ma: भवम् (for प्रभुम्). — °) D: 2 संनिविष्टो. — °) K:
पाद्याध्याधिर; D: पाद्याधिर (for पाद्याध्याभ्याम्). T: G:
पाद्याध्याभ्यामपूजयम्.

8 °) D: तं च (for चैव). — °) K: G: 3 विद्यामस;
K: विन्दामि; K: विन्द्यामस; K: विन्द्याम; B: विद्यां वै;
D: 2 T: 4 विद्यामि; D: 3 T: 5 G: Ma: 4 विद्यामस (for
'म'). Si स्वा (for स्वा). K: om. from कथं up to देवानां
(in 8th). K: N: B: Dn D: 3 T: 5 G: 5 विद्यो (for

स मामुवाच धर्मात्मा स्मयमान इवानघ ।
न ते तपः सुचरितं येन मां नावबुध्यसे ॥ ९
क्षणेनैव प्रमाणं स विभ्रदन्यदनुत्तमम् ।
रूपेण न मया कश्चिद्दृष्टपूर्वः पुमान्कचित् ॥ १०
मनत्कुमार उवाच ।
विद्धि मां ब्रह्मणः पुत्रं मानसं पूर्वजं प्रभो ।
तपोवीर्यात्समुत्पन्नं नारायणगुणान्मकम् ॥ ११
मनत्कुमार इति यः श्रुतो वेदेषु वै पुग ।

प्रभो). — After 8^{ab}, K₁, 2, 4 N₁ V B₁ D (except D₅) T₁ read 11^{ab} repeating it in its proper place; while T₂ reads 11^{ab} after 8^{ab}. — ^a) K₁ D₁ देवताः V₁ देवतो (for 'त'). D₂ देवतं देवतानां त्वम्.

9 ^b) K₂ हास्यमानः T₂ G₁ स्मयमानम्; T₂ प्रीयमान (for स्मयमान). — ^a) S₁ मा (for मां) N₁ 3 V भवः D₁ एव (for नाव-).

10 M₁s read 10 after 6, M₁ repeating it here. — ^a) T₂ G₁ वै (for सः). — ^b) K₁ व्यधाद् (for विभ्रद्). S₁ K₂ D₁ 4 M₁ (both times) 2 अन्यम् (for अन्यद्). — ^c) N₁ [ए]यः; T₂ G₁ म (for न). N₁ T₁ G₁ 3 M₁ (both times) 2 3 तारगः; D₁ T₁ तानः; T₂ G₁ 3 M₁ तत्र (for कश्चिद्). N₁ 3 V B D₁ D₂ 3 रूपेण च N₂ 'णैव; B₁ 'ण न) पुमान्नादगः; D₂ 'ण वपुषा तारगः; T₂ 'ण न पुमान्नात. — ^d) K₂ 4 N₁ V B D₁ D₂ 4 T₁ न मे कश्चिन्; T₂ G₁ 4 M₁ (second time) 2 कथंचन; G₁ M₁ (first time) 2 कदाचन (for पुमान्कचित्). D₂ D₁ 3 दृष्टपूर्वः; D₁ 'स्वयो) न मे कश्चिन्. — After 10, N₂ V 2 ins.

238^a स मामुवाच तेजस्वी वाचा मधुरया पुनः ।

कीदृक्पराजाने यत्तद्ब्रह्मन्दामि ते ॥

[(L. 2) V₂ न दृष्ट (for दृष्टम्).]

11 T₂ om. 11^b. — ^a) K₁ 2 T₂ G₂ विभोः; N₁ 3 V B₁ D₁ D₂ 4 प्रभोः; V₁ D₁ D₂ 6 T₁ 2 G₁ 3 M₁ विभो (for प्रभो). M₁ 3 पूर्वजं मानसं प्रभो. — K₁ 2 4 N₂ V B₁ 3 D (except D₅) T₁ read 11^{ab} for the first time after 8^{ab}. T₂ reads 11^{ab} after 8^{ab}. — ^c) K₁ (second time) 3 D₂ (second time) G₂ 4 M₂ 3 तपोवीर्यः; T₂ G₁ 'विद्या- (for 'वीर्यान्). K₁ (second time) समुत्पन्नो; D₂ (second time) 'जुने (for 'त्वत्). — ^d) K₁ (second time) -गुणान्मकः; D₂ (first time) 'नितम् (for 'मकम्).

12 T₂ om. 12^a-13^a. — ^a) T₂ G₁ व (for वः). — ^b)

सोऽस्मि भार्गव भद्रं ते कं कामं करवाणि ते ॥ १२
ये त्वन्ये ब्रह्मणः पुत्रा यवीयांसस्तु ते मम ।
भ्रातरः सप्त दुर्धर्षा येषां वंशाः प्रतिष्ठिताः ॥ १३
क्रतुर्वमिष्ठः पुलहः पुलस्त्योऽत्रिस्तथाङ्गिराः ।
त्रील्लोकान्धारयन्तीमान्देवदानवपूजिताः ॥ १४
वयं तु यतिधर्माण आरोग्यात्मानमात्मनि ।
प्रजाधर्मं च कामं च वर्तयामो महामुने ॥ १५
यथोत्पन्नमर्थवाहं कुमार इति विद्धि माम् ।

C 906
B. I. 17. 17
P. L. 17. 17

K₁ 2 D₂ 3 T₁ G₁ M₁ देवेषु (for वेदेषु). K₂ वः (for वै). — ^a) K₁ ऽहं (for ऽस्मि).

13 T₂ om. 13^a (cf. v. 1. 12). — ^a) G₁ M₂ ऽपि (for तु). — ^b) S₁ (sup. lin.) कानिष्टाम्यम् (sic) (for यवीयांसम्). K₂ सुता मम; D₁ तु ते इमे; D₂ तु मेऽनघ (for तु ते मम). — ^c) N₂ सर्वः (for सप्त). D₂ T₁ 2 G₁ M₂ चर्मज्ञा (G₁ 2 'ज्ञ) (for दुर्धर्षा). — ^d) K₂-4 N₁ 3 B₁ D₁ D₂-3 T₂ 3 तेषां (for येषां). K₁ V₂ प्रकीर्तिताः (for प्रतिष्ठिताः). M₁ येषां वंशः प्रतिष्ठितः. — After 13, T₂ G₁ 3 3 ins. :

239^a मरीचिरात्रिभगवान्पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ।

अङ्गिराश्च वमिष्ठश्च ससैने ब्रह्मणः सुताः ॥

[Cf. 14. — (L. 2) G₁ ससैने ब्राह्मणास्ततः (for ^b).]

14 T₂ पुलस्त्यो अङ्गिरा शृणु (marg. भृगु). — After 14^{ab}, S₁ K₁ 3 D₁ D₂-3 ins. :

240^a मरीचिस्तु तथा विद्वान्देवगन्धर्वसेविताः ।

[K₁ D₁ 4 जीत न (for विद्वान्). S₁ D₂ मरीचिश्च महातेजा (for ^a). S₁ पूजितः (for -सेविताः). D₂ देवदानवपूजिताः (for ^b).]

— S₁ D₁ om. (hapl.) 14^{ab}. — ^a) V₂ B D₂ D₃ [इ]मे (for इह मान्). T₁ त्रील्लोकान्धारयिष्यन्ति. — ^b) Cf. 240^a. T₁ गन्धर्वः; G₂ मानव- (for दानव-). N₂ G₂ पूजितान् (for ताः).

15 ^a) T₂ तीर्थ- (for यति-). N₂ V₁ B₁ D₂ -धर्मेण (for धर्माण). — ^b) S₁ संहत्य; K₁ 3 D₁ T₂ 4 संयोज्य; D₂ संन्यस्य (for आरोप्य). K₂ D₂ आत्मना (for 'नि). K₂ समारोप्याणुमात्मनि; K₁ N₁ 3 D₁ 3 समारोप्यात्मनो मनः; D₂ T₁ 2 G₁ M₂ समारोप्य तदा (G₂-3 'प्य तथा; M₂ 'प्याथ वा) -त्मनि. — ^c) V₂ D₁ D₂ प्रजां धर्मः; T₁ स्थिता प्रजा (for प्रजाधर्म). — ^d) S₁ वर्धयामः; K₂-4 N₂ 3 V B₁ D₁ D₂ 3 वर्तयाम (for 'मो). K₁ व्यपहाय सदा मुने; D₂ T₁ 2 G₁ 3

C 901
B L. 17. 17
P L. 17. 17

तस्मात्सनत्कुमारेति नामैतन्मे प्रतिष्ठितम् ॥ १६
मङ्गल्या ते तपशीर्णे मम दर्शनकाङ्क्षया ।
एष दृष्टोऽसि भवता कं कामं करवाणि ते ॥ १७
इत्युक्तवन्तं तमहं प्रत्यवोचं सनातनम् ।
अनुज्ञातो भगवता प्रीयता तेन भारत ॥ १८
ततोऽहमर्थमेतं वै तमपृच्छं सनातनम् ।
पृष्टः पितृणां सर्गं च फलं श्राद्धस्य चानघ ।
चिच्छेद संशयं भीष्म स तु देवेश्वरो मम ॥ १९
स मामुवाच प्रीतात्मा कथान्ते बहुवार्षिके ।
रमे त्वयाहं विप्रर्षे शृणु सर्वं यथातथम् ॥ २०

M: वर्धयाम महामने .

16 *) Gs अथ (for यथा). — *) Ds, 4 बुद्धिमान् (for विद्धि माम्). — *) V1 तस्मात्सनत्कुमारेण . — *) V2 तन (for [ए]तन्). Ś1 से- (for मे).

17 Before 17, G2 ins. मार्कण्डेयः. — *) K2 M2 न- (M2 व) मङ्गल्या ते; Ds महङ्गल्या (for मङ्गल्या ते). N2 V2 तीर्णे (for शीर्णे). — *) G1 महद् (for मम). — *) K1 N2, 2 V1, 3 Ds-3 एवं; M2 तेन (for एष). B1 हि (for ऽसि). M1 सहसा (for भवता). — *) K2 D. किं (for कं). K2, 4 N V B Ds D1, 2, 3 T2, 4 प्रदिशामि; V2 (marg.) प्रदिशामि (for करवाणि). M1 (also as in text) किम् (for ते).

18 *) Ś1 प्रत्युवाच (for प्रत्यवोचं). — D1 read, 18th 19th on marg. — *) Ś1 K3 Dn D1-5 T G M1 प्रीयमाणेन भारत .

19 *) K N2 V1 Dn D1, 2, 4 T1 M2 एतमर्थं (by transp.); N2 अर्थमेतं; V2 एतदर्थं; Ds1 Da. एन (D1 'न')-मर्थं; Ds2 अर्थमेतत्. Ds1 हि; Ds2 ते; Ds तं (for वै). T2 ततो हेतुमदर्थं वै. — T2 om. 19th ed. — *) D2 T1 M1 समपृच्छं (for तं). — *) Ś1 च स्वर्गं; K3 Dn सर्गं म; D2 सर्गो मे; D2 T2 स्वर्गं च (for सर्गं च). — *) K1 प्राप्तस्य (for श्राद्धस्य). — *) Ś1 स तद्; D2 T2 G1-2, 3 ततो; Cal. ed. स च (for स तु). K2 देवेश्वरो (for देवेश्वरो). Dn1 स तु देवेश्वरोपमः; M1-3 तुष्टो देवेश्वरो युवा.

20 *) K N V B Dn Ds D1-3 T G3 M1 धर्मात्मा (for प्रीतात्मा). — *) Ds कथां तां (for कथान्ते). D1 चार्पिकीम्. — *) Ś1 K2, 4 N2 V B1 Dn1 Ds D1 रमे; D2 G4 M1 तम्मे (for रमे). K1, 3 प्रीतिं करोमि विप्रर्षे.

देवानसृजत ब्रह्मा मां यक्षयन्तीति भार्गव ।
तमुत्सृज्य तदात्मानमयजंस्ते फलार्थिनः ॥ २१
ते शप्ता ब्रह्मणा मूढा नष्टसंज्ञा विचेतसः ।
न स्म किञ्चित्प्रजानन्ति ततो लोको व्यमुह्यत ॥ २२
ते भूयः प्रणताः सर्वे प्रायाचन्त पितामहम् ।
अनुग्रहाय लोकानां ततस्तानब्रवीत्प्रभुः ॥ २३
प्रायश्चित्तं चरध्वं वै व्यभिचारो हि वः कृतः ।
पुत्रांश्च परिपृच्छध्वं ततो ज्ञानमवाप्स्यथ ॥ २४
प्रायश्चित्तक्रियार्थं ते पुत्रान्पप्रच्छुरार्तवत् ।
तेभ्यस्ते प्रयतात्मानः शशंमुस्तनयास्तदा ॥ २५

21 Before 21, N2, 3 V1 ins. सनत्कुमार उवाच. — *) K1 वै सोऽसृजद्; N2 V2, 3 B1 Ds2 अथासृजद्; N3 असृजद्; V1 अवामसृजद्; D1 असृजद् (for असृजत). D1 स देवानसृजद्ब्रह्मा. — *) D1 यक्षयामि; D2 (sup. lin. as in text) यजन्ति (for यक्षयन्ति). K1 N2 V1, 3 B1, 3 D2 भारत (for भार्गव). D2 मां यक्षयन्त इति भार्गव (hypermetrio). — *) N2 B2 Ds2 समुत्सृज्य (for तं). Ś1 N1 M1 ततोऽऽत्मानम्; K1 N2 D2 T2 G2 तथात्मा; T1, 3 G3-3 महात्मा (for तदात्मा). G2 M2, 1 समुत्सृज्य तमात्मानम्. — *) Ś1 D2 अयजन्त (for 'जंते').

22 *) K1, 3 मूर्खा (for मूढा). — *) Ś1 K1, 3 Dn D1 भवित्यथ; N1, 2 V2 B Ds D2 दिवीकमः (for विचेतमः). — *) D2 नाम्मान्; D2 नास्य (for न स्म). Ś1 प्रजानन्त; K1, 3 Dn D2 T2, 1 G2, 1 M1 विजानन्ति; K2 प्रतिज्ञाते; K3 M1-1 अ (M1 वि) ज्ञानम् (for प्रजानन्ति). D1 तस्मात्किञ्चित्प्रजानन्त; T2 G1 नास्य किञ्चित्प्रजानन्ति. — *) N (except Ś1 K1) T G2-2 M1, 2 व्यमुह्यत (D2 'ति'); M1 ह्यमुं (for व्यमुं). G1 ततो लोकस्य मुह्यत (sic).

23 *) B Ds शप्ताः (for सर्वे). — *) K2 N2 V2, 3 B2 Dn D1 प्रायाचन्त; K2 अयां; N1 प्रायाचन्ति; D2 त्वयाचन्त T1 प्रायाचन्त; T2 G1 प्रमेदुश्च (for प्रायाचन्त). — *) T2 तदात्मान् (for ततत्मान्). Ś1 K2 इदम्; K3 पुनः; N1 V2 B Dn Ds M1 विभुः (for प्रभुः).

24 *) D2 च (for वै). — *) D1 अभिचारो (for व्यं). Ś1 T2 हि नः; D2 च वः (for हि वः). — *) V1 पृच्छन्त्ये; M1 पृच्छस्व (for 'ध्वं').

25 M1 om. (hapl.) 25. — *) K1, 4 Ds प्रायश्चित्तं (for 'त्त'). N2 क्रियार्थम् (for 'र्थ'). V2 तु (for ते). G2 प्रायश्चित्तः कृतार्थं ते (sic). — *) Ds पप्रच्छ च (for पप्र-

प्रायश्चित्तानि धर्मज्ञा वाङ्मनःकर्मजानि वै ।
 शंसन्ति कुशला नित्यं चक्षुष्मन्तो हि तत्त्वतः ॥ २६
 प्रायश्चित्तार्थतत्त्वज्ञा लब्धसंज्ञा दिवौकसः ।
 गम्यतां पुत्रकाश्चेति पुत्रैरुक्ताश्च ते तदा ॥ २७
 अभिशप्तास्तु ते देवाः पुत्रवाक्येन तेन वै ।
 पितामहमुपागच्छन्संशयच्छेदनाय वै ॥ २८
 ततस्तानब्रवीद्देवो यूयं वै ब्रह्मवादिनः ।
 तस्माद्यदुक्ता यूयं तैस्तत्तथा न तदन्यथा ॥ २९
 यूयं शरीरकर्तारस्तेषां देवा भविष्यथ ।
 ते तु ज्ञानप्रदातारः पितरो वो न संशयः ॥ ३०

प्युर). Da आत्मजान् (for आत्मान्). — °) Ma तनम् (for तेभ्यस्). Si तेभ्यः प्रयच्छामहेन (sic); Kz तन्य ते प्रयता-
 स्मभ्यः; Da तेभ्यस्ते पूजयामासः — °) Ds तनयांस; G
 प्रयतास् (for तनयास्). Va मुदा; Ds तथा (for तदा).

26 °) Si Kz Ds Tz Gz Mz, 1 धर्मज्ञ. — °) Kz Da
 कायजानि; Gz कायिकानि (for कर्मजानि). Ns Bz, 3 D
 Da, 6 Ti Ga, 4 Mz, 4 ह; Mz तु; Mz हि (for वै). Kz Ns
 V Bz Ds, 3 Tz, 4 वाङ्मनः कायकर्मभिः. — °) Kz 'नःकायजानि
 च; Ns 'नःकर्मकायभिः; Tz Gz 'नःकर्ममानमैः. — °) D
 ऽपि (for हि). Si Kz Ns V Bz Ds, 1 Tz, 4 चक्षुष्मन्तो
 'वा'मपि तत्त्वतः; Kz, 3 Dn Ds, 1 चक्षुष्मन्तपि नित्यशः (Da
 तत्त्वतः); Kz देवानामपि तत्त्वतः; Ds Tz, 1 Gz, 2, 4 Mz, 1
 चक्षुर्भिरपि (Tz Gz 'पिच' नित्यशः; Gz Mz, 3 भ्यामपि (Mz
 'मिति) नित्यशः.

27 °) Kz, 3 प्रायश्चित्तानितत्त्वज्ञा. — After 27^{ab}, Ti
 reads 31^{cd} repeating it in its proper place. — °) Si
 Kz, 3 Dn [ए]वं (for [इ]ति).

28 Si om. 28. V1 reads 28^{ab} on marg. — °) Kz, 3
 Ns, 3 V1, 3 Bz Dn, 1 Ds Ds, 4 अभिशप्ताम्; Tz Gz, 3
 'तप्तास्; Gz अभिशप्तास्; Mz, 3 अभिशप्तम्; Mz अभिशप्तम्
 (for अभिश). Ds om. ते. Kz, 3 Dn वै देवाः; Ti देवास्ते
 (by transp.); Ds अभिशप्तास्ते देवाः; Mz 'तप्ताश्च ते सर्वे.
 — °) Kz, 3 Dn तेन ते; Ti तेन हि; Rom. and Poona
 eds. निम्निता (for तेन वै). Ds Tz Gz Mz तेषां वाक्येन तेन
 ह (Ds Mz तेषां च; Tz तेन वा). — °) Mz, 3 तु (for वै).

29 V1 om. (hapl. 1) 29^{ab}. — °) Si Kz Ds, 1 Ds, 4
 न (for वै). — °) Ti Gz उक्तं (for उक्ता). Ns, 3 Vz Dn
 Ds Gz, 4 Mz ते; Vz B Ds Da, 4 Tz, 4 वै (for तैस्). Si
 Kz Ds तस्माद्यदुक्तं युष्माकं; Ds 'क्तं वायादैस्. — °) Mz

अन्योन्यपितरो यूयं ते चैवेति निबोधत ।
 देवाश्च पितरश्चैवं तदुध्यध्वं दिवौकसः ॥ ३१
 ततस्ते पुनरागम्य पुत्रानूचुर्दिवौकसः ।
 ब्रह्मणा छिन्नमंदेहाः प्रीतिमन्तः परस्परम् ॥ ३२
 यूयं वै पितरोऽस्माकं यैर्वयं प्रतिबोधिताः ।
 धर्मज्ञाः कश्च वः कामः को वरो वः प्रदीयताम् ।
 यदुक्तं चैव युष्माभिस्तत्तथा न तदन्यथा ॥ ३३
 उक्ताश्च यस्माद्युष्माभिः पुत्रका इति वै वयम् ।
 तस्माद्भवन्तः पितरो भविष्यन्ति न संशयः ॥ ३४
 योऽनिष्टा च पितृञ्छ्राद्धैः क्रियाः काश्चित्करिष्यति ।

C 920
 B 1. 17. 36
 P 1. 17. 36

तथा ते नु (for तत्तथा न).

30 Ma om. (hapl.) 30 33. — °) Si युष्मा न (for
 शरीरः). — °) Ti तथा (for तेषां). — °) Ds ते च; Gz
 तेन (for ते तु). — °) Ds ऽत्र; Gz वै (for वो).

31 Ma om. 31 (cf. v. 1. 30). — °) Ns V Bz, 3 Dn
 Ds Ds, 1 Tz Gz Mz अन्योन्यं (for 'न्य'). — After 31^a,
 V1 reads from line 2^b of 245* up to 32^b repeating
 the same in its proper place. — °) Ns तदेव; Tz तथैव;
 Tz, 1 ते वै च (for ते चैव). Kz Dn न संशयः; Ds निबोध
 मे (for 'धन'). Si ते चैवं प्रतिबोध मे. — V1 reads 31^{cd}
 twice. Gz reads 31^{cd} for the first time after 27^{ab}.
 — °) Vz, 3 (first time) अन्योन्य- (V3 'न्य') (for देवाश्च).
 Ns [ए]तद्; Bz [इ]ति (for [ए]व). — °) Ns तुध्यध्वं च
 (for तदुध्यध्वं). Kz Dn Ds (by corr.) न संशयः (for
 दिवौकसः).

32 Ma om. 32 (cf. v. 1. 30). Ns Ts, 4 om. (hapl.)
 32^{ab}. Mz transp. 32^{ab} and 32^{cd}. — °) Dn Ds आगत्य
 (for 'म्य').

33 Ma om. 33 (cf. v. 1. 30). — °) Bz, 3 प्रवि- (for
 प्रति). — °) Ds स (for च). Mz कः (for वः). — °) Gz
 वै (for वः). — °) Ns Bz Ds तत्तदा; Mz तथा तन् (by
 transp.).

34 °) Kz (marg. as in text) Tz Gz युष्मा (for
 उ'). Ns Vz B Ds Gz यदत्र; Ds च तस्माद् (for च य').
 — °) Ds चैव यत्; Gz Mz वै स्वयम्; Mz, 3 ते वयम्
 (for वै व'). — °) Si Bz, 3 Dn Ds भविष्यन्ति (for
 'व्यन्ति).

35 °) Gz यान् (for यो). V. Mz नेष्टा तु (Mz च);
 Va Ds Gz ऽनिष्टा तु; Ds नेष्टा तु; Tz बोधनिष्टा; Tz हि नेष्टा;

C 921
S L. 17. 35
P L. 17. 36

राक्षसा दानवा नागाः फलं प्राप्स्यन्ति तस्य तत् ॥ ३५
श्राद्धैराप्यायिताश्चैव पितरः सोममव्ययम् ।
आप्याय्यमानं युष्माभिर्वर्धयिष्यन्ति नित्यदा ॥ ३६
श्राद्धैराप्यायितः सोमो लोकमाप्याययिष्यति ।
समुद्रपर्वतवनं जंगमाजंगमैर्बृतम् ॥ ३७
श्राद्धानि पुष्टिकामाश्च ये करिष्यन्ति मानवाः ।
तेभ्यः पुष्टिं प्रजाश्चैव दास्यन्ति पितरः सदा ॥ ३८
श्राद्धे च ये प्रदास्यन्ति ग्रीन्पिण्डाभामगोत्रतः ।

सर्वत्र वर्तमानांस्तान्पितरः सपितामहाः ।
भावयिष्यन्ति सततं श्राद्धदानेन पूजिताः ॥ ३९
इति तद्वचनं सत्यं भवत्वद्य दिवौकसः ।
पुत्राश्च पितरश्चैव वयं सर्वे परस्परम् ॥ ४०
सनत्कुमार उवाच ।
त एते पितरो देवा देवाश्च पितरस्तथा ।
अन्योन्यपितरो ह्येते देवाश्च पितरश्च ह ॥ ४१

इति श्रीहरिवंशे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

G₂ चेष्टा कः (for अनिष्टा च). N₂ B₁ D₂ D₃ G₁ M₁ श्राद्धे
(for श्राद्धैः). — ^b) B D₂ D₃ G₂ M₁ क्रिय (for क्रियाः).
K₂ N₁ s V₁ B₁ D₂ T₂ G₁ कश्चिन् (for कां). — ^d) K₂
T₁ ते; D₂ तु (for तत्).

36 *) K₂ s Dn₂ [अ]पि; Dn₁ om. (for [ए व]). — ^c)
K₁ V₁ Dn₁ D₂ T₂ आप्याय्यमानो (V₁ 'ने'); K₂ Dn₂ D₂
T₂ G₂ s 'यमानो; N₁ D₁ 'व्यमाने (for 'व्यमानं'); S₁
आप्याययिष्यन्ति च नै; D₂ T₁ s G₁ s M अपीयमानमस्मा-
(M₁-3 'ने युष्मा')भिर्. — ^d) D₁ s T₂ G₁ नित्यदा; T₁
'तः (for 'दा'); S₁ धरिष्यति यथा च सः; K₂ वर्धयन्ति सदा
च सः; K₂ वर्धयन्ति सदा च वः.

37 *) M₂ s वैः समाप्यायितः सोमो. — ^b) K₁ s s
N₂ s V B Dn D₂-3 T₂ s G₂ M₁-3 लोकान (for लोकम्).
— ^c) N₁ D₁ T₁ M₁-3 'पर्वते (for 'त'). K₂ समुद्रं पर्वते
वने. — ^d) M₁-3 जंगमाजंगमावृतम्.

38 *) K₁ s s Dn प्रजां (for प्रजाश्च). — ^d) N₂
दास्यन्ति (for दां). V₂ D₂ G₁ तदा; T₁ M₁ s तथा (for
सदा).

39 T₂ om. (hapl.) 39^a-41^b. — ^a) S₁ N₁ V₂ Dn
D₂ s s T₂ s G₂ s श्राद्धे ये च (V₂ om. च); D₂ T₁ G₁
s s श्राद्धेषु ये; M₁ श्राद्धे तु ये. K₂ श्राद्धे ये च प्रदानारम्.
— ^b) N₁ G₁ M₁ त्रि- (for त्रीन्). — ^c) S₁ D₂ M₁ वर्त-
मानास्ते; K D₁ G₁ 'नाम्नान्; G₂ वर्ण्यमानास्मान् (for 'वर्ते').
— ^d) S₁ D₂ G₁ s s M₂ s प्रपितामहाः; K₂ N₂ V₂ D₁
s s सपितामहान्; T₁ G₂ M₂ s प्रपितामहान्. K₂ पितृनय
पितामहान्. — ^e) D₂ भावयन्तीति सततं. — ^f) G₁ दानेषु
(for 'न'). S₁ Dn तर्पिताः (for पूजिताः). K₂ श्राद्धकाष्ठेन

तर्पिताः. — After 39, N (except S₁ N₁) T₁ s s G M₁
ins :

241* एवमाज्ञा कृता पूर्व ब्रह्मणा परमेष्ठिना ।

[Before the above, D₂ T₁ G₂ s ins. पितरः; K N₂
V₁ Dn D₁ s T₁ श्राद्धापितं (for श्राद्धाकृतं). G₂ ब्रह्मणः
परमेष्ठिनः (for ^b).]

40 T₂ om. 40 (cf. v. l. 39). — ^b) K₂ भवत्वद्य; D₂
'त्वद्य; T₂ जगद्गुप्ते; T₂ भवत्वद्वा; G₂ अभवद्य; M₁ lacuna
(for भवत्वद्य).

41 T₂ om. 41^a (cf. v. l. 39). D₂ मार्कण्डेय; G₁ s
om. (for सनत्कुमार). — ^a) V₂ तत्र ते; D₁ M₁ s इत्येते;
T₁ एते च; M₂ तदा ते (for न एते). — ^b) M₂ तदा (for
तथा). — ^c) K₂ N₂ V B₁ s s Dn D₂ s s T₁ s s G₂-s
M₁ अन्योन्यं (for 'न्य'). B₂ M₂ देवा (for ह्येते). S₁ D₂
T₂ G₁ अन्योन्यपि G₁ 'न्य पि' तरावेती. — ^d) N₂ V₁ s
B₁ s T₁ s G₂-s M₁ s s पितृगणाय (for च पितरश्च). M₂
ह (for द्वि). B₂ देवा. पितृगणस्य ह; G₂ ते देवाः पितृणां
च ह.

COLORION. — Mention of the Epic: K₂. — Mention
of Khila: S₁ K₂ N₁ V₂ B Dn D₂ D₁ s. — Sub-parvan:
D₂ श्राद्धयः; D₂ पारिजात. — Adhy. name: K₁ s s N₂ s
V B₁ D₂ D₁-3 पितृकल्पः; K₂ Dn M₁-3 श्राद्धकल्पः; D₂
T₂ G₁ s मार्कण्डेयसनत्कुमारसंवादे पितृत्वप्रतिपादनम्. G₂ s
सनत्कुमारमार्कण्डेयसंवादे पितृत्वप्रतिपादनम्. — Adhy. no.
(figures, words or both): K₂ D₁ s T₂ s 15; N₂ V₂
D₂ 16; V₂ s B₂ Dn D₂ 17; T₁ s G₁ M 12. — Sloka
no. : Dn₁ D₂ 42; D₂ 43; D₂ 45; D₂ 55.

१३

भार्कण्डेय उवाच ।

इत्युक्तोऽहं भगवता देवदेवेन भास्वता ।

सनत्कुमारेण पुनः पृष्टवान्देवमव्ययम् ॥ १

संदेहममरश्रेष्ठं भगवन्तमरिंदम ।

निबोध तन्मे गाङ्गेय निखिलं सर्वमादिनः ॥ २

कियन्तो वै पितृगणाः कस्मिँल्लोके च ते गणाः ।

वर्तन्ति देवप्रवरा देवानां सोमवर्धनाः ॥ ३

सनत्कुमार उवाच ।

सर्सेते जपतां श्रेष्ठ स्वर्गे पितृगणाः स्मृताः ।

चत्वारो मूर्तिमन्तो वै त्रय एषाममूर्तयः ॥ ४

तेषां लोकं विसर्गं च कीर्तयिष्यामि तच्छृणु ।

13

1 T₃ om. the ref. ^a) K₂ वै (for ऽहं). -- ^b) D₆ T₂ G₁ ३ तेन (for देव-) ^c) M₂ नतः ; M₃ पुरा (for पुनः). -- ^d) M₂ एवम् (for देवम्).

2 ^a) T₃ वन्देऽहम् (for संदेहम्). -- ^b) K₂ ३ ऽहं V₁ 2 B₁ 3 D₁ D₂ D₃ 2 3 T₁ 2 3 G₂ 4 ३ अरिंदमम्. -- ^c) K₁ 2 3 ऽहं V₁ 3 D₁ 3 T₁ तन्मे निबोध गाङ्गेय.

3 ^a) D₁ प्रणिष्ठिताः ; D₂ च नित्यशः (for च ते गणाः). K₃ कस्मिँल्लोके प्रणिष्ठिताः. -- ^b) S₁ पतन्ति ; K₂ ३ ऽहं V₁ B₂ 3 D₃ D₁ 3 3 T₂ ३ वर्तन्ते (for 'वर्त'). K₁ (marg. as in text) वर्तन्ते देवप्रवरा ; D₂ ऽहं देवदेवेश ; D₃ T₁ 3 G₁ M₁ ऽहं प्रवरा देवा (G₂ ३ वै). -- ^d) T₂ G₁ प्रीतिः (for सोम-).

4 K₃ om. the ref. -- ^a) V₁ 3 (marg.) B₂ (marg. as in text) D₃ 2 3 T₂ ३ यजतां ; V₃ D₁ 2 जयतां ; D₁ D₂ तपतां (for जपतां). S₁ V₃ D₁ 2 M₁ श्रेष्ठा (for श्रेष्ठ). K₁ ऽहं ३ सप्त ते यजतां श्रेष्ठाः ; K₂ V₁ D₁ सर्सेते जयतां श्रेष्ठाः ; K₃ G₂ सप्त ते (G₂ 'सर्सेते') तपतां श्रेष्ठाः ; T₂ सर्सेते तपसां श्रेष्ठाः ; G₁ सप्त ते तपसा श्रेष्ठ. -- ^b) K₂ D₃ तथा (for स्मृताः). -- ^c) D₁ T₂ 4 G₂ ३ वै (for वै). -- ^d) K₁ 2 3 ऽहं V₁ B₂ D₃ (except D₁) T₂ 4 G₂ तेषाम् (for ए').

5 ^a) S₁ K₃ ऽहं V₃ लोकविः ; T₂ ३ लोकांश्च ; M₂ लोकांश्च (for लोकं वि-). D₃ तेषां हि स्वर्गलोकं च ; T₁ 2 G₁ M₁ ३ ३ तेषां विसर्गं (T₂ G₁ ३ हि स) र्गं लोकं च. -- ^b) M₂ ते (for तच्छृणु). S₁ K₃ कथयिष्यामि तच्छृणु (K₂ तं शृणु). -- S₁

प्रभावं च महत्त्वं च विस्तरेण तपोधन ॥ ५

धर्ममूर्तिधरास्तेषां त्रयो ये परमा गणाः ।

तेषां नामानि लोकांश्च कीर्तयिष्यामि तच्छृणु ॥ ६

लोकाः सनातना नाम यत्र तिष्ठन्ति भास्वराः ।

अमूर्तयः पितृगणास्तै वै पुत्राः प्रजापतेः ॥ ७

विराजस्य द्विजश्रेष्ठ वैराजा इति विश्रुताः ।

यजन्ति तान्देवगणा विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ८

एते वै योगविभ्रष्टा लोकान्प्राप्य सनातनान् ।

पुनर्युगमहस्त्रान्ते जायन्ते ब्रह्मवादिनः ॥ ९

ते प्राप्य तां स्मृतिं भूयः सांख्ययोगमनुत्तमम् ।

यान्ति योगगतिं सिद्धाः पुनरावृत्तिदुर्लभाम् ॥ १०

C 938
B 1. 18. 10
P 1. 18. 10

D₁ (T₁ om. (hapl.) 5^c-6^d. K₂ reads 5^c-6^d on marg.

-- ^c) M₁-3 माहात्म्यं च प्रभावं च.

6 S₁ D₁ 6 T₁ om. 6 (cf. v. 1. 5). K₂ reads 6^{ab} on marg. -- ^a) K₁ ३ कर्म- (for धर्म-). Ñ₂ G₂ ३ येषां ; B₃ ते तु ; D₃ ते वै ; M₃ येषां (for तेषां). -- ^b) K₂ नृप (for त्रयो). M₁ वै (for ये). K₃ चापरे ; D₄ च परे (for परमा). D₃ त्रयं योगपरायणाः. -- K₂ om. 6^{cd}. -- ^c) Ñ₂ D₃ 2 T₃ लोकांश्च (for लोकांश्च). M₁-3 तेषां लोकांश्च नामानि. -- ^d) D₁ M₁ कथयिष्यामि (for कीर्त').

7 ^a) T₁ यत्र (for नाम). -- ^b) D₁ M₃ त्रयस् (for यत्र). S₁ D₃ M₁ भासुराः (for भास्वराः).

8 ^a) G₁ वैराजस्य (for वि'). T₂ ३ पुत्रास्ते (for द्विज-श्रेष्ठ). -- ^b) S₁ वै श्रुताः ; V₂ कीर्तिताः ; V₃ नः श्रुताः (for विश्रुता). -- ^c) D₃ M₁ देवगणान् (for 'गणा'). -- ^d) T₂ ३ पितृ (for विधि'). -- After 8, S₁ K₁ 3 D₃ 1 D₄ 5 ins. :

212* मनोजवाः स्वधामक्षाः सर्वकामसमन्विताः ।

एते योगं परित्यज्य महात्मानो भवन्त्युत ॥

[(L. 1) K₁ D₃ स्वधामक्षाः ; K₃ 'हाराः ; D₃ 1 'सुजः (for 'मक्षाः').]

9 ^a) T₁ 4 G₁ ३ लोक (for योग-). -- ^c) T₂ G₁ 2 3 3 M₁ ३ शतस्यान्ते (for -सहस्रान्ते).

10 ^a) K₂ D₁ D₃ G₂ ते तु प्राप्य ; Ñ₃ V₃ प्राप्य ते तां (for ते प्राप्य तां). -- ^b) Ñ₂ V₃ D₃ 3 G₃ M₁ ३ सांख्यः ; B₃ संख्याः ; D₂ M₃ सांख्ये (for सांख्य-).

C 939
S. L. 10. 11
P. L. 10. 11

एते स्म पितरस्तात योगिनां योगार्चनाः ।
आध्याययन्ति ये पूर्वं सोमं योगबलेन वै ॥ ११
तस्माच्छ्राद्धानि देयानि योगिनां द्विजसत्तम ।
एष वै प्रथमः कल्पः सोमपानामनुत्तमः ॥ १२
एतेषां मानसी कन्या मेना नाम महागिरेः ।
पत्नी हिमवतः श्रेष्ठा यस्या मैनाक उच्यते ॥ १३
मैनाकस्य सुतः श्रीमान्कौञ्चो नाम महागिरिः ।
पर्वतप्रवरः शुभ्रो नानारत्नसमाचितः ॥ १४
तिस्रः कन्यास्तु मेनायां जनयामास शैलराट् ।

11. ^a) N (except Ś1 Ds) T₁, 1 G₁ स्युः; T₁ नु; T₁ G₁ स्मिन् (for स्म). — ^b) M₁ योगिनां (for 'नां). T₁ चर्चकाः (for 'नाः). — ^c) K₃ आध्याययन्ते; D₁ यिन्यन्ति (for 'ययन्ति). M₁ वै (for ये). — ^d) T₁, 1 G₁, 1 च (for वै).

12. ^a) K₃ दिव्यानि; V₂ दत्तानि (for देयानि). — ^b) Ś1 K₃ Dn योगिनां तु विशेषतः. — ^c) Dn T₁ G₁ सर्गः. (for कल्पः). K₃ एष वै प्रथितः सर्गः. — ^d) K₃ Dn महारत्ननाम्; N₁ अनुत्तरम्; V₃ B₁ D₁ T₁ G₁-3, 3 M अनन्तरम्; D₂ अनुत्तमम् (for 'मः). K₃ सोमयोगोऽनु उत्तम (sic).

13. ^a) S₁ शुभ्रो; D₂ T₁, 2 G₁-3, 3 M₁, 3 पुत्रो; M₂ शुभा (for श्रेष्ठा). — ^d) N₁ यस्यां. K₁, 3 तस्युतः (for उच्यते).

14. ^a) S₁ K₂, 3 D₂ D₁ T₁ पर्वतः (for 'तः). N₁, 3 B₃ D₂ T₁ G₁ पुत्रो; M₁ शुद्रो (for शुभ्रो). — ^d) K₁, 1 (except D₂ D₁) S (except T₁ G₁) -समन्वितः. (for -समाचितः).

15. ^a) M₁ मेनकायां (for नु मेनायां). — ^c) K₁, 3, 4 N₂, 3 V₁, 3 D₁, 3, 4 चैकः (for एकः). — ^d) K₁, 3, 4 N₂, 3 V₁ D₁, 2, 3 T₁ चैकः (for एकः).

16. ^a) K₃ corrupt. D₂ चरन्ति (for 'स्यः). — T₁ om. 16^{ad}. — ^c) M₃ लोकान्संतापयामासुम्. — ^d) D₁ तिस्रः (by transp.). — D₁, 2, 3 T₁, 4 G₁ M ins. after 16: T₂ after 16^{ab}.

243* स्वप्नोचमेकपर्णां तु पाटलं चैकपाटला ॥
आश्रिते द्वे अपर्णां तु अनिकेना तपोऽध्वरम् ।
दशवर्षसदस्यानि दुश्चरं देवदानवैः ॥

[(L. 1) G₂ -पाटलम्; G₁ 'लः; M₁ 'लम् (for 'ला). — After line 1, G₁ ins. 244*. D₁, 4 G₁ om. lines 2-3. — (L. 2) T₁, 1 संश्रिते द्वे; G₂ आश्रिते द्वे; G₃ आश्रितत्वे (for

अपर्णामेकपर्णां च तृतीयामेकपाटलाम् ॥ १५
तपश्चरन्त्यः सुमहदुश्चरं देवदानवैः ।
लोकान्संतापयामासुस्तातिस्रः स्थाणुजंगमान् ॥ १६
आहारमेकपर्णेन सैकपर्णां समाचरत् ।
पाटलापुष्पमेकं च विदधे चैकपाटला ॥ १७
एका तत्र निराहारा तां माता प्रत्यषेधयत् ।
उ मा इति निषेधन्ती मातृस्नेहेन दुःखिता ॥ १८
सा तथोक्ता तया मात्रा देवी दुश्चरचारिणी ।
उमत्येवाभवत्कन्याता त्रिषु लोकेषु सुन्दरी ॥ १९

'ने द्वे). T₁, 4 G₁ अनिकेना तपोऽध्वरम् (for 'तः).]

17. G₁ om. (hapl.) 17. — ^b) K₂, 3 N₁, 3 V₂ B₃ D (except D₂) T₁, 4 G₁ एक (for सैक). — ^c) T₁, 4 पाटली (for 'ला). K₁, 3 N₃ D₁ पाटलामेकपुष्पं च (sic); D₂ T₁ G₂, 3, 3 M 'लेनेह (M₁-3 'नापि) चैकेन; T₂ G₁ 'लेनैकचक्रेण (sic). — ^d) G₁ सैक (for चैक). S₁ V₂ D₂ वि (D₂ व्य विधादेकपाटला; K₁, 3 D₁, 3 विदधादेक'; K₂ N₁ V₁, 3 B D₂ D₂ G₁ विदधादेक'; K₃ D₁ T₁ आदधादेक'; D₂ विदधात्तेन पा. — D₂ T₁ G₁, 3, 3 M ins. after 17: G₁ after line 1 of 243*.

244* पूर्णे पूर्णमहस्ते तु आहारे द्वे प्रचक्रतुः ।

[D₁ M₁ पूर्णे; G₁ चरन्ते; G₂, 3 पुन (for पूर्णे). T₂ G₁ ते (for 'तः). G₁ द्वे (for प्र-).]

18. ^a) M₂ स्वप्न (for तत्र). K₂ T₁ एकां तत्र निराहारा. — ^b) V₁, 3 T₁, 4 G₁, 4 माता तां (by transp.); D₂ तां मेना. — ^d) D₂ T₁, 2 G₁, 2, 3 M₁-3 माता; T₂ पुत्री (for मातृ).

19. ^a) S₁ N₁ D₂ T₁, 3 M₂ तथा; K₃ B₂, 3 Dn G₁ M₁, 3 तदा (for तथा). D₂ तथोक्ता सा तदा मात्रा. — ^b) D₂ दुश्चरः (for दुश्चर-). — ^c) M₂ [अ]मिति- (for [अ]म-वत्). D₂ T₁, 2 G₁ M₁ उमा इत्यभिविक्रयाना; M₁, 3 उमा इति महामागा. — ^d) N₁ B₁, 2 (marg.) M₁, 3 विधुना; D₂ T₁, 2 G₁ M₁ पुत्रिणा (for सुन्दरी). — After 19, all Mss. (except S₁ N₁) ins.:

245* तथैव नाम्ना तेनेह विधुना यांगधर्मिणी ।
एतन्नु त्रिकुमारीकं जगत्थावति आरीह ॥

[(L. 1) K₂ [ए]त; D₂ T₁, 2 G₁ M₁-3 [आ]री; M₂ [अ]री (for [ए]री). K D₁-2, 3, 6 (marg.) -रिणी (for -धर्मिणी). D₂ T₁, 2 G₁ M₁ निरुद्धा (D₂ T₁ G₁ 'का) तत्र कमेतः; M₁-3 निरुद्ध त्वदि कमेतः (for 'तः). — (L. 2) K₁, 4 D₂ तेन-;

तपःशरीराः सर्वास्तास्तिस्रो योगबलान्विताः ।
 सर्वाश्च ब्रह्मवादिन्यः सर्वाश्चैवोर्ध्वरेतसः ॥ २०
 उमा तासां वरिष्ठा च ज्येष्ठा च वरवर्णिनी ।
 महायोगबलोपेता महादेवमुपस्थिता ॥ २१
 असितस्यैकपर्णा तु देवलस्य महात्मनः ।
 पत्नी दत्ता महाब्रह्मन्योगाचार्याय धीमते ॥ २२

M1-3 तपि-; M1 तत्र (for तु त्रि-). V2 reads from line 2^b up to 32^b for the first time after 12. 31^a. V2 (first time) भरकरः; S (except T2. 4) सायम् (for तामर-).]

Do T1. 2 G M cont.:

246^a एतासां तपसा द्रव्यं यावद्भूमिर्दृश्यते ।

[G2 एतासां (for एतासां). Do M1. 2 तपसा; M2 युता (for द्रव्य-).]

20 For the repetition in V2, cf. v. l. 19. — ^a) S1 K N1. 3 V1. 2 D (except D4) T2 G2. 1 ता सर्वास (by transp.). T2 तपश्चरन्त्यस्ता सर्वास. — ^b) S1 D1 तपोः; M1 तीव्र- (for तिस्रो). K1 तपोयोगसमन्विता. — After 20^a, Do S ins.

247^a सर्वास्ता ये महाभागाः सर्वाश्च स्थिरयाचना ॥
 ता लोकमानरश्चैव ब्रह्मचारिण्य एव च ।

[G2 M1. 3 om. (hapl.) line 1. — (L. 1) T2 G2. 1 भाग (for 'गाः'). T1 [अ]म- (for 'म-'). — G2 om. line 2; M1. 3 read it after 20^a.]

— ^c) S1 सु- (for च). — ^d) D2 om. च

21 For the repetition in V2, cf. v. l. 19. — ^a) S1 तु (for च). — ^b) S1 K1. 4 M2 श्रेष्ठा (for ज्येष्ठा). — ^d) K2 उपाश्रिता (for उपस्थिता). — After 21, D. S1 except T1 ins.:

248^a दत्तकञ्जोदानान्विताः पुत्रम् भृगुनन्दनः ।

[G2. 1. 1 [उ]दानम् (for 'दान-'). G2. 1 दत्ता (for दत्ता). T2. 4 दत्तकञ्जोदानान्विताः; G2 M1. 3 दत्तकञ्जोदानान्विताः (M1. 3. 1. 4 दत्ताः (for 'दा').]

22 For the repetition in V2, cf. v. l. 19. — ^a) D2 अस्तिनाच; T1 अस्ति तत्र; T2 G1 M1 अस्ति च (for 'तस्य'). — ^b) D2 देवाकथमहात्मने (sic); S देवलं सुपुत्रे मुनम्. — T G M1. 3. 3 ins. after 22^a; 1. 4 M after 22:

249^a पुष्टिस्तासां कुमारीणां तृतीया चैकपाटला ॥
 पुष्टं सततकालस्य जैगीषव्यमुपस्थिता ।
 तस्यापि सङ्गुक्षिप्तिनी स्मृते पुत्रावयोनिर्जा ॥
 [(L. 1) D2 ततम; M1 श्रेष्ठा; M2. 2 श्रेष्ठा (for पुष्टि-).]

जैगीषव्यस्य तु तथा विद्धि तामेकपाटलाम् ।
 एते चापि महामागे योगाचार्यामुपस्थिते ॥ २३
 लोकाः सोमपदा नाम मरीचैर्यत्र वै सुताः ।
 पितरो दिवि वर्तन्ते देवास्तान्भावयन्त्युत ।
 अग्निष्वात्ता इति ख्याताः सर्वे एवामितौजसः ॥ २४
 एतेषां मानमी कन्या अच्छोदा नाम निम्नगा ।

C 954
 S l. 18. 26
 P l. 18. 26

T2. 4 पाटला च महाभागा वरदं सुपुत्रे मुनम्. — (L. 2) T2 G1. 3. 3 सततकालस्य हि (for 'कस्य'). T2. 4 नतः सर्वस्य लोकस्य (for 'दा').]

— T G M1 om. 22^a-23^b. M1. 3 om. 22^a-23^b. — ^c) D2 महाराज (for 'ब्रह्मन्'). — ^d) D2 धीमतः (for 'ते'). N1 V2 B1. 3 D2 M2 योगाचार्यस्य धीमतः (B1 'ते').

23 For the repetition in V2, cf. v. l. 19. T G M1 om. 23^a. M1. 3 om. 23 (for all, cf. v. l. 22). D2 M2 om. 23^a. — ^a) K1 जैगीषव्यस्य; V2 (second time) D2 जैगीषव्यस्य (for 'व्यस्य'). N1 om.; D2 च (for तु). K2 N1 V2 (both times) तदा (for तथा). K1 जैगीषस्य तु तथा दत्ता (hypermetrie). — ^b) D1 विहिता स्वेकपाटला. — S1 om. 23^a. — ^c) M1 अपि च (by transp.). D2 एते चैव महायोगेः. D T1. 2 G1 तां चापि सुमहाभागे (T1 'गौ'; T2 गा); T2. 1 G2. 4 एतां चापि महाभागौ. — ^d) K2 D1. 6 योगाचार्यः. D. 'चार्ये (for 'चार्याव्'). N1 [क्र]ते स्थितेः. T1. 4 G2 [उ]पस्थिता. T2. 3 G1 योगाचार्यमुपस्थिता (sic).

24 For the repetition in V2, cf. v. l. 19. M1 reads 24^a twice. — ^a) T G (except G1) M1 (both times). 1. 2 (hapl. line). 1. 3 सोमपदा (for 'पदा'). D2 लोका-
 न्वनातनाज्ञाम. — ^b) K1. 1. 4 N1 V1. 3 (both times) D1. 1. 4 मरीचैर (for म'). N2 श्रुताः (for सुताः). Do T G. 1 पुत्रपौत्रा मरीचिनः; T1. 3. 4 G2. 4 M1. 3. 4 यत्र पु-
 त्रपौत्रा मरीचिनः. — T. G1 repeat 24^a after 20^a. T2. 3 repeat the same after 251^a; G2. 4 after 253^a. — ^c) N1 B1. 3 D1 D2 D2. 3 T2. 4 G1 (last three first time) M1 यत्र; D2 T1. 2 (first time) G2. 4 (both both times). 2 M1. 3 तत्र (for दिवि). S1 वर्धन्ते (for वर्तन्ते). — ^d) D2 लोकास् (for देवास्). K2 D2 तर्पयन्ति (for भाव'). T1 च; M1. 3 [इ]ह (for [उ]त). V2 (second time) देवास्तान्भावयन्त्यु नः; T2. 4 G1. 2. 4 (all second time) 'स्तान्वरवर्णिनी'; G1 (first time) 'स्तान्भावयन्तः'. — ^e) V2 (second time) 'अग्निष्वात्ता'; Cal. ed. 'स्वात्ता' (for 'दवात्ता'). — ^f) S1 D2 एते (for एव). — For 24^a, T1-3 G M1 subst.:

C 918
S. I. 18. 27
P. L. 18. 27

अच्छोदं नाम तद्विष्यं सरो यस्याः समुत्थितम् ॥ २५
सां दृष्ट्वा पितरं वव्रे वसुं नामान्तरिक्षगम् ।
नाम्ना वसुमिति ख्यातमायोः पुत्रं यशस्विनम् ॥ २६
सा तेन व्यभिचारेण मनसः कामचारिणी ।

250* अग्निव्याप्ताः भुतास्तत्र पितरो ये परिभुताः ।

[T₂ -भुताः (for -भुताः).]

25 For the repetition in V₃, cf. v. l. 19. — ^b) T₃ + अग्निव्याप्ता (for अच्छोदा). S₁ K₃ विश्रुता (for निम्नगा). — ^c) D₃ अच्छोदा; T₃ + अग्निव्याप्ता (for अच्छोदं). Dn वि-
ख्यातं (for तद्विष्यं). S₁ अच्छोदं यत्र विख्यातं. — ^d) Dn
om. यस्याः समुत्थितम्. S₁ यत्र; D₃ T₃-4 G₁ 3. 5 M₁ 3
तस्मान् (for यस्याः). D₃ समन्वितम् (for समुत्थितम्).
— After 25, K₁ Ñ₃ 3 V₁ 2. 3 (both times) B Dn₂ D₃
D₃ 5. 5 S ins.:

251* तथा न दृष्टपूर्वाम्ने पितरस्तु कदाचन ।

[K₁ न तथा (by transp.); G₁ नदृष्ट. D₃ T₃ G₁ M
न (for ने). Ñ₃ तथा न पूर्वदृष्टस्तु; T₃ G₁ तयोर्दृष्टस्तु
(for ^a). V₁ 2 T₁ 2 G₁ 3 M₁ 3; D₃ न (for नु).]

— After the above, T₃ 4 repeat 24^d.

K₁ Ñ₃ 3 V₁ 2. 3 (both times) B Dn₂ D₃ D₃ 4 G₁
cont.: S₁ K₂-4 Ñ₁ Dn₁ D₁ 2. 4 ins. after 25.

252* अथमूतानय पितृम्भा ददशं शुचिस्मिता ।

[K₃ अथ (for अथ). K₁ 3. 4 D₁ 3 मूतानय पितृम्भा
Ñ₁ 3 V₃ (both times) D₃ अथमूतानय पितृम्भा. D₃ अथ-
नात्रानु पितृम्भा (for ^a). K₁ 2. 4 Ñ₁ V₁ 2 (both times)
D₁ 2 ददशं भा (Ñ₃ V₁ 2) (for भा ददशं). D₃ ददशं
शुचिस्मिता (for ^b).]

S₁ K₁ 3. 4 Ñ₃ Dn D₃ D₃ G₁ cont.: D₃ T₁ 2 G₁ 3. 5 M
cont. after 251*:

253* संभूता मानसी तेषां पितृम्भाभिज्ञाननी ।

[S₁ K₁ Ñ₃ Dn D₃ D₃ म (K₁ मा)तया; K₁ मानसा;
K₃ Dn₂ मनसम (for मानसी). M₂ तेषां (for तेषां). D₃
संभूता नाम मनसा (for ^a). S₁ तेषांभिः; K₁ तेषांभिः (for
माभाभिः).]

— After the above, G₂ 4 repeat 24^d. Finally, S₁
K₁ 3. 4 Ñ₃ Dn D₃ D₃ 5 cont.: K₂ Ñ₁ V₁ 2. 3 (both
times) B D₁ 2. 4 cont. after 252*.

254* व्रीहिता तेन दुःखेन बभूव वरवर्णिनी ।

[D₃ वरिण (for दुःखेन).]

— After the above, K₃ Dn₂ D₃ cont. 255*.

26 For the repetition in V₃, cf. v. l. 19. T₃ G₁

पितरं प्रार्थयित्वान्यं योगभ्रष्टा पपात ह ॥ २७

श्रीण्यपश्यद्विमानानि पतमाना दिवभ्युता ।

त्रसरेणुप्रमाणानि सापश्यत्तेषु तान्पितृन् ॥ २८

सुसूक्ष्मानपरिव्यक्तानग्नीनभिष्विवाहितान् ।

repeat 26^{ab} after the second occurrence of 24^d. — ^a)
D₃ T₃ G₁ (last two first time). S. 5 M₁-3 स्वस्य (for
दृष्ट्वा). — ^b) K₃ D₃ नाम्ना (for नाम). Ñ₃ वसुं नाम्ना-
न्तरीक्षगम्; D₃ T₃ G₁ (last two first time). S. 5 M₁-3
स्वानतिक्रम्य तान्पितृन्. — After the first occurrence of
26^{ab}, T₃ G₁ repeat 24^d. — ^c) K₂ 4 Ñ₁ 3 B₁ 3 Dn D₃:
D₁ 2. 4 (marg.). G₂ 4 अमावसुर्; D₃ T₁ 2 G₁ 3. 5 M
नाम्ना वसुर् (for नाम्ना वसुम्). D₃ D₃ ख्याताम्. K₃ D₃
त्रिषु लोकेषु विख्यातम्; T₃ 4 अमा च सुमती ख्याताम् (sic).
— ^d) M₁ 2 ऐळ (for आयो). D₃ दिगीश्वरम् (for यश-
स्विनम्). T₁ 2 G₁ M₁ 4 ऐळपुत्रं दिगीश्वरं M₁ 3 वशं रम्.
— K₁ 4 Ñ₃ 3 V₁ 2 B Dn₁ D₃ D₃-5 S (except M₁ 2)
ins. after 26: K₃ Dn₂ D₃ cont. after 254* : V₃ ins.
after the first occurrence of 26:

255* अत्रिकापरसायुकं विमानेऽधिष्ठितं दिवि ।

[Ñ₃ om. ^b. V₁ 2 B Dn₁ दिवि; D₃ 4 विमिता (for
अधिष्ठितं). D₃ T₃ G₁ 4 M₁ 4 विमाने दिवि वि (D₃ नि) धितम्;
T₃ G₁ 4 वि (T₃ म) मानं दिवि विधितम् (for ^b).]

27 For the repetition in V₃, cf. v. l. 19. Ñ₃ om.
27^a. — ^b) D₃ T₃ G₁ M₁ 4 दुःखिता (for मनसः). K₃ B₃
Dn D₃ D₃ T₁ 4 रूपिणी (for चारिणी). M₁ 2 मनसा काम-
रूपिणी. — ^c) K₃ वै (for [अ]भ्यं). S₁ पितरं प्रार्थयाना वै.
— ^d) S₁ योगाद् (for योगः).

28 For the repetition in V₃, cf. v. l. 19. — ^b)
K₁ 3. 4 Dn D₃-5 M₂ पात्यमाना; M₃ वाचमानान् (for पत-
माना). B₁ द्युतम्; D₃ तनः (for द्युता). D₁ पात्यमाना
विवक्षता. — ^c) M₂ प्रमाणान्मान् (for 'जानि'). — ^d) V₃
तेन; B₁ तत्र (for तेषु). Ñ₃ वै (for तान्). — For 28, 1^a
T₁ 2 G₁ M₁ subst.:

256* अपश्यत्पतमाना सा विमानत्रयमभिनयान् ।

त्रसरेणुप्रमाणान्मात्रापश्यत्तान्पितृन् ॥

29 For the repetition in V₃, cf. v. l. 19. — ^a)
Ñ₃ असूक्ष्मान्; D₃ M₂ ससू, T₃ 4 सा सू (for सुसू). T₁
om from व्यक्ता up to पितरं (in 31^a). K₁ 4 B₃ Dn₁
T₃ 4 M₁ 2 अपरित्यक्तान् (for व्यक्तान्). D₃ (marg. as in
text) सुसूक्ष्मां च परित्यक्तान् (sic). — ^b) K₁ 3. 4 Ñ₃ 3
V₁ 2. 3 (first time) D₁-4 अग्निव्याप्ती (by transp.). D₃
[जा]स्वितान् (for [जा]हि). — ^c) D₃ T₃ M₁ [दृ]जाद्; G₁

श्रायध्वमित्युवाचार्ता पतन्ती तानवाविशराः ॥ २९
 तैरुक्ता सा तु मा भैषीरिति व्योम्नि व्यवस्थिता ।
 ततः प्रसादयामास स्वान्पितृन्दीनया गिरा ॥ ३०
 ऊचुस्ते पितरः कन्यां भ्रष्टैश्वर्या व्यतिक्रमात् ।
 भ्रष्टैश्वर्या स्वदोषेण पतसि त्वं शुचिम्मते ॥ ३१
 यैः क्रियन्ते हि कर्माणि शरीरैर्दिवि देवतैः ।
 तैरेव तत्कर्मफलं प्राप्नुवन्तीह देवताः ॥ ३२
 सद्यः फलन्ति कर्माणि देवत्वे प्रेत्य मानुषे ।

तस्माच्च तपयः पुत्रि प्रेत्येह प्राप्स्यमे फलम् ॥ ३३
 इत्युक्ता पितृभिः सा तु पितृन्स्वान्संप्रसादयत् ।
 ध्यात्वा प्रसादं ते चक्रुस्तस्याः सर्वेऽनुकम्पया ॥ ३४
 अवश्यंभाविनं ज्ञात्वा तेऽर्थमूचुस्ततश्च ताम् ।
 तस्य राज्ञो वसोः कन्या त्वमपत्यं भविष्यसि ।
 कन्यैव भूत्वा लोकान्स्वान्पुनः प्राप्स्यसि दुर्लभान् ॥ ३५
 पराशम्य दायादं त्वं विप्रं जनयिष्यसि ।
 स वेदमेकं ब्रह्मपिंश्चतुर्धा विभजिष्यति ॥ ३६

C 969
 B 1. 10. 41
 F 1. 10. 41

२. ३ [ए]ताम् (for [आ]र्ता). — ^a) Śi सा हि (for तान्). Śi
 अवाविशराः; Ds रम् (for 'राः). Bz. ३ Ds तान्पतन्ती स्ववा-
 विशराः; Ds निपतन्ती अधोमुखी; Tz G M पतन्ती सा स्व
 (Gz सा अ-; Gz चाप्य अधोमुखी).

30 For the repetition in V₃, cf. v. 1. 19. Ti om.
 30 (cf. v. 1. 29). — ^a) M₁ साधु (for सा तु). — ^b) D₁
 G M₁ प्रतिष्ठिता (for व्यवस्थिता). T₂ इति व्योम प्रतिष्ठिता.
 — ^c) Śi तत्र (for ततः). K₂ तत्र. प्रसादमादाय. — ^d) Śi
 K₁. ३. ४. N₂ Dn Da. ३. T₁. ३ तान्; N₃ मुनि (hypermetric);
 V₂ Bz Ds M₂ सा (for स्वान्).

31 For the repetition in V₃, cf. v. 1. 19. Ti om.
 up to पितरः (in 31^a) (cf. v. 1. 29). — ^a) B₁ तां (for
 ते). — V₂ (second time) om. 31^a. — K₃ om. 31^a.
 — ^c) D₁ भ्रष्टा स्वर्गान् (for भ्रष्टैश्वर्या). D₂ G₁ भ्रष्टै- (for
 स्व-). V₃ भ्रष्टैश्वर्य विनोपेण. — ^d) T₁ G₁ तसामि; G₁
 ततोऽसि (for पतसि).

32 For the repetition in V₃, cf. v. 1. 19. — ^a)
 Śi N₁ Ds G₁ ३ ह (for हि). M₁ कृत्यानि (for कर्माणि).
 M₁. ३ वैः कृतार्ताह कृत्यानि. — K₃ om. (hapl.) 32^b-33^a.
 — ^b) D₁ एव; T₂ G M इह (for दिवि). — ^d) V₁ ३ हि;
 T₁ G M₂ ३ क्य (for [इ]ह). — After 32, G₁ ed.) ins. :

257* मनुष्यस्त्वन्महदेन शुभाशुभमिति स्थितिः ।

33 K₃ om. 33^a (cf. v. 1. 32). — ^a) Śi जनः (for
 सद्यः). — After 33^a, K₃ D₁ ३ ins. :

258* बाणि कर्माणि देवस्त्वे तानि मम्येव मानुषे ।

[K₂ मम्येव (for मम्येव).]

— ^a) Śi तपसे; D₁ G₁ पतसे (for तपयः). D₂ T₁ ३ G₁.
 ३. ३ M₁ ३ तस्मात्पत (D₁ 'तप' मसि पुत्रि त्वं; G₁ प्रासा यद्वसुपुत्रि
 त्वं. — ^d) T₁ om. प्रेत्येह. N₁. ३ B Ds D₁ T₂ ३ G₁ [इ]दं;
 T₁ G₁ ३. ३ त्वं (for [इ]ह). V₂ Bz Ds M₂ प्राप्स्यते (for
 'से').

34 — ^a) N₁ D₁ [उ]क्ता (for [उ]क्ता). N₂ Ds सार्धं;
 N₃ तान्; D₁ T₁ ३ G M₁ साध (for सा तु). — ^b) D₁
 T₁ ३ G₁ ३ M₁ स्वान्पितृन् (by transp.). Śi N₁ V₂ B Ds
 अप्रसादयन् (N₁ 'न'); K₁ D₁ ३. ३ M₃ संप्र (D₂ सा प्र)साद-
 यन् (for 'यन्'). K₃ Dn पितृन्प्रासादयन्स्वकान्. — ^c) K₁ ३
 D₁ T₁ G₁ M₁ ध्यात्वा (for ध्यात्वा). Ds चक्रुस्ते (by
 transp.). K₂ ध्यात्वा प्रसादयन्ती च. — ^d) T₃ तेऽस्याः
 सर्वे; M₁ सर्व एव (for तस्या. सर्वे). K₂ काम्यया (for
 कम्पया). D₁ T₁ ३ G M₁ तस्याः करुणवेदिनः.

35 — ^a) Śi T₁ ३ G₁ ३ अवश्य- (for 'श्यं-). — ^b) Śi K₃
 ह्यर्थम्; D₁ ते ताम्; D₂ सार्थम्; T₂ G₁ स्वार्थम्; M₁
 lacuna. M₁ ३ चार्थम्; M₁ ते तम् (for तेऽर्थम्). K₁ ३ N₁
 V₁ ३. ३ Ds D₁ ३ T₁ ३ G₁ ३ तु ताम्; K₂ D₁ ३ सुताम्;
 D₂ तु ता. (for च ताम्). — ^c) Śi K₃ V₂ B₁ Dn D₁
 M₁ अन्य (for तस्य). — ^d) K₂ त्वमन्यन्तं; M₁ तदपत्यं
 (for त्वम्). — After 35^a 35^b, K₃ N₂ V B Dn Ds-
 ३ ins. :

259* उपपन्नस्य पृथिव्यां तु मानुषेषु महात्मनः ।

[K₁ D₁ ३ तेषु; D₂ उपपन्न (for उपपन्नस्य). V₁ मनु-
 षेषु (for पृथिव्यां). V₁ इति तेषु तु; B₂ शान्तोऽस्य (for
 'तु'). K₁ D₁ महात्मन् (for 'न्').]

— After the above, T₂ reads 36^a 38^b, repeating the
 same in its proper place. Ti om. (hapl. ?) 35^a-36^a.
 — ^c) Śi K₃ Dn G₁ कन्या च; V₂ B₂ भार्येव (for कन्यैव).
 K₁ ३. ३ T₂ G₁ भूत्वा (for भूत्वा). M₁ स्वाल्लोकान् (by
 transp.). — After 35, T₂-३ G M₁-३ ins. :

260* मत्स्ययोनी समुत्पन्ना सुता राज्ञो भविष्यसि ।

36 Ti om. 36 (cf. v. 1. 35). — ^a) Some Mss. पारा-
 क्षरस्य (for परा). — ^b) K₂ B₃ तं विप्रं; K₃ B₁ Ds. ३ T₂
 G₁ ३. ३ M₁ ३ त्वं पुत्रं; N₂ विप्रं त्वं (by transp.); D₁
 त्वं विभुं; D₂ त्वं देवं; T₃ ३ व्यासं त्वं; G₃ पुत्रं त्वं. — T₂
 reads 36^a-38^b for the first time after 259*. — ^c)

C 970
B L. 18. 42
P L. 18. 42

महाभिषय पुत्रौ च शंतनोः कीर्तिवर्धनौ ।
विचित्रवीर्यं धर्मज्ञं तथा चित्राङ्गदं प्रभुम् ॥ ३७
एतानुत्पाद्य पुत्रांस्त्वं पुनर्लोकानवाप्स्यसि ।
व्यतिक्रमात्पिदृणां च जन्म प्राप्स्यसि कुत्सितम् ॥ ३८
तस्यैव राज्ञस्त्वं कन्या अद्रिकायां भविष्यसि ।
अष्टाविंशे भवित्री त्वं द्वापरे मत्स्ययोनिजा ॥ ३९
एवमुक्ता तु दासेयी जाता सत्यवती तदा ।

T₂ (first time) त्रि- (for स). S₁ K₃ D₃ विप्रविश (for मङ्ग). —^d K₃ तु (for वि). K₁ 2. 4 N₁ 3 V B D₃ D₁-3 T₃ 4 चतुर्था वै करिष्यति. — After 36, S₁ reads 39^d repeating it in its proper place.

37 For the sequence and the repetition in T₂, cf. v. l. 36. —^a K₃ N₁ B₁ 3 D₁ D₃ D₁ (also as in text). 3 द्वौ; V₃ तु (for च). N₃ (also) महाभिषयपत्न्यस्य च; D₃ T₁ G₂ 3. 5 M₁ 3 'वत्सु' (M₁ 3 'त्सु') नौ चैव; T₂ (first time) G₁ 'वत्सुतस्यैव'; T₂ (second time) 'वत्सुतस्यैव'; T₃ 4 'वत्सुतौ च द्वौ'; G₁ M₁ 'वत्सुता चैव'; M₁ नौ महाभिषयः पुत्रौ. —^b Some Mss. शंतनोः. D₁ M₁ वर्धनः; T₂ (both times) 'ने' (for 'नौ'). —^c K₃ विचित्रवीर्यं च धर्मज्ञं. —^d D₃ स्वयं (for तथा). S₁ K₃ D₁ D₃ शुभम्; N₁ V₂ B₁ 3 D₃ विभुम्; T₁ 4 नृपम् (for प्रभुम्). — For 37^{cd}, T₁ 3 (both times) G₁ M₁ 4 subst.:

261^a ज्येष्ठ विचित्रवीर्यं च चित्राङ्गदमनः परम् ।

38 For the sequence and the repetition in T₂, cf. v. l. 36. —^a N₁ T₃ एताव (for एतान्). 3 4 D₃ पुत्रांस्तु; N₁ पुत्रौ द्वौ; V₂ पुत्रांश्च; D₃ T₃ पुत्रौ त्वं (for पुत्रांस्त्वं). —^b D₃ लोकम् (for लोकान्). T₂ (both times) G₁ M₁ पुनरेव (M₁ 'व') गमिष्यसि. — After 38^{cd}, V₂ B₁ D₁ ins.:

262^a प्राप्स्येत्सुमहाभागे कुम्भितेन स्वकर्मणा ।

—^a D₃ वै (for च). —^b D₃ T₁ 3 G₁ 3. 4 M₁ प्राप्स्यते जन्म कुम्भितम्.

39^a D₃ 5 T₁ 2 G₁ 3-5 M₁ जन्म (for नस्य). S₁ K₃ D₁ तस्यैव राज्ञः कन्या त्वं. —^b K₁ याद्रिकायां; K₃ वाटि; N₂ पुत्रिकायां; D₁ चाटि; D₃ वाटि; M₁ वाटि (for जटि). — S₁ reads 39^d for the first time after 36. —^c T₁ G₁ अष्टाविंशे. N₁ भवती (for भवित्री). —^d T₁ सत्य- (for मत्स्य-). K₃ योगिना (for योनिजा).

40^a V₁ D₁ D₃ T₂ G₁ उक्त्वा (for उक्ता). D₃ तदा त्वं; D₃ तु दासेयी; D₃ S (except T₁ G₂) तु सा कन्या; some Mss. तु दासेयी. —^b K₁ 2. 4 N₁ V B D₁

मत्स्ययोनावनुपमा राज्ञस्तस्य वसोः सुता ॥ ४०

वैभ्राजा नाम ते लोका दिवि भान्ति सुदर्शनाः ।

यत्र बर्हिषदो नाम पितरो दिवि विश्रुताः ॥ ४१

तान्दानवगणाः सर्वे यक्षगन्धर्वराक्षसाः ।

नागाः सर्पाः सुपर्णाश्च भावयन्त्यमितौजसः ॥ ४२

एते पुत्रा महात्मानः पुलस्त्यस्य प्रजापतेः ।

महात्मानो महाभागास्तेजोयुक्तास्तपस्विनः ॥ ४३

D₁-4 जज्ञे (for जाता). G₁ शुभा (for तदा). — T₁ G₂ 3. 5 M₁ om. 40^{cd}. —^a D₁ D₃ समुपजा (for अनुपमा). —^b K₁ 2. 4 N₁ V B₁ D₁ 3. 5 सुता राज्ञो ह्य (N₂ D₃ 'जस्त्व' मावसो; T₂-4 G₁ पुत्री राज्ञो ह्यमावसो; G₁ राज्ञो वीरेण चैव हि. — D₁ T₂-4 G₁ 4 M₁ 3 ins. after 40: T₁ G₁ 3. 5 M₁ after 40^{cd};

263^a अद्रिका मत्स्यभूता सा गङ्गायमुनसंगमे ।

तस्यां जज्ञे तु सा कन्या राज्ञो वीरेण चैव हि ॥

[(L. 1) G₁ जज्ञे (for अज्ज्ञे). G₁ अद्रिकायां मत्स्यभूता (for ''). — (L. 2) D₁ T₁ G₁ M₁ 3 त्रि (for त्र). G₁ M₁ 4 च; M₁ 4 (for त्र).]

41^a T₁ 3 G₁ 3 विभ्राजा (for वै). K₁ 2. 4 N₁ 3 V B D₃ D₁ 2. 3 (sup. loc.) M₁ लोकान्मे (by transp.); N₂ लोकान्मे. G₁ विभ्राजमानान्मे लोका; M₁ विभ्राजमाना लोकान्मे; M₁ विभ्राजमाना लोकान्मे. —^b S₁ K₁ 2 N₁ 3 D₃ T₂ 4 M₁ सन्ति (for भान्ति). —^c N₂ V₁ पूर्व; V₂ तत्र (for यत्र). —^d T₁ देव (for दिवि). K₃ संस्थिताः (for विश्रुताः).

42^a D₃ ने (for नान्). K₃ B D₁ D₃ D₃ वै देव- (for दानव-). T₂ G₁ यक्षा; T₃ 4 G₁ यक्ष- (for सर्वे). G₁ 3 विमृदेवगणा यक्षा. —^b S₁ मिद्र- (for यक्ष-). G₁ किनराः (for राक्षसाः). T₁ G₁ 4 M₁ रक्षोगन्धर्वकिनराः (G₁ 'दानवा'). —^c K₃ मिद्राः; G₁ सर्व-; G₁ सर्व- (for सर्पाः). S₁ नागाः सुपर्णा यक्षाश्च.

43^a M₁ 3 स्मृता विप्रः; M₁ स्मृताः प्रोचुः (for महात्मानः). —^b T₁ पुलस्त्य (for 'स्त्यस्य'). — T₂ 4 repeat 43^{cd} after 264^a. —^c D₃ T₂ G₁ 2. 5 M₁ तपोयुक्तास् (for तेजो). K₂ 1 N₂ 3 (marg. as in text) V₂ D₁ 5 T₁ 2. 3 (last two both times) M₁ मनस्विनः (for तप-). — M₁-3 subst. for 43^{cd}: D₃ T₁ G₁ M₁ ins. after 43: T₂ 4 after the first occurrence of 43^{cd};

264^a त्रय एते गणाः प्रोक्ता धर्ममूर्तिधराः शुभाः ।

44^a D₃ 2 D₃ T₂ G₂ 3. 5 M₁ दीवरा (for 'दी'). —^a

एतेषां मानसी कन्या पीवरी नाम विश्रुता ।
 योगा च योगपत्नी च योगमाता तथैव च ।
 भवित्री द्वापरं प्राप्य युगं धर्मभृतां वरा ॥ ४४
 पराशरकुलोद्भूतः शुको नाम महातपाः ।
 भविष्यति युगे तस्मिन्महायोगी द्विजर्षभः ।
 व्यासादरण्यां संभूतो विधुमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ४५
 स तस्यां पितृकन्यायां पीवर्यां जनयिष्यति ।

K₃ Ñ₂ Dn Ds योगिपत्नी; B₂ 3 Ds D₆ S योगमाता (for 'पत्नी'). V₂ तु (for च). — ^d) K₁ 3 Dn D योगिमाता; B₂ 3 Ds D₆ S योगपत्नी (for 'माता'). — ^e) K₁ 3 B₂ 3 Dn D₂ 4 M₂ वर (for वरा). T₁ G₁ 3 अष्टाविंशतमे युगे; T₂ G₂ M₁ (inf. fin.). अष्टाविंशतमे (T₂ 'थै')व हि; G₁ M₁ अष्टाविंशतथैव हि.

45 ^a) Ñ₂ Ds T₁ 3 G₁ 3 M₁ 4 कुलोपसक्तः (for 'जन्तः'). — ^b) K₃ महातपाः (for 'तपाः'). — ^c) D₆ युगे तत्र; D₆ T₁ 3 G₁ M₁ 4 महायोगी; T₁ 3 कुले तस्मिन् (for युगे त). — ^d) D₆ T₁ 3 G₁ M₁ 4 युगे तस्मिन्निजोत्तमः. — ^e) V₁ Ñ₂ विधुमाशिरः. S₁ उज्ज्वलन्; B₂ 3 T₁ G₁ 3 M₁ [उज्ज्वलन् (for ज्वलन्)].

46 ^a) G₁ 3 पीवर्यान् (for पीवर्यां). D₆ reads 46 ^a twice. — ^b) K₁ V₂ चतुरो (for चतुरो). D₆ (second time) T₁ 2 G₁ M₁ 4 पुत्रान्पत्न्यैव कन्यां च (M₁ न्याश्च). — ^d) D₆ योगाचार्यो. K₂ D₆ (first time) महाबलान्; D₆ (second time) T₁ 2 G₁ 3 M₁ 4 परिश्रुतान्; G₂ परागतान् (for महाबलान्). For 46 ^a, S₁ sub. t.

265* पुत्रांश्च चतुरो योगाचार्यां वेदेषु कोविदाः ।

47 ^a) G₁ कृष्णः (for कृष्णं). K₂ शुभं (for शंभुं). — ^b) S₁ D₆ कृष्णा कन्याः; K₃ Ñ₁ B₂ Dn Ds D₆ कृष्णी कन्या (by transp.). D₆ T₁ 3 G₁ M₁ तथा भूरिश्रुतं जयम्; G₂ 3 M₁ 3 तथा भूरिश्रुतं (G₂ 3 M₁ श्रवं) च यः. — After 47 ^a, T₁ 2 G₁ M₁ 3 ins. :

266* कन्यां कीर्तिमतीं पृथीं योगनामां च योगिनीम् ।

[T₁ योगमाता (for 'माता').]

While M₁ 3 ins. after 47 ^a :

267* कृष्णीं कन्यां कीर्तिमतीं योगां योगस्य मातरम् ।

48 ^a) M₁ पुत्रान् (for एतान्). M₂ धर्मज्ञो (for धर्मात्मा). — ^b) D₆ योगाचार्यो; D₆ 'चार्य' (for 'चार्यान्'). T₂ महाबलान्; M₁ 2 'तपाः' (for 'तपान्'). D₆ T₁ 2 G₁ M₂ (inf. fin.). योगधर्ममवाप्य च. — After 48 ^a, K₁ 3 Ñ₂ 3 V B Ds D₆ 1-3 T₂ G₁ 3 M₂ ins. :

कन्यां पुत्रांश्च चतुरो योगाचार्यान्महाबलान् ॥ ४६

कृष्णं गौरं प्रभुं शंभुं कन्यां कृष्णीं तथैव च ।

ब्रह्मदत्तस्य जननी महिषी त्वणुहस्य या ॥ ४७

एतानुन्याद्य धर्मान्मा योगाचार्यान्महाव्रतान् ।

महायोगी तदा गन्तापुनरावर्तिनीं गतिम् ॥ ४८

अमूर्तिमन्तः पितरो धर्ममूर्तिधरा मुने ।

कथा यत्र समुत्पन्ना वृण्यन्धककुलान्वया ॥ ४९

268* श्रुत्वा स जनकाद्वर्मान्यासादमितबुद्धिमान् ।

[Ñ₂ V₁ तु; V₂ B₂ D₆ स्वः; D₆ G₁ 3 M₂ 3 च (for च). Ñ₂ V₁ D₆ धर्मः; D₆ T₂ G₁ 3 धीमान् (for धर्मान्). K₁ D₆ 'वर्षा' (for 'वर्षा'). Ñ₂ V₃ व्यासात्सर्व (V₃ 'धर्म') योग्याः; Ñ₃ (margin as above) व्यासाश्चैव महाव्रतान् (for ^b).]

— T₁ G₂ 3 M₂ 3 ins. after 48 ^a; G₁ 3 M₂ after 48; D₆ G₁ cont. after 271* :

269* आदित्यकिरणोपेतमपुनर्मार्गमास्थितः ।

[T₁ M₂ 'किरणोपेतः'; G₂ M₂ 'आपीतम्'; M₂ 'गतीतम्' (for 'गतिम्').]

— T₁ 3 G₁ M₂ 3 om. 48 ^a. — ^c) D₆ T₂ G₁ 3 M₂ महायोगी. S₁ पुनरः; K₃ Ñ₁ V₂ B Dn Ds T₂ M₂ ततो; V₁ D₆ G₁ तथा (for तदा). — ^d) D₆ [अपुनरावर्तिनीं; T₁ 3 'वृत्तितां' (T₁ 'नां'); G₃ 'वर्तितां' (for 'वर्तिनीं'). — After 48, S₁ ins. :

270* आदित्यरश्मिभिः पीतो ह्यपुनर्बारमेप्यति ।

While N (except S₁ Ñ₁) T G₂ 4 ins. after 48; G₁ 3 M₂ cont. after 269* :

271* यत्तत्पदमनुद्धिममव्ययं ब्रह्म शाश्वतम् ।

49 M₁ transp. 49 ^a and 49 ^a. — ^b) D₂ ब्रह्म- (for धर्मः). G₁ om. मूर्ति. D₃ तु ते; D₃ T₁ 2 G₁ M₁ 3 गणाः (for मुने). — After 49 ^a, K₁ Dn₂ Ds read 59 ^a repeating it in its proper place. K₃ Ds₂ Ds om. 49 ^a. S₁ Ds repeat and Dn₂ read 49 ^a after 60. Dn₁ om. 49 ^a—50 ^a. — ^c) D₆ T₁ तथा (for कथा). K₂ Ñ₁ V B Dn₂ Ds₁ D₆ 3 T₂ 4 G₂ M₁ 3 [इ]यमुत्पन्ना (for समुं). — ^d) T₂ G₁ M₂ प्राप्ता धर्म- (for वृण्यन्धक-). D₃ कुलाश्रयः; D₅ 'न्विता' (for 'न्याया').

50 Dn₁ om. 50 (cf. v. l. 49). S₁ K₂ 4 Ñ₁ V₃ B Dn₂ Ds D₆ 3 om. 50. K₃ Ñ₂ 3 V₁ 2 read 50 after 49 ^a; D₆ after 53. — ^e) Ñ₂ 3 V₁ 2 भूय (for वय). K₁ Ñ₂ 3 V₁ 2 D₆ गणा. (for मया). — ^b) K₁ चतुर्थस्य; D₃ 'रहः';

C om.
B om.
P om.

त्रय एते मया प्रोक्ताश्चतुरोऽन्याभिबोध मे ।
यान्वक्ष्यामि द्विजश्रेष्ठ मूर्तिमन्तो हि ते स्मृताः ।
समुत्पन्नाः स्वधायां तु कान्वादमेः कवेः सुताः ॥ ५०
सुकाला नाम पितरो वसिष्ठस्य प्रजापतेः ।
निरता देवलोकेषु ज्योतिर्भासिषु भार्गव ।
सर्वकामसमृद्धेषु द्विजास्तान्भावयन्त्युत ॥ ५१
तेषां वै मानसी कन्या गौर्नाम दिवि विश्रुता ।
तत्रैव वंशे या दत्ता शुक्रस्य महिषी द्विज ॥ ५२

Dr 'यं तु (for 'शेऽन्यान्). Ti 'निबोध' (for 'ध मे').
Ñs. 3 Vi. 2 चत्वारश्च निबोध तान्. — ") Ñs. 1 V2 तद्व;
Dr Ti तान्; Ms यद् (for यान्). Dr नृपः (for द्विज).
— ") K1 Dr महाप्रभान्; D महाप्रता. (for दि ते स्मृताः).
Ñs. 3 Vi. 2 शुद्धमूर्तिधराणाम्. — For 50^{ab}, cf. 51^{ab}.
— ") Dr उत्पन्ना वै (for समुत्पन्ना). K1. 3 D Ti. 2 G
उत्पन्नास्तु स्वधायां वै (Dr ये); Ti. 2 उपन्ना वसुधायां तु.
— Ts om. 50^a-51^a. — ") K1 Dr Ms मोरुपाय (Ms. 3
वै); Ti damaged; Ts Ms कन्या अमेः; Ms कन्यस्यामेः (for
कान्वादमेः). — After 50, Dr ms. 272^a.

51 Ts om. 51^a (cf. v. l. 50). Dr reads 51^{ab} after
50^{ab}; G1 Ms read it after 69. Ms. 3 reads it after 61^{ab}
and Śi Dr. 2 Ti. 1 G1. 3 Ms repeat it after 61^{ab}. — ")
Dr सुकाला; D मुकला; Ds (both times) Ti. 1 G1
(last four second time) Ms. 3 (second time) मुकला;
Ds (first time) फलका; G1. 2 (both first time) फलका;
G2 (second time) साकला; G3 (first time) मलका (for
सुकाला). — ") Dr पितरां; Ti. 2 G Ms पितरो (for
निरता). K1 Ñi Vi. 2 B1. 3 Dn Ds Ds दिवि (for देव).
Ds लोकेऽस्य; Ds देवेषु (for लोकेषु). K1. 3 Ñs. 3 V2
Dr. 2. 4 Ts. 3 निरा Ts. 3 'य' ता दिवि देवेषु; K2 पितरां दिवि
देवेषु; B1 नियता दिवि लोकेषु; Ms. 3 पितरो दिवि वर्तन्ते.
— ") Śi K1. 3 Dn Ds भामुगः; Ñs भारत; Ti भास्वराः
(for भार्गव). D ज्योतिर्भासिषु भामुग; Ts. 3 G Ms. 3 भासि-
(Ti G2. 3 'वे' पु भास्वरा (Ti 'गव'). — ") Ds कर्म- (for
काम-). — ") Dr ह (for उत)

52 ") Dn तेषां च; Ds Ti. 1 G Ms एतेषां (for तेषां
वै). — ") Śi गौरा सा; Ñs. 3 V B Dn Ds Dr. 1. 4 Ts. 3
G2. 3 गौर्नाम्ना (for 'म'). — ") B1 (also as in text) Ds
वशैव; Ms कवेश्च (for तत्रैव). Śi सा दत्ता; Ti विद्याता
(for वा दत्ता). D Ti. 2 G Ms दत्ता मनःकुमारेण. — ")
K1 Ñs Vi D2. 4 Ts G1 Ms. 2. 3 शुक्रस्य (for शुक्रस्य). Śi

एकशृङ्गा इति ख्याता साध्यानां कीर्तिवर्धनी ।
मरीचिगर्भान्सा लोकान्समावृत्य व्यवस्थिता ॥ ५३
ये त्वथाङ्गिरसः पुत्राः साध्यैः संवर्धिताः पुरा ।
तान्क्षत्रियगणास्तात भावयन्ति फलार्थिनः ॥ ५४
एतेषां मानसी कन्या यशोदा नाम विश्रुता ।
पत्नी या विश्वमहत् स्नुषा वै वृद्धशर्मणः ।
राजर्षेर्जननी तात दिलीपस्य महात्मनः ॥ ५५
तस्य यज्ञे पुरा गीता गाथाः प्रीतैर्महर्षिभिः ।

K1 Dn Dr Ti. 2 G Ms. 3 प्रिया; K2 नृप (for द्विज). V2
(marg.) शुक्रस्य राज्ञो महिषी.

53 ") Vi Ds एकशृङ्गा (for 'शृङ्गा'). Ñs V2 B Dn
Ds Dr. 1. 3 S (except Ms) एकशृङ्गेति विख्याता. — ") Dr
Ti. 2 G Ms. 3 भृगूणां; Ms सा क्षीणां (for साध्यानां). K2. 3
Ñs. 3 V2. 3 B1 Dn Ds Dr. 1. 3 Ti G1. 3 Ms. 3-वर्धनी;
K2-वर्धना (for 'नी'). — ") K2 Ds Dr Ti. 2. 4 G2. 3 Ms
गर्भान्ते; V V2. 3 B Ds गर्भान्ते; Dn D. 1 G Ms. 3-गर्भासीत्
(for गर्भान्सा). Ds पुत्रान् (for लोकान्). V2 Dr Ts G1. 2
Ms मरीचिगर्भा V2 'भां' ते लोका. — ") K1. 3 V2 Dn
Ds. 3 समाश्रित्य (for 'वृत्य'). Śi दिवि स्थिता; Ds व्यवस्थि-
तान्; Ms. 3 समाश्रिताः; Ms च संस्थिता (for व्यवस्थिता).
K1. 3 Ñs Vi B1 Dn Ds Dr. 1. 3 Ts. 3 समाश्रि (Ñi 'ह' ल्य
व्यवस्थिता; Ds Ti. 2 G Ms या G2 Ms ता सममावृत्य सं-
(G1 सु स्थिता). — After 53, Dr reads 50.

54 Ms reads 54^{ab} twice. — ") K1 Ñs. 2 Ds Ti ते
स्वयः; V2 ते तु (submetric); B1 ये तथा; Ds Ms तत्तथा;
Ds Ti. 2 G Ms (first time) त (Dr य त्रैवे (for ये स्वय).
— ") K2 प्रभो; Ms (first time) परा (for पुरा). Ds
Ti. 2 G1. 2. 4 Ms (second time) पितरः भाद्रदेवताः. — K1
Ds. 3. 4 T G Ms ins. after 54^{ab}; Dr after 50; Ms
after the repetition of 54^{ab}.

272^a उपहृताः स्मृतान्ते वै पितरो भास्वरा दिवि ।

[Dr उपहृताः; Ds 'दुताः; Ti 'भूताः (for 'दुताः).]

— ") Ti ते (for तान्). B1 om. क्षत्रिय. K1. 3 Ñs. 3 V2. 3
B1 Dn Ds Dr. 3 Ti. 2. 4 G2. 3 Ms. 3-गणांस् (for गणास्).
K2 सर्वान्; Ds सर्वे (for तान्). — ") K1. 3 भावयन्ते (for
'वन्ति'). Ms जवार्थिनः (for फलां).

55 ") Śi K1 Ms तेषां वै; K2 Dn Ds Ms तेषां तु (for
एतेषां). — ") B1 Ms. 3 यशोदा (for यशोदा). — ") N
(except Śi K1 Dn) S (except Ms. 3) सा (for वा).
Ms. 3-महत्सः (for महत्सः). — ") G2 सा (for वै). Ds

तदा देवयुगे तात वाजिमेधे महामखे ॥ ५६
 अभेर्जन्म तथा श्रुत्वा शाण्डिल्यस्य महात्मनः ।
 दिलीपं यजमानं ये पश्यन्ति सुसमाहिताः ।
 सत्यवन्तं महात्मानं तेषां स्वर्गजितो नराः ॥ ५७
 सुखधा नाम पितरः कर्दमस्य प्रजापतेः ।
 सद्युत्पन्नस्य पुलहान्महात्मानो द्विजर्षभाः ॥ ५८

Gs वृद्धधर्मणः; Ds वृद्धिधर्मणः; Tz G₁ 2 वृद्धिधारिणः (for वृद्धधर्मणः). —^a) Ds₁ राजर्षि- (for 'र्वे'); S₁ B₁ D₁ Ds₂ G₂ 4 चापि; Ds T₁ 2 G₁ M₂ चैव; G₂ 5 चैवा; M₂ नाम (for तात). —^c) T₁ निलपस्य; M₂ स्वद्वाराद्रस्य (for दिलीपस्य).

56 K₂ M₂ 4 om. (hapl.) 56^a-57^b. —^a) S₁ B₁ 2 Ds T₁ 2 G₁ M₁ 2 यस्य; T₂ अस्य (for तस्य). —^b) S₁ V B Ds D₂ T₂ transp. गीता and गाथाः; K₁ 2 3 D₁ T₂ गाथा (for गाथा). Ds T₁ G₁ 2 5 पूर्वैर (for प्रीतिरै). D₁ T₁ महात्मभिः (for महर्षिभिः). —^c) V₂ (mar.) सत्य (for देव). —^d) Ds T₁ 2 G₁ महात्मनः (T₁ 'ना' (for 'मखे)).

57 K₂ M₂ 4 om. 57^a (cf. v. l. 56). —^a) K₂ अग्निः; Ds T₂ G₁ 2 5 अग्नी (for अभेर). N T₁ G₁ 2 M₁ 2 तदा (for तथा). Ds T₁ 2 G₁ 2 5 M₁ 2 दृष्ट्वा; G₂ 5 नादक (for श्रुत्वा). —^b) G₂ शाण्डिल्याय महात्मने. —^c) Ds 4 वै; G₂ तु; M₁ 2 तं (for ये). T₁ यजमानं दिलीपं तु. —^d) S₁ Ds T₂ G₂ M₂ समाहितम्. T₁ G₁ ये पश्यन्ति समाहितम्. M₁ 2 सत्यमेधं महाबलम्. For 57^a, G₂ 5 M₂ subst.

273^a यजमानो दिलीपस्तु तदा दृष्टो मनीषिभिः ।

—^a) Ds सत्यवन्तं (for 'वन्तं'). Ds T₂ महात्मानम् (for 'त्मानं'). M₁ 2 ये पश्यन्ति महात्मानम्. — After 57, Ds T₁ 2 G₁ 2 5 M₁ 2 ins. :

274^a यत्नाश्चमेधाषमृधे सह तेन दिवं गताः ।

[Ds M₂ ये च; G₂ ये वा (for यदा). T₁ ये वाजिमेधाय मृधे (for ''). Ds समनेन (for सह तेन).]

58^a) S₁ K₂ D₁ 4 भाज्यपा; K₁ 4 G₂ 2 M₂ (for 'ना'). सुखधा; N₂ 3 V B Ds सुमेधा; Ds T₂ G₁ 2 M₁ 2 यमुधा; G₂ सुधया (for सुखधा). —^c) N (except S₁ K₂ V₂ Ds) T₂ 4 समुत्पन्नास्तु (for 'जन्म'). —^d) S₁ उत्पन्नास्ते; Ds M₁ समुत्पन्ना (for महात्मानो). N₂ M₁ द्विजर्षभः; N₂ महाद्विजाः; T₂ 4 द्विजर्षभान् (for 'भा.'). T₁ 2 G₂ M₂ 2 उत्पन्नाः कर्दमस्य ते.

59 K₁ Ds₂ Ds read 59^a for the first time after 49^a. K₂-4 N₂ 3 V D₁ 2 repeat 59^a after 61^a; Ds read the same after 61^a. —^a) V₂ (second time) विनि-

लोकेषु दिवि वर्तन्ते कामगेषु विहंगमाः ।
 तांस्तु वैश्यगणास्तात भावयन्ति फलार्थिनः ॥ ५९.
 तेषां वै मानसी कन्या विरजा नाम विश्रुता ।
 ययातेर्जननी ब्रह्मन्महिषी नहुषस्य च ॥ ६०
 त्रय एते गणाः प्रोक्ताश्चतुर्थं तु निबोध मे ।
 उत्पन्ना ये स्वधायां तु सोमपा वै कवेः सुताः ॥ ६१

C 997
B I. 18. 67
P I. 18. 67

(for दिवि). S₁ दिव्येषु; K₁ (first time). 2. 4 (both both times) D₁ n₂ (both times) D₁ (first time) G₁ वर्धन्ते (for वर्तन्ते). T₁ 2 G₂-5 M₂ ते लोकेषु विवर्ध (G₂ 'राज' स्ते; M₂ लोकेषु ते विवर्धन्ते. —^b) K₂ (first time) काननेषु; K₂ (second time) कामेषु च; T₁ 2 G₂ 4 5 M₂ कामदेषु; G₂ कार्येषु (for कामगेषु). — After 59^a, D₁ reads 51^a. —^c) S₁ N₂ V₂ Ds D₁ तांश्च; K₁-3 तान्वै; K₂ तांश्चैव (hypermetric); N₂ M₂ तान्स्य; N₂ T₁ 2 4 G₁ M₁ 2 4 एतान् (for तांस्तु). S₁ K₂ N₂ 2 V₂ 3 Ds D₂ T₂ 4 G₂ 4 M₁ 2 वैश्यगणांस् (for 'णास'). Ds T₂ G₁ 2 5 M₂ आद्वैर; T₁ G₂ M₂ आद्वै (for तात). —^d) M₂ घनार्थिनः (for कदा).

60^a) N₂ V₂ Ds T₁ 4 G₁ 4 5 M₁ 2 4 एतेषां (for तेषां वै). —^b) Ds T₂ G₁ 4 M₂ इति (for नाम). —^c) N₂ V₂ तान्; Ds T₁ 4 G₂-5 M₁ 2 4 साध्वी; M₂ कन्या (for ब्रह्मन्). T₂ G₁ ययातिजननी साध्वी. —^d) Ds T₁ 2 G₁ 2 5 M₁ 4 पत्नी सा (for महिषी). K₁ 4 त्वणुहस्य; K₂ D₁ 4 नहुष (for नहु). K₁ 4 D₁ 4 M₂ ह; N₁ B₁ 2 Ds तु (for च). — After 60, S₁ D₂ repeat, D₂ read 49^a and G₂ M₂ read 51^a. While Ds ins. after 60:

275^a तपसा वा प्रयत्नेन दृश्यन्ते मां स्वच्छुषा ।

इत्येते पितरो देवा देवाश्च पितरः पुनः ॥

61 G₂ om. 61. M₂ om. 61^a. For 61^a, cf. 50^a. —^a) K₂ एते त्रयो (by transp.); Ds T₂ G₁ 3 5 M₂ त्रयश्च ते; T₁ M₁ त्रयश्चैते. T₁ G₂ मया (for गणाः). —^b) V₂ M₂ चतुर्थं च; Ds 'र्थस्तु; T₁ G₂ 'रोज्यान् (for 'र्थं तु). T₁ वै (for मे). — After 61^a, S₁ D₁ 6 T₂ 4 G₁-3 5 M₂ repeat 51^a and K₂-4 N₂ 3 V D₁ 2 repeat and Ds read 59^a, and M₁ 2 read 51^a. For 61^a, cf. 50^a. S₁ K₂ Ds T₂ G₁ 2 M₁ om. 61^a. —^c) T₁ G₂ तु; M₂ ते (for ये). N₁ तु स्वधया; N₂ 3 B₂ Ds₁ T₂ 4 G₂ M₁-3 स्वधायां ते; Ds 4 'यास्तु; T₁ 'यां वै; G₂ 'यां ये. —^d) Ds सोमपान्ते; T₁ M₂ कन्या अभेः; T₂ सोमपा ये; G₂ कन्यादभेः (for सोमपा वै). D₁ तु ये (for सुताः).

62^a) S (except T₂ 4) हैरण्य- (for हि'). T₁ G₂ 3 सुगम् (for सुताः). —^b) D₁ हि (for [उ]त). — M₁

C 997
S I. 18. 67
P I. 18. 67

हिरण्यगर्भस्य सुताः शूद्रास्तान्भावयन्त्युत ।
मानसा नाम ते लोका यत्र वर्तन्ति ते दिवि ॥ ६२
तेषां वै मानसी कन्या नर्मदा सरितां वरा ।
या भावयति भूतानि दक्षिणापथगामिनी ।
पुरुकुत्सस्य या पत्नी त्रसदस्योर्जनन्यपि ॥ ६३
तेषामथाम्युपगमान्मनुस्तात युगे युगे ।
प्रवर्तयति श्राद्धानि नष्टे धर्मे प्रजापतिः ॥ ६४
पितृणामादिसर्गेण सर्वेषां द्विजमत्तम ।

om. 62^{cd}. — ^c) S₁ त्रैलोक्या; Ks ये लोका; T₂ G₁ ते लोके (for ते लोका). — ^d) K₁ om. यत्र. V₁ [अ]वर्तन्त; B₂ D₂ D₃ G₂ तिष्ठन्ति (for वर्तन्ति). D₁ (om.) (om.) नित्यदा (for ते दिवि). K₂ D₂ T₂ G₁ M₂ ४ वर्तन्ते यत्र ते दिवि; T₁ वर्तन्ते यमृते दिवि.

63 ^a) T₁ 2 G₁ 5 M₁ 3 4 एतेषां (for तेषां वै). — ^c) D₁ M₂ भावयन्ति; D₂ तारयति; D₃ T₁ G₁ 5 पावयति; T₁ पावयन्ति; G₂ ग्रावयन्ति; M₂ 3 पा M₂ भा वयन्ती (for भावयति). G₃ या पावयति लोकांश्च; M₂ संश्रपयति भूतानि. — ^d) S₁ वासिनी (for गामिनी). — K₁ 4 N₁ D₁ 3 om. 63^{cd}. — ^e) S₁ K₁ D₁ सा (for या). — ^f) Some M₂ 3 त्रसदस्योर् (for 'दस्योर्'). — N₁ 3 V₁ B₂ D₂ T₁ 4 subst. for 63^{cd}; D₂ ins. after 63.

276* जननी त्रसदस्योश्च पुरुकुत्सपरिमह ।

[V₂ 3 T₁ 4 मा; B₂ 3 (for नः).]

While D₂ T₁ 2 G₁ M₂ subst. for 63^{cd} :

277* पुरुकुत्सस्य सा भार्या त्रसदस्युश्च तन्मृतः ।

[M₂ पत्नी (for भार्या). T₂ G₁ 5 त्रसदस्युश्च (for 'दस्युश्च').]

64 ^a) K₂ तथा तथा; D₁ 3 तेषामेव; T₁ G₁ 5 M₂ एतेषाम् (for तेषामय). K₁ तेषामेवाप्युपगमान्; D₂ एषामभ्यु-
ज्जता नाम (sic); T₁ G₁ एतेषामभ्युपगमे. — ^b) S (except T₂ 4) मनुर्मन्त्रेश्वरः. — ^c) K₁ N₁ 3 V₁ 3 D₁ 3 M₂ 3 प्रावर्तयत; K₁ 2 N₁ 3 प्रावर्तयति; V₂ D₂ G₁ 2 3 प्रवर्त-
यन्ति (for 'यति'). — ^d) M₂ धर्मे नष्टे (by transp.). T₁ 2 G₁ M₂ चादौ मन्वन्तरस्य ह (M₂ च).

65 M₁ om. 65^a-67^b. — ^a) S₁ D₁ 3-सर्गे च; V₁ B₂ D₂ 3-सर्गे तु; D₂ 3-सर्गेण (for 'सर्गेण'). — T₁ om. (hapl. ?) 65^{cd}. — ^b) D₂ T₂ G₁ M₂ नृप- (for द्विज). D₁ G₂ 3-सत्तमाः. — ^c) S₁ V₂ M₂ 3 एव; T₁ 2 G₁ 3 3 एतन् (for एव). M₁ आदिदेवं तु धर्मेण. — ^d) T₁ 2 G₁ 2 3 M₂ देव श्राद्ध; G₂ श्राद्धं देव (for श्राद्धदेवं). B₁ 3 यजन्ति (for वदन्ति). D₂ हि; D₂ T₁ 3 G₁ 2 3 [उ]त; M₂ तम्; M₂ ह (for वै).

तस्मादेनं स्वधर्मेण श्राद्धदेवं वदन्ति वै ॥ ६५
सर्वेषां राजतं पात्रमथ वा रजतान्वितम् ।
दत्तं स्वधां पुरोधाय श्राद्धे प्रीणाति वै पितृन् ॥ ६६
सोमस्याप्यायनं कृत्वा बह्वैर्वैस्वतस्य च ।
उदगायनमप्यग्रावग्न्यभावेऽप्यु वा पुनः ॥ ६७
पितृन्प्रीणाति यो भक्त्या पितरः प्रीणयन्ति तम् ।
यच्छन्ति पितरः पुष्टिं प्रजाश्च विपुलास्तथा ।
स्वर्गमारोग्यमेवाथ यदन्यदपि चेप्सितम् ॥ ६८

66 M₁ om. 66 (cf. v. l. 65). — ^a) G₁ 3 रजतं (for रं). — ^b) T₂ G₁ 2 3 अथि (for अथ). D₂ अथि वा राजता-
न्वितम्. — ^c) B₁ (marg. as in text) दत्तां सुधां; T₂ G₁ दत्तधर्मं (for दत्तं स्वधां). N₂ B₁ प्रबोधाय (for पुरो). — ^d) N₁ B₁ D₂ D₃ D₂ 3 S (M₁ om.) श्राद्धं (for श्राद्धे). M₂ प्रीणयते (for प्रीणाति वै).

67 M₁ om. 67^{ab} (cf. v. l. 65). N₂ om. 67^{ab}. — ^a) K₂ सोमाय (for सोमस्य). — ^b) K₂ D₂ अग्नेर (for बह्वैर). V₂ वै; B₁ 3 D₂ D₃ G₂ ह (for च). — ^c) D₂ S (except T₂) पिण्डानयनमप्यग्राव. — ^d) C₁ 3 उदगायनमप्यत्र कर्तव्यं स्वधामन्त्रेण होमे दक्षिणापथगां आहुतार्वधान् । स्वाहामन्त्रेण होमे तु उदगपथगे अस्याहुती भवतः । यदाहाभलायनः — सोमाय पितृमते स्वधा । नमोऽग्नये कव्यबाहनाय स्वधा नमः । इति स्वाहाकारेण अग्निं पूर्वमिति उदगायनपरादेवात्र स्वाहामन्त्र-
पञ्चाङ्गि सूचितः । * — ^e) N₂ 3 अप्यु ताप्नुतः; V₁ 3 B₂ 3 अप्यु वा तथा; M₂ तथाप्यु वा (for अप्यु वा पुनः). — After 67, K₁ D₂ D₃ ins. :

278* अग्नेषु तान्नवर्गेषु गोषु वा कपिलासु च ।

शूद्राभ्यपरिषिकाम्नुषामु रमणीषु च ।

अप्रजामु सवन्त्यामु दानव्याः क्षुचिपिण्डकाः ॥

[(L. 2) K₁ सुतम् (for अनुगाम्). D₂ च मनीषिभिः (for रमणीषु च). — (L. 3) D₂ सुवन्त्याम् (for सवन्त्यासु). D₂ सुचि (for क्षुचि).]

68 ^a) K₂ ते (for तम्). — ^b) N₁ यद्विच्छति (hyper-
metric). V₂ (marg.) ददन्ति (for दच्छन्ति). M₁ तस्य (for पुष्टि). — ^c) D₂ सुलभाय; M₁ सुसुभाय (for विपुलाम्). — T₁ 2 G₁ M₂ subst. for 68^{cd}; M₂ 3 for 68^{cd} :

279* पितरः पुष्टिकामस्य प्रजाकामस्य वा पुनः ।

पुष्टिं प्रजां च स्वर्गं च प्रयच्छन्ति पितामहाः ॥

— ^a) K₁ धर्मम् (for स्वर्गम्). K₁ D₁ जायुश्च; D₂ 3 3 द्वायै; T₂ 3 ऐश्वर्यै; G₂ एवायुर् (for एवाथ). — ^f) T₁ [ह]च्छति

देवकार्यादपि मुने पितृकार्यं विशिष्यते ।

देवतानां हि पितरः पूर्वमाप्यायनं स्मृतम् ॥ ६९

शीघ्रप्रसादा ह्यक्रोधा लोकस्याप्यायनं परम् ।

स्थिरप्रसादाश्च सदा तावन्मस्यस्य भार्गव ॥ ७०

पितृभक्तोऽसि विप्रैः सङ्गृह्यतश्च न संशयः ।

श्रेयस्तेऽद्य विधास्यामि प्रत्यक्षं कुरु तन्मयम् ॥ ७१

चक्षुर्दिव्यं सविज्ञानं प्रदिशामि च तेऽनघ ।

गतिमेतामप्रमत्तो मार्कण्डेय निशामय ॥ ७२

न हि योगगतिर्दिव्या न पितृणां परा गतिः ।

त्वद्विधेनापि सिद्धेन दृश्यते मांसचक्षुषा ॥ ७३

एवमुक्त्वा स देवेशो मामुपस्थितमग्रतः ।

चक्षुर्दत्त्वा सविज्ञानं देवानामपि दुर्लभम् ।

जगाम गतिमिष्टां वै द्वितीयोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ७४

तन्निबोध कुरुश्रेष्ठ यन्मयासीन्निशामितम् ।

प्रसादात्तस्य देवस्य दुर्ज्ञेयं भुवि मानुषैः ॥ ७५

इति श्रीहरिवंशे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

(for [ई]तिपतम्). Ds बाह्यम् च प्रयच्छति. — For 68^d, Ds subst.:

280* आयुर्धनं मुखं चैव स्वर्गमागम्यमेव च ।

दधुः पितामहाः प्रीत्या यदन्तर्द्वापि चेत्पितम् ॥

69 *) T_{1,2} G₁ M₁ ह्येतन् (for मुने). — *) B₁ D₁ च (for हि). T_{1,3,4} G₁ देवताभ्यः पितृणां हि : T₂ G₁ देवानां पितरः सर्वे. — *) N₁ V₁ सर्वम् (for पूर्वम्). — After 69, M₂ ins. a passage given in App. I (No. 3).

70 M₂ om. 70 73, M₁ om. 70 72. — *) D₁ T_{1,2} G₁ M_{1,2} मुनीना (for ह्यक्रोधा). K₁ D₂ शीघ्रप्रसादाद्वय (D₂ 'द'क्रोधात्; D₁ 'दान्द्रक्रोधात्' — *) T_{1,2} G_{1,2} M₁ स्मृतम् (for परम्). D₂ G₁ लोकस्याप्यायनाः स्मृताः. — *) D₁ शीघ्र (for स्थिर). K_{1,2} D₂ प्रसादांश (for 'दाश'). S₁ योगोशासः V₂ च सदा (for च सदा). — *) S₁ नमस्कुरु; D₂ भजस्वाद्यु (for नमस्यस्व). D₁ भारत (for भार्गव).

71 M_{2,3} om. 71 (cf. v. l. 70). — *) K₁ D₁ श्रे; V₂ om. (for 'सि'). — *) S₁ K₂ N₂ D₂ G₁ विशेषतः (for न संशयः). — *) S₁ तव; K_{2,3} D₁ तेऽर्थः; N₂ V₁ ते सः; T₂ G₁ तव (for तेऽर्थः). — *) V₂ पश्य (for कुरु). K₁ B₂ (marg. as in text) ते (for तम्).

72 M_{2,3} om. 72 (cf. v. l. 70). K₂ om. 72^{ab}. — *) D₂ दिव्यं चक्षुः (by transp.); G₁ चक्षुर्द्वयं. T₁ चक्षुस्ते विविधं ज्ञानं. — *) D_{2,3} T₁ G_{1,2,3} M_{1,2} तव (for च ते). — *) T₁ मन्त्रिन् (for गतिम्). K₂ B₂ एताम्; M₁ एताम् (for एताम्).

73 M₂ om. 73 (cf. v. l. 70). — *) T_{1,2} G_{1,2} M_{1,2} सुखा (for दिव्या). — *) K₂ N₂ V₁ B₂ D₂ D₁ T₁ G_{1,2} M₁ पितृणां च; K₁ पितृणां न (by transp.). B_{2,2} D₂ T_{1,2}

G₂ पितृणां परमा गतिः. — G_{2,4} repeat 73^{cd} after App. I (No. 3). M₁ reads 73^{cd} twice. — *) G_{2,4} (both times) M₁ (first time) दृश्यते (for सिद्धेन). D₂ T₂ G_{1,2} (both times). M₁ त्वद्विधेनापि दृश्यते; T₁ यद्विधेस्तु न दृश्यते; T₂ योगनिष्ठः प्रदृश्यन्ते; M₁ (second time) 3. 4 तपसा वा प्रयत्नेन. — *) D₂ T_{1,2} G_{1,2} (both times) 3. 4 (both times) 1. 4 M₁ (first time) 4 किं पुनर् (for दृश्यते). K₂ चर्म-; D₂ देव (for मांस-). K₂ दृष्ट्या नैषा स्वचक्षुषा. — After 73, D₂ T₂ G_{1,2} M_{1,2} ins. a passage given in App. I (No. 3).

74 D₂ om. 74-75. Before 74, T₂ G₂ ins. मार्कण्डेयः. — *) S₁ (except S₁; D₂ om.) T_{2,4} G_{1,2} स एवमुक्त्वा देवेशो (K₁ 'वोश्मो'). — *) G₂ उपासीनम् (for उपस्थितम्). S₁ उत्तमम्; N₁ V₁ B₁ अन्यय; T₂ G₁ उत्थितः (for अग्रतः). G_{2,4} M₁ मामुपस्थितमुन्मिषतः; G₁ 'पामितुमर्थितः; M₁₋₃ मार्कण्डेयस्य धीमत्. — *) K₂ दिव्यं (for दत्त्वा).

75 D₂ om. 75 (cf. v. l. 74). K₂ om. 75. Before 75, G₂ ins. भीष्मः. — *) V₁ मुनिः; D_{2,2} द्विज (for कुरु). — *) V₁ सम (for मया). S₁ T₂ G₁ M_{2,3} तन; K₁₋₃ D_{2,4} M_{1,2} स; D₁ सर्व-; T₂ तु (for 'आ'सन्). K₂ निबोधितम्; N₁ निशामितः (for 'मितम्'). — *) G₁ प्रसादम् (for 'दात्'). — *) N₂ V₁ G₁ दुर्ज्ञेयः; T₁ विज्ञेयं (for दुर्ज्ञेयं). K₁ N₂ V₁ D₂ D₁ T_{1,2} G₁ M₁ मानवैः (for मानुषैः).

Colophon — Mention of the Epic: K_{1,2} D_{2,2}. Mention of Khila: All Mss. (except K₁). — Sub-
paran: D₂ पारिजात. — Adhy. name: N (except S₁ N₁) पितृकल्पः; T₂ G₁ आहविधानसनत्कुमारवाक्यम्; G_{2,3} आहविधी सनत्कुमारवाक्यम्; M₂ आहकल्पः. — Adhy. no.

C 1013
B 1. 19. 1
P 1. 19. 1

मार्कण्डेय उवाच ।

आसन्पूर्वयुगे तात भरद्वाजात्मजा द्विजाः ।
योगधर्ममनुप्राप्य भ्रष्टा दुश्चरितेन वै ॥ १ ॥
अपभ्रंशमनुप्राप्ता योगधर्मापचारिणः ।
महतस्तमसः पारे मानसस्य विसंज्ञिताः ॥ २ ॥
तमेवार्थमनुध्यान्तो नष्टमप्सिन्व मोहिताः ।
अप्राप्य योगं ते सर्वे संयुक्ताः कालधर्मणा ॥ ३ ॥
ततस्ते योगविभ्रष्टा देवेषु मुचिरोपिताः ।

(figures, words or both) : K₁ 14; K₃ D₁, 1.5 T₁ G₁ 16; N₃ V₁ D₃ 17; V₂, 3 B₁, 4 D₂ D₃ T₂ G₁ 18; T₃, 4 19. — *Śloka no.* K₁ 87; D₁ D₃ 82; D₃ 85; D₄ 90.

14

1 T₂ G₂ om. the ref. D₁ T₁ G₁, 3-5 M₁ (*inf. lin.*) 2.4 सनत्कुमारः (for मार्कण्डेयः). —^a T₂ G₁ पुरा कृतः; G₂ आसन्कृतः (for 'पूर्वः'). D₃ गते (for 'युगे'). —^b D₃ पुरा (for द्विजाः). S₁ K₂ N₃ V₁ भारद्वाजात्मजा द्विजाः; K₁ भरद्वाजाम्बया द्विजाः. —^c T₂ युगः (for योगः). D₃, 1.5 T₂, 3 G₁, 2 प्राप्ता (for प्राप्य).

2 ^a B₃ corrupt: D₁ अपभ्रंशम्; M₁ (*inf. lin.*) योगभ्रंशम् (for अप'). —^b D₃, 3 धर्मापः; T₂ G₁ धर्मानु- (for 'धर्माप'). K₂ (*marg.*) योगधर्मपरायणा. —^c K₁, 3 N₃ V₁ B₁ D₁ (except D₂) T₁, 3 G₁, 3 सरसः; T₁ M₁, 3 तपसः (for तमसः). —^d D₁ तामसस्य (for मान'). N₂ विवर्जिताः; D₃ प्रविष्टिताः; D₄ विवर्जिताः; G₂ [ए]व विस्मिताः; M₃ च भारत (for विसंज्ञिताः).

3 D₁ om. (*hapl.*) 3^{ab}; D₁ (*marg.*) reads it twice. —^a N₁, 2 V₂ B₁ D₁, 2 (first time) T₃ अनु-
व्यातो; M₃ 'ध्याता (for 'ध्यान्तो'). D₁ (second time) तमेव विगतान्मज्ञा; D₃ T₁, 2 G₁ M₁ तमेव चार्थं ध्यायन्तो. —^b K₂ नष्टसंज्ञा विमोहिताः; D₃ नष्टज्ञाना वि'; T₂ G₁ नष्टार्थमिव मोहिताः. —^c K₂, 4 N₃ V₁ B₁ D₁, 4 D₂, 4 T₁, 3 G₁ M₁ सर्वे स्मः; T₂ सर्वेऽस्मिन्; M₃ सर्वे तु (for ने सर्वे'). —^d D₃ M₃ 'धर्मिणः; T₁ 'कर्मणि (for 'धर्मणा'). K₂ (*marg.*) संयुक्ता धर्मकर्मणा.

4 ^a D₃ च (for ने). G₂ कालः; G₁ om. (for योगः). —^b K₂, 4 N₃ V₁ B₁, 2 D₁, 2 D₂, 2 T₂ नरर्षभाः; D₃ द्विजर्षभाः; D₄ G₂ कुरुक्षेत्रम्; T₁ नृपोत्तमः; T₂ G₁, 3.5 नृगू-

जाताः कौशिकदायादाः कुरुक्षेत्रे नरर्षभ ॥ ४ ॥
हिंसया विचरिष्यन्तो धर्मं पितृकृतेन वै ।
ततस्ते पुनराजातिं भ्रष्टाः प्राप्स्यन्ति कुत्सिताम् ॥ ५ ॥
तेषां पितृप्रसादेन पूर्वजातिकृतेन च ।
स्मृतिरुत्पत्स्यते प्राप्य तां तां जातिं जुगुप्सिताम् ॥ ६ ॥
ते धर्मचारिणो नित्यं भविष्यन्ति समाहिताः ।
ब्राह्मण्यं प्रतिलप्स्यन्ति ततो भूयः स्वकर्मणा ॥ ७ ॥
ततश्च योगं प्राप्स्यन्ति पूर्वजातिकृतं पुनः ।

त्तमः; G₁ नृपोत्तमाः; M₂, 4 कुरुक्षेत्रम् (for नरर्षभ).

5 ^a K₁ हिंसया (for हिंसया). K₁, 3 D₁ T₁ G₁ हिंसया विचरिष्यन्तो. —^b D₃ धर्मे (for धर्म'). B₃ गजेन (for कृतेन). D₃ T₁ G₁ M₁ धर्मेण पितृगेण वै. — D₃ reads 5^a, 6^b on *marg.* —^c T₂ G₁, 3-5 M₁, 3 सप्त ते; G₂ तपसे (for तनस्ते). K₁, 2 (*marg.*), 3.4 D₂, 4 T₁ भाषास्ति; V₁, 2 भाषुस्ति; T₂, 3 भाषास्ति; G₁ भाषास्ति (for 'ति'). S₁ D₁ त एने (D₁ नेन ने) पुनरायास्ति; K₂ तनस्ते तु नरा जातिं. — After 5^a, M₁ reads 8^{ab}, repeating it in its proper place. M₁ repeats 5^d after the repetition of 8^{ab}. —^d D₁ (*sup. lin.*) गतिं; M₁ (both times) जातिं (for भ्रष्टा'). S₁ गर्हिताम्; T₂ G₁ कुत्सिताम् (for 'ताम्').

6 ^a K₁ om. (*hapl.*) 6. —^b M₃ सर्वः (for पूर्वः). K₂ N₃ V₁, 3 B₁, 3 D₃ D₁, 2.6 8 (except T₁) वै (for च). —^c D₃ M₃ उत्पत्स्यते (for 'त्यते'). —^d D₃ तां तां जातिं; D₄ नामजातिः; T₂ नामजातिः; G₁ नाहीं जातिः; G₂, 3 M₁ नामजातिं (for तां तां जातिं).

7 ^a K₁ ये (for ने). T₁ G₁, 3 M₂, 3 स्वर्ग्य (for नित्यं). —^c V₂ M₁, 2 'पत्स्यन्ति; D₂, 3 'लप्स्यन्ते; D₃ T₁, 2 G₁, 2.4 M₂, 4 'पत्स्यन्ते; G₂, 3 'पत्स्यन्ते (for लप्स्यन्ति'). —^d S₁ K₂ D₁ स्वकर्मणि; T₁ 'णि; M₁ समाहिताः (for स्वकर्मणा).

8 ^a D₁, 3 स्वः (for च). K₂, 4 N₃ V₁ B₁ D₃ D₁, 4 T₃, 4 संप्राप्य (for प्राप्स्यन्ति'). — M₁ reads 8^{ab} for the first time after 5^a. —^b K₂ (*marg.* as in text) कुरुक्षेत्रम्; B₁ 'समाश्रितम् (for 'कुरु पुनः'). — After the repetition of 8^{ab}, M₁ repeats 5^d. —^c G₁ 'प्राप्य (for 'प्राप्ताः').

9 ^a K₁ धर्मेण (for धर्मे च). S₁ वै बुद्धिः; K₂ बुद्धिर्वा (for ते बुद्धिः'). —^b K₂, 4 N₃ V₁, 3 B₁ D₃ D₁, 4 T₂, 4 G₁ न संशयः; D₄ T₁ G₂, 3 M₁ समाहिता (for पुनः पुनः').

C 1032
B L. 19. 10
P L. 19. 10

वरिष्ठं सर्वधर्माणां तं समाचर भार्गव ॥ १०
कालस्य परिणामेन लघ्वाहारो जितेन्द्रियः ।
तत्परः प्रयतः श्राद्धी योगधर्ममवाप्स्यसि ।
इत्युक्त्वा भगवान्देवस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ११
अष्टादशानां वर्षाणामेकाहमिति मे मतिः ।

उपासतश्च देवेशं वर्षाण्यष्टादशैव मे ॥ १२
प्रसादात्तस्य देवस्य न ग्लानिरभवत्तदा ।
न क्षुत्पिपासे कालं वा जानामि स्म तदानघ ।
पश्चाच्छिष्यसकाशात्तु कालः संविदितो मम ॥ १३

इति श्रीहरिवंशे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

१५

मार्कण्डेय उवाच ।

तस्मिन्मन्त्रहिते देवे वचनात्तस्य वै विभो ।
चक्षुर्दिव्यं सविज्ञानं प्रादुर्गाम्निमानघ ॥ १
ततोऽहं तानपश्यं वै ब्राह्मणान्काशिकान्मज्जान् ।

आपगेय कुरुक्षेत्रे यानुवाच विभुर्मम ॥ २
ब्रह्मदत्तोऽभवद्वाजा यस्तेषां मत्तमो द्विजः ।
पितृवर्तीति विख्यातो नाम्ना शीलेन कर्मणा ॥ ३
शुकस्य कन्या कृत्वी तं जनयामास पार्थिवम् ।

11 Before 11, T ins. सनः कुमारः. — ^a K. D. Ms. परिमाणेन (for 'णामेन'). — ^b K. V. D. T. G. M. लघ्वाहारो (for लघ्वा). — ^c D. मत्परः (for तत्परः). D. T. G. M. श्राद्धे; G. श्राद्धे (for श्राद्धी). — ^d T. G. मत्तमः G. तं) कुरु प्रयतः श्राद्धे. — ^e M. यज्ञोपवीतम् (for योग). — ^f N. अवाप्स्यसि; D. 'य' (for 'मि').

12 ^a V. धर्माणाम् (for वर्षाणाम्). G. changed from वर्षाणां up to तदानघ (in 13^d). — ^b S. तदष्टादशवर्षाणि; K. a. a. D. D. G. अष्टादशैव वर्षाणि. — ^c D. ऐकाहम् (for ए). T. इव (for इति). G. गतम् (for मति). S. एकाहमिव चाभवत्; K. a. a. V. D. M. ऐक्यं V. M. एकाहमिव मेऽभवत्; D. T. G. M. त. ए. G. त्वे काहमिव मे गतम्. — ^d K. D. D. F. G. M. न; D. T. M. तु (for च). — ^e S. देवेशो; K. a. N. a. m. a. V. a. D. a. a. तत्रैव; N. तत्रैव; N. तत्रैव; B. a. D. न देव (for देवेश). — ^f N. D. उपासितश्च तत्रैव; M. मत्तमो न देव; M. गतस्य देवेशः. — ^g D. G. a. M. [अष्टादशानां (for 'दश'). K. V. B. तु (for मे).

13 ^a D. चाभवत् (for अ). — ^b V. क्षुत्पिपासं (for 'से'). — ^c S. जानास्यसि; K. a. N. V. B. D. D. a. T. प्रत्यजानं; D. न प्रजानं; D. प्रत्यजानन्; G. जानाति स्म; M. न जानामि (for जानामि स्म). M. कदाचन (for तदानघ). T. जावाः स्म मम चानघ; T. प्रत्यजानन् भूयद्वाः (sic); G. जाना न स्म ममानघ. — ^d N. न सकारं (for 'ज्ञान'). K. च; B. है (for तु). — ^e D. कालं (for कालः). K. a. N. V. B. a. D. T. G. M. 2 स; B. D. a. च; D. मे (for

मे). T. वेदिनो (for वि). N. (except S. D. a) T. a. M. मया (for मम).

Colophon. — *Mention of the Epic*: K. a. D. a. — *Mention of Kāla*: S. K. a. V. B. D. a. a. — *Adhy. name*: N. M. कुरुक्षेत्रः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): K. 15. — K. D. a. T. a. G. M. 17. — N. a. V. a. D. a. 18. — V. a. B. a. D. a. D. a. 19. — D. a. T. a. 20. — *Stoka no.*: D. a. D. a. 22. D. 23. D. 21.

15

1 K. from the ref. — ^a S. K. a. D. a. T. a. G. a. M. प्रभो; N. V. a. B. a. D. a. D. a. T. a. G. a. M. 2 विभो; D. a. प्रभो (for विभो). — ^b K. a. N. V. B. D. (except D. a) T. a. तदा मम; G. तदानघ (for ममानघ).

2 ^a S. यानुवाच (for आपगेय). V. कुरुक्षेत्रे (for क्षेत्रे). — ^b N. मामुवाच; T. आपगेय (for यानुवाच). S. G. a. M. a. गुरु (for विभुर). B. तदा (for मम). T. G. यानुवाचकुरुक्षेत्रम्.

3 ^a K. मत्तमो (for मत्तमो). — ^b M. चक्षुर्वर्ती (for पितृ). S. D. a. T. a. M. तु (for [इ]ति). — ^c D. [मा]मीलेन (for शीलेन). T. महना स्तेन कर्मणा.

4 Before 4, K. ins. मीम उवाच. — ^a T. corrupt. K. N. a. V. a. D. a. D. a. तु; M. यज्ञ (for है). D. T. a. G. a. a. M. शुककन्या कीर्तिमयी. — ^b M. क्षुत्पिपासं (for पार्थिवम्). — ^c K. D. अष्टे (for ऐकाहम्). — ^d

अणुहात्पार्थिवश्रेष्ठात्काम्पिल्ये नगरोत्तमे ॥ ४

युधिष्ठिर उवाच ।

अणुहः कस्य वै पुत्रः कस्मिन्काले बभूव ह ।

राजा धर्मभृतां श्रेष्ठो यस्य पुत्रो महायशः ॥ ५

ब्रह्मदत्तो नरपतिः किंवरीर्यश्च बभूव ह ।

कथं च सप्तमस्तेषां संबभूव नराधिपः ॥ ६

न ह्यल्पवीर्याय शुको भगवान्लोकपूजितः ।

कन्यां प्रदद्याद्योगान्मा कृत्वीं कीर्तिमतीं प्रभुः ॥ ७

एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं विमरेण महाद्युते ।

ब्रह्मदत्तस्य चरितं तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ ८

यथा च वर्तमानास्ते संवारेषु द्विजातयः ।

Ms. 3 काश्चिल्ये (for काश्चिल्ये). — Marg. 1. N. except
S. 1. Di.) Ts. 1. G. ins. :

283*

भीष्म उवाच ।

यथोवाच महाभागो मार्कण्डेयो महातपा ।

तस्य वंशमहं राजन्वीर्ययामि नच्छृणु ॥

[K. 1. 2. 3. V. 1. 3. B. D. 1. 3. G. 1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.]

5 *) Dn पुत्रस्तु (for वै पुत्रः) — *) T लोकं (for कालं).

6 *) Ts. 1 (marg. as in text) ब्रह्मपुत्रो (for दत्तो). K. 1. 2. 3. V. 1. 2. 3. D. 1. 2. 3. G. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.]

7 Dn 2 om. 7-8. — *) T. 1 अन्तरिक्षाय (for 'वीर्याय'). — *) D. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268.

पुत्राः सेनजितश्चासंश्रित्वारो लोकसंप्रताः ।

— 116 —

समरस्य परः पारः सदश्च इति ते त्रयः ।
 पुत्राः परमधर्मज्ञाः पारपुत्रः पृथुर्वर्मा ॥ २१
 पृथोस्तु सुकृतो नाम सुकृतेनेह कर्मणा ।
 जज्ञे सर्वगुणोपेतो विभ्राजस्तस्य चान्मजः ॥ २२
 विभ्राजस्य तु पुत्रोऽभूदणुहो नाम पार्थिवः ।
 बभौ शुकस्य जामाता कृत्वीभर्ता महायशः ॥ २३
 पुत्रोऽणुहस्य राजर्षिर्ब्रह्मदत्तोऽभवन्प्रभुः ।

20 ^a) B. 2 Ds लुप्तः (for तेषां); K. राजन् (for राजा). — M. om. 20^b 22^c. — ^d) Ds स ज्येष्ठः; D. G. M. स ज्येष्ठः (for स ज्येष्ठः).

21 M. om. 21 (cf. v. l. 20). — ^a) D. तनयानु (for तस्य); D. [ज]प (for पार); K. सत्यवपार संपा (B. संपाजः; K. N. D. M. समरस्य पारः पारः (hypermetric); D. T. G. समरस्य पारः पारः T. G. 'वा'रः; M. समरस्यपारु पारः (S. G. M. समरस्यपारु (for 'श्च); T. समरस्य उतेन त्रयः; D. परः; D. परः (for पारः); M. प्रथिरः (for पृथुरः); T. विभुः; T. विभो (for वर्मा).

22 M. om. 22 (cf. v. l. 21). — ^a) D. सुकृतिरः; K. D. नी (for नी); S. सुकृतेन (for सु); S. [पृ]वः; D. T. G. M. स ज्येष्ठः; D. Ds T. 2 G. M. 2 पुत्रः (for जने).

23 ^a) S. K. N. धर्मिकः; B. Ds नामः (for वर्मा); — ^b) T. जामाय (for बभौ); D. jama (for text); या कम्पा (for जामाता); M. भणुदः सुकृताभा; — ^c) D. कृत्वीभर्ता; K. कृत्वीभर्ता; N. V. कृत्वीभर्ता; T. G. कीर्त्या काम्या; T. G. M. कृत्वीभर्ता; D. G. कीर्तिभर्ता (for कृत्वीभर्ता). — After 23, G. reads lines 2-3 of 291^a.

24 ^a) V. B. 2 Dn Ds सुतो (for पुत्रो); K. N. D. 2 भणुहस्य सुतो राजा; N. T. G. M. भणुहस्य पुत्रो राजर्षिः (T. G. राजर्षिः; M. प्रहर्षिः (hypermetric); Ds G. भणुहपुत्रो राजर्षिः; T. G. भणुहस्य पुत्रो दायदो; — ^b) S. K. 2 N. 2 V. 2 D. 2 T. 2 बभूव हः; T. G. महाप्रभुः (for अभ्यप्रभुः); — M. om. 24^b 25^b. — ^c) S. इति स्मृतः; K. इति श्रुतिः; V. महानपा; D. T. G. 2 M. 3 अभवत्पः; G. महानपः (for परंतपः); — After 24, K. ins. 287^a.

योगान्मा तस्य तनयो विष्वक्मेनः परंतपः ॥ २४
 विभ्राजः पुनराजातः सुकृतेनेह कर्मणा ।
 ब्रह्मदत्तस्य तनयो विष्वक्मेन इति श्रुतः ॥ २५
 विष्वक्मेनस्य पुत्रोऽभूदण्डसेनो महीपतिः ।
 महादत्तश्च कुमागेऽभूद्राधेयेन हतः पुनः ॥ २६
 दण्डमेनान्मजः शूरो महान्मा कुलवर्धनः ।
 महादपुत्रो दुर्बुद्धिर्भवजनमेजयः ॥ २७

C 1071
B 1. 20. 33
P 1. 20. 33

25 M. om. 25^{ab} (cf. v. l. 24). S. K. om. (hapl.) 25. — ^a) K. 2 V. 2 Dn Dn. T. 2 G. 2 दायदोः (for दायदो); — ^b) N. 2 V. 2 B. 2 Dn Ds. T. 2 G. 2 M. 2 सुकृतेन (for सु); T. [पृ]व (for [इ]ह). — T. 2 G. 2 repeat 25^c after 287^a. — ^c) N. 2 V. 2 B. Dn Ds D. T. first time; T. G. 2 (last two first time) पुत्रोऽन्यः; T. G. 2 (both first time) पुत्रोऽन्यः; M. दायदो (for तनयो); — ^d) N. 2 V. 2 B. Dn Ds D. 2-6 T. 2 (both first time); T. G. 2 (first time); 2. 4. 2 (last two first time) सर्वमेन (for विष्वक्मेन); K. 2 Dn इति स्मृतः; N. 2 Dn T. second time इति श्रुतिः; M. बभूव ह (for इति श्रुतः); K. 2 N. 2 V. 2 B. Dn Ds D. 2-6 T. 2 G. 2 ins. after 25^c; K. after 24; T. 2 G. 2 after the first occurrence of 25^d.

26 चक्षुर्या तस्य निमिदो पक्षिण्या पूजनीयया ।

सुचिगंथितया राजन्ब्रह्मदत्तस्य वेदमनि ॥

[(L. 1) K. Dn 2 पर (for तस्य); Ds भिन्नेऽथ; T. G. 2 इतिदोः; G. 2 निमिदो (for 'दो); — (L. 2) T. 2 G. 2 वेदमनि; T. 2 निमिदो (for वेदमनि).]

After the above, T. G. 2 repeat 25^d. While K. N. 2 V. 2 B. Dn Ds D. 2 G. 2 cont. after 287^a:

288 अथास्य पुत्रस्यपरो ब्रह्मदत्तस्य जज्ञिवान् ।

विष्वक्मेन इति ख्यातो महाबलपराक्रमः ॥

26 ^a) T. G. M. 2 पुत्रस्तु; M. दायदो (for पुत्रोऽभूद); — ^b) S. महामेनो; K. दत्तः; Dn 1 भज (for दण्ड); K. महीपते; Ds 2 पते; Ds बभूव ह (for महीपति); S. except T. 2 उदकमेनो बभूव ह (M. 'नो'अवत्प); —

After 26^a, T. G. read 27^{ab}. — ^c) S. K. 2 Dn Dn 1 महादोऽस्य; K. B. 2 दस्य; D. 2 टक (for टक्ष); Ds T. G. M. 2 महादत्तस्य पुत्रस्तु (1. 2 पुत्रोऽभूद); M. महादत्तस्य तु पुत्रोऽभूद; — ^d) K. D. गार्धियेन (for राधेयेन).

27 T. G. read 27^{ab} after 26^{ab}. — ^a) T. 2 G. 2 M. 2 उदकसेनामजः शूरो; — ^b) Ds T. 2 G. M. 2 बहो (G. 2

C 1072
B 1. 20. 34
P 1. 20. 34

स तेषामभवद्राजा नीपानामन्तकृत्पुः ।

उग्रायुधेन यस्यार्थे सर्वे नीपा विनाशिताः ॥ २८

उग्रायुधः स चोत्सिक्तो मया विनिहतो युधि ।

दर्पान्वितो दर्परुचिः सततं चानये रतः ॥ २९

युधिष्ठिर उवाच ।

उग्रायुधः कस्य सुतः कस्मिन्वंशेऽथ जज्ञिवान् ।

किमर्थं चैव भवता निहतस्तद्वरीहि मे ॥ ३०

भीष्म उवाच ।

अजमीढस्य दायादो विठान्राजा यवीनरः ।

धरो; (G₁ बालो) नाम महाबलः; M₁ बलाटो वै महाबलः; M₂ महातेजा महाबलः; —^a) T₁ G₁ भलानकस्य दुर्बुद्धेरः; G₂ 'दस्य च दुर्बुद्धिः; M₂ भलपुत्रो बलो नाम; —^d) N₂ V B Dn Ds T₁ 2, 4 G₁ अभवच्च युधिष्ठिरः.

28 ^a) G₁ एनेषाम् (for स ते); —^b) Ś₁ V₁ B D₁ 2 अन्नको; G₂ अभिहृन् (for अन्नहृन्); K₁ B₁ D₁ 2 4 T₁ 3 G₂ 4 M₂ 3 नृप (for नृप); M₂ नीपानामन्तिमो नृप; —^c) D₂ नीपार्थे; D₃ om.; T₂ 4 G₁ 2 M₂ 4 वीरेण (for यस्यार्थे); —^d) D₁ नीपा सर्वे (by transp.).

29 ^a) K₁ 1 N₁ 2 V B₁ 2 (marg. as in text); D₁ T₁ 4 G₁ महोत्सिक्तो; T₂ G₁ स चोत्सिक्तो; T₃ G₁ 2 स चोत्सिक्तो; M₂ महोत्सिक्तो (for स चोत्सिक्तो); —^b) G₁ वै (for वि); M₂ रणे (for युधि); —^c) D₁ दपाविष्टो (for 'न्वितो); D₂ रतिः (for रुचि); —^d) K₁ [अ]प्रिये (for [अ]नेये).

30 ^a) T₁ पुत्र (for सुत); —^b) V₁ कस्य (कस्मिन्); M₂ देहे (for वंश); N₁ V₁ B₁ 2 (marg.); 2, 3 स; D₂ च; D₃ T₁ 2 G₁ 2 M₂ 3 प्र (for स्थ); D₄ जग्मिवान् (for जज्ञि); —^c) N₁ किमर्थं भवता वापि; —^d) K₂ 1 N₂ 3 V₁ 3 D₁ 3 T₁ 3 4 G₁ M₂ वदस्व; V₂ वरीनु (for 'हि); Ś₁ हतस्तद्वरीहि मे; K₁ 3 D₁ निहतो ब्रूहि तन्मम.

31 Ś₁ lacuna for 31^a; —^a) T₁ G₁ M₂ 3 आजमीढस्य; —^c) V₂ D₂ पुत्रोऽभूत्; M₂ तनयम् (for पुत्रम्); D₃ वृत्तिमानस्य पुत्रम्.

32 ^a) D₁ T₁ G₁ 2 तस्य (for जज्ञे); — Ś₁ N₁ M₁ 3 om. (hapl.) 32^b, 33^a; —^b) K₁ ददमेनः; T₂ 'नेमः (for 'नेमि); — B₁ om. 32^d; —^c) K₁ ददमेनः; T₁ ददनेमेः; T₂ नेमः (for 'नेमि); —^d) N₂ (marg. as in text) T₂ 4 सुधर्म्या; D₂ धर्मात्मा (for सुधर्मा); K₂ 2 पार्थिवः; V₂ B₁ 2 D₁ धार्मिकः; G₁ वीर्यवान् (for पार्थिव); T₁ G₁ 3 सुधर्माणः.

धृतिमांस्तस्य पुत्रस्तु तस्य सत्यधृतिः सुतः ॥ ३१

जज्ञे सत्यधृतेः पुत्रो दृढनेमिः प्रतापवान् ।

दृढनेमिसुतश्चापि सुधर्मा नाम पार्थिवः ॥ ३२

आसीत्सुधर्मणः पुत्रः सार्वभौमः प्रजेश्वरः ।

सार्वभौम इति ख्यातः पृथिव्यामेकराद् तदा ॥ ३३

तस्यान्ववाये महति महान्पौरवचनन्दनः ।

जज्ञे संनतिमान्राजा संनतिर्नाम वीर्यवान् ॥ ३४

तस्य वै संनतेः पुत्रः कातो नाम महाबलः ।

बभूव येन विक्रम्य पृथतस्य पितामहः ।

(T₁ 'मां तु) प्रतापवान्; T₂ धर्मात्मा नाम वीर्यवान्.

33 Ś₁ N₁ M₁ 3 om. 33^a (cf. v. 1. 32); D₁ reads 33^a-34^b on marg. —^a) N₂ (marg. as in text) T₂ 4 सुधर्मनः; T₂ G₁ धर्मात्मजः (for सुधर्मणः); —^b) Ś₁ M₂ प्रजाहितः; N₁ B D₂ प्रजापतिः; V₂ D₂ T₂ G₁ M₂ 3 4 प्रतापवान् (for प्रजेश्वर); —^c) M₂ 2 महाम्मा धर्मशीलम्; —^d) Ś₁ D₁ अकराद् (for एकराद्); K₁ 3 N₁ V B D (except D₂) T₁ विभुः; K₁ प्रभुः; T₂ G₁ 4 भुवि (for तदा).

34 ^a) K₁ [अ]न्वये च (for [अ]न्ववाये); T₂ मतिमान् (for महति); —^b) K₁ D₁ T₁ 2 G₁ 2 3 4 M₂ 4 कौरवः (for पौ); K₁ N₂ D₂ 2 D₃ 2 T₁ G₁ 4 M₂ 4 नन्दनः; D₂ वंशजः (for नन्दन); N₁ V₂ महापौरववंशजः; — K₂ 1 N₂ 3 V B D T G M₂ ins. after 34^a; K₁ after the first occurrence of 34^a;

35^a महतश्चापि पुत्रस्तु नास्ति रुक्मरथः स्मृतः ॥

पुत्रो रुक्मरथस्यापि सुपार्थो नाम पार्थिवः ।

सुपार्थनयश्चापि सुमतिर्नाम धार्मिकः ॥

[(L 1) K₁ 1 D₁ 1 2 [अ]व (for [अ]पि); G₁ च (for नृ); V₂ B₁ 2 D₂ 2 D₃ 2 G₂ 4 नास्ति (for नास्ति); T₂ रुक्म-
रथः (for 'रथ); B₁ रुक्मः; D₁ रुक्मः; M₂ नथा (for स्मृत); — (L 2) G₁ रुक्मरथस्य (for 'रथस्य); V₂ [अ]व
(for [अ]पि); K₁ D₁ T₁ G₁ सुपार्थः (for 'पौ); B₁ T₂ नामतः
(for पार्थिव); D₂ सुपार्थो नाम विभुः (for 'व); — (L 3)
K₁ D₁ 2 T₂ सुपार्थः (for 'पौ); N₂ D₂ D₁ (marg. as
above) पार्थिवः (for धार्मिक);]

— After the above, K₁ repeats 34^a. K₁ reads 34^a thrice. D₂ G₁ 2 3 read 34^a twice; —^a) G₁ damaged. T₁ G₁ 2 सुमती (G₁ 'ने) (for संनतिमान्); K₁ (second time) 2 3 N₂ 3 V B Dn D₂ D₁ 2 3 (first time) T₂ 4

नीपो नाम महाराज पाञ्चालाधिपतिर्हतः ॥ ३५
 स चाप्युग्रायुधस्तात दुर्बुद्धिर्वैरकृत्सदा ।
 प्रदीप्तचक्रो बलवाभीपान्तकरणोऽभवत् ॥ ३६
 स दर्पपूर्णो हत्वाजौ नीपानन्यांश्च पार्थिवान् ।
 पितर्युपरते महां श्रावयामास किल्बिषम् ॥ ३७

G₁. १. ६ (last three first time) M₁ सुमनेरपि (D₈ तंनृप) धर्मत्मा. — ^a) D₈. 4. ६ संतनिर् (for संन). V₂ B₁. २ D₈ राजा संतनिमाप्रभुः. — After 34, K₃ reads 36^{ab}, repeating it in its proper place.

35 ^a) Ñ₂ तथा (for तस्य). K₂. 4 Ñ₁ V₁. ३ B₃ D₈ D₁. 4. ६ T₁. २ G₁. ३ M₁ [ए]व (for वै). D₁ संनतेः (for संनतेः). — ^b) Ś₁ कान्तो; K₁ Ñ₁ D₁ T₂ G₁ कर्ता; K₃ Ñ₃ V₂ B₁ D₈ D₁ T₁. 4 G₁. 4 M₁ कृतो; K₁ कीर्तिर्; D₂. 4 T₁ G₁. ३ M₁ ३ कर्तो (for कान्तो). M₁. २ महायशः (for बलः). — After 35^{ab}, N (except Ś₁ Ñ₁ D₁. 4) S ins. :

290* शिष्यो हिरण्यनाभस्य कौसल्यस्य महात्मनः ।
 चतुर्विंशतिधा तेन प्रोक्ताः सामसंहिताः ।
 स्मृतास्ते प्राच्यसामानः कर्त्ता नाम्ना नु सामगाः ॥
 कार्त्तिकप्रायुधः सोऽथ वीरः पौरवनन्दनः ।

[K₂ reads lines 1-2 after 36^{ab}. — (L. 1) D₁ T₁. 2 G₁ M₁ हिरण्यनाभः शिष्यः (D₈ M₁ नभः; T₁ G₁ भः पुत्रः; G₂ भः शिष्यः) नु (for ^a). Some Mss. कौसल्यस्य, कौशल्यस्य, कौशल्यस्य; T₁. २ कौशल्यस्य (for कौसल्यस्य). — (L. 2) Ñ₂ V₂ येन (for तेन). K₂ B₁ D₈ T₁ सप्तमगाः; V₂ D₈ T₁ G₁. ३ M₁ सप्तमगाः (for प्रोक्ताः). G₁ नभिताः (for संहिताः). — K₃ reads line 3 after 291*. — (L. 3) T₁ भुत्वा; T₁ भुत्वा (for गृत्वा). K₃ वैः G₁. ३ M₁ वैः (for ते). K₂ प्राच्यसामानः; G₁. ३ प्राच्यसामानः (for सामानः). K₁ D₁ कर्ता; Ñ₃ T₁. 4 कर्त्ता (for कर्ता). K₂. 4 Ñ₃ (marg.) V₂ B₁ D₈ D₁ T₁. 4 M₁ कर्त्ता नाम नामगाः; Ñ₂ D₈ कर्त्ता नाम च सामगाः; Ñ₂ कर्त्ता नामा नु सामगाः; D₈ T₁. 2 G₁. ३ M₁. ३ कर्त्ता नाम (T₁ वै) नु (for ^b). — (L. 4) K₄ B₃ G₂ कीर्तिर्; D₈ कर्त्तेर्; T₂. 4 G₁ कर्त्तेर् (for कर्त्ता). K₂. 4 सोऽपि; D₈ चापि; D₈ T₂ G₁. ३ M₁ सो वै; M₁. २ सवैर् (for सोऽपि). T₂ G₁. २ M₁ परः (for दारः). M₁ कौशवः (for लौ). D₈ G₁. ३ M₁ नन्दन (for नः).]

— K₄ om. 35^{ade}. — ^c) D₈ T₁. 2 G₁ M₁ संग्रामे (for वधूव). — ^d) Ñ₂ वृषभस्य (for वृषभस्य). Ś₁ T₁ M₁ पिता हतः (for पितामहः). — ^e) Ś₁ Ñ₁ V₂ D₈ T₂ G₁. २ नीलो (for नीपो). Ś₁ K₁. ३ D₈ D₁. ६ T₁ G₁. ३ M₁. ४ महातेजाः (for राज). — ^f) Some Mss. पाञ्चालाधिपतिर्. K₂ Ñ₁. २ M₁ कदा; D₈ G₁ M₁. ३ बली (for हतः). M₁ पाञ्चाल्यो

माममात्यैः परिवृतं शयानं धरणीतले ।
 उग्रायुधस्य राजेन्द्र दूतोऽभ्येत्य वचोऽब्रवीत् ॥ ३८
 अथ त्वं जननीं मीघम गन्धकालीं यशस्विनीम् ।
 स्त्रीरत्नं मम भार्यार्थं प्रयच्छ कुरुपुंगव ॥ ३९
 एवं राज्यं च ते स्फीतं बलानि च न संशयः ।

C 1089
 S. I. 20. 51
 P. I. 20. 51

निहतो बली. — After 35, K₁-3 Ñ₂. २ V₂ B₁ D₈ D₈-6 T₁ G₁ M₁ ins. :

291* उग्रायुधस्य दायदः क्षेम्यो नाम महायशः ॥
 क्षेम्यान्सुवीरो नृपतिः सुवीरान् नृपंजयः ।
 नृपंजयाद्बहुरथ इत्येते पौरवाः स्मृताः ॥

[(L. 1) D₁. २ नृपतिः (for दायदः). K₂ Ñ₃ V₁ D₈ T₃ G₂ क्षेमः (for क्षेम्यो). D₈ महायशः (for यशः). T₂ G₁. ३. ६ M₁ क्षेमो नाम महायशः (for ^b). — G₂ reads lines 2-3 after 23. — (L. 2) K₂ Ñ₃ V₁ D₈ T₂ G₁. ३. ६ क्षेमन् (for क्षेम्या). M₁ क्षेम्यान्सुवीरो नृपतिः (for ^a). D₃ च (for तु).]

— After the above, K₃ reads line 3 of 291*.

36 K₃ reads 36^{ab} for the first time after 34. — ^a) Ś₁ K₁. २ (second time) D₁ कर्त्तिर्; K₃ (first time) कीर्तिर्; D₂ कर्त्तेर् (for स चापि). — ^b) K₁ T₂ दुर्बुद्धिर् (for द्विर्). Ś₁ K₃ (second time) D₈ T₃ दुर्बुद्धिरभवत्सदा (Ś₁ वधूवः); G₁ रमकृत्सदा. — After the repetition of 36^{ab}, K₃ reads lines 1-2 of 290*. — ^c) Ś₁ T₁ G₁ प्रवृद्धः; K₁. ३. ६ M₁ प्रवृत्तः (for प्रदीप्तः). — ^d) K₁ V₂ B₁ D₈ T₃ G₁. ४ मृगन् (for अभवन्). — After 36, D₈ ins. :

292* उग्रायुधस्तु दुर्बुद्धिः खेणो दुष्टः सदाभवत् ।
 राजकन्यां जहाराथ मुनिपत्नीप्रधर्षकः ॥

37 ^a) D₈ (also as in text) दर्पपूर्णं (for र्णो). T₃. ४ बलवान्; M₂ हत्वा च (for हत्वाजौ). — ^b) K₂ वीर्यवान् (for पार्थि). G₁ नीपानामन्तकोऽभवत्. — ^c) D₂ मां नृप (for किल्बिषम्).

38 ^a) K₁ ममामात्यैः; K₁ (sup. lin.) महा; D₂ मम नित्यं (for ममामात्यैः). — ^b) K₁ पृथिवी (for धरणी). — ^c) T₃ आगत्य च (for अभ्येत्य वचो).

39 ^a) Ś₁ M₁. २ अद्य वै; K₁. २ अद्यैव; T₂ अन्यां तु; G₁ अन्यां त्वं (for अद्य त्वं). — ^b) T₁ तव काली; T₂ G₁ M₁ गन्धकाली; G₂ डिण्डिकाली (for गन्ध). — G₄ om. 39^d-41^a. — ^c) K₃ Ñ₃ V₁ B₂. ३ D₈ D₈ D₈ T₁. २ G₁. ३. ६ M₁. ३. ४ नन्दन (for पुंगव). M₂ शीघ्रमेवोपपादय.

40 G₄ om. 40 (cf. v. I. 39). — ^a) T₃ एतद् (for एवं). D₈ धनं (for च ते). M₁-3 एवं मम कृते कामे. — After 40^a, M₁-3 ins. :

C 1050
B I. 20. 51
P I. 20. 51

प्रदास्यामि यथाकाममहं वै रत्नभाग्यश्रुवि ॥ ४०
राष्ट्रस्येच्छसि चेत्स्वस्ति प्राणानां वा कुलस्य वा ।
शासने मम तिष्ठस्व न हि ते शान्तिरन्यथा ॥ ४१
अधः प्रस्तारशयने शयानस्तेन चोदितः ।
दूतान्तरितमेतद्वै वाक्यमग्निशिखोपमम् ॥ ४२
ततोऽहं तस्य दुर्बुद्धेर्विज्ञाय मतमच्युत ।
आज्ञप्तवान्वै संग्रामे मेनाध्यक्षांश्च सर्वशः ॥ ४३
मम प्रज्वलितं चक्रं निशाम्यैतत्सुदुर्जयम् ।
शत्रवो विद्रवन्त्याजौ दर्शनादेव भारत ॥ ४४
विचित्रवीर्यं बालं च मदपाश्र्वमेव च ।

293*

त्वया राज्ये च ते श्रियिम् ।

चतुरङ्गयुतान्यथ ।

— ⁶) K_{1,3} Dn D₁ धनानि च; N₁ V₁ बलं चैव (for बलानि च). — Marvell's 10th twice. — ⁷) D₁ दास्यामि च (for प्रदास्यामि). N₁ V₁ D₁ यथाकालम् (for मम्). — ⁸) K₁ हि (for वै). K₁ G₁ रत्नभृगु (for भाग). — After 40, all Mss. (G₁ om.) and printed Eds. read 44.

41 G₁ om. 41st V₁ B₁ R₁. — ^a) M₁ राज्यस्य (for राष्ट्रस्य). K₁ चैव (for इच्छसि). K₁ स्वस्ति; D₁ तुष्टे; T₁ स्वाभ्यं (for स्वस्ति). M₁ राष्ट्रं यदीच्छसि स्वस्ति. — ^b) V₁ प्रजानां; G₁ प्राणिनां (for प्राणानां). D₁ T₁ च (for the first वा). S₁ K₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ M₁ च (for the second वा). M₁ प्राणानामपि ते M₁ मे मदः. — ^c) S₁ च (for हि).

42 ^a) D₁ (u₁ m₁). T₁ G₁ M₁ अद् (for अथ). M₁ अथाथ प्रस्तरशये. — ^b) K₁ D₁ नोदितः; N₁ चामरः as in text V₁ देशितः; D₁ बोधित (for चोदित). S₁ K₁ शयानस्यैव वाणि K₁ विप्रमः K₁ नामेन चोदितः. — ^c) M₁ एवैतद् (for एतद्). K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ दूतान्तरितमेतद्वै; T₁ रे तदेतद्. — ^d) D₁ T₁ G₁ M₁ विषोपमम् (for दिव्यो). — After 42, D₁ T₁ G₁ ins.:

294* शरीरं मेऽहत्तस्य वाक्यं चैतद्गुणजनः ।

43 ^a) K₁ D₁ अच्युतः; D₁ अच्युतः; G₁ अच्युतम् (for अच्युत). — ^b) K_{1,3} V₂ B₁ D₁ D₁ G₁ आज्ञापयं (for आज्ञप्तवान्). N_{1,2} B₁ D₁ M₁ संग्रामं (for मे). S₁ आज्ञापयं च संग्रामे. — ^c) V₂ B₁ T₁ सर्वशः (for श).

44 G₁ om. 44. All Mss. (G₁ om.) and printed

दृष्ट्वा क्रोधपरीतात्मा युद्धायैव मनो दधे ॥ ४५
निगृहीतस्तदाहं तु सचिवैर्मन्त्रकोविदैः ।
ऋत्विग्भिर्देवकल्पैश्च सुहृद्भिर्नरपुंगव ॥ ४६
स्त्रिगैश्च शास्त्रविद्धिश्च संयुगस्य निवर्तने ।
कारणं श्रावितश्चामि युक्तरूपं तदानघ ॥ ४७

मन्त्रिण ऊचुः ।

प्रवृत्तचक्रः पापोऽसौ त्वं चाशौचगतः प्रभो ।
न चैष प्रथमः कल्पो युद्धं नाम कदाचन ॥ ४८
ने वयं माम् पूर्वं वै दानं भेदं तथैव च ।
प्रयोद्धाममनः शुद्धो देवतान्यभिवाद्य च ॥ ४९

els. read 44 after 40. — ^a) M₁ मेन्यं (for चक्रं).

^b) K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ निशाम्येदं; N₁ D₁ M₁ निशाम्येनं; V₁ D₁ निशाम्येयं; D₁ D₁ निशाम्यैव; G₁ निशाम्येदं; M₁ निशाम्येदं (for निशाम्येनम्). — ^c) D₁ अपि (for वि). — ^d) T₁ G₁ M₁ पार्थिवः; G₁ M₁ पार्थिवः (for भारत).

45 ^a) D₁ नोदितः च; S₁ विचित्रवीर्यो बालश्च.

^b) M₁ तम् (for च). K₁ V₁ D₁ D₁ T₁ च G₁ मदपाश्र्वमेव च. — ^c) K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ T₁ परीपक्षो; N₁ तादो (for तान्ता).

46 ^a) M₁ ततो (for तदा). K₁ N₁ V₁ D₁ D₁ T₁ G₁ अदेतैः; N₁ तन् (for अदेतु). — ^b) M₁ धर्म (for मन्त्र). — K₁ reads 46th twice. — ^c) K₁ (second time) मुहूर्तिः (for कृत्विग्भिर्). S₁ M₁ जर्षः-कार्मश; B₁ D₁ T₁ देवकल्पेश; D₁ G₁ M₁ हित-कार्मश; T₁ G₁ शिर्कार्मश (for देवकल्पेश). — ^d) K_{1,3} N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ मुहूर्तिश्चार्थः; N₁ B₁ तु)वर्षभिः; D₁ T₁ G₁ M₁ मेरुः M₁ श्वतरां न.

47 ^a) K_{1,3} N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ मन्त्रविज्ञिषः; D₁ मन्त्रिवीश (for शास्त्रविज्ञिष). — ^b) T₁ प्रवेक्षने; T₁ निवेक्षने (for निवर्तने). — ^c) M₁ श्राविने (for तक्ष). S₁ T₁ अवि (for अवि). K₁ कारणं श्रावयिष्यामि (sic). — ^d) K_{1,3} D₁ युकि (for युक्). K_{1,3} D₁ तदा (for तदा).

48 T₁ M₁ 3 om. the ref. M₁ ऋत्विग्मन्त्रिणः (for मन्त्रिणः). — ^a) K_{1,3} N_{1,2} V₁ D₁ T₁ G₁ M₁ प्रवृद्धः; D₁ म वृद्ध (for प्रवृत्त). — ^b) S₁ N₁ V₁ चैव; M₁ स्वेय (for चैव). — ^c) K₁ युद्धे (for युद्ध).

49 ^a) K₁ धूमं (for वयं). D₁ पूर्वं (for पूर्व); S₁ D₁

कृतस्वस्त्ययनो विप्रैर्दुत्वाग्नीन्वाच्य च द्विजान् ।
ब्राह्मणैरभ्यनुकृतः प्रयास्यसि जयाय वै ॥ ५०
अस्त्राणि न प्रयोज्यानि न प्रवेश्यश्च मंगरः ।
आशौचे वर्तमानेन वृद्धानामिति शासनम् ॥ ५१
सामदानादिभिः पूर्वमपि भेदेन वा ततः ।
तं हनिष्यमि विक्रम्य शम्बरं मधयानिव ॥ ५२
प्राज्ञानां वचनं काले वृद्धानां च विशेषतः ।
श्रोतव्यमिति तच्छ्रुत्वा निवृत्तोऽस्मि नराधिप ॥ ५३
ततस्तैः स क्रमः सर्वः प्रयुक्तः शास्त्रकोविदैः ।

तस्मिन्काले दुरुश्रेष्ठ कर्म चारब्धमुत्तमम् ॥ ५४
स मामादिभिरप्यादावुपायैः शास्त्रचिन्तकैः ।
अनुनीयमानो दुर्बुद्धिरनुनेतुं न शक्यते ॥ ५५
प्रवृत्तं तस्य तच्चक्रमधर्मनिरतस्य वै ।
परदारामिलापेण मद्यस्तात निवर्तितम् ॥ ५६
न त्वहं तस्य जाने वै निवृत्तं चक्रमुत्तमम् ।
हतं स्वकर्मणा तत्तु पूर्वं सङ्गिश्च निन्दितम् ॥ ५७
कृतशौचः शरावापी गृही निष्क्रम्य वै पुरात् ।
कृतस्वस्त्ययनो विप्रैः प्रायोध्यमहं रिपुम् ॥ ५८

C 1108
B 1. 20. 69
P 1. 20. 69

च (for वै). ⁶) Bz दाने भेदम् ; Mz दानपूर्वं (for दानं
भेदं). Mz. s च भारत (for तथैव च). ⁷) Kz Vz Dn
तपःशुद्धीः ; Mz तदा राजन (for ततः शुद्धी). Tz प्रयोक्ष्यामि
तपःशुद्धीः . — ⁸) Kz (sup. fn.) : देवता (for दैवतानि).
S1 Kz. s [अ] भिगम्य (for ' वाच').

50 ⁶) Tz. 4 Gz. 3. 4 हुत्वाग्निं ; Mz. (sup. fn.) हुत्वाग्निं
(for हुत्वाग्नीन्). Kz. 4 N1. 3 Vz. 3 Bz. 3 Dn Ds D. 6
Tz Gz. 4 अर्च्यः ; N2 Bz आर्च्यः ; Tz Mz चार्च्य (for वाच्य).
N1 द्विजम् ; Vz गत्वाग्नीनर्च्यं च द्विजान् ; Tz हुत्वाग्निं चार्च्यं वै
द्विजान् . — ⁷) D2 वास्यवि स्वं ; Tz (marg.) प्रयातो वै ;
Gz ' हि वि (for ' त्यसि).

51 ⁶) S1 सङ्गरे ; Dn Tz ' रा (for ' र'). D2 Gz Mz न
प्रवेश्यामि सी Gz मा मारा . — ⁷) N2 Vz Bz Ds2 D2 Gz
अशौचे (for अ'). S1 Kz. 4 N2 Bz अशौचे वर्तमाने तु (N2
च) ; Kz Bz Dn Ds2 Tz. 3 आशौचे वर्तमाने तु (Tz च).
— ⁸) Gz. 3 Mz अनु- (for हनि).

52 ⁶) N1 पूर्वोद्दिभिः (for ' दाना'). Tz. 4 Gz. 4 पूर्णम्
(for पूर्वम्). — ⁷) S1 अथ ; Bz हनि ; Ds Tz Gz अभि- (for
अपि). Kz D Tz. 3 Gz. 2 : M पुनः (for ततः). Tz अपि
केमेन वा पुनः . — ⁸) Tz Gz हरिष्यमि (for हनि') . — ⁹)
Dz (sup. fn.) शम्बरं कुलजो यथा .

53 ⁶) Vz Ds2 Ds2 प्राज्ञानां (for प्रा'). Tz Gz लोक
(for काले). — ⁷) N1 वै (for च). — ⁸) Vz बुध्वा (for
धुत्वा). — ⁹) Gz विशेषतः (for नराधिप) . Mz विनिवृत्तोऽस्मि
भारत .

54 ⁶) Kz N1. 3 Vz B Dn Ds2 D1 Gz संक्रमः ; N2
क्रमसः (for स क्रमः). Ds पूर्वः (for सर्वः). Vz D1. 3 Tz. 4
ततस्तैः क्रमसः सर्वैः (D1. 3 ' वै') ; Vz Ds Tz. 3 Gz. 3 ' र्भैः
संक्रमः पूर्व (Vz सर्वैः ; Tz Gz पूर्वः) ; Mz. 3 ततोऽप्यै संक्रमः
स (Mz पूर्वैः ; Mz ततस्तैः संक्रमैः पूर्व . — ⁷) Dn Ds Tz
Gz Mz प्रयुक्तः ; Tz Gz प्रवृत्तः (for प्रयुक्तः). — ⁸) Gz

हरिवंश—16

अस्मिन् (for तं). S1 मासे ; Kz. 3 पापे (for काले).

55 N2 om. (hapl.) 55⁶—57⁶ . — ⁶) Kz. 3 Ds Tz
Gz. 4 एवादाव् ; Mz. 2 अन्यैश्च (for अप्यादाव्). Ds Tz. 2 Gz. 3
Mz. 3 मामादिभिरप्यादाव् (Gz ' म्नाप्यादाव् ; Mz ' रथो-
पायैर्'). — ⁷) Tz. 4 प्राज्ञः (for शास्त्रः). S1 Kz. 3 निश्चितैः ;
Gz विवर्तनै (for ' कै'). Kz उपायैरपि विवर्तनैः ; Kz N1. 3 V
B Dn Ds Ds2 ' वैः प्रा Kz प्रज्ञचिन्तितैः (N2 [marg.]
' न्तकैः') ; Mz. 2 यैरनुचिन्तितैः ; Mz प्रयुक्तैः शास्त्रकोविदैः .
— ⁸) Hypermetrical . Vz Tz Gz. 3 अनुनीयमानो दुर्बु-
द्धिर् .

56 N2 om. 56 (cf. v. 1. 55). — ⁶) Vz. 3 Tz प्रवृत्तं
(for ' तं' Gz विप्रवृत्तस्य तच्चक्रमम् . — ⁷) Ds Tz. 4 Gz. 2. 4
परदारामिलापेण . — ⁸) Tz Gz चक्रः ; Gz कर्म (for सद्यस्).
Ds Gz तेन (for तान्). Kz Ds वि- (for नि-). — After
56, Kz ms. :

205⁶ न हीदृशमनायुष्यं लोके किञ्चन विद्यते ।

यादृशं पुरुषस्येह परदारोपमेव नम् ॥

[= MBh. 13. 107. 20⁶]

57 N2 om. 57⁶ (cf. v. 1. 55). — ⁶) Kz. 4
Vz. 1. 1 Dn नु ; Tz च (for तु). Kz N1 Vz Dn D1. 3
Tz Gz. 4 Mz जाने तनु ; Ds Tz. 2 Gz. 4 Mz. 4 तज्जाने ; Tz जाने
च (for जाने वै). S1 अन्वहं तस्य वै जाने . ⁷) S1 प्रवृत्तं (for
नि'). N1 Vz Bz. 3 Ds अच्युत ; N2 Vz M1 उद्यतम् ; Bz
अच्युत (for उत्तमम्). — ⁸) Gz कर्तुं ; M1 तेन ; M2 तस्य
(for तनु). — ⁹) Ds Tz. 3 Gz. 2 M च गर्हितम् ; Tz Gz. 3
विगर्हितम् (for च निन्दित').

58 ⁶) Kz N2. 3 V B D Tz. 2. 4 G Mz शरी वापी ; N1
कुतावापी ; Tz कुताश्च (for शरावापी). — Kz om. 58⁶—
59⁶ . — ⁷) M1 परम् (for रिपुम्).

59 Kz om. 59 (cf. v. 1. 58). — ⁶) N1. 3 D1 Tz Gz
सुमार्गम् ; Vz Bz Tz. 4 संग्रामम् (for संसर्गम्). N2 Vz Dn

C 1109
B L. 20, 70
P L. 20, 70

ततः संसर्गमागम्य बलेनास्त्रबलेन च ।
अहमुन्मत्तवशुद्धं देवासुरमिवाभवत् ॥ ५९
स मयास्त्रप्रतापेन निर्दग्धो रणमूर्धनि ।
पपाताभिमुखः शूरस्त्यक्त्वा प्राणानरिंदम ॥ ६०
एतस्मिन्नन्तरे तात काम्पिल्यात्पृषतोऽभ्ययात् ।
हते नीपेश्वरे चैव हते चोप्रायुधे नृपे ॥ ६१
आहिच्छत्रं स्वकं राज्यं पित्र्यं प्राप्य महाद्युतिः ।
द्रुपदस्य पिता राजन्ममैवानुमते तदा ॥ ६२
ततोऽर्जुनेन तस्मा निर्जित्य द्रुपदं रणे ।

आकम्प्य (for आगम्य), Ks Ds-4 ततः स मार्गः (Ds संसर्गः)
माकम्प्य. — ^b) Ts-4 दिव्येन (for बलेन), Si [आ]स्त्र- (for
[अ]स्त्र), Ts ते (for च), — ^c) Ds Ts-2 Gs-4 Mi-3 मुहूर्त-
वद् (for उन्मत्त), Ms मुहूर्तमभवशुद्धं.

60 ^a) V1 Ts Ms-3 मम (for मया), Ks स्व (for [अ]
स्त्र-), Ds स संप्रतापेन मया; Ms स ममास्त्रप्रभावेन. — ^b) Ds
निहतो; Gs काम्पिल्यो (for निर्दग्धो), — ^c) V-1 त्यक्त्वा
(for शूरस्), — ^d) V3 स च (for त्यक्त्वा), Ks-4 N V1-3
B Ds Di-1 सहानुगः; V3 महानृपः; Ms अरिंदमः (for 'म'),

61 Ds reads 61^b on marg. — ^b) Si काम्पिल्यः; Ks
Dn Ds Gs-1 ल्ये; Ts लः; Gs काम्पिल्यान्. Ns Ds-2 पृष्ठतो
(for पृषतो), V2 अभ्ययात्; V3 अभ्यगान्; D-1 अभ्ययात् (for
अभ्य), Ds काम्पिल्यः पृष्ठतोऽभ्ययात्; Ts Gs-1 काम्पि Gs
'स्त्रि' ल्यां पृषतोऽभ्ययात्; Ts काम्पिल्यः पृष्ठतोऽभ्ययात्; Gs
काम्पिल्यः पृष्ठतोऽभ्ययात्; Ms-3 काम्पिल्यं पृषतोऽभ्ययात् (Ms
'तोऽभ्ययात्); Ms काम्पिल्यः पृषतोऽभ्ययात्. — Ds om. 61^c.
Ts om. 61^d. — ^d) Gs नृप (for नृपे), Ds तस्मिन्वि-
निहते नृपे.

62 ^a) Ks-4 B1 Dn1 Ds Di-3 Ts G1 Ms अहिच्छत्रं;
Ks अहिच्छत्रे; Ns Gs-1 अभिच्छत्रं; Ds अभिच्छत्रं; Ts अया-
चत (for आहिच्छत्रं), Ds स्वकं राष्ट्रं; Ms-2 सकाम्पिल्यं (for
स्वकं राज्यं), Ms अहिच्छत्रं स राज्यं हि. — ^b) Ka om. from
पित्र्यं up to निर्जित्य हु (in 63^b), Ks-1 Ns V B Dn Ds
Ds-3, 4 T G Ms पित्र्यं प्राप; Ns पैत्रं प्राप; Ds-1 पैत्र्यं प्राप;
Ms-3 तद्वाच्य (for पित्र्यं प्राप्य) — ^c) Gs-3, 4 Ms राजा
(for राजन्), Ns द्रुपदः स महाराज. — ^d) Ts G1 मम
वाचानुमोदितः. — After 62, Ns Ds ms.:

296^a ततोऽर्जुद्रुपदो राजा द्रोणमेव निराकृतः ।

63 Ks om. up to निर्जित्य हु (cf. v. l. 62), — ^a) Ks
तस्य पि; V3 सहसा; Bs T1 तपसा (for तरसा), — ^c) Gs

अहिच्छत्रं सकाम्पिल्यं द्रोणायाथापवर्जितम् ॥ ६३
प्रतिगृह्य ततो द्रोण उभयं जयतां वरः ।
काम्पिल्यं द्रुपदायैव प्रायच्छद्विदितं तव ॥ ६४
एष ते द्रुपदस्यादौ ब्रह्मदत्तस्य चैव ह ।
वंशः कात्स्न्येन वै प्रोक्तो वीरस्योप्रायुधस्य च ॥ ६५
अतस्ते वर्तयिष्येऽहमितिहासं पुरातनम् ।
गीतं सनत्कुमारेण मार्कण्डेयाय पृच्छते ॥ ६६
श्राद्धस्य फलमुद्दिश्य नियतं सुकृतस्य च ।
तन्निबोध महाराज सप्तजानिषु भारत ॥ ६७

partly damaged, Dn1 Ds-1 Ts-1 आहिच्छत्रं; Ds अभिच्छत्रं;
Ts दत्तं राज्यं; Ts (marg.) दत्तराज्ये (for अहिच्छत्रं), Ts Gs
अहिच्छत्रा सा Ts 'यास्य काम्पिल्याः; Gs अभिच्छत्रास्यकाम्पि-
ल्यात्; Gs-3 Ms-3 आहिच्छत्रं (Gs या) सकाम्पिल्यं (Gs
'ल्या); Ms अभिच्छत्रः सकाम्पिल्यो. — ^d) Gs partly
damaged, Ms-3 [ए]व (for [अ]य), Si [उ]पपादिताः; Ts
Gs-3 Ms-3 [अ]पवर्जिताः (for वर्जितम्).

64 ^a) Bs Ds Ts प्रगृह्य तु (Ts च) (for प्रतिगृह्य),
Ks-4 Ds तु नद्; Ds Ts तु नं (for ततो), Ks द्रोणम् (for
द्रोण), — ^b) Si उभयं (for उ), Ds Ts-2 Gs-3 Ms-3
जयतां (for जयतां), Ks B1 Ds-1 वरः; Ds वरं (for वरः),
Ms उभयं दत्तवाच्यम्. — ^c) Ts Gs काम्पिल्यान्; Gs-1
Ms-2 काम्पिल्यं (for काम्पिल्यं), — ^d) Ms तदा (for तव).

65 ^a) Ks Ns V B Ds Ts-2 Gs-3 Ms-3 [अ]पि (for
'आदौ), — ^b) Ks Ds-1 Ts-2, 4 Gs-3, 5 Ms-1 हि (for
ह), — ^c) Si ते प्रोक्तो; V प्रोक्तो वै (by transp.), — ^d)
Ks-4 V B Ds-1, 2 Ts Gs-4 नीपस्य (for वीरस्य), Ks-3
N Ds-2, 3 वै (for च), — After 65, Ks-4 Ns-3 V B
Dn Ds Di-3, 4 T G ms. a passage given in App. I
(No. 5); Ks-4 Ds ms. the same after adhy. 15.

66 Ks-4 Ds repeat 66-68 (with the colophon) after
App. I (No. 5), Dn repeats 66^a-67^b after App. I (No.
5), — ^a) V2, 3 Dn2 (first time) वर्तयिष्ये (for वर्तं),
B1 Ds Gs अतस्ते वर्तयिष्यामि; Ts अत्र ते कीर्तयिष्यामि.

67 For the repetition in Ks-2 Dn Ds, cf. l. 66.
— After 67^a, Ts reads lines 128^b-129^a of App. I
(No. 5) repeating them in their proper place. — ^b) Ts
सुधुनस्य (for सुकृत), Ks ह; V3 Ds Ms-3 वै (for च),
— ^c) Ks (first time) महाराज (for 'राज'), — ^d) Ks
(first time), (second time), (V1, 3 Dn Di-3, 4

सगालवस्य चरितं कण्डरीकस्य चैव ह ।

ब्रह्मदत्ततृतीयानां योगिनां ब्रह्मचारिणाम् ॥ ६८

इति श्रीहरिवंशे पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

१६

माकण्डय उवाच ।

हन्त ते वर्तयिष्यामि श्राद्धस्य फलमुत्तमम् ।

ब्रह्मदत्तेन यत्प्राप्तं सप्तजातिषु भारत ॥ १

तत एव हि धर्मस्य वृद्धिर्निर्वर्तते शनैः ।

(second time). 1. 6 T₁ 4 [अ]भूत्पुरा; K₃ (first time) भारते (for 'न'). K₂ संप्राप्तं यदभूत्पुरा.

68 For the repetition in K₁ 3 D₁ cf. v. 1. 66. — ^a) S₁ K₃ (first time) D₁ 4 G₁ M सुगालवस्य. — ^b) K₁ कण्डरीकस्य; D₁ (first time) 4 G₁ पुण्डरी; T₂ कन्धरी-हस्य; T₁ कन्धरीकस्य; G₁ कण्डरीहस्य; M₁ 2 कण्डरीकस्य (for कण्डरी); K₁ (second time) 1. 3 (both times) V₂ Dn D₂ D₃ 4 (both times); T₁ 4 G₁ 1 M₁ हि (for ह). — ^c) K₂ T₁ 4 सर्वेषां; N₁ योगिनां (for योगिनां); T₂ G₁ 3, 5 M₁ 2 धर्म- (for ब्रह्म); S₁ K₁ 3 D₁ (last three first time) योगि (K₁ 3 'गा' तां सहधर्मिणाम्).

Colophon om. in T₁. — Mention of the Ep. — K₃ (both times) Dn D₂. — Mention of K₁ 3. — Adhy. name: S₁ K₁ 3 (both first time) 1. N₁ D₁ (first time) M₁ 2 पितृकल्प; K₁ (second time) वीराचटिकाख्यानम्; K₂ 3 (second time) N₁ Dn D₁ 6 T₂ G₁ M₁ चटकाख्यानम्; N₂ B₁ 3 D₂ पूजनीयोपाख्यानम्; V₁ D₁ (second time) चटकोपाख्यानम्; V₂ पितृकल्पे चटकोपाख्यानम्; V₃ B₂ पितृकल्पे पूजनीयोपाख्यानम्; D₁ पारिजाते चटकाख्यानम्; D₁ 3 शकुन्तिकोपाख्यानम्; G₁ 3 शकुन्ताख्यानम्. — Adhy. no. (figures, words or both): K₁ (both times) 16; K₂ (first time) 18; K₂ (second time) N₁ V₁ D₁ (both times) 19; V₂ 3 B₁ 2 Dn D₂ 20; D₁ T₂ G₁ M₁ 18; Dn T₂ 4 21. — *Śloka no.*: K₁ (both times) 67; Dn 41; D₂ 146; D₂ 43; D₁ (both times) 66. — After adhy. 15, K₁ 3 D₁ ins. App. I (No. 5).

16

1 N (except S₁ N₁ D₁; K₂ marg.) T₁ 3 G₂ 4 ins. after the ref.; T₂ G₁ after 1st; G₁ after 1.

पीडयाप्यथ धर्मस्य कृते श्राद्धे पुरानघ ॥ २

ततोऽहं नातिधर्मिष्ठान्कुरुक्षेत्रे पितृव्रतान् ।

मनन्कुमारनिर्दिष्टानपश्यं सप्त वै द्विजान् ॥ ३

वाग्दुष्टः क्रोधनो हिंस्रः पिशुनः कविरेव च ।

C 1189
B 1. 21. 5
— P 1. 21. 5

297* श्राद्धे प्रतिष्ठितो लोकः श्राद्धाद्योगः प्रवर्तते ।

[D₃ T₂ G₃ श्राद्धे प्रतिष्ठिता लोकाः (for ^a). K₂ 3 N₂ Dn D₁ T₁ श्राद्धे (for श्राद्धाद). D₁ लोकः (for योगः).]

K₂ reads 1-2 on marg. — ^a) K₁ D₂ 3, 6 T₂ 4 G₁ 3, 5 कथयिष्यामि; V वर्णः; D₁ कीर्त- (for वर्त-); T₁ G₁ M₁ हन्त ते कथयिष्येऽहं; M₂ हन्त ते संप्रवक्ष्यामि. — ^b) K₂ 4 N₁ V₁ 3 D₂ 4 T₂ 4 विधिम् (for फलम्). D₂ श्राद्धयोः D₂ 2 द्वायो गमनुत्तमम्. — ^c) S₁ K₂ 3 V₃ प्रोक्त- (for प्राप्त-). — After 1, G₁ reads 5^a.

2 ^a) M₁ 2 धर्मस्य; M₂ धर्मस्मिन् (for धर्मस्य). — ^c) D₁ T₁ G₁ 3 अपि; T₂ 4 वापि; M₃ 4 [अ]पि हि (for [अ]प्यथ); T₁ G₁ 3 पीडयामास धर्मस्य (sio). — ^d) K₂ भूते श्राद्धे; ^e) कृतश्राद्धे; G₁ कृतश्राद्धैः (for कृते श्राद्धे). S₁ पुरा-तने (for 'नघ'). — After 2, N (except S₁ N₁) S (except M₁ 3) ins. :

298* यत्प्राप्तं ब्राह्मणैः पूर्वं तद्विबोध नरोत्तम ।

[D₂ प्राप्त- (for प्राप्त-). K N₂ V₃ D₁ 3-5 द्विजोत्तम (D₂ भिः); Dn मन्त्राग्नेः; T₂ 4 G₁ नरोत्तम (for नरो).]

3 ^a) K₂ तत्र; K₁ N₂ 3 V₁ Dn D₂ 3, 5 T₁ 2, 4 नाति- (for नाति-); V₂ 3 B₁ D₁ T₂ G₁ ततोऽहं तानधर्मिष्ठान्. — ^b) V₂ कृत-; D₁ यत- (for पितृ-). — After 3, N (except S₁ N₁) S (except M₁ 3) ins. :

299* दिव्येन चक्षुषा तेन यानुवाच पुरा विभुः ॥

[D₂ तेन (for तेन).]

4 ^a) T₁ G₁ वज्रेष्टः; T₂ गर्विष्ठः; T₁ अङ्गुष्ठः; G₂ 3 वाक्ष्टः (for वारदुष्टः). K₂ पिशुनो (for क्रोधनो).

^b) V₂ रुचिर्; T₂ G₁ कपिर् (for कविर्). — ^c) K₂ समूहः (for खसूहः). — ^d) T₂ 4 G₁ तदा; M₁ स्मृताः (for तथा).]

C 1190
B L 21.5
P L 21.5

समृद्धः पितृवर्ती च नामभिः कर्षभिस्तथा ॥ ४
कौशिकस्य सुतास्तात शिष्या गार्ग्यस्य भारत ।
पितर्युपरते सर्वे व्रतवन्तस्तदाभवन् ॥ ५
नियोगात्ते गुरोस्तस्य गां दोग्ध्रीं समकालयन् ।
समानवत्सां कपिलां सर्वे न्यायागतां तदा ॥ ६
तेषां पथि क्षुधार्तानां बाल्यान्मोहाच्च भारत ।
कूरा बुद्धिः समभवत्तां गां वै हिंसितुं तदा ॥ ७
तान्कविः समृद्धश्च याचेते नेति वै तदा ।
न चाशक्यन्त ते ताभ्यां तदा वारयितुं द्विजाः ॥ ८

5 Ga reads 5^a after 1. — ^a) Ds ते तु (for तान्). — ^b) Ds. 6 Ga. 1 M गार्ग्य (for गार्ग्यस्य). T. Ga शुभा- (G) शिष्या गार्ग्यस्य भारत (sic). — ^c) Ds. 7 T. 2 Ga. 3 M तस्मिन् (for सर्वे). — ^d) Si प्रवसन्तम्; M. 2 प्रभव (for व्रतवन्). N. 1 प्रभवन्तस्ततो हुतम्; N. 2 (margin as in text) V. 2 B. 3 Ds (margin as in text) 3^a न्यवसन्त त- (N. 3 Ds. 2 सन्तस्त-; B. 3 तन्त तदा गुरोः; B. 3 न्यवसन्त गुरोः तदा; Ds. 2 Ga. 3 M. 2 प्रभवन्तस्ततोऽभ- Ga. 3 दाभ-वन्; T. 2 Ga. 3 प्रभवन्ते ततोऽभवन्.

6 ^a) Si Ki. 1. 4 Dn Ti G. 2 विनियोगाद्; V. 2 B. 1. 4 D. 2 Ga. 3-5 M ते नियोगाद् (by transp.); Ds सर्वे (for तस्य). — ^b) K. 1 Ds. 1 समकालयन्; Ds (margin) सम- चार (for समकाल). — ^c) K. 2 N. 2 Ti Ga न्यायागतान्; N. 2 Ds. 2 गते; V. 2 न्यायागतान्; Ti Ga न्यायागतां (for न्याया). Ds सदा (for तदा). T. 2 Ga सर्वन्यायागतान् तथा.

7 ^a) M. 1 एषां (for तेषां). T. 2 Ga अपि (for पथि). — ^b) T. 2 Ga पार्थिव (for भारत). — ^c) T. 2 कूरा- (for कूरा). N. 1 समुत्पन्ना (for समभवन्). — ^d) N. 1 धेनुं तां (for तां गां वै). Ds. 2 Ga. 1 तां गां वै हिंसितुमेव हि (hyper- metric); T. 2 Ga. 2. 1 M तां गां हिंसितुमेव हि.

8 ^a) G. 1 कपीन् (for कवि); K. 1 समृद्धः; Ds समृद्ध (for समृद्ध). — ^b) K. 2 N. 3 V. 3 B. Dn Ds Ds. 2 T. 2 याचेतां; V. 1 यानेतां; M. 1 याचिनी (for याचेते). — ^c) V. 2 B. 3 Ds. 1 [ए]व (for च). K. 1 ज्ञ-ज्ञक्यं न (for [ज्ञ]- ज्ञक्यन्त). G. 2 तान्; M. 3 सर्वे (for ताभ्यां). Si Ki न च ज्ञक्यं तदेता K. 1 तान् ताभ्यां; N. 2 न चाज्ञक्यं तन्माभ्यां; B. 1 Ds. 2 ज्ञेयाज्ञक्यन्त ते ता (Ds. 2 क्यं ततो द्वा)भ्यां; Ds. 2 Ga. 3 न चाज्ञक्यन्तस्ततो तु (Ga. 3 तो जाना; G. 3 तन्मान); T. 2 Ga. 1 M. 1 न चाज्ञक्यन्तस्ततो; M. 1 कन्तु ते तान्. — ^d) Ds. 2 Ga. 2. 3 वदा; T. 2 वया (for तदा). Si M. 1 वारयितुं (for वां). B. 3 तदा (for द्विजाः). G. 1 M. 1 यथा (M. 1 दा) वारयितुं

पितृवर्ती तु यस्तेषां नित्यं भाद्राह्निको द्विजः ।
स सर्वानब्रवीद्धादन्कोपाद्धर्मसमन्वितः ॥ ९
यद्यवश्यं प्रकर्तव्या पितृनुद्दिश्य साध्विमाम् ।
प्रकुर्वीमहि गां सम्यक्सर्व एव समाहिताः ॥ १०
एवमेषा च गौर्धर्मं प्राप्स्यते नात्र संशयः ।
पितृनभ्यर्च्य धर्मेण नाधर्मोऽस्मान्भविष्यति ॥ ११
तथेत्युक्त्वा च ते सर्वे प्रोक्षयित्वा च गां ततः ।
पितृभ्यः कल्पयित्वैनामुपयुञ्जन्त भारत ॥ १२
उपयुज्य च गां सर्वे गुरोस्तस्य न्यवेदयन् ।

द्विजाः

9 ^a) B. 3 Ds. 1 [इ]नि (for तु). — ^b) K. 1. 3 V. 3 नित्य- (for नित्य); Ds. 3 भाद्राह्निको; T. 2 Ga न्वितो; G. 3 भाद्ररतो (for भाद्राह्निको); K. 2 द्विजम् (for द्विजः); T. 2 नित्यभाद्ररतो द्विजः; G. 1 नित्यभाद्ररतो द्विजः. — ^c) M. 1 तु तान् (for सर्वान्); B. 1 राजन्; G. 1 तान् (for भाद्रन्). — ^d) K. 1 V. 3 D. 1 G. 2 समाहितः; T. 3 परायणः (for समन्वितः); Si कोपाद्यद्धर्मसंशयः; K. 3 N. 1 V. 1 B. Dn Ds कोपाद् (B. 1 पथर्मे समाहितः; V. 1 धर्मोऽस्माहितः; Ds. 1 को वो धर्मः समाहितः; M. 2 समासाद्धर्मसहितम्; M. 3 अकोपा- न्धर्मसंहितान्.

10 ^a) K. 1 Dn Ds. 2 Ds. 3 प्रहर्तव्या; N. 1 B. 1 Ds. 3 प्रकर्तव्यं; N. 3 V. 1 T. 1 प्रहर्तव्या (V. 2 व्यं); B. 3 Ds. 1 Ds. 2 Ga. 3-5 प्रहर्तव्यं; B. 3 प्रहर्तव्या (for प्रक); K. 1 M. 1 वदा M. 1 इत्यस्य प्रहर्तव्या; T. 2 G. 2 यद्यवश्यं प्रहर्तव्या (G. 2 कर्तव्यं). — ^b) T. 1 ताम् (for ताभ्यु). — ^c) Ds. 2 T. 2 Ga. 3 M. 1 समन्वितः (for समाहिताः).

11 ^a) K. 1. 3 Dn G. 1 M. 1 [अ]पि; B. 1 om. (for च). T. 2 om. from धर्म up to उपयुज्य (in 13^a). T. 3 धर्म गौः (by transp.). — ^b) V. 1 M. 1 प्राप्स्यते (for प्राप्स्यते). — ^c) K. 2 Ds. 1 उद्दिश्य; Ds. 2 G. 1 M. 1 अर्च्यं च; M. 2 अर्चत (for अभ्यर्च्य). — ^d) K. 2 Ds. 1-4 वो; N. 2 V. 2 B. 3 Dn. 1 नो; Ds. 2 अजि; T. 2 अयौ (for अस्मान्); B. 1 Ti G. 1 M. 1-3 मज्जिन्मणि (for भविं).

12 T. 2 om. 12 (cf. v. 1. 11). — ^a) N. 1 V. 2 B. 3 Ds. 1 Ds. 2 तु (for च). Ds. 2 Ti G. 1 M. 1 गो (for ते). — ^b) V. 2 Ti G. 1 तु; Ds. 2 [अ]य (for च); K. 1 मांसतः; N. 1 ली ततः; Ds. 2 Ti G. 1 M. 1 शाकतः (for गो ततः). — ^c) K. 2 Ds. 1 [इ]माद्; K. 2 Ds. 1 [ए]नाम्; B. 3 [ए]वम्; Ds. 2 Ti G. 1. 3 ताम् (for [ए]नाम्). — ^d) K. 1 V. 3 Ds. 2 उप; K. 2 वा भुजन्तः; N. 3 V. 3 B. Dn Ds. 1. 3-5 Ti G. 1 M. 2. 3 उपायु; V. 1 Ds. 4 G. 1. 3

शार्दूलेन हता धेनुर्वत्सोऽयं गृह्यतामिति ।
 आर्जवात्स तु वृत्सं तं प्रतिजग्राह वै द्विजः ॥ १३
 मिथ्योपचर्य ते तं तु गुरुमन्यायतो द्विजाः ।
 कालेन समयुज्यन्त सर्व एवायुषः क्षये ॥ १४
 ते वै हिंस्रतया क्रूरा अनार्यत्वादुरोस्तदा ।
 उग्रा हिंसाविहाराश्च सप्ताजायन्त सोदराः ।
 लुब्धकस्यात्मजास्तात बलवन्तो मनस्विनः ॥ १५
 पितृनभ्यर्च्य धर्मेण प्रोक्षयित्वा च गां तदा ।
 स्मृतिः प्रत्यवमर्शश्च तेषां जात्यन्तरेऽभवत् ॥ १६
 जाता व्याधा दशार्णेषु सप्त धर्मविचक्षणाः ।

स्वधर्मनिरताः सर्वे स्त्रेभानृतविवर्जिताः ॥ १७
 तावन्मात्रं प्रकुर्वन्ति यावता प्राणधारणम् ।
 शेषं धर्मपराः कालमनुध्यान्ति स्वकर्म तत् ॥ १८
 नामधेयानि चाप्येषामिमान्यासभराधिप ।
 निर्वैरो निर्वृतः श्रान्तो निर्मन्युः कृतिरेव च ।
 वैघसो मातृवर्ती च व्याधाः परमधार्मिकाः ॥ १९
 तैरेवमुपितस्तात हिंसाधर्मपरैर्वने ।
 माता च पूजिता वृद्धा पिता च परितोषितः ॥ २०
 यदा माता पिता चैव संयुक्तौ कालधर्मणा ।
 तदा धनूषि ते त्यक्त्वा वने प्राणानवासृजन् ॥ २१

C 1208
B 1. 21. 23
P 1. 21. 23

उपायुज्यत; Ts. उपयुज्यन्त; Ga. युज्यन्ति; Ms उपयुज्यत
(for उपयुज्यन्त).

13 Tz om. up to उपयुज्य (cf. v. l. 11). — °) K2
(marg.), 3 Na (marg.) Vi. 3 Ds. 3 उपयुज्य; K4 Dn2
Ds1 युज्य; D4 भुज्य; T1 G1 M1 युक्तो; G1 युक्त;
G2, 2, 3 M1 युक्त्वा (for युज्य) T2, 1 G1 तां; M3 ते (for
गां). — °) K4 Dn, 3 G1 निवेद्यन् (for द्य) — °) D4
शार्दूलेन. — °) M1 3 वत्स से. (for वत्सोऽयं). K1, 3 N2, 3
Vi. 3 Dn D1 3 T. 1 G1 वत्सोऽयं प्रति V. परिगृह्यताम्.
— °) D4 आर्जवेन (for वाम) K1 च (for तु) S1 K1 4
V2 Dn Ds Tz ते वत्स (by transp.). T1, 1 G1 M1 आर्ज-
वेन तु (Tz च) तत्सर्व. — °) D4 T1 3 G1, 3 M1 स
(for वै).

14 °) D1 च (for तु). K1 मिथ्योपचर्यांचरिते; Ds1
वैषा तं तु; Ts. 4 सर्वे ते वक्षयित्वा मे (Tz तु). — °) Ds
T1, 2 G1 युज्यन्त; D. युज्यन्त (for युज्यन्त). — °) K.
क्षयात् (for क्षये).

15 °) D1 हिंस्रतया; Ts कृतया (for हिंस्र). S1 K1.
2, 4 Dn ते वै कृतया (K4 Dn या) हिंसा. — °) S1 K1.
2, 4 D1-4 M1-3 गुरोमया; Ks N1 2 B Dn Ds 1-3
Ts G2, 4 गुरी तथा; Na Vi Tz, 4 G1 M1 गुरी तथा; V. गुरी
सदा (for गुरोस्तदा). T1 G1, 3 जम्पायत्वादुरो तथा (G1 दा).
— °) N2 D1 Tz, 3 G1 उग्र. (for उग्रा). D1 हिंस्र (for
हिंसा). Ga. 3 उग्राश्च हिंसाभोराश्च; M1 उग्रा हिंसाश्च रौद्राश्च.
— °) Ks Dn [अ]सृज्यन्त (for [अ]ज्रायन्त). — °) Ms om.
15-17. — °) T1, 2 G2, 3, 5 M1 ते लुब्धस्य (for लुब्ध-
कस्य). — °) Ks N V Bz (marg. as in text), 3 Ds
D1-3 Ts. 4 मनीषिनः (for मनस्विनः).

16 Ms om. 16 (cf. v. l. 15). — °) T1 M2 अर्थ्य च

(for अभ्यर्च्य). — °) V2 B2, 3 Ds1 (sup. lin. as in
text), 52 ततः; D2, 6 T2 G1 M1 तथा (for तदा). — °)
K1 (marg. as in text) D1 प्रत्यवमर्शश्च; N V B Ds D1, 3
G2, 1 मर्शश्च (for मर्शश्च). T1 स्मृतिप्रत्यवमर्शश्च.

17 °) K3 जन्म. (for धर्म). M4 विचारणाः (for
विचक्षणः). — °) S1 Ks, 4 Dn Ds T1 G1 स्वकर्म. (for
स्वधर्म). Ds सहिताः (for निरताः).

18 °) D6 G2 प्रवर्तन्ति; T1, 2 G1, 3, 5 M1 प्रवर्तन्ते (for
प्रकुर्वन्ति). — °) K1 चारणा. K2 वायुना प्राणधारिणः. — °)
K2 N V B1, 6 Dn Ds D1, 3- Tz, 4 M4 ध्यानपराः; D2
ध्यानरता (for धर्मपरा). — °) K1, 3 N2 V B1, 2 Dn
D1 G2 ध्यायन्ति; K2 N1, 3 T4 M1, 3 ध्यान्ति स्म (for
ध्यान्ति स्व). S1 Ds1 कर्मतः; Ds2 कर्मभिः (for कर्म तत्).
K4 अनुध्यायन्ति कर्मतः.

19 °) K. एतानि (for इमानि). K2 N V B Ds1 D1.
2, 4, 5 Tz, 4 विशां पने (for नराधिप). Ds अन्यान्यासन्विशां
पने. — °) K1, 3 N1 V2, 3 Bz, 3 Dn Ds D2, 4, 6 T1-3 G
M1 निर्वृतिः (for तः). D3 श्रान्तो (for श्रान्तो). K4 N2
B1 Dn2 D. निर्वैरो निर्वृतिः श्रान्तो (K4 श्रान्तिर). — °) K4
दिःकर्म; N3 विमन्युः (for निर्मन्युः). M2 श्रान्तिर (for
कृतिर). — °) N2 B1 D1, 2 विघसो (for वै). K2 मजवर्ती
(for मातृ). Tz, 4 विघसोऽमात्यवर्ती च.

20 °) K1 सुखितैस्; D1 अखिलैस्; G3 उषितास् (for
उषितैस्). — °) S1 B1 Dn T1, 2 G M1 रतैर्वने; K1, 3, 4
पराकृष्टैः; K2 रतैस्तदा; N V B2, 3 Dn Ds D1-3 Tz, 4
रतैः सदा (for परैर्वने). — °) D5 [अ]नु. (for च).

21 °) D2 तेषां (for यदा). — °) D3 प्रयुक्तौ (for सं).
T1 कर्मणि (for धर्मणा). — °) D6 T1, 2 G M1, 4 न्यक्ष

C 1209
B L 21, 24
P L 21, 24

शुभेन कर्मणा तेन जाता जातिस्मरा मृगाः ।
ब्रह्मोद्वेगेन संविभ्रा रम्ये कालंजरे गिरौ ॥ २२
उन्मुखो नित्यविप्रस्तः स्तब्धकर्णो विलोचनः ।
पण्डितो घस्मरो नादी नामभिस्तेऽभवन्मृगाः ॥ २३
तमेवार्थमनुध्यान्तो जातिस्मरणसंभवम् ।
आसन्वनेचराः श्रान्ता निर्द्वेहा निष्परिग्रहाः ॥ २४
ते सर्वे शुभकर्माणः सधर्माणो वनेचराः ।

(for त्यक्त्वा). — ^d) Ti Ma s सर्वे (for वने).

22 ^a) Ds तेऽथ (for तेन). — ^b) Ts नृप (for मृगा).
— ^c) Ka s Vt Ds Ds Ti Ga ग्राममुपाय संविभ्रा; N Vt
B Dn Ds s Ti Ga s Ma ग्रामा Ma श्रान्ता नृपाद्यर्थः;
Ts मृगभूता वने तस्मिन्; Ts ग्रामयु यज्ञसंविभ्रा; Ma ते सर्वे
तु महाभागा. — ^d) Ka s Ds Ds कालंजरे; Ka Ds कालि-
जिरे; Ds Ts s Ga s कालांजने; Ts कालंजरे; Ga कालांजरे;
Ga Ma कालंजने; Ma s कालंजरे (for कालं).

23 ^a) Ma तुपुत्रो (for उन्मुखो); Sa Ka Ga विप्रस्तः;
Ds चिन्त्यश्च; Ti Ga विप्रस्त (for विप्रस्त). — ^b)
Ds विरोचनः (for विलो). — ^c) Ts om 23 ^d). — ^e) Vt Ts
पिण्डितो (for पण्डितो); Ka Ds मुस्मरो (for घस्मरो); Ds
Ga s M नन्दी (for नादी); Sa पिण्डितश्च स्मरो नादी; Ds
पिण्डितो घस्मरो दीनो; Ts Ga पिण्डितो नस्मरो नन्दी. — ^f)
Sa Ka s s Nt Bi Dn Ds Ts Ga नामनस् (for भिस्);
Nt Vt तु (for ते); Ma s नामनि कर्मभिस्तथा

24 ^a) Ka अनुध्यायन्तो (hypermetric); Ds Ti अनु-
ध्याया; Ti Ga अभिध्याया (for अनुध्यायन्तो); — ^b) Nt
Ds Ts Ga वनेचरा (for वने); — ^c) श्रान्ता; Ka Nt s V
B Dn Ds Ds s Ts Ga श्रान्ता; Nt damaged (for
श्रान्ता).

25 ^a) Ka s Ts सधर्माणो; Ba D शुभे; Ma s
स्वधर्मेण (for सधर्माणो); — After 25^{ab}, Sa Ka s Ds s
read 31-33; Sa repeating 31^b 32^d and 33^d, Ka s
repeating 33, Ka Ds s repeating 31-33 in their proper
places. While Nt Vt s Ba s Dn Ds Ts Ga read 33^d
after 25^{ab}, repeating it in its proper place. Ds (marg.)
ins. 300* after 25^{ab}. — ^c) Sa मरुसाध्या (for मरु साध्य).
Ka Nt V (Vt damaged) B Ds Ds s जडुः प्राणान्मरुं
साध्य (Ds Ts 'रुसाध्या; Ga 'रुसाध्या). * Cu: मरुर्निर्जलो
देशः । तं साध्य साधयित्वा । जलस्यागवनेनेत्यर्थः । गिरिशृङ्गा
क्षिपत्येवम्ये । ॥ — ^d) Ka s Nt s Vt B Dn Ds Ds s s
Ts s Ga s Ma दध्वाहारा; Ds त्यक्त्वा (for दध्वा).

मरुं साध्य जडुः प्राणाल्लङ्घ्याहारास्तपस्विनः ॥ २५
तेषां मरुं साधयतां पदस्थानानि भारतु ।
तथैवाद्यापि दृश्यन्ते गिरौ कालंजरेऽच्युत ॥ २६
कर्मणा तेन ते तात शुभेनाशुभवर्जिताः ।
शुभान्शुभतरां योनिं चक्रवाकत्वमागताः ॥ २७
शुभे देशे सरिद्धीपे सप्तैवासञ्जलौकसः ।
त्यक्त्या सहचरीधर्म मुनयो धर्मचारिणः ॥ २८

26 ^a) Ts मरुं साधयतां तेषां. — ^b) Ds s Ts s Ga s s
Ma पाद (for पद). — ^c) Vs वर्तन्ते (for दृश्यन्ते). — ^d)
Ds कायं कुरे; Ds कालंजिरे; Ds Ts Ga s s Ma कालांजने;
Ts कालंजले (for कालंजरे); Sa Ka Dn M (in l. 10n.) नृप
(for अच्युत); Ka Nt मरुः कालंजिरे गिरौ (Nt जरेऽच्युता);
Ka गिरौ कलिजरे नृप; Ka Ds गिरौ कालंजि Da 'ज'रे नृप;
Ds रम्ये कालंजिरे नृप; Ga s गिरौ कालांजने नदा (Ga नृप).

27 Ba repeats 27 after 23. — ^a) Ba (second time)
एतेन कर्मणा तात; Ds Ts s Ga s s M तेन ते कर्मणा तात.
— ^b) Ds Ts Ga शुभेन (for शुभेन); Ma वर्मना (for
वर्जिता); Ds शुभान्शुभवर्जिता. — ^c) Sa शुभतरी (for
'री'); Ts शुभान्शुभतरा भूत्वा.

28 ^a) Ts Gs तले (for देगे); Ka Nt V B Dn Da
Ds Ts s Ga सरिद्धीपे (for सरिद्धीपे); Ma शुभद्वीपे सरि-
द्धे. — ^b) Ka Dn सप्तैवसर्व; Ts s सर्वे चास्य (for सप्तै-
वास्य); — ^c) Ka om. 28 ^d). — ^e) Nt सहचरं (for 'री').
— ^f) Gs corrupt; Ka मुनये (for मुनयो); Ds reads from
धर्म up to गुणोत्तराम् (in line 10 of 300*) on marg.
Ka s Nt s Vt s Ba s Ds Ds s (before corr.), s s Ts s
Gs धर्म (for धर्म); Sa Ka s Dn Ds Ds s (marg.) s
ins. after 28; Ka after 29; Ds (marg.) after
25^{ab}.

300* नि स्पृहो निर्ममः श्रान्तो निर्द्वेहो निष्परिग्रहः ।
निर्वृत्तिनिभृशश्च शकुना नामनः स्पृताः ॥
ते ब्रह्मचारिण सर्वे शकुना धर्मचारिणः ।
निराहारा जडु प्राणांस्तपोयुक्ताः सरित्ते ॥
अथ ते मोदरा जाता हंसा मानसचारिणः । [5]
जातिस्मरा सुसंबद्धाः सप्तैव ब्रह्मचारिणः ॥
विप्रयोगी यतो मोहान्निभृशोपचरितो गुरुः ।
निर्योग्यो नो नतो ज्ञाताः संसारे परिव्रजसुः ॥
यदा तु पितृकार्यार्थः कृतः स्वार्थे व्यवस्थितैः ।
ततो ज्ञानं च जातिं च ते हि प्राप्नुवन्तोचरन् ॥ [10]

[Sa om. lines 1-4. Ka om. lines 1-2. — (L. 1) Ka

सुमना मुनिः सुवाक्शुद्धः पञ्चमश्छिद्रदर्शनः ।
 सुनेत्रश्च स्वतन्त्रश्च शकुना नामतः स्मृताः ॥ २९
 पञ्चमः पश्चिमस्तत्र मसज्जातिष्वजायत ।
 षष्ठस्तु कण्डरीकोऽभृद्ब्रह्मदत्तस्तु सप्तमः ॥ ३०

क्षान्तिर् (for क्षान्तिः). — (L. 2) K₁ निवृत्तिः; D₁ निवृत्तिः
 (for 'तिर्'). K₁ निवृत्तिः; D₁ निवृत्तिः; D₁ निवृत्तिः
 (for निवृत्तिः). D₁ निवृत्तिः; D₁ निवृत्तिः (for 'ति'). D₁ निवृत्तिः
 (for 'ना'). D₁ नामनिः (for 'ति'). D₁ नामनिः (for 'ना').
 — K₁ transp. lines 3-8 and 9-10. K₁ reads lines
 3rd st. 29th twice. — (L. 3) D₁ ब्रह्मदत्तः (for 'ब्रह्म').
 K₁ 1 ने तत्र पक्षिणः सर्वे (for 'a'). D₁ 1 ने तत्र पक्षिणः सर्वे
 (for 'a'). — (L. 5) K₁ (both times). D₁ D₁ (for 'a'). D₁
 D₁ 3 तथा (for 'अथ'). — (L. 6) S₁ D₁ 3 तथा (for 'अथ'). D₁
 'ब्रह्म'; D₁ 4 'ब्रह्म'; Rom. and Poona (cf. 'ब्रह्म' for
 'ब्रह्म'). S₁ 1; D₁ 2 (for 'b'). K₁ 1 (for 'b').
 (for 'b'). — (L. 7) D₁ 3 तथा (for 'अथ'). S₁ 3 तथा; K₁ 4
 D₁ 2 D₁ 3 तथा; D₁ 3 तथा (for 'अथ'). S₁ 3 तथा; D₁ 3 तथा
 (for 'अथ'). — (L. 8) K₁ D₁ 1 तथा (for 'अथ'). S₁
 K₁ 1 (K₁ निवृत्तिः) (for 'अथ'). K₁ 1 (for 'a'). — (L.
 9) D₁ D₁ 3 तथा; D₁ 3 तथा (for 'अथ'). K₁ 1 (second time)
 ने (for 'तु'). S₁ 1 कर्मात्तः; K₁ (both times) च (for 'तु'). D₁
 D₁ 3 वाचसायः; D₁ 3 वाचसायः (for 'तु'). S₁ D₁ 3 (for 'तु').
 D₁ 3 स्वायः. — (L. 10) S₁ K₁ D₁ 3 (for 'तु'). K₁ 3 (both times)
 D₁ D₁ 3 (for 'तु'). K₁ 3 (both times) D₁ 3 (for 'तु'). S₁ K₁ D₁ 4
 क्रमत् (for 'ने हि'). D₁ 3 (for 'अथ'). K₁ (both times)
 गुणोत्तमाः; K₁ D₁ 3 (for 'तु').

29 For the repetition in K₁, cf. v. l. 25. — D₁ om.
 29. — ^a) Hypermetre. D₁ T₁ G₁ 3 च (for मुनिः).
 B₁ सिद्धः; M₁ 3 शुद्धः (for शुद्धः). — B₁ सुमना मुनि
 वाक्शुद्धः; K₁ 2, 3 (both times) 1. S₁ 1 V₁ 3 D₁ D₁
 D₁ 2, 3 T₁ 4 M₁ 3 नाः शुचिवाक्शुद्धः; K₁ V₁ 3 शुद्धः; S₁ 1 नाः
 सुमनिः शुद्धः; T₁ G₁ महामुनिः सुवाक्शुद्धः. — ^b) S₁ damaged;
 B₁ corrupt. D₁ पवनश्च (for पञ्चमश्च). — T₁ G₁ M₁ 4 चित्रः
 (for छिद्रः). D₁ विशुद्धः शुद्धदर्शनः; G₁
 पश्चिमश्चिद्रदर्शनः. — ^c) S₁ K₁ V₁ (sup. line as in text)
 D₁ T₁ G₁ 3 सुतन्त्रश्च; G₁ सुतन्त्रश्च (for स्वतन्त्रश्च). — ^d)
 T₁ नाम ते; T₁ 4 नामनिः (for 'तः'). — After 29, B₁
 repeats 27, S₁ reads 33rd and K₁ ins. 300th.

30 S₁ K₁ om. 30. K₁ 2. S₁ 2, 3 V₁ B₁ 2 D₁ D₁ D₁
 repeat and K₁ reads 30 after 18, 23. — ^a) B₁ (second
 time) स्वतन्त्रः (for पञ्चमः). K₁ V₁ (first time). 1 (both
 times). 2 (first time) B₁ 2 (both both times). 3

तेषां तु तपसा तेन मसज्जातिकृतेन वै ।
 योगस्य चाभिनिर्वृत्त्या प्रतिभानाच्च शोभनात् ॥ ३१
 पूर्वजातिषु यद्ब्रह्म श्रुतं गुरुकुलेषु वै ।
 तथैव तन्मिथं ब्रह्म ममारेष्वपि वर्तताम् ॥ ३२

C 1220
 b l. 21. 39
 p l. 21. 39

D₁ (both times) D₁ (first time) D₁ (second
 time) पाञ्चिकम्; D₁ पाञ्चिकम्; D₁ (first time) T₁ 2
 G₁ M₁ (sup. line) पण्डितम्; T₁ पञ्चकम्; M₁ 3 चित्रं
 (for पण्डितं). K₁ D₁ 3 पञ्चालः पञ्चमः (D₁ 'क' स्तत्र; D₁
 (both second time) स्वतन्त्रः पाञ्चिकश्चाभूत्; T₁ चतुर्थः
 पञ्चमस्तत्र; M₁ पञ्चमः पण्डितस्मात्. — ^b) K₁ 2, 3 S₁ 2, 3 V
 call, [except K₁; second time) B₁ (both times). 2
 (second time) D₁ (both times) T₁ 2 G₁ M₁ भारत (for
 [अ]जायत). — ^c) S₁ V₁ B₁ (all first time) च (for तु).
 K₁ कण्डरीकोः; T₁ पुण्डरीको (for कं). D₁ तु; T₁ G₁ 3, 5
 स्थ (for ऽभृद्). D₁ (first time) षष्ठस्तु पुण्डरीकोऽथ; D₁
 (second time) ऽस्तु कण्डकस्तत्र; T₁ ऽस्तु कण्डरीकोऽथ; M₁
 गुप्तस्तु कण्डरीकोऽथ.

31 For the sequence and the repetition in S₁ K₁,
 cf. v. l. 25. — ^a) K₁ मनसा (for तपसा). S₁
 T₁ G₁ अनेन (for तेन). — ^b) S₁ (first time) K₁ 4
 D₁ (first three first time) बहुजानि; S₁ (second time)
 पूर्वजानि; K₁ प्रजापति (for मसज्जाति). D₁ हि (for वै).
 — ^c) K₁ 2, 4 (both times) S₁ 2 V₁ B₁ 3 D₁ 4
 (second time). — T₁ 4 G₁ M₁ चापि; V₁ T₁ G₁ 3, 5 चैव;
 D₁ (first time) चानि; T₁ G₁ [च] च; M₁ 3 [अ]प्यति-
 (for चाभि). D₁ योगाख्यैव निर्वृत्त्या. — ^d) K₁ (first
 time) प्रतिज्ञानाच्च; D₁ प्रज्ञाभा; D₁ (second time). 4
 (first time) प्रतिध्या; D₁ प्रतिकाराच्च; D₁ T₁ 2 G₁ 4, 5
 प्रणिधानाच्च (for प्रतिभा).

32 For the sequence and the repetition in S₁
 K₁ cf. v. l. 25. — ^a) D₁ (first time)
 यद् (for यद्). S₁ D₁ ब्रह्मन् (for ब्रह्म). — ^b) S₁ (first
 time) शुभ (for गुरु). D₁ (first time) कुलेषु यत्; T₁
 गृहेषु वै; G₁ कृपागतम्; M₁ 3 कुले पुरा (for कुलेषु वै).
 — B₁ om. 32nd. — ^c) S₁ (second time) स्थिरं (for
 स्थितं). S₁ D₁ G₁ M₁ 2 विद्धि; B₁ बुद्धिः (for ब्रह्म). S₁
 K₁ D₁ 4 (all first time) तथैवावस्थितं तद्धि (S₁ बुद्धौ);
 K₁ 4 (second time) S₁ 2, 3 V₁ B₁ (marg.) D₁ D₁ (both
 times) 2, 3, 5 T₁ 3 G₁ 2, 4 M₁ 3 वाच (T₁ G₁ 'व' च)
 स्थिता बुद्धिः; D₁ 'वाचस्थितं विद्धि; D₁ (second time) 'व'
 च स्थिरा बुद्धिः; T₁ 'वाचसिता बुद्धिः; G₁ M₁ 3 'व' तस्थिति
 (M₁ 'दि' तं) विद्धि. — ^d) S₁ (second time) G₁ 3, 5 M₁
 [अ]भि (for [अ]पि). D₁ T₁ G₁ 2 वर्तिनाम् (for वर्तताम्).

C 1220
B L. 21. 40
P L. 21. 40

ते ब्रह्मचारिणः सर्वे विहंगाः कामचारिणः ।
योगधर्ममनुध्यान्तो विहरन्ति स्म तत्र ह ॥ ३३
तेषां तत्र विहंगानां चरतां सहचारिणाम् ।
नीपानामीश्वरो राजा विभ्राजः पौरवान्वयः ॥ ३४
विभ्राजमानो वपुषा प्रभावेन समन्वितः ।

श्रीमानन्तःपुरवृत्तो वनं तत्प्रविवेश ह ॥ ३५
स्वतन्त्रश्चक्रवाकस्तु स्पृहयामास तं नृपम् ।
दृष्ट्वायान्तं श्रियोपेतं भवेयमहमीदृशः ॥ ३६
यद्यस्ति सुकृतं किञ्चित्तपो वा नियमोऽपि वा ।
स्वित्वा ह्यस्म्युपवासेन तपसा निष्फलेन च ॥ ३७

इति श्रीहरिवंशे षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

१७

मार्कण्डेय उवाच ।

ततस्तं चक्रवाकौ द्वावूचतुः सहचारिणौ ।

आवां ते सचिवौ स्यावस्तव प्रियहितैषिणौ ॥ १
तथेत्युक्त्वा च तस्यासीत्तदा योगात्मनो मतिः ।

33 For the sequence and the repetition in Śi K₁, 2.4 D₁.4, cf. v. l. 25. — ^a) K₁.4 D₁.4 (all first time) D₂ T₁.3 G₁.4.5 M₁ चादिनः (for चादिनः). — ^b) N₂ V₃ B₁ D₂.4 (second time) T₁.4 विहंगाः. K₂ D₂ T₁.2 G₁ M₁ ब्रह्म- (for काम-). K₁.3.4 D₁.4 (all first time) मृगा हि ब्रह्मचारिणः; K₃ (second time) N₁ B D₁ D₂ (marg. as in text). s₁ विहं (N₁ 'ह' वा ब्रह्मवादिनः; M₁.3 विहंगा ब्रह्मचारिणः. — N₂ V₂.3 B₁.2 D₁ D₂ T₂ G₁ read 33^a for the first time after 25^{ab}. — ^c) S₁ K₁.3.4 D₁ T₂ G₁ (all first time) अनुप्राप्ता; K₃ (second time) अनुध्यायन्तो (hypermetric); V₃ (first time) अनुप्राप्य; T₂ G₂ ध्याता (for ध्यान्तो). — ^d) K₁ (first time) विहरन्तः; D₂ T₂ (second time) G₁.3.5 M₃.4 विचरन्ति (for विहं). Śi (first time) स्म तत्र वै; V₂ (first time) स्म भारतः; T₂ यथा- विधि; T₁ स्म तत्र हि (for स्म तत्र ह). — After 33, T₁ ins.:

301* मानसं नु मरः प्राप्य हंसा भूत्वा जलौकसः ।

34 ^b) Śi D₂ ब्रह्म; K₂ T₂ G₁ M₂.3 धर्म- (for मह-). K₁ चरतां ब्रह्मवादिनाम्. — ^d) D₂ वैराजः; M₁ विभ्राजन् (for 'जः').

35 ^b) D₂ प्रभावेन. — ^c) Śi K₂ (marg. as in text) परिवृत्तो; M₁ पुरगतो (for 'वृत्तो'). — ^d) K₂ स-; M₂ तु (for तन्).

36 Śi om. 36^a. — ^a) B₁ च (for तु). K₂ D₁ D₂ विहंगमः स्वतन्त्रश्च (D₁ 'न्तोऽय'); D₂ स्वतन्त्रश्च विहंगस्तु. — ^c) D₂ दृष्ट्वा वार्ते; M₁.3 दृष्ट्वा च तं (for दृष्ट्वायान्तं). V₃ श्रियोपेतं; T₂ तदा राजा (for श्रियोपेतं).

37 ^b) T₂ तपसा वा महत्फलम्. — ^c) K₂ द्वाय; V₂ D₁.3 T₁.3.4 G₁ उक्ति हि (by transp.); T₂ G₁.3.5

समीतिः; G₂ ऋम्. M₁.3 किं स्वित्वाऽस्म्युपवासेन. — ^d) N₂.3 V G₁ नियमेन; D₂ निष्फलेन (for निष्फलेन). D₂ वै (for च). — After 37, T₁.2.4 G₁.3.5 ins.:

302* नृपत्वमहमिच्छामि यदि मे सुकृतं भवेत् ।

COLOPION. — Mention of the Epic: K₂ D₂. — Mention of Kṛishṇa: Śi K₁.3 N₂ V₁.3 B D₁ D₂ D₃ D₄.2.3.4. — Athy. name: Śi K₂.4 N₂.3 V B D₂ D₃ D₄ M₁.3 विनृकल्पः; T₂ G₁.3 सप्तम्याधा (Ga 'धोपा' कथानम्; G₂.3 व्याधाकथानम्. — Athy. no. (figures, words or both): K₁ 17; K₂ N₂ V₁ D₂.4 20; V₂.3 B₁.2 D₂ 21; D₁ T₁.2 G₁ M₁ 19; D₂ T₂.4 22. — Śloka no.: K₁ D₁ 44; D₂ 45; D₃.3 G₁ 40; D₄ 48.

17

1 M₁ om the ref. — ^a) Śi V₂ D₂ लौ; D₁ G₁.5 M₁ तु; D₁ ते (for तं). D₁ चक्रहंसी (for 'वाकौ'). — ^b) M₂ सहचारिणम्. — ^c) M₁ च (for ते). N₁ D₂ स्वातां; N₂ D₄ T₂ G₂.4 स्वाय (for स्वायस्). — ^d) D₂ T₁.3 G₁ M₁ हिने रतौ (for हितैषिणी).

2 ^a) K₂.4 N₂.3 D₂ D₃.5 T₁.2 G₁.3.5 M₁.2 तु (for च). — ^b) T₂ G₁ तथा; M₁ ततो (for तदा). K₁ योगात्मका; K₂ N₂ V₂.3 B D₂ D₃.2-3 T₂.3 'स्मिता' (for 'त्मनो'). T₁ G₂.3 M₁ गतिः; M₂ (inf. lin. as in text) मनः (for मतिः). K₂.4 N₂.3 V₁ D₁ D₂ तदा योगात्मिका गतिः. — ^d) T₂ G₁ सुखार्कः; G₂ सुमनाः (for सुखार्कः) K₁ सुखात्वेनमुवाच ह; K₂ N₂.3 V₁.3 B₁.2 D₂.3 T₂.3 G₂ 'क्वेदमभाषतः; K₃ सुखिवात्वेनमुवाच ह (hypermetric); K₄ D₁ सुखिवात्वेनमुवाच (hypermetric); Śi. D₂

एवं ते समयं चक्रुः सुवाक्तं प्रत्यभाषत ॥ २
 यस्मात्कामप्रधानिस्त्वं योगधर्ममपास्य वै ।
 अवरं वरं प्रार्थयसे तस्माद्वाक्यं निबोध मे ॥ ३
 राजा त्वं भविता तात काम्पिल्ये नगरेत्तमे ।
 भविष्यतः सखायौ च द्वाविमौ सचिवौ तव ॥ ४
 शप्त्वा तानभिभाष्याथ चत्वारश्चक्रुः ङजाः ।
 तांस्त्रीनभीप्सतो राज्यं व्यभिचारप्रधर्षितान् ॥ ५
 शप्ताः खगास्त्रयस्ते तु योगभ्रष्टा विचेतसः ।
 तानयाचन्त चतुस्त्रयस्ते सहचारिणः ॥ ६
 तेषां प्रसादं चक्रुस्ते अथैतान्मुमनाब्रवीन् ।

सर्वेषामेव वचनात्प्रसादानुगतं तदा ॥ ७
 अन्तवान्भविता शपो युष्माकं नात्र संशयः ।
 इतश्च्युताश्च मानुष्यं प्राप्य योगमवाप्स्यथ ॥ ८
 सर्वसत्त्वस्तत्रश्च स्यतश्चोऽयं भविष्यति ।
 पितृप्रसादो ह्यस्माभिस्तस्य प्राप्तः कृतेन वै ॥ ९
 गां प्रोक्षयित्वा धर्मेण पितृभ्य उपकल्पताम् ।
 अस्माकं ज्ञानमयोगः सर्वेषां योगसाधनः ॥ १०
 इदं च वाक्यमंदर्भश्चोक्तमेकमुदाहृतम् ।
 पुरुषान्तरितं श्रुत्वा ततो योगमवाप्स्यथ ॥ ११

इति श्रीहरिवंशे सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

C 1236
B 1. 22. 11
— P 1. 22. 11

सुवाक्तं स्वभ्यः; V3 D2 (before corr) सुवाक्चेदमुवाच हः;
 Dn D2 (after corr) शुचिवाक्त्तमुवाच हः; Ds1 सुवाक्यस्वम-
 भाषत (sic) D2 सुवागिदमभाषतः; M2 सुवाक्यस्वभ्य-
 भाषतः.

3 °) B1 तस्मान् (for यः) — °) K2 3 N2 3 V2 B1 2
 D2 1-2 T2 3 G2 3 M2 3 भवाप्य; T2 समाप्य (for
 अपास्य) M2 च (for वै); M2 योगादुर्ममवाप्य वै. — °) Hypermetric; S1 B2 Dn 1 अन्यं वरं; V2 damaged; Dn1
 D2 एवं वरं; D2 वरं वरं; D2 T2 G2 2 M2 2 अपरं वरं; T2 G2
 M2 यथापरं (for अवरं वरं); T2 अपरं प्रार्थयस्येततः.

4 °) N1 काम्पिल्य-; D2 G2 2 काम्पिल्य (for काम्प-
 इले); S1 K2 2 Dn G2 काम्पि (G2 'म्पिल्ये नात्र संशयः.
 — °) K2 V2 B2 Dn 3 T2 G2 1 M2 1 भविष्येते; T2
 भवन्त्येते (sic) (for भविष्यतः); S1 V2 महायौ (for
 सखायौ); T2 1 G2 M2 2 भविष्येते सखायौ द्वौ (M2 2 तौ).
 — °) T2 1 इमौ च (for द्वाविमौ); G2 तदा (for तव).

5 °) V2 च अभि; D2 तावभि- (for तानभि-); S1 1
 B1 D2 T2 G2 3 भाष्यान्ताम्; M2 भाष्यान्ते (for भाष्याथ);
 K2 B2 Dn2 D2 D2 T2 3 G2 4 M2 2 शप्त्वा चान (T2 च ना-
 भिभाष्यान्ताम् (Dn2 'व्यान्ते); N1 ततः सनभिभाष्यांश्च (sic);
 D2 स शप्तानभिभाष्याथ; M2 शप्त्वाप्तनाभिभाष्यं (sic).
 — °) V1 D2 T2 G2 M2 चेहृ- G2 ते पुन (for चक्रुः).
 — °) N2 तान् (for व्रीन्); D2 राज्ये (for राज्य); — °) D2
 D2 2 प्रधर्षितात्; T2 4 प्रदर्शनात्; M2 प्रधर्षिताः (for 'तान्).

6 °) K1 2 (marg. as in text); 3 Dn खगास्ततस्; T2
 M1 2 त्रयः खगास् (by transp.). — °) D2 M1 2

प्रायाचन्तः; D2 T2 G2 प्रयातांश्च; G2 प्रयाचंश्च; G2 प्रयातश्च
 (for अयाचन्तः); T2 G2 ततः प्रयातांश्चतुरस्. — °) K2
 त्रयश्च सद्धार्मिकाः.

7 °) S1 K1 3 Dn T2 G2 4 ते चक्रुः (by transp.).
 — °) S1 अर्थेनः; K2 इत्येनान्; K4 [इत्येतांश्च; B2 Dn 6
 G2 तथैतान्; T2 अर्थेनान् (for 'तान); K1 जगौ (for [ज-
 द्रवीत्); — °) K2 V2 Dn वच (for तदा); S1 D1 T2 4
 प्रसादानुगतं (T2 4 ते) तदा; K2 अथ वानुगतस्तदा; N1 3
 V1 B2 3 G2 प्रसादादुत्तमात्तथा (G2 दा); B1 2 दसुमुख-
 मताः; D2 T2 1 G2 1 M2 दुत्तमं (D2 रं) तदा; M1 3
 प्रकाश्य (M2 'साथ्य) स्वमतं तदा.

8 °) M2 अस्माकं (for अन्तवान्).

9 M2 om. (haph.) 9 11. — °) G2 सर्वसत्त्वे मतश्च.
 — °) T2 1 इमौ (for इयं); — °) T2 4 पितृप्रसादाद्युष्मा-
 भिर- °) N1 D2 अस्य प्राप्तिः; T2 4 योगप्राप्ति- (for
 ततः प्राप्तः).

10 M2 om. 10 (cf. v. l. 9). — °) K2 (marg.
 as in text) B1 तां; G2 ता. (for गां). — °) K1
 N2 V2 B1 2 Dn Ds1 Dn 6 T2 G2 4 कल्प्यताम्; K4 B3
 Dn 3 G2 3 M2 2 कल्पिताम्; M2 (inf. lin.) कल्प्य च;
 M2 कल्पितः (कल्प्यताम्); S1 पितृभ्यश्चोपकल्पिताः; T2 पितृ-
 नभ्यर्च्य कल्पिताः; T2 पितृभ्योपकल्प्यताम्. — °) N2 Ds2
 T2 ज्ञान- (for योग-); K2 4 Ds1 D1 5 M2 साधनम्; D2
 T2 1 G2 कः (for 'नः); V2 सर्वेषां ज्ञानसाधनम्.

11 M2 om. 11 (cf. v. l. 9). — °) B1 Dn1 इदं
 (for इदं); K2 D2 वाक्यं (for वाक्य-); N1 G2
 M1 2 संदिष्टः; N2 V2 B2 संदर्भ (for 'संदर्भ-); S1 K1

C 1237
B 1, 23, 1
P 1, 23, 1

१८

मार्कण्डेय उवाच ।

ते योगधर्मनिरताः सप्त मानसचारिणः ।
वाय्वम्बुभक्षाः सततं शरीराण्युपशोषयन् ॥ १
राजा विभ्राजमानस्तु वपुषा तद्वनं तदा ।
चचारान्तःपुग्वृतो नन्दनं मघवानिव ॥ २
स तानबुध्यत्स्वचरान्योगधर्मात्मकान्वुधः ।
निर्वेदाच्च तमेवार्थमनुध्यात्वा पुरं ययौ ॥ ३
अणुहो नाम तस्यासीत्पुत्रः परमधार्मिकः ।

इदं च वाक्यं संरन्धाः; N₃ V_{1,2} B₁ Dn₁ Ds D₃ T₁ G₁
इमं च वाक्यसंदर्भं (T₁ G₁ 'दिष्टं'); Dn₁ T_{1,2,3} G_{1,2,3}
इदं (T₁ 'मं') च वाक्यं संदिष्टं (D₁ 'दं'); D₁ इदं च सहसंदर्भः;
M₃ इमं च भक्त्या संदिष्टं. — ⁶) K_{2,3} Dn₁ एतद्; D₃ T₁
एवम् (for एकम्). — ⁷) K₁ N_{1,2} V₁ B_{1,2} Ds D_{1,2,3}
T₁ पुरायान्निर्दिष्टं श्रुत्वा. — ⁸) D₁ महा (for ततो).

COLOPHON. — Mention of the Ep. : K₁ Ds₁.
— Mention of Khulu : S₁ K₁ N₁ V_{1,2} B_{1,2} Ds D_{1,2,3}.
— Adhy. name : N₁ (except D₁) M_{1,3} पितृकल्पः; T₁
G_{1,2,3} चक्रवाकचरितम्. — Adhy. no. (figures, words or
both) : K₁ 19; K₃ N₃ V₁ Dn₁ 21; V_{1,2} B_{1,2} Dn₁
Ds₁ 22; D₁ T_{1,2} G₁ M₁ 20; D₃ 19; D₃ T_{1,2} 23.
— Śloka no. : K₁ Dn₁ Ds₁ D₃ 11.

18

1 K₂ om. the ref. S₁ मार्कण्डेय. — ^a) G₁ धर्मयोग-
(for योगधर्म). — After 1^{ab}, K₁ Ben. and Poona eds.
ins.:

303* पद्मगर्भोऽप्रविन्दश्च क्षीरगर्भः सुलोचनः ।

ऊरुबिन्दुः सुबिन्दुश्च हंसगर्भस्तु सप्तमः ॥

[K₁ om. line 1.]

While Dn₁ ins. after 1^{ab} :

304* हंसा जाता महात्मानो मानसेषु सरःसु च ॥

सुमनाः सुवासुगुणश्च तत्त्वदर्शी च तत्त्वविन ।

सुनेत्रश्च सुहोत्रश्च द्विजा नामभिरेव च ॥

ते ब्रह्मचारिणः सर्वे विहगाः कामचारिणः ।

— ^a) S₁ वाय्वम्बुभक्षभक्षाश्च. — ^b) T₁ [अवशोषयन्;
M_{1,3} [अ]व्य' (for [उ]प').

2 ^b) N₃ (marg. as in text) D₃ तथा; T₁ सदा (for
तदा). — ^c) D₃ नन्दने (for 'न').

अणुधर्मरतिर्नित्यमणुहोऽध्यगमत्पदम् ॥ ४

प्रादात्कन्यां शुक्लतमै कृत्वीं पूजितलक्षणाम् ।

सत्त्वशीलगुणोपेतां योगधर्मगतां सदा ॥ ५

सा ह्युद्दिष्टा पुग भीष्म पितृकन्या मनीषिणा ।

सनत्कुमारेण तदा संनिधौ मम शोभना ॥ ६

सत्यधर्मभृतां श्रेष्ठा दुर्विज्ञेयाकृतात्मभिः ।

योगा च योगपत्नी च योगमाता तथैव च ।

यथा ते कथितं पूर्वं पितृमर्गेषु वै मया ॥ ७

3 ^a) K_{1,3} N₁ V₁ B₁ Dn₁ Ds D₁ T_{1,2} G₁ अपश्यत्;
D₃ M_{1,2} बुध्या नु (for अबुध्यत्); V₂ स्वेचरान्. K₁ स
तानपश्यन् वरान्. — ^b) V₂ धर्मार्थकान्; D₃ रमको (for
'रमकान्'). K_{1,2} Dn₁ नृपः; B₁ D₁ G₁ नृप (for बुधः).
^c) D₁ (before corr.) विज्ञानन्त (for निर्वेदाच्च). — ^d)

S₁ अनुध्याय; K_{1,2} V_{1,2} B₁ Dn₁ Ds D₁ T₁ G₁ 'ध्यायन्;
K₁ एवं एदात्वा (for अनुध्यात्वा). D_{1,2} T_{1,2} G_{1,2,3} M₁
अनुध्यायन्गृहं यः D₃ न्पुरं यः; M₁ न्गृहान्य श्रु. —

4 ^a) K₂ अणुको (for 'हो'). — ^b) N₁ (marg.) V₁ तत्र
(for तस्य). — ^c) K₁ B₁ Dn₁ D_{1,2} T_{1,2} G_{1,2,3} M₁
अणुर; N₁ अथ; V₁ अर्थ; V₂ सूक्ष्म (for अणु). K₂ रत्न
(for रतिर). — ^d) K₁ N₁ V₁ Dn₁ D₁ मनसा (N₁
D₃ 'मो'); V₁ B_{1,2} Ds D₁ T_{1,2} G₁ अणु मो; B₁ Ds
M_{1,3} अणु मो (for अणुहो). D₃ परम् (for पदम्). N_{1,2}
V₁ मानुष्यं (N₃ मनसा योगतत्परः).

5 ^a) G₁ तस्मिन् (for तस्मै). — ^b) K₂ कृष्णा; T₁
कैर्नि; T₂ कार्नि; T₃ कृती; G₁ M_{1,2} कीर्ति (for कृत्वी).
— ^c) V_{1,2} B₁ Ds D₁ T₂ G_{1,2} M₁ सर्वशीलः; T_{1,2} G₁ सत्य'
(for सत्त्व').

6 ^a) K₂ G₁ साप्युद्दिष्टा; N₂ V₁ सा त्रिष्टा; D₃
साप्युक्ता नु; D₁ सोपादिष्टा; T₁ साभ्युद्दिष्टा (for सा बुद्दिष्टा).
— ^b) K₁ N₁ V_{1,2} B₁ Dn₁ Ds D₃ T₁ G₁ मनीषिणी; B₁
मनस्विनी (for मनीषिणा).

7 ^a) D₁ सत्या धर्मः; D₃ सर्वसत्यः; G₁ तस्य धर्मः (for
सत्यधर्मः). S₁ K₁ T_{2,3} रता; K₂ N₂ B₁ M₁ रता (for
'भृतां'). N₁ श्रेष्ठ (for श्रेष्ठा). — ^b) K₁ योगि (for योग-).
M₂ (inf. lin. as in text) माता (for पत्नी). — ^c) K₂
Dn₁ योगि (for योग-). M₃ पत्नी (for माता). — ^d) T₁
M_{1,2} कथिता (for 'त'). — ^e) S₁ K_{1,2} Ds G₁ कल्पेषु;
N₃ मार्गे (for 'यु'). B₁ तथा (for मया).

विभ्राजस्त्वणुहं राज्ये स्थापयित्वा नरेश्वरः ।
 आमन्त्र्य पौरान्प्रीतात्मा ब्राह्मणान्स्वस्ति वाच्य च ।
 प्रायात्सरस्तपश्चर्तुं यत्र ते सहचारिणः ॥ ८
 स वै तत्र निराहारो वायुभक्षो महातपाः ।
 त्यक्त्वा कामांस्तपस्तेपे सगमस्तस्य पार्श्वतः ॥ ९
 तस्य संकल्प आसीच्च तेषामन्यतरस्य वै ।
 पुत्रत्वं प्राप्य योगेन युज्येयमिति भारत ॥ १०
 कृत्वाभिर्मांथि तपसा महता स समन्वितः ।
 महातपाः स विभ्राजो विरगाजंशुमानिव ॥ ११
 ततो विभ्राजितं तेन वैभ्राजमिति तद्वनम् ।
 सरस्तच्च कुरुश्रेष्ठ वैभ्राजमिति शब्दितम् ॥ १२

8 ^a) K₂ वैभ्राजम् (for विं). — ^b) V₃ B₂ (marg. as in text) D₁ G₁ M₃ नरेश्वरम्; D₅ D₁ T₁ र (for रः). — ^c) M₁ [उ]वाच (for वाच्य). — ^d) D₁ स वै; M₃ स तु (for सरम्).

9 ^a) Ś₁ N₂ V₃ D₅ कामं (for कामांस्). — ^d) K₁ N₂ पार्श्वतः (for पार्श्वतः).

10 ^a) G₁ स तस्य संकल्प आसीत्. — ^b) K_{1,3} T₁ G₁ एकतरस्य; V₂ B₁ D₁ D₂ M₁ अन्यतरस्य (for तरस्य). Ś₁ तेषामेकमपस्यता (sic). — ^d) T_{1,3} G_{1,3} M₁ युज्येयम्, M_{1,3} योक्ष्येहम् (for युज्येयम्).

11 ^a) K₂ (marg. as in text) एनामां; M₁ तपसो (for सा). — ^b) Ś₁ D₁ T₂ G_{1,3} M₁ च; K_{1,3} D₁ [अ]भिः; N₃ V₁ सुः; B₁ [अ]निः; G₂ [अ]पि (for स). — ^c) Ś₁ च; G₁ सुः (for स). K₁ N₁ V_{1,2} B_{2,3} D₅ D₂ वैभ्राजो; V₃ वैराजो (for विभ्राजो). — ^d) D₅ स चचार (for विरराज).

12 ^a) M₂ विराजितं (for विभ्रा). D₅ T₁ G₁ M₁ विभ्राजितं तेन तदा (T₁ तं नैतदन्तं). — ^b) Ś₁ वैराजम् D₁ विभ्राजम् (for वै). — ^c) Ś₁ M_{1,3} तत्र; N₁ T_{2,3} G₁ तस्य (for तच्च). G₂ नरः (for कुरु). — ^d) K_{1,2,4} N₁ V_{1,2} B₁ D₁ D₅ D_{1-3,5} T₁ विश्रुतम्; K₃ D₁ G₁ संज्ञिं; V₃ नः शुं; B₂ वै शुं (for शब्दि). T_{3,4} विभ्राजमिति विश्रुतम्.

13 ^a) Ś₁ D₁ M_{1,2} तत्र; K₁ ये तु (for यत्र). — ^c) M_{1,2} सर्वे (for चैव). — ^d) G₁ योगः (for देह). K₁ स्थागकृतो; K₂ ग्यासवतो; D_{5,2} करा (for कृतो). T₁ योगान्यासकृतोऽभवन्.

14 ^a) N₁ कम्पिल्य; N₂ V₃ काम्पिल्य; G₃ M₁₋₃

यत्र ते शकुना राजंश्चन्द्रारो योगधर्मिणः ।
 योगभ्रष्टास्त्रयश्च देहान्यासकृतोऽभवन् ॥ १३
 काम्पिल्ये नगरे ते तु ब्रह्मदत्तपुरोगमाः ।
 जाताः सप्त महात्मानः सर्वे विगतकल्मषाः ।
 स्मृतिमन्तोऽत्र चत्वारस्त्रयस्तु परिमोहिनाः ॥ १४
 स्यन्त्रस्त्वणुहाजं ब्रह्मदत्तो महायशः ।
 यथास्यामीत्पक्षिभावे संकल्पः पूर्वचिन्तितः ॥ १५
 छिद्रदर्शी मुनेत्रश्च तथा बाभ्रव्यवत्सयोः ।
 जार्ता श्रोत्रियदायादा वेदवेदाङ्गपारगौ ॥ १६
 सखाया ब्रह्मदत्तस्य पूर्वजातिमहोषितौ ।
 पाञ्चालः पञ्चमस्तत्र कण्डरीकस्तथापरः ॥ १७

C 1256
B I. 23. 20
P I. 23. 20

काम्पिल्ये. K₁ D₁ ते वै; V₂ तस्मिन्; B₁ D₃ तत्र (for ते तु). — ^c) D₁ तत्र (for सप्त). — ^d) Ś₁ -किल्बिषाः (for कल्मषाः). — After 14^a, N₁; V B_{1,2} (first time).³ D₅ D₂ T₂ G₂ ins. 305*. — T₂ G₂ om. 14^c-15^d. — ^e) D₅ स्य; M₁ हि (for सत्र).

15 T₂ G₂ om. 15 (cf. v. l. 14). — ^b) G₃ महातपाः (for यशः). — ^c) K_{1,3} N₁ V₂ B D₁ D₅ D₂ T_{1,3} G_{1,3} M₁ हि (for [अ]स्य). K₄ भावेन (hypermetric); D₁ भवेन वै (hypermetric) (for भावे). Ś₁ यथासीत्पक्षिभावेऽपि, D₁ यस्यासीत्पक्षिभावेन. — ^d) V₂ सर्वे (for पूर्व). K_{2,4} D_{2,3} T₂ T_{3,4} G_{1,3,5} चोदितः; N₂ V₃ दक्षितः; N₃ V₁ देशितः; M₁ संचितं (for चिन्तितः). — K N_{1,2} B₂ (second time) D₁ D_{1,2} 4-6 G_{1,3,5} M₁ ins. after 15; N₃ V B_{1,2} (first time).³ D₅ D₃ T₂ G₂ after 14^c.

305* ज्ञानध्यानतपःपूना वेदवेदाङ्गपारगाः ।

^a) योगः (for ध्यान). V₃ B₂ (first time) T₂ G₂ तपःपूना; D₅ तपःपूना (for तपःपूना).

16 ^a) K₁ छिद्रदर्शी; D₁ क्षुद्रदर्शी; D₅ चित्रं; T₁ G₁ 3. भद्रं; G₂ चित्रदर्शी (for छिद्रदर्शी). M₃ त्रि- (for सु). V₂ तु (for च). T₂ भद्रदर्शी सुपुत्रश्च; M₁ चित्रदक्षित-नेत्रश्च. — ^b) K₂ वैभ्राज- (for बाभ्रव्य). N₁ M₁ वात्स्यकौ; V₂ D_{1,4,6} T₂ G_{1,3,5} वत्सकौ (for वत्सयोः). G₃ तथा बाभ्रव्यपात्सुतौ (sic).

17 ^a) K_{1,3} V_{2,3} B D₁ D₅ (sup. lin. as in text) T₃ G_{2,4} M₁₋₃ सहायौ (for संखायौ). — ^b) K₁ सर्व- (for पूर्व). — ^c) D₅ पाञ्चालः; M₁ पाञ्चाल्यः (for लः). V₃

C 1257
B I. 23. 21
P I. 23. 21

पाञ्चालो बहुचस्त्वासीदाचार्यत्वं चकार ह ।
द्विवेदः कण्डरीकस्तु छन्दोगोऽध्वर्युरेव च ॥ १८
सर्वसचरुतज्ञश्च राजासीदणुहात्मजः ।
पाञ्चालकण्डरीकाभ्यां तस्य संधिदभूत्तदा ॥ १९
ते ग्राम्यधर्मनिग्ताः कामस्य वशवर्तिनः ।
पूर्वजातिकृतेनासन्धर्मकामार्थकोविदाः ॥ २०
अणुहस्तु नृपश्रेष्ठो ब्रह्मदत्तमकल्मषम् ।
अभिषिच्य तदा राज्ये परां गतिमवाप्तवान् ॥ २१
ब्रह्मदत्तस्य भार्या तु देवलस्यान्मजाभवत् ।

पाञ्चिकस्य : T₁ पञ्चकम् : G₂ पण्डितम् (for पञ्चमम्) : S₁ पाञ्चालः पावकिल्लत्त (s.c.) : K₁ Dn पाञ्चाल पा K₁ प₁ शिकश्चैव : K₂ N₁ D₁ T₁ पञ्चाल पञ्चि N₁ T₁ 'च₁ कस्तत्र : K₃ पञ्चाल प्रथमश्चैव : N₂ V₁ B D₁ पञ्चाल पाञ्चिकस्तत्र. — ^d) S₁ M₁ काण्डरीकम् : K₁ कण्डीर¹ : D₁ T₁ पुण्डरी¹ : T₂ कन्धरी¹ : M₁ कुण्डरी¹ (for कण्डरी¹)

18 ^a) K₂ N₁ V₁ B Dn D₁ T₁ G₂ M₁ च (for तु). — ^b) S₁ भाविच्यं स (for भाचार्यं). K₁ Dn सः (for ह). — ^c) M₁ द्विवेदः. S₁ M₁ काण्डरीकम्. K₁ पुण्ड¹ : K₂ कण्डी¹ : T₂ कन्ध¹ (for कण्ड¹). D₁ reads from स्तु छन्दो up to कण्डरी (in 19^c) on margin. D₂ D₃ T₂ G₂ M₁ च (for तु). — ^d) K₁ छन्दोगो (for छन्दोगो).

19 ^a) K₁ Dn D₁ T₁ G₂ M₁ च तु (for च). K₁ सचरुतज्ञश्च ततो. — ^b) K₂ N₁ V₁ B D₁ D₂ T₁ G₂ M₁ च पञ्चालः. M₁ पञ्चाल्यः. S₁ M₁ काण्डरीकाभ्यां : K₁ कण्डीर¹ : D₁ पुण्डरी¹ : T₂ कन्धरी¹ (for कण्डरी¹). — ^d) V₂ तथा (for तस्य). K₂ Dn सत्यम् (for संविद्).

20 ^a) T₁ तद् (for ते). S₁ M₁ ग्रामः (for ग्राम्यः). K₂ T₂ G₂ धर्माभिः (for धर्मनिः). — ^b) S₁ काम्यस्य वशमागताः. — ^c) D₂ कृते राजन् (for कृतेनामन्).

21 ^a) D₂ तं (for तु). — ^b) K₂ अकिञ्चिदम् : N₁ अकस्मत्तः. — ^c) D₁ सदा राज्ये : D₁ T₁ G₂ M₁ तु योगात्मा : M₁ स्वराज्ये वै (for तदा राज्ये). S₁ अभिषिच्य राज्ये योगात्मा (hypermetric) : T₂ B₁ (margin) Dn T₁ G₂ राज्येऽभिषिच्य योगात्मा : T₁ G₂ अभिषेच्य तु योगात्मा. — ^d) K₂ पुरा (for परां).

22 ^a) K₂ सुता (for [मा]मजा). — ^b) Hypermetric. K₁ N₁ V₂ D₁ T₂ G₂ भाविता : K₂ Dn D₁ T₁ भासीत्ता : D₂ भाविता : M₁ पितृवद् : M₂ अस्तस्य (for

असितस्य योगदुर्धर्षा संनतिर्नाम भारत ॥ २२
तामेकभावसंयुक्तां लेभे कन्यामनुत्तमाम् ।
संनतिं संनतिमतीं देवलाद्योगधर्मिणीम् ॥ २३
शेषास्तु चक्रवाका वै काम्पिल्ये सहचारिणः ।
ते जाताः श्रोत्रियकुले सुदरिद्रे सहोदराः ॥ २४
धृतिर्महामना विद्वान्तच्चदर्शी च नामतः ।
वेदाध्ययनमपञ्चाशत्वारोऽच्छिन्नदर्शिनः ॥ २५
तेषां संविदथोन्पञ्चा पूर्वजातिकृता तदा ।
ते योगनिरताः सिद्धाः प्रथिताः सर्व एव हि ॥ २६

असितस्य : N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ हि : B₁ सु : D₂ तु (for योगः). T₁ भासीत्तस्य हि (T₁ तु) दुर्धर्षा. — ^d) K₂ N₁ V₁ B Dn D₁ D₂ T₁ G₂ नामतः (for भारत).

23 ^a) T₁ G₂ M₁ एव भावः : G₂ एव गाढं (for एकभावः). K₂ N₁ V₁ B Dn D₂ D₃ T₂ G₂ M₂ संपञ्चा (for संयुक्तां). Dn तामेकभावं संपञ्चा. — ^b) D₁ T₁ G₂ M₁ आयाम् (for कन्याम्). S₁ अनुत्तमाम् (for उत्तमाम्). — ^c) S₁ संनतिः (for संनतिः). T₂ संनतिः संनतिमतिः : G₂ संनतिं संनतिमतिं. — ^d) D₁ देवली (for 'लाद'). D₂ अधिगणः. After 23, K₁ N₁ V₁ B₁ Dn D₁ D₂ repeat and K₁ reads to 30. While K₁ ms. after 23:

30^b उपयमे विधानेन ब्रह्मदत्तो नराधिपः ।

24 ^a) T₂ तेषां (for शेषाम्). K₂ Dn D₁ शेषा विद्गमा ये (D₁ मान्ने ये. — ^b) K₂ काम्पिल्यः : G₂ काम्पिल्ये (for काम्पिल्ये). — ^c) N₁ om. 24^d. — ^e) K₂ B₁ आजाताः : N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ T₁ प्रजाताः : M₂ जाता वै : M₁ अजायन् (hypermetric) (for ते जाताः). — ^d) D₁ T₁ G₂ M₁ सुदरिद्राः (for द्वे). K₁ महौजमे : K₂ N₁ V₁ B₁ (margin) D₁ D₂ T₂ महौजमि : D₁ महौजमः (for सहोदराः).

25 ^a) D₁ तत्र (for विद्वां). S₁ धृतिमांश्च महाविद्वांसः : K₂ N₁ V₁ B Dn D₁ D₂ T₂ G₂ धृ (T₁ धृ) तिमान्मुमना विद्वांसः (K₂ तिम्बरवः) : D₁ धृतिमान्मुमनाविद्वांसः : M₂ मानस्ययो युक्तस्य. — ^b) D₂ नदानघः : D₂ [ह]नि नामतः (for च नां). — ^c) K₂ om. (hapl.) 25^d 26^d. — ^d) N₁ V₁ D₁ तच्च (for इच्छिन्नः). T₁ दर्शनाः (for दर्शिनः). K₁ चत्वारो ज्ञानदृष्टयः.

26 K₂ om. 26^a (cf. v. 1. 25). — ^a) N₁ V₁ B D₁ T₁ G₂ संविद्यथा : G₂ संपदथ (for संवि). — ^b) S₁

आमन्त्र्य पितरं तात पिता तानब्रवीत्तदा ।
अधर्म एष युष्माकं यन्मां त्यक्त्वा गमिष्यथ ॥ २७
दारिद्र्यमनपाकृत्य पुत्रार्थीश्चैव पुष्कलान् ।
शुश्रूषामप्रयुक्त्वा च कथं वै गन्तुमर्हथ ॥ २८
ते तमूचुर्दिजाः सर्वे पितरं पुनरेव हि ।
करिष्यामो विधानं ते येन त्वं वर्तेषिष्यसि ॥ २९

इमं श्लोकं महार्थं त्वं 'राजानं' सहमन्त्रिणम् ।
श्रावयेथाः ममागम्य ब्रह्मदत्तमकल्मषम् ॥ ३०
प्रीतात्मा दास्यति स ते ग्रामान्भोगांश्च पुष्कलान् ।
यथेप्सितांश्च सर्वार्थान्गच्छ तात यथासुखम् ॥ ३१
एतावदुक्त्वा ते सर्वे पूजयित्वा च तं गुरुम् ।
योगधर्ममनुप्राप्य परमां निर्वृतिं ययुः ॥ ३२

इति श्रीऋग्विंशे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

१९

मार्कण्डेय उवाच ।

ब्रह्मदत्तस्य तनयः स वैभ्राजस्त्वजायत ।

योगात्मा तपसा युक्तो विष्वक्मेन इति श्रुतः ॥ १

कदाचिद्ब्रह्मदत्तस्तु भार्यया सहितो वने ।

C 1274
B 1, 24, 2
P 1, 24, 2

K1.8 B1 D1 कृतेन वै; M3 कृते तदा (for कृता तदा).
— °) N1 V2 B2.3 D2 ते योगधर्मनिरताः. — °) K1 N1
D1 M1.3 ह; D2 M1 ते (for हि).

27 °) T1.4 तत्र (for तात). D2 आमन्त्र्याह्वितं तात
(sic). — °) S1 K1.3 V1.2 D1.2.3 T2 G1.3 एव; K1
पश्य (for एष). M1 अधर्मयोगो युष्माकं. — °) S1 [अ]-
गम्यथा (sic) (for गमिष्यथ).

28 °) S1 पूजार्थीश्च; D2 दस्वा (for पुत्रा). V1 अ-
(for एव). M3 दस्वा भोगांश्च पुष्कलान्. After 28^{ab},
D1.2.4 ins.:

307* कामानभीप्सितान्पुत्रान्मम कृत्वाच पुत्रका ।

[D2 [अ]कृत्वा च; D2 द्विपुत्र (for पुत्रका).]

— °) N2 V1 अप्रयुग्याथ; B Ds D2.3 'ज्यैव (for 'कृत्वा
च). S1 शुश्रूषा च प्रयुक्ता च (sic); D2 'यां न प्रयुज्यैव.
— °) S1 जय वै; M1.2 नाधमाद् (for कथं वै). D1 उद्यताः
(for अर्हथ).

29 °) M1.2 राजन् (for सर्वे). — °) N2 V3 पूर्व;
M1.2 सर्व (for पुनर). K1.2.4 V3 Dn D1 T2 G2.4 च;
N1 B1.2 Dn D2.3 M1.2 ह (for हि). — °) S1 करिष्याम.
— °) Ds एव ते; M1 येन स्वा (for येन त्वं). Ds1 (after
corr. sup. lin.) येन त्वं विचरिष्यसि.

30 °) S1 om. महार्थं त्वं. D1 T1.2 G1.3.5 M1 इमौ
श्लोकौ महार्थौ त्वं. — °) S1 धर्मिणम् (for मन्त्रिणम्).

31 °) K2.4 N V B Dn Ds D1.3 T2.4 स ते (K1 तु)
दास्यति प्रीता (T2.4 तुहा)त्मा; Dn2 स ते दास्यत्यतिप्रीत्या.
— °) N1 V2.3 B Ds ब्राह्मणान् (for पुष्कलान्). — °)

K2.4 N1.3 V1.3 B1.2 D1.3 T2.4 कामानभी (T1 'ये)प्सि-
तान्पुत्रान्. — °) N (except S1 V3 D2) T G1.2.3.5 M3
यथेप्सितम्; M3 तथैव तम् (for यथासुखम्).

32 °) K2.4 N2.3 V1 D1.3 सर्वे ते (by transp.).
°) N2 जगद्गुरुम्; D2 च तद्गुरुम्; M1.2 (inf. lin.).3
प्रययुः (for च तं गुरुम्). — °) N (except K1 Ds)
T2.4 एतां निर्वृतिमाययुः (N2 V3 'प्रयुः; V1 'युषः; V2
गताः). — After 32, Ds T1.2 G ins.:

308* योगिनः परमात्मानः संयतेनान्तरात्मना ।

[G1 योगिन (for योगिनः). G3 परमात्मानः.]

Colophon. — Mention of the Epic: K3 Dn1 Ds2.
— Mention of Khila: S1 K3 N3 V1.3 B Dn Ds D1.2.3.
— Subscriptum: Ds पारिजात. — Adhy. 1 me: N
(except Ds) M1.2 पितृकल्पः; T2 G1.2.3 पितापुत्रसंवादः.
— Hyg. no. (figures, words or both): K3 N3 V1 Ds
22 V2.3 B1.2 Dn Ds2 23; D1 T1.2 G M 21; D2
20. D T2 24. — Śloka no.: K1 D2 34; Dn1 Ds2
D2.4 G1 35.

19

1 °) K2.4 N V B Ds D1.3 दायादः (for तनयः).
— °) K1 Dn2 Ds T2 G1.2.3 M1.2.4 विभ्राजस्; D2 वै
बाहुस् (for वैभ्राजस्). — °) S1 योगेन; V2 B2 (marg.
as in text).3 Ds1 (marg. as in text).32 महता; B1
M1.2 योगी स (B1 सु-); M3 योगात्स (for 'त्मा). Ds T1
G1 योगी सततसंयुक्तो; T2 G2.3.5 योगी संतत (T2 G3 'ति).

C 1274
B 1.24. 2
P 1.24. 2

विजहार प्रहृष्टात्मा यथा शच्या क्षतक्रतुः ॥ २
ततः पिपीलिकरुतं स शुश्राव नराधिपः ।
कामिनीं कामिनस्तस्य याचतः क्रोशतो भृशम् ॥ ३
श्रुत्वा तु याच्यमानां तां क्रुद्धां सूक्ष्मां पिपीलिकाम् ।
ब्रह्मदत्तो महाहासमकस्मादेव चाहसत् ॥ ४
ततः सा संनतिर्दीना व्रीडिता दीनचेतना ।
निराहारा बहुतिथं बभूवामित्रकर्शन ॥ ५
प्रसाद्यमाना भर्त्रा सा तमुवाच शुचिस्मिता ।
त्वयावहसिता राजन्नाहं जीवितुमुन्महे ॥ ६

संयुक्तोः G₁ M₄ योगसंतति (M₁ 'त संयुक्तो. — ^d) S₁ [इति विश्रुतः; K₂₋₄ Dn D₁. 3. 4 इति स्मृतः (for इति श्रुतः)].

2 ^a) N₃ V₁ B₃ D₅ स (for तु). — ^b) K₂ नृप (for बने). — ^c) K₃ विरराज (for विजहार). M₃ प्रविष्टात्मा (for प्रहृष्ट). — ^d) S₁ K₁. 3 Dn D₅ T₁ : G M₄ शचीपतिः (for क्षतक्रतुः).

3 ^a) S₁ पिपीलिक- (for 'लिक-). D₁ पिपीलिकस्याथ रुतं. — ^b) K₁. 3. 4 N₂. 3 V B₂. 3 Dn D₅ D₁₋₄. 5 T₁. 2. 4 G₁ M₄ शुश्राव स (by transp.); K₂ शुश्राव तु. — K₂ reads 3^c-8^c on marg. — ^c) K₂. 3 B₃ D₃ कामिनी. (for 'नी). M₁. 2 तत्र (for तस्य).

4 ^a) N₁ D₅ याचमानां; D₂ याच्यमाने (for 'नां). K₂ तु (for तां). D₃ श्रुत्वा तु याचमानं तं. — ^b) S₁ K₁ क्रुद्धः; B₃ D₅ क्रुद्धा (for क्रुद्धां). S₁ D₂ सूक्ष्मः; B₃ सूक्ष्मा (for सूक्ष्मां). — ^c) N₁ तु मुमहाम् (for महाहामम्). — ^d) N₁ तस्माद् (for अक'). D₃ G₁. 2. 3 M₁. 2 इव (for एव). K₂ N₂ V₂ T₁ [अ]करोत् (for [अ]हसत्). M₃ अकस्मान्मोऽप्यजीजनत् (sic).

5 ^a) M₁₋₃ भीता (for दीना). — ^b) Some M₄s. व्रीडिता (for व्रीडिता). S₁ K₁. 3 गतः (for दीन-). D₃ G₂. 4 चेतसा (for 'ना). K₂. 4 N₂. 3 V B Dn D₃ D₁₋₅ T₃. 4 व्रीडितेवा (K₂ 'ता वा; B₁ 'ता वा) भवत्तदा. — ^c) D₃ M₃ बहुतिथं; D₅ T₁. 2 G M₁. 2. 4 'दिनं (for 'तिथं). — ^d) S₁ कर्षण (for कर्शन). K₂. 4 N V B D (except D₅) T₃. 4 बभूव वरवर्णिनी.

6 ^a) T₁ प्रयाच्यमाना भर्त्रा. — Before 6^d, N₂ V₁ ins. संनतिरुवाच. — ^c) K₁₋₃ N₁. 3 V₃ Dn₁ D₂₋₅ G₂ च हसिता; K₄ M₃ च सहिता; B₁ विहसिता; D₃ T₁. 3. 4 G₂₋₅ M₁. 2 [अ]पहसिता; T₂ G₁ [अ]पहासिता (for [अ]वहसिता). — ^d) V₂ हि (for [अ]हं).

स तत्कारणमाचख्यौ न च सा श्रद्धधाति तत् ।
उवाच चैनं कुपिता नैष भावोऽस्ति पार्थिव ॥ ७
को वै पिपीलिकरुतं मानुषो वेत्तुमर्हति ।
ऋते देवप्रसादाद्वै पूर्वजातिकृतेन वा ।
तपःफलेन वा राजन्विद्यया वा नराधिप ॥ ८
साहं यथैव जानीयां तथा प्रत्याययस्व माम् ।
प्राणान्वापि परित्यक्ष्ये राजन्सत्येन ते शपे ॥ ९
तत्तस्या वचनं श्रुत्वा महिष्याः परुषं विभो ।
स राजा परमापन्नो देवश्रेष्ठमगात्तदा ।

7 ^a) D₁ च (for तत्). B₁ आचख्ये (for 'ख्यौ). — ^b) T₁ G₂. 5 M₃ तच (for सा). S₁ N₁ M₃ तम्; B₃ च; T₁ G₂. 5 M₃ मा; T₃ वै (for तत्). — G₁ om. 7^c-8^c. — ^c) T₁. 2 G M₄ त्वरिता (for कुपिता). — ^d) D₃ [ए]व (for [ए]व). M₄ हामो (for भावो). K₂ ऽस्तु (for ऽस्ति). K₁. 2 D₃ पार्थिवः; K₃ Dn₂ मानुषं; Dn₁ मानुषं (for पार्थिव).

8 G₁ om. 8 (cf. v. 1. 7). — ^a) T₁ वा (for वै). S₁ पिपीलिक-; K₂ 'लिका-; V₁ 'डिक- (for 'लिक-). — ^b) M₂ वक्तुम् (for वेत्तुम्). T₁ G₂₋₅ M₄ उत्सहेत् (for अर्हति). T₂ मानुषं वेत्तुमुत्सहेत्. — ^c) V₂ B Dn D₅ T₂. 4 प्रसादाद्वा; T₁. 2 G₂₋₅ 'देन (for 'दाद्वै). — ^d) K₃ -जन्म- (for -जाति-). N₂ D₂ M₁₋₃ वै (for वा). — ^e) K₂. 4 N₂. 3 V B D T₃. 4 तपोबलेन D₂ वै (for वा). — N (except S₁ N₁) T G₂₋₅ M₄ ins. after 8; G₁ after 7^{ab}.

399* यद्येष वै प्रभावमे सर्वमस्वरुतज्ञता ।

[K₂ त्वय, V₂ ज्ञस्य (for यदि). V₃ तु (for ते). G₅ भूत- (for मरुत-).]

9 ^a) T₁ G₄ अहं; T₂ G₁. 2. 3 M हामं (for साहं). S₁ Dn₁ यथैवतज्; N₁ यथावज्; V₂ D₃ तथा तज्; B यथा तज्; Dn₂ तथैवतज् (for यथैव). K₂ N₂. 3 V₁. 3 D₁₋₅ T₃. 4 यथाहमेतज्वा (D₁ 'मनुजा-; T₃. 4 'मेव जा) नीयां. — ^b) K₂. 4 N₁ V₁ D₁. 4 तथा प्रत्याप्य N₁ 'त्यान-; D₁. 4 'ज्ञाप' यस्व माम्. — ^c) K₂ N V B Dn D₅ D₁. 3 T₃. 4 अहं (for वापि). — ^d) D₃ वै (for ते). N₁ तथा (for शपे).

10 ^a) D₁ स तस्या; T₂ G₁ तस्यास्तद् (by transp.). N₁ V₂ B₁. 3 D₅ करुणं (for वचनं). — ^b) S₁ परम्; K₂. 4 N₂. 3 V₁. 3 D₂. 3. 5 प्रभो; D₁ T₁ प्रभुः (for विभो). K₁. 3 Dn D₂ T₃ महिष्याः परुषाक्षरम्; N₁ 'द्या वचनात्प्रभो (sic); V₂ B D₅ 'व्या वचनं प्रभो; G₁ 'व्याः परमं विभोः (sic). — ^c) S₁ K₁. 3. 4 स राजा परमोद्दिभो. — T₂ om. 10^d. — ^d) K₁ G₂₋₅ अगात्ततः; K₂. 4 N₁ V₁ B Dn₂ D₅ D₁₋₃. 5 प्रप-

शरण्यं सर्वभूतेशं भक्त्या नारायणं प्रभुम् ॥ १०
समाहितो निरौहारः षड्रात्रेण महायशः ।
ददर्श दर्शने राजा देवं नागायणं हरिम् ॥ ११
उवाच चैनं भगवान्सर्वभूतानुकम्पकः ।
ब्रह्मदत्त प्रभाते त्वं कल्याणं समवाप्स्यसि ।
इत्युक्त्वा भगवान्देवस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ १२
चतुर्णां तु पिता योऽसौ ब्राह्मणानां महात्मनाम् ।
श्लोकं सोऽधीत्य पुत्रेभ्यः कृतकृत्य इवाभवत् ॥ १३
स राजानमथान्विच्छत्सहस्रिणमच्युतम् ।

द्यतः; $\tilde{N}_2$ V₃ प्रपद्य च; V₂ Dn₁ प्रपद्यते; D₁ प्रपद्य तम् (for अगात्तदा). $\tilde{N}_3$ देवं श्रेष्ठं प्रपद्यत. — ^a) S₁ K $\tilde{N}_3$ V₂ B₂ (orig.) Dn D₂ 2, 3 T₁ शरणं (for शरण्यं). B₃ Ds₁ (marg.) श्लोकेष्ट; T₂ भूतेषु (for 'शं'). — ^c) K₁ 3 Dn D₆ T₁ 2 G M₃ 4 हरिम् (for प्रभुम्).

11 K₂ reads 11 on marg. — ^a) M₁ समानीतो (for 'हितो'). — ^b) T₃ षड्रात्रं स; M₁ 'त्रं च (for 'त्रेण). K₄ V₂ महातपाः (for 'यशः'). — ^c) T₂ 3 G₁ शयने (for दर्शने). M₁ 3 राजन् (for राजा). — ^d) S₁ परम्; K $\tilde{N}_2$ 3 V₁ 2 Dn D₁ 6 T₁ G₁ 3—: M₁ प्रभुम्; B₃ विभुम् (for हरिम्).

12 ^b) K₃ Dn D₆ T₁ G₁ 4 M₂ कम्पनः; G₁ नम्; M₁ कम्पिनः (for कम्पकः). D₃ भक्तानामनुकम्पकः. — ^c) T₃ मम प्रसादाद्वाजरे. — ^d) D₃ कल्याणं रूपमाप्स्यसि. — S₁ om. 12^a. — ^e) V₃ B₂ 3 D₄ विष्णुम् (for देवम्). D₁ T₁ 2 G₁ 2, 3, 5 M₁ इत्युक्त्वा स (M₁ 3 तं) नु देवेष्ट (G₂ 4 'शम्'). — ^f) $\tilde{N}_2$ तथा (for तत्र). — After 12, T₂ 4 ins.:

310* ब्रह्मदत्तोऽपि राजर्षिः सर्वमत्पुरुषज्ञानम् ।
उपरिहस्य च भायायै वनात्प्रत्यागतः पुरम् ॥

13 M₁ om. 13-14. — ^a) B₃ वै (for 'सौ'). — ^b) K₁ द्विजम्पनाम् (for महात्म). — ^c) G₁ श्लोकौ (for श्लोकं). S₁ om.; T₃ च (for सो). — ^d) G₃ कृतार्थ इव चाभवत्.

14 M₁ om. 14 (cf. v. 1. 13). — ^a) K₃ M₁ 3 [अ] गच्छत् (for [अ]गच्छत्). — ^b) G₁ मन्त्रिभिर (for मन्त्रिणम्). S₁ अच्ययम्; $\tilde{N}_3$ V₁ B₁ 8 Dn D₃ D₈ 5 अच्युत; T₃ 'तः (for 'तम्'). — ^c) N (except S₁ B₁) T₁ G₁ किञ्चित्; M₃ तत्र (for चापि). — ^d) D₆ G₂ 3, 5 श्लोकौ (for श्लोकं).

15 T₃ om. (hapl.) 15^a 17^b. — ^a) K₃ Dn D₆ सरः-स्नातो. — ^b) T₃ 1 लब्ध्वा नारायणं प्रभुम्. — ^c) S₁ $\tilde{N}_1$ V₃ B₃ D₃ D₆ G₃ पुरं (for पुरी). D₆ T₁ G₁ 2, 4, 5 M₁

न ददर्शान्तरं चापि श्लोकं श्रावयितुं तदा ॥ १४

अथ राजा शिरःस्नातो लब्ध्वा नारायणाद्वरम् ।

प्रविवेश पुरीं प्रीतो गन्धमारुह्य काञ्चनम् ॥ १५

तस्य गम्भीनगृह्णाच्च कण्ठरीको द्विजर्षभः ।

चमरव्यजनं चापि बाध्रव्यः समवाक्षिपत् ॥ १६

इदमन्तरमित्येव ततः स ब्राह्मणस्तदा ।

श्रावयामास राजानं श्लोकं तं सचिवौ च तौ ॥ १७

सम व्याधा दशार्णेषु सृगाः कालंजरे गिरौ ।

चक्रवाकाः सरिद्धीपे यूयं तेभ्योऽवमीदथ ॥ १८

C 1293
B 1. 24. 21
P 1. 24. 21

धीमान्; T₃ मृदो; G₃ श्रीमान्; M₂ वीरो (for प्रीतो).

16 T₂ om. 16 (cf. v. 1. 15). — ^a) T₃ ततस्तस्मिन् (for तस्य रस्मीन्). S₁ K₁ 3 अगृह्णात्यः; $\tilde{N}_1$ च संगृह्य; $\tilde{N}_2$ अधागृह्णन्; V₂ B₁ D₃ अधागृह्णात्; V₃ तदागृह्णन्; Dn अधोऽगृह्णात्; D प्रत्यगृह्णात्; D₆ T₁ G₁ M₁ अगृह्णात् (for 'ह्णाच्च'. — ^b) S₁ कण्ठरीको; K₁ कण्ठरीको; D₆ T₃ पुण्डरीको (for कण्ठ). $\tilde{N}_2$ V₃ D₆ T₁ G₁ M₁ द्विजोत्तमः; T₂ 4 नरर्षभः (for द्विज). — ^c) K₂ V₁ 2 B₃ Dn₁ D₂ 5, 6 T₁ 3 G₁ M₁ 1, 4 चामरं (for चमर-). K₁ D₃ वा (for च). K₃ [अ]द्य (for [अ]पि). B₁ चामरं व्यजनं चैव; T₄ चामरं व्यजने चापि. — ^d) D₁ बाध्रव्यः समवाक्षिपत्.

17 T₂ om. 17^a (cf. v. 1. 15). — ^a) K₂ 4 $\tilde{N}_2$ 3 V B₁ 2 Dn D₃ D₁ 2, 4 [ए]वं; T₄ [ए]नं (for [ए]व). — ^b) D₃ अयौ (for स). — ^c) V₃ तं श्लोकं (by transp.); D₆ T₁ G₁ 3 श्लोकौ तं (G₁ 3 तौ). T₁ तदा (for च तौ). S₁ K₁ 3 श्लोकं समचिवं तं (K₁ [sup. lin.] स) दा; K₂ श्लोकं सर्वैर्विबोधितैः; D₃ श्लोकं तं चैव चोक्तवान्; T₁ G₁ M₁ श्लोकौ तं (T₁ तौ) सचिवौ तदा; T₃ श्लोकं तं सचिवं तदा.

18 D₃ om. 18^a 18^b. — ^a) K₂ दशारण्ये (for 'र्णेषु'). — ^b) K₂ 4 V₂ D₂ Dn₁ 5 कालंजरे; D₆ T₂ 3 G₁ 5 M₁ काळांजरे; T₁ G₁ कालंजरे; M₁ 2 काळंजरे; M₃ कारंजरे (for कालं). — Before 18^a, Ds₁ (marg.) ins. ब्राह्मण उवाच. — ^c) K₃ $\tilde{N}_1$ V B Dn₂ D₃ D₈ 6 T₂ 4 G₁ सरिद्धीपे; D₆ सरिद्धीपे; T₁ सरिद्धीपे (for 'द्धीपे). — After 18^a 18^b, N (except $\tilde{N}_1$; D₃ after 17) S (except M₁ 3) ins.:

311*

हंसाः सरसि मानसे ।

ते स्म जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ।

प्रस्थिता दूरमध्वानं.

[D₃ om. line 1. — (L. 2) K $\tilde{N}_3$ V B₃ D₁ 4 T₁ M₁ तदपि; $\tilde{N}_2$ B₁ 2 Dn D₃ D₈ G₂ 4 तदभिः; T₃ दक्षिण; T₄ 4

C 1294
B I. 24. 22
P I. 24. 22

तच्छ्रुत्वा मोहमगमद्ब्रह्मदत्तस्तदानघ ।
सचिवौ चास्य पाञ्चालः कण्डरीकश्च भारत ॥ १९
सस्तरश्मिप्रतोदौ तौ पतितव्यजनावुभौ ।
दृष्ट्वा बभूवुरस्वस्थाः पौराश्चागन्तवश्च ह ॥ २०
मुहूर्तादिव राजा स सह ताभ्यां रथे स्थितः ।
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां प्रत्यागच्छदरिंदम ॥ २१
ततस्ते तत्सरः स्मृत्वा योगं तमुपलभ्य च ।
ब्राह्मणं विपुलैरर्थैर्भोगैश्च समयोजयन् ॥ २२
अभिषिच्य स्वराज्ये तु विष्वक्सेनमरिंदमम् ।

ये स्म (for ते स्म). — (L. 3) K D (except D₃) T G M₁ दीवेम् (for द्रुम्).]

— ^a) K₁ D₃ किम् (for तेभ्यो). K₂ निषीदथ ; M₂ (*sup. lin.*) विषी (for स्वमी). S₁ किं यूयमवसीदथ .

19 ^a) M₁ योगम् (for मोहम्). — ^b) K_{1,3} N₁ V₂ B_{1,2} (marg. as in text), D₁ D₃ नराधिपः ; N₂ V₁ D₁ G₁ तथानघ (for तदा). — ^c) K_{1,2} D₁ सचिवश्च (for 'वौ'). D₃ अस्य (for चास्य). S₁ V_{1,3} B_{1,3} D₃ पाञ्चाल्यः ; D₃ पञ्चाल्यः ; K_{1,4} N₂ D_{1,3} T_{1,3} G_{1,3} सचिवश्चास्य पाञ्चाल्यः ; N₁ D₂ 'वश्चास्य' (D₂ 'पि' पञ्चाल्यः ; D₂ T_{1,3} G_{1,3} M₁₋₃ 'वन्तः' M₁₋₃ 'वौ' तस्य पाञ्चाल्यः . — ^d) T₃ पुण्डरीकश्च (for क'). K_{1,3} D₁ तथैव च ; K₂ सभापते ; T₁ G_{1,3} स्थ भारत (for च भा'). D₂ T₂ G₁ पुण्ड T₃ कन्धः ; G₁ कन्द रीकांश्च भारत .

20 ^a) N₂ अष्टः ; M₁ हस्तः (for स्वस्तः) . — ^b) K₂ G₂ पतिने (for 'त'). — ^c) V₁ बभूवुर (hypermetric) (for बभूवुर). — ^d) K_{1,4} N₁ V_{1,3} B₁ D₁ D₃ D_{1,3} च मुहूर्तश्च ; K₂ सर्वसदृश (for चागन्तवश्च). T₁ सह ; G_{1,3} सदा (for च ह). V₂ D_{3,6} T_{3,4} पौराश्च मुहूर्तस्था (D₂ 'श्च सा').

21 ^a) S₁ V₂ मुहूर्तम् (for 'तान्'). K_{1,2} N₁ V_{1,3} B₁ D₁₋₃ T_{1,3} एव (for इव). T₂ G₁ [अथ ; M₁₋₃ तु (for स) . K₃ D₁ D₃ G_{1,3} मुहूर्तमेव राजा स . — ^c) D₂ प्रतिलीय (for 'लभ्य'). — ^d) V₂ अभ्यागच्छद् (for प्रत्या').

22 ^a) D₂ T₂ G_{1,3} स्मृतिं लब्ध्वा ; M₁ स्मृतिं स्मृत्वा (for सरः स्मृत्वा). — ^b) S₁ उपगम्य (for 'लभ्य'). — ^c) K₂ D₁ भोगैश्च ; B₁ रत्नैश्च (for अर्थैश्च). — ^d) K₂ अर्थैश्च ; D₁ अर्थैश्च (for भोगैश्च). K_{1,3} समयोजयन् ; K₁ D₁ 'कल्पयन्' ; D₂ T_{1,3} G₁ M₁ 'तोययन्' (for 'योजयन्').

23 ^a) T₂ अभिषिच्य (for 'पिच्य'). N₂ V₁ सुतं राज्ये ; V₂ D₃ स्वराज्ये च ; D₂ च राज्ये तु ; M₃ स्वराज्ये (for स्व-

जगाम ब्रह्मदत्तोऽथ सदारो वनमेव ह ॥ २३

अर्थेन संनतिर्धीरा देवलस्य सुता तदा ।

उवाच परमप्रीता योगाद्वनगतं नृपम् ॥ २४

जानन्त्या त्वं महाराज पिपीलिकरुतज्ञताम् ।

चोदितः क्रोधमुद्दिश्य सक्तः कामेषु वै मया ॥ २५

इतो वयं गमिष्यामो गतिमिष्टामनुत्तमाम् ।

तव चान्तर्हितो योगस्ततः संस्मारितो मया ॥ २६

स राजा परमप्रीतः पत्न्याः श्रुत्वा वचस्तदा ।

प्राप्य योगं वनादेव गतिं प्राप सुदुर्लभाम् ॥ २७

राज्ये तु . — ^b) K₂ D_{1,3} M₁ अरिंदम (for 'मम्'). — ^c) T₂ ऽपि (for स्थ). — ^d) D₃ सुमेरोर (for सदारो). G₁ एव (for एव). S₁ V₂ B_{1,3} D₂ च ; N₂ T_{1,3} हि (for ह).

24 ^a) K₂ N_{2,3} V_{1,3} B_{1,3} D_{1,3} (after corr. on marg.), G₁ दीना ; T₃ नाम ; G₃ 'प्रीता (for धीरा'). M₁ अर्थेन सन्नतिवरा . — ^c) K₂ प्रीत्या (for प्रीता').

25 ^a) K₂ अजानन्त्या ; K₃ D₁ M_{1,3} जानत्या त्वं ; K₁ जानेऽहं ते ; N₂ जानन्त्या त्वा ; D₁ D₂ T_{1,3} G_{1,3} 'न्त्या ते ; D₂ 'स्यार्थे' (for 'न्त्या त्वं'). — ^b) S₁ K₂ D₁ पिपीलिक ; V₂ D₂ सर्वसक्त (for पिपीलिक'). K₁ (*sup. lin.* as in text) : N_{1,3} V₂ M₁ रुतज्ञता ; N₂ (marg.) B_{1,3} D₃ रुतं तदा (for 'रुतज्ञताम्'). V₁ पिपीलिकरुतं तदा . — ^c) N_{2,3} (marg. as in text) V₂ देशितः ; D₁ D₂ नोदितः (for चो') M₃ उत्सृज्य (for उद्दिश्य'). K₃ नोदितोऽपि महाराज . — ^d) D₁ (*sup. lin.* as in text) रुतः (for सक्तः'). D₂ T₂ कामेन ; T₃ कामे स (for कामेषु').

26 ^a) V₂ शुभः सं ; D₂ स च सं ; T₂ तपसा ; T₃ तपः सं ; M₂ त्वत्तः सं (for ततः सं'). V₁ भाविनो (for स्मारितो'). D₂ मया संस्मारितस्ततः .

27 ^a) K₂ प्रीत्या श्रुत्वा ; D₂ T_{1,2} G_{1,3} M₁ श्रुत्वा पत्न्या (by transp.) . T_{1,3} तस्याः पत्न्या . D₂ तथा (for तदा'). — K₂ om (haph.) 27^c-28^b . — ^c) N₁ D₁ D₃ बलादेव ; N₂ बलादेव ; V₂ च तामेव ; D₂ T_{1,2} G₁ M₁ वनं गत्वा (for वनादेव'). D₂ D₃ प्राप्य योगबलादेव ; D₂ प्राप्य योगमना देव . — ^d) K₁ N_{2,3} (marg. as in text) V₂ D₁₋₃ T₃ प्राप्तः (for प्राप'). D₂ च (for सु'). T_{1,2} G₁ M_{1,3} 'दुर्लभाम्' (for 'दुर्लभाम्').

28 K₂ om. 28^b (cf. v. 1. 27). — ^a) S₁ कण्डरीको ; K₁ कण्डीरको ; T₃ पुण्डरीको (for क'). T_{1,3} G_{1,3} M₁ तु (for ऽपि'). K₃ B₁ D₁ D₃ T₃ G_{1,3} चर्मत्सा (for यो-

कण्डरीकोऽपि योगात्मा सांख्ययोगमनुत्तमम् ।
प्राप्य योगगतिं मिद्वो विशुद्धः स्वेन कर्मणा ॥ २८
क्रमं प्रणीय पाञ्चालः शिक्षामुत्पाद्य केवलाम् ।
योगाचार्यगतिं प्राप यशश्चाभ्यं महातपाः ॥ २९
एवमेतत्पुग वृत्तं मम प्रत्यक्षमच्युत ।
तद्वाग्यस्य गाङ्गेय श्रेयसा योऽयमे ततः ॥ ३०
ये चान्ये धारयिष्यन्ति तेषां चरितमुत्तमम् ।
तिर्यग्योनिषु ते जातु न भविष्यन्ति कर्हिचित् ॥ ३१
श्रुत्वा चेदमुपाख्यानं महार्थं महतां गनिम् ।

योगधर्मो हृदि मदा परिवर्तेत भाग्य ॥ ३२
म तेनैवानुबन्धेन कदाचिल्लभते शमम् ।
ततो मनोगतिं याति मिद्वानां भुवि दुर्लभाम् ॥ ३३
वैशंपायन उवाच ।
एवमेतत्पुग गीतं मार्कण्डेयेन धीमता ।
श्राद्धस्य फलमुद्दिश्य सोमस्याप्यायनाय वै ॥ ३४
सोमो हि भगवान्देवो लोकस्याप्यायनं परम् ।
वृष्णिवंशप्रमङ्गेन तस्य वंशं निबोध मे ॥ ३५

इति श्रीहरिवंशे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

C 1310
B 1, 24, 38
P 1, 24, 38

गाम्मा). ^δ) Dn Cnp सांख्यः. ^ε) Ds प्राप्नोः; G_{2,3} M_{1,2} प्राप (for प्राप्य); K₂ मतिः; D₂ T₁; G_{2,3} M_{1,2} गतिः; Cn मतिः (for गति); K₂ शुद्धोः; D₂ G₂ मिद्वोः; D₂ शुद्धोः; D₂ T₁ M_{1,2} मिद्वो (for मिद्वो). — ^δ) D₂ विशुद्धः (for विशुद्धः); V₂ D₂ T₂ तेन (for स्वेन); G₂ विशुद्धेन स्वकर्मणा.

29 ^α) T₁ G_{2,3} क्रमः; G₂ श्रेयसा (for क्रम); Some Mas. पाञ्चालः. — ^β) T₂ चोत्पाद्य (for उ); K₁ कौरवः; D₂ D₂ केवलम्; T₁; G_{2,3} M_{1,2} गालवः; M₁ गालवान् (for केवलम्); S₁ K_{2,3} शिष्यानु (S₁ क्षां चोत्पाद्य कौरवः; D₂ शिष्यानुत्पाद्य केवलम्; D₂ G_{2,3} शिष्यां चोत्पाद्य शिष्यामुत्पाद्य गालवान्); K_{2,3} N_{2,3} V_{1,2} D_{1,2} T_{1,2} G₁ प्राप्नोः; N₁ V₂ प्राप्य (for प्राप); D₂ योगाचार्यो गतिं प्राप्नोः. — ^δ) D₂ स्वार्थः; G₁ चाप्र (for चाप्य); N₁ V₂ B₂ D₂ अनुत्तमम्; V₂ महायशः (for तपाः).

30 ^α) D₂ यथा (for पुरा). — ^β) K₂ V₁ अच्युत (for अच्युत). — ^γ) T₂ G₁ M_{1,2} तं (for तद्). — ^δ) V₂ हि (for ततः); T₂ श्रेयसा योऽयं तत्त्वतः (sic).

31 ^α) T₁ damaged, D₂ ये चान्ये धारयन्ति स्म. — ^β) S₁ K₁ V₂ B_{1,2} D₂ M_{1,2} ते जाताः; N₁ जातीषु; D₂ ते तात (for ते जातु). — ^δ) S₁ K_{1,2} D₁ D₂ T₁ M_{1,2} गमिष्यन्ति (for भवि).

32 Before 32, T₂ G_{1,2,3} ins. भीष्मः. — ^β) T₂ च महा (for महतां); N₁ गतिः (for गतिम्). — ^δ) S₁ K_{1,2,3} N₁ D₁ D₂ T_{1,2} G_{2,3} M_{1,2} वर्तन्ति; G₂ चर्वेत (for चर्वेत).

33 M₁ om. 33^α-34^β, T₁ partly damaged. — ^β) D₂ सुखम्; G₁ गतिम् (for शमम्). — After 33^α, T₂ ins.:

312* य इमं श्रावयेच्छ्राद्धे पितृन्प्रीणानि पुण्यकृत ।

अश्रयं च पितॄणां वै प्रीतिर्भवति शाश्वती ॥

ये पठन्ति च शृण्वन्ति श्रावयन्ति च ये द्विजान् ।

— ^α) D₂ तदा (for ततो); K_{1,2} N_{2,3} V₁ B₁ D₁ D₂ T_{1,2} श्रम (for मनो); S₁ शुद्धां (for याति). — ^δ) K_{1,2} V_{1,2} D₁ D₂ T₁ शुद्धां तां; N_{1,2} V₂ B₁ D₂ शुद्धानां (for मिद्वानां); T₁ G₁ दिवि; T₂ G₁ जतिः; M₂ (inf. ha) अपि (for भुवि); S₁ भुवि प्राप्य सुदुर्लभाम्; K₂ विशुद्धानां सुदुः; N₂ शुद्धानां भुवि बलभाम्.

34 M₁ om. 34^α (cf. v. l. 33). D₂ repeats 34 after the ref. of adhy. 20. — ^β) D₂ (first time) मार्कण्डेयाय धीमते; M_{1,2} याय पृच्छते.

35 ^α) T₁ सोमो हि देवो भगवान्. — ^β) S₁ कृष्णः (for वृष्णि); — ^δ) S₁ K₁ N_{1,2} B₁ D_{1,2} M_{1,2} निबोधतः; K₁ ध च; D₂ G_{1,2} M_{1,2} ध ह (for ध मे); N₂ तस्य वंशो निबोध च.

Colophon. — Mention of the Epic: K₂ D₁ D₂ D₃. — Mention of Khda: S₁ K₂ N_{2,3} V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ 4, 6.

Subpartan: D₂ पारिजात. — Adhy. name: S₁ K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ T_{1,2} G_{2,3} M_{1,2} पितृकल्पः; M₂ श्राद्धकल्पे पितृकल्पः. — Adhy. no. (figures, words or both): K₂ N_{2,3} V₁ D_{2,3} 23; V_{2,3} B_{1,2} D₁ D₂ 24; D₁ T_{1,2} G₂ M₂ 22; D₂ T_{2,3} 25. — Sloka no.: D₁ D₂ D₃ G₁ 38; D₃ 36; D₄ 35.

C 1311
B I. 25.
P I. 25. I

वैशंपायन उवाच ।

पिता सोमस्य वै राजञ्जनेऽत्रिर्भगवानृषिः ।
तत्रात्रिः सर्वलोकानां तस्थौ स्वविनयेर्वृतः ।
कर्मणा मनसा वाचा शुभान्येव चचार ह ॥ १
अहिंसः सर्वभूतेषु धर्मात्मा संशितव्रतः ।
काष्ठकुड्यशिलाभूत ऊर्ध्वबाहुर्महाद्युतिः ॥ २
अनुत्तमं नाम तपो येन तप्तं महत्पुरा ।

20

After the ref., K₁ ins.:

313* अथातः श्रूयतां राजन्वंशः सोमस्य पावनः ।
यस्मिन्नेलादयो भूपाः कीर्त्यन्ते पुण्यकीर्तयः ॥
यत्र जातो हरिः साक्षात्कृष्णसैलोक्यपावनः ।
महत्त्वशिरसः पुंसो नाभिद्वन्द्वसरोरुहान् ॥
जातस्यासीत्सुतो धानुरात्रिः पितृसमो गुणैः । [5]
[= (var.) Bhagavata P. 9. 14. 1-2]

While D₂ repeats 19. 34 after the ref.

1 °) D₂ भगवाच; D₂ T₁, 2, 3 G₁ + M राजेन्द्र (for वै राजञ्). — °) M₂ जातो (for जज्ञे) D₂ जज्ञे राजञ्चरिः पुरा. — After 1st, K₁, 3, 4 N₂, 3 V B D T G M₂ ins.:

314* ब्रह्मणो मानसात्पूर्वं प्रजामर्गं विधित्मनः ।

[G₂ ब्रह्मणा (for 'जज्ञे'), K₂ D₂ 3 मानसाः, T₂ G₁, M₂ मनसा (for मानसान्), K₃ ब्रह्मणो मनसा पुत्रः, D₂ या मनसा पूर्व (for °), T₁, 2 G₂ विधीयतः (G₂ 'नम्') (for विधित्मनः), D₂ प्रशंसत विधि ततः (for °).]

— °) B₂ अत्र; T₂ यत्र; M₂ यदा (for तत्र), N (except S₁ D₂) T₂, 4 भूतानां (for 'लोकानां'), — °) K₂ N₂ V B D₂ D₂, 4, 5 स्व (V₁ सु जनयेद; M₂ स्वस्वजनैर् (for स्वविनयेर्), K₁, 4 D₁ युतः (for वृत्तः), K₂ D₂ तस्थौ स्वतनयेर्वृतः; D₂ तपस्वी विनयावृतः; D₂ T₂ G₂ M₂ हितकृत्स्वजनै (D₂ G₂ 'स्वतनयेर्वृतः'; T₁ हितकृत्स्वतनयेर्वृतः (hyper-metric); M₁, 2 दयाशीलो महातपाः, — °) T₁ [एव] (for [एव]), K₂ T₁ M₂ [जा]चचार (for च), K₂ V₂ B₂ D₂ D₂, 3, 4 (marg.), 5 T₂, 4 G₂, 4 सः (for ह).]

2 °) D₂ भूतानां (for भूतेषु), — °) K₂ N₂ D₁, 2, 3, 6 T₁ संशितः (for संशितः), — °) K₂ कुहः; K₄ रूपः (for

२०

त्रीणि वर्षसहस्राणि दिव्यानीति हि नः श्रुतम् ॥ ३
ततोर्ध्वरेतसस्तस्य स्थितस्थानिमिपस्य ह ।
सोमत्वं तनुरापेदे महाबुद्धस्य भारत ॥ ४
ऊर्ध्वमाचक्रमे तस्य सोमत्वं भावितात्मनः ।
नेत्राभ्यां वारि सुस्त्राव दशधा द्योतयद्दिशः ॥ ५
तं गर्भे दशधा दृष्ट्वा दश देव्यो दधुस्ततः ।
समेत्य धारयामासुर्न च तास्तमशक्नुवन् ॥ ६

कुड्यः). — °) S₁ महातपाः; D₂ कविः; T₁ damaged (for महाद्युतिः).

3 T₁ partly damaged for 3rd. — °) S₁ K₂ N₁, 2 V₂ B D₂ D₂, 3— T₁, 2, 4 G₂ अनुत्तरं (for तप्तं), G₂ ततो (for तपो), — °) D₂ महद्युतः; T₂ M₂ तप (for पुरा), — °) K₂ [हृ]ह; N₁ B₁ D₁ M₂, 4 ह; V₁ om. (for हि), D₂ दिव्यानीत्यनुश्रुम.

4 °) K₁ V₁ B D₂ D₂, 2, 3 T₂ G₂, 3 M₂ तत्रो- (D₂ 'दो' र्वरेतसस्तस्य — °) V₂ द्वित्यस्य, M₂ द्वि तस्य (for स्थितस्य), S₁ हि; K₁ T₁ M₁, 4 च (for ह), — °) K₂ च रुचा; D₂ G₂ M₂, 4 पुनर (for तनुर), — °) K₂, 3, 4 N₂, 3 V B D₂ D₂, 3 T₂ G₂ M₂ सत्वस्य, K₂ D₂ आदस्य (for बुद्धस्य).

5 °) T₁ partly damaged, — °) S₁ K₂ तस्य; N₁ B₁, 2 (marg. as in text) 3 सोमः; M₁ (inf. lin. as in text) सोमनि (for वारि), — °) T₂ दश च (for दशधा), K₂, 4 N₂ V B D₂ D₂, 4 G₂ M₂ द्योतयन्, M₂ द्योतिता (for द्योतयद्), D₂ G₂ M₂ दश च द्योतयन्ति G₂ 'वहि' ताः.

6 °) D₂ D₂ तद् (for तं), S₁ D₂ (marg. as in text), 3 D₂, 4 T₂, 2 G₂ M₂ (inf. lin. as in text) 4 विधिना (for दशधा), S₁ K₁ N₂ V₁, 3 D₂ D₂, 3, 4 T₂ G₂ M₂ दृष्ट्वा; V₂ दृष्ट्वा; B₁ कृत्वा (for दृष्ट्वा), — °) K₂ दिशि; D₂ दिशो; G₂ दिशां; G₂ दिना (for दश), K₂ V₂ B D₂ D₂ T₂ G₂, 4 M₂, 4 दधुस्ततः; G₂ धृतवताः (for दधुस्ततः), — °) N₁ B₁, 3 D₂ D₂, 3 G₂ न च ताः समशक्नुवन्; G₂ न व्यक्ताः सम; M₁, 2 न च तान्मयशक्नुवन्.

7 °) T₁ सवांम्यः (for स ताम्यः), S₁ [जा]द्यु (for [ज]य), K₂ स तु ताम्यः सदैवाथ — T₁ damaged for 7th. — °) K₂ गर्भो दिग्म्यः (by transp.), D₂ प्रभावतः; T₁ M₁ (inf. lin. as in text), 2 प्रभावितः (for प्रभावितः), S₁ दिग्म्यो रात्रिधियांभितः, — °) S₁ भावयेत्; K₂, 4 N₁, 3

स ताम्यः सहसैवाथ दिग्भ्यो गर्भः प्रभान्वितः ।
 पपात भासयल्लोकाञ्शीतांशुः सर्गभावनः ॥ ७
 यदा न धारणे शक्तास्तस्य गर्भस्य ता दिशः ।
 ततस्ताभिः सहैवाशु निपतात वसुंधराम् ॥ ८
 पतितं सोममालोक्य ब्रह्मा लोकपितामहः ।
 रथमारोपयामास लोकानां हितकाम्यया ॥ ९
 स हि वेदमयस्तात धर्मात्मा मत्स्यसंगरः ।
 युक्तो वाजिसहस्रेण मितेनेति हि नः श्रुतम् ॥ १०
 तस्मिन्निपतिने देवाः पुत्रेऽत्रेः परमान्मनि ।
 तुष्टुवृर्ब्रह्मणः पुत्रा मानसाः सप्त ये श्रुताः ॥ ११

Va B₁ D₂ 1 Ti G₁ M₁-3 भावयल्लोः B₁ 2 भाष (for भाव).
 —^d) V₃ स्फीतांशुः (for शी). G₁ भाविनः (for भावनः).
 T₁ G₁ शीतांशुः स तु भाविनः. M₁ 2 शुः सर्वतः पुनः.

8 ^a) D₁ M₁ न यदा (by transp.). G₁ यथा नागयणे
 शक्ताम् (sic). —^b) G₁ भर्गस्य (corrupt) (for गर्भस्य).
 K₂ 1 Na V₁ D₁-3 T₁ 4 ता ग₁ (Na D₁ तद्रु भर्गस्य दिशो दश
 —^c) K₁ Na V₁ B₁ 3 D₁ [अ]थ (for [आ]शु). —^d)
 D₂ निपपात (for निप).

9 ^a) D₁ T₂ G₁ M₁ 1 पतन्तं (for पतिने). —^b) K₃
 ब्रह्मः (for ब्रह्मा).

10 ^a) T₁ partly damaged. K₂-1 V₁ D₁ (marg.)
 D₁ G₁ 2, 3 देवमयस्य, T₁ वेदहयस्य (for मयस्य). —^b)
 K₃ स आत्मा. D₁ सत्यात्मा; M₁ धर्माक्षः (for त्मा).
 K₃ D₁ D₂ T₁ 3 G₂-3 संग्रहः (for संगरः). S₁
 K₁ M₁-3 धर्माक्षः (S₁ 2 ग्यः) सत्यसंग्रहः (M₁ 2 बन्धुरः).
 —^c) T₁ वाजः (for वाजि). —^d) K₁ सदागति (sic);
 K₃ Na V₂ शतेनेति; B₂ शिते (for मिते). V₂ D₂ G₂
 M₁-3 [ह]हः D₁ T₁ ह (for हि). M₁ श्रुतिः (for श्रुतम्).

11 ^a) G₁ निवेदिने (for निपतिने). —^b) K₂ पुत्रेभ्यः, N₁
 पुत्रेण; M₁ पुत्रस्त्रे (for पुत्रेऽत्रे). S₁ D₁ सुनश्रमनिः
 परमान्मनः (for नि). —^c) S₁ सप्त नः; K₂ सप्त मे.
 D₂ 6 प्रासये (sic). D₂ 6 T₁ 2 G₁ 3-3 M₁ सप्त वि (for सप्त
 वे). S₁ श्रुतम्; K₁ B₂ (marg. as in text) D₁ स्मृताः;
 T₁ damaged (for श्रुताः).

12 T₁ damaged for 12^{ab}. —^a) B₂ तस्य (for तत्र).
 —^b) S₁ K₃ D₁ D₂ 3, 6 T₁ 3 G₂ भृगुर (for भृगोर).
 M₁-3 सैव (for एव). —^c) S₁ om. 12^{cd}. —^d) K₃ D₁ D₂
 (marg.) 32 M₁ बहुलैर (for सामभिर). K₃ D₁ ऋत्विग्भि-
 र्बहुभिः साम (D₁ भिर्बहु); B₁ ऋग्यजुःसामबहुलैर; D₂ T

तथैवाङ्गिरसस्तत्र भृगोरेवात्मजैः सह ।
 ऋग्भिर्यजुर्भिः सामभिरथर्वाङ्गिरसैरपि ॥ १२
 तस्य संस्तूयमानस्य तेजः सोमस्य भास्वतः ।
 आप्यायमानं लोकांस्त्रीन्भावयामास सर्वतः ॥ १३
 स तेन रथमुख्येन सागरान्तां वसुंधराम् ।
 त्रिःसप्तकृत्वोऽतियशाश्चकाराभिप्रदक्षिणम् ॥ १४
 तस्य यक्ष्यावितं तेजः पृथिवीमन्वपद्यत ।
 ओषध्यस्ताः समुद्भूतास्तेजसा प्रज्वलन्त्युत ॥ १५
 ताभिर्धार्यो ह्ययं लोकः प्रजाश्चैव चतुर्विधाः ।
 पोष्टा हि भगवान्सोमो जगतो जगतीपते ॥ १६

G M 2, 4 ऋग्यजुःसामभिश्चैव. —^d) D₂ 3 सह (for अपि).

13 ^a) B₁ तस्य संस्तूयमानस्य. —^b) B₂ D₁ 4 T₃ भारत;
 M₁ भास्वरम् (for तः). —^c) K₁ आपाद्यमानं; K₃ अथोद्यं;
 Na V₂ 3 B₂ D₁ आप्याय्यः; D₁ आप्यायमानो; D₂ अथाप्य-
 मानं (for आप्याय). S₁ श्रील्लोकान् (by transp.); G₂
 M₁ लोकान्वै. D₂ T₁ 2 G₁ 2, 4 आप्यायमानो लोकान्वै.
 —^d) K₁ 3 B₁ 2 D₁ D₂ 3 T₃ G₁ (inf. fin.) 2-4 M₁ 3
 भासयामास (for भाव). K₁ 3 D₁ T₁ G₂-5 M₁ सर्वशः
 (for तः).

14 — partly damaged for 14^{abc}. —^b) D₂ सागरान्तां;
 M₁ सागरानां (for रान्तां). —^c) K₂ स्तितियमाश्च (cor-
 rupt); D₁ T₁ 2 G₁ 2, 3 स्तितियः; M₃ भूयश्च; M₃ स
 गिरीन् (for स्तितियश्च). —^d) Na T₁ M₃ चकार (for
 चकार).

15 ^a) K₂ यक्ष्यावितं; K₃ विद्वां; K₃ क्त्वा; D₁ (before
 corr.) यक्ष्यावृतं; D₁ (marg. as in text.) 3 यक्ष्यति;
 D₂ यक्ष्यावितं. T₁ 2 G₂ 5 यक्ष्यापि तत्; T₃ तक्ष्यावृतं;
 M₁ यक्ष्यापि तं (for यक्ष्यावितं). —^b) S₁ V₁ B₁ 3
 अनुपद्यत (for भन्व). —^c) D₂ G₂ औषध्यस्य (for ओ).
 S₁ K₂ 4 Na V₁ B₁ D₁-4, 6 T₁ 2, 4 G₁ 5 M₁ समुत्पद्यस्य
 (for ज्तास्य). —^d) S₁ D₂ ज्वलन्ति; Na च उवलन्ति;
 T₁ 2 G₁ 2, 3 M₁ 2, 4 जा G₂ प्रा ज्वलन्ति; M₃ या ज्वलन्ति
 (for प्रज्व). D₁ च (for उत्त). D₂ तेजसा प्रज्वलत्युनः.

16 ^a) Na T₁ G₁ धार्यन्तु; D₁ T₂ G₁ 5 M₁ धार्यति
 (for धार्यो हि). K₁ 3 लोकोऽयं धार्यते चा K₃ वा ऋभिः;
 K₂ 4 Na V₂ D₁ 4 ताभिः संधार्यते लोकः (Na के; V₂ के);
 Na V₁ 2 B₁ D₁ D₂ 3 T₁ 4 ताभिर्धार्यन्तयो लोकाः.
 — T₁ damaged for 16^{bc}. —^c) D₁ ज्योत्स्ना; M₁ पुष्टे
 (for पोष्टा). D₂ स (for हि). T₃ पोष्टा हि जगतो लोके.

C 1327
 B 1. 25. 17
 P 1. 25. 17

C 1329
B I. 25. 18
P I. 25. 18

स लब्धतेजा भगवान्संस्तवैः स्वैश्च कर्मभिः ।
तपस्तेपे महाभाग पद्मानां दशतीर्दश ॥ १७
हिरण्यवर्णा या देव्यो धारयन्त्यात्मना जगत् ।
निधिस्तासामभूदेवः प्रख्यातः स्वेन कर्मणा ॥ १८
ततस्तस्मै ददौ राज्यं ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ।
बीजौषधीनां विप्राणामपां च जनमेजय ॥ १९
सोऽभिषिक्तो महातेजा राजराज्येन राजराट् ।
श्रील्लोकान्भावयामास स्वभासा भासतां वरः ॥ २०
सप्तविंशतिमिन्द्रोस्तु दाक्षायण्यो महाव्रताः ।
ददौ प्राचेतसो दक्षो नक्षत्राणीति या विदुः ॥ २१

— ^a) Śi जगत्यां; T₃ भगवान्; M₁ तेजसा (for जगतां);
D₃ जगतो जगतां पतिः.

17 ^a) Śi सं- (for स); ^b) Śi T₃ च स्व-; N₁ B₁;
T₁₋₃ G₁; M₁ तैश्च; D₃ तं स्व-; M₁ चैव (for स्वैश्च); N₁
V₁; D₃ संस्तुतश्च (D₃ स्तं स्वकर्मभिः); ^c) Śi K₁;
N₂; 3 V B₁ D₃ M₁ महाभाग; B₁ राज; D₃ T₃ G₁
2, 3; M₁ बाहुः (for भाग); — ^d) K₁ तु शनीर; T₂ G₁
दशतिर (for तीर); T₃ पद्मानां दशभिन्मथा.

18 ^a) K₁ ता (for या); T₂ हिरण्यवर्णया देव्या;
K₂ [अ]स्मनो (for ता); — T₂ damaged (for तस्मै);
K₂ N₂ V₁; B₁; 2 D₃ विभुम्; T₃ प्रभुम् (for निधिम्);
— ^b) N₂ V₁; D₃ तेजसा (for कर्मणा); K₂ प्रख्यात
स्तेन तेजसा.

19 ^a) T₃ राजा (for राज्यं); ^b) D₃ वेद (for ब्रह्म-);
— ^c) K₂ वृक्षौषधीनां; D₁ बीजौषधानां; G₁ बीजौषधीनां
(for बीजौ); — ^d) D₃ यथावज् (for अपां च).

20 ^a) D₃ अभिषिक्तो (for सोऽभि); Śi K₂; D₁
D₁; 1 G₁ महाराज (for तेजा); — ^b) K₂ राज्यं;
N₂; 3 V₁ B₁ T₃ G₁ 2, 3 राजा; D₃ T₃ सोमो (for राज-);
B₁ राज्येन (for राज्येन); V₂ राज्यराट्; D₃ (marg. as in
text) भारत (for राजराट्); — ^c) K₁ 3 T₂ G₁ M₁
लोकौषधीन् (by transp.); D₃ T₂ त्रिलोकान्; K₁ V₁; B₁
(marg. as in text) D₁ T₃ 3 G₁ M₁ भासयामास (for
भास); — ^d) T₁ partly damaged; K₁ स भासा; K₂
स्वभावाद् (for सा); Śi N₂ D₃ भासतां (for भासतां);
D₃ परः (for वरः); T₃ सज्जामा भासतां वरः.

21 D₃ reads 21^a-22^b op. marg. — ^a) T₁ damaged;
N₂ V B₁ D₃ D₃ 3 सप्तविंशतिम्; D₁ सप्त (D₁ सा);
विंशतिर (for निम्); B₁ च (for तु); Śi K₂ सप्ता

स तत्प्राप्य महद्राज्यं सोमः सोमवतां वरः ।
समाजहे राजसूर्यं सहस्रशतदक्षिणम् ॥ २२
होतास्य भगवानत्रिरध्वर्युर्भगवान्भृगुः ।
हिरण्यगर्भश्चोद्राता ब्रह्मा ब्रह्मत्वमेयिवान् ॥ २३
सदस्यस्तत्र भगवान्हरिर्नारायणः प्रभुः ।
सनत्कुमारप्रमुखैराधैर्ब्रह्मर्षिर्भिवृतः ॥ २४
दक्षिणामददत्सोमस्त्रील्लोकानिति नः श्रुतम् ।
तेभ्यो ब्रह्मर्षिर्मुख्येभ्यः सदस्येभ्यश्च भारत ॥ २५
सिनीवाली कुहूश्च द्युतिः पुष्टिः प्रभा वसुः ।
कीर्तिर्धृतिश्च लक्ष्मीश्च नव देव्यः सिपेविरे ॥ २६

विंशतिमिन्द्रोश्च; D₃ सप्तविंशतिभायांस्तु; — ^a) V₁ दाक्षायणीर; D₁ D₃ दा D₃ दाक्षायिण्या; some Mss. दाक्षायि
(for दाक्षायण्या); Śi महाप्रभा; K₂ वर (for व्रता);
— ^b) D₃ प्राचेतसो (for प्रा); — ^c) T₃ च (for इति)

Śi नक्षत्राणीह या दिवि

22 ^a) M₁ तत्प्राप्य सु (for स तत्प्राप्य); K₂ N₂ V₁
B₁; 2 D₃ D₃ G₁ महाराज्यं; T₂ महाराज (for महद्राज्य);
N₁ स तं प्राप्य महाराज्यं; — ^b) K₂ N₂; B₁; D₁; 3 T₂
सोमवतां (for सोम); — ^c) D₃ समाजजं; D₃ स संजदे
(some (for समाजजं); M₁ इयात्र राजसूर्यं स; — ^d) G₁
सहस्रं (for स).

23 T₁ damaged (for 23^a); — ^a) D₃ तु; D₃ च; T₂
[अ]पि; G₁ हि (for [अ]स्य); — ^b) D₁ अभवद् (for भग-
वान्); Śi गुरु; K₂ (sq. as in text); B₁ प्रभु; V₂
विभु (for भृगु); — ^c) D₁ T₃ G₁ M₁ हिरण्य (for
हि); — ^d) K₂; N₂; V₁; B₁ D₃ D₃ इयिवान्
(for ण).

24 ^a) T₃ 3 G₁ तस्य (for तत्र); D₃ सदस्यस्य
भगवान्; — ^b) K₂ 3 D₁ G₂ स्वयम् (for प्रभु); — ^c)
D₃ सनत्कुमारि प्रमुखैर; — ^d) K₂ 3 D₁ 3 देवैर; M₁
अन्यैर (for भार्यैर).

25 ^a) K₂ 3 D₁ D₃ 3; T₂ 3 G₁ M₁ अद्रात्; T₂
'धान् (for 'वन); — ^b) T₂ त्रि (for श्रीर्); D₃ च (for
न); — ^c) K₂ 3 N₂ 3 (marg. as in text) V₂ 3
D₁; T₂ 3 कल्पेभ्य (for मुख्येभ्य).

26 ^a) K₂ 3 तं शनी च (K₂ निश्च); K₂ शनीवाली;
N₁ V₂ B₁ 3 D₃ D₃ M₁ 3 तं मि B₁ शि ली च; B₁ (marg.)
D₁ D₃ T₃ G₁ तं मिनि (G₁ नी)श्च (for मिनीवाली); K₂
D₃ कुहूश्च; D₁ कुहूश्च (for कुहूश्च); — ^b) K₂ द्युतिः (for

C 1346
B 1. 25. 36
P 1. 25. 36

तत्र शिष्टास्तु ये देवास्तुषिताश्चैव भारत ।
ब्रह्मीणं शरणं जग्मुरादिदेवं पितामहम् ॥ ३५
ततो निवार्योशनसं तं वै रुद्रं च शंकरम् ।
ददावाङ्गिरसे तारां स्वयमेव पितामहः ॥ ३६
तामन्तःप्रसवां दृष्ट्वा विप्रः प्राह बृहस्पतिः ।
मदीयायां न ते योनौ गर्भो धार्यः कथंचन ॥ ३७
अयोनावसृजत्तं तु कुमारं दस्युहंतमम् ।
इषीकास्तम्बमासाद्य ज्वलन्तमिव पावकम् ॥ ३८
जातमात्रः स भगवान्देवानामाक्षिपद्वपुः ।
ततः संशयमापन्नास्तारामकथयन्सुराः ॥ ३९

(Ga.) च देवास्तु (for तु ये देवाः) । D: तत्र देवास्तु ये शिष्टाः. —^a) Mi. 2 नाम (for चैव). —^b) N (except Si Ds) T: 4 सनाननम् (for पितामहम्).

36 ^a) K: Dn: निव K: वै ल्य (for निवार्य). —^b) K: N: Dn: (Sg. Acc.) T: G: M: रुद्रं ज्येष्ठं K: ज्येष्ठं रुद्रं. K: स वै रुद्रं: B: तस्मै ज्येष्ठं. Ds: तं वै ज्येष्ठं. Ds: तं वै रुद्रं. Ds: T: 2 G: 2 M: रुद्रं देवं: M: रुद्रं ज्येष्ठं M: रुद्रं श्रेष्ठं (for तं वै रुद्रं). K: om. च. K: तु (for च). Si: ज्येष्ठं रुद्रं भयंकरम्. —^c) K: Dn: T: G: अङ्गिरसे. D: चाङ्गि (for आङ्गि).

37 ^a) T: तामन्तः; T: ततः स (for तामन्तः). —^b) K: N: 2 V B D (except D: 2 T: G: तारां (for विप्रः). —^c) K: मदीयोऽयं (for यायां). K: वै (for ते). M: मदीयो नैव ते योनौ. After 37, K: ins.:

317* सत्यं कथय मे मुञ्च कस्य गर्भं नवोदरे ।
त्यज त्याजाशु दुर्वृद्धे मन्त्रेणादाहितं पर्व ॥
नाहं त्वां भस्मसात्कुर्यां क्षिरं मांतामिके मति ।
श्रुत्वा बृहस्पतेर्वाक्यं रोषेण व्याकुलाभवन् ॥

38 ^a) K: 2 B: 2 Dn: Ds: D: 2 G: 2 M: उन्मृत् K: जन्तुं जन्तं सा (B: 2 Ds: वै); K: उन्मृत्जनं वै; K: N: 2 V: 2 Ds: T: G: उन्मृत् (G: जन्तं तु. V: उन्मृत्जनतु; D: उन्मृत्जनसा तं; D: उन्मृत्जनतः; T: उन्मृत्जनं तु. T: 2 उन्मृत्जेताथ (for उन्मृत्जनं तु). N: 2 मयोनावसृजत्तं तु. —^b) K: T: हंतकम् (for तमम्). —^c) G: Ds: D: इषीका: T: उर्वीका: G: इष्टिका (for इषीका). Si: इषुकाः तमासाद्य. K: Ds: इषीकाः समा. —^d) N: भास्वर. (for पावकम्).

39 ^a) Dn: om. देवा. K: N: V: 2 Dn: 2 अक्षिपद्व (for जा). —^b) B: संशयम् (for संशयम्). —^c) G: M: इमाम् (for ताराम्). K: 2 N: 2 V B Dn: Ds: D: 2, 4, 5

सत्यं ब्रूहि सुतः कस्य सोमस्याथ बृहस्पतेः ।
पृच्छयमाना यदा देवैर्नाह सा साध्वसाधु वा ।
तदा तां शमुमारब्धः कुमारो दस्युहंतमः ॥ ४०
तं निवार्य ततो ब्रह्मा तारां पप्रच्छ संशयम् ।
यदत्र तथ्यं तद्ब्रूहि तारे कस्य सुतो ह्ययम् ॥ ४१
सा प्राञ्जलिरुवाचेदं ब्रह्माणं वरदं प्रभुम् ।
सोमस्येति महान्मानं कुमारं दस्युहंतमम् ॥ ४२
तं मूर्धयुपाधाय तदा सोमो धाता प्रजापतिः ।
बुध इत्यकरोन्नाम तस्य पुत्रस्य धीमतः ।
प्रतिकूलं च गगने ममभ्युत्तिष्ठते बुधः ॥ ४३

T: 2 ताराम्बु सुगेतमा: D: 2 बुर्दिवाकम्

40 ^a) Si: तथ्यं. Ds: M: (inf. for, as in text) सा त्वं (for सत्यं). —^b) T: उच्यमाना (for पृच्छय). K: 2 Dn: तु सा. T: G: तथा. G: M: तदा (for यदा). —^c) V: D: दि (for आह). K: 2 सहसा नावदधदा: K: न हि सा किमपीति च. After 40^d, K: ins.:

318* कुमारो मातरं प्राह कृपितोऽजीकलजया ।

किं न वोचम्यमहं ते भाम्नावयं वदाशु मे ॥

^a) D: तदानीं (for तदा तां). D: (marg.) प्रष्टुम्; D: (also) हन्तुम् (for दासुम्). —^b) K: D: दस्युहंतमः; T: 2 हंतक (for हंतमः).

41 D: reads 41-42 on marg. —^a) M: स: (for तं). D: तदा (for ततो). —^b) G: स स्वयम् (for संशयम्). —^c) D: तदयः; G: यत्तत्र (for यदयः). —^d) K: D: G: 2 M: स्वयम्; K: ह्यमी; T: G: च ते; M: 2 स्वयम् (for ह्यं).

42 ^a) T: जगत (for वरदं). V: Ds: विभुम्; Dn: जने: T: G: शुभम् (for प्रभुम्). K: 2 ब्रह्माणमुत्तरं प्रभो: T: 2 जं शरणं गता. —^b) D: [ह]मं; T: [ए]व (for [ह]ति). Si: K: महाम्नाय (for तमानं). —^c) Si: K: कुमारो दस्युहंतमः; K: D: 2 दस्युहंतमम्.

43 ^a) Si: K: T: M: 2 ततः; B: om. T: पुत्रे (for तदा). K: Dn: D: 2 तं मूर्धयुपाधाय ततयं (D: 2 तु तदा); D: मूर्धन्युपाधाय ततः; T: G: मूर्धन्युपाधाय तं (G: च) ततः; T: सोमस्य मूर्धन्युपाधाय: G: M: मूर्धन्युपाधाय च तदा (M: ततः); G: ततस्मै मूर्धन्युपाधाय. —^b) K: Ds: T: 2 G: 2 M: राजा (for धाता). T: 2 ज्वलन्तमिव तैजसम्. —^c) T: G: नाम्ना (for नाम). —^d) K: N: 2 V: 2 B: Dn: Ds: 2 T: स्वस्य (for तस्य). Si: वै तदा (for धीमतः).

उत्पादयामास तदा पुत्रं वै राजपुत्रिका ।
तस्यापत्यं महाणजो बभूवैलः पुरुखाः ।
उर्वश्यां जज्ञिरे यस्य पुत्राः सप्त महात्मनः ॥ ४४
प्रसह्य धर्षितस्तत्र विवशो राजयक्ष्मणा ।
ततो यक्षमाभिभूतस्तु सोमः प्रक्षीणमण्डलः ।
जगाम शरणायाथ पितरं सोऽत्रिमेव च ॥ ४५

तस्य तत्पापशमनं चकारात्रिर्महायशाः ।
स राजयक्ष्मणा मुक्तः श्रिया जज्वाल सर्वशः ॥ ४६
एतन्मोमस्य ते जन्म कीर्तितं कीर्तिवर्धनम् ।
वंशमस्य महाराज कीर्त्यमानमतः शृणु ॥ ४७
धन्यमायुष्यमारोग्यं पुण्यं संकल्पसाधकम् ।
मोमस्य जन्म श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४८

C 1362
B l. 25, 51
P l. 25, 51

इति श्रीहरिवंशे विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

— ^a) D₁ प्रतिकूलं स; G₂ कूलस्य; Cal. ed. कूलश्च (for 'कूलं च'); S₁ समरे; K₂ गगने; D₂ T₁ G₁ गगने (for 'ने'); D₅ प्रतिकूलस्य दमनं; — ^b) D₁ M₁ तम (M₁ दा) भ्युत्तिष्ठते बुधः; G₁ कुमारं दस्युदन्तमम्.

44 ^a) D₁ G₂ ततः; T₁ om. (for तदा); D₁ उद्वाहयामास तदा; ^b) M₁ पुत्रकम् (for पुत्रिका); — ^c) B₁ G₁ पुत्रं; G₁ पुत्रो (for [अ]पत्यं); K₂ N₁ V₁ B₁ (marg.) D₁ T₁ महातेजा; G₂ M₁ राज (for 'राजो'); V₂ ततस्त्वस्य महातेजा; T₂ तस्या पुत्रो महाराज; — ^d) T₁ इह; K₁ D₁ ऐह; T₂ G₁ M₁ ऐल; T₃ ऐशः; G₁ इलः (for ऐल); — ^e) S₁ उर्वश्या जज्ञिरे पुत्राम; — ^f) S₁ तस्य सप्त; K₂ सप्त पुत्रान्; N₂ V₁ D₁ सप्त पुत्रा (by transp.); V₂ पुत्रास्त्वस्य; T₁ सप्त पुत्रा महाबला.

45 ^a) G₂ partly damaged; D₁ धर्षितस्य (for धर्षितस्); D₁ सोमो; G₂ तस्य (for तत्र); ^b) K₁ 2, 4 N₂ 3 V₁ B₁ D₁ D₂ (marg.) D₁ सोमो वै; K₂ corrupt; N₁ अवशो; D₂ M₁ त्व; T₁ 2 G₁ ह्य (for वि); M₁ अवशो राजयक्ष्मणः; — ^c) K₂ B₁ D₂ स (for न); K₂ om. 45^e-46^b; — ^d) G₂ M₁ शरणं च (for नाथ); S₁ D₁ [ए]व (for [अ]थ); K₁ V₁ D₁ D₁ जगाम शरणायाथ; M₂ 3 'म पितरं सोऽथ'; — ^e) M₂ शरण्यं (M₂ ण) (for पितरं); K₁ सः; K₂ D₂ तु; M₂ ह (for च).

46 K₂ om. 46^{ab} (cf. v. l. 45). — ^a) S₁ corrupt; D₁ T₁ तत्पापः; D₂ T₁ G₁ तापापः; M₁ 3 [आ]मयस्य (for तत्पापः); — ^b) S₁ K₁ 2, 4 B₁ 2 D₁ D₂ D₁ 4 G₁ महातपाः (for 'यशाः'); — ^c) K₂ N₂ स राजा; M₂ रराज (for स राज); K₂ D₁ (marg. as in text) युक्तः (for मुक्तः); — ^d) S₁ K₁ 3 V₁ 3 B₁ D₁ T₁ 4 G₁ M₁ 2

सर्वतः (for 'शः').

47 ^a) K₁ 2 G₁ एव (for एतत्); S₁ K₁ 3 V₃ D₁ D₂ वै (for ते); — ^b) D₁ om. कीर्तितं; K₂ D₂ M₁-3 चर्धन (for 'नम्'); G₂ 2 कीर्तितं यशवर्धन; — S₁ om. 47^c-48^b; — ^c) D₂ T₁ G₁ वंशमस्य; G₂ 4, 5 M₁ वंशं तस्य (for वंशमस्य); D₁ वंशं मोमस्य वै राजन्; — ^d) D₂ कीर्त्यमानो (for मानम्); K₁ 3 G₂ च मे; D₂ 2 T₁ 2 G₁ 2, 4, 5 M₁ मया; M₁ अथो (for अतः); B₁ परं (for शृणु).

48 — 1 om. 48^{ab} (cf. v. l. 47). — ^a) K₂ वंशम्; M₂ कीर्त्यम् (for धन्यम्); K₁ 2 D₁ D₂ धन्यमारोग्यमायुष्यं; — ^b) M₁ सर्वार्थ (for संकल्प); K₁ 4 V₂ D₁ 2 D₁ 3-6 T₁ 2, 4 G₁ 2 M₁ साधनम् (for 'कम्'); K₂ D₁ प्रजाः संकल्पसाधनम्; T₃ पुण्यं सर्वार्थसाधनम्; G₁ पुण्यं संकीर्तिवर्धनम्; — ^c) B₁ D₁ 2 [ए]व; M₁ [इ]व (for [ए]व); — After 48^c, D₁ T₁ 2 G₁ 3;

319*

नरो विगतकल्मषः ।

श्रद्धातः प्रसन्नात्मा.

— ^d) All loss (except S₁ M₁-3) पापेभ्यो वि- (K₂ D₂ भ्यो वै; T₁ 4 G₂ भ्योऽपि) (for सर्वपापैः).

Corophon. Mention of the Ep.: K₂ D₁ D₂ D₃.

Mention of Khda: S₁ K₂ 4 V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ 2, 4, 6.

— Subp. om. D पारिजात. — Adhy. no. : K₂ 4 N₁ V₁ B₁ D₁ (except D₁ D₂) T₁ 2 G₁ सोमोत्पत्तिः. — Adhy.

no. (figures, words or both) : S₁ 22; K₂ D₂ 4 24; N₂

D₁ T₁ 2 G₁ M₁ 23; V₁ B₁ 2 D₁ D₂ 25; D₂ T₂ 4 26.

— Shloka no. : K₁ D₁ D₂ 51; D₂ 59; D₃ 52;

D₄ 50.

C 1363
B 1, 26.
P 1, 26.

वैशंपायन उवाच ।

बुधस्य तु महाराज विद्वान्पुत्रः पुरुरवाः ।
तेजस्वी दानशीलश्च यज्वा विपुलदक्षिणः ॥ १
ब्रह्मवादी पराक्रान्तः शत्रुभिर्युधि दुर्जयः ।
आहर्ता चाभिहोत्रस्य यज्ञानां च दिवो महीम् ॥ २
सत्यवादी पुण्यमतिः काम्यः संवृतमैथुनः ।
अतीव त्रिषु लोकेषु यशसाप्रतिमः सदा ॥ ३
तं ब्रह्मवादिनं क्षान्तं धर्मज्ञं सत्यवादिनम् ।
उर्वशी वरयामास हित्वा मानं यशस्विनी ॥ ४

21

1 ^a) G₂ च (for तु). — ^c) K₁ तु (for च).

2 Before 2nd, K₁ ms. पुरुरवा उवाच. — ^c) K₁ आहर्ता (for आहर्ता). D₁ आहर्ता राजसूयस्य; M₁: नां वाजिमैथुन्य. — ^d) S₁ om.; K₂ 4 तु (for च). S₁ महामनाः; K₂ Na. 3 V B Dn Ds Di-; T₁ 3, 4 G₁ 3 M₁ महीपतिः (G₁ ते); D₁ G₂ ददौ महीम्; T₂ G₁ [अ]ददा G₁ दा न्महीम् (for दिवो महीम्).

3 ^a) S₁ पुण्यरतिः; K₂ गतिः (for मति). — ^b) S₁ B Ds सम्यक्; D₁ कामं; D₂ T₁ G₂ M₁ मौम्यः; T₁ G₁ मय्यः (for काम्यः); D₂ संभृतः; T₂ संयतः (for संभृतः). — ^c) T₁ वरिष्ठस् (for अतीव). — ^d) S₁ V B 2 (marg. as in text). 3 Dn D₂ T₁ G₁ 3, 5 तदा; D₁ T₂ 3 G₁ तथा (for सदा). T₁ यशसा प्रशमन्या; M₁-3 तस्य चाप्रतिमं यशः.

4 ^a) D₁ ब्रह्मवेदिनं (for वादिनं); K₂ V₂ B₁ (marg.); 3 Ds D₂ क्षान्तं; D₁ T₂ कान्तं; T₂ 4 दान्तं (for भ्रान्तं). — ^b) S₁ विक्रमम् (for वादिनम्); D₁ धर्ममयस्य वादिनम्. — ^c) K₁ वाचयामास; M₁-3 कामया (for वरया); — ^d) M₁ कामं (for मानं); T₁ 2 G M मनस्विनी; T₂ यशस्विनम् (for स्विनी); D₂ हित्वा चान्यं मनस्विनी.

5 ^a) B₁ corrupt D₂ [अ]रुमद (for [अ]वसद). — ^b) S₁ V₁ 3 D₂ सप्त (for पञ्च); G₁ C (ed.) वर्षाणि दश पञ्च च. — ^c) V₂ द्विपञ्चषट् (hypermetric); G₁ षट् पञ्च (by transp.); M₁-3 षट् षट् च.

6 ^a) T₁ वसंश; M₁ तनश (for वने); D₂ तस्य (for रम्ये); G₁ वसंशैग्ररथं रम्यं. — ^b) K₁ V₂ तदा (for तथा); S₁ K₁ वने (for सते); D₂ T₁ 2 G M तथा (T₂ G तदा);

तया सहावसद्राजा दश वर्षाणि पञ्च च ।

पञ्च षट् सप्त चाष्टौ च दश चाष्टौ च भारत ॥ ५

वने चैत्ररथे रम्ये तथा मन्दाकिनीतटे ।

अलकायां विशालायां नन्दने च वनोत्तमे ॥ ६

उत्तरान्त कुरुन्प्राप्य मनोरथफलद्रुमान् ।

गन्धमादनपादेषु मेरुशृङ्गे तथोत्तरे ॥ ७

एतेषु वनमुख्येषु सुरैराचरितेषु च ।

उर्वश्या सहितो राजा रेमे परमया मुदा ॥ ८

देशे पुण्यतमे चैव महर्षिभिरभिष्टुते ।

M₁ 3 चित्रे) मन्दाकिनीमनु. — ^c) D₁ अलकायां च (hypermetric); Some Mss. अलकायां. — ^d) D₂ तथा वै नन्दनोत्तमे; D₁ T₂ G₁-3 M₁ नन्दनोपवनोत्तमे.

7 ^a) S₁ om कुरुन् S₁ गत्वा; D₂ चाथ (for प्राप्य). — ^b) T₂ मनोरम; T₁ M₁ हर (for रथ); M₁ पथ (for फल); S₁ मनोरमफलाकुरान. — ^c) S₁ om.; S₂ V₁ पादे च (for पादेषु); — ^d) S₁ K₁ 3 मेरुशृङ्गे (for शृङ्गे); S₂ V₁ 2 M₁ 3 तथोत्तमे; D₂ T₁ 2 G M₁ नगोत्तमे (for तथोत्तरे).

8 ^a) K₁ पुण्येषु (for मुख्येषु) — ^b) M₂ 3 सः (for च); — ^c) T₁ G₁ 3 च परया (for परमया).

9 N₁ except S₁ N₁ T G M₁ repeat 9 after App I (No. 6, line 73). K₁ (third time) reads 9^{ab} after 320*. — ^b) K₁ 2, 4 V₁ D₁ 2, 4 5 T₁ 2 G M₁ (all second time) अभिष्टुतः; K₂ (both times), 4 (first time) तुने; D₁ (first time) अनुष्टुते; D₂ (first time) अभिष्टुते; D₁ (first time) अभिष्टुते (for अभिष्टुते); M₁ 3 महर्षिचरिते शुभे — ^c) S₁ K₁ D₁ 3 (last three first time) राज्यं च; K₁ (second time) T₂ (first time) स राज्यं (by transp.); — T₁ 2, 4 G₁ 3, 5 (all first time) ms. after 9: K₁ S₂ 3 V B D T₂ G₁ M₁ after the second occurrence of 9: T₁ 2, 4 G₁ 3, 5 (all second time) after the second occurrence of 9:

320* उत्तरे जाह्नवीतीरि प्रदिष्टाने महायज्ञाः ।

[T₁ 2, 4 G₁-3. (all first time) गङ्गाया उत्तरे कुले (for ^a).]

— K₁ cont. :

321* एक एव पुरा वेदः प्रणवः सर्ववाक्ययः ।

राज्यं स कारयामास प्रयागे पृथिवीपतिः ॥ ९
तस्य पुत्रा बभूवुस्ते षडिन्द्रोपमतेजसः ।
दिवि जाता महात्मान आयुर्धीमानमावसुः ।
दृढायुश्च वनायुश्च शतायुश्चोर्वशीमुताः ॥ १०
आयोः पुत्रास्तथा पञ्च सर्वे वीरा महारथाः ।
नहुषः प्रथमं जज्ञे वृद्धशर्मा ततः परम् ।
दम्भो रजिग्नेनाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ ११
रजिः पुत्रशतानीह जनयामास पञ्च वै ।

देवो नारायणो नान्य एकोऽस्मिन् ऋच ॥
पुरुवस एवासीत्ययी त्रेतामुखे नृप ।
अभिना प्रजया राजा लोकं गान्धर्वमेषिवान ॥
[Cf. Bhagavata P., 9. 14. 48-49.]

10 Br om. 10. — ^a) S₁ हि (for ते). D₂ बभूवुस्ते
ते पुत्राः. — ^b) K₂ 4. ^c) ^d) V B₁ 2 Dn Ds D₂ 5 S सस
(Dn₁ सर्वे) देवमुतोपमाः. — K₁ om. 10 ^d) T₁ G₁ read
10^d after 322^a. — ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z)
N₁ damaged. D महाभावा (for
'स्मान) T₁ 4 गान्धर्वलोके दिविजा. — ^a) S₁ ह्यायुर. N₁
damaged (for आयुर). K₁ उदावसु. (for अमा) K₂
N₂ 3 V B₁ 2 Dn Ds D₂ 5 T G₁ 1. Ms. after
10^d G₁ after 10^d.

322^a विश्वायुश्च धर्मात्मा श्रुतायुश्च तथापरः ।

[D₁ 4 विश्वायुश्च (for [पञ्च धर्मात्मा]). N₂ 2 विश्वायुश्च वि
धर्मात्मा. Ds₁ विश्वायुश्च (for ')). D₂ om. 322^b.
D₃ G₁ तथापरः. T₂ G₁ तथापरः (for ')).]

D₁ om. 10^e. D₂ om. 10^f. — ^a) K₁ N₁ 2 बलायुशः
G (ed.) शता (for वना). S₁ गृह्यायुश्च धनायुश्च. — ^b)
D₁ ह्यायुशः G (ed.) वना (for शता). — K₁ 4 N₂ 3 V B
(B₁ after 320^a) D T G M₁ G₁ (ed.) ms. a passage
given in App. I (No. 6) after 10. K₁ after 22. 1^{ab}.
K₃ after adhy. 21. While K₁ reads lines 1-2 of App.
I (No. 6) after 10, repeating them in their proper
place. G (ed.) cont. App. I (No. 6A) and K₂ 4 N₂ 3
V B D T G M₁ cont. App. I (No. 6B) after
App. I (No. 6).

11 Before 11, K₁ 4 N₂ 3 V B D T G ms. वैशं-
पायन उवाच. K₂ om. 11^a 22^a. K₁ repeats 11 after the
first occurrence of 22. 1^{ab}. — K₂ repeats it after App.
I (No. 7). — ^a) B₁ 3 Ds च ते पञ्च. D₃ महावीर्याः
(for तथा पञ्च). — ^b) N₂ D₁ P₁ 4 महाबलाः (for महा-
रथाः). S₁ सर्वे वीरा महोजसः. — K₁ 8 (both first time)
हरिवंश—19

राजेयमिति विख्यातं क्षत्रमिन्द्रभयावहम् ॥ १२
यत्र देवासुरे युद्धे समुपोढे सुदारुणे ।
देवाश्चैवामुराश्चैव पितामहमथाम्बुवन् ॥ १३
आवयोर्भगवन्पुद्धे विजेता को भविष्यति ।
ब्रूहि नः सर्वभूतेश श्रोतुमिच्छामहे वचः ॥ १४
ब्रह्मोवाच ।

येषामर्थाय मंग्रामे रजिरात्तायुधः प्रभुः ।

योत्स्यते ते विजेष्यन्ति त्रील्लोकान्नात्र संशयः ॥ १५

C 1489
B 1. 28. 6
P 1. 28. 6

सर्वे वीरपराक्रमाः. D₂ पञ्च सर्वे महारथाः. — After 11^b, all
Mss. (except S₁ N₁ M₁-3; K₂ om.) ins. :

323^a स्वर्भानुतनयायां च प्रभायां जज्ञिरे नृप ।

[D₁ स्वर्भानुतनया (for 'नु-). M₁ स्वर्भानुतनया च (for
')). V₁ B₁ 3 D₂ जज्ञिरे (for नृप).]

— ^a) K₁ (both times) D₁ नहुषः (for नहुषः). — ^b)
D₁ क्षत्रवृद्धम् (for वृद्धशर्मा). — Br om. 11^c-13^d. — ^c)
K₁ 3 (both both times) 4. N₂ B₂ 3 Dn Ds D₂-5 T₂ 4
G₁ 4 दम्भो T₂ अम्भो G₁ अंहो. M₁ 3 दम्भो. M₂ (inf.
lin.) दम्भो (for दम्भो). N₁ अनेयशः. D₂ वनेयुशः (for
अनेनाशः). T₁ दम्भोरजिग्नेनाश्च (sic). — After the first
occurrence of 11, K₁ ins. App. I (No. 7) followed by
22. 1^{ab}. — Ms. App. I (No. 7).

12 K₁ Br om. 12 (cf. v. l. 11). N₁ partly damaged.
— ^a) G₁ पञ्च (for पुत्र). M₁ 2 सहस्राणि (for श-
तानीह). — ^b) K₁ V₂ D₁ राजेया इति विख्याताः. — ^c) N₂
(marg.) V₁ Ds₁ (sup. lin. as in text). s₂ पुत्रम्. T₃ 4
जातम् (for क्षत्रम्). D₁ T₁ G₁ M₁ प्रभावहम् (for अर्था).
V₁ अत्रियांशाः प्रकम्पनाः.

13 K₂ Br om. 13 (cf. v. l. 11). M₁ om. 13^{ab}. — ^a)
T₁ G₁ 4 तत्र (for यत्र). — ^b) K₁ 4 N₂ 3 V B₂ D₁-5
T₁ 3 4 G₁ 4 समुपप्लवे. D₂ T₂ G₁ 4 समुपे च (for समु-
पोढे). — ^c) T₁ देवा वै च. G₁ 4 देवताश्च (for देवाश्चैव).
M₁ 3 देवाश्च दानवाश्चैव. M₂ यत्न देवामुराश्चैव.

14 K₂ om. 14 (cf. v. l. 11). — ^a) K₁ N₂ V B Ds
D₁ 3 T₁ 4 को विजेता (by transp.). — ^b) K₁ Dn T₂ G₁
देवेश K₃ T₂ भूतेषु (for 'श). — ^c) D₂ शत्रुम् (for श्रोतुम्).
K₃ N₂ V B₁ 2 Dn Ds D₁-5 T G₁ 3 4 इच्छामि ते. Dn₂
G₁ 3 M₂-4 म ते (for 'महे). D₂ तव. M₁ वयं (for वचः).

15 K₂ om. 15 (cf. v. l. 11). T₃ om. the ref. — ^a)
D₁ T₂ G₁ अर्थे तु (D₁ च) (for अर्थाय). T₃ येषामर्थे
रजिरयं. — N₁ damaged for 15^{bc}. — ^b) T₂ सत्यायुधः (for

C 1481
B 1428. 7
P 1. 28. 7

यतो रजिर्धृतिस्तत्र श्रीश्च तत्र यतो धृतिः ।
यतो धृतिश्च श्रीश्चैव धर्मस्तत्र जयस्तथा ॥ १६
ते देवदानवाः प्रीता देवेनोक्ता रजेर्जये ।
अभ्ययुर्जयमिच्छन्तो वृण्वाना भरतर्षभ ॥ १७
स हि स्वर्भानुदौहित्रः प्रभायां समपद्यत ।
राजा परमतेजस्वी सोमवंशविवर्धनः ॥ १८
ते हृष्टमनसः सर्वे रजिं दैतेयदानवाः ।

भासा^१). M₂. 3 युधि (for प्रभुः) D₃ रजिश्चात्तायुधो भवेत् ;
T₃ दीर्घायुरमितप्रभुः. — ^c) K₂ स जेष्यति ; D₃ जयिष्यन्ति ;
G₁ विजि^२ (for बिजे^३).

16 K₂ om. 16 (cf. v. l. 11). — ^a) T₄ चैव (for
तत्र). — ^b) T₁ om. (hapl.) from तत्र up to चैव (in ^c).
S₁ N₁ यत्र (for तत्र). N₁ ततो (for यतो). — ^d) K₄ ततो
धर्मो ; N₂. 3 V₁. 2 D₁-4 T₃. 4 तत्र धर्मो (by transp.). V₃
ततो धर्मस्ततो जयः.

17 K₂ om. 17 (cf. v. l. 11). Before 17, D₁ T₁. 2
G₁-3 M₁ ins. वैशंपायन उवाच. — ^a) D_n D₂ D₃ T₃. 4
G₁. 2. 5 M₁-3 देवा (for देवः). — ^b) D₃ M₁ उक्ते (for
उक्ता). D₁ T₁. 2 G₂. 3. 5 M₁ रजिं (for रजेर). — ^c) S₁
अभ्ययुर (for अभ्यः). — ^d) S₁ वृण्वाना (for वृ^४). N₁ V₁
D_n T₁ G₂. 4 वृण्वाना भरतर्षभम् ; N₂ V₂. 3 B D₃ T₂ ना तं
नरर्षभम् ; T₄ ना तं नरोत्तमम्.

18 K₂ om. 18 (cf. v. l. 11). — ^b) S₁ सभयः ; N₁
प्रभाया (for प्रभायां). D₃ S (except T₃. 4) प्रभायामुप-
द्यत. — ^c) S₁ रजिः (for राजा). — ^d) K₄ D₁. 4 प्रवर्धनः
(for वि^५).

19 K₂ om. 19 (cf. v. l. 11). — ^a) K₁. 3 ते नृष्ट-
G₁ प्रहृष्ट- (for ते हृ^६). — ^b) K₁. 3. 4 D_n D₁ देवाश्च ;
D₂ दैवतः ; D₃ T₁. 3. 4 G₁ वै देवः ; D₄ T₂ G₁-3. 5 M₁
ते देव- (for दैतेयः). B D₃ D₁ देवनाः (for दानवाः).
— After 19^{ab}, T₃ ins. 325*. T₃ om. 19^c-20^d. — ^c)
K₁ D₁ G₂ अभ्य जयाय (for अभ्यज^७). K₄ ऊचुर्जयाय त्वं
राजन्. — ^d) D₃ T₂ G₂. 5 शर- (for वरः). — After 19,
K₁. 3. 4 N₂. 3 V B D T₁. 2. 4 G M₁ ins. :

324* अथोवाच रजिस्तत्र तयोर्वै देवदैत्ययोः ।

स्वार्थज्ञः स्वार्थमुद्दिश्य यशः स्वं च प्रकाशयन् ॥

[Before line 1, K₁ ins. रजिर्वाच. — (L. 1) T₂ G₂. 6
योद्धुः ; G₁ योधान् (for तयोर्). — (L. 2) N₂ V₁. 2 B₁ D₃
अर्थज्ञः ; M₁ सविज्ञः (for स्वार्थज्ञः). D₄ आदिदय (for उद्दिश्यः).]

20 K₂ om. 20 (cf. v. l. 11). T₃ om. 20 (cf. v. l. 19).

ऊचुरस्मजयाय त्वं गृहाण वरकार्मुकम् ॥ १९
रजिर्वाच ।

यदि देवगणान्सर्वाञ्जित्वा शक्रपुरोगमान् ।
इन्द्रो भवामि धर्मेण ततो योत्स्यामि संयुगे ॥ २०
दानवा ऊचुः ।
अस्माकमिन्द्रः प्रह्लादो यस्सार्थे विजयामहे ॥ २१
अस्मिस्तु समये राजंस्तिष्ठेथा देवचोदितः ।

D₁ repeats 20 after line 4 of 325*. K₁. 3. 4 D₁ 4 om.
the ref. — ^a) K₁ N₂. 3 V B D (D₁ (first time). 2-3
T₁. 2. 4 G M₁ दैत्य (for देवः). S₁ G₁ M₁. 3 जित्वा (for
सर्वाम्). — ^b) S₁ M₂. 3 सर्वाञ् (for जिम्वा). N₁ D_n T₂
G₁. 5 पुरोगमाः (for मान्). K₁ N₂. 3 V B D₄ D₁ (first
time). 2-3 T₄ G₁ M₁ जित्वा वीर्येण वासव (D₁ वम् ; D₃-5
T₄ M₁ वः) ; T₁ जित्वा वीर्येण मानवः ; G₁ वीर्येणाहं च
वासव. — ^c) G₂ भवेयं (for भवामि). N₂ वीर्येण ; D₃
देवानां ; Cal. ed. धर्मेण (for ण). — ^d) N₁ यास्यामि (for
योत्स्यामि). S₁ K₁. 3 संगरे (for संयुगे). M₁ 3 ततो यास्यामि
संगरम्. — K₁. 3. 4 N₂. 3 V B D T₁. 2. 4 G M₁ ins. after
20 ; T₃ after 19^{ab} :

325* देवाः प्रथमतो भूयः प्रतीयुर्हृष्टमानसाः ।

एवं यथेष्टं नृपते कामः संपद्यतां तव ॥

श्रुत्वा सुरगणानां तु वाक्यं राजा रजिस्तदा ।

पप्रच्छासुरमुख्यास्तु यथा देवानपृच्छत ॥

दानवा दर्पपूर्णास्तु स्वार्थमेवानुगम्य ह । [5]

प्रयूचुस्ते नृपवरं साभिमानमिदं वचः ॥

[T₃ om. line 1. — (L. 1) G₁ भूय (for भयः). K₁. 3
V₂ D_n D₁ T₁. 4 G₁. 5 प्रयूचुः ; D₁ प्रतीयः ; G₂ M₁ प्रीतिमे-
(for प्रतीयुर्). — Before line 2, G₂ ins. वैशंपायन उवाच.
— (L. 2) K₁. 3 D₃ D₁ कामं (for कामः). N₂ (marg.)
संपद्यते ; B₃ कल्पयतां (for संपद्यतां). K₄ D₁-3 कामं संपद्य-
(D₃ भयमेव तव (for ^b). — (L. 3) G₂ देव- (for सुरः).
N₂ D₁. 4 T₂ G₁ M₁ तथा (for तदा). — (L. 4) K₁. 3. 4
D_n D₁ मुख्याश्च ; N₂ V₃ T₄ G₁ स्तान् ; D₁ मुख्यं तु ;
D₂ T₁ मुख्यानां (for मुख्यास्तु). — After line 4, D₁
repeats 20, followed by वैशंपायन उवाच. — (L. 5)
B₁. 2 D_n D₃ T₁. 3. 4 G₁ [अ] वः ; B₃ [अ] वि- (for [अ] नृ-).
— (L. 6) K₂ D₁. 5 G₁ M₁ प्रयूचुस्ते ; D₁ उवाच च ; G₁
corrupt (for प्रयूचुस्ते).]

21 K₂ om. 21 (cf. v. l. 11). S₁ दैत्या ; K₄ N₂. 3 V
B D₃ D₁-6 T₃. 4 G₁. 5 om. ; M₂ असुरा (for दानवा).
— ^a) Some Mss. प्रह्लादो (for प्रह्लादो).

भविष्यसीन्द्रो जित्वैव देवैरुक्तः स पार्थिवः ।
जघान दानवान्सर्वान्ये बध्वा वज्रपाणिना ॥ २२
स विप्रनष्टां देवानां परमश्रीः श्रियं वशी ।
निहत्य दानवान्सर्वानाजहार रजिः प्रभुः ॥ २३
ततो रजिं महावीर्यं देवैः सह शनक्रतुः ।
रजिपुत्रोऽहमित्युक्त्वा पुनरेवाव्रवीद्वचः ॥ २४
इन्द्रोऽसि तात भूतानां सर्वेषां नात्र संशयः ।
यस्याहमिन्द्रः पुत्रस्ते ख्यातिं यास्यामि कर्मभिः ॥ २५
स तु शक्रवचः श्रुत्वा वञ्चितस्तेन मायया ।
तथेत्येवाव्रवीद्राजा प्रीयमाणः शनक्रतुम् ॥ २६

22 Kz om. 22^{ab} (cf. v. l. 11). Before 22, Kz ms. देवा ऊचुः. ( ) S1 N2 V2.3 D1-4 T1 तस्मिन् (for अ). S1 K1 T1.3 समयो; V2 Ds1 Ds M2 समरे (for ये).

*) T1 partly damaged. K1.4 N2 V1.3 D1 चमिन्द्रोऽनन्तरं त (D2 रस्म जतः; N2 V1 B Ds Ds T2 G1 2.5 M2 तिष्ठेथा राजसत्तमः; D1 था देवनादितः. After 22^{ab}, N2.3 V2.3 B Ds Ds T1.4 G1 2.5 M2 ms.

326* स तथोति मुवञ्च देवैरप्यभिचोदितः ।

[Before the above, Gz ms. देवायतः. N2 (marg. as above) [ज]निदिपितः. V2 Ds1.4 [र]मिन्ने (D2 विन्ने) [दितः. Gz [व]च बोदित (for [र]मिन्ने).]

— V1 om. 22-24^d. ( ) V2 B Dn Ds T1 G2 M1-3 [ए]व (for [ए]व). — Kz reads 22^d. 31^d on marg. ( ) N (except S1 Ds1 V1 om.) T1.3.4 G2.4 M2 तु; M1-3 च (for स). ( ) D1.3.4 T1.3.4 G2 M2 अवध्यान् (for ये बध्वा). K1.3.4 N2 V2.3 B Dn Ds Ds T1.3.4 G2.3.4 M2 -पाणिनः (for -पाणिना).

23 V1 om. 23 (cf. v. l. 22). ( ) N1 विप्रनष्टो; D2.4 वै प्रनष्टो (for विप्र). ( ) D2 M2.3 श्रियं धर्मपरो वशी. ( ) M1-3 निजित्य (for निहत्य). ( ) T2.4 तदा (for प्रभु).

24 V1 om. 24 (cf. v. l. 22). M2 om. 24^{ab}. ( ) D2 ततो रजिर्महावीर्यो. ( ) D2 सह देवैः (by transp.). S1 शनक्रतुम्. ( ) B2.3 Ds Ds T1.3 G2 रजेः; G2 राज- (for रजि).

25 ( ) M2 हि (for ससि). N1 V2 B Ds T1 देवानां; N2 सर्वेषां (for भूतानां). N2 V1.3 D2.3.5 T1 त्वमेवेन्द्रोऽसि देवा Ds.3.5 T2 भूतानां; T2 कस्त्वमिन्द्रोऽसि

तस्मिन्स्तु देवसदृशे दिवं प्राप्ते महीपतौ ।
दायादमिन्द्रादाजहुराचारात्तनया रजेः ॥ २७
तानि पुत्रशतान्यस्य तद्वै स्थानं शनक्रतोः ।
समाक्रामन्त बहुधा स्वर्गलोकं त्रिविष्टपम् ॥ २८
ततो बहुतिथे काले समतीति महाबलः ।
हतराज्योऽब्रवीच्छक्रो हतभागो बृहस्पतिम् ॥ २९
बदरीफलमात्रं वै पुरोडाशं विधत्स्व मे ।
ब्रह्मर्षे येन तिष्ठेयं तेजसाप्यायितः सदा ॥ ३०
ब्रह्मन्कृशोऽहं विमना हतराज्यो हताशनः ।
हृतौजा दुर्वलो मूढो रजिपुत्रैः कृतो विभो ॥ ३१

C 1501
B 1, 28, 26
P 1, 28, 26

भूतानां. — ( ) B2 T2.4 यास्यति (T4 सि); D2 प्राप्स्यामि (for यास्यामि). G2 कर्मणः (for भि).

26 ( ) K1.3 B Dn G2 शनक्रतुः; T2 शक्रस्य तु (for स तु शक्रः). ( ) T1 चिन्तितस् (for वञ्चि). G1 स्नेह- (for तेन). ( ) N2.3 V1.3 B1 Ds Ds T2 G1 2.5 M2 एवेति (by transp.). ( ) M2 शनक्रतुः (for तुम्).

27 ( ) T1 च (for तु). ( ) B2 T2 G1 महीपते (for पतौ). ( ) Dn2 दयादम् (for दम्). T4 दायं सर्वं समा-जहुर. ( ) N1 दयादात्; D2 ते राज्यं; T2 G1 अचिरात्; G2 राज नस् (for आचारात्).

28 ( ) N2 V B2.3 Dn Ds T1.3.4 G2.4 पञ्च (for तानि). M1 (sup. lin. as in text). 2.3 तनु पुत्रशतं त (M1 त्व)स्य. — ( ) T4 दिव्यं (for तद्वै). ( ) T2-4 G1.3 वसुधां (for बहुधा). S1 K2 N2 V2 Dn2 Ds T1 G2 समा-क्रमन्त वसुधां (S1 N2 V2 Dn2 बहुधा); N2 V1 B1 Ds2 'क्रामन्तु बहुधा; B2.3 Ds1 'क्रामन्तु वसुधा (sic); G2 'मनन्त बहुधा; M1-3 'क्रामन्तुव (M2 न्त व)हुशः.

29 ( ) B1 Ds.5 हतराज्ये; D2 राष्ट्रो (for 'राज्यो). N1 सभवच्च; M2.3 अभ्ययाच्च (for अब्रवीच्च). — ( ) S1 V3 G2 M2.3 हतभागो; K2 'राज्यो; N2 'भाग्यो; D2 'रागो; D2 T2 G1.2 M2 'लोकं (for 'भागो).

30 Before 30, K N2.3 V B Dn Ds D1-4.6 T2.4 Gz ms इन्द्रः; M1-3 शक्रः. — ( ) S1 त्वं; K2 D1.6 तु; B2 मे; D2 वा (for वै). ( ) Ds तुज्येयं; T1 तिष्ठे च; T2 G1 शिष्यस्ते; G2 चर्येयं (for तिष्ठेयं). — ( ) T2 corrupt. M1-3 तव (for सदा).

31 ( ) Dn Ds भगवन् (hypermetric) (for ब्रह्मन्). G1 कृतो (for कृशो). ( ) N2 B1.3 D2 T2.3 G2 M1-3

य इदं च्यावनं स्थानात्प्रतिष्ठां च शतक्रतोः ।

शृणुयाद्धारयंद्वापि न स दौरात्म्यमाप्नुयात् ॥ ३७

इति श्रीहरिवंशे एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

२२

।शपायन उवाच ।

नहुषस्य तु दायादाः षडिन्द्रोपमतेजसः ।

यतिर्ययातिः संयातिगयातिर्यातिरुद्धवः ।

यतिर्ज्येष्ठस्तु तेषां वै ययातिस्तु ततः परम् ॥ १

ककुन्स्थकन्यां गां नाम न लेभे स यतिस्तदा ।

तेनामौ मोक्षमास्थाय ब्रह्मभूतोऽभवन्मुनिः ॥ २

C 602
B 1, 30, 3
P 1, 30, 3

22

तथो^१). — ^२ V2 पूर्वान् (for सर्वान्). — K₁ om. 36^d.
— ^३ N2 V2, 3 समन्वितान् (for परायणान्).

37^a) N2 V3 D1 M3 च्यावनं, T1 चान्नं (for च्यावनं)
N1 स्थानं (for स्थानान्). — ^४ N2 V1 D1 T1 G1 M1
प्रतिष्ठानं (for 'ष्टां च'). — ^५ K1 चाचयदुः T1 G1 M1 श्रावं
(for धारं). — ^६ K1 दौर्भाग्यम्, D2 दौर्गन्ध्यम् (for दौरा-
त्म्यम्). V3 B1 G1, 3 न दौरात्म्यमाप्नुयात्; T1 स नरः श्रिय-
मामुं. — After 37, K₁ ms.

328^a रजेः पञ्च शतान्यामन्पुत्राणाममिर्नान्यम् ।
देवैरभ्यर्थितो दैत्यान्हव्येन्द्रायदादिवम् ॥
इन्द्रस्यैव पुनर्हवा गृहीत्वा चरणां रजे ।
आत्मानमर्पयामास प्रदादाश्विजिह्व ॥
पितर्युपरते पुत्रा याचमानाय नो ददुः ।
गुरुणा हयमानेऽप्रां बलभित्तनयानरजः ।
अवधीकुम्भितान्मागांश्च कश्चिद्वदोपितः ॥

On the other hand, D₁ T₁ : G₁ ms. after 37.

329^a अरोगश्च भवेत्तान यावज्जीवमकल्मषः ।

[T₁ जमेत् (for 'नश्च').]

Colophon om. in N₁ M₁ ms. — Mention of the *Adhy.*
K₁ D₁2. — Mention of *Khala*. S₁ K₁, 3 N₁ V₁ : B D₁2
D₁ D₁, 2 4, 5. — Subjunctive : D पारिजात — *Adhy.*
name. K₂, 4 N₂, 3 V B₁, 2 D₁ D₁, 4 शक्रच्य (D₁ च्या)वन-
प्रतिष्ठान. (K₁ D₁ 'ष्टापनम्'; N₁ D₁ 'ष्टा'); K₃ इन्द्रप्रतिष्ठा ;
शक्रप्रायनम् ; D₁ आयुर्वंशानुकीर्तनम् ; D₁ शक्रप्रतिष्ठापनम् ;
D₁ शक्रप्रतिष्ठा ; D₁ T₁, 2 G₁ 4 रजिचरितम्. — *Adhy.* ms.
(figures, words or both) : S₁ 23 ; K₁ 25 ; N₁ V₁ D₁, 4
27 ; V₂, 3 B₁, 2 D₁ D₁, 28 ; D₁ T₁, 3 G₁ 26 ; D₁ T₁, 4
29. — *Śloka* no. : K₁ 34 ; D₁ D₁ 37 ; D₁ D₁ 38 ;
D₁ 36. — After the above, K₂, 4 N₂, 3 V B D T G
M₁ ms. a passage given in App. I (No. 7). K₁ ms.
it after the first occurrence of 21. 11. While after
adhy. 21, K₁ ms. App. I (No. 6) and (No. 6B).

K₁ N₁ D₁, 3 om. the ref. K₁ (both times), 2, 3 N₂, 3
V B D₁ D₁ D₁, 3 T₁, 3 G₁, 4 ms. after the ref. : K₁
D₁, 3 T₁, 3 G₁, 3, 5 M₁ after 1^{ad}.

330^a उत्पन्नाः पितृकन्यायां विरजायां महौजसः ।

1^a) K₁ D₁ नहुषस्य (for नहु^१). K₃ च (for तु). N₂
दायादाः (for 'दाः'). — ^२ N₁ महेन्द्रोपमतेजसः. — After
1^{ad}, K₁ ms. a passage given in App. I (No. 6). — ^३
K₁, 4 शयोतिर् (for संया^१). — ^४ S₁ K₃ N₁ D₁ T₁ आय-
तिर्; T₁ G₁ अयातिर् (for आ^१). S₁ D₁ पाञ्चिरुद्धवः ; K₁ D₁
M₁ यातिरुद्धवी (D₁ M₁ 'त.'). K₂ काञ्चिको भवः ; K₃ D₁
य (D₁ यातिरेव च ; K₁ वियतिः कृतिः ; N₂ V₂, 3 B D₁ D₁, 5
पाञ्चिका भवः (N₂ कोऽभवत् ; D₁ 'को बुधः') ; N₃ (marg.)
V₁ पाञ्चिरुद्धः ; D₁ पाञ्चिरुद्धवः ; T₁ कलिरुद्धवः ; T₂
corrupt ; T₃ ज्ञातिको (T₁ पातिरो) भवः ; G₁, 3 : अति-
रुद्धवः (for यातिरुद्धवः). — After 1^{ad}, K₁ ms. ;

331^a षडिमे नहुषस्यासन्निद्रियाणीव देहिनः ।

[= Bhagavata P., 9. 18. 1^{ad}]

On the other hand, D₁ M₁ G₁ (ed.) ms. ;

332^a सुयातिः षष्ठस्तेषां वै ययातिः पार्थिवोऽभवत् ।

[D₁ सुयातिः षष्ठमस्तेषां ; G₁ (ed.) षष्ठः सुयातिस्तेषां वै (for
^१).]

— T₃, 4 read 1^{ad} twice. — ^२ T₂ (both times) सुयातिः
षष्ठस्तेषां वै. — ^३ V₂ च (for तु). V₂, 3 परः (for परम्).

2^a) D₁ काकुत्स्थः (for क). T₁ G₁ नाज्ञा ; T₂ नाज्ञी
(for नाम). — ^४ T₂, 3 G₁ लेभे सः ; M₁ लेभेऽथ (for न
लेभे). G₁, 5 M₁ सं- (for स). T₂ तथा ; M₁ यदा (for तदा).
S₁ K₁, 2, 3 N₁ V B D₁ लेभे परमधार्मिकः (N₁ 'काम्') ; K₃
D₁ लेभे धर्मभृतां वरः ; T₁ स लेभे संमतस्तदा. — After 2^{ad},
K₁ ms. ;

333^a राज्यं नैच्छद्यतिः पित्रा दत्तं तत्परिणामवित् ।

यत्र प्रविष्टः पुरुष आत्मानं नाबुध्यते ॥

C 1602
B 1. 30. 4
P 1. 30. 4

तेषां ययातिः पञ्चानां विजित्य वसुधामिमाम् ।
देवयानीमुशनसः सुतां भार्यामवाप ह ।
शर्मिष्ठामासुरीं चैव तनयां वृषपर्वणः ॥ ३
यदुं च तुर्वसुं चैव देवयानी व्यजायत ।
दुष्युं चानुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ ४
तस्य शुक्रो ददौ प्रीतो रथं परमभास्वरम् ।
असङ्गं काञ्चनं दिव्यं दिव्यैः परमवाजिभिः ।
युक्तं मनोजवैः शुभ्रैरेन भार्या समुद्रहत् ॥ ५
स तेन रथमुख्येन षड्रात्रेणाजयन्महीम् ।

[= Bhāgavata P., 9. 18. 2.]

— °) Ś1 K Ñ1 2 V2 B1 2 Dn Ds D1. 2. 1-6 T1 G1 4
यतिस्तु (for तेनासी). Ñ3 V1 यतिस्तु योगमास्थाय; V3 B1
यतिस्तु मोक्षमादाय; D3 यतिर्मोक्षं समास्थाय. — After 2,
Ka ins.:

334* पितरि ध्वमिते स्यादादिन्द्राण्या धर्षणाद्विजैः ।

प्रापितोऽजगरत्वं वै ययानिरभवच्चतुः ॥

[= Bhāgavata P., 9. 18. 3.]

3 °) Ś1 पञ्चालान् (for 'नां'). — °) T2 विधिमुद्र; G1
विजेता (for विजित्य). — °) K2 D1 अविन्दत; K3 4 V2
B Dn Ds G2 M1 अवाप सः (for 'प ह'). M1 3 सुतां कन्या-
मवासवान्. — °) D1 कन्या (for 'वै').

4 °) K1 3 तुर्वसं (for 'सु'). — °) K V B1 Ds
D1 2 G2 दुष्युं; T1 दुष्युं (for दुष्युं) V1 D1 [अनुं] (for
[अनुं]). B1 वसुं चैव (for च पूरुं च). — °) Ka V2 B1 3 D1
वार्षपार्वणी; V1 वर्यप (for वार्यप). Ś1 शर्मिष्ठायां व्यजायत.

5 Ka reads 5° on marg. — °) K2 Ñ2 3 V1 2 B
Dn Ds D3 G1 तस्मै शक्रो; D3 (orig.) ब्रह्मा तस्य (for तस्य
शुक्रो). T1 रथं चापि (for ददौ प्रीतो). — °) K4 रथ्य; T1
ददौ (for रथं). K2 भास्वरम् (for भास्व). — °) Ś1
शुभाङ्गं; D1 नि.सीमं; D2 आशुगं; T1 शनाङ्गं; M1 असङ्गं; M1
आसङ्गं (for अ). K1 असङ्गं काञ्चनैर्दिव्यैर्. — °) Ś1 शुभ्रैः;
K1 दिव्यं (for दिव्यैः). — °) Ds T1 2 G M1 दान्तैर् (for
शुभ्रैर्). — °) K2 काञ्चनं; K3 Ñ1 2 V2 B2 Dn D3 1
कार्यं (for भार्या). K1 3 उवाह सः; D3 T2 G1 2. M उदा-
वहत् (M1 न्) (for समुद्र). V3 येन कार्यं बभूव ह; T1 G1 1
येन चोर्वीमुद्रावहत्.

6 °) K1 corrupt; M1-3 विशित्रेण; some Mss. षड्रा-
त्रेण (for 'त्रेण). Ś1 प्रभुः (for महीम्). — °) Ñ3 V3
D3 युद्धः; T2 G1 3 अथ (for युधि). — °) K1 सदा; K3

ययातिर्युधि दुर्धर्षस्तथा देवान्सवासवान् ॥ ६

स रथः पौरवाणां तु सर्वेषामभवत्तदा ।

यावत्तव सनामा वै पौरवो जनमेजय ॥ ७

कुरोः पौत्रस्य राज्ये तु राज्ञः पारिक्षितस्य ह ।

जगाम स रथो नाशं शापाद्गर्गस्य धीमतः ॥ ८

गर्गस्य हि सुतं बालं स राजा जनमेजयः ।

वाक्कूरं हिमयामास ब्रह्महत्यामवाप सः ॥ ९

स लोहगन्धी राजर्षिः परिधावभितस्ततः ।

पौरजानपदैस्त्यक्तो न लेभे शर्म कर्हिचित् ॥ १०

तदा (for तथा). Ñ3 (marg.) V1 सदानवान् (for सवासं).
Ds T1 2 G M देवदानवमानवैः.

7 °) D2 (sup. line, as in text) च (for तु). — Ñ3 3
read 7° twice, Ñ3 reading it for the second time on
marg. — °) Ś1 समन्ता; Ñ1 B1 Ds सनाज्ञो; M1 सुनाज्ञो
(for सनामा). K1 2 (marg.) Ñ2 3 (both both times)
V1 B1 3 Dn Ds2 D2 3. T2-4 G यावन्तु (T1 'निस्तु')
वसुनामा (K2 Ñ1 V1 B1 3 D T2 1 'न्ता') वै; K2 4 V2 3
D1 यावन्नो वसुधायां वै; Ds1 'व वसुधायां वै'. — °) K1 3
Dn G1 कौरवो; K1 V3 Ds कौरवा; B1 3 T3 4 कौरवाङ्;
Ds T1 2 G1 3 5 M1 कौरव्यो; M2 पौरवाङ् (for 'वो'). Ñ3
(orig.) B1 Ds T2 3 G1 4 5 M1 2 3 जनमेजयः (for 'मेजय').
Ś1 K1 Ds D1 3 5 कौरवो (K1 'वा') जनमेजयः. Ñ1 कौरवं
जनमेजयम्. Ñ3 (second time) 3 (marg.) V1 2 कौरवाजन-
मेजयाङ्.

8 °) T1 G1-2 3 M3 4 पूरो (for कुरोः). K2 4 Ñ3 V3
D1-2 T1 3 4 G1-2 M1 पुत्रस्य (for पौ). K1 M1 2 राज्येन्द्र
(for राज्ये तु). K2 Ñ1 3 V1 2 B Dn Ds कुरोः पुत्रस्य
राजेन्द्र. — °) K2 4 Ñ1 V1 D1-3 T2 4 राजन् (for राज्ञः).
Some Mss. पारिक्षितस्य (for पारि'). Ś1 हि; B2 Ds Ds-3
T2 4 M1 च (for ह). — After 8°, Ds ins.:

335* ब्रह्महत्यायुतः पाप इन्द्रः कुबोऽहरद्वयम् ।

— °) Ñ1 M1 जगाम सुः; D1 स जगाम (by transp.). T1
शापं (for नाशं). — °) K1 3 Ñ2 V3 Dn Ds 4 T1 2 4 G1
गार्ग्यस्य; K1 B1 M1 गार्ग्यस्य; B2 Ds2 Ds अर्ग्यस्य (for
गर्गस्य). Ś1 शापाद्गार्ग्यस्य भारत. — After 8, T2 reads
12°.

9 T2 om. (hapl.) 9°. — °) Ds अर्ग्यस्य; some Mss.
गार्ग्यस्य (for गर्गस्य). K1 4 D2 4 तु; K3 V3 om.; G3 ह
(for हि). Ś1 गार्ग्यस्य तु सुतो बालः. — °) K2 4 Ñ2 3 V3
D2 4 T1 4 G2 M1 जनमेजय (for 'जयः'). — °) Ś1 Ñ2 3

ततः स दुःखसंतप्तो नालभत्संविदं क्वचित् ।
 इन्द्रोत्तं शौनकं राजा शरणं प्रत्यपद्यत ॥ ११
 याजयामास चेन्द्रोत्तः शौनको जनमेजय ।
 अश्वमेधेन राजानं पावनार्थं द्विजोत्तमः ।
 स लोहगन्धो व्यनशत्तस्यावभृथमेत्य ह ॥ १२
 स च दिव्यो रथो राजन्वसोश्चेदिपनेस्तदा ।
 दत्तः 'शुक्रेण तुष्टेन लेभे तस्माद्बृहद्रथः ॥ १३
 ततो हत्वा जरासंधं भीमस्तं रथमुत्तमम् ।
 प्रददौ वासुदेवाय प्रीत्या कौरवनन्दन ॥ १४

V₂, s B₁ D_n D_{s2} D₃ T₁, s, 4 G₂ M₁ वाक्चरं (for वाक्चरं).

10 °) K₁ D₁ लोहगन्धो (for 'गन्धी'). — °) K₁ N₂ D₁, s पर्यधावद् (D₁ 'व') (for परिधावन्). — °) N₁ M₃ कर्म (for शर्म). K₃ B₁ कुप्रचित् ; T₂ G₁ कस्य (for कर्हि).

11 °) B₁ इव (for स). — °) N₂ स मुदे ; D₁ (marg.) M₂ (inf. lin. as in text) स मुखं (for संविदं) — °) S₁ N₁ इन्द्रोत्तः ; K₂, s D₁, 4 (marg.) आतारं ; V₁ D₁ इन्द्रोत्तं (D₁ 'क्तः'); V₃ D₃ D₂ G₁, 4, 2 इन्द्रोत्तः ; D₁ (orig.) इन्द्रोत्तं ; M₃ चन्द्रोत्तं (for इ). D_n D₁, 2 राजन् (for राजा). K₁ V₂ इन्द्रं तं शौनकं वाजी (V₂ राजन्); N₂ इन्द्रोत्ता शौनको राजन् ; T₁ इन्द्रं तं शौनको राजा ; T₃, s आतारं शौनको राजन्. — °) D_{s2} शरणं (for 'ण').

12 T₃ reads 12^{ab} after 8. — °) K₁ N₂ इन्द्रोत्तः ; K₂ D₆ T₁, 4 राजेन्द्र (D₆ 'न्द्रः' ; T₁, 4 'न्द्रः'); K₃ N₂ G₁, 5 चेन्द्रोत्तं (N₂ G₁ 'ताः'); N₁ देवेन्द्रः ; V₁ चेन्द्रोत्तः ; D₃ वै होता ; D₁ G₂ चेन्द्रोत्तः ; G₁ M₃ चन्द्रोत्तः (for चेन्द्रोत्तः). V₃ स याजयामास चेन्द्रोत्तं (hypermetric); T₂ s योजयामास चेन्द्रोत्तः. — °) S₁ K₂ N₂, 2 V B D_n D_s D₁, s, s M₁, 2 जनमेजयम् ; K₁ N₁ D₃ T₂ G₁ M₁ 'जय' (for 'जय'). — T₃ om. 12^c 13^d. — °) K₂, 3 V₂ D₁, 4 द्विजोत्तम (D₁ 'मैः'); G₁ 'समं' (for 'समः'). — °) G₁, s लोभः (for लोहः). D₃ स्प्यशमन् ; G₁, 4 स्प्यनशन् (for इय). — °) S₁ K₂ च ; T₂ G₁, 2 सः (for ह).

13 T₃ om. 13 (cf. v. l. 12). — °) K₂ वै (for च). D₁, s, s T₄ G₂ दिव्य (for दिव्यो) T₂ राजा (for राजन्). — °) K₁ N₁, 3 V₁ B₂ D_s D₆ T₂ G₁ M₁ तथा (for तदा). — °) S₁ G₂ ततः (for दत्तः). S₁ K₁ N₁, 3 B D T G₁, s-s M शुक्रेण (for 'शुक्रेण'). V₂ G₂ दत्ततुष्टेन शुक्रेण. — °) D₃ [अ]लभन् (for लेभे). — After 13, N₂, s V B D_n D_s D₆ T₁, 4 G₂, 4 ins. :

सप्तद्वीपां ययातिस्तु जित्वा पृथ्वीं ससागराम् ।
 व्यभजत्पञ्चधा राजा पुत्राणां नाहुपस्तदा ॥ १५
 दिशि दक्षिणपूर्वस्यां तुर्वसुं मतिमानृषः ।
 प्रतीच्यामुत्तरस्यां तु द्रुह्यं चानुं च नाहुषः ॥ १६
 दिशि पूर्वोत्तरस्यां तु यदुं ज्येष्ठं न्ययोजयत् ।
 मध्ये पूरुं च गजानमभ्यषिञ्चत्स नाहुषः ॥ १७
 तैरियं पृथिवी मर्वा सप्तद्वीपा मपत्तना ।
 यथाप्रदेशमद्यापि धर्मेण परिपाल्यते ।
 प्रजास्तेषां पुरस्तात्तु वक्ष्यामि नृपसत्तम ॥ १८

C 1620
B 1, 30, 20
P 1, 30, 20

336* बृहद्रथात्क्रमेणैव गतो बार्हद्रथं नृपम् ।

[B₂ प्राप्ता ; B₃ G₁ ततो (for ततो). G₁ नृपः (for नृपम्). N₃ V₁ जरासन्धमवाप्रवान् (for 'ध').]

14 °) M₃ गत्वा (for हत्वा). — °) D₁ स्वं ; D₂, 6 तद् (for तं). S₁ भीमस्तं रथसत्तमम्. — °) K₁, s, 4 N V B₂ D_s D₂-6 T₁, s, 4 G₂-4 नन्दनः (for नन्दनः).

15 °) K₁ सप्तद्वीपां स (for सप्तद्वीपां). S₁ ययातिः सप्तद्वीपां तु. — °) G₁-3, 5 चोर्वी (for पृथ्वी). — °) K₂, 4 N₂, s V₁, 3 B₁ D_n D₁, s-6 T₁, s, 4 G₃ राजन् (for राजा). — °) S₁ K₁ T₂ G₁, 5 नहुषः ; K₃ नहु (for नाहु). N₁ D₃, 4 तथा (for तदा).

16 °) K₃ तुर्वसं (for 'सु'). D₄ नृपम् (for नृपः). S₁ वशं मतिमतां वरः ; D₅ T₁, 2 G M तुर्वसुं (T₂ 'शं') पतिमादिशत्. — °) V₂ प्रतिष्ठाम् ; D₆ उदीच्याम् ; M₃ पृथिव्याम् (for प्रतीच्याम्). S₁ K₁ N₁, 2 V₃ B D_n D_s D₁, 4-6 T₁, s, 4 G₁, s M₁ च (for तु). T₂ G₁ प्राच्यां दिश्युत्तरस्यां च. — °) Some Mss. द्रुह्यं (for द्रुह्यं).

17 S₁ B₃ om. (hapl.) 17. — °) T₁, 2 G M₁ पूर्वोत्तरस्यां (for 'रस्यां'). N₂ V₃ B₂ च ; Bom. and Poona eds. G (ed) वै (for तु). K₁ (sap. lin. as in text) D₅ ययातिदिशि पूर्वस्यां ; D₃ (marg. as in text) दक्षिणस्यां यदुं ज्येष्ठं. — °) B₁, 2 D_n D₄, 6 ज्येष्ठं ; M₁-3 चैव (for ज्येष्ठ). N₂ V₃ T₂ G₂, s M₁, s न्यवेशयत् ; G₁, 2 न्यवीविशत् ; M₃ निवेशयत् (for न्ययोज'). D₃ न्ययोजयत् नाहुषः. — °) N₂ D₆ तु (for च). — °) K₁, 4 N₁, s V₁ T₁, 2 G₁, s, 4 अभ्यषिञ्चत् (for 'षिञ्चत्स'). K₂ पार्थिवः (for नाहुषः). K₃ अभ्यषिञ्चत् नाहुषः ; D₆ न्ययोजयदरिदमः.

18 °) T₂ G₁ गौर (for तैर). — °) T₃ सप्तद्वीपा (for 'तना'). S₁ K₁, s धर्मेण परिरक्षिता ; T₁ G₁ सशैलवनकानना. — °) M₂ धर्मतः (for धर्मेण). K₁, 2, 4 N₁, s V₂ B₁ D_n D_s D₅, 6 M₁ प्रति- (for परि-). — °) D₆ T₁ G₂, s, s M₃

C 1621
B 1. 30. 21
P 1. 30. 21

धनुर्न्यस्य पृषत्कांश्च पञ्चभिः पुरुषैर्षभैः ।
परवानभवद्राजा भारमावेक्ष्य बन्धुषु ॥ १९
निक्षिप्तशस्त्रः पृथिवीं निरीक्ष्य पृथिवीपतिः ।
प्रीतिमानभवद्राजा ययातिरपराजितः ॥ २०
एवं विभज्य पृथिवीं ययातिर्यदुमब्रवीत् ।
जरां मे प्रतिगृह्णीष्व पुत्र कृत्यान्तरेण वै ॥ २१
तरुणस्तत्र रूपेण चरेयं पृथिवीमिमाम् ।
जरां त्वयि ममाधाय तं यदुः प्रत्युवाच ह ॥ २२
अनिर्दिष्टा मया भिक्षा ब्राह्मणस्य प्रतिश्रुता ।
अनपाकृत्य तां राजन्न ग्रहीष्यामि ते जराम् ॥ २३
जराया बहवो दोषाः पानभोजनकारिताः ।

परस्तात् (for पुर), T₃, 4 ते (for तु), T₂ G₁ प्रादात्तेषां
परस्तानु.

19 ^a) K₂ (by corr.), 4 N₁, 3 V₁ 2 D₂ (sup. loc)
D₂-4 T₃, 4 गृह्यः G तस्य (for न्यस्य), K₃ पृषत्कं (for
त्कांश्च), M₁, 2 धर्मनित्यश्च विद्वांश्च. — After 19^{ab}, K₁
ins. :

337* त्रिगाय पृथिवीं सर्वां सप्तद्वीपवर्तीं नृपः ।
— ^a) All Mss. (except S₁ M₁-3) जरावान् (for पर).
— T₃ reads 19^a-20^a twice.

20 For the repetition in T₃, cf. v. l. 19. ^a)
V₂ G₂ वि- (for नि-), — ^b) T₃ (second time) निक्षिप्य
(for निरीक्ष्य).

21 Before 21, G₂ ins. वंशपायनः. — ^b) G (ed.) यया-
निर्युधि दुर्जयः. — ^d) D₂ T₁, 2, 4 G पुत्र कार्यान्तरेण वै ; T₃
पुत्रकृत्यावचो हि वै (sic).

22 ^b) D₂ चरेय (for ये), M₁, 2 (int. fin. as in
text) चरेयं विषयानहम्. — ^c) S₁ समायस्य (for धाय).
— ^d) S₁ ते यदुः प्रत्यभाषत. — After 22, K₁ ins. :

338* नोत्सहे जरया म्यानुमन्तरा प्राप्तया तत्र ।

अविदिन्वा सुखं प्राप्त्यं वैतृण्यं नैति पूरुषः ॥

[= Bhāgavata P, 9. 18. 4.]

23 B₂ om. 23^{ab}. — ^a) M₁ दीक्षा (for भिक्षा).
— ^b) B₁ ब्राह्मणं यः B₂ णाय (for णस्य), T₃ प्रतिष्ठिता (for
श्रुता). — G₂ om. 23^c-26^b. — ^c) T₂ अनुपाकृत्य ; M₁
अनपत्या नु (for 'पाकृत्य'). — ^d) K₁ D₁, 4 ग्रहीष्यामि न
(by transp.).

तस्माज्जरां न ते राजन्प्रहीतुमहमुत्सहे ॥ २४
सन्ति ते बहवः पुत्रा मत्तः प्रियतरा नृप ।
प्रतिग्रहीतुं धर्मज्ञ पुत्रमन्यं वृणीष्व वै ॥ २५
स एवमुक्तो यदुना राजा कोपसमन्वितः ।
उवाच वदतां श्रेष्ठो ययातिर्गर्हयन्सुतम् ॥ २६
क आश्रमस्तवान्योऽस्ति को वा धर्मो विधीयते ।
मामनादस्य दुर्बुद्धे यदहं तव देशिकः ॥ २७
एवमुक्त्वा यदुं तात शशापैनं स मन्युमान् ।
अराज्या ते प्रजा मूढ भवित्रीति नराधिप ॥ २८
स तुर्वसुं च द्रुष्टुं च अनुं च भरतर्षभ ।
एवमेवाब्रवीद्राजा प्रत्याग्यातश्च तैरपि ॥ २९

24 G₂ om. 24 (cf. v. l. 23) — ^a) S₁ D₂ जरया ;
K₁, 4 N₁ V₁ D₂ D₁ M₁ जरयां (for या), — ^b) D₁ क्षान-
(for पान), T₃ कारिणः (for ताः), — ^d) M₁, 3 ग्रहीष्यामि
कथंचन

25 G₂ om. 25 (cf. v. l. 23). — ^b) N₁ भुवि (for
नृप), — ^c) D₁ T₁, 2 G₁, 3-4 प्रतिगृह्णन् ते राजन्. — ^d)
D₂ ह ; D₁ (marg. as in text) हि (for वै).

26 G₂ om. 26^{ab} (cf. v. l. 23). — ^b) D₂ M यदुं
(for राजा), M₁ कोप- (for कोप-), — ^c) G₁ श्रेष्ठ
(for श्रेष्ठो), — ^d) D₁ नाहुषः (for गर्हयन्).

27 ^a) V₂ D₂ आश्रय (D₁ मम् ; D₂ D₁ T₁, 2, 4 G₂-3
आश्रयम् (for 'मम्'), S₁ D₁ तथा (for तत्र), T₂ G₁ आश्र-
मन्त्र नान्योऽस्ति. — ^b) V₂ धर्मो वा (by transp.); D₁
ज्यो धर्मो. — ^d) D₁ यदहं ; D₂ M₁, 3 अहं वै ; G₂ यदियं
(for यदहं), K₂, 4 D₁ T₃ देशिकः (for देशिकः).

28 ^a) D₂ T₃ तानः (for तान), — ^b) S₁ मुमन्यमानः ;
K₃ समन्यतः ; V₂ D₂ स मन्युना (for स मन्युमान्), — ^c)
T₃ न राज्यं (for अराज्या), T₄ मूढा (for प्रजा), — ^d) B₂
भविष्यति ; G₂ श्री वै ; M₁ श्री ते (for 'श्रीति'), S₁ N₁
(marg.) V₁ न संशयः ; K₁ D₂ T₁ नराधम (for 'धिप').
K₃ भवित्री नात्र संशयः ; T₂-4 G₁, 2, 3 भवित्री वै (T₂ G₂ श्री
ते ; T₃, 4 'प्यति') नराधम.

29 ^a) D₂ तुर्वसुं (for 'सु'), S₁ K₂-3 V₁, 2 D₂ D₁-4
T₂, 4 G₂ द्रुष्टुं च ; K₁ द्रुष्टं वा (for द्रुष्टुं च), V₂ तुर्वसुं चापि
द्रुष्टुं च. — ^b) K₁ N₁, 2 B D₁, 3 [अ]प्यनुं च ; V₁ D₁
(orig.) 3, 4 [अ]प्यनुं च ; V₂ अनुं च, D₂ चाप्यनुं ; D₁ चानुं
च (for अनुं च), S₁ अनुं च पुरुषर्षभ ; T₁ G₂ अनुं चैव हि
भारत ; T₂ G₁, 2, 3 अनुं द्रुष्टुं (T₃ G₂ 'हं') च भारत ; G₂

शशाप तानपि क्रुद्धो ययातिर्गणजितः ।
 यथा ते कथितं पूर्वं मया राजर्षिमत्तम ॥ ३०
 एवं शप्त्वा सुतान्मर्वाश्चतुरः पूरुपूर्वजान् ।
 तदेव वचनं राजा पूरुषायाह भारत ॥ ३१
 तरुणस्तव रूपेण चरेयं पृथिवीमिमाम् ।
 जरां त्वयि ममावाय त्वं पूरो यदि मन्यसे ॥ ३२
 स जरां प्रतिजग्राह पितुः पूरुः प्रतापवान् ।
 ययातिरपि रूपेण पूरोः पर्यचरन्महीम् ॥ ३३
 स मार्गमाणः कामानामन्तं भरतमनम ।

[अ]प्यनु चैव च भारतः । M: अनुत्तं चैव भारतः. — ^a D: (क्ष)-
 वदद् (for [अ] प्रवीद). — ^b S: प्रत्यायातिश (for स्यातश).
 K₁: N₁ V₁ D₁ T₁ ३ तु (for च). K₂ इति; D₁
 सुते: (for अपि).

30 ^a S: M: अभि; K: N₁ B₁ T₁ ३ अति (for
 अपि). — ^b S: ययातिः पृथिवीपतिः. — M: yaya-
 ti; K₁ V₁ ययाति (V₁ ने); K₂ यथेततः; N₁ तवायं;
 G₁ यथा ने: (for यथा ते); D₁ सर्वं (for पूर्व).

31 ^a S: D₁ T₁ G₁ ३ M: सुतान्गजाः; T₁ G₁ च
 राजा च (for सुतान्मर्वांश). — ^b D₁ चतुर पूर्वजान्मुतान्;
 T₁ ३ चतुर पूरुमुत्तवान्. — ^c D₁ पूरुं च प्रत्युत्तवान् ह.

32 ^a M: ... (as in text) चरेयं विषयानहम्.
^b D₁ पूरो (for पूरो). — After 32, K₁ ins. *

330 पूरुषायाच ।

को न लोके मनुज्येन्द्र पितुरामृतः पुमान् ।
 प्रतिकर्तुं श्रमो यस्य प्रसादाद्वन्द्वे परम् ॥
 अधमोऽथ दया कयादृक्कोचरितं पितुः ।
 सोऽपि तद्वयना कामान्मुतुषो व्याहवेन्द्रियः ॥

[(var.) Bhagavata P., 9. 18. 43, 44^a, 45^a.]

33 ^a K₁ जरां स (1x transp.). N₁ स राजा. — ^b
 K₁ D₁ पुत्र (for पितु). — M: पुत्र (for पूरु). — ^c B₁
 इति; D₁ प्रति (for अपि).

34 ^a T₁ ३ अमार्गमाणः (for स मां). — ^b V₁ अन्तं
 (for अन्तं). — T₁ G₁ M: भारत (for भ). — K₁ D₁ मत्तमः
 (for 'म'). — ^c D₁ ३ (as in text) द्विभायाः; D₁ ३ भार्यया;
 D₁ भार्याभ्यां (for विश्वाच्या). — ^d D₁ नृपः; M: शुभे
 (for प्रभु). — After 34, K₁ D₁ ins. 340*.

35 ^a T₁ स यथा; G₁ सर्वदा (for स यदा). S₁ K₁ ३
 D₁ G₁ कामं (for कामान्). — ^b S₁ K₁ ३ D₁ G₁ वर्धमानं
 (for 'मानान्'). — K₁ D₁ ins. after 34. K₁ ३ N₁ V₁ B₁

विश्वाच्या महितो रेमे वने चैत्ररथे प्रभुः ॥ ३४

स यदा ददृशे कामान्वर्धमानान्महीपतिः ।

ततः पूरोः सकाशाद्वै स्वां जरां प्रत्यपद्यत ॥ ३५

तत्र गाथा महाराज शृणु गीता ययातिना ।

याभिः प्रत्याहरेत्कामान्मर्वशोऽङ्गानि कूर्मवत् ॥ ३६

न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ।

हविषा कृष्णवर्त्मव भूय एवाभिवर्धते ॥ ३७

यन्पृथिव्यां व्रीहियवं हिर्गण्यं पशवः स्त्रियः ।

नालमेकस्य तन्सर्वमिति मत्वा शमं व्रजेत् ॥ ३८

C 1640
S I. 30. 39
P I. 30. 39

D₁ D₁ D₁ = T₁ ३ subst. for 35^a b :

340* यदावितृप्तः कामानां भोगेषु च नराधिपः ।

N₁ D₁ नृ (D₁ ३) नृपः; V₁ D₁ तृप्तः; V₃ D₁ [अ]-
 वितृप्तः; D₁ ३ भुय (for [अ]वितृप्त). — N₁ B₁ कामेषु (for
 कामान्). — V₃ B₁ ३ D₁ यदावितृप्तः (V₁ नृ नृ) मः कामेषु (B₁
 ३ भुय for ''). D₁ D₁ स (for च).

— ^a K₁ ३ N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ = T₁ ३ तदा (for ततः).
 D₁ पुत्र (for पूरो). — G₁ हि (for वै). — ^b S₁ D₁ तां
 (for स्वां). K₁ ३ तां जरां प्रत्यगृह्णत. — After 35, S₁
 K₁ ins. *

341* तं चास्मै ददौ प्रीतो विपुलं वंशमीश्वरः ।

आचन्द्रार्कप्रहा भूमिर्भवेदिति मतिर्मम ।

अपौरवा न तु मही भविष्यति कदाचन ॥

[K₁ reads lines 2-3 on marg.]

36 ^a B₁ T₁ अत्र (for तत्र). — D₁ ३ G₁ ३ M₁ गाथां
 (for गाथा). — ^b N₁ V₁ पुरा (for शृणु). — D₁ ३ G₁ ३
 गीतां (for गीता). — ^c K₂ यतिः; D₁ T₁ G₁ M₁ यो हि
 (for याभिः). — D₃ कामं (for कामान्). — ^d B₁ ३ T₁ G₁
 सर्वतो (for 'शो). — B₃ कूर्मोऽङ्गानां सर्वशः. — After 36,
 V₂ ins. *

342* स सुखी धृतिमान्धन्यः परग्रेह च मोदते ।

37 ^a D₁ विषयं (for हविषा). — ^b B₂ हि (for [अ]-
 भि). — K₂ वर्धते (for वर्धते). — After 37, K₁ ins. *

343* यदा न कुरुते भावं सर्वभूतेष्वमङ्गलम् ।

समदष्टेन्दुदा पुंसः सर्वाः सुखमया दिशः ॥

[(var.) Bhagavata P., 9. 19. 15.]

38 ^a N₁ ३ यवौ (for यवं). — ^b D₁ T₁ ३ G₁ M₁
 एकस्यापि न पर्याप्तम्. — ^c K₂ इति पश्यन्मुञ्चतः; K₁ N₁
 V₁ B₁ D₁ D₁ = T₁ ३ इति पश्यन् (N₁ D₁ कृत्वा न; B₁

C 1641
B 1. 30. 40
F 1. 30. 40

यदा भावं न कुरुते सर्वभूतेषु पापकम् ।
कर्मणा मनसा वाचा ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ३९
यदान्येभ्यो न विभेति यदा चास्मान्न बिभ्यति ।
यदा नेच्छति न द्वेष्टि ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ४०
एवमुक्त्वा स राजर्षिः सदारः प्राविशद्वनम् ।
कालेन महता चापि चचार विपुलं तपः ॥ ४१
भृगुतुङ्गे तपश्चीर्त्वा तपसोऽन्ते महायशः ।

अनभन्देहमुत्सृज्य सदारः स्वर्गमाप्तवान् ॥ ४२
तस्य वंशे महाराज पञ्च राजर्षिसत्तमाः ।
यैर्व्याप्ता पृथिवी सर्वा सूर्यस्येव गभस्तिभिः ॥ ४३
यदोस्तु शृणु राजर्षे वंशं राजर्षिसत्कृतम् ।
यत्र नारायणो जज्ञे हरिर्वृष्णिकुलोद्बहः ॥ ४४
स्वस्थः प्रजावानायुष्मान्कीर्तिमांश्च भवेन्नरः ।
ययातेश्वरितं नित्यमिदं शृण्वन्नराधिप ॥ ४५

इति श्रीहरिवंशे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

मन्वा न मुह्यति. — After 38, D. Ti. G. Ms. ins. :

344* उत्पन्नस्य रूपे शृङ्गे वर्धमानस्य वर्धते ।

[G. s. तर्दीन (for 'वर्धते').]

39 ^b) Si V₃ D₃ G₃ पावकम्; Ki V₃ D₃ G₃ पावकम्; T₃ पापक (for 'कम्') — After 39^{ab}, T₃ G₃ ins. 345*. — T₃ om. 39^c—40^d. — After 39, D₃ ins. 345*

40 T₃ om. 40^c (cf. v. l. 39). — M₃ om. (hapl.) 40. — ^a) D₃ यश्च (for यदा). Si Ki परेभ्यो (hypermetric); N₃ Bi तेभ्यो; D₃ G₃ s M₃—s चायं (for [अ]न्येभ्यो). B₃ D₃ बिभ्येत (for बिभेति). Ki T₃ यदा परेभ्यो न बिभेदः; D₃ न बिभेति परेभ्योऽयं. — ^b) K₃ D₃ [अ]न्यान् (for [अ]स्मान्). B₃ बिभेति (for बिभ्यति). D₃ यन्मादम्यं न बिभ्यति — G₃ om. (hapl.) 40^d. — ^c) T₃ मदाः (for तदा). — K₃ N₃ s V₃ B₃ D₃ D₃—s T₃ G₃ s ins. after 40; D₃ after 39; T₃ G₃ after 39^{ab}

345* या दुम्यजा दुर्मतिभिर्या न जीर्यन्ति जीर्यतः ।
योऽप्यो प्राणान्तिका रोगस्तां नृणां त्यजतः सुखम् ॥
जीर्यन्ति जीर्यतः केशा दन्ता जीर्यन्ति जीर्यतः ।
धनादा जीविताशा च जीर्यन्तोऽपि न जीर्यन्ति ॥
यच्च कामसुखं लोके यच्च दिव्यं महत्सुखम् । [५]
नृणांभयसुखस्यैते नार्हतः योद्धर्षी कलाम् ॥

[(L. 1) N₃ कन्दुस्वजन (for या दुम्यजा). — T₃ G₃ s जीर्यन्ति या न जीर्यते (G₃ s जीर्यन्ति; G₃ s जीर्यते) (for ^b). — After line 1, K₃ ins.]

345A* तां नृणां दुर्मतिवशां प्रमेयानां दुर्मतिवशां ।

[= Bhāgavata P., 9. 19. 16^{ab}.]

— D₃ om. (hapl.) lines 2-3. — (L. 2) K₃ s D₃ D₃ G₃ या (for यो). K₃ नान्दृष्टा (for तां नृणां). — (L. 3)

T₃ s G₃ s (for जिने) (for the first 'जिने'). — After line 3, B₃ ins.

345B* अनुपयेन च जीर्णेषु पुनैवा तस्यायने ।

— G₃ om. (hapl.) line 4. — (L. 4) K₃ s D₃ D₃ s G₃ s (for अनुपयेन च). D₃ s (for पुनैवा तस्यायने) (hypermetric). T₃ s (for अनुपयेन च). — T₃ s G₃ s नृणां (for 'नृणां') (L. 5) K₃ s नृणां (for महता). — (L. 6) K₃ s (for 'नृणां') (for 'नृणां'). N₃ V₃ D₃ s T₃ G₃ s नृणां (for 'नृणां') (for 'नृणां').

41 — Before 41, V₃ ins. वैशंपायन उवाच. — ^a) V₃ नु (for म). — ^b) T₃ G₃ s चचरे (for चचार)

42 ^a) Si महाराज; K₃ s D₃ D₃ (marg.) D₃ s तप-
मन्वा; D₃ T₃ s G₃ M₃ श्रके. T₃ s M₃ s श्रव्या ('श्रीर्वा').

^b) Si Ki. N₃ V₃ G₃ s महानपा. (for 'यशा'). — Si om. 42^c—43^d. — ^c) D₃ समुद्यतः; D₃ T₃ अयनाद्; T₃ G₃ s अयनः; G₃ अभस्ताद् (for अनभन). — ^d) K₃ D₃ T₃ s G₃ M₃ सदारः सोऽग्रमदिवम्.

43 — Si om. 43^{ab} (cf. v. l. 42). — ^a) D₃ [ए]ने वै; D₃ T₃ s G₃ M₃ वंश्या; M₃ s जगुर (for वंशे). — G₃ lacuna for ^b. — ^b) T₃ G₃ s सत्तम (for 'मा'). — ^c) T₃ s G₃ M₃ तैर् (for यैर्). T₃ मासा (for व्यासा).

44 ^a) V₃ T₃ G₃ च (for नु). Si Ki. 2 राजेभ्य (for राजर्षे). — ^b) Si सत्तमम्; K₃ V₃ सत्तमः; N₃ D₃ सत्कृतः; M₃ (inf. loc.) संस्कृतम् (for 'सत्कृत'). — ^c) Si कृष्णः (for वृष्णि).

45 — V₃ D₃ D₃ transp. 45^{ab} and 45^{cd}. — ^a) Si Ki. s N₃ V₃ s D₃ s T₃ घन्यः; K₃ स्वयं; N₃ V₃ D₃ s T₃ G₃ शृण्वन्; B₃ धर्म्यः; D₃ M₃—s ततः; G₃ स्तुतः;

२३

जनमजय उवाच ।

पूरोर्वशमहं ब्रह्मञ्श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ।

द्रुहोश्चानोर्यदोश्चैव तुर्यमोश्च द्विजोत्तम ।

विस्तरेणानुपूर्व्या च तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ १

वैशंपायन उवाच ।

वृष्णिवंशप्रसङ्गेन स्वं वंशं पूर्वमेव हि ।

शृणु पूर्वोर्महाराज वंशमग्रे महान्मनः ।

G. Ma स्वन्तः (for स्वस्य). — After 45^{ab}, D. T. G. M ins. :

346* धन्यस्य मङ्गले भर्ग्यं श्रीमतो धीमतस्तथा ।

[T. G. M. धनः (for धनः). T. G. धनः (for धी).]

K. Ō. V. D. om. 45^d. — K. १ ययानि (for निश). K. २ V. B. T. दिव्यम्; N. V. B. D. D. T. G. ४ पुण्यम् (for नित्यम्). — ^d K. D. D. G. M. इदं शृणु; B. शृण्वन्नित्यं; B. D. D. G. पठ-शृण्वन् (for इदं शृ). K. D. T. ४ नर मदा (for नराधिप). — After 45, D. ins. :

347* मुच्यते पानकेभ्यश्च भुव्री न भवेन्कदा ।

Colophon. — *Mention of the Epics* : K. B. D. Ds. :

Mention of Khala : S. K. Ō. V. B. D. Ds. D. १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००, १०१, १०२, १०३, १०४, १०५, १०६, १०७, १०८, १०९, ११०, १११, ११२, ११३, ११४, ११५, ११६, ११७, ११८, ११९, १२०, १२१, १२२, १२३, १२४, १२५, १२६, १२७, १२८, १२९, १३०, १३१, १३२, १३३, १३४, १३५, १३६, १३७, १३८, १३९, १४०, १४१, १४२, १४३, १४४, १४५, १४६, १४७, १४८, १४९, १५०, १५१, १५२, १५३, १५४, १५५, १५६, १५७, १५८, १५९, १६०, १६१, १६२, १६३, १६४, १६५, १६६, १६७, १६८, १६९, १७०, १७१, १७२, १७३, १७४, १७५, १७६, १७७, १७८, १७९, १८०, १८१, १८२, १८३, १८४, १८५, १८६, १८७, १८८, १८९, १९०, १९१, १९२, १९३, १९४, १९५, १९६, १९७, १९८, १९९, २००, २०१, २०२, २०३, २०४, २०५, २०६, २०७, २०८, २०९, २१०, २११, २१२, २१३, २१४, २१५, २१६, २१७, २१८, २१९, २२०, २२१, २२२, २२३, २२४, २२५, २२६, २२७, २२८, २२९, २३०, २३१, २३२, २३३, २३४, २३५, २३६, २३७, २३८, २३९, २४०, २४१, २४२, २४३, २४४, २४५, २४६, २४७, २४८, २४९, २५०, २५१, २५२, २५३, २५४, २५५, २५६, २५७, २५८, २५९, २६०, २६१, २६२, २६३, २६४, २६५, २६६, २६७, २६८, २६९, २७०, २७१, २७२, २७३, २७४, २७५, २७६, २७७, २७८, २७९, २८०, २८१, २८२, २८३, २८४, २८५, २८६, २८७, २८८, २८९, २९०, २९१, २९२, २९३, २९४, २९५, २९६, २९७, २९८, २९९, ३००, ३०१, ३०२, ३०३, ३०४, ३०५, ३०६, ३०७, ३०८, ३०९, ३१०, ३११, ३१२, ३१३, ३१४, ३१५, ३१६, ३१७, ३१८, ३१९, ३२०, ३२१, ३२२, ३२३, ३२४, ३२५, ३२६, ३२७, ३२८, ३२९, ३३०, ३३१, ३३२, ३३३, ३३४, ३३५, ३३६, ३३७, ३३८, ३३९, ३४०, ३४१, ३४२, ३४३, ३४४, ३४५, ३४६, ३४७, ३४८, ३४९, ३५०, ३५१, ३५२, ३५३, ३५४, ३५५, ३५६, ३५७, ३५८, ३५९, ३६०, ३६१, ३६२, ३६३, ३६४, ३६५, ३६६, ३६७, ३६८, ३६९, ३७०, ३७१, ३७२, ३७३, ३७४, ३७५, ३७६, ३७७, ३७८, ३७९, ३८०, ३८१, ३८२, ३८३, ३८४, ३८५, ३८६, ३८७, ३८८, ३८९, ३९०, ३९१, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८, ३९९, ४००, ४०१, ४०२, ४०३, ४०४, ४०५, ४०६, ४०७, ४०८, ४०९, ४१०, ४११, ४१२, ४१३, ४१४, ४१५, ४१६, ४१७, ४१८, ४१९, ४२०, ४२१, ४२२, ४२३, ४२४, ४२५, ४२६, ४२७, ४२८, ४२९, ४३०, ४३१, ४३२, ४३३, ४३४, ४३५, ४३६, ४३७, ४३८, ४३९, ४४०, ४४१, ४४२, ४४३, ४४४, ४४५, ४४६, ४४७, ४४८, ४४९, ४५०, ४५१, ४५२, ४५३, ४५४, ४५५, ४५६, ४५७, ४५८, ४५९, ४६०, ४६१, ४६२, ४६३, ४६४, ४६५, ४६६, ४६७, ४६८, ४६९, ४७०, ४७१, ४७२, ४७३, ४७४, ४७५, ४७६, ४७७, ४७८, ४७९, ४८०, ४८१, ४८२, ४८३, ४८४, ४८५, ४८६, ४८७, ४८८, ४८९, ४९०, ४९१, ४९२, ४९३, ४९४, ४९५, ४९६, ४९७, ४९८, ४९९, ५००, ५०१, ५०२, ५०३, ५०४, ५०५, ५०६, ५०७, ५०८, ५०९, ५१०, ५११, ५१२, ५१३, ५१४, ५१५, ५१६, ५१७, ५१८, ५१९, ५२०, ५२१, ५२२, ५२३, ५२४, ५२५, ५२६, ५२७, ५२८, ५२९, ५३०, ५३१, ५३२, ५३३, ५३४, ५३५, ५३६, ५३७, ५३८, ५३९, ५४०, ५४१, ५४२, ५४३, ५४४, ५४५, ५४६, ५४७, ५४८, ५४९, ५५०, ५५१, ५५२, ५५३, ५५४, ५५५, ५५६, ५५७, ५५८, ५५९, ५६०, ५६१, ५६२, ५६३, ५६४, ५६५, ५६६, ५६७, ५६८, ५६९, ५७०, ५७१, ५७२, ५७३, ५७४, ५७५, ५७६, ५७७, ५७८, ५७९, ५८०, ५८१, ५८२, ५८३, ५८४, ५८५, ५८६, ५८७, ५८८, ५८९, ५९०, ५९१, ५९२, ५९३, ५९४, ५९५, ५९६, ५९७, ५९८, ५९९, ६००, ६०१, ६०२, ६०३, ६०४, ६०५, ६०६, ६०७, ६०८, ६०९, ६१०, ६११, ६१२, ६१३, ६१४, ६१५, ६१६, ६१७, ६१८, ६१९, ६२०, ६२१, ६२२, ६२३, ६२४, ६२५, ६२६, ६२७, ६२८, ६२९, ६३०, ६३१, ६३२, ६३३, ६३४, ६३५, ६३६, ६३७, ६३८, ६३९, ६४०, ६४१, ६४२, ६४३, ६४४, ६४५, ६४६, ६४७, ६४८, ६४९, ६५०, ६५१, ६५२, ६५३, ६५४, ६५५, ६५६, ६५७, ६५८, ६५९, ६६०, ६६१, ६६२, ६६३, ६६४, ६६५, ६६६, ६६७, ६६८, ६६९, ६७०, ६७१, ६७२, ६७३, ६७४, ६७५, ६७६, ६७७, ६७८, ६७९, ६८०, ६८१, ६८२, ६८३, ६८४, ६८५, ६८६, ६८७, ६८८, ६८९, ६९०, ६९१, ६९२, ६९३, ६९४, ६९५, ६९६, ६९७, ६९८, ६९९, ७००, ७०१, ७०२, ७०३, ७०४, ७०५, ७०६, ७०७, ७०८, ७०९, ७१०, ७११, ७१२, ७१३, ७१४, ७१५, ७१६, ७१७, ७१८, ७१९, ७२०, ७२१, ७२२, ७२३, ७२४, ७२५, ७२६, ७२७, ७२८, ७२९, ७३०, ७३१, ७३२, ७३३, ७३४, ७३५, ७३६, ७३७, ७३८, ७३९, ७४०, ७४१, ७४२, ७४३, ७४४, ७४५, ७४६, ७४७, ७४८, ७४९, ७५०, ७५१, ७५२, ७५३, ७५४, ७५५, ७५६, ७५७, ७५८, ७५९, ७६०, ७६१, ७६२, ७६३, ७६४, ७६५, ७६६, ७६७, ७६८, ७६९, ७७०, ७७१, ७७२, ७७३, ७७४, ७७५, ७७६, ७७७, ७७८, ७७९, ७८०, ७८१, ७८२, ७८३, ७८४, ७८५, ७८६, ७८७, ७८८, ७८९, ७९०, ७९१, ७९२, ७९३, ७९४, ७९५, ७९६, ७९७, ७९८, ७९९, ८००, ८०१, ८०२, ८०३, ८०४, ८०५, ८०६, ८०७, ८०८, ८०९, ८१०, ८११, ८१२, ८१३, ८१४, ८१५, ८१६, ८१७, ८१८, ८१९, ८२०, ८२१, ८२२, ८२३, ८२४, ८२५, ८२६, ८२७, ८२८, ८२९, ८३०, ८३१, ८३२, ८३३, ८३४, ८३५, ८३६, ८३७, ८३८, ८३९, ८४०, ८४१, ८४२, ८४३, ८४४, ८४५, ८४६, ८४७, ८४८, ८४९, ८५०, ८५१, ८५२, ८५३, ८५४, ८५५, ८५६, ८५७, ८५८, ८५९, ८६०, ८६१, ८६२, ८६३, ८६४, ८६५, ८६६, ८६७, ८६८, ८६९, ८७०, ८७१, ८७२, ८७३, ८७४, ८७५, ८७६, ८७७, ८७८, ८७९, ८८०, ८८१, ८८२, ८८३, ८८४, ८८५, ८८६, ८८७, ८८८, ८८९, ८९०, ८९१, ८९२, ८९३, ८९४, ८९५, ८९६, ८९७, ८९८, ८९९, ९००, ९०१, ९०२, ९०३, ९०४, ९०५, ९०६, ९०७, ९०८, ९०९, ९१०, ९११, ९१२, ९१३, ९१४, ९१५, ९१६, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१, ९२२, ९२३, ९२४, ९२५, ९२६, ९२७, ९२८, ९२९, ९३०, ९३१, ९३२, ९३३, ९३४, ९३५, ९३६, ९३७, ९३८, ९३९, ९४०, ९४१, ९४२, ९४३, ९४४, ९४५, ९४६, ९४७, ९४८, ९४९, ९५०, ९५१, ९५२, ९५३, ९५४, ९५५, ९५६, ९५७, ९५८, ९५९, ९६०, ९६१, ९६२, ९६३, ९६४, ९६५, ९६६, ९६७, ९६८, ९६९, ९७०, ९७१, ९७२, ९७३, ९७४, ९७५, ९७६, ९७७, ९७८, ९७९, ९८०, ९८१, ९८२, ९८३, ९८४, ९८५, ९८६, ९८७, ९८८, ९८९, ९९०, ९९१, ९९२, ९९३, ९९४, ९९५, ९९६, ९९७, ९९८, ९९९, १०००.

348* मुच्यते पानकेभ्यश्च भुव्री न भवेन्कदा ।

23

1. Ma om. the ref. D. om. 1^d. — ^a S. K. १, २, ४ D. द्रुहस्य (for द्रुहोश्च). D. T. ३ G. ३, ४ M. अनोर; some Mss. चापोर (for चानोर). — ^d D. वंशं चैव; some Mss. तुर्यमोश्च (for तुर्यमोश्च). K. Ō. V. B. D. (D. om.) T. G. द्रुहस्य; T. ३ परंतप (for द्विजोत्तम). T. G. तुर्यमोश्च द्विजोत्तम. — After 1^d, D. reads 2^{ab}, repeating it in its proper place. G. om. (hapl.). 1^d-2^{ab}. Ō. V. २ B. ३ Ds.

विस्तरेणानुपूर्व्या च यत्र जातोऽमि पार्थिव ॥ २

हन्त ते वर्तयिष्यामि पूरोर्वशमनुत्तमम् ।

द्रुहोश्चानोर्यदोश्चैव तुर्यमोश्च परंतप ॥ ३

पूरोः प्रवीरः पुत्रोऽभून्मनस्युस्तस्य चान्मजः ।

राजा चाभयदो नाम मनस्योगमदन्मुनः ॥ ४

तथैवाभयदस्यार्मन्मुधन्वा च मर्हतिः ।

मुधन्वनः सुबाहुस्तु गौद्राश्चस्तस्य चान्मजः ॥ ५

C 1659
B 1, 31, 8
P 1, 31, 8

transp. 1^d and 2^{ab}. — ^a S. T. १, २, ४ G. १, २, ५ M. ३ [आ]नु-
पूर्व्याच (for 'पूर्व्या'). — T. २ repeats 1^d-2^{ab} after 2^c.
— ^d V. १ त (for तद्). V. १ तद्भवान्प्रवृत्तु मे.

2. G. om. 2^{ab} (cf. v. 1, 1). Ō. V. २ B. ३ Ds
transp. 1^d and 2^{ab}. D. reads 2^{ab} for the first time
after 1^d. — ^a K. वृष्णर (for वृष्णि-). — ^b S. K.
V. २ Ds. Ds. D. १, ४ T. ४ G. M. स्व (for स्व). S.
च; K. २ B. ३ D. २ (second time) T. ३ G. ३-५ M. तु
(for हि). — Before 2^d, some Mss. ins. वैशंपायन
उवाच. — ^d K. १ Ō. २ V. २ B. D. Ds. ५ T. १ वंशमुत्तम-
पौ. K. D. १, २, ५ पू. रुहम्. — ^e S. Ō. D. T. G. ३, ५ M. ३
[आ]नु-
पूर्व्याच (for 'पूर्व्या'). — After 2^c, T. २ repeats
1^d-2^{ab}. — ^f T. ३ भारत (for पार्थिव).

3. T. om. 3. — ^a S. १ यत्र; T. G. अहं (for हन्त).
K. २ V. D. ४ T. G. ३, ४ M. १, २ कथयिष्यामि; K. Ō. ३
V. २ B. ३ Ds. कर्तं; V. Ds. वर्णं (for वर्तं). — ^c K. १, २, ४
D. द्रुहस्य (for द्रुहोश्च). S. १ द्रुहस्यानुयदोश्चैव. — ^d S.
जनाधिप. K. Ds. Ds. नराधिप; M. नृपोत्तम (for परंतप).

4. ^a T. २ G. M. तु (for अभून्). K. ४ Ō. D. Ds. ३-५
T. ३ पूरोः पुत्रः (D. पुत्रः पूरोः) प्रवीरोऽभून्; Ō. ३ V. B. Ds.
D. प्रचिन्वन् प्रवीरोऽभून्. — ^b Ō. मनस्यस्य; T. G. ३, ४ M.
नमस्युस् (for मनं). D. T. २ G. M. वै सुतः (for चान्मजः).
— ^c K. ४ राजापि; Ō. राजायाव (hypermetric); Ō. ३
V. ३ B. D. ३, ४ राजाश्च; Ds. ६ राजा तु; T. ३ G. M. तथैव
(for राजा च). — ^d T. G. ३, ५ M. नमस्योर (for मनं).

5. ^a D. [अ]पि (for [आ]सीत्). — ^b Ō. [अ]पि;
B. D. स; B. D. तु (for च). — V. Ds. D. २ T. २ G. M.
मुधन्वा नाम पार्थिव (T. व). — After 5^{ab}, M. reads
11-12. Ds. repeats 5^c-6^b after 7^{ab}. D. reads 5^c-6^b
twice. — ^c K. ४ V. Ds. ३, ४ (first time) Ds. ४ T. ४
सुबाहुश्च; Ō. बाहुगवो; Ō. V. २ बहुवरः; V. ३ B. D. ४ (first

C 1658
B 1. 31. 8
P 1. 31. 8

रौद्राश्वस्य दशार्णेषुः कृकणेषुस्तथैव च ।
कक्षेयुः स्थण्डिलेषुश्च संनतेयुस्तथैव च ॥ ६
ऋचेयुश्च जलेयुश्च स्थलेयुश्च महाबलः ।
वननित्यो वनेयुश्च पुत्रिकाश्च दश स्त्रियः ॥ ७

time) बहुगवः; Ds₂ (second time) बहुशरः (for सुबा-
हुस्तु); S₁ सुधन्वो सुबहुः पुत्रोः; N₁ सुधन्वनः सुबर्हः पुत्रो
(hypermetric); M₁₋₃ बाहु. सुधन्वन पुत्रो N₂₋₃
V₁₋₂ B₁₋₃ D₁ ins. after 5th; Ds₂ D₁ after the repe-
tition of 5th:

348* संपानिलस्य चात्मजा ।

संपानेस्तु रहस्यानी.

[(L. 1) N₁ D₁ शस्यात्मि; N₂ V₁ सत् (for मत्);
— Ds om. line 2. — (L. 2) N₁ संपाने (for संपा);
Ds₂ D₁ शस्यात्मा (for रहस्यानी); N₂ V₁ संपाने (for मत्);
— ^a) D₂ सुबाहोमः (for रौद्राश्वस्य); B₁ Ds₁ (second
time) T₁₋₂ G₁ M₁ वै सुतः (for चात्मजा); D₁ (first
time) रुद्राश्वस्य वै सुतः; D₂ (second time) रौद्राश्व-
स्य चात्मजा.

6 For the repetition in D₂ D₁ cf. v. 1. 5.
— ^a) N₁ तु पुत्राश्च; N₂₋₃ V₁₋₂ B₁₋₃ Ds₁ (second time)
धृताभ्यां वै; D₁ दशार्णेषु; D₂ (first time) दशार्णेषु (for
र्णेषु); Ds₂ (second time) दशार्णेषु धृताभ्यां वै. — N₂₋₃
V₁₋₂ B₁₋₃ D₁ ins. after 6th; Ds₂ D₁ after the second
occurrence of 6th:

349* दशार्णषो मूनवः ।

ऋचेयुः प्रथमलेपां

[(L. 1) N₁₋₂ V₂ Ds₁ दशार्णषो मूनवः; — L. 2
Ds₂ ऋचेयुः (for ऋचेयुः);
— N₁ om. 6th 7th. — ^b) V₁ कृकणेषुमः; V₂ णियमः;
Ds₁ (first time) G₁₋₂ M₁ कृकणेषुमः (for कृक);
— V₂ om. (hapl.) 6th; D₁ transp. 6th and 7th. — ^c)
B₁ च स्थलेयुश्च; T₁ कृण्डलेयुश्च; T₂ च बलेयुश्च (for स्थण्डि-
लेयुश्च). — ^d) S₁ च वीर्यवान्; M₁₋₃ च पार्थिवः (for तथैव
च); V₂ (marg. as in text) जलेयुश्च महायशः.

7 N₁ om. 7th (cf. v. 1. 6); D₁ transp. 6th and
7th. — ^a) N₂ V₂ B₂₋₃ दशार्णेषुश्च; D₂ ऋते (for ऋचे);
B₁ D₁ D₂ स्थलेयुश्च (for त); K₁ चिरेयुश्च स्थलेयुश्च;
N₂ वनेयुश्च स्थले; V₁ ऋतेयुश्च स्थलेयुश्च; D₂ दशार्णेषुः
स्थलेयुः; T₂₋₃ कक्षेयुश्च स्थण्डिलेषुश्च; G₁ ऋचेयुः शलमलेयुश्च.
— ^b) K₁₋₂ N₃ B₁ D₁ D₂ T₁₋₂ G₂ जलेयुश्च; V₁
जलेयुश्च; D₂ वनेयुश्च; D₃ वने; G₁ स्थले (for स्थले);
S₁ K₁₋₂ N₃ V₁ D₁ D₂ महायशः (for बलः).

रुद्रा शूद्रा च मद्रा च मलदा मलहा तथा ।
खला बला च राजेन्द्र तलदा सुरथापि च ।
तथा गोपबला च स्त्री रत्नकूटा च ता दश ॥ ८
ऋषिर्जातोऽत्रिवंशे च तासां भर्ता प्रभाकरः ।

— After 7th, Ds₂ repeats 5th 6th. For 7th,
subst.

350* पट्टश्चैव ऋचेयुश्च जलेयुश्चैव सप्तमः ।

धर्मेयुश्च दलेयुश्च वनेयुर्दशमः स्मृतः ॥

— ^a) K₁ B₁ D₁ D₂ धर्मेयुश्च; N₁ धर्मेयुश्च; D₂ धननित्यो;
D₃ वधेयुश्च (for वननित्यो); S₁ परेयुश्च (for वने); V₁
धर्मेयुश्च वनेयुश्च; V₂ वलनित्यो वलेयुश्च — ^b) D₁ स्युर
(for च); T₁ पुत्रका दश च स्त्रियः. After 7, K₁ ins.

351* दर्शनेऽपरम्यः पुत्रा वनेयुश्चावमः स्मृतः ।

धृताभ्यामिन्द्रियाणीव मूर्धन्यस्य जगदात्मनः ॥

S₁ K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ T₁ भद्रा; M₁
आद्रो (for रुद्रा); K₂ ins. (as in text) मूरा; T₂₋₃
G₁ श्रमा (for शूद्रा); S₁ K₁ B₁ T₁ G₁ भद्रा; N₂ B₁
माद्रा; V₁ मुद्रा; D₁ मन्द्रा; T₁ रुद्रा; G₁ माद्रा; M₁ चन्द्रा
(for मद्रा); T₁ G₁ भ^a T₁ रुद्रा च मा च माद्रा च. — ^b)
T₁ मद्रा वा (for मलदा); M₁ मलभा (for हा); K₁ V₁
D₁ D₂ शलदा म; D₃ न लदा तथा; V₁ मलदा चात्मला
तथा; V₂ शमदा मद्रा तथा; G₁ मद्रा मद्रा तथा. — ^c)
S₁ खला खला; K₁ खेला खला; K₂ शला वना; K₃ खेला
खला; K₄ D₁ D₂ ख^a D₃ खेला खला; V₁ खमा खला;
D₁ खेला खला; T₁ G₁ खला माला; T₂ शला मला; T₃ खला
मला; G₁ M₁ खला मला; G₂ खला मले; M₁ शला मले
(M₁ ला (for मला खला); N₁ V₁ ख^a (N₁ वि लदा खैव
राजेन्द्र; V₁ B₁ D₁ खलदा च ततो (B₁ था) राजेन्द्र; T₁
खला मलेन्द्र राजेन्द्र; G₁ खिला मला च राजेन्द्र. — ^d) S₁ G₁
तलवा; K₁ नरदा; V₁ D₁ तलद; D₂ D₃ बलदा; T₁₋₂
G₁ तलावा; G₂ तथा वा; M₁ तलपा; M₂ स्थलपा (for
तलदा); K₁ बलदा सुरदापि च; K₂ तथैवा सुरथा नृप; N₁
V₁ तलदा सुरथापि च; N₂ V₁ तलदा सुरदापि च; N₃ B₁ D₁
बलदा सुरा D₂ च रथापि च; D₃ नरदा सुरथा (D₂ दा)
अपि; D₄ बलदा सुरथा अपि; T₁ तलवा मरतापि च; T₂ तल-
वापरितोपि च; M₁ तलावा सुरथैव च. — ^e) S₁ सोमबला;
K₁ गोमफला; K₂ N₂ V₂ B₁ D₁ D₂ गोचपला; K₃
V₂ D₂ गोपाचला; T₁ [ग]व अपला (for गोपबला).
Printed eds. तु (for च); T₂ G₁ [ग]व (for स्त्री); N₃ V₁
तथा गोचपला खैव. — ^f) K₁ 3 4 D₁ G₂ रत्नकोटी; D₁
रत्नोत्करा; D₂ रत्नकण्ठी; D₃ पुनी; T₁ G₁ 3 4 M₁ कुटी;
T₂ दण्डा (for कूटा); S₁ D₁ [ह]ति ता; N₂ V₂ तथा (for
च ता).

रुद्रायां जनयामास सोमं पुत्रं यशस्विनम् ॥ १.
 स्वर्भानुना हते सूर्ये पतमाने दिवो महीम् ।
 तमोभिभूते लोके च प्रभा येन प्रवर्तिता ॥ १०
 स्वस्ति तेऽस्त्विति चोक्तो वै पतमानो दिवाकरः ।
 वचनात्तस्य विप्रर्षेर्न पपात दिवो महीम् ॥ ११
 अत्रिश्रेष्ठानि गोत्राणि यश्चकार महातपः ।
 यज्ञेष्वत्रिधनं चैव सुरैर्यस्य प्रवर्तितम् ॥ १२
 स तासु जनयामास पुत्रिकासु मनामकान् ।
 दश पुत्रान्महात्मानस्तपस्युग्रे रतान्मदा ॥ १३
 ते तु गोत्रकग राजन्पुत्रयो वेदपान्गाः ।

9. ^a) T. १२२५ (1) त्रि- (for त्रि-); K. N. V. B. Dn. Ds. १२२५ (1) T. G. M. १२२५ (1) M. वै (for च); ^b) Si च भास्करः; N. १ भयंकरः; D. प्रजाकर (for प्रभा); ^c) K. N. १२२५ V. Dn. Ds. १२२५ (1) T. G. २ भद्रायां; M. आर्द्रायां (for रुद्रायां); ^d) Si M. सोमपुत्रः; K. सोम्य पुत्रः; K. ३ N. V. B. १२२५ Dn. Ds. Ds. १२२५ (1) T. १२२५ (1) G. २ मुने सोमं; B. स ते सोमं; Dn. D. २ मुने सोमं; T. G. २ मुने पुत्रं (for सोमं पुत्रं).

10. ^a) V. वृते (for हते); D. तनमि (for तनो-भि); (for तमोभि); ^b) लोकेश (for लोके च); T. तमोभि-च लोके च; ^c) V. प्रजा (for प्रभा); K. ३ B. D. प्रकल्पिता; N. प्रदक्षिता (for प्रवर्तिता).

11. M. reads 11-12 after 5^{ab}. ^a) T. G. स्वस्ति (for ऽस्त्विति); K. ३ उक्तं; K. G. उक्त्वा (for उक्तं); — ^b) Ds. com. (chapl.) from दिवाकर up to पपात (in 11^c); D. पतमाने दिवाकरः; — ^c) K. राजर्षेः; T. G. विषयः; M. २ ब्रह्मर्षेः (for विप्र); ^d) N. B. ततो (for दिवो).

12. For the sequence in M. et al. 11. ^a) K. ३ M. ३ महायशा (for तपा); — ^b) Ds. यज्ञेऽपि (for यज्ञेषु); N. त्रिभिः; V. अत्रेर्धने (for अत्रिधने); K. Dn. Ds. यस्य (for चैव); ^c) Si मुनेरः; V. B. देवेरः (for सुरैरः); K. Dn. Ds. चैव; T. ३ अस्य; G. ३ यस्य (for यस्य).

13. ^a) Si मनामिकानः; K. पुलोमकानः; K. G. सुनामः; V. २ मनामनान् (for मनामकान्); K. ३ पुत्रकान्पुरुनामकान्; — ^b) K. T. G. ३ M. पुत्रा (for पुत्रान्); K. B. ३ D. ३ महासखांसु; K. Dn. Ds. D. रमायी; V. B. सखांसु; Ds. T. G. रमा स; D. रमा वै (for रमानसु); ^c) Si N. T. ३ रताः सदा; K. ३ रतांसदा; D. रतांसथा; T. ३ सदा

स्वस्त्यात्रेया इति ख्याताः किं त्वत्रिधनवर्जिताः ॥ १४
 कक्षेयुतनयान्वांमन्त्रय एव महारथाः ।
 मभानरश्चाक्षुषश्च परमेशुस्तथैव च ॥ १५
 मभानरस्य पुत्रस्तु विद्वान्कालानलो नृपः ।
 कालानलस्य धर्मजः मृद्वयो नाम वै सुतः ॥ १६
 मृद्वयस्याभवत्पुत्रो वीगे राजा पुंजयः ।
 जनमेजयो महाराज पुंजयमुतोऽभवत् ॥ १७
 जनमेजयस्य राजर्षेर्महासालोऽभवत्सुतः ।
 देवेषु स परिज्ञातः प्रतिष्ठितयशाम्मथा ॥ १८
 महासना नाम मुतो महासालस्य धार्मिकः ।

C 1672
B 1. 31. 22
P 1. 31. 22

रताः (for रतान्मदा (for रतान्मदा); G. M. तपःसु निरताः सदा.

14. ^a) K. तेषु; V. तत्ते; M. ३ ते तद् (for ते तु); M. ३ धरा (for कर); ^b) K. ३ N. ३ B. ३ G. ३ [अ]त्रि (for अत्रि).

15. T. G. repeat 15 after 22^{ab}. ^a) K. ३ N. ३ V. ३ B. D. T. (second time); ३. ३ G. (second time); ३. ३ M. ३ कक्षे-योमः; K. ३ काक्षेयाम्; V. ३ काक्षेयाम् (for यु); K. ३ N. ३ V. ३ B. ३ Dn. Ds. D. T. G. (both second time); ३. ३ चायंसु; T. ३ राजः; M. ३ तत्र (for त्वान्सु); ^b) K. ३ एते (for एव); ^c) K. ३ संतानवयः (for मभानरश्च); M. ३ च परमः (for चाक्षुषश्च); T. G. (both second time); ३ नहानश्चाक्षुष-श्चैव; ^d) K. ३ N. ३ V. ३ B. ३ परमन्युसु; N. ३ V. ३ T. G. (last two first time); M. ३ मिपुसु; D. ३ मर्षसु; T. G. (both second time); परमेष्टी; T. ३ परापुश्च; T. ३ परमेयसु; M. ३ वीर्यसु; M. ३ साक्षसु (for मेशुसु); B. ३ परमन्युश्च भारत.

16. K. om. 16. ^a) K. संतानवस्य पुत्रस्तु; M. ३ सदा-नरस्य पु. ^b) M. ३ विद्वान्कालानलोपमः; — ^c) T. G. M. ३ कायानरस्य (for निलस्य); — ^d) Si वीर्यवान्; K. ३ विश्रुतः; T. ३ G. ३ भारत; G. ३ पार्थिवः (for वै सुतः).

17. N. com. (chapl.) 17^{ad}. — ^c) Hypermetric; V. ३ मयाबाहु (for राज); — For 17^{ad}, Ds. subst.:

१७^d पुंजयान्महाराज पुत्रोऽभूज्जनमेजयः ।

18. ^a) V. Dn. राजर्षिर् (for वैरः); — ^b) Some Mss. महासालो (for सालो); M. ३ सुतोऽभवत् (by transp.); ^c) ३ वेदेषु; Ds. ३ यज्ञेषु (for देवेषु); Ds. G. ३ M. ३ सु-; G. ३ च (for न); K. ३ परिख्यातः (for ज्ञातः); K. ३ वेदेषु परिनिष्ठातः; ^d) N. (except Si K. ३) T. ३ G. ३ सुवि (for तथा); M. ३ प्रतिष्ठा यत्र शाश्वती.

C 1673
B 1. 31. 22
P 1. 31 22

जज्ञे वीरः सुरगणैः पूजितः स महामनाः ॥ १९
महामनास्तु पुत्रौ द्वौ जनयामास भारतं ।
उशीनरं च धर्मज्ञं तितिक्षुं च महाबलम् ॥ २०
उशीनरस्य पत्न्यस्तु पञ्च राजर्षिवंशजाः ।
नृगा कृमी नवा दर्वा पञ्चमी च द्युवती ॥ २१
उशीनरस्य पुत्रास्तु पञ्च तामु कुलोद्बहाः ।
तपसा चैव महता जाता वृद्धस्य चात्मजाः ॥ २२
नृगायास्तु नृगः पुत्रः कृम्याः कृमिरजायत ।

19 — Si V. 1. 3 (marg. as in text) Ti Gi M धीमतः (for धार्मिकः). — °) Ds ववे (for जज्ञे). — °) Si Ka Ñ V B Dn Di. a. 1. 3 Gi पूजित सुः ; Ti Gi सुपूतस्तु (for पूजितः स). M महायशा. (for 'मनाः'). Ka. Ti. 1. 3 Gi. M 2-4 पूजितः सुम (Ka M स्तु म हायशा

20 °) Ka च (for तु). Ñ V Gi M द्वौ पुत्रौ (by transp.). — °) Ti Gi पार्थिव (for भारत).

21 °) Ds कान्नास्तु ; Ds पत्न्यश्च (for 'स्तु'). — °) M 2 (def. loc. as in text). 3 कन्यकाः (for 'वंशजाः'). Ds पञ्च राजसुतोपमा . — Ds reads 21°-22° on marg. — °) Ds 1 मृ *sup. loc.* नृ गी ; Ds नृगी ; Ds मृ *sup. loc.* as in text ना (for नृगा). Si *sup. loc.* क्षमी ; Ka V B. Ti कृमिर ; Ti Gi कृतिर (for कृमी). Ñ दर्वा ; Ds दीर्घा ; Ti दया (for दर्वा). — °) Ti Gi- M 1 तु (for च).

22 °) V च (for तु). — °) Ñ तात ; Ds [ने स्म (for तामु). M महाबला (for कुलोद्बहा). — After 22°b, Ti Gi repeat 15. Ka. transp. 22°d and 23°b. — °) Ka. Ds. Ti Gi M वै सु (for चैव). Ka. Ti. 3 तपसा महता चैव. — °) Ka. Ti Gi M भारत (for चात्मजाः).

23 Ka. transp. 22°c and 23°b. — °) Si नृगायां ; Ds (marg. as in text) नृगायाम (for नृगा). Ds नृगः (for नृगः). V पुत्रं (for पुत्र). — °) Si Ka. Ñ V B Ds Di. a. 1. 3 Ti Gi. 1. 3 M कृम्यां ; Ti Gi कृम्यां (for कृम्याः). Ti Gi कृतिर (for कृमिर). — °) Ti Gi नवायां (for 'याम्'). Ñ V नरायास्तु (V यां तु) नरः पुत्रौ. — °) Ds दीर्घायाः (for दर्वायाः). M 2 दुद्रवो (for सुवतो)

24 °) Ds Gi M 1 द्युवत्यां (for 'याम्'). Ti Gi सुतो (for तु सं). — °) V 2 तु ; Ds Ti च (for ह). Ds योधेयाश्च मृ *sup. loc.* नृ गस्तु च.

25 °) B Ds Ti Gi. 1 राइम (for 'राइ'). V 2 Ds च (for तु). Ñ V 2 नरस्य नरराइ तु. — °) Ñ कृमिला येन

नवायास्तु नवः पुत्रो दर्वायाः सुवतोऽभवत् ॥ २३
द्युवत्यास्तु संजज्ञे शिविरौशीनरो नृप ।
शिवेस्तु शिवयस्तात योधेयास्तु नृगस्य ह ॥ २४
नवस्य नवराष्ट्रं तु कृमेस्तु कृमिला पुरी ।
सुवतस्य तथाम्बुष्ठा तितिक्षोस्तु प्रजाः शृणु ॥ २५
तितिक्षुरभवद्राजा पूर्वस्यां दिशि भारत ।
उशद्रथो महाबाहुस्तस्य फेनः सुतोऽभवत् ॥ २६
फेनात्तु सुतपा जज्ञे जज्ञे सुतपमः सुतः ।

सा पुरी ; D निमेस्तु मिथिला पुरी. — °) M 2 दुद्रवस्य (for सुवतस्य). Ti सुता (for तथा). — N (except Si Ñ) Ti 3 Gi. 1. 3 M 1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

353° शिविपुत्राश्विबोध मे ॥

शिवेश्व पुत्राश्ववारो वीरा वै लोकविभुताः ।

वृषदर्भः सुवीरश्च कैकेया मद्रकाम्पथा ॥

नेषां जनपदाः स्फीता कैकेया मद्रकाम्पथा ।

वृषदर्भाः सुवीराश्च.

[5]

Ti Gi read lines 1-4 after line 5. — (L. 2) Ka वृषश्च (by transp.). Ka वृषश्च. — B Ds Ds Ti. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

— °) Ka. सुः ; Ka B Ds Ti. 3 च (for तु). Ds प्रजां (for प्रजा)

26 °) Ka. नैनिधुरः ; B Ds नैनिधुरोः ; D नितिक्षेयो (for नितिक्षुर) — °) Si Ds Gi. 3 M कुशद्रयोः ; Ñ रषः ; Ñ B 1 त्रयः ; Ds 2 बृहः ; Ti Gi कुशक्षोभो ; M 2 ककुद्रयो (for उशद्रथो). Ka. Ñ V B Ds Ds Di. a. 1. 3 Ti महाराज ; M महाभाग (for 'बाहुः'). Ds उपद्रथोऽभवत्सुतः ; Ti उपद्रथ इति ल्यात

बलिर्मानुषयोनौ तु स राजा काञ्चनेषुधिः ॥ २७
 महायोगी स तु बलिर्बभूव नृपतिः पुरा ।
 पुत्रानुत्पादयामास पञ्च वंशकरान्भुवि ॥ २८
 अङ्गः प्रथमतो जज्ञे वङ्गः सुहृत्तथैव च ।
 पुण्ड्रः कलिङ्गश्च तथा बालेयं क्षत्रमुच्यते ।
 बालेया ब्राह्मणाश्चैव तस्य वंशकरा भुवि ॥ २९
 बलेस्तु ब्रह्मणा दत्तो वरः प्रीतेन भाग्न ।
 महायोगित्वमायुश्च कल्पस्य परिमाणतः ।
 चतुरो नियतान्वणास्त्वं च स्थापयितेति ह ॥ ३०

जज्ञे. ^δ) K₂ T₂ ४ राजः; V₂ B₂ २ D₂ D₁ सुतः; T₁ G₁ ३ २ M₁ ४ बलिः; T₂ बलः; G₂ M₂ बली (for जज्ञे); N₁ च (for सु); K₁ १ N₁ V₁ १ B D₁ D₂ D₁ १ १ M₁ बलिः (for सुतः); — ^ε) S₁ K₁ बलिर्; V₂ B D₁ D₂ D₁ G₁ जातो; T₁ बली; T₂ G₁ बलान् (for बलिर्); T₂ G₁ धन्या (for योनौ); S₁ च; B₂ वै (for तु)

28 ^a) K₁ २ D₁ T₁ G₁ २ M₁ १ तु स (by transp.); T₂ G₁ स च; S₁ K₁ बलिर्; K₂ D₁ १ ४ G₁ ३ बली (for बलिर्)

29 S₁ om. 29^a 30^b ^a) D₁ T₂ G₁ प्रथमजो; G₂ तु प्रथमो (for प्रथमतो); — ^δ) B₁ स्वन्तम् (for सुहृत्); — ^ε) Some Mss. पुण्ड्रः; N₂ V₁ पुण्ड्रश्चैव कलिङ्गश्च; — ^d) T₂ यैरियं पालयते मही; — ^e) M₁ ३ बलि (for तस्य); D₁ T₁ २ G₁ २ ४ M₁ विभो (for भुवि)

30 S₁ om. 30^a (cf. v. 1. 29); — ^{ab}) K₁ १ N₁ D₁ D₂ D₁ २ ४ T₁ G₁ दत्ता वराः (for दत्तो वरः); — M₁ om. 30^a; — ^d) D₂ बलं चापरिमाणतः; — After 30^d, N₁ (except S₁ N₁) S₁ (except M₁ २) ins.:

351* संप्रामे चाप्यज्ञेयत्वं धर्मं चैव प्रधानताम् ।

त्रैलोक्यदर्शनं चापि प्रधान्यं प्रमवे तथा ।

बलस्याप्रतिमत्वं वै धर्मतत्त्वार्थदर्शनम् ॥

[D₁ om. line 1^a. — (L. 1) T₁ G₁ धर्मं (for धर्म); D₁ धर्मं प्रधानता तथा; M₁ धर्मश्चैव प्रधानता (for ^δ); — (L. 2) K₁ दीपनं (for त्रैलोक्यं); K₁ १ B₂ ३ D₁ [च]व (for [च]वि); K₂ माम्भवे (for प्राधान्यं); K₁ ३ D₁ ४ वरमे (for प्रमवे); N₂ सामान्यं लक्ष्यमे तथा (for ^δ); — After line 2, G₁ reads 31^{ab}, repeating it in its proper place. — (L. 3) V₂ बलेन; B D₁ D₂ D₁ २ T₁ २ G₁ ३ ४ M₁ बले च (for बलस्य);]

— After the above, T₁ G₁ cont. 353^a. — ^e) K₁ स्वि

इत्युक्तो विभुना राजा बलिः शान्तिं परां ययौ ।

कालेन महता गजन्स्वं च स्थानमुपागमत् ॥ ३१

तेषां जनपदाः पञ्च वङ्गाङ्गाः सुहृत्कास्तथा ।

कलिङ्गाः पुण्ड्रकाश्चैव प्रजास्त्वङ्गस्य मे शृणु ॥ ३२

अङ्गपुत्रो महानामीद्राजेन्द्रो दधिवाहनः ।

दधिवाहनपुत्रस्तु राजा दिविरथस्तथा ॥ ३३

पुत्रो दिविरथस्यासीच्छक्रतुल्यपराक्रमः ।

विद्वान्धर्मरथो नाम तस्य चित्ररथः सुतः ॥ ३४

तेन धर्मरथेनाथ तदा विष्णुपदे गिरौ ।

C 1695
B 1. 31. 45
P 1. 31. 45

यतो (for नियतान्); T₂ ४ अर्थोम् (for वर्णोम्); — ^f) G₁ स्वांश्च (for त्वं); S₁ K₁ D₂ २ M₁ [ह]ति च; K₂ D₁ T₁ भुवि; V₂ ह्यमि (for [ह]ति ह).

31 G₁ reads 31^{ab} for the first time after line 2 of 351^a. — ^a) K₂ T₂ G₁ बलिना; V₂ विधिना (for विभुना); — ^δ) V₂ D₂ परं (for परां); — After 31^{ab}, N₂ ३ V B₂ ३ D₁ D₂ ins.:

355* तस्य ते तनयाः सर्वे क्षेत्रजा मुनिपुंगवाः ।

संभूता दीर्घतपसः सुदेव्यायां महोजसः ।

बलिम्नानभिषिच्ये ह पञ्च पुत्रानकल्मषान् ॥

कृतार्थः सोऽपि योगात्मा योगमाश्रित्य स प्रभुः ।

अष्टपथः सर्वभूतानां कालापेक्षी चरन्त्युत ॥ [5]

[(L. 1) B₂ क्षेत्रेषु; B₂ क्षत्रिया (for क्षेत्रजा); D₂ पुंगवान् (for वर); N₂ क्षत्रिया बलिपुंगवान् (for ^δ); — (L. 2) D₁ २ तपसः (for तपसः); — (L. 4) N₂ V₁ २ धर्मोत्मा (for योगात्मा); — (L. 5) D₁ D₂ चरन्त्युत (for चरन्त्युत);]

— ^e) S₁ N₂ V₂ राजा (for राजन्); — ^d) K₂ ४ N₂ V₂ ३ B₁ D₁ D₂ D₁ ३ उपेयिवान् (for उपागमन्); T₂ ४ सम्यग्ज्ञा- (for च ज्ञा नमुपेयिवान्).

32 ^δ) T₁ सर्वकाम्; G₂ २ सुहृत्कास्; M₂ हास् (for काम्); N₁ वङ्गसुहृत्कामर्थेव च; N₂ V₁ २ B D₂ अङ्गा वङ्गाः ससु- (N₂ V₁ २ ङ्गाश्च सु) हृत्काः; G₂ वङ्गकाः सिन्धुकाम्थथा; — ^e) K₁ ३ पुण्ड्रकाश्च; K₂ पुण्ड्रि; D₁ D₂ २ ४ T₁ पुण्ड्र (for पुण्ड्र); — ^d) D₁ पुत्राश्च (for प्रजास्तु); T₂ वै (for मे).

33 ^d) K₂ दधि (for दिवि); K₂ ४ N₂ V B D₁ D₂ D₁ ३ T₂ ४ ऽभवत् (for तथा).

34 ^a) D₁ [अ]पि (for [आ]सीच्); K₂ पुत्रो दधिरथ- स्यापि; — ^δ) K₂ आसीच्छक्रः (for शक्रतुल्य); — ^d) N₂ चैत्र (for चित्र); T₂ ४ स्मृतः (for सुतः).

35 ^a) K₁ ३ ४ D₁ D₂ T₂ ४ G₁ चित्र (for धर्म); B₁

C 1696
B 1. 31. 45
P 1. 31. 45

यजता सह शक्रेण सोमः पीतो मेहात्मना ॥ ३५
अथ चित्ररथस्यापि पुत्रो दशरथोऽभवत् ।
लोमपाद इति ख्यातो यस्य शान्ता सुताभवत् ॥ ३६
तस्य दाशरथिर्वीरश्चतुरङ्गो महायशः ।
ऋश्यशृङ्गप्रभावेन जज्ञे कुलविवर्धनः ॥ ३७
चतुरङ्गस्य पुत्रस्तु पृथुलाक्ष इति स्मृतः ।

Ti G: [अपि] (for [अथ]), —⁵ B: Ds (marg.)
De Ms तथा (for तदा), N: (marg.) Vi 2. 3 (marg.)
Ds (marg. as in text) कालंजरे; Bi Ds: कालंजिरं (for
विष्णुपदे).

36⁵ D: Ti: G: V: M सुतो (for पुत्रो), D: तदा
(for ऽभवत्) —⁶ Some Mss: लोमपाद (for लो.).

37⁵ S: चातिरथिः; K: चातिरथो (for दाशर-
थि), —⁶ Some Mss: ऋश्यशृङ्ग (for ऋश्य), K: N: V
B: Ds except D: T: G: प्रमादेन (for प्रभावेन).

38 D: reads 38 on marg. —⁵ D: अभूत् (for भूत्).
—⁶ D: महायशः; D: Ti: G: V: M इति श्रुतं (for
इति स्मृतं), —⁷ Thomas chapter 18⁵, —⁸ T: पुत्रा (for
पूर्व), D: G: मालिनी (for मालिनी), S: [अ]भवत् (for
बभौ), K: N: V: B: Ds: T: मालिनी याभवत्पुरा
N: B: Ds: D: या B: सा मालिन्यभवत्पुरा.

39⁵ K: D: T: पूर्णवन्दः; D: T: G: V: M
पूर्वमद्र (for पूर्ण), M: पूर्णवन्दः (for प्रभावेन (for प्रमा-
देन), —⁶ K: D: Ds: D: वै D: विभाण्डकम्; N:
V: B: Ds: Ds: वै N: Vi D: विभाण्डकम्; M:
वैभण्डकम् (for विभाण्डकम्), —⁷ K: वाहनं; T: दाशरथः;
T: G: वारणः (for वं), Ds: on chapter 18 शत्रुवारणम्;
K: N: V: B: Ds: Ds: T: G: M: शक्रः (for शत्रु),
S: वारणः शत्रुवारणः, —⁸ H: पराक्रमः, —⁹ N: V:
Ds: T: G: M: वारणम्; N: बलिनम् (for वाहनम्).

40 D: T: G: V: repeat 40⁵ and 40⁶ by transp.)
after 356⁵, —⁵ V: हर्यशस्य; D: हर्यशस्य (for हर्यशस्य),
K: N: V: B: Ds: Ds: (first time) T: (first
time) S: (orig.) G: (last three times) M: (first
time) M: तु दायादो; T: (marg.) तु तस्यजो (for सुतः
कर्णो), — K: N: V: B: Ds: Ds: T: G: M: ins.
after 40⁵; D: T: G: V: after the first occurrence of 40⁵;

356⁵

राजा भद्रस्थः स्मृतः ।

पुत्रो भद्रस्थस्यापीदृशकमा प्रजेश्वर ।

बृहदर्थः सुतस्तस्य यस्माज्जज्ञे बृहन्मना ॥

बृहन्मनास्तु राजेन्द्रो जनयामास वै सुतम् ।

नास्मा जयद्रथं नाम यस्माद्बृहथो मृपः ॥ [5]

पृथुलाक्षसुतो राजा चम्पो नाम महायशः ।
चम्पस्य तु पुत्री चम्पा या पूर्वं मालिनी बभौ ॥ ३८
पूर्णभद्रप्रमादेन हर्यङ्गोऽस्य सुतोऽभवत् ।
ततो विभाण्डकस्तस्य वारणं शत्रुवारणम् ।
अवतारयामास महीं मर्चैर्वाहनमुत्तमम् ॥ ३९
हर्यङ्गस्य सुतः कर्णो विकर्णस्तस्य चात्मजः ।

आसीद्दशरथस्यापि विश्वजिजनमेजय ।

दायादस्तस्य कर्णस्तु.

[(L. 1) D: नो; M: न सुत (for सुपु), T: G: मद्र इति
(for मद्रादो), — (L. 2) N: (marg.) Vi 2. 3 (for पुत्रो),
T: मद्रादो (for मद्रादो), T: मद्रादो; T: G: मद्रादो (for
मद्रादो), — (L. 3) N: Vi: T: G: मद्रादो; V: Ds:
D: मद्रादो; T: G: मद्रादो (for मद्रादो), K: N:
V: Ds: Ds: Ds: मद्रादो (for मद्रादो), — (L. 4) Ds:
T: मद्रादो; G: मद्रादो (for मद्रादो), — (L. 5) Ds: मद्रादो;
D: मद्रादो; T: मद्रादो; T: मद्रादो (for मद्रादो), N:
V: मद्रादो (for मद्रादो), T: G: मद्रादो; G: (ed.) मद्रादो
(for मद्रादो), K: मद्रादो; D: T: मद्रादो (for मद्रादो),
— (L. 6) G: (ed.) मद्रादो (for मद्रादो), — (L. 7) D:
मद्रादो (for मद्रादो).

⁵ D: दायादम् (for विकर्णम्); D: T: G: V: (all
except V: M: हर्यङ्गस्तस्य चाभवत्), — K: reads 40⁵ after
40⁵, — K: D: चतुरास्तु, — For 40⁶, M:
subst.

357⁵ विकर्णस्य सुतस्त्वासीद्वन्दः कुलवर्धनः ।

— K: N: V: Ds: Ds: Ds: ins. after 40⁵, — K:
after 40⁵, V: after the repetition of line 3 of 363⁵;

358⁵ बृहदर्थसुतो यस्तु राजा नास्मा बृहन्मनाः ।

तस्य पत्नीद्वयं चासीद्वैद्यस्यैते सुते शुभे ।

यशोदेवी च मर्या च ताभ्यां वंशः स भिद्यते ॥

जयद्रथस्तु राजेन्द्र यशोदेव्यां स्यजायत ।

ब्रह्मभूतोत्तरः सख्यां विजयो नाम विधुतः ॥ [5]

विजयस्य धृतिः पुत्रस्तस्य पुत्रो धृतघनः ।

धृतघनस्य पुत्रस्तु सत्यकमा महाघनः ॥

सत्यकमसुतश्चापि सुतस्यधिष्ठयस्तु वै ।

यः कर्णं प्रतिजग्राह ततः कर्णस्तु सुतजः ॥

एतद्रः कथितं सर्वे कर्णं प्रति महाबलम् । [10]

कर्णस्य वृषसेनस्तु वृषस्तस्यात्मजः स्मृतः ॥

[(L. 1) K: बृहदर्थः; N: V: Ds: राजा: (for 'दर्थ'),
D: बृहदर्थः सुतो यस्य (for मद्रादो), V: यस्य जानी (for राजा
नास्मा), K: नास्मा राजा बृहदर्थः (for मद्रादो), — (L. 2) Ds:

तस्य पुत्रशतं त्वासीदङ्गानां कुलवर्धनम् ॥ ४०
एतेऽङ्गवंशजाः सर्वे राजानः कीर्तिता मया ।
सत्यव्रता महात्मानः प्रजावन्तो महारथाः ॥ ४१
ऋचेयोस्तु महाराज रौद्राश्वतनयस्य वै ।
शृणु वंशमनुश्रोक्तं यत्र जातोऽमि पार्थिव ॥ ४२

भायो- (for वन्ति-). K1 वैद्ययोमे. N1 (marg.) V1 वैद्य-
नयः; V2 वैद्यनयः; D3 वैद्ययोमे (for वैद्यनये). K1, 3 वैद्य-
मते; N2 वैद्यमे मते (by transp.). N3 वैद्यनयमे मते (for
6). — (L. 3) K2 V2 Dm1 D3, 3 कथाः; N3, 3 V1 मथी (for
सर्वी). K2 V2 D3, 3; Dn D3 प्र- (for म). — D3 om.
lines 4-6. — (L. 5) Ds2 अश्वोत्तरः (for अश्वोत्तरः). K1
V1 Dm1 D3 कथा (for सत्तया). K2 अश्वोत्तरः कथाः; N2
अश्वोत्तरः कथाः; N3 V1 अश्वोत्तरः कथा (for 6). K2 विजय-
नाम विश्वाम (for 6). — (L. 7) D6 भूतव्रतः सत्यव्रतः
(for 6). K2 महारथाः; N3, 3 D3, 3, 3 शृणुः (for व्रतः).
V2 सत्यव्रता महारथाः (for 6). — (L. 8) V2 कथयमे (for
कमे-). D3 विश्वामो सत्यव्रतः (for 6). K2 कमे- (for
कमे-). V1 विश्वाम; Dn2 [अ]धिरथः स (for व्रतः). N3
V2 कथा अधिरथः मते; (N3 विमते). — After line 8,
K2 ins.

358A* धार्मिकः सर्ववर्णेषु मेतस्तस्यात्मनेऽभवत् ।

— K2 om. lines 9-11. — (L. 9) N2, 3 V1 D3 जल (for
वतः). — D3 om. line 10. — (L. 10) Dn वै (for तः).
— (L. 11) K1, 3 Dn2 D3 मयः (for मयः).

41 B3 om. 41. — 6) K1 D3 वंशजा (for वंशजाः).
6) Dn राजन्याः (for राजानः). S1 राजानः कीर्तिवर्धनाः.
6) T2 G1, 2 तस्य पुत्रा (for सत्यव्रता).

42 6) K1 N1 V1, 3 B2 D1, 2 भद्राश्व- (for रौद्राश्व-).
K1, 3 D3, 3 T1, 2 M ह (for वै). T3 वंशं वक्ष्यामि तच्छृणु.
— T3 om. 42^{cd}. — 6) V2 मया (for अनु-). Dn-प्राप्त (for
श्रोक्त). — 6) D3 G1 M1, 2 तत्र (for यत्र). — After 42,
N (except S1 N1) T1, 4 ins. an addl. coloph.
[Mention of the Epic: K2 Dn Ds2. — Mention of
Khila: K1, 3 V2, 3 B D (except D3). — Adhy. name:
K2-4 N2, 3 V B D कथेयु V2 क्षेमक; B2 कुक्षेयु वंशानु-
कीर्तनम्. — Adhy. no.: K3 D1, 3 29; N3 V1 D3 30;
V2, 3 B2 Dn2 Ds2 31; D3 T3, 4 30].
— After the addl. colophon, all Mss. (except S1 N1
M1-a) ins.:

359* वैशंपायन उवाच ।

जनाध्वस्यस्तु राजर्षिर्ऋचेयुर्भकराद् स्मृतः ।

ऋचेयोर्गर्जना नाम भार्या वै तक्षकात्मजा ॥

ऋचेयुतनयो राजन्मतिनारो महीपतिः ।
मतिनारसुताश्वासंख्यः परमधार्मिकाः ॥ ४३
तंसुरोघोऽप्रतिरथः सुबाहुश्चैव धार्मिकः ।
सर्वे वेदव्रतस्नाता ब्रह्मण्याः सत्यवादिनः ॥ ४४
इला नाम तु यस्यासीत्कन्या वै जनमेजय ।

C 17.9
B 1. 32. 6
P 1. 32. 6

[Some Mss. om the ref. — (L. 1) K1, 2 D1 अना-
धृष्ट, K3 B3 Dn अधृष्ट; T2 G1 युपस (for अधृष्ट).
D2, 3 ऋचेयुश्च (for ऋचेयुः). T3 ऋचेयुर्भवत्स्मृतः (for 6).]

43 G1 M1 read 43^{ab} twice. — 6) K N3 V1 B1, 3
Dn Ds2 D1-6 T1, 3, 4 G2 (both times), 3 M1 (both
times) तस्यां स देव्यां राजर्षि- (T1 जनिता); N2 V2, 3 B2
Ds1 तस्यां देव्यां स राजर्षि-; T2 G1, 3, 3 तस्यां राजर्षिर्भवत्.
— 6) N1 मतिमानो; some Mss. मतिनारो (for मति).
M1 (first time) महामतिः (for महीपतिः). — After 43^{ab},
T3 reads 44^{ab}, repeating it in its proper place. T1
transp. 43^{cd} and 44^{ab}.

44 S1 om. 44. T1 transp. 43^{cd} and 44^{ab}. T3 reads
44^{ab} for the first time after 43^{ab}. — 6) N2 तंसुराघोः
D3 M1-3 तंसुरोघोः; Cn/p तंसुराघ (for तंसुरोघो). K1, 3
तंसुः सुरोघोऽप्रतिरथः; V2 Dm1 D3 तंसुराघः प्रः; T3 (second
time) ज्येष्ठस्य प्रतिरथः. — 6) V2 सुबलिश्च; V3 सुबार्णश्च;
D3 G1 सुतपाश्च (for सुबाहुश्च). K3 पार्थिवः (for धार्मिकः).
D3 सु-वांशुश्च धार्मिकः; M1 युवनाश्वश्च पार्थिवः (inf. lin.
धार्मिकः); M2, 3 युवनाश्वस्तु (M3 अश्च) धार्मिकः. — K
N2, 3 V B D T2, 4 G ins. after 44^{ab}; T1 after 43^{cd};
T3 after the repetition of 44^{ab}.

360* गौरी कन्या च विख्याता मान्धानृजननी शुभा ।

[V1 परि- (for च वि-). D1, 3, 6 T1 मान्धानृ- (for नृ-).
B3 तथा (for शुभा).]

K2 om. 44^{cd}. — 6) K2, 3 D3 अतास्तान्; N1 Ds1 विद-
स्तात; V2 B1, 2 Ds2 विदस्तत्र; T1 विदः स्नाता (for अत-
स्नाता). — 6) D3 T2 G2, 3, 3 M1 सर्वे ब्रह्मण्यवादिनः.
— K2-4 N2, 3 V B D (except D3) T G1, 3-5 ins. after
44: K1 cont. after 360*:

361* सर्वे कृताक्षा बलिनः सर्वे युद्धविशारदाः ।

पुत्रोऽप्रतिरथस्यासीत्कण्वः समभवद्वृषः ।

मेधातिथिः सुतस्तस्य यस्यात्काण्वोऽभवद्वृजः ॥

[T1, 2 G1, 3, 4 om. line 1. — (L. 2) Some Mss. प्रति-
रथस्य. K3 T2, 4 G1, 3, 4 [अ]पि (for [आ]सीत्). — (L. 3)
Dn यस्यात्काण्वायना द्विजाः; T2 G1 कण्वोऽभवद्वृजः (for 6).]

45 M1 om. 45. — 6) N1 corrupt. Some Mss. इला
and इला (for इला). D3 नाका (for नाम). S1 K1 (marg.

C 1719
S 1. 32. 4
P 1. 32. 6

ब्रह्मवादिन्यधित्री च तंसुस्तामध्यगच्छत ॥ ४५
तंसोः सुरौघो राजर्षिर्धर्मनेत्रो महायज्ञाः ।
ब्रह्मवादी पराक्रान्तस्तस्य भार्योपदानवी ॥ ४६
उपदानवी सुताल्लेभे चतुरस्तान्सुरौघतः ।
दुःषन्तमथ सुःषन्तं प्रवीरमनघं तथा ॥ ४७
दुःषन्तस्य तु दायादो भरतो नाम वीर्यवान् ।

as in text). D₁ M₂-4 इलिना तु (K₁ D₁ इलिनी तु; M₂ बलिनीम्; M₃ बलिना तु; M₄ बलिनीस्तु) यमस्यामीन्; B₂ इला नाम तथास्वासीत्; D_n D₂ T₁ इलिनी भूप यस्या-
सीत्; D₂ इलिना भूपतेर्बलान्. — ^b) M₁ मे (for वै).
Cn : इलानाङ्गी तु यस्यासीत्कम्पेनि पाठस्तु प्रामादिक. तंसुना
स्वानुजम्पौत्रस्य दुहिना परिणीता इत्येवमर्थकत्वादयुक्तम् ।
— ^c) K₁ N₁ V₂ D₁ [अ]थ की च; N₁ B₁; D₂ D₃ T₁ G₁
[अ]धित्री च; D₁ [अ]थो की च; D₂ [अ]थ की च (for [अ]धित्री
च). M₂; 3 सा ब्रह्मवादिन्यधिकं. — ^d) K₁ वामस्ताम्; N₁
अस्तुस्ताम्; D₂ M₂; 3 अस्तुस्ताम्; T₂ G₁; 2, 3 तस्तुताम्; G₁
सुतास्ताम् (for तंसुस्ताम्). K₁ N₁ V₁ B₁ D₁-3, 5, 7 T₁-3
G₁ M₂; 6 अम्यगच्छत; D₁ अम्यपयत; T₁ अम्यपयत (for
अम्यगच्छत).

46 ^a) D₂ तस्याः; T₂ G₁ ततः; M₁-3 त्रयोः (for तंसोः).
D₂ सुतो वै; T₂ सुतो यो (for सुरौघो). D₂ ततः सुतोऽथ
राजर्षिर्. — ^b) K₂; 4 N₁ V₁ B₁ D₁ (except D₂) T₂; 4 प्रताप-
वान् (for महायज्ञाः). — ^c) D₂ G₁ धर्मवादी; T₂ धर्मचारी
(for ब्रह्मवादी).

47 ^a) Hypermetric. — ^b) K₂ D₁ सुरोपमान् (for
सुरौघतः). B₂ D₁ चतुरस्त्रैलिकामजान्; T₂ स्वमिनीजयः.
— After 47^{ab}, S₁ ins. :

362* ततश्चोपादवामास चतुरः पुरुन्दनान् ।

— ^a) Some Mss. दुष्यन्तम्, दुष्यं, दुष्यं, दुष्यं, दुष्यं (for
दुःष्यं). K₁; 2, 4 D_n D₂ D₁; 4 सुष्यन्तं; K₂ B₂ सुष्यं; N₁ V
B₁; 2 D_n D₂ T₂; 2 G₁; 4 सुष्यं; D₂ सुष्यं; D₂; 3 G₁ सुष्यं;
T₁ G₁ दुष्यं; M₁-3 पुष्यं; M₂ (inf. lin.); 4 पुष्यं (for
दुष्यं). T₂ दुष्यन्तमनिवीर्यं तः; G₁ पुष्यवन्तं मधुष्यवन्तं. — ^d)
T₂ प्रवीरं च सुदुर्जयम्.

48 ^a) S₁ K₁; 3 D₂ T₂ G₁; 2, 3, 5 M₁ [अ]थ; D_n [अ]-
थि; D₂ च (for तु). — ^d) M₁; 2 (inf. lin.) बलो विमुः;
M₂ बलोपमः (for बलो महान्).

49 ^b) V₂ चारमजः (submetric); V₂ महीपतेः (for
महायज्ञाः). — ^d) K₁; 2 D₁ [अ]सि भारत; K₂ D₁ T₁
च भारतम्; K₁ तु भारती; N₁; 2 V₁ D₂ तु भारताः; N₂ V₂
D₂ तु भारतः; V₂ तु भारतः; B₂ तु भारतः; G₂ [अ]थ भारताः
(for स्व भा). — After 49, K₁; 2 (marg.), 3, 4 N₂; 3

स सर्वदमनो नाम नागायुतबलो महान् ॥ ४८

चक्रवर्ती सुतो जज्ञे दुःषन्तस्य महायज्ञाः ।

शकुन्तलायां भरतो यस्य नाम्ना स्य भारताः ॥ ४९

भरतस्य विनष्टेषु तनयेषु महीपते ।

मातृणां तत कोपेन यथा ते कथितं तदा ॥ ५०

वृहस्पतेराक्षिरमः पुत्रो राजन्महामुनिः ।

V B₂ D₁ (except D₂) ins. :

363* दुःषन्तं प्रति राजानं यागुवाचाशरीरिणी ।

माता भस्मा पितुः पुत्रो येन जातः स एव सः ।

भरतस्य पुत्रं दुःषन्तं मातृमस्याः शकुन्तलाम् ॥

रेतोषाः पुत्र उद्यमनि नरदेव यमक्षयान् ।

स्वं चास्य धाता गर्भस्य सत्यमाह शकुन्तला ॥ [5]

[= (var.) MBh. 1. 69. 28-30. N₂; 3 V₂ om. line 1.
— (L. 1) D₁ चक्रवर्ती (for तज्जने). — (L. 2) V₂ D₂
D₂ अथ मजः (by transp.). — V repeats line 3 after
line 5. D₂ repeats line 3 after line 4. — (L. 3) D₂
(first time) मन्मथं नृपं पश्य (line 5^b) (for ^b). — D₂
om. (hapl) lines 4-5. D₂ reads line 4 on marg. — (L.
4) D₂ रेतोषा नृपदेव पदे (for ^a). — N₂; 3 V₂ D₁; 3 om.
line 5. — After the repetition of line 3, V₂ ins. 358*]

50 ^a) N₁ B₁ D₁ T₂ G₁; 2, 4 [अ]थि; G₁ [अ]थ (for
थि). — ^c) D₂ मातृनामयोः कोपेन. — ^d) K₁; 2, 4 N₁ V₁ B₁
D₁ D₁-3 T₁; 2, 4 G₁ मया; D_n पुरा (for यथा). S₁ V₂
B₁; 2 पुरा; K₁; 3 D_n मया; K₂; 4 B₁ D₂ यथा; D₂; 3 S
(except M₁) तथा (for तथा).

51 ^a) Some Mss. भक्षिरमः. — ^b) M₁ सुतो (for
पुत्रो). K₂ नाम; G₁ M₂ राजा (for राजन्). N₂ (marg.)
महामुनिः; B₁ बलः; T₁ G₁; 4 महीपतिः (for महामुनिः).
— K₂; 2 N₂; 3 V₁ B₁ D_n D₂ D₁-4 T₂; 4 repeat 51^{cd}
after 364*. D₂ om. 51^{cd}. — ^c) K₁ (sup. lin.); 2, 3 N₂; 3
V₁ B₁ D_n D₂ D₁-4 T₂; 4 (all first time) संक्रामिनो; N₂
(second time) उपायजद्; B₂; 2 D_n T₂; 4 (all second
time) अयोजयद् (for अया). B₂ (first time) महाराज
(for भरद्वाजो). — ^d) K₁ (sup. lin.); 2 (second time)
N₂; 3 (both first time) V₁; 2 (both both times); 3
(first time) B₁; 2 (both both times); 3 D_n D₁-4 (last
seven first time); 5 T₁; 2, 3, 4 (last two both times)
G₁; 2-3 M₁ मरुद्भिः (for महद्भिः). K₁ G₁ M₁; 2 विमुम्;
K₂ (second time); 2 (both times); 4 N₂; 2 V₁; 2
B₂; 2 D_n D₂ D₁; 2, 4 (last thirteen second time); 5
T₁; 2, 4 (last two second time) हितम्; V₂ (both
times) हृतम्; B₁ (both times) हृतम्; T₂ G₁; 2 वरम्

अयाजयद्भरद्वाजो महद्भिः क्रतुभिर्विभुः ॥ ५१
पूर्वं तु वितथे तस्य कृते वै पुत्रजन्मनि ।
ततोऽथ वितथो नाम भरद्वाजात्सुतोऽभवत् ॥ ५२
स चापि वितथः पुत्राञ्जनयामास पञ्च वै ।

(for विभुः). — K1.4 ins after 51; K1.3 Ñ2.3 V B Dn Ds D1-4 T3.4 after the first occurrence of 51^{ab}; D1 after 51^{ab} :

364* अग्रबोधाहरन्नामं भरद्वाजस्य धीमतः ।
धर्मसंक्रमणं चापि मरुद्भिर्नरनाथ वै ॥

[(L. 1) K V2 Dn.3- T3.4 (for अग्र), D3 [2]
(for [2] म), V3 अग्रैव (for ' a '), — (L. 2) Ñ3
जन्म- (for म), D4 नरनाथ (for अग्र),]

52^b) Ds कृते; Ds G1 कृतो; T3 G1.2 M1-3 कृतौ
(for कृते), K1 N V1 पूर्व (for पुत्र-) T3 G1.2 कृतौ तत्र
च जन्मनि. — (L. 3) B3 Ds T3 M1.2 स्य (for स्य), — (L. 4)
Ñ V1.3 B Dn2 Ds D1.2.4 T3.2 G1.3- भरद्वाजः T3
भरतस्य (for ' द्वाजा '), — After 52, N (except S1 Ñ1
D1) T3.4 ins. :

365* ततोऽथ वितथे जाते भरतस्तु दिवं ययौ ।
वितथं चाभियन्त्याय भरद्वाजा वनं ययौ ॥

[(L. 1) Dn पुत्रे (for यो), T3 पुत्रः, T3 (for स्य),
D4 भरद्वाजो (for ' यय '), — (L. 2) Ds वनं (for व), K2
दिवं (for वनं),]

Ñ2 V3 Ds cont. :

366* वितथस्य तु दायादो भुवमन्नुवंभूव ह ।
महाभूतोपमाश्चामी चयारो भुवमन्पुत्रा ।
वृद्धभग्नो महावीर्यो नरो गार्ग्यश्च धीर्यवान् ॥
नरस्य सांक्रुतिः पुत्रस्तस्य पुत्रो महाबली ।
वरणी रन्तिदेवश्च ते च कात्यायनाः स्मृताः ॥ [5]
दायादा अपि गार्ग्यस्य शिबिर्विद्वान्भूव ह ।
स्मृताः शैब्यास्ततो गार्ग्याः क्षत्रोत्पन्ना द्विजातयः ॥
महावीर्यसुतश्चासीदीमाश्चाप्रा पुरुक्षयः ।
तस्य भाया विनाला तु सुपुत्रे तस्मत्पुत्रयम् ॥
त्रैयाक्षगे पुंस्करिणे तृतीयं सुपुत्रे कपिम् ॥ [10]
कपीनां प्रवरा ह्येते त्रयः प्रोक्ता महर्षयः ।
गार्ग्याः संकृतयः कात्याः क्षत्रोत्पन्ना द्विजातयः ॥
संश्रिताङ्गिरसः पक्षे सर्वे जाता महाबलाः ॥
वृद्धभग्नस्य दायादः सुहोत्रो नाम धार्मिकः ।
सुहोत्रस्य तु दायादो हस्ती नाम बभूव ह । [15]
तेनेदं निर्मितं पूर्वं पुरं गजसमाह्वयम् ॥
हस्तिनश्चापि दायादाक्षयः परमकीर्णयः ।
अजमीढस्य पुत्रास्तु जाताः कुरुकुलोद्भूह ॥

सुहोत्रं सुतहोतारं मयं गर्गं तथैव च ॥ ५३
कपिलं च महात्मानं सुतहोतुः सुतद्वयम् ।
काशिकश्च महासत्त्वस्तथा गृत्समतिः प्रभुः ॥ ५४
तथा गृत्समनेः पुत्रा ब्राह्मणाः क्षत्रिया विश्वः ।

C 1734
B 1. 22. 20
P 1. 22. 20

तपसोऽप्ये सुमहतो राज्ञो बृहस्य धार्मिकाः ।
भरद्वाजप्रसादेन जाता वंशविचर्षणाः ॥ [20]
अजमीढस्य केशिन्यां कण्वः समभवत्सुतः ।
मेघानिधिः सुतस्तस्य तस्मात्काण्वायनाः स्मृताः ॥

[(L. 1) D3 भुवमन्पुत्र (for भव), — (L. 2) D3 [अ]
मय (for [अ] मी), D3 भुव- (for भव), — (L. 3) V3
वृद्धभग्नो (for ' भग्नो '), D3 गर्गश्च (for गार्ग्यश्च), — (L. 4)
Ñ2 V3 तस्य पुत्रो महाबलः (for ' b '), — (L. 5) D3 गुरुधीति-
देवस्य साकृत्यानां च विश्वनी. — (L. 6) D3 दायादश्चापि
गजस्य (for ' a '), — (L. 7) D3 श्वेतेपेता (for ' यत्रा '), — (L.
8) V3 नाम्ना धीमान् (by transp.); D3 विद्वान्नाम्ना.
— (L. 10) Ñ2 V3 तस्या पुंस्करिण्या वंश (sic) (for
' a '), — D3 om. line 12. — (L. 12) V3 श्वेतेपेता (for
श्वेतेपेता), — (L. 13) D3 स्मृता क्षत्रियैः पक्षे वृद्ध-
भग्नस्य सत्यनिः. — Lines 14-17 = (var.) lines 1-4 of
284^a. — (L. 14) V3 वृद्धभग्नस्य. — Ñ3 om. (hapl.) lines
14^b-15^a. D3 om. lines 15-22. — (L. 17) V3 प्रभुः
प्रोक्ता महर्षयः (for ' b '), — After line 17, Ñ2 V3 read
73^{ab} repeating it in its proper place. — (L. 18) V3
-कृते हः (for ' ह '), — After line 20, Ñ2 V3 read 74
repeating it in its proper place.]

53 K3 om. 53^a-94^b. D3 om. 53-72. — (L. 1) K1 B2.3
Dn D1.4.5 राजा (for चापि), — (L. 2) K1.2.4 Ñ V B Dn Ds
D1.2.4.5 T3.3.4 G2-4 च सु- (for सुत-), — (L. 3) K1 Ñ1
गर्गः; Ñ2 V3 M1 गार्ग्य (for गर्ग). S1 गर्ग भार्गवमेव च.
— After 53, T3 ins. :

367* सुहोत्रस्य च पुत्रस्तु च्यवनो नाम धार्मिकः ।

54 K3 Ds om. 54 (cf. v. 1. 53), T3 om. 54^a-109^b.
— (L. 1) S1 सुहोत्र-; K1.2.4 Ñ2.3 V B1.3 Dn Ds D1.4.5
T1 G2 सुहोत्रस्य (D1 सु); Ñ1 सुतकेतुः; B2 D2 सुहोतुस्तु;
G2 सुहोतुश्च (for सुतहोतुः), — D1 om. 54^a-94^b. — (L. 2)
S1 K1 T2 G1 कौशिकश्च; K1 बृहत्तपि (sic); Ñ1.2 (marg.
as in text) Dn1 D2.5 T3 काशिकं च; V3 काशिकस्तु; V3
D1 कौशिकं च; M1 काश्यश्चैव (for काशिकश्च), Ñ3 V3 Dn
D2.4 T3 महासत्त्वः; D3 T1.2 G1.2.3.4 M1 महेशसत्त्व (for
महासत्त्व), — (L. 3) D3 सुतो (for तथा), G1 गृत्समदः
(for ' मतिः), K2 सुतः; K1 Ñ1 V2 B Ds नृपः (for
प्रभु), Ñ2 V3 तथा गृत्सपतिर्नृपः; Ñ3 (marg. as in
text) T3 तथा (T1 ' दा) गृत्सपतिर्नृपः; Dn तथा गृत्समति

C 1734
B L. 32. 21
P L. 32. 21

काश्यस्य काश्यो राजन्पुत्रो दीर्घतमास्तथा ॥ ५५
बभूव दीर्घतमसो विद्वान्धन्वंतरिः सुतः ।
धन्वंतरेस्तु तनयः केतुमानिति विश्रुतः ॥ ५६
अथ केतुमतः पुत्रो वीरो भीमरथः स्मृतः ।
दिवोदास इति ख्यातः सर्वरक्षःप्रणाशनः ॥ ५७
एतस्मिन्नेव काले तु पुरीं वाराणसीं नृपः ।
शून्यां निवेशयामास क्षेमको नाम राक्षसः ॥ ५८
शप्ता हि सा मतिमता निकुम्भेन महात्मना ।
शून्या वर्षसहस्रं वै भवित्रीति नरर्षभ ॥ ५९

नृपः; D₂ ... तथा गुप्तपतिं नृप (D₁ 'पम्'); T₂ तदा गुप्त-
मदः प्रभुः.

55 K₃ D₃ om. 55 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 55
(cf. v. l. 54). — ^a) N₁ om. तथा गुप्तमतेः. G₁ partly
damaged. D₂ T₁ G₂ 3. तत्र (for तथा). T₂ G₁ तत्र गुप्त-
मदः पुत्रो. — ^b) N₁ 2 V₃ D₁ T₂ काशेस्तु (for काश्यस्य).
T₃ G₁-3, 5 M₁ राट्टे (for राजन्). K₂ N₃ V₁ 2 B Dn D₃
काशिकस्य तु काश्यो; K₃ काशेस्तु काशिपो राजन्; D₂ काशेस्तु
कश्यपो रा'; M₂ काश्याच काश्यपो रा'. — ^d) Some Mss.
दीर्घतपास् (for 'मास्'). V₁ स्मृताः (for तथा).

56 K₃ D₃ om. 56 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 56 (cf.
v. l. 54). — ^b) D₂ स्मृतः; T₂ तथा (for सुतः). — ^c)
B₂ दाबादः (for तनयः).

57 K₃ D₃ om. 57 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 57 (cf.
v. l. 54). — ^b) K₁ N₂ 3 V₁ 2 B Dn D₃ D₂ M₁ विद्वान्
(for वीरो). S₁ K₁ नृप; V₂ तदा; D₁ सुतः (for स्मृतः).
K₂ N₁ V₃ D₂ 3 T₂ विद्वान्हे (T₁ 'व्या मरथः स्मृतः').
— After 57^{ab}, K₁ V₂ Dn D₂ T₃ ins.

368^a सुतो भीमरथस्यामीदिवोदासः प्रजेश्वरः ।

[V₂ पुत्रो (for सुतो). K₁ V₂ Dn [अ]दि (for [अ]सीद).
D₂ पुत्रो हेमरथस्यापि (for ^a). V₃ Dn D₂ वाराणसीयपो-
भवत् (D₁ 'पे नृपः') (for ^b).]

— ^d) V₂ B₂ D₂ 2 क्षत्र- (for रक्षः). K₂ विनाशनः (for
प्रणा). S₁ K₁ Dn सर्वराक्षसनाशनः; K₁ N₂ 3 V₁ 3 B₁
D₂ 3, 5 T₁ 4 G₁ क्षत्रविनाशनः (K₁ 'कः').

58 K₃ D₃ om. 58 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 58 (cf.
v. l. 54). — ^a) D₁ तस्मिन्नेव च काले तु; M₂ एतस्मिन्नेव
काले. — ^b) D₂ T₂ G₁ M₁ पुरा (for नृपः). — ^d) S₁ विश्रुतः
(for राक्षसः).

59 K₃ D₃ om. 59 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 59 (cf.

तस्यां तु शप्तमात्रायां दिवोदासः प्रजेश्वरः ।
विषयान्ते पुरीं रम्यां गोमत्यां संन्यवेशयत् ॥ ६०
भद्रश्रेण्यस्य पुत्राणां शतमुत्तमधन्विनाम् ।
हत्वा निवेशयामास दिवोदासः प्रजेश्वरः ॥ ६१
दिवोदासस्य पुत्रस्तु वीरो राजा प्रतर्दनः ।
प्रतर्दनस्य पुत्रौ द्वौ वत्सो भार्गव एव च ॥ ६२
अलर्को राजपुत्रश्च राजा संनतिमान्धुवि ।
हेहयस्य तु दायाद्यं हतवान्वै महीपतिः ॥ ६३
आजहं पितृदायाद्यं दिवोदासहृतं बलात् ।

v. l. 54). — ^a) S₁ पुरी तेन (for मतिमता). — ^b) M₁
कुम्भकेन (for निकुम्भेन). — ^c) D₂ T₂ G₁ 3 M₁ भवि-
ष्यति (for 'त्रीति'). K₂ 4 N₃ V₃ B₁ Dn D₂ 3 T₂ नराधिप;
N₃ V₁ न संशयः (for नरर्षभ). N₁ V₂ B₂ 3 D₃ D₂ भवित्री
भरतर्षभ.

60 K₃ D₃ om. 60 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 60 (cf.
v. l. 54). — ^a) B₂ सु (for तु). D₃ om. (haph.)
60^a 61^d. K₁ repeats 60^a after 61. After 60, Dn
(G₁) ins.

369^a भद्रश्रेण्यस्य पुत्रे तु पुरी वाराणसीभवन् ।

यदुर्वंशप्रसूतस्य तपस्यभिरतस्य च ॥

61 K₃ D₃ om. 61 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 61 (cf.
v. l. 54). D₃ om. 61 (cf. v. l. 60). — ^d) D₂ T₂ 2 G₁-4 M₁
प्रनापवान् (for प्रजेश्वरः). K₂ पुरीं तत्र महीपतिः. After
61, K₁ repeats 60^a.

62 K₃ D₃ om. 62 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 62 (cf.
v. l. 54). K₁ om. 62. — ^a) S₁ मीरासस्य तु पुत्रश्च. — ^b)
S₁ K₂ राजन् (for राजा). — ^c) D₂ T₂ 2 G₁-3, 5 द्वौ पुत्रौ
(by transp.); M₁ 2 पुत्रौ वै. — ^d) S₁ वीरो (for वत्सो).
K₁ गर्गलथा; K₂ भर्गलथा; N₂ 3 V₁ 3 B₁ 2 Dn D₂ 3, 5
T₂ भार्गलथा (for भार्गव). — After 62, D₃ reads 66^b
repeating it in its proper place.

63 K₃ D₃ om. 63 (cf. v. l. 53). D₁ T₃ om. 63
(cf. v. l. 54). D₃ om. 63^{ab}. — ^a) Dn M₁ वत्स-
(for राजः). M₂ 3 तु (for च). — ^b) Dn तस्यात् (for
राजा). K₁ G₂ [आ]सीमतिमान् (for संनति). S₁ प्रभुः; D₁
बुधः; T₂ G₁ 3 विशुः; G₂ बली (for भुवि). — After 63^{ab},
K₁ Dn D₁ read 64^{cd}, repeating it in its proper place.
— S₁ om. 63^c-66^b. — ^c) Some Mss. हेहयस्य. K₁ Dn
स (for तु). N₁ G₂ M₂ दायादः; D₁ 'दान् (for 'च').

मद्रभेष्यस्य पुत्रेण दुर्दमेन महात्मना ।
 दिवोदासेन बालो हि घृगया स विसर्जितः ॥ ६४
 अष्टारथो नाम नृपः सुतो भीमरथस्य वै ।
 तेन पुत्रेषु बालेषु प्रहृतं तस्य भारत ।
 वैरस्यान्तं महाराज क्षत्रियेण विधित्सता ॥ ६५
 अलर्कः काशिराजस्तु ब्रह्मण्यः सत्यसंगरः ।
 षष्टिं वर्षसहस्राणि षष्टिं वर्षशतानि च ॥ ६६
 युवा रूपेण संपन्न आसीत्काशिकुलोद्बहः ।

लोपासुद्राप्रसादेन परमायुरवाप सः ॥ ६७
 वयसोऽन्ते महाबाहुर्दत्त्वा क्षेमकराक्षसम् ।
 रम्यां निवेशयामास पुरीं वाराणसीं नृपः ॥ ६८
 अलर्कस्य तु दायादः क्षेमो नाम महायशः ।
 क्षेमस्य केतुमान्पुत्रो वर्षकेतुस्ततोऽभवत् ॥ ६९
 वर्षकेतोस्तु दायादो विशुर्नाम प्रजेश्वरः ।
 आनर्तस्तु विभोः पुत्रः सुकुमारस्ततोऽभवत् ॥ ७०
 सुकुमारस्य पुत्रस्तु सत्यकेतुर्महारथः ।

C 1752
B 1. 32. 39
P 1. 32. 39

64 Ks Da om. 64 (cf. v. l. 53). D1 Ts om. 64 (cf. v. l. 54). S1 om. 64 (cf. v. l. 63). — ^a) K1 आहृतं (for आजरे). — ^b) M1-3 निवोदासैर (for दिवोदास). — After 64^{ab}, K2 ins.:

370^a तस्यान्वये सुहावोऽभूद्राजा परमधार्मिकः ।

K2 om. 64^c 71^c. K1 Dn D1 read 64^{ab} for the first time after 63^{ab}. — ^c) K1 (both times) Dn D1 (both first time) पुत्रो वै (for पुत्रेण). — ^d) B2 T2 दुर्दमेन (for दुर्द). D2 महात्मनः (for रमेना). K1 (both times) Dn D1 (both second time) दुर्दमो नाम विशुतः; B3 दुर्दमेन महामना. — ^e) N1 बालेन; N1 V1 B Dn Ds D2, 3 T1, 4 बालेति; D6 T2 G बाल्ये हि; M2, 4 बाल्ये तु; M3 धर्मात्मा (for बालो हि). — ^f) K1 N1 V1, 3 Ds1 D2, 3 M1 विवर्जितः (for विम). K1 T1, 4 घृगया परिश्रजेतः; B1 यामो विवर्जितः.

65 Ks Da om. 65 (cf. v. l. 53). D1 Ts om. 65 (cf. v. l. 54). S1 om. 65 (cf. v. l. 63). K2 om. 65 (cf. v. l. 64). M1 om. 65^{ab}. — ^a) N2 Ds2 बालस्य; B1 बालेन (for बालेषु). V2 B1 Ds1 D6 तेन पुत्रेण बालस्य (D2 लेन). — ^b) Ds2 M3 प्रहृतः; T2 G2 M4 हृतं तत् (for प्रहृतं). — ^c) D4 तदा राजन (for महाराज). — ^d) K1 M2 (inf. loc. as in text) विधित्सता (for विधि). — After 65, K4 ins.:

371^a सोऽप्येव पुत्रसंहारं कुर्वन्पञ्चत्वमागतः ।

66 Ks Da om. 66 (cf. v. l. 53). D1 Ts om. 66 (cf. v. l. 64). S1 om. 66^{ab} (cf. v. l. 63). K2 om. 66 (cf. v. l. 64). — ^a) K1 काशिकपुत्रस् (for राजस्). — Da reads 66^b for the first time after 62. — ^b) D1 ब्रह्मजः (for ण्यः). V3 राजा संनतिमाभुवि (63^b). — After 66^{ab}, K1 ins.:

372^a अलर्कं प्रति राजानं श्लोको गीतः पुरातनम् ।

— ^a) K1 N1 V2 B2 Ds D2, 3 T2, 4 G2, 4 M4 षष्टिः; D4, 6 T1 G1, 2, 3 षष्टिर् (for षष्टि). — ^b) K1, 4 B1, 3 Ds2 D2, 4, 5 T2, 4 G2, 4 M4 षष्टिः; D6 T1 G1, 2, 3 षष्टिर् (for षष्टि).

— After 66, K1 (marg.) 4 N2, 3 V B Dn Ds D2, 4, 5 T1, 4 G1, 3, 4 ins.:

373^a तस्यासीत्सुमहद्राज्यं रूपयौवनशालिनः ।

67 Ks Da om. 67 (cf. v. l. 54). D1 Ts om. 67 (cf. v. l. 54). K2 om. 67 (cf. v. l. 64). — ^a) M4 भवतवान् (for प सः).

68 Ks Da om. 68 (cf. v. l. 53). D1 Ts om. 68 (cf. v. l. 54). K2 om. 68 (cf. v. l. 64). — ^a) Dn D6 T1, 4 शापस्य; D2 तपसो (for वयसो). S1 V2 B1, 3 Ds महाराजः; G1 M1-3 बाहो (for बाहुर). — ^c) B1, 2 G2 श्रम्यां (for रम्यां). — ^d) G4 damaged. V1 पुरं (for पुरीं).

69 Ks Da om. 69 (cf. v. l. 53). D1 Ts om. 69 (cf. v. l. 54). K2 om. 69 (cf. v. l. 64). — After 69^a, N1, 3 V1, 4 B2, 3 Dn Ds G(ed.) ins.:

374^a क्षेमको नाम पार्थिवः ।

क्षेमकस्य तु पुत्रो वै.

[(L. 1) G(ed.) मुनीयो (for क्षेमको). Dn मुनीयो नाम पार्थिवः. — V1 om. line 2. — (L. 2) Dn G(ed.) मुनीयस्य तु दायादः.]

N1 B2, 3 Ds om. 69^b. — ^b) K1 क्षेमको (hyperme). V1 Dn D T1 क्षेम्यो (for क्षेमो). — ^c) Dn T1 M1 क्षेम्यस्य (for क्षेमस्य). — ^d) K1 बर्हकेतुस् (for वर्ष). D6 अथो; T2 G1 M4 तथा (for ततो).

70 Ks Da om. 70 (cf. v. l. 53). D1 Ts om. 70 (cf. v. l. 54). K2 om. 70 (cf. v. l. 64). S1 D1 om. (hapl.) 70. — ^a) K1 बर्हकेतोस् (for वर्ष). — ^b) K4 जनेश्वर. (for प्रजे). — ^c) Some Mss. जावर्तस्. T2 प्रभोः (for विभोः). — ^d) D6 T1, 2 G1-3, 5 M नृपः (for ऽभवत्).

71 Ks Da om. 71 (cf. v. l. 53). D1 Ts om. 71 (cf. v. l. 54). K2 om. 71 (cf. v. l. 64). — ^a) S1 K1 पुत्रस्तु सुकुमारस्य. — ^b) Ds T2 G M महायशः (for रथः). — ^c) S1 K1 Ns (marg.) V2 ततो; K4 तत्र (for सुतो). D6 T2

C 1752
B 1. 32. 39
P 1. 32. 39

सुतोऽभवन्महातेजा राजा परमधार्मिकः ।
वत्सस्य वत्सभूमिस्तु भार्गभूमिस्तु भार्गवात् ॥ ७१
एते त्वङ्गिरसः पुत्रा जाता वंशेऽथ भार्गवे ।
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च भरतर्षभ ॥ ७२
सुहोत्रस्य बृहत्पुत्रो बृहत्स्तनयास्त्रयः ।
अजमीढो द्विमीढश्च पुरुमीढश्च वीर्यवान् ॥ ७३
अजमीढस्य पत्न्यस्तु तिस्रो वै यशसान्विताः ।
नीली च केशिनी चैव धूमिनी च वराङ्गना ॥ ७४
अजमीढस्य केशिन्यां जज्ञे जहुः प्रतापवान् ।

Gi. 3. 4 महाराज (for 'तेजा'). — After 71st, Ka ms. :

375* कर्मन्तानां नृपत्न्यस्य पुत्रा बभूवुः ।

ब्रह्मण्यो सत्यमेवञ्च भार्गो वत्समर्थय च ॥

— ^a) M₁ वात्सकेनुस् (for वत्सभूमिस्). — ^b) N₁ V₂
Ds M₁ 3 भृगुः; some Mss. भर्गः (for भार्ग-). S₁ N₁ 2
V₃ Ds₃ 3 भार्गवः; K₁ 4 D₁ 'तः' (for 'वान्').

72 K₃ Ds om. 72 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 72 (cf.
v. l. 54). — ^b) M₁ भारतः; M₂ भारते (for भार्गवे).
— After 72, Ds Ti. 2. 4 G₁ M₁ ms. :

376* कर्मभिस्ते तपोमूर्खैः स्थिताः कुरुकुलोद्बृह ।

[Ti G₁ कर्मभिः स्थिताः पुत्रैः (for ^a), Ti G₁ M₁ स्थिताः
(for स्थिताः); Ti G₁ कुलोद्बृह; G₁ 'उद्बृह' (for 'उद्बृह')]

73 K₃ om. 73 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 73 (cf.
v. l. 54). N₂ V₁ read 73rd for the first time after
line 17 of 966*. — ^a) V₂ G₁ आजमीढो (for अ- ^a)
B₃ प्रतापवान् (for च वीर्य-).

74 K₃ om. 74 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 74 (cf.
v. l. 54). N₂ V₁ read 74 for the first time after line
20 of 366*. — ^b) S₁ श्रः; K₁ D₁ Ti. 2. 4 G₁ M₁ श्रि- (for
श्रि). K₂ 4 N₂ (both times); V₂ 3 (both times) B₁
D₁ Ds₃ Ti श्रियो रूपसमन्विताः. — ^c) K₂ 4 N₁ 3 V₁
B₁ D₁ Ds Ds₃ Ti G₁ नीलिनी; N₂ (second time)
V₂ 3 (second time) B₁ नलिनी; D₁ मालिनी; Ds T₂ G₁
नीली च (for नीली च). N₂ (first time) नीलिनी धूमिनी
चैव; V₃ (first time) नीमिनी चैव; — ^d) N₂ V₃
(both first time) केशिनी (for धूमिनी). D₁ वराङ्गना; T₁
'नना' (for 'ङ्गना').

75 K₃ om. 75 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 75 (cf.
v. l. 54). D₁ reads 75th after 344*. — ^a) G₁ केशिन्या
(for 'न्यां'). — ^b) D₁ जहुः समभवद्वपुः. D₃ om. (hapl.)

य आजहे महासत्रं सर्वमेधं महामखम् ॥ ७५
पतिलोभेन यं गङ्गा विततेऽभिससार ह ।
नेच्छतः प्रावयामास तस्य गङ्गा च तत्सदः ॥ ७६
तया च प्रावितं दृष्ट्वा यज्ञवाटं समन्ततः ।
मौहोत्रिरब्रवीद्गङ्गां कुद्धो भरतसत्तम ॥ ७७
एष ते त्रिषु लोकेषु संक्षिप्यापः पिबाम्यहम् ।
अस्य गङ्गेज्वलेपस्य सद्यः फलमवाप्नुहि ॥ ७८
ततः पीतां महात्मानो गङ्गां दृष्ट्वा महर्षयः ।
उपनिन्युर्महाभागां दुहितृत्वाय जाह्नवीम् ॥ ७९

75th 94th. — ^a) K₁ 4 N₂ 3 V₁ B₁ D₁ D₁ 3 Ti. 1 आजहे
यो (by transp.). N₁ Ds आजहे तनः; D₂ आजहे स;
M₁ 3 य आहरन्. — ^d) V₂ सर्वमेधः; M₁ सोऽधमेधं (for
सर्व-); D₁ महारथः (for मखम्).

76 K₃ om. 76 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 76 (cf.
v. l. 54). D₃ om. 76 (cf. v. l. 75). M₁ om. 76th-94th.
— ^a) D₁ गङ्गा यं (by transp.). G₁ तं गङ्गा ^b) K₁ 4
V₁ 3 D₁ Ti विनीता; K₂ N₂ 3 V₁ B₁ D₁ 3 T₂ G₁-a. 3
विनीतेव; N₁ वितने वि; B₁ 3 Ds वितनाभिः; D₁ पति
स्वभिः; D₂ पतिवेऽभिः; D₁ Ti वितनेव (for 'तेऽभि-').
— B₁ om. 76th-78th. N₂ reads 76th twice. — ^c) S₁
रोपेण; N₂ (second time) स तथा (for नेच्छतः). — ^d)
N₁ D₁ समन्ततः; N₂ V₂ 3 B₁ Ti G₁ [अथ तत्सदः; D₁
D₂ Ts सद्वतः; D₁ स तत्सदः (for च त-)]

77 K₃ om. 77 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 77 (cf.
v. l. 54). D₃ om. 77 (cf. v. l. 75). B₁ M₁ om. 77 (cf.
v. l. 76). — ^a) S₁ तं तथा; K₁ B₁ 3 Ds तत्तया; K₂ N₂
V₂ 3 D₁ Ti स तथा (for तथा च). N₁ D₂ Ti G₁ चा (N₁
त्वा प्रावितं (for च प्रावितं). — ^b) S₁ K₁ 4 N₁ 3 V₁ 3
D₁ D₁ 3 Ti परंतपः (for समन्ततः). — ^c) K₂ 3
N₂ V₁ B₁ 3 D₁ Ds D₁ 3 T₂ 3 जह्वरिपि (for मौहो-
त्रिः).

78 K₃ om. 78 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 78 (cf.
v. l. 54). D₃ om. 78 (cf. v. l. 75). B₁ M₁ om. 78 (cf.
v. l. 76). — ^a) K₁ N₂ 3 V₂ D₁ 3 एतत्ते; D₃ Ti
G₁ 3 एतपुः; T₂ G₁ सत्तेपु (for एष ते). — ^b) D₁
प्रक्षिप्य (for सं). K₁ V₁ D₁ D₁ [अऽभः (for [आ]व.).
— ^c) V₁ D₃ तस्य (for अस्य).

79 K₃ om. 79 (cf. v. l. 53). D₁ Ts om. 79 (cf.
v. l. 45). D₃ om. 79 (cf. v. l. 75). M₁ om. 79 (cf.

युवनाश्वस्य पुत्रीं तु कावेरीं जह्नुगवहन ।
 गङ्गाशापेन देहार्धं यस्याः पश्चाददीकृतम् ॥ ८०
 जह्नुस्तु दयितः पुत्रो अजको नाम वीर्यवान् ।
 अजकस्य तु दायादो बलाकाश्वो महीपतिः ॥ ८१
 बभूव मृगयाशीलः कुशिकस्तस्य चात्मजः ।
 पहवैः सह संवृद्धो राजा वनचरैः स ह ॥ ८२ ॥
 कुशिकस्तु तपस्तेपे पुत्रमिन्द्रममं प्रभुः ।
 लभेयमिति तं शक्रन्वासादभ्येत्य जज्ञिवान् ॥ ८३
 स गाधिरभवद्राजा मघवान्काशिकः स्वयम् ।

v. l. 76). — ^a) B₁ स तां (for पीतां). M₁ = अथो भीतां (for महात्मानो). — ^b) K₁ + N₁ V B₁ + Dn Ds D₁ + G₁ T₁ दृष्ट्वा गङ्गां (by traits). — D₁ महायशा (for महर्षयः). — ^c) T₁ ये च (for उप). S₁ B₁ D₁ + G₁ + M₁ महाभागा (for गां). — ^d) K₁ V₂ B₁ + Dn Ds D₁ T₁ G₁ दुहितृत्वेन; V₂ त्वानु (for स्वाय).

80 K₁ om. 80 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 80 (cf. v. l. 54). D₂ om. 80 (cf. v. l. 75). M₁ om. 80 (cf. v. l. 76). — ^a) S₁ K₁ पीयी (for पुत्री). — ^b) K₁ आविशान (for आवहन). — ^c) M₁ चापि (for पश्चान्). G₁ (marg. as in text) महीकृता (for नदीकृतम्).

81 K₁ om. 81 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 81 (cf. v. l. 54). D₂ om. 81 (cf. v. l. 75). M₁ om. 81 (cf. v. l. 76). — ^b) K₁ B₁ T₁ + G₁ अजको; G₁ अजिरो (for अजको). — G₁ om. (hapl.) 81^a-83^d. — ^c) S₁ K₁ बलाकाश्वो; D₁ T₁ + G₁ + M₁ = कम्बकाश्वो (for बलाकाश्वो).

82 K₁ om. 82 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 82 (cf. v. l. 54). D₂ om. 82 (cf. v. l. 75). M₁ om. 82 (cf. v. l. 76). G₁ om. 82 (cf. v. l. 81). — ^c) N₁ 2 (marg.) B₁ 2 Dn₂ D₁ संवृद्धो; N₁ संभृतो (for संवृद्धो). — ^d) S₁ K₁ सदा; N₂ Dn D₁ तदा; M₁ स हि (for सह). K₁ N₁ 2 V B Ds D₂ 2 T₁ राजा वनचरस्तदा.

83 K₁ om. 83 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 83 (cf. v. l. 54). D₂ om. 83 (cf. v. l. 75). M₁ om. 83 (cf. v. l. 76). G₁ om. 83 (cf. v. l. 81). T₂ G₁ om. (hapl.) 83-84. — ^b) K₁ N₂ V₁ Dn D₂ 2 T₁ समप्रभम्; K₁ N₂ V₂ 2 Ds समं प्रभुम्; B₁ समं विभुम्; D₁ T₁ G₁ + M₁ 2 समं भुवि (for समं प्रभुः). — ^c) N₁ दयितं (for इति तं).

84 K₁ om. 84 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 84 (cf.

विश्वामित्रस्तु गाधेयो राजा विश्वरथश्च ह ॥ ८४

विश्वजिद्विश्वकृच्चैव तथा मत्यवती नृप ।

ऋचीकाजमदाग्निस्तु मत्यवत्यामजायत ॥ ८५

विश्वामित्रस्य तु सुता देवरातादयः स्मृताः ।

प्रख्यातास्त्रिषु लोकेषु तेषां नामानि मे शृणु ॥ ८६

देवश्रवाः कृतिश्चैव यस्मान्कात्यायनाः स्मृताः ।

शालापतिर्हिरण्याक्षो रेणुर्यस्याथ रेणुका ॥ ८७

सांकृत्या गालवो राजन्मौद्गल्याश्चेति विश्रुताः ।

तेषां ख्यातानि गोत्राणि काशिकानां महात्मनाम् ॥ ८८

C 1770
S l. 32 56
P l. 32, 56

v. l. 54). D₂ om. 84 (cf. v. l. 75). M₁ om. 84 (cf. v. l. 76). T₁ G₁ om. 84 (cf. v. l. 83). — ^b) S₁ G₁ 2 भगवानः; N₁ मघवाः; V₂ स युवा (for मघवान्). — ^c) S₁ नृपः; K₁ 2 N₁ V₂ B₂ 2 Ds D₂ 2 T₁ तदा; N₂ 3 V₁ 2 B₁ Dn D₁ G₁ तथा (for च ह).

85 K₁ om. 85 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 85 (cf. v. l. 54). D₂ om. 85 (cf. v. l. 75). M₁ om. 85 (cf. v. l. 76). — ^a) S₁ K₁ 2 N₂ V₂ B₂ 2 D₁ 2 T₁ 2 4 G₁ विश्वकृद्विश्वजि (K₁ भृक्ष्व. — ^b) G₁ तस्य (for तथा).

86 K₁ om. 86 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 86 (cf. v. l. 54). D₂ om. 86 (cf. v. l. 75). M₁ om. 86 (cf. v. l. 76). S₁ G₁ om. (hapl.) 86^c-87^d.

87 K₁ om. 87 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 87 (cf. v. l. 54). D₂ om. 87 (cf. v. l. 75). M₁ om. 87 (cf. v. l. 76). S₁ G₁ om. 87^a (cf. v. l. 86). — ^a) V₂ देवरातः; M₁ 2 श्रुपः (for श्रवाः). K₁ कविश्; D₁ T₁ 2 4 G₁ 2 M₁ 2 कृतिश् (for कविश्). — ^b) V₂ M₁ तस्मान् (for यं). — K₁ reads 87^c 94^d on marg. — ^c) K₂ 2 N₁ 2 D₁ G₁ शालावती; N₂ V₁ Dn D₂ T₁ शालावत्यां; V₂ 2 शालावत्यां; B Ds D₁ T₁ G₁ शालावत्या; D₁ शालावतिर्; T₂ G₁ जालावती; G₂ शालावतिर् (for शालापतिर्). S₁ गालवेति हिरण्याक्षो. — ^d) Dn G₂ रेणोर्जज्ञेऽथ रेणुमान् (G₂ कः); D₁ T₂ G₁ 2 रेणुमत्याथ रेणुकाः; T₁ केऽस्याथ रेणुका.

88 K₁ om. 88 (cf. v. l. 53). D₁ T₁ om. 88 (cf. v. l. 54). D₂ om. 88 (cf. v. l. 75). M₁ om. 88 (cf. v. l. 76). S₁ reads and K₁ (marg.) repeats 88^a after 90^a. — ^a) K₁ (second time) B₁ सांकृत्या गालवा राजन्; D₁ T₁ G₁ 2 3 M₁ 2 सांकृत्यगालवो राजन्. — ^b) K₁ (second time) N₂ Ds मौद्गल्याश्; K₁ लाश्; V₂ लश् (for ल्यश्). D₁ T₂ G₁ 2 3 M₁ 2

C 1770
B 1, 32, 57
P 1, 32, 57

पाणिनो बभ्रवश्चैव धानंजय्यास्तथैव च ।
पार्थिवा देवराताश्च सालङ्कायनसौधवाः ॥ ८९
लोहित्या यमदूताश्च तथा कारीषयः स्मृताः ।
विश्रुताः कौशिका राजंस्तथान्ये सैन्धवायनाः ।
ऋष्यन्तरविवाद्याश्च कौशिका बहवः स्मृताः ॥ ९०
पौरवस्य महाराज ब्रह्मर्षेः कौशिकस्य च ।
संबन्धो ह्यस्य वंशेऽस्मिन्ब्रह्मक्षत्रस्य विश्रुतः ॥ ९१
विश्वामित्रात्मजानां तु शुनःशेषोऽग्रजः स्मृतः ।

मौद्रल (M1: 'ल्य' श्रैव विश्रुतः. — °) B2 नामानि (for गोत्राणि).

89 K3 om. 89 (cf. v. l. 53). D1 T3 om. 89 (cf. v. l. 54). D3 om. 89 (cf. v. l. 75). M4 om. 89 (cf. v. l. 76). — °) D4 बभ्रवश्च; D6 बलहश्च; G3 बहुलश्च; G3 बभ्र-
मुख (for 'वश्च'). M1: सुपाणिनो बभ्रवश्च (M2 भवश्चैव).
— °) K1 ध्यानंजुष्टास्; K1 (sup. lin.). 2, 4 N1, 3 V1, 2 B
Dn Ds D2, 3 T1, 4 G3, 4 M3 ध्यानजय्यास्; N2 V3 D4
करंजय्यास्; G2 धनंजय्यास् (for धानं). — °) G2
पार्थिवो देवराताश्च; M1: विश्वामित्रस्य शायदाः. — °)
Some Mss. सालङ्कायन. K1 D3 G3. — M1: सौधवाः; D4
सौधवाः; T2 G1 सौधुताः; G2 सौधिताः; M3 सौधुनी
(for सौधवाः).

90 K3 om. 90 (cf. v. l. 53). D1 T3 om. 90 (cf. v. l. 54). D3 om. 90 (cf. v. l. 75). M4 om. 90 (cf. v. l. 76). — °) S1 लौहित्यः; N1 Dn D2 D3 T2 G1 लौहित्या
(for लौ). N2 D2 लौहित्यायनराताश्च; N3 V1, 2 B2, 3 Dn1
D4 लौहित्या यामदूताश्च; B1 T4 लौहित्या यामभूता T4
'दौत्या'श्च. — °) M1: कार्यायनाः (for कारीषयः).
— After 90^{ab}, S1 reads and K1 (marg.) repeats 88^{ab}.
— °) Dn सौधुताः (for विं). — °) D3 द्वै (for [अ]न्ये)
— °) V3 D2 ऋष्यन्तरे (for 'न्तर'). — °) B3 कौशिक्या
(for 'का').

91 K3 om. 91 (cf. v. l. 53). D1 T3 om. 91 (cf. v. l. 54). D3 om. 91 (cf. v. l. 75). M4 om. 91 (cf. v. l. 76). — °) K2, 3 N2, 3 V1, 3 D2, 3 T3 महर्षेः (for ब्रह्मर्षेः).
T2 G1, 5 काश्यपस्य (for कौशिकस्य); K1 B1, 2 D2, 4 G1, 3, 5
M1-3 ह; D1 तु (for च). — °) K2, 3 स्वस्य; N1 D2 T2
G1 अय च; V2 D3 अयाय; B1 T1 G2, 3 अयस्य; B3 वस्य
(for हस्य).

92 K3 om. 92 (cf. v. l. 53). D1 T3 om. 92 (cf. v. l. 54). D3 om. 92 (cf. v. l. 75). M4 om. 92 (cf.

भार्गवः कौशिकत्वं हि प्राप्तः स मुनिसत्तमः ॥ ९२
शबरादयश्च सप्तान्ये विश्वामित्रस्य वै सुताः ।
दृषद्वतीसुतश्चापि विश्वामित्रादथाष्टकः ॥ ९३
अष्टकस्य सुतो लौहिः प्रोक्तो जङ्गुगणो मया ।
आजमीढोऽपरो वंशः श्रूयतां भरतर्षभ ॥ ९४
अजमीढात्तु नील्यां वै सुशान्तिरुदपद्यत ।
पुरुजातिः सुशान्तेस्तु बाह्याश्चः पुरुजातितः ॥ ९५
बाह्याश्चतनयाः पञ्च बभ्रुवुरमरोपमाः ।

v. l. 76). — °) D4 T2 G1-3, 5 M2, 3 विश्वामित्रसुतानां तु
(G3, 5 M2, 3 च); M1 'बभ्रुवुरमरोपमाः'; M2 (also) 'त्रस्य
शायदाः. — °) Some Mss. शुनःशेषो. K2 Dn1 अग्रजः (for
'जः'). K2 कृतः (for स्मृतः). — °) D3 T1, 2 G1-3, 5 प्राप्त-
वान् (for प्राप्तः स). K2 V2 B1, 3 D3 D4 तुगवः (for
'सत्तमः').

93 K3 om. 93 (cf. v. l. 53). D1 T3 om. 93 (cf. v. l. 54). D3 om. 93 (cf. v. l. 75). M4 om. 93 (cf. v. l. 76). — °) Hypermetric. K1 (marg.). 2, 4 N2, 3
V B Dn Ds D2, 3 T1, 4 G3, 4 देवरातादयश्चाप्ये (K2 V.
G3 'वः सप्त'); N1 वरादयश्च सप्तान्ये; D4 शमीवसातयश्चैव.
T2 G1, 5 शमीपथा (G3 'वसा' अयः सप्त. G2 corrupt; M1
शमीवरायाः सप्तान्ये; M2, 3 शमीवरादयः सप्त. — °) N2 V.
चात्मजाः (for वै सुताः). — °) V3 [अ]न्ये (for [अ]पि).

94 K3 om. 94^{ab} (cf. v. l. 53). D1 om. 94^{ab}; T3
om. 94 (for both, cf. v. l. 54). D3 om. 94 (cf. v. l.
75). M4 om. 94^{ab} (cf. v. l. 76). K2 reads 94^{ab} twice.

°) K2 (first time) जङ्गुः; T2 G1, 5 लोभः; G2 M1 3
लोहः (for लौहिः). K2 (second time) एष राजस्यवशात्सु.
°) G2 प्रोक्ता जङ्गुगणा मया. — °) S1 G3 आजमीढाः (G3
'हेः) पुरोर्वजः; D2 M1 अजमीढः पु (M2 'वापु' मोर्वजः. — °)
K1 N1 Dn D2 T4 पुरुषवर्षभ (for भरत').

95 T3 om. 95 (cf. v. l. 54). — °) K2 N2, 3 V B1
Ds D2 T1, 4 नीलियां; T2 G1 नीलो वै (for नील्यां वै). S1
K1 जा K1 अजमीढस्य नील्यां च (K1 वै); K2, 4 B2, 3
Dn D2, 3 Bom. and Poona eds. अजमीढस्य नीलियां
(Bom. and Poona eds. 'वः'); D3 'हस्तु' मालियां. — °)
S1 उपपद्यते; K1 समपद्यत; N3 (marg.) T2 G1
(for उद्). — °) S1 K1 T3 पुरुजातः; K3 पुराजातः (for
पुरुजातिः). K2 सुशान्तानु; V3 B1, 3 D3 D4, 5 G2, 5 M3
'भेक्षः; T2 G1 'वृक्षः; M4 सुजातेक्ष (for सुशान्तेस्तु). — °)
S1 बाह्याश्च; V3 बाह्यांशुः; M3 बह्वक्षः (for बाह्याश्च). T1, 4

C 1791
B L 32. 77
P L 32. 77

सुतः पञ्चवनस्यापि सोमदत्तो महीपतिः ॥ १००
सोमदत्तस्य दायादः सहदेवो महायशः ।
सहदेवसुतश्चापि सोमको नाम पार्थिवः ॥ १०१
सोमकस्य सुतो जन्तुर्यस्य पुत्रशतं बभौ ।
तेषां यवीयान्पृषतो वृषदस्य पिता प्रभुः ॥ १०२
महिषी त्वजमीढस्य धूमिनी पुत्रगृद्धिनी ।
तृतीया तव पूर्वेषां जननी पृथिवीपते ॥ १०३
मा तु पुत्रार्थिनी देवी व्रतचर्याममाहिता ।

Ds Ds. 2. 1. 8 T1 Ga M1 पञ्चवनः ; N̄ V1 B बलः (for 'वनः'). — °) G2 [आ सीत (for [अपि].

101 T3 om. 101 (cf. v. l. 54). — °) T4 M1-3 प्रश-
पवान् ; G3 महीपतिः (for महायशः). — °) Ds T1. 2 G M
सहदेवस्य पुत्रस्तु. — After 101, N (except S1 N1) T1. 4
G M4 ins. :

379* अजमीढात्पुनर्जातः श्रीणे वंशे तु सोमकः ।

[K1. 3 B1 D1. 3 T3 अजमीढः ; K3 D1 अजमीढः ; Ds
आजमाढः (for अजमादात्). K2 जे (for जयः). K3 जेमेहे
(for 'कः').]

102 T3 om. 102 (cf. v. l. 54). — °) N̄ सुतः (for
सुतो). N̄3 अहुरः ; N̄3 जजे (for जन्तुर). — °) S1 यतः (for
यस्य). T4 वंशः (for पुत्रः). D3 विभो (for बभौ). — °)
V3 M1-3 तेषां (for तेषां). G1. 2. 3 पृषदो (for 'तो').
— After 102, N (except S1 N1) T1. 4 G M4 ins. :

380* पृष्टपुत्रस्तु वृषदावृष्टकेनश्च तत्सुतः ॥

आजमीढाः स्मृता ह्येते महायमानस्तु सोमकाः ।

पुत्राणामजमीढस्य सोमकस्य महायमानः ॥

[(L 1) V2 B Ds वृष्टपुत्रः सुतस्य (for °). Ds M4
ततः सुतः (for च तत्सुतः). — (L 2) Some Mss. अजमीढाः
V2 चैव ; B Ds चैव (for ह्येते). — K3 Ds Ds. 5 om. line 3.
— (L 3) M4 om. 3^b. N̄2. 3 V सोमकस्य (for 'न').
K2 G1. 3 महायमानम् (for 'नः').]

103 T3 om. 103 (cf. v. l. 54). K3 om. 103^{ab}. M4
om. (hapl.) 103^a. — °) D3 पत्नीनाम् (for महिषी तु).
— °) T4 भामिनी (for धू). V1 D1. 2 Ga गृद्धिनी (for
गृद्धिनी). D6 धमिणी वृषगृद्धिनी ; T2 G1. 2. 3 M4 धूमनी धूम-
गृद्धिनी.

104 T3 om. 104 (cf. v. l. 54). — °) K2. 3 N̄ V
B Dn Ds D1. 2. 4-6 T1. 2 G M4 समन्विता ; M3-महायता
(for समाहिता). D3 ब्रह्मचर्यममन्विता ; T1 ब्रह्मचर्यमनि-
न्विता. — °) K1. 3. 4 N̄2. 3 V1. 3 Dn D1-4. 6 T2 G वर्चायुतं

तपो वर्षशतं तेपे स्त्रीभिः परमदुश्चरम् ॥ १०४

हुत्वाग्निं विधिवन्ता तु पवित्रमितभोजना ।

अग्निहोत्रकुशेष्वेव सुष्वाप जनमेजय ॥ १०५

धूमिन्या स तथा देव्या अजमीढः समेयिवान् ।

ऋक्षं सा जनयामास धूमवर्णं सुदर्शनम् ॥ १०६

ऋक्षात्संरणो जज्ञे कुरुः संवरणात्तथा ।

यः प्रयागादपक्रम्य कुरुक्षेत्रं चकार ह ॥ १०७

पुण्यं च रमणीयं च पुण्यकृद्भिर्निषेवितम् ।

(for वर्षशतं). K2 N1 V- B Ds Ds T1. 4 M4 ततो वर्षायुतं
तत्पत्न्या (N1 Ds T1. 4 M4 तेपे). — °) B Ds तपः (for
स्त्रीभिः).

105 T3 om. 105 (cf. v. l. 54). — °) V2 हुत्वाग्निः
Ba हुत्वाग्निः (for 'ग्नि'). — °) K1 D1. 4. 6 T2 G1. 2 अग्नि-
होत्रे (for 'त्र').

106 T3 om. 106 (cf. v. l. 54). — °) T1 Ga. 3 च
(for स). T1 ततो (for तथा). — °) K1 N̄ V1. 3 B
Dn Ds Ds. 4 T1. 4 G1. 2 M1 त्वजमीढः (for 'ज'). S1
त्वजमीढः स जजियान्. — °) K2 N1 V- B Ds Ds T1
G M4 स (for सा). — °) S1 सोमवर्णः ; K1 N̄3 V2 T2
G1 धूमः ; T3 धूव (for धूम).

107 T3 om. 107 (cf. v. l. 54). — °) V2 G2 ततः
D3 अथ (for तथा). — After 107^{ab}, K3 om. 382^a. K3
om. (hapl.) 107^a 109^b. — °) K1 स (for यः). S1 K1.
2. 3 N̄2 V- B- Dn Ds Ds T1 अतिक्रम्य ; Ga. 3 उपः
M1. 3 अपा (for अप). D1. 6 T2 G1. 2 प्रयागादपनिष्क्रम्य
(D3 'पि निष्क्रम्य ; G2 परिक्रम्य). — N̄2. 3 V2 Ds Ds
ins. after 107 : V1 after 108^{ab} :

381* तद्वैतस्य महाभागो वर्षाणि सुबहस्यथ ।

तत्पयमाने तदा शक्रो यन्नास्य वरशो बभौ ॥

[(L 1) V1 दृष्टव्यम् (for तद्वैतस्य). N̄2 Ds Ds दृष्टव्यम्-
महाभागो (N2 वैतः Ds 'मा') ; V2 दृष्टव्यम् महाभागो (for
°). N̄2 V2 Ds. 3 अ]ति : D1 यतः (for 'त्र') . — (L 2)
N̄2 V1 Ds Ds तत्पयमाने (N̄2 'तः' ; Ds 'तय') ; V2 दृष्टव्य-
मानम् (for तत्पयमाने). N̄2 यतस्य ; V2 यतस्य (for यन्नास्य).
V1 Ds वभव (for बभौ).]

108 T3 om. 108 (cf. v. l. 54). K2 om. 108 (cf.
v. l. 107). G1 om. 108. — °) M1. 3 तत्र राज्यं चकाराथ-
— °) K1 पुण्यवज्जिर (for 'कृत्तिर'). T4 निवेदितम् (for
निवेदितं). — After 108^{ab}, V1 ins. 381^a. — °) Ba Ds
T1 G1. 5 M2. 3 तस्य (for यस्य). K1. 3 D1 T3 च ; V2 B2. 3
Ds D2. 3 तु ; D6 स (for स्य).

तस्यान्ववायः सुमहान्यस्य नाम्ना अथ कौरवाः ॥ १०८
कुरोश्च पुत्राश्चत्वारः सुधन्वा सुधनुस्तथा ।

109 T₃ om. 109^{ab} (cf. v. l. 54). K₂ om. 109^{ab} (cf. v. l. 107). — ^a) S₁ पुत्रास्तु; K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₁. 2. 4 T₁ तु पुत्राश्च; V₂ D₂ पुत्राश्च (by transp.). — ^a) S₁ K₁. 3 प्रवीर्यश्च; D₁ प्रततश्च; T₂ G₁. 4 M₁ प्रवरश्च; M₁ प्रथितश्च (for प्रवरश्च). K₂ अग्निप्रदः; T₁ अ (प दुर्जय- (for [अग्निमेजय-)). K₁. 4 N₁ V₁ B₁ D₁ T₁ G₁ M₁ ins. after 109; K₂ after 107^{ab}; N₁ after the first occurrence of 110^{ab}; V₁ B₁ after 110^{ab}.

382* सुधन्वनस्तु दायारः सुहायो मरिचान्मृत् ।
व्यवनस्तस्य पुत्रस्तु राजा धर्मार्थकाविदः ॥
व्यवनाकृत्यजस्तु द्वेषा यज्ञं स धर्मवित् ।
विश्रुतं जनयामास पुत्रमिन्द्रस्य नृप ॥
वैशंपायिन्यं वीरं यमुं नामान्वरिभगम् । [5]
वैशंपायिन्यगजं गिरिका मत्त मानवान् ॥
महारथो मगधराष्ट्रश्रुतो यो बृहद्रथः ।
प्रत्यग्रहः कुशश्चैव यमादुर्मगिवाहनम् ।
मारुतश्च यदुश्चैव मन्थकात्मी च सत्तमः ॥
बृहद्रथस्य दायारः सुहायो नाम विश्रुतः । [10]
कुशाप्रस्थानमजो विद्वान्पुष्यभो नाम वीर्यवान् ॥
दायादमस्य विक्रान्तो राजा सत्यदितः स्मृतः ।
तस्य पुत्रः स धर्मात्मा नाक्ता ऊर्जस्तु जजिवान् ।
ऊर्जस्य संभवः पुत्रो यस्य जज्ञे स वीर्यवान् ॥
शकले द्वे स वै जारा जग्या संधिः स तु । [15]
जग्या संधिर्गो यमाजरासंधस्तः स्मृतः ।
संक्षत्रस्य जेतासी जरासंधो महाबलः ॥
जरासंधस्य पुत्रो वै सहदेवः प्रतापवान् ।
सहदेवामजः श्रीमानुदायि स महायशः ।
उदायिर्जनशामास पुत्रं परमधार्मिकम् । [20]
धुतधर्मेति नामानं मगधानोऽवसद्वभुः ॥

[T₃ M₁ om. lines 1-2. — (L. 1) B₁ om. (hapl.) lines 1^b-10^a. D₁ T₁ G₁ नृपेति (for सुहायो). N₁ नृपः; B₂. 3 G₂ नृपः; D₂ नृपः (for सुहायो). — (L. 2) K₁ N₁ B₁ D₁ D₁ व्यवनस्य च (D₁ व्यवनस्य); N₁ V₁ व्यवनस्य दायारो (for ^a). K₁ D₁ D₁ राजन्; D₁ G₁. 2 सत्यः (for राजन्); D₁ गताप मरिचिक (for ^b). — (L. 3) K₂ च; D₂ च (for स); D₂ T₂ G₂. 2 व्यवनस्य; T₂ विश्रुतः (for धर्मवित्). — (L. 4) K₁ D₁ D₁ D₁. 6 T₁ G₁. — M₁ सत्तम (for सत्तम); D₁ नृपम् (for नृपः). — (L. 5) T₁ सत्तम (for सत्तम); D₁ T₂ G₂ जज्ञे (for वीर्य); G₂. 2 वैशंपायिन्यो जज्ञे (for ^a). T₃ om. (hapl.) lines 5^b 6^a. — (L. 6) T₃ शाक्ता (for जज्ञे). N₂ V₂. 3 B₂ मानसान्; T₂. 4 G₂ मानवाः (for 'वान्'). T₃ राजानं सप्त मानवाः (for ^b).

परीक्षिच्च महाबाहुः प्रवरश्चारिमेजयः ॥ १०९
परीक्षितस्तु तनयो धार्मिको जनमेजयः ।

C 1813
S 1. 32. 100
P 1. 32. 100

— (L. 7) V₂ महाराजो; T₁ महार्थने (for महार्थो). D₃ मगधो मगधे राजा; T₃ महार्थश्च मगधो (for ^a). — (L. 8) K₂ D₂. 3 सत्यग्रहः (for सत्यं). K₁. 2 V₂ D₁ कथश्च (for कुशश्च). T₂ G₁ चम् (for यम्). D₂ अवसत्तमः अभुषणः (for ^b). — (L. 9) D₁ माकल्यः; D₂ T₂ G₂. 5 माकल्यः; G₂ मेकल्यः; G₃ माकल्यः (for माकल्यः). K₁ D₃. 5 माकल्यः (D₃ मानुजः); D₃ कनले च यदुश्चैव; D₃ कानले यदुश्चैव; T₁. 3. 4 G₁ माकल्य च यम् (T₃ यम्) चैव (for ^a). D₁ D₂ सत्तमो (for सत्तमः). D₁ D₂ सत्तमः काल्य च सत्तमः (D₂ मा); D₂ सत्तमः काल्य च सत्तमः; D₂ मन्थकात्मी च सत्तमः; T₁ वाच्यः काल्य च सत्तमः; T₂. 4 वाच्यकाल्य च सत्तमः; G₁. 2 सत्तमः काल्य च सत्तमः; G₁ वाच्यकाल्यो च सत्तमो (for ^b). — (L. 10) D₁ om. (hapl.) lines 10^b-12^a. N₃ (marg. as above) कुशायो (for कुशाग्रो). N₃ V₁ (both marg.) दानवः; V₂ जानवः (for विश्रुतः). D₁ om. line 11. M₁ om. lines 11-21. — (L. 11) N₃ V₁ कुशाग्रस्य (for कुशाग्र). K₂ [च]प्रज्ञो (for [च]मज्ञो). D₁ धीमान् (for विश्रुतः). Some Mss. प्रज्ञो (for वृ). — After line 11. K₁ (marg.) D₁ D₂. 3 ins. :

382A* वृषभस्य तु दायारः पुष्पराश्रम धार्मिकः ।

[D₁ om.^a. D₁ D₂ वीर्यवान् (for धार्मिकः).]

— (L. 12) N₃ (marg.) V₁. 2 B₂ D₂ T₂. 2 G₂. 4. 5 सद्य-
ति. T₃ सद्यः; G₃ भूतः (for सितः). T₁ राजा सत्य-
जितः स (for ^b). — (L. 13) D₁ G₁ स्र (for स).
— (L. 14) K₁ विभक्तः (for स). — (L. 15) T₂ G₂
सकलेन (for सकलेन). D₂. 4 संज्ञाने (for वै जज्ञे). K₂. 3
सत्तमः; D₁ प्रज्ञः; D₃ नः (for स तु). — (L. 16) T₂. 4 G₂
स्र (for सत्तमः). — (L. 17) D₂ वैजस्वी (for जेतासौ).
D₂ नवद्वित्रिंशोऽसौ (for ^a). V₃ महायशः (for महाबलः).
— (L. 19) K₂ D₁ T₃. 4 उदायुः; some Mss. उदायिः
(for सितः). D₂ महाबलः (for यज्ञः). — (L. 20) B₂
वानवानः (for कम्). — (L. 21) K₂ D₂ T₂ G₂. 5 धुत-
धराः; N₂ V₂. 3 B₂ D₂ D₂. 4 धर्माः; G₂ देव (for
धर्मा). T₁. 3. 4 G₁ धुतधर्मेति नामानं (for ^a).]

110 N₁ om. 110^{ab}; N₃ reads it twice. — ^a) K N₂. 3
(both times) V B D₁ D₂ D₁ T₃. 4 दायारो (for
तनयो). — After 110^{ab}, V₁ B₁ ins. 382*. — K N₂
V₂. 2 B₂ D₂ T₂ G₂ ins. after 110^{ab}; N₃ after the
repetition of 110^{ab}; V₁ B₁ cont. after 382* :

383* जनमेजयस्य दायाराख्य एव महारथाः ।

[Line 1^a hypermetric.]

K₁-3 N₂. 3 V B₁ D₁ D₁ 4 cont. :

C 1894
B I. 32. 101
P I. 32. 101

श्रुतसेनोप्रसेनो च भीमसेनश्च नामतः ॥ ११०
जनमेजयस्य पुत्रौ तु सुरथो महिमांस्तथा ।
सुरथस्य तु विक्रान्तः पुत्रो जज्ञे विदूरथः ॥ १११
विदूरथस्य दाशद कक्ष एव महारथः ।
द्वितीयः स वभौ राजा नाम्ना तेनैव संज्ञितः ॥ ११२
द्रावृक्षौ तव वंशेऽस्मिन्द्वावेव च परीक्षितौ ।
भीमसेनास्त्रयो राजन्द्वावेव जनमेजयो ॥ ११३
कक्षस्य तु द्वितीयस्य भीमसेनोऽभवन्मुतः ।
प्रतीपो भीममेनस्य प्रतीपस्य तु शंतनुः ।

384* जज्ञोऽस्तु कथयिष्यामि यत्र जातोऽसि पार्थिव ॥

जज्ञस्त्वज्जनयन्पुत्रं भुरथं नाम भृतिपम् ।

[(J. 2.) Ds (sup.) जातोऽसि (for जातोऽसि) . V. जनयन् (for भृतिपम्) .]

— After the above, D. reads 79^{ab}. After 110, Ks. = N̄ V B D (except D. T. ins.).

385* एते सर्वे ममाभाजा पितामहा बलजायितः ।

[T. = दाशदशोऽसि (for दाशद) .]

111. Ts om. 111^a. —^a) Ts. = M. पुत्रम् (for पुत्रौ) .
—^b) D. मुतपो (for सुरथो) . S. मतिपम् . Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = G. = M. मतिपम् ; M. मतिपम् (for महिमां) . —^c) D. मुतपस्य (for सुरथस्य) . T. तत्र ज्येष्ठस्तु सुरथस्य . —^d) T. तस्य पुत्रो (for पुत्रो जज्ञे) . Some Ms. विदूरथः (for विदूर) . D. पुत्रो विदूरथः स्मृतः .

112. D. om. (hapl.) 112^{ab}. —^b) D. महाबलः ; Ts. G. यक्षा. (for रथः) . —^c) Ms. = 3 पि (for स) . —^d) Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = विश्रुतः (for संज्ञितः) .

113. —^a) Gs. द्वौ पुत्रौ (for द्रावृक्षौ) . Ts. तु (for 2 स्मिन्) . —^b) Ds. (पु)र्तौ (for (पु)त्र) . —^c) Ks. = B. D. Gs. = तु ; T. अथ . T. = द्वि (for च) . —^d) Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = Gs. चापि . D. T. Gs. इमौ (for एव) .

114. —^a) S. प्रतीपो . Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = भीमसेनानुः ; Ts. Gs. = M. भीमसेनेस्तु ; Ts. Gs. भीमसेनेस्तु (for भीमसेनस्य) . Ks. Gs. प्रतीपो भीमसेनानुः (for भीमसेनस्य) . —^b) Some Ms. शान्तं (for शं) . —^c) B. D. Ts. एते (for एव) . D. कौरवाणां धुरंधरा .

115. —^a) K. तारः ; B. D. र्व (for त्वेष) . —^b) V. Dn. Ma. बाह्यिकस्य . Ks. Dn. = राजयं ; Gs. तत्राज्यं (for राजयं वै) . —^c) Ts. यत्र बह्वयो ; Ks. समाबह्वयो ; Ts. Gs. Cn. सप्तबाह्वं ; Ts. Gs. Ma. बाह्व्या ; Ms. = वाह्या ; Ms. = शस्यां (for

देवापिर्बाह्यिकश्चैव त्रय एव महारथाः ॥ ११४

शंतनोः प्रसवस्त्वेव यत्र जातोऽसि पार्थिव ।

बाह्यिकस्य तु राज्यं वै सप्तबाह्वयं विशां पते ॥ ११५

बाह्यिकस्य सुतश्चैव सोमदत्तो महायशाः ।

जज्ञिरे सोमदत्तात्तु भूरिभूरिश्रवाः शलः ॥ ११६

उपाध्यायस्तु देवानां देवापिरभयन्मुनिः ।

च्यवनस्य पुत्रः कृतक इष्टश्चासीन्महान्मनः ॥ ११७

शंतनुस्त्वभवद्राजा कौरवाणां धुरंधरः ॥ ११८

काली विचित्रशीर्षं तु जनयामास भारत ।

बाह्वी (for Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = नरेश्वर) (for विजा पते) . D. प्रत्यवायनरेश्वर (for S. = D. सर्वधान्यं नरेश्वरः ; D. सप्तबाह्वी नरेश्वर (for S. = K. Cn. सप्तविधप्राप्तिबाह्वम्) . सा च "ज्ञानं धर्मं बलं कामं विज्ञानोपायसंयुतं" । मर्त्यं भूभुजां नित्यं प्राप्तिः । सप्तविधा मया "॥ इति । जने शास्त्रीयं विज्ञानं युक्तिकर्माद्यादी । मर्त्यं पारमार्थिकं चन्द्रताराभ्युदायी । शेषं स्वष्टम् । अन्ये तु सप्तकृपाभ्यां राशयश्च्यवनमिष्टाहुः । सप्तकृपा च यस्य स्नानि । तथा हि यत्रवात्तरयास्तु निधिमालास्वरदुमा । शक्तिः सामिर्मणश्चक्रविमानानि धनुर्दण्डा ॥ इति ।

116. Gs. reads 116^{ab} on margin. —^a) Gs. श्रीमान् (for चैव) . —^b) Gs. प्रलापवान् (for महारथाः) . —^c) Ds. (sup. Gs. as in text) बह्व. (for बल) .

117. —^a) Ds. सोमभवन् (for अभ) . —^b) Ms. = om. 117^a. —^c) Hypermetre. Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = कृतः पुत्रः ; Ns. पुत्र. कृतिकः ; Ns. V. = कृतकः पुत्र (by transp.) . —^d) Ks. महारथः (for रमनः) .

118. —^a) Ns. धनुर्धरः ; Ns. (margin) V. तु शान्धवः (for धुरंधरः) . — After 118, all Ms. (except S. Ns. Ms. = 3) ins.

386* शंतनोः संप्रवक्ष्यामि यत्र जातोऽसि पार्थिव ॥

पादं देवराजं नाम पुत्रं नोऽज्जनयन्प्रभुः ।

स तु भीम इति ख्यातः पाण्डवानां पितामहः ॥

[T. Gs. om. lines 1 and 3. — (J. 2.) Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = Gs. = 1 (for दा) . Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = 1 (for दा) . Ks. = 1 (for दा) . Ks. = N̄ V B Dn Ds Ds. — T. = 1 (for दा) .]

119. Ks. = N̄ V B Dn Ds. read 119^{ab} twice. —^a) Ds. (second time) पार्थिव (for भारत) . Ks. = N̄ V B Dn Ds. (all first time) दासेयी जननी तव ; Ts. = दासेयोऽज्जनयत्तस्यां (for S. = 3) . After the first occurrence of 119^{ab}, Ks. = N̄ V B Dn Ds. ins. 387* .

शंतनोर्दधितं पुत्रं धर्मात्मानमकल्मषम् ॥ ११९
कृष्णद्वैपायनश्चैव क्षेत्रे वैचित्रवरीर्यके ।
धृतराष्ट्रं च पाण्डुं च विदुरं चाप्यजीजनत् ॥ १२०
पाण्डोर्धनंजयः पुत्रः सौभद्रस्तस्य चात्मजः ।
अभिमन्योः परीक्षितु पिता तव जनेश्वर ॥ १२१
एष ते पौरवो वंशो यत्र जातोऽमि पार्थिव ।
तुर्वसोस्तु प्रवक्ष्यामि द्रुप्योश्चानोर्यदोस्तथा । १२२
तुर्वसोस्तु सुतो वह्निर्वह्नेर्गोमानुगन्मजः ।
गोमानोस्तु सुतो राजा त्रिशानुग्यराजितः ॥ १२३
करंधमस्तु त्रैशानोर्मरुतस्तस्य चात्मजः ।
अन्यस्त्वाविक्षितो राजा मरुतः कथितस्तव ॥ १२४

120. "D. M₁ - द्वैपायनाथ (for नेश) (D₁) V₁
 व्यतीतवान् (for श्रि प्य) (M₁) श्रुतनाथ पाण्डुरा मित्र-
 श्रापि जज्ञिवान्. (K₁) N₁ V₁ B D₁ C₁ D₁ C₁ T G₁ M₁.
 ms. after 120. K₁ N₁ V₁ D₁ C₁ after the in-
 occurrence of 119⁴⁵

३८१ शृणु शृणु गान्धार्था पुत्रानजनयच्छाम् ।

तेषां दुर्योधनः श्रेष्ठः सर्वपापेभ्यः स प्रभुः ॥

[(1, 1, 1) K, V, 1, D, D, Pr, Gr, Mg, r, s, s,
(for 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834

121 ५) श्री महाश्वरेश्वर, Dr. T. G. Maheshwari
(G. S. Maheshwari) (for जलेश्वर).

122^a) *Ma* एतन् (for एत्). After 122^{ab}, K. Bu & Du ms. an add. colophon [*Menṭaka of Khala*: Bu Du. *Uḥy. nora*: K. Bu. Du पुरुवंशानुकीर्तनम्]. Before 122^{cd}, K. & Bu. Du m. वैशंपायन उवाच.
 -- ^c) *Bi* Dsr T. एतच्च (for तु), V. तुर्योदश वक्ष्यामि.
 -- ^d) *si* K. & D. द्रव्यम् (for द्रव्योश्).

123^a) K₁ B D T G M सुस्तु नोर्गदिर.
 b) K₁ N V Bz Dn Ds D T G
 गोभानुस्य चामजः D वहेर्गोभानुक स्मृतः - Da om.
 (hapl.) 123-124^b. c) M राजन् (for राजा). d)
 K₁ यिभानुरः K₂ त्रितानुरः N Va Bz Dn Ds D
 त्रैशाः Vi Ds त्रैभाः D ग्रिसा D T G M नैशाः (for
 त्रैशाः). S त्रिशानुरति वै स्मृतः T₁ त्रैशानुस्य चामजः.

124 Dom. 124^{ab} (cf. v. l. 123). — ^a) Some

अनपन्योऽमयद्राजा यज्वा विपुलदाक्षिणः ।

दुहिता संनता नाम तस्यासीत्पृथिवीपतेः ॥ १२५ *

दांक्ष्णार्थं हि सा दत्ता संवर्ताय महात्मने ।

दुःपन्नं पौगवं चापि लेभे पुत्रमकल्मषम् ॥ १२६

एवं यथातेः शोपेन जगत्क्रमणे तदा ।

पौषं तुर्वमोर्दशः प्रविवेश नृपोत्तम ॥ १२७

दुःपन्तस्य तु दायादः शरुत्थामः प्रजेश्वरः ।

शक्त्यामादयार्कौडश्वत्वारस्तस्य चात्मजाः ॥ १२८

पाण्ड्यश्च कालश्च कालश्चालश्च पार्थिवः ।

तेषां जनपदाः स्फीताः पाण्ड्याश्चोलाश्च केमलाः ॥ १२९

दुःखान्तु तनयो राजन्वश्रुमेनश्च पार्थिवः ।

Mss. नैजानोर (for नैजानोर). - Ka om. 124^d. — c)
 पुनम (for अन्यम्). Some Mss. [आ]दिशतो. Da अवस्तु
 स्थितो राजा. B reads 124^d 125^a (transposed)
 twice. ^d) T. ३ मरुत्तलस्य चात्मजः.

125 For the sequence and the repetition in B₃, cf. v. 124 — *Ma samāna* (for *samāna*). — *d*) M₃ कन्या (for दस्य).

126^a) K₁NiTi₂G₂O₈ - M₁स्य वै K₂च सा V₂
B-1 तु सा (for हि सा) दक्षिणाया सा दत्ता. M₁₋₃
सा दक्षिणायै दत्ता वै. 126^b) M₁ महीपंतं (for महा-मने).
V₂ om. 126^c) V नामः Ti G₂ चैव (for
चापि). 126^d) D₁Ti₂G₂M₄ अनुत्तमम् (for अवत्सयम्).

127^a) α K. 3 Bi T ययानि- (for तेः) — ^b) $\hat{N}_1$
 D T अरात्क्रमणेन च. — ^c) G2 वंशं (for वंशः). — ^d)
 N. 3 V. 3 Bi मरोत्तम (for नृपा^०).

128. ^a) $\tilde{N}_2$ B Ds D₂ Ti G₂ : दायदाः (for 'दः').
^b) $\tilde{N}_2$ क₂ थामा : $\tilde{N}_2$ V₂ : B₂ Dn D₂ : क₂ थामः : $\tilde{N}_3$
V₁ B : D₂ क₂ थामः : D₂ : स्वरूपाद् : D₂ Ti M₂ : गुरु₂ थामः :
Ti G₂ : गरु₂ थामः : G₂ गुरु₂ दामः : G₂ गुरु₂ धर्मः : G₂ गुरु₂ थामः :
M₂ : गरु₂ थामः (for शरु₂ थामः). -- ^c) $\tilde{N}_2$ V₂ : B₂ Dn D₂ D₂
क₂ थामाद् : B₂ D₂ क₂ थामाद् : D₂ : स्वरूपाद् : G₂ : गरु₂
(G₂ गुरु₂) थामाद् : M₂ : गुरु₂ थामाद् (for शरु₂ थामाद्). B₂ Ti
तथा (for अथ). $\tilde{N}_2$ V₂ : क₂ थामाद्भ्यो पाण्ठ्यश् : D₂ : गुरु₂
थामस्य चालोडश् : M₂ : गरु₂ थामस्य चाकीडश्.

129 ^a) T₄ damaged. V₂ [अ]पि : B₃ [ए]कः (for [ए]व). V₃ पाण्ड्याश्च केरलाश्चव. ^b) N₁ damaged. S₁ K₁ काल्यश्चोत्यश्च, B₃ बलश्चोत्यश्च (for कोलश्चो). D₃ पार्थिवाः

धर्मेनेत्रस्य कान्तस्तु कान्तपुत्रास्ततोऽभवन् ॥ १३६
कृतवीर्यः कृतौजाश्च कृतधन्या तथैव च ।
कृताग्निश्च चतुर्थोऽभूत्कृतवीर्याचचारुनः ॥ १३७
यः स बाहूस्सहस्रेण मसृष्टीपेशरोऽभवन् ।
जिगाय पृथिवीमेको रथेनादित्यवर्चसा ॥ १३८
स हि वर्षशतं तस्या तपः परमदुश्चरम् ।

Ge om. (hapl.) 135^d. — ( ) Some Mss. हेहयशः । Bz [अपि (for [पु]व). — ( ) Ti Ma. हे (Ti हे) हयो हे (Ti हे) हयश्चव. — ^d) K1. 1. 4 N2. 1 V1 B1. 1 Dn Ds1 D1. 4 T1 राजा (for राजन्). K2 राजंस्वणुहयश्च यः. V2. 1 B1. 1 T1. 1 Ga राजा ग्णुहयस्तथा.

136 ^b) K1 Bz. 3 T1 इति स्मृतः; N1 Ds इति श्रुतिः; V2 महायशः (for इति श्रुतः). — ( ) S1 कान्तश्च; K2. 1 N1 V1 B1 Ds D1 T1. 4 कार्तिस्तु; B कार्तिस्तु; B कार्तिश्च; Dn D1 कार्तिस्तु (for कान्तस्तु). — ( ) G2. 3 read 136^d twice. — ^d) S1 N1 T1 G1. 3 (last two first time). — कान्तः N1 (न) पुत्रस्तथाभवन्; K N2. 3 V1 B1 Dn Ds D1. 4 T1. 1 G1. 3 (last two second time). — M1 साहजस्य चात्मजः (K पार्थिवः). — After 136, S1 K1 ms.

391* साहजस्य महिम्नास्तु भद्रश्रेण्यश्च तत्पुत्रः ।
[S1 साहजस्य (for साहजस्य).]
K1 cont. : K2. 4 N1. 2 V1 B1 D1 T1 G1. 4 — M1 ms. after 136 : G2. 3 after the repetition of 136^d

392* साहजनी नाम पुरी तेन राजा निवेशिता ॥
साहजस्य तु दायादो महिम्नाश्चाम पार्थिवः ।
साहिष्मती नाम पुरी येन राजा निवेशिता ॥
आसीन्महिम्नः पुत्रो भद्रश्रेण्यः प्रजापवान् ।

[Dn om. (hapl.) line 1; K1 reads it on marg. — (L. 1) Ds सोहजनी (for म). — V1 साहजस्य तत्पुत्रः (for ^a). — K1 Bz Ds T1 G1 M1 तेन (for तेन). — K1 om. (hapl.) lines 2-3. — (L. 2) K1 V1 साहजस्य दायादो; Ds पुत्रस्य पक्षेऽभवन् (for ^a). — Ds महिमे नाम नामतः (for ^b). — Ds om. line 3. — (L. 3) V2 B1 Ds पुण्यदेहे (for नाम पक्षे). — V1 पुरी तेन; Ds साहजस्य (by transp.); T1. 3 तेन राजा. — B1 Ds D1 T1 पुरी तेन (D1 T1 तेन राजा) विनिमित्ता (for ^b)]

— K1. 2. 4 Bz Dn G2 cont. : S1 cont. after 391* :

393* वाराणस्यधिपो राजा कथितः पूर्वमेव तु ।
S1 K1. 3. 4 Bz Dn G2 cont. : K2 N2. 3 V1 B1. 3 Ds D1. 3 T1 G1. 3. 4 M1 cont. after 392* :

394* भद्रश्रेण्यस्य दायादो दुर्दमो नाम विश्रुतः ॥

दत्तमाराधयामास कार्तवीर्योऽत्रिसंभवम् ॥ १३९
तस्मै दत्तो वरान्प्रादाच्चतुरो भूरितेजसः ।
पूर्वं बाहुमदस्रं तु प्रार्थितं परमं वरम् ॥ १४०
अधर्मे धीयमानस्य सद्भिः स्यान्मे निर्वहणम् ।
उग्रेण पृथिवीं जिन्वा धर्मेणैवानुगृह्णन् ॥ १४१
संग्रामान्मुचद्भज्जिन्वा हन्वा चागीन्सहस्रशः ।

C 1055
B 1. 33. 13
P 1. 33. 13

दुर्दमस्य सुतो धीमान्कनको नाम नामतः ।
कनकस्य तु दायादाश्चत्वारो लोकविश्रुताः ॥
[(L. 1) S1 K1 Bz T1 पुत्रस्तु; K2 पक्षोऽभूद् (for दायादो). — Ds दत्तो (for दुर्दमो). — S1 K1. 3 विश्रुतः (for विश्रुतः). — Bz M1 दुर्दमो (M1 मर्दो) नाम पार्थिवः (for ^b). — (L. 2) Ds दुर्दमस्य (for दुर्दमस्य). — K2 सुतो विश्रुतः; Bz. 3 सुतो राजा; Ds तु पुत्रोऽभवन्; Ds सुतो वीर्यः; T1 तु दायादः; G2 सुतः श्रुतः (for ^a वी). — M1 कनको (for क). — S1 K1. 3 D2 दायादान्; N2 पार्थिवः; Ds T1 विश्रुतः (for नामतः).]

137 ^b) S1 K2. 1 N2 V1. 2 Dn Ds1 D1. 3. 4 कृतवर्मा; K1. 2 Dn. 4 T1. 4 कर्मा; N1 V2 धमा. — Bz कृतधन्या (for क). — ^d) N1 Bz. 3 Ds अथ (for तथा). — T1 कृतवीर्याचचारुनस्तथा.

138 ^a) K2 V2 Bz. 3 Dn. 4 T1. 3 G1 तु; K2. 4 D1. 4 स्व (for म). — ^b) K2 D1. 4 द्वीपाधिपो (for द्वीपेशरो). — ^d) S1 तेजसा (for वर्चसा).

139 ^a) N (except S1 K1. 3) S (except M1. 3) वर्षायुतं (for वर्षशतं). — ^b) D1. 4 दुश्चरम् (for दुश्च). — ^c) N देवम् (for दत्तम्). — T1 दत्तात्रेयात्परं प्राप.

140 ^a) N2 देवो (for दत्तो). — ^b) V2 D6 T2 G M तेजसे (for मः). — Ti om. (hapl.) 140^d-143^a. — ^d) S1 K1. 3 पथमे; K2. 4 N1 V1. 3 B Dn Ds1 D1. 3 T1. 4 सुमहदः; V1 तु महद् (for परमं). — Ds1 प्रार्थितस्तु महद्वरम्.

141. — Ti om. 141 (cf. v. l. 140). — Ds reads 141^{ab} twice. — ^a) K4 Bz D अधर्मे वर्तमानस्य; Ds (first time) T2 G1. 3. 4 M1 शत्रुभिर्युध्यमानस्य. — ^b) K4 N2. 3 V Ds G1 सद्भिस्तत्र (V स्य); Ds सद्यः स्यान्मे; D6 (first time) T2 G1. 3. 4 M1 सद्यः शत्रुः; D6 (second time) सद्यस्तस्य; M1. 3 सद्यस्तत्र (for सद्भिः स्यान्मे). — S1 K2 निवारणम् (for निर्वहं). — K2. 3 B Dn Ds D2. 3 T2. 4 M2 सद्भिः T3 M3 य) स्तत्र निवारणम्. — After 141^{ab}, Ds D4. 3 read lines 3-7 of 396^d, Ds D6 repeating the same in their proper place. — ^c) Ds T2 G1. 3. 4 M1 युद्धेन; M1. 3 धर्मेण (for उग्रेण). — M1 reads 141^d-142^a twice. — ^d) K1. 2. 4 N1 V1. 3 Bz. 3 Dn Ds2 D1. 3 T1. 3 स्वधर्मेण; M2 प्रजानाम् (for धर्मेणैव).

C 1855
B 1 33. 3
P 1 33. 1

संग्रामे वर्तमानस्य वधं चाभ्यधिकद्रुणे ॥ १४२
तस्य बाहुसहस्रं तु युध्यतः किल भारत ।
योगयोगेश्वरस्याग्रे प्रादुर्भवति मायया ॥ १४३
तेनेयं पृथ्वी कृत्स्ना मसद्वीपा मपत्तना ।
मममुद्रा सनगरा उग्रेण विधिना जिता ॥ १४४
तेन सप्तसु द्वीपेषु सप्त यज्ञशतानि वै ।
प्राप्तानि विधिना राज्ञा श्रूयन्ते जनमेजय ॥ १४५
सर्वे यज्ञा महाबाहो तस्यासन्भूरिदक्षिणाः ।
सर्वे काञ्चनयूपाश्च सर्वे काञ्चनवेदयः ॥ १४६

142 For the repetition in Ma. of v. l. 141, Thom. 142 (cf. v. l. 140). G. reads 142^{ab} twice. — ^a) Si गत्या; Bom. and Poona is कृत्वा (for त्रित्वा). — Ma om. 142^b-144^a. — ^b) Si Ka. D. हत्वा वीरानः; K. निह-
तारिन (for हत्वा चारीन्). — ^c) N; D. चायधिकद्रु. V; B; Dm Ds; D. T. चायः; D. G. सर्वाः; G. चैकाकिनो
(for चाभ्यधिकद्रु). F. G. 3. वधः सर्वाधिकद्रुणे; Ma. वधश्चैवाधिकद्रुणे.

143 Thom. 143^a (cf. v. l. 140). M. om. 143 (cf. v. l. 142). — ^a) D. महस्त्रेण T. G. स्वे तद्. T. स्वे वै
(for स्वे तु). — ^b) D. पार्थिव; D. T. G. M. जा (G.
ज स्थित (for भारत). — ^c) Ka. N. V. B. Dm Ds; D. Ds; D. T. G. [एव. N. V. B. Ds; D. [हव (for अग्रे).

144 M. om. 144^a (cf. v. l. 142). — ^a) N. except Si D. T. G. M. सर्वा (for कृत्वा). — ^b) K. D. मप-
त्तना; D. T. G. हृता; T. द्रमुंशरा (for मपत्तना). — ^c) Ka. D. मुग्रेण (for उ). Ka. D. तपसा (for विधिना).

145 ^a) D. कृतानि (for प्राप्तानि). D. T. G. M. विधिबद् (for विधिना). Si V. G. राजनः; K. D. राज्ये
(for राजा).

146 ^a) T. सर्व (for सर्वे). Si महाराज (for बाहो).
^b) N. except Si Ka. D. महस्त्रजनदक्षिणा. — B. om. (hapl.) 146^a. — ^c) T. G. सर्वा (for सर्वे). D. वेदिकाः (for वेदयः).

147 ^a) Ka. N. V. B. Dm Ds; D. T. G. M. सर्वैः;
Ka. Ds; D. सर्व (for सर्वे). — ^b) विमानस्यैर्महाराज (by
transp.). — ^c) B. येविता (for शोभिता).

148 ^a) V. D. T. G. M. तस्य (for यस्य).
D. गानं (for गार्था). — ^b) T. G. M. गन्धर्वैः; M. गालर्वा
(for गन्धर्वो). Ka. M. तदा (for तथा). — ^c) Ka. वरद-
स्यामजो विद्वान्; Ka. वरद. सामजो वि; D. वीरदामात्मजो

सर्वे देवैर्महाराज विमानस्यैरलंकृताः ।

गन्धर्वैरप्सरोभिश्च नित्यमेवोपशोभिताः ॥ १४७

यस्य यज्ञे जगौ गार्था गन्धर्वो नारदस्तथा ।

वीरदामात्मजो विद्वान्महिम्ना तस्य विस्मितः ॥ १४८

न नूनं कर्तव्यीर्यस्य गतिं यास्यन्ति पार्थिवाः ।

यज्ञैर्दानैस्तपोभिर्वा विक्रमेण श्रुतेन वा ॥ १४९

स हि सप्तसु द्वीपेषु खड्गी चर्मो शरामनी ।

रथी द्वीपाननुचरन्योगी संदृश्यते नृभिः ॥ १५०

स भिक्षामददाढीरः सप्त द्वीपान्विभावमोः ।

वि; D. T. G. हरिदामात्मजो वि; D. कुतर्वीर्यात्मजस्यैव; D.
T. G. M. ईजानस्याथ राजये. — ^a) N. धीमत्; D. M.
विश्रुत. (for विस्मित).

149 Before 149, N. (except Si) S. (except T. G. M.) नूनं नारद उवाच. — ^a) N. नूनं न (by transp.).
— ^b) T. प्राप्तयन्ति (for यास्यन्ति). B. मानवा (for पार्थिवा).
— ^c) K. श्रमेण; N. श्रुतेन; T. कृतेन (for श्रु). — After
149, F. (om. a. 149).

149^a यज्ञदीनिसद्व्याणि भय्यात्तयल. समा. ।
अकरोदनुजो राज्यं रतिं चैवानन्दं स्मरन् ।
अनष्टवितस्मरणे बुभुजेभ्यश्चपद्मसु ॥

150 ^a) D. T. G. M. तु (for हि). — ^b) Ka. N. V.
V. चर्मो खड्गी. N. V. B. Dm Ds; D. T. G. चर्मो खड्गी;
(by transp.); D. चर्मखड्गी. D. धर्मो खड्गी; G. खड्गचर्म;
M. खड्गी चर्मो. — ^c) V. अनुसरन् (for चरन्). — ^d)
M. यं गीतो (for योगी सं). V. B. नृप (for नृभिः).
Si येमान्यदयन्ति भास्करान् (sic). — After 150, Ka. N.
N. V. B. Dm Ds; D. T. G. M. मन्त्रः.

150^a अनष्टद्रव्यता चैव न शोको न च विभ्रमः ।

प्रभावेन महाराज प्रजा धर्मेण रभ्रत ॥

स सर्वरत्नभास्वम्राट् चक्रवर्ती बभूव ह ।

स एव पशुपालो भूभक्ष्यपालः स एव च ।

स एव वृष्ट्या पर्जन्या योगिवादननुंशोभयत् । [5]

स वै बाहुसहस्रेण ज्वाघानकठिनवशा ।

भानि रश्मिमहस्त्रेण शरवीर च भास्करः ॥

स हि नागान्मनुष्येषु माहिषमन्या महायुतिः ।

ककांटकसु पात्रितरा पुषी तस्यां श्यवेशयत् ॥

स वै वेगं समुद्रस्य प्रादुर्भास्वबुजक्षणः । [10]

कीदृशिव भुजोद्भिर्ब्रह्म प्रविशोत्तश्चकार ह ॥

लुण्ठिता क्रीडता तेन फेनस्रग्दाममालिनी ।

चलन्मिसहस्रेण शक्तिनाभ्येति नर्मदा ॥

तस्य बाहुसहस्रेण क्षुब्धमाणे महादर्शी ।

यत्रापवस्तु तं क्रोधाच्छ्रुतवानर्जुनं विभुः ॥ १५१ ॥

। यस्मान्न वर्जितमिदं वनं ते मम हेहय ।

C 1856
B 1. 33. 43
P 1. 33. 43

भयान्निर्जना निश्रेष्ठाः पातान्मया मदान्मुग ॥ [15]

पूर्णकृतमहावाचिं चलन्मीनमन्तां गमिम् ।

मार्गानि विवृणोति यदा पश्येत् श्रोत्रं च स्पर्शम् ॥

प्रावर्त्यतदा राजा महर्षेण च याज्ञना ।

देवासुरस्यमाश्रितः श्रागेदमिव मन्दर ॥

मन्दराशोभवकिता अमु गोव्यादशां ता । [२०]

महस्योत्पत्तिर्वा भागा भागं दृष्ट्वा नृशंखमम् ॥

नता निश्चलपृथानो यभृनुम्ने मदीग्या ।

मायाहे कदलीगण्डे कश्चित्तामस्य वायुना ॥

स वै स्वर्गा धनृज्याभिर्गमितं पद्मभिः शरैः ।

लक्ष्मणं मोहयित्वा तु मयलं रावणं बध्नात् । २७]

निर्जित्येव समर्थाय साक्षिभ्यः वदन्व तम् ॥

श्रुत्वा तु ब्रह्मं पालम्भ्यं गायणं चतुर्जेन तु ।

गतां गत्वा पुलस्त्यस्तनर्जितं गृह्ये स्वयम् ।

मुमोच रश्मिं पालक्यं पालक्येनानुयाचितः ॥

यस्य बाहुसदृशस्य यभूव ज्याकलम्बन । [30]

युगान्तं त्वम्बुदग्यं च स्फुटतो क्षणं च ॥

अतो यः गृध्रे वायं भार्गवस्य यद्विद्वन्तः ।

राज्ञां बाहुभ्यहस्यं तु द्वैमं तालवचनं यथा ॥

तापितन कदाचिन्म भिक्षाश्चिग्रभानुना ।

From lines 1-3: $G = \alpha$ and line 1: $\alpha = (L, 1) B, M_1$
 $\alpha, \alpha = (\text{for } \alpha = 1) G = \beta$ (for $\beta = 1$) $G = \alpha$; $\beta = \alpha$; β
(for β), $\alpha = (L, 2) K = \alpha$ (for $\beta = \alpha$), $\beta = \alpha$
 α ; (for $\alpha = 1$), $D, T, G = \alpha$ (for $\alpha = 1$), $\beta = \alpha$
 $\beta = D$ (for $\alpha = 1$), $D = \alpha$ (for $\alpha = 1$)

Don't let the *W* fool you. It's a *W* for *W*onderful.

$$[\hat{N}_2, \hat{q}_1] = 0 \quad (\text{for } \hat{q}_1 \in \mathcal{V} \text{ and } \hat{q}_1 \in \mathcal{V}^{\perp} \text{ for } \delta),$$
[illegible]

(marg.) V1. 3 D6. 2: (for ३). — (L. 12) D6 G1. 2. 5
 Māyānā (for मयाना). Some Mss. कीडिता (for कीडिता).
 — (L. 13) K. ३ यदृमि (for यदृ^३). — After line 13,
 Br ins. :

396B* यथा न तस्मिन्महापराधो महार्णवम् ।

प्रमाणं द्वयं । १. न्तमकालिप्रावृद्धत्वं ॥

(L. 15) D₂ नुं निर्वीय निश्चयः (for^a). — (L. 16) G₂ उर्यपिता; G₂. ३ चूर्णीकृत (for चू°). V₁ चूर्णीकृत महावारि (for^a). T₂ G₁-सन्नेषियान् (for-सन्नतिमिम्). D₂ चक्रमान-नादिभिर्भुज; G₂ अस्मत्तन सन्नेषियम् (for^b). — (L. 17) T₂ G₁. २ मन्त्रवर्णिकैर्लक्षित (for^a). — (L. 19) Ñ₃ (marg. as above) समप्रकाशः (for °निमित्तः). — (L. 20) Bom. Poona and Gl eds.) वस्तुद्वयविहितः (for^b). — (L. 21) Ñ₃ (marg. as above) [ ] केमिवरा (for [उ]प्यतिता). Ñ₃ उपत्यगात्. D₂ मन्त्रवर्णम् (for त्रयेष्टमम्). — (L. 22) Ñ₂ V₂ D₂. १ लोके (for लोका). — (L. 23) B₂. 3 D₃ M₄-वण्डाः (for ऋष्टः). Ñ₃ (marg.) V₁ दायताः D₂ चाहनाः (for दायता). — (L. 25) D₂ मन्त्र (for लक्ष्मीं). D₃ लक्ष्मी (for मन्त्र). — (L. 26) K₂ Dm D₂ निमित्तव वडामानीय (for^a). — K₂ om. (hapl.) lines 27^b–29^a. — (L. 29) D₂ अन्तर (for रजः). — (L. 30) Ñ₂ V₁ G₃ तस्थ (for तस्थ). Ñ₃ (marg.) V₁. २ सन्नेषिय (for °सन्ध्य). D₂ ह्यन्तर; D₂ T₂ G₁. १ सन्नेषिय (for इन्द्रवृद्धः). — (L. 32) Ñ₃ (marg. V₁ D₂ सन्नेषियः T₂ G₁. ३ सन्नेषियवाद् (for सूये वीर्यं). V₁ सन्नेषियवर्णिपुनः (for^b).]

151) $\tilde{N}_2$ em. 151^{ab}: V₁ reads it for the first time after 396A*, D₁ repeats 151^{ab} after 397*, — ") स भद्राद् (for द्राद्), D₂ धीरः (for वीरः), D₃ स चैरुद्र वनं वीरः : T₂ G₁ स हि भिक्षामदाद्वीरः. — K₂ $\tilde{N}_2$ V₁ B₁ On D₂ D₃ T₂ G₁ s. : M₄ ins. after 151^{ab}: $\tilde{N}_2$ cont. after 396B : V₁ after the second occurrence of 151^{ab}: D₁ after the first occurrence of 151^{ab}:

397* पुराणि ग्रन्थेष्वंश्च विषयांश्चैव सर्वशः ।

जज्वाल तस्य सर्वाणि चित्रभानुदिभक्षया ॥

त तस्य पुरुषेन्द्रस्य प्रभावेन महात्मनः ।

ददाह का वीर्यस्य शैलाश्चैव वनानि च ॥

स शून्यमाश्रमं गम्यं वरुणस्यात्मजस्य वै । [5]

ददात् बलवन्नीतश्चिग्रभानुः स हैहयः ॥

यं तेभ्ये वरुण. पुत्रं पुरा भास्वन्तमुत्तमम् ।

वसिष्ठं नाम स मुनिः ख्यात आपव इत्युत ॥

[L. 1) Ds पुननि मोमन्धामांश्च (for °). — (L. 2) Some Mss. वचनम्. Ks Ds वाणोन्ध- (for सर्वाणि). Gs द्विपुत्रे (for द्विपुत्रा). — (L. 3) Gs. s. महामनाः (for °मनः). — (L. 4) Ds पुनवः (for ददाह). — (L. 5) Vs

C 1987
B I. 33. 44
P I. 33. 44

तस्मात्ते दुष्करं कर्म कृतमन्यो हरिष्यति ।
अर्जुनो नाम कौरव्यः पाण्डवः कुन्तिनन्दनः ॥ १५२
छित्त्वा बाहुसहस्रं ते प्रमथ्य तरसा बली ।
तपस्वी ब्राह्मणश्च त्वां हनिष्यति स भार्गवः ॥ १५३
अनष्टद्रव्यता यस्य बभूवामित्रकर्शन ।
प्रभावेण नरेन्द्रस्य प्रजा धर्मेण रक्षतः ॥ १५४
रामात्ततोऽस्य मृत्युर्वै तस्य शापान्महामुनेः ।

दिव्यः Ds G1.3 सर्व (for 'सर्व'). — (L. 6) V3 B1 Ds जीमूष
(for मोनूष). — (L. 7) V3, जिमे पुनपुन वै; Ds जीमूषा-
मास वन्यः (for 'मास'). Ds पुनः (for पुनः). V3 न तनयम् (for
भास्वन्तम्). — (L. 8) K2 T2 G1.3 वसिष्ठः, B1 वसिष्ठः (for
वसिष्ठः). Dn3 मुनि (for मुनिः). Ds2 Ds G1 M1 अर्जुनः नमः
स मुनिः; Ds वसिष्ठः स मुनिः सप्तर्षिः (for 'सप्तर्षिः'). Dn2 Ds
व्यातम्; Ds वसिष्ठः (for वसिष्ठः). N2 (marg. as above)
प्रमथयतश्च विक्रमः (for 'विक्रमः').]

— °) B2 वः; Ds M1.3 सं- (for त). K1 वसिष्ठः स च ते
क्रोधाच्च; Ds ततः क्रुद्धो महातेजाः; M1 आपरन्तु सुवक्रुद्धः.
— °) K2 V3 Ds.8 विभुम्; N1 M1 (inf. loc.) प्रभुम्; N1
V1 B1 Ds M1.3 प्रभुः (for विभुः). S1 शशाप जनमेजयः;
B3 शशवानापवः पुनः.

152 °) V3 वासं ते मम चार्जुन. — T1 reads 152^{ab}
after 153^{ab}. — °) V3 दुष्कृतं (for दुष्करं). — °) S1 K2
N2 V2.3 B Ds T1.3 G1 हनिष्यति; M1.2 (inf. loc.) ह-
रिष्यति (for हरि'). — K2.4 N V B Dn Ds D1.3
T2.4 ins. after 152^{ab}; K1.2 Ds after 152^{ab}; Ds T2 G
M1 after 153^{ab}.

398° रामो नाम महाबाहुर्जामदग्न्यः प्रतापवान् ।

[Ds T2 G महाबाहुर्जामदग्न्यः (for 'महाबाहुर्जामदग्न्यः'). Ds G1.3 महाबाहुर्जामदग्न्यः
नन्दनः; T2 G1.2 भागवः कुन्तिनन्दन (for 'कुन्तिनन्दन').]

— K2.4 N V B Dn Ds D1.3 T2.4 om. 152^{ab}. — °) G1.2.3 कुरुः (for कुन्तिः).

153 °) K3 छेत्ता; V3 जिह्वा; Ds M1.3 रामो (for
छित्त्वा). K3 नु; Ds वै (for ते). — °) K2 प्रमथ्य तव
बाहिनीम्. — After 153^{ab}, Ds T2 G M1 ins. 398°. — °) Ds धम्वी; M3 च त्वा (for च त्वां). T2 तपस्वी ब्रह्म-
चारी च. — °) N (except S1.2 Ds) T2.4 वधिष्यति
(for हनि').

154 Ds T2 G1.3.3 om. 154. Before 154, B3 Dn
ins. वैशंपायन उवाच. K1.3 N2.3 V1.3 Ds Ds.4 repeat
154 after 399°. — °) K1.3 (both second time) अनन-
(for 'ह-'). S1 तालः; K1.3 Ds (all first time) तस्य;

वरश्चैष हि कौरव्य स्वयमेव वृतः पुरा ॥ १५५

तस्य पुत्रशतस्यासन्पश्च शेषा महात्मनः ।

कृतास्त्रा बलिनः शूरा धर्मात्मानो यशस्विनः ॥ १५६

शूरमेनश्च शूरश्च धृष्टोक्तः कृष्ण एव च ।

जयध्वजश्च नाम्नामीदावन्त्यो नृपतिर्महान् ।

कार्तवीर्यस्य तनया वीर्यवन्तो महारथाः ॥ १५७

जयध्वजस्य पुत्रस्तु तालजङ्घो महाबलः ।

K1 (second time), 2 (both times), 3 N2.3 V1 (last
four second time) 2 (also as in text). — (both
times) Dn Ds D1.3 (last four second time) चैव; G2
M1 तेन; M1 अनेन (for यस्य). T2 अनष्टद्रव्यदानेन.
— °) K1.3 N2.3 V1.3 Ds D1.3 (all second time) तस्य
राजो बभूव ह. — °) K2.2 Ds D1.3 (all second time)
प्रययेन; N2 (second time) प्रययेन; N2 V1.3 (all
second time) प्रतापेन (for प्रभावेण). — °) K1 (first
time) राज्यं; N2 V1 (both first time) 2 second
time) D प्रजां (for प्रजा). K1.3 N2.3 V1.3 Ds D1.3 (all
second time) शमव (for रक्षतः).

155 °) M1 रामस्य (for रामान्); Ds वभूव; Ds तथैव
(for ततोऽन्य); K1 रामान्वितोऽस्य मृत्युर्वै; Ds T2 G M1 राम
स्य च वै मृत्युन. — °) S1 K1.3 V1 B1 महाजनः; K1 B1
Dn Ds मुनेर्भूव; Ds विभारयो (for महामुनेः). — S1 om.
(hapl.) 155^{ab} 156^{ab}. — °) K1 B1 तथैव; K1.3 N2.3
V1.3 B1.2 Dn D1.3 T2 चैवैव; N2 चैव म; V2 तस्यैव; Ds
तथैव; Ds T2 G M1 चैवोऽस्य (for चैव हि). — °) N1
स्थितः (for वृतः).

156 S1 om. 156^{ab} (hapl. S1.1 156^{ab}). — °) K1.3.4
शतानामन; N1 V2 शतं स्यामीन; N2.3 V1 D शतं
स्यामन; V3 शतान्यामन; Ds M1 शतं चार्जुन; G2
शतस्यामीन (for 'मन'). — °) K1.3 Ds G1 M1 पुत्राः;
Ds मुप्या; T2 G1.3 श्रेष्ठ (for शेषा); V2 T2 महाबलाः
(for 'मनः'). — °) Dn मनस्विनः; Ds तपस्विनः (for
यश').

157 °) B1 धृष्टोक्तः (for शूरश्च). — °) S1 D1.2
वृष्णोक्तः; K1.3 Ds कृष्णाश्वः; N2 Ds धृष्टकः; B1 धृष्टोऽयः;
B2 शूरश्च; T2 विक्रान्तः (for धृष्टोक्तः). — °) T2 वै (for
(आ)सीत्). — °) N2 भावन्त्याः; V1 भावन्त्यो (for भां). T2
पक्षो परिकीर्तिताः. — After 157^{ab}, K1.3 N2 V1.3 T2.4
G1 read 160^{ab} (all except T2.4) repeating it in its
proper place. Ds om. (hapl.) 157^{ab}. — °) K3 तनयो
(for 'या'). — °) K4 N1.2 V B3 Dn Ds Ds.3.3

तस्य पुत्राः शताख्यास्तु तालजङ्घा इति श्रुताः ॥ १५८
 तेषां कुले महाराज हेहयानां महात्मनाम् ।
 वीतिहोत्राः मुजाताश्च भोजाश्चावन्तयम्नथा ॥ १५९
 तौण्डिकेरा इति ख्यानास्तालजङ्घास्तथैव च ।
 भारताश्च मुजाताश्च बहुन्वाभानुकीर्तिताः ॥ १६०
 वृषप्रभृतयो राजन्यादवाः पुण्यकर्मिणः ।

Ts. 1 महाबलाः (for रथाः). K2 वीर्यवान्सुमहाबलाः.

158 K1 repeats 158^a 159^b after 21 6^{ab}. — ^a) K1 (first time) Dn Ds Sभूतः V2 वै (for तु). — ^b) Ds तालजङ्घा महाबलाः. — ^c) K1 (first time) N V2 B2 Ds Dn T1 G1 शतं ख्याताम्. Dn समाख्याताम्; G1 शताख्याश्च; — ^d) श्रवः M1 शतं श्रवम् (for शताख्यास्तु). V1.3 B2 T1 तस्य पुत्रशतं ख्याताम्; Dn तस्य पुत्रशतं ख्यातः; Ds तस्य पुत्रशतान्तरास्यम्. — ^e) K1 (first time) V2 Dn Ds T1 इति स्मृताः. D तथैव च; M1 महाबलाः (for इति श्रुताः).

159 For the repetition in K1, cf. vol. 158 D om. (chap. 159). — ^a) T1 मुजा (for कुटुम्बः). — ^b) V1 श्रवः-याणां (for हेहयानां). — ^c) S1 K1 समाख्याताः; D T1 G1 M प्रजाता Ds M रथाः; G1 ख्याताश्च; F1 मुजायाश्च (for मुजाताश्च). — ^d) K1 N V B Dn Ds Dn T1 T2 स्मृता (for तथा).

160 K1.3 N V1.3 T1 G1 read 160^{ab} (all except T1) for the first time after 157^d. — ^a) K1 (second time) Dn Ds N तौण्डिकेरा (for रथाः). K1 (first time). — ^b) N2 V1.3 (last three first time) Dn Dn च विक्रान्ताम्; N1.3 second time V1.3 second time). — ^c) B Ds Dn च वि N1 मुरि ख्याताम्; T1 च राजेन्द्र (for इति ख्याताम्). Ds T1 G1 M कौण्डिकेरा; G1 [second time] M1 कौण्डिकेरा; M कौण्डिकेराश्च राजेन्द्र; T1 G1 (first time) तालजङ्घा कौण्डिकेराश्च विक्रान्ताम्. — ^d) N (second time) om. (chap. 160^b). — ^e) Ds T1 G1 परकाशः; T1 वरदाशः; some Mss भरवाशः (for भाः). K2 (marg.) मुजाश्रवः; B Ds Dn T1 G1 मुजा जाता; B मुजान्याश्च (for ताश्च). — ^f) K1 नातिः; B Dn नात्र; Ds न तु (for नानु). N2 बहुरश्चात्र कीर्तिताः.

161 ^a) M1 वृणि (for वृष). — ^b) Ds T1 दायादाः; D वृदेवाः (for यादवाः). B2.3 Ds2 T1 G1 पूणे (for पुण्य). K1.3 N1 V1 B1 Dn Dn T1 G1 M कर्मणः (for कर्मिणः). — ^c) K1 V2 Dn Ds तस्य (for तत्र). — ^d) K1 G1 च (for तु). — ^e) N1 D T1 G1 M तत्र (for तस्य). K2.3 N2.3 V B D (except Ds) T2 वंशकृतः; N1 damaged (for वंशभाक्).

वृषो वंशधरस्तत्र तस्य पुत्रोऽभवन्मधुः ।
 मधोः पुत्रशतं त्वामीदृषणस्तस्य वंशभाक् ॥ १६१
 वृषणादृष्णयः सर्वे मधोस्तु माधवाः स्मृताः ।
 यादवा यदुना चाग्रे निरुप्यन्ते च हेहयाः ॥ १६२
 न तस्य वित्तनाशः स्यान्नष्टं प्रतिलभेच्च सः ।
 कार्त्तवीर्यस्य यो जन्म कथयेदिह नित्यशः ॥ १६३

C 1899
 S. I. 33. 57
 P. I. 33. 57

162 ^b) T2 ते; G1 वै (for तु). Dn D1 T1 तथा; G1 सुता (for स्मृताः). S1 T1 G1 मधोस्तु म (T1 मा) धव-
 नथा; M1.3 माधवास्तु मधोः स्मृताः. — N2 om. 162^d. — ^c) Ds सर्वे (for चाग्रे). — ^d) S1 तु (for च). G1 निरुप्यन्ते नहेहयाः. — After 162, K1.3 N2.3 V1.3 Dn Ds Dn ins.:

399^a श्रवश्च शूरवीराश्च शूरमेनान्धानघ ॥

श्रमेन इति ख्यातस्तस्य देशो महात्मनः ।

[(L. 1) K1.3 Ds तथानघाः; N2 V1.3 च ने नृपाः; Ds च तथानघः; Dn तथानघा (sic) (for तथानघ). — (L. 2) N2 V1.3 देशात्मनः (by transp.). Ds महानभूत (for तथानघ).]

After the above, K1.3 N2.3 V1.3 Ds Ds.4 repeat 154.

163 ^a) M1 द्रव्य- (for वित्त-). S1 K1.3 Dn T1 स्मिन्; Ds Sभून् (for स्यान्). — ^b) S1 V2.3 B2 D1 G1 लभेच्च (for लभेच्च). — T1 reads 163^d twice. N1 om. 163^d. — ^c) S1 K1.3 N2 Dn Ds T1 कीर्तयेद् (for कथं). T2 बहून्यहनि कीर्तयेत्. — N2.3 V1 Ds ins. after 163: V2 after 168:

100^a वित्तवांश्च भवेच्चैव धर्मश्चैव विवर्धते ।

यथा सृष्टिर्यदोर्जाता तथा स्वर्गे महीयते ॥

Colophon.

[(L. 1) Ds न (for the first न). — (L. 2) Ds यथा विवर्धते देवय (for ^a). — Colophon om. in V1.3. — *Adhy. marg.* N2.3 Ds कार्त्तवीर्यमुपजन्म. — *Adhy. marg.* Ds 31.]

N2.3 V1 Ds cont.:

जनमेजय उवाच ।

101^a किमर्थं तद्वनं दग्धमापवस्य महात्मनः ।
 कार्त्तवीर्येण विक्रम्य तन्मे ब्रूहि प्रपृच्छतः ॥
 रक्षिता स हि राजर्षिः प्रजानामिति नः श्रुतम् ।
 कथं स रक्षिता भूत्वा नाशयामास तद्वनम् ॥
 वैशंपायन उवाच ।
 आदित्यो विप्ररूपेण कार्त्तवीर्यमुपस्थितः । [5]
 तृप्तिमेकां प्रयच्छन् आदित्योऽहमुपस्थितः ॥

२४

वैशंपायन उवाच ।

गान्धारी चैव माद्री च क्रोटोभार्ये वभूवतुः ।
गान्धारी जनयामास अनमित्रं महाबलम् ।
माद्री युधाजितं पुत्रं ततो वै देवमीदृशम् ॥ १
तेषां वंशस्त्रिधा भूतो वृष्णीनां कुलवर्धनः ॥ २
मायाः पुर्यां तु जज्ञाते सुतौ वृष्ण्यन्धकाबुधौ ।
जज्ञाते तनयौ वृष्णेः श्वफल्कश्चित्रकस्तथा ॥ ३

Dn Dc Tc Gc (पुनः); Dc पुनः (for इमे); Kc Nc Bc
Dc क्रोटोभार्ये हि श्रुदेमः; — ⁶ Tc पापभ्योऽपि (for नर्यपाप);
M₁ ५ (for प्र); — ⁷ Kc (after ३०९) Dc चान्वयजो;
Dc [अन्वये स्वये (for व्याजो); — ⁸ Kc Vc Bc
Ds Gc M₁ कुलवर्धनः; Kc Nc Vc Bc Dc M₁ कुले
प्रभुः; Kc Dc Tc Gc कुलोद्धार (for कुलप्रभु); — After
168, Vams. 430^a

Colophon: — *Mention of the D₁ in* Kc Dc Dc Gc
Mention of Kh₁ in S₁ K₁ V₁ S₁ V₁ B₁ D₁ D₁
D₁ V₁ G₁ — *सप्तमः कः* Kc Bc Ds माधुर; D
पाणिना; *Atth. ३०९* Kc हरिवंशानुकीर्तनम्; V
यथातिवंशकीर्तनम्; Vc कार्यायेतम्; Dc Tc Gc यद्वृज
कीर्तनम्; *Atth. ३०९* (figure, words or both); S₁ ३०;
Kc Dc ३१; Nc Vc Dc ३२; Vc Dc Ds Dc Gc Dc
Tc ३१; Tc Gc २९; Tc Gc M₁ २८; Tc २४; M₁ २५;
Shloka ३ Dm ६२; Ds ६७; Dc ४६.

24

1 — (var.) 28, 9^a, 10^b, Tcom. the ref. — ¹ Kc Vc
Nc Vc Dc Dc Tc क्रोटु (for क्रोटो); Dc क्रोटोभार्ये तर्धव
च; — ² Tc अनमित्रं (for अन); — ³ Kc Vc Dc युधा
युजं; Kc युधाजितं (for युधाजितं); — ⁴ Kc Nc Vc
Dc Ds Dc Tc ततोऽन्यं; Gc तया वै (for ततो वै).

2 Tc reads 2 twice; — ⁵ Kc अयं (for तेषां).

⁶ Dc M₁ वर्धन; Tc Gc नृमित्रवर्जितवर्धन.

3 ⁷ Nc Vc Tc मायां; Dc Gc माद्री (for माया);
S₁ Kc Dc Vc पुत्रस्य; Vc च पुर्यां; Vc पुत्रौ (by transp.).

⁸ Nc Vc Dc शुभौ; Tc उभौ; M₁ २ ततो; Cal. ed.
स्मृती (for सुती); Tc शुभौ (for उभौ); — ⁹ Kc स्व-
(sup. loc.) फल्कः; Tc श्वफल्कः; Gc M₁ श्वलकः (for
श्वफ); S₁ श्वफल्कश्चित्रको तथा.

श्वफल्कस्तु महाराज धमात्मा यत्र वर्तते ।
नास्ति व्याधिभयं तत्र नावर्षभयमप्युत ॥ ४
कदाचिन्काशिराजस्य विभोर्भरतसत्तम ।
त्रीणि वर्षाणि विषये नावर्षन्पाकशासनः ॥ ५
न तत्र वासयामास श्वफल्कं परमार्चितम् ।
श्वफल्कपरिवर्ते च वर्षं हरिवाहनः ॥ ६
श्वफल्कः काशिराजस्य सुतां भार्यामभिन्दत् ।

C 1912
B 1, 34, 7
P 1, 34, 7

4 ¹ Tc Gc श्वफल्कः; Gc M₁ ३ श्व (for श्वफ);
Kc च (for तु); — ² S₁ K₁ ३ पाधिभः (for वर्तते).
— ³ Tc दुमिश्रः; Tc अवृष्टि (for नावर्ष); K₁ ३ ४ Tc
Gc उच्यते; N₂ ३ V₁ B₁ Ds M₃ अप्युत (for अप्युत).
Kc नावर्षभयं कचित्.

5 ⁴ S₁ शृणु तत् (for कदाचित्); — D₂ om. (hapl.)
5^a 7^a; — ⁵ Dc त्रीणि वर्षसहस्राणि; D₃ द्वादशाष्टानि
विषये.

6 D₂ om. 6 (cf. v. 1, 5); — ⁶ N₂ V₂ ३ T₃ तु तं
(for तत्र); N₁ मानयामास; V₃ G (ed.) वा (G (ed.) ख)-
र्या; Tc G₁ ३ चाह्वया; M₁ [आ]वासया (for वासया).
— ⁷ Tc (also as in text) D₃ T₂ G परमार्चितम्; D₂
नितम् (for चितम्); N₂ श्वफल्कपरिवारहा (sic); — After
6^{ab}, K₁ repeats 23, 158^a-159^b; N₂ om. 6^a 7^b; — ⁸
S₁ परिवर्ते तु; Ds T₂ ४ G₁ १ वर्तेन; D₄ वृत्तेन (for
वर्ते च); D₃ श्वफल्के तत्र वसति; T₃ ल्के चाचिते तत्र.

7 D₂ om. 7^a (cf. v. 1, 5); N₂ om. 7^{ab} (cf. v. 1, 6).
— ⁹ D₂ अनिन्दिताम् (for अभिन्दन); — G₃ reads 7^{cd}
twice; — ¹⁰ S₁ गांदिना; K₁ corrupt; K₂ ४ N₁ D₂ ४
गांदिना (for नी); K₁ गां सा हि; B₁ सा गौस्तु; B₃ Dn D₁
सा गौस्तु; M₁ या गा हि; M₂ यां गोभिः (for सा गां तु).
Kc गादिना नाम गां सा हि; D₂ नी नाम गां सा तु; D₃ गांदी
तस्यास्तु गांदिना; Tc गांदी तस्यां तु गांधर्वा (sic); T₃
गान्धारी नाम सा गौस्तु; G₁ ३ (second time) ३ गांदी तस्यां
तु (G₁ ३ तस्यास्तु) गां दया; G₂ गांदी तस्यास्तु गांदिना.
— ¹¹ D₂ T₂ G₁ ३ (second time) ३ गाः सदा; G₁ गां
सदा; G₁ (first time) ३ तर्धदा (for नित्यश); — After
7, Kc N₂ ३ V₁ ३ B₁ ३ Dn D₁ G (ed.) ins:

103^a सा मानुरुदरस्या तु बहून्वर्षगणान्किल ।
निवसन्ती न वै जज्ञे गर्भस्थां तां पितामहीत् ॥
जायस्व दीर्घं भद्रं ते कामर्थमिह तिष्ठसि ।

C 1912
B 1. 34. 7
P 1. 33. 7

गांदिनीं नाम सा गां तु ददौ विप्रेषु नित्यशः ॥ ७
दांता यज्वा च धीरश्च श्रुतवानतिथिप्रियः ।
अक्रूरः सुषुवे तस्माच्छृङ्खलकाद्भूरिदक्षिणः ॥ ८
उपमद्भुस्तथा मद्भुमृदरश्चारिमेजयः ।
अरिक्षेपस्तथोपेक्षः शत्रुघ्नोऽथारिमर्दनः ॥ ९

प्रोवाच चैनं गर्भस्था कन्या गां च दिने दिने ॥
यदि दद्यां ततोऽद्याहं जाययिष्यामि तां पिता ।। 5
तथेत्युवाच तं चास्याः पिता काममपूरयत् ॥

[(L. 1) $\tilde{N}a$ दा (for सा). — (L. 2) Dn नन्दा (for स्था). $\tilde{N}a$ वा तदा (for दा). — (L. 3) Ka $\tilde{N}a$ Bz a Du ददु (for दादु). Vl a न्ने व (for नन्ने). $\tilde{N}a$ Vl a Dn नेह (for दह). — (L. 4) Vl [ ]म; Va [ ]म (for [ए]म). Vl a Du म, हन्, गा (for मन्, गा च). — (L. 5) Vl a G (ed.) ददि ददा (Vl म); Dn पदि ददा (for दादि ददा). Ka $\tilde{N}a$ Bz a Du ददि ददा (Bz a 'त'; Du 'न्व')पो पादे (for a). Ka $\tilde{N}a$ Du पिता प्र- (Ka त्वि; Du मे)दुवाच ह; $\tilde{N}a$ Vl तदास्वस्मि नन्दा; Va तन्निषामि च नन्दा; Bz पिताश्चैव तदा; B पिता-मिदुवाच ह (for b). — Bz om. line 6. — (L. 6) Du [उ]न्वा च (for [उ]तव). Ka $\tilde{N}a$ Vl ता तदा; Va ता यस्मात् (for तं यस्मात्). Va पिता सा मासिन्, नन्दा; Bz काममेवमवाप्रयात्; Du पिता स्वमयकोत् (for b).]

8 °) K₂.4 Ñ₂ V B₁ D₃ D₁₋₅ T G₁ + M₁ वीर्य
(for धी°). — D₃ reads 8° 9^b on marg. °) D₁ T₂
G₁. 2 M भूरं (for रं). D₁ तस्य (for तस्मात्). — ^d
Ś₁ V₂. 3 B₁ D₂ D₃ T₁. 3 G₂. 4 श्रफल्काद् (for श्र°).
D₁ M₁₋₃ दक्षिणात् ; D₁ T₂ G₁. 3 + M₁ णम् (for णः)

9 = 28. 39 — °) $\tilde{N}_1$ उपामहृम्; Dn₂ T₁ G₁ उपा
सङ्गम् (for उपमहृम्). G₁ मल्गुर (for महृम्). K D
उपमंगुल्लथा मंगुर; V₁ उपमन्गुल्लथा मन्गुर; Dn₁ उपामङ्ग-
ल्लथा पङ्गुर; D₃ उपमङ्गल्लथा सङ्गुर; D₁ उपमंगुश्च
मंगुश्च; T₂ M₁ 3 उपमङ्गुल्लथा मल्गुर. — °) S₁ मृद-
वश्च; K₁ 4 V₃ B Dn D₁ 3 1 T₁ 3 मृ (K₁ म) दुरश्च; K₃
मृदुरुश्च; $\tilde{N}_1$ 3 V₁ मृदवश्च; V₂ मृदुलश्च; D₁ चित्रकश्च; D₃
प्रजरश्च; G₁ प्रदमश्च; G₂ M प्रदरश्च; G₃ प्रव^१; G₄ प्रदरिश्च
(for मृदरश्च). — °) K₁ 4 V₂ Dn D₁ 2 5 अरिश्रिपम्;
 $\tilde{N}_1$ V₁ B D₃ D₁ T₃ अत्रिश्रिश्च; $\tilde{N}_3$ V₁ T₃ स^२म्;
V₃ अरिपश्चम्; T₁ 2 G₁ 4 5 श्रि (G₁ शी र्यश्चतस्; G₂
शीर्यश्चकम्; G₃ वीर्यम्भश्चम्; M₁ 3 गिरिपृष्ठम्; M₁ श्रिय-
क्षकम् (for अरिक्षेपम्) K₂ 4 V₁ 3 D₂ तथोप्यश्च; D₁ 2 M₁
तनोप्यश्च; Dn T₁ 3 G₁ 4 M₁ तथा^३; D₁ 3 तथोप्यश्च; T₂ G₁
तु मा (G₁ वा र्येक्षं; G₂ सुमप्येक्ष: (for तथो^३). S₁ तिरिरिश्च-

चर्मभृद्युधिवर्मा च गृध्रमोजास्तथान्तकः ।
आवाहप्रतिवाहौ च सुन्दरा च वराङ्गना ॥ १०
अक्रूरेणौप्रसेन्यां तु सुगात्र्यां कुरुनन्दन ।
प्रसेनश्चोपदेवश्च जज्ञाते देववर्चसौ ॥ ११
चित्रकस्याभवनपुत्राः पृथुर्विपृथुरेव च ।

तथा पञ्चे (sic); $K_1 | D_1$ अरिद्रिपह्ताश्लेषः; T_1 अविक्षेप-
 तथापञ्चः, —^d $\approx$ वा; $K_1, 1$ स्वि; V_3 D_n D_2 M_1 च
 (for स्थ).

10 = 28. 40. — °) M₂ (inf. lin. as in text)
वर्मभृद् (for च) ; G = युधिर्वती (for वर्मा) ; S₁ चर्मन्व-
ग्युधिचर्मा च ; K₁ वर्मभृग्युधिकर्मा च ; K₂ धर्मभृग्यतिधर्मा
च ; K₃ धर्मभृत्ताधिधर्मा च ; K₄ धर्मगृहेतिधर्मा च ; N̄ V B
Dn Ds D₁ 1 T₁ धर्मभृग्या D₂ 1 च परिधर्मा च ; D₃ धर्म-
गृध्वनिधर्मी च ; D₄ धर्मभृग्वृद्धर्मा च ; T₂ 1 मन्वभृग्यतिधर्मा
च ; G₁ वर्मभृद्युधिर्वमी वा ; M₁ चन्द्रविद्युधिर्वमी च (sic). — °)
G₁ 3. गृध्रनेत्रात् (for मोत्रात्) ; K₁ 3 4 N̄ 3 V₁ 3 B₁
Dn D₁ 4 T₁ 4 G₁ 4 तथान्यक ; B₂ 3 Ds T₁ अन्नक-
न्त्या (by transp.) ; V₂ D₂ अन्नकन्त्या ; K₃ D₃ गृध्रभोत्रा-
न्तथान्यक ; D₄ कोपोन्न्यकस्तथा ; T₂ 1 नेत्रात्तथान्निक ; M₁ 3
भोत्रात्तकम्बल ; M₂ गृत्समोत्रास्तु कम्बल (sic). — N̄ 2
reads 10¹⁴ twice. — °) K₁ आवाहु ; K₂ आवाहः ; N̄ 2
(first time) V₁ 3 D₁ 1 सुबाहु ; N̄ 2 (second time)
अस्त्र ; G₁ आवह (for आवाह) ; V₁ 3 D₂ 3 प्रतिबाहु ;
D₃ वाहश् (for वाहौ) ; K₁ N̄ 3 B₁ Dn D₁ T₁ आवाहु-
प्रतिवाहु च ; V₂ सुबाहुश्च प्रयाहुश्च. — °) K₁ N̄ 1 3 V B Dn
Ds D₁ 3 4 T₁ 4 G₂ 4 सुन्दरी ; M₁ 3 सुदारा (for
सुन्दरा). — After 10, S₁ K₁ 3 4 D₁ 3 ms. :

104* विश्रुता साम्प्रमहिषी कन्या चास्य पुनर्नया ।
 रूपयांवनमपेक्षा सर्वभूतमनोहरा ॥
 अक्षरात्काशिकन्यायां सत्यकेतुरजायत ।

[(L. 1) S_1 $\bar{M}_1$ $\bar{M}_2$ $\bar{M}_3$; D $\bar{M}_1$ $\bar{M}_2$ $\bar{M}_3$ (for $\bar{M}_1 \bar{M}_2 \bar{M}_3$).
 S_1 $\bar{M}_1$ $\bar{M}_2$ $\bar{M}_3$; $\bar{M}_1 \bar{M}_2 \bar{M}_3$ (for $\bar{M}_1$) -- D. om. line 2.
 -- (L. 2) S_1 $\bar{M}_1$ $\bar{M}_2$ $\bar{M}_3$ (for $\bar{M}_1 \bar{M}_2 \bar{M}_3$).]

11. (a) T₁ अकृतस्य (for 'रेण'), K₁ 2, 4 N̄ V B D
(except D₁) T₁ 1, 4 G₁ M₁ [उ]प्रमेनायां (N̄ 1, 2 D₁ 1 न्याः);
T₁ M₁ [औ]प्रमेनायां; M₁ न्यां वै (for 'न्यां तु'), (b)
N̄ 1 D₁ 4 T₁ सुगाड्या (for 'ड्या'), (c) D₁ 3 सुदेवश (for
प्रदेवश), T₁ 1 [उ]प्रमेनश, G₁ 3, 5 [उ]प्रमेनश (for 'देवश').

12 = 28, 13, ---^a) $\bar{S}_1$ K₂ V D₀ D₁ 2, 4, 5 T₂-4
G₁ 2, 4, 5 [अ]भवत्पुत्रः (for [अ]भवत्पुत्रा.). ---^b) D₂
विपुल. पृथरेव च. ---^c) $\bar{S}_1$ च राहश; D₀ T₂ G₁ 2, 5 M₁ च

अश्वग्रीवोऽश्वबाहुश्च सुपार्थक्यवेपणौ ॥ १२
 अरिष्टनेमिरश्वश्च सुधर्मा धर्मभृत्तथा ।
 सुबाहुर्वहुबाहुश्च श्रविष्ठाश्रवणे स्त्रियौ ॥ १३
 अश्मक्यां जनयामास शूरं वै देवमीदृशम् ।
 महिष्यां जज्ञिरे शूराङ्गोज्यायां पुरुषा दश ॥ १४
 वसुदेवो महाबाहुः पूर्वमानकदुन्दुभिः ।
 जज्ञे यस्य प्रसूतस्य दुन्दुभ्यः प्राणदन्दिनि ॥ १५
 आनकानां च संज्ञादः सुमहानभवद्विनि ।
 पपात पुष्पवर्षं च शूरस्य भवने महत् ॥ १६

बां : G₁ सुबां : M_{2,3} ऽश्वयालश (for ऽश्वबाहुश्च). — ^d)
 K₁ Ñ₁ V_{1,2} Dn D₁ T₁ M₁ गवेपिणो ; D₁ श्रणीः
 G₅ गणेपणौ (for गवे) .

13 — 28 41. — ^a) D₁ (marg.) अश्वश्च ; D₁ च
 सुताः (for अश्वश्च). — ^b) T₁ सुधर्मा ; G_{1,2} सुधर्मा ; M₁
 सुधर्मा (for सुधर्मा). K_{1,2} V₁ D₁ D₁ धर्मवित्तथा ; Ñ₂
 B₁ भृत्तथा ; T₁ G₁ धर्मक (G₁ धर्मभृत्त ; G_{1,2} चर्मवर्म-
 भृत्त (for धर्मभृत्तथा). S₁ K₁ सुधर्मा धर्मवर्मभृत्त च ;
 T₁ G₁ M_{1,2} सुधर्मा चर्मवर्मभृत्त . — ^c) G₂ M₁ भूमिश
 (for बाहुश्च). M₁ सुभृत्तिर्वहुभृत्तिश्च .

14 — ^a) Ñ_{1,2} V₁ आश्मक्यां ; V₁ आश्मक्यां ; D₁ श्रविष्ठाः
 T₁ M_{1,2} अश्मक्यां ; T_{1,2} M_{1,2} की ; G₂ अधिन्यां (for
 अश्मक्यां). — ^b) K₁ V₂ B_{1,2} Dn D₁ T₁ G_{1,2}
 देवमीदृशः (D₁ पा) ; T₁ M₁ मीदृशान (for पम्). — ^c)
 S₁ मन्थायां ; K₁ महिष्योर ; T₂ G₁ M₁ मारिष्यां (for
 महि). Ñ₁ महिष्यां जज्ञिरे शूरान् . — ^d) V₁ D₁ भोजायां ;
 T₁ G_{1,2} M₁ भार्यायां (for भोज्यायां). K₁ Dn G₁ तनयाः
 D₁ जज्ञिरे (for पुरुषा).

15 — ^a) S₁ महाबाहो (for बाहु). — ^b) B₁ D₁ T₂
 G_{1,2} तस्य (for यस्य). D₁ च दुन्दुभ्यः (for प्रसूतस्य).
 — ^c) S₁ T₂ G₁ भुवि ; T₁ युधि (for दिवि). K_{1,2} दुन्दुभिः
 प्राणदन्दिनि ; D₁ प्राणदन्दिना दिवि .

16 — ^a) K₁ च संज्ञादः ; V₁ च निहादः ; D₁ तदा नादः
 (for च संज्ञादः). — ^b) K₁ Dn M₁ भुवि (for दिवि).
 — ^c) Ñ₁ D₁ वर्षशः ; T₁ वृष्टिश्च (for वर्ष). — ^d) D₁
 महान् ; G₂ ऽभवन् (for महत्).

17 — ^a) M₁ मानुष्यः (for म). K_{1,2} Ñ_{1,2} V₁ B₁ Dn
 D_{1,2} T₁ T₂ G_{1,2} ऽस्मिन् ; D₁ M_{1,2} तु (for ऽपि).
 — ^b) B₁ हादः ; D₁ अपि ; T₂ G₁ रूपं ; M₁ (inf. lin.)
 बले (for रूपे). K₁ नासीन् (for नास्ति). T₁ समं (for

मनुष्यलोके कृत्स्नेऽपि रूपे नास्ति समो भुवि ।
 यस्यामीत्पुरुषाद्यस्य कान्तिश्चन्द्रमसो यथा ॥ १७
 देवभागस्ततो जज्ञे ततो देवश्रवाः पुनः ।
 अनाष्टृष्टिः कनकको वन्मवानथ गृज्जिमः ॥ १८
 श्यामः शमीको गण्डूषः पञ्च चास्य वराङ्गनाः ।
 पृथुकीर्तिः पृथा चैव श्रुतदेवा श्रुतश्रवाः ।
 गजाधिदेवी च तथा पञ्चैता वीरमातरः ॥ १९
 कुन्त्यस्य श्रुतदेवायामगृधुः सुपुत्रे नृपः ।
 श्रुतश्रवायां चैद्यस्तु शिशुपालो महाबलः ॥ २०

C 1930
 B 1. 34. 25
 P 1. 34. 25

समो) K_{1,2} Ñ_{1,2} V₁ Dn D₁ T₁ G₂ रूपेणाप्रतिमो भुवि-
 (D₁ मोऽभवन् ; D₁ मो विभुः). — ^c) V₁ यत्र ; G₂ तस्य ;
 M₁ अस्य (for यस्य). K₁ B₁ D₁ T₂ पुरुषाग्रस्य (for
 ऽद्यस्य).

18 — ^a) S₁ देवभावस् (for गम्). M₁ तथा (for ततो).
 — ^b) B₁ Dn D₁ D₁ T₁ G_{1,2} M₁ तथा (for ततो).
 K₁ तथा (for पुनः). — ^c) S₁ D₁ M₂ (inf. lin. as in
 text) अनाष्टृष्टिः ; D₁ अनाष्टृष्ट्यः (for ऽष्टृष्टिः).
 K₁ D₁ कनकको ; Ñ₂ V₁ कलवको ; B₂ कनकको ; B₃ रको ;
 D₁ च कनको ; T₁ G₁ M_{1,2} कनकपो (M₂ वो) (for वको).
 — ^d) S₁ Ñ₁ Dn D₁ अव ; K₁ अपि (for अथ). K₂ (sup.
 lin.) D₁ गृज्जितः ; Ñ₂ गृज्जुमः ; V₁ D₁ गृज्जयः (D₁ स
 नः) ; D₁ संजयः ; T₁ M_{1,2} सृज्जयः ; T₁ गृज्जमः (for
 गृज्जमः). K₁ D₁ वन्मवानल (D₁ श्रु गृज्जनः ; T₁ वत्सो वाम
 परंजयः ; T₁ G₁ वत्सो ह्यवनगृज्जक (G₁ मः) ; G₁ वत्सो
 दानवगृज्जनः ; G₁ वत्सो ह्यवनगृज्जिमः ; M₁ वत्सपादपगृज्जमः .

19 — ^a) D₁ सोमः (for श्यामः). D₁ शमीसे (for की). D₁
 गण्डूश्च (for प). — ^b) K₁ तस्य (for चास्य). — ^c) T₁ G₁
 M₁ श्रुतकीर्ति (for पृथु). D₁ [अ]पि (for [ए]व). — ^d)
 K₁ Ñ₁ V₁ B₁ Dn D₁ M_{1,2} श्रुतश्रवा (for श्रवा). — T₁ G₁
 om. P^c. — ^e) Ñ₁ पञ्चैता ; T₁ पञ्चैथा (for पञ्चैता). K₁ Ñ₁
 (marg. as in text) B₁ G₁ देव ; M₁ वीर्यः (for वीर).
 — After 19, K₂ (marg.) Ñ₂ Dn D₁ D₁ D₁ s ms. :

405* पृथां दुहितरं यमे कुन्तिस्तां कुरुनन्दन ।

शूरः पूज्याय वृद्धाय कुन्तिभोजाय तां ददौ ।

तस्मात्कुन्तीति विख्याता कुन्तिभोजादमजा पृथा ॥

[(L. 1) Ñ₂ D₁ D₁ नके (for वने). Dn D₁ तु (for तां)]

20 — M₁-3 om. 20^{ab}. — ^a) K₂ (marg.) कुन्तिश्च ; K₁
 D₁ T₁ कुन्त्यस्य ; B₁ D₁ G_{1,2} अन्यस्य ; Dn₂ कंकेयः (for
 कुन्त्यस्य). Ñ₁ Dn₁ D₁ श्रुतदेवाया ; T₂ G₁-s वा च (for

C 1931
B I. 34, 26
P I. 34, 26

हिरण्यकशिपुर्वोऽसौ दैत्यराजोऽभवत्पुरा ।
पृथुकीर्त्या तु संजज्ञे तनयो वृद्धशर्मणः ॥ २१
करूपाधितेवीरो दन्तशत्रो महाबलः ।
पृथां दुहितरं चक्रे कौन्त्यस्तां पाण्डुरावहत् ॥ २२
यस्यां स धर्मविद्राजा धर्माजज्ञे युधिष्ठिरः ।
भीमसेनस्तथा वातादिन्द्राच्चैव धनंजयः ।
लोकेऽप्रतिरथो वीरः शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ २३
अनमित्राच्छिनिर्जज्ञे कनिष्ठादृष्णिनन्दनात् ।

'वायाम्' (for 'वायुः'). — ⁶) Si अग्रहः; Ki अग्रहं (K² हः); K₂ N₁ 3
V B; Dn Ds G जगृहुः; B₁ गृन्तुमं; D₁ प्रगृह्णु (for
अग्रहन्तु); V₂ पुनः; G₁ सुतम् (for नृपः); B₁ D₁ M₁
जगृहुः सुपुत्रे सुतः; D₂ अग्रहः (D₂ हः); सुपुत्रे सुतः; T₂
G₁ 3 स्वगृहं सुपुत्रे सुतम्. — After 20^{ab}, Ma ms.

406* श्रुतदेव्यां केकयस्तु पञ्च पुत्रानकल्मषान् ।
सुवर्दनपुरांगाम्स्तु जनयामास भारत ॥
राजाधिपती राजेन्द्र पुत्री परमधार्मिकी ।
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ सुपुत्रे भरतर्षभ ॥
— ⁶) K₂ 4 B₁ 3 D₁ 3 T₁ 3 G₁ 3 M₁ 3 चैयस्तु (for
चैयस्तु); D₂ T₂ G₁ श्रुतश्रवायाश्चैयस्तु (G₁ न्य); — After
20, Ka ms.

407* यो हतो राजसूये वै कृष्णेन सुमहात्मना ॥
21 ⁶) K₂ N₁ 3 V₁ 2 B₁ D₁ 3 T₁ 3 पृथुकीर्त्याम् (T₁ 3
G₁ M₁ श्रुतकोल्याम् (T₁ G₁ 3 र्याम्) (for पृथुकीर्त्याम्); Si
K₁ 3 तु तनयः; M₁ तथा जज्ञे (for तु तनये); D₁ पृथुकी-
र्तिसुतो जज्ञे. — ⁶) Si Ka₂ B₁ संजज्ञे (for तनयो).

22 ⁶) D₂ T₂ G₁ 2 3 श्रीमान् (for वीरो); — ⁶) N₁
D₁ M₁ 3 दन्तशक्रो; — ⁶) T₁ भोजतां (for पृथां); V₁ B₁
जज्ञे; D₂ वधे (for चक्रे); — ⁶) K₁ कुन्त्यम्; K₂ V₁ D₁
T₁ कुन्ती; K₁ N₁ 3 V₁ 2 B₁ D₁ 3 D₁ 3 T₁ 3 M₁ 3
कुन्तिम्; T₁ (marg.) भोजम् (for कौन्त्यम्); T₁ G₁ यां
(for तां).

23 ⁶) K₂ D₂ T₂ यस्याः स; N₂ G₁ तस्यां स; D₂ यस्यां
च; M₁ 3 तस्यास्यां (for यस्यां स); — ⁶) B₁ कुन्त्यां (for
धर्मां); — N₂ om 23^{ab}; — ⁶) K₂ सुतो; K₁ N₁ 3 V₁ 2
B₁ 2 D₁ 3 D₁ 3 T₁ 3 ततो; T₁ तदा (for तथा); D₁ T₂
G₁ वायोर् (for वाताद्); T₁ भीमसेनस्तु वातात्मा; — ⁶)
T₁ 3 देवाद (for चैव); — ⁶) K₂ 4 N₁ 3 V₁ 2 B₁ D₁ 3 T₁ 3
प्रतिष्ठितो; D₂ स्वप्रतिष्ठो; D₂ T₂ G₁ M₁ अनिरथो (for प्र-)
M₁ 3 शूरः (for वीरः);

24 ⁶) Si K₁ D₁ 4 शनिर् (for त्रिनिर्); — ⁶) M₁

शैनेयः सत्यकस्तस्माद्युयुधानस्तु सात्यकिः ॥ २४
उद्धवो देवभागस्य महाभागः सुतोऽभवत् ।
पण्डितानां परं प्राहुर्देवश्रवसमुद्धवम् ॥ २५
अश्मक्यलभतापत्यमनाधृष्टिं यशस्विनम् ।
निकृत्तशत्रुं शत्रुघ्नं श्रुतदेवा व्यजायत ॥ २६
श्रुतदेवाप्रजातस्तु नैपादिर्यः परिश्रुतः ।
एकलव्यो महाराज निपादैः परिवर्धितः ॥ २७
वत्सावते त्वपुत्राय वसुदेवः प्रतापवान् ।

कनिष्ठो (for 'कनिष्ठः'). — ⁶) N₁ शैनेयः (for शैनेयः); K₁
D₁ तु सुतम्; T₁ T₁ सात्यकिम्; G₁ सात्यकम् (for स);
N₁ शैनेयस्य सुतस्तस्माद्; V₁ शैनेयस्तु सुतस्तस्य; M₁ शिने
गामीन्महाराज; — ⁶) N₁ V₁ B₁ D₁ 3 D₁ 3 T₁ 3 च (for
तु); T₁ युयुधानो महायुधिः; — After 24, Si Ka₁ 3 D₁
D₁ ms.

408* मयहो युयुधानस्य भूमिलस्याभवत्सुतः ।
भूमर्युगंधरः पुत्र इति वंशः समाप्यते ॥
[1. 20 K₁ D₁ युधरः; K₁ वंशः (for युधि);]
25 ⁶) D₂ सत्यभागः (for महा); K₁ 4 T₁ G₁ 3
ततो (for सुतो); D₂ T₂ महाभागस्तोऽभवत्; — ⁶) D₂ T₂
वः (for पर); — ⁶) B₁ उत्तरम्; D₂ उत्तमम् (for उत्त-
वन्); — For 25^{ab}, Ma subst.

409* पण्डितो नाम राजेन्द्र लेभे देवश्रवाः सुतम् ॥
26 ⁶) Si अश्वरी; K₁ T₁ G₁ अश्मक्यां; B₁ अश्मक्य
(for की); B₁ पुत्रम् (for अपत्यम्); K₂ 4 N₁
B₁ 2 D₁ 3 D₁ 3 T₁ 3 अश्मक्यां प्राप्त T₁ 3 लब्धवा
न्यम्; — ⁶) Si Ka₂ 3 marg. 14 D₂ T₂ G₁ अनाधृष्टि
(K₂ T₂ G₁ धृष्टि); K₁ धृष्टयः; N₁ 3 V₁ 2 B₁ 3 D₁ 3
D₁ 3 T₁ 3 G₁ अनाधृष्टि; M₁ (for 'an') धृष्टि; M₁ 3
'वृष्टि' (for धृष्टि); D₂ G₁ M₁ अनाधृष्टये D₁ धृष्टि यः G₁
'धृष्टि' सास्विना M₁ नः); — ⁶) K₂ 3 निमेष्यः; N₁ V₁ B₁
D₁ 3 T₁ निवृत्तः; N₁ V₁ D₁ 3 D₁ 3 निवृत्तः; D₁ त्रिमूर्तेः (for
निकृत्त); D₁ विवर्तयात्रु शत्रुघ्नः; M₁ 3 श्रुतदेवं तु शत्रुघ्नः;
— ⁶) D₂ D₂ देवश्रवा; D₁ श्रुतदेवा; T₁ M₁ देव्या (for
देवा); V₁ शत्रुदेवादनायत; K₁ श्रुतदेवं वि; T₂ G₁ श्रुतदेवा-
प्रजायत (G₁ ते).

27 ⁶) K₂ 4 N₁ 3 V₁ 2 B₁ D₁ 3 D₁ 3 श्रुतदेवान्; D₂ D₂
देवश्रवा; D₂ T₂ 3 श्रुतदेव्याः (for देवा); Si शत्रुदेवाप्र-
जातं तु; D₂ T₂ 3 G₁ M₁ श्रुतदेवांप्रजातस्तु; — ⁶) N₁ 3 V₁ B₁
D₁ 3 प्रतिश्रुत (for परि); — For 27^{ab}, M₁ 3 subst.

410* श्रुतदेवानु नैपादिः सोऽस्माभिर्यः परिश्रुतः ।

C 1945
B I. 34. 41
P I. 34. 41

वृष्णेस्त्रिविधमेतं तु बहुशाखं महौजसम् ।

धारयन्विपुलं वंशं नानार्थैरिह युज्यते ॥ ३५

इति श्रीहरिवंशे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

२५

वैशंपायन उवाच ।

पौरवी रोहिणी नाम बाह्निकस्यात्मजा नृप ।

ज्येष्ठा पत्नी महाराज दयितानकदुन्दुभेः ॥ १

लेभे ज्येष्ठं सुतं रामं सारणं शठमेव च ।

दुर्दमं दमनं श्वश्रं पिण्डारककुशीनरौ ॥ २

चित्रां नाम कुमारीं च रोहिणीतनया नव ।

चित्रा सुभद्रेति पुनर्विख्याता कुरुनन्दन ॥ ३

वसुदेवाच्च देवक्यां जज्ञे शौरिर्महायशाः ।

रामाच्च निशठो जज्ञे रेवत्यां दयितः सुतः ॥ ४

सुभद्रायां रथी पार्थादभिमन्युरजायत ।

— T₃ om. 35⁴. — ^a) K₃ नाम (for वंश). — ^d) K₃ B₁ D₃ T₂ G₁ नानार्थैर (for नान). G₁ हि (for [इ]ह).

COLOPHON. — *Mention of the Epic* : K₃ B₁ Dn Ds₂. — *Mention of Khila* : S₁ K₂₋₄ N₁ V₁₋₃ B₁ Dn Ds D₁. 2, 4, 5. — *Atthy. name* : K_{1,3} Dn D₁ G₁ वृष्णिवंशकीर्तनम्; K₄ वृष्णेस्त्रिविधं वंशम्; V₂ श्रोतृवंशानुकीर्तनम्; V₃ यद्वृत्त्यतिः. — *Atthy. no.* (figures, words or both) : S₁ 36; K₃ D₁ 32; N₃ V₁ D₃ 33; V_{2,3} Dn Ds₂ D₁ 34; D₃ T_{3,4} 35; T₁ G₁₋₃ 39; T₂ G₁ M₁ 29; M₁₋₃ 26. — *Sloka no.* : K₁ 39; Dn 40; Ds₂ 37; D₁ 34; D₁ 41.

25

After the ref., N (except S₁ N₁) T G M ins.

415* या. पत्न्यो वसुदेवस्य चतुर्दश वराहना ।

पौरवी रोहिणी नाम मदिरापि तथापरा ।

वैशाखी च तथा भद्रा मुनाम्नी चैव पञ्चमी ॥

सहदेवा शान्तिदेवा श्रीदेवा देवरक्षिता ।

वृकदेव्युपदेवी च देवकी चैव मसमी ॥ [5]

सुतनुर्वहवा चैव द्वे एनं परिचारिके ॥

[(L. 2) V₂ चैव (for नाम). N₂ V_{2,3} B₁ च (for [अ]पि). N₃ V₁ परा; D₃ D_{2,3} परा (for [अ]परा). K_{1,3} D₁ इन्द्रिया वितथा च (D₃ इ)रा; K₂ मदिरा वितथा तथा (marg. इरा); B_{1,2} D₁ T_{1,2} G₁ मदिरा वितथा च (D₁ T₁ च)रा; D₃ इन्द्रिया च ततो धरा; M₁ नारा वितथा परा (for ^d). — (L. 3) T₃ 4 महा- (for तथा). K₃ मुनाम्नी; Dn D₁ T₂ मुनाम्नी; D₃ मुनाम्नी; T₂ मुनाम्नी (for 'नी). K₃ D₁ पञ्चमी (for पञ्चमी). — K₃ transp. lines 4 and 5. — (L. 4) N₂ V_{2,3} D₃ सहदेवी शान्तिदेवी (for ^a). N₃ V_{2,3} D₃ श्रीदेवी; B_{1,3} D₃ D₃ सहदेवा; C₁ त्रि (for श्री). G₁ शान्ति- (for देव-). — (L. 5) T₃ G₁₋₃ 4 M₁ वृकदेवा मुदेवी च

(for ^a). K₁ वृष्टना; M₁ यतम (for न सी). — (L. 6) K₂ दे परे; K₃ जज्ञे; T₂ 3 पौर्वा चै; M₁ पौर्वा (for दे परे).]

1. S₁ om. 1^a. — ^a) V₂ चैव; D₃ नूनं (for नाम). — ^b) Dn₂ D₁ G₁ बाह्नीकस्य (for बाह्नी). K_{1,3} N₁ V₁ B_{1,2} D (except D₁) T₂ [अ]भरत (for नृप). — ^c) D₁ महाभाग (for राज).

2. ^a) D₃ जज्ञे (for लेभे). B₁ चैव (for राम). — ^b) K₂ शिवम्; K₁ D₃ D₁ 3 गदम्; T₂ G₁ 3 शङ्खम् (for शठम्). — ^c) S₁ दुर्दमे; B₁ दुर्दमे; D₃ M₁ दुर्दमे (for दुर्दमं). T₂ G₁ 3 मर्दने; T₂ मर्दने; G₁ M₁ शमदे (for दमने). K_{2,3} N_{2,3} V_{1,2} D₃ D₁ T₁ G₁ शुभ्रे; V₂ भद्रं (for श्वश्रं). — ^d) G₁ M₁ पिण्डारक (for रक). — ^e) K_{1,3} महामुखा; K₂ M₁ कुशीनरम् (M₁ रान); N_{2,3} V₁ लवी (for ली). V₂ B₁ Dn Ds D₁ 3 T₁ G₁ पिण्डारकमुशीनरम्.

3. T₃ om. 3^a. — ^a) S₁ चैव (for नाम). K_{1,3} चित्राङ्गमथ मारीचः; N₁ D₁ चित्रा नाम कुमारी च. — ^b) S₁ K_{1,2} (sup. lin.) 3 N_{1,3} V_{1,2} B_{1,2} Dn D₁ 3 S (T₃ om.) Cn दश (for नव). — ^c) N₂ इयाख्याता (for वि). — ^d) Cn: चित्राङ्गानि नवापस्यानि संख्याय "रोहिणीतनया दश" इत्युक्तिरयुक्त्या शङ्क्याह "चित्रा सुभद्रेति पुनर्विख्याता इति". चित्रा पुनर्जज्ञे । सा च द्वितीये जन्मनि सुभद्रेति विख्यातेत्यर्थः । अथ पौराणिकी कथा चित्रा नाम काशिराजस्य मुनिशापाद्रोहिण्यां गर्भवासं लेभे । सा पुनर्जातमात्रा श्रियमाणा मया यादवेण जायमानस्य भगवतो लीला न दृष्टा, शिङ्ग मासिग्यनुत्तरे चक्रे । ततश्च तथा वास-नया पुनस्तत्रैव जन्म धृतवती इति तथा सह दशसंख्यापूर्ति-र्यया । *

4. ^a) G₁ M_{1,2} (inf. lin.) वसुदेवस्य (for 'वाच). — ^b) D₃ (marg.) कृष्ण. (for जज्ञे). — After 4^a, D₃ ins. :

416* कीर्तिमन्तं सुपेण च भद्रसेनमुदारधीः ।

अश्रूरात्काशिकन्यायां सत्यकेतुरजायत ॥ ५
वसुदेवस्य भार्यासु महाभागसु सप्तसु ।
ये पुत्रा जज्ञिरे शूरा नामतस्ताद्विवोध मे ॥ ६
भोजश्च विजयश्चैव शान्तिदेवासुतावुभौ ।
वृकदेवः सुनामायां गदश्चास्याः सुतावुभौ ।
अगावहं महात्मानं वृकदेवी व्यजायत ॥ ७
कन्या त्रिगर्तराजस्य भर्ता वै शिशिरायणः ।
जिज्ञासां पौरुषे चक्रे न चस्कन्देऽथ पौरुषम् ॥ ८

मृत्युं समर्पते भद्रं संकल्पमहीश्वरम् ।

विपुलं तेष्वष्टमो स्वयमेव हरिः किल ॥

— ^a) K परमः (for दयितः)

5 ^a) D₁ तथा (for इती). K₁ N₁ T₁ G₁ om (chapl.) 5th.

6 ^a) K₁ V₁ D पुत्र (for पुत्रा). — ^b) N₁ V₁ B₁ D₁ (sup. loc.), निबोधत D₁ T₁ G₁ च वै (for ध मे). T₁ ताद्विवोध महायुते.

7 ^a) D₁ T₁ 3 G₁ M जयस्य (for भोजस्य). — ^b) K₁ N₁ V₁ 3 D₁ T₁ G₁ शान्तिदेवी (for देवा) — Trom. (chapl.) 7th. K₁ reads and K₁ repeats 7th after 118^a. — ^c) 31 सुदेवायाः K₁ सुनाम्नास्तुः K₁ B₁ सुदेवायाः D₁ M₁ 3 सुनामायाः D₁ T₁ सुनाम्नायाः G₁ सुनामायां (for सुना) D₁ वृकदेवी सुनामायाः D₁ श्वैव सुनाम्नायां च. — ^d) T₁ जयस्य (for गदस्य). K₁ 1 [अ]यः N₁ 3 V₁ D₁ 3 T₁ G₁ [अ]स्य. B₁ D₁ D₁ 3 G₁ [अ]स्ताः D₁ [अ]यां (for [अ]स्या) T₁ G₁ प्रभो (for उभौ). N₁ गदश्चास्य सुतो वभौ. K₁ ins. after 7th. K₁ after the first occurrence of 7th.

417* उपासकं यत् लेभे तनयं देवश्रिता ।

[K₁ पत् (for पत्), and 211^a : (for पत्).]

— ^a) S₁ N₁ D₁ T₁ 3 G₁ आशापहं. K₁ आगावहं. G₁ 3 M₁ आशापहं (for आगावहं) K₁ 3 च मुवृक (for महात्मानं) — ^b) N₁ D₁ वृकदेवो. D₁ G₁ देव्या. G₁ देव्यां. some Mss. देवा (for देवी). — After 7, K₁ 3 D₁ ms. :

418* विजयं लोमपादं च यथमानं च देवकी ॥

एते स्वयं महात्मान उपदेव्यां च जज्ञिरे ।

सुतन् च नरावी च शौरिगन्तां परिग्रहः ॥

पीण्डश्च कपिलश्चैव वसुदेवसुतावुभौ ।

नराण्यां कपिलो जज्ञे पीण्डश्च सुतनूमुतः ॥ [5]

तयोर्नृपोऽभवत्पीण्डश्च कपिलस्तु वने ययौ ॥

पूर्यां समभवद्द्वीपो वसुदेवात्महाबलः ॥

जरा नाम निषादानां प्रभुः सर्वधनुष्मताम् ।

कृष्णायसमप्रख्यो वर्षे द्वादशमे तदा ।

मिथ्याभिशप्तो गार्ग्यस्तु मन्युनाभिसमीरितः

गोपकन्यामुपादाय मैथुनायोपचक्रमे ॥ ९

गोपाली त्वप्सरास्तस्य गोपस्त्रीवेषधारिणी ।

धारयामास गार्ग्यस्य गर्भं दुर्धरमच्युतम् ॥ १०

मानुष्यां गार्ग्यभार्यायां नयोगाच्छूलपाणिनः ।

स कालयवनो नाम जज्ञे राजा महाबलः ।

वृषपूर्वार्धकायास्तमवहन्वाजिनो रणे ॥ ११

C 1962
S 1, 35, 16
P 1, 35, 16

8 ^a) D₁ 6 T₁ 4 M₁ 2, 4 [अ]स्याः (for वै). Some Mss. शिशिरायणः. — ^b) T₁ 2 G₁ M₁ जिज्ञासायां पौरुषे च (T₁ G₁ [also] ये); M₁ 3 योऽनीव पौरुषं चक्रे. — ^c) K₁ 1 अस्य; K₁ तु; D₁ 3 अत्र; T₁ 3 G₁ 3 M₁ 4 च (for अथ). S₁ M₁ पौरुषात्; Cal. ed. पौरुषे (for पम्). M₂ 3 न चस्कन्द च पौरुषात्. * Cn : तस्यैव त्रिगर्तराजस्य भर्ता पुरोहितः शिशिरायणो गार्ग्यः । तदीयः स्यालो यादवपत्नीयः पुरोहितः कश्चित् । तस्य पौरुषमस्ति न वेति जिज्ञासां परीक्षां चक्रे, हस्तेन लिङ्गमभिसृष्टवान् । अथ अनन्तरं गार्ग्यस्य पौरुषं न चस्कन्द ददवत्तयात्. ततो गार्ग्यो नपुंसक इति स्यालेनोक्त इत्यर्थः । * — After 8, V₂ ms. :

119* कृष्णायसमप्रख्यो न पुमांस्त्वं नपुंसकः ।

9 ^a) Cnp कृष्णायसमप्रख्यो. * Cn : कृष्णायसमः कोपेनात्तं कृष्णभास्वरवर्णः । ... अन्ये तु कृष्णायसमप्रख्य इति पठित्वा कृष्णायसं लोहचूर्णं अभक्षयत् । अयःप्रख्यो लोहवर्ण इति व्याख्या । * — ^b) D₂ द्वादशके (for मे). N₁ (except S₁) T₁ G₂ 4 तथा (for तदा). — ^c) K₁ 2 N₁ V₁ 3 D₁ D₁ 3 G₁ शस्तो; B₁ शपो (for शस्तो). G₁ गर्गम् (for गार्ग्यम्). K₃ शापाभिशस्तो गार्ग्यस्तु; D₆ M₁ 3 अपरादेन गर्गस्तु (D₆ गर्गस्य; M₂ गार्ग्यस्तु); T₂ G₁ मिथ्याभिशप्तो गर्गस्तु. — ^d) K₃ N₆ V₁ [अ]ति; D₈ T₂ G₁ हि [अ]भि. B₂ D₈ समन्वितः; T₃ 3 परिभुतः (for समीरितः). D₉ मन्मथाभिसमीरितः.

10 ^a) N₃ V₁ T₃ M₂ (inf. lin.) तत्र; M₁ रेतो (for तस्य). S₁ गोपाल्यथाप्सरा नाम; N₁ 1 ली तस्य भद्रा तु; D₈ T₃ G₃ 3 M₃ 1 ली तस्य तद्रेतो; G₁ 2 लकस्य तद्रेतो. — ^b) N₁ D₁ G₁ गार्ग्यस्य; D₂ T₂ G₃ M₁ 3 गर्गस्य (for गार्ग्यस्य). — ^c) T₄ दुर्धरम् (for दुर्धम्).

11 ^a) K₃ N₁ T₂ G₁ 3 M₁ 3 गर्गः (for गार्ग्यः). — ^b) N₃ (marg. as in text) धारिणः (for धारिणः). — ^c) S₁ (except T₃ 4) शूरो (for राजा). — M₁ 3 om. 11th. — ^d) N₂ V₁ वृक (for वृष). S₁ मूर्धार्ध (for पूर्वार्ध). K₄ कायास्ते; D₄ कायं तम् (for कायास्तम्).

महाकृतुभिरीजे यो विविधैराप्तदक्षिणैः ॥ २
शतप्रसूतिमिच्छन्वै रूपद्रुः सोऽथ्यमात्मजम् ।
चित्रैश्चित्ररथस्तस्य पुत्रः कर्मभिरन्वितः ॥ ३
आसीच्चैत्ररथिर्वीरो यज्वा विपुलदक्षिणः ।
शशविन्दुः परं वृत्तं राजर्षीणामनुष्ठितः ॥ ४
पृथुश्रवाः पृथुयशा राजासीच्छशविन्दुजः ।
शंसन्ति च पुराणज्ञाः पार्थश्रवमन्तरम् ॥ ५
अन्तरस्य सुयज्ञस्तु सुयज्ञतनयोऽभवत् ।
उशतो यज्ञमखिलं स्वधर्ममुशतां वरः ॥ ६

छन्दैः; T₁ G₁ वृत्तिनीत सुतो राजनः; G₁ वृत्तिनीयतः सुतो राजन् (hypocoristic); M₁ वार्त्तनीयतर्षीयन्तैः; M₂ वृत्तिनीयतर्षीयन्तैः. — ^a) T₁ वार्त्तः; T₂ वार्त्तः; T₃ स्वादि; N₁ G₁ स्वादाकृतः; M₁ ति (for तः); K₁ B D₁ वर (for वरम्); K₂ ततः स्वादाकृतं वरः; K₁ N₁ V₁ D₁ D₂ T₁ G₁ स्वादिः स्वादाकृतां वरः; N₁ स्वादिः स्वादाकृतावरः.

2 K₁ om. 2nd (et. v. l. l.). — ^a) K₁ V₁ B D₁ D₂ स्वादि (for स्वादि); G₁ महाराज (for अथयज्ञाज); — ^b) K₁ D₁ रूपद्रुः; K₂ रूपद्रुः; D₁ उपद्रु (for रूपद्रु); N₁ B₁ D₁ G₁ M₁ रदता (for रतः); — ^c) S₁ ईमानो (for ईज यो); — ^d) D₁ विविधैर (for विविधैः); N₁ B D₁ भूरि; M₁ रसात (for रासत).

3 K₁ om. 3rd. — ^a) K₁ V₁ D₁ D₂ T₁ सुतः; K₂ N₁ (marg.) V₁ B D₁ D₂ वतः; N₁ स नु; V₁ सुत (for शत); S₁ V₁ D₁ T₁ अन्विच्छन्; M₁ इच्छन्ति (for न्यै); V₁ ततः प्रसूतमन्विच्छन्; D₁ T₁ G₁ सुतप्रसूतमन्विच्छन्; — ^b) Some M₁ रूपद्रुः उपद्रु (for रूपद्रु); — ^c) सोऽथ्यम्; D₁ D₂ T₁ G₁ D₂ सोऽथ्यम्; M₁ रसातोरथ्यमात्मजम्; — ^d) N₁ (except S₁; D₁ marg. as in text) T₁ G₁ M₁ जज्ञ (for चित्रज्ञ); G₁ चित्ररथः (for चित्र); — ^e) S₁ पुण्यै (for पुत्र); T₁ अच्युत (for अन्वित).

4 ^a) K₁ N₁ V₁ D₁ T₁ M₁ चैत्ररथो (for चित्र); — ^b) V₁ शशविन्दुः (for शश); K₂ (marg.) यन्त (for वृत्त); — ^c) S₁ K₁ V₁ T₁ G₁ अनुष्ठितम्; D₁ अधिष्ठितः; T₁ अनुत्तमम्; G₁ तमः (for छित).

5 ^a) N₁ देवश्रवाः (for पृथु); — ^b) T₁ यं शंसन्ति; G₁ प्रशंसन्ति (for शंसन्ति च); — ^c) K₁ B₁ उत्तर (K₂ म)म् (for अन्तरम्).

6 G₁ partly damaged. — ^a) K₁ अनुत्तमः; B₁ D₁ G₂ अनुत्तरं (D₂ शन्); D₁ उत्तरस्य (for अन्त); N₁ अन

शिनेयुरभवत्पुत्र उशतः शशुतापनः ।
मरुत्तस्तस्य तनयो राजर्षिरभवच्छ्रपः ॥ ७
मरुत्तोऽलमत ज्येष्ठं मुतं कम्बलवर्हिषम् ।
चचार परमं धर्मममर्षात्प्रेत्यभाववित् ॥ ८
शतप्रसूतिमिच्छन्वै मुतं कम्बलवर्हिषः ।
वभूव रुक्मकवचः शतप्रसवतः सुतः ॥ ९
निहत्य रुक्मकवचः शतं कवचिनां रणे ।
धन्विनां निशितैर्वाणैस्वाप श्रियमुत्तमाम् ॥ १०
जज्ञे च रुक्मकवचात्पराजित्परावीरहा ।

C 1979
B I. 36. 11
P I. 36. 11

न्तरस्तु मुनदान्; N₁ V₁ अन्तरस्य नु दायादः; V₂ अनुत्तरस्य दायादः. — ^a) S₁ K₁ उशन्ति; K₁ 4 D₁ (sup. lin.) D₁ उशन्ताः; K₂ उशन्योः; V₁ B₁ D₁ D₂ 3, 5 उपतोः; B₁ 3 उपन्यो (for उशतो); — ^d) T₁ सद्धर्मम् (for स्वध); K₁ D₁ यजिनां; D₁ मुजिनां (for उशतां); G₁ वरम्. — For 6 ^d, T₁ abstr.

122^a उद्यतन्तस्य धर्मात्माभवत्पुत्रवतां वरः ।

7 ^a) D₁ उशन्नेर् (for शिनेयुर्); S₁ D₁ G₂ 5 सुनुरः; K₁ तस्य (for पुत्र); T₁ 2 G₁ M₁ शीत (for शि)नेयुर्भवत्सुनुरः; — ^b) K₁ उशनः; G₁ 2 M₁ उशते (for तः); K₁ उशतस्तस्य चतमजः.

8 ^a) S₁ मारुतो (for मरुतो); S₁ K₁ 3 V₁ B₁ D₁ 5 T₁ G₁ लभते; K₁ उप्यालभन् (for अलमत); D₁ 1 श्रेष्ठ (for ज्येष्ठ); D₁ मरुत्ताऽभवच्छ्रेष्ठः; T₁ मरुत्तस्यानवज्येष्ठः; — ^b) S₁ V₁ दुत्रं (for मुतं); T₁ बर्हिषः; M₁ पः (for पम्); D₁ मुत कम्बलवर्हिषः; — ^c) K₁ 3 च परं; K₂ 4 N₁ V₁ B₁ D₁ (except D₁) G₁ विपुलः; M₁ 2 स परं (for परमं); T₁ 4 चकार विपुलं स्वर्गं T₁ र्म)म्; — ^d) S₁ K₁ 3 N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ T₁ 4 अमर्षात्प्रेत्यभागपि; K₂ 5 त्प्रेत्यभागि यत् (sic); K₁ 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

9 ^a) K₁ D₁ स तं; N₁ V₁ D₁ D₂ सुतः; N₂ V₂ स तु; V₁ D₁ M₁ शी (for शत); S₁ K₁ अन्विच्छन्; K₁ M₁ इच्छन्ति; T₁ निह (for न्यै); D₂ 4 सू (D₁ श स) प्रसूतमन्विच्छन्; — ^b) N₁ V₁ पुत्रं; T₁ G₁ सुतः (for सुतं); S₁ K₁ N₁ V₁ B₁ 2 D₁ 3 4 G₁ बर्हिषम् (for ष); D₁ शतशत्रुनिबर्हणम्; — S₁ om. (hapl.) 9^d-10^a; — ^d) K₂ स तं; K₁ सुतं; N₂ V₂ स तत्; V₁ शतं (for शत); D₁ प्रसवजः; G₁ क (for तः); G₂ सुतम् (for सुत); D₁ ततः कम्बलवर्हिषात्.

C 1979
B I. 36. 11
P I. 36. 11

जज्ञिरे पञ्च पुत्रास्तु महावीर्याः पराजितः ।
रुक्मेषुः पृथुरुक्मश्च ज्यामघः पालितो हरिः ॥ ११
पालितं च हरिं चैव विदेहेभ्यः पिता ददौ ।
रुक्मेषुरभवद्राजा पृथुरुक्मश्च संश्रितः ।
ताभ्यां प्रव्राजितो राज्याज्ज्यामघोऽवसदाश्रमे ॥ १२
प्रशान्तः स वनस्थस्तु ब्राह्मणेनावबोधितः ।
जगाम रथमास्थाय देशमन्यं ध्वजी रथी ॥ १३
नर्मदाकूलमेकाकी नर्मदां मृत्तिकावतीम् ।

10 Si om. 10^a (cf. v. l. 9). — ^a) Ds. 4.3 Ts Gi कवचं (for 'च:). — ^a) Si उत्तम: (for 'माम्).

11 ^a) V3 B Dn Ds Ti. 2.3 G अथ; Ds om.; Mi-3 तु (for च). — ^b) Ds पराधि:; Ts परंजित (for पराजित). — ^c) Ts. 4 Ms 3 च (for तु). — ^d) K2 N1 महावीर्य: (for 'र्या:). Ts महौजय: (for पराजित). Ds महावीर्यपराकमा. — Ms om. 11^a 13^b. — ^e) Ts Gi पल्लो (for पालितो).

12 Ms om. 12 (cf. v. l. 11). — ^a) Ts फलदं; Gi पलदं; G2 फलितं (for पां). Ds पालितश्च हरिश्चैव. — ^b) Ti पृथुरुक्मस्य (for 'श्च). Ks Dn 3 संश्रयात्; G2 वै श्रुत:; Mi-3 तं श्रित: (for संश्रित:). K2 N1 V B Ds Ds 4.3 Ts. 4 पृथुरुक्मस्य संश्रयात्. — ^c) N1. 3 V B Dn Ds 3 G2 राजा (for राज्याज्). Ks तस्यां नि.सारितो राजा; Ts. 4 ताभ्यां पराजितो राजा.

13 Ms om. 13^{ab} (cf. v. l. 11). — ^a) Si प्रव्रज्य (for प्रशान्त:). Ds. 4 च (for तु). N1 Ds Ms प्रशान्तश्चाप्रशान्तश्च (Ds Ms 'स्तु). — ^b) Ks. 4.3 B Dn Ds Ds 3 Ts. 4 Ms ब्राह्मणेश (for 'णेन). N1 V ब्राह्मणेश्वरं रथिन्. — ^c) Dn Ds Ti. 3 G2 जिगाय (for जगाम). Si जिगाय चमुमास्थाय; K2 B Ds Ds जगाम धनुरादाय. — ^d) Si Da रथी ध्वजी (by transp.). G2 ध्वजी शरी.

14 ^a) Ms नीरम् (for कूलम्). — ^b) K N1. 3 V B Dn Ds. (sup. loc.) Ds. 4.3 T Gi. 3 नगरी. Bi Ds मेकलां (for नर्मदां). Ds Ms. 3 (sup. loc.) (sup. loc. as in text) 3.3 मृत्तिकावती; D 'निम्; Ms मृत्तिकावतीम्. Si नर्मदावृत्तिकावति; B मेकलां मृत्तिकावतीम्; D नगरी मृत्तिका. — ^c) Ds ददौ (for दत्त्वा). — ^d) Ks V1 मुक्ति-मत्याम् (for शुक्ति). N1 Ks उवाच ह; Ds गतमन्तः; G2 3 अवाप स: (for उवाच स:).

15 ^b) N1 G2 Ms वलवनी (for परिणता). K N2. 3 V B D T Gi. 3 देव्या (Ks मय्या; T वैश्या) वलवनी मनी (Ds दा). — ^c) Si स; Ks 3 हि; Ks N1 तु (for च).

ऋक्षवन्तं गिरिं जित्वा शुक्तिमत्यामुवास सः ॥ १४
ज्यामघस्याभवद्भार्या चैत्रा परिणता सती ।
अपुत्रोऽपि च राजा स नान्यां भार्यामविन्दत ॥ १५
तस्यासीद्विजयो युद्धे तत्र कन्यामवाप सः ।
भार्यामुवाच संत्रासात्स्नुपेति स नरेश्वरः ॥ १६
एतच्छ्रुत्वात्रवीदेनं कस्य चेयं स्नुपेति वै ।
यस्ते जनिष्यते पुत्रस्तस्य भार्येति जातभीः ॥ १७
उप्रेण तपसा तस्याः कन्यायाः सा व्यजायत ।

Si तु; Ds Ms [अ]मौ (for स). Ts Gi. 3 अपुत्रो विच-
चारामौ. — ^a) Ks भार्या नान्याम् (by transp.).

16 ^a) Si N1 Ds तत्र; Ks यस्य (for तस्य). — After 16^{ab}, N1. 3 V ins.:

423^a रथमारोप्य सा नीता पत्न्यर्थं स्त्रीनिवेशनम् ॥
तां दृष्ट्वा रुषिता देव्या भतार्गमिदमब्रवीत् ।
किमर्थमियमानीता मपत्नी दुर्नया मम ॥

[(L. 1) V1. 3. 3. V2. 3. 3. (for स्तः). — (L. 3) N2 om. 3^a. N1. 3. 3. (for दुर्नया). V2. 3. 3. मम दुर्नया (for ^b).]

— ^c) Ks. 4 N1 V B D (except Ds) Ti. 4 संश्रमः; Ts संश्रमां (for संश्रयात्). — ^d) Si Ks. 3 Ms च (for स). Ks N1 जनेश्वर; Ds Ti. 2 G Ms नराधिप. (for नरेश्वर:). Bi स्नुष्यं ते जनेश्वर:.

17 ^a) N1 सा च श्रुत्वा; V2 सा तच्छ्रुत्वा; Mi-3 तच्छ्रुत्वा सा (for एतच्छ्रुत्वा). N1 B Ds Ti Gi देवी (for पुन:). — ^b) D कस्य (for कस्य). Ds सा (for च). Ds च; Ds Ts Gi. 3 M सा; Ti Gi ह (for वै). — After 17^{ab}, N2. 3 V ins.:

424^a न हि प्रसूता पुत्रेण नान्या भार्यामि तेऽनघ ।
स्नुषायेत्यन्धवागेया कतमेन मुनेन ते ॥

[(L. 1) N2 [अ] 3 (for ^b).]

N1. 3 V1. 3. 3. cont.; K V2 B D T G Ms ins. after 17^{ab}:

425^a अत्रगीतं पुपथुय ज्यामघो राजमन्तमः ।

[Ks Ti. 2. 3. 3. (for 'अत्र).]

^a) Ks. 3. 3. N1 Bi. 3. 3. Ds D [उ]पदानवी; V2 [उ]-
पदानवी; D अविव्यति; Ms (inf. loc. as in text) [ह]-
व्युवाच ह; Ms [ह]ति भारत (for [ह]ति जातभी:).

18 ^a) Ts Gi मत्या: (for तस्या:). Ms अनुग्रहेण चैतस्य.
— ^b) Si Ks व्यजीजनत् (for व्यजायत). Ks सेव्यायाः स

पुत्र्यां विदर्भं सुभगा चैत्रा परिणता सती ॥ १८
राजपुत्र्यां तु विद्वांसौ स्नुषायां क्रथकैशिकौ ।
पश्चाद्विदर्भोऽजनयच्छूरो रणविशारदौ ॥ १९
भीमो विदर्भस्य सुतः कुन्तिस्तस्यात्मजोऽभवत् ।
कुन्तेर्धृष्टः सुतो जज्ञे रणधृष्टः प्रतापवान् ॥ २०
धृष्टस्य जज्ञिरे शूरास्त्रयः परमधार्मिकाः ।
आवन्तश्च दशार्हश्च बली विष्णुहरश्च यः ॥ २१
दशार्हस्य सुतो व्योमा विद्वान्जीमूत उच्यते ।
जीमूतपुत्रो वृकनिस्तस्य भीमश्च सुतः ॥ २२

व्यतीतनतः ; $\tilde{N}_1$ T₁ कन्या सानुस्य T₁ यस्या व्य जायतः T₁ G_{1,2} कन्याया सोऽप्य G_{1,2} स व्य जायतः ; M₁ या स प्रजायतः — ^a) G₁ पुत्रं विदर्भं सुभगाद् — ^d) K_{1,2,3} N V B Dn Ds Di T_{1,2} G_{1,2} M₁ *conf. for* श्रेष्ठ्या ; K₁ सेव्या ; T₂ G₁ श्रेष्ठ्या ; M₁ कन्या (for चैत्रा) ; T₁ श्रेष्ठ्या लेभे स्वमात्मजम्.

19 — *Si om.* 19. — ^a) K₁ D₁ राजपुत्र्याः ; K₁ $\tilde{N}_1$ — V Di T₁ G₁ 'पुत्र्याम्' (for 'श्रेष्ठ्या'). — ^b) K₁ $\tilde{N}_1$ — V₁ — D₁ T₁ स्नुषाया. (for 'या') Some MSS क्रथकैशिकौ (for कैशिकौ). — *Toom.* 19^{ad}. K₁ — D₁ read and K₁ repeats 19^{ad} after 426* — ^c) K₁ (both times) वैदर्भो (for वि) ; K₁ पश्चाद्विदर्भोऽजनयच्छू. — ^d) D₁ पुत्रो (for श्रेष्ठ्या) ; K₁ (both times) शूरो रणविशारदः — K₁ — Dn Ds (*om.*) ins. after 19 — K₁ after the first occurrence of 19^{ad} :

426* लोमपाई नृतीयं तु पुत्रं परमधार्मिकम् ॥
लोमपादात्मजो बभूवुर्हान्तिस्तस्य चात्मजः ।
आहूतेः कैशिकश्च विद्वान्परमधार्मिकः ।
कैशिकस्य चिदि पुत्रस्तस्माच्चैत्रा नृपाः स्मृताः ॥

[(L. 2) K_{1,2,3} D₁ नृतीयं (for 'नृ') ; — K_{1,2,3} D₁ om. line 3. — (L. 4) Dn D₁ — *Si* ; *Si* (Dn 2) — *Si* क₁ (for 'ॐ') ; K₁ २३ (for 'नृ') ; D₁ नृपाः (for 'स्मृताः') ;]

20 ^a) D₁ भूपो (for भीमो) ; — ^c) K_{1,2,3} $\tilde{N}_1$ V₁ B_{1,2} D₁ T_{1,2} G_{1,2} M_{1,2,3} धृष्टः (for धृष्टः) ; *Si* सुतो जज्ञे ; T₁ समभवत् (for सुतो जज्ञे) ; — ^d) D₁ T₁ रणे धृष्टः ; G₁ रणे धृष्टः ; G₁ अनाधृष्टः (for रणधृष्टः)

21 ^a) $\tilde{N}_2$ V₁ पुत्र्याम् (for शूराय) ; — ^c) $\tilde{N}_3$ V₁ B₁ D_{1,2} T_{1,2} G_{1,2} M_{1,2,3} आवन्तश्च ; D₁ D₁ T₁ आवन्तश्च ; D₁ आव तैश्च (for 'स्तस्य') ; K₁ M₁ दशार्हश्च (for 'हंश्च') ; — ^d) K₁ $\tilde{N}_1,3$ V B_{1,2} Dn Ds Di विषहरश्च ; K₂₋₄ D_{1,2} विषहरश्च ;

अथ भीमश्चैत्रासीन्पुत्रो नवरथस्तथा ।
तस्य चामीदशरथः शकुनिस्तस्य चात्मजः ॥ २३
तस्मात्करम्भः कारम्भिर्देवगतोऽभवन्नृपः ।
देवक्षत्रोऽभवत्तस्य देवक्षत्रिर्महान्मनः ॥ २४
देवगर्भममो जज्ञे देवक्षत्रस्य नन्दनः ।
मधूनां वंशकृद्राजा मधुर्मधुगवागपि ॥ २५
मधोजज्ञे तु वैदर्भ्या पुरुत्वान्पुरुषोत्तमः ।
माता जज्ञेऽथ वैदर्भ्या भद्रवत्यां कुरुदह ॥ २६
ऐक्ष्वाकी चाभवद्भार्या मातुस्तस्यामजायत ।

C 1996
B I. 36. 30
P I. 36. 30

$\tilde{N}_1$ विषयलक्षः ; T₁ G₁ विषयलक्षः ; G₁ विष्णुबलश्च (for 'हरश्च') ; D₁ T₁ G₁ सः (for 'य') ; B₁ बली विषहरः स्वयम् ; D₂ बली विहतनिश्चयः ; D₁ बली विषहरश्च यः ; T_{2,3} बली विषहरमथा.

22 ^a) M₁ दशार्हस्य ; $\tilde{S}_1$ M_{1,2} व्योम्निः ; K₁ $\tilde{N}_2$ D₁ M₁ (*conf. for*) व्योम्नो ; K₁ T₁ G_{1,2} — M₁ व्यासम् ; D_{2,3} भौम्यां ; D₁ विद्वान् ; G₁ व्योम्नम् (for व्योमा) ; — ^b) K_{1,2} व्योमायुः ; K₁ व्यासायुः ; K₁ $\tilde{N}_1,3$ V B Dn Ds Di T_{1,2} T_{1,2} व्योम्नो ; T_{1,2} G₁ M₁ तस्यायुः (for विद्वान्) ; — ^c) *Si* विकृतिम् ; K₁ $\tilde{N}_1$ V B₁ — Dn Ds — T_{1,2} वृहतिस् (Dn ती) ; T₁ G₁ — M₁ वृकनि M_{1,2} णिस् (for वृकतिस्) ; — ^d) $\tilde{N}_2$ B₁ Dn Ds T_{1,2} G_{1,2,3} M₁ स्मृतः (for सुतः) ;

23 — K₁ युवा (for पुत्रो) ; D₁ अश्वरथम् (for नव) ; — ^d) $\tilde{N}_1$ V₁ शनिस्तस्यात्मजोऽभवत्.

24 ^a) Dn D₁ करम्भी ; T₁ G_{1,2} 'भिः' (for 'म्भः') ; — ^b) D₁ सुतः (for नृपः) ; — ^d) D₁ देवरातेरुः ; M₁₋₃ देवरातिरु (for 'क्षत्रिरु') ; K₁ महाद्युतिः ; K₂ $\tilde{N}_1$ V B Dn Ds Di — T_{1,2,3} G_{1,2} 'यशाः' ; K₁ 'रथः' ; T₂ G_{1,2,3} 'मनाः' (for 'मनः') ; M₁ देवक्षेत्रे महायशाः ;

25 ^a) Cal. ed. देववर्गः (for 'गर्भः') ; D₁ T_{1,2} G₁₋₃ M_{1,2} देवगर्भोपगो जज्ञे.

26 — G₁ damaged. — ^a) *Si* K₁₋₃ $\tilde{N}_2$ V_{1,2} B D₁ T₁ सथः ; V₁ D₁ च (for तु) ; T₁ G₁ वैदेह्या (for वैदर्भ्या) ; — Dn ins. after 26^a ; B_{1,2} after the first occurrence of 26^b :

427* पुत्रो महवसस्तथा ।

आसीन्मरुत्वस पुत्रः ।

[B_{2,3} om. line 1.]

— $\tilde{N}_3$ V₁ T₁ M₁ om. (hapl.) 26^b. *Si* reads 26^b (transposed) twice. B_{1,2} repeat 26^b after 427*. — ^b) K_{1,2} $\tilde{N}_1$ V₁ — B Dn Ds Di T_{1,2,3} M₂ पुरुद्वान् ; K₁ D₁ 'जित्' ; T_{1,2} सखवान् ; G_{1,2} पुरुत्वः (for 'त्वान्').

C 1997
B I. 36, 30
P I. 36, 30

सर्वसत्त्वगुणोपेतः सात्वतां कीर्तिवर्धनः ॥ २७
इमां विसृष्टिं विज्ञाय ज्यामघस्य महात्मनः ।

युज्यते परया प्रीत्या प्रजावांश्च भवत्युत ॥ २८

इति श्रीहरिवंशे षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

२७

वैशंपायन उवाच ।

सत्वतः सत्त्वसंपन्नान्कौमल्या सुपुत्रे सुतान् ।
भजिनं भजमानं च दिव्यं देवावृधं नृपम् ॥ १
अन्धकं च महाबाहुं वृष्णिं च यदुनन्दनम् ।

Ñ: V: पुरुषान्पुरुषर्षभः — T: V: om. 26¹ (for 27¹).
Ka मन्तुः; Ka Ñ: V: B: Dn: Ds: D: मन्तुः; Ka
B: ततोः; Ka D: अंशुः (for साता); Ka M: V: च;
Dn: G: M: तु (for स्थ); G: वैदेह्यां (for वैदेह्यां);
T: G: मधोर्ज्जे तु वैदेह्यां; G: मधोर्ज्जेथ पौरव्यां
— ⁴) S: भद्रवत्या (for कल्यां); B: D: D: T: कुरुदह;
D: G: M: पुरुदह; D: T: G: M: पुरुषत (for
कुरुदह).

27¹) Ka: Ñ: Dn: T: G: सत्त्वान्; Ka: G:
M: मधोम् (for सातुम्); Ñ: D: व्यज्ञात (for अज्ञा);
Ka Ñ: V: B: Ds: D: सत्त्वो; Ka: D: सत्त्व
व्यज्ञात; D: मधुमत्स्यां व्यज्ञा; Ñ: V: B: D:
T: M: सत्त्वान्मर्ष; Ñ: Dn: D: T: G: M: सत्त्वा-
न्मत्स्य; G: M: सत्त्व; सत्त्व: (for सर्वसत्त्व);
Ñ: V: B: Ds: D: M: सत्त्वतो; G: सावन (for तां);
— After 27, G: s. m. s.

128* यत्रामन्यदुपेता सात्वता कुरुवधेना ।

28 V: om. 28²; ¹) D: सृष्टिं तु (for विसृष्टिं);
D: इमां हि सृष्टिं यो वेद; ²) D: युज्यते (for यु); Ds:
परम: (for या); S: Ka: B: D: T: कीर्त्या (for प्रीत्या);
Ka: युज्यते परया कीर्त्या; ³) Ka: B: D: T: भवेत्तय;
Ta: B: Ds: D: G: M: भवेत्तया; V: T: G: M:
भवेत्तया; Dn: D: भवेत्तुन; T: भवेत्तुम्; G: भवेत्तन
(for भवत्युत); D: प्रजावन्तो भवत्युत.

Colophon: — *Arundel of the K. P. K. M. of the*
of K. P. K. M. of the K. P. K. M. of the
Ds: Dn: ज्यामघसृष्टिः; D: ज्यामघस्य वैदकीर्तनम्; G: वैद-
कीर्तनम्; G: M: ज्यामघस्यवैदकीर्तनम्. — *delig. m. c. l. i. s.*
words or both); Ñ: V: D: 35; V: Dn: Ds: D: T:
36; Dn: 34; Ds: T: 37; T: G: 32; T: G: M: 31; G:

तेषां विसर्गाश्चत्वारो विस्तरेणेह ताञ्शृणु ॥ २
भजमानस्य सृष्टय्यां बाहका चोपबाहका ।
आत्मा भार्ये नयोस्तस्माज्जिरे बहवः सुताः ॥ ३
निमिश्च क्रमणश्चैव विष्णुः शूः पुंजयः ।

29, M: 28; S: 29; Ka: D: 31; Dn: 32; Ds:
29; D: 30.

27

1¹) Ka: Ñ: B: Dn: Ds: D: T: सात्वतान्;
Ñ: सत्त्वतान्; V: B: D: T: तात (for ता); Ka:
मत्स्य; Ñ: सात्वता सर्व (for सत्त्व); S: Ñ: संपन्न (for
ज्ञान); V: सात्वतान्तरं (for सत्त्व संपन्न); D: सात्वता:
सत्त्वसंपन्ना; ²) Ka: D: कौशल्या; Ka: कौश-
ल्यान्; S: M: कौशल्या (for कौशल्या); D: अ-
जन्तयन (for सुपुत्र); S: M: सुतान् (for सुतान्);
³) S: पृथिवी; Ka: D: भोगिनं; G: भगिनं; G: M: भजिनं;
M: निमिश्च; M: भगिनी (for भजिन); Ñ: भगिनी भज-
मानस्य; Ñ: भगिनी भजमानं च; ⁴) T: देव (for दिव्य);
T: G: देववर्त (for देवावृध); Ka: Ñ: V: B: Dn:
D: नृप (for नृप); M: दिव्यं देववृत्तं नृप.

2¹) S: T: महाभारत (for बाहु); ²) T: G:
सा: एषा (for तेषां); M: चतुरो (for चत्वारो); Ka: तेषां
विसर्गाश्चतुरो; ³) Ka: च; G: ह; M: तु (for ह);

3¹) S: Ñ: T: G: सृष्टय्यां; B: Ds: Dn: G:
सृष्टय्यां; D: M: सृष्टेन्द्र; G: सात्त्वय्या (for सृष्टय्या);
²) Ka: Ñ: मारु; V: B: Dn: Ds: T: (म)थ
(for च); Ka: बाहके (for का); T: बाहकारोपबाहकी
(see. ³) T: भार्ये चान्त (for आत्मा भार्ये); S: Ka:
Dn: Ds: तस्मा; Ka: ताभ्यां; Ñ: साभ्यां; D: T: G: M:
येत; M: एव (for तस्मा);

4¹) Ka: Ñ: V: B: Dn: G: क्रमिश; some M:
क्रमिश (for निमिश); T: G: क्रमिश G: नि:श; Ta: G:
हृ: G: क्रि:मिशश्च; G: क्रमशश्च (for 'णश्च); Ka: Dn:

हस्तं बाह्यकसृज्ज्यां भजमानाद्विजज्ञिरे ॥ ४
अयुताजित्सहस्राजिच्छताजिचाथ दाशकः ।
उपबाह्यकसृज्ज्यां भजमानाद्विजज्ञिरे ॥ ५
यज्वा देवावृधो राजा चचार विपुलं तपः ।
पुत्रः सर्वगुणोपेनो मम स्यादिति निश्चितः ॥ ६
संयुज्यात्मानमेवं स पर्णाशाया जलं स्पृशन् ।
सदोपस्पृशतस्तस्य चकार प्रियमापगा ॥ ७
चिन्तयाभिपरीता मा जगामैकविनिश्चयम् ।
कल्याणत्वाभ्रपतेस्तस्य सा निम्नगोत्तमा ॥ ८

कृमिश्र कृमि D: कर्म ; D: कृम णश्चैव ; T: ५ कृमिश्र कृ-
(T: ५ कृमिश्रश्चैव, M: निर्मिश्र क्रममागश्च — ^b) K: N
V B Dn Ds D: T: ५ छष्टः ; T: वृत्तिः ; T: वृष्टिः ;
G: damaged ; G: M: हष्टः (for विष्णुः) ; D: नुष्ट शूरः
पराजयः ; T: G: ५ हष्टः परपुरंजयः ; T: G: om. 1st.
^d) V: Ds हि ; G: ed.) च (for वि) ; T: भजमानस्य
जज्ञिरे.

5 — S: D: ५ om. (hapl.) 5 — ^b) N: ५ (marg.)
दासकाः ; V: B: Ds: दासकः ; T: G: दासकः (for कः) ;
K: D: शताजित्सहस्र देशि D: ज्ञि कः ; D: श्रुताजिचाथ बाह्य-
कः ; T: ५ om. 5th. — ^c) B: एते (for उप) ; M: ५
नामायां (for सृज्ज्यां) ; ^d) V: Ds हि (for वि) ;

6 ^a) D: T: G: ५ M: देववरो ; M: देववरो (for
देवावृधो) ; ^b) V: चकार (for चचार) ; ^c) S: पुत्रं
सर्वगुणोपेतम् ; ^d) N: T: ५ निश्चयः (for निश्चित) ; S: ५
भजयामास निश्चयः (sic) ;

7 — G: om. (hapl.) 7th S: ^a) N (except S: K:)
T: नु (for स) ; ^b) S: K: (marg. as in text) ; T: ५
सर्वगुणाय ; K: पर्णाशनः ; N: V: पर्णाशायी ; M: ५ वेण्णायाः
स (M: 'यास्तु) (for पर्णाशायी) ; ^c) K: स (for उ) पः ;
M: ५ स्पर्शनात् (for स्पृशतस्) ; ^d) G: प्रीतिम् (for
प्रियम्) ;

8 — G: om. 8th (cf. v. 1. 7) ; — ^a) S: G: M: हि ;
N: V: अ निः ; D: अ नु (for अ भि) ; M: ५ तमेव चिन्त-
यन्ती सा (M: 'यामास) ; ^b) K: N: V: ५ ए का विः ;
K: ५ V: T: G: ५ M: ए व विः ; K: N: B: Dn Ds T:
[ए काभिः ; N: Ds T: ए व विः ; D: [ए कान्तः ; G: [ए व
हि ; G: [ए क विः (for [ए क वि) ; S: M: निश्चया (for
'यम्) ; — ^c) N: V: कन्या भूम्वा ; D: T: G: ५ कल्याणार्थं
(for 'णत्वान्) ; T: कल्याणमस्तु नृपते ; — ^d) D: तस्यासीन् ;
T: सावदन् (for तस्य सा) ;

नाध्यगच्छन् तां नारीं यस्यामेवंविधः सुतः ।
जायेत्तस्मात्स्वयं हन्त भवाम्यस्य सहव्रता ॥ ९
अथ भूत्वा कुमारी मा विभ्रती परमं वपुः ।
वरयामास नृपतिं नामियेष च स प्रभुः ॥ १०
अथ मा दशमे मासि सुषुवे सरितां वरा ।
पुत्रं सर्वगुणोपेतं बभ्रुं देवावृधः कृपात् ॥ ११
अनुवंशे पुराणज्ञा गायन्तीति परिश्रुतम् ।
गुणान्देवावृधस्याथ कीर्तयन्तो महात्मनः ॥ १२
यथैवाग्रे श्रुतं दृग्दपश्याम तथान्तिकात् ।

C 2010
B 1. 37. 13
P 1. 37. 13

9 ^a) N: V: Ds D: T: ५ G: ५ M: [अ]ध्यगच्छन् (for
'त) ; V: देवी (for नारी) ; N: ५ सोध्यगच्छत्ता नारी.
— After 9th, D: ins. ;

429* भवेत्सर्वगुणोपेनो राज्ञो देवावृधस्य च ।
— ^a) D: M: ५ जाया तावत् (for जायेत्तस्मात्) ; N: ५ G: ५
M: सुतं हन्त ; N: ५ B: Ds D: स्वयं गत्वा ; T: G: ५ सुतमहं
(for स्वयं हन्त) ; K: ५ जायेत्तस्मात्स्वयं गत्वा. — ^d) S: K:
M: ५ पतिव्रता ; K: D: परिग्रहः (for सहव्रता) ;

10 ^a) N: V: ५ नु स ; D: T: G: M: ५ स च (by transp.) ;
G: ५ स्वयं ; M: परां. — After 10, N (except S: N: ५) T: ५
ins. ;

430* तस्यामाधत्त गर्भं च तेजस्विनमुदारधीः ।
[N: ५ नु (for च) ;]

11 ^a) K: ५ N: ५ V: ५ Dn D: ५ T: ५ सुषुवे (for
दशमे) ; — ^b) K: ५ N: ५ V: ५ Dn D: ५ T: ५ दशमे (for
सुषुवे) ; — ^c) T: G: ५ पुत्रान्सर्वगुणोपेतान्. — ^d) D: G:
M: ५ देवव्रतान् (for देवावृधान्) ; K: Ds D: नृपम् (for
नृपात्) ; N: ५ बहुदेवावृधं नृपः ; N: ५ V: ५ T: ५ बहु देवावृधं
नृपम् (for 'प) ; T: G: ५ बहुदेवव्रतानृपात् ;

12 ^a) N (except S: K: ५) T: ५ G: ५ M: ५ अत्र वंशो ;
M: ५ अनुवंशो (for 'वंशो) ; — ^b) K: ५ च नः ; G: ५ परं
(for परि) ; T: ५ गायन्ति श्लोकमुत्तमम्. — ^c) D: T: G: ५
M: ५ देवव्रतस्य (for देवावृधस्य) ; K: ५ N: ५ V: ५ B: Dn
D: ५ T: ५ [ए]व ; K: ५ V: ५ [अ]पि (for [अ]थ) ; — ^d) T: G:
वेदयन्तो (for कीर्त) ;

13 ^a) S: Dn D: ५ स्म तः ; K: ५ N: ५ V: ५ B: ५ Ds D:
T: ५ तथा ; K: Dn D: ५ स्मृतं ; K: Ds T: ५ समं ; G: ५ सुतान् ;
G: ५ भ्रितं (for श्रुतं) ; N: ५ V: ५ पश्चाद् (for दूराद्) ; D: M:
यथैव शृणुमो दूराद्. — ^b) D: T: G: ५ पश्याम च ; M: ५ संप-
श्यामस् (for अपश्याम) ; K: D: T: ५ G: ५ M: ५ तथान्तिके

C 2011
B I. 37. 14
P I. 37. 14

बभ्रुः श्रेष्ठो मनुष्याणां देवैर्देवावृधः समः ॥ १३
 षष्टिश्च षट् च पुरुषाः सहस्राणि च सप्त च ।
 एतेऽमृतत्वं संग्राप्ता बभ्रुर्देवावृधादिति ॥ १४
 यज्वा दानपतिर्धर्मान्ब्रह्मण्यः सुदृढायुधः ।
 तस्यान्ववायः सुमहान्भोजा ये मार्तिकावताः ॥ १५
 अन्धकात्काश्यदुहिता चतुरोऽलभतात्मजान् ।
 कुरुरं भजमानं च शर्मि कम्बलवर्हिषम् ॥ १६
 कुरुरस्य सुतो धृष्णुर्धृगोस्तु तनयस्तथा ।
 कपोतरोमा तस्याथ तैत्तिरिस्तनयोऽभवत् ।

(for 'कात्'). — ^d) K₂ D₁ देवो (for देवैर्), D₂ T₂ G₁ ३
 M₃ देववृधः (for देवावृधः), T₃ तं दे देवावृधं समः (sic).

14 ^a) Śi K₂ D₂ सप्त (for षट् च), — ^b) V₁ om.;
 T₂ ह (for the first च), Śi सप्ततिः, K₁ ३ T₂ G₁ ३
 सप्त ह (for सप्त च), — ^c) D₂ T₂ G₁ ३ भेजिरे (for संग्राप्ता)
 T₁ तेऽमृतत्वं भेजिरेत्यर्थः, M₃ येषु तत्त्वमनुग्राप्ता — ^d) Śi
 K₂ ३ N₂ ३ V₁ B₁ ३ D₁ ३ D₂ ३ T₂ अपि (for इति).
 N₁ बभ्रुर्देवावृधेरपि; D₂ T₂ G₁ ३ बभ्रुर्देवनादपि; T₁ ३
 G₁ बभ्रुर्देवावृधाव (T₂ 'द' पि).

15 ^a) K₁ ३ V₂ P₂ ३ D₂ D₂ T₁ ३ G₁ ३ M₃ विद्वान्
 (for धीमान्), T₂ G₁ ३ यज्वा धनवर्तिविद्वान्, — D₂ om.
 (hapl. 1) 15^b, — ^b) Śi K₁ ३ M₃ सुदृढप्रतो ब्रह्मण्यः
 — After 15^a, B₁ D₁ ins.:

431* कान्तिमांश्च महावेजा सान्वतानां महागथः ।

(B₁ महागथः (for 'गथः').)

— ^c) V₃ B₂ अस्य (for तस्य), — ^d) Śi मारिकावता;
 K₁ (sup. loc. as in text) कारि; K₂ ३ मारिका मताः;
 D₂ ३ परिकीर्तिताः; D₂ नात्र कीर्तिताः (for मारिकावता).
 T₃ भोजानां मारिकावते.

16 ^a) N₂ V₃ काशि (for काश्य), — ^b) K₁ ३ चतुरो
 (for चतुरो), T₂ G₁ ३ भजत; G₂ ३ भजत (for लभत).
 D₂ [मा]त्मजा, — ^c) G₁ अरुह; M₃ (inf. loc. as in text)
 कुरुरं (for कुरुरं), — ^d) K₂ V₂ B₁ ३ D₁ ३ D₂ ३ समं; K₁
 शुचि; V₂ D₁ Cal. ed. शर्म (for शर्मि).

17 ^a) K₁ वृगिर; K₂ V₂ वृष्टि; D₂ T₂ G₁ ३ ३
 M₁ ३ जिष्णुर; T₂ श्रेष्ठो (for धृष्टुर), M₁ ३ कुरुरस्य सुतो
 जिष्णुर, — ^b) K₁ वृष्णोस्तु; K₂ धृष्टेस्तु; K₃ धृष्णोः सु;
 D₂ धृष्णोश्च; D₂ T₂ G₁ ३ ३ M₃ जिष्णोस्तु; T₂ जिष्णोस्तु;
 T₂ धृष्टस्य; G₁ जिष्णोः सु (for धृष्णोस्तु), K₁ ततः; D₂
 तदा; M₁ ३ स्मृतः (for तथा), — ^d) ३ तितिरस; K₁ ३

जज्ञे पुनर्वसुस्तस्मादभिजित्तु पुनर्वसोः ॥ १७
 तस्य वै पुत्रमिथुनं बभूवाभिजितः किल ।
 आहुकश्चाहुकी चैव ख्यातौ ख्यातिमतां वरौ ॥ १८
 इमाश्चोदाहरन्त्यत्र गाथाः प्रति तमाहुकम् ॥ १९
 श्वेतेन परिवारेण किञ्चिदप्रतिमो महान् ।
 अशीतिचर्मणा युक्तो नाहुकः प्रथमं व्रजेत् ॥ २०
 नापुत्रवान्नाशतदो नामहम्रशतायुधः ।
 नाशुद्रकर्मा नायज्या यो भोजमभितो व्रजेत् ॥ २१
 पूर्वस्यां दिशि नागानां भाजम्यत्यनुभादनम् ।

D₂ तितिरिम, K₁ V₁ D₂ तैत्तिरिम्, T₂ तैत्तिरिम्; G₁ नास्मा च
 (for तैत्तिरिम्), — ^c) G₁ M₃ ३ तस्य (for तस्माद्), — ^d)
 K₁ ३ V₂ B₁ ३ D₁ ३ D₂ ३ च (for तु).

18 ^a) D₂ ३ D₂ तश्चा (for तस्य), — ^b) D₂ तु (for the
 first च), T₂ ३ G₁ ३ [जा]हृकश्चा (for जाहृकः), — ^c) K₁ ३
 D₂ ३ D₂ मतिमता (for ख्याति), T₂ ३ जाति नतिमतां वरौ.

19 ^a) K₂ N₂ V₁ B₁ D₁ D₂ T₁ G₁ ३ M₃ इमां
 (for इमां), — ^b) K₁ N₂ ३ V₂ B₁ D₁ D₂ T₁ ३
 G₁ ३ M₃ गाथां (for गाथा), Śi D₂ ३ M₃ प्रथितम् (for प्रति
 तम्), — After 19, śi ins. 432*.

20 Śi om. 2) ^a) M₃ तनेन (for श्वेतेन), — ^b) K₁ ३
 D₁ D₂ D₂ T₁ G₁ ३ चर्मणा (for चर्म), K₁ आयाति
 कर्मणा युक्त, D₂ ३ अशीतिचर्मणा युक्त; D₂ अशीतिं कर्मणा
 युक्त, — C₁ अशीतिचर्मणा युक्त अशीत्यापुर्व्वशोर्वा चर्मफलकं
 शरुमयमासतद्विशेषः तेन युक्तः तदाश्च 1) चर्म कृत्वा च फलकं
 इति मोदती, अशीतिचर्मण्यस्य अभेद्यान्मध्ये चर्मार्थ इति प्राञ्चः
 प्राहुः । यद्वा नास्ति जीति स्वप्नो येषां ते अशीतयो देवाः, त एव
 चर्म वागवागं तेन युक्तः । देवश्चित्त इत्यर्थः, — ^c) K₁
 आहुकः; K₂ ३ N₂ V₁ ३ B₁ ३ D₁ D₂ T₁ ३ स नृपः; T₂
 M₃ नाहुकं; G₁ आहुक (for ता), K₁ ३ ३ यमौ; T₂ G₁ ३ ३
 भवेत् (for व्रजेत्), T₂ ३ स नृप प्रथमो व्रजेत्, M₁ ३ नाहुकं
 प्रति यो व्रजेत्, — After 20, K₁ ३ ins. 432*.

21 ^a) Śi K₁ ३ D₂ ३ जि'पुत्रको (for 'वान'), D₂ नात्र
 तदा (for नाशतदो), D₂ T₂ G₁ ३ ३ M₃ नापुत्रो नाशतान (G₁
 'त'दो); M₁ ३ नापुत्रो नाशतानदो, — ^b) K₁ M₃ शतायुषः;
 D₂ च्युतायुष (for शतायुष), T₂ नामहम्रशतस्य तु, — ^c)
 K₂ नायजो, D₁ नायात्री (for नायज्या), D₂ ३ नाशुद्रकर्मणो
 यज्या, — ^d) K₁ अयतो (for अभितो).

22 ^b) N₁ मोदते हि (for भोजस्येति), N₂ V₃ [य]व
 (for [ह]ति), V₂ D₂ ३ चोदन्म्; T₁ G₁ ३ चोदितः; T₂ G₁

C 2029
B. I. 37. 31
P. L. 37. 31

एषां स्वसारः पञ्चासन्कसा कंसवती तथा ।
सुतन् राष्ट्रपाली च कङ्का चैव वराङ्गना ॥ २९
उग्रसेनः सहापत्यो व्याख्यातः कुरुरोद्भवः ॥ ३०

कुरुराणामिमं वंशं धारयन्नमितौजसाम् ।
आत्मनो विपुलं वंशं प्रजावानामुते नरः ३१ ॥

इति श्रीहरिवंशे सप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥

२८

वैशंपायन उवाच ।

भजमानस्य पुत्रोऽथ रथमुख्यो विदूरथः ।
राजाधिदेवः शूरस्तु विदूरथसुतोऽभवत् ॥ १
राजाधिदेवस्य सुता जङ्गिरे वीर्यवत्तराः ।
दत्तातिदत्तौ बलिनौ शोणाश्वः श्वेतवाहनः ॥ २
शमी च दण्डशर्मा च दत्तशत्रुश्च शत्रुजित् ।
श्रवणा च श्रविष्ठा च स्वसारौ संवभूवतुः ॥ ३

शमीपुत्रः प्रतिक्रवः प्रतिक्रवस्य चात्मजः ।
स्वयंभोजः स्वयंभोजाद्दृदिकः संवभूव ह ॥ ४
तस्य पुत्रा बभूवुर्हि सर्वे भीमपराक्रमाः ।
कृतवर्माग्रजस्तेषां शतधन्वा तु मध्यमः ॥ ५
देवान्तश्च नगान्तश्च भिषग्वैतरणश्च यः ।
सुदान्तश्चाधिदान्तश्च कीनाशो दामदम्भर्को ॥ ६
देवान्तस्याभवत्पुत्रो विद्वान्कम्बलवर्हिषः ।

एव वेद । ३३

29 °) K_{1,3} Ñ₂ V₂ B D₂ D₃ T₁ M₁ तेषां; Ñ₁ एवं (for एषां). — °) T₂ M_{2,3} कङ्का (for कङ्का). T₃ चोने; T₁ देवी (for चैव).

30 °) S₁ सहामात्यो (for 'पत्यो'). — °) K₁ V_{2,3} G₂ M₁ व्याख्यातः (for व्या). Ñ₂ व्याख्यातः कुरुरोऽभवत्. D₂ G₁ M₁₋₃ व्याख्यातः कुरुरोद्भवः (D₂ G₁ 'दृढः').

31 °) M₁₋₃ कुरुराणाम् (for कुरु). G₁ 'दृढ' (for दम्भ). — °) K_{1,3} Ñ₁ V₂ B D₂ D_{2,3-5} T G M₁ आग्रयान् K₁ जायते; D₁ जमुते (for आमुते). Ñ₂ (marg. as in text) जनः (for नरः). D₃ कृत्वा याति सुखं नरः.

COLOPHON om. in D₂. — Mention of the Epic: K₃ D₂ T₁. — Mention of Khila: All Mss. (D₂ om.). — Adhy. name: K₁ कुरुरवंशः; V₂ अन्वकमृष्टिः; V₃ कर्मोत्पत्तिः; D₃ कुरुरोद्भवकीर्तनम्; M_{1,2} कुरुरवंशकथनम्. — Adhy. no. (figures, words or both): K₁ D₁ 35; Ñ₁ V₁ D₂ T₂ 36; V_{2,3} D₂ D₂ D₂ T₂ 37; D₂ 38; T₁ G₁ 33; T₂ G₁ M₁ 32; G₂ 30; M₁ 29. — Stoka no.: K₂ D₂ D₁ 33; D₂ 32.

28

1 °) D₂ वीरः; T₂ G₁ रथि (for रथ-). — °) V₂ B₁ T₂ G_{1,2} च (for तु).

2 °) D₂ G₂ राजस्य (for देवस्य). K_{2,3} Ñ_{2,3} V_{1,2} D₂ D₂ T₂ राजाधिदेवपुरास्तु. °) K₂ वीर्यमन्त्राः; D_{2,3} बलवत्तराः; D₂ T_{2,3} G₂ वीर्यश T₂ G_{2,3} वीर्यश्रुतमाः; T₂ देववत्तराः (for वीर्य). — °) K_{2,3} D_{2,3} दत्तातिदत्तौ बलिनः; D₂ दान्तोर्धादान्तो बलिनौ; T₂ G_{2,3} M₁ उत्तर-श्रियबलिनः.

3 °) D₂ 3 च (D₂ दण्डशर्मा; D₂ G_{2,3} M₁ दण्ड-वमा; T₂ G₂ गण्डशर्मा (for दण्ड). S₁ मरीचगण्डशर्मा च; T₂ G₁ शमीदण्डमुवमा च. — °) V_{2,3} B T_{2,3} M₂ दण्ड-शत्रुश्च; D₂ 3 दन्तवक्रश्च (for दत्तशत्रुश्च). K_{1,2} D₂ दन्तवक्रश्च (D₂ 'तचक्र'श्च शक्रजित्; D₂ दण्डशत्रुश्च शक्र). — °) G₂ श्रविष्ठा (for श्रविष्ठा).

4 °) K₂ सुतः (for पुत्रः). — °) G₂ स्वयंभोजः (for (for स्वयं). — °) K₂ च; Ñ₁ तु (for ह). D₂ दृदिकामो बभूव ह.

5 °) K₁ दश (for सर्वे). — T_{2,3} om. 5th. — °) G(ed.) शतधन्वा (for 'न्वा'). K_{1,2} B₂ D₁ T₁ [अ. च; G₁ 4 च (for तु).

6 °) K₁ वनान्तश्च; V₂ रणा; T₂ निरा (for नरा). S₁ देवाक्षश्च वनाक्षश्च; K₂ D₂ 'पिश्र वनान्तश्च'. Ñ₁ D₂ T_{2,3} G_{1,2,3} M_{1,2,3} देवर्षिश्च वनान्तश्च; Ñ₂ (marg. as in text) D₂ G₂ देवर्षेर्वचनात्तस्य (S₂ 'स्माद्'); M₁ देवादिश्च वनान्तश्च. — °) S₁ ह (for यः). T₂ G₁ M₁ भीमश्चैव र- (M₁ 'तः श्वेतर)णश्च यः; T_{2,3} M₁₋₃ भिषजश्चारणश्च यः.

असमौजास्तथा वीरो नासमौजाश्च तावुभौ ॥ ७

अजातपुत्राय सुतान्प्रददावसमौजसे ।

सुदंष्ट्रं च सुचारुं च कृष्णमित्यन्धकाः स्मृताः ॥ ८

गान्धारी चैव माद्री च क्रोष्टोर्भायै बभूवतुः ।

गान्धारी जनयामास सुमित्रं मित्रनन्दनम् ॥ ९

— *) B₃ D₁ 2. 5 T₁ 4 विद्वान्श्च ; D₁ [अ]धिदेवान्तो ; M₁ 2 [अ]पि दान्श्च (for [अ] धिदा) ; K₃ अदान्श्च धिया दान्तः ; D₆ T₂ G₁ 3. 5 M₁ जयन्श्च वि (G₁ ज य) ; G₁ अदान्श्च विषं ; M₃ अदान्श्चाभियानश्च. — *) S₁ K₁ 3 किल्लाघः (S₁ चया) कामदम्भकाः ; K₁ महाकामदिदान्धकाः ; K₁ D₁ D₁ T₁ कामदा कामद (K₁ D₁ "दा निरिं (T₁ का) ; N₁ कामाय कामदान्तिका ; N₂ V₁ B₁ D₁ D₁ निकाम्य (D₁ 2 रयः ; D₁ म) काम (N₂ रय दन्धका ; N₂ V₁ 2. 3 (marg.) B₁ D₁ D₁ कामद कामदन्ति (V₁ B₁ D₁ न्न) क ; D₁ T₁ कामदः (T₁ हा) कामदाभनका ; D₁ महाकामादिदान्धिका ; T₁ कामहा रौमदम्भिकाः.

7 M₁ 2 om. 7^{ab}. — *) S₁ K₁ D₁ देवारि (K₁ D₁ 'वे) र ; D₁ T₁ 2 G₁ M₁ 4 देवोरे (for देवान्तव्य) ; D₁ देव वांश्चाभयपुयो ; Cal. ed. देवानन्दनको नाम. — *) Cal. ed. पुत्रः (for विद्वान्) ; — After 7^{ab}, T₁ ms. :

433* क्रोष्टोः पुत्रोऽनमित्रस्तु तस्माद्वै देवमीदृषम् ॥

— *) V₁ B₁ (marg. as in text) ; D₁ D₁ सुतस्त्वय (for तथा वीरो) ; — *) D₁ तथा (for च तावु) ;

8 *) K₂ सुनं ; B₁ D₁ पुनः ; D₁ G₁ स तानुः ; D₁ T₁ सुनौ (for सुतानु) ; — *) K₁ V₁ सुदेनो ; D₁ सुदन्तं (for सुदंष्ट्रं) ; K₁ 3 B₁ T₁ G₁ 4 चारुपं ; K₁ च सुदान्तं ; B₁ च सुशार्दुः ; D₁ T₁ 2 G₁ 3. 5 M₁ 3 च सुशर्पं (for च सुवारु) ; S₁ सुदंष्ट्राक्षारूपश्च ; M₁ अदंष्ट्रश्च सरुपश्च. — *) K₁ N₂ B₁ D₁ D₁ G₁ कृष्ण (for कृष्णम्) ; S₁ K₁ 3 N₂ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ 3 त्रयः ; D₁ T₁ 2 G₁ 3 M₁ 3 सुतानुः ; G₁ 2 सुताः ; M₁ स्वकान (for स्मृता) ; — After 8, S₁ K₁ 3. 4 N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁ D₁ ms. :

434* एते चाप्ये च तयो अन्यकाः कथितान्त्वय ।
अन्यकानामिमं देशं धारयेयस्तु नित्यशः ।
आत्मनो विपुलं धैर्यं लभते नात्र संशयः ।

[K₁ 4 om. line 1. — (L. 1) D₁ 1 च (for अ) ; S₁ अन्धकानु स्मृता विमो (for अ) ; — (L. 2) K₁ 3 4 कृष्णम् (for अन्यकानम्) ; Com. and Poona eds. रौ (for रं) ; S₁ कृष्णान्धकावः रौ (for अ) ; D₁ 3 4 तानु (for त्रयेयम्) ; S₁ K₁ 3. 4 धारयन्मिमेदन्तम् (for अ) ; — (L. 3) D₁ 3

माद्री युधाजितं पुत्रं ततो वै देवमीदृषम् ।

अनमित्रममित्राणां जेतारं च महाबलम् ॥ १०

अनमित्रसुतो निघ्नो निघ्नस्य द्वौ बभूवतुः ।

प्रसेनश्चाथ सत्राजिच्छत्रुसेनाजितावुभौ ॥ ११

प्रसेनो दारुव्यां तु निविशन्त्यां महामणिम् ।

C 2043
B 1. 28. 13
P 1. 38. 13

द्वेष्ट (for लभते) ; S₁ K₁ 3. 4 प्रजावानश्च (S₁ नाम्) नरः ; — S₁ K₁ 3. 4 N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁ ins. an addl. colophon after the above : D₁ after 8 : — [Mention of the Epic : K₃. — Mention of Khila : S₁ K₁ 3 N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁. — Adhy. name : N₂ 3 V₁ B₁ D₁ 5 अन्यकसृष्टिः. — Adhy. no. : K₃ 36 ; N₂ 3 V₁ D₁ 37 ; V₁ 38].

9 = (var.) 24. 1^{ab} d. Before 9, S₁ K₁ 3. 4 N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁ 5 ins. वैशंपायन उवाच. — *) K₁ V₁ 3 D₁ क्रोष्टु (for क्रोष्टोर्) ; — M₁ 2 om. (hapl.) 9^{cd}. — *) S₁ वधनम् (for नन्दनम्) ; K₁ (marg.) 2. 4 N₂ V₁ B₁ D₁ D₁ D₁ T₁ 4 अनमित्रं महाबलम्.

10 *) K₁ पूर्व ; V₁ जातु ; D₁ चापि (for पुत्रं) ; — *) D₁ ततोऽन्यः ; G₁ तथा वै (for ततो वै) ; — D₁ 3 om. (hapl.) 10^{cd}. — *) K₂ 3 N₂ V₁ B₁ D₁ D₁ D₁ T₁ 4 जेतारमपराजितम् ; T₁ 5 ममित्रौजसम्.

11 *) S₁ K₁ N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁ D₁ 3. 5 T₁ G₁ M₁ 3 निघ्नतो (for 'तु' ; M₁ च (for द्वौ) ; — *) B₁ 3 सुसेनश्च (for प्रं) ; K₁ T₁ 4 तपि ; G₁ 4 [अ]त्र (for [अ]थ) ; D₁ प्रमोदनश्च सत्राजिन्. — *) K₂ (marg.) 4 N₂ V₁ 3 D₁ D₁ 3 सर्वसेनाजितावुभौ ; D₁ T₁ G₁ 2 M₁ 4 शत्रुसैन्यं.

12 *) K₁ सत्राजिद् (for प्रसेनो) ; N₂ V₁ 3 च (for तु) ; — *) K₁ 3. 4 N₂ V₁ B₁ 2 (marg.) 3 D₁ D₁ 4. 5 T₁ G₁ निवसन्त्यां ; B₁ D₁ D₁ 3 निवसन्त्यां ; D₁ निवसन्तै ; T₁ G₁ 5 निवसन्तु ; T₁ 4 निवसन्तं ; G₁ निविशन्तं ; M₁ निवासस्तु (for निविशन्त्यां) ; — *) K₂ 4 N₂ V₁ B₁ 2 (marg. as in text) D₁ 3 सूर्याद् (for समुद्राद्) ; S₁ K₁ 3 D₁ T₁ 2 G₁ M₁ 3 समुद्रालम्ब्यस्तदा ; — K₁ 4 N₂ 3 V₁ B₁ D₁ T₁ G₁ M₁ ins. after 12 : K₁ 3 after 19^{ab} ;

435* तस्य सत्राजितः सूर्यः सखा प्रागसमोऽभवत् ॥

स कदाचिन्निशापायं रथेन रथिनां वरः ।

अधिष्कृतमुपस्पृष्टमुपस्थातुं ययौ रविम् ॥

तस्योपनिष्ठतः सूर्यं विवस्वानग्रतः स्थितः ।

अस्पृष्टमूर्तिर्भगवांस्तेजोमण्डलवान्प्रभुः ॥ [5]

अथ राजा विवस्वन्तमुवाच स्थितमग्रतः ।

यथैव व्योम्नि पश्यामि सदा त्वां ज्योतिषां पते ॥

तेजोमण्डलानं देवं तथैव पुरतः स्थितम् ।

निहत्य मणिरत्नं तमादाय बिलमाविशत् ॥ १६

ततो वृष्ण्यन्धकाः कृष्णं प्रसेनवधकारणात् ।

प्रार्थनां तां मणेरुध्वा सर्व एव शशङ्किरे ॥ १७

स शङ्क्यमानो धर्मात्मा नकारी तस्य कर्मणः ।

आहरिष्ये मणिमिति प्रतिज्ञाय वनं ययौ ॥ १८

प्रसेनस्य पदं गृह्य पुण्यरासकारिभिः ।

ऋक्षवन्तं गिरिवरं विन्ध्यं च गिरिमुत्तमम् ॥ १९

अन्वेपयन्परिश्रान्तः स ददर्श महामनाः ।

साध्वं हतं प्रमेनं तु नाविन्दध्वं तं मणिम् ॥ २०

अथ सिंहः प्रमेनस्य शरीरस्याविद्वन्तः ।

चरात्) .

16 ^a) T. मद्रावली (for बिल). — ^a) K₁ V. B D T₂ G₁ M₁ तद् (for तम्). — ^a) K₁ तदादाय बिलं विशत्. N (marg. as in text) तदादायाविशद्गृहम्.

17 ^a) D. T₁ G₁ M₁ ॥ अथ (for ततो). M₁ सर्व (for कृष्ण). — ^a) K₁ (marg.) प्रार्थितं ते. B₁ 2 (marg.) प्रार्थितं तन (for तां तां). M₁ मणौ (for मणेरु). K₁ प्रार्थनां ततो बुध्वा. K₁ N₁ V₁ D₁ D₂ D₃ G₁ प्रार्थितं ते (K₁ तु) मणि बुध्वा. N₁ प्रार्थितं कर्मणो बुध्वा.

^a) S₁ सय एव शशङ्किरे (for सः).

18 N₁ नाहोतः. D₁ T₁ G₁ M₁ नाकार्यं (for नकारी). K₁ (marg.) प्रतिज्ञामरुणत्तराः. T₁ विपरीत्य कर्मणः. — ^a) N₁ उहमिति च (for मणिमिति). After 18, K₁ om.

136* देवद्विजातिभक्तोऽयं श्रियः सर्वचरोऽपि च ॥

While S₁ K₁ N₁ V₁ B D₁ D₂ D₃ om. after 18 :

137* यत्र प्रमेनो मुगयासाचरत्तत्र चाप्यथ ॥

[K₁ अप्यथ (for यत्र).]

19 T₁ om. 19^a). — ^a) T₁ G₁ वधे (for पदं). D₂ मुग्यः. D₁ द्रष्टुं (for गृह्य). K₁ प्रमेनपदवीं वीक्ष्य. — ^a) N₂ कर्मणि. (for कारिभिः). V₂ (marg. as in text) पुण्यरासमकर्मभिः. — After 19^a), K₁ om. 136*. — ^a) K₂ ॥ ऋक्षवन्तं (for ऋक्ष). — ^a) N₁ (marg. सयं (for विन्ध्यं).

20 ^a) D. G₁ अन्वेपय (for वयन). S₁ अन्विषक्षपरिश्रान्तः. T₁ G₁ ॥ अन्वेपयपरिश्रान्तः. M₁ ॥ माणः श्रान्तश्च. — ^a) M₁ ददर्श च (for स ददर्श). — ^a) N₁ V₂ D₁ D₂ ॥ अथ (for साध्वं). S₁ K₁ ॥ B₁ D₁ G₁ ॥ वेः. K₂ ॥ N₂ ॥ V₂ ॥ D₁ D₂ ॥ T₁ ॥ च. D₃ T₁ ॥ G₁ ॥ M₁ तं (for तु).

ऋक्षेण निहतो दृष्टः पादैर्ऋक्षस्य सूचिनः ॥ २१

पादैस्तेरन्वियायाथ गुहामृक्षस्य माधवः ।

महन्मृक्षविले वार्णां शुश्राव प्रमदेरिताम् ॥ २२

धात्र्या कुमारमादाय मुनं जाम्बवतो नृप ।

क्रीडापयन्त्या मणिना मा रोदीरित्यथेरिताम् ॥ २३

धात्र्युवाच ।

सिंहः प्रमेनमवधीर्त्सितो जाम्बवता हतः ।

मुकुमारक मा रोदीस्तव ह्येष स्यमन्तकः ॥ २४

व्यक्तीकृतश्च शब्दः स तूर्णं चापि ययौ विलम् ।

शार्ङ्गधन्वा विलम्बं तु जाम्बवन्तं ददर्श ह ॥ २५

C 2069
B 1. 38. 38
P 1. 38. 38

— ^a) K₁ नात्र तं. K₁ (sup. lin.) D₁ T₂ G₁ M₁ चात्र तं. T₁ चेच्छित्तं. M₁ ॥ तत्र तं (for चैव तं). K₃ नापश्यत्तत्र तं मणिम्. B₁ ॥ नाविन्दन्त च तं मणिम्.

21 ^a) K₁ ॥ N₂ B₁ ॥ D₁ D₂ ॥ 6 T₂ ॥ 3 G₂ ॥ 5 M₁ पदैर् (for पादैर्). B D₁ T₁ ॥ 4 G₂ ॥ M₁ ॥ ३ ऋक्षश्च (for ऋक्षस्य).

22 ^a) B₁ ॥ D₁ पदैर् (for पा). S₁ D₁ M₁ पा (D₁ प दैर्ऋक्षान्वियामाय (corrupt). K₁ N₁ V₁ B₁ ॥ 2 (marg.) D₁ D₂ T₁ ॥ 3 G₁ पा दैर्ऋक्षान्वियामाय. G₁ पदैर्ऋक्षान्वियामाय. M₁ ॥ 3 पदैर्ऋक्षान्वियामाय. V₁ ॥ नस्तु. — ^a) D₁ गुहम् (for गुहाम्). N₁ D₁ D₂ T₁ ॥ 4 G₁ M₁ ॥ ३ धावतः. N₂ V₁ धीमतः (for माधवः). — ^a) K₃ N₁ D₁ D₂ महामृक्षः. K₄ N₂ V₃ D₁ D₂ G₃ महामृक्षः. V₁ D₁ महामृक्ष (for महामृक्ष). D₆ वाचं (for वार्णां). — ^a) T₁ शुश्राव मधुसूदनः.

23 C ed.) om. (hapl.) 23. — ^a) S₁ D₁ धात्री (for धात्र्या). — ^a) N₂ मुनं जाम्बवन्तं नृपम्. — ^a) T₁ [म]ङ्गलिना (for मणिना). M₁ ॥ उल्लालयन्त्या मणिना. M₃ उल्लालयन्त्या च माणं. — ^a) T₁ मा रोदीरितं तं नृपम्.

24 T₁ om. the ref.

25 Before 25, N₂ V₃ G₂ ins. वैशंपायन उवाच. — ^a) S₁ स शब्दश्च. K₂ च शब्दश्च. K₃ च शब्दः संस. D₃ ॥ 6 T₁ ॥ 3 G₁ ॥ ३ स (T₁ G₁ च) शब्दस्तु. M₁ सशब्देन (for च शब्दः स). K₁ ॥ 3 D₁ सुव्यक्तीकृतशब्दस्तु (K₁ ष्दः स); T₂ श्रुतस्य तस्य शब्दस्य. T₃ विलतः श्रुतस्य शब्दस्य (hyper-metric); G₁ व्यक्तीकृतश्च शब्दस्तु. M₁ ॥ ३ धात्रीकृतः स शब्दस्तु. — ^a) M₃ पूर्णं (for तूर्णं). S₁ M₃ [म]भिः. D₆ [म]त्र (for [म]पि). N₁ V₃ B₁ ॥ 3 D₃ विलं ययौ (by transp.); B₃ विलं

C. 2070
B. I. 38. 39
P. I. 38. 39

युयुधे वासुदेवस्तु बिले जाम्बवतां सह ।
बाहुभ्यामेव गोविन्दो दिवसानेकविंशतिम् ॥ २६
प्रविष्टे तु बिलं कृष्णे वसुदेवपुरःसराः ।
पुनर्द्वारवतीमेत्य हतं कृष्णं न्यवेदयन् ॥ २७
वासुदेवस्तु निर्जित्य जाम्बवन्तं महाबलम् ।
लेभे जाम्बवतीं कन्यामृक्षराजस्य संमताम् ॥ २८
मणिं स्यमन्तकं चैव जग्राहात्मविशुद्धये ।
अनुनीयर्क्षराजानं निर्ययौ च तदा बिलात् ॥ २९

विशत् (corrupt) : G. ययौ बली. K₁ Ñ: V₃ Dn Da :
तूणी (D₁ 'णै') च बिल (D₁ गृह भाविशत् ; K₂ : Ñ:
(marg.) V₁ T₃ स तूणी (K₁ T₃ 'णी') बिलमाविशत् ; K₃ D₁
बुणि (D₁ कृष्ण) बिलमाविशत् ; T₁ तूणी बिलमथाविशत्.
— After 25^{ab}, all Mss. (except Śi Ñi M₁) ms. :

435* प्रविश्य चापि भगवांस्तमृक्षबिलमञ्जसा ।
स्थापयित्वा बिलद्वारि यदृल्लौहलिना सह ॥

[T₁ G₁ om. line 1. M₁ transp. lines 1 and 2. — (L.
1) V₂ B₂ D₂ च (for अपि). — G₁ ययौ (for ययौ).
K₃ Dn T₃ G₁ च (for तम्). K₁ Ñ: V₁ Dn D₁ अञ्जसा
(अञ्ज').]

— D₃ om. 25^{ab}. — °) Śi बिलजं तं ; K₂ V₂ T₁ स्थं तं.
K₃ D₁ : T₃ G₁ M₁ स्थं च ; M₁ स्थश्च (for स्थं तु). — °)
M₂ (inf. line) महाबलम् (for दर्शो ह).

26 °) V₁ च ; M₂ ऽपि (for तु .. °) M₁ : दिवसा-
म्येकविंशतिम्. — After 26, K₁ : ms. :

139* स वै भगवन्नेन युयुधे स्वामिनात्मनः ।
पुरुषं प्राकृतो मत्वा कुरितो नानुभाववित् ॥
द्वैत्रयुद्धं सुनुमुलमुभयोर्विजिगीषतो ।
आयुधाश्मदुर्मैत्रोभिः क्रयार्थे श्येनयोस्त्रि ॥

[= Bhāgavata P., 10. 59. 22-23. K₂ om. lines
1-2.]

27 M₂ om. 27. — °) K₁ D₂ : D₁ T₁ : बिले (for
बिलं). — °) K₁ Ñ: V₁ : B₁ D₃ D₁ : T₁ : G₁ बल-
देव (for वसु'). — G₁ पुरोगमाः (for पुरोगमाः). Ñ: बलदेव-
पुरोगमाः. — After 27^{ab}, K₁ : ms. :

140* अदृष्ट्वा निर्गमं शरिः प्रविष्टस्य बिलं जनाः ।
प्रतीक्ष्य द्वाग्द्वाराणि दुस्विताः स्वपुत्रं ययुः ॥

[= (var.) Bhāgavata P., 10. 56. 33.]

— °) K₁ : V₂ B₁ : D₃ D₁ : T₁ : G₂ : M₁ पुरी ; B₂

एवं स मणिमाहृत्य विशोधात्मानमच्युतः ।
ददौ सत्राजिते तं वै सर्वसात्वतसंसदि ॥ ३०
एवं मिथ्याभिज्ञस्तेन कृष्णेनामित्रघातिना ।
आत्मा विशोधितः पापाद्विनिर्जित्य स्यमन्तकम् ॥ ३१
सत्राजितो दश त्वासन्भार्यास्तामां शतं मुताः ।
ख्यातिमन्तस्त्रयस्तेषां भङ्गकारस्तु पूर्वजः ॥ ३२
वीरो वातपतिश्चैव उपस्वावांस्तथैव च ।
कुमार्यश्चापि तिस्रो वै दिक्षु ख्याता नराधिप ॥ ३३

M₁ पुरं (for पुनर). D₃ T₃ : G₁ M₁ : प्राप्य (for ण्य).
— After 27, K₁ ms. :

441* निशम्य देवकी राजन्कृष्णयानकदुन्दुभिः ।
सुहृदो ज्ञानयोश्चोचन्बिलात्कृष्णमनिर्गतम् ॥
[= Bhāgavata P., 10. 56. 34.]

28 °) K₁ च (for तु). — °) T₁ महाबल (for बलम्).
— For 28^{ab}, K₁ subst. :

442* जाम्बवन्तं विनिर्जित्य वामुःश्वो महाबलम् ।
— °) K₁ : T₁ : G₁ M₁ भेजे (for लेभे). M₁ भार्याम् (for
कन्याम्). — °) T₁ धीमन (for यमनाम्).

29 °) Ñ: नाम् (for चैव). — °) D₁ T₁ : G₁ : M₁
अनुज्ञाय (for नीय) B₂ T₃ राजं तु (T₁ तं) for राजानं).
°) V₂ B₂ D₂ ततो बिलात् D₁ T₃ G₁ : M₁ बिलात्तदा
(by transp.). B₁ निजेगाम ततो बिलात्. — After 29, all
Mss. (except Śi Ñi M₁) ms. :

443* द्वागकामगमकृष्णः श्रिया परमया युतः ।

[T₁ transp. ° and °. D₁ अविशत् (for यानत्). V₂
B₂ वयः दुस्विताः ; T₁ पुरोऽप्ययं ययौ (for °). K₂ स
त्रिभिः युयुधेः ; K₃ दिवसा ययौ युयुः ; D₃ D₁ स्वामिना ये
पुरोगमाः (for °).]

30 Before 30, G₁ ms. वैशंपायनः. — °) Ñ: V₁
आहृत्य (for आहृत्य). — °) Śi प्रयोष्य (for विशोष्य).
K₁ : D₁ जामना (for अच्युतः).

31 °) Śi K₁ Ñ: V₂ B₂ D₂ : T₁ : G₂ : M₂ (inf.
line) जसेन ; V₂ (marg. as in text) द्वापाद्य (for द्वामेन).
— °) K₁ शानिना (for -घा'). T₁ : कृष्णेनामित्रनेजसा.
— °) M₁ : वै (for वि).

32 °) K₁ [ए]व (for तु). — °) K₁ तिस्रो (for
तामां). — °) V₂ त्वासन (for तेषां). — °) K₁ भङ्गकारस्य
(for भङ्ग'). T₁ भङ्गकारीष्टपूर्वजः.

33 °) K₁ वातपतिश्च ; D₁ : दानपतिश्च (for बाह').

सत्यभामोत्तमा स्त्रीणां व्रतिनी च दृढव्रता ।
तथा पद्मावती चैव भार्याः कृष्णस्य ता ददौ ॥ ३४
समाक्षो भङ्गकारात्तु नारेयश्च नरोत्तमौ ।
जज्ञाते गुणसंपन्नौ विश्रुतौ गुणसंपदा ॥ ३५
मधोः पुत्रस्य जज्ञेऽथ पृथिः पुत्रो युधाजितः ।
जज्ञाते तनयौ पृथेः श्वफल्कश्चित्रकस्तथा ॥ ३६

—^b) Dn विपश्चातम्; Dn + T₁ उपस्वापस्; D विक्-
स्वाश्च (for उपस्वारांस्); D T G M₁ च सुप्रियः; T₁ च ते
त्रयः (for तथैव च); S₁ K₁ उपस्वापश्च ते त्रयः; M₁
श्चावश्च सुप्रियः. —^d) N₁ V₁ दिशि (for दिक्षु); D T₁ 2
G₁ 2 M₁ नरर्षभ (for नराधिप); G₁ दिक्षु ज्ञाता नरर्षभ.

34. ^b) D वृत्तिनी; M (inf. loc.) 2 व्रती (for
व्रतिनी); —^c) K₁ D₁ प्रस्थापिनी; K₁ (s. loc.)
प्रस्थापिनी; K₁ N₁ V₁ B D₁ D₁ T₁ G₁ प्रस्था-
(Ba स्व)पिनी; N₁ D₁ प्रस्थापिनी; D₁ [उपस्वा-
पिनी (for पद्मावती); N₁ V₁ नाम प्रस्थापिता चैव —^d) K₂
N₁ V₁ B D₁ D₁ कृष्णाय तां V₁ B D₁ D₁ ता);
K₂ G₁ कृष्णस्य या G₁ तां (for न्य ता); K₁ N₁ V₁
B₁ D₁ D₁ T₁ C₁ भार्या कृष्णाय तां ददौ; —^e) C₁
भाया कृष्णस्य ता ददाविति पाठे स्थितेऽपि ददा 1 2

35. ^a) V₁ B₁ शताश्रोः; D₁ समाश्रोः; T₁ G₁ समाक्षो
(for समाश्रो); K₁ N₁ V₁ G₁ भङ्गकारिस्तु; K₁ B₁ D₁
G₁ कारस्तु; K₁ भङ्गकारस्तु; Dn D₁ भङ्गकारस्य; M₁ कारश्च
(for कारान्तु); S₁ K₁ N₁ शताश्रो भङ्गकारस्तु; N₁ D₁ T₁
समाश्रो भङ्गकारिस्तु; T₁ समाश्रो भङ्गकारान्तु; T₁ समाश्रो भङ्ग-
कारस्तु; —^b) T₁ G₁ M₁ नारेयश्च; T₁ M₁ नारे-
यस्तु; M₁ नारेयौ (for नारेयश्च); —^c) B₁ रूप (for
गुण); —^d) K₁ V₁ B₁ D₁ D₁ रूप (for गुण); S₁
विश्रुतं रूपसंपदा; — After 35, D₁ repeats 24. 3^{ab}.

36. K₁ 4 M₁ om. 36. 41. D₁ om. 36^{ab}. —^a) Ba
D₁ T₁ माया; Dn माद्री (for मधो); K₁ D₁ पुत्रस्तु
(for स्य); D₁ M₁ वै; G₁ य (for एव); K₂ V₂ B₂
D₂ T₂ G₂ माया पुत्रस्तु जज्ञेऽथ; N₂ V₂ मधो पुत्रोऽथ
जज्ञे तु; D₂ माद्रीपुत्रस्तु जज्ञेऽथ; D₂ T₂ G₂ मधो पुत्रस्तु जज्ञे
तु (T₂ G₂ य); M₂ 2 माया पुत्रस्य जज्ञे वै. —^b) K₁ 3
N₁ 2 V₁ B₁ 2 Dn D₁ D₁ 2 2 वृत्ति (for पृथि); 36. ^d
— (var) 24. 3^d. D₁ om. 36^{ab}. —^c) K₂ 3 N₂ 3 V₂
B₂ 2 Dn D₂ D₂ 2 2 वृत्ते (for पृथे); N₂ जज्ञेऽथ तनयः
पृथ्या; M₂ 2 जज्ञातेऽथ सुतौ पृथे (M₂ वृत्ते).

37. K₁ 4 M₁ om. 37 (cf. v. 1. 36). 37^{ab}. 24. 7^{ab}.
—^a) T₂ गांदिन्या (for गांदीत्वं); S₁ K₁ N₁ Dn D₁ 2 M₁

श्वफल्कः काशिगजस्य मुतां भार्यामविन्दत ।
गांदीं तस्यास्तु गांदीत्वं सदा गाः प्रददौ हि सा ॥ ३७
तस्यां जज्ञे तदा वीरः श्रुतवानिति भारत ।
अकूरोऽथ महाभागो यज्जा विपुलदक्षिणः ॥ ३८
उषामङ्गस्तथा महुर्मदुरश्चारिमर्दनः ।
गिरिक्षिपस्तथोपेशः शत्रुहा चारिमेजयः ॥ ३९

C 2084
B I. 38. 52
P I. 38. 52

गांदी तस्याथ (S₁ 'म्या हि) गांदी (K₁ 'दि' स्वं; K₂ N₂ 3
V₂ B₂ D₂ D₂ T₂ 4 G₂ गांदिनी (N₂ 3 V₂ 3 D₂ 1 D₂
'नी नाम तस्याश्च; T₂ गांदिनी नाम गां नित्यं; G₂ गांदिनी
नाम गांदिन्यां. —^d) N₂ V₂ 2 B₂ D₂ D₂ 2 गाः सदा (by
transp.); N₂ V₂ सदा गां; T₂ G₂ सदा वै; D₂ (marg.)
पिता (for हि सा); D₂ नास्तु संप्रददौ हि सः; T₂ G₂ 3 नास्तु
(G₂ वै संप्रददे हि सा (G₂ स.)).

38. K₁ 4 M₁ om. 38 (cf. v. 1. 36). —^a) K₂ तदा
वीरः; N₂ D₂ T₂ G₂ M₂ तथा वीरः; V₂ महावीरः; V₂ B₂ 3
D₂ T₂ M₂ महाबाहुः; B₂ तदा प्रीतः; D₂ यदा वीरः; M₂ महा-
वीर्य (for तदा वीर); —^b) S₁ N₂ V₂ B₂ 3 D₂ D₂ T₂ G₂
विश्रुत (for भारत); Dn D₁ T₁ 4 G₁ 2 3 M₁ 3 श्रुतवान-
तिथिप्रियः; —^c) S₁ अथाकूरो (by transp.); T₂ G₂ अकू-
रोऽपि; V₂ महाबाहो (for 'भागो).

39. — (var) 24. 9. K₁ 4 M₁ om. 39 (cf. v. 1. 36).
—^a) K₁ D₁ उपमर्गस्य; N₂ V₂ B₂ D₂ D₂ T₂ उपमर्गस्य;
T₂ उपमर्गस्य (for उषामङ्गस्य); M₂ मल्गुरः; M₂ बाहुर (for
महुर); K₂ D₂ उपमर्गस्तथा मल्गुरः; D₂ उषामर्गस्तथा महुर;
M₂ उपमर्गस्तथा मल्गुर. —^b) M₁ 2 प्रददौ; M₂ मृदङ्गस्य (for
मृदुरश्च); K₁ B₁ 2 Dn T₁ 3 [अरिमेजयः (for 'मर्दनः); K₂
N₂ 3 V₂ 3 Dn D₂ D₂ 3 मृदुर (K₂ मंदनः; D₂ मदग)श्चारि-
मेजयः; G₁ मृदुर रिपुमेजय. —^c) D₂ T₂ 4 om. (hapl.)
39^{ab}. —^d) S₁ K₁ गिरिक्षिपः; K₂ 'र'क्षस्; N₂ 'र'क्षस्; Dn
अरिश्चिपः; D₁ संहिहक्षस् (sic); D₂ G₂ हरिश्चक्षा (G₂ 'क्ष' स्;
T₂ हरिश्चक्षस्; M₂ 2 गिरिपृष्ठस्; M₂ 'लक्ष'मस् (for 'क्षिपस्').
N₂ गिरिशृङ्गस्तथा क्षेमः; N₂ 'रिश्चस्तथोपेतः; D₂ 'क्षेपस्तथा
क्षेमः; D₂ T₂ G₂ गिरिश्चक्षा T₂ G₂ हरिश्चक्षस्तथा पक्षः; D₂
गिरिश्चक्षस्तथा क्षेमः; G₂ हरिश्चक्षस्तथोपेशः. —^e) V₂ Dn D₂
[अरिमर्दनः (for 'मेजयः); S₁ M₂ शत्रुघ्नोऽथारिमेजयः; K₂
'घ्नोऽथारिमर्दनः; G₂ 'भावारिमर्दनः.

40. — 24. 10. K₁ 4 M₁ om. 40 (cf. v. 1. 36). —^a)
M₂ वर्मभृच्च (for चं); T₂ G₂ 3 3 शान्तिवर्मा; G₂
शतं; G₂ चारिवर्षा; M₂ युधिर्वर्मा (for चारि'); K₂ Dn T₁ 3
धर्मभृच्चनिधमो च; N₂ वर्मभृच्चपि वर्मी च; N₂ 3 V₂ B₂ D₂
D₂ 2 M₂ धर्मभृच्चपि धर्मी (N₂ V₂ 'पि वर्मी; V₂ D₂

C 2084
B. I. 38. 52
P. I. 38. 52

चर्मभृच्चारिवर्मा च गृध्रमोजा नरस्तथा ।
आवाहप्रतिवाहौ च सुन्दरा च वराङ्गना ॥ ४०
विश्रुता साम्बमहिषी कन्या चास्य वसुंधरा ।
रूपयौवनसंपन्ना सर्वसत्त्वमनोहरा ॥ ४१
अकूरेणौग्रसेन्यां तु सुगात्र्यां कुरुनन्दन ।
सुदेवश्चोपदेवश्च जज्ञाते देवदर्चसां ॥ ४२

चित्रकस्याभवन्पुत्राः पृथुर्विपृथुरेव च ।
अश्वसेनोऽश्वबाहुश्च सुपार्श्वकगवेषणौ ॥ ४३
अरिष्टनेमेस्तु सुता धर्मो धर्मभृदेव च ।
सुबाहुर्वहुबाहुश्च श्रविष्ठाश्रवणे स्त्रियौ ॥ ४४
इमां मिथ्याभिशास्ति यः कृष्णस्य समुदाहृतम् ।
वेद मिथ्याभिशापास्तं न स्पृशन्ति कदाचन ॥ ४५

इति श्रीहरिवंशे अष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥

२९

वैशंपायन उवाच

यत्तत्सत्राजिते कृष्णो मणिरत्नं स्यमन्तकम् ।

अदात्तद्वारयद्भ्रुर्भोजेन शतधन्यना ॥ १

सदा हि प्रार्थयामास मन्यभामामनिन्दिताम्

'पि धर्मा; Ms 'तिधर्मी' च; T₁ धर्मभृत्वापि धर्मान्मा. — ^δ) T₂ G₁ गृध्रोद्यो (for 'मोजा') S₁ N₃ V₂ B Ds D₁ [अ]न्तकस्तथा; K₂ V₂ D₁ T₂ [अ]न्तकस्तथा; N₃ तथान्तक. (for नरस्तथा); V₁ D₁ D₂ T₂ गृध्रमोजोऽन्य D₁ D₂ 'जाग्र'कस्तथा; T₁ G₁ गृध्रमेयो वरं तथा. — ^ε) V₂ B₂ सुबाहु; T₁ G₁ 3-5 M₂ प्रवाह; (for जा'). S₁ सुविवाहौ (for प्रति'). K₂ 3 N₃ V₁ 3 B₁ D₁ D₂ T₁ 4 सुबाहुप्रतिवाह च; D₂ प्रवाहातिप्रवाहौ च; M₂ प्रवाहो वर्धमानश्च. — ^ε) K₂ 2 N₃ V B D T₁ 3, 4 G₁ सुन्दरी (for 'रा').

41 = (var.) 404*, lines 1-2. K₁ 4 M₁ om. 41 (cf. v. l. 36). — ^ε) V₂ नाम; V₃ मा सु; D₁ [अ]श्वस्य; D₂ 3 सा च (for साम्ब). — ^δ) S₁ सुयन्त्रन; N₃ 3 (marg. as in text) D₂ T₂ 4 पुरंदरा; V₂ D₁ वराङ्गना; D₁ 4 पुरंदरी; D₁ च सुन्दरी; D₂ G₁ पुरंधरा; M₁ 3 परंतप (for वसुंधरा) D₂ करुणस्य पुरंदरा. — K₂ om. 41^ε 42^δ. — ^ε) D₁ मनोहरी; D₂ M₁ 3 रमा (for 'हरा'). S₁ सर्वभूतमनोरमा.

42 = (var.) 24. 11. K₁ 4 M₁ om. 42 (cf. v. l. 36). K₂ om. 42^{εδ} (cf. v. l. 41). — ^ε) S₁ B₁ [उ]ग्रसेन्यां च (B वै); D₂ T₂ G₁ 2, 5 [उ]ग्रसेनायां; M₂ [अ]ग्रसेन्यां वै (for 'सेन्यां तु'). — ^δ) K₂ N₃ V₁ 3 B₂ 3 D₁ D₂ D₁ 3 T₁ 2 सुनौ द्वौ; V₂ B₁ सुनौ वै (for सुगात्र्यां). — ^ε) D₂ G₁ वसुदेवश्च (hypermetric) (for सुदे).

43 = (var.) 24. 12. K₁ 4 M₁ om. 43 (cf. v. l. 36). — ^ε) S₁ D₂ T₂ G₁ [अ]भवन्पुत्राः (for 'न्पुत्राः'). D₂ G₂ 3 चित्रकस्याभवन्पुत्राः. — ^ε) K₂ D₁ अश्वमृतो; D₁ D₂ T₁ 'मीवो; D₂ 'त्यामा; G₁ M₁ 3 'त्यानो (for 'सेनो'). S₁ K₂ अश्वत्यामा (K₂ 'मीवः) सुबाहुश्च; N₃ 'सेनोऽश्वबाहुश्च; D₂ 5

T₂ G₁ 3, 4 'मीवश्च बाहुश्च. S₁ om. (chap. l. 43^ε 44^ε).

44 = (var.) 24. 13. K₁ 4 M₁ om. 44 (cf. v. l. 36). S₁ om. 44^{εδ} (cf. v. l. 43). — ^ε) V₂ 3 B₂ 3 D₂ D₂ M₂ च (for तु). D₂ 4, 5 T₂ G₁ 3, 4 M₁ सुता (for सुता). D₁ T₂ 4 M₁ 2 अरिष्टनेमिरश्वश्च. — ^δ) K₂ G₁ M₁ 3 धर्मवर्म; D₂ T₂ G₁ 2, 3, 5 धर्मवर्म (for धर्मो धर्म-). D₁ T₁ सुधर्मा धर्मभृत्तथा.

45 ^ε) K₂ एवं (for इमां). V₂ D₁ शस्ति (for शस्ति). ^ε) S₁ V₁ D₂ 3 शस्यस्ते; T₁ शस्ति तां; G₁ M₁ शस्तिस्ते (for शापान्ते). ^δ) K₂ स्पृशेयुः; D₁ विशन्ति; T₂ 2 G₁ 4 M₁ स्पृशेत (for स्पृशन्ति).

Colophon. Mention of the Epic: K₂ 4 B₂. — Mention of Khila: S₁ K₂ N₃ 3 V B D₁ D₂ D₁ 4. — *Adhga. name*: K₁ 3 स्यमन्तकलाभ; K₂ V₂ B₂ D₂ स्यमन्तकप्रत्यानयनम्; K₂ कृष्णस्य मिथ्या [भिशास्ति]; N₃ V₂ मिथ्याभिशास्ति; B₁ D₁ 3, 5 T₂ G₁ 3 M₂ स्यमन्तकोपाख्यानम्; D₁ 4 स्यमन्तकाख्यानम्; T₁ स्यमन्तकमणिकथनम्; G₁ स्यमन्तकस्याख्यानम्. — *Adhga. no.* (figures, words or both): K₂ D₁ 37; N₃ V D₁ D₂ D₂ T₂ 38; D₁ 36; D₂ 39; T₁ G₁ 34; T₂ G₁ 33; T₂ 32; G₂ 31; M 30. — *Shloka no.*: K₁ 42; D₁ D₂ 58; D₂ 52; D₁ 59.

29

1 ^ε) V₁ तु (for तत्). — ^ε) K₁ 3 जहार तद्; N₃ त्वधारयद्; D₂ T₂ G₁ 2, 3 तदारयन्; M₂ न धारयन् (for तदारयद्). K₂ 3 N₃ V₂ B₂ 3 (marg.) D₁ D₂ D₁ 3 T₂ 4 G₁ अदात्तदारयामास; N₃ V₁ 2 B₂ 3 ददात्तदारयद्भ्रुद.

अक्रूरोऽन्तरमन्विच्छन्मणिं चैव स्यमन्तकम् ॥ २
 सत्राजितं ततो हत्वा शतधन्वा महाबलः ।
 राश्रौ तं मणिमादाय ततोऽक्रूराय दत्तवान् ॥ ३
 अक्रूरस्तु तदा रत्नमादाय भरतर्षभ ।
 समयं कारयांचक्रे नावेद्योऽहं त्वयाच्युते ॥ ४
 वयमभ्युपपत्स्यामः कृष्णेन त्वां प्रधर्षितम् ।
 ममाद्य द्वारका सर्वा वशे निष्ट्यसंशयम् ॥ ५
 हते पितरि दुःशार्ता सत्यभामा यशस्विनी ।
 प्रययौ रथमारुह्य नगरं वारणावतम् ॥ ६
 सत्यभामा तु तद्वृत्तं भोजस्य शतधन्वनः ।

— ^d) K² Ñ₂ V₃ B₁ D (except D₁) T₃ विम्वितः; T₁ बभ्रुवै (for भोजेन); K₃ शिन्विता शतधन्विने; M₁ शतधन्वा च भोजराट्.

2 ^a) K² V₁ B₁ D₁ M₁ यदाहि D₁ सर्वामि; T₂ G₁ 3 M₁ यदाभि; T₁ 3 यदा स (for यदा हि); — ^b) D₁ च तं तदा; M₁ 3 च तं मणिम् (for प्रनिन्दितम्); — ^c) D₁ मणिम्; T₂ G₁ 3 M₁ 4 रत्नम् (for रत्नम्); — ^d) D₁ M₁ मणिरत्नं (for मणिं चैव).

3 ^a) S₁ आह्वय (for आराय); T₁ मणिरत्नं समादाय; — ^b) D₁ T₁ 3 G₁ 3 M₁ तदा; T₁ तद् (for ततो); M₁ अक्रूराय स दत्तवान्.

4 ^a) S₁ K₁ D₁ 3 T₁ 3 G₁ ततो रत्नम्; D₁ तमादाय; T₂ ततो दत्त्वा; T₁ तथा रत्नम्; G₁ ततो दत्तम्; G₁ 3 M₁ तदा दत्तम् (for तदा रत्नम्); — ^b) D₁ मणिं चैव स्यमन्तकम् (— 2^d); — ^c) D₁ T₁ 3 M₁ कारयामास (for याचक्रे); — ^d) S₁ K₁ 3 Ñ₁ V₁ B₁ D₁ D₁ [इत्युत; D₁ [इ]ति चै (for [अ]च्युते).

5 ^a) S₁ M₁ अभ्यव (for अभ्युप-); V₃ B₁ D₁ 3-4 T₁ यास्यामः; T₁ 3 (marg.) D₁ गच्छाम (for पत्स्यामः); K₁ वयमभ्येव पश्यामः; M₁ वयं त्वामभ्यपत्स्यामः; — ^b) S₁ K₁ 3 अभिदुतम् (for प्रधर्षितम्); — ^d) Ñ₁ T₁ 3 [अ]-संशयः.

6 ^a) Ñ₃ V₁ D₁ मन्विनी (for यश); — ^b) V₁ आम्वाय (for आरुह्य); — ^c) M₁ प्रययौ (for नगर); K₁ D₁ वारणाह्वयम् (for वतम्).

7 ^a) K₃ [अ]थ (for तु); S₁ सर्व (for वृत्त); — ^d) G₁ गास्वस्था (for पार्श्वस्था).

8 ^a) G₁ हि (for तु); — ^b) Ñ₃ V₁ 3 B₁ D₁ D₁ 3 T₁ 3 G₁ M₁ हरिः कृत्योदकक्रियाम्; — ^c) K₁ Ñ₁ V₂ B₁ 3

भर्तुर्निवेद्य दुःशार्ता पार्श्वस्थाश्रूण्यवर्तयत् ॥ ७
 पाण्डवानां तु दग्धानां हरिः कृत्योदकं तदा ।
 कुल्यार्थं च स भ्रातॄणां न्ययोजयत् सात्यकिम् ॥ ८
 ततस्त्वरितमागम्य द्वारकां मधुसूदनः ।
 पूर्वजं हलिनं श्रीमानिदं वचनमब्रवीत् ॥ ९
 हतः प्रसेजः सिंहेन सत्राजिच्छतधन्वना ।
 स्यमन्तकः स मद्रामी तस्य प्रभुरहं विभो ॥ १०
 तदारोहं रथं क्षीप्रं भोजं हत्वा महाबलम् ।
 स्यमन्तको महाबाहो सह नौ स भविष्यति ॥ ११
 ततः प्रवृत्ते युद्धं तुमुलं भोजकृष्णयोः ।

C 2102
B 1, 39, 12
P 1, 39, 12

(marg.) 3 D₁ D₁ D₁ 2 3 3 [अ]पि पाण्डूनां (for स भ्रातॄणां); Ñ₂ V₃ D₁ कुल्या (D₂ कल्या) र्थं चापि पाण्डूनां; Ñ₁ V₁ भ्रातॄणां कुलस्यार्थं; B₂ D₁ कुलस्यार्थं तु भ्रातॄणां; D₃ कल्यार्थं चापि पाण्डूनां; T₁ 3 कुल्यार्थं पाण्डवानां च. * Cn : कुल्यार्थं अस्थनां संस्कारार्थं। कुल्यं स्यात्कीकमे इति मेदिनी। *

9 ^a) D₂ तत्र (for तनस्); K₂ 3 Ñ₂ V₁ 3 B₁ 3 D (except D₁) T₁ 3 3 आगत्य (for रथ); — ^c) D₃ दृष्ट्वा (for श्रीमान्).

10 ^a) K₁ 2 D₁ 3 T₁ स मां गामी; K₃ स तद्रामी; D₃ तदागामं; T₂ G₁ स मां क्रामीन् (for स मद्रामी); B₁ 3 (marg.) स्यमन्तकं पुरा प्राप्तं; — ^d) K₁ Ñ₁ V₁ B₂ 3 D₁ 3 T₁ प्रभो; D₁ यतः (for विभो).

11 ^a) G₁ 3 तम् (for तद्); K₃ आरोह (for आरोह); — ^b) V₁ B₂ (marg. as in text); 3 D₃ M₁ 3 महारथम् (for बलम्); — ^c) Ñ₁ स्यमन्तकं; T₂ G₁ महाभाग (for बाहो); — ^d) K₁ V₃ B₃ D₁ 3 D₂ 3 3 अस्माकं स; K₂ 4 N V₁ 3 B₁ 3 D₁ D₁ 3 T₁ 3 3 अस्माकं स; T₁ 3 G₁ M₁ सहय नः (T₁ सासौ; G₁ सा नौ); M₃ सह नौ सं (for सह नौ स); — After 11, D₃ T₁ 3 G₁ 3 3 ins.:

11* ततो रथं समारुह्य रामकृष्णौ महाबलौ ।
 शतधन्वविनाशाय नगराद्वारणावतात् ॥
 शतधन्वा ततो भी ते विशयाच्युतमागतम् ।
 [(L. 2) T₁ नगरं वारणावतम् (for ^b).]

12 Before 12, T₁ ins. वैशंपायनः; — ^a) K₁ D₁ T₃ प्रवर्तते (for वृत्ते); G₁ ed.) ततः प्रवृत्तं युद्धं तु; — ^b) T₁ तुमुलं वृष्णिभोजयो; — ^c) K₂ तम् (for ततो); — ^d) S₁ K₁ Ñ₂ M₃ अवैक्ष्य; K₁ अपश्यत् (for अवैक्षत्); Ñ₁ T₃ 3 दिशः (for दिशम्); Ñ₃ V₁ 3 B₁ 3 D₃ सर्वतोदिशमैक्षत्.

13 D₃ reads 13^{ab} twice; — ^a) K₁ Ñ₂ V₃ 3 B₁ D₁

C 21C2
B I. 39. 12
P I. 39. 12

शतधन्वा ततोऽकूरमवैक्षत्सर्वतोदिशम् ॥ १२
अनामौ च वधाहौ च कृत्वा भोजजनार्दनौ ।
शक्तोऽपि शाठ्याद्भार्दिक्यं नाकूरोऽभ्युपपद्यत ॥ १३
अपयाने ततो बुद्धिं भोजश्चक्रे भयार्दितः ।
योजनानां शतं साग्रं हयया प्रत्यपद्यत ॥ १४
विख्याता हृदया नाम शतयोजनगामिनी ।
भोजस्य वडवा राजन्यया कृष्णमयोधयत् ॥ १५
क्षीणां जवेन हृदयामध्वनः शतयोजने ।
दृष्ट्वा रथस्य स्वां वृद्धिं शतधन्वानमार्दयत् ॥ १६
ततस्तस्या हयायास्तु श्रमान्स्वेदाच्च भारत ।

Ds (first time) Di-; Ti. 2. 4 Ga संरथ्यौ तावुभौ (Ti तौ ततो; Tz. 4 तु तनो) दृष्ट्वा (Kz वृत्ती); Ns अनामैश्च वराहोऽहः (sic); Ds Tz Ga. 2. 1 अवासाधवारोऽहौ तु; Ga अवासाधवारौ तौ तु. — ⁶) Si (marg.) दृष्ट्वा; K V. 2. 3 B Dn Ds (first time) Di-; Ti. 2. 4 Ga. 1 तत्र; Ns Vi ज्ञान्या; Dn Tz Ga. 1 शुत्वा; Ms कृतौ (for कृत्वा). — ⁷) Ks साभ्राद् (for शाठ्याद्). Kz Ds शक्तोऽपि शतधन्वानं. — ⁸) Ns Bz. 2 अकूरो (for ना). Si Kz Ms अभ्यव-; Bz. 2 (both sops. lin.) नान्व-; Ds Tz Ms ह्युप (for अभ्युप). Ns Vi. 2. 3 Bz Ds Ti Ga. 4 अकूरो नान्व (Ti Ga. 4 अभ्युपद्यत; Ms. 2 अकूरो अभ्यवप).

14 Ns om. (hapl.) 14. — ⁶) Si बलार्दितः; Ga भयान्वितः (for 'दितः). — ⁷) Ns Vi. 3 Bz. 2 (marg.) सा हया; Bz Ds. 3. 5 Tz. 4 हृदया; Ds (marg.) अश्यां यां; Tz Ga हयेन; Cal. ed. वडवा (for हयया).

15 Ga om. 15^{ab}. — ^a) K (marg. as in text) Va Ds. 6 विज्ञाना; Kz Dn Tz Ga. 5 M विज्ञा (for विख्याता). — ^b) Tz Ga. 3. 2 बान्धवा (Ga 'वो) (for वडवा). — ^c) Kz Ds अयोधत (for 'धयत). — After 15, Ds Tz Ga Ms ins.:

145* ततः कुरौ भोजकृणौ त्वरितौ तु महाबलौ ।

वञ्चयित्वा ततः कृष्णं शतधन्वानिबुद्धिमान् ।

पूर्वा दिशि जगामाशु हयया वानवेगया ॥

अथ दुनमगाकृणो रथेन रत्नितं वरः ।

बलेन सहितो राजन्प्रययां तस्य मार्गगे ॥ [5]

[(L. 1) Ds पशुः; Tz रुद्धि (for बुद्धि). Tz. 4 Ga ततः प्रवृत्ते बुद्धि (for ^a). Ga भोजकृणौ (for भोजकृणौ). Tz. 4 भोजकृष्णं महाबलम् (for ^b). — (L. 3) Tz om. lines 3^b 5^b. Ga रथसा (for वेगया). Tz. 4 Ga मार्गगे (for ^c).

खमुत्पेतुरथ प्राणाः कृष्णो राममथाब्रवीत् ॥ १७

तिष्ठस्वेऽ महाबाहो दृष्टदोषा हया मया ।

पद्भ्यां गत्वा हरिष्यामि मणिरत्नं समन्तकम् ॥ १८

पद्भ्यामेव ततो गत्वा शतधन्वानमच्युतः ।

मिथिलामभितो राजञ्जघान परमास्त्रवित् ॥ १९

समन्तकं च नापश्यद्वत्वा भोजं महाबलम् ।

निवृत्तं चाब्रवीत्कृष्णं रत्नं देहीति लाङ्गली ॥ २०

नास्तीति कृष्णश्चोवाच ततो रामो रुपान्वितः ।

धिकशब्दपूर्वमसकृत्प्रत्युवाच जनार्दनम् ॥ २१

अतुन्वान्मर्षयाम्येष स्वस्ति तेऽस्तु व्रजाम्यहम् ।

— (L. 4) Tz. 4 पुननः (for पुननः).

16 Tz om. 16^a 17^a. — ^a) Ks गमनाद्; Dn D Ti Ga. 4 च हयाम्; Ds Ms वडवाम् (for हृदयाम्). Si क्षीणा जवेन हृदया. — ^b) Ms अध्वनां (for न). Ks योजनानां (for नि). Si मा पुनः शतयोजना; Ds स कृष्णः शतधन्वनः. — ^c) Kz Bz. Dn D Ga तौ वृद्धि. V स्वां वृत्ति. Ds Ms अविदुरे; Ms वृद्धि च (for स्वां वृद्धि). Tz. 4 Ga. 1 Ms. 2 दृष्ट्वा स्वरथवृद्धि च. — ^d) Kz Tz Ms आब्रवीत् (for आर्वीत्). Dn शतधन्वा समप्रयत.

17 Tz om. 17^{ab} (cf. v. I 16). — ^a) Ks (marg. as in text) ततोऽभ्या हृदयायास्तु. — ^b) K (marg.) श्रम- (for श्रमा). Kz. 3 ह्येदाच (for स्वेदाच). Ks आमस्वेदाच्च भारत. — ^c) Ks (marg. as in text). खमुत्पेतुर (for ख). — ^d) Ms अभाषत (for अथाब्रवीत्).

18 ^a) Si तिष्ठस्वे हे; Kz (marg. as in text) दृष्टः स्वयं; Vi. 2 Bz. 2 Ds तिष्ठह स्वः; Tz Ga. 1 तिष्ठस्वेति (for 'स्वेद'). — ^b) Tz दृष्टदोषा (for 'दोषा). Kz Bz Ds. 1 मया हया (by transp.). Ns हया मम. Ms. 2 नृपवंशस्य वृषकम्. — ^c) Ms गत्वा पद्भ्यां (by transp.). Ns समेत्यामि (for हरि). Vi पद्भ्यामेव हरिष्यामि; Ms. 3 हयया तमाहरिष्यामि.

19 ^a) Si Kz. 2 स पद्भ्यां तु (for पद्भ्यामेव). — ^b) Ka Ds. 1 अच्युतम् (for 'तः). — ^c) Si ततः समभितो राजञ्ज; Vi मिथिलाभिसुखो रा.

20 ^a) Kz Ds न च (by transp.). Tz तु न. — ^b) Si महारथम्; Ns बलः (for 'बलम्). — ^c) Tz. 1 om. च.

21 ^a) Kz. 2 Ns Vi प्रोवाच (for 'वो'). — ^b) Ns Vi. 2 Dn Ds. 3-4 धिकशब्दमसकृत्कृत्वा (Vi Ds. 4 'पूर्व'). — ^c) Ks इत्युवाच (for प्रत्यु).

कृत्यं न मे द्वारकया न त्वया न च वृष्णिभिः ॥ २२
प्रविवेश ततो रामो मिथिलामरिमर्दनः ।
सर्वकामैरुपाचितैर्मैथिलेनाभिपूजितः ॥ २३
एतस्मिन्नेव काले तु बभ्रुर्मतिमतां वरः ।
नानारूपान्कतूत्सर्वानाजहार निरर्गलान् ॥ २४
दीक्षामयं स कवचं रक्षार्थं प्रविवेश ह ।
स्यमन्तककृते प्राज्ञो गांदीपुत्रो महायशः ॥ २५
अर्थान्तरानि चाध्यापि द्रव्याणि विविधानि च ।
पष्टिं वर्षाणि धर्मात्मा यज्ञेषु विनियोजयत् ॥ २६
अकूरयज्ञा इति ते ग्यातास्तस्य महात्मनः ।
बह्वन्नदक्षिणाः सर्वे सर्वकामप्रदायिनः ॥ २७

22 °) T1 आरम्भां (for आरम्भान्). M1 [अ]य (for [ए]य). — °) V2 मया न (hypermetre) (for न मे). N2 B2 D2 Dn 1 G 1 द्वारकायाः ; N3 V2 D 1 T1 G 1 M1 'कायां (for 'कया). — °) Dn 2 त्वः ; T1 च न (by transp.).

23 °) D1 T2 G 1 तदा (for ततो). — °) S1 पर- (for अरि-). — S1 om. 23^d. — °) K1 3 V1 2 D 2 उपहर्तुः ; K1 नैतैर् ; N2 B2 Ds 'कृत् (for विर्त्तैर्). — °) V2 D 1 [अ]नु ; B2 प्र ; G1 [अ]पि (for [अ]भि).

24 °) B2 एतस्मिन्नेव काले. — °) T2 G1 2 1 M1 भूतान् (for रूपान्). — °) V1 निराह्वानः ; V1 [अ]तिनिर्मलानः ; D2 T2 2 G 1 निरर्गलान् (for 'र्गलान्). N2 आनुशा-
वानिनिर्मलान्.

25 °) K1 M1 च कवचं ; T2 G1 2 3 सक्तं (for सक्तं). — °) N1 B1 स (for प्र). — °) K1 3 D2 8 G1 राजन् ; K2 N1 2 V2 D1 T2 3 राजा ; T2 G1 3 राज्ञो (for प्राज्ञो). — °) S1 G1 2 3 गादिपुत्रो.

26 °) K2 V2 B1 Dn Dn 1 T1 G 1 अथ ; T2 G1 1 अदाद् ; T2 1 अक्षं (for अर्थान्). D2 वित्तानि (for रत्नानि). S1 नानाविधानि चाध्यापि ; N2 V1 3 B2 3 Ds अथ रत्नानि चान्यानि ; D2 अथादद्यानि चद्राणि. — °) N2 V1 3 B2 3 Ds धनानि (for द्रव्याणि). — °) K1 D1 G1 योजयन् (for 'यन्). K2 N2 V1 2 B2 Ds यज्ञेषु न्ययोजयत्.

27 °) K2 संपन्नः ; N2 V2 बहुप्र ; B2 (marg. as in text) बह्वर्थं (for बह्वन्न). — °) D2 T2 G1 M1 सर्वैः ; G2 धर्मैः (for सर्वैः). N1 2 V2 B2 T2 प्रदक्षिणा ; T2 1 (marg.) समन्विताः (for प्रदायिनः).

अथ दुर्योधनो राजा गत्वा स मिथिलां प्रभुः ।
गदाशिक्षां ततो दिव्यां बलभद्रादवाप्तवान् ॥ २८
प्रमाद्य तु ततो रामो वृष्ण्यन्धकमहारथैः ।
आनीतो द्वारकामेव कृष्णेन च महात्मना ॥ २९
अकूरस्त्वन्धकैः मार्धमपायाद्भरतर्षभ ।
हत्वा मन्त्राजिनं युद्धे सहबन्धुं महाबली ॥ ३०
ज्ञानिभेदमयात्कृष्णस्तमुपेक्षितवानथ ।
अपयाते तदाकूरे नावर्षत्पाकशासनः ॥ ३१
अनावृष्ट्या तदा राष्ट्रमभवद्बहुधा कृशम् ।
ततः प्रसादयामासुरकूरं कुरुरान्धकाः ॥ ३२
पुनर्द्वारवतीं प्राप्ते तस्मिन्दानपतौ ततः ।

C 2123
B 1. 39. 33
P 1. 39. 33

28 °) S1 K1 Dn Ds T1 3 G 1 M2 4 गत्वा तु ; K2 D1 5 स गत्वा (by transp.); V2 गत्वाथ ; T2 गत्वा तां. B2 (marg. as in text) पुरीम् (for प्रभुः). — °) V2 तथा ; D2 T2 3 G1 M 1 तदा (for ततो).

29 °) S1 K1 प्रमाद्य च ; D2 T1 2 G 1 M1 'दितस् (for 'य तु). N1 तदा (for ततो). K2 रामं (for रामो).

30 °) T 1 स जनेः (for त्वन्धकैः). — °) T1 G3-5 अथा-
याद् ; 1 उपायाद् (for अपां). K1 N2 V2 पुरुषर्षभ ; Dn D1 2 3 4 5 P 1 पुरुषर्षभ (for भरतर्षभ). K2 आयातः पुरुष-
र्षभः ; N2 V1 अथाचतुर्युधं. — G2 om. 30^d. — °) M1 हत्वा
तु सहबन्धुनां. — °) K2 4 बन्धुर (for बन्धुं). N2 3 V 1 B2 Dn Ds D2 5 T1 G1 महाबलः (D2 'लैः) (for 'बली).
K1 3 Ds सहबन्धुर्महाबलः ; N1 T2 G1 2 5 M1-3 'बन्धुमतां
(G2 'मे ; M1-3 'ता) बली ; D2 'बन्धुं मियो बली ; M2
युद्धे बन्धुमतां बली. — After 30, N2 ins. :

1. 30' शफलकतनयायां तु तारायां नरसत्तमौ ।
भङ्गनास्य तनयां विश्रुतौ च महाबली ॥
जज्ञानेऽन्धकमुख्यस्य शत्रुघ्नो बन्धुमंश्च तौ ।
वरात्तु भङ्गकारस्य स कृष्णप्रसीमोऽभवत् ॥

31 °) D2 नाशः (for भेदः). — °) N2 नृप ; N3 B2
(both marg. as in text) Ds तथा ; B2 तदा ; M2 प्रभुः (for
अथ). — °) K2 N1 2 V2 3 B2 Ds Dn 2 3 4 5 P 1 3 4 G1 3
तथा ; D2 T2 G1 2 3 4 5 M 1 ततो (for तदा). — °) D2 T2
G1 2 3 न ववर्षात्र वासवः ; G2 M 1 नावर्षत्तत्र वासवः.

32 °) S1 K2 (marg. as in text). 4 N2 V3 B2 Dn
D1 2 3 T1 2 3 G1 M2 यदा ; N1 B1 3 ततो ; N3 V1 तथा
(for तदा). S1 K2 N2 Dn Ds T1 G1 राजवत् (for

C 2123
B 1. 39. 33
P 1. 39. 33

प्रवर्ष सहस्राक्षः कच्छे जलनिधेस्तदा ॥ ३३
कन्यां च वासुदेवाय स्वसारं शीलसंमताम् ।
अक्रूरः प्रददौ धीमान्प्रीत्यर्थं कुरुनन्दन ॥ ३४
अथ विज्ञाय योगेन कृष्णो बभ्रुगतं मणिम् ।
सभामध्यगतं प्राह तमक्रूरं जनार्दनः ॥ ३५
यत्तद्रत्नं मणिवरं तव हस्तगतं विभो ।
तत्प्रयच्छस्व मानार्हं मयि मानार्थकं कृथाः ॥ ३६
षष्टिवर्षगते काले यद्रोषोऽभूत्तदा मम ।

स संरुढोऽसकृत्प्राप्तस्ततः कालात्ययो महान् ॥ ३७
ततः कृष्णस्य वचनात्सर्वसात्वतसंसदि ।
प्रददौ तं मणिं बभ्रुरेकेशेन महामतिः ॥ ३८
ततस्तमार्यवत्प्राप्तं बभ्रोर्हस्तादरिन्दमः ।
ददौ हृष्टमनाः कृष्णस्तं मणिं बभ्रवे पुनः ॥ ३९
स कृष्णहस्तात्संप्राप्य मणिरत्नं स्यमन्तकम् ।
आवध्य गांदिनीपुत्रो विरराजांशुमानिव ॥ ४०

इति श्रीहरिवंशे एकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २९ ॥

राष्ट्रम्). — ^b) Si Kz N₁ कृतम्; V₁ भृशम्; M₁₋₃ हतम्
(for कृतम्). — ^d) M₁₋₂ (marg. fin. as in text) कुरु-
रान्धकाः (for कुरु').

33 ^a) V₂ पुनः; G₁ तदा (for तन). — ^c) T₂ प्रावर्षत
(for प्रवर्ष). — ^d) K₁ N₂ Dn₁ Ds₁ Ds₂ G₂ — M₁
कक्षे; T₃ स्कन्वे; M₁ कुक्षौ (for कच्छे); K₂ V₁ D₁
T₁ M₃ तथा; B₂ D₁ T₁ G₁ M₁ तन (for तदा).

34 ^a) Si K₁ अनु (for च); G₁ वासुदेवस्य (for 'वाय').
— ^c) D₂ M₃ श्रीमान् (for श्री'). — ^d) D₁ T₁ G₁ —
M₁ 3. 4 प्रीत्यर्थं (for 'र्थ'); K₁ N₁ 2 V₃ B₁ Dn₁ Ds₁ T₁ 4
G₁ पुंगव (D₁ 3 'व'); (for तन्दन).

35 ^a) D₂ भोजनं; T₂ G₁ 'दह' (for बभ्रु').
— ^c) K₂ N₁ 2 V₁ B₁ D₁ T₁ मध्ये गतं; B₂ 3 D₁ T₁ G₁
M₁ मध्ये तदा (for मध्यगतं). — ^d) D₁ तदा (for तम्).

36 ^a) Si D₂ मणिमयं; G₁ 'वरम्' (for 'वर'). — ^b)
N₂ D₂ प्रभो (for विभो). — ^c) K₁ D₁ नं (for तन्). N₁
स तत्प्रयच्छ मानार्हं; N₂ तत्प्रयच्छ महाभाग, M₁ मन प्रयच्छ
मानार्हं. — ^d) D₁ M₃ मणि (for मयि); K₁ त्वया (for
कृथा).

37 ^a) N₂ V₁ B₁ D₁ षष्टि वर्ष; B₂ 3 Dn₁ D₁ T₁ 3
G₂ 3 M₁ 3 षष्टिवर्षं (for 'वर्ष'). — ^b) D₂ यो रोषो (for
यद्रोषो); N₁ (except Si D₁) T₂ ममा (D₁ 'या' लघ (for
वदा मम). — ^c) K₂ 4 D₂ संरुढो; T₁ 2 G₁ 3 संकुढो;
M₁ मा क्रोधो (for संरुढो); D₁ प्राप्य (for प्राप्तम्). — ^d)
N₃ V₁ 2 Ds₂ D₂ तदा; B₁ 2 तस्य; D₁ स्वत (for तत:).

38 ^a) K₂ B₁ म कृष्ण (for कृष्णस्य); N₃ V₁ 2 B₂
Ds₁ स ततः कृष्णवचनात्. — ^b) B₂ (marg.) पार्थिव (for

मार्थवत). — ^d) K₁ 3 कृष्णाय म (K₂ सु) (for बभ्रुशेन).
Si जनार्दने (for महामति:); K₂ रत्नेन स महाद्युति.

39 ^a) D₁ तत्रस्थम्; T₂ पुनस्तम् (for तनस्तम्); K₂
N₁ 3 V₁ B₁ D₁ T₁ आर्जव; N₂ V₁ 3 Dn₁ Ds₁ 3 आर्जवान्
(for आर्जव). — ^b) G₁ 3 बभ्रु (for बभ्रो); K₂ 4
D₁ 3 अरिन्दम; Si D₁ T₂ G₁ बभ्रुहस्तादरिन्दम. — ^c) Si
प्रीतम 11; B₁ तुष्टं (for हृष्टं). — ^d) D₁ T₁ 2 G₁ तदा (for
पुन:); M₁ 3 पुनस्तस्य करे मणिम्.

40 ^a) K₁ N₁ 2 V₁ B₁ 3 Dn₁ Ds₁ T₁ 3 G₁ M₁
संप्राप्तं (for 'प्य'); M₁ 3 कृष्णहस्तान् तं प्राप्य. — ^c) D₂ T₂
G₁ 3 M₁ आश्चर्य गान्धा (T₂ G₁ 3 'न्द्र' पुत्रस्तु. — ^d)
T₁ विचचार (for विरराज). — After 40, K₁ Dn₁ Ds₁
D₁ Bom and Poona eds. ins.

41* यस्त्वेवं शृणुषास्त्रियं मुचिर्भुवा समाहित ।

मुखानां तप्यकन्यानां फलभागी भविष्यति ॥

आ प्रसन्नयनाद्यापि यश मयानिर्न संशयः ।

भविष्यति नरश्रेष्ठ सत्यमेतद्वर्षामि ते ॥

[(L. 1) K₁ Bom. and Poona eds. [r] न (for [v] t).
— (L. 2) K₁ मुखं तप्यकन्यानां; Bom. and Poona eds.
मुखानां तप्यकन्यानां (for ^a). Bom. and Poona eds. [r] ह
तप्यं (for मयानिर्न). — (L. 3) Bom. and Poona eds.
यशसः (for न).]

Whole D₁ T₁ G₁ ins. after 40 :

41* ततः सर्वे यदुवरा हृष्टाः प्राप्तजलयन्त्रा ।

यवमिद्रे महात्मानः कृष्णं कमललोचनम् ॥

[(L. 2) D₁ T₁ G₁ महात्मानं (for 'न:').]

COLOPHON. — Mention of the Epic : K₁ 2. — Mention

३०

जनमेजय उवाच ।

विस्तरेणैव सर्वाणि कर्माणि रिपुघातिनः ।

श्रोतुमिच्छाम्यशेषेण हरेः कृष्णस्य धीमतः ॥ १

कर्मणामानुपूर्व्या च प्रादुर्भावाश्च ये विभोः ।

या चास्य प्रकृतिर्ब्रह्मंस्तं च व्याख्यातुमर्हमि ॥ २

कथं च भगवान्विष्णुः सुरेशोऽरिनिपुदनः ।

यमुदेवकुले धीमान्वासुदेवत्वमागतः ॥ ३

अमरैरावृतं पुण्यं पुण्यकृद्भिरलंकृतम् ।

देवलोकं समुत्सृज्य मन्यलोकमिहागतः ॥ ४

देवमानुषयोर्नेता योर्भुवः प्रभवो विभुः ।

किमर्थं दिव्यमात्मानं मानुष्ये संन्ययोजयन् ॥ ५

यश्चक्रं वर्तयत्येको मानुषाणामनामयम् ।

C 2161
B 1 40. 11
P 1 40. 11

of Khila : All Mss. -- Sub-parvan : D. पारिजात.
— Adhy. name : K2 N3 V1 B2, 3 Ds सोऽनंशसमुद्भवः; K3
D4 स्यमन्तवरप्रदानम्; K4 D1, 2, 3 स्यमन्तकोपाख्यानम्; V3
स्यमन्तकचरिते वंशावली समाप्ता; D5 स्यमन्तकमाख्यानम्;
G2, 3 स्यमन्तकदर्शनम्. — Adhy. name figures, words or
both : K1 D. T2 40; K3 D1 38, N3 V Dn Ds; D. T2
39, D1 37, T1 G1 35, T2 G1 M1 34, G1 32, M1-3
31. — Sloka no. : K3 D1 T2 40 Ds2 42

30

1 After the ref., N (except S1) T1, 2, 3 ms. :

149* प्रादुर्भावः पुराणेषु विष्णोरमितनेजयः ।
सतां कथयतामेव वाराह इति नः श्रुतम् ॥
न जाने तस्य चरितं विधिं नैव च विस्तरम् ।
न कर्मगुणमन्तानं न हेतुं न मनीषितम् ॥
किमात्मको वाराहः स का मूर्तिः का च देवता ॥ ५ ॥
किमाचारः प्रभावो वा किं वा तेन पुरा कृतम् ॥
यशार्थं समवेतानां मिषतां च द्विजन्मनाम् ।
महाबराहचरितं कृष्णकृपायनेरितम् ॥
यथा नारायणो ब्रह्मन्वाराहं रूपमास्थितः ।
देष्टव्या गां समुद्रम्यामुजहारारिसूदनः ॥ [10]

[(L. 1) K4 N1, 3 V1 D1 : T2 पुराणेषु विष्णोः B1 नैव : Dn
Ds D1 T1 न न (for 'न'), N2 न न (for 'न'), — (L. 2) K2, 4 V1, 3 T1 वाराह (for 'व'), — (L. 3) K2 N1, 3
V1, 2 B2, 3 Ds D1 न विधिं न (for विधिं नैव), N2 V3 B1
D2-3 T1 न विधिं नैव विस्तरम् (for 'न'), — (L. 4) K3 कर्म न
न ; Ds कर्मगुणः ; D1 मनीषितम् (for कर्मगुणः), K4 तन्मयः ; N2
V2, 3 मन्तानं ; T2 न हेतुं (for 'न'), — (L. 5) B1 देवता (for
य), — (L. 6) N2 का मायं (for 'य'), N1, 3 V1, 2 Ds कृतम्
कृतम् ; D1 कृतं पुरा (by transp.), — (L. 7) D2 समेताः
T1, 3 यशार्थं (for 'य'), N1 डि मनीषितम् (for 'मनीषितम्'),
— (L. 9) K4 तथा ; N3 V1 B1, 3 (marg.) Ds D3 यत्र

(for 'य'), V2 देवता (for 'देवता'), — (L. 10) N1 V2 Ds
नहेतुः (for 'नहेतुः'),]

— Ds om. (hapl) 1^a-3^b, — ^a) G4 ततस्तस्य (for विस्त-
रेण), M4 च (for [त]त्र), K1, 3, 4 N2, 3 V Dn Ds D1, 3-5
T1, 3, 4 G1, 4 M3 कर्माणि सर्वाणि (by transp.) ; K2 कर्मणि
कृष्णस्य, — ^c) K3 ज्ञातुम् (for श्रोतुम्), N3 V1 तत्त्वेन
(for [अ]शेषेण).

2 Ds om. 2 (cf. v. 1. 1), — ^a) S1 Ds T2 G3 M1-3
आनुपूर्वी ; B1, 3 Dn Ds, 5 T1, 2, 4 G2, 4, 5 M4 'पूर्व्याच्' ;
B2 G1 'पूर्व्य' (for 'पूर्व्या'), — ^b) Ds2 D4 प्रभोः (for
विभोः), K2 प्रादुर्भावश्च यो विभोः, — ^c) K2 N3 V1, 2 B
Ds1 D4 ब्राह्मी (for ब्रह्मं), — ^d) K1, 4 Ds मे ; K3 om. (for
च), N3 चाख्यातुम् (for व्या), T3 तां ममाख्यातुमर्हसि .

3 Ds om. 3^a (cf. v. 1. 1), — ^a) D1, 5 स (for च),
D2 कृष्णः (for विष्णुः), — ^b) K1 सुरशत्रुः ; K4 V1, 3 सुरे-
श्वरि (for 'शोऽरि'), S1 सुरश्रेष्ठोऽरिसूदनः ; K5 सुरशत्रुनिब-
र्हणः ; N2 V2 सुरेशो बलिः V3 मधु सूदनः ; Ds S (except
T3, 4) सुरेश्वरसूदनः, — ^c) S1 D1 T1 श्रीमान् ; K2 योऽसौ
(for श्रीमान्).

4 ^a) K2 आगतं ; N2 आहतं (for आवृतं), D3 दिव्यं
(for पुण्यं), D2 अमरैरावृतः पुण्यैः, — ^b) K N2 V3 D
(except Ds) T1, 2, 4 G2-4 M2, 4 निषेवितम् (Ks Ds 'तः')
(for अलंकृतम्), T2 G1, 5 पुण्यकृत्यनिषेवितम्, — ^c) V3
B3 Ds D1 M1-3 किमुत्सृज्य (for समु), — G2 reads
4^d 5^a (transposed) twice.

5 For the repetition in G2, cf. v. 1. 1. — ^a) G2 (both
times) जेता ; M1-3 कर्ता (for नेता), D3 देवमानुष्ययोनिश्च .
^b) K N2, 3 V B Dn Ds D1, 2, 4 T3, 4 भूर्भुवः ; K1
(before corr.) Ds T1 यो भुवः ; M1-3 ह्यात्मभूः (for योर्भुवः),
T2 G1 भुवि ; G3 दिवि (for विभुः), Ds ह्यात्मभूः प्रभवो
भुवि ; G1 गोरपां प्रभवो भुवि, — ^c) V2 मानुषे ; D2 मानुषं
(for मानुष्ये), S1 Ks D1 मानुष्ये (D1 'वे') समवेत-

C 2141
B I. 40. 11
P I. 40. 11

मानुष्ये स कथं बुद्धिं चक्रे चक्रभृतां वरः ॥ ६
गोपायनं यः कुरुते जगतः सार्वलौकिकम् ।
स कथं गां गतो विष्णुर्गोपत्वमगमद्विभुः ॥ ७
महाभूतानि भूतात्मा यो दधार चकार च ।
श्रीगर्भः स कथं गर्भे स्त्रिया भूचरया धृतः ॥ ८
येन लोकान्क्रमैर्जित्वा त्रिभिर्स्त्रींस्त्रिदशेऽप्यया ।
स्थापिता जगतो मार्गास्त्रिर्गणप्रभवास्त्रयः ॥ ९
योऽन्तकाले जगत्पीत्वा कृत्वा तोयमयं वपुः ।
लोकमेकार्णवं चक्रे दृश्यादृश्येन वर्त्मना ॥ १०
यः पुराणे पुराणात्मा वाराहं वपुरास्थितः ।

(K₃ 'योज' धृतः ; D₂ T₂ G_{1,2} ; M_{2,3} मा M₁ मानुष्ये
संख्यः M₃ 'द्वेऽपि न्य' वेद्ययत् ; T₃ 'द्वे' त्वत्र योजयत् .

6 ⁶) D₂ G_{1,2} M_{2,3} मानुष्याणां (for मानुषाणां) ; S₁
D₂ मनोमयम् (for अना) ; T₂ मानुष्याणामयं सदा . — ⁶)
D₂ G_{1,2} ; S₁ स मानुष्ये (by transp.) ; M₁ मानुष्ये च — ⁶)
G₁ चक्रवतां (for 'भृतां') ; B₁ चक्रे चक्रगदाधरः .

7 ⁶) K₃ प्रकुरुते ; D₂ च यश्चक्रे (for यः कुरुते) ;
D₁ G₁ M₁ कालिकम् (for लौकिकम्) . — ⁶) K₁ N₂ V₁ B₁
(marg.) D₁ D_{1,2} ; T_{1,2} देवो (for विष्णुः) ; N₁ भग
वाणां गतस्त्वस्माद् . — ⁶) S₁ N₁ V₁ B₁ D₂ D₁ T₁ G_{1,2}
M_{1,2} प्रभुः (for विभुः) ; K₁ N_{1,2} V₁ B₁ (marg.) D₁
D₁₋₂ ; T_{1,2} ; विष्णुर्गोपत्वमागतः .

8 ⁶) K₁ भूतानि ; D₂ T_{1,2} G₁ M₁ योगात्मा (for
भूतात्मा) . — ⁶) K₂ V₁ B₁ T₁ इ (for च) . — ⁶) K_{1,2}
D_{1,2} T₁ भगर्भे (for श्री) ; S₁ जग्ने (for गर्भे) . — ⁶)
D₂ G₁ श्रिया (for स्त्रिया) ; K₁ मानुषया (for भूचरया) ;
D_{2,3} T₁ धृतः (for धृतः) ; S₁ श्रिया भूचरया धृतः ; T₂
स्त्रिया भूचरया नृपः .

9 ⁶) D₂ लोकं (for लोकान्) . — ⁶) K₁₋₂ B₁ त्रिभिर्स्त्रीं
स्त्रिदशेऽप्यया ; K₂ 'शाश' त्या ; T₁ G₁ 'शे' शरः ; T₂ त्रिभिः स
पुरुषोत्तमः . — ⁶) D₂ जगतं (for 'तो') ; T_{2,3} धर्मां (for
मार्गाम्) . — ⁶) N₁ त्रिमार्गाः (for त्रिवर्ग) ; S₁ N₁ B₁ D_{1,2}
G_{1,2} प्रवराम् ; T₁ परमास् (for प्रभवास्) .

10 ⁶) D₂ T₂ G_{1,2} ; दोने (for कृत्वा) ; M₂ लोकमयं
(for तोय) ; K₃ T_{2,3} विभुः (for वपुः) ; M₁ वपुस् (for वपुः) .
— ⁶) B₁ एकान्तरं (for 'र्णवं') . — ⁶) S₁ कर्मणा ; K₁ वर्त्मणा
(for वर्त्मना) .

11 ⁶) G₁ स (for यः) ; K₁ पुराणः ; D_{2,3} 'णं' (for 'णे') .
— ⁶) N₁ (except S₁) T_{1,2} G₁ रूपम् (for वपुर) ; M₁

विषाणाग्रेण वसुधामुजहारारिखदनः ॥ ११

यः पुरा पुरुहूतार्थे त्रैलोक्यमिदमव्ययम् ।

ददौ जित्वा वसुमतीं सुराणां सुरसत्तमः ॥ १२

येन सैहं वपुः कृत्वा द्विधा कृत्वा च तत्पुनः ।

पूर्वदेव्यो महावीर्यो हिरण्यकशिपुर्हतः ॥ १३

यः पुरा ह्यनलो भूत्वा और्वः संवर्तको विभुः ।

पातालस्थोऽर्णवगतं पर्पो तोयमयं हविः ॥ १४

सहस्रचरणं ब्रह्मन्सहस्रांशुं सहस्रशः ।

सहस्रशिखरं देवं यमाहुर्वै युगे युगे ॥ १५

नाभ्यरण्यां समुत्पन्नं यस्य पैतामहं गृहम् ।

वराहश्च पुरा स्थितः . — K₁ om. (chap. 1) 11⁶ 13⁶ . — ⁶)
S₁ देवप्रेमैव वसुधाम् ; T₁ विषाणाग्रे च वं .

12 K₁ om. 12⁶ of v. 11⁶ . — ⁶) K₁ B₁ D_{1,2} T₁
G₁ अव्ययम् (for 'यम्') . — ⁶) K₁ N₁ V₁ D_{1,2} ; T_{1,2} जित्वा
ददौ (by transp.) ; M₁ ददतिस्त्वा ; S₁ सुरगणं ; K₁ ; D₁ D₁
T₁ G₁ सुरगणान् (for वसुमतीं) ; D₂ ददौ हत्वा सुरगणान् .
— ⁶) K₁ ; T₁ सुरेभ्यः (for सुराणां) .

13 K₁ om. 13⁶ of v. 11⁶ . — ⁶) D₂ D_{1,2} T₁
मिदं (for सैहं) ; K₁ om. (marg.) पुरा (for वपुः) . — ⁶) K₁
तद्वपुः ; G₁ यत्पुनः (for तं) ; K_{1,2} सुराणां कार्यादिद्वये .
— ⁶) K₁ N₁ ; V₁ B₁ D_{1,2} ; T_{1,2} ; G₁ पूर्वदेव्यो ;
D₂ T₁ G₁ पूर्वदेवो (for देव्यो) ; M₁ पूर्वदेवो महावीरो .

14 ⁶) N₁ य पुरा ह्यनलं पीत्वा — ⁶) T₁ M₁ (avoid-
ing hiatus) और्वः (for और्वः) ; S₁ अनलः (for विभुः) .
— ⁶) D₂ द्विवि (for 'र्णव') ; N_{1,2} V₁ D_{1,2} ; T_{1,2} G₁
रम्यं ; M₁ गतः (for गते) ; K₂ पातालस्थान्ववरं . — ⁶)
Cal. ed. पर्पो तोयमयहविः (sic) .

15 ⁶) K_{1,2} ; N_{1,2} V_{1,2} B_{1,2} D₁ D_{1,2} T_{1,2}
'शिरमं' (for 'चरणं') . — ⁶) K₁ सहस्राक्षः ; D₂ 'स्वास्व' (for
'स्वांशु') ; K₁ ; N₁ D₁ सहस्रदम् ; G₁ 'स्वकम्' (for 'स्वशः') ;
B₁ D₁ T₁ सहस्राक्षं (T₁ 'रे') सहस्रदम् ; T₂ G_{1,2} ; M₁ 'स्वांशु'
समप्रभम् ; T₁ 'स्वांशं' जगत्पतिम् ; T₂ 'स्वस्य' सहस्रदम् ; M₁₋₂
स्वांशुसहस्रगु . — ⁶) K₁ N_{1,2} V_{1,2} B_{1,2} D₁ D_{1,2} ; T_{1,2} चरणं
(for 'शिरमं') . — ⁶) N₂ V₁ च (for 'दे') .

16 ⁶) K₁ V_{1,2} B_{1,2} D₁ D_{1,2} ; T_{1,2} G₁ नाभ्या-
रण्यां ; N_{1,2} V₁ B₁ D₂ नाभ्यारणि ; D₁ नाभ्यामब्जं ; D₂ G₁
नाभ्यरण्यान् ; M₁ नाभिरग्ने (for नाभ्यरण्यां) ; T_{1,2} समुद्भूतं
(for 'त्पन्नं') . — ⁶) K₁ D₂ जलस्थस्य (for गते लोकं) .
— ⁶) T₁ G₁ यत् (for तत्) ; N₁ (except S₁) T_{1,2} गृहे

एकार्णवगते लोके तत्पङ्कजमपङ्कजम् ॥ १६
 येन ते निहता दैत्याः संप्राप्ते तारकामये ।
 सर्वदेवमयं कृत्वा सर्वायुधधरं वपुः ।
 गरुडस्थेन चोत्पिक्तः कालनेमिर्निपातितः ॥ १७
 उत्तरान्ते समुद्रस्य क्षीरोदस्यामृतोदधेः ।
 यः शेते शाश्वतं योगमास्थाय निभिरं महन् ॥ १८
 सुगर्गणिर्गर्भमधत्त दिव्यं
 तपःप्रकर्षादितिः पुराणम् ।
 शक्रं च यो दैत्यगणावरुद्धं
 गर्भावमाने नक्रुशं चकार ॥ १९

म्यावरजगमे.

17. ^a) T तेन (for येन). ^d) K₂ मयं; Dn^a D₁ चरे (for धरे). ^e) M₁ (marg.) as in text) चोद्विक्तः (for चोत्पिक्तः). — After 17, K_{1,2} N₁ V B Dn Ds D_{1,4} ms. :

150* विजितश्च महादैत्यमारुहश्च महासुर ।

V₁ : : B Dn^a (marg.) : :]

18. ^a) S₁ K₁ D₁ उत्तरं (for उत्तरं). ^e) T₃ यग्राहं (for य शेते). ^d) D₁ महान् (for महन्). S₁ आस्थाय निभिरापहम्; T₃ य पुरुषोत्तमः.

19. ^a) Some Mss. सुगर्गणि (for गिर्ग). ^b) G₁ M₁ प्रभावाद (for प्रकर्षाद्). D₁ पुरायम्; T₃ पुराणे (for णम्). ^e) Dn D₁ G₁ M₁ निभृते, D₁ M₁ विभयं (for नक्रुशं). K₁ N₁ V_{1,2} D₁ गर्भावधानेन भृ- (D₁ कृते चकार.

20. T₃ transp. 20^{ab} and 20^{cd}, transposing also 20^a and 20^b. — ^a) N₁ दैत्यः (for लोकः). N₁ except S₁ N₁ D₁ T₃ मयानि; T₃ सुवानि (for पदानि). T₃ निगमया-ल्लोककृतश्चकार. ^b) S₁ K_{1,2} N₁ V₁ D₁ D₁ T₃ सलिलेशयांस्तान्. B₁ सलिलेशयस्थानः; T₃ स्वनिवेशयस्थानः; G₁ स खिला (for सलिला). ^c) M₁ चक्रे (for कृत्वा); N₁ देवः (for देवांश्च). T₃ चकार देवांश्चिदिवप्रतिष्ठांश्च. ^d) G₁ स (G₁ त) देवः; M₁ स देव (for मरेशः). K_{1,2} V B D₁ (except D₁) T₃ त्रिदशाधिपत्यं (for पुरुहूतमेव). N₁ (except S₁) T₃ G₁ 2, 4 G₁ ed. ms. after 20. — G₁ after 21 :

151* पात्राणि दक्षिणा दक्षिणा चमसोत्पलानि च ।

[K_{1,2} N₁ दक्षिणा. V_{1,2} दीक्षा (for दीक्षा). V₂ D₁ 6

पदानि यो लोपदानि कृत्वा
 चकार दैत्यान्सलिलाशयस्थान् ।
 कृत्वा च देवांश्चिदिवस्य देवां-
 श्चक्रे मुरेशं पुरुहूतमेव ॥ २०

गार्हपत्येन विधिना अन्वाहार्येण कर्मणा ।
 अग्निमाहवनीयं च वेदीं चैव कुशान्सुवम् ॥ २१
 प्राक्षणीयं ध्रुवां चैव आवभृथ्यं तथैव च ।
 अगंस्त्रीणि च यश्चक्रे हव्यकव्यप्रदान्मखे ॥ २२
 हव्यादांश्च सुगंश्चक्रे कव्यादांश्च पितृनपि ।
 भागार्थं यज्ञविधिना योगज्ञो यज्ञकर्मणि ॥ २३

C 2160
B 1. 40, 30
P 1. 40, 30

G₁ पात्राणि दक्षिणा दीक्षा : T₃ पात्रान्मदनिपादोक्तान् (for ^a). T₃ G₁ 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

21. ^a) K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₃ 4 G₁ 5 M₁ गार्हपत्यं च (for गार्हपत्यं). B₁ repeats 21^{ab} after 23^c. — ^b) N₁ V₁ D₁ D₁ T₃ 4 G₁ 5 M₁ 2, 4 अन्वाहार्यं च कर्मणा. — M₁ om. (hapl.) 21^{ab} 23^d. — ^c) Some Mss. वेदिं (for वेदीं). S₁ T₃ कुशान्सुवम्; K_{1,2} 3, 4 N₁ V₁ 3 B Dn^a Ds T₁ 4 G₁ कुशं सुवम् (for कुशान्सुवम्). V₂ Dn^a G₁ 2, 3 M₁ वेदिं चैव कुशं सुवम्. — After 21, G₁ ins. and G₁ ed.) repeats 45.

22. M₁ om. 22 (cf. v. l. 21). M₁ om. 22. — ^a) K₁ N₁ 2, 3 V₁ B T₃ सुवः; V₁ चहं (for ध्रुवां). — ^b) D₁ G₁ M₁ उपभृथ्यां (for आवभृथ्यं). B₁ 2 (marg.) तथावभृथ्यमेव च. — ^c) K₁ 3 सुगर्गणि; N₁ स्वधां व्रीणि; Dn Ds D₁ 2 T₃ सुगर्गणि (for अगंस्त्रीणि). K₁ D₁ अथोऽग्निद्वयं चक्रे; V₁ स्वधां च व्रीणि यश्चक्रे; D₁ अथोऽग्निद्वयं चक्रे; Ds T₁ 1 M₁ 2 अहस्त्रिपयणं चक्रे; T₃ श्रील्लोकान्स हरिश्चक्रे. — ^d) K₁ 3 N₁ 2 V₁ 3 D₁ 2, 4 T₃ 4 भागप्रदान्; K₁ (sup. line.) वाहप्रदान्; Ds वाहप्रदं (for कव्यप्रदान्). Dn D₁ द्विजान् (for मखे). S₁ हव्यवाहप्रदानमुखं; K₂ कव्ये कव्यप्रदो मखे; Ds T₁ 3 G₁ हव्यभागप्रदः (G₁ पुरः) स वै; M₁ 3 पुरा नारायणोऽरिहा.

23. M₁ om. 23 (cf. v. l. 21). — ^a) Ds हव्यवाहान् (for हव्यादांश्च). K₁ N₁ V₁ B₁ Dn D₁ 3 यज्ञे (for चक्रे). — ^b) D₁ तु (for च). T₃ हव्यभागप्रदान्मुखं (cf. 22^d). — ^c) K₁ N₁ V₁ 2 B₁ 2 Dn Ds Ds 5 T₃ मन्त्रः; D₁ सन्त्रः; T₃ मन्त्रे (for यज्ञे). V₁ B₁ भागार्थं मन्त्रविधिना. — After 23^c, B₁ repeats 21^{ab} and om. 23^d. — ^d) K₁ N₁ V₁ B₁ 3 Dn Ds Ds 6 S₁ (except M₁ 2; M₁ om.) यश्चक्रे (for

C 2160
B I. 40. 30
P I. 40. 30

यूपान्समित्कुचं सोमं पवित्रं परिधीनपि ।
यज्ञियानि च द्रव्याणि यज्ञांश्च चयनानलान् ।
सदस्यान्यजमानांश्च मेधादींश्च क्रतूत्तमान् ॥ २४
विबभाज पुरा यश्च पारमेष्ठ्येन कर्मणा ।
युगानुरूपं यः कृत्वा लोकाननु परिक्रमन् ॥ २५
क्षणा निमेषाः काष्ठाश्च कलास्त्रैकाल्यमेव च ।
मुहूर्तास्तिथयो मासा दिनसंवत्सरास्तथा ॥ २६
ऋतवः कालयोगाश्च प्रमाणं विविधं नृपु ।

योगज्ञो) .

24 °) K₁ D₃ T₃ G_{2,3} M₁ यूपं ; D₁ यूपा (for यूपान्).
K₁ Ñ V B_{2,3} D₃ D₃ T_{1,3,4} G_{1,2,4} M₁ समित्कुचं ; K₂
समित्कुचं (for 'त्कुचं'). — °) K Ñ₂ V_{2,3} D_n D₁₋₃ T_{1,3}
पवित्रान् (for 'त्र'). — °) K_{1,3} Ñ₁ D₁₋₄ S (except T_{1,4})
बाशि (G₂ 'शी' यानि (for यशि') — °) Ñ V_{1,3} D_n D₃
D_{1,2,4,5} T₁ सचयानलान् (Ñ₁ 'ला') ; B_{1,2} (marg.) चय-
नानि च ; D₃ समयाचलान् ; T₁ सचयाचलान् (for चयनान-
लान्). B₃ हयांश्च सचयानलान्. — °) K_{1,3} Ñ₁ V_{2,3} B D_n
D₃ D_{1,5} मेध्यादींश्च (for मेधा'). T₁ G₁ M₁ वेदींश्च (M₁ 'दि'
च) क्रतुसत्तमान्.

25 °) T₁ M विबभाज (for 'भाज'). Ñ V B₃ D_n D₃
D_{1,2,5} T₃ सर्वं (for यश्च). K₁ B_{1,2} D_{2,4} T₁ विबभाज
पुरा सर्वं (K₁ विष्णुः) ; G₂ 'भाज पुरोधाश्च — °) M₁ कृत्वाय
(for य. कृत्वा). K₁ D_n D₃ T₁ Bom. and Poona eds.
यागानुरूपं यः (Bom. and Poona eds. 'पान्य.) कृत्वा. — °) K₂
Ñ₁ B₁ पराक्रमान् ; K_{3,4} D₃ T₁ परिक्रमन् ; Ñ₂ V_{1,3} B_{2,3}
D₃ T₃ M₁ 'क्रमात् ; V₂ D₃ G_{2,4,5} 'क्रमात् ; D_n T₁ पराक्र-
मत् ; G₃ पराक्रमन् ; M₃ परिभ्रमन् (for 'क्रमन्'). — After 25,
D₆ T₃ G_{1,2,5} M₁ read 29^{ab}, repeating it in its proper
place ; T₁ reads 29^{cd} ; G₂ 29^{ab} and M₂ 29^{ab} and.

26 °) K₂ Ñ V B D (except D_{1,4,5}) T_{1,5} लवाश्च
(for निमेषाः). — K₃ om. (hapl. ?) 26^b 27^a. — °) T₁
G_{2,3,5} त्रैकाल्यं (for 'ल्यम्'). — °) M₁ मुहूर्तां यामास्ति-
थयो. — °) K_{2,4} Ñ₁ V B D_n D₃ D₁₋₃ T_{1,4} पश्चाः ; T₁
[ज'यनः ; G_{1,4} दिनः ; M₁ मामाः (for दिन'). K₁ Ñ_{2,3} G₂
पश्चाः संवत्सरास्तथा ; D₃ T₂ G_{2,5} दिनं संवत्सरस्तथा (T₂ G₂
'रं तथा').

27 K₃ om. 27^a (cf. v. l. 26). — °) Ñ₂ T₂ G_{1,2}
योगश्च (for 'योगश्च'). — °) K_{1,3} D_{2,3} T₁ नृपु ; K_{2,4}
Ñ₂ V B D_n D₃ D_{1,4,5} T_{1,2} G M₁ त्रिषु ; T₂ तथा (for

आयुः क्षेत्राण्युपचयो लक्षणं रूपसौष्ठवम् ॥ २७
त्रयो वर्णास्त्रयो लोकास्त्रैविधं पावकास्त्रयः ।
त्रैकाल्यं त्रीणि कर्माणि त्रयोऽपायास्त्रयो गुणाः ।
सृष्टा लोकास्त्रयोऽनन्ता येनानन्त्येन वर्त्मना ॥ २८
सर्वभूतगुणस्त्रष्टा सर्वभूतगुणात्मकः ।
नृणामिन्द्रियपूर्वेण योगेन रमते च यः ।
गतागताभ्यां यो नेता तत्रेह च विधीश्वरः ॥ २९
यो गतिर्धर्मयुक्तानामगतिः पापकर्मणाम् ।

नृपु). Ñ₃ प्रमाणं त्रिविधेषु च ; M₁ 'णास्त्रिविधा नृपु. — °) S₁ [उ'पादेयं ; K₂ G₂ उ'पचया ; D₃ T_{1,2} G_{1,4,5} M₁ 'चयं
(for 'चयो').

28 °) S₁ D_{1,4} G M वर्गास् (for लोकान्). K₃ त्रयो
लोकास्त्रयो वर्णास्. — °) K_{1,3,4} D₂ T_{3,4} त्रैलोक्यं (for
त्रैकाल्यं). T₁ तेजांसि (for कर्माणि). D₂ T₂ G M_{2,4} त्रैलोक्यं
त्रीणि तेजांसि. — °) D₃ T_{1,2} G M दोषास् ; T₁ ऽप्यभास् (for
ऽपायास्). — °) D₁ अष्टौ. T₁ सृष्टा (for सृष्टा). S₁ K_{1,3} B₂
D₁ त्रयो लो. S₁ सर्वलोका पुरा सृष्टा. D₁ S सृष्टा (D₁ T₁ G₂
M₁ सृष्टा ; G_{1,4} M₂ सृष्टा) लोकानपुरा सृष्टा (T₁ G₁ सृष्टा ; M₁
तेन). — °) Ñ₂ V_{2,3} B₁ D_n D₃ T₂ [ज'नन्त्येन (for 'न्येन').
S₁ K_{1,3,4} V₁ (sup. lin. as in text) D₃ T₂ कर्मणा ;
T₁ चेतसा (for वर्त्मना). D₃ G_{1,3-5} M येनानन्त्येन चेतसा ;
G₂ 'नन्त्येन रश्मिने.

29 D₃ T₂ G_{1,2,5} M₁ read 29^{ab} for the first time
after 25; while G₂ reads 29^{ab} and M₂ 29^{ab} and after
the same. — °) K₁ D₁ G₃ (first time) -गणस्त्रष्टा ;
K₂ Ñ₂ V_{1,2} B_{1,2} D₂ -गणा सृष्टा ; Ñ₂ -गणस्त्रष्टा ; D_n
-गुणाः सृष्टा ; D₃ (both times) T_{1,3} G₁ (last two
second time) M_{1,2,4} (second time) -गुणान्सृष्टा ; T_{1,2}
(second time) G₂ (second time) -गणान्सृष्टा ; T₂ G_{1,3}
M₁ (all first time) -गुणान्सृष्टा ; G₂ -गुणं सृष्टा ; G₃
damaged (for गुणस्त्रष्टा). — °) S₁ -गुणाधिकः ; K₃ -गुणा-
धिपः ; D₃ T₂ (both second time) G_{1,2,5} (last three
second time) -गुणात्मना ; T₂ G₁ (both first time)
'मकम् ; T₁ 'मनः (for 'मकः'). — G₂ om. 29^{cd} 51^d. T₁
reads 29^{cd} after 25. — °) S₁ योगेन परमेण च.
— °) K₁ D₄ गत्यागतिभ्यां यो नेता ; K₃ Ñ V B_{1,2} D_n
D₁₋₃ T_{3,4} गतागतिभ्यां यो नेता (K₂ गता) ; K₄ 'तिभ्यां
नेता च. — °) D₁ सर्वत्रेह ; G₂ तत्रेह च (for तत्रेह च). K₁
D_n D_{2,4} सर्वत्र जगतीश्वरः ; K₂₋₄ Ñ V_{1,2} B_{2,3} D_n D₃ T_{1,2}
T_{3,4} सर्वत्र जगदी ; B₁ स सर्वजगदी.

चातुर्वर्ण्यस्य प्रभवश्चातुर्वर्ण्यस्य रक्षिता ॥ ३०
 चातुर्विद्यस्य यो वेत्ता चातुराश्रम्यसंश्रयः ।
 दिगन्तरो नभोभूतो वायुर्वायुविभाजनः ॥ ३१
 चन्द्रसूर्यद्वयं ज्योतिर्योगीशः क्षणदातनुः ।
 यः परं श्रूयते ज्योतिर्यः परं श्रूयते तपः ॥ ३२
 यः परं प्राह परतः परं यः परमात्मवान् ।
 आदित्यादिस्तु यो दिव्यो यश्च दैत्यान्तको विभुः ॥ ३३

युगान्तेष्वन्तको यश्च यश्च लोकान्तकान्तकः ।
 सेतुर्यो लोकसेतूनां मेध्यो यो मेध्यकर्मणाम् ॥ ३४
 वेद्यो यो वेदविदुषां प्रभुर्यः प्रभवात्मनाम् ।
 सोमभूतश्च भूतानामग्निभूतोऽग्निवर्चसाम् ॥ ३५
 मनुष्याणां मनोभूतस्तपोभूतस्तपस्विनाम् ।
 विनयो नयवृत्तानां तेजस्तेजस्विनामपि ॥ ३६
 मर्गकारश्च सर्गाणां लोकहेतुरनुत्तमः ।

C 2177
B 1. 43, 46
P 1. 40, 46

30 G₂ om. 30 (cf. v. 1. 29). — ^a) K₂ M₁. 2 योग-
(for धर्म-). B₁ शीलानाम् (for युक्ता-). — B₁ om. (hapl.)
30^d. — ^c) K₁ D₁ चातुर्वर्ण्यप्रभावस्य (D₁ स्तु); K₃ N₁. 2
V₂ D₂ T₁ चातुर्वर्ण्यप्रभावश्च (T₁ वाच-). — ^d) K₂ N₁. 3
V₁. 2 B₂. 3 D₁ D₂ D₃ T₃ चातुर्होत्रस्य रक्षिता.

31 G₂ om. 31 (cf. v. 1. 29). — ^a) K₂ वेत्ता च; K₄
D₁ G₁ यो नेता (for यो वेत्ता); S₁ D₁ T₁. 4 G₁ M₁ चातुर्व-
र्ण्यस्य यो वेत्ता; T₁ G₁ 'र्वर्ण्यस्य नेता च. — ^b) T₃ मयुतः
(for संश्रय-). — ^c) N₁ V B₁. 2 D₁ T₁ G₁ नभोभूमिर्
(for 'भूतो). S₁ दिगन्तरनभोनीशो; K₃ B₁ D₃ G₁ 'र (K₃ G₁
'रा) नभोभूमिर्. — ^d) K₁ D₁ D₂ T₁ G₁. 3, 4 वायुरापो
(K₁ 'भूतो) विभावमु; N₂. 3 V B₁ D₃ D₁. 2 T₁. 3, 4 G₁
बापो (T₁ सोमो) वायुर्विभावमु.

32 G₂ om. 32 (cf. v. 1. 29). — ^a) K₁. 2, 4 N₁. 2 V₂
B₁ D₁ D₂ सूर्यमयः; K₃ 'ममे, V₃ 'मयो, B₁ D₂ 'मय-;
T₁ G₁ सूर्यात्परं; G₁ सूर्यद्वय (for द्वय-). N₃ V₁ B₁ D₃
D₃ यश्चन्द्रसूर्ययोर्ज्योतिर्. — D₂ reads 32de on marg.
— ^b) S₁ K₃ T₁. 2 G₁ योगेश; D₁ G₁. 3 M₁ 3 युगेश; G₁
युगेन (for योगीश-). K₁. 2 N₁ V B₁ D₁ D₂ D₃. 3, 4, c
योगी (K₁ युगे शः क्षमदान्तक-); T₁ यो निशाक्षमदान्तरम्.
— S₁ om. (hapl.) 32^d. N₁ has lacuna for 32^d. — ^c)
B₂ T₁. 2 G₁ यन् (for य-); B₁ पूर्व-; M₁ परा (for परं).
— ^d) K₁ B₂. 3 D₃ T₁. 3 G₁. 3 यन् (for य-). K₃ N₃ V₁
B₁ D₃ D₂. 6 M₁ 3 तमः; M₁ ततः (for तप-). B₁ य. परं
ब्रह्मतेजसः.

33 G₂ om. 33 (cf. v. 1. 29). D₃ om. 33^{ab}; K₁. 3
read it twice. — ^a) K₁ (first time). 2, 4 N₂. 3 V
B₁ D₁ D₂ D₃. 4 T₁. 3, 4 य परं (V₁ B₁ य परं; D₁ परं य-;
D₂ यत्परं; T₁ न परं) प्रादुरपरं; K₁. 3 (both second time)
यः परं परमं गुह्यं; K₃ (first time) N₁ य. परं प्रादुरपरे. — ^b)
K₁ (first time). 2 N₂ V₂. 3 B₁. 2 D₁ D₂. 1, 3 T₁. 3 G₁. 5
यः परः; K₃ (first time) V₁ T₁ यः परं (by transp.); D₆
परो य-; K₁. 3 (both second time). 4 (before corr.) N₃
B₁ D₃ यः परं (B₃ 'रः) परमात्मनः (K₃ 'वित्); D₂ परं परम-

मात्मवान्. — After 33^{ab}, N₂ V₂. 3 B₁ D₁ D₂ D₃. 4, 6
and Cal. ed. ins. :

452* नारायणपरा वेदा नारायणपरा क्रियाः ।
 नारायणपरो धर्मो नारायणपरा गतिः ॥
 नारायणपरं सत्यं नारायणपरं तपः ।
 नारायणपरो मोक्षो नारायणपरं परम् ॥

[D₃ om. (hapl.) lines 1-3. D₆ om. (hapl.) line 2.
— (L. 3) N₂ B₃ D₆ परो यो (for -परं सत्यं). D₆ परा गतिः
(for -परं तपः). — B₃ om. (hapl.) line 4; D₆ reads it
twice. — (L. 4) N₂ -परं सत्त्वं; D₃ (first time) परो योगो
(for परो मोक्षो). D₁ D₃ परायणम्; D₃. 6 (first time)
-परं तपः (for पर परम्).]

— ^c) K₁ V₂ B₃ च (for तु). K₁ D₁. 2, 4 देवो (for दिव्यो).
S₁ आदित्यादित्य आदित्यो; K₃ 'श्रव यो दिव्यो; D₃ (marg.
as in text) स्तु तपो दिव्यो. — ^d) T₂ G₁. 5 M₄ तु (for
च). N₂ V₃ (also as in text) ऋतकः (for विभुः).

34 G₂ om. 34 (cf. v. 1. 29). N₂ om. (hapl.) 34^{ab}.
— ^a) K₄ युगान्तेऽपि; D₃ 'न्ते हि (for 'न्तेषु). K₁ [ज]न्त-
कारश्च (for 'को यश्च). — ^c) D₂ लोकानां (for सेतूनां).
— ^d) M₁. 3 मेध्यं (for मेध्यो).

35 G₂ om. 35 (cf. v. 1. 29). — ^a) K₄ N₂ V₃ D₁
D₂ S (G₂ om.) वेत्ता; D₃ नेता (for वेद्यो). — ^b) N₃
V₁. 2 B₁. 3 D₃ G₁ M₁-3 यः प्रभुः (by transp.). N₁ प्रभुर्वैः
प्रभविष्णुनाम्; D₁ य. प्रभुः प्रभूणामपि; T₁. 3 G₁. 4 यः प्रभुः
परमात्मनाम्. — ^c) K₂-4 N₁ B₁ D₁ (except D₆) T₁ G₁. 3-5 तु
(T₂ G₁. 3, 4 च) सौम्यानाम् (for च भूतानाम्). — M₁ om.
35^d 37^c. — ^d) N₃ V₁. 2 कर्मणाम्; D₆ M₁-3 चर्चसाम्
(for 'वर्चसाम्).

36 G₂ om. 36 (cf. v. 1. 29). M₁ om. 36 (cf. v. 1.
35). — ^a) K₂. 4 N₁. 2 V₃ B₁ D₁ D₂. 3 T₁ मानुषाणां
(for मनुष्याणां). — ^c) K₃ भूतानां; N₃ V₁ B₁ D₁-6 T₁ G₂
M₁. 3 वृत्तीनां (for वृत्तानां).

C 2177
B 1. 43, 46
P 1. 40, 46

विग्रहो विग्रहार्हाणां गतिर्गतिमतामपि ॥ ३७

आकाशप्रभवो वायुर्वायुप्राणो हुताशनः ।

देवा हुताशनप्राणाः प्राणोऽग्नेर्मधुमुदनः ॥ ३८

रसाद्वै शोणितं भवति शोणितान्मांसमुच्यते ।

मांसात्तु मेदसो जन्म मेदसोऽस्थि निरुच्यते ॥ ३९

अस्थो मज्जा समभवन्मज्जायाः शुक्रसंभवः ।

शुक्राद्रर्भः समभवद्रसमूलेन कर्मणा ॥ ४०

तत्रापां प्रथमो भागः स सौम्यो राशिरुच्यते ।

37. Gz om. 37 (cf. v. l. 29). Mz om. 37^{ab} (cf. v. l. 35). S¹ om. (hapl.) 37. Kz N¹ 3. V B Ds D¹ Tz Gz om. 37^{ab}. Dn transp. 37^{ab} and 37^{cd}. — ^a) Gz सर्गका-
मश् (for 'कारश्'). V Dn तु (for च). B¹ 3. Ds D¹ 3.
सर्गाणां सर्गकारश्च; Tz सर्गकश्चापि सर्गाणां. — ^b) D लोकं
सेतुर; Gz 3-3 लोकसेतुर (for 'हेतुर'). — ^c) Kz विग्रहा-
र्हानां; Dn Tz Gz 3-3 Mz 3 'हवनां' (for 'हाडाणां').

38. Gz om. 38 (cf. v. l. 29). — ^a) Ds आकाशः (for
'श'). — ^b) S¹ Kz वायोः; Kz V¹ Ds. Tz Mz वायुः (for
वायुः). — ^c) Tz Gz 3-3 आपो (for देवा). — ^d) Ds
प्राणाग्निः (for प्राणोऽग्नेर).

39. Gz om. 39 (cf. v. l. 29). — ^a) Hypermetre.
Mz 2 (inf/fin. as in text) मज्जातुः; Mz रमानु (for 'द्वे').
Kz N¹ 3. V B Ds D¹ ज्ञानः; Kz भावः; Ds भूयान्; Gz
भाति (for भवति). Kz 3. N¹ Dn Ds Tz 3. Gz रसाच्छो-
णितसंभूतिः; Ds भुक्तसारद्रसाद्रकं. — ^b) S¹ एव च (for
उच्यते). Gz शोणितं तत्त्वमुच्यते. — ^c) Dn om.; Ds वा
(for तु). Dn om. (hapl.) मेदसो जन्म. N¹ मांसात्तु मेदसं
भवति (hypermetre). Ds मेदसः समुत्पन्निर; Ds Tz 2
Gz 3-3 Mz तु जायते मेदो. — ^d) S¹ विज्जिह्वैः; Ds समु-
त्पन्नैः; Ds Tz 2 Gz 3- Mz (inf/fin.). 3. 3 [हृद् जायते
(for निरुच्यते). Kz 3. 3 Dn Ds मेदसोऽर्थाणि च हि (Dn
ह); Tz Mz 3 'सोऽर्थाणि चोच्यते.

40. Gz om. 40 (cf. v. l. 29). Bz om. (hapl.) 40^a-
41^b. — ^a) Kz 3. N¹ 3. V B Dn Ds Tz Gz संभवति (for
समभवत्). — ^b) N¹ 3. V B 3. Dn Ds D¹ 3. मज्जातुः; Tz
Gz Mz 'यां' (for 'या'). S¹ Gz om. शुक्रः (for शुक्र). S¹
Kz 3. मज्जातुः (S¹ 'याः' शुक्रमेव च. Kz N¹ Dn मज्जाच्छु-
(Kz 'ज शुक्रं प्रवर्तते' (sic). — ^c) Some Mss. शुक्राद्
(for शुक्राद्). S¹ गर्भे (for गर्भे). Dn Ds संभवति (for
समभवत्). Ds शुक्राद्रर्भे प्रभवति.

41. Gz om. 41 (cf. v. l. 29). Bz om. 41^{ab} (cf. v. l.

गर्भोष्मसंभवो ज्ञेयो द्वितीयो राशिरुच्यते ॥ ४१

शुक्रं सोमात्मकं विद्यादार्तवं पावकात्मकम् ।

भावौ रसानुगावेतौ वीर्यं च शशिपावकौ ॥ ४२

कफवर्गे भवेच्छुक्रं पित्तवर्गे च शोणितम् ।

कफस्य हृदयं स्थानं नाभ्यां पित्तं प्रतिष्ठितम् ॥ ४३

देहस्य मध्ये हृदयं स्थानं तु मनसः स्मृतम् ।

नाभिकण्ठान्तरस्थस्तु तत्र देवो हुताशनः ॥ ४४

मनः प्रजापतिर्ज्ञेयः कफः सोमो विभाव्यते ।

40). — ^a) Kz तत्र यः; Bz Ds तत्रायः; Ds शुक्रो यः;
Tz Gz Mz शुक्रोपां; Tz तत्राह (for 'पां'). — ^b) S¹
सोम्यो (for सोम्यो). Bz सोम्यो वापि निरुच्यते. — Gz om.
(hapl.) 42^{ab}. — ^c) Kz 3. V B Dn Ds D¹ Tz Gz
Mz भ्रियोः; N¹ वद्विर; V दद्विर; Ds योऽग्नेर (for ज्ञेयो).
Ds भागो व्यापि योऽग्नेर्यो. — ^d) S¹ एव च (for उच्यते).

42. Gz om. 42 (cf. v. l. 29). — ^a) Ds ज्ञेयं (for
विद्याद्). — ^b) Kz N¹ (margin. as in text) 3. V B
Dz Tz Gz 3 अर्तवं पावकात्मकम्. Bom. and Poona eds.
'वं विद्धि पावकम्. — ^c) Kz Gz भागी (for भावौ). Kz
भावा रसात्मका ज्ञेया. Kz Ds भागी (Dz 'वौ) रसात्मकावेतौ;
N¹ V B Ds भागा (Bz 'गी) रसात्मकावेतौ; N¹ V B 3
Bz Ds 3. Tz 3 भागी रसात्मकावेतौ (Bz तेषां; Ds पुण्यं;
Ds वैषां); Dn Ds Tz भागो रसात्मको ह्येषा; Mz भावी
रमानुभावी तौ. — ^d) Kz वीर्यं च (for वीर्यं च).

43. Gz om. 43 (cf. v. l. 29). — ^a) Dn Ds वर्गे तु;
D वर्गेऽपि; Ds Gz वर्गे च; Gz वर्गे तु; Gz वर्गस्य (for
वर्गे च). — ^b) Kz 3. 3. V B Dn Ds D¹ 3 पित्तं नाभ्यां
(by transp.). Tz 3 पित्तं नाभ्यामवस्थितं Tz 'पि स्थि-
तम्.

44. Gz om. 44 (cf. v. l. 29). Mz 2 om. (hapl.)
44^{ab}. — ^a) Mz मध्ये (for मध्ये). — ^b) Kz N¹ V B Dn Ds D¹ B
Dn Ds D¹ Tz तत्र (for तु). — ^c) Kz Ds Tz नाभिको-
ष्ठा Kz 'कण्ठा मरगे यस्तु'; Kz 3. N¹ V B Dn Ds D¹ 3. 3
Tz Gz Mz 2 नाभिकोऽन्तरे यस्तु (Kz V B Tz
'स्तु'; N¹ D¹ 'स्तु'); Ds 'कोष्ठान्तरे यस्तु'; Ds Tz 2 Gz
3. 3 Mz 'कण्ठान्तरे यस्तु' Mz 'कोष्ठान्तरे यस्तु'. — ^d) Tz
संनिष्ठति (for तत्र देवो).

45. Gz om. 45 (cf. v. l. 29). Bz om. (hapl.)
45^a. 47^b. — ^a) Tz ज्ञेयं (for ज्ञेय). — ^b) Tz Gz मयः
(for कफः). Ds कफः सोमो विधीयते. — ^c) Kz N¹ V B
Dn Ds 3. 3 Tz 3 स्मृतं ह्येतद्; N¹ स्मृतं ह्येष; N¹ V B 3

पित्तमग्निः स्मृतस्त्वेवमग्नीषोममयं जगत् ॥ ४५
 एवं प्रवर्तिते गर्भे वर्तितेऽर्बुदसंनिभे ।
 वायुः प्रवेशनं चक्रे संगतः परमात्मना ॥ ४६
 स पञ्चधा शरीरस्थो भिद्यते वर्धते पुनः ।
 प्राणापानौ समानश्च उदानो व्यान एव च ॥ ४७
 प्राणोऽस्य प्रथमं स्थानं वर्धयन्परिवर्तते ।
 अपानः पश्चिमं कायमुदानोर्ध्वं शरीरिणः ॥ ४८
 व्यानो व्याप्यच्छते येन समानः संनिवर्तते ।

भूतावासिस्ततस्तस्य जीयतेन्द्रियगोचरा ॥ ४९
 पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च पञ्चमम् ।
 तस्येन्द्रियाणि शिष्टानि स्वं स्वं योगं प्रचक्रिरे ॥ ५०
 पार्थिवं देहमाहुस्तु प्राणात्मानं च मारुतम् ।
 छिद्राण्याकाशयोनीनि जलस्त्रावः प्रवर्तते ॥ ५१
 ज्योतिश्चक्षुषि तेजश्च तेषां यन्तु मनः स्मृतम् ।
 ग्राम्याश्च विषयाश्चैव यस्य वीर्यात्प्रवर्तिताः ॥ ५२
 इत्येतान्पुरुषः सर्वान्मुजल्लोकान्सनातनान् ।

C 2193
B 1. 40. 62
P 1. 40. 62

Bi. 2 Ds स्मृतो ह्येवम्; D स्मृतो ह्येवद्; Ds Ti Gs स्मृत-
 श्रेति; Tz Gs स्मृतश्चेत्तु; Gs स्मृतं चेतद्; M1. 2 स्मृतं चैवम्;
 M स्मृतश्चैवम्; M स्मृतं चेति (for स्मृतस्त्वेवम्). —^a)
 K2 अग्निषोमात्मकं जगत्; K2. 4 N V Bi. 2 Dn Ds Di-5
 Tz. 4 Gs M2 अग्नीषोः N T 'ष्टो'मात्मकं (K 'जं' ज); Ds
 अग्नीषोमं मदं जं.

46 Gs om. 46 (cf. v. 1. 29). B om. 46 (cf. v. 1.
 45). —^b) K2 Ns V1 B Ds Ds वर्धिते (for वर्तिने). S1
 Gs वर्तनेऽर्बुदसंनिभम्; Ks वर्धिते विन्दुसंनिभे; Ks Ds कूर्वा
 बुद्दुदं; N1. 2 V3 B1 Dn D Tz. 1 G वर्धितेऽर्बुदः Ds
 M1. 2 वृत्तबुद्दुदं; Tz Gs प्रवर्तनेऽर्बुदः Tz तस्मिन्बुद्दुदं; M1. 4
 वृत्तेऽर्बुददं. —^c) K1. 2 N1. 2 V2 B1 Dn Ds Tz. 1 Gs
 प्रवेशो सं (for 'शनं'). Ks Ds M1 वायु प्रवेशं कुरुते —^d)
 Ds अनुगतः; M1 संगत (for संगत). S1 Ds. 6 Tz यगतः
 परमात्मनि (Ds Ti 'नः'). — After 46, K2. 4 N V Bi. 2
 Dn Ds Di-4, 5 (marg.) T Gs om.

453* ततोऽद्भानि विस्मृजति विभर्ति परिवर्तयति ।

[Tz स मुक्तयति वाहति (for^a). Ns V1 B1 Dn Ds Ti
 चर्धयन् (for 'वर्ध').]

47 Gs om. 47 (cf. v. 1. 29). B om. 47^{ab} (cf. v. 1.
 45). N1 om. 47^{ab}. —^b) Ns V1 B1. 3 Ds. 1, 2 Gs
 M1-3 वर्धयन्; Tz Gs. 1, 4 M1 वर्धयन्; Tz. 1 वर्तते (for
 वर्धते). —^c) K2 N1 प्राणापानः; Ks N1. 2 V B D
 (except Ds) Tz. 1, 4 M1 प्राणोऽपानः (for प्राणापानौ).
 —^d) N1 व्यानम् (for व्यान). Ds उच्यते (for एव च).
 Ti. [उ]दानव्यानी ता Ti 'नस्त' धिय च.

48 Gs om. 48 (cf. v. 1. 29). —^a) Ks B Dn D
 Tz स (for स्मृत). S1 प्राणस्यैव परं स्थानं; K1. 3 प्राणोऽस्य
 (Ks 'ण. स') पुरतः कार्यः; Ds Tz. 1 Gs. 1, 2 M प्राणोऽस्य
 (Tz Gs 'णस्य') परमात्मानं —^b) Ks N1. 3 V1. 2 B1. 3 Ds
 Ds. 6 Ti वर्धते (for वर्तते). — M1 om. 48^c 50^d. Ds
 om. (hapl.) 48^c 49^b. —^c) N1 अपानं (for 'नः'). —^d)

Tz. 2 शरीरगः (for 'रिणः'). Ds Gs. 1, 2 M1-3 उदानोर्ध्व-
 शरीरगः.

49 Gs om. 49 (cf. v. 1. 29). M1 om. 49; Ds om.
 49^{ab} (for both, cf. v. 1. 48). —^a) D2 हि ध्यायते (for
 व्याप्यच्छते). Tz सर्वं (for येन). —^b) K4 संप्र- (for संनि).
 S1 K1-यच्छते; Ks-यच्छति; V1. 3 B1 Dn Tz-वर्तयेत् (for
 वर्तते). —^c) N3 तथा (for ततस्). —^d) D1. 2 ज्ञायते
 (for ज्ञायते).

50 Gs om. 50 (cf. v. 1. 29). M1 om. 50 (cf. v. 1.
 48). —^a) Ds Tz. 4 आकाश (for 'दम्'). —^b) K1. 3
 सर्वाणि; N1. 3 V2 B2. 3 Dn D Tz. 2 Gs विष्टानि; Ds
 [अ]धिष्टाने (for शिष्टानि). K2 V1 B1 Ds Ds Gs. 3 M1-3
 तस्येन्द्रियाणि शिष्टानि; Tz. 1 तस्येन्द्रियाणि शिष्टानि. —^d) Ds
 स्वयं (for स्व). S1 प्रकुर्वते; Ks भजन्ति च (for प्रचक्रिरे).

51 Gs om. 51 (cf. v. 1. 29). —^a) N3 V2 B2. 3
 Dn Ds. 1, 2, 3 Gs. 1 आहुस्तु; Tz Gs आहुस्ते; M1-3 इत्याहुः
 (for आहुस्तु). N2 पार्थिवं देहमागं तं; M1 चक्रिरे पार्थिवं
 देहं. —^b) S1 प्राणापानं (for 'त्मानं'). K1 D2 प्राणापानौ च
 मारुतौ; N2 प्राणोऽपानश्च मारुतः. —^c) K3 Tz-योनीति;
 Ds योगीनि (for 'योनीनि'). —^d) K1. 2, 3 N V B Dn
 Ds. 1, 2 Tz. 4 Gs (sup. lin.) जलास्त्रावः; K1 (sup. lin.)
 जलाद्रायं (for जलद्राय). Tz. 2 Gs. 3-5 M जलं त्रा (Tz
 Gs. 3 'लस्त्रा'; Gs M2 'लास्त्रा') धं प्रचक्षते.

52^a) M1. 2 चक्षुर्हि (for 'षि'). K1. 3 N1. 2 V2. 3 B1
 Ds. 1 Gs M1. 3 तेजात्मा; Ds तेजोत्थः; Gs तेजोऽन्ते (for
 तेजश्च). S1 ज्योतिश्चक्षुरिति ज्योत्स्ना; K2. 4 B1 Dn
 Tz. 1 चक्षुश्च तेजात्मा; Ns V1 B1 Ds 'क्षुस्तेज आत्मा'; Ds. 6
 Tz Gs. 1 'क्षुश्च तेजात्मा (Tz 'जांषि'; Gs 'जोऽन्ते'); Tz
 Gs ज्योतिश्च चक्षुस्तेज. —^b) S1 K1. 2, 3 N1. 2 V3 Dn
 Ds (sup. lin.) Ds. 1 Tz. 4 Gs. 3 M1 यन्ता; Tz राजा (for
 यन्तु). Ks Ds (sup. lin.) स्वयम्; N1. 2 V3 B1 Dn Ds
 Tz. 4 Gs M1 स्मृत. (for स्मृतम्). Tz Gs आत्मा तेषां मनः

C 2194
B 1. 40. 62
P 1. 40. 62

नैधनेऽस्मिन्कथं लोके नरत्वं विष्णुरागतः ॥ ५३
एष मे संशयो ब्रह्मक्षेप मे विस्मयो महान् ।
कथंगतिर्गतिमतामापन्नो मानुषीं तनुम् ॥ ५४
श्रुतो मे स्वस्य वंशस्य पूर्वजानां च संभवः ।
श्रोतुमिच्छामि विष्णोस्तु वृष्णीनां च यथाक्रमम् ॥ ५५

आश्चर्यं परमं विष्णुर्देवैर्देवैश्च कथ्यते ।
विष्णोरुत्पात्तिमाश्चर्यं ममाचक्ष्व महामुने ॥ ५६
एतदाश्चर्यमारूपानं कथयस्व सुखावहम् ।
प्रख्यातबलवीर्यस्य विष्णोरमिततेजसः ।
कर्मणाश्चर्यभूतस्य विष्णोस्तत्त्वमिहोच्यताम् ॥ ५७

इति श्रीहरिवंशे त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥

३१

वैशंपायन उवाच ।

प्रभभारो महांस्तात त्वयोक्तः शार्ङ्गधन्वनि ।

यथाशक्ति तु वक्ष्यामि श्रूयतां वैष्णवं यशः ॥ १
विष्णोः प्रभावश्रवणे दिष्ट्या ते मतिरुत्थिता ।

स्मृतम्. — ^c) Some Mss. प्रमाश (for प्राम्याश). Ks
ग्रामं सविषयं चैव. — ^d) Ss प्रवर्तिनः. Ts तैवे (for 'विताः').
Ks Ds-5 य (Ks तस्य वीयानुवर्तिनः).

53 B reads 53^a twice. — ^a) Ks, 3 Dn Ds, 3 Ts
[ए]वं (for [ए]तान्). Ss Ts Gs. M. पुरुषान् (for 'व').
Ns सर्वः; Ts सत्त्वान् (for सत्त्वान्). B (first time) इत्ये
तामश्रोतुमिच्छामि; B (second time) विष्णुस्तु पुरुष सत्त्वान्;
Ts Gs इत्येतान्मर्षपुरुषान्; Gs तान्पुरुषाल्लोकान्. — ^b)
Ss चराचरान्; Ds Ts Gs. M सनातनः (for 'तान्'). Ts Gs
सृजन्त्यो वा (Gs वै) सनातनः; Gs सृजन्देवो जनार्दनः. — ^c)
Ks, 4 Ns, 2 Vs Ds, 2, 3, 4 Ts, 4 कथं लोके नैधनेऽस्मिन् (Ks
'नेन'); V1 Ds कथं लोके मानुषेऽस्मिन्.

54 ^a) Ds परं (for एष). Ns संशयं (for 'यो'). Ts
Gs-3, 5 एतन्मे संशयं ब्रह्मन्. — ^b) Ts Ms एवं (for एष).
Ss Ks संशयो (for विस्मयो). — ^c) Bs कथं पतिर्; Ds
कथंगतिः; Ts Gs कथं हरिर् (for कथंगतिर्). Ds कथं स हि
गतिमेताम्.

55 ^a) Ns Vs Ds, 2 Ds, 4 Ms स्वस्य (for स्वस्य).
Ds पूर्वेषां (for वंशस्य). — After 55^a, Ns V1 read 55^a
repeating it in its proper place and read 55^b twice.
— ^b) K Ns V1, 3 B D (except Ds) Ts, 4 तू Ns V1
[both second time] B Ds Ds स त्वेषां चैव संभवः (Ds
'वम्'); Vs पूर्वेषामपि सं. — ^c) Ks, 2 Vs Ds Ms च (for
तु). — ^d) Ns Ts Gs तु (for च).

56 ^a) Ts Gs-3, 4 Ms परमं (for परमं). — ^b) Ss
देवैर्देवैश्च (by transp.); Ks Ds, 4 देवैर्देवैश्च. — ^c) Ds
Ts Gs Ms, 2 आश्चर्या (for 'यै'). — ^d) Ks Ds Ds ममा
चक्ष्व; Ts आचक्ष त्वं (for ममाचक्ष्व). Ds महामुने; Ts मुने
(for 'मुने').

57 Ms om. 57^{ab} Gs reads 57^{ab} twice. — ^a) Ds
Ts, 2 Gs, 2 (first time), 3, 4 Ms एतदाश्चर्यमाश्चर्यं; Gs
(second time) प्रवृत्ताव्यानमाश्चर्यं. — ^b) Ns महामुने (for
सुखावहम्). Ns V1 read 57^a for the first time after
55^a. — ^c) Ms-3 कर्मणि (for कर्मणा). Ds Ts, 2 Gs Ms
कर्म चाश्चर्यभूतं तु. — ^d) Ks Ds [उ]च्यते (for 'ताम्').
Ms-3 श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः. — After 57, Ds Ts, 2 Gs Ms, 4
ins. :

454* व्यापिनो देवदेवस्य संभवं वक्तुमर्हमि ।

[Ts Gs व्यापिनो (for व्यापिनो).]

Colophon om. in Ks. — Mention of the Epic : Ks
Ns Ds, 2. — Mention of Kṛishṇa : All Mss. (except Ks
Ts). — Athy. name : Ks, 3 B Dn Ds Ds-3 आश्चर्यप्रस;
Ks प्रादुर्भावप्रस; Vs प्रादुर्भावः; Ds विष्णो प्रादुर्भावानुकीर्त-
नम्; Ts Gs, 3 जन्मेजयप्रस; Ms [वामुदेव] प्रादुर्भावः.
— Athy. no. (figures, words or both) : Ns V Dn Ds
Ts, 4 40; Ds 38; Ds 39; Ts Gs, 3 36; Ts Gs Ms 35;
Gs 33; Gs 30; Ms-3 32. — Śloka no. : Ks 66, Ds
68; Ds 67, Ds 69.

31

1 ^a) Ks Ts Gs प्रभभागो; Vs प्रादुर्भावो; Ts प्रभोऽयं
सुः (for प्रभभारो). Ns तत्र (for तान्). — ^b) Ns प्रसक्तः;
Vs Ds-3 Ts प्रयुक्तः (for स्वयंकोक्तः). B Ds Ts, 2 Gs, 3, 5 Ms
धन्वनः (for 'नि'). Ks Dn प्रयुक्तः शार्ङ्गधन्वनः. — ^c) Ts
G (ed.) यथाशक्त्या (for 'शक्ति'). Ss Ks Vs B Gs प्र;
D च (for तु).

2 ^a) Gs विष्णुः (for विष्णोः). Ss अवणाद् (for 'जे').

हन्त विष्णोः समस्तास्त्वं शृणु दिव्याः प्रवृत्तयः ॥ २
 सहस्रास्यं सहस्राक्षं सहस्रचरणं च यम् ।
 सहस्रशिरसं देवं सहस्रकरमव्ययम् ॥ ३
 सहस्रजिह्वं भास्वन्तं सहस्रमुकुटं प्रभुम् ।
 सहस्रदं सहस्रादिं सहस्रभुजमव्ययम् ॥ ४
 सुवनं हवनं चैव हव्यं होतारमेव च ।
 पात्राणि च पवित्राणि वेदिं दीक्षां चरुं सुवम् ॥ ५
 सुक्कसोमशूर्पमुपभृन्प्रोक्षणीं दक्षिणायनम् ।

अध्वर्युं सामगं विप्रं सदस्यं सदनं सवम् ॥ ६
 यूयं समित्सुवं दर्वीं चमसोत्खलानि च ।
 प्राग्वंशं यज्ञभूमिं च होतारं चयनं च यत् ॥ ७
 ह्रस्वान्यतिप्रमाणानि स्थावराणि चराणि च ।
 प्रायश्चित्तानि चार्घ्यं च स्थण्डिलानि कुशांस्तथा ॥ ८
 मन्त्रं यज्ञवहं वह्निं भागं भागवहं च यत् ।
 अग्नेभुजं सोमभुजं हुतार्चिपमुदायुधम् ।
 आहुर्वेदविदो वित्रा यं यज्ञं शाश्वतं विशुम् ॥ ९

C 2208
B 1. 41 10
P 1. 41. 10

—^a) M₁ (*inf. lin.* as in text) दिव्याः (for विष्णोः).
 K₂, 4 N₁, 2 V₂ Dn Ds 3 3 प्रवृत्तिं च; N₃ V₁, 3 B Ds D₂
 G₄ प्रवृत्तिं त्वं; G₁ समस्तं त्वं (for 'सास्यं'); T₁ अतो विष्णु
 प्रवृत्तिं त्वं; T₃ हन्तोत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि; T₄ अत्रापि संप्रवक्ष्यामि.
 —^b) K₂, 4 N₁ V B Dn Ds Ds 5 T₁, 2, 4 G₄ शृणु दिव्यां
 (N₂ V₃ दिव्यां शृणु) मयस्मिन्नाम्.

3 —^a) K₄ N₃ V₁ Dn Ds; T₃, 4 G₄ M₁ सहस्राक्षं सह-
 स्रास्यं; M₁, 3 'स्यः सहस्राक्षः'. —^b) B₁ श्रवणशः (for 'चरणं').
 S₁ प्रभुम्; K₄ Ds T₁, 2 G₄ M₁ विशुम्; D₁, 3 च तम्; T₄ च
 यः (for च यम्); D₃ सहस्रश्रवणं च यत्; M₁, 3 'चरणश्च यः'.
 —^c) D₃ चरणं (for 'शिरसं'); —^d) T₄ अच्युतम् (for
 अव्ययम्). — After 3, N₂ ins.:

455* सहस्रयुगपर्यन्तं सहस्रपरिवत्सरम् ।

सहस्रशतधा भूत्वा प्रलयं कारयेन्नु यः ॥

4 —^a) S₁ K₄ N₂ om. (*hapl.*) 4. —^b) K₃ जिह्वा; Cal. et
 बाहु (for जिह्वं); D₁ T₁ G₁—; M₁, 3 साहसं (for भास्व-
 न्तं); T₂ सहस्रजिह्वनामापः; M₁, 3 'ह्नामहितं'. —^c) M₁
 'मुकुटं'; K₃ Ds G₄ विशुम् (for प्रभुम्); T₁, 2 G₄ 3. M₂, 4
 सहस्रमुकुटं विशुम्; M₁ मुकुटप्रभम्. —^d) D₁ च तं देवं
 (for सहस्रादिं); T₂ सहस्रदेवमाहस्राः; G₁ 'देव' साहस्रं.
 —^e) K₃ 'करम्' (for 'भुजम्'); T₂ G₁ अच्युतम् (for अव्य-
 यम्).

5 —^a) S₁ K₄ V₂, 3 B Ds Ds T₁, 2 G₄ M₁ हव (S₁ K₄
 चयः; T₁ G₄, 3 M₁ भव) न सवनं चैव; N₂ हरणं सवनं चैव.
 —^b) M₁, 3 होतारं हव्यमेव च. —^c) N₁ स- (for च); D₃
 T₁ पवित्राणि (for पवि'); D₁ पवित्राणि च पात्राणि. —^d)
 G₁ वेदीर; some Mss. वेदी (for वेदि'); N₂ V₂ सुवं
 चरुम् (by transp.); G₁ M₃ चरुं ध्रुव (M₁ 'वा' म्. S₁ वेदी
 दीक्षां शानं ध्रुवम् (sic).

6 —^a) G M₁, 2, 4 सुक्कसोमं (for म-); K₂, 4 N₂ Ds 3, 6
 T₁ शूर्पमुसलं (for शूर्पमुपभृत्). K₂ सुवं सोमं यूपमुसलं

(hypermetric); N₁, 3 V B Dn Ds D₂ T₃ सुक्कसोमं शूर्प-
 मुसलं; M₃ सुक्कसोमं शूर्पमवभृत्. —^b) K₁, 2 N₁ V Dn
 Ds 2, 5 T₃ G₄ प्रोक्षणे (for 'णी'); T₄ प्रोक्षणमजिनं तथा.
 —^c) V₁, 1 अध्वर्यु- (for 'यु'); —^d) Ds 1, 2, 5 M₁ सवनं
 (for सदनं); S₁ (*marg.* as in text) चयम्; K₁, 3 N₃
 V₁, 2 Dn Ds Ds 4 सदः; K₂ D₂ चयः; N₁, 2 V₃ B तथा
 (for सवम्); T₁ सदस्यं पवनं स्वनम्; T₄ सप्रीतस्य धनं
 वनम् (sic).

7 —^a) Dn Ds T₁, 3 G₃ समित्सुवं; G₄ damaged (for
 'सुवं'); N₂ V₃ M₁ दर्वी; D₂, 4 दर्वीशः; D₃ दर्वीशः (for
 दर्वी); K₄ यूयं समित्सुवं च. —^c) S₁ N₁ Ds प्राग्वंश-
 (for 'वंश'); —^d) K₂ च फलं; K₃ जपनं; V₂ च परं; G₂
 क्रन्विजं (for चयनं); S₁ चयम् (for च यत्).

8 —^a) K₃ N₁, 3 (*marg.*) V₁ B Ds D₄ रहस्यानि; D₃
 ह्रस्वान्यपि (for 'न्यति'); —^b) K₂, 4 N₁, 3 V₁, 2 B Dn
 Ds Ds 2, 3, 4 T₃ M₃ चराणि (N₁ B₁, 2 [*marg.*] Ds Ds
 M₃ स्थानानि) स्थावराणि च; T₁, 2 G₄ M₁ कथयन्नि मनीषिणः.
 —^c) G₁ partly damaged. K₂ B₂ T₃ चार्घ्यं च; N₂
 चार्घ्याणि; Dn Ds चार्घ्यं च; Ds तान्यत्र; T₁, 2 G₁, 3, 4 चाचार्यः;
 G₂ चाचार्यः; G₄ चाचार्याः (for चार्घ्यं च).

9 —^a) K₃ यज्ञवहं; G₁, 2, 5 यज्ञवहं; G₃ यज्ञवहं (for
 'वहं'); K₂ T₄ मन्त्रयज्ञयुतं (T₄ 'मयं' वह्निं. —^b) D₃
 भोगावहं (for भागं); S₁ K₁ M₂ चयम्; M₃ च यः (for
 च यत्); D₃ T₄ भागाभागावहं च यत् (D₃ यम्). —^c) Ds
 M₃ अग्रपूजाः; G₂ M₄ अग्रभोजः; M₁, 2 अग्नेभोजि (for 'भुजं').
 N₂ V₁ हुतभुजं (for सोमं). —^d) N₂, 3 Dn Ds G₄, 5
 हुतार्चिपम्; T₃ G₃ उदां; M₁, 2 हुतार्चिपम् (for 'विषम्').
 K₁ (*sup. lin.* as in text) D₄ उदाहृतम् (for 'युधम्').
 — After 9^{ad}, T₃ ins.:

456* सर्वयज्ञमुखं देवं सवयज्ञप्रवर्तिनम् ।

—^a) T₃ सर्वैः; T₄ सर्व- (for आहुत्). —^c) K₁, 2, 6

G 3208
B 1, 41, 10
P 1, 41, 10

तस्य विष्णोः सुरेशस्य श्रीवत्साङ्कस्य धीमतः ।

प्रादुर्भाविसहस्राणि समतीतान्यनेकशः ।

भूयश्चैव भविष्यन्तीत्येवमाह पितामहः ॥ १०

यत्पृच्छसि महाराज दिव्यां पुण्यां कथां शुभाम् ।

किमर्थं भगवान्विष्णुर्वसुदेवकुलेऽभवत् ॥ ११

तत्तेऽहं संप्रक्षयामि शृणु सर्वमशेषतः ।

वासुदेवस्य माहात्म्यं चरितं च महाद्युतेः ॥ १२

Ñ V 3, 3 Dn 2, 4 T 3, 4 यजन्ते (K 1 नृः); K 2 Ñ 1 (marg.)
V 1 B Dn Ds Ds यं यज्ञे (for यं यज्ञं); S 1 ध्रुवम्; D 1 G 2
M 3, 4 प्रभुम् (for विभुम्); D 2 यजन्ते मान्वन्तं प्रभुम्; T 1 G 3
यं यज्ञे शाश्वतं प्रभुम्; T 2 G 1, 3, 5 यज्ञानां शाश्वतं प्रभुम्.

10 °) Ñ: V 3 यस्य; T 1 G 2 अस्य (for तस्य); — °) K 2
श्रीवत्साङ्कितवक्षस्य; — °) Ñ 1 T 1 G 2, 3, 5 M 3 असंशय (T 1
G 2 यस्य) (for अनेकशः); K 2, 4 Ñ 2, 3 V 1, 3 Dn Dn 2
T 2 4 आ V 1 ह्य जीनानि न संशयः; — °) D 2 T 2 G 2, 3, 5
[इ]ह (for [ए]व); — °) K 2, 3 Ñ 1 D 1 T 1 एवम् (for [इ]-
त्येवम्); N (except S 1 D 1) T 1 प्रजापति (for पितामह).

11 °) D 2 यां (for यन्); M 3 महाभाग (for राज);
G 2 यः पृच्छसि कथां पुण्यां; — °) K 2, 4 Ñ V B Dn Ds
Dn 2, 4, 5 T 1 G 1 पुण्यां दिव्यां (by transp.); T 1, 2 G 2, 3
दिव्यां पुण्यः; G 3 महाराज K 2 इमाम् (for शुभाम्); S 1 K 1
पुण्यां दिव्यां कथामिमाम्; D 2 पुण्यां हरिकथां शुभाम्; T 2
पुण्यां दिव्यां शुभां कथाम्; M 3 दिव्यां पुण्यकथां प्रभो; — S 1
om. 11^{ad}; — °) K 2, 4 Ñ V 1, 3 B Dn Ds Dn 2, 4 T 2 4 M 3
यदर्थं (for किमर्थ); — After 11^{ad}; K 2 Dn Ds ins.:

457° सुरेशो विष्णुर्जनः ।

देवलोकं समुत्सृज्य.

[(L. 1, K 2 Ds ह्येतेऽहं निपुणतः)]

— °) D 2 T 2 G 2, 3 M 3 कुलोद्भव (for कुलेऽभवत्).

12 °) K 1 Ñ 1 D 1 G 1 महाद्युते; T 2 G 1 मने (for
'द्युते:).

13 °) D 1 लोकानां प्रभवप्रलयम्; — °) D 2 [अप्याविर्भ-
वति कार्यतः]; — After 13^{ad}; Ñ 2 reads 14^{ad} repeating
it in its proper place; — °) Ñ 1 V 1 Dn 4 T 2, 4 G 1
M 3 नुः (for च); S 1 प्रादुर्भावं प्रवक्ष्यामि K 2 om. 13^{ad};
— °) K 2, 4 Ñ 2, 3 V B 3 Dn Dn 3 T 2, 4 G 2, 3 पुण्या
दिव्यः; Ñ 1 पुण्यैर्दिव्यः; B 1 D 2 पुण्यान्दिव्यान्; T 2 G 2, 3
M 3 दिव्यान्पुण्यः; M 2 दिव्यान्देव (for पुण्यान्देव); S 1
पुण्यं देवगुणैर्धृतम्; D 2 दिव्यान्पुण्यगुणैर्धृतम्; M 3 दिव्यां दिव्य-
गुणैर्धृतम्; — K 1, 3, 5 Ñ 2, 3 V B D T 1, 3, 5 G 1, 3 ins.

हितार्थं सुरमर्त्यानां लोकानां प्रभवाय च ।

बहुशः सर्वभूतात्मा प्रादुर्भवति कार्यतः ।

प्रादुर्भावांश्च वक्ष्यामि पुण्यान्देवगुणैर्धृतान् ॥ १३

मुत्त्वा युगमहस्रं स प्रादुर्भवति कार्यवान् ।

पूर्णे युगसंज्ञे तु देवदेवो जगत्पतिः ॥ १४

ब्रह्मा च कपिलश्चैव परमेष्ठी तथैव च ।

देवाः सप्तर्षयश्चैव त्र्यम्बकश्च महायशः ॥ १५

after 13 K 2 after 13^{ad} G 2 cont. after 161^{ad} :

458° छान्दसीभिरुदाराभिः श्रुतिभिः समलंकृतान् ॥

शुचिः प्रयत्नवाग्भूत्या निर्बाध जनमजय ।

इदं पुण्यं परमं पुण्यं वेदेष्व समितम् ।

हन्त ते कथयिष्यामि विष्णोर्दिव्यां कथां शृणु ॥

[D 2 om. line 1, K 2 om. lines 1^{ad} 4^{ad}; — (L. 1) Dn
T 2 G 2 अन्तर्यामि; — (L. 4) T 1, 3 पुण्यं (for विष्णु);
K 1, 3 श्रुतम् (for शृणु); T 2 पुण्यं विष्णुर्दिव्यं; G 2 पुण्यां
दिव्यकथां शृणु (for 1^{ad});]

— K 2, 3 Ñ 2, 3 V B D (except Dn 2; D 2 marg.) G 2
cont.:

459° यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

धर्मसंस्थापनायाय तदा संभवति प्रभु ॥

तस्य वक्ता महाराज मूर्तिर्भवति सत्तम ।

नित्यं त्रिविष्टा या राज्ञस्त्वपश्चरति दुश्चरम् ॥

द्वितीया चास्य शयने निद्रायोगमुपाययी । [5]

प्रजासंहारमर्थं किमप्यायमविचिन्तकम् ॥

[G 2 om. lines 2-6; — (L. 3) D 2 [य]म् (for हि);
Ñ 2 V 1 Dn Dn 2 Dn 3 ययतः; V 2 गायत (for सत्तम);
— (L. 5) D 2, 4 येन निद्रा म् (for निद्रायोगम्); — (L. 6)
D 2 ययतः हि (for विमर्शम्);]

14 °) K 2 मुसो (for मुत्त्वा) K 2 च; K 2 (also) V 3
B D 3 Dn 4 T 1 G 2 च; K 2 Ñ 2 D 2 नु (for म); T 2 स्वयं
युगमहस्राणि; — °) V 3 B D 3 D 2 G 2 कार्यतः (for 'वान्');
— Ñ 2 reads 14^{ad} for the first time after 13^{ad}; — °)
B 1 D 2 ययं (for युग); Ñ 2 V 1 M 3 द्वे; D 2 T 2 G 2, 3
M 3 2 अय (for नु); — °) Cal. ed. जगत्प्रभुः (for 'त्वति');
— K 2, 4 Ñ V B Dn D 2 Dn 2 T 2, 3 ins. after 14; K 1, 3
after 15; D 1 after 15^{ad};

460° पितामहो लोकपालाश्चन्द्रादित्यौ बुताशनः ।

[D 2 चन्द्रादित्यबुताशनः (for 1^{ad});]

15 K 2, 4 Ñ 1 T 2, 3 om. 15^{ad}; — °) K 1, 3 B 1 D 1 [अ]य;
Dn 1 om. (for the first च); D 2 ब्रह्मा च कपिलाक्षयश्च; — D 2

सनत्कुमारश्च महानुभावो

मनुर्महात्मा भगवान्प्रजापतिः ।

पुराणदेवोऽथ पुराणि चक्रे

प्रदीप्तवैश्वानरतुल्यतेजाः ॥ १६

येन चार्णवमध्यस्थौ नष्टे स्थावरजंगमे ।

नष्टे देवासुरनरे प्रनष्टोऽग्राक्षमे ॥ १७

योद्धुकामौ मुदुर्धरौ दानवौ मधुकैटभौ ।

हतौ प्रभवता तेन तयोर्दक्षामितं वरम् ॥ १८

पुग कमलनाभस्य स्वपतः सागराम्भमि ।

पुङ्करे यत्र संभृता देवः सागिणाः पुन ॥ १९

om. (hapl.) 15¹. — ¹ V तपोधन (for तथैव च). Bi नागाश्चाप्सरसस्तथा. — ² D च कथयति (for सप्तपथयति). Mi [अ]पि (for एतेष्व). — ³ K महाबल (for यशसः). — After 15, K₁ om. 16¹ and cont. K₂ 4 N V B D T₁ 3, 4 G om. after 1.

161* वायुः समुद्रा शैलश्च तस्य देवे समाश्रिता ।

16 ¹ K₁ तथैव च. — ² D D₁ 3 G प्रवेशः; Mi 7 प्रजापतिः; Mi 7 प्रवेशः (for प्रजापतिः). — ³ K₁ देवेश (for देवोऽथ). — ⁴ T G दीप्त (for तुल्य).

17 ¹ D सागरः (for चार्णवः); K₁ N D G मध्यस्थे (for स्थौ). — ² S T G नष्टे (for नष्टे). K₁ 3 N V B D (except D₁) T₁ G गणे; T₁ वरे (for नरे).

18 ¹ S K₁ 2 T दुराधरौ (for मुदुर्धरौ). — ² G प्रविर्तिनी; G भगवता (for प्रभुः); S घोरी (for तेन); K₁ 3 हनौ प्रभवतो घोरी; T हनौ प्रविर्तिनी घोरी. — ³ N तदा (for तयोर्). K₁ G M₁ 2 अस्मृतिः; K₁ D M₁ 2 मधु; T₁ 2 G₁ 4 महा- (for [अ]मितं). K₁ G तयोर्दक्षामितं परम्.

19 ¹ T₁ वसतः (for स्वपतः). — ² Bi D₁ 3 यस्य (for यत्र). — ³ K₁ D₁ 3 कृपि (for सपि). K₁ D₁ 3 प्रभो; V₁ Bi D₁ 3 D₁ T₁ 3 G M₁ तथा (for पुरा).

20 ¹ D₁ 3 वै पौष्करौ; D₁ G₁ 3 M पौष्करिको; T₁ 4 पौष्करिको (for पौ). Bi 3 स गण्य पौष्करौ नाम. — ² S प्रकीर्तयि; K₁ 2, 4 N V B D₁ (except D₁) T₁ 4 महान्मनः (for प्रकीर्तितः). — ³ S K₁ 2, 4 N V B D₁ D₁ 2, 4 T₁ 4 पुराणे (for ज). D₁ 3 तत्र (for यत्र). — ⁴ K₁ 3 N D₁ 2, 4 T₁ 4 M₁ समाहितः; K₁ 3 समन्वितः; Bi समाश्रितः (for 'हितम्'). D₁ G₁ वेदः श्रुतिममाहितः.

21 ¹ K₁ D₁ बाराहस्य (for 'स्तु'). K₁ N B₁ 2 D₁

एष पौष्करिको नाम प्रादुर्भावः प्रकीर्तितः ।

पुराणं कथ्यते यत्र वेदश्रुतिममाहितम् ॥ २०

वागहस्तु श्रुतिसुखः प्रादुर्भावो महान्मनः ।

यत्र विष्णुः सुश्रेष्ठो वागहं रूपमास्थितः ॥ २१

वेदपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुदन्तश्चितीमुखः ।

अग्निजिह्वो दर्भलोमा ब्रह्मर्शरूपो महानपाः ॥ २२

अहोगत्रेश्वरो दिव्यो वेदाङ्गश्रुतिभूषणः ।

आज्यनामः सुवस्तुण्डः सामघोषस्वनो महान् ॥ २३

धर्ममत्यमयः श्रीमान्क्रमविक्रममत्कृतः ।

प्रायश्चित्तनखो धीरः पशुजानुर्महावृषः ॥ २४

C 2230
B I. 41. 31
P I. 41. 31

D₁ 2 D₁ 3 T₁ 4 G₁ श्रुतिमुखः; T₁ श्रुतो येन (for श्रुतिमुखः). — ² D₁ 3 तत्र (for यत्र). — ³ N₁ 2 क्रमम् (for रूपम्). — After 21, K₁ 2 N V B D₁ 2, 3, 5, 6 T G M₁ 3 ms.:

162* महीं सागरपर्यन्तां मणिलवनकाननाम् ।

[G₁ मही- (for महीं). T₁ 3 उपहार महीं कुम्भा (for ¹).]

22 ¹ S₁ क्रतुवक्त्रशः; V₁ 2, 3 B₁ 3 D₁ 1 (sup. lin. as in text) हस्तशः; D₁ चित्रहस्तश (for क्रतुदन्तश). T₁ 4 शितीमुखः; G₁ श्रुती (for चिती). K₁ 2 क्रतुहस्तः श्रुतीमुखः. — ² S₁ 1 ms. दर्भलोमा.

23 ¹ N₁ 2 D₁ 4 वेदाङ्ग- (for 'ङ्ग-'). D₁ 3 T₁ 4 G₁ 3 स्मृति (for श्रुति). G₁ वेदाङ्गस्मृतिभूषणम्. — ² K₁ 2, 3 V₁ B₁ T₁ सुवानुण्डः; K₁ 2 सुवस्तुण्डः; D₁ 1 T₁ M₁ 2 सुवस्तुण्डः; T₁ G₁ 3 M₁ श्रुतिस्वाम्यः (for स्वस्तुण्डः). K₁ 1 आज्यं नामस्तु सुस्तुण्ड (sic); N₁ 3 V₁ आज्यनामा सुव- (N₁ 'वे' नण्डः; D₁ 2 आज्यनामस्तुवा D₁ 2 'व' नण्डः; D₁ 1 नाभश्च सुवस्तुण्ड. (hypermetric); T₁ corrupt; G₁ 2 नासा श्रुतिस्वाम्यः; G₁ 1 नासस्तुवस्तुम्बः. — ³ K₁ 2, 3, 4 D₁ 1 G₁ 3 स्वरो (for स्वनो).

24 ¹ Bi D₁ 3 सत्यधर्ममयः श्रीमान्. — ² S₁ K₁ 2, 3 V₁ D₁ 3 T₁ G₁ 3 कर्म (for क्रम). D₁ 3 सत्क्रियः (for मत्कृत). Bi M₁ 3 कर्मविक्रमसत्क्रियः (M₁ 'क्रमः'); T₁ 3 सामघोषस्वनो महान्; M₁ 3 क्रयविक्रयमत्कृतः. — ³ S₁ 1 मयो; K₁ 2 N₁ 2 B₁ D₁ 3 नखो (for नखो). K₁ 3 N₁ 3 V₁ D₁ 3 G₁ 3 धीरः; Bi D₁ 3 D₁ 3 धीरः (for धीरः). T₁ 4 प्रायश्चित्तनखः श्रीमान्. — ⁴ N₁ (except S₁) T₁ 4 महाभुजः; T₁ 3 'बलः; G₁ 3 व्रतः (for 'वृष').

25 ¹ K₁ 1 उच्चतांशो; K₁ 2 D₁ 2 उद्गाताङ्गो; D₁ 3 'ब्रह्मो;

C 2280
B L. 41. 32
P L. 41. 32

उद्गात्राश्रो होमलिङ्गः फलबीजमहौषधिः ।
वाय्वन्तरात्मा मन्त्रस्फिग्विकृतः सोमशोणितः ॥ २५
वेदिस्कन्धो हविर्गन्धो हव्यकव्यातिवेगवान् ।
प्राग्वंशकायो द्युतिमान्नादीक्षाभिराचितः ॥ २६
दक्षिणाहृदयो योगी महासत्रमयो महान् ।
उपाकर्मोष्ठरुचकः प्रवर्ग्यावर्तभूषणः ।
छायापत्नीसहायो वै मणिशृङ्ग इवोच्छ्रितः ॥ २७
महीं सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।

Da तात्र; Ta तांशो; Ga त्रदो; Ga. 3 त्रदण्डो (hyper-
metric); Ga त्रस्थो (for त्रान्त्यो); Da उद्गात्रान्तो महालिङ्गः;
Ta उद्गात्रान्तो होतृ; Ma त्रदण्डो होमाङ्गः; —⁵) Ba कफबीजः;
Ga. 3. 5 फलबीजो (for बीजः); Da महोदधिः (for महौ-
षधिः); Ka कथाबीजमहोदधिः; Ta Ga फलबीजो महाविधिः;
—⁶) Ka बाह्यान्तरात्मा; Da बाज्या; Da यावा (for वायव्य);
Da Da वेदिस्फिगः; Ta. 3. 4 Ga मन्त्राङ्गो; Ma मन्त्रास्थि (for
मन्त्रस्फिगः); Ka वायवेदनात्मा मन्त्राणि; —⁷) Ka वैकृतः
(for वि); Ta Ga. 2. 3 Mi-3 वि; Ta Ga प्रकृतः सौम्यदर्शनः;
Ta. 4 (marg.) वेदाङ्गः स्मृतिभूषणः; Ma विकृतस्याग्निमर्दन-
(sic).

26^a) Si Ki. 3. 4 Ni Va Dn. Da. 2. 4 Ta. 4 Ga. 3. 5
Ma वेदस्कन्धो (for वेदि); Da हव्यगन्धो (for हविर्गन्धो);
—⁶) Ga. 3 Ma. 3 कव्यादि (for ति); —⁷) Si Ka
मन्त्रितः; Ni (marg.) Vi. 3 Da D. Ga. 2. 3 Ma अचिन-
(for अचिन).

27^b) La सस्त्रमयो; Da मन्त्र (for सत्र); Ni
महासत्रमहाहरिः; Va मन्त्रमयो हरिः; —⁶) Si Ni रुचिरः; Da
चिबुकः; Da Ta रुचिक; Ta Ga चुबुक (for रुचक); Ka
उपा; Ka प कर्मोष्ठरुचकः; Da उपाकर्मोष्ठरुचक; Da मास्थि-
रुचिरः; —⁷) Ka Ni Vi. 3 Ba. 3 Da प्रवर्ग्यावर्तभूषणः;
— After 27^a, all Mss. (except Si Ni Mi-3) ms. :

463* नानाछन्दोगनिपथो गुह्योपनिषदामनः ।

[Ta. 4 नानाछन्दोगनिपथो (Ta देवो); Ga कर्मिपथो (for⁶);
Ka वाक्योपनिषदामनः; Da Ga. 3 गुह्योपनिषदामनः (Da मेमः)
(for⁶).]

—⁷) Ka Ni. 2. 3 (marg.) V B Dn Da Da मेरु (for
मणि); Ki Ni शृङ्गम्; Ta G. मेरुशृङ्ग इवोच्छ्रितम्; — Ta. 3
G Ma ins. after 27; Da after 28^{ab} :

464* रमानललले मद्रां रमानललले गतः ।

[G. 3 मद्रा (for मद्रा); Ta G. 3 गतम् (for गतः).]

28^a) Ta. 3 G Ma सप्त (for महीं); — After 28^{ab},

एकार्णवजले भ्रष्टामेकार्णवगतिः प्रभुः ॥ २८
दंष्ट्रया यः समुद्धृत्य लोकानां हितकाम्यया ।
सहस्रशीर्षो देवादिश्चकार जगतीं पुनः ॥ २९
एवं यज्ञवराहेण भूत्वा भूतहितार्थिना ।
उद्धृता पृथिवी देवी मागराम्बुधरा पुरा ॥ ३०
वाराह एष कथितो नारसिंहमतः शृणु ।
यत्र भूत्वा मृगेन्द्रेण हिरण्यकशिपुर्हतः ॥ ३१
पुरा कृतयुगे गजन्मगुरिर्धलदर्पितः ।

Da ms. 464^a. —⁶) Ka Ni. 3 (marg.) Vi. 3 B. Da
Da. 3. 4 Ta. Ga. 2. 3 Ma मद्राम्; Ni नष्टाम् (for भ्रष्टाम्);
Da Ta एकार्णवे जले मद्राम्; —⁷) Si Va Ba. 3 Da Ta गतः
प्रभुः; Ki Da गतो विभु; Ka Ni Vi. 3 Ba Dn Da Ta
Ga. 3 गतो प्रभु; D गतो विभु (for गतो प्रभु); — Da
Ta. 3 Ga. 3 Ma ms. after 28; (Good.) after 29^{ab} :

465* पूर्वं लोकहितार्थाय दंष्ट्राभ्यामुज्जहार गाम् ॥

ततः स्वस्थानमानीय पृथिवीं पृथिवीधरः ।

मुमोच पूर्वं मनसा धारयित्वा धराधरान् ॥

सद्यो जगाम निवाणे मेदिनी तस्य धारणात् ।

चकार च नमस्कारं तस्मै देवाय वेधमे ॥ [5]

[(Good.) om. line 1. — (L. 1) Ta Ga दाम (for
गाम); Ta दंष्ट्राभ्यामुज्जहार (for⁶); — (L. 2) Ga. 3
पृथिवी (for ति); — (L. 3) G पुनः (for पु);]

29^a) Ni Ba Da. 3 Ta. 3 G Ma गा (for य); Ta
दंष्ट्रयोद्धृतवान्योमे; —⁶) D लोकानां च हितार्थिना; After
29^{ab}, (Good.) ms. 465^a. —⁷) Ka Va जीर्षो (for
जीर्षो); Ni B. 3. 5 लोकदिशः; Ta Ma देवादीश; Ta देवाऽमी;
Ga. 3 देवेनश (for देवादिश); Ni Da महस्रणीया देवादीश;
—⁸) K N Va B. 3. 5 D (except Da) Ta. 3 Ga पृथिवी (for
जगती); Ma. 3 प्रभुः (for पुनः); Va अचरपृथिवी पुनः;
Ta चकार पृथिवीपतिः.

30^a) Ta om. 30^{ab}; D reads 30^{ab} on marg. —⁶)
Ni प्रादुर्भूत; Ga श्रुत्वा भूत (for भूत्वा भूत); Va हिनै-
यिणा; Ma. 3 भवार्थिना (for हितार्थिना); —⁷) Ka सर्वा (for
देवी); Ka उद्धृत्य पृथिवीं देवी; —⁸) Ka मरीचाम्बु (for
मागराम्बु); Ka Da चरा; Da गता (for धरा); Ka पुनः;
Ta धरा (for पुरा).

31^a) Da एव (for एष); —⁶) Ba Da जयो (for
जतः).

32^b) Da असुरो (for मुरारि); —⁶) K Ba Dn
Da. 3. 5 चकार (for चकार); Ni Vi चकार च महत्तपः; Da

दैत्यानामादिपुरुषश्चकार तप उत्तमम् ॥ ३२

दश वर्षसहस्राणि शतानि दश पञ्च च ।

जलोपवासस्तस्यासीन्स्थानमौनदृढव्रतः ॥ ३३

ततः शमदमाभ्यां च ब्रह्मचर्येण चानघ ।

ब्रह्मा प्रीतमनास्तस्य तपसा नियमेन च ॥ ३४

तं वै स्वयंभूर्भगवान्स्वयमागम्य भूषते ।

विमानेनार्कवर्णेन हंसयुक्तेन भास्यता ॥ ३५

आदित्यैर्वसुभिः सार्धैर्मरुद्भिर्देवतैः सह ।

रुद्रैर्विश्वमहायैश्च यक्षराक्षसकिन्नरैः ॥ ३६

दिशाभिर्विदिशाभिश्च नदीभिः सागरैस्तथा ।

नक्षत्रैश्च मुहूर्तैश्च स्वर्चैश्च महाग्रहैः ॥ ३७

देवर्षिभिस्तपोवृद्धैः मित्रैः सप्तपभिस्तथा ।

Th. ३ G M चका (G) चा र पयसं तपः.

33 ^a) T₁ G₁ चाष्ट च M₁ चैव ह (for पञ्च च). K₂ V₁ B₁ D₁ दश वर्षशतानि च D₁ T₁ G₁ M₁ शतानि च दशाष्ट च. — ^b) M₁ om. (hapl.) 33^b. — ^c) D₁ जलोप (for जलोप-). K₂ V₁ B₁ D₁ तपसा तन D₁ स तस्य (for तस्यामौन-). — ^d) K₁ V₁ D₁ जलोपवासनिरताः T₁ G₁ मोपवासे न तस्यामन — ^e) V₁ D₁ ज्ञान- (for स्थान-). K₁ N₁ V₁ पृथक्वत (for दृढ-). — ^f) D₁ स्थानावस्थुःप्रवतः; K₁ B₁ ज्ञानमौनव्रत-; D₁ वीरस्थानवृत्ताः; D₁ ज्ञानं मौनव्रतं दृढम्; T₁ G₁ M₁ स्थानं मौनं दृढव्रतम्. T₁ G₁ ज्ञानमौनव्रतं दृढम्.

34 ^a) S₁ चानघ. K₁ संयुत (for चानघ). — ^b) K₁ ३ प्रीतोऽभवत् (for प्रीतमनाम्).

35 ^a) D₁ G₁ M₁ देव (for न देव). — ^b) S₁ om. भागव्य (for 'व्य). — ^c) S₁ [ए र दिव्येन (for [अ]-कवर्णेन). — ^d) D₁ भारत (for भास्यता).

36 ^a) T₁ M₁ सार्ध (for सार्धैः). — ^b) K₁ अपि (for सह). — ^c) D₁ विश्वैः (for विश्व). — ^d) K₁ ३ पञ्चन (for 'किन्नरैः). T₁ G₁ यक्षकिन्नराभ्यैः.

37 ^a) D₁ T₁ G₁ M₁ द्र (for वि). N₁ V₁ दिग्भिर्विदिग्भिश्च तथा. — ^b) G₁ सह (for तथा). — ^c) M₁ om. (hapl.) 37^b 39^b. — ^d) G₁ एव स्वर्चैश्च (for मुहूर्तैश्च). — ^e) S₁ K₁ N₁ V₁ ३ D₁ T₁ स्वर्चैश्च (for ये). D₁ D₁ परैः; T₁ G₁ [अ]परैः (for महा). T₁ G₁ ३ M₁ ३ स (G₁ भू) चरैश्चपरैर्महैः.

38 M₁ om. 38 (cf. v. l. 37). — ^a) K₁ ३ ब्रह्मर्षि-

राजर्षिभिः पुण्यतमैर्गन्धर्वैरप्सरोगणैः ॥ ३८

चगचरगुरुः श्रीमान्वृतः सर्वैः सुरैस्तथा ।

ब्रह्मा ब्रह्मविदां श्रेष्ठो दैत्यं वचनमब्रवीत् ॥ ३९

प्रीतोऽस्मि तव भक्तस्य तपसानेन सुव्रत ।

वरं वरय भद्रं ते यथेष्टं काममाप्नुहि ॥ ४०

द्विरप्यकशिपुरुवाच ।

न देवासुरगन्धर्वा न यक्षोरगराक्षसाः ।

न मानुषाः पिशाचा वा हन्युर्मां देवसत्तम ॥ ४१

ऋषयो वा न मां शपेः क्रुद्धा लोकापितामह ।

शपेयुस्तस्मा युक्ता वरमेतं वृषोम्यहम् ॥ ४२

न शस्त्रेण न चास्त्रेण गिरिणा पादपेन वा ।

न शुष्केण न चर्द्रेण सन्न चान्येन मे वधः ॥ ४३

C 2250
B l. 41. 51
P l. 41. 51

भिम् (for देव). — ^b) G₁ मित्र-; M₁ देवः (for सिद्धैः). G₁ तदा. G₁ सदा (for तथा). T₁ ३ निद्वरा (T₁ द्वे रा) जर्षि-भिस्तथा. — ^c) T₁ om. (hapl.) 38^c 39^b. — ^d) T₁ ३ ब्रह्म-र्षिभिः (for राज). — ^e) K₁ N₁ V₁ ३ B₁ D₁ D₁ D₁ T₁ G₁ चाप्सरोगणैः.

39 M₁ om. 39^a (cf. v. l. 37). T₁ om. 39^a (cf. v. l. 38). N₁ om. 39^a. — ^a) N₁ G₁ चचार म (G₁ च) (for चराच). — ^b) K₁ ३ सुरासुरैः; N₁ सुरैस्तदा (for 'स्तथा). — ^c) S₁ वृत्तः सर्वदिवाकर्मैः; D₁ वृत्तः सर्वसुरैरपि. — ^d) V₁ B₁ ३ D₁ वेदविदां (for ब्रह्म). — ^e) D₁ 1 देवो (for दैत्य).

40 Before 40, S₁ K₁ ३ N₁ V₁ D₁ ins. ब्रह्मोवाच. T₁ om. 40^a. — ^b) T₁ G₁ तेन (for [अ]नेन). K₁ ३ तपसा नियमेन च.

41 S₁ D₁ मानुष्याः; D₁ मनुष्याः (for मानुषाः). B₁ ३ D₁ ३ T₁ ३ M₁ ३ च (for वा). — ^a) B₁ ३ निह-न्युरः; G₁ हिन्युर्मां (for हन्युर्मां). T₁ ३ सत्तमाः (for 'म). K₁ ३ N₁ ३ V₁ ३ D₁ D₁. — ^b) T₁ ३ निह (D₁ ३ न ह) न्युर्मां कथंचन; D₁ न हन्युर्मां कदाचन.

42 ^a) D₁ च; G₁ ऽपि (for वा). — ^b) M₁ ३ दहेयुस् (for शपे). — ^c) K₂ ३ D₁ एनं; K₃ D₁ एवं; N₂ ३ V₁ D₁ एतद्; B₁ ३ एको (for एत).

43 ^a) K₁ ३ V₁ B₁ D₁ D₁ D₁ ३ T₁ G₁ च (for वा). — ^b) T₁ G₁ ३ M₁ ३ वा वधः; G₁ वा तथा (for मे वधः). N₂ V₁ न चान्येतापि मे वधः. — After 43, N (except S₁) T₁ ३ ३ G₁ ३-5 Cal. ed. ins.;

ततो लोकहितं वाक्यं श्रुत्वा देवः प्रजापतिः ।
 प्रोवाच भगवान्वाक्यं सर्वान्देवगणांस्तदा ॥ ५१
 अवश्यं त्रिदशास्तेन प्राप्तव्यं तपसः फलम् ।
 तपसोऽन्तेऽस्य भगवान्वधं विष्णुः करिष्यति ॥ ५२
 एतच्छ्रुत्वा सुराः सर्वे वाक्यं पङ्कजजन्मनः ।
 स्थानि स्थानानि दिव्यानि जग्मुस्ते वै मुदा युताः ॥ ५३
 लब्धमात्रे वरे चापि सर्वाः सोऽवाधत प्रजाः ।
 हिरण्यकशिपुर्देव्यो वरदानेन दर्पितः ॥ ५४
 आश्रमेषु महाभागान्मुनीन्वं संशितव्रतान् ।
 सत्यधर्मरतान्दान्तान्पुत्रा धर्पितवांस्तु सः ॥ ५५

देवांसिभुवनस्यांश्च पराजित्य महासुरः ।
 त्रैलोक्यं वशमानीय स्वर्गे वसति दानवः ॥ ५६
 यदा वरमदोन्मत्तो न्यवसदानवो भुवि ।
 यज्ञियानकरोद्देत्यानयज्ञीयाश्च देवताः ॥ ५७
 आदित्याश्च ततः माध्या विश्वेऽथ वसवस्तथा ।
 शरण्यं शरणं विष्णुमुपतस्थुर्महाबलम् ॥ ५८
 देवं ब्रह्ममयं यज्ञं ब्रह्मदेवं सनातनम् ।
 भूतभव्यभविष्यस्य प्रभुं लोकनमस्कृतम् ।
 नारायणं विभुं देवाः शरण्यं शरणं गताः ॥ ५९
 त्रायस्य नोऽय देवेश हिरण्यकशिपोर्वधात् ।

C 2270
B I. 41. 71
P I. 41. 71

51. ^a) Si Du सर्व- (for ततो). ^b) Ma श्रुत्वा लोक-
 पितामहः. ^c) D प्रावाच वाक्यं भगवान्. ^d) D. Ma
 सर्व- (for सवान्). ^e) K. M. ततः; K. N. (marg.) as
 in text. ^f) V. D. D. T. G. M. वरा (for तदा).

52. B. 52. N. V. D. D. (marg.) वरदावाच. ^a)
 S. भोस्तव्यं (for प्राप्तव्यं). ^b) D. G. D. G.
 अन्ते सः; D. T. G. अन्ते वः; G. तस्य (for अन्तेऽस्य).

53. ^a) T. वच- (for सुराः). ^b) S. कमल- (for
 पङ्कज). ^c) K. N. V. B. D. D. T. G. संभ्रान्त- (for
 जन्मनः). ^d) T. G. जग्मुस्ते (for दिव्यानि). ^e) K.
 प्रजग्मुस्ते; K. जग्मुस्ते तु; T. G. त्रिदशार्थे (for जग्मुस्ते वै).
 B. D. T. G. M. मुदान्निवाः (for मुदा युताः). ^f) V.
 जग्मुश्च ते मुदान्निवाः.

54. ^a) D. अन्तरे वा (for वरे च). ^b) V. एषा वा (for अपि).
 — ^b) D. सर्वतो, T. सर्वा वै (for सर्वाः सोऽ). D. G. सर्वा वै
 बाधते प्रजाः; T. सर्वास्ता बाधिताः प्रजाः. ^c) V. चैव (for
 द्वैव्यो).

55. ^a) K. N. V. B. 2 (marg.) D. T. G. M.
 परान् (for रतान्). ^b) T. G. ततः; G. सः सः (for
 तु सः). T. पुराधार्यद्विजित.

56. ^a) N. (B. D. T. G. M. तु (for च). ^b)
 V. B. D. महाबल- (for 'सुर'). ^c) N. V. सोऽसुर
 (for दानवः). V. D. D. स्वर्गेऽसमस्यासुर. T. G. स्वर्गे
 मप्युत दानवः.

57. ^a) N. V. B. 2 D. D. D. G. M. दिवि
 (for भुवि). D. निरमन्तानवो दिविः; G. M. निर्मिता दानवो
 दिविः. ^b) M. यज्ञियान् (for य). ^c) K. N. V. B. D. D.
 D. T. G. कृतावान् (for अकरोत्). D. T. G. M.
 वाशि (G. यज्ञी) यान्कृतवान्देत्यान्; T. यज्ञसाकृतवान्दे- ^d)

K. D. D. अयज्ञाही; N. M. 3 अयज्ञी (N. 'शि' याद् (for
 अय). K. V. B. D. D. T. देवश्चैवाप्ययज्ञियान् (D.
 'यज्ञियान्; D. 'यज्ञिकान्). K. N. V. देवताश्चाप्ययज्ञियाः;
 N. V. D. देवता अप्ययज्ञियाः; D. T. 2 G. M. अय (T.
 G. M. 'या) ज्ञी रान्दिर्वाक्यः.

58. ^a) Si मरुतः; K. वसवः; M. वै ततः (for च
 ततो). K. N. V. B. D. D. D. 2. 4. 5 T. 4 आदित्याश्च
 ततो (K. V. B. D. D. 'धा' रुद्राः; D. 'त्या वसवो रुद्रा-
 ').

^b) Si देवा वसुसः; K. 2. 4 B. D. च म (K. सम-;
 D. 3य म २ य; V. B. D. D. D. T. 2 G. 3. 5 M. च
 (D. T. स). वसुस् (for 3य वं). D. G. विश्वे च वसवस्ततः.
 — Alter 58^{ab}, D. T. G. M. ms.:

471* मरुतोऽप्सरसश्चैव गन्धर्वा ब्रह्मविहिजाः ।

ऋषितामा सुपणाश्च ये चान्येऽप्येवमादयः ॥

[(L. 1) G. गन्धर्वा ब्रह्मविह- (for ^b). — (L. 2) G. नाग-
 (for नगः).]

— ^a) K. B. T. G. उपाजग्मुर् (for उपतस्थुर्).

59. T. om. 59^{ab}. — ^a) K. N. V. B. 2 D. 2 D. T. 4
 देवयज्ञमयं ब्रह्म; K. N. V. B. D. D. वेदयज्ञमयं ब्रह्म (N.
 V. विष्णुः; B. D. ब्रह्मन्); N. V. D. D. देवं यज्ञमयं ब्रह्मन्
 (D. D. 'ह्म); D. वेदमन्त्रमयं ब्रह्म. — ^b) D. (marg.)
 T. M. देवदेवं (for ब्रह्म). ^c) Si K. D. M. भूतं भव्यं;
 T. भूतभव्यं (for 'भव्य'). D. 2 भवित्यं च (for 'व्यस्य').
 K. 3 भावयद्भः भव्यानां; K. N. V. B. D. D. D. 3. 5 T. भूतं
 भ. V. तभ व्यं भवित्यं च. — ^d) D. सर्वदेव- M. भवं लोक-
 (for प्रभुं लोक-). — ^e) K. N. T. 4 G. प्रभुं देवाः; K. B.
 D. विभुं देवः; D. T. G. 2. M. प्रभुं देवं; T. हरिं देवाः (for
 विभुं देवाः). — ^f) D. T. 4 ययुः (for गताः). Si K. B.
 T. 2 G. 3. 5 M. शरण्यं शरणागता.

C 2270
B 1. 41. 72
P 1. 41. 72

त्वं हि न परमो देवस्त्वं हि न परमो गुरुः ।
त्वं हि नः परमो धाता ब्रह्मादीनां सुरोत्तम ॥ ६०
उत्फुल्लाम्बुजपत्राक्ष शत्रुपक्षभयावह ।
क्षयाय दितिवंशस्य शरणं त्वं भवस्व नः ॥ ६१

विष्णुरुवाच ।

भयं त्यजध्वममरा अभयं वो ददाम्यहम् ।
तथैव त्रिदिवं देवाः प्रतिपद्यत माचिरम् ॥ ६२
एषोऽहं सगणं दैत्यं वरदानेन दर्पितम् ।
अवध्यममरेन्द्राणां दानवेन्द्रं निहन्मि तम् ॥ ६३
एवमुक्त्वा स भगवान्विसृज्य त्रिदशेश्वरान् ।

60 Before 60, N (except Si, Ō) T, 4 ins. देवा ऊचुः. T om. 60^a-62^b. — ^a) B. हर्षकेश (for श्य देवश). — ^b) N (except Si, D, T, G, 1) M. भयान् (for वधान). — K, 1-3 Ō D, 1-3 T, 3 G, M, 1 om. (chapl. 60^a); B. reads it twice. K, Dn transp. 60^a and 61^a. — ^c) K, 1 ब्रह्म; V, 1 धर्मम् (for देवम्). — B, om. 61^a; Ō, D, T, M, 1 read it twice. — ^d) Si, K, 1-3 D, 1 सुरोत्तमः; Cal. e1 सुरेश्वर (for सुरोत्तम).

61 T, 1 om. 61 (cf. v. 1. 60). — ^a) K, 1 B, D, G, M, 1 पत्राक्षः (for 'श्र). 'K, D, 1-3 G, M, 1 उत्फुल्लाम्बुजपत्राक्ष (D, 1 M, 1 द्या श्र; M, 1 लपद्मपत्राक्ष. — ^b) Si, K, 1 V, B, Dn, Ds, D, 1-3 T, 3 G, 1-3 M, 1 Cal. e1. क्षयावह; K, 1-3 क्षयं कर; D, T, G, 1-3 M, 1 भयापह; B, om. and Poona eds. भयं कर (for भयावह). — ^c) K, 1 दैत्य (for दिति). — ^d) Ō, B, 1-3 Dn, D, 1 शरण्यम्; D, M, 1 'णम् (for 'ण). V, 1 B, Ds भवाद्य (for भवस्व). K, 1 शरण्यस्त्वं भवाद्यत; K, 1 Ō, 1 V, 1 G, 1 ण्यस्त्वं भवाद्य नः.

62 T, 1 om. 62^a (cf. v. 1. 60). D, Si, T, 1 om. भगवान् (for विष्णुः). — ^b) K, 1-3 Ō, V, B, Dn, D, 1-3 T, 3 G, M, 1 ह्यभयं (for अ). T, 1 प्र; G, 1 धै (for पो). — ^c) K, 1 Ō, B, 1-3 D, T, 1 G, 1-3 M, 1 तथैव; T, 1 तथैव (for तथैव). Si, 1 हृष्टा (for देवा). — ^d) K, 1 Ō, V, B, Dn, Ds, D, 1-3 T, 3 G, 1 पश्यत (for पद्यत). Si om. माचिरम्.

63 ^a) K, 1 Ō, 1 V, 1 B, Dn, D, T, 1 G, 1 नः; Cal. ed. त्वं (for अहं). — ^b) Ō, 1 सर्वितम् (for दर्पित). — ^c) B, 1 दानवं तं (for वेन्द्रं). Ō, V, 1-3 B, 1-3 Dn, D, 1 T, 1-3 G, 1-3 M, 1 [अ]हम् (for तम्). K, 1-3 D, 1 दानवं तं निहन्म्यहम्.

हिरण्यकशिपो राजाजगाम हरिः सभाम् ॥ ६४
नरस्य कृतार्थतनुं सिंहस्यार्थतनुं तथा ।
नारसिंहेन वपुषा पाणिं संस्पृश्य पाणिना ॥ ६५
जीमूतघनसंकाशो जीमूतघननिम्बनः ।
जीमूतघनदीप्तौजा जीमूत इव वेगवान् ॥ ६६
दैत्यं मोऽतिबलं दृप्तं दृप्तशार्दूलविक्रमम् ।
दृप्तदैत्यगणैर्गुप्तं हतवानेकपाणिना ॥ ६७
नृमिह एष कथितो भूयोऽयं वामनोऽपरः ।
यत्र वामनमाश्रित्य रूपं दैत्यविनाशनम् ॥ ६८
बलेर्बलवतो यज्ञे बलिना विष्णुना पुरा ।

64 Before 64, N (except Si, Ō) T, 4 ins. वंशपायन उवाच. — ^a) Ds, M, 1 तु; T, 1 [अ]पि (for स). — ^b) Si, 1 विमर्त्य (for विमृज्य). K, 1 V, D, G, 1 विमृज्य त्रिदशेश्वरान्. — ^c) Si, D, 1 (sup. lin. as in text) स्थानम्; D, T, 1-3 G, M, 1 पार्श्व (for राजन्). — ^d) K, 1-3 Ō, 1 V, 1-3 Dn, D, 1 T, 1-3 Ō, 1 V, 1-3 वाज्रगाम (for वाज्र). Si, 1 महेश्वर; Ō, 1 हरिर्बिभु; M, 1 हरिः पुरम् (for हरिः सभाम्). D, T, 1-3 G, M, 1 जगामाशुपराक्रमः. — For 64^a, V, 1 B, Ds subst.

472* सभां हिरण्यकशिपोर्जगाम हरिरीश्वरः ॥

65 ^a) M, 1 स (for [अ]र्थः). V, 1 M, 1 नरस्यार्थतनुं कृत्वा. — ^b) K, 1 Ō, 1 V, 1-3 B, 1-3 Dn, Ds, D, 1-3 T, 1 M, 1 प्रभुः; Ō, V, D, M, 1 विभु; D, T, G, M, 1 पुनः; T, 1 हरिः (for तथा). — ^c) D, 1 निमित्तम्; M, 1 संगृह्य (for संस्पृश्य).

66 D, 1 M, 1 om. (chapl. 66^a). D, 1 om. (hapl. 66^b). — ^b) Some Mss. निःस्वनः. — ^c) B, D, T, G, M, 1 इव (for घन). Si, 1 संदीप्तो; T, 1 दीप्ताभो (for दीप्तीजा). D, 1 जीमूतघनवर्दीप्तो. — ^d) K, 1 D, 1 (sup. lin. as in text) G, 1 घन (for इव). — After 66, 1 om. :

473* देवादिदितितान्त्रीणां नृमिहः समुपाद्रयन् ।
समुत्पद्य नर्यन्त्राक्षोर्भद्रार्थं निहन्तो युधि ॥

67 ^a) B, D, T, 1 M, 1 बलं दीप्तं; T, 1 G, 1 बलौद्रिकं; G, 1 बलं दृष्टा; G, 1 बलौद्रुते (for बलं दत्तं). — ^b) Ō, 1 V, 1-3 D, 1 विक्रम (for मम्). Dn, 1 शार्दूलविक्रमम्. — ^c) D, 1 बलेर (for गणेर). B, 1 दत्तं (for गुप्तं).

68 ^a) D, 1 G, 1 विनाशकृन् (for नम्).

69 ^a) Si, 1 बलेर (for बलेर). — ^b) Ds, 1 विष्णुना प्रभ-

विक्रमैस्त्रिभिरक्षोभ्याः क्षोभितास्ते महामुगः ॥ ६९
विप्रचित्तिः शिविः शङ्कुरयः शङ्कुस्तथैव च ।
अयःशिरा अश्वशिरा हयग्रीवश्च वीर्यवान् ।
वेगवान्केतुमानुग्रः सोमप्रव्यग्रो महामुगः ॥ ७०
पुष्करः पुष्कलश्चैव माश्वोऽश्वपतिरेव च ।
प्रहादोऽश्वशिराः कुम्भः संह्रादो गगनप्रियः ॥ ७१
अनुह्रादो हरिहरौ वराहः संहरो रुजः ।
शरभः शलभश्चैव कुपनः कोपनः क्रथः ॥ ७२
वृहन्कीर्तिर्महाजिह्वः शङ्कुकर्णो महाम्यनः ।

विष्णुना. —^a) T₁ G₁ एवाथ; T₁ G₁ अश्वोभ्यः (for 'भ्याः').
—^d) T₂ G₁, 3. महाम्यनः (for 'सुराः').

70. M₁ 3 om. (hapl.) 70. —^a) S₁ N₁ D₁ शिरः
शङ्कुरः D₁ शिर शङ्कुरः T₁ G₁ शङ्कु शिरा (for शिवि शङ्कुर).
G₁ विप्रचित्तिः शङ्कुरिणः. —^b) K₁ om. (hapl.) 70^a 71^b. —^c)
N₁ भूयःशिरा (for अयः). N₁ V₁ हयशिरा; B₁ T₁ शङ्कुरिणः
(for अश्वः). T₁ 3 अश्व शिरा अल्पशिरा. —^d) G₁ अश्वग्रीवश्च
(for हयः). —^e) T₁ G₁ केतुमानुग्रमग्र. —^f) K₁ सोम-
धाम्ना (sic). N₁ T₁ 3 G₁ सोमप्रव्यग्रो; D₁ सोमप्र; D₁
सोमो व्यग्रो (for सोमप्रव्यग्रो). T₁ पुष्करश्च महाहनुः; M₁
सोमो व्यग्रो महाहनुः.

71. K₁ om. 71^a (cf. v. l. 70). —^a) S₁ M₁ 2
पुष्कलः पुष्करश्चैव; T₁ सोमो व्यग्रः पुष्कलश्च; M₁ पुष्कलश्चैव
केतुश्च. After 71^a, Bom. and Poona c₁ is lost.

171^a वेपनश्च महारथः ।

वृहन्कीर्तिर्महाजिह्वः.

^b) K₁ 3 अश्वो (for माश्वो). —^c) Some Mss. प्रहादो
(for प्रहादो). N₁ सप्तः (for कुम्भः). —^d) K₁ संह्रादो;
T₁ 4 G₁, 3. M₁ 3 संह्रादो (for संह्रादो). D₁ संह्रादो गगन-
प्रियः.

72. G₁ om. (hapl.) 72 73. —^a) Some Mss. अनु-
ह्रादो (for 'ह्रादो'). T₁ 4 M₁ हरिहरौ (for 'हरौ'). —^b)
V₁ वाराहः (for 'व'). S₁ संवरो; N₁ T₂ G₁ 4. M₁ संहतो;
B₁ D₁ T₁ शंकरो; G₁ सिंहतो (for संवरो). —^c) K₁ N₁ V₁ B₁
D₁ हरः (for रुजः). D₁ वाराहः संहतो रुजः; T₁ वराहः संहतो
हरिः; T₁ 'हः संवरो हरः; M₁ 3 ह्रादः संह्रादः M₁ 'हा' द एव
च. —^d) G₁ (ed.) om. 72^a 73^b. —^e) M₁ शरभः (for 'भः').
B₁ शालभश्च (for 'श'). D₁ 3 शरभः शरभश्चैव; M₁ शलभः
शरभश्चैव; M₂ शरभः शरभश्चैव. —^f) D₁ कुपलः; T₂ कृकणः

दीर्घजिह्वोऽर्जनयनो मृदुपादो मृदुप्रियः ॥ ७३
वायुर्गविष्ठो नमुचिः शम्भरो विश्वरो महान् ।
चन्द्रहन्ता क्रोधहन्ता क्रोधवर्धन एव च ॥ ७४
कालकः कालकेशश्च वृत्रः क्रोधो विरोचनः ।
गरिष्ठश्च वरिष्ठश्च प्रलम्बनरकावुर्भो ॥ ७५
इन्द्रतापनवातापी केतुमान्वलदर्पितः ।
अमिलोमा पुलोमा च वाष्कलः प्रमदो मदः ॥ ७६
खसृमः कालवदनः करालः केशिरेव च ।
एकाक्षश्चन्द्रहा गद्गुः संह्रादः सृमरः स्वनः ॥ ७७

C 2289
B 1. 41. 89
P 1. 41. 89

(for कृपनः). K₁ 3 V₁ कुथः; B₁ तथा; D₁ क्रथः; G₁
क्रियः (for क्रथः). K₂ कुपनः क्रोधनः कृताः; B₁ D₁ कुपथः
कोपन क्रथः (D₁ 'मः'); D₂ कुमुदः कुपनः क्रथः; T₁ कुपनः
क्रोधनः कृनुः; G₁ कृकणः कोपनः क्रकः; M₁ 2 कृकणः कोपन-
मथा.

73. G₁ om. 73. G₁ ed. om. 73^a (for both, cf. v.
l. 72). —^b) D₁ कण्ठो (for 'कर्णो'). N₁ V₁ T₁ G₁ महा-
सुरः (for 'स्वनः'). —^c) B₁ दीर्घजिह्वो (for 'जिह्वो'). —^d)
K₁ 4 V₁ 3 B₁ D₁ D₁ T₁ 3 G₁ M₁ 3 चापो; N₂ D₁
T₁ 4 G₁ M₁ 3 चापो (for 'पादो'). D₁ मृतपादो मृतप्रियः; G₁
M₁ मरुतापो मदप्रियः.

74. —^a) M₁ पायुर (for 'वा'). S₁ गविष्ठो; K₂ जविष्ठो;
K₁ B₁ 2 D₁ T₁ यः; V₁ D₁ गरिष्ठो (for गविष्ठो). —^b)
N₁ B₁ D₁ विज्वरो; T₁ G₁ शम्भरो (for विश्वरो). —^c)
D₁ T₁ 2 G₁ 4 शकः; G₁ शत्रुः; M₁ 4 चक्रः (for चन्द्रः).

75. —^a) K₁ 3 कालेयः (for कालकः). D₁ कालकः काल-
केतुश्च; T₁ G₁ M₁ कालकः (M₁ 'हः') कालहेतुश्च. —^b) N₃
V₁ वृहत्क्रोधो (for वृत्रः क्रोधो). D₁ G₂ M₁ वृत्रः क्रोधविमो-
चनः. —^c) D₁ अरिष्ठश्च; some Mss. गरिष्ठश्च (for गरिष्ठश्च).
K₁ गरिष्ठश्च गरिष्ठश्च. —^d) K₂ करकाव (for 'न').

76. —^a) G₂ उग्रः (for इन्द्रः). N₁ कोपनः; M₁ पातन-
(for तापनः). —^b) B₁ दर्पणः (for दर्पितः). —^c) K₁
[अमिलोमा; N₃ V₁ विलोमा (for पु'). —^d) T₁ वाहलः;
T₁ G₁ पुष्कलः; G₁ 3 वाष्कलः (for बाष्कलः).

77. —^a) S₁ विमृष्टः; K₂ निस्मः; K₁ चेष्टनः; D₁ वैसृकः;
T₁ वैशिमः; M₁ विश्वकः (for खसृमः). D₁ T₁ G₁ 3 M₁
दमनः (for वदनः). K₁ निमृष्टलालवदनः; K₂ N₁ D₂ 3
वै (K₂ कौ शिकः शा D₂ 3 शौ लवदनः. —^b) K₂ N₁ V₁ B₁
D₁ D₁ D₂ T₂ 3 करालः केशिकः शरः; M₁ 2 करालकेशिरा-
स्तथा. —^c) T₁ काकाक्षश्च (for ए'). D₁ चेन्द्रहा (for 'च').

C 2289
B I. 41. 89
P I. 41. 89

शतघ्नीचक्रहस्ताश्च तथा परिघपाणयः ।
अंशमयन्त्रायुधोपेता भिण्डिपालायुधास्तथा ॥ ७८
शूलोलूखलहस्ताश्च परश्वधधरास्तथा ।
पाशमुद्गरहस्ता वै तथा लगुडपाणयः ॥ ७९
महाशिलाप्रहरणाः शूलहस्ताश्च दानवाः ।
नानाप्रहरणा घोरा नानावेषा महाजवाः ॥ ८०
कूर्मकुक्कुटवक्त्राश्च शशोलूकमुखास्तथा ।
खरोष्ट्रवदनाश्चैव वराहवदनास्तथा ॥ ८१
भीमा मकरवक्त्राश्च क्रोष्ट्रवक्त्राश्च दानवाः ।

Ñs Vs Ds एकाक्षश्चन्द्राः Vs 'बा' दुश्च. — ^d) Tt. 2 Gt. 3
Ms. संहारः; Ms. संहारः (for संहारः); Ka Vt सृदुरः; Ñs 3
सृदुरः; Tt चमरः (for सृमरः); Ñs पुनः (for सृमनः); Ka
Dn संहाराश्चो महास्रवतः; Bt. 3 Ds संहारो सृदुः Bt. 'दु' रः
स्वनः; Ds संहारः स नरेधरः; Gt. संहार सृमर स्वनः.

78 ^a) Si चन्द्रः (for चक्रः); — Si repeats 78^a
after 79^a — ^b) Tt गदा (for तथा); Si (first time)
मुमुलः; Kt. 3 Ñs V Ds Ds मुमुल (for परिघः);
Ñs तेषां मुमुलपाणयः — Ka Vt Bt. Ds Ds Ms.
om. (hapl.) 78^a-79^a; Ds om. (hapl.) 78^a-79^a; — ^c)
Ds अग्ने (for अश्वः).

79 Ka Vt Bt. Ds Ds Ms. om. 79; Ds om.
79^a (for all, cf. v. l. 78); Tt om. 79-80; Ka om.
(hapl.) 79^a; After 79^a, Si repeats 78^a; — ^b) Ka
Tt. 2 Gt. Ms. परे (for तथा); — ^c) Ka Tt. Gt. 3 Ms. 3
प्रायः; Tt शूल (for पाश); Ka Vt Bt. Ds Tt Gt. Ms. 3
च (for वै); — ^d) Ka Ds परिघः; Ka वै शूलः; Ka Ñs 3
Vt. 3 Bt. Ds Ds Tt मुमुलः; Ñs Ds मुहुल (for लगुड);
Ds गदामुमुलपाणयः.

80 Tt om. 80 (cf. v. l. 79); Bt. om. 80^a-81^b; Bt.
Gt. om. 80^a; — ^b) Ka स्रुल (for शूल); — Ms. 2 om.
80^a-81^b; Ñs Ds om. 80^a; — ^d) Si नानावेषा (for 'वेषा');
Ka महारवाः; Ñs Ds Tt Gt. मनोजवाः; Ñs Ms. महा-
बलाः (for 'जवा'); Vt महावेदा महाबलाः; Ds महावेगा
मनोजवाः.

81 Tt om. 81 (cf. v. l. 79); Bt. Ms. 2 om. 81^a (cf.
v. l. 80); — ^a) Ka कुर (for कूर्मः); Ka Ds कुकुर (for
कुक्कुट); Tt हस्ताश्च (for चक्राश्च); — ^b) Ñs 3 Vt. 2
Bt. 2 Ds Ds काकोलूक (for शशो); Gt. महावक्त्रास्तथापरे.
— ^c) Ds खानोष्ट्रः (for खरोष्ट्रः).

आखुदुर्दुरवक्त्राश्च घोरा वृकमुखास्तथा ॥ ८२
मार्जारशशवक्त्राश्च महावक्त्रास्तथापरे ।
नक्रमेपाननाः शूरा गोजाविमहिाननाः ॥ ८३
गोधाशल्यकवक्त्राश्च क्रौञ्चवक्त्रास्तथापरे ।
गरुडाननाः खड्गमुखा मयूरवदनास्तथा ॥ ८४
गजेन्द्रचर्मवमनास्तथा कृष्णाजिनाम्बराः ।
चीरसंवृतगात्राश्च तथा बल्कलवामसः ॥ ८५
उष्णीषिणो मुकुटिनस्तथा कुण्डलिनोऽम्बराः ।
किरीटिनो लम्बशिखाः कम्बुग्रीवाः सुवर्चसः ।

82 Tt om. 82 (cf. v. l. 79); Tt om. 82^a; — ^a) Dn
Ms. मीना (for भीमा); — After 82^a, Gt. reads 83^b, re-
peating it in its proper place. — ^b) Some Mss. क्रोष्ट्रः
(for क्रोष्ट्र); Ds तथापरे (for च दानवा); — Ds om.
(hapl.) 82^a-83^b; — ^c) Ka Ds दुर्दुरः; Ms. दुर्दुर्भ
(for दुर्दुर); — ^d) Ñs Ds Tt Gt. Ms. मृग (for वृक);
— After 82^a, Si reads 85^a.

83 Tt om. 83 (cf. v. l. 79); Ds om. 83^a (cf. v. l.
82); Si reads 83^a and 83^b after 84 — ^a) Ms. स्वरः; K
Ñs V Dn Ds Gt. Tt Gt. राजः; Ds Ms. शुक
(for शश); — Si om. 83^a; Gt. reads 83^a for the first
time after 82^a; — ^b) Tt Gt. (both times); Ms. मृग (for
महा); Ds शशोलूकमुखास्तथा — Tt om. (hapl.) 83^a-84^b;
— ^c) Ka Ds वक्त्रः (for तक्र); Vt भेकानना; Ds Tt Gt. 3
Ms. मीना (for मेया); Ka चैव; Bt. कुरा (for शूरा);
— Si om. 83^b.

84 Tt om. 84 (cf. v. l. 79); Tt om. 84^a (cf. v. l.
83); — ^a) Ka Ds शलूक; Ñs V Bt. Dn शलूकि;
Ds Ms. शलूक (for शलूक); — ^b) Si Ka 3 Ñs Vt. 3
Bt. Ds Ds Gt. च दानवा (for तथापरे); — ^c) Hyper-
metric; Ñs (marg.) Ds Ds शरभास्या (for गरुडानना);
Ñs V Ds स्वर्णिमुखा; Gt. Ms. स्वर्ण (for स्वर्ण); Vt. 2
Bt. 2 शरभास्या स्वर्णिमुखा; Gt. ed. गरुडास्या स्वर्णि-
— After 84, Si reads 83^a and 83^b.

85 Tt om. 85 (cf. v. l. 79); Si reads 85^a after
82; Kt. om. 85^a-86^b; — ^a) Vt Bt. संवृतः; Ds Tt Gt.
3 Ms. संवर्त (for संवृत); Si देहाश्च; Ka वदनाश्च
(hypermetric) (for गात्राश्च); — ^d) Ka Ñs Bt. 2
(marg.) Ds Tt Gt. 3 Ms. कलक (for बलकल);

86 Ka om. 86^a (cf. v. l. 85); — ^a) Ds कवचिन्नख

नानावेषधरा दैत्या नानामाल्यानुलेपनाः ॥ ८६
 खान्यायुधानि संगृह्य प्रदीप्तानीव तेजसा ।
 क्रममाणं हृषीकेशमुपावर्तन्त सर्वशः ॥ ८७
 प्रमथ्य सर्वान्दैतेयान्पादहस्ततलैस्ततः ।
 रूपं कृत्वा महाभीमं जहाराशु स मेदिनीम् । ८८
 तस्य विक्रमतो भूमिं चन्द्रादित्या स्तनान्तरे ।
 नभः प्रक्रममाणस्य नाभ्यां किल समास्थितौ ॥ ८९
 परमाक्रममाणस्य जानुभ्यां तौ व्यवस्थिता ।
 विष्णोरमितवीर्यस्य वदन्त्येवं द्विजातयः ॥ ९०
 हत्वा स मेदिनीं कृत्स्नां हत्वा चासुरपुंगवान् ।
 ददौ शक्राय वसुधां विष्णुर्वलवतां वरः ॥ ९१

(for मुकुटि), — ^a) T₂ G₁ नृपाः ; M₁ परं (for सम्राट्), — ^a) V₂ B₁, 3 D₈ Cal. ed. कवचिनो (for किमिदं), K₂ लम्बमुखाः ; G₁ मेघशीयोः (for लम्बशिखाः).

87 ^b) D₈ T₂ G₁ ० M₁ प्रदीप्ता (for स्तानि), K₂ [ए]व ; K₁ D₈ G₁ [अ]ति- (for इव), — ^d) M₁, 2 (*inf. lin.*), 3 भारत (for सर्वशः).

88 ^a) V₂ T₂ सर्वः ; G₁ सर्वैर (for सर्वान्), S₁ प्रमथ्य दैत्यान्मवांश्चैव ; M₁ हस्तपाद- (for पादहस्त-), K₂, 3 N₂, 3 V₁, 3 B₁ D₈ D₈, 3, 5 T₁, 4 प्रभुः ; B₁ D₈ T₂ G₁ ३, 5 M₁ विभुः ; D₈ पुनः (for ततः), G₁ पादहस्तैर्मलैर्विभुः ; — ^a) K₁, 3 D₈, 3, 5 कृत्वा रूपं (by transp.), — ^d) N₂ V₂ च (for स).

89 ^a) S₁ भूमिशः ; B₁ भूमेय (for भूमि), — ^b) K₂ तथा परे (for स्तनान्तरे), — ^c) K₁, 3 N₂ (marg. as in text) D₈ ततः (for नभः), — V₂ reads 89^d after 90^{ab}, — ^d) B₂ समाहितौ ; D₈ समाश्रितौ ; D₈ T₁ G₁ 4 M₁ तदा (T₁ G₁ था) स्थितौ ; T₂ G₁ तथा स्थितः ; G₁ तदास्थितम् (for समास्थितौ), N₂ नाभिदेशे व्यवस्थितौ.

90 N₁, 2 D₈ T₂ G₁, 3, 5 om. (chapl.) 90^{ab}, V₂ transp. 90^a and 90^b, — ^a) T₁ दिवम् (for परम्), K₂, 4 N₂ V₁ B₁ D₈ D₈, 3, 5 T₁, 4 G₁, 3 M₁ ० परं (T₁ नभः ; T₂ G₁ M₁ ३ दिवं) प्रक्रममाणस्य ; — ^b) K₁ N₂ V₁, 3 B₂ D₈ D₈ T₁ जानुदेशे ; V₂ B₁ D₈ मूले ; D₈ मध्ये ; G₁, 3 भागे (for भ्यां तौ), D₈ जानुदेशे समाश्रितौ ; D₈ देशे स्थितायुधौ ; T₂ नाभ्यां किल समास्थितौ (— 89^d), T₁ जानुदेशे व्यवस्थिताः ; — After 90^b, V₂ reads 89^d, — ^c) K₂, 4 N₂ V₁ B₁ D₈ (except D₈) T₁, 3, 4 अनुल (for अमित), — ^d) B₂ मनीषिणः (for द्विजातयः).

एष ते वामनो नाम प्रादुर्भावो महात्मनः ।
 वेदविद्धिर्द्विजैरेतत्कथ्यते वैष्णवं यशः ॥ ९२
 भूयो भूतात्मनो विष्णोः प्रादुर्भावो महात्मनः ।
 दत्तात्रेय इति ख्यातः क्षमया परया युतः ॥ ९३
 तेन नष्टेषु वेदेषु प्रक्रियासु मखेषु च ।
 चातुर्वर्ण्ये च संकीर्णे धर्मे शिथिलतां गते ॥ ९४
 अभिवर्धति चाधर्मे सत्ये नष्टेऽनृते स्थिते ।
 प्रजाम् शीर्यमाणाम् धर्मे चाकुलतां गते ॥ ९५
 मयज्ञाः सक्रिया वेदाः प्रत्यानीता हि तेन वै ।
 चातुर्वर्ण्यमसंकीर्णं कृतं तेन महात्मना ॥ ९६
 तेन हेहयराजस्य कार्तवीर्यस्य धीमतः ।

C 2309
B 1, 41, 108
P 1, 41, 108

91 ^a) K₁, 3 V₂ B₂ D₈ T₁, 2 पृथिवीं (for मेदिनी), K₁, 4 N₂, 3 V₁, 3 B₁ D₈ D₈, 3 T₁ सर्वां (for कृत्स्नां), T₂ हत्वा स पृथिवीं सर्वां ; — ^b) K₁, 3 D₈ T₁ G₁ जित्वा (for हत्वा), — ^c) N₂ (except S₁ D₈) T₁, 3, 4 त्रिदिवं (for वसुधां).

92 ^a) S₁ एवं (for एष), — ^b) S₁ ऋतः शुभः ; M₁, 3 प्रकीर्तितः (for महात्मनः), — K₂ om. (hapl.) 92^c-93^b, — ^c) सन्ते ; K₂ N₂ V₂ एव ; N₂ B₂, 3 T₁, 3, 4 एवं (for एतन्), — ^d) B₁ पठ्यते (for कथ्यते), N₁ V₁, 2 वामनं (for वैष्णवं), S₁ T₁, 2 G₁ M₁ वैष्णवं कथ्यते यशः.

93 K₁ om. 93^{ab} (cf. v. 1. 92), — ^a) K₂ N₁, 2, 3 (marg.) V₁, 3 D₈, 2 D₈ T₁ भूतात्मको ; T₂ शृणु महा- (for भूतात्मनो), M₁-3 तस्य (for विष्णोः), — ^d) N₂ V₂, 2 B₁, 3 D₈ रूपया (for क्षमया), D₈ T₁, 2 G₁ M₁ [अ]-न्यतः (for युतः).

94 ^a) S₁ (*sup. lin.* as in text) K₁, 2 N₁ B₁ T₂ G₁, 2 M₁ देवेषु (for वेदेषु), — ^b) K₂ M₁-3 क्रियासु च ; T₁, 4 G₁, 4 M₁ सक्रियासु (for प्रक्रि), D₈ वै (for च), — ^c) K₂ N₂ B₁, 3 D₈-5 T₁, 2, 4 G₁, 3 तु ; K₂ D₈ स्ति- (for च), K₃ चातुर्वर्ण्यमसंकीर्णं.

95 ^b) M₁-3 स्थितेऽनृते (by transp.), — ^c) M₁-3 प्रजाम् क्षीयमाणाम् ; — ^d) T₂ G₁, 3-5 व्याकुलतां (for चा).

96 ^a) G₁ M₁ यज्ञियाः (for मयज्ञाः), N₂ V₂ च क्रिया ; T₁ G₁ सक्रिया (for सक्रिया), K₁ N₁ B₁ D₈ D₈, 3 T₂ सह-यज्ञक्रि N₁ ज्ञाः क्रिया वेदाः ; — ^b) N₁ हि तेन च ; B₂ हि तानि वै ; D₈ G₂ M₁ महात्मना (for हि तेन वै), D₈ पृथिव्यां शयितेन वै ; — D₈ G₂ om. (hapl.) 96^{cd}, — ^c) K₁ D₈

C 2309
B I 41, 108
P I. 41, 108

वरदेन वरो दत्तो दत्तात्रेयेण धीमता ॥ ९७
एतद्बाहुद्वयं यत्ते तत्ते मम कृते नृप ।
शतानि दश बाहूनां भविष्यति न संशयः ॥ ९८
पालयिष्यसि कृत्स्नां च वसुधां वसुधेश्वर ।
दुर्निरीक्ष्योऽरिष्टुन्दानां युद्धस्थश्च भविष्यसि ॥ ९९
एष ते वैष्णवः श्रीमान्प्रादुर्भावोऽद्भुतः शुभः ।
भूयश्च जामदग्न्योऽयं प्रादुर्भावो महात्मनः ॥ १००
यत्र बाहुसहस्रेण विस्मितं दुर्जयं रणे ।
रामोऽर्जुनमनीकस्थं जघान नृपतिं प्रभुः ॥ १०१
रथस्थं पार्थिवं रामः पातयित्वाऽर्जुनं भुवि ।
धर्षयित्वा यथाकामं क्रोशमानं च मेघवत् ॥ १०२

चातुर्वर्ण्यं समाकीर्णं.

97 °) Some Mss. हेहय- (for हे) . — Ba om. (hapl.)
97^{ed}. — °) D3 भर्जुनस्य (for वरदेन).

98 °) M3 पुनं (for पुनद्). K1 G1 धत्ते ; V1, 3 जजे
(for यत्ते). — °) K3 कृतं ; K1 D1 T1 G1 मृधे ; M1-3 तद्वै
(for तत्ते). S1 B1 G1, 3 जघ (for नृप). D1 तद्धनं मत्कृते
नृप. — °) D3 सहस्रं चैव बाहूनां. — °) All Mss. (except
K2 D5, 6 G4 M4) भविष्यन्ति (for 'व्यति').

99 °) S1 N3 V1, 2 D2 G2, 3 पालयिष्यति कृत्स्नां च (D2
वै). — °) Ba D2, 3 T1, 2 G1, 3, 4 M2, 4 वसुधां वसुधा-
धिप. — °) S1 -वृन्दैस्त्वं (for -वृन्दानां). — °) K N1, 3
(marg. as in text) Dn D1, 2, 4, 5 T3, 4 धर्मज्ञश्च ; V2
M2 युद्धस्थं च ; V3 धर्मज्ञेषु ; G2 युधिष्यश्च (for युद्धस्थश्च).
T2 G1, 4 युद्धं न च भविष्यति.

100 Before 100, N2 V2 ins. वैशंपायन उवाच. — °)
N1 G1, 2, 3 प्रादुर्भूतो (for 'भावो'). D1 पुनः स्मृतः ; M2
महात्मनः (for 'ऽद्भुतः शुभः'). D2 प्रादुर्भूतो भवः शुचिः.
— After 100^{ed}, N2, 3 V B D2 M2 ins. :

475° कथितो वै महाराज यथाधुनमस्तिवम ।

[Ma ने (for वै).]

— N3 om. 100^{ed}. — °) D3 श्रूयतां (for भूयश्च). Ba वै
(for सः).

101 °) S1 यस्तु (for यत्र). — °) K2 N1 V2, 3 B1
D2, 1 D3 निर्मितं ; K4 N3 V1 विस्मयं ; B2 निर्मितं (for वि-
मितं). G2 दुर्जितं (for दुर्जयं). N2 निर्मितं दुर्जयं रणे. — °)
D2 समीकस्थं (for मनी). — °) M1, 2 विभुः (for प्रभुः).
M2 जगाम भृगुनन्दनः.

कृत्स्नं बाहुसहस्रं च चिच्छेद भृगुनन्दनः ।
परश्वधेन दीप्तेन ज्ञातिभिः सहितस्य वै ॥ १०३
कीर्णा क्षत्रियकोटीभिर्मैरुमन्दरभूषणा ।
त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी तेन निःक्षत्रिया कृता ॥ १०४
कृत्वा निःक्षत्रियां चैव भार्गवः सुमहातपाः ।
सर्वपापविनाशाय वाजिमेधेन चेष्टवान् ॥ १०५
तस्मिन्यज्ञे महादाने दक्षिणां भृगुनन्दनः ।
मारीचाय ददौ प्रीतः कश्यपाय वसुंधराम् ॥ १०६
वारुणांस्तुरगाञ्शुभ्रान्त्थं च गथिनां वरः ।
हिरण्यमक्षयं धेनूर्गजेन्द्रांश्च महामतिः ।
ददौ तस्मिन्महायज्ञे वाजिमेधे महायशाः ॥ १०७

102 M1 om. (hapl.) 102^{ed}-103^{ed}. — °) D2 राजन्
(for रामः). — °) K1, 3 D2, 4, 5 T1, 3 G1, 2, 3 युधि ; N1, 3
D1 विभुः ; V1 प्रति ; D2 रणे (for भुवि). — °) D3 सुध-
न्वानं (for धर्षयित्वा). — °) T2 G1 M2 क्रोशमानश्च (for
'मानं'). K2 मेघवत् ; G2 वेगं (for मेघ').

103 M1 om. 103^{ed} (cf. v. l. 102). — °) T2 तच्च
(for च). — °) T1 विभुश्च तेन दीप्तेन.

104 °) K1 कीर्णा ; T2 G1 तूर्णं (for कीर्णा). — °)
K1 T2 G1 -भूषणाम् (for 'णा').

105 °) K2 नृ ; N3 D2, 3 स (for सु). K2 N3 (marg.)
V1, 2 B1 D2 महाबलः ; T2 G1, 3, 4 यशाः (for 'तपाः'). D2
M1 भार्गवश्च (M1 वैः स) महायशाः. — °) K2 om. (hapl.)
from वाजि up to मारीचाय (in 106°). N1 यत्नवान् (for
'चेष्ट'). T2 वाजिमेधमवासवान्.

106 K3 om. up to मारीचाय (in 106°) (cf. v. l.
105). — °) V2 महाराज ; D2 दानं ; T2 दद्वामो ; G2 महा-
नेष (for 'दान').

107 °) V2 D2 G1, 3 M1, 2 वारुणांश्च (for 'वारु'). K2
N1, 3 V1 B1, 2 Dn D1, 3, 4 T3, 4 शीघ्रान् ; D2, 3 शीघ्रं (for
शुभ्रान्). K1, 3 N2 V2 T1 G2 वारुणांस्तुरगाम्भीमान्. — G
(ed.) om. 107^{ed}-108^{ed}. — °) K1 वृष्यं ; D2, 3 T2
G1, 2, 3 रथांश्च (for रथे). — °) K2, 4 D1, 4 T2 धेनुं ;
D2 T2 G1, 3 चैव (for धेनून्). — °) N (except S1 D2)
महामनाः ; T2 बलः ; T3 यशाः ; G2 महीपतिः (for महा-
मतिः). — T3 om. (hapl.) 107^{ed}. — °) D2 T2 G1-3, 3
महाकनी (for 'यशाः').

108 G (ed.) om. 108^{ed}-109^{ed} (cf. v. l. 107). — °)

अद्यापि च हितार्थाय लोकानां भृगुनन्दनः ।
 चरमाणस्तपो दीप्तं जामदग्न्यः पुनः पुनः ।
 तिष्ठते देववच्छ्रीमान्महेन्द्रे पर्वतोत्तमे ॥ १०८
 एष विष्णोः सुरेशस्य शाश्वतस्याव्ययस्य च ।
 जामदग्न्य इति ख्यातः प्रादुर्भावो महात्मनः ॥ १०९
 चतुर्विंशे युगे चापि विश्वामित्रपुरःसरः ।
 जज्ञे दशरथस्याथ पुत्रः पद्मायतेक्षणः ॥ ११०
 कृत्वात्मानं महाबाहुश्चतुर्धा प्रभुरीश्वरः ।
 लोके राम इति ख्यातस्तेजसा भास्करोपमः ॥ १११
 प्रसादनार्थं लोकस्य रक्षसां निग्रहाय च ।

Śi चोर (for दीप्त) . — ^d) Ōi. 2 B1. 2 Dn Ds1 (*sup. lin.*, as in text) पुनः प्रभुः . — ^e) Ōi. 2 G1. 2 प्रतापवान् (for पुनः पुनः) . — ^f) Ōi. 3 B D T M1. 3 धीमान् (for श्री) . — After 108, Dn T1. 2 G M1 ms. :

476* कृष्णाजिनोत्तरीयं च अटामकुटमण्डली ।

[D6 = 62 (for अटाम)]

109 ^a) K2. 4 Ō V B D1 (except D1) T1. 4 श्रीवत्सा-
 हस्य धीमतः . — ^b) Ōi [इति वि (for इति) . — After
 109, T1 ms. an addl. colophon [mention of *Khala*
 and *Adhy.* no. 42] .

110 Before 110, T1 ms. वैशंपायन . — ^a) T1 (marg.)
 रघुवंशः ; M2 (*inf. lin.* as in text) अष्टाविंशे (for चतु-
 र्विंशे) . T2 G1 तानः ; T3 चैव (for चाप) . K2 G1. 3 चतु-
 र्विंशयुगे तान (K2 चापि) ; T1 M1. 3 रघुवंशे पुनश्चापि . — ^b)
 T2. 4 विश्वामित्रस्य धीमतः (sic) . — ^c) K2. 4 Ō V B Dn
 D1-3 T1. 3. 4 G1 M1 राज्ञो (for जज्ञे) . K1 [अयः ; Ō V
 [जा] मीत् ; Dn T2. 3 G1. 3 M1 [अ] पि ; M1 [अ] र्थे (for
 [अ] थ) . — ^d) S1 पद्मपत्रायतेक्षणः ; K2. 4 Ō V B Dn Ds
 D1-3 T1. 4 पुत्रः पद्मश्लेक्षणः .

111 ^a) D2. 3 पुनर् (for प्रभुर्) . — ^b) K1. 3 ख्यातः
 (for ख्यातस्) . — ^c) V3 तेजसा भास्करप्रभः ; G2 प्रादुर्भावो
 महात्मनः .

112 ^a) D2. 3. 4 प्रसादनार्थं लोकस्य . — ^b) K1. 3 B1
 (marg. as in text) D2 M1 निधनाय ; D च भयाय ; T1. 2
 G अभयाय (for निग्रहाय) . — ^c) K1 Ō V (marg.) V1. 2 B1. 2
 Ds T1 प्रतापवान् ; K2 Ō V B Dn D1 महाप्रवान् (sic) ; Ds
 M1. 2 मनाः ; G2 M1. 2 त्मनः (for यशाः) . — ^d) K1. 3 D1
 अथ (for अपि) . S1 K1 D2 G2 मनुःरेन्द्र (for न्द्र) . — ^e)
 K2. 3 पर्वि प्रभुर् ; T2 हिते रत्नम् (for पर्वतानुम्) . — After

धर्मस्य च विवृद्धयर्थं जज्ञे तत्र महायशाः ।
 तमप्याहुर्मनुष्येन्द्रं सर्वभूतपतेस्तनुम् ॥ ११२
 तस्मै दत्तानि चास्त्राणि विश्वामित्रेण धीमता ।
 वधार्थं देवशत्रूणां दुर्धराणि सुरैरपि ॥ ११३
 यज्ञविघ्नकरौ येन मुनीनां भावितात्मनाम् ।
 मारीचश्च सुबाहुश्च बलेन बलिनां वरौ ।
 निहतौ च निराशौ च कृतौ तेन महात्मना ॥ ११४
 वर्तमाने मखे येन जनकस्य महात्मनः ।
 भग्नं माहेश्वरं चापं क्रीडता लीलया पुरा ॥ ११५
 यः समाः सर्वधर्मज्ञश्चतुर्दश वनेष्वसत् ।

C 2330
 B 1. 41. 128
 P 1. 41. 128

112, the sequence in S1 K1. 3. 4 Ōi. 2 V1 B1 Dn1 D1-3
 T1. 4 G1. 2. 3 M1 is: 116, 118^{ab}, 117, 119^{ab}, 126^{ab}, 119^{cd},
 122, 125, 126^{cd}, 121, 127^{abcd}, 114, 127^{ef}, 119^{ef}, 120,
 113, 115, 128^{ab}, 118^{cd}.

113 For the sequence in S1 K1. 3. 4 Ōi. 2 V1 B1
 Dn1 D1-3 T2. 4 G1. 2. 3 M1, cf. v. 1. 112. Ōi. 3 Dn2 T1. 3
 G3. 4 om. 113-115. D om. 113. K1 repeats 113 after
 120. — ^a) K1 (first time) D T2 G1. 2. 3 M यस्मै (for
 तस्मै) . Ōi V2 Ds शस्त्राणि (for चा) . B2. 3 D2. 3 यस्मै
 दत्तानि चास्त्राणि . — B1. 3 Ds D1-3 om. 113^{cd}. — ^b) S1
 K1 (bot. times) 3 D सुरैः ; Ōi V2. 3 चैव (for देव) .
 — ^c) S1 D2 दुर्धराणि ; Cal. ed. दुर्धराणि (for राणि) .

114 For the sequence in S1 K1. 3. 4 Ōi. 2 V1 B1
 Dn1 D1-3 T2. 4 G1. 2. 3 M, cf. v. 1. 112. Ōi. 3 Dn2 T1. 3
 G3. 4 om. 114 (cf. v. 1. 113) . K1 repeats 114 after
 127. — ^a) S1 K2 Ōi V1. 3 B2. 3 Dn1 D1. 3 T1. 4 G1. 3
 विघ्नकरौ (for करौ) . — ^b) V1 M1 बाणेन ; V3 Cal. ed.
 बालेन M1-3 निहतौ (for बलेन) . — M1-3 om. 114^{ef}.
 — ^c) D2 च निरहतौ ; T2 G1 निर्गताशौ (for च निराशौ) .

115 For the sequence in S1 K1. 3. 4 Ōi. 2 V1 B1
 Dn1 D1-3 T2. 4 G1. 2. 3 M, cf. v. 1. 112. Ōi. 3 Dn2 T1. 3
 G3. 4 om. 115 (cf. v. 1. 113) . D om. 115. K1 repeats
 115 after the repetition of 113. — ^a) S1 K1 (second
 time) 3 D2 चापि (for येन) .

116 For the sequence in S1 K1. 3. 4 Ōi. 2 V1 B1
 Dn1 D1-3 T2. 4 G1. 2. 3 M, cf. v. 1. 112. — ^a) Ds बः
 साक्षी सर्वधर्मस्य . — ^b) K2. 3 Ōi D1. 3 G1. 2 M1. 3 वसन्
 (for स्वसत्) . — T2 reads 116^{cd} after 118^{ab}. — ^c)
 K2 Ōi V2 Dn D1-3 T2. 4 गतो यश्च ; K2 गतो रामः (116

C 2331
B 1. 41, 120
P 1. 41, 120

लक्ष्मणानुचरो रामः सर्वभूतहिते रतः ॥ ११६

रूपिणी यस्य पार्श्वस्था सीतेति प्रथिता जनैः ।

पूर्वोचितत्वाद्या लक्ष्मीर्भर्तारमनुगच्छति ॥ ११७

चतुर्दश वने तप्त्वा तपो वर्षाणि राघवः ।

जनस्थाने वसन्कार्यं त्रिदशानां चकार सः ॥ ११८

सीतायाः पदमन्विच्छन्निजघान महामनाः ।

विराधं च कवन्धं च राक्षसौ भीमविक्रमौ ।

जघान पुल्लव्याघ्रौ गन्धर्वौ शापविक्षतौ ॥ ११९

हृताशनार्काशुतडिप्रकाशैः

चरो रामः). — After 116, $\tilde{N}_2$ reads 118^{ab}.

117 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dn1 D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. 1. 112. — ^a) D1 न्वस्य; D2 तस्य (for यस्य). — ^b) K2 D2 T2 G1-3.5 M भुवि; T1 G2 [म]भवत् (for जनैः). — ^c) K1.2.4 $\tilde{N}$ V B1.3 Dn D1.2.4.5 T2.4 पूर्वोचिता त (D1 चिता य; T2 दिता त) स्य लक्ष्मीर; K3 तस्य या लक्ष्मीर; D2 ता महालक्ष्मीर; M3 पूर्वोपि सा तनी लक्ष्मीर. — ^d) $\tilde{N}_2$ V1 चानु (for अनु). Dn2 D6 G3 गच्छती (for ति).

118 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dn1 D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. 1. 112. $\tilde{N}_2$ reads 118^{ab} after 116. — ^a) K1.3 M1.2 तपम् (for वने). T2 G2 M2 गत्वा (for तप्त्वा). — ^b) K1-3 M1.3.4 वने; V2 G2 तपो (for तपो). — After 118^{ab}, T2 reads 116^{ab}. — ^c) K1-3 $\tilde{N}$ V B D (except D2) T2-4 G1-3.5 चकार ह; K4 च कारणात्; M2 चकार यः (for चकार मः). — After 118, V2 reads 126 and D2 126^{ab} repeating it in its proper place.

119 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dn1 D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. 1. 112. — ^a) K1 $\tilde{N}_2.3$ V1.3 Dn D1 जघान म (for निजघान). $\tilde{S}_1$ K1.3 T1 G1 महायसाः; G1 मुगन् (for मनाः). K2 V2 B D2 D2.3 T2.4 लक्ष्मणानुचरो विभुः. — After 119^{ab}, $\tilde{N}_2$ reads 126^{ab}. — ^c) $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 Dn D1 T1.2.4 G2 M1-3 विराधश्च कवन्धश्च. — ^d) G2 रूपिणी (for विक्रमौ). — ^e) K1.2 V1 D2 व्याघ्र; K2 $\tilde{N}_2.3$ V2.3 B1 Dn D2 D2.3.5 T2 G1.4.5 M2 व्याघ्रो (for व्याघ्रौ). — ^f) $\tilde{N}_1.2$ V2 B D2.6 T G1.2-5 M2 वीक्षितौ; D1 मोक्षितौ; D2 दूषितौ (for विश्वितौ).

120 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dn1 D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. 1. 112. — ^a) $\tilde{S}_1$ K1.3

प्रतप्तजाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ।

सुरेन्द्रवज्राशनितुल्यसारैः

शरैः शरीरेषु वियोजितौ बलात् ॥ १२०

सुग्रीवस्य कृते येन वानरेन्द्रो महाबलः ।

वाली विनिहतः संख्ये सुग्रीवश्चाभिपेक्षितः ॥ १२१

देवासुरगणानां हि यक्षराक्षसपक्षिणाम् ।

यत्रावध्यं राक्षसेन्द्रं रावणं युधि दुर्जयम् ॥ १२२

गुप्तं राक्षसकोटीभिर्नीलाञ्जनचयोपमम् ।

त्रैलोक्यरावणं क्रूरं राक्षसं राक्षसेश्वरम् ॥ १२३

D2 G1.2 तडिद्विणामैः; K2 D2 D1 डिनारैः (for त्रैलोक्यैः). $\tilde{N}_1$ हुताशनार्कैन्दुतडिप्रभावेः; $\tilde{N}_2$ V2.3 चन्द्रार्कतडिद्विणामैः; B2.3 D2.3.5 T2 G1.4 नार्कैन्दुतडिद्विणामैः; T1 M1 नार्कैन्दुतडिद्विणामैः. — ^b) K2 D2 M1 प्रदीप्त; $\tilde{N}_2$ V1 B1 Dn2 T2 सुप्त (for प्र); M2 चामीकर (for जाम्बूनद); $\tilde{N}_1$ D1 पटनदैः; V2 युद्धविधेः; T2 पटनदैः (for चित्रपुङ्खैः). — ^c) K2-4 $\tilde{N}$ V B D (except D2) T1.2.4 G2 M2 महेन्द्र (for सुरेन्द्र); $\tilde{S}_1$ K1.3 वरैः (for सारैः). — ^d) K2 $\tilde{N}_2$ V1.3 B D2 D2-6 T G शरीरिण (for रेषु); V2 M2 नियोजितौ; M1.2 नियोजितैर (for वियोजितौ); M3 शरैः शरीरणि सुरद्विषाणाम् (sic). — After 120, K1 repeats 113 followed by the repetition of 115.

121 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dn1 D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. 1. 112. D2 om. 121. — ^a) K2 D1 बालि (for वाली); V2 D1 G1-2.5 M2 च (for वि); K2 $\tilde{N}_2$ V2.3 B1.3 Dn2 D2 D2.3.5 T2.4 G2 युद्धे (for संख्ये); D2 वाली विनिहितो येन.

122 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dn1 D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. 1. 112. B1 T2 om. 122-123. — ^a) $\tilde{S}_1$ तु; K2 V2 B2 D2-3 है; K2 D2 च (for हि). — ^b) $\tilde{S}_1$ भोगिनाम् (for पक्षिणाम्); K1.3 T2 यत्रावध्यं भोगिनाम्. — ^c) K1.2 T2 अवध्यं राक्षसेन्द्रं त. — ^d) $\tilde{N}_1$ B1 D1 दुर्मयम् (for दुर्जयम्); K2 $\tilde{N}_2$ V2.3 B2 D2 D2.3 रावणं युद्धदुर्मयम्.

123 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dn1 D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. 1. 112. B1 T2 om. 123 (cf. v. 1. 122). — ^a) $\tilde{S}_1$ K1.3 D2.6 T2.3 G1.3-5 युक्तं (for गुप्तं). — ^b) K2 $\tilde{N}_2.3$ V2 D2 D2.5 रावणं; D2 द्राविणं (for रावणं); K1.3 V2 D2 T2 घोरं (for क्रूरं); D2 दुष्टं त रावणं शूरं. — ^c) K1.3 V2 T1.2 G2 रावणं (for राक्षसं); K2 B2.3 D2 D2-5 दुराचारं महाबलम्; K3 $\tilde{N}_1$ V1.3

दुर्जरं दुर्धरं दत्तं शार्दूलसमविक्रमम् ।
 दुर्निरीक्ष्यं सुरगणैर्वरदानेन दर्पितम् ॥ १२४
 जघान सचिवैः सार्धं ससैन्यं रावणं युधि ।
 महाभ्रघनसंकाशं महाकायं महाबलम् ॥ १२५
 तमागस्कारिणं क्रूरं पौलस्त्यं पुरुषर्षभः ।
 रावणं निजघानाशु रामो भूतपतिः पुरा ॥ १२६
 मधोश्च तनयो दत्तो लवणो नाम दानवः ।
 हतो मधुवने भीमो वरदत्तो महासुरः ।

Dn Dn राक्षसं तं ($\tilde{N}_1$ तु) महाबलम्.

124 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dm D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. l. 112. — ^a) K2.3 $\tilde{N}_1$ V2.3 B D1.3.5 T1.4 G1.2.5 M दुर्जयं; K1 Dn दुर्जयं (for दुर्जरं); D2 दुर्जरं (for दुर्धरं); K1 V1 दुर्जयं दुर्धरं दत्तं (V1 दुष्टं); Dn T2 G1-3 M1.3.4 दुर्धरं दुर्जयं दत्तं M1.3 दीप्तं; T3 दुर्जयं देवतेरदत्तं. — ^b) $\tilde{N}_2$ V3 D2 T1.2 G1.3.5 M दत्तशार्दूलविक्रमम्.

125 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dm D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. l. 112. B1 Ds D2.3 om. 125^{ab}. — ^a) D1 सगणं (for रावणं); D2 T G1.2.5 M2-3 ससैन्यं युधि रावणम्; M1.2 (marg.) रावणं सगणं युधि. — ^c) K2 D2 महाघनाभ्रसंकाशं; B1 D2 मेघाभ्रसंकाशं; D1 T2 G1-3.5 मधुधरसंकाशं.

126 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dm D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. l. 112. Dn2 T2 G1 om. 126^{ab}. V3 reads 126 and D3 126^{ab} for the first time after 118. D2 reads 126 twice. — ^a) K1.3 $\tilde{N}_1$ V1.2 B1 Dn3 T1 M2.4 घोरं (for क्रूरं); D1 (second time) मीलाभ्रनगिरिप्रख्यं. — ^b) K2 $\tilde{N}_1.3$ V1.3 (second time) B Ds D2.3 G2 पौलस्त्यं युधि दुर्जयं (D2 'मंद'म्); K4 $\tilde{N}_3$ V3 (first time) Dm D1 'स्यं कु' K1 Dm D1 'स्यकु' लपायनम् (V3 'मुलम्'); V3 D2.3 (all second time) 'स्यं युधि दुर्जयम्; D2.3 (both first time) 'स्यकुलनन्दनम्; D2 T1 G2.3 राक्षसं (T1 'वणं' राक्षसेश्वरम्; T1 M पौलस्त्यं मनुजर्षभः (T1 M 'भ'); T2 G1 राक्षसं रावणं प्रभुम्. — ^c) $\tilde{S}_1$ K2 $\tilde{N}_2$ Ds D2.3 G2 G (ed.) ins. after 126^{ab}; V3 D2.3 after the second occurrence of 126^{ab};

477* सभ्रातृपुत्रमधिवं ससैन्यं क्रूरनिश्चयम् ।

[V3 हतः (for क्रूरः).]

— ^c) K3 $\tilde{N}_3$ V2 B2.3 Ds D2 (both times). 3 [भा]जौ

समरे युद्धशौण्डेन तथान्ये चापि राक्षसाः ॥ १२७
 एतानि कृत्वा कर्माणि रामो धर्मभृतां वरः ।
 दशाश्वमेधाञ्जारूथ्यानाजहार निरर्गलान् ॥ १२८
 नाश्रूयन्ताशुभा वाचो नाकुलं मारुतो ववौ ।
 न वित्तहरणं चासीद्रामे राज्यं प्रशासति ॥ १२९
 पर्यदेवन्न विधवा नानर्थश्चाभवत्तदा ।
 सर्वमासीजगद्दन्तं रामे राज्यं प्रशासति ॥ १३०
 न प्राणिनां भयं चासीजलानलविधातजम् ।

(for [भा]जु). — ^d) B2 प्रभुः (for पुरा).

127 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dm D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. l. 112. — ^a) D1 जज्ञे; D2 दुष्टो (for दत्तो); — ^b) K2 V2 B3 Ds D2.3 राक्षसः (for दानवः); — ^c) $\tilde{S}_1$ धीरोः K1.3 V2 B2.3 वीरो; $\tilde{N}_1$ D1 T1 दत्तो; $\tilde{N}_2$ V3 ध्वम्नो (for भीमो); T3 हतो मधुपुरे ध्वम्नो. — ^d) K2.3 B2 Dn D2.3 T1.3.4 वरदत्तो (for 'दत्तो'); — ^e) $\tilde{S}_1$ समरे युद्धशौण्डेन. — ^f) K3.4 $\tilde{N}_1$ V1.3 Dn D1.3.5 T3.4 [अ]न्ये चैव; K2 Ds D2.3 [अ]न्येऽपि च; V2 B T1.2 G3.5 M3 चान्येऽपि (for [अ]न्ये चापि). — After 127, K1 repeats 114.

128 For the sequence in $\tilde{S}_1$ K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1 B1 Dm D1-3 T2.4 G1.2.5 M, cf. v. l. 112. — ^a) K2 जारूथ्या; V1 विततान्; $\tilde{N}_2$ Ds1 Ds G2 M1-3 Cn/ जारूथ्याम्; D3 दक्षिण्यान् (for जारूथ्यान्); T2 G1 अश्वमेधाश्च जारूथ्याम्; G3 अश्वमेधानजारूथ्यान्. * Cn: जारूथ्यान् त्रिगुणीकृतदक्षिणानित्येके । अन्ये तु जारूथ्यामिति सप्तम्यन्तं पाठं प्रकल्प्य अयोध्यायामिति व्याचक्षते । जरूथं छन्दोगप्रसिद्धः स्तोत्रविशेषः, तन्महान् । 'जरूथं गरूथं गृणतेः स्तुतिकर्मणः' इति यास्कः । इति गृणतेरुधन्प्रत्यये आदेश्वत्त्वमिति तस्य जत्वम् । जवृग्भ्यामृथन्, ८ सू 2.6 इति सूत्रे जरूथं मांसमिति शाब्दिकाः । जारूथ्यान् स्तुत्यन् पुष्टान् वेत्यर्थः । ८

129 ^b) $\tilde{N}_2$ V2 B3 Cal. ed. नाकुलो (for 'ल'). K3 नातुरं पीडयेत्कचिन्. — ^c) K1.3.4 $\tilde{N}_1.3$ V1.3 B1.3 Dn D1-3 T2 त्वासीद्; T1 चापि (for चासीद्).

130 $\tilde{S}_1$ Ds G2 M1.3.4 om. (hapl.) 130. K1 reads 130^{ab} after 115. — ^a) T2.3 G1 न पर्यदेवन्निधवा. — ^b) K2 कचिन् (for तदा); $\tilde{N}_1$ V2 T1.3 G1.3-5 M2 नानर्थश्चाभवत्तदा; B1 Ds नानार्थाश्चाभवत्कचिन्. — K1 om. 130^{cd}. V3 om. 130^c-133^b. — ^c) T2 G1 समम् (for सर्वम्). V2 Cal. ed. तदा (for जगद्). T2 G3.5 दान्तं (for दान्तं).

131 V3 om. 131 (cf. v. l. 130). — ^a) K1 Ds चापि;

2346
I. 41. 144
I. 41. 144

C 2347

B I. 41. 144
P I. 41. 144

न च स्म वृद्धा बालानां प्रेतकार्याणि कुर्वते ॥ १३१
ब्रह्म पर्यचरत्क्षत्रं विशः क्षत्रमनुव्रताः ।
शूद्राश्चैव हि वर्णास्त्रींश्शुश्रूषन्त्यनहंकृताः ॥ १३२
नार्यो नात्यचरन्भर्तृन्भार्या नात्यचरत्पतिः ।
सर्वमासीजगद्भ्रान्तं निर्दस्युरभवन्मही ।
राम एकोऽभवद्भर्ता रामः पालयिताभवत् ॥ १३३
आसन्वर्षसहस्राणि तथा पुत्रसहस्रिणः ।
अरोगाः प्राणिनश्चासन्नामे राज्यं प्रशासति ॥ १३४
देवतानामृषीणां च मनुष्याणां च सर्वशः ।
पृथिव्यां सहवासोऽभूद्रामे राज्यं प्रशासति ॥ १३५
माथा अप्यत्र गायन्ति ये पुराणविदो जनाः ।

K2-4 Ñ V1 B1.3 Dn D1.2 T2.4 चापि; T1 G1 किंचिज्
(for चासीज्). —⁶) K1 Ñ3 B Dn Ds D1.4 T2.4 G2
जलानिलः (for 'नलः'). K3 Ñ2 निघातजम्. K1 T1 विघात-
जम्; G1 M1 विपात M1 क जम् (for विघा). D1 ज्वलनानि-
लघातजम्; T2 जलानिलविपातजम्. —^{6d}) K3 B1.2 कर्माणि
(for कार्याणि). M1.3 [अ]कुर्वन् (for कुर्वन्ते). S1 न च स्म
प्रेतकार्याणि कुर्वन्ते सुखिता जनाः.

132 V3 om. 132 (cf. v. l. 130). —⁶) D2.5 ब्रह्म-
चर्यपरं क्षत्रं; M3 ब्रह्मचर्यमनु क्षत्रं. —⁶) S1 च (for हि). T1
शूद्राः पर्यचरन्वर्णाश्च. —⁶) S1 शुश्रूषन्त्येजसूयवः.

133 V3 om. 133^{ab} (cf. v. l. 130). —⁶) D2 भार्या
(for नार्यो). K2 कान्तं (for भर्तृन्). S1 Ñ1 B Ds भार्या
(S1 नारी; B2 भार्या) नात्यचरद्भर्ता. —⁶) M1 नारीर्; M2
नारी (for भार्या). S1 Ñ1 Ds भार्या नात्यचरत्पतिम्; V1
न भार्या नाचरत्पतिः; T2 नान्यामत्यचरत्पतिः. — D3 om.
133^{ab}. —⁶) S1 पूर्वम् (for सर्वम्). K3 शीतं; Ds T2.3
G1.3 शान्तं (for शान्तं). —⁶) V1 विदस्युर (for निर्द).
T2.4 (marg.) तदा (for मही). —⁶) Ds T1 G1.3.5
जगद्भ्रता (for भवद्भर्ता). —⁶) G2 जगत् (for [अ]भवत्).

134 M1 om. 134^{ab}. —⁶) K Ñ2.3 V1.3 B2 Dn D1.3
T1.4 G2.4 M2 आयुर् (for आसन). V2 B1.3 Ds M2 मदस्त्र-
पुत्रि M2 वर्षि णश्चामम्. —⁶) S1 नराः; Ds तत्र (for तथा).
V2 B1.3 Ds वयं (for पुत्र). G1 मदस्त्रश्च. (for 'स्त्रिग').

135 T1 G1 om. (hapl.) 135. —⁶) Ds देवानां च
(for देवतानाम्). —⁶) V2 B1 Ds मानुषाणां (for मनु-
ष्याणां). K2 तथैव च (for च सर्वशः). —⁶) S1 K1 Ñ2 V1
B2 Dn Ds-5 T2.4 समवायो; K3 सहचारो (for 'वासो').

रामे निबद्धास्तत्त्वार्था माहात्म्यं तस्य धीमतः ॥ १३६
श्यामो युवा लोहिताक्षो दीप्तास्यो मितभाषिता ।
आजानवाहुः सुमुखः सिंहस्कन्धो महाभुजः ॥ १३७
दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च ।
अयोध्याधिपतिर्भूत्वा रामो राज्यमकारयत् ॥ १३८
ऋक्सामयजुषां घोषो ज्याघोषश्च महात्मनः ।
अव्युच्छिन्नोऽभवद्वाग्ने दीयतां भुज्यतामिति ॥ १३९
सत्त्ववान्गुणसंपन्नो दीप्यमानः स्वतेजसा ।
अति सूर्यं च चन्द्रं च रामो दाशरथिर्बभौ ॥ १४०
ईजे क्रतुशतैः पुण्यैः समाप्तवरदक्षिणैः ।
हित्वायोध्यां दिवं यातो राघवोऽसौ महाबलः ॥ १४१

— After 135, M2 ins. :

135^a रामो रामो राम इति प्रजानामभवत्कथाः ।
रामारामं जगद्भ्रतं रामे राज्यं प्रशासति ॥

136^a) K Ñ2.3 V Dn D1.2.3.5 T2 G1.3 M2
गाथाम् (for गाथा). B2 अस्य; Cal. ed. चापि (for अपि).
D1 [ज]नु (for [अ]त्र). S1 अप्यत्र गाथा गायन्ति. —⁶)
D1 पुराणार्थं (for ये पुराण-). K1 पुरा (for जनाः). —⁶)
K2 Ñ2.3 V1 Dn D1.2 T1.3.4 G2.5 निबद्धः (for 'दास').
T2 G1 M2 तत्त्वार्थं (for 'थो'). K1.3.4 Ñ2 V1 D1.3 रामे
नि D1 'मेति' भवद्भर्तार्यो (K1 'थो'); D1 रामे निबद्धो
तत्त्वार्थो; Ds रामे भ्रता तथा चार्थो. —⁶) T2 G1.3.5 महा-
धाम्; M1.3 माहात्म्याम् (for 'स्य').

137^a) Ñ2 V1.3 B2 Ds Ds Cal. ed. -भाषणः (for
-भाषिता).

138^a) Ñ2 देवः (for दक्ष). — S1 Ñ1 M2 om. 138^{ab}.
K2 om. (hapl.) 138^b. Ds om. 138^b 139^a. G2 om.
138^a 139^a. —⁶) T1.2 G1.3.5 M1.2.4 यज्ञःश्च सुबहू-
न्कुर्वन् (T1 G2 'कृत्वा'); Cal. ed. अयोध्यायामयोध्यानां.
—⁶) Ñ2 V3 चकार ह (for अकारयत्).

139^a) Ds om. 139^{ab}; G2 om. 139 (for both, cf.
v. l. 138). —⁶) G2 जनघोषो (for ज्याघोषश्च). S1 Ñ2.3
V1.3 Ds महात्मनः (for 'त्मनः'). —⁶) V2 T2.4 G2.5
अविच्छिन्नो (for अव्यु). K3.4 B2.3 Dn D1 राज्ये (for
राष्ट्रे). T2 G1 अविच्छिन्नोऽभवद्भुज्यते. —⁶) Ñ2 V1 भुज्यतां
दीयतामिति.

140^a) K2 सत्यवान्; Ñ2 G2 सत्त्व (G2 'स्य') वाग्; Ds
सत्त्ववि (for सत्त्ववान्). —⁶) K1.3 B2 च (for कृ-).

एवमेष महाबाहुरिक्ष्वाकुकुलनन्दनः ।

रावणं सगणं हत्वा दिवमाचक्रमे प्रभुः ॥ १४२

अपरः केशवस्यायं प्रादुर्भावो महात्मनः ।

विख्यातो माथुरे कल्पे सर्वलोकहिताय वै ॥ १४३

यत्र साल्वं च कंसं च मैन्दं द्विविदमेव च ।

अरिष्टं वृषभं केशिं पूतनां दैत्यदारिकाम् ॥ १४४

नागं कुवलयपीडं चाणूरं मुष्टिकं तथा ।

- °) Ds Tz G_{1,2} अग्नि (for अति). M₁₋₃ चन्द्रमसं (for च चन्द्रं च). K N̄ V_{1,2} Dn D_{1,2} Tz G₁ अति चन्द्रं च सूर्यं च.

141 °) M₃ वरैः (for वरतैः). — °) V₂ बहू (for वर-). — °) K₁₋₃ N̄ V Bz D_{1,2} सुः; K₁ Dn D_{1,2} Tz G₁ स (for सौ). Ds Tz G₁ M₁ राघव सह बान्धवैः.

142 °) V₂ T G_{1,2} स-वर्धनः (for नन्दनः). — K₂ om. (hapl. 1) 142^{ab}. — °) K₃ V₂ विभुः; Ds पुनः (for प्रभुः); S₁ दिवमाक्रान्तवान्विभुः; Ds G₁ क्रमिता विभुः (G₁ भिभूः); Tz G_{1,2} M₁ मन्ताभिभूः (M₁ ता विभुः). — After 142, V₂ ins. an addl. colophon [*Monum. of Khula and Athy. no. 41*].

143 K₂ om. 143^{ab} (cf. v. l. 142). Before 143, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. — °) M₁ विख्याते (for तो). Tz G_{1,2} M₃ मथुरे; T₁ हामरे (for माथुरे).

144 °) K_{1,2} N̄ V B₁ Dn Ds D_{1,2} Tz G₁ M₁ मैन्दं (for कंसं). Ds शकटं च यमौ चैव — °) N̄ B Ds Ds G₁₋₃ M_{2,3} कंसं; G₁ damaged (for मैन्दं). K N̄ V_{1,2} Dn D_{1,2} Tz G₁ द्विविदं कंसमेव च; Ds द्विपदं केशमेव च. — °) Some Mss. वृषभं (for वृ). — °) V₂ बाल- (for दैत्य-). Tz बालिकाम् (for दारि-).

145 °) S₁ मीष्टिकं (for मु). — °) K₂ देहश्च; T₁ देहास्त्रान् (for देहस्थान्). — °) Bz केशव. (for वीर्यवान्). — After 145, K₁ reads 130^{ab}.

146 °) Ds बाणस्य च महीपते. — °) S₁ V₂ महामुरः; K₂ M₂ रमना (for बलः). — After 146, K₂ Ds ins. 479°.

147 K₂ Ds om. 147. — °) T₃ नृपाश्च निहताः पापाः. — °) K_{1,2} G₃ च मही-; D₁ तेन भू (for ये मही-). — K₁ (marg.), s. 4 N̄ V B Dn Ds D₁₋₄ T G_{1,2} M₁ ins. after 147; K₂ Ds after 146 :

479* नवमे द्वापरे विष्णुरष्टाविंशे पुराभवत् ।
वेदव्यासस्तदा जज्ञे जातुकर्णपुरःसरः ॥
एको वेदस्तुर्धा तु कृतस्तेन महात्मना ।

दैत्यान्मानुषदेहस्थान्मृदयामास वीर्यवान् ॥ १४५

छिन्नं बाहुमहस्रं च बाणस्याद्भुतकर्मणः ।

नगश्च हतः संग्रये यवनश्च महाबलः ॥ १४६

हतानि च महीपानां सर्वगत्तानि तेजसा ।

दुर्गचाराश्च निहताः पार्थिवा ये महीतले ॥ १४७

एते लोकहितार्थाय प्रादुर्भावो महात्मनः ।

कल्की विष्णुयशा नाम भूयश्चोत्पत्स्यते प्रभुः ॥ १४८

जनितो भारतो वंशः सत्यवत्याः सुतेन च ॥

[K₂ om. (hapl.) lines 1-3, Ds om. lines 1-2. — (L. 1) Bz Ds₄ नवमो (for धे). Bz Cal. ed. विष्णोर् (for विष्णुः). Ds युगेऽभवत्; Tz G₁ M₁ मन्त्रपुरा (by transp.). — Tz M₁ om. lines 2-4. — (L. 2) V₃ पुरा; Ds₁ D₂ ततो (for तदा). N̄ V Bz Ds D₂ जातुकर्ण-; D₃ याज्ञवल्क्य-; G₄ जातुकर्ण- (for जातुकर्ण-). D₁ मन्यव्यां पराशरान्; Tz₄ जातुकर्णपुरःसरः (for °). — G₄ om. lines 3-4. — (L. 3) K₁ Bz D_{2,3} Tz G₁ एकं वेदं; Ds₁ एकवेदं (for एको वेदश्च). K₁ कृतं तेन; Bz Ds Ds T₁ कृतं तेन; Ds_{2,3} कृत्वा तेन (for कृतस्तेन). T₁ व्यसने जज्ञे महात्मनाः (for °). — (L. 4) K N̄ V Bz Ds D_{1,2} जनितं भारतं वंशः; D₃ जनितं च पुराणं च (for °).]

148 G₄ om. 148 K₁ D_{1,2} T₁ G₃ M₁ om. 148^{ab}. — °) Tz D_{2,3} एष (for एते). — °) Tz M₂ प्रादुर्भावो (for भावा). — K₂₋₄ N̄ V B Dn Ds D_{2,3} (marg.), s. 4 Tz G_{1,2} ins. after 148^{ab}; T₁ cont. after 479* :

480* अतीताः कथिता राजन्कथ्यन्ते चाप्यनागताः ।

— °) Bz Ds T₁ G_{2,3} M₁₋₃ कल्किर्; Tz कर्की; Tz कली (for कल्की). K_{1,2} वेदयशा; D_{1,2} विष्णुयशो (for यशा). S₁ कर्कविष्णुयशो नाम; T₁ कर्को विष्णुयशो नाम. — After 148, N (except S₁ N̄) T_{1,2} G₃ ins. :

481* संभलग्रामको द्विजः ।

सर्वलोकहितार्थाय.

[(L. 1) K_{1,2} Ds₁ D₂ G₃ शम्भलः; N̄ D₃ सम्भलः; V_{1,2} T₁ शम्भले; Ds₂ शम्भलः; Tz₄ शम्भलः; G₃ सम्भल- (for संभल-). Ds-ग्रामको (for को).]

— °) M_{1,2} जनिता (for [उ]त्पत्स्यते). K₂ T_{1,2} G₁ M₁ विभुः (for प्रभुः). — After 148, N (except S₁ N̄) Tz G₃ ins. :

482* दशमो भाष्यसंपन्नो याज्ञवल्क्यपुरःसरः ।

क्षपयित्वा च ताम्मर्वान्भाविनार्थेन चोदितान् ।
गङ्गायमुनयोर्मध्ये निष्ठां प्राप्स्यति सानुगः ॥
ततः काले व्यतीते तु सामात्ये सहसैमिके ।

C 2377

S. I. 41. 170
P. I. 41. 170

एते चान्ये च बहवो दिव्या देवगुणैर्युताः ।

नृपेष्वथ प्रनष्टेषु तदा त्वप्रग्रहाः प्रजाः ॥ [5]
क्षणेन निवृत्ते चैव हत्वा चान्योन्यमाहवे ।
परस्परहतस्वाश्च निराक्रन्दाः सुदुःखिताः ॥
पुनः कष्टमनुप्राप्ताः कलिसंध्यांशके तदा ।
प्रजाः क्षयं प्रयास्यन्ति सार्धं कलियुगेन ह ॥
क्षीणे कलियुगे तस्मिंस्ततः कृतयुगं पुनः । [10]
प्रपत्स्यते यथान्यायं स्वभावादेव नान्यथा ॥

[(L. 1) K1.8 D2 T3 दहमः; N3 Dn Ds Di = Ti 'मे (for 'मे). N3 Ds G3.5 भागः (for भागः). Di दहमं भागसंपन्नो; T3 देवोऽथ भागसं (for '). Cn : भागः भवं सततोत्पत्तिं प्रशंसन्ति ये भाग्याः शशिकरं दिनो बौद्धाः । तेः सह संपन्नो वादे युद्धे च संगतः । क्षयित्वा त्रित्वा क्त्वा च । तानेव वि. नि. नष्टि — भाविना भावं पूर्वं कं परं सत्त्वं युद्धमनितं । नि. नि. तदा देव भगवता केन विदयेन निमित्तेन कलौ दहमवस्थां कृतं । ऐकनाथो मा भूदिति यजुर्निन्दार्थेन निमित्तेन ये दिव्यप्रवर्तिमान् । एतेन कलियुगं प्राग् बौद्धावतरोऽपि स्मरन्ति । वैदिकप्रथायथ क. ही. यु. क्तम्. * T3 - पुनः कृतः (for - पुनः कृतः). — After line 1, N2.3 V1.3 ins. :

482A* अनुकर्मन् वै भिन्नां दहमपथमसंभूतम् ।

प्रवृत्तिर्युधैर्विदेवैः सतसहस्रतः ॥

निर्मोषाश्चुडुर्गुह्यं गतास्ताम्रदाः स तु कलियुगि ।

पापघ्नाश्चैव तदाश्च दहमपथं सतसहस्रतः ॥

नानर्थं धार्मिका ये च ये च धर्मद्विषाः कल्पि । [5]

उत्तमया मध्वदेवतायाः पार्वतीयास्तथैव च ॥

प्राच्यप्राचीन्याश्च तथा विन्ध्यपृष्ठपर्वतानाम् ।

तथैव दक्षिणपर्वतश्च द्रविडभित्तयैः सह य

गा-शामन्वरादश्चैव पङ्क्तान्धवन्यामप्यहम् ।

तुल्यान्वर्वांशश्च धार्मिकान्दहमपथम् ॥ [10]

लम्बकाश्च मध्वंश्च किमप्यथैव स प्रभः ।

प्रवृत्तचको दहमपथमप्यहम् बली ।

अधुनः सर्वभूतानां पृथिवी विचरिष्यति ।

मानुषं स तु सज्जं देवस्याग्रस्य धीमताः ।

पूर्वजन्मनि विष्णुः स प्रमत्तिनां वीरवान् । [15]

गाधेन वै चन्द्रमसः पूर्णं कलियुगेऽभवत् ॥

इन्द्रेण वानुदेवस्य दहमपथं स्मृताः ॥

ते ते कार्यं च कार्यं च तं तथैवैककारिणम् ।

अग्नेन त्रिषु लोकेषु तांस्तान्योनीन्विदमपि ॥

पञ्चविंशोऽयनः कल्का पञ्चाशच्छन्दा ममाः । [20]

त्रिनिघ्नमवर्भूतानि मानवाश्चैः सर्वतः ॥

कृत्वा वीजवशेषां तु नदी कर्मण कर्मणा ।

संशोधयित्वा च सदाश्रयास्तान्पथवर्तिकान् ॥

तदेव वै तदा कल्का चरितार्थः समेनिकः ।

प्रजानां सावयित्वा च समिद्धार्थः पुनः स्वयम् । [25]

वृथान्योन्यं प्रकुपितान्सहरिष्यति मोहितान् ॥

प्रादुर्भावाः पुराणेषु गीयन्ते ब्रह्मवादिभिः ॥ १४९

[(L. 1) N3 V1 अनुकर्मन्. — (L. 6) V8 उदीच्यान्मध्य-
देशान् (for '). V8 पार्वतीयां (for 'यां). — (L. 7) N3
प्राच्याः प्राचीन्याश्च तथा (for '). V8 - पृष्ठान् (for - पृष्ठ-).
— (L. 10) V1.3 धार्मिकान् (for धार्मि-). — (L. 11) V3
लम्बकाश्च (for लम्बकांश्च). N2.3 सर्वतः (for स सर्वतः). — (L.
12) N2 V3 अन्वृद्ध (for 'को). — (L. 14) N2 V8 [5] अग्नेन
(for [5] अग्नेः). — (L. 18) N2.3 V3 वनु (for वनं). — (L.
19) N2.3 अग्नेषु; V1 अग्नेन (for अग्नेः). V3 तांस्तान् योनीन्
(for तांस्तान्योनीन्). — (L. 23) N3 V1 संशोधयित्वा च
सदाश्रयां, V8 संशोधयित्वा वृथान् (for '). N3 प्रायस्तान्
(for 'स्तान्यपि).]

— (L. 2) K1 V2 Di. 2.4 भावितायेन (for 'नार्थेन). N3
V1 दहमपथः; Ds Ti G3 कोरित (for 'नान्). K1.8 भावि-
नोऽर्थेन को (K3 नो) दितः; T3.4 'नार्थे त् (T3 न) कोरितः
(for '). — (L. 3) T3 स्थानं (for निष्ठां). K3 म प्रभः
(for सत्तुगः). — (L. 4) K1 कल्का; N3 (marg.) V1.3
Bl. 2 Dn Di. 2.4-5 G4 कृते (for काले). K1.3 Di. 3
सामांशैः सहमेनिकैः; T3 'मेषु दि 'मेषु वै (for '). — (L.
5) K1 प्रवृद्धेषु; K1 (sup. lin) V2 T3 पविष्टेषु (for प्रनं).
K3 तदर्थं प्रवृद्धेषु; N3 V1 Di. 3 मध्वदेव (Ds 'दा लम्ब-)
यथाः प्रजाः; Dn ततोऽप्यग्रतः प्रजाः; T3 तदा कर्मणः प्रजाः
(for '). — (L. 6) V3 निवृत्ते (for निवृत्ते). B2 Dn Ds 3
स्थाने (Di स्थानेन) विनिवृत्ते च; T3 स्थाने निवृत्ते चैव (for ').
— (L. 7) Ds 3 पथम् (for 'तः). K3 - दहमपथः; K3
Di - दहमपथः; Ds - दहमपथः (for - दह-). N3 निगमन्दा;
N3 (marg.) Ds 'दहमपथः (for 'दहमपथः). — After line 7,
N2 V1.3 ins. :

482B* युगानि कृत्वा ग्रामाश्च तदा दुष्टप्रग्रहाः प्रजाः ।

प्रनष्टश्चतुर्विधश्च नष्टराश्रमास्तथा ॥

हन्ता अथायुषश्चैव भविष्यति कल्का युगे ।

सर्वपर्वतमेविवन्तः पञ्चमूलकलाग्रजाः ॥

वीरपञ्चाजिनपरा गहवं योगमाश्रिताः । [5]

अन्धायुषो नष्टराश्रमा बह्वशावाः सुदुःखिताः ॥

[(L. 1) V1.3 युगानि नि. परिग्रहाः (for '). — N3 om.
line 2. — (L. 3) N2 वनीकमः (for कल्का युगे). — (L. 4)
V1.3 - कलाग्रजाः (for 'ग्रजाः). — (L. 5) V1 सञ्चराः; V3
सञ्चर (for गहवं). — (L. 6) N2 बह्वशावाः; V3 बहुधायाः
(for बहुशावाः).]

— (L. 8) T3 शिष्टम् (for दहम्). K3 कलेः (for कालि-).
Di - सञ्चरन्ते (for - सञ्चरन्ते). — K3 om. lines 9-11.
— (L. 10) T3 गते (for क्षीणे). K2 सत्ययुगं; V3 Ds कृत-
युगे (for 'युगं). — (L. 11) V3 Ds Ds प्रवर्त्यते; T3
प्रपत्स्यन्ते (for 'त्स्यते).]

149 ⁶) K3 Bl. 3 Ds M3 दिव्यगुणैर्; V3 Cal. 2d.

यत्र देवा विमुह्यन्ति प्रादुर्भावानुकीर्तने ।
पुराणं वर्तते यत्र वेदश्रुतिसमाहितम् ॥ १५०
एतदुद्देशमात्रेण प्रादुर्भावानुकीर्तनम् ।
कीर्तितं कीर्तनीयस्य सर्वलोकगुरोः प्रभोः ॥ १५१
प्रीयन्ते पितरस्तस्य प्रादुर्भावानुकीर्तनात् ।

विष्णोरमितवीर्यस्य यः शृणोति कृताञ्जलिः ॥ १५२
एतास्तु योगेश्वरयोगमायाः
श्रुत्वा नरो मुच्यति सर्वपापैः ।
क्रद्धिं समृद्धिं विपुलांश्च भोगा-
न्प्राप्नोति शीघ्रं भगवत्प्रसादात् ॥ १५३

इति श्रीहरिवंशे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

३२

वैशंपायन उवाच ।
विश्वत्वं शृणु मे विष्णोर्हरित्वं च कृते युगे ।

वैकुण्ठत्वं च देवेषु कृष्णत्वं मानुषेषु च ॥ १
ईश्वरस्य हि तस्येमां कर्मणां गहनां गतिम् ।

C 2380
B I. 42 2
P I. 42 2

दिव्यगणैर् ; Dm Ds. 4. 6 Gs देवगणैर् (for 'गुणैर्'). Ds दिव्या
देवगणैः स्तुताः ; Ts देवदेवस्य श्रीमतः ; Ts देवा दिव्यगुणैर्युता ;
M. 2 दिव्या दिव्यगणान्विताः. — °) D प्रादुर्भूता (for
'भावाः'). — °) Ns (marg. as in text) कथ्यन्ते (for
गीयन्ते).

150 °) Ks 2 V. 3 B. 2 Ds. 1. 1 विमुह्यन्ते ; Ks Ns 2
Dn Ds Dn. 3 T. Gs M. 1 (अ पि मुह्यन्ति N. Dn न्ते) ;
Ks तु मुह्यन्ते ; Ts 4 च मुह्यन्ति (for विमु'). — °) Ks
Ds Ms कीर्तनात् (for 'ने'). — After 150^{ab}, Ks reads
151^{cd}. Ms om. (chap.) 150^{ab}-152^{ab}, Ks reads the same
on marg. — °) Ts पुराणे (for 'णं'). D तत्र ; M. 1 योगं
(for यत्र). Ts पुराणेषु च वर्तन्ते. — °) D. 2 स्तुति (for
श्रुति). Ns समस्थिताः ; Ts समाहिता (for 'हितम्'). M. 2
सांख्यं च परिगृह्य वै.

151 Ms om. 151 (cf. v. l. 150). M. 2 (chap.) om.
151-152. Ks transp. 151^{ab} and 151^{cd}. Ks reads 151^{cd}
after 150^{ab}. — °) Ss B. Gs Gs ed) कीर्तनं (for की-
र्तितं). Ts 4 कीर्तनीयस्य सर्वं (Ts देव भ्यः. — °) Ss V. 3
विभो ; Ds Ts. 2 Gs. 3. 4 Ms विभो (for प्रभो).

152 Ms om. 152^{ab} (cf. v. l. 150). M. 2 om. 152
(cf. v. l. 151). — °) D Ts G Ms पिदशाम् (for पित-
रस्). Ts तत्र (for तस्य). — °) Ks 4 Ns 3 V. 3 B.
(marg.) D (except Ds) Ts 4 G Ms 4 अतुल (for
अमित). — °) Ks Ns V. 3 B Ds G वदन्येवं द्विजानयः
(Bs मनीषिणः). — After 152, Ds ms. :

483* सर्वपापविनिर्मुक्तो धनपुत्रपशून्लभेत् ।

While Ts ins. after 152 :

484* नाद्युमं विद्यते तस्य पुत्रवाप्तुतिमाभवेत् ।

हरिवंश—80

— 233 —

153 °) Ds एताश्च ; Gs एतां तु (for एतास्तु). Ks Ds
Ts Gs मायां (for -मायाः). Ts Gs. 3. 4 Ms एतां तु सर्वेश्वर-
योगमायां (Gs 'या'); M. 2 इमां विभूतिं पुरुषोत्तमस्य. — °)
M. 3 पठन् (for श्रुत्वा). Ks 4 Ds. 4. 6 Ts Gs. 3. 5 मुच्यते
(for 'ति'). Vs B Ds श्रुत्वा विमुच्येत नरस्तु पापैः. — °)
Ks सिद्धिं (for क्रद्धिं). Ds च सिद्धिं (for समृद्धिं). — °)
Ks प्रयानि (for प्राप्नोति). Bs दीर्घः ; Dn Ds. 5 Gs सर्वैः
Ds सिद्धिं (for शीघ्रं). Ks भुवि तत्प्रसादात् ; Ks तु भवत्य'
(for भगवत्-प्र').

Colophon. — Mention of the Epic : Ks Ns Ds2
Dn. 1. — Mention of Khila : All Mss. (except Ns Ds).
— Sub-purāṇam. D पारिजात. — Adhy. name : Ss Ks
Ts प्रादुर्भावानुकीर्तनम् ; Ks 2 V. 3 B. 2 Ds Ds. 5 प्रादुर्भा-
वसंग्रहः ; Ks Ns V. 3 B. 2 Dn Ds प्रादुर्भावानुसंग्रहः ; Ds दशा-
वतारप्रादुर्भावसंग्रहः ; Ds प्रादुर्भावसंग्रहकथनम् ; Ds भगवत्प्रादु-
र्भावानुवर्णनम् ; Ts Gs 3 भगवत्प्रादुर्भाववर्णनम् ; M. 2 प्रादुर्भा-
वर्णनम्. — Adhy. no. (figures, words or both) : Ks Ds
Ts. 4 40 ; Ns V. 3 Dn Ds2 Ds 41 ; V. 2 Ds 42 ; Ts 39 ;
Ts Gs Ms 36 ; Gs 34 ; Gs. 3 37 ; M. 3 33. — Śloka
no. : Ks 175 ; Ks 170 ; Dn Ds 173 ; Ds2 165 ; Ds
139 ; Ds 176 ; Ts Gs 166.

32

1 Ks om. 1-2. — °) Ks 4 V. 3 B. 3 Ds. 5 Ts. 3 Gs.
3. 4 Ms त्रिष्णुत्वं ; Ts जन्म त्वं ; Gs शृणु त्वं (for विश्वत्वं).
Ds वै (for मे). — °) M. 2 (inf. lin. as in text) हि
(for च). Cal. ed. कृष्णत्वं मानुषे युगे.

2 Ks om. 2 (cf. v. l. 1). — °) Ns V. 1 ईश्वरत्वं (for

C 2380
B I. 42. 2
P I. 42. 2

संप्रत्यतीतां भाव्यां च शृणु राजन्यथातथम् ॥ २
अव्यक्तो व्यक्तलिङ्गस्थो य एष भगवान्प्रभुः ।
नारायणो ह्यनन्तात्मा प्रभवोऽव्यय एव च ॥ ३
एष नारायणो भूत्वा हरिरासीत्सनातनः ।
ब्रह्मा शक्रश्च सोमश्च धर्मः शुक्रो बृहस्पतिः ॥ ४
अदितेरपि पुत्रत्वमेत्य यादवनन्दनः ।
एष विष्णुरिति ख्यात इन्द्रादवरजोऽभवत् ॥ ५
प्रसादजं ह्यस्य विमोरदित्यां पुत्रजन्म तत् ।
वधार्थं सुरशत्रूनां दैत्यदानवरक्षसाम् ॥ ६
प्रधानात्मा पुरा ह्येष ब्रह्माणमसृजत्प्रभुः ।
सोऽसृजत्पूर्वपुरुषः पुराकल्पे प्रजापतीन् ॥ ७

‘स्य’). K₂ ईश्वरत्वं तु तस्याहुः; N₁ B_{1,2} ‘स्त्वं हि’ (B₁ च) तस्ये-
ह; N₂ V_{2,3} B₂ Dn D₁ T₃ ‘स्त्वं च’ (B₁ हि) तस्येदं. — ^δ)
V₃ गतिः (for गतिम्). K_{1,2,3} N_{1,3} V₁ B₁ Dn D₁ T₃
गहनां कर्मणां; D₂₋₅ ‘णो’ गतिम्; N₂ V₃ T₃ गहना कर्मणां
गतिः. — ^ε) M भव्यां (for भाव्यां). S₁ संप्रतीतां च भाव्यां
च.

3 ^δ) K₂ य एव; N₂ V₃ B₁ Dn D₁ यत्रैष (Dn ‘व’);
D₃ स एष; G₁ य एवं (for य एष). — ^ε) T₁ M₁ [अ]-
विन्त्यामा (for [अ]नन्तात्मा). — ^δ) K₂ ऽव्यय (for
ऽव्यय). K₃ पुरुषोऽव्ययमेव च; D₃ प्रभावोऽव्यय एव च.

4 ^δ) K₁ N₁ V₁ B₁ Dn D₁ T₃ कृते युगे
(for सनातनः). — ^ε) T₃ रुद्रश्च (for शक्रश्च). D₁ T₁ G₁-
M_{2,3} चन्द्रश्च; T₂ G₁ इन्द्रश्च; M_{1,2} (inf. lin.) शुक्रश्च;
M₃ धर्मश्च (for सोमश्च). — ^δ) K₁ धर्मपुत्रोः; T₂ G₁ धर्मः
शक्रोः; T₃ शुक्रः शक्रोः; G_{1,2} यमः शुक्रोः; M_{1,2} (inf. lin.)
धर्मः सत्योः; M₃ रुद्रः शुक्रो (for धर्मः शुक्रो).

5 ^ε) D₁ इष्टः (for अपि). — ^δ) D₁ एव पाण्डवनन्दन.
— ^ε) T₃ उपेन्द्र इति विख्यात. — ^δ) D₁ T_{1,2} G₁ M₁ विभुः
(for सभवत्). S₁ K₁ इन्द्रादनवरो भुवः; M₁ इन्द्रस्यावरजो
विभुः.

6 ^ε) D₃ T_{1,2} G₁₋₃ M₁ यस्य (for ह्यस्य). — ^δ) N
(except S₁) T₂₋₄ G₁ अदित्या (for ‘त्या’). K₁ च (for
तत्). — ^ε) G₂ देवः; M₁ सर्व (for सुर).

7 ^ε) N₁ महात्मा तु; N₂ (marg. as in text) V₁
(sup. lin. as in text) पुराणात्मा (for प्रधानात्मा). T₂
G_{1-2,3} पुनर (for पुरा). — ^δ) G₁ पुरः; M₁ विभुः (for
प्रभुः). — ^ε) V₂ B₂ (marg.) D₁ सोऽसृजत्सप्त पुरुषान्.

ते तन्वानास्तनुस्तत्र ब्रह्मवंशाननुत्तमान् ।
तेभ्योऽभवन्महात्मभ्यो बहुधा ब्रह्म शाश्वतम् ॥ ८
एतदाश्चर्यभूतस्य विष्णोः कर्मानुकीर्तनम् ।
कीर्तितं कीर्तनीयस्य कीर्त्यमानं निबोध मे ॥ ९
वृत्ते वृत्रवधे तात वर्तमाने कृते युगे ।
आमीत्रैलोक्यविख्यातः संग्रामस्तारकामयः ॥ १०
तत्र स्म दानवा घोराः सर्वे संग्रामदर्पिताः ।
घ्नन्ति देवान्सगन्धर्वान्सयक्षोरगचारणान् ॥ ११
ते वध्यमाना विमुखाः क्षीगप्रहरणा रणे ।
त्रातारं मनसा जग्मुर्देवं नारायणं प्रभुम् ॥ १२
एतस्मिन्नन्तरे मेघा निर्वाणाङ्गारवर्चसः ।

— ^δ) G₂ प्रजा (for पुरा). T₃ प्रजापतिः (for ‘पनी’).

8 ^ε) S₁ वि- (for ते). N₁ स्मृवन् (for तन्वानास्).
K₁ तनुं तत्र; D₂ तत्र तनुर (by transp.); T_{1,2} G_{1,2,3}
M₁ ततस्तत्र; M₂ स्मृतां; D₃ ते मन्वानास्त्वत्तत्र; T₃ (marg.)
प्रजापतिस्त्वजनयद्. — ^δ) K₂ D₂ अनुत्तमान् (for ‘तमान्’).

9 ^ε) B_{1,2} D₃ भूत्वा तु (for ‘भूतस्य’). — ^δ) K₁ Dn
D₁ नामान्; N₁ वंशान्; D₂ माहात्म्य (for कर्मान्). M₁₋₃
कीर्तितम् (for कीर्तनम्). — ^ε) K₁ N₁ V₁ Dn कीर्तनं
(for कीर्तितं). K_{1,2} B_{1,2} (marg. as in text). D₃
D_{2,3} T_{1,2} G_{1,2} M₁ कीर्तनीयस्य लोके (T₃ देवे) पु.
— ^δ) N₁ निबोधन (for ‘ध मे’).

10 ^ε) T₃ कलियुगे (for वृत्रवधे). K₂ वृत्रं यत्रावधी-
तान्. — ^δ) T₁ G₁ विस्तारः; G₂ विख्यात (for ‘तः’).

11 ^ε) K_{2,3} N_{2,3} V₂ D₂ Dn D₁₋₃ T₂₋₄ जांसन्
(for स्म). T₁ सर्वे (for घोरा). G₁ तत्रामन्दानवाः सर्वे.
— ^δ) B_{1,2} D₃ मोहिना (for दर्पिता). T₁ M₁ संग्रामे बल-
दर्पिता. — ^ε) K_{1,2} N₁ V₂ B_{1,2} (marg. as in text). D₃
D₂ घ्नन्ति देवगणास्त्वान्. — ^δ) N₁ (except D₃) T₁ G₁
M₁ राक्षसान्; T₂ किंनरान् (for चारणान्). G₂ यक्षोरग-
गणास्त्वान्.

12 ^ε) T₃ तैर्वैवा; G₂ विबुधाः (for विमुखाः). — ^δ)
M₃ तदा (for रणे). — After 12^{ab}, T₁ reads 20^{ab},
repeating it in its proper place. — ^ε) K_{2,3} N_{2,3} V_{1,2}
B₂ Dn D₁₋₃ T₃ शरणं (for मनसा). — ^δ) S₁ K₁ हरिम्;
K_{2,3} B₁ विभुम् (for प्रभुम्).

13 ^ε) B₂ G₂ देवा (for मेघा). — ^δ) K₂ N_{2,3}

सार्कचन्द्रग्रहणं छादयन्तो नभस्तलम् ॥ १३
 चञ्चद्विद्युद्रणाविद्धा घोरा निहादकारिणः ।
 अन्योन्यवेगाभिहताः प्रववुः सप्त मारुताः ॥ १४
 दीप्ततोयाशनीपातैर्वज्रवेगानलानिलैः ।
 ररास घोरैरुत्पातैर्दह्यमानमिवाम्बरम् ॥ १५
 पेतुरुल्कासहस्राणि पेतुराकाशगान्धपि ।
 न्युञ्जानि च विमानानि प्रपतन्त्युत्पतन्ति च ॥ १६
 चतुर्थुगान्तपर्याये लोकानां यद्भयं भवेत् ।
 अरूपवन्ति रूपाणि तस्मिन्नुत्पातलक्षणे ॥ १७
 तमसा निप्रभं सर्वं न प्राज्ञायत किंचन ।

(marg.) V Dn Ds (sup. loc.) D₁ 3.5 T₁ चर्विणः ; B₂ (marg.) चर्विणः ; G₁ चर्वयम् (for 'म'). K₁ निघोनाङ्कार-
 वायणः ; N₁ निघोणान्तरवर्चसः ; L₁ नीचैः शर्करवायणः. — D₁ om. (hapl.) 13^a 14^a, Tr om. 13^a 14^a. — ^a) K₃ B₂ G₂
 प्रहाणां च ; G₁ प्रहाणीकं ; M₁ प्रहगणान् (for 'गण').
 — ^a) N₃ (marg.) V₁ 2 B₁ 3 D₁ 4. छादयामासुर-
 म्बरम्.

14 Tr om. 14 ; D₁ om. 14^a (for both, cf. v l. 13).
 K₃ om. 14. — ^a) K₁ 2 N₁ V₁ 3 B₁ D₁ T₁ 4 G₁ M₁ 4
 चञ्चद्विद्युद्रणाविद्धा ; M₁ 4 (sup. loc.) समं वि. — ^b) K₁ V₃
 B₁ D₁ 2 T₁ G₁ 3 M₁ 2.4 घोर (for घोरा). — D₁ reads
 14^a twice. — ^c) K₁ 4 N₁ V₁ B₁ 3 D₁ D₁ 4 तेऽ-
 म्योन्य- ; D₁ (second time) तेभ्योपति (for अन्योन्य-).
 — ^d) D₁ T₁ G₁ 3 सर्वं ; M₁ 3 तत्र (for सप्त). K₁ D₁
 (first time) प्रववुः समासः.

15 Tr om. 15^a (cf. v l. 13). — ^a) D₁ दीप्त तोयैः
 सनिघोर्परः ; D₁ नोघोपतिर्गतिः. — ^b) K₁ 2.4 N₂ V₃ B₂
 Dn D₁ 3.5 T₁ 4 G₁ M₁ वज्रवेगानिलाकुलैः ; K₃ N₁ 3
 V₁ 2 B₁ 3 D₁ 4 T₂ G₁ 3.5 वज्रवे (K₃ 'यो') गानिला-
 नलैः ; D₁ बहुवेगानिलानलैः ; M₁ वज्रवेगा इवानिलैः. — ^c)
 D₁ घोर्परः ; T₃ तेसैर् (for घोर्परः). — ^d) D₁ दह्यमानम्
 (for दह्यं).

16 T₃ om. 16^a. — ^b) S₁ K₁ Dn बहूनि ; K₃ परम् ;
 D₃ D₁ 3 T₁ 4 सुहृत् (for पेश्). — ^c) D₁ दीप्तानि
 च ; D₃ 4 श्चुद्रगान्धपि ; D₁ T₁ 2 G₁ M₁ 3 दिव्यानि च ;
 M₃ विद्युद्गायिः (for श्चुद्रगान्धे च). — ^d) K₁ T₁ नि (for प्र-).
 G₁ [जा] प गति (for [उ] त्वं). D₃ [उ] त ; M₁ 3 स्वात्
 (for च).

17 ^b) G₁ भवेन्नयम् (by transp.). — ^c) K₂ 4 N₁ V

तिमिर्गघपरिक्षिप्ता न रेजुश्च दिशो दश ॥ १८
 विवेश रूपिणी काली कालमेघावगुण्ठिता ।
 घौर्न भाल्यभिभूतार्का घोरैरेण तमसा वृता ॥ १९
 तान्वनौघान्मतिमिरान्दोभ्यां विक्षिप्य स प्रभुः ।
 वपुः संदर्शयामास दिव्यं कृष्णवर्णहरिः ॥ २०
 बलाहकाञ्जननिभं बलाहकतनूरुहम् ।
 तेजसा वपुषा चैव कृष्णं कृष्णमिवाचलम् ॥ २१
 दीप्तपीताम्बरधरं तप्तकाञ्चनभूषणम् ।
 धृमान्वकारवपुषं युगान्ताग्रिमिवोत्थितम् ॥ २२
 चतुर्दिगुपदीतांसं किरीटच्छन्नमूर्ध्वजम् ।

C 2401
 B 1 42, 23
 P 1, 42, 23

B D T₃ 4 ता (Dn₁ स दृशान्येव रू (K₃ 'न्यनुरू') पाणि ; T₂
 G₁ अरूपाणि च रू. — ^a) M₁ 2 तद्वद् (for तस्मिन्). D₃
 चोत्पातः (for उ'). K₂ N₃ (marg.) V₁ B D₃ दर्शने (for
 लक्षणं). D T G M₁ तद्वदुत्पातलक्षणैः (M₁ 'णम्').

18 ^a) T₁ येन (for सर्वं). M₁ 3 तमसा निप्रभः सर्वो.
 — ^b) D G₁ 3. निमिरेण (for रोध-). M₁ परिकृता (for
 क्षिप्ता). T₁ G₁ निमिरेण परिक्षिप्तं. — ^c) N₁ रेजुर्वै, D₃ T₁
 विरेजुर् (for न रे').

19 ^a) 1 2 4 N₁ 3 V B Dn Ds D₁ 4.5 T₁ 3 G₁ 5
 निशेवः ; D₁ निशेव (for विवेश). T₁ निशेव रूपिणी नारी.
 — ^b) T₁ मेघाव- (for मेघाव-). — ^c) D₃ अभूद् (for न
 भाति). K₂ घौर्नभाल्यतिताकाशे (sic); M₁ 3 घौर्नभञ्जैव
 भूमिश्च.

20 ^a) N₁ तान्महौघावः ; T₁ घनाघनान् (for तान्म-
 नौघान्). G₁ घनाघनान्मतिमिरौघान् (hypermetric). — ^b)
 K₁ 2 T₁ G₁ M₁ उक्षिप्य ; K₃ विक्रम्य ; N₃ (marg. as in
 text) B₁ 3 D₁ D संक्षिप्य ; D₁ T₁ G₁ नि' (for वि').
 — T₃ reads 20^a twice. T₄ reads the same for the
 first time after 12^a. — ^c) N₁ पुन सं ; D₁ अष्टय्यं ; D₃
 T₁ (second time) वृत्त स ; T₁ G₁ वपु स्वं (for वपु सं).
 T₁ 4 (both first time) तस्मिन्नु घोरै तमसि. — ^d) D₃
 दिव्यं देवै सृजितम्. T₁ (second time) कालानलसमप्रभम्.

21 D₃ repeats 21^b after 22^a. — ^b) K₂ तनूनिभम्
 (for रुद्रम्). — ^c) S₁ तरसा ; N₁ Dn D₁ 4.5 T₁ तमसा
 (for तेजसा). — ^d) D₃ [अ] भवत् (for [अ] चलम्). D₁
 कुर्वन्कृष्णमिवाम्बरम्.

22 ^a) N₁ तप्त- (for दीप्त). S₁ तेजोम्बर- (for पीतां).
 — ^b) K₂ दीप्त- (for तप्त). D₃ 3 भूषितम् (for भूषणम्).

C 2461
B L. 42. 23
P L. 42. 23

चामीकरासक्तमायुधैरुपशोभितम् ॥ २३
चन्द्रार्ककिरणोपेतं गिरिकूटमिवोच्छ्रितम् ।
नन्दकानन्दितकरं शराशीविषधारिणम् ॥ २४
शक्तिचित्रं हलोदग्रं शङ्खचक्रगदाधरम् ।
विष्णुशैलं क्षमामूलं श्रीवृक्षं शार्ङ्गशङ्खिणम् ॥ २५
हर्यश्वरथसंयुक्ते सुपर्णध्वजशोभिते ।
चन्द्रार्कचक्ररचिते मन्दराक्षधृतान्तरे ॥ २६

— °) V₃ B₃ D₃ T₁ G₃ चयुपा (for 'य'). — After 23^a, D₃₃ repeats 21^a. B₁ reads 22^a and 23^a (by transp.) twice.

23 For the sequence and the repetition in B₁, cf. v. l. 22. — °) K₁ V₁ C₁ पीनांशं (for पीनांमं). ☞ C₁: चतुर्दिगुणो मष्टथा पीनो वृद्धिं गता अंशो विभागो यस्य सः । के ते अंशाः । मूयादिकनग संकल्पप्रयुज्जानिरुद्ध-नारायणप्रह्लाविष्णुनरसिंहवराहाः । * — °) T₁ मुकुटः ; T₁ मुकुटः (for किरिटः). K₁ B₁ बलाकापक्रिभूयगम्. V₃ D₁ D₁ किरिशच्छबभूवञ्चम्. — °) N (except S₁ K₁ V₁ T₁ B₁ G₁ कः) D₃ T₃ च शकारैर (for -करासक्तम्). — °) T₃ G₁-3.5 M₁ मयुधैर (for मायुधैर).

24 B₁ T₃ om (hapl.) 24^{ab}. — °) K₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ G₁ M₁ चन्द्रार्ककिरणोद्योतं ; B₁ D₁ 'णयोः ; D₃ 'णीवाभं. — °) K₁ N₁ V₃ B₃ D₃ इवो-स्थितम् ; B₃ D₃ शिलोच्चयम् ; D₁ शिलोच्छ्रितम् (for इवां). N₁ मन्दाकटशिलोच्चयः.

25 °) S₁ शक्तिचक्रः ; K₁ N₁ V₁ B₁ (marg. as in text) D₁ D₁ 'वज्रः ; N₁ 'मन्त्रः ; V₁ 'वज्रः ; M₁ 'चक्रं (for 'चित्रं). B₁ हलधरं (for हलोदग्रं). K₁ B₁ शक्ति-चित्रफलो K₁ 'करो 'दग्रं ; V₃ T₃ 'वज्रय T₃ कलोदग्रं ; D₁ शक्तिवज्रफलोदग्रं. — °) S₁ शार्ङ्गं (for शङ्ख). B₃ गदायुधम् (for 'धरम्). — °) D₁ विष्णुं श्रिया युनं वज्र. (sic). — °) D₃ श्रीवत्सं (for श्रीवृक्षं). K₁ V₁ B₁ D₁ D₁ 2.4.5 G₁ धन्विनम् (N₁ नः) (for शङ्खिणम्). K₁ D₁ श्रीवत्सं शार्ङ्गधन्विनम्.

26 °) B₁ D₁ M₁ (inf. line) चरः (for -रथः). K₁ D₃ संयुक्तं (for 'के). — D₃ om (hapl.) 26^b-27^a. — °) T₁ गरुडः (for मुरगं). T₃ संयुक्ते (for शोभिते). — °) B₃ D₃ D₃ 5 रुचिरे ; T₂ G₁ 3 हरिने ; M₁ भरिने (for -रचिने). — °) K₁ मन्दराक्षे (for क्षः). S₁ D₁ D₁ T₃ 4 धृतान्तरे ; N₁ वराहते (for -धृतान्तरे).

27 D₃ om. 27^a (cf. v. l. 26). — °) M₁ 3 निर्युक्ते

अनन्तरश्मिसंयुक्ते दुर्दर्शे मेरुकूबरे ।
तारकाचित्रकुसुमे ग्रहनक्षत्रवन्धुरे ॥ २७
भयेष्वभयदं व्योम्नि देवा दैत्यपराजिताः ।
ददृशुस्ते स्थितं देवं दिव्यलोकमये रथे ॥ २८
ते कृताञ्जलयः सर्वे देवाः शक्रपुरोगमाः ।
जयशब्दं पुरस्कृत्य शरणं शरणं गताः ॥ २९
स तेषां तां गिरं श्रुत्वा विष्णुर्दयितदैवतः ।

(for संयुक्ते). D₃ T₁ 3 G₁-3.5 M₁ अनन्तरश्मिभिर्पुष्के. — °) S₁ B₃ दुर्दर्शे ; K₁ D₃ 3.5 विपुले ; K₂ उद्वर्षं ; N₁ 3 V₃ D₃ T₃ 3 G₁ 3-5 M₁ 3 ददर्शे. M₁ दुर्धर्षं (for दुर्दर्शे). — °) N₁ B₁ D₃ कुमुदे (for कुसुमे).

28 °) K₁ N₁ (marg. as in text) D₁ ते (for ते). — °) K₁ D₁ 3-5 G₁ M₁ दिव्ये (for दिव्य). T₃ तत्र दिव्यमेश्वरम्.

29 °) K₁ इन्द्र (for शक्र). B₁ पुरोगता (for 'माः). — B₁ om (hapl.) 29^{ab}. — °) K₁ D₃ G₁ 2.4.5 M₁ शरणं शरणागताः. — After 29, D₃ S (except G₁ M₁) ms. :

485* तुष्टुवृक्ष जगन्नाथं देवं नारायणं हरिम् ॥
जय देव जगन्नाथ जय देव जनार्दन ।
जय देव प्रभो विष्णो जय शङ्खगदाधर ॥
नमस्तुभ्यं हरीकेश नमो देव जनार्दन ।
आदिदेव जगन्नाथ भूतभावनभावन ॥ [5]
नमस्तुभ्यं प्रभो विष्णो भूतादिपतये नमः ।
नम आयाय बीजाय पुरुषाय नमो नमः ॥
नमोऽस्तु ते जगन्नाथ नमो भूयो महात्मने ॥
किं वानेन जगन्नाथ नमस्कारेण केशव ।
रश्म नः सकलान्देवान्देवपाशविपाशिवान् ॥ [10]

[(L. 1) T₃ om. (hapl.) lines 1^b 2^a. M₁ प्रभुम् (for हरिम्). — (L. 2) M₁ om. (hapl.) lines 2^b-5^a. T₁ नमो भूयो नमो नमः (for °) G₁ om line 3. (L. 3) T₃ नमः (for -हृ). — (L. 5) D₃ -पावन (for -भा°). — (L. 7) T₃ नमः आयाय बीजाय (for °) (L. 8) T₁ 3 M₁ 3 नमो नमः (for महात्मने). (L. 9) T₃ तेन (for जनेन). T₁ नमो भूयो नमो नमः (for °). — (L. 10) T₃ रश्मव सकलान्देवान् (for °). D₃ देवपाशानुपाशिवान् ; T₃ 'दानवपाशिवान् ; T₃ G₁ M₁ 'पाशावपाशिवान् ; G₁ 'पावक-पाशिवान् (for °).]

30 N₁ om. 30^{ab}. — °) K₁ 2.4 N₁ 3 V₁ 3 B₁ D₁ D₁ 3 T₃ G₁ 3 ता गिरः ; V₃ तु गिरः ; D₃ गिरः सं (for तां गिरं). T₁ एतेषां वा गिरः श्रुत्वा ; T₃ इति तेषां गिरः श्रुत्वा .

मनश्चक्रे विनाशाय दानवानां महामृधे ॥ ३०
 आकाशे तु स्थितो विष्णुरुत्तमं वपुगस्थितः ।
 उवाच देवताः सर्वाः सप्रतिज्ञमिदं वचः ॥ ३१
 शान्तिं व्रजत भद्रं वो मा भैष्ट मरुतां गणाः ।
 जिता मे दानवाः सर्वे त्रैलोक्यं प्रतिगृह्यताम् ॥ ३२
 ते तस्य सत्यसंधस्य विष्णोर्वाक्येन तोषिताः ।
 देवाः प्रीतिं परां जग्मुः प्राप्येवामृतमुत्तमम् ॥ ३३
 ततस्तमः संहियते विनेशुश्च बलाहकाः ।
 प्रवधुश्च शिवा वाताः प्रसन्नाश्च दिशो दश ॥ ३४
 सुप्रभाणि च ज्योतींषि चन्द्रं चक्रुः प्रदक्षिणम् ।

दीप्तिमन्ति च तेजांसि चक्रुर्कं प्रदक्षिणम् ॥ ३५
 न विग्रहं ग्रहाश्चक्रुः प्रसेदुश्चापि सिन्धवः ।
 विरजस्का बभ्रुर्मार्गा नाकमार्गादयस्त्रयः ॥ ३६
 यथार्थमूहुः सरितो नापि चुक्षुभिरेऽर्णवाः ।
 आसञ्जुभानीन्द्रियाणि नराणामन्तरात्मसु ॥ ३७
 महर्षयो वीतशोका वेदानुच्चैरधीयिरे ।
 यज्ञेषु च हविः स्वादु शिवमाप च पावकः ॥ ३८
 प्रवृत्तधर्माः संवृत्ता लोका मुदितमानसाः ।
 विष्णोर्दत्तप्रतिज्ञस्य श्रुत्वारिनिधने गिरम् ॥ ३९

इति श्रीहरिवंशे द्वाविंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

C 2418
 B 1. 42, 39
 P 1. 42, 39

— ^b) M₂ देवतम् (for 'तः'). K₂ विष्णुर्देवतपूजितः ; D₁ देववरप्रदः ; T₂ हरिनारायण प्रभुः. — ^c) D₂ यानं (for मनश्च). — ^d) G₂ राक्षसानां (for दानवानां). D₂ मुदा (for महा-).

31 ^a) K₂ D₂ T₁ G₁ M₂ च स्थितो ; D₁ उस्थितो ; T₂ G₁ उस्थितो ; M₂ सुस्थितो (for तु स्थितो). D₁ आसनं च स्थितो विष्णुर्. — ^b) S₁ K₂ N V B Dn Ds D₂ मोक्षमे (K₂ D₂ उत्तमं, D₂ उत्तमं, पुण्योत्तमः ; K₁ D₁ उत्तमे तु (D₁ वै) रथे स्थितः ; G₂ उत्तमं च वपुर्धरतः. — ^d) T₂ कालयुक्तम् ; T₁ संप्रज्ञम् (for सप्रति). D₁ सखेऽपि मित्रं वचः.

32 ^a) N₁ B₂ D₂ M₂ भजत (for वं). — ^b) S₁ वै (for मे). — ^d) N₂ V₂ पद्यताम् (for गृह्यताम्).

33 ^a) T₂ 4 ततस्ते ; M₂ तेनाम्य (for ते तस्य). — ^b) N₁ चोद्धिताः ; M₂ हविताः (for तोषिताः). — ^c) K₂ समाजग्मुः ; D₂ परां प्रापुः (for परां जग्मुः). — ^d) D₂ T₁ 2, 4 M असूतमिव (by transp.). K₁ उस्थितम् ; N₂ (marg.) V₁ उत्तरम् (for 'मम्'). K₂ 4 N₂ 3 V₁ 3 B Dn Dn 5 प्राप्याकृतमिषोऽस्थितम् (N₂ D₁ ताः).

34 ^a) K₁ N₁ M₂ विनेदुश्च (for 'शुश्च'). S₁ ते (for च). — ^c) K₂ शुभा (for शिवा). — ^d) S₁ दिवौकसः (for दिशो दश).

35 ^a) T₂ G₁ 5 भगणानि (for सुप्रभाणि). K₂ N₂ 3 (marg.) V₁ 3 B D₂ ज्योतीषि च प्र (K₂ सुप्रभावनि ; K₁ ज्योतीषीव सुविमलः ; N₂ V₁ Dn Dn T₂ 4 ज्योतीषि सुप्रभाण्यासम् (D₂ वानि). — ^b) T₂ 4 चन्द्रचक्रे (for चन्द्रं चक्रुः).

— K T₂ 4 M₁ 2 om (hapl) 35^c. — ^c) B₂ (marg.) D₂ प्रदीप्ता न (for दीप्तिमन्ति). S₁ भूतानि (for तेजांसि). B₂ D₂ प्रदीप्तानीव तेजांसि.

36 ^a) D₂ च विग्रहं (for विग्रहं). K₂ कुरुः (for चक्रुः). — ^b) S₁ K₁ 3 D₂ 4 G₂ प्रसन्नाश्च (for प्रसेदुश्च). T₂ नभो मार्गादिरेतिरे. — ^c) K₂ B D₂ D₂ T₂ G M नीरजस्का (for वि. K₁ N₂ 3 V Dn Dn T₁ विरेजुर्नभसो मार्गा ; N₁ विरजा नभसो मार्गा ; T₁ नीरजस्का बभ्रुवुस्ते. — ^d) K₂ V₂ B D₂ D₂ पृष्ठादयम् (for मार्गां). T₁ ततः (for त्रयः). D₁ नाकपृष्ठादयश्च ये ; D₂ वाता. स्वर्गादयस्त्रयः.

37 ^a) V₂ D₂ C₂ यथाध्वम् ; M₂ यथार्थम् (for 'र्थम्'). — ^b) N₂ 3 V₁ Dn D₁ M₂ 3 अन्ति (for अपि). D₂ नापि चुक्षुभिरेऽर्णवः ; T₁ 3 G₁ नापिचुक्षुभुरर्णवाः. — ^c) N₁ B₂ 3 (arg. as in text). 3 D₂ D₂ शुभा भूतेन्द्रियगुणा (N₁ प्रामा).

38 ^b) K N V B Dn Ds D₂ 2 ; T₁ 4 G₂ 4 अधीयत ; D₁ उदीरयन् (for अधीयिरे). T₂ 4 (marg.) M₂ वेदानुच्चारयन्त्यपि (M₁ न्नि च). — ^c) G₁ यज्ञे हुतं (for यज्ञेषु च). S₁ हवित्यज्ञः ; N₂ D₂ T₂ हविः साधुः ; G₂ M₁ 4 हवित्याणां (for हविः स्वादु). M₂ 3 यज्ञेषु हविषां भागं (M₂ पानं). — ^d) K₁ 3 N V B D T₁ 3, 4 G₂ 5 M₁ अश्नानि (for आप च). K₂ हविरश्नानि पावकः ; T₂ G₁ शिवमश्नानि पावकाः.

39 ^a) K₂ 4 N₂ 3 V₁ 3 Dn D₁ 3 प्रवृत्ता D₂ 'ति) धर्मः संवृत्तो ; V₂ स्वधर्मकर्मनिरताः. — After 39^a, V₂ ins. : 486*

सर्वे लोका मुदाम्बिताः ।
 बभ्रुभुरधिकाश्चैव.

C 2419
B I. 43. 1
P I. 43. 1

वैशंपायन उवाच ।

ततो भयं विष्णुमयं श्रुत्वा दैतेयदानवाः ।
उद्योगं विपुलं चक्रुर्युद्धाय युधि दुर्जयाः ॥ १
मयस्तु काञ्चनमयं त्रिनत्वान्तरमव्ययम् ।
चतुश्चक्रं सुवपुषं सुकल्पितमहायुधम् ॥ २
किंकिणीजालनिर्घोषं द्वीपिचर्मपरिष्कृतम् ।

— ^a) $\tilde{N}_1$ लोके (for लोका). K1, 4 Dn2 D1-3 लोको मुदित-
मानसः. — After 39^b, K1 $\tilde{N}_2$ V2 D1 ins. :

487* प्रीत्या परमया युक्ता देवदेवस्य भूपतेः ।

— ^c) $\tilde{S}_1$ K1, 3, 4 D2, 3, 5 G सत्य (for दत्त). — ^d) D1
गिरः (for गिरम्). D1 श्रुत्वा सत्यगिरां तदा; T3 श्रुत्वारिवध-
संयुताम्. — After 39, D3 T1, 2, 4 G ins. :

488* निहन्मि दानवान्दानान्युष्माकं विप्रदं मह ।

[T3 हनिष्ये दानवान्नुत्तमम् (for ^a). T1, 4 युष्माकमिति सर्वदा
(T3 विप्रदे) (for ^b).]

While T3 ins. after 39 :

489* गिरं ते दानवानुष्मान्मेनिरे निहतान्युधि ।

COLOPHON. — *Mention of the Eṣṣ* : K1, 2, 3 D2, 4.
— *Mention of Khūṣ* : $\tilde{S}_1$ K2-4 $\tilde{N}$ V B Dn Ds1
D1, 4. — *Sub parva* : K1 $\tilde{N}_2$, 3 V1, 3 Dn D1-2 आश्चर्य-
वारकामयम्; K3 आश्चर्यवारकम्; K1 V. B1 तारकामयम्; $\tilde{N}_1$
आश्चर्यम्. — *Adhy. num.* : K2 B Ds D1, 2 विष्णुप्र (D1
‘णोः प्र’ तिज्ञा; K3 सत्यप्रतिज्ञाकथनम्; $\tilde{N}_2$ V1 देवसंहननम्
— *Adhy. no.* (figures, words or both) : K3 Ds T1 41;
 $\tilde{N}_2$ V1, 3 Dn Ds2 D1 42; V1 Ds 43; D1 40; T1 G-2
38; T2, 3 44; G1 M1 37; G2 35, M1-3 34. — *Śloka*
no. : K1 Ds2 39; Dn Ds 38, D1 40.

33

1 D1 om. the ref. — ^a) K2 $\tilde{N}_2$, 3 V1 B1, 2 Ds1
(marg.) D3 विष्णुमुवाच; D1 M1, 2 ‘भयं’; T2 G1, 2, 3 ‘कृतं’;
G1 ‘वचः’ (for ‘मयं’). — ^c) K2, 4 $\tilde{N}$ V B Dn Ds1 D1-4 G
T3, 4 परमं (for विपुलं). M1 विपुलं चक्रुर्युद्धाय; M2 उद्योगं
परमं जगमुर. — ^d) M2 उद्योगं (for युद्धाय). K3 D1 दुर्मदाः;
 $\tilde{N}_1$ दानवाः; T3 दुर्जये; G1 ‘यम्’ (for ‘याः’).

2 ^a) K2 मयस्तु काञ्चनान्वितं. ^b) T3 काव्यान्तरम्
(for ‘नरुवा’). Ds D1 T1, 2 G1-4 M अक्षयम् (for अयम्).
D1 योजनान्तरमव्ययम्. — ^c) V2 B1, 2 Ds Ds 8 सुविपुलं;

रचितं रत्नजालैश्च हेमजालैश्च शोभितम् ॥ ३

ईहामृगगणाकीर्णं पक्षिभिश्च विराजितम् ।

दिव्यास्त्रतूणीरधरं पयोधरनिनादितम् ॥ ४

स्वक्षं रथवरोदारं सपस्थमगमोपमम् ।

गदापरिघसंपूर्णं मूर्तिमन्तमिवार्णवम् ॥ ५

हेमकेयूरवलयं स्वर्णकुण्डलकूबरम् ।

Ba Bom. and Poona eds. विक्रमन्तं (for सुवपुषं). K2 $\tilde{N}$
V1, 3 D2-4 चतुश्चन्द्रार्कं ($\tilde{N}_2$ V3 D1 ‘कार्क’; D3 ‘क्राङ्क’ वपुषं;
D1 ‘श्चकार्क’ पुरुषं. — ^d) $\tilde{N}_1$, 3 V1 Dn D1 विक्रमन्तं (for
सुकल्पितम्). $\tilde{N}_2$ V3 विक्रमन्तं महाजवम्.

3 ^a) G1 ‘संयुक्तं’ (for ‘निर्घोषं’). — ^b) K1, 3 D1, 2
पुरस्कृतम् (for परिष्कृतम्). — ^c) N (except $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$) T2, 4
G1 स्वचिन्तं; M2 रावरं (for रचितं). K1 हेम (for रत्न-).
T2 G1 मान्द्वैश (for ‘जालं’). — ^d) K1 रत्न; T1 हेमि-
(for हेम-). $\tilde{N}_2$ वि (for च). N (except $\tilde{S}_1$ K1, 3) T3, 4
भूयितम् (for शोभि-). — After 3, Bom. and Poona eds.
read 5^{ab}.

4 Ba om. (chapl.) 4^a-11^b. — ^b) $\tilde{S}_1$ परिभक्तिः; T1, 2
G1, 3 M1, 4 परिपङ्क्तिः; M2 ‘वति’ (for पक्षिभिश्च). M3
परिपङ्क्तिभिरावृतम्. — ^c) T2 G1 वरं (for ‘धरं’). — ^d) T2
‘वि’ (for ‘नि’).

5 Ba om. 5 (cf. v. 1. 4). $\tilde{N}_1$ om. 5^{ab} Bom. and
Poona eds. read 5^{ab} after 3. — ^a) $\tilde{N}_2$ स्वक्षं; Ds T1
स्वच्छं; T2 शुभं; M1 निश्रं (for स्वक्षं). K1, 3 V2 B2
(marg.) Dn G1 वरोदधं (for ‘दारं’). K2 ध्वाङ्गध्वजधरं
ध्रुवं; K1 Dn1 स्वक्षं वरयोदारं (Dn1 ‘दधं’); ‘B1 Ds D1 स्व-
(B1 ‘क्ष’) ध्वजवरं ध्रुवं; T2 शुभं रथवरं भीमं. — ^b) K1
(marg.) D2 रूपस्थम् (for सू). $\tilde{S}_1$ T2, 4 G1, 3, 4 M1 सूर्य-
स्करमगोपमम्; K2, 3 D1 यू D1 सू सत्यमचला; $\tilde{N}_2$ उप-
स्थानमगो; $\tilde{N}_3$ V B1, 2 Ds Ds सूरस्थानमगो; D सूर्यस्य
गमनो; T1, 3 G2 सू T1 सो ‘यस्करमन्’ — K1, 3 repeat
5^{ad} after 9, D1 reads 5^{ad} on marg. — ^c) K1, 3 (both
second time) संयुक्तं; M1 संकीर्णं (for ‘संपूर्ण’). — ^d)
K1, 3 (both second time) D [अम्बुदम्; $\tilde{N}_3$ V1, 3 Ds
[अन्तरम्; T1, 2 G1, 2, 3 M1 [अन्तरम् (for [अर्णवम्].

6 Ba om. 6 (cf. v. 1. 4). — ^b) N (except $\tilde{S}_1$ Ds;
Ba om.) T2, 4 ‘मण्डल’ (for ‘कुण्डल’). T1, 2 G M2, 4 सुवर्ण-
मयं G2 [णि कूबरम्. — ^c) T1 G1-4 M1 रथजोषं (for
‘दधं’). K2 सपराकं सपथजोषं; T2 ‘कं’ ध्वजोपेतं. — ^d) $\tilde{S}_1$

सपताकध्वजोदग्रं सादित्यमिव मन्दरम् ॥ ६
गजेन्द्राम्भोदवपुं कचित्केसरवर्चसम् ।
युक्तमृक्षसहस्रेण सहस्राम्बुदनादितम् ॥ ७
दीप्तमाकाशगं दिव्यं रथं पररथारुजम् ।
अतिष्ठत्समगाकाङ्क्षी मेरुं दीप्त इवांशुमान् ॥ ८
तारस्तु क्रोशविस्तारमायमं वाहयन् रथम् ।
शैलोत्करिमसंकाशं नीलाञ्जनचयोपमम् ॥ ९
काललोहाष्टचरणं लोहेपायुगकूबरम् ।
तिमिरोद्गारिकिरणं गर्जन्तमिव तोयदम् ॥ १०
लोहजालेन महता सगवाक्षेण दंशितम् ।

Vs Ds आदित्यम् (for सां). Ti. 2 G M₁ सादित्यं मन्दरं यथा.

7 Ba om. 7 (cf. v. 1. 4). — ^a) K₁. 3 N V B₁. 2 Dn D₁. 2, 4-5 T₁ सद्यः; D₁ संदर्शं (for वपुं). T गजेन्द्राम्बुदसंकाशं. — ^b) K₂. 4 N V₂. 3 B₁. 2 D₁ T₁ 4 लक्ष्य-केसरवर्चसम्; N₃ (marg.) V₁ लम्बं. — ^c) T₁ अश्वः; M₂ मृग (for ऋध); G₁ सहस्राक्षं; M₁. 1, 4 आभ्यां (for स्त्रेण). M (inf. for) युक्तं मृगसहस्राभ्यां. — ^d) K₁ नादिना; M₁ नादिकम् (for तम्). — 1 सुसम्बुद्धाम्बुनादितम्; T₁ G₁ समुद्राम्बुदं.

8 Ba om. 8 (cf. v. 1. 4). — ^a) D₁ दीप्तमाकाशगमनं. — ^b) K₁ N₁ D₁ — T₁ आरुहन्; N₁. 3 V₂. 3 Dn D₁ T₁ आरोहन्; M₁ अतिष्ठन् (for अ). K₁ N₃ (marg.) V₁ B₁. 2 Ds D₁ अभ्यातिष्ठन्नाकाङ्क्षी. — ^d) S₁ K₂-4 N₂. 3 V B₁. 2 D (except D₁) G₁. 2, 4 M₁ दीप्तम् (for दीप्त).

9 Ba om. 9 (cf. v. 1. 4). — ^a) T₁ तारक. (for 'स्तु'). — ^b) T₁ सायुधैः; G₁. 2 M₁ आयतं (for सं). K₂ N₂. 3 (marg.) V₁. 2 B₁. 2 Ds D₁. 6 G₁ आयसं वायसध्वजम्. — G₁ om. 9^d. — ^c) G₁ संकीर्णं (for संकाशं). K₁ शैलोद्गोत्तमसंकाशं; K₂ N₂. 3 V B₁. 2 D₁ T₁ शैलोत्करमसंकाशं (K₂ V₂ B₁ Ds D₁ कीर्णं); K₁ शैलार्कहिसंकाशं; T₁ कैलामशिवराकारं; M₁ तं शैलोत्तमसंकाशं. — After 9, K₁. 3 repeat 5^d.

10 Ba om. 10 (cf. v. 1. 4). — ^a) D₂ लोहादि- (for 'ष्ट'). — T₁ om. 10^b. — ^b) S₁ G₁ लोहेपायसं (G₁ रथ). कूबरम्; D₂ कालमेघसमप्रभम्. — ^c) N₁ Dn Ds₁ (marg.). s₂ D₁ T₁. 4 तिमिराद्गारिकिरणं; D₁ निविद्धमूरं.

11 Ba om. 11^{ab} (cf. v. 1. 4). — ^a) K₄ हेम- (for

आयसैः परिधैः पूर्णं क्षेपणीयंश्च मुद्गरैः ॥ ११

प्रासैः पाशैश्च वितर्तयसक्तैश्च मुद्गरैः ।

शोभितं त्रासनीयंश्च तोमरैः सपरश्वधैः ॥ १२

उद्यतं द्विपतां हेतोर्द्वितीयमिव मन्दरम् ।

युक्तं खगसहस्रेण सोऽध्यारोहद्रथोत्तमम् ॥ १३

विरोचनस्तु संकुद्रो गदापाणिगवस्थितः ।

प्रमुखे तस्य सैन्यस्य दीप्तशृङ्ग इवाचलः ॥ १४

युक्तं हयसहस्रेण हयग्रीवस्तु दानवः ।

स्यन्दनं वाहयामास मपत्नानीकमर्दनम् ॥ १५

व्यायतं बहुसाहसं धनुर्विस्फारयन्महत् ।

C 2434
B 1. 13. 15
P 1. 43. 15

लोह-). — ^b) S₁ K₁. 4 संवृतम्; K₂ शोभिं (for दंशितम्). T₁. 2 G M₁ सगवाभमिव स्थितम्. — ^c) T₁. 4 आयुधैः (for आयसैः). S₁ K₁. 3 V₂ B₂ T₂ G₂ कीर्णं; K₂ B₁. 3 Ds D₁ T₁ शूलं (for पूर्णं). — ^d) S₁ B₁. 3 M₁. 3 च लोष्टभिः; K₁. 3 तथाश्मभिः; K₂ तथेषुभिः; Ds D₁ च लोष्टभिः (for च मुद्गरैः).

12 ^a) D₁ T₁ प्रासैः प्रासैश्च (by transp.); M₂ शूलैः प्रासैश्च K₁ N₁ V B₁ D (except Ds D₁) T₁. 4 वितर्तं; G₂ विविधैर् (for वितर्तैर्). — ^b) D₁ दारणीयंश्च (for अवसक्तैश्च). T₁ G₁ शोभितं; T₂ G₁. 3 च लोष्टभिः (for च मुद्गरैः). K₁ अथ शङ्खपाशं मुद्गरैः (sic); K₂ N₁ V₁. 2 B₂ Dn D₁-3, 5 T₁ दारणीयं समन्तरं; T₂ भिण्डिपाकं समन्तरं; M₁ असक्तैश्च वरेषुभिः. — ^d) T₂ G₁ शोभितं (for तोमरैः). K₂. 4 Dns D₁ T₁. 2 G₁ M₁. 3 च (for स). T₁ परिच्छेदः (for परश्वधैः).

13 ^a) K₃ हेतोः; T₂ G₁ भेदे (for हेतोर्). — ^d) N₁ G₁ स्यक्रामद्; N₂ D₁-4 स्यारोहद्; T₂. 4 G₁. 5 M₁ 4 सभ्यां; G₁ स्यां (for स्या).

14 ^a) K₃ च (for तु). T₂ G₁-3, 5 M₁ दैत्येन्द्रो (for संकुद्रो). — ^b) K₂ अदृश्यं (for अवस्थितः). — ^c) K₂ देवस्य (for सैन्यस्य). — ^d) G₁ [अ]नलः (for [अ]चलः).

15 G₁ om. (hapl.) 15-16. — ^a) D₁ रथः; M₃ खर- (for हय-). — ^b) K₂. 4 Dn Ds D₂ M₃ च; D₄ स (for तु). — ^d) M₁ देवतानीक- (for सपत्नी). K₂. 4 N₁ V₁ B₁ Dn T₁. 3, 4 G₁ M₁ मर्दनः (for नम्).

16 G₁ om. 16 (cf. v. 1. 15). — ^a) K₂ व्यादीप्तं (for व्यायतं). V₂ दश-; T₁. 2 G₁-3, 5 M₁ किङ्कु- (for बहु-). — ^b) N₂ विस्खलयन्; T₂ G₁ विस्फूर्तं (for विस्फारं). — ^c) K₂ D₂. 4 वाराहः; G₃. 5 M₄ आहव- (for वाराहः). N₁ D₁ च (for प्र-). — ^d) T₂ G₁ सवराह (for सावरोह).

C 3434
B L. 43, 15
P L. 43, 15

वराहः प्रमुखे तस्यौ सावरोह इवाचलः ॥ १६
क्षरस्तु विश्वरन्दर्पाभेत्ताभ्यां रोषजं जलम् ।
स्फुरदन्तौष्ठवदनः संग्रामं सोऽभ्यकाङ्क्षत ॥ १७
त्वष्टा त्वष्टादशहयं यानमास्थाय दानवः ।
व्यूहितो दानवैर्व्यूहैः परिचक्राम वीर्यवान् ॥ १८
विप्रचित्तिसुतः श्वेतः श्वेतकुण्डलभूषणः ।
श्वेतशैलप्रतीकाशो युद्धायाभिमुखः स्थितः ॥ १९
अरिष्टो बलिपुत्रस्तु वरिष्ठोऽद्रिशिलायुधः ।
युद्धायातिष्ठदायस्तो धराधर इवापरः ॥ २०
किशोरस्त्वतिसंर्षात्किशोर इव चोदितः ।

M₁ (*inf. lin.*) डुमः (for [अ]चलः) . D₁ सागरौघ इवाकुलः .

17 °) K₁ Ñ₃ (*marg.*) V₁ M₁ रक्षस्तु ; Ñ V₃ B_{1,2} Dn D₃ D₃ T_{3,4} G₄ स्वरस्तु ; T_{1,2} G_{1,2,3} क्षुराभ्यो (for क्षरस्तु) . D₃ M₃ दर्व (for दर्पान्) . D_{1,4} स्वरस्तु विकिरन्दर्पान् . — °) T₁ बलम् (for जलम्) .

18 °) Ś₁ T₂ G_{1-3,4} M गजं (for हयं) . K₂₋₄ Ñ_{1,2,3} (*marg. as in text*) V₂ Dn D_{1-3,4} G₄ अरिष्टो द्रा- (D₁ G₁ 'दोऽष्टा दशहयं' (G₁ 'गजं') ; T_{3,4} गविष्टो द्वादशहयं . — °) Ñ₂ वृण्णतो ; T₂ G_{1,2,3} व्यूहितं (for 'तो') . V₂ व्यूहे (for व्यूहैः) . S₁ K₁ G₂ M₁ व्यूहितं दानवस्युः G₂ 'वे व्यूहे' ; K_{3,4} Ñ₁ V₁ D_{1,2,3,4} M_{1,2} व्यूहिते दानवे व्यूहे ; Ñ₃ V₃ Dn D₃ M₃ व्यूहितो दानवे व्यूः V₃ M₃ 'वस्युहे' ; T_{3,4} G₄ व्यूहन्व दत् (G₁ 'हयन्दा नवव्यूह' .

19 °) Ñ₂ विप्रचित्ते (for 'त्ति') . K₂ D₁ श्वेत (for श्वेतः) . — °) D₂₋₃ भूषितः (for भूषणः) . — °) K_{2,4} Dn D₃ T₁₋₃ G₃ M_{3,4} [अ]भिमुखे (for 'मुखः') .

20 °) Ś₁ बहि- (for बलिः) . D₃ च (for तु) . — °) Ñ₃ D_{3,4} बलिष्टो (for वरिष्टो) . Ñ₁ B₁ G₁ शिलायुधैः (for 'धः') . M₃ वरिष्टो निशितायुध . — °) K₁ Ñ₂ V_{2,3} D_{1,2,3,4} [उ]त्तिष्ठ (for [अ]तिष्ठद्) . D₃ T₂ M₂ जायस्तो (for 'ज्यो') . K₂ Ñ₃ V₁ B_{1,2} D₃ D₃ T_{3,4} M_{1,3} युद्धायाभिमुखम् K₂ D₃ T₃ 'स्ते त' स्यौ . — °) T₂ धाराधर (for 'ध') . Ñ_{1,2} D₁ M₁₋₃ [अ]चलः (for [अ]परः) .

21 T₂ om. 21. — °) K_{1,3} न्वभिर्मः ; K₁ Ñ V B_{1,2} D_{1,2,3,4} तु रणे (for न्वभिर्मः) . Dn D₃ T₃ किशोरस्तु रणे दर्पान् (D₃ दर्प) ; T₁ G_{2,3} M₃ 'स्वभिर्मः' (G₂ 'पि मं' दर्पान् . — °) K₃ Dn D₃ नोदितः (for 'नो') . — °) V₃ अभ-वत्समराकाङ्क्षी . — °) K₁ रविचन्द्र (for मध्ये रविर्) . G₂

अभवदैत्यसैन्यस्य मध्ये रविरिवोदितः ॥ २१

लम्बस्तु लम्बमेघाभः प्रलम्बाम्बरभूषणः ।

दैत्यव्यूहगतो भाति सनीहार इवांशुमान् ॥ २२

स्वर्भानुरास्ययोधी तु दशनौष्ठेक्षणायुधः ।

हसंस्तिष्ठति दैत्यानां प्रमुखे सुमुखो ग्रहः ॥ २३

अन्ये हयगता भान्ति नागस्कन्धगताः परे ।

मिहव्याघ्रगताश्चान्ये वराहर्क्षगताः परे ॥ २४

केचित्सरोष्ट्रयातारः केचित्तोयदवाहनाः ।

नानापक्षिगताः केचित्केचित्पवनवाहनाः ॥ २५

पत्तिनस्त्वपरे दैत्या भीषणा विकृताननाः ।

[उ]त्थितः (for [उ]दिर्) .

22 G₃ repeats 22^a after the first occurrence of 23^d . — °) T₁ प्रलम्बो नीलमेघाभः . — °) V₁ भूषितः (for भूषण) . S₁ K_{1,3} P G M₁ प्रलम्बाम्बरणाम्बरः . — °) K₂ सैन्य (for व्यूहः) . — °) Ñ₁ प्रदीप्त इव भानुमान् .

23 °) K_{2,4} V₁ D_{1,3} वक्त्रयोधी ; Ñ V₃ B Dn D_{2,3-4} वक्त्रयोधी ; V₂ T₁ वक्त्रं . T₁ G₁ अग्रं (for भास्यं) . S₁ B D₂ T₁ G₁ च (for तु) . — °) Ś₁ T₁ दशनौष्ठेक्षणाग्रहः ; T₃ नीलाञ्जनसमप्रभः . — After 23^d . T₃ ins. :

4.00^a प्रमुखे देवमेनाया रराज गिरिसंनिभः ।

— °) K₂ D₃ अग्रः ; M₃ स हि (for हसंम्) . D₃ देवानां ; S (except T_{3,4}) सैन्यानां (for दैत्यानां) . G₃ repeats 23^d after the repetition of 22^a . — °) K₂ V₂ D₃ सुमहाः ; K_{3,4} Ñ V_{1,3} B₁ Dn D_{1-3,4} T₁₋₃ G_{1,3} स महाः ; M₁ सुमुखः ; M₃ सुमुखो (for सुं) . Ś₁ K₁ ग्रतः (for ग्रहः) . D₁ G₃ (second time) सं (G₁ प्र) मुखे स महाग्रहः ; T₁ प्रभ-जनसमग्रहः ; G₂ प्रमुखे स मुखग्रहः ; G₃ (first time) स्ते स समाहितः .

24 °) B₁ चान्ये (for भान्ति) . — °) K₂ नागस्कन्धे तथापरे ; Ñ₃ (*marg.*) V₁ B₁ D₃ D_{2,3,4} 'क्षेपु चापरे' . — Ś₁ om. (*hapl.*) 24^d . — °) K_{1,3} स्कन्ध (for व्याघ्र-) . — °) B₃ वराहर्क्षः ; M₁ वाराहर्क्षः (for वं) . K₂ V₁ B₁ D₃ D₂₋₃ वराहर्क्षेषु चापरे .

25 °) K₁ यन्तारः (for यानारः) . Ś₁ D₃ G₂ M om. (*hapl.*) 25^d . K_{1,3} transp. 25^d and 26^a .

26 K_{1,3} transp. 25^d and 26^a . — °) K_{1,3} D₂₋₃ T₂ G M पत्तयस्तु (K_{1,3} D₃ 'अ') ; B₃ पत्तिनश्च (for पत्तिनस्तु) . — °) Ś₁ G_{1-3,4} M₁ [अ]र्धः (for द्वि-) . — °) K₂ नदन्तो ; Ñ₃ (*marg.*) V₁ B_{1,2} (*marg. as in text*) .s D₃

एकपादा द्विपादाश्च ननृतुर्युद्धकाङ्क्षिणः ॥ २६
प्रक्ष्वेडमाना बहवः स्फोटयन्तश्च दानवाः ।
हस्तशार्दूलनिर्घोषा नेदुर्दानवपुंगवाः ॥ २७
ते गदापरिघैर्लघ्वैर्धनुर्व्यायामशालिनः ।
बाहुभिः परिघाकारैस्तर्जयन्ति स्म दानवाः ॥ २८
प्रासैः पाशैश्च खड्गैश्च तोमराङ्कुशपट्टिसैः ।
चिक्रीडुस्ते शतघ्नीभिः शितधारैश्च मुद्गरैः ॥ २९
गण्डशैलैश्च शैलैश्च परिघैश्चोत्तमायुधैः ।

चक्रैश्च दैत्यप्रवराश्चक्रुरानन्दितं बलम् ॥ ३०
एवं तदानवं सैन्यं सर्वं युद्धमदोत्कटम् ।
देवानभिमुखं तस्थौ मेघानीकमिवोद्धतम् ॥ ३१
तदद्भुतं दैत्यसहस्रगाढं
वाय्वग्नितोयाम्बुदशैलकल्पम् ।
बलं रणौघाभ्युदयाभ्युदीर्णं
युयुत्सयोन्मत्तमिवावभासे ॥ ३२

इति श्रीहरिवंशे त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

C 2450
B I. 43. 31
P I. 43. 31

D₆ नर्दन्तो (for ननृतुर).

27 °) T₂ G₁ प्रक्ष्वेलयन्तो बहवः; G₂ प्रास्फोटमाना ब^१.
— °) K₂ B_{1,3} D₂ D₄ ते भुजान; K₁ Ñ V B₂ D_n D₄₋₅
T_{2,3} बाहुभिः (for दानवा); D₂ स्फोटयन्ति स्वबाहुभिः.
— T₁ repeats 27°^d after 28. — °) G₂ निर्घोषा; M₂ (conf. lin. as in text) विक्रान्ता (for -निर्घोषा).

28 °) T₂ G_{1,2,3} गताः (for गदा); — °) Ñ₂ व्यायोग- (for -व्यायाम); D_n शालिभिः; T₁ नम् (for 'न'); T_{1,2} G M गदापरिघपाणय; (T₂ M₁ शालिनः). — °) K Ñ_{2,3} V_{1,3} B D_n D₂ D_{1,2,3} T_{2,3} M₁ देवताः (for दानवा); — After 28, T₁ repeats 27°^d.

29 °) K_{1,2} पाशैः प्रासैश्च (by transp.); D_{n1} om. from खड्गैश्च up to दैत्य (in 30°); M_{1,3} om. from खड्गैश्च up to चिक्रीडुस्ते (in 29°); Ñ_{2,3} B₂ (marg.) शूलैश्च; D_{n2} मुमलैश्च; D₁ तुमुलैश्च (for खड्गैश्च); V T₁ पाशैः प्रासैश्च शूलैश्च; D_{2,3} पाशैः (D₁ प्रासै)श्च मुद्गरैश्च; T₁ G_{1,2} प्रासै खड्गैश्च पाशैश्च; T₂ G_{1,3} प्रासै खड्गैश्च कुन्तैश्च; M_{2,3} प्रासै खड्गैः शतघ्नीभिश्च (M₁ शरैरुधैः); — °) T_{1,2,3} G_{1,3-5} M₂-पट्टिसैः; some Mss. पट्टिसैः (for 'सै'); D₁ परिघैश्चोत्तमायुधैः; M₁ शतघ्नीभिश्च कर्पणैः. — °) S₁ K₁ T₁ चिक्रीडुश्च; K_{2,3} D_{n2} D₁ चिक्रीडन्तः; B₂ (marg.) चिक्रीडन्ति; D₂ व्यक्रीडैश्च; D₃ चिक्रीडुस्ते (for 'वि'); M₁ शक्तिभिः शतधारैश्च. — °) K Ñ_{2,3} (marg.) V_{1,3} B₂ D_{n2} D₁ T_{2,3} G_{1,3-5} M_{1,3} शत- (for शित-); M₁ मुद्गरैः कुरमारिणः.

30 D_{n1} om. up to दैत्य (in 30°) (cf. v. 1. 29). — °) K_{2,3} Ñ_{1,2} V₂ D_{1,2,3} खड्गैः शूलैश्च पाशैः (Ñ₂ शैलैः)श्च; V₁ खड्गैः शैलैश्च शूलैश्च; D_{n2} खड्गैः शूलैर्गदाभिश्च; D₂ खड्गैः शूलैर्भिण्डपालैः; T₁ खड्गशूलैर्भुशुण्डीभिः. — °) Ñ_{2,3} V₁ M_{1,3} [उ]त्तमायसैः (for 'युधैः'); D₂ तोमराङ्कुशपट्टिसैः; M₃

परिघैरुत्तमायसैः. — °) D₂ चक्रैश्चक्रुर्दैत्यप्रवराश्च. — After 20, K_{1,2} Ñ₂ D_{n1} D_{2,3} ins. :

491* काङ्क्षन्तो विजयं युद्धे दानवा युद्धदुर्मदाः ।

31 °) S₁ एतत्तद्; D₃ एवं च; T_{2,3} एवं तु; G₂ एतावद् (for एवं तद्); K₂ B D₂ D₃ एवं दानवसैन्यं तत्. — °) S₁ T₂ G_{2,3,5} M₁ सर्वायुध- (for सर्वं युद्ध-); B_{2,3} T_{1,3} 4 बलोत्कटम् (for मदो); K_{1,3,4} Ñ_{2,3} V D_n D₁₋₅ G_{1,4} सर्वायुधवर्णे (G₁ 'मथो')त्कटम्. — °) K₂ Ñ_{2,3} V_{1,3} B D₂ D_{4,5} 3 G₁ देवताभिः; M₁ देवानीक- (for 'नभि'); S₁ समुत्तम्या (for -मुखं तस्थौ); — °) S₁ K₂ देवानीकम् (for मेघा); K₃ B_{1,2} T_{1,2} G M₁ [उ]त्थितम्; D₂ T₂ [उ]द्य' (for [उ]द्ध').

32 °) K_{2,3} Ñ V D_n D_{1-3,5} T₁ अत्यद्भुतं (for तद्). — °) D₂₋₅ वाय्वग्नि (D₂ 'ते' रिताम्भोधरशैलकल्पम्. — °) S₁ K₂ बलं महौघाभ्युदयाभ्युदीर्णं; K_{1,2} बलं रणौघा (K₂ 'णाया')भ्युदयाय की K₂ 'वकी' र्णैः; Ñ V_{1,3} B₂ D_n D₂ D_{1,2,3} T₂ G₁ बलं (V₁ रणं) रणौघाभ्युदयायकी (G₁ 'ती' र्णैः; V₂ B₁ D₂ बलं रणाया (V₂ 'र्णौघा')भ्युदयाय (B₁ 'भ्यु')दीर्णं; D_{2,3} T₂ बलं रणौघाभ्युदयायकीर्णं; T₁ M₂ बलं शरौ (M₂ रणौ)घाभ्युदयायुदीर्णं; M₃ बलं शरौघाय तदाभ्युदीर्णं; M₁ बलं बलौघाभ्युदयाय. — °) S₁ M₃ मत्तम् (for [उ]न्मत्तम्).

COLOPHON. — Mention of the Epic : K₃ D₂₂. — Mention of Khila : S₁ K_{2,3} Ñ₃ V B D₂ D₁. — Sub-parvan : K₁ Ñ V D_{n1} D_{1,2,3,4,5} तारकामयम्; D₅ (also) पारिजात. — Adhy. name : K₁ दैत्यसैन्यस्य वर्णनम्; K₂ B₂ D₂ देवासुरयुद्धे दैत्यसंह (K₂ 'हन')नम्; K₃ दैत्यसैन्यस्य विस्तारवर्णनम्; Ñ₃ V₁ B_{1,3} D_{1,6} दैत्यसंहनम्; D₂₂ देवासुरसंग्रामे दैत्यसंहनम्; D₁ दैत्यसैन्यवर्णनम्;

३४

C 2451
B L 44. 1
P L 44. 1

वैशंपायन उवाच ।

श्रुतस्ते दैत्यसैन्यस्य विस्तरस्तात विग्रहे ।
सुराणां सर्वसैन्यस्य विस्तरं वैष्णवं शृणु ॥ १
आदित्या वसशो रुद्रा अश्विनौ च महाबलौ ।
सबलाः सानुगाश्चैव संनहन्त यथाक्रमम् ॥ २
पुरुहूतस्तु पुरतो लोकपालः सहस्रदृक् ।
ग्रामणीः सर्वदेवानामारोह सुरद्विपम् ॥ ३
सव्ये चास्य रथः पार्श्वे पक्षिप्रवरवेगवान् ।
सुचारुचक्रचरणो हेमवज्रपरिष्कृतः ॥ ४

D₂ दैत्यवर्णनम्. — *Althy. no.* (figures, words or both)
K₂ D₁ 43; N₂ V₁ 3 D₂ D₃ 43; V₂ 44; D₁ 41;
T₁ G₂-s 39; T₂ G₁ M₁ 38; T₃ 45; G₂ 35; M₁-s 35.
— *Stoka no.* : K₁ D₂ T₂ G₁ 32; D₂ D₃ 33.

34

1 ¹) N₂ V₂ B₁ D₁ T₂ G₁ M₁ 4 विस्तरम् (for विस्त)
S₁ विस्तरस्तात संग्रहे; K₂ विस्तरस्तु महानयम्. — ²) T₁ G₁
M₁ 2, 4 अपि (for सर्व-). T₃ 3 सुराणां विस्तरं राजन् (T₄ चेद्);
M₂ देवानामपि सैन्यस्य. — ³) T₃ सव्यं (for विस्तरं). K₂
B D₂ D₃ वैष्णवं विस्तरं शृणु.

2 ⁴) D₂ संनहन्ते (for 'हन्त'). K₁ यथाबलम्; T₂
'तथम्; T₄ 'तथा (for 'क्रमम्'). K₂ संनहन्ते स्म देवताः.

3 ⁵) N₂ (marg. as in text) सद्वायुधः (for सह-
स्रदृक्). — ⁶) S₁ K₁ N₁ 3 (marg. as in text) V₂ D₁
T₁ मूनानाम् (for 'देवा'). — ⁷) S₁ महा (for मुर-).

4 ⁸) K₂ सव्ये तस्य; D₂ मध्ये चास्य; T₁ 2 G₁-s 3 M₁
सव्ये चापि; M₁-s स चाप्यस्य (for सव्ये चास्य). D₃ तथा
(for रथः). K₁ सर्वे वास्य रथाः पार्श्वे; D₂ देवस्य रथपार्श्वे च.
— T₂ om. 4⁹. — ¹⁰) D₂ प्रस्थितो (for पक्षिप्र-). S₁ K₁ 3
रहसः; N₁ शोभिते (for वेगवान्). — ¹¹) D₂ चरणं (for
चरणो). — ¹²) N₂ जाल; T₁ चक्र (for वज्र-). T₁ G₁
विभूषणः; T₂ G₁-s M₂ विभूषित. (for परिष्कृतः). G₂
हेमचक्रविभूषितः; M₁ 'चित्रविभूषणः.

5 T₃ om. 5¹⁰. — ¹¹) D₂ सर्ववैश्व; T₁ 2 G₁-s M₁ 2 सह-
वैश्व (for सर्ववैश्व). — ¹²) K₂ 4 N₁ V₁ B₁ 2 D (except
D₁) T₁ महर्षिभर (for ब्रह्म).

देवगन्धर्वयक्षौघैरनुयातः सहस्रशः ।

दीप्तिमद्भिः सदस्यैश्च ब्रह्मर्षिभिरभिष्टुतः ॥ ५

वज्रविस्फूर्जितोद्धूतैर्विद्युदिन्द्रायुधार्पितैः ।

गुप्तो बलाहकगणैः पर्वतैरिव कामगैः ॥ ६

यमारूढः स भगवान्पर्येति मधवान्गजम् ।

हविर्धानेषु गायन्ति विप्रा मखमुखे स्थिताः ॥ ७

स्वर्गे शक्रानुयातेषु देवतूर्यानुनादिषु ।

इन्द्रं समुपनृत्यन्ति शतशो ह्यप्सरोगणाः ॥ ८

केतुना वंशराजेन भ्राजमानो यथा रविः ।

6 ¹) S₁ K₁ 3 G₁ विद्युदिन्द्रायुधान्वितैः; T₂ G₁ 'धावृत्तैः;
T₃ इन्द्रायुधमर्पितैः. — ²) S₁ G₁ युक्तैः; K₁ 4 N₁ 3
V₂ D₂ 3 T₁ 4 G₁ M₁ गुप्तैः; K₂ गुप्तर (for गुप्तो). — ³)
S₁ K₁ 3 कामगैरिव पर्वतैः.

7 ⁴) K₁ (*sup. lin.* as in text). 2-4 N₂ 3 (marg.)
V₁ 3 B D₂ D₁ 2, 3, 5 T₂ 4 G₁-s M₁ समारूढः (for य⁵).
— ⁵) Some Mss. मधवा (for 'वाप्'). N₂ 3 V₁ B₁ 3 D₂
D₁ 3 T₁ 2 G₁ 3-5 M₁ जगन् (for गजम्). — ⁶) T₁ G₁
यास्यन्ति; T₂ G₁ 3, 7 यं यान्ति (for गायन्ति). M₁ 2
हविर्धाने तु यं यान्ति; M₂ 'धाने तु नं यान्ति. — ⁷) K₁
N₁ 2 B₁ D₂ D₁ 3, 5 T₁ M₂ सोममुखे; N₂ V₁ 3 साममुखे
(for मख). B₁ सर्वे विप्रा मखे स्थिताः.

8 ⁸) T₂ G₁ M₁ सर्वे (for स्वर्गे). K₁ N₁ 3 V₂ T₁
यानेन; K₂ D₂ याने तु; N₂ V₁ 3 B D₂ D₁ यानेषु; D₂
D₂ याने तु (for यानेषु). T₁ G₂ 4 सर्वे शक्रानुयाते (G₂
'नेन; G₂ 5 M₁-s सर्वे शक्रानुयातेषु. — ⁹) K₂ N₂ V₁ B
D₂ D₁ T₂ सूर्यानि (for सूर्यानु-). M₁-s गामिषु (for
नात्रिषु). K₁ 3, 4 N₂ V₂ 3 D₁-s 5, 7 T₁ 3, 4 G₂ देव-
तूर्याण्यवाप्तयन्. — ¹⁰) B₁ 2, 4 T₁ 2 G₂-s M₂ सेन्द्र (for
इन्द्र). K₁ D₂ D₁-s 5 इन्द्राय नृत्यन्ति; N₁ V₁ इन्द्राय ते
तु नृः; B₂ D₂ D₁ 4 G₁ M₁-s सेन्द्रं समुपनृः; T₂ 4 इन्द्रे
याने तु नृः. — ¹¹) K₂ च; K₁ B₁ 3 D₂ D₁ 5 ऽपि
(for हि). B₂ शतशोऽस्यैव तेजसा. T₂ 4 G₁ 2, 5 'शोऽ-
प्सरसां गणाः (G₁ 'णैः).

9 ¹²) S₁ K₁ 4 N₂ D₁-s 3 नाग- (for वंश-). K₂ 3 B₂
जानेन (for राजेन). — ¹³) K₁ 2 B₂ D₁ 5 T₁ 2 G₁ M₁ राज-
मानो; T₂ ब्रज (for भ्राज). — ¹⁴) K₁-s B₂ हरि- (for
हय-).

युक्तो ह्यसहस्रेण मनोमारुतरंहसा ॥ ९
 स स्यन्दनवरो भाति युक्तो मातलिना तदा ।
 कृत्स्नः परिवृतो मेरुर्भास्करस्येव तेजसा ॥ १०
 यमस्तु दण्डमुद्यम्य कालयुक्तं च मुद्गरम् ।
 तस्थौ सुरगणानीके दैत्यान्नादेन भीषयन् ॥ ११
 चतुर्भिः सागरैर्गुप्तो लेलिहानैश्च पन्नगैः ।
 शङ्खमुक्ताङ्गदधरो बिभ्रत्तोयमयं वपुः ॥ १२
 कालपाशान्समाविध्य हयैः शशिकरोपमैः ।
 वाय्वीरितजलोद्गारैः कुर्वल्लीलाः सहस्रशः ॥ १३
 पाण्डुरोद्धूतवसनः प्रवालरुचिराङ्गदः ।
 मणिश्यामोत्तमवपुर्हारभारान्तिदरः ॥ १४

10 ^a) K₁ N_{2,3} (marg. as in text) V₂ B_{2,3} D_n D_{1,3,4} T_{2,3} G₁ M₂₋₄ गुप्तो (for युक्तो). T₂ G₁ सह; G₁ सदा (for तदा). T₃ गुप्तो देवगणैस्तदा ^c) D₁ G₁ कृत्स्नः; D₂ शङ्खः; T₁ देवः (for कृत्स्न). — ^d) N₃ V₁ तु (for [ह]व).

11 ^a) D₂ च (for तु). — ^b) K₁ D₂ चक्रं (for युक्तं). T₁ तु (for च). — ^c) T₁ वरानीके (for गणा). T₃ तदा सुरवरांनीके. — ^d) T₁ म्यानेन (for नादेन).

12 ^a) S₁ युक्तर; K_{1,3} N₂ V₁ T_{2,3} युक्तो; N₂ शिष्टो; V₂ युष्टो (for गुप्तो). — ^b) K_{1,3} T_{1,3} G₁ M_{2,4} लेलिहानैश्च (for 'हानिश्च'). D₂ तु (for च). — ^c) D₂ शुक्लाङ्गदः (for 'मुक्ता'). — For 12^d, M_{1,2} subst.:

492* शङ्खमुक्तामलवनुः शीरीभूतोऽयमम्बुपः ।

13 M_{1,2} om. 13. — ^a) K_{1,3} N₂ V_{1,3} D_n D₁₋₃ T_{2,3} पाशं (for पाशान्). K₁ V₁ B₂ D₂ D₃ कालपाशं तु संगृह्य. — ^c) S₁ K₁ (marg. as in text) करारैः; D_{n1} तलोद्गारैः; G₂ M_{1,3} जलाकारैः (for -जलोद्गारैः). D₂ उद्गीरित-तलोद्गारैः. — ^d) N₁ क्रोडाः; N₂ V₃ D₃ लीलां (for लीलाः).

14 ^a) Some 8 Mss. पाण्डुरोद्धूत. — ^b) K₁ N₂ (marg.) V₁ B₂ D₂ प्रवालरुचिराधरः. — After 14^{ab}, G₂ ins. 491*. G₂ om. 14^c-16^d. — ^c) S₁ D₁ श्यामीकृतः (for श्यामोत्तम-). — ^d) K₂ N₁ B₂ D₂ D₃ हारोत्तमविभूषितः.

15 G₂ om. 15 (cf. v. l. 14). — ^a) K_{2,3} पाशधृक् (for 'भृत्'). — ^b) K₂ देवसैन्यस्य तस्थिवान्. — For 15^{ab}, T₂ subst.:

493* वरुणः पाशहस्तः सन्नेवानीके व्यतिष्ठत ।

16 G₂ om. 16^{ab} (cf. v. l. 14). T₂ om. 16^c-17^d.

वरुणः पाशभृन्मध्ये देवानीकस्य तस्थिवान् ।
 युद्धवेलामभिलषन्मिन्नवेल इवार्णवः ॥ १५
 यक्षराक्षससैन्येन गुह्यकानां गणैरपि ।
 युक्तश्च शङ्खपद्माभ्यां निधीनामधिपः प्रभुः ।
 राजराजेश्वरः श्रीमान्नादापागिरदृश्यत ॥ १६
 विमानयोधी धनदो विमाने पुष्पके स्थितः ।
 स राजराजः शुशुभे युद्धार्थी नरवाहनः ।
 प्रेक्षमाणः शिवसखः साक्षादिव शिवः स्वयम् ॥ १७
 पूर्वं पक्षं सहस्राक्षः पितुराजस्तु दक्षिणम् ।
 वरुणः पश्चिमं पक्षमुत्तरं नरवाहनः ॥ १८
 चतुर्थं युक्ताश्चत्वारो लोकपाला बलोत्कटाः ।

C 2471
 B l. 44, 20
 P l. 44, 20

N (except S₁) T_{1,3,4} G_{1,4} ins. after 16^{ab}: G₂ after 14^{ab}:

494* मणिश्यामोत्तमवपुः कुबेरो नरवाहनः ।

[^a = 14^c.]

— ^a) M₁₋₃ धनानाम् (for निधी). S₁ निधिभ्यामभितः स्थितः; D₁ निधीनामधिपं प्रभुम्. — B₃ om. 16^c-18^d. — ^c) N₃ (marg.) V₁ B_{1,2} D₂ D₃ देवो वित्तेश्वरः श्रीमान्. — ^d) K₂ दानपाणिर् (for गदा). T₃ व्यतिष्ठत (for महदृश्यत).

17 ^a) om. 17; T₂ om. 17^{abed} (for both, cf. v. l. 16). — ^b) N₁ आकाशे; T₁ ह्यनदत्; G₁ स्प्यनदत्; G₂ M₁ रयनदत्; M_{1,2} विनदत् (for विमाने). M₃ पुष्पकेण विराजता. — ^c) D₂ धनदो (for शुशुभे). — K_{2,3} M₁ om. (hapl.) 17^c-18^d. — ^d) T₂ G_{1,3-5} M₁₋₃ क्षौमवासाः; G₂ दृश्यमानः (for प्रेक्षमाणः). D₂ शिवं स्वस्यः (for शिव-सखः). — ^e) T_{1,2} G_{1,3-5} शिव इव (by transp.). — For 17^{cd}, G₂ subst.:

495* क्षौमवासाः शिवः साक्षाच्छिवरूपः स्वयं स्वयम् ।

18 B₃ om. 18^{ab} (cf. v. l. 16). K_{2,3} M₁ om. 18 (cf. v. l. 17). — ^b) T₁ G_{2,3} दक्षिणः (for 'णम्').

19 ^a) K₂ N_{2,3} V_{1,3} चतुर्थं युक्ताश्च चत्वारो; Cal. ed. Ca चतुर्थं युगाश्च च. — ^b) S₁ K_{1,3} M₂ (inf. lin.) महाबलाः; T_{1,2} G₁ M₁ महारथाः; T₃ मदोत्कटाः (for बलो). V₃ लोकपा. परमोत्कटाः. — M₂ reads 19^{cd} twice. — ^c) K₂ B_{2,3} D_n D₂ D₃ M₂ (first time). 3 स्वासु दिक्ष्वभ्यरक्षन्वै; N₁ G₃ स्वासु दिक्षु व्यराजन्तः; N_{2,3} V_{1,3} B₁ D₁ T_{2,3} G₂ M_{1,2} (second time) स्वासु दिक्ष्वभ्यरक्षन् (M₂ 'रोच' स्त; T_{1,2} G_{1,3,5} स्वासु दिक्षु व्य (T₁ G₄ ह्य) रक्षन्तः; M₃ स्वासु दिक्षु सुरक्षन्तस्. — ^d) N_{1,2} B₂ D₁ स्वस्य (for तस्य). K₂

C 2471
B I. 44. 20
P I. 44. 20

स्वां. स्वां दिशं ररक्षुस्ते तस्य देवचलस्य ह ॥ १९
सूर्यः सप्ताश्वयुक्तेन रथेनाम्बरगामिना ।
श्रिया जाज्वल्यमानेन दीप्यमानैश्च रश्मिभिः ॥ २०
उदयास्तगचक्रेण मेरुपर्यन्तगामिना ।
त्रिदिवद्वारचित्रेण तपता लोकमव्ययम् ॥ २१
सहस्ररश्मियुक्तेन आजमानेन तेजसा ।
चचार मध्ये देवानां द्वादशात्मा दिनेश्वरः ॥ २२
सोमः श्वेतहयो भाति स्यन्दने शीतरश्मिवान् ।
हिमतोयप्रपूर्णाभिर्भाभिराश्लावयञ्जगत् ॥ २३
तमृक्षयोगानुगतं शिशिरांशुं द्विजेश्वरम् ।

Ñ1 V3 B3 D3, 4 T1 G1-3, 5 M1, 2 (second time) 2, 4 ते;
K1 Ñ1, 2 V1, 2 B1, 2 D1 D3 D1-4 T1, 3, 4 G1 वै (for ह).

20 ^b) K1 [अ मित-; K2 [अ न्तर-; Ñ1 D3 [आ युध-;
T2 G M2-4 [आ]काश-; M1 [अ यन- (for [अ]म्बर-); K3
-चारिणा (for -गामिना). S1 रथेनामित्रघातिना. — ^c) D3
M3 श्रिया जाज्वल्यमानोऽथ (M3 'नैः' स्वर). — ^d) M1
दीप्यमानेन रश्मिभिः.

21 ^a) K2 उदयास्तमेकचक्रेण (hypermetr.); K1 V2
B2 D1 D3 T3, 4 'स्तमयं चक्रे; T1, 3 G1, 3-5 'मात्रिचक्रेण.
— K3 om. (hapl.) 21^{bc}. — ^b) M1-पर्यन्त- (for पर्यन्त-).
— ^c) Ñ1 V2 B1, 2 (marg.) D3 -द्वारि (for -द्वार-).
K2 B3 D1 D3 D3, 6 T3, 4 G2 -चक्रेण (for चित्रेण). S1
त्रिदिवद्वारचित्रेण; K1 V3 D3, 4 त्रिदिवद्वारि चक्रेण, M1 (marg.)
'द्वारि युक्तेन. — ^d) T1, 4 G1 अरता (for तपता). S1 तपता
लोकमव्ययम्; T2 G1 'ता लोकपययम्.

22 ^a) T2 G1-स्येन (for -युक्तेन). T3 सहस्ररश्मिर्भगवान्.
— ^b) K1 आजमानः स्वतेजसा. — ^c) S1 K2 N (marg.) V1
B1, 2 D3 रराज (for चचार). — ^d) V2 B2 (marg.) 3
G2, 3 M4 दिवाकर. (for दिनेश्वर:).

23 ^a) Ñ2, 3 B2 D1 D1, 2, 3 T2 G2 M1, 2 श्वेतहयैर्
(for 'हयो). T1 G1 सोमः श्वेतस्यन्दनेन (G1 'ने तु). — ^b)
T1 G1 स्थितवान् (for स्यन्दने). Ñ1, 2 शत; V3 श्वेन (for
शीत-). — ^c) M2 प्रयुक्ताभिर (for -प्रपूर्णा). — ^d) T2
G1, 3 M3 अत्रिर् (for आभिर). S1 K1, 3 आपूरयन्; K2 B2
D1 D2, 3 आह्वार'; D3 संज्ञाव'; T1 आप्याय'; T1 आस्थाय
वै (for आश्लावयन्). T2 आभिरास्थाय वै रथम्.

24 ^b) G2 सशिरांशुं (for शिशिरांशुं). — ^c) N (except
D3) T2, 4 G2 M1, 2 जगच्छायाङ्किततनुम्, T2 G1 शीतच्छायां
शीतवतुं.

शशच्छायाङ्किततनुं नैशस्य तमसः क्षयम् ॥ २४
ज्योतिषामीरणं व्योम्नि रसानां रसनं प्रभुम् ।
ओषधीनां परित्राणं निधानममृतस्य च ॥ २५
जगतः प्रथमं भागं सौम्यं शैत्यमयं रसम् ।
ददृशुर्दानवाः सोमं हिमप्रहरणं स्थितम् ॥ २६
यः प्राणः सर्वभूतानां पञ्चधा भिद्यते नृषु ।
सप्तस्कन्धगतो लोकांस्त्रीन्दधार चचार च ॥ २७
यमाहुरग्रेर्वन्तारं सर्वप्रभवमीश्वरम् ।
सप्तस्वरगता यस्य योनिर्गीर्भिरुदीर्यते ॥ २८
यं वदन्त्युत्तमं भूतं यं वदन्त्यशरीरिणम् ।

25 ^a) N (except S1) T G ईश्वरः; M3 अधिप (for
ईरणं). — ^b) K1, 2 V B, 1-4 S1 D -3, 4 T G M1 रसदे;
D3 सदने; D प्रसवं; T2 रमणं; T1 घनदे (for रमने). V2
T1 M3 त्रिभुम् (for प्रभुम्). — D1 om. 25^a-26^a. — ^c)
S1 Ñ2 V3 D3 पवित्राणां (for परित्राणं).

26 D1 om. 26^{ab} (cf. v. l. 25). — ^b) Ñ V1, 2 B1, 2
D1 D1 D1, 2, 3, 4 शीतमयं; B2 M3 सौम्यं (for शैत्यं). K1
(sup. lin. as in text) प्रभुम्; K2 रथम् (for रसम्). S1
सोमः शैत्यमयं रथम्; K2 V3 D3 सौम्यं शीतमयं प्रभुम् (V3
बलम्; D3 रथम्); D T1, 3, 4 G1 सौम्यं शीतमयं शिवम् (D3
शुभम्); M3 सौम्यं सत्यमयं रथम्. — ^d) T1 शीत- (for हिम-).
Bam and Poona eds. प्रहरण (for णं). D3 दिव्यप्रहरणा-
नितम्.

27 ^b) B2 (marg. as in text) तिष्ठते (for निचये).
— ^c) S1-रुद्रः; T2-संघ (for रुद्र-); D1 लोकस्;
D1 लोक (for लोकांम्). — ^d) S1 K1, 2 N चकार च K2
Ñ2, 3 V B D3 D1, 4-6 G2 M1-3 चराचरान्; D3 चराचरान्;
T1, 2 G1 चचार ह (for 'र च). — After 27, T2 reads
29^{abc}, repeating 29^a in its proper place.

28 T2 om. (hapl.) 28^a. — ^a) K1 यज्ञे; Ñ1, 2 V1
अग्निः (for अग्नेर्). — ^b) Ñ शब्द (for सर्व-). M3 सर्व-
प्रगतमीश्वरम्. — ^c) T2 G1, 2, 3-गते (T2 'तै' र्यस्तु (for -गता
यस्य). G2 सप्तस्वरे गते यस्य; M3 'रो गतो यस्य. — ^d) K2 Ñ2
V3 D1 G3 योनिर्गीर्भिर्; Ñ2 योनिगीर्भिर्; D3 योनिगीर्भिर्;
M3 योनिगीर्भिर् (for योनिगीर्भिर्).

29 T2 reads 29^{abc} after 27, repeating 29^a here.
T1 om. 29^a-33^a. — ^c) D2, 4 M3-गतं (for -गते). — ^d)
T1 शीघ्रत (for 'गी). S1 K1 M3-योगिजम्; K2 Ñ2 V3
B1, 2 D1 D3 D2-6 T1, 2 G4-योगिजम्; K3 नाभिजम्; V3

यमाहुराकाशगमं शीघ्रं शब्दयोनिनम् ॥ २९
 स वायुः सर्वभूतायुरुद्धतः स्वेन तेजसा ।
 प्रववौ व्यथयन्दैत्यान्प्रतिलोमः सतोयदः ॥ ३०
 मरुतो देवगन्धर्वा विद्याधरगणैः सह ।
 चिक्रीडुरसिभिः शुभ्रैर्निर्मुक्तैरिव पद्मगैः ॥ ३१
 सृजन्तः सर्पपतयस्तीव्रं रोपमयं विषम् ।
 शरभूताः सुरेन्द्राणां चेरुर्व्यात्तमुखा दिवि ॥ ३२
 पर्वतास्तु शिलाशृङ्गैः शतशास्त्रैश्च पादपैः ।
 उपतस्थुः सुरगणान्प्रहर्तुं दानवं बलम् ॥ ३३

योनिगम् (for 'नम्').

30 T₁ om. 30 (cf. v. 1. 29). — ^a) G₁ यमाहुः (for स वायुः). K₃ भूतानाम्; T₂ G₁-3 M₁ त्मा (for 'युर'). — ^b) K₂, 3 N₁, V₂ B Dn D₁... T₁ उद्धतः, V₁ D₅ T₂ G₁-3 उद्धतः; M₁ उत्तमः (for उद्धतः). T₁ G₁ इदः स्वेनैव तेजसा. — ^c) K₁ N V₁, 2 B Dn D₅ D₁, 2, 3, 6 ववौ प्रः; D₅ ययो प्र (for प्रववौ). V₃ T₁ वरी (T₁ बभौ) प्रमदः (V₃ थ) यन्दैत्यान्.

31 T₁ om. 31 (cf. v. 1. 29). — ^a) T₁ G₁, 3 M₁ गन्धर्व (for 'वौ'). — ^b) K₁ इपुभिः (for असिभिः). V₂ तीक्ष्णैर (for शुभ्रैर). — ^c) N₁ नियुक्तैः; D₁ विमु (for निर्मु). K₂ B D₅ D₁ निर्मुक्तैः पद्मगैरिव; M₁-3 निर्मुक्तो-रगसंनिभैः. — For 31^{ad}, T₁ subst.:

496* यक्षैश्च सुमहाभागैः पद्मगैरुद्धरपि ।

32 T₁ om. 32 (cf. v. 1. 29). — ^a) M₁ व्यसृजन् (for सृजन्तः). T₃ सृजन्तः सर्वतन्मीक्ष्णं. — ^b) K₁ N₁, 2, 3 (marg. as in text) V₃ B₂ Dn D₁ तीक्ष्णै (for तीक्ष्णै). K₂ ते तीक्ष्णं रोषजं विषम्. — ^c) D₁ घोरमुखा; G₁ व्यक्तः; M₁, 2 व्यात्तानना (for व्यात्तमुखा). T₃ तथा (for दिवि).

33 T₁ om. 33^{ad} (cf. v. 1. 29). — ^a) K₁ T₁, 3 G₁ पर्वतैस् (for 'तास्'). S₁ K₂ T₃ च (for तु). D₂ शिला-शृङ्गैः (for शिलाशृङ्गैः). — ^b) D₂ संख्यैश्च (for 'शास्त्रैश्च'). K₂ D₅ शतशास्त्रैश्च पादपैः. — ^c) S₁ K₁ सुरगणाः; T₁ G₁ M₁ प्रहर्तुं वै (M₁ ते); G₂ प्रवर्तन्ते (for सुरगणान्). T₂ G₁, 3 स उपहर्तुं प्रवर्तन्ते. — ^d) S₁ T₁, 2 G₁ M₁ तदा वै (S₁ प्रहर्तुं) दानवे बले; M₁-3 निहन्तुं दानवेश्वरान्.

34 ^a) Dn यक्षः; M₁ य च (for यः य). — ^b) T₁ G₁ सु- (for त्रि). — ^c) D₅ कृत्स्नात्मा च (for कृष्णवर्त्मा). D₂ युगान्तानां; D₅ कृतान्ताभो (for युगा'). S₁ T₂ G₁, 3 युगा-न्तकृष्णवर्त्माभो (S₁ 'श्मा च'). — ^d) D₅ जगतां; T₁ ति

यः स देवो हृषीकेशः पद्मनाभस्त्रिविक्रमः ।
 कृष्णवर्त्मा युगान्ताभो विश्वस्य जगतः प्रभुः ॥ ३४
 समुद्रयोनिर्मधुहा हव्यभुक्क्रतुसंस्कृतः ।
 भूम्यापोऽव्योमभूतात्मा श्यामः शान्तिकरोऽरिहा ॥ ३५
 सोऽर्कमग्राविरोद्यन्तमुद्यम्योत्तमतोजसम् ।
 अरिघ्नमसुरानीके चक्रं चक्रगदाधरः ।
 सपरीवेषमुद्यन्तं सवितुर्मण्डलं यथा ॥ ३६
 सव्येनालम्ब्य महतीं सर्वासुरविनाशिनीम् ।
 करेण कालीं वपुषा शत्रुकालप्रदां गदाम् ॥ ३७

C 2491
B l. 44. 39
P l. 44. 39

(for 'त').

35 ^b) D₁ M₁ कव्यः; D₅ शक्रः (for क्रतु-). K₁, 3 संस्कृतः (for संकृतः). D₁ हव्यवाद् क्रतुसंस्कृतः. — ^c) K₂ N₃ (marg.) V₁ B₁, 2 (marg.), 3 D₅ D₆ T₃ भूरापो- (for भूम्यापो-). — ^d) K₂, 3 N₁ Dn T₁ समः; V B₁, 3 D₅ D₁, 4, 6 T₃, 4 शमः; D₅ ध्येयः (for श्यामः). D₂ श्यामः शान्ति-करोन्विह. — After 35, K₂-4 N₂, 3 V B₁, 3 Dn D₅ D₂-6 T₁, 3, 4 G₁, 3, 4 ins.:

497* जगद्योनिर्जगद्बीजो जगद्गुरुद्वारधीः ।

[T₁ जगद्बीजो (for 'बीजो'). K₂, 4 D₂-5 जगद्बीजो जग-द्योनिर् (1. ^a). K₃ D₂ जगद्भर्ता; N₂ V₃ 'दशुर; D₅ 'दन्धुर (for 'दुर्').]

36 ^a) K₃, 4 N₃ V₁, 2 B₂, 3 Dn D₂-4 T₁, 4 सार्क (K₃ V₃ B₃ D₁ सोऽर्कं मग्निम्; N₁ G₁ सोऽर्कमर्कम्; N₂ V₃ D₁ सार्क (D₁ सोऽर्क) मग्निर्; T₂ G₁, 2 M₁ सोऽर्कमर्काद्; T₃ चक्र-मग्निम्; G₂, 3 सोमाकाभ्याम् (for सोऽर्कमग्नाम्). D₅ सार्क-माग्निमिवोद्योन्तम्. — ^b) D₁ उद्यस् (for उद्यम्य). — ^c) N (except S₁) T₁ G₁ अरिघ्न (N₁ D₅ 'ह') ममरानीके; G₁, 2, 3 'मसुरानीके. — ^d) Dn₁ शक्रचक्रं; G₃ चक्रशङ्ख (for चक्रं चक्र). S₁ चक्रं त्रिपति शत्रुपु. — S₁ om. 35^{ad}. — After 36, N₂ (first time) ins. 502*.

37 G₂ om. 37-38. — ^a) D₂ [उद्यम्य (for [अलम्ब्य). — ^b) K₁ N₁ V₂, 3 Dn D₁, 3-5 विघातिनीम् (for विनाशि'). — ^c) T₁, 2 G₁, 3-5 M₁ काल- (for काली'). K₁ (inf. lin. as in text), 2 B₁, 3 Dn D₅ D₁-6 बृहतीं; K₄ N₁, 3 V₁, 2 B₂ D₁, 3 Ca महतीं; N₂ V₃ सुभीमां (for वपुषा). T₁ भीष-यन्तं स्ववपुषा; T₃ करीषाकालव'; M₁-3 करेण कालवपुषं.

38 G₂ om. 38 (cf. v. 1. 37). — ^a) T₁, 4 च शङ्खानि (for प्रदीप्तानि). — ^b) T₂ G₁ M₁ भुजंगारि- (for भुज'). — ^c) N (except S₁ K₁) T₁-3 G₁, 3-5 M₁ जाकानि

C 2491
B L. 44. 39
P L. 44. 39

शेषैर्भुजैः प्रदीप्तानि भुजगारिध्वजः प्रभुः ।
दधारायुधजातानि शार्ङ्गादीनि महायशाः ॥ ३८
स कश्यपस्यात्मभुवं द्विजं भुजगभोजनम् ।
पवनाधिकसंपातं गगनक्षोभणं खगम् ॥ ३९
भुजगेन्द्रेण वदने निविष्टेन विराजितम् ।
अमृतारम्भनिर्मुक्तं मन्दराद्रिमिशोच्छ्रितम् ॥ ४०
देवासुरविमर्देषु शतशो दृष्टविक्रमम् ।
महेन्द्रेणामृतस्यार्थे वज्रेण कृतलक्षणम् ॥ ४१
शिखिनं चूडिनं चैव तप्तकुण्डलभूषणम् ।

(for -जातानि).

39 *) K₁ कश्यपस्यात्मजं वज्रे; N₁ D₁ T₁ स कश्यपः
स्वामभवं; M₁₋₃ वैतनेयमष्टिषाय ⁶) M₁ महा (for
द्विजं). S₁ भोगिनम्; K₁ N₁ भोजि (for भोजं). — ^c)
T₁ संकाशं (for -संपातं).

40 *) N₁₋₃ V₁₋₃ महताः (for वदने). — ^b) T₁ G₁₋₃
M₁ निविष्टेन (for निवि). K₁ च (for वि). — ^c) T₁
G₁₋₃ M₁ निर्मुक्तं (for निर्मुक्तं). — ^d) N₁ V₁ D₁ T₁
[उ] स्थितम् (for [उ] स्थितम्).

41 *) D₁ दृष्ट- (for दृष्ट-). T₁ G₁ पौरुषम् (for विक्र-
मम्). — K₁ reads 41⁶ on marg. After 41, K₁ D₁
ins. 498*.

42 *) N₁ (marg.) V₁ B₁₋₂ (marg. as in text). ³
D₁ D₁₋₃ T₁ M₁₋₂ (marg. as in text) मोलिनं; D₁₋₃ बलिनं; some
Mss. चूलिनं (for चूडिनं). — ^b) B₁ (marg. as in text)
M₁ काञ्चन (for कुण्डल-). — ^c) S₁ K₁ B₁ D₁₋₃ T₁
पञ्च-; M₁₋₃ चन्द्र- (for पञ्च-). K₁ शयनं; T₁ पवनं;
M₁₋₃ वदनं (for वयनं). K₁ विचित्रवसनं चैव; N₁ पद्य
सदनं; G₁ सचित्रवस्त्रवसनं. — ^d) S₁ [अ] र्णयम् (for [अ] च-
लम्). — K₁ N₁₋₃ V₁ D₁ T₁ ins. after 42. K₁
D₁ after 41;

498* तीक्ष्णगुणोपमस्वरं चलयश्चममाकुलम् ।

[D₁ विराजितम् (for -मम कुलम्).]

43 M₁₋₃ om. 43⁶. — ^b) T₁ G₁ M₁ नेत्रमम् (for
'सा). B₁ शीतांशुरिव नेत्रमा, T₁ तीक्ष्णांशुमनेत्रमम्. — ^c)
K₁ भगाव- (for भोगाव-). K₁ शिष्टेन; B₁ युक्तेन (for
सक्तेन).

44 *) K₁₋₃ N₁ V₁ D₁₋₃ D₁₋₃ चित्राभ्याम्; T₁ G₁
चूटा (for चित्रा). T₁ पक्षाभ्यां च विचित्राभ्याम्. — ^b) N₁
आह-य (for आहृत्य). T₁ संस्थितम् (for लीलया). K₁

विचित्रपत्रवसनं धातुमन्तमिवाचलम् ॥ ४२

स्फीतक्रोडावलम्बेन शीतांशुसमतेजसा ।

भोगिभोगावसक्तेन मणिरत्नेन भास्वता ॥ ४३

पक्षाभ्यां चारुपत्राभ्यामाहृत्य दिवि लीलया ।

युगान्ते सेन्द्रचापाभ्यां तोयदाभ्यामिवाम्बरम् ॥ ४४

नीललोहितपीताभिः पताकाभिरलंकृतम् ।

केतुवेषप्रतिच्छन्नं महाकायनिकेतनम् ॥ ४५

अरुणावरजं श्रीमानारुह रणे हरिः ।

सुपर्णः स्वनं वपुषा सुपर्णं स्वेचरोत्तमम् ॥ ४६

B₁₋₂ (marg. as in text). ³ D₁ D₁ छादयन्तं च लीलया.
— ^d) S₁ अचलम् (for अम्बरम्).

45 B₁ om. (chapl.) 45-47. — ^b) T₁ कातिभिः समलं-
कृतः. — ^c) K₁ चवज-; T₁ G₁₋₃ पक्षि (for केतु-). S₁ K₁
D₁₋₃ चन्द्र- (for वेप-). V₁ पतिच्छन्नं, D₁ प्रति (for प्रति).
M₁ पञ्चवेषप्रतिच्छन्नं ^d) K₁₋₃ महागव-; T₁ G₁₋₃ M₁
केतु (for काय-). D₁ महाकायमिवोरगम्; T₁ ये महा-
बलम्.

46 B₁ om. 46 (cf. v. l. 45). — ^b) S₁ रथे (for
रणे). K₁₋₃ N₁ (marg. as in text) V₁₋₃ D₁₋₃ T₁
G₁ M₁ आरुह्य समरे ह्य- K₁ भगवान् हरि-; M₁₋₃ ह्य समरं
ययौ. — After 46⁶, N₁ V₁ T₁ ins.:

499* स्थित समरदुर्जयो दैत्यमैम्यं विलोकयन् ।
— G₁ K₁ N₁₋₃ V₁ B₁₋₂ D₁₋₃ T₁ स देवः; D₁ T₁₋₃
G₁₋₃ सुपर्ण-; D₁ M₁ सुपर्ण-; T₁ न देव- (for सुपर्ण-).
^d) T₁ भ्रातृन् (for सुपर्ण-). T₁ सुपर्ण- स्वचरोत्तम-; M₁
भ्रातृन् स्वचरोत्तमम्. — After 46, N₁ T₁ ins.:

500* दहन्मर्थो युगानीकं दैत्यानविषीषयन् ।
47 B₁ om. 47 (cf. v. l. 45). — ^b) D₁ तु (for च).
S₁ K₁₋₃ तपोधनाः (for समाहिताः). — ^c) N₁ मन्त्राभिम्;
G₁ मात्रा-; S₁ नन्त्रा- (for मन्त्रा-). — ^d) T₁₋₃ G₁ M₁₋₃
जनाईनम् (for गदाधरम्). — After 47, T₁ G₁ M₁ G (ed.)
ins.:

501* नमस्तेऽस्तु हृषीकेश जदि दैत्यबलं विमो ॥
नमस्मिन्नेये तुभ्यं हर्षिभ्यश्चिवात्मने ।
नमस्त्रिचरुपाय ऋक्षामयजुषे नमः ॥
नमोऽस्तु योगिचक्राय तेषां योगप्रशायिने ।
नमो विकल्पशून्याय नमो विज्ञप्तिरूपिणे ॥ [5]
यं च ज्ञानमयं तेजः प्रवदन्ति मनीषिणः ।
तं नताः स्म जगत्कार्यं जदि दैत्यगणानहरे ॥
त्वां स्तांतुं हि वयं देव ताका वर्षाकृतैरपि ।

तमन्वयुर्देवगणा मृणयश्च समाहिताः ।
गीर्भिः परममभ्राभिस्तुष्टुश्च गदाधरम् ॥ ४७
तद्वैश्रवणसुस्त्रिष्टं वैवस्वतपुरःसरम् ।
वारिराजपरिक्षिप्तं देवराजविराजितम् ॥ ४८
चन्द्रप्रभाभिर्विमलं युद्धाय समवस्थितम् ।

पवनाविद्धनिर्घोषं संप्रदीतद्वृताशनम् ॥ ४९
विष्णोर्जिष्णोः सहिष्णोश्च भ्राजिष्णोस्तेजसा वृतम् ।
बलं बलवदुद्धूतं युद्धाय समवर्तत ॥ ५०
स्वस्त्यस्तु देवेभ्य इति स्तुवंस्तत्राङ्गिराव्रवीत् ।
स्वस्त्यस्तु दैत्येभ्य इति उशना वाक्यमब्रवीत् ॥ ५१

इति श्रीहरिवंशे चतुर्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

C 2504
B 1. 44, 52
P 1. 44, 52

न हि देव जगन्नाथ जयस्व पुरुषोत्तम ।

इतीरितां गिरं श्रुत्वा गन्तुमभ्युद्यतो हरिः ॥ ५०

[Before line 1, Ti Ma ins. देवः. — (L. 2) Ti Ga
नित्यं (for ५०). — (L. 3) Tz. 4 नमः विवस्वतः (for
*). — (L. 4) Gi देवः (for वि). Ti om. (hapl.) lines
4^b-5^a. — (L. 5) Ti Ga Ma विजितं (for वि. 5^a). — (L.
6) Tz. 4 ययः; Ma ययः; G(ed.) ययः (for ययः). Ti 2
Ga. 4 देवः; Tz. 4 वि; Gi देवः (for वि). — (L. 7) Ti
नमःभिः; Gi नमः नमः (for नमः). — (L. 8) Ti Ma न
(for वि). — (L. 9) Gi न वि; Gi Ma देवः (for न वि).
Tz. 4 Gi. 4 जगन्नाथः (for जगन्नाथ). Ti Ga न वि देव जगन्नाथ
(for *). Gi Ma धृग्वरः (for धृग्वर). — (L. 10) Ti Ga
न वि देव जगन्नाथः (for *). Ti 2 ५० ५१ वि देवः (for ५०).]

48 Ma om. 48-49. — *) Si K. N V Dn Ds. 4 तः
Kz ते; Ti यद् (for तद्). Si K. V. B Dn Ds. 4 Ti 3
Ga. 4 संक्षिप्तं; Gi संक्षिप्तं (for संक्षिप्तं). *) Kz पुरो-
गमम् (for पुर सरम्). — *) Gi देवराजः (for वारि). Tz
रक्षितं वरुणेनापि. — *) Ti Gi पुरस्कृतम् (for विराजितं).

49 Ma om. 49 (cf. v. 1. 48). Ds reads 49^a 50^b on
marg Kz repeats 49^a after 51^a. — *) Si चन्द्रः; V1
चक्र (for चन्द्र). V2 विरजः; M. भ्रमलं (for वि). — *)
Kz N2. 3 (marg.) B D (except Dn) युद्धमभ्युद्यतो (N2. 3
[marg.] सेवि) तम्; N1 V2 Ti 3 G. M. 3. 4 युद्धाय समवर्तत;
N2 Ti G(ed.) युद्धाय समुपस्थितः; V1 युद्धमभ्युद्यतो गतम्.
— N2 (second time). 3 V1. 3 ins. after 49^a; N2 (first
time) after 36 :

502* ययौ द्वितं देवपथं दीप्तभास्करनेजसम् ।
— *) N2 Ds पवनाविद्धनिर्घोषम्.

50 *) N1 Ds Tz G1. 2. 3. 4 M1. 2. 3 जिष्णोर्विष्णोः (by
transp.). Kz च भ्राजिष्णोर्; Dn प्रसहिष्णोः (for सहि-
ष्णोश्च) N2 V2 Ds जिष्णोर्विष्णो प्रसहिष्णोर्; Tz. 4 विष्णोः
सहिष्णोर्भ्राजिष्णोर्. — *) Tz. 4 विष्णोर्वि (for भ्राजिष्णोम्).
Si तपसा (for तेजसा). B बलम्; Tz घृतम् (for वृतम्).
— *) N2 (marg.) V1 Ds Dn M1. 3 उद्धूतं (for उद्धूतं).

51 Si om. (hapl.) 51^a. Bz Gz om. (hapl.) 51^a. K1
reads 51^a on marg. Kz transp. 51^a and 51^a. — *) Kz
N2 V1 Bz Dn Ds Tz. 4 Gz स्तुत्वा तत्र; M1-3 संस्तु-
वनम् (for स्तुवंस्तत्र). Kz Ds Ds जगौ (for [अ]ब्रवीत्). N2
V2 स्तवं तत्राङ्गिरा जगौ. — For 51^a, Tz G1. 3. 4 subst. :

503* स्वस्त्यस्त्विति स्तुवंस्तत्र देवानाङ्गिरसोऽब्रवीत् ।

— After 51^a, K1 repeats 49^a. Kz om. (hapl.) 51^a.
— *) Kz N2. 3 V1 Bz Dn Ds. 4 Tz M1. 2 आददे (for
अब्रवीत्). Ti 2 G M1 वचः प्राहोशनाः स्वयम्; Tz उशना
भाष्यमादध. — For 51^a, K1 subst. :

504* स्वस्ति दैत्येभ्य इति चाप्युशना वाक्यमाददे ।

COLOPION. — Mention of the Epic: Kz Ds2.
— Mention of Kṛitā: Si K1. 3. 4 N2 V B Dn Ds D1. 4. 6.
— Mention of the Epic: K1. 3 Tz आश्चर्यपर्वः; Kz N1. 2 V2. 3 B
Ds D1. 4. 6 M1. 2 तारकामयम्; Kz N2 V1 Dn Ds आश्चर्य-
पर्वणि तारकामयम्; Ds तारकामयः संप्रामः; Ds (also)
पारिजातः. — Adhy. name: Kz B Ds D1. 6 विष्णोः
संनहनम्. — Adhy. no. (figures, words or both): Kz
D1 Ti 43; N2 V1. 3 Dn Ds2 Ds 44; V2 45; D1 42;
Ti Gz. 3 40; Tz G1 M1 39; Tz 46; Gz 37; M1-3 36.
— Sloka no.: K1 Ds 54; Dn 52; Ds 55.

३५

C 2308
B L. 45.
P L. 45.

वैशंपायन उवाच ।

ताभ्यां बलाभ्यां संजज्ञे तुमुलो विग्रहस्तदा ।
सुराणामसुराणां च परस्परजयैषिणाम् ॥ १
दानवा दैवतैः सार्धं नानाप्रहरणोद्यताः ।
समीयुर्युध्यमाना वै पर्वता इव पर्वतैः ॥ २
तत्सुरासुरसंयुक्तं युद्धमत्यद्भुतं बभौ ।
धर्माधर्मसमायुक्तं दर्पेण विनयेन च ॥ ३
ततो रथैः प्रज्वलितैर्वाहनैश्च प्रचोदितैः ।
उत्पतद्भिश्च गगनं सासिहस्तैः समन्ततः ॥ ४
क्षिप्यमाणैश्च मुसलैः संप्रेष्यद्भिश्च सायकैः ।

चापैर्विस्फार्यमाणैश्च पात्यमानैश्च मुद्गरैः ॥ ५
तद्युद्धमभवद्धोरं देवदानवसंकुलम् ।
जगतस्त्रासजननं युगसंवर्तकोपमम् ॥ ६
स्वहस्तमुक्तैः परिधैः क्षिप्रमुक्तैश्च पर्वतैः ।
दानवाः समरे जम्बुद्वानिन्द्रपुरोगमान् ॥ ७
ते वध्यमाना बलिभिर्दानवैर्जितकाशिभिः ।
विषण्णमनसो देवा जग्मुरार्तिं महामृधे ॥ ८
तेऽस्त्रजालैः प्रमथिताः परिधैर्भिन्नमस्तकाः ।
भिन्नोरस्का दितिसुतैर्वैभू रक्तं व्रणैर्बहु ॥ ९
संदिताः पाशजालैश्च निर्यत्नाश्च शरैः कृताः ।

35

1 After the ref., K1.3 Ñ2 V2 Dn Ds2 D2-4 ins. :

503* सर्वदेवमयो यस्तु सर्वधर्ममयस्तु यः ।
तस्य विद्मोः सुरेशस्य तेजसा विधृता सुराः ॥
सबलाः सानुगाश्चैव त्रिदशाश्च मदोक्त्याः ।
प्रहर्तुं दानवं सैन्यं तस्मा हि समभ्ययुः ॥

[(L. 1) K1 वामदेवः V2 स च देवः (for सर्वदेवः), K2 धर्मयुतमः V3 देवमयमः D2 वेदमयमः (for धर्म), -- (L. 2) D2 विधृताः (for विधृताः), -- (L. 3) D2 मदोक्त्याः (for सबलाः), V2 ते; Dn च (for the second च), -- (L. 4) D2 प्रहर्तुं (for प्रहर्तुं), D2 [प्र]भिः (for द्वि), K2 V2 समभ्ययुः (for सैन्यः),]

— °) G1.3.5 द्वाभ्यां (for ताभ्यां), T2 (also as in text) समरे (for संजज्ञे) -- °) D2.3 T2 G1 तथा; M1-3 महान (for तदा), -- °) K2 B D3 D1 असुराणां मुगणां च ।

2 °) M2 सर्वैर् (for सार्ध), -- °) T2 G1 समेयुर् (for समी), D2 ते (for वै), -- °) M2 तोयदा (for पर्वता), K1.3 D1 पर्वताः पर्वतैरिव ।

3 G2 om. 3^a-4^b, M2 om. 3^ab, -- °) K2 Ñ2.3 V B Ds D2.4-6 T2 अभूत्; Ñ1 रणे; D2 T2 महत् (for बभौ), G2 अत्यद्भुततमं बभौ, -- °) M2 मुगामुरः (for धर्माधर्म), Ñ1.2.3 (marg. as in text) V2.3 D2-5 T2.4 धर्माधर्मेण संयुक्तं ।

4 G2 om. 4^ab (cf. v. 1. 3), -- °) Ś1 B1.2 Dn Ds1 D2 प्रजवितैर्; K2 Ñ2 Ds2 D2 प्रजवितैर्; B2 G2 प्रजवितैर्;

T1.2 G1.3.5 M2 प्रज्वलद्भिर् (for 'लितैर्'), T2 ततो रणे प्रज-
वितैर्. -- °) K2.4 D1.4 प्रणोदितैः; Ñ2.3 (marg. as in
text) V2 प्रवेशितैः; M1-3 प्रधावितैः (for प्रचोदितैः), K1
विमानैश्च प्रणोदितैः, -- M1 om. 4^ad, -- °) B1 T2 गगने (for
'ने), B2 उत्पतन्नि स्म गगनं, -- °) K1.3 Ñ V1.3 B2
(marg. as in text) D1- T2.4 चापहस्तैः (for सायि').

5 K2 om. 5^ab, -- °) K2 Ñ V B D T2.4 वि (T2
नि क्षिप्यमाणैर्मुसलैः, -- °) Ś1 संक्षिपद्भिश्च; K1.3 Ñ2 V1
B2 प्रेषमाणैश्च; K2 B2 Ds D2 T2 प्रेष्यमाणैश्च; Ñ1 संक्षिप्य-
द्भिश्च; D1 T2 G1-3.5 संपतद्भिश्च, T2 क्षिप्यमानैश्च (for
संप्रेष्यद्भिश्च), -- °) Ñ1 हन्यमानैश्च (for पात्य'), D2 मुद्गरैश्च
समन्ततः.

6 K2 om. 6^ab (cf. v. 1. 5), -- °) Ś1 K1 जगतस्त्रासजन-
नं, -- °) Ś1 संवर्तकयुगोपमम्; K2.4 Ñ1 2.3 (marg. as
in text) V2.3 B2 Dn D1-3.4 T2.4 युगान्तावर्तकोपमम्.

7 °) Ś1 K1 M2 विप्रमु Ś1 'यु कैश्च; K2.4 Ñ1.3 V
B2.3 Dn D1- T2.4 क्षिप्यमाणैश्च (for क्षिप्रमुक्तैश्च),
Ñ2 क्षिप्यमाणैश्च मुद्गरैः; T1 G2 पट्टमैरपि तोमरैः.

8 °) V2 विविध- (for विषण्ण-), G2 M2 वदना (for
मनमो), M1.3 युद्धे (for देश), -- °) Ś1 K1-3 B1.3 Ds
D2 परा (for महा-).

9 °) K1.2 Ñ1.2 V1 B2 Dn D2-4 तेऽस्त्रजालः; T1.4
G2 सा (T2 जालः); T2 अस्त्रजालैः (for तेऽस्त्र'), K2 तेऽस्त्र-
जालेन मथिताः; T2 G1-3.5 M2 ते अस्त्रजालम् (T2 G1 M2
'लैर्') धिताः, -- °) K2-4 Ñ1.3 V1.3 B1.3 (marg. as in
text), 2 D G2.3 भग्न- (for भिन्न-), -- °) K2 भिन्नोरस्का

प्रविष्टा दानवीं मायां न शेकुस्ते विचेष्टितुम् ॥ १०
तत्तस्मिन्मिवाभाति निष्प्राणमदृशाकृति ।
बलं सुराणामसुरैर्निष्प्रयत्नायुधं कृतम् ॥ ११
मायापाशान्विकर्षश्च छिन्दन्वज्रेण ताञ्छरान् ।
शक्रो दैत्यबलं घोरं विवेश बहुलोचनः ॥ १२
स दैत्यान्प्रमुखे हत्वा तदानवबलं महत् ।
तामसेनास्त्रजालेन तमोभूतमथाकरोत् ॥ १३
तेऽन्योन्यं नावबुध्यन्त देवान्वा वाहनानि वा ।
घोरेण तमसाविष्टाः पुरुहतस्य तेजसा ॥ १४
मायापार्श्विमुक्तास्तु यत्नवन्तः सुरोत्तमाः ।

(for भिक्षोः). — ^d) G: रणे (for वणेर). N: D: सुहुः (for बहु).

10 ^a) Some MSS. स्यन्दिता and स्यन्दिताः (for सं दिताः). T: शर (for पाश). T: T: स्यन्दिता शर जालेभ्यः (T: श्र); M: स्यन्दिता शरजालेन ^b) T: G: 2, 3 M: निर्युक्ताश्च (for निर्युक्ताश्च). M: अमुं (for शरः). K: B: Ds: D: निर्युक्ताश्च सुभक्त्या ^c) सदैव; M: 3 च (for ते). T: G: 3 M: प्र (for दि).

11 ^a) K: 1 N: V: B: Ds: D: T: G: 1 संस्मिन्तम्; M: विष्ट (for तन्त). — ^b) 1 निष्प्रयुक्तायुधं कृतम्.

12 ^a) Ka N: V: 3 Ds: 3 महा (for माया). S: T: विकर्षद्विशः; M: 3 निष्ठ (for विष्ट). D: मायापार्श्विमुक्ताश्च; T: G: 3 M: महापाशान्विकर्षद्विशः ^b) K: 1 N: V: B: Ds: D: 3 T: G: M: भिन्दन् (for छि). D: बहून् (for शरान्).

13 ^a) T: प्रमुखान्; M: समरे (for प्रमुखे). — ^b) T: G: 3 तमोभूतान् (for तम्). K: D: M: 3 इव (for अथ).

14 ^a) K: 1 (sup. lin. as in text) B: [अवबुध्यन्तः; Ka D: [अनुपश्यन्ति; Ds: T: G: [अवबुध्यन्ते (for 'ध्यन्त). S: ततोऽस्यं नानुपश्यन्ति. — ^b) M: च (for वा). K: 1 देवा; Ka 'बां' स्मृताश्चानवपि; K: 1 N: V: B: Ds: D: 3 देवा वा दानवान्; K: 'वा य था; N: 3 V: B: Ds: D: T: G: 3 देवाश्च दानवानपि (B: 'स्मृता; V: देवा वा दानवा अपि; G: देवानां वाहनानि च. — ^c) K: 1 रिणो (for [आ]विष्टा).

15 ^a) N (except S: N: 1) T: 3 च (for तु). — ^b) K: 1 वृत्ति (for वृत्ति). N: V: 3 दैत्यानां (for संधानां).

वपुंषि दैत्यसंक्रानां तमोभूतान्यपातयन् ॥ १५
अपध्वस्ता त्रिसंज्ञाश्च तमसा नीलवर्चसः ।
पेतुम्ने दानवगणाश्छिन्नवक्त्रा इवाचलाः ॥ १६
तद्वनीभूतदैत्येन्द्रमन्धकारमिवार्णवम् ।
दानवं देवमदनं तमोभूतमिवावभौ ॥ १७
तदामृजन्महामायां मयस्तां तामसीं दहन् ।
युगान्तोदयोतजननीं सृष्टामार्धेण वह्निना ॥ १८
सा ददाह तमः सर्वं माया मयविकल्पिता ।
दैत्याश्चादित्यवपुषः सद्य उत्तम्युगाहवे ॥ १९
मायापार्श्वी सप्तमाद्य दह्यमाना दिवौकसः ।

— ^a) S: [अनाशयन्; G: [अनाशयन् for [अपां].

16 ^a) N: B: Ds: D: M: अवध्वस्ता; B: M: 2 अपध्वस्ता; T: 2 G: M: अपध्वस्ता (for अपध्वस्ता). — ^b) K: 3 Ds: G: 2 वचसः (for वसः). — ^c) S: T: 3 अद्रयः (for [अ]चला).

17 T: G: om. 17. — ^a) S: N: 2 Gs: M: तं (for तद्). N: V: दैत्यार्णवम्; B: Ds: 3 दैत्यानाम् (for दैत्येन्द्रम्). K: B: Ds: Ds: दैत्यानां तद्वनीभूतम्; T: 3 तम्वलीभूतदैत्यम्. — ^b) S: [अभयत (for अर्णवम्). K: 2 B: 2 (marg.). 3 Ds: D: 3 अन्धकारमरणवम्. — ^c) V: 2 दानवैर् (for वि). K: 2 Ds: Ds: 3 T: प्रविष्टं बलमुदीरतं (T: दीप्तं); K: Ds: दानवेन्द्रस्य मदनं; T: 3 G: 3 दानवं बलमुदीरतं (T: छिन्नं). — ^d) S: G: [अभवन् (for [आ]वभौ).

18 ^a) B: Ds: Ds: 2 T: 1 G: 3 M: अथ (for तदा). S: असृजन्सोऽपरां मायां. — ^b) S: महत्; K: प्रति; M: सृजन् (for दहन). — ^c) K: 1 N: V: Ds: Ds: 3 T: 3 युगान्ता-प्रमिताव्युष्टाः; K: B: Ds: D: G: 1 न्ने लोकदह (G: 1 जन) नी. — ^d) V: 2 वृत्तम् (for सृष्टम्). V: 2 तेजसा (for वह्निना).

19 T: om. 1 ^a. — ^a) S: K: M: ततः सर्वं; N: 1 ततो देवा (for तमः सर्व). — ^b) V: 2 M: विनिर्मिता (for विकल्पिता). — ^c) K: 1 (marg.). 3 V: 2 Ds: 3 T: 3 दीप्तः; M: दिव्य (for [आ]दित्य). D: दैत्याश्च दसा बहुशः. — ^d) K: Ds: Ds: समुत्तस्थुर्गदाहवे; T: समुत्तस्थू रणाजिरे.

20 ^a) K: 1 ऊर्षी; Ds: Ds: और्षी (for औषी). S: विलोम्य मायापार्श्वी तां. — ^b) B: 2 (marg.) वपुषं (for विपुषं). — ^c) K: 2 दीप्तं (for शु). S: सलिलहवान्; K: 1 लाशयान्; K: B: Ds: Ds: 1 G: 3 M: 3 लं हदम्; N: 1 लं हदम्; N: 3 V: 2 B: 2 (marg.) Ds: 3 T: 3 लाशयम्; Ds: Ds: 3 लाशयान् (for लहदम्). K: 1 V: 3 Ds: 6 शीतांशुं सलिलाशयम् (K: 1 यान्); T: सितांशुसलिलाशयम्.

C 2524
B 1. 45. 20
P 1. 45. 20

C 25 M
B L 45 20
P L 45, 20

मेजिरे चन्द्रविषयं शीतांशुमलिलहृदम् ॥ २०
ते दह्यमाना और्वेण तेजसा भ्रष्टतेजसः ।
शशंसुर्वज्रिणे देवाः संतप्ताः शरजैपिणः ॥ २१
संतप्ते मायया सैन्ये दह्यमाने च दानवैः ।
चोदितो देवराजेन वरुणो वाक्यमब्रवीत् ॥ २२
पुरा ब्रह्मर्षिजः शक्र तपस्तेपे सुदारुणम् ।
और्वः पूर्वं स तेजस्वी सदृशो ब्रह्मणो गुणैः ॥ २३
तं तपन्तमिवादित्यं तपसा जगदव्ययम् ।
उपतस्थुर्मुनिगणा देवा देवर्षिभिः सह ॥ २४
हिरण्यकशिपुश्चैव दानवो दानवेश्वरः ।
ऋषिं विज्ञापयामास पुरा परमतेजसम् ॥ २५

21 *) K1. 2. 4 N2. 3 V B1. 2 Dn D1. 2. 4. T1 G1. 2. 5
M और्वेण ; K2 अर्केण (for और्वेण) ; T1 2. 4 G1. 4 दं (G1 सं)
दह्यमाना ह्यौ (T1 और्वेण . — *) K1. 4 N1. 3 V1 B1 D1. 2
D1. 6 T1 चेतसः (for तेजसः) . — *) S1 K1 V1. 2 B1 D1
D1. 2 T1. 3 G1 M1 वज्रिणे (for 'णे') . — *) S1 K2 संतप्ताः ;
D1. 3 सुतप्ताः (for सं') .

22 *) S1 संतप्ते (for संतप्ते) . — *) M1. 3 देवेन (for
राजेन) .

23 Before 23, some Mss. 118. वरुण उवाच. — *)
N1 T2 ब्रह्मर्षिभिः (for 'र्षिज') . T1. 3. 4 तान (for शक्र) .
— *) K1. 3. 4 N2 V2 B1 Dn D1. 2 T1. 3 G2. 4 M1-3
सति (for सु') . — *) K1. 3 Dn2 D1. 3. 4 ऊर्वो मुनिः ;
T1 और्वपूर्वः (for और्व. पूर्व) . D1 G2. 4 सु ; T1 M1 डि ;
M2 तु (for स) .

24 *) K2 T2 G1. 2. 3 M1 तेजसा (for तपसा) . — *)
K1. 3 सुर- (for मुनि-) . — *) T1 G1 सिद्धा (for देवा)
S1 K1. 3 ब्रह्मर्षिभिः ; B2 राज' (for देव') . T1 तथा (for
सह) .

25 *) T1. 2 G1 M2. 4 त्रैव्यो दानवपुंगवः . — *) M3
ऋषीन् (for ऋषि') . — *) T2 M3 तेजसा (for 'सम्') .

26 *) B1 D1 D1. 6 ते तमचुर्ब्रह्मर्षयो ; D2 तमचुश्च ब्रह्म-
र्षयो ; T3. 4 ते तमचुश्च ऋषयो ; M1-3 तमचुर्षयो वाक्यं M2
'यः सर्व' . — *) G1 ब्रह्म (for धर्म') . D1 संमितम् (for
'संहि') . B1 Bom. and Poona eds. वचनं ब्रह्मसंमितम् ;
M1. 3 तथा ब्रह्मसंमितम् . — *) K2 छिन्नभूतम् (for 'मूलम्') .
S1 N1 D1 पदम् (for कुलम्) .

27 *) K1 (marg.) गोत्रं यच्चानुकीर्तनम् ; K2-4 N2. 3

तमुचुर्ब्रह्मर्षयो वचनं धर्मसंहितम् ।
ऋषिवंशेषु भगवंश्छिन्नमूलमिदं कुलम् ॥ २६
एकस्त्वमनपत्यश्च गोत्रापत्यं न वर्तते ।
कौमारं व्रतमास्थाय क्लेशमेवानुवर्तसे ॥ २७
बहूनि विप्र गोत्राणि मुनीनां भावितात्मनाम् ।
एकदेहानि तिष्ठन्ति विविक्तानि विना प्रजाः ॥ २८
धरत्स्वत्सम्भूतेषु तेषु ते नास्ति कारणम् ।
भवांसु तपसा श्रेष्ठः प्रजापतिसमद्युतिः ॥ २९
तत्प्रवर्तस्व वंशाय वर्धयात्मानमात्मना ।
आदधन्व्योर्जितं तेजो द्वितीयां कुरु वै तनुम् ॥ ३०
स एवमुक्तो मुनिभिर्मुनिर्मनसि ताडितः ।

V B Dn Ds D1. 2. 3 T1. 3 G1. 4 गोत्रं (D1 'त्र') यच्चानुवर्तसे ;
N1 D1 गोत्राणां यच्च (D1 'त्र') वर्तसे ; T2 गोत्रिणां नाम वर्तसे .
— K2 V2 om. (hapl) 27^{ab} . — *) D1 कैशोरः ; T2 G1
कौमार (for 'र') . — *) G1 शोचमे (for 'वर्तसे') .

28 *) M1 पुत्र (for विप्र) . — *) N1 बहूः (for एक-) .
— *) S1 K1. 2. 4 N2 V2 B Dn2 Ds D1. 3. 4 G1 विभ-
क्तानि ; G1 विमुः (for विवि') . T2 G1 प्रजां विना (for
विना प्रजा) .

29 T1 om. 29^{ab} . — *) K1 B वंशेषु ; K2 N1 V1 B1
Ds D1 परेषु ; K3 सर्वेषु ; Dn पूर्वेषु (for धरत्सु) . N2 V2
Ds (conf. 2n) वंशेषु छिन्नभूतेषु ; N3 D1 कुलेषु छिन्नमूलेषु ;
V2 D1 कुलेषु छिन्नभूतेषु ; D1 एवमुक्तोर्देवेषु ; D2 चरम्भर्वेषु
भूतेषु ; T1 वंशेषु छिन्नमूलेषु ; T2 G1 तपसा सर्वभूतेषु ; M1
सर्वसु सत्तन्त्रेषु (s.c.) . — *) S1 D1 तेषु वै ; K1. 3 तेषु
वो ; K2 N1 V1 B Dn Ds D1. 3. 4 T1 G1. 4 तेषु नो ; D1
जानि वो . D1 (conf. 2n) जालिनो (for तेषु ते) . D2 तेषु
नास्ति कारणम् ; T1 तस्मान् कारणं भवेत् ; M1 तेषु नास्ति च
कारणम् . — *) K2 भगवत्सु ; K3 भवान्सु ; B1 Ds Ds
भवांश्च (for 'सु') . K1 तपसां (for 'सा') . S1 युक्तः ; T1. 3
G1 ज्येष्ठः (for श्रेष्ठ) .

30 *) K2 तत्प्रवर्तस्व वंशाय ; G1 तत्प्र वर्तस्व वै . T2
om. 30^{ab} . — *) S1 D1 संदधन्व्यः ; K2 V2 B Ds D1. 6 त्वमा-
धन्व्यः ; K3 Dn त्वमा ; N2 V1 त्वमाधन्व्यः (for आदधन्व्य) . T1
स्वदेहम्याजितं तेजो ; T2 स्वदेहम्याजितं तेजो ; G1 सत्य हि याजितं
तेजो ; G2-3 M1 संधेहि कोजितं तेजो . — *) V1 M2 ते ; M1
(for वै) . K1 Dn D1 द्वितीयां वै तनुं कुरु .

31 *) D1 ताडिते ; T2 कोपितः (for ताडितः) . — *)

जगर्हे तानृषिगणान्वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ३१
यथायं शाश्वतो धर्मो मुनीनां विहितः पुरा ।
आर्ये वै सेवतां कर्म वन्यमूलफलाशिनः ॥ ३२
ब्रह्मयोनौ प्रसूतस्य ब्राह्मणस्यात्मवर्तिनः ।
ब्रह्मचर्यं सुचरितं ब्रह्माणमपि चालयेत् ॥ ३३
द्विजानां वृत्तयस्तिष्ठो ये गृहाश्रमवासिनः ।
अस्माकं तु वनं वृत्तिर्वन्याश्रमनिवासिनाम् ॥ ३४
अभ्यक्षा वायुभक्षाश्च दन्तोन्मूलिनस्तथा ।
अश्मकुट्टा दशनपाः पञ्चमसतपाश्च ये ॥ ३५
एते तपसि तिष्ठन्तो व्रतैरपि मुदुश्चरः ।

G₂ मुनिः (for कृषिः); M₁ २ विजगर्हे तानृषिगणान्. — ^a)
T₁ [एवम् (for इ)वम्]; K₁ Dn D₁ इदं वचनमब्रवीत्.

32 ^a) N₁ सम (for यथा); — ^c) K₂ B₁ D₁ D₂ D₃ D₄ D₅ D₆ D₇ D₈ D₉ D₁₀ D₁₁ D₁₂ D₁₃ D₁₄ D₁₅ D₁₆ D₁₇ D₁₈ D₁₉ D₂₀ D₂₁ D₂₂ D₂₃ D₂₄ D₂₅ D₂₆ D₂₇ D₂₈ D₂₉ D₃₀ D₃₁ D₃₂ D₃₃ D₃₄ D₃₅ D₃₆ D₃₇ D₃₈ D₃₉ D₄₀ D₄₁ D₄₂ D₄₃ D₄₄ D₄₅ D₄₆ D₄₇ D₄₈ D₄₉ D₅₀ D₅₁ D₅₂ D₅₃ D₅₄ D₅₅ D₅₆ D₅₇ D₅₈ D₅₉ D₆₀ D₆₁ D₆₂ D₆₃ D₆₄ D₆₅ D₆₆ D₆₇ D₆₈ D₆₉ D₇₀ D₇₁ D₇₂ D₇₃ D₇₄ D₇₅ D₇₆ D₇₇ D₇₈ D₇₉ D₈₀ D₈₁ D₈₂ D₈₃ D₈₄ D₈₅ D₈₆ D₈₇ D₈₈ D₈₉ D₉₀ D₉₁ D₉₂ D₉₃ D₉₄ D₉₅ D₉₆ D₉₇ D₉₈ D₉₉ D₁₀₀ D₁₀₁ D₁₀₂ D₁₀₃ D₁₀₄ D₁₀₅ D₁₀₆ D₁₀₇ D₁₀₈ D₁₀₉ D₁₁₀ D₁₁₁ D₁₁₂ D₁₁₃ D₁₁₄ D₁₁₅ D₁₁₆ D₁₁₇ D₁₁₈ D₁₁₉ D₁₂₀ D₁₂₁ D₁₂₂ D₁₂₃ D₁₂₄ D₁₂₅ D₁₂₆ D₁₂₇ D₁₂₈ D₁₂₉ D₁₃₀ D₁₃₁ D₁₃₂ D₁₃₃ D₁₃₄ D₁₃₅ D₁₃₆ D₁₃₇ D₁₃₈ D₁₃₉ D₁₄₀ D₁₄₁ D₁₄₂ D₁₄₃ D₁₄₄ D₁₄₅ D₁₄₆ D₁₄₇ D₁₄₈ D₁₄₉ D₁₅₀ D₁₅₁ D₁₅₂ D₁₅₃ D₁₅₄ D₁₅₅ D₁₅₆ D₁₅₇ D₁₅₈ D₁₅₉ D₁₆₀ D₁₆₁ D₁₆₂ D₁₆₃ D₁₆₄ D₁₆₅ D₁₆₆ D₁₆₇ D₁₆₈ D₁₆₉ D₁₇₀ D₁₇₁ D₁₇₂ D₁₇₃ D₁₇₄ D₁₇₅ D₁₇₆ D₁₇₇ D₁₇₈ D₁₇₉ D₁₈₀ D₁₈₁ D₁₈₂ D₁₈₃ D₁₈₄ D₁₈₅ D₁₈₆ D₁₈₇ D₁₈₈ D₁₈₉ D₁₉₀ D₁₉₁ D₁₉₂ D₁₉₃ D₁₉₄ D₁₉₅ D₁₉₆ D₁₉₇ D₁₉₈ D₁₉₉ D₂₀₀ D₂₀₁ D₂₀₂ D₂₀₃ D₂₀₄ D₂₀₅ D₂₀₆ D₂₀₇ D₂₀₈ D₂₀₉ D₂₁₀ D₂₁₁ D₂₁₂ D₂₁₃ D₂₁₄ D₂₁₅ D₂₁₆ D₂₁₇ D₂₁₈ D₂₁₉ D₂₂₀ D₂₂₁ D₂₂₂ D₂₂₃ D₂₂₄ D₂₂₅ D₂₂₆ D₂₂₇ D₂₂₈ D₂₂₉ D₂₃₀ D₂₃₁ D₂₃₂ D₂₃₃ D₂₃₄ D₂₃₅ D₂₃₆ D₂₃₇ D₂₃₈ D₂₃₉ D₂₄₀ D₂₄₁ D₂₄₂ D₂₄₃ D₂₄₄ D₂₄₅ D₂₄₆ D₂₄₇ D₂₄₈ D₂₄₉ D₂₅₀ D₂₅₁ D₂₅₂ D₂₅₃ D₂₅₄ D₂₅₅ D₂₅₆ D₂₅₇ D₂₅₈ D₂₅₉ D₂₆₀ D₂₆₁ D₂₆₂ D₂₆₃ D₂₆₄ D₂₆₅ D₂₆₆ D₂₆₇ D₂₆₈ D₂₆₉ D₂₇₀ D₂₇₁ D₂₇₂ D₂₇₃ D₂₇₄ D₂₇₅ D₂₇₆ D₂₇₇ D₂₇₈ D₂₇₉ D₂₈₀ D₂₈₁ D₂₈₂ D₂₈₃ D₂₈₄ D₂₈₅ D₂₈₆ D₂₈₇ D₂₈₈ D₂₈₉ D₂₉₀ D₂₉₁ D₂₉₂ D₂₉₃ D₂₉₄ D₂₉₅ D₂₉₆ D₂₉₇ D₂₉₈ D₂₉₉ D₃₀₀ D₃₀₁ D₃₀₂ D₃₀₃ D₃₀₄ D₃₀₅ D₃₀₆ D₃₀₇ D₃₀₈ D₃₀₉ D₃₁₀ D₃₁₁ D₃₁₂ D₃₁₃ D₃₁₄ D₃₁₅ D₃₁₆ D₃₁₇ D₃₁₈ D₃₁₉ D₃₂₀ D₃₂₁ D₃₂₂ D₃₂₃ D₃₂₄ D₃₂₅ D₃₂₆ D₃₂₇ D₃₂₈ D₃₂₉ D₃₃₀ D₃₃₁ D₃₃₂ D₃₃₃ D₃₃₄ D₃₃₅ D₃₃₆ D₃₃₇ D₃₃₈ D₃₃₉ D₃₄₀ D₃₄₁ D₃₄₂ D₃₄₃ D₃₄₄ D₃₄₅ D₃₄₆ D₃₄₇ D₃₄₈ D₃₄₉ D₃₅₀ D₃₅₁ D₃₅₂ D₃₅₃ D₃₅₄ D₃₅₅ D₃₅₆ D₃₅₇ D₃₅₈ D₃₅₉ D₃₆₀ D₃₆₁ D₃₆₂ D₃₆₃ D₃₆₄ D₃₆₅ D₃₆₆ D₃₆₇ D₃₆₈ D₃₆₉ D₃₇₀ D₃₇₁ D₃₇₂ D₃₇₃ D₃₇₄ D₃₇₅ D₃₇₆ D₃₇₇ D₃₇₈ D₃₇₉ D₃₈₀ D₃₈₁ D₃₈₂ D₃₈₃ D₃₈₄ D₃₈₅ D₃₈₆ D₃₈₇ D₃₈₈ D₃₈₉ D₃₉₀ D₃₉₁ D₃₉₂ D₃₉₃ D₃₉₄ D₃₉₅ D₃₉₆ D₃₉₇ D₃₉₈ D₃₉₉ D₄₀₀ D₄₀₁ D₄₀₂ D₄₀₃ D₄₀₄ D₄₀₅ D₄₀₆ D₄₀₇ D₄₀₈ D₄₀₉ D₄₁₀ D₄₁₁ D₄₁₂ D₄₁₃ D₄₁₄ D₄₁₅ D₄₁₆ D₄₁₇ D₄₁₈ D₄₁₉ D₄₂₀ D₄₂₁ D₄₂₂ D₄₂₃ D₄₂₄ D₄₂₅ D₄₂₆ D₄₂₇ D₄₂₈ D₄₂₉ D₄₃₀ D₄₃₁ D₄₃₂ D₄₃₃ D₄₃₄ D₄₃₅ D₄₃₆ D₄₃₇ D₄₃₈ D₄₃₉ D₄₄₀ D₄₄₁ D₄₄₂ D₄₄₃ D₄₄₄ D₄₄₅ D₄₄₆ D₄₄₇ D₄₄₈ D₄₄₉ D₄₅₀ D₄₅₁ D₄₅₂ D₄₅₃ D₄₅₄ D₄₅₅ D₄₅₆ D₄₅₇ D₄₅₈ D₄₅₉ D₄₆₀ D₄₆₁ D₄₆₂ D₄₆₃ D₄₆₄ D₄₆₅ D₄₆₆ D₄₆₇ D₄₆₈ D₄₆₉ D₄₇₀ D₄₇₁ D₄₇₂ D₄₇₃ D₄₇₄ D₄₇₅ D₄₇₆ D₄₇₇ D₄₇₈ D₄₇₉ D₄₈₀ D₄₈₁ D₄₈₂ D₄₈₃ D₄₈₄ D₄₈₅ D₄₈₆ D₄₈₇ D₄₈₈ D₄₈₉ D₄₉₀ D₄₉₁ D₄₉₂ D₄₉₃ D₄₉₄ D₄₉₅ D₄₉₆ D₄₉₇ D₄₉₈ D₄₉₉ D₅₀₀ D₅₀₁ D₅₀₂ D₅₀₃ D₅₀₄ D₅₀₅ D₅₀₆ D₅₀₇ D₅₀₈ D₅₀₉ D₅₁₀ D₅₁₁ D₅₁₂ D₅₁₃ D₅₁₄ D₅₁₅ D₅₁₆ D₅₁₇ D₅₁₈ D₅₁₉ D₅₂₀ D₅₂₁ D₅₂₂ D₅₂₃ D₅₂₄ D₅₂₅ D₅₂₆ D₅₂₇ D₅₂₈ D₅₂₉ D₅₃₀ D₅₃₁ D₅₃₂ D₅₃₃ D₅₃₄ D₅₃₅ D₅₃₆ D₅₃₇ D₅₃₈ D₅₃₉ D₅₄₀ D₅₄₁ D₅₄₂ D₅₄₃ D₅₄₄ D₅₄₅ D₅₄₆ D₅₄₇ D₅₄₈ D₅₄₉ D₅₅₀ D₅₅₁ D₅₅₂ D₅₅₃ D₅₅₄ D₅₅₅ D₅₅₆ D₅₅₇ D₅₅₈ D₅₅₉ D₅₆₀ D₅₆₁ D₅₆₂ D₅₆₃ D₅₆₄ D₅₆₅ D₅₆₆ D₅₆₇ D₅₆₈ D₅₆₉ D₅₇₀ D₅₇₁ D₅₇₂ D₅₇₃ D₅₇₄ D₅₇₅ D₅₇₆ D₅₇₇ D₅₇₈ D₅₇₉ D₅₈₀ D₅₈₁ D₅₈₂ D₅₈₃ D₅₈₄ D₅₈₅ D₅₈₆ D₅₈₇ D₅₈₈ D₅₈₉ D₅₉₀ D₅₉₁ D₅₉₂ D₅₉₃ D₅₉₄ D₅₉₅ D₅₉₆ D₅₉₇ D₅₉₈ D₅₉₉ D₆₀₀ D₆₀₁ D₆₀₂ D₆₀₃ D₆₀₄ D₆₀₅ D₆₀₆ D₆₀₇ D₆₀₈ D₆₀₉ D₆₁₀ D₆₁₁ D₆₁₂ D₆₁₃ D₆₁₄ D₆₁₅ D₆₁₆ D₆₁₇ D₆₁₈ D₆₁₉ D₆₂₀ D₆₂₁ D₆₂₂ D₆₂₃ D₆₂₄ D₆₂₅ D₆₂₆ D₆₂₇ D₆₂₈ D₆₂₉ D₆₃₀ D₆₃₁ D₆₃₂ D₆₃₃ D₆₃₄ D₆₃₅ D₆₃₆ D₆₃₇ D₆₃₈ D₆₃₉ D₆₄₀ D₆₄₁ D₆₄₂ D₆₄₃ D₆₄₄ D₆₄₅ D₆₄₆ D₆₄₇ D₆₄₈ D₆₄₉ D₆₅₀ D₆₅₁ D₆₅₂ D₆₅₃ D₆₅₄ D₆₅₅ D₆₅₆ D₆₅₇ D₆₅₈ D₆₅₉ D₆₆₀ D₆₆₁ D₆₆₂ D₆₆₃ D₆₆₄ D₆₆₅ D₆₆₆ D₆₆₇ D₆₆₈ D₆₆₉ D₆₇₀ D₆₇₁ D₆₇₂ D₆₇₃ D₆₇₄ D₆₇₅ D₆₇₆ D₆₇₇ D₆₇₈ D₆₇₉ D₆₈₀ D₆₈₁ D₆₈₂ D₆₈₃ D₆₈₄ D₆₈₅ D₆₈₆ D₆₈₇ D₆₈₈ D₆₈₉ D₆₉₀ D₆₉₁ D₆₉₂ D₆₉₃ D₆₉₄ D₆₉₅ D₆₉₆ D₆₉₇ D₆₉₈ D₆₉₉ D₇₀₀ D₇₀₁ D₇₀₂ D₇₀₃ D₇₀₄ D₇₀₅ D₇₀₆ D₇₀₇ D₇₀₈ D₇₀₉ D₇₁₀ D₇₁₁ D₇₁₂ D₇₁₃ D₇₁₄ D₇₁₅ D₇₁₆ D₇₁₇ D₇₁₈ D₇₁₉ D₇₂₀ D₇₂₁ D₇₂₂ D₇₂₃ D₇₂₄ D₇₂₅ D₇₂₆ D₇₂₇ D₇₂₈ D₇₂₉ D₇₃₀ D₇₃₁ D₇₃₂ D₇₃₃ D₇₃₄ D₇₃₅ D₇₃₆ D₇₃₇ D₇₃₈ D₇₃₉ D₇₄₀ D₇₄₁ D₇₄₂ D₇₄₃ D₇₄₄ D₇₄₅ D₇₄₆ D₇₄₇ D₇₄₈ D₇₄₉ D₇₅₀ D₇₅₁ D₇₅₂ D₇₅₃ D₇₅₄ D₇₅₅ D₇₅₆ D₇₅₇ D₇₅₈ D₇₅₉ D₇₆₀ D₇₆₁ D₇₆₂ D₇₆₃ D₇₆₄ D₇₆₅ D₇₆₆ D₇₆₇ D₇₆₈ D₇₆₉ D₇₇₀ D₇₇₁ D₇₇₂ D₇₇₃ D₇₇₄ D₇₇₅ D₇₇₆ D₇₇₇ D₇₇₈ D₇₇₉ D₇₈₀ D₇₈₁ D₇₈₂ D₇₈₃ D₇₈₄ D₇₈₅ D₇₈₆ D₇₈₇ D₇₈₈ D₇₈₉ D₇₉₀ D₇₉₁ D₇₉₂ D₇₉₃ D₇₉₄ D₇₉₅ D₇₉₆ D₇₉₇ D₇₉₈ D₇₉₉ D₈₀₀ D₈₀₁ D₈₀₂ D₈₀₃ D₈₀₄ D₈₀₅ D₈₀₆ D₈₀₇ D₈₀₈ D₈₀₉ D₈₁₀ D₈₁₁ D₈₁₂ D₈₁₃ D₈₁₄ D₈₁₅ D₈₁₆ D₈₁₇ D₈₁₈ D₈₁₉ D₈₂₀ D₈₂₁ D₈₂₂ D₈₂₃ D₈₂₄ D₈₂₅ D₈₂₆ D₈₂₇ D₈₂₈ D₈₂₉ D₈₃₀ D₈₃₁ D₈₃₂ D₈₃₃ D₈₃₄ D₈₃₅ D₈₃₆ D₈₃₇ D₈₃₈ D₈₃₉ D₈₄₀ D₈₄₁ D₈₄₂ D₈₄₃ D₈₄₄ D₈₄₅ D₈₄₆ D₈₄₇ D₈₄₈ D₈₄₉ D₈₅₀ D₈₅₁ D₈₅₂ D₈₅₃ D₈₅₄ D₈₅₅ D₈₅₆ D₈₅₇ D₈₅₈ D₈₅₉ D₈₆₀ D₈₆₁ D₈₆₂ D₈₆₃ D₈₆₄ D₈₆₅ D₈₆₆ D₈₆₇ D₈₆₈ D₈₆₉ D₈₇₀ D₈₇₁ D₈₇₂ D₈₇₃ D₈₇₄ D₈₇₅ D₈₇₆ D₈₇₇ D₈₇₈ D₈₇₉ D₈₈₀ D₈₈₁ D₈₈₂ D₈₈₃ D₈₈₄ D₈₈₅ D₈₈₆ D₈₈₇ D₈₈₈ D₈₈₉ D₈₉₀ D₈₉₁ D₈₉₂ D₈₉₃ D₈₉₄ D₈₉₅ D₈₉₆ D₈₉₇ D₈₉₈ D₈₉₉ D₉₀₀ D₉₀₁ D₉₀₂ D₉₀₃ D₉₀₄ D₉₀₅ D₉₀₆ D₉₀₇ D₉₀₈ D₉₀₉ D₉₁₀ D₉₁₁ D₉₁₂ D₉₁₃ D₉₁₄ D₉₁₅ D₉₁₆ D₉₁₇ D₉₁₈ D₉₁₉ D₉₂₀ D₉₂₁ D₉₂₂ D₉₂₃ D₉₂₄ D₉₂₅ D₉₂₆ D₉₂₇ D₉₂₈ D₉₂₉ D₉₃₀ D₉₃₁ D₉₃₂ D₉₃₃ D₉₃₄ D₉₃₅ D₉₃₆ D₉₃₇ D₉₃₈ D₉₃₉ D₉₄₀ D₉₄₁ D₉₄₂ D₉₄₃ D₉₄₄ D₉₄₅ D₉₄₆ D₉₄₇ D₉₄₈ D₉₄₉ D₉₅₀ D₉₅₁ D₉₅₂ D₉₅₃ D₉₅₄ D₉₅₅ D₉₅₆ D₉₅₇ D₉₅₈ D₉₅₉ D₉₆₀ D₉₆₁ D₉₆₂ D₉₆₃ D₉₆₄ D₉₆₅ D₉₆₆ D₉₆₇ D₉₆₈ D₉₆₉ D₉₇₀ D₉₇₁ D₉₇₂ D₉₇₃ D₉₇₄ D₉₇₅ D₉₇₆ D₉₇₇ D₉₇₈ D₉₇₉ D₉₈₀ D₉₈₁ D₉₈₂ D₉₈₃ D₉₈₄ D₉₈₅ D₉₈₆ D₉₈₇ D₉₈₈ D₉₈₉ D₉₉₀ D₉₉₁ D₉₉₂ D₉₉₃ D₉₉₄ D₉₉₅ D₉₉₆ D₉₉₇ D₉₉₈ D₉₉₉ D₁₀₀₀ D₁₀₀₁ D₁₀₀₂ D₁₀₀₃ D₁₀₀₄ D₁₀₀₅ D₁₀₀₆ D₁₀₀₇ D₁₀₀₈ D₁₀₀₉ D₁₀₁₀ D₁₀₁₁ D₁₀₁₂ D₁₀₁₃ D₁₀₁₄ D₁₀₁₅ D₁₀₁₆ D₁₀₁₇ D₁₀₁₈ D₁₀₁₉ D₁₀₂₀ D₁₀₂₁ D₁₀₂₂ D₁₀₂₃ D₁₀₂₄ D₁₀₂₅ D₁₀₂₆ D₁₀₂₇ D₁₀₂₈ D₁₀₂₉ D₁₀₃₀ D₁₀₃₁ D₁₀₃₂ D₁₀₃₃ D₁₀₃₄ D₁₀₃₅ D₁₀₃₆ D₁₀₃₇ D₁₀₃₈ D₁₀₃₉ D₁₀₄₀ D₁₀₄₁ D₁₀₄₂ D₁₀₄₃ D₁₀₄₄ D₁₀₄₅ D₁₀₄₆ D₁₀₄₇ D₁₀₄₈ D₁₀₄₉ D₁₀₅₀ D₁₀₅₁ D₁₀₅₂ D₁₀₅₃ D₁₀₅₄ D₁₀₅₅ D₁₀₅₆ D₁₀₅₇ D₁₀₅₈ D₁₀₅₉ D₁₀₆₀ D₁₀₆₁ D₁₀₆₂ D₁₀₆₃ D₁₀₆₄ D₁₀₆₅ D₁₀₆₆ D₁₀₆₇ D₁₀₆₈ D₁₀₆₉ D₁₀₇₀ D₁₀₇₁ D₁₀₇₂ D₁₀₇₃ D₁₀₇₄ D₁₀₇₅ D₁₀₇₆ D₁₀₇₇ D₁₀₇₈ D₁₀₇₉ D₁₀₈₀ D₁₀₈₁ D₁₀₈₂ D₁₀₈₃ D₁₀₈₄ D₁₀₈₅ D₁₀₈₆ D₁₀₈₇ D₁₀₈₈ D₁₀₈₉ D₁₀₉₀ D₁₀₉₁ D₁₀₉₂ D₁₀₉₃ D₁₀₉₄ D₁₀₉₅ D₁₀₉₆ D₁₀₉₇ D₁₀₉₈ D₁₀₉₉ D₁₁₀₀ D₁₁₀₁ D₁₁₀₂ D₁₁₀₃ D₁₁₀₄ D₁₁₀₅ D₁₁₀₆ D₁₁₀₇ D₁₁₀₈ D₁₁₀₉ D₁₁₁₀ D₁₁₁₁ D₁₁₁₂ D₁₁₁₃ D₁₁₁₄ D₁₁₁₅ D₁₁₁₆ D₁₁₁₇ D₁₁₁₈ D₁₁₁₉ D₁₁₂₀ D₁₁₂₁ D₁₁₂₂ D₁₁₂₃ D₁₁₂₄ D₁₁₂₅ D₁₁₂₆ D₁₁₂₇ D₁₁₂₈ D₁₁₂₉ D₁₁₃₀ D₁₁₃₁ D₁₁₃₂ D₁₁₃₃ D₁₁₃₄ D₁₁₃₅ D₁₁₃₆ D₁₁₃₇ D₁₁₃₈ D₁₁₃₉ D₁₁₄₀ D₁₁₄₁ D₁₁₄₂ D₁₁₄₃ D₁₁₄₄ D₁₁₄₅ D₁₁₄₆ D₁₁₄₇ D₁₁₄₈ D₁₁₄₉ D₁₁₅₀ D₁₁₅₁ D₁₁₅₂ D₁₁₅₃ D₁₁₅₄ D₁₁₅₅ D₁₁₅₆ D₁₁₅₇ D₁₁₅₈ D₁₁₅₉ D₁₁₆₀ D₁₁₆₁ D₁₁₆₂ D₁₁₆₃ D₁₁₆₄

C 2545
B 1. 45. 41
P 1. 45. 41

ब्रह्मचर्यं च चर्या च त्रयं स्यादम्भसंज्ञितम् ॥ ४१
क दाराः क च संयोगः क च भावविपर्ययः ।
यदियं ब्रह्मणा सृष्टा मनसा मानसी प्रजा ॥ ४२
यद्यस्ति तपसो वीर्यं युष्माकममितात्मनाम् ।
सृजध्वं मानसान्पुत्रान्प्राजापत्येन कर्मणा ॥ ४३
मनसा निर्मिता योनिरधातव्या तपस्विना ।
न दारयोगं बीजं वा व्रतमुक्तं तपस्विनाम् ॥ ४४
यदिदं लुप्तधर्मार्थं युष्माभिरिह निर्भयैः ।
व्याहृतं मद्भिरत्यर्थमसद्भिरिव मे मतम् ॥ ४५
वपुर्दीप्तान्तरात्मानमेव कृत्वा मनोरमम् ।

(K: D: M: 'यो') चर्या च. D: अद्वयचर्याप्रत्ययाः. T: G: 1. 5 M: 1. 3 ब्रह्मचर्याप्रत्यया च. — ^a) M: 'यो' for 'स्याद्'. K: D: संज्ञकम्; N: लक्षणम् (for 'संज्ञितम्').

42 K: om. 42³⁵. — ^a) S: K: विनिश्चय (for 'विपर्ययः'). — D: repeats 42³⁵ after 50³⁵. — ^b) V: यदीदं. B: 3 D: 1. 5 (both times). — ^c) यदियं; D: यदियं. D: 2 यदियं (for 'यदियं'). K: यदियं मनसा सृष्टा. — ^d) K: ब्रह्मणा (for 'मनसा'). T: 1 मानसा (for 'सी'). D: मानसी मनसा प्रजा.

43 For the repetition in 42 of v. 1. 42. — ^a) D: तपसां (for 'से'). — ^b) S: K: 3 N: 1 D: 1. 5 (both times) T: G: 1. 5 युष्माकममिता T: G: 1. 5 के विनात्मनाम्; K: 1 ममितोन्नताम्. — After 43³⁵, D: om.

506* सुवनेत्रनिकारेण स्पर्शनभाषणेन च ।

स्पर्शनं सुन्दरीणां च मनसा विकृतिं पुनः ॥

तस्यामुपनिमासाद्य तस्या बीजं क भावयेत् ।

पापामा विकलो मुक्ता भवादृश इति धुतिः ॥

स्मृत्वा ब्रह्मपरायणो ह्येषा मुक्तं प्रमुञ्चति । 1. 5

सृष्ट्वा विप्रारयत्या मा तस्या बीजं क भावयेत् ।

ब्रह्मचर्यं यदा भूते भवेद्यदि विनिश्चयः ॥

प्रागितो दयते के रति ततो

योपि वा वपुर्निर्धुगः शुची ।

ब्रह्मचर्यमपरं पुनाश्च ॥

कुम्भे यदभिरुक्षितं हृदि ॥

— ^a) D: मनसा (for 'मानसा').

44 T: om. (hapl.) 44³⁵. — ^a) N: अवापव्या; G: 3 बादव्या (for 'आवापव्या'). K: मनस्विता (for 'मन'). — ^b) K: 1 V: B: 1 D: 1. 5 M: दारयोगा (for 'से'). B: 1 D: न दारयोगं बीजं वा; D: न दारयोगविपर्ययः; G: न

दारयोगं विना सक्षये पुत्रमात्मतनूरुहम् ॥ ४६

एवमात्मानमात्मा मे द्वितीयं जनयिष्यति ।

वन्देनानेन विधिना दिधक्षन्तमिव प्रजाः ॥ ४७

ऊर्वस्तु तपसाविष्टो निवेश्योर्लं हुताशने ।

ममन्यैकेन दर्भेण सुतस्य प्रभवारणिम् ॥ ४८

तस्योर्लं सहसा भित्वा ज्वालामाली निरिन्धनः ।

जगतो दहनाकाङ्क्षी पुत्रोऽग्निः समपद्यत ॥ ४९

ऊर्वस्योर्लं विनामद्य और्वो नामान्तकोऽनलः ।

दिधक्षन्निज लोकांस्त्रीजज्ञे परमकोपनः ॥ ५०

उत्पन्नमात्रश्चोराच पितर दीप्तया गिरा ।

दारयोगो बीजानां. G: दारयोगोऽथ बीजं वा. G: न दारयोगो (G: न) बीजाय. M: तदा न योगो बीजाय. — ^a) D: (surg.) as in text युक्तं (for 'उक्तं').

45 ^a) S: सुतः (for 'सुत'). D: यदिदं धर्मलुप्यर्थं. — ^b) N: 1. D: अप, G: इव. M: अथ (for 'इव'). — ^c) T: इष्टव्यम्. M: अत्यन्तम् (for 'धेम्'). — ^d) T: इति (for 'इव'). S: K: 1 N: मातः (for 'मा').

46 ^a) N: 1. 5 पुनर् (for 'वपुर्'). T: प्रविश्य चान्तरात्मानम्. — ^b) S: मनाननम्. D: मनोरमम् (for 'मयम्'). — ^c) 1. तनूभरम् (for 'रुम्').

47 ^a) S: स; K: G: वै; T: G: 1. 5 M: 2. 3 [ए]व (for 'मे').

48 ^a) D: M: युक्तो (for 'आ')विष्टो). — ^b) M: 3 निवेश्योर्लं हुताशनम्. — ^c) V: ब्रह्मणः; G: दर्भेण (for 'दर्भेण'). G: M: ममन्यैकेन कुशनेन. — ^d) S: K: 1 B: D: T: 1. 5 G: 1. 5 पुत्रस्य (for 'सुतस्य'). T: पुत्रस्य प्रभवारणं वै; M: सुतप्रभवकारणम्.

49 ^a) M: तपसा (for 'महसा'). — ^b) M: ज्वालामाली-रमिन्धन. — ^c) K: 1 T: G: 1. 5 M: जगतो निधनाकाङ्क्षी. — ^d) D: (marg.) as in text रुपा (for 'पुत्रो'). K: उदपद्यत; G: (ed.) समदृश्यत (for 'पद्यत').

50 ^a) T: G: समदृष्टि (for 'विनिर्भय'). — ^b) K: N: 1. 5 V: D: D: 1. 5 आर्लोकात् (by transp.). N: 2 V: दिधक्षन्निज लोकांस्त्रीजज्ञे. — ^c) S: K: 1. 5 रोपण. (for 'कोपन').

51 ^a) N: 2 V: प्रोवाच (for 'वो'). — ^b) T: विततो (for 'पितर'). M: 3 वीतया (for 'दीप्तया'). T: 2 G: M: पितर दीप्ततेजसम्. — ^c) V: M: मा; D: T: G: 1. 5 M: मां (for 'मे'). N: (marg.) V: B: वर्तते (for 'वाधते'). T: G: शुषा-

क्षुधा मे बाधते तात जगद्रक्ष्ये त्यजस्व माम् ॥ ५१
 त्रिदिवारोहिभिर्ज्वालैर्जृम्भमाणो दिशो दश ।
 निर्दहन्सर्वभूतानि ववृधे सोऽन्तकोऽनलः ॥ ५२
 एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा मुनिमूर्धं सभाजयन् ।
 पुत्रेदं धार्यतां तेजो लोकानां क्रियतां दया ॥ ५३
 अस्यापत्यस्य ते विप्र करिष्ये साक्षमुत्तमम् ।
 वासं चास्य प्रदास्यामि प्राशनं चामृतोपमम् ।
 तथ्यमेतन्मम वचः शृणु त्वं वदतां वर ॥ ५४

ऊर्व उवाच ।

धन्योऽस्मिन्पुट्ठीतोऽस्मि यन्मेऽयं भगवाञ्छिशोः ।

मुला हि मे तात. — ^a) L. १ गृजस्व माम्; Di Ti ३ G₁ M₁ स्वेनेजमा (for त्यजस्व माम्); T₁ भक्षये मेविपस्व मे.

52 ^a) K₁ त्रिदिवारोहितज्वालो; M₁ त्रिदिवारोहिभिर्ज्वालैर्. — ^b) K₁ a D₁ T₁ इव; N₁ एव (for सर्व); — ^c) K₂ विवृद्ध (for ववृधे); D₁ च (for सो).

53 After 53^a, N (except S₁ N₁ T₁ a G₁ trans.)

507* सर्वलोकपति प्रभु ।

आजगाम मुनिर्यत्र ध्यमृतपुत्रमुत्तमम् ॥

स वदन्तोऽस्मृष्य दीप्यमानं मुनामिना ।

और्वकोपाप्रसन्नस्ताल्लोकश्च ऋषभ सह ॥

तमुवाच ततो ब्रह्मा.

[5]

[(L. 1) B₁ a D₁ D₁ अहं पतिः; D₁ विपतिः (for पतिः प्रभु); — (L. 2) K₁ त्रिमुखा; G₁ दिशो नु (for समुद्रा); — (L. 3) T₁ मुनिः; M₁ (for "मुनि"); — (L. 4) D₁ विवृद्धिः (for करिष्ये);]

— ^b) S₁ जाह (for ऊर्व); — ^c) S₁ K₁ धार्यतां पुत्रजं तेजो; — ^d) S₁ K₁ a T₁ G₁ लोकानां हितकाम्यया.

54 M₁ om. 54^a ^a) — ^b) — ^c) K₁ D₁ पुत्र (for विप्र); K₁ 2 D₁ ३ अस्य पुत्रस्य ते पुत्रः K₁ D₁ विप्र); — S₁ N₁ D₁ M₁ om. (hapl.) 54^a ^a) V transp. 4^a and 54^a ^a) T₁ G₁ M₁ ३ स्थानं (for दास्य); K₁ तस्य; K₁ D₁ अस्य; K₁ D₁ तव (for चास्य); N₁ ३ V B D₁ D₁ निवासं त (V चास्य दास्यामि; — ^b) K₁ T₁ प्राशनं; K₁ B D₁ ३ G₁ ३ M₁ ३ अं (for प्रा); — ^c) K₁ पथ्यमेतन्; D₁ तथ्यं चैतन्; G₁ तथ्यमेतन्; M₁ ३ काले प्राप्ते; M₁ तथ्यमेव (for "मेतन्"); — ^d) V₁ शृणुध्व; V₁ कुरुध्व (for शृणु त्वं); M₁ ३ शृणु त्वं गृह्णतां च तत्; — After 54, T₁ ३ G₁ M₁ ३ aas. ;

मतिमेतां ददातीह परमानुग्रहाय वै ॥ ५५

प्रभातकाले संग्राप्ते काङ्क्षितव्ये समागमे ।

भगवन्स्तर्पितः पुत्रः कैर्हव्यैः प्राप्स्यते सुखम् ॥ ५६

कुत्र वास्य निवासः स्याद्भोजनं च किमात्मकम् ।

विधास्यति भवानस्य वीर्यतुल्यं महौजसः ॥ ५७

ब्रह्मोवाच ।

वडवामुखेऽस्य वसतिः समुद्रे वै भविष्यति ।

मम योनिर्जलं विप्र तच्च मे तोयपं सुखम् ॥ ५८

तत्राहमासे निरतः पिवन्धारिमयं हविः ।

तद्विस्तव पुत्रस्य विसृजाम्यालयं च तत् ॥ ५९

C 2566
B 1. 45. 61
P 1. 45. 61

508* भोजनं चास्य दास्यामि येन प्रीतो भविष्यति ।

[T₂ तु (for व).]

55 G₁ om. the ref. — ^b) K₂ ३ N₃ V₂ B Dn Ds Di- ३ T₁ यस्य मे (for यन्मेऽस्य); K₄ V₁ ३ यस्य मेऽस्य भवाञ्छिशो; N₁ ३ यस्य मे भगवाञ्छिशु (N₁ ३ न्स्वयम्); D₁ G₁ यन्ममाद्य भवाञ्छिशु; G₁ M₁ यन्मेऽस्य भगवा (M₁ ३ व); दिशो — ^c) K₁ N₁ Ds गतिम्; D₁ वृत्तिम् (for मतिम्); S₁ दधाति (for ददाति).

56 ^a) T₁ ३ N₁ V B Dn Ds Di- ३ T₁ ३ G₁ ३ प्रभावः; T₁ G₁ M₁ ३ अभावः; M₁ प्रसाद्- (for प्रभात-); — ^b) T₁ ३ D₁ ३ T₁ G₁ द्रव्यै; (for हव्यै); M₁ शुभम् (for सुखम्).

57 ^a) K₁ ३ N₁ V B Dn Di- ३ T₁ ३ G₁ ३ च (for वा); S₁ K₁ ३ T₁ G₁ वै; K₄ अस्य (for स्याद्); — ^b) B₁ G₁ ३ M₁ ३ अद्य; D₁ अत्र (for अस्य); T₂ G₁ विधानस्य भवान्य

58 ^a) Hyper metric. G₁ भवति (for वसति); T₁ तव पुत्रस्य वसति; — ^b) K₁ G₁ समुद्रेऽस्य; K₄ ३ N₁ V B Dn Ds Di- ३ T₁ ३ द्वास्यै; D₁ T₁ ३ G₁ ३ M₁ ३ द्रव्यै; M₁ ३ द्वे तु (for द्वे वै); — ^c) K₂ समये भोजनं विप्र; — ^d) K₁ N₁ ३ V B Dn Ds T₁ ३ G₁ ३ तोयमयं; D₁ मे तोयजं (for मे तोयपं); S₁ सुखम् (for सु); K₂ N₂ B D₁ ३ T₁ G₁ तच्च तोयमयं हविः (B₁ ३ वपुः); K₂ ३ तच्च मे तोयजं सुखम्; D₁ तच्च विष्णुमयं हविः.

59 B₁ ३ Bom. and Poona eds. transp. 59^a ^a) and 59^a ^a) — ^b) K₂ N₂ V₁ B₁ ३ Ds D₁ ३ G₁ ३ [अ]यमास्तां; N₂ V₁ [अ]नन्तामः; T₁ [अ]यमात्म- (for [अ]हमासे); Dn निरतः (for निरतः); N₁ तत्राहमास्यविषयः; V₁ D₁ T₁

C 2547
B L. 45. 61
P L. 45. 62

ततो युगान्ते भूतानामेष चाहं च सुव्रत ।
सहितौ विचरिष्यावो निष्प्राणनकराविह ॥ ६०
एषोऽभिरन्तकालस्य सलिलाशी मया कृतः ।
दहनः सर्वभूतानां सदेवासुररक्षसाम् ॥ ६१
एवमस्त्विति सोऽप्यग्निः संवृतज्वालमण्डलः ।
प्रविवेशार्णवमुखं निक्षिप्य पितरि प्रभाम् ॥ ६२
प्रतियातस्ततो ब्रह्मा ते च सर्वे महर्षयः ।
और्वस्याग्नेः प्रभावज्ञाः स्वां स्वां गतिमुपाश्रिताः ॥ ६३
हिरण्यकशिपुर्दृष्ट्वा तदद्भुतमपूजयत् ।
और्वं प्रणतसर्वाङ्गो वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ ६४
भगवन्नद्भुतमिदं निर्वृत्तं लोकमक्षिकम् ।
तपसा ते मुनिश्रेष्ठ परितुष्टः पितामहः ॥ ६५

'यमास्तां नियतः; T₁ 2 G M भग्राहमावे नियतं (G₁ M₁ 'तः). —^b) T₁ बर्ता (for पिबन्). S₁ K₁ D₃ तोयमयं; T₂ G₁ वारिमहा- (for 'मयं). —^c) K₁ वनम्; K₂ 4 N⁵ V B₁ D₁ D₃ D₁ 3, 5 तु तत्; D₁ च यत्; T₁ महत्; M₃ च तम् (for च तत्).

60 ^a) D₁ भूतानि (for 'ताम्). —^b) D₁ ह्येय; T₁ ततश्च (for एष). S₁ K₁ सुव्रतः (for 'तः). —^c) K₁ सहितौ भक्षयिष्यामि; K₂ N⁵ V B₁ D₁ D₁ 3 'तौ भक्षयिष्यावो; T₂ 'तौ विचरिष्यावो. —^d) B₁ D₁ D₁ 5 उर्भौ (for इह). K₂ 4 N⁵ V B₁ 3 D₁ D₁ 3, 5 T₁ लोकानिति (K₂ 'ह) पुनः पुनः; T₂ G₁ 3, 5 M₁ निष्प्रागि T₂ 'ण करणाय धै (G₁ हि; M₁ च); T₂ 4 G₁ लोकानिति पुनर्मुने.

61 K₁ om 61^a-62^b. —^a) K₂ B₁ (unarg.) काले-
ऽस्य; K₂ (sup. lin.) काले च; N⁵ V₁ B₁ 2 D₁ D₁ M₁
काले तु (for कालस्य). —^c) S₁ चर्षणः (for दहनः).

62 K₁ om. 62^a (cf. v. 1 61). —^a) एवमप्य-
स्त्विति अग्निः. —^b) T₂ 4 G₁ M₁ संवृतः; G₁ संवृत्य (for
संवृत). S₁ संवृतोऽज्वालमण्डलः. —^c) T₁ M₁ जलं (for
मुखं). —^d) S₁ D₁ प्रक्षिप्य; K₁ सं (for नि').

63 ^b) K₂ सर्वे ते च महर्षयः. —^d) K₂ तां तां (for
स्वां स्वां). K₂ मतिम्; D₁ दिशम् (for गतिम्).

64 ^a) S₁ सर्वाङ्गं (for 'ङ्गो). M₁ 2 और्वं च प्रणतः
पूर्व. —^d) D₁ वाचं (for वाक्यं). D₁ एनम; T₂ G₁ 2
M₁ चेद्; G₁ एतद् (for चेदम्).

65 Before 64, N⁵ V₁ B₁ D₁ ins. हिरण्यकशिपुः

अहं तु तव पुत्रस्य तव चैव महाव्रत ।
भृत्य इत्यवगन्तव्यः श्लाघ्योऽस्मि यदि कर्मणा ॥ ६६
तं मा पश्य समापन्नं तवैवाराधने रतम् ।
यत्सीदेयं मुनिश्रेष्ठ तवैव स्यात्पराजयः ॥ ६७
ऊर्व उवाच ।
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य तेऽहं गुरुर्मतः ।
नास्ति ते तपसानेन भयमद्येह सुव्रत ॥ ६८
इमां च मायां गृहीष्व मम पुत्रेण निर्मिताम् ।
निरिन्धनामग्निमयीं दुःस्पर्शां पावकैरपि ॥ ६९
एषा ते स्वस्य वंशस्य वंशगारिविनिग्रहे ।
रक्षिष्यत्यान्मपक्षं च परांश्च प्रदहिष्यति ॥ ७०
एवमस्त्विति तां गृह्य प्रणम्य मुनिपुंगवम् ।

वाच —^b) D₁ प्रवृत्तं; M₁ संवृत्तं; M₃ यद्वृत्तं (for निर्वृत्तं).
—^d) D₁ हृष्ट (for तुष्ट).

66 ^a) K₂ D₁ च (for तु). —^b) D₂ 4 महात्मनः;
D₁ पितामह (for महाव्रत). —^c) D₁ इव च (for इत्येव).
K₂ भृत्य एवावगन्तव्यः; D₁ स्वभृत्य इव मन्त्रव्यः; D₂ 3 भृत्य
इत्येव मन्त्रव्य (D₁ 'व्यं). —^d) T₁ G₁ तव (for यदि).

67 ^a) G₁ तमपश्यत् (for तं मा पश्य). N⁵ V₁ B₁ D₁
D₁ 3 तां N⁵ भयं वश्यश्च (B₁ 'म) मापन्नम्; T₂ 4 तव
भृत्यत्वमापन्नं (T₁ चम्). —^b) S₁ तं च; K₂ N⁵ V₁ B₁ 2
D₁ तथा (for तव). N⁵ V₁ B₁ D₁ D₁ 3 T₂ 4 गुरुः (for
रतम्). —^c) T₂ om. 67^d. —^e) K₂ N⁵ V₁ B₁ D₁ D₁ 3-5
T₁ G₁ 2, 3 M₁ यदि सीदे; B₁ सीदे यदि; D₁ D₁ सीदेयं
चेन; T₁ एवं स्थिते; T₂ यदि स्थिते; T₂ यदा सीदे; M₁ 2
स्वयि प्रीते (for यत्सीदेयं). —^d) K₂ तस्यैव; T₂ मम च;
M₁ न मम (for तवैव). M₁ 3 न मम स्यात्पराभवः.
—^e) After 67, G₁ ins.:

509^a शिष्या मि ते तपःश्रेष्ठ सुरेभ्यो मे भयं नृप ।

68 T₂ G₁ om. the ref. T₂ om. 68^a. —^a) K₂
तस्मात्ति; N⁵ V₁ D₁ यस्मात्ति (for नास्ति ते). K₂ 2 G₁
M₁ तेन (for [जनेन]. N⁵ V₁ 2 B₁ D₁ D₁ नास्ति ते मत्प्र-
सादं D₁ भावे ल, T₂ 4 न हि (T₁ तच्च) ते मत्प्र साशब्द; G₂
नास्ति ते स्म समानेन. —^d) T₁ G₁ अद्यः; T₂ 4 वेदिषु (for
अद्यः). T₂ G₁ अभयं देहि सुव्रत.

69 ^b) T₂ पुत्रेण मम निर्मिताम् —^d) S₁ दुःस्पर्शा
(for दुःस्पर्शां).

70 ^b) T₂ शङ्खणां च (for वंशगारि). —^c) K₂ 4 N⁵

जगाम त्रिदिवं हृष्टः कृतार्थो दानवेश्वरः ॥ ७१
सैषा दुर्विषहा माया देवैरपि दुरासदा ।
और्वेण निर्मिता पूर्वं पावकेनोर्विषनुना ॥ ७२
तस्मिंस्तु व्युत्थिते दैत्ये निर्वीर्येषा न संशयः ।

शापो ह्यस्याः पुरा दत्तः सृष्टा येनैव तेजसा ॥ ७३
यद्येषा प्रतिहन्तव्या कर्तव्यो भगवान्सुखी ।
दीयतां मे सखा शक्र तोययोनिर्निशाकरः ।
मायामेतां हनिष्यामि त्वत्प्रसादान्न संशयः ॥ ७४

इति श्रीहरिवंशे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

३६

वैशंपायन उवाच ।

एवमस्त्विति संहृष्टः शक्रस्त्रिदशवर्धनः ।
संदिदेशाग्रतः सोमं युद्धाय शिशिरायुधम् ॥ १
गच्छ सोम सहायत्वं कुरु पाशधरस्य वै ।

असुराणां विनाशाय जयार्थं च दिवाँकसाम् ॥ २
त्वमप्रतिमवीर्यश्च ज्योतिषां चेश्वरेश्वरः ।
त्वन्मयं सर्वलोकानां रसं रसविदो विदुः ॥ ३
क्षयवृद्धिस्तव व्यक्ता सागरे खे च मण्डले ।

C 2586
B 1. 46. 4
P 1. 46. 4

Vi. 2 Dn Di. 2. 4. १ ते (for च). V ३ रत्रियमाणे पक्षं ते.
—^d) K1 N 2. 3 V Dn Di. 2. 4. २ परं (for परांशः). K 2 N 1
B Ds D 3. 6 T 3 परं च (B ३ रंश्च) प्रहस्यति. T 3 परं च वध-
यिष्यति.

71 —^a) M 3 सं- (for तां). —^d) K1 (sup. Jan) शमार्थो
(for कृतार्थो).

72 Before 72, B 3. 3 Dn Di T 3 ins. वरुण उवाच.
—^a) K1 (sup. Jan as in text) B 3 Di 3. 6 T 3 दुर्विषया
(for हा). T 3 सैव (for माया).

73 T 3 om. 73^{ab}. —^a) T 2 G 1. 3. 5 M 1 निहते; T 3
पूजिते; M 2 व्यथिते (for व्युत्थिते). —^c) M 1. 3 अपि
(for हि). —^d) K ३ सृष्टा; T 4 पुष्टा (for सृष्टा). T 1 स्वेन;
T 2 तेन (for येन).

74 Before 74, D 4 ins. वरुण उवाच. —^a) T 3 तेनैव
(for यद्येषा). S 1 D ३ यद्येषा प्रति (D ३ परि हर्तव्या. —^b)
K 1. 3 N 3 V 1. 2 B 1. 2 D ३ च भवान् (for भगवान्). K
सखा (for सुखी). T 3 मयैव भगवानितः. —^c) S 1 तु (for
मे). D ३ तथा (for सखा). K ३ शक्रे; T ३ सोम (for शक्र).
M 1. 3 दीयतां मे मम सखा (M ३ सुखं). —^d) V 1 क्षीत-
(for तोय-). — After 74^d, N (except N 1) T 1. 3. 4
G 1. 4 ins.:

510* तेनाहं सह संगम्य यादोर्भय समाहितः ।

[B 1. 3 D ३ तेनाहं संहितः संखे; D 1. 3. ३ स संगम्य (for ३).
S 1 K 1. 3 D ३ समावृत्तः; T ३ मयः (for मयः).]
—^a) B 2 (marg.) एतां (for एतां). T 2 G 1. 3. 5 हनिष्यावः
(for मि).

COLOPHON om. in K 1. 2 4 N 1 D 1. 3. 5. — Mention
of the Epic: D 52. — Mention of Khila: S 1 N 3 V B
Dn Ds D 4. — Sub-parcan: B 2. 3 Ds D 4. 6 आश्चर्य-
पूर्वणि तारकामयम्; D 2 T 3 आश्चर्यपूर्व. — Adhy. name: K 2
N 3 V B Dn Ds D 4. 6 T 3. 4 और्वामिसंभवः; N 2 और्वानल-
संभवः. — Adhy. no. (figures, words or both):
N 1 V 1. Dn 45; V 2 46; D 4 T 4 4; T 1 G 3-5 41;
T 2 G 1 M 1 40; T 3 47; G 2 38; M 1-3 37. — Śloka no.:
K 1 80; Dn 77; Ds 1 Ds 79; T 2 G 1 73.

36

1 G 1 om. the ref. —^a) V 1 D 3 T 3 M 1 तं (for सं).
—^b) B ३ शक्रस्त्रिभुवनेश्वरः. —^c) M 1-3 ततः (for [अ]ग्रतः).

2 Before 2, S 1 V 2 B D 3 T 3 ins. शक्र उवाच; Ds
इन्द्र उवाच. —^a) S 1 महासख (for सहायत्वं). M 1-3 गच्छ
साहं महासख. —^d) K 1. 3 जयाय (for धै).

3 —^a) T 2 G 1. 3. 5 रूपश्च (for -वीर्यश्च). T 3 भवानसि
महावीर्ये. —^b) D 2 T 1. 2 G 1-4 M 1 ज्योतिषां च (G 2 त्वं)
सुरेश्वरः; M 1-3 पां त्वं (M 2 च) तथेश्वरः. —^c) D 1 यन्मयं
(for त्वं). S 1 देवानां; N 3 (marg.) V 1 D 1 T 2 G 1. 2. 4. 5
M 1-3 भूतानां (for लोकानां). —^d) N 1 M 1. 3 अर्थः; T 1
आद्यं (for रसं).

4 —^a) S 1 तथा (for तव). K 1. 3 N 2. 3 B Ds Ds. 6
T 1 M 1 क्षयवृद्धी तवाव्यक्ते; K 2. 4 N 3 (marg.) V 1 Dn
Ds. 4 इदी तथा व्यक्ते; D 1 इदी तवाव्यक्ते; D 2 इदी तवा-
सक्ते; T 1. 3 G 1 इदी तव व्यक्ते; T 3 इदी तथा व्यक्ते. —^b) S 1

तौ पाशशुक्लांशुधरौ वरुणेन्दू महारणे ।
जम्भतुर्हिमपातैश्च पाशपातैश्च दानवान् ॥ १४
द्वावम्बुनाथौ समरे तौ पाशहिमयोधिनौ ।
मृधे चेरतुग्मभोभिः शुब्धावित्र महार्णवौ ॥ १५
ताभ्यामाप्लावितं सैन्यं तद्दानवमदृश्यत ।
जगत्सं, र्तेहाम्भोदैः प्रवृत्तरिव संवृतम् ॥ १६
तावुद्यतांशुपाशौ तु शशाङ्कवरुणावुभौ ।
तां मायां शमयामास्तां देवीं दैत्यनिर्मिताम् ॥ १७
शीतांशुजलनिर्दग्धाः पाशैश्च प्रमिता मृधे ।
न शेकुश्चलितुं दैत्या विशिगम्का इवाद्रयः ॥ १८

...^b) Be D T, a G, e : सुवास्या, Du सुवासा (for महावासा), ...^d) T, a अईपने (for वेष्ट), Ma देव्या निगरीन् (for धोमनई यान्).

14. *) Nā V. B. शुक्राशु S जीतशु. for शुक्रशु. D. करो. for धरो. D. पादशुक्राशु. for पादशुक्राशु. S. मदीशु. B. Ds D. E. G. M. मदीशु. M. मदीशु. (for मदीशु). T. G. वृद्धाशु. for वृद्धाशु. T. G. 14. 16. D. पादशुक्राशु. D. 1. पादशुक्राशु. (for पादशुक्राशु). *) K. वृद्धाशु. K. N. B. D. D. G. पादशुक्राशु. T. G. पादशुक्राशु. for पादशुक्राशु.

15. The Gurmukhi of v. 144: "Kṛdānāmṛ:
Ga dāveṇ (for dāveṇṇ) - ḍā for ḍā - ḍā
V D: ḍḍāḍ (for ḍḍḍāḍ). M (copied as context)
महोदधी (for महोदधी).

16. The Group 16 (cf. A 144). Known as ¹⁷₈, -- ") K₁ N₁, a V B. Du Ds Du F प्रवृत्तर, N B a Du, e प्रविष्टर, D प्रदीप्तर; D संवृत्तर; M प्रवृत्तर for तिर), Ti Ga, सर्वश, G. M. संक्षय for संवतम्).

17. Kroom, 17^a (cf. v. 1. 16). ^a) K. N. V. 3
उद्यतायु (for 'तांशु-; N. T. G. M. द्वी; T. G. 3 ती
(for तृ), K. 3 V. 1 D. 3 तायुयाम्युपाशो द्वी (D. 3 द्वै).
— ^b) K. 3 रणे (for उर्भा) ^c) K. मायां तां (by
transp.), N. 3 V. B. D. D. 3 G. 3 मययामायनुमायां. ^d)
N. 3 V. B. 3 तां दैव्य; D. T. G. 3 दैव्ये (for दैव्य); N.
दैव्यां दैतेपदानवीम्.

18. ^a Si निर्दिष्टा (for निर्दिष्टा) Ds दीपिमुना
ये निर्दिष्टाः. -- ^b Ns Ds a. तु (for च). Si Ka Ba
(marg) मथिता; Ka Ba Di. & To प्रमृता; Ns मथिता; Va
Ba (marg.) & Do संविता; Bi स्वच्छता; Ds पोथिता; Ds

शीतांशुनिहतास्ते तु पेतुर्दैत्या हिमार्दिताः ।
हिमप्लावितसर्पाङ्गा निरुन्मण इवाग्रयः ॥ १९
तेषां तु दिवि दैन्यानां विपरीतप्रभाणि ह ।
विमानानि विचित्राणि प्रपतन्त्युन्पतन्ति च ॥ २०
तान्माशदस्मग्रथितांश्छादिताञ्शीतगश्मिभिः ।
मयो ददर्श मायायी दानशान्दिवि दानवः ॥ २१
स शिखाजालविततां गण्डशैलः पृथगसिनीम् ।
पादसेनकटकूटाग्रां कन्दर्गकीर्णकाननाम् ॥ २२
मिन्ध्याघ्रगजाकीर्णां नदन्तीं द्विरयूथपैः ।
ईहामृगगजाकीर्णां पवनाधूर्णितद्रुमाम् ॥ २३

C 2605
B 1. 46 23
P 1. 46 23

पञ्चिना, T₁ उ पट्टना; M₁ प्रचिना (for प्रसिना). N₂ V₃ B₁ Du Du- T₁ रणे (for मये). K₂ N₃ V₁ पाशैश्च
 स्य k स्वर चिन्ता रणे; V₁ पाशै प्रमथिता रणे. — °) S₁
 चरितु, V₁ स्पन्दिनु (for चरितु) — °) T₁ 2 G₁ 2. 4. 5
 M₁ 2. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 79

19. ^a T₁ + तत्रः N₁ V₁ ते वैः T₂ + पेनुम (for ते तु).
 — ^b T₁ + ते वैः N₁ मिताहिमाः. — ^c K₁ N₁, 2 V₂, 8 Dn
 D₁ D₂ + तः गवृत्तः, 12 G₁ ब्याधित (for -स्त्राधित-). S₁
 पयसा (for यः).

20. (for 20 = ^b) K_{1.2} D₁ T₂ G M_{1.4} प्रभाणि
हि. (A) V₁ विनाम्, D₁ T₁ 4 M_{1.3} णि च (for णि
ह). (C) D₁ नु (for नि). T_{1.2} G M विमानानीह
(M_{1.3} नीय; M₁ नि च) यानानि. — ^d) N (except
S₁ T₁) T₁ 4 नि (for प्र). M_{1.2} खान् (for च).

21. ^a S₁ हस्मानः (for हस्त). N₂ B₃ प्रथितांशु; D₁ ग्रथिन् (for ग्रथि^b (for ग्रथि^c). — ^b G हिम (for शीत). K₁; N₁ A B Dn₁ s D₁ 2.4.5 रश्मिना (for 'भि:). K₂ D₂ T₂ G₂ छादितान्दहमरश्मिना. — ^c K₂ 3 N₂ V₂ 3 Dn D₁; T₁ 3 मायां वै; K₄ मेधावी; T₁ G₁ 3 मायी तु (for मायावी). — ^d M₁ 2 युधि (for दिवि). S₁ दानवान्दितितन्दित, K₁ 2.4 N₁ 2 V₁ 3 B₂ Dn D₁ T₁ 4 'नां महात्मनाम्. D₁ 3 दातव्यं सु D₁ 3 'वान्सु' महात्मनाः; D₁ 3 'वानां' महाबलः.

22 ^a) G. सुशैल (for मंजिला-). G₂ स शैलाल-
पिततां; G स शैलजालमथितां. — ^b) S₁ K₃ N₁ M₃ खल-
(for गण्ड-) — ^c) S₁ K_{3,4} N₃ V_{1,2} B₂ D_n D₁₋₄ T₂.
पादपोक्त Si⁺ पाङ्क श्रृङ्खलायां. — ^d) M₃ कन्दराम् (for कान-
नाम ¹). S₁ कन्दरात्कर्णकाननाम्.

23 *) S₁ G₂ मृगाक्षीर्णा; K₈ B₂ : D₆ T₂ G₁ : M₁

C 2606
B 1. 46. 24
P 1. 46. 24

निर्मितां स्वेन पुत्रेण कौश्वेन दिवि कामगाम् ।
प्रथितां पार्वतीं मायां समृजे स समन्ततः ॥ २४
साश्मशब्दः शिलावर्षैः प्रपतद्भिश्च पादपैः ।
निजघ्ने देवसंघांस्तान्दानवांश्चाप्यजीवयत् ॥ २५
नैशाकरी शरुणी च मायेऽन्तर्दधतुस्ततः ।
अश्मभिश्चापसघनैः किरद्देवगणान्रणे ॥ २६
साश्मसंघातविषमा द्रुमपर्वतसंकटा ।
अभवत्क्षौरसंघार्या पृथिवी पर्वतैरिव ॥ २७
नानाहतोऽश्मभिः कश्चिच्छिलाभिश्चाप्यताडितः ।

गाम् (for गजम्). — T: M: om. haph. 23¹. — ^δ) T: G M: नदद्भिर् (for 'नदी'). S: गजः; K: N: V: B D: D: 1. 4. 5 दैत्यः; K: 4 N: 2 V: 3 Dn D: T: 3 इव; D: द्भिर् (for द्विष-). — ^ε) K: हताम् (for दुमाम्). D: पवनानृजितदुमाम्; T: G: पवनानृजितम्.

24 ^α) N: तव (for स्वेन). D: निर्मितां चैव गात्रेण. — ^δ) T: प्रदीप्तां (for कौश्वेन). — ^ε) K: 3 N: 2 V: Dn D: प्रसृतां; K: अथ तां (for प्रथितां). — ^ε) K: 3 D: व्यसृजत्; D: असृजत् (for समृजे). M: 3 मयमता (for समन्ततः). K: 4 N: 3 V: 3 Dn D: D: T: 3 समृजे दा- (D: मिसृधुना) नवोत्तमः; D: व्यसृजन्म मयमनः.

25 ^α) S: मामिहमनैः; K: 3 साश्मपादैः; K: D: वर्षैः; D: 3. 4 M: संघैः; M: शैलः; M: शैलैः (for 'शब्दैः'). — ^δ) S: K: 3 V: 1 T: 4 मं (for प्र-). — ^ε) K: 4 N: 3 V: B: Dn D: 4 T: च (for तान्). — ^ε) K: N: B: [अ]जीवयत् (for 'वयत्'). K: दानवान्समजीवयत्; D: न्म व्यजीवयत्; M: स्तानजीवयत्.

26 ^α) D: निशाकरी (for नै-). K: D: सा (for च). — ^δ) K: N: V: 3 B: Dn G: सतर्दधतम् (for 'तुम्'). T: मायां प्राप्त्यथ यशुभि (sic). — ^ε) K: [आ]यमार्गः; K: 3 N: 3 (marg. as in text) V: 3 B: (marg.) D: 2. 3. 3 कशाङ्काभैः (for [आ]यमघनैः). — ^ε) Some Mss. किरन् (for किरद्). M: 3 बहून् (for रणे). K: N: V: B: D: D: 4. 5 कीर्णां देवगणा रणे.

27 ^α) N: संघाटः (for 'त-'). — ^δ) D: संपातः (for 'पर्वत-'). M: 3 गिरिपादपसंकटा. — ^ε) N: (except S: D: 2) T: G: M: 2. 3 अभवद्वारसंचारा (M: 3 यः).

28 ^α) T: G: 3 अभिभिः; G: 2 अभिभिः (for 3 अभिभिः). S: अश्मना नहतो नास्ति. — ^δ) B: D: D: शिलावृष्टया (for 'भिश्च'). T: G: 3. 4 M: नापि G: M: 3 न हि (for चापि). S: न शिलाभिर्वशीकृतः; K: शिलाभिश्चातिर्वहितः; K: Dn:

नानिरुद्धो द्रुमगणैर्देवोऽदृश्यत संयुगे ॥ २८
तदसंस्तधनुषं भग्नप्रहरणाविलम् ।
निष्प्रयत्नं सुरानीकं वर्जयित्वा गदाधरम् ॥ २९
स हि युद्धगतः श्रीमानीशो न स्म व्यकम्पत ।
सहिष्णुत्वाज्जगत्स्वामी न चुक्रोध गदाधरः ॥ ३०
कालज्ञः कालमेघाभः समीक्षन्कालमाहवे ।
देवासुरविमर्दं स द्रष्टुकामो जनार्दनः ॥ ३१
ततो भगवता दृष्टौ रणे पावकमारुतो ।
चोदितां विष्णुवाक्येन तौ मायामपकर्षताम् ॥ ३२

D: 'भिश्चाप ताः; K: 'भिना विहितः; N: 'वर्षणदानवः; D: 'वृष्टया प्रगाहितः. — ^ε) N: V: 3 Dn D: 4 नानाकरो (for नानि). K: नानाद्रुमैश्च सततः. — ^ε) S: कश्चन (for संयुगे).

29 ^α) K: 3 N: V: B: Dn D: D: 3. 4 T: 3 तदपभ्रष्टधनुः D: 'वपु र्ध्वः; K: तदा प्रभ्रष्टः; D: तदयत्नं तदधनुः; T: 3 G: M: तदपध्वस्तधनुषः; M: 3 तदा M: 'दुःपश्रमहदयः. — ^δ) G: भिष्ट (for भग्न). K: 3 T: G: भग्नप्रहरणायुधम्; N: 'रविष्टवः; G: 'णं बलम्. — ^ε) D: 1 सुरानीके (for 'कं).

30 ^α) K: युद्धमताः (for 'गत-'). — ^δ) K: V: Dn D: T: 3 व्यकम्पयत्. — ^ε) S: सहिष्णुत्वे जगत्पर्य. — ^ε) K: 4 N: 3 V: 2 Dn D: 2. 4-5 चुक्रोध (for चुक्रोध). D: न चकम्पे जनार्दन.

31 ^α) N: 2 समीक्ष्य; N: 3 (marg.) V: B: 3 D: 6 समीक्षण (for समीक्षण). D: समीक्ष्य भ्रणमाहवे. — ^ε) K: समृद्धि (for 'वमर्द'). K: D: M: च; N: V: 3 हि; T: तः; T: G: 3. 4 M: 4 तु (for म).

32 ^α) T: चोदयामास मायाष्टौ रणे मारुतपावकौ. — After 32^α, N: (except S: K: N: 1) S: (except M: 3) ins.:

511* मायाया मयसृष्टाया प्रवृद्धाया कामाय वै ।
ततः प्रवृद्धावन्यान्य प्रवृद्धज्वालवर्गिणी ॥

[K: repeats line 1 after line 2. — (L: 1) K: संप्र- (for सप-). D: प्रवृद्धी जननयैः; T: 'दौ प्रसमाय वै (for ^δ). K: (first time) Dn D: समनयै प्रवृद्धाया मायाया मयसृष्टाया; K: संप्रसमायै वदन्ता मायाया मयसृष्टाया. * Cn: मयसृष्टेति पञ्चमः सुता सुश्रुतिव्यतिरेकः इति प्राञ्चः । गौडस्तु 'मायाया मयसृष्टाया' प्रवृद्धाया जननयै' इति पदं * । तस्मिन् पटनि. * — D: reads line 2 twice. — (L: 2) K: V: B: D: D: 3 (both times). 4. 5 प्रवृत्तात् (for 'दात्').

ताभ्यामुद्भ्रान्तमेवाभ्यां प्रवृद्धाभ्यां महामृधे ।
दग्धा सा पार्वती माया भस्मभूता ननाश ह ॥ ३३
सोऽनिलोऽनिलसंयुक्तः सोऽनिलश्चानलाकुलः ।
दैत्यसेनां ददहत्तुर्युगान्तेऽपि मूर्च्छितौ ॥ ३४
वायुः प्रधावितस्तत्र पश्चादग्निश्च मारुतात् ।
चेरतुर्दानवानीके क्रीडन्तावनिलानलौ ॥ ३५
भस्मावयवभूतेषु प्रयतन्मूत्पतन्सु च ।
दानवानां विमानेषु विमानेषु समन्ततः ॥ ३६

वातस्कन्धापविद्धेषु कृतकर्मणि पावके ।
मायावधे विनिर्वृत्ते स्तूयमाने गदाधरे ॥ ३७
निष्प्रयत्नेषु दैत्येषु त्रैलोक्ये मुक्तबन्धने ।
संग्रहेषु देवेषु साधु साधिति सर्वशः ॥ ३८
जये दशशताक्षस्य मयस्य च पराजये ।
दिक्षु सर्वासु शुद्धासु प्रवृत्ते धर्मसंस्तरे ॥ ३९
अपावृते चन्द्रपथे स्वयनस्थे दिवाकरे ।
प्रकृतिस्थेषु लोकेषु नृषु चारित्रबन्धुषु ॥ ४०

C 2623
B I. 46. 41
P I. 46. 41

Ka Ba Da (second time) Ti Gi पवृद्धे; V Ds De पवृद्धे,
Ba पवृद्धे (for पवृद्ध). Ka Nā Vā Dn Mn विनिर्वृते, Nā
मूर्च्छितौ (for मूर्च्छितौ). Ba Da ददहत्तुर्युगान्तेऽपि (for ददहत्तुर्युगान्तेऽपि).
— °) Nā (marg. as in text) Dn नोदितौ, Gi विष्णुता
(for चोदितौ). Ti विष्णुता प्रसिद्धा माया; T. Gi ३. ४. Ma ४
विष्णुवाक्येन तौ मायां (T. Ma ४ तां मायां; M. बलिनी).
— °) Ba ३ Dn Ds De ३. ४. Ti Ma ४ त. मायाम्; Gi Ma
पार्वतीम्; Ti मायां ताम् (for तां मायाम्). — °) Ka Da Ti Gi
व्यपकर्षणम् (Ka पर्वत); Nā अवरुद्धे (for ताम्). Ka
Ma तां मायां व्यपकर्षणम् (M. ताम्), Nā ता मायानपकर्षणम्;
Tz Gi ३ पार्वती व्यपकर्षणम्.

33 °) Si K Dn De वेगाभ्यां; Gi देवाभ्यां; Ga
घोषाभ्यां (for मेघाभ्यां). Ds ताभ्यामुद्भ्रान्तमेवाभ्यां. — °) Ka
वायवभिभ्यां; Gi प्रवृत्ताभ्यां (for द्वाभ्यां). Si Ka ३
Ba Da मडाहत्ते (for मृधे). — °) Tz Gi दग्धा हि; Tz
निवाता (for दग्धा सा). — °) Ka Nā ३ V Ba ३ D T
Ga ३ Ma ३ भस्मीभूता (for भस्म).

34 °) Si Nā Gi सनयो (for सनयो). Gz संयुक्तः
(for संयुक्तः). K Nā ३ V B Dn Ds Dn ३ T Gi ३
सोऽनिलोऽनिलसंयुक्तः. — °) Si Ti
Gi ३. ३. Ma सोऽनिलश्चानलाकुलः (for अनिलः); Ka ३ Nā V
Ba ३ Dn Ds Dn ३. ३. Tz Ma सोऽनिलश्चानिलाकुलः; Ma ३
सोऽनिलोऽनिलसंयुक्तः. — °) Ka Da Ma संयुक्तः (for सेनां).
Si दैत्याद्विहृत संयुक्ते.

35 °) Tz ३ G M वायु प्रधावितस्तत्र (Ti Gi Ma ३
'त्र). — Ma om. 35^b 36^b. — °) Si सोऽनिलश्च मारुताः
Dn Mn पश्चादग्नि मारुताः (M. तन्तु). — °) Ka पिचेरुह
(for चेत्तुर). — °) Ka Ba Da ३ Gz Ma ३. ३ क्रीडन्ताव-
निलानली.

36 Ma om. 36^{ab} (cf. v. l. 35). — °) Tz G Ma
भस्मावयवभूतेषु. — °) Si नि (for प्र). — °) Ka Nā
Vā ३ Ba Da विमानेषु (for विमानेषु). Dn Ds दानवेषु विन-

ष्टेषु. — After 36^a, N (except S1) Tz ३ read 37^a and
37^b transposed. — °) D विनष्टेषु; Tz Gi ३. ३ समानेषु;
Gz मयस्यरे; Ma विनश्यत्सु (for विमानेषु). — After
36, Ka ३ read 38^{cd}.

37 For the sequence in N (except S1) Tz ३ cf.
v. l. 36. — °) Ma om. 37^a. — °) Ma ३ वातस्कन्धविभ्रंषु.
— After 37^{ab}, Si reads 38^{cd}. — °) Ka Vā Ba Tz ३
मायायुद्धे; Nā Ba (marg.) Ds ३ Ti बन्धे; Gi वासे (for
वधे) V विमृष्टे; Ba D विनिर्वृते; Dn च नि; Gz ३
सि नि (for विनि). Ka मायाभावे च निर्वृत्ते; Nā युद्धे-
भिमं वृत्ते; Dn युद्धे निर्वृत्ते तु. — °) Gz स्तूयमाने (for
स्तूयं).

38 Si reads 38^{cd} after 37^{ab}; Ka ३ read the same
after 36. — Ma om. (hapl.) 38^d-41^c. — °) Ds ३ Tz ३
सर्वशः (for शः).

39 Ma om. 39 (cf. v. l. 38). — °) Gz जये शत-
दशाक्षस्य. — °) Ds दैत्यानां (for मयस्य). — °) Ka Tz
Gi ३ प्रवृद्धे (for ते). Ka यज्ञ (for धर्म). Ka (sup. lin.
as in text) प्रसरे, Vā Ba (marg.) संभवे; Ma ३ सत्यये;
Ma संस्थिते (for संसरे). Nā प्रवृद्धे धर्मसंस्तरे. — After
39, Ds ms. 513^a.

40 Ma om. 40 (cf. v. l. 38). — °) Ma ३ Poona ed.
स्वर्ग (for चन्द्र). Tz पद (for पदे). Gz अपावृतेषु भूषेषु.
— °) Ka ३ Nā V B D Tz ३ Gz अयनस्थे; Ka गगनस्थे;
Ti ह्ययनस्थ. Gz स्वयनस्थे (for स्वयनस्थे). — °) Ka ३ Nā
Vā ३ Ba Dn Ds Dn ३. ३. Tz ३ भूषेषु (for लोकेषु). — Tz om.
(hapl.) 40^c. — °) Ds Tz नाता (for नृषु). — Ka ina.
after 40; Ds after 39.

512^a विराजमाना देवास्ततो मुनिगणैः सह ।

41 Ma om. 41^{ab} (cf. v. l. 38). — °) Ka प्रभिद्ध-
(for अं). Ka वायव्ये (for बन्धने). Ds प्रभिद्धबन्धने
मयैर्ह. — °) Ka शोभितः; Nā Vā B Ds Dn ३

स्वर्मानुश्रामरप्रख्यो वक्त्रयोधी महासुरः ॥ ७
एतेऽस्त्रविदुषः सर्वे सर्वे तपसि संस्थिताः ।
दानवाः कृतिनो जग्मुः कालनेमिनमुत्तमम् ॥ ८
ते गदाभिश्च गुर्वीभिश्चैव सरश्चर्धः ।
कालकल्पैश्च मुसलैः क्षेपणीयैश्च मुद्गरैः ॥ ९
अश्मभिश्चाद्भुतदंष्ट्रैर्गण्डशैलैश्च दंशितैः ।
पट्टिसंभिण्डपालैश्च परिघैश्चोत्तमायसैः ॥ १०
घातनीभिश्च गुर्वीभिः शतघ्नीभिस्तथैव च ।

(for 'सुरः'). K₁ ३ व (K₁ च कयोधी महाबलः)

8 ^a) B₁ 2 D₈ चास्त्रविदुषः; B₁ (marg.) चास्त्रविदुषः (hypermetre) (for 'चास्त्रविदुषः') ^b) S₁ M₁ सुस्थिताः; K₁ 4 N₁ V₁ B₁ (marg.) D₁ D₁ 2 T₁ 4 सुवताः; K₁ सुस्थिराः (for संस्थिताः) . — ^d) N₁ D₁ 4 T₁ 4 कालनेमिनमुत्तमम्; T₁ ३ मि महासुरम् .

9 ^a) N₁ V₁ चर्कश्च; T₁ शर्काभिश्च (for गुर्वीभिश्च) . — After 9^a, S₁ reads 11^b ^d followed by 11^b 11^b (11^b repeating), and K₁ 3 read the same followed by 515^a. S₁ om. 9^b M₁ om. chap. 9^b 11^a ^b) N₁ V₁ पार्श्वः; D₁ चित्रैश्च (for चर्कैश्च) . K₁ T₁ 4 G₁ 3 M₁ 4 अथ; K₁ D₁ अभिः; M₁ अ.प. (for च स.) . — After 9^a, B₁ om. Poona eds. G₁ 1 read 10^a.

10 For the sequence in S₁ K₁ 1, cf. v. l. 9. M₁ om. 10 (cf. v. l. 9). Poona and Bom. eds. and G₁ 1 read 10^a after 9^a. — ^a) K₁ V₁ 3 B₁ D₁ D₁ 2 3 T₁ 4 M₁ 2 चादिः; D₁ वज्र (for चाट्ट) . B₁ 1 D₁ 3 D₁ संकाशैर् (for सरशैर्) . ^b) M₁ गज (for गण्ड) . K₁ 1 D₁ 3 महनैः; K₁ D₁ शार्ङ्ग (for दं शर्) . — ^c) S₁ (M₁ om.) पट्टसैर् (for पट्टिमैर्) . Some Mss. पट्टिसंभिण्डपालैश्च . — ^d) K₁ N₁ V₁ 2 B₁ D₁ 3 D₁ 4 T₁ 4 उत्तमायुधैः (for 'यसैः') . T₁ 2 G₁ 3 2 M₁ परिवैश्चैव कर्णैः; G₁ ३ संमंभोदिभिः .

11 For the sequence and the repetition in S₁ K₁ 3, cf. v. l. 9. M₁ om. 11^a (cf. v. l. 9). T₁ om. 11^a — ^a) D₁ 3 2 M₁ घातनीभिश्च; T₁ G₁ 3 2 M₁ शतघ्नीः; G₁ दशघ्नीः; M₁ शाननीयैश्च (for घातनीभिश्च) . — ^b) M₁ शाननीयैश्च (for श.घ्नीभिश्च) . T₁ शाननीभिः परैस्तथा; T₂ G₁ निशितैर्नक्षत्रैस्तथा; G₁ 3 शाननीनक्षत्रैस्तथा . — ^c) S₁ युगैश्च; G₁ M₁ योक्त्रैश्च (for यन्त्रैश्च) . M₁ 3 निर्युद्धैर् (for निर्मुक्तैर्) . — ^d) K₁ N₁ V₁ D₁ 3 2 उग्रः; K₁ [अ.प. (for [अ.प्र.) . V₁ ३ दृष्टानैः (for नादितैः) . S₁ लघुद्वैप्रताडितैः; T₁ अर्गलक्ष्माप्रत. स्थितैः; G₁ 3 2 चक् (G₁ 3 शब् (लक्ष्माप्रतः

युगैर्यन्त्रैश्च निर्मुक्तैर्गलैश्चाग्रताडितैः ॥ ११
दोर्भिश्चायतपीनाभिः प्रासैः पार्श्वैश्च मुद्गरैः ।
संपर्लेलिहमानैश्च विसर्पद्भिश्च सायकैः ॥ १२
वज्रैः प्रहरणीयैश्च दीप्यद्भिश्चापि तोमरैः ।
विकोशैश्चामिभिस्तीक्ष्णैः शूलैश्च शितनिर्मलैः ॥ १३
ते वै संदीप्तमनसः प्रगृहीतोत्तमायुधाः ।
कालनेमिं पुरस्कृत्य तस्थुः संग्राममूर्धनि ॥ १४
सा दीप्तशस्त्रप्रवरा दैत्यानां शुशुभे चमूः ।

C 2659
B 1 47. 15
P 1 47. 15

स्थितैः; M₁ 3 अर्गलैर्द्वैस्तनादितैः; M₁ अग्रतश्चाग्रताडितैः . — After 11, K₁ 3 ins. :

515^a दानवा युद्धदुर्धराः संग्राममुखतः स्थिताः ।

12 K₁ reads 12 on marg. — ^a) M₁ [अ.यस- (for 'त') . K₁ V₁ B₁ D₁ D₁ 3 D₁ T₁ 4 G₁ 3 2 पीनासैः; T₁ 4 पीनैश्च (for पीनाभिः) . D₁ दोर्भिश्च परिघप्रख्यैः . — ^b) K₁ 3 N₁ 2 B₁ D₁ 4 T₁ 3 पार्श्वे प्रासैश्च (by transp.) . N₁ च वध्यनाम् (s.) . B₁ M₁ समुच्छिन्नैः; B₁ (also as in text) . D₁ T₁ G₁ 3 M₁ 4 च मुच्छिन्नैः (for च मुद्गरैः) . D₁ 3 प्रासैः पट्टिमैश्चिन्नैः; D₁ G₁ 3 M₁ पार्श्वे प्रासैश्च मुच्छिन्नैः . — ^c) K₁ G₁ 3 M₁ संपर्लेलिहमानैश्च; D₁ संपैश्च लेलिहानैश्च; T₁ संपर्लेलिहमानैश्च (see) . — D₂ reads 12^d and 13^a transpose after 13. — ^d) T₁ G₁ संपर्पद्भिश्च (for विसर्प) . D₁ पायकैः (for सायकैः) .

13 For the sequence in D₁, cf. v. l. 12. T₃ repeats 13^a after 13^d. — ^a) T₃ (second time) उग्रैः (for वज्रैः) . — D₁ om. 13^b-14^a. — ^b) M₁ 2 [ए]व (for [अ]पि) . K₁ 3 N₁ V₁ B₁ D₁ 3 T₁ (first time) दीप्यमानैश्च तोमरैः D₁ 3 मुद्गरैः; K₁ ३ द्विश्च बलोत्तमैः . — ^c) T₁ विशालैश्च (for विकोशैश्च) . — ^d) D₁ निशितः; D₂ चाशानि- (for च शितः) .

14 D₁ om. 14^a (cf. v. l. 13). — ^a) K₁ 3 N₁ 3 (last two marg.) V₁ वपुषः; M₁ 2 तपसः (for 'मनसः') . — ^b) B₁ (marg. as in text) . 2, 3 D₁ सं- (for प्र-) . T₁ प्रगृहीतशिलायुधाः .

15 ^a) D₁ सं- (for सा) . Cnp प्रचरा (for प्रवरा) . M₁ दीप्तशस्त्रप्रहरणाः ^b) Cnp दीप्तशस्त्राण्येव प्रवरा विद्युतो यस्याम् । प्रचरेति युक्तः पाठः । ^c) G₁ सा नूनं (for दैत्यानां) . K₁ N₁ V₁ B₁ 2 D₁ M₁ 3 रुहवे (for शुशुभे) . B₁ दानवानां महाचमूः . — ^d) D₁ उन्मीलित- (for निमी) . N₁ 3 (marg. as in text) V₁ D₁ T₁ 2 4 G₁ 3 M₁ 3 सर्वाङ्गा (T₁ G₁ ३ ङ्गी) (for नक्षत्रा) . G₁ यौर्विमोक्षितसर्वाङ्गाः

C 2660
B 1. 47.
P 1. 47.

द्यौर्निमीलितनक्षत्रा घननीलाम्बुदागमे ॥ १५

देवतानामपि चमूर्मुमुदे शक्रपालिता ।

दीप्ता शीतोष्णतेजोभ्यां चन्द्रभास्करतेजसा ॥ १६

वायुवेगवती सौम्या तारागणपताकिनी ।

तोयदाविद्धवसना ग्रहनक्षत्रहासिनी ॥ १७

यमेन्द्रवरुर्गुप्ता धनदेन च धीमता ।

संप्रदीप्ताग्निस्वना नारायणपरायणा ॥ १८

सा समुद्रौघमदशी दिव्या देवमहाचमूः ।

रराजास्त्रवती भीमा यक्षगन्धर्वशालिनी ॥ १९

तयोश्चन्द्रोस्तदानीं तु बभूव स समागमः ।

Ms. अनिमीलितनक्षत्रा. — ^a) K₁ यामिनीवाम्बुदागमे;
K₃ $\tilde{N}_3$ V_{1,2} B Ds Ds (marg.) T_{3,4} T₃ सघनेवा¹, V₃
D_{1,2} घनानीवा²; M_{1,2} ह्यमिनीवा³; M₁ नवनीला⁴.

16 T₁ om. 16-18. — ^b) K_{1,2} $\tilde{N}_3$ V_{1,2} D (except
Ds) रुरुवे (for मुमुदे). — T₁ om. (hapl.) 16-18.
— ^c) S₁ तेजोभिः; $\tilde{N}_3$ (marg.) V_{1,2} B Ds Ds रूपेण
(for तेजोभ्यां). — ^d) K₁ $\tilde{N}_3$ V_{1,2} B Ds (except Ds)
चर्चमा (for तेजसा). G₁ M₁ चन्द्रभास्करयान्त्रया. G₁ M₁
'यो सदा. G_{1,2} योस्तदा.

17 T₁ om. 17 (cf. v. l. 16). G₁ om. (hapl.)
17-19. — ^e) $\tilde{N}_3$ V₃ D₁ तोयदाबद्ध; G₁ वस्थ- (for
'विद्ध-). K₂ रमना; G₁ नभया, M₁ चद्रता (for चवना).
— ^f) T_{1,3} भासिनी; G_{1,2,3} M₁ मालिनी; M₁ वामिनी
(for 'हा').

18 T₁ om. 18, T₁ om. 18-19 (for both, cf. v. l. 16).
G₁ om. 18 (cf. v. l. 17). — ^g) D₁ यमेन्द्र- (for न्द्र-).
S₁ K_{1,2} D_{1,2} T₁ धनदेर- (for धनदेन). — ^h) K_{1,2}
D₁ धरुगेन (for धनदेन). — ⁱ) K₁ V₁ D₁ M_{1,2} चयना;
 $\tilde{N}_3$ चरणा; T_{1,2} om. 18-19 महशा, M₁ नयना (for पवना).

19 G₁ om. 19 (cf. v. l. 17). — ^j) $\tilde{N}_3$ D₁ T₁
मरसा (for 'शी). — ^k) T_{1,3} G₁ दीप्ता (for दिव्या). $\tilde{N}_3$
देवमयी (for 'महा). M₁ दिव्यदेवगणा चमूः.

20 ^a) K₁ तयो दैत्ययोम (by transposition); M_{1,2} अनी-
कयोम (for तयोश्चन्द्रयोम). S₁ K₁ तदा तय; M₁ तदा राजन्
(for तदानीं तु). — T₁ om. (hapl.) 20-22. — ^b) K₁
तद्बभूव; $\tilde{N}_3$ V₁ D_{1,2} M₁ बभूव मुः; V₃ स बभूव (by
transp.). D₁ बभूव च. — ^c) K₂ T₁ युगवि (for स्याद्युग-).

21 T₁ om. 21 (cf. v. l. 20). — ^d) D₁ निर्मितम् (for
संकुलम्). — ^e) M_{1,2} क्षमापरममक्षार्थ. — ^f) G₁ मदस्य

द्यावापृथिव्योः संयोगो यथा स्याद्युगपर्यये ॥ २०

तद्युद्धमभवद्धोरं देवदानवसंकुलम् ।

क्षमापराक्रममयं दर्पस्य विनयस्य च ॥ २१

निश्चक्रमुर्वलाभ्यां तु ताभ्यां भीमाः सुरासुराः ।

पूर्वापराभ्यां संरब्धाः सागराभ्यामिवाम्बुदाः ॥ २२

ताभ्यां बलाभ्यां संहृष्टाश्चेरुस्ते देवदानवाः ।

वनाभ्यां पार्वतीयाभ्यां पुष्पिताभ्यां यथा गजाः ॥ २३

समाजमुन्मतो भेरीः शङ्खन्दध्मुश्च नैकशः ।

स द्यां दिवं भुवं चैव दिशश्च समभ्युपयत् ॥ २४

ज्याघाततलनिर्घोषो धनुषां कृजितानि च ।

(for दर्पस्य).

22 T₁ om. 22^a (cf. v. l. 20). — ^b) K₂ ते; D_{1,2}
च (for तु). — ^c) K₂ सौम्य- (for ताभ्यां). T₁ महासुराः
(for सुराः). — ^d) D₁ रुरुदा- (for संरब्धा). D₁ पूर्वापर-
नडाभ्यां. — D₁ om. (hapl.) 22-23.

23 D₁ om. 23^a (cf. v. l. 22). — ^a) K₁ T₁ संर-
ब्धाः; T₁ संमृष्टाः (for संहृष्टाः). — ^b) M₁ निश्चक्र- (for
चेरुस्ते). S₁ दिव्य- (for देव-). — ^c) $\tilde{N}_3$ V_{1,2} D₁ बलाभ्यां
(for वनाभ्यां). — ^d) T₁ महा- (for यथा). D₁ यथा वन-
गता गजाः.

24 ^a) K₂ D₁ T₁ समाजमुम्. V₃ B₁ (marg.) D₁
'हनुम् (for जमुम्). B_{1,2} D₁ तदा (for ततो). G₁ भेरी
(for भेरी). — ^b) S₁ T₁ G₁ M₁ महस्रः; $\tilde{N}_3$ V_{1,2}
D₁ T₁ G₁ D₁ स्व नैकशः; M_{1,2} च नैकधा (for च
नैकशः). D₁ शङ्खतुर्गणनैकशः; G₁ शङ्ख दध्मु महस्रः.
— K₁ om. 24-25. — ^c) K_{1,2} $\tilde{N}_3$ V_{1,2} B Ds D_{1,2}
स शब्दो द्यां (for द्यां दिवं). M₁ चापि (for चैव). S₁ म
द्यां भुवं च स्व चैव; K₁ $\tilde{N}_3$ V_{1,2} D₁ D_{1,2} म शब्दो द्यां भुवं
स्व च, T₁ मद्यो भुवं दिवं चैव. — ^d) T₁ दिश- (for दिशश्च).
S₁ शब्द समभ्युपयत्.

25 K₁ om. 25^a (cf. v. l. 24). — ^a) T₁ ज्याघो-
यम् (for ज्याघात-). — ^b) D₁ कृजितेन (for 'तानि). S₁
धनुषां कृजितेन तु, $\tilde{N}_3$ कृजितानां च निम्बनम्; B_{1,2} D₁ D₁
धनुषामपि निम्बन- — ^c) K₁ $\tilde{N}_3$ V₁ B₁ D₁ T_{1,3} M₁
च निनदाः; $\tilde{N}_3$ V₂ च निनदीर- (V₂ 'स); V₃ च नादेन; B_{1,2}
D₁ M_{1,2} च नदनां; D₁ निनदनां (for च निनदा). — ^d) G₁
M₁ दिव्यम्. Cop. दैत्यम् (as in text). $\tilde{N}_3$ V₁ M₁ स्वयम्
(for स्वनम्). S₁ दैत्यानां निनदु. स्वनम्; K₂ B₁ D₁ D₁
दैरयानादधु स्वना; K₁ दैत्यानां निनदो महान्; V₃ तीव्रम्

दुन्दुमीनां च निनदा दैत्यमन्तर्दधुः स्वनम् ॥ २५
तेऽन्योन्यमभिर्भषेतुः पातयन्तः परस्परम् ।
बभञ्जुर्बाहुभिर्बाहून्ढ्रंढ्रमन्ये युयुन्मसः ॥ २६
देवतास्त्वशनीधोराः परिधांश्चोत्तमायमन् ।
ससर्जुराजौ निखिशांगदा गुर्वीश्च दानवाः ॥ २७
गदानिपातैर्भग्नं क्वा बाणैश्च शकलीकृताः ।
परिपेतुर्भृशं केचिन्युद्धताः केचिच्च जजिरे ॥ २८
ततो रथैः सतुर्गैर्विमानैश्च शुणामिभिः ।
समीयुस्ते समं गच्छा रोपादन्योन्यमाहवे ॥ २९

न्तर्दधु स्वनः; B. Du. Ds. Ga. दैत्यानां निन्देभु स्वनान् (B. 'ना); Du. दैत्यानां पिदा; Ds. कृष्णु स्वनम्; Ds. दैत्यानां निनदेन च; T₁ ५ दैत्यानां तदनु स्वनम् (T₁ 'नान); M₁ ५ दैत्यानामभवस्वन; S. Cu. दैत्यमन्तर्दधुः स्वनमिति पाठे दैत्यानामभिर्भषेतुः ॥ २५

26 °) Śa. V₁ om. ते; M₁ ५ जल्पन्त (for संपेत्); M₁ ५ अन्योन्यमपि ज; M₁ ५ भिज्जत्यन्त; °) D₁ प्रतिपन्नः; M₁ ५ पोथयन्त (for पात); °) K₁ ५ बभञ्जुर्बाहुनन्योन्यं; °) Śa. स्वस्वे मेन्ये; K₂ दानवास्ते; K₁ ५ युद्धमन्ये; D₁ ढ्रंढ्रमन्ये (for 'मन्ये).

27 °) T₁ Ga. त्वशनीन (for 'नीर्); Śa. K₁ D₁ T₁ धोरा (for धोरा); Śa. ५ V₁ ५ B. Ds. D₁ देवताश्च; Śa. ५ V₁ ५ स्त्वमृजन्धोरान्; D₁ Ga. 'स्त्वशनीन्धोरान्; T₁ 'श्चापि निर्धातान्; T₁ 'श्च विनिर्धातान्; °) B. Cu. mar. G₁ M₁ परिधांश्चोत्तमायुधान्; D₁ 'मान्गः; D₁ 'मांस्तथा; °) D₁ निशितान् (for निखिशांन्).

28 °) T₁ Ga. निनघातैर् (for निपातैर्); T₁ भग्नार्द्रैर् (for 'ङ्गा); T₁ गदाभिधार्भग्नार्द्राः; G₁ ५ M₁ ५ भिघार्ताभग्नार्द्रा; °) K₁ कवली (for शकली); °) K₁ D₁ परस्परं (for परिपेतुर्); M₁ ५ निपेतुस्त्वशा केचिन्; °) K₁ ५ Śa. ५ V₁ B. Du. Ds. ५ T₁ मस; D₁ च म जिरे; D₁ तु जजिरे; D₁ विजजिरे (for च ज); K₁ ५ पञ्चार्के; Śa. मुक्ता केचित्स्वयन्तैर्; T₁ G. M₁ ५ मुहुरैश्च विजजिरे; T₁ मुहुरैश्च विजजिरे; M₁ संज्ञां केचित्विजजिरे.

29 °) Śa. K₁ Du. Ds. T₁ ५ Ga. ५ तुरगैर्; K₁ विमानैश्च; G₁ ५ तुरगैश्च (for सतुर्गैर्); — °) K₁ ५ तुरगैश्च; D₁ द्विमानैर् (for विमानैश्च); °) K₁ ५ समेयुम्; Śa. ५ Cu. mar. V₁ B. Ds. संपेत्तुम् (for समीयुम्); Śa. K₁ ५ Śa. ५ V₁ B. Du. Ds. ५ T₁ Ga. तु (for सु); — °) D₁ सागराभ्यामिवा-
मुदाः (310).

संवर्तमानः समरे विवर्तन्तस्तथापरे ।
रथा रथैर्निरुध्यन्ते पदाताश्च पदातिभिः ॥ ३०
तेषां रथानां तुमुलः स शब्दः शब्दवाहिनाम् ।
नमः सध्यानं हि यथा नमस्ये जलदस्वनैः ॥ ३१
बभञ्जिरे रथान्केचि केचिःसंमृदिता रथैः ।
संवाधमेके संप्राप्य न शेकुश्चलितुं रथाः ॥ ३२
अन्योन्यमन्ये समरे दोर्भ्यामुन्दिष्य दर्पिताः ।
संहादमानाभगणा जघुस्तत्रासिचर्मिणः ॥ ३३
अस्त्रैरन्ये विनिर्भिन्ना रक्तं वेमुहृता युधि ।

30 °) K₁ ५ ते (for सं); T₁ चर्तमाने (for 'ना); M₁ ५ त्वपरे (for समरे); °) Śa. K₁ B₁ D₁ ५ T₁ निवर्तन्तम्; K₁ D₁ न्यवः; D₁ निवृत्ताश्च; T₂ ५ G₁ विवर्तन्त; G₁ विवर्तन्तम् (for 'वर्तन्त); G₁ ed.) [अ]परे (for 'रे); — °) K₁ ५ V₁ D₁ अयुध्यन्त; Śa. V₁ विरुध्यन्ते; Śa. Ds. D₁ न्यरुध्यन्त; D₁ अरुध्यन्त; T₁ प्रवर्तन्ते (for निरुध्यन्ते); — °) K₁ ५ V₁ B₁ D₁ पादाताश्च; V₂ पत्तयश्च (for पदाताश्च); °) पदातैश्च पदातिभिः.

31 °) G₁ M₁ ५ गदानां (for रथानां); — °) K₁ ५ शुभः; K₁ D₁ साधुः; D₁ सखः; T₂ G₁ (sup. lin.) ५ ५ जवः; G₁ ५ (for शब्द); T₁ स शब्दोऽप्युद्यतिः; M₁ ५ स शब्द शब्द जिनाम्; — T₁ M₁ om. 31^{ed}. For 31^{ed}, N₁ except si. Śa. subst.;

516* बभूराथ प्रसक्तानां नभसीव पयोमुचाम् ।
[K₁ [लीज (for 'ली); D₁ प्रसक्ताने च (for नभसीव).]

32 °) D₁ ५ रथाः; T₂ ५ तदा (for रथान्); — °) K₁ ५ D₁ T₁ G₁ संमृदिता; B₁ ५ संमुदिता; T₁ M₁ संपा (M₁ 'सा) दिता; T₁ संमृदिरे (for 'ता); — °) K₁ ५ om. from मेके up to अन्योन्यमन्ये (in 33^{ed}); K₁ ५ Śa. ५ D₁ ५ ५ M₁ एव; Śa. ५ V₁ एव; V₁ B₁ (mar.) अन्ये; B₁ T₁ एकं (for एके); T₁ संपेतुः (for संप्राप्य); — °) M₁ ५ बाधितुं (for चलितुं); Śa. भयात्; K₁ D₁ Ga. रथान्; T₂ G₁ ५ M₁ रथात्; T₁ तथा (for रथा).

33 K₁ ५ om. up to अन्योन्यमन्ये (in 33^{ed}) (cf. v. l. 32).
°) D₁ चापि; T₁ एव (for अन्ये); K₂ ५ Śa. ५ V₁ ५ D₁ D₁ ५ T₁ अन्योन्यस्याभस; K₁ ५ थ स; Śa. ५ V₁ ५ पि स मरे; V₁ B₁ Ds. D₁ ५ न्ये समरेन्ये तु (D₁ 'रे त्वन्ये); — °) K₁ ५ संश्लेष्य (for उल्लिख्य); B₁ ५ दर्शिता (for दर्पिता); — °) V₁ D₁ जघुम् (for जघुम्); K₁ M₁ चर्मिणः; K₁ ५ 'च'; D₁ T₁ चर्मणः; D₁ चर्मणा (for चर्मिण).

34 °) Śa. K₁ शस्त्रैर् (for अस्त्रैर्); D₁ M₁ ५ अस्त्रैर्वि-

C 2678
B l. 47. 34
P l. 47. 34

C 2679
B L 47
P I. 47.

क्षरजलानां सदृशा जलदानां समागमे ॥ ३४
तदस्त्रशस्त्रप्रथितं क्षिप्तोत्क्षिप्तगदाविलम् ।
देवदानवसंक्षुब्धं संकुलं युद्धमावभौ ॥ ३५
तद्दानवमहामेघं देवायुधविराजितम् ।
अन्योन्यबाणवर्षं तद्युद्धदुर्दिनमावभौ ॥ ३६
एतस्मिन्नन्तरे क्रुद्धः कालनेमिः स दानवः ।
व्यवर्धत समुद्रौघैः पूर्यमाण इवाम्बुदः ॥ ३७
तस्य विद्युच्चलापीडाः प्रदीप्ताशनिवर्षिणः ।
गात्राभागशिरःप्रख्या विनिष्पेतुर्वलाहकाः ॥ ३८
क्रोधाभिःश्वसतस्तस्य भ्रूभेदस्वेदवर्षिणः ।
सामिनिष्पेषपवना मुस्ताभिश्चेरुर्चिपः ॥ ३९

मिह्राश्च (Ma 'ज्ञा). — ^४) B Ds Ds वेम् रक्त (by transp); Ds रक्तमूहुर. K हता भुरि. Mi घर्णैर्बहुः Ms घर्णैर्बुधि (for हता युधि). Ts शस्त्रं चापि तथापरे. — ^५) Ts साधर्म्याज् (for सरशा). — ^६) K Bz (marg.) Dn Ds जलानामे (for समा).

35 ^१) Ms अस्त्रप्रथितं (for 'शस्त्र'). Ns सरशः Ts स-प्रथितं (for प्र'). — ^२) Ks संबाधं. Ks Ns V Dn Dn संरब्धः. Ds ३.३ संकुलः. Ts संविद्धः. Gs संविद्धं (for संक्षुब्धं). — ^३) Ts तुमुलं (for संकुलं).

36 Ds reads 36 on marg. — ^४) Ns ३ (marg. as in text) Dn Ds ३ Ts देवाम्बुदः. Ts Gs देवयुद्धं (for देवायुध). V B Ds त इन्द्रभम् (for विराजितम्). Ks देवा सुरतदित्यभम्. Ds देवाम्बुदविद्युतम्. Ds देवसंघत इन्द्रभम्. — ^५) Ss वर्षं च. Ds Ms वर्षं तु. Ms वर्षेण (for वर्षं तद्). — ^६) Vs B Dn Ds Dn ३ S युद्धं (for युद्ध).

37 Ss च दानवः. K Ns ३ Bz ३ (marg. as in text). ३ D Gs महामुदः. Ns (marg.) Vs महामुदः (for महानवः).

38 ^१) Ds ३.३ तस्य विद्युच्चला (Ds 'जला पीडा ; Ms तस्य विद्युच्चलाविदाः. — ^२) Ns ३ (marg.) Ds ३ गात्रैर्ना- (Ds ३ नै मा ; Ns Vs Dn Ts ३.३ गात्रे न (Vs नागाः. Vs Bz Ms गात्राङ्गाः (for 'जाग'). Ks गिरिप्रख्या (for शिरः'). Ss गात्रैर्नागगिरिप्रख्यं. Ks ३ नागैर्नागगिरिप्रख्याः Bz ३ Ds Ds गात्राङ्गाशिर प्रख्याद्. Ts G Ms 'ङ्गाशिराप्रख्या. — ^३) Ss निष्पतन्ति ; Ns Ds Ds ३ Ts Gs ३ Ms विनिष्पेतुः. Vs ३ Ds ३ विनिष्पेतुः (for 'स्पेतुः).

39 ^१) Ss निष्पततस् (for नि.वस'). — ^२) Ts Gs ३

तिर्यगूर्ध्वं च गगने ववृधुस्तस्य बाहवः ।
पञ्चास्याः कृष्णवपुषो लेलिहन्त इशोरगाः ॥ ४०
सोऽस्त्रजालैर्बहुविधैर्धनुर्मिः परिधैरपि ।
दिव्यमाकाशमावत्रे पर्वतरुच्छ्रितैरिव ॥ ४१
सोऽनिलोद्धृतवसनस्तस्यां संग्राममूर्धनि ।
संध्यातपग्रस्तशिखः साक्षान्मेरुरिवाचलः ॥ ४२
ऊरुवेगप्रतिक्षिप्तैः शैलशृङ्गाग्रपादपैः ।
अपातयद्देवगणान्वज्रेणैव महागिरीन् ॥ ४३
बहुभिः शस्त्रनिस्त्रिंशश्चिन्नभिन्नशिरोरमः ।
न शेकुश्चलितुं देवाः कालनेमिहता युधि ॥ ४४
मुष्टिभिर्निहताः केचित्केचिद्भि विदलीकृताः ।

वेगः Ms क्षेत्र (for भेद). — ^२) Ks Ns Dn अपि (for सात्रि). Ss Ns Vs Bz पवनानः Ts Gs पवन- (for पयना). — ^३) Ts Gs Ms निर्येतुः (for निश्चेरुः).

40 ^१) Gs भवने (for गगने). — ^२) Ks ववृधुस् ; Gs विवृणाम (for ववृधुस्). — ^३) Ds हन्त (for कृण्). — ^४) Ks Ds Ms लेलिहाना. Ks ३ Ns V Bz Dn Ds Dn ३ Ms 'हन्तः (for 'हन्त').

41 ^१) D शस्त्रजालैः. Ts शरः Ts शरप्रयातैः (hyper-metric) (for सोऽस्त्रजालैः). — ^२) Ts प्राथैः. Ms गर्भेश (for धनुर्मिः). Ks हव (for अपि). Ss धनुर्मि पट्टिसंख्या. — Ts om. 41st-42nd. — ^३) Ks Bz Ds दिव्यैः. Ts Ms दिवम् (for दिव्यं). Gs Ms गदाभिश्च समावत्रे. — ^४) Ds Ms अपि (for हव). Ks ३ Ns V Bz ३ Dn Ds उच्छ्रितैः पर्वतैरिव (Ks 'रपि). Ks नि स्त्री पर्वतैरिव.

42 Ts om. 42 (cf. v. 141). — ^१) Vs अनिलोद्धृत- (for 'द्धृत'). — ^२) Ss Ms ३ जिलः. Vs Bz (marg.) Ds ३ Gs Ms ३ जिलः (for जिलः). Ks संध्यातपग्रस्तशिखः Ds संध्यान्ते प्रस्तशिखः. — ^३) Ds साक्षिर (for साक्षान्). Ss Ks Ns Vs ३ Ts [अपरे. Ms अ'मल (for [अ]चलः). Ks Vs Bz Dn Ds Dn Ts साक्षिर्मरुतिवपः.

43 ^१) Ks दैव्य- (for ऊरुः). Ss Bz ३ Ds Ts ३ Gs ३ परिक्षिप्तैः. Ds प्रतिक्षिप्ताश्च. Ms प्रविक्षिप्तैः (for प्रति'). Ks दैव्यवेगपरिक्षिप्तैः. — ^२) Ms शृङ्गैश्च (for 'शृङ्गाग्र'). Ks शैलशृङ्गैश्च पर्वतैः. — ^३) Ms अपातयद् (for 'तयद्). — ^४) Ks Ds च (for 'ए'व).

44 Gs reads 41st twice. — ^१) Ss Ks ३ Ns ३ Ds Cnp बलिभिः. Ns Vs Bz ३ Dn Ds ३ Ts ३ Gs बाहुभिः (for

यक्षगन्धर्वपतगाः पेतुः सह महोरगैः ॥ ४५
तेन विप्रासिता देवाः समरं कालनेमिना ।
न शेकुर्यन्वन्तोऽपि यत्नं कर्तुं विचेतसः ॥ ४६

ब^१). — ^१) D₁ खङ्गच्छिन्नः (for छिन्नभिन्नः). V₁ T₁ ४ शिरो-
रुहः; T₂ G₁ ३ ३ M₁ ३ धरा; G₂ (both times) धरेः
(for रसः). — G₁ om. (hapl.) 44^१ 46^१. — ^२) T₂ योधाः
(for देवाः). — ^३) T₂ सुरा. (for युधि). K₁ कालनेमि
महायुधि.

45 G₁ om. 45 (cf. v. l. 44). — ^१) D₁ च (for नि-).
— ^२) K₁ N₁ ३ V₁ ३ B₁ D₁ (except D₂ D₃) T₁ G₁ ३ ३ M₁
च; V₂ नु (for हि). V₁ D₁ D₂ ३ द्विदली; D₂ विदली;
T₂ ३ विकली (for विदली). — ^३) S₁ M₁ ३ पतगी; K₁ ३ ३
N₁ V₁ B₁ D₁ य.; G₁ गान् (for गा.).

46 G₁ om. 46^१ (cf. v. l. 44). — ^१) D₂ च (for
वि). — ^२) T₂ ३ संप्रमि; G₂ क्षुभिता. (for समरं). — ^३)
T₁ ३ G₁ M₁ सखवन्तो; T₂ स्पदिनुं च (for यत्नवतो).
— ^४) K₁ ३ D₁ प्रतिकर्तुं; K₂ D₁ युद्धं कर्तुं; N₁ V₁ D₁ ३ कर्तुं
यत्नं (by transp.). After 46, T₁ G₁ M₁ G₁ (ed.) ins.:

517* जिह्वेत्थं देवतानीकं गदामाविध्य दानव. ।
ऐरावतगणं शक्रमुवाचासुगमत्तमः ॥
भागच्छागच्छ देवेन्द्र निजितोऽपि मया रणे ।
अद्यप्रभृति देवेन्द्रो न त्वं भामि वृत्रहन् ॥
एष ते गद्या शक्र शिरो भक्ष्यामि पश्यतः । [5]
अद्यप्रभृति देवेन्द्रा दानवेन्द्रोऽऽमच्युतः ॥
भविष्यामि न संदेहो ह्यस्या त्वामुग्रपीरुपम् ॥
इति बुवाणं समरं वृत्रहा यज्ञमाददे ।
जघान तरसा शक्रो यज्ञेण हि स दानवम् ॥
वर्जं तद्वक्ष्यामि प्राप्य बहुधा समपश्यतः । [10]
अक्षरं यज्ञमापीनु दानवं हन्तुमोजसा ॥
पुनः पपात सहसा शक्रो यत्नं तदा करम् ।
कालनेमिरनु सहसा गदामादाय यत्नतः ॥
ऐरावतस्य रभसा जघानेकं स मरुकरम् ॥
स विनिर्मिच्छकुम्भस्तु पपात धरणीतले । [15]
सुस्त्राव रुधिरं तीक्ष्णं गजराजस्त्रदा बली ॥
पुनश्च गद्या राजस्त्रदा समरमूर्धनि ।
जघान दानवेन्द्रस्तु वृत्रहणारमोजसा ॥
उत्सृज्य सहसा शक्रो गजराजं पुरंदरः ।
भिन्नवर्मास्थितिचयो सुस्त्राच्छ्रेणिः । [20]
पपातोऽपि महाराज किंचिद्विध्रम्य भूतले ॥
उत्सृज्य सहसा शक्रः स्वर्गलोकं महीगते ।
मनुष्यलोकं संप्राप्य मानुषीं तनुमाप्नोत् ॥

[(L. 2) T₁ ३ ३ जगद (T₁ उवाच) ३ संसादः; T₂ G₁ ३
उवाच सुरसत्तमम् (for ^१). — (L. 3) T₂ ३ देव (for ^२).

तेन शक्रः महस्त्राक्षः संदितः शरवन्धनैः ।
ऐरावतगतः संख्ये चलितुं न शशाक ह ॥ ४७
निर्जलाम्भोदसदृशो निर्जलार्णवसप्रभः ।

C 2692
B 1. 47, 48
P 1. 47, 48

— (L. 4) T₂ ३ ३ ३ (for वयः). T₁ om. lines 4^१-5^१. T₂
वृत्रहा (for ^२). T₁ अथ त्वा निदन्तिष्यामि कालनेमिश्च वृत्रहन्.
— (L. 6) T₁ ३ G₂ देवेन्द्र (for ^३). G₁ (ed.) दानवे (sub-
metric) (for दानवेन्द्रो). — (L. 7) T₂ अप- (for वयः).
— (L. 8) G₁ अद्यदयः; G₂ धन् (for दे). — (L. 9) T₂ ३
समं (for तसः). T₁ सह; T₂ [उर]मि (for हि स).
— (L. 10) T₂ बहुधा सममिषय (for ^१). — (L. 11) G₁ तं
(for तु). — (L. 12) T₂ नु दानवः; G₂ तदा रणम् (for तदा
कम्). T₂ यत्नं दानवः स दानवः (for ^१). — T₂ repeats line
13 after line 23. — (L. 13) T₂ (second time) पुनश्च
क. येनमिन्दु (for ^१). — (L. 14) T₁ G₁ M₁ सहसा; T₂ G₁
तरसा (for रभसा). G₂ स वि- (for [प]कं स). M₁ जघानैकः स
मन्त्रो (for ^१). — (L. 15) T₂ स विनिर्मिच्छकुम्भस्तुः (for ^१).
— (L. 16) T₂ तं वं (for तीक्ष्णं). — (L. 17) T₁ ३ तथा
(for तदा). — (L. 20) T₂ -वर्मास्थि-; G₁ (ed.) -वर्मास्थि-
(for वर्मास्थि) T₂ प- (for सुस्त्राच). — (L. 22) T₁ ३
मही- (for मही). T₂ स्वर्गलोकान्मही- (for ^१). — (L.
23) T₂ अद्यदय (for अद्यदयः). T₂ मानुषकनुपेयिवान् (for
^१).]

47 T₁ G₁ ३ ३ om. 47^१. — ^१) S₁ K₁ V₁ ३ D₁ D₂
D₃ स्पन्दि; K₁ B₁ स्तम्भितः; N₁ B₁ D₂ D₃ स्पन्दि-
(for स्पन्दि). K₂ स्पन्दि-तः शरवन्धनैः; K₃ स्तम्भितः शर-
वन्धने. — ^२) S₁ D₂ ऐरावत- (for ^३). T₁ G₁ ३ ऐरावत-
सदा संख्ये. — ^३) T₂ चरितुं (for चलितुं).

48 ^१) D₂ निर्मलाम्भोदसदृशो. — ^२) V₂ G₂ -संनिभः;
D₂ T₂ -संजमः; G₁ -सुप्रभः (for -सं). T₂ विषादमगमत्परम्.
— After 48, T₁ ३ ३ G₁ ins.:

518* अग्निमाहृत्योनोदी कृत्वा स दितिजेश्वरः ।
जघान देवराजं च सोमं वरुणमग्निनौ ।
आदित्यवसुरुद्रादीनशेषांश्च दिवीकतः ॥
ततोऽतीव प्रकुर्वीत आपो वसुरभिन्नहा ।
कालनेमि जघानार्जो शक्या गुह इवापरः ॥ [5]
शक्या निर्भिच्छहृदयो धातुमानिव पर्वतः ।
सुस्त्राव रुधिरं भूमौ कालनेमिर्महासुतः ॥
ततोऽतिक्रोधतान्नाशः शक्तिमुद्यम्य वेगवान् ।
स्वशक्या ताडयामास वसुमुग्र्यो पपात सः ॥
धनश्च कृपाश्च वरुणश्च शचीपतिः । [10]
एकैव निःसृष्टे सायुधैरनिर्बहैः ॥
निवार्य तानि शक्याणि ताजघान पृथक्पृथक् ।
यमेन प्रेषितं दण्डं जगृहे स महासुरः ॥

C 2693
B L. 47. 48
P L. 47. 48

निर्व्यापारः कृतस्तेन विपाशो वरुणो मृधे ॥ ४८

रणे वैश्रवणस्तेन परिधैः कामरूपिभिः ।

विलपल्लोकपालेऽस्त्याजितो अनदक्रियाम् ॥ ४९

यमः सर्वहरस्तेन मृत्युप्रहरणो रणे ।

याम्यामवस्थाममरो नीतः स्वां दिशमाविशत् ॥ ५०

स लोकपालानुत्साद्य हत्वा तेषां च कर्म तत् ।

तं दृष्ट्वा विस्मिताः सर्वे लोकपाला महोजसः ।

जघान वज्रेण रुरा देवराजः शतक्रतुः ॥ [15]

वज्रेण निहतो दैत्यो न चकम्पे गिरिरंधा ॥

पुनर्वज्रेण तं दैत्यमिन्द्रो मारुतवर्मनि ।

स्थितस्तदा जृम्भणन जिगीर्षे सायुधं हरिः ॥

प्रविंश सुसूक्ष्मेण वृक्षे रूपेण नृपहा ।

तन्मृणालेनैव देवन्द्रः पार्श्वे निमित्त्य निरय्यौ । [20]

कञ्चनेनाभिगुप्तः स नागयगमयेन च ॥

ततः शूलममोघं तु शंकरो हन्तुमाददे ।

प्रजापतिरुवाचेऽं मया दत्तवरो बली ।

न शूलेन न चान्येन हन्तुं शक्यो महामुर ॥

शूलमेतदमोघं च मा प्रयुङ्क्ष्व महामुरे ॥ [25]

इत्युक्तः शूलपाणिः स संजगामायुधं स्वकम् ॥

एतस्मिन्ननरे देवा कालमेभिभवावुरा ।

उचुः कृष्णे महामानो गीर्भे स्तुत्वा तनादेनम् ॥

[Ta repeats line 3 after line 28. — (L. 3) Ta (second time) जघान सः (for जघान सः). — Ta G. om. line 4. — (L. 8) Ta केन (for केन). — (L. 11) Ta सायकैर्विदग्धैः (for ^b). — (L. 13) Ta तनुदे (for तनुदे). — After line 14, Trans.]

518A* मुमुचुः स्वानि शस्त्रानि शनोऽयं मया ॥

— (L. 17) Ta दैत्येन्द्रावन्तः (for दैत्येन्द्रावन्तः). — (L. 20) Gs तन्मृण देवदेवेन्द्रः (for ^a). — (L. 21) Ta नृ (for नृ). Ta सः (for सः). — (L. 24) Ta वज्रेण (for वज्रेण). — (L. 25) Ta मा प्रयुङ्क्ष्व महामुरम् (for ^b). — (L. 28) Ta इत्युक्तिं महामुरेन नः (for ^a).]

49 Ks om. (hapl.) 49° 50°. — ^a) Ms. तथा (for रणे). — ^b) Ks a Vs B D (except Dn a Dn) T G. a. — काल (for काम). Ms. परिधैः निजतन्मक. — ^c) B G. ed. व्यलपल्ले; Bom. and Poona eds. द्यलपल्ले (for विलपल्ले). Ds पालः स (for पालेशः). Ta पञ्चर्ल्लोकपालेश. — ^d) Ks Vs B. 2 Dn Ds G. a. 5 घनदः (for द). Ks a अश्वम् (for क्रियाम्). Ms. a व्याजितो धनमेचवान् (Ms. नृ). — For 49°, Ta subst. :

519* तदैव लोकपालाश्च निहतस्तेन संयुगम् ।

दिक्षु सर्वासु देहं स्वं चतुर्धा विदधे तदा ॥ ५१

स नक्षत्रपथं गत्वा दिव्यं स्वर्भानुदर्शितम् ।

जहार लक्ष्मीं सोमस्य तं चास्य विषयं महत् ॥ ५२

चालयामास दीप्तांशुं स्वर्गद्वारात्स भास्करम् ।

सायनं चास्य विषयं जहार दिनकर्म च ॥ ५३

सौजमिं देवमुखे दृष्ट्वा चकारात्ममुखेशयम् ।

50 Ks om. 50° (cf. v. l. 49). — ^a) Ks. 3 दमस् (for हरस्). — ^b) Ks Ds Ds दण्डः (for मृत्युः). Gs मृधे (for रणे). — ^c) Ss बादीम् (for याम्याम्). Vs Dn Ds. 3 समरे; Ts a अश्विरान् (for अमरो). — ^d) Ks लीनः (for नीत). Ss आवमन्, Ks आवमन्, Vs आविशत्; Gs Ms आवजन् (for आविशत्). — After 50, T G G. ed. ms. :

520* लोकपालान् तु ते सर्वे मानुषीं तनुमाश्रिताः ।

विहाय स्वपदे रात्रिचरदन्ति स्म मानुषे ॥

[(L. 1) G. ed. अश्वि (for अश्वि). — (L. 2) T. 2 (for 1). T. 3 (for 2). T. G. G. ed. दिव्यं, Gs विदग्धः (for विदग्धः).]

51 Ms. om. 51°. — ^a) Ss आमाय, B. 2 Ds Ds निमित्त्य; Ds T. 3 G. उन्मार्थ (for 'य'). — ^b) Ss दिग्मा; Ks N. 1 B. 2 Ds Ds Ds T. G. a कृत्वा (for हत्वा). Ks a Vs D कृत्वा तेषां च कर्मकृत्. — ^c) Ss देहं तं; Ms. देवस्य (for देहं तं). — ^d) Ms. चतुर् (for धा). Ks तन (for तदा).

52 ^a) Ms. पदं (for पथं). Vs कृत्वा (for गत्वा). — ^b) Ss दिव्यं (for दिव्यं). N. (marg.) Vs स्वर्गाय (for स्वर्भानु). Ns Ms दर्शनम् (for दर्शितम्). — ^c) Vs दधार (for जहार). Ss लोहस्य (for सोमस्य). — ^d) B. (marg.) Cal. ed. यच्, D. Ms. तच् (for तं). Ss Ds बलात् (for महत्). N. (marg. as in text) विषयं महामगमन्.

53 ^a) Ks a D. 1 a जीतांशुं, Gs दीप्तांशुं (for 'शुं). Ta लालयामास दीप्तांशुः. Ms. 2 चालयामास दीप्तांशुः. Ms. यित्वा स दीप्तांशुं. — ^b) B. Ds. 1 Ts a Ms. 2 द्वारं (for द्वारात्). Ds च (for स). — ^c) Ss सोमं नृ. Ks Ds शायनं, Ds समारं; T G. a. 3 Ms. जहार (for सायनं). B. 2 तस्य (for चास्य). — ^d) Ms. सायनं (for जहार). Ta (H) तर; Gs जन (for दिन). Ta तत् (for च).

54 ^a) Ss मुख्याद्वा; Ks मुख्याद्वा; B. 2 (marg.) Ds मुखं दृष्ट्वा, Ds मुखे धृत्वा, Ss मुखं ह (T कृत्वा (for मुखं दृष्ट्वा). — ^b) Ks a N. 3 Vs. 2 B. 2 Dn Ds. 3 Gs. 3 मुखे स्वयम्; Ks मुखे स्थितम्; Vs मुखे तदा; Gs मुख्याशयम्; Ms. मुखे हतः (for मुखेशयम्). — Ss om.

वार्युं च तरसा जित्वा चकारात्मवशानुगम् ॥ ५४
 स समुद्रान्समानीय सर्वाश्च सरितो बलात् ।
 चकारात्मवशे वीर्याद्देहभूताश्च सिन्धवः ॥ ५५
 आपः स वशगाः कृत्वा दिविजाताश्च भूमिजाः ।
 स्थापयामास जगतीं सुगुप्तां धरणीधरैः ॥ ५६
 स स्वयंभूरिवाभाति महाभूतपतिर्महान् ।

सर्वलोकमयो दैन्यः सर्वलोकमयावहः ॥ ५७
 स लोकानलैकवपुश्चन्द्रसूर्यग्रहात्मवान् ।
 पावकानिलसंधातो रराज युधि दानवः ॥ ५८
 पारमेष्ठ्ये स्थितः स्थाने लोकानां प्रभवाप्यये ।
 तं तुष्टुवुर्देत्यगणा देवा इव पितामहम् ॥ ५९

इति श्रीहरिवंशे सप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

३८

वैशंपायन उवाच ।

पञ्च तं नाभ्यवर्तन्त विपरीतेन कर्मणा ।
 वेदो धर्मः क्षमा सत्यं श्रीश्च नारायणाश्रया ॥ १

स तेषामनुपस्थानात्सक्रोधो दानवेष्वधरः ।
 वैष्णवं पदमन्विच्छन्त्ययौ नारायणास्तिकम् ॥ २
 स ददर्श सुपर्णस्थं शङ्खचक्रगदाधरम् ।

C 2707
B 1. 48. 1
P 1. 48. 1

54^c. Da om (hapl 1) 54^c 56^a.

55 Da om 55 (cf v 1 54). — ^a) K Ñ V B Dn Ds D2.4 G2.4 M2 समुद्रान् (for 'दान') ^b) M2 स सरिता (for सर्वाश्च). T2 सर्वाश्च स सरिजलान् ^c) Ñ1.3 V1 T2 G2.4 M2 मुखे. 1. G मुखे. G बले (for वने). — ^d) Da T2.4 M2.2 देव (for देह). G मिदय (for सिन्धव). T2 G देवभूताश्च मिदय.

56 Da om 56^a (cf v 1 54). — ^a) S1 स आपो. Ñ1.3 Dn2 Ds G2 M2 आप स्व. Ñ1.3 V1 B Dn2 D T2. G आप स्व. V2 D M2 अयः स. T2 अपश्च (for आप स). — ^b) S1 K1.3 V2 B Dn2.3 दिविजायाश्च (for ताश्च). D2 भूमिजाः (for 'जा'). D दिविजाश्च भूमिजान्. 1 जान्भूमिजाश्च य. T2 जा भूमिजाश्च या. — ^c) S2 जगती (for धरणी). T2 G1.3 तले (for धरणी).

57 ^a) T2 लोकमयो (for 'मयो').

58 Ds2 reads 58^a (twice). ^b) D प्रज्ञामक (for 'वान्'). — Ks om 58^a. — ^c) K1.3 Ñ2.3 V1.3 Dn D1.3 T2.4 G2.3.3 M2 संकाशो. G संपातो. M2 संयुक्तो (for 'संधातो'). T2 पावकाचलसंकाशो. G परानिलसंधातो. — ^d) M1.2 युधि (for युधि).

59 ^a) K1.3 D2 परमेष्ठ्ये. Ñ2 पारमेष्ठ्यः (for 'मिष्ठो'). V2 B2.3 Ds2 D2 M2.3 स्थिते. G स्थिताः (for स्थित). B2 पारमेष्ठ्ये स्थिते स्थाने. ^b) K1.3 V2 B2.3 Dn D1.3.4.6 लोकानां प्रभवाप्यये. K1 V2 B2 'नां प्रभवाप्यये. Ñ1 T2 G M1.3 'नां प्रभवोपमे (T2 G1.2.4.5 'मः). Ñ2 'नां प्रभवोऽ-

स्ययम्; M2 'नां प्रभवोऽपरम्. — ^c) K1.3 G1 तुष्टुवुस्तं (by transp.). V1 D2 (before corr. as in text). ^d) T2 देव- (for दैन्य-).

COLOPHON om. in T2. — *Mention of the Epic*: K1.3 Ñ2. — *Mention of Khila*: All Mss. (T2 om.). — *Sub-purāṇa*: K1.3 G1 आश्चर्यपर्व; K1 Ñ1 V2 B Ds D1-6 तारकामयम्; Ñ2.3 V1.3 Dn D1-3 आश्चर्ये तारकामयम्. — *Adhy. name*: K2 Ñ2 V2 B Ds Ds कालनेमिप्रभावः; Ds कालनेमिप्रक्रमणम्. — *Adhy. no* (figures, words or both): Ks 45; N V1.3 B Dn Ds 47; V2 48; D3 46; D2 T2 G1.3 40; T2 G1.3 M1 42; T2 43; M1-3 39. — *Śloka no.*: K1 Ds2 Ds 60; Dn1 59; Ds 66.

38

1 ^a) K1.3 [जन्मवर्तन्त. K2 [अ]भिवर्तन्ते. — ^c) K2 Ñ2 V1 B2 Ds D2.3 G2.3 M1.3 वेदा; T2 G1 दया (for वेदो). G क्रिया (for क्षमा). G सत्यं (for सत्यं). — ^d) T2.4 श्रीश्च नारायणाभिका.

2 T2 om. 2^{ab}. — ^a) M1-3 स्थाने (for स्थानात्). — ^b) S1 सरोषो (for सक्रोधो).

3 ^b) M1 स्वस्थे (for शङ्ख-). — ^c) S1 वधार्थाय (for विनाशाय). — ^d) Ds D शुभां गदाम् (by transp.).

4 ^b) T2 G1 चलिः (for 'सदृश'). K1.3 Ñ1 V2 D1-3 T2 चर्चसम् (for वास). M2 त्रिष्टुबलिनवर्चसम्. — ^c) Ñ2.3 (marg.) V1.3 आरुहं; T2 G1 गुरुहं (for व्यारुहं). T2.3

C 2707
B 1. 48
P 1. 48

दानवानां विनाशाय भ्रामयन्तं गदां शुभाम् ॥ ३
सजलाम्भोदसदृशं विद्युत्सदृशवाससम् ।
स्वारूढं स्वर्णपत्राढ्यं शिखिनं काश्यपं खगम् ॥ ४
दृष्ट्वा दैत्यविनाशाय रणे स्वस्थमवस्थितम् ।
दानवो विष्णुमक्षोभ्यं बभाषे क्षुब्धमानसः ॥ ५
अयं स रिपुरस्माकं पूर्वेषां दानवर्षिणाम् ।
अर्णवावासिनश्चैव मधोर्वै कैटभस्य च ॥ ६
अयं स विग्रहोऽस्माकमशाम्यः किल कथ्यते ।
येन नः संयुगेष्वद्य बहवो दानवा हताः ॥ ७
अयं स निर्घृगो युद्धे स्त्रीबालनिरपत्रपः ।
येन दानवनारीणां सीमन्तोद्धरणं कृतम् ॥ ८

एतस्थं (for पत्राढ्यं). Ds स्वारूढं काश्यपखगं. — ^d) Gs.
s-s Ms. काश्यपि (for 'पे'). Ds प्रसन्नमिव पावकम्; Ms
शिखिनं काश्यपात्मव्रम्.

5 ^b) N2, s B2 D Gs मुख्यम् (for स्व'). Ks उप- (for
जव-). — ^d) K3, s D1, s, s कृद-; T2, s युधि; Cal. ed.
क्षुब्ध (for क्षुब्ध).

6 ^b) Ds सर्वेषां (for पूर्वेषां). S1 K1, s पू S1 सर्वेषां
विद्युत्सदृशाम्; K2, s 'यां देवताद्वयाम्; Na (marg.) V1
दानवानां महात्मनाम्; Ds पूर्वेषां विष्णुविद्विषाम्. — ^c) S1
ताभ्यां चार्णवशासिभ्यां T1 Gs M अर्णवावासिनोश्चैव. — ^d)
S1 मधुनः; Ds मधोश्च (for 'ये'). T2 'वे', T2 न. (for च).

7 ^a) V1 रिपुर; Ds Gs Ms निग्रहो; Ds च ग्रहो (for
विग्रहो). — ^b) V1 शास्यश्च; Ds अशाम्यः; Gs अशान्तः (for
अशाम्यः). Gs वस्यते (for कथ्यते). S1 Ks पदयामः श्रूयते
किल; T2 Gs, s अशान्तः किल वस्यते; Gs शास्यः किल निव-
स्यते. — ^c) K1, s N1, s B Dn Ds D2-s Gs Ms [भा]या
(for [अ]य) — ^d) S1 दानवा बहवो हताः.

8 ^a) S1 लोके (for युद्धे). — ^b) Ks Ms स्त्रीबाले (for
'ल-). K1 V2 B1, 2 (marg. as in text). s Ds D2-s स्त्री-
बालवधकारकः.

9 ^a) Ds T2 Gs च; Ms हि (for स). — Ks om.
(haph.) 9^b-10^a. — ^b) S1 स (for च). — ^c) B2 नाम (for
अप्सु). — ^d) N2 स्वयंप्रभः; V1 स्वयं प्रभुः; V2 स्वयंभवः;
M1-s भुवाम् (for 'भुवः').

10 Ks om. 10^a (cf. v. l. 5). — ^a) Ds देवो (for
पावो). — ^b) K1-s N2 V2, s B D T2, s अस्माकं विग्रह (N2

अयं स विष्णुर्देवानां वैकुण्ठश्च दिवौकसाम् ।
अनन्तो भोगिनामप्सु स्वयंभूश्च स्वयंभुवः ॥ ९
अयं स नाथो देवानामस्माभिर्विप्रकृष्यताम् ।
अस्य क्रोधं सनासाद्य हिरण्यकशिर्गुहृतः ॥ १०
अस्य च्छायां समाश्रित्य देवा मखमुखे स्थिताः ।
आज्यं महापिर्भिर्दत्तमभ्रुवन्ति त्रिधा हुतम् ॥ ११
अयं स निधने हेतुः सर्वेषां दैवतद्विषाम् ।
अस्य चक्रं प्रविष्टानि कुलान्यस्माकमाहवे ॥ १२
अयं स किल युद्धेषु सुरार्थे त्यक्तजीवितः ।
मवितुस्तेजसा तुल्यं चक्रं क्षिपति शत्रुषु ॥ १३
अयं स कालो दैत्यानां कालभूते मयि स्थिते ।

प्रल ये स्थितः; N2 (marg.) V1 अस्माकं विप्रिये रतः. — ^a)
Ms समाश्रित्य (for 'साद्य'). K2 N2 V1, s B Ds Ds अस्य
क्रोधेन महता. — Ms om. (haph.) 10^a-11^a.

11 Ms om. 11^a (cf. v. l. 10). — ^a) M1-s भावं
(for च्छायां). S1 N1 T1, s Gs उपाश्रित्य; K1, s N2 Ds
समासाद्य; B Ds Ds अपाश्रित्य (for समा'). T2, s अस्य भावं
समासाद्य. — ^b) K2 हव्य (for मख-). Ds सर्वे देवाः मुखे
स्थिताः. — ^c) T2 आज्यं (for आज्यं). Ms मनीषिभिर् (for
महापिभिर्). T2 दग्धम् (for दत्तम्) — ^d) Ds अभ्रुवन्ति च
(for अभ्रुवन्ति) Ds विधौ (for त्रिधा). Gs नृणाम् (for
हुतम्). T2 अभ्रुवन्ति बहुधा हुतम्; T2 अभ्रुवन्ति च हुताहुतम्.

12 ^a) Cal. ed. नो (for स). — ^b) S1 विद्युत्; K
N2, s V Dn Ds T2 Gs, s Ms देवविः; Ds T2 देवता- (for
दैवत). Gs सर्वेषां दानवर्षिणाम्. — ^c) S1 यस्य चक्रं; K1
D2 यस्य तेजः; K2 अस्य तेजः; N2 V1 D2 यस्य चक्रः; N2
अस्य चक्रः; V1, s B2 Ds अस्य चक्रः; Gs अस्य चक्रद्वे (for
अस्य चक्रं).

13 ^a) N1 Ms किल सु; Ds स खलु (for स किल).
T2 संमर्दे; T2 संमृष्टे (for युद्धेषु). T2 Gs देवतामुरयुद्धेषु.
— ^b) V1 सुरार्थे (for 'र्थे'). K2 जीवित- (for जीवितः).
— ^c) Ds अशनेस् (for मवितुस्). N1, s (marg.) V1 B1
D2 Ds युक्तं (for तुर्यं). — ^d) Gs त्रिदश (for क्षिपति).
Gs शत्रुषु (for 'षु'). T2 चक्रं त्रीपयनेऽरीषु.

14 ^a) B2 (marg.) हि (for स). K2 N2 (marg.)
V1 Gs भूतानां; T2 देवानां; Gs लोकानां (for दैत्यानां).
^b) Ms तेष कश्चन (for कालभूते) Ms, s तेष कश्चित्स्थो
मयि. — ^c) T2 G1, s, s हलैव (for कालका). — ^d) G(ed.)

अतिक्रान्तस्य कालस्य फलं प्राप्स्यति दुर्मतिः ॥ १४
 दिष्ट्येदानीं समक्षं मे विष्णुरेष समागतः ।
 अद्य मद्भाणनिष्पिष्टो मय्येव प्रणमिष्यति ॥ १५
 यास्याम्यपचितिं दिष्ट्या पूर्वेषामद्य संयुगे ।
 इमं नारायणं हत्वा दानवानां भयावहम् ॥ १६
 क्षिप्रमेव बधिष्यामि रणे नारायणं शरैः ।
 जात्यन्तरगतो ह्येष मृधे बाधति दानवान् ॥ १७
 एषोऽन्तकः पुरा भूत्वा पद्मनाभ इति स्मृतः ।
 जघानैकार्णवे घोरे तावुभौ मधुकैटभौ ॥ १८
 द्विधाभूतं वपुः कृत्वा मिहार्थं नरसंस्थितम् ।

दानवः (for दुर्मतिः).

15 *) T_{2,3} दिष्ट्येवायं समायातो. — ^b) D₂ M₁ एव
 (for एष). T₃ समाग्रतः (for समागतः). — ^d) S₁ ममायं ;
 N₁ ममेव. V_{2,3} B Dn Ds D₄ मामेव (for मय्येव). K₂
 स मे प्रणवमेत्यति ; D₁ मामेव प्रलपित्यति ; T_{1,2,3} G_{1,2,3} s
 M मामेव प्रणमिष्यते ; T₃ मय्येव प्रविनश्यति ; G₁ मय्येव प्रण-
 मिष्यति.

16 S₁ om. 16^{ab}. *) D₁ यास्यामो (for मि) G₁
 दिष्ट्यां (for दिष्ट्या). T₃ येयामपचितिं कुर्यां — ^b) V₂ Ds
 D₃ अद्य ; T₃ अभि ; G₁ अस्य (for अद्य). — ^c) T₁ जित्वा
 (for हत्वा).

17 *) T_{1,2,3} G₁ एनं (for एव). S₁ K₁ हनिष्यामि
 (for बधिष्यामि). M₁ क्षिप्रमेनं हनिष्यामि — ^b) N₁ (except
 K₂) रणे नारायणाश्रयान् (S₁ K₁ Dn प्रितान्). T_{1,2} M₁
 रणे शकं शिरैः शरैः. — K₂ om. 17^{ab}. — ^c) S₁ V₂ B Ds
 T_{1,2,3} G_{1,2} M₁ उपि (for हि) — ^d) K₂ T₃ M₂
 (inf. fin. as in text) रणे (for मृधे) D₁ बाधति (for
 बाधति). N₂ (marg.) V₁ रणे बाध V₁ बाध निवेगवान्.

18 T₂ G_{1,2} om. 18-19. *) S₁ K_{1,2,3} N₁ V_{1,2}
 B D T_{2,3} G₂ ऽन्तः (for ऽन्तकः). K₂ एषोऽन्ततो नरो
 भूत्वा — ^b) G_{2,3} M_{1,2} भूतः ; M₁ भूति (for स्मृतः).
 — ^c) S₁ D₁ लोके (for घोरे). After 18, K₂ N_{2,3} V
 B Dn Ds D₄ ins. :

521* विनिवेश्य स्वैर् उरौ निहतौ दानवेश्वरौ ।
 [K₂ Dn जानी (for उरौ). V_{1,2} लौ (for नि). N₂
 नौ हनौ दानवेश्वरौ (for उरौ).]

19 T₂ G_{1,2} om. 19 (cf. v. l. 18). — *) N₂ M₂
 भूतः ; D₂ रूपं (for भूतं). G₂ अभ्यजृतं पुनः कृत्वा. — ^b)

पितरं मे जघानैको हिरण्यकशिपुं पुरा ॥ १९
 शुभं गर्भमधत्तैनमदिनिर्देवतारणिः ।
 व्रील्लोकांश्च जहारैष क्रममाणस्त्रिभिः क्रमैः ॥ २०
 भूयस्विदानीं समरे संग्राप्ते तारकामये ।
 मया सह समागम्य सहदेवो विनशिष्यति ॥ २१
 स एवमुक्त्वा बहुधा क्षिपन्नारायणं रणे ।
 वाग्भिरप्रतिरूपाभिर्युद्धमेवाभ्यरोचयत् ॥ २२
 क्षिप्यमाणोऽमुरेन्द्रेण न चुकोप गदाधरः ।
 क्षमावलेन मनसा सस्मितं वाक्यमब्रवीत् ॥ २३
 अलं दर्पवलं दैत्य स्थिरं मत्क्रोधजं वलम् ।

C 2719
 & l. 48. 24
 P l. 48. 24

D₂ मिहार्थं ; G₂ M₁ सैहं तं ; M₁-s सैहं तु (for मिहार्थं).
 K_{1,2} संहितम् ; T₃ संज्ञिकम् ; T₁ G_{1,2} संज्ञितम् (for
 संस्थितं). — ^c) S₁ M₁ [एष ; M₁ [एको (for एको).

20 *) B₂ D₂ G₁ शुभ (for शुभं). D₂ अधाच्च (for
 अधत्त). K_{1,2} B₂ Dn D₁ T₁ G₁ [ह्यमम् ; N₁ [ह्यमम् ;
 (for [एनम्). D₁ (marg. as in text) शुभं गर्भाश्रमं धत्ते.
 — After 20^{ab}, N_{2,3} V₂ B Dn Ds D₄ T₂ G₂ Ma ins. :

522* यज्ञकाले बलेयो वै कृत्वा वामनरूपताम्

[D₂ यज्ञः ; D₁ यज्ञः ; M₁ ले (for लेदे)
 (for यज्ञः). D₂ यज्ञिनः (for यज्ञिनम्).]

— ^c) T₁ G₁ M₁ त्रि- (for व्रील्लं). K₂ विजहार ; N₂ V₂ B
 D_{2,3} G₂ आत्रं ; Dn स जं ; D₂ संजं ; D₁ यो जं (for स
 जं). B₂ (marg.) T_{1,2} M₁ [एको ; T₃ आशु (for [एष).
 K_{1,2} व्रील्लोकांश्च जहारैकः ; D₃ व्रील्लोकांश्च जहारैकः ; D₄
 व्रील्लोकांश्च संजहारैकः. — ^d) V₂ प्रतिक्रमैः ; T₂ G_{1,2,3} M₁
 त्रिप्रक्रमस (for त्रिभिः क्रमैः).

21 *) S₁ संग्राप्ते (for समरे). T_{2,3} इदानीं समरे घोरे.
 — ^b) S₁ G₂ संग्राप्ते. T₁ संग्राप्तः (for 'स्र). — ^c) K₂ समा-
 गम्यः ; M₁ (inf. fin.) स साद्य (for 'गम्य). — ^d) N₂
 (except S₁) G₁ सह देवैर्विनश्यति ; T₁ सहदेवो विनश्यति.

22 K₂ om. 22. B₂ om. 22-24. Before 22, V₂
 ins. वैशंपायन उवाच. — *) V₁ G₂ एवमुक्त्वा स बहुधा.
 — ^b) T₁ क्षिप्रं (for क्षिपन्). T₁ हरिम् (for रणे). — ^c) S₁
 कृत्वाभिर (for -रूपाभिर). — ^d) S₁ K₂ D₁ [अश्वरोच-
 यत्. K₁ V₁ [अभि ; N₁ [अभ्यरोचयत् (for 'रोचयत्).

23 B₂ om. 23 (cf. v. l. 22). Before 23, T₂ ins.
 वैशंपायन उवाच. — *) T₂ दीप्यमानो (for क्षिप्यमाणो).
 — ^b) T_{1,2} G₁ M₁ न चुकोप ; T_{2,3} चुकोप स (for न चुकोप).

C 2719
S. 1. 48. 24
P. 1. 48. 24

हृत्स्त्वं दर्पजैर्दोषैः क्षमां योऽस्तीत्य भ्रमसे ॥ २४
अधमस्त्वं मम मतो धिगेतत्तत्र वाग्वलम् ।
न तत्र पुरुषाः सन्ति यत्र गर्जन्ति योषितः ॥ २५
अहं त्वां दैत्य पश्यामि पूर्वेषां मार्गगामिनम् ।
प्रजापतिकृतं सेतुं को भित्त्वा स्वस्तिमान्ब्रजेत् ॥ २६
अद्य त्वां नाशयिष्यामि देवव्याघातकारिणम् ।
स्वेषु स्वेषु च स्थानेषु स्थापयिष्यामि देवताः ॥ २७
एवं भ्रुवति वाक्यं तु मृधे श्रीवत्सधारिणि ।
जहास दानवः क्रोधाद्वस्तांश्चक्रे च मायुधान् ॥ २८
स बाहुशतमुद्यम्य सर्वास्त्रग्रहणं रणे ।

—^०) K Ñ. 3 V. 3 B. 3 D T. 4 G. M. महताः; T. महसा (for मनसा). Ñ. 3 V. 1 भ्रमा बलं हि महताः; M. भ्रमां च लंभे मनसा. —^१) T. 2. 4 G. 3. 1 M. चेदम् (for वाक्यम्).

24 B. om. 24 (cf. v. 1. 22). —^०) Ñ. 3 V. 2 D. M. अल्पं द्रुपः; D. अल्पं दैत्य (for अलं दर्पः). T. G. 3. 3 बल-
द्रुपः (for बलं द्रुपः). S. D. 1 चरं (D. ले) द्रुपबलं दैत्यः; K
Ñ. 3 V. 1 B. D. D. 3 T. M. अल्पद्रुपबलो दैत्यः (K. V. 1 B.
D. D. 3 त्य); G. 3 अल्पद्रुपबलं दैत्य. —^१) S. Ñ. 3 V. 3 B. 3
D. D. 2. 4. 6 T. 4 G. 3 M. 3. 1 अक्रोधजं (for मत्क्रो-
धः); K. Ñ. 3 V. 1 D. D. 3 स्थित क्रोधादमद्वदन T. G. 3 स्थित-
क्रोधमलं बलम् (sic). —^२) G. 3. 1 नु (for स्वं); K. Ñ. V.
B. D. (except D.) T. 1 भ्रमनो (for द्रुपेतर). —^३) D. हि
न (for जीव्य); G. भायामि (for मे).

25 ^०) M. अधमस्त्वं (for अधमस); T. G. मदनमन्त्रः;
G. 3 इमं मन्त्रं (for मम मनो). —^१) T. G. M. किम् (for
धिग); S. दैत्य (for गान).

26 D. om. 26; T. om. 26-27. —^०) Ñ. निरवा-
कः (by transp.); S. T. om. को हित्वा S. K. 3 V.
B. D. G. भवेन (for वजेन); V. हित्वा क स्वस्तिमान्भवेन.

27 T. om. 27 (cf. v. 1. 26). —^०) D. अहं (for अद्य).
D. अद्य त्वां पश्यामि. —^१) D. 2 व्यापार (for व्याधान);
K. 2 Ñ. 3 V. 2 D. 3. 1 कारकम्; K. T. कारणम् (for
कारि); S. K. V. 3 देवव्यापारकण्ट; K. 3 घानकम्; Ñ. 3
D. D. T. 3 व्यापार; Ñ. 3 T. 3 कारकम्; T. G. M. देवा G.
हि नामपकारिणम्. —^२) V. 1 (एव (for च); T. 2 G.
स्थानेषु स्वेषु च स्वेषु G. स्वेषु म्यान); M. म्यानेषु प्रापयि-
ष्यामि. —^३) M. स्वेषु स्वेषु च देवताः.

28 Before 23, Ñ. 3 V. 3 B. 3 D. 3 ins. वैशोपायन उवाच.

क्रोधाद्बुधिररक्ताक्षो विष्णोर्विश्वस्यताडयत् ॥ २९
दानवाश्चापि समरे मयतारपुरोगमाः ।
उद्यतायुधनिस्त्रिंशः सर्वे विष्णुमभिद्रवन् ॥ ३०
स ताड्यमानोऽतिबलैर्दैत्यैः सर्वायुधोधतैः ।
न चचाल हरिर्युद्धेऽकम्प्यमान इवाचलः ॥ ३१
संसक्तश्च सुपर्णेन कालनेमिर्महासुरः ।
सर्वप्राणेन महतीं गदामुद्यम्य बाहुभिः ।
मुमोच ज्वलितां घोरं संख्यो गरुडोपरि ॥ ३२
कर्मणा तेन दैत्यस्य विष्णुर्विस्मयमागमत् ।
येन तस्य सुपर्णस्य पतिता मूर्ध्नि सा गदा ॥ ३३

—^०) S. K. 3 B. 3 तद्वाक्यं; B. D. 3 वाक्ये तु (for वाक्यं तु).
T. 3 इति भ्रुवति वा तस्मिन्. —^१) T. बाहुंश्च (for हस्तांश्च).
G. 3. 3 M. 3. 3. 1 M. स (for च); K. D. सायकान् (for
सायुधान्); K. Ñ. 3. 3 (marg. as in text) V. D. D. 3
हस्तं कृत्वा च सायकान्; V. 2 हस्तांश्चक्रे तु सायकान्; T. G.
हस्तं चक्रे च सायुधम्.

29 ^०) T. 3 चयम् (for शयम्). —^१) D. 3 प्रग्रहं; T. G.
M. 3 गहनं (for ग्रहणं); M. 3 उन्मूलनमागन् रणे. —^२) S.
K. 3 Ñ. 3 V. 1 B. D. D. 3 T. G. 3. 3 M. 3 द्विगुणः (for
रुधिर); G. 3 क्रोधाद्बुधिररक्ताक्षो. —^३) N. (except S.)
T. G. विष्णु (for विष्णोर).

30 ^०) M. 3 सर्वे मयः (for मयतार). — After 30^{ab},
G. reads line 1 of 32^{ab}, repeating it in its proper
place. —^१) K. 3 Ñ. 3 V. 3 B. 3 D. 3 D. 3 दृष्ट्वा विष्णुम्;
Ñ. (marg.) V. 3 दृष्ट्वा कृष्णम् (for सर्वे विष्णुम्); S. उपाद्र-
वन् (for अभि); K. D. D. 3 D. 3 दृष्ट्वा विष्णुमुपा (D. 3
मथा द्रवन्; T. G. M. 3 विष्णुमभ्यद्रवन्नेन).

31 ^०) T. 3 ताड्यमानो (for ताड्य); K. 3 अपि बलैर्; K.
3 रिवलैर्; Ñ. 3 रिवर्गैर्; V. 3 विमलैर् (for उतिबलैर्).
—^१) K. 3 दैत्यैः (for दैत्यै); —^२) K. 3 V. 3 B. D. D. 3
3. 3. 3 अकम्पमान (for अकम्प्य).

32 ^०) T. 3 संसक्तश्च; T. 3 स संसक्तः; T. 3 स संयुक्तः (for
संसक्तश्च); K. 3 असकृच्च सुपर्णे तु. —^१) Ñ. 3 महता (for ती).
—^२) T. 3 दानव (for बाहुभ); —^३) D. T. G. 3. 3 M.
ज्वलती (for ज्वलितां); —^४) T. G. 3 महासुरो; M. 3 संसुद्धो
(for संसुद्धो); Ñ. 3 संसुद्धो गरुडोपरि. — After 32, G. 3
ins. 523^a.

33 ^०) S. T. G. 3 तेन (for तेन). — S. om. 33^b. —^१)
G. 3 हरिर (for विष्णुर); K. 3 Ñ. 3 V. B. 3 D. 3 T. 3. 3

सुपर्णं व्यथितं दृष्ट्वा क्षतं च वपुरात्मनः ।
क्रोधात्संरक्तनयनो वैकुण्ठश्चक्रमाददे ॥ ३४
व्यवर्धत च वेगेन सुपर्णेन समं विभुः ।
भुजाश्चास्य व्यवर्धन्त व्याघ्रवन्तो दिशो दश ॥ ३५
स दिशः प्रदिशश्चैव खं च गां चैव पूरयन् ।
वष्टुधे स पुनर्लोकान्क्रान्तुकाम इवौजसा ॥ ३६
तं जयाय सुरेन्द्राणां वर्धमानं नमस्तले ।
ऋषयः सह गन्धर्वैस्तुष्टुर्वभुसुदनम् ॥ ३७

स थां किरीटेन लिखन्साभ्रमम्बरमम्बरैः ।
पद्भ्यामाक्रम्य वमुधां दिशः प्रच्छाद्य बाहुभिः ॥ ३८
स सूर्यकण्ठनुत्थामं सदस्त्रारमरिक्षयम् ।
दीप्तप्रिसदृशं घोर दर्शनीयं सुदर्शनम् ॥ ३९
सुवर्णरेणुपर्यन्तं वज्रनाभं भयावहम् ।
मेदोस्थिमज्जारुधिरैः सिक्तं दानवसंभवैः ॥ ४०
अद्वितीयं प्रदारेषु क्षुरपर्यन्तमण्डलम् ।
स्रग्दाममालाविततं कामगं कामरूपिणम् ॥ ४१

C 2747
B I. 48, 42
P I. 48, 42

भागतः. De आविशन् (for भागमतः). — Th. G = Ms. ins. after 31^{ab}. G. 2 after 32.

523^a स तेन ताडितः पक्षी चचाल च पुनः पुनः ।

हरिणा व्यथितयत्ना न मोक्षुस्तुष्टुद्वि ॥

[G. reads line 1 for the first line after 30^{ab}. (L. 1) G. मुष्टुधे (for पुनः पुनः). — Ms. on line 2. — (L. 2) Ms. प्र (for व).]

—^c) S. येन नाम, K. N. V. B. D. य. K. 2. दा तस्य; T. G. M. यदा तेन, M. यदा चास्य (for येन तस्य). —^d) K. 2. V. B. D. S. 1. M. : पातिता (for पक्षी). — After 32, K. 2. N. V. B. D. except D. 1. Ms. :

524^a तदानमप्यदा भूमिं पक्षी व्यथितविभ्रतः ।

[D. जगाम (for जगाम). B. (marg. as above) विभ्रतः (for विभ्रतः).]

N. V. B. Dn D. 2. cont.

525^a लोटं सद्विशिष्टाभिश्च वज्रमरिगम्भतः ।

जघुम्ने समरे विष्णुं गोपालं च महारणे ।

भ्रमन्तं वर्णमानं च स्फुरि देवा प्रचारे ॥

जय देव महाबाहो मधुर्वैटभनाशन ।

दिरण्यकशिपौर्धृष्टो नमस्तद्भयदायण ॥ [5]

उत्तम्या च रणाद्रिणुमरे सस्तुर पुनः ।

हन् विष्णुं समाजाय शङ्ख दमो स दानवः ॥

मृदङ्गाश्च त्रिधा तय दादवन्तो मामुग्राः ।

तालाश्रयाश्च ननुतुमेहो सव द्वावभौ ॥

[(L. 1) D. दृष्टः (for दृष्टः). — (L. 3) N. V. B. D. न (for न). D. सप्तमं वर्णमानं (for " "). — (L. 6) D. म (for म). — (L. 7) N. V. B. D. न (for न). V. B. D. न (for न).]

34^a B. पति (for व्यथित). —^b) K. 2. क्षतं तेन दुरात्मना. —^c) Th. G. M. क्रोधा (for क्रोधात्). —^d) K. 2. चदम् (for चक्रम्).

हरिवंश—85

35^a N. D. T. G. म (for च). D. 2. योगेन (for वे). —^b) D. सह (for समं). K. 2. N. V. B. D. (except D. 1) प्रभुः (for विभुः). —^c) M. प्रवर्धन्त (for व्यव). —^d) G. 2. प्राप्तवन्तो (for व्याप्त).

36^a N. V. 2. दिशश्च विः; D. M. दिशश्च प्र (for स दिश प्र). —^b) M. भुवं (for च गां). K. 2. [अभिः; B. D. D. M. प्र; T. [अनु (for [एव). K. 2. खं गां चैव प्रपूरयत; D. खं च गां चावभासयन्; T. G. 2. भुर्भुवं चा (G. 2. वश्चा) तु-पूर. 1. थां गां च प्रतिपूर; G. 2. खं भुवं चानुपूर. —^c) S. 1. K. 2. M. च; B. 2. D. D. 2. 5थ (for स). D. प्रभुर (for पुनः). —^d) N. वानुकाम; D. (marg. as in text) हन्तुं (for वानु).

37^a K. संगम्य. D. गन्धर्वाम (for गन्धर्वैस्). —^b) N. V. नमचुर (for नुष्टुवुर्). — After 37, T. G. 2. 5 Ms. ins. :

526^a नमोऽस्तु देवदेवेश शङ्खचक्रगदाधर ।

त्रिणो कृष्ण हर्षाकेश जीहे दैत्य महाबलम् ॥

नमस्तुभ्यं विरुपाक्ष शंकराय जगत्पते ।

पाद नः सवलः दस्ताङ्गिहि दैत्य महाबलम् ॥

[(L. 1) G. 2. (for दृष्टः). — (L. 2) T. त्रिणो त्रिणो; G. 2. त्रिणो (by transp.). T. मन्तुम् (for "बलम्").]

38^a T. om. 38^{ab}. —^a) D. स गां; T. सद्यः (for स गां). M. 2. आच्छाद्य (for लिखन्). —^b) S. साकम् (for साभ्रम्). K. अम्बरम् (for "रै"). M. 2. खं च कोहेन पूरयन्.

39^a T. तुल्याय (for भं). N. (except S. 1) सूर्यस्य रश्मिनुत्थामं —^b) T. सदस्त्रांशुम् (for "स्त्रारम्"). S. अरिद-मम् (for अनिक्षयम्).

40^a K. N. V. 2. B. Dn Ds Ds -नेमि- (for -रेणु-). —^c) K. 2. D. G. मेदोमज्जारुधिरैः. —^d) N. 2. (marg.) V. B. D. 2. T. दिग्धे (for सिक्त).

41^a K. प्रारेण (for "पु"). —^b) S. दर्शनम् (for -मण्डलम्). T. उद्ग्रादित्यसंनिभम्. —^c) D. 2. चक्रं तै;

C 2748
B 1. 48. 43
P 1. 48. 43

स्वयं स्वयंभुवा सृष्टं भयदं सर्वविद्विषाम् ।
महर्षिरोषैराविष्टं नित्यमाहवदपितम् ॥ ४२
क्षेपणाद्यस्य मुह्यन्ति लोकाः सस्याणुजंगमाः ।
क्रव्यादानि च भूतानि तृप्तिं यान्ति महामृधे ॥ ४३
तमप्रतिमकर्माणं समानं सूर्यवर्चसा ।
चक्रमुद्यम्य समरे क्रोधदीप्तो गदाधरः ॥ ४४
संभुष्णन्दानवं तेजः समरे स्वेन तेजसा ।
चिच्छेद बाहुंश्चक्रं श्रीधरः कालनेमिनः ॥ ४५
तच्च वक्त्रशतं घोरं साग्निचूर्णाद्ब्रह्मासि यत् ।
तस्य दैत्यस्य चक्रेण प्रममाथ बलाद्धरिः ॥ ४६
स च्छिन्नबाहुर्विशिरा न प्राकम्पत दानवः ।

Ts. 4 Gs कामदे (for 'न').

42 °) M1-3 धौक (for स्वयं). N: दष्टं; D: सृष्टं; Ts दक्षं (for सृष्टं). T: स्वयंभुवा स्वयं दत्तं. — °) V: आमृष्टं; Ts संविष्टं (for आ').

43 °) V: D: T: अस्य T: G: येन (for मृधे). — °) Ts: G: लोकस्या (for लोका म.). D: मये दानवपुंगवा. — °) S: सत्त्वानि (for भूतानि). — °) K: N: V: B: Dn: Ds: D: 2. 3 Ts महाद्वे (for 'मृधे').

44 °) G: तेजसा (for वर्चसा). — °) D: om. (hapl.) 44°-45°. — °) N: Ts. 4 G: क्रोधाद्; M: 3 कोप (for क्रोध).

45 Ds om. 45° (cf. v. l. 44). — °) S: K: 4 V: 3 B: Dn: Ds: D: Ts. 4 M: स समुग्नः; K: 2 समस्तं; D: स सूर्यं; Ds: 3 समन्ताद्; G: महिष्युर (for समुग्न). — °) D: शमयन् (for समरे). — °) B: रुपिग. (for नेमिनः).

46 Ts om. (hapl.) 46-48. — °) D: M: तस्य; D: तथा (for तच्च). K: वक्त्रं तस्य; K: वक्त्रं मितं (for वक्त्र-जनं). K: राजन् (for घोरं). Ts तस्य वक्त्रं महाघोरं. — °) Ts: G: 3 पूर्णाद् (for च'). K: हासितम्; K: V: B: Dn: Ds: D: हासि वै; K: 4 N: V: 3 Dn: 4 M: Cn: हासितम्; D: हासिनः (for हासि यत्). Ts साग्निचूर्णाद्ब्रह्मासिम्. * Cn: साग्निचूर्णानि आग्नेयौषधबलेन गोलकोशरणयन्त्राणि, तेषामिव ब्रह्मासो महाशब्दः, तद्युक्तम्। पुंस्त्वमार्थम्। *

47 Ts om. 47 (cf. v. l. 46). — °) G: 3 M: स (for स). G: मिच्छ (for चिच्छ). K: M: त्रिशिखो (for 'रा'). — °) D: प्राकम्पत्स (for 'म्यत'). D: दाहगः (for

कबन्धावस्थितः संख्ये विशाख इव पादपः ॥ ४७
तं वितत्य महापक्षौ वायोः कृत्वा समं जवम् ।
उरसा पातयामास गरुडः कालनेमिनम् ॥ ४८
स तस्य देहो विमुखो विशाखः स्वात्परिभ्रमन् ।
निपपात दिवं त्यक्त्वा क्षोभयन्धरणीतलम् ॥ ४९
तस्मिन्निपतिते दैत्ये देवाः सर्पिगणास्तदा ।
साधु साध्विति वक्कुण्ठं ममेताः प्रत्यपूजयन् ॥ ५०
अपरे ये तु दैत्या वै युद्धे दृष्टपराक्रमाः ।
ते सर्वे बाहुभिर्व्याप्ता न शोकुश्चलितुं रणे ॥ ५१
कांश्चित्केशेषु जग्राह कांश्चिन्कण्ठे न्यपीडयन् ।
पाटयन्कस्यचिद्वक्त्रं मध्ये कांश्चिदगृह्यन् ॥ ५२

दानवः). — °) K: N: V: 3 B: Dn: Ds: D: 2 Ts: 3 G: M: कबन्धावस्थित संख्ये.

48 Ts om. 48 (cf. v. l. 46). — °) N: 3 V: B: 2 Ds: स (for तं). K: D: 3 महापक्षर (for 'क्षौ'). K: तं प्रपद्य महापक्षर. — °) K: समं जवम् (for समं जवम्). M: शिख बाहुशिरोधरम्. — °) K: N: B: तरसा (for उ'). Ds (marg. as in text) उरसा पातयामास; Ts पुरतो वारं; G: स्वरम्या-पारं. — °) Ts गरुडः कालनेमिनः (sic).

49 °) N: D: दृष्टि (for दि). — °) K: 4 N: V: 3 Ds: 4 स तस्य देहाभिमुखो. — °) B: T: G: M: विशाख; Ts विभुजश (for विशाख). K: स्वे. P: च (for स्वात्). M: 3 विशाखश्चो द्विगुणम्. — °) M: निपपात (for निप). — °) N: B: Ds: 3. 3. 3 क्षोभयन्; Ds: मोक्ष (for क्षोभ'). Ts G: 3 वमुधा (for धरणी) G: क्षोभयामास भूतलम्; G: क्षोभयन्वमुधां.

50 °) Ts तस्मिन्निपतिते दैत्येन्द्रे. — °) K: 2 V: B: Ds तथा (for तदा). — °) Ds M: समेत्य (for 'ता').

51 °) Ds सपि (for ये). S: Ts दैत्येन्द्रा (for दैत्या वै). — °) K: N: 3 हस्तः; N: 3 V: B: 3 Ds: Ts: G: दृष्ट- (for दृष्ट). — °) M: हस्ता (for व्याप्ता). — °) Ts: 3 चरितुं; M: चेष्टितुं (for चलितुं). G: भयात् (for रणे). M: 3 न शोकुश्चेष्टितुं बलान्.

52 S: om. 52° 39. 2°. — °) K: N: Ts: 3. 4 G: 3 न्यपीडयन्; G: M: 2 ह्यपी; M: न्यपी (for न्यपी'). — °) N: पायन्; M: वर्णयन्; M: (ing' lin.). 3 चकर्त; M: वर्धयन् (for पाटयन्). Ts वक्त्राणि कांश्चिच्छिच्छेत् (sic). — °) K: 3 N: V: 3 B: Ds: Ds: 3 Ts: 4 G: जघामदीत्; K: N: V: Dn: D: जघामदीत्; Ts: G: तदामदीत्; G:

C 2770
B 1. 41. 64
P 1. 40. 64

निर्यातयैतन्नैलोऽप्यं रूढीतं निहतकण्ठकम् ।
अस्मिन्नेव मृधे विष्णो शक्राय सुमहात्मने ॥ ६३
एवमुक्तो भगवता ब्रह्मणा हरिरीश्वरः ।
देवाञ्चक्रमुखान्सर्धानुवाच शुभया गिरा ॥ ६४
भूयतां त्रिदशाः सर्वे यान्तः स्थ समागताः ।
श्रवणावहितर्देहैः पुरस्कृत्य पुरंदरम् ॥ ६५
अस्मिन्मः समरे सर्वे कालनेभिमुखा हताः ।
दानवा विक्रमोपेताः शक्रादपि महत्तराः ॥ ६६
अस्मिन्महति संक्रन्दे द्वावेव तु विनिःसृतौ ।
वैरोचनिश्च दैत्येन्द्रः स्वर्भानुश्च महाग्रहः ॥ ६७
तदिष्टां भजतां शक्रो दिशं वरुण एव च ।

—^a) Nā B Dm Ds Ts Ms तस्मिन् (for अं). —^b) Ts. १ शक्रायारिनिपूदनः Ms. २ यं सुमहात्मने; Ms. ३ यं सुर-
सूदन.

64 Si om. 64 (cf. v. l. 52). Before 64, some ins.
वैशंपायन उवाच. —^b) Ka B Ds D S अन्ययः (for
ईश्वरः). —^c) Ts. १ परया (for शुभया).

65 Si om. 65 (cf. v. l. 52). Before 65, some Ms.
ins. विष्णुशक्रश्च and some भगवानुवाच. —^b) Ka मः;
Nā. २ V Bz. ३ Ds Dm. ४ वै; Ns तु; Bz Dm Ms. ५ वः; Ds
च; Ts Gs ते (for म्य). —^c) Ka. १ Nā V Bz Ds द्वै;
Ds गायैः; Ts. २. ३ Ga-३ Ms. ३ श्रोत्रैः; Ts Gs Ms. ४ श्रोत्रैः;
Ms द्विष्टैः (for द्वैष्टैः).

66 Si om. 66 (cf. v. l. 52) Ts om. 66 —^a) Ds
Ms तु (for नः). Ms. १ दिव्ये (for सर्वे). Ka (marg.) Ts. १
अस्मिन्महति समरे सर्वे. —^b) Ka Ga-३ गताः (for हताः). —^c)
Ms महत्तराः (for 'तराः).

67 Si om. 67 (cf. v. l. 52). —^a) Ka Nā Bz Dm
Ds. १ तस्मिन् (for अं). Nā Ts. १ Gs Ms. (cf. v. l. 52) २. ४
संग्रामे (for संक्रन्दे). Ts Gs. १ तस्मिन्महति संग्रामे. —^c)
Ka. १ विरोचनश्च; Bz. १ Dm. १ Gs. १ वैरोचनश्च (for निश्च).
—^d) Ts Gs स हि ग्रहः; Ts. १ महाग्रहः (for ग्रहः).

68 Si om. 68 (cf. v. l. 52). —^b) Ts. १ स्वर्गं वरुण
स्तथा; Ts. २ पुं वरुणमेव च. —^c) Ts. १ अलङ्कृतः; Ms. १ उत्तरां
तु (for 'रां च). Ka जनाधिपः; Ds (marg.) Ts. १ as in text)
Ts Gs नराधिप (for धनां).

69 Si om. 69 (cf. v. l. 52). —^a) Ka Nā (marg.)
Vz. १ Bz Ds गतो योगं; Ts. १ (also as in text) यथाढोकं (for

याम्यां यमः पालयतामुत्तरां च धनाधिपः ॥ ६८
ऋक्षैः सह यथायोगं कालं चरतु चन्द्रमाः ।
अब्दं बृहन्मुखं सूर्यो भजतामपनैः सह ॥ ६९
आज्यभागाः प्रवर्तन्तां सदस्यैरभिपूजिताः ।
हूयन्तामप्रयो विप्रैर्वेददृष्टेन कर्मणा ॥ ७०
देवाश्च बलिहोमेन स्वाध्यायेन महर्षयः ।
श्राद्धेन पितरश्चैव तृप्तिं यान्तु यथासुखम् ॥ ७१
वायुश्चरतु मार्गस्थस्त्रिधा दीप्यतु पावकः ।
त्रयो वर्णाश्च लोकांस्त्रीर्त्तर्पयन्त्वान्मज्जैर्गुणैः ॥ ७२
क्रतवः संप्रवर्तन्तां दीक्षणीयैर्द्विजातिभिः ।
दक्षिणाश्चापि वर्तन्तां यदोक्तं सर्वमग्निनाम् ॥ ७३

'योगं). —^b) Ka. १ V. Bz Dm Ds Ds Ts. १ Gs. १ काले
(for कालः). Ts. १ कालचक्रं तु चन्द्रमा. —^c) Ka कन्तुमुखः;
Ka Ds कन्तुमुखः; Ka Ds कन्तु; Nā. १ Gs कन्तुमुखं (Nā
खे); Nā कन्तुमुखं; Ds कन्तुमुखं; Ts. १ कन्तुमुखं (for कन्तु-
मुखं). Ts. १ Gs. १ Ms. कन्तुमुखं सूर्यो; Ts. १ मन्दयोस्तु
सुखं सूर्यो. —^d) Ds च जनः (for अपनैः).

70 Si om. 70 (cf. v. l. 52). —^a) Ds आयम् (for
आज्यः). V. Ds प्रवर्तन्तां (for वर्तन्तां). — After 70^a, Nā
reads 71^b, repeated at its proper place. Gs om.
chapt. 70^b 71^b. —^b) Gs. १ अपि (for अग्निः). Bz प्रोक्ष-
णीयैर्द्विजातिभिः. —^c) Ts. १ च वरुणो (for अप्रयो).

71 Si om. 71 (cf. v. l. 52). Gs om. 71 (cf. v. l. 70).
—^a) Nā सर्वे; Nā V. १ तृप्ति (for तृप्त). —^b) Nā यान्तु
स्त्रेव; Gs तृप्ता यान्तु (for तृप्तिं यान्तु). Dm यथापुरा (for
यथासुखम्).

72 Si om. 72 (cf. v. l. 52). Gs om. 72 (cf. v. l.
70). —^a) Ds Ts. १ Gs. १ M मार्गं स्त्रे (for मार्गस्थम्).
—^b) Ka. १ दायवता पावकश्च रा. —^c) Ds. १ लोकानां; Ts
Gs. १ Ms. १ श्रील्लोकानां (by transp.). Nā V. १ Ts Gs. १ त्रयो
वर्णास्तु; Ds Ts. १ त्रींश्च श्रील्लोकानां. —^d) Ka हर्षयन्तु; Ka
(marg.) वरुणश्च; Nā Bz तर्पयन्तु; Bz. १ Ts Gs Ms
वर्षयन्तु (for तर्पे). Ka Nā. १ V Ds. १ [आ]ग्निना (for
'अग्निः). Ds. १ तर्पयन्तु (for द्विजातिभिः).

73 Si om. 73 (cf. v. l. 52). Gs om. 73^a (cf. v. l.
70). —^a) Nā Dm वर्तन्तां (for वर्तन्तां). — Nā reads
73^b for the first time after 70^a. —^b) Ts. १ दक्षिणीयैर्
(for दक्षैः). Ds. १ महर्षिभिः (for द्विजातिभिः). —^c) Ka.

गाश्च सूर्यो रसान्सोमो वायुः प्राणांश्च प्राणिषु ।
तर्पयन्तः प्रवर्तन्तां शिवैः सौम्यैश्च कर्मभिः ॥ ७४
यथावदनुपूर्वेण महेन्द्र सलिलोद्बहाः ।
त्रैलोक्यमातरः सर्वाः सागरं यान्तु निम्नगाः ॥ ७५
दैत्येभ्यस्त्यज्यतां भीतिः शान्तिं व्रजन देवताः ।
स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि ब्रह्मलोकं सनातनम् ॥ ७६
स्वगृहे स्वर्गलोके वा संग्रामे वा विशेषतः ।

विश्वम्भो वो न गन्तव्यो नित्यं क्षुद्रा हि दानवाः ॥ ७७
छिद्रेषु प्रहरन्त्येते न चैषां संस्थितिर्धुवा ।
सौम्यानामृजुनावानां भवतां चार्जुना मतिः ॥ ७८
एवमुक्त्वा सुरगणान्विष्णुः सत्यपराक्रमः ।
जगाम ब्रह्मणा मार्धे ब्रह्मलोकं महायशाः ॥ ७९
एतदाश्चर्यमभवन्मंग्रामे तारकामये ।
दानवानां च विष्णोश्च यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ८०

इति श्रीहरिवंशे अष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

C 2789
B 1. 48. 84
P 1. 48. 84

१. १. $\tilde{N}1$ २ (both times) a Va. B Dn Ds D1 1-6 [उप-
Va प्र ; T3 M3 (अ)भि (for (अ) पि). — G1 वर्यन्तां (for
वर्तन्तां). — T3 G1 १ M3 दक्षिणाश्चाभिर्यन्ता, G आज्य-
भागा प्रवर्तन्तां. — ^d) K1 ३ G यथाहं ; K1 Dn D1
यथोक्ताः ; T3 G1 १ M3 कलार्थं. — G कलार्थं (for यथोक्तिं).
K1 B1 D1 ३ यथोक्तिं सत्र K1 कृत्वा याजिनाम्. $\tilde{N}1$ ३ यथाहं
($\tilde{N}1$ योक्ता) सर्वसन्निधौ ; $\tilde{N}1$ (11. 22) Va B1 ३ Ds यथाहं
($\tilde{N}1$ B1 Ds) हं सत्र याजिनाम्. — Va यथाहं मन्त्रयाजिनाम् ;
D1 यथोक्ताश्चात्र याजिनाम्. — D1 यथाहं तत्र याजिनाम् ; M1 ३
यथाहं सदनं त्रिया.

74. — Si om. 74 (cf. v. 1. 52). — ^a) K2 ३ $\tilde{N}1$ T1 २
G1 M गात्र (for गाश्च). — K1 ३ रसं (for रसान्). — ^c)
T1 शिवैः सौम्यै (for प्रवर्तन्तां). — ^d) T1 सौम्यैः (for
शिवैः). — T1 प्रवर्तन्तां च कर्मभिः.

75. — Si om. 75 (cf. v. 1. 52). — ^a) Some Ms. आनु-
पूर्वेण. — ^b) K1 Dn D1 तद्वि (for महेन्द्र). — K1 $\tilde{N}1$ ३ V
B (inter.) a Ds D1 T1 ३ महेन्द्रसलिलोद्बहाः. — ^d)
B1 ३ D1 T1 M1 ३ दिव्यव (for निम्नगां).

76. — Si om. 76 (cf. v. 1. 52). — ^a) K2 ३ $\tilde{N}1$ V B1 ३
T1 G1 M1 ३ भीश्च (for भीतिः). — Dn D1 दैत्येभ्यस्त्यजता
भीश्च. — ^c) K1 भवः प्राप्तिः. — G गमिष्यामि (for सि).

77. — Si om. 77 (cf. v. 1. 52). — ^a) K1 $\tilde{N}1$ ३ V Dn
Ds D1 ३ M1 स्वे (for स्वः). — $\tilde{N}1$ V B1 ३ D1 T1 सई (for
स्वर्गः). — K1 ३ शान्ते (for शान्तिः). — ^c) Some Ms. विश्वम्भो
(for विश्वम्भो). — K1 V B1 Ds D1 ३ हि. — K1 Dn D1 M1 वा
(for वो). — Va B1 ३ Ds D1 ३ ३ कर्तव्यो. — G कर्तव्यो
(for गं). — B1 विश्वम्भो न हि कर्तव्यो. — T1 विश्वम्भो नैव
कर्तव्यो ; G1 ३ भो नावगन्तव्यो.

78. — Si om. 78 (cf. v. 1. 52). — ^a) K1 गृह्यामस्ति ;
K1 $\tilde{N}1$ V B1 Ds ३ तेव स्व. — K1 B1 Ds D1 ३ M1 ३ [गृह्याम-
स्ति (for वैषां स्व). — T1 G1 ३ नैवा स्वर्गश्चि. — G1 गतिर्धुवा.

— ^c) Ds पूर्वाणां (for भावानां). — ^d) K2 ३ V2 Dn Ds
चार्जुनैः ; B1 M1 ३ आर्जुना ; D1 T1 G M1 ३ सां (for चां).
T1 ३ भवतां चार्जुनी मतिः. — After 78, $\tilde{N}1$ (except $\tilde{N}1$;
Si om.) S (except M1 ३) ins. ;

528*. अहं तु दुष्टभावानां युष्मामु सुदुरात्मनाम् ।
अयम्यस्वर्गमानानां मोहं दास्यामि देवताः ॥
यदा च सुदुराधर्षं दानवेभ्यो भयं भवेत् ।
तदा समुपगच्छाशु विद्यालये वनतोऽभयम् ॥

[(L. 1) $\tilde{N}1$ D1 दुष्टाव (for दुष्ट). — (L. 2) D1 अमले
(for अमल). — D1 युयु (for युयु). — Ds om. lines 3-4.
— (L. 3) T1 T1 युयु ; D1 युयु ; D1 युयु (for युयु).
D1 युयुयु (by transp.) ; T2 युयुयु. — (L. 4) T1
M1 दानवेभ्यो ; T2 दानवेभ्यो ; T3 दानवेभ्यो (for ^a). — T1
निन्दे (for विद्यालये). — K1 $\tilde{N}1$ Ds G1 ३ च हतो ; $\tilde{N}1$ Va
गन्तः ; Dn D1 ३ भो (for दानवे). — M1 व्यपनेष्यामि वै भयम्
(for ^b).]

79. — Si om. 79 (cf. v. 1. 52). — Before 79, some Miss.
ms. देशपायन उवाच. — Ds om. 79². — ^b) M1 पराक्रमान्
(for म). — ^c) G1 जगाम ब्रह्मसदनं.

80. — Si om. 80 (cf. v. 1. 52).

Colophon om. in Si Ds T2 ; T2 ins. it after 528*.
— Mention of the Epit. K1 ३ ४ V2 Ds2 D1. — Men-
tion of Akhna : K1 ३ ४ $\tilde{N}1$ ३ V B Ds D1 २. — Sub-
parvan : K1 D1 T1 आश्चर्यपर्व ; $\tilde{N}1$ देवासुरम् ; $\tilde{N}2$ B1 ३
Ds तारकामयम्. — D पारिजात. — Adhy. name : K1 $\tilde{N}1$ V
B Dn Ds D1 ३ T1 ३ G1 ३ कालनेमिवधः. — Adhy. no.
(figures, words or both) : K1 T1 46 ; $\tilde{N}1$ V1 ३ Dn
Ds2 48, V2 49 ; D1 T1 G1 ३ 44 ; Ds 4 47 ; G1 M1
43, G1 4 41 ; M1 ३ 40. — *Śūta* no. : K1 Dn D1 84 ;
Ds2 G1 85 ; Ds 82.

३९

C 2790
B 1. 49.
P 1. 49.

जनमेजय उवाच ।

ब्रह्मणा देवदेवेन सार्धं सलिलयोनिना ।

ब्रह्मलोकं गतो ब्रह्मन्वैकुण्ठः किं चकार ह ॥ १

किमर्थं चादिदेवेन नीतः सलिलयोनिना ।

विष्णुर्देववधे वृत्ते देवैरकृतसत्क्रियः ॥ २

ब्रह्मलोके च किं स्थानं कं वा योगमुपास्त मः ।

कं वा दधार नियमं स विभुर्भूतभावनः ॥ ३

कथं तत्राप्ततस्तस्य विश्वं जगदिदं महत् ।

श्रियमाप्नोति विपुलां सुरासुरनराचिताम् ॥ ४

कथं स्वपिति घर्मान्ते बुधयते चाम्बुदक्षये ।

कथं च ब्रह्मलोकस्थो धुरं वहति लौकिकीम् ॥ ५

चरितं तस्य विप्रेन्द्र दिव्यं भगवतो दिवि ।

विस्तरेण यथातच्चं सर्वमिच्छामि वेदितुम् ॥ ६

वैशंपायन उवाच ।

शृणु नारायणस्यादौ विस्तरेण प्रवृत्तयः ।

ब्रह्मलोकं यथारूढो ब्रह्मणा सह मोदते ॥ ७

कामं तस्य गतिः सूक्ष्मा देवैरपि दुरानुगा ।

यत्तु शक्षाम्यहं वक्तुं तन्मे निगदतः शृणु ॥ ८

एष लोकमयो देवो लोकाश्चैतन्मयास्त्रयः ।

एष देवमयश्चैव देवाश्चैतन्मया दिवि ॥ ९

39

1. Śi om. 1^a-2^b (cf. v. 1. 38, 52). Ds om. 39 1^a-47. 8^a. — ^b) K1.3 Ds कमल; V1 नलिन- (for सलिल-). — G1.4 om. (hapl.) 1^a-2^b; M1 reads the same after 4. — ^c) K2.4 B2.3 Dn2 Ds.3 T. G1 M1 लोक (for लोकं). — ^d) T1 मः (for ह).

2. For the sequence in M1, cf. v. 1. 1. Śi G1.4 om. 2^a (cf. v. 1. 1). — ^a) T1 G1 M1 किमर्थं (for 'र्थ'). K2 यदि; B2 T1 चापि; T1 वारि (for चादि-). Dn ब्रह्मणा देवदेवेन. — ^b) Dn सार्धं (for नीतः). K1.3 V3 B1 G1 कमल- (for सलिल-). — ^c) T1 युक्ते (for वृत्ते). — ^d) All Mss. (except Śi M1.3, Ds om.) च कृत- (for अकृत-).

3. Before 3, Śi om. जनमेजयः. — ^a) K2.4 थ; Dn D1.2 स्य, Ds तु (for च); K2 T1 सं- (for किं). — ^b) K1 V3 Dn2 T1 किं (for कं). M1 च (for वा). Śi उपायने; G1 इहागत; M1.2 उपान च; M1 उपानत- (for 'स्त मः'). K1.2 D1.2 T2 G1 किं वा योगमुपास्त (K2 Ds 'सदे'); G1 कं वा लोकमुपागतः. — K1 om. 3-4^a. — ^c) V3 T2.4 G1 किं (for कं). — ^d) G1 विश्व (for भूत).

4. K1 om. 4^a (cf. v. 1. 3). — ^a) K2.4 Ñ V B D (Ds on.) T1.2.4 G1 M1.4 तस्य (for तत्र). K2.4 Ñ V B D (Ds on.) T G M1 तत्र (for तस्य). — ^b) Śi विणोर् (for विश्वं). — ^d) Śi वराचिताम्; K1.3 Ñ V Dn Ds D1.2.4 T2.4 -गणां (for वरां). — After

4, M1 reads 1^a 2^b.

5. ^a) Ñ V3 चाम्बुद; B2.3 D जलद (for चाम्बुद-). K1 Ñ V3 V1 B Dn G1 -भूवे (for क्षये). Śi K1.3 D1 बुधयते चा (K2 वा च्चुगान्यये. — ^c) Ds कथंस्विद् (for कथं च). — ^d) T1 कालिकीम् (for लौकिकीं).

6. ^a) V3 विप्रेन्द्र (for 'न्द्र'). — ^b) Ds विश्वम् (for दिवि). — ^c) T1 यथातच्च (for 'तत्त्वं'). — ^d) T1 श्रोतुम् (for सर्वम्).

7. ^a) K2 Ñ V3 V2.3 B1.3 Ds प्रवृत्तिं वि (V. 'सिद्धि-') स्तरेण तु; T1.3 G1 M1.2.4 प्रवृत्तिं (T2 चरितं) विस्तरेण वै. — ^c) Ñ V3.3 (marg.) V1.3 B Ds यथा गत्वा; D1.3 यथारूढो (for यथा').

8. ^a) Ds कामं स्वस्य; G1 कामं मन्य; M1.3 अय्यका मा; M1 (sup. lin.) तदस्मभ्य- (for कामं तस्य). K2 कामं गतिमस्य सूक्ष्मा. — ^b) K1.3 Ñ V3 (marg.) V B Dn Ds D1.2 T1.3.4 G2 दुरानुगा; K1 D2.2 दुस्त्याया; D1 M1 दुर-भया (for दुरानुगा). — ^c) T1.2 च (for तु). Śi K1 (sup. lin. as in text) 2 वक्ष्यामि (for शं). K1 रात्रंस्त्र; K2 Ñ ब्रह्मस्त्र; D1 (inf. lin.) भूप (for वक्तुं). K2.4 Ñ V B D (Ds om.) T2.4 यच्च (T2.4 सर्वं) वक्ष्याम्यहं राज- (D1 ब्रह्मं स्त्र).

9. ^a) K2 हि (for च). V3 क्षिप्रि (for त्रयः). — ^d) K2 हि (for च).

10. K2.4 Ñ V B D (except D1; Ds om.) 8 read 10-15 after 24. — ^a) Ds.2.3 देवेषु (for देवेन). T1

देवेन वर्धते यदि सर्वं तद्धि जनार्दनात् ।
यत्प्रवृत्तं च देवेभ्यस्तद्विद्धि मधुवदनात् ॥ १०
अग्नीषोममयं लोकं यं विदुर्विदुषो जनाः ।
तं सोममग्निं लोकं च वेदं विष्णुं पितामहः ॥ ११
क्षीराद्यथा दधि भवेद्भक्षः सर्पिर्यथा भवेत् ।
मथ्यमानेषु भूतेषु तथा लोको जनार्दनात् ॥ १२
यथेन्द्रियैश्च भूतैश्च परमात्मा विधीयते ।
तथा वेदैश्च देवैश्च लोकैश्च विदितो हरिः ॥ १३
यथा भूतेन्द्रियावाप्तिर्विहिता भुवि देहिनाम् ।

G1.3 वर्तते (for वर्धते). K2.4 N̄. 3 V B Dn Ds D1.4
T3.4 G2.4 देवेषु वर्तते यदि (B Dn Ds 'द्वै'; T3 'य').
—^b) K2.4 N̄. 3 V B Dn D1.4 तद्धि सर्वं (by transp.);
T3.4 तद्धि सर्वं; G2 सर्वं तस्मात् N3 V1 तद्धि सर्वं जनार्दने.
N1.3 V1 D1 T1.3 om. (hapl.) 10^{ad}. —^c) K2 नम्रवृद्धं
(for यत्प्रवृत्तं). N̄. 3 वेदेषु; T3 देवेषु (for 'भ्यस्'). K2 यद्य-
प्रवृत्तं देवेभ्यस्. —^d) T3 तद्धि सर्वं जनार्दनात्.

11 For the sequence in K2.4 N̄ V B D (except
D1; Ds om.) S, cf. v. l. 10. —^a) K2 विश्वं (for
लोकं). —^b) T3.4 विद्वान्मो यं विदुर्ना. —^c) G2 अग्नी-
षोमे (for अग्निं लोकं). T3 G1 तं लोकमग्निं सोमं च. —^d)
T3 सर्वं (for विष्णुं). K2.4 G1 पितामहम्; N1 B1 (marg.)
Dn D1.4 सनातनम् (B1 'त' for पितामह). S1 देवं
विष्णुं पितामहम्. N2 V1.3 D1 वेदं वि; V2 देवं वि; D3
विदुर्विष्णुं सनातनम्. D4 देवं विष्णुं सनातनः.

12 For the sequence in K2.4 N̄ V B D (except
D1; Ds om.) S, cf. v. l. 10. —^a) K1 T1.3 G
M1.2 भवेद्यथा (by transp.). K2 M1 दधि सर्पिर्भवेद्यथा;
M2 सर्पिर्भवेद्यथा भवेत्. —^b) N̄. 3 (marg.) V1 लोकेषु
(for भूतेषु). —^c) N1 B1 यथा (for तथा). S1 N2 V
B2.4 Dn Ds D1.4 लोका (for लोको).

13 For the sequence in K2.4 N̄ V B D (except
D1; Ds om.) S, cf. v. l. 10. —^a) N̄. 3 भूतानां; G2
भूतेभ्यः (for भूतैश्च). —^b) K1.2.4 N̄. B1.2 (marg.) 3
Dn Ds D1.4 T1.3 G2.4 [अग्निं (for वि). —^c) S1 B1
Dn1 तथा देवैश्च लोकैश्च; K2 N̄. 3 V1.3 B2.4 Dn2 Ds
D1.4 T1.3.4 G1.4.4 M1.2 तथा देवैश्च वेदैश्च V2 देवैश्च.
—^d) S1 वेदैश्च; B1 वेदेषु. Dn1 देवैश्च (for लोकैश्च). B2
T1.4 विदितो (for विदितो). V1 ब्रह्म (for हरिः).

14 For the sequence in K2.4 N̄ V B D (except
D1; Ds om.) S, cf. v. l. 10. —^a) M1 यथा देवेन्द्रियावा-

तथा प्राणेश्वरावाप्तिर्देवानां दिवि वैष्णवी ॥ १४
सत्रिणां सत्रफलदः पवित्रं परमात्मवान् ।
लोकतन्त्रपरो ह्येव मन्त्रैर्मन्त्र इवाचर्यते ॥ १५
अस्य पारं न पश्यन्ति ब्रह्मवः पारतन्त्रिणः ।
एष पारं परं चैव लोकानां वेद माधवः ॥ १६
अस्य देवान्वकारस्य मार्गितच्यस्य देवतैः ।
शृणु वै यत्तदा वृत्तं ब्रह्मलोके पुरातनम् ॥ १७
स गत्वा ब्रह्मलोकां दृष्ट्वा पैतामहं पदम् ।
वयन्दे तानृषीन्सर्वांन्विष्णुमर्पेण कर्मणा ॥ १८

C 2801
B 1.49.12
P 1.49.12

सिद्धि. —^b) K2 सर्वं (for भुवि). —^c) D1 तथा प्राणेश्वर-
प्राप्तिर. —^d) K2 D2 (sup. lin. as in text) भुवि; G2
M1 विद्धि (for दिवि). S1 विहिता भुवि वैष्णवी.

15 For the sequence in K2.4 N̄ V B D (except
D1; Ds om.) S, cf. v. l. 10. —^a) D2 T2 G1 पवित्रः
(for 'त्रं'). T1 पवित्रं परमं स्मृतः. —^b) N̄. 3 D1 मन्त्रपरो;
N̄. 3 (marg. as in text) D3 T2 G1.2.3 M1.2.4 तन्त्रपरो;
V1 त्रयपरो; B1 तन्त्रकरो (for 'धरो'). T3.4 लोकतन्त्रं
यिलोक्येष; M1 तन्त्रपरो ह्येव. —^c) K3 D1 इवोच्यते; K4
इवोच्यते; N1 Dn Ds T3 इवोच्यते; N̄. 3 (marg. as in
text) V3 इ. यते (for इवाचर्यते). K1 D1-3 मन्त्रैर्मन्त्र-
वर्दिभ्यः (D2 'वोच्यते'; D3 'विदिष्यते'; T1.2 G M मन्त्र-
विद्धिरिवोच्यते; T3 इवोच्यते); T3 मन्त्रैः सर्वैरिवोच्यते.

16 —^a) K4 N̄. 3 V1.3 B1 Dn D1.2.3 T1-3 G3 तस्य (for
अस्य). T1 तस्य पारं न गच्छन्ति. —^b) S1 दर्शिनः; K2.4
N̄. 3 V1 B2 (marg.) Dn D1-3 T3.4 काङ्क्षिणः; B Ds
चिन्तिका (for तन्त्रिण). —^c) T3 पारावरशः; T4 पारगमं
(for पारं परं). —^d) K2 चैव. K3 V2 देव (for वेद). S1
लोकानां पश्यन् च.

17 —^a) S1 N̄. 3 तस्य; T1 यस्य (for अस्य). K1.3 D2-4
अ (K1.3 तस्य देवार्थकारस्य; K2 B1 Ds अस्य वेदार्थः; T2
G M1 अस्य देवादिदेवस्य. —^b) G2 वै स्मृतेः (for देवतैः).
—^c) S1 मे यत्तदा; K2 वै यत्तदा; K4 वै गदतो; D2 चैव
तदा; T1 चैतद्यथा (for वै यत्तदा). —^d) N̄. 3 सनातनम्
(for पुरां).

18 —^a) B2 स दृष्ट्वा; G2 सकलं (for स गत्वा). K1.3.4
M1.4 स गत्वा ब्रह्मलोकं तु (K4 च; M3 तद्). —^b) K3 Ds
गत्वा (for दृष्ट्वा). T2 G M1 गृहम् (for पदम्). —^c) K2
पारमेष्ठेन कर्मणा.

19 —^a) T1 यो (for सो). T2 G1 योऽग्निं प्राक्सवने दृष्ट्वा;
G2 M3 विष्णुः (M3 अग्निं) प्राक्सवने दृष्ट्वा. —^b) K2 ह्यमाने

C 2802
B 1. 49.
P 1. 49.

मोक्षं प्राक्सवने दृष्ट्वा हूयमानं महर्षिभिः ।
 अवन्दत महातेजाः कृत्वा पौर्वाहिकं विधिम् ॥ १९
 स ददर्श मस्त्वेषाज्यैरिज्यमानं महर्षिभिः ।
 भागं यज्ञियमभ्भानं स्वदेहमपरं स्थितम् ॥ २०
 अभिवाद्याभिवाद्यानामृषीणां ब्रह्मवर्चसाम् ।
 परिचक्राम सोऽचिन्त्यो ब्रह्मलोकं सनातनम् ॥ २१
 स ददर्शोच्छ्रितान्यूनांश्चपालाग्रविभूषितान् ।
 मस्वेषु च ब्रह्मर्षिभिः शतशः कृतलक्षणां ॥ २२
 आज्यधूमं समाधाय शृण्वन्वेदान्द्विजेरितान् ।

यज्ञैरिज्यन्तमात्मानं पश्यंस्तत्र चचार ह ॥ २३
तमूर्चुर्ऋषयो देवाः सदस्याः सदसि स्थिताः ।
अध्वर्योयतश्रुजाः सर्वे पवित्रान्तरिताननाः ॥ २४
स्वागतं ते सुरश्रेष्ठ पद्मनाभ महाद्युते ।
इदं यज्ञियमातिथ्यं मन्त्रतः प्रतिगृह्यताम् ॥ २५
त्वमस्य यज्ञपूतस्य पात्रं पाद्यस्य पावनः ।
अतिथिस्त्वं हि मन्त्रोक्तः स दृष्टः सततं मतः ॥ २६
त्वयि योद्धुं गते विष्णो न प्रावर्तन्त नः क्रियाः ।
अवैष्णवस्य यज्ञस्य न हि कर्म विधीयते ॥ २७

(for 'नं). D: मनीषिभि (for महर्षिभि:). — After 19^{ab},
T: reads 29^{ab}, repeating it in its proper place. — 2)
S: V: अविन्दन (for अव'). — 3) G: पूर्वाह्निं. K: N:
D: 1 4 5 कृत्वा पूर्वाह्नि D: 2 3 हि की क्रियाम्; N: 3 V B
Dn: D: D: T: कृत्वा पूर्वाह्निकी क्रियाम्; Dm: G: कृत्वा
पूर्वाह्निकां; G: क क्रियाम्; T: अवस्थानमशक्तोऽन.

20 Tāreṇī is 29^{ab} for the first time after 18^{ab}. — ^a) Śi [आज्यम्; Kā. & Bā. Dā. M. आर्जय्; Tā. both times] अर्जय् for आर्जय्. — ^b) Si इज्यमानो for मानं. — ^c) Kā. Tā. & M. याज्ञि M. यज्ञि वस् G. याज्ञिकम् (for याज्ञियम्). D. भागं यज्ञायैकभन्तं. T. भागक्रियसम भानं. — ^d) Nē Vā. D. परमः; T. पुनः (for अपरं); S. Kā. Nē & D. D. स्वद्वप D. द्वपये स्थियाम्; V. हं परियस्थियम्; B. (anarg.) हेन परं स्थियम्.

21. ^a) Da सोऽभिवाच (for अभि) G. अभिवाचाभि
वाचैय. - ^c) The G. सो (for सो) Da. इन्नित्यं
(for नित्यो). ^d) K. सनातन; K. परातनम् (for सना).

22 १) चत्वारः प्रयतिष्ठान. - १) यज्ञेषु (for मन्त्रेषु). Ka M मन्त्रेषु तत्र वा M देव वा मन्त्रि, Pa M Gas'पु ब्रह्मरूपिभिः; T. १ वांशु प्रह्मरूपिभिः; M. १ तन्त्रेषु देवां मूनिभिः.

23 ^a) M: मन्त्रान् (for वेदान्). -- ^c) K: यज्ञपु
(for यज्ञैर्). Th: यज्ञ: समिन्ध्यमानं च. -- ^d) D: सवार
(for चवार). -- 1 M: (for ह).

24. * $\tilde{N}$ B Ds T: अनुत्प (by transp.) -- *
 $\tilde{S}$ K₁ + T₂ G M: अव्ययि-व्ययि-नकरा संवे. -- *
 N (except $\tilde{S}$ $\tilde{N}$) T G M: पवित्रान्तरापण्यः. -- After 24,
 K₂ + $\tilde{N}$ V B D (except D₁ D₂ om.) S read 10-15.

25 Before 25, some MSS. inc. क्रयय ; some देवाः.
—^b) To महामते, G. सुरेश्वर (for महाश्वते). — After

25th, 21 189 :

529* नमोऽस्तु ते हृषीकेण मधुकैटभसूदन ।
 दामोदर नमस्तेऽस्तु पद्मपत्राक्षतक्षण ॥
 प्रभुस्य सर्वदेवानां लोकानां प्रभुरव्यय ।
 त्वं यज्ञस्य वषट्कारमव्यय सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

— Ms. reads 25th–27th after 40–41. = (c) V₂ Dm Tn. 3–4
G₁ 2. = M यजि G₁ 3. M ज्ञो यम् (for यजि). = (d) T₂
भक्ता (for मन्थन). N₁ V₁ 3 Bz (marg.) D₁ 4 T₁ 3
G₁ 2. = परि (for प्रवि).

26) For the sequence in Ma. of v. 1. 25. — ^a) Da
 (for *दा*), T. G. *दा*; M. मदा; for यज) K. *Ña*
 भूयस्य (for *भू*), G. स्वमय मन्त्रभूयस्य ^b) T. सर्वस्य
 (for पायस्य), K. (unrec.) वाणिण; D. G. s. Ma. 2 पाव-
 नम्; G. *pa* भावनम्; M. *pa* भाजनम्; for पावन). — ^c)
 G. अधिनम् (for अतिथिम्), K. *sv* च, T. सर्व (for स्व
 दि), D. *pa* न. प्रोक्त; M. मन्त्राणां (for मन्त्रोक्त); — ^d)
 K. *Vi* D. *pa* मुदष्ट; *Vi* मष्ट; Bom. and Praha eds.
 यदष्ट; (for स दष्ट); B. T. *pa* परमो; D. *sv* तं (for सत-
 नम्), *Ña* मया; *Ña* महत् (for मत), *Ña* मुदष्ट; संततं
 मत, D. D. मुदष्ट; परमो मत; T. *pa* G. Ma. 2. 4 सदस्यः
 सद आगत; M. वेददट्टेन कर्मणा.

27. For the sequence in *Ma*, cf. v. l. 25, —^a) *Ga* ३ अथ (for स्वथि), *Ka* ३ *Va* Di ३ युद्धः, *Ni* *Va* ३ Di ३ युद्धः (for योद्धुः), *So* विप्राः, *Ni* *Va* Bi Di ३ *Ta* ३ *Ga* ३ *Ma* विष्णो (for विष्णो), —^b) *So* *Ka* Di ३ सक्रिया (for न क्रियाः), —^c) *Ma* वैशाखस्य च यज्ञस्य, — *Da* transp. 27^d and 28^e, —^d) *B* प्रार्थने, for विधीयते).

28. De transp 27^a and 28^a. — ^a) Nā सर्वलोकस्य
यजस्य. ^b) K₂ V₂ De 27. M स्वप्नसृति; K₂ N₁ B₂ 2
सृति, De To 27 सृ (for सृन्), T: G₂ लभेत् (for लभेत्).
S₁ स्वप्नसृतिफलं महत्; N₂ a V₁ B₁ De De स्वप्नसृति:

सदक्षिणस्य यज्ञस्य त्वत्प्रसूतं फलं भवेत् ।
यद्यात्मानमिहास्माभिरिज्यमानं निरीक्षसे ॥ २८

एवमस्त्विति तान्विप्रान्भगवान्प्रत्यपूजयत् ।
मुमुदे ब्रह्मलोकस्थो ब्रह्मं हि पितामहः ॥ २९

इति श्रीहरिवंशे एकोनवत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

४०

वैशंपायन उवाच ।

ऋषिभिः पूजितस्तैस्तु विवेश हरिरीश्वरः ।
पौराणं ब्रह्मसदनं दिव्यं नारायणाश्रमम् ॥ १
स तत्र विविशे हृष्टस्तानामप्य मदोगतान् ।
प्रणम्य चादिदेवाय ब्रह्मणे पद्मयोनये ॥ २
स्वेन नाम्ना परिज्ञातं स तं नारायणाश्रमम् ।
प्रविशन्नेव भगवानायुधानि व्यमर्जयत् ॥ ३

क (Ds) 'निक लं लभेत्. — For 28^{ab}, T subst.:

530* सदक्षिणमहायज्ञास्यप्रसूतिर्जनार्दन ।

—^a) K₁ (by corr.) Ds यथा; N₁: V₂ B Dn Ds D₂-4
T₁ 3 Ga₁ M₁: 3 अद्य (for यदि); G₁ 2: 3 अद्यात्मानमिवा-
स्याभिर. —^d) K₂ विलोक्यसे; (G₁ ed.) इहेक्ष्यसे (for
निरीक्ष्यसे).

29^a) S₁ K₁: 2 D₂: 3 T₁: 3 सवान् (for विप्रान्).
—^d) S₁ ब्रह्मेव प्र-; K₁ N₁: 2 V₁: 3 D₁ T₁ 2: 3 Ga₁: 3 ब्रह्मा
लोकः; K₂ V₂ B D₂: 3 M₁: 3 ब्रह्मेव हि; K₁ Dn D₁ T₁
ब्रह्मलोकः; G₁ ब्रह्मेव च; G₁ ब्रह्मा देवः; M₁ ब्रह्मा इव (for
ब्रह्मेव हि).

Colophon om. in Ds. — Mention of the Epic: K₁: 2
Ds₁. — Mention of Khila: S₁ K₂: 4 N₂: 3 V B Dn₂
Ds D₁: 2: 3 T₁. — Subjunctive: T₁ आश्चर्यपूर्व. — Adhy.
name: K₂ Dn ब्रह्मलोकगमनम्; K₁ N₁ V B Ds D₁: 3 ब्रह्म-
लोकवर्णनम्. — Adhy. no. (figures, words or both): K₂
T₁ 47; N₂ V₁ Dn₂ Ds₂ 49; V₂ 50; V₃ D₃: 4 48; D₁
T₁ Ga₁: 45; T₂ G₁ M₁: 44; T₃ 51; G₂: 4 42; M₁: 3 41.
— Sloka no.: K₁ Dn Ds₁ D₁: 4 29.

40

De om. this adhy. (cf. v. l. 39, 1).

1 T₁ om. the ref. —^a) D₁ विष्णुर्; M₁: 2 तत्र (for
तैस्तु). —^b) T₁ संविशेत् हरिकथा. —^c) D₁ पुराणं (for

हरिवंश—36

स तत्राम्बुपतिप्रख्यं ददर्शालयमात्मनः ।
स्वधिष्ठितं भूतगणैः शाश्वतैश्च महर्षिभिः ॥ ४
संवर्तकाम्बुदोपेतं नक्षत्रस्थानसंकुलम् ।
तिमिरौघपरिक्षिप्तमप्रधृष्यं सुरासुरैः ॥ ५
न तत्र विषयो वायोर्नेन्दोर्नापि विवस्वतः ।
वपुषा पद्मनाभस्य स देशस्तेजसा वृतः ॥ ६
स तत्र प्रविशन्नेव जटाभारं समुद्रहन् ।

C 2925
B l. 50, 7
P l. 50, 7

पां). N₁: 3 (marg. as in text) B₁ Dn Ds D₁: 2 (sup.
lm.). 4: 5 T₁ G₂-5 M₁ गुह्य-; B₃ दिव्य- (for ब्रह्म-). T₂ G₁
पुराणगुह्यसदनं. —^d) G₂ गुह्यं (for दिव्यं). S₁ K₁: 2: 3
N₂: 3 V₁: 3 B₃ Ds D₁-3 T₁-3 G₃ दिव्यं (D₂ नित्यं) नारा-
यणाश्रयम्.

2 B₃ om. (hapl.) 2^a-3^b. —^a) Dn च तद् (for तत्र).
S₁ सहसा दिवि संहृष्टम्; N₁: 3 V₁: 2 B₁: 2 Ds D₂-5 स तद्वि-
वेश हृष्टात्मा (B₂ संहृष्टम्); T₁: 3: 4 तत्र (T₄ 'तः') प्रविश्य
हृष्टात्मा; M₁-3 तत्राविवेश संहृष्टम्. —^d) K₂ D₁ ब्रह्म- (for
पद्म). N₁-योनिने (for -योनये).

3 B₃ om. 3^{ab} (cf. v. l. 2). —^a) K₄ श्वेतं (for स्वेन).
—^b) T₁: 2 G₁ तस्मान्; M₁ दिव्यं (for स तं).

4^a) B₂ तदा (for तत्र). K₂ पद्-; K₃ N₁ T₂ परि-;
T₃ -धर (for -पति-). —^b) T₂ [आ]श्रयम् (for [आ]लं).
M₁-3 उत्तमम् (for आत्मनः). —^c) B₂ (marg.) अधिष्ठितं
(for स्वं). K₁ N₁: 3 V B D T₃: 4 G₄ देवगणैः (for भूतं).
N₂ अधिष्ठितं देवगणैः. —^d) T₁: 2 G M शाश्वतैः परमर्षिभिः.
— After 4, M₁ reads 39, 25^c-27^d.

5^b) G₁ मण्डलम् (for -संकुलम्). —^d) K₂ अप्रधृष्ट-;
D₁ 'धर्षं; D₂ अप्रधृष्टं च (for अप्रधृष्यं).

6^a) N₁: 2 V₃ D₁: 2 विषयं (for 'यो'). D₁ नेन्दोर् (for
वायोर्). —^b) K₁ N₂ V B₃ Dn D₂-5 S (except M₂)
[इ]न्दोर् च; N₂ 'दैव'; B₁ 'रपि'; D₁ 'श्रैव' (for 'नपि'). —^c)
K₁ N₂ (marg. as in text) Dn D₁: 2 T₁: 2 G₃ M₁: 2
वपुषः (for 'वा'). N₁ वपुषो महत्तस्य.

C 2825
B I. 50. 7
P L. 50. 7

स सहस्रशिरा भूत्वा शयनायोपचक्रमै ॥ ७
लोकानामन्तकालज्ञा काली नयनशालिनी ।
उपतस्थे महात्मानं निद्रा तं कालरूपिणी ॥ ८
स शिष्ये शयने दिव्ये समुद्राम्भोदशीतले ।
हरिरैकार्णवोक्तेन व्रतेन व्रतिनां वरः ॥ ९
तं शयानं महात्मानं भवाय जगतः प्रभुम् ।
उपासांचक्रिरे विष्णुं देवाः सर्पिगणास्तदा ॥ १०
तस्य सुप्तस्य शुशुभे नाभिमध्यात्समुत्थितम् ।
आद्यस्य सदनं पद्मं ब्रह्मणः सूर्यसंनिभम् ॥ ११
ब्रह्मसूत्रोद्यतकरः स्वपद्मे महाभुनिः ।

7 ⁶) K₂ पुरा बहन्; M₁₋₃ अयोद्ध (for समुद्र⁶). Śī G₂ अतामारपुरोद्धहः; T₁ 3. 4 'मण्डलमुद्धहन्'; T₂ G₁ 3-5 'भारधरो हरिः'; M₁ 'भारपरोऽभवत्. — ⁶) K₂ D G सहस्रशिःसा (G₂ 3 'सो) भूत्वा; N₁ V₂ B Dn T₁ 4 M₁₋₃ सहस्रशिर्यो (Dn 'शी' भूत्वा तु (N₁ सः V₂ B₁ M₁₋₃ च).

8 ⁶) K₂ निद्रा (for काली). T₃ वारिजे (for शालिनी). — After 8⁶, K₁ ins. :

531* विश्वस्य जगतः प्रभुम् ।

नारायणं विश्वबीजं.

— ⁶) K₁ 2. 4 D₂ M₁₋₃ तत् (for तं). D₂ (sup. lin. as in text) काम- (for काल-). K₂ निद्रालुं कामरूपिणी.

9 ⁶) D₂ स शेषः; T₃ 4 शिष्ये वै; (G ed.) स शोने (for स शिष्ये). K₁ 3 शुभ्रे (for दिव्ये). — ⁶) T₂ G₁ समुद्राम्भवि शीतले. — ⁶) T₂ G₁ हरिरैकार्णवे तेन.

10 ⁶) Śī K₁ 3 महायोगं (for 'त्मानं'). — ⁶) K₁ N₂ V₂ 3 D₁₋₃ 3 विश्वस्य; T₂ विश्रुतं; T₄ विश्वस्य (for भवाय). T₁ 3 G अकाशवर्गते प्रभुम्; M₁₋₃ त्रयाय जगतां प्रभुम्. — ⁶) V₂ D₂ देवा विष्णुं (by transp.). K₂ ऋषिगणास् (for सर्पिं).

11 ⁶) Śī शयने; V₂ द्रक्षे (for शुशुभे). — ⁶) B₂ समन्वितम्; D₁ 3 समुच्छिन्तं; T₂ G₁ समुच्छिन्तं (for समुच्छिन्तं). — ⁶) Śī आसाय (for आद्यस्य). K₂ 4 N V B D (Dn om.) T₂ G₂ आद्यं तस्यामनं पद्मं; T₃ स्थानं तस्यामलं पद्मं. — ⁶) K₂ 4 N V Dn D₁₋₂ 3 वचसम् (for संनिभम्). — After 11, K₁₋₃ N₂ 3 V B Dn D₂ 3 T₁ 3 4 G₂ 3 ins. :

532* सहस्रपद्मं वर्णाक्षं सुकुमारं विभूषितम् ।

[T₁ 3 4 G₂ वर्णं (for वरं). K₂ V₂ वर्णाक्षं (for वं). N₂ D₂ सुविभूषितम्; V₂ सुपुष्पि; T₃ प्रभाकः; T₂ न भूषितम् (for विभूषितम्). K₁ 3 D₂ 3 सुकुमारवर्णम् (for वं).]

आवर्तयति लोकानां सर्वेषां कालपर्ययम् ॥ १२
विवृताक्षस्य वदनाभिःश्वासयनेरिताः ।
प्रजानां पङ्क्तयो ह्योर्ध्वनिष्पतन्ति विशन्ति च ॥ १३
ते सृष्टाः प्राणिनामोघा विभक्ता ब्रह्मणा स्वयम् ।
चतुर्धा स्वां गतिं जग्मुः कृतान्तोक्तेन कर्मणा ॥ १४
न तं वेद स्वयं ब्रह्मा नापि ब्रह्मर्षयोऽप्ययाः ।
विष्णुं निद्रामयं योगं प्रविष्टं तमसावृतम् ॥ १५
ते तु ब्रह्मर्षयः सर्वे पितामहपुरोगमाः ।
न विदुस्तं कचिन्सुप्तं कचिदासीनमायने ॥ १६
जागर्ति कोऽत्र कः शेते कः श्वपन्कश्च नेङ्गने ।

12 K₁ reads 12⁶⁶ twice. — ⁶) Śī K₁ सोऽक्षः; K₁ (second time) 3 D₁ साक्ष- (for मक्ष). K₂ -तनुं (for -कर). — ⁶) T₁ स्वप्नं च (for स्वपद्मं). K₂ पितामहः; M₁₋₃ महाभुनिः (for 'मुनिः'). — ⁶) K₂ आवर्तयति; N₁ संवने (for आवर्तं). K₂ भूतानां (for लोकानां). — ⁶) K₂ वर्जन्म्. K₁ -वर्जम्; N₂ V₂ D₂ पर्यये (for 'यम्').

13 ⁶) K₂ (before corr.) N V₁ 2 Dn D₂ D₂ 4 निष्पतन्ति; M₁ विविक्तान (for विवृतान). — T₁ 2 G read 13⁶⁶ twice. — ⁶) B₂ 3 पतयो (for पङ्क्तयो). K₁ ह्येतं; N₂ (marg.) T₂ सुषीर; V₂ Dn₂ D₂ ह्येवं (for ह्यो-घैर). K₂ 4 N₂ 3 V₂ Dn₁ D₁ 2 3 T₂ प्रजानां पतयो ह्येवं (T₁ ह्याया); T₁ 2 G (all both times) मेघानां पङ्क्तयो ह्योक्षि. — ⁶) K₂ 3 N B D (D₂ om.) T₂ [उ] पतन्ति च; T₁ G (all both times) M सहस्रशः; M₂ (inf. lin.) पतन्ति च (for विशन्ति च).

14 ⁶) K₁ 4 N₂ V₂ D₁ ते सृष्टा ब्रह्मणा मेघा; K₂ N₂ V₂ Dn D₂ T₁ G₁ ते सृष्टाः प्राणिनां मेघा. — ⁶) K₁ विभक्ताः पालयन्ति तम्. — K₂ om. 14⁶⁶ 15⁶⁶. — ⁶) B₂ चतुर्वर्गा (for 'धां स्वां'). — ⁶) N₂ वेदोक्तेन च कर्मणा.

15 K₂ om. 15⁶⁶ (cf. v. l. 14). — ⁶) N₂ V₂ न वेद तं; T₁ 2 G₁ 3 3 M तं न वेद; T₂ स यद्ब्रह्म (for न तं वेद). — ⁶) Śī V₂ T₁ 2 G₁ 3 M अमलाः; B₂ (marg.) विदुः; D₁ 3 व्ययम् (for 'वाः'). — ⁶) Śī B₁ 2 T G₂ विष्णोर् (for विष्णुं). G₂ लोकं (for योगं).

16 ⁶) T₂ 4 ते च; G₁ नेपु (for ते नु). — T₂ om. 16⁶⁶. — ⁶) B₂ पुरा (for कचिन्). T₁ शान्तं; T₂ ब्रह्मं (for सुप्तं).

17 ⁶) K₂ 4 N₂ 3 V D (D₂ om.) च (for अत्र). V₁ 3 श्वेव (for शेते). — ⁶) K₁ कश्चिन्सुप्तः; K₂ Dn T₁ कश्चिन्सुप्तः; K₂ कश्चिन्सुप्तः; N V B D₂ D₂ 3 4 T₂ 4 कश्चिन्सुप्तः; D₂

को भोगवान्को द्युतिमान्कृष्णात्कृष्णतरश्च कः ॥ १७
विमृशन्ति स्म तं देवं दिव्याभिरुपपत्तिभिः ।
न चैनं शेकुरन्वेष्टुं कर्मतो जन्मतोऽपि वा ॥ १८
कथाभिस्तत्प्रदिष्टाभिर्ये तस्य चरितं विदुः ।
पुराणं तं पुराणेषु ऋषयः संप्रचक्षते ॥ १९
श्रूयते चास्य चरितं देवेष्वपि पुरातनम् ।
महापुराणात्प्रभृति परं तस्य न विद्यते ॥ २०
यच्चास्य वेद वेदोऽपि चरितं स्वप्रभावजम् ।

तेनेमाः श्रुतयो व्याप्ता वैदिका लौकिकाश्च याः ॥ २१
भवकाले भवत्येष लोकानां भूतभावनः ।
दानवानामभावाय जागर्ति मधुसूदनः ॥ २२
यदैतं वीक्षितुं देवा न शेकुः सुप्तमच्युतम् ।
ततः स्वपिति घर्मान्ते जागर्ति जलदक्षये ॥ २३
तस्मिन्सुप्ते न वर्तन्ते मन्त्रपूताः ऋतुक्रियाः ।
शरत्प्रवृत्तयज्ञो हि जागर्ति मधुसूदनः ॥ २४
तदिदं वार्षिकं चक्रं कारयत्यम्बुदेधरः ।

C 2844
B I. 50. 26
P I. 50. 26

कः सुप्तः कश्च (for कः भवत्कश्च). Tz G1 कश्च अन्यः क नेहने ;
Gz. 3. 5 कश्च सम्कश्च नेहने ; M1 कश्च शक्तश्च नेहने. — °)
V1 को भवान्कश्च द्युतिमान् ; T को द्ययं द्युतिमान्को वा. — °)
Ds1 D2 कृष्णः ; Gz M1 कृष्णः (for कृष्णान्). M1 3 कृष्णत-
मश्च (for 'तरश्च').

18 °) N2 V2 B1. 3 (marg. as in text). 3 Ds D. Ga
देवा (for देवं). S1 K2 T1 विमृशन्तिश्च तं देवं (S1 'वा').
— After 18^{ab}, S (except T1. 4) ins. :

533* वाक्यैर्भगवदेष्वपि प्रमाणे सर्वलक्षणैः ।

[M1 मन्त्रविदः (for 'पदेभ्यः').]

— °) N2 V1 ए वं (for 'ए जं'). M1 1 (inf. lin. as in
text). 3 न शेकुस्ते समन्वेष्टुं. — °) D1 कर्मणा (for 'तो').
S1 D2 जन्मत कर्मतोऽपि वा.

19 °) N2 V2 B1. 2 Dn गाथाभिः (for 'क'). K1
M1 3 तत्प्रवृत्ताभिः ; N3 Dn. T1 'दिष्टाभिः' ; T1. 3 G1. 3. 4. 5
Ma. 4 'युक्ताभिः' (for 'दिष्टाभिः'). K2 Ba Ds गाथाभिः स-
म्प्रतिष्ठाभिः ; N1 Va गाथाभिस्तत्र दृष्टाभिः. — °) K N V
B1. 2 Dn Ds D1. 2. 4. 5 T1. 3. 4 Gz पुराणाय (for 'ण'). Ds
T2 G1. 4. 5 तत् (for तं). — °) M1 3 मुनयः (for ऋषयः).
V2 Ds तं (for तं).

20 °) T1. 4 श्रूयतां तस्य चरितं °) D1 [इ] व (for
[ज] पि). — °) K1 Dn1 M1 तस्य ; D2 तस्मान् (for तस्य).
— For 20^{ab}, M1-a subst. :

534* तत्पुराणारणे तस्य चरितं नैव विद्यते ।

21 °) N2 वेदोऽपि ; T1. 3 G1 3 चरितं (for वेदोऽपि).
K2 Ba यथास्य (Ba 'स्यास्य' देवदेवस्य ; N1. 3 V B1. 3 Ds
Da-3 यथास्य (V1 'पि' ; D1. 3 'दी') देवदेवस्य ; T1. 4 चरितं
देवदेवस्य ; Gz M1 देवस्य देवचरितं ; M1 3 यथास्य चरितं वेद-
— °) N1. 3 V1 स्वं ; Ds1 च ; Ds2 तु (for स्व). K2 प्रसाद-
जम् (for 'प्रभाव'). T1. 3 G M2 (inf. lin.) 3 तत्तत्सर्वं प्र-
(Gz. 3 स्व) भावजम् ; M1 3 तत्सर्वं प्रसादजः ; M2 स तत्सर्वं
प्रभावजम् ; M3 तत्तत्सर्वं प्रसादजम्. — °) K1. 3 ते वेदः ; N1

तेन वा (for तेनेमाः). — °) S1 N1 लौकिका वैदिकाश्च याः ;
N2 Ba Dn D1 T1. 3. 4 Gz. 3. 5 वैदिकयो लौकिकीश्च याः ; V1
B1. 2 Ds लौकिकयो वेदजाश्च याः ; T2 G1. 4 लौकिका (G1 'क')
श्च तथैव च.

22 D3 om. 22. — °) G3 भजति (for भवति). — °)
V1 B1. 2 Ds M2 (inf. lin. as in text) भूतानां (for
लोकानां). K2 Bom. and Poona eds. लोक- (for भूत-).
— °) K1 भयायैव (for अभावाय).

23 °) S1 ये च ; K1 यच्च ; Dn Ds2 D1. 3 यत्र (for
यदा). — °) K2. 4 N2. 3 V B D (Ds om.) T2. 4 अच्युतम्
(for अच्युतम्). S1 K1. 3 न शेकुरमितौजसम्. — °) K2
N3 V1. 3 Ba Dn D1. 3 तत्र ; D2 तदा (for ततः). — °)
K2 स्वदृष्टं (for जलदृ). Cal. ed. जागर्ति मधुसूदनः.
— After 2. N (except S1 N1 ; Ds om.) T1. 3. 4 Gz. 3
ins. :

535* स हि यज्ञाश्च वेदाश्च यज्ञाङ्गानि च सर्वशः ।

या तु यज्ञगतिः प्रोक्ता स एष पुरुषोत्तमः ॥

[(L. 1) K1. 3 B2 D1. 4. 5 स हि वेदाश्च यज्ञाश्च (for °).
K1 वेद गतिः (for यज्ञा). — (L. 2) K2 N2. 3 V B Ds
D1 या हि ; D2 याभिः ; T1 Gz. 5 या च (for या तु). K1. 3
N2 V1 B2 G5 एष ; T1 एकः (for एष).]

24 B-om. 24^{ab}. — °) K2. 4 V2. 3 Dn D1-4 निवृ-
र्तन्ते ; Ds न वर्धन्ते ; T1. 4 निवृत्ते तु (for न वर्तन्ते). V1
अस्मिन्सुप्ते निवर्तन्ते. — K2 om. 24^b-25^a. — °) K1. 4 N2
V2 (sup. lin. as in text). 3 D1. 3 T1 मन्त्रपूर्वाः ; N2
(marg.) 'वृत्ताः' (for 'पूताः'). — °) K2 'वर्जन्ते' ; B2 T4
'यज्ञोऽयं' ; T1 'यज्ञा हि' (for 'यज्ञो हि'). Ds शरत्प्रवृत्तौ यज्ञानां.
— For 24^{ab}, T1. 3 G M subst. :

536* शरत्प्रभृति यज्ञा हि जाग्रति श्रीधरे हरी ।

[M1 3 तस्मिन्जाग्रति केशवे ; M2 जागर्ति श्रीहरी यदि (for °).]

25 K2 om. 25^a (cf. v. l. 24). — °) N1 तथा हि ; T1
M1-3 यदिदं (for तं). M1 (inf. lin.) कर्म (for 'चक्रं').

C 2845
B 1. 50. 16
P 1. 50. 16

वैष्णवं कर्म कुर्वाणः सुप्ते विष्णौ पुरंदरः ॥ २५
वा ह्येषा गह्वरी माया निद्रेति जगति स्थिता ।
अकस्माद्देविणी घोरा कालरात्रेर्महीक्षिताम् ॥ २६
अस्यास्तनुस्तमोद्वारा निशादिवस्त्रनाशिनी ।
जीवितार्धहरी घोरा सर्वप्राणभृतां भुवि ॥ २७
नैतया कश्चिदाविष्टो जृम्भमाणो मुहुर्मुहुः ।
शक्तः प्रसहितुं वेगं मज्जन्निव महार्णवे ॥ २८
अभजा भुवि मर्त्यानां श्रमजा वा कथंचन ।
नैशा भवति लोकस्य निद्रा सर्वस्य लौकिकी ॥ २९
स्वप्नान्ते क्षीयते ह्येषा प्रायशो भुवि देहिनाम् ।

—^a) K₂ प्रकरोति; K₁ V₁ B₃ D₁ T₁ धारयति (T₁ 'यन्' (for का'). N₁ V₃ कारयत्यमुद्वेक्षण; D₂ (marg. as in text) धारयत्यमुद्वेक्षणे; T₃ धारयन्निव कुर्वेक्षरः. —^b) T₁ M₁ तस्मिन् (for विष्णौ).

26 ^a) K₂ D_n D₃ T₁ G₂ गह्वरा; V शांकरि; T₁ G₂ मास्वरी (G₂ 'ती') (for गह्वरी); D₃ ग्राह्येण गहना माया. —^b) K₂ N₁ V B D (D₃ om.) माकस्माद् (for म'). T₁ G M₁ सा ज (G₂ क) मांश्चेविणी घोरा; M₁-3 सा तस्य वैष्णवी घोरा. —^c) T₁ G M महीपते; T₃ 'तले' (for 'क्षिताम्').

27 ^a) K₂ N₁ V₃ B D_n D₃ D₁ T₁ M₁ तस्याम् (for म'). D₂ तत्र (for तनुम्). S₁ K₁ तमोद्वारि (for 'द्वारा'). N₂ V₁ T₁ तस्यास्तनुस्तमोद्वारि; D₂ तस्यास्तत्र तमोद्वारि; D₂ तस्यास्तनुस्तमोद्वारि. —^b) M₁ माविनी (for नाशिनी). —^c) K₁ V₃ D_n D₁ T₁ T₃ हरा (for 'हरी'). N₁ सा तु (for घोरा). S₁ जीविताहरणी घोरा; B D₂ 'घंहरा सा तु.

28 ^a) N₁ lacuna; D₃ तथा (for [ए]नया). —^b) T₁ G₁ श्रियमाणो (for जृम्भ'). —^c) M₁ वेगाद् (for वेगे). —^d) G₂ जमुं नावमिवाणवे.

29 ^a) V₃ श्रमजा च; T₃ श्रमजाना (for 'जा वा'). M₂ कदाचन (for कथं). M₁ श्रमजा वा कदाचन. —^b) S₁ N₁ V₁ D_n D₃ नैशा; K₂-4 D₁ निशा; N₁ T₁ नैशा; V₃ नैशी; T₁ नैशा; G₁ नैका (for नैशा). G₂ कालस्य (for लोकस्य). B D₃ D₁ नैशी भवति मर्त्यं (D₃ सर्वस्य. —^c) N₁ V₃ सर्वस्य; D₁ लोकस्य T₁ G₁ M₂ भवति (for सर्वस्य).

30 ^a) V₁ G₂ सुप्तान्ते (for स्वप्नान्ते). K₂ जायते (for क्षी'). —^b) N₂ V₁ D₂ M₁ प्रायश (for प्रायशो). D₃ प्रवेण भुवि देहिनी. —^c) S₁ कालः; K₁ कालेन; T₃ D₁ M₁ काले हि (M₁ तु) (for काले च). K₂ लोकानां

मृत्युकाले च भूतानां प्राणाभाशयते भृशम् ॥ ३०
देवेष्वपि दधारैनां नान्यो नारायणाद्वते ।
सखी सर्वहरस्यैषा माया विष्णुशरीरजा ॥ ३१
सैषा नारायणमुखे दृष्टा कमललोचना ।
लोकानल्पेन कालेन भजते भूतमोहिनी ॥ ३२
एवमेषा हितार्थाय लोकानां कृष्णवर्त्मना ।
ध्रियते सेवनीयेन पतिनेव पतिव्रता ॥ ३३
स तथा निद्रया छन्नस्तास्मिन्माराणाश्रमे ।
ज्ञेते स्म हि तदा विष्णुर्मोहयज्जगदव्ययः ॥ ३४
तस्य वर्षसः प्राणि शयानस्य महात्मनः ।

(for भूतानां). —^a) S₁ स्वानाद्वे; K₁ G₁ M₁ स्वायते; N₁ B (marg. as in text) D₃ क्षपयते; G₁ स्वयं (for नाश').

31 ^a) N₁ T₁ सा तु; G₁ सा ते; G₂ सापि (for सखी). K₁ यमस्य (for हरस्य). —^b) K₂ पद्मा विष्णोः; K₂ N₂ V₂ D_n D₁ T₁ G₁ माया विष्णोः; N₃ विष्णोर्माया; N₃ (marg.) V₁ विष्णोर्जाया; B₂ D₃ पाप्मा विष्णोः; M₁-3 पाप्मा विष्णु (for माया विष्णु). G₂ माया विष्णोः शरीरिणी.

32 ^a) T₃ या सा (for सैषा). —^b) S₁ सुप्ता; K₁ (sup. bn. as in text) D₃ M₁ नृता; K₂ कृष्णा; G₂ हता; M₂ सैषा (for दृष्टा). B₃ (marg.) योनिना; M₁-3 लोचने (for 'ना'). —^c) K₂ N₂ V₂ B₂ (marg.) D_n D₁ T₁ प्रमते (for भजते). N₃ (marg.) भाविनी (for मोहिनी). K₁ D₃ प्रमते लोकमोहिनी; D₂ सा तु मोहिनी; V₁ प्रमते भूतभाविनी; T₁ प्रमते लोकमोहिनी; G₂ भजते भूतमोहिना.

33 ^a) K₂ B D₃ द्वि (K₂ की) यते सेवनीया हि; K₂ N₂ V₂ D_n D₁ T₁ G₁ M₁ प्रिय (T₁ M₁ प्रीय; G₂ M₂ प्रीय; M₂ सेव्य ते सेवनीया च. —^b) K₂ N₂ V₁ B D₃ D₁ G₂ पत्येव च (N₂ B₂ हि); K₂ N₂ V₁ D_n D₁ T₁ G₁ M₁ पत्या इव; D₂ पत्या देवी; T₁ M₂ यस्याई च; T₃ यथा नाथं (for पतिनेव).

34 ^a) K₂ N₂ V₂ D_n D₁ T₁ G₁ स्वपिति स; M₂ शयानः स (for सेते स हि). K₁ सेते विभुः सदा विष्णुर; B D₃ सेते स भगवान्निव्युद. —^b) K₂ N₂ V₁ D_n D₁ T₁ G₂ M₁ अव्ययम् (for 'य').

35 ^a) T₃ यस्य; G₂ जस्य (for तस्य). —^b) T₃ नतः; G₁ क्षुतं (for जग्मुः). K₂ T₃ चतत्; D₃ सर्वं (for वैव).

जग्मुः कृतयुगं चैव त्रेता चैव युगोत्तमम् ॥ ३५

स तु द्वापरपर्यन्ते दृष्ट्वा लोकान्सुदुःखितान् ।

प्राबुध्यत महातेजाः स्तूयमानो महर्षिभिः ॥ ३६

ऋषय ऊचुः ।

जहीहि निद्रां सहजां भुक्तपूर्वाभिव स्रजम् ।

इमे ते ब्रह्मणा सार्धं देवा दर्शनकाङ्क्षिणः ॥ ३७

इमे त्वां ब्रह्मविदुषो ब्रह्ममस्तववादिनः ।

वर्धयन्ति हृषीकेश ऋषयः संशितव्रताः ॥ ३८

एतेषामात्मभूतानां भूतानां भूतभावन ।

शृणु विष्णो शुभां वाचं भूच्योमाभ्यनिलाम्भसाम् ॥ ३९

इमे त्वा सप्त मुनयः सहिता मुनिमण्डलैः ।

स्तुवन्ति देव दिव्याभिगेषाभिर्गीर्भिरञ्जसा ॥ ४०

उत्तिष्ठ शतपत्राक्ष पद्मनाभ महाद्युते ।

कारणं किञ्चिदुत्पन्नं देवानां कार्यगौरवात् ॥ ४१

वैशंपायन उवाच ।

स संक्षिप्य जगत्सर्वं तिमिरौघं विदारयन् ।

उदतिष्ठदृषीकेशः श्रिया परमया ज्वलन् ॥ ४२

स ददर्श सुरान्सर्शान्समेतान्सपितामहान् ।

विवक्षतः प्रक्षुभिताञ्जगदर्थे समागतान् ॥ ४३

तानुवाच हरिर्देवानिद्राविश्रान्तलोचनः ।

तत्त्वदृष्टार्थया वाचा धर्महेत्वर्थयुक्तया ॥ ४४

कुतो वो विग्रहो देवाः कुतो वो भयमागतम् ।

कस्य वा केन वा कार्यं किं वा मयि न वर्तते ॥ ४५

न खल्वकुशलं लोके वर्तते दानवोत्थितम् ।

C 2866
B 1. 50, 47
P 1. 50, 47

— ^a) T₂ G यथाक्रमम् (for युगोत्तमम्).

36 ^a) K₁ सुतो; Dn स च (for स तु). — ^b) S₁ लोकांज्ञातान्; K₁ T₁ G जगतां लोकान् (for दृष्ट्वा लो).

37 G₁ M₁ om. the ref. — ^a) S₁ K₁ व्यजम्ब; S₁ जहीह्व (for 'हि'). T₁ M₁ 4 जहि निद्रां तु (T₁ हि) सहजां; T₁ 4 जहीहि सहजां निद्रां. — ^b) T₁ श्रियम् (for स्रजम्). — ^c) T₁ G₁ 3. 4 M₁ च; T₁ G₁ 4 वै (for ते).

38 ^a) T₁ G₁ M₁ ये च (for इमे). S₁ N₂ M₁ 2 त्वा; N₁ B₁ 2 D₁ ते; M₁ च (for एषां). K₁ 3 N₁ B₁ D₁ विद्रांसो; T₁ 4 ऋषयो (for विदुषो). — ^b) V₁ संभय (for संभव). — ^c) S₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ G₁ M₁ 2 वर्धयन्ते (for 'न्ते'). N₂ V₁ M₁ हरीकेतम् (for 'त'). D₁ M₁ वर्धयन्ते हरीकेशम्. — ^d) M₁ 3 मुनयः (for ऋषय).

39 ^a) D₁ एव (for ज्ञायम्). — ^b) K₂ 4 N₂ 3 V₂ 3 B₁ 2 (marg. 3. 2 Dn D₁ T₁ भूतानामात्मभावन. ; D₂ 2. 'नामात्ममेव'; T₂ G₁ M₁ भूतभावनभावन. — ^c) S₁ च तां वाणीं; K₁ 3 शुभां वाणीं; K₁ N₂ 3 B₁ D₁ (D₁ om) T₁ G₁ M₁ शुभा वाचो (for शुभा वाचं). K₂ विष्णो शृणु शुभा वाचो. — ^d) N₁ 3 V₁ D₁ 3 भूच्योमाभ्यनिलाम्भसाम्.

40 ^a) N₁ सर्व (for सप्त). G₁ ऋषयः (for मुनयः). K₂ 4 N₂ 3 V₁ D₁ (D₁ om.) T₁ 4 इमे त्वां मुनयः सप्त. — ^b) K₂ N₁ V₁ D₁ मण्डले; D₂ पुनर्वै (for मण्डलैः). — ^c) S₁ B₁ (marg.) T₁ G₁ 2 3 M₁ देवः; K₂ 4 D₁ T₁ देवा (for देव). — ^d) V₁ B₁ (marg.) T₁ G₁ गाथाभिर (for गेयाभिर). D₂ 3 गोभिर (for गीर्भिर). K₁ भोजसा (for ब्रजसा).

41 After 41, T₁ 3 G₁ M₁ ins. :

537* जहि निद्रां जगद्धेनोः केशवेश जनार्दन ।

त्वयि सुप्तं जगत्सुप्तं त्वयि जाग्रति जाग्रतम् ॥

मीलनं कुरु देवानां देवदेव जगत्पते ।

किं त्वं स्वपि य गोविन्द नष्टे जगति सांप्रतम् ।

नष्टप्राये जगत्पश्य सदेवासुरमानुषम् ॥ [5]

[(L₁ 1) G₁ जगत् (for निद्रा). G₁ केशव त्वं (for 'वेश'). — (L₁ 3) G₁ मीलनं (for मी). T₁ M₂ 4 लोकानां (for देवानां). — (L₁ 4) G₁ तत् (for त्वं). G₂ 5 M₁ 4 संप्रति (for सांप्रतम्).]

42 T₂ G₁ 3. 4 om. the ref. — ^a) N₁ D₁ संक्षिप्यैव (for स संक्षिप्य). S₁ K₁ 3. 4 Dn D₁ जलं; M₁ 3 तमः (for जगत्). T₂ G₁ स्वपि नृपन्तरिक्षसं. — ^b) S₁ निरामयम्; K₁ विनाशयन्; T₁ 2 G₁ M₁ विदार्य च (for 'रयन्').

43 ^a) M₁ 3 ददर्श च (for स ददर्श). — ^b) S₁ विवक्षतः; N₁ दिदृक्षतः; N₂ D₁ विवक्षन्; T₁ 4 विवक्षन्तः (for विवक्षतः). V₁ 3 B₁ 3 D₁ 3 विवक्षन्भुभितः श्रैव. — ^c) M₁ समाहितान् (for 'गतान्').

44 ^a) N₁ 3 (marg.) V₁ B₁ 2 Dn D₁ 3 T₁ G₁ 2. 3 M₁ 4 देवो (for देवान्). — ^b) K₂ D₂ विश्रान्त (for विश्रान्त). — ^c) K₁ T₂ तत्र; T₂ 4 स तु (for तत्त्व). T₁ M₁ युक्तार्थया (for दृष्टा). — ^d) T₁ संयुतः; M₁ संहतिः (for युक्तया). K₃ धर्महेत्वर्थया गिरा.

45 Before 45, some Mss. ins. विष्णुरुवाच and भगवानु. — ^a) N₂ निग्रहो; G₂ अभिभवो (for विग्रहो). — ^b) V₁ कार्यार्थ (for वा कार्य). — ^c) N₂ न मयि (by transp.); T₁ 3 G₁ M₁ (inf. loc.) मनसि

C 2864
B I. 50. 47
P I. 50. 47

नृणामायासजननं शीघ्रमिच्छामि वेदितुम् ॥ ४६
एष ब्रह्मविदां मध्ये विहाय शयनोत्तमम् ।

शिवाय भवतामर्थे स्थितः किं करवाणि वः ॥ ४७

इति श्रीहरिवंशे चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

४९

वैशंपायन उवाच ।

तच्छ्रुत्वा विष्णुगदितं ब्रह्मा लोकोपितामहः ।
उवाच परमं वाक्यं हितं सर्वदिबौकसाम् ॥ १
नास्ति किञ्चिद्भयं विष्णो सुराणामसुरान्तक ।
येषां भवानभयदः कर्णधारो रणे रणे ॥ २
शक्रे जयति देवेशे त्वयि चासुरमूदने ।

धर्मे प्रयतमानानां मानवानां कुतो भयम् ॥ ३
सत्ये धर्मे च निरता मानवा विगतज्वराः ।
नाकालचर्षणा मृत्युः शक्नोति प्रसमीक्षितुम् ॥ ४
मानवानां च पतयः पार्थिवाश्च परस्परम् ।
षड्भागपुपयुञ्जाना न भेदं कुर्वते मिथः ॥ ५
ते प्रजानां शुभकराः करदैरविगर्हिताः ।

46 °) K1, 3 D3 G3 किं (for न). — °) S1 K1 तत्त्वम्
(for शीघ्रम्). T1, 2 G1 M शीघ्रनावेद्यतां सुरा. (T1 M1 वरम्).

47 °) T1, 2 G1, 2, 3 M1 एवं (for एष). — °) D3
विहाय शयनोत्तमम्. — °) T1 M1 उत्थाय; M1-3 स्थितोऽहम्
(for शिवाय). K2 मध्ये; D1 अद्य (for भये). — °) T2, 3
मिथं; M1 मृत; M2, 3 मूढि (for स्थितः).

COLOPHON om. in D3 T3, 1. — *Mention of the Epics*:
K2 N2 D32. — *Mention of Kṛhṣṇa*: K1, 3, 4 N1, 3 V B Dn
D3 D1. — *Sub-parvan*: K1. आश्चर्यपर्व. — *Adhy. name*:
K2 Dn विष्णोर्योगशयनोत्थानम्; K2 N1 B1 D1, 2, 3 विष्णो
योगशयनम्; N2 V3 विष्णुशयनोत्थानम्; N3 V1 योगशय-
नम्; V2 विष्णोः प्रबोधनम्; B1, 2 D3 T2 G1 शयनोत्थानम्;
D3 विष्णोः शयनशमनम्; D4 विष्णोर्योगमायोत्थानम्; T1
देवदर्शनम्; G2 भगवद्योगनिद्रोत्थानम्; G3 भगवद्योगशयनो-
त्थानम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both): K1
N2 V1 Dn1 D32 50; K2 48; V2 51; V3 D3 49; D1 T1
G2, 3 46; T2 G1 M1 45; G2, 3 43; M1-3 42. — *Śloka*
no.: Dn D32 48; D3 53; D4 47.

41

☞ D3 om. this adhy. (cf. v. l. 39. 1). G3 om.
this adhy.

1 °) M1-3 भुक्त्वा तु (for तच्छ्रुत्वा). N2 (marg.) देव-
(for विष्णु). M1 कथितं (for गदितं). — °) K2 N1 V1
G1 ब्रह्म (for ब्रह्मा). — K2 om. 1°-13°. — °) D2 च
परं (for परमं).

2 K2 om. 2 (cf. v. l. 1). Before 2, S1 K1, 3 ins.
ब्रह्मोवाच. — °) D1 रणे स्थितः; D2 रणाग्निरे; G3 यथा
रणे (for रणे रणे).

3 K2 om. 3 (cf. v. l. 1). — °) N2 B2 D1-3 T1 G3
M1, 3, 4 देवेश (for 'दे'). G1, 3 शक्रे जीवति देवेश. — °)
N1, 3 V1 नम्यन्; N2 B2 T2 G1, 2, 3 M1 मूदने (for मूदने).
V2 त्वयि वा मधुमूदने; B1, 3 D3 त्वयि चारिनिपूदने. — °)
S1 धर्मे (for धर्मे). — °) 1 मानुषाणां (for मानवानां).

4 K2 om. 4 (cf. v. l. 1). — °) V1 G (ed.) सत्य-
(for सत्ये). G1 (sup. loc.) धर्मेण (for धर्मे च). K1, 3 V2
B D3 D1, 2, 3 T1 निरतान्; G2 नियतान् (for निरता).
— °) K1, 3 V2 B D3 D1, 3 T2, 3 मानवान्विगतज्वरान्.
— °) M2 कर्मणा (for च). K1, 3, 4 N1 B1, 3 Dn D1
T1, 2, 3 G1, 2, 3 M2 नाकाले धर्मिणा मृत्युः; N2, 3 V1, 3 B.
(marg. 1, 2 D1, 3 T2 'ले धर्मिणां (B1, 3 T2 'र्मणा) मृत्युः;
D3 'ले च D3 'ले च 'र्मिणा मृत्यु. — °) K1 N2, 3 V B2
(marg.) D1-3 T1, 3 शक्नोति प्रसमीक्षितुम् D3 'वाणि' तुम्.

5 K2 om. 5 (cf. v. l. 1). — °) T1, 2 G1-3, 5 M हि;
T2, 3 नृ (for च). K1 (marg. as in text) D2-3 भावाय;
K2 तपसा (for पतय). — °) B1, 2 D3 द्वे (for च). S1
K1 (marg.) 2 पार्थिवाः पार्थिवैः सह. — °) K2 N2 V2, 3 B2
Dn D3 D1, 3, 5 T G2, 3 M3 भुञ्जाना (for युञ्जाना).
— °) K1 Dn D1, 3 T1 भये (for भेदं). S1 K1, 3 युजते
(for कुर्वते).

6 K2 om. 6 (cf. v. l. 1). — °) K2 द्वयः; N1 जनुः;
B2 T1, 2, 3 G3 M3 जवः; G2, 3 जपि (for जवि). K2

अकरैर्विप्रयुक्तार्थाः कोशमापूरयन्सदा ॥ ६
स्फीताञ्जनपदान्स्वान्स्वान्पालयन्तः क्षमापराः ।
अतीक्ष्णदण्डाश्चतुरो वर्णाञ्जुगुपुरञ्जसा ॥ ७
नोद्वेजनीया भूतानां सचिवैः साधु पूजिताः ।
चतुरङ्गचलैर्युक्ताः पशुणानुपयुञ्जते ॥ ८
धनुर्वेदपराः सर्वे सर्वे वेदेषु निष्ठिताः ।
यजन्ति च यथाकालं यज्ञैर्विपुलदक्षिणैः ॥ ९
वेदानधीत्य दीक्षाभिर्महर्षीन्ब्रह्मचर्यया ।
श्राद्धैश्च मेघैः शतशन्तर्पयन्ति पितामहान् ॥ १०
नैषामविदितं किञ्चिन्नविधं भुवि विद्यते ।
वैदिकं लौकिकं चैव धर्मशास्त्रोक्तमेव च ॥ ११

-गर्विणः; M₁ -गर्विणै (for 'ताः'), —^a) D₁ सुकरैः; D₂ स्वाकं; T₂ G₂ अपं (for 'अकं'), S₁ युक्ताः; T₁ थान (for 'था'), G₃ आकरेऽपि प्रमुक्तार्थाः; M₁ अपरे विप्रमुं. —^d) N₁ T₁ तदा (for 'सदा'), K₁ 3 N₂ 3 V B D₁ D₂ D₃ : कोश-
मापूरयन्त्युत.

7 K₂ om. 7 (cf. v. 1. 1). —^a) S₁ K₁ 3 B₃ सर्वान्;
D₁ स्वाध्यान्; T₂ 4 ग्रामान्; G₂ स्वाधानं (for 'स्वान्स्वान्'),
—^b) N₂ G₁ 3, 4 पालयन्ति (for 'रन्'), —^c) S₁ अभीक्ष्ण-
(for 'अतीक्ष्ण'), —^d) K₂ आज्ञया (for 'अज्ञया').

8 K₂ om. 8 (cf. v. 1. 1). —^a) S₁ N₂ V D₂ 3
G₁ 3, 4 M₁ 8, 4 चतुरङ्गैः (for 'ङ्ग'), K₁ 3 चतुरङ्गचलैर्गुप्ताः.
—^d) D₂ पाशुण्यम् (for 'पशुणान्'), K₁ G₂ जीवने; K₃
जीविनः; N₁ युजिरे; N₂ 3 V B₂ 2 D₁ D₂ D₃ T₂ G₃
भुजने (for 'युजने').

9 K₂ om. 9 (cf. v. 1. 1). —^b) D₁ निश्चिताः (for
निष्ठिताः), —^c) B₁ 2 D₂ T₁ यजन्ते (for 'न्ति'), —^d) T₁
M₁ सर्वे (for 'यज्ञैः'), T₂ G₁ 3, 4 सर्वे विततदक्षिणैः.

10 K₂ om. 10 (cf. v. 1. 1). —^b) S₁ कर्षीश्च; K₃ D₂
T₁ 2 G₁ 3, 4 M₁ 8 ब्रह्मर्षीन् (for 'मह'), M₁ ब्रह्मर्षीन्परिच-
र्यया. —^c) N₂ V₂ B D₂ T₂ G₁ 3, 4 M₁ मेघैश्च (by
transp.).

11 K₂ om. 11 (cf. v. 1. 1). —^b) D₂ नैव; T₁ बहु
(for 'भुवि'), S₁ K₁ 3 दृश्यते (for 'विद्यते'), N₂ 3 V₁ B
D₂ D₃ त्रिषु लोकेषु विद्यते; D₁ (marg. as in text) विदितं
चैव विद्यते; M₁ 3 त्रिविधं विद्यते भुवि. —^c) S₁ लौकिकं
वैदिकं चैव. —^d) D₂ धर्मशास्त्रोक्तं च यन्.

12 K₂ om. 12 (cf. v. 1. 1). —^a) V₁ 3 B₂ (marg.)

ते परावरदृष्टार्था महर्षिसमतेजसः ।
भूयः कृतयुगं कर्तुमुत्सहन्ते नराधिपाः ॥ १२
तेषामेव प्रभावेन शिवं वर्षति वासवः ।
यथार्थं च ववुर्वाता विरजस्का दिशो दश ॥ १३
निरुत्पाता च वसुधा सुप्रचाराश्च वै ग्रहाः ।
चन्द्रमाश्च सप्तशत्रुः सौम्यं चरति योगतः ॥ १४
अनुलोमकरः सूर्यो अयने द्वे चचार ह ।
हव्यैश्च विविधैस्तुमः शुभगन्धो हुताशनः ॥ १५
एवं सम्पक्प्रवृत्तेषु निवृत्तेष्वपराधतः ।
तर्पयन्सु महीं कृन्त्वां नृणां कालभयं कुतः ॥ १६
तेषां ज्वलितकीर्तिनामन्योन्यमनुवर्तिनाम् ।

C 2884
B 1. 51. 17
P 1. 51. 17

D₁ 3-4 परापरः; B परान्पर (for 'वर'), —^b) M₂ ब्रह्मर्षि-
(for 'महर्षि'), K₂ G₂ तेजसा (for 'सः').

13 K₂ om. 13^{ab} (cf. v. 1. 1). —^a) M₁ 2 प्रसादेन (for
प्रभावेन), —^c) K₁ 3 D₂ 3 सुखार्थः; D₁ सुस्पर्शाश्च (for
यथार्थं), S₁ यथायथार्थं च ववुर्. — After 13^c, S₁ ius.:

538*

वाताः शिवसुगन्धिनः ।

निः : चाभवद्वयोम.

14^b) N₃ (marg.) V₁ प्रभावाश्च (for 'प्रचाराश्च'),
K₁ 2 N₂ V₂ B₁ D₁ 2, 3, 4 T₂ 4 स्वे ग्रहाः; N₃ ये ग्रहाः;
V₂ स्वेचरा (for 'वै ग्रहाः'), —^c) K₂ N₃ V₁ सप्तशत्रुः (for
'शत्रुः'), —^d) M₂ (inf. fin. as in text) कालं (for 'सौम्य'),
T₁ M₁ नित्यश (for 'योगतः'), T₂ G₁ 3, 4 सौम्यश्चरति नित्यशः.

15^a) T₂ G₂ M₁ शतः; G₅ गतिः (for 'करः'), S₁
अनुलोमे चरन्सूर्यो; T₂ G₁ कूलगतिः सूर्यो. —^b) K₂ D₂ T₂
G₁ 3, 4 M₁ हयने; K₃ स्वः; B₁ 3 T₁ 4 स्वः; M₁ 8 ऽप्यं
(for 'अ'), —^c) G₁ अविनयैस् (for 'विविधैस्'), —^d) K₂ 4
N₂ D₁ D₂ 3 शुभगन्धिर्; N₁ 3 (marg. as in text) V₂
B₁ D₂ 5 M₁ 3 न्धी, G₂ हविर्गन्धो (for 'शुभगन्धो').

16^a) T₂ 4 सुयुक्तेषु (for 'प्रवृत्तेषु'), —^b) K₁ 3, 4 D₁ 3, 5
विवृद्धे (K₂ D₁ ते ऋमरादिषु; K₃ कर्मेषु च मखादिषु; N₁
निवृत्तेषु सुरादिषु; N₂ 3 V₁ 2 B₃ D₁ D₂ T₂ G₁ 3, 4 M₁
विवृद्धे (D₁ विधे)षु मखादिषु; V₂ प्रवृद्धेषु सुरादिषु; B₁ 2 D₂
निमित्तेषु मखादिषु; T₁ M₁ 3 निवृत्तेष्वपराधिषु; T₂ 4
ऋमरादिषु. —^d) S₁ तेषां (for 'नृणां').

17 M₂ om. (hapl.) 17^b. —^b) S₁ B₃ अनि (for
अनु), K₁ अन्योन्यवशवर्तिनाम्. —^d) T₂ बध्यते; M₁
स्पर्ण्यते (for 'पीड्यते'), T₃ यथा (for 'तलम्').

C 2884
B I. 51. 17
P I. 51. 17

राज्ञां बलैर्बलवतां पीड्यते वसुधातलम् ॥ १७
सेयं भारपरिश्रान्ता पीड्यमाना नराधिपैः ।
पृथिवी समनुप्राप्ता नौरिवासभविष्णुवा ॥ १८
युगान्तसदृशं रूपं शैलोच्चलितबन्धनम् ।
जलोत्पीडाकुला स्वेदं दर्शयन्ती मुहुर्मुहुः ॥ १९
क्षत्रियाणां वपुर्मिश्र तेजसा च बलेन च ।
नृणां च राष्ट्रेर्विस्तीर्णैः श्राम्यतीव वसुंधरा ॥ २०
पुरे पुरे नरपतिः कोटिसंख्यैर्बलैर्वृतः ।
राष्ट्रे राष्ट्रे च बहवो ग्रामाः शतसहस्रशः ॥ २१
भूमिपानां सहस्रैश्च तेषां च बलिनां बलैः ।

18 °) Śi इयं (for सेयं). — °) T₃ विषमं (for समनु).
— °) T₃ [भा]पव- (for [भा]मव-). N₁ G₂ विह्वला; B₂
(marg.) D₃ D₁ 3 T₁-3 G₁ 3 3 M विह्वला (for विह्वला).

19 °) K₁ N₂ 3 (marg. as in text) V₃ D₁ D₁-
T₁ 3 3 युगान्तमदृशं रूपं. — °) K₁ (marg. as in text)
विषमम्; K₁ N₁ V₁ 3 D₁ D₁ 3 3 T₃ 3 बन्धना; D₂ नैः
(for नम्). D₃ शैलोच्चलितबन्धना M₂ शैलोच्चलितबन्धना.
— °) N₃ D₁ 3 स्वेदाद्; T₃ मैषा (for स्वेदं). — °) Śi
K₁ 3 3 D₁ धारयन्ती N₂ 3 V₃ भ्रमन्ती च; V₃ भ्रमयन्ती;
T₃ 3 भ्रमतीर्य (for दर्शयन्ती). D₃ T₁ 2 G₁ 3 3 M₂ 3 पुन.
पुनः; G₁ परस्परम् (for मुहुर्मुहुः). D₁-1 भ्रमतीर्य (D₁
'यन्ती) पुनः पुनः.

20 °) D₁ नृपैश्च (for नृणां). G₁ नृणां च राष्ट्रे विस्तीर्णैः.
— °) K₁ T₃ [इ]यं (for इव). — After 20, T₃ ins.;

539° यद्योक्तं ब्रह्मसदने ब्रह्मणा परमेष्ठिना ।

तत्कृणुष्व महाबाहो रघुस्यमिदमुत्तमम् ॥

21 T₃ om. 21-22. — °) T₁ कुले कुले; M₁ लोके कुले
(for पुरे पुरे). N₂ V₃ च नृः; M₁ 3 हि नृः (for नर).
— °) D₃ नरैर् (for बलैर्). G₁ 3 3 M₁ 3 पुनः (for वृत्तः).
M₂ असंख्यैर्बलैर्वृतः. — Si om. 21^a-22^b.

22 Śi om. 22^a, T₃ om. 22 (for both, cf. v. l. 21). — °) M₁ 3 भूमिपालः; M₂ भूपानां च (for भूमिपानां).
— °) K₁ N₂ B₂ (marg. as in text) D₃ (marg. as in
text) वरैः; K₁ कुलैः (for बलैः). — °) Śi B₁ ग्रामायुतादयः
राष्ट्रैश्च; D₃ 3 T₁ M₂ 'युनेश्च (D₃ 'तार्थं) राष्ट्रैश्च; T₃ 3 ग्रामैः
सथादयै राः. — °) Śi K₁ D₁ D₁ 3 T₁ निर्विवरा (for 'री').
K₂ N₁ V₁ 3 B₁ D₃ D₃ 3 भूमिनिर्विदमागता; T₁ G₁-2, 3 M₁
दीर्घनीव (T₁ M₁ 'ने च) वसुंधरा; T₃ भूमिपश्च निपीडिता.

23 °) K₁-3 N₁ V₁ 3 B₁ D₁ D₃ D₁ 3 3 T₃ G₁ M₂

ग्रामायुतादयै राष्ट्रैश्च भूमिनिर्विवरीकृता ॥ २२
सेयं निरामिषं कृत्वा निश्चेष्टं कालमग्रतः ।
ग्रामा ममालयं विष्णो भवांश्चास्याः परा गतिः ॥ २३
कर्मभूमिरिहस्थानां भूमिरेषा व्यथां गता ।
यथा न सीदेत्तत्कार्यं जगत्तेषा हि शाश्वती ॥ २४
अस्या हि पीडने दोषो महान्स्यान्मधुमदन ।
क्रियालोपश्च लोकानां दूषितं च जगद्भवेत् ॥ २५
श्राम्यते व्यक्तमेवेयं पार्थिवौघप्रपीडिता ।
सहजां या क्षमां त्यक्त्वा चलत्वमचला गता ॥ २६
तदस्याः श्रुतवन्तः स्म तच्चापि भवता श्रुतम् ।

निरामयं (for 'मिषं). K₁ भूमा (for कृत्वा). V₃ D₃ सेयं
निरामयं श्राम्य (D₃ रघु). — °) K₂ B₁ D₁ D₁ 3 3 G₁
M₁ निश्चेष्टा; D₃ निश्चलं (for निश्चेष्टं). K₁ निश्चेष्टा किल
मेग्रतः; N₂ V₃ D₃ T₃ M₂ 'ष्टा कालमागता. — °) K₂ N₂ 3
V₁ 3 B₁ D₃ तत्रालयः; B₁ 3 तमा' (for ममा'). T₁ M₁
कृणु (for विष्णो). — °) D₃ T₁ M₁ परमा (for [अ]प्राः
परा).

24 °) K₁ N₂ 3 (marg. as in text) V₃ 3 D₁ D₁-3 3
(marg. as in text) T₁ 3 3 G₁ 3 M₁ मनुष्याणां; D₃ इहस्थाने
(for 'जा'). — °) N₂ (marg. as in text) व्यवस्थिता (for
व्यथां गता). — G₁ om. 24^a-25^a. — °) K₂ N₂ V₁ 3
B₁ 3 D₃ कुर्यान्; N₂ 3 V₃ T₃ G₁ 3 M₁ कर्म (for कार्यं).
T₃ 3 यथा न नश्यते देया. — °) D₁ जयति; G₂ भजति (for
जगति). T₃ तथा कुरु (for हि शाश्वती).

25 G₁ om. 25^a (cf. v. l. 24). N₁ reads 41. 25-42.
10 after 42 28. — °) Śi अस्यां वा; N₁ 3 V₃ D₃ 3 तस्या
हि; D₃ यस्या हि; G₂ अस्याभिः; M₁-3 अस्याश्च; M₂ यथा
हि (for अस्या हि). — °) D₃ लोपाश्च; G₂ लोपैश्च (for
लोपश्च). N₁ B₁ 3 (marg. as in text) 3 D₃ भूतानां (for
लोकानां). — °) Śi K₁ 3 G₁ 3 पीडितं (for दूषितं). G₂
जगत्पने (for 'जगत्'). T₁ 3 3 लोकानां दूषितं (T₃ 'द्वने)
जगत्.

26 For the sequence in N₁, cf. v. l. 25. — °) Śi
श्रुत्यने; K₁ 3 D₁ G₁ 3 M₁ श्राम्यति (for 'ते'). K₂
B₁ 3 (marg. as in text) [ए]षा (for [इ]यं). — °) V₃
पार्थिवीधैः; D₁ पार्थिवैश्च (for 'वौघ'). — °) K₂ D₃ T₃ 3
च; N₂ V₁ G₁ 3 स्वां; T₃ G₁ M₁ हि; G₂ सा; M₁-3 तां
(for या). — °) D₂ (sup. lin. as in text) जवका (for
जवका). N₂ भूमिनिर्विदमागता.

भारावतरणार्थं हि मन्त्रायामस्त्वया सह ॥ २७
सत्यथे हि स्थिताः सर्वे राजानो राष्ट्रवर्धनाः ।
नराणां च त्रयो वर्णा ब्राह्मणाननुयायिनः ॥ २८
सर्वे सत्यमयं वाक्यं वर्णा धर्मपरास्तथा ।
सर्वे वेदपरा विप्राः सर्वे विप्रपरा नराः ॥ २९
एवं जगति वर्तन्ते मनुष्या धर्मकारणात् ।

यथा धर्मवधो न स्यात्तथा मन्त्रः प्रवर्तताम् ॥ ३०
सतां गतिरियं नान्या धर्मश्चास्याः सुसाधनम् ।
राज्ञां चैव वधः कार्यो धरण्या भारनिर्णये ॥ ३१
तदागच्छ महाभाग सह वै मन्त्रकारणात् ।
व्रजाम मेरुशिखरं पुरस्कृत्य वसुंधराम् ॥ ३२

इति श्रीहरिवंशे एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

४२

वैशंपायन उवाच ।

बाढमित्येव सह तैर्दुर्दिनाम्भोदनिस्वनः ।

प्रतस्थे दुर्दिनाकारः सदुर्दिन इवाचलः ॥ १
ममुक्तामणिविश्रोतं मचन्द्राम्भोदवर्चसम् ।

C 2901
B I. 52. 2
P I. 52. 2

27 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 25. — ^a) K₂ $\tilde{N}_3$ V₁. 2 B₁. 2 D₂ D₃ यद् (for तद्). S₁ K₁ च; D₂ स्मः (for स्म). T₁. 2 G₁-3. 2 M₂. 2 त (T₁ G₁. 2. 2 य इत्याः भुतमस्माभिस् — ^b) K₂ D₂ (sup. fin. as in text) तत्रापि; D₂ तथैव (for तत्रापि). — ^c) S₁ भंशावतरणार्थं हि. — ^d) S₁ K₁. 2 सह स्वया (by transp.).

28 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 25. — ^a) $\tilde{S}_1$ च (for हि). K₂. 4 $\tilde{N}_3$. 2 V Dn D₁-2 T₁. 4 ह्ये (for सर्वे). — ^b) T₂. 4 नारायण (for नराणां च). $\tilde{N}_2$ V₂ [ए]व ये (for त्रयो). — ^c) D₂ ब्राह्मणस्य (for 'णान्').

29 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 25. — ^a) S₁ K₁. 2 B₂ T₁. 2 सत्यपरं (for 'मयं'). — ^b) V₁ नयाम् (for परागम्). K₂ स्थिताः (for तथा). — ^c) T₁ M₁ परा नृपाः; T₂. 4 G₁ परावणाः (for परा नराः).

30 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 25. T₂ reads 30^a-32^b twice. — ^a) K₂ यद् (for यथा). $\tilde{N}_1$ T₁ G₁-3 धर्मपराः; M₂. 4 'पयो (for 'वधो). — ^b) K₁ मन्त्रं; K₂. 4 $\tilde{N}_2$ (marg. as in text) V₃ B₂ (marg.) D₁-2. 2 T₂. 4 नीतिः; G₂ धर्मः (for मन्त्रः). B D₂ D₃ G₂ M₁. 2. 2 प्रवर्त्यताम्. $\tilde{S}_1$ तथा नीतिर्विधीयताम्; $\tilde{N}_2$ V₂ Dn तथा नीतिः प्रवर्त्यताम्.

31 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 25. For the repetition in T₂, cf. v. l. 30. — ^a) K₂ सम्यं (for सतां). D₂ सीम्वा (for नाभ्या). — ^b) $\tilde{N}_1$ B₂ D₂ T₁. 2 (both times) G₁-3 M₂ तस्याः; B₁. 2 D₂ त्वस्याः; D₂ T₂. 4 तस्मात् (for चास्याः). K₂ प्रवर्तनम्; T₂ (both times)

G₁-3. 2 तु साधनम् (for सुसा). $\tilde{S}_1$ धर्मश्चास्यानुवर्धनम्; M₁-3 'स्येयं हि साधनम्. — ^d) S₁ D₂ T₂ (both times) G₁ धरण्यां (for 'ण्या). V₁ वृत्तये (for निर्णये).

32 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 25. For the repetition in T₂, cf. v. l. 30. — ^b) K₂ स्वयं; T₂ M₂ मभां (for सह). V₂ धर्मः (for मन्त्र). — ^c) K $\tilde{N}$ V B D₂ D₃ T₂. 4 G₂ व्रजामो; T₁. 2 G₁. 2. 2 गच्छाम (for व्रजाम). D₁-4 व्रजामः शिखरं मेरोः. — After 32, D₂. 5 ins. :

540* एतावदुक्त्वा राजेन्द्र ब्रह्मा लोकपितामहः ।

पृथिष्या सह विश्वात्मा विरराम महाद्युतिः ॥

[(L. 2) D₂ प्रजापतिः (for महाद्युतिः).]

Colophon om. in D₂. — Mention of the *Epnc* : K₂ $\tilde{N}_2$ D₂. — Mention of *Khila* : $\tilde{S}_1$ K₂. 4 $\tilde{N}_2$. 3 V B Dn D₂ D₁-4. — *Ch-parran* : K₂ T₂ आश्चर्यवर्धः D₂ पारिजात. — *Adhy. name* : F₁. 2. 4 $\tilde{N}_1$. 2 V₁ Dn D₁-2 भारावतरणम्; $\tilde{N}_2$ V₃ B D₂ पितामहवाक्यम्; V₂ भारावतरणे पितामहवाक्यम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both) : K₂ V₃ 49; $\tilde{N}_2$ V₁ Dn D₂ 51; V₂ T₂ 52; D₁ T₁ G₂. 5 47; D₂. 4 50; T₂ G₁ M₂ 46; T₂ 48; G₂ 44; M₁-3 43. — *Śloka no.* : K₁ Dn D₂ D₃. 4 T₂ G₁ 32.

42

EP D₂ om. this adhy. (cf. v. l. 39. 1).

1 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 41. 25. — ^a) $\tilde{S}_1$ K₁. 2 $\tilde{N}_1$ B₁. 2 M₂ सहितैर्; V₂ D₁-2. 2 स हरिर्; T₂ G₁ सहसा (for सह तैर्). — ^b) $\tilde{S}_1$ K₂ $\tilde{N}_2$ V₁ B₁ G₂ M₂

C 2901
B I. 59.
P I. 52.

स जटामण्डलं कृष्णं बिभ्रत्कृष्णवपुर्हरिः ॥ २
स चास्योरसि विस्तीर्णे रोमाञ्चोद्गतराजिमान् ।
श्रीवत्सो राजते श्रीमान्स्तनद्वयमुखाञ्चितः ॥ ३
पीते वसानो वसने लोकानां गुरुरव्ययः ।
हरिः सोऽभवदालक्ष्यः ससंध्याभ्र इवाचलः ॥ ४
तं व्रजन्तं सुपर्णेन पद्मयोनिगतानुगम् ।
अनुजग्मुः सुराः सर्वे तद्गतासक्तचक्षुषः ॥ ५
नातिदीर्घेण कालेन ते गता रत्नपर्वतम् ।
ददृशुर्देवतास्तत्र स्वां सभां कामरूपिणीम् ॥ ६

निखनैः; $\tilde{N}_1$ 'नम्' (for 'नः'). — ^a) $\tilde{N}_3$ G₂.s M₁ सु- (for स-). $\tilde{N}_1$ [ज]भवत् (for [ज]चलः).

2 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. — ^a) $\tilde{N}_1$ विद्योतः (for 'ते'). — ^b) $\tilde{S}_1$ चन्द्राम्बुदः (for 'म्बोदः'). Bi निखनम् (for 'चर्चसम्'). — ^c) T₂ G₁.s M₁.s प्रभा- (for जटा-). K₂ $\tilde{N}$ V B Dn Ds T₁.s.4 M₁ कृत्स्नः; D₁-s चित्रं; T₂ G कृष्णो (for कृष्णं). — ^d) $\tilde{S}_1$ कृष्णं (for कृष्णः). K₂ $\tilde{N}_1$ .s.3 (marg. as in text) V₂.s Dn Ds T₂.s बिभ्रच्छ्री-धरो हरिः.

3 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. — ^a) V₂ चास्योरसि; G₂ वै चोरसि (for चास्यो). T₂ स चोरसि सुविस्तीर्णे. — ^b) K₂.s D₂.s G₁.s.4.5 M₁ रोमाञ्चोद्गमः (K₂.s D₂ 'ति' राजिमान्. — ^c) $\tilde{S}_1$ शराजन्; K₁.s.4 Dn D₁.s शराजति; D₂ भ्राजति (for राजते). — ^d) $\tilde{S}_1$ मुखोदितः; K₁.s D₂ मुखोचिनः; K₂ T₁.s G₁.s.5 M₁ मुखान्वितः; $\tilde{N}_3$ V₁ चितः (for 'क्षितः'). K₂ तस्यैव हृदयोचितः.

4 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. $\tilde{S}_1$ om. 4. — ^a) T₂.s लक्ष्म्या युक्तलक्ष्मिभिः. — ^b) T₂ सचन्द्राम (for ससंध्याभ्र). G₂ [ज]शुमान् (for [ज]चलः).

5 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. — ^a) T₁.s G M₁.s.4 ते (for तं). — ^b) V₂ योनिः; G₂ M-योनिर् (for 'योनि-'). $\tilde{S}_1$ महानुगम्; D₂ मुल्लामदा (for 'गगानुगम्'). — ^c) K₂.s $\tilde{N}_1$ .s V B₂ (marg.) Dn D₁-s T₂ सुरगणाम् (for सुराः सर्वे). — ^d) $\tilde{S}_1$ मानयाः; K₁.s चेतनः (for 'चक्षुषः'). K₂ तद्गतासक्तचक्षुषः; T₂ G₁.s-3 M₁ तत्पदाः; T₂ M₁-s तस्मिन्नाः; G₂ तत्समाः.

6 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. — ^a) K₁.s T₁ संप्राप्ताः; K₂ $\tilde{N}$ V B Ds D₁-s T₂.s G M₁ ते गत्वा; K₂ Dn गत्वा ते (for ते गता). — ^b) $\tilde{N}_1$ D₂.s T₁ तां (for स्वां).

7 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. — ^a) D₂

मेरोः शिखरविन्यस्तां संसक्तां सूर्यवर्चसा ।
काञ्चनस्तम्भचरणां वज्रसंधाततोरणाम् ॥ ७
मनोनिर्माणचित्राढ्यां विमानाकुलमालिनीम् ।
रत्नजालान्तरवर्तीं कामगां रत्नभूषिताम् ॥ ८
कृत्स्नरत्नसमाकीर्णां सर्वतुङ्गसुमोत्कटाम् ।
देवमायाधरां दिव्यां निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ ९
तां हृष्टमनसः सर्वं यथास्थानं यथावयः ।
यथानिदेशं त्रिदशा विविशुम्ते सभां शुभाम् ॥ १०
ते निषेदुर्यथोक्तेषु विमानेष्वामनेषु च ।

शिरसि (for शिखर-). G₂ विन्यस्तः; M₁ संन्यस्तां (for 'वि-'). — ^b) K₂ $\tilde{N}_2$ V₂ B₂ G₂ संयुक्ताः; T₂ G₁ सुवर्णाः; G₂ मेरुणा (for संसक्तां). G₂ वर्चसम् (for 'सा'). — After 7^{ab}, D₂ reads 9^a-11^b. — ^c) K₁ चरिताः; K₂-1 $\tilde{N}$ V B D (Ds om.) T₁.s.4 M₁ रचितां (for 'चरणां'). — ^d) $\tilde{N}_1$ .s (marg.) Dn T₂ G M₁-s संधानः; V₁.s संस्थानः; V₂ संतानः; some Mss. वैदूर्यं (for 'संधान-'). T₁ M₁ रत्न-संधानतोरणम्.

8 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. — ^a) D₁ निर्वाणः; M₁ संधानः (for निर्माणः). — ^b) K $\tilde{N}$ V B Dn Ds D₂.s T₁.s.4 G₁ M₁.s.4 विमानशतमा $\tilde{N}_2$ V 'शतशाः'; T₁ M₁.s.4 'कुलमा' मालिनीम्; D₂ 'नशतसंकुलाम्'. — ^c) M₁.s भूषणाम् (for 'भूषिताम्').

9 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1. — ^a) K₂ गुप्तः; $\tilde{N}_3$ V₁.s B₁.s Ds कुप्यः; D₁.s T₂ दीप्तः; D₂ दृष्टाः; G₂ क्षिप्तः; M₁.s पाना (for कृत्स्न). — ^b) K₂ सर्वतुङ्गसु-माकराम्; K₂ 'मोत्कटाम्'. — D₂ ms. after 9^{ab}: D after 9:

511^a मणिप्रवालमोपानां वैदूर्यमणिशोभिताम् ।

मुक्ताजालसमाकीर्णां किङ्किणीशतशोभिताम् ॥

[Ds om. line 2.]

— D₂ reads 9^a-11^b after 7^{ab}. — ^c) K₁ दिव्य (for देव-). $\tilde{N}_2$ V₂ मायाधरी; T₁ M₁ मालाधराः; G₂ मायां सभां (for 'मायाधरां'). — ^d) K₁.s D₂.s D₁ T₁.s G M विहितं (for निर्मितां).

10 For the sequence in $\tilde{N}_1$, cf. v. l. 1, and for that in D₂, cf. v. l. 2. — ^a) $\tilde{S}_1$ K₂.s ते; T₂ G स- (for तां). — ^b) K $\tilde{N}$ V B Dn D₁-s यथाविधि; Ds यथा विधि (for यथावयः). — ^c) K₂ $\tilde{N}$ V B₁.s D (Ds om.) M₁ निवेश (for 'निदेशं'). T₂ विविशुम् (for त्रिदशा). T₂ G₁-s.5 यथाईवेनां त्रिदशा; G₂ यथाईवेनां त्रि-'. — ^d) $\tilde{S}_1$ B₁ तां (for ते). B₁ D₂-s T₂ G₁.s-5 शुभां सभाम् (by transp.); T₂ सभां शुभाः. K₁.s विविशुक्तां शुभां सभाम्; T₂ त्रिदशास्ते

भद्रासनेषु पीठेषु कुथास्वास्तरणेषु च ॥ ११
ततः प्रमञ्जनो वायुर्ब्रह्मणा साधु चोदितः ।
मा शब्द इति सर्वत्र प्रचक्राम सभां शुभाम् ॥ १२
निःशब्दे स्तिमिते तस्मिन्समाजे त्रिदिवांकसाम् ।
बभाषे धरणी वाक्यं खेदात्करुणभाषिणी ॥ १३
अहमादौ पुरानेन संक्षिप्ता पद्मयोनिना ।

मां च बध्वा कृतौ पूर्वं मृण्मयौ द्वौ महासुरौ ॥ १४.
कर्णस्रोतोद्भवौ तौ हि विष्णोरस्य महात्मनः ।
महार्णवे प्रस्वपतः काष्ठकुड्यसमौ स्थितौ ॥ १५
तौ विवेश स्वयं वायुर्ब्रह्मणा साधु चोदितः ।
तौ दिवं छादयन्तौ तु ववृधाते महासुरौ ॥ १६
वायुप्राणौ तु तौ गृह्य ब्रह्मा परिमृशच्छनैः ।

(2923
1. 52. 24
- 1. 52. 24

शुभाः सुखम्.

11 For the sequence in Ds₁ (cf. v. 1. 9). — ^a) B₂ विमानेषु यथोक्तेषु (by transp.). — ^c) D₁ रम्येषु (for पीठेषु). K₁ सभासनेषु पीठेषु; M₂ मिहामनेषु शुभेषु. — ^d) N₂ V₂ कुधेषु; D₂ T₁ M₁ कुधेषु (for कुथाम्). T₂ G₁ 3-8 कुथास्वास्तरणेषु च (T₂ G₁ णादिषु).

12 ^a) S₁ तथा (for ततः). — ^b) T₂ G परि- (for साधु). K₁ 3 D₁ 3. 4 नोदितः; N₂ (marg. as in text) देशितः (for चोदितः). — ^c) S₁ K₁ 1 N₁ 2 V₂ B Dn Ds₁ D₂ 2 T₂ 4 G₁ मा शब्दम्; K₂ अशब्दम् (for मा शब्द). — ^d) M₁ 2 चकाराथ (for प्रचक्राम). K N V B₁ 2 (marg. as in text). 3 Dn Ds D₁ 4. 5 (sup. lin.) T₁ 3 4 अथ तां सभाम् (for सभां शुभाम्). T₂ G M₂ 3 परिचक्राम तां सभाम्.

13 ^a) N (except S₁ Dn₁ D₂ 3; D₂ om.) T G₁ 2. 4. 5 M₁ निःशब्द (for 'न्दे'). S₁ राजन् (for तस्मिन्). — ^b) S₁ (sup. lin.) सभायां (for समाजे). — ^c) T₁ G₁ 3 M₁ पृथिवी; T₂ G₁ 2 करुणं (for धरणी). — ^d) N₁ मधुर (for करुण). — K₁ 3 N₂ 3 V B₁ Dn D₂ 3. 4 (marg.) T₂ ins. after 13; B₁ after 34^{ab}.

542*

धरण्युवाच ।

त्वया धार्या त्वहं देव त्वया वै धार्यते जगत् ।
त्वं धारयसि भूतानि भुवनं त्वं विभर्षि च ॥
यस्त्वया धार्यते किञ्चित्तत्रमा च बलेन च ।
तत्तस्मै प्रसारं मया पश्चान् धार्यते ॥
त्वया धृतं धारयामि नाष्टतं धारयाम्यहम् । [5]
न हि तद्विद्यते भूतं यस्त्वया नानुधार्यते ॥
त्वमेव कुरुष्व देव नारायण युगे युगे ।
महाभारादतरणं जगतो हितकाम्यया ॥
तवैव तेजसा क्रान्तां रसातलतलं गताम् ।
त्रायस्व मां सुरश्रेष्ठ तवैव दास्यं गताम् । [10]
शमयैः पीड्यमानाहं राक्षसैश्च दुरात्मभिः ।
त्वामेव शरणं निवृत्त्युपयास्ये सनातनम् ॥
तावन्मेऽस्ति अयं भूयो यावच्च त्वां ककुप्तिनम् ।
शरणं यामि मनसा शतशो सुपलक्षये ॥

[(L 1) N₂ V₂ B₁ D₁ 3 हि (for तु). — (L 2) V₂

D₂ 5 मुवनानि (for 'न त्वं'). K₁ 3 यत् (for च). — (L 4) Bom. and Poona eds. यन्नाच्च (for पश्चान्). — (L 6) V₂ तु न; B₁ न तु; Dn नात्र (for नानु-). — (L 7) V₂ B₁ वीर; D₂ वीर (for देव). K₁ 3 त्वमेव पुरुषो वीर (for ^a). — (L 8) B₁ Dn मम् (for महा-). K₂ जातोऽसि (for जगतो). — (L 9) K₁ 3 N₂ V क्रान्ता (for क्रान्तां). K₁ 3 N₂ 3 V B₁ गता (for गताम्). — (L 10) B₁ Dn D₂ (inf. lin. as above) त्वाम् (for तव). K₁ 3 N₂ B₁ Dn₁ गता (for गताम्). — (L 12) D₂ अथ (for त्वाम्). D₂ उपागच्छेहं (for उपयास्ये). — V₁ 3 om. lines 13-14. — (L 13) K₁ 3 D₂ नावतां; N₂ 'च (for 'न्मे). — (L 14) N₂ शत. 15 युपलक्षणे; V₂ 'शोऽय सहस्रशः; B₁ 'शो दृष्ट-विशदम् (for ^b).]

14 Before 14, 1 ins. पृथिव्युवाच; K₂ 3 N₁ B₂ Ds₂ D₁ T₁ 3 4 धरण्यु, T₂ G₁ भूमरु. — ^a) S₁ K₁ 4 N₁ V B Dn 2 T₂ पुराणस्य; K₁ 3 T₁ 2. 4 G M₂ 4 'नेन; D₂ 'नेनस्य (for 'नेन). D₂ अहमेव पुरा ह्यस्य. — ^b) T₂ G₁ 2. 5 M₁ निर्मिता (for संक्षिप्ता). T₂ धर्म- (for पद्म-). — ^c) K₁ N₂ मा च कृत्वा; K₂ V₂ 3 B Ds T₂ 8 G₁ 4. 5 मां च कृत्वा; D₂ G₁ मावरुन्धां (sic) (for मां च बध्वा). T₂ मा च कृत्वा पूर्वमय. — ^d) T₁ M₁ अम्ययौ; some Mss. मृण्मयौ (for मृण्मयो). M₂ तौ (for द्वौ).

15 ^a) K₁ 3 'श्रोत्रे भवौ; K₂ V₁ 3 D₁ 4 'श्रोत्रोद्भवौ; D₂ (marg. as in text) तेजोभवौ; T₂ G₁ M₂ 'क्षोतोभवौ (for 'ज्वौ). D₁ द्वौ हि; T₁ G₁ M₁ दैत्यौ; G₂ भूतौ (for तौ हि). — ^c) M₂ एकार्णवे (for महा). K₂ N₂ D₂ प्रसुप्तस्य (for प्रस्वपतः). — ^d) S₁ G₂ कुड्योपमौ; K₁ (sup. lin. as in text). 3 कुड्यासनौ; K₂ कुड्यमयौ (for 'समौ).

16 ^a) N₂ (marg. as in text) V₁ T₂ तं, D₂ प्र-; (for तौ). — ^b) S₁ B₂ (marg.) T₁ 3 G M₁ परि- (for साधु). K₂ D₂ 4 नोदितः; N₂ (marg. as in text) देशितः (for चोदितः). — ^c) S₁ K₁ 3. 4 दिवं प्र-; T₂ ताविह (for तौ दिवं). K₂ तौ; B₂ T₂ G₁ 2. 4. 5 हि; M₁ 3 च (for तु).

17 ^a) V₂ सं- (for तौ). — ^b) D₂ (marg. as in text) अप्त्वा (for ब्रह्मा). K₂ पर्यस्तृक्ष्ण; V₂ Dn D₂

C 2923
B 1. 52, 24
P 1. 54, 24

एकं मृदुतरं मेने कठिनं वेद चापरम् ॥ १७
नामनी तु तयोश्चक्रे स विभुः सलिलोद्भवः ।
मृदुस्त्वयं मधुर्नाम कठिनः कैटभोऽभवत् ॥ १८
तौ दैत्यौ कृतनामानौ चेतुर्बलदर्पितौ ।
सर्वमेकार्णवं लोकं योद्धुकामौ सुनिर्भयौ ॥ १९
तावागतौ समालोक्य ब्रह्मा लोकपितामहः ।
एकार्णवाम्बुनिचये तत्रैवान्तरधीयत ॥ २०
स पद्मे पद्मनाभस्य नाभिमध्यात्समुत्थिते ।
रोचयामास वसतिं गुह्यां ब्रह्मा चतुर्मुखः ॥ २१
तावुभौ जलगर्भस्थौ नारायणपितामहौ ।
बहून्वर्षगणानप्सु शयानौ न चकम्पतुः ॥ २२
अथ दीर्घस्य कालस्य तावुभौ मधुकैटभौ ।

पर्यसृजन् (for परिमृशन्). Śi शिशुः ; K1 T4 करै. (for शनैः).
T3 ब्रह्मा पर्यसृजन्करैः. — °) Ds मृदुमयं ; D2 तमं (for
'तरं'). N1.3 मन्वे (for मेने). — °) Śi चैव (for वेद).
G2 चारगम् (for चापरम्).

18 °) G1 नामानि (for नामनी). Śi च (for तु). T4
तदा (for तयोश्च). — °) G1 स्वयं (for स्वयं). — °)
M1.2 स्वयम् (for अभवत्).

19 °) K2 4 N2.3 (marg. as in text) V2 Dn D1.2
T1.2 G1.2.4.5 M-गर्वितौ (for दर्पितौ). N1 चेतुस्त्वौ महा-
बली. — °) Śi K2 N2 V1.2 D1-2.3 T4 घोरं (for लोकं).
— °) K2 युद्धकामौ (for योद्धुः). Śi K1.2 D2 T3.4 सुदु-
र्जयौ ; T1.2 G M व्यवस्थितौ (for सुनिर्भयौ).

20 °) M1 एकाम्बुदार्णनिचये.

21 °) B2 (marg.) T1.2 G1-2.3 M2 देशान् (for
-मध्यात्). N2 समुत्थितः (for 'ते'). — °) M1 गुह्ये (for
गुह्यां). G2.3.5 पितामहः (for चतुर्मुखः). G1 ब्रह्मा लोक-
पितामहः.

22 °) N V1 गर्भाम्भौ (for -गर्भस्थौ). — °) Śi बहु-
न्यव्दशतान्यप्सु ; N1 T1.2 G1.2.4 M1.2 बहुवर्षायुनान्यप्सु ;
G2.5 M1.3 बहुवर्षयु (G2 'क्ष' नान्यप्सु. — °) G2 शयानौ तौ
न चकम्पतुः (sic).

23 K2 T2 G1.4 om. (hapl.) 23-26. — °) G2
जतिः (for जय). K1 कालेन (for कालस्य). — °) K1 D1
T1 G2.5 समु (G2 स त देशः ; K2 तदु' (for तमु'). — °)
D1 समुत्थितः ; M2 चतुर्मुखः (for व्यवस्थितः).

आजग्मतुस्तमुद्देशं यत्र ब्रह्मा व्यवस्थितः ॥ २३
दृष्ट्वा तावसुरौ घोरौ महान्तौ युद्धदुर्मदौ ।
उत्पपाताशु शयनात्पद्मनाभो महाद्युतिः ॥ २४
तद्युद्धमभवद्घोरं तयोस्तस्य च वै तदा ।
एकार्णवे तदा लोके त्रैलोक्ये जलतां गते ॥ २५
तदभूत्तुमुलं युद्धं वर्षसंख्याः सहस्रशः ।
न च तावसुरौ युद्धे तदा श्रममवापतुः ॥ २६
अथ दीर्घस्य कालस्य तौ दैत्यौ युद्धदुर्मदौ ।
ऊचतुः प्रीतमनसौ देवं नारायणं हरिम् ॥ २७
प्रीतौ स्वस्तव युद्धेन श्लाघ्यस्त्वं मृत्युराहवे ।
आवां जहि न यत्रोर्वी जलेन समभिप्लुता ॥ २८
हतौ च तव पुत्रत्वं प्राप्नुयावः सुरोत्तम ।

24 K2 T2 G1.4 om. 24 (cf. v. 1. 23). — °) M2
वृहन्तौ (for महान्तौ). N (except Śi ; K2 Ds om.) T2.4
महाकार्या (B2 'मरुतौ' दुरामदौ. — After 24^{ab}, K2 N2.3
V B Dn Ds D2.3 om. ;

543^a ब्रह्मणा ताडितो विष्णुः पद्मनालेन वै पुरा ।

[N2 V2 जोडितो (for ताडितो). K2 V2 B2 Dn Ds तदा
(for पुरा). V2 Ds पद्मनाभेन वै पुरा ; D2 'नाले तु वै पुरा
(for ')].

— °) K1 B2.3 D2 T2.4 [ज'य ; D2 [जा'त्म- ; T1 G2.3.5
M1.2.3 [ज'म्बु (for जा'शु-). M2 उत्पपाताशुनिचयात्.

25 K2 T2 G1.4 om. 25 (cf. v. 1. 23). K2 om. 25^{ab}.
— °) G2 ततः समभवद्युद्धं. — °) B1 वै पुरा ; T1 G2.3.5 M2
(inf. loc.) 4 धीमनः (for वै तदा). — °) K1 D1-3.5 घोरं
(for लोके). — °) N2 V2 त्रैलोक्ये जलसंघने.

26 K2 T2 G1.4 om. 26 (cf. v. 1. 23). — °) K2
N1.2 V2 B G2 M2 तदाभूत् ; N2 V1 बभूव (for तदाभूत्).
M1.3 तदद्भुतमभूद्युद्धं.

27 °) Bom. and Poona eds. [ज'तो दीर्घ- (for
दीर्घस्य). — °) V2 Ds प्रीति- (for प्रीत-). K2 ऊचतुः
परमप्रीतौ. — °) N1 B Ds प्रभुम् (for हरिम्).

28 °) G2 देवेभ्य (for युद्धेन). — °) N (except Śi ;
Ds om.) T2.4 G2 M2.4 जाहवोः (for जाहवे). — °) K
N2.3 (marg.) V B D (Ds om.) T2.4 M2.4 सलिलेन
परिप्लुता. — After 28, N1 reads 41. 25-42. 10.

29 °) T1 निहतौ (for हतौ च). — °) Śi G2 सलिलौ ;

यो ह्यावां युधि निर्जेता तस्यावां विहितौ सुतौ ॥ २९
 स हि गृह्य मृधे दैत्यौ दोर्भ्यां तौ समधीडयत् ।
 जग्मतुर्निधनं चापि ताबुभौ मधुकैटभौ ॥ ३०
 ताबुभावाप्लुतौ तोये वपुर्भ्यामेकतां गतौ ।
 मेदो मुमुचतुर्दैत्यौ मध्यमानौ जलोर्मिभिः ॥ ३१
 मेदसा तज्जलं व्याप्तं ताभ्यामन्तर्दधे तदा ।
 नारायणश्च भगवानसृजत्स पुनः प्रजाः ॥ ३२
 दैत्ययोर्मेदसा छाप्ता मेदिनीति ततः स्मृता ।
 प्रभावात्पचनामस्य शाश्वती च नृणां कृता ॥ ३३
 वराहेण पुनर्भूत्वा मार्कण्डेयस्य पश्यतः ।
 विषाणेनाहमेकेन तोयमध्यान्ममुद्धृता ॥ ३४
 हृताहं क्रमता भूयस्तदा युष्माकमग्रतः ।
 बलेः सकाशादैत्यस्य विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ३५

सांप्रतं खिद्यमानाहमेनमेव गदाधरम् ।
 अनाथा जगतो नाथं शरण्यं शरणं गता ॥ ३६
 अग्निः सुवर्णस्य गुरुर्मां सूर्यो गुरुः स्मृतः ।
 नक्षत्राणां गुरुः सोमो मम नारायणो गुरुः ॥ ३७
 यदहं धारयाम्येका जगत्स्थावरजंगमम् ।
 मया धृतं धारयते सर्वमेतद्गदाधरः ॥ ३८
 जामदग्न्येन रामेण भारवतरणेप्सया ।
 रोषाग्निः सप्तकृत्वोऽहं क्षत्रियैर्विप्रयोजिता ॥ ३९
 साम्नि वेद्यां समारोप्य तर्पिता नृपशोणितैः ।
 भार्गवेण पितुः श्राद्धे कश्यपाय निवेदिता ॥ ४०
 मांसमेदोस्थिदुर्गन्धा दिग्धा क्षत्रियशोणितैः ।
 रजस्वलेव युवतिः कश्यपं समुपस्थिता ॥ ४१
 स मां ब्रह्मर्षिरप्याह किमुवि न्वमवाप्नुस्वी ।

C 2948
B I. 52. 39
P I. 52. 39

Ga विधि तौ (for विहितौ).

30 Ta om. 30. --^a) K1, 2, 4 N V B D (D2 om.) Ta दोर्भ्यां (for दैत्यौ). --^b) K1 B2, 3 Dn दैत्यौ (for दोर्भ्यां). K1-3 N V B1 D2 D1-3 T1 दैत्यौ (K2 विष्णु) समभिपीडयत्. --^c) K2 T2, 3 G M2, 3 [ए]व (for [अ]पि).

31 ^a) K1, 2, 4 N V B2, 3 D2 D1-3 T2, 4 G1 M1 हतौ च (M1 वा); K2 Dn T1 G2, 2, 3 M1 तौ हताव्; B1 निहतौ च; T2 G1 तौ गताव्; M2 हत्वा वा (for ताबुभाव्). D2 तौ हतौ चासुरौ तोये. --^d) D1 मज्जमानौ (for मध्य).

32 ^a) S1 मेदसश्च (for सा). --^b) K N V1, 2 B D2 D1-3 T2 ततः; V2 T1 अनयः; Dn अनय (for तदा). --^c) S1 K2 N2 V1 G1 स (for च). --^d) V1 च (for स). T1, 2 G M विविधा. (for स पुनः). S1 प्रजा. पुनः (by transp.). D2 सिंसधुश्च पुनः प्रजा.

33 ^a) K N V2, 3 Dn D1-3 T2, 4 परिधुता (for ततः स्मृता). --^b) K N2, 3 V B Dn D2 D1-3 T G1, 2-3 M1 जगती (for च नृणां). S1 शाश्वतीति कृता नृणाम्; D2 ती जगती स्थिता; G2 शाश्वती चक्रिणाङ्किता.

34 ^a) K2 Dn T2 G1, 2-3 M2 वाराहेण (for व). N1 V2 B2 D2 D1-3 M1 पुरा (for पुनर). S1 कृता वाराहेण पुरा; K1 V1 B1, 2 T1, 3 G2 वाराहेण पुरा भूत्वा; K2 वराहं च वपुः कृत्वा; T2 वराहवपुषा भूत्वा. --^b) T2 धीमतः (for पश्यतः). -- After 34^{ab}, B1 ins. 542^a.

35 ^a) K2 N1 घृता; V2 Dn D2 कृता; D2 कृता (for हृता).

36 ^a) D2 संप्राप्ता (for सांप्रतं). K2 सीदमाना; G2 M2, 3 क्लिश्यं (for खिद्यं). G1 सांप्रतं क्लिद्यमाना सा. --^b) K1 हममेव; K2 ममेकं च; K2 N V B1, 2 D1, 2, 3, 4 T2, 4 एनमेव; D2 इति चैनं (for एनमेव). --^c) T2 G2-3 मन्त्रार्थ (for अनाथा). S1 T1 M2 मन्त्रार्थ जगतां नाथ. --^d) D2 G2, 2, 3 M2 शरण्यं (D2 'णं) शरणागता.

37 ^a) V2 गुरुः स्थितः; T2 G M2 प (T2 व) रो गुरुः (for गुरु स्मृतः).

38 ^a) D1 G1 यदा (for यद्). K2 [ए]कं; D2 [ए]वा (for [ए]का. 18.4 अहं जगत्धारयामि. --^b) T2, 4 सर्व (for जगत्). --^c) M2 यया (for मया). K2 घृते; D2 वृते; V2 भृतं (for घृतं). S1 धारयति (for ते). --^d) N2 G2 एव; M2 (sup. lin. as in text) तद्धि (for एतद्).

39 ^a) N2 V2 B1, 2 D2 T1-3 G2, 3 भारवतरणेप्सया; G2 M1 पहरणेच्छा M1 प्स या. --^c) M2 रुवा (for रोषाव्).

40 D2 om. (? haph.) 40. --^a) T2 वेदी; G1-3, 5 M वेदि (for वेद्यां). N2 समानाय्य (for रोप्य). -- G2 om. (haph.) 40^a-41^b. --^c) T1 M1 पितु (for पितुः). --^d) Some Mss. काश्यपाय (for क).

41 G2 om. 41^{ab} (cf. v. l. 40). --^a) N1 नुर्गन्धैर; D2 न्धाव् (for न्धा). --^b) B1 om.; G2 कृता (for दिग्धा). --^c) D2 T2 च, G2 [ह]ति (for [ह]व). K2 N1

C 2949
B I. 52. 49
P I. 52. 49

वीरपत्नीव्रतमिदं वीरपत्नि निषेवसे ॥ ४२
साहं विज्ञापितवती कश्यपं लोकभावनम् ।
पतयो मे हता ब्रह्मन्भार्गवेण महात्मना ॥ ४३
साहं विहीना विक्रान्तैः क्षत्रियैः शस्त्रवृत्तिभिः ।
विधवा शून्यनगरा न धारयितुमुत्सहे ॥ ४४
तन्मह्यं दीयतां भर्ता भगवंस्त्वत्समो नृपः ।
रक्षेत्सग्रामनगरां यो मां सागरमालिनीम् ॥ ४५
स श्रुत्वा भगवान्वाक्यं बाढमित्यब्रवीत्प्रभुः ।
ततो मां मानवेन्द्राय मनवे संप्रयच्छत ॥ ४६
सा मनुप्रभवं पुण्यं प्राप्येक्ष्वाकुकुलं महत् ।

V३ युवती (for 'नि'). — K३ om (hapl.) 41^d 43^a. — ^d) B३ (marg.) D३ प्रत्युप- (for समुप-).

42 K३ om. 42 (cf. v. l. 41). — ^d) T३ G३ समुद्रिग्रामम् (for किमुर्वि त्वम्). K३ Dn पराङ्मुखी (for भवा'). K३ किमु वै त्वमधोमुखी; T३ G३-४ M३-४ समुद्रिग्रामवाङ्मु- (M३ 'धोमु' स्त्रीम्; M३ किं मे त्वं हि पराङ्मुखी. — ^d) T३ चारयन्ती (for वीरपत्नि). K३-४ N३ Dn Di-३ T३-४ M३ आ T३ M३ आ चारयन्ती निर्वाहसि (T३ 'नि'); K३ N३-३ V B३-३ (marg. as in text) D३-३ (marg.) D३-३ चारयन्ती निर्वाहसि.

43 K३ om. 43^a (cf. v. l. 41). — ^d) D३ सा हि; T३ सह (for साहं). — ^d) T३ G३-४ पावनम् (for 'भा'). — ^d) T३ G३ महा- (for हता).

44 ^d) G३-३-४ विनापि (for विहीना). — ^d) S३ M३ सख-; K३ शिशु-; G३ सम्य- (for शस्त्र-). B३ पालिभिः; D३ वृत्तिभिः (for वृत्तिभिः). M३-३ पत्निभिः सखवृत्तिभिः.

45 ^d) T३ ब्रह्मन् (for भर्ता). — ^d) K३ D३ मालिनीम्; T३-३ G३ M३ मेखलाम् (for मालिनीम्).

46 ^d) N३ वचः; D३ पुनः (for प्रभुः). — ^d) T३ G३ यच्छति (for 'त'). K३ N३-३ V B D (D३ om) T३-४ मनवे संप्र (K३ Dn D३-४ स प्र दत्तवान्; T३ M३ वै समयच्छत.

47 ^d) K३-३-४ B३ Dn T३ त्रिभ्यः; N३ (marg.) V३ वंशं (for पुण्यं). — ^d) S३ कुले महत्; K३ कुलोद्भवम्; K३ Dn कुले नृपम् (for कुलं महत्). — ^d) T३ G३-३-४ पार्यिवात्पार्यि निर्वृ G३ 'हं' ता.

48 ^d) T३ om.; G३ रामेण (for मनवे). — ^d) K३ N३ V B D (D३ om.) T३-४ G३ सहस्रं (N३ V३ B३ D३ D३

विपुलेनास्मि कालेन पार्यिवात्पार्यिवं गता ॥ ४७
एवं दत्तास्मि मनवे मानवेन्द्राय धीमते ।
श्रुक्ता राजकुलैश्चापि महर्षिकुलसंमितैः ॥ ४८
बहवः क्षत्रियाः शूरा मां जित्वा दिवमाश्रिताः ।
ते स्म कालवशं प्राप्य मय्येव प्रलयं गताः ॥ ४९
मत्कृते विग्रहा लोके वृत्ता वर्तन्त एव च ।
क्षत्रियाणां बलवतां संग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ॥ ५०
एतद्युष्मत्प्रवृत्तेन देवेन परिणामिता ।
जगद्वितार्थं कुरुत राज्ञां हेतुं रणक्षये ॥ ५१
यद्यस्ति मयि कारुण्यं भारशैथिल्यकारणात् ।

'स्तु'; T३-३ G३-३-४ M३ कुलैश्च; M३ आहं (for 'आपि'). — ^d) S३ K३ N३-३ V B D३ T३-४ संभवे; Dn G३ संमते. (for संमितैः).

49 K३ D३ not collated. — ^d) T३-४ बभूवुः (for बहवः); M३ पार्यिवा. (for क्षत्रिया.). — ^d) K३ मां भुक्त्वा; N३ D३ मां हित्वा; B३ जित्वा मां (by transp.); S३ Dn T३-४ आश्रिताः (for आश्रिताः). — ^d) K३ तस्मान्; T३-४ तेऽपि (for ते स्म). B३ (marg.) T३ M३ प्राप्ता (for प्राप्य). — ^d) K३ T३ G३-४ M३ निधनं (for प्रलयं).

50 ^d) K३ D३ विग्रहो (for 'हा'). M३ नैके (for लोके). — ^d) K३ Dn T३ वृत्तो (for वृत्ता). S३ वा (for च). N३ निर्वृत्ता वर्तयन्ति च.

51 ^d) K३-३ M३ एवं (for एतद्). S३ प्रवृत्तेन (for 'लेन'). — ^d) K३-३-४ N३-३ V३-३ Dn Di-३ T३-३ G३ देवेन परिणाम्यते (G३ 'ताम्'); N३ B३ Dn T३ 'न परिपाक्यताम् (N३ T३ 'ने'); B३ 'न परिणाम्यता. — ^d) S३ K३ D३ कुरुते; K३ कुर्वन्तु; T३-३ G३ कुरुतां (for 'त'). — ^d) N३ V३ बल- (for रण-); T३ M३ राज्ञां नाशमयक्रिनाम्; T३ G३ M३ राज्ञां (M३ 'ज्ञां क्ष' क्षयमनुत्तमम्; M३-३ राज्ञां नाशाय संगरम्.

52 ^d) G३ कारणम् (for 'जात्'). — ^d) K३-३ M३-३ एष (for एकम्). G३ देव (for श्रीमान्). — ^d) T३ प्रवच्छतम् (for 'च्छतु').

53 ^d) S३ B३ D३ वद्; N३ T३ वद्भिः; B३ मम (for वद्). — ^d) K३ N३ V३-३ B D (D३ om) T३-३-४ M३-३-४ संप्राप्ता शरणार्थिनी. — ^d) N३ (marg. as in text) B३ शोष्यो मे (for शोष्यो). M३ भारो यद्यपरो वाच्यो. — ^d) T३ (S३ M३ एष (for एष). V३ मे (for माम्). — After 53, V३ T३ ins. ;

एकश्चक्रधरः श्रीमानभयं मे प्रयच्छतु ॥ ५२
यमहं भारसंतप्ता संप्राप्ता शरणैपिणी ।

भारो यद्यवरोत्तम्यो विष्णुरेव ब्रवीतु माम् ॥ ५३

इति श्रीहरिवंशे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

४३

वैशंपायन उवाच ।

ते श्रुत्वा पृथिवीवाक्यं सर्व एव दिवौकसः ।
तदर्थकृत्यं संचिन्त्य पितामहमथाब्रुवन् ॥ १
भगवन्क्रियतामस्या धरण्या भारसंनतिः ।
शरीरकर्ता लोकानां त्वं हि लोकस्य चेश्वरः ॥ २
यत्कर्तव्यं महेन्द्रेण यगेन ऋणेन च ।
यद्वा कार्यं धनेशेन स्वयं नारायणेन वा ॥ ३

यद्वा चन्द्रममा कार्यं भास्करेणानिलेन वा ।
आदित्यैर्वसुभिर्वापि रुद्रैर्वा लोकभावनैः ॥ ४
अश्विभ्यां वा सुराभ्याभ्यां माध्यैर्वा त्रिदिवालयैः ।
बृहस्पत्युशनोभ्यां वा कालेन कलिनापि वा ॥ ५
महेश्वरेण वा ब्रह्मन्विशाखेन गुहेन वा ।
यक्षराक्षमगन्धर्वैश्चारणैर्वा महोरगैः ॥ ६
पर्वतैः शैलमुख्यैर्वा सागरैर्वा महोर्मिभिः ।

C 2967
B 1. 53. 7
P 1. 53. 7

514*

विष्णुरुवाच ।

मा भैर्धरणि कल्याणि शान्तिं व्रज समाहिते ।
एष त्वामुचिनं म्यानं स्थापयामि वसुंधरे ॥

While Tl. 2 G M ins. after 53 :

545* एतस्याहं प्रसादेन श्रमे त्यक्ष्यामि देवताः ।

COLOPHON om. in Ds. — Mention of the *Epāc*. K1. 2
Ñ2 V2 Ds2. — Mention of *Khila*. K2. 1 Ñ2. 2 V B Ds
D1. 2. 5 T1. — Sub-paragraph D: पारिजातपर्वः; T1 आश्चर्य-
पर्वः. — Adhy. name. S1 K2 पृथिवीवाक्यम्; K1. 2 Ñ V B
D (Ds om.) धरणीवाक्यम्; K1 उर्वीवाक्यम्. — Adhy. no.
(figures, words or both): K2 50; Ñ2 V1 Dn Ds2 52;
V2 T2 53; V2 Ds2 51; D1 T1 Gs2 48; D2 Gs2 45;
T2 G1 M2 47; T2 49; M2. 2 44. — *Śloka no.* K1 59;
Dn Ds 60; Ds2 D1 53; T2 49; G1 50.

43

☞ Ds om. this adhy. (cf. v. l. 39. 1).

1 T2 om. the ref. — ^a) K2 V2 B1. 2 D (except
Dn; Ds om.) तच्च (for ते). Ñ2 V1 धरणी (for पृथिवी).

2 Before 2, S1 ins. देवा उचुः. — ^a) K1. 1 Ñ1 B1
Dn T1 G1 M1 द्वियगाम्; T2. 1 भू (for किं). — ^b)
Ñ1 B1. 2 Ds Ds T1. 2. 1 G M पृथिव्या (for धरण्या). S1
(marg.) संवृतिः; K2 Ñ2 B1 Dn1 Ds2 T1 G1. 1 संवृतिः;
D1 संवृतिम्; Ds संवृतिः (for संवृतिः). T2 पृथिव्याश्च

भारतिः. — ^a) S1 त्वं हि नः परमा गतिः; Ñ2 (marg.) B
Ds त्वं हि लोकसमुद्भवः.

3 Ds2 reads 3^{bc} after 4^{abc}. — ^b) Ñ1. 2 V1. 2 Ds Ds
Tl. 1 G1. 2. 1 M1. 2 वा (for च). — K2 Ñ2 B2 om. (hapl.)
3^{cd}. K2 om. (hapl.) 3^c 4^b. — ^c) Tl. 1 M1 च (for वा).
— ^d) S1 K1. 2 च (for वा).

4 K2 om. 4^{ab} (cf. v. l. 3). V2 M2 om. (hapl.) 4^{ab}.
— ^a) D2 च (for वा). — ^b) S1 D1. 2 [अनिलेन च (D1. 2
वा); M1 [अनिलेन च (for 'न वा). — ^c) D1 बहुभिर् (for
वसुं). — After 4^{abc}, Ds2 reads 3^{bc}. — ^d) T2 भूत- (for
लोक-). T2 पावकैः; G1 पावनैः (for 'भा').

5 ^a) S1 [अ]मरेशाभ्यां; B2 Ds M2 सुराभ्याभ्यां; T1
'गाभ्यां (for 'ग्याभ्यां). K1 अश्विभ्यां च सुरेशाभ्यां; K2. 1
Ñ2. 2 V B1 Dn Ds2 T2. 1 G 'भ्यां देववैद्याभ्यां; Ñ1 'भ्यां
च सुराभ्यां वा; B2 (marg.) सुरेशाभ्यां देववैद्याभ्यां (hyper-
metric). — ^b) M2 सिद्धैर् (for साध्यैर्). K2. 1 V2 B2
Dn T2 G2 साध्यैर्वा त्रिदिवालयैः; B1. 2 (marg.) 'र्वा त्रिदि-
वौकसैः. — After 5^{ab}, Tl. 2 G M2. 1 ins. :

546* मरुद्भिर्वा सुरभ्रेष्ठैः पावकेनापि च प्रभो ।

[T1 G2 M2 वा (for च).]

— Ds reads 5^d 7^a on marg. — ^a) K2 D1. 4. 2 बलिना
(for कं).

6 ^b) K1. 2 च (for वा). — ^a) T1 G2. 2 M2. 2 सहोरगैः
(for मं).

7 ^a) K2 B2 Dn D1. 2. 2 पर्वतैः (Dn2 'त'मैः (for पर्वतैः).

C 2967
B L 53. 7
P L 53. 7

गङ्गायुखाभिर्दिव्याभिः सरिन्निर्वा सुरेश्वर ॥ ७
क्षिप्रमाज्ञापय विभो कथमंशः प्रयुज्यताम् ।
यदि ते पार्थिवं कार्यं कार्यं पार्थिवविग्रहे ॥ ८
कथमंशावतरणं कुर्मः सर्वे पितामह ।
अन्तरिक्षगता ये च पृथिव्यां ये च पार्थिवाः ॥ ९
सदस्यानां च विप्राणां पार्थिवानां कुलेषु च ।
अयोनिजाश्चापि तनूः सृजाम जगतीतले ॥ १०
सुराणामेककार्याणां श्रुत्वैतन्निश्चितं महत् ।
देवैः परिवृतः प्राह वाक्यं लोकपितामहः ॥ ११
रोचते मे सुरश्रेष्ठा युष्माकमपि निश्चयः ।
सृजध्वं स्वशरीरांश्चास्तेजसात्मसमान्भुवि ॥ १२

Ti. 3 G Mi-3 श्वेन- (for शैल-). Śi K1 पवनैः पर्वतैश्चापि ; K4 पवनैः पर्वतैर्वापि ; D3 शैलमुत्प्लेः पर्वतैर्वा ; M1 पर्वतैर्वा श्वेतमुलैः. —⁶) N3 V1 च (for वा). D3 महर्षिभिः ; G3 M3 सहोर्मिभिः (for म-). —⁶) K1 N1. 2 V B1. 2 (marg. as in text) Dn1 D3 D1-1 मुखीमिर (for मुखामिर). M1. 2 सर्वाभिः (for दिव्याभिः). —⁶) B2 (marg.) सुरोत्तम ; T2 [अ]मरेश्वर (for सुर-).

8⁶) T1 G1 M1 इष्टं (for कार्य-). K2 D1 विग्रहेः ; V3 G2 M1. 2 निग्रहे (M1 'हः ; M2 'हम्) (for विग्रहे). T2 G1. 2. 3 इष्टं पार्थिवनिग्रहे ; T3 पार्थिवस्य विनि- ; M2 कार्य- पार्थिवविग्रहः.

9⁶) Śi K1. 4 चरा (for गता). —⁶) Śi K1 पृथिव्यां पार्थिवाश्च ये.

10⁶) Śi कुलस्य (for कुलेषु). —⁶) N (except Śi ; D3 om.) T2 [ण]व (for [अ]पि). T3 अयोनिजानां च तनूः. —⁶) K1. 4 N3 V2 B1. 3 D (D3 om.) T1. 4 सृजामो (for 'म).

11 Before 11, T2 G1. 5 ins. वैशंपायनः. —⁶) D3 कावार्थ (for 'जां). —⁶) K2. 4 N1. 3 V D (D3 om.) निश्चय (for निश्चयः). Śi वचः ; K1 B1. 2 Dn1 G1 M1-3 मतम् (for महत्). K3 N3 B2 (marg.) श्रुत्वैतन्निश्चयं मतम् (N3 समम्). —⁶) N2 अपि वृतः ; N2 Dn T1 G1 M1 परि- वृतैः (for 'वृतः).

12 Before 12, Śi N3 V1 ins. ब्रह्मोवाच. —⁶) D1. 2-3 इति ; M1. 2 इह (for अपि). Śi D2. 4 G2 निश्चयम् ; G1 निश्चितम् (for निश्चय-). K1 क्रियतामेष निश्चयः. —⁶) Śi स्वाम् (for स्व). N2 G2 शरीराणां ; D1 'राधे (for 'गंगांश्च). —⁶) D3 क्षीयम् (for तेजसा). K3 समानम् (for [अ]

सर्व एव सुरश्रेष्ठास्तेजोभिरवरोहत ।
भावयन्तो भुवं देवीं लब्ध्वा त्रिभुवनत्रियम् ॥ १३
पार्थिवे भारते वंशे पूर्वमेव विजानता ।
पृथिव्यां संभवमिमं श्रूयतां यन्मया कृतम् ॥ १४
समुद्रेऽहं सुराः पूर्वे वेलामासाद्य पश्चिमाम् ।
आसे सार्धं तनूजेन कश्यपेन महात्मना ॥ १५
कथाभिः पूर्ववृत्ताभिलोक्येदानुगामिभिः ।
इतिवृत्तैश्च बहुभिः पुराणप्रवैर्गुणैः ॥ १६
कुर्वतस्तु कथास्तास्ताः समुद्रः सह गङ्गाया ।
समीपमाजगामाशु युक्तस्तोयदमारुतैः ॥ १७
स वीचिविपमां कुर्वन्नाति वेगतरंगिणीम् ।

रमसमान्).

13⁶) K2 सर्वशश्च (for सर्व ण्व). —⁶) T1 G1 गोपा- यन्तो (for भाव-). —⁶) D1-3 तथा (for लब्ध्वा).

14⁶) T2 G2. 5 ण्व (for ण्व). —⁶) T2 G1. 2. 4 पृथि- व्या (for 'व्यां). K1 B2 (marg.) D1 T1 संभवम् (for संभ- वम्). K2 N2. 3 V B1. 2 D4 D2-3 G2 M1-3 इह (for इमं). N1 पृथिव्यां संभवमपि ; Dn 'व्याः संभवमिमं ; D1 'व्यां संभवा- म्यत्र ; T2. 4 पृथ्व्याः सर्वमिदं श्रुत्वा. —⁶) K1 शृणुध्वं ; T3 वृत्ताग्रं (for श्रूयतां).

15⁶) Śi K1. 2. 4 N2. 3 V B Dn D3 D1. 3. 4 T2. 4 M2. 4 पुरा पूर्वे (Śi 'र्वे); K2 D3 सुराः पूर्वे ; N1 पुरा सर्वे ; B2 (marg.) पुरा काले ; D2 T2 G सुरा सर्वे (for सुराः पूर्वे). —⁶) D1 दिशम् (for वेलाम्). —⁶) K2-4 N1 V3 Dn D1. 2. 4 आसे सह ; N2. 3 V1. 2 D3 आसे सह ; D4 अगां सह ; T3 आसे सार्धं (for आसे सार्ध-). T4 आद्यं सार्धं तनूजैश्च.

16⁶) K2 लोक- (for पूर्व-). —⁶) K3 पूर्व- (for लोक-). Śi N2 V1. 2 वेदार्थ- ; B1. 2 (marg.) D3 वृत्तानु- ; D4. 5 वेदाभिः ; M3 वेदानु- (for वेदानु-). T1 शासिभिः (for गामिभिः). —⁶) K2 इतिहासश्च (for 'वृत्तश्च). —⁶) K1 सुराणां (for पुराण-). — After 16, S (except T2. 4) ins. :

547* निरूपयन्तं देवेश प्रमाणैर्बहुलक्षणैः ।

[T1 G2 M1. 2 देवैः (for 'जं).]

17⁶) B1 पूर्वतस्तु ; D1 कुर्वाणस्य (for कुर्वतस्तु). Śi K1 कथास्ता मे ; M1. 2 (inf. lin.) कथां तां मे ; M2 (also) कथाग्नेन (for कथास्तास्ताः). M3 कुर्वतस्तु कथां तां मे. —⁶) G2 युक्तैश्च (for युक्तैश्च). K2 प्रयुक्तस्तोयमारुतैः.

18⁶) K3 V1 D2. 4 स वीचीं ; K2. 4 M2 स वीचीः ।

C 2908
B 1. 53. 28
P 1. 53. 28

मां प्रभो देवदेवेश किमर्थं शप्तवानसि ॥ २८
अहं तव विधेयात्मा त्वत्कृतस्त्वत्परायणः ।
अशपोऽसदृशैर्वाक्यैरात्मजं मां किमात्मना ॥ २९
भगवंस्त्वत्प्रसादेन वेगात्पर्वणि वर्धितः ।
यद्यहं चलितो ब्रह्मन्कोऽत्र दोषो ममात्मनः ॥ ३०
क्षिप्ताभिः पवनेनाद्भिः स्पृष्टो यद्यसि पर्वणि ।
अत्र मे भगवान्किं नु विद्यते शापकारणम् ॥ ३१
उद्धतैश्च महावातैः प्रवृद्धैश्च बलाहकैः ।
पर्वणा चेन्दुयुक्तेन त्रिभिः क्षुब्धोऽस्मि कारणैः ॥ ३२
एवं यद्यपराद्धोऽहं कारणैस्त्वत्प्रवर्तितैः ।

29 *) T₁ G₁ विधेयो हि ; G₁ 'याज्ञम् (for 'यात्मा).
— *) V₁ त्वत्कृतस् ; G₁ त्वत्कृतस् (for त्वत्कृतम्). — *)
K₁ N₁ V₁ D₁ शप्तापः ; G₁ अशपो (for अशपो). D₁ V₁ ३
स्वीरक्षैर् (for प्र). T₁ ३ शापायैनादृशैर्वाक्यैर्. — *) S₁
आत्मजैः स ; T₁ M₁ 'जं मा ; T₁ 'जं वा (for 'जं मां). K₁
आत्मभूः ; K₁ T₁ G₁ ३ 'नः ; K₁ 'वान् (for 'ना).

30 *) S₁ वेदान् (for वेगान्). T₁ चोदितै (for वर्धितै).
K₁ ३ N₁ V₁ B D₁ D₁ ३ वेला पर्वणि वर्धिता (D₁ ३ वर्धितै);
T₁ ३ G₁ M₁ वर्धमानस्य पर्वणि. — M₁ ३ om. (hapl.) 30^a-31^b.
— *) T₁ ३ अद्य (for यदि). D₁ तयाहं चालितो ब्रह्मन् ; T₁
अद्याहं चरितो ब्र ; M₁ ३ चलत्वं मे त्वयोपात्तै. — *) K₁ ३
को नु दोषो ; D₁ क्षेत्रदोषो (for कोऽत्र दोषो). N₁ T₁ G₁
महात्मनः ; D₁ M₁ ३ ममानघ (for 'त्मनः).

31 M₁ ३ om. 31^a cf. v. l. 30). N₁ lacuna for
31^a. — *) T₁ क्षिप्वाहं (for क्षिप्ताभिः). S₁ D₁ T₁ ३
पवनैर् (for 'नेन). — *) T₁ G₁ सक्तो ; T₁ स्पृष्टो ; M₁
सिक्तो ; M₁ क्षिप्तो (for स्पृष्टो). K₁ ३ B₁ D₁ T₁ ३ G₁ ३
[अ]पि (for [अ]मि). — *) K₁ ३ N₁ ३ V₁ B₁ D₁ D₁ ३ ३
T₁ ३ तत्र ; M₁ अद्य (for अत्र). S₁ K₁ D₁ M₁ ३ अत्र मे किं
नु भगवन्. — *) K₁ T₁ ३ वर्तते (for विद्यते).

32 *) S₁ K₁ B₁ D₁ D₁ ३ T₁ ३ G₁ M₁ उद्धतैश्च ;
K₁ ३ T₁ उद्धतैश्च ; B₁ G₁ उद्ध (for उद्ध). N₁ V₁ उद्धतैः
पवनैरद्भिः. — *) K₁ B₁ (marg.) D₁ प्रवृद्धैश्च ; T₁ ३ दिव्यै-
श्चापि (for प्रवृद्धैश्च). — *) V₁ T₁ G₁ ३ चन्द्र- (for
चेन्दु-). T₁ ३ रूपेण (for युक्तेन). — *) K₁ वृद्धो (for
क्षुब्धो). D₁ च (for स्मि). T₁ कर्मभिः (for कारणैः).

33 *) M₁ एवं मद्यः प्रवृद्धोऽहं. — *) B₁ T₁ तत्र ; T₁
तत्र ; T₁ तत्र (for स्वप्न-). S₁ K₁ D₁ कल्पितैः ; G₁ कीर्तितैः
(for चर्चितैः). D₁ कारणैस्तु प्रवर्तितैः. — *) S₁ वे (for

क्षन्तुमर्हसि मे ब्रह्मञ्जशापोऽयं विनिवर्त्यताम् ॥ ३३
एवं मयि निरालम्बे शापाच्छिथिलतां गते ।
कारुण्यं कुरु देवेश प्रमाणं यद्यवेक्षसे ॥ ३४
अस्याश्च देव गङ्गाया गां गतायास्तवाज्ञया ।
महोषात्समदोषायाः प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ३५
तमहं श्लक्ष्णया वाचा महार्णवमथाश्रुवम् ।
अकारणज्ञं देवानां त्रस्तं शापानिलेरितम् ॥ ३६
शान्तिं व्रज न भेतव्यं प्रसन्नोऽस्मि महामते ।
शापेऽस्मिन्मरितां नाथ भविष्यं शृणु कारणम् ॥ ३७
त्वं गच्छ भारते वंशे स्वदेहं स्वेन तेजसा ।

मे). — *) K₁ G₁ वर्तताम् (for वर्त्यताम्).

34 *) M₁ ३ चैव (for मयि). — *) T₁ मे देव (for
देवेश). — *) B₁ (marg. as in text) प्रसादं (for
प्रमाणं).

35 *) S₁ देवेश ; K₁ ३ B₁ ३ D₁ ३ ३ T₁ G₁ ३ तु देव
(for च देव). — *) T₁ G₁ ३ ३ गतायाश्च ; T₁ गतायाश्च
(for गां गतायाश्च). S₁ K₁ D₁ ३ G₁ स्वदाज्ञया (for तवा).
T₁ गतायाश्च स्वदाज्ञया. — *) K₁ V₁ B₁ D₁ D₁ T₁ M₁ ३
महोष- (for महोषान्). K₁ ३ D₁ समदोषाददोषायाः ; D₁ महो-
षेण सदो ; T₁ समोपरतघोषायाः. For 35^a, S₁ subst. :

549* प्रसादं कुरु मे ब्रह्मन्विद्यते शापकारणम् ।

36 Before 36, T₁ ३ G₁ ३ ३ ३ ब्रह्मोवाच. — *) S₁
K₁ D₁ प्रत्ययोच्च (S₁ 'त्युवाच) महार्णवम्. — After 36^b,
K₁ reads 37^b, repeating it in its proper place.
— *) N₁ सकाण्णं देवानां ; T₁ M₁ आकारणो हि दे ; T₁ ३
स कारणं त्वं दे. — *) D₁ वृद्ध (for व्रत्त). K₁ N₁ V₁
T₁ ३ G₁ ३ M₁ त्रस्तं शापानिलेरितम् ; D₁ त्रस्तं शापानिलेन
तम् ; T₁ ३ तत्र शापाय चोदितः.

37 *) D₁ ३ व्रज (for व्रज). K₁ reads 37^b for
the first time after 36^b. — *) S₁ K₁ ३ N₁ (marg.)
V₁ ३ B₁ D₁ D₁ महोदधे (for महामते). — *) D₁ क्षये
त्वां (for शापेऽस्मिन्). T₁ ३ श्रद्ध (for नाथ). — D₁ reads
37^a-38^a on marg.

38 *) B₁ ३ D₁ तद् (for त्वं). K₁ G₁ (ed.) तान् (for
गच्छ). K₁ ३ D₁ T₁ ३ त्वं ना T₁ ३ तद् गच्छ भारते वंश. — *)
N₁ (marg. as in text). ३ B₁ D₁ M₁ त्वं देहं ; T₁ ३ G₁ ३ ३ ३
M₁ ३ ३ देहवान् (for स्वदेहं). G₁ देवात्म्येनैव तेजसा. — *)
T₁ श्रेष्ठ (for नाथ). T₁ ३ G₁ M₁ (inf. lin.). ३-३ मानवीं
तनुमाचख्य (M₁ 'साध).

आधत्स्व सरितां नाथ त्यक्त्वेमां सागरीं तनुम् ॥ ३८
महोदधे महीपालस्तत्र राजश्रिया वृतः ।
पालयंश्चतुरो वर्णान् रस्यसे सलिलेश्वर ॥ ३९
इयं च त्वां सरिच्छ्रेष्ठा विभ्रती मानुषीं तनुम् ।
तत्कालरमणीयाङ्गी गङ्गा परिचरिष्यति ॥ ४०
अनया सह जाह्नव्या मोदमानो ममाज्ञया ।
इमं सलिलसंक्लेशं विस्मरिष्यसि सागर ॥ ४१
त्वरता चैव कर्तव्यं त्वयेदं देवशामनम् ।
प्राजापत्येन विधिना गङ्गाया सह सागर ॥ ४२
वसवः प्रच्युताः स्वर्गात्प्रविष्टाश्च रमातलम् ।
तेषामुत्पादनार्थाय त्वं मया विनियोजितः ॥ ४३

अष्टौ ताज्जाह्नवीमर्भानपत्यार्थं ददाम्यहम् ।
विभावमोस्तुल्यगुणान्मुराणां प्रीतिवर्धनान् ॥ ४४
उत्पाद्य त्वं वसुञ्शीघ्रं कृत्वा कुरुकुलं महत् ।
प्रवेष्टासि तनुं त्यक्त्वा पुनः सागर सागरीम् ॥ ४५
एवमेतन्मया पूर्वं हितार्थं वः सुरोत्तमाः ।
भविष्यं पश्यता भारं पृथिव्याः पार्थिवात्मकम् ॥ ४६
तदेष शंतनोर्विशः पृथिव्यां रोपितो मया ।
वसवो यत्र गङ्गायामुत्पन्नास्त्रिदिवौकसः ॥ ४७
अद्यापि भुवि गाङ्गेयस्तत्रैव वसुरष्टमः ।
मत्स्ये वसवः प्राप्ताः स एकः परिलम्बते ॥ ४८
द्वितीयायां स्त्रियां सृष्टा द्वितीया शंतनोस्तनुः ।

3009
I. 53. 49
I. 53. 49

39 Ks D om. (chapl) 39^a 40^b. — ^a) T₃ ज्वलन् (for वृतः). — ^b) N₁ वेदान (for वर्णान्). — ^c) N₂ V₃ नुप्यसे; D₂ वस्यसे (for रस्यसे). D₁ रस्यसे सलिले स्वराद्. T₃ मे त्वं जलेश्वर.

40 Ks D om. 40^a (cf. v. I 39). — ^a) S₁ K₁ D₂ M₁ ते; T₁ 4 M₂ 3 त्वा (for इयां). — ^b) D₁ चरन्ती; G₁ विभ्रती (for मी). V₂ सरशी (for मानुषी). S₁ K₁ D₂ विभ्रती रूपमुत्तमम्. — ^c) K₁ N₁ B₁ D₂ D₃ T₁ 2 3 तत्कालं (for क). N₂ V₃ तत्कालं ह (V₃ लङ् रिणापाङ्गी).

41 ^a) D₁ अनया (for अ). — ^b) B₁ D₁ 3 T₃ मनोज्ञा (for ममां). — ^c) D₁ T₃ G₁ 3 M₂ इदं (for इमं). S₁ इमं च सलिलसंक्लेशं; N₁ इदं सलिलसंक्लेशं. — ^d) S₁ K₁ D₂ न (for वि).

42 ^a) N₂ 2 V B Ds M₁ त्वरया; D₁ 2 G₂ त्वरितं (for त्वरता). T₂ G₁ 3 4 तात चैवं हि कर्तव्यं; T₃ त्वकृतेनैव क. — ^b) T₁ 2 G₁ 4 M₁ तद्; M₂ 3 एतद् (for इदं). K₁ 4 N₁ V B D₁ D₂ D₃ 3 T₃ 4 मम (for देव). S₁ मयै देवशासनान्; K₁ यथेदं मम शामनम्.

43 ^a) S₁ धरणी; D₁ ते रमा (for च रमा). — ^b) K₁ 4 N₂ 2 V B D (except D₂; D₃ om.) T₁ 4 मया त्वं (by transp.); N₁ येषां त्वं.

44 ^a) S₁ D₂ ते (for नाम). K₁ पुत्रान्; T₃ गार्भं (for गर्भान्). — ^b) K₁ N₁ 2 V₁ B₁ D₁ 3 अपत्यार्थं (for धै). V₂ द्वाभिर्यम्; M₁ 3 (marg.) द्वाभिर्यं ते (for म्यहम्). K₁ N₂ B₁ D₁ D₂ T₃ अपत्यार्थं द्वाभिर्यम् (N₂ रवे); D₃ म्भिर्यम्; T₁ धारयिष्यति पावनी. — ^c) K₁ स्वल्प (for तुल्य). — ^d) S₁ पुराणान्कीर्तिवर्धनान्.

45 ^a) S₁ बहून् (for वसून्). M₁ पुत्रान्; M₂ सर्वान् (for शीघ्रं). K₁ उत्पद्यतां च तच्छीघ्रं; T₃ जाता ज्ञानान्वसुञ्चीघ्रं. — ^b) T₂ G₁ कौतुहलं (for कुरुकुलं). — ^c) S₁ N₁ V₁ प्रविष्टोऽसि; K₂ N₂ V₂ B Ds₁ T₁ 2 4 M₂ प्रवेक्ष्यसि; D₂ 3 प्रवेक्ष्यामि (sic) (for णामि). D₁ 5 तनुं त्यक्त्वा; T₂ 3 G₁ 3 M₂ पुनर्म्यक्त्वा; M₁ 3 पुनस्तात (for तनुं त्यक्त्वा). V₃ प्रवेक्ष्यामि तनुं त्यक्त्वा. — ^d) T₂ G₁ 3 M₁ तनुं (for पुनः). N₁ सागरम्; D₃ रे (for रीम्).

46 ^a) D₁ 3 प्रोक्तं (for पूर्व). — ^b) K₂ T₂ 4 हितायांय; D₁ 3 च (for धै वः). — ^c) T₃ पृथिवी- (for पश्यता). T₁ 3 G₁ M₂ कार्यं (for भारं). D₁ भविष्यं पश्य भारं च. — ^d) K₂ D₂ 3 T₂ 3 G₁ 3 पृथिव्यां (for प्याः).

47 ^a) D₁ तदादौ; T₂ G₁ तथैव; T₃ तथायं; G₂ 4 5 तदेवं (for ए). — K₂ om. 47^{bcd}. — ^c) T₁ 3 G₁ 2 5 M₂ 4 5 प्यत्र; G₃ तत्र. Bom. and Poona eds. ये च (for यत्र). — ^d) T₂ G₁ 3 5 उत्पन्नास्त्रिदिवं गताः.

48 ^a) S₁ लिष्टे (for तत्रैव). D₂ (marg. as in text) तत्रैव सुरमत्तमः. — ^b) S₁ T₂ G₁ 3 5 M₂ [ए]व; K₁ ये; D₁ [ए]ते (for [इ]मे). K₂ N₂ 3 V₁ 3 D₃ सप्त ये वसवः प्रोक्ता. — ^c) D₃ स एष; T₂ G₁ 2 5 एकश्च; M₁ 3 तत्रैकः (for स एकः).

49 ^a) B₂ स सृष्टायां; T₁ स्त्रियां प्रेष्टा; T₂ G₁ स्त्रिया स्मृष्टा; G₂ तनोः सृष्टा (for स्त्रियां सृष्टा). S₁ D₂ द्वितीयायाः स्त्रियाः (D₂ याः) सृष्टा; K₂ N₂ V₂ B₁ 3 D₃ D₄ T₃ सृष्टा स्त्रियां द्वितीयायां; K₃ 4 N₁ 3 V₁ D₁ D₂ 3 T₃ सृष्टायां तु (N₁ हि; D₃ च) द्वितीयायां. — ^b) D₁ द्वितीयः शंतनोः सुतः. — ^c) K₂ 4 धनिमान्; D₃ मति (for सुति). — ^d) S₁

C 3009
B I. 53. 49
P I. 53. 49

विचित्रवीर्यो ह्युतिमानासीद्राजा प्रतापवान् ॥ ४९
वैचित्रवीर्यो द्वावेव पार्थिवौ भुवि सांप्रतम् ।
पाण्डुश्च धृतराष्ट्रश्च विख्यातौ पुरुषर्षभौ ॥ ५०
तत्र पाण्डोः श्रिया जुष्टे द्वे भार्ये यौवनस्थिते ।
शुभे कुन्ती च माद्री च देवयोषोपमे भुवि ॥ ५१
धृतराष्ट्रस्य राज्ञस्तु भार्येका तुल्यचारिणी ।
गान्धारी भुवि विख्याता भर्तुर्नित्यं व्रते स्थिता ॥ ५२
अत्र वींश्या विभज्यन्तां विपक्षः पक्ष एव च ।
पुत्राणां हि तयो राज्ञोर्भविता विग्रहो महान् ॥ ५३
तेषां विमर्दे दायादे नृपाणां भविता क्षयः ।

युगान्तप्रतिमं चैव भविष्यति महद्भयम् ॥ ५४
सबलेषु नरेन्द्रेषु शातयत्स्वितरेतरम् ।
विविक्तपुरराष्ट्रांश्चाक्षितिः शैथिल्यमेष्यति ॥ ५५
द्वापरस्य युगस्यान्ते मया दृष्टं पुरातने ।
क्षयं यास्यन्ति शस्त्रेण पार्थिवाः सह बाहनैः ॥ ५६
तत्रावशिष्टान्मनुजान्मुक्ताभिः विचेतसः ।
धक्ष्यते शंकरस्यांशः पावकेनास्त्रतेजसा ॥ ५७
अन्तःकप्रतिमे तस्मिन्निवृत्ते क्रूरकर्मणि ।
समाप्तमिदमाख्यास्ये तृतीयं द्वापरं युगम् ॥ ५८
महेश्वरांशोऽप्यसृते ततो माहेश्वरं युगम् ।

अस्ति (for आसीद्).

50 *) V. D. T. G. विचित्र ; some Mss. वैचित्र्य (for 'त्र-). Ds T. एतौ (for एव-). B. 3 विचित्रवीर्यो द्वावेता-
— *) K. 4 N. V. B. Dn Ds- T. विभुवी, D. तौ भुवी
(for सांप्रतम्). Ka विभुवी भुवि पार्थिवौ. — *) K. N. 3 V
Bs Dn Di. 3-5 T. 4 धृतराष्ट्रश्च पाण्डुश्च. — *) G. प्र
(for वि-).

51 *) K. ततः (for तत्र). Ka Ds युक्ते ; Ka पुष्टे (for
जुष्टे). — *) N. Ds T. 2 G. 3. 5 Ms. यौवने (for 'न-).
Ts द्वे भार्ये संभवतुः. — *) S. Ka. 4 N. 1. 2 (marg. as
in text) Dn Di. 2 T. 4 G. Ms उमे ; Ts ज्येष्ठा (for शुभे).
Di. 3 उमे च (D. तु) कुन्ती माद्री च. — *) K. D. तु ते
(for भुवि).

52 *) S. राज्ञी (for राज्ञम्). — *) T. G. Ms धर्म
(for तुल्य-). K. 2 N. 1. 2 V. Bs Ds D. रूपिणी (for
-चारिणी). Ka भार्येकासीपनिवता ; Ka 'काव्यभिचारिणी ;
Ds 'का कालरूपिणी ; T. G. 'का कुलधारिणी ; Ts भार्य-
स्तस्यानुकूलिनी ; G. 3 भार्येका कुलदा G. 'का रीणि. — *)
K. V. 1. 2 Dn D. नित्यं भर्तुः ; K. 4 N. V. B. Dn Ds Ds
नित्यं भर्तुः (by transp.). Ms वने (for वने). Ds T.
नित्यं भर्तुर्वत्रिणि T. 'मने त्रि) ता ; Ts तस्या पुत्रदानं स्मृतम्.

53 Ts om. 53^{ab}. — *) S. G. Ms अत्र वंशा ; K.
V. B. Dn Ds Ds तत्र वंशा. Dn तेऽत्र वंशा (for अत्र वीं-
श्या). K. 4 N. 3 V. 1. 2 Ds 1. 5 तत्र वंशा विभज्यन्ते ; T.
2. 4 G. 3. 5 अत्र (T. तत्र ; Ts तेऽत्र) वंशे विभज्यन्तां ; G. Ms
अत्र वंशा विभज्यन्तां. — *) S. K. 4 N. V. B. Dn Ds
Di. 2 G. Ms 2 विपक्षा. (for 'अ-) G. महति (for एव
च). Ka विपक्षा पक्षवर्धनाः. — *) Ka च (for हि). Ms 3
राज्ञोस्तर्याहं पुत्राणां.

54 *) Ts विमर्ते (for विमर्दे). Ka Ds दायादे ; Ds
'दैः ; Ds 'शिरः (for 'शे). — *) T. 4 प्रशान्तप्र- Ts 'न्ते प्र-
थितं चैव. — *) Ds महाभयम् ; Ts महाभयम् (for 'भयम्).

55 *) Ts प्रवरेषु ; Ts प्रवरेषु (for स-) T. G. 3. 5
महीन्द्रेषु (for नरे). — *) V. Bs (marg.) पाप्यसु ; Bs
घान' ; Ds साय' ; Ts शान्त्ये तु (for शाप्यसु). Ds पर-
स्परम् (for 'हरेत'). — *) V. Ds विभक्तः ; Ds विविधः ;
Ds विविधः ; Ds विमुक्त (for विविक्त). G. वरः (for
पुर-). Ts 'राष्ट्रले ; Ts 'राष्ट्रशे ; Ms 'राष्ट्राध (for 'राष्ट्राधा).
— *) 1 पुनः (for क्षिति).

56 *) K. N. Ds 3 (by corr.) T. 4 Ms पुरातनम्.
— *) Ts G. 3-5 सगगा. (for शस्त्रेण). — *) K. V. Ds
Ts 4 G. 3. 5 Ms बाण्यवैः (for बाह्वैः). S. Ka मानवैः सह
मानवाः ; Ds मानुषैः सह मानवाः ; Ts मानवैः सहबाण्यवैः ;
Bom and Poona eds. Good) मानवैः सह पार्थिवाः.

57 *) S. अत्र ; K. 4 N. 1. 2 V. 1. 2 Dn Di. 3. 4 T. 4
यत्र ; Ms यतो (for तत्र). — *) S. V. 3 एव (for निशि).
— *) Ka चक्षति (for 'ने).

58 *) V. Ds निवृत्ते (for निवृत्ते). — *) S. Ds
आप्यामि ; K. N. V. 1. 2 B. Dn Ds Ds 'ने (for 'स्ते). T. 3
G. 2. 3. 5 Ms समाप्तमिनि जानीत (Ms 'यां). — *) V. Ms
द्वितीयं (for तृ).

59 *) S. पतिने ; K. Di. 2. 3 प्रोक्तने ; Ms 3 उपहृते
(for उपसृते). N. V. G. 2. 3 माहेश्वरांशोऽपहृ (G. 3 'ह' से.
— *) Ds नृवै ; Ms जिष्ट (for निव्ये). N. 3 प्रवर्तने ; N.
V. B. Ds Ds 3 प्रवर्त्यते (for प्रवर्त्यते). Ka G. शिष्यं
प्रवर्तते पश्चाद् ; K. T. 2 G. Ms निष्यः (K. नृवै) प्रवर्तते
पश्चाद् ; Ds निष्ठां प्रवर्त्यते पश्चाद् ; Ts 3 निष्यः प्रवर्त्यति
युगः. — *) K. N. 3 V. B. Dn Di. 2. 4 T. Ms 'दशमम्

तिष्ठं प्रपत्स्यते पश्चाद्युगं दारुणमानुषम् ॥ ५९
 अधर्मप्रायपुरुषं स्वल्पधर्मपरिग्रहम् ।
 उत्सन्नसत्यसंयोगं वर्धितानृतसंचयम् ॥ ६०
 महेश्वरं कुमारं च द्वौ च देवौ समाश्रिताः ।
 भविष्यन्ति नराः सर्वे लोके नस्थविरायुषः ॥ ६१
 तदेष निर्णयः श्रेष्ठः पृथिव्यां पार्थिवान्तकः ।
 अंशावतरणं सर्वे सुराः कुरुत माचिरम् ॥ ६२
 धर्मस्यांशोऽथ कुन्त्यां वै मायां च विनियुज्यताम् ।
 विग्रहस्य कलिर्मूलं गान्धार्या विनियुज्यताम् ॥ ६३
 एतौ पक्षौ भविष्यन्ति राजानः कालचोदिताः ।
 जातरागाः पृथिव्यर्थे सर्वे संग्रामलालसाः ॥ ६४
 गच्छत्वियं वसुमती स्यां योनिं लोकधारिणी ।

(for -मानुषम्). T₁ पश्चाद्दारुणदर्शनः.

60 °) S₁ D₂ T₁ M₁ बहून् (for पुनरं). T₂ G₁ अधर्मं
 पापपुरुषं. — °) N₂ अल्प (for स्वल्प) B₂ (marg. as in
 text) परायणम्; D₁ पुरस्कृतम्; T₁ प्रतिग्रहम् (for परि).
 D₂ G₁ स्वल्पधर्मं पुरस्कृतम्. — °) K₂ N₂ D₂ उत्सन्न
 (for उत्सन्न). T₁ सच (for संयुक्त). M₂ संयोगे (for संयुक्त).
 — °) S₁ मण्डलम् (for मचयम्). T₁ M₁ वर्धितानृतसंच-
 यम्; T₁ वर्धितानृतः.

61 °) K₂ V₂ D₁ T₁ G₁ M₁ माहेश्वरं (for मं). D₁ वा
 (for च). — °) K₂ N₂ V₂ D₁ D₂ तु देवौ; T₂ द्वौ
 देवौ; M₂ देवौ च (by transp.); N₂ द्वौ तु देवौ समाश्रितौ;
 M₂ द्वौ देवौ समुपाश्रितौ. — °) T₁ तस्मिन् (for सर्वे). — °)
 S₁ D₂ लोकेषु (for लोके न).

62 °) T₁ G₁ D₂ M₂ स एष; M₂ स एष (for
 तदेष). B₂ (marg. as in text) D₂ प्रोक्तः (for श्रेष्ठः).
 K₂ तदानीमुक्तं. प्रोक्तः. — °) G₁ पृथिव्या (for इयां).

63 °) K₁ T₁ D₂ तु (for स्य). N₂ वा च (for वै).
 — °) D₂ पृथायां; T₁ मायां वा (for मायां च). T₁ [अ]पि
 (for वि). — S₁ T₁ om. (hapl.) 63¹.

64 °) K₂ T₁ G₁ एते पक्षा (for एतां पक्षौ). K₂ D₁ G₁
 M₁ भविष्यन्ति (M₁ सन्ते) (for भवि). — °) K₂ D₂ स
 चोदिताः; N₂ V₂ योजिताः; N₂ (marg. as in text) देवताः
 (for चोदिताः). — °) N₂ V₂ T₁ G₁ पृथिव्यर्थे (for इयर्थे).
 — °) N₂ V₂ मानसाः (for लालसाः).

65 °) G₁ योगः; M₁ स भूय (for लोकः). S₁ K₁ B₁

सृष्टोऽयं नैष्ठिको राज्ञामुपायो लोकविश्रुतः ॥ ६५
 श्रुत्वा पितामहवचः सा जगाम यथागतम् ।
 पृथिवी मह कालेन वधाय पृथिवीक्षिताम् ॥ ६६
 देवानचोदयद्ब्रह्मा निग्रहार्थं मुग्धपाम् ।
 नरं चैव पुणर्षिं शेषं च धरणीधरम् ॥ ६७
 मनन्कुमारं माध्यांश्च देवांश्चाग्निपुरोगमान् ।
 वरुणं च यमं चैव सूर्याचन्द्रमसौ तथा ।
 गन्धर्वाप्सरसश्चैव रुद्रादित्यांस्तथाश्विनौ ॥ ६८
 ततोऽज्ञानवन्ति देवाः सर्वे एवावतारयन् ।
 यथा ते कथितं पूर्वमंशावतरणं मया ॥ ६९
 अयोनिजा योनिजाश्च ते देवाः पृथिवीतले ।
 दैत्यदानवहन्तारः संभूताः पुरुषेश्वराः ।

C 3031
 B I. 53. 71
 P I. 53. 71

D₁ T₁ धारिणीम् (for णी). — °) K₂ यावनः; K₂ s
 N₂ V₂ B₁ D₁ D₂ T₂ भावनः (for विश्रुतः).

66 Before 66, S₁ T₁ ms. वैशंपायनः. — °) D₁ पैता-
 मह- (for पि). D₁ श्रुत्वा पैतामहं वाक्यं. — °) D₂ T₁ s
 G₁ s M₁ यथामुखम् (for गतम्).

67 °) N₂ (marg. as in text) अदेशयद्; T₂ स्वचोदं
 (for अचो). — °) N₂ निग्रहाय; B₁ हार्थे; D₂ M₂ विग्र-
 हार्थे; T₂ G₁ निरावाय (for निग्रहार्थे). T₁ प्रहार्थे सुरवि-
 द्रिपाम्. — °) S₁ परं (for नरं). K₂ पुनर्विष्णुं (for पुरा-
 णर्षिं).

68 °) K₁ सुरांश्च (for देवांश्च). B₁ D₂ T₁ s G
 M₁ s अग्नि (for चाग्नि). — °) K₂ s N₂ V₂ B₁ s (marg.) s
 D₁ D₂ T₁ s धनं. B₁ D₂ T₁ s G₁ M₁ च वसूश्च (for
 च यमं). — °) B₁ s D₂ s T₁ s M₂ s तदा (for तथा).
 — °) K₂ N₂ D₂ रुद्रान्निश्च (for 'दित्यांश्च'). G₁ [ए]व च
 (for [अ]श्विनौ). B₁ D₂ रुद्रान्निश्चानथाश्विनौ.

69 °) Some Mss अवनी. — °) D₁ D₂ T₂ s G₁ s s
 सर्वान् (for सर्वे). K₁ तारिना (for तारयन्). K₂ सर्व एव-
 मवातन्. Before 69, T₁ ms. वैशंपायनः. — °) V₂ सर्वम्
 (for पूर्वम्). — °) K₂ N₂ V₂ B₁ D₂ s M₁ अंशावतरणे
 मया.

70 °) S₁ (also) तु (for च). — °) T₂ ये जाताः; T₂
 ते जाताः; G₁ ते सर्वे (for ते देवाः). — °) S₁ G₂ संभूताः
 पृथिवीश्वराः; B₂ ताः पुरुषेश्वरः; T₂ ताः पुरुषर्षभ. — °) T₂
 क्षिरांशा (for क्षीरिका). S₁ संघर्षाः; K₁ (sup. lin.) s
 N₂ s V₂ B₁ s D₁ D₂ s G₁ s संकासा (for संघावा).

C 3031
B L 53. 71
P L 53. 71

क्षीरिकावृक्षसंपाता वज्रसंहननास्तथा ॥ ७०
नागायुतबलाः केचित्केचिदोघबलान्विताः ।
गदापरिघशक्तीनां सहाः परिघबाहवः ।
गिरिशृङ्गप्रहर्तारः सर्वे परिघयोधिनः ॥ ७१
वृष्णिवंशे समुत्पन्नाः शतशोऽथ सहस्रशः ।
कुल्वंशे च देवास्ते पाञ्चालेषु च पार्थिवाः ॥ ७२
याज्ञिकानां समृद्धानां ब्राह्मणानां च योनिषु ।
सर्वास्त्रिज्ञा महेष्वासा वेदव्रतपरायणाः ॥ ७३

आचालयेयुः शैलांस्ते क्रुद्धा भिन्धुर्महीतलम् ।
उत्पतेयुरथाकाशं क्षोभयेयुर्महोदधिम् ॥ ७४
एवमादिश्य तान्ब्रह्मा भूतभव्यभवत्प्रभुः ।
नारायणे समावेश्य लोकाञ्ज्जान्तिमुपागमत् ॥ ७५
भूयः शृणु यथा विष्णुरवतीर्णो महीतलम् ।
प्रजानां वै हितार्थाय प्रभुः प्राणधनेश्वरः ॥ ७६
ययातिवंशजस्याथ वसुदेवस्य धीमतः ।
कुले पूज्ये यशस्कामो जज्ञे नारायणः प्रभुः ॥ ७७

इति श्रीहरिवंशे त्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

Ks Bs क्षीरिकावृक्षसंपाता; Ks Ds Gs क्षुरिकावृक्षसंपाता
(Ds 'चाक्ष'); T1,2 G1,2,3 Ms क्षी G1,2 Ms क्षुरिकावृक्ष-
संपाता; T3 क्षितीशा. शैलसंपाता. —^c) S1 वृक्ष; B1
वज्र (for वज्र).

71 ^a) K1 (sup. lin. as in text) मेघः; N1 V1 वायुः;
Ds जर्घः; G2 योगः (for भोगः). —^b) K2,3 N1,2 V1,2
B1 T2 Ms संघाः; D2,3 T2,4 महा- (for महाः). B2 (marg.)
योधिनः (for बाहवः). —^c) N2,3 (marg.) V1,2 पर्वत-
(for परिघः).

72 ^a) S1 वंश्याः; K1 N1 B1 Dn D1,2 T1 G1 Ms
वंश- (for वंशे). —^b) G1 Ms om. (hapl. 1) 72^b-73^c. —^c)
Ds सर्वे शत- (for शतशोऽथ). T3 यज्वानः पुण्यकर्मणा.
—^d) Ds reads 72^c on marg. —^e) K1 V1 T1 वंशेषु; D1
वंशे च (for वंशे च). K2,3 N1 V1 B1 Dn D1,2 T1 ने
देवाः (by transp.); V1 B1,2 D1 D1,2 दे देवाः. —^f)
Some Mss. पञ्चालेषु (for पा). S1 K1 D1 Ms सर्वशः
(for पार्थिवा).

73 G1 Ms om. 73^a (cf. v. l. 72). Ks om. 73^a.
—^a) S1 K2 B1,2 (marg. as in text) Ds D1 याज्ञिकानां;
T1 पार्थिवानां (for याज्ञिकानां). V1 समृद्धा ये; V2 च
सिद्धानां (for समृ). — After 73, K2-4 N2,3 V B Dn
Ds D1,2-4 T G1,2,3 M ins.:

550^a सर्वदिगुणसंपन्ना यज्वान पुण्यकर्मिणः ।

[Ms om. ^a. K2 सर्वे वै; D2 T2 सर्वे द्वि; T1,2 G1,2,3
M1-3 सर्वत्र; T3 सर्वेऽपि (for सर्वदि). M2 यज्विनः (for
यज्वानः).]

74 ^a) K1 ये शैलान्; K2 शैलांश्च (for शैलांस्ते). S1
आचालयेयुः शैलांस्ते; T1 Ms आचालयेयुस्तु शैलेभ्यः; T2 G M1-3

आचालयेयुः शैलांस्ते (G1,2 M1,2 'स्तु'); T2,3 आचालयेयुस्तु
शैलांस्ते. — G2 om. (hapl. 74^d). —^b) K2 N1 मही-
तलम् G2 महार्णवम् (for महोदधिम्).

75 ^a) T1 Ms स ब्रह्मा. T2 G M1 तान्सर्वान् (for
तान्ब्रह्मा). —^b) T1 Ms सर्वलोकपितामहः; T2 G M2 ब्रह्मा
लो (T2 G1,2 'ब्रह्मलो' कपितामह. — N2 om. (hapl.)
75^c 77^d; K2 reads the same on marg. —^c) N1
नागवर्गं (for 'र्ण'). S1 समामज्य (for 'वेश्य'). T2,3 नारायणेन
चाज्जता. —^d) K1 D1 लोका; D2 सर्वैः; G1 M1,2 भारं
(for लोकाश्च). V1 G1 उपागम (for 'गमन्'). K2 D2
लोकांस्त्वान्मुपागमः; T1,2 G1,2,3 Ms भारं शास्त्रिमुपागमः
(T1 Ms 'पेरिवान्).

76 N2 om. 76 (cf. v. l. 75). —^a) G2 तत्त्वम् (for
विश्वम्). —^b) N1 V B2 (marg.) T2 G1,2,3 अवतीर्य
(for 'तीर्ण'). K1,3 B1 Dn D1 T2,3 महीतले (for 'तलम्').
T1 G2 M1 अवतीर्य महीतले. —^c) S1 द्वि; T2 च (for वै).
—^d) S1 भूय. (for प्रभु). V2 (before corr. as in text)
धने रतः; D2 T2 G1,2,3 धनेश्वरः (for 'धने'). K2,3 Dn
प्रभुः प्राणि D2 'ण हितेश्वरः; T2,3 प्रभुः सर्वजनेश्वरः.

77 N2 om. 77 (cf. v. l. 75). —^a) D2 [जर्घे] (for
[जय]. K2 ययातिवंशे यस्त्वार्य. —^b) K1-3 N2,3 V2,3
B1,2 Dn Ds D1,2,3 पूज्य (for पूज्ये). T1,2 G1,2-3
M1-3 जगन्नाथोः T2 यशः कुर्वन् (for यशस्कामो). K2
V1 B1 D1 कुले पूज्य (K2 पुष्ट यशस्कामो; T2 कुले पुण्य-
यशः कुर्वन्; G2 M2 कुले पूज्यो जगन्नाथो. —^c) D2 हरिः
(for प्रभुः).

COLOPHON om. in Ds. — Mention of the Epic: K2,3

४४

वैशंपायन उवाच ।

कृतकार्ये गते काले जगत्यां च यथानयम् ।

अंशावतरणे बृते सुराणां भारते कुले ॥ १

भागेऽवतीर्णे धर्मस्य शक्रस्य पवनस्य च ।

अश्विनोर्देवभिषजोर्भागे वै भास्करस्य च ॥ २

पूर्वमेवावनिगते भागे देवपुरोधसः ।

वसुनामष्टमे भागे प्रागेव धरणीं गते ॥ ३

मृत्योर्भागे क्षितिगते कलेर्भागे तथैव च ।

भागे सोमस्य बह्वेश्वरुणस्य च गां गते ॥ ४

शंकरस्य गते भागे विश्वेषां च दिवौकसाम् ।

गन्धर्वोरगयक्षाणां भागांशेषु गतेष्वथ ॥ ५

भागेऽन्तेषु गगनादवतीर्णेषु मेदिनीम् ।

निष्ठनारायणस्यांशे नारदः प्रत्यदृश्यत ॥ ६

ज्वलिताग्निप्रतीकाशो बालार्कसदृशक्षणः ।

मव्यापवृत्तं विपुलं जटामण्डलमुद्वहन् ॥ ७

चन्द्रांशुशुक्ले वसने वसानो रुक्मभूषणः ।

वीणां गृहीत्वा महतीं कक्षामक्तां सखीमिव ॥ ८

कृष्णाजिनोत्तरामङ्को हेमयज्ञोपवीतवान् ।

C 3048
B 1. 54. 9
P 1. 54. 9

Ñ1 Ds2 D2. - Mention of Khala. S1 K1.3 Ñ2.3 V B
Dn Ds1 D1.3. - Sub-parcan. T1 आश्वर्यपर्व. - Adhy.
name S1 पितामहवाक्यम्. K2-4 Ñ V1.3 B2.3 Dn Ds D1.
3-3 देवानामंशावतरणम्; V2 B1 देवानामंशावतरणे पितामह-
वाक्यम्; D2 ब्रह्म वाक्यम्. - After 5. (figures, words or
both) K3 51; Ñ3 V1 Dn Ds 53; V1 T2 54; V2 D2.4
52; D1 T1 G2.4 49; T2 G1 M1 48; T1 50; G2.4 46;
M1-3 45. - Śloka no.: K1 79, Dn Ds. Ds 4 78.

44

[४४] Ds om. this adhy. (cf. v. l. 39. 1).

1. °) B1-कार्ये (for कार्ये). S1 लोके; K3 कामे; V2
विष्णौ (for काले). - °) K1 T1 2 G M यथानयम्; K2
लये; K3.4 Ñ1.2 V1.2 B2 Dn Ds1 Ds2 Ta.4 लयम्;
D1 जलेशयम् (for यथानयम्). - Ñ2 om. 1st; T2 reads
it twice.

2. °) T2 अंशे; M1 गात्रे (sic) (for भागे). T2 transp.
धर्मस्य and शक्रस्य. S1 वरुणस्य; D2 च परस्य (for
पवनस्य). - °) S1 अनयोर (for अश्विनोर).

3. °) S1 निगदिते (for [अ]वनिगते). - °) K3 Ñ1 Dn
D1.3 G1 धरणी- (for 'णी'). K1.3 T2 प्रागेव धरणीतले.

4. °) K1 B1 Ds T2 G1.4 काल- (for कलेर्). - °) S1
K1 वानस्य; K2-4 Ñ3 V1.3 Dn Ds1 Ds2 Ta.4 शक्रस्य; Ñ1
B1.3 Ds च तथा (for बह्वेश्व). Ñ2 V2 B2 D1.3 भागे
शक्रस्य सोमस्य. - °) S1 K1 धनदस्य (for वरुणस्य).

5. °) S1 K1 B2 (marg.) Ta.4 स्वदृष्टेव (for विश्वेषां च).
K1-4 Ñ2.3 V B2.3 Dn Ds1 D1.3-3 मित्रस्य धनद (K3.4

वरुणस्य च; D2 धनदस्य दिवौकसः. - °) G2.4.5 M1-3 भागेषु
तु (G1 च) (for भागांशेषु). S1 K1 V2.3 B3 D2 च; B1 Ds
D1 [अ]पि (for [अ]थ). D2 भागेषु च गतेष्वपि; T1 M1 भागे-
ष्वथ गतेषु च; T2 G1 भागेषु च गतेषु च; T3.4 प्रागांशेषु गते-
ष्वपि. - After 5, V2 B1.2 ins.:

551¹ भागेऽवतीर्णे मित्रस्य यमस्यांशे तथैव च ।

वरुणस्य गते त्वंशे पृथिवी जनमेजय ॥

6. °) M1 तेषु (for तेषु). - °) K2-4 Ñ V1.3 B1.3
(marg. as in text). 3 Dn Ds D1.3-3 T2.4 गतेषु धरणी-
तलम् (D1.3 तले). - G3 repeats 6th after 8. - °) D1
विष्णुर. D2 स्थिते (for निष्ठन्). T1 G2.3 (second time)
M1-3 [अ]ंशे (for अं शे). T2 G1.3 (first time). 4. नारायणे
निष्ठति च; T2 देवं नारायणं तत्र. - °) S1 नारदः समपद्यत;
K1 D2 'द. समदृश्यत; T1 G2 (second time) M देनाभ्य-
(T1 M1 'प्य दृश्यत; G2 'दश्चात्र दृश्यते.

7. M1 om. 7th. - °) K3 T1 ज्वलितार्कः; M1 ज्वलदग्नि-
(for ज्वलिताग्नि-). G2 प्रकाशो वै; M2 प्रतीकाशं (for 'शो).
T2 G1 ज्वलितार्कप्रकाशो वै. - °) M1 बालार्कसदृशक्षणम्.

°) T1 G1 M2.4 सु' G2 अ-; M2 स व्यावृत्तं सुविपुलं; T2
G1.4.5 अम्यावृत्तं सुवि'; T2.4 संध्याभ्रविपुलं वृत्तं.

8. °) V D1 T2 G शुक्ल- (for शुक्ले). K3 चन्द्रांशुशुक्ल-
वसनो. - °) Ds1 (marg. as in text). 32 Ds शुक्ल- (for
रुक्म-). S1 K1-भूषिते; G2 G (ed.)-भूषितः (for-भूषणः).

°) T1 M2 सतीम् (for सखीम्). - After 8, G3
repeats 6th.

9. °) T2.4 कृष्णाजिनोत्तरामङ्को. - °) Ñ1 Ds.4.5 G4
हेमयज्ञोपवीतमान्. - °) Ds धीमाम् (for साक्षात्). Ds
सर्व (for शक्र). T1.3 G1.3.5 M सखी (G1 M2 'जा) मुनिः;

देवदेव पृथिव्यर्थे प्रयोक्तुं कार्यमीदृशम् ॥ १५
त्वं हि चक्षुष्मतां चक्षुः श्लाघ्यः प्रभवतां प्रभुः ।
श्रेष्ठो योगवतां योगी गतिर्गतिमतामपि ॥ १६
देवभागान्गान्दृष्ट्वा किं त्वं सर्वाग्रगो विभुः ।
वसुंधरायाः साक्षार्थमंशं स्वं नानुयुजसे ॥ १७
त्वया सनाथा देवांशास्त्वन्मयास्त्वन्प्रचोदिताः ।
जगत्यां संतरिष्यन्ति कार्यात्कार्यान्तरं गताः ॥ १८
तदेहं त्वरया विष्णो प्राप्तः सुरसभामिमाम् ।
तव संचोदनार्थं वै शृणु चाप्यत्र काण्डम् ॥ १९

M₁ प्रियोक्तुं (for प्रयोक्तुं). B₁ (marg.) ईश्वरम् (for ईदृशम्).
16 ^a) M₁ प्रभवतः (for 'तां'). K₁₋₄ N₁ V Dn D₁ S
T₁₋₄ वर (for प्रभुः). D₁ श्लाघ्यं प्रभुर्वनेश्वर ^c) K₂ D₂
ज्येष्ठो (for श्रेष्ठो). S₁ T₁ योगविदां (for 'वतां'). ^d) M₃
गन्ता (for गतिर्). K₂₋₄ मतिमताम्; N₁ कृति (for गति).

17 ^a) K₁₋₄ G₂ सर्वाग्रगो; K₂ D₁ सर्वगतो; D₁ सर्वा-
ग्रगो; T₁₋₂ G₁₋₂ M₁ सर्वग्रगो (for सर्वाग्रगो). D₃ कथं
सर्वाग्रगोर्विभुः. T₁ किं त्वं सर्वगतो हरे. ^c) N₁ (marg.
as in text) T₁₋₄ रक्षार्थम् (for साक्षार्थम्). ^d) S₁ N₁
अंशार्थं (N₁ र्थे); K₁ अंशं स्वं; G₁₋₂ आत्मानं; G₃ आत्मांशं
(for अंशं स्वं). D₁ युजसि. D₂ योक्षसे; T₁₋₂ पञ्जसे
(for युजसे). T₃ G₁ आत्मानं न (G₁ किं) नियुज्यसे.

18 K₁ om. 18-19. ^a) D₁ देवाः (for स्वया). N₁
देवास्ते (for देवांशाम्). — ^b) T₁ स्वकृतम् (for स्वन्मयम्).
S₁ K₁ स्वप्नरायणा; N₁ V₁ स्वप्नप्रदेशिता; D₁ 'नोदिताः;
T₁₋₂ G₁₋₂ M₁ योजिता (for 'चोदिता'). — ^c) N₁
अधिष्यन्ति; N₂ Dn D₁ भवि; D₂ T₁ हरि (for तरि).
T₁₋₂ G₁ M₁ जगत्यां च हरिष्यन्ति. ^d) G₂ कार्यं (for
कार्यान्). K₂₋₄ N₂ B₁ D₁ D₂ S₁ T₁ कार्यन्तरं; D₁ कार्य-
वशा (for कार्यान्तरं).

19 K₁ om. 19 (cf. v. l. 18). ^a) S₁ N₂ V₂ D₃
[जा]विष्टः; K₂ युक्तः (for विष्णो). — ^b) T₁ G₁ संप्राप्तः
सुमभामिमाम्. — ^c) K₂₋₄ N₁ V B₁ D₁ D₂ om.) T₁₋₄
तव संबोद्धं N₂ V₁ देशं नाथाय.

20 ^a) G₂ ते (for ये). D₁ तले (for तलम्).

21 ^a) T₁ G₁₋₃ पृथिव्यां (G₂ 'व्या') या (for पृ-
थिव्यां). K₁₋₂ Dn D₁ D₂ G₂ पुरी पृथिव्यामुदिता; K₃
N₁ V B Dn D₂ D₃ D₄ T₁₋₄ पुरी पृथिव्यां मुदि N₁ D₁
T₁ प्रथिता. — ^b) B D₁ T₁ विभुता (for नामतः). Bom.
Poona eds. and G(ed.) मधुरा नामतः धृता. — ^c) S₁ Dn

ये त्वया निहता दैत्याः संग्रामे तारकामये ।
तेषां शृणु गतिं विष्णो ये गताः पृथिवीतलम् ॥ २०
पृः पृथिव्यां समुदिता मधुरा नाम नामतः ।
निविष्टा यमुनातीरे स्फीता जनपदायुता ॥ २१
मधुर्नाम महानासीदानवो युधि दुर्जयः ।
तस्य स्म सुमहद्व्यामीन्महापादपसंततम् ।
घोरं मधुवनं नाम यत्रासौ न्यवसत्तदा ॥ २२
तस्य पृत्रो महानामील्लवणो नाम दानवः ।
शासनः सर्वभूतानां बले महति तस्थिवान् ॥ २३

C 3064
B 1. 54. 22
P 1. 54. 22

D₁ निविष्टा (for निविष्टा). D₂ यामुने (for यमुना). — ^a)
T₂ G₂ स्थिता (for स्फीता). K₁ D₁ S₁ स्फीता जनपदैर्यु-
(D₁ 'दावृ'; D₂ 'दान्वि')ता.

22 ^a) D₁₋₂ निर्भयः; M₃ निर्जयः (for दुः). V₂ D₃
दुर्जः D₁ निर्भयो युधि दानवः. — After 22^{ab}, K N₂ S V
B Dn D₁ D₂ D₃ D₄ S (except T₁₋₄) read 23^{cd}, repeat-
ing it in its proper place. N₁ D₃ om. 22^{cd}. Dn
om. 22^{cd}-23^b. — ^c) K₂ V₂ D₁ तत्र (for स्म सु). K₁ N₂
B₁ Dn D₁ M₁₋₃ तस्य तत्र म (M₁₋₃ स्म सुम) हवासीन्;
K₂₋₄ D₂ G₂ तस्य तत्र म (G₂ स्म सुम) हानामीन्; T₁₋₄ तस्यात्र
सुमहवासीन्. — ^d) D₂ D₁ महत् (for महा). K₁ S₁
N₂ S V B₁ D₁ D₂ D₃ D₄ S (marg. as in text). S Dn D₁ D₂ D₃ D₄
T₁₋₄ G M₂ संकुलम्; M₁ संजितम् (for संततम्). K₃
महापादपसंकुलम्. — ^e) M₁ सं (for [अ]सौ). N (except
S₁; N₁ Dn D₂ D₃ om.) T₁ S₁ M₁ पुरा (for तदा). T₂
G₁ यत्रासौ संन्यतर्तत.

23 Dn₂ om. 23^{ab} (cf. v. l. 22). D₁ S₁ S₂ read 23^{cd}
on marg. — ^b) D₂ राक्षसः (for दानवः). — For 23^{cd},
S (except T₁₋₄) subst.;

555* लवणस्तस्य पुत्रोऽभून्महाबलपराक्रमः ।

— K N₂ S V B Dn D₁ D₂ D₃ D₄ S (except T₁₋₄)
read 23^{cd} for the first time after 22^{ab}. — ^c) D₁ (first
time) शासनः; T₂ G₁ (both second time) शासकः;
T₁₋₄ 'यन्' (for 'नः'). — ^d) K₁₋₃ N₂ S V B Dn D₁
D₂ T₁ G M (all first time) बलेन महताम्बि (M₂ 'ता
युक्तः. K₄ (first time) Dn (second time). n₂ D₁
(first time) 'न महता विभो (Dn₂ 'भुः); D₃ (first time)
'न सुमहाम्बितः; Bom. and Poona eds. महाबलपराक्रमः.

24 ^a) V₂ तदा (for तत्र). T₁ G₁ धम्बी (for कीदृन्).

25

त तत्र दानवः क्रीडन्वर्षपूगाननेकशः ।
 सदैवतगणाल्लोकानुद्वासयति दर्पितः ॥ २४
 अयोध्यायामयोध्यायां रामे दाशरथौ स्थिते ।
 राज्यं शासति धर्मज्ञे राक्षसानां भयावहे ॥ २५
 स दानवो बलश्लाघी घोरं वनमुपाश्रितः ।
 प्रेषयामास रामाय दूतं परुषवादिनम् ॥ २६
 विषयासम्भूतोऽस्मि तव राम रिपुश्च सः ।
 न च सामन्तमिच्छन्ति राजानो बलदर्पितम् ॥ २७
 राज्ञा राजघ्नतस्थेन प्रजानां शुभमिच्छता ।
 जेतव्या रिपवः सर्वे स्फीतं विषयमिच्छता ॥ २८

G₁ स तत्र दानवाधीनो. — ^b) S₁ K₁ D₁ T₃ G₃ M₄ वर्ष-
 पूगानि; G₃ ऋषिपूगान् (for वर्ष). — ^c) K₂ घोरान्; N₁
 G₃ सर्वान् (for लोकान्). — ^d) T₃ १ दुर्मतिः; M₄ गर्वितः
 (for दर्पितः). V₃ बध्वा संयति दर्पितः; M₁₋₃ उद्वेजयति
 गर्वितः.

25 ^a) S₁ T₃ नगर्यां तु; N₁ V₁ महाबाहो (for अयो-
 ध्यायां). — ^b) V₁ D₃ D₃ T₃ G₃ दाशरथे (for रथौ)
 — ^c) D₁ राज्ञि (for राज्यं). — ^d) V₃ दानवानां (for
 राक्षसानां). K₃ महाभये (for भयावहे).

26 ^a) S₁ दानवः; D₃ राज्ञमो (for दानवो). D₁ वन-
 श्लाघी (for बल). — ^b) N₁ V₁ ३ बलम् (for वनम्). K₂
 N₁ B₁ २ (marg.) D₃ अपाश्रितः; T₃ G₁ ६ ३ उपागतः (for
 श्रितः). V₃ शिवं वनमुपाश्रितः; D₃ वनं घोरं समाश्रितः.
 — ^d) M₁₋₃ भाषिणम् (for वादिनम्). S₁ दूतं कुरुवेदि-
 नम्; M₄ दूतं परुषवद्रुनम्.

27 Before 27, T G₁ ins. दूतः. — ^a) K₂ N₁ V₃
 ३सौ; V₃ B₁ D₃ D₃ हि; D₃ ३हि (for ३स्मि). S₁ विषया-
 सम्भूतोऽस्मि; N₁ यायामभूतोऽस्मि; T₃ ३ G₁ M₄ यायामे तु
 (G₃ च) संभूतम्; T₃ लवणस्य तु दूतोऽस्मि; M₁₋₃ विषयान्ते
 प्रभूतोऽस्मि. — ^b) K₁ N₁ T₁ २ G₁ ३ ३ M₃ ३ ३ ते; K₃ ३
 वै; D₃ T₃ G₁ ३; D₃ यः; M₁ ३ ३ (for सः). — ^c)
 D₃ तु; T₃ ३ हि (for च). V₃ संभूतम् (for सामन्तम्).
 N₁ T₃ G₁ ३ ३ M₁ ३ ३ इच्छामि (for इच्छन्ति). S₁ न च
 न जेतुमिच्छामि. — ^d) S₁ D₃ ३ T₃ दर्पिता; N₁ B₁ D₃ G₃
 शाकिनम् (for दर्पितम्). T₁ ३ G₁ ३ M₁ राजानं बलशाकिनम्.

28 ^a) K₂ राजा राज्यः; K₄ N₁ २ B₁ D₃ D₃ T₃ राजा
 राज्यः; G₃ राजराजः; G₃ राजा राजन् (for राजा राजः). — ^b)
 D₃ हिनम् (for शुभम्). S₁ K₁ G₁ (ed.) प्रजानां हितकाम्यया.

अभिषेकार्द्रकेशेन राज्ञा रञ्जनकाम्यया ।
 जेतव्यानीन्द्रियाण्यादौ तज्जये हि ध्रुवो जयः ॥ २९
 सम्पत्त्वर्तितुकामस्य विशेषेण महीपतेः ।
 नयानामुपदेशेन नास्ति लोकसमो गुरुः ॥ ३०
 व्यसनेषु जघन्यस्य धर्ममध्यस्य धीमतः ।
 बलज्येष्ठस्य नृपतेर्नास्ति सामन्तजं भयम् ॥ ३१
 सहजैर्बध्यते सर्वः प्रवृद्धैरिन्द्रियारिभिः ।
 अमित्राणां प्रियकरैर्मोहैरधृतिरीश्वरः ॥ ३२
 यच्चया स्त्रीकृते मोहान्सबलो रावणो हतः ।
 नैतदौपयिकं मन्ये महत्ते कर्म कुत्सितम् ॥ ३३

— D₃ T₃ G₁ om. (hapl.) 2^a ^d) T₃ M₄ स्थितः; T₃
 स्थिर (for स्फीत).

29 T₃ om. 29^a ^c) S₁ मिश्रेण (for केशेन). — ^b)
 G₁ M₁₋₃ राज्ञा राजन् (M₁₋₃ रञ्जन मिच्छता. K₃ जयो
 ध्रुवः (by transp.).

30 ^a) D₃ काम्यस्य (for कामस्य). — ^b) S₁ विषये च
 (for विशेषेण). K₁ ३ D₃ M₁₋₃ (ed. loc. as in text)
 महीपते. — ^c) S₁ नयानाम् (for नया). T₃ G₁ ३ ३ M₁₋₃
 नयानामुपदेशेषु. — ^d) S₁ K₁ D₃ (marg.) राजः; D₃ ३ G₃
 लोके (for लोक). T₃ मनः (for गुरु).

31 ^a) T₃ जघन्येषु (for न्यस्य). — ^b) K₁ D₃ ३
 नित्यस्य; D₃ चित्तस्य (for मध्यस्य). T₃ धर्माधीनस्य धीमतः.
 — T₃ om. 31^a 35^a. — ^c) K₁ (ed. loc. as in text)
 धर्मः; B₂ फल (for बल). — ^d) K₂ सामन्तकः; T₃ देवा-
 न्नजं (for सामं). G₃ बलम् (for भयम्).

32 T₃ om. 32 (cf. v. 1. 31). — ^a) B₂ D₃ बाध्यते;
 G₃ बध्यते (for बध्यते). G₃ M₄ सर्व (for सर्वः). T₃ सहजैर्ब-
 द्यते सर्वः; G₁ ३ जैर्बध्यते सर्वः; M₁ जैर्बध्यते धर्मः; Cal. ed.
 प्रवृद्धैर्बध्यते सर्वः. — ^b) K₂ D₃ G₃ प्रवृद्धैर्; Cal. ed. सहजैर्
 (for प्रवृद्धैर्). — ^c) G₃ प्रियकरो (for रैर्). — ^d) D₃
 मूढैर्; G₃ मोहो हि (for मोहैर्). D₃ ३ मोहप्रजननेत्याथा; T₃
 मोहैकधृतिरीश्वरः.

33 T₃ om. 33 (cf. v. 1. 31). — ^a) K₁ ३ D₃ यत्;
 N₁ स (for यत्). — ^b) K₁ N₁ V₃ B₁ (marg.) D₃ D₃ ३
 T₃ G₃ M₄ सगणो (for सबलो). — ^c) K₁ N₁ D₃ D₃ ३ ३
 T₃ वै; B₁ ३ (marg. as in text) D₃ ३ तत् (for ते).

34 T₃ om. 34 (cf. v. 1. 31). — ^a) N₁ प्रपद्ये; T₃ ३
 G₁ ३ ३ ३ M₁ जनस्येन (for प्रवृत्तेन). M₁₋₃ वनवासं प्रप-
 द्येन. — ^b) S₁ M₁ ३ चारिणा (for शाकिना). — T₃ om.

वनवासप्रवृत्तेन यस्त्वया व्रतशालिना ।
 प्रहृतं राक्षसं नीचे नैष दृष्टः सतां विधिः ॥ ३४
 सतामक्रोधजो धर्मः शुभां नयति सद्गतिम् ।
 यस्त्वया निहतो मोहाद्विषिताश्च वनोक्तसः ॥ ३५
 स एव रावणो धन्यो यस्त्वया व्रतचारिणा ।
 स्त्रीनिमित्तं हतो युद्धे ग्राम्यान्धर्मानवेक्षता ॥ ३६
 यदि ते स हतः संख्ये दुर्बुद्धिरजितेन्द्रियः ।
 युध्यस्वाद्य मया सार्धं मृधे यद्यमि वीर्यवान् ॥ ३७
 तस्य दूतस्य तच्छ्रुत्वा भाषितं तच्चवादिनः ।
 धैर्यादसंभ्रान्तवपुः सम्मितं राघवोऽब्रवीत् ॥ ३८
 असदेतच्चया दूत कथितं तस्य गौरवात् ।
 यन्मां क्षिपामि दोषेण वेदान्मानं च मुष्यिरम् ॥ ३९

(hapl.) 34^a 36^b. — °) N₂ V प्रहृतं (for प्रहृतं). K₁ 4
 N₂ V₁ Dn Ds D₁ 2. 3 T₂ M₂ प्रहृतं राक्षसानीके; K₂ 3 D₂
 T₁ G₁ 3. 4 M₂ तं राक्षसानीके. — °) Dn₁ Ds₂ D₂ T₁ 4
 G₂ 4 [ए]व (for [ए]व). T₁ गतिः (for विधिः).

35 T₂ om. 35^a (cf. v. 1 31). T₂ om. 35 (cf. v. 1
 31). T₂ om. 35^a. D reads 35 on marg. — °) K₁ D₁ लकोधनो (for जो). — °) S₁ शुभो; K₂ स तां
 (for शुभां). V₂ G₂ संगतिम् (for सद्गतिम्). — °) N₁ G₂
 M₁ 2 स त्वया, D₁ त्वया यो; T₂ G₂ 2 यस्त्वया (for यस्त्वया).
 M₂ यस्त्वया निहतो मोहो. — °) N (except S₁ K₂; D₂
 om.) T₂ 4 [अ]श्रमोक्तसः; T₁ दिवोक्तसः (for वनोक्तसः).

36 T₂ om. 36^a (cf. v. 1 34). D reads 36^a on
 marg. — °) K₁ 3 N₂ B₁ 3 D₂; D₁ 4 T₁ 3 G₁ M₁ एव;
 K₂ च यं (for एव). — °) K₂ 1 N₁ 3 V₁ 3 B₂ (marg.)
 Dn D₂ D₁ 3 T₂ 4 G₂ M₂ 4 शालिना (for चारिणा). — °)
 K₂ 4 N₁ 2 (marg. as in text) V₂ 3 B₁ Dn D₂ D₁ 4
 T₁ 3 G₁ 3 निमित्तं (for तं). — °) D₁ T₂ 4 ग्राम्य (for
 ग्राम्यान्). N₁ अवक्षसं (for क्षता). M₁ 2 ग्राम्यं धर्मसंवेक्षता.

37 °) S₁ K₁ 3 V₂ B₂ T₁ G₁ ते निहितः. T₂ त्वया हतः
 (for ते स हतः). — °) K₂ मृधे (for मृधे).

38 °) K₂ त्वरिः; N₁ V₂ B₂ (marg.) रुक्ष (for
 तस्य). S (except T₂ 4) भाषितं बहुभाषिणः. — °) G₂
 म्यैर्याद् (for धै). S₁ धैर्यादसंभ्रान्तवपुः (for धैर्यादसंभ्रान्तवपुः).
 — °) S₁ D₂ वाक्यम् (for राघवो).

39 °) K₂ N₁ V₂ B₂ 3 (marg. as in text) 3 D₁ (D₂

यद्यहं सत्पथे मूढो यदि वा रावणो हतः ।
 यदि वा मे हता भार्या तस्य का परिदेवना ॥ ४०
 न वाञ्छात्रेण दुष्यन्ति साधवः सत्पथे स्थिताः ।
 जागर्ति च यथा दैवं मदा सत्स्वितरेषु च ॥ ४१
 कृतं दूतेन यत्कार्यं गच्छ त्वं दूत माचिरम् ।
 नान्मश्लाधिषु नीचेषु प्रहरन्तीह मद्विधाः ॥ ४२
 अयं ममानुजो भ्राता शत्रुघ्नः शत्रुतापनः ।
 तस्य दैत्यस्य दुर्बुद्धे मृधे प्रतिकरिष्यति ॥ ४३
 एवमुक्तः स दूतस्तु ययौ सौमित्रिणा सह ।
 अनुज्ञातो नरेन्द्रेण राघवेण महात्मना ॥ ४४
 स शीघ्रयानः संप्राप्तस्तद्दानववनं महत् ।
 चक्रे निवेशं सौमित्रिर्वनान्ते युद्धलालसः ॥ ४५

C 3086
 B I. 54. 46
 P I. 54. 46

om.) T₂ 4 भाषितं (for कथितं). S₁ कार्य- (for तस्य).
 — °) S₁ यो (for यन्). M₁ 3 मा (for मां). D₂ वक्ष्यसि
 (for क्षिपामि). — °) K₁ 2 N₂ 3 V₂ B₁ 3 D₂ 3 T₁ 3
 G₁ 4 सुस्थितम् (for रम्). M₁ वेदकानां च सुस्थितः.

40 K₂ om. 40^a. — °) S₁ [अ]यं (for [अ]हं). S₁
 D₂ D₂ T₂ 4 G₁ तत्पथे (for सं). K₂ मृधे. — °) B₂ [अ]-
 यं (for वा). — °) S₁ मेऽपहता; D₁ मे चाहता (for वा मे
 हता). G₂ 4 सीता (for भार्या). — °) K₁ 3. 4 N₁ V₂ B₂
 Dn D₁ 3 5 G₂ का तस्य; K₂ का तस्य (by transp.); B₁ 3
 D₂ M₂ 4 तस्य का.

41 °) D₁ दूष्यन्ति; T₂ 4 M₁ 3 तु; M₁ दू (for दु).
 T₂ G₂ वाञ्छात्रेण न दूष्यन्ति. — °) N₂ सद्गत (for सत्पथे).
 — T₂ om. 41^a. — °) T₂ G₁ 3. 4. 5 तथा; M₂ तदा (for
 यथा). K₂ N₂ V₁ B₂ D₂ 3 T₁ G₂ देवः (for दैवं). — °)
 N₁ तदा सन्सु; G₁ M₂ सदसन्सु; M₂ तथा सन्सु (for सदा
 सन्सु). S₁ वा (for च).

42 °) D₂ T₁ तत् (for यत्). — °) K₂ T₂ दूतेषु;
 T₁ M₁ मूढेषु (for नीचेषु). — °) S₁ T₂ G₁ 4. 5 हि; M₂
 च (for इह). G₂ प्रहरिष्यन्ति मद्विधाः.

43 °) N₂ परि- (for प्रति). K₂ वधे तु प्रहरिष्यति.

44 °) T₁ M₂ च; T₂ G₁ 2. 3. 4 तु (for स). G₂ 3. 5
 स (for तु). — °) S₁ मृधे (for ययौ). — °) G₂ मही-
 न्द्रेण (for नरे). — °) T₂ 4 रामेण सु (for राघवेण).

45 °) V₂ B₂ D₂ D₁ 2. 3 T₁ 2 G₂ M₂ 4 तदा मधु- (for
 तद्दानव-). K₂ 4 N₁ 3 V₁ 3 Dn D₂ 3 T₂ 4 पुरं (for वनं).
 K₂ तद्दानं माधुं महत्. — °) K₂ निवासं (for निवेशं). N₁

5 3086
B L 34. 47
P L 54. 47

ततो दूतस्य वचनात्स दैत्यः क्रोधमूर्च्छितः ।
जघने तद्वनं कृत्वा युद्धायाभिमुखः स्थितः ॥ ४६
तद्युद्धमभवद्दोरं सौमित्रेर्दानवस्य च ।
उभयोरेव धृतयोः शूरयो रणमूर्धनि ॥ ४७
तौ शूरैः साधुनिशितैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ।
न च तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं वाप्युपजग्मतुः ॥ ४८
अथ सौमित्रिणा बाणैः पीडितो दानवो युधि ।
ततः स शूलरहितः पर्यहीयत दानवः ॥ ४९
स रुक्मत्सलुग्रस्य शत्रुघ्नः शत्रुतापनः ।

ततो विवेश सौमित्रिदः; Ns (marg. as in text) चक्रे सौमि-
त्रिनिवेशं. — ^a) Ti. 2 G M दूतं च प्रा. Gs संप्रा. हिणोत्तदा.

46 ^a) Di. 2 दैत्य क्रोधान्तिम् (Di. 2 म् मूर्च्छितः. — ^a)
K Ns. 2 V Dn Da. 2 पृष्ठनसः; B Ds Gs जघन्ये; Ti जघान
(for जघने). Ds गत्या (for कृत्वा). Ns जघान तद्वनं कृत्वा;
Di पृष्ठस्तद्वचनं कृत्वा; Di पृष्ठस्तद्वनं गत्या; Di पृष्ठस्तद्वचः
कृत्वा; Ts. 2 पृष्ठनः स धा. Ts तन्मद्व. नुः कृत्वा. — ^a) Ns Ba. 2
Ds Ti Gs. 2 [म्] अभिमुखे (for ' म्).

47 ^a) Di तु (for च). Di सौमित्रेर्दानवै. मह. — ^a)
Dns रोच. (for एव). Ks वृत्तयोः; Di. 2 मधूते (for
वृत्तयोः). Ns. 2 (marg.) Vs. 2 B Ds Ds. 2 Ts. 2 Ms
उभयोर्धनुर्धरयोः. — ^a) Vi (marg. as in text) -कर्मणि
(for ' मूर्धनि).

48 Ds reads 48^{ab} on marg. — ^a) Ks. 2 Ns. 2
Vs Dn -विमृतेरः; Ks -निम्; Di -विम् (for -निशि).
Ti. 2 Gs. 2 Ms तावुमो निशिते Ti Ms च शरे स्फीकरोर.
— ^a) Ts. 2 तावुमो (for न च तौ). Di -वैमुख्यं (for वै-
मुख्यं). — ^a) Ss नाप्युप; Ts वा नैव; Gs वा नोप. (for
वाप्युप.).

49 ^a) Ss Ks Ms पीडितो दानवोत्तमः; Ks Ti Ms 'तो
युधि दानवः. — ^a) Ss शीलः; Vi तूण. (for शूल.). Ks स
शूलरहितश्च; Ts कोपं परममाध्यायः; Ts ततः मधूलः कुपितो.
— ^a) Ts. 2 वधायास्य नु दानवः. — After 49, N (except
Ns) S (except Ms-2) ins. :

556° स गृहीत्वाकुशं चैव देवैर्दानवरं रणे ।
कर्षणं सर्वभूतानां लवणो विरसास ह ॥
निरोधरायां जग्राह सोऽङ्गुशनं चकषं ह ।
प्रवेक्षयितुमारब्धो लवणो राघवानुजम् ॥

[(L. 1) Ms न गृहीत्वाकुशश्चैव (for ^a). Ss Ks Ts. 2 द्विष्यं
(for देवैः). Di Ti. 2 Gs. 2 Ms -वो (for -वर). Gs युधि

शिरश्चिच्छेद खड्गेन लवणस्य महामृधे ॥ ५०
स हत्वा दानवं संख्ये सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
तद्वनं तस्य दैत्यस्य चिच्छेदास्त्रेण बुद्धिमान् ॥ ५१
छिच्चा वनं स सौमित्रिनिवेशमभिरोचयत् ।
भवाय तस्य देशस्य पुरीं परमधर्मवित् ॥ ५२
तस्मिन्मधुवनस्याने मथुरा नाम सा पुरी ।
शत्रुघ्नेन पुरा सृष्टा हत्वा तं दानवं रणे ॥ ५३
सा पुरी परमोदारा साङ्ग्राकारनोरणा ।
स्फीता राष्ट्रसमाकीर्णा समृद्धभवनाकुला ॥ ५४

(for रोः). — (L. 2) Gs कर्षणं (for ' वं). Ss विरसासः; Ks. 2
B Ds विरसासः; Ks Dn. 2 Ts. 2 विरसासः; Ds द्विष्यं वनारः;
Ts. 2 द्विष्यं (Ts. 2) नन्दनः (for विरसास). — (L. 3) Ts
निरोधरायां जग्राह (for ^a). — (L. 4) Ks. 2 प्रवेक्षो Ks
'दोषितनारब्धः; Ts. 2 प्रवेक्षयितुमर्भे (for ^a).

50 ^a) Ti. 2 G M स कर्णक (for न कर्म). Ks
शरम्; Ds खड्गम् (for स्वरम्). Ks Di स कर्म शरमुद्दिश्य
(Di 'यस्य). — ^a) Ss Ks Ns (marg.) Vs B Dn Ds Ds
Ms शत्रुघ्नः खड्गमुत्तमम्. — ^a) Ds दैत्यस्य (for खड्गेन).
— ^a) Ts तदा (for महाः). For 50^{ab}, Ns Vs. 2 Ba. 2
(marg.) Ds Ds. subst.

557° भङ्गुशं चैव चिच्छेद दैत्यस्य च शिरो महम् ।

[Ds कर्षणं (for शिरो महम्)]

51 ^a) Ds युद्धे; Gs घोरं (for संख्ये). — ^a) Ks वामलः;
Gs -वधेन. (for -नन्दनः). — ^a) Bs (marg.) Di Ti Ms
वीर्यवान् (for बुद्धिमान्).

52 ^a) Ks. 2 Ds वनं छिच्चा (by transp.). Ms द्विष्या
वनं. Ss Ks Ba Ds. 2 Ts Gs तन्; Ks Ns V Dn Ds. 2 Ts तु;
Ba. 2 Ds Ts. 2 Gs. 2 Ms. 2 च (for स). — ^a) Ns. 2
रोचन (for 'यन्). Ss निवेशं नत्र आकरोत्; Ks निवेशं सोऽभ्य-
रोचयन्; Ks Ds निवेशं समः; Ks Ds निवासमति (Ds 'धि)
रोचयन्; Vs. 2 निवेशमभ्य Vs 'य्य शोः; B Ds Ts. 2 निवेशं
सोऽभ्यः; Di निवेशमधिरोचयन्; Ds 'शायाभिरोचयत्; Ti Ms
'शं सोऽभ्यरोचन; T Gs 'शं चास्य रोचन; Gs. 2 Ms 'शं चाभ्य-
(Gs 'य्य रोचन (Ms 'यन्). — ^a) Ts Gs. 2 शुभाय (for
भवाय). Ks देशस्य (for देशस्य). — ^a) K Ns. 2 V B D
(Di om.) Ti. 2 Gs Ms पुरीः; Ts Gs. 2 पुरे (for पुरी).
Ss शोभनाम् (for धर्मवित्).

53 ^a) Vs Dn मधुवने (for 'न). — ^a) Ks जेष्ठा (for
सृष्टा). — ^a) Vs लवणं (for दानवं).

54 ^a) Ns वमः; Ts G Ms. 2 शुभः (for साह.). Ss

उद्यानवनसंपन्ना सुसीमा सुप्रतिष्ठिता ।
 प्रांशुप्राकारसंरम्भा परिस्वार्गलमेखला ॥ ५५
 चयाङ्गलककेयूरा प्रासादवरकुण्डला ।
 सुसंभृतद्वारमुखी चत्वारोद्गारहामिनी ॥ ५६
 अरोगवीरपुल्या हस्त्यश्वरथसंकुला ।
 अर्धचन्द्रप्रतीकाशा यमुनातीरशोभिता ॥ ५७
 पुण्यापणवती दुर्गा रत्नसंचयगर्विता ।
 क्षेत्राणि रमन्त्यस्याः काले देवश्च वर्षति ॥ ५८
 नरनारीसमुदिता सा पुरी स्म प्रकाशते ।
 निविष्टो विषयश्चैव शूरसेनस्ततोऽभवत् ॥ ५९

महस्वद्वारनारणा; K1 (marg. as in text) B2 (marg.)
 सुवपद्वार; M1.2 सुवर्णद्वार. — ") K1.3 V2 Ds1 Ds
 M2-1 स्फीत (for स्फीता) S1-जनाकीर्णा (for समा).
 — ") K N V B1.2 (marg. as in text) 3 D (Ds om.)
 T2.4 समृद्धबलवाहना.

55 ") Ds शत (for वन); K N V B D (Ds om.)
 T2 संछन्ना; B2 (marg.) संख्याना; G. संपूर्णा (for संपन्ना).
 — Gs om. (hapl.) 55^{ab}. — ") K2 V1 सुधीला; T1
 सुभीमा; T2 Gs सुयमा; M1 सुभूमा (for सुभीमा). — B1
 om. (hapl.) 55^c 57^d. — ") K1 Ds2 T2 वसना; K1 N3
 V1.3 Ds संछन्ना; B2 (marg.) संकुला (for संपन्ना); S1
 प्राकारप्रांशुसमना; T1 G. M1 प्राकारप्राशुसंपन्ना. — ") S1
 परिस्वागतमेखला; N2.3 V B1.2 कुलमेखला.

56 B1 om. 56 (cf. v. l. 55). — ") K2 Ds2 T2 4
 वप्रा Ds तथा ह्यलककेयूरा; Ds वप्राह्यलक; T1 M1 भट्टा
 लवर; T2 G विविधाह्यल. — ") S1 भूथिता; K2 M1
 संकुला (for कुण्डला). — Ks om. (hapl.) 56^c 57^b.
 — ") T2 सा (for सु); K1.4 N2 V2.3 Ds T2 4 M1
 द्वारवती (for मुखी). — ") K1 Ds चत्वारोद्गारहामिनी;
 K2 N1 V2 चत्वारोद्गीत; D1 चत्वारगार; T1 चत्वारोद्गार;
 G2 चत्वारोद्गतभासुरा; M1.2 चत्वारमलहामिनी.

57 B1 om. 57 (cf. v. l. 55). K2 om. 57^{ab} (cf. v. l.
 56). — ") Ds2 भारोग्य; T2 भारोगा (for भारोग); — ")
 Ds2 कुण्डला (for संकुला). — ") Ds तीर (for तीर);
 T2 G1.3.5 शोभिनी; M2 (also as in text) शोभना
 (for शोभिता); T2 यामुन तीरमाभिना.

58 Ds om. 58. — ") T1.3.4 G1.2.4 रम्या (for दुर्गा).
 K1 V2 Ds G2.3 पुण्यापुण्यवती दुर्गा; K2 Ds T2 M1-3
 पुण्यापणवती रम्या; M2 पुण्यामरावतीरम्या. — ") T1.3 G

तस्यां पुर्या महावीर्यो राजा भोजकुलोद्ग्रहः ।
 उग्रसेन इति ख्यातो महासेनपराक्रमः ॥ ६०
 तस्य पुत्रत्वमापन्नो योऽसौ विष्णो त्वया हतः ।
 कालनेमिर्महादैत्यः संग्रामे तारकामये ॥ ६१
 कंसो नाम विशालाक्षो भोजवंशविवर्धनः ।
 राजा पृथिव्यां विख्यातः सिंहविस्पष्टविक्रमः ॥ ६२
 राज्ञां भयंकरो घोरः शङ्कनीयो महीक्षिताम् ।
 भयदः सर्वभूतानां सत्पथाद्वाह्यतां गतः ॥ ६३
 दारुणाभिनिवेशेन दारुणेनान्तरात्मना ।
 युक्तस्तेनैव दर्पेण प्रजानां लोमहर्षणः ॥ ६४

C 3107
 B 1. 54, 67
 P 1. 54, 67

M शोभिता (T1 G1 नी); T2.4 गभिना (for गर्विता).
 ") K1 Ds2 T1.3.4 G2.3 सस्यवन्ति (for रस). K1
 N2 V1.3 Ds T2 G1.2 [अस्यां (for [अ]स्या); N3 B Ds
 Ds2 G2 क्षेत्राणि सस्यवन्त्यस्यां. — After 58, T2 ins.:

55^{ab} अंशावतरणे वृत्ते सुराणां भावितात्मनाम् ।
 नारायणे समभ्येत्य नारदो वाक्यमब्रवीत् ॥
 नारदः ।

यमुनायास्तटे रम्ये मधुरा नाम विश्रुता ।

59 ") S1 T2.3 N2.3 V B2 D (Ds om.) T1 G2 M2
 प्रमुदिता (for ...); — ") B1 T1.2 G M2 सं; T2 च (for
 स्म). — ") K1 निविष्टो; K2 निविष्ट; K3.4 N V2.3 B
 Ds Ds Ds2.3 T1.2 G1 निविष्ट (for 'ष्टो); T2 निविष्टो
 विषये यस्य. — ") T1 G1 तथा (for ततो); N1 वसन् (for
 ऽभवत्)

60 ") Ds T2.4 M2 कुलोद्भवः; Ds कुलोऽभवत् (for
 कुलोद्ग्रह). — After 60^{ab}, G1 reads 62^{cd}.

61 ") S1 हतो दैत्यो; V2 महाबाहु (for 'दैत्य); — ")
 N1 हतो वै; T2 G1.3.4 M2 समरे (for संग्रामे).

62 ") V1 महाबाहो; B T2.3 विशालांसो; T2 G M
 महार्वायो (for विशालाक्षो). — ") S1 सुखावहः; T2 G1.3
 4.5 कुलोद्ग्रहः; G2 कुलोद्भवः (for विवर्धन); — Gs reads
 62^{cd} after 60^{ab}.

63 ") K2.4 N1 Ds राजा (for राज्ञां); S1 कृ (for
 घोर); — ") Ds वाह्यतां (for बाह्यतां).

64 ") T2 निवेशश्च (for 'शेन); — ") M2 शक्तस्
 (for यु); S1 रूपेण (for दर्पेण); — ") Ds प्रजेता (for
 प्रजानां). Some Mss. रोम (for लोम). M2 प्रजानां
 पात्रिवात्मज.

65 ") T1 कर्माभि; G2 संज्ञाभि (for चर्माभि); V2

C 3167
B L 54. 69
P L 54. 68

न राजधर्माभिरतो नात्मपक्षसुखावहः ।

नात्मराज्यप्रियकरश्चण्डः कररुचिः सदा ॥ ६५

स कंसस्तत्र संभूतस्त्वया युद्धे पराजितः ।

क्रव्यादो बाधते लोकानासुरेणान्तरात्मना ॥ ६६

योऽप्यसौ ह्यविक्रान्तो ह्यग्रीव इति स्मृतः ।

केशी नाम ह्यो जातः स तस्यैव जघन्यजः ॥ ६७

स दुष्टो हेपितपटुः केशरी निरवग्रहः ।

वृन्दावने वसत्येको नृणां मांसानि भक्षयन् ॥ ६८

Gi. 4.3 गतो (for रतो) : --⁶) Ti भाग्यमनश्च (for पक्ष-) : --⁶) Si Ñ B Dn Ds Ds Ti Gi 3 राज्ये (for राज्य-) : --⁶) Di कर्म ; Ds कलिः ; Ti Ga स्वरः ; Ms पर- (for कर-) : Ti Gi 3 तथा ; Ms तदा (for सदा) .

66⁶) Ñi B Ds Ds यत्ने (for त्वया) : Ks Ds युधि (for युद्धे) : -- After 66⁶) Ti G Ms ins. :

559⁶) स कथा पितरं राजा मथुरामभ्यरक्षन् ।

[Ti Ms तदने (for राज) : Ms मथुरामभ्यरक्षन् (for⁶)]

—⁶) Ks बोधये (for बाधने) : Si लोके (for लोकान) .

—⁶) Ds क्रव्यादेन (for नासुरेण) .

67⁶) Ds Ds सो (for यो) : Si Ti Ms हि ; Ti नु (for ऽपि) : --⁶) Si च दानवः ; Ks (marg.) च नामन- (for इति स्मृतः) : --⁶) Ks महावेजा (for हयो जातः) : --⁶) Ks Ñ V B Dn Ds Ds Ti कंसस्यैव ; Ds कंसस्यैव ; Ti शुभसास्य (for स तस्यैव) .

68⁶) Ds Ti Gi सु- (for स) : Ks B (marg.) Dn हसो (for दुष्टो) : Ñ V हेयिन- (for हे) : Ti Gi स्वरः ; Gi 4.3 Ms पर- (for पटुः) : --⁶) Ti Ga Ms ह्यवि- (for निरव-) : Ms केशरी भीमविक्रमः : --⁶) Gs चरति ; Ms वसन् (for वसति) .

69⁶) Si Ks बहिः ; Gs बटुः ; Ms वृष- (for बलि-) : Ks Ñi V B Ds Ds Ds Ti Gs च (for मु) : --⁶) Ti Gi Ms कहुमान् (for 'ही) : Si Ti Gs रूपधृन् ; Ñi B (marg. as in text) Ds दान (for 'ष्टक) : --⁶) Di Ti Gs पनित्वम् (for भरि) : --⁶) Ñi वृष- (for काम) .

70⁶) Si भरिष्टालयो ; Ks भरिष्टो नाम (hypermetric) ; Ti Gs Ms नि Ti वि सुशोभ्य ; Ti Gs Ms निमुशोभ्य ; Ti भरिष्टो यो (for रिष्टो नाम) : --⁶) Si Ti Gs Ms च (for यः) : Ñs (marg.) V B (marg.) वरिष्टो दानवेष्टरः ; Ti 4 षो दानवोत्तमः ; G (ed.) षो दानवर्षभः : --⁶) Ti G Ms अगमद् (for आपन्नो) : -- After 70⁶,

अरिष्टो बलिपुत्रस्तु ककुषी वृषरूपधृक् ।

गवामरित्वमापन्नः कामरूपी महासुरः ॥ ६९

रिष्टो नाम दितेः पुत्रो वरिष्टो दानवेषु यः ।

स कुञ्जरत्वमापन्नो दैत्यः कंसस्य वाहनः ॥ ७०

लम्बो नामेति विख्यातो योऽसौ दैत्येषु दर्पितः ।

प्रलम्बो नाम भूत्वासौ वटं भाण्डीरमाश्रितः ॥ ७१

स्त्र इत्युच्यते दैत्यो धेनुकः सोऽसुरोत्तमः ।

घोरं तालवनं दैत्यश्चरत्युत्सारयन्प्रजाः ॥ ७२

Ts reads 72⁶ 73⁶ repeating it in its proper place.

⁶) Gs Ms वाहनम् (for 'न.) : -- For 70⁶, Ks Ñ V B D (Ds om.) Ts subst. :

560⁶) कुञ्जरत्वमापन्नः कंसस्यैव स वाहनः ।

[Ds नमालो (for जगदीश) : Ks Ds वृ (Ds स) वाहनम् ; Ts वटिपदम् (for स वटनः) :]

71⁶) Gs 3.3 [अति- (for [इ]ति) : Ti Gs लम्बो नामा- निविक्तास्तो ; Ts प्रख्यातो नाम विख्यातो : --⁶) Ks Dn दैत्यः प्र (for दैत्येषु) : Si विभुन ; Ñi Ms दानवः ; B Ds दारुणः (for दर्पितः) : Ti G Ms योऽसौ (Ti Gi असौ) दैत्यो महाबलः : --⁶) K Ñ V Dn Ds Ti दैत्योऽसौ ; B Ms भूत्वा स ; Ds दैत्येषो ; Ts दैत्येषु (for भूत्वासी) : --⁶) Si Ñ V B (marg. as in text) वटं (for वटं) : Ms भाग्न (for आश्रितः) : Ti वटं भाण्डीरमाश्रितः : -- After 71, Ti G Ms ins. :

561⁶) शिखरो नाम बलवान्य भाभीदानवर्षभः ।

[Ti Gs Ms मुमङ्ग नृ (for बलवान्) : Ti Ms भाभीदे (for य प्रमद) : Ts Gs भाभीदानवर्षभः (for⁶)]

72⁶) V1 दैत्यैर् (for दैत्यो) : --⁶) Ts धेनुको दानवो-त्तमः : --⁶) V B घोरम् (for घोर) : -- Ts reads 72⁶-73⁶ for the first time after 70⁶ : --⁶) Si V B Ms [उ]त्सादयन् ; Ks Ñ V B Dn Ds Ds Ti Gs Ms [उ]त्सादयन् ; Ds [उ]त्सामं ; Ts (both times) [उ]त्सालः ; Gi 4.3 [उ]त्साट (for उत्समार) : Ks चरन्मुत्सादयन्प्रजाः ; Ks स्त्रवत्सायन्प्रजा ; Ts चरन्मुत्सादयन्प्रजा :

73 For the sequence and the repetition in Ts, of. v.l. 72. --⁶) Si रावणश्च ; Ts Gs बाराहश्च (for व) : Ñs V किनोरश्च काहश्च : --⁶) K Ñ V Dn Ds Ti दानवो यो (Ks द्वी ; Ñi नी) महाबली ; B Ds यो नी दानवोत्तमो ; Ds Ta दानवो यो म (Ta नी मुम) महाबली : -- Gs om. 73⁶ : --⁶) Ts मत्तो (for मत्तो) : Si B Ds Ms गत्तो तत्र ; Ds गत्तो तत्र ; Ti G Ms चरो तत्र (for गत्तो तत्र तु) : Ms

बराहश्च किशोरश्च तावुभौ दानवोत्तमौ ।
मल्लौ रङ्गगतौ तौ तु जातौ चाणूरमुष्टिकौ ॥ ७३
यौ तौ मयश्च तारश्च दानवौ दानवान्तक ।
प्राग्ज्योतिषे तौ भौमस्य नरकस्य पुरे रतौ ॥ ७४
एते दैत्या विनिहतास्त्वया विष्णो निराकृताः ।
मानुषं वपुरास्थाय बाधन्ते भुवि मानवान् ॥ ७५
त्वत्कथाद्वेषिणः सर्वे त्वन्मयान्मन्ति मानवान् ।
तव प्रमादात्तेषां वै दानवानां क्षयो भवेत् ॥ ७६
तव ते दिवि बिभ्यन्ति त्वत्तो बिभ्यन्ति सागरे ।
पृथिव्यां बिभ्यन्ति त्वत्तो नान्यस्य तु कथंचन ॥ ७७

तौ मल्लौ रङ्गचतुरौ. — ^a) D₁ उभौ; D₂ तौ च; M₁ ३ तत्र (for जातौ).

74 ^a) S₁ T₂ G₁ तावुभौ (S₁ बलिनी) दानवोत्तमौ — ^c) G₁ २ प्राग्ज्योतिषी; M₁ २ ये (for 'ये'); D₁ पुरे जातौ; T₁ ३ स्थिता तस्य; M₁ ३ तु भौमस्य (for तौ भौ); G₁ प्राग्ज्योतिषी च भौमस्य. — ^b) S₁ K₁ B₁ D₁ ३ पुरे च तौ; K₁ V₂ D₁ पुरे गतौ; T₁ २ G₁ M₁ पुर मरी; T₁ पुरे तदा (for पुरे रतौ); D₁ भौमस्य नरकस्य तौ.

75 ^a) M₁ रूपम् (for वपुर); K₁ ३ N₁ ३ V₁ B₁ D₁ (D₁ om.) T₁ ३ मानुषी तनुमास्थाय (K₁ ३ त्रिय); — ^b) K₁ ३ N₁ V₁ B₁ ३ D₁ ३ T₁ G₁ ३ M₁ मानवान् (for मानवान्).

76 ^a) V₂ B₁ D₁ D₁ M₁ ३ त्वत्कथान् (for त्वन्मयान्); N₁ V₁ T₁ मानवान् (for मानवान्); K₁ B₁ ३ D₁ ३ T₁ २ G₁ M₁ त्वत्कथान्मन्ति मानवान् (T₁ G₁ ३ M₁ दानवा); — ^b) S₁ वै तेषां (by transp.).

77 ^a) K₁ ३ D₁ त्वत्तम् (for तव); S₁ K₁ N₁ V₂ २ B₁ D₁ D₁ ३ G₁ ३ M₁ त्वत्तस्ते (G₁ ३ M₁ तव ते) बिभ्यन्ति दिवि; D₁ तव ते बिभ्यन्ति रणे; D₁ त्वत्तो वै बिभ्यन्ते देव; D₁ om. (hapl.) 77^b; — ^b) K₁ V₁ D₁ M₁ ३ तव (for त्वत्तो); K₁ V₂ ३ B₁ D₁ D₁ ३ T₁ २ G₁ बिभ्यन्ति (for 'निव'); S₁ G₁ ३ ३ M₁ ३ तव (S₁ दिवि) बिभ्यन्ति सागरे; N₁ त्वत्तो बिभ्यन्ति सागरे; T₁ ३ स्ते T₁ सा रं तव बिभ्यन्ति. — ^c) T₁ ३ G₁ तव (for त्वत्तो); K₁ ३ त्वत्तः पृथिव्या बिभ्यन्ति; K₁ N₁ ३ V₁ D₁ T₁ M₁ ३ पृथिव्यां तव बिभ्यन्ति. — ^d) M₁ च (for तु); K₁ N₁ ३ V₁ ३ D₁ D₁ ३ T₁ कदाचन (for कथं); S₁ K₁ कुतश्चिद्वै बिभ्यन्ति; K₁ ३ N₁ V₂ B₁ D₁ D₁ ३ T₁ बाध्यतस्तु (K₁ ३ च) कदाचन; D₁ नैवान्यस्य कदा.

दुर्वृत्तस्य हतस्यापि त्वया नान्येन श्रीधर ।
दिवश्च्युतस्य दैत्यस्य गतिर्भवति मेदिनी ॥ ७८
व्युत्थितस्य तु मेदिन्यां हतस्य नृशरीरिणः ।
दुर्लभं स्वर्गगमनं त्वयि जाग्रति केशव ॥ ७९
तदागच्छ स्वयं विष्णो गच्छाव पृथिवीतलम् ।
दानवानां विनाशाय विमृजान्मानमात्मना ॥ ८०
मूर्तयो हि तवाव्यक्ता दृश्यादृश्याः सुगोचरैः ।
तासु सृष्टास्त्वया देवाः संमविष्यन्ति भूतले ॥ ८१
तवावतरणे विष्णो कंसः स विनशिष्यति ।
सेत्स्यते च स कार्यार्थो यस्यार्थे भूमिरागता ॥ ८२

C 3125
B 1 54 85
P 1. 54. 85

78 ^a) S₁ उद्वृतस्य; T₁ ३ उद्यतस्य (for दुर्वृत्तस्य); G₁ ३ हि तस्य (for हतस्य); — ^b) G₁ देवेन (for नान्येन); D₁ ३ ३ M₁ माधव (for श्रीधर); D₁ त्वया चान्येन माधव; T₁ २ G₁ ३ M₁ त्वया देवेन माधव; — D₁ om. (hapl.) 78^c-79^d.

79 D₁ om 79 (cf. v. 1. 78). — ^a) D₁ उथितस्य; T₁ २ G₁ ३ ३ M₁ उथितस्य; T₁ उथितान्ते (for व्युत्थितस्य); B₁ ३ T₁ च (for तु); — ^b) T₁ हन्तव्या; M₁ गतस्य; M₁ ह (for हं); — ^c) S₁ ३ ३ तु (for नृ); K₁ ३ T₁ ३ G₁ शरीरिणाम् (for ण); — ^d) K₁ ३ N₁ ३ V₁ ३ D₁ ३ केशवे; B₁ ३ D₁ T₁ ३ G₁ M₁ माधव (for केशव); N₁ जागर्ति मधुसूदन; B₁ त्वयि जीवति माधव; D₁ त्वयि जागर्ति केशवे.

80 ^a) T₁ अथ (for तद्); S₁ स्वयं कृष्ण; T₁ ३ हृषीकेश (for स्वयं विष्णो); — ^b) K₁ N₁ (marg.) V₁ G₁ गच्छावः (for 'व'); N₁ B₁ तले (for 'तलम्').

81 ^a) M₁ व्यक्ता (for [अ]व्यक्ता); — ^b) T₁ च दैवतैः (for सुगोचरैः); — ^c) S₁ तासु दिष्ट्या; K₁ तासुदिष्ट्यासु; K₁ सुरश्रेष्ठ्यासु; D₁ ३ त्वाद्विष्ट्यासु; D₁ तासु सृष्ट्यासु; T₁ G₁ ताभिः सृष्ट्यासु; G₁ ३ ताभिर्द्विष्ट्यासु; M₁ ता हि स् (for तासु स्); M₁ ३ महत्त्वशस्त्वया सार्ध.

82 ^a) S₁ तत्र; D₁ T₁ तथा (for तव); T₁ ३ [अ]वतरणाद्; G₁ ३ रणं (for 'रणे'); — ^b) D₁ ३ स्तौ; T₁ २ G₁ M₁ तु (for स); S₁ K₁ V₂ ३ B₁ ३ (marg.) ३ D₁ ३ कंसः स न भविष्यति; K₁ ३ कंसस्तु प्रविनक्ष्यति; T₁ ३ कंसश्च पि निषीदति; — ^c) T₁ ३ यस्य ते (for सेत्स्यते); S₁ देव; N₁ ३ V₁ B₁ D₁ ३ ३ स च (by transp.); T₁ G₁ ३ ३ M₁ तव.

83 ^a) K₁ त्वं भाव्यर्थे; D₁ तकार्यं त्वं (for त्वं भारते); T₁ G₁ ३ ३ भारगुरुस्; T₁ कार्यकरस् (for 'गुरुस्'); T₁ त्वं हि भारयिता सर्व; — ^b) K₁ ३ B₁ D₁ ३ ३ T₁ ३ ३ G₁ ३

C 3125
B I. 54. 86
P I. 54. 86

त्वं भारते कार्यगुरुस्त्वं चक्षुस्त्वं परायणः ।

तदागच्छ ह्रीकेश क्षितौ ताञ्जहि दानवान् ॥ ८३

इति श्रीहरिवंशे चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

४५

वैशंपायन उवाच ।

नारदस्य वचः श्रुत्वा सस्मितं मधुसूदनः ।

प्रत्युवाच शुभं वाक्यं वरेण्यः प्रभुगीश्वरः ॥ १

त्रैलोक्यस्य हितार्थाय यन्मा वदमि नारद ।

तस्य सम्यक्प्रवृत्तस्य श्रूयतामुत्तरं वचः ॥ २

विदिता देहिना जाता मर्यते भुवि दानवाः ।

यां यां तनुं मनास्थाय दैत्यः पुण्यति विग्रहम् ॥ ३

जानामि कंसं संभूतमुग्रमेतनुं भुवि ।

M परायणम् (for 'ण'). — ¹ M क्षितिम्यात्र (for क्षितौ ताञ्जहि). M₂ शात्रवान् (for दान्). M₃ क्षितिम्यात्रादि शात्रवान्.

COLOPHON om. in D. — *Mention of the E.* (K₂ Ds₂). — *Mention of Khola* (S₁ K₂ N₂ V₂ B Dn Ds D₂ 3 3). — *Sub-paragraph* D पारिज्ञानपर्व; T₂ आश्रयपर्व; T₃ (also) माधुर्यपर्व. — *Adhy. om.* (S₁ K₂ 3 3 N₂ V₂ B Ds D₂ 3 G₂ 3 नारदवाक्यम्; K₂ D₂ कृष्णावतरणे नारदवाक्यम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both). K₂ 52; N₂ V₂ Dn Ds 54; V₂ E 55; V₂ Ds 53; D₂ T₂ 51; D₂ G₂ 47; T₂ G₂ 50; T₂ G₂ M₂ 49; M₂ 46. — *Śloka no.* K₂ 87; Dn Ds 86; T₂ 53; G₂ 92.

45

1 ¹ Ś₁ वदाम्यः; K₂ N₂ V₂ 3 B D₂ T₂ 4 M₂ देवानां; N₂ 3 3 D₂ देवायः; D₂ देवेन्द्र; D₂ 4 4 देवेशः (for वरेण्यः). G (ed.) वरेण्यः शुचिरम्ययः.

2 ² Ś₁ वदार्थाय (see) (for हितार्थाय); — ³ V₂ T₂ 3 G₂ 4 M₂ 3 उत्तमं (for 'त').

3 ³ Ś₁ मर्यते; K₂ मर्यते; K₂ मर्यते; D₂ मर्यते (for मर्यते). — After 3³, K₂ reads 4³, repeating it in its proper place. — ⁴ S₁ B₂ 2 D₂ D₂ T₂ 4 G₂ 3 3 यां च (D₂ तु) यस्तनुमास्थाय; K₂ 3 N₂ V₂ B₂ D₂ D₂ 3 3 G₂ 3 यां च यस्तनुं V₂ यां तनुमास्थाय; K₂ यावत्तनुमास्थाय; D₂ मायां च समुपस्थाप; T₂ यां यां च तनुमास्थाय.

केशिनं चापि जानामि दैत्यं तुग्गविग्रहम् ॥ ४

हस्तिनं चोत्पलापीडं मह्यौ चाणूरमुष्टिकौ ।

अरिष्टं चैव जानामि दैत्यं वृषभरूपिणम् ॥ ५

विदितो मे खरश्चैव प्रलम्बश्च महामुरः ।

सा च मे विदिता विप्र पूतना दुहिता बलेः ॥ ६

कालियं चापि जानामि यमुनाहृदगोचरम् ।

वैनतेयभयाद्विप्र मर्ममज्ञातरूपिणम् ॥ ७

विदितो मे जगमंधः स्थितो मूर्ध्नि महीक्षिताम् ।

— ¹ T₂ 3 G₂ विक्रमम् (for विग्रहम्). K₂ M₂ दैत्या पुण्यमि विक्रम K₂ 'ग्रह' म्.

4 ⁴ G₂ मर्म (for मृतं). — K₂ reads 4⁴ for the first time after 3³. — ⁵ B₂ D₂ T₂ 3 G₂ M₂ (ए)व (for 'अपि'). — ⁶ K₂ 3 N₂ V₂ B Dn Ds D₂ 3 3 (marg.) 3 T₂ 3 रूपिणम्. D₂ विक्रमम् (for विग्रहम्). K₂ (both times) दैत्यं कुम्भरूपिणम्.

5 ⁵ K₂ 3 N₂ V₂ B D (D₂ om.) T₂ 4 जगौ (N₂ हस्ति कुवलापाण्डं. — ⁶ S₁ चाभिः; K₂ 3 N₂ 3 V₂ 3 B₂ चापि (for चैव). — ⁷ S₁ except T₂ 4 दैतेयं वृषभरूपिणम्. — After 5, G₂ reads 8³, repeating it in its proper place.

6 T₂ om. (hapl.) 6 7. — ⁸ V₂ महाबलः (for 'सुरः'). — ⁹ T₂ G₂ M₂ 3 ब्रह्मन् (for विप्र). — ¹⁰ B₂ विदिता (for दुः).

7 T₂ om. 7 (cf. v. l. 6). — ¹¹ Some Mas. कालीयं (for कालियं). K₂ 3 N₂ 3 V₂ 3 B₂ D (except D₂ D₂ om.) T₂ G₂ 4 M₂ 3 चैव (for चापि). B₂ केशिनं चैव जानामि. — ¹² D₂ T₂ 3 गामिनम्; T₂ 3 गामिनम् (for गोचरम्). — ¹³ D₂ मुखाद्; G₂ बलाद् (for भयाद्). K₂ 3 3 N₂ V₂ B D (D₂ om.) T₂ G₂ यस्तनु; K₂ जस्तनु (for विप्र). — ¹⁴ G₂ बलम् (for मर्मम्). S₁ चारिणम् (for रूपिं). K₂ N₂ V₂ B D (D₂ om.) T₂ G₂ यमुनाहृदमाविशत् (N₂ B₂ D₂ श्रितम्).

8 G₂ reads 8³ for the first time after 5. — ¹⁵ D₂

प्राग्ज्योतिषपुरे चापि नरकं साधु तर्कये ॥ ८
मय्यासक्तां च जानामि भारतीं महतीं धुरम् ।
तच्च सर्वं विजानामि यथा स्थास्यन्ति ते नृपाः ॥ ९
क्षयो भुवि मया दृष्टः शक्रलोके च मत्क्रिया ।
तेषां पुरुषदेहानामपरावृत्तिवर्तिनाम् ॥ १०
संप्रवेक्ष्याम्यहं योगमात्मनश्च परस्य च ।
संप्राप्य पार्थिवं लोकं मानुषन्वमुपागतः ॥ ११
कंसादींश्चापि तान्सर्वान्वधिष्यामि महासुरान् ।

वे (for मे). — °) V1 ३ प्राग्ज्योतिषे (for 'प'). T2 G1. ३
यश्च प्राग्ज्योतिषपुरे. — °) V1 चैव (for साधु). — N2. ३
V B Ds D4 Ts. ३ ins. after 8 : Ds cont. after 563* :

562* मानये पार्थिवे लोके मानुषत्वमुपागतम् ।

[N3 V1 T1 मयि जगत् (for मानुष').]

N2. ३ V B Ds D4 Ts. ३ cont. : K Dn D1-३. ३ T1. २ G
Ma ins. after 8 :

563* बाणं च शोणितपुरे गृहप्रतिमनेजमम् ।

रत्नं बाहुमहन्त्रेण देवैरपि सुदुर्जयम् ॥

[(L. 1) K2 मृकः ; T G1. ३. ३ (for मृकः). — (L. 2)
D1 च (for मृकः). T1 M4 महाप्रतिमनेजमम् (for 'मृकः').]
T1. ३ G Ma cont. : M1-३ ins. after 8 :

564* शिशुपाकं च जानामि नो हंसदिमर्का तथा ।

जानामि पीण्डं सार्वं च तं कालययनं तथा ॥

एकलव्यं च जानामि ये चाग्रे दृष्टचारिणः ।

ताम्सर्वान्वधिष्यामि नात्र काया विचारणा ॥

[T1 M4 read line 1 after 8. — (L. 1) T1. ३
G1. ३. ३ M4 शिशुपाकः ; G2 शिशुपाकः (for शिशुपाकः). — T1 om.
(hapl.) line 2. — (L. 3) G2 शिशुपाकः न जानामि (for 'मृकः').
M1 ३ मृकः (for 'मृकः').]

9 °) T1 [आविष्टा (for [आसक्ता]). — °) K2 V2
D1 धुराम् (for धुरम्). — °) K1 V1 सर्वं तच्च (by transp.);
N1 ते च सर्वे ; G2 तथा सर्वे — °) K1 ३ N2. ३ V B Dn2
Ds D1 ३ T1 G2 M4 स्थास्यन्ति. Dn1 योस्यन्ति (for स्था-
स्यन्ति). S1 चासुराः ; T2 G1. ३ वे नृपाः (for ते नृपाः). T2
यथा वास्यन्ति ये नृपाः.

10 °) B2 (marg.) महान् (for मया). G2 अया भुवो
मया दृष्टः. — °) K1. ३ D2 Ts. ३ मत्क्रियाः ; K2 सक्रमः (for
मत्क्रिया). — °) K1 B2. ३ Dn T2 तेषां (for तेषां). S1
विहाताम् ; N (except T2. ३) देवानाम् (for देहा'). — °)
K2. ३ D1. ३ देहिनाम् ; B1 हर्ति' (for 'वर्ति'). K1. ३ N1. ३. ३
(marg. as in text) V2. ३ Dn Ds Ds. ३ ३ अपरावृत्तदेहि-

तेन तेन विधानेन येन यः शान्तिमेप्स्यति ॥ १२

अनुप्रविश्य योगेन तास्ता हि गतयो मम ।

अमीषाममरेन्द्राणां हन्तव्या रिपवो युधि ॥ १३

जगन्त्यर्थे कृतो योऽप्यमंशोत्सर्गो महात्मभिः ।

सुरदेवर्षिगन्धर्वैरेतच्चानुमतं मम ॥ १४

विनिश्चयो हि प्रागेव नारदायं कृतो मया ।

निवासं तु न मे ब्रह्मा विदधाति पितामहः ॥ १५

यत्र देशे यथा जातो येन वेपेण वा वसन् ।

C 3143
B 1. 55. 17
P 1. 55. 17

(M1. ३ 'वर्ति' ; M2 'वृत्ति') नाम्.

11 °) K1 D2-4 T2 G1. ३. ३ M4 -वक्ष्यामि (for 'वे').
M1-३ सप्रवेक्ष्या (M1 'स्पृश्या') म्यहं योगम्. — °) S1 उधि-
M2 तु (for the first च). — °) K2 V2 B1. ३ Ds1 T2
G1. ३ M3 मानुषं (for पार्थिवं). S1 क्षेत्रं (for लोकं). — °)
M1. ३ मनुष्यत्वम् (for मानुष'). T1 G2-३ इहागतः (for
उपा'). T2 G1. ३ M3. ३ मनुष्यत्वमिहागतः.

12 °) D2 T2 G1 अपि तान् ; T1 G2-३ M2 चैव तान् ;
M4 च वरान् (for चापि तान्). B1 Ds कंसादींस्तांश्च सर्वांश्च.
— °) S1 सुदारुणान् ; T2 न संशयः (for महासुरान्).

13 °) N2 (inf. lin. as in text) तनवो (for गतयो).
K2 N1 B2 ३. ३ T1. ३ G1. ३. ३ M मया (for मम). T2. ३
तेषां च (T2 हि) मतमाम्मना. — B2 om. (hapl.) 13°-14°. T2
G2 om. (hapl.) 13°-15°. — °) N (except S1 K2 ;
B1. Ds om.) T2. ३ M4 अमीषां हि (D2 च) सुरेन्द्राणां. — °)
N2 (marg.) V1 मया ; T1 भुवि (for युधि).

14 B2 T2 G2 om. 14 (cf. v. l. 13). — °) K2-4
N V Dn D2 Ts. ३ Cn दिवाकर्मः (for महात्मभिः). Cn :
दिवाकर्मसिद्धिं दृष्ट्वा भार्यः । Cn — °) K1. ३. ३ N V D (Ds
om.) T1 G1. ३ M4 इ (K2 कृ- ; T1 अ) तश्चानुमते (D1 G2
M4 'तो' मया ; K2 B1. ३ Ts. ३ G2 अतश्चानुगतो मम (B2 'ते
मम ; Ts. ३ 'ते मया).

15 T2 G2 om. 15° (cf. v. l. 13). — °) V2 उपि
(for हि). — °) G1. ३. ३ M [एवं (for [अ]र्षं). B1 कृतं
(for कृतो). Ds मम (for मया) Ds नारदावहितो मया.
— °) S1 त्वं मम ; K1 न तु मे ; N V1. ३ Ds1 D1. ३ ननु
मे ; V2 B Ds2 Ds Ts. ३ तत्र मे (for तु न मे). D2
T1. ३ G1. ३ ब्रह्मन् (for ब्रह्मा). K2. ३ Dn Ds M4 निवासं
ननु (D2 भव) मे ब्रह्मन्. — °) K2. ३ N V B1. ३ (marg.
as in text) Dn Ds D1. ३. ३ T1. ३. ३ विदधातु (for 'ति).

16 G2 om. (hapl.) 16. — °) M2 तत्र (for यत्र). T2. ३

C 3144
B 1. 55.
P 1. 55.

तानहं समरे हन्यां तन्मे ब्रूहि पितामह ॥ १६

ब्रह्मोवाच ।

नारायणेमं सिद्धार्थमुपायं शृणु मे विभो ।

भुवि यस्ते जनयिता जननी च भविष्यति ॥ १७

यत्र वै त्वं महाबाहो जातः कुलकरो भुवि ।

यादवानां महद्वंशमखिलं धारयिष्यसि ॥ १८

तांश्चासुरान्समुत्साद्य वंशं कृत्वात्मनो महत् ।

स्थापयिष्यसि मर्यादां नृणां तन्मे निशामय ॥ १९

पुरा हि कश्यपो विष्णो वरुणस्य महान्मनः ।

जहार यज्ञिया गावः पयोदाश्च महामखे ॥ २०

अदितिः सुरभिश्चोभे द्वे भार्ये कश्यपस्य तु ।

योगैर् (for देवे) . — ^b) S₁ T₁ वा ममम् ; D₃ दानवान् ; T₃ दानवः ; G₂ चावमन् ; M₃ वा वद् (for वा वमन्) . — ^c) G₂ वप्यां (for हन्यां) .

17 ^a) T₃ [ई]श (for ईश) . K₂ मित्रार्थम् ; K₃ युदां (for सिद्धां) . — ^b) D₃ वै (for मे) . V₃ D₁ T₂ G₁ M₃ प्रभो (for विभो) . — ^c) N₁ जननश्च ; T₃ जनयित्री ; M₃ नी वा (for नी च) .

18 ^a) K₁ 2. 4 N₁ B Dn D₄ D₁₋₄ त्वं च ; K₂ N₁ 3 V D₃ च त्वं ; T₃ त्वं हि (for वै त्वं) . S₁ यत्रैकस्त्रयं त्रिधा जातो (sic) ; T₃ G₁ यत्रैव त्वं महाबाहो . — ^b) T₃ 4 चरो (for करो) . S₁ नृपु (for भुवि) . — ^c) K₂ N₁ V₃ Dn D₃ महावंशम् ; K₃ इमं वै ; G₂ बृहद्वं (for महद्वं) .

19 ^a) S₁ ममावाच ; K₂ B₁ 3 T₂ G₁ समुत्पाद्य ; N₁ V₃ B₂ (marg.) Dn T₁ 2 G₁ 3 M₃ न्याय्य ; B₂ स्तार्य ; D₂ स्थाप्य (for स्माद्य) T₃ तांश्च सर्वान्समुत्पाद्य . — ^b) G₂ om. from ममनो up to पयोदाश्च (in 20^a) . D₁ [जा]त्मना मनम् ; T₁ 2 G₁ 2. 4. 5 M₁ 2. 4 यदोर्महन (for [जा]त्मनो महत्) . — ^c) B₃ यथा (for नृणां) . S₁ M₃ तां मे ; T₁ तां वै ; T₁ G₁ 2. 4 त्वं वै ; M₃ त्वं मे (for तन्मे) .

20 G₂ om. up to पयोदाश्च (in 20^a) (cf. v. 1. 19) . — ^a) T₃ विप्रो (for विष्णो) . — ^b) K₂ N₁ 2 V B Dn D₃ D₄ T₂ गा वै ; K₃ गाश्च ; N₁ गाम्ने (for गावः) . D₂ बला-जहार वा गावः . — ^c) S₁ पयोदात्रीद ; K₂ N₁ 3 V₃ D (except D₃ ; D₃ om.) G₂ दास्तु (for दाश्च) .

21 ^a) Some Mss. सुरभी (for मिथु) . K₁ 3 V₃ B D₃ M₁₋₂ [ए]व ; N₁ T₁ [ए]ने (for [उ]मे) . — ^b) K₂ T₂ G₁ 2. 5 M₃ ता गाम् (by transp.) .

प्रदीयमाना गास्तास्तु नैच्छतां वरुणस्य वै ॥ २१

ततो मां वरुणोऽभ्येत्य प्रणम्य शिरसानतः ।

उवाच भगवन्गावो गुरुणा मे हता इति ॥ २२

कृतकार्यो हि गास्तास्तु नानुजानाति मे गुरुः ।

अन्ववर्तत भार्ये द्वे अदितिं सुरभिं तथा ॥ २३

मम ता दक्षया गावो दिव्याः कामदुघा विभो ।

चरन्ति सगारान्सर्वान्राक्षिताः स्वेन तेजसा ॥ २४

कस्ता धर्षयितुं शक्नो मम गाः कश्यपादृते ।

अक्षयं याः क्षरन्त्यग्रं पयो देवामृतोपमम् ॥ २५

प्रभुर्वा व्युन्धितो ब्रह्मन्गुर्वा यदि वेतरः ।

त्वया नियम्याः सर्वे वै त्वं हि नः परमा गतिः ॥ २६

22 ^a) S₁ रुदन . K₁ 2. 4 N₁ B D₂ 3 T₁ M₃ तनः (for [जा]ननः) . — ^b) D₃ देवो (for गावो) . D₃ उवाच सैनं भगवन् . — M₃ om. (hapl.) 22^a 24^a . — ^c) V₁ मम (for इति) . N₂ (marg.) गुरुणा प्रहता मम .

23 M₃ om. 23 (cf. v. 1. 22) . — ^a) K₁ 5 पि (for हि) . K₂ 4 N₁ 3 V₁ 2 B₂ Dn D₁ 3 ताश्च ; N₁ तालान् . D₃ तान् ; T₁ 2 G₁ 3 तत्र (for तान्नु) . S₁ कृतकार्यास्तु गास्ताः ; V₃ यो हि गास्ताश्च ; D₂ 3 M₃ 5 योऽपि गास्ताश्च (M₃ जत्र) . — ^b) T₂ न नु (for नानु) . S₁ मे (for मे) . — ^c) D₃ द्वे भार्ये (by transp.) . — ^d) V₃ तदा ; B₁ यथा (for तथा) . K₂ N₁ 3 V₁ Dn D₁ 4 M₃ अदितिः सुरभि तथा .

24 M₃ om. 24^a (cf. v. 1. 22) . — ^a) T₂ 4 जसृता (for मम ता) . — ^b) K₁ 3 N₁ 3 V₃ D₃ D₁ T₂ 3 दुहः (for दुधा) . K₁ 2. 4 N₁ V B D (D₃ om.) T₂ 4 G₁ प्रभो (for विभो) .

25 ^a) T₁ 2 G₁ M₃ धारयितुं (for धर्षे) . — ^b) K₂ T₁ ता (for गाः) . — ^c) K₂ गाः ; K₃ T₂ G₁ 3 M₃ मे ; D₃ च (for याः) . S₁ [ज]मे ; some Mss. [ज]त्वे (for [ज]मे) . — ^d) N₂ यथा (for पयो) . M₃ [ज]सृत्नं बहु (for नोपमम्) .

26 ^a) S₁ K₂ व्युन्धितो ; D₃ 3 G₂ 4 M₃ [ज]भ्यु-स्थितो ; T₂ G₁ [ज]भ्युस्थितो ; T₃ [ज]भ्युस्थितो ; M₃ [ज]भ्यु-स्थितो (for भ्यु) . — ^b) K₁ 2. 4 N₁ V B₂ (marg.) 3 Dn D₁₋₃ 5 ते ; G₂ 5 पि (for वै) . — ^c) S₁ त्वं हि नः परमो गुरुः .

27 ^a) T₂ G₁ प्रहरतां ; G₂ प्रमथिता (for वतां) . — ^b)

यदि प्रभवतां दण्डो लोके कार्यमजानताम् ।
न विद्यते लोकगुरो न स्युर्वै लोकसेतवः ॥ २७
यथा वास्तु तथा वास्तु कर्तव्ये भगवान्प्रभुः ।
मम गावः प्रतीयन्तां ततो गन्तामि सागरम् ॥ २८
यस्तेऽऽत्मा देवता गावो या गावः स त्वमव्ययम् ।
लोकानां त्वत्प्रवृत्तानामेकं गोब्राह्मणं स्मृतम् ॥ २९
व्रातव्याः प्रथमं गावस्त्रातास्त्रायन्ति ता द्विजान् ।
गोब्राह्मणपरित्राणात्परित्रातं जगद्भवेत् ॥ ३०
इत्यम्बुपतिना प्रोक्तो वरुणेनाहमच्युत ।
गवां कारणतच्चञ्जः कश्यपे शापमुत्सृजम् ॥ ३१

येनांशेन हता गावः कश्यपेन महात्मना ।
स तेनांशेन जगतीं गत्वा गोपत्वमेव्यति ॥ ३२
या च सा सुरभिर्नाम यादितिश्च सुरारणिः ।
तेऽप्युभे तस्य वै भार्ये सह तेनैव यास्यतः ॥ ३३
तदस्य कश्यपस्यांशस्तेजसा कश्यपोपमः ।
वसुदेव इति ख्यातो गोषु तिष्ठति भूतले ॥ ३४
गिरिर्गोवर्धनो नाम मथुरायास्त्वदूरतः ।
तत्रासौ गोषु निरतः कंसस्य क्रदायकः ॥ ३५
तस्य भार्याद्वयं चैव अदितिः सुरभिस्तथा ।
देवकी रोहिणी चैव वसुदेवस्य धीमतः ॥ ३६

C 3165
B 1. 55. 38
P 1. 55. 38

V1 Ds लोक- (for लोके). — ^d) S1 V2 नाम्नामे; K1 N3 (marg.) V1 D1 नापीमे; N1 M3 नामि मे, V3 B Ds नामते; D1 नश्येयुः; M1.2 न हीमे (for न स्युर्वै). G2 हेतवः (for से). K3.4 Dn नष्टा लोकस्य सेतवः; T1 नापि वै लोक- हेतवः.

28 ^a) M2 वेत्सि (for the first वास्तु). M3 [ए]वास्तु (for the second वा). T1 यथेवास्तु तथेवास्तु. — ^b) D1 कर्तव्यं; T3.4 वक्तव्यो (T3 'व्ये') (for कर्तव्यं). — ^d) B3 गन्तामि (for 'मि').

29 ^a) K2.1 य आत्म-; K3 N1 Dn2 Da या आत्म-; N2.3 V1.3 य आत्मा; Dn1 आत्मनां; D1 या आत्मा; D2 परात्मा; T1 M1.3 यास्वेषो; G2-1 M1 यास्वेता (for यस्तेऽऽत्मा). V2 B Ds Ds आत्मा यस्ते. V3 B3 [marg.] मम) हि ता गावो; D1 आत्मा हि स च ता गावो; T2 G1 यास्वेता देवता वेधा; T3 आत्मनस्तु पिता गावो; T1 आत्मनस्ते हि ता गावो. — ^b) K2.3 N2.3 V1 T1-1 G1.2.3 सव्यम्; K1 तास्यम्; M2 (inf. fin. as in text) तवम् (for स त्वम्). D2 उत्तमम्; M3 अश्ययः (for 'यम्'). D3 गावः सव्यमनुत्तमम्. — ^c) K3 सः; K1 तु प्र- (for स्वप्न). M2 सूतानाम् (for वृत्तानाम्). — ^d) T1 G2-1 M1 कुलम्; M1.2 कृतम्; M3 द्वितम् (for स्मृतम्). T2 G1 एका गोब्राह्मणं कुलम्; T3 एकं गोब्राह्मणः स्मृतः.

30 ^a) T1 तत्राद्याः (for व्रातव्याः). — K3 om. (hapl.) 30^b 32^a. — ^b) S1 तास्नाम् (for त्रानाम्). S1 G1 च; N1 T2 G1.2.3 गा; D1 वा; T1 G1 M1 गो (for ता). — ^c) B1.2 (marg.), 2 Ds T G2-1 M1 वरित्राणे (for 'णात्'). — ^d) G3 M1 वरित्राणे (for 'त्रान').

31 K3 om. 31 (cf. v. l. 30). — ^a) G2 प्रोक्ते (for प्रोक्तो). — ^b) S1 गवां कारणमुद्दिश्य.

32 K3 om. 32^a (cf. v. l. 30). — ^a) K2 कृता (for हता). — ^b) K1 T1.2 G1.2.4.5 M1-3 महर्षिणा (for महा-त्मना). — ^c) K2-4 N V Dn D1-2 T2.4 तु महीं; B2 T1 G1 जगति; M3 महतीं (for जगतीं). — ^d) T2 ततो (for गत्वा). K2 एव्यसि (for 'ति').

33 ^a) T2 सा तु; T2.4 चास्य (for च सा). — ^b) K2-4 N V B Dn2 Ds D1-5 T G M2.4 अदितिश्च (for यादि'). — M3 om. 33^c-34^b. — ^c) B Ds उभे ते; T2 G1.3 ते ह्युभे (for तेऽप्युभे). K2 जाये द्वे; N V1.3 Dn D2.3 भार्ये द्वे. V2 G2 भार्ये वै (by transp.); D2 द्वे भार्ये. K3.4 D1 T3 G2 ते ह्युभे तस्य भार्ये द्वे (K3 च; T3 G2 वै); T1 उभे वै तस्य भार्ये ते; T1 उभे ते तस्य ते भार्ये. — ^d) K N V B3 Dn D1-2 T2.4 तेनैव सह यास्यतः. — After 33, K1 (marg.), 2.3 N2.3 V B Dn Ds D1.2.4.5 T3.4 ins. :

565^b तायां सह स गोपत्वे कश्यपो भुवि रंस्यते ।

[K1 N3 V1 Dn2 D1 च सह; K3 D2 सहैव (for सह स). B1 गोप- (for 'त्वे'). V3 हि वि- (for सुवि). D1 रंस्यताम् (for 'ते').]

34 M3 om. 34^{ab} (cf. v. l. 33). — ^a) S1 K1 (sup. fin.) V1 Dn G2 स तस्य; T2 ततः स (for तदस्य). D4 [अं]-क्षो (for [अं]शस्). — ^b) N2 तेजसा भास्करोपमः. — G2 om. 34^d-36^d. — ^d) T1.2 G1.3 5 M1 गोपः (for गोषु). B2 (marg.) गोकुले (for भूतले).

35 G2 om. 35 (cf. v. l. 34). — ^b) V3 मथुरायामदूरतः. — ^c) K2-4 N V B1.2 (marg. as in text), 3 Dn Ds D1.2.4.5 T2.4 [अ]भि- (for नि-).

36 G2 om. 36 (cf. v. l. 34). — ^a) S1 K1 जातम्; G3 चापि (for चैव). — ^b) S1 च ह; K1 B2 T1.2 G1.3-5 M च ते (for तथा). — K2 om. (hapl.) 36^c-38^b. — ^c)

तत्रावतर लोकानां भवाय मधुसूदन ।
 जयाशीर्वचनैस्त्वेते वर्धयन्ति दिवौकसः ॥ ३७
 आत्मानमात्मना हि त्वमवतार्य महीतलम् ।
 देवकीं रोहिणीं चैव गर्भाभ्यां परितोषय ॥ ३८
 तत्र त्वं शिशुरेवादौ गोपालकृतलक्षणः ।
 वर्धयस्व महाबाहो पुरा त्रैविक्रमे यथा ॥ ३९
 छादयित्वात्मनात्मानं मायया योगरूपया ।
 गोपकन्यासहस्राणि रमयंश्चर मेदिनीम् ॥ ४०
 गात्र ते रक्षतो विष्णो वनानि परिधावतः ।

Bs Dn [इ]मे (for [ए]व). — After 36, Ka Dn Ds ins.:

366* सुरभी रोहिणी देवी चादिनिर्देवकी स्वभूत ।

[Da चैव (for देवी). Dn रोहिणी सुरभिर्देवी (for *). Dn अदिनिर; Da ह्य (for वा). Dn [इ]ति; Dns हि (for त). Ka देवकी चादिनिस्वभूत (for *).]

— After the above, Ka reads 39^{ab}.

37 Ka om. 37 (cf. v. l. 36). — Ka N V Dn Ds Ds Ds Ta. 4 read 37-38 after 40^{ab}. — *) Ds तत्र च; Ga [अ]वतत (for 'तर'). — *) Si Ka एतैर; Ba एते; Da स्वा तु; Ti. 2 G Ms स्तुत्यैर; Ms. 2 स्तुत्वा; Ms तुल्यैर (for स्तेते). Dn जयाशीर्वचनैस्त्वेते.

38 For the sequence in Ka N V Dn Ds Ds Ds Ta. 4, cf. v. l. 37. Ka om. 38^{ab} (cf. v. l. 36). — *) Si अवतीर्य (for 'तार्य'). Ka N V Ds. 2 B. 2 Dn Ds. 2 Ta Gs. 4 तले (for 'तलम्'). Ka. 4 N. 2 V B Ds. 4. 2 Ti अवतीर्य महीतले. — *) Si Ti. 2 G रोहिणी देवकीं चैव. — *) Ka भार्याभ्यां (for गर्भाभ्यां). Ti G Ms अभि (for परि).

39 Ti Gs. 4 om. 39^a-40^b. Ka reads 39^{ab} after 366*. — *) N शुचिर (for शिशुर). — *) Ti गोपालं कृतलक्षणम्. — Ka om. 39^a-40^b. — *) Si वर्तयस्व; Ti Gs. 4 वर्तयस्व; Ms वर्धयस्व (for 'यस्व'). — *) Ka. 4 N. 2 Dn Ds Ta Gs. 4 त्रैविक्रमे (for 'मे').

40 Ka Ti Gs. 4 om. 40^{ab} (cf. v. l. 39). — *) Ka नन्दयित्वा (for छाद'). — *) Si घोरः; Ka N V B. 2 Ds Ds. 2 M गोप; Gs गुरु (for योग). — After 40^{ab}, Ka N V Dn Ds Ds Ds Ta. 4 read 37-38. — *) Ds रमयस्व च मेदिनीम्.

41 *) Ms. 2 वनं च (for वनानि). — *) Ds परिकृतं (for 'भित्तं'). — *) Ms. 2 धन्यं (for धन्या). Ka Ms तव; Ds वै (for ते). — After 41, Ti. 2 Gs. 4 Ms ins.:

वनमालापरिक्षिप्तं धन्या द्रक्ष्यन्ति ते वपुः ॥ ४१
 विष्णो पद्मपलाशाक्ष गोपालवसतिं गते ।
 बाले त्वयि महाबाहो लोको बालत्वमेप्यति ॥ ४२
 त्वद्भक्ताः पुण्डरीकाक्ष तव चित्तवशानुगाः ।
 वने चारयतो गास्तु गोष्ठांश्च परिधावतः ।
 मञ्जतो यमुनायां च रतिमाप्स्यन्ति ते त्वयि ॥ ४३
 जीवितं वसुदेवस्य भविष्यति सुजीवितम् ।
 यस्त्वया तात इत्युक्तः पुत्र इत्येव वक्ष्यति ॥ ४४
 अथ वा कस्य पुत्रत्वं गच्छेरन्यत्र कश्यपात् ।

367* पीताम्बरधरं चैव नीलकुक्षितमूर्धनम् ।

वनमालाकृतोरस्कं मयूरव्यजनाकुलम् ॥

[(L. 2) Ti मयूरव्यजनाकुलम् (for *).]

While after 41, G(ed.) ins. 369*.

42 *) N Ds Ts. 4 Ms विष्णो (for विष्णो). Ka विष्णो कमलपद्माक्ष; Ba Dn Ds Gs. 2 Ms. 2 विष्णो पद्मपलाशाक्षे. — *) Ka N महाबाहो (for 'बाहो'). — *) Ti Gs. 2 लोकपालत्वमेप्यति.

43 *) Ka. 4 त्वद्भक्त्या; Gs स्वज्ञागाः (for स्वज्ञकाः). — *) Ts. 4 त्वद्विषयवशवर्तिनः; Gs तव चित्तानुगामिनः. — After 43^{ab}, Ka N. 2 V B Dn Ds. 2 (marg.) ins.:

368* गोपु गोपा भविष्यन्ति महायाः मतं तव ।

— *) Ka. 4 N V Dn Ds Ta. 4 गात्रः; Ti यो गा (for गास्तु). — *) Ka. 4 N V B Dn Ds. 2 Ti गोष्ठेयुः; Ts गोपेयु (for गोष्ठांश्च). D गोष्ठेयु परिचारकः. — *) B. 2 Ds तु (for च). — *) Ka. 4 N. 2 V B Dn Ds. 2 प्राप्स्यन्ति; Ti वाप्स्यन्ति (for भाप्स्यन्ति). B. 2 Ds भूताम्; Gs. 2 Ms. 2 जना (for त्वयि). Ts. 4 रतिं प्राप्स्य (Ti दास्य भिन् ते भूताम्; Ms रतिं वाप्स्यन्ति ते जनाः).

44 *) B. 2 om.; Ti पुत्रितम् (for जीवि'). — *) Ka Ds यन् (for यस्). Ds इत्युक्त (for 'क्तः'). — *) N (except Si; Ds om) Ts. 4 स पुत्र इति वक्ष्यति (N वक्ष्यते; Ds मय्यते). — 8 ins. after 41: G(ed.) after 41:

369* स हि धन्यतरो लोके यस्य त्वं पुत्रतां गतः ।

स हि पुण्यकृतां श्रेष्ठो यस्त्वां पुत्रेति कीर्तयेत् ॥

ये नमस्यन्ति देव त्वां गोपालकृतलक्षणम् ।

ते हि पुण्यकृतां श्रेष्ठाः प्रजयाः सर्वजन्तुभिः ॥

[(L. 2) Ms. 4 पुत्रता (for 'कृता'). Ts Gs कीर्तयेत्; Gs वक्ष्यति (for कीर्तयेत्). (L. 3) Ts. 4 Gs. 4 Ms देव (for देव). — (L. 4) Ts Gs. 4 हि (for हि). Ms. 4 पुण्यकृतां (for

का च धारयितुं शक्ता विष्णो त्वामदितिं विना ॥ ४५
योगेनात्मसमुत्थेन त्वं गच्छ विजयाय वै ।
वयमप्यालयं स्वं स्वं गच्छामो मधुसूदन ॥ ४६
स देवानभ्यनुज्ञाय विविक्ते त्रिदिवालये ।
जगाम विष्णुः स्वं देशं क्षीरोदस्योत्तरां दिशम् ॥ ४७

तत्रैव पार्वती नाम गुहा मेरोः सुदुर्गमा ।
त्रिभिस्तस्यैव विक्रान्तैर्नित्यं पर्वसु पूजिता ॥ ४८
पुराणं तत्र विन्यस्य देहं हरिरुदारधीः ।
आत्मानं योजयामास वसुदेवगृहे प्रभुः ॥ ४९

C 3179
B 1. 55. 51
P 1. 55. 51

इति श्रीहरिवंशे पञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

॥ हरिवंशपर्व समाप्तम् ॥

हृताः ।]

45 ^a) K Ñ V B D (Ds om.) Tz ४ गच्छेथा कश्य-
पात्ने. — Si reads 45. 45^a 46. 45^a after 47. 4. — ^c) Ñz
Vz हि; Bz ३ Ds G वा (for च). — ^d) Kz ४ Ñz ३ Vz ३
Dn Dn ३-४ Tz त्वां विष्णो (by transp.).

46 For the sequence in Si, cf. v. l. 45. — ^b) Kz
३-४ Ñ V B D (Ds om.) Tz ४ गच्छ त्वं (by transp.).
Tz च; Gz ते (for वै). — ^c) Tz G Mz स्वर्गं (for स्वं
स्वं). Kz ४ Ñ V B D (Ds om.) Tz ४ वयमप्यालयान्स्वा-
म्याम् (Ds 'म्याम्'). — T Gz ३-४. M mss. after 46: Gz
after 48^{ab} :

570^a इत्युक्त्वा देवदेवेशं ब्रह्मा लोकपितामहः ।

जगाम स प्रभुर्गेहं देवाश्चापि यथानतम् ॥

[(L. 2) Mz ३ जगाम स प्रभुः स्वर्गम् (for ^a) .]

47 For the sequence in Si, cf. v. l. 45. Before 47,
some Mss. ins वैशाखायन उवाच. — ^a) Bz ३ Ds स तु
देवाननुज्ञाय (Ds 'प्य'); Mz स देवानभ्युपाज्ञाय. — ^b) Kz
Ñz V Bz Tz ३ Gz ३-४ विविक्ते त्रिदिवालये. — ^c) Kz तं
देशं; Ñz आकाशं; Tz ४ तदेवान् (for स्वं देशं). — ^d) Dn
[३ तं नदम् (for 'रां दिशम्').

48 For the sequence in Si, cf. v. l. 45. — ^a)
Kz ३ Ñz Vz ३ Bz Dn Dn ३-४ Tz Gz वै; Kz [एका; Ñz
[म] वि; Bz (marg.) सा (for [ए] च). — ^b) Ds प्रतिष्ठिता
(for सुदुर्गमा). — After 48^{ab}, Gz ins. 570^a. Tz ४

om. 48^{ab}. — ^c) Tz ३ Gz ३ तत्र (for तस्य). S1 Kz त्रिभिश्च
विक्रमैस्तस्य. — ^d) Ds एव सु. (for पर्वसु). Gz सेव्यमाना
सुपूजिता.

49 For the sequence in Si, cf. v. l. 45. — ^a) Tz
तस्य (for तत्र). Gz निक्षिप्य (for विन्यस्य). — ^b) Kz
विष्णुर् (for हरिर्). — ^c) S1 Bz (marg.) Tz ४ कुले प्रभुः;
Kz Gz गृहे विभुः; Ds गृहं प्रति (for गृहे प्रभुः).

Colophon om. in Ds. — Mention of the Epic: Kz
Ñz Bz Tz. — Mention of Khula: S1 Kz Ñz ३ Vz ३ B
Ds Dn ३-४. — Sub-parvan. Gz (ed.) ब्राह्मर्यपर्व. — Adhy.
name: S1 Kz ३-४ Ñ V B D (Ds om.) Gz पितामहवाक्यम्;
Kz कृष्णावतरणम्; Gz ब्रह्मवाक्यम्. — Adhy. no. (figures,
words or both): K 53; Ñz ३ Vz Dn Ds 55;
Vz Tz 56; Vs Ds ४ 54; Dn Tz Gz ३ Mz 51; Gz ४ 48;
Mz ३ 47; Gz (ed.) 59. — Śloka no.: Dn Ds ४ 51; Dn
Tz 52; Gz 62. — After the colophon, Gz concludes
with श्रीकृष्णाय नमः; Poona ed. concludes with हरिवंशपर्व
समाप्तम् । अतः परं विष्णुपर्वं भविष्यति । तस्यायमाद्यः श्लोकः—
वैशाखायन उवाच ।

ज्ञात्वा विष्णुं क्षितिगतं भागांश्च त्रिदिवीकसाम् ।

विनाशशंसी कंसस्य नारदो मथुरां ययौ ॥

Gz (ed.) concludes with प्रथमं हरिवंशपर्वं संपूर्णम् । भगवते
श्रीवेदव्यासाय नमः.

४६

C 3180
B 2. 1. 1
P 2. 1. 1

वैशंपायन उवाच ।

ज्ञात्वा विष्णुं क्षितिगतं भागांश्च त्रिदिवौकसाम् ।
विनाशशंसी कंसस्य नारदो मधुरां ययौ ॥ १
त्रिविष्टपादापतितो मधुरोपवने स्थितः ।
प्रेषयामास कंसस्य उग्रसेनसुतस्य वै ॥ २
स नारदस्यागमनं श्रुत्वा त्वरितविक्रमः ।
निर्जगामासुरः कंसः स्वपुर्याः पथलोचनः ॥ ३

46

De om. this adhy. (cf. v. l. 39. 1.). Before the ref., Poona ed. ins. the introductory mantra; while G (ed.). ins. श्रीरस्तु ॥ श्रीवाजिवदनाय नमः ॥ अथ द्वितीयं विष्णुपर्वं समारभ्यते ॥

571* वेदव्यासगुणाग्राम विद्याधीश सनां वश ।
मां निराशं गतक्लेशं कुर्वनाशं हरेऽनिशम् ॥

1 For the sequence in S₁, cf. v. l. 45. 45. — °) M₁ श्रुत्वा (for ज्ञात्वा). K₁ ज्ञात्वा कृष्णं भुवि गते. — °) D₁ क्षितिगांश्च दिवौकसः. — °) S₁ K₁ शङ्खी; B₁ शंसः (for शंसी). T₁ शंसितुं तस्य कंसस्य. — °) Some Mss. मधुरां (for मधुरां).

2 For the sequence in S₁, cf. v. l. 1. — °) N₁ V₁ D₁ त्रिविष्टपाद् (for त्रिवि). K₁ स पतितो; T₁ अधिगतो (for आपतितो). V₂ त्रिविष्टपादापतितः. — °) N₁ D₁ कंसाय; N₂ V₁ D₁ कृतं स (V₂ हि) (for कंसस्य). — °) N₂ V₁ D₁ सुताय (for सुतस्य). D₁ हि (for वै). N₂ V₂ B D₁ D₁ T₁ कृतं स (V₂ D₁ कंसाय) मुनिपुंगवः; T₁ उग्रसेनसुताय ह. — K₁ N₂ V B D (D₁ om.) T₁ ins. after 2: G (ed.) cont. after 573* :

572* स कृतः कथयामास मुनेरागमनं नृपे ।

[G (ed.) इत्यहं कृतः स मुने (for °). K₁ D₁ D₁ (marg.) वने; N₂ V₂ प्रजे; B₁ D₁ T₁ नृपः; D₁ नृपः; D₁ नृपे (for नृपे). G (ed.) वन आगमनं विमो (for °).]

On the other hand, T₁ G M G (ed.) ins. after 2 :

573* द्वास्थं त्रिदिग्विस्तारं द्वारि तिष्ठति नारदः ।
इति श्रुत्वा स कंसस्य द्वारपालस्वरश्चिव ॥
गत्वा तु त्वरितं रात्रिबुवाच मधुरेश्वरम् ।
एष तिष्ठति राज्ञेन्द्र नारदो लोकनारदः ॥

स ददर्शातिथिं श्लाघ्यं देवर्षिं वीतकल्मषम् ।
तेजसा ज्वलनाकारं वपुषा सूर्यवर्चसम् ॥ ४
सोऽभिवाद्यर्षये तस्मै पूजां चक्रे यथाविधि ।
आसनं चाग्निवर्णाभं विसृज्योपजहार वै ॥ ५
निषसादासने तस्मिन्स वै शक्रसखो मुनिः ।
उवाच चोग्रसेनस्य सुतं परमकोपनम् ॥ ६
पूजितोऽहं त्वया वीर विधिदृष्टेन कर्मणा ।

[Before line 1, G (ed.) ins. नारदः. M₁ om. (hapl.) lines 2-4. Before line 2, G (ed.) ins. वैशंपायनः. — (L. 2) G (ed.) गिरमस्य (for स कंसस्य). M₂ त्वराजिवः (for त्वराजिव). — (L. 3) T₁ G₁ न गत्वा (for गत्वा न). G (ed.) गत्वा कंससमीपे तु (for °). T₁ G₁ M₂ ३ प्रोवाच (for उ). — Before line 4, G (ed.) ins. कृतः. — (L. 4) M₂ विमुक्तः (for नारदः).]

3 For the sequence in S₁, cf. v. l. 1. — °) D₁ त्वमित- (for त्वरित-). — °) T₁ G₁ स्वपुर्यां (for वां).

4 For the sequence in S₁, cf. v. l. 1. — °) T₁ G₁ श्चिवं (for [ज]तिथि). — °) K₁ N₁ B₁ (marg. as in text) D₁ G₁ ३ M₁ ३ महर्षिः; T₁ ३ G₁ ३ M₂ ३ महर्षि (for देवर्षि).

5 For the sequence in S₁, cf. v. l. 1. — °) D₁ [ज]-धया तस्मिन्; D₂ ततमस्य (for [क]षये तस्मै). — °) B₁ यथाक्रमम् (for विधि). — °) K₁ D₁ प्रसूयः; D₂ प्रसूयः; T₁ G₁ ३ त्रिमूयः; G₂ त्रिमूयः (for त्रिमूय). N₁ [ह]ह; D₁ [ए]ष (for [उ]ष). T₁ M₁ ३ चचार (for जहार). S₁ च; K₁ N₁ V B₁ ३ marg.) D₁ ३ T₁ ३ G₁ ३ सः; M₁ ३ ह (for वै).

6 For the sequence in S₁, cf. v. l. 1. — °) M₁ ३ समो (for सखे). — °) K₁ G₁ ३ मो; V₁ [ज]थ (for च).

7 For the sequence in S₁, cf. v. l. 1. — °) T₁ G₁ ३ ३ कवि- (for विधि). — °) K₁ जज्ञ चेत्, D₁ सखे स्वेव; T₁ गदतस्तत्; T₂ G₁ ३ ३ गदतो यत् (for गते स्वेव). — °) K₁ इति; B₁ D₁ D₁ T₁ G₁ ३ ३ M ३ च तत्; B₁ om. and Poona eds. G (ed.) त्वया (for च वै). — For 7th, T₁ subst. :

574* एवं गते महाराज श्रुत्वा वचनं मम ।

8 For the sequence in S₁, cf. v. l. 1. — °) S₁ जव-सूयः; D₁ अनुसूयः (for सूय). K₁ T₁ ३ G₁ ३ ३ ३ M₁ ३ दिवं (for दिवो). — °) S (except T₁ ३) पुरं गतः (for पुरोग-मान्). — °) T₁ G₁ ३ ३ M ३ तत्; T₁ G₁ ३ तत् (for गतः).

गते त्वेवं मम वचः श्रूयतां गृह्यतां च वै ॥ ७
 अनुसृत्य दिवो लोकानहं ब्रह्मपुरोगमान् ।
 गतः सूर्यसखं तात विपुलं मेरुपर्वतम् ॥ ८
 सनन्दनवनं चैव दृष्ट्वा चैत्ररथं वनम् ।
 आप्लुतं मे सुतीर्थासु सरित्सु सह दैवतैः ॥ ९
 दिव्या त्रिधारा दृष्टा मे पुण्या त्रिपथगा नदी ।
 उपस्पृष्टं च तीर्थेषु दिव्येषु च यथाक्रमम् ॥ १०
 दृष्टं मे ब्रह्मसदनं ब्रह्मर्षिगणमेवितम् ।
 देवगन्धर्वनिर्घोषैरप्सरोभिश्च नादितम् ॥ ११
 सोऽहं कदाचिद्देवानां समाजं मेरुमूर्धनि ।

Ś1 K4 पथः; K2 -शिखः; B1 -ग्रह (for -सखं); B2 जातः; S (except T2, 4) नाम (for तात) —^d) K2 हेमः (for मेरु-).

9 For the sequence in S1, cf. v. l. 1. —^e) K1, 2 N V1, 3 B1 D1-2 T1, 4 आप्लुतं मेरुतीर्थेषु; K2, 4 Dn 'तः' (Dn 'तं') सुरतीर्थेषु; D G2 'तः' सर्वतीर्थेषु; T2 G1, 2, 3 M 'तो मेरुतीर्थेषु' (M1, 3 'थानि').

10 For the sequence in S1, cf. v. l. 1. —^e) T2 एका (for दिव्या); —^b) S1 D1 गङ्गा (for पुण्या); N2 V B1, 2 (marg. as in text), 3 गङ्गा (N2 धर्म्या; V1, 3 B1 पुण्या) त्रिपथगामिनी. — For 10^{ab}, T1, 2 G M1 subst.:

575* दिव्या त्रिपथगा दृष्ट्वा पुण्यां भागीरथीं नदीम् ।
 While T2 M1-2 subst. for 10^{ab}:

576* दिव्या त्रिपथगा दृष्ट्वा पुण्या भागीरथी नदी ।
 After 10^{ab}, N (except S1 K2 N2); D2 om.) T G M1 ms.:

577* अरणाजं सर्वेषामेहमां या विभेदिनी ।
 [T2 G M1 मुगला ज (for अरणाज); K2 अरणाज; D1 पापाना या (for अहमा या); K1, 3 D2 अरणाज निवेदयन्तम्; T2 G M1 अरणाजविभेदिनीम् (for^b).]

^e) Ś1 G2 उपस्पृष्टः; T2 G1 M2 स्पृष्टः (for 'स्पृष्टं'). —^d) D1 नदीषु (for दिव्येषु); T2 यथागतम् (for 'क्रमम्').

11 For the sequence in S1, cf. v. l. 1. —^e) D2 नदृष्टं (for दृष्टं मे); V2 दृष्टं मे मेरुशिखरं. —^b) K2 N1, 2 V2 Dn D2 T2 M2 महर्षिः (for ब्रह्मर्षिः). —^d) T2 सेवितम्; T2 गोभिः (for नादिः).

12 For the sequence in S1, cf. v. l. 1. —^b) K2, 4 N V B D2 D1-3 T1, 2, 4 G2 समाजे (for 'ज'); G2 समाजे मेरुमूर्धनि. —^e) N2 महावः; D1 प्रमुञ्च; T2, 4 आवाह (for

संगृह्य वीणां संसक्तामगच्छं ब्रह्मणः सभाम् ॥ १२
 सोऽहं तत्र सितोष्णीपाब्जानारत्नविभूषितान् ।
 दिव्यासनगतान्देवानपश्यं सपितामहान् ॥ १३
 तत्र मन्त्रयतामेवं देवतानां मया श्रुतः ।
 भवतः सानुगस्येह वधोपायः सुदारुणः ॥ १४
 तत्रैषा देवकी या ते मथुरायां पितृध्वसा ।
 अस्या गर्भोऽष्टमः कंस स ते मृत्युर्भविष्यति ॥ १५
 देवानां स तु सर्वसं त्रिदिवस्य गतिश्च सः ।
 परं गृहस्य देवानां स ते मृत्युर्भविष्यति ॥ १६
 परतोऽपि परस्त्वेषां स्वयंभूश्च स्वयंभुवाम् ।

C 3197
 B 2. 1. 18
 P 2. 1. 18

संगृह्य). S1 संसक्तो (for 'क्ताम्'). K1 संगृह्य वीणासंसक्तो; D2 T1, 2 G1, 2, 3 M वीणां गृहीत्वा संस(M1-3 'र')क्ताम्. —^d) N2 V T1 अगमं (for 'च्छं'). K1 अन्तिकम् (for सभाम्).

13 For the sequence in S1, cf. v. l. 1. —^e) T2 अहं (for सोऽहं). T2 G2 तात (for तत्र). — G4 om. 13^{ad}.

14 For the sequence in S1, cf. v. l. 1. —^b) Ś1 K1, 2, 4 N V1, 3 Dn D2 D2, 5 T2 G1, 4 M2 मया श्रुतम्; K2 यथाश्रुतम् (for मया श्रुतः); D1 T2 देवानां च मया श्रुतम्. —^c) K2 T2 G2 इव; T1, 2 G1, 3, 5 M2 [ए]व (for [इ]ह).

15 For the sequence in S1, cf. v. l. 1. —^e) V2 तत्रैका; M1 अत्रैषा (for तं). K2 T2 जाता (for या ते). S1 K1 या चैषा देवकी नाम. —^b) S1 K1 माधुरी ते (for मथुरायां). Dn D1 (by corr. marg.) Cn लघुः; T2, 3 G2 तव (for पितृ 1. * Cn. लघुस्वसा कनिष्ठभगिनी । तवैवेति शेषः । अन्ये तु पितृस्वसेनि पाठं प्रकल्प्य पितृसंबन्धिनी स्वसा व्यवहितभागनीति व्याचख्युः ! * —^c) K2, 4 N V B Dn2 D2 D1-2 M1, 2 योऽस्या; Dn1 T G M2 योऽस्यां; M1 सोऽस्यां (for अस्या). —^d) S1 प्रकल्पितः (for भविष्यति).

16 ^e) B1, 2 D2 हि (for तु). —^b) V1 D1 गतिश्च सः; D2 गतिं पराम् (for गतिश्च सः).

17 ^e) M2 परस्य च (for 'तोऽपि'). Ś1 K2, 4 N2, 3 V B D2 D2, 4 तेषां; D2 तेषां (for त्वेषां). K2 N1 Dn D1, 5 परश्चैव परस्तेषां; T1, 2 G1, 2, 4 M2, 4 परस्य च परस्त्वेष.

^b) Ś1 K1 देवानां स (for स्वयंभूश्च). K2-4 N V B D (D2 om.) T2, 4 दिवौकसाम्; T2 G M1 स्वयंभुवः (for 'भुवाम्'). —^c) K1, 4 अतस् (for तं). V2 D2 T1, 2 G1, 3 M2, 4 त्वेतन् (for ते तन्). D2 रूपं (for भूतं). —^d)

C 3197

B 2. 1. 18
P 2. 1. 18

ततस्ते तन्महद्भूतं दिव्यं न कथयाम्यहम् ॥ १७
 श्लाघ्यश्च स हि ते मृत्युर्भूतपूर्वश्च तं स्मर ।
 यत्तश्च क्रियतां कंस गर्भस्थे यदि शक्यते ॥ १८
 एषा मे त्वद्रता प्रीतिरित्यर्थं चाहमागतः ।
 भुज्यन्तां सर्वकामार्थाः स्वस्ति तेऽस्तु ब्रजाम्यहम् ॥ १९
 इत्युक्त्वा नारदे याते तस्य वाक्यं विचिन्तयन् ।
 जहासोच्चैस्ततः कंसः प्रकाशदशनशिरम् ॥ २०
 सस्मितं चैव प्रोवाच भृत्यानामग्रतः स्थितः ।
 हास्यः खलु स सन्वेषु नारदो न विशारदः ॥ २१
 नाहं भीषयितुं शक्यो देवैरपि सवासवैः ।
 आहवस्यः शयानो वा प्रमत्तो मत्त एव वा ॥ २२

K1. 2. 4 तत्; K2 N3 V1 2 B Dn Ds D3-3 T G1. 2. 3 M1
 च; N3 V2 D1 तु; D2 तं (for न).

18 °) G2 ते (for च). S1 M2 हि स (by transp.);
 M1. 2 [ज]पि स. — °) D2 G2 M संस्मर; T1 संस्मरन्; T2
 G2 संगर; G3 संगरे (for नं स्मर). — °) S1 तु (for च).
 — °) K1. 2. 4 N1 V B1 3 Dn D1. 2. 3 T1. 4 गर्भेषु; K2
 गर्भस्थ; B3 स गर्भे; D3 गर्भे तु (for गर्भस्थे). B2 (marg.)
 देवस्या गर्भकृन्तने.

19 °) M1. 2 एष ते रक्षयतां यन्नाह. — °) Dn2 T1 G2
 बर्ध; T2 G1. 4 M2 प्रीत्यर्थं (for इ). T1 जहम् (for वा).
 — °) B3 भुज्यतां (for भुज्यन्तां). S1 कामाश्च; K2 T1 G2
 कामार्थान्; M1. 2 यज्ञाश्च (for कामार्थाः). — After 19°,
 S (except T2. 4) ins.:

578*

श्लाघ्यतां शानविस्तराः ।

भुज्यन्तां कंस कामाश्च.

[M1. 2 read lines 1-2 (transposed) twice. (L. 1)
 1) M1. 2 (both both times) रीयन्ता (for श्लाघ्यतां). M2
 मुउरन्तामग्रविस्तराः. — (L. 2) T1 M1. 2 (both both
 times) सर्वकामार्थाः; G2 कंस कामार्थाः; M2 कंसकामाश्च
 (for कंस कां). (for रक्षयन्ता सर्वयज्ञाश्च.)]

20 Before 20, N2. 2 V1. 2 T1 ins. शैर्वापायनः. — °)
 T1. 2 G1. 2 M1-2 तदा (for नरः). — °) D1 वदनज (for
 नशनश्च). N1 प्लवः; T2 G1. 2 प्लविः (for चिरम्).

21 °) T1 सस्मितश्च; T2 G1 विस्मितं (for स). D2 G2.
 2. 3 M2 प्रोवाच (for प्रो). B1. 3 D3 प्रोवाच सस्मितं चैव.
 — °) N2 (marg.) V1 B1 D3 D2 स भृत्यानामग्रतः स्थितान्
 (D2 तः). — °) T2 M2 किञ्च (for खलु). K2. 4 N1 V

योऽहं दोर्भ्यामुदाराभ्यां क्षोभयेऽहं धरामिमाम् ।
 कोऽस्ति यो मानुषे लोके मां क्षोभयितुमुत्सहेत् ॥ २३
 अद्यप्रभृति भूतानामेष देवानुवर्तिनाम् ।
 नृपक्षिपशुसंधानां करोमि कदनं महत् ॥ २४
 आज्ञाप्यतां हयः केशी प्रलम्बो धेनुकस्तथा ।
 अरिष्टो वृषभश्चैव पूतना कालियस्तथा ॥ २५
 अट्ठ्वं पृथिवीं कृत्स्नां यथेष्टं कामरूपिणः ।
 प्रहरध्वं च सर्वेषु येऽस्माकं पक्षदूषकाः ॥ २६
 गर्भस्थानामपि गतिर्विज्ञेया भुवि देहिनाम् ।
 नारदेन हि गर्भेभ्यो भयं नः समुदाहृतम् ॥ २७
 भवन्तो हि यथाकामं मोदन्तां विगतज्वराः ।

B Dn Ds D1. 2. 3 T1. 2. 4 G2. 3 सर्वेषु (for सर्वेषु). K1
 D2. 3 हास्यः स खलु सर्वेषु; K2 हास्यं कृत्वा तु ने सर्वे. — °)
 D2 तु (for न).

22 °) G1 शक्यं (for शक्यो). — °) T1 सदानवैः (for
 सवासवैः). — °) S1 V2 B2 Dn Ds D2 G1. 2-3 जासनस्थः;
 K1 उपरिष्टः (for आहवस्य). D2 शयानो वा प्रमुदो वा.
 — °) K2 B1 Dn2 D2. 3 G1 M1. 2 च (for वा).

23 °) T2 G1. 2. 3 M2 यो (for यो). D2 उभाभ्यां च
 (for उदाराभ्यां). — °) K2 T2 G1. 2 वसुधराम् (for धरा-
 मिमाम्). — °) M2 हि (for स्मि). K N3 V2 B1. 3 Dn
 D1. 2 T2 G2 मां; N1. 2 V2 B2 (marg.) D2. 2. 3 मे; T1. 2
 G1. 2. 3 M2. 4 [ज]मी; M2 वो (for वो). G2 मानुषो (for
 'वे'). — °) K N V B2 Dn D1-3 T1. 4 चः (for मां).
 T1. 2 G1 M2 यो मां क्षोभयितुं क्षमः.

24 °) K2 N1. 2 V B1. 3 Dn Ds D1. 4 T G M2 देवा-
 नाम् (for भूतां). — °) B1. 3 Ds D1 जहं (for एष). N2
 जहं भूतानुवर्तिनाम्.

25 °) T1 जाहूयतां (for आज्ञाप्यतां). — °) T1 मुष्टि-
 कम् (for धेनुं). B2 म्ब्या (for तथा). — °) K2 5थ वकषः;
 D2 G2 धेनुकम् (for वृषभश्च).

26 °) S1 V1 D2 T2 G1. 2. 4 M2 सर्वा (for कृत्स्नां).
 — °) S1 D1. 2 तु (for च). K1 भूतेषु; K2 ते सर्वे (for
 सर्वेषु). — °) D1 अस्माकं; M2 युष्माकं (for वेऽस्माकं). S1
 कामः; D2 पङ्क्तिः (for पञ्च). G2 अस्माकं पक्षदूषकान्.

27 °) M2 गर्भस्थानाद् (for 'स्थानाम्'). G2 भयं (for
 गतिर). — °) S1 विज्ञाच (for विज्ञेया). K2 सर्वैः; B2 तु
 विः; T2 चैव (for मुवि). — °) D2 गर्भेभ्यो (for गर्भेभ्यो).

मां च वो नाथमाश्रित्य नास्ति देवकृतं भयम् ॥ २८

स तु केलिकिलो विप्रो भेदशीलश्च नारदः ।

सुश्रिष्टानपि लोकेषु भेदयल्लभते रतिम् ॥ २९

कण्डूयमानः सततं लोकानटति चञ्चलः ।

घटयानो नरन्द्राणां तन्त्रीवैराणि चैव ह ॥ ३०

एवं स विलपन्नेव वाङ्मात्रेण तु केवलम् ।

विवेश कंसो भवनं दद्यमानेन चेतसा ॥ ३१

इति श्रीहरिवंशे षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

४७

वैशंपायन उवाच ।

सोऽऽज्ञापयत संग्रहः सचिवानान्मनो हितान् ।

यत्ता भवनं सर्वं वै देवक्या गर्भकृन्तने ॥ १

प्रथमादेव हन्तव्या गर्भान्ते सर्व एव हि ।

मूलादेव हि हन्तव्यः सोऽनर्थो यत्र संशयः

देवकी च गृहे गुप्ता प्रच्छन्नैर्गभिरक्षिता ।

C 3214
B 2. 2. 3
P 2. 2. 3

— ^a) K₁ च (for नः). M₁ भयं नः समुदीरितम्.

28 ^a) K₁ (marg.) B₁ (marg.) as in text. ^b) D₁, ^c) D₁, ^d) T₁ G₁ M₁ भवन्तोऽपि; T₁ अभयं वा (for भवन्तो हि). V₁ यथाकालं (for कामं). ^e) K₁ V₁ मोदन्तु (for 'न्तां). K₂ उवाम् (for उवाम्). — ^f) T₁ तु (for च).

29 ^a) K₁ ^b) V₁ D₁ केलिकिलि; K₂ D₁ करो; D₁, ^c) कलो; T₁ G₁ M₁ कालहिनी; T₁ G₁ कारणिको; G₁ कालहिको (for केलिकिलो). ^d) C₁ केलिकिलो युवोऽसुः।*

^e) M₁ सुश्रिष्टान् (for सुश्रि). K₁ ^b) V₁ B₁ D₁, ^c) T₁ लोकस्मिन् (for लोकेषु).

30 ^a) V₁, ^b) D₁, ^c) M₁ घटयानो; some Mss. घटमानो (for यानो). ^d) S₁ तन्त्रीरः; K₁ ^b) V₁, ^c) B₁ D₁ D₁, ^d) T₁, ^e) तन्त्रीरः; D₁ तडा; D₁ मन्त्रीरः; D₁ अन्यैरः; T₁ प्रीतिरः (for तन्त्री). K₁ ^b) V₁ D₁ T₁ G₁ M₁ हि (for ह).

31 Before 31, S₁ ms. वैशंपायन उवाच. — ^a) S₁ स विलिखन्; K₁ स तु लपन्; B₁ (marg.) स विवदन्; D₁ विकल्पयन्; T₁ प्रविलपन्; T₁ स विलपन् (for स विलपन्). G₁ एवं (for एव). ^b) S₁ न; K₁ नु; D₁ च; D₁ [एव; G₁ स (for नु). — ^c) B₁ D₁ विवेश भवनं कंसो. — T₁ om. 31^a.

Colophon om. in D₁. — *Mention of the Epic*: K₁ ^b) V₁ D₁, — *Mention of Khila*: K₁ ^b) V₁, ^c) B₁ D₁ D₁, — *Sub-paean*: T₁ आश्रयपर्व. — *Adhy. name*: K₁ नारदकंसयोः संवादः; K₂, ^b) V₁ B₁ D₁ D₁, ^c) नारदागमने कंसवाक्यम्; B₁, ^d) D₁ D₁ नारदागमनम्; G₁ नारदाभिगमनम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both):

K₁ (marg.) 54, ^b) V₁ D₁ D₁ D₁ 56; V₁ D₁ 55; D₁ T₁ 53; T₁ G₁, ^c) M₁ 52; T₁ G₁ 51; T₁ 57; G₁, ^d) 19; M₁ 48. — *Sloka no.*: K₁ D₁ D₁ D₁ 32.

47

1 D₁ om. 1^a S^a (cf. v. l. 39.1). S₁ T₁ om. the ref.

— ^a) K₁ ^b) आपयामास तदा; T₁ G₁ M₁ आज्ञापयत (M₁ 'यित्वा') संग्रहः (G₁ 'वृत्त'). — ^b) D₁ हिने (for हितान्). G₁ विचरन्नेव मनोहितान्. — ^c) K₁ यत्ता (for यत्ता). K₁ D₁, ^d) भवन्तु; ^e) T₁ G₁, ^f) नः; D₁ 'ध्वं (for 'त').

^d) T₁ देवकी (for 'क्या). D₁ : कर्तने; D₁ (marg.) रक्षणे (for कृन्तने).

2 D₁ om. 2 (cf. v. l. 1). — ^a) K₁ प्रत्ययाद्; D₁ T₁ G₁ M₁ प्रसवाद् (for प्रथमाद्). G₁ प्रसवादेव हन्तव्या. — ^b) K₁ T₁ G₁ ते गर्भाः (by transp.). K₁, ^c) D₁ D₁ T₁, ^d) सप्त (for सर्व). B₁, ^e) तु; D₁ च; M₁, ^f) ह (for हि). — ^g) K₁ ^b) V₁ B₁ D₁ D₁ T₁, ^c) M₁ तु हन्तव्यः; K₁ (sup. lin.) ^d) नहि; D₁ निकृन्तव्या (for हि हन्तव्यः). D₁ मूलादेव तु हन्तव्यः. — ^e) T₁ G₁, ^f) M₁ स्वाम्यर्थे; G₁ साध्यर्थे (for सोऽनर्थो). T₁ येन (for यत्र). T₁ शाम्यते ह्यत्र संशयः; T₁ सोऽनर्थाय न सं.

3 D₁ om. 3 (cf. v. l. 1). — ^a) K₁ गुप्ता; T₁, ^b) G₁, ^c) M₁ गोप्या (for गुप्ता). — ^d) B₁ D₁ D₁ प्रच्छन्नम्; B₁ (marg.) प्रयत्नाद् (for प्रच्छन्नैर्). K₁ ^b) V₁ ^c) अभि; ^d) नः रक्षताम्; M₁ रक्षिभिः (for 'ता). ^e) V₁, ^f) 2 प्रयत्नेनैव र(V₁ 'त्नाद्भिर) रक्षिताम्; T₁, ^g) G₁, ^h)

C 1214
B 2. 2. 3
P 2. 2. 3

• स्वैरं चरतु विस्वधा मद्रलैर्यत्नमास्थितैः ॥ ३
मासान्वै पुण्यमासादीन्गणयन्तु मम स्त्रियः ।
परिणामे तु गर्भस्य शेषं ज्ञास्यामहे वयम् ॥ ४
वसुदेवश्च संरक्ष्यः स्त्रीसनाथास्तु भूमिषु ।
अप्रमत्तैर्मम हितै रात्रावहनि चैव ह ।
स्त्रीभिर्वर्षवरैश्चैव वक्तव्यं न च कारणम् ॥ ५
एष मानुषको यत्नो मानुषैरेव साध्यते ।
भूयतां येन देवं हि मद्रिधैः प्रतिहन्यते ॥ ६
मन्त्रग्रामैः सुविहितैरौषधैश्च सुयोजितैः ।
यत्नेन चानुकूलेन दैवमप्यनुवर्तते ॥ ७

प्रच्छन्नैरपि (T: G: 'रेव र:; T: 'रतिर' रक्षिता; T: प्रच्छन्ना
गृहरक्षिभिः; G: प्रच्छन्ने वापि रक्षिभिः. — °) D: चरंश. T:
G: सैवं (for स्वैरं). K: Dn विश्रम्भाद्; some Mss.
विश्रम्भा (for विस्वधा). — °) K: N: V: B: Dn: Ds: D:—
गर्भकाले च (N: तु) रक्ष्यताम् (N: V: 'रक्षिता); D: गर्भ-
कालश्च रक्षताम्.

4 Ds om. 4 (cf. v. l. 1). — °) M: मामाश्च (for
'म्वै). K: पक्ष- (for पुण्य). — °) K: (marg. as in text)
समा: (for मम). — °) B: Ds: हि (for तु). T: गर्भे हि
(for गर्भस्य). — °) V: शेषे; D: शिवे; M: शेषात् (for
शेष). G: ज्ञास्यामहे (for ज्ञा). — After 4, S: reads
45. 45°-46. 45°.

5 Ds om. 5 (cf. v. l. 1). Dn: om. 5. — °) K: B:
T: G: a. s: तु (for च). T: संग्रह्य: (for संरक्ष्य:). — °) T:
G: a. s: M: स (for स्त्री). G: शयनासनभूमिषु. — °) K:
अप्रचिन्तैर (for 'मनैर). S: सुमहितैः; M: अवहितैः (for मम
हितैः). — °) K: N: a: B: Dn: Ds: T: G: M: हि (for ह).
— M: om. 5°. — °) K: विप्र- (for वर्ष-). D: स्त्रीभिः पुण्य-
वीरैश्च. — °) K: a: N: a: V: B: Dn: Ds: न तु; K: T: a:
च न (by transp.); K: तनु; N: V: a: नात्र; D: G: तच्च;
T: तत्र. D: न वक्तव्यं तु कारणम्.

6 Ds om. 6 (cf. v. l. 1). — °) S: एवं (for एष).
K: N: a: V: a: B: Dn: Ds: D: G: M: a: मानुष्यको; D:
'षिको (for 'षको). N: V: एवं मानुष्यको यत्नो; D: एष
मानुष्यको योगो; T: एष मानुषकायार्थो (T: 'दौ). — °)
Ds: G: a: मानुष्यैर; T: G: a: M: मनुष्यैर (for मानुषैर).
— °) T: G: वा (for हि). — °) T: मद्रिधैस्तु निहन्यताम्;
T: मद्रिशेषं निहन्यते.

7 Ds om. 7 (cf. v. l. 1). — °) K: D: तु; Ds: च
(for सु). D: चहुभिर् (for विहितैर). — °) K: तु (for

एवं स यत्नवान्कंसो देवकीगर्भकृन्तने ।
भयेन मन्त्रयामास श्रुतार्थो नारदान्स वै ॥ ८
एवं श्रुत्वा प्रयत्नं वै कंसस्यारिष्टसंज्ञितम् ।
अन्तर्धानं गतो विष्णुश्चिन्तयामास वीर्यवान् ॥ ९
सप्तेमान्देवकीगर्भान्भोजपुत्रो वधिष्यति ।
अष्टमे च मया गर्भे कार्यमाधानमात्मनः ॥ १०
तस्य चिन्तयतस्त्वेवं पातालमगमन्मनः ।
यत्र ते गर्भशयनाः पङ्कभा नाम दानवाः ॥ ११
विक्रान्तवपुषो दीप्तास्तेऽमृतप्राशनोपमाः ।
अमरप्रतिमा युद्धे पुत्रा वै कालनेमिनः ॥ १२

च. K: एव; B: D: T: प्र- (for सु). M: पूजितै.
(for यो). — °) Some Mss: [भानुकृत्येन (for 'कृत्येन).
B: यत्नेन प्रानिकृत्येन. — °) M: अति- (for [अनु). K:—
N: a: V: a: B: D: Dn: Ds: T: a: G: लोप्यते (for वर्तते).
G: देवस्यप्यनुवर्तते; M: (marg.) a: देवं न प्रतिहन्यते.

8 Ds om. 8° (cf. v. l. 1). Before 8, K: a: N: a: V:
B: Ds: Dn: cons. वैशंपायनः. — °) K: च (for म). — °)
V: B: a: (marg. as in text). Ds: देवस्या (for 'की).
— °) T: तदा (for म वै). K: G: श्रुतार्थो; G: धैर्यो; नारदान्
वै. — After 8, Ds: S: (except T: a: cons.)

5790 अथ ब्रह्मगन्तस्तु नारदो मुनिपुंगव ।

विष्णवे सर्वमाचक्षुर्यो यथा कंसविच्छेदितम् ॥

9 °) K: कृत्वा (for श्रुत्वा). V: प्रयत्मानः; D: a: तु यत्नं
(D: 'यत्नः); D: मुदन्तं (for प्र-). V: एवं कृते प्रयत्ने वै.
— °) V: संज्ञितान (for तम्). — For 9°, D: S: (except
T: a: subst.)

5800 श्रुत्वा कंसराजस्य चेष्टितं जगतीपतिः ।

T: M: a: ततो वै (for मन्त्र-);

— °) S: K: N: a: V: a: B: Dn: Ds: G: M: अन्तर्धान-
(for 'ने).

10 °) D: a: [ग]तान; D: T: तान; T: वै (for [इ]मान).
K: a: D: M: पुत्रान् (for गभान). — °) D: T: a: G: M:
हिन्यति (for वधि). — °) S: M: a: तु मया; V: देवकी;
D: a: च यदा; M: च तथा (for च मया). — °) K: आधे-
यम् (for आधानम्). K: कार्यपाप्मानमात्मना.

11 °) D: ने च (for यत्र).

12 °) M: a: वपुषा (for 'वो). S: V: D: दीप्तास् (for
दीप्ताम). — °) D: अमृत- (for तेऽमृत-). — °) Ds: अनक-
(for अजर-). V: सर्वे (for युद्धे). M: अपरप्रतिमा युद्धे.

C 3235
B 2. 2. 23
P 2. 2. 23

पडेव देवकीगर्भाः पङ्गर्भा वै महासुराः ।
भविष्यन्ति ततः कंसो गर्भस्थान्वो बधिष्यति ॥ २२
जगामाथ ततो विष्णुः पातालं यत्र तेऽसुराः ।
पङ्गर्भाः संयताः सन्ति जलगर्भगृहेशयाः ॥ २३
स ददर्श जले सुमान्यङ्गर्भान्गर्भसंस्थितान् ।
निद्रया कालरूपिण्या सर्वानन्तर्हितानिव ॥ २४
स्वप्नरूपेण तेषां वै विष्णुर्देहानथाविशत् ।
प्राणेश्वरांश्च निष्कृष्य निद्रायै प्रददौ तदा ॥ २५
तां चोवाच तदा निद्रां विष्णुः सत्यपराक्रमः ।

(for गर्भाः), — ⁶) Si K. ने (for वै — ⁶) K. + Na + V B Dn Ds Dn. + Ga M. + a भविष्यति; Ka Si + Ga Ms
'व्यति; Ds 'व्यतम् (for 'व्यति), Ts + उपमेनसु कंसो.
— ⁶) Si K. marg. as in text) पुत्रान्वाभान्. — Ds गर्भो-
स्थान्स्; Ga गर्भस्थाने (for 'न्यो). — After 22, Ds + ins.

584* शब्दा चैवं ततो देव्यान्दैत्येभ्यो रोषमुर्धितः ।

पाताले जलगर्भस्थान्प्रकाशमिव विक्रमः ॥

शब्दा हरिस्तु ते शाप कंसस्य च विनिश्चयम् ।

[Before line 1, Ts ins. देव्यान् (for 'व्यति), — (L. 1) Ts Ga
Ms + [प]व (for 'व्यति), Ts + ददौ (for 'व्यति), Ts + वि + द-
देवान् (for 'व्यति), — Ts + om. lines 2, 3. — (L. 2) Ds
-विक्रमन् (for 'मः), — (L. 3) Ms + कंसः पुत्रान्वाभान्
(for 'व्यति).]

23 Before 23, some Mss ins. वैशंपायनः. — ⁶) Ds
(marg. as in text) जगामाथम्; Ds जगाम च (for 'माथ),
— ⁶) Si ने तथा; Ka संजिता; Ds ने यत; Ms सहता;
Ms सहिता; (for संयता), Ga यत्र (for सन्ति), Ds Ts
Ga + Ms पङ्गर्भा संस्थिता यत्र (Ms ता सर्वे); Ts भा
संस्थिताश्चासन्. — ⁶) Ka + N B. + Dn Dn. + Ts +
Ga + Ms जले (for जल), Ka ज्ञाने गर्भजलेशयाः; Ga जले
गर्भा जलेशयाः.

24 ⁶) Ka + Dn Ts Ga Ms + स (for स), Ds गृहे
(for जले), — ⁶) Si संस्थितान् (for संस्थि), Ka पङ्गर्भा-
म्भान्वाभमान्; Ds तान्मान्यङ्गर्भसंस्थितान्. — ⁶) Si Ms काम-
(for काल), — ⁶) Ka + Si V. + B. (marg.) Dn Dn.
+ Ts + स वै; Ds इह; Ds च वै; Ds Ts + Ga Ms + जले
(for इव), Ms + स तानन्तर्हितान्जले.

25 ⁶) Si नु (for वै), — ⁶) Ds देहम् (for देहान),
Dn + (आ विशन् (for 'शन), — ⁶) Ts स (for च), Si
निष्काम्य; Na Ds Ds Ts + Ga + Ms निष्कृष्य (for निष्कृष्य),
Ga प्राणेश्वरोऽङ्गाश्चिक्रम्य. — ⁶) Si ततः; Ds Ts + Ga + M

गच्छ निद्रे मयोत्सृष्टा देवकीभवनान्तिकम् ॥ २६
इमान्प्राणेश्वरान्गृह्य पङ्गर्भान्नाम देहिनः ।
पद्सु गर्भेषु देवक्या योजयस्व यथाक्रमम् ॥ २७
जातेष्वेतेषु गर्भेषु नीतेषु च यमक्षयम् ।
कंसस्य विफले यत्ने देवक्याः सफले श्रमे ॥ २८
प्रमादं ते करिष्यामि मत्प्रसादममं भुवि ।
येन सर्वस्य लोकस्य देवि देवी भविष्यसि ॥ २९
सप्तमो देवकीगर्भो योऽशः सौम्यो ममाग्रजः ।
स संक्रामयितव्यस्ते सप्तमे मासि रोहिणीम् ॥ ३०

हरि (for तदा), — G. निद्रां चैवं ददौ हरि. — After 25,
Si ins. an aniti-epitheton mentioning khala.

26 Before 26, Si ins. वैशंपायन उवाच. — ⁶) Ka तां
प्रोवाच; V. अथो; Ds Ts ताम् (for तां चो), Ts Ga
ततो (for तदा), Si देवी (for निद्रा), — ⁶) Ds Ts + G M
विष्णुर्मायाशिलाय Ms (for 'व्यति), धान विन — ⁶) Ds Ts +
Ga + Ms गभान् (for गच्छ), Si देवि (for निद्रे), Ka N
V. + Dn Dn. मृष्टा; V. रष्टा; Ds दिष्टा (for [उ]त्सृष्टा),
G गभाश्चिद्रे मयोत्सृष्टान्. — ⁶) Ts + G Ms देवकीजठरं (Ts
'रे) नय; Ts 'शयनान्तिकम्.

27 ⁶) Ds G चैव (for गृह्य), — K N V B. Dn Ds
Dn. + Ga ins. after 27* : Ds after 27* :

585* पङ्गर्भान्मानवान्मानान् ।

सर्वप्राणेश्वरी चैव.

[Ds om. line 1. — (L. 1) Ds + संस्थितान् (for
'जनप्रद), — V. om. line 2. — (L. 2) B. Ds + Ga
अदेवक्या (for 'व्यति), K. [ ] (for [ ]).]

V. om. 27*, — ⁶) B. नानवान् (for देहिनः), — ⁶)
Ds Ts Ga + Ms देवक्या (for 'क्या), K N V B.
(marg.) Dn Dn. + Ts + पङ्गर्भान्देवकीगर्भे; Ds पङ्गर्भेषु
च देवक्या.

28 ⁶) Ka Ds सर्वेषु (for गर्भेषु), — ⁶) Si [प]व (for
च), — ⁶) Ms चाफले (for वि), Ts कंसस्य विफलो यत्नो.
— ⁶) Ts + Ga सफले (for सफले), Ds देवक्याः सफलोदये.

29 ⁶) Ms + प्रमादं (for प्रमाद), Ts + वै (for ते).
⁶) Ka Na V B Dn Ds Ds + Ts Ga Ms + मत्प्रभावः;
Ts Ms 'माप (for 'माद), Ds मत्प्रभावममं विभुः. — ⁶)
Si अस्म्य सर्वे (for सर्वस्य), — ⁶) Si V. Ds + विधि देवी;
Ka Na Ds + देव देवी; Ds Ts + Ga + M स्वामिनी स्व;
Ts चोत्तमा वै; Ga सा निद्रां स्व (for देवि देवी). — After 29,

संकर्षणात्तु गर्भस्य स तु संकर्षणो युवा ।
 भविष्यत्यग्रजो भ्राता मम शीतांशुदर्शनः ॥ ३१
 पतितो देवकीगर्भः सप्तमोऽयं भयादिति ।
 अष्टमे मयि गर्भस्थे कंसो यत्नं करिष्यति ॥ ३२
 या तु सा नन्दगोपस्य दयिता कंसगोपतेः ।
 यशोदा नाम भद्रं ते भार्या गोपकुलोद्भवा ॥ ३३
 तस्यास्त्वं नवमोऽस्माकं कुले गर्भो भविष्यति ।
 नवम्यामेव संजाता कृष्णपक्षस्य वै तिथौ ॥ ३४
 अहं त्वभिजितो योगे निशाया यावने गते ।
 अर्धरात्रे करिष्यामि गर्भमोक्षं यथामुखम् ॥ ३५

Ds S (except Ts. 4) ins.

586* भविष्यन्ति ममास्त्राणि तथा बाहुस्थितानि ते ।

शाङ्कशङ्खगदाचक्रमुसलं शूलमेव च ॥

[(L. 1) T₁ मे; T₂ G₁ च (for 'ते'). — (L. 2) M₁ च₁ (for 'चक्र'). D₁ T₂ G₁ शाङ्कशङ्ख D₂ 'द्वयं' गदा चक्रः T₁ G₁ M₁ ३ शङ्खं चक्रं गदा चक्रं (for 'ते').]

30 *) T₂ सप्तमे देवकीगर्भे. — ^b) K₁ ४ योऽसौ त्रेवि; K₂ ३ योऽसौ शेषो; D₁ ३ कस्ये (D योऽसौ) सौम्यो; G यो जानोऽसौ (for योऽसौ सौम्यो).

31 *) K₁ शत्रु; V₁ स हि; V₂ स च (for स तु). S₁ M₁ २ (inf. lin.) ३ महान् (for युवा). — ^c) K₁ B₁ अग्रजो (for 'जो'). — ^d) T₁ ३ यन्निभ. (for 'दर्शनः').

32 *) D₁ मयि (for मयि). — ^d) B₁ (marg.) विधास्यति (for करिष्यति).

33 D₁ reads 33* on marg. — ^b) T₁ तस्य (for कंसः). D₁ भूपतेः (for 'गो'). K₁ D₁ दयिता भुवि विभुता; N₁ V₁ B₁ ३ D₁ D₂ वसुदेवानुगम्य वै. — ^c) T₁ ६ भद्रा तु (for भद्रं ते). — ^d) V₁ D₁ कुलोद्भवा (for 'द्रवा').

34 *) V₁ D₁ G₁ M₁ ३ तस्यां (for तस्यास). N (except S₁ D₁) T₁ ३ ४ M₁ गर्भः (for उस्माकं). — ^b) N (except S₁ D₁) T₁ ४ उस्माकं (for गर्भो). — ^c) M₁ ३ संभूयाः (for संजाता). B₁ ३ (marg.) D₁ जायेथाश्च नवम्यां त्वं (B₁ वै). — ^d) D₁ T₁ ३ G निशि (for तिथौ).

35 *) T₂ G₁ हने (for अहं). K₁ N₁ V₁ ३ B₁ ३ D₁ D₂ ३ ४ य्वभिजिते (for 'तो'). — ^b) S₁ N₁ T₂ G₁ २ ४ ३ M₁ निशायां (for 'या'). K₁ N₁ B₁ ३ (marg. as in text) D₁ D₂ ३ स्थिते (for गते). K₂ N₁ ३ (marg.) V₁ B₁ D₁ T₁ ३ ४ निशायां यौवने स्थिते. — ^c) S₁ गमिष्यामि (for करि'). — ^d) T₁ क्षमे (for 'मोक्ष'). V₁ यथाक्रमम् (for 'मुखम्').

अष्टमस्य तु मासस्य जातावावां ततः समम् ।
 प्राप्स्यावो गर्भव्यत्यासं प्राप्ते कंसस्य शासने ॥ ३६
 अहं यशोदां यास्यामि त्वं देवि भज देवकीम् ।
 आवयोर्गर्भव्यत्यासे कंसो गच्छतु मूढताम् ॥ ३७
 ततस्त्वां गृह्य चरणे शिलायां निरसिष्यति ।
 निरस्यमाना गगने स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥ ३८
 मच्छवीसदृशी कृष्णा संकर्षणममानना ।
 बिभ्रती विपुलान्वाहून्मम बाहूपमान्भुवि ॥ ३९
 त्रिशिखं शूलमुद्यम्य खड्गं च कनकसस्म ।
 पात्रीं च पूर्णां मधुनः पङ्कजं च सुनिर्मलम् ॥ ४०

C 3253
B 2. 2. 41
P 2. 2. 41

36 *) D₁ गर्भस्य (for मासस्य). — ^b) N₁ ततः शिवम्; D₁ समं ततः (by transp.). — K₂ om. 36*^d. — ^c) N₁ प्राप्तां तु; V₁ प्राप्स्यवो; M₁ ३ यास्यावो (for प्राप्स्यावो). D₁ संवासं (for -व्यत्यासं). D₁ अष्टमो गर्भव्यमोऽयं. — ^d) B₁ T₂ G₁ नाशने (for शासने).

37 *) T₁ ४ G₁ ४ M₁ देवीं (for देवि). K₂ ४ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ ३ व्रजः; D₁ T₁ २ G₁ M₁ याहि (for भज). T₁ त्वं देवीं देवकीं व्रज. — ^c) S₁ वैमुख्यात्; K₁ विन्यासात्; K₂ N₁ V₁ २ P₁ ३ D₁ D₂ ४ T₂ ४ G₁ -व्यत्यासात्; K₂ संयोगान्; K₁ D₁ संयोगे; N₁ वर्मोक्षे; N₁ ३ (marg. as in text) V₁ D₁ संदेहे (for -व्यत्यासे).

38 *) S₁ चरणाच्च; D₂ T₁ २ G₁ २ ४ ३ M₁ २ (inf. lin.) ४ णौ (for 'णे'). D₁ ततस्त्वां चरणौ धृत्वा; T₁ स त्वां संगृह्य चरणौ. — ^b) K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ ३ T₁ ४ G₁ ४ शिलायां पा K₁ चा तयिष्यति; D₁ T₁ २ G₁ २ ३ M₁ २ (inf. lin. as in text) ४ 'यां प्रहरिष्यति. — After 38*^b, S₁ except Ts. 4) ins. :

587* ततस्तद्वस्त्रविभ्रष्टा मद्योगाद्भविता शुभा ।

[T₁ G₁ M₁ २ शुभे (for शुभा).]

— ^c) D₁ पात्यमाना च गगने. — ^d) D₁ M₁ २ (inf. lin.) ३ शोभनम् (for शाश्वतम्).

39 *) G₁ मन्त्रभा. (for मच्छवी.). K₂ N₁ V₁ B₁ D₁ M₁ -सदृशा (for -सदृशी). B₁ कन्या (for कृष्णा). D₁ T₂ G₁ ४ मन्त्रभासदृशा कृष्णा. — ^c) All Mss. (except S₁ K₁ D₂ ३) बिभ्रती विपुलां बाहू. — ^d) K₂ ४ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ D₄ ३ T₁ ४ मम बाहूपमौ दि (K₂ V₁ ३ भुवि; D₁ T₁ ३ G₁ M₁ मम बाहूपमौ दौ).

40 *) K₂ ४ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ त्रिशिखं; T₁ ४ निशितं (for त्रिशिखं). S₁ त्रिशूलशङ्खमुद्यम्य (sic). — ^b) K₂

वसाना मेचकं क्षौमं पीतेनोत्तरवाससा ।
 शशिरश्मिप्रकाशेन हारेणोरसि राजता ॥ ४१
 दिव्यकुण्डलपूर्णाभ्यां श्रवणाभ्यां विभूषिता ।
 चन्द्रसापत्न्यभूतेन त्वं मुखेन विराजिता ॥ ४२
 मुकुटेन त्रिचक्रेण केशचन्द्रेण शोभिता ।
 भुजगाभोगनिर्घोषैर्बाहुभिः परिघोषभैः ॥ ४३
 ध्वजेन शिखिचर्हाणामुच्छिन्नेन समीपतः ।
 अङ्गजेन मयूराणामङ्गदेन च भास्वता ॥ ४४
 कीर्णा भूतगणैर्घोरैर्मभिदेशानुवर्तिनी ।

प्रभम्; Ts त्विषम् (for 'सकम्' ...); Va पूर्णा च (by transp.); Ka Ba Ts ...; Ms स मधुना (for 'न ...'); Ts, s Ga, 2, 3, 5 Ms पात्रं च पूर्णं मधुना.

41 *) K Ñ, a V B Dn Ds Ds, (marg.) ... नील-
 कौशेयसंवीता (Ds 'वर्ता' ...); Ds, s (अनिर ...); Ga, 3
 तम- (for 'र-'); — *) Ka Ds प्रवीकाशा (Ds 'शा' ... for
 प्रकाशन); Ka Ds Ts राजिता (for राजता).

42 *) Ñs (marg.) Va श्रवणाभ्यां (for श्रवणाभ्यां);
 Ka विराजिता; Va Ts Ga विभूषिताम्; Ts M विराजिता (for
 विभूषिता); — *) Ba इन्दो (for चन्द्र); Va Ba Ds Ds
 Ts, s इन्दोः सपत्न्यभूतेन; — *) Ka, a N Va, s Ds Ts, s
 मुखेन त्वं (by transp.); Ba Ds Ms विराजिता (for 'जिता');
 Ka, s Ñs, a Va Ba, s Dn Ds Ds, s Ms मुखेन त्वं (Ms
 मम्मुखेन) विराजिता.

43 *) Some Mss. मुकुटेन (for मु); s त्रिचक्रेण; K
 Ñ V B Dn Ds Ds, s Ts त्रिचक्रेण (for त्रिचक्रेण); Ts, s
 मुकुटेन त्रिचक्रेण; — *) Ka Ds चन्द्रेण (for चन्द्रेण); Ka
 Ñs Va Ba Ds, s Ts, s Ms शोभिता; Ñs Va राजता; Ds
 भूषिता (for शोभिता); Ka Ds केशचन्द्रेणशो Di भारेण शो-
 भिता; — *) Ts Ms निर्घोषैर्; Ms सदशैर् (for निर्घो-
 षैर्); — *) s Ñs बाहुभिर्भूषयन्मिना (s.c.); Ba (marg.)
 Ds भूषयन्ती भुजविंशः; — For 43*, K Ñ, a V B Dn
 Ds Ds, s Ts, s subst.;

5-8* सुजगाभैर्भुजैर्भूमिभूषयन्ती दिशो दश ।

[Dn Ds Ds Ts, s नक्षत्रैर् (for नक्षत्र); Ka दि-
 शो (for दिशैर्); Ka, a Va Ba Ds भूषयन्ती (for भू);
 — After 43, D Ts, s G M ins.;

5-9* अष्टभिः शोभयन्त्युर्मैः शार्ङ्गचक्राभिधारिभिः ।

[Ts Ga Ms-3 अष्टभिः (for अष्ट); Ts Ga Ms-3 चक्र-
 शार्ङ्गसिधारिभिः (for *);]

कौमारं व्रतमास्थाय त्रिदिवं त्वं गमिष्यसि ॥ ४५
 तत्र त्वां शतदृक्शक्रो मत्प्रदिष्टेन कर्मणा ।
 अभिषेकेण दिव्येन दैवतैः सह योक्ष्यते ॥ ४६
 तत्रैव त्वां भगिन्यर्थे ग्रहीष्यति स वासवः ।
 कुशिकस्य तु गोत्रेण कौशिकी त्वं भविष्यसि ॥ ४७
 स ते विन्ध्ये नगश्रेष्ठे स्थानं दास्यति शाश्वतम् ।
 ततः स्थानमहमैस्त्वं पृथिवीं शोभयिष्यसि ॥ ४८
 ततः सुम्भनिसुम्भौ च दानवा नगचारिणौ ।
 तौ च कृत्वा मनसि मां मानुगौ नाशयिष्यसि ॥ ४९

44 *) K Ñ V B Dn Ds Ds, s Ts Gs, s Ms
 वर्धेण (for वदणाम्); — *) Ka विराजिता; Ñs Va
 Ba, s (marg. as in text); Ds Ts विराजिता; Ds Ga सम-
 नतः; Ts Ga समुत्थिता; Ms समान्विता (for समीपतः);
 Ds उत्थितेन विराजिता; Ts मुच्छिन्नेन समन्विता; Ts ऊर्जि-
 तेन विराजिता; — *) Ds मयूरेण (for 'राणाम्').

45 *) K Ñ V Dn Ds, s Ts, s मक्षियोगानुवर्तिनी; Ds
 Ts, s Ms, s (for 'as in text'); Ms मक्षमेदोवसाशिभिः;
 — *) Ñs Ds, s Ms कौमार (for 'र'); Ds यपुर (for
 व्रतम्); — *) Ñs त्रिदिवं त्वं; Va Ds दिवं त्वं त्वं (Ds च)
 (for त्रिदिवं त्वं); Va त्रिदिवं लङ्घयिष्यसि; After 45,
 Ts reads 49*, repeating it in its proper place.

46 *) Ga om. (chapl.) 46-48; Ba om. (chapl.) 46-47.
 — *) Si स्वा (for स्वा); — *) Ka Ds योज्यते; Ts Ga
 योक्ष्यति; Ms Rom. and Poona eds 'मे' (for 'ते').

47 *) Ba Ga om. 47 (cf. v. l. 46); — *) Ga गमिष्यति
 (for ग्रही); — *) Ga Ms कौशिकस्य (for कु); — *)
 D गमिष्यसि (for अभि).

48 *) Ga om. 48 (cf. v. l. 46); Ds Ms om. (chapl.)
 48; — *) Ga तत्र (for तत); Ka Ñs तु (for त्वं); — *)
 Ts पृथिव्यां चैव शोभयि.

49 *) K Ñ Va, s Ba Dn Ds, s Ts, s transp. 49 and 50.
 — *) Si तत्र (for तत); Ts Ms तत्र सुम्भं निसुम्भं च;
 some Mss. तत्र सुम्भनिसुम्भौ च; — *) Si Ds, s Ds Ts
 Ga, s Ms वन (for नग); — *) Si तत्र; Ba, s Ds Ds, s
 मां च (for तौ च); Ba Ds Ds, s तौ (for मां); Ds Ts G
 M कृत्वा (G तुष्टा) मनसि मां भवे.

50 *) K Ñ Va, s Ba Dn Ds, s Ts, s transp. 49 and
 50. Ts reads 50* for the first time after 45. — *)

त्रैलोक्यचारिणी सा त्वं भुवि मन्त्रोपयाचिता ।
भविष्यमि महाभागे वरदा कामरूपिणी ॥ ५०
कृतानुयात्रा भूतैस्त्वं नित्यं मांसवलप्रिया ।
तिथौ नवम्यां पूजां च प्राप्स्यसे स्पृशुक्रियाम् ॥ ५१
ये च त्वां मन्त्रभावज्ञाः प्रणमिष्यन्ति मानवाः ।
न तेषां दुर्लभं किञ्चित्पुत्रतो धनतोऽपि वा ॥ ५२

M1 s त्रिलोक (for त्रैलोक्य); T1 चारिणी; T2, 4 (both times) धारिणी (for चा); S1 देवी; D2 च त्वं (for सा त्वं); ⁵ D2, 4 मन्त्रोप (for मन्त्रोप); K2 Va D2 T2 G M चायिनी; K1 N2, 3 (marg.) V1 B Dn Ds याचना; D योजिता; G (conf. loc.) दायिनी (for याचिता); T1 भुवि मन्त्रोपचारिणी; T2 भुवि सर्वैः समर्चिता; T4 (both times) भुवि मन्त्रोपचारिणी; — ⁶ K1, 4 N V B D (except D2, 3) T G चरिष्यमि (for भवि); — ⁷ D, T2, 4 वरदे (for 'दा').

51 ^a K2 Ds Ma तु (for त्वं); ^b B (marg.) T1 G मुरा (for नित्यं); K1 G, 1 क्रिया; T2, 4 Ma s क्रिये (for प्रिया); S1 मांसोदनप्रिया; D T2 G1 नित्यमांसवलप्रियाम्; — Ma om (chapl.) 51^a; — ^c K2, 4 N V B Dn Ds Dn, 2, 3 T G Ma (conf. loc.) पूजां त्वं; K2 पूज्या च; D पूजाम्यं (for पूजां च); — ^d K1 Ma s लप्स्यसे (for प्रा); D क्रिया (for क्रियाम्).

52 ^a N2 ये च त्वां मन्त्रमादेन. — ^b S1 D G1 Ma प्रीण S1 पूजयिष्यन्ति मानवा. — ^c K2, 4 N2, 3 V Dn Dn, 1 T2 तेषां न (by transp.); G2 न तेषु; Ma नैतेषां D2 दुष्कृतं (for दुर्लभं); ^d Ds पुत्रपौत्र सुतोऽपि वा (sic).

53 T2 lacuna for 53^a. ^a Ds वसानानां (for अवसन्नानां); ^b G1 महारणे (for 'जवे'); — ^c D2 (अ) ति (for ति); — ^d D, सा परा (for परमा).

54 K1, 3 N2, 3 V1 B2, 3 Dn D2, 3 T2, 4 G1, 4, 5 Ma repeat 54, and G2 54^a after 54^b; — ^a K1, 3 (both second time) N1 V Dn (both second time) Dn, 2, 3 T2 G Ma (all [except Dn] second time) हि सिद्धिः; K2 (second time) सिद्धिस्त्वं; V1 (second time) श्रीसिद्धिः; D (second time) सिद्धिर्हि (for सिद्धि श्रीर); G2, 4 (all first time) गतिः (for गति); T1 (both times) मेधा; T2 (first time) Ma कान्तिर (for कान्ति); ^b K2 (second time) N1, 3 (second time) V2 Dn (both second time) Dn, 2 (second time) T1 (both times) 1 (second time) 2, 4 G Ma (last seven second time) श्रीर; N2 D2 (both first time) श्रीर; D2 (first time) त्वं (for

कान्तारेष्ववसन्नानां मग्नानां च महान्वि ।
दम्युभिर्वा निरुद्धानां त्वं गतिः परमा नृणाम् ॥ ५३
त्वं सिद्धिः श्रीर्गतिः कीर्तिर्हीर्विद्या संनतिर्मतिः ।
संध्या रात्रिः प्रभा निद्रा कालरात्रिस्तथैव च ॥ ५४
नृणां बन्धं बधं घोरं पुत्रनाशं धनक्षयम् ।
व्याधिमृत्युभयं चैव पूजिता शमयिष्यमि ॥ ५५

C 3300
B 2. 3. 32
P 2. 3. 32

हीर). D2 (second time) गतिः (for मति); — After the first occurrence of 54^a, Ds ins. :

5408 संध्या लक्ष्मीर्बुधैश्च कान्तिः श्रद्धा क्रिया गतिः ।

— ^c D2 (first time) पुष्टी (for संध्या); D2 T2 G1, 2, 4, 5 Ma (all second time) तथा (for प्रभा); — ^d S1 K1 B2 (last two both times), 3 (second time) Ds2 Ds (first time) T2 G2 Ma, 1 (second time) त्वमेव च (S1 वा) (for तथैव च); — After 54, K1, 3 N V B D T2—4 G Ma ins. :

541* त्वां तु स्तोष्यन्ति ये भक्त्या स्तवेनानेन वै शुभे ।

तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥

Colophon.

वैशंपायन उवाच ।

कार्यान्तव प्रवक्ष्यामि यथोक्तमृषिभिः पुरा ।

न. ४ र्णी नमस्यामि देवीं त्रिभुवनेश्वरीम् ॥

(L. 1) N2 D2, 1, 2, 3 T2 G1, 2 स्तोष्यन्ति दे (T2 G1 च) (for स्तोष्यन्ति); B1, 3 Ds D2 त्वां स्तोष्यन्ति तु (D2 हि) नो भक्त्या; Dn त्वां स्तोष्यन्ति ये भक्त्या; T2 प्रस्तु स्तोष्यन्ति भक्त्या (for ^a); D2 T2 G Ma पुत्रे (for वै शुभे); — Colophon om. in N1 Ma. — Mention of the Epic : K2 Ds2, — Mention of Khala : K2 N2 V1, 3 B Ds Dn, 2, 3.

Scholar's name : T2 आश्वर्यपर्व. Adhy. name : K1, 3 N2, 3, 4, 5 Dn Ds2 Dn; निद्रामविधानम्; K2 विष्णुवाक्यम्; Ds1 निद्रामविधानम्; D2 T2 G1—3 गर्भोपायवचनम्. — Adhy. no. : K1 N2 V1, 2 Dn Ds2 D2 57; K2 55; V2 D2 56; Dn G2, 3 53; T2 G1 65; T3 58; T4 54; G2, 4 50. — N2 V2 अङ्कम्; Ma om (for वैशंपायन); — (L. 4) K1 Ma नमस्तुभ्य (for नमस्ते); —

S1 K2 N1 V2, 3 B1 Ds Dn T2 ins. after 54, K1, 3 N2, 3 V1 B2, 3 Dn D2, 3 T2, 4 G1, 2, 4, 5 Ma after the repetition of 54, G2 after the repetition of 54^a, a passage given in App. I (No. 8).

55 D2 T2 G1, 2, 3 Ma read 55—57 and G2 55^a and 56^a—57^a twice. ^a T1 Ma (second time) तथा (for बधं); D2 G2 Ma (all first time) रोधं (for घोरं); T2

C 3301
B 2. 3. 32
P 2. 3. 32

मोहयित्वा च तं कंसमेका त्वं भोक्ष्यसे जगत् ।
स्वद्वयर्थमहं चैव करिष्ये कंसघातनम् ॥ ५६

एवं तु तां समादिश्य गतोऽन्तर्धानमीश्वरः ।
सा चापि तं नमस्कृत्य तथास्त्विति विनिर्गता ॥ ५७

इति श्रीहरिवंशे सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

४८

वैशंपायन उवाच ।

कृते गर्भविधाने तु देवकी देवतोपमा ।

जग्राह सप्त तान्गर्भान्यथावन्समुदाहृतान् ॥ १

षड्गर्भाभिःसृतान्कंसस्ताञ्जघान शिलातले ।

आपन्नं सप्तमं गर्भं सा निनायाथ रोहिणीम् ॥ २

सार्धरात्रे स्थितं गर्भं शातयन्ती रजस्वला ।

निद्रया सहसाविष्टा पपात धरणीतले ॥ ३

सा स्वप्नमिव तं दृष्ट्वा गर्भं निःसृतमात्मनः ।

G1 (both first time) जराणां बन्धनं रोषं. —^b G1 (second time) जन- (for धन-). —^c K1 T1 व्याधि- (for व्याधि-). Ds1 व्याधिपुत्रमृत्युभयं. — G1 om. (hapl.) 55^d-56^e. —^d Ś1 Ō1 B2 (marg.) T2 पूजिता नाशयिष्यसि. — After 55, Ś1 Dn ins. :

592* भविष्यसि महाभागे वरदा कामरूपिणी ।

[Ś1 धनद (for वरदा).]

56 For the repetition in Ds T2 G M1, cf. v. l. 55. G1 om. 56^{ab} (cf. v. l. 55). Before 56, T3 ins. वैशंपायन-. —^a K2 तु तं कंसम्; D2 (first time) तु कंसं च (for च तं कंसम्). —^b Ś1 जम्बिनः; D2 (first time) एवं सं; T2 G1-3, 3 (all first time) M1-3, 3 (first time) एवं त्वं (for एका त्वं) K2 रश्मिः; D1 भोक्ष्यसे (for भोक्ष्यसे). — K Ō2, 3 V B Dn Ds D1-3 T3 ins. after 56^{ab}; Ds T2 G1-3, 3 M1 after the repetition of 56^{ab}; T1 after 56 :

593* अहमप्यात्मनो वृत्तिं विधास्ये गोपु गोपवन् ।

[K1, 3 Ō3 V1 D1-3, 3 वृद्धिः; G1 वृत्ति- (for वृत्ति). K1, 3 गोष्ठ- (for गोपु).]

—^a Ś1 K2 स्वद्वयर्थम् (for स्वद्वय-). B1, 2, 2 (marg. as in text) Ds D2 तथा; D2 G1, 2, 3 M1 (all first time) अहं (for अहं). T2 G1 (both first time) स्वद्वयर्थं अहं चैव. —^b K1, 3 Ō V B Dn Ds D1, 2, 3 (second time) T1, 2 G (last six second time) M1, 2, 3 (second time) गोपताम्; K2 Ds T2 G M1 (last eight first time) गोपनम् (for 'घान'). — After 56, T1 ins. 593*.

57 For the repetition in Ds T2 G M1, cf. v. l. 55. —^a Ś1 Ō1, 3 V2 Dn D1-3 T2 G (last six second time) तु स; K2 om.; B Ds D1 नां तु (by transp.); Ds (second time) शक्ये. K2 T2, 3 एवं वचन (T2, 3 समय)मादिश्य.

—^a T2, 3 नमस्कृत्या (for 'त्य'). —^b Ś1 K1-3 Ō2, 3 (marg.) V2 Ds2 D1, 3 (first time) T2 G1-2, 3 (last five second time) विनिश्चिता; K2 Ō3 V3 B Dn Ds1 D1, 2, 3, 3 (second time) M2 च निश्चिता (for विनिर्गता). D2 तथा चास्त्विति निश्चिता. — Ś1 D2, 3 (marg.) ins. after 57. Ds after the repetition of 57 :

594* यज्ञैतत्पठते श्लोकं शृणुयाद्वाप्यभीक्ष्णतः ।

सर्वार्थमिदं लभते नरो नाम्यत्र संशयः ॥

[(L. L.) Ds पठति (for 'ते').]

COLOPHON. Mention of the Epā : K1, 3 Ō2 Ds. — Mention of Khū : Ś1 K1, 3 Ō2 V1, 3 B Ds D1, 2, 3. — Subparran : Ds पारिज्ञानपर्व; T2 आक्षर्यपर्व. Adhy. name Ś1 दिव्याश्लोत्रम्; K1, 2, 3 Ō1 स्वप्नगर्भसंविधानम्; K2 Dn दुर्गाश्लव. (K2 'शवनम्'); Ō2, 3 V1, 3 B2, 3 Ds D1 स्वप्न V2 सप्त गर्भविधाने (D2 'संविधाने') आर्वाश्लवः; V2 B1 T2 आर्वाश्लवः (T2 'स्तुति'); D1 सप्तगर्भसंविधानम्; D2 स्वप्नगतगर्भसंविधानम्, D3 प्रथमगर्भसंविधानम्; Ds स्वप्नगतगर्भसंविधानम्. — Adhy. no. (figures, words or both) : K1 Ō2 V1 Ds2 Ds 58; K2 56; V2 Ds 57; D1 T2 55; Ds 51; T1 53; T2 59. — Śloka no. : Dn 34; Ds, 3 35.

48

1 Ds T2, 3 G M1-3 om. the ref. —^a Ō2 V2 सप्तधा (for सप्त तान्). K2 पुत्रान् (for गर्भान्). M2 जग्राह गर्भी-
स्नाम्नस. —^b G1 समुदाहृतम् (for 'तान्').

2^b T2 G1 जघान च (for ताजघान). —^a K1, 3 B2 Ds1 (last two, marg. as in text) D2, 3, 3 T2, 3 M2 आसन्नं; D2 T2 G M2 उत्पन्नं (for आपन्नं). —^d T1 M2 निद्रानयत रोहिणीम्.

3 Ds G1 om. (hapl.) 3^a-5^b. —^a K1, 2, 3 Dn Ds D2, 2, 3 अर्थ- (for सार्ध-). Ds स्थिते; T1, 3 G1, 3 स्थिता

अपश्यन्ती च तं गर्भं मुहूर्तं व्यथिताभवत् ॥ ४
तामाह निद्रा संविष्टां नैशे तमसि रोहिणीम् ।
रोहिणीमिव सोमस्य वसुदेवस्य रोहिणीम् ॥ ५
नास्य गर्भस्य स्वगर्भे चाहितस्य वै ।
संकर्षणो नाम शुभे तव पुत्रो भविष्यति ॥ ६
सा तं पुत्रमवाप्यैव हृष्टा किञ्चिदवाङ्मुखी ।
विवेश रोहिणी वेश्म सुप्रभा रोहिणी यथा ॥ ७
तस्य गर्भस्य मार्गेण गर्भमाधत्त देवकी ।
यदर्थं मम ते गर्भाः कंसेन विनिपातिताः ॥ ८
तं तु गर्भं प्रयत्नेन ररक्षुस्तस्य रक्षिणः ।

(for स्थितं). — ⁶) K1-8 Ñ V B D (Ds om.) T G1. 3-5
M4 पानयन्ती; K4 सा न (for शान्ते). — G3 om. 3^d-5th.

4 Ds G1. 3 om. 4 (cf. v. 1. 3). — ⁶) Dn1 Ds2 स्वप्न
(for स्वप्नम्). — ⁶) K2. 3 B T2 G1. 4 M1-2 स्वग (B स्वे ग)-
र्भे गर्भमाग (K4 हि) तम्; Ñ V Ds1 (marg.) D. T1 G2 M4
स्वे ग (M4 स्वग र्भे गर्भमाधत्त (Ñs V1 T1 M4 हितम्; Ds1
गमनः); Ds स्वगर्भे गलितं क्षणान्; Ds स्वे गर्भे पानमागतम्;
T1. 4 स्वगर्भे गर्भमाददे. — ⁶) T2 G1. 1. 2 गतं (for च तं).
— ⁶) G3 मुहूर्तं (for तं).

5 Ds G2 om. 5th; G3 om. 5th (for all, cf. v. 1. 3).
— ⁶) Ñs याम्; Ds सा च (for ताम्). — Ks. 4 Ds T2. 4
om. (hapt.) 5th; G1 reads the same on marg. — ⁶)
S1 K2 Ñ1. 2 V2. 3 B Ds Ds G1 धीमतः; M1-8 भामिनीम्
(for रोहिणीम्).

6 ⁶) Dn स्वे (for स्व). Ds गर्भे (for गर्भे). Dn Ds
वा (for च). K1 स्वगर्भे व्यवनेन वै; K1. marg. 2. 4 भ्रैणा-
(K2 भ्रैस्या हितस्य वै; K2 भ्रैस्थम्य तस्य वै; Ñs V1 B1. 3
Ds स्वगर्भाप्यावि; T2 तव पुत्रो भविष्यति. — ⁶) Ñ1
शिशुस्य; V2 सुतः (for शुभे). — ⁶) V2 शुभे तव (for तव
पुत्रो). T2 महाबलपराक्रमः.

7 ⁶) Ds तु (for तं). K1. 4 V2. 3 B1. 2 Ds Ds-4 T1
Ga-3 M4 [ए]व (for [ए]व). — ⁶) T2 भूत्वा (for हृष्टा).
B2 Dn1 G1. 3 अवाङ्मुखा; B2 अधोमुखी (for अवाङ्मुखी).
— ⁶) S1 सुप्रभा; K1 Ñ1 Ds सुप्रभा; Ñs V1. 3 Dn D1 3. 5
सपुत्रा (for सुप्रभा).

8 ⁶) T1 अह्य (for तस्य) — G3 om. 8th-9th. — ⁶)
S1 गर्मास्ते (by transp.); T2 वै गर्भाः.

9 Gs om. 9 (cf. v. 1. 8). — ⁶) S1 ते स्म (for तस्य).

हरिवंश — 42

म तत्र गर्भवसतिं वमत्यात्मेच्छया हरिः ॥ ९
यशोदापि समाधत्त गर्भं तदहरेव तु ।
विष्णोः शरीरजां निद्रां विष्णोर्निर्देशकारिणीम् ॥ १०
गर्भकाले त्वमंपूर्णे अष्टमे मासि ते स्त्रिया ।
देवकी च यशोदा च सुपुत्राने समं तदा ॥ ११
यामेव रजनीं कृष्णो जज्ञे वृष्णि कुले प्रभुः ।
तामेव रजनीं कन्यां यशोदापि व्यजायत ।
नन्दगोपस्य भार्या वै कंसगोपस्य संमता ॥ १२
तुल्यकालं हि गर्भिण्यां यशोदा देवकी तथा ।
देवक्यजनयद्विष्णुं यशोदा तां तु कन्यकाम् ।

C 3317
B 2. 4. 14
P 2. 4. 14

K1. 3. 4 Ñ1. 3 V1. 2 Dn D1-2. 5 मस्त्रिणः (for रक्षिणः).
— After 9th, Ds T G1. 2. 4. 5 M ins. :

595* जाग्रतः प्रयताः सर्वे मासान्मंख्याय शक्तिः ।

— ⁶) S1 K1. 3. 4 Ñs V1 Dn D1-3. 5 यत्र; V2 T2 उप्यत्र
(for तत्र). S1 D2. 6 G4. 5 गर्भे (for गर्भे-). V2 B Ds Ds
Ts वमन्ती; T1 नो (for ति). T2 G1 म तत्र गर्भे निवसन्.
— ⁶) Ds T1. 2 G1. 2. 4. 5 M हरिरामे (G4 रित्ये) च्छयावसन्
(G2 सन्). — After 9, Ds T G1. 2. 4. 5 M ins. :

596* मज्जहनि देवेशं गर्भमाधत्त देवकी ।

[M1 3 देवेशो (for तं). T2 G1. 2 गर्भे चाधत्त देवकी; M1-8
गर्भे वृद्धिं समादधे (for ⁶).]

10 ⁶) Ds हि; T1 तु (for [अ]पि). S1 V2 समाधत्त;
K2 धत्ते; G2 तदाधत्त (for समा). — ⁶) K2 M1-3 च;
K2 तत्; Ds T1. 2 G1-3. 5 हि (for तु). — ⁶) M1. 2 (inf.
lin. as in text) देवीं (for निद्रां). — ⁶) K2. 3 Ñs. 3 V
Dn Ds T4 G1 M4 विष्णु (for विष्णोर).

11 ⁶) S1 V Ds Gs संपूर्णे (for [अ]सं). — ⁶)
T1 अष्टमे (for अं). — ⁶) K1 यदा; Ds ततः (for
तदा).

12 ⁶) K2 B1. 3 Ds विष्णुर; M4 जज्ञे (for कृष्णो).
— ⁶) Ds जातो; M4 कृष्णो (for जज्ञे). K4 B1 कुलोद्ग्रहः;
Dn Ds M4 कुलप्रभुः (for कुले प्रभुः). — ⁶) F2 मोहिनी
(for रजनीं). — ⁶) Ds च (for [अ]पि). — ⁶) K Ñs. 3
V B Dn Ds D1-3. 5 T3. 4 [ए]का; G2 या (for वै). — ⁶)
N (except S1 K1 Ds) T1. 3. 4 वसुदेवस्य चापरा.

13 ⁶) Ñ1 Ds T4 तुल्यं (for तुल्य-). S1 K2 काले (for
कालं). Gs. 4 M2 च (for हि). — ⁶) S1 Dn तदा (for
तथा). — After 13th, Ds T2 G1. 3-5 M4 ins. :

C 3317
B 2. 4. 14
P 2. 4. 14

मुहूर्तेऽभिजिते प्राप्ते सार्धरात्रे विभूषिते ॥ १३
सागराः समकम्पन्त चेलुश्च धरणीधराः ।
ज्वलुश्चाग्नयः शान्ता जायमाने जनार्दने ॥ १४
शिवाः संप्रववुर्वाताः प्रशान्तमभवद्रजः ।
ज्योतींषि च प्रकाशन्त जायमाने जनार्दने ॥ १५

597* अष्टम्यां श्रावणे मासे कृष्णपक्षे महातिथौ ।

रोहिण्यामर्धरात्रे च मुधांशोरुदये तथा ॥

[(L 1) Ds Tz G M ins. (for मासे).]

— °) Ks कृष्णं (for विष्णु), Tz. 4 देवी (Tz 'वे') जगत्पतिं
विष्णु. — °) Ts च (for नु), Kz. 4 Ns. 3 V. 1. 2 Bz
(marg.) Ds-1 दारिकाम् (for कम्प), Ns V. 3 Ts यशोदा
तां च (Ns चापि) दारिकाम्. — °) Ks Ns V. 3 B Ds
Ds Tz. 3 Gz. 4. 5 M. 2 अभिजिति (Tz 'ति') (for 'ते').
— °) Kz Bz (marg.) Ds सार्धरात्रः ; Ts अर्धरात्रे (for
सा), Ds Tz Gz. 3 सुखावहे (for विभूषिते), Tz Gz Ma
अर्धरात्रे सु Gz 'त्रिमुखावहे' ; Ts अर्धरात्र उपस्थिते ; M. 2
सर्वलोकसुखावहे ; Ms सार्धरात्रे समागतं.

14 After 14, Ds ins. 598*.

15 Ds om. (hapl.) 15. — °) Kz Ds Tz. 4 च (for
से), V. 3 चचलुर (for प्रववुर्), — °) Gz नृप (for रजः).
— °) Kz. 4 Ns [जति- ; Gz हि (for च) Ns Tz Gz प्रका-
शन्ते ; Bz व्यकाशन्त (for प्र), Ns V Ds Ds. 3 Ts Ms
ज्योतींष्यति V. 2 'भि' व्यकाशन्त ; Bz. 3 Ds Ds ज्योतींषि व्य-
काशन्त ; Ds Tz. 3 Gz. 4. 5 Ms 'व्यतिप्र' Ds Ms 'व्यपि प्र' ; Ts
'व्यय प्र' ; Gz 'व्यमिप्र काशन्ते' ; M. 2 'व्यतीव भागन्ते'.
— Kz. 2 V. 1. 2 Bz Ds Ds. 4. 5 ins. after 15 Ns Ds after
line 1 of 601* : Ns after 16⁰⁰ : Ds after 14 :

598* अभिजिज्ञास नक्षत्रं जयन्ती नाम शर्वरी ।

मुहूर्तो विजयो नाम यत्र जातो जनार्दनः ॥

अप्यक्तः शाश्वतः सृष्टमो हरितारायणः प्रभुः ।

जायते भगवान्नात्र नयनेर्मोहयत्नवान् ॥

[(L 3) Ns. 2 V. 1 Bz. 2 Da कृती (for मुहूर्तो), Bz
(marg. as above) ऊदयः (for प्रभुः), — (L 4) Ns Ds
एव ; Ns V. 1 एव (for नय), Kz Bz Ds. 2 जायमाने हि भग-
वान् ; Ds जयमानस्तु भगवान् (for °), Ds नन्दयन्, Ds
(marg.) रश्मिकान् (for नयने), Bz विजुः, Ds Ds प्रजातः ;
Ds. 2. 3 प्रभुः (for जगत्).]

16 V. 1 om. 16⁰⁰. — °) Kz देवानां प्रणवभुवि ; Kz. 2
'नां प्राणदुस्तदा (Kz 'था') ; Kz Bz 'नां प्रणदंस्तदा ; Ns 'नां
प्रणदुस्तदा ; Ns. 2 V. 2 Bz. 2 Ds Ds Ds. 3 'नां प्राणदंस्तदा ;
Ds Tz. 3 G M 'नां नेदुरुचकेः. — After 16⁰⁰, Ns ins.

अनाहता दुन्दुभयो देवानां प्राणदन्दिवि ।

आकाशात्पुष्पवर्षं च ववर्ष त्रिदिवेश्वरः ॥ १६

गीर्भिर्मङ्गलयुक्ताभिः स्तुवन्तो मधुसूदनम् ।

महर्षयः सगन्धर्वा उपतस्थुः सहाप्सराः ॥ १७

वसुदेवस्तु संगृह्य दारकं क्षिप्रमेव तु ।

598*. — °) Ds Tz. 4 Gz Ms वृष्टिं (for वर्ष), Ns वै
(for च — V. 3 आकाशे पुष्पवृष्टिं च. — °) Ss Kz Ns V B
Dn Ds Ds. 3 Tz. 4 Gz. 4. 5 M. 2 ववर्ष त्रिदिवो Ss च सुरे-
श्वरः ; Kz प्रववर्ष सुरेश्वरः ; Tz. 3 Gz ववर्षुस्त्रिदिवेश्वरः. — Ds
Tz. 4 G M ins. after 16 Tz after line 2 of 601* :

599* अम्लार्धानगता सर्वे मुनयः संशितवताः ।

अस्तुवस्त्रिंशि देवेशं जायमानं जनार्दनम् ॥

एष एव जगत्स्थामी वसुदेवस्य वेशमनि ।

बाल्यं वपुः समास्थाय तूष्णीमान्नेऽथ पश्यन् ॥

पश्यन्तं सुविश्रब्धाः साक्षात्लोकेश्वरं प्रभुम् । [5]

मानुषीं तनुमास्थाय लब्धन्तं देवकीकरं ॥

एष हन्तुं दुरात्मानं कंसमाविर्भविष्यति ॥

नमस्तस्मै जगद्गत्रे विश्वेने कृष्णरूपिणे ।

अचिन्त्यविभवे तस्मै विश्वकर्त्रे नमो नमः ॥

[(L 1) Ts अम्लार्धं न (for 'न'), Ds Tz. 4 M देवा (for
सर्वे), — (L 2) Ts त्रिंशि (for त्रिंशि), Ts जायमाने जनार्दने
(for °), — After line 2, Ms reads 17⁰⁰. — (L 3)
Ts. 4 देवे (for 'त'), — (L 4) Ts Gz स (for एव).
— (L 5) Ts पश्यन्ति (for 'त'), Ds ['त' (for ['त')], Ts
Ms. 3 सुविश्रब्धः, Ts. 4 लब्धन्तं (for सुविश्रब्धः), Ts Gz
Ms. 2 पश्यन् ; Gz पश्यन् (for प्रभुम्), Ts Gz साक्षात्लोकेश्वरः
पश्यन् (for °), — (L 6) Ts मानुषीं तनुमास्थाय (for °).]

17 For 17⁰⁰, Ds S subst. :

600* अध्याभिर्गीर्भिरिव तं जायमानं जनार्दनम् ।

[Ds अध्याभिर् ; Ms अध्याभिर् (hypermetric) (for
अध्याभिर्).]

— Ds om. 17⁰⁰, Ms reads the same after line 2 of
599*. — °) Ts च (for स), Ss Kz जययो देवगन्धर्वा.
— °) Ss Ds सुपतस्थुः (for त), Kz Cnp सुराङ्गनाः ; Ds
महोरगाः (for सहाप्सराः), Kz उचस्तथुः महासाप्सराः ; Ts. 2. 4
सप्सराः साप्सरोरणाः. — Ss Kz. 2 Ns. 2 V B Dn Ds Ds-4
Ts. 2. 3 Gz ins. after 17 : Ds after 17⁰⁰ :

601* जायमाने हृषीकेशो प्रहृष्टमभवजगत् ।

इन्द्रश्च त्रिदिवो सार्धं तुष्टाव मधुसूदनम् ॥

वसुदेवस्तु तं रात्री जातं पुत्रमधोक्षजम् ।

यशोदाया गृहं मीतो विवेश सुतवत्सलः ॥ १८

यशोदायाम्बुविज्ञातं तत्र निक्षिप्य दारकम् ।

C 3390
B 2. 4. 26
P. 2. 4. 26

भीवत्सलक्षणं दृष्ट्वा युतं दिव्यं लक्षणं ॥

[Ds om. lines 1-2. — (L. 1) T₁ 3.3 म (for प्र-).
— After line 1, N₂ Dn ins. 598*. — (L. 2) V₁
विदिवेः (for विदिवेः). K₁ उवाच; K₂ तद्वे (for तद्वे).
— After line 2, B₁ ins. *

601A* देवकी न लप्ते दीना तदुवाच युतिर्गमया ।

उपसंहर सर्वान् दिव्यं रूपमिदं ह्येव ।

जानानु मातरं मे कर्तुं देवि विनिश्चयकम् ।

While T₁ ins. 599* after line 2. — (L. 3) S₁ तु व
गृह्य; N₂ V₁ व संग्रह; Dn न ते रात्रौ; D₂ स तं रात्रौ (for तु
तं रात्रौ); S₁ N₂ V₁ रात्रौ गमय; V₁ पुनः गमय (bytransp.);
T₁ 3.3 उवाच (T₁ 1.1 म (for उवाचम्)) — (L. 4) K₁
युक्तं; V₁ सुतः; B₁ Ds युते (for युते); N₁ V₁ दिव्यं लक्षणं
युतः (N₁ मे न); B₁ (marg.) विविदे देवकीकृतम् (for ⁶).
K₁ 3 N₂ 3 V₁ B₁ Dn Ds D₂ — T₁ 3.4 G₁ cont. — D₂ T₂
G₁ 3.3 M₁ cont. after 601*.

602* उवाच वसुदेवस्य रूपं संहर वै प्रभो ।

भीमोऽहं देव कंसस्य तस्मादेवं वदाम्यहम् ।

मम पुत्रा उतामनेन तत्र ज्येष्ठाम्बुजेक्षणम् ॥

वसुदेवश्चः श्रुत्वा रूपं संहरदद्युतः ।

अनुज्ञाप्य पितृनेन नन्दगोपगृहं नय ॥ [5]

[(L. 1) K₂ 3 V₂ Ds T₁ 2 G₁ 3, Dn 3.3, Ds
च (for न); N₂ V₁ विजे (for विजे); — (L. 2) G₁ 3.3 नय
(for कंसस्य); N₁ D₂ G₁ 3.3 (for 3.3); K₁ 3 V₂ B₁ D₂
T₁ 3 उवाच (for उवाच); N₂ V₁ Dn T₁ 3 यमदेवद्वीपं
(for ⁶). — (L. 3) M₁ 3.3 (for न); T₁ 3 निदय मन्म-
तामनेन (for ⁶); K₂ [वसुदेवस्य रूपं संहर] B₁ देवप्रस-
ङ्गेऽनुना (for ⁶). — Before line 4, V₁ B₁ ins. वै प्रभो न
उवाच. — (L. 4) K₂ N₂ V₂ 3 B₁ Ds D₂ 3 G₁ 3 उवाच
(V₁ मे); B₁ Dn T₁ 3 हृद (for हृद); N₂ V₁ Ds T₂ 3 रूप
संहरनय-पुनः (N₂ V₁ नन्द (for ⁶)). — (L. 5) Ds T₁ 3
G₁ अनुज्ञाय; M₁ 3 उवा (for उवाच); N₂ 3 V₁ अनुज्ञापित-
म देवेन; T₁ अनुज्ञापितवाक्येन; T₁ मे तदा देव (for ⁶); K₁ 3
Ds गृहे (for गृह); K₁ 3 N₂ B₁ नय (for नय).]
K₁ N₂ 3 V₁ Ds cont.

603* उग्रमेनमते निहन्त्यशोदायै दशौ तथा ।

[K₁ Ds यशोदाया गृहे (Ds मे) — (for ⁶).]

— Ds T₂ G₁ 3.3 M₁ ins. after 17 — T₁ 3.4 G₁ cont.
after 602*

604* एवं समाकुले काले सुसुप्तं रक्षिणमश्वम् ॥

न केचल रक्षितारः सायुधा मोहिनाः किल ।

सा पुरी मथुरा सर्वा सुव्राप हरिमायया ।

वसुदेवास्ते तस्मादेवक्याश्च महीपते ॥

वसुदेवस्ततो गत्वा देवकीगर्भवेदम तत् । [5]

ददशौ देवदेवंशं रात्रौ जातमधोक्षजम् ॥

नीलकुञ्जितकेशान्तमुत्तिद्राम्बुजवक्त्रकम् ।

नीलमेघनिभं कान्तं नेजोराशिममानुषम् ॥

शयानमम्बुजे पत्रे वटपत्रे यथा पुरा ।

प्राचीनशिरसं कृष्णं पश्चिमन्यम्पादकम् ॥ [10]

तत्र दृष्टो जरायुर्न न च प्रसवेवेदना ॥

देवकी मुमुर्षी दृष्ट्वा सासीना पुत्रलोकिनी ।

अन्यन्तविस्मयाविष्टा वसुदेवेन साभवत् ॥

[(L. 1) T₁ समाने (for कुंज); — (L. 2) Ds G₂
M₁ 3 रक्षितारः (for नार); — G₁ reads line 3 twice.
(L. 3) T₁ मोहिना (for मथुरा); — G₁ om. lines 6-8.
(L. 7) T₁ ज्ञानम् (for कुञ्जित); T₁ विक्रमम्; M₁
मेघकम् (for मेघकम्); — (L. 10) T₁ शिरसः; G₂
वक्त्रकम्; M₁ 3 शिरसः (for शिरसः); — (L. 11) T₁ तं तु;
G₂ च (for च); T₁ दृष्टः (for दृष्टः); G₂ वा (for the
first न); — (L. 12) T₁ मुमुर्षा; G₁ 3 खे (for ⁶); T₁
M₁ 3 देवकी मुमुर्षी दृष्टः (for ⁶); T₁ 3 G₁ सासीना; T₁ M₁
स्वासीना (for सा); G₂ लोकिनी; G₃ लोकिनीम्; M₁
न्यम्प (for न्यम्प); T₁ M₁ 3 स्वासीना पुत्रलोकिनीम्
(for ⁶). — (L. 13) T₁ वसुदेवेन साभवत् (for ⁶). T₁ G₂
M₁ 3 अन्यन्तविस्मयाविष्टा वसुदेवेन साभवत्.]

— After the above, Ds T₂ G₁ 3.3 M₁ cont. 602*.

18 — S₁ om. 18^{ab}. — ⁶) B₁ D₂ T₁ 2 G₁ तु सं; Ds
सुतं (for तु सं); — ⁶) G₂ क्षिप्रम् (for क्षिप्रम्); V₂ B₁ Ds
D₂ T₁ च; V₂ ह; T₂ तत् (for तु); K₁ (marg. as in
text) रात्रौ जातमधोक्षजम्. — Ds T₁ 3 G₁ M₁ ins. after
18^{ab} — M₁ 3 subst. for 18^{ab};

605* शयानममे देवक्या रात्रावादाय यादवः ।

[G₂ तस्मात् (for रात्राव).]

⁶) K₂ Dn Ds D₂ गृहे (for गृह); K₁ (inf. lin.) 3.3
N₂ V₁ B₁ Dn Ds D₂ 3 T₂ 3 रात्रौ (for भीतो). — ⁶) Ds
शौरिगन्तुं प्रचक्रमे. — After 18, K₂ Ds ins. :

606* तथा हनप्रत्ययसर्ववृत्तिषु

द्वा.स्वेषु पौरिवनुशायितेऽथ ।

द्वारस्तु सर्वाः पिहिता दुरत्यया

गृहकपाटायसकीलशङ्कलैः ॥

ता कृष्णवाहे वसुदेव आगते

[5]

C 3330
B 2. 4. 26
P 2. 4. 26

गृह तां दारिकां चापि देवकीशयनेऽन्यसत् ॥ १९
परिवर्ते कृते ताभ्यां गर्भाभ्यां भयविक्रवः ।
वसुदेवः कृतार्थो वै निर्जगाम निवेशनात् ॥ २०
उग्रसेनसुतायाथ कंसायानकदुंदुभिः ।
निवेदयामास तदा कन्यां तां वरवर्णिनीम् ॥ २१
तच्छ्रुत्वा त्वरितः कंसो रक्षिभिः सह वेगितः ।
आजगाम गृहद्वारं वसुदेवस्य वीर्यवान् ॥ २२

स्वयं विशीर्यन्त तमो यथा रवेः ।
ववर्ष पर्जन्य उपांशुगजिनं
होषोऽन्वगाद्वारि निवारयन्कणैः ॥
मेघोऽतिवर्षत्यमकृद्यमानुजा
गम्भीरतोषाघजवामिकेनिला । [10]
भयानकावर्णशताकुला नदी
मार्गं ददौ सिन्धुरिव श्रियः पतेः ॥
नन्दमजं शौरिरुपेन्य तत्र ता
म्योपान्द्रमुत्तानुपलभ्य निद्रया ।
सुतं यशोदाशयने निधाय न [15]
सुतामुपादाय पुनर्गृहानगात् ॥

[= (var.) Bhagavata P. 10. 3. 48-51. — (L. 1) Ds तथा इतः (for यदा इतः) — (L. 5) Ks om. from वारयन् up to केनिल (in line 19). — (L. 15) Ks om. .]

19 *) Ks Ns. 2 Vs B Dn Ds T G Ms [अ विज्ञातम् (Ga 'ते') (for 'त'). Ks. 4 Vs. 2 Bz (marg.) Ds Ds Ms यशोदाया त्वा (Ds अ विज्ञातम् — ^b) Ks बालकम् (for दार'). — ^c) Si गृहीत्वा ; Ks (sup. loc.) प्रगृह्य (for गृह्य तां). Ks-4 N V Dn Ds-3 Ts. 3. 4 प्रगृह्य दारिकां चैव (Vs तां तु); B Ds गृहीत्वा दारिकां ता च (Bz. 3 चैव). — After 19, Ds S (except Ts. 4) ins. :

607* सुता एव तदा सर्वे रक्षिणो विष्णुमायया ।

20 *) Ds उभाभ्यां (for गर्माभ्यां). Ks. 4-विक्रवः (for विक्रवः). Ds Ts. 2 G M गर्माभ्यां नय' Ts Gs तर्कः ; Gs तत्त्वं कोविद. — ^c) Ts 5th (for वै). — ^d) Ks Ds निवेशनम् ; Ns Vs निकेतनात् (for निवेश'). — After 20, Ks Ds ins. :

608* बहिरन्तः पुरद्वारः सर्वाः पूर्ववदाकृताः ।
ततो बालध्वनिं श्रुत्वा गृहपालाः समुत्थिताः ॥
ने तु तृणमुपग्रस्य देवक्या गर्भजन्म तत् ।
आचक्षुर्भोजगजाय यदुद्दिप्तः प्रवीक्षते ॥

[= Bhagavata P., 10. 4. 1-2. — (L. 2) Ks गृहपालाः समुत्थिताः (for ^b).]

स तत्र त्वरितो द्वारि किं जातमिति चाब्रवीत् ।
दीयतां शीघ्रमित्येवं वाग्भिः समभितर्जयत् ॥ २३
ततो हाहाकृताः सर्वा देवकीप्रमुखाः स्त्रियः ।
दारिका पुत्र जातेति कंसं त्वाच देवकी ॥ २४
श्रीमन्तो मे हताः सप्त पुत्रगर्भास्त्वया विभो ।
दारिकेयं हतैर्वैषा पश्यस्व यदि मन्यसे ॥ २५
दृष्ट्वा कंसस्तु तां कन्यामहृष्यत मुदा युतः ।

21 *) Ks. 3. 4 N V Dn Ds-3 Ts. 4 सुतस्याथ ; Bz (marg.) सुतस्याथ (for सुतायाथ). Ds Ts. 3 Gs-3. 3 M उग्रसेनात्मजायाथ. — ^b) Ks. 3 Ns. 3 V Dn Ds-3 Ts. 4 कंसस्य (for कंसाय). — ^c) Ks Bz Ts निवेशयामास तदा. — ^d) Ks-4 Ns Vs. 3 Dn Ds-3 तां कन्यां (by transp.); Ts ज्ञातां वै ; Ts कन्यां च. For 21st, Ms 3 subst. :

609* भीमो निवेदयामास ज्ञाता नः कन्यकंति ह ।

22 *) Si Ds Ts Gs. 2. 4 स्वरिनः ; Ts चोदितः ; Ts मुद्रितं (for स्वरितः) — ^b) Ks. 4 Ns. 2 (marg. as in text) Vs (marg. as in text). 2 Bz. 2 (marg. as in text). 2 Dn Ds. 2. 3 Ts. 4 Gs Ms वेगिभिः ; Ts Gs वेगमत (for वेगितः). Ds मन्त्रिभिः सह वेगिभिः ; Ts रक्षिभिः स च वेगिभिः ; Gs 'भिः संप्रवेशितः. — ^c) Si Ks Ns Dn भीमनः (for वीर्यवान्).

23 Ds reads 23 on marg. — ^a) Ds तनम् (for तत्र). Ks-4 N Vs. 3 B Dn Ds-4 Ts. 4 Gs. 4 स्वरिनः ; Ds भगवन् ; Ts संश्रितं (for स्वरितो). — ^b) Bz इदम् ; Gs इति सो (for इति च). — ^c) Ks. 3. 4 दीयतां (for दी'). Si Ks. 4 Dn Ds Ds. 3 Ts [एव (for एव'). — ^d) Ds Ts. 3 G M वाग्भिरुक्ता Ms रिष्टा भिरर्दयत् .

24 *) Ns Gs सर्वे ; Ds शय्या (for सर्वा). — ^b) N (except Si Ds) Ts. 3. 4 भवने (for प्रमुखा). After 24th, N (except Si Ds) Ts. 3. 4 ins. :

610* उवाच देवकी रीना वाग्भिरुक्त्वया गिरा ।

[Ds वाग्भिरुक्त्वया (for वाग्भिरुक्त्वया). Bz Ts. 3 गजद्वारः (for विकृतया).]

— ^c) Ks Ds Gs तु प्र- (for पुत्र). Ts [एषा (for [इ]ति). — ^d) N (except Si Ds) Ts. 4 कंसं सममियाचक्षी (Ds 'न'); Ts मा विहंसीदंसां कुरु .

25 *) Ts नि- (for मे). Si Ks हता मे सप्त श्रीमन्तः. — ^c) Vs च (for एव). Ts दारिका किं करोत्येषा. — ^d) Ns Vs Ds. 3 Gs पश्य स्वं (for पश्यस्व).

26 *) K N V Bz. 2 Ds-3. 4 Ts स विमृश्य ; Bz Gs आकृत्यन ; Ds प्राह' ; Ts विममर्श ; Ms आहत्य स (for आह-

हतैवैषा यदा कन्या जातेत्युक्त्वा वृथामतिः ॥ २६
 सा गर्भशयने क्लिष्टा गर्भाम्बुक्लिन्नमूर्धजा ।
 कंसस्य पुरतो न्यस्ता पृथिव्यां पृथिवीसमा ॥ २७
 पादे तां गृह्य पुरुषः समाविध्यावधूय च ।
 उद्यच्छन्नेव सहसा शिलायां समपोथयत् ।
 सावधूता शिलापृष्ठेऽनिष्पिष्टा दिवमुत्पतत् ॥ २८
 हित्वा गर्भतनुं चापि सहसा मुक्तमूर्धजा ।
 जगामाकाशमाविश्य दिव्यस्त्रगनुलेपना ।
 कन्यैव चाभवभित्त्यं दिव्या देवैरभिष्टुता ॥ २९
 नीलपीताम्बरधरा गजकुम्भोपमस्तनी ।

प्यतः). Dn प्राहव्यत स मूर्धजाः; T₁ २ G₁, ३- आहव्य (T₂ G₁ हव्य) ननुदाहतः; T₁ (marg) परिमृश्य उदायुधः. — D₂ reads 26^{cd} on marg. — °) D₂ हर्तया च; G₂ गर्तयेषा (for ह^०). K₂, ४ Dn T₁ तदा (for यदा). — °) N₂ (marg. as in text) [ए]व; T₃, १ [ए]व (for [उ]क्त्वा).

27 °) K₁, २ B₁ Dn D₁ ३ M₁, ३ शयन- (for 'ने'). S₁ K₁ क्लिष्टा (for क्लिष्टा). — T₂ om. (hapl.) 27^{cd} 29^b; G₁ reads the same on marg. — °) G₂ शयने (for पुरतो). T₃, ४ श्यस्य (for न्यस्ता).

28 T₂ om 28 (cf. v. 1, 27). — °) K₁, ३ N₁, ३ (marg. as in text) Dn D₁, ४ स चैताः; V₁ स पादे; V₂ स च तां; V₃ D₂ T₁, ४ G₁ M₁ स चैताः; D₂ T₂ G₂ पादे तां (for पादे तां). G₁ च वधूः; G₂ पुरुषः; M₁-३ स कया (for पुरुषः). D₁, ३ गृहीत्वा पुरुषं (D₂ पुरुषं) पादे. — °) D₂ (before corr. as in text) समागृह्य; T₂, ४ कृप्य (for 'विषय'). — M₃ om. 28^{cd} 30^{cd}. — °) T₂ तां बालां (for सहसा). — °) K₁ पृथिव्यां (for शिलायां). — °) S₁ सायज्ञाताः; M₁, २ सा पानिता (for सावधूता). — °) D₂ G₂ M₁ निष्पिष्टा; M₁, २ मुक्ता सा (for ऽनिष्पिष्टा). V₁, २ G₂ आपतन (for उत्प^०).

29 T₂ om. 29^{cd} (cf. v. 1, 27). M₃ om. 29 (cf. v. 1, 28). — °) K₂, ४ N₁ V B Dn D₂ D₁, ३, ४, ५ T₁, ३, ४ सा तु; K₃ सा वै; D₃ सा च (for चापि). — °) D₂ उद्दिश्य (for आविश्य). K₂, ३ N₁ V₁, ३ Dn D₁, २, ३, ४ T₁ G₁ M₁, २ जगाम कंसमाविश्य; G₂, ३ M₁ 'म स्य समाविश्य'. — °) N₂ V₁, ३ शम्भानु- (for स्त्रगनु-). — After 2^{cd}, Dn D₂, ३ ins. :

611^a हारशोभितमर्वाङ्गी मुकुटोऽञ्जलभूषिता ।

[Dn मुकुटभूषिता (for ^b).]

— °) K₂, ४ N₁ V Dn D₁, ३ T₁ M₁ सा; T₂ [ए]षा; T₃ [ह]ह (for च). B₁, २ (marg. as in text), ३ D₃ सा तु (for निव्यं).

रथविस्तीर्णजघना चन्द्रवक्त्रा चतुर्भुजा ॥ ३०
 विद्युद्विम्पटवर्णाभा बालार्कमदृशक्षणा ।
 पयोधरस्वनवती संध्येव सपयोधरा ॥ ३१
 सा वै निशि तमोग्रस्ते बभौ भूतगणाकुले ।
 नृत्यती हमती चैव विपरीतेन भास्वती ॥ ३२
 विहायमगता रौद्रा पपौ पानमनुत्तमम् ।
 जहाम च महाहासं कंसं च रुषिताव्रवीत् ॥ ३३
 कंस कंस विनाशाय यदहं घातिता न्वया ।
 सहसा च समुन्क्षिप्य शिलायां विनिपानिता ॥ ३४
 तस्मात्तवान्तकालेऽहं कृष्यमाणस्य शत्रुणा ।

C 3347
B 2. 4. 44
P 2. 4. 44

— °) T₂, ४ दिवि (for दिव्या). S₁ K₁ दिव्याभरणभूषिता.

30 M₃ om. 30^{cd} (cf. v. 1, 28). — °) S₁ K₁ D₂ (marg) काली (for नील). M₁ (inf. lin. as in text) पीतनीलाम्बरधरा. — °) S₁ रजे; D₁ पृथु- (for रथ-). — °) K₁ चण्डवक्त्रा; T₂, ४ चतुर्वक्त्रा (for चन्द्रवक्त्रा).

31 °) S₁ विद्युद्विम्पटवर्णाभा; D₂ T₁, २ G M₃ विद्युदेष्टित-
 मेघाभा. — °) N₂ M₁ -स्वरवती (for स्वन^०).

32 °) K₁ (inf. lin. as in text) लोके (for निशि). K₂, ४ D₂, ४ तमोग्रस्ता (for 'ग्रस्ते'). — °) K₂, ४ N₁ V₁, ३ B₁ D₁, ४ D₂, ४ T₂ सर्व- (for बभौ). D₂, ४ सर्व- (for भूत-). S₁ K₁ गणान्विता; M₂ 'कुला (for 'कुले'). V₂ Dn सर्वभूतगणान्विता; B₂ D₂, ४ सर्वभूतगणाकुला. — °) K₂ उत्पत्य; K₃ Dn D₁, ४, ६ T₂, ४ G₂ नृत्यन्ती (for 'ती'). Dn D₂ T₁ G₁ M₁ नृत्यन्ती च हसन्ती च; D₁ नृत्यतीह हसन्ती वै. — °) D₂ शास्वती; M₁, ३ शर्वरी (for भास्वती). * C₁ विपरीतेन विशेषेण परि- प्रसर्पणम् ।

33 K₂, ४ N₁ V B Dn D₂ D₁; T₂ M₁ विहायसि (for 'म'). G₁ च पि; some Mss. रौद्रा (for रौद्रा). T₂ विहायसि गता रौद्रा. — °) S₁ K₁ T₁, २ G₁, ४ सा पपौ पान-
 मुत्तमम्. — °) T₂ G₁ M₁ महानादं (for 'हासं'). — °) T₂ G₁ कुपिता (for रुषिता).

34 °) N₂ V₃ B Dn D₂ D₁ G₁ [आ]त्मनाशाय (for वि^०). — °) N₃ V₁, २ B₂ (marg.) Dn D₁, ४, ६ T₂, ४ G₁, २, ४, ५ M₁ पानिता (for घा^०). — °) D₂ T₁, २ G₁, ३, ५ पादौ चाहं (for सहसा च). D₃ समुक्षिप्ता (for 'प्य'). S₁ शूलं वा ह्यसिमुक्षिप्य; G₂ पादौ चाहं विनिक्षिप्य; M₁-३ मोहादाह (M₃ 'त्पादौ') समाक्षिप्य. — °) N (except S₁ D₂) T₃ शिलायामभिपो N₂, ३ V₁, २ B₂ [marg.] D₁, ४, ५

C 3348
B 2, 1, 44
P 2, 4, 44

पाटयित्वा कर्दैर्देहमुष्णं पास्यामि शोणितम् ॥ ३५
एवमुक्त्वा वचो धोरं सा यथेष्टेन वर्त्मना ।
खं सा देवालयं देवी मगणा विचचार ह ॥ ३६
तस्यां गतायां कंसस्तु तां मेने मृत्युमात्मनः ।
विविक्ते देवकीं चैव व्रीडितः प्रत्यभाषत ॥ ३७
पितृष्वसः कृतो यत्नस्तव गर्भा हता मया ।
अन्यथैवान्यतो देवि मम मृत्युः समुत्थितः ॥ ३८

Ts 'यां समुपो : Ds 'यामवि पो : Ds 'यां संप्रपो धिगः Ts
'यां समुपादिताः

35^a D भयान्न- (for तवान्न-), —^a Ds नखैर्
(for कर्दैर्), Ss Ka marg- ताडयिष्या नखैर्देहः D Ts
G M दारयित्वा नखैर्देहः —^a Ss Ka D Ts G पास्यामि
तव (Ss हदिः शोणितम् : Ms पाप्मे हृदयशोः)

36^b V यथोक्तेन : E Gs ययी देवः M ययी
तेन (for यथेष्टेन) : Ns कर्मणा (for वर्त्मना) : Ms reads
36^a after 32^a. —^a Ts खं च : E खं सा (for खं साः).
— Ds om 36^a —^a Ts तगरे (for सतणा) : Ds Ts G
M विवेश मगणा तदा : K Ns V B Ds Ds Ds :
T G ms. after 36^a Ds after 36^a : Ms. after 36^a :

612* सा कन्या वरुणे नमः वृत्तिमद्यपि पूजिता
पुत्रवत्पान्यमाना सा देवी देवाज्ञया तदा ॥
विदि चेनामथोपज्ञानंशादेवी पत्रपत्रैः ।
एकान्तंशां योगकन्यां रक्षार्थं केशवस्य तु ॥
तां वै सर्वे मुमतास पूजयन्ति स्म यादवा । 5
देववदित्यवगुण कृष्णः संरक्षितो यया ॥

[Drom line 1^a —^a L 1. Ka Ds Ds : Ka Ds
Ts-संयमः, Ka Ds (for संयमः) : L 2. Ka V
Ds पुत्रवत्पान्यमाना (for पुत्रवत्पान्यमाना) : Ka Ds Gs
वमुः Bi Ts (for देवः) : Ds (for देवः) — Grom.
line 3. Before line 3, Ds (for देवः) : L 3.
3) Ts देवः (for वरुणः) : Ka Ds विदितं विदितं नमः
(for^a) : Ds Ts Gs Gs अः, Ts Gs Ms मः (for
अमः) : — After line 3, Ka Ns Ds Ds ms.

612A* सा कन्या वरुणे नमः वृत्तिमद्यपि पूजिता
[Ds मरुः (for मरुः) :]

— (L 4) Ka Ds (for देवः) : Ka Ds (for देवः) :
Ds Ts Gs Ms देवः (for देवः) : Ka Ns Ds देवः
दुमताः : Ds देवः (for देवः) : Ds Ts Gs रक्षार्थं
केशवः Ds वः (for^a) : — (L 5) Ka वमुः (for वा वै).
Vs वा वै मुमतासः (for^a) : Ds (marg. as above) :

नैराश्येन कृतो यत्नः स्वजने प्रहृतं मया ।
दैवं पुरुषकारेण न चातिक्रान्तवानहम् ॥ ३९
त्यज गर्भकृतां चिन्तां त्वमिमां शोककारिकाम् ।
हेतुभूतस्त्वहं तेषां सति कालविपर्यये ॥ ४०
काल एव नृणां शत्रुः कालश्च परिणामकः ।
कालो नयति सर्वं वै हेतुभूतश्च मद्भिः ॥ ४१
मा कार्षीः पुत्रजां चिन्तां विलापं शोकजं त्यज ।

Ts G Ms पुण्यकारिणः (for पुण्यकारिणः) : Gs डान (for
(for^a)) : — (L 6) Ka नहम् : Ns marg. as above) Ba
Ds देवः : Ds देवः (for देवः) : Ka देवः (for
देवः) : Ka Vs B Ds Ds T Gs Ms मरुः (for^a),
Vs मरुः (for^a) : V मरुः (for मरुः) :]

37^b Ts मेने तां (by transp.) : —^a Ka Ns V
B Ds Ds Ts Gs व्रीडितः समभाषः Ds याच नः Ms
त प्रत्युयाच हः

38. Before 38, some Ms. ms. कंस उवाच. —^a
Ds Ds Ts मृत्योः स्वयः (for पितृस्वयः) : —^a Ka
Ns V B Ds Ds Ts Gs Ms मया हताः (by
transp.) : Ms मृता मया : Ds तव गर्भकृतां मया. — Ss
om. chap. 38^a 39^a : —^a Ka Ns Ns V B Ds
Ds Ds Ts Gs अन्य एव : V अन्य एव (for^a येव).
Ds Ts Gs Ms अन्य एव (for अन्य एव) : —^a Ka B
Ds Gs उपस्थितः (for समुत्थितः)

39. Ss om. 40^a (cf. v. l. 40) : —^a Ka (marg. as in
text) नैपुण्येन : Ds नैपुण्येन (for नैराश्येन) : Ms कृता (for
कृतो) : —^a Ds स्यति (for चाति) : T न चातिक्रान्तं जनेः

40^a Ka Ds Ds Ds Ts गर्भकृतां (for^a कृतां).
— Ka om. 40^a 41^a : —^a Ss कारिकाम् : Ka संमिनाम्
(for कारिकाम्) : Ka Ns V B Ds Ds Ts Gs
संतापं पुत्रजं त्यज : Ds Ts Gs Ms विदितं Ms संतापं शोकजं
त्यज : — Ns repeat 40^a after 42^a : —^a Ns Gs स
तु : Vs स हि (for सति).

41. Ka om. 41 (cf. v. l. 40). —^a Ns V एव (for
एव) : Ds मृत्युः (for शत्रुः) : —^a Ms कालश्च परिणामकः
—^a Ns V भूतं (for सर्वं) : —^a Ns भूतं तु : Ds
भूताश्च (for भूतश्च) : B मद्भिः Ba Ds Ds हेतु-
भूतास्तु मद्भिः. — After 41, Ka Ns Ns V B Ds
(except Ms a) ms. :

613* आगमिष्यति वै देवि यथाभागमुपव्रथाः ।
इदं तु कष्टं यजन्तुः कर्ताहमिति मन्थने ॥

एवंप्राया नृणां योनिर्नास्ति कालस्य संस्थितिः ॥ ४२
पतामि पादयोर्मूर्धा पुत्रवत्तव देवकि ।

मद्वतस्त्यज्यतां रोषो जानाम्यपकृतं स्वयम् ॥ ४३
साधुपूर्णमुखी दीना भर्तारमभिर्वीक्षती ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ वन्सेति कंसं मातेव जल्पती ॥ ४४

देवक्युवाच ।

ममाग्रतो हता गर्भा ये त्वया कालरूपिणा ।
कारणं त्वं न वै पुत्र कृतान्तो ह्यत्र कारणम् ॥ ४५
गर्भकृन्तनमेतन्मे महनीयं त्वया कृतम् ।

[(L. 1) Ds मयम् (for जगन्). — (L. 2) Ds Ds विदि; Ds कृत (for अत्र); Ka N̄ V Bs Dn Ds Ds Ta 4 G Ms यु (for अत्र).]

42 ^b) Ka Ds संतापं (for विलापं); Ka पुत्रजं (for शोकजं); Bz (mar.) सतापं पुत्रजं व्यज्ज. — After 42^{ab}, N̄s repeats 40^{ab}. — ^c) Ka पूर्वाध्या; N̄ Vs Ds Ds Ta 4 G Ms प्रायो (for प्राया); N̄s लोकं; Ds Gs Ms 3 वृत्तिर (for योतिर); T. 4 एवं प्राप्य नृणां योनिं. — ^d) Ds Ta Gs 2, 4; Ms 3 लोकस्य (for कालस्य).

43 Ka om. 43 44 Bz om. 43^a. — ^a) Ds (sup. lin.) नमामि; Bz, and Poonas, पय ते (for पतामि). — ^b) Ka मद्रवम्; Ds मद्रवम् (for मद्रवम्); Gs Ms 3 कोपो (for रोषो); — ^c) Gs 3 अपकृतः (for ते); Ss मया; Ka 2, 3 N̄s 3 V̄s 3 B Dn Ds Ds Ta 4 स्वयि; N̄s स्वकम् (for स्वयम्); V̄s जानाम्यपकृतस्वयि. — After 43, Ka N̄s V̄s 3 B Ds Ds Ta 4 G Ms 1. —

614^a इत्युक्तवन्तं कंसं सा देवकी वाक्यमब्रवीत् ।

[Bz महता (for हता); N̄s V̄s Ds Ds Gs 3, पादे; (Ds 3 दो) (for अनीति).]

44 Ka om. 44 (cf. v. 1 43). — ^a) Bz Dn 2 Ti Gs मुखा (for मुखी); Ss धीरा (for दीना); — ^b) V̄s उपः; Ds Gs अपि; Ti अनु (for अभि); Ka Ti 2 Gs 4, 5 M 3 वीक्ष्य च; Ta काङ्क्षती; Gs वीक्ष्य सा (for वीक्षती); — ^c) Ti [इ]ह (for [इ]ति); — ^d) Ds मा ते (for कंस); Ka (sup. lin. as in text) N̄s 2, 3 (mar. as in text) Bz Dn Ds 3 Ta 4 समभि (for मातेव); Gs कंस मा मेति जल्पति; Ms कंसं त्वाच देवकी.

45 Bz Ta Gs 3 om. the ref. — ^a) Ms 3 मस (for [अ]ग्रतो); Tz गता (for हता); Kz पुत्रा (for गर्भा); — ^b) Ka त्वया ये (by transp.); Ds Gs 3 Ms 3 यत्त्वया; N̄s

मूर्धा पद्भ्यां निपतता स्वं च कर्म जुगुप्सता ॥ ४६
गर्भेऽपि नियतो मृत्युर्बाल्येऽपि न निवर्तते ।

युवापि मृत्योर्विशगः स्थविरो मृत एव तु ॥ ४७

अज्ञाने दर्शनं नास्ति यथा नास्ति तथैव सः ।

जातोऽप्यजाततां याति विधात्रा यत्र नीयते ॥ ४८

तद्वच्छ पुत्र मा ते भृन्मद्वतं मन्युकारणम् ।

मृत्युनापहने पूर्वं शेषो हेतुः प्रवर्तते ॥ ४९

विधिना पूर्वदृष्टेन प्रजामर्गेण न चेतः ।

मातापित्रोस्तु कार्येण जन्मतस्तूपपद्यते ॥ ५०

C 3369
B 2. 4. 58
P 2. 4. 58

Ti Gs Ms काम (for काल); — ^a) Ss N̄s दारुणम्; Ka कारकम्; V̄s णम् (for ण); — ^b) N̄s V̄s Bz 5पि (for हि); Ss N̄s दारुणः (for कारणम्).

46 ^a) Ss Bz Ti कर्तव्यम् (for कृन्तनम्); — ^b) Ds महता यत् (for महनीयं); Ks कृतं त्वया (by transp.); — ^c) Ds पादे; Gs त्वया (for पद्भ्यां); Kz V̄s B Ds Ds Ta 4 Ms 3 पादयोः पतता मूर्धा; — ^d) Ka स्वयं; Ks स्वयं (for स्वं च); Ms जुगुप्सितम् (for जुगुप्सता).

47 ^a) Ss गर्भेऽपि; Ka 3 N̄s V̄s Dn Ds 3 Ta Ms गर्भे तु; B Ds गर्भे च; Ms गर्भे हि (for गर्भेऽपि); Ti गर्भे तु निश्चिन्तो मृत्यु; — ^b) Tz हि (for अपि); Ss Ks Ds 3 Gs मृत्यु (for मृत्योर्); — After 47, Ss K N̄s 3 V̄s B Ds Ds 3 om.

615^a कालमूलमिदं सर्वं हेतुभूतस्त्वमेव हि ।

[Ds कृतः (for अत्र); Ka B Ds पदम्; Kz V̄s 3 भूतम् (for भूतम्); Ss हेतुभूतस्त्वमेव हि; Ka 3 Ds 3 3 हेतु भूतस्त्वमेव हि; Ds 3 भूतस्त्वमेव हि (for 3).]

48 ^a) Ks अज्ञानः; Tz अज्ञान (for ते); — ^b) Ss Ks वायुम्; Bz Ds जातम्; Ms [अ]स्ति न (by transp.); Ks Ds च (for स); — ^c) Ka 5थ; Ms 3 हि (for 5पि); — ^d) Kz यदि; V̄s येन (for यत्र); Tz विधाता यद्विधीयते.

49 ^a) Kz पुत्र गच्छ (by transp.); Ds Tz G Ms भूते (by transp.); — ^b) Ss V̄s (before corr. as in text) Dn Ds 3 Ta 4 G Ms मृत्युः; Ds मयि (for मृत्यु); Ms मम तावदयं विधिः; — ^c) Ss प्रकृते; Ks 3 [अ]पहते; Ks [उ]पहितं; N̄s V̄s 3 Ds Ta 4 [अ]पहते; Dn Ds प्रहते; Ds प्रहते (for [अ]पहते).

50 ^a) Ks Tz Gs 2, 4; Ms 3-सृष्टेन; Ds 3-दि (for -दं); — ^b) Ms 3 जन्मतस्तु (Ms 3-जन्मतस्तु); N̄s प्रवर्तते (for उपपद्यते); Tz Gs 3 जन्मतः Gs 3 नस्तत्प्रवर्तते; Gs Ms नस्तत्प्रवर्तते.

C 3369
B 2. 4. 64
P 2. 4. 64

निशम्य देवकीवाक्यं स कंसः स्वं निवेशनम् ।

कृत्ये प्रतिहते दीनो जगाम विमना भृशम् ॥ ५१

इति श्रीहरिवंशे अष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

४९

वैशंपायन उवाच ।

प्रागेव वसुदेवस्तु व्रजे शुश्राव रोहिणीम् ।

प्रजातां पुत्रमेवाग्रे चन्द्रात्कान्ततराननम् ॥ १

स नन्दगोपं त्वरितः प्रोवाच शुभया गिरा ।

गच्छानया सह त्वं तु व्रजमेव यशोदया ॥ २

51. — Si om. 51. Before 51, K1.3 Ba Dn D1.3 Ts G1 ins. वैशंपायन उवाच. —⁶ K2 कंसस्तु स्वः; K3 स कंसः स्वः (for स कंसः स्वः). — After 51^{ab}, K2-4 N2.3 V B D S (except M1-3) ins.:

616* प्रविशेश सुसंरक्षो दृष्टमानेन चेतसा ।

[K2 तु; K3 Ba G1 (for तु); Ts प्रविशेश सुसंरक्षो (for *)].

— Ts. 4 om. 51^{ab}; N2 reads it on marg. —⁶ D2.3 M3 प्रतिदत्तो (for त्वे). — After 51, N2 Va B1 ins.

617* स्वरथं विन्यमानस्तु कन्यावाक्यमनुस्मरन् ।

COLOPHON om. in Si. — *Mention of the Epic*. — K1.3 N2 D2. — *Mention of Kṛṣṇa*. — K1.3 N2.3 V B Ds D1.3. — *Subparvan*. — Ts आश्रयपर्व. — *Ally. name*. — K1 विष्णुपति; K2.3 N V B Dn Ds D1.3 श्रीकृष्णोपति; Ds कृष्णावनारः; Ts G1.3 कृष्णावनरणन्; M3 कृष्णावनारः कथनम्. — *Ally. no. (figures, words, or both)*: K1 64; K2 57; N2 Va Dn Ds 59; Va Dn 58; D1 55; D2 Ts 59; Ts G1.3 M4 54; Ts G1.3 53; Ts 59; G1.3 51; M1-3 59. — *Stanza no.* — Dn 64; D2 D1.3 65; Ds 66.

49

1. ⁶ Ds च (for तु). —⁶ Si व्रजे (for व्रजे). Ts वै नृपः (for रोहिणीम्). —⁶ K2.3 Va D1 Ts प्रजातं (for तां). Ds [ज]ग्रं (for जग्रे). K1 Ts G1.3.3 प्रजानपुत्राग्रेवाग्रे. —⁶ K2.3 Ds D1 Ts G1 चन्द्रः (for चन्द्रान्). Ts चन्द्रकान्ताननं शुभम्; G1 चन्द्रकान्तशुभाननम्.

2. ⁶ D2.3 त्वरितः; Ds Ts.2 G M3 अभिनः (for त्वरितः). — After 2^{ab}, M1 ins.:

618* बालस्य नेत्रमा तं नु विभिन्नं विस्मयकदा ।

तत्रेमौ दारकौ गत्वा जातकर्मादिभिर्गुणैः ।

योजयित्वा व्रजे तात संवर्धय यथामुखम् ।

रोहिणेयं च मे पुत्रं परिरक्ष शिशुं व्रजे ॥ ३

बाल्ये केलिकिलः सर्वो बाल्ये मूर्च्छन्त्यमानुषाः ।

बाल्ये चण्डनमः सर्वस्तत्र यत्नपरो भव ॥ ४

Before 2^{ab}, Ds (marg.) ins. वसुदेव उवाच. —⁶ K2-4 N V B Ds (except Ds) त्वं वै; Ts [ए]व त्वं; Ts.3 त्वं हि (for त्वं तु). — Ds Ts.2 G M1 ins. after 2; M1.3 after 2^{ab}; M3 cont. after 618*.

619* यदा च रोहिणी पुत्रं प्रमृता कमलेभ्रणा ।

यशोदापि तदेवैव प्रमृता तनयं विभो ॥

[(L. 1) G1.3 प्रमृता (for प्रमृता); G1 प्रमृता कमलेभ्रणा (for *). — (L. 2) Ts M1.3 [य]दे (for [य]दे); Ts G M3 प्रमृता (for प्रमृता); Ts प्रमृता (for प्रमृता); M3 प्रमृता कमलेभ्रणा (for *).]

3. ⁶ K2.3 N2.3 V Dn.3 तत्र नौ; N2 ततो वै; Ba (marg.) Dn तत्रेनौ; Ts.3 ताविमौ (for तत्रेमौ). Ds तत्र नौ जातकौ गत्वा. —⁶ Ds कर्मोद्विभिर (for कर्मोद्विभिर). —⁶ G भोजयित्वा (for यो); G जातं (for तात). Ts G1 भोजयित्वा व्रजे जानी. — After 3^{ab}, G1 reads 9-10, and om. 3^{ab}. —⁶ Ba पुत्रं मे (by transp.). —⁶ K2 रक्ष शुभं; Ts.3 रक्षस्व च (for रक्ष शिशुं). Ds Ts.2 G1.3.3 M1 तव पुत्रं च यत्नतः. — After 3, Ds Ts G1.3.3 M1 ins.:

620* बालस्य तदा तात प्रमादबहुले व्रजे ।

[Ts यथा; G1 M3 यदा (for तदा).]

— After the above, Ds Ts G1.3.3 M1 read 7^{ab}-9^{ab}.

4. — K2 om. 4. K1.3.4 N V B Dn Ds D1.3 Ts.3 read 4 after 9. —⁶ K1 Ds.3 (before corr. as in text) Ts केलिकलः; K2 N2 Va L1 करः; Ds कीदापरः; Ds M3 कलियमः; Ts केलिरतिः; M1.3 किल कलिः (for केलिकलः). Si सर्वं (for सर्वो). K2 Ds बालः केलिकलः सर्वो; Ts G M3 बाल्ये कलिकरा. (G2 समाः) सर्वं. —⁶ Ds Ts.2 G M3 मानुषाः (for [ज]मा). K2 Ba Ds D1.3 बाल्ये मुखाति मानवः; K3 बालो मुखाति मानुषः; N V B1.3 Dn D1.3.

B 3384
B 2, 5, 14
P 2, 5, 14

यानं यशोदया सार्धमारुहो मुदा युतः ॥ १३
कुमारं स्कन्धवाद्यायां शिविकायां समाहितः ।
संवेशयामास शिशुं शयनीये महामतिः ॥ १४
स जगाम विविक्तेन शीतानिलविमर्षिणा ।
बहूदकेन मार्गेण यमुनातीरशोभिना ॥ १५
स ददर्श शिवे देशे गोवर्धननगोपगे ।
यमुनातीरसंबद्धं शीतमारुतसेवितम् ॥ १६

वन्तीह. — ^a) K₂ वयः श्रोत्रमुखावहाः.

13 Before 13, K₂ D₂ ins. वैशंपायन उवाच. — ^a) K₁ N̄ V B Dn D₂ D₁₋₃ T₂ रहस्यं; D₂ प्रहिते; T₂ G₁₋₃ रहितो; T₂ नन्दोऽपि; M₁₋₃ नन्दोऽथ (for रहिते). — ^b) K₂ अनुज्ञातो; M₁₋₃ संमान्योक्तो (for सोऽनुज्ञातो). — ^c) K₂ V₁₋₃ B₂ G₂ मुदान्वितः; G₂ मुदा धृत (for मुदा युतः).

14 ^a) D₂ कुमारं स्कन्धमावाह्य. — ^b) V₂ om. from समाहितः up to शयनीये (in 14^a). M₂ महामतिः (for समाहितः). — After 14^{ab}, D₂ T₂ G₁₋₃ M₁₋₃ ins.

623* शयने तं शिशुं चैव संवेशय मृदुमन्त्रे ।

[T₂ G₁ शयने (for मन्त्रे).]

— S₁ T₂ om 14^a. — ^c) N̄₁ प्र. (for सं). — ^d) K₁ D₂ T₂ G₁ शिविकायां; T₁ M₂ नन्दगोपो; M₁₋₃ स्वामीणायां (for शयनीये). K₂₋₄ N̄₁₋₃ V₁₋₃ Dn D₂₋₃ T₂ शिविकायां महामनाः (D₂ यथा.).

15 ^a) K₂₋₄ N̄ V B Dn D₂ D₁₋₃ T₂ G₁ जगाम च (G₁ स); D₂ जात्रगाम (for स ज). — ^b) K₂₋₄ N̄ V B Dn D₂ D₁₋₃ T₁₋₃ G₁₋₃ M₂ शीतानिलविमर्षि T₂ वर्षिणा. — ^c) N (except S₁ K₁₋₄) S (except T₁ M₁₋₃) शामिना (for शोभिना).

16 ^a) K₁₋₃ N̄ V B Dn D₂ D₁₋₃ T₂₋₃ शुभे देशे; D₂ T₂ G₁₋₃ M₁₋₃ शिव देश (G₂ श (for शिव देश). K₂ स गोह्वं शुभे देशे. — ^b) K₁₋₃ N̄ V B₂ (marg.) Dn D₁₋₂ T₁₋₃ G₁₋₃ समीपगे; K₂ B₂ D₂ T₂ M₂ वनो; D₂ वनोपमम्; M₁₋₃ गिरिन्ते (for वनोपगे). D₂ गिरौ गोवर्धने महत्. — ^c) S₁ K₁ संबद्धे; K₂ D₂ संबद्धं; K₂ V₁ D₂ संबन्धं; B₁ संबद्धं; B₂ D₂ T₂ G₁₋₃ M₂ संबद्धः; T₂ संबन्धि (for संबद्ध). — ^d) K₂ शीतं (for शीतः). S₁ K₁ सेविते; D₂ शीतलम् (for सेवितम्).

17 ^a) K₂ N̄₁₋₃ V B₂ D₂ विगतः; K₂₋₄ D₂ D₁₋₃ विरतः; D₂ T₁₋₃ G₁ निरीतिः; M₂ विरतः (for विरतः). S₁ K₁ विरता K₁ निरत्न आपदे रम्ये; B₂ Dn विरतआपदे रम्यं; M₂ निरीति आपदारम्यं. — ^b) N̄₃ V₁ लतागुल्मः; M₁

विरतआपदं रम्यं लतावल्लीमहाद्रुमम् ।
गोभिस्तृणनिमग्नाभिः स्यन्दन्तीभिरलंकृतम् ॥ १७
समप्रचारं च गवां समतीर्थजलाशयम् ।
विषाणस्कन्धघातैश्च वृषाणां घृष्टपादपम् ॥ १८
भासामिषादानुमृतं श्येनैश्चामिषगृद्धिभिः ।
सृगालमृगसिंहैश्च वसामेदोशिभिर्वृतम् ॥ १९
शार्दूलशब्दाभिरुतं नानापक्षिसमाकुलम् ।

'विष्टः; M₂ 'भ्रष्टः; M₂ 'विष्ट (for 'वल्ली-). S₁ K₁ महाद्रुमे (for 'द्रुमम्). B₁₋₃ D₂ D₂ लतागुल्मशाना (B₂ D₂ 'ममा'कुलम्. — B₂ om. (hapl.) 17^a 20^b. — ^c) K₁ (sup. lin. as in text) विमग्नाभिः; K₂₋₄ N̄ V B₁₋₃ D₂ T₁₋₃ G₁ विल' (for 'निम'). T₁ M₂ गोभिस्तृणेषु म (M₂ ल) प्राभिः. — ^d) S₁ Dn D₁₋₃ G₁₋₃ M₂ स्यन्दन्तीभिरः; K₂ खवः; G₂ 'क्रन्द' (for स्यन्द').

18 B₂ om. 18 (cf. v. 1. 17). — ^a) T₂ G₁ प्रसारं (for प्रचारं). K₂ नु (for च). — ^b) S₁ N̄ V B₁₋₃ Dn D₂ D₂ T₂ वृषाणां (for विषाणः). K₁₋₄ D₂ T₂ G₁₋₃ पानेशः; G₂ M₂ पानेश (for घानेश). K₂ D₂ G₂ वृषाणा स्कन्धपानेश. — ^c) D₂ T₁₋₃ G₁₋₃ M₂ वृषभैरः; T₂ पादपैर (for वृषाणां). D₂ (marg. as in text) कृष्टः; G₂ M₂ पुष्ट (for पृष्ट). S₁ K₂ N̄ V B₁₋₃ Dn D₂ D₂ G₂ विषाणो घृष्टपादपम्; T₂ पादपैः सर्वतो वृतम्.

19 B₂ om. 19 (cf. v. 1. 17). — ^a) K₂ गने; V₁ भृतं; V₂ Dn D₁ भृतैः (for भृतं). K₁ D₂ 2. 3 M₂ क्रम्यादसंवा (D₂ 'मिहा'नुस् D₂ 'तयु' नः; D₂ गृध्रामिषादानुमृतं; D₂ T₁₋₃ G₁₋₃ 2. 3 भास्यकौर्गनुमृतं; T₂ 4 भासवायायं; G₂ भास्यकौर्गनुमृतैः; G₂ हाम्यकौर्गनुमृतं. — ^b) D₂ नु (for च). K₂ V₂ B₁₋₃ D₂ D₂ T₁₋₃ G₁₋₃ M₂ गृध्रभिः (for गृध्रिभिः). — ^c) M₂ यंचैष्ट (for मिष्टैष्ट). — ^d) K₁ D₂ मेदोक्षभैरः; K₂₋₄ N̄ V₁ B₁₋₃ D₂ D₂ T₁₋₃ मेदोक्षभिः; V₂ 3 मेदोक्षभिः; B₁ Dn T₂ मेदोक्षभिः (for मेदोक्षभिः). D₂ वसामेदोक्षभिर्वृतम्; D₂ T₁₋₃ G₁ M₂ मृग (T₂ वसा; G₂ मृग मेदोक्षमाक्षि T₂ G₂ मादि भिः).

20 B₂ om. 20^{ab} (cf. v. 1. 17). K₂ om. (hapl.) 20^a-21^b. D₂ om. 20. — ^a) T₂ वृतं (for वृतं). — ^b) D₂ T₂ G₁ M₂ वानरखं (for वानापक्षिः). K₁ B₁ D₂ वानाकुलम् (for वसां). — ^c) T₂ सर्व (for स्वादु). K₁ (sup. lin. as in text). 2. 3 N̄ V B₁₋₃ (marg. as in text). 3 Dn D₂ D₁₋₃ T₁₋₃ G₁₋₃ M₂ वृष्टः (for पुष्ट). S₁ ककाकीर्णैः; D₂ T₁₋₃ G₁₋₃ M₂ मधुक्षीरैः; G₂ M₁₋₃ ककक्षीरैः; M₂

स्वादुपुष्पफलं रम्यं पर्याप्ततृणसंस्तरम् ॥ २०

गोव्रजं गोरुतशिवं गोपनारीभिगवृतम् ।

हम्भारवैश्व वत्सानां सर्वतः कृतनिम्बनम् ॥ २१

शकटावर्तविपुलं कण्टकीवाटमंकुलम् ।

पर्यन्तेष्वावृतं वन्यैर्बृहद्भिः पतितैर्द्रुमैः ॥ २२

वत्सानां रोपितैः कीलैर्दामभिश्च विभूषितम् ।

करीषाकीर्णवसुधं कटच्छन्नकुटीमठम् ॥ २३

क्षेमप्रचारचहुलं हृष्टपुष्टजनायुतम् ।

दामनीप्रायचहुलं गर्गरोद्गारनिम्बनम् ॥ २४

तक्रनिस्त्रावचहुलं दधिमण्डार्द्रमृत्तिकम् ।

मन्थानवलयोद्गारैर्गोपीनां जनितम्बनम् ॥ २५

काकपक्षधरैर्वालैर्गोपालैः क्रीडितालयम् ।

मार्गलद्वारगोवाटं मध्ये गोस्थानमंकुलम् ।

सर्पिषा पच्यमानेन सुग्भीकृतमारुतम् ॥ २६

नीलपीताम्बराभिश्च तरुणीभिः समन्ततः ।

वन्यपुष्पावतंमाभिर्गोपकन्याभिरावृतम् ॥ २७

शिरसा धृतकुम्भाभिर्वद्रेरुद्रथिताम्बरैः ।

यमुनातीरमार्गेण जलहारीभिरावृतम् ॥ २८

C 3400
B 2. 5 30
P 2. 5. 30

-कलोपेन (for -फलं रम्यं), — ^d) K₁ D₂ 4 : संवृतम् ; K₂ 4 N₂ 8 V T₁ संस्कृतम् ; D₁ T₁ वीरधम् ; G₃ विम्बरम् (for -संस्तरं).

21 K₂ om. 21^{ab} (cf. v. 1. 20). — ^a) T₁ गोवृत्तं (for गोव्रजं). D₂ गोरुतं ; T₁ गोकुलं (for गोरुतं). K₂ गोव्रजं गोरुतं रम्यं ; T₁ गोव्रजं गोहस्ताविष्टं — ^b) T₁ घोष (for गोप-). M₁ 2 गोपनारीममावृतम्. — ^c) S₁ D₁ हम्भारवैश्व ; K₁ भम्भारा ; D₁ T₁ 2 G₁ 2 M₁ हम्भार (for हम्भा). — ^d) T₁ सर्वतः (for तः).

22 ^a) D₁ S नेमिम्बनमनोरमा T₁ 4 G₁ हरम्. — ^b) T₁ पर्यन्ते च (for -न्तेषु). S₁ N₂ V रम्यैर् ; D₂ 2 T₁ G₁ 2 4 : वाग्धैर् (for वन्यैर्). T₁ पर्यन्तेनावृतं पुष्पैर्. — ^c) S₁ K₂ महद्भिः (for बृ). K₁ N₂ V पतितैर् ; D₁ T₁ G₁ 2 : M₁ 3 कलि (for पति).

23 ^a) B₁ कीर्णैर् (for कीलैर्). — ^b) S₁ विशोभितम् ; K₂ 4 D₁ निषेवितैः ; G₁ विराजितम् (for विभूषि). D₁ M₁ 2 दामनीभिश्च भूषि M₁ शोभितम्. — ^c) K₂ D₁ (inf. fin.) T₁ G₁ मुखम् ; T₁ रथम् (for मठम्).

24 M₁ transp. 24 and 25. — ^a) K₂ N₂ V₁ 2 D₁ D₂ 4 G₁ क्षेम- ; B₁ D₁ T₁ क्षेम- (for क्षेम-). D₂ om. (hapl.) 24^{ab}. — ^b) K₂ जनैर्युतम् ; N₁ (marg.) V₂ B₁ (marg.) 2 2 D₁ D₂ D₃ 4 2 जनानवृतम् ; N₂ 3 V₁ 3 B₁ D₁ 6 T₁ G₁ M₁ कुलम् (for युतम्). — ^c) K₁ 2 4 V₂ B₁ D₁ D₂ प्राय- ; D₁ T₁ 2 G₁ M₁ दाम (for प्राय-).

25 T₁ om. (hapl.) 25^a 26^d. — ^a) T₁ transp. 24 and 25. M₁ transp. 25^{ab} and 25^d. — ^b) K₁ D₁ G₁ निमाण (for निम्बाव-). K₂ V₂ D₁ D₂ T₁ 4 G₁ 5 M₁ मलिनं (for चहुलं). — ^c) K₂ बिन्दुार्द्र ; K₁ N₂ V₂ D₁ 2 4 G₁ M₁ पिण्डार्द्र ; V₁ D₁ मन्थार्द्र- (for मण्डार्द्र-). — After 25^{ab}, D₁ T₁ 2 4 G₁ 2 4 5 M₁ ins. :

624* नवनीतपरिक्षितमाज्यगन्धविभूषितम् ।

[M₁-3 मनोरमम् (for विभूषितम्).]

— T₁ reads 25^{cd} twice. — ^d) V₁ D₁ G₁ स्वनैः (for स्वनम्).

26 T₁ om. 26^{ab} (cf. v. 1. 25). — ^b) S₁ K₁ T₁ G₁ गोपाल (for लैः). K₂ 4 N₂ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ : T₁ गोपालैः क्रीडितालयम् ; K₂ 4 N₂ V₁ B₁ D₁ D₂ 2 लक्ष्मीडनाकुलम् ; M₁-3 लैः क्रीडितव्रजम्. — After 26^{ab}, D₁ T₁ 4 G₁ M₁ ins. :

625* दारकैर्दारिकाभिश्च परस्परममाकुलम् ।

M₁-3 जनानलैः (for कुलम्).]

— K₂ om. (hapl.) 26^{cd}. — ^c) N₂ V₂ B₁ संकुल- ; N₂ (marg.) माकुल- ; B₁ माकुल- (for मार्गल-). — ^d) B₂ (marg.) M₁ संस्थान- ; D₁ गोष्ठान- (for गोस्थान-). S₁ M₁ संकटम् (for संकुलम्). — ^e) T₁ सर्वेषां (for सर्पिषा).

27 ^a) D₁ तु (for च). — ^b) V₂ B₁ 3 जलंकृतम् (for समन्ततः). — After 27 D₂ 5 ins. :

626* नीमन्तमधुरालापाः स्मितभ्रूललितेक्षणाः ।

सीन्कारभ्रविलासैश्च चेतोबुद्धिमनोहराः ।

मवांस्ताश्चन्द्रवदना गोपनार्यः सुशोभनाः ॥

तायां नृपुणश्चन्देन मेखलानां स्वनेन च ।

स्वनन्तीनां च शब्देन मयूरा ननुतुस्तदा ॥ [5]

[(L. 4) D₁ नेत्रवर्जिनः (for लानां).]

28 ^a) S₁ D₁ शिरोभिर् (for शिरसा). — ^b) K₂ N₂ V₂ 3 B₁ D₁ (except D₂) T₁ 4 बद्धैरप्रस्तनाम्ब (T₁ 4 न्त) रैः. — ^c) D₁ D₂ मार्गेषु (for ण). — D₁ T₁ 2 G₁ ins. after

28 : T₁ M₁-3 after 28^{ab} :

627* तक्रविक्रययुक्ताभिर्दधिसर्पिकयेषु च ।

[T₁ G₁ M₁-3 क्रययु- (for विक्रय-).]

C 3400
S 2, 5, 30
P 2, 5, 30

स तत्र प्रविशन्हृष्टो गोव्रजं गोपनादितम् ।
प्रत्युद्गतो गोपवृद्धः स्त्रीभिर्वृद्धाभिरिव च ।
निवेशं रोचयामास परिवर्ते सुखाश्रये ॥ २९

सा यत्र रोहिणी देवी वसुदेवमुखावहा ।
तत्र तं बालसूर्याभं कृष्णं गूढं न्यवेशयत् ॥ ३०

इति श्रीहरिवंशे एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

५०

वैशंपायन उवाच ।

तत्र तस्यामतः कालः सुमहानत्यवर्तत ।
गोव्रजे नन्दगोपस्य बह्वन्वं प्रकुर्वतः ॥ १
दारकौ कृतनामानौ ववृधाते सुखं च तौ ।

ज्येष्ठः संरूपणो नाम यवीयान्कृष्ण एव तु ॥ २
मेघकृष्णस्तु कृष्णोऽभृद्देहान्तरगतो हरिः ।
व्यवर्धत गवां मध्ये सागरस्य इवाम्बुदः ॥ ३
शकटस्य त्वधः सुप्तं कदाचिन्पुत्रगृद्धिनी ।

50

29 *) Ts. 1 तत्र प्रविश्य संहृष्टो. — 1) Ts. Ms. गोवि-
(for गोप). Ds. व्रजं नन्द. स्वभावेयाः Ds. Ts. 1. 2. 3. व्रजं
गोप. Ds. घोष विनादितम्. Ds. 1 गोव्रजे घोपनादितम्. Ds. 1. 2. 3.
— 2) Ka. 3 प्रत्युद्गतो (for ततो). — 3) Ds. गोप (for
स्त्रीभिर). — Ds. om. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

30 — Ds. om. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

628* वसुदेवप्रयुक्तश्च तयोर्देवी मदानया ।

अकरोज्जातकमांसाः क्रियाः सर्वा यथाक्रमम् ॥

ब्राह्मणेभ्यो धनं दत्त्वा भोजनं च यथाक्रमम् ।

गोपाश्वत्थोत्सवं च कुर्मोभ्यो विद्वेभ्य एव च ॥

[(L. 1) Ds. Ga. Ms. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267.

यशोदा तं समुत्सृज्य जगाम यमुनां नदीम् ॥ ४
 शिशुलीलां ततः कुर्वन्स्वहस्तचरणां क्षिपन् ।
 रूरोद मधुरं कृष्णः पादावूर्ध्वं प्रसारयन् ॥ ५
 स तत्रैकेन पादेन शकटं पर्यवर्तयन् ।
 न्युञ्जं पयोधराकाङ्क्षी चकार च रूरोद च ॥ ६
 एतस्मिन्नन्तरे प्राप्ता यशोदा शीघ्रगामिनी ।
 स्नाता प्रस्रवदिग्धाङ्गी वद्वन्मेव मारुभी ॥ ७
 सा ददर्श विपर्यस्तं शकटं वायुना विना ।
 हाहेति कृत्वा त्वरिता दारुकं जगृहे तदा ॥ ८

De Ts G न्युञ्जं ; Ts G न्युञ्जं ; G न्युञ्जं (for न्युञ्जं).
 Ti Ma च योम समुत्सृज्य (for °). Ti Ma २ om च.
 — (L. 5) Ti Ma ३ वायुः (for वायुः) ; G ३ नदीम् व्रज-
 माधुर्यः (for °).]

४ °) K३ अधः ; D Ts G यथा ; Ma [अप्यध (for
 त्वध). — °) K३ N̄ V B ३ Dn Ds२ D३ प्रस्रवः (for प्रस्रवः). Ts
 D३ कर्म ; Ma सुत (for पुत्र) ; गामिनी (for गृहिणी).
 K३ दारुकं कर्मगृहिणी ; Ts कदाचिदकर्म कुर्वती. — °) G२
 समुत्क्षिप्य (for 'त्सृज्य). — °) B Ts G Ma यमुना-
 (for 'नां).

५ °) Ts G ३ स्वहस्ती (for 'स्वहस्ती') ; D Ts G Ma ३
 ms. after ५^{ab} ; Ma after ५^{ab} .

631° अङ्गुष्ठमास्ये निक्षिप्य पादाभ्यां परिनिक्षिपन् ।
 हास्यं पूर्वदिशश्च कृत्वा नेत्राभ्यां परिविभ्रमन् ॥
 करं करेण संघाट्य पादं पादेन पीडयन् ।
 जनेकाभिः स स्त्रीसामिलीकाम्बुजमानसान् ।
 कल्मषं धालयन्विष्णुस्वहायकवेद्याम् ॥ [5]

[(L. 1) Ti विभ्रमन् ; Ts Ma ३ हास्यं ; G ३ हास्यं
 (for 'विभ्रमन्'). — (L. 2) Ts G ३ वा (for 'ददर्श'). Ma
 व्यपि (for परि(त्र)). — (L. 4) Ti Ma ३ स्व (for 'स्व').
 Ts ३ G ३ जनेकाभिः (for 'जनेकाभिः'). Ti Ma ३ स्व (for 'स्व').
 (for °). — (L. 5) Ma ३ स्व (for 'स्व').]

— Ts reads ५^{ab} twice. — °) Ti २ G पादम् (for
 पादाव्). Ts (second time) प्रहारयन् (for प्रसा).

६ °) De Ts G ३ यामेन ; G ३ यामेन ; Ma स तम्
 (for स तम्). — °) V B Dn शकटं पर्यवर्तयन्. After 6^{ab},
 Ma ms. 631°. De Ts G Ma ३ ms after 6^{ab} ; Ma
 cont. after 631° :

632° जज्ञनेन परिभ्रितं मुखमुञ्जमयम्हरिः ।
 — °) Ts G (sup. lin.) अनिदा (hypermetric) (for

न सा बुबोध तत्तेन शकटं परिवर्तितम् ।
 म्वस्ति मे दारुकायेति प्रीत्या भीता च साभवत् ॥ ९
 किं नु वक्ष्यति ते पुत्र पिता परमकोपनः ।
 त्वय्यधःशकटे सुप्ते शकटे च विलोडिते ॥ १०
 किं मे स्नानेन दुःस्नानं किं च मे गमने नदीम् ।
 पर्यस्ते शकटे पुत्र या त्वा पश्याम्यपावृतम् ॥ ११
 एतस्मिन्नन्तरे गोभिर्गजगाम वनेचरः ।
 कापाये वाममी विश्रन्नन्दगोपो व्रजान्तिकम् ॥ १२
 स ददर्श विपर्यस्तं भिन्नभाण्डघटीघटम् ।

C 2415
 B 2. 6. 13
 P 2. 6. 13

न्युञ्जं). K२ मानु पयोधराकाङ्क्षां. — °) K३ ह (for the
 second च). Ts G चकारोच्चैश्च रोदनम्.

७ °) D३ भीता (for प्राप्ता). — °) B Ds D३ T३ ३ G
 M विक्रमा (for गामिनी). S३ K३ Dn यशोदा भयविक्रवा.
 — °) N̄ V B ३ Dn Ds२ D३ प्रस्रवः (for प्रस्रवः). Ts
 M ३ ३ ३ संयुक्ता (for दिग्धाङ्गी). D३ जाता प्रस्रवदिग्धाङ्गी ;
 D Ts G — Ma स्नाता प्रस्रवसंयुक्ता. — °) K३ बालः ; K३
 तदा (for वद्वन्).

८ °) D G२ यथा (for विना). — °) B३ Ds Ts त्वरितं
 (for 'तां). — °) S३ दारुकं प्रत्यगृह्णत.

९ °) D ३ (for सा). S३ K३ ३ N̄ ३ ३ V३ B३ Dn D३
 D३ ३ ३ T G ३ ३ Ma तत्तेन ; K२ ते येन ; K३ V३ B३ ३ D३
 तत्केन ; N̄ V३ D३ केनेन (for तत्तेन). — °) B३ ३ D३
 T३ ३ G ३ ३ M ३ ३ दारुकस्य ; M३ तनयस्य (for दारुकाय).
 — °) Dn om. भीता. K३ तदा (for च सा). Ts [अ]वदत्
 (for [अ]भवत्).

१० °) B Ds ते तात ; Ts ३ पुत्र त्वां (for ते पुत्र).
 — °) K३ ३ ३ N̄ ३ ३ V B Dn Ds Dn ३ Ts G अकस्माच्च
 (B ३ ३ ३ शकटे च). K२ कस्माच्च प्रविलोडिते ; Ts अक-
 स्माच्चप्रविलोकिने.

११ °) N̄ ३ M३ दु स्नानं ; Ti M३ ता (for 'न'). D३ किं
 मे स्नानेऽधिकं स्नानं ; Ts ३ किं कार्यं मे नदीस्ताने. — °) G३
 नु (for च). K२ N̄ ३ ३ V३ ३ B Ds नद्याश्च गमनेन किम्.
 — °) K३ पर्यस्त (for 'स्ते'). B३ ३ Ds तात ; D३ Ts G M३
 वत्स्य (for पुत्र). — °) K३ Dn D३ ३ ३ G ३ ३ M३ या त्वां ;
 V B ३ ३ Ds यत्वां ; B३ यत्ते ; D३ ३ G (ed.) यं त्वां ; Ti
 यदा (for या त्वा). M ३ ३ [अ]नावृतम् (for [अ]पां). K३
 यत्वां पश्याम्युपागता ; K३ पयः पास्याम्युपावृतम् ; Ts ३ या
 त्वां पश्यामि पीडितम्.

१२ °) D३ नन्दगोपः समाययौ. — °) K३ D३ ३ ३ T३ ३
 G ३ ३ कापायः ; N̄ ३ B३ कपाये (for का').

C 215
B 2. 6. 13
P 2. 6. 18

अपास्तधूर्विभमाक्षं शकटं चक्रमालि वै ॥ १३
भीतस्त्वरितमागम्य सहसा साधुलोचनः ।
अपि मे स्वस्ति पुत्रायेत्यसकृद्वचनं वदन् ॥ १४
पिबन्तं स्तनमालक्ष्य पुत्रं स्वस्योऽब्रवीत्पुनः ।
वृषयुद्धं विना केन पर्यस्तं शकटं मम ॥ १५
प्रत्युवाच यशोदा तं भीता गद्गदभाषिणी ।
न विजानाम्यहं केन शकटं पातितं भुवि ॥ १६

13 ^a) V₁ घटी कटम्; T₁ कटाकुलम्; G₁ कटीकटम्;
M₁ घटाकुलम् (for घटीघटम्); — ^b) S₁ B₁ D₁ 3 T₁
G₁ 4 विभिन्नाक्षं (for विभमाक्षं); T₁ G₁ 3 5 M₁ अपास्तधूर्व
भिन्नाक्षं; — ^c) S₁ K₁ 4 N₁ V₁ 3 B₁ 3 D₁ 3 D₁ 3 T₁ 3
मौलिनम्; K₁ N₁ V₁ D₁ 3 4 T₁ मालिनम्; D₁ T₁ G₁ M₁
पाणिना (for मालि वै).

14 ^a) N₁ आकम्प्य; V₁ D₁ T₁ आगम्य (for 'म्य').
— ^b) V₁ D₁ चाधु; V₁ T₁ G₁ 4 M₁ साधु (for साधु).
— ^c) N₁ V₁ D₁ T₁ G₁ 4 वृवन्; T₁ G₁ 3 अब्रवीत् (for
वदन्).

15 ^a) T₁ स्तनम् (for स्तनम्); N₁ 3 V₁ B₁ 3 D₁ D₁ 3
G₁ आलोक्ष्य (for आलक्ष्य); — ^b) T₁ ऽभवत् (for ऽब्रवीत्).
B₁ (marg.) D₁ वचः; D₁ इदम्; D₁ T₁ G₁ M₁ तनः; T₁
G₁ 3 5 तदा (for पुनः); M₁ 3 पुत्रं स्वस्योऽभवत्ततः; — ^c)
G₁ भुवि (for मम); M₁ शकटं पातितं भुवि.

16 M₁ om (chap.) 16; — ^b) T₁ भीतं (for भीता).
— ^c) K₁ [अ]भि; N₁ V₁ B₁ 3 D₁ 3 हि (for वि); — ^d) K₁
शकटं परिवर्तितम्; K₁ 4 N₁ V₁ B₁ 3 (marg.) 3 D₁ (except
D₁) T₁ 4 'टं भुवि पा; V₁ विनिपा; D₁ 3 नु विपा तितम्;
B₁ 'टं नु विलोडितम्

17 S₁ M₁ om (chap.) 17; — ^a) B₁ T₁ G₁ गत्वा
(for गता); K₁ अहं नदीगता येन; K₁ 4 N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ 3
T₁ 4 अहं नदीं ग; N₁ V₁ D₁ 3 4 'दीग ता मौम्य; D₁ अहं
गत्वा नदीमार्गं; — ^b) T₁ G₁ M₁ जले; T₁ वच्च (for चैल);
— ^c) T₁ G₁ 4 आजगाम (for आगता च); B₁ [अ]हं वि; D₁
भुवि (for च वि); — ^d) D₁ विभो (for भुवि).

18 ^a) T₁ G₁ नु मुवतोर् (for कथयतोर्); — ^b) K₁ 4
N₁ V₁ B₁ (marg. as in text) 1 3 D₁ D₁ 3 3 T₁ 3 बालकाः
(for दारकाः); K₁ N₁ 3 अमुर्वन्वव N₁ 'म्य बालकाः; D₁
अवदन्तत्र बालका; — ^c) S₁ पीडितम्; K₁ 3 4 N₁ 3 (marg.)
B₁ (marg. as in text) D₁ D₁ 3 लोडि; K₁ N₁ D₁
G₁ पाटि; V₁ लोलि; V₁ लाडि (for पानि); — ^d) N
(except S₁ D₁) T₁ 4 G₁ च (for नु); — ^e) D₁ 3 D₁ 3 वये-
च्छ्या (for यद); — After 18, K₁ V₁ D₁ D₁ 3 D₁ 4 3

अहं गता नदीमार्गं चैलप्रक्षालनार्थिनी ।
आगता च विपर्यस्तमपश्यं शकटं भुवि ॥ १७
तयोः कथयतोरेवमभुवंस्तत्र दारकाः ।
अनेन शिशुना यानमेतत्पादेन पातितम् ।
अस्माभिः संपतद्भिस्तु दृष्टमेतद्यदृच्छया ॥ १८
आश्चर्यमिति ते सर्वे विस्मयोन्फुल्ललोचनाः ।
स्वस्थाने शकटं चैव चक्रबन्धमकारयन् ॥ १९

(marg.) T₁ ins. :

633^a नन्दगोपस्तु तच्छु वा विस्मयं परमं ययौ ।
प्रहृष्टश्च भीतश्च किमेतदिति चिन्तयन् ।
न च ते श्रद्धापूर्वोपा सर्वे मानुषपुत्रयः ॥

[(L. 3) D₁ दानक (for मानुष).]

19 S₁ om 19^a 20^b; G₁ reads 19^a twice; — ^a)
D₁ सर्वे ते (by transp.); D₁ T₁ 3 G₁ 3 4 (both times)
M₁ मेनेऽमौ; M₁ 3 मेने म; — ^b) T₁ G₁ 3 4 5 (both
times) M₁ लोचनः (for ना); — ^c) K₁ 4 N₁ 3 V₁ 3
D₁ D₁ 3 4 T₁ 3 4 G₁ 4 M₁ खे (for ख); K₁ D₁ D₁
3 4 T₁ 3 4 म्याप्य; V₁ om; D₁ T₁ 3 G₁ M₁ चके (for चैव).
N₁ V₁ B₁ D₁ D₁ 3 खे म्या D₁ म्यस्या ते शकटस्याथ; — ^d)
K₁ चके बन्धम्; D₁ सर्वभाण्डम् (for चक्रबन्धम्); D₁ T₁
G₁ 3 4 5 बद्धधुर्य यथाविधि; T₁ M₁ 3 बन्धं चके य (M₁ 'कुर्यं
थाविधि; G₁ कृत्वा धुर्य यथाविधि; M₁ बद्धचक्रं यथाविधि.
— After 19, D₁ S G ed.) ins. :

634^a नन्दोऽकृमेनमारोप्य भूरेणुं परिगृह्य च ।
प्रदक्षिणं शिरः कुर्वन्मन्त्रमेतज्जाप ह ॥
विष्णुस्ते पूर्वतः पातु कश्चो रक्षतु दक्षिणम् ।
ब्रह्मा च पश्चिमं पायात्कन्दो रक्षन्वयोत्तरम् ॥
उपरिष्ठात्तथा सूर्यं पायात्तथाधश्चामुकिः । [5]
पायाच्च त्वामथो वायम् शिष्टाः काष्ठा समीरणः ॥
स्वभिं करोतु भगवान्पिताकी वृषभध्वजः ।
गात्रो रक्षन्तु सर्वत्र भूमिः पातु मशशिवः ॥
एवमुच्चार्य नन्दस्तु कृपणं पश्यन् सर्वशः ।
स एव मन्त्रो बालानां रक्षायै परिकीर्तितः ॥ [10]

[(L. 2) T₁ M₁ 3 कृत्वा (for कुर्यं); T₁ 4 G₁ एन (for
एतद्); D₁ जगद (for जाप); (L. 3) T₁ ने पातु (for
रक्षतु); — (L. 4) T₁ G₁ पातु (for पायात्); — G₁ om.
lines 5-8; — (L. 5) T₁ G₁ नमश्च; T₁ पादो; G₁ त्वाभश्च;
M₁ वायुश्च (for वायश्च); D₁ त्वतः पायाच्च वामुकिः; T₁ पाया-
त्पादो च पावकः (for ^b); — G (ed.) om. line 6; — (L.
6) T₁ चोर्ध्वमथो; G₁ नृ त्वामथो (for च त्वामथो); — (L. 7)

धारी कंसस्य भोजस्य पूतनेति परिश्रुता ।

ततोऽर्धरात्रसमये शकुनिः प्रत्यदृश्यत ॥ २०

व्याघ्रगम्भीरनिर्घोषा व्याहरन्ती पुनः पुनः ।

निलिल्ये शकटाक्षे सा प्रस्त्रवोत्पीडवर्षिणी ॥ २१

ददौ स्तनं च कृष्णाय तत्र सुप्तजने निशि ।

तस्याः स्तनं पपौ कृष्णः प्राणैः सह ननाद च ।

C 3427
B 2. 6. 36
P 2. 6. 26

T₁ करोतु स्वरित भगवान् (for ^a). T₁ केदो गोमूषवज्रः; M₂, s पिनाकी गोमूषवज्रः (for ^b). — (L. 8) T₂ गोवा (for गोवो). T₂, s G₁ भूमौ (for भूमिः). G(ed.) भूमिं पानु शिवक्रमः (for ^b). — (L. 9) G₁ पवनुशायमाणस्तु (for ^a). T₁ G₁ M₁ सर्वतः; T₂, s पाणिना (for सर्वतः). — (L. 10) D₁ T₁ G₁ M₁ s एष; G₁ सर्व (for एष). G₁ M₁ s च प्र- (for परि-). G(ed.) चरिषतः (for चरितः). G₁ M₁ s रक्षायै च प्रतिष्ठितः (for ^b).]

— K₁, s N₁, s V B D₁ s ins. an addl. colophon after 19; T₂ ins. the same after 634*

[Mention of Khila. N₁ V₁, s V D₁, s. — Sub-partan : K₁ N₁ V₁, s B₁, s D₁ s बलवर्धनम्. — Adhy. name : K₁ N₁ V₁, s B D₁ s शकटवज्रः; V₁ s शकटवज्रम्; D₁ शकटपरिवर्तनम्. — Adhy. no. K₁ 20; V₁ D₁ 61; D₁ 58; D₁ 60; T₂ 63.]

— K₁, s N₁, s V B D₁ s T₂ ins. after the addl. colophon : K₂, s N₁ D₁ D₁ s after 19; D₁ T₂, s G M₁ cont. after 634* :

635*

वैशंपायन उवाच ।

कस्यचिरवध कालस्य शकुनीवैयधारिणी ।

[N₁ T₁, s G₁ s, s M₁ om. the ref. T₁ शकुनि (for कस्य^a). D₁ s-वर्षिणी (for शकुनी^b). D₁ T₁, s G₁, s M₁ शकुनेष्वधारिणी (for ^b).]

20 Śi om. 20^{ab} (cf. v. 1-19). — ^a) M₁ s राजसु (for भोजस्य). K₂ V₁ धात्री भोजस्य कंसस्य; M₂ या धात्री कंसराजस्य. — ^b) K₁ प्रति- (for परि-). T₂, s पूतना चाप्यदृश्यत. — After 20^{ab}, K₂ N₁ s V B D₁ D₁ s D₁ s T G M₁ ins. :

636* पूतना नाम शकुनी घोरा प्राणभयंकरी ।

आजगामार्धरात्रे वै पशौ क्रोधाद्विभुन्वती ॥

[(L. 1) D₁ शकुनि (for ^a). D₁ पूतना शकुनी नाम (for ^a). V₁, s B₁ D₁ s D₁, s T₂ G₁ प्राणि- (for प्राण-). T₂, s G₁ भयंकरा (for ^a). T₂ G₁, s M₁ घोरा प्राणिभयंकरा (for ^b). — (L. 2) K₂ V₁ D₁ T₂ [a]प्रेगव (for रात्रे). T₂ G₁ क्रोधाव; G₁ क्रोह च; G₁ क्रोधाव. for 'दि). K₂ तन्वती (for विभुन्वती). T₁ G₁ गृहमा क्रोधावर्षिणी (for ^b).]

While, D₁ ins. after 20^{ab} :

637* तस्यै स्तनं दुर्जरवीर्यमुत्पन्नं

घोराकृमादाय शिशोर्ददावध ।

गाई कराम्या भगवान्प्रपीडय

प्राणैः समं रोषसमन्वितोऽपिबत् ॥

सा सुखं सुखं बालमिति प्रभाषिणी [5]

निपीडयमानाखिलजीवमर्मणि ।

विवृत्य नेत्रं चरणौ भुजां मुहु-

र्विक्रिन्नगात्रा क्षिपन्ती क्रोद ह ॥

तस्याः स्वननातिगभीररंहसा

मात्रिमंही द्यौश्च चचाल सम्रहा । [10]

रसा दिशश्च प्रतिनेदिरे जनाः

पेनुः क्षिन्ना वज्रनिपातशङ्कया ॥

निशाचरीत्यं व्यथितस्तना व्यसु-

र्विस्मार्य केशांश्चरणौ भुजावपि ।

प्रसार्य गोष्ठे निजरूपमाश्रिता [15]

वज्राहतो वृत्र इवापतन्नृप ॥

पतमानोऽपि तदेहस्त्रिगव्युत्पन्तरद्गुमान् ।

चूर्णयामास राजेन्द्र मद्दामीत्तदद्भुतम् ॥

ईषामात्रांप्रदष्टांस्त्यं गिरिकन्दरनामिकम् ।

गण्डशैलस्तनं रोद्रे प्रकीर्णारुणमूर्ध्वजम् । [20]

अन्धकृपगभीराक्षं पुलिनारोहभीषणम् ॥

बद्धसेनुभुजांर्वह्निशून्यनोयद्दोदरम् ॥

बाह्वो व तस्या उरसि क्रीडन्तमकुतोभयम् ।

गोप्सु चूर्णं समभ्येत्य जगद्गुर्जातसंभ्रमाः ॥

यशोदारोहिणीभ्यां ताः समं बालस्य सर्वतः । [25]

रक्षां विदधिरे तस्यगोपुच्छभ्रमणादिभिः ॥

गोमूत्रेण स्नापयित्वा पुनर्गौरजसार्धकम् ।

रक्षां चक्रुश्च शकृता द्वादशाङ्गेषु नामभिः ।

[— (var.) Bhagavata P. 10. 6. 9-16, 18-20]

— ^a) Śi D₁ रात्रि- (for रात्र-). — ^b) K N V B D₁ D₁ s D₁, s G₁ पूतना (for शकुनिः). D₁ पूतना संप्रदृश्यते.

21 ^a) K₂ B₁, s D₁ D₁ s T₂, s G₁, s M₁ -निर्घोष (for 'वा). — ^b) M₁ व्याहरन्ती ततस्तनः. — ^c) Śi D₁ शकटाक्षी (for 'क्षे). D₁ T₂, s G₁, s M₁ तु (for सा). K₂ B₁ D₁ D₁ s T₂, s निलिल्ये शकटस्याक्षे; G₁ निलिल्ये शकटाक्षी तत्.

— ^d) D₁ -वर्षिणी (for -वर्षिणी). Śi K₁-s N₁ V₂ B₁ D₁ D₁ s D₁, s T₂, s G₁ प्रस्त्रवोत्पीडवर्षिणी; V₁ प्रस्त्रवापीडः; V₂ प्रस्त्रवोत्पीडधारिणी; D₁ प्रस्त्रवोत्पीडकर्षिणी; G₁ प्रस्तुतोत्पीडवर्षिणी.

22 ^a) D₁ स्तनौ; M₂ स्तन्य (for स्तनं). K₂ B₁, s D₁ सा; G₁ तु (for च). Śi K₁ कृष्णस्य (for कृष्णाय). — ^b) K₂, s N₁ V₁ B D₁ D₁ s D₁ s T₂, s M₁ तस्मिन्सुते; K₂ ततः सुतः; V₂ D₂ T₂ तस्मिन्सुत- (for तत्र सुत-). V₂

C 3427
B 2. 6. 26
P 2. 6. 26

छिन्नस्तनी सा सहसा पपात शकुनी भुवि ॥ २२
तेन शब्देन विव्रस्तास्ततो बुबुधिर जनाः ।
स नन्दगोपो गोपाश्च यशोदा च सुविक्रवा ॥ २३
ते तामपश्यन्पतितां विसंज्ञां विपयोधराम् ।
शकुनिं निहतां भूमौ वज्रेणैव विदारिताम् ॥ २४
इदं किं न्विति संव्रन्ताः कस्येदं कर्म चेति च ।
नन्दगोपं पुरस्कृत्य गोपास्तं पर्यवारयन् ॥ २५
गतेषु तेषु गोपेषु विस्मितेषु यथागृहम् ।

इति श्रीहरिवंशे पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

तस्मिन्मुक्ते वजे निशि. — ^a) Ka अस्याः (for तस्याः). Nā
Vs Ds Ms स्तनी; Ds Ts Ms स्तन्यं (for स्तनं). — ^b)
Ka Nā Vs Ds Dn Ds Ts विनय, Nā विभिय (for ननाद).
Ks Nā Vs Ds Ts मा (for च). — Ds Ts G Ms
after 23^d. Ts after 22.

63^a स्तन्यं तद्विषयमिश्रं रम्यमासीजगद्गोः ॥
पतनीं तां तु संदश्य शकुनी भयविक्रवाम् ।
प्रयागे शीघ्रचपलां वाहमानां च विस्मयम् ।
पादाङ्गुष्ठेन तां कृष्णश्चक्राकान्तामकारयत् ॥
चक्राकान्ता तु शकुनी पपात च समार च ।
ननाद च महानादं पुन पुनरसौ हरि ॥

[Ts reads line 1 after 22^d. — (L. 1) Ts स्तन्यं (for
स्तनं). Ms विषयम् (for अमिश्रं). Ts Ts Ts Ms रम्यम्
(for रम्यम्). Gs रम्यमासी जगद्गोः (for ^b). — (L. 2) Ds
पतिता ता; Ms च महानादं (for महानादं). — Ts Ms
om. line 3. — (L. 3) Ts च चक्राकान्ता (for चक्राकान्ता).
Ms क्रोशमाना च विनयम् (for ^c). — Ts Ms om. line 5.
— (L. 5) Ds Ts G Ms मा (for च). — (L. 6)
Gs मः (for च).]

— ^d) Ds Ts G Ms छिन्नस्तनी. Ms सा (for छिन्न). Ds
छिन्नस्तनी तु सहसा. — ^e) Si Ts Gs सहसा (for पपात).
Gs विहता (for शकुनी). Gs Ms पपात च समार च.

23 ^a) Si तया. Ka Nā Nā Vs Ds Ds Ts
Gs भयात्. Ms वधात् (for जनाः). — ^b) Ka Nā Vs
Bs Ds Ds Ts गोपा वै. Ds गोपाश्च (for गोपाश्च).
Ds नन्दगोपश्च गोपाश्च; Ts G Ms नन्दगोपश्च गोपाश्च. — ^c)
Ts मा (for च). Gs विक्रवा (for विक्रवा).

24 ^a) Ts विपयोधरामपयोधराम्. — ^b) K Nā Vs Bs Ds
Ds Ds Ts Ts Gs पुनतां पतितां भूमौ. Bs पतितां पुनतां
भूमौ; Ts Gs शकुनी च हतां भूमौ. — ^c) Ka Nā Vs

यशोदां नन्दगोपस्तु पप्रच्छागतसंभ्रमः ॥ २६
कोऽयं विधिर्न जानामि विस्मयो मे महानयम् ।
पुत्रस्य मे भयं भीरु भीरुत्वं समुपागतम् ॥ २७
यशोदा त्वव्रवीद्धीता नार्य जानामि किं न्विदम् ।
दारकेण महानेन सुप्ता शब्देन बोधिता ॥ २८
यशोदायामजानन्त्यां नन्दगोपः सन्बन्धवः ।
कंमाङ्गयं चकारोग्रं विस्मयं च जगाम ह ॥ २९

Bs Ds Ds [अज्ञः (for वि). Si निम्नदिताम् (for विदा-
रिताम्).

25 ^a) Ka Ds Ts Gs Ms इदं किं वि. Ka स्व तिय
भ्रान्ता; Ka इदं किं न्विति विव्रन्ता. — ^b) Ka Nā Vs
Ds Ts इत्यपि; Vs Bs Ds Ds Ts चेत्यपि; Ds चेत्यपि; Ms
चेति ते (for चेति च). — ^c) Si गोपे सं; K Nā Vs Bs Ds
Ds Ds Ts Gs गोपास्तं (for स्तं). — After 25 N
(except Si Nā S except Ms om.)

63^a ताप्यगच्छन्त च तदा हेतुं तत्र कदाचन ।

आश्चर्यमाश्चर्यमिति वृत्तान्तानुययुर्गृहान् ॥

[(L. 1) Ka Ds Ts Ts Ms ताप्यगच्छन्त च तदा; Ds
नदा तदा; Ds Ts Ts ताप्यगच्छन्त च तदा; Ka ताप्यगच्छन्त;
Ds हेतुं तत्र; Ds तदा तदा; Ds Ts ताप्यगच्छन्त च तदा; Ts Ms नन्दगोपः
(for हेतुं तत्र); Ts तदा तदा (for तदा); Ts निपतः च कथं
चन (for ^b). — (L. 2) Ka Ds Ts Ts Gs Ms अ
वृत्तान्तानुययुर्गृहान् (for वृत्तान्तानुययुर्गृहान्).]

26 ^a) Nā Vs Bs [तेषु (for तेषु). Ka तेषु गतेषु
गोपेषु. — ^b) Ds यथामुत्तम्; Ds G गतम् (for गृहम्).
— ^c) Si Nā Vs Bs Ds Ts G Ms गतः (for [आ]गतः).
Ka पप्रच्छ गतावभ्रमः.

27 ^a) Ts G विस्मयोऽयं. Ts ये तु (for ये मे).
— ^b) Si Ds Ts Gs Ms भये; Ka कथं; Ms महद् (for
भयं). Nā Ds Ds नीर्यं (for भीरु).

28 ^a) Ka Ts च (for तु). Si नीना; Ka वाक्यं (for
भीता). — ^b) Ka Nā Vs Bs (marg) Ds Gs Ms
[अहं (for [आ]हं). Si न्विति; Ms न्विति (for न्विदम्).
Ka भीता नो वेद्य किं न्विदम्. — ^c) Ka न्विदम् (for शब्देन).
Ka बोधिता; Ts मोहिता (for बोधिता).

29 ^a) Si शकुमानो; Ds चकाराव; Ms तदा (Ms तो)
मेने (for चकारोग्रं). — ^b) Ms चकार (for जगाम). Si हि;

C 8490
B 2, 7, 8
P 2, 7, 8

तौ तत्र परिधावेतां कुमाराविव पावकी ॥ ८
 क्वचिज्जानुभिरुद्धटैः सर्पमाणौ विरेजतुः ।
 क्रीडन्तौ वत्सशालासु शकृदिग्धाङ्गमूर्धजौ ॥ ९
 शुशुभाते श्रिया जुष्टावानन्दजननौ पितुः ।
 जनं च विप्रकुर्वाणौ हसन्तौ च क्वचिन्क्वचिन् ॥ १०
तौ बालकौ ललितकौ मूर्धजव्याकुलेक्षणौ ।
रेजतुश्चन्द्रवदनौ दागकौ सुकुमारकौ ॥ ११
 अतिप्रसक्तौ तौ दृष्ट्वा सर्वव्रजविचारिणौ ।

om. 8^h 3°. — ⁸) K₁ D₂ रुचिनी (for प्रोक्षिनी). B₂
(marg.) उभो (for कश्चि). — ⁹) T₁ M₁ धावन्ती (for
धावेतां). S₁ N₁ V_{1,3} B₁ D₂ D₂ T₂ G₁ ती तत्र पर्यधावेतां ;
M₁-s तौ तत्र ववृधावे वै. — After ¹⁰4^h, N₁ reads 52.
¹¹4^h 7°. — ¹¹) N₃ V_{1,3} B₁ (marg.) D₂ T₁ पावकी
(for ण्डी).

9 D. om. ⁹ (cf. v. 1 S.). — ^a Nī. Vā. D. s.
उद्धृष्टी; V. उद्धृष्टी; T. G. s. उद्धृष्टी; G. M. s. उद्धृष्टी (for
(for उद्धृष्टी); D. कविज्ञानूपमं उद्धृष्टी. — ^b T. G. s. सर
माणौ (for सर्वं); T. M. s. विवेकमु; T. विवेकिते (for 'त्रमु').
— ^c S. वेदमु (for श्रीहन्ता); K. शालायौ (for 'मु').
— ^d Nī. वसंसी (for 'मधंती'); D. आदिवाहमधंती.

10^a) Gi क्रिया (for श्रिया) : Ma- युकाब् (for युष्वाब्) : —^b) Si Da Ti Gi जनका (for 'नौ') : — After 10^{a,b}, Ma ins. 640^a : —^c) Da वज्र (for जन) : Ti कुवंन्ती (for कुवांणी) : —^d) Ka प्रहमन्ती : Ka, 4 Ni Va, 3 Ba, 3 (marg.) 3 D (except Da) : Ti, 3 विहमन्ती : Va Ba विह-
रन्ती : Ti विवर्धन्ती (for ह्यमन्ती व) :

11. °) Si तो तन्वकां ललितनीः K N V B Da Da
 Di-s Ta 3 4 नौ तत्र कान्दलिनौ; Ma 3 नौ वालां ललितौ
 बीने. — °) Si Ka 4 N V B Da Da मध्वज्याकुलाशकी.
 — °) Da Ta Ga वेरनुश (for नेरनुश), Si मुम्बकां (for
 बरनी). — After 11, Da Ta Ga 3 Means:

641* अतिप्रसक्तौ घायेत् घायेमाप्यं दारकौ ।

12 °) K₂ नौ चारु; T₂ क्रीडन्ती; G₁ हृष्टा म; M₁ :
(G₁/M₁) क्रीडायां (for नौ हृष्टा); G₂ अनिप्रवृत्ती संयोजी.
— °) T₂ हृष्टा (for मयं); V₂ : 3 विहारिणी; M₁ : 3 निवा-
सिनी (for विचारिणी); — °) K₂ : 4 N V₂ : 3 B Dn Ds
D₁ : 3 T₂ : 4 G₁ भेदकणी; D₂ T₁ : 2 G₁ : 3 M₁ च शक्तो
(for [भक्तवद्] T₂ M₁ भारयिन् (for वा'); V₁ नाश-
कोपी भारयिन्. — °) B₁ : 3 मृदुर्गमो; Dn Ds D₁ T₁ : 2

नाशक्रुवद्वारयितुं नन्दगोपः सुदुर्मदौ ॥ १२
ततो यशोदा संकुद्धा कृष्णं कमललोचनम् ।
आनाय्य शकटीमूलं भर्त्सयन्ती पुनः पुनः ॥ १३
दाम्ना चैवोदरे बध्वा प्रत्यबन्धदुदुखले ।
यदि शक्रोपि गच्छेति तमुक्त्वा कर्म साकगेत् ।
व्यग्रायां तु यशोदायां निर्जगाम ततोऽङ्गनात् ॥ १४
शिशुलीलां ततः कुर्वन्कृष्णो विस्मापयन्व्रजम् ।
सोऽङ्गणान्निःसृतः कृष्णः कर्षमाण उदुखलम् ॥ १५

‘देमो’ (for ‘मेंदी’), ‘नवमुनेवमुतापुभी’ After 12, De T
G. Mr. G. ed. ins. passages given in App. I, Nos. 9
and 9A, while Mr. 3 ins. App. I, No. 9A only.

13 After 13th, 10 S to ed. 1 ms.

642* उवाच शिष्यरूपेण चरन् जगतः प्रभुम् ।
 एहि वाम पिब मन्यं दुर्वोतं मम संप्रति ॥
 एतावन्तमितः कालः क गताऽस्मि गृहादहः ।
 इत्याशय कते पुत्रं गृहास्त्रिवाम्य सा रुपा ॥

(T₂, 4) Mn (cm line 1), (L, 1) T₂ (cm line for ⁵⁵Mn), T₂ (G, 2) α^2 (cm line for ⁵⁵Mn), (L, 2) T₂ (cm line for ⁵⁵Mn), (L, 3) α^2 (cm line for ⁵⁵Mn), (L, 4) T₂ (cm line for ⁵⁵Mn).

— १) D: E. आनीय (for आनाय), K. & N. V. B. Da
D: T. & M. मूले (for मूले), Da. आनाय मृकुटीमूल.
४) N. तमप्रवीन् (for पुन पुन.)

14. *) De तम् (for त्वं), Si (उत्तरं (for त्वि). *) De Ti 2 Gi 2 + Me प्रत्यक्षमाद् (for बन्धद्). *) Ne Va Bi 2 Du De Da 2 + Ti Gi शक्तोऽपि (for शक्तोऽपि). Ma यदि गच्छेत् शक्तोऽपि. *) Si Ti तत् त्वं, De Ti Gi 2 + चोक्त्या मा (De तं; Ge त्वं); Ma प्रोक्ता त्वं (for तमुक्त्वा), De Ti 2 Gi 2 + च (for मा), Ma चेत् त्वं कर्म चाकरोत्. -- *) Ka बलान्; De Ti 2 Gi 2 + Me क्षणान् (for अणान्).

15. Śr om. 15. T om. 15^{ab}. Ds T a. a G M transp.
15^{ab} and 15^{cd}. -- °) K a मिश्र (for मिश्र). Ds गतः (for
गतः). N a V i चक्रे (for कुर्वन्). N i शिखिलीला वामुरेवः
(hypermetric). -- °) K a N i. a V i B z (marg. as in
text). a Ds T a. a G i. a. a सर्व (for कृष्णो). N a (marg.
as in text) जगन् (for ब्रह्मन्). Ds सर्व इयस्याप्यजन्म.
-- After 15^{ab}, T a reads 17^{cd}, repeating it in its
proper place. T a G i om. 15^c. 16^d. G i om. 15^{cd}. -- °) K a
सगणो (for सोऽङ्गान्). K a निःकम्बुः. M a निर्गतः (for निःसृतः).

स यमाभ्यां प्रवृद्धाभ्यामर्जुनाभ्यां चरन्वने ।
 निश्चक्राम शिशुर्मध्यात्कर्षमाण उदूखलम् ॥ १६
 तत्तस्य कर्षतो बद्धं तिर्यग्गतमुदूखलम् ।
 लग्नं ताभ्यां समूलाभ्यामर्जुनाभ्यां चर्षणं ह ॥ १७
 तावर्जुनौ कृष्यमाणौ तेन बालेन रंहमा ।
 समूलविट्पां भग्नौ स तु मध्ये जहाम वै ॥ १८
 निदर्शनार्थं गोपानां दिव्यं स्ववलमाश्रितः ।
 तहाम तस्य बालस्य प्रभावादभवद्बुद्धम् ॥ १९

16 T₁ G₁ om. 16^{ab} (cf. v. 1, 15) D₃ om. (hapl.)
 16. T₁ om. (hapl.) 16^a 17^b — ^a) S₁ ततस्ताभ्यां; K₂
 यमाभ्यां स (by transp.); N₁ स वृक्षाभ्यां; N₂ V₁ B₂ 3
 D₃ D₄ यमाभ्यां स; (B₂ सं); V₂ B₂ (marg.) G₁
 यमलाभ्यां; D₁ यमजाभ्यां; D₂ T₂ G₂ 4 यदा G₁ दि-
 ताभ्यां; T₁ G₁ M₁ सहजाभ्यां; D₁ सु (for प्र.); S₁
 om. (hapl.) 16^a 17^b; M₁ om. 16^b — ^b) K₂ N₁ V₁ B₂
 D₃ D₄ निवारितः; D₂ च कर्षता; G₂ 3 M₁ 3 रमन्वने
 (for चरन्वने); K₁ विचचारान्तरे विभुः; — ^c) K₁ 4
 मध्ये (for मध्यात्); N₁ D₁ D₂ मध्ये निष्क्रामत (N₃
 D₁ ति) शिशुः; V₁ मध्ये निश्चक्राम शिशुः; V₂ B₂ D₃
 मध्याक्षिश्चक्राम तयोः; D₄ तयोर्मध्ये निष्क्रामत; D₃ T₁ 2
 G₁ 2 M₁ मध्याक्षिष्चक्राम शिशुः (T₁ कृष्णः); G₂ ध्यायक्षि-
 ष्चक्राम शिशुः; M₁ 3 मध्याक्षयोः स निष्क्रामत; M₁ om.
 16^a; — ^d) B₂ D₃ शिशुः कर्षन् (for कर्षमाण) M₁ 3 अकर्षत
 उदूखलम्

17 S₁ om. 17^{ab}; T₁ om. 17^{ab} (for both, cf. v. 1,
 16); D₃ om. (hapl.) 17^{ab}; — ^a) K₁ तत्रास्य (for
 तत्तस्य); N₁ लग्नं (for बद्धं); — ^b) K₁ नीतम्; K₂ एतम्;
 K₄ V₁ ज्ञातम्; N₂ D₃ भूतम्; V₃ ऊर्ध्वम् (for गतम्).
 — T₂ reads 17^a for the first time after 17^{ab}; — ^c)
 N₁ लग्नम्; N₂ V₁ D₁ भग्नं (for लग्नं); D₁ 2 प्रवृद्धाभ्याम्
 (for समूलाभ्याम्); T₂ (second time) मध्ये ताभ्यां विमूला-
 भ्याम्; — ^d) K₁ 2 N₂ 3 V₁ D₁ D₂ 3 T₁ 4 G₂ 4 च;
 K₂ D₂ ततः; B₂ D₃ T₂ (both times) सः (for ह).

18 ^a) V₂ B₂ (marg.) तनौ (for ताव्); V₂ D₁ कर्ष-
 माणौ (for कृष्यं); — ^b) M₁ कृष्णेन (for बालेन); M₁ 3
 लीलया (for रंहमा); — ^c) S₁ समूलः; K₁ लौ (for ल);
 K₁ लग्नौ (for भग्नौ); — ^d) K₂ वृक्ष; B₂ D₃ स च (for
 स तु); N₂ T₂ 4 जगाम (for जहास); K₂ 4 N₂ 3 V₁ B₂
 D₁ D₂ 4 च (for वै).

19 ^a) K₂ निजं दर्शं गोपानां; — ^b) T₂ G₁ M₁ स्वं
 (for स्व); D₁ M₁ 3 आश्रितः (for आश्रितः); — D₃ om.

यमुनातीरमार्गस्थौ गोप्यस्तं ददृशुः शिशुम् ।
 क्रन्दन्त्यो विस्मयन्त्यश्च यशोदानिकटं ययुः ॥ २०
 तास्तु संध्रान्तवदना यशोदामृचुरङ्गनाः ।
 एद्यागच्छ यशोदेति संध्रमे किं विलम्बसे ॥ २१
 यौ तावर्जुनवृक्षौ तु व्रजे सत्योपयाचिनौ ।
 पुत्रस्योपरि तावेतौ पतिता ते महीरुहौ ॥ २२
 दृष्टेन दास्ना तत्रैव बद्धो वन्म इवादरे ।
 जहाम मध्ये वृक्षाभ्यां तव पुत्रः स बालकः ॥ २३

C 3459
 B 2. 7. 23
 P 2. 7. 23

19^a-20^b.

20 D₃ om. 20^{ab} (cf. v. 1, 19). — ^b) D₃ T₂ G₂ 3
 M₁ 4 गोप्यस्ताः; T₂ गोपास्ते (for गोप्यस्तं); — ^c) D₃
 विलपन्त्यश्च (for विस्मयं); — ^d) K₁ 2, 4 N₁ 3 V₁ B₂
 (marg.) D₁ D₂ 3, 4 यशोदां ययुरङ्गनाः; D₃ दायै
 पुराङ्गनाः.

21 ^a) N₂ B₂ D₁ तां (for ताम्); V₂ B₂ (marg.)
 मनसो; D₃ वचनाः; T₁ नयना (for वदना); — ^b) T₂
 G₁ 4 आगताः (for अङ्गनाः); T₂ यशोदामङ्गनावदन्; M₁ 3
 मङ्गलाति तदावुचन्; — ^c) D₃ पयागच्छ (for एद्यां); N
 (except S₁ D₁) T यशोदे त्वं (for देति); — ^d) N
 (except S₁ K₁ V₁) T G₁ M₁ संध्रमान् (for सं).

22 ^a) G₁ एताव् (for यौ ताव्); S₁ K₃ D₁ 2 T₂ G₁
 तौ; K₁ ते; V₂ तौ (for तु); — ^b) D₄ सत्योप- (for
 सत्योप); G₂ 3 चायिनौ (for याचिनौ); K₂ व्रजे सत्येन
 मुन्दरि; V₁ व्रजे सत्योपमाचलौ; D₃ व्रजस्यायतनोपमौ;
 D₄ T₁ M₁ व्रजे सत्योपचायिनौ; T₂ व्रजे मरूदयौवनी;
 M₁ 3 व्रजे सहविवर्धनी; — After 22^{ab}, G₁ ed.) reads 26^{ab}, and
 D₃ T₁ 2 G₁ M₁ read 30^{ab} repeating them in their
 proper places; — ^d) D₂ 3 तु; G₂ च (for ते); N₂ V₁
 महाद्रुमा (for महीरुहौ); — For 22^{cd}, S₁ K₁ subst.:

643* तावेतौ तव पुत्रस्य पतितावुपरि द्रुमौ ।

23 ^b) D₃ वत्सो बद्ध (by transp.); M₁ 2 (inf.
 lin.) 3 इड (for इव); — ^c) K₁ 2, 4 N₂ (marg.) V₁ 3
 D₁ 4 जगाम (for जहास); S₁ वृक्षाणां (for भ्यां); K₂ V₃
 B₂ D₃ जहास (V₃ B₂ गाम) वृक्षयोर्मध्ये; — ^d) S₁ K₁ उति-
 कृतुः; D₃ च (for स); — M₁ 3 subst. for 23^{cd}:
 M₂ ms. after 23^{ab}:

644* प्रहसन्नेव वृक्षाभ्यां मध्ये क्रीडन्निवाङ्गणे ।

24 ^a) K₂ आगच्छ (for गच्छ); — ^d) M₁ 3 सृतं
 (for मुक्तं); T₂ 4 मृत्युभयाद् (for मुखाद्).

अस्मिन्स्थाने निवेशोऽयं घोषस्यास्य न विद्यते ।
उत्पाता ह्यत्र दृश्यन्ते कथयन्तो नशोभनम् ॥ ३३
नन्दगोपस्तु सहसा मुक्त्वा कृष्णमुदृधत्वात् ।
निवेश्य चाङ्गे मुचिरं मृतं पुनरिवागतम् ॥ ३४
ततो यशोदां गर्हन् नन्दगोपो विवेश ह ।

स च गोपजनः सर्वो घोषमेव जगाम ह ॥ ३५
स च तेनैव नाम्ना तु कृष्णो वै दामवन्धनात् ।
घोषे दामोदर इति गोपीभिः परिगीयते ॥ ३६
एतदाश्चर्यभूतं हि बालस्यासीद्विचेष्टितम् ।
कृष्णस्य भरतश्रेष्ठ घोषे निवमतस्तदा ॥ ३७

इति श्रीहरिवंशे एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

५२

वैशंपायन उवाच ।

एवं तौ बाल्यमुत्तीर्णौ कृष्णसंरुपभावुभौ ।
तस्मिन्नेव व्रजस्थाने सप्तर्षौ बभूवतुः ॥ १

नीलपीताम्बुधरौ पीतश्वेतानुलेपनौ ।
बभूवतुर्वन्मपालौ काकपक्षधरावुभौ ॥ २
पर्णवाद्यं श्रुतिमुखं वादयन्तौ वराननौ ।

C 3477
B 2. 8. 3
P 2. 8. 3

K: चापि: V: मन्ये; T: G: Ma: पीर (for घोषे); —^b)
N: V: तृतीयं विद्वत्तित; —^c) N: except T: D: T: 1
Ma: विनाशश्च (for निपातश्च); —^d) N: दुमान्यां (for
दुमयो); G: ह (for च)

33. ^a) K: N: V: B: D: D: 1; T: Ma: निवासो;
K: उचिवासो; D: Ma: च वायो (for निवेशो); D: हि (for
अं); T: अस्मिन्स्थाने निवासोऽयं; —^b) K: N: V: B: 2
Dn: D: D: 1; T: युयते; D: T: G: M: शोभते (for
विद्यते); D: घोषस्य न च युयते; —^c) V: ह्यस्य; D: T:
G: 1; Ma: चाय: T: वायु; T: यत्र; G: च हि (for ह्यत्र);
—^d) K: कथयन्ते; T: घोषस्यास्य (for कथयन्तो); K:
M: ह्यशोभनम् (for नशो);

34. D: reads 34^b for the next line after 34^a.
—^a) K: N: V: 1; Dn: D: 1; G: 1; T: च (for च); D:
[अङ्गे स]; —^b) K: B: D: 1; G: 1; T: दृष्ट (for दृष्ट);
— K: 1; N: V: B: 1; Dn: D: 1; T: Ma: G: 1; ans.
after 34; D: after the repetition of 34^a.

647^a नाकृष्यं प्रक्षमाणो व वृद्धं कमललोचनम् ।

[N: T: कृष्णो (for तौ);

35. ^a) S: स (for वै); K: गर्हमाणो यशोदां स; D:
T: G: M: यशोदां गर्हयंश्चाथ (T: G: Ma: पि); T: यशोदां
धरयंश्चापि; —^b) S: विचेष्टित; D: T: G: M: मृदं ययौ
(for विवेश ह); —^c) S: स तु; D: ततो (for स च); K:
सयो (for सर्वो); —^d) N: except S: K: D: 1; T: 1
यजम् (for घोषम्); D: G: 1; च (for ह); M: 1; स्व
घोषे प्रजग्मिवाह.

36. ^a) S: N: नाम्ना (for नाम्ना); V: च (for तु).
— For 36^a, D: S: (except T: 1) subst.:

648^a येन नाम्ना निबद्धोऽवावुदरे मुहूर्तं व्रजे ।

[T: नन्द; G: न (for नन्द);]

—^a) K: N: V: B: Dn: D: 1; T: 1; गोष्ठे; D: T: 2; G: M:
नेन (for घोषे); —^b) T: योषिद्धि: (for गोपीभिः); S:
शब्दते; G: कीर्यते (for गीयते); D: T: G: 1; M: योषिद्धि:
परिकीर्यते (Ma: तित.);

37. ^a) D: संभूत (for भूतं हि); —^b) K: G: [अ]पि
(for आर्षित); V: कृष्णस्यासीद्विचेष्टितम्; — V: om. 37^a.
—^c) V: 1; गोष्ठे (for घोषे).

Colophon: — *Mention of the Epics*. K: N: 2. — *Men-
tion of Kṛishṇa*. All Mss. — *Sub-joining*. T: आश्चर्यपूर्व.
— *Abhigana*. S: द्रुमपातनम्; K: द्रुमभङ्ग; K: 1; N: V:
B: Dn: D: 1; T: यमलाजुनभङ्ग; K: यमलाजुनसंभङ्ग; D:
G: 2; बालक्रीडार्जनम्. — *Figures, words
or both*. K: 39; K: Dn: D: 6; N: V: 1; 63; Dn:
D: 1; T: G: 1; M: 57; T: 43; T: 64; T: 58;
G: 56; G: 1; 54; M: 1; 53. — *Shloka no.* Dn: D: 37;
D: 38.

52

1. T: (re 1) read 1-3 and M: reads 1^a-3^b (with
ref. for the first time after line 14 of App. I (No.
9A). N: om. the ref. D: reads 1 on marg. —^a)
K: T: उत्तीर्ण (for 'र्णौ'); D: एतौ बाल्यसमुत्तीर्णौ; G: (ed.)
(first time) एवं तौ बालकौ तौ तु. After 1^a, D: reads
3^a repeating it in its proper place.

2. For the repetition in T: M: G: (ed.), cf. v. l. 1.
—^b) S: श्वेतपीतानुलेपनौ. —^c) S: विचेष्टित (for बभूवतुः).

3477
2. 8. 3
2. 8. 3

शुशुभाते वनगतौ त्रिशीर्षाविव पन्नगौ ॥ ३
मयूराङ्गदबाहू तौ पल्लवापीडधारिणौ ।
वनमालाकृतोरस्कौ द्रुमपोताविबोद्धतौ ॥ ४
अरविन्दकृतापीडौ रज्जुयज्ञोपवीतिनौ ।
सशिकयतुम्बकरकौ गोपवेणुप्रवादकौ ॥ ५

3 For the repetition in T1 M1 G(ed.), cf. v. 1. 1. D2 reads 3^{ab} for the first time after 1^{ab}. — ^a) S1 श्रुति-
मुखौ; K3 'मुखौ; V2 D2 (second time) 'मुखं; D2 प्रति-
मुखं (for श्रुतिमुखं); D2 (first time) पर्णवाद्यैः श्रुतिमुखैर-
— ^b) T1 (second time) M1-3 वाद्यानौ (for 'यन्तौ); K4
विचेरतुः; N1 महीतले (for वराननौ); M4 (second time)
वाद्यानौ सुखावहम्. — D2 T2 G M1-3 ins. after 3^{ab};
T1 M4 G(ed.) after the repetition of 3^{ab} :

649* गोपवीथ्यां सुमधुरं गायन्ती कामरूपिणी ।

[T1 (second time) 'विद' ; M1-3 वेष्टुं (for 'वीथी');
M1-3 वाद्यन्तौ च कामरूपिणी (for ^b).]

— K1 om. 3^{ab}-1^d. — ^a) G2 श्र प्रमाने (for शुगु'). K2
नग- (for वन-). — ^d) D2 (cf. l. 1.) as in text) विशी-
र्षाव (for त्रि').

4 K1 om. 4 (cf. v. 1. 3). — ^a) K N1 B D2 D1-3
T1 G2. 4 कर्णौ तु (N1 B2 D2 तौ); N2 (marg.) V1 T2
-चित्राङ्गौ; V2. 3 चित्रौ तौ (V2 तु (for बाहू तौ); K1. 2
D1. 3 T2 G1. 2. 4 M4 मयूराङ्गकर्णौ तु (K1 D1. 3 ण्टौ तु;
M4 'णौ तौ); N2 'त्रिचित्रौ तौ; T2 मयूरकण्टबाहू तौ;
M1-3 मायूराङ्गद'. — ^a) K2. 1 N1 V1. 3 B D2 D2 D1
T1. 2. 4 वनमालाकुलो' K2 'धरोः; D2 वृत्तोरस्कौ; G(ed.)
'कुलस्कन्धौ'. — N1 reads 1^d-7^a after 51. 8^{ab}. — ^d) D2
T2 G1. 2. 3 M1-3 हरिः; G2 करि (for द्रुम-).

5 For the sequence in N1, cf. v. 1. 4. — ^a) N1
अरविन्दाभनयन्ती. — ^b) N1 T2 G1. 2. 3 M1. 4 सशिकयतुम्ब-
करक N1 'धारी. — ^d) D2 गोपौ (for गोप-). D1 किञ्चिच्छो-
मितशशवौ; M4 वेणुवादप्रवीणकौ. — After 5, D2 S
G(ed.) ins. :

650* पर्णवाद्यममायुक्तौ दध्योदनकरौ कृता ।

किंकिरीजालसंबद्धकटिदेशविभूषितौ ॥

कक्षकृतसमावृत्तशिक्यम्यघृतपाययौ ।

कालयन्तौ च दण्डेन वस्मान्वयसौ दिशं प्रति ॥

गुल्मेपु मधुमाध्वीकं मार्गमाणावितन्तः । [5]

स्वादन्तौ वन्यमूलानि पिबन्तौ मधुमाश्लिकम् ॥

ददन्तौ मधुमूलानि दारकेभ्यः समन्ततः ।

स्वादन्तौ स्वाद्यन्तौ च मूलानि च फलानि च ॥

तिन्दुकं भक्षयन्तौ च गोपैरापाय्य भूतले ।

क्वचिद्वसन्तावन्योन्यं क्रीडमानौ क्वचित्क्वचित् ।

पर्णशय्यासु संसृप्तौ क्वचिन्निद्रान्तरैषिणौ ॥ ६

एवं वत्सान्पालयन्तौ शोभयन्तौ महावनम् ।

चञ्चूर्यन्तौ रमन्तौ स्म किशोराविव चञ्चलौ ॥ ७

अथ दामोदरः श्रीमान्संकर्षणमुवाच ह ।

कीलैरापाय्य वृक्षेभ्यः स्वाद्यन्तौ फलानि च ॥ [10]

[(L. 1) T2 पर्णपायः; G2 'पत्र- (for 'वाच-). T1 M4
-समावृत्त- (M4 'रौ) (for 'वृक्षौ). D2 पर्णशयसमायुक्तः; T2
M1-3 पर्णपायसमायुक्त- (for ^a). T2. 4-यरायणौ (for कौ कृती).
— (L. 2) T1 M1-3-वाप- (for 'वाल्-). D2-संरुद्ध- (for
-संबद्ध-). — (L. 4) G(ed.) कम्पन् (for वन्तौ). — (L.
5) T1 मुमेपु मुमेपु यतः; M4-मु मे मु मे यतः मार्गं (for ^a).
— (L. 6) G2 रन-; G1 M4 फ- (for रन-) — T2. 4
om. (hapl.) lines 6^b 7^a. — (L. 7) T1 G2 ददन्तुः; M4
ददन्तौ (for 'दौ). — (L. 8) T1 ददन्तौ (for वाद्यन्तौ). G1
स्वाद्यन्तम् (for रन-). M4-3 वन्यमूलानि वन्यमूलानि च (for ^a).
D2 समन्ततः; T2 च मुदन्ति; M4-3 च मुदन्ति (for च फलानि).
— (L. 9) T2. 4 तिन्दुकम् (for ^a). — (L. 10) G(ed.)
आपाय्य (for 'व').]

6 For the sequence in N1, cf. v. 1. 4. — ^a)
M1. 3 चान्योन्यं (for अ'). — ^b) T2 G1 क्रममाणौ (for क्रीड-
मानौ). — After 6^{ab}, D2 S ins. :

651* दध्योदनं प्रभुजानौ क्वचित्क्वचित्प्रविलम्बितम् ।

क्वचिच्च पानसंभ्रान्तौ क्वचिच्चापसमोदितौ ।

क्वचिद्वृक्षेषु विश्रान्तौ स्थलीष्विव यथामुखम् ॥

[L. 1] D2 G1 ययुजन्तौ (for यतः). T1 G2 M1-3 कक्षे
(for कट-). — (L. 2) G1 ददन्तौ (for ददन्तम्). T1 G2
M1-3 ददन्तौ (for 'दौ ददन्तौ). — (L. 3) T1 M1-3 स्थली-
ष्विव; M4-3 स्थलीष्विव (for स्थलीष्विव यथामुखम्).
— ^a) N1 शययामन; M4 शययाम् सं- (for शययाम् सं-).
G1-वृत्तौ (for 'सृत्तौ). — ^d) N2 T1. 2. 4 G2. 2. 3 M4 क्वचि-
न्निद्रान्ता T1 G2 M4-3 'नुरक्षणा. — After 6, D2 S (except
T2) ins. :

652* वस्माननु यथाकामं चरन्तौ वस्मपालकौ ।

वस्मपुच्छान्ममाभूय विशिषन्तौ पृथक्पृथक् ॥

[(L. 1) T1 चरन्तौ (for च').]

7 For the sequence in N1, cf. v. 1. 4. D2 T1. 2
G1. 2. 3 M1 read 7^{ab} twice. — ^a) M4 (second time)
वने (for एवं). D2 T1. 2 G1. 2. 3 M1 (all first time)
वस्मानेव प्रकर्षं T1 G2 M4 'रक्ष'न्तौ. — ^b) K1. 2 N1. 3 V
D1. 4 शोभमानौ; K2. 4 D2 D2. 5 T2 G1 (second time)
'यानौ (for 'यन्तौ). T1 (first time). 4 M1-3 महावनम्;
M4 (first time) प्रजां मुहुः (for महावनम्). D2 T1. 3 (all

आर्य नास्मिन्वने शक्यं गोपालैः सह क्रीडितुम् ॥ ८
अवगीतमिदं सर्वमावाभ्यां भुक्तभोजनम् ।
प्रक्षीणतृणकाष्ठं च गोपैर्मथितपादपम् ॥ ९
गहनानीह यान्यासन्काननानि वनानि च ।
तान्याकाशनिकाशानि दृश्यन्तेऽथ यथामुखम् ॥ १०
गोवाटेऽपि ये वृक्षाः परिवृत्तागलेषु च ।
सर्वे गोष्ठाग्निषु गताः क्षयमक्षयवर्चसः ॥ ११
संनिकृष्टानि यान्यासन्काष्ठानि च तृणानि च ।

second time) 3 G2 (second time) 4. : M4 (last two second time) कृष्णसंकरणानुभूतिः; T4 G2 (second time) शोभयानौ महद्भनम्. — For 7^{ab}, Ś1 subst.:

653* एवं तु वयस्यलौ नैः शोभयामासतुर्वनम् ।
— °) K1 B1 Ds T1 M1.2 चतुर्थेने; Ds घूर्णयन्तौ (for चतुर्थेन्तौ). — °) Ds पावर्त्तः; M1 चाकुलौ (for चतुर्थेन्तौ).
— After 7, Ds T G1 3. : M ins.:

654* गायन्तौ च क्वचिद्वयान्मुख्यं मधुरस्वरम् ।
उत्कर्णं मृगसंघं च कुर्वन्तौ गीतनिम्बनैः ॥
गजान्परवशान्मोक्षैः कुर्वन्तौ च महावने ।
लोकमिन्धं चरन्तौ च रमयन्तौ च चेट्टिनैः ॥

[(L. 1) G2 M1.2 मधुरी (for '2); G1 अयन् (for मधुर); T1 मधुरी मधुरवन्तम् (for '2); — (L. 2) Ds उत्कर्णं मृगसंघं (for '2); — (L. 3) G2 M1.2 गजान् परवशान्मोक्षैः; M1 गजान् परवशान्मोक्षैः (for '2); Ds T1 M1.2 क्वचिद्वयान्मुख्यं; G2 क्वचिद्वयान्मुख्यं; M1 क्वचिद्वयान्मुख्यं (for '2); — (L. 4) T1 M1.2 च (for '2); T1 G2 M1.2 च (for '2).]

8 °) Ś1 B Ds अभाषत (for उवाच ह); — °) T2.4 जीवितुम् (for क्रीडि); Ds T1.2 G M1 गोपालैः क्रीडितुं सह.

9 °) Ds अनुगीतम्; Ds T1 G2 अप (T1 'नु नीतम्; T2.2 G1.3.5 उपनी; M1 अन्तर्नीतम् (for अवगीतम्); — °) Ś1 K1 आवायोर्भुक्तिकाननम्; K2 Ś3 V B Dn Ds D1.4.5 T2.4 आवाभ्यां भुक्त (T2.4 वज्र) काननम्. — °) K1 क्षीणं च; G2 प्रनष्ट (for प्रक्षीण); M1 प्रक्षीणकाष्ठं च वनं. — °) K2 पादपैः; K1 काननम् (for पादपम्).

10 °) T2 G1.3.5 च (for [इह]); K Ś V B D (except Ds) T2.4 G2 घनी (T2.4 परि) भूतानि याभ्यामन्. — T4 om. (hapl.) 10^b 12^a. °) T1.3 काष्ठानि च तृणानि च. — K2 reads 10^a 12^b on marg. — °) D1 प्रकाशानि; D2 विक्रि (for 'निका'); Ś1 B1 V2 तान्याकाशावकाशानि. — °) K1.4 G2 न; V2 B2.3 Ds T2 G1.5 न; G1 अस्मिन् (for स्य); M1 सुखावहम् (for यथामुखम्).

तानि दृगवकृष्टानि मार्गितव्यानि भूमिषु ॥ १२
अरण्यमिदमल्पोदमल्पकक्षं निराश्रयम् ।
अन्वेपितव्यविश्रामं दारुणं विरलद्रुमम् ।
अकर्मण्येषु वृक्षेषु स्थितविप्रस्थितद्विजम् ॥ १३
निगनन्दं निरास्यादं निष्प्रयोजनमारुतम् ।
निर्विहंगमिदं शून्यं निर्व्यञ्जनमिवाशनम् ॥ १४
विक्रीयमाणैः काष्ठैश्च शार्कैश्च वनसंभवैः ।
उत्सन्नसंचयतृणो घोषोऽयं नगरायते ॥ १५

C 3490
B 2. 8. 16
P 2. 8. 16

11 T4 om. 11 (cf. v. l. 10). — °) Ś1 K1 V2 B Ds च (for [अ]पि). — °) K1.3.4 Ś2 V2 D1 M1.2 परिवर्तारंगेषु च; V1 B3 वृक्षाकुलेषु च; Ds गिरिवर्मागलेषु च; T1 परिवृत्तागलैः सह. — °) K1 काष्ठाग्निषु (for गो). — °) M1 3 सर्वे च क्षीणवर्चसः.

12 T4 om. 12^a (cf. v. l. 10). — °) Ds प्रकृष्टानीह यान्यामन्. — °) K1 सवनानि (for काष्ठानि च); Ś1 काननानि वनानि च. — °) M1.2 दृगप (for दृगव); Ś2.3 V1.2 B2.3 Ds D2.3.4 T1.2 G2.4 कृष्टाम् (for 'नि); Ds G1.2 तानि दृगप कृष्टाम्. — °) M1.3 भूतले (for भूमिषु).

13 °) Ś1 काष्ठैः; K1 D2 (sup. lin.); 6 T1.2 G1.3.5 M1 वृक्षं (for कक्ष); K2 वनाश्रयम् (for निरा); Ds स्वल्पकक्षं दुराशयम्. — °) D T1.2 G1.3.5 M1.3 अरण्यं (for शरुणं); Ds विमलः; T1 विदलः (for विरल); M1 अरण्यं तरलद्रुमम्. — °) K1 सर्वेषु; Ds T2 G1.4.5 M1 विप्रैषु (for वृक्षेषु); Ś1 भारणेषु वृक्षेषु. — °) T1.4 G2.5 (for वि); — K1.2 Ś2 (last two first time) V2 B Dn Ds D2.3 T1 G1 ins. after 13; K2 (second time); 3 Ś1.2 (second time) after 16^{ab}; Ś3 V1 after 14^{ab}; V3 D1.4.5 T2 G1.3.5 M1 cont. after 656*.

655* संवायस्यास्य महतो जनेनोत्सादितद्रुमम् ।
[K1 D2.3 संवायस्य (for संवायस्य); M1 महाघोषो (for [अ]प्य महतो).]

14 Ś1 om. 14-15. — °) K1 निरायनं (for 'नन्द'); — After 14^{ab}, Ś3 V1 ins. 655*. — °) Ds अव्यञ्जनम् (for निर्व्य); D2 [आ]स्पदम् (for [अ]शनम्); B1 निर्व्यञ्जननिराशनम्.

15 Ś1 om. 15 (cf. v. l. 14). — °) K1 विक्रीयमाणैः (for विक्रीय); V3 शार्कैश्च (for काष्ठैश्च); — °) V3 काष्ठैश्च (for शार्कैश्च); Dn नव (for वन); — °) T2 G2 उत्पन्न (for उत्सन्न); K1.3 Ś2 V2 B1.2 Dn D2.3 T2 G2 तृणैश्च (for तृणो); K1 T1.4 उत्पन्न (K1 'च्छिन्न) संचयतृणैश्च;

शैलानां भूषणं घोषो घोषाणां भूषणं वनम् ।
तस्मादन्यद्वनं यामः प्रत्यग्रयवसेन्धनम् ॥ १६
इच्छन्त्यनुपभुक्तानि भोक्तुं गावस्तृणानि च ।
तस्माद्वनं नवतृणं गच्छन्तु धनिनो व्रजाः ॥ १७
न द्वारबन्धावरणा न गृहक्षेत्रिणस्तथा ।
प्रशस्ता वै व्रजा लोके यथा वै चक्रचारिणः ॥ १८
शकुन्मूत्रेषु तेष्वेव जातं क्षाररसायनम् ।
न तृणं भुञ्जते गावो नापि तत्पयमो हितम् ॥ १९
स्थलीप्रायासु रम्यासु नवासु वनराजिषु ।

Ds उच्छिन्नपादपतृणैर्.

16 ^a) T: घोषा; M: 3 वृक्षा (for घोषो). — After 16^{ab}, K₂ (second time) : N_{1,2} (second time) ins. 655*, while K₁ N₃ V B D T: G M: ins. after 16^{ab}: K₂ N₂ cont. after 655*: T: after 28^{ab}:

656* वनानां भूषणं गावस्ताश्चाप्यहं परा गति ।
— After the above, V: Dn: 1, 2 T: G: 2, 3 M: cont. 655*. K₁ om. 16^{ad}. — ^a) K₁ N₂ G: अन्यवनं; N₁ अन्यं वनं (for अन्यद्वनं); Ds याव: (for यामः); — ^d) T: प्रत्यग्रयवमादकम्.

17 ^b) K: N_{2,3} V Dn: Dn: Dn: T: 4 गावो भोक्तुं (by transp.); N₁ Ds M: वै (for च); — ^c) K₂ वर:; Ds: 5 बद्ध: (for नव:); — ^d) N₁ धना:; V: व्रजा:; Ds T: M: व्रजात (for व्रजा:).

18 ^a) S₁ K₂ V: 1, 2 न द्वारबन्धाव: S₁ भ:; K₂ 'म' रणा; M: 3 न द्वारबन्धाव:; — ^b) S₁ स: (for न); N₂ V: 1 वयम्; Dn: 1 व्रजा: (for तथा); — ^c) K₁ प्रशस्यन्ते; V: 2 'स्मा' न (for 'स्मा' वै); Dn: Dn: 1, 2 T: G: 2 M: व्रजा: (for व्रजा); K₂ प्रशान्ता वै व्रजा लोके; K₃ प्रशस्यन्ते व्रजा लोके. — ^d) D₂ (sup. line as in text); 1 (marg.) गो: (for वै); V: 1 कारिणः; D: 1 या: (for चा:).

19 ^a) K₂ T: G: 2 [ए]व: (for [ए]व); K₁ 1 Dn: 3 शकुन्मूत्रोपलिमेषु; M: 3 'न्मूत्र'मेव; — ^b) N₁ B: Dn: 1 G: 3 M: जात (for जातं); Ds: 1 T: G: 3 शरीरं; T: शरीरं (for क्षार:); S₁ रसादरम; K₂ V: 1 B: Ds: 1 नुगम् (for यनम्); N_{2,2} V: 2 B: T: 3 जातशरीरं T: 3 जातं शरीरं रसानुगम्. — ^d) K₁-2 N₁ V: 2 B: Dn: Ds: Dn: 1, 2 T: G: 3 पयमे (for 'यो'); K₂ नो पिबन्ति तथा जलम्.

20 ^a) D: T: 2 G: 2 M: 1 स्थाल: (for स्थली); V: 1 N₂ B: Ds: G: 3 रम्यासु (for रम्यासु); G: 3 स्थलीप्रायासु रम्यासु. — ^b)

चरामः सहिता गोभिः क्षिप्रं संवाह्यतां व्रजः ॥ २०
श्रूयते हि वनं रम्यं पर्याप्ततृणसंस्तरम् ।
नाम्ना वृन्दावनं नाम स्यादुवृक्षफलोदकम् ॥ २१
अज्ञिलिकण्टकवनं सर्वैर्वनगुणैर्युतम् ।
कदम्बपादपप्रायं यमुनातीरसंश्रितम् ॥ २२
स्निग्धशीतानिलवनं सर्वतुनिलयं शुभम् ।
गोपीनां सुखसंचारं चारुचित्रवनान्तरम् ॥ २३
तस्य गोवर्धनो नाम नातिदूरे गिरिर्महान् ।
भ्राजते दीर्घशिखरो नन्दनस्येव मन्दरः ॥ २४

Ds उद्यान:; D: वन्यासु; T: om. (for नवासु). — ^a) T: चराव: (for 'म:'); K: 1 N₁ V B D T: G M: चराव: (D: [marg.] रमार:; T: चरन्ती) सहिता गोभिः; K₂ वनाच्च सहितो गोभिः; — ^d) N₁ (marg. as in text) संचान्यतां; T: 4 संयज्यतां; G: संगृह्यतां (for संवाह्यतां); S₁ व्रजम् (for व्रज:); T: 2 G: क्षिप्रं संविदा T: 1 वार्य: तां व्रजम्.

21 ^b) B: 2 D: T: G: M: 1 पर्याप्तं (for 'म:'); N₂ B: 1 संचयम्; N₁ V: 1 संभवम्; T: G: 1 विस्तरम् (for सं); G: पर्याप्तं तृणविस्तरम्. — ^c) D: T: 2 G: 2, 3 M: श्रीमद् (for नाम्ना); K₂ चैव (for नाम); — ^d) S₁ K₂ मूल:; G: 1 मपुष्प: (for वृक्ष); G: 2 फलद्रुमम् (for फलोदकम्); D: T: G: 3 स्यादुवृक्षफलद्रुमम्.

22 ^a) K₁ V: उत्सृज:; K₂ अभेषा:; K₃ अच्छेद्य:; N₂ अज्ञिल:; D: अच्छिन्न:; T: G: 1, 2 अमिद्ध:; M: अक्षिष्ट (for अज्ञिल); S₁ उच्छिन्नं कण्टकरैः; K₂ D: अज्ञिलि D: 1 'न्यल्प'वंशमशकं; V: 1 उच्छिन्नाञ्जलिकवनं; Ds: D: T: 4 भावां (T: 1 तत्र) निदृष्ट:; T: 1 अक्षिष्टकण्टकयुतं. — ^b) K₂ सर्वश्रये:; G: 1, 2 M: सर्वैर्ब: 1 (for 'येन'); Ds: 1 गतेर्नूतम् (for गुणैर्भूतं); T: सर्वैर्ब: 1 नुगै: सह. — ^c) B: 1 च्छाये (for प्रायं); — ^d) S₁ K₁ G: M: संश्रयम्; D: T: 1 संश्रितम् (for संश्रि); K₂ V: 3 M: 3 यमुनातीरमाश्रितम्.

23 ^a) K₂ स्निग्धं; M: 3 सुख: (for स्निग्ध:); D: 1 गुणै:; Ds: 1 जलं; T: G: 1 वनं; G: 2 M: 1 मयं (for वनं). — ^b) T: 1 कुसुमं (for निलयं); S₁ सर्वैर्ब: 1 निलयोपमम्; Ds: 1 कुसुमोपमम्; T: 2 कुसुमं फलम्. — ^c) B: Dn: 1 गोपीनां (for गोपीनां); Ds: 1 T: G: 2 शुभ: (for सुख:); B: 2 संचारि (for 'रे'); — ^d) G: 1 मानु (for चारु); K₁ वनाकरम्; K₂ (marg.) वनोत्तरम् (for वनान्तरम्).

24 ^a) K₂ यत्र; K₃ 1 N₁ V B Dn: Ds: Dn: 1 T: 1, 2 G: 3 तत्र (for तस्य); — ^b) Ds: 1 महागिरि: (for गिरिर्महान्).

मध्य चास्य महाशखा न्यग्रोधो योजनोच्छ्रितः ।
भाण्डीरो नाम शुशुभे नीलमेघ इवाम्बरे ॥ २५
मध्येन चास्य कालिन्दी सीमन्तमिव कुर्वती ।
प्रयाता नन्दनस्येव नलिनी सरितां वरा ॥ २६
तत्र गोवर्धनं चैव भाण्डीरं च वनस्पतिम् ।
कालिन्दीं च नदीं रम्यां द्रक्ष्यावश्चरतः सुखम् ॥ २७
तत्रायं वसतां घोषस्त्यज्यतां निर्गुणं वनम् ।
संवाहयाम भद्रं ते किञ्चिदुत्पाद्य कारणम् ॥ २८
एवं कथयतस्तस्य वामुदेवस्य धीमतः ।
प्रादुर्बभूवुः शतशो रक्तमांगवमाशनाः ॥ २९

—^a) K. सुन्दरः; $\tilde{N}$: मन्दरम्; T: G. 4 मन्दिरम् (for मन्दर).
25 ^a) $\tilde{N}$: मध्ये चास्य; D: मध्ये चारु; T: मध्येनास्य (for मध्ये चास्य); ^b) M: न्यग्रोधो योजनोच्छ्रितः; ^c) K: तद्वत् (for नील).

26 ^a) S: K. मध्ये च तस्य कालिन्दी; D: T: G. 4 मध्ये वनस्य कां; ^b) D: T: G. 4 M. प्रयाति (for ता); K: D: 3 मन्दरस्य (for नन्दनस्य); ^c) जगाम मन्दरस्थैर.
—^d) $\tilde{N}$: कालिन्दी; T: नदी च (for नलिनी).

27 ^a) V: T: G. 4 नाम (for चैव); ^b) D: वने स्थितम्; G: वनस्पति (for तिम्); ^c) D: पुण्यां (for रम्यां); ^d) K: द्रक्ष्यामशः; $\tilde{N}$: वः; $\tilde{N}$: marg. as in text) वज्रामश; D: रमाप्रशः; T: तस्यां वश (for द्रक्ष्या वश); D: चाभूय; M: सविता; M: शरतां (for ता); D: T: G. 4 M: द्रक्ष्याम. सुखिन सुखम् (M: नो वयम्); T: रस्याव निरता सुखम्. For 27^a, Si subst.
657* मुख्यं चरन्तं द्रक्ष्यावः कालिन्दीं च नदीं शुभाम् ।

28 ^a) T: 3 तद्वत् (for तत्र); K: $\tilde{N}$: D: कल्पितां; K: 4 D: 3 कल्पितां; $\tilde{N}$: V: 3 D: D: कल्पितां; V: चाल्यतां (for वसतां); ^b) T: G. 4 त्यजतं; G: M: त्यक्त्वेद् (M: सं); M: 3 त्यक्त्वेतन् (for त्यज्यतां); D: M: दुर्जनं; T: 3 दुर्जलं (for निर्गुणं); $\tilde{N}$: स्यजामो दुर्दशं वनम्. After 28^{ab}, D: ms. 658* and T: 3 656*. ^c) K: 4 4 $\tilde{N}$: 3 V: B: D: T: 3 4 संग्रामयाधो (V: B: 3 D: 3) भद्रं ते; K: संवाहय च भद्रं ते.
29 ^a) D: तत्र (for तस्य); D: om. (chapl.) 29^b 30^b. ^b) K: 4 $\tilde{N}$: 1 (marg. as in text) 2 V: 3 B: 2 (marg.) D: वृका (for रक्त); K: वमादना; T: शिनः (for शना); M: 3 रक्षास्या आमदर्शनाः.

हरिवंश—45

घोराश्विन्तयतस्तस्य स्वतनूद्गजान्तदा ।
विनिप्पेतुर्भयकराः सर्वतः शतशो वृकाः ॥ ३०
वृकान्निष्पातितान्द्रष्टु गोषु वनमेष्वथो नृषु ।
गोपीषु च यथाकामं व्रजे त्रामोऽभवन्महान् ॥ ३१
ते वृकाः पञ्चवद्वाश्च दशवद्वास्तथापरे ।
त्रिंशद्विंशतिवद्वाश्च शतवद्वास्तथापरे ॥ ३२
निश्चेरुस्तस्य गात्राद्धि श्रीवन्मकृतलक्षणाः ।
कृष्णस्य कृष्णवदना गोपानां भयवर्धनाः ॥ ३३
भक्षयाद्धिश्च तैर्वसाम्भ्रामयद्धिश्च गोवजान् ।
निशि बालान्दृष्टिश्च वृक्कृन्माद्यते व्रजः ॥ ३४

C 35 10
B 2. 8. 36
P 2. 8. 36

30 D: om. 30^{ab} (cf. v. l. 29). —^b) $\tilde{S}$: B: तथा (for तदा); $\tilde{N}$: V: स्वतनूद्गजान्तयः; D: T: 2 G: M: 4 स्वशरीराद्व्यभवाः; ^c) K: 2 $\tilde{N}$: V: 2 B: D: D: 5 T: G: M: सर्वश (for तः); ^d) $\tilde{S}$: K: V: 2 (marg.) B: D: D: 5 D: ms. after 30; D: after 28^{ab}.

658 निष्पातन्ति स्म बहवो व्रजस्थोन्मादनाय वै ।
D: जिह्वा; $\tilde{N}$: 2 तैर्वसाम् (for ^a).

31 ^a) D: अप्रतिमान (for निष्पातितान्); ^b) K: D: नृषु (for नृषु); ^c) V: गोपेषु (for गोपीषु); ^d) $\tilde{S}$: 1 शभवद्वायुः; भयवर्धयति; D: महानभूत (for शभवन्महान्).

32 T: reads 32^{ab} twice. —^b) $\tilde{S}$: T: (both times) शत (for दश); K: D: T: 3 एव च (for अपरे); ^c) $\tilde{S}$: V: T: G: om. (chapl.) 32^{ad}; ^d) K: 2 4 V: D: T: 3 4 विंशद्विंशतिवद्वाश्च; $\tilde{N}$: D: 3 G: 3 4 M: 3 विंशद्विंशतिवद्वाश्च; ^e) V: B: D: D: T: 3 च यूथश (for तथापरे). After 32, M: 3 ms.

659* पञ्चाशत्यष्टिवद्वाश्च चत्वारिंशतर्धैव च ।

33 ^a) M: निर्वेतुम् (for निश्चेरुम्); $\tilde{N}$: V: 2 B: D: D: 5 D: T: 3 गात्रेभ्य (for गात्राद्); K: 1 नव्वेतुस्तस्य गात्रेभ्य; — K: om. 33^b 34^b; ^b) D: घृत (for कृत); D: T: G: 4 4 M: श्रीवन्मकृतलक्षणाः; ^c) D: वृकाश्च; T: श्रीकृष्ण (for कृष्णस्य); T: 3 कृष्णस्य वदनाजाना; ^d) K: 3 गोकुले (for गोपानां); $\tilde{S}$: दशिनः; B: D: 3 कारिणः; D: T: G: दायन; T: M: दर्शना (for वर्धना).

34 K: om. 34^a (cf. v. l. 33); T: 3 G: M: transp. 34^{ab} and 34^{cd}; ^a) $\tilde{S}$: तैर्वसाम्; $\tilde{N}$: V: तान्वत्साम् (for तैर्वसाम्); ^b) K: P: D: 4 4 T: G: M: 3 गोवजम्; V: 2 वजान् (for गोव); $\tilde{N}$: D: M: 3 om. (chapl.) 34^{ad}; ^c) T: 3 G: निशि बालान्दृष्टिश्च; ^d) K: संग्रा-

C 35.11
B 2. 8. 36
P 2. 8. 36

न वनं शक्यते गन्तुं न गाश्च परिरक्षितुम् ॥
न वनात्किंचिदाहर्तुं न च वा तरितुं नदीम् ॥ ३५

एवं वृकैरुदीर्णैस्तु व्याघ्रतुल्यपराक्रमैः ।
व्रजो निष्पन्दचेष्टः स एकस्थानचरः कृतः ॥ ३६

इति श्रीहरिवंशे द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

५३

वैशंपायन उवाच ।

इति वृकाणां दृष्ट्वा तु वर्धमानां दुर्गमदाम् ।
सस्त्रीपुंसोऽथ घोषो वै समस्तोऽमन्त्रयत्तदा ॥ १
स्यानेनेह न नः कार्यं व्रजामोऽन्यन्महद्वनम् ।
यच्छिवं च सुखाढ्यं च गवां चैव सुखावहम् ॥ २

स्यते : V1 उत्सार्यते ; T3 संभाव्यते ; T4 संलाघने (for उत्सा) .
S1 व्रजम् ; T1 G2 गतेः (for व्रजः) . K1 वृकैस्तच्छादितं व्रजम् ;
T2 G1. 4. 5 रुद्रास्यते गतेः ; M1 रुद्रादिता व्रजाः .

35 °) B2 Dn D1. 4 वने (for वनं) . — °) K1. 4 N1. 2
D1. 3. 6 T1. 2 G1. 3. 5 गावः ; K2 V1. 2 B1. 3 D5 D1. 4 T3. 4
च गाः (by transp.) ; M4 गोपाः . — °) T4 शक्रामः ; M3
चापि (for च वा) . D3 नावतारयितुं नदीम् . — After 35,
all Mss. (except S1 M1-3) ms. :

660* व्रस्ता युद्धिभ्रमनसो गतास्तस्मिन्वनेऽवसन् ।

[K1 (marg. as above) D3 M1 तत्र हि ; K2 व्रस्ता हि ;
T3. 4 गोपा हि ; D1 तस्मिन् (for व्रस्ता हि) . K2 D1. 2 M1
गोपातः ; D4 गवां ; D5 G2. 4. 5 गोपातः (for व्रस्ता हि) . T1 वः ;
M4 तत्र (for तस्मिन्) . K1 ज्ञानान्नद्वन्द्वनः (for °) .]

36 °) S1 om. ; K1. 2 B1. 3 D5 D1. 2 G1. 3. 4 च (for
तु) . — °) K2 D1 चेष्टसु ; N1 चेष्टो वै ; V2 D2 T1. 4 G
M1 चेष्टश्च ; M3 निश्चेष्ट (for चेष्टः स) . — °) T1 ह्येक
(for एक) . D3 धरः कृतः ; T1 (marg.) स्थिरीकृतः ; M1
परः कृतः (for चरः कृतः) .

COLOPHON om. in T1. — Mention of the Epic : K2
N2 Ds2. — Mention of Khila : S1 K2 N2. 3 V B Ds2 D1.
— Adhy. name : S1 K1. 4 N1. 3 V B Dn Ds D1. 2. 3. 5
वृकदर्शनम् ; K2 वृकयन्दर्शनम् ; D3 वृकदर्शनम् ; D5 T. G1-3
बालक्रीडा . — Adhy. no. (figures, words or both) : K2
D1 61 ; N3 V1 64 ; Ds2 D3. 4 63 ; T1 G1. 5 M1 58 ;
T2 G1 57 ; T3 56 ; G2. 4 55 ; M1-3 54. — Stoka no. :
K1 Dn Ds 38 ; D3. 4 39.

अथैव किं चिरेण स्म व्रजामः सह गोधर्नैः ।
यावद्वृकैर्वधं घोरं न नः सर्वो व्रजो व्रजेत् ॥ ३
एषां भृत्रारुणाङ्गानां दंष्ट्रिणां मुखकर्पिणाम् ।
वृकाणां कृष्णवक्त्राणां विभीमो निशि गर्जताम् ॥ ४
मम पुत्रो मम भ्राता मम वन्मोऽथ गौर्मम ।

53

1 °) T1 घोषाणां ; T2 G1. 3 तां दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा तु) .
K2. 4 N V B Dn Ds D1. 2 T3. 4 G2 एवं (G2 ईति) वृकांश्च
तान्दृष्ट्वा ; M1-3 तां भीतिं वृकतो दृष्ट्वा ; M4 एवं वृकाणां तां
दृष्ट्वा . — °) K2. 4 N V B D except Ds T3. 4 M1 वर्ध-
मानान्दुरासदाम् . — °) K2 Dn D1. 3. 4 T1. 3. 4 G2. 4 M1-3
पुमान्मम ; N2 पुंसः स ; D5 T2 G1. 2. 3 M1 पुमान्मु (for
पुंसोऽथ) . K1 स (for वै) . — °) N2 V2 संव्रस्तो (for
समस्तो) .

2 °) K2 D1 M1 [इह तत्र ; D [अ]नेन नः (for [इह
न नः) . — °) S1 वने महत् (by transp.) . N V1 D5 Ds
महावनम् . — After 2^{ab}, D5 T2 G1. 3-5 M1 G(ed.) ins. :

661* यन्निर्भयं मुखकरं मुखसंचारमावहम् ।

G1 गतावहम् (for °) .

— °) K N V B Dn Ds D1. 4. 5 T1 मुखोद्यं ; T2. 4 मुखोषं
(for मुखार्थं) . D2 यच्छिवं वा मुखोद्यं च ; D3 यन्मुखं गोप-
गोपीनां ; M1 यन्मुखं च शिवाढ्यं च .

3 °) G(ed.) स्वचिरेण (for किं चि) . D3 [अ]त्र ; D4
[अ]स्माद् ; D5 T1. 2 G1. 3 [अ]स्मिन् ; M1-3 इह (for स्म) .
— °) D5 T2 G1. 2 गोतणः ; T1 बाम्भवेः ; M1 गोव्रजैः
(for गोधर्नैः) . K2 N3 V1 D1. 5 व्रजामो गोधर्नैः सह . — °)
S1 वधो घोरैर्दुः ; D2 न रुद्राऽयं ; G1. 5 वधं घोरैर्दुः (for वधं
घोरं) . — °) K2 तत्र ; N1 च (for नः) . K2 उपि हि ; T1
व्रजैः ; G1 व्रजैः (for व्रजो) . N2 T3 भवेत् ; T2 G1 अजान
(for व्रजेत्) . G1 न नः सर्वः प्रभोऽवतत .

4 °) S1 K1 D1 एषां भृत्रारुणाङ्गानां ; T2 एषां भृत्राय-
मानानां . — °) K2. 4 दुष्टिनां (for दंष्ट्रिणां) . S1 N1. 3

वृकैर्व्यापादितेत्येवं क्रन्दन्ति स्म गृहे गृहे ॥ ५
तासां रुदितशब्देन गवां हम्भारवेण च ।
व्रजस्योत्थापनं चक्रुर्घोषवृद्धाः समागताः ॥ ६
तेषां मतमथाज्ञाय गन्तुं वृन्दावनं प्रति ।
व्रजस्य च निवेशाय गवां चैव सुखाय च ॥ ७
वृन्दावननिवेशाय ज्ञान्वा तान्कृतनिश्चयान् ।
नन्दगोपो वृहदाक्ष्यं वृहस्पतिरिवाद्दे ॥ ८
अथैव निश्चयप्राप्तिर्यदि गन्तव्यमेव नः ।
शीघ्रमाज्ञाप्यतां घोषः सजीभवत माचिरम् ॥ ९

(marg. a in text.) B1 D1 Tr मुखः; N1 V B1 Dn D1 नम्भः;
D1 च सु (for मुखः); K1 दंष्ट्रिणां मुखचर्मिणाम्. —^d)
Ka N1, 2 V1 B1 D1 Tr G1, 2 सज्जिताः.

5 —^a) G1 पुत्रा (for पुत्रो); —^b) K1 D1 च; D1 उग्र
(for उग्र); —^c) K1, 2 V1 D1, 2 Tr G1 M1 हि (for
[हिति]); M1 वृकैर्निहिताश्चेति —^d) S1 क्रन्दन्ते (for
'न्ति); D1 [ट्र] Tr च (for स्म).

6 —^b) Tr G1, 2 M1 हुम्भा (for हम्भा); M1, 2
गवां च मरणेन च. —^c) K1 उद्गायनं (for [उ]त्थापनं);
Tr G1 चक्रं (for चक्र); —^d) N1 V1 Tr, 2 गोपवृद्धाः;
D1 घोषे वृद्धाः; M1 गोपा सर्वे (for घोषवृद्धा); S1 K1
समन्ततः; G1 समाहिताः (for गताः); Tr G1 गोपवृद्ध-
समावृताः.

7 —^a) K1 D1 समाख्याय; D1 समाजाय; D1 Tr, 2 G1, 2
M1 अथो (G1 अथ ज्ञाया (for समाजाय); M1 तेषां
मतमथो ज्ञाया —^b) K1, 2 N1, 2 V1 D1, 2 Tr जग्मुः; N1
चक्रुः (for गन्तुं); K1, 2 V1 B1 D1 Tr, 2 G1, 2 M1
वनम्; Tr G1 महत् (for प्रति); —^c) N1 D1, 2 विः; D1
यं (for च); B1 D1 निवासाय (for निवेशाय); S1 K1
व्रजस्य यः; K1 सु निदेशं च. —^d) —^e) K1 D1 Tr, 2 G1 M1
सुखावहम्; K1, 2 N1 V1 B1 D1, 2 Tr हिताय च (for
सुखाय च); Tr गवामपि हिताय च. — After 7, D1 S
G(ed.) ms. a passage given in App. 1 (No. 10).

8 —^a) D1 वृन्दावने (for 'वन'); K1, 2 N1 B1, 2 Dn
D1, 2 निवासाय (for निवेशाय); —^b) K1 D1, 2
तान्कृत्वा; K1, 2 N1, 2 (marg.) V1, 2 B1 D1, 2 Tr, 2 G1, 2
G1 M1 तान्ज्ञाया (by transp.); N1 V1 तान्मखा; N1
तान्कृत्वा; M1 श्रुत्वा तम्; Cal. ed. तान्श्रुत्वा. — G(ed.)
om. 8^{cd}. —^c) K1 गृहदाक्ष्यं; Tr, 2 महं (for वृहं).

9 Before 9, D1 Tr G1, 2 M1 ms. नन्दगोपः. —^a)

ततोऽवधुष्यत तदा घोषे तन्प्राकृर्नरैः ।
शीघ्रं गावः प्रकाल्यन्तां युज्यन्तां शकटानि च ॥ १०
वन्मयूथानि काल्यन्तां भाण्डं समधिरोप्यताम् ।
वृन्दावनमितः स्थानान्निवेशाय च गम्यताम् ॥ ११
तच्छ्रुत्वा नन्दगोपस्य वचनं साधु भाषितम् ।
उदतिष्ठव्रजः सर्वः शीघ्रं गमनलालसः ॥ १२
प्रयाभ्युत्तिष्ठ गच्छामः किं शेपे याहि योजय ।
उत्तिष्ठति व्रजे तम्मिन्गोपकोलाहलो बभूवुः ॥ १३
उत्तिष्ठमानः शुशुभे शकटीसंकटस्तु सः ।

C 3596
B 2. 9. 14
P 2. 9. 14

D1 Tr, 2 G1, 2 M1 अथैव निश्चयः कायों. —^b) S1 इत्यपि;
D1 एव च; M1 एव हि (for एव नः); K1 N1 D1 गन्तव्यं
यदि वा (N1 मे; D1 वो) वनम्. —^c) D1 क्षिप्रम् (for
शीघ्रम्); N1 आगम्यतां; G1 आप्यायतां (for आज्ञाप्यतां);
K1 शीघ्रमाज्ञापये घोषाः. —^d) K1 भवतु (for 'त'); D1
सज्जो भवतु माचिरम्.

10 Tr om. 10-11. Before 10, G2 ms. वैशंपायनः.
—^a) K1 D1 D1 स्वाधुष्यत (for स्व^a); D1 ततो वियु-
ज्यतां सर्वैः. —^b) G1 घोषेम् (for घोषे); K1 N1 V1 B1 Dn
D1, 2 Tr, 2 G1, 2 M1 जनैः (for नरैः); D1 घोषोऽयं प्राकृ-
र्नरैः; D1 घोषप्रप्राकृर्नरैः. —^c) K1 N1 V1 B1, 2 D1, 2
Dn, 2 Tr, 2 G1, 2 इत्य (K1 V1 D1, 2 'ल्पन्तां; D1 Tr G1
M1 प्रयुज्यन्तां (for प्रकाल्यन्तां). — D1 om. (hapl.)
10^d, 11^a. K1, 2 N1 V1 B1 Dn D1, 2 Tr transp. 10^d
and 11^a.

11 Tr om. 11; D1 om. 11^a (for both, cf. v. l. 10).
—^a) G1 यूथा वि- (for यूथानि); K1, 2 V1 D1 कल्पन्तां
(for काल्यन्तां); Tr वन्मयूथाः प्रकल्पन्तां. — K1, 2 N1 V1 B1
Dn D1, 2 Tr transp. 10^d and 11^b. —^b) K1, 2 V1 B1
Dn D1, 2 Tr समधि- (for 'धि'); —^c) D1 अतः (for
इतः); —^d) D1 निवासाय; D1 Tr G1 निवेशार्थं (for 'शाय').

12 Before 12, G2 ms. वैशंपायनः. — For 12^{ab}, G1
subst.

G2* तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य नन्दगोपस्य भाषितम् ।
—^a) Tr M1 जनः (for व्रजः); D1 G1 M1-2 उपातिष्ठजनः
सर्वैः; Tr G1, 2 उपातिष्ठजनाः सर्वैः. —^b) K1 Tr G1,
2 लालसाः (for 'सः').

13 —^a) Tr G1 पश्याभ्युत्तिष्ठ गच्छामः. —^b) S1 K1, 2
Dn D1 Tr, 2 G1 M1 साधु (for याहि). — Tr repeats
13^a 14^b after 14. —^c) D1 Tr, 2 (both times) G1,

3526
12.9.14
12.9.14

व्याघ्रघोषमहाघोषो घोषः सागरघोषवान् ॥ १४
गोपीनां गर्गरीभिश्च मूर्ध्नि चोत्तमिर्घटैः ।
निष्पपात व्रजात्पङ्क्तिस्तारापङ्क्तिरिवाम्बरात् ॥ १५
नीलपीतारुणैस्तासां वस्त्रैरुद्गाथितोच्छ्रितैः ।
शक्रचापायते पङ्क्तिर्गोपीनां मार्गगामिनी ॥ १६
दामनीदामभारैश्च केचिन्कायावलम्बिभिः ।
गोषा मार्गगता भान्ति सावरोहा इव द्रुमाः ॥ १७
स व्रजो व्रजता भाति शकटौघेन भाम्यता ।
ओर्ध्वैः पवनविक्षिप्तैर्निष्पतद्भिरिवार्णवः ॥ १८
क्षणेन तद्व्रजस्थानमिरिषं समपश्यत ।

8-5 Ma ण्वमादि (for उत्तिष्ठति). — ^a) K2. N3. V1. B1.2. Ds. D1.3 आसीत्. K4. D1. गोपीः. D. T1.2. G1.3. ण्व. G3. तेषां. M1.3 ण्वं (for गोषः). K1.2.3. N3. V. B. Ds. D1-4. T1. महात्. D. T1.2. (first time) G1-3. M1.3 भवत् (for ह्यभूत्).

14. For the repetition in T1, cf. v. l. 13. — ^a) T1 (second time) उत्तिष्ठ गोपसंघातां. — ^b) S1. N3. V. B. Dn. Ds. D1. T1 शकटम् (for सं). K1. तत्. 1. तथा (for नु मः). D1. शकटीशकटस्तथा. D. T1. G. M1. शकटीश T1 टीसं. G1. ट श कटाविल. T1 (second time) M1-3 टारोपणोद्यतः. — ^c) S1. K1.3. N3. V1. D1. T1. G1.3. व्याघ्रघोषो (for घोषः). D1. व्याघ्रगोपीवगोशालो. — ^d) G1. 8.5 वेगवान् (for वायं). T1. G1. स घोषः साङ्गवेगवान्.

15. ^a) N1.3. V. B. Dn. Ds. D1. T1 उत्तमिर्घटैः (for चोत्तमिर्घटैः). V1. मूर्ध्नि चोर्ध्व च तैर्घटैः. D. मूर्ध्नि चोत्तमिभिः पटैः. — ^b) K1. D1. G1. (अश्वरे) (for गतः). D. तश्चत्राणामिवाश्वरे.

16. ^a) K2.3. N3. V. Dn. D1-3. वस्त्रैरुद्गाथितोच्छ्रितैः. B. Ds. T1.3. वस्त्रैः (B. T1.3. वस्त्रैः पञ्चलास्यैः). — ^b) G1.3. गोपानां (for गोपीनां). D. गोपानां मार्गगामिनिनाम्.

17. ^a) Dn.2. शिरस्धरः. some Mss. दामिनी (for दामनी). S1. Ds. T1. G1.3. तु (for च). M. दामभिः किल भारिश्च. — ^b) K1.3. V. B. D. T1.3. केचिन्काया (for केचिन्). G1. भाराय (for हायाः). K1. लम्बिभिः (for भिः). — S1. om. (hapl.) 17^a-18^a.

18. S1. om. 18^a (cf. v. l. 17). — ^a) V1. T1. व्रजतां. D1. वान (for ता). — ^b) K1.3. N3.3. V. B. D. (except D.) T1.3. पौनैः. K1. तौनैः. K3. मेघैः (for ओर्ध्वैः). K1. V1. D1. निक्षिप्तैः. T1. G1. निव्याप्तैः. M1.2. संक्षिप्तैः (for विं).

द्रव्यावयवनिर्धूतं कीर्णं वायसमण्डलैः ॥ १९
ततः क्रमेण घोषः स प्राप्तो वृन्दावनं वनम् ।
निवेशं विपुलं चक्रे निवेशाय गवां हितम् ॥ २०
शकटावर्तपर्यन्तं चन्द्रार्धाकारसंस्थितम् ।
मध्ये योजनविस्तारं तावद्विगुणमायतम् ॥ २१
कण्टकीभिः प्रवृद्धाभिस्तथा कण्टकितैर्द्रुमैः ।
निखातोच्छ्रितशाखाग्रैरभिगुप्तं समन्ततः ॥ २२
मन्थैरारोप्यमाणैश्च मन्थवन्धानुर्कषणैः ।
अङ्घ्रिः प्रक्षाल्यमानाभिर्गर्गरीभिस्ततस्ततः ॥ २३
कीलैरारोप्यमाणैश्च दामनीपाशपाशितैः ।

— ^a) K1. D1.3. निषतद्भिरः. Ds. तैः पतं. T1.3. निर्घादं (for निव्यातं). S1. T1. (अर्णवैः) (for व).

19. ^a) K1.2.3. D1.3. अरण्यं. some Mss. ईरिणं (for इरिणं). — ^b) T1. G1.3. गुप्तावयवनिर्धूतं. — ^c) K1. कीर्णवायसमण्डलम्.

20. ^a) M1.2. भ्रगेण (for क्रमेण). D. संप्राप्तो. Ds. घोषं स (for घोषः स). M. तत् भ्रगेण घोषेण. — ^b) D. घोषो. Ds. प्राप्य. T1. प्राप्त (for प्राप्तो). B. Ds. D. T1. G1.3. M. मडत् (for वनम्). — ^c) Ds. निवासं (for निवेशं). N3. निपुणं (for विपुलं). — ^d) N. (except S1. D.) T1.3. गवां चैव हिताय च.

21. ^a) Ds. शकटावर्तचन्द्रार्धं. — ^b) D. परिव्याहाकारसंस्थितम् (hypermetre). — ^c) V1.3. D. विस्तीर्णं (for विस्तारं).

22. ^a) V1. प्रवृत्तैः. G1.3. प्रवृत्ताभिः (for क्ताभिः). — ^b) N1. B. T1. G1. M1. कण्टकितः. V1.3. किभिर् (for कितैर्). D.3. प्रवृद्धैश्च तथा द्रुमैः. — ^c) K1. श्यावाभिर्. K1. N1. V1. D1-4. G1. श्यावाभिर् (for ग्रैः). S1. N1. V1.3. G1. निखातोच्छ्रितशाखाभिर् (S1. N1. ग्रैः). T1.3. विशाकोच्छ्रितशाखाभिर्. — ^d) K1.3. Dn.2. D. अभिगुप्तं. D. स्वभिः. T1. G1. स्वभिः. T1.3. अभियुक्तं (for गुप्तं). After 22, K2. reads 23^a, repeating it in its proper place.

23. ^a) G1.3. कीलैर् (for मन्थैर्). — ^b) G1. वन्धानु (for वन्धानु). N3. मन्थवन्धविकर्षणैः. K1. reads 23^a 25^a twice. K2. reads 23^a-28^a on marg. — ^c) K1. (both times) 23.3. N1.3. V. B2. Dn. D1.2.3. G1.3. M1. इतस्ततः. K2. N1. B1.3. Ds. T1.3. समस्ततः (for ततस्ततः). M1. गर्गरीलम्बभर्षमु.

24. For the repetition in K1, cf. v. l. 23. T1. om. 24. M1. om. 24^a 25^a. — ^b) D1.3. दामिनी (for दामनी).

स्तम्भनीभिर्धृतैश्चापि शकटैः परिवर्तितैः ॥ २४
 नियोगपाशैरासक्तैर्गर्गरीस्तम्भमूर्धसु ।
 छादनार्थं प्रकीर्णैश्च कटैस्तृणगृहैस्तथा ॥ २५
 शाखाविटङ्कैर्वृक्षाणां क्रियमाणैरितस्ततः ।
 शोध्यमानैर्गवां स्थानैः स्थाप्यमानैरुद्धमूलैः ॥ २६
 प्राशुस्त्रैः मिच्यमानैश्च संदीप्यद्भिश्च पावकैः ।
 सवत्सचर्मास्तरणैः पर्यङ्कैश्चावरोपितैः ॥ २७
 तोयमुत्तारयन्तीभिः प्रोक्षन्तीभिश्च तडनम् ।
 शाखाश्चाकपमाणाभिर्गोपीभिश्च समन्ततः ॥ २८
 युवभिः स्थविरेष्वेव गोपैर्व्यग्रकर्णभृशम् ।

V₂ T₁ M₁ दामनः; T₁ पाद (for पाश); V₂ पाशभिः (for तैः); N₁ दामिनीपाशपाणिभिः; N₂ V₁ दामनीपाशमाश्रितैः; D₁ दामिनीदामसाश्रितैः; T₁ दामनीपाशजालैः (for तैः); V₂ G₁ स्तम्भनीभिः; D₁ स्तम्भनीय (for नीभिः); S₁ K₁ (both times); — V₁ D₁ B₁ T₁ G₁ वृक्षैश्चापि; D₁ D₂ D₃ धृताभिश्च; M₁ प्रवृत्ताभिः (for धृतैश्चापि); B₁ D₂ स्तम्भनीनिवृत्तैश्चापि; —^a) N₁ V₁ स्थितिभिः (for तैः).

25 For the repetition in —, cf. v. l. 23. M₁ om. 25^{ab} (cf. v. l. 24). T₁ reads 25^b after 31^{ab}. —^a) K₂ आवृत्तैः (for आवर्तनैः); D₁ नियोजयतिश्रीं तत्र; —^b) T₁ दुर्धर (for गर्गरी); T₁ om. 25^b 26^b; —^c) D₁ छादनार्थैः (D₂ धैः) (for धैः); N₁ V₁ नु (for च); —^d) D₁ T₁ S₁ G₁ ३३ तृणभृतेम् (for भृतेम्); S₁ K₁ D₁ तृणैः कटगृहैस्तथा; K₂ १ N₁ om. २३ as in text; D₁ D₂ D₃ कण्टकैस्तृणयंकटैः (K₂ कण्टकैः); N₁ corrupt; D₁ कण्टकैस्तृणयंकटैः.

26 T₁ om. 26 (cf. v. l. 25). —^a) N₁ ३ V₁ D₂ द्वियमाणैः (for क्रि); K₂ reads 26^a for the first time after 22. —^b) S₁ मच्यमानैः; K₂ (first time) D₂ माध्यमानैः (for शोध्य); —^c) Some Mss. उद्धमूलैः (for उद्ध);

27^a) K₁ D₂ प्राद्वर्णैः (for प्राद्वर्णैः); D₁ मच्यमानैश्च (for मिच्य); —^b) D₁ ६ T₁ २ G₁ M₁ दीप्यमानैश्च (for संदीप्यद्भिश्च); —^c) K₁ D₁ D₂ G₂ M₁ सवत्सः; T₂ G₁ ३३ सवत्सः (for सवत्स); D₂ सवत्स वत्सस्तरणैः; —^d) D₁ भवः (for चाव); K₂ ३ N₁ V₁ २ B₂ D₁ ३ T₂ पर्यङ्कैः परिवर्तितैः; M₁ पर्यङ्कैश्चावरोपितैः.

28 S₁ om. (hapl.) 28^{ab}. —^b) K₁ ३ ४ N₁ V₂ B₂ D₁ T₂ G₂ M₁ प्रोक्षन्तीभिश्च; G₂ प्रोक्षणीभिश्च (for 'न्तीभिश्च').

विशमद्भिः कुटारैश्च काष्ठान्यपि तस्मिन्पि ॥ २९
 तद्ब्रजस्थानमधिकं चकाशे काननावृतम् ।
 रम्यं वननिवेशं वै स्वभिवृष्ट्यामृतोपमम् ॥ ३०
 तास्तु कामदुघा गावः सर्वकालनृगं वनम् ।
 वृन्दावनमनुप्राप्ता नन्दनोपमकाननम् ॥ ३१
 पूर्वमेव तु कृष्णेन गवां मन्दागकारिणा ।
 शिवेन मनसा दृष्टं तडनं वनचारिणा ॥ ३२
 पश्चिमे तु ततः पक्षे वर्षमासि निगमये ।
 वर्षतीवामृतं देवे तृणं तत्र व्यवर्धत ॥ ३३
 न तत्र वन्याः सीदन्ति न गावो नेतरं जनाः ।

C 2546
B 2. 9. 34
P 2. 9. 34

—^a) D₁ पार्श्वैश्च (for शाखाश्च); D₂ om. च; K₂ शाखाभिः कर्षमाणाभिः; V₁ D₁ २ T₁ G₁ M₁ ३३ शाखाश्च (T₂ 'न्ता' कर्षमाणाभिः).

29^a) V₁ D₂ T₁ G₁ ३३ युवनि (for नि); M₁ ३ चापि (for चैव); —^b) S₁ तया (for भृशम्); N₁ गोपैर्व्यग्रपावकैः.

30^a) N₁ (except S₁ D₁ १ २ ३ ४ G₁ युयुसे (for चकाशे); —^b) V₁ ब्रज (for वन); K₂ निवेशान्नं; D₂ निवेशं च (for शं दै); —^c) T₁ ३ — M₁ स्वादुवारि (for स्वभिवृष्ट्या); —^d) N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ ३ T₂ ३ स्वादुमूलफल्योद्धमम् (K₂ के); D₁ G₁ स्वादुस्त्रावृतोपमम्.

31^a) M₁ च (for तु); N₁ D₁ कामदुघा (for दुघा); —^b) K₂ १ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ T₁ पश्चिमैः (for 'कालनृगं'); S₁ सर्वकालं नवनृगम्; D₁ T₁ G₁ ३ सर्वकालं नृ T₂ G₂ 'ल' नृ गावृतम्; T₁ G₁ ३ M₁ सर्वकालनृगावृतम्; —^c) K₂ reads 31^a-31^b on margin; —^d) T₁ om. ३ अभिलापम् (for वृन्दावनम्); D₁ अनुप्राप्ताः; T₂ M₁ 'प्राप्य' (for 'प्राप्ता'); —^e) S₁ D₂ नन्दनोपमकाननम्; D₁ T₁ २ G₁ M₁ न जहुगोपिका वनम्.

32^a) K₂ (also as in text) च (for तु); —^b) M₁ गवा (for गवां); K₂ ३ N₁ ३ V₁ B₁ D₁ (except D₂) T₂ ३ G₁ वै हितः; N₁ संचार (for सन्कार); K₂ गवां वै हितकारणात्; —^c) K₂ ध्यानं; K₂ T₁ दृष्टा; D₂ T₁ G₁ २ ३ ४ दृष्टं (for दृष्टं).

33^a) K₂ ह्यागते; D₁ ऽपि ततः (for तु ततः); B₁ D₁ D₂ (hapl. om. as in text); T₁ ३ G₁ M₁ रुक्षे (for पक्षे); K₂ ३ N₂ ३ V₁ B₂ D₂ D₃ T₂ पश्चिमैऽपि ततो (N₂ V₃ 'था' रुक्षे; N₁ T₁ पश्चिमं ततो रुक्षे; D₂ आगते वाषिके रुक्षे; —^b) K₂ ३ N₁ V₂ B₂ ३ D₁ T₂ ३ घर्मे मासे; N₂ ३

C 3546
B 2. 9. 34
P 2. 9. 34

यत्र तिष्ठति लोकानां भवाय मधुसूदनः ॥ ३४
तास्तु गावः स घोषश्च स च संकर्षणो युवा ।

कृष्णेन विहितं वासं तमध्यासन्त निर्वृताः ॥ ३५

इति श्रीहरिवंशे त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

५४

वैशंपायन उवाच ।

तौ तु वृन्दावनं प्राप्तौ वसुदेवसुतायुभौ ।
चेरतुर्वत्सयूथानि चारयन्तौ सुनिर्वृतौ ॥ १
पूर्णस्तु धर्मसमयस्तयोस्तत्र वने सुखम् ।
क्रीडतोः सह गोपालैर्यमुनां चावगाहतोः ॥ २

Vs Bt Dn Ds. 1. घर्मे मानि, Ds घर्मनामे (for 'मानि').
Ds Gt. 2. निरामिये (D वै. (for 'मये'), Ds घर्मे मानि
तथागते; Tt. 2. Gt. 4 Ms घर्मे मा Tt Gt. 5 मे निरामिये.
—^a) Si Kt Ms अज्यवर्धन (for व्यवर्धन).

34. ^b) Tt अपि परे; Gt चेतरे (for ने); Ms द्विजा. (for
जना). — After 34^{ab}, Tt read 25^{ab}. — D = गोपानां
(for लोकानां). —^a) Si Bt Gt. ed. हिताय (for भवाय).
— After 34, Ms ins. 690^a.

35. Ms. om. 35. —^a) Kt Nt Tt च (for तु); K N V
B Dn Ds. 2. Gt तु (for च). —^b) Si D Tt Gt. 2. 1.
तु (for च) Tt Gt. 3 वपुन (for युवा). —^c) V2 सद्रितं
(for वि); Ks कृष्णेन विहिते वासे. —^d) Ks अध्यासन्ति;
Nt V2 B Dn Ds Tt Gt. 1. यन (for 'यन्त'). Ds तमध्यासन्त
सत्तमाः; D Tt Gt. 1. 2. तदध्यासन्त निर्वृता. — D T G
ins. after 35. Ms after 1.

693^a यत्र तिष्ठति देवयो देवयो जनार्दनः ।

न तत्र प्रागितो दुस्सं स च सर्वमुखावहः ॥

Ms. [line 1]

COLOPHON. — *Mention of the Epic*: Ks Nt. — *Mention
of Khila*: Si K Nt. 2. V B Ds Ds. — *Subpartian*:
Tt आश्रयपर्व. — *After name*: Si K N V B Dn Ds
Ds = Tt 1. 1. Ms वृन्दावनप्रवेश (for वासः); Dn वृन्दा-
वननिवेश; Ds वृन्दावननिवासः. — *Other m.* (figures,
words or both): Kt 62; Nt Vt 65; V2 Dn Ds 64;
Dt 61; Tt 4 Gt. 1 Ms 59; Tt Gt 58; Tt 66; Gt 1 56;
Mt 3 55. — *Sloka no.*: Kt 38; Dn Ds 35; Dt 36.

ततः प्रावृडनुप्राप्ता मनसः कामदीपनी ।
प्रववर्षुर्महाघोराः शक्रचापाङ्कितोदराः ।
बभूवादर्शनः सूर्यो भूमिश्चादर्शयन्तुणम् ॥ ३
पतता मेघवातेन नवतोयानुकर्षिणा ।
संमार्जिततला भूमिर्यौवनस्थेन लक्ष्यते ॥ ४

54

1. Gt. om. the ref. — Ds Gt. 2. 1. 2 तनो; Ms
तदा (for तौ तु). — Kt Vt वृन्दावन- (for ने), —^b) Tt
वसुदेवसुमारकौ. —^c) Ds 4 चेतनुर (for चेतनुर). — Si
वृन्दानि (for 'यूथानि'). —^d) N (except Si Kt Ds)
Tt 4 सुरपिणी (for सुनिर्वृता).

2. ^a) Nt Vt संपूर्णो; Bt पूर्णश्च; Ms तीर्णस्तु (for पू).
—^b) Nt Ms ताभ्यां (for तयोम्). —^c) Nt क्रीडनां
(for 'ताः'). —^d) गाहताम् (for 'तो'). — After 2, Ds
Tt 2 Gt. 3. Ms ins.

694^a गते तस्मिन्महाधर्मे राजपुर्गेतिरोहितः ।

[Tt Gt. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.]

3. ^a) Ds दीपिणी; some Mss. दीपिनी; (for दीपनी).
— Ms. om. 37-44. —^b) Nt Vt ववर्षुश्च (for प्रववर्षुर).
—^c) Ms. 2 जगामादर्शनं सूर्यो. —^d) Kt Ds Tt नृणैः
(for नृणम्). — Si Kt दर्शयन्त्यवानिन्तुणम्; Dn Gt. ed.)
भूमिश्चादर्शना नृणैः; Ds भूमिश्चादर्शनं नृणाम्; Tt 4 दशैना
नृणाम्; Ms 2 भूमिं चाच्छादयन्तुणम्.

4. Ms. om. 1 (cf. v. 1. 3). —^a) Kt. 2. 4 V2. 3
Bt. 3 Ds. 2 Ds. 3 Tt महता (for पतता). Tt महता जल-
पानेन. —^b) Si (orig.) द्रव-; Ds 2 नवन् (for नव-).
Si (marg.) द्रवतोयानुमारिणा; Ks नवतोयाभिवर्षिणा; Nt
वयानुमारिणः (marg.). —^c) Ms संमार्जित- (for संमां).
Ds संमार्जिता नतो भूमिः. —^d) Tt यौवनस्था प्रदश्यते.
— After 4, Ks 1 Nt. 3 V Bt Ds. 2. 4 read 8^{cd}, Ks V2
Bt Ds repeating it in its proper place.

नववर्षावसिक्तानि शक्रगोपकुलानि च ।
 नष्टदावाग्रिधूमानि वनानि प्रचकाशिरे ॥ ५
 नृत्तव्यापारकालश्च मयूराणां कलापिनाम् ।
 मदरक्ताः प्रवृत्ताश्च केकाः पटुरवाः कृताः ॥ ६
 नवप्राष्टुषि कान्तानां षट्पदाहारदायिनाम् ।
 यौवनस्थं कदम्बानां नवाभ्रैर्भ्राजते वपुः ॥ ७
 हासितं कुटजैः फुल्लैः कदम्बैर्वासितं वनम् ।
 त्रामितं जलदैरुष्णं तोषिता वसुधा जलैः ॥ ८
 संतप्ता भास्करजलैर्गमितप्ता द्वाग्रिभिः ।

5 ^a) Si नाना- (for नव-), K1 Ds वर्षाभ्यु-; K1 वृष्ट्या च; Ds वर्षाभ्यु-; De T1 G1 2, 4. M1 वर्षण (for वर्षाव-). K3 वर्षितानि च मस्यानि. — ^b) Si M1 3 शक्रचापाङ्कितानि च; Ds मस्यानि च नृणानि च. — ^c) K2 3 N V1 3 B1 2 D (except Ds) T1 मार्गाणि; M3 तापानि (for अभूमानि). Gs नष्टधूमानि दावानि.

6 ^a) Some Mss नृत्य (for नृत्त-). K2 कारणाः; Ds G2 3 काले च; T1 कालाश्च; T1 G1 कालेन (for कालश्च). — ^b) B1 फलाशिनाम् (for कलापिनाम्). — ^c) N3 V1 मन्दरक्ताः; G1 मन्दयुक्ताः (for रिक्ताः). — ^d) K1 4 प्रकाशने (for प्रवृत्ताश्च). — ^e) Si पटुरवाः (for पटु-). K1 3 N2 3 Dn Ds D2 2 T1 3 4 Gs तथा; K2 N1 V1 (marg.) Dn तदा (for कृताः).

7 ^a) Si N1 D2 वने; T1 पथि (for नव-). N3 V1 कान्तारे (for 'नां'). — ^b) Ds षट्पदाहारादायिनाम्. — ^c) Some Mss यौवनस्थ (for 'स्थ'). — ^d) G1 नवाभ्रैर् (for 'भ्रैर्'). Ds नवानां राजते तनुः.

8 ^a) Si भासितं (for हा^०). K2-4 N3 V1 2 B1 Dn D1 T2 वृक्षैः; B2 3 D2 2 T1 पुष्पैः (for फुल्लैः). Ds G1 M1 3 हा (M1 2 ह)मितं कौटजैः पुष्पैः; T1 भ्राजितं कौटजैर्वृक्षैः; T2 G1 द्वाग्रिमिकुटजैः पुष्पैः; G2 4 वासितं कौटजैः पुष्पैः; G3 हमितं कौटजैर्वृक्षैः. — ^b) M1 3 भासितं (for वा^०). — Ds om. 8^{cd}. K2-4 N1 3 V B1 Dn 2, 3 read 8^{cd} after 4. K2 V2 B1 D2 repeating the same here; G1 ed.) reads it after 9. — ^c) K2 4 V3 Dn D1 Gs नाशितं; T2 G1 नृपिनं; M1 lacuna (for त्रामितं). Si वृष्टः; K2 (second time) M2 उष्णैस् (for उष्णं). — ^d) T1 Gs तलम् (for जलैः). K1 2 (second time) N2 V2 (both times) B1 (second time). 2, 3 Ds D2 (second time). 3 T2 4 तोषिता च वसुधरा; D2 (first time) T2 G1 2, 3 5 तं वसुधातलम्; Ds M1 तापि (M1 शोषि)तं वसुधातलम्.

जलैर्धलाहकोन्मृष्टैरुच्छ्रमन्तीव पर्वताः ॥ ९
 महावातममुद्धतं महामेघगणार्पितम् ।
 महीमहारजः पुरंस्तुल्यमापद्यते नभः ॥ १०
 कचिन्कदम्बहामाह्वं मिलीन्ध्राभरणं कचिन् ।
 संप्रदीप्तमिवाभाति फुल्लनीपद्रुमं वनम् ॥ ११
 ऐन्द्रेण पयसा मित्तं मारुतेन नवीकृतम् ।
 पार्थिवं गन्धमाघ्राय लोकः क्षुभितमानसः ॥ १२
 दृप्तमारङ्गनिनर्ददैर्दुग्धव्याहनेन च ।
 नवैश्च शिखिविकृष्टैरेकवर्णा वसुधरा ॥ १३

C 3⁶¹
 B 2 10. 13
 P 2. 10 13

9 ^a) K1 युक्ता (for नप्ता). B1 3 Ds द्वाग्रिना (for 'भि'). Si V1 अतिवसा द्वाग्रिना. — ^b) K1 उच्छ्रमन्ती वसुधरा. — After 9, G1 ed.) reads 8^{cd}.

10 ^a) D2 (sup. loc. as in text) महामेघ-; Ds महावात- (for महावात-). Mss. समुद्धतं for 'द्धतं'. — ^b) G1 गणायुक्तम् for 'पित्तम्'. — ^c) Si K1 N V B Dn Ds D2 1 3 5 T1 3 4 M1 मही महाराज पुरंस्तु-; Ds महीयं जलपुरंस्तु-; 3 Ca: मही पुरंस्तुल्यं वपुःपद्यते। तत्र दृष्टान्त महावाताः पताका । महामेघा महाप्रासादाः । क- ^d) Ds 2 T1 आपाद्यते (for आप^०). K4 कचिन्; Dn वपुः; Gs रजः (for नभः).

11 K1 transp. 11 and 12. — ^a) B1 Ds2 Cal ed. कन्दल (for कदम्ब-). K1 द्वाग्याह्वं; N2 Dn2 द्वाग्याश्च; Ds T1 G1 3 M1 द्वाग्याह्वं; Gs शोभाह्वं (for द्वाग्याह्वं).

12 K1 transp. 11 and 12. — ^a) G1 इन्द्रेण (for ऐ^०). — ^b) K1 B1 Dn च विस्मृतम्; K1 समन्वि-; Ds S (except T2 4) आकुलीकृतम् (for नवीकृतम्). — ^c) Ds T1 2 G1 2 3 M1 लोका क्षुभितमानसा.

13 ^a) B1 नृस-; G1 दीप्त- (for दृप्त-). Si शार्दूल- (for सारङ्ग-). N1 except Si K1 Ds T1 नादेन (for निनर्द-). T1 दृप्तशार्दूलनादेन. — ^b) Some Mss दृष्टु- (for दृ-). K1 N2 B1 2 Ds2 Dn 2 3 5 T1 2 4 G1 2 3 M1 व्याहनेन (for व्याह^०). — ^c) N1 वने (for नवैश्च). Ds T1 2 G1 M1 विकर्न्दर (for विकृष्ट-). Si शिखिभिश्च र्वांन्मृष्टैर्; Ds T1 नवैश्च शिखिभिः कृष्टैर्. — ^d) K1 नैकवर्णा; K2 4 N2 3 V B D (except Ds) T2 4 Gs अवकीर्णा; N1 नानावर्णा (for एक).

14 ^a) M1 2 3 तवि (for तूर्ण-). K2 4 N2 3 V B D (except Ds) T2 4 Gs M2 महावर्णा (for वेगा). — ^b) K2 4 वर्षा प्राप्ता; T2 वर्षे प्राप्य (for वर्षप्राप्त-). Si B2 D4 महारावाः; D2 3 महोरगाः; T1 M1 मनोरमाः (for महारयाः).

C 3561
B 2, 10, 14
P 2, 10, 14

भ्रमत्तूर्णमहावेगा वर्षप्राप्तमहारयाः ।
हरन्त्यस्तीरजान्वृक्षान्विस्तारं यान्ति निम्नगाः ॥ १४
संततासारनिर्यत्नाः क्लिन्नप्रवोत्तरच्छदाः ।
न त्यजन्त्यगमाग्राणि श्रान्ता इव पतत्रिणः ॥ १५
तोयगम्भीरलम्बेषु प्रस्रवन्तु नदन्तु च ।
उदरेषु नवाभ्राणां मज्जतीव दिवाकरः ॥ १६
तनूरुहैरुत्पतितैः सलिलोत्पीडसंकुला ।
अन्वेष्ट्यमार्गा वसुधा भाति शाङ्गलमालिनी ॥ १७
वज्रेणैवावरुणानां नगानां नगशालिनाम् ।
स्रोतोभिः परिकृतानि पतन्ति शिखराणि च ॥ १८
पतता मेघवर्षेण यथानिम्नानुसारिणा ।

Śi Ga. 4 M वर्षप्राप्ता मनोरमा ; D. T. Ga. 4 M. 2 वर्षे प्राप्ता
मनोरमाः. — ¹) T. हरन्तीम् (for न्ताम्). — ²) D. भर्तारं
(for विस्तारं). — G. प्राप्य (for यान्ति).

15 ^a) D. T. Ga. 4 M. निर्युक्ताः (for निर्यन्ताः). Śi
मत्तसारमनिर्यन्त्राः. — ^b) D. त्यन्तांतर (for स); D. पक्षा-
न्तर (for पयोत्तर); K. क्लिन्नप्रपरिच्छदा; T. क्लिन्नप्र-
स्रवैव च. — ^c) K. वृक्षाग्राणि; K. मृगा यामान; K. 1. Śi
V B Dn Ds Da. 4. 1. T. G. M. नगाग्राणि; D. कुल्यायानि
(for अगमाग्राणि). — ^d) Śi K. 1. N. V. Dn Ds Da. 4. 1.
शान्ता (for श्रान्ता).

16 ^a) K. वेगेन; D. लम्बेषु; D. तायेन (for लम्बेषु).
— ^b) K. M. प्रस्रवन्तु; K. B. D. T. G. स्रवन्तु च
(for प्रस्रवन्तु).

17 ^a) N. except Śi K. 1. T. G. M. मदीर्घैर् (for
तनू). — ^b) K. सलिलोत्पीडेन संकुला. — ^c) K. V. 3. D. G.
अन्वेष्ट्यमार्गा; T. G. अन्वेष्ट्यमार्गा; M. leonina (for मार्गा).
— ^d) Some Mss. शाङ्गल (for शाङ्गल); Śi. 3. 3. marg. as
in text; V. D. शालिनी (for मा).

18 ^a) Śi. अविविधानां; K. अव्युदग्राणां; D. विभ-
प्रानां (for अविविधानां); D. यत्रिणैवावरुणानां; G. वज्रे-
णैवावरुणानां. — ^b) D. T. Ga. 4. M. वनः (for नगः).
B. 3. शालिनी (for ताम्). — ^c) Śi. Śi. स्रोतोभ्यः (for
भि). D. कृष्टानि; D. वृष्टानि (for कृतानि). — ^d)
B. 3. D. G. अ. ध. (for च).

19 ^a) Śi. गान (for वर्षेण). — ^b) Śi. नोयानुः (for
निदानुः). — ^c) K. 1. 3. Śi. 3. V. B. 3. Ds. Dn. 4. T. 4.

पल्लोद्गर्णिरक्तेन पूर्यन्ते वनराजयः ॥ १९
हस्तोच्छ्रितमुखा वन्या मेघनादानुसारिणः ।
भान्त्यातिवृष्ट्या मातङ्गा गां गता इव तोयदाः ॥ २०
प्रावृट्प्रवृत्तिं संदृश्य दृष्ट्वा चाम्बुधरान्धनान् ।
रौहिणेयो मिथः काले कृष्णं वचनमब्रवीत् ॥ २१
पश्य कृष्ण घनान्कृष्णान्वलाकोत्पातभूषणान् ।
गगने तव गात्राणां वर्णचोरान्समुत्थितान् ॥ २२
तव निद्राकरः कालस्तव गात्रोपमं नभः ।
त्वमिवाज्ञातवसतिं चन्द्रो वसति वार्षिकीम् ॥ २३
एतन्नीलोत्पलज्यामं नीलोत्पलदलप्रभम् ।
संप्राप्ते दुर्दिने काले दुर्दिनं भाति वै नभः ॥ २४

पर्वतोद्गर्णमुक्ते K. 1. V. 3. D. 3. रक्ते; B. Ds. युक्ते; Ds.
तोये न; Śi. पर्वतोद्गर्मुक्ते; B. Dn. D. G. पल्लोत्की (B.
'ही' र्णमु. — ^d) M. 3. पूर्यन्ति (for न्ते).

20 ^a) M. महाचापा (for मृगा वन्या). — ^b) Śi.
शालित; B. चारिण (for या). — ^c) Śi. श्रान्त्यानि; K.
स्नातानि; Śi. V. Dn. Ds. 1. श्रान्त्यानि; Śi. 3. V. B. 3.
Ds. D. भान्त्यानि; B. G. भान्त्याभि; D. T. Ga. 4. M.
भान्त्याभि; T. विभान्ति; G. कान्त्याभि (for भान्त्यानि).
D. भान्त्यादिस्तमातङ्गा; D. प्रभातिमत्तमा; D. भान्त्य-
निवृष्टा मा.

21 ^a) K. Ds. 3. संदृश्य; V. T. G. M. संदृश्य; T.
भालश्य (for संदृश्य); G. प्रावृट्प्रवृत्तिं संदृश्य; G. ed.)
प्रावृट्प्रवृत्तिं च संदृश्य. — ^b) M. दृश्य (for दृष्ट्वा); K. अथ.
D. घटान; T. M. शुभान (for घनान).

22 ^a) K. पश्य कृष्णान्धनान्कृष्ण. — ^b) Śi. K. D.
बलाकोद्गार; K. 1. D. T. कापङ्क्ति; K. Śi. 3. V. 3. B.
Ds. D. काङ्कट; Dn. T. कोज्जल; G. कोष्पल (for
कोष्पत); N. काननाद्भूषणान्; M. बलाकोद्गानुगामिनः.
— ^c) K. 1. Śi. V. B. Dn. Ds. 3. T. 1. गात्रस्य (for
गात्राणां). — ^d) Śi. Śi. G. 4. समुच्छ्रितान्; K. B. Ds. Ds. 4.
T. द्वयोत्थितान्; K. पुर स्थितान्; D. इव स्थितान् (for
समुत्थित). — After 22, T. ms.:

66* कामिनां हृदयस्याशु निक्षतस्मान्मममनतः (sic) ।

23 ^a) G. गात्रममं (for गात्रःपमं). — ^b) Ds. T. G.
वसतिज्ञ (for वि). — ^c) K. वर्षति (for वसति). K. 1.
Ds. G. M. वार्षिकी; Ds. T. G. 3. के (for कीम्).

24 ^a) Śi. तत्र; K. D. B. एवं (for एतन्). V. B.

पश्य कृष्ण जलोदग्रैः कृष्णैरुद्धथितैर्धनैः ।
 गोवर्धनो यथा रम्यो भाति गोवर्धनो गिरिः ॥ २५
 पतितेनाम्भसा ह्येते समन्तान्मददर्पिताः ।
 भ्राजन्ते कृष्णसारङ्गाः काननेषु मुदान्विताः ॥ २६
 एतान्यम्बुप्रहृतानि हरितानि मृदूनि च ।
 वृणानि शतपत्राक्ष पत्रैर्गूहन्ति मेदिनीम् ॥ २७
 क्षरजलानां शैलानां वनानां च जलागमे ।
 ससस्यानां च सीमानां न लक्ष्मीर्व्यतिरिच्यते ॥ २८
 शीघ्रवातसमुद्धृताः प्रोषितान्मुक्यकारिणः ।
 दामोदरोदामग्वाः प्रागल्भ्यं यान्ति तोयदाः ॥ २९

हरे हर्यश्चापेन त्रिवर्णेन त्रिविक्रम ।
 विवाणज्येन धनुषा तवेदं मध्यमं पदम् ॥ ३०
 नभस्ये च नभश्चर्जुर्न भात्येष नभश्चरः ।
 मेघैः शीतातपकरो विरडिमरिव रडिममान् ॥ ३१
 द्यावापृथिव्योः संसर्गः मततं विततैः कृतः ।
 अव्यवच्छिन्नधारैर्धैः समुद्रोद्यनिर्भर्तनः ॥ ३२
 नीपार्जुनकदम्बानां पृथिव्यां चाभिवृष्टयः ।
 गन्धैः कोलाहला वान्ति वाता मदनदीपनाः ॥ ३३
 संप्रवृत्तमहावर्षे लम्बमानमहाम्बुदम् ।
 भात्यगाधमपर्यन्तं समागरमिवाम्बरम् ॥ ३४

C 3582
B 2. 10. 34
P 2. 10. 34

D₃ T₁ s. 4 नीलाम्बुदः (for नीलोत्पलः). G₃ भ्रान्त्या (for इयाम्). -- After 24^{ab}, M₁ as :

666* नीलोत्पलदले काले भाति वृन्दायनं वनम् ।
 — ^a) K₁ T₁ G₁ 1. 2 M₁ संवृतं ; D₁ T₁ G₃ M₁ संवृतं, G₃ सांप्रतं ; M₁ सुहृत् (for दुर्हितं).

25 ^a) D₁ T₁ 2 G₁ 1. 2 M₁ वनोदग्रं (for जलो).
 — ^b) K₂ मानुष्यैर् (for उद्धथितैर्). — ^c) V₂ श्रीवर्धनो (for गो).

26 ^a) G₂ [अ]म्बुना (for [अ]म्भया). — G₁ om. (hapl. ?) 26^{ad}. — ^b) B₁ राजन्ते (for भ्रा). S₁ मत्तः (for कृष्णः). — ^c) K₁ N₁ V₂ B₁ D₁ D₂ D₃ 1 T₁ s. 4 G₂ 1 M₁ मुदान्विताः ; M₁ (inf. fin.) 3 मुदायुता. (for 'निविता').

27 ^a) S₁ अस्म्य (for [अ]म्बु). K₁ प्रवृद्धानि ; D₃ D₁ 3 प्रहृतानि ; D₃ प्रविः ; M₁ 3 प्रभूतानि (for प्रहृतानि). D₃ एतान्यम्बु प्रवृद्धानि ; G₃ एतान्यम्बुप्रहृतानि. — ^b) S₁ मधूनि ; K₁ यद्गुनि (for मृदूनि). — ^c) T₁ तम्पः ; G₁ पक्षैर (for पत्रैर). K₂ N₁ D₁ गृह्णन्ति ; M₁ छादन्ति (for गृह्णन्ति).

28 ^b) S₁ वनागमे ; K₂ N₂ B₁ 3 D₃ D₃ घना (for जला). N₃ V₁ B₁ D₁ D₂ 6 G₁ 3 3 M₁ वनानां जलदागमे. — ^c) K₁ सुः ; N₁ सः (for च). K₁ सवन्यानां लनानां च ; D₃ T₂ G₁ 2 3 सस्यानां च सुसीमानां. — ^d) T₁ सा लक्ष्मीर्नतिरिच्यते.

29 ^a) M₁ क्षीतघातसमुद्धृताः. — ^b) G₁ -हारिणः (for कां). — ^c) D₁ 2 मुग्धाः ; T₃ रताः (for रघाः). — ^d) S₁ प्रगल्भा (for प्रागल्भ्यं).

30 ^a) M₂ श्यातं ; M₁ वने (for हरे). T₁ 2 G₁ 3 3 M₁ युक्तेन (for -चापेन). — ^b) Cal. ed. त्रिवर्णेन (for त्रिवं). — S₁ om. 30^a-32^b. — ^c) K₁ 3 N₂ V₂ 3 B₁ D₁ D₃ D₁-3 T₁ 3 रचितं ; K₂ विततं (for धनुषा). K₁ विभाति

येन धनुषा ; M₁ 3 विततज्येन धं. — ^d) K₁ G₂ M₃ तवै-
 तनः ; D₃ T₁ 2 G₁ 3 3 भाति ते ; M₁ 2 3 भाति तन् (for तवेदं).

31 S₁ om. 31 (cf. v. 1. 30). — ^a) N₂ B₂ D₁ T₂ G₁ नभस्येष ; T₁ स्यश्च ; G₂ मेव (for 'स्ये च'). — ^b) D₃ T₃ G₁ M₁ 3 एव (for [ए]ष). K₂ G₃ नभश्चर्जुः ; N₁ D₁ D₃ चरत्तमः ; N₂ 3 V₂ D₃ 3 नभस्तले (for 'श्चरः'). K₄ अङ्कितं च बलाङ्कैः ; B₁ 3 D₁ 3 न भात्येव नभस्तले ; T₁ न भात्येव न भास्वतः ; T₂ 3 न भात्येव व (T₃ प) नभः ; M₃ पुनर्भाति चरत्तमः. — ^c) V₃ स्फीतातपः (for शीता). D₂ करैर (for करो). — ^d) K₁ मेघवान् (for रडिममान्).

32 S₁ om. 32^{ab} ; cf. v. 1. 30). — ^a) V₂ T₂ G₁ 3 संसर्गं (for 'र्गः'). — ^b) T₁ संतनं (for सं). K₂ G₂ प्राकृतैः ; D₁ D₃ T₁ प्रततैः ; K₃ 4 V₃ B₁ D₂ 4 3 प्रकृतैः (for विततैः). K₁ D₁ स D₁ सं ततं प्रततैः कृतम् (D₁ तः); M₃ प्रतत प्रततैः कृतः. — ^c) K₁-3 N₁ V₁ B₂ D₁ 3 T₁ 3 घनैरः ; K₁ V₂ 3 B₁ 3 D₃ D₃-3 समैर (for 'निर्भैर').

33 ^a) K₁ निम्बार्जुनः (for नीपा). — ^b) K₁ 3 N₁ V₁ D₃ D₁ 4 3 T₁ 3 चानिः ; D₂ 3 वान्ति (for चाभिः). S₁ K₃ पृथिव्या चाभिवृष्टया ; K₁ T₁ 'स्यां चानिवृष्टिभिः ; D₃ T₃ G₁ M₁ 3 पृथुभिश्चानि (G₃ 'भि') वृष्टिभिः ; M₂ 3 पृथिव्याश्चाभि-
 वृष्टिजाः. — ^c) T₂ गन्धान् (for गन्धैः). K₃ यान्ति (for वान्ति). M₂ गन्धः कोलाहलो वान्ति. — ^d) S₁ जीविनाम् (for दीपनाः). S (except T₃ 4) छ T₁ भिष्वा शिखरिणो घनैः.

34 T₃ om. 34. — ^a) K₃ संप्रवर्तः ; K₄ T₂ वृष्टः ; D₃ संवृतं च ; D₁ M₃ संप्रवृतं ; D₃ G₁ M₃ हृष्टः ; G₂ विष्टः ; M₂ (inf. fin. as in text) सृष्टः (for 'वृष्ट'). S₁ T₁ संप्र-
 हृष्टमहावर्षे (T₁ 'वैर'). — ^b) K₄ N₂ 3 V₁ 3 D₁ 3 नवा-
 म्बुदम् (for महा). S₁ K₁ V₂ B₁ 3 D₄ T₃ लम्बमानमिवा-

C 3582
S 2. 10.
P 2. 10.

धारानिर्मलनाराचं विद्युत्कवचनिर्मलम् ।
शक्रचापायुधधरं युद्धमज्जमिवाम्बरम् ॥ ३५
शैलानां च वनानां च द्रुमाणां च वरानन ।
प्रतिच्छन्नानि भासन्ते शिखराणि घनैर्घनैः ॥ ३६
गजानीकैरिवाकीर्णं सलिलोद्गारिभिर्घनैः ।
वर्णसारूप्यतां याति गगनं सागरस्य वै ॥ ३७
समुद्रोद्धूतजनिता लोलशाङ्गलकम्पिनः ।
शीताः सपृथतोद्गाराः कर्कशा वान्ति मारुताः ॥ ३८

निशासु सुप्तचन्द्रासु मुक्ततोयासु तोयदैः ।
मग्नसूर्यस्य नभसो नाभिभान्ति दिशो दश ॥ ३९
धर्मदोषपरित्यक्तं मेघतोयविभूषितम् ।
पश्य वृन्दावनं कृष्ण वनं चैत्ररथं यथा ॥ ४०
एवं प्रावृज्जुगान्सर्वाञ्ज्रीमान्कृष्णस्य पूर्वजः ।
कथयन्नेव बलवान्ब्रजमेव जगाम ह ॥ ४१
तौ रामयन्तावन्योन्यं कृष्णसंकर्षणाबुधौ ।
तत्कालं ज्ञातिभिः सार्धं चेतुस्तन्महद्वनम् ॥ ४२

इति श्रीहरिवंशे चतुष्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

म्बुदम्. — ^a) D; G₁, 2 M₁, 2 (marg. as in text), 3, 4 तत् (for स-).

35 ^a) S₁ K₂ N₁ D; M₃ om (hapl.) 35. — ^b) K₁ D₁ तोयदैः; M₁, 2 निर्मित- (for निर्मल-). — ^c) K₁ दपितम्; K₂ वणिनम्; N₂ V₃ B₁ चमिणम्; N₃ V₁, 2 B₂ Dn Ds D₂, 4 T₃, 4 चमिणम्; D₃ -दपितम् (for -निर्मलम्). G₁ विद्युत्कवचनिर्मलम्. — ^e) B₂ चापाम्बर- (for 'युध-). M₃ शक्रचापायुधपरं. — ^d) D₁ बद्ध- (for युद्ध-). T₃, 4 [अ]-म्बुदम् (for [अ]म्बरम्).

36 ^a) S₁ T₁ M₁, 2, 4 पुराणां; D₁ M₃ द्रुमाणां (for वनानां). — ^b) M₃ पुराणां (for द्रुमाणां). K₁ N₁, 3 B₁ Ds वराननम्; T₂ G₁, 3-5 पुरातनम् (for वरानन). D₂ G₂ पुराणां च पुरातनम् (G₂ 'न'). — ^c) K₁ परि- (for प्रति-). N₁ संप्रच्छन्न इवाभानि.

37 ^a) S₁ जागरूकैर (for गजानीकैर). D₁ इवोद्गीर्ण (for इवाकीर्ण). — ^b) D₂ सलिलोद्गारिर्घनैः. — ^c) D₂ वर्णसारूप्यमायानि. — ^d) Bom. Poona eds. and G (ed.) च (for वै).

38 ^a) Dn Ds D₄ -जनना (for -जनिना). K₁ समुद्र-जनिता लोल-; N₂, 3 V₁ D₃ 'द्रोद्धूतिजनना. — ^b) D₃-3 लोलाः; D₂ T₂ G₁, 2, 4, 5 नव- (for लोल-). Some Mss. -शाङ्गल- (for -शाङ्गल-). N₁ T₁ कम्पिताः (for 'न'). — ^c) S₁ गीतमंष्ट्रयदुहामाः; K₁ (sup. lin.), 2-4 N₁ V B₁, 2 D (except D₄) T₃, 4 M₃ गीताः सपृथतो (V₃ D₄ D₁ 'दु-') हामाः; B₃ गीताः सदृशदुर्दामाः.

39 ^a) K₂ निशासु मुक्ततोयासु; V₁ 'सु चन्द्रमुसासु. — ^b) V₃ B₁ D₃ T₂ युक्त- (for मुक्त-). K₂ सुप्तचन्द्रासु तोयदैः. — ^c) K₂ मुक्त- (for मग्न-). — ^d) K₁, 2, 4 N₂, 3

V B Dn Ds D₁, 2, 4, 5 T₃, 4 G₁, 4 M₃ वि- (for [अ]भि-). — After 39, K N₂, 3 V B D (except D₆) T₁, 3, 4 ins. :

667* चेतनं पुष्करं कोशैः क्षुधाध्मानैः समन्ततः ।

न घृणीतां न रम्याणां विवेकं याम्नि कृष्यः ॥

[(L. 1) N₁ (marg. as above) विवेकः; D₂ (marg. as above), 3 विवेक- (for विवेक-); K₁, 3 कोशैः; K₂ V₃ D₂ कोशैः; D₃ कोशैः (for कोशैः); K₁ चेतनं पुष्करं कोशैः (for ^a). K₁ क्षुधाध्मानैः; D₂ क्षुधाध्मानैः; D₃, 4 कोशैः (for कोशैः); K₁ न रम्याणां (for समन्ततः); — (L. 2) K₂ Dn₁ च (for the second न); N₂, 3 V₂ B₂ D₂, 4 विवेक- (for विवेक-); K₁ विवेकं याम्नि कृष्यः; K₂ V₃ B₁ D₃ विवेकं याम्नि कृष्यः (for ^b).]

N₂ cont. :

668* संहतानां द्विरैकानां निवेशं याम्नि पश्यः ।

40 ^a) S₁ दोष- (for -दोष-). — ^b) K₂ B Ds मेघ-शोभा; G₃ घर्मतोयः; G₄ मेघाघन (for मेघतोय-); T₃, 4 मेघशोभाविराजितम्; Cal. ed. 'शोभातिभूषितम्'.

41 ^a) T₃ श्रीमान्मवान् (by transp.). — ^b) K₂ जगाम ब्रजमेव ह.

42 ^a) K₁ N₂ D₁ रमयन्ताव (for रा'). Dn Ds अन्योन्यं रममाणौ तौ (D₃ तु); T₁, 2 G₁, 3, 5 M₃ ततो रम-यन्तावन्योन्यं; T₃, 4 रमयन्तावथा. — ^c) K₁ N₁ B₁ Dn D₁, 4 T₁ M₂ तत्कालः; D₂ T₁, 2 G₁ M₃ तं कालः; T₃ तत्काले (for 'ल'). — ^d) K N₂, 3 V B₂ Dn D₁-3 T₃, 4 वनं महत् (by transp.); B₁, 2 D₃ M₁ महावनम्. D₂ T₂ G₁ M₃ चेतुःस (T₂ G₁, 4 'तुस्तौ') महावने; T₁ 'तुः सुमहावने.

COLOPHON om. in Dn₁. — Mention of the *Epico*: K₂ N₂ D₂. — Mention of *Khila*: All Mss. (except

५५

वैशंपायन उवाच ।

कदाचित्तु तदा कृष्णो विना संकर्षणं गुरुम् ।

चचार तद्वनवरं कामरूपी वराननः ॥ १

काकपक्षधरः श्रीमान्दयामः पद्मलेखणः ।

श्रीवत्सेनोरमा युक्तः शशाङ्क इव लक्ष्मणा ॥ २

साङ्गदेनाग्रपादेन पङ्कजोद्भिन्नवर्चसा ।

सुकुमाराभिताम्रेण क्रान्तविक्रान्तगामिना ॥ ३

पीते प्रीतिकरे नृणां पद्मकिञ्चलकसप्रभे ।

सूक्ष्मे वसानो वसने समंध्य इव तोयदः ॥ ४

वन्यव्यापाग्युक्ताभ्यां व्यग्राभ्यां दण्डरज्जुभिः ।

भुजाभ्यां माधुवृत्ताभ्यां पूजिताभ्यां दिवाकर्मैः ॥ ५

मदृशं पुण्डरीकस्य गन्धेन कमलस्य च ।

रराज तस्य तद्गाल्ये रुचिरोष्ठपुटं मुखम् ॥ ६

शिखाभिस्तस्य मुक्ताभी रराज मुखपङ्कजम् ।

वृत्तं पद्मपङ्कजीभिर्यथा स्यान्पद्ममण्डलम् ॥ ७

तस्यार्जुनकदम्बाद्या नीपकन्दलमालिनी ।

रराज माला शिगमि नक्षत्राणां यथा दिवि ॥ ८

स तथा मालया वीरः शुशुभे सर्वपुष्पया ।

C 3600
B 2. 11. 9
P 2. 11. 9

Ñ1; Dm om.). — *Subparvan*. T1 आश्चर्यपूर्वः. — *Adhy.*
name; N (Dm om.) T2 G1.2 प्रावृद्धर्णः D3 धर्मजम्.
— *Adhy.* no. (figures, words or both); K3 D1 T1
G2.3 M1 63; Ñ3 V1 66; V3 Dm D2 D1 65; D1 68;
T2.1 G1 62; T1 70; G2.1 69; M1 laema. — M2.3 59.
— *Śloka* no. — Dm D2 13; D1 14. — After the above,
D1.3 S ms. a passage given in App. 1 (No. 12).

55

1 D2.4 T1.3 G om. the ref. T1 om. 1-3 (with the
ref.) — ^a) K1 स वै; D1 [पु]कदा (for तदा) D2 S
(except T2; T1 om.) कदाचित्तु गोविन्दो. — ^b) N
(except Ś1 D1) T1 विना संकर्षणं वै. — ^c) Dm D2 T1
G2.3 M1.3 वनं रम्यं; D1 वनं कामं; T2 G1.4.5 M1 वनं
सर्वं (for वनवरं). — ^d) D2 T1.2 G M2.1 जनार्दनः (for
वराननः); M1 कामरूपं जनार्दनः.

2 T1 om. 2 (cf. v. 1. 1). — ^b) D2 T1.2 G1.3—
M1.3 इयामः पद्मनिभेक्षणः; M1 पद्मकिञ्चलकसंनिभः. — ^c) K2
V3 B1.3 D2 श्रीवत्सेनोरमसि युक्तः; T2 त्वमवशसा युक्तः. — ^d)
K Ñ1.3 V D1.4 T3 लक्ष्मणे; D1 राजने (for लक्ष्मणा).

3 T1 om. 3 (cf. v. 1. 1). — ^a) K1 सोद्वेनेन; T2 शोभि-
तेन (for साङ्गदेन). Dm [अ]ग्र्यः (for अग्र). K1.3.4 Ñ
V Dm D2 D1.2.4 T1 हस्तेन (for पादेन). — ^b) S1 चक्ष्मया
(for चर्चसा). — ^c) B2 D3 M1.3 सुकुमारानिताम्रेण.
— ^d) K4 मिह; D2 T2 G M नागः (for क्रान्तः).

4 Ś1 om. 4^{ab}. — ^a) V3 G1 प्रीतः (for पीते). K1.4
Ñ2 प्रीतः प्रीतिकरो नृणां; D2 T1.2 G1.3.4 प्रीतः प्रीतिकरः
श्रीमान्. — K1.3.4 Ñ V1.2 D1.3 transp. 4^b and 4^d. — ^b)
K2 B2 T1 M1 संनिभे; Ñ3 (marg. as in text) D2 T2.4

सुप्रभे; G1 संनिभ (for संप्रभे). — ^c) S1 पीते (for
सृष्टे). T1 द्वे वस्त्रे (for वसने). — ^d) M3 संध्याभ्रम् (for
समंध्य).

5 ^a) K1 (sup. loc. as in text) 2 Ñ V B Dm D2
D2.4 T1.3.4 वन्यः; M1.4 वनः (for वन्यः). — ^b) K4
चलाभ्यां; D1 युक्ताभ्यां; T2 भुजाभ्यां; G2 संयुक्तो; M3
वृताभ्यां (for व्यग्राभ्यां). — *Poona* ed. मण्डः (for दण्डः).
S1 रज्जुपु; G2 रश्मिभिः (for रज्जुभिः); M1 वृताभ्यामिव
रज्जुभिः. — ^c) D2 जानुभ्यां; T2.4 शुभाभ्यां (for भुजाभ्यां).
— ^d) B D2 दिवाकर्मैः (for दिवाकर्मैः); D2 S (except T2.4)
रराज मुखमण्डलः (M1.3 पङ्कजम्).

6 ^b) V3 कुमुदस्य (for कमलस्य). — ^c) B3 D2 T1 G2
चास्य (for तस्य).

7 ^b) S1 Dm G2 मण्डलम् (for पङ्कजम्). — G3 om.
(hapl.) 7^{ad} — ^d) S1 मध्यगम् (for मण्डलम्); K1 यथा
मरसि पङ्कजम्.

8 ^a) D2 तस्याङ्गनः; M2 (sup. loc. as in text) 3
तस्यामलः; M1 सज्जार्जुनः (for तस्या). D2 कदम्बानां (for
व्या). — ^b) K1.4 Ñ1 D1 नीलः; K2 तिल (for नीपः).
D2 G2 कुन्डलः (for कन्दलः). Ñ2 V3 नीलकन्दलशालि-
(V3 गामिनी); D2 (sup. loc.) M1 3 नव (D2 नील पङ्कज-
मालिनी); D2 नीलपल्लवशालिनी; T2 G1.4.5 M1 नीलकुन्डल-
मालिनी. — ^d) K2 V2 B2.3 D2.3 T2 G नक्षत्राणि (for
णां).

9 ^a) K1 तदा (for तथा). S1 लज्जः; D2 T2 G M1
युक्तः; T1 M1.3 कृष्णः (for वीरः). — ^b) Ś1 शुशुभे सक-
कण्ठया; K1 V2 Dm D2.3 भे कण्ठस्य (D2 मु) कया. — ^c)
Ñ2 V3 महा (for मेघः); K2.4 D2 कालोऽम्बुदः; V2 B2 Dm

C 3600
B 2. 11. 9,
P 9. 11. 9

मेघकालाम्बुदश्यामो नभस्य इव मूर्तिमान् ॥ ९
एकेनामलपत्रेण कण्ठसूत्रावलम्बिना ।
रराज बहिपत्रेण मन्दमारुतकम्पिना ॥ १०
क्वचिद्रायन्क्वचित्क्रीडंश्चञ्चूर्यश्च क्वचिक्वचित् ।
पर्णवाद्यं श्रुतिसुखं वादयानः क्वचिद्वने ॥ ११
गोपत्रेणुं सुमधुरं कामात्तमपि वादयन् ।
प्रह्लादनार्थं च गवां क्वचिद्वनगतो युवा ।
गोकुलेऽम्बुधरश्यामश्चचार द्युतिमान्प्रभुः ॥ १२
रेमे च तत्र रम्यासु चित्रासु वनराजिषु ।
मयूररवघुष्टासु मदनोद्दीपनीषु च ।

Do Ti. 4 G2. 3 -मालाम्बुदः; D: मालाञ्जनः; T2 G1 -माला-
म्बरः (for कालाम्बुदः). —^d) S1 तापवान्; D: G2- रूप-
वान् (G2 भाक्) (for मूर्तिमान्).

10 ^b) K2 श्रोणिः (for कण्ठः); S1 N1 M2. 2 कण्ठसूत्रा-
नुसारि (S1 कारि; N1 कर्षिणा; D: T2 G2. 2. 1 M1. 2 (ed.)
lin.). 4 ^c) त्रविलम्बिना. —^c) K2. 4 N2. 2 (margin as in
text) Dsi (margin) D1 T2 राजना (for रराज). K2 -पर्णेन
(for पत्रेण). N1 राजनामलपत्रेण. —^d) D1 मृदु (for मन्द).

11 ^b) M2 संचरंश्च (for चञ्चूर्यश्च). M2 (ed.) (for)
पुनः (for the first क्वचिन्). D: पूर्ण्यश्च पुनः पुनः; D: T2
G M1. 3 संचरंश्च पुनः क्वचिन् (G2. 3 पुनः). —^d) K1 N2. 3
V1. 3 B Dn D1. 2. 4 T2. 4 G वादयंश्च (for वादयन्). V. Ds
वादयंश्च क्वचिक्वचित्; D ^c) श्व क्वचिन्मुखे.

12 ^a) V2 -वंशं (for -त्रेणुं). T1 M1. 4 समाशय (for
सुमधुरं). D3 गोपान्वत्पान्मुमधुरं; M2 क्वचिद्वेणुं समाशय.
—^b) S1 गायन्म (for कामात्तम्). D: कामात्तमिव धारयन्;
T2 कामात्तं इव वादः. — N1 om. 12^c 14^b. M2 reads
12^c-19^d twice. —^c) D1 प्रह्लादनार्थाय गवां; T2. 4 M2
(both times) प्रमादनार्थं च गवां. —^d) N2. 3 V1 अपि वा (for
युवा). —^e) S1 D2. 2 G2 गोकुले मेघकाले स (D: G2 च);
T1. 2 G1. 3. 1 M1. 3. 4 ले मेघमालव. — After 12, S1 m3.

669* गोवर्धनस्य च गिरिः पर्णवाद्यं श्रुते सुखम् ।

13 For the repetition in M2, cf. v. 1. 12. N1 om.
13 (cf. v. 1. 12). —^a) K1. 3 स (for च). S1 तस्याः स
(for रम्यासु). —^b) G(ed.) चचार (for चित्रासु). —^c)
K2 Gs M1. 2 (both times) -पुष्टासु; K2 युक्तासु; V2 Ds
-पुष्टासु (for -यु). —^d) T1. 2. 4 G1. 3-: M1. 2 (both times). 4
मदनोद्दीपना (T2 का सु च. —^e) M1. 2 (both times)
-ध्यानेर् (for ध्यैर्). — After 13, T1 reads 17^{ab} repeat-

मेघनादप्रतिव्यूहैर्नादितासु समन्ततः ॥ १३
शाङ्गुलच्छन्नमार्गासु सिलीन्ध्राभरणासु च ।

कन्दलामलदन्तीषु स्रवन्तीषु नवं जलम् ॥ १४

केसराणां नवैर्गन्धैर्मदनिःश्वसितोपमैः ।

अभीक्ष्णं निःश्वसन्तीषु योपिन्स्विव समन्ततः ॥ १५

सेव्यमानो नवैर्वार्तैर्द्रुमसंघातनिःसृतैः ।

तासु कृष्णो मुदं लेभे मौम्यासु वनराजिषु ॥ १६

सं कदाचिद्वने तस्मिन्गोभिः सह परिव्रजन् ।

ददर्श विपुलोदग्रं शाखिनं शाखिनां वरम् ॥ १७

स्थितं धरण्यां मेघाभं निविडं पत्रसंचयैः ।

ing it in its proper place.

14 For the repetition in M2, cf. v. 1. 12. N1 om.
14^{ab} (cf. v. 1. 12). T1 om. 14^{ab}. —^a) S1 मालासु (for
-मार्गासु). — After 14^{ab}, M1. 2 (both times) 4 read
17^{ab} repeating it in its proper place. —^c) K2 N1
V2 Dn Ds D -पत्रासु; D: वृत्तासु; D -पङ्क्तिषु (for
-दन्तीषु); S1 M कदम्बाश्रयः M मलयदन्तीषु; K2 कन्दलीषु
प्रवृत्तासु; T1. 2 G1. 3- M1. 2 (both times) 4 तमालमाल्य-
वन्तीषु. — M2 om. (chap.) 14^c 15^c.

15 For the repetition in M2, cf. v. 1. 12. M2 om.
15^{ab} (cf. v. 1. 14). —^b) D: T2 G1 मन्द (for मद).
T2 मदनिश्वायनोपमैः. —^c) M2 गोपीषु (for योपिन्सु
K2. 4 N1 V B Dn D1. 2 T1. 2 G2 कामिनीविव नित्यशः.

16 For the repetition in M2, cf. v. 1. 12. —^a) S1
K2 Ds T2 गन्धैर् (for वानैर्). —^b) S1 M2. 4 -निम्बनैः
(for निःसृतैः). —^d) K2 D: T2 G1. 3. 1 M2 रम्यासु;
Dsi चित्रासु; M1. 2 (both times) पुण्यासु (for मौम्यासु).

17 For the repetition in M2, cf. v. 1. 12. T1 reads
17^{ab} for the first time after 13. M1. 2 (both times) 4
read the same for the first time after 14^{ab}. —^a) M2
(second and third time) 3 स च वृन्दायने तस्मिन्. —^b) T1
M1 (both first time) 2 (second and third time) 4
(first time) गोपिकाभिः (for गोभिः सह). N2 V1 B
Dn T1 (second time) 3. 4 भ्रमन् (for व्रजन्). — K2 om.
17^c-19^d. —^d) V2 न्यग्रोशं (for शाखिनं). S1 शाखिनां
शाखिनं वरम्.

18 For the repetition in M2, cf. v. 1. 12. K2 om. 18
(cf. v. 1. 17). —^b) Ds T2 G M1 नीलिनं; G2 नीलिनं; M1. 3
निबद्धं (for निविडं). K1. 3. 4 N2. 3 V B Dn D1. 3 एक-

गगनार्धोच्छ्रिताकारं पवनाभोगकारिणम् ॥ १८
नीलचित्राङ्गवर्णैश्च सेवितं बहुभिर्द्विजैः ।
फलैः प्रवालैश्च घनं सेन्द्रचापधनोपमम् ॥ १९
भवनाकारविटपं लतापुष्पमुमण्डितम् ।
विशालमूलावततं पवनाम्भोदधारिणम् ॥ २०
आधिपत्यमिवान्येषां तस्य देशस्य शाखिनाम् ।
कुर्वाणं शुभकर्माणं तिरो वर्पन्तमव्ययम् ॥ २१
न्यग्रोधं पर्वताकारं भाण्डीरं नाम नामतः ।
दृष्ट्वा तत्र मतिं चक्रे निवासाय दिवा प्रभुः ॥ २२

(for पत्र). S₁ विचित्रं पुष्पसंचयैः. — ^d) K₁ Ñ V B Dn Ds D_{2,3,4} T₃ धारिणम् (for कारिणम्). D_{2,3} पर्वताभोगधा (D₂ का रिणम् ; T₁ M₁ भवनाभोगधा (M₁ का रिणम् ; T₂ G₁ पवनाभोगधा (G₁ धा रिणम् ; T₃ पवनाभावधारिणम्.

19 For the repetition in M₁, cf. v. l. 12. K₂ om. 19 (cf. v. l. 17). — ^a) Dn नीलं (for नील-). D₂ चित्रादि ; M_{1,3} पत्राङ्ग (for चित्राङ्ग). Ñ₁ वर्णैश्च ; M₂ (both times) बहुश (for वर्णैश्च). — ^b) S₁ सेवितं (for सेवितं). K_{1,2,3,4} Ñ V B Dn D_{2,3,4} T₃ स्वर्गैः ; D₂ om. (for द्विजैः). D₂ सेवितं बहुपश्रिभिः. — ^c) D₂ फलैः ; D₂ om. ; D₂ T_{1,2} G₁ M_{1,3} (both times) घनैः (for फलैः). S₁ K_{1,2,3,4} B₁ Dn T_{1,2} G₁ M₁ घनैः ; D₂ (also) ततम् ; D₂ वने ; G₂ वनं ; M₁ चितं (for घनं). Ñ₁ V₁ फलैः पुष्पैः प्रवालैश्च. — ^d) K₂ सेन्द्र (for सेन्द्र).

20 ^a) S₁ पुष्करः ; K₂ पुष्पं मु ; V₂ पुष्पश्च D₂ पुष्पस्तु ; D₂ T₁ G₁ पल्लव (for पुष्पम्). D₂ मण्डपम् (for मण्डितम्). M_{1,3} पुष्कलं स्क M₁ लस्क न्यमण्डलम् ; M₁ लतापल्लवमूर्धितम्. — ^b) K₁ Ñ V₁ G₁ M₁ विशालमूलविततं ; Ñ_{1,2} B₁ Dn D_{2,3} D₄ T₃ लावनतं ; G₂ लसतं. — ^c) S₁ पवनाभोगकारिणम् ; K₂ पतदम्भोविधारणम् ; D₂ पर्वताकारसन्निभम् ; D_{2,3} T_{1,2} G₁ M₁ दीया D₂ T₁ G₁ रोहं समन्ततः ; T₃ गगनाम्भोदधारिणम्.

21 ^a) T₃ आधिपत्येन चान्येषां. — ^b) S₁ कुर्वन्ने (for कुर्वाणं). B₂ कुर्वाणं सुखमव्ययं. — ^c) V₁ T_{1,2} G₁ M₁ शिरो (for तिरो). K₂ D_{2,3} तिरो K₂ वान वर्पमनातपम् ; Ñ V_{2,3} B₂ Dn D_{2,3} T₃ निरा (Ñ₁ [mar.] शिरो ख (D₂ ध र्पमना- (D₄ मित्रा) तपम् ; D₂ शिखामण्डितमव्ययम्.

22 ^a) K₂ Ñ₃ V_{1,2} B₁ D_{2,3} (except M_{1,3}) न्यग्रोधं पर्वताग्राभं. — ^b) K₃ V₂ B₂ भाण्डीरं (for भा). — ^c) S₁ ते तु (for तत्र). T₃ मनश्च (for मतिं). — ^d) V₂ निवेशाय (for निवासाय). K_{1,2} Ñ_{2,3} V_{2,3} B_{1,2} Dn D_{2,3}

स तत्र वयसा तुल्यैर्वन्सपालैः महानघः ।
रेमे वै दिवसं कृष्णः पुग स्वर्गगतो यथा ॥ २३
तं क्रीडमानं गोपालाः कृष्णं भाण्डीरवासिनम् ।
रमयन्ति स्म बहवो वन्यैः क्रीडनकैस्तदा ॥ २४
अन्ये स्म परिगायन्ति गोपा मुदितमानसाः ॥
गोपालाः कृष्णमेवान्ये गायन्ति स्म रतिप्रियाः ॥ २५
तेषां स गायतामेव वादयामास वीर्यवान् ।
पर्णवाद्यान्तरे वेणुं तुम्बवीणां च तत्र ह ॥ २६
कदाचिच्चारयन्नेव गावो गोवृषभेक्षणः ।

C. 3619
B. 2. 11. 28
P. 2. 11. 28

D_{2,3,4,5} T₃ ततः ; K₂ रतः ; Ñ₁ B₃ D_{2,3} तदा ; D₂ T₂ G₁ M_{1,2,3} गवां (for दिवा). D₃ M₃ हरिः (for प्रभुः). K₃ निवासाय ततः परम् ; V₁ निवेशाय ततः प्रभुः ; T₁ निवासाय गवां पतिः.

23 ^a) V₃ [अ]नघैः (for वः). — ^b) K₁ नु ; D₂ च (for वै). K₁₋₄ Ñ_{2,3} V_{2,3} D_{2,3,4} T₃ वामरं (for दिवसं). D₂ तत्र (for कृष्णः). — After 23, D_{2,3} S ins. a passage given in App. I (No. 13).

24 ^a) K₂ गोपालं (for ला). S₁ ते क्रीडमाना गोपालाः. — ^b) S₁ वासिन (for नम्). K₁ कृष्णं भाण्डीरमाश्रितम्. — D₂ repeats 24^a after 25. — ^c) G₃ बहुशो ; M_{1,3} गोपाला (M₁ १) ; M₂ देवेशं (for बहवो). D₃ (second time) सूक्तैश्च कामलैरेव. — ^d) V₂ रम्यैः ; D₃ बाल्यैः (for वन्यैः). S₁ K_{1,2,3,4} Ñ_{1,2} V₃ Dn D_{2,3} तथा ; D₂ सदा (for तदा) D₃ (second time) T_{1,2} G₁ M₁ वार्यैर्नृतैः (D₂ G_{2,3} तैश्च गीतिभिः).

25 M_{2,3} om. 25. — ^a) T₃ हयन्ति (for स्म परि). — ^b) D₁ बाला (for गोपा). — ^c) Ñ₁ च (for स्म). S₁ D₂ T_{1,2} G_{1,2} वनप्रियाः ; D₂ रति प्रियाम् ; D_{4,5} रतिप्रियाम् ; G₂ M_{1,3} घन- (for रति). — After 25, D₂ repeats 24^a.

26 ^a) S₁ D₂ त Ñ_{2,3} D₄ D_{2,3} G_{2,3,5} M₁₋₃ स (for स). T₁ om. from गायताम् up to वाद्यान्तरे (in 26^a). K₄ Ñ₂ V_{1,3} एवं (for पत्र). — ^b) D_{2,3} T_{1,2} G₁₋₃ M₁ केशवः (for वीर्यवान्). — ^c) Ñ₁ B_{1,2} Dn D_{2,3,5} T_{1,3} G₃ तुम्बी ; V₃ B₃ D₃ D₄ तुम्बी (for तुम्ब-). S₁ तदन्तरे (for च तत्र ह). — After 26, S₁ D₂ T₃ ins. an addl. colophon [Mention of the Epic. T₃. — Adhy. no. T₃ 73].

27 Before 27, S₁ D₂ ins. वैशंपायन उवाच. — ^a) Ñ₁ धारयन् ; D₃ कालं (for चारं). — ^b) K₂ Ñ V B Dn D_{2,3} T_{1,2} G_{1,2} गाः स ; D₁ गास्तु ; T₂ G₁ गोपैर् ; G₃ M₃ गा वै ; M₁ गोपो (for गावो). — ^c) M_{1,3} कृलं (for

C 3619
B 2. 11. 28
P 3. 11. 28

जगाम यमुनातीरं लतालंकृतपादपम् ॥ २७
तरंगापाङ्गकुटिलां वारिस्पर्शमुखानिलाम् ।
तां च पद्मोत्पलवतीं ददर्श यमुनां नदीम् ॥ २८
सुतीर्थी स्वादुसलिलां हृदिनीं वेगगामिनीम् ।
तोयवातोद्धतैर्वेगैरवनामितपादपाम् ॥ २९
हंसकारण्डवोद्धुष्टां सारसैश्च विनादिताम् ।
अन्योन्यमिधुनैश्चैव सेवितां मिधुनेचरैः ॥ ३०
जलजैः प्राणिभिः कीर्णां जलजैर्भूषितां गुणैः ।

तीर). — ^a) Ds S (except Ts.) लतालंकृतपादपम्.

28 Mz om. 28^{ab}. Ds Mz transp. 28^{ab} and 28^d. — ^b) Ti Mi. 3 वान- (for वारि-). Ns. 3 Ds. Ds Ti Gz Mi. 3 मुखानिलाम्; Ds समाकु- (for सुखानि-). — ^c) Ti Mi. 3 कौञ्जपा Ti तां च पद्मोत्पलकीर्णां. — ^d) Ts जगाम यमुनां शनैः; Ts जगाम सः गोगणैः.

29 Mz om. 29^a-39^b. — ^a) Ts सुतीर्ण (for तीर्थी). Ts Gz साधु- (for स्वादु-). — ^b) Kz वाहिनीम्; Va शालि- (for गामि-). — ^c) Si Kz Bz Ds Mz कालोद्ध- (Si Bz च तैर; Ti Gz वातोद्ध- (for वातोद्ध-). Mz मेचैर् (for वेचैर्).

30 Mz om. 30^a (cf. v. l. 29). B Ds Ts. 4 transp. 30 and 31. — ^a) Kz Ds हंसकारण्डवोद्धुष्टां; Ds वोद्धुष्टां Ds वायुष्टां; Ds Ti वाकीर्णां; Ds Ti Gz Mz कौञ्जपाङ्गोत्पलैः की- Gz Mi लाकाङ्गी; Mz हंसकारण्डवच्छां. — ^b) Kz V B Ds Ds. 3 Ts. 4 Gz विनादिताम्; Ds विना- (for विना-). — ^c) Kz Gz अनर्थ; Kz Ns V B Ds Ts अत्यन्त; Ds अनन्य (for अन्योन्य-). — ^d) Kz Ds सेवितां मिधुनेचरैः; Ti Gz Mi. 4 सेवितां (Ti सर्वदा) च जलेचरैः; Gz तां च वेनेचरैः; Mz तां विपिनेचरैः.

31 Ds om. 31. Ts om. (chap.) 31^a. B Ds Ts. 4 transp. 30 and 31. — ^a) Ds Gz. 2. 3. 4 Mi. 4 स्थलजैर् (for ज-). Ti स्थलजैः प्राणिनां गुणैः. Ts स्थलजैः पुष्पिनां गुणैः. — ^b) Mz जलजैर्भूषितां दकाम्; Mz परागप्रसूनभुङ्गः.

32 ^a) V B Ds Ds Ds प्रसून- (for प्रस्थित-). Mz प्रस्थितां स्रोतचरणी. — ^b) Ds नाभि- (for नाभि-). — ^c) Si पुष्प; K V B Ds Ds. 3 Ts. 4 पद्म- (for पद्म-). Some Mss. रोमानु- Ds पद्मलेपानुरजिताम्; Ds शुक्रपद्मज-मण्डिताम्; Ti Gz Mi. 2. 3 रत्नां Gz Mi क्तां शूद्रार-जिताम्; Ts Gz प्रकारवरं; Gz प्रकारवरं; Mz रत्ना-शुक्ररोमिकाम्.

जलजैः कुसुमैश्चित्रां जलजैर्हरितोदकाम् ॥ ३१
प्रस्थितस्रोतचरणां पुलिनश्रोणिमण्डलाम् ।
आवर्तनाभिगम्भीरां पद्मलोमानुरजिताम् ॥ ३२
हृदशातोदराक्रान्तां त्रितरंगवलीधराम् ।
चक्रवाकस्तनतटां तीरपार्श्वयताननाम् ॥ ३३
फेनप्रहृष्टदशनां प्रसन्नां हंसहासिनीम् ।
रुचिगोत्पलपत्राक्षीं नतभ्रं जलजेश्वराम् ॥ ३४
हृददीर्घललाटान्तां कान्तां शैवलमूर्धजाम् ।

33 Mz om. 33^{ab}. Mz transp. 33^{ab} and 33^d. Kz reads 33^{ab} twice. — ^a) Kz Ns V B Ds Ds. 2. 3. 4 तदच्छेदोत्तरीयां तां; Kz. 4 (second time) V B Ds Ds तट- (Bz हृदच्छेदोदरां कान्तां (Kz तां तु); Kz (first time) हृदशातोदरां कान्तां; Ds Ts. 4 corrupt; Ds Mi. 3 हृद-स्वच्छोदका Mz क कान्तां; Ti Gz Mz हृदस्वा Gz थां स्व-च्छोदकां कान्तां (Ti रां कान्तां; Mz ककान्ता). — ^b) Kz Ns Ds भ्रं; Mz om. (for त्रि-). Mz कृताम् (for धराम्). Si Ds Ti Gz Mz तरंगभ्रवलीधरा Mz तताम्; Kz. 4 (second time) Ns Ds Ds. 3 भ्रं Ns Ds त्रि तरंगा-वलीधराम्; Kz. 4 (first time) Ns V B Ds Ds Ta. 4 तरंगा Ns B गा; Ts मि त्रिवलीधरा Kz कृताम्. — Bz om. 33^d. Kz Ns V Ds Ds. 2. 3 Ts. 4 read 33^d after 33^{ab}. — ^c) Kz Bz Ds Ds. 3 Ts. 4 Gz Mz नदीं (for तटां). — Gz om. 33^d 35^d. — ^d) Si तीर्थ- (for तीर-). Kz तीर्थप्रसवणाननाम्; Ds तीरपार्श्वयती नदीम्; Ds Ti Gz. 3 M सरोरुहशुभाननाम्. After 33, Ds ms.:

676^a मीनाक्षिचपलां कान्तां कान्तशैवलमूर्धजाम् ।

34 Gz om. 34 (cf. v. l. 33). — ^a) V B प्रहृष्ट; Ds Ti. 2 Gz. 3 M प्रतान; Ts. 4 प्रकाश; Gz यनाह- (for प्रहृष्ट-). Kz Bz Ds Ds. 3 वदनां (for दशनां). — ^b) Kz Ns V B Ds Ds. 3 Ta. 4 मालिनीम्; Ds Ti. 2 Gz. 3 M गामि- (for गामि-). — ^c) Kz दम्भीष्टी; Kz दम्भीष्टां; Kz रक्षीष्टी; Kz Ns Bz Ds. 3 दम्भीष्टी; Ns वर्णीष्टी; Ns Ds Ds पत्रोष्टी; V B पत्रोष्टी; V B Bz Ds Ds रक्षीष्टी; Bz Ds Ti. 2 Gz. 3 Mi. 3 पत्रोष्टी; Ts. 4 पत्रोष्टां; Gz वक्रोष्टां; Mz चित्रोष्टी (for पत्रोष्टी). — ^d) Kz तदभ्रं; Ds Ds Ti. 2 Gz. 3 M विशाल- (for तदभ्रं). — After 34, Ts. 4 read 37^{ab}.

35 Gz om. 35^a (cf. v. l. 33). Ts. 4 om. 35^{ab}. Ns repeats 35^{ab} after 35^{ab}. — ^b) Kz Ns Ds Ds. 3. 4 कान्त- (for कान्तां). Kz. 3 Ns V B Ds कान्त (Nz V ल) शैवाल-

दीर्घस्रोतायतभुजामाभोगश्रवणायताम् ॥ ३५
 कारण्डवाकुण्डलिनीं श्रीमत्पङ्कजलोचनाम् ।
 काशचामीकरं वासो वमानां हंमलक्षणाम् ॥ ३६
 तटजाभरणोपेतां मीननिर्मलमेखलाम् ।
 पारिप्लवप्रवक्षीमां सारसारावनूपुराम् ॥ ३७
 शषनक्रानुलिप्ताङ्गीं कूर्मलक्षणशोभिनीम् ।
 निपानश्चापदापीडां नृभिः पीतपयोधराम् ।
 श्वापदोच्छिष्टसलिलामाश्रमस्थानमकुलाम् ॥ ३८
 तां समुद्रस्य महिषीं वीक्षमाणः समन्ततः ।

चचार रुचिरं कृष्णो यमुनामुपशोभयन् ॥ ३९
 तां चरन्स नदीं श्रेष्ठां ददर्श हृदमुत्तमम् ।
 दीर्घं योजनविस्तारं दुस्तरं त्रिदशैरपि ॥ ४०
 गम्भीरमक्षोभ्यजलं निष्कम्पमिव सागरम् ।
 तोयपैः श्वापदस्त्यक्तं शून्यं तोयचरैः स्वर्गैः ॥ ४१
 अगाधेनाम्भसा पूर्णं मेघपूर्णमिवाम्बरम् ।
 दुःखोपमर्ष्य तीरेषु मर्मैर्विपुलैर्विलैः ॥ ४२
 विपारिणगतस्याग्नेर्धृमेन परिवेष्टितम् ।
 अभोज्यं तन्पशूनां हि अपेयं च जलार्थिनाम् ॥ ४३

C 3636
B 2. 11. 45
P 2. 11. 45

मूर्धजाम् ; Dn2 Ds M1 कान्त (M1 नील लोवाल. — After 35^{ab}, K N V Ds D1 2.4.3 T1.4 read 33^{ab}. — ^a) S1 तां नदीप्रवणायताम् ; K1.3 T1 G1.4 M1 अभोगश्रवणायुः K1 'यि ; M1.3 निव'ताम् ; N1.2 D1 'तनाम् ; D2 अम्भोज-श्रवणाननाम्.

36 B1 om. 36^a-38^b. — ^a) K2 Ds T1.4 कारणद्वैः कुण्डलिनीं ; M1 'वाकुण्डलयुतां (hypermetre). — ^b) M2.3 शोभिनाम् (for लोचनाम्) ; Ds श्रीमती कङ्गलोचनाम्. — T1 om. 36^{ab}. After 36^{ab}, N1 repeats 35^{ab}. K2.4 N V1.3 Dn D1.4.3 read 36^{ab} and B2 Ds D2 repeat the same after 37. — ^c) K1.3.4 N V2 B1.2 (both times) Ds D2 (all first time) ; T1.4 पुष्पमयं ; Ds.6 T1.2 G1.3.4 M1 पुष्पावली (for चामीकरं). — ^d) D1 (first time) कुल (for हंम).

37 B1 om. 37 (cf. v. 1. 36). T1.4 read 37^{ab} after 34. — ^b) S1 पीत ; K1 M1 नील (for मीन). M3 निर्मित (for निर्मल). After 37^{ab}, Ds reads 41^{ab}, repeating it in its proper place. — ^c) S1 शुभां पारि ; Ns V1.2 B1 Dn वारिप्लव (for पारि). N1 प्रवक्षीमां ; Ds तरंगाङ्गां ; T2 G तरंगीणां ; T3.4 कृ (T1 कृ तक्षीमां (for प्लव). K1 Ds वारिप्लवतक्षी Ds 'श्री मां ; N2 Vs Ds वारिप्लव (Vs 'वा प्रुतक्षीमां ; Ds पारिप्लवाङ्गाक्षीमां ; D1 G1 पारिप्लवप्रुतक्षीमां ; T1 M1 आपूर्णिततरंगीणां ; M1.3 पारिप्लवोत्तरक्षीमां. After 37, K2.4 N V1.3 Dn D1.4.3 read and B2 Ds Ds repeat 36^{ab}.

38 B1 om. 38^{ab} (cf. v. 1. 36). T1 om. 38^{ab}. — ^a) K1 एतां ; V2 भीमः ; Dn मत्स्य (for मयः D1.8 नक्राव (for नक्रानु). T2 G1 शषेण क्रानुलिप्ताङ्गी — ^b) S1 B2 Ds.6 T1.2 G M1 शोभिनाम् ; K N V1.2 B1 Dn Ds D1.2.3.4.5 श्रूयिताम् ; Vs लक्षिताम् (for शोभिनीम्). — ^c) Ds T1 G1 M1.3 निविडः ; T2 G1.4 निविडः (for निपान). K1

कलोलेश महापीडां ; V1 B1.3 D1 T1 निपानश्चापदापीडां ; G1 निविडश्चापदापीडां. — ^d) T2 G1 द्वीपि (for नृभिः). — After 38, Ds.6 S1 ms.:

671* विद्वाराध्यमहादेवमिकनालिङ्गमण्डिताम् ।

मुनिमृङ्गुण्डिकापूरममुद्गतमहारवाम् ॥

सिद्धयोपिन्कचमन्तकुङ्कुमक्षोदपिङ्गलाम् ।

सुतीर्थी सर्वपापघ्नीं नृणां तद्वतचेतसाम् ॥

(L. 2) T2.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.116.117.118.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133.134.135.136.137.138.139.140.141.142.143.144.145.146.147.148.149.150.151.152.153.154.155.156.157.158.159.160.161.162.163.164.165.166.167.168.169.170.171.172.173.174.175.176.177.178.179.180.181.182.183.184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.197.198.199.200.201.202.203.204.205.206.207.208.209.210.211.212.213.214.215.216.217.218.219.220.221.222.223.224.225.226.227.228.229.230.231.232.233.234.235.236.237.238.239.240.241.242.243.244.245.246.247.248.249.250.251.252.253.254.255.256.257.258.259.260.261.262.263.264.265.266.267.268.269.270.271.272.273.274.275.276.277.278.279.280.281.282.283.284.285.286.287.288.289.290.291.292.293.294.295.296.297.298.299.300.301.302.303.304.305.306.307.308.309.310.311.312.313.314.315.316.317.318.319.320.321.322.323.324.325.326.327.328.329.330.331.332.333.334.335.336.337.338.339.340.341.342.343.344.345.346.347.348.349.350.351.352.353.354.355.356.357.358.359.360.361.362.363.364.365.366.367.368.369.370.371.372.373.374.375.376.377.378.379.380.381.382.383.384.385.386.387.388.389.390.391.392.393.394.395.396.397.398.399.400.401.402.403.404.405.406.407.408.409.410.411.412.413.414.415.416.417.418.419.420.421.422.423.424.425.426.427.428.429.430.431.432.433.434.435.436.437.438.439.440.441.442.443.444.445.446.447.448.449.450.451.452.453.454.455.456.457.458.459.460.461.462.463.464.465.466.467.468.469.470.471.472.473.474.475.476.477.478.479.480.481.482.483.484.485.486.487.488.489.490.491.492.493.494.495.496.497.498.499.500.501.502.503.504.505.506.507.508.509.510.511.512.513.514.515.516.517.518.519.520.521.522.523.524.525.526.527.528.529.530.531.532.533.534.535.536.537.538.539.540.541.542.543.544.545.546.547.548.549.550.551.552.553.554.555.556.557.558.559.560.561.562.563.564.565.566.567.568.569.570.571.572.573.574.575.576.577.578.579.580.581.582.583.584.585.586.587.588.589.590.591.592.593.594.595.596.597.598.599.600.601.602.603.604.605.606.607.608.609.610.611.612.613.614.615.616.617.618.619.620.621.622.623.624.625.626.627.628.629.630.631.632.633.634.635.636.637.638.639.640.641.642.643.644.645.646.647.648.649.650.651.652.653.654.655.656.657.658.659.660.661.662.663.664.665.666.667.668.669.670.671.672.673.674.675.676.677.678.679.680.681.682.683.684.685.686.687.688.689.690.691.692.693.694.695.696.697.698.699.700.701.702.703.704.705.706.707.708.709.710.711.712.713.714.715.716.717.718.719.720.721.722.723.724.725.726.727.728.729.730.731.732.733.734.735.736.737.738.739.740.741.742.743.744.745.746.747.748.749.750.751.752.753.754.755.756.757.758.759.760.761.762.763.764.765.766.767.768.769.770.771.772.773.774.775.776.777.778.779.780.781.782.783.784.785.786.787.788.789.790.791.792.793.794.795.796.797.798.799.800.801.802.803.804.805.806.807.808.809.810.811.812.813.814.815.816.817.818.819.820.821.822.823.824.825.826.827.828.829.830.831.832.833.834.835.836.837.838.839.840.841.842.843.844.845.846.847.848.849.850.851.852.853.854.855.856.857.858.859.860.861.862.863.864.865.866.867.868.869.870.871.872.873.874.875.876.877.878.879.880.881.882.883.884.885.886.887.888.889.890.891.892.893.894.895.896.897.898.899.900.901.902.903.904.905.906.907.908.909.910.911.912.913.914.915.916.917.918.919.920.921.922.923.924.925.926.927.928.929.930.931.932.933.934.935.936.937.938.939.940.941.942.943.944.945.946.947.948.949.950.951.952.953.954.955.956.957.958.959.960.961.962.963.964.965.966.967.968.969.970.971.972.973.974.975.976.977.978.979.980.981.982.983.984.985.986.987.988.989.990.991.992.993.994.995.996.997.998.999.1000.

(L. 4) Ds कृष्णवद्वारमन्तसाम् (for ^b).]

39 ^a) Gs समुद्रिदय (for 'द्रस्य). S1 K1 स तां समुद्र-महिषीं. — ^b) K1.3.4 Ns V2.3 Dn D2.4.5 T1 ईक्षमाणः (for वी). — ^c) D सुचिर ; G1.1 विपुलां (for रुचिरां).

40 ^a) D1.2 विचरन् ; T2.3 आ (for तां च). V2 रम्यां ; Ds श्रेष्ठो (for श्रेष्ठां). V1 स तां चरन्दीं श्रेष्ठां. — ^b) Ds.6 T1.2.3 G1.2.3.4 M1 विस्तीर्णं (for विस्तारं). — ^c) T1 दुष्पापं (for दुस्तरं). K1 त्रिदशैरपि दुःखहम्.

41 Ds reads 41^{ab} for the first time after 37^{ab}. — ^a) D2 (first time) जलं (for जलं). D1 M1.3 अक्षोभ्यजलगम्भीरं. — ^b) D2 (first time) देवगन्धर्वमेखिताम्.

^c) K1.2.3 N V B1.3 Ds D1.3.4.5 T1.3.4 G2.4.5 M1 तोयजैः ; T2 G1 तैर्य वै (for तोयपैः). — ^d) S1 त्यक्तं (for शून्यं).

42 Ks om. 42-43. Ms om. 42. — ^a) B1 अनागसा (for अगाधेन). — ^b) N2 तोयपूर्णम् ; Ds M1.2 पूर्णमेघैर (for मेघपूर्णम्). — ^c) M1.2 तीरेषु (for तीरेषु).

43 Ks om. 43 (cf. v. 1. 42). — ^a) N (except S1 N1 Ds ; Ks om.) T G M1.2 (sup. lin.). 4. अवस्य (for गतस्य). — ^b) K1.2.3 N V B Dn Ds D1.2.3 T1.4 G4 अभोग्यं ; D 'गं ; M1.2 अभुज्यं ; M4 अक्षोभ्यं (for अभोज्यं). T2 अभोज्यं तत्त्वशून्यानां — ^d) T2 अपेयं (for अ). Ks हि (for च).

C 3634
B 2. 11. 45
P 2. 11. 45

उपभोगैः परित्यक्तं सद्भिस्त्रिषवणार्थिभिः ।
आकाशादप्यसंचार्य स्वगैराकाशगोचरैः ॥ ४४
तृणेष्वपि पतत्स्वप्नौ ज्वलन्तमिव तेजसा ।
समन्ताद्योजनं साग्रं तीरेष्वपि दुरासदम् ॥ ४५
विषानलेन घोरेण ज्वालाप्रज्वलितं हृदम् ।
व्रजस्योत्तरतस्तस्य क्रोशमात्रे निरामये ॥ ४६
तं दृष्ट्वा चिन्तयामास कृष्णो वै विपुलं हृदम् ।
अगाधं द्योतमानं च कस्येदं सुमहद्भृदम् ॥ ४७
अस्मिन्स कालियो नाम कालाञ्जनचयोपमः ।
उरगाधिपतिः साक्षाद्भेदं वसति दारुणः ॥ ४८
उत्सृज्य सागरे वासं यो मया बाहितः पुरा ।

44 °) M1-3 उपभोग (for 'नैः'). — °) B2 Ds T1
सुरैस् (for सद्भिः). — °) G2 चारिभिः (for 'गोचरैः').

45 M2 om. 45°°. — °) M2 पतन्नि (for 'सु'). — °)
K2 समन्ताद्योजनार्थमः ; M1 'नातां हि' ; M2 3 'तस्यापि'.
— °) S1 Dn D: T1 G2 3 'देवैर्' (for 'तीरेषु').

46 D4 reads 46° 48° on marg. — °) M2 3 विषान-
लस्य घोरस्य. — °) V2 Dn Ds 'हृदम्' (for 'हृदम्'). K1 V1
D3 ज्वालाप्रज्वलितं हृदम् ; K2 B2 3 D4 T3 4 'तोदकम्' ; V2
B1 D1 'तोदरम्' ; M1-3 'ताम्बरम्'. — °) S1 Ds हृदस्य (for
व्रजस्य). M2 (inf. lin.) 3 'तीरे' (for 'तस्य'). — °) N2
G2 निरामयम् ; D: T1 2 G1 3 3 M 'श्रयम्' (for 'मये').

47 °) S1 चिन्तयामास कृष्णो वा — S1 om. 47°°. — °)
S1 तं दृष्ट्वा (for कृष्णो वै) ; M1 कृष्णो वै हृदमुत्तमम्. — Ds
M2 3 om. (haph.) 47°°. — °) D1 अगाधे (for 'ध').
K2 चानिघोरं (for द्योतमानं). K1 3 4 N2 3 V1 3 Dn D1 4
T1 3 4 G1 3 3 M1 4 तु ; V2 T2 तं (for च). — °) G2
तस्य (for कस्य). M1 [अ]यं (for [हृदं]). T2 G1 सुमहा- (for
'हृद'). S1 तं दृष्ट्वा विपुलं हृदम् ; K1 3 4 N2 V2 3 B2 Dn Ds
D2 3 कस्यायं महानो हृदः ; V2 च महाद् ; D1 सुमहाद् हृदः (N2
Ds1 'हृदम्' ; T2 3 कस्यायं विपुलं हृदम्.

48 °) D1 अस्मिन्सु ; T2 G2 3 3 तस्मिन्सु (G2 'अ')
(for अस्मिन्सु). — °) K1 2 3 N V B Ds D2 4 T2 नीला-
ञ्जन- (for काला). — °) T2 दुर्मनाः ; M2 3 भीषणः (for
दारुणः).

49 °) K2 N1 2 V2 D1 3 T1 2 4 G1 3 3 M1 4
उत्सृज्य सागरावाप्तं. — °) K1 Ds Ds G2 4 M2 3 विजितः ;
K2 B Dn T1 G1 विजितः ; K3 4 V D1 2 4 3 M1 4 विजितः

भयात्पतगराजस्य सुपर्णस्योरगाशिनः ॥ ४९
तेनेयं दूषिता सर्वा यमुना सागरंगमा ।
भयात्तस्योरगपतेर्नायं देशो निषेव्यते ॥ ५०
तदिदं दारुणाकारमरण्यं रूढशाडुलम् ।
सावरोहद्रुमं घोरं कीर्णं नानालताद्रुमैः ॥ ५१
रक्षितं सर्पराजस्य सचिवैर्वनवासिभिः ।
वनं निर्विषयाकारं विषाक्षमिव दुःस्पृशम् ।
तैरासकारिभिर्नित्यं सर्वतः परिरक्षितम् ॥ ५२
शैवालमलिनैश्चापि वृक्षैः क्षुपलताकुलैः ।
कर्तव्यमार्गो भ्राजेते हृदस्यास्य तटानुभौ ॥ ५३
तदस्य सर्पराजस्य कर्तव्यो निग्रहो मया ।

(for बाहितः). Ds म मया निजितः पुरा ; T2 4 घोरं वै विजितः
पुरा. — °) N2 V1 पतन्नि ; D2 4 पतंग- (for पतंग-).

50 °) K2 N2 V B2 3 D3 यमुना सागराङ्गना.
T1 लोकर (for देशो).

51 °) K1 D1 यद् (for तद्). — °) V1 Ds हृद ; D3
गृह (for रुढ-). T2 3 अरण्यमुरगाशिनः. — °) K2 (marg.
as in text) हृदं (for 'द्रुमं').

52 °) M1 3 उषितं (for रक्षितं) — °) S1 B1 3 Dn
D2 T2 G चारिभिः (for 'वासिभिः'). K N V B2 D1 3
सचिवैरासकारिभिः. — °) T1 वनं सर्वभयाकारं. — °) S1
K1 4 D1 3 T2 G M2 दुःस्पृशम् (for दुःस्पृशम्). — °) D2
तं चास (for तैरास). M2 कामिभिर् (for 'कारि').

53 °) D1 (G2 4) नितिनैश्च (for 'म'). V2 B2 D2
T2 4 एव (for [अ]पि). K2 शैवालविभवैश्च. — °) K2
V2 D2 T1 G2 M2 3 क्षुद्रः ; D2 नाना ; T2 G1 3 3 M1 4
पुष्पः ; T2 कुल (for क्षुप-). S1 D2 लतावृक्षम् ; K1 2 N2 3
V1 3 D2 'कुलम्' (for 'लताकुलैः'). K1 Dn वृक्षैः क्षुद्र (K2
'वृक्ष लताकुलम्' ; D2 वृक्ष पुष्पलताकुलैः ; T2 वृक्ष पुष्पलतागमैः ;
G1 पुष्पः पुष्पलताद्रुमैः. — °) S1 शोभते (for भ्राजेते). K2
कर्तव्यमग्रा भ्राजेते ; D2 गावो व्रजन्तु व्रजगा ; D2 T1 2 G M
व्रज M1 3 वृत्त मार्गो (T2 M1 4 'मै') तु भ्राजेते. — °) D2
च ; M2 [अ]थ (for अथ).

54 °) D2 कुरस्य (for तदस्य). — °) S1 कर्तव्यं चापरं
मया. — °) S1 N2 शुभ- ; V1 3 T2 शीत- (for शिव-).
— For 54°°, D2 3 T1 2 G M subst. :

672* अयं च सेव्यः कर्तव्यो हृदः शीतजलाश्रयः ।
— After 54, K2 ins. :

यथेयं सरिदम्भोदा भवेच्छिवजलाशया ॥ ५४
 ब्रजोपभोग्या च शुभा नागे वै दमिते मया ।
 सर्वर्तुसुखसंचारा सर्वतीर्थसुखाश्रया ॥ ५५
 एतदर्थं च वासोऽयं ब्रजेऽस्मिन्नोपजन्म च ।

अमीषामुत्पत्त्यस्थानां शामनार्थं दुरात्मनाम् ॥ ५६
 एतं कदम्बमारुह्य तदेव शिशुलीलया ।
 विनिपत्य हृदं घोरे दमयिष्यामि कालियम् ॥ ५७

इति श्रीहरिवंशे पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

C 3650
B 2. 11. 59
P 2. 11. 59

673* स संकर्षणमामन्त्र्य केशवस्त्रिदशमवीनम् ।
 K2 cont : N. 3 V2 B1 ins. after 54 : V1.3 D2 after
 55 : K1 after the repetition of 56^{ab} : K1 D after
 56^{ab} : Ds2 cont. after 675* :

674* आमानमाननो वाक्यं प्रोवाच स प्रियंवदः ।
 इदं वने नदी चये शरण्यमिति मे मतिः ।
 न निमर्षन्ति दृश्यन्ते सर्वानीह महीतले ॥

[K2 om. line 1. K1 repeats lines 1-2 after the
 repetition of 56^{ab}. — (L. 1) K1 (both times). 4 Ds2
 D: अमान. (for नो). D: अमानमानमाना वाचम् (for ^a).
 K1 (both times). 4 B1 Ds2 Ds2 : इदं (K1 [second
 time]) ^a प्रोवाच स प्रि (B1 D: अद्रि). (for ^b). — Ds2
 om. lines 2-3. — (L. 2) K1 नदीचये (for नदी चये).
 K1 (second time). 2 प्रोवाचम् (for अद्रि). — K1. 4 B1
 Ds2 : om. line 3. — (L. 3) V1. 2 दुरात्मने (for दृश्यन्ते).
 V1 नादं मर्षन्ति दृश्यन्ते (for ^a).]

55 K1 om. (hapl. 1) 55. — ^a K2 4 N V1. 2 Dn
 Ds1. 3 (sup. lin.) D1. 4 च यथा; V3 B2 हि यथा; Ds2
 च यथा; D तु यथा (for च शुभा). D3 ब्रजोपभोग्या
 वसुधा; Ds1. 2 G1. 2. 4. 5 M ब्र D6 प्रजोपभोग्यश्च (M1. 3
 'स्तु) शुभो (G1 मदा); T3. 4 योग्यश्च यथा. ^b T1 M1 च
 (for वै). — ^c K2 N V2. 3 B Ds1. 5 T1 G2. 4 M1 सर्वत्र;
 Ds D1. 4 'तः (for 'तु). — ^d T1 M1 जलाश्रया (for
 'सुखा'). — After 55, V1. 3 D2 ins. 674*.

56 K1 repeats 56^{ab} after 674*. D4 om. 56.
 — ^a D2. 3 अर्थे (for 'र्थे). V2 हि (for च). S1 K1
 (both times) Ds. 6 T1 वसतिर्; K2. 3 V1 B1. 3 Ds T3. 4
 वासो मे; T2 G विष्णु (G1. 3 'मे; G2 'तो); M1-3 मे वासो
 (for वासोऽयं). — ^b S1 K1 (both times) वने मे (for
 ब्रजेऽस्मिन्). T3 जन्मना; G1 M1. 4 वेष्टता; M2. 3 वेष्टणः
 (for जन्म च). Ds T1. 3 G1. 3. 4. 5 ब्रजे मे गोपवेष्टता (Ds T1
 G2 'विणः). — After 56^{ab}, K1 Ds ins. 674*. M1 om.

56^c. — ^c D3 समक्षमुत्पत्त्यस्थानां. — ^d N (except S1
 Ds. 6; D1 om.) T3. 4 G1 M1 निग्रहार्थं (for शामनार्थं).

57 ^a K2 D1 T1 एतं; K3 N2 Dn Ds Ds. 3. 5 T3. 4
 एतं; K4 N2 V1 D4 एतन्; D एतन् (for एतं). — ^b S1
 V2 B Ds T3. 4 तदेव; Ds. 4 T2 G निरीक्षन्; T1 M निरीक्ष्य
 (for तदेव). — ^c T2 निपत्य च (for विनिपत्य). — After
 57, K2 N2. 3 V B Ds Ds. 1 ins. :

675* एवं कृते बाहुवीर्यं लोके ग्यानि गमिष्यति ।
 — After the above, Ds2 cont. 674*, while Ds. 6 S
 (except T3. 4) ins. after 57 :

676* मम पादतलस्पर्शादीर्घजीवी भवेत्यम् ।
 कदम्ब पुष्पफलवान्ममाराध्यश्च मन्त्रियैः ॥
 सोऽहं कदम्बशिखरं सर्वप्राणिसुखावहः ।
 अद्यापि भ्राजते विष्णोः पादसंस्पर्शोभया ।
 त्वमेतं सर्वदा राजमणमस्व सुखी भव ॥ [5]

[(L. 1) Ds T2 G विर- (for दीर्घ-). — (L. 2) Ds
 मन्त्रियैः (for मन्त्रियैः). — Before line 3, M1 ins. वैष्णवतः.
 — (L. 3) M1 मनोहरः (for सुखावहः). — (L. 4) M1. 3
 (marg. as above). 3 लोभनः (for 'य). D3 पादस्पर्शेन
 लोभनः (G1 'त). — (L. 5) Ds तमेतं; T1 तमेव; T2 G1.
 2. 4. 5 M1 तमेव (for तमेतं).]

COLOPION om. in T4. — Mention of the Epic : K1. 3
 N2 Ds2 T3. — Mention of Khila : K1. 3 Ns V B Ds
 D1. — Subparran : K2. 4 N V B D1. 2. 5 बालचरितम्.
 — Adhy. name : S1 N3 V1 B1. 3 Ds कालियहृददर्शनम्;
 K1 कालियदमनम्; K2 Ds G2. 3 यमुनावर्णनम्; K3 N3
 बालचरित्रम्; V3 B2 यमुनाहृददर्शनम्; Ds. 1 कालियदर्शनम्.
 — Adhy. no. (figures, words or both) : K3 D1 M1-3
 64; N3 V1 T2 G1 67; V3 G2. 4 65; Dn Ds2 Ds 66;
 Ds 72; T1 G3. 5 M4 68; T3 74. — Śloka no. : V3 62;
 Dn Ds 59; Ds2 61; Ds 108; T2 109; G1 102.

५६

C 3652
B 2. 12. 1
P 2. 12. 1

वैशंपायन उवाच ।

सोपसृत्य नदीतीरं बध्वा परिकरं दृढम् ।
आरोहचपलः कृष्णः कदम्बशिखरं युवा ॥ १
कृष्णः कदम्बशिखरालम्बमानोऽम्बुदाकृतिः ।
हृदमध्येऽकरोच्छब्दं निपतन्नम्बुजेक्षणः ॥ २
स कृष्णेनावपतता क्षोभितः स महाहृदः ।
संप्रासिच्यत वेगेन भिद्यमान इवार्णवः ॥ ३
तेन शब्देन संक्षुब्धं तत्सर्पभवनं महत् ।
उत्तिष्ठदुदकात्सर्पो रोपपर्याकुलेक्षणः ॥ ४

56

1 ^a) Ś1 [उ]पसृतो; G: 'श्रित्य; Called अपसृत्य (for [उ]प). — ^c) Ś1 K1 Ñ3 V1 चपलं (for 'ल:); K2 T1 M1 आरुह्य: स (K2 सु) बल: कृष्ण:; D2 आरुह्य चपलं कृष्ण:; D5 आरोहयदलं कृष्ण:; D5 T2 G1. 2. 4. 5 आरुह्यश्च वा D3 'श्रप लं कृष्ण:; G3 आरुह्यश्च बलान्कृष्ण:; M1 आरुह्यस्मबल: कृष्ण:; — ^d) K3 तदा; Ñ2. 3 (marg.) V B D3 D1. 5 T3. 4 मुदा (for युवा).

2 ^a) T2. 4 -शिखरे (for 'राल:); — ^b) K1. 2. 4 Ñ V B2 D2. 4 T3. 4 घनाकृति:; D6 T2 G M1. 5 अम्बुदोपम: (for 'दाकृति:); — After 2, D2 ins.:

67: नीलोत्पलदलश्यामो हृदं तस्मिन्पपात ह ।

3 D2 om. (hapl.) 3-4. — ^a) K2. 4 V2 B D3 D2. 3 T3 [अ]मि- (for [अ]व.); T1. 2 G M स नु (T2 G1 अणु) कृष्णेन पतता; Bom. Poona eds. G (ed.) कृष्णेन तत्र पतता. — ^b) G1. 5 क्षुभित: (for क्षो); N (except Ś1; D6 om.) T2. 4 बमुना; M1 समभूद् (for स महा); — ^c) K1. 4 संप्रासिच्य- (K3 'क्रोश त वेगेन; G4 'विध्य स वेगेन. — ^d) N (except Ś1 V2; D5 om.) T2. 4 G M1 [अ]म्बुद:; T1 [अ]-म्बुभि: (for [अ]र्णव:).

4 D2 om. 4 (cf. v. 1. 3). Ś1 M2 om. 4^a-5^b. — ^a) K2 संव्रस्तं; K3 Ñ1 V3 संकुटं; V1 संरुधं; D2 न क्षुब्धं (for संक्षुब्धं). — ^b) D3 T1 G1 संप्रप- (for तत्सर्प-); T2. 4 तत्सर्वं वै (T4 नु) वनं महत्. — ^c) K3 Dn उत्तम्याव:; G5 उत्तिष्ठ (for 'हृद्); K1. 2 Ñ3 V1. 2 B D5 D2. 2 T1 उदतिष्ठजला Ñ3 V1 'क्रदा त्सर्पो; Ñ2 V2 उदतिष्ठदुदकात्सर्पो

स चोरगपतिः क्रुद्धो मेघराशिसमप्रभः ।

ततो रक्तान्तनयनः कालियः समदृश्यत ॥ ५

पञ्चास्यः पावकोच्छ्रुसश्चलजिह्वोऽनलाननः ।

पृथुभिः पञ्चभिर्घोरैः शिरोभिः परिवर्गितः ॥ ६

पूरयित्वा हृदं सर्वं भोगेनानलवर्चमा ।

स्फुरन्निव स रोपेण ज्वलन्निव च तेजसा ॥ ७

क्रोधेन तज्जलं तस्य सर्वं श्रुतामिवाभवत् ।

प्रतिस्रोताश्च भीतेव जगाम यमुना नदी ।

तस्य क्रोधाग्निपूर्णेन वक्त्रेणाभूच्च मारुतः ॥ ८

(hypermetric). — ^a) D6 बाष्प- (for रोप).

5 Ś1 M3 om. 5^a^b (cf. v. 1. 4). Ñ2 V2 read 5 twice. — ^a) Ñ1 क्षुब्धो (for क्रुद्धो). Ñ2 V2 (both second time) फटाविकटदुष्प्रेक्षो. — ^b) Ñ2 V2 (both second time) T2 G2 -राशि- (for राशि); — ^c) D6 G2 M2 (inf lin.). 2 रक्तार्क (for 'न्त-); Ñ2 V2 (both second time) क्षुभितः सर्पराजोऽर्मा; T3 रक्तान्तनयनः क्रु- — ^d) K2. 4 B3 M4 -पयत (for दृश्यत); V2 (second time) क्रोधपूर्णकृतेक्षणः.

6 ^a) D5 ललज्जिह्वो (for च); K1 अलमानन. (for अनल); Ñ3 T3 चलज्जिह्वाना T3 'स्थ तानन:; — ^c) G3 सुमहा (for पञ्चाभिर); D6 पञ्चाभिः पृथुभिर्घोरैः.

7 ^a) K1 D2. 6 T1. 2 G1. 2. 4 M1. 2. 4 घोरं (for सर्व); — ^b) Ś1 Ñ1 T2. 4 [आ]भोग:; D2 T2 G1. 2 M1 अम्बोद्; T1 G5 [अ]म्बुद्- (for [अ]नल); — K2. 4 D1 read 7^c^d after 10. — ^c) T1 स्फुरन् (for स्फुरन्); Ś1 K Ñ2. 3 V B1. 2 D5 D1. 2. 3 T1. 2. 4 G1. 2-5 M1 च (for स); — ^d) D6 T3 G4 स; G2 च- (for च); K2. 4 D5 D1 वर्चसा (for तेजसा).

8 ^a) K2. 4 V2 Dn T1 G1 M1 ज्वलन्तम् (for तज्जलं); — ^b) K3 V2 Dn G1 जलं (for सर्व); Ñ2 श्रुतम्; D6 श्वेतम् (for श्रुतम्); K1 सर्वमुज्ज्वलितं तदा; — ^c) V1. 2 B3 D3 T3 G1. 2 M2. 2 श्रोतश (for श्रोताश); — ^d) K2 तदा (for नदी); — ^e) Ś1 रोषाग्नि- (for क्रोधाग्नि); K1. 4 Ñ2. 3 V B D (except D5) T2. 4 G4 पूर्णैर्भ्यो (for 'न); K2. 3 तस्य क्रोधाग्निपूर्णस्य (K3 'र्णैर्भ्यो); — ^f) K1. 2. 4 Ñ V B D (except D6) G4 वक्त्रेभ्यो (for 'ण); K2 नि.सृतो मुखमारुतः; T3. 4 वक्त्रेभ्यो हृदमा.

9 ^a) K1 देव (for कृष्ण); T4 दृष्टा हृदगतं कृष्ण; — ^c) B1 सधूम (for 'मा); — ^d) D5 G2 निबोधश्च

दृष्ट्वा कृष्णं हृदगतं क्रीडन्तं शिशुलीलया ।
 सधूमाः पद्मगेन्द्रस्य सुखान्निश्वरुर्चिषः ॥ ९
 सृजता तेन रोषाग्निं समीपे तीरजा द्रुमाः ।
 क्षणेन भस्मसाक्षीता युगान्तप्रतिमेन वै ॥ १०
 तस्य पुत्राश्च दाराश्च भृत्याश्चान्ये महोरगाः ।
 वमन्तः पावकं घोरं वक्त्रेभ्यो विपसंभवम् ।
 सधूमाः पद्मगेन्द्रास्ते निष्पेतुरमिताजसः ॥ ११
 प्रवेशितश्च तैः सर्पैः स कृष्णो भोगवन्धनम् ।
 निर्यत्नचरणाकारस्तथ्यौ गिरिरिवाचलः ॥ १२
 ददंशुर्दशनैस्तीक्ष्णैर्विपोन्पीडजलाविलः ।
 ते कृष्णं सर्पपतयो न ममार च वीर्यवान् ॥ १३

ततोऽर्चिः (G: 'दाचि.प:; T2 G. 2. 1 M. 2 (inf. lin. as in text). + निश्चर पावका'.

10 °) K2 + M1 [अग्निं (for तेन). — °) K2 (marg.) स्त्रियन्ते (for स्रस्यते). — °) K2 Ds T3 भस्मतां (for 'सान्). — After 10, K2 + Ds read 17^d.

11 °) B2 भृत्याश्च; G(ed.) दाम्नाश्च (for दाराश्च). — °) B2 दाराश्च (for भृत्याश्च). — °) K1 मुखेभ्यो (for वक्त्रेभ्यो). — °) K2 + N1 + B Dn Ds Ds. 1. 1 T1 3. 4 G. 1 M. 3 सधूमं (for 'मा. 1). S1 T1 तु (for ते). — °) Some Mss. निष्पेतुर (for निष्पे).

12 °) S1 प्रवेशितश्च; Ds. 1 पितृशः M. 3 आवेष्टितश्च (for प्रवेशित). Ds. 1 सर्वै (for सर्वैः). — °) K2 कृष्णो नागः; Ds कृष्णोरग (for कृष्णो भोग). Ds वन्धनः; Ds 'नः; M. 3 बन्धन (for वन्धनम्). T1 M. 2 (inf. lin.). 4 कृष्णो भोगस्य वन्धनम्. — °) T. G. 1. 1 निर्युक्तः (for निर्यत्न). Ds निर्युक्तबाहु Ds 'हस्त चरणम्.

13 °) N (except S1 Ds) T1 G. 1 अदशन (for ददंशुर्). — °) S1 (sup. lin.) जलाविला (for 'विलः). M. 3 विषात्पीडानलाविल. — Ks om. 13^d. — °) K1 तापदृष्णः पद्मगन्धर्वान्. — °) N1 Ds T1 2 G M. 1 पपात (for ममार). S1 (sup. lin.) K1 Ds G. 1 स (for च). M. 3 ददंशुर्दशनैर्भूषणम्. — After 13, Ds S (except T2. 1) G(ed.) ins.:

67th* संदश्यमानो दशनैर्न चचाल स केशवः ।

व्यचरन्मुखिर् कालं कृष्णो धै कालिये हृदे ॥

[(L. 1) Ds च (for स). M. 3 वीर्यवान् (for केशवः). — (L. 2) T1 जननः; M. 1 ननः (for व्यचरन्). T1 G. 1 M. 3 कालियः; T2 G. 1. 1. 5 M. 1 'य- (for 'ये).]

एतस्मिन्नन्तरे भीता गोपालाः सर्व एव ते ।
 क्रन्दमाना व्रजं जग्मुर्वाष्पसंदिग्धया गिरा ॥ १४
 एष मोहं गतः कृष्णो मग्नो वै कालियहृदे ।
 भक्षयते सर्पराजेन तदागच्छत माचिरम् ॥ १५
 नन्दगोपाय वै क्षिप्रं बल्लवाय निवेद्यताम् ।
 एष ते कृष्यते पुत्रः सर्पेणेति महाहृदे ॥ १६
 नन्दगोपस्तु तच्छृत्वा वज्रपातोपमं वचः ।
 आर्तस्खलितविक्रान्तमं जगाम हृदोत्तमम् ॥ १७
 सबालयुवतीवृद्धः स च संकल्पो युवा ।
 आक्रीडं पद्मगेन्द्रस्य जनस्तं समुपागमत् ॥ १८
 नन्दगोपमुखा गोपास्ते सर्वे माश्रुलोचनाः ।

C. 3671
 B 2. 12. 20
 P 2. 12. 20

14 °) K2 च (for ते). — °) T2 व्रजे (for व्रजं). — °) K N2. 8 V B. 2 (marg. as in text) D (except Ds) T2. 4 Gs गद्गदया (for -संदिग्धया).

15 Before 15, Ds ins. गोपा ऊचुः. — °) S1 Ds मोहा- (Ds 'ह गतः; Ds Gs M. 3 मोहाद्गतः; T1 2 G. 1. 5 मोहा- द्रविः (for मोहं गत). V1 विष्णुर (for कृष्णो). — °) S1 निमग्नः (for मग्नो वै). K2 + N1. 3 B D T1. 4 G कालिये (for 'य). K1 निमग्नः कालिये हृदे. — °) S1 भोक्षयते (for भं). — °) Ds आगच्छन्तु (for 'च्छत).

16 °) K2 Gs बल्लभाय; N2 V2 B Ds Ds G(ed.) सब- लाय; V1 शरणाय (for बल्लवाय). T2 न्यवेदयन् (for निवे- द्यताम्). T2 प्रसन्नसन्तुलाशयम्. — Before 16^d, Ks ins. गोपा ऊचुः. — °) Ds T1 3 G M. 2 (inf. lin. as in text). 3. 4 क्रियते; T1 नाशित. (for कृष्यते). Ks Ds कृष्णः (for पुत्रः). — °) S1 Ms जलहृदे; M2 (inf. lin.) जजल्पिरे (for महाहृदे). Ds T1 2 G M. 2. 4 सर्पेणानिबलीयसा.

17 °) Ds च (for तु). — °) T1 Gs-s अन्तः (for आर्तं). K2 + N2 V3 Dn Ds. 2 स्वरितः; T2. 4 चलितः (for -स्खलित). S1 अन्नस्वरितमागम्य. — °) Ds स (for तं). V1 महाहृदम् (for हृदोत्तमम्).

18 °) M2. 8 सबालयुववृद्धश्च. — °) T1 आक्रीडन्तं पद्मगेन्द्रं. — °) V2. 8 B. 2 Ds जलस्थं (for जनस्तं). M2 (inf. lin.). 3 जनस्तं समुपागमत्.

19 °) B. 1 गोपादयो (for गोपमुखा). — °) S: सर्वे ते (by transp.). T2 G M. 3 साक्ष- (for साशु-). — After 19th, K1 Ds. 8 read 20th, while Ds T1. 3 Gs-s. 5 M. 1. 5 ins. after 19th:

C 3671
B 2. 12. 20
P 2. 12. 20

हाहाकारं प्रकुर्वन्तस्तस्थुस्तीरे हृदस्य वै ॥ १९
ब्रीडिता विस्मिताश्चैव शोकार्ताश्च पुनः पुनः ।
केचित्तु कृष्ण हाहेति हा धिगित्यपरे पुनः ।
अपरे हा हताः स्मेति रुरुर्भृशदुःखिताः ॥ २०
स्त्रियश्चैव यशोदां तां हा हतासीति चुकुशुः ।
या पश्यासि प्रियं पुत्रं सर्पराजवशं गतम् ।
संदितं सर्पभोगेन कृष्यमाणं यथा मृगम् ॥ २१
अश्मसारमयं नूनं हृदयं तेऽभिलक्ष्यते ।
पुत्रं कथमिमं दृष्ट्वा यशोदे नावदीर्यते ॥ २२
दुःखितं वत पश्यामो नन्दगोपं हृदान्तिके ।
न्यस्य पुत्रमुखे दृष्टिं निश्चेतनमवस्थितम् ॥ २३

679* इदं किं निवि संभ्रान्ताः कस्येदं कर्म चेति वै ।

[Ds इति; T1 Gs M1.2 निवि (for निवि). T2 G1.3 विभ्रान्ताः (for संभ्रान्ताः).]

— After the above, M1 reads 20^{ab}, repeating it in its proper place. S1 om. 19^{ab}. Ds T1.2 G1 M1.3 transp. 19^{ab} and 20^{ab}. — ^a) Ks M2.3 च कुर्वन्तम्; Gs च कुर्वन्ताम् (for प्रकुर्वन्तम्). — ^d) Ds G1.2.3 M2.4 स्थितास् (for तस्थुम्). G2.2.3 M1.4 च (for वै).

20 Ds T1.2 G1 M1.3 transp. 19^{ab} and 20^{ab}. T2.4 transp. 20^{ab} and 20^d. M1 reads 20^{ab} for the first time after 679*. — ^a) G1.2.3 M1 (first time) मीलिता; M2 ब्रीडिता (for ब्रीडिता). — S1 Ks.4 N1 Dn D1 om. (hapl.) 20^{ab}. K1 Ds.3 read 20^d after 19^{ab}. N2.3 V1 transp. 20^{ab} and 20^d. — ^c) K1.2 N2.3 V1 B Ds Ds.3 च पुत्र; Ds T1 G1 तु पुत्र; T3 पुत्रक (for तु कृष्ण). — ^d) Ks Ds.4 धिग् (for हा). V2 जनाः (for पुनः). — ^e) M2 स्मेति (for स्मेति). — ^f) M1 रुरुर्भृशदुःखिता भृशम्.

21 ^a) K1 अ.पि (for एव). Ds यशोदातां (for 'दां तां). — ^b) K1 हताः स्म (for हतासि). S1 हतासीति विचुकुशु. — ^c) K1 संबद्धं; Ks.4 N2.3 V1 B1.2 D G1 स्पष्टितं; T1 सहितं (for संदितं). N1 स्यान्दिनं सर्पभोगेषु; M1.3 वेष्टितं सर्पराजेन. — ^d) K1.3.4 N2.3 V1.3 Dn D1.3.6 T1 G M1 मृतम्; T2 घृतम् (for मृगम्).

22 S1 Ks N1 M3 om. 22^{ab}. — ^a) Bs Ds T2 G1.2.3.4 M1.2.4 आरमिन्; Ds 'ममं (for 'मयं). — ^b) Ns इव; V1 तव; Bs Ds तस्य, Gs.3 ने हि (for तस्य). — ^c) Ds T2 G1.2.3 M1.3 कथं पुत्रम् (by transp.), G1 कथं कथम्; M1

यशोदामनुगच्छन्त्यः सर्पावासमिमं हृदम् ।
प्रविशामो न यास्यामः सर्वा दामोदरं विना ॥ २४
दिवसः को विना सूर्यं विना चन्द्रेण का निशा ।
विना वृषेण का गावो विना कृष्णेन को व्रजः ।
विना कृष्णं न यास्यामो विवत्सा इव धेनवः ॥ २५
तासां विलपितं श्रुत्वा तेषां च व्रजवासिनाम् ।
एकभावशरीरज्ञ एकदेहो द्विधा कृतः ।
संकर्षणस्तु संकुद्धो बभाषे कृष्णमव्ययम् ॥ २६
कृष्ण कृष्ण महाबाहो गोपानां नन्दिवर्धन ।
दम्पतामेष वै क्षिप्रं सर्पराजो विपायुधः ॥ २७
इमे नो बान्धवास्तात त्वां मन्वा मानुषं प्रभो ।

कथं कृष्णम्. — ^a) Ds Gs वि- (for अ.पि). Ds (marg. as in text) सीदति (for दीर्यते).

23 ^a) K1.4 तं च; Ks Ds च न; N1.2 तव; Ds.3 च प्र- (for वत). — ^d) Ds T1 Gs इव (for अव). Ks M1 निश्चेतनसमुप M1 'मव स्थितम्; Ds निश्चेष्टं तमव; Ds T2 G1.2.3.4 M2.3 'दमिव संस्थि M2.3 च स्थितम्.

24 ^b) N2 Ds.3 M1.3 सर्पवामम् (for सर्पा). — ^c) S1 (sup. line) जनया 'साकं (for न यास्यामः). — ^d) Ks Dn विना दामोदरं व्रजम्.

25 ^a) Ds कृष्णेन (for वृषेण). — ^b) S1 Ks Gs Ma गोव्रजः; T2 गोव्रजम् (for को व्रजः). — ^c) S1 Ds कृष्णेन; Ds T1.2 G1.3.4 कृता न (for कृष्णं न) G2 विना कृष्णेन वस्यामो.

26 Before 26, Gs ins वैशंपायनः. — ^b) M2.4 तु (for च). — After 26^{ab}, N2.3 V1 B1.2 Ds Ds.3 ins:

680* विलापं नन्दगोपस्य यशोदां रुदन्ती तथा ।

[B1.2 Ds यशोदां रुदन्ती यथा (for ^b).]

— ^a) Ds एकं तावच्च; M2.3 एक एव (for एकभावः). T1 M1.4 शरीरः सन; T2 G1.4 'रम्या (for 'रज). — ^d) T2 एव (for देहो). — ^e) K1 Ds.3 T1.2 G1 M1.3 सु- (for तु). Ks [अ.संकुद्धो (for संकुद्धो). — ^f) Ds बभाषे वदतां वरः; M1.3 ये पुष्करक्षणाः.

27 ^a) Bs वर्धनम् (for न). V1 गोपालं नन्दिवर्धनः; Ds गोपीनां नन्दिवर्धनः; Ds गोपानां नन्दिवर्धनम्. — ^b) Ns Ds1 Ds T1.4 M1 गम्यताम् (for हं). Ds अथ (for एव). V2 क्षिप्रं (for क्षिप्रं).

परिदेवन्ति करुणं सर्वे मानुषबुद्धयः ॥ २८
तच्छ्रुत्वा रौहिणेयस्य वाक्यं संज्ञामभीरितम् ।
विक्रीडयास्फोटयद्बाहू तद्भिच्चा भोगबन्धनम् ॥ २९
तस्य पद्भ्यामथाक्रम्य भोगराशिं जलोक्षितम् ।
शिरोऽस्य कृष्णो जग्राह स्वहस्तेनावनाम्य च ॥ ३०
तस्यारुहोह सहसा मध्यमं तन्महच्छिरः ।
सोऽस्य मूर्ध्नि स्थितः कृष्णो ननर्त रुचिराङ्गदः ॥ ३१

28 ^a) K₁ इमे ते; D₈ T₂ G₁ इमे मे; T₁ M₁. 4 त इमे (for इमे नो). — ^b) K₁ D₁ G₁. 2. 4. 5 मत्वा त्वां (by transp.); K₃. 4 N₁. 3 V₁. 2 B₂ D₁-3 T₁ त्वां ज्ञात्वा; M₁. 3 मत्वा त्वा. N (except S₁ N₁ B₂ D₈) T₃. 4 G₁ M₁ विभो (for प्रभो). — ^c) G₁. 2. 4. 5 परिदेवन्ति करुणं (hyper-metric). — ^d) S₁ (sup. lin.) दीन (for सर्वे). D₈ वृत्तयः (for बुद्धयः).

29 ^a) G₂ तच्छ्रुत्वा बलदेवस्य. — ^b) K₂ वाचं (for वाक्यं). V₁ समन्वितम् (for समारि). — ^c) S₁ B₁ D₁ विक्रम्य; V₃ विकृत्य; D₈ G₁ क्रीडया (for विक्रीड्य). K₁ N₁. 3 V₁ D₁. 2 बाहुं (for बाहू). K₁ N₂ T₃. 4 विक्रम्या N₂ गृह्या; T₃ कृया स्फोटयद्बाहुं; T₁ ववर्धास्फोटयन्बाहुं; T₂ G₁. 3 क्रीडयास्फोटयन्बाहुं. — ^d) B D₈ D₁ भिरवा तद् (by transp.); D₈ G₁. 2 M₃ तं भिरवा; T₁ M₁. 2 (inf. lin.) तं तच्छ्रित्वा; T₂ G₁ तं हित्वा; G₃ स्तम्भित्वा. D₂ नाग- (for भोग-). K₁ N₁ V D₁ D₈ T₃. 4 G₃ भिरवा तज्जागबन्धनम्; K₂. 4 D₁. 4 भिरवा तं नागबन्धनम्.

30 ^a) S₁ N₂ अथा (N₂ उपा गम्य; B₁. 3 D₈ समाक्रम्य; M₁ अभि (for अथा). — ^b) K₂ N₁ V B D₁ D₈ D₂. 4. 5 G₂ जलोक्षितम्; K₃. 4 स्फुटितम्; D₈ G₁ जले स्थि (for जलोक्षि). T₂ G₁ भोगिरायं जले स्थितम्; G₂. 5 भोगराजं जलोक्षितम्. — ^c) S₁ शिरश्च; K₂ V₁ B₁ D₈ D₂ शिरःसु; K₃ N₁. 3 B₁. 2 D₁ D₈ T₃ G₁. 4 शिरस्तु; K₁ V₂. 3 D₁. 2. 4 शिरःस (for शिरोऽस्य). M₃ जग्राय (for जग्राह). T₃ शिरस्तु कृष्णो जगृहे. — ^d) K₁ T₃ G₁ [अ वमन्य च; D₃ नामयन्; D₈ T₁. 3 G₂. 4 M₃ नम्य च (for नाम्य च).

31 D₁ om. 31. — ^a) S₁ M₃ तरसा; V₃ स हसन् (for सहसा). — ^c) S₁ मोऽथ; M₁. 2 तस्य (for सोऽस्य). — After 31, D₈ S ins. :

681* लास्यं बहुविधं कृष्णो विदधे तस्य मूर्धनि ॥

तस्य नृत्तं स्मरन्विष्णोर्हर्षोऽथ मम जायते ।

रोम्णां सर्वेषु गात्रेषु राजकुटुम्बममदा ॥

[(L. 1) D₈ हसन् (for लास्यं). — (L. 2) D₈ नृत्यं स्मरन्; T₃ नृत्तं (for नृत्तं स्मरन्). T₁ नित्यं (for विष्णोर्).

मृद्यमानः स कृष्णेन श्रान्तमूर्धा भुजंगमः ।
आस्यैः सरुधिगेद्गारैः कातरं वाक्यमब्रवीत् ॥ ३२
अविज्ञानान्मया कृष्ण रोपोऽयं संप्रदर्शितः ।
दमितोऽहं हतविषो वशगस्ते वरानन ॥ ३३
तदाज्ञापय किं कुर्यां सदारापत्यवान्धवः ।
कस्य वा वश्यतां यामि जीवितं मे प्रदीयताम् ॥ ३४
पञ्चमूर्धानतं दृष्ट्वा सर्प सर्पारिकेतनः ।

C 3489
B 2. 12 38
P 2. 12. 38

M₁-3 वृत्तं सम्यो विष्णोर् (for ^a). — (L. 3) T₁. 3. 4 M₄ राजत्रयापि नित्यः (for ^b).]

32 ^a) B₂ D₈ नृत्यमानः; D₂ मृ (sup. lin. मृ) ज्य (for मृद्यं). S₁ G₁ तु (for स). T₂. 4 G₁ ताड्य (T₁ मर्द्य) मानस्तु कृष्णेन; M₂. 3 स मृद्यमानः कृं. — ^b) K₂ N₃ V₁ शान्त-; K₃ T₃ कान्त-; M₃ श्रान्त (for श्रान्त-). — ^c) K₃ आस्यैः स तु विषोद्गारैः. — ^d) K₂-1 N V B D (except D₈) T₃. 4 कातरो (for रं).

33 ^a) T₁ अविज्ञानं; T₃ ज्ञाय (for ज्ञानान्). — ^b) K₂ (by corr.) -वर्धितः; D₁ -वर्धितः (for -दर्शितः). — ^c) M₃ स्यं (for संहं). D₈ T₂ G₁ वीनविषो; G₂ वीतदृषो (for हत-विषो). — ^d) D₈ तत्र दामो (for वशगस्ते).

34 ^a) K₁. 3. 4 N₁. 3 V₁ D₁. 2 T₂ G M₁. 3. 4 कुर्मः (for कुर्यां). — ^b) K₂. 4 M₂ -दासापत्य- (for -दारां). T₄ सदापत्यः सदा वः. — K₂ om. (hapl.) 34^c-36^d. — ^c) T₃ तस्य ते (for कस्य वा). K₃ D₈ T₁. 4 वशतां; D₈ दास्यतां (for वश्यतां). — ^d) D₁ M₃ नः; T₁ मं (for मे). — After 34, D₈ T₁. 2 G₁. 3. 5 M₁. 2. 4 ins. :

682* नमस्ते ब्रह्मरुद्रेन्द्रसुरासुरनमस्कृत ।

शरणं त्वां प्रपञ्चाऽस्मि जीवितं मे प्रदीयताम् ॥

अपरार्थं कृते यत्तु मृदेनाकृतबुद्धिना ।

नृगन्वितेन च मया न तत्संस्मर्तुमर्हसि ॥

प्रसन्ने त्वयि देवेश वैनतेयो न मां हरेत् । [5]

तस्माद्विधस्त्वयत्कार्यं मया कर्तव्यमीश्वर ।

इत्युक्त्वा स शिरोभिस्तु कृष्णपादावपूजयत् ॥

[(L. 1) M₁. 3 om. (hapl.) from नमस्ते up to सुरासुर (in ^b). (L. 3) T₁ अरुणः कृते यत्तु (for ^a). — Before line 7, T₁ G₁ ins. वैशंपायनः.]

35 K₂ om. 35 (cf. v. l. 34). T₁ om. 35-36. Before 35, T₂ M₁. 2. 4 ins. वैशंपायनः. — ^a) K₁ D₈ एवं; D₈ T₃ तं च (for पञ्च). K₃ D₁ तं दृष्ट्वा पञ्चमूर्धानं. — ^c) G₃ M₁. 3 आक्रीडन् (for अकुटु). — K₃ om. 35^d-37^c. — ^d) D₃ तदोवाच (for प्रत्युं).

C 3490
B 2. 12. 38
2. 1. 38

अक्रुद्ध एव भगवान्प्रत्युवाचोरगेश्वरम् ॥ ३५
तवास्मिन्यमुनातोये नैव स्थानं ददाम्यहम् ।
गच्छार्णवजलं सर्प सभार्यः सहबान्धवः ॥ ३६
यश्चेह भूयो दृश्येत स्थले वा यदि वा जले ।
तव भृत्यस्तनूजो वा क्षिप्रं वध्यः स मे भवेत् ॥ ३७
शिवं चास्य जलस्यास्तु त्वं च गच्छ महार्णवम् ।
स्थाने त्विह भवेद्दोषस्तवान्तकरणो महान् ॥ ३८
मत्पदानि च ते सर्प दृष्ट्वा मूर्धमु सागरे ।
गरुडः पद्मगरिपुस्त्वयि न प्रहरिष्यति ॥ ३९
गृह्य मूर्ध्ना तु चरणौ कृष्णस्योरगपुंगवः ।
पश्यतामेव गोपानां जगामादर्शनं हृदाम् ॥ ४०
निर्जिते तु गते सर्वे कृष्णमुत्तीर्य विष्टितम् ।

विस्मितास्तुष्टुगोपाश्चकुशैव प्रदक्षिणम् ॥ ४१
उचुः सर्वे सुसंप्रीता नन्दगोपं वनेचराः ।
धन्योऽस्यनुगृहीतोऽसि यस्य ते पुत्र ईदृशः ॥ ४२
अद्यप्रभृति गोपानां गवां घोषस्य चानघ ।
आपत्सु शरणं कृष्णः प्रभुश्चायतलोचनः ॥ ४३
जाता शिवजला सर्वा यमुना मुनिसंविता ।
सर्वैस्तीर्थैः सुखं गावो विचरिष्यन्ति नः सदा ॥ ४४
व्यक्तमेव वयं गोपा वने यत्कृष्णमीदृशम् ।
महद्भूतं न जानीमश्छन्नमग्निमिव व्रजे ॥ ४५
एवं ते विस्मिताः सर्वे स्तुवन्तः कृष्णमव्ययम् ।
जग्मुर्गोपगणा घोपं देवाश्चैत्ररथं यथा ॥ ४६

इति श्रीहरिवंशे पट्यश्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

36 K₂ om. 36 (cf. v. l. 34). K₂ T₂ om. 36 (cf. v. l. 35). — ^a) N₂ पुनस्मिन् (for तवा). Si N₂ तीरे (for तोये). — ^b) N₂ V₂ नावस्थानं; D₂ नैव वामं (for नैव स्थानं). — ^c) D₂ सपुत्र. (for सभार्यः). D₂ G₂ बान्धवः (for बान्धवः). K₁ सदारापत्यबान्धवः; K₁ B₂ सभार्यश्च सवान्धवः.

37 K₂ om. 37^{ab} (cf. v. l. 35). Before 37, K₂ ins. कृष्ण उवाच. — ^a) N₂ T₂ पुत्र (for [इ]ह). D₂ T₂ G₂ M₂ सर्पो (for भूयो). D₂ यदि दृश्यो भवेद्भयः. — ^b) D₂ T₂ स्थाने; G₂ जले (for स्थले). D₂ T₂ G₂ M₂ जले (M₂ स्थाने) वा यदि वा स्थले. — ^c) M₂ पुत्रास् (for भृत्यम्). D₂ सुतोऽस्यो (for तनूजो). — ^d) K₁ मा; D₂ नो (for मे).

38 ^a) K₂ जलं चास्तु; G₂ जलस्यास्य (for 'स्तु'). K₂ D₂ M₂ शिवं चास्तु जलं चास्तु (D₂ चास्याम्; M₂ वास्य); T₂ G₂ M₂ शिवं चास्तु जलं M₂ न 'स्यास्य'. — ^b) Si T₂ तु (for च). K₂ त्वं च गच्छार्णवं पुनः. — ^c) T₂ [ए]व (for [इ]ह). D₂ एव (for दोषम्).

39 ^{ab}) K₂ [ए]व (for च). D₂ T₂ G₂ दृष्ट्वा सर्वं (by transp.) Si (marg.) मत्पदाङ्गने सर्वं (for ^a). Si मूर्धनि (for 'सु'). — After 39, D₂ T₂ G₂ M₂ 2. 4 ins.

682^a एवमुक्तस्तु कृष्णेन पत्रशिवरकेतुना ।

40 ^a) K₂ B₂ D₂ D₂ वचस्तस्य; T₂ स चरणौ (for तु च). K₁ मूर्ध्नादाय वचस्तस्य; D₂ T₂ G₂ M₂ 2. 4 प्रगृह्य (G₂ 'णस्य') मूर्ध्ना (D₂ G₂ 3 'भि') चरणौ. — ^d) Si तदा;

D₂ T₂ G₂ M₂ 3 (cf. loc. 2. 4 हरे (for हृदाम्)).

41 ^a) K₁ स्य (for तु). — ^b) Si B₂ वेष्टितम्; K₁ D₂ T₂ G₂ धिष्टि; D₂ T₂ G₂ M₂ 3 संस्थि; M₂ निष्टि (for वि). — ^d) D₂ T₂ G₂ M₂ 2. 4 पुनं (for एव).

42 ^a) K₁ V₂ B₂ D₂ D₂ M₂ च सं; G₂ परं (for सुम्). — ^b) K₁ D₂ धन्याः स्योऽनुगृहीताः स्यो. — ^d) M₂ 3 सुत (for पुत्र).

43 ^b) K₁ N₂ V₂ B₂ D₂ D₂ T₂ 4 गोष्ठस्य (for घोषस्य). D₂ T₂ G₂ M₂ 2. 4 M₂ ईश्वरः (for चानघ). G₂ गवां गोष्ठस्य चेश्वरः. — ^d) K₂ D₂ आयतः; T₂ कमल (for चायत).

44 ^b) N₂ यमुना सागरंगमा. — K₁ reads 44^a 45^d on marg. Si reads 44^a on marg. — ^a) Si K₂ N₂ 3 V B D₂ T₂ 4 तीरे चा N₂ V₂ ह्य स्याः; K₁ T₂ G₂ सर्वैस्तीर्थैः; D₂ T₂ G₂ 3 M₂ 3 अस्यास्तिरि; M₂ सर्वास्तीर्थैः (for सर्वैस्तीर्थैः). — ^d) D₂ निर्भयाः; M₂ ना सदा (for नः सदा).

45 ^a) Si वयं मृदा; K₁ B₂ D₂ T₂ 4 वने जाता; T₂ G₂ वयं गोप्यो; M₂ 3 वयं जाता (for वयं गोपा). — ^b) K₁ 2 वयं च; B₂ 2 D₂ वयं यत्; D₂ (sup. lin.) 3 वने च (for वने यत्). T₂ अस्ययम् (for ईदृशम्). T₂ वयं यत्कृष्णमीश्वरम्. — ^c) M₂ 3 महाभूतं (for महद्भूतं). K₂ भजेभेमः; D₂ (sup. lin. as in text) च जानीमश्; T₂ न जानन्ति (for न जानीमश्).

५७

वैशंपायन उवाच ।

दमिते सर्पराजे तु कृष्णेन यमुनाहृदे ।

तमेव चेरतुर्देशं सहितौ रामकेशवौ ॥ १

जग्मतुस्तौ तु संरक्तौ गोधर्नः सहगामिनौ ।

गिरिं गोवर्धनं रम्यं वसुदेवमुतावुभौ ॥ २

गोवर्धनस्योत्तरतो यमुनातीरमाश्रितम् ।

ददृशातेऽथ तौ वीरौ रम्यं तालवनं महत् ॥ ३

तौ तालपर्णप्रतने रम्ये तालवने रतौ ।

चेरतुः परमप्रीतौ वृषपोताविवोद्धतौ ॥ ४

46 ^a) Di Gred.) एवं वै : T₂ इति ते ; M₂ हर्षिता (for एवं ते). V₁ गोपाः (for सर्वे). — ^c) K₂ गणाध्यक्षः ; T₂ गणा गोष्ठ (for गणा घोष).

COLOPHON. — *Mention of the Epic* : K₂ Ñ₂ D₂ T₂. — *Mention of Kṛhā* : S₁ K₁ Ñ₂ V B Dn Ds D₁. — *Sub-parvan* : T₂ आश्वयुज्यपर्व. — *Adhy. name* : S₁ कालिय-हृदमनम् ; K Ñ₂ V B₂ Dn Ds D₁. — *कालियदमनम्* ; Ñ₂ B₂ कालियमथ B₂ दर्शनम् ; D₁ T₂ G₂ कालिय-मर्दनम्. — *Adhy. no.* (figure, words or both) : K₂ T₂ M₁ 65 ; Ñ₂ V₁ T₂ G₁ 68 ; V₂ G₂ 66 ; Dn Ds₂ D₁ 67 ; D₁ 64 ; D₂ 63 ; T₁ G₂ : M₁ 69 ; T₂ 75 ; G₂ 60. — *Śloka no.* : Dn 48 ; Ds₂ 49 ; D₁ 50.

57

1 ^a) D₂ T₂ G₂ 67 जग्मतुः (for चेर) ; S₁ तदा विचे-रतुमार्गे.

2 ^a) D₂ ने सु- ; M₂ तत्र (for तौ तु). D₂ सहितौ ; G₂ संसर्क्तौ (for संरक्तौ). K Ñ V B Dn Ds D₁ T₂ 4 G₂ आजग्मतुस्तौ सहितौ. — ^b) S₁ G₂ M₂ Ca-गोमिनी (for गा). M₂ गोधर्नैः सहितौ तदा. — ^c) Ca-गोमिनी गोस्वामिनी ।*

3 ^b) T₂ G₁ वामुनं (for यमुना). K₁ 4 T₂ 4 आश्रितौ (for तम्). — ^c) B Ds तताः ; D₂ T₁ G₂ 5 M₁ च तौ (for स्य तौ). D₂ वीरौ तु (for तौ वीरौ). — ^d) T₁ (also) शुभम् (for महत्).

4 ^a) D₂ यत्र (for पर्णे). S₁ K₂ Dn D₁ (marg.) T₂ प्रकरे ; K₂ D₂ प्रतनी ; K₂ प्रसरे ; Ñ₂ 5 V₁ 5 D₂ G₂ पतिते (for प्रतने). — ^b) G₁ 5 रम्य- (for रम्ये). K₂

स तु देशः समः स्निग्धो लोष्टपाषाणवर्जितः ।

दर्भप्रायस्थलीभूतः मुमहान्कृष्णमृत्तिकः ॥ ५

तालैस्तैर्विपुलस्कन्धैरुच्छ्रितैः श्यामपर्वभिः ।

फलाग्रशाखिभिर्भाति नागहस्तैरिवोच्छ्रितैः ॥ ६

तत्र दामोदरो वाक्यमुवाच वदतां वरः ।

अहो तालफलैः पक्कैर्वामितेयं वनस्थली ॥ ७

स्वादून्यार्य मुगन्धीनि श्यामानि रसवन्ति च ।

तालपक्वानि महितौ पातयामो लघुक्रमौ ॥ ८

यद्येषामीदृशो गन्धो मधुगे घ्राणसंमतः ।

C 37.10
B 2. 13. 9
P 2. 13. 9

शुभौ ; T₂ यथा ; T₁ तथा (for रतौ). — ^a) K₁ Ñ₁ 8 (marg. as in text) V₂ Dn D₁ उद्धतौ ; K₂ उद्यतौ ; D₂ T₁ 2 G M उस्कटा (for उद्धतौ).

5 ^a) D₂ : G₁ M₂ सदा (for समः). — K₂ 4 Ñ V B Dn Ds D₁ transp. 5^b and 5^d. — ^c) D₂ दस्युप्राय- (for दर्भ). — ^d) Ñ₂ V₁ मुमहन् (for 'हान्'). Ñ₁ तान्न- (for कृष्ण-).

6 ^a) Ñ₂ 3 6 G₁ विपुलैः ; D₁ विरल- (for विपुल-). — ^b) S₁ मोच्छ्रितैः ; T₂ उद्धृतैः (for उच्छ्रितैः). — ^c) V₂ फलाग्रे ; G₂ इय- (for 'ग्र'). T₁ पालिभिर- ; T₂ G₂ 5 M शालि- (for 'शालि'). — ^d) M₂ 2 हन्ति- (for नाग-).

7 ^a) M₁ 2 भासिता (for वा).

8 T₂ not collated. — ^a) S₁ (marg.) [अ]ति- ; K₂ च ; V₁ D₂ [अ]पि ; D₂ [अ]थ (for [आ]र्य). — ^c) D₂ G₂ M₁ 4 काल- (for ताल-). K Ñ₂ 5 V B Dn Ds D₁ 5 T₁ G₂ 4 पक्कतालानि महितौ. — ^d) K₂ Ñ₁ 2 Dn T₁ 2 4 G₁ 2 5 पातयामो (for 'न'). S₁ K₁ 4 लघुक्रमम् ; K₂ चलदुमौ ; D₂ लघुदुमैः ; D₂ महीतले (for लघुक्रमौ).

9 ^a) D₂ यथा (for यदि). — ^b) S₁ Ñ₁ Ds माधुर्य- (for मधुरे). T₂ G₂ 4 M₂ तर्पण- (for संमतः). K V₂ 5 B Dn D₁ 5 2 T₂ माधुर्यघ्राणतर्पण- (D₁ 'णे'); Ñ₂ 5 V₁ D₂ माधुर्यं घ्रा Ñ₂ यंघ्रा ; V₁ यं घ्रा णतर्पणम्. — ^c) D₂ D₂ कल्पानि (for कल्पेन). S₁ स्वादून्यमृतकल्पानि. — ^d) D₂ 2 हि (for [इ]ति). K Ñ V B Dn Ds₁ D₁ 5 T₂ 4 भवितव्यं च मे मतिः.

10 ^a) K Ñ₂ 5 V B Dn Ds D₁ 5 T₁ 2 4 G₂ पक्कता-लानि (for तालपक्वानि). Ñ₁ G₂ पातयामास पक्वानि.

C 3710
B 2. 13. 9
P 2. 13. 9

रसेनामृतकल्पेन भविष्यन्तीति मे मतिः ॥ ९
दामोदरवचः श्रुत्वा रौहिणेयो हसन्निव ।
पातयंस्तालपक्वानि चालयामास तांस्तरून् ॥ १०
तत्तु तालवनं नृणामसेव्यं दुरतिक्रमम् ।
निर्माणभूतमिरिणं पुरुषादालयोपमम् ॥ ११
दारुणो धेनुको नाम दैत्यो गर्दभरूपवान् ।
खरयूथेन महता वृतः समुपसेवते ॥ १२
स तच्चालवनं घोरं गर्दभः परिरक्षति ।
नृपक्षिश्चापदगणांस्त्रासयानः स दुर्मतिः ॥ १३
तालशब्दं स तं श्रुत्वा संप्रुष्टं फलपातने ।
नामर्षयत संकुद्रस्तालस्वनमिव द्विपः ॥ १४

—^a) $\tilde{N}_1$ lacuna. Ds पातयामास; Gs तोलयां (for चाल). $\tilde{S}_1$ Ds T₁ G₂₋₄ तांस्तदा; G₁ तांमथा; M₁₋₃ तद्वनम् (for तांस्तरून्). D₂ T₂ G₃ M₃ पातयामास तांस्तदा.

11 ^a) $\tilde{N}_3$ Ds तत्र (for तत्तु). G₃ फलं (for -वनं). — K₃ B₁ om (hapl. ?) 11^a. —^c) V₃ G₁₋₄ M₂₋₄ निर्वाणः (for निर्माण). D₃ T₁ निर्वाणभूतशरणं (T₁ मलिनं). — After 11, D₁ T₁ 2 G₁ 3-5 M₁ ins. :

683^a पापानैरथ राजेन्द्र बहुभिः पर्वतोपमैः ।

पक्वानि चैव राजेन्द्र पातयामास कामनः ॥

[(L. 1) T₁ M₂ 3 4 कृत्वा (for कृत्वा); — (L. 2) T₁ तालानि (for राजेन्द्र).]

12 G₂ om 12. —^b) $\tilde{S}_1$ रूपधृत्; K₂ Dn D₂ (sup. lin. as in text) धृक् (for वान). —^c) $\tilde{S}_1$ खरी (for खर). —^d) $\tilde{S}_1$ K₁ वृतः समुपसेवति; K₂ B D₃ D₂ 3 T₂ 4 वृतो बलवतां वरः; K₃ 4 $\tilde{N}$ V Dn D₁ 4 5 G₃ 4 वृतः समनुमेव Dn₂ मर्ष्य ते.

13 ^a) K₁ $\tilde{N}_2$ 3 V B D₃ D₃ 5 T₁ 3 4 M₂₋₄ तु; K₂ D₁ तं (for तत्). —^b) D₁ रश्मने (for नि) —^c) T₂ G₁ पक्षादि- (for चापद-). D₄ गणं (for गणांम्) —^d) K₂ त्रामनय (for यानः). K₁ D₁ T₁ 2 G M₁₋₃ सु T₂ G स-वर्षितः; K₃ 4 $\tilde{N}$ V₁ 2 Dn D₁ 4 5 T₂ 3 सुदुर्मतिः (for स दु). V₂ त्रामयामास दुर्मतिः; B D₃ यन्नतिर्दपितः.

14 ^a) D₃ स तं कृत्वा; T₂ 4 तत् श्रु (T₁ कृत्वा; M₂ स तच्छ्रुत्वा (for स तं श्रुत्वा). D₃ तं शब्दं सततं श्रुत्वा. —^b) $\tilde{S}_1$ संप्रुष्टः; K₂ संप्रुष्टः; D₁ संक्रष्टः; D₂ संप्राप्तं (for संप्रुष्टं). D₃ ताल- (for फल-). K₁ D₁ T₁ 2 G M₁ 2 पातनैः; K₂ 4 V₃ Dn D₁ पातनान्; M₂ शाननैः (for पातने). M₃

शब्दानुसारी संकुद्रो दर्पाविद्वसटाननः ।
स्तब्धाक्षो हेषितपटुः खुरैर्निर्दारयन्महीम् ॥ १५
आविद्धपुच्छो हृषितो व्यात्तानन इवान्तकः ।
आपतन्नेव ददृशे रौहिणेयमवस्थितम् ॥ १६
तालानां तमधो दृष्ट्वा सध्वजाकारमव्ययम् ।
रौहिणेयं खरो दुष्टः सोऽदृशदृशनायुधः ॥ १७
पद्भ्यामुभाभ्यां च पुनः पश्चिमाभ्यां पराश्रुखः ।
जघानोरसि दैत्यः स रौहिणेयं निरायुधम् ॥ १८
ताभ्यामेव स जग्राह पद्भ्यां तं दैत्यगर्दभम् ।
आवर्जितमुखस्कन्धं प्रैरयत्तालमूर्धनि ॥ १९
स भग्नोरुकटिग्रीवो भग्नपृष्ठो दुराकृतिः ।

संप्रुष्टः फलपातनैः. —^a) Ds₁ स कुद्रस्. D₂ G₁ 2 4 5 M₁ सकोधम् (for संकुद्रम्). K₂ $\tilde{N}_2$ B₁ D₁ 2 3 T₁ नामर्षयस्तु-संकुद्रस्. —^d) G₂ ताली- (for ताल-). M₃ तालध्वनिमवस्थितम्.

15 M₄ om (hapl.) 15 16. —^a) V₃ B₁ D₁ T₁ G₂ 3 M₁ 2 कारी- (for सारी). —^b) K₁ D₃ दर्पाविद्धः (for विद्ध-). T₁ 2 G₁ 3 M₁ दर्पाविद्धः स दानवः. —^c) K₃ हृषित- (for हेषित-). $\tilde{S}_1$ वपुः; T₁ 2 G₁ 3 रवः; G₃ पर- (for -पटुः). $\tilde{N}_2$ V₃ हेषितपटुः स् (V₃ दुर्लब्धाक्षः).

16 M₄ om. 16 (cf. v. 1. 15). —^a) D₃ संकुद्रो (for हृषितो). — Ds₂ om. 16^a-17^a. —^d) K₂ 4 $\tilde{N}$ V B D (except D₂; Ds₂ om.) T₂ 4 उपस्थितम् (for अव-).

17 Ds₂ om. 17^a (cf. v. 1. 16). T₁ repeats 17 after 19. —^a) T₁ (both times) कृत्वा (for दृष्ट्वा). — V₁ om. 17^b 20^a. —^b) T₁ (both times) पर्वताकारम् (for सध्वजा). $\tilde{S}_1$ M₃ सध्वजाकारदर्शनं (M₃ वर्षसंम्). —^c) T₂ 4 (both times) G₁ 4 M₁ 2 4 रुष्टः (for दुष्टः). —^d) M₁ 3 दृश (for दृशद्).

18 V₁ om. 18 (cf. v. 1. 17). —^a) K₂ B D₃ दैत्योऽसौ; K₃ 4 $\tilde{N}$ V₂ 3 Dn D₁ 3 T₁ 2 4 दैत्येन्द्रो (for दैत्यः स).

19 V₁ om. 19 (cf. v. 1. 17). —^a) M₁ पक्ष्याम् (for ताभ्याम्). —^b) M₁ ताभ्यां (for पक्ष्यां). K₂ च स (for दैत्य). —^c) K₂ D₃ मुखस्कन्धः; $\tilde{N}_2$ B Ds₁ T₁ खुरस्कन्धः; T₂ G₂ 3 M₁ 2 महास्वन्धं (for मुखं). —^d) K₂ 3 $\tilde{N}$ V₂ 3 B Dn D₃ D₁ 5 M₁ प्रैरयत्; T₂ सोऽक्षिपत्; M₃ प्रैषयत् (for प्रैर-). — After 19, T₁ repeats 17.

20 V₁ om. 20^a (cf. v. 1. 17). —^a) $\tilde{N}_1$ B₁ Ds₂

खरस्तालफलैः सार्धं पपात धरणीतले ॥ २०
तं गतासुं गतश्रीकं पतितं वीक्ष्य गर्दभम् ।
ज्ञातींस्तथापरांस्तस्य चिक्षेप तृणराजनि ॥ २१
सा भूर्गर्दभदेहैश्च तालपक्कैश्च पातितैः ।
बभासे छन्नजलदा द्यौरिवाव्यक्तशारदी ॥ २२
तस्मिन्गर्दभदैत्ये तु सानुगे विनिपातिते ।
रम्यं तालवनं तद्वि भूयो रम्यतरं वभा ॥ २३

विप्रमुक्तभयं शुभ्रं विविक्ताकारदर्शनम् ।
चरन्ति स्म सुखं गावस्तत्तालवनमुत्तमम् ॥ २४
ततः प्रव्याहताः सर्वे गोपा वननिवासिनः ।
वीतशोका वनं सर्वे चञ्चूर्यन्ते स्म ते सुखम् ॥ २५
ततः सुखं प्रकीर्णामु गोषु नागेन्द्रविक्रमौ ।
द्रुमपर्णामने कृत्वा तौ यथार्हं निषीदतुः ॥ २६

C 3727
B 2. 13. 26
P 2. 13. 26

इति श्रीहरिवंशे सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

Di. 1. T1. 3. G1. 4. 5. M1. 5. सं. ; N2 प्र. (for स). —^b) N1
निराकृतिः (for दुरा). —^c) D1. 2. खलम् (for खरम्).
M1. 3. सार्धं (for सार्धं).

21. — D1. 2. G1. 4. 5. M1. 5. सं. ; N2 प्र. (for तं). —^c)
S1. D1. 2. अथ (for तथा). —^d) T1. M1. 3. राजम् (for
नि). K2. 4. N. V. B. D. (D. om.) T1. 4. तृणराजनि सोऽ-
क्षिपतः T1. G1. 4. 5. M1. 3. चाक्षिपत्तृणराजम्. — After 21,
T1. 2. G1. 2. — M1. 3. ms. :

684* ते सर्वे तालपक्कैश्च निषेत्तुर्धरणीतले ।

[M1. 3. सं. (for सं.), T1. 3. सं. तालपक्कैः यैश्च (for सं.)]

22. —^a) D1. 6. T1. M1. 3. [अ]भृद्. T1. तु (for भूर). —^b)
N (except S1. D1.) T1. 4. G1. 4. 5. M1. 3. तालं (for ताल-).
—^c) B2. D1. T1. G1. M1. 3. भिन्न (for छन्न). D1. बभासे जलद-
च्छन्ना. —^d) D1. शार्वरी (for शारदी).

23. —^b) D1. निहते भुवि पातिते.

24. —^a) B1. विप्रयुक्तः. G2. विनिर्मुक्तः (for विप्रमुक्त-).
S1. K1. भयं रम्यं. K2. भयास्तत्र. N2 (marg.) भयं सर्वं
(for भयं शुभ्रं). N2. विप्रयुक्तभयं सर्वं. —^b) S1. K2. V2. M1.
विविक्ता (M1. मुक्ता) कारदर्शनम्. D1. T1. 4. विविक्तं रम्यं.
—^c) G1. ततस्तालवनं प्रति.

25. —^a) K1. 2. N1. 3. V. B. D1. D2. 3. T1. 3. प्रहृष्टाले;
K1. 4. N2. D1. D2. 3. प्रविष्टाले. M1. त्वव्याहताः (for प्रव्या-
हताः). —^b) S1. K1. खगा. D1. T1. G1. 3. M1. 3. गावो (for

गोपा). K2. 4. N. V. B. D. (except D1.) T1. 4. G1. विविक्ता-
रिणः (for निवासिनः). — T1. om. 25^c. —^c) N2
(marg. as in text) शोकाननाः (for शोका वनं). M1. 4.
सर्वे (for सर्वे). S1. K1. 2. B. D1. D2. वीतशोकभयायासा (K1
B1. बाधा. ; 1. 2. बद्धा) शः T1. चरन्ति स्म वनं सर्वे. —^d)
K2. B. D1. स्म ते व (B1. तद्. ; B2. तं व) नम्. N2. V2. D1. 1.
D1. 2. समन्ततः. D1. T2. G1. M1. 3. स्म (D1. च) तत्सुखम्;
T1. तदा सुखम् (for स्म ते सु). K2. D1. 2. D1. 3. चञ्चूर्यन्तः
समन्ततः. K1. D1. विचरन्तः (D1. न्ति) समन्ततः. N2. V2.
पर्यटन्तः समन्ततः. T1. निर्भयास्ते समन्ततः.

26. —^a) T1. संप्रवि- (for सुखं प्र.). — S1. om. 57.
26^c-58. 26^b. —^c) K2. 4. N2. 3. V2. B1. 2. D1. 5. T1. 2. 4. पर्णा-
सनं. N1. नौ (for ने). —^d) K1. तौ यथेष्टं. B1. 3. D1.
यथार्हं तौ (by transp.). D1. G2. निषेवतुः (for निषीदतुः).

Colophon om. in S1. T1. — Mention of the Epic :
K2. N2. D1. T1. — Mention of Khula : K2. N2. 3. V. B.
D1. D2. Sub-parvan. D1. बालचरितम्. — Adhy.
name. N (S1. om.) G2. 8. M1. धेनुकवधः. — Adhy. no.
(figures, words or both) : K2. V2. D1. D2. 3. D1. 68;
N2. V1. T2. G1. 69; V2. T1. G1. 3. M1. 70; D1. M1. 3. 66;
D1. 74; T1. 76; G2. 4. 67. — Śloka no. : D1. D2. 4. 26; *
D1. 25; T2. G1. 27.

५८

C. 3728
B 2. 14. 1
P 2. 14. 1

वैशंपायन उवाच ।

अथ तौ जातहर्षौ तु वसुदेवसुताबुभौ ।

तत्तालवनमुत्सृज्य भूयो भाण्डीरमागतौ ॥ १

चारयन्तौ विवृद्धानि गोधनानि शुभाननौ ।

स्फीतसस्यप्ररूढानि व्रीक्षमाणौ वनानि च ॥ २

क्ष्वेडयन्तौ प्रगायन्तौ प्रचिन्वन्तौ च पादपान् ।

नामभिर्व्याहरन्तौ च सवत्सा गाः परंतपौ ॥ ३

नियोगपाशैरासक्तौ स्कन्धाभ्यां शुभलक्षणौ ।

वनमालाकृतोरस्कौ बालशृङ्गाविवर्षभौ ॥ ४

58

1 Ś1 om. 1^a-29^b (cf. v. 1. 57. 26). — °) K1 T2 सहर्षौ; K2. 3 हर्षौ तौ; G2 हर्षौ द्वौ (for हर्षौ तु). — M4 repeats 1^a after 4. — °) M1-3 पुनर् (for भूयो). D2. 6 T2 G M4 (both times) आश्रितौ (for आगतौ).

2 Ś1 om. 2 (cf. v. 1. 1). — °) D3 रोचयन्तौ (for चारं) K4 विवृद्धौ तु; T1 समृद्धानि; T2 प्रनृत्तानि; G1. 3. 5 M4 प्रवृत्तानि; G2 M1. 2 प्रवृद्धानि (for वि). — °) D2 शुभानि वै; D3 नि च; D5 T2 G M1-3 नि तौ (for ननौ). M4 गोगणानि शुभानि तौ. — °) B1. 3 स्फीतशस्य (for सस्य). K2 D3 प्रभूतानि (for प्ररूढानि).

3 Ś1 om. 3 (cf. v. 1. 1). — °) K2 D4 T2. 4 खल-यन्तौ; K4 क्रीडं; N2 V3 उल्लवन्तौ; N3 (marg. as in text) तालयन्तौ (for क्ष्वेडं). — °) N2 D4 T4 G2 M1-3 विचि-न्वन्तौ; T2 G1. 4. 5 M4 विचरन्तौ; G3 तोलयन्तौ (for प्रचि-न्वन्तौ). D3 चिन्वन्तौ च कपर्दकान्. — °) M4 वारयन्तौ (for व्याहरन्तौ). N1 D5 T2 G1 तु (for च).

4 Ś1 om. 4 (cf. v. 1. 1). — °) K2 वियोगः; K3 (marg.) D1. 3 G3 नियोगः (for नियोगं). Dm1 आसक्तैः (for क्तौ). K3 N V B Dm2 D5 D2. 4. 5 T2. 4 G4 M4 नियोगपाशैरासक्तैः; K4 नियोगपाशैः संसक्तौ; D6 नियोजपाशौ संसक्तौ (corrupt). — °) K2 लक्ष्मणं (for लक्षणौ). K1 कण्ठाभ्यां च शुभलक्षणौ. — °) K2-4 N V B D (except D5) T1. 3. 4 वनमालाकृतोरस्कौ. — °) D3 स्कन्धाव् (for शृङ्गाव्). — After 4, M4 repeats 1^a.

5 Ś1 om. 5 (cf. v. 1. 1). — °) K1. 3. 4 N1. 3 G1

सुवर्णाञ्जनवर्णाभावन्योन्यसदृशाम्बरौ ।

महेन्द्रायुधसंसक्तौ शुक्लकृष्णाविवाम्बुदौ ॥ ५

कुशाग्रकुसुमानां च कर्णपूरमनोरमौ ।

वनमार्गेषु कुर्वाणौ वन्यवेपथराबुभौ ॥ ६

गोवर्धनस्यानुचरौ वने सानुचरौ च तौ ।

चेरतुर्लोकसिद्धाभिः क्रीडाभिरपराजितौ ॥ ७

तावेवं मानुषीं दीक्षां वहन्तौ मुरपूजितौ ।

तज्जातिगुणयुक्ताभिः क्रीडाभिश्चेरतुर्वनम् ॥ ८

तौ तु भाण्डीरमुचिने काले क्रीडानुवर्तिनौ ।

चूर्णाभ्याम्; K2 V3 D2. 4 G2 M-वर्णाभ्याम्; N3 V2 B1 Dn D5 D1 (sup. lin. as in text) चूर्णाभाव्; V1-पूणां (for वर्णां). — °) D1. 3 अन्योन्यसदृशाबुभौ (D3 र्भरः). — °) K3 V1 D1 T2 G3 संयुक्तौ (for संसक्तौ). D6 महेन्द्राभिः संसक्तौ. — °) N2 V3 अम्बुदाविः (by transp.).

6 Ś1 om. 6 (cf. v. 1. 1). — °) D3 कुशेण्यसमानान्यौ. — °) N1. 3 V3 B Dn D5 D6. 7 T2. 3 कर्णपूरौ (for पूरं). T1. 3. 4 M1. 3 (marg. lin.). 4 मनोहरौ (for रमौ). K2 कर्ण-पूरं मनोरमम्. — °) D1. 3 मालां प्र (for मार्गेषु). D4 8 वनमा G3 न्यमाः; M4 नवे लां विचिन्वन्तौ. — °) K2 Dm1 वनः; T2. 4 नटः (for वन्य-). T1-पुःपः (for वेप-).

7 Ś1 om. 7 (cf. v. 1. 1). — °) M1 lacuna. K2 सानुचरौ (hypermetric). M4 रचिने (for अनुचरौ). — °) G2 वनचरौ (for सानु-). K1. 4 Dm2 G3 M4 तु तौ; N3 शुभौ; G1 तदा (for च तौ). T1. 3 M3 वने सानुचराचरौ (T2 रमदा). — D3 om. (hapl.) 7^a 8^c. — °) M4 कर्म-भिर (for क्रीडाभिर). K1 क्रीडाभिरितरेतरम्.

8 Ś1 om. 8 (cf. v. 1. 1). D3 om. 8^{abc} (cf. v. 1. 7). N3 T4 M1. 4 om. (hapl.) 8^{ab}. — °) V3 ताम्; T3 द्वाव् (for ताव्). K2. 3 N2 V1 B3 T2 G1. 3 एव; D1 उभौ (for एव). — °) G2 वसन्तौ (for वहन्तौ). — °) M1 तौ (for तज्). — °) K1 वने (for वनम्).

9 Ś1 om. 9 (cf. v. 1. 1). — °) K1 D3 M4 आश्रित्य; K2 आश्रिते; D5 T1. 2 G M2. 2 अत्रिराग (for उचिने). — °) K1 B1 Dm2 T1 M4 बालः; N1 M1 कालः; M2. 3 कालाव् (for काले). — °) T3 प्राप्तः; M1 रात्रौ (for प्राप्ता). D6 T1 G2 शास्त्राग्रः; T2 G3 M1-3 इयं (for इयं). — °) D6 T1. 3 G

प्राप्तौ परमशाखादथ न्यग्रोधं शाखिनां वरम् ॥ ९
 तत्र स्पन्दोलिकाभिश्च युद्धमार्गैश्च दंशितौ ।
 अश्मभिः क्षेपणीयैश्च तौ व्यायाममकुर्वताम् ॥ १०
 युद्धमार्गैश्च विविधैर्गोपालैः सहितावुभौ ।
 मुदितौ सिंहविक्रान्तौ यथाकामं विचेरतुः ॥ ११
 तयो रमयतोरेवं तस्मिन्पुरसुरोत्तमः ।
 प्रलम्बोऽभ्यागमत्तेषां छिद्रान्वेषी तयोस्तदा ॥ १२
 गोपालवेषमास्थाय वन्यपुष्पविभूषितः ।
 लोभयानः स तौ वीरौ हास्यैः क्रीडनैर्कस्तथा ॥ १३
 सोऽवगाहत निःशङ्कस्तेषां मध्यममानुषः ।

न्यग्रोधवरमाशुगीः M₃ 'धवशमाशु तौ.

10 Ś1 om. 10 (cf. v. 1. 1). — ^a) N₁ तौ तु (for तत्र). K₂, T₃ तनश्चान्दोलिकाभिश्च; D₆ T₁, 2 G₁, 3-5 तत्र ह्या D₆ सा 'न्दो'; M₃ तत्रभ्यान्दो'. — ^b) T₁ युद्धमार्गैश्च; T₂, 3 G₁, 4-5 M₃ 'मार्गै' (for 'मार्गैश्च'). M₂, 3 भास्वितौ (for दंशितौ). K₂ युद्धमार्गैश्च दंशितौ; D₆ 'मार्गविशारदौ'. — ^c) B D₆ D₁ T₃ व्यायामं कुरुत. स्म तौ; T₁ M₁, 4 लीलामेवं प्रकुर्वताम्.

11 Ś1 om. 11 (cf. v. 1. 1). — ^a) K₂ 'मार्गै' (for 'मार्गैश्च'). M₃ सहितैर् (for विविधैर्). — ^b) K₁ D₆ T₂ G₁, 2, 3 M₁ गोपालैः (for 'लै:'). — ^c) T₂ G₁ नादितौ (for सु'). — ^d) D₆ G₁ M₂, 3 च रेसतुः; M₁, 2 (inf. lin.), 4 च चेरतु (for विचे').

12 Ś1 om. 12 (cf. v. 1. 1). — ^a) N₁ ताभ्यां; D₆ ततो (for तयो). T₂ G₂ एत (for एतं). — ^b) N₃ om. 12^{ab}. — ^c) K₁ D₆ अभ्यागमस; G₁ ed.) ह्यागमन (for अभ्यागं). — ^d) M₃ रिपोम् (for तयोम्). K₁ D₆ सदा (for तदा).

13 Ś1 om. 13 (cf. v. 1. 1). — ^b) K₁, 3 N₁, 3 V₁, 3 D₆, 3 वेप (for पुष्प-). T₁ विभूषितम् (for तः). — ^c) K₁ तु; N₂ D₆ D₈ स्म (for स). K₂ लोभयामास तौ वीरौ. — ^d) B₃ हास्यैः (for हास्यैः). D₆ प्रक्रीडकैस् (for क्रीडनं). D₆ T₁, 3 G₂, 3 तदा (for तथा).

14 Ś1 om. 14 (cf. v. 1. 1). D₆ om. 14. — ^a) K₂ स्वागाहत (for स्वागाहं). V₂, 3 निःशङ्क (for 'ङ्कम्'). — ^b) N₁ D₆ मध्ये तु (for मध्यम्). N₃ तेषां मध्ये स मानुषः. — ^c) T₂ G₁, 3, 4 प्रलम्बो मानुषोत्तमः; M₁, 4 'म्बो दानतेश्वरः'. — After 14. D₆ T₁, 3 G₁, 3 M₁, 3, 4 G₁ ed.) read 18^{ab}, repeating it in its proper place.

मानुषं वपुरास्थाय प्रलम्बो दानवोत्तमः ॥ १४
 प्रक्रीडिताश्च ते सर्वे सह तेनामरारिणा ।
 गोपालवपुषं गोपा मन्यमानाः स्वबान्धवम् ॥ १५
 स तु छिद्रान्तरप्रेप्सुः प्रलम्बो गोपतां गतः ।
 दृष्टिं परिदधे कृष्णे रौहिणेये च दारुणाम् ॥ १६
 अविषह्यं ततो मत्वा कृष्णमद्भुतविक्रमम् ।
 रौहिणेयवधे यत्नमकरोदानवोत्तमः ॥ १७
 हरिणाक्रीडनं नाम बालक्रीडनकं ततः ।
 प्रक्रीडिताश्च ते सर्वे द्वौ द्वौ युगपदुत्पतन् ॥ १८
 कृष्णः श्रीदामसहितः पुषुवे गोपसन्नुना ।

C 3746
B 2. 14. 19
P 2. 14. 19

15 Ś1 om. 15 (cf. v. 1. 1). T₄ om. (hapl.) 15-17; D₆ reads the same on marg. K₁ reads 15^{ab} on marg. — ^a) K₁ सु- (for प्र-). N₁ B₃ D₆ T₃ तु; D₆ T₂ G₁ M₁-3 स्म (for च). T₁ M₃ प्रक्रीडन्ति स्म ते सर्वे. — ^b) K₂ [अ]-नुचारिणा; D₆ मुरारिणा (for [अ]मरा'). — ^c) M₃ वपुषा (for 'षं'). T₃ गोपालवेषमास्थाय; G₂ वपुषा गोपं.

16 Ś1 om. 16 (cf. v. 1. 1). T₄ om. 16 (cf. v. 1. 15). — ^a) G₄ प्रेक्षः (for प्रेप्सुः). M₁, 3 स तु छिद्रं ततः (M₄ छिद्रान्तरं) प्रेक्ष्य. — ^b) T₁ प्रलम्बो दानवोत्तमः. — ^c) K₂ N₂, 3 V₁ P₁ D₆ D₁-5 T₁ G₄ प्रणिदधे; G₂ परिभ्रमन् (for 'दधे'). T₃, 2 दृष्टिं प्रददौ कृष्णे. — ^d) K₂ T₂ दारुणे; G₄ णः (for 'णाम्').

17 Ś1 om. 17 (cf. v. 1. 1). T₄ om. 17 (cf. v. 1. 15). — ^a) V₂ अभिसह्यं; V₃ अधिकं तं (for अविषह्यं). — ^b) N₂ V₃ कृष्णमद्भुतविक्रमम्; G₁ कृष्णविक्रममद्भुतम्.

18 Ś1 om. 18 (cf. v. 1. 1). D₆ T₁, 2 G₁-3, 5 M₁, 2, 4 G₁ ed.) read 18^{ab} for the first time after 14. — ^a) D₆ हरिणाक्रीडनं तत्र; D₆ T₂ G₁-3, 5 M₁, 4 G₁ ed.) (all second time) हरिणाक्रीडने तस्मिन्; T₃ हरिसंक्रीडनं नाम; M₃ अलिसंक्रीडनं नाम. — ^b) D₆ T₂ G₁-3 (all second time), 4, 5 M₃ (last two second time) 'क्रीडनके' (for 'नकं'). K₁ N₂ V₃ D₂ तदा (for ततः). — ^c) K₁ D₆ T₂ G₁ स्म; K₂, 3 N₁, 3 V₁ D₆ D₃-5 T₁ तु (for च). N₃ V₁ B D₆ द्वंद्वं (for सर्वे). K₂ क्रीडिताश्च ते सर्वे; T₃ प्रक्रीडन्ति स्म ते सर्वे; M₁-3 'इतां तु सर्वेषां. — ^d) D₆ T₁-3 G₂-5 M₁ उत्थितौ. G₁ आस्थितौ (for उत्पतन्). N₃ V₁ B D₆ उत्पेतुर्गुपतथा.

19 Ś1 om. 19 (cf. v. 1. 1). — ^a) T₃, 4 श्रीदामा स-

C 1746
B 2. 14. 19
P 2. 14. 19

संकर्षणस्तु पुतवान्प्रलम्बेन सहानघः ॥ १९
गोपालास्त्वपरे द्रुतं गोपालैरपरैः सह ।
प्रद्रुता लङ्घयन्तो वै तेऽन्योन्यं लघुविक्रमाः ॥ २०
श्रीदाममजयत्कृष्णः प्रलम्बं रोहिणीसुतः ।
गोपालैः कृष्णपक्षीयैर्गोपालास्त्वपरे जिताः ॥ २१
ते बाहयन्तस्त्वन्योन्यं संहर्यात्सहसा द्रुताः ।
भाण्डीरस्कन्धमुद्दिश्य मर्यादां पुनरागमन् ॥ २२
संकर्षणं तु स्कन्धेन शीघ्रमुत्क्षिप्य दानवः ।
द्रुतं जगाम विमुखः सचन्द्र इव तोयदः ॥ २३
स भारमसहस्तस्य रौहिणेयस्य धीमतः ।

(T₁ 'मस') हितः कृष्णः. — °) K₂. 3 सु. (for तु). K₁ N₂ बलवान्; D₂ भग' (for पुत').

20 S₁ om. 20 (cf. v. 1. 1). — °) K₂ परमैः (for अपरैः). — °) K₁. 3 आप्लुता; M₁ प्रभूता (for प्रद्रुता). D₂ लङ्घयन्ते (for 'न्तो). M₂. 3 च (for वै). T₂ आवद्रुता लङ्घयन्तो. — °) K₁ N₁ B₃ D₁ D₂ T₂ G₁. 3. 5 M₁ अन्योन्यं (for तदन्योन्यं).

21 S₁ om. 21 (cf. v. 1. 1). — °) N₂ सुदामम् (for श्री). B₁. 3 D₂ T₁ M₂ स्वजयत्; B₃ दुर्जयं; D₂ चारुदत्त; T₂ G₁ M₁. 2. 4 चाजयत् (for अज').

22 S₁ om. 22 (cf. v. 1. 1). — °) D₁ तो बाहयन्तो स्वन्योन्यं. — °) V₁ संकर्षणात् (hypermetric). T₂ M₂ संघपात् (for सह). N₂ जिताः; V₃ द्रुतम् (for द्रुता). D₁ संस्पर्शात्सह विद्रुता; T₂ G₁ मेघ (G₁. 3 ह' / याम्बह विद्रुता. — °) D₂ G₂ उत्सृज्य (for उद्दिश्य). D₃ भाण्डीरवटमुद्रम्य. — °) K₄ मर्यादाः (for 'दा). K₁. 2 आगताः; G₂ आविशन् (for आगमन्). T₂ G₁. 4 श्रीदामा पुरमा T₂ 'नरा विशत.

23 S₁ om. 23 (cf. v. 1. 1). — °) K₁ अ) विमुखः; N₁ विपुलः; T₂ विफलं; T₃ विपुलं (for विमुखः). After 23, K₁ ins.:

685^a अविषह्यं मन्यमानः कृष्णं दानवपुंगवः ।

वहन्दुनतरं प्रागादवरोहणतः परम् ॥

[= Bhagavata P., 10. 18. 25.]

24 S₁ om. 24 (cf. v. 1. 1). — °) G₂ अमहन् (for 'हन्). — °) K₁ दानवः (for धीमतः). — °) K₁ स्तिः; N₂ D₁ D₂ सः; D₂ तु (for सु). M₁ महात्मकश्चिप्य (for 'कायश्च). — °) K₂ N₁. 3 B₁. 2 D₁ D₂ D₃ T₁. 2 शक्राक्रान्तः; K₄ सचन्द्रान्तः; D₂ T₂ चन्द्रक्रान्त (for चन्द्राक्रान्त).

वृद्धे सुमहाकायश्चन्द्राक्रान्त इवाम्बुदः ॥ २४
स भाण्डीरवटप्रख्यं दग्धाञ्जनगिरिप्रभम् ।
स्वं वपुर्दर्शयामास प्रलम्बो दानवोत्तमः ॥ २५
पञ्चस्तवकयुक्तेन मुकुटेनार्कवर्चसा ।
दीप्यमानाननो दैत्यः सूर्याक्रान्त इवाम्बुदः ॥ २६
महाननो महाग्रीवः सुमहानन्तकोपमः ।
रौद्रः शकटचक्राक्षो नामयंश्चरणैः क्षितिम् ॥ २७
स्रग्दामलम्बाभरणः प्रलम्बाम्बरभूषणः ।
धीरः प्रलम्बः प्रययौ तोयलम्ब इवाम्बुदः ॥ २८
स जहारैव वेगेन रौहिणेयं महामुरः ।

25 S₁ om. 25 (cf. v. 1. 1). G₁ om. (hapl.). 25-26; K₂ reads the same on marg. — °) K₁ नगः; D₁ चरः; G₂ चन (for वट). K₂ प्रम्यं (for प्रभम्). — °) K₂ N₂ V₁. 2 B₁ D₂ D₃ T₁ स्तिग्धाञ्जनः; N₁ वि' (for द'). K₁ समः; T₂ गिरि. (for गिरि). — °) D₂ वपुः यं; T₂ G₁ स्ववपुर् (for स्वं व').

26 S₁ om. 26 (cf. v. 1. 1). G₁ om. 26 (cf. v. 1. 25). — °) D₂ पृथं; D₃ वज्र (for पञ्च). K₁ वर्णेन; D₁ लङ्घेन; D₂ D₃ D₄ T₁ G₁. 2. 4 M₁ लङ्घेन (for युक्तेन). — °) K₁ N₂ T₂ (अग्नि (for अर्क). — °) D₂ T₁ G₁. 2. 4 M₁ दीप्यमानो यमो दै D₂ नन्तनो दै; D₃ नोऽभवद्दैव्य. T₂ मानांश्च दृष्टो. — °) K₁ T₂ सूर्याक्रान्त (for सूर्या).

27 S₁ om. 27 (cf. v. 1. 1). T₁ om. (hapl.) 27-28. — °) B₁ महाननैर्महाप्रविः (corrupt). — °) D₁ म (for सु). — °) T₂ चक्रेण (for चक्राश्रो). — °) N₁ T₁ G₁ M₁ नमयंश्च (for ना). K₁ N₂ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ T₂ M₂ महाम् (for अग्निम्). N₁ D₂ D₃ नमयंश्चरणैर्महीम्.

28 S₁ om. 28 (cf. v. 1. 1). T₁ om. 28 (cf. v. 1. 27). — °) D₂ स्तिग्धः प्रः; T₂ G₁. 2 प्रभूत (for स्रग्दाम). — °) D₂ प्रलम्बो नभभूषणः; T₁ M₁. 1 'म्बो द्वारभूषणः. — °) K₁. 2. 4 N₂. 3 (marg. as in text) V₁. 3 B₁ D₁ D₂ D₃ T₁. 2 G₁ M₁. 4 वीरः; K₂ प्रीतः; B₁. 3 धीरं (for धीरः). T₂ तु (for प्र). — °) K₁ D₂ T₁. 2 G₁ M₁ लम्बतोयः; N₂ स तोयदः; V₁. 2 तोयपूर्णः; D₂ लङ्घतोय (for तोयलङ्घ).

29 S₁ om. 29^a (cf. v. 1. 1). — °) T₂ G₁. 3. 4 स्- (for स). K₂. 4 D₁ D₂. 4. 5 T₁ [अ]यः; N₁ D₂ च (for [य]. K₁ जहारैव य वेगेन. D₁ om. (hapl.) 29^b-30^a.

30 D₁ om. 30^a (cf. v. 1. 29). — °) V₁ D₂ T₂-4

सागरोपप्लवगतं कृत्स्नं लोकमिवान्तकः ॥ २९
 हियमाणः प्रलम्बेन स तु संकर्षणो युवा ।
 उद्यमान इर्वैकेन कालमेधेन चन्द्रमाः ॥ ३०
 स संदिग्धमिवात्मानं मेने संकर्षणस्तदा ।
 दैत्यस्कन्धगतः श्रीमान्कृष्णं चेदमुवाच ह ॥ ३१
 हियेऽहं कृष्ण दैत्येन पर्वतोदग्रवर्चमा ।
 प्रदर्शयित्वा महतीं मायां मानुषरूपिणीम् ॥ ३२
 कथमस्य मया कार्यं शासनं दृष्टचेतमः ।
 प्रलम्बस्य प्रवृद्धस्य दर्पाद्विगुणवर्चमः ॥ ३३
 तमाह मस्मिन् कृष्णः माम्ना हर्षकलेन वै ।
 अभिज्ञो राहिणेयस्य वृत्तस्य च बलस्य च ॥ ३४

G₂ : M च; G₁ ह (for तु); S₁ K₁ B Dn Ds वभौ (for युवा); —^a) K₂ : N V B Dn Ds D₁ : T₁ 4 G₁ आ; काशे (for [पु]केन).

31^a) M संदिग्धमिव चामानं; —^b) S₁ यदा; D₁ T₂ तथा (for तदा); —^c) K₂ देवम्; V₁ चैवम् (for चेदम्); D₁ कृष्णं वचनमवर्तित.

32^a) K₂ D₁ T₁ 2 G₁ 3 4 M हनोऽहं; K₂ corrupt; K₁ N₁ D₁ 1 T₁ दियामि (K₁ म) (for दियेऽहं); —^b) S₁ K₂ 3 N₂ 3 V B Dn Ds D₁ 2 T₁ 4 M₁ (conf. loc.) 3 वधर्मणा (for वर्चमा); K₁ मन्दरोदग्रवर्चमणा; —^c) B₁ 3 Ds D₁ T₁ G₁ M₁ 4 दर्शयित्वा तु मा B₁ Ds सुमं हतीं; M₂ 3 संदर्शयित्वा मे.

33^a) T₂ कथयस्व (for मस्य); —^b) K₁ सु; M₁ वि (for प्र); —^c) D₁ मोहाद् (for दपाद्).

34^a) K₁ वाक्यं (for कृष्णः); —^b) S₁ T₂ करेण; K₂ 4 बलेन (for कलेन); G₂ च (for वै); V₂ D₁ 2 3 माम्ना हर्षकलेन च; T₁ 4 माम्ना हर्षकलेन वै; —^d) S₁ K₁ V₂ वीर्यस्य च; K₂ प्रवृत्तस्य; D₁ वृत्तं तस्य; G₂ वृद्धस्य च (for वृत्तस्य च); V₁ रणस्य (for बलस्य); N₂ वृत्तस्य वचनस्य च.

35^a) T₂ repeats 35^{ab} after 37^{ab}; —^b) K₁ [अ]व- (for [अ]नु-); K₂ N V B Dn Ds D₁ : T₁ 4 पाल्यते; D₁ T₁ 2 (both times) G₁ M कृष्यते (for गृह्यते); —^c) D₁ reads 35^a-36^b on marg.; —^d) K₂ N₂ 3 V₂ 3 Dn Ds T₂ 4 G₂ देवः; V₂ देव (for गुह्यं); K₁ 4 यस्त्वं जगन्मयो गुह्यो (K₁ देवो); M₁ यस्त्वं जगन्मयांशस्य; —^e) K₁ (sup. lin. as in text) गुह्यपरं; D₂ वै गुह्यतां (for गुह्यतरं); T₂ स्मृतम् (for गतः).

अहोऽयं मानुषो भावो व्यक्तमेवानुगृह्यते ।
 यस्त्वं जगन्मयं गुह्यं गुह्याद्गुह्यतरं गतः ॥ ३५
 स्मरार्यं तनुमान्मानं लोकानां त्वं विपर्यये ।
 अवगच्छान्मनात्मानं समुद्राणां समागमे ॥ ३६
 पुरातनानां देवानां ब्रह्मणः मलिलस्य च ।
 आत्मवृत्तप्रवृत्तानि संस्मराद्यं च वै वपुः ॥ ३७
 शिरः खं ते जलं मूर्तिः क्षमा भृद्दहनो मुखम् ।
 वायुर्लौकायुरुच्छ्रामो मनःस्वष्टा मनुस्तव ॥ ३८
 सहस्रास्यः सहस्राङ्गः सहस्रचरणेक्षणः ।
 सहस्रपत्रनाभस्त्वं सहस्रांशुधरोऽरिहा ॥ ३९
 यच्चया दर्शितं लोके तत्पश्यन्ति दिवौकसः ।

C 3767
 B 2. 14. 40
 P 2. 14. 40

36^a) K₁ D₁ (marg.) [आ]यतनम् (for [आ]र्यं तनुम्); K₂ 4 N V B Dn Ds D₁ : T₁ 4 स्मर नारायणात्मानं.

K₂ D₁ om. (hapl.) 36^b; N₁ reads it on marg. —^b) D₁ M₁ च (for त्वं); D₂ हि (for वि-); —^c) T₁ 4 om. 36^{cd}; —^d) K₂ D₁ अथ (for अव-); N₂ V₁ : अवगच्छसि नात्मानं; D₁ अवगच्छ त्वमां; —^e) V₁ : समुद्राणां (for समुद्राणां).

37^a) T₁ 4 पुरातनस्त्वं देवानां; —^b) K₂ शंकरस्य (for मलिलस्य); —^c) After 37^{ab}, T₂ repeats 35^{ab}; —^d) G₂ वृत्ति (for त्वं); K₂ B Ds प्रवृत्तं च; K₃ Dn D₁ 5 प्रभावानां (D₁ णां); N₂ 3 V D₁ 3 T₂ G₁ प्रवृत्तानां (for नि); S₁ K₁ 3 आत्मवृत्तिप्रवृत्ता (K₁ भावा)नां; D₁ वृत्तं प्रवृत्तं च; T₂ प्रवृत्तिवृत्तानां; —^d) D₁ T₁ 2 G₁ 5 M₁ 2 4 ते (for वै); K₂ पुनः (for वपुः); S₁ संस्मराद्याथ वै पुनः; G₂ स्मरार्याथ हि ते वपुः.

38^a) V₁ शिरस्ते खं; D₁ शिरः खं च; T₁ शिखरं ते (for शिरः खं ते); S₁ G₂ मूर्ति (for मूर्ति); —^b) D₁ पादौ भूरः (T₁ 2 G₁ 3-5 M₁ 3 क्षमा पादौ (for क्षमा भूर); —^c) K₂ वायुर्लोकं पुरं श्रामो; D₁ लौका मरुच्छ्रामो; D₂ श्रो च मुखश्चामो; —^d) T₂ G₂ मनुस्मृष्टे (G₂ 'ष्टौ'); G₁ 4 5 M₁ मनः सृष्टौ (for मनःस्वष्टा); K₂ [अ]भवत्; N₂ V₂ B Dn Ds D₁ : ह्यभूत्; V₁ 3 ह्यहं (for मनुम्); S₁ तथा (for तव); K₃ मनःश्रेष्ठो ह्यभूत्ततः; D₁ मनश्चन्द्रो ह्यभूत्तव; D₂ T₁ मनः सृष्टौ तनुस्तव (T₁ मनुस्तदा); T₁ मनः सामं विदुस्तव.

39^a) K₂ V₁ 2 T₁ सहस्राक्षः (for 'स्य'); S₁ N₂ D₂ सहस्रांशुः; D₁ स्तारः; M₁ स्वदः (for स्वाङ्गः); K₁ सहस्रांशुः शिरारुहः; —^b) After 39^{ab}, S₁ ins.:

686^a सहस्रशीर्षो विश्वात्मा शतजिह्वः शतोदरः ।

C 3767
B 2. 14. 40
P 2. 14. 40

यच्चया नोक्तपूर्वं हि कस्तदन्वेष्टुमर्हति ॥ ४०
यद्वेदितव्यं लोकेऽस्मिन्स्तच्चया समुदाहृतम् ।
विदितं यत्तवैकस्य देवा अपि न तद्विदुः ॥ ४१
आत्मजं ते वपुर्व्योम्नि न पश्यन्त्यात्मसंभवम् ।
यत्तु ते कृत्रिमं रूपं तदर्चन्ति दिवौकसः ॥ ४२
देवैर्न दृष्टश्चान्तस्ते तेनानन्त इति स्मृतः ।
त्वं हि सूक्ष्मो महानेकः सूक्ष्मैरपि दुरासदः ॥ ४३
त्वय्येव पर्वतस्तम्भा शाश्वती जगती स्थिता ।
अचला प्राणिनां योनिर्धारयत्यखिलं जगत् ॥ ४४

—^a) K₂, 4 Ñ V B Dn Ds Di, 3, 4 पत्रः; Ds Ti, 2 G₂, 3, 5 M चर्णः (for पत्रः); Ds सहस्रपात्पयनाभः; —^d) Si सहस्रार्थः; T₁ M₂, 3 स्मार (for स्त्रांगु); B₂ धरो हरिः; T₂ G₁, 4, 5 M₁, 3 शिरोरुहः; T₃, 4 धरो युवा; G₃ शिरोमुखः (for धरोऽरिहा); K₁ सहस्रचरणेक्षणः 39^b.

40 After 40^a, D₂ reads 42^b, repeating 42^b in its proper place. —^b) D₂ तदर्चन्ति (for तत्पश्यन्ति); — D₂ G₂ om. (hapl.) 40^c 42^d. —^c) K₁ त्वय्येव; T₂ वचो न (for त्वया न); —^d) D₂ वेदितुम् (for अन्वेष्टुम्); M₁, 2 न तत्पश्यन्ति देवताः.

41 D₂ G₂ om. 41 (cf. v. l. 40); T₂, 4 om. 41^a. —^a) B₂ तद् (for यद्); —^b) Si Ñ₁ B₂, 3 यनु; K₂ ने (for तन्); —^c) K₂ यत्र च; V₃ यनु वा (for यत्तव); —^d) T₁ M₂, 3 चापि (for अपि).

42 D₂ G₂ om. 42 (cf. v. l. 40); D₂ reads 42^b after 40^a, repeating 42^b here. —^b) D₂ (first time) तन् (for न); —^c) M₁ तन् (for ने); — D₂ om. 42^d. —^d) K₁ [ह] देवता (for दिवौकसः); — For 42^a, T₂ subst.:

687* यस्य चैवंविधं रूपं पश्यन्ति त्रिदिवौकसः ।

43^a) T₁ अदृष्ट (for न दृ); K₂ नु (for च); D₂ [अ]न्तस्थम् (for स्ते); K₁ D₂ D₂, 3 यनु (D₂ D₂, 3 ते) देवैर्न दृष्टोऽन्तम् (D₂ 'ष्टे ने); —^b) Ñ₁ D₂ G₂, 3 भुतिः; D₂ T₂ M₁ भुतः (for स्मृतः); —^d) Ñ₁ D₂ T₂ G₁, 3, 5 M₃ दुरानुगः; V₂ B₂ D₂ सदैः; B₂, 2 तम (for 'सदः).

44^a) D₂ G₂, 5 M₁, 3 [ए]षा (for [ए]व); K Ñ V Dn D₂ D₂, 3 T₂, 3 त्वय्येव (K₁ 'षा) जगतः स्तम्भे; T₁ M₁ 'षा सर्वतः स्तम्भा; T₂ G₁ 'षा पार्वतीस्तम्भा; G₂ 'षा जगती सर्वा; —^b) K₁ शाश्वता (for 'ती); G₂ समवः (for

चतुःसागरभोगस्त्वं चातुर्वर्ण्यविभागवित् ।

चतुर्युगेशो लोकानां चातुर्होत्रफलाशनः ॥ ४५

यथा त्वमसि लोकानां तथाहं तच्च मे मतम् ।

उभावेकशरीरौ स्यो जगदर्थे द्विधा कृतौ ॥ ४६

लोकानां शाश्वतो देवस्त्वं हि शेषः सनातनः ।

आवयोर्देहमात्रेण द्विधेदं धार्यते जगत् ॥ ४७

अहं यः स भवानेव यस्त्वं सोऽहं सनातनः ।

द्वावेव विहितौ ह्यावामेकदेहौ महाबलौ ॥ ४८

तदास्मे मूढवर्तिकं त्वं प्रागेनं जहि दानवम् ।

जगती); —^c) T₁ M₁ त्वमेव (for अचला); —^d) T₁ M₁, 4 धारयसि (for 'ति); T₂ तां धारयति नित्यशः.

45^a) G₂ (ed.) योनिम् (for भोगम्); —^b) Ñ₂ D₂ चतुर्वर्णः; G₂ M₁ चातुर्वर्ण (for 'वर्ण्य); T₂ विभागकृतः; —^c) Bom. and Poona eds. चतुर्युगेषु लोकानां; M₁ चतुर्वर्णाय लो; G₂ om. (hapl.) 45^d—46^a.

46 G₂ om. 46^a (cf. v. l. 45); —^a) K₂, 4 Ñ V B D (except D₂) T₂, 3 M₁ [अ]हमपि (for त्वमसि); —^b) K₂, 4 Ñ V B Dn Ds Di, 2, 3, 5 T₂, 4 G₂ M₁ त्वं (for [अ]हं); D₂ त्वं (for तत्); G₂ मतिः (for मतम्); D₂ तथा त्वं वर्णमे सताम्; —^c) Si शरीरौ द्वौ; K₁ 'री हि; K₂ D₂ G₂ M₁, 3 'रस्थौ; T₁ 'री वै (for 'री स्यो); —^d) D₂ G₂ M₁, 3, 4 जगतोऽर्थे (for 'दर्थे); — After 46, Ñ₂, 2 V₂, 3 B Ds D₂ om.

688* अहं वा शाश्वतः कृष्णस्त्वं वा शेषः पुरातनः ।

Ñ₂ (for the second अ); D₂ (marg) सनातनः (for दुर);

— After the above, Ñ₂ V₂, 3 B₂ read 50^a repeating it in its proper place.

47 D₂ om. 47^a. —^a) D₂ T₂ G₂, 3 M₁ ईश्वरो (for शाश्वतो); —^b) D₂ देवः (for शेषः); — After 47^a, K₁ reads 48^a, repeating it in its proper place. D₂ T₂ om. (hapl.) 47^c—48^b. —^c) M₁, 2 भेदः (for देह); —^d) K₁ द्विभेदः (for द्विधेद); T₁ M₁ पालयते; T₂ G₂ युजयते; M₂, 3 भिद्यते (for धार्यते); Si द्विधेवं वक्ष्यते जगत्.

48 D₂ T₂ om. 48^a (cf. v. l. 47); D₁ om. 48^a. —^a) B₂ एको; G₂ देवो (for एव); —^b) D₂ (marg. as in text) त्वं हि; M₁ त्वं च (for यस्त्वं); D₂ स नामतः (for सनातनः); — K₁ reads 48^a for the first time after 47^a. —^c) K₁ (both times) [अ]वहितौ; D₂ T₁, 2 G₁, 2, 3

मूर्ध्नि देवरिपुं देव वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ ४९
 संस्मारितः स कृष्णेन रौहिणेयः पुरातनम् ।
 स बलेन तदा पूर्णस्त्रैलोक्यान्तरचारिणा ॥ ५०
 ततः प्रलम्बं दुर्धृतं सुबद्धेन महाभुजः ।
 मुष्टिना वज्रकल्पेन मूर्ध्नि वीरः समाहन्त ॥ ५१
 तस्योत्तमाङ्गं स्वे काये विकपालं विवेश ह ।
 जानुभ्यां जगतीं चैव गतासुः स जगाम ह ॥ ५२
 जगत्यां विनिर्कीर्णस्य तस्य रूपमभूत्तदा ।

सहितौ (for विं), -^a) K1 (both times) V2 Ds T1, 2
 G M1, 3 द्विधाकृतौ (for महाबलौ).

49 ^a) N2, 3 V1 तदा V1 द्द मिः V2 B1 M1 तदा स
 (V2 स); G2 वदसे; G3 तथा चेत् (for तदास्ते); N1 T4
 स्वं किं (by transp.); T3 तस्मादने देवशत्रुः. -^b) K2, 3 N
 V1, 3 Dn D1, 5 प्राणेन; V2 Ds T2 G1, 3, 5 वेगेन; B Ds
 T3, 4 M2 बलेन; T1 G2 M1, 3 रौहिणे (for प्राणेन). -^c)
 Ds ये मूर्ध्नि देवरिपुं.

50 Before 50, K2 B T2 4 ms. वैशंपायनः. -^a) K1
 D1 स (for सं); K2, 3 N1, 3 V Dn D1, 5 G1, 2, 4 M3, 4 तु
 (for स); K1 स्मारितः स तु कृष्णेन; T3 संस्मरन्कृष्णवाक्येन.
 -^b) N3 (marg.) V1 T2 G1 प्रतापवान्; V2 Ds Ds T3
 G1, 3 M1, 2, 4 पुरातन (for तनम्). N2 V2, 3 B1 read
 50^{ad} for the first time after 488^a. -^c) V2 (second
 time) B1 (first time); Ds G1 M1, 2 स्व (for स); T1 ततः
 (for तदा); N1 क्रान्तम् (for पूर्णम्); K1 N2 V2, 3 (last
 three first time) स्वबलेन भवान् K1 ततः पूर्णम्; K2-4 N2
 (second time); V1, 2 B1 (last two second time)
 Dn D1, 3, 5 T1 बलेनापूर्यत तदा; Ds बलेनापूर्यस्तत्र. -^d)
 Ds T1, 4 G M1, 3, 4 पुरिणा (for चा) M1 त्रैलोक्यस्यान्त-
 कारिणा. - For 50^{ad}, T3 subst. :

689* बलेनायुज्यत तदा महान्येन दीप्तिमान् ।

51 ^a) S1 D. सुबुद्धेन; K1 V2 T1 M1 स्व (M1 स) बलेन;
 B3 Dn1 Ds T1 M2 स (M2 स्व) बद्धेन; Ds सुबद्धेन; T2 G
 सुबलेन (for सुबद्धेन); Ds महाबलः (for भुजः); K1 स-
 बद्धेन महाभुजम्; M1 सुबलेन महान्मुहुः. -^b) K1-3 N1, 2
 V2, 3 Dn Ds T1, 3, 4 चैनं (for वीरः); K1 Ns V1 B Ds
 D2, 3 मूर्ध्नि चैनमताडय (K1 थाहन त; Ds मूर्ध्नि चैनं समाव-
 धीत्.

52 ^a) S1 Ds [उत्तमाङ्गे (for 'ङ्ग'). -^b) K1 विकपालः;
 Ds M1 'लापः; G2 सकपोलं (for विकपालं). - For
 52^{ad}, T3 subst. :

प्रलम्बस्याम्बरस्थस्य मेघस्येव विदीर्यतः ॥ ५३
 तस्य भ्रूत्तमाङ्गस्य देहान्सुखाव शोणितम् ।
 बहुगौरिकसंयुक्तं शैलशृङ्गादिवोदकम् ॥ ५४
 स निहत्य प्रलम्बं तु संहृत्य बलमान्मनः ।
 पर्यष्वजत कृष्णं वै रौहिणेयः प्रतापवान् ॥ ५५
 तं तु कृष्णश्च गोपाश्च दिविस्थाश्च दिवौकसः ।
 तुष्टुवुर्निहते दैत्ये जयाशीर्भिर्महाबलम् ॥ ५६
 बलेनायं हतो दैत्यो बालेनाक्लिष्टकर्मणा ।

C 3785
 B 2. 14. 57
 P 2. 14. 57

690* तेन मुष्टिप्रहारेण कपालं तद्विधाभवत् ।

-^a) K2-4 N V B D (except Ds) T4 जानुभ्यां चाह (K2
 B1, 2 Ds च ह) त शोनेः T3 'भ्यामपतद्भूमौ. -^b) M1-3
 पपान (for जगाम). K2-4 N V B D (except Ds) T3, 4
 गतासुर्दानवोत्तमः.

53 ^a) K2-4 N V B D (except Ds) T2-4 G1 विप्र- (for
 विनि-). -^b) K2, 4 N V1, 3 B1, 2 Ds1 D1, 3, 5 T4 देहमभूत्;
 Ds2 D1 देहो बभौ; D2 देहो ह्यभूत् (for रूपमभूत्). -^c)
 T4 [आ]द्भव्यस्य (for [अ]म्बर^o). -^d) T4 पवनस्य (hyper-
 metric) (for मेघस्य); T1 व्यदीर्यत; M3 विदीर्यते (for
 र्यतः).

55 ^a) K2 N1 B2 (marg.) Dn D1, 3 T2 G1, 4 संनि-
 हृत्य; B1, 2 Ds, 3 T1 G2, तं निः; T3, 4 निहत्य तु; G2
 रौहिणेयः (for च निहत्य); K1, 4 Ds, T2, 3 तं (for तु).
 Ds स निहत्य प्रलम्बाख्यं. -^b) K1 प्रहत्य वपुराम्ननः; B3
 संहृत्य बलवाहनः. -^c) K1 तं कृष्णं; K2, 4 N V B Dn
 Ds D1, 3, 5 T1, 4 G1 M1 वै कृष्णं (by transp.); D2
 (marg. as in text) भूयोऽवजत वै कृष्णं. - T1 M3 repeat
 and G2 reads 55^d-56^d after 58^a. -^d) T1 (second
 time) G2 M1 (second time) रौहिणेयं महाबलम्.

56 For the repetition in T1 M3 and the sequence
 in G2, cf. v. l. 55. -^a) T1 (second time) G2 M3, 4
 (second time) ततः (for तं तु); Ds तु (for the first च).
 -^b) D3 दिवि तुष्टा; T3 दिवि सर्वे (for दिविस्थाश्च).
 -^c) T1 (second time) तुष्टुवुर्निजितैर्दैत्यैर् (sic). - M1 om.
 (hapl.) 56^d-58^c.

57 M1 om. 57 (cf. v. l. 56). -^a) T3 [अ]सौ (for
 [अ]र्यं); Ds बलेनास्मिन्हते दैत्ये. -^b) K1 B1, 2 Ds बलेन
 (for बा'); K3 Ds [आ]कृष्ट- (for [अ]क्लिष्ट); V3 कारिणा
 (for कर्मणा). - After 57^{ad}, S1 K1, 3 N2 V2 Dn Ds1
 (marg.), s2 D1, 3 (marg.) ms. :

691* विचरन्त्यशरीरिण्यो वाचः सुरसमीरिताः ।

C 3785
B 2. 14. 58
P 2. 14. 58

बलदेवेति नामास्य देवैश्चोक्तं दिवि स्थितैः ॥ ५७
बलं तु बलदेवस्य तदा भुवि जना विदुः ।

कर्मजं निहते दैत्ये देवैरपि दुरासदे ॥ ५८

इति श्रीहरिवंशे अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

५९

वैशंपायन उवाच ।

तयोः प्रवृत्तयोरेवं कृष्णस्य च बलस्य च ।
वने विचरतोर्मासौ व्यनियान्तौ स्म वार्षिकौ ॥ १
ब्रजमाजगमतुस्तौ तु ब्रजे शुश्रुवतुस्तदा ।
प्राप्तं शक्रमहं वीरौ गोपांश्चोन्मवलालसान् ॥ २
कौतूहलादिदं वाक्यं कृष्णः प्रोवाच तत्र वै ।
कोऽयं शक्रमहो नाम येन वो हर्ष आगतः ॥ ३

[Dn D विचरन्ति, Ds विचरन्ते (for 'वने'), Ns वने
विचरन्ति, निःसृत्य (for '१'),]

— ^a) N V B Dn Ds Dn = T_{2,3} M₁ उक्तं (for 'चोक्तं').

58 M₁ om. 58^{ab} (cf. v. 1. 56). — ^b) G₂ त्रयु (for
विदुः), — ^c) K₂ N₂ V₁ D₁ T_{2,3} प्रलम्बे; K_{2,3} D₁ कर्मजे;
N₂ V₂ B_{2,3} D₂ कर्मणा; D₁ T₁ G₁ अभिर; M₁ मुष्टिना
(for 'कर्मजे'), G₂ कर्मभिर्निहतैर्दैत्यैर्; M₁ निनिजिते दैत्ये
— After 58^c, T₁ M₁ repeat and G₁ reads 55^d 56^c.
— ^d) V₂ दुरासदम् (for 'सदे').

COLOPHON. — Mention of the Epic. K₂ N₂ T₂.
— Mention of Kṛṣṇa. S₁ K₂ N₂ V₁ B₁ Dn₂ Ds₁ D₁.
— Subparvan. K₂ N₂ V₁ Dn₁ D₁-3.5 बालचरितम्; T₂
आश्रयपर्व. — Author name. N₂ T₂ G_{2,3} M₁ प्रलम्बवधः.
— Adhyāya (figures, words or both). K₂ M₁-3
67; N₂ V₁ T₂ G₁ 70; V₂ T₁ G₂ M₁ 71; V₂ Dn
Ds₂ 69; D₂ 75; D₁ G₁ 68; T₂ 77; T₁ 66. — Śloka
no.: Dn D₁ 58; D₂ 59; D₁ 57.

59

1 K₂ T_{1,3} om. the ref. — ^a) S₁ K₁ ताभ्यामेवं प्रवृ-
त्ताभ्यां. — ^b) D₂ G₂ वै (for 'वि'), S₁ K₁ चत्वारो वै वने
सामा. — ^c) N₂ व्यनियान्तौ; D_{2,3} व्यनियान्तौ; G₁
M_{1,2} व्यति (G₁ ती व्यासं (for 'यानौ'), K₁ नु; B₂ च (for
स्म), S₁ K₁ T₂ G₂ व्यति T₂ प्रति; G₂ परि यानाः स्म
वार्षिकाः; K₂ व्यपयानौ नु वार्षिकौ.

तत्र वृद्धतमस्त्वेको गोपो वाक्यमुवाच ह ।

श्रूयतां तात शक्रस्य यदर्थं मह इष्यते ॥ ४

देवानामीश्वरः शक्रो मेघानां चारिमृदन ।

तस्य चायं क्रतुः कृष्ण लोकपालस्य शाश्वतः ॥ ५

तेन संचोदिता मेघास्तस्यायुधविभूषिताः ।

तस्यैवाज्ञाकराः मस्य जनयन्ति नवाम्बुभिः ॥ ६

मेघस्य पयसो दाता पुरुहूतः पुगंदरः ।

2 ^a) M_{1,3} तत्र (for 'तौ नु'), — ^b) D₁ वने (for 'ब्रजे').
— ^c) D₁ T_{1,3} G₁ शक्रमहं (for 'महं'), T₁ प्राप्तौ शक्रमहं
वीरौ.

3 ^a) T₂ M₁ कौतूहलम् (for 'लाद'), — ^b) K₂ B
D_{2,3} T_{2,3} तानु; N₂ V₁ G₁ ह (for 'वै'), — ^c) T₁ सो (for
को), T₁ वा; G₁ वै (for 'इयं'), D₁ T₁ G₁ M₁ शक्रमहो (for
'महो'), — ^d) S₁ K₁ N_{1,2} V₂ D₂ हर्षम् (for 'हर्ष').

4 ^a) T_{1,2} G_{1,3} M_{1,2} तं नु; T₁ ततो (for 'तत्र').
N₁ वृद्धतरम् (for 'तमम्'), M₁ तं नु वृद्धतरस्त्वेको. — ^b)
D₁ गोपालो वाक्यमवर्णित. — ^c) V₂ वयम् (for 'तान').
— ^d) S₁ K₂ यदर्थं क्रियते मह (K₂ ख); K_{1,3} ये यज्ञ
इष्यते; K₂ N₂ V_{2,3} B₁ Dn₁ Ds_{2,3} T₁ ये ध्वज (D₁
T₁ मय इष्यते; V₁ D₁ T_{1,3} M₁ ये ध्वज इह (D₂ M₂
इष्यते; D₁ ये यज्ञ इष्यते; D₁ T₂ G_{1,3} ये मयसि (G₂
ख इष्यते).

5 ^a) K₂ देवानां (for 'मेघानां'), Ds₂ मर्दन (for
'मृदन'), — ^b) N (except S₁ K₁) T₁ G_{2,3} M_{1,3} मह;
T_{1,2} G₁ मघः; T₂ G₁ ed.) मयः (for 'क्रतुः'), — ^c) N
(except S₁ K₁ D₁) T_{2,3} नाथस्य (for 'पालस्य').

6 ^a) K₂ D₁ नोदिता; N₂ V₁ न्रेणिता (for 'चोदिता').
— ^b) K₂ B₂ D_{2,3} T_{2,3} चापवि; K_{2,3} N₂ V₁ B₁ Dn₁ Ds₂
D_{1,3} T₁ चायुधः; B₂ चापवि (for '[आ]युधवि').

7 ^a) G₂ संस्मारितः (for 'संप्रहृष्टः').

8 ^a) K₁ संवर्धितं (for 'संपादितं'), — ^b) S₁ K₁ B D₂

संप्रहृष्टः स भगवान्प्रीणयत्यखिलं जगत् ॥ ७
 तेन संपादितं सस्यं वयमन्ये च मानवाः ।
 वर्तयामोपभुञ्जानास्तर्पयामश्च देवताः ॥ ८
 देवो वर्पति लोकेषु ततः सस्यं प्रवर्तते ।
 पृथिव्यां तर्पितायां च सामृतं लक्ष्यते जगत् ॥ ९
 क्षीरवत्य इमा गावो वत्सवत्यश्च निर्वृताः ।
 तेन संवर्धिता गावस्तृणैः पुष्टाः सपुंगवाः ॥ १०
 नासत्या नातृणा गावो न बुभुक्षार्दितो जनः ।
 दृश्यते यत्र दृश्यन्ते वृष्टिमन्तो बलाहकाः ॥ ११

D2 देहिनः (for मानवाः). — °) K1-3 Ñ V B1, 2 Dn Ds
 D2, 4, 5 T2 G1, 2 युञ्जानाम् (for -भु). K4 वर्तयामः प्रयुञ्जा-
 नाम् : D3 वर्तनायोपयुः. — °) M1, 2 तर्पयन्तश्च (for 'यामश्च).

9 °) Ds T3 G1, 3, 5 देवे (for देवो). K2, 4 Ñ V B
 Dn D1-3 T4 G2 M4 देवे वर्पति लोकस्मिन् (Ñ3 V1 'केऽत्र);
 K3 देवा वर्पन्ति लोकस्मिन्. — °) S1 K2 Ñ1 B Ds T2, 4
 प्रवर्धते (for 'तेते). — °) S1 वर्धितायां (for तर्पि). N
 (except S1 D) T1, 2, 4 G3 M4 तु (for च). — °) K2
 शाश्वतः ; T3, 4 तर्पितं (for सामृते).

10 °) S1 ततः कृष्णः ; K1 D2, 3 T1 M4 इमाः कृष्णः ;
 K3, 4 Ñ V B Dn Ds D1, 5 द्विमा गावोः ; D4 स्थिता गावो
 (for इमा गावो). — °) K1 V3 D1 निर्मिताः (for निर्वृताः).
 — °) B Dn D G3 तातः ; M1-3 कृष्ण (for गावम्). — °)
 T1 पुष्टा (for पुष्टाः). T3, 4 च ; G2, 4 M1, 4 सु (for स-).

11 °) Ds G1, 5 नासस्यं (for 'स्या). G1 नातृणं (for
 'णा). K2-4 Ñ V B D (except Ds) T3, 4 भूमिर (for
 गावो). — M1 om. 11^b 12^c. — °) V1 D3 T2 G1, 2 न
 बुभुक्षार्दितो जनाः. — °) Ñ3 V1 D3 दृश्यन्ते (for 'ते). G3
 दृश्यन्ते यदि सर्वत्र.

12 M1 om. 12^{ab} (cf. v. 1. 11). — °) K2, 3 V1, 3
 Dn Ds D1, 4 स विभुर् (for सवितुर्). D2, 3, 5 G2, 4 M1-3
 गावः ; T3 गोभिः (for गा वै). — °) T4 दिव्यं (for
 दिव्याः). S1 K1, 3, 4 Ñ2 V1 Dn D2 पयस्विनीः (for 'खलाः).
 T1 शक्रो दिव्यं पयः सदा. — °) Ñ2 गाः (for ताः). — °)
 V2 M1-3 मेघोप- (for मेघोष-). K1, 4 धारया ; T3 धारिणा
 (for धारितम्). S1 मेघे मेघोषधारया.

13 °) S1 G2 M3 तनुः ; T3, 4 च (for तु). K1 (sup.
 lin.) देवेषु ; T1, 2 G1, 3-5 M1, 2 (inf. lin. as in text)
 मेघाम्बु (for मेघेषु). K1 वायव्यंस्तरे तु मेघे तु. — °) Cal.
 ed. कवर्णः ; M1 lacuna (for निनदं). T3 मुहुः (for महत्).
 — °) K3, 4 Ñ2, 3 V1, 2 B1, 3 Dn Ds D1, 4, 5 T1, 3 G2, 3, 5

दुदोह सवितुर्गा वै शक्रो दिव्याः पयस्खलाः ।
 ताः क्षरन्ति नवं क्षीरं मेध्यं मेघोषधारितम् ॥ १२
 वाय्वीरितं तु मेघेषु करोति निनदं महत् ।
 जवेनावर्जितं चैव गर्जतीति जना विदुः ॥ १३
 तस्य चैवोद्यमानस्य वातयुक्तैर्वलाहकैः ।
 वज्राशनिसमाः शब्दा भवन्त्यगमभेदिनः ॥ १४
 तज्जलं वज्रनिष्पैर्विमुञ्चति नभोगतम् ।
 बहुभिः कामगर्मेधैः शक्रो भृत्यैरिवेश्वरः ॥ १५
 कचिद्दुर्दिनमंकाशैः कचिच्छिन्नाभ्रसंस्थितैः ।

M2, 4 [आ]वर्तितं (for 'जितं). D6 G2-5 [ए]तद् ; G1 [इ]दं
 (for [ए]व).

14 Ñ2 om. 14^{ab}. — °) S1 Ñ1, 3 B Dn2 T1 G3 वायु-
 (for वात-). — °) M1-3 -युताः (for -समाः). — °) S1
 K1 Ñ1 चरन्ति ; Ds1 श्रूयन्ते (for भवन्ति). T2 G1, 2, 4, 5
 M3 अ]ह्वि- (for [अ]गम-). K2-4 Ñ2, 3 V B Dn Ds2
 D1-3 T3, 4 G2 श्रूयन्ते नराः (Ds2 D4 मर्म भेदिन-). — For
 34^{cd}, Ds subst. :

692* वज्राशनिसमाशब्दद्वान्जन्तो गगने स्थिताः ।

15 °) T2-4 G1, 2, 4 निर्घोषैर् (for -निष्पै-). Ds तज्जलं
 चैव निर्घोषैर्. — °) K2, 3 Ñ3 V1 Dn D4 : M3 नभोगतः ;
 Ñ1, 2 V3 गताः ; V2 B Ds Ds T3, 4 G3-5 गतै (for 'गतम्).
 S1 D1, 6 T2 G1 विमुञ्चन्ति नभोगताः (T2 G1 'तै.) ; K4
 मुञ्चन्ति च नभोगताः. Ds न मुञ्चति नभोगतैः ; G2 निनदन्तो
 नभोगतैः. — °) T3, 4 वल्लुभिः (for बहुभिः). — °) G4
 भूतैर् (for भृत्यैर्). S1 K1 विमोज्जितैः ; Ñ1 इतन्तः (for
 इवेश्वरः).

16 °) S1 मेघाभैः ; K1, 4 संघातैः (for -संकाशैः). — °)
 K1 छद्वाभ्र- (for छि-). — °) K2, 3 Ñ V2 B D (except
 D6) -संनिभैः (for -संस्थितैः). K3 V3 T3 कचिच्छिन्नाभ्रसंनिभैः ;
 V1 'क्षिन्नाभ्रसंनिभैः ; T1 'च्छीकरवर्षिभिः. — Ñ2, 3 V B
 D2, 3 T3 ins. after 16^{ab} ; Ds after 16 :

693* कचिच्छिन्नाजनाकारैः कचिच्छीकरवर्षिभिः ।

मण्डयत्येव देवेन्द्रो विश्वमेव नभो घनं ॥

[Ds om. line 1. — (L 1) D3 कचिः (for 'कच-)
 — G3 om. line 2 ; Ds reads it after 16. — (L 2)
 V1, 3 Ds मण्डयन् ; Ds मण्डयन् (for मण्डयति). D2
 [ए]तद् (for [ए]व). B1 -गतैः (for -गतैः). Ds विश्वमत्र
 नभोगतै (for ').]

— B3 Ds om. 16^{cd}. — °) K1, 2 Ñ1, 2, 3 (marg.) V B3

3802
 2. 15. 16
 2. 15. 16

C 3800
B 2. 15. 16
P 2. 15. 16

कचिच्छीकरमुक्ताभं कुर्वद्भिर्गगनं घनैः ॥ १६
एवमेतत्पयो दुग्धं गोभिः सूर्यस्य वारिदः ।
पर्जन्यः सर्वलोकानां भवाय भुवि वर्षति ॥ १७
तस्मात्प्रावृषि राजानः सर्वे शक्रं मुदा युताः ।
महैः सुरेशमर्चन्ति वयमन्ये च मानवाः ॥ १८
गोपवृद्धस्य वचनं श्रुत्वा शक्रपरिग्रहे ।
प्रभावज्ञोऽपि शक्रस्य वाक्यं दामोदरोऽब्रवीत् ॥ १९
वयं वनचरा गोप गोपा गोधनजीविनः ।
गावोऽस्मद्देवतं विद्धि गिरयश्च वनानि च ॥ २०

Ds D1, 2, 4 T2-4 G1, 2, 4, 5 M -मूकत्वं; K1 (sup. lin.) -मुक्तानां; K3 Dn -वर्णाभं; K4 सेमकं; N3 -मूलत्वं; G(ed.) -मुक्ताभिः (for -मुक्ताभं); D3 कचिच्छीकररूपत्वं; D6 'च्छिशिर-मूकत्वं; T1 G2 'च्छिस्वरभृङ्ग (G3 'मूक' स्वं. —^d) S1 कुरुते; N3 कुर्वन्ति (for 'ङ्गर्'). K2 D2, 4 T1, 2 G3, 4 गगने (for 'ने') Dn तथा (for घनैः); Ds कुर्वद्भिर्गगनेचरैः; Ds कुरुते गगनं घनः; G1, 5 कुरुते गगने घनः.

17 ^b) K2 V2, 3 B Ds D1 T3, 4 शाश्वतम्; Ds, 5 T1, 2 G1, 3, 5 M वारिदः; G2 'दा (for 'दः'). —^c) N (except S1 Ds) T1, 2, 4 -भूतानां (for -लोकानां). — After 17, K N2, 3 V B D (except Ds) T3 ins.:

694* यस्मात्प्रावृषि कृष्ण शक्रस्य भुवि भाविनी ।

[K3 तस्मात् (for दः), V1 मूकः; Ds वृ-वि- (for मवि).]

18 ^b) V2 T2 मुदान्विताः (for मुदा युताः). —^c) N1 नतः; Ds T2 G2, 4 G(ed.) मयैः; T1 M1 मेघैः; T1 om. (for महैः). T2 सुरेशमर्चयन्तीह. — After 18, K2-4 N V B Dn Ds D1-3 ins. an addl. colophon [Mention of the Epic: K2 Ds2. — Mention of Khva: K3 N2, 3 V B Ds D1. — Sub-parvan: K2-4 N V B Dn Ds D1-4 बालचरितम्; Ds शरित्ज्ञान. — Adhy. name: B1 घोषवाक्यम्; D2 शक्रयागारम्भः. — Adhy. no.: K2 D1 68; N2 V1 71, V 72; V2 Dn Ds2 D1 70; Ds 66; G(ed.) 15].

19 Before 19, All Mss. (except G2 M4) ins. वैष्णोपायन उवाच. —^b) G2 तस्य (for शक्रः). K3 Ds T4 परिग्रहः (for 'ग्रहे). —^c) Ds T1, 2 G1-3, 5 M1, 2, 4 हि (for सवि). K3 प्रभावज्ञोऽपि शक्रस्य.

20 ^a) B2 वनं; Dn1 उप- (for वयं). K N V B Dn Ds D1-3 T3, 4 गोपा (for गोप). Ds T1, 2 G2, 3, 5 वयं वनेचरा गोपा. —^b) K N2, 3 V B D T G M4 यदा गोः; N1

कर्षकाणां कृषिर्धृतिः पण्यं विपणिजीविनाम् ।
अस्माकं गौः परा वृत्तिरेतत्त्रैविध्यमुच्यते ।
विद्यया यो यया युक्तस्तस्य सा दैवतं परम् ॥ २१
योऽन्यस्य फलमभ्रानः करोत्यन्यस्य सत्क्रियाम् ।
द्वावनर्थो स लभते प्रेत्य चेह च मानवः ॥ २२
कृष्यन्ताः प्रथिताः सीमाः सीमान्तं श्रूयते वनम् ।
वनान्ता गिरयः सर्वे सा चास्माकं गतिर्ध्रुवा ॥ २३
श्रूयन्ते गिरयश्चापि वनेऽस्मिन्कामरूपिणः ।
प्रविश्य तास्तास्तनवो रमन्ते खेषु सानुषु ॥ २४

गोवित् (for गोपा गो). —^a) M1-3 देवता (for दैवतं). Ds T2 G1-4 गाश्चास्मद्देवता विद्धि; T3 गावो हि दैवमस्माकं; G5 गाश्चास्मद्देवतावद्धि. —^d) Ds T2 G1, 2, 5 M1 गिरीनपि; M1-3 गिरीनय (for गिरयश्च).

21 ^a) S1 कर्षिकाणां; K2, 4 N1 B2 D1, 2, 4, 5 T1-3 G2-4 कर्षुं (for कर्षं). T2 कृषिं चैव; T3 कृषिं कुर्वन् (for कृषिर्धृतिः). —^b) S1 K2 N3 (marg.) G2 M2 विपणः; N3 B Ds G2 पण्योप- (for विपणिः). K4 पण्यं च पणिजीवनम्. —^c) K2, 4 N2, 3 V B D (except Ds) T2, 4 G1 गावोऽस्माकं; N1 T1, 2 G2, 5 M1 अस्माकं गाः; M1-3 अस्माकं गो- (for 'कं गौः). —^d) K2 जनां; V2 G1 यथा (for यया). Ds यो यया विद्यया युक्तम्. —^e) N1 मतम्; M4 महन (for परम्). — After 21, N2, 3 V B1, 2 Dn Ds T3, 4 ins.:

695* सैव पूज्यार्चनीया च सैव तस्योपकारिणी ।

[T2, 4 सैव पूज्यार्चनीया च नयैः (for ^a). Dn T2 [3] तद्विष्णोः (for 'विष्णो'). N2 V1 तस्य सैवोपजीविता (for ^b).]

22 ^a) M4 अभ्रानि (for 'नः'). T2 यो यस्य फलमभ्रानि. —^b) S1 [अ]स्य स (for [अ]न्यस्य). —^c) N3 Ds T1 च (for स).

23 ^a) S1 दृष्टान्ताः (for कृष्यन्ताः). G2 प्रथमाः (for प्रथिताः). K2 N V2, 3 B Dn Ds D2-3 T1, 4 G2, 4 कृष्यन्ता (Ds 'न्ते') प्रथिता सीमा. —^b) Ds2 Ds M2 सीमान्तः (for 'न्ते'). K1 Ds G(ed.) प्रथितं; G2-4 श्रूयतां; M1-2 च पुनर् (for श्रूयते). —^d) K1 N2 V1 T1, 2 G2, 3 ते चास्माकं; M1 चास्माकं हि; (for सा चास्माकं). T2 गवाम् (for भुवा). T1 ते चास्माकं गतिः परा; T3 तेनास्माकं गतिर्गवाम्; G2 ते चास्माकं परा गतिः.

24 ^a) Ds श्रूयतां (for 'न्ते'). B2 [ए]व (for [अ]वि). —^c) S1 तास्तु; Ds तास्ताम् (for तास्ताम्). K3 D1 तनून्ते (for तनवो). K2 G2 प्रविश्य मायां (G3 तां ते) तरवो;

भूत्वा केसरिणः सिंहा व्याघ्राश्च नखिनां वराः ।
वनानि स्वानि रक्षन्ति त्रासयन्तो द्रुमच्छिदः ॥ २५
यदा चैषां विकुर्वन्ति ते वनालयजीविनः ।
घ्नन्ति तानेव दुर्बृत्तान्पौरुषादेन कर्मणा ॥ २६
मन्त्रयज्ञपरा विप्राः सीतायज्ञाश्च कर्षकाः ।
गिरियज्ञा वयं गोपा इज्योऽस्माभिर्गिरिवने ॥ २७
तन्मह्यं रोचते गोपा गिरियज्ञं वयं वने ।
कुर्मः कृत्वा सुखं स्थानं पादपे वाथ वा गिरौ ॥ २८
तत्र हत्वा पशून्मेध्यान्वितन्यायतने कृते ।

D₁ इय ताम्नन्ते वै.

25 ^b) S₁ शिखिनां (for नं). M₁ व्याघ्रौघानखिलान्ख-
रान्. — ^c) M₁₋₃ रक्षन्ते (for 'न्ति). K₂ वनस्थानानि
रक्षन्ति. — ^d) K₁₋₃ N V B₁ D₁ (except D₂) T₂ 4 वन-
(for द्रुम). K₄ B₂ त्रासयन्ति (B₂ 'न्ते) वनच्छिदः.

26 ^a) K ये ये (for यदा). V₃ तेषां (for चैषां). V₁
प्र- (for वि-). K₁ यदा तेषां प्रकुर्वन्ति. — ^b) K₂ V₂ G₂
ये (for ते). T₁ वनानिल (for 'लय-). K₁ (marg.) देवा
आलयजीविनः. — ^c) K₁ तेन ; V₁ तानि (for तान्). — ^d)
K₂ 3 पुरुषादेन कर्मणा ; K₃ D₁ पौरुषाख्येन कं ; D₂ पौरुष-
णैव कं ; T₂ G₁ पुरुषान्देव (G₁ क) मर्णा ; G₁ M₁ पुरुषान्देव-
कर्मणः.

27 ^a) K₂ अत्र (for मन्त्र-). S₁-यज्ञकरा, K₄ Dm
-यज्ञा परं (Dm 'रा) (for -यज्ञपरा). — ^b) N₂ 3 (marg.)
V₃ D₂ T₂ G₁ 2 3 M₁ 2 3 सीर- (for सीता-). S₁ D₁ का-
(D₂ क र्षिकाः ; K₂ 4 N₂ D₂ D₁ 2 3 T₁ G₁ कर्षुकाः
(for कर्षकाः). — ^c) Bom. Poona eds. Gred. तथा (for
वयं). — ^d) M₃ याज्यो (for इज्यो). V₃ D₂ T₁ G₂ 4 5
ऽस्माकं (for 'भिर्). K₁ D₁ धनः ; T₃ सश (for वने).

28 ^a) D₂ S (except T₂ 4) एवं मम मतं गोपा. — ^b)
D₂ T₁ 2 G M₁ -यज्ञान् (for -यज्ञ). S₁ महा- (for वयं).
K₂₋₄ N₁ 3 V₂ 3 K₁ 3 D₁ 3 गिरियज्ञः प्रवर्तताम् ; N₂ V₁
B₂ Dn D₂ D₂ 4 T₂ 4 'ज्ञः प्रवर्त्यताम्. — ^c) D₂ तत्र क्षित्वा ;
T₁ कर्म कृत्वा ; T₂ G₂₋₄ M₁ तत्र कृत्वा (for कुर्मः कृत्वा).
K₁ 3 4 N₁ V₁ 2 B₁ D₂ D₁ 2 3 T₂ 4 कर्म कृत्वा सुखं (N₂
शुखी ; T₂ 4 परं) स्थाने ; K₂ V₃ B₂ 2 Dn D₂ G₁ 3 कर्म
(G₁ 3 तत्र) कृत्वा सुखस्थाने (G₁ 'ने) ; D₂ कर्म कृत्वा सुखं
स्थानः. — ^d) K₁ 3 4 N₁ V₂ B₁ Dn D₂ D₁ 3 पादपेषु ; K₂
V₁ 3 B₂ 3 D₂ 'पेषि ; D₂ 'पैवा (for 'पे वा).

29 ^a) T₂ G₁ 3 5 गत्वा (for हत्वा). S₁ पशून्मेध्यान् ;

सर्वघोषस्य संदोहः क्रियतां किं विचार्यते ॥ २९
तं शरत्कुसुमापीडाः परिवार्य प्रदक्षिणम् ।
गावो गिरिवरं सर्वास्ततो यान्तु वनं पुनः ॥ ३०
प्राप्ता किलेयं हि गवां स्यादुवीर्यतृणा गुणैः ।
शरत्प्रमुदिता रम्या गतमेघजलाशया ॥ ३१
प्रियकैः पुष्पितैर्गौरैः श्यामं बाणवर्नः क्वचित् ।
कटोरगृणमाभानि निर्मयूरुतं वनम् ॥ ३२
विमला विजला व्योम्नि विवलाका विविद्युतः ।
विवर्तन्ते जलधरा विमदा इव कुञ्जराः ॥ ३३

C 3822
B 2 16. 15
P 2. 16. 15

N₁ D₂ G₂ M₁ 3 पशुं मेध्यं (for पशून्मेध्यान्). — ^b) K₁₋₃
N₁ V B Dn D₂ D₁ 3 T₂ 4 शुभे ; D₂ वने (for कृते). K₄
G₁ विन्य (G₁ 'दा स्यायतने शुभे. — K₂ om. 29^a-30^b.
— ^c) G₂ संदोहं (for 'हः). — ^d) T₁ श्रूयतां (for किं).
N₂ सं- (for किं). K₃ विचार्यताम् (for 'र्यते).

30 K₂ om. 30^{ab} (cf. v. 1. 29). — ^a) M₁ 2 ताः
(for तं). — ^b) K₂ परिवार्य ; V₁ सीरयज्ञाः (for परिवार्य).
— ^c) D₁ गोपाम् (for सर्वासम्). M₃ गावां गिरिवरान्सर्वासम्.
— ^d) K₂ 4 N₂ 3 V B₁ D₂ D₁ 3 G₂ M₃ 4 पुनर्वनम् (by
transp.); N₁ B₂ Dn D₂ T₂ 4 पुनर्वजम् ; B₃ पुनर्वलम् ; T₂
G₁ 3-5 पुनः पुनः ; K₂ प्रतियान्तु पुनर्वजम् ; D₂ ततो यान्ति
पुनर्वजम्

31 ^b) 1. 3. 4 N₂ 3 V B Dn D₂ D₁ 3-5 T₂ 4 -तोय-
(for -वीर्य-). K₂ नृणैर्गुणैः ; D₂ T₁ 2 G M -गुणैस्तृणैः (for
-तृणा गुणैः). — ^c) M₁ 2 गावो (for रम्या). — ^d) K₂ 4
D₁ -जलाश्रयाः (for 'शया). T₂ G₁ M गतमेघा जलाशयाः.

32 ^a) K₂ M₂ (inf. fin. as in text). : प्रियकैः (corrupt) ;
D₂ G प्रियङ्गु- (for 'कैः). S₁ V₂ पुष्पकैः ; D₁ पुष्पितं
(for 'तैर्) K₂ प्रियकैः पुष्पितं गौरैः ; D₂ पुष्पितं च वनं सर्वं ;
T₁ प्रियङ्गुपुष्पितं गौरैः ; M₁ प्रियङ्गुपुष्पितैर्गौराः. — ^b) S₁
बाणवर्नः ; K₁ 2 N₁ 3 V B Dn D₂ 4 5 T₂ G₁ 3 5 बाणा-
सर्नैः ; T₃ बाणनृणैः (for 'वर्नः). — ^c) T₂ 4 कठिनं (for
कटोर-). — ^d) S₁ G₁ नृणं वनम् ; D₂ D₁ -रुतस्वनम् ; G₂
M₁ -युतं वनम् (for -रुतं वनम्). K₂ निर्मलं सरुतं वनम्.

33 ^a) K₂ 4 N₁ V B D T G M₃ 4 विज (T₂ G₁ 'शा)-
ला विमला (G₂ 'दा) व्योम्नि. — ^b) D₂ दिविद्युतः (for
विजि). — ^c) K₁ M₁ 2 प्रवर्तन्ते ; B₂ T₄ G₁ 3 विवर्धन्ते
(for 'तन्ते). — ^d) K₂ N₁ V B Dn D₂ D₁ 3 T₂ 4 G₂ 4
विदन्ता ; T₂ G₁ 3 विमला (for विमदा). D₂ विमदाधार-
कुञ्जराः.

C 3823
B 2 16 16
P 2. 16 16

पटुना मेघवातेन वार्षिकेणावकम्पिताः ।
पर्णोत्करघनाः सर्वे प्रसादं यान्ति पादपाः ॥ ३४
सितवर्णाम्बुदोष्णीषं हंसचामरवीजितम् ।
पूर्णचन्द्रामलच्छत्रं साभिषेकमिवाम्बरम् ॥ ३५
हंसैर्विहसितानीव समुत्कुट्टानि सारसैः ।
सर्वाणि तनुतां यान्ति जलानि जलदक्षये ॥ ३६
चक्रवाकस्तनतटाः पुलिनश्रोणिमण्डलाः ।
हंसलक्षणहासिन्यः पतिं यान्ति समुद्रगाः ॥ ३७
कुमुदोत्फुल्लमुदकं ताराभिश्चित्रमम्बरम् ।
सममभ्युत्समयन्तीव शर्वरीष्वितरेतरम् ॥ ३८

34 *) K₂ पाण्डुना; D₂ मृदुना (for पटुना); K_{3.4} $\tilde{N}$ _{1.2} V_{1.2} B₁ D₁ D_{1.2.3.4} T₁ G₁ -नादेन (for -वातेन). — ^b) G₂ च (for [अ]व-); S₁ कर्षिताः (for कम्पिताः); K₂₋₄ $\tilde{N}$ V B D₁ D₂ D_{3.4} T₁ नवनोयानुक K₄ 'व' विणा (D₄ 'णः'); — ^c) K₁ वणोत्तम; K₂ कर्णोत्कर; D₂ G₂ M₁₋₃ प M₂ व णोत्कच (for 'स्कर'); K₂ B_{1.2} D₂ D₃ सर्वा (for सर्वे); D₂ पद्मात्करघनाः सर्वाः; D₂ T₁ पूर्णोत्करघनाः सर्वाः; — ^d) K₂ $\tilde{N}$ ₁ V₂ B D₂ D_{3.4} T₁ निम्नगाः (for पादपाः); — For 34, T₃ subst.:

696* विना च मेघनादेन निर्मयूरकृतं वनम् ।

नयो बहुविधाकारा जलं स्वच्छं वहन्ति च ॥

35 *) K_{1.2} $\tilde{N}$ _{2.3} V B_{1.2} D₂ D₁ मित K₁ शन-; V_{1.2} शीत (वर्णाम्बुदोष्णीषं); D₂ मितवृष्टयं; D₂ T₂ G_{1.2.3} M₁₋₃ मितशुभ्राः; T₁ M₁ मितशुभ्रा (M₂ 'वणा'); T₃ निर्ग-
ताम्बुदसंशोहं. — ^b) K₁ मारम- (for चामर-); S₁ $\tilde{N}$ ₁ (marg. as in text) M_{3.4} जीवितम् (for 'वीजित'); — ^c) D₁ चक्रामलः; D₂ चन्द्रामलं (for 'मल'); K₂ G₂ (ed.) च्छत्रं (for च्छत्रं); — ^d) T₁ साभिषेकम् (for 'षेकम्'). After 35, V₂ reads 39^d-41^d.

36 *) K₁ B₂ G₂ (ed.) प्र (for वि-); D₂ G_{2.2} [इ]ह (for [इ]व); — ^b) K₂ D₂ T₂ G_{1.2.3} समुत्कुट्टानि; D₂ D_{1.2} G₂ M₂ समुद्रतानि (for समुत्कुट्टानि).

37 *) S₁ K₂ वनाः (for -तटाः); — ^d) S₁ K₂ प्रति- (for पतिं).

38 *) S₁ कुमुदोत्फुल्लनयनं; K₁ कमलोत्फुल्लमुदकं; D₁ कुमुदोत्फुल्लं चैव. — ^b) M₁₋₃ ताराभिश्चित्रितं नभः. — K₂ om. 38^d. — ^c) G₁ सम्यग् (for समम्). V_{1.2} अभ्यु-
न्मियन्ति; B₂ अभ्युन्मयन्ति (for 'स्मयन्ति'); G₂₋₃ M₂ [ए]व (for [इ]व); T₂ सम्यगभ्युन्मयन्त्येव. — ^d) S₁ शर्वरीह (for 'रीपु').

मत्तक्रौञ्चावघुष्टेषु कलमापकपाण्डुषु ।
निर्विष्टरमणीयेषु वनेषु रमते मनः ॥ ३९
पुष्करिण्यस्तडागानि वाप्यश्च विकचोत्पलाः ।
केदाराः सरितश्चैव सरांसि च श्रियाज्वलन् ॥ ४०
पङ्कजानि च पद्मानि तथान्यानि सितानि च ।
उत्पलानि च नीलानि भेजिरे वारिजां श्रियम् ॥ ४१
मदं जहुः सितापाङ्गा मन्दं बवृधिरनिलाः ।
अभवद्व्यभ्रमाकाशमभूच्च निभृतो र्णवः ॥ ४२
ऋतुपर्यायशिथिलैर्वृत्तनृत्तसमुज्झितैः ।
मयूराङ्गरुहैर्भूमिर्वहुनेत्रैव लक्ष्यते ॥ ४३

39 $\tilde{N}$ ₂ om. (hapl.) 39^d. — ^b) D₂ G₂ कलमापक-
(G₂ 'क्ष' पाण्डुषु. — V₂ reads 39^d 41^d after 35. — ^c) V_{1.2} B_{1.2} G₂ (नवृष्ट-; G₂₋₃ 'ष्टि-); D_{2.2} G₂ निवृष्टि-
(for निर्विष्ट). — ^d) K₂ तटपु; $\tilde{N}$ _{2.3} V₂ B D₂ D_{3.4} T₃ वनेषु; D₂ श्वेषु; T₂ चक्रेषु (for वनेषु); S₁ पुनः (for मनः); V₁ वनेषु वसते मनः.

40 For the sequence in V₂, cf. v. 1. 39. — ^a) S₁ M₂ तडाकानि; D₂ T_{1.2} G₂ M₂ तडाकानि; T_{3.4} तडाकाश्च (for तडागानि). — ^b) S₁ K₁ M₂ वाप्यश्च विमलोदकाः (M₂ 'त्यलाः'); — ^c) D₂ [अ]पि (for एव); — ^d) D₂ G_{1.2.3} श्रियोज्ज्वलाः; M_{1.3} प M₂ व श्रियः (for श्रियाज्वलन्); T₁ G₂ M₂ सरांसि कुमुदानि च; T₂ सरांसीव श्रियोज्ज्वलाः.

41 For the sequence in V₂, cf. v. 1. 39. T₁ om. 41^{ab}. — ^b) S₁ K_{1.2} पङ्कजानि (for तथान्यानि); — ^c) M₂ सरांसि (for सितानि); K_{2.4} $\tilde{N}$ _{2.3} V_{1.2} B D₂ D_{3.4} T₂ [अ]पि; T₂ वै (for च); K₂ पङ्कजानि सितान्यपि. For 41^{ab}, G₂ subst.:

697* श्रिया ज्वलन्पङ्कजानि ताम्राणि च सितानि च ।
— ^c) S₁ K₁ $\tilde{N}$ ₁ पङ्कजानि; D₂ T_{1.2} G₂ M₂ नीरजानि (for उत्पलानि); $\tilde{N}$ ₂ V₂ [अ]पि (for च); — ^d) $\tilde{N}$ ₂ V₂ सरितां; T₂ G_{1.2} M₂ वारिजाः; T₃ शरदां (for वारिजां).

42 *) V₂ मदं जग्मुः; D₂ G₂ मदं जगुः; T₁ मन्दं जगुः (for मदं जहुः); — ^b) S₁ मदं (for मन्दं); D₂ T₁ G_{1.2.3} M₂ बवृधिर (for 'धिर'); — K₁ transp. 42^d and 44^{cd}. — ^c) V₁ व्यग्रम् M₂ शुभ्रम् (for व्यग्रम्); — ^d) K₂ विततो; V₂ निभृतो (for निभृतो).

43 D₂ om. 43^{ab}. — ^a) T₁ -शिखिनां (for शिथिलैर्); — ^b) D_{2.2} G₂ M_{1.3} समुत्थितैः; T₁ श्रितैः (for श्रितैः); K₂ T₂ वृत्तनृत्तसमुज्झितैः (T₂ 'थितैः); — ^d) G₂ -चित्रैव (for नेत्रैव); K₂ ज्ञेय्यते; G₂ दृश्यते (for लक्ष्यते).

खपङ्कमलिनैस्तीरैः काशपुष्पलताकुलैः ।
 हंससारसविन्यासैर्यमुना याति संयता ॥ ४४
 कलमापकसस्येषु केदारेषु वनेषु च ।
 सस्यादा जलजादाश्च मत्ता विरुल्लुः खगाः ॥ ४५
 सिपिचुर्यानि जलदा जलेन जलदागमे ।
 तानि शष्पाण्यचालानि कठिनत्वं गतानि वै ॥ ४६
 त्यक्त्वा मेघमयं वासः शरद्गुणविदीपितः ।
 एष वीतमले व्योम्नि हृष्टो वसति चन्द्रमाः ॥ ४७
 क्षीरिण्यो द्विगुणं गावः प्रमत्ता द्विगुणं वृषाः ।
 वनानां द्विगुणा लक्ष्मीः सस्यगुणवती मही ॥ ४८

44 ^a) T₁, 2 G₁, 3 M₁ अपङ्क- (for स्वपङ्क-). V₁ सुपङ्क-
 सलिलैस्तीरैः. ^b) N₂ कालः; G₁ शाक- (for काश-). D₂
 -पुर्व्वर- (for -पुष्प-). D₁ जलान्नरैः; D₂ जलताकुलैः (for
 'कुलैः'). -- K₁ transp. 12^{cd} and 14^{cd}. -- ^c) S₁ K₁, 4 D₁
 T₁, 2 G₁, 2, 3 M₁ विन्यासैर- (for -विन्यासैर-). -- ^d) S₁ संयता;
 K₁, 3 संयतम्; K₂ शोभिता; N₁ B₁, 3 D₁, 2 शोभना; T₂
 G₁ संयुता (for संयता). K₃ N₂ D₁ D₂ D₃, 5 T₁ यमुना-
 तीरशोभना (N₂ 'शोभिता; D₁ 'शोभिता; T₁ 'संयुता); N₃
 V₁ यमुना भाति (V₁ तात) शोभिता; V₂, 3 B₁ D₁ 'ना भाति
 शोभना; D₂, 3 'नानाव शोभना (D₂ 'भिता); T₃, 4 'ना
 परिशोभिता; G₂ 'ना रीति संयुता.

45 ^a) G₁ lacuna; M₁ damaged; K₂, 4 N₂ B₁ D₁-3
 T₁, 4 सस्येषु (for -सस्येषु). K₃ V D₁ D₂ D₃ कलमापाक-
 (D₁ 'पङ्क)सस्येषु; N₁ B₁ कालपकेषु सस्येषु; T₁, 6 G₁, 3-5
 M₂, 4 कलमाः सस्यपकेषु. ^b) Poona ed जनेषु (for वं).
 -- ^c) D₁ जलदाश्चैव; T₁ G₁ जाताश्च (for जादाश्च). V₁
 सस्यदा जलदाश्चैव; D₂ T₂ G₁, 3, 5 M₁ सस्यजा (G₂ M₁
 'दा) जलजाताश्च. -- ^d) N₁ D₁ सत्त्वा (for मत्ता). S₁ D₁
 T₁ G₁, 5 विरुल्लुः; K₂, 4 च हरुल्लुः; K₃ निरुल्लुः; B₁ D₁
 विरुल्लुः (for 'रुल्लुः).

46 ^b) K₁ सस्यानि; D₁ जलेश्च; T₁, 4 जलानि (for
 जलेन). S₁ जलेन प्रथमागमे. -- B₁ om. 46^a-48^a. -- ^c)
 D₁ D₂ D₃ सस्यानि (for शष्पाणि). K₁ G₁ सस्यानि (G₁
 शष्पाणि) तानि बालानि; N₁, 2 V₂, 3 B D₁, 6 T₂, 3 G₂ M₁
 तानि सस्यानि (D₁ G₂ M₁ पुष्पाणि) वा T₃ का खानि.

47 B₁ om. 47 (cf. v. l. 46). -- ^a) S₁ सर्वैः; T₂ G₁
 M₁, 2, 4 वासं (for वासः). ^b) G₁ lacuna. T₃ om. from
 द्वुण up to लक्ष्मीः (in 48^a). ^c) T₃ om. from द्वुण up to
 धाम्नि वै (in 49^a). T₂ M₁ विदीपितम्; G₁-विभूषितम् (for

ज्योतींषि घनमुक्तानि पद्मवन्ति जलानि च ।
 मनांमि च मनुष्याणां प्रसादमुपयान्ति वै ॥ ४९
 असृजन्मविता व्योम्नि निर्मुक्तजलदे भृशम् ।
 शरत्प्रज्वलितं तेजस्तीक्ष्णरश्मिर्विशोषयन् ॥ ५०
 नीराजयित्वा सैन्यानि निर्यान्ति विजिगीषवः ।
 अन्योन्यराष्ट्राभिमुखाः पार्थिवाः पृथिवीक्षितः ॥ ५१
 बन्धुजीवाभिताम्रासु बद्धपङ्कवतीषु च ।
 मनस्तिष्ठति कान्तासु चित्रासु वनराजिषु ॥ ५२
 वनेषु च विराजन्ते पादपा वनशोभिनः ।
 असनाः सप्तपर्णाश्च कोविदाराश्च पुष्पिताः ॥ ५३

C. 3842
 B 2. 16. 35
 P 2. 16. 35

-विदीपितः). K₁ मितेन गुणदीपनः. -- ^c) S₁ D₁ D₂ M₁, 4
 वीतमलाः; K₂ N₁ B₁, 3 वै विमले; T₂ G₁, 3-5 वीतजले (G₁
 ल) (for 'मले). -- After 47^{ab}, K₃ reads 50^b, repeat-
 ing it in its proper place. -- ^d) K₁, 3 D₁ T₂ G M
 वजति (for वसति).

48 T₃ om. 48^{ab}; T₁ om. 48 (for both, cf. v. l.
 47). -- ^a) G₁ द्विगुणा (for 'णं). -- ^b) T₁ प्रवृत्ता (for
 प्रमत्ता). -- ^c) V₃ बालानां (for वनानां). M₁ द्विगुणं (for
 'णा). -- ^d) T₃ शरद्गुणवती मही.

49 T₁ om. 49 (cf. v. l. 47). -- ^a) G₂ मल- (for
 घन-). -- ^c) D₃ [ह]व; M₁ om. (for च). -- ^d) K₁ D₁
 च (for वै).

50 ^a) K₁ गुशुभे (for असृजन्). -- K₃ reads 50^b
 for the first time after 47^{ab}. -- ^b) K₂ विमुक्तो जलदैर्भृ-
 शम्; K₃ (both times). N₁ V B D₁ D₂ D₃, 5 T₁, 8, 4
 G₁, 3, 4 निर्मुक्तो जलदैर्भृशम्; M₁-3 विनिर्मुक्तजले भृशम्.
 -- ^d) D₂, 3 T₁ तीक्ष्ण- (for तीक्ष्ण-). D₃ भशोषयन्; T₁
 विशोधं; M₁ व्यशोषयन् (for विशोषयन्). S₁ K₁ तीक्ष्ण-
 भानुरनुगभाक्.

51 ^a) G₁ lacuna. V₁ नीराजयन्ति सैन्यानि; M₁ (inf.
 lin.) निर्यानयित्वा सै. -- ^b) K₂, 4 N₁ V B D₁ D₂ D₃, 5
 T₁, 4 G₂ प्रयान्ति (for निर्यां). K₁ (sup. lin. as in text), 4
 निर्यान्ति विजिगीषया; D₁ प्रयान्ति च जिगीषवः. -- ^d) K₁
 पृथिवीं; D₁ D₂ पार्थिवान् (for 'वाः).

52 ^a) V₁ -जीवाभ-; D₁ -जीवाति- (for -जीवाभि-).
 -- ^b) T₁ बद्ध- (for बद्ध-). T₁ बद्धभृशवतीषु च; T₂ G₁ पङ्क-
 सरस्सु च; G₁-3 M₁ पङ्कजराजिषु. -- G₁ om. (hapl.) 52^{cd}.

53 ^a) D₁ T₂ G₁-3 M₁ विराजन्ति (for 'जन्ते). S₁ K₁

C 3843
B 2. 16. 36
P 2. 16. 36

इषुसाह्वा निकुम्भाश्च प्रियकाः स्वर्णकास्तथा ।
सुमराः पिचुकाश्चैव केतक्यश्च समन्ततः ॥ ५४
व्रजेषु च विशेषेण गर्गरोद्गारहासिषु ।
शरत्प्रकाशयोपेव गोष्ठेष्वटति रूपिणी ॥ ५५
नूनं त्रिदशलोकस्थं मेघकालसुखोपितम् ।
पतत्रिकेतनं देवं बोधयन्ति दिवौकसः ॥ ५६
शरद्येवं सुसस्यायां प्राप्तायां प्रावृषः क्षये ।

फुल्ला ह्यतीव राजन्ने; K₂ वनेषु वृद्धयातेषु (sic). — ^b) K₁ गिरि- (for वन-). V₂ चारिणः (for शोभिनः). — ^c) K₁ पनसाः (for असनाः). D₂ पनसाः सप्तपणांमु (for ^a). K₁ सेवनीयाश्च (for कोविदाराश्च). G₂ transp. सप्तपणांश्च and कोविदाराश्च. T₁ सायकाः स्वर्णकास्तथा (for ^a). — After 53, Dn D₂ ins. 699*.

54 T₃ om. 54^{ab}. T₄ om. 54^a. — ^a) K₂ D₂ इषु-साह्वा; K₁ भृङ्गमेव्या; N₂ V₂ B₁ इषुसाह्वा- (for 'साह्वा'). K₁ विकुम्भाश्च (for नि^a). D₂ इषुप्रमङ्गीः कुम्भ्यश्च; G₂ M₂ इषु-सस्या निकुम्भ्या; M₂ ल्या (श्च. — ^b) S₁ सायका; K₁ चम्पकाः (for प्रियकाः). D₂ प्रियकाः स्वर्णयूथिकाः. — For 54^{ab}, D₂ T₁ 2 G M subst.:

698* इषुसस्या निकुम्भाश्च प्रियकाश्च विशेषतः ।

— ^a) S₁ अमराः; G₂ आम्नाता (for सुमराः) K₂ 4 N₂ V₁ Dn D₁ 3 पेचुकाश्च; N₁ 2 V₂ 3 B D₂ पेचि^a; D₂ पेचि^a; D₁ पिचि^a (for पिचु^a). K₁ 3 M₁ अमलाः पेचुकाश्चैव; D₂ सुमराः पेचुकाश्चैव; D₂ आम्नाताः पिप्पुकाः; T₁ 2 G₁ 3 आताम्नाः (T₂ G₁ 3 आम्नाताः; G₂ आम्नाश्च पायका^a; T₂ सुमयः परका^a; T₂ सुयमाः परका^a; M₂ 3 अमराः पेचु (M₂ 'पु' का^a; M₂ आताम्नाः पायका^a. — ^b) K₁ केतुकाश्च; K₂ 4 N₂ V₁ B₁ 2 D₂ D₂ 4 ह्येदिन्यश्च; Dn केतवाश्च; T₂ 4 रेवताश्च (for केतक्यश्च). T₁ विशेषतः (for समन्ततः).

55 ^a) S₁ व्रजे धैरं; K₁ व्रजेधैरं (for 'पु' च). — ^b) D₂ 6 T₁ G₂ भामिषु; G₂ गन्धिषु; M₁ हारिषु (for 'हामिषु'). D₂ चाङ्गेरीषुप्यहामिषु; T₁ मर्मरोद्गारहामिषु. — ^c) T₁ प्रकाशं; M₁ 2 चकाशे (for प्रकाश-). K₂ रूपेव (for 'योषेव'). D₂ शरत्प्रकाशा गोष्ठेव. — ^d) T₁ च मु- (for [अ]टति). T₂ गोष्ठेषु च मुहामिनी.

56 ^a) N₂ मूले (for नूनं). K₂ 3 N₂ V₁ B Dn D₂ D₁ 3-5 T₂ 4 भूयिष्टं (for लोकस्थं). — ^b) K₁ Dn D₂ T₁ M₁ 2 काले (for काल-). V₁ D₁ सुखोन्नितम्; D₂ पितैः; D₂ पितः (for 'पितम्'). — After 56^{ab}, V₂ D₂ 3 ins. 699*. — ^c) N₂ दिव्यं (for देवं). — ^d) S₁ वर्धयन्ति; V₂ योजं (for बोधं).

अर्चयाम गिरिं देवं गाश्चैव सविशेषतः ॥ ५७

सावतंसैर्विषाणैश्च वर्हापीडैश्च दंशितैः ।

घण्टाभिश्च प्रलम्बाभिः पुष्पैः शारदिकैस्तथा ॥ ५८

शिवाय गावः पूज्यन्तां गिरियज्ञः प्रवर्तताम् ।

पूज्यन्तां त्रिदशैः शक्रो गिरिरस्माभिरिज्यताम् ॥ ५९

कारयिष्यामि गोयज्ञं बलादपि न संशयः ।

यदास्ति मयि वः प्रीतिर्यदि वा सुहृदो वयम् ॥ ६०

57 ^a) K₂ T₂ G₂ सुयप्यायां; N₂ V₂ सुय्यायां; T₂ प्रप-
चायां; M₂ प्रवृत्तायां (for सुयस्यायां). — ^b) S₁ T₂ G₁ 3
प्रावृषि (for 'वः'). — V₂ B₁ ins. after 57^{ab}; V₂ D₂ 3
after 56^{ab}; Dn D₂ after 53:

699* नीलचन्द्रार्कवर्णैश्च रचितं बहुभिर्द्विजैः ।

फलैः प्रवालैश्च घनमिन्द्रचापघनोपमम् ॥

भवनाकारव्रिट्पे लतापरममण्डितम् ।

विशालमूलावनतं पवनाभोगमण्डितम् ॥

[(L. 1) B₁ मीर (for 'मीर'). Dn D₂ D₂ 3 रचितं (for रचितं).
— (L. 2) Dn D₂ 3 मण्डितम्; D₂ पतेर (for पतम्). D₂
पतेर; D₂ पतेर (for पतम्). — D₂ om. lines 3-4. — (L. 3)
D₂ D₂ 3 पवनाभोगमण्डितम्; D₂ पवनाभोगमण्डितम्. — (L. 4) D₂
पवनाभोगमण्डितम्; V₂ 3 पवनाभोगमण्डितम्; D₂ पवनाभोग-
मण्डितम् (for ^a).]

^a) All M₂ (except S₁ M₁ 3) अर्चयामो (D₂ 'मि') (for
'म'). — ^b) D₂ T₂ G M गावश्च (for गाश्चैव). S₁ K₁ हि;
D₂ om.; Bom. Poona eds. G₂ ed. च (for स-). D₂ 3 M₁
गाः सवयमाः (M₁ गावश्चैव) विशेषतः.

58 ^a) T₂ विषाणांमैर (for 'जैश्च'). — ^b) K₁ भूयिष्टैः;
T₁ G₂ दंशिताः; M₁ दंशिताः; some M₂ दंशितैः (for
दंशितैः). — ^c) D₂ तारादिकैश्च (for शार^a). B₁ G₂ तथा
(for तथा).

59 ^a) K₁ (marz.) गा प्र (for गावः). K₂ गावः
शिवाय पूज्यन्तां. — ^b) S₁ प्रवर्तताम् (for प्रवर्त^a). — ^c)
N₂ पूज्यन्तां (for पू^a). — ^d) K₂ पूज्यताम्; V₂ इज्य^a (for
इज्य^a).

60 ^a) B D₂ गोयज्ञं कारयिष्यामि. — ^b) K₂ V₂ B D₂
D₂ 3 एव; K₂ D₂ एव; K₁ N₂ एव; N₁ 3 V₁ 2 Dn D₂ 3
एव (for अपि). — ^c) S₁ वा; T₂ G₁ 3 च (for वः).
— ^d) D₂ ब्रह्म; G₂ मम (for वयम्).

61 ^a) N₁ M₁ जमि; T₂ 5थ (for हि). — ^b) K₂ सर्वतो
(for सर्वेषां). D₂ नास्ति (for नात्र). — T₂ 4 om. 61^{ab}.
— ^c) K₁ (sup. lin.) यनु नाम; K₂ Dn यदि साक्षा; K₂

गावो हि पूज्याः सततं सर्वेषां नात्र संशयः ।
स्यात्तु साम्ना भवेत्प्रीतिर्भवतां वैभवाय च ।

तत एतन्मम वचः क्रियतामविचारितम् ॥ ६१

इति श्रीहरिवंशे एकोनपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

६०

वैशंपायन उवाच ।

दामोदरवचः श्रुत्वा हृष्टास्ते गोषु जीविनः ।
तद्भागमृतमाग्व्यातं प्रत्युचुरविशङ्कया ॥ १
तवैषा बाल महती गोपानां हर्षवर्धिनी ।
प्रीणयत्येव नः सर्वान्बुद्धिर्वृद्धिकरी नृणाम् ॥ २
त्वं गतिस्त्वं रतिश्चैव त्वं वेत्ता त्वं परायणम् ।

भयेष्वभयदस्त्वं नस्त्वं चैव सुहृदां सुहृत् ॥ ३
त्वत्कृते कृष्ण घोषोऽयं क्षेमो मुदितगोकुलः ।
कृत्स्नो वसति शान्तारिर्यथा स्वर्गगतस्तथा ॥ ४
जन्मप्रभृति दिव्यैस्तैर्विक्रान्तैर्भुवि दुष्करैः ।
बोद्धव्याच्चाभिमानाच्च विस्मितानि मनांसि नः ॥ ५
बलेन च परार्थेन यशसा विक्रमेण च ।

C 3859
B 2. 17. 6
P 2. 17. 6

या नु साम्नाः ; $\tilde{N}3$ V1. 2 साधूनां च ; Ds मनसो नो (for स्यान् साम्ना). Ds व्यान्तु नामाभवत्प्रीतिर. — ^a) Ks G1 भवतो (for 'तां'). D1 वै जयाय (for वैभवाय). D1 वै (for च). — ^a) S1 K1 मनं (for वच) K2. 4 $\tilde{N}$ V Dn Ds D1. 3 Ta. 4 M1. 2 एतन्मम वचन्मध्यं.

Colophon om. in K1. — *Mention of the Epic* — Ks $\tilde{N}3$ Ds Ta. — *Mention of Khila* — S1 K1. 3 $\tilde{N}3$ 3 V B Dn2 Ds D1. — *Subparacan* — D पारिजातः ; T1 आश्चर्यपर्व. — *Adhy. name* — S1 गिरिवर्धः ; K1 गिरियज्ञः ; K2. 3 $\tilde{N}$ V B Dn Ds D1. 2. 4. 5 G2. 3 शरद्वर्णनम् Ds गिरियज्ञविचारः ; Ds गिरियज्ञे दामोदरवाक्यम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both) : Ks D1 G2. 4 69 ; $\tilde{N}3$ V1 T1 G1 M1 72 ; V2 B2 73 ; Va Dn Ds T2 G1 71 ; D 77 ; D4 70 ; T3 78 ; T4 67 ; G3 52 ; M1. 2 68. — *Sloka no.* — Dn1 43 ; Ds2 47 ; Ds 46 ; D4 55.

60

1 ^b) Ks कृणास् (for हृष्टाम्). K1 T1 गोष्ठः ; M1 3 घोष- (for गोषु). Ds कृष्टाम् गोष्ठजीविनः. — ^a) Ks $\tilde{N}$ V B Ds D1. 1 Ta. 4 अस्मानाः ; Dn Ds T1 आसाद्य (for आ-क्यातं). K1 (*sup. lin.* as in text) 3. 1 तद्भागमृतस्नाना- (Ks 'पूता' स्मे. — ^a) D2. 3 Ta. 4 अविवर्धनी (for 'शङ्कया').

2 ^a) D1 T3 तथा (for तव). Ds 12 G M तवैषा (Ds 'वा') महती पथ्या ; T1 तथैषा भाग्यती पथ्या ; T3 तवैषा भारती देवी. — ^b) Dn हित- (for हर्ष-). Some Mss. -वर्धनी (for -वर्धिनी). S1 K1 गोपानां हितकारिणी. — ^a) Ds प्रीणात्येव

च नः सर्वान्. — ^a) T1 M1 2 बुद्धिबुद्धिः ; M3 'बृत्ति- (for 'बुद्धि-). S1 K1. 3 B Dn Ds D2. 3 गवाम् (for नृणाम्). K2 बुद्धिबुद्धिकरी गवाम् ; Ds बुद्धेर्बुद्धिकरी गवाम्.

3 ^a) K1. 2 T1. 4 मतिश् (for रतिश्). M1. 3 [ए]वां (for [ए]व). — ^b) K2 व्रता (for वेत्ता). $\tilde{N}$ V B1. 3 Ds D1. 4. 5 G2. 4 5 परायणः (for 'णम्'). — ^a) K2. 4 $\tilde{N}$ V B D (except Ds) T3. 4 M3 एव (for चैव).

4 ^b) K $\tilde{N}1$. 3 V B D (except Ds) T1. 3. 4 क्षेमी (for क्षेमो). Ds T2 G M1 गोमणः (for -गोकुलः). $\tilde{N}3$ क्षेमं मुदितकण्ठ-कम्. — ^a) K2 $\tilde{N}2$ B1 Ds2 हृष्टो (for कृत्स्नो). M3 भवति (for वसति). — ^a) Ks. 4 $\tilde{N}3$ Dn D1 T1. 4 M3 स्वर्गं गतस् ; Ds वा स्वर्गतस् ; T2 G1 स्वर्गगतस् ; G3 दिवि-गतस् ; M3 स्वर्गं गतिस् (for स्वर्गतस्).

5 ^a) Ks. 4 $\tilde{N}1$. 2 D1. 3. 4 T1. 3. 4 कर्मैतद् ; $\tilde{N}3$ B Ds D4 दिव्यैस्ते ; V2 दिव्यैश्च ; Ds G2 धर्मौघैर् ; T2 G1. 3-5 M कर्मौघैर् (for दिव्यैस्तैर्). — ^b) S1 विक्रमैर्भुवि पुष्कलैः ; Ks. 4 $\tilde{N}1$. 2. 3 (*marg.*) V1 Dn D1. 3. 5 T1 देवैरसुकरं भु (T1 'रैर्भु') वि ; D4 विक्रान्तैर्दुष्करैर्भुवि ; Ds T2 G M दिव्यैरसुकरैर्भुवि (G2. 1 'रपि'). — ^a) T1 G3 M3 बान्धवाच् (for बोद्ध-व्याच्). — ^a) $\tilde{N}2$ च ; D1 वः (for नः).

6 ^a) S1 बालेन (for बलेन). G(ed.) परार्थेन (for 'र्थेन'). — ^b) $\tilde{N}3$ (*marg.*) V1 विजयेन (for विक्रमेण). — ^a) $\tilde{N}3$ हि मर्त्येषु ; Dn मनुष्येषु (for च मर्त्येषु). — ^a) S1 M3 च (for [इ]व). T2 दिवाकरः (for पुरंदरः). Ds ज्योतिष्विव निशाकरः. — After 6, K $\tilde{N}3$. 3 V B D (except Ds) T1. 3. 4 G M4 ins. :

C 3859
B 2. 17.
P 2. 17.

उत्तमस्त्वं च मर्त्येषु देवेष्विव पुरंदरः ॥ ६
कान्त्या लक्ष्म्या प्रसादेन वदनेन स्मितेन च ।
उत्तमस्त्वं च मर्त्येषु देवेष्विव निशाकरः ॥ ७
वेपेण वपुषा चैव बाल्येन चरितेन च ।
स्यात्ते शक्तिधरस्तुल्यो न तु कश्चन मानुषः ॥ ८
यच्चयाभिहितं वाक्यं गिरियज्ञं प्रति प्रभो ।
कस्तल्लहयितुं शक्तो वेलामिव महोदधेः ॥ ९
स्थितः शक्रमहस्तात श्रीमान्निरिमहस्त्वयम् ।
त्वत्प्रणीतोऽद्य गोपानां गवां हेतोः प्रवर्तताम् ॥ १०

700* प्रतापेन च तीक्ष्णेन दीप्त्या पूर्णतयापि च ।

उत्तमस्त्वं च मर्त्येषु देवेष्विव दिवाकरः ॥

[(L. 1) K₂ [र]वः; T₁ M₁ [र]वि (for व), G₂ दिवा-
(for दीप्त्या), — N₃ om. line. 2. — (L. 2) Cf. 7^{cd}.
V₁ मनुष्येषु (for च मर्त्येषु), V₂ दुग्धपानः; D₃ निशाकरः
(for दिवा).]

7 K₂ N₃ D₂ 3 T₁ om. (hapl.) 7. D₂ reads 7 on
marg. — ^a) D₁ कोट्या (for कान्त्या), D₂ प्रदानेन (for
प्रसादेन), — ^b) K₁ वचनेन; D₂ वपुषा च (for वदनेन),
— G₂ om. 7^{cd}. — ^c) M₃ नु (for च), — ^d) S₁ च (for
[इ]व), G₁ दिवाकरः (for निशा).

8 ^a) K N V B Dn Ds D₁ 2 3 T₃ 4 बलेन; D₂
जनेन (for वेपेण), D₃ बलेन वपुषश्चैव. — ^b) G₁ बलेन (for
बाल्येन), — ^c) K₂ शक्त्या; K₃ स्यात्वं; D₁ स्यान्तु; T₃ 4
कान्त्या; M₁ 3 नव (for स्थाने), — ^d) S₁ K₁ V₁ च (for
तु), D₂ ननु कश्चिदमानुषः; D₁ न तु कश्चिद्वर्यमभ.

9 ^a) D₁ म; G₂ यस् (for यन्), S₁ V₁ D₂ वि- (for
[अ]भि-), — ^b) D₃ M₁ ते (for तल्), D₂ T₁ G₂ 3 M₁ 3
चालयितुं (for लह्), K₂ क उल्लहयितुं शक्तो; T₁ G₁ कश्च
वारयितुं शक्तो. — ^c) K₁ 4 N₃ V₂ 3 B₂ 2 Dn Ds D₃ 4, 5
S महोदधिः (for 'धे').

10 ^a) B₂ स्थितिः (for स्थितः), S₁ शक्रमहः; K₂ शक्ति-
(also 'क')मयस्; D₂ T₁ 3 G₁ 3 शक्रमयस् (for 'महस्'),
— ^b) K₂ गिरिमयस्; T₁ 3 G₁ 3 'मयस्' (for 'महस्'), D₂
M₁ त्वया (for त्वयस्), — ^c) K₁ V₁ 3 य गोपानां; N₃
(marg.) V₁ यथान्यायं (3 य गोपानां), — ^d) N₁ यज्ञः (for
हेतोः), G₂ प्रकीर्त्यताम्; some Mss. प्रवर्त्य (for प्रवर्तं).

11 D₂ T₁ 3 G₁ 3 M₁ 3 read 11^{ab} after 12^{ab}. — ^a)
K₂ V B₁ D₁ भाजनानि (for भो), S₁ K₁ 2 3 D₂ D₃ 3
G₂ M₁ कल्पयन्तां (for कल्पयन्तां), D₂ भोजनान्यनु-
कल्पयन्तां; M₃ भोजनान्युपनीयन्तां. — ^b) N₃ कलसानि (for

भोजनान्युपकल्पयन्तां पयसः पेशलानि च ।
कुम्भाश्च विनिवेशयन्तामुदपानेषु शोभनाः ।
लेह्यस्य पायसस्यार्थे द्रोण्यश्च विपुलायताः ॥ ११
भक्ष्यं भोज्यं च पेयं च तत्सर्वमुपनीयताम् ।
भाजनानि च मांसस्य न्यस्यन्तामोदनस्य च ।
त्रिरात्रं चैव संदोहः सर्वघोषस्य गृह्यताम् ॥ १२
विशस्यन्तां च पशवो भोज्या ये महिषादयः ।
प्रवर्ततां च यज्ञोऽयं सर्वगोपसुमंकुलः ॥ १३
आनन्दजननो घोषो महान्मुदितगोकुलः ।

पेशलानि), — ^a) T₂ G₁ [अ]भि-; G₂ 3 [अ]पि (for वि-),
— ^b) D₂ G₂ भाजनाः; T₁ शोभनाः (for शोभना), K₁
उदपाने च शोभनाः; T₁ G₂ उदपाने (G₂ 'ना') सुशो^o; T₂
G₁ 3 M₁ मुदुपाना. सुशो^o; G₂ उदपात्राः सुशो^o. — ^c) D₂ G₂
लेह्याश्च (for लेह्यस्य), M₁ [अ]र्थ (for [अ]र्थ), K N₃ 3 V B
Dn Ds D₁ 3 T₃ 4 पूर्यन्तां पयसा नद्यो (K₁ 4 D₂ 3 वाप्यो;
K₂ सद्यो), — ^d) N₁ द्रोण्यश्च परिकल्पयताम्; T₁ 2 G₁ 3 8
'श्च विपुलाः शुभाः.

12 ^a) S₁ विविधं; K₁ लेह्यं च (for पेयं च), N₁ भक्ष्य-
भोज्यश्च पेयश्च. — ^b) M₁ कल्पयताम् (for नीयताम्), G₂
तत्सर्वं परिकल्पयताम्. — After 12^{ab}, D₂ T₁ 2 G₁ 3 M₁ 3
read 11^{ab}, G₂ om. 12^{cd} 13^{ab}. — ^c) K₁ 2 N₃ (marg. as
in text) B₂ T₁ 3 4 भोजनानि (for भाजं), S₁ मांसानि
(for मांसस्य), K₂ भोजनानि च मांसानि. — ^d) S₁ K₁
पायसस्य; D₂ युज्यताम् (for न्यस्यन्ताम्), D₂ T₁ 2 G₁ 3 3
M₁ मोदकानि; M₁ 3 मोदकस्य (for मोदनस्य), K₂ ह (for
च), — ^e) V₁ त्रिरात्रं (for त्रिरात्रं).

13 G₂ om. 13^{ab} (cf. v. 1 12), S₁ om. 13^{ab}. — ^a)
G(ed.) विद्वस्यन्तां (for विद्वान्यन्तां) — ^b) D₂ भक्षाय; G(ed.)
मेघा वै (for भोज्या ये), T₂ भोज्या ये चाप्यजादयः; G₂
गोपश्च महिषा दश. — After 13^{ab}, T₂ reads 16^{ab}, repeat-
ing it in its proper place, and G₂ reads 15^{ab} followed
by 16^{ab}. — ^c) D₂ नु (for च), G₂ भोजनानि प्रवर्तन्तां.
— ^d) D₂ सर्वगोपः (for गोप), S₁ K₁ 4 समाकुलः; D₁
सुसंकुलम्; G(ed.) समाकुलः (for सुसंकुलः), N₃ सर्वगोपश्च
गोकुलः; D₂ T₁ 3 G₁ 2 3 M₁ सर्वतः पशुसंकुलः (T₂ G₂
'लम्'); G₂ यज्ञोऽयं पशुसंकुलः.

14 K₂ V₂ T₂ 4 om. (hapl.) 14^{ab}. — ^a) G₂ जनको
(for 'नो'), D₂ 4 M₁ 2 घोषै (for घोषो), — ^b) D₂ भानसः
(for गोकुलः), — M₂ om. (hapl.) 14^c 15^d. — ^c) S₁
शिशिनैः (for गर्जितैः).

तूर्यप्रणादघोषैश्च वृषभाणां च गर्जितैः ॥ १४
 हम्भारवैश्च वत्सानां गोपानां हर्षवर्धनः ।
 दधिहृदो घृतावर्तः पयःकुल्यासमाकुलः ॥ १५
 मांसराशिप्रकृष्टाढ्यः प्रकाशौदनपर्वतः ।
 संप्रावर्तत यज्ञः स गिरेर्गोभिः समाकुलः ।
 तुष्टगोपजनाकीर्णो गोपनारीमनोहरः ॥ १६
 अथाधिश्रितपर्यन्ते पर्याप्ते यज्ञसंविधौ ।
 यज्ञं गिरेस्तिथौ सौम्ये चक्रुर्गोपा द्विजैः सह ॥ १७
 यजनान्ते तदन्नं तु तत्पयो दधि चोत्तमम् ।

15. Ma om 15 (cf. v. 1. 14). Ga reads 15^{ab} after 13^{ab}. — ^a) S1 हम्भारवैश्च; T1: 2 Ga. Ma 3. 4 हम्भारवैश्च; G2 हम्भा; G3 हम्भा (for 'हम्भा'). D2 हम्भारवैश्च वत्सानां (hypermetric). — ^b) S1 गोमतां (for गोपानां). D2 वर्धनः (for 'नः'). — After 15^{ab}, Ga reads 16^{abed}. — ^c) K2 Dn D. T1 दधौ (for दधि). K3 N1 Ds2 (sup. lin.). T2: 4 Ga 3-5 Ma शतावर्तः; N2: 3 V B1 (out. lin.). 2. 2 Ds D1 शरा; D2-4 Ma 3 समा; D3 मदा (for घृता). K4 दधिहृदघृतावर्तः. — ^d) V1 B1: 3 Ds D. T2: 4 यमावृतः; B2 समन्वितः (for 'समाकुलः'). N1 पयस स्थानसंकुलः.

16. T2 reads 16^{ab} for the first time after 13^{ab}. Ga reads 16^{abed} after 15^{ab}. — ^a) N2: 3 B1: 3 T1 Ga 1. 4 M मांसराशिः (for 'शि'). K1 1 प्रकृष्टाढ्य (K1 'ज्य'); K2 Ds2 प्रभूताढ्य; N1 (marg.) प्रकृष्टाढ्य; D2 प्रभूताढ्य; D3 प्रकृष्टाढ्य (for प्रकृष्टाढ्य). N1 B2 Dn D1: 4 मांसराशि प्रभूताढ्य (D1 'ज्य'); D1 'शि प्रकृष्टाढ्य; T2 G1 'शि प्रतसाढ्य; T2 (both times) 4 'शि प्रकृष्टाढ्य; G2 'शि प्रतसाढ्य. — ^c) K2 Ds G Ma 4 यज्ञश्च; Dn D1: 2 T2 यज्ञोऽस्य; T1 यज्ञस्तु; T2: 4 गोयज्ञो (for यज्ञ स). B2 संप्रावर्तत यज्ञ स. — ^d) T1 च संकुल (for समा). — ^e) K4 N1 V1 D1 'समाकीर्णो; N1: 2 V2 D2: 3 T2: 4 राणा; V2 'शता' (for 'जना'). K2 तुष्टो गोपजनाकीर्णो; Ds T1: 2 G M तुष्टगोपैः समाकीर्णो. — ^f) K1 (sup. lin. as in text) नानानारी; M4 गोपानीक (for गोपनारी). T1 समाकुलः (for 'मनोहरः'). — After 16, K2 Dn D2: 3 (marg.) ins.:

701* भक्ष्याणां राशयस्तत्र शतशश्चोक्तलिप्ताः ।
 गन्धमाल्यैश्च विविधैर्धूपैरुष्णवर्चस्तथा ॥

17. ^a) Dn T2 तथा (for अथ). K4 [अ]धिसूय (for 'श्रित'). — ^b) D2 प्रजाते; D. T1 G (ed.) संप्राप्तः; M2 पर्याप्ते (for 'ते'). — ^c) K2 गिरियज्ञस्; V2 गिरियज्ञ (by

मांसं च मायया कृष्णो गिरिर्भूत्वा समश्नुते ॥ १८
 तर्पिताश्चापि विप्राध्यास्तुष्टाः संपूर्णभोजनाः ।
 उत्तम्युः प्रीतमनसः स्वस्ति वाच्य यथामुखम् ॥ १९
 भुक्त्वा चावभृथे कृष्णः पयः पीत्वा च कामतः ।
 संतुष्टोऽस्मीति दिव्येन रूपेण प्रजहास वै ॥ २०
 तं गोपाः पर्वताकारं दिव्यस्त्रगनुलेपनम् ।
 गिरिर्मूर्ध्नि स्थितं दृष्ट्वा कृष्णं जग्मुः प्रधानतः ॥ २१
 भगवानपि तेनैव रूपेणाच्छादितः प्रभुः ।
 सह तैः प्रणतो गोपैर्वन्दान्मानमानमाना ॥ २२

C 3878
 B 2. 17. 25
 P 2. 17. 25

transp.). S1 तदा सौम्यं; V3 Ds1 तिथौ सौम्य; Dn1 तथा सौम्य; D2 तथा सौम्य; Ds T2 G1 2. 4. 5 M4 स्थिताः (G2 'ते') सम्यक्; T1 M1-3 तिथौ सम्यक् (for तिथौ सौम्य). K4 यज्ञे गिरे तिथौ रम्ये; G2 यज्ञं गिरे स्थिताः सम्यक्.

18. ^a) Dn1 यजन्तस्मत् (for 'नान्ते'). B2 तत्; G4 च (for तु). K2 गोपानां यजतां सर्वे. — ^c) K3 सर्वे (for मांसं). T4 पयसा (for मायया). — After 18, D2 ins.:

702* ईदृशं ह्यभवत्तत्र गोपानां भग्नर्षभ ।

19. ^a) Dn1 [ए]व; T2 [अ]त्र (for [अ]पि) D2 विप्रास्तु; M1-3 विप्रेन्द्राम् (for विप्राध्याम). — ^b) K N2: 3 V1: 3 B1 Dn D1: 2 T2: 4 G3 M4 मानसाः (for 'भोजनाः'). D1: 2 पुष्टाः संपूर्णमानसाः. — ^c) S1 V1: 2 B1 Ds1 प्रीतिः (for प्रीत-). K1 उत्तम्युः प्रीतिमन्तश्च; N1 तुष्टुः प्रीतिमनसः. — ^d) V1 G स्वस्ति; K1 Ds2 T1: 4 M2 वाच्यं (for वाच्य). — After 19, K2 reads 22^c-23^b.

20. ^a) S1 [उ]दाहतं; N1 (marg.) Ds T1 Gs [अ]-पहतं; T2 [उ]पहत; G1 2. 4. 5 M4 [उ]पहतं; M1-3 च सकलं (for [अ]वभृथे). D2 भुक्त्वा चापहतं कृत्स्नं. — ^b) T2 तु (for च). — ^c) S1 K4 Ds G1 2. 4. 5 स; Ds T2: 4 सु- (for स). K1 V1 तुष्टो (for 'तुष्टो'). K1 मोडति (for स्मीति). S1 T1 रूपेण; Ds T2 G M4 दीप्तेन (for दिव्येन). — ^d) T1 दीप्तेन (for रूपेण). Ds वि- (for प्र-). T2 रूपेण प्रहसन्निव. — After 20, T2 ins.:

703* प्रजहास गिरिर्मूर्ध्नि स्थितः कमललोचनः ।

21. ^b) V1 3 'स्त्रगन्ध' (for 'स्त्रगनु'). — ^d) K2 हृष्टा (for कृष्ण).

22. ^b) T1 चोदितः; G3 चोत्थितः (for [अ]च्छादितः) S1 कृष्णरूपेण छादितः; Ds T2 G1 2. 4. 5 M4 कृष्णरूपेण चोत्थित Ds G2 'दि'त; M1-3 रूपेणानीव शोभितः. — K2 reads 22^c-23^b after 19, T2 Gs M4 read 22^c twice.

C 3878
B 2. 17. 26
P 2. 17. 26

तमूचुर्विस्मिता गोपा देवं गिरिवरे स्थितम् ।
भगवंस्त्वद्वशे युक्ता दासाः किं कुर्म किंकराः ॥ २३
स उवाच ततो गोपान्गिरिः सुप्रभया गिरा ।
अद्यप्रभृति याज्योऽहं गोषु यद्यस्ति वो दया ॥ २४
अहं वः प्रथमो देवः सर्वकामकरः शिवः ।
मम प्रभावाच्च गवामयुतान्येव भोक्ष्यथ ॥ २५
शिवश्च वो भविष्यामि मद्भक्तानां वने वने ।
रंस्ये च सह युष्माभिर्यथा दिविगतस्तथा ॥ २६
ये चेमे प्रथिता गोपा नन्दगोपादयः स्थिताः ।

—^c) B₂ D₄, s G₂ सहितैः (for सह तैः), K₁ N̄ V₁, 2 D₅ T₁ सहितो (for प्रणतो), K₂ V₃ D₂, 3, 6 T₂ (both times), s, 4 G₁, s, 5 M₁ (last two first time) स D₂ संहितैः सहितो गोपैरः ; G₂, 4, 5 M₁ (last two second time) स तदा सहि M₁ सेवि तौ गोपैरः ; M₁-3 कृष्णलैः सह गोपालैरः . —^d) G₂, 5 M₁ (last two second time) ददर्शः ; M₁-3 ववन्दे (for 'न्द').

23 For the sequence in K₂, cf. v. l. 22. —^c) G₂ M₁ स्वदिते (for स्वद्वशे).

24 ^a) S₁ यत्रोवाच ; K₁ D₂, 3 स प्रो^० ; K₄ T₁ स चो^० ; N₁ उवाच च (for स उवाच). —^b) K₁ D₂ सप्रभया ; N₁ D₅ T₂, 4 सप्रणयः ; D₂ T₂ G₁ 3-1 स शुभया (for सुप्रभया). K₂, 4 N̄ 2, 3 V B Dn D₁, 5 गिरिप्रभवया गिरा. —^c) K₂ जाज्यो ; K₃, 4 N̄ 3 V₁, 2 B₂, 3 Dn D₂-1 G₁ 4 चेज्यो ; N̄ 3 V₃ पूज्यो ; D₁ (before corr.) वेज्यो ; T₁ M₁ यज्ञो ; T₂ G₃, 5 वन्ज्यो ; M₁ युज्यो (for याज्यो). —^d) D₁ G₁ 2, 3 [अ]स्तु (for [अ]न्ति), V₁ T₁ वै ; D₂ वा (for वो).

25 ^a) N̄ 3 (marg.) V₁ वै ; D₂ च (sup. lin. as in text); G₁ यः (for वः). —^b) K₁ N̄ V₁ 3 B Dn D₅ D₁, 3, 5 T₂, 4 शुभः ; D₂, 4 प्रभु (for शिवः). V₂ सर्वकाम-प्रदः शुभः. —^c) K₁ T₂, 4 प्रमादाच्च (for प्रभावाच). M₁-3 मप्रभावाच्च सर्व वै. —^d) K₁ च ; N̄ 3 (marg.) V₂, 3 B₂, 3 D₁ G₁ M₁ [उ]व- (for [ए]व). K₂ D₅ T₂ G₁-3, 5 अमृतान्युपभोक्ष्यथ (T₂ G₁ 'भुक्ष्यन्त'). D₁ प्रयुतान्युपभोक्ष्यथ ; M₁-3 यथेष्टमुपभो^०.

26 ^a) K₂ शिवः श्रेयो ; D₅ T₁, 2 G₁, 3 5 M₁ शिवाय वो ; G₂ शिवमावो ; M₁-3 शिवस्तु वो (for 'श्च वो'). —^b) S₁ मद्भक्तानां ; V₃ मम भक्तानां (hypermetric) (for मद्भक्तानां). K₁ स्थितो वने ; G₂ दिने दिने (for वने वने). —^c) S₁ वत्स्यामि ; K₁ B₁, 3 D₅ D₁ T₂ रंस्येऽहं ; D₂ रमेऽहं (for

एषां प्रीतः प्रयच्छामि गोपानां विपुलं धनम् ॥ २७
पर्याप्नुवन्तु मां क्षिप्रं गावो वत्ससमाकुलाः ।
एवं मम परा प्रीतिर्भविष्यति न संशयः ॥ २८
ततो नीराजनार्थं वै वृन्दशो गोकुलानि च ।
परिवृत्तुर्गिरिवरं सवृषाणि सहस्रशः ॥ २९
ता गावः प्रसुता वत्सैः सापीडस्तवकाङ्गदाः ।
सप्तगापीडशङ्गाग्राः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३०
अनुजग्मुश्च गोपालाः कालयन्तो धनानि च ।
भक्तिच्छेदानुलिप्ताङ्गा रक्तपीतासिताम्बराः ॥ ३१

रंस्ये च). K₁ अहं चरित्ये युष्माभिरः. —^d) S₁ स्वर्गतस्व (for शिवि^०).

27 ^a) S₁ K₂ V₃ M₁ मे (for [इ]मे). K₁ कथिता (for प्र^०). —^b) N̄ (except S₁ D₁ T₂, 4 नन्दगोपपुरो-गमाः. —^c) D₁, 4 T₂, 4 G₁ 3, 2 M₁, 4 तेषां (for एषां). T₁ M₁ प्रीतिं (for प्रीतः).

28 ^a) S₁ K₂ M₂ मां क्षिप्रं (by transp.), T₁ M₁, 3, 4 क्षिप्रं च. D₅ पर्यागच्छन्तु क्षिप्रं मां ; D₅ T₂ G₁ 'प्रवर्ति-क्षिप्रं च. —^b) D₅ वत्साः (for वत्स). —^c) S₁ T₂, 4 मे परमा (for मम परा); —^d) S₁ जगद्विजयम् (for न संशयः).

29 ^a) M₁ Bom Poona eds. G (ed.) द्वि (for वै). M₁, 2 ततो नीराजनार्थं वै. —^b) K₂, 4 N̄ V D₁, 3 5 T₂, 4 वै ; Dn ततः ; T₁ M₁, 3 4 तु (for च). —^c) D₂ चक्रे (for चवुर). —^d) T₁ सकृन्नेन ; G₂ Poona (for सवृषाणि). N̄ (except S₁ D₁) समन्ततः (for सहस्रशः). T₂, 4 स-वृषान्ने समन्ततः.

30 ^a) S₁ तावन्तः प्रदुता रष्ट्राः ; K₁ T₂ ता गावः प्रदुता रष्ट्रा (K₁ [sup. lin.] 'सा'); K₂ ता गावः प्रदुतं रष्ट्रा ; K₃ तं गावः प्रदुता रष्ट्राः ; K₄ N̄ V B Dn D₅ D₁, 2, 4, 5 T₂ ता गावः प्रदुता रष्ट्राः ; D₂ ता गावः प्रद्विता रष्ट्राः ; D₅ T₂, 2 G M₁ ता गावः प्रद्वु T₂ G₁, 3 'मृ' ; G₂ 'ह' ता दीप्ताः. —^b) D₅ मापीडस्त्वकाङ्गदाः ; G₁ 'स्तवकाङ्गकाः ; M₁ 'स्तवकाङ्गदाः. — D₅ om. 30^d. —^c) S₁ समुज्जोगीशङ्गाग्राश्च (sic.) ; K₂ सहस्रगोपीशङ्गाग्राः ; K₁ T₂ स्वगापीडित^० ; V₁ समगापीड^० ; V₂ B₁ Dn T₁ M₂ सस्रता^० ; D₅ T₂, 2 G M₁ स (G₂ सु) निष्का^०.

31 ^a) K₂ तु (for च). —^b) M₁ पालयन्तो ; G (ed.) गाल^० (for काल^०). K₁ N̄ 2 V₁, 3 T₂ वनानि (for व^०). D₅ G₁, 2, 4, 5 M₂ पा (M₁ का) लयन्तो धनानि च. —^c) V₃

मयूरचित्राङ्गदिनो भुजैः प्रहरणावृतैः ।
मयूरपत्रवृन्तानां केशबन्धः गुयोजितैः ।
बभ्राजुरधिकं गोपाः समवाये तदाद्भुते ॥ ३२
अन्ये वृषानारुरुर्दुर्नृत्यन्ति स्मापरे मुदा ।
गोपालास्त्वपरे गाश्च जगृहुर्वेगगामिनः ॥ ३३

तस्मिन्पर्यायनिर्वृत्ते गवां नीराजनोत्सवे ।
अन्तर्धानं जगामाशु तेन देहेन सो गिरिः ॥ ३४
कृष्णोऽपि गोपमहितो विवेश व्रजमेव ह ।
गिरियज्ञप्रवृत्तेन तेनाश्चर्येण विस्मितः ॥ ३५

इति श्रीहरिवंशे पष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

६१

वैशंपायन उवाच ।

महे प्रतिहते शक्रः सक्रोधस्त्रिदशेश्वरः ।
संवर्तकं नाम गणं तोयदानामथाब्रवीत् ॥ १

भो बलाहकमातङ्गाः श्रूयतां मम भाषितम् ।
यदि वो मन्त्रिप्रयं कार्यं राजभक्तिपुरस्कृतम् ॥ २
एते वृन्दावनगता दामोदरपरायणाः ।

C 3895
B 2. 18. 3
P 2. 18. 3

भुक्तिः B2 शक्तिः (for भक्तिः). — ^d) N2 V1 B2 D2 D1. 6
T1. 2. 4 G1. 7. 8 M1. 4 रक्तपीताम्बराभिराः; V1 B1 रक्तपीताम्बराः;
M3 रक्तपीताम्बराभिराः.

32 ^a) M1 मयूर (for मयूर). D2 *sup. loc. as in*
text) मयूरचित्राङ्गदिनैः. — ^b) D2. 2 T2. 4 G1 भुजैः
प्रहरणाशु (T1 G1 अन्यैः; D2 T2 भुजैः प्रहरणाशुतैः;
D2 भुजैः प्रहरणावृतैः. — T1 om. 32^d. — ^c) K2 N2 V1. 2
B2. 8 Dn D2 D2. 4 चित्रैश्च; K2. 4 N2. 2 D1. 4 चित्राणां;
V2 चित्रैस्तु; D2 G2 वृन्तानैः; T1 प्रवर्तैः; T2 G1. 3 & M1
प्रवृत्तैः; T3 चित्राश्च (for वृन्तानां) Cal. ed. मयूरचित्र-
पत्रैस्तु. — ^d) V1 M1 सुयोजितैः; G1 ततोर्जितैः (for सुयो-
जितैः). — ^e) N2 V1 बभ्राजिरे; V2. 2 विभ्राजुर (for बभ्रा-
जिरे). — ^f) D2 T2 G2. 4 M1. 3 तथाद्भुते; G1 तदाद्भुतम् (for ते).
D2 समवायतयाद्भुतम्.

33 ^a) K1 तथा परैः; K2. 4 N2 Dn D1. 2. 4 T2. 4 M1
परै मुदा; D2 G1. 4 [अ]परै जनाः; T1 G1. 4 परै जनाः; M1. 2
परै तथा; M2 अ]परै तथा (for रि मुदा); D2 नृत्यन्ति परया
मुदा; G2 व्यायपरै जनाः. — ^b) T1. 4 च (for तु). S1 गावो;
K N V B1. 2 D (except D2. 6) T1 गावैः; T2 गोपान् (for
गाश्च). — ^c) D2 वेदम- (for वेग-).

34 ^a) Cal. ed. अस्मिन् (for तं). K2 निर्वृत्तेर् (for
ते). — ^b) N1 (marg. as in text) गोपा (for गवां).
K2. 3 गवां नीराजनोत्सवैः. — ^c) S1 वै गिरिः; K1. 3. 4 N2. 3
V B D (except D2. 6) T2. 4 G2 सोऽच्छलः (D2 लात्) (for
सो गिरिः).

35 ^a) T2 गोपैः (for गोप-). — ^b) D2 जगाम (for

विवेश). N2 V1 D2 T1 हि; D2. 2 च (for ह). D2 T2 G
M1 व्रजमेव विवेश सः (D2 G2 M1 ह). — ^c) S1 -यज्ञे (for
-यज्ञ-). V2 प्रवर्तेन (for -प्रवृत्तेन). T2. 4 गिरियज्ञेन महता.
— After 35, N (except N1) S (except M1-3) G (ed.)
ms. :

704* गोपाः सवालवृद्धा वै तुष्टुमुमुषुसूदनम् ।

[G (ed.) स (for स-). K1 D2 ते; D2 G2. 5 च; T2
G1 तु (for तु-).]

K1 cont. :

705* नृत्यं गीतं प्रकुवाणाः सहकृष्णा व्रजं ययुः ।

Colophon. — *Mention of the Epic* : K2 N2 D2 G2.
— *Mention of Khila* : All Mss. (except N1). — *Sub-*
parvan : T1 आश्चर्यपर्व. — *Athy. name* : S1 K2 D2 G2. 3
M1 गिरियज्ञ- K1. 3 N V B Dn D2 D1. 3. 5 गिरियज्ञप्रवर्त-
नम्. — *Athy. no.* (figures, words or both) : K2 G2. 4
70; N2. 3 T1 G2. 5 M1 73; V2 B2 74; V2 Dn D2 D2
T1 G1 72; D2 78; T2 79; T2 68; M1-3 69. — *Sloka*
no. Dn 39; D2 38; D1 70; D2 50.

61

1 D2 om. the ref. — ^a) K2 (by corr.) B2 D2 T2
G2. 4. 6 M1 मखे (for महे). — ^b) D2 सक्रोधात् (for
सक्रोधम्). V1 सक्रोधस्त्रिदशेश्वरः; G2 शक्रोदस्त्रिदशेश्वरः.
— ^c) D2 T1. 3. 4 M1 सांवर्तकं (for सं). — ^d) T1 तथा
(for अथ). N1 तोयदानिदमब्रवीत्; M1 तोयानामथ सोऽ-
ब्रवीत्.

2 ^a) T2 G1. 4 हे (for भो). — ^c) G2 वा (for वो).

C 3895
B 2. 18. 3
P 2. 18. 3

नन्दगोपादयो गोपा विद्विषन्ति ममोत्सवम् ॥ ३
आजीवो यः परस्तेषां गोपत्वं च यतः स्मृतम् ।
ता गावः सप्तरात्रेण पीड्यन्तां वृष्टिमारुतैः ॥ ४
ऐरावतगतश्चाहं स्वयमेवाम्बु दारुणम् ।
स्रक्ष्यामि वृष्टिं वातं च वज्राशनिसमप्रभम् ॥ ५
भवद्विश्वण्डवर्षेण चरता मारुतेन च ।
हतास्ताः सत्रजा गावस्त्यक्ष्यन्ति भुवि जीवितम् ॥ ६
एवमाज्ञापयामास स सर्वाञ्जलदानप्रभुः ।
प्रत्याहते वै कृष्णेन शामने पाकशासनः ॥ ७
ततस्ते जलदाः कृष्णा घोरनादा भयावहाः ।

—^a) Ds शक्ति (for शक्ति). Si Ka, 3 Du पुरस्कृतैः (for स्कृतम्).

3 ^a) Ka एवं (for एते). —^a) Ka, 3 महोत्सवम् (for ममो).

4 ^a) Ta, 1 जीवा गावः, G आजीवं च (for जीवो यः). Ki Ds Gi तेषां (for तेषां). —^b) Ta, 1 धृतम् (for स्मृतम्). Gi गोपान्ते नु यतः स्मृताः, G गोपान्तेऽस्मादयः स्मृताः. —^c) Ta पात्यन्तां (for पीड्यन्तां). D वर्षैः (for वृष्टि). Si पीड्यन्तो भयमारुतैः (stem); Mi-a न्तां वृष्टिभिः सदा.

5 ^a) Si Ka ऐरावत (for एत-). Ki (marg. as in text) अयं (for अहं). —^b) Mi-a सु (for अम्बु). Ms सायमेव मुदारुणः. —^c) Ds मोक्ष्यामि (for म्). K Va Ta Gi वृष्टिः, T पातं; Ta वातं वृष्टि (by transp.). Si वृष्टिं वातं च स्रक्ष्यामि; T स्रक्ष्याम्यनारतं वृष्टिं. —^d) N V B Ds Ds-3 Ta, 1 स्वनम् (for प्रभम्).

6 ^a) Si तत्र (for चण्ड). —^b) Si सृजता; Ds Ta महाता; G भवता (for चरता). —^c) Si Ka Ni Bi Ds Ds, 3 Ta Gi सत्रजा (for सत्रजा). —^d) Ds त्यजन्ति (for त्यक्ष्यन्ति).

7 Before 7, Ki ins. वैशंपायन उवाच. —^b) Ka Ni, 3 V Bi Ds-6 Ta, 2 G Ms सयान्म (by transp.). T2 Gi विभुः (for प्रभुः). Ka, 1 Na Dn Di Ta, 1 सर्वाञ्जलदानप्र- (Na गतः प्रभुः. —^c) Si Ki नु (for वै). —^d) Ds मखे वै (for शामने). — For 7^{cd}, Mi a subst.:

706^a महो प्रतिहने विष्णोः शामनात्पाकशासनः ।

8 ^a) Ta partly damaged, V हृष्टा (for कृष्णा). —^b) Ka घोरा नादः; Ms घोरं नादः (for घोरनादा). Ds महाबलाः (for भयावहाः). —^c) G सप्तमान् (for सर्वतः).

आकाशं छादयामासुः सर्वतः पर्वतोपमाः ॥ ८
विद्युत्संपातजननाः शक्रचापविभूषिताः ।
तिमिरावृतमाकाशं चक्रुस्ते जलदास्तदा ॥ ९
गजा इवान्ये संसक्ताः केचिन्मकरवर्चसः ।
नागा इवान्ये गगने चैरुर्जलदपुंगवाः ॥ १०
तेऽन्योन्यवपुषा बद्धा नागयूथायुतोपमाः ।
दुर्दिनं विपुलं चक्रुश्छादयन्तो नभस्तलम् ॥ ११
नृहस्तनागहस्तानां वेणूनां चैव सर्वशः ।
धाराभिस्तुल्यरूपाभिर्ववृषुस्ते बलाहकाः ॥ १२
समुद्रं मेनिरे तं हि खमारुढं नृचक्षुषः ।

9 Ki om. (bapl.) 9^a 11^b. Ms om. 9 12. —^a) V1 विद्युत्संपातजननाः; Va Ta विद्युत्संधालः. —^b) Ta वात- (for चाप-). —^c) Ka, 1 Na Va Di (sup. lin. as in text) Ms तथा; Va मुदा; Bi-a Ds ततः (for तदा). — After 9, Gi reads 11^{cd} for the first time, repeating it in its proper place.

10 Ka Ms om. 10 (cf. v. 1. 9). —^a) Ta इभा (for गजा). Ni Ds अन्य- (for [अ]न्ये). Ka मय्यक्ताः; Ds Bom. Poona etc. G ed. 1 मय्युक्ता (for संयक्ता). Gs गजा इवान्यान्यसक्ताः. —^b) Ds शक्र- (for मकर). —^c) Ds Ta Gi Ms नगा (for नागा). Va गगने (for गगने). T नागाकारा इवान्योन्याः.

11 Ka om. 11^{ab}. Ms om. 11 (for both, cf. v. 1. 9). —^a) Si Ka, 1 Na Va, 1 Bi Dn Di, 2 Ms तेऽन्योन्यं; Ds TG अन्योन्य- (Ds G अन्य-) (for तेऽन्योन्य-) Mi-a दिग्धा (for बद्धा). — G reads 11^{cd} for the first time after 9. —^d) Bi दारयन्तो (for छाद-).

12 Ms om. 12 (cf. v. 1. 9). T om. 12^{ab}. —^a) Ka वृहन्; T स्वहन्; G नृहन्ति (for स्त). Dn Di T2 G हस्तान्यां (for हस्तानां). —^b) Ka om. वेणूनां. Si वेणूनां च समन्ततः; Ka, 1 Na, 2 V Dn Ds Di, 3 Ta Gi नो चैव (Ka खे च) सर्वतः. — For 12^{ab}, Mi a subst.:

707^a स्थूलनागोरुहस्तानां सततं सर्वतोदिशम् ।

— G repeats 12^{cd} after 11^{ab}. —^a) Ta बहु (for तुल्य-). Si धाराभिरक्षमायाभिर्. —^b) Si बबभुसु; T2 Gi ववर्षुम (for ववृषुम).

13 ^a) Na Vi Ta Ms तेः; Bi, 2 Ds Di तद् (for तै). Di वै (for हि). Si समुद्र इव तं मेने. —^b) Ka Ni क्षमा-

दुर्विगाहमपर्यन्तमगाधं दुर्दिनं महत् ॥ १३
न संपतन्ति खगमा दुद्रुवुर्मृगजातयः ।
पर्वताभेषु मेघेषु खे नदत्सु समन्ततः ॥ १४
सुप्तसूर्येन्दुसदृशे मेघैर्नभसि दारुणैः ।
अतिवृष्टेन लोकस्य विरूपमभवद्वपुः ॥ १५
मेघौघैर्निष्प्रभाकारमदृश्यग्रहतारकम् ।
चन्द्रसूर्याशुरहितं खं बभूवातिनिष्प्रभम् ॥ १६
वारिणा मेघमुक्तेन मुच्यमानेन चासकृत् ।
आबभौ सर्वतस्तत्र भूमिस्तोयमयी यथा ॥ १७

खं; G₂ M₁ समा (for खमा), — °) M₁₋₃ दुर्विगाहम् (for 'गाहम्').

14 °) K₁ N_{2,3} V B_{1,2} D₁ D₂ D₃ T_{1,2} G₁ नैवा-
पतन्तै खगमा; D₁ corrupt. — After 14^{ab}, G₂ repeats
12^{ab}. — °) M₁ पर्वताभेषु च मेघेषु. — °) S₁ विनदत्सु; D₂
नदत्सु सु. G₂ खेऽनदत्सु (for खे नदत्सु).

15 S₁ repeats 15^{ab} after 33. — °) All Mss (except
S₁ M₁₋₃) नष्ट-; S₁ (second time) सप्त- (for सुप्त-). S₁
(both times) K_{1,2,3} N_{1,2} D₁ D₂ — सदृशैर; K₂ N₃
V B D₂ D₃ T_{1,2} G₁ M₁ नक्षत्रैर; D₂ G₂ सहितैर
(G₁ 'तै') (for 'सदृशै'). — °) D₁ दारुणैः; M₁₋₃ दारुणे
(for 'णै'). — °) S₁ अभि (for अति). K₁ वर्षेण; N₃
V₁ वृष्ट्या तु; D₂ T_{1,2} G₁ M₁ वृष्ट्या च; M₁₋₃ प्रवृष्टे (for
-वृष्टेन). K₂ अदृष्टेन बलादभ्युद; K₃ अतिवृष्टेन लोकानां.
— °) G₂ अगमद् (for अभवद्). T₂ G₁ विद्युदपं भवद्वपुः
(sic).

16 °) S₁ मेघाभैर्निष्प्रभाकारम्; V₂ D₂ मेघौघैर्नि-प्रभा-
कारैर; D₂ T_{1,2} G₁ M₁ मेघैर्निबद्ध (T₁ M₁ 'विद्ध') माकाशम्;
M₁₋₃ मेघौघवितनं विश्वम्. — °) V₂ नारकैः (for 'कम्').
— °) M₁₋₃ सूर्याभ- (M₂ भि-) (for सूर्याशु). N₁ सचन्द्र-
सूर्यान्तरहितं; T₁ चन्द्रसूर्यान्तरहितं च; G₂ यान्तरहितं. — °)
S₁ T₁ M मुनिष्प्रभम्; K₂ [अ]तिदारुणम्; D₂ T₂ G_{1,2,3}
[अ]थ निष्प्रभम् (for [अ]तिनि').

17 °) M₁ हरिणा (for वा'). B D₂ T₂ G₂ युकेन (for
-मुकेन). D₂ वारिणाशनियुकेन. — After 17^{ab}, D₂ T_{1,2}
G M ins.;

708* मेघयुकेन वानेन धूर्णितं विश्वतोमुखम् ।
— °) T₁ सर्वशस् (for 'तम्'). — °) T₂ भूयस् (for भूमिस्).
D₂ जलमयी (for तोय'). D₂ M₁ तथा (for यथा).

विनेदुर्वर्हिणस्तत्र स्तोककाल्यरुताः खगाः ।
विवृद्धिं निम्नगा याताः प्रवगाः संप्रवं गताः ॥ १८
गर्जितेन च मेघानां पर्जन्यनिनदेन च ।
तर्जितानीव कम्पन्ते तृणानि तरुभिः सह ॥ १९
प्राप्नोऽन्तकालो लोकानां प्राप्ता चैकार्णवा मही ।
इति गोपगणा वाक्यं व्याहरन्ति भयार्दिताः ॥ २०
हम्भारवैः क्रन्दमाना न चेलुः स्तम्भितोपमाः ।
निष्कम्पमक्थिथ्रवणा निष्प्रयत्नखुराननाः ।
दृष्टलोमार्द्रतनवः क्षामकुक्षिपयोधराः ॥ २१

C 39.14
B 2. 18. 22
P 2. 18. 22

18 °) K₁ (marg. as in text) विजहुर; V₂ विरेजुर
(for विनेदुर). — °) S₁ D₂ स्तोकका विरुताः खगाः; K_{1,2,3}
N₂ V_{1,2} D_{1-3,4} M₁ तोयकाल (M₁ 'कल्प') रु (N₂ V_{1,2} 'र')-
ताः खगाः; K₂ स्तोकका विरता गताः; N_{1,2} तोयकल्प (N₂
'काल') रुताः खगाः; B₁ D₁ D₂ D₃ T_{1,2} G_{1,2} स्तोककल्परु (D₂
'र'; T₁ 'म') ताः खगाः; B₂ स्तोककालरुताः खगाः; G₂ स्तोकाल्यरु-
दिताः खगाः; G_{2,3} तोककल्पतरा. (G₂ 'भृताः') खगाः. — °)
K₂ विवृद्धिः; G₁ 'ति'; M₁ प्रवृद्धा (for विवृद्धि'). — °) K₂
अबलाः (for प्रवगाः). S₁ सनतैः; T₂ G₁ M₁₋₃ संहति (for
संप्रव'). K₁ निर्झगप्रवसंगताः; D₂ प्रवगास्तु प्रवं गताः; D₂
G_{1,2,3} M₁ प्रवगाः संह (G₁ 'ग') ति गताः.

19 °) G_{1,2} मेघेन (for मेघानां). — °) K₁ N₂ V₂
पयसां (for प. न्य.). — °) S₁ [प]व; T₂ च (for [ह]व).
K₁ N₁ कम्पति; D₂ कल्पन्ते (for कम्पन्ते).

20 °) N (except S₁ D₂) T_{1,2,3} व्यक्तम् (for प्राप्ता
च). G₂ M₁ [प]कार्णवा (for 'वा'). — °) M₁ वै गो (for
गोप). — °) S₁ व्याहरन्तो; T₂ G₁ 'रन्त (for 'रन्ति').
— After 20, all Mss. (except S₁ N₁ M₁₋₃) ins.;

709* नोत्पाताम्बुवर्षेण गावो विप्रहता भृशम् ।

[D₂ G₁ 'न'; T_{1,2} G_{2,3,4} M₁ 'पा' नेन (for 'वर्षेण').
K₁ सपि (for पि). K₁ G₁ 'द्वता (for 'हता').]

21 °) S₁ D₂ हम्भारवैः; K₁ भम्भारावैः; D₂ रम्भारवैः;
D₂ G₂ हुम्फा'; T_{1,2} G₁₋₃ M₁₋₃ हुम्भा'; G₁ हुम्फा' (for
हम्भा'). — °) D₂ न चेलुः; T₂ G_{1,2} निश्चलाः; G₂ न शेकुः
(for न चेलुः) M₁₋₃ न शेकुश्चलितुं पदैः. — °) K₁ निःकम्प्य;
some Mss. निःकम्प- (for निष्कम्प-). K₁ N₂ V₁ B D₁₋₃ G₁
निष्कम्पमक्थि (K₁ [marg. as in text] 'सर्वैः; K₂ V₁ 'शक्तिः;
D₂ 'संधिः; G₁ साक्षि) चरणा; D₂ T₂ G_{1-3,4} 'स्पसाक्षिभ्रवणा
(T₂ 'सो'). — °) S₁ निष्प्रयत्नाः; K₂ 'यत्नैः; V₂ 'कम्प-;

C 3915
B 2. 18. 23
P 2. 18. 23

काश्चित्प्राणाञ्जहुः श्रान्ता निपेतुः काश्चिदातुराः ।
काश्चित्सवत्साः पतिता गावः शीकरवेजिताः ॥ २२
काश्चिदाक्रम्य क्रोडेन वत्सांस्तिष्ठन्ति मातरः ।
विमुखाः श्रान्तसकथ्यश्च निराहाराः कृशोदराः ॥ २३
पेतुरार्ता वेपमाना गावो वर्षपराजिताः ।
वत्साश्चोन्मुखका बाला दामोदरमुखाः स्थिताः ।
ब्राहीति वदनैर्दानैः कृष्णमूचुरिवार्तवन् ॥ २४
गवां तत्कदनं दृष्ट्वा दुर्दिनागमजं भयम् ।

some Mss. नि.प्रयत्न- (for निष्प). — ^a) S₁ K₁ हृष्टा;
V₁ कृष्ण- (for हृष्ट).

22 ^a) K₃ V₃ D₃ D₁ श्रान्ता (for श्रान्ता); T₁
काश्चित्प्राणांश्च संश्रान्ता. — ^b) S₁ B₁ D₁ T₁ G₁ 2, 3
निपेतुः; K₁ N₁ 2, 3 V₃ T₁ निपेतुः; K₂ D₁ निपेतुः; M₃
विपेतुः (for निपेतु.); — ^c) M₃ om. पतिता. — ^d) G₁
शकट- (for शीकर-); D₃ G₁ वेजिताः; D₁ corrupt; D₁
G₁ वेपिताः; T₁ 3 वेदिताः; T₁ M₁ 3 पीडिता (for वेजिताः);
K₁ गावः शीतेन पीडिता; M₃ काश्चिच्छिग्रमि वेजिताः.

23 T₃ repeats 23^a after 710^a. — ^a) K₃ कायेन; M₃
क्रोधेन (for क्रोडेन). T₁ second time) आक्रम्य गावः
क्रोधेन. M₁ 3 क्रोधे M₃ डे न काश्चिदाक्रम्य. — ^b) K₃
वशात् (for वत्सांम्). — ^c) G₁ विदुष्याः (for विमुखाः);
K₁ T₃ श्रान्तसकथ्यश्च; K₂ V₁ D₁ शा V₁ D₁ श्रान्तसकथ्यश्च;
D₃ श्रान्तसकथ्यश्च; T₁ श्रान्तसकथ्यश्च (for सकथ्यश्च); T₁
श्रान्तसकथ्यश्च निराहाराः. — ^d) K₃ निराहारः; T₁ मग्निनाश्च
(for निराहाराः); S₁ M₁ 3 कृशा पराः; D₁ T₁ 2 G₁ M₃
कृशास्तथा (for कृशोदराः).

24 ^a) D₁ सवा (for श्रान्ता); — ^b) M₁ 3 [ए. वोन्मुखा
(for [उ. न्मुखा); S₁ तत्र (for बाला); V₁ B₁ वत्साश्चो-
न्मुखकाका V₁ om. का गा; D₁ T₁ 2 G₁ M₃ सवत्साश्चोन्मुखा
गावो (D₃ बाला); — ^c) K₁ मुखे; K₂ पर (for मुख्याः);
D₃ T₁ 3 G₁ M₃ दामोदरमुपस्थिता. — ^d) S₁ पाहि पाहीति
वचनं; D₃ ग्राहीति देवं वदनैः; T₁ G₁ 2, 3 M₃ ति दीनैर्वद (G₁
'च' नैः; G₁ 'ति' देहैर्वदनैः. — ^e) K₁ N₁ 2, 3 V₃ B₁ 2 D₁ D₃
D₁ 3 T₁ 3 G₁ इवार्जिताः; N₁ T₁ जला T₁ अथा र्दिताः; B₃
इवार्जिताः; D₃ T₁ G₁ इवार्तकाः (G₁ तुराः) (for तंयम्).
— After 24, T₃ ms.:

710^a गवां पश्य महाबाहो वेदनां परमानुराः
— After the above, T₃ repeats 23^{ab}.

25 T₃ om. 25^{ab}. — ^a) K₂ 3 D₁ D₁ तु (for तत्).
G₁ कन्दनं (for कदनं). — ^b) S₁ K₁ N₁ 3 V₃ B₁ D₁ D₃

गोपांश्चासन्नवदनान्कोपं कृष्णः समादधे ॥ २५
स चिन्तयित्वा संरब्धो दृष्टो योगो गवामिति ।
आत्मानमात्मना वाक्यमिदमाह प्रियंवदः ॥ २६
अद्याहमिममुत्पाद्य सकाननवनं गिरिम् ।
कल्पयेयं गवां स्थानं वर्षप्राणाय दुर्धरम् ॥ २७
अयं धृतो मया शैलो भूमीगृहनिभोपमः ।
ब्रास्यन्ते सत्रजा गावो मद्वश्यश्च भविष्यति ॥ २८
एवं स चिन्तयित्वा तु विष्णुः सत्यपराक्रमः ।

महत् (for भयम्). T₁ G₁ दृष्ट्वा दुर्दिन (G₁ र्जनं) भयम्.
— ^a) T₁ 2 G₁ 3 M₃ सन्न- (for [आ] सन्न). K₁ 2, 3 N₁ V
B₁ D₁ D₃ D₁ 3 T₁ G₁ M₃ निधनान् (for वद). S₁ K₁
D₃ गोपा K₃ पांश्च सन्नवदना (D₃ नान्). — After
25^a, T₃ ms.

711^a

गाश्चापि परमानुराः ।

रोषताम्रेभ्यः श्रीमान्.

— ^a) D₃ समादधे (for धे). — After 25, D₃ T₁ 3, 4
G₁ 3 M₃ ms.

712^a

अहो धाष्ट्यं सुरपतेमामनादह्यं संप्रति ।

गवां पश्य कृतमस्य गोपाणां च तथा कृतः ॥

26 ^a) K₁ N₁ V₃ M₃ सं (for स). V₃ महष्टो; D₃
T₁ 2 G₁ 3 संकटो (for संरब्धो); — ^b) K₃ D₁ T₁ G₁
समेति च (for गवामिति); K₁ 2, 3 N₁ V₃ B₁ D₁ D₃ T₁ 3
G₁ 3 M₃ दृष्टोपायो मये T₁ मे ति च; D₃ दृष्ट्वा प्रायो समेति
च. — ^c) K₁ N₁ 3 V₃ B₁ D₁ D₃ D₁ 3 T₁ G₁ ऊचे (for
आह); D₃ T₁ 3 G₁ 3 M₃ प्रियं वचः (for प्रियंवदः); T₃
इदमूचं जनार्दन.

27 ^a) S₁ K₁ N₁ V₃ B₁ 2 D₁ 4 अथ; T₁ G₁ 4 M₃
यथा; T₃ यदि (for अथ); K₁ 2 V₃ एतम् (for इमम्); D₃
यथाहमेतमुद्यम्य ^b) N₁ D₁ गिरि वनम् (for वनं गिरिम्).
D₁ सकाननमिमं गिरिम्. — D₃ om. 27^{ad}. — ^c) S₁ कर्षयेयं;
V₃ कारं; M₃ कर्त्तुं (for कल्प). — ^d) S₁ गवां (for वर्ष).

28 ^a) D₃ अयं धृतो; M₃ अयन्ततो (for अयं धृतो);
D₃ T₁ 2 G₁ 3 M₃ महा (for मया); D₃ अयं धृतो महा-
शैलः. — ^b) K₁ D₁ D₁ 3 T₁ G₁ धृष्टी; D₃ G₁ व्रजे (for
भूमी); S₁ निभो महान (for निभोपम); N₁ V₃ B₁ D₃ D₃ 3
T₃ धृष्टीगृहमिवापरम्; T₁ 2 G₁ 2, 3 M₃ व्रजे गृहनिभो मया.
— ^c) D₃ T₁ G₁ 3 M₃ ब्रास्यन्ते (for ब्रास्यन्ते); M₁ 3 जल-
दाद (for सत्रजा); K₁ N₁ 2 B₁ D₁ D₁ D₁ 3 T₁ G₁ 3
गा वै (for गावो); K₁ 2 V₃ B₁ 2 D₃ D₁ ब्रास्यसे सत्रजा गा
(K₁ व्रजो गा; K₁ [marg]. 3 भयात्रा; V₃ कलाहा) वै.

बाहोर्बलं दर्शयिष्यन्समीपं तं महीधरम् ।
दोभ्यामुत्पाटयामास कृष्णो गिरिरिवापरः ॥ २९
स धृतः संगतो मेघैर्गिरिः सत्येन पाणिना ।
गृहभावं गतस्तत्र गृहाकारेण वर्चमा ॥ ३०
भूमेरुत्पाट्यमानस्य तस्य शैलस्य सानुषु ।
शिलाः प्रशिथिलाश्चेलुर्निष्पेतुश्च सपादपाः ॥ ३१

-- ^a) S1 Da मदशयः; Da मदशयं (for मदशयः). V2 गोपाश्वेव **शयः.

29 ^a) K2.4 V1.3 B1 D1.4.6 T2.4 G1.3.4 M सं- (for स). Da च (for तु). -- ^b) All Ms. (except S1 G1.2 M1.2) कृष्णः (for विष्णुः). After 29^{ab}, K1 ins. :

713* इत्युक्तैकेन हस्तेन कृत्वा गोवर्धनाचलम् ।

दधार लीलया कृष्णभ्रष्टाकमिव बालकः ॥

[Bhagavata P. 19. 25-19]

-- ^a) V1.3 Da बाहोर (for बाहोर). N1 दर्शयिष्येऽहं (hypermetric). Da दर्शयन्स्य (for 'यिष्यन्'). -- ^b) S1 K1.3 D1 D1 समुलं तैः; K1 समीपस्थैः; N2 V B D1 D2.4.6 T G M1 'पे तैः; M1.2 समीपत (for समीपं तैः). N1 गोपानां हर्षवर्धनः; Da समीपे तं महागिरिम्. -- ^c) S1 K1 D1 [अ]चलः (for अ परः). After 29, D1 S ins. :

714* समुलघटपस्कन्धश्चाल स महागिरिः ।

घणाघनकृतः शैलः सप्राण इव निश्चयन् ॥

[(L. 1) Da तदम् (for तदम्); Da T1 G1.3.4 M1 च (for स). Da न विष्णुः; M1 न विष्णुः (for न विष्णुः). (L. 2) D1 अपरः (for अपरः); T1 अपरः; D1 T1 अपरः (for अपरः); M1 अपरः (for अपरः).]

30 ^a) G1 संगतो (for संगतो); D1 T1 G1.3 M स धृतः सह तोर्याधरः. -- ^b) V1 द्विवि (for गिरिः). -- ^c) Da G1 भागगतम् (for भागगतम्); M1 तान (for तत्र); S1 गृहैकत्वं गतः सर्वो. -- ^d) D1 गृहाकारेण; Da.4 T1 G1.3 गृहा (for गृहा); B2.2 वर्चमा (for वर्चमा).

31 ^a) S1 भूमाश्च (for भूमेर); -- ^b) S1 Da T1.2 G1.2.4.5 सानुषाः; M1 शा (for 'पु'); K1 शैलस्य स्वेपु सानुषु; D1 शैलस्यास्य च सा. -- Ma reads 31^{ad} and M1.2 repeat it after 315*. -- ^c) Da च शिथिलाशः; T1 प्रमुद्रिताशः; T2 G1.4.5 M1 (both times); 2 (first time) प्रमुद्रिताश (for प्रशिथिलाश); S1 N1 पेतुर; K1 B वेतर (for चेलुर); G1 M1 शि M1 शैलाः प्रमुद्रिताशैव. -- ^d) S1 M1.2 निपे- (last two both times) मुश्रैव पादपाः; K1 D1.3 विनिष्ये- तुष पाः; K1 निष्ये तुषत्र पाः; V1 निपेतुश्चलपाः; M1 निपेतुश्च सपादपाः. -- After 31, D1 S ins. :

शिखरैर्घूर्णमानैश्च सीदमानैश्च सर्वतः ।

विधूतैश्चोच्छ्रितैः शृङ्गेरगमः खगमोऽभवत् ॥ ३२

चलत्प्रसवणैः पार्श्वेर्मेघाधरेकतां गतैः ।

भिद्यमानाश्मनिचयश्चाल धरणीधरः ॥ ३३

न मेघानां प्रवृष्टानां न शैलस्याश्मवर्षिणः ।

विविदुस्ते जना रूपं वायोस्तस्य च गर्जतः ॥ ३४

C 3928
B 2. 18. 35
P 2. 18. 35

715* रक्षिष्यन्गोधनं विष्णुगोपानां गोपनिर्हरिः ।

गोमध्यस्थितगोविन्दो गोपानक्षन्मगोकुलान् ॥

दधार गोधनं विष्णुगोधरं च विलम्बयन् ।

गोपान्निष्ठापयन्गोपो गोमार्गे संस्थितो हरिः ।

आद्यं वपुश्च गृह्णानो लोकानामीश्वरेश्वरः ॥ [5]

व्यर्थं चकार गोविन्दो गोधरस्य समीहितम् ।

गोवर्धनस्यास्य गिरेः खं खणायितविग्रहः ॥

[(L. 1) M1 निर्गन्त (for निर्गन्त); T1 M1 गोधनो; G1 M1 गोः तैः; M1.2 गोधरं (for गोपानां). -- (L. 2) M1.2 गोमध्यस्थित (for 'स्थित'). -- (L. 3) Da दधार विष्णुगोधरं (for 'धर'); Da गोः कुल (for गोपानां); G1 विलम्बयन् (for विल'). -- (L. 4) Da निर्गि (for 'र्गि'); -- (L. 5) M1-3 लोकानामीश्वरेश्वरः (for 'र्गि'); -- (L. 6) T1 यत्न (for व्यर्थ); (L. 7) T1 गोपान्निष्ठापयन्; T2 G1 खे घनायित'; G1 खे घनायित'; M1 खणायित'; M1 खणायित' (for 'र्गि').]

-- After the above, M1.2 repeat 31^{ad} and M1 reads 31^{ad}.

32 ^a) N2 शिथिलैर् (for शिखरैर्); S1 घूर्णमानैश्च; D1.4 चूर्ण'; M1 सीद' (for घूर्ण'); -- ^b) M1 घूर्णमानैश्च (for सीद'); S1 T2 G1.4 सर्वशः; K1 N2.3 (marg.) V D1.2 D1.3 T1 पादपैः (for सर्वतः); K1.2 D1.3 शतशास्त्रैश्च (Da 'शस्त्रैव' पादपैः; K1 N2 B D1 D1 D1 T1 शीर्यमाणैश्च पादपैः (B D1 सर्वशः); -- ^c) K2 N2 V1 B2.3 D1.2 विधू- तैश्च; N1 D1 T1.3 विधू'; D1 निविष्टैश्च; D1 T1.2 G1.4 M विहृतैश्च; G1 विक्ष' (for विधू'); K1.4 D1.5 [उ]द्ध- तैश्च; D1 T1.4 G1.4 [उ]च्छ्रित. (for 'तैः); D1 विधूतैश्चा- भूतैः शृङ्गेर. -- ^d) K1 अगम्यः (for 'मः); N1 खगमो (for खगमो).

33 ^a) K1 D1 चलत्प्रः; K1 जलत्प्रः; D2 M1 चलत्प्रः; D1 चरत्प्र (for चलत्प्र); D1 D1 पार्श्वे (for पार्श्वैर्); -- ^b) G1 रेणुतां (for एकतां); D1.4 गतः (for गतैः); -- D1 om. 33^{ad}. -- ^c) D1 T1.2 G1 M भिद्यमानो (G1.4 'ना' शनिष्ठा- (T1 M1 'शि' तैश्च); -- ^d) चचार (for 'ल'); K1 स मही- (for धरणी); -- After 33, S1 repeats 15^{ab}.

34 ^a) D1 मेघानां वि- (for न मेघानां); K1.4 N1 प्रवि-

C 3929

B 2. 18. 95

P 2. 18. 36

मेधैः शिखरसंधानैर्जलप्रस्रवणान्वितैः ।

मिश्रीकृत इवाभाति गिरिरुद्रामवर्हिणः ॥ ३५

आप्तोऽयं गिरिः पक्षैरिति विद्याधरोरगाः ।

गन्धर्वऋषयश्चैव वाचो मुञ्चन्ति सुखराः ॥ ३६

स कृष्णतलविन्यस्तो मुक्तमूलः क्षितेस्तलात् ।

रीतीर्निर्वर्तयामास काञ्चनाञ्जनराजतीः ॥ ३७

कानिचिच्छादितानीव संकीर्णार्धानि कानिचित् ।

गिरिर्मेघं प्रविष्टानि तस्य शृङ्गाणि चाभवन् ॥ ३८

ष्टानां; Dn प्रवृष्टानां; Ds प्रवृष्टानां; Ds Gs प्रवृष्टानां; Tt प्रवृष्टं; Ms विवृष्टं (for प्रवृष्टं). — ^a) Ks. 4 Ts. 4 [आ]न्म; Ds च (for [अ]न्म); Ns स शैलस्याश्मवर्णिणाम् (sic); Ds Ts. 2 G Ms शैलानां चाश्मवर्णिणाम्. — After 34^{ab}, Ms-a ins.:

716* वायोश्च घूर्णमानस्य विद्युतां भ्रमतामपि ।

विष्णुनेजोभिभूतानामदृश्यन्त वपुषि च ॥

[(L. 1) M. [3] दृष्टि (for वपुषि).]

— ^a) Ns. 2 Vs. 3 B. 3 Dn Ds Ts न विद्युम्; Ms-3 विद्युन्त (for विविद्युम्); Ds Ts Gs Ms विद्युन्तत्तेजसा रूपं ^a) Ns तेषां (for वायोम्); Ks Ns V गर्जितैः; Ds Ts. 2 G Ms गर्जितम्; Ms-3 गर्जनम् (for तैः).

35 ^a) Ks. 2. 4 N V B Dn Ds Ds-1 मेधैः सशै Ns Vs B. 2 Dn Ds Ds-3 च शै लयम्यानैर्; Ts. 4 मेधोयैः शै Ts वैः सशै लयमंछनैर्. — ^b) B Dn Ds Ts नीचैः; Ms-3 गिरि- (for जल); Ss जलप्रस्रवणान्वितैः; Ks. 3. 4 N Vs. 3 B. 3 Ds Ds. 4. 5 Ts. 4 G 'पिने'; — ^c) Ks छत्रीकृत (for मिश्री). — ^d) Ks (margin as in text) 3 B Dn Ds-3 बर्हिवान्; Ks Ts-3 बर्हि-वान्; Ns V B. 3 Ds Ts-3 बर्हिमान्; Ds-3 बर्हिभिः; Ts Gs. 4 Ms-3 वर्हिभिः; Ts Gs वर्हिणः (for-वर्हिण).

36 ^a) Ks अद्भुतो (for आद्भुतो); Ds Ts. 2 G वपैर्; Ms वाक्यैर् (for पश्चैर्); — ^b) Ms. 2 मुनयश्च (for ऋषयः); N (except Ss Ds) गन्धर्वाऋषयश्चैव. — ^c) Ks B Ds Ds. 4 अमुञ्चन्त (for मुञ्चन्ति); K N V B Dn Ds Ds. 3-5 Ts सर्वशः; Ts सुखरम्; Ts सर्वतः; Gs. 3 सखरम् (Gs 'रा') (for सुखरा);.

37 ^a) K Ns. 2 Vs. 3 B Dn Ds. 4 Ts हस्ततलः; Ns Ds बाहुतलः; Vs कृष्णकलः (for कृष्णतल); Ss यन्यस्तो (for-वि); — ^b) Ms-मूलं (for-मूल); Ss तलः; Ds बलान्; Gs Ms म्यालान् (for तलान्); — ^c) Ss रीतिः; Ks Ds भित्तीर्; Vs वीथीर्; Ds गिरिर्; Gs इति (for रीतीर्); — ^d) Ss-राजवीम्; Ks सा; Ks नी (for 'नी').

गिरिणा कम्प्यमानेन कम्पितानां तु शाखिनाम् ।

पुष्पमुच्चावचं भूमौ व्यशीर्यत समन्ततः ॥ ३९

निःसृताः पृथुमूर्धानः स्वस्तिकार्धविभूषिताः ।

द्विजिह्वपतयः क्रुद्धाः खेचराः खे समन्ततः ॥ ४०

आर्तिं जग्मुः खगगणा वर्षेण च भयेन च ।

उत्पत्योत्पत्य गगनात्पुनः पेतुरवाञ्मुखाः ॥ ४१

रेजुश्चारोषिताः सिंहाः मजला इव तोयदाः ।

गर्गरा इव मथ्यन्तो नेदुः शार्दूलपुंगवाः ॥ ४२

38 ^a) Ks. 2. 4 N V B Dn Ds Ds. 5 Ts. 4 शिथिलानि; Ks Ms. 3 शोधितानि; Ds छालि; Ts Gs. 5 छेदि; Ms लोळि (for छालि); — ^b) Ks. 2. 4 N V B Dn Ds Ds. 5 Ts. 4 संछिन्नार्धानि कानिचित्; Ks छिन्नार्धानीव कां. — ^c) Ks Ns. 3 Vs B. 3 Dn Ds. 4 Ts Gs गिरिर्मेघः; Dn गिरिमध्ये (for गिरिर्मेघ); Ks Ns Vs. 3 B Ds Ds. 4 Ts. 2. 4 Gs. 5 M गिरिर्मेघप्रवृष्टानि. — ^d) Ss शृङ्गाणि विबभूवन्तः.

39 ^a) Ss गिरिणा कम्प्यमानानि; Ks. 4 N V B D (except Ds) Ts. 4 Gs णा कम्पमानेन. — ^b) B Ds Ds Ts Gs च; Ds स्- (for नु); — ^c) Ds Ts Gs Ms पुष्पाण (for पुष्पम्); Ks भूमौ (for भूमौ); — ^d) Ds Ts Gs. 4 व्यशीर्यन्त; Ms व्यशीर्यन्त (for व्यशीर्यत); Ss शीर्यताः निलज्जीवितम् (sic).

40 ^a) Ks Ds निःस्वताः; Gs निर्वताः (for निःसृता); Ds पञ्च (for पृथु); — ^b) Ks स्वस्तिकाङ्कः; Ds 'कार्प' (for 'कार्ध'); Ds Ts Gs Ms-विभूषणाः (for 'पिता'); — ^c) Ss क्रुद्धाः (for क्रुद्धा); — ^d) Ns Vs Ds Ts Gs Ms-3 खेचराः (for खे); Ns Vs Ds ने; Gs खे (for खे); Ss Ds (by corr.) समुत्तुः क्रोधजं विषम्.

41 ^a) Ts उन्मथ्योन्मथ्य गगनात्.

42 ^a) Ks B. 3 Ds Ds. 5 Ts. 4 Gs रेमुश्च; Ks Ns Vs Ds Gs Ms नेदुश्च; Ns गुहामु; Ns Bs रेमुश्च; Vs. 3 वेमुश्च; Dn खेलुश्च; Ds खेरुश्च; Ts संदुश्च (for रेमुश्च); Ks-4 Ns. 2 Vs Dn Ds. 3. 4 Ts. 2. 4 Gs. 3 Ms. 2. 4 रोषिताः (for [आ]रो); Ss रुषिता रुदुः सिंहाः; Ts Gs. 4 नेदुश्च रोषिताः सिंहाः; Ms रेमुश्च रोषिताः सिंहाः; — ^b) Gs सु- (for स); — ^c) Vs गह्वरा; Ts Gs. 3 घर्घरा (for गर्गरा); Ns Gs मथ्यन्ते; Ts मथ्यन्ता; Ms नर्मन्तो (for मथ्यन्तो); Ks निर्भगा इव नश्यन्ते. — ^d) Ds विक्रमाः (for पुंगवा);.

43 ^a) Ks समुद्धतैः; Ns महीभूतैः; Ts Gs समीभूतैः (for समीभूतैः); — ^b) Bs [अ]त्यति (for 'न्त'); Ss समीभालम्ब-

विषमैश्च समीभृतैः समैश्चात्यन्तदुर्गमैः ।
 व्यावृत्तदेहः स गिरी रम्य एवोपलक्ष्यते ॥ ४३
 अभिवृष्टस्य तैर्मघैस्तस्य रूपं बभूव ह ।
 स्तम्भितस्येव रुद्रेण त्रिपुरस्य विहायसि ॥ ४४
 बाहुदण्डेन कृष्णस्य विभृतं मुमहत्तदा ।
 नीलाभ्रपटलच्छन्नं तद्विरिच्छत्रमाबभौ ॥ ४५
 स्वप्नायमानो जलदैर्निमीलितगुहामुखः ।
 बाहूपधाने कृष्णस्य प्रमुष इव खे गिरिः ॥ ४६
 निर्विहंगरुतैर्वृक्षैर्निर्मयु रतैर्वनैः ।
 निरालम्ब इवाभाति गिरिः स शिखरैर्वृतः ॥ ४७
 पर्यस्तैर्गर्गमानैश्च प्रचलद्भिश्च मानुभिः ।

मुत्तमैः — ^a) D. व्यावृत्तदेहः कृष्णैः — ^b) K. N. V. B. Dn. Ds. Di. — ^c) T. 3. 4. G. अन्य (for रम्य) ; T. M. लक्ष्यते (for लक्ष्यते) ;

44 ^a) K. वृष्टस्य ; T. मृष्ट स (for वृष्टस्य) ; ^b) K. 4. D. तथा (for तस्य) ; N. तु (for ह) ; ^c) V. 3. रोपणः ; T. वनेन (for रुद्रेण) ;

45 ^a) S. दण्डं तु (for दण्डेन) ; — ^b) N. मुमहाम् (for हत) ; S. सवाक्षर्यमयं शुभम् ; D. व्यायतं गिरिपत्रम् ; T. 2. G. M. व्यायताहुलियत्रम् ; G. ब्रह्मम्. — ^c) M. नीलाभ्रपटमेच्छं ^d) N. गिरिरुद्रमिवाबभौ ;

46 ^a) T. शय्यायमानो जलदैः ; ^b) B. गुहामुखः ; Ds. मुखम् ; D. महामुख (for गुहामुख) ; ^c) K. 2. G. बाहूपधाने कृष्णस्य ; D. 1. T. G. 3. M. पधानः कृ. Ds. नाहृ. ऋग्य ^d) V. 3. मुस (for प्र) ;

47 ^a) T. निर्विहंगैः (for हत) ; ^b) N. वनम् ; V. 1. घनम् ; Dn. D. 4. घनैः ; M. खनैः (for वनैः) ; ^c) N. 3. D. 3. T. G. 3. स्त्र ; M. च (for म) ; V. B. ख (B. खे) ; चरं (for शिखरैः) ; S. वरैः ; D. T. G. M. 1. स्वकैः ; M. 2. घनैः (for वृत्त) ; N. B. 3. Ds. स गिरि. खैर्वर्तुतः ;

48 ^a) S. पूर्णैर्नैः (for पर्य) ; D. पर्यमाणैः (for पूर्णमानैः) ; ^b) 3. प्रलम्बद्भिः ; D. T. G. 1. प्रस्फुरैः ; G. 3. M. प्रस्त्राल (for प्रचल) ; K. 2. मानुभिः (for मानुभिः) ; G. प्रस्फुरद्भिश्च बाहुभिः. — ^c) G. च (for इव) ;

49 ^a) K. युताम् (for गताम्) ; ^b) S. चोद्यमानाः ; D. 3. T. G. 1. 3. M. प्रयमाणाः ; D. G. वार्य (for स्वयं) ; ^c) D. अज्ञमा (for अक्षयम्) ;

50 ^a) N. लम्बमानस्तु कृष्णस्य. ^b) K. D. संहतो ;

मज्जराणीव शैलस्य वनानि शिखराणि च ॥ ४८

उत्तनाङ्गनास्तस्य मेघाः पवनवाहनाः ।

त्वर्यमाणा महेन्द्रेण तोयं मुमुचुर्ध्रुवम् ॥ ४९

स लम्बमानः कृष्णस्य भुजाग्रे सवनो गिरिः ।

चक्रारुढ इवाभाति देशो नृपतिपीडितः ॥ ५०

स मेघनिचयस्तथा गिरिं तं परिवार्य ह ।

पुरं पुरस्कृत्य यथा स्फीतो जनपदो महान् ॥ ५१

निवेद्य तं करे शैले तुल्यित्वा च समितम् ।

शोवाच गोप्ता गोपानां प्रजापतिरिव स्थितः ॥ ५२

एतद्देवमंभायं दिव्येन विधिना मया ।

कृतं गिरिपृष्ठं गोपा निवातशरणं गवाम् ॥ ५३

T. G. दधतोः ; G. सहितोः ; M. स महा (for सवनो) ; Ds. भुजाग्रशयने गिरिः — ^a) D. T. 3. 4. 5. M. दुर्गारुढः ; T. 3. चक्ररूप (for चक्रारुढ) ; — ^b) V. 1. पीडितः ; G. पीडितात् (for पीडितः) ;

51 ^a) V. 1. तु (for तं) ; V. प्रविवाह्य (for परिवार्य) ; T. G. M. च (for ह) ; T. गिरिं तु परिपाल्य च. — ^b) M. पुर. (for पुरं) ; ^c) E. 3. D. स्फीतः ; D. T. G. 2. 3. 5. भीतो ; T. क्षितो (for स्फीतो) ; — After 51, N. reads 54^a), repeating it in its proper place.

52 ^a) D. T. 3. G. 3. 4. ततः (for तं) ; ^b) K. D. 3. T. तोलयित्वा ; T. धार (for तुल) ; M. 3. तु (for च) ; S. D. तोलयित्वा च समितम् ; K. 2. Dn. D. 3. 6. T. G. M. तोलयित्वा तु समितम् ; K. Dn. समितः ; K. Ds. संमितम् ; T. M. तोलयित्वा स (M. तु) समितः. — ^c) M. 3. लोकानां (for गोपानां) ; ^d) S. प्रभुः ; V. Ds. [आ]स्थितः ; T. स्थितम् ; G. [अ]परः (for स्थितः) ;

53 ^a) D. असंभायं (for भायं) ; G. एतद्देवमंभायं. ^b) N. B. Dn. 3. Ds. निवातः ; V. Ds. G. निवातः ; B. निवामः ; Ds. T. निवातः (for नि) ; N. निवातकवचं भवान्. — After 53, K. reads :

717* न त्रास इह वः कायौ महरतादि निपातने ।
 वातवर्षभयेनालं तन्त्राणं विहितं हि वः ॥
 [= Bhāgavata P., 10. 25. 21).]

54 N. reads 54^a) for the first time after 51. ^a) K. क्षिति (for क्षिप्र) ; ^b) K. हि हिमः ; N. 3. एव हि ; D. T. 3. G. 3. 4. M. इह वि ; G. इव वि (for इह हि) ; — ^c) T. निवातेषु ; some Mss. निवातेषु (for निवा) ;

C 3948
B 2. 18. 55
P 2. 18. 55

क्षिप्रं विशन्तु यूथानि गवामिह हि शान्तये ।
निवातेषु च देशेषु निवसन्तु यथासुखम् ।
यथाव्रजं यथायूथं यथासारं च वै सुखम् ॥ ५४
विभज्यतामयं देशः कृतो वर्षनिवारणः ।
शैलोत्पाटनभूरेषा महती निर्मिता मया ।
त्रैलोक्यमप्युत्सहते प्रसितुं किं पुनर्व्रजम् ॥ ५५
ततः किलकिलाशब्दो गवां हम्भारवाश्रितः ।
गोपानां तुमुलो जज्ञे मेघनादश्च बाह्यतः ॥ ५६
प्रविशन्ति ततो गावो गोपैर्यूथप्रकल्पिताः ।
तस्य शैलस्य विपुलं प्रदरं गह्वरोदरम् ॥ ५७

— ^a) V₃ G₃ निविशन्तु (for निवसन्तु). — V₃ reads 54^a on marg. — ^b) K₁, s Ñ V B Dn Ds D₁₋₃ यथा-
श्रेष्ठः; K₄ 'स्वेच्छं' (for 'व्रजं'). K₂ यथाश्रेष्ठं यथारूपं. — ^c) K Ñ₂, s V B Dn Ds D₁₋₃ T₄ यथा; Ñ₁ च तैः (for च वै). T₃ यथास्थानं यथासुखम्.

55 ^a) Ś₁ अयं घोषः; Ñ₁ ययोद्देशः (for अयं देशः).
— ^b) G₄ M₄ निवारणम् (for 'रणः'). K Ñ V B D (except
D₆) T₁, s G₃ कृतं वर्षनिवारणम्; T₃ कृतं वर्षेण वारणम्.
— After 55^a, D₅ D₆ Bom. Poona eds. ins. :

718^a यूथशश्च विभज्याथ वसध्वं गोपसप्तमाः ।
पञ्चकोशप्रमाणेन कौशिकं विस्तरं महान् ॥

[Bom. Poona eds. om. line 1. — (L. 2) Bom. Poona
eds. कौशिक- (for 'क').]

— ^a) M₃ [उत्सहेत (for 'हते'). — ^c) K Ñ V B D
(except D₆) T₁, s, s G₃ रक्षितुं (for प्रसितुं).

56 ^a) D₁ T₁ G₂₋₃ M₁, s, s किलकिलाः; D₃ किलकिला-
(for 'किला-). — ^b) T₁, s G₁, s M हम्भा- (for हम्भा-).
Ś₁ D₆ G₃, s गवां हुम्भा Ś₁ हुम्भा; G₃ हुम्भा मिश्रितः; K
Ñ V B Dn Ds D₁₋₃ T₂, s गवां हु (K₁ भ ह्भारवैः सह;
G₄ गवां हुम्भारवः सुतः. — ^c) M₃ नार्द (for नार्दश्च). T₃
वैद्युत- (for बाह्यतः).

57 ^a) K Ñ V₁, s B₂ D₁, s, s, s T₁, s M₃ प्राविशन्त
(for प्रविशन्ति). D₆ T₃ G M₁₋₃ प्राविशन्त यथा (M₁₋₃
तदा) गावो. — ^b) D₁ यूथे; D₃ वस्य (for यूथ-). Ś₁ प्रक-
ल्पितैः; T₄ प्रकीर्तिताः (for प्रकल्पिताः). B₁ गोपैर्यूथोपक-
ल्पिताः. — ^c) Ñ₁ शिवरं; T₂, s शिवरं (for विपुलं). — ^d)
Ś₁ उदरं; K₂ प्रचरं; K₄ कन्दरं; Ñ₁ T₃, s विपुलं; Ñ₂ उदरं;
Ñ₃ V₁ Dn Ds D₁, s शिवरं; V₃ B विमलं; D₁₋₃ प्रवरं
(for प्रवरं). V₂ रुचिरं गह्वरोदरम्; G₃ प्रवरं गहनं.

कृष्णोऽपि मूले शैलस्य शैलस्तम्भ इवोच्छ्रितः ।
दधारैकेन हस्तेन शैलं प्रियमिवातिथिम् ॥ ५८
ततो व्रजस्य भाण्डानि युक्तानि शकटानि च ।
विविशुर्वर्षभीतानि तद्गृहं गिरिनिर्मितम् ॥ ५९
अतिदैवं तु कृष्णस्य दृष्ट्वा तत्कर्म वज्रभृत् ।
मिथ्याप्रतिज्ञो जलदान्वारयामास वै विभुः ॥ ६०
सप्तरात्रे तु निर्वृत्ते धरण्यां विगतोत्सवे ।
जगाम संवृतो मेघैर्वृत्रहा स्वर्गमुत्तमम् ॥ ६१
निर्वृत्ते सप्तरात्रे तु तिष्ये स्कन्धे शतक्रतौ ।
गताश्रे विमले व्योम्नि दिवसे दीप्तभास्करे ॥ ६२

58 ^a) Ñ₁ हि (for इति). Ś₁ D₆ T₂ G₂, s, s M₄ मूल
(for मूले). G (ed.) स्य गिरि- (for शैलस्य). K₁ D₂, s कृष्णोऽ-
पि शैलमूलस्य. — ^b) D₃ नील-; M₄ मूल- (for शैल-). Ñ₁
[उच्छ्रितम्; T₂ स्थित (for [उच्छ्रितः).

59 ^a) B₁ युक्तानि (for यु-). — ^b) D₆ G₂ भूतानि
T₂ G₁, s, s M₄ भूतानि (for भीतानि). — ^c) G₁ तं (for
तद्). Ś₁ T₃ गृहं गृह-; Ñ₁ गिरिं गृह (for गृहं गिरि-).

60 ^a) D₆ अनिदैवं; G₂ एवमेतन्; G₁ आनिदैवं (for अ-).
V₂ तत्कार्य-; B₁ M₁₋₃ तत्कर्म-; T₃ तत्सर्व- (for कृष्णस्य).
— ^b) V₂ B₁ T₂, s M₁₋₃ कृष्णस्य (for तत्कर्म-). — ^c) D₆ T₁, s
G₁, s, s प्रयत्नो (for प्रतिज्ञो). D₃ जलदान (for जलदान-).
— ^d) Ñ₁ धारयामास (for वा-). Ś₁ स प्रभु-; V₂ T₂, s वै
प्रभु-; D₆ T₁, s G₁, s, s M वीर्यवान्; G₂ देवराट् (for वै
विभु-).

61 T₂ om. (chapl.) 61^a-64^b. D₆ G om. 61. — ^a)
K₁, s प्रतिनिर्वृत्ते; Ñ₂ V₃ D₁ निर्वृत्ते तु; M₁ s विनिर्वृत्ते (for
तु नि-). Ś₁ स सप्तरात्रे निर्वृत्ते. — ^b) B₁ M₃ धरण्यां विगतो-
त्सवेः (M₃ 'वः'); T₁ 'ण्यां विकल्पोत्सवे- . — ^c) K₁ D₁ D₁ स
(for स-). — ^d) B D₆ एव च (for उत्तमम्).

62 T₂ om. 62 (cf. v. l. 61). Ñ₁ om. 62^a. G₁ reads
62^a-64^a on marg. — ^a) K₁, s, s V₁ T₂ निर्वृत्ते (for निर्वृत्ते).
— ^b) K Ñ₂ V₁, s B₁ Dn Ds D₁₋₃ T₁ M₃ नि-प्रबले;
D₆ G₂₋₃ निर्गते च (G₂ तु); M₁₋₃ दृष्टिस्कन्धे (for तिष्ये
स्कन्धे). — ^c) K₂ V₃ गताश्रे- (for 'श्रे'). D₆, s T₁ G₂, s M
निर्मले (for विमले).

63 T₂ om. 63 (cf. v. l. 61). — ^a) D₆ T₂, s G₂, s, s
M प्रति- (for परि-). K₂ D₆ D₆ यथागतम्; V₃ कृतशमाः
(for गत-). Ś₁ D₁ प्रतिजगमुर्वयागतम्. — ^b) K₂ V₂, s
B₂, s D₂, s G₂, s स्वानं गतो; Ñ₁, s स्वानगतो; T₂, s स्वानं

गावस्तेनैव मार्गेण परिजग्मुर्गतश्रमाः ।

स्वं च स्थानं ततो घोषः प्रत्ययात्पुनरेव सः ॥ ६३

कृष्णोऽपि तं गिरिश्रेष्ठं स्वस्थाने स्थावरात्मवान् ।

प्रीतो निवेशयामास ध्रुवाय वरदो विभुः ॥ ६४

इति श्रीहरिवंशे एकपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

६२

वैशंपायन उवाच ।

धृतं गोवर्धनं दृष्ट्वा परित्रातं च गोकुलम् ।

कृष्णस्य दर्शनं शक्रो रोचयामास विस्मितः ॥ १

स निर्जलाम्बुदाकारं मत्तं मदजलोक्षितम् ।

आरुक्षैरावतं नागमाजगाम महीतलम् ॥ २

स ददर्शोपविष्टं वै गोवर्धनशिलातले ।

कृष्णमक्लिष्टकर्मणं पुरुदूतः पुरंदरः ॥ ३

तं दृश्य बालं महता तेजसा दीप्तमव्ययम् ।

गोपवेषधरं विष्णुं परिजज्ञे पुरंदरः ॥ ४

तालस्तम्भवनश्यामं स तं श्रीवत्सलक्षणम् ।

पर्याप्तनयनः शक्रः सर्वनेत्रैरुदक्षत ॥ ५

दृष्ट्वा चैनं श्रिया जुष्टं मर्त्यलोकेऽमरोपमम् ।

C 8945
B 2. 19. 6
P 2. 19. 6

पुनर (for स्थानं ततो), D जग्मुः, D घोषं (for घोष),
G स्वयं च स्थानतो घोषः — ^a) S1 हि; N1 D ह (for स),
D नन्दे वज्रनिवासिनः .

64 T2 om. 61^{ab} (cf. v. 1. 61), — ^a) D1 गिरि (for
गिरि), — G1 om. 61^b — ^b) S1 K4 N2, 3 V1, 2 B2, 3
D2 T2 स्वे (for स्व), K D1 स्वे स्थाने स्थाप्य चात्मवान्;
N1 G स्वस्थाने स्थाप्य वीर्यवान्; D T1 G 1, 2 ने स्थाप्य
चात्मनः; M1, 2 (cf. loc. as in text) ने पूर्ववद्विभुः — ^c)
M1 प्रीत्या (for प्रीति), — ^d) K Dn Ds G M1 3 शिवाय;
D1 वासाय (for ध्रुवाय)

Colophon. — Mention of the Epic: K4 N2 D2 T2.
— Mention of Khala: S1 K4 N2, 3 V B Dn Ds D1.
— Sub-parvan: D1 पारिजातः; T1 आश्रयपर्व. — Adhy.
name: S1 K2, 3 N1, 5 D1, G गोवर्धनोद्धारणम्; K1 N2 V B
Dn Ds D1, 3 T1, 2 G1, 2 M1 गोवर्धनधारणम्. — Adhy.
no (figures, words or both) : K3 D1 G2, 4 71; N3
V1 T1 G1, M1 71; V2 B 75; V3 Dn Ds2 T2 G1 73;
D3 79; D1 72; T3 80; T1 61; M1 3 70. — Shloka no.
Dn 66; Ds2 Da. 4 67.

62

1 ^a) G1 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) — ^b) B1 सस्मितः; D1 वृत्रहा
(for विस्मितः).

2 G2 om. 2^{ab}. — ^a) D1 स निर्जलाम्बुकारं च. — ^b)
M1 मुक्तं (for मत्तं), D2 जलोद्दिष्टम् (for क्षितम्), — ^c)
S1 [रे]रावणः; Dn1 दते (for दत्तं), K2 N2 Ds नाम (for
नागम्), — ^d) K2 जगाम महीतलम्.

3 ^a) Dn1 [अ]थ (for [उ]प), T1 हि; M1 तद् (for
वै), — B3 om. 3^c-5^b. — ^c) K3 अक्लिष्टः; D6 T2 G M
वैकृतः (for अक्लिष्टः).

4 B3 om. 4 (cf. v. 1. 3), T1 om. (hapl.) 4. — ^a)
S1 D1 T2 G2, 3 M1 संदृश्यः; K N2 V2, 3 B1, 2 Dn Ds D1,
3- T2, 4 G1, 3, 4 तं वीक्ष्य (for तं दृश्य), V1 D2 तं वीक्ष्य-
माणं महता. — ^b) M3 तपसा (for तेजसा), D6 T2 G2-3
M1 युक्तम् (for दीप्तम्), — ^c) S1 वेशः (for वेष), N1
दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा), — ^d) K N2 V B1, 2 Dn Ds D1-3
T2, 4 प्राप्तिं ले, D6 T2 G M परिजज्ञे (for 'जज्ञे').

5 B3 om. 5^{ab} (cf. v. 1. 3), — ^a) N1 (marg.)
जलः; M1, 2 तलः; M3 तलं (for चन), K1, 3 N2 Ds1
D1, 2, 4, 6 तं साम्बुजलदश्यामं; K2, 4 Dn तं साम्बुज (Dn1
'तलं'; N3 V B1, 2 Ds2 D3, 5 तं साम्बु (B2 D3 सोऽम्बु)-
जलदश्या (V1, 3 तं दश्यामं); T1, 2 G1-3 M1 तमम्बुजद (T2 G1
M1 'दजलं'; T3, 4 जलदश्यामलं कृष्णं; G4 तं नीलजलदश्यामं;
G तमम्बुजलद. — ^b) K N2 V2, 3 B1, 2 Dn Ds D2, 4, 5 T1
G3, 4 कृष्णं; D1 शुभं (for स तं), N3 V1 कृष्णं राजीवलो-
चनम्; D3 कृष्णं श्रावत्सभूषणम्; D6 T2-4 G1, 2, 5 M1
श्रीवत्सकृतलक्षणम्. — ^c) D3 T4 कृष्णं; T2 G1, 2, 5 M1-3
श्रीमान् (for शक्रः), D6 G2, 4 पर्याप्तनयनैः श्रीमान्; T1 M1
'दर्शनः श्रीमान्'; T3 सहस्रनयनः कृष्णः. — ^d) S1 सर्व- (for
सर्वैर), T2 G1 अक्षर (for नेत्रैर), K1 D3 उदैक्षितः; K3
उदीक्ष्यते (for उदैक्षत), D3 सर्वनेत्रैरुदैक्षत.

6 ^a) D6 T1, 2 G M1 युक्तं (for जुष्टं), — ^b) K2 मर्त्यु-
(for मर्त्य), Dn1 नरोपमम्; D2 नरोत्तमम् (for अमरोपमम्).
G2 मर्त्यलोकेन्द्रमव्ययम्. — After 6^{ab}, D6 T1, 2 G M1 ins. :

अतिदैवं कृतं कर्म त्वया प्रीतिमता गवाम् ॥ ११

मया सृष्टेषु मेघेषु युगान्तावर्तकारिषु ।

यच्चया रक्षिता गावस्तेनास्मि परितोषितः ॥ १२

स्वायंभुवेन योगेन यच्चायं पर्वतोत्तमः ।

धृतो वेदम इवाकाशे को ह्येतेन न विस्मयेत् ॥ १३

प्रतिपिद्धे मम महे मयेयं रूपितेन वै ।

अतिवृष्टिः कृता कृष्ण गवां वै सप्तगत्रिकी ॥ १४

7^b 8^a. (L. 8ⁱ) M₁₋₃ विस्मयेतः (for 'पाय'). T₂ G_{1,8} गोपयनः; T₃ भूयः (for गोयय); D₂ नमो गोपय-
साय च (for ^b). -- (L. 9) G₂ नमस्ते विश्वनादिभिः (for
^b). -- (L. 10) T₃ यथा सायवेद्य (for ^b). (L. 11)
M₁₋₃ देवः (for देवय); T₂ यथा यावत्तत्र देवः (for ^a).
G₂ मूर्तो नृ (for मूर्ते); T₃ मूर्तेयः यन्मन्वतः (for ^b).
-- (L. 12) M₂ मरु (for तय); (L. 13) T₃ कृष्णो
गोपनन्दन (for ^b). -- (L. 14) G₂ यद्वि (for यय); M₂
दोषाद् (for वेदय); -- (L. 15) T₂ G₂ स्वयंभुवमयेयं (for
^a); T₃ प्रकृष्टिः; M₁ 'ह' (for 'वि'); T₂ यन् (for प्रयो);
-- T₃ G₂ om. (chapter) line 15. (L. 16) D₂ यय;
M₄ रुक्मः (for यय); M₃ हि; M₁₋₃ (for वे); (L. 17)
D₂ T₁ सप्तभिन्म (for वे); G₂ (for यय); (L. 19)
G_{1,2} नृ (for यय); T₂ ययवेद्य (for वे); D₂ देव (for
यय); -- T₃ M₁₋₃ om. lines 20-23. Before line
20, T₁ ins. वैशंपायनः. (L. 20) M₁ न (for प्रवे);
-- (L. 21) G₂ वाक् वे ययवेद्ययि नृ (for ^b). -- (L. 22)
T₂ G₂ ययवेद्य (for यय); T₁ ययवेद्य (for ययवेद्य);
-- (L. 23) T₁ ह्ये कु (by transp.); (L. 24) T₃
स्वाभिन्मः (for 'नी'); Colophon om. in T₃ 4. Adhy.
name: D₂ G_{1,3} M₁ गोविन्दविजयमन्म. Adhy. nom. T₁
G_{3,5} M₁ 75, T₃ G₁ 74, G₂ 72, M₁₋₃ 71.

-- Before line 5, D₂ T₁ 2, 4 G₁ 2, 4 M₁ ins. वैशंपायनः.
T₃ om. line 5. -- (L. 5) K₂ विद्वत्प्राप्तिः सोऽयः; N₁
'जापितो वीगे; N₂ V₂ B D₂ D₃ 6 T₂ G₁ 2, 5 'जापितोयेन
(T₂ G₁ 5 'भानं); G₂ विद्वत्प्राप्तिः सोऽयः (for ^a). B D₂
योषिणा; G₁ योषिणम् (for 'णा'); K₂ मेतना योषकारिणः
(for ^b).]

-- Before 10^d, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. -- ^a)
T₁ G₂ भूयः स (G₂ सु) (for दिव्येन); N₃ वै सन्तो (for
मधुरं). ^b) D₂ T₁ 2 G₁ 2, 4, 5 M स्वरण स. (M₁₋₃ वै);
T₁ सुरेश्वरः; G₂ स्वनेजसः (for स्वरण तम्); D₂ मधुरेण
स्वरण च.

11 Before 11, D₁ ins. इन्द्र उवाच. -- ^a) M₁₋₃ जग-

सा त्वया प्रतिपिद्धेयं मेघवृष्टिर्दुरामदा ।

दैवैः मदानवगणैर्दुर्निवार्या मयि स्थिते ॥ १५

अहो मे सुप्रियं कृष्ण यत्त्वं मानुषदेहवान् ।

समग्रं वैष्णवं तेजो विनिगृह्णसि रोषितः ॥ १६

साधितं देवतानां हि मन्येऽहं कार्यमव्ययम् ।

त्वयि मानुष्यमापन्ने युक्तेनैवं स्वनेजसा ॥ १७

सेन्स्यते वीर कार्यार्थो न किञ्चिन्परिहास्यते ।

आय (for महाबाहो). -- ^b) M₁₋₃ जगतां भूषणाच्युत. -- ^c)
T₁ अनिवर्त्तः; T₃ आदिदेव; Ban. Poona eds. अनिदिद्व्यं
(for 'दैवं'); K₂ अप्येनदेवतं कर्म. ^d) V₁ 2 G₂ प्रीतिमतां
(for 'ता'); T₁ M₁ त्वया प्रीतिम (M₁ 'ति ग' ता वयम्).

12 ^a) S₁ यथा (for मया); K₂ N₁ V B D T [उ]न्सृष्टेषु
(for सृष्टेषु). -- ^b) N₁ V₁ T₁ 2 G₂ 3 M₄ युगान्तावर्तकारिषु.

13 K₂ om. 13-23. ^a) G₂ M₃ स्वयंभुवेन S₁ रूपेण
(for योगेन); T₁ M₁ त्वया भुवि नियोगेन. -- ^b) S₁ K₂ N₁
V B D T G₁ 3-5 M₁ यश्चायः; K₃ यथायं (for यच्चायं).

^c) K₂ 3-4 N₁ V B D (except D₂) T₃ 4 G₁ M₃ वेदम-
यद् (for वेदम इव). -- ^d) S₁ K₂ D₂ T₁ G₁ [अ]नेन (for
[ए]नेन).

14 K₂ om. 14 (cf. v. l. 13). -- ^a) K₂ N₁ B₂ D₂
T₂ G₁ M₁ 3 मखे; K₃ हुने; T₁ मही (for महे); T₃ स्वयं तु
प्रतिपिद्धेन. -- ^b) K₃ मयोक्ते; D₂ मया च; T₁ मयैव (for
मयेयं); M₃ यदे रक्षितेन वै (sic). -- ^c) G₂ अद्य (for
अति). -- ^d) G₁ 4 गता (for गवां); K₂ 4 B₁ D₂ D₂
D₂ 6 T₃ G₁ 3 M₁ साप्त (for सप्त); D₂ 1 रात्रिका (for
'की').

15 K₂ om. 15 (cf. v. l. 13). -- ^a) G₂ 3 या (for
सा); N₂ प्रतिविद्धा (for विद्धा); S₁ अपि; M₁₋₃ [इ]ह
(for [इ]यं). -- ^b) K₁ (marg. as in text) दुराकृता (for
'मदा').

16 K₂ om. 16 (cf. v. l. 13). -- ^a) T₂ यत्त्वं (for
कृष्ण). -- ^b) N₁ V₁ यत्त्वं; T₁ त्वं च; M₁₋₃ त्वं हि (for
यत्त्वं); D₂ (marg. as in text) देहभृत्; T₁ रूपवान् (for
'देह'); B T₃ मानुषेषु च देहवान्. -- ^d) N₂ विनिगृह्णसि
रोषितः; D₂ S (except T₃ 4) व्य (M₄ ह्य) सृजस्त्वं हि
रोषितः (G₂ माधव).

17 K₂ om. 17 (cf. v. l. 13). ^a) K₁ साधितं कृष्ण
देवानां. -- D₂ 1 reads 17^d 18^b after 21^c. -- ^d) K₁ 3
N₃ V₁ B₂ D₂ D₂ 3, 6 T₁ 2 M₁ युक्ते चैव; K₃ युक्तेनैव;
N₁ न च; V₂ 3 B₁ 3 D₂ T₃ M₂ 3 युक्ते चैव; D₂ G₁ M₄
युक्तेनैव; T₁ युक्तं चैव (for युक्तेनैव).

C 3979
B 2. 19. 20
P 2. 19. 20

C 3980
B 2. 19. 20
P 2. 19. 20*

देवानां यद्भवाभेता सर्वकार्यपुरोगमः ॥ १८

एकस्त्वमसि लोकानां देवानां च सनातनः ।

द्वितीयं नानुपश्यामि धुरं यस्ते समुद्रहेत् ॥ १९

यथा हि पुंगवः श्रेष्ठो ममे धुरि नियुज्यते ।

एवं त्वमसि देवानां ममानां द्विजवाहन ॥ २०

त्वच्छरीरगतं कृष्ण जगत्प्रहरणं त्विदम् ।

ब्रह्मणा साधु निर्दिष्टं धातुभ्य इव काञ्चनम् ॥ २१

स्वयं स्वयंभूर्भगवान्बुद्ध्याथ वयसापि वा ।

18 For the sequence in Ds₁, cf. v. l. 17. K₂ om. 18 (cf. v. l. 13). N₁ reads 18 20 on marg. — ^a) K₂ D₁ देव; N₁ Dn₂ D₁ : सर्वः; D₂ चैव; G M₂ : वीर्य (for वीर). N₂ कार्यं वै (for कार्यार्थो). — ^c) K₁ M₁ एव (for नेता). — After 18^c, B₁ repeats 9^a 10^b and line 1 of 721*. — ^d) K₁ Dn₂ कार्यः; T₁ काम- (for कार्य-).

19 K₂ om. 19 (cf. v. l. 13). — ^a) M₂ अपि (for असि). K₁ 3. 4 N₁ V B Dn D₁ D₁-s T₂ M₂ transp. लोकानां and देवानां. — K₁ reads 19^a 20^d twice. — ^c) N₂ V₁ 2 B₁ Dn D₁ : नात्र; T₂ न नु; T₁ तु न (for नानु-). D₂ पश्याम; D₃ 'मो (for 'मि). — ^d) N₁ स मेवितः; V₁ समुदरेत्; M₂ 'द्रहन् (for 'द्रहेत्). Bom. Poona e l. Gied) यस्तेषां च धुरं वहेत्.

20 For the repetition in K₁, cf. v. l. 19. K₂ om. 20 (cf. v. l. 13). M₂ om. 20^{ab}. — ^a) N₂ (marg. as in text) G₂ तथा (for यथा). — ^b) V₂ T₁ G₂ ह्यमे; B₁ ममे; D₂ भूमेद् D₂ T₂ G₁ 3. लमे; M₁ 3 जनैर् (for ममे). K₂ V₁ 2 B₂ 3 D₁ T₁ नियोज्यते (for नियु-). N₁ 3 Dn D₁ T₂ ममे (Dn T₂ ह्यमे) धुरि नियोज्यते; D₂ ममायां धुरि युज्यते. — ^c) S₁ तेषां; M₁-3 तथा (for एवं). N₂ V₁ M₁-3 अपि; T₂ G₂ 3. 5 M₂ इह (for अपि). K₁ (both times) D₂ भूतानां (for देवानां). — ^d) K₁ पक्षि (for द्विज-). K₂ N₁ 2 B₂ D₁ 2. 4 वाहन. (for 'न). S₁ ममानां मन्त्रवाहनः; K₁ (both times) लोकानां च सनातनः; D₂ भूतानां द्विजवाहनः; D₂ T₁ 3 G M आनां (T₂ G₁ मत्यां नां कार्यवाहनः (D₂ M₂ 'नम्).

21 K₂ om. 21 (cf. v. l. 13). — ^a) D₁ त्वच्छरीरमिदं कृष्ण. — ^b) K₁ 4 D₂ 3 प्रवहणं; K₂ N₂ V₁ 2 B Dn D₁ D₂ T₂ 3 प्रकरणं; D₂ T₁ 2 G₁ 3. 5 M प्रभवने; G₂ प्रवहने (for प्रहरणं). D₂ लोकानां प्रवणं त्विदम्. — ^c) G₂ धातु- (for साधु). G₁ ब्राह्मणान्माधु निर्दिष्टान् (910). — After 21^c, Ds₁ reads 17^d-18^b.

न त्वानुगन्तुं शक्नो वै पञ्चर्दुतगतिं यथा ॥ २२

स्थाणुभ्यो हिमवाञ्श्रेष्ठो हृदानां वरुणालयः ।

गरुत्मान्पक्षिणां श्रेष्ठो देवतानां भवान्वरः ॥ २३

अपामधस्ताल्लोको वै तस्योपरि महीधराः ।

नागानामुपरिष्टाद्भूः पृथिव्युपरि मानुषाः ॥ २४

मनुष्यलोकादूर्ध्वं तु खगानां गतिरुच्यते ।

आकाशस्योपरि रविद्वारं स्वर्गस्य भानुमान् ॥ २५

देवलोकः परस्तस्माद्विमानगहनो महान् ।

22 K₂ om. 22 (cf. v. l. 13). — ^a) M₂ भूतानां (for भगवान्). D₂ स्वयंभूर्भगवानेव; G(ed.) स्वयंभूर्भगवान्श्रेष्ठो. — ^b) S₁ वा; K₁ D₂ 4 T₂ [अ]पि; N₂ (marg.) V₁ D₂ T₁ G च (for [अ]थ). N₂ V₂ वचसा (for वयसा). T₂ G₁ च; T₂ ह (for वा). — ^c) K₁ पारं न (for न त्वानु-). K₂ 4 N₁ V B D (except D₂) T₂ 4 शक्नोति; T₁ शक्नो वा (for शक्नो वै). — ^d) G₂-3 दूर- (for दुर-). T₂ गतो (for गतिं).

23 K₂ om. 23 (cf. v. l. 13). — ^a) D₂ S (except T₂ 4) शैलानां (for स्थाणुभ्यो). G₂ शैलो (for श्रेष्ठो). — ^c) M₂ गरुडः (for गरुत्मान्). — ^d) K₁ 3. 4 N₁ 3 V B Dn D₁ D₁ 3. 5 M₂ देवानां च (K₁ हि; M₂ त्वं) (for देवतानां) N₂ देवानां च भगवान्वरः (hypermetric). D₂ देवानां भगवान्वरः; D₂ T₁ 3 G देवानां हि भगवान्प्रभुः (G₂ 'भो); T₂ 4 देवानां (T₁ स देवो) भगवान्हरिः.

24 ^a) K₁ V₁ B₁ M₂ लोका वै; D₂ लोकोऽस्ति; M₂ लोकानां (for लोको वै). K₁ अपोऽधस्ताल्लोकोऽयं (submetric). — ^b) K₁ महीरुहाः; D₂ 'धरात्; T₂ 'धरः (for 'धराः). — ^c) K₂ Dn₁ D₂ 3 G₂ M₂ नगानाम् (for नां). K₂ V₂ उपरिष्टाच्च; B₁ नां (for 'द्भूः). — ^d) K₁ पृथिव्योपरि; T₂ G₁ 3 भूमेहं (for पृथिव्यु-). V₁ M₁ 3 मानवाः; T₂ मानुषः (for 'षाः). D₂ G₂ 4. 5 M₂ भूमेरुपरि मानुषः (M₂ चम्).

25 ^a) K₂ G₂ मानुष्य- (for मनुष्य-). Dn₁ लोकादूर्ध्वं; D₂ लोकादूर्ध्वं (for लोकादूर्ध्वं). K₁ च; K₂ हि; T₁ वै (for तु). — ^b) M₁ 2 स्वर्गिणां (for खगानां). — ^c) M₂ द्वारं (for रविर्).

26 ^b) K₁ 3 N₁ V B D (except D₂) T G₂ M₂ गमनो (for गहनो). — ^c) M₂ [अ]यं (for [अ]हं). K₁ (sup. lin. as in text) V₂ देव (for कृष्ण). K₂ वचनाद् (for देवानाम्). — ^d) K₁ V₂ ऐन्द्रो (for ऐन्द्रे). K₁ 3 N₁ D₂ G₁ 2. 4. 5 M प्रणिहितः (for विनि-). B₁ पदे (for पदे). G₂ ऐन्द्रेण प्रहितः पदे. — After 26, D₂ T₁ 3

यत्राहं कृष्ण देवानामैन्द्रे विनिहितः पदे ॥ २६
 स्वर्गादूर्ध्वं ब्रह्मलोको ब्रह्मर्षिगणसेवितः ।
 तत्र सोमगतिश्चैव ज्योतिषां च महात्मनाम् ॥ २७
 तस्योपरि गवां लोकः साध्यास्तं पालयन्ति हि ।
 स हि सर्वगतः कृष्ण महाकाशगतो महान् ॥ २८
 उपर्युपरि तत्रापि गतिस्तव तपोमयी ।
 यां न विप्रो वयं सर्वे पृच्छन्तोऽपि पितामहम् ॥ २९
 लोकस्त्वर्वाङ्मुकृतिनां नागलोकस्तु दारुणः ।
 पृथिवी कर्मशीलानां क्षेत्रं सर्वस्य कर्मणः ॥ ३०
 खमस्थिराणां विषयो वायुना तुल्यवृत्तिनाम् ।

G M ins. :

722° स्वया हि लोकनाथेन विष्णुना प्रभविष्णुना ।

27 °) Ś1 G2 ब्रह्मलोक (for 'को'). — °) Dn T2 G1 ३.३ महर्षि (for ब्रह्मर्षि). K4 -लोक- (for -गण-). S1 T2 G2 सेवितम् ; B1 -पूजितः (for -सेवितः).

28 G4 om. 28. °) S1 लोकाः (for लोकः). — °) M2 तन् (for तं). K1 N̄ V1.२ B D4 ६ T2 M1 ३ हः ; D2 वै ; D3 T1 M4 च (for हि). — °) T2 त्वं (for स). M3 गतिः (for गतः). S1 K2.३ कृष्णो (for कृष्ण). G2 बहिः सर्वगतेः कृष्ण. — °) D1 गतिर (for -गतो).

29 °) S1 D1 तस्य (for तत्र). — °) S1 तस्य ; K2 D4 तत्र ; D2 त्वयि (for तव). K1 गतिः प्रोक्ता ह्यपोमयी. — °) V1 यं (for यां). S1 K3 D1.२.६ न विप्रः ; T1 विप्रो न (by transp.). D3 यां न कृष्ण वयं विप्रः. — °) G2 प्रयच्छन्तां (for पृच्छन्तोऽपि). — After 29, D5 S (except T4) ins. :

723° पितामहोऽपि भगवांस्त्वत्प्रसादाशङ्कया ।

यां योगनिरता विष्णो भजन्ते ब्रह्मवादिनः ॥

[(L. 1) D6 G2 M1 ३ यदि-गतिः ; T2 प्रयच्छन्ति (for यद्-उत्तरा). — (L. 2) D6 वा (for वा). T1 त्वयैव गमिता विष्णोर् ; M4 त्वयैव गमिता विष्णो (sic) (for °). T1 भजन्ति (for 'न्ते').]

30 N̄ om. 30-32. — °) K3.४ V1.३ B1.३ Dn D5 D4 T2 लोकास् (for लोकस्). K N̄ V1.३ V B D T2.४ G1.३.४ M1.३ स्वधो ; G2 स्वया ; M2 तथा (for स्वर्वाङ्). — °) Ś1 D4 सु- (for सु). D5 नागलोकेषु दारुणाः. — °) K1 (sup. lin. as in text) पृथिवी कर्मतः सिद्धा. — °) G (ed.) स्वर्गस्य (for सर्वस्य).

31 N̄ om. 31 (cf. v. 1. 30). — °) Ś1 D5 -शीलि-

गतिः शमदमाख्यानां स्वर्गः सुकृतकर्मणाम् ॥ ३१

ब्राह्मे तपमि युक्तानां ब्रह्मलोकः परा गतिः ।

गवामेव हि गोलोको दुरारोहा हि सा गतिः ॥ ३२

स तु लोकस्त्वया कृष्ण सीदमानः कृतात्मना ।

धृतो धृतिमता वीर निघ्नतोपद्रवं गताम् ॥ ३३

तदहं ममनुप्राप्तो गवां वाक्येन चोदितः ।

ब्रह्मणश्च महाभाग गौरवात्तव चागतः ॥ ३४

अहं भूतपतिः कृष्ण देवराजः पुरंदरः ।

अदितेर्गर्भपर्याये पूर्वजस्ते पुरातनः ॥ ३५

तेजस्तेजस्विनश्चैव यत्ते दर्शितवानहम् ।

C 3997
B 2. 19. 38
P 2. 19. 38

नाम् ; D5 T2 G1.४ -वर्ति' ; G2 M4 -वृत्तिना (for 'नाम्'). G3 वायुना वृत्तिजीविनाम्. — °) K2 Dn -दमाद्यानाम् ; K4 D4 'दीनाम् ; T2 G1 'ख्यानाम् (for 'व्यानाम्'). — °) Ś1 स्वर्ग (for स्वर्गः). D1 M4 सुकृति- ; T1 सुश्रुत- (for सुकृत-).

32 N̄ om. 32 (cf. v. 1. 30). M4 om. 32^a-33^b. — °) T3 G4 ब्रह्मलोकं (for 'कः'). — °) T3.४ एकस् (for एव). K3.४ N̄ V B Dn D5 D3 ६ T G1-४ तु ; D1 नु (for हि). V1 गोलोका ; D3 लोको वै (for गोलोको). — °) K3 M2 तु ; D3 च (for हि).33 M om. 33^{ab} (cf. v. 1. 32). B1 not collated. — °) M1. विष्णो (for कृष्ण). — °) Ś1 V1 D3.६ G1.४ धृतिमतां ; M4 गतिमतां (for धृतिमता). T1 G2.३.५ धृतो धृतिमतां श्रेष्ठ (G2 वापि). — °) K1.२.४ N̄ V2.३ D1-३ G1.५ M4 निघ्नतोपद्रवान् (K2 'द्र' वाम् ; K3 N̄ Dn निघ्नतोपद्रवान्बहून् ; T3.४ यदूनां यदुपुंगव).34 °) K3 समव- ; D1 त्वामनु- (for समनु-). M3 -प्राप्तं (for -प्राप्तो). — °) M4 भवान् (for गवां). K3 D4 नोदितः ; N̄ V1 दूक्रेतः (for चोदितः). K4 गवां वाक्यैः प्रणोदितः. — T3.३ om. (hapl. 1) 34^{cd}. — °) Ś1 B D5 D5 [अ]नघ (for [अ]गतः).35 °) K3 -पते (for -पतिः). — K2 om. (hapl.) 35^b-37^a. — °) Ś1 भूत- (for देव-). — °) Dn अदित्या (for 'तेर'). T3 -पर्यायः (for 'ये'). Ś1 अदित्या गर्भसमये. — °) B3 पुरंदरः ; D5 S (except T3.४) पुरा कृतः (for पुरातनः).

36 K2 om. 36 (cf. v. 1. 35). — °) Ś1 [ए]वं (for [ए]व). K4 N̄ V1.३ Dn D3.४ T2-४ स्वते (N̄ V1.३ स्वं ते)-जस्तेजसा चैव (N̄ [marg.] तेन) ; D5 T1 G M तेजस्ते तेजसा चैव. — °) N̄ स ते ; M4 यतो (for यत्ते). — °)

C 3998
B 2. 19. 38
P 2. 19. 38

मेघरूपेण तत्सर्वं क्षन्तुमर्हसि मे विभो ॥ ३६
एवं क्षान्तमनाः कृष्ण स्वेन सौम्येन तेजसा ।
ब्रह्मणः शृणु मे वाक्यं गवां च गजविक्रम ॥ ३७
आह त्वा भगवान्ब्रह्मा गावश्चाकाशगा दिवि ।
कर्मभित्तोपिता दिव्यैस्तव संरक्षणादिभिः ॥ ३८
भवता रक्षिता गावो गोभिल्लोकाश्च रक्षिताः ।
यद्वयं पुंगवैः सार्धं वर्धामः प्रसवैस्तथा ॥ ३९
कर्षकान्पुंगवैर्वाह्यैर्मध्येन हविषा सुरान् ।
श्रियं शक्रन्पवित्रेण तर्पयिष्याम कामगाः ॥ ४०
तदस्माकं गुरुत्वं हि प्राणदश्च महाबल ।
अद्यप्रभृति नो राजा त्वमिन्द्रो वै भविष्यसि ॥ ४१

Da ३ देव- (for मेघ-), V1 सार्धं (for सर्व-), —^a) V1. ३ कृष्णम् (sic) (for क्षन्तुम्), G1 Ma ते (for मे), B1 Ti. ३ G1 Mi-३ प्रभो (for विभो).

37 — K2 om. 37^a (cf. v. l. 35), —^a) T1 G1 येन (for एवं), S1 क्षान्तमनाः ; N1 क्षान्तुं (for क्षान्त-), G1 एनं वीक्षस्व मां कृष्ण- , —^b) D1 तेन (for स्वेन), T1 साम्येन (for सौ), T3 चेतसा (for तेजसा).

38 —^a) V1 D1 अहं (for आह), K1. ३ N V B Dn Ds Di. ३. ३-३ Ta. ३ G1 Ma स्वां (for स्वा-), —^a) V3 तरसा (for तव य-).

39 —^a) K3 N V1. ३ B Dn Ds Di. ३. ३ Ta. ३ लोका (for गावो), —^b) K3 N V B Dn Ds Di. ३. ३ Ta. ३ गोलोकश्च महानयम् (B1 D1 बल-), —^a) N3 (margin, as in text) V1 G1 तदा (for तथा).

40 —^a) S1 कार्ष्णिहान् , B1. ३ Da. ३ Ti. ३ G1. ३. ३ Ma कर्षुकान् (for कर्ष-), K3 N1 V1 D1 सार्ध- ; D3 कृत्वा (for वाह्य-), K2 D2 T3 कर्षुकान्पुंगवैः सार्ध- , —^b) M1. ३ श्रिया (for सुरान्), —^a) K N V B D (except Ds) Ta. ३ G1 Ma श्रियं (K3 यः) शक्रन्पवित्रेण K2 वर्तेतान् ; M1-३ शक्रता च पवित्रेण , —^a) N2 V B Ds कामगाः ; Ta. ३ देवताः (for कामगाः), D1 T2 G1 Mi. ३ वर्ध- (T2 G1 तं) यिष्याम काम- (D1 कर्म साः).

41 —^b) S1 G1 महाबुधे ; K1. ३ श्रुतिः ; K3. ३ N V B Dn Ds Di- T2. ३ बलः (for बल-), Ds Ti. ३ G1-३. ३ Ma प्राणदस्त्वं महाबुधो (M1 म ते , —^a) S1 K1-३ N2. ३ V B Dn Ds Di-३ G1 भव प्रभो (for भविष्यसि), Ta. ३ त्वमिन्द्रो भव वै प्रभो.

तस्माच्च काञ्चनैः पूर्णैर्दिव्यस्य पयसो घटैः ।
एभिस्त्वमभिपिच्यस्व मया हस्तावनामितैः ॥ ४२
अहं किलेन्द्रो देवानां त्वं गवामिन्द्रतां गतः ।
गोविन्द इति लोकास्त्वां स्तोष्यन्ति भुवि शाश्वतम् ॥ ४३
ममोपरि यथेन्द्रस्त्वं स्थापितो गोभिरीश्वरः ।
उपेन्द्र इति कृष्ण त्वां गास्यन्ति दिवि देवताः ॥ ४४
ये चेमे वार्षिका मासाश्चत्वारो विहिता मम ।
एषामर्थं प्रयच्छामि शरत्कालं तु पश्चिमम् ॥ ४५
अद्यप्रभृति मामौ द्वौ ज्ञास्यन्ति मम मानवाः ।
वर्षार्धं च ध्वजो नित्यं ततः पूजामवाप्स्यति ।
ममाम्बुप्रभवं दर्पं तदा त्यक्ष्यन्ति बर्हिणः ॥ ४६

42 —^a) D2 च ; T3 G1. ३. ३ Ma नु (for स्वं), —^a) N (except S1 D1) Ta. ३ अद्य (for स्वम्), K2. ३ N3 V3 B1. ३ Di. ३. ३ T G1 Ma अभिपिच्यस्व (for च्यस्व).

43 — M2 om. 43^a , —^b) N2 V3 गवां त्वम् (by transp.), — S1 om. 43^a 44^a ; Ds Ti. ३ G1 Mi. ३. ३ read the same after 46^a , —^a) Ds Ti. ३ G1. ३. ३ M1. ३ लोके (for लोकम्), —^a) D2 (sup. lin. as in text), ३ Ti. ३ G1 Mi-३ मानवा (for शाश्वतम्).

44 — For the sequence in Ds Ti. ३ G1 Mi. ३. ३, cf. v. l. 43, S1 om. 44 (cf. v. l. 43), Ds om. 44^a , —^a) T2 G1. ३. ३ M1 लोके (for कृष्ण), V3 त्वं (for स्वां), —^a) T2 G1. ३. ३ M1 ज्ञास्यन्ति ; T3 स्तोष्यन्ति (for गास्यन्ति).

45 —^a) K2 वै मे ; K3 V2 च मे (for चेमे), —^b) S1 K1. ३ N1 V1 T3 G1 मया (for मम), —^a) Dn तेषाम् (for तं), S1 सार्ध- (for अर्थ-), Ds T2 G1 M1 प्रदाहि (T2 हि दा स्यामि (G1 मो) (for प्रयच्छामि), M1-३ तेषामर्थं प्रदास्यामि , —^a) S1 N2 V1. ३ च ; Ds Ti. ३ G1. ३. ३ M1-३ हि (for नु), N1 G1 शरत्कालस्य (G2 द्विरिह) पश्चिमम्.

46 —^b) S1 T3 भुवि (for मम), Ds2 G1 ज्ञास्यन्ति दिवि देवताः , —^a) S1 वर्षान्ते च ; T1 धेन (for धं च), K1. ३. ३ N V B Dn Ds Di-३ Ta. ३ G1 Ma मघं (for नित्यं), K2 Ds2 वर्षादि च (Ds2 धे नु) ध्वजो मघं , — After 46^a , Ds Ti. ३ G1 Mi. ३. ३ read 43^a 44^a , Ds om. 46^a 47^a , —^a) Ds मेघाम्बु ; M1-३ अम्बुद- (for ममाम्बु-), Dn ममाम्बुदोद्वं दर्पः ; T2 G1. ३ M1 अम्बुदवत् दर्पः ; G2 अम्बुदमवत् दर्पः.

47 — Ds om. 47 (cf. v. l. 46), —^a) B Ds नानामदाश्च ; T3 G1. ३ वीर्या मया (sic) ; G2 नानामदाश्च ; G3 वीर्यमदाश्च

अल्पवीर्यमदाश्च ये चान्ये मेघनादिनः ।

शान्तिं सर्वे गमिष्यन्ति जलकालविचारिणः ॥ ४७

त्रिशङ्कुगस्त्यचरितामाशां च विचरिष्यति ।

सहस्ररश्मिरादित्यस्तापयन्स्वेन तेजसा ॥ ४८

ततः शरदि युक्तानां मौनमूकेषु बहिषु ।

यावत्सुखतरैस्तोयैर्विप्लुतेषु प्लुतेषु च ॥ ४९

मत्तक्रौञ्चप्रणादेषु मत्तेषु वृषभेषु च ।

गोषु चैव प्रहृष्टासु क्षरन्तीषु पयो बहु ॥ ५०

(for 'मदाश्'). K Ñ2, 3 V Dn D1-3 Ts, 4 अल्पवाचो गत मदा. —^b) T2 G1 -नन्दिन. (for -नादिनः). —^d) K1 (sup. line) फलकाल; K2 D4 (marg.) जलकाले; K4 Ñ V1, 2 B Dn Ds D1-4 मम काल. (K4 D1, 4 ले) (for जल-काल-). V9 मम कालप्रचारिणः.

48 —^a) K3 दिशं स्वगस्त्यचरिताम्; Ñ V B Dn Ds Ts, 4 त्रिशङ्कुचरितामाशाम्; D1, 4 भृशं स्वगस्त्यचरिताम्; M4 त्रिशङ्कु. —^b) S1 M4 आनां प्र. (M4 वे); Ñ V B Dn Ds Ts, 4 अगस्त्यो (Ñ1 रितर) (for आशां च). G1, 2 प्र. (for वि). —^c) K4 सह रश्मिभिरादित्यम्. —^d) T2 G1, 4 om. from यन्स्वेन up to विप्लु (in 49^d).

49 T2 G1, 4 om. up to विप्लु (in 49^d) (cf. v. l. 48). —^b) S1 मान. (for मौन-). K3 कामेन; K4 Ñ1, 3 V1, 2 B Dn Ds D1-4 Ts, 4 कामेषु; Ñ2 कालेषु; D6 G2, 3, 5 M4 -युक्तेषु; T1 -युक्तेषु (for -मूकेषु). V3 मौनकालेषु वर्तिषु (sic); M1, 3 मौनीभूतेषु बहिषु. —^c) S1 सुखचरैस् (for 'तरैस्'). T1 G1, 3, 5 तोयं (for तोयैर). K Ñ2, 3 V B Dn Ds D1-4 Ts, 4 याचमानं स्वगे तोयं; Ñ1 यावत्सुखचरैस्तोयं. D6 विकस्यसु च काशेषु; M1-3 विकस्यसु च पद्मेषु. —^d) Dn Ds2 D1, 2, 3 G4 प्लवेषु; M1, 2 द्युतेषु (for दु). S1 विप्लवेषु प्लवेषु च; K3 विप्लुतेषु प्लवे पुनः. — N (except S1 Ñ1) T2, 4 G M1 ins. after 49; T1 after 52^{ab};

724* हंससारवर्णेषु नदीनां पुलिनेषु च ।

50 B2 om. (hapl.) 50^{ab}. —^a) S1 Ts -निनादेषु; K4 Ñ1 -प्रमा' (for -प्रणा'). —^b) K3, 4 D1 प्रमत्त- (for मत्तेषु). —^c) T1 प्रमृष्टासु (for प्रह'). —^d) D2 M3 क्षरन्तीव (for 'न्तीषु).

51 —^a) D6 S (except Ts, 4) मुक्ततोयेषु मेघेषु. — G2 om. 51^b-52^c. —^b) Dn1 नियोज्य (for निर्यात्य). Ds2 जगतो (for ज'). Ts नियति जगतो जले; T4 ते जगतीतले. —^c) K1, 3 छत्र- (for शङ्क). T1 आकाशे शङ्कसंकाशैर. —^d) K1 Ñ3 (both marg. as in text) विनश्यु (for

निवृत्तेषु च मेघेषु निर्यात्य जगतो जलम् ।

आकाशे शङ्कसंकाशे हंसेषु विचरन्सु च ॥ ५१

जातपद्मेषु तोयेषु वापीषु च सरिन्सु च ।

कलमावनताग्रासु पङ्ककेदारपङ्क्तिषु ॥ ५२

मध्यस्थं सलिलारम्भं कुर्वन्तीषु नदीषु च ।

समस्यायां च सीमायां मनोहर्यां मुनेरपि ॥ ५३

पृथिव्यां पृथुग्रायां रम्यायां वर्षसंश्रये ।

श्रीमन्सु पङ्क्तिमार्गेषु फलवन्सु तृणेषु च ।

C 4017
B 2, 19, 57
P 2, 19, 57

विचरन्सु). — After 51, S1 ins. 725*.

52 G2 om. 52^{ab} (cf. v. l. 51). S1 om. (hapl.) 52^{ab}. —^a) M1, 3 -पद्मेषु (for -पद्मेषु). —^b) K2 Ñ3 (marg. as in text) V2 B Ds, 5 Ts, 4 G5 M4 च सरिन्सु; M2, 3 विमलासु (for च सरिन्सु). — K1, 2 Ñ V B D Ts-4 G1, 3, 5 M4 ins. after 52^{ab}; S1 after 51;

725* तडांगेषु च कान्तेषु तोयेषु विमलेषु च ।

[S1 तडांगेषु. Ds Ts, 3 G1, 3, 4 M4 तडांगेषु; G5 तडांगेषु (for तडांगेषु). Ds तडांगेषु (for तडांगेषु). K2 विपुलेषु (for विम').]

— While T1 ins. 724* after 52^{ab}. K2 om. (hapl.) 52^c-53^b. —^a) Ñ1 D6 T2 G1, 3-4 M4 कलमावनताग्रे (Ñ1 'ङ्गे'षु; M1-3 कलमेषु न (M3 ग)ताग्रेषु. —^d) K3 Ds कृष्ट-; K4 Ñ1 Dn D1-3 Ts, 4 G1 कृष्ण- (for पङ्क). K1 (marg. as in text) पङ्कमस्यासु भूमिषु.

53 K2 om. 53^{ab} (cf. v. l. 52). —^a) S1 मध्यमे; K3 स्थः; Ñ1 'मं; Ds, 6 स्थ- (for 'स्थं'). K1 मध्यस्थं सलिलावते. —^b) K1, 3, 4 Ñ1, 2 B3 Dn Ds1 D1, 2 कुर्वन्तीषु; M1-3 'सु 3 (for 'न्तीषु). — T2 om. (hapl.) 53^c-54^c. —^c) K Ñ3 V B Dn2 Ds D1, 3, 4 Ts, 4 सुसस्यायां. —^d) सुसंघायां (for समस्यायां). G5 सु-; M4 तु (for च). Ñ1 D2 सुसस्यायां सुसीमायां; T1 सस्यायां तु सीमायां. — Ñ2 om. (hapl. 1) 53^d-54^a. —^d) K3 Ñ1 V2 B2 Dn D2 G1 मनोहायां; Ts, 4 'रम्यां (for 'हयां).

54 T2 om. 54; Ñ2 om. 54^a (for both, cf. v. l. 53). —^a) Ds T1 G M पृथिव्यां शोभमानायां. —^b) K1 (marg. as in text) सज्जते; K2 रसायां (for रम्यायां). Ts, 4 जल- (for वष-). Ds T1 G M प्रतिकाष्ठं (M4 प्रीतिकामं) समञ्जनः. —^c) Ñ2, 3 (marg. as in text) राज-; T1 वृक्ष-; Ts, 4 M1-3 पङ्क्ति- (for पङ्क-). G1, 3-5 श्रीमन्सु पुष्पिताग्रेषु. —^d) K3 फलेषु च (for फलवन्सु). Ds T1 G1, 3,

C 4818 •
B 2. 19. 57
P 2. 19. 57

इक्षुमत्सु च देशेषु प्रवृत्तेषु मस्त्रेषु च ॥ ५४
ततः प्रवर्त्स्यते पुण्या शरत्सुप्तोत्थिते त्वयि ।
लोकेऽस्मिन्कृष्ण निखिले यथैव त्रिदिवे तथा ॥ ५५
नरास्त्वां चैव मां चैव ध्वजाकारासु यष्टिषु ।
महेन्द्राप्युपेन्द्रश्च महीयेतां महीतले ॥ ५६
ये चावयोः स्थिता वृत्ते महेन्द्रोपेन्द्रसंज्ञिते ।
मानवाः प्रणमिष्यन्ति तेषां नास्त्यनयागमः ॥ ५७
ततः शक्रस्तु तान्गृह्य घटान्दिव्यपयोधरान् ।
अभिषेकेण गोविन्दं योजयामास योगवित् ॥ ५८

५.५ Ms इक्षुमत्सु; Gs M1-3 कुम्भेषु (for तृणेषु). — °) D1 दे-
वेषु (for देशेषु). — °) G1 प्रवृत्तेषु (for 'तेषु'). Gs नदीषु
(for मस्त्रेषु).

55 °) K1.2 N1 Ds T3 प्रवर्त्स्यते; Ks.4 D1-3.6 Gs
M1.3 प्रवर्त्स्यते; M1 'वृत्ते' (for 'त्स्यते'). N1 रम्या; T1 पुण्ये
(for पुण्या). D1 T2 G1 ततः प्रवर्त्स्यते रम्या; Gs.3 ततः
प्रवृत्ते (Gs 'त' ते कृष्ण. — °) T1 यज्ञे; T2 G1.3.5 M1 यज्ञः
(for 'शरत्'). K1 संशोधिते (for सुप्तोत्थिते). — °) B1
तत्र; D1 तथा; T1 यदा (for यथा). M1-3 तुष्टपुष्टजनाकुले.

56 °) N1 नरसु; M1-3 ततसु (for नरासु). M1
त्वर्चन्ति (for त्वां चैव). — °) M1-3 ध्वजाकारेषु यष्टिषु.
— °) K1 महेन्द्राप्युपेन्द्रश्च; K1 (marg.) 'स्याप्युपेन्द्रस्य';
N1 V1.3 B1.3 Dn Ds D2.3.5 T1.2.4 Gs.3 महेन्द्रं चा-
(D1 वा)प्युपेन्द्रं च; M1-3 मस्त्रे (M1 'है')प्युपेन्द्रश्चैव.
— °) N1.3 V1.3 B Ds पूजयन्ति; Dn D1.3 T1 महयन्ति;
Ds T2 G M1 महीयेते; T1.3 M1-3 'यन्ते' (for 'येतां'). S1
K1.3 महामहे (for महीतले).

57 °) Ks.4 N1 V1.3 B Dn Ds D1 3-5 T2.3 स्थिरे;
Vs Ds Gs M1-3 स्थिते; T1.3 G1 महे; Gs.3 M1 मस्त्रे (for
स्थिता). — °) K1 (sup. ins. as in text) D2 T1 [ज]-
नयागतिः; N1 (marg. as in text) [ज]नयागमः; Vs Ds T2
नयागमः (D2 'ति:'); D1 [जा]मया; T2 G1.3 यमागतिः; Gs
[ज]नयागमम्; Gs यमागमः; Gs M1 [ज]य' M1 'व' मा गतिः;
M1-3 [ज]नयोद्भवः (for 'यागमः'). — After 57, T2 ins.:

726° स्वर्गलोकाद्यानीय मणिपीठं सुराधिपः ।
निवेद्य कृष्णं रत्नैः प्राकृत्याधरमिषेचयत् ।
कृत्वा मीराजनं दिव्यैरलङ्कृत्य च भूषणैः ॥

— While after 57, T2 ins. an addl. colophon, men-
tioning the Epic and adhy. no. 81.

58 Before 58, D1 T2.3 M1-3 ins. वैष्णोपायनः. — °)

दृष्ट्वा तमभिषिच्यन्तं गावस्ताः सह यूथपैः ।
स्तनैः प्रस्त्रवसंयुक्तैः सिषिचुः कृष्णमव्ययम् ॥ ५९
मेघाश्च दिवि मुक्ताभिः सामृताभिः समन्ततः ।
सिषिचुस्तोयधाराभिरभिषिच्यन्तमव्ययम् ॥ ६०
वनस्पतीनां सर्वेषां सुस्त्रावेन्दुनिभं पयः ।
ववर्षुः पुष्पवर्षं च नेदुस्तूर्याणि चाम्बरे ॥ ६१
स्तुवन्ति मुनयः सर्वे वाग्भिर्मन्त्रपरायणाः ।
एकार्णवविमुक्तं च दधार वसुधा वपुः ॥ ६२
प्रसादं सागरा जग्मुर्ववुर्वाता जगद्धिताः ।

S1 Ds शुभान्; Ds T1 Gs 2.3 M स तान्; T2 G1 शतान्
(for तु तान्). — °) Ds पयोधतान्; M1 'धरो' (for
'धरान्'). — °) S1 भोगवित् (for यो').

59 °) Ds समभिः (for तं). Ks 'वेच्यन्तं'; Ks D1.3.6
T1.3 G1 M1 'विष्ठा' T2 G1 'व्यन्तं'; N1 Gs 'विष्ठा' तु (for
'विष्यन्तं'). B Ds T2.3 दृष्ट्वाभिषिच्यमानं तु (B तं). — °)
S1 प्रसवः; N1 Dn Ds D1.3.4 T1-3 G1.3 प्रस्त्रवः (for
प्रस्त्रवः). M1 'युक्तैश्च' (for संयुक्तैः). B Ds T2 स्तनैः प्रस्त्र-
वयुक्तैश्च (B 'संकाशैः'). — °) M1 ववर्षुः (for सिषिचुः).

60 T2.3 om. (hapl.) 60. — °) Gs देवाश्च (for
मेघाश्च). N1 V1.3 B Ds Ds Gs M1-3 युक्ताभिः (for मुं').
— °) S1 Ds अभिषिच्यन्तः D2 'व्य' तमव्ययम्; N1 V1 B1.3
Ds सिष्यमानं तमव्ययम्; Ds अभितश्च तं.

61 °) T1 M1-समं (for 'निभं'). M1-3 सुस्त्रावे सुष्ठु (M1
तु शु 'मे' पयः. — °) K1.3 D2.3 T2.3 M1 ववर्षुः; N1 V
B1.3 Dn D1 T2 G1 M1.3 ववर्ष (for 'वुः'). — Ks om.
(hapl.) 61°-62°.

62 Ks om. 62°° (cf. v. 1 61). — °) S1 K1 जस्तु-
वन् (for स्तुवन्ति). — °) S1 K1 धर्मः (for मन्त्र). N1
(marg.) V1 'पुनोगमाः' (for परायणाः). — After 62°°,
Ds S ins.:

727° वमिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ।

विश्वामित्रो भरद्वाजः कण्वोऽत्रिभंगवाग्रमुः ।

एते च मुनयः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ॥

[(L. 2) M1 काश्यपः (for कश्यपः). Ds Gs M शुक्रः; T1
वक्रः; T2 शुक्रः (for प्रमुः). — (L. 3) M1-3 एते चाप्ये च
मुनयः (for °).]

— S1 om. 62°°. — °) B1 om. Poona eds. एकार्णवे (for
'जैव'). Ks N1.3 V B Dn Ds D1.3 Gs 'विषिक्तं च'; N1
विमुक्तेन (for 'क्तं च'). T2.3 एकार्णवे च विषिक्ते च.

ईतयः प्रशमं जग्मुर्जग्मुर्निर्वैरतां नृपाः ॥ ६३
मार्गस्थो विचभौ भानुः सोमो योगेन संगतः ।
प्रवालपुष्पशबलाः फलवन्तश्च पादपाः ॥ ६४
मदं प्रसुसुबुर्नागा यातास्तोषं वने मृगाः ।
अलंकृता गात्रहर्द्वातुभिर्भान्ति पर्वताः ॥ ६५
देवलोकोपमो लोकस्तृप्तोऽमृतसुतर्पितः ।
आसीत्कृष्णाभिषेके हि दिव्यस्वर्गरसोक्षितः ॥ ६६
अभिषिक्तं तु तं गोभिः शक्रो गोविन्दमव्ययम् ।

63 After 63^a, N₁ reads 63^d, repeating it in its proper place. — ^b) T₁ M₁₋₃ सुगन्धयः (for जगद्धिताः). — K_{2,4} Ñ V B D (except D₆) T_{2,4} transp. 63^{c,d} and 64^{a,b}. — ^c) S₁ T₂ M₂ प्रथमं (for प्रशमं). — ^d) S₁ K_{1,2} D_{1,2} ययुर्; Ñ₁ (first time) यान्ति; D_{1,5} जाता (for जग्मुर्). K₂ ययुर्निर्वैरतां नृपाः; B₂ G_{2,4} M₁ निर्वैररचना (M₁ 'तरतां' नृपाः. — After 63, K₁ ins.:

728^a कृष्णेऽभिषिक्त एतानि सर्वाणि कुरुनन्दन ।
निर्वैराण्यभवंस्तान् कृष्याण्यपि निसर्गतः ॥

[= (var.) Bhāgavata P., 10 27. 27.]

64 K_{2,4} Ñ V B D (except D₆) T_{2,4} transp. 63^{c,d} and 64^{a,b}. — ^a) K_{1,2} विमलो; D_{1,2,5} S (except M₁) स्वि बभौ (for विचभौ). K₁ सुतेजस्वी बभौ भानुः. — ^b) S₁ योगेषु; K₁ (sup. lin. as in text) G₁ नक्षत्र- (for योगेन). M₁ संभवः (for संगतः). K₂ सोमो नक्षत्रस्थेयुतः; K₄ Ñ V B D (except D₆) T_{2,4} सोमो (D_{2,2} D₅ चन्द्रो) नक्षत्रस्थेयुतः. — Ñ₂ om. 64^d. — ^c) S₁ प्रबलाः; K_{1,2} प्रवाजाः; Ñ₁ प्रमदाः; D₂ लताश्च; M_{1,3} प्रचलाः (for प्रवाल-). K_{2,4} Ñ₃ V B Dn D₅ D_{1,3-5} G₂ पत्र- (for -पुष्प-). T_{2,4} प्रवालपत्रमर (T₂ 'द' लाः. — ^d) K_{2,4} Ñ_{1,3} V B D (except D₆) T_{1,3,4} पुष्पवन्तश्च (for फल-).

65 D₁ om. 65^{a,b}. — ^a) K₁ D_{2,5} T₁ मन्दं; T₂ G_{1,2-5} मदान (for मदं). — ^b) S₁ ययुस्; V₂ D₅ जातास्; G₂ शास्त्रास् (for यातास्). D₂ हर्षं (for तोषं). — ^c) B₁ गात्रहर्षैर; M₁ निर्भैर (for 'हर्षैर'). — ^d) D₅ नाम (for भान्ति).

66 ^a) S₁ -लोकूपमो (for -लोकोपमो). G₁ देवस् (for लोकस्). — ^b) K Ñ_{2,3} V_{2,3} B Dn D₅ D_{1,2,4,5} रसैरिव; Ñ₁ रसोपमः; D₂ रसेदिव (for -सु रसैरिव). V₁ तुष्टोऽमृत- रसैरिव; T_{2,4} स्वभोऽमृत रसैरिव. — ^c) S₁ आसीत्कृष्णाभिषे- केण; K₁ 'बको हि; K₂ 'बिकी हि; K₄ Ñ V B_{2,3} D (except D₁) T₂₋₄ G₃ M₁ 'बेको हि; T₁ 'बेके तु.

दिव्यशुक्लाम्बरधरं देवराजोऽब्रवीदिदम् ॥ ६७
एष मे प्रथमः कृष्ण नियोगो गोषु यः कृतः ।
श्रूयतामपरं चापि ममागमनकारणम् ॥ ६८
क्षिप्रं संसाध्यतां कंसः केशी च तुरगाधमः ।
अरिष्टश्च मदाविष्टो राजराज्यं ततः कुरु ॥ ६९
पितृष्वसरि जातस्ते ममांशोऽहमिव स्थितः ।
स ते रक्ष्यश्च मान्यश्च सख्ये च विनियुज्यताम् ॥ ७०
त्वया ह्यनुगृहीतः स तव वृत्तानुवर्तकः ।

C 4034
B 2. 19. 74
P 2. 19. 74

67 ^a) D₃ च नं; T₁ ततो (for तु तं). — ^b) S₁ D_{2,4} कृष्णं (for शक्रो). T_{2,4} अब्रवीत् (for अव्ययम्). — ^c) N (except S₁ D₆) T_{1,2,4} G₃ -माल्याम्बर- (for -शुक्ला'). — ^d) K_{2,4} Ñ V B D (except D₆) T_{1,2,4} देवदे (Ñ₂ V₁ D₂ 'वं दे' वो (for 'राजो).

68 ^a) S₁ K_{1,2,4} Ñ_{2,3} V B D₅ D_{1,3-5} T_{2,4} G_{2,5} M₁ ते (for मे). M₁₋₃ प्रथमं (for 'मः). — ^b) D₆ T_{1,2} G_{1,4,5} गोषु यन्; M₁₋₃ स्यं गवां (for गोषु यः). — ^c) K_{2,4} Ñ V B₂ Dn D_{1,2,3,5} T_{2,4} कृष्ण (for चापि). D₅ श्रूयतां परमं कृष्ण.

69 ^a) K Ñ_{2,3} V₁ B_{1,2} Dn D₁₋₄ T_{2,4} M₁ क्षिप्रं प्र-; D₅ क्षिप्रेण (for क्षिप्रं सं-). V₂ क्षिप्रं प्रसाध्यतां कृष्ण; G₂ क्षिप्रं स वध्यतां कंसः. — ^b) K₁ तु (for च). S₁ B₁ D₅ केशी च तुरगाधिपः; K₂ केशी च पुरुषाधमः. — ^c) K₂ Ñ₂ Dn D_{1,2,6} T₁; M_{1,2} सदारिष्टो; Ñ₃ V₁ B₂ D₂ सदाविष्टो; B₁ T₄ सदा हृष्टो; D₅ M₃ सदा दुष्टो; D₄ मदाहृष्टो (for 'विष्टो). M₁ मुष्टिकश्च सदारिष्टो. — ^d) D_{1,6} T₁ G₂ M₄ राजन् (for राज-). T₂ G_{1,4} तथा (for ततः).

70 ^a) G₂ corrupt. S₁ पितृष्वसुश्च जातस्ते; Ñ₁ 'वसाया जातस्ते; V₁ 'सृविजातस्ते. — ^b) T₂ कुमारो (for ममांशो). K₁ M₁ स्यम् (for सहम्). S₁ Ñ₃ V₁ अव-; T_{1,2} G_{1,3} M₄ हह- . हव-). G₂ मदंशोऽहमिति स्थितिः. — ^c) D₆ च (for ते). S₁ K पूज्यश्च; K₄ पाल्यश्च (for मान्यश्च). — ^d) D₅ सख्येन (for सख्ये च). S₁ D₅ -योज्यताम्; D₆ -युज्यते (for -युज्यताम्).

71 ^a) T₁ [अ]भ्यनु- (for ह्यनु-). S₁ -गृहीतोऽस्मि; D₆ T_{1,2,4} G_{1,3} M₃ 'तस्य; T₂ M₁ 'तः सन् (for 'तः स). G₂ स्वयाद्य निहत. कंसस्. — ^b) T₁ सतां; G₂ तस्य (for तव). M₁ वृत्तान्त- (for वृत्तानु-). Ñ₂ -वृत्तक. (for -वर्तकः). — ^c) S₁ T₁ स्वद्वंशो; K₁ तद्वंश (for स्वद्वंशो). N (except D₆) T_{2,4} M₁ च (for स). — ^d) D₁ प्राप्यते (for प्राप्स्यते). M_{1,2} सतिफल (for विपुल).

C 4035
B 2. 19. 74
P 2. 19. 74

त्वद्वशे वर्तमानः स प्राप्स्यते विपुलं यशः ॥ ७१
भारतस्य च वंशस्य स वरिष्ठो धनुर्धरः ।
भविष्यत्यनुरूपश्च त्वामृते न च रंश्यते ॥ ७२
भारतं त्वयि चासक्तं तस्मिंश्च पुरुषोत्तमे ।
उभाभ्यामपि संयोगे यास्यन्ति निधनं नृपाः ॥ ७३
प्रतिज्ञातं च मे कृष्ण ऋषिमध्ये सुरेषु च ।
मम पुत्रोऽर्जुनो नाम जातः कुन्त्यां कुरुद्वहः ॥ ७४
सोऽस्त्राणां पारतन्त्र्यः श्रेष्ठश्चापविकर्षणे ।
तं प्रवेक्ष्यन्ति वै सर्वे राजानः शस्त्रयोधिनः ॥ ७५
अश्वौहिण्यश्च शूराणां राज्ञां संग्रामशालिनाम् ।

72 °) V₃ T₂ G₁ १ भरतस्य (for भा), M₁₋₃ हि (for च), — °) K₂ वरिष्ठोऽस्ति ; M₁₋₃ वरिष्ठो हि (for स वरिष्ठो), — °) S₁ K_{1,2} कूलश (for रूपश्), — °) K_{3,4} N̄ V B Dn Ds D_{1,2} ३ T_{1,4} G₂ M₁ त्वदने (for त्वामृते), V₃ D₃ T₂ G_{1,2} २ च न (by transp.), T₃ तद्वशे न तु रंश्यति .

73 °) N̄₁ B_{1,2} Dn [आ]यत्ते (for [आ]सक्तं), B₁ Ds₂ भारतं (Ds₁ भारते), त्वयि चायत्ते — °) D₁ तु (for च), N̄₁ B₁ Dn D_{1,2} २ T₁ G_{1,2} २ M₁ पुरुषोत्तम (for तमे), — °) S₁ K_{1,2} एव ; D₃ अथ ; D₁ उप ; G₂ अभि- (for अपि) .

74 °) K_{1,2,4} N̄₁ D_{1,2} २ स्वया ; K₃ N̄_{2,3} V B₁ (also as in text) Dn D₃ D_{1,2} ३ मया (for च मे), D₁ प्रतिज्ञाते स्वया कृष्ण — D₁ reads 74° twice, — °) K_{1,2,4} N̄₂ V₃ D_{1-2,3} T₁ (both times), ३ सुरेश्वर ; N̄₁ सुरांभ (for सुरेषु च), — °) N̄_{2,3} V B₁ Dn D₃ D_{1,2} ३ M₁ मया (for मम), M₁ सृष्टो (for पुत्रो), — °) G₁ damaged, K_{1,3} D_{1,2} ३ T₁ G_{1,2} ३ सृष्टः कुन्त्यां ; M₁ ३ कुन्त्यां जातः (by transp.), K₃ Dn D₃ T_{1,2} ३ कुलोद्वह (K₃ 'ह') (for कुरु), K₁ N̄ V B D_{1,2} ३ T_{1,3} G₁ सृष्टः कुन्त्यां कुलोद्वह (D₃ 'ह') ; M₁ सृष्टः कुन्त्यां यदुत्तम

75 °) K₁ T₂ G₁ M₁ परः ; M₁ भर (for पार), K₁ N̄_{1,2} V B Dn D₃ D_{1-2,3} T₁ G_{1,2} ३ M₁ तन्त्रयज्ञः (for तन्त्रयज्ञः), N̄₂ D₃ T_{2,3} ३ श (N̄₂ स्व) श्राणां पारतन्त्र्यः , — °) S₁ K₁ N̄₁ D_{1,2} ३ T_{2,3} ३ चापि ; N̄₂ चारि (for चाप), N̄₃ श्रेष्ठश्चापविकर्षणे ; V₁ मित्रकर्षणः ; V₂ 'प्यविकर्षणे ; D₃ 'पि विकर्षणाम् ; T₁ 'कर्षणे स्वयम् . — °) D₃ T₂ G_{1,2} ३ M₁ ये ; M₁ त्वां (for तं), V₃ M₁ ते ; D₃ ये (for वै), K₂ न प्रयो- त्यन्ति ते सर्वे ; T₁ ये वक्ष्यन्ति च वै सर्वे ; G₂ ये प्रवेक्ष्यन्ति वै सर्वे . — °) S₁ चित्र- (for शस्त्र) .

समरे राजधर्मेण योजयिष्यन्ति मृत्युना ॥ ७६
तस्यास्त्रचरितं मार्गं धनुषो लाघवेन च ।
नानुयास्यन्ति राजानो देवा वा त्वां विना प्रभो ॥ ७७
स ते बन्धुः सहायश्च संग्रामेषु भविष्यति ।
तस्य योगो विधातव्यस्त्वया गोविन्द मत्कृते ॥ ७८
द्रष्टव्यः स यथाहं वै त्वया मान्यश्च नित्यशः ।
ज्ञाता त्वमेव लोकानामर्जुनस्य च नित्यशः ॥ ७९
त्वया हि नित्यं रक्ष्यः स आहवेषु महत्सु च ।
रक्षितस्य त्वया तस्य न मृत्युः प्रभविष्यति ॥ ८०
अर्जुनं विद्धि मां कृष्ण मां चैवात्मानमात्मना ।

76 °) K_{1,2,4} N̄₂ V₃ T₁ M₁₋₃ तु (for च), K₃ N̄₃ V_{1,2} B Dn Ds D_{1-2,3} ३ अश्वौहिणीस्तु शूराणां ; D₃ अश्वौहिणी तु शू ; T₂ G_{1,2} २ अश्वौहिण्यश्च शू ; T₃ अश्वौहिण्यो दशाष्टौ च . — °) N̄₁ गामिनाम् ; B M₁ योधि ; D₁ T₁ २ G₁ कारि- णाम् ; M_{1,2} याजिनाम् (for शालि), M₁ राज्ञां सुयुधिकारि- णाम् (sic), — °) S₁ समये (for हि), K₁ N̄ V B₁ D (except D₃) T_{1,2} ३ म एकः (K₁ 'व') अग्रधर्मेण ; B_{1,2} ३ मैकः क्षत्रियध . — °) K_{1,2,4} N̄ V B Dn Ds D₁ ३ T_{2,3} ३ G₂ ३ M₁ योजयिष्यन्ति मृत्युना .

77 °) S₁ [अ]ति- ; K₃ D₁ अत्र (for [अ]स्त), — °) D₃ T₂ G₁ M₁ ३ धनुषा (for 'यो'), B_{1,2} ३ लाघवस्य (for 'वेन'), — °) S₁ N̄₁ (marg. as in text) D₃ G_{1,2} ३ M₁ अनु (for नानु), Dn ३ पश्यन्ति (for यास्यन्ति), — °) V₁ T₁ च ; V₂ G₁ वै (for वा), S₁ त्वद् (for त्वां), K₁ N̄_{1,2} ३ V D_{1-2,3} ३ T₁ G_{1,2} ३ M₁ विभो ; K₂ D₁ प्रभो ; (for प्रभो), K₃ देवा वा त्वद्विना विभो .

78 °) D₃ अस्त्य (for तस्य) .

79 °) S₁ B₁ D₁ T₁ च ; G₂ त्वं (for म), M₁ ३ चाहं ([अ]हं वै), — °) D₃ तया (for स्वया), S₁ K_{1,2} ३ एष्यश्च ; (for मान्यश्च) M₁ म (for च), — K₁ B₁ D₁ ३ T_{2,3} ३ om. (haph.) 79°^d, — °) S₁ K₁ D₁ ज्ञात्वा ; D₃ ज्ञाता ; T_{1,2} ३ G₁ M₁ ३ जानिम् (for जाता), — °) N̄₂ V₁ तु (for च), M₁ ३ न संशयः (for च नित्यशः), S₁ K_{1,2} ३ अर्जुनः कृष्ण मान्यताम् .

80 °) K₁ G₂ M₁ च (for हि), S₁ K_{1,2} ३ M₁ रक्षो- नित्यं (by transp.), K₃ च (for म), K₃ N̄ V B D (except D₃) T_{2,3} ३ त्वया च नित्यं संरक्ष्य ; T₁ त्वया हि नित्यं संरक्ष्य . — °) S₁ [अ]पि ; K₃ N̄₂ V B_{1,2} ३ Dn D₃ T_{2,3} ३ G₁ मः ; D₃ T₁ G₂ M₁ वै (for च), — °) M₁ रक्षितव्यश्च

आत्मा तेऽहं यथा शश्वत्तथैव तत्र सोऽर्जुनः ॥ ८१
त्वया लोकानिमाञ्जित्वा बलेर्हस्ताग्निभिः क्रमैः ।
देवतानां कृतो राजा पुरा ज्येष्ठक्रमादहम् ॥ ८२
त्वां च सत्यमयं ज्ञात्वा सत्येष्टं सत्यविक्रमम् ।
सत्येनोपेत्य देवा वै योजयन्ति रिपुक्षये ॥ ८३
सोऽर्जुनो नाम मे पुत्रः पितुस्ते भगिनीमुतः ।
इह सौहृदतां यातु भूत्वा सहचरः पुरा ॥ ८४
तस्य ते युध्यतः कृष्ण स्वस्थानेऽथ गृहेऽपि वा ।
बोढव्या पुंगवेनेव धूः सर्वा रणवाहिनी ॥ ८५
कंसे विनिहते कृष्ण त्वया भाव्यर्थदर्शिना ।

(for 'तस्य'). K₈ कृष्ण; D₂ चास्य (for तस्य). — ^d) D₄ प्रहरिष्यति (for प्रभवि').

81 °) M₈ विष्णो (for कृष्ण). — ^b) G₈ मा (for मां).
Ñ₁ वेद; D₈ T₁ 2 G₁ 2, 3 त्वम् (for चैव). T₃ 4 आत्मनः
(for ना). G₂ त्वां च मामात्मनात्मना; G₁ मां त्वमात्मना-
मात्मना; M₁ 8 मां त्वदात्मनामां. — °) K₂ D₃ [अ]हं ते
(by transp.). Ñ₁ यत्ने; D₁ सत्ये; T₃ 4 सर्वे; M₈ शक्रस्
(for शश्वत्). K₃ आत्मानं सह ते यथा. — ^d) V₃ तव च;
D₈ T₁ 2 G₁-3, 5 M भवतो (for तव सो).

82 °) M₈ क्रान्त्वा (for जित्वा). — ^b) Ś₁ बलेर्हस्तात्;
K₂ D₁ M₁ बलिह'; Ñ₂ 3 (marg.) V₃ बलिं जित्वा (for
बलेर्हस्तात्). Ñ₁ D₈ T₁ G₂ 1, 2 त्रिविक्रमैः (Ñ₁ 'म') (for
त्रिभिः क्रमैः). V₁ बलिं जित्वा त्रिविक्रमैः; T₃ G₁ 4 बलिहस्ता-
त्रिविक्रमैः. — ^d) K₁ 2, 4 D₁ 3 6 ज्येष्ठ; T₃ 4 ते वि- (for
ज्येष्ठ).

83 °) T₁ त्वया (for त्वां च) K₈ सत्यं मतं; Ñ₃ (marg.
as in text) सत्यमहं (for 'य'). Ñ₁ 2 V₃ D₁ D₃ 5 त्वां च
सत्यमहं ज्ञाम्ये (D₃ जाने); D₈ T₁ 2 G₁ M त्वां च यज्ञमयं
(G₁ 'हं') ज्ञा T₂ G₁ 4 या स्ये. — ^b) Ś₁ सत्येष्टे; K₁ (sup.
lin.) सज्येष्टे; D₈ सत्यस्य; M₁ 3 सत्येष्टे (for सत्येष्टं). — °)
Ñ₂ 3 B₁ D₃ [उ]त्पत्य; T₁ [उ]त्पद्य (for [उ]त्पत्य). — ^d)
V₃ D₈ योजयन्ति (for यो'). D₁ योजयिष्यन्त्यरिष्ये; M₁-8
ये यजन्ति विवृणुये.

84 °) V₁ यो; D₈ T₁ 2 G₁ 2, 4, 5 om. (for सो). Ś₁
K₁ 2 पुत्रो मे (by transp.); K₃ Ñ₂ मपुत्रः. — °) Ś₁
सौहृदतां; D₂ सौहार्दतां (for सौहृदता). K₂ 4 Ñ₂ 3 V B
D₁ D₃ D₁ 3-5 T₁ 8, 4 M₂ इह सौहार्द (M₂ 'हृद') मायातु
(T₃ 4 'पक्ष'). — ^d) V₂ B D₁ तव; T₂ पुमान् (for पुरा).

85 °) K₁ Ñ₂ 3 V₃ B₁ D₃ D₂ 4 G₁ M₁ 2 स्वे (for

अभितस्तन्महद्युद्धं भविष्यति महीक्षिताम् ॥ ८६
तत्र तेषां नृवीराणामतिमानुषकर्मणाम् ।
विजयस्यार्जुनो भोक्ता यशसा त्वं तु योक्ष्यसे ॥ ८७
एतन्मे कृष्ण कात्स्न्येन कर्तुमर्हसि भाषितम् ।
यद्यहं ते मुराश्चैव मृत्यं च प्रियमच्युत ॥ ८८
शक्रस्य वचनं श्रुत्वा कृष्णो गोविन्दतां गतः ।
प्रीतेन मनसा युक्तः प्रतिवाक्यं जगाद् ह ॥ ८९
प्रीतोऽस्मि दर्शनादेव तत्र शक्र शचीपते ।
यत्त्वयाभिहितं चेदं न किञ्चिन्परिहास्यते ॥ ९०
जानामि भवतो भावं जानाम्यर्जुनसंभवम् ।

(4054
1 2. 19. 94
2. 19. 94

स्व-). K₈ B₁ 2 D₅ T₁ 3, 4 G₂ स्थानेऽपि; V₃ स्थाने स्व-;
D₁ 2 -स्थानेषु; D₈ स्थाने च; D₁ स्थानेऽन्य- (for -स्थानेऽथ).
K₁ 2 G₈ 5थ (for 5पि). — °) K₂ D₃ [ह]ह; G₁ 2 [ण]व
(for [ह]व). — ^d) Ñ₁ T₁ G₃-5 सदा (for सर्वा). K Ñ₂ 3
V B D₁ D₃ D₁-; T₃ 4 धूः सदा रणमूर्धनि; G₂ धूः संवरण-
वाहिनी; M₃ धूः सवारणं; M₄ धूश्च संभारं.

86 °) D₈ T₁ 2 G₁ M₃ तु; T₄ च (for वि-). — ^b) K₁
M₁ 2 भव्यार्थ-; K₂ 4 D₃-5 G₁ भाव्यार्थ-; M₃ भावार्थ- (for
भाव्यर्थ-). M₄ त्वया भाव्यं च दर्शनम्. — °) V₂ B₁ त्वां;
D₁ ते; T₁ सु; M₄ तु (for तन्). Ś₁ K₁ 2 D₈ महायुद्धं
(for महर्ष-). — ^d) D₈ महीक्षिताम् (for 'क्षिताम्').

87 Ñ₂ om. 87^{ab}. — °) T₂ G₁ तस्य (for तत्र). — ^b)
Ś₁ M₄ मानुष्य- (for 'ष'). T₃ -धर्मणाम्; T₄ -कर्मणि (for
'णाम्'). — °) K₂ गोप्ता (for भोक्ता). — ^d) M₄ यशसस्
(for 'सा'). K₂ 4 Ñ₂ 3 V B D (except D₈) T₃ 4 च (for
तु). D₈ G₃ भोक्ष्यसे; D₃ योज्यसे; T₃ योक्ष्यसि (for 'से').
K₁ 2 यशसा त्वां तु योक्ष्यति (K₂ 'त्स्यसि'); G₂ यथा त्वं च न
योक्ष्यसे

88 °) Ś₁ यद् (for यदि). — ^d) M₁-8 ते (for च).
K₂ D₁ M₄ उच्यते (M₄ 'ताम्') (for अच्युत).

89 Before 89, D₂ ins. वैशंपायन उवाच. — °) Ś₁
कृष्णः श्रुत्वा (by transp.). Ñ₁ गोपव्रतं (for गोविन्दतां).
— °) V₂ महता (for मनसा). B₃ युक्तः; T₂ G₁ 3-5 कृष्णः
(for युक्तः). — ^d) Ñ₁ प्रीत्या; V₁ प्रीति- (for प्रति-). G₄
M₄ उवाच (for जगाद्). K₃ सः (for ह). D₈ T₃ G₁-3, 5
M₁-8 प्री (M₁-8 त) तो वाक्यमुवाच ह; T₁ प्रतिवाचमुवाच ह.

90 °) Ñ₂ 3 B₂ 3 D₁ 2, 4, 5 M₄ देव (for एव). — °)
D₈ त्वया च (for यत्त्वया). D₈ G₂ 5 विहितं (D₈ 'ते'); M₄
सहितं (for [अ]भिहितं). K₂ 3 देव; D₃ चैव (for चेद्).

C 4055
B 2. 19. 94
P 2. 19. 95

जाने पितृष्वसा दत्ता पाण्डोर्वसुमतीपतेः ॥ ९१
युधिष्ठिरं च जानामि कुमारं धर्मनिर्मितम् ।
भीमसेनं च जानामि वायोः संतानजां तनुम् ॥ ९२
अश्विभ्यां साधु जानामि सृष्टं पुत्रद्वयं शुभम् ।
नकुलं सहदेवं च मायाः कुक्षिभवावुभौ ॥ ९३
कानीनं चापि जानामि सवितुः प्रथमं सुतम् ।
पितृष्वसरि कर्णं वै प्रसूतं सूततां गतम् ॥ ९४
घार्तराष्ट्राश्च मे सर्वे विदिता युद्धकाङ्क्षिणः ।
पाण्डोरुपरमं चैव शापाशनिनिपातजम् ॥ ९५

तद्रच्छ त्रिदिवं शक्र सुखाय त्रिदिवौकसाम् ।
नार्जुनस्य रिपुः कश्चिन्ममाग्रे प्रभविष्यति ॥ ९६
अर्जुनार्थे च तान्सर्वान्पाण्डवानक्षतान्युधि ।
कुन्त्या निर्यातयिष्यामि निवृत्ते भारते मृधे ॥ ९७
यच्च वक्ष्यति मां शक्र तनूजस्तत्र सोऽर्जुनः ।
भृत्यवत्तत्करिष्यामि तत्र स्नेहेन यन्त्रितः ॥ ९८
सत्यसंधस्य तच्छ्रुत्वा प्रियं प्रीतस्य भाषितम् ।
कृष्णस्य साक्षान्निदिवं जगाम त्रिदशेश्वरः ॥ ९९

इति श्रीहरिवंशे द्विष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

— Ms om. 90^d-93^r.

91 Ms om. 91 (cf. v. 1. 90). — ^a) S₁ भागं; K₁ वाक्यं (for भावं). — ^c) N (except S₁ K₁, 2) T G M₁ जाने पितृष्वसारं च. — ^d) S₁ पाण्डोर्वसोर्महीपतेः; K₂, 4 N₂, 8 V B Dn D₃ D₁-3 T₂, 4 देतां महात्मनः; N₁ दत्ता पाण्डोर्महीपतेः; D₃ G₁, 4 M₁ पाण्डोर्वसुमतीपतेः.

92 Ms om. 92 (cf. v. 1. 90). — ^b) K₁, 2 संभवम्; D₃ संज्ञितम्; M₁ निमित्तं (for निर्मितं). — ^c) M₁ जानामि वायोः परमे. — ^d) M₁ भीमः (for वायोः). S₁ N₁ D₃ संतानजं; K₁, 2 संभवजं (for संतानजं). K₂, 4 N₂, 8 V B Dn D₃ D₁-3 G₁ वायोः संतानजं सु. K₁, 2 नसंयुजम्; T₁ वायोः परममात्मजम्; T₂, 4 वायोः प्रथमजं सुतम्. — After 92, T₁ ins. :

729* नागायुतममप्रागमनेकामुरमर्दनम् ।

93 Ms om. 93^{ab} (cf. v. 1. 90). — ^a) S₁ चात्र; B D₃ चैव (for साधु). — ^d) D₃ T₂ G₁, 3 M₁ समुद्रवौ; G₂, 4 गतावुभौ (for भवां). K₂, 4 N₂, 8 V B Dn D₃ D₁-3 T₁, 2, 4 G₁ M₁-3 माद्रीकुक्षिगतावुभौ (T₁ G₁ M₁-3 समुद्रवौ).

94 ^a) B₂ T₂ G₁ पृथ (for अ]पि). K₁ N₁ T₁ कानीनं चावगच्छामि. — ^b) N₁ सवित्वं (for सवितुः). S₁ G₁ प्रसवं (for प्रथमं). T₂ सवितुः प्रसवं शुभम्. — ^c) N₁ V₂ D₃ च (for वै). S₁ K₁, 2 पितृष्वसु सुतं कर्णम्; V₁ पितृष्वसुविर्कर्णं वै; D₂ पितुः स्वपरि कर्णं वै. — ^d) S₁ असूतं; M₁-3 न सूतं (for प्रसूतं). M₁ सूनुतां (for सूततां). K₁, 2 असूतं (K₂

भीमं) सूनुतां गतम्.

95 ^a) S₁ ये; V₁, 3 D₂, 3 T₂ G ने (for मे). D₃ एतः राष्ट्राश्च ते सर्वे. — After 95^{ab}, V₂ B ins. :

730* दुर्योधनमुखाः शक्र कौरवाणां महाबलाः ।

— ^d) G₁ शापानलः (for शनि). V₁ निपातनम्; Dn₁ नितम् (for तत्रम्).

96 ^a) S₁ K₁, 2 जयाय (for मुखाय). — ^c) N₁ अर्जुनस्य (for ना). — ^d) D₃ समरे; M₁ om. (for ममाग्रे). N₁ न (for प्र).

97 ^a) B₁ T₁ अर्जुनार्थं (for र्थे). K₁, 3 D₃ T₁, 3 G M₁ सर्वोत्तान (by transp.). N₁ ते सर्वान्. S₁ K₁ D₁ अर्जुनार्थेन ताम्रवा S₁ सर्वोत्तान. — M₁ reads 97^{ab} twice. — ^c) K₂ तनो; V₂ कुम्भ्यां (for कुम्भ्या). K₂ कुम्भ्यामित्यर्पयिष्यामि; N₂, 8 (marg. as in text) कुम्भ्या निष्पा N₁ विद्; V₂ कुम्भ्यां निष्पाद. — ^d) V₁ D₃ G₁, 3 निवृत्ते (for निवृत्ते). G भरते (for भा). N₁ तदा; D₃, 3 युधि; M₁-3 रणे; M₁ (both times) स्वधि (for मृधे).

98 ^a) D₃ तय (for यय). N₁ वक्ष्यामि (for वक्ष्यति). M₁, 2 मा (for मां). — ^b) T₂ G₁ तनयम् (for तनूजस्य). — ^c) N₂ D₃ ते; G₂ ते (for तन). — ^d) K₁ G₁ यन्त्रितः (for यन्त्रित).

99 Before 99, N₂ D₃ T₂, 4 ins. वैशंपायनः. — ^a) K₁ मेधस्य (for संधस्य). K₂ सत्यं सत्यस्य तच्छ्रुत्वा; T₂ तस्य नाधस्य तं. — ^b) D₃ स्वयं (for प्रियं). S₁ प्रीतेन (for

६३

वैशंपायन उवाच ।

गते शक्रे ततः कृष्णः पूज्यमानो ब्रजौकसैः ।
 गोवर्धनधरः श्रीमान्विवेश ब्रजमेव ह ॥ १
 तं स्म वृद्धाभिनन्दन्ति ज्ञातयश्च सहोषिताः ।
 धन्याः स्मोऽनुगृहीताः स्मस्त्वद्धृतेन नगेन ह ॥ २
 गावो वर्षभयात्तीर्णा वयं तीर्णा महाभयात् ।
 तव प्रसादाद्गोविन्द देवतुल्य महाद्युते ॥ ३

प्रीतस्य). M1 ३ भारत (for भाषितम्). — After 99^{ab}, Ds
 8 ins.:

731* प्रणम्य देवदेवस्य मूर्ध्ना शक्रः पदाम्बुजम् ।

[Ts. 4 मूर्ध्ना (for पदाम्बुजम्).]

— °) Ds शक्रम् (for साक्षात्). S1 कृष्णमामन्व्य त्रिदिवं;
 K1 'स्य साक्षाद्विदिवं. — °) Ka. 4 V Dn Ds D1-4 जगाम
 त्रिदिवेश्वरः. — After 99, Ds Tz G M ins.:

732* एतदाख्यानमायुष्यं पुण्यं पापप्रणाशनम् ।

पर्जन्यप्रीतिजनकमवग्रहनिवारकम् ।

सर्वसौख्यप्रियकरं देवगुह्यमनुत्तमम् ॥

[(L. 2) Ds महा- (for अतः). — (L. 3) Ds -यदं बीजं;
 Ts G1 -यदं राजन्, G3 M1 -कं राजन् (for -प्रियकरं).]

Colophon. — Mention of the Epi. K3 Ds2 T3.
 — Mention of Khila. S1 K3 Ns V B Dn2 Ds D1. 3.
 — Sub-parran. D. बालचरितम्; Ds पारिजान, T1 आश्चर्य-
 पर्व. — Adhy. name. N Tz 4 G1 3 Mz 4 गोविन्दभिक्षकः.
 — Adhy. no. (figures, words or both): K3 (marg.)
 D1 Mz. 3 72; Ns V1 Tz G1 75; V2 77; V3 Dn Ds2
 74; Bz T1 Gz. 4 Mz 76; Ds 80; D1 Gz 4 73; Tz 82;
 Tz 70. — Shloka no. — Dn1 102, Ds2 103, Ds 104;
 Ts 95; G1 97.

63

1 °) Ks बालालयैः; Ks Ns. 2 V1 Bz. 1 Dn Ds D1-5
 Ts. 4 बालालयैः; Bz ब्रजे च स. (for ब्रजौकसैः). — °) Ds. 3
 -गिरेः (for -धरः). — °) B जगाम (for विवेश). S1 D2 Gz
 Mz हि; Kz च; G1 सः (for ह). Ks Ds ब्रजमेव (Ds
 'व' विवेश ह.

2 °) K1. 1 T1 तं तु; N1 तस्मिन्; V3 Ds. 2. 5 Mz तस्य
 (for तं स्म). T1 हि (for [अभि-]). B तं तु वृद्धाः स्म नन्दन्ति;
 Ts. 4 तं वृद्धास्वभिनः; G1. 3 तं सर्वे स्मभिनः; M1-3 ते गोप-
 वृद्धा नः. — °) Bz D1. 6 Ts G1. 2. 5 स्म (for स्मो). S1 च;

अमानुषाणि कर्माणि तव पश्याम गोपते ।
 धारणेनास्य शैलस्य विद्यस्त्वां कृष्णमव्ययम् ॥ ४
 कस्त्वं भवसि रुद्राणां मरुतां वा महाबल ।
 वसुनां वा किमर्थं च वसुदेवः पिता तव ॥ ५
 वने च बालक्रीडा ते जन्म चास्मासु गर्हितम् ।
 कृष्ण दिव्या च ते चेष्टा शङ्कितानि मनांसि नः ॥ ६
 किमर्थं गोपवेषेण रमसेऽस्मासु गर्हितम् ।

C 4670
 B 2. 20. 7
 P 2. 20. 7

K1. 2 D2. 6 Gz स्म (for स्मम्). — °) K1. 2 G1-3 स्वदुत्तेन
 (for स्वदुत्तेन). Kz Dn Ds Gs Mz च; T1 वै (for ह).
 Ka. 4 Ns V B D1 4 त्व(V1 स)दुत्तेन नये(D1 शमे)न च;
 Ds स्वदुत्तेन च कर्मणा; Mz स्वदुत्तेन कृतेन ह.

3 °) Kz D2. 4 भयोत्तीर्णा; Ns (marg.) V1 -अया-
 च्छाता (for 'त्तीर्णा). — °) M1. 2 तीर्णाश्च तथा वयम्; Mz
 तीर्णाश्च वयं तथा. — °) S1 Kz देवकल्प; N1 त्रिदशेश (for
 देवनुल्य). Kz. 4 Ns. 3 V B Dn Ds D1-5 Ts. 4 -पराक्रम
 (D1. 3. 4 'मः); Gz महाव्रत (for 'द्युते).

4 °) S1 अमानुषाणि कर्माणि. — °) Tz G1 पश्यामि
 (for 'म). S1 K1. 2 क्रीडतः (for गोपते). Ks. 4 Ns. 3 V
 Bz. 8 Dn Ds D1-5 Ts. 4 पश्यामस्त्व गोपते. — °) Gz. 5
 Mz विदुः (for विद्यम्). S1 विद्य स्वा देवमव्ययम्; K Ns
 V B D1 (except Ds) Ts. 4 विद्यस्त्वां कृष्ण देवतम्; Mz
 विदुस्त्वां विष्णुमव्ययम्.

5 Tz om. (hapl.) 5^a-7^b. — °) Ns T1 मारुतानां (for
 मरुतां वा). S1 महानलः; K1. 2 D1. 3. 4 Ts. 3 G1 'बलः
 (for 'बल). Ks N1 Dn Ds Ds Gz मरुतां च महाबलः.
 — °) Gz वा (for च). — °) Bz (marg. as in text)
 Ds. 2. 6 Ts G1. 2. 4. 5 M नन्दगोपः (for वसुदेवः).

6 Tz om. 6 (cf. v. 1. 5). Gz om. 6. — °) Kz बलं
 (for वने). S1 (2 -क्रीडां च; Tz G1 Mz -क्रीडा च (for -क्रीडा
 ते). K1 वने च बालक्रीडां च; Kz. 4 Ns. 3 V1. 2 B Dn
 Ds D1. 2. 4. 5 Ts बलं (Ds वने) च बाल्ये क्री (Ks Ds 'लक्री-
 डा च; N1 वने बाल्ये च क्रीडा च; V3 बलं बाल्यं च क्रीडा
 च; Ds बलं वा बालक्रीडा च. — °) S1 वनं (for जन्म). V3
 [अस्मासु च (by transp.). — K1 reads 6^a-7^b on marg.

7 Tz om. 7^{ab} (cf. v. 1. 5). — °) M1-3 गर्हितः (for
 'तम्). S1 आस्मेऽस्मासु च गर्हितम्; Tz G1. 4 रमतः साधु
 गर्हितः (G1 'तम्). — °) Ds त्वं च (for चैव). — °)
 Ds गावस्त्वं (for गास्त्वं किं). Kz Ns V1 Ds. 2. 6 Ts. 6
 -रक्षसे (for 'सि).

C 4079
B 2. 20. 7
P 2. 20. 7

लोकपालोपमश्चैव गास्त्वं किं परिरक्षसि ॥ ७
देवो वा दानवो वा त्वं यक्षो गन्धर्व एव वा ।
अस्माकं बान्धवो जातो योऽसि सोऽसि नमोऽस्तु ते ॥ ८
केनचिद्यदि कार्येण वससीह यदृच्छया ।
वयं तवानुगाः सर्वे भवन्तं शरणं गताः ॥ ९
गोपानां वचनं श्रुत्वा कृष्णः पद्मनिभेक्षणः ।
प्रत्युवाच स्मितं कृत्वा ज्ञातीन्सर्वान्समागतान् ॥ १०
यथा मन्यन्ति मां सर्वे भवन्तो भीमविक्रमाः ।
तथाहं नावगन्तव्यः स्वजातीयोऽस्मि बान्धवः ॥ ११

8 *) Ks मानवो (for दां). — ^b) Ss Ks यक्षः ; Gs रक्षो (for यक्षो). Ss Ts हि ; Ds च (for वा). — ^c) Ns जाता (for जातो). — ^d) Ms योगिष्येय (for योऽसि सोऽसि). — After 8, Ds S ins. :

733* नमोऽस्तु कृष्ण कृष्णोति नमो गोपालबन्धवे ।
नमो बालाय गोप्त्रे च गोपवेपाय बान्धव ॥
नमस्ते शिशुमिहाय नमो भूधरधारिणे ।
देवायथ वरिष्ठाय यक्षाय च नमो नमः ॥
नमस्ते नन्दपुत्राय यशोदायाः सुताय च । [5]
को भवान्कश्च वा देवः किमर्थं नोऽभिरभसि ॥

[(L. 1) Ms कृष्ण कृष्णोति कृष्णोति (for *). Ts Ms स बान्धव (for बन्धवे). Ts नमो गोपालाय च (for ^b). — (L. 2) Ms अस्तु बन्ध- (for मानव). Ms योगिष्येय (for योगि च). Ds Ts Gs 2. 3 यन्धवे. Ms ते नमः (for मानव). — (L. 3) Ms अस्तु (for ते). Ds विष्णु (for विष्णवे). — (L. 4) Gs नृदेवाय (for देवाय). Ds यक्षाय (for यक्षाय). Ms 2 [मयि (for य). Ts नमः (for नमः).]

9 *) Ks केनापि (for केनचिद्). Ts Gs स्वयं (for यदि). — ^b) Ks तपसि (for वससि). Ms त्वं (for इह). — ^c) तु सानुगाः ; Gs lacuna (for तवां). — ^d) Gs भवन्तं शरणगताः .

10 Before 10, B1. 3 Ds. 3 Ts. 3 ins वैशंपायनः. — ^b) Ks-4 Ns. 3 V B2 Dn Ds D1-3 Ts. 3 दलेक्षणः (for निभे). — ^c) Ss ज्ञातीन्ताम्नान् ; Ns तान् वै ज्ञातीन् ; Ms-3 स्वज्ञातीन्वा ; Ms ज्ञातीन्तान् (for ज्ञातीन्मवान्). Ds उपागतान् (for समां). Ks. 3 B ज्ञातीन्ताम्नान्समागतान् .

11 *) Ss Ks. 4 Ns. 3 V B D (except Ds) Ts. 3 Ms मन्यन्ते (Ts तां) मां यथा सर्वे. — ^b) Ns V2. 2 Ds Ts. 3 Ms विक्रमम् (for मां). Ks-3 भवन्तो देवसंनिभम्. — ^c) B1 यथाहं ; Ts अन्यथा (for तथाहं). Ns V B2 Ts. 3 Gs Ms. 3 मन्तव्यः (for नं). Ms. 3 तथाहं नाभिमन्तव्यः .

यदि त्ववश्यं श्रोतव्यः कालः संप्रतिपाल्यताम् ।
ततो भवन्तः श्रोष्यन्ति मां च द्रक्ष्यन्ति तत्त्वतः ॥ १२
यद्यहं भवतां श्लाघ्यो बान्धवो देवसप्रभः ।
परिज्ञानेन किं कार्यं यद्येषोऽनुग्रहो मम ॥ १३
एवमुक्तास्तु ते गोपा वसुदेवसुतेन वै ।
बद्धमौना दिशः सर्वे भेजिरे पिहिताननाः ॥ १४
कृष्णस्तु यौवनं दृष्ट्वा निशि चन्द्रमसो नवम् ।
शारदीनां निशानां च मनश्चेक्रे रतिं प्रति ॥ १५
स करीषाङ्गरागासु व्रजरथ्यासु वीर्यवान् ।

— ^a) Ss Ks. 3 V2 B1. 3 Dn Ds D2. 3. 5 Ts. 3 Gs. 3. 4. 5 स- (for स्व-).

12 *) Ds Ts Gs. 4 Ms [अ] ह वै ; Gs [अ] ये वै ; Ms. 3 [अ] ह वः (Ms वा) (for [अ] वश्यं). Ks N V B Dn Ds D1-3 Ts. 3 श्रोतव्यं (for 'व्यः'). Ts Gs. 3 Ms यदि त्वहं वै (Ms वः) श्रोतव्यं. — ^b) Ns V2 Gs Ms स परि ; Ds. 3 Ts Gs. 3. 5 Ms. 2 4 संपरि (for संप्रति-). Ss पद्यताम् (for 'पाल्य'). — ^c) Ks सर्वे (for ततो). Ks सर्वे भवन्तः श्रोतव्यं. — ^d) Ds तत्र (for मां च). Ss Ks ज्ञास्यन्ति , V1 रक्षयन्ति (for द्रं). Ks Ds Ts. 2 Gs. 3 Ms मां द्रक्ष्य- (Ks ज्ञास्यन्ति च तत्रवत् .

13 *) Ds Gs. 3 [अ] ये (for [अ] हं). — ^b) Ss संप्रति ; Gs संप्रभः (for सप्रभः). — ^c) Ks. 4 Ds. 3 Ts-ज्ञानेन (for ज्ञानेन). Ns प्रतिज्ञानेन किं कार्यं. — ^d) Ks अथ ; Ks. 3 अथ (for यदि). Ts वा (for 'य'षो).

14 *) Ks V1 B2 Ds ततो गोपा ; Ts तु गोपाला ; Ts तु ते सर्वे ; Ts स्तुताः सर्वे (for तु ते गोपा) — ^b) Ts च ; Ts ते (for वै). — ^c) Ts Gs ततः (for दिशः). Ss Ks Ns. 3 V1. 3 B1. 3 Dn Ds Ds Ts. 4 Ms. 3 सर्वा (for सर्वे). — ^d) Ds Ms. 3 भेजिरे व्रजवामिनः ; Ts G रे पायसाक्षनाः (Gs 'क्षिनः ; Gs 'गवाः).

15 *) V1 चन्द्रमसो ; Ds Ts 'मसं (for 'मसो). Ks. 3 V2 B1 Ts Ms वनम् ; Ds द्वि (for नवम्). Ks द्वि चन्द्रं तथोदितम् ; G निशि चन्द्रमसोपमम्. — ^c) Ss तु (for च). Ks N V B Dn Ds D1-3 Ts. 3 Gs शारदी च (Ts 'दीनां) निशां रम्यां ; Ts शारदी रजनी रम्यां .

16 *) Ds रागस्तु (for रागासु). Ds करीषाङ्गरागासु . — ^b) Ss राज्ञ ; Ts Gs प्रति ; Ms व्रजन् (for व्रज-). — Ds om. (hapl) 16^a 17^b. — ^c) All Mss. (except Ss Ms-3 ; Ds oin.) द्रपाणां (for रागाणां). — Ks reads 16^d-17^c on marg. — ^d) Ms. 3 युद्धाय (for 'नि'). Ss Ts Gs युद्धाय

वृषाणां जातरागाणां युद्धानि समयोजयत् ॥ १६
 गोपालांश्च बलोदग्रान्योधयामास वीर्यवान् ।
 वने स वीरो गाश्वैव जग्राह ग्राहवद्विभुः ॥ १७
 युवत्यो गोपकन्याश्च रात्रौ संकाल्य कालवित् ।
 कैशोरकं मानयानः सह ताभिर्मुमोद ह ॥ १८
 तास्तस्य वदनं कान्तं कान्ता गोपस्त्रियो निशि ।
 पिबन्ति नयनाक्षेपं गी गतं शशिनं यथा ॥ १९
 हरितालाद्रपीतेन कौशेयेन च भास्वता ।
 भद्रवस्त्रेण वसितः कृष्णः कान्ततरोऽभवत् ॥ २०
 स च द्वाङ्गदनिर्गुहश्चित्रया वनमालया ।

समरोचयत्.

17 D¹ om. 17^{ab} (cf. v. 1. 16). — ^a) K₁ M₁₋₃ गोपालां; T₂ G₁ 'लश् (for 'लांश्). — ^b) D₂ D₄ योजयामास (for योजय). S₁ युद्धवित् (for वीर्यवान्). — ^c) T₁ वीरो (for वीरो). K₃ D₁ गाश्वैव; D₂ T₁ G₁ गावश्च; M₁₋₃ गोपीश्च (for गाश्वैव). — ^d) K₁ ग्राहवद्विभुः; K₁ D₂ ग्राहवद्विभुः (for ग्राह). M₁₋₃ हरिः (for विभु).

18 ^a) S₁ K₁ N₂ V B D (except D₂) T₁ 3.4 M₁ युवतीर (for त्यो). — ^b) D₁ संकेतः; D₂ संकल्प्य (for संकाल्य). T₁ रात्रौ संकार्य कामतः. — ^c) K₁ V₂ B D₁ D₂ D₃ G₁ मानयन्वै (for 'यान). K₁ कैशोरवर्षमित्रश्च; T₂ रममाणस्तु गोविन्दः. — ^d) S₁ संहिताभिर् (for सह ता').

19 ^a) M₁₋₃ अपिबन् (for पिबन्ति). D₁ पिबन्ति नयनोक्षेपैर.

20 ^a) T₂ G₁ 3 : हरितालम् (T₂ G₁ 'सु' यणेन; G₂ 'लप्रपीतेन. — ^b) S₁ [ब]व (for च). V₂ D₂ 3 G₃ M₁ वाससा (for भास्वता). K₁ N₂ V₁ 2 B D₁ D₂ D₃ 4.5 T₂ 4 G₁ सकौशेयेन वाससा (K₃ N₁ D₁ D₂ भास्वता); T₂ G₁ कौशेयेन स लालसः; G₂ कौशेयेन चचाल सः. — ^c) M₁ संवीतः (for वसितः). S₁ भद्रं वस्त्रं वसानस्तु; K₁ N₂ 3 V B D₁ D₂ D₃ 4 T₂ 4 वसानो भद्रवसनं (K₁ 2 D₂ D₃ 'नः); N₁ D₂ G₂ भद्रं वस्त्रं निवसितः; T₁ 2 G₁ 3.4 M₁ भद्रेण भास्वता (T₁ G₁ M₁ वाससा) वीतः. — ^d) S₁ कान्तिकरो; T₁ कान्तस्ततो (for 'सरो).

21 ^a) K₁ 3 N₁ 3 V B D₁ D₂ 3 T₂ 4 -निर्युहश्च; D₂ T₁ 2 G₁ M₁₋₃ -निर्योगश्च (for -निर्युहश्च). — ^c) S₁ 5पि (for हि). — ^d) S₁ D₁ तद्वनम्; K₃ D₂ T₁ M₁₋₃ तद्वज्रम्; M₁ तु वज्रम् (for तं व').

22 ^a) N (except S₁ D₂) T₂ 4 G₁ नाम (N₂ 3 V₁ 3

शोभमानो हि गोविन्दः शोभयामास तं व्रजम् ॥ २१
 नमो दामोदरायेति गोपकन्यास्तदाब्रुवन् ।
 विचित्रं चरितं घोषे दृष्ट्वा तत्तस्य भास्वतः ॥ २२
 तास्तं पयोधरोत्तानैरुलोभिः ममपीडयन् ।
 भ्रामिताक्षैश्च वदनैर्निरीक्षन्ते वराङ्गनाः ॥ २३
 ता वार्यमाणाः पितृभिर्भ्रातृभिर्मातृभिस्तथा ।
 कृष्णं गोपाङ्गना रात्रौ मृगयन्ति रतिप्रियाः ॥ २४
 तास्तु पङ्कीकृताः सर्वा रमयन्ति मनोरमम् ।
 गायन्त्यः कृष्णचरितं द्वंद्वशो गोपकन्यकाः ॥ २५
 कृष्णलीलानुकारिण्यः कृष्णप्रणिहितेक्षणाः ।

C 4089
B 2 26. 26
P 2. 20. 26

B₁ D₂ 'न्ना दामोदरेत्येवं (K₁ 3 D₂ D₃ 'व). — ^b) K₃ सदा; N₂ D₁ T₁ G₁ 3 M₁ तम् (for तदा). — D₂ reads 22^a-24^b on marg. — ^c) K₁ N₂ V₁ 2 D₂ D₃ G₂ विचित्र- (for 'त्रं). T₂ घोर्ः; M₁ तस्य (for घोषे). — ^d) N₁ तत्तव; V₂ तत्तुल्यः; D₂ T₁ 2 G₁ 3 M₁ कृष्णस्य; M₃ तत्तत्र (for तत्तस्य). K₁ 2 D₂ 3 धीमतः; D₁ शाश्वतम् (for भास्वतः). S₁ तुष्ट्वा तत्तस्य तुष्टुः. After 22, D₂ S ins.:

734* नमस्ते कृष्ण गोपेति प्रसीद प्रभवेति च ।

[T₁ M₁ देवेति (for गोपेति).]

23 ^a) S₁ V₁ 2 D₂ T₂ 3 तास्तं पयोधरोत्तानैः (S₁ V₁ T₂ 'त्तालं)र. — ^b) K₂ पीतश्च; G₁ ऊरुभिः; M₁ महद्भिः (for उरोभिः). K₁ 3 N₁ 2 V₂ D₁ D₂ 4 पीतैः स (K₁ 'नस्त)मभिपीडयन्; T₂ उरोभिः सह माधवम्. — ^c) S₁ क्षिपिताक्षैश्च; K₂ G₁ भ्रामिताक्षैश्च (for भ्रा'). D₂ भ्रामितान्तैश्च नयनैर्; T₁ तं भ्रामिताक्षैः वदनैर्. — ^d) B₂ 3 D₁ निरीक्षन्तः; D₂ निरीक्षन्त्यो (for 'क्षन्ते). S₁ निरीक्षन्ति पुनः पुनः; D₁ 'क्ष्यन्त्यो वशं गरा

24 ^a) T₂ नि (for ता). T₁ G₂ 3 पतिभिर् (for पितृ'). — ^b) S₁ पतिभिस् (for मातृ'). K₁ 3 V₂ B₂ D₁ D₂ 3 T₁ 2 G₁ 3.5 मातृभिर्भ्रातृभिस्तथा; T₂ 3 पतिभिर्भ्रातृबन्धुभिः; M₁ भ्रातृभिर्भ्रातृभिस्तथा. — ^d) N₂ 3 V₁ 2 B₂ 3 D₂ 3 मृगयन्ते; D₂ T₁ 2.4 G₁ 3.5 M₁ रमयन्ति (for मृग'). — After 24, B₁ reads 64. 14-15.

25 ^a) T₂ 3 यन्त्रीकृताः (for पङ्की'). — ^b) S₁ मनोरमाः (for 'रमम्). D₁ रमयन्ते रतिप्रियम्. — ^c) D₂ गायन्ति (for 'न्यः). — T₂ G₁ 3 om. (hapl 1) 25^d-27^c.

26 T₂ G₁ 3 om. 26 (cf. v. 1. 25). — ^b) B₂ कृष्णे (for कृष्ण). — ^d) K₂ वराङ्गना (for वरा'). — After 26, D₂ T₁ G₂ 3.5 M₁ 4 read 29^d, repeating it in its

C 4089

B 2. 20. 26
P 2. 20 26

कृष्णस्य गतिगाभिन्यस्तरुण्यस्ता वराङ्गनाः ॥ २६
वनेषु तालहस्ताग्रैः कुट्टयन्त्यस्तथापराः ।
चेरुर्वै चरितं तस्य कृष्णस्य व्रजयोषितः ॥ २७
तास्तस्य नृत्यं गीतं च विलासस्मितवीक्षितम् ।
मुदिताश्चानुकुर्वन्त्यः क्रीडन्ति व्रजयोषितः ॥ २८
भावनिष्यन्नमधुरं गायन्त्यस्ता वराङ्गनाः ।
व्रजं गताः सुखं चेरुर्दामोदरपरायणाः ॥ २९
करीषांसुदिग्धाङ्गयस्ताः कृष्णमनुवत्रिरे ।

proper place.

27 T. G. 1 om. 27^{ab} (cf. v. l. 25). D. reads 27-28 on marg. — ^a) Śi तलेषु; M. 3 गायन्त्यम् (for वनेषु); K. 1 V. 1 तल; N. 2 V. 3 G. M. 3 तालान; G. 3 तालना (for ताल-); — ^b) N. 3 V. 1 कुट्टयन्त्यम्; B. 3 वीड; D. 3 कूर्त; T. 3 कूर्त; M. 3 पूत (for कुट्ट); N. 3 दिश (for [अ]परा); — ^c) V. 2 जगुर्वै; T. 3 पेशल (for चेरुर्वै).

28 Śi om. (hapl.) 28. — ^a) K. 3 V. 1 Dn Dn-3 नृत्यगीतं; N. 1 G. 1 M. 1 गीतं नृत्यं; V. 3 गीतनृत्यं; D. 3 T. 3 G. 1 गीतं नृत्यं (by transp.); — ^b) N. 3 V. 1 D. 3 M. 3 विलासं (for 'म-'); K. 2 D. 3 M. 3 विलासं भितमीक्षितम्; — ^c) T. 3 G. 3 मोहितं; G. 3 M. 3 मोहितनाश; M. 3 हयि (for मुदि); D. 3 गूहितं चानुकर्ण्यः; — ^d) B. 3 D. 3 D. 3 क्रीडन्त्यः; D. 3 T. 3 G. 3 कृष्णस्य (for क्रीडन्ति).

29 ^a) Śi हाव (for भाव); K. 1, 3 V. 1 D. 3 निष्यन्द; N. 2, 3 B. Dn Ds Dn-2, 3 T. 3 निष्य D. 3 T. 3 'प्यन्द; V. 3 निष्यन्दि (for निष्यन्त); D. 3 भावनिष्यन्दमधुरा; T. 3 तार-निष्यन्दमधुरं; — ^b) S. वरागना (for वराङ्गना); — D. 3 T. 3 G. 2, 3 M. 3 read 29^d for the first time after 26; T. 3 om. (hapl.) 29^d-31^b; — ^c) K. 3 D. 3 G. 3 (first time) वराङ्गनाः; K. 3 व्रजं ताम्नु; T. 3 first time वरागता; T. 3 व्रजं गत्वा (for व्रजं गता); N. 3 सुखं चेरुर्व्रजगता; — ^d) D. 3 G. 2 M. 3 (all first time) वने; G. 3 वनेषु च वराङ्गना; — For 29^d, D. 3 subst.:

735^a चेरुर्दामोदरपराः सुखं नार्यो व्रजं गताः ।

30 T. 3 om. 30 (cf. v. l. 29). — ^a) K. 3 V. 1 B. 2 D. 3 पांसु (for पांसु); D. 3 दिग्धाङ्गम् (for 'ङ्गम्'); K. 3 D. 3 करीषभम्मदि; D. 3 'येनैव दिग्धाङ्गम्; M. 3 करीषाङ्ग-वित्राङ्गम्; — ^b) K. 3 N. 3 V. 1 B. 2 Dn Ds Dn-3 T. 3 संप्रमत्तं (T. 3 'ता'); B. 3 संप्रवर्त (for संप्रमोदा);

31 T. 3 om. 31^{ab} (cf. v. l. 29). Śi om. 31. — ^a) T. 3 तमन्या (for तमन्या); K. 3 विकर्त; D. 3 निर्कैर;

रमयन्त्यो यथा नागं सप्रमोदाः करेणवः ॥ ३०
तमन्या भावविकचैर्नेत्रैः प्रहसिताननाः ।
पिवन्त्यतृप्ता वनिताः कृष्णं कृष्णमृगेषणाः ॥ ३१
मुखमस्यापरा वीक्ष्य तृप्तिता गोपकन्यकाः ।
रत्यन्तरगता रात्रौ पिवन्ति रतिलालसाः ॥ ३२
हाहेति कुर्वतस्तस्य प्रहृष्टास्ता वराङ्गनाः ।
जगृहुर्निःसृतां वाणीं माम्ना दामोदरेरिताम् ॥ ३३
तासां ग्रथितमीमन्ता रतिचिन्ताकुलीकृताः ।

D. 3 -बिम्बाङ्कैर (for विकर्तैर); K. 3 तमन्या भावविविधैर; — ^b) N. 1 V. 2 नेत्रविकचैरितानना; — ^c) V. 2, 3 D. 3 T. 3 [अ]मृत- (for 'स्ता'); K. 3 पिवन्त्यस्तृप्तिरहिता; — ^d) K. 3 D. 3 T. 3 G. 3, 3 -निमेषणा (for 'मृगे').

32 ^a) K. 3 N. 3 V. 2 B. D. 3 (except D. 3) T. 3 [अ]ङ्गसं-काशं (for [अ]परा वीक्ष्य); V. 3 मुखं तस्याव्रजसंकाशं; — ^b) G. 3 Brou. Poona eds. रम- (for रति-).

33 ^a) M. 3 रतितम् (for कुर्व); T. 3 तत्र (for तस्य); T. 3 एवं रमयन्त्यः; — ^b) V. 3 प्रविष्टाय; B. D. 3 G. 3 प्रहं (for प्रह); — ^c) K. 3, 4 D. 3 निभृता; N. 3 निजिता; V. 3 गलिता (for निःसृता); — ^d) T. 3 G. 3 नाम्ना (for माम्ना); M. 3 माम्ना दामोदरेरिताम्.

34 ^a) Śi V. 1, 3 G. 3 ग्रथितः; T. 3 ग्रथितः; G. 3 विविक्त- (for ग्रथित); — ^b) K. 3 N. 3 V. 3 रतिशाल्या (N. 3 'ता'); कुलीकृता; K. 3 N. 3 V. 1 B. Dn Ds Dn-3 T. 3 रतिशाल्या; V. 3 रतिक्रीडा; T. 3 रतिकाल्या; — ^c) T. 3 G. 2, 3 मन्त्रमिरे (for वि); D. 3 विस्त्रमिरे चारुकेता; M. 3 चारु मन्त्रमिरे चैव; — ^d) D. 3 कुचान्ते; T. 3 G. 3 कुक्षिता (for कुचाग्रै); M. 3 केशान्कु-क्षितयोषितः; D. 3 T. 3 G. 3 M. 3 (Ged.) ins. after 34^a M. 3 subst. for 33-34:

736^a अथ दामोदर काश्चिजग्राह रतिलालस्यः ॥

एवं गोपाङ्गनाः कृष्णं रमयन्ति मनोरमाः ।

अलंकृताः सुमधुरं गायन्त्यो मधुविह्वलाः ॥

कृष्णाऽपि मधुरकाक्षो गोपीनां हर्षवर्धनः ।

पपौ तामां मुखं विष्णुवर्णयच्छेत्तदपदम् ॥ [5]

अपरां वामसीं गृह्य चुनुम्ये गोपकन्यकाम् ।

आलिङ्गित्वा काञ्चिन्नु कृष्णो मन्त्रविलोचनः ॥

अन्यया सह गोविन्दे जने लीलाविधानवित् ।

अन्यस्या वामसीं गृह्य हृष्टा चारु पपौ मुखम् ।

अन्यां मिलेत् गोविन्दो नम्यं जार्नञ्च केशवः ॥ [10]

अन्यां च केशे संगृह्य मुखमुच्चम्य लीलया ।

आलिङ्गित्वा गोविन्दो गोपबन्धनिरसकृतः ॥

C 4101
B 2. 21. 3
P 2. 21. 3

गर्विताविद्वलाङ्गलः कठिनस्कन्धबन्धनः ॥ ३
ककुदोदग्रनिर्माणः प्रमाणादुरतिक्रमः ।
शक्रन्मूत्रोपलिप्ताङ्गो गवामुद्वेजनो भृशम् ॥ ४
महाकटिः स्थूलमुखो दृढजानुर्महोदरः ।
विषाणावलिगतगतिर्लम्बता कण्ठचर्मणा ॥ ५
गवारोहेषु चपलस्तरुघाताङ्किताननः ।
युद्धसज्जविषाणाग्रो द्विपट्टपभृद्दनः ॥ ६
अरिष्टो नाम हि गवामरिष्टो दारुणाकृतिः ।

3. — ^a) Si श्रमः; N₂ V₃ D₃ D₃, 8 T₃ G₃, 8 (first time); 3 Mi-3 स्मरः; G₃ (second time); 3 स्मरः (for स्मरः).

3 For the sequence in T₃ G₃, cf. v. l. l. — ^a) Si G₃: मनिर्वेपरः; D₃ मुनिर्वेपरः; T₃ स पुन्येपु; G₃ मनिर्वेपाज् (for मनिर्वेपं). — ^b) K₁ N₂, 2 V₃, 3 B₁, 2 D₃ D₃, 3 G₁ [मो]ष्ट (for [मो]ष्टी). — ^c) D₃ गर्जिताविद्वलाङ्गलः. — After 3, G₃ repeats 2nd.

4 ^a) N₂: M₃ निवाग (for निमोग); — ^b) V G₃ प्रमदाद् (for प्रमाणाद्); V₃ वरितति (hypermetre) (for दुर्गति); — T₃, 4 repeat 4th after 3rd. — ^c) T₃ (second time) मन्त्रावः (for मूत्रोप); D₃ T₃, 3 G₃, 3 M₃ दिग्वाङ्गो (for लिप्ता).

5 ^a) V₁ स्थूलमुखो; Mi-3 स्थूलगिरा (for 'मुखो'); — After 5th, T₃, 4 repeat 4th. — ^b) Si D₃, 2 D₃ G₃, 3 Mi-3 विषाणवलिगता लम्बितगतिः; Mi तेन दः; K₃ णावस्थितगतिर्. — ^c) K₃ लम्बिता (for लम्बिता); T₃ G₃, 3 M₃ कण्ठः (for कण्ठः).

6 ^a) Si K₃ D₃, 3, 6 G₃ गवां यूयेषु चपलम्; K₁, 3 V B₁, 2 D₃ D₃ गवारुदपु च'; N₂, 3 गवां कण्ठेषु च'; T₃, 3 G₃, 3 M₃ गवामाग्रेषु T₃ G₃ 'हार च'; T₃ M₃, 3 गवामुद्वेगजननम्; T₃ युद्धे जनकटाक्षेषु. — ^b) T₃ तट (for तरु); K₃ तरुघाताङ्किताननः; T₃ G₃ तटनेडाङ्कितः; M₃ तटापाताङ्कितः. — ^c) D₃ मज्जो; T₃ स्थिरः (for मज्जो). — ^d) Si K₃, 3 वृषो वृषभमूदनः; K₁ वृषो वृषभमूदनः.

7 ^a) N₂ अरिष्टो दानवाकृतिः. — T₃ transp. 7th and 8th. — ^b) K₃ गोष्ठे वि; V B₁ D₃ गोष्ठानि; D₃ गोष्ठेस्मिन् (for गोष्ठानि); B₁ गोष्ठेवदति दारुणः.

8 ^a) B₁ D₃ D₃ पातयन्म (for 'यानो'); T₃ गर्भ (for गमान्). — T₃ transp. 7th and 8th. — ^b) K₁ D₃ दृष्टो; D₃, 3 T₃ दृष्टो (for दृष्टो); K₃ अशक्तः (for गच्छति); Si K₃ D₃ D₃, 3 T₃ G₃, 3 M₃, 3 अनार्वन् (for 'नर्वन्').

दैत्यो वृषभरूपेण गोष्ठान्विपरिधावति ॥ ७
पातयानो गवां गर्भान्दृष्टो गच्छत्यनार्तवम् ।
भजमानश्च चपलो गृष्टीः संप्रचचार ह ॥ ८
शङ्खप्रहरणो रौद्रः प्रहरणोषु दुर्मदः ।
गोष्ठेषु न रतिं लेभे विना युद्धं स गोवृषः ॥ ९
एतस्मिन्नेव काले तु गावः कृष्णसमीपगाः ।
त्रामयामास दुष्टात्मा वैवस्वतपथे स्थितः ॥ १०
सेन्द्राशनिरिवाम्भोदां नर्दमानो महावृषः ।

T₃ दृष्टोऽगच्छन्दा वज्रम्. — ^a) Si K₁, 3, 4 N₂, 3 V₁, 2 D₃ D₃, 3 T₃, 3 G₃, 3 भजमानश्च; D₃, 3 T₃ जृम्भमाणश्च (for भजमानश्च); D₃ तु (for च); — ^b) N₂ गृष्टी; D₃ गृष्ट्यां सं; D₃ T₃, 3 G₃, 3 गृष्टीश्च (for गृष्टी सं); G₃ Mi-3 गृष्टीश्च प्रचचार ह.

9 ^a) V₃ विद्धः (for दृष्ट); — ^b) M₃ प्रहारी (for प्रहरन्); B₁ D₃ D₃, 3 दुर्मदः (for दुर्मद); — ^c) T₃ G₃, 3 गोष्ठे न च (for गोष्ठेषु न); — ^d) Si युद्धात्मा; K₃, 3 N₂, 3 V B₁ D₃ D₃, 3 T₃, 3 युद्धेन (for युद्धे स); D₃ D₃ विना युद्धेन गोवृषः; D₃ भारत. — After 9, K₃, 3 D₃, 3 ans.:

737^a कल्पविषय कालस्य स वृषः केनवाप्रतः ।

भाजगाम् वयोदप्रो वैवस्वतपथे स्थितः ॥

K₁ D₃, 4 cont. — K₃, 4 N₂ V B₁ D₃ D₃, 3 T G M₃ ans. after 9.

738^a स तत्र गच्छु प्रमथं शायमानो मद्योक्तः ।

[D₃, 3 cont. (for तत्र); B₁, 3 cont.; T₃, 3, 3 G₃, 3 प्रमथ (for प्रमथ); T₃, 3, 3 G₃, 3 शायमानो.]

— After the above, K₃, 4 N₂ V B₁ D₃ D₃, 3 T₃, 3 M₃ read 11th, while D₃, 3 T₃ G₃, 3 read the same, repeating it in its proper place.

10 — K₃, 4, 10 11 — T₃ G₃, 4 om. (hapl.); 10th 11th.

^b) V₃, 3 D₃ D₃ गावो; D₃ G₃, 3 M₃ गावश्च (for गावः).

— ^c) K₃ N₂, 3 V B₁ D₃, 3 except D₃, 3, 3 वयो (for वयो).

11 — K₃, 4, 11; T₃ G₃, 4 om. 11th (for all, cf. v. l. 10).

^b) T₃ नर्दमानो (for नर्द); K₃, 4 D₃ D₃ महासुर (for 'वृष'); — Si, 4 om. 11th; K₃, 4, 11 N₂ V B₁ D₃ D₃, 3 T₃, 3 M₃ read 11th after 738^a; while D₃, 3 T₃ G₃, 3 read the same for the first time after 738^a.

— ^c) D₃ निर्वन्; D₃ T₃ G₃, 3 (all second time) M₃ गोवृषो; G₃ (first time) निर्वन्; G₃ (second time) गोवृषे (for निर्वन्); D₃ वयो (for गोष्ठे); — ^d) G₃ (first time) निर्वन् (for निर्वन्); — V₂ B₁ D₃ T₃ G₁ M

चकार निर्वृपं गोष्टं निर्वन्सशिशुपुंगवम् ॥ ११
 तालशब्देन तं कृष्णः सिंहादंश्च मोहयन् ।
 अभ्यधावत गोविन्दो दैत्यं वृषभरूपिणम् ॥ १२
 स कृष्णं गोवृषो दृष्ट्वा हृष्टलाङ्गललोचनः ।
 रुषितस्तलशब्देन युद्धाकाङ्क्षी ननर्द ह ॥ १३
 तमापतन्तमुद्धृतं दृष्ट्वा वृषभदानवम् ।
 तस्मात्स्थानान्न व्यचलत्कृष्णो गिरिगिवाचलः ॥ १४
 स वृषः कक्षयोर्दृष्टिं प्रणिधाय धृताननः ।
 कृष्णस्य निधनाकाङ्क्षी तूर्णमभ्युत्पपात ह ॥ १५

ins. after 11: Ds Ti Gz, 3, 5 after the second occurrence of 11^{ad}:

739* तमाराधितं पतन्तं नर्दमानं महावृषम् ।

[M₁ जय (for अभि-); V₂ B₁ D₁ 3 (B₁ न) म. कर्त्तुं स प-
 काय (for ").]

12 G₁ om. 12^{ab}. — ^a) K₂ 4 Dn D₁ 3, 4, 5 Ti G₁ 5
 M तल (for तालः). — ^b) V₂ D₁ नादेन (for नादेः).
 S₁ K₂ Dn D₁ सिंहादेन रोषयन्. — Si om. 12^{ad}. — After
 12, M₃ reads 14^{ad}.

13 ^a) Dn Ti गोवृषं (for गो). K₂ स कृष्णो गोवृषं
 दृष्ट्वा. — ^b) S₁ K₂ 3 Dn 3 Ti G₂ रोषितम् (for हृ).
 K₁ 4 N V B Dn D₁ D₁ 4 G₁ रोषितस्तलशब्देन. — ^c)
 Dn D₁ Ti 2 G₁ 3 M युद्धाकाङ्क्षी (for युद्धा).

14 B₁ reads 14^{ad} after 64^{ad}. — ^a) K₂ N₁ 2 V₂ 3
 B₂ 3 Dn D₁ D₁ 4 Ti G₁ दुर्वृत्तः; N₁ (marg.) V₁ नर्दन्तः;
 D₁ निर्वृत्तं (for उद्धृतं). — ^b) K₂ N V B Dn D₁ D₁ 3 3
 Ti 3, 4 रूपिणम् (for दानवम्). D₂ दृष्ट्वा च वृषरूपिणम्.
 — M₃ reads 14^{ad} after 12. — ^c) N₁ [अ]विचलन्; M₃
 चलितः (for व्यचलन्). D₁ Ti G₁ 3 M₃ तस्मात्स्थानान्न D₁ अ-
 व्य/चलत्कृष्णो. — ^d) Ti G₁ 3 रीतिः; M₃ रीतिः (for कृष्णो).
 K₂ 4 V₁ D₂ [अ]परः (for [अ]चलः). D₁ स्थितो गिरि-
 रिवापरः.

15 For the sequence in B₁, cf. v. l. 14. — ^a) S₁
 कुक्षिगां (for कक्षगारं). K₂ N V B₁ 3 D (except D₆)
 T₂ 4 स कुक्षी (D₂ संनद्धो; D₁ [marg.] संकुद्धो) वृषभो
 दृष्टिः; G₂ स वृषश्चपलाकान्तः. — ^b) D₃ 3 [उ]द्धृताननः; C₂
 धृता (for धृतां). — ^c) C₂ 3 धृताननः कम्पितमुखः ॥ ४

16 ^a) N (except D₆) Ti वेगेन (for प्रमुखे). — ^b)
 K₂ दुर्मदम्; D₂ (marg. as 18 text) दुर्मदम्; D₆ Ti 2
 G₁-3, 5 M₃ पाणिना (for दुर्धरम्). — ^c) K₂ D₁ (by

तमापतन्तं प्रमुखे प्रतिजग्राह दुर्धरम् ।
 कृष्णः कृष्णाञ्जननिभं वृषं प्रतिवृषोपमः ॥ १६
 स संसक्तस्तु कृष्णेन वृषेणैव महावृषः ।
 मुमोच वक्त्रजं फेनं नस्ततोऽथ स शब्दवत् ॥ १७
 तावन्योन्यावरुद्धाङ्क्षी युद्धे कृष्णवृषावुभौ ।
 रंजतुर्मेघसमये संसक्ताविव तोयदौ ॥ १८
 तस्य दर्पवलं हत्वा कृत्वा शृङ्गान्तरे पदम् ।
 अपीडयदरिष्टस्य कण्ठं क्लिन्नमिवाम्बरम् ॥ १९
 शृङ्गं चास्य पुनः सव्यमुत्पाद्य यमदण्डवत् ।

C 4119
 B 2. 21. 21
 P 2. 21. 21

corr.) D₁ 2 T₂ M₃ 3-निभो (for निभं). D₆ Ti 2 G₁ M₃
 कृष्णः कृष्णाम्बुदाकारं (G₂ रो). — ^d) D₃ वृषः प्रतिवृषं
 यथा.

17 ^a) K₂ प्रसंसक्तम्; N₁ G₂ स संहृष्टः; N₃ (marg.)
 V₁ मुसंहृष्टम्; D₂ स संयुक्तः; D₁ Ti G₁ 3 स संस्पृ (Ti वृ-;
 G₁ स्पृष्टम्; M₃ संस्पृष्टः स (for स संसक्तम्). K₂ D₂
 कृष्णो वै (for कृष्णेन). 12 G₁ संस्पृष्टस्तु स कृष्णेन; T₂ स
 संयुक्तस्तु वेगेन; G₂ स संस्पृष्टस्तु कृष्णो वै. — ^b) D₂ च (for
 [इ]व). — ^c) T₂ G₁ मुमोच गर्जन्नुभेग; M₁-3 च वक्त्रा-
 त्केन स. — ^d) K₂ निःस्त्रनं स (corrupt); Dn D₁ नस्त-
 श्राव्य; D₂ नस्तः सोऽथ; T₂ 3 घनस्तोथं (for नस्ततोऽथ). S₁
 शुभं / कृताननः; K₁ 2, 3 D₂ स सुकारं D₂ संयक्तार्थं कृतान-
 ननः; D₁ नर्दयन्वनशब्दवत्; D₆ Ti 2 G₁ M₃ सशब्दो हस-
 (G₁ दीर्घ) लोचनः.

18 ^a) K₂ [अ]न्योन्यं च (for न्याव). T₂ 4 रुद्धासौ;
 M₃ भूताङ्क्षी (for रुद्धाङ्क्षी). S₁ उभौ तावननद्धाङ्क्षी. — ^b) D₂
 महावृषो (for वृषावुभौ). — ^c) S₁ घन (for मेघ). — ^d)
 N₁ (marg.) V₁ संहताव (for संसक्ताव).

19 N₁ om. 19^{ab}. — ^a) K₂ D₂ 3, 5 Ti 2 G₁ 2, 5 M₃
 दर्पं (for दर्पः). K₂ हित्वा; V₂ D₃ Ti 2 G₁ 3, 5 M₃ दृष्ट्वा
 (for हत्वा). — ^b) K₂ शृङ्गोत्तरे; D₂ शृङ्गवरे (for शृङ्गा-
 न्तरे). — N₁ om. 19^{ad}. — ^c) B D₂ सोऽपीडयद्; D₂ 4, 5
 T₂ 3 G₁ 3-5 आपो (for अपी). — ^d) N₁ वक्त्रं (for कण्ठं).
 S₁ कण्ठसूत्रं पुनः पुनः.

20 ^a) S₁ सव्यम्; N₁ श्रीमान्; D₁ सव्य (for सव्यम्).
 — ^b) Ti G₁ M₃ [अ]यस- (for यम-). D₂ उत्पाटय्य स दण्ड-
 वत्. — Si om. 20^{ad}. — ^c) K₂ वक्त्रं (for वक्त्रे). K₂
 तेनैवास्याहनद्वक्त्रं. — ^d) K₁ D₆ Ti G₂-5 भृशाहतः; K₂ 4
 N V B D₂ D₁-1 T₂ वृषो हतः; Dn वृषो वरः (for भृशो
 हतः).

C 4119
B 2. 21. 21
P 2. 21. 21

तेनैव प्राहरद्वक्त्रे स ममार भृशं हतः ॥ २०
विभिन्नशृङ्गो भग्रास्यो भग्नस्कन्धश्च दानवः ।
पपात रुधिरोद्गारी साम्बुधार इवाम्बुदः ॥ २१
गोविन्देन हतं दृष्ट्वा दत्तं वृषभदानवम् ।
साधु साध्विति भूतानि तत्कर्मास्याभितुष्टुवुः ॥ २२

स चोपेन्द्रो वृषं हत्वा कान्तवक्त्रो निशामुखे ।
अरविन्दाभनयनः पुनरेव रराज ह ॥ २३
तेऽपि गोवृत्तयः सर्वे कृष्णं कमललोचनम् ।
उपासांचक्रिरे हृष्टाः स्वर्गे शक्रमिवामराः ॥ २४

इति श्रीहरिवंशे चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

६५

वैशंपायन उवाच ।

कृष्णं व्रजगतं श्रुत्वा वर्धमानमिवानलम् ।
उद्वेगमगमन्कंसः शङ्कमानस्ततो भयम् ॥ १
पूतनायां हतायां च कालिये च पराजिते ।
धेनुके प्रलयं नीते प्रलम्बे च निपातिते ॥ २

21 *) Si G विभिन्नः ; Ka & Na V B Ds Du
Ds Du 3. 4 Ta 1 स भिन्नः ; Na V स लिङ्गः ; B Ds 3 स
भग्नः (for विभिन्नः) ; Ka स भिन्नशृङ्गो भिन्नास्यो
शरुणः (for दानवः) . — *) Ds पपात रुधिरोद्गारः .

22 *) Ds 3 Ta G 1. 2 Ma दृष्ट्वा (for दत्तं) ; B गोवृष-
(for वृषभः) ; Ka [अ]रिष्टं वृषरूपिणम् . — *) Ds तत्कृतानि
(for तत्कर्मास्यः) ; Ds Ta G 1. 2 M [अ]नीतः ; B [अ]-
स्यानि (for [अ]न्यानि) ; Na तुष्टुवुश्च जगत्पतिम् ; निनय
कर्माणि तुष्टुवुः ; Na Ma कर्मेत Ma मैत चानितु .

23 *) B गोपेन्द्रो (for चो) ; G हते दृष्ट्वा (for वृषं
हत्वा) . — *) Ka Na V B Ds Du 3. 4 Ta 1 चन्द्रे
(for चक्रो) . — *) Ka Na V B Ds Du 3. 4 Ta 1 रराजः ; Na
Vs Ds Ds रराजः ; Ta 1 चचार (for रराज) ; V व्रजमेव
जगाम ह .

24 *) Ka Na V B Ds Du 3. 4 Ta 2 G M तु
(for सपि) ; Si ते गोपा निवृत्ताः सर्वे ; D ते तु गोवृषभाः सर्वे ;
Ta 1 हते तु वृषभे सर्वे . — *) Ds कृष्णं (for हृष्टाः) . — *)
Ka Ba Du Du 3. 4 सर्वे (for सर्वे) . — *) शक्रं देवगणा इव .

COLOPHS. — Mention of the Epic : Ka Na Ds
Ta. — Mention of Kṛishṇa : Ka Na V B Ds Du 3. 4
— Sub-particlar : Ta आश्रयंयवे . — Adhy. name : Ta M
अरिष्टवधः . — Adhy. no. (figures, words or both) :

धृते गोवर्धने चैव विकले शक्रशामने ।
गोषु त्रातामु च तथा स्पृहणीयेन कर्मणा ॥ ३
ककुभिनि हनेऽरिष्टे गोपेषु मुदिनेषु च ।
दृश्यमाने विनाशे च संनिरुष्टे महाभये ॥ ४
कर्षणेन च वृक्षाभ्यां बालेनावालकर्मणा ।

Ka Ds Mi 3. 4 Ta 1 Na V B Ds Du 3. 4 Ta 2 G 1. 2 Ma
78. V Ds Du 3. 4 Ta 76. Ds 82. Ds G 1. 75. Ta 84.
Ta 71. — *) Si 1. 2. 3. 4. Ds Ds G 1. 2. Ds 25. Ds 26.
Ta 21.

65

1 *) Ka 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. — *) Si Ds यथा
(for इयः) ; Ka अक्रमाः ; Ds Ta [अ]चलम् (for [अ]नं) .
— *) Si कृष्णाकमललोचना .

2 *) Si Ds Ta G 1. 2 Ma तु (for च) ; Ta हतायां पूत-
नायां च . — *) Vs दृषि (for च) . — *) Ds निधने (for
प्रलयं) . — *) Si वि (for च) ; Ma पराजिते (for
निपातिते) .

3 *) Ka चापि ; Ka Na V B D (except Ds)
Ta 1 G 1. 2 दौले (for चैव) . — *) Ds 3 Ta Mi 3 मिन्कले
(for विकले) . — *) Ma तृतामु (for त्रातामु) .

4 *) Ds Ta G 1. 2 Ma [अ]तिगुणेषु ; G [अ]धिगुणेषु ;
Ma 3 द्विगुणेषु (for मुदिनेषु) .

5 *) K Na V B Ds Du 3. 4 Ta 1 कर्षणे वृक्षा (Ds
दस योश्चैव ; Na 'नेनापि वृक्षस्य ; Na (marg. as in text)
V B Ds वृक्षयोः कर्षणेनापि ; Ds यमलार्जुनयोश्चैव ; Ds कर्षणे-

अचिन्त्यं कर्म तच्छ्रुत्वा वर्धमानेषु शत्रुषु ॥ ५
 प्राप्सारिष्टमिवात्मानं मेने स मथुरेश्वरः ।
 विसंज्ञेन्द्रियभूतात्मा गतासुप्रतिमोऽभवत् ॥ ६
 ततो ज्ञातीन्समानाय्य पितरं चोग्रशासनः ।
 निशि स्तिमितमूकायां मथुरायां जनाधिपः ॥ ७
 वसुदेवं च देवाभं कहं चाह्य यादवम् ।
 सत्यकं दारुकं चैव कह्नावर्जमेव च ॥ ८
 भोजं वैतरणं चैव विकटुं च महाबलम् ।
 भयेसखं च राजानं विपृथुं च पृथुश्रियम् ॥ ९
 बभ्रुं दानपतिं चैव कृतवर्माणमेव च ।

जुनवृक्षाभ्यां; G सकर्तृगतवृ. — ⁶) N₁ कृष्णोत्तरकर्मणाः
 N₂, a V₂, a B Ds D₁ शकटय तथैव च. — ⁷) D₁ स्मृत्वा
 (for श्रुत्वा). — ⁸) D₁ G₁ बाध्यमानेषु शत्रुषु.

6 ^a) K₁ प्राप्सारिष्टम्; D₁ प्राप्तं रिष्टम् (for प्राप्सारिष्टम्).
 — ^b) S₁ मनसो भूतमीश्वर (sic); D₁ मेने तमसुरेश्वरः. — ^c)
 K₂ विकलेन्द्रियभूतात्मा; M₁ संविज्ञे. — ^d) K₁ N₁ V₁ B
 D₁ D₂ D₃ T₁ ५ बभौ (for अभवत्). D₁ पावकप्रतिमो
 बभौ.

7 ^a) D₁ ज्ञाती. (for ज्ञातीन्). K₁ समामाद्य; D₁ T₁
 नीय; T₁ G₁ ह्य (for 'नाय'). — ^b) K₁ ५ D₁ T₁ ५ G₁
 शासनम् (for 'न:'). — ^c) N₁ निशा. (for निशि). K₂
 स्तिमित. (for स्तिमित). K₁ भूतायां (for मूकायां). G₁ स
 निस्तिमितमूकाया.

8 ^a) K₁ ५ N₁ V₁, a B D₁ D₂ T₁ कहं; N₁ V₁
 T₁ कंसम् (for कहं). M₁ २ दानव (for यादवम्). K₃ D₁
 T₁ २ G₁ M₁ कहं चा T₁ कहं च्या; G₁ ५ कंसश्चा; G₁ कस्य
 चा ह्य दानवः (K₃ G₁ M₁ वम्); D₁ क₁ चाह्य यादवान्
 — ^c) D₁ सत्याकिं (for सत्यकं). K₁ २ बाहुकं; K₁ दर्पकं; D₁
 बाहुकं (for दारुकं). S₁ सत्याकिं मधुकं चैव; G₁ सत्यं चापकं
 चैव. — ^d) D₁ T₁ G₁ ३ कसावरजम्; G₁ जिह्वा; M₁
 कम्पा; some Mss. कडा (for कह्वा).

9 T₁ repeats 9^{ab} after 11^{ab}. — ^a) S₁ चैव रणं; T₂
 G₁ ५ वैतरणी; G₁ णि (for 'णं'). G₁ [अ पि (for [ए]व).
 — ^b) K₁ विकुण्डुं; T₁ (second time) विकथं; G₁ M₁ विद्रुकं
 (for विकटुं). — ^c) K₃ D₁ भागशङ्खं; K₁ भयेसखं; N₂
 V₁, a जयशङ्खं; B₁ भयशङ्खं; D₁ भयेशङ्खं; D₁ हयेसखं;
 T₂ G₁ भयेसखं; T₂ ५ जयसख्यं; M₁ भयेसखं (for 'सखं').
 D₁ धर्मज्ञं (for राजानं). S₁ भयं मगधं धर्मज्ञं; K₁ २ D₁
 भये (K₁ 'य' शङ्खं च धर्मज्ञं, D₁ भयं शङ्खं च कर्मज्ञं; G₂ हरे.

भूरितेजममश्रोभ्यं भूरिश्रवमेव च ॥ १०
 एतान्स यादवान्मर्वानामाष्य शृणुतेति च ।
 उग्रमेनमुतो राजा प्रावाच मथुरेश्वरः ॥ ११
 भवन्तः सर्वकार्यज्ञाः सर्वशास्त्रविशारदाः ।
 न्यायवृत्तान्तकुशलास्त्रिवर्गस्य प्रवर्तकाः ॥ १२
 कर्तव्यानां च कर्तारो लोकस्य विबुधोपमाः ।
 पर्वता इव निष्कम्पा वृत्ते महति तस्थुषः ॥ १३
 अदम्भवृत्तयः सर्वे गुरुकर्मसु चोद्यताः ।
 राजमन्त्रधराः सर्वे सर्वे धनुषि पाग्गाः ॥ १४
 यशःप्रदीपा लोकानां वेदार्थानां विवक्षवः ।

C 4128
 B 2. 22. 15
 P 2. 22. 15

सखं च धर्मज्ञं. — ^a) M₁ विप्रियं (for विपृथुं). D₁ पृथु-
 प्रियम्; M₁ पृथुं तथा (for पृथुश्रियम्).

10 ^a) K₁ यदुपनि (for दानं). — ^b) N₂ V₁, a T₁
 कर्माणम् (for 'व'). — G₁ om. (hapl.) 10^{ab}. — ^c) G₂, s
 श्रवमम् (for तेजं). — ^d) K₁, २ हरि- (for भूरि). B₁
 G₁ ५ तेजसम् (for श्रवं).

11 ^a) N₂ V₃ वै (for स). M₁ एतान्सर्वान्समाह्वय.
 — ^b) G₂ आह्वय (for आभाष्य). — After 11^{ab}, T₁
 repeats 9^{ab}.

12 ^a) S₁ कार्येषु; B₁ शास्त्रज्ञाः (for कार्यज्ञाः). — ^b)
 K₃ ५ N₁ V₁, a D₁ D₂ ५ T₁, ५ वेदेषु परिनिष्ठिताः; V₂
 B D₁ सर्ववेदेषु निष्ठिताः. — ^c) D₁ वृत्ताश्च (for 'न्त').
 — ^d) D₁ त्रिवर्गसः; M₁ ५ र्गाणां (for 'रिष्य').

13 ^a) D₁ लोके च (for लोकस्य). K₁ [इति; K₂
 [अपि (for वि). D₁ (marg. as in text) लोकस्य च विधि-
 श्रमाः. — ^b) S₁ वृत्ते च महति स्थिताः. — For 13^{cd}, K
 N₂, a V₁, a B D (except D₁) T₁, ५ subst.:

740* तत्त्ववांसो महावृत्ते निष्कम्पा इव पर्वताः ।

14 ^a) G₁ आरम्भः; M₁-s अदम्भ- (for अदम्भ-). — ^b)
 G₁ चारिताः; G₁ ५ चोदिताः (for चोद्यताः). N₁ (except S₁
 D₁) T₂-५ सर्वे गुरुकुलोपिताः (K₁ लोद्वहा; N₂ लायिताः).
 — ^c) D₁ G₁ M₁ साम- (for राज). S₁ धर्मपराः; D₁, s M₁
 मन्त्रपा D₁ कं रा. (for धराः).

15 T₂ om. 15-16. — ^a) T₁ शास्त्र- (for यदा-). N₂
 D₁ प्रदीपा (for 'पा'). — ^b) B₁ वेदार्थोश्च (for 'र्थानां'). N₂
 (marg.) V₁, २ D₁ G₁, २ ५ M₁ विचक्षणाः; T₁ विस्तरदाः
 (for विवक्षवः). G₂ सर्वार्थानां विचक्षणाः. — ^c) T₁ निस्-
 रीस्था; M₂ विसर्गज्ञा (for नि').

C 4130
B 2. 22. 15
P 4. 22. 15

आश्रमाणां निसर्गज्ञा वर्णानां क्रमपारगाः ॥ १५
प्रवक्तारः सुनियता नेतारो नयदर्शिनः ।
मेत्तारः परराष्ट्राणां त्रातारः शरणार्थिनाम् ॥ १६
एवमक्षतचारित्रैः श्रीमद्भिरुदितोदितैः ।
द्यौरप्यनुगृहीता स्याद्भवद्भिः किं पुनर्मही ॥ १७
ऋषीणामिव वो वृत्तं प्रभावो मरुतामिव ।
रुद्राणामिव वः क्रोधो दीप्तिरङ्गिरसामिव ॥ १८
व्यावर्तमानं सुमहद्भवद्भिः ख्यातकीर्तिभिः ।
धृतं यदुकुलं वीरर्भूतलं पर्वतरिव ॥ १९
एवं भवन्सु युक्तेषु मम चित्तानुवर्तिषु ।
वर्धमानो ममानर्थो भवद्भिः किमुपेक्षितः ॥ २०

16 Tz om. 16^a (cf. v. 1, 15^a). M₁ 2 om. 16^a. — ^a) D₂ प्रवेत्तारः (for प्रवक्तारः); K₁ सुनिपुणा; N₁ B₁ D₁ D₂ T₁ G₁ सुनियतां; B₁ यमानः; T₁ सुनीतानां (for सुनियता); — ^b) K₁ T₁ दर्शनाः; B₁ D₁ D₂ D₃ 2, 2 T₁ G₁ दर्शिनः; M₁ 2 दर्शिनः (for दर्शिन); — ^c) D₂ G₁ 2, 2 भोक्तारः (for मेत्तारः); — ^d) K₁ त्रातानां (for त्रातारः); D₂ S₁ except T₁ 4; Tz om. 1 त्रातारः शरणार्थिनाम्.

17 ^a) T₁ 4 अन्यत्र; G₁ अक्षयः (for नः); T₁ यशः-प्रदीपचारित्रैः; — ^b) S₁ भवद्भिरुदितोदितैः; K₁ D₁ T₁ 2 G₁ 3 M₁ श्रीमद्भिरुदितैर्गुणैः (K₁ सथा); D₂ द्विर्यदुनन्दनैः; T₁ 4 'द्विरुदितोदितैः'.

18 M₁ om. 18^a 19^a. T₁ 4 om. (hapl.) 18^a. D₂ reads 18^a-19^a on marg. — ^a) S₁ K₁ 2 D₁ 4 T₁ 3; K₁ सं- (for वः); G₁ M₁ क्रोधो (for क्रोधो); — ^b) D₂ 4 रष्टिर (for दीप्तिर); K₂ आङ्गिरसाम्.

19 M₁ om. 19^a (cf. v. 1 18^a). — ^a) S₁ B₁ नृ (for सु-); K₁ 2, 4 D₁ D₂ 4 व्यावृत्त (K₁ D₂ प्रवर्तमानं सुमं K₁ 2 नु म हृद्; D₂ T₁ 2 G₁ M₁ 2, 4 व्यावर्तमानै-रनिशं; — ^b) B₁ 2 D₂ पुण्य (for ख्यात-); N₁ भवद्भिः पुण्यकीर्तिभिः; D₂ भवद्भिर्यदुनन्दनैः; — ^c) M₁ भुतं (for धृतं).

20 S₁ om. 20^a. — ^a) V₂ D₂ युक्तेषु (for युक्तेषु); — ^b) N₁ D₂ G₁ M₁ 3 वृत्तानु (for चित्तानु-); D₂ वृत्तिषु (for चर्तिषु); — ^c) M₁ वर्तमानो (for वर्ध-); K₁ मम द्वेषी; N₁ D₂ D₃ 2 T₁ 4 G₁ 2, 2 M₁ महानर्थो (for ममां); T₁ वर्तमानो महानर्थो; D₂ om. (hapl.) 20^a 21^a; — ^d) M₁ 3 युष्माभिः (for भवद्भिः); S₁ K₁ उपेक्ष्यते; K₂ अपे-

एष कृष्ण इति ख्यातो नन्दगोपसुतो व्रजे ।
वर्धमान इवाम्भोदो मूलं नः परिक्रुन्तति ॥ २१
अनमात्यस्य शून्यस्य चारान्धस्य ममैव तु ।
कारणानन्दगोपस्य स सुतो गोपितो गृहे ॥ २२
उपेक्षित इव व्याधिः पूर्यमाण इवाम्बुदः ।
नदन्मेघ इवोष्णान्ते स दुरात्मा विवर्धते ॥ २३
तस्य नाहं गतिं जाने न योगं न परायणम् ।
नन्दगोपस्य भवने जातस्याद्भुतकर्मणः ॥ २४
किं तद्भुतं समुत्पन्नं देवापन्यं न विग्रहे ।
अतिदेवैरमानुष्यैः कर्मभिः सोऽनुमीयते ॥ २५
पूतना शकुनी बाल्ये शिशुना स्तनपायिना ।

क्षते; G₂ उपेक्षितम् (for तः).

21 D₂ om. 21^a (cf. v. 1 20^a). — ^a) T₁ Bom. Poona eds. G₁ ed. 1 अम्भोधिर् (for दो); — ^b) N₁ नूनं (for मूलं).

22 ^a) K₁ 2 op. fin.; D₂ D₃ 2 om. 22^a as in text) शून्यस्य; D₂ T₁ G₁ 2 M₁ मूलस्य; T₁ 4 मृदस्य (for शून्यस्य); G₁ अन्यमान्यस्य मूलस्य; M₁ 3 अनपन्यस्य शून्यस्य; — ^b) D₂ कारान्धस्य (for चारा); — ^c) T₁ 3 वर्धते (for गोपितो); N₁ व्रजे; G₁ 5 भवत (for गृहे); M₁ 2 सुतो गुरु-पेक्षितः.

23 ^a) K₁ इति (for इव); — ^b) N₁ B₁ D₂ T₁ 3 G₁ 2 अम्बुधिः; V₂ [उ]दधिः; D₂ D₃ M₁ 3 अम्बुभिः (for दः); — ^c) T₁ G₁ 2 म् (for स); S₁ M₁ विवर्धितः (for धेतं).

24 G₁ 2 transp. 24^a and 24^d. — ^a) K₁ न खैव (for तस्य न); T₁ बलं (for गतिं); — ^b) M₁ 3 [अ]गतिं (for योगं); N₁ (except S₁ N₁ D₂) T₁ 4 पराक्रमम्; G₁ 2 कारणम् (for परायणम्); T₁ G₁ 1 om. 24^d; — ^c) D₂ सदनं (for भवने).

25 ^a) K₁ तद्वपं; B₁ त्वद्वपं; B₂ M₁ त्वद्वपं; M₁ 3 तु भूतं (for तद्वपं); N₁ (except S₁ D₂) समुः K₁ मह / भूतं (for समुत्पन्नं); — ^b) D₂ देवो देव्यो; D₂ M₁ 2 देवक्या तन (for देवापन्यं); T₁ G₁ देवचयानकदुन्दुभे; G₁ 4, 2 M₁ देवक्या नानुविग्रहे; — ^c) S₁ न मनुष्यैः; K₂ जमानुषैः (for न्यैः); D₂ अनिदैवं न मानुष्यैः; — ^d) D₂ अमन्यते (for मीयते); — After 25, G₁ ins. 741^a.

26 G₁ om. 26. — ^a) D₁ 2, 2 M₁ 2 शकुनिर् (for

स्तनपानेषुना पीता प्राणैः सह दुरामदा ॥ २६
 यमुनायां हृदे नागः कालियो दमितस्तथा ।
 रसातलचरो नीतः क्षणेनादर्शनं हृदान् ।
 नन्दगोपमुतो योगं कृत्वा च पुनरुत्थितः ॥ २७
 धेनुकस्तालशिखरात्पातितो जीविनं विना ॥ २८
 प्रलम्बं यं मृधे देवा न शेकुर्भिवीक्षितुम् ।
 बालेन मुष्टिर्नकेन स हतः प्राकृतो यथा ॥ २९
 वासवस्योन्मयं भङ्क्त्वा वर्षं वासवगोपजम् ।

नी) . - ^b) M₂ स्तन्य (for स्तन-), D₁ -पायनी (for
 -पायिना) . — K₁ N₂ V B Dn Ds D₁-s T₂-4 G₁ शिशुनो-
 स्तान्पायिना . — ^c) T₁ G₁ M₂ स्तन्य (for स्तन-), K₂
 ततस्तेन स्तनो पीतो . — D₁ T₁ 3 G₁ M₂ 4 G₁ ed.) ms.
 after 25, C₁ B₁ 25

741* तथैव तेन बालेन पादाद्गृहेन लीलया ।
 शयने वै शयनेन शकटे परिवर्तितम् ॥
 तथ बालेन बलिना वने जानी वृक्षगौ ।
 समुलविटपी भयो महजो यमलावुनी ॥

[G₁ om. lines 1-2 . — (L. 1) D₁ बालेन (for बालेन)
 — (L. 2) M₂ शयनेन (for शयनेन) . — (L. 1) D₁
 T₁ M₂ 3 G₁ M₂ 4 G₁ (for शयनेन) .]

27. ^a) K₁ 2 N₂ V B₁ Dn Ds D₁-s T₂ G₁ M₂
 यमुनाया (for यां) . — ^b) D₁ कालियो . T₂ तदा (for
 तथा) . — ^c) S₁ M₂ तलः . D₁ T₁ G₁ 3 M₂ 4 गतो
 (for चरो) . M₂ नाग (for नीत) . — ^d) S₁ P₁ T₁ 2
 G M₂ जले ; K₂ तदा (for हृदान) . M₂ 3 क्षणेनादर्शनां गतः .
 — ^e) K₁ N₂ B₁ Dn D₁ T₁ G₁ स ; K₂ 4 Dn G₂
 [आ]शु (for च) .

28. ^a) D₁ धेनुकं (for 'कम्) . — ^b) D₁ पातितं (for
 'तो) . — After 25, D₁ S₁ except T₂ 4) ms. .

742* तस्याप्रजो महावीर्यो बलमद्वो दुरात्मवान् ।
 [T₁ 3 G₁ (for 'तः) .]

29. ^a) S₁ प्रलम्बो (for 'म्ब) . K₂ स ; D₁ च (for यं) .
 K₁ रणे (for मृधे) . — ^b) M₂ 3 अपि (for अभि-) . N₂
 V₁ यर्तिनुम् (for 'वीक्षि') . S₁ K₁ N₂ 2 V₂ 3 Dn Ds D₁-s
 T₂ 4 न शेकुर्भिवर्तिनुम् . — ^c) V₂ Dn D₁ G₁ बालेन ;
 M₂ 3 तैर्नैव (for बालेन) .

30. ^a) T₁ मुखं (for 'उन्मयं) . K₁ B₁ D₁ T₂ भुक्त्वा ;
 D₁ G₁ भिरवा ; T₂ G₁ M₂ हृद्यो (for भङ्क्त्वा) . — ^b) D₁
 जले (for वर्षं) . T₁ रोषिम् (for -रोषजम्) . — N₂ om. .
 30^c-34^b . — ^c) D₁ गोधनं (for गोकुलं) . K₁ N₂ 3 V B

निर्जलं गोकुलं कृत्वा धृतो गोवर्धनो गिरिः ॥ ३०
 हतस्त्वरियो बलवान्विशृङ्खल कृतो व्रजे ।
 अवालो बाल्यमाध्याय रमने बाललीलया ॥ ३१
 प्रबन्धः कर्मणामेव तस्य गोव्रजशमिनः ।
 संनिहृष्टं भयं चैव केशिनो मम च ध्रुवम् ॥ ३२
 भूतपूर्वश्च मे मृत्युः स नूनं पूर्वदैहिकः ।
 युद्धकाङ्क्षी हि स यथा निष्ठनीव ममाग्रतः ॥ ३३
 क्व च गोपन्वमशुभं मानुष्यं मृत्युदुर्बलम् ।

C 4157
 B 2. 22. 34
 P 2. 22. 34

Dn Ds D₁-s T₂ 4 G₁ निजिन्य गो मु (D₁ व्यासां मु) हाथाय .
 — After 30, T₂ G₁ 4 ms. 743^c .

31. N₂ om. 31 (cf. v. 1. 30) . T₂ G₁ 4 om. 31^{ab} .
^b) K₁ 4 N₂ V₂ B₁ 3 D₁ T₂ 4 G₁ 3 निःशृङ्खल (for
 विशृङ्खल) . N₂ मृधे (for व्रजे) . D₂ विगर्वो marg. as in
 text ; व ततो व्रजे ; D₁ निःशृङ्खल हतो व्रजे . — D₁ T₁ G₂ .
 30 M ms. after 31^{ab} ; T₁ G₁ 4 after 30 .

743* केन वा नररूपेण शक्यो गोवर्धनो गिरिः ।
 उद्धर्तुं गोव्रजे सत्यं न जानेऽप्युद्धृतं ततः ॥
 इह सत्पश्यन् सर्वं वर्षं वासवनिमित्तम् ।
 निवारितं यस्तद्धिनं किमनःपरमजुतम् ॥

[T₁ G₁ 4 om. (chapter one 1 . — (L. 2) T₂ G₁ गोवृद्धो ;
 G₁ ने वृद्धो (for 'व्रजे) . T₁ G₂ M₂-s अद्धृतः ; T₂ G₁ इय^c
 (for इह) . — (L. 3) D₁ G₁ वासवद्वय (for अयं) . T₁
 G₁ M₂-s तद (for तद) .]

— ^c) D₁ स बालो ; G₁ अवालो (for 'लो) . — ^d) N
 (except S₁ D₁) N₂ om.) T₁ 3 4 G₁ शिशु- (for बाल-) .

32. N₂ om. 32 (cf. v. 1. 30) . — ^a) T₂ 4 प्रभावः ;
 (for प्रबन्धः) . K₁ N₂ V₁ 3 B₁ 3 Dn D₁ 4 5 G₁ एवं (for
 एव) . S₁ प्रवृद्धकर्मणामेव (sic) ; D₁ प्रवृद्धाः कर्मणा तस्य ; T₁
 प्रवृद्धकर्मणामेषां (sic) ; G₂ प्रवृद्धः कर्मणानेन . — ^b) D₁ एते
 गोः ; M₂ तस्याहो (for तस्य गो) . — ^c) S₁ फलं (for
 भयं) . D₁ T₁ 2 G M₂ [अ]पि (for [ए]व) . — ^d) D₁ T₁ 3
 G M₂ वा (for च) .

33. N₂ om. 33 (cf. v. 1. 30) . — ^a) M₁-3 हि (for
 च) . S₁ नो (for मे) . — ^b) D₁ G₂ सततं ; T₂ 4 समानं
 (for स नूनं) . N₂ V B Dn Ds पूर्व- (for पूर्व-) . G₂
 स नूनं भूतदैहिकः . — ^c) K₁ 2 युद्धकाङ्क्षी (for युद्ध) .
 K₂ D₁ G₂ 3 च स ; T₁ M₂ स्वयम् (for हि स) . T₁ इह ;
 T₂ G₁ तथा ; M₂ इव (for यथा) . K₁ N₂ V B Dn Ds
 D₁-s T₂ 4 G₁ M₁-3 युद्धकाङ्क्षी च स (V₂ B₂ Ds₁ D₃ T₂

C 4157.
B 2. 22.
P 2. 22.

क च देवप्रभावेन क्रीडितव्यं व्रजे मम ॥ ३४
अहो नीचेन वपुषा छादयित्वात्मनो वपुः ।
कोऽप्येष रमते देवः श्मशानस्थ इवानलः ॥ ३५
श्रूयते हि पुरा विष्णुः सुराणां कारणान्तरे ।
वामनेन तु रूपेण जहार पृथिवीमिमाम् ॥ ३६
कृत्वा केसरिणो रूपं विष्णुना प्रभविष्णुना ।
हतो हिरण्यकशिपुर्दानवानां पितामहः ॥ ३७
अचिन्त्यं रूपमास्थाय श्वेतशैलस्य मूर्धनि ।

स च) यथा (Ds1 T3 तथा ; D3 यदा) ; G2 युद्धकाले समु-
त्पद्ये. — ^d) K3.4 N3 V B D (except D3) M1 [इ]ह ;
N1 T3 च (for [इ]व) ; K2 [अ]श्रुत. (for [अ]प्रत.) ;

34 B3 reads 34^{ab} twice. — ^a) B3 (second time)
देवत्वम् (for गोप') ; D3 (marg., as in text) क च गोपं
मनुष्याभं. — D1 om. 34^{ab}. — ^b) S1 मानुषं (for 'व्य') ;
D3 क च (for मृत्यु-) ; K2.3 T2.4 दुर्लभम् (for 'दुर्लभम्') ;
B1.3 (both times) D3 D3 मानुष्यं प्राप्य दुः D3 व्यमति-
दुर्लभम् ; D3 T1.2 G M 'व्यं सुखदुर्लभम्. — ^c) K2 देवत्व-
(for 'प्र') ; K4-अ वैश्व ; D1-भावोऽयं (for 'भावेन') ; — ^d)
D3 वने (for व्रजे) ; K2 भवेत् ; G2 मया (for मम) ;

35 ^b) M1-3 कानयति (for 'यित्वा') ; — M1 om. 35^{ab}.
— ^c) N1 M1-3 को ह्येष ; D1 गोष्ठेपु ; T2 G1.3 गोष्ठेपु
(for कोऽप्येष) ; — After 35, D3 ins. :

744* अहो यादवश्रेष्ठा वै कथयन्तु समाहिताः ।

While D3 T1.2 G M1-3 ins. after 35 :

745* इदमप्यपरं मन्ये श्रोतव्यं यदुपुंगवाः ।

यथा मम तथा यूयं जानीथ सकलं वचः ॥

[(L. 2) M1-3 त (M1 यथा यदि (for यथा मम) .]

36 K2 om. 36^b-37^b. — ^b) V1 सुराणां कार्यगौरवे ;
G3 'णां कार्यमिदमे. — ^c) S1 K1 [इ]ह ; D3 T2 G1.3 M
[ए]व (for तु) ; — ^d) D3 च महीम् (for पृथिवीम्) ;
— After 36, D3 T1.2 G1.3 M G (ed.) ins. :

746* देवराजाय तु तदा दन्वात्किल केशवः ।

37 K2 om. 37^{ab} (cf. v. 1. 36) ; — (G ed.) cont.
after 746* : D3 T1.2 G M ins. after 37 :

747* हत्वा तु दानवं संक्ये राजानं कृतवान्हरिः ।

[D3 T1 M1-2 तं (for तु) ; D3 T1 G2 M1.2 हरिम् (for
हरिः) .]

38 ^a) K1 N2.3 V2 B2 Dn D2.3 T2.4 G1.3 M1
अचिन्त्य- ; K2 अचिन्त्य (for अचिन्त्यं) ; — ^b) D3 T1.2 G

भवेन च्याविता दैत्याः पुरा तन्निपुरं घ्नता ॥ ३८

पालितो गुरुपुत्रेण भार्गवोऽङ्गिरसेन वै ।

प्रविश्य चासुरीं मायामनावृष्टिं चकार ह ॥ ३९

अनन्तः शाश्वतो देवः सहस्रवदनोऽव्ययः ।

वाराहं रूपमास्थाय उज्जहारान्मान्महीम् ॥ ४०

अमृते निर्मिते पूर्वे विष्णुः स्त्रीरूपमास्थितः ।

सुराणामसुराणां च युद्धं चक्रे सुदारुणम् ॥ ४१

अमृतार्थे पुरा चापि देवदैत्यममागमे ।

M-पर्वत- (for शैलस्य) ; — ^a) K1 N1 B1 च्याविता ; K1
(sup. lin.) V2 N2 V1 B2 D3- च्याविता ; D3 T2.4
घातिता ; D2 पोथिता (for च्याविता) ; K2 भवेन घातितो
दैत्यः. — ^b) K1.3.4 V2 B2 D1.4 तं ; V1 च (for तत्) ;
D3 T1 पुरा तु त्रिपुरं घ्नता (D3 'त.) ; T1.2 G1.3 M1 पुरा
त्रिपुरघातिना ;

39 ^a) K1.3 N1.2.3 (marg. as in text) V2.3 B
Dn D3 D3 T2.4 चालितो ; K2 घातितो ; D1.3 वारितो
(for पालितो) ; K2 चालितो गुरुरूपेण. — ^b) G2 च (for
वै) ; N1 भार्गवोऽङ्गिरसेनया. — ^c) N2.3 V B Dn D3
D2.3 T2 दार्दुरी ; D1 दार्दुरी ; T1 दार्दुरी (for चासुरी) ;

40 ^a) M1 जायते (for शाश्वतो) ; — ^b) K1 N V B
Dn D3 D3 T1.3 शिरसो (for वदनो) ; — ^c) K N2.3 V
B D (except D3) T1 G1.4 M1.3 प्रोज्जहार (for उ') ;
— After 40, D3 S (except T2.4) ins. ;

748* समूधरवनामुर्वी शकाय प्रददौ हरिः ।

41 ^a) D3 T2 G1.3 मयिते (for निर्मिते) ; — ^b) T2
श्री (for स्त्री) ; T1.4 G2 M1.3 आश्रितः (for आस्थितः) ;
— After 41^{ab}, G2 ins. 749* ; — G2 om. 41^c-42^d. — ^c)
T चासुराणां (for असु') ; B2 असुराणां सुराणां च ;

42 G2 om. 42 (cf. v. 1. 41) ; — ^a) G1 अमृतार्थ (for
'र्थ') ; D3 देवो (for चापि) ; — ^b) M1 देवदैत्यैः समागतैः ;
— ^c) T चापि ; T1 om. (for त्रिपुर) ; — ^d) G2 M1
कूर्मरूप (for अकूपार) ; D1.3 स्मृतम् ; D1 (sup. lin. as in
text) स्मृतिः ; D3 T1 M1.3 श्रुतः ; M2 श्रुतम् (for श्रुतिः) ;
— N (except S1) T G1.3-5 M1 ins. after 42 ; G2
after 41^{ab} ;

749* वपुर्वाग्मनमास्थाय निम्ननीयं पुरा वपुः ।

त्रिभिः कर्मन्तु श्रील्लोकात्तहार त्रिविवाक्यम् ॥

[(L. 1) N1 B2 D3 वै ; V2 वै ; D2.3 म च ; D3 पुनरु ;
D3 T2.2 G1.2.3 पुरा ; T1 M1.3 तं (for वपुः) ; K2.4 B2
D1.3.5 T1.2 G2.3 नन्दनीय (for नि') ; D3.5 T2 G1.4 M2

दधार मन्दरं विष्णुरकूपार इति श्रुतिः ॥ ४२
चतुर्धा तेजसो भागं कृत्वा दाशरथे गृहे ।
स एव रामसंज्ञा वै रावणं व्यशसत्तदा ॥ ४३
एवमेष निकृत्या वै तत्तद्रूपमुपागतः ।
साधयत्यात्मनः कार्यं सुगणामर्थमिद्वये ॥ ४४
तदेष नूनं विष्णुर्वा शक्रो वा मरुतां वरः ।
मत्साधनेप्सया प्राप्तो नारदो मां यदुक्तवान् ॥ ४५
अत्र मे शङ्कते बुद्धिर्बुधेन प्रति प्रभो ।
अस्य बुद्धिविशेषेण वयं कातरतां गताः ॥ ४६
अहं हि खट्वाङ्गने नारदेन समागतः ।

पुनर (for पुनः), K V2, 3 B2 Dn Ds1 (sup. lin.) D1 बलेः;
T3, 4 न यः; M4 पुनः (for वयः), — T1 om. line 2. (L.
2) N2 Dn T1 G1 (विविधैः (for विविधैः)), V2 B1 D3
च श्रीभ्यः, कान्, Ds क. (कान्), Dn क. (कान्) (for विविधैः-
कान्).]

43. °) K2 D G चतुर्थ (for चतुर्थ), — °) V2 एष
(for एष), G यो (for वै), — °) S1 जज्ञिवांसः; K1 V
D6 T1, 2 G M1 व्यनशनः; Dn व्यननतः, Ds M1, 2 व्यधमतः;
M3 व्यमथन (for व्यनशन), T1, 4 रावणं च व्यनादायत्.
— After 43, D, S except T1, 4 ms. :

750* स एव भगवान् विष्णुर्भूत्वा भार्गवनन्दन ।
परश्वधेन शान्तेन जघान कृतवर्त्यजम् ॥
त्रि सप्त कृत्वः पृथिवीं हत्वा क्षात्रियपुंगवान् ।
हयमंथे तदा यज्ञे काश्यपाय ददौ किल ॥

[(L. 1) T1 M1-3 सननः (for सनन), — (L. 2) Ds
T2 परशुना निःश्वेतः, G1 परशुना निःश्वेतः (hypermetric);
M1-3 परशुना निःश्वेतः (hypermetric) (for °), — (L.
4) T1 M1 मदाः; G1 दः (for दः), G2 नः (for नः).]

44. °) Ds T2 G M1, 3 एष (for एष), K1 विकृत्या;
D1 (sup. lin.) G M1, 3 निकृत्वा (for कृत्या), N1 एष एव
निकृत्वा वै. — °) D1 चैतद् (for तत्तद्), S1 इहागतः;
Ds T2 G M1 समास्थितः; T3 इवाश्रितः (for उपागतः).
V2 तत्तद्रूपमुपागतः. — °) N1 V2 B1 D1 T1, 3 Gs M1
साधयित्वा; T2 G1, 3 धारयति (for साध), — °) K3
Gs कार्य (for अर्थ).

45. °) N2 V1 T1 M1 एव (for एष), K3 वै (for वा).
Ds तदर्थ मे वनं विष्णुः. — °) K1 D1 सकोधो (for शक्रो
वा), N (except S1) S (except T1 M1-3) पतिः (for
वरः). — °) K1 जातो (for प्राप्तो), S1 K2 प्रज्ञा वधे (K2

द्वितीयं स हि मां विप्रः पुनरेवाब्रवीद्वचः ॥ ४७
यच्चयानुष्ठितो यत्नः कंस गर्भकृते महान् ।
वसुदेवेन ते रात्रौ कर्म तद्विफलीकृतम् ॥ ४८
दारिका या त्वया रात्रौ शिलायां कंस पातिता ।
तां यशोदामुतां विद्धि कृष्णं च वसुदेवजम् ॥ ४९
रात्रौ व्यावर्तितावेतौ गर्भौ तव वधाय वै ।
वसुदेवेन संधाय मित्ररूपेण शत्रुणा ॥ ५०
मा तु कन्या यशोदाया विन्ध्ये पर्वतसत्तमे ।
हत्वा शुम्भनिशुम्भौ द्वौ दानवौ नगचारिणौ ॥ ५१
कृताभिषेका वरदा भूतसंघनिषेविता ।

C 4176
B 2. 22. 53
P 2. 22. 53

तत्साधनेप्सया जातो; V3 Ds D2, 3, 5, 6 T1-3 G1, 3-5 M4
मत्साध (G1, 3, 5 'द' नेच्छया प्राप्तो; G2 पूर्वमेव हि संप्राप्तो.
— °) S1 T2 G1, 4 वा; K3 om. (for मां), V3 B3 प्रयुक्त-
वान्; Ds T1, 2 G1-4 M यथो (for यदुं).

46. °) T3, 4 संगता (for शङ्कते), — After 46°, T4
ms. 762*. In T4, the portion from 65. 46° to 66. 25°
is lost. — °) S1 T2 G1-4 M4 प्रभुम्; K1-3 N2, 3 V1, 2 B Ds
D6 T2 ध्रुवम्; K1 V3 Dn D1, 2 ध्रुवा (for प्रभो). — °)
K1 D3 बुद्धे (for बुद्धि-), — °) D3 वयं सर्वे प्रतारिताः.

47. T1 om. 47 (cf. v. l. 46). — °) S1 कण्टकः; D1
धर्वः (for खट्वाङ्ग), K1 अहं हि च पुरोदाने. — °) M4
समागमम् (for 'गतः'), — °) Dn1 द्वितीये स; D1, 5 स
द्वितीयं (by transp.); T1 G2 M4 हि द्वितीये, T2 G2 M4
स; T3 G2-4 तु (for हि) S1 M1, 2 मा (for मां).

48. T1 om. 48 (cf. v. l. 46). — °) K3, 4 N2, 3 V
B Dn Ds D1-3 T1, 3 G1 M1, 3 यस् (for यत्), V2 Ds हि
कृतो (for [अनुष्ठितो], — °) N2, 3 V1-क्षये; M3-वधे
(for कृते), — °) Ds T2 G1, 3, 5 रात्रौ तु; G2 तं रात्रौ;
M1, 3 रात्रौ हि (for ते रात्रौ), — °) V1 om. कर्म, T2 G1, 5
विफलं (for ली).

49. T1 om. 49 (cf. v. l. 46). — °) M4 च (for या).
— °) D3 विनि- (for कंस), S1 K1, 2, 4 B2 पातिता (for
पां).

50. T1 om. 50 (cf. v. l. 46). — °) D2 M4 उभौ (for
गर्भौ).

51. T1 om. 51 (cf. v. l. 46). — °) S1 V1 G2 यशो-
दायां (for 'या'), — °) K1, 2 Ds विन्ध्यः (for विन्ध्ये), K4
विन्ध्ये च पर्वतोत्तमे; D3 विन्ध्यपर्वतसंनिधौ. — °) K3 तौ;
K4 Ds T2 G2-5 च; M1-3 तु (for द्वौ), — °) S1 वन-

C 4176
B 2. 22. 53
P 2. 22. 53

अच्यते दस्युभिर्वोरैर्महापशुचलिप्रिया ॥ ५२
सुरापिशितपूर्णाभ्यां कुम्भाभ्यामुपशोभिता ।
मयूराङ्गदचित्रैश्च बर्हभारैश्च भूषिता ॥ ५३
दृप्तकुटसंनादं वनं वायसनादितम् ।
छागयूथैश्च संपूर्णमविरुद्धैश्च पक्षिभिः ॥ ५४
सिंहव्याघ्रवराहाणां नादेन प्रतिनादितम् ।
वृक्षगम्भीरनिविडं कान्तरैः सर्वतो वृतम् ॥ ५५
दिव्यभृङ्गारचमरैरादर्शैश्च विभूषितम् ।
देवतूर्यनिनादैश्च शतशः प्रतिनादितम् ।
स्थानं तस्या नगे विन्ध्ये निर्मितं स्वेन तेजसा ॥ ५६

(for नगः) .

52. Tr. om. 52 (cf. v. 1. 46). — ^a) Mi-a न्यूय (for संघः) . — ^b) Ka D. प्रच्यते (for अच्यते) . Ka यादयैरु (for दस्युभिः) . — ^c) V. पशुमुद्रतः ; Ni V. D. T. बलि-पशुः ; Ti. पशुचयः ; L. G. पशुशतः ; T. G. कः ; M. पशु-सुराः ; Ma. पते (for पशुचलिः) . D. महापशुधारिणी

53. Tr. om. 53 (cf. v. 1. 46). — ^a) Ds. मुधा (for सुराः) . T. विहितः ; G. पिहितः (for पिशितः) . — ^b) Si Ki D. 3. 3. 3. कुण्डान्याम् ; Ka. भण्डा (for कुम्भाः) . Gs. अति- (for उप-) . K. कुण्डलाभ्यां च शोभिताः ; Ni. कुण्डलाभ्यामलंकृता — Tr. om. (chap.) 53^d. — ^c) Ki. 3. 4. D. T. G. मयूराङ्गः ; Ka. रग (चित्रैश्च) ; G. कृविचित्रैश्च — ^d) K. Ni. (V. B. D. except D.) वि (for च) .

54. Tr. om. 54 (cf. v. 1. 46). — ^a) V. D. दृष्ट- (for दृप्तः) . Some Ms. कुट्टे (for कुट्ट) . — ^b) D. G. स्वगः ; T. G. स्वग- (for वने) . — ^c) Si. मेवितम् (for नादि) . — ^d) K. V. D. D. G. मृगः ; Ni. 3. 3. (marg.) G. Mi. 3. नागः ; Ma. स्वग- (for छागः) . V. मयैश्च (for मयूथैश्च) . D. T. 3. G. 3. नागयूथैः ; Ti. पूर्णैश्च संकीर्णैश्च — ^e) Ni. 3. V. D. 3. आधरुदेश (for अघोरदेश) . T. G. विरुद्धैश्च पक्षिभिः .

55. Tr. om. 55 (cf. v. 1. 46). — ^a) D. T. G. Ma. निविलं ; T. निनदं (for निविडं) . — ^b) T. 3. पर्वतैर् (for सर्वतो) .

56. Tr. om. 56 (cf. v. 1. 46). — ^a) V. 3. D. 2. Ds. भृङ्गारः ; G. भृङ्गैश्च (for भृङ्गारः) . D. 3. G. 3. 3. M. दिव्य-भृङ्गारचमरैः — ^b) Ma. आपदैश्च (for आदर्शैश्च) . K. Ni. 3. V. D. D. 3. T. 3. उप- (for च वि) . D. T. 3. G. आपदै- (D. आदर्शैश्च निषेधितम् . — Ni. om. (chap.) 56^d .

रिपूणां त्रासजननी नित्यं तत्र मनोरमे ।
वसते परमप्रीता देवतैरपि पूजिता ॥ ५७
यस्त्वयं नन्दगोपस्य कृष्ण इत्युच्यते सुतः ।
अत्र मे नारदः प्राह सुमहत्कर्म कारणम् ॥ ५८
द्वितीयो वसुदेवाद्यैः वामुदेवो भविष्यति ।
स हि ते सहजो मृत्युर्वा न्धवश्च भविष्यति ॥ ५९
स एव वामुदेवो वै वसुदेवमुतो बली ।
षान्धवो धर्मतो मयं हृदयेनान्तको रिपुः ॥ ६०
यथा हि वायमो मूर्ध्नि पद्भ्यां यम्यैव तिष्ठति ।
नेत्रे तु दति तस्यैव वक्त्रेणामिपगृद्धिना ॥ ६१

— ^a) Ni. M. दिव्ये (for विन्ध्ये) . — ^b) Ki. 3. D. 3. 3. कर्मणाः ; Ma. चेतसा (for तेजसा) .

57. Tr. om. 57 (cf. v. 1. 46). — ^a) Ni. om. 57^a. — ^b) V. 3. शत्रूणां (for रिपूणां) . Ka. रिपूणां त्रासिनी नित्यं — ^c) Ki. शूरे (for नित्यं) . Ds. तस्य (for तत्र) . — ^d) Ni. 3. V. 3. D. D. 3. मनोरमा (for मे) . Ni. भक्तानां चोप-कारिणी — ^e) D. T. G. 3. M. आस्तेया (for वसते) . D. 3. परमं (for मे) . G. आस्तेया परमं प्रीताः — ^f) Ni. 3. V. 3. B. D. 3. T. G. 3. M. अभिः ; Ds. प्रति (for अपि) . Ka. देवैरपि च पूजिता .

58. Tr. om. 58 (cf. v. 1. 46). — ^a) B. 3. marg. as in text ; T. G. M. वया (for स्वयं) . — ^b) D. 3. तत्र (for अत्र) . — ^c) Ni. B. Ds. कार्य- (for कर्म) . K. Ni. 3. V. 3. D. 3. 3. दारुणम् (for कार-) . Ds. तन्महत्कर्म दारुणम् ; T. 3. तस्य वै कर्म दारुणम् .

59. Tr. om. 59 (cf. v. 1. 46). — ^a) V. 3. द्वितीयो वामु-देवस्य ; Ma. 3. वसुदेवाद्वितीयो वै . — ^b) D. Tr. om. (chap.) 59^d. — ^c) Ka. G. ह ते ; Ka. च मे (for हि ते) . G. 3. M. 3. सदसा ; Ma. भवता (for सहजो) . — ^d) Ka. वै (for च) .

60. Tr. om. 60 (cf. v. 1. 46). — ^a) D. 3. T. G. 3. 3. एष (for एव) . Ma. 3. स एष देवदेवो वै . — ^b) G. नित्यं (for मयं) . — ^c) T. 3. अन्तर- (for को) . D. 3. हृदयेनान्तकोपमः .

61. Tr. om. 61 (cf. v. 1. 46). — ^a) D. T. 3. G. M. यथेह ; T. यथा हि ; G. यथेह ; G. 3. M. 3. यथैव (for यथा हि) . D. 3. पद्भ्यां (for मूर्ध्नि) . — ^b) Ka. तस्य (for यस्य) . Ki. 3. Ni. 3. V. B. D. D. D. 3. 3. 3. 3. [अ]दः ; Ka. [उ]पः ; G. 3. [ह]ह (for [ए]व) . Ni. 3. V. 3. B. D. D. 3. तिष्ठते (for

वसुदेवस्तथैवायं सपुत्रः सहवान्धवः ।

छिनात्ति मम मूलानि भुङ्क्ते च मम पार्श्वतः ॥ ६२

भ्रूणहत्यापि संतार्या गोवधः स्त्रीवधोऽपि वा ।

न कृतघ्नस्य लोकोऽस्ति बान्धवस्य विशेषतः ॥ ६३

पतितानुगतं मार्गं निषेवत्यचिरं सः ।

यः कृतघ्नोऽनुबन्धेन प्रीतिं वहति दारुणाम् ॥ ६४

नरकाध्युपितः पन्था गन्तव्यस्तेन दारुणः ।

अपापे पापहृदयो यः पापमनुतिष्ठति ॥ ६५

अहं वा म्वजनः श्लाघ्यः स वा श्लाघ्यतरः सुतः ।

नियमैर्गुरुवृत्तेन त्वया बान्धवकाम्यया ॥ ६६

ति). D. यस्यायं स च तिष्ठति; D₂ (marg.) यस्य मूर्ध्नि च तिष्ठति. — (°) G₂ नृदति (for तु). — (°) B. बान्धवना; D₂, 6 Ti, 2 G₂, 3. — M₂ गृह्णता (for मूर्ध्निना).

62. Ti om. 62 (cf. v. l. 46). — (°) V₁ च (for [पु. व.]). — (°) स. समुतः; G. स ह्यत्र (for सपुत्रः); K N V B Dn Ds D₂ 3. — सपु. D. मि ब्रजानिबान्धवः; D. ममापि शान्तिः. — (°) D₂ Ti. 2 G₂, 3. — M₂ अभिनत्ति (for छि). — (°) M₂ पश्यतः (for पार्श्वतः).

63. Ti om. 63 (cf. v. l. 46). — (°) T. ब्रह्म- (for भ्रूण-); K₂ च; B₂ निः; G₂ M₂ हि (for अपि); K₂, 2, 3 संवार्या (for संतार्या); — (°) Dm च (for वा).

64. Ti om. 64 (cf. v. l. 46). — (°) G. पतितेन (for पतितानु). — (°) S₁ निषेवति (for निषेवति). — (°) K₂, 2 G₂ यत् (for यः); G₂ र्ति (for अनु-); M₂ य कृतघ्नानु-गस्तेन. — (°) D₂, 3 Ti G₂, 3. — M₂, 3 दारुणः (for णाम्); S₁ करोति प्रीतिधारणम्. K₂ (marg. as in text) ज्ञानि वहति कारणम् (sic); K. याधनं चादिदारुणम्.

65. Ti om. 65 (cf. v. l. 46). — G₂ om. (hapl.) 65^{ab}. — (°) D₂ नरकान्युत्थितः पन्था. — (°) K₂ G₂ अपापः (for 'पे'). — After 65, D. Ti. 2 G₂, 3. — M₂, 3 ms.

751* स याति नरकं घोरं पुनरावृत्तिर्दुर्लभम् ।

66. Ti om. 66 (cf. v. l. 46). — (°) T₂ अयं (for अहं); S₁ वः (for वा); — (°) S₁ D₂ सर्व-; K₂, 3 स च; D₂ T₂ G₂, 2, 3 तव; T₂ तदा (for स वा); M₂ श्लाघ्यतमः (for 'तरः'); K₂ ततः; D₂ तथा; G₂ स्मृतः (for सुतः); — (°) S₁ नियमे; K₂, 2 D₂, 2 'नं (for 'मैर'); N V₁, 3 B Dn Ds D₂ T₂, 3 G₂ M₂ गुण (for गुरु); K₂ वृत्ते च (for 'वृत्तेन'); K₂ V₂ D₂ नियतं (K₂ 'मे) गुणवृत्तेन (D₂ 'से च); — (°) M₂-3 कामया (for काम्यया); K₂, 2, 3 D₂, 3 त्वया नात्र

हस्तिनां कलहे घोरे वधमृच्छन्ति वीरुधः ।

युद्धव्युपरमे ते तु सहाश्रन्ति महावने ॥ ६७

बान्धवानामपि तथा भेदकाले समुत्थिते ।

वध्यते योऽन्तरप्रेषुः स्वजनो याति विक्रियाम् ॥ ६८

कलिस्त्वं हि विनाशाय मया पुष्टो विजानता ।

वसुदेव कुलस्यास्य यद्विरोधयसे भृशम् ।

अमर्षी वैरशीलश्च मदा पापमतिः शटः ॥ ६९

स्थाने यदुकुलं भूढ शोचनीयं त्वया कृतम् ।

वसुदेव वृथावृद्ध यन्मया त्वं पुरस्कृतः । ७०

श्वेतेन शिरसा वृद्धो नैव वर्षशती भवेत् ।

C 4196
B 2. 22. 72
P 2. 22. 72

विचारितम्.

67. Ti om. 67 (cf. v. l. 46). — (°) K₂ B₂ Ds₁ D₂ अर्हन्ति; K₂ गच्छन्ति; N₂, 2 V₁ D₂, 3 इ° (for ऋ°). — (°) S₁ K₂ तेषां; K₂, 2 D₂ तत्र; M₂ वे ते (for ने तु). — (°) K₂ D₂ महा शान्तिर (for महाश्रन्ति).

68. Ti om. 68 (cf. v. l. 46). — (°) N₂ (marg.) V₁ भय- (for भेद-); — (°) T₂ विद्यते (for वध्यते); K₂ च (for यो); — (°) S₁ K₂, 2, 3 मर्दयम् (for विक्रियाम्); K₂ N V B D₂ (except D₂) T₂ स्वजनो यदि येनरः.

69. Ti om. 69 (cf. v. l. 46). — (°) N V B Dn Ds 3 कालस् (for कलिस्); G₂ विनाशोऽयं (for 'शाय'); — (°) N₂ (marg.) V₁ प्राप्सोऽसि (for पुष्टो वि-). — After 69^{ab}, Ti. 2 G₂ M₂, 3 ms.

752* गच्छ गच्छ यथाकामं वसुदेव नराधम ॥

तदत्तं कथयं पिण्डं यदत्तं तव जानता ।

तच्छत्रयो यदि दत्तं स्याच्छ्रेयो मम भविष्यति ॥

[(I. 1) G₂ वृत् (for the second वृत्). — (I. 2) G₂ तव तव (for तव); M₂ तव तव तव जानता (for °).]

— M₂ om. 69^{ab}. — (°) Dm D₂ यदि (for यद्वि-); D₂ यदि रोचयसे मृधम्; D₂ यद्विरोधयसे भृशम्. — (°) K₂ अमर्षः (for 'र्षी'); M₂, 3 धर्षशीली (for वैरशीलश्च); K₂ अमर्षश्च कुशीलश्च. — (°) K₂ D₂ Ti, 2 G₂ M₂-3 रतिः (for 'मति'); K₂ तु सः; D₂ भृशम् (for शट).

70. Ti om. 70 (cf. v. l. 46). — (°) M₂-3 इदं (for स्थाने); V₁ यदुकुलं (for यदुकुलं); D₂ मूढं; D₂ Ti, 2 G₂ M₂, 2, 3 कृत्स्नं; M₂ सर्वं (for मूढ); N₂ स्थानं यदुकुले मूढ. — (°) S₁ K₂ B Ds Dn D₂-4 G₂ वृद्धो (for वृद्ध). — (°) K₂ (sup. loc. as in text); 2 यन्मया च; D₂ यो मयात्र

C 4196
B 2. 22. 73
P 2. 22. 73

यस्य बुद्धिः परिणता स वै वृद्धतमो नृणाम् ॥ ७१
त्वं तु कर्कशशीलश्च बुद्ध्या च न बहुश्रुतः ।
केवलं वयसा वृद्धो यथा शरदि तोषदः ॥ ७२
किं च त्वं साधु जानीषे वसुदेव वृथामते ।
हते कंसे मम सुतो मधुरां पालयिष्यति ॥ ७३
छिन्नाशस्त्वं वृथावृद्ध मिथ्या ह्येवं विचारितम् ।
जिजीविषुर्न स ह्यस्ति यो हि तिष्ठेन्ममाग्रतः ॥ ७४
प्रहर्तुकामो विश्वस्ते यस्त्वं स्वस्थेन चेतसा ।
तत्ते प्रतिकरिष्यामि पुत्रयोस्तव पश्यतः ॥ ७५
न मे वृद्धवधः कश्चिद्विजस्त्रीवध एव वा ।

(for यन्मया त्वं). Si पुरस्थितः; Mi-3 सुसंस्कृतः (for पुरस्कृतः); Mo यन्महत्त्वं पुरा कृतम्

71. Ta om. 71 (cf. v. l. 46). —^a) Ka Dn; Da वर्ष शतैर; D: शतो (for शती); Dm को न वर्षशतैर्भवेत्; Da नाभि वर्षशताद्भवेत्. —^b) Mi-3 सुनिष्णाता (for परिणता). —^c) N (except Si D); Ta G: वृद्धतरो; Mo प्रियतरो (for वृद्धतमो); Mo सन्त. (for नृणाम्). — After 71, Bom. Poona eds. ms.

753* न तेन वृद्धो भवति येनास्य पलितं गिर ।

72. Ta om. 72 (cf. v. l. 46). —^a) Ka यम् (for त्वं); N: Va D: 2 Ti च (for तु); —^b) Fi न च (by transp.).

73. Ta om. 73 (cf. v. l. 46). —^a) V: G: किंचित्त्वं; D: कश्चित्त्वं; T: न किंचित् (for किंचित्त्वं); —^b) D एवमेव (for वसुदेव); —^c) D: Ti सृते; Bom. ed. हने (for हने).

74. Ta om. 74 (cf. v. l. 46). —^a) N (except Si D); Ta: a G: 4 वृद्धा (for वृद्ध); —^b) Si मया; Ka वृथा; Ka यथा (for मिथ्या); Ka: a N: Va: 3 B: D: तु (for हि); Ba: 3 D: 5 पितृ; Dm G: एव (for एवे); —^c) Si मे; Ka Si V: Dn D: 2, 4 Ts यो (for स); Ka N: Va B: D: 3 Ta: a G: 3 मऽभि (for हि); Ka त्रिनिपुणैरि सो ह्यस्ति (sic); G: त्रिपुत्रुर्न च सोऽप्यस्ति. —^d) Ka: a V: B: 3 D: 3; Ka N: V: 1 D: Dn D: 1, 2 Ta: a G: 3; G: 3 भि (for हि); G: 3 रिपुर्न (for तिष्ठेन); D: यो दृष्टोऽभून्ममाग्रतः.

75. Ta om. 75 (cf. v. l. 46). —^a) Ts स हन्तु- (for प्रहर्तु-); —^b) N (except Si D); Ta: a G: दुष्टेन (for स्वस्थेन); —^c) D: Ts G: 3 यतः; Ma तं (for तत्); K N: 3 V: B: Dn D: D: 3, 4 Ts करिष्येऽहं (for व्यामि). —^d) Si पुत्रेपु; D: Ta: a G: पुत्रस्य (for पुत्रयोस्); Mi-3

कृतपूर्वः करिष्ये वा विशेषेण तु बान्धवे ॥ ७६
इह त्वं जातसंवृद्धो मम पित्रा विवर्धितः ।
पितृष्वसुर्मे भर्ता च यदूनां प्रथमो गुरुः ॥ ७७
कुले महति विख्यातः प्रथिते चक्रवर्तिनाम् ।
गुर्वर्थं पूजितः सद्भिर्यदुभिर्मर्मबुद्धिभिः ॥ ७८
किं करिष्यामहे सर्वे मत्सु वक्तव्यतां गताः ।
यदूनां यूथमुख्यस्य यस्य ते वृत्तमीदृशम् ॥ ७९
मद्वधो वा जयो वाथ वसुदेवस्य दुर्णयैः ।
मत्सु यास्यन्ति पुरुषा यदूनामवगुण्ठिताः ॥ ८०
त्वया हि मद्वधोपायं तर्कयानेन वै मृधे ।

पुत्रे तव च पश्यतः.

76. Ta om. 76 (cf. v. l. 46). G: om. 76^{ab}. —^a) Ka तद्वत्; D: विप्र (for द्विज); Ka: a N: a V: B: D (except D: 3) Ts G: च (for वा); Mi-3 स्त्रीवधो गोवधोऽपि वा. —^b) Ka V: G: 2, 4 Mi कृतपूर्वः; D: Ma कृतः पूर्वः; G: कृतं पूर्व (for कृतपूर्व-).

77. Ta om. 77 (cf. v. l. 46). —^a) Fi G: 3 जानु (for जान-); D: संयन्धो (for संवृद्धो); Mi-3 इह त्वं जातो वृद्धश्च. —^b) N: माया (for विद्या); —^c) N: च; Ta: a G: 3 M त्वं (for मे); Ka: a N: a V: B: Dn D: D: 1 Ts G: पितृष्वसुश्च मे भर्ता; D: यत्वं स्वसुश्च भर्ता च. —^d) Si प्रजयो; Ka: 3 प्रजरो; Ma परमो (for प्रथमो).

78. Ta om. 78 (cf. v. l. 46). —^a) N: व्याख्यातः; D: Ta: a G: 3; Mi-3 विख्याते (for ते); —^b) Ka प्रथमे; D: Ta: a G: 3 प्रथितः (for ते); —^c) Mi-3 गुरुवत् (for गुर्वर्थ-); Mo सम्यग् (for सद्भिर्); —^d) N: Va D: D: 3 महद्भिर् (for यदुभिर्); Mo: 3 काङ्क्षिभिः (for बुद्धिभिः).

79. Ta om. 79 (cf. v. l. 46). —^a) Si N: किं करिष्याम (N: मि) वै सर्व-^b) D: त्वं तु (for मत्सु); D: G: गतः (for जाता); —^c) D: यदु- (for यूथ-); Mo यदूनां यदुवृद्धस्य. —^d) Ka उत्तमम् (for ईदृशम्).

80. Ta om. 80 (cf. v. l. 46). —^a) V: 2 वधो वा मे (for मद्वधो वा); D: 3 विजयो (for वा जयो); —^b) D: एते (for मत्सु); N: 2 (marg. as in text) प्राप्स्यन्ति (for यास्यन्ति). —^c) D: Ts G: 3, 5 Ma कुण्ठिताः; Mi-3 कुण्ठनाम्; Ma (inf. loc) कुण्ठनाम्; Ma कुण्ठनम् (for गुण्ठिताः).

81. Ta om. 81 (cf. v. l. 46). —^a) V: 3 मद्वधोपायान् (for वै); —^b) Ka N: 2, a V: B: D: 3 D: 4 Ts G: तर्क-

अविश्वास्यं कृतं कर्म वाच्याश्च यदवः कृताः ॥ ८१
 अशाम्यं वैरमुत्पन्नं मम कृष्णस्य चोभयोः ।
 शान्तिमेकतरे शान्तिं गते यास्यन्ति यादवाः ॥ ८२
 गच्छत्वयं दानपतिः क्षिप्रमानयितुं ब्रजात् ।
 नन्दगोपं च गोपांश्च करदानमम शामनात् ॥ ८३
 वाच्यश्च नन्दगोपो वै करमादाय वार्षिकम् ।
 शीघ्रमागच्छ नगरं गोपैः सर्वैः समन्वितः ॥ ८४
 कृष्णसंकर्षणौ चैव वसुदेवमुतावुभौ ।
 द्रष्टुमिच्छति वै कंसः सभृत्यः सपुगेहितः ॥ ८५
 एतौ युद्धविदा रङ्गे कालनिर्माणयोधिना ।

माणेन ; M1-3 चिन्तयानेन (for तर्क), Ba मे (for वै), K3
 तर्कमाणेन वैशिणम् -- °) S1 T1, 2 G3-2 M1 वृत्तं ; G1 M1, 2
 वृद्ध ; M3 वृद्धं (for कर्म), D1 अवश्यं स्वकृते वृद्ध -- °)
 S1 याच्याश्च (for वा), T3 स्युर (for च), N2, 2 V B Ds
 D2-4 T3 यादवाः (for यदवः),

82 T1 om. 82 (cf. v. 1. 46), -- °) D1 T1, 2 G M
 अवश्यं (for अशाम्यं), -- °) S1 तयोर् (for शान्तिम्),
 K1, 2 D2 चैव ; G2 शान्ते (for शान्ति), -- °) K1, 2 हते
 (for गते), K1, 2 साधवः ; N1 D1 T1 G M1, 2 मानवाः (for
 यादवाः), -- After 82, Ds S (except T3 ; T1 om.) ins. :

754° तिष्ठ वा गच्छ वा मुह यथेष्टं मम पार्श्वतः ॥

हन्तुं स्वजनमुद्रुनं योऽयं यदुकुलोद्बुधः ।

मा भूदयं परीवारो लोके यादवसत्तमाः ।

अन्यथा वधयोग्योऽस्मि नात्र कार्या विचारणा ॥

[(L. 1) T2 G1 [च य (for the first y.), -- (L. 2)
 T2 G1 इयुक्तः ; G2 इयुक्ताः ; G3 M1, 2 इयुक्ताः ; M1 इयुक्तं
 (for इयुक्त), Ds वन्द्यं स्वजनं ; T3 वृद्ध स्वजनमुद्रुनं
 (for °), Ds T1, 2 G1, 2, 3 कुलो (for योऽयं), -- (L.
 3) M1 सनमम् (for मा),]

83 T1 om. 83 (cf. v. 1. 46), -- °) K N2, 3 V Dn
 D1-3 T3 M1-2 गच्छ दानपते क्षिप्रं (T3 शीघ्रं), -- °) K1,
 3, 4 N2, 3 V Dn D1, 3 T3 तावद् ; K2 तमिह ; M1-3 इह च
 (for क्षिप्रम्), G2 आनीयतां (for आनयितुं), S1 यजम् ; K2
 Ds G2 M1, 2 ब्रजान् ; G1 प्रजा (for ब्रजान्), -- °) D1
 (sup. lin.) करदानाय शामनात् .

84 T1 om. 84 (cf. v. 1. 46), -- °) M1-3 तु (for
 च), M1-3 हि (for वै), S1 K3, 2 नन्दगोपश्च वाच्याऽसौ (S1
 'व्यो मे), -- °) G2 नगरी (for 'रे), -- °) K3 N3 V3
 Dn T1, 3 गोपैः सह ; V1 सर्वगोपैः (for गोपैः सर्वैः), K1, 2

दृढप्रतिकृती चैव शृणोमि व्यायतोद्यमौ । ८६
 अग्माकमपि मह्यौ द्रौ मज्जौ जयधृतोन्सवौ ।
 ताभ्यां सह नियोन्स्येते तौ युद्धकुशलावुभौ ॥ ८७
 द्रष्टव्यौ च मयावश्यं बालौ तावमगोपमौ ।
 पितृष्वसुः सुतौ मुग्धौ ब्रजवासौ वनेचरौ ॥ ८८
 वक्तव्यं च ब्रजे तस्मिन्समीपे ब्रजवासिनाम् ।
 गजा धनुर्महं नाम कारयिष्यति वै सुखी ॥ ८९
 संनिहृष्टे ब्रजाम्नात्र निवसन्तु यथासुखम् ।
 जनस्यामन्त्रितस्यार्थे यथा स्यान्मर्वमव्ययम् ॥ ९०
 पयसः सर्पिषश्चैव दध्नी दध्युत्तरस्य च ।

C 4216
 B 2. 22. 93
 P 2. 22. 93

समावृतः (for समन्वितः), K1 D1 गोपैः सह समन्ततः .

85 T1 om. 85 (cf. v. 1. 46), -- °) S1 K1, 3 N3
 Ds T1 कृष्णं संकर्षणं चैव -- °) K1 सपुत्रः (for सभृत्यः),

86 T1 om. 86 (cf. v. 1. 46), -- °) G2 यौ तौ (for
 एतौ), N1 युद्धवर्गौ (for 'विदा'), -- °) Ds T1, 2 G M
 निमित्तौ (for 'योधिनौ'), -- M1 om. 86°-87°, -- °) Ds
 कृतः (for दृढ), N1 प्रतिकृती (for 'ती'), K N2, 3 V Dn
 D1-3 T3 द्रौ च कृतितां चैव (D युद्धः), -- °) Ds श्रूयेते
 (for शृणोमि), K शृणोमि व्याकृताद्यमः ; Ds T2 G1, 3-5
 'मि व्यायतोद्यमौ

87 T1 om. 87 (cf. v. 1. 46) M1 om. 87 (cf. v. 1.
 86), -- °) Ds मित्रौ द्रौ ; T1 तौ मह्यौ ; T2 G1 बालौ द्वौ ;
 G1 कालौ द्वौ (for मह्यौ द्वौ), -- °) K N V B Dn Ds
 D1-3 T1, 2 सज्जौ युद्धकुतोन्सवौ (N1 V2 B Ds D3 'यमौ');
 Ds T2 G1, 2, 3 सज्जौ (G युद्धे) घृत्त्रयोः ; G3 सज्जौ चापि
 'त्तायुधौ' ; M1, 3 नियुध्यन्ते (for नियोन्स्येते), -- °)
 S1 Ds, 6 G3 'ति' ; D2 वां ; G1 सु (for तौ),

88 T1 om. 88 (cf. v. 1. 46), -- °) M1-3 तौ बालाव्
 (by transp.), S1 बालौ तावपराजितौ ; D2 बालौ तौ च सुरो-
 पमौ -- °) K1, 2 वीरौ (for मुग्धौ), B2, 3 पितृष्वसुसुतौ
 वीरौ -- °) S1 वनवासौ ; N2 ब्रजवास (for 'सौ'),

89 T1 om. 89 (cf. v. 1. 46), -- °) B1 T1 वने (for
 ब्रजे), S1 वक्तव्यौ च ब्रजे चैव -- °) V1 समाजे (for समीपे),
 -- K2 om. 89°, -- °) V3 B2 T1- G1, 3-5 M2-4 धनु-
 र्मखं (for 'र्महं'), -- °) V2 महत् ; Dn Ds T2 G सुखम्
 (for सुखी),

90 T1 om. 90 (cf. v. 1. 46), G1 om. (hapl.) 90°,
 -- °) Ds T1, 2 G1-3, 5 M1, 2 संनिहृष्टा ; M4 'हृष्टे' (for

C 4216,
S 2. 22. 93
P 2. 22. 93

यथाकामप्रदानाय भोज्याधिश्रयणाय च ॥ ९१
अकूर गच्छ शीघ्रं त्वं तावानय ममाज्ञया ।
संकर्षणं च कृष्णं च द्रष्टुं कौतूहलं हि मे ॥ ९२
ताभ्यामागमने प्रीतिः परा मम कृता भवेत् ।
दृष्ट्वा तु तौ महावीर्या तद्विधास्यामि यद्वितम् ॥ ९३
स्यान्नाम वाक्यं श्रुत्वाैव मम तौ परिभाषितम् ।
नागच्छेतां यथाकालं निग्राह्यावपि तौ मम ॥ ९४
सान्त्वमेव तु बालेषु प्रधानं प्रथमो नयः ।
मधुरैर्णैव तौ मन्दौ स्वयमेवानयाशु वै ॥ ९५

'कृष्टे'. Si वज्रान्तस्य; Ki. २ वज्रान्ते तु; V. वने ते तु (for वज्रान्तत्र); D. T. संनिकृष्टे वने ते तु; M. 'ष्टो वज्रान्तस्य. —^६) D. वमतां च (for निवमन्तु); —^७) G. [अ]भिमतस्य; M. [अ]पि हितस्य (for आ मन्त्रितस्य).

91. Tr. om. 11 (cf. v. l. 46). —^६) D. वा (for च). Si. Ki. D. दृष्टोऽथ मथितस्य च. —^७) Ki. २. N. a. V. B. a. D. a. G. यथाकामं (for 'म-). —^८) T. कृषणाय (for 'श्र-). D. भोज्यधिश्रयणाय च.

92. Tr. om. 32 (cf. v. l. 46). —^६) M. शीघ्रं (for गच्छ). M. ३ त्वं शीघ्रं (by transpos.). —^७) V. मम (for हि मे).

93. Tr. om. 93 (cf. v. l. 46). —^६) Ki. N. a. B. Du. D. D. a. तयोर् (for ताभ्याम्). Si. तयोरागमनप्रीतिः; V. तयोरागमने प्रीतिः; D. तौ तावपरे प्रीतिः; D. T. G. आन-यस्य मम प्रीतिः. —^७) D. T. a. G. M. परमा मे (T. 'मार्थी) (for परा मम); Ki. N. V. D. a. परमा (Ki. D. 'मे) मकृता भवेत्. — After 93^{ab}, M. ३ ins. 756* and om. 93* 96^{ab}. —^८) S. T. हि; D. T. G. a. M. च (for तु); G. दृष्ट्वा च तौ महावीर्या. —^९) D. T. a. G. a. M. सं- (for तद्); Ki. मन्ददम; N. V. D. तद्वितम्; D. T. G. a. a. M. निश्चयम्; T. G. निश्चितम् (for 'यदि'); Si. पंविधास्ये विनिश्चयम्*.

94. Tr. om. 94 (cf. v. l. 46). M. ३ om. 94 (cf. v. l. 93). —^६) Si. च; V. B. a. D. a. एव (for एवैव); Ki. D. अथ तावपरे श्रुत्वा; E. स ममास्यं तु श्रुत्वाैव; V. Du. D. D. T. द्वायनं यदि वा श्रुत्वा; D. स्यान्मे वास्यं तु श्रुत्वाैव; D. T. G. a. एतद्वाक्यामृतं श्रुत्वा; T. G. a. एतद्वाक्यं मम श्रुत्वा; M. तद्वाक्यं मम च श्रुत्वा. —^७) G. a. M. यदि (for मम); D. वै (for तौ); Si. G. a. भाषितौ (for 'तम्); D. T. G. a. मम तौ बालकौ यदि. —^८) Si. यथाकामं (for 'लं).

अकूर कुरु मे प्रीतिमेतां परमदुर्लभाम् ।
यदि वा नोपजस्रोऽपि वसुदेवेन सुव्रत ॥ ९६
एवमाकुञ्च्यमानस्तु वसुदेवो वसूपमः ।
सागराकारमात्मानं निष्प्रकम्पमधारयत् ॥ ९७
वाकशल्यं स्ताड्यमानस्तु कंसेनादीर्घदर्शिना ।
क्षमां मनमि संधाय नोत्तरं प्रत्यभाषत ॥ ९८
ये तु तं ददृशुस्तत्र क्षिप्यमाणमनेकशः ।
धिग्धिगित्यमकृते वै शनैस्चुरवाञ्छुखाः ॥ ९९
अकूरस्तु महातेजा जानन्दिन्येन चक्षुषा ।

—^६) Ki. निगृह्याव (for निग्रा); Si. D. a. ख्या; N. V. B. Du. मया; D. T. G. a. समम्; G. समौ (for मम); D. निग्राह्यौ हि च तौ मया; T. G. a. M. निगृह्यावपि तौ समम्.

95. Tr. om. 95 (cf. v. l. 46). M. ३ om. 95 (cf. v. l. 93). —^६) B. शान्तम् (for सान्त्वम्); D. वृत् (for एव); T. हि (for तु); Ki. बाले तु (for बालेषु); —^७) D. वृत्तानां (for प्रधानं); D. परमो (for प्रथमो); Si. प्रधानं प्रथमं नयम्. —^८) V. तौ बालौ; D. मन्दौ तौ (by transpos.).

96. Tr. om. 96 (cf. v. l. 46). M. ३ om. 96^{ab} (cf. v. l. 93). —^६) N. ममम् (for परम); D. T. a. G. M. मन्त्रौ च सुदुर्लभाम्. After 96, N. (except Si) T. a. G. M. ins.

655* तथा कर्तव्यमेतद्वि यथा तावागमिष्यतः ।

[D. a. ३ (for 'तः); V. यथा 'तद्वि' (for 'तः); — T. a. G. a. M. cont. D. G. ३ ins. after 95. M. ३ after 93^{ab}.

756* दृष्ट्वा च तौ महावीर्याः ।

97. Tr. om. 97 (cf. v. l. 46). —^६) Ki. a. V. D. a. G. a. एवमाकुञ्च्यमाणोऽपि (Ki. D. 'णस्तु); Ki. स्याप्य-मानस्तु. —^७) G. सागराकारमात्मानं.

98. Tr. om. 98 (cf. v. l. 46). —^६) Ki. २ D. वाक्श-रैम् (for वाकशल्यम्); V. पीड्यमानसः; B. T. G. तुष* (for ताड्य); V. M. ३ वाक्शल्यं स्ताड्यमानोऽपि; D. वाक्यशल्यै-स्तुयमानः. —^७) B. a. T. G. a. नोत्तरं प्रत्यभाषत. — After 98, D. G. ३ ins. 756*.

99. Tr. om. 99 (cf. v. l. 46). D. T. G. a. om. 99^{ab}. —^६) N. (except Si. Ki. B. ३; D. om.) T. a. G. जने-कथा (for 'शः); —^७) Ki. २ D. [ए]व ते सर्वे (for [अ]मकृते वै); M. ३ धिगित्यमकृते वै. —^८) D. (sup. l. in

जलं दृष्ट्वैव तृपितः प्रेषितः प्रीतिमानभूत् ॥ १००
तस्मिन्नेव मुहूर्ते तु मथुरायाः स निर्यया ।

प्रीतिमान्पुण्डरीकाक्षं द्रष्टुं दानपतिः स्वयम् ॥ १०१

इति श्रीहरिवंशे पञ्चपष्टिनमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

६६

वैशंपायन उवाच ।

क्षिप्तं यदुवृषं दृष्ट्वा सर्वे ते यदुपुंगवाः ।

निपीड्य श्रवणान्दर्मैर्भेनिरे तं गतायुषम् ॥ १

अन्धस्त्वनाविग्रमना धैर्याद्विकृतं वचः ।

प्रोवाच वदतां श्रेष्ठः समासात्कंसमोजमा ॥ २

अश्वाद्यो मे मतः पुत्र तवायं वाक्यपरिश्रमः ।

अयुक्तो गर्हितः सद्भिर्वान्धवेषु विशेषतः ॥ ३

अयादवो यदि भवाञ्छृणु तावद्यदुच्यते ।

C 4236
B 2. 23. 4
P 2. 23. 4

text) चक्रुर (for ऊचुर) : M1- प्रथममुखा (for अवाङ्मुखा):.

After 99, G (ed.) reads lines 9-12 of 757*.

100 T4 om. 100 (cf. v. l. 16). — Ds om. 100*
— (L. 1) D प्रीतिमानभवत्तदा After 100, D, T1, 2 G M
G (ed.) ms.

757* पश्यामि देवदेवेनं शङ्खचक्रगदाधरम् ।
योगतां योगमयं तदीश्वरं सत्त्वधरम् ॥
पश्यामि बालं गोविन्दं गोपेष्विभृषतम् ।
सकपेगमहायं तं पद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥
अद्य मे सफलं जन्म दृष्टो येन मया हरिः ॥ [5]
मथुराद्वर्चिषां तुम्बरीणाविमिश्रितम् ।
द्रक्ष्यामि लोकनाथं तं गोपीमन्त्रिलालसम् ॥
यदि मां चक्षुषा सम्यक्पीतियुक्तं पश्यति ।
तदानीं सफलं जन्म मम त पश्यतो हरिम् ॥
तं दृष्ट्वा मुनयः सर्वे विरमन्तो तपोबलान् ।
स मां द्रक्ष्यति किञ्चित् चक्षुः शरिरेण वर ॥
एवं विचिन्त्य मनसा गन्तुं दीप्तवरोऽभवत् ।

[M1 om. line 4. — (L. 5) G (om. chapl.) lines
5^b 9^a. — (L. 7) T, G (ed.) (for १००). D, T1, G2, M2
G (ed.) (for १००) (for १००). G (ed.) reads lines
9-12, after 99, and transp. lines 9-10 and 10-11. — (L.
9) M1 (for १००) (for १००). G (ed.) (for १००). M2 (for
तदा; M1 (for १००). G (ed.) (for १००). — (L. 11) T1, M1, 2 (for १००). — (L. 12) M2, 3
सन्निवृत्त (for १००).]

101 T4 om. 101 (cf. v. l. 16). — (L. 1) V3 Rom.
ed. निशीथं (for मुहूर्ते)

Corruption om. in T4. — Mention of the Epic.
K1, N1, V2, Ds. — Mention of Kṛishṇa. — S1, K1, N1, 3 V
B Ds, D1, 2. — Subsequent: Ds बालचरितम्. — Adhy.

name. — S1, K1, 2 अक्षरप्रमाणम्; K3, N1, V2, Ds2, D3-5 अक्षर-
प्रमाणम्; K1, N1, 3 V1, B, Dn, Ds1, D1, 2 अक्षरप्रमाणम्;
D, G2, 3 M1 कंसयाक्यम्. — Adhy. no. (figures, words
or both); K2, D1, M1-75; N3, G1, 78; V1, 3 Ds2, T2
77, V2, B, T1, G2, 3 M2, 79; Dn1, 70; D3, 83; D4, G2, 4
76. — S1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123.

66

1 T4 om. 1-25 (cf. v. l. 65, 46). — (L. 1) K1, 4, N1
V1, 2, B, Dn, D1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123.

2 T4 om. 2 (cf. v. l. 1). — (L. 1) V1, B2, T2 [अ]नुद्विष-
(for 'अनाविष). S1, N1, 3 Ds अन्धकोऽनुद्विषमना; K1, 2, 3
Ds अन्धको विमनामत्र; K2, N1, V2, 3, B1, Dn, Ds, Ds, 4
अन्धकस्मृद्विषमना; Ds अन्धकस्वन् (hypermetric). — (L. 1)
Ds वीर्याद् (for धै). V1 अधिकृतं; G2 आविष्कृतं (for
अविष्कृतं). S1 देवादवकृतं वचः; G1 (marg. as in text)
देव्याशिवकृतं वचः. — (L. 1) M1-3 अवदद् (for प्रोवाच). — (L. 1)
All Mss. (except S1, M1-3; T4 om.) समाजे (for 'साव).

3 T4 om. 3 (cf. v. l. 1). — (L. 1) S1, N1, V1, 3, B1, 3
Ds, Ds, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123.

4 T4 om. 4 (cf. v. l. 1). Ds, T1, 2 G M transp.

C 4236
B 2. 23. 4
P 2. 23. 4

न हि त्वां यादवा वीर बलात्कुर्वन्ति यादवम् ॥ ४
अश्वाद्या वृष्णयः पुत्र येषां त्वमनुशासिता ।
इक्ष्वाकुवंशजो राजा विनिवृत्तः स्ववंशकृत् ॥ ५
भोजो वा यादवो वासि कंसो वासि यथा तथा ।
सहजं ते शिरस्तात जटी मुण्डोऽपि वा भव ॥ ६
उग्रसेनस्त्वयं शौच्यो योऽस्माकं कुलपांसनः ।
दुर्जातीयेन येन त्वमीदृशो जनितः सुतः ॥ ७
न चात्मनो गुणांस्तात प्रवदन्ति मनीषिणः ।
परेणोक्ता गुणा गौण्यं यान्ति वेदार्थसंमिताः ॥ ८

3^{cd} and 4^{ab}. — ^a) T: G₁ s स यादवो (for अयां). — ^b) S₁ शृणु यानवमन्यमे; N₁ शृणु ते यद्यदुच्यसे; T₃ शृणुयाद्य-
विहोच्यते. — ^c) D₃ G₁ s त्वा (for त्वां). K₁ 2. 4 N V₁ s
B₁ s Dn D₁ s G₁ s M₃ यादवं (for वा). T₁ वीरा
(for वीर). K₃ D₂ न हि त्वां यादवं वीर. — ^d) K₁ 2. 4
N₁ s V₁ s Dn D₁ s T₃ G₁ M₃ यादवा: (for वम्).

5 T₁ om. 5 (cf. v. l. 1). — ^a) G₃ अश्वाद्यं (for
प्या). S₁ यादवा: (for वृष्णयः). V₂ सर्वे (for पुत्र).
— After 5^a, G₃ repeats 3^b and om. 5^b. — ^b) S₁ यथा
(for येषां). D₁ शमिता (for शां). — ^c) V₃ ययाति-
(for इक्ष्वाकु-). M₁ s वापि (for राजा). — ^d) V₂ विनि-
वृत्तः (for वृत्तः). K₃ D₂ T₁ s G₁ s च (T₁ स) वंशकृत्;
K₃ N₂ B₂ Dn D₁ s स्वयं सकृत्; D₂ स्ववंशतः (for कृत्).
G₃ विनियुक्तश्च वंशकृत्.

6 T₁ om. 6 (cf. v. l. 1). — ^a) B₂ यदि वान्यो (for यादवो
वा). D₃ T₁ G M अपि (for [अ]पि). T₁ भोजा वा यादवा
वापि. — ^b) N₃ (marg.) V₁ योऽसि सोऽसि; D₂ T₁ s G M₃
कंसो वासु (for कंसो वासि). M₁ s कंसो वासु यथामुखम्.
— ^c) S₁ K₁ s सहजस्ते; M₃ भुजते स्म (for सहजं ते). K₃
स प्रशान्तः शिरस्तातो. — ^d) V₃ M₂ s ऽथ (for ऽपि).
T₁ s G M₃ s भवेत्; M₁ s भवे: (for भव). K₃ जटी मुण्डी
च भासि च; D₂ जटी मुण्डीति वा भवेत्.

7 T₁ om. 7 (cf. v. l. 1). — ^a) G₃ स्वया (for स्वयं).
V₃ शौच्यो; G₃ s शौच्यो (for शौच्यो). — ^b) D₃ om.;
D₂ हि (for यो). K₁ V₁ D₁ s पांशुलः; V₃ पांशुलः (for
पांसनः). — ^c) V₂ अजातीयेन येन त्वम्; D₃ दुर्नयो वेति
नो तत्त्वम् (sic).

8 T₁ om. 8 (cf. v. l. 7). — ^a) K₁ मं (for प्र-).
K₃ विपश्चितः (for मनीषिणः). — B₁ om. 8^c 10^b. — ^c)
G₁ गुण्यं; G₃ गण्यं (for गौण्यं). — ^d) S₁ वेदार्थ-; N₂

पृथिव्यां यदुवंशोऽयं निन्दनीयो महीक्षिताम् ।
बालः कुलान्तकृन्मूढो येषां त्वमनुशासिता ॥ ९
साधुस्त्वमेभिर्वाक्यैश्च त्वया साध्विति भाषितैः ।
न वाचा माधितं कार्यमात्मा च विवृतः कृतः ॥ १०
गुरोरनवलितस्य मान्यस्य महतामपि ।
क्षेपणं कः शुभं मन्येद्विजस्येव वधं कृतम् ॥ ११
मान्याश्चैवाभिगम्याश्च वृद्धास्तात यथाग्रयः ।
क्रोधो हि तेषां प्रदहेल्लोकानन्तर्गतानपि ॥ १२
बुधेन तात दान्तेन नित्यमभ्युच्छिन्नात्मना ।

'नु; V₂ B₁ s D₃ D₁ सर्वार्थः (for वेदार्थ-). N₁ D₃ M₃
संमिता (for संमिता).

9 T₁ om. 9 (cf. v. l. 1). B₁ om. 9 (cf. v. l. 8).
— ^a) S₁ D₁ पृथिव्या (for प्यां). D₂ यदि (for यदु-).
— ^b) S₁ K₁ s कृतान्तकृन् (for कुलां). M₁ s मुखो (for
मुहो). T₃ बालः कुलस्यान्तकृन् (submarine). — ^c) K₃
यस्य (for येषां). T₁ शौचताम् (for शमिता).

10 T₁ om. 10 (cf. v. l. 1). B₁ om. 10^{ab} (cf. v. l.
8). — ^a) S₁ T₁ त्वमहिर् (for त्वमभिर). K₃ s यदप्यम-
द्विर्वाक्यैः स्वैः; K₃ यदप्यमद्विर्वाक्यैः; N₂ s V B₁ s D₃
D₁ एतेरमाधुभिर्वाक्यैः; Dn D₁ s (marg.) D₂ (marg.)
अमाधुमद्विर्वाक्यैश्च; D₃ यदप्यमद्विर्वाक्यैः; T₃ G₁ s M₃
साधुस्त्वमाधुभिर्वाक्यैः. — ^b) D₂ तथा; G₃ स्वयं (for
त्वया). K₁ 2. 4 मन्यते; M₁ s (अ भाषत (for भाषितैः).
D₂ स्वयं साध्विति मन्यते. — ^c) S₁ D₂ चैव (for वाचा).
D₃ T₃ G₁ s M₃ s (अ) वमितं (for साधितं). K₁ s
V₂ B₁ s D₃ D₁ न चाप्य (K₃ s D₂ ऽथ) वमितं कार्यम्;
K₃ s N₂ s (marg.) V₁ s Dn D₁ s T₁ s G₁ न चाप्या-
(V₁ s) व माधितं कार्यम्. N₂ D₁ तव चाप्या D₂ चैवाप्या-
दितं कार्यम्. — ^d) K₃ N₂ s D₁ s विवृत (for विवृतः).
D₂ T₁ s G M कथम् (for कृतः).

11 T₁ om. 11 (cf. v. l. 1). — ^a) S₁ G₃ अप्यव- (for
अनव-). B₁ स्वं गुरोरनवलितस्य. — ^b) G₃ महता (for
मान्यस्य). V₂ महता हि (for महताम्). — ^c) S₁ क्षेपणं; K₃
T₁ क्षेपणं (for क्षं). N₂ (marg.) V₁ किं शुभं; T₁ M₁ s
वाशुभं (for कः शुभं). — ^d) S₁ K₃ Dn D₃ D₂ वधे
कृतं; K₁ V₁ D₂ (अ) शुभं कृतम्; N₂ V₂ (अ) शुभे (N₂ s)
कृतं (for वधं कृतम्). K₃ s द्विजस्यैवाशुभं कृतम्; T₃ स्येह
कृतं शुभम् (sic).

12 T₁ om. 12 (cf. v. l. 1). — ^a) V₃ (अ) पि (for
पुत्र). — ^b) T₃ चैव (for तात). — ^c) M₁ s ऽपि (for

धर्मस्य गतिरन्वेष्ट्या मत्स्यस्य गतिरप्सिव ॥ १३
 केवलं त्वं तु गर्वेण वृद्धानप्रिसमानिह ।
 वाचा दुनोपि मर्मध्या अमन्त्रोक्ता यथाहुतिः ॥ १४
 वसुदेवं च पुत्रार्थे यदि त्वं परिगर्हसे ।
 तत्र मिथ्याप्रलापं ते निन्दामि कृपणं वचः ॥ १५
 दारुणेऽपि पिता पुत्रे नैव दारुणतां व्रजेत् ।
 पुत्रार्थे ह्यापदः कष्टाः पितरः प्राप्नुवन्ति हि ॥ १६
 छादितो वसुदेवेन यदि पुत्रः शिशुस्तदा ।

हि). — ^d) D: नाकगान (for अन्तर्ग). B: M-3 लोका-
 म्तरकृतानपि.

13. T: om. 13 (cf. v. l. 1). — ^a) D: Tl. 2 G: 3. 5
 तेन (for तान). M: 3 लोकेश्वरिण (for दान्तेन). — ^b)
 K1. 2 N: 3 V: B: D: T: G: M: नित्यमभ्युत्थि (D: G:
 'य' आत्मना; T: 3. 5. 6 'प्युदयात्मना; M: 3 न कथंचन
 दुर्मते. — ^c) M: 2 अन्विष्ट्या (for अन्वेष्ट्या). — ^d) S:
 गतिम् (for गतिर्). M: वा (for हि) व).

14. T: om. 14 (cf. v. l. 1). — ^a) G: अस्माकं (for
 केवलं). — ^b) N: B: समहित. D: निव; M: 3 नपि
 (for निह). D: वृद्धमन्युपमं निह. — ^c) N (except S:
 D:) T: तुदमि (for दुनोपि). D: G: धर्मध्या; T: G: 3. 5
 M: धर्मज्ञ; M: 3 धर्मज्ञान (for मर्मध्या).

15. T: om. 15 (cf. v. l. 1). — ^a) S: K: D: D:
 तु (for च). — ^b) S: N: V: यदेवं; N: V: D: यदिमं
 (for यदि त्वं). N: G: गर्हसि (for मे). K: V: B: D: D:
 D: 3 T: 3 यदीमे परिगर्हसि. — ^c) V: अत्र (for तत्र). D:
 Tl. 3 G: 3 तत्र मिथ्यावलिप्तं ते; T: G: तत्पश्यामि प्रलापं ते.

16. T: om. 16 (cf. v. l. 1). — ^a) N: B: D: च; B:
 न; D: om. (for उपि). G: दारुणे चैव पुत्रेऽपि — ^b) G:
 को वा (for नैव). — For 16^d, 17 su. 1.

758* दारुणेऽपि पितु पुत्रं क. पुत्रे दारुणः पिता ।
 — ^a) D: तु (for हि). M: कष्टं (for कष्टा). — ^d) T:
 G: पितरं (for पि). K: N: V: B: D: 3 ह; N: 3. 5
 M: च (for हि). D: पितरं प्राप्नुवन्ति च. — For 16^d, T:
 G: M: 3 subst.;

759* पुत्रास्ते ह्यापदः कष्टाः पितरं तारयन्ति तु ।
 [T: पुत्रार्थे (for ते). M: कष्टा (for कष्टा). T: G:
 पितरं प्राप्नुवन्ति (for G: च); M: 3 प्राप्नुवन्ति तु (for ^b).]

17. T: om. 17 (cf. v. l. 1). — ^b) K: 2 शिशुर्मजे;
 N: 2 V: 3 ब्रजे शिशु; B: शिशु पुरा; D: Tl. 2 G: 3. 5 M: शिशु:
 स्वकः; G: स्वकः शिशु (for शिशुस्तदा). — ^c) V: D: 3

मन्यसे यद्यकर्तव्यं पृच्छस्य पितरं स्वकम् ॥ १७

गर्हता वसुदेवं च यदुवंशं च निन्दता ।

त्वया यादवपुत्राणां वैरजं विषमर्जितम् ॥ १८

अकर्तव्यं यदि कृतं वसुदेवेन पुत्रजम् ।

किमर्थमुग्रसेनेन शिशुस्त्वं न विनाशितः ॥ १९

पुत्राप्नो नरकात्पुत्रो यस्मात्प्राता पिदन्मदा ।

तस्माद्भुवन्ति पुत्रेति पुत्रं धर्मविदो जनाः ॥ २०

जात्या हि यादवः कृष्णः स च संकर्षणो युवा ।

C 4253
 B 2. 23. 21
 P 2. 23. 21

Tl. 2 G: कर्तव्यं (for अर्कं). — ^d) N (except S: D:)
 Tl. 3 G: तत्पृच्छ (for पृच्छस्व).

18. T: om. 18 (cf. v. l. 1). — ^a) M: गर्हितं (for
 गर्हता). K: 3 यदुवंशं (for वसुदेवं). V: D: 2 गर्हता वसुदेवेन.
 — ^b) K: 3 वसुदेवं (for यदुवंशं). M: निन्दितम् (for निन्दता).
 S: 1 यादवांश्चैव कुम्भता. — ^c) K: 2 भैरवं (for वैरजं). D:
 वैरं च समुपाजितम्; D: वैरं विषमिवा; M: वैरजं विषमं
 स्थितम्.

19. T: om. 19 (cf. v. l. 1). T: om. 19 22. — ^a)
 T: G: तत्कर्तव्यं (for अर्कं). — ^b) D: पुत्रकम्; D: S (T: 4
 om.) धीमता (for पुत्रजम्). — ^c) S: 1 शिशुन्वे (for स्त्वं).
 K: विशेषितः; D: Tl. 2 G: 4 M: निपातितः (for विना-
 शितः). G: शिशुकस्त्वं निपातितः.

20. T: om. 20 (cf. v. l. 1). T: om. 20 (cf. v. l.
 1. — ^a) D: 3 त्राति (for पुत्रो). — ^b) S: T: M: पाति;
 K: 2 (marg.) V: B: D: D: D: 2 G: 1. 2. 4. 5 M: 3 त्राति;
 K: D: माता; D: पुत्रः (for त्राता). K: N: 3 D: 3 T:
 G: 1 M: तदा; G: स्वकान् (for सदा). — ^c) S: N: 1 तातेति
 (for पुत्रेति). — ^d) K: 1. 3 D: 3 पुत्र- (for पुत्रं). — After
 20, D: Tl. 2 G: M: G (ed.) ins. :

760* पित्रा पुत्रस्तु गोप्तश्चेत्को दोषो वद सांप्रतम् ।

रश्नतस्त्व पित्रांस किमर्थं वद बालिश ॥

अनेन तव वाक्येन शत्रवो यादवाः कृताः ॥

[(L. 1) M: 3 जात्या (for पित्रा). G: M: 3 पुत्रेण (for
 पुत्रस्तु). T: गोप्तश्च; G: M: 3 गोप्येति (for गोप्तश्चेत्). D:
 विना पुत्रेण गोप्येति (for ^a). — (L. 2) T: G: 5 M:
 पुत्राति (for पि). T: G: 1. 2. 3. 5 M: 3 वत (for वद).]

21. T: om. 21 (cf. v. l. 1). T: om. 21 (cf. v. l. 19).
 — ^a) K: 2 जातो; K: D: G: 4 M: 3 जात्या; D: 2 योग्यो (for
 जात्या). D: 3 स (for हि). — ^b) N: 2 तु (for च). — ^c) N:
 (marg.) V: 1 विद्वत्स; V: B: D: 1 विद्वत् (for विद्वत्).
 K: 2 चाभ्यां; G: 5 तेभ्यो (for ताभ्यां). D: Tl. 2 G: 1. 3

C 4263
B 2. 23. 21
P 2. 23. 21

त्वं चापि विधृतस्ताभ्यां जातवैरेण चेतसा ॥ २१
उद्धृतानीह सर्वेषां यदूनां हृदयानि वै ।
वसुदेवे त्वया क्षिप्ते वासुदेवे च कोपिते ॥ २२
कृष्णे च भवतो द्वेषादसुदेवविगर्हणात् ।
शंसन्ति हीमानि भयं निमित्तान्यशुभानि ते ॥ २३
सर्पाणां दर्शनं तीव्रं स्वप्नानां च निशाक्षये ।
पुर्या वैधव्यशंसीनि कारणैरनुमीमहे ॥ २४

Ma-3 स्वं चापि पितृ; Gs विकृतस्तेभ्यो. — ^a) Gs-2 चैरोऽपि (for चैरेण). Ba Ds तेजसा (for चेतसा). Ti Ma जातवैरोऽस्ति तेजसा.

22 Ti om. 22 (cf. v. 1. 1). Ti om. 22 (cf. v. 1. 19). — ^a) K1 (marg.) Vi Ds-4 उद्धृतानि; Vs Dm D उद्धृ (for उद्धृ). Ti Gs-3 Ma-3 हि; Gs-4 ह (for हि). Si Ds उद्धृतानि ह; D हि-सर्वेषां. — D reads 22^b on marg. — ^b) Ks-2 न (for नै). — ^c) Ks-4 Dm Ds Ds-4 त्वया क्षिप्ते वा D वा-सुदेवे. — ^d) Dm om. Ds वसुदेवे (for वासु). Ti गोपिते; Gs-4 Ma गोपिते (for को).

23 Ti om. 23 (cf. v. 1. 1). Vi om. 23^a. — ^a) Vs-2 अपि (for च). K1-4 Vi Ds-2 द्वेषो; Ns-3 Ba Dm Ds Gs द्वेष्ये; Gs द्वेषा (for द्वेषाद्). Ds कृष्णे च चरता द्वेष; Ds कृष्णाश्च भवतो मृत्युर्. D Ti Gs-3, 3 Ma कृष्णोऽपि भवतो द्वेषा; Ma-3 कृष्णोऽपि भवता द्वेषो. — ^b) Si Ns Ds वसुदेवे च ग; Ds विगर्हिते; Ds दिवातिगर्हणात्; Ds Ti-2 Gs-3 M-2 देवश्च गर्हि Ma रक्षिष्यतः. — After 23^a, Ds Ti-2 Gs-3 M Gs ed. ms.;

761* त्यह्यममहं वयं सर्वे भयन्तं यदि साधयः ।
असन्तो वयमेवात्र लोके ख्याता नराधम ॥
यदि शक्ताः परित्यक्तं पुत्रं त्वा सांप्रतं वयम् ।
सर्वान्भान्परित्यज्य गच्छामीनि न संशयः ॥

[L. 2) Gs नराधमः (for वयम्). — (L. 3) Ds तद-शक्ताः; Ma-3 यदा शक्ता (for तद-शक्ता). Ti Gs Ma पुत्र-त्वा; Gs Ma-3 पुत्र-त्वा (for पुत्र-त्वा).]

— ^a) N (except Si) Ti-2 Gs चेमानि; Ti Gs-2, 4, 5 Ma भीमानि (for ही). — ^d) Ba-3 अशिवानि; Ti Gs-3 [अशुभाय (for नि). Ds नु (for ने).

24 Ti om. 24 (cf. v. 1. 1). Ma-2 transp. 24^a and 24^b. — ^a) Gs-2 दर्शनं (for दर्शनं). Ks-2 शीघ्रं (for तीव्रं). — ^b) Ks-2 सुप्मानां च; Ks-3 Ns Dm Ds Ti-2 Ma दुःस्वप्नानां; Ds स्वप्नान्ते च; Ma-3 सर्पाणां च (for स्वप्नानां च). Ds Gs-3 निशाक्षये (for क्षये). — ^c) Ks-2 Ds-2 Gs-2 पुर्या

एष घोरो ग्रहः स्वातीमुल्लिखन्स्वे गमस्तिभिः ।
वक्रमङ्गारकश्चक्रे व्याहरन्ति खरं द्विजाः ॥ २५
शिवा श्मशानान्निष्क्रम्य निःश्वासाङ्गारवर्षिणी ।
उभे संध्ये पुर्णिं घोगं पर्येति बहु वाशती ॥ २६
उल्का निर्घातनादेन पथात् धरणीतले ।
चलत्यपर्वणि मही गिरीणां शिखराणि च ॥ २७
प्राक्संध्या परिधयस्ता भाभिर्वभाति भास्करम् ।

(for पुर्या). Ks-2 वैद्यः; Gs वैद्यम् (for वैद्यम्). — ^d) D Ti Gs Ma अनुमीयते (for मीमहे). M-2 कारणैरनुमीयते.

25 Ti om. 25 (cf. v. 1. 1). — ^a) Some MSS स्वातिम् (for स्वातीम्). Si-2 एष रौद्रो प्रमुखात्. — ^b) Si Ks-2 खं; Ds Ti-2 Gs Ma-2 दै (for दै). — ^c) Ks-2 D Ti Gs Ma चक्रम् (for वक्रम्). D याति (for चक्रे). — ^d) D व्याहरन्ते (for रन्ति). Gs भयः; Ma मृत्यु (for मृत्यु). Ks-3 Ns-3 Ba Dm Ds Ds-2 Ti-3 चित्रा Ds निशा या घोरोऽर्शनः; Ti-2 Gs-3 Ma-4 व्याहरन्ते भयं द्वि Gs भयं द्वि. M-2 मृत्यु द्वि जा. — N (except Si) Ti om. after 25; Ti after 25^a 26^a.

762* बुधेन पश्चिमा संध्या व्यासा घोरेण तेजसा ।
धैर्यानापये शुक्रा क्षितिचारं चचार ह ॥
केतुना धूमकेतान् नक्षत्राणि त्रयोदश ।
भरण्यादीनि निशानि नानुयान्ति निशाकरम् ॥

[(L. 1) Ti om. line 1^a. Ds-2 व्यासा Ti व्यासा (for व्यासा). — (L. 2) Ks-2 चारे (for पर्ये). Vs नक्षत्रा (for शुक्रा). Ks-3 क्षितिचारं शुके (for ^a). Ks-4 क्षितिचारं; Vs-2 व्यासा; Ti-2 क्षितिचारं. — Ba-2 क्षितिचारं (for व्यासा). — (L. 3) Ti-2 व्यासा (for व्यासा). Ks-2 Ds-2 व्यासा (for व्यासा). — (L. 4) Ns-2 व्यासा (for व्यासा). Ds-2 व्यासा (for व्यासा).]

After the above, Ks-2, 4 Ns-2 Ba Dm Ds Ds-2, 4, 5 read 28 and Ns-3 V Ba-3 read 28^a. While Ma-3 read 29^a after 25.

26 Ds-2, 4 Gs om. 26-27. Gs transp. 26 and 27. — ^a) Ds निर्गम्य (for निष्क्रम्य). — ^b) Ds Ti-2 Gs-3 M-2 वर्षिणः (for णी). Ks-4 Ds निश्वासाङ्गारवर्षिणी. — ^c) Ks-2, 4 V Ba Dm-2, 4 Ti Gs Ma घोरा; Ds-2 Gs-2, 3 Ma घोरा (for घोरा). — ^d) Ks-2 वामिनी (for वाशती). Ds Ti-2 Gs-3 M पर्यट्मो नदति च.

27 Ds-2, 4 Gs om. 27 (cf. v. 1. 26). Gs transp. 26 and 27. — ^a) Ds चान्द्रे; Ds-2 Gs-3, 5 Ma-4 पातेन (for नदेन). — ^b) Gs भूमिर् (for मही). Si Ds चालया-

प्रतिलोमं च यान्त्येते व्याहरन्तो मृगद्विजाः ॥ २८
 प्रस्तः स्वर्मानुना सूर्यो दिवा नक्तमजायत ।
 धूमोत्पातैर्दिशो व्याप्ताः शुष्काशनिसमाहताः ॥ २९
 प्रस्रवन्ति घना रक्तं साशनिस्तनयिन्नवः ।
 चलिता देवताः स्थानाच्यजन्ति विहगा नगान् ॥ ३०
 यानि राजविनाशाय देवज्ञाः कथयन्ति हि ।
 तानि सर्वाणि पश्यामो निमित्तान्यशुभानि वै ॥ ३१
 त्वं चापि स्वजनद्वेषी राजधर्मपराङ्मुखः ।
 अनिमित्तागतक्रोधः संनिकृष्टमयो ह्यसि ॥ ३२
 यस्त्वं देवोपमं वृद्धं वसुदेवं धृतव्रतम् ।

माम् च तस्मिन् (D: मही); K: साचल्यपर्वणि मही; D: चचाल
 पर्वणि मही; M: प्रस्रवन्तिरामेषां.

28 K: 2, 4 S: B: Dn: Ds: D: 1, 2 read 28 after
 762*. D: reads 28* twice. — (a) Dm परिधिः; Ds
 (second time) परिधो; T: C: 1 परिधिं (for परिध-); K: 1
 D: 3 प्राक्मंथ्यां परिधप्रस्थां (D: घमात); M: 1 प्राक्मं-
 थ्याया परिधप्रस्थां; — (b) D: (second time) T: G: 2 M:
 गोभिर् (for भाभिर्); — K: N: V: 3 B: Dn: Ds: D: 4, 5
 (first time) वायन्ति (for वसन्ति); M: 2 भास्करः (for
 'रम्); S: K: 1, 4 D: भाभिर्वायन्ति; K: D: 3 वायति भास्करः;
 V: 1 भाभिर्भाति न भास्करः; G: गोभिर्वायन्ति भास्करः;
 N: 2 V: B: 3 read 28* after 762*; K: Dn: 1 read
 the same twice. — (c) K: (first time) प्रतिलोमशः; K: 1
 D: (first time) 'लोमा (for 'लोमं); K: (second time)
 N: 3 V: B: Dn: 1 (last time) व्रतन्त्येते; B: 2
 Dn: च यान्त्येते; D: T: 1 व्रतन्त्येते (for च यान्ति).

29 M: 3 read 29* after 25; — (b) N: V: 1 व्यजायत
 (for ज); — (c) K: T: 1 उष्काशनि; T: 2 शक्रा; G: शुष्का-
 निल (for 'शनि).

30 (a) K: प्रस्रवन्ति (for प्रस्त्र); — (b) S: 1 सायाहं
 (for साशनि); — (c) M: 3 चलन्ति (for चलिता); M:
 चलन्ति देवताः स्थानं.

31 (a) Ds तानि (for यानि); K: V: 1 M: 3 राजन् (for
 राज); S: 1 विनाशानि (for 'शाय); — (b) K: 1, 2, 4 N: 3 V:
 B: Dn: Ds: D: 1 T: 3 G: 1 M: 1 ह; K: V: 2 वै (for हि);
 — (c) K: 1, 4 V: 1 D: पश्यामि (for 'मो); — (d) M: 1 ते
 (for वै).

32 (b) K: राजपुरु (for 'धर्म).

33 (a) K: देवममुं (for देवोपमं); — (b) K: N: V: 1, 3
 B: Dn: Ds: D: 1 T: 3 M: 3 वसूपमम्; Ds: T: 2 G: इदमवतम्

मोहात्क्षपसि दुर्बुद्धे कुनस्ते शान्तिरात्मनः ॥ ३३
 त्वद्गतो यो हि नः स्नेहस्तं त्यजामोऽद्य वै वयम् ।
 अहितं स्वस्य वंशस्य न त्वां वयमुपास्महे ॥ ३४
 स हि दानपतिर्धन्यो यो द्रक्ष्यति वने गतम् ।
 पुण्डरीकपलाशाक्षं कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ॥ ३५
 छिन्नमूलो ह्ययं वंशो यदूनां त्वत्कृते कृतः ।
 कृष्णो ज्ञातीन्समानाय्य स संधानं करिष्यति ॥ ३६
 क्षान्तमेव तदानेन वसुदेवेन धीमता ।
 कालसंयक्विज्ञानो ब्रूहि त्वं यद्यदिच्छसि ॥ ३७
 मयं तु रोचते कंस वसुदेवसहायवान् ।

C 472
 S 2. 23. 40
 P 2. 23. 40

(for धृत); — (d) K: आत्मजा (for 'न:).

34 (a) Ds त्वत्कृतो (for त्वद्गतो); T: 1 च (for हि);
 — (b) S: B: 2 सं- (for तं); S: 1 B: तं (for वै); Ds: T: 3 G:
 M: 2, 3 त्यजामोऽद्य हि तं वयम्; — (c) S: K: 3 Dn: Ds: T: 3
 क्षणम् (for वयम्).

35 (a) M: 1 यदु- (for दान-); — (b) K: 3 दृष्ट्वा तु (for
 द्रक्ष्यति); K: 1, 2, 4 D: 3 वनेचरम्; S: (except T: 4) महा-
 सुनिम् (for वने गतम्); — (c) D: T: 3 G: 2 M: 3 विशालाक्षं
 (for 'पलाशाक्षं); — After 35, Ds: S: (except T: 4)
 (read) ins.:

36 बालं चाबालमदृत्तमीश्वरं सकलेश्वरम् ।

योगिष्येयं सदादृश्यं सन्तं सदसदात्मकम् ॥

यो हि द्रक्ष्यति तं कृष्णं तस्मै भूयो नमो नमः ॥

आद्यानामाद्यमादिं च सकलं निष्कलं हरिम् ।

यो हि द्रक्ष्यति तं देवं तस्मै भूयो नमो नमः ॥ [5]

वयमेव निरानन्दास्त्वया गुप्ता यतः सदा ।

येषां वमीश्वरोऽधन्यस्तेषां शान्तिः कुतो रतिः ॥

[(L. 2) T: G: M: 1-हे (for 'देव); — (L. 4) M:
 आद्यानामाद्यं (by transp.); — (L. 5) Ds: देवेन (for तं देवं).]

36 (a) T: G: 1, 2 छिन्नभूतो (for 'मूलो); S: 1 सपि (for
 हि); — (b) D: यत्कृते (for त्वत्कृते); — (c) Ds: T: 1 समानीय
 (for 'नाय्य); Ds: कृष्णं समानाय्य भवान्; — (d) Ds: 1 च
 संधानं; G: संधानं न (for स संधानं).

37 (a) N: (except S: 1 N: 1 Ds: 1) T: 3 G: 1 तव; M: 1
 सदा (for तदा); — (c) B: Ds: संकलः; D: 1 संपर्क- (for
 संपक्); K: 1, 2, 3 त्वं वै मोहसमापन्नो; N: 3 B: Dn: Ds: Ds:
 Cn: कालसंयक्परिज्ञानो; * Cn: कालेन सम्यक्परिगतं नष्टं
 ज्ञानं यस्य सः । काल. सम्यक्परिज्ञान इति पाठः । * — (d) K:
 वै (for तं); K: 1 तद्ब्रूहि त्वं यद्यदिच्छसि.

C 4272
B 2. 23. 40
P 2. 23. 40

गच्छ कृष्णस्य निलयं प्रीतिस्ते तेन रोचताम् ॥ ३८
अन्धकस्य वचः श्रुत्वा कंसः संरक्तलोचनः ।
किञ्चिदप्यब्रुवन्क्रोधाद्विवेश स्वं निवेशनम् ॥ ३९

ते च सर्वे यथावेश्म यादवाः श्रुतवित्तराः ।
जग्मुर्विगतसंकल्पाः कंसवैकृतशंसिनः ॥ ४०

इति श्रीहरिवंशे षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

६७

वैशंपायन उवाच ।

अकूरोऽपि यथाज्ञप्तः कृष्णदर्शनलालसः ।
जगाम रथमुख्येन मनसस्तुल्यगामिना ॥ १
कृष्णस्यापि निमित्तानि शुभान्यङ्गगतानि वै ।
पितृतुल्येन शंसन्ति बान्धवेन समागमम् ॥ २
प्रागेव च नरेन्द्रेण माथुरेणोग्रमेनिना ।

केशिनः प्रेषितो दूतो वधायोपेन्द्रकारणात् ॥ ३
स तु दूतवचः श्रुत्वा केशी क्लेशकरो नृणाम् ।
वृन्दावनगतो गोपान्बाधते स्म दुरासदः ॥ ४
मानुषं मांसमश्वानः क्रुद्धो दृष्टपराक्रमः ।
दुर्दान्तो वाजिदैत्योऽर्मा करोति कदनं महत् ॥ ५
निघ्नन्गा वै सगोमाला गवां पिशितभोजनः ।

38 *) K₁ नु; K₂ च (for नु) — *) K₁; G₂ संधिम् (for प्रीतिम्); D₂ तेन च; T₂ G₂ तेन हि; G₂ तेऽनेन (for ते तेन); S₁ संधिस्वेनैव रोचताम् — After 38, S₁ K₁ N₁ V B Dn Ds D₁-s T₂-s ins. the colophon. While D₂ S (except T₂-s) G₂ ed.) ins. after 38:

764* अन्यथा नु गतिः कंस तव नाम्नीति निश्चयः ।

[M₂ च (for नु); M₂ लोचन (for वच); D₂ निश्चयम्; T₂ काचन; M₁-s निश्चिन् (for निश्चयः).]

39 Before 39, N₁ (except D₂) T₂-s G₂-s M₁-s ins. वैशंपायन. — *) T₂ श्रुत्वा रक्तान्नलोचनः. — *) D₂ T₂ G₂-s M₁-s गोपाव; G₂ गोपाव (for गोपाद्); K₁ N₁ V B Dn Ds D₁-s G₂ न किञ्चिद्वदति क्रुद्धो (N₂ लोपाद्; D₂ क्रुद्धो); D₂ न किञ्चिद्वदति क्रुद्धो. — *) D₂ T₂ G₂ M₁ जगाम (for विवेश); N₂ स्व; N₂ (marg. as in text) च (for स्व); T₂ G₂ निकेतनम् (for निवेश); D₂ प्रविवेश गृहं स्वयम्.

40 *) B D₂ नु (for च); — *) K₂ V₂ D₁ T₂-s श्रुति- (for श्रुत); N₁ विस्मयाः (for -वित्तरा); — *) S₁ K₁-s विकृत-; K₁ विकल्प-; N₁-s V₂ B₂-s विदित-; D₂ T₂ G₂-s विदित- (for वित्त-); — *) K₂ वैकृति- (for 'न'); M₁-s शायनम् (for शंसिनः).

COLOPHON ins. in S₁ K₁ N₁ V B Dn Ds D₁-s T₂-s after 38. — Mention of the Epic. K₁-s Ds₂ T₂. — Mention of Khila. S₁ K₁-s N₂ V B Ds D₁-s. — Sub-portion. V₂ बालचरितम्; T₂ आश्चर्यपत्रं. — Adhy.

name. N (except V₂) G₂-s M₁-s अन्धकवाक्यम्. — Adhy. no. (figures, words or both). — K₂ D₁ M₁-s 76; N₂ V₁ G₁ 79; V₂ B₂ T₂ G₂-s M₁ 80; V₂ Dn Ds₂ T₂ 78; D₂ 84; D₂ G₂-s 77; T₂ 85; T₂ 72. — *Stika no.* Dn Ds₂ 40; D₂ 38; D₂ 41; T₂ 48; G₂ 47.

67

1 N (except D₂) T₂-s G₂-s om. the ref. — *) D₂ G₂-s यदा (for यथा); T₂ M₁ अकूरो यादवाजप्तः. — *) K₂ N₂ V₁ D₁-s T₂-s G₂-s M₁ मनसा (for 'सम्').

2 *) K₂-s चोक्त K₂ चेह्निनानि; T₂-s [आ]मगनानि (for [अ]ङ्गमे); G₂ M₁ च (for चै); — *) G₂ पुत्र (for पितृ-).

3 *) T₂ G₂ प्रायेण (for प्रागेव); S₁ K₁-s B₁-s Dn Ds नु (for च); — *) D₂ G₂-s M₁ माथुरेण; M₁-s माथवेन (for माथुरेण); — *) D₂ केशिने; T₂ कसेन (for केशिनः).

4 *) K₂ नु दूतो; D₂ नु दूतः; T₂ G₂ दूतस्य; Bom. and Poona eds. G₂ ed.) च दूत- (for नु दूत-); — *) K₁-s महान् (for नृणाम्); — *) K₂ वृन्दावनं; T₂ वने (for वन); G₂ वृन्दावने गते गोपाव. — G₂ om. (hapl.) 4^d-6th.

5 G₂ om. 5 (cf. v. 1. 4). — *) G₂ मानुष्यमांसमश्वानं. — *) G₂ M₁-s दुर्दान्त (for 'र्मा'); K₂ र्मि; D₂ वै (for र्मा). D₂ G₂ M₁-s दुर्दान्तवाजी दैत्योऽसी (M₂ ल्यो वै).

दुर्ममः कामचारी च केसरी निरवग्रहः ॥ ६
तदरुणं श्मशानाभं नृणामस्थिभिरावृतम् ।
यत्रास्ते स हि दुष्टात्मा केशी तुरगदानवः ॥ ७
सुरैर्दारयते भूमिं वेगेनारुजते द्रुमान् ।
हेषितैः स्पर्धते वायुं पुनैर्लङ्घयते नभः ॥ ८
अतिप्रवृद्धो मत्तश्च दुष्टाश्वो वनगोचरः ।
आकम्पितसटो रौद्रः कंसस्य चरितानुगः ॥ ९
हरिणं तद्वनं सर्वं तेन मौदासकर्मणा ।
कृतं तुरगदैत्येन सर्वान्गोपाञ्जिघांमता ॥ १०

— ^a) K₂-4 N₂, 8 V B Dn Ds Di, 2, 4, 5 Ti, 3, 4 अकरोत् ;
D₃ चकार (for करोति).

6 G₁ om. 6^a (cf. v. l. 4). — ^a) D₃ सह- (for वै स). K₃ N₂, 3 V₁, 3 B D₁, 3 T₃ M₁ गोपालान् (for 'ला). S₁ K₁ 2 N₁ निघ्नन्गोपालान्मगोपालान् ; K₄ 'न्गाश्च गोपालान् ; V₂ 'न्म गा वै गोपालान् ; D₁ विनिघ्नन्गा. मगोपाला ; D₂ T₁ G₁, 3 निघ्नन्गाश्च मगोपालान् ; T₂ G₁ 'न्गाश्च मगोपालाश्च ; T₃ निघ्नन्गान् वै मगोपालान्. M₁ 3 निघ्नन्म गाश्च गोपालान्. — ^b) D₁ मदा (for गदा). — ^c) S₁ K₂ D₃ T₁ G₁ 4 M₁ दुर्मद ; K₄ N₂ D₂ T₃ उहाम ; N₃ V₁, 3 B D₁ उहाम ; D₁ दुहाम ; T₁ उद्वत. (for दुर्ममः). — ^d) K₃, 4 N₂, 8 V B Dn Ds Di, 2, 4, 5 T₃, 4 G₂, 4 M₁ स केशी ; T₁ केशी स (for केसरी). D₃ शक्राशनिममस्वनः.

7 ^b) N₂ D₂ T₂ नृणां मांसास्थिभिरावृतम्. — ^c) N₂ हि स (by transp.). — After 7, 8 (except T₃, 4) read 20^{ab}, repeating it in its proper place. After the first occurrence of 20^{ab}, the sequence in M₁ is : 9^d, 8^{cd}, 9^{ab}, 8^{aa}.

8 For the sequence in M₁, cf. v. l. 7. — ^a) N₂ V₁ पृथ्वी (for भूमि). — ^b) K₁, 2 दन्वैर् (for वेगेन). D₃ G₂, 4, 5 [आ]रुजते ; T₂ G₁ M₁ रुजते (for [आ] रुजते. S₁ दन्वैरारुजति द्रुमान्. — T₃ om. (hapl.) 8^c-19^d. — ^c) N₂ V₁, 3 हेषितैः (for हे). G₁ M₁ 3 स्पर्धते (for स्पर्धते). K₁, 2 वायोः (for वायु). T₁ M₁ हेषितैर्व (M₁ 'ते व) धते चाम्मु ; G₁ 3 हेषितैः स्पन्दते वायुः.

9 For the sequence in M₁, cf. v. l. 7. T₂ om. 9 (cf. v. l. 8). — ^a) K₂ अभि- (for अति). T₁ प्रमिद्धो ; M₁, 4 प्रवृणो (for 'दो). — ^b) N₁, 3 B₁ T₁, 4 G₂ दुष्टा-श्वो ; N₂ दुष्टात्मा ; D₁ 'शो (for 'श्वो). — T₃ om. 9^c-11^d. — ^c) N₁ D₂ M₁-3 आकम्पित ; V₂ T₃ प्रा(T₃ प्र)कम्पित-

तेन दुष्टप्रचारेण दूषितं तद्वनं महत् ।
न नृभिर्गोधनैर्वापि सेच्यते वनवृत्तिभिः ॥ ११
निसंपातः कृतः पन्थास्तेन तद्विषयाश्रयः ।
मदाच्चलितवृत्तेन नृमांमान्यश्नता भृशम् ॥ १२
नृशब्दानुसरः क्रुद्धः स कदाचिदिनागमे ।
जगाम घोषमंवासं चोदितः कालधर्मणा ॥ १३
तं दृष्ट्वा द्रुद्रुवर्गोपाः स्त्रियश्च शिशुभिः सह ।
क्रन्दमाना जगन्नाथं कृष्णं नाथमुपाश्रिताः ॥ १४
तासां रुदितशब्देन गोपानां क्रन्दितेन च ।

C 4289
S 2. 24. 17
P 2. 24. 17

(for आक'). K₃ आकम्पितः सटारौद्रः.

10 T₂ om. 10 (cf. v. l. 8). T₄ om. 10 (cf. v. l. 9),
— ^a) K₂ हतं च (for हरिणं). S₁ भुवनं (for तद्वनं). D₃ कृत्वा ; G M कृत्स्नं (for सर्वं). D₃ दुर्विदीर्णं वनं सर्वं. — ^b) K₁, 2, 4 N₂, 3 V B₁ Dn Ds₁ D₄ T₃ आसीन्पापः ; Ds₂ [अ]तिपापः ; D₁ भूयोऽपि ; D₂ मोहामः ; D₃ G₁, 3-5 M₁ वै पापः ; D₂ [अ]थोन्पातः ; D₃ असौ पापः ; T₁ [ए]वं पापः ; G₂ [आ] जौ पापः (for मौदामः). S₁ तेन तत्रप्रकर्मिणा ; K₃ तेनाभूदोरूपिणा ; B₂ 3 तेनासीन्पापकारिणा. — ^d) S₁ K₁, 2 सर्व- (for सर्वान्). D₂, 2 लोकाञ्च (for गोपाञ्च).

11 T₂ om. 11 (cf. v. l. 8). T₄ om. 11 (cf. v. l. 9).
— ^a) G₂ प्रकरणे (for प्रचा'). — ^b) D₁ धर्षितं (for दूषितं). — ^d) V₁ वन्य- (for वन-).

12 T₂ om. 12 (cf. v. l. 8). — ^{ab}) M₁ निसंबाधः (for 'पातः). K₂ तेन पन्थास् (by transp.). D₃ [आ]सीद् (for तद्). N₁ तेन तद्विषयाश्रयः ; N₂, 8 V₂, 3 B₁, 3 Dn D₁, 4 ; T₃ तेन तद्विषयाश्रयान् (B₁, 3 T₃ 'याश्रित.) (for ^b). — ^c) D₃ मदावलितवृत्तेन.

13 T₂ om. 13 (cf. v. l. 8). — ^a) K₄ N₁ M₁-3 चरः ; D₃ T₁ G₁, 3 3 गतः (for सरः). — ^b) S₁ K₁, 2, 4 D₁ दिनक्षये ; B₂ वनागमे ; D₁ वनान्तिके ; D₃ T₁ G M वनान्तरे (for दिनागमे). — ^c) Ds₁ जघान (for जगाम). T₄ घोषं (for घोष-). N₁ संवाधं ; T₁ संवादैः ; G₂ 'हं (for 'सं). D₁ जगाम घोषजं वायं. — ^d) V₁ देशितः (for चोदितः). K₄ N₂ D₃ T₃ कर्मणा (for 'ध').

14 T₂ om. 14 (cf. v. l. 8). — ^b) V₃ पशुभिः (for शि'). — ^c) K₂ जगत्सर्वं (for 'जायं). — ^d) S₁ नाथं कृष्णम् (by transp.); K₁ कृष्णं चैवम् ; T₁ विष्णुं नाथम्. D₁ समाश्रिताः (for उपा'). T₁ शरण्यं समुपाश्रिताः.

C 4389
S 2. 24. 17
P 2. 24. 17

दत्ताभयं तु कृष्णो वै केशिनं सोऽभिदुद्रुवे ॥ १५
केशी चाम्युद्यतप्रीवः प्रकाशदशनेक्षणः ।
ह्येषमाणो जवोदग्रो गोविन्दाभिमुखो ययौ ॥ १६
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य केशिनं हयदानवम् ।
प्रत्युज्जगाम गोविन्दस्तोयदः शशिनं यथा ॥ १७
केशिनस्तु तमभ्याशे दृष्ट्वा कृष्णमवस्थितम् ।
मनुष्यबुद्धयो गोपाः कृष्णमूचुर्हितौषिणः ॥ १८
कृष्ण तात न खलेष सहसा ते हयाधमः ।
उपसर्प्यो भवान्वालः पापश्चैष दुरामदः ॥ १९
एष कंसस्य सहजः प्राणस्तात बहिश्चरः ।

15 Tz om. 15 (cf. v. l. 8). —^a) Nā च; Ds स (for तु). Ds Ti G M अभयं प्रदाय कृष्णो वै (hypermetric). —^b) Ds G मो पि; Ds चापि; Ti संप्र (for सोऽभि). Ts दुद्रुवन् (for वै).

16 Tz om. 16 (cf. v. l. 8). —^a) K चाप्युद्धत; Ks स चावृत; Ks Nā Vā Bā Dā Dī चाप्युद्धत; Nā Vā Ds Ds; Ts चाप्युद्धत; Ds चाप्युद्धत; Ds चाप्युद्धत; Ds चाप्युद्धत; Ti Gā s M चाप्युद्धत (for 'द्यत'). —^b) Ds प्रकाशवदनेक्षण. —^c) Mā s हयोदग्रो (for जवो). —^d) Vā Ds मुखं (for मुखो).

17 Tz om. 17 (cf. v. l. 8). —^a) Ds स्वभानुः (for तोयदः).

18 Tz om. 18 (cf. v. l. 8). —^a) Ds नं नदा; Mā s तु नतो (for तु नम्). —^b) Ts G उप- (for अव-). —^c) Ds Gā s Mā s मानुष्य- (for म-). Ks (sup. line as in text) s मन्यो (for बुद्धयो). —^d) Ks हितैक्षणः (for विगः). — After 18, Vā ins.:

765* कृष्ण कृष्ण महाबाहो ज्ञातीनां नन्दिवर्धन ।

ब्रगतामभयदोऽस्मि त्वं प्रायस्वाम्यान्विशेषतः ॥

19 Tz om. 19 (cf. v. l. 8). —^a) Vā पश्य (for कृष्ण). —^b) Ks s हयोधमः; Ds हयोधमः (for हयाधमः). Ts सहसा च स्वयाधमः. —^c) Mā s उपसर्प्यो (for 'सर्प्यो'). Nā Vā Ds G [ए]व; Vā [अ]य (for [ए]व).

20 S (except Ts) read 20^{ab} for the first time after 7. —^a) Ks वै आता (for मदत्र). Ti Mā s (all first time) य एष कंसस्य हयः; Ts G Mā s (all first time) य (G: Mā s) एष कंसः सहजः; Ts (second time) य एकः कंससहजः. —^b) Ds तनुः; Ds Ts G (last

उत्तमश्च हयेन्द्राणां दानवोऽप्रतिमो युधि ॥ २०
त्रासनः परसैन्यानां तुरगाणां महाबलः ।
अवध्यः सर्वसत्त्वानां प्रथमः पापकर्मणाम् ॥ २१
गोपानां तद्वचः श्रुत्वा वदतां मधुसूदनः ।
केशिना सह युद्धाय मतिं चक्रेऽरिसूदनः ॥ २२
ततः सव्यं दक्षिणं च मण्डलानि परिभ्रमन् ।
पञ्चामुभाभ्यां स हयः क्रोधेनारुजते द्रुमान् ॥ २३
मुखे लम्बमटे चास्य स्कन्धदेशे घनावृते ।
बलयोऽभ्रतरंगाभाः मुसुबुः क्रोधजं जलम् ॥ २४
स फेनं वक्त्रजं चैव वर्षं रजमावृतम् ।

six both times) Mā s (first time) तस्य (for तात). Ti (first time) Mā s (all both times) प्राणास्तात बहिश्चराः. — Tz om. 20^a 23^d. —^a) Ks Ds उक्कटधः; Ks उन्मत्तश्च (for उत्तमश्च). Ks s नरेन्द्राणां; Ds महै (for हयं). Ds सर्वेषां चामुन्द्रेणां. —^b) Ks s Vā भुवि; Bā sणे (for युधि). Nā दानवोऽप्रतिमो भुवि; Ds G Mā s वप्रति (Gā थ) मो युधि.

21 Tz om. 21 (cf. v. l. 20). —^a) Ks Nā s Vā s Dā Ds; Ts Gā s सर्वः; Mā s सुर- (for पर-). Ds; Ts त्रा (Dā शा) मनः सर्वभूतानां. —^b) S (except Sā Ds) Ti s s Gā s भूतानां (for सत्त्वानां).

22 Tz om. 22 (cf. v. l. 20). Sā om. (chap. l.) 22^{cd}. —^a) Ks Ds युद्धेन; Ds Ti Gā s Mā s युद्धे वै (for युद्धाय). —^b) Ds Ti Gā s महाबल (for अरिसूदनः). Mā s मनश्चक्रे महाबलः.

23 Tz om. 23 (cf. v. l. 20). —^a) Sā सव्यं दक्षिणतः शीघ्रं. —^b) Ks Nā s Vā Ds (except Ds) Ti s s मण्डलं स (Ks Ds च) (for 'लानि'). —^c) Vā सहसा (for स हयः). —^d) s Dā s अरुजतः; Bā Mā s आरुजते; Ds आरुजति; Ds अरुजतः; Mā s रुरुजे (for [आ]रुजते).

24^a) Nā लम्बमटा; Ti Mā च जटरे (for लम्बमटे). Ks वा स्युः (for चाम्यु). Ks s Ds मुखं लम्बमटे चास्य. —^b) Vā B Ds s Ts स्कन्धे केशः (for स्कन्धदेशे). Ds s Ts G M सटावृते (for घना). Ks s स्कन्धदेशघनावृतम्. Ks केशममुद्यतम्; Ds स्कन्धदेशे घनावृतम्; Ti स्कन्धे केशमटावृते. —^c) Ds Ti s G M शिथि (for अभ्र-). Sā बलय-भ्रतरंगाभ्यां; Ks बलेन रोमकृपाश्च; Ks बलयभ्रतरंगाभ्यां; Ti नयनोद्भवमग्न्याभाः. —^d) Sā Ks Ts s G सुखाव (for

हिमकाले यथा व्योम्नि नीहारमिव चन्द्रमाः ॥ २५
 गोविन्दमरविन्दाक्षं हेपितोद्गारशीकरैः ।
 स फेनैर्गात्रनिर्गीर्णैः प्रोक्षयामास सर्वतः ॥ २६
 खुरोद्गरणमुक्तेन मधुरक्षोदपाण्डुना ।
 रजसा स हयः कृष्णं चकारारुणमूर्धजम् ॥ २७
 प्लुतवल्गितपादस्तु तक्षमाणो धरां खुरैः ।
 दन्ताभिर्दशमानस्तु केशी कृष्णमुपाद्रवन् ॥ २८
 स संसक्तस्तु कृष्णेन केशी तुरगमत्तमः ।
 पूर्वाभ्यां चरणाभ्यां वै कृष्णं वक्षस्यताडयत् ॥ २९

सुस्रुषुः ।

25 °) D. स फेनं वक्त्रलालं च °) S. D. [आवृतः
 (for 'तम्). °) S. तु हिमवान् (for यथा व्योम्नि). — °) T. S. M. नीहार (for 'रम्). K. नीहारेण यथा रविम्.

26 °) K. 1. N. हेपितामार (N. 2. झार शीकरैः. — °) S. 1. सहजैर (for स फेनैर). K. N. 2. B. Dn. Ds. Dn. 4. 5. T. 3. वक्त्र-
 (for गात्र). D. T. 1. G. M. निर्गीर्णैः (for निर्गीर्णैः). V. 2. स फेनैर्वक्त्रनिर्गीर्णैः; D. 3. स फेनवक्त्रनिर्गीर्णैः (D. 4. 'स्तीर्णैः); T. 4. फेनैर्वक्त्रनिर्गीर्णैः. — °) K. 1. N. 3. V. 1. B. Dn. Ds. Dn. 5. T. 3. भारतः; K. 1. संततम्; V. 3. G. सर्वशः (for 'तः). D. T. 2. G. 1. 2. प्रेषयामास सर्वशः; T. 1. G. 2. M. मेचयामास सर्वशः; T. 3. छादयामास भारतः; G. मेचयामास दानवः.

27 °) T. 1. मिक्तेन; T. 2. G. 1. M. धूतेन; G. 1. भूतेन
 (for 'मुक्तेन). N. (except S. D.) खुरोद्ग. (D. 1. D. 2. 'द्ग.; D. 3. 'द्ग. तावति (K. 1. 1. N. 3. V. 1. Ds. Dn. 1. 2. 'स फेन. — °) K. 3. N. 3. V. 1. B. Dn. Ds. Dn. 1. 2. T. 3. 4. मधु K. 3. T. 3. 'धू क-
 (for मधुर). — °) M. (inf. fin.) सहमा (for चकार). V. 1. विग्रहम् (for मूर्धजम्). M. सहमारुणमूर्जितः.

28 °) T. 1. वृतः (for प्लुत). D. 1. पातैम् (for पादस्). K. 1. N. 3. V. 1. B. 1. 2. D. 1. 2. प्लुतावल्गितपादस्तु. — °) N. 2. (marg.) खण्डमानं; V. 1. तक्षमाणो; D. 3. क्षोदः; T. 1. कर्षं
 (for तक्षं). G. 1. नखाङ्कुरैः (for धरां खुरैः). — K. 1. repeats 28°-29° after 31. — °) K. 1. (second time) विदशमानस्; K. 3. निदशं; Dn. 2. निर्दशयानस् (for 'मानस्). N. 1. स (for तु). D. 1. T. 1. 2. G. 1. 2. M. दन्तान्त्रि (D. 1. T. 1. 2. 'न्त्रि) दर्श-
 यामास; T. 1. दन्तैश्च दशमानस्तु. — °) D. 1. T. 1. G. 1. 2. M. अभिद्रवन् (G. 3. 'वत्); T. 2. G. 1. च दुद्रवन् (for उपाद्रवन्).

29 For the repetition in K. 1. cf. v. 1. 28. — °) N. 2. G. 1. संरक्तस्; V. 3. संयुक्तस् (for संसं). D. 1. संसक्तस्तु स कृष्णेन; T. 1. M. संसक्त. सह कृ. — °) K. 1. (second time) S. (except

पुनः पुनश्च स बली प्राहिणोत्पार्श्वतः खुरान् ।
 वक्त्रेण चास्य घोरेण तीक्ष्णदंष्ट्रायुधेन वै ।
 अदशद्वाहुविवरं कृष्णस्य रुपितो हयः ॥ ३०
 स लम्बकेशरसटः कृष्णेन सह संगतः ।
 रराज केशी मेघेन संसक्तः ख इवांशुमान् ॥ ३१
 उरश्चास्यारमा हन्तुमियेष बलवान्हयः ।
 वेगेन वासुदेवस्य क्रोधाद्विगुणविक्रमः ॥ ३२
 तस्योन्मिक्तस्य बलवान्कृष्णोऽप्यमितविक्रमः ।
 बाहुमाभोगिनं कृत्वा मुखे कुदः समादधत् ॥ ३३

C 4308
 B 2. 24. 36
 P 2. 24. 36

T. 3. 4. दानव (for संसक्तः). — T. 1. om. 29°-30°. — °) S. 1. T. 1. तु; K. 1. (second time) D. 1. T. 2. G. 1. 2. M. च (for वै). — °) V. 3. D. 1. कृष्ण. (for कृष्णं).

30 T. 1. om. 30°-31° (cf. v. 1. 29). — °) D. 2. स च
 (by transp.). K. 3. पुनश्च स बली दैत्यः. — °) N. 1. 3. V. 1. Dn. Ds. Dn. 1. 2. खुरैः (for खुरान्). — After 30°, N. (except S. 1. N. 1. D. 1. 2.) T. 3. ms.:

766* कृष्णस्य दानवो घोरे प्रहारमभिनीजसः ।

[N. 3. V. 1. अभिनौजस्तु.]

— °) N. 2. D. 1. 2. T. 1. 2. G. 1. 2. च (for वै). — °) N. (except S. 1. N. 1. D. 1. 2.) T. 1. 2. G. 1. 2. M. शिखरं; T. 1. युगलं (for विवरं). — °) G. 2. हपितो (for ह.).

31 °) N. 3. V. 1. 2. प्र (for स). N. 2. 2. T. 1. जटः (for सटः). — °) M. केशी कृष्णेन संगतः. — °) D. 1. T. 1. 2. G. 1. 2. 4. 5. M. कृष्णः; G. 1. कृष्णो (for केशी). K. 1. 2. संसक्तो (for मेघेन). — °) K. 1. मेघेन; V. 1. 1. 2. D. 1. संयुक्तः; Ds. स संसक्तः (for संसक्तः). S. 1. इह खि; T. 1. 2. G. 1. M. 1. 2. 4. इव च (for ख इव). K. 3. मेघेनैव तथांशुमानः; N. 3. संसक्त इव चन्द्रमाः; D. 1. G. 2. 1. स संसक्त इवांशुमान्. — After 31, K. 1. repeats 28°-29°.

32 °) S. 1. V. 1. 2. G. 3. उरस्तस्य; N. 1. कृष्णं चास्य; D. 1. उग्र-
 आस्य. D. 1. T. 1. उत्तम (T. 1. 'रश्च; T. 1. प्रमत्तश्च (for उरश्चास्य). — °) D. 3. कायेन (for वेगेन). — °) K. 1. 1. 4. विग्रहः (for विक्रमः).

33 B. 1. om. (hapl.) 33°. — °) D. 2. हि (for अपि). — °) T. 2. हत्वा (for कृत्वा). — °) T. 1. मुखं (for मुखे). T. 1. G. 1. कृष्ण. (for कुदः). D. 1. समादधत्; D. 3. 'दधे (for 'दधत्).

34 °) T. 1. तु (for त). S. 1. असक्तं वै; N. 1. असंक्रिष्टं; Ds. 2. असक्तो वै (for अशक्तो वै). — °) K. 1. N. 2. Dn. 1. D. 2. भङ्गकुम्; V. 2. B. Ds. T. 3. भेत्तुम् (for भोक्तुम्). N. 2. Dn. 2. Ds. 2. D. 1. च

C 4309
B 2. 24. 37
P 2. 24. 37

स तं बाहुमशक्तो वै खादितुं भोक्तुमेव वा ।
दशनैर्मूलनिर्मुक्तैः सफेनं रुधिरं वमन् ॥ ३४
विपाटिताभ्यामोष्ठाभ्यां कटाभ्यां विदलीकृतः ।
अक्षिणी विवृते चक्रे विमृते मुक्तवन्धने ॥ ३५
निरस्तहनुराविष्टः शोणितास्त्राविलेक्षणः ।
उत्कर्णो नष्टचेतास्तु स केशी बह्वचेष्टत ॥ ३६
उत्पत्य चासकृन्पादैः शकृन्मूत्रं समुत्सृजन् ।

(for वा), Ks Ts खादितुं भुं Ti भोक्तुमेव च ; Ds Ti, 2 G
M हन्तुं (Ds Mi = भङ्कुं) खादितुमेव वा. — After 34^{ab},
Ds Ti, 2 Gs, 3 M Gred.) ms. :

767* पुनराभोगिनं बाहुं तद्वक्त्रगतमङ्गमा ।

कृष्ण प्रसारयामास लीलया दानवं हसन् ॥

[Gred.) om. line 1. — (L. 2) Mi = वक्त्रं (for
दानवं)]

— Ds reads 34^{ab} on marg. — ^a) Ds Gs, 3 Ms स
दन्तैः ; Ti Gi दन्तैः (for दशनैः). Ti दन्तैर्मूलविनिर्मुक्तैः.
— After 34, the sequence in Ns Vs is : 40, 38, 39, 37,
lines 1-2 of 769*, 35, 36, lines 3-8 of 769*, and 41.

35 For the sequence in Ns Vs, cf. v. l. 34. — ^a)
Ks Ts कटाभ्यां ; Ks Ns Vi कणाभ्यां ; Vs Ts Gi कटिभ्यां ;
Ds (om.) Ts मङ्गमा ; Mi = कृष्णतः (for कटाभ्यां) ; Ds
विदलीकृतः ; Ds कृतम् ; Ti विवरीकृतः ; Mi विवली^a
(for विदली). — ^b) Ds Ds Gi, 3 M विवृते (Ds 'ने'
(for विवृते). Ks Ds वक्त्रं (for चक्रे). — ^c) Ss विमृते ;
Ks, 4 Vs Ds Ts विमृते ; Ns Vs विवृते ; Mi = पृथुनी
(for विमृते). Ds Ti, 2 Gs, 3 M पृथुनिर्मुक्तवन्धने.

36 For the sequence in Ns Vs, cf. v. l. 34. — ^a)
Ds निरोष्ठः (for निरस्त) ; Ks Gi हनुता ; Ds तनुर (for
हनुत) ; Ss आयत्त (for आविष्ट) ; Ti = नीरन्ध्रतास्फुरद्बाहुः.
— ^b) Ns except Ss Ti Gs Mi शोणिताकवि ; Ks Ds 'मक्तः ;
Ti Gi = Mi 'मवि लोचन... — ^c) Vs उत्कर्णयो ; Ds Ma
उत्कर्णो ; Ts टो ; Ti उन्नलो (for उत्कर्णो). Ks Gred.)
नष्टचेष्टम् (for चेष्टाम्) ; Vs च (for तु). — ^d) Ks, 4
अचेष्टयत ; Ds चेष्टितः ; Gs अचेष्टया ; Ms 'अ'कृतं (for
अचेष्टन). Ks Gred.) स केशी चक्रवद्धमनः ; Ns स केशी
दानवात्मनः.

37 For the sequence in Ns Vs, cf. v. l. 34. — ^a)
Ss Vs उत्पत्यत ; K Ns, 3 Vs B Ds Ds = Ts उत्पत्यत ;
Ds Ts, 2 Gs उत्पत्य च (for उत्पत्य च). — ^b) Ds Ti, 2 G
अवामृजन् ; Mi = समामृजन् (for समुत्सृजन्) — ^c) Ks

स्विचार्द्रलोमा श्रान्तस्तु निर्यत्नचरणोऽभवत् ॥ ३७
केशिवक्त्रविलम्बस्तु कृष्णबाहुशोभत ।

व्याभुम इव घर्मान्ते चन्द्रार्धकिरणैर्धनः ॥ ३८

केशी च कृष्णसंसक्तः श्रान्तगात्रो व्यरोचत ।

प्रभातावनतश्चन्द्रः श्रान्तो मेरुमिवाश्रितः ॥ ३९

तस्य कृष्णभुजोद्धृताः केशिनो दशना मुखात् ।

पेतुः शरदि निम्तोयाः मिताभ्रावयवा इव ॥ ४०

Bs, 3 Ds Gs स्विचार्द्रः ; Ns छिन्नार्द्रः ; Ts, 4 भिन्नान्ध्र (for
स्विचार्द्रः). Some Mss. रोमा (for लोमा). Ds = च (for
तु). — ^a) Ts Gi निर्यत्न (for निर्यत्न).

38 For the sequence in Ns Vs, cf. v. l. 34. Stom.
(chapl.) 38. Gs reads 38 twice. — ^a) Ks निमग्नम् (for
विलम्ब). Vs स केशी वक्त्रविलम्बस्तु — ^b) Gs कृष्णो (for कृष्ण).
Ns भुजः कृष्णस्य शोभनः... — ^c) Ks, 3 Ds Ms व्याभुमः ; Ks
वितोयः ; Ns व्यापुर्णः ; Vs आभुमः ; Ds व्याभुक्त (for 'म').
Ds व्यावृत्त इव निम्नान्वश — ^d) Ks, 4 Ds चन्द्रार्क (for
'ध्र'). Ds Ts Gs, 3 (both times) M किरणो (for 'णैर्').
Ns, 3 Vs धनै (for धन) ; Ds Ts चन्द्रार्ककिरणैर्धनैः.

39 For the sequence in Ns Vs, cf. v. l. 34. — ^a)
Ss स केशी (for केशी च). Mi = तेन (for कृष्ण) ; Ds
संयुक्तः (for संसक्त) ; Ds केशी तु कृष्णसंयुक्तः. — ^b) Ss
Ns, 3 Vs Ti, 2 Gs श्रान्त (for श्रान्त) ; Ns कायो ; Ds
बाहुः (for गात्रो) ; Ks व्यरोचत ; Ns Vs Ds व्यरोचयत्
(for 'चत'). — ^c) Vs Ds प्रभातावनतश्चन्द्रः ; Mi, 2 (cf.
768* as in text) स प्रभयावः — ^d) Ds श्रान्तो ; Ms शान्तो
(for श्रान्तो) ; Vs आश्रितः (for आश्रित).

40 For the sequence in Ns Vs, cf. v. l. 34. — ^a)
Ds Bom. ed. भुजोद्धृताः ; Gs उद्धृता (for उद्धृता).
— For 40^{ab}, Mi = subst. :

768* केशिनो वक्त्रनिर्धृता विविधा दशना भुवि ।

— ^a) Ds Gs मिताभ्रा इव तोयदा (Gs वायुना) ; Ts स्फीता-
प्रावयवा इव... — ^b) K Ns, 3 Vs B D T G Ms ms after
40 : Ns Vs ms, lines 1-2 after 37 and lines 3-8 after
36 :

769* स तु केशी भृशं श्रान्तः कृष्णनाह्लिष्टकर्मणा ।
स्वभुजं स्वायत्तं हृत्वा पाटितो बलवत्तया ॥
स पाटितो भुजनात्तो गृष्णेन विकृताननः ।
केशी नदन्महानादं दानवा व्यथितस्तदा ॥
विधूर्तमानः स्वहास्ते मुखादधिरमुद्धमनः । [5]
भृशं व्यङ्गीकृतवपुर्निकृतार्धं ह्याचलः ॥
व्यादिगाह्यो महारौद्रः सोऽभुरः कृष्णबाहुना ।

बाहुना कृत्तदेहस्य केशिनो रूपमावभौ ।
पशोरिव महाघोरं निहतस्य पिनाकिना ॥ ४१
द्विपादपृष्ठपुच्छार्धे श्रवणैकाक्षिनामिके ।
केशिनस्ते दिवाभूते द्वे अर्धे रेजतुः क्षितौ ॥ ४२
केशिदन्तक्षतश्चापि कृष्णस्य शुशुभे भुजः ।
बृद्धस्ताल इवारण्ये गजेन्द्रदशनाङ्कितः ॥ ४३
तं हन्वा केशिनं युद्धे कल्पयित्वा च भागशः ।
कृष्णः पद्मपलाशाक्षो हसंस्तत्रैव तस्थिवान् ॥ ४४

निपपात यथा कृतो नागो हि द्विदलीकृतः ॥

[(L. 1) S1 वयस्ययुगलं; N1 B1 Dm Ds T1 3.4 G1 2.4 भुजं भागशः; V2 इव पशोः; T1 नृपं राजानः; M1 च नक्षत्रः (for नक्षत्राणां); K2 स केशिनो पिनाकिना; (for °). — (L. 2) B1 केशिनस्ते; Dm Ds Dm 4 T1 नः; V1 भूते (for स्व-); T1 3 G1 2.4 दिवाभूते (for ३१); D1 स नक्षत्राणां कृतः; M1 स नक्षत्राणां कृतः (for °); D1 T1 2 G1 2.4 ३१ दिवाभूते; T1 ३१ दिवाभूते; M1 दिवाभूते (for ३१ दिवाभूते); K1 ३१ D1 ३१ स (for ३१); — (L. 3) D1 T1 G1 2.4 M1 नाक्षत्रैः; T1 यक्षिणैः (for °); V2 शुशुभे; D1 द्वे अर्धेभ्यः; T1 यक्षिणैः (for ३१); D1 स (for कृष्णेन); — (L. 4) T1 M1 दशनाङ्कितः (for °); S1 N1 दशनाङ्कितः तादृकः; T2 G1 ३१ पलाशाक्षो (for ३१); — After line 4, hiatus.

769A* नक्षत्राणां कृतः कृतः कृतः कृतः

— (L. 5) Ds स (for °); Ds T1 ३१ स (for °); T1 G1 वयस्ययुगलं (for ३१); D1 ३१ स (for °); K1 N1 V1 Ds उदयान् (for ३१); — (L. 6) S1 केशिनो (for ३१); T1 सनत् (for ३१); T1 G1 ३१ M1 दिवाभूते; T1 विनिकृत (for निवृत्त); — (L. 7) T1 ३१ (for ३१); S1 अर्धोत्त-वयस्ययुगलं कृतः कृतः कृतः कृतः (L. 8) T1 G1 कृतः (for यथा); K1 कृतः; N1 D1 कृतः; Ds कृतः (for कृतः); S1 D1 कृतः; V1 कृतः; B1 कृतः; D1 विनिकृतः; D1 G1 ३१ (G1 कृतः); T1 कृतः (for नागो हि); T1 G1 ३१ M1 कृतः; T1 कृतः (for °).]

41 For the sequence in N2 V1, cf. v. l. 34. — °) T2 कृष्णस्य बाहुना तस्य. — °) D1 T2 G1 M1 देहम् (for रूपम्). — °) D1 G1 M1 महाराजः; M1-3 पुरा राजन् (for महाघोरं). — For 41^{ad}, cf. subst.:

770* द्रोणीभ्यां मांसपूर्णभ्यां पिनाकिभवेन यथा ।

42 °) K1 2 D1 T2 G1 द्विपादे पुच्छपृष्ठार्धे. — °) S1 एकभ्रोत्राक्षिनामिके. — °) K1 2 D1 T2 G1 ३१ तु; K2 4

तं हतं केशिनं दृष्ट्वा गोपा गोपस्त्रियश्च ताः ।
चभृवुर्मुदिताः सर्वे हतविघ्ना हतक्लमाः ॥ ४५
दामोदरं च श्रीमन्तं यथास्थानं यथावयः ।
अभ्यनन्दन्प्रियैर्वाक्यैः पूजयन्तः पुनः पुनः ॥ ४६
अहो तात कृतं कर्म हतोऽयं लोककण्टकः ।
दैत्यः क्षितिचरः कृष्ण हयरूपं समास्थितः ॥ ४७
कृतं वृन्दावनं क्षेमं सेव्यं सर्वनृपक्षिणाम् ।
घ्नता पापमिमं तात केशिनं हयमाहवे ॥ ४८

C 4327
B 2. 24. 55
P 2. 24. 55

N1 B1 Dm Ds Dm 4 T1 3.4 G1 2.4 M2 तद् (for ते). — °) K2 4 N1 3 V2 B1 D1 G1 3.4 द्वे चार्धे; N2 V3 B2 T3 4 देहार्धे; V1 B2 द्वे स्वर्धे (for द्वे अर्धे); T1 द्वे चार्धे रेजतुस्तदा. — After 42, Ds S (except T3.4) G(ed.) ins.:

771* वज्रेण विनिकृत्तार्धौ पर्वताविव भूतले ।

[T1 G1 M1 3 वज्रेण विनिकृत्तार्धौ (for °); G2 M1-3 पर्व-तस्य (for ताव-).]

43 °) K2 V2 D1 T1 G1 4 क्षतस्य (for °श्र). S1 K1 2 स केशिदन्तोद्धिमितः. — °) D3 करः (for भुजः); M1 3 कृष्णबाहुशोभतः. — D1 reads 43^{ad} on marg. — °) N2 D1 साल (for ताल).

44 °) K2 Ds कल्पयित्वा (for कल्प); — °) D2 विशालाक्षो (for पलाशाक्षो). — °) M1 2 स्वयं; M2 स्वयंस (for हसंस).

45 °) S1 हतं तं (by transp.); T2 G1 तं केशिनं हतं दृष्ट्वा. — °) N (except S1 Ds) T1 3.4 M4 तथा (D1 दा) (for च ता). — °) N1 2 D1 T1 G1 2.4 M1 अत्रैत्यर्थः; G2 अत्रैत्यर्थः (for सर्वे). — °) K1 2 T2 G1 गतविघ्ना (for हतं); K1 Dm T1 3 G1 M1 गतक्लमाः (for हतं); Ds T2 G1 ३१ गतविघ्ना गतक्लमाः.

46 °) K2 4 N1 3 V2 B1 D1 (except Ds) T2 4 G2 4 अहो तु (for च); — °) G2 वर्धयन्तः (for पूजं).

47 Before 47, N2 3 V1 3 Ds ins. गोपा ऊचुः. — °) K1 2 महत् (for तात); B1 देवः (for लोक); — °) T2 क्षितिभरः; G1 धरः; G2 परः (for चर); K2 D1 M4 कृष्णो (for कृष्ण); D3 दैत्यः क्षितिकरः कृष्णो. — °) N1 हय-रूपं (for रूपं); K2 D1 समाश्रितः (for स्थित); K1 3 महावीर्यं सुसंवृतः; N2 V3 हयवेषेण हं V3 स्थितः; Ds G1 रूपी सुसंवृतः; T1 2 G1 3 M1 रूपेण संवृतः; G2 रूपेण वस्सलः.

48 °) K2 B2 M1 क्षेम्यं (for क्षेमं). — °) K2 4 N2 V B Dm Ds Dm 4 T2 4 G2 नृमृगः; N1 2 च मृग; D2

C 4328
B 2. 24. 66
P 2. 24. 56

हता नो बहवो गोपा गावो वत्साश्च वत्सलाः ।
नैके चान्ये जनपदा हतानेन दुरात्मना ॥ ४९
एष संवर्तकं कर्तुमुद्यतः किल पापकृत् ।
नृलोकं निर्नरं कृत्वा चर्तुकामो यथासुखम् ॥ ५०
नैतस्य प्रमुखे स्थातुं कश्चिच्छक्तो जिजीविषुः ।
अपि देवसमूहेषु किं पुनः पृथिवीतले ॥ ५१
अथाहान्तर्हितो विप्रो नारदः स्वगमो मुनिः ।
प्रीतोऽस्मि विष्णो देवेश कृष्ण कृष्णेति चामकृत् ॥ ५२

नृपशुः ; Ms सर्वत्र (for सर्वत्र-). — (G. om. 48^d. — °)
T: G. कृत (for ग्रात). D. ग्राताना इमं पापं. — °) Ks. 4
V: B Dn Ds D: T: केतिनं हयशतवम् ; Ns V: ते
हयरूपिणम् ; D. T: 2 G: M ते भवता रणे.

49 °) Ms. बान्धवाः (for बहवो). — °) Ks. 4
N V B D except D: वन्धेपु (for वत्साश्च). Ks. 2
केवला (for वत्सला). S: वत्सा गावश्च वत्सलाः. — °)
S: D: एकेन ; D: नैकाश्च ; T: G: 2 M एने च (for
नैके च). — °) Ns V: D: T: 2 G: M तेन (for
[अ]नेन).

50 °) T: G: एव (for एष). S: T: संवर्तनं ; Ms सं-
सर्तकं (for संवर्तकं). T: G: कर्तुम् (for कर्तुम्). — °) Ms
उद्युतः (for उद्यतः). B: G: 1 खलु (for किल). N: कर्म-
कृत् (for पापं). — °) S: Ks. Dn D: 2 त्रिलोकं ; Ds
लोकं च ; D: अलोकं ; D: त्रिलोकं (for नृलोकं). Ks Ds
निर्भयं (for निर्नरं). Ds त्रिलोकं निर्भयं कृत्वा. — °) Ks. 2. 4
वस्तुकामो (for चर्तुं).

51 °) S: तस्य ; Ks. T: एवाम्य (for एतस्य).
— °) S: Ks. 2 आप दानवदेवेषु — After 51, S: (except
T: 4) ins.:

772* एवं ते नृशुगोपा कृष्ण कमललोचनम् ।

52 Before 52, Ns. 3 V B ins. वैशंपायन उवाच.
— °) D: T: G: M च (for [आ]ह). Ns V: अथा
काशम्यिनो विप्रो — °) S: T: स्वगतो (for मो). — °)
Ds. 8 देव ; T: G: कृष्ण (for विष्णो). Ks Ns. 3 V: 2 B: 2
Dn Ds D: T: 4 देवेति (for ज). — °) N: (except S:
Ks. 3) T: G: M अत्रवीन (for [अ]सकृत्). — After 52,
D: S G: ed.) ins.:

773* नमस्तुभ्यं जगन्नाथ देवदेव जनार्दन ।
नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं शङ्खचक्रगदाधर ॥
नमस्ते ज्ञानरूपाय केशवाय च चक्रिणे ।
नम आद्याय बीजाय निर्गुणाय गुणायमे ॥

यदिदं दुष्करं कर्म कृतं केशिजिघांसया ।
त्वय्येव केवलं युक्तं त्रिदिवे त्र्यम्बकेऽपि वा ॥ ५३
अहं युद्धोत्सुकस्तात तर्पितेनान्तरात्मना ।
इदं नरहयं युद्धं द्रष्टुं स्वर्गादिहागतः ॥ ५४
पूतनानिधनादीनि कर्माणि तव दृष्टवान् ।
अहं त्वनेन गोविन्द कर्मणा परितोषितः ॥ ५५
हयस्यास्य महेन्द्रोऽपि विभेति बलमूदनः ।
कुर्वाणस्य वपुर्धोरं केशिनो दृष्टचेतसः ॥ ५६

नमः सहस्रशिरसे त्वां नतोऽस्मि जनार्दन । [5]
नमामि लोकनाथं त्वां नमस्ते देवरूपिणे ॥
नमस्तेऽस्तु हरीकेश पाहि न सर्वतो हरे ।
इति स्तुत्वा जगन्नाथं पुनरेवावधीदृषः ॥

[Ms om. lines 3-5 — (L. 3) G: 1 ज (for जन).
Ds T: 2 G: M: (sup.) (for न). — (L. 6) Ds G: (ed.)
योगेन च (for त्वां). Ms. 3 देव (for त्वां).]

53 Before 53, Rom. Poona eds. and G: ed. ins.
नारद उवाच. — °) S: Ks. 2 कृतं वै (S: ते) केशिनं प्रता ;
Ms कृतमथं त्रिधासता. — °) S: त्वय्येतव ; Ks. 2 तवैव ;
Ks त्वय्येव ; Ks त्वय्येव ; T: G: यश्चया (for त्वय्येव).
Ds देव ; Ds कर्म (for युक्तं). — °) S: Ks. 1 D: except
Ds. 2 त्र्यम्बकस्य ; T: 2 चाश्चरेऽपि (for त्र्यम्बकेऽपि). Ks
त्रिदिवं निर्भयं कृतम् ; G: वै त्र्यम्बकेश्वरम्.

54 °) Ks Ds अहो ; T: 2 G: 1 अयं (for अहं). — °)
S: Ks Ds (marg.) हयिनं ; Ks (sup. Jan.) 1 N V B
Dn Ds Ds T: G: M त्वद्दे ; Ds Ds तदू (for तर्पिं).
— Ms. 2 om. 54^d. — °) S: Ks नारहयं ; T: तव कृतं
(for नरहयं). Ks युद्धे (for युद्धं). Ds Ms इदं (Ms मे)
नरहयाघातं ; T: 2 G: 2 केशिनश्च त्वया घातं (T: G: मार्थ) ;
G: 1 : Ms केशिनं च त्वया घा G: शा नं. — °) G: [आ]-
गतम् (for त.).

55 °) S: Ks (marg. as in text) 2 पूतनादीनि
कर्माणि ; D: नाथेनुकादीनि. — °) Ds परि- (for तव). S:
Ks मया दृष्टानि तस्यत.

56 °) N: (except S: Ns Ds) T: 2. 4 हयावस्तान् (for
हयस्यास्य) — °) Ds Ds T: मधु- (for बल). S: विभेति
मननं रणे ; Ns कर्मणा तात विभ्यति ; Ds T: 2 G: M वृत्रहा
चापि (Ms 2 चैव ; Ms तेन) विभ्यति. — °) V: B Dn Ds
D: कुर्वाणाश्च (for णस्य).

57 °) T: यश्चया ; G: त्वया च (for यश्चया). S:
स्फालिनो ; T: बाधिनो (for पाटिनो). Ks Ns. 3 V: 3 B:

यच्चया पाटितो द्वैधं भुजेनायतपर्वणा ।
 एषोऽस्य मृत्युरन्ताय विहितो विश्वयोनिना ॥ ५७
 यस्माच्चया हतः केशी तस्मान्मच्छासनं शृणु ।
 केशवो नाम नाम्ना त्वं ख्यातो लोके भविष्यसि ॥ ५८
 स्वस्त्यस्तु भवतो लोके साधयाम्यहमाशुगः ।
 कृत्यशेषं च ते कार्यं शक्तस्त्वमसि माचिरम् ॥ ५९
 त्वयि कार्यान्तरगते नरा इव दिव्यकमः ।
 विडम्बयन्तः क्रीडन्ति लीलां त्वद्वलमाश्रिताः ॥ ६०
 अभ्याशे वर्तते कालो भारतस्याहवोदधेः ।
 हस्तप्राप्तानि युद्धानि राज्ञां त्रिदिवगाभिनाम् ॥ ६१

पन्थानः शोधिता व्योम्नि विमानारोहिणोर्ध्वगाः ।
 अवकाशा विभज्यन्ते शक्रलोके महीक्षिताम् ॥ ६२
 उग्रसेनसुते शान्ते पदस्थे त्वयि केशव ।
 अभितस्तन्महद्युद्धं भविष्यति महीक्षिताम् ॥ ६३
 त्वां चाप्रतिमकर्माणं संश्रयिष्यन्ति पार्थिवाः ।
 भेदकाले नरेन्द्राणां पक्षग्राहो भविष्यसि ॥ ६४
 त्वयि राजासनस्थे हि राजश्रीं वहति प्रभो ।
 श्रियं त्यक्ष्यन्ति राजानस्त्वन्प्रभावान्न संशयः ॥ ६५
 एष मे कृष्ण संदेशः श्रुतिभिः ख्यातिमेष्यसि ।
 देवतानां दिविस्थानां जगतश्च जगत्पते ॥ ६६

C 4345
B 2. 24. 73
P 2. 24. 73

Dn Ds Ds. 6 देहो; V1 B2 देह; T2 देव (for द्वैधं). K1. 8
 N1 B1 D1-1 यच्चया पाटितं देहं (N3 D1 [marg.] वक्त्रं);
 K4 G3. 4 स्वया च (G3 यच्चया) पातितो देहो; M1-3 स स्वया
 पातितो द्वैधं; M1 यस्त्वयोत्पादितो देहो. —^b) K1 (marg.
 as in text). 2 D2-भोगिना; D3 पाणिना; Ds S (except
 T3. 4 G3) वर्मणा (for पर्वाणा). —^c) S1 N2 त्वम्; N1
 वधो (for एषो). —^d) K4 कर्मणा (for योनिना).

58 ^a) N2 V3 Ds S (except T3. 4 G3) हतस्त्वया (by
 transp.). —^b) Ds. 6 G3- M कुरु (for शृणु). —^c)
 S1 Ds T1. 2 G M नामतश्च; M1-3 अनुमतश्च (M3 नः स)
 (for नाम नाम्ना). K2. 4 Dn D1 द्वै (for त्वं). —^d) S1
 मेयो; M1-3 अस्मिन् (for ख्यातो). D3 लोके ख्यातिं
 गमिष्यसि.

59 ^b) K N3 V1. 2 B Dn Ds D1. 3 T1. 3 G3 साधु
 यामि; M1 बोधयामि (for साध). N1 साधु याम्याम मा शुचः;
 N2 V3 साधु यास्यास्यहं विभो. —^c) V1 स्वया कार्यं
 (hypermetric); M1 3 कार्यं ते (by transp.). —^d) N1
 अपि (for असि).

60 ^b) K1 (sup. lin. as in text). 2 इह (for इव).
 —^c) Ds क्रीडन्तः; M1 3 न्ते; M1 न्तम् (for न्ति). —^d)
 N2 क्रीडां (for लीलां). V1. 3 B1 (marg.) हीनवीर्यरक्रमाः;
 S (except T3. 4) तव लीलां भमाश्रिताः.

61 ^a) S1 लोको; Ds काले; T3. 4 भावो (for कालो).
 —^b) K2 N1 महोदधेः; T2 G1. 4 क्षयोदधेः (for [आ]हवो-
 दधेः). T4 भवितव्यो हतादरः. —^c) T2 G3 हस्ते (for हस्त-).
 V1. 3-माप्त्वानि (for-प्राप्तानि). —^d) Ds द्रक्ष्यामि दिवि-
 गमिनाम्.

62 M1-3 om. 62^{ab}. —^b) K1 (sup. lin. as in
 text). 3 शोधिता (for शोधिता). Ds पन्थाश्च सेष्यतां व्योम्नि.

—^b) S1 Ds D1 T2 विमानारोहणो (S1 जे)ध्वगाः; K1 B3
 D2. 5 T1. 3. 4 G2. 3 M1 हणोर्ध्वगाः; K2 हणोत्सुकाः; K3
 हणोपगाः; K4 हणोऽधुना; N2 B1. 3 Dn हिणो ध्वजाः; Ds
 हणाध्वगाः. —^c) T2 G1 विभज्याश्च; T3. 4 भविष्यन्ति (for
 विभज्यन्ते). —^d) S1 स्वर्ग- (for शक्र-). K4 महीभृताम्;
 T3 यने (for क्षिताम्).

63 K2 Ds om. (hapl.) 63. —^a) N1 शप्ते; Ds
 T1. 2 G M कंसे (for शान्ते). —^b) D1 हते त्वयि च केशव;
 Ds T1. 2 G M त्वया कृष्ण विनाशिते; T3. 4 यदस्ति त्वयि
 तत्कृष्ण. —^c) S1 तन्महा-; Ds T1. 2 G1-3. 5 M3 तु महा-
 (1 तन्महद्).

64 ^a) Ds1 वा; D2 हि (for च). —^b) K1. 3. 4
 N2. 3 V B D T G M1 पाण्डवाः (for पार्थिवाः). K2
 शंसिष्यन्ति च पाण्डवाः; M1 3 आश्रयिष्यन्ति पार्थिवाः. —^c)
 K2. 3 D1. 3. 4. 5 T2. 3 G1. 2. 4 भविष्यति (for स्ति).

65 ^b) Ds G M महती; G3 महति (for व). S1 राज-
 लक्ष्मीर्महीक्षितः; K N2. 3 V B Dn Ds D1-3 T3. 4 राज-
 त्रियमनुत्तमां; N1 T2 G1. 2. 4 श्रीर्महती प्र (N1 ती वि-; G4
 तीं प्र)भो. —^c) K1 3 N V B Dn Ds D2-3 T1. 3. 4
 G1-3. 5 शुभां; K4 दृष्ट्वा; G4 शुभास् (for श्रियं). S1 शुभा-
 स्त्यक्ष्यन्ति सहजास्; D1. 6 M3 शुभां त्यज (Ds शुभ-; M4
 द्रक्ष्य)न्ति राजानस्; T2 आशु भोक्ष्यन्ति रां. —^d) S1 K1
 (sup. lin. as in text) Ds T2 G1. 3. 4. 5 स्वप्नसादान् (for
 भावान्).

66 ^a) Ds एवं (for एष). N1 D2 ते (for मे). —^b)
 T1 श्रुतिषु (for भिः). —^c) S1 V2. 3 Ds D4 दिविष्ठानां
 (for स्थानां). —^d) S1 जगत्पते (for तत्).

67 ^a) Ds S (except T3. 4) हि (for मे). —^b) K2. 4
 G4 M3 [अ]पि (for [अ]स्ति). Ds विभो; S (except T3. 4)

C 4346
B 2. 24. 74
P 2. 24. 74

दृष्टं मे भवतः कर्म दृष्टश्चासि मया प्रभो ।

कंसे भूयः समेप्यामि शासिते साधयाम्यहम् ॥ ६७

नारदस्य वचः श्रुत्वा देवसंगीतयोगिनः ।

गोपान्कृष्णः समासाद्य व्रजमेव विवेश ह ॥ ६८

इति श्रीहरिवंशे सप्तपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

६८

वैशंपायन उवाच ।

अथास्तं गच्छति तदा मन्दरश्मौ दिवाकरे ।

संध्यारक्ततले व्योम्नि शशाङ्के पाण्डुमण्डले ॥ १

नीडस्थेषु विहंगेषु सत्सु प्रादुष्कृताग्निषु ।

ईषत्तमःसंवृतासु दिक्षु सर्वासु सर्वतः ॥ २

हरे (for प्रभो). Si दृष्टश्चासि स्वया विभो. — ^a) Ma. 2 प्रपश्यामि (for समेप्यामि). — ^d) Si Ka. 3 Vi. 2 Bi. 3 Di. 4. 9 Ti. 3 Ga. 4 Ma साधिते; Gi साधिते; Ga साधिते (for शासिते). Ka N Va B Di. Ps Ts साधिते (Va 'धु ते) साधु याम्यहम्. — After 67, D. S (except Ta. 4) ins.:

774* बहुनापि किमुक्तेन पाटि विप्रान्यथामुखम् ।

जानामि त्वां महाबाहो देवानामपि देवतम् ॥

[(L. 1) Ma [3] : Ma [4] (for [3] (L. 2) Ma जानामि (for जानामि).]

Da Ti. 2 G Ma cont. : K Nā. 3 V B Dn Ds Di. 4 Ts. 4 ins. after 67 :

775* वैशंपायन उवाच ।

एवमुक्त्वा तु स तदा नारदः स्व जगाम ह ।

[Some Mss. om. the ref. D. Ti Ma स तु (by transp.).]

68 Before 68, Ma. 2 ins. वैशंपायनः. — ^b) Ka. 2 Da Gi देव. (for देव.) Ts संगीत. (for संगीत.) Ka योनित्रे; N V B Ds Di. 4 Ti. 2 Ga योनित्रे (for योगिनः). Dn Ga दिव्य. (Ga गीत) संगीतयोनित्रे. — After 68^{ab}, Ka. 2. 4 Nā Ds Ma ins.:

776* तथेति स समाभाष्य पुनर्गोपान्ममावदत् ।

[Ka. 3 नं (for म). Ka कृष्णे देवान्ममावदत् (for ^b).] — Da reads 68^{ad} on marg. — ^c) K Nā Vi. 2 B Dn Di. 3 Ti. 2 गोपाः कृष्णे (for गोपान्कृष्णः). Nā. 3 समा- नाय्य (for साय). Va गोपाः कृष्णे समानाय्य. — ^d) Si जगाम (for विवेश). K Nā. 3 V Bi Dn Di. 3 विविशुर्वज. (Nā Va 'गृह' मेव ह (Vi Ds च).]

घोषावामेषु सुप्तेषु वाशन्तीषु शिवासु च ।

नक्तंचरेषु हृष्टेषु पिशितामिषकाङ्क्षिषु ॥ ३

शक्रगोपाह्वयामोदे प्रदोपेऽभ्याशतस्करे ।

संध्यामयीमिव गुहां संप्रविष्टे दिवाकरे ॥ ४

अधिश्रयणवेलायां प्राप्तायां गृहमेधिनाम् ।

Colophon. — Mention of the Epic. Ka Ds. Ts. — Mention of Kṛṣṇa. All Mss. — Subparvan : Da यानचरितम्; Ts भाश्रयणवे. — Adhy. name : N (except Da) Ta. 3 Gi. 3 Ma केशिबध. — Adhy. no. (figures, words or both) : Ka Di. Mi. 77; Nā Vi Di Gi 80; Va Bi. 2 Ti. 2 Ga. 4 Ma 81; V. Dn Ds. 79; Ds 85; Ts 86; Ts 73; Ga. 4 78. — Shloka no. Dn. 75; Di 76.

68

1 Si Ka Gi om. the ref. — ^a) Nā तथा (for तदा). — After 1^{ab}, the sequence in Da Ti. 2 Gi. 3. 3 Ma. 3 9^{ad}, 1^c 5^b, 1^c 4^b, 9^{ab} (Ma. 3 repeating 9 and Ma repeating 9^{ad} in their proper place) and in Gi is : 9^{ad}, 1^c 4^b, Gi Ma. 3 om. 1^c. — ^c) Ka रक्ताविले (for रक्ततले).

2 ^a) Da Ti. 2 G M प्रविष्टासु (for संवृतासु). — ^d) N (except Si) T G Ma सर्वशः (for 'तः').

3 ^a) Ka. 2. 4 Nā Di. 3 घोषवृद्धे (Nā Di 'भागे' तु सुप्तेषु; Nā. 3 Vi. 2 B Dn Ds Di. 3 Ti. 2 Gi घोषवामि (Nā. 3 Vi. 3 'चारि' तु सु'; Ts. 3 भूतभागेषु सु'; Ga. 3 Ma घोषावामेषु सु'; Ma घोषयामास सु'. — ^b) Si व्याह्वयासु (for वाशन्तीषु). — ^c) Da हृष्टेषु (for हृष्टेषु). — ^d) Ts काम्तिषु (for काङ्क्षिषु). Nā. 3 Va Bi Ds Ti. 2 पिशिताशनकाङ्क्षिषु; Da मेदःपिशिका; Ma विनतामिषका.

4 For the sequence in Da Ti. 2 G M, cf. v. 1. 1. — ^a) Da (sup. lin.) Gi Ma. 3 शक्रगोपाह्वयामोदे; Da गोपाह्वयाभासै; Da T Gi. 3 शक्रगोत्रा (Ta. 4 'वाका' ह्वया-

वन्यैर्वैखानसैर्मर्षैर्ह्यमाने हुताशने ॥ ५
 उपावृत्तासु वै गोषु दुह्यमानासु च व्रजे ।
 असकृद्व्याहरन्तीषु बद्धवत्सासु धेनुषु ॥ ६
 प्रकीर्णदामनीकेषु गान्तर्यवाह्यत्सु च ।
 सनिनादेषु गोपेषु काल्यमाने च गोधने ॥ ७
 करीपेषु प्रकृतेषु दीप्यमानेषु सर्वशः ।
 काष्ठभारानतस्कन्धैर्गोपैरभ्यागतैस्तथा ॥ ८
 किञ्चिदभ्युन्थिते सोमे मन्दरश्मौ विगजति ।
 ईषद्विगाहमानायां रजन्यां दिवसे गते ॥ ९

मोदेः M₁ अक्रूरागमनम् गोषु. — M₁ om. 4^b. — ^b) D₃ दिन (for अभ्याश). T₂ G₁ प्रदोषाभ्याशनत्करे; M₁-^a प्रदोषागततत्करे. — V₂ om. 4^a. — ^a) S₁ प्रविष्टे वै; K₁ B₂ D₆ T₂ संप्रतिष्ठे (for 'विष्टे').

5 For the sequence in D₆ T₁ 2 G M, cf. v. 1. 1. — ^a) T₂ हविः (for अधि). — M₁ om. 5^a 6^a. — ^c) S₁ N₂ D₆ धन्यैर्; N₁ T₁ वाप्यैर् (for वन्यैर्).

6 M₁ om. 6^a (cf. v. 1. 5). — ^b) K₁ N₂ V₃ D₂ (sup. lin. as in text) T₂ गोः; K₁ D₁ G₁ M₁-3 वै (for च). T₂ G₁ दह्यमानासु च व्रजे. — ^d) G₁ दीप्यमानेषु सर्वशः.

7 ^a) S₁ प्रकीर्णा दामनीकेषु; M₁-^a प्रकीर्णदामनीकेषु. — ^b) D₁ च (for [ए]व). — ^c) M₁-3 नादेषु च (for निनादेषु). V₂ D₆ गोपेषु (for गोपेषु). — ^d) B₁ कल्पमाने (for काल्य). T₂ G₁ ed) तु (for च). D₆ T₁ 2 G₁ 3. M₁ गोकुले (for गोधने).

8 ^a) B₂ करीपेषु (for कं); K₂ प्रकृतेषु; K₁ च क्लृप्तेषु; D₁ प्रक्षिप्तेषु; D₃ [अ]मिदीप्तेषु; T₁ प्रकल्पेषु (for प्रकृतेषु). G₂ कुररेषु प्रमुत्तेषु; M₁ शरिरेषु प्रसक्तेषु. — ^b) G₃ नित्यशः; M₁-3 सर्वशः (for 'शः'). — ^c) B₁ G₁ तथा (for तथा). S₁ गोपेष्वभ्यागतेषु च; N₂ V₃ गोपालरा N₂ लैर्वा गतैस्त्वया.

9 For the sequence and the repetition in D₆ T₁ 2 G M, cf. v. 1. 1. M₁ om. 9^ab. — ^a) S₁ K₁ D₃ 6 T₂ 4 G₁ 2. 3 अभ्युन्थिते; T₂ G₁ 'स्थिते' (for 'स्थिते'). — ^b) S₁ मन्दज्योस्ते; N₂ द्विभ्यरश्मौ (for मन्द). K₁ D₆ विगजति; K₂-4 D₁ M₂ (second time) विवाक्रे (for विराजति). D₁ चरित्रेषु भवत्सु च; T₁ 2 G M₁-3 (last three first time) चलिनेषु तम सु च. — ^c) K₁ ईषद्विगाहमानायां; M₁ ([second time] inf. lin. as in text) ईषद्विराजमानायां.

10 ^a) M₁ प्राप्ते दिनव्युपरमे. — ^c) D₃ भास्क्रे गतते-

प्राप्ते दिनव्युपरमे प्रवृत्ते क्षणदामुखे ।
 भास्क्रे तेजसि गते सौम्ये तेजस्युपस्थिते ॥ १०
 अग्निहोत्राकुले काले सौम्येन्दौ प्रत्युपस्थिते ।
 अग्नीषोमात्मके संधौ वर्तमाने जगन्मये ॥ ११
 पश्चिमेनाग्निना दीप्ते पूर्वणोत्तरवर्चसा ।
 दग्धाद्रिमदशे व्योम्नि किञ्चित्तागगणाकुले ॥ १२
 वयोभिर्वासुभतां बन्धुभिश्च समागमम् ।
 शंमद्भिः स्यन्दनेनाशु प्राप्तो दानपतिर्व्रजम् ॥ १३
 प्रविशन्नेव पप्रच्छ सानिध्यं केशवस्य सः ।

C 4961
B 2. 25. 14
P 2. 25. 14

जस्के; G₂ र तेजसा गुप्ते. — ^a) S₁ [अ]वस्थिते (for [उ]प).

11 T₂ om. (chapl.) 11^ab. — ^a) D₃ लोके (for काले). — ^b) K₁ B₁ D₁ D₃ D₁ समुप- (for प्रत्युप-). S₁ सौम्ये रौद्रमुपस्थिते; M₁ 3 मुहूर्ते रम्यदालणे. — ^c) K₁ M₁-3 काले; N₁ D₁ T₁ G₂ M₁ मध्ये; D₃ G₃-^c सांध्ये (for संधौ). T₂ अग्निष्टोमात्मके सांध्ये.

12 V₃ repeats 12^ab after 26^ab. — ^a) K₁ N₂ 8 V₁ 2. 3 (both times) B₁ D₁ D₃ D₁ 3-8 T₂ 4 G₁ [अ]मिदीप्ते- (D₃ 'वर्णे' न; M₂ [अ]ग्निनोदीप्ते (for 'ना दीप्ते'). — ^b) N₂ 8 V₁ 2. 3 (both times) B₁ D₁ 2 D₂-^c [उ]त्पलः; T₂ 4 [जो]-पधि- (for उत्तर-). S₁ पूर्वणोत्तमतेजसा. — ^c) S₁ दग्धाग्निः; K₁ 4 V₁ B₁ D₂ 3 T₂ 4 'ध्वं'; D₁ 'द्रं'; D₆ T₂ G₁ दुग्धाग्नि- (for दग्धाग्नि-). — ^d) V₃ समाकुले (for 'गणा'). M₁-3 तारागणसमाकुले.

13 ^a) D₃ T₁ 2 G₁ 2. 5 वायुभिर् (for वयो). K₁ 3. 4 N₁ V₁ D₂-^c सुखतां; K₂ B₁ 2 (marg. as in text). 8 D₃ सुखितां (for शुभतां). V₂ वयोभिर्वासुभतां; V₃ D₁ D₃ 'वोग्गुशना'. D₃ स्वयोभिः समायाते; T₂ 4 वयोभिर्वास्तु-सुखतां. — ^b) N₁ V₃ समागमः; B₃ कुलम्; D₆ T₁ 2 'गमे'; G₄ 'गते' (for 'गमम्').

14 ^a) M₁ 3 चापृच्छत् (for पप्रच्छ). K₂ विशन्नेव च पप्रच्छ. — ^b) T₂ 4 सानिधि (for सानिध्यं). S₁ D₆ T₂ G₁ हः; K₃ B₃ D₁ T₁ M₁ च (for सः). — ^c) D₃ T₂ G₁ 2. 3 M बलभद्रः M₂ देवस्य चाकूरो. — ^d) N₁ D₆ T₂ G₁ M [अ]भिभू (for [अ]सकृत्). — After 14, D₃ ins.:

१११ पदानि तस्याखिललोकपाल-

किरीटजुष्टानिलपादरेणोः ।

ददश गोष्ठे भित्तिकानुकानि

विलक्षितान्यव्ययवाकुशाद्यैः ॥

तद्वर्णनाह्लादविवृद्धसंभ्रमः

प्रेम्णोर्ध्वरोमाश्रुकलाकुलेक्षणः ।

[5]

C 4962
B 2. 25. 14
P 2. 25. 14

रौहिणेयस्य चाकूरो नन्दगोपस्य चासकृत् ॥ १४

स नन्दगोपस्य गृहं वासाय वसुदोपमः ।

अवरुह्य ततो यानान्प्रविवेश महाबलः ॥ १५

प्रविशन्नेव च द्वारि ददर्शादोहने गवाम् ।

वत्समध्ये स्थितं कृष्णं सवत्समिव गोवृषम् ॥ १६

स तं हर्षपरीतेन वचसा गद्गदेन वै ।

एहि केशव तातेति प्रव्याहरत धर्मवित् ॥ १७

उत्तानशायिनं दृष्ट्वा पुनर्दृष्ट्वा श्रिया वृतम् ।

रथादवस्कन्ध स तेवचेष्टत

प्रभोरमून्यङ्गिरजांस्यहो इति ॥

देहभृतामियानर्थो हिंसा दम्भं भयं शुचम् ।

संदेशाद्यो हरेर्लिङ्गदर्शनश्रवणादिभिः ॥ [10]

[Bhagavata P., 10. 39. 25-27]

On the other hand, Ds Ti. 2 G M ins. after 14:

778* ततो निवेदिनो गोपैरिदं तदिनि यादवः ।

[Gt मन्त्रः (for यादवः).]

15 *) Ta. 4 नन्दगोपस्य च गृहं. — ^b) Ka Ds Ds वासाय विबुधोपमः; Ks 'य च सुरोपमः; N1 Ds Ti. 2 G M 'वै वासरोपमः. — ^c) N (except Śi Ds) Ta. 4 अवतीर्य (for 'रुह्य). Gt यानं (for यानान्). — ^d) N2 महामतिः; V2 'युतिः; M1 3 च (M2 स) यादवः (for महाबलः). — After 15, N2. 3 V B Dn Ds (marg.), s2 Ds-6 Ti. 2 G M ins. :

779* हर्षपूर्णं वक्ष्येण साधुनेत्रेण चैव हि ।

[V2 B Dn Ds T2 G2 3 चैव इ; Ds वापदः (for चैव हि).]

16 *) D1 स द्वारि; T1 च द्वारे; M2 तद्वारि (for च द्वारि). — ^b) K2 ददर्श; T2 अपश्यद् (for ददर्श).

17 M1 om. 17^{ab}. — ^a) K2 सः (for तं). — ^b) B1. 3 Ds. 6 T2 G1. 2. 3 च; G2 वा (for वै). — After 17^{ab}, Ds Ti. 2 G M G (ed.) ins. :

780* नेत्राभ्यां यादवो विष्णुमाकुलं समुदैक्षत ॥

अचिन्त्यसदाकृतो लोके सम्मरशो न हि ।

य एनं लोकनाथं तं सकलं दृष्टवानहम् ॥

नागायनमणीयामं स्थूलाम्बूलतरं हरिम् ॥

कोऽयं सम्मरशो लोके दृष्टवान्योऽहमीश्वरम् ॥ [5]

[(L. 1) T1 आमुदः; M1 3 आ मुदः (for आकुलं). — (L. 2) T1 M1 3 न (for हि). — (L. 3) T2 एव and तु (for एनं and तं). — (L. 5) Ds अदः; T1 M1-3 को हि]

अव्यक्तयौवनं कृष्णमकूरः प्रशशंस ह ॥ १८

अयं स पुण्डरीकाक्षः सिंहशार्दूलविक्रमः ।

संपूर्णजलमेघाभः पर्वतप्रवराकृतिः ॥ १९

मृधेष्वधर्षणीयेन सश्रीवत्सेन वक्षसा ।

द्विषन्निधनदक्षाभ्यां भुजाभ्यां साधु भूषितः ॥ २०

मूर्तिमान्सरहस्यात्मा जगतोऽप्यस्य भाजनम् ।

गोपवेषधरो विष्णुरुदग्राग्रतनूरुहः ॥ २१

किरीटलाञ्छनेनापि शिरसा छत्रवर्चसा ।

(for को सः).]

— ^a) K N2 V1. 2 B2 D1. 3. 3 T2. 4 नाथ (for तात).

— ^b) V1 कर्मवित्; G2 तत्त्व (for धर्म). Śi N2 V1 Ds2 प्रख्या Śi 'स्या हरति धर्मवित्; B Ds. 3 व्याजहार स धर्म; Ds प्रीत्याह परिदेववत्.

18 *) M2 देवं (for दृष्ट्वा). — ^b) Śi न तु (for पुनर्). K2 B2 D2 Ti. 2 G M2 [अन्वितम्; N1 युतम् (for वृतम्). — ^c) M1 3 सुव्यक्त (for अ). Śi यौवने (for 'ने).

19 Before 19, N2. 3 V1. 2 ins अकूर उवाच. — ^a) T2. 4 अपश्यन्पुण्डरीकाक्षं. — ^b) T2. 4 -विक्रमम् (for 'सः). N2 V3 शार्दूलसमविक्रमः. — ^c) V2 स (for सं). T2. 4 -मेघाभं (for 'भ). Śi असृजन्मातमेघाभः. — ^d) Śi K1. 3 D2. 3 T1 पर्वतप्रनिमाकृतिः; T2. 4 'प्रवराकृतिम्

20 *) K1 मृधेष्वधर्षणीयः स; G2 मणिना प्रेक्षणीयेन. — ^b) K2 वर्चसा (for वक्षसा). K2 D1 G1. 3. 3 श्रीवत्सेन च वक्षसा; N2 स श्रीवत्सलवक्षसा; V2 श्रीवत्सालेन वक्षसा. — K2 om. 23^{ab}. Ds repeats 20^{ab} after 23^{ab}. — ^c) Śi K2 Dn Ds (both times) -भृताभ्यां; N2 V2 योग्याभ्यां; T2 G1 -दीक्षाभ्यां; T2 -प (for 'दे). — ^d) G2 बाहुभ्यां (for भुजाभ्यां). Ds Ti. 2 G2. 4 पूजितः; T2 भूषितम् (for 'तः). G1. 5 बाहुभ्यां साधु पूजितः; G2 (marg.) श्रवणाभ्यां विभूषितः.

21 M1-3 om. (hapl.) 21 22. — ^a) D1 सुः; D2 तु (for सः). D2 G2 -हरस्यात्मा (for -रहं). G2 मूर्तिभ्यां सरहस्याभ्यां. — G2 om. (hapl.) 21^{ab} 22^{ab}. — ^b) Śi Ds जगति; Ds तेजसो (for जगतो). K1. 4 N2 V1. 2 Ds अप्यस्य; D1 अप्यप्र (for सप्यस्य). D2 T2 G1. 3. 3 M2 जगत्प्र (Ds 'तोष) स्य भाजनम्. — ^c) Some Mss. उदग्राग्र (for 'ग्र-). D1 उदग्र-प्राग्रतनूरुहः (hypermetric).

22 G2 om. 22^{ab}; M1-3 om. 22 (for all, cf. v. 1. 21). — ^a) Śi किरीटप्राहमुक्तेन; V1 'देनाञ्जनेनापि; Ds

कुण्डलोत्तमयोग्याभ्यां श्रवणाभ्यां विभूषितः ॥ २२
 हाराहेंण च पीनेन सुविस्तीर्णेन वक्षसा ।
 द्वाभ्यां भुजाभ्यां दीर्घाभ्यां वृत्ताभ्यामुपशोभितः ॥ २३
 स्त्रीसहस्रोपचर्येण वपुषा मन्मथाग्निना ।
 पीते वसानो वसने सांस्यं विष्णुः मनातनः ॥ २४
 धरण्याश्रयभृताभ्यां चरणाभ्यामर्दिमः ।
 त्रैलोक्याक्रान्तिभृताभ्यां भुवि पद्भ्यामवस्थितः ॥ २५
 रुचिराग्रकृश्रास्य चक्रोचित इवेक्ष्यते ।
 द्वितीय उद्यतश्च गदासंयोगमिच्छति ॥ २६
 अवतीर्णो भवायेह प्रथमं पदमात्मनः ।

Ga 8 : 'टोद्गाहया' Da 'र' क्तनः ; T. Ma 'टोत्तमयुक्तनः' — ^δ)
 N2, 8 चन्द्रः ; V1 चक्रः ; V सूर्यः ; F. 3 च मु (for छत्रः).
 Da T1, 2 Ga-8 : Ma शिरसा य श्रियो निधि — ^ε) K1, 2, 4
 V1, 2 Dn Ds D1, 2 T Ga- योगाभ्यां (for योग्याभ्यां).
 — ^δ) K1 निषेधितः ; Ca ed विरोधन (for विभूषितः).

23 ^a) S1 महाहेंणः ; D हाराहेंण (for हेंण). K1 च
 पीनेन ; Ka T. Ga M1 सूर्यानेन ; B च पीनेन ; Da T1 Ga-
 सुपीनेन (for च पीनेन) — ^δ) T1 वक्षसा (for वक्षसा). B1
 विस्तीर्णेन च वक्षसा. — After 23^{ab}, Ds repeats 20^{ab} —
 — ^ε) S1 K1 V1 B1 D1 Ga- वृत्ताभ्यां दीर्घाभ्याम् (for
 transp.). M1 पीनाभ्यां वृत्ताभ्याम् ; K1 D1 शोभितम्
 (for 'त.').

24 ^a) S1 भोग्येन ; M1 वार्येण (for चर्येण). — ^δ)
 T1 चक्षुषा (for वपुषा). K1 V B Dn Ds D1 वपुषा
 मन्मथाग्निना (Da 'क.'). D T1 G M श्रीवस्येन विराजता
 (T1 Ga 'जितम् ; M1 'जित'). — ^ε) K1 यो (for सो). T1, 4
 कृष्णः (for विष्णुः).

25 Ga M1 8 om. (hapl.) 25^{ab}. Ma om. 25^c 26^d.
 — ^ε) V1 योग्याभ्यां (for भृताभ्यां). — ^δ) S1 K1 अद ग
 भ्याम् ; Da T1 Ga-8 M1 महीं पद्भ्याम् (for भुवि प).
 K1, 4 N1 V B Dn Ds D1 T1 व्यवस्थितः ; N1 अपि स्थितः ;
 T1 इव स्थित (for अवस्थितः). T1 भुवं पद्भ्यां व्यवस्थितः ;
 G1 महीं पद्भ्यामुप.

26 Ma om. 26 (cf. v. l. ^c). — ^ε) D1 M1 रुचि-
 राग्र्यः (for 'राग्र'). — ^δ) K1, 2, 4 D1 Ga चक्रोचित (for
 चक्रोचित). D1 [आ'वर्मा ; D1 T1 G M1, 3 [इ'व्यते ; T1
 [क]र्षणः (for [इ]क्षयते). S1 चक्रा इव लक्षयते. — After
 26^{ab}, V1 repeats 12^{ab}. — ^ε) Da T1 Ga-8 अभ्युद्यतश्च ; Ga

शोभनेऽथ भुवि श्रेष्ठस्त्रिदशानां धुग्धरः ॥ २७
 अयं भविष्ये दृष्टो वै भविष्यकुशलैर्विबुधैः ।
 गोपालो यादवं वंशं क्षीणं विस्तारयिष्यति ॥ २८
 तेजसा चास्य यदवः शतशोऽथ महमशः ।
 वंशमापरयिष्यन्ति ओघा इव महार्णवम् ॥ २९
 असेदं शामने सर्वं जगत्स्थास्यति शाश्वतम् ।
 निहतामित्रमामन्तं स्फीतं कृतयुगे यथा ॥ ३०
 अयमाध्याय वसुधां स्थापयित्वा जगद्वशे ।
 राज्ञां भविष्यन्त्युपरि न च राजा भविष्यति ॥ ३१
 नूनं त्रिभिः क्रमैर्जित्वा यथानेन कृतः प्रभुः ।

C 4380
 B 2. 25. 32
 P 2. 25. 32

अभ्युद्यि^० ; G अभ्युदि^० (for उद्य^०). K1, 4 N2, 8 V1, 3 B1, 8
 Dn Ds D1, 2, 4 T1, 4 [अ'पि ; V2 B1 M1-3 [अ]स्य (for
 ए'व). D1 द्वितीयश्चापि हस्तोऽस्य ; T1 द्वितीयोऽभ्युद्यतश्चापि.
 — ^δ) T1 Ga- संसर्गम् (for संयोगम्). D1 एष्यति (for
 इच्छति).

27 ^a) D1 T1 G M [ए]प (for 'इ'ह). — ^δ) K1 V1
 T1 Ga- पादम् (for पदम्). D1 आत्मना (for 'नः'). — ^ε)
 S1 G1 विभुः ; K1 भुवं (for भुवि). D1 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठस्).
 — ^δ) S1 T1, 4 पुरंदरः (for पुरंदरः).

28 ^a) M1 भविष्यो (for 'व्ये'). K Dn Ds कथितो
 (for दृष्टो वै). S1 भविष्य एष कथितो ; T1 अयं मनुष्यो दृष्टा
 म. T1 अहं भविष्यदृष्टा वै ; M2 अयं भुवि प्रविष्टो वै. — ^δ)
 Da T1, 2 Ga-8 भविष्यन् (for 'व्यः'). S1 K Dn Ds D1
 (marg.) G द्विजैः ; N1, 3 V B D1, 2 T1, 4 M1, 2 नरैः (for
 बुधैः). — ^ε) S1 K1 D1 गोपालं (for 'लो'). — ^δ) B1
 M1 क्षीणमभ्युदयिष्यति ; D1 क्षमामप्यभ्युदयिष्यति.

29 ^a) S1 यस्य (for चास्य). K1 N1 V1, 2 B Dn Ds
 D1, 4 T1, 4 G M1 तेजसा यादवाश्चा ; D1 वास्तस्य ; K1 सा
 यादवान्प्राप्य ; N2 V3 यादवास्तेजसा चास्य. — ^δ) K1 B Dn
 Ds D1, 4 T1 M1 ओघा ; K1 (by corr.) नदा ; V2, 8 D1
 T1 मेघा ; D1 घोषा ; T2 दीर्घा (for ओघा). Ds1 ओघा इव
 जगार्णवम् ; D1 नदा नद्य इवा^०.

30 ^a) K1, 2 यस्य ; T1 तस्य (for अस्य). B1 D2 T1, 4
 [ए]व (for [इ]दं). G1, 4 शामनं (for 'ने'). — ^δ) D1 G1
 2, 4 M स्थितं ; T1 स्वस्थं (for स्फीतं). K1 V1 B1, 3 Dn
 Ds D1, 4 T1, 4 G1, 2, 5 M तथा (for यथा). T2 स्थितिं कर्तुं
 युगे तथा.

31 ^a) Da T1, 2 G M अयं तु वा G1 तद् जमास्थाव.

C 4380

B 2. 26 32

P 2. 25 32

पुरा पुरंदरो राजा देवतानां त्रिविष्टपे ॥ ३२
तथैव वसुधां जित्वा जितपूर्वा त्रिभिः क्रमैः ।
स्थापयिष्यति राजानमुग्रसेनं न संशयः ॥ ३३
प्रमृष्टवैरगाधोऽयं प्रश्नैश्च बहुभिः श्रुतः ।
ब्राह्मणैर्ब्रह्मवादैश्च पुराणोऽयं हि गीयते ॥ ३४
स्पृहणीयो हि लोकस्य भविष्यति च केशवः ।
तथा ह्यस्योत्थिता बुद्धिर्मानुष्यमुपसेवितुम् ॥ ३५
अहं त्वस्याद्य वसतिं पूजयिष्ये यथाविधि ।

विष्णुत्वं मनसा चैव पूजयिष्यामि मन्त्रवत् ॥ ३६
यच्च जातिपरिज्ञानं प्रादुर्भावाश्च वै नृषु ।
अमानुषं वेद्मि चैनं ये चान्ये दिव्यचक्षुषः ॥ ३७
सोऽहं कृष्णेन वै रात्रौ संमन्य विदितात्मना ।
सहानेन गमिष्यामि सत्रजो यदि मंस्यते ॥ ३८
एवं बहुविधं कृष्णं दृष्ट्वा हेत्वर्थकारणैः ।
विवेश नन्दगोपस्य कृष्णेन सह संमदम् ॥ ३९

इति श्रीहरिवंशे अष्टपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

— ^d) $\tilde{N}a$ राजराजो (for न च राजा).

32 ^a) D: Gz त्रिविक्रमं (for त्रिभिः क्रमैः); Vz भूत्वा; Ma नीत्वा (for जित्वा); — ^b) Ma तेन (for [अ]नेन); Kz $\tilde{N}a$ Vz Bz Dz Da Da s Tz z प्रभु कृतः (by transp.); Kz बद्धि कृतः; Gz कृतः पुनः; Ma जगत्प्रभुः; Dz Tz Gz z यथा तेन कृतः (Gz तेन) पुनः; Tz यथा तेन प्रभु कृतः; — ^c) Si Tz यथा (for पुरा); — D: reads 32^d-33^d on marg.

33 ^b) Kz Dz z Tz त्रिविक्रमं (Dz 'म') (for त्रिभिः क्रमैः).

34 Ma z om. 34^b. — ^a) Vz z दोषो; Dz घोषो (for गाधो); Si विमृष्टवैरा रागैर्या; Kz $\tilde{N}a$ Bz Dz Da s Tz Gz Ma प्रमृष्टवैरगाधोऽयं ($\tilde{N}a$ z Tz 'दोषोऽयं'; Gz Ma 'नाथेन'); Kz प्रमृष्टवैरानिधाय; Kz Dz marg.) प्रकृष्टवैरागाधोऽयं; Kz Dz मृष्टवैरस्य गाधोऽयं; Dz Tz Gz z Ma प्रकृष्टवैर (Gz 'ष्टवैर'; Gz Ma 'ष्टवैरि' ज्ञानेन; Tz प्रकृष्टवैरिणा तेन; Gz प्रमृष्टवैरिज्ञानेन; — ^b) Gz ब्रजेश (for प्रश्नश्च); Si श्रुतम्; $\tilde{N}a$ Dz श्रुतः; Bz श्रुतिः; Dz Gz कृतम्; Tz ततः (for श्रुतः); Tz Gz प्रजाभिर्बहुभिर्वृतः; Gz s Ma ब्रजश्च बहुभिर्वृतः (Ma 'मन'); — $\tilde{N}a$ reads 34^c-35^d on marg. — ^c) Si Kz ब्रह्मकल्पेश; Kz वेदवर्दिश; Bz z Dz Tz Gz z M ब्रह्मविद्दिश (for 'वर्दिश'); Gz पुराणधर्मविद्दिश. — ^d) Kz पुराणेश; Dz 'णे यो; Tz 'णेषु; Gz 'णोक्तं (for 'णोऽयं); Dz च गीयते; Ma मदीयते (for हि गी); Si पुराणेश्य हि गीयते.

35 ^b) Tz z हि केशवः; Ma न संशयः; Ma [अ]द्य केशवः (for च के); — Tz z om. (chap.) 68-35^c-69-1^b. — ^c) Tz यथा (for तथा); Ma z तस्य (for ह्यस्य); Vz [उ] चिता; Dz [उ]च्छिता; Tz Gz z Ma [उ]दिता (for [उ]त्थिता); — ^d) N (except $\tilde{N}a$ Dz) -जीविनुम्; Tz Ma सेवतः (for

सेविनुम्).

36 Tz z om. 36 (cf. v. 1. 35). — ^a) Kz Gz Ma z त्वामाद्य; Vz अस्याद्य; Tz च्चा (for त्वं); — ^b) Kz Tz विष्णु तं (for विष्णुत्वं); — ^c) Kz $\tilde{N}a$ s Vz Bz Dz z Tz Gz Ma z मन्त्रवित्; Dz मित्रवत् (for मन्त्रवत्); — For 36^d, see subst.

781^a विष्णु त्वां पूजयिष्यामि मनसा चैव मन्त्रवान् ।

37 Tz z om. 37 (cf. v. 1. 35). — ^a) Si Dz यस्य ज्ञाया; Kz तच्च ज्योतिः; $\tilde{N}a$ z Vz z Bz z Dz Da Tz Gz z Ma यच्च ज्ञातिः; Dz यस्य ज्ञानं (for यच्च ज्ञातिः); Dz Dz परं ज्ञानं (for परिज्ञानं); Kz z z यच्च ज्योतिःप (for यच्च ज्ञातिःप); Tz यच्च ज्ञातिपरिज्ञानात्; — ^b) $\tilde{N}a$ Vz Dz Dz Tz Gz z प्रादुर्भावश्च; Bz Dz Gz z M भावं; Dz 'भूतं (for 'भावाश्च); Vz प्रादुर्भावांश्च वै नृषु; — ^c) Dz Tz z Gz Ma अर्धमि चनमीदृशं; — ^d) Kz तथा; Gz यथा (for ये च); — After 37, Dz Tz z Gz z M G (ed.) ins.;

782^a स्तोत्रे देवं जगद्धार्थं वागदं वामनं हरिम् ।

नमामि पुण्डरीकाक्षं नरनारायणाकृतिम् ।

नमामि वामनं विष्णुं त्रैलोक्याकाम्नपौरुषम् ॥

{ (L. 1) Ma देवं (for देव); Tz Ma z वदं (for वामनं); Ma z वामनं वागदं हरिम् (for ^b); (L. 2) Tz Ma z न- (Ma नर) हरिम् नमामि (for ^b). }

38 Tz z om. 38 (cf. v. 1. 35). — ^a) Si संमन्य (for वै रात्रौ); — ^b) Si Dz Gz z z Ma z मन्त्र (for रात्रौ) मन्त्रविद्यात्मना (Gz 'न'); Tz मन्त्रं मन्त्रमिवात्मनः; Ma मम मन्त्रविद्यात्मना; — ^c) Dz मह तेन; Dz Tz Gz महायेन (for 'नेन); Ma ब्रजिष्यामि (for गमि); — ^d) Dz प्रभाते (for सत्रजो); Kz (*sup. lin.*) $\tilde{N}a$ z Vz Dz Tz मन्थने (for मंस्यते).

६९

।शंपायन उवाच ।

स नन्दगोपस्य गृहं प्रविष्टः सहकेशवः ।

गोपवृद्धान्समानीय प्रोवाचामिनदक्षिणः ॥ १

कृष्णं चैवाब्रवीत्प्रीतो रौहिणेयेन संगतम् ।

श्वः पुरीं मथुरां तात गमिष्यामः शिवाय वै ॥ २

यास्यन्ति च व्रजाः सर्वे सगोकुलपरिग्रहाः ।

कंसाज्ञयां समुचितं कर्मादाय वार्षिकम् ॥ ३

39. T₂ com 39 (cf. v. 1. 35). Before 39, D₂ ms. वैशंपायन उवाच. — ^a) K₁ प्रविशन् (for विवेश). — ^d) N₁ संवदि; V₃ मन्दिरम्; T₂ G₁ 1; M₃ संविदम् (for संवदम्). S₁ K₁ 2 सह कृष्णन संसदम्.

Colophon om. in T₂ 4. — Mention of the Epics. K₁ N₂ D₂ 1. — Mention of Kṛṣṇa. S₁ K₁ N₁ 3 V B Dn Ds D₁ 3. — Athy. name. S₁ N₁ अक्रुराक्यम्; K₁ N₂ V₁ 2 B Dn Ds D₁ 1 अक्रुरा; K₁ D₁ 2 रगमनम्; N₂ कृष्णदर्शनम्; V₃ दानपते कृष्णदर्शनम्; D₁ G₁ 1; M₃ अक्रुर-प्रवेशः. — Athy. n. (figures, words or both). K₁ D₁ M₁ 2 78; N₂ V₁ G₁ 1; V₂ B; T₁ G₁ 1; M₃ 82; V₃ Dn Ds T₂ 80; D₁ 86; D₂ G₁ 1 79. — *Shloka* om. Dn D₂ 39; D₃ 40; D₄ 42; T₁ 43; G₁ 44.

69

1. T₂ com 1^a (cf. v. 1. 68, 35). — ^a) B₁ नन्द-गोपस्य च गृहं. — ^b) S₁ समानाद्य (for नीय). — ^d) T₁ G₁ 2-विक्रमः (for दक्षिणः).

2. ^a) D₁ (अपि (for एव). B₁ 2 Dn Ds T₁ 4 G₁ प्रीत्या (for प्रीतो). — ^b) D₁ संयुतम्; M₃ संगतः (for तम्). T₂ G₁ 2 रौहिणेयं तु (G₁ च संगतम्). — ^c) K₁ स्वपुरी; K₂ 4 D₁ 2, 6 स्वपुरी (for श्व पुरी). Some Mss. मथुरा (for मथुरां). — ^d) D₁ गमिष्यामः; T₂ G₁ 3, 4 M₁ 4 ८५मि; G₂ 3 M₁ ८५मि (for ८५मि); K₂ N₂ V B D₁ 4 T₂ 4 सुखाय (for शिवाय). K₁ 3, 4 N₁ 2 Dn Ds D₁ गमिष्याम (K₁ 4 बः; K₃ D₁ ८मि) सुखाय वै; T₁ मि सुभाय वै.

3. ^a) S₁ प्रयास्यन्ति; K₂ V₂ यास्यन्ति ते (V₂ सः) (for म्ति च). K₁ व्रजाः (for व्रजां). — ^b) K₁ N₁ V B D (except D₁) T₂ 4 गोपालाः सः (for सगोकुल). D₁ T₁ 2

समृद्धस्तस्य कंसस्य भविष्यति धनुर्महः ।

तं द्रक्ष्यथ समृद्धं च स्वजनं च समेष्यथ ॥ ४

पितरं वसुदेवं च मततं दुःस्वभाजनम् ।

दीनं पुत्रवधश्रान्तं युवामथ समेष्यथः ॥ ५

मततं पीड्यमानं च कंसेनाशुभवृद्धिना ।

दशान्ते शोषितं वृद्धं दुःखैः शिथिलतां गतम् ॥ ६

कंसस्य च भयात्रस्तं भवज्यां च विनाकृतम् ।

C 4394
B 2. 26. 7
P 2. 26. 7

G₁ M₁ परिकृष्टा. (for 'ग्रहाः'). — ^a) D₁ T₁ G₃-5 M₁-3 कंसभयाज्ञा- (for कंसाज्ञया). D₂ समुदितं (for चितं). T₂ G₁ 1 कंसस्याज्ञासमुदितं; M₃ कंसस्य भोजस्य * *. — ^d) K₂ करदनाय वार्षिकम्. — After 3, N₂ 3 V₂ B₁ 2 D₁ D₂ T₂ 4 ms.:

783^a वयं चैव प्रगन्तारो रथमास्थाय संगताः ।

[T₂ पदप्रयोगः (for पदप्रयोगः). B₁ 2 प्रगन्तः; D₁ प्रदाय (for प्रगन्तः).]

4. ^a) K₁ N₂ 3 V₁ 3 B D (except D₁) T₁ 2 M₃ तत्र (for तस्य). S₁ प्रवृद्धस्तस्य कंसस्य; T₁ समृद्धस्य च कंसः; G₃ प्रवृद्धस्तस्य कंसः. — ^b) K₂ वर्तते च (for भविष्यति). N₁ D₁ धनुः. T₂ 2 G₁ M₁ 4 स्व. (for 'ह.'). — ^c) S₁ D₁ T₂ G₁ तद् (for तं). K₁ B₁ D₁ 4 द्रक्ष्यथः (for 'थ'). G₃ तद्रक्ष्यथ समृद्धस्य. — ^d) N (except S₁ N₁ D₁) T₁ 3, 4 स्वजनं च (for नं).

5. D₁ com. (hapl.) 5. After 5^a, V₂ reads 9^a, repeating it in its proper place. — ^c) T₁ देवं (for दानं). N₂ 3 V₁ 3-वधाक्षीतं; D₁ वधाच्छान्तं (for-वधाश्रान्तं). — ^d) K₁ 2 B₂ T₂ G₁ अथ; Dn अपि (for अथ). K₂ T₁ 2 G₁ 3-समेष्यथ (for 'व्यथः'). D₁ युवामथ समेष्यथः. D₂ यूयमथ समेष्यथः; T₂ शोचमानमहर्निशम्. — After 5, D₃ reads 7^c, repeating it in its proper place.

6. S₁ om. 6^a-7^b. — ^c) D₁ शामितं (for शोषितं).

7. S₁ om. 7^a (cf. v. 1. 6). — ^a) K₁ N₂ 3 V B Dn Ds D₁ 4 5 T₂ 4 भयसं-; D₂ M₃ च भय- (for च भयात्). D₃ कंसस्य भयवित्रस्तां. — ^b) D₁ T₂ G₁ 2, 3 M₃ युवाभ्यां (for भवज्यां). — D₃ reads 7^c for the first time after 5. — ^c) D₃ (first time) दह्यमानां (for 'मानं'). D₁ T₁ 3 G₁ 2, 3 M₃ दिवारात्रं (for दिवा रात्रौ). — ^d) N₂

पुत्रयोमेन संयोज्य कृष्ण धर्ममवाप्स्यसि ॥ १८
यथा नागः सुदुर्बुद्धो दमितो यमुनाहरे ।
विपुलश्च धृतः शैलो यथा वै भूधरस्त्वया ॥ १९
दर्पोद्धतश्च बलवानरिष्टो विनिपातितः ।
परप्राणहरः केशी दुष्टान्मा च हतस्त्वया ॥ २०
एतेनैव प्रयत्नेन वृद्धावुद्धृत्य दुःखितौ ।
यथा धर्ममवाप्तेषु तत्कृष्ण परिचिन्त्यताम् ॥ २१
निर्भर्त्स्यमानो यदृष्टः पिता ते कृष्ण संमदि ।
ते सर्वे चक्रुश्शृणि नैर्बर्दुःखान्विता भृशम् ॥ २२
गर्भावकर्तनादीनि दुःखानि सुबहूनि मा ।

19 ^a) G₁ यथा (for यथा). N₂ नागं (for नागः). K_{2,3} Dn स (for सु). S₁ दुर्बुद्धं (for दुर्बुद्धो). — ^b) D₂ जले (for हरे). — ^c) K₁ : D₁ निर्भूलश्च कृतः शैलो; K_{3,4} N₁ V₁ B₁ Dn Ds D₁ विमूलश्च (N₁ लः स) कृतः शैलो; T₁ विमूला यो हतः शैलो. — ^d) D₁ अयं (for वै). Dn गोहितं (for भूधरम्).

20 ^a) K₁ N_{1,2} V₁ B_{1,2} Dn Ds D₁ : T_{1,2} G_{1,2} दर्पोन्मिश्रः; N₂ जतश्च; V₁ हतश्च; D₁ दर्पोन्मिश्रश्च (for दर्पोद्धतश्च). T₁ दर्पोन्मिश्रश्च दुष्टान्मा. — ^b) V₁ ये निः; G₁ सुवि (for विनि). — ^c) D₁ प्राणहरः; T₁ G₁ प्राणहरः (for प्राणहरः). T₁ तदैव निवृत्तः केशी. — ^d) N₂ दुष्टान्मा तः; D₁ T_{1,2} G_{1,2} : M₁ चारो; G₁ श्वो वि- (for स्मा च). S₁ D₁ हतो यथा. K₁ N₁ V₁ B₁ Dn Ds D₁ हयो हतः (for हतस्त्वया). T₁ दुष्टान्मा दुर्जयो रणे; T₁ स्मा विनिपातितः.

21 ^a) V₁ भयन्त (for उद्धृत्य). — ^b) K_{1,2} तद्धृते; V₁ D₁ तद्धृत्यं (for दग्).

22 ^a) D₁ T_{1,2} G_{1,2} : M_{1,2} वै दृष्टः; D₁ निर्दिष्ट (for यदृष्टः). — ^b) N₂ (except S₁) T₁ G₁ M₁ कंस- (for कृष्ण). — ^c) S₁ D₁ दुःखान्वितैर् (for निरा). — After 22, D₁ T_{1,2} G_{1,2} : M₁ G_{1,2} ins. :

784* भयनेन किंविदुक्त्वं कंसो निर्भयितः किल ।

23 ^a) K₁ गभाणां (for 'व'). B_{1,2} Ds D₂ : T_{1,2} G_{1,2} : M₁ गभावकृतनादीनि. — ^b) N₂ V₁ च (for सु). T₁ [इ]ह; G₁ G_{1,2} [अ]पि (for सा). — ^c) T₁ स्वस्माता (for माता ते). M₁ : तान (for कृष्ण). — ^d) D₁ : च मा (for स्वशा).

24 ^a) T₁ G₁ ताभ्यां (for 'माता'). D₁ -पितृणां (for -पितृभ्यां). N₂ V₁ जातेन सर्वेण (by transp.); T₁ सर्वेश

माता ते देवकी कृष्ण कंसस्य सहतेऽवशा ॥ २३
मातापितृभ्यां सर्वेण जातेन निभृतेन वै ।
ऋणं वै प्रतिकर्तव्यं यथायोगमुदाहृतम् ॥ २४
एवं ते कुर्वतः कृष्ण मातापित्रोरनुग्रहम् ।
परित्यजेतां तौ शोकं स्याच्च धर्मस्तवातुलः ॥ २५
कृष्णस्तु विदितार्थो वै तमाहामितदक्षिणम् ।
वाढमित्येव तेजस्वी न च चुक्रोध केशवः ॥ २६
ते च गोपाः समागम्य नन्दगोपपुरोगमाः ।
अक्रूरवचनं श्रुत्वा संचेलुः कंसशामनात् ॥ २७
गमनाय च ते सजा बभूवुर्व्रजवासिनः ।

C 4416
B 2. 26. 28
P 2. 26. 28

जातेन. K₁ N_{2,3} V₁ B₁ Dn Ds D₁ : T_{1,2} 3.4 तनयेन; D₁ विभृतेन (for नि). S₁ च (for वै). — ^c) K_{3,4} D₁ : (marg.) 3.4 त्राणं वै; D₂ (orig.) ऋणीणां (for ऋणं वै). D₁ हर्तव्यं (for क). K₂ ऋणं चैव प्रकर्तव्यं; G₁ नृणां वै प्रतिहर्तव्यं. — ^d) S₁ उपाहृतम् (for उदा).

25 ^a) S₁ एतन् (for एवं). — ^b) K₁ त्वनु- (for अनु-). — ^c) T₁ तं (for तौ). — ^d) K₂ एष; K₃ स्यात्स्व-; D₁ T_{1,2} G_{1,2} : M₁ अस्तु; T₁ श्लाघ्यो (for स्याच्च). D₁ कृष्ण (for धर्मम्). K₁ N_{1,2} V₁ B_{1,2} Dn D₁ : T_{1,2} 3.4 [अ]नघ; N₂ हि तमः; M₁ 3 [अ]श्विलः (for [अ]तुलः). — After 25, ins. :

785* धर्मस्ते विपुलोऽनन्तो भविष्यति न संशयः ।

26 Before 26, N₂ V_{1,2} B₁ Dn Ds ins. वैशंपायनः. G₁ damaged. M₁ om. 26^{ab}. — ^a) K₁ B₁ D₁ T₁ सु; K₂ च; D₂ 3 स (for तु). M₁ 3 तच्छ्रुतार्थो (for विदि). K₁ 5 पि (for वै). — ^b) D₁ लक्षणम्; T₁ M₁ 3 विक्रमः (for दक्षिणम्). D₁ T_{1,2} G₁ तमाहानुलधिक्रमः (D₁ 'मम्'). — ^c) N₂ (marg.) V₁ तद्वाक्यं (for तेजस्वी). — ^d) K₁ तन (for न च). T₁ माधव. (for केशवः). N₂ V₃ B₂ Ds, 6 G_{1,2} : M₁ चुक्रोध च (M₁ 3 हि; M₁ स) केशवः; T₁ 3 G_{1,2} न च क्रोधवशं गतः.

27 ^a) N₂ (except S₁ D₁) T₁ -पुरःसराः; T₁ -पुरस्कृताः (for -पुरोगमाः). — ^b) D₃ प्र- (for सं). V₁ T₁ M₁ कृष्ण- (for कंस-). K_{3,4} N₁ Dn D₁ T₁ चेलुः कंसस्य शासनात्.

28 V₁ om. 28. — ^a) V₁ समागम्य (for गमनाय). S₁ सजास्तं च; K₁ च ते सर्वे; M₁ ततः सजा (for च ते सजा). — ^b) D₃ T₁ वन- (for व्रज-). — ^c) N₂ V₁ 3 घोष- (for गोप-).

29 ^a) V₂ करान् (for करं च). D₃ दाधि पयः (for

C 4410
B 2, 26, 28
P 2, 26, 28

सञ्जं चोपायनं कृत्वा गोपवृद्धाः प्रतस्थिरे ॥ २८
करं चानडुहः सर्पिर्महिषांश्चोपनायिकान् ।
यथासारं यथायूथमुपनीय पयो घृतम् ॥ २९
तं सञ्जयित्वा कंसस्य करं चोपायनानि च ।

ते सर्वे गोपपतयो गमनायोपतस्थिरे ॥ ३०
अक्रूरस्य कथाभिस्तु सह कृष्णेन जाग्रतः ।
रौहिणेयवृत्तीयस्य सा निशा व्यत्यवर्तत ॥ ३१

इति श्रीहरिवंशे एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

90

वैशंपायन उवाच ।

ततः प्रभाते विमले पक्षिव्याहारसंकुले ।
नैशाकरे रश्मिजाले क्षणदाक्षयमंहते ॥ १
नभस्वरुणसंस्तीर्णे पर्यस्ते ज्योतिमण्डले ।
प्रत्यूषपवनसारैः क्लृप्ते धरणीतले ॥ २

क्षीणाकारासु तारासु सुप्तान्ध्रातिभासु च ।

नैशमन्तर्दधे रूपमुदगच्छद्दिवाकरः ।
 शीतांशुः शान्तकिरणो निष्प्रभः समपद्यत ॥ ३
 गोभिः समवकीर्णामु ब्रजनिर्माणभूमिषु ।
 मन्थावर्तनपूर्णेषु गर्गरेषु नदन्सु च ॥ ४

पानदुहः :). Si Ke सर्वे, Te G. स. सवान् (for सर्पिर्).
 —^b) Ds G. स. M-शारकान्; (good) -नायनान् (for -नायि-
 कान्). —^c) Ds Te. स. स. Ma योगम् (for यूयम्).
 —^d) K V. B. s. Ds Da. स. T G. स. उपानीय (for
 दधि^e). Da दधि (for घृतम्). Da उपानीय पयो दधि, G.
 उपानीय पुगे घृतम्; Ma उपोदाय हन्तं च यत्.

30. ^a K: D: ने; T: मित्रत्व (for ने). — ^b T: G: वै (for च). — ^c V: प्रकरं (for ने सर्वे). T: G: ते च सर्वे गोपतया. ^d K: प्रवस्थिरे; N: V: प्रवक्रमु; D: T: G: M: प्रवक्षिरे (for उपेतस्थिरे).

31 °) Das अक्रान्तु for 'स्य'. 32) यथावत् (for कथा-
मिम्). 33) Na Vāda for 'T. Ma-va' (for तु). — ^d) 'Na
सकृन्नेनैव जायते; 13) कृन्नेन सह जा'. ^d) B. D. Tz.
G. 3. M निशा माय्यस्यवन्त. G. 3. निशा माय्यस्यवन्त.

Coronatus, can. in all MSS. (except St. D.); — *Althg.* *nasas* = St. गोवायनम्, D. वज्रोपायनम्; D. शोकवर्णनम्. — *Althg.* *no* (figures, words or both); D. 80. — *Shikha* *no*. — D. 31.

2. $\text{K}_2\text{Ni}_2\text{D}_3\text{Te}_6\text{Ga}_3\text{Mn}_3$ संकीर्ण; V_3 संततीर्ण
(for संकीर्ण) — $\text{D}_3\text{Te}_6\text{Ga}_3\text{Mn}_3$ पर्यन्त (for
संततीर्ण). $\text{SiK Ni}_2\text{V}_3\text{B}_3\text{Dn}_3\text{D}_3\text{Te}_6\text{Ga}_3$ पर्यन्त (V_3
संततीर्ण) ज्योतिषां गणे D_3 प्रयुक्त (for संकीर्ण). SiK Ni_3
प्रयुक्तपन्नासार. — D_3 संकीर्ण; Te संकीर्ण (for संकीर्ण).

3. *) Du-रात्रीषु (for ताराम्) Ga-क्षीणाम् तारताराम्.
— 4. *) D स्वप्न; D L Ga 3 स्वप्न (for सुप्त). K:
सुप्तवक्षिप्रभाम् च; K: स्वप्नभानिप्रभाम् च. *) Ti-हर्नर
(for नैराश्म्) Ma 3 दोष (for रूपम्) — 5. *) Si-Ta उदधि-
हृद्; Na-Vz D उपागच्छद्; Du D Tz Ga 2, 3, 4 उदां;
Tz Ga उदूच्छनि; Ma 3 समुदूच्छन (for उदगच्छद्). Bom.
Poona e. l. Good. उदूच्छनि दिवाकरे. — 6. *) Kz Dz Ti 3
श्रान्त-; Kz Dz Ma 3 शीत (for श्रान्त-). K: शीताक्षुः
श्रान्तकरणो *) Si-किरणाक्षो दिवाकर, Dz Ti 3 G M
निप्रभांभुक्षिशाकर. — After 3, N Ti 3, 4 Gz Ma ins. :

७५०* एको नाशयते रूपमेको वर्धयते वपुः ।

[Si नमस्ते (for नमस्ते), Mi नमस्ते (for नमस्ते),
Di नमस्ते (for नमस्ते), Si नमस्ते (for नमस्ते).]

70

1. Some Mss. om. वैशंपायनः. — ^a) Ms. मतः प्रभात-
समये. — ^b) Ta. व्यापार (for व्याहार). Sa पञ्चव्याहृत-
संकुले. — ^c) De कालि; Gi जाले (for जाले). — ^d) Ka. ३
क्षण; Ds. ३ भय (for श्रय). Na Dna De Ta. संवृते;
Ds. ३ Mi. ३ संकुले (for संवृते). Sa क्षणदायां श्रय गते.

४ °) Śi Kā Bz Dn Dn Ta Gz G(ed.) च सम-; Ōa
ममभि (for ममत्र-), Ōa नीणांसु (for नीणांसु), — Da
om. (chapl.) 4^b 5^c. —^b) Ō V Bz Dn Ta Gz निर्माण-;
Mā-निर्याव-; Mā. a-निर्वाण- (for निर्याण-), Dn चक्रनिर्माण-
भूमिपु. — °) Śi Dn Gz धूर्णेपु (for पूर्णेपु), K Ōa. a V
Bz Dn Dn Dn Ta Mā मन्त्रा (Ōa. a V Bz. a Ta मन्त्र-)
नावर्तपूर्णपु (Da र्वेण); Ōa मन्त्रानावर्तपूर्णपु (sto); Ta

दामभिर्यम्यमानेषु वत्सेषु तरुणेषु च ।
 गोपैरापूर्यमाणसु घोषरथ्यासु सर्वशः ॥ ५
 तत्रैव गुरुकं भाण्डं शकटारोपितं बहु ।
 त्वरिताः पृष्ठतः कृत्वा जग्मुः स्यन्दनवाहनाः ॥ ६
 कृष्णोऽथ राहिणेयश्च स चैवामितदक्षिणः ।
 त्रयो रथगता जग्मुस्त्रिलोकपतयो यथा ॥ ७
 अथाह कृष्णमकूरो यमुनातीरमाश्रितः ।
 स्यन्दनं तात रक्षस्य यत्नं च कुरु वाजिषु ॥ ८
 हयेभ्यो यवमं दत्त्वा हयभाण्डे रथे तथा ।
 प्रगाढं यत्नमास्थाय क्षणं तात प्रतीक्षताम् ॥ ९
 यमुनाया हृदे ह्यस्मिन्तोष्यामि भुजगेश्वरम् ।

घनावघातपूर्णेषु. ^a) $\tilde{N}_1$ गर्गेरीषु; V_2 गह्वरेषु (for गर्गे).
 5 D_2 om. 5^{ab} (cf. v. 1. 4). K_1 D_1 om. (hapl.)
 5^{ab} . ^a) K_1 B_2 दम्यमानेषु; $\tilde{N}_1$ T_1 याम्य; V_2 D_2
 (marg.) दाम्य; D_2 T_1 G_1 वष्य; T_1 G_1 M_1 युज्य
 (for यम्य). ^a) S_1 वज्र; N_1 घोषे (for घोष-). V_1
 D_2 D_2-3 T_1 G_2 सर्वतः (for शः).

6 ^a) D_1 तथा (for तत्र). K_2 [निव गौरवं; D_2 [अ]व-
 पुष्टकं (for 'गुरुकं). K_3 सम्य (for भाण्डं).

7 ^a) D_2 च (for द्य). ^b) T_1 तथैव; M_1-3 स चापि
 (for स चैव). T_1 G_1 M_1 विक्रम (for दक्षिण). G_1
 सहैवामितविक्रम. ^a) D_2 $2, 3$ T_1 G_1 M_1 रेजुम् (for
 जग्मुस्). ^a) V_1 D_1 3 त्रिलोक्य (for त्रिलोक-).

8 ^a) D_1 D_2 T_1 G_2 चात्र (for तात). D_2 मे रक्ष
 (for रक्षस्य).

9 ^a) D_1 हयानां (for हयेभ्यो). ^b) D_2 हये; T_1
 मुप; T_1 उप (for हय). V_2 G_1 भाण्ड; D_2 M_1 3 भाण्डं
 (for भाण्डे). G_2 हयभाण्डरथं तथा; G_1 भाण्डी रथे यथा.
 — ^a) K_2 G_2 प्रगाढ (for ढं). V_2 M_1 3 रथम् (for यत्नम्).
 Cal. ed. आदाय (for आस्थाय). — ^a) T_1 तावत् (for
 तात). K_1 2 $\tilde{N}_1$ V_2 B_1 D_1 D_2 T_2 G_1 $2, 3, 5$ M_1-3 प्रतीक्ष
 माम् (for प्रतीक्षताम्).

10 ^a) V_1 यमुनायां (for 'या). K_2 B_2 D_2 3 G_1 $2, 3, 5$
 तस्मिन्; T_2 चास्मिन् (for ह्य). S_1 यमुनायां हृदे ह्यस्मि; T_2
 'नाहृदे तत्तस्मिन् (hypermetric). ^b) D_2 (marg. as
 in text) स्तोष्यामि भुजगाधिपम्; T_2 'मि जगतीपतिम्. — ^a)
 T_2 एतैर (for दिव्यैर). S_1 भावगतेर (for भागवतेर). — ^a)
 D_2 सर्वलोके (for 'लोक-). K_1 $\tilde{N}_2$ (marg.) V_1 D_1 D_2

दिव्यैर्भागवतैर्मन्त्रैः सर्वलोकप्रभुं यतः ॥ १०
 श्रीमन्स्वस्तिकमूर्धानं प्रणमिष्यामि भोगिनम् ।
 सहस्रशिरसं देवमनन्तं नीलवाससम् ॥ ११
 धर्मदेवस्य तस्यास्याद्यद्विषं प्रभविष्यति ।
 सर्वं तदमृतप्रच्यमशिष्याम्यमरो यथा ॥ १२
 स्वस्तिकायतनं दृष्ट्वा द्विजिह्वं श्रीविभूषितम् ।
 समाजस्तत्र सर्पाणां शान्त्यर्थं वै भविष्यति ॥ १३
 आस्तां मां समुदीक्षन्तां भवन्तां संगताबुभौ ।
 निवृत्तो भुजगेन्द्रस्य यावदस्मि हृदोत्तमात् ॥ १४
 तमाह कृष्णः संहृष्टो गच्छ धर्मिष्ठ माचिरम् ।
 आवां खलु न शक्तौ स्वस्त्वया हीनाविहासितुम् ॥ १५

C 4436
 S 2. 26. 47
 P 2. 26. 47

M_1 2 प्रभुर (for प्रभुं). $\tilde{N}_1$ यथा (for यतः). — After
 10, V_2 3 B D (except D_1) T_1 $3, 4$ M_1 ins. :

787* गुह्यं भागवतं देवं सर्वलोकस्य भावनम् ।

[D_2 भावनम् (for भां).]

11 ^b) K_1 संप्रणिष्यामि भोगिनम् (sic); D_1 प्रणमामि
 च भो.

12 ^a) G_2 धर्माद् (for धर्म-). K_1 V_2 B_2 D_2 $D_2, 4$
 [अः; K_1 $\tilde{N}_1$ B_2 D_2 D_1 $3, 5$ G_2 M_1 [अस्य; B_1 D_1 [अ]-
 थः; [अ]यं (for [आ स्याद्). T_1 अथ देवस्य तस्यायं. — ^b)
 D_2 G_2 4 M विषं न; T_2 G_1 विषं नः (for यद्विषं). T_1 G_2 5
 विषं न (G_2 यद्विषं) प्रहरिष्यति. — K_1 reads 12^c-13^d on
 marg. ^c) D_2 T_2 सर्वं तम्; G_2 सलिलं तद् (hyper-
 metric) (for सर्वं तद्). ^d) $\tilde{N}_1$ प्रधिष्यामि; V_2 भक्षि-
 ष्यामि (for अशि). D_2 T_1 G_1 M_1 यथामरः (by transp.).
 T_2 G_1 3 पश्यामि हि (T_2 'मीह) यथामरः; G_2 स्तोष्यामि च
 यथामरः.

13 T_1 om. 13^d. — ^b) $\tilde{N}_1$ द्विशिःश्रीः; V_2 द्विजिह्वंस्तु
 (for 'ह्वं श्री). T_1 4 विभूषणम् (for 'पितम्). S_1 द्विगिरं
 शृङ्गभूषितम्. — ^a) T_2 4 गमिष्यति (for भविं).

14 ^a) S_1 वै (for मां). D_1 2 आमीनौ (D_2 'सेतां)
 मामुदीक्षन्तौ ^b) D_2 सर्वतः (for भवन्तौ). D_2 T_1 3 G
 सङ्गिताव् (for संगं). S_1 इह (for उभौ). M_1 युवां वै
 सहिताबुभौ. — ^a) G (ed.) निकृष्टो (for निवृत्तो). — ^a)
 K_2 D_2 6 G अस्माद् (for अस्मि). D_1 सुरोत्तमौ; M_1-3
 पुरोत्तमात् (for हृदो). T_2 यावदस्माद्व्योत्तमात्.

15 K_1 om. 15. — ^a) D_2 T_2 G_1 $2, 3, 5$ transp. खलु
 and न. — ^a) K_2 $\tilde{N}_1$ V_2 B_1 D_1 D_2 D_1 (sup. lin.). $3-5$

C 4433
B 2. 28. 48
P 2. 26. 48

स हृदे यमुनायास्तु ममज्जामितदक्षिणः ।
रसातले स ददृशे सर्पलोकमिमं यथा ॥ १६
तस्य मध्ये सहस्रास्यं हेमतालोलिखितध्वजम् ।
लाङ्गलासक्तहस्ताग्रं मुसलापाश्रितोदरम् ॥ १७
असिताम्बरसंवीतं पाण्डुरं पाण्डुराननम् ।
कुण्डलैकधरं मत्तं सुप्तमम्बुरुहेक्षणम् ॥ १८
भोगोदरासने शुभ्रे स्वेन देहेन कल्पिते ।
स्वासीनं स्वस्तिकाभ्यां च वराभ्यां च महीधरम् ॥ १९
किञ्चित्मव्यापवृत्तेन मौलिना हेमचूलिना ।

Ti. 4 G3 उपामितुम् (for 'हृहा'). Ts अव्या सह उपामितुम्.
— After 15, Da Ts G Mi. 2. 4 ins. :

788* एवमुक्तस्तु कृष्णेन प्रणम्य मनसा हरिम् ।
[G3 शिरसा (for मन्मसा)]

16 Ma om. 16-17. — ^a) N3 V1 यमुनायां (for 'याम्').
— ^b) N3 V1 संपूज्य (for ममज्ज). — ^c) Ti. 2 G1. 2. 3. 5
Mi-3 रसानलं (for ले). Da ददृशेऽसौ (for स ददृशे). Da
रसातले तदृशे. — ^d) N2. 3 Va B1. 2 Dn Da Da. 4 T
नाग-; G2 स्वर्गं (for सर्प-). Ka. 3 तथा (for यथा). Ba
नागलोकमिमं वदन्. — For 16^a, Da suost. :

789* रसानले दृष्टान्तश्च दर्शनागमनं यथा ।

17 Ma om. 17 (cf. v. l. 16). — ^a) N1 तालद्विपः
Da Da. 3. 6 तालोलिखितः; G1 चूत- (for 'चिह्नित-'). Si हेम-
तालध्वजं प्रभुम्. — ^b) Da लाङ्गलाश्रितहस्ताग्रं. — Br om.
17^a-20^a. — ^c) Ka N1. 5 Va Da Ti. 2. 4 G1. 4 Mi. 3 मुस-
लोपाश्रितोऽः Ma. 3 तार रम्; Da मुसलेनाश्रितोदरम्; Da
मुसलावाप्तिनां.

18 Br om. 18 (cf. v. l. 17). — ^a) Some Mss.
पाण्डुरं. Da पाण्डुरं पाण्डुराननम्. — ^b) Da शान्तं (for
मत्तं). Da कुण्डलैः प्रवरैर्युक्तः; G2 लैर्द्वैमर्गचरैः. — ^c) Ka
Dsa (sup. loc.) शुभ्रम् (for सुप्तम्). Si सुप्तमम्बुरुहेक्षणम्;
Da Ti. 2 G Mi अस्मिताम्बुरुहे.

19 Br om. 19 (cf. v. l. 17). — ^a) Ka. 3 N V Ba. 3
Dn Da Da. 4. 6 T G Mi भोगोक्तः Ka. 3 येन गमने शुभ्रे;
Da Mi-3 भो Da ना गाकारागमे शुभ्रे. — ^b) Cal. ed.
शोभिने (for कल्पिते). — ^c) Si Ka स्वाधीनः; N2. 2
(marg. as in text) Va आदीनः; Da G1. 2. 3. 5 Mi-3
स्वर्पिनः; Ti. 2 Ma स्वर्पितं (for स्वासीनं). Da स्वासीनं च स्वस्ति-
काम्यां. — ^d) Si चरणभ्यां; Ka N2. 3 Dn Da Da (sup.
lin.). 5 Ti. 2. 4 वराहाभ्यां; Ka N1 Va. 3 Ba. 3 Dn. 4 वरा-

जातरूपमयैः पद्मैर्मालया छन्नवक्षसम् ॥ २०
रक्तचन्दनदिग्धाङ्गं दीर्घबाहुमरिदमम् ।
पद्मनाभं सिताभ्राभं भाभिर्ज्वलिततेजसम् ॥ २१
ददर्श भोगिनां नाथं स्थितमेकार्णवेश्वरम् ।
पूज्यमानं द्विजिह्वेन्द्रैर्वामुकिप्रमुखैः प्रभुम् ॥ २२
कम्बलाश्वतरौ नागौ तौ चामरधरावुभौ ।
अवीजयेतां तं देवं धर्मागमनगतं प्रभुम् ॥ २३
तस्याभ्याशगतो भाति वासुकिः पद्मशेखरः ।
वृत्तोऽन्यैः सचिवैः सर्वैः कर्कोटकपुरःसरैः ॥ २४

हर्ष्यां; Da शिर म्याभ्यां; Da G1. 2. 3. 4 वराभ्यां च (for वराभ्यां
च). Va वराहाभ्यां विभूषितम्.

20 Br om. 20^a (cf. v. l. 17). — ^a) Da विशिष्टेण
प्रवृत्तेन. — ^b) N2 चूडिना; Da चूलिनम्; Da पुलिना;
Da मौलिना; Ti मौलिना (for चू). Si Ba मौलिना वेह-
धुलि Ba चूडिना. — ^c) Ti हेम (for जात). — ^d) Da
वर्चसम् (for वक्षसम्).

21 Da om. chapl. 21. — ^a) Da om. from दिग्धाङ्गं
up to पूज्यमानं (in 22^a). Ka सर्वोङ्गः; N1 दीसाङ्गः; Ba
स्त्रिधाङ्गः; Ti G1. 4. 5 Ma लिसाङ्गः; G2 लेपाङ्गः (for दिग्धाङ्गः).
— ^b) Ba Ti G1. 4. 5 Mi पद्मनाभः; Dn मौलं (for 'नाभं').
Va सिताभ्राभं; Da वार्यः; Da sup. loc. 'भ्राभं' (for 'भ्राभं').
— ^c) D चानि (for भाभिर).

22 Da om. up to पूज्यमानं (in 22^a) (cf. v. l. 21).
— ^a) Ma नागं (for नाथं). Da Ti. 2 G1. 2. 3. 5 Mi. 3 ददर्श
भोगिनं नाथं. — ^b) Ka. 3 N V Ba Dn Da. 4 T एकम्;
Mi. 3 sup. loc. as in text. 5 स तम् (for स्थितम्).
Ka. 3 D T G Mi स्थि Da G1. 4. 5 मि तमेकार्णवेश्वरम्;
Da T एक T त मेवार्णवेश्वरम्. — ^c) Si वन्द्यमानं (for
पूज्यं). — ^d) Da T G1. 2. 3. 5 Mi विभुम्; G2 वृत्तम्; Mi-3
द्विजैः (for प्रभुम्).

23 ^a) Ka N2. 3 B Dn Da Da T G Mi करारम् (for
धराम्). Mi. 3 श्वेतचामरकावुभौ. — ^b) Va तौ देवः; Da
Ti. 2 G नागेन्द्रैः; Mi. 3 नागं तं (for तं देवं). Da आवीजाते
च तं देवं. — ^c) D G विभुम् (for प्रभुम्).

24 ^a) Ka Va [आमसः; Dn [अभ्यासं (for 'ज्ञ-').
Si Ka. 2 Da Ti. 2 G Mi तस्याभ्यासे बभौ त (Si स्थितस्त) अ.
— ^b) Ti ततो (for वृत्तो). Ka. 3 Va Da. 4 Mi. 2. 3 सर्वैः
(for सर्वैः). Da सर्वैः संमेष्यमानो वै. — ^c) Si Ts G1. 3
Mi कार्कोटक (for कं). N2 Va धनजयैः (for पुरःसरैः).

तं घटः काश्चनर्दिव्यैः पङ्कजच्छत्रमूधजम् ।
 राजानं स्नापयामासुः स्नातमेकार्णवाम्बुभिः ॥ २५
 तस्योन्मङ्गे घनश्यामं श्रविन्साच्छादितोदरम् ।
 पीताम्बरधरं विष्णुं स्रुपविष्टं ददर्श ह ॥ २६
 आसीनं चैव सोमेन तुल्यसंहननं प्रभुम् ।
 संकर्षणमिवामीनं तं दिव्यं विष्टरं विना ॥ २७
 स कृष्णं तत्र सहसा व्याहर्तुमुपचक्रमे ।
 तस्य संस्तम्भयामास वाक्यं कृष्णः स्तनेजसा ॥ २८
 सोऽनुभूय भुजंगानां तं भागवतमव्ययम् ।

25. ^a) Si घटैः (for घटैः). — ^b) Si पङ्कजेश (for 'ज').
 Bz T. 1 मरुतकैः; D. M. सूर्यजैः (for 'जम'). N V Bz. 3
 Du Ds Du. 1 पङ्कजेशमरुतकैः. — ^c) Bz T. Gz. 3
 राजानं स्नाः Si. Ds स्न पयामासुः; Kz. 1 तं पूर Kz. 2 ज-
 यामासु. — ^d) Si स्नानं यादार्शवाम्बुभिः; Kz. 1 छत्रं मेघार्णः.

26. Brom. chapl. 26^a, 28^b. — ^a) Si B. T. 1 (उत्पन्नं
 (for 'ङ्गे'). — After 26^a, 28^b.

790* कोटिकन्धर्पमुत्तरम् ।

दक्षिणावर्तमुत्तिग्धम् ।

^a) Kz. Ds M. श्रीवत्सच्छादितोरमम्; Tz. 1 स्नाच्छादितान-
 नम्. — After 26^a, Ds T. 3 Gz. M. Goodmans.

791* सहस्रशुभनामानमर्कचन्द्रेक्षणयुगम् ।

— ^a) M. 1 कृष्णं (for विष्णुं). — ^b) नीलाम्बरधरं कृष्णम्.
 — ^c) Si Kz. 1 उपविष्टं. — ^d) तस्योन्मङ्गे (for स्रुपविष्टं).
 Kz. 4 Du Ds D. 2 स (for हृत्).

27. Brom. 27 (cf. v. l. 26). — ^a) Kz. 4 N. 1 V
 Bz. 3 Ds except Ds. T. 1 अपरं (for आसीनं). Mz. 3
 सोमस्य (for सोमेन). — ^b) Si संहननं (for 'संहननं').
 Ds Tz. 3 Gz. 1 Mz. विभुम्; Gz. 2 प्रभुम् (for प्रभुम्). Mz. 3
 मुख्यसंहननप्रभम्. — ^c) Si Kz. 1 Bz. D. Mz. उपामीनं; Ds
 जया (for हवां). — ^d) D. G. तद् (for तं). N. Mz. 3
 विम्बरं (for विष्टरं). Ds. 3 दिव्यं वि. Ds. 1 व्यविष्टरसंस्थितम्;
 Gz. 1 तदीयं विम्बरं विना.

28. Brom. 28^a (cf. v. l. 26). — ^a) N V Bz. Ds-3
 तस्या (for सहसा). — ^b) N. 1 स तु तं (for तस्य स). Tz.
 Mz. तस्य संभावयामास. — ^c) Si गिरं; Ds Gz. 3. 1 वाचं;
 Tz. Gz. 1 वाचा (for वाक्यं). — After 28, Ds. S (except
 Ts. 4) G (ed.) ms. :

792* स च भागवतं भस्मैरर्चयित्वा गदाधरम् ।

सुगन्धा च देवमीशानं वरं भक्तवत्सलम् ।

आत्मानं कृतकृत्यानामग्रयममंल सः ॥

उदतिष्ठन्पुनस्तोयाद्विस्मितोऽमितदक्षिणः ॥ २९

स तौ गन्धस्थावामीनौ तत्रैव बलकेशवौ ।

उदीक्षमाणावन्योन्यं ददर्शाद्भुतरूपिणौ ॥ ३०

अथामज्जन्पुनस्तत्र तदाक्रूरः कुतूहलान् ।

इज्यते यत्र देवः स नीलवामाः मनातनः ॥ ३१

तथैवासीनमुन्मङ्गे सहस्रास्रधरस्य वै ।

ददर्श कृष्णमक्रूरः पूज्यमानं यथाविधि ॥ ३२

भूयश्च महमोन्थाय तं मन्त्रं मनसा वहन् ।

गन्धं तेनैव मार्गेण जगामामितदक्षिणः ॥ ३३

(L. 3) Mz. 3 अमन्त्रः (for अमन्त्रः सः).]

29. ^a) Ti Mz. भगवन्तं तमव्ययम्. — ^b) S. 1 ततस्तो-
 यादः; D. अमेयात्मा (for पुनस्तोयादः). — ^c) Kz. 1 ओघः;
 Ds Tz. 2 Gz. 3. 4 M. 5 समयः (for स्मितः). Kz. 2 विस्मितोऽमोघ-
 दर्शनः; Gz. 1 निर्मलितेक्षणः.

30. ^a) Kz. 1 तावैव (for तत्रैव). — ^b) Kz. 4 N. 1. 3 V. 1. 3
 B. Ds Ds Ds. 3 Tz. 3. 1 निरीक्षमाणावन्योन्यं. — ^c) N. 3
 (marg. as in text) Ds. 3 विक्रमः; Gz. 1 रूपिणम् (for
 णौ). S. 1 ददर्शामितविक्रमौ.

31. ^a) D. तथामज्जन्; Tz. Mz. 4 अथ मज्जन् (for अथा-
 मज्जन्). — ^b) Mz. 3 तदा कुतूहलान्वितः. — ^c) Kz. 2 इज्यते;
 Ds. 2 इज्यते; Mz. 3 इज्यते (for इज्यते). Kz. 4 N. 3 (marg.)
 V. 1. 3 Ds Tz. 3 तत्र (for यत्र). Kz. 4 N. 3 V. 1. 3 B. Ds. 2. 4. 3
 Tz. 3. 4 Gz. 3. 4 (for स). Kz. Ds Ds Ds इज्यते Ds. 2 इज्यते-
 ते तत्र देवेशो. — ^d) Kz. 1 N. V B. Ds Ds Ds. 2. 5 Tz. 4
 Gz. 1 मनातनः; Ds. T. 1 स्मिताननः (for सनातनः). Ds. 3 नीलपी-
 ताम्बरावृत्तौ.

32. ^a) Ti M. तत्र (for तथा). — ^b) Ds. 3 च (for वै).
 Ti Mz. सहस्रास्रस्य तस्य वै. — ^c) S. 1 तथैव (for ददर्श). Mz.
 विष्णुम् (for कृष्णम्). — ^d) Kz. 2 यथा भुवि; Kz. 4 N. 1. 3
 V. 1. 3 B. Ds Ds Ds. 4 Tz. 4 तदा (Kz. Ds तथा; Tz. सदा)
 प्रभुम्; D. महात्मभिः (for यथाविधि).

33. ^a) Ts. 3 तदा (for सहसा). — ^b) N. 1 स (for तं).
 Ds. 3 अर्थः (for मन्त्रं). Kz. 2. 4 Ds Ds Tz. 3 जपन् (for वहन्).
 Kz. Ds Tz. 3 Gz. 3 तं मन्त्रं सहसा वदन् (Kz. 3 सा जपन्; Tz.
 Gz. सावदन्); Ts. 3 मनसा विस्मितोऽभवत्. — ^c) Tz. 1 अथ
 (for रथे). — ^d) N. 3 (marg. as in text) V. 1 Ds. 2 (marg.
 as in text) 3 विक्रमः (for दक्षिणः).

34. ^a) Ds. 3 हृष्टं (for हृष्टः). — ^b) N. 3 V. 1 Ds. 3 अग्रतः;
 Ds. Gz. आग्रतः (for 'तम्'). — ^c) V. 2 हृष्टं (for वृत्तं). S. 1
 भागवतं; Ds. 3 भोऽर्थपते; Gz. 3 M. भोग (Gz. 3 'गि') पतेत् (for

C 4454
 B 2. 26. 65
 P 2. 26. 65

C 4454
B 2. 26. 66
P 2. 26. 66

तमाह केशवो हृष्टः स्थितमक्रूरमागतम् ।
कीदृशं नागलोकस्य वृत्तं भागवते हृदे ॥ ३४
चिरं तु भवता कालं व्याक्षेपेण विलम्बितम् ।
मन्ये दृष्टं त्वयाश्वर्यं हृदयं ते यथाचलम् ॥ ३५
प्रत्युवाच स तं कृष्णमाश्वर्यं भवता विना ।
किं भविष्यति लोकेषु चरेषु स्थावरेषु च ॥ ३६

तत्राश्वर्यं मया दृष्टं यत्कृष्ण भुवि दुर्लभम् ।
तदिहापि यथा तत्र पश्यामि च रमामि च ॥ ३७
संगतश्चास्मि लोकानामाश्वर्येणोह रूपिणा ।
अतः परतरं कृष्ण नाश्वर्यं द्रष्टुमुत्सहे ॥ ३८
तदागच्छ गमिष्यामः कंसराजपुरीं प्रभो ।
यावन्नास्तं व्रजत्येष दिवसान्ते दिवाकरः ॥ ३९

इति श्रीहरिवंशे सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

भागवते). T₁ पदे (for हृदे). D₃₂ वृत्तं भागवतस्य ते; T₁ G₁ वृत्तं भोगिपतेर्गृहे.

35 *) K₁ Ñ_{1,2} B_{1,2} D_n D_s D_i च (for तु). Ñ₁ B_{1,2} D_n D_s कालो (for कालं). T_{1,4} सुचिरं (T₁ चरितं) भवता कालो. -- ^b) G₂ अव्याजेन (for व्याक्षेपेण). Ñ₁ B₁ D_n D_s T₃ M₁ विलम्बितः (for तम्). -- ^d) K₁ तथाचलम्; Ñ₃ (marg. as in text) यथाविलम्बितम् (for चलम्).

36 *) S₁ च नः; K_{1,2} ततः (for स ते). -- ^d) K_{2,4} Ñ₃ V_{1,2} B_{1,2} D (except D_{3,2}) T G M₁ स्थावरेषु चरेषु च.

37 *) K_{1,2} अत्र (for तत्र). -- ^b) S₁ K₂ कृष्णस्य; Ñ_{1,2} V₂ B G₂ M₁₋₃ कृष्ण यद् (by transp.). -- ^c) D₃₁ D_s यद् (for तद्). Ñ₃ V₁ अथ (for अ पि). S₁ K₁ D_i तथा (for यथा). -- ^d) S₁ K₁ रमेऽपि; M₁ चरामि (for रमामि).

38 *) K₂ Ñ₁ B₁ D_n D_s D_{i,5} T₁ G₂ M₁₋₃ अपि (for अस्मि). K₁ संगतिश्चापि लोकानाम्; D₃ संगतश्चास्मि कोः. -- ^b) D₃ हृ (for हृह). -- ^d) K₂ अहंयि (for उत्सहे). -- After 38, T₁ G_{2,3} M₁ ins. *

793* को वायं त्रिषु लोकेषु विस्मयं भवता विना ।

[G₂ अयोऽस्ति (for वायं).]

T₁ G_{2,3} M₁ cont. * D₃ T₂ G_{1,2,3} G₂ ed.) ins. after 38

794* नमः सर्वात्मने नुभ्यं विस्मयाय जगत्पते ।

नमोऽस्तु देवदेवेश नुभ्यं सर्वात्मने नमः ।

नमोऽस्तु विष्णवे नुभ्यममेयाय जगत्पते ॥

किं वानेन जगन्नाथ कृतकृत्योऽस्मि सांप्रतम् ।

कृत्यशेषं मदा विष्णो किमुत्सृजामि सांप्रतम् ॥ [5]

[(L. 1) T₁ M₁ सर्वात्मने (for तमे). T₂ विस्मयोऽयं (for तपः). -- (L. 4) G₂ कृत्यं न य (for यत्रापि). -- T₂ G₂ G₂ ed.) om. (hapl.) line 5. -- (L. 5) D₃ कृत्यशेषे; G₂ कृत्यशेषः; G₂ कृत्यशेषं (for कृत्यशेषः). G₂ M₁ कृत्य (M₁ कृत्यशेषं मदा विष्णु (for *). D₃ मा व्रजामि; G_{2,3} M_{1,2} मा पुंस्यमि (for कृत्यमि).]

39 *) Ñ₁ D₃ T₂ गमिष्यामि (for मः). -- ^b) K_{1,2} प्रति; D₃ T_{2,3} G_{1,2,3} M_{1,2} विभो (for प्रभो). -- ^d) G₂ ed.) तमोदतां (for दिवसान्ते).

COLOPH. 8. — Mention of the Epic. — K_{2,4} Ñ₃ B₁ T₂. — Mention of Khila. — S₁ K_{2,4} Ñ₃ V B D₃ D₁. — Sub-
parvan. — V₂ बालचरितम्; T₂ आश्वर्यपर्व. — Adhy. name :
S₁ इन्द्रदर्शनम्; K_{1,2} भागवतद्वन्द्वर्णनम्; K_{2,4} Ñ₃ V D₃
D₁ नागलोकदर्शनम्; Ñ₁ मथुराप्रवेशः; Ñ₂ अक्रूरप्रथा-
गमनम्; D₃ T₂ G₂ M₁ अक्रूरविस्मयदर्शनम्; G₂ अक्रुराश्व-
दर्शनम्. — Adhy. no. (figures, words or both) : K₂
M₁₋₃ 79; Ñ₃ V₁ G₁ 82; V₂ B₁ T₂ G_{2,3} M₁ 83; V₃
D₃ D₁ D₂ 81; D₁ 78; D₃ T₂ 87; T₂ 74; G_{2,3} 80.
— Śloka no. : D₃₁ D₃₁ 71; D₃ G₁ 40; T₂ 76.

७१

वैशंपायन उवाच ।

ते तु युक्त्वा रथवरं सर्व एवामितौजसः ।

विविशुः पूःप्रधानां वै काले रक्तदिवाकरे ॥ १

तौ तु स्वभवनं वीरं कृष्णमर्कषणावुभौ ।

प्रवेशितौ वृद्धिमता अकूरेणार्कतेजसा ॥ २

तावाह वरवर्णाङ्गौ भीतो दानपतिस्तदा ।

71

1 *) Śi ते ते युक्त्वा; Śi : B G. 2 ते ते युक्त्वा; Śi : D₂ (marg. 1) स तु युक्त्वा; V : B स तु युक्त्वा; M₁₋₃ ते तु सर्वे (for ते तु युक्त्वा). — ^b) Śi K₁ : महौजसः (for [अ]-मितौ). — ^c) Śi V₁ : D₂ : आरुह्यामितवश्रिण. (B₃ D₂ : विक्रमः). D₂ T₁ : G₁₋₃ : M₁₋₃ सर्वे (M₁₋₃ युक्त्वा) चामित-तेजसः. — After 1st, all Mss. (except Śi N₁ M₁₋₃) ins. :

795* कृष्णेन सहिता प्राप्तामया संकर्षणेन च ।

[B₃ T₁ : न (for सहि) ; K₁ D₂ D₃ G₁ प्रदेयः; Śi : (marg. 1) V₁ गोदः ; D₂ न (for प्रदेयः). Śi D₂ : कृष्णेन सहितः यावत् (for ^a) . — After ^a, D₂ reads 2^b repeating it in its proper place. G₁ : प्र (for यः).]

Śi : V₁ : B₃ D₂ : 1. 3 cont.

796* आसमाद पुरी रम्यां मथुरां वंसपालिताम् ।

[B₃ T₁ : नन्दे (for वंसः 2).]

— K₂ om (chap. 1) 1st 2nd. — ^a) T₁ तां (for पूः). K₁ : 2. 4 Śi : V₁ B₃ D₂ T₁ : विविशुस्ते (B₃ D₂ : स्तां) पुरी रम्यां; Śi : शुभे प्रभातायाः. — ^b) Śi पुरी (for काले). D₂ : 3. 6 रक्ते; T₁ M₁ नक्तं (for रक्तः).

2 *) K₂ om 2^a (cf. V₁ 1. 1). — ^a) T₁ M₁ च (for तु). D₂ स्व (for स्व). D₂ D₃ : G₁ : 3. 4 M₁₋₃ भवने (for 'ने). — D₂ reads 2^b for the first time after 795*. — ^c) D₂ प्रविशन्तौ; D₃ विवेशितौ (for प्र¹). T₂ बुद्धिमत्ताव् (for मता). — ^d) Śi [अ]थाक्रेण; K₃ Śi V₂ B₃ D₂ D₃ : अक्रे (for अकू). Śi T₂ वर्चसा (for तेजसा). K₁ [अ]थाक्रेणार्कवर्चसा; K₂ : V₂ D₂ T₁ : 3. 4 G₁ M₁ अक्रेणार्कवर्चसा (K₂ V₂ D₂ : 'सौ).

3 *) K₁ Śi V₁ B₃ D₂ D₃ : T₁ : G₁ : 4 वर्णाभौ (for 'ङ्गौ). D₂ तावाहामरवर्णाभौ. — ^b) D₂ उभौ; D₃ भीतौ; T₁ भीतो (for भीतो). K₃ T₂ तथा (for तदा).

त्यक्तव्या तात गमने वसुदेवगृहे स्पृहा ॥ ३

युवयोर्हि कृते वृद्धः कंसेन स निरस्यते ।

मर्त्यते च दिवा रात्रौ नेह स्यातव्यमित्यपि ॥ ४

तमुवाच ततः कृष्णो यास्यावोऽऽवामतर्कितौ ।

प्रेक्षन्तौ मथुरां वीर राजमार्गं च धार्मिक ॥ ५

अनुशिष्टौ च तौ वीरं प्रस्थितौ प्रेक्षकावुभौ ।

C 4469
B 2. 27. 9
P 2. 27. 9

— ^a) T₁ गृहस्पृहा; M₁₋₃ गृहस्पृता; M₁ गृहे त्वया (for गृहे स्पृहा).

4 *) D₂ वीरः (for वृद्धः). — ^b) K₁ B₂ : 3 D₃ D₁ T₂ M₁ स कंसेन (by transp.). — ^c) T₁ हि; M₁ स (for च). D₂ T₁ G₁ : 3. 4 M₁₋₃ रात्रं (for रात्रौ). — After 4, all Mss. (except Śi N₁ M₁₋₃) ins. :

797* तद्युवाभ्यां हि कर्णव्यं पित्रर्थं सुखमुत्तमम् ।

यथा सुखमवाप्नोति तद्वै कार्यं हितान्वितम् ॥

[(L. 1) D₂ पत्राभ्यां (for युवाभ्यां). Śi D₂ च (for हि). T₁ पत्रार्थं (for पित्रर्थं). D₁ अन्यथम् (for उत्तमम्). — (L. 2) Śi D₂ तद्वि : B₃ त वै (for तद्वै). D₂ हितान्वितम्; T₁ शिभिः (for निवृत्तम्).]

D₂ cont. :

798* नाहं युवाभ्यां रहितः प्रवेक्ष्ये मथुरां पुरीम् ।

त्यक्तुं नार्हमि मां नाथ भक्तं ते भक्तवत्सल ॥

आगच्छ याम गेहाश्रितः सनाथान्कुर्वधोक्षज ।

पुनर्नाहि पादरजसा गृहाश्रितो गृहमेधिताम् ॥

यच्छोचेनानुत्पद्यन्ति पितरः साम्रयः सुराः । [5]

आपस्तेऽङ्गवर्जन्यस्त्रीनलोकाञ्चुचयोऽपुनन् ।

शिरसाधत्त याः शर्वः स्वयं ताः सगररमजाः ॥

देवदेव जगन्नाथ पुण्यश्रवणकीर्तन ।

यद्वनामुत्तमश्लोक नारायण नमोऽस्तु ते ॥

[: Bhagavata P., 10. 41. 11, 12^{ab}, 13, 15-16.]

5 *) D₂ : 3 तदा (for ततः). — ^b) Śi N₂ यास्यामो; K₁ : V₃ B₃ D₁ : 3 T₂ : 4 G₁ : 4 'व; Śi 'म (for 'वो). D₂ T₁ : 2 G₁ : 2. 3 M₁ नाव् (for ऽऽवाम्). M₁₋₃ यास्यावो भावतर्कितौ. — ^c) K₁ V₂ G₁ : 3. 4 M₁₋₃ वीरौ (for वीर). Śi K₁ : 3 प्रेक्षन्तौ मथुरामार्गान् (Śi 'नी). — ^d) Śi om. ; T₂ तु (for च). T₂ G₁ : 3 M₁ सर्वतः (for धार्मिक). — K₁ N₁ V₁ B₃ D₂ T₁ : 4 ins. after 5 : T₁ G₁ : 3 after 5^{ab} :

799* तस्यैव तु गृहं साधो गच्छावो यदि मम्यसे ।

[D₂ तस्यैव; G₂ : 3 कंसस्य (for तस्यैव). K₂ : 3 V₃ T₂ च (for तु). D₃ वरमावो; D₂ T₁ G₂ : 3 गच्छाव (for 'वो).]

C 4469
B 2. 27. 2
2. 2. 27. 9

आलानाभ्यामिवोत्सृष्टौ कुञ्जरौ युद्धकाङ्क्षिणौ ॥ ६
तौ तु मार्गगतं दृष्ट्वा रजकं रङ्गकारकम् ।
अयाचेतां ततस्तानि वासांसि धिरजानि वै ॥ ७
रजकः स तु तौ प्राह युवां कस्य वनेचरौ ।
राज्ञो वासांसि यौ मूर्खौ याचेतां निर्भयावुभौ ॥ ८
अहं कंसस्य वासांसि नानादेशोद्भवानि च ।
कामरागाणि शतशो रजामि विविधानि च ॥ ९

— After the above, Ks ins. an adil. colophon, mentioning the Epic and adhy. no. 80.

Dz cont.

800* एवमुक्तो भगवता मोक्षुरो विमना इव ।

पुरीं प्रविष्टः कंसाय कमावेधं गृहं ययौ ॥

[= Bhagavata P., 10, 41, 18.]

Va Dn Dz cont. after 799* : T₁ + G (ed.) ins. after 6^{ab} : Mi-3 after 5 :

801* वैशंपायन उवाच ।

अकूरोऽपि नमस्तस्य मनसा विष्णुमव्ययम् ।

जगाम कंसपार्श्वं तु प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥

[Some Mss. om. the text — (L. 1) Va-3 (for 5^{ab}), Dn Dz T₁ G₁ G₂ (ed.) : — (L. 2) G₂ कृतः (for 4^{ab}).]

T₁ + G M cont. :

802* तौ च देवीं जगन्नाथौ बलकेशयमं जयौ ।

6. — ^a) V₁ M₁ : तु (for च). — ^b) 100 प्रेक्ष्य ताव (for प्रेक्षकाव). — ^c) N₁ V₂ हृष्टमस्मदपरावुभौ (= 2^{ab}). — After 6^{ab}, T₁ + G (ed.) ins. 801* : — ^d) T₁ G₁ + अमेगाभ्याम् (for आलाना). — ^e) K₁ + N₁ + V₁ + B Dn Dz D₁ + T₁ G₁ [उ]न्मुक्तौ ; T₁ + आयातां (for उत्सृष्टौ). — ^f) 101 Ki लालमी (for काङ्क्षिणौ). — After 6, D₁ S (except T₁) ins. :

803* दारकाश्च तयोर्मागेमनुवयुः समन्ततः ।

[D₁ T₁ + G₁ + M₁ मयः (for मयः).]

7. — ^a) S₁ N₁ + V₁ D₁ T₁ G₁ M₁ + गतौ (for गतं). — ^b) D₁ कारिणम् (for कारकम्). — ^c) D₁ रजकं रङ्गनाकरम् ; M₁ कं रजकारकम्. — ^d) D₁ T₁ + G₁ + M₁ : read 7^{ab} twice. — ^e) K₁ + तं तु ; K₁ N₁ + V₁ B Dn Dz T₁ + तौ तु (for तानि). — ^f) D₁ G₁ (both first time). — ^g) M₁ - 3 (last four first time) बहुन्यनन्यतुल्यानि ; T₁ (first time) M₁ बहुन्यादाय गच्छन्तं ; T₂ G₁ + (all first time) सुबहुन्यप्य-

युवां कस्य वने जातौ मृगैः सह विवर्धितौ ।

जातरागाविदं दृष्ट्वा रक्तमाच्छादनं बहु ॥ १०

अहो वां जीवितं त्यक्तं यौ भवन्ताविहागतौ ।

मूर्खौ प्राकृतविज्ञानी वासो याचितुमर्हथ ॥ ११

तस्मै चुक्रोध वै कृष्णो रजकायाल्पमेधसे ।

प्राप्तादिष्टाय मूर्खाय सृजते वाञ्छयं विपम् ॥ १२

तलेनाशनिकल्पेन स तं मूर्धन्यताडयत् ।

तुल्यानि — ^a) K₁ N₁ V₁ B Dn Dz D₁ + T₁ + (last three second time). — ^b) G₁ + (last four second time) रुचिराण वै (N₁ V₁ D₁ T₁ + G₁ + च) ; T₁ M₁ + (all first time) धिरजानि वै ; G₁ M₁ + (last three second time) विविधानि च (G₁ वै) ; M₁ बलकेशवौ (for धिरजानि वै).

8. — ^a) K₁ + D₁ + स च ; G₁ + च तु (for स तु). — ^b) K₁ रजकः प्राह स तु तौ ; D₁ रजकस्ती प्राह कोपाद्. — ^c) G₁ + राज्ञां (for राज्ञो). — ^d) K₁ + D₁ + T₁ + मोहाद् ; K₁ B D₁ T₁ G₁ मौल्याद्. — ^e) N₁ V₁ D₁ मौल्याद् (for मूर्खौ). — ^f) K₁ D₁ + T₁ + राजवापायि यौ मौल्याद्. — ^g) D₁ G₁ याचेथ. — ^h) K₁ + D₁ G₁ + ति ; N₁ D₁ + T₁ + धि (for तौ). — ⁱ) M₁ निर्दयाव (for निर्भे).

9. — ^a) S₁ हृष्टः ; K₁ N₁ V₁ B Dn Dz D₁ + T₁ + वै (for च). — ^b) B₁ + नानादेशभवानि च. — ^c) K₁ + नाना (for कामरागा). — ^d) D₁ + रजेश्व (for रागाणि). — ^e) D₁ + रजामि ; T₁ + G₁ + M₁ रज्याणि ; G₁ + यानि वै (for रजामि). — ^f) M₁ + वै (for च). — ^g) K₁ N₁ V₁ B Dn Dz D₁ + T₁ + रजयामि विशेषतः ; G₁ + रजः (for रजयामि बहुनि वै).

10. — ^a) N₁ + V₁ + कस्मिन् (for कस्य). — ^b) V₁ + यौ तौ (for जातौ). — ^c) D₁ + सदा वनचरावुभौ. — ^d) M₁ + इमौ (for इदं).

11. — ^a) D₁ + जने (for जने). — ^b) D₁ + D₁ + M₁ + व्यभं (for व्यक्तं). — ^c) D₁ + गतागतौ (for दृष्टा). — ^d) V₁ + मूर्खौ (for मूर्खौ). — ^e) T₁ + प्रकृति (for प्राकृत). — ^f) K₁ + D₁ + D₁ + इच्छथ ; K₁ + N₁ + V₁ + B Dn Dz D₁ + इच्छथ ; N₁ D₁ (sup. loc.). — ^g) T₁ + इच्छतः ; G₁ + M₁ + जर्हथ (for थ). — ^h) T₁ + वासनां नाहंथो युवाम्.

12. — ^a) Ban. Poona eds. (ed.) चुक्रोध (for चुक्रोध). — ^b) V₁ + कृष्णो वै (by transp.). — ^c) V₁ + मुग्धाय (for मूर्खाय).

13. — ^a) M₁ + स तु मूर्धन्यपातयत् ; M₁ + सतनं मूर्धन्यताडं. — ^b) K₁ + N₁ + V₁ + D₁ + स गताम् (by transp.). — ^c) S₁ K₁ + M₁ + ध्वस्त ; N₁ + V₁ + भिन्न (for व्यस्त).

C 4484
B 2. 27. 26
P 2. 27. 26

नयस्यम्बुजपत्राक्षि क्षिप्रमाख्यातुमर्हसि ॥ २३
सा स्थितावेक्षिणी भूत्वा प्रत्युवाचाम्बुजेक्षणम् ।
कृष्णं जलदगम्भीरं विद्युत्कुटिलगामिनी ॥ २४
राज्ञः स्नानगृहं यामि तद्गृहाणानुलेपनम् ।
स्थितास्मयागच्छ भद्रं ते हृदयस्यासि मे प्रियः ॥ २५
कुतश्चागम्यते सौम्य यन्मां त्वं नावबुध्यसे ।
महाराजस्य दयितां नियुक्तामनुलेपने ॥ २६
तामुवाच हसन्तीं तु कृष्णः कुब्जामवाक्षिताम् ।

दृष्टानुर).

23 ^a) D उप- (for अनु-). — After 23^{ab}, Tz reads 25^c-26^d, repeating it in its proper place. Nt om. (hapl.) 23^c-25^d. — ^d) Tz ममाख्यातुं स्वमर्हसि.

24 Nt om. 24 (cf. v. l. 23). — ^a) Kt, 2 Nt, 3 Bt, Dn, Ds, Ds सा स्थितावेक्षिणी Kt, 2 Dn, Ds अक्षिणी भूत्वा; Kt, 2 Nt, 3 Bt, 2 Dn, 2 Ds सा स्थितावेक्षिणी भूत्वा; Ds सा स्थितावेक्षिणी भूत्वा; Tz Gt, 2 सा स्थिता लेपने दत्वा. — ^b) Mt, 2 अम्बुजेक्षणम् (for कृष्णम्).

25 Nt om. 25^{ab} (cf. v. l. 23). Tz Gt, 2 Gt, 2 read 25^{ab} twice; Bom, Poona eds. repeat it after 807^a. — ^a) Kt, 2 स्नानमर्हः; Dn तत् स्नानगृहं (for स्नानगृहं); Tz Gt, 2 Gt, 2 (both second time) वाह्यं चेतव कल्याणः; Bom, Poona eds. (both second time) यत्स्वमिच्छामि मे वीर; — ^b) Tz (first time) Gt, 2 (first time) Mt तस्यैवम्; Tz तद्गृहीत्वा; Bom, Poona eds. (both second time) त्वं गृहाण (for तद्गृहं). — After the first occurrence of 25^{ab}, Bom, Poona eds. read:

807^a दृष्ट्वैव त्वाराविन्दश्रिंस्मितामि वरानने ।

— Tz reads 27^c-26^d for the first time after 23^{ab}. — ^a) Nt, 2 Vt, 2 अम्बु (for अम्बु); Dn प्रभुः; Ds प्रिय (for प्रियः).

26 For the repetition in Tz, cf. v. l. 25. — ^a) Dn च गम्यते; D स्वमागत (for चागम्यते); Kt कुतश्चागम्य सौम्येह. — ^b) Mt, 2 मां (for मां). — ^c) Nt, 2 Kt, 2 Tz (both times) Gt, 2 Mt दयिता (for दां). — ^d) Kt नियुक्ता नु (for काम्); Tz (both times) Gt, 2 नियुक्त (Gt, 2 त्वं युक्तानुलेपने).

27 Dn reads 27-29 on marg. — ^a) Vt च (for तु). — For 27^{ab}, Kt, 2 subst.:

808^a तामुवाच ततः कृष्णः सौम्यं प्रहसन्निव ।

आवयोगात्रसदृशं दीयतामनुलेपनम् ॥ २७
वयं हि देशातिथयो मल्लाः प्राप्ता वरानने ।
द्रष्टुं धनुर्महं दिव्यं राष्ट्रं चैव महर्द्धिमत् ॥ २८
प्रत्युवाचाथ सा कृष्णं प्रियोऽसि मम दर्शने ।
राजार्हमिदमर्थं च तद्गृहाणानुलेपनम् ॥ २९
तावुभावनुलिप्ताङ्गावार्द्रगात्रौ विरेजतुः ।
तीर्थगौ पङ्कदिग्वाङ्गौ यमुनायां यथा वृषौ ॥ ३०
तां तु कुब्जां ततः कृष्णो अङ्गुलेनाग्रपाणिना ।

— After 27^{ab}, Gt, 2 ms.:

809^a सुगन्धदेवद्राज्ञाहं रुचिरं रुचिरानने ।

— Kt, 2 transp. 27^{ab} and 28^{ab}.

28 Kt, 2 transp. 27^{ab} and 28^{ab}. Tz reads 28-29 twice. — ^a) Nt, 2 Vt, 2 वि- (for हि). — ^b) Kt (sup. line as in text) 2 मान्या; Tz मर्द्धि- (for मल्लाः); Nt, 2 Vt शुभानने; Dn, Tz, 2 (both times) Gt, 2 वरानने (for 'ने); Mt, 2 प्राप्ता सा वरवर्णिनि. — ^c) Nt, 2 Vt, 2 Bt, 2 Dn, 2 Tz (both times) Gt, 2 धनुर्महद; Tz Gt, 2 Ms, 2 मेव- (for मेह); Nt, 2 Kt, 2 र्म्य- (for दिव्य); — ^d) Nt, 2 राष्ट्रं; Nt, 2 Bt, 2 marg. (as in text) राजश- (for राष्ट्रं); Kt, 2 Dn, 2 समृद्धिमत् (for मर्द्धि); Nt, 2 राष्ट्रं चैव महाविशम्; Tz राष्ट्रं चैव महर्द्धिमत्.

29 For the repetition in Tz, cf. v. l. 25. — ^a) Tz (both times) Gt, 2 तं कृष्णः; Gt, 2 कृष्णं सा (by transp.); — ^b) Mt, 2 दर्शनाय (for 'ने). — After 29^{ab}, Dn (marg. ms.)

810^a ततः सा प्रगता भूत्वा प्रदद्यावानुलेपनम् ।

— ^a) Kt, 2 Nt, 2 Vt, 2 Bt, 2 (except Dn) Tz, 2 Gt, 2 अम्बुप्र- (for अम्बुच); Tz राजार्हं महर्द्धिमत्, Mt, 2 महर्द्धिमत् (sub-marginal); — ^b) Mt, 2 गृहाणाय (for तद्गृहाण). — Tz Gt, 2 Mt, 2 Gt, 2 ms. after 29; Tz after the second occurrence of 29.

811^a कृष्णोऽथ बलभद्रश्च तदादायानुलेपनम् ।

भद्रानि चाप्यलिम्पेतां शुभं च सुसुगन्धि च ॥

माखयाथ तदा विष्णुर्बदया बहुपुण्या ।

गोविन्दो गोपनि कृष्णो रराज कृतदोषवः ।

संकर्षणोऽथ बलवान् रराज बहुमालया ॥ [5]

[(L. 1) Mt, 2 माखया (for तदा); — (L. 2) Mt, 2 शुभं (for शुभं); — (L. 3) Tz, 2 च (for [अथ]); Tz, 2 Ms, 2 सुगन्धः; Mt, 2 गन्धवद् (for बदया); — (L. 5) Mt, 2 भगवान् (for बल);]

शनैः संतोलयामास कृष्णो लीलाविधानवित् ॥ ३१
 सा तु मग्नस्तनयुगा स्वायताङ्गी शुचिस्मिता ।
 जहामोर्ध्वैस्तनतटा ऋजुपटिलता यथा ॥ ३२
 प्रणयाच्चापि कृष्णं सा बभापे मत्तकाशिनी ।
 क यास्यमि मया रुद्रः कान्त तिष्ठ गृहाण माम् ॥ ३३
 तौ जातहासावन्योन्यं मतलाक्षेपमव्ययौ ।
 वीक्षमाणौ प्रहसितौ कुब्जायाः श्रुतविस्तरौ ॥ ३४

30 ^a) K₂, 1 N₁, 3 V B Dn Ds Ds-5 T₂, 4 चारुगात्रौ ;
 N₁ Ds T₂, 2 G₂ M आर्द्राङ्गी च ; G₁ चार्वङ्गी च (for आर्द्र-
 गात्रौ). — ^b) S₁ तैरि ; K₂, 1, 4 तीर (for तीर्थ-) T₁ लिप्ताङ्गी
 (for दिग्धाङ्गी). M₁ तीर्थपट्टविदिग्धाङ्गी. After
 30, Ds S (except T₂, 4) G (ed.) ins. :

812* दारकाश्च तथा सर्वे विरेज कृतदोम्वराः ।

विकृतं भूषयन्तोऽपि प्रभावाच्छाङ्गधन्वनः ॥

[T₁ reads line 2 twice. — (L. 2) T₁ (first time)
 ऐस्वरीकृतमन्त्राः (for ^b).]

31 ^a) V₂ B Dn Ds T₂, 1 G च (for तु) K₂, 1, 4
 N₁ V₂ B₂ Dn Ds T₂ G₂ स्थगो N₁ V₂ B₂ Dn Ds 'ङो-
 र्मध्ये ; K₂ D₂ T₂ हनोर्मध्ये ; N₁ नर्लर्मध्ये ; N₂ V₁ B₂ ततो
 मध्ये ; V₂ तनोर्मध्ये ; D₂ T₂, 2 G₂ तः M₂ तडा (T₂, 2 M₂
 'था) कृद्यो (for मत कृत्वा). — ^b) V₂ द्वाङ्कुलप्रेमपाणिना ;
 T₁ M₂ द्व्यङ्कुलान्तापाणिना ; G₂ लोचनपाणिना — ^c) K₂,
 1, 4 N₁ V B Dn Ds T₂, 1 शनैः संपीडयामास ; T₁ M₂ शनैः
 संतोष'. — ^d) V₁ हृष्टौ ; D₂ T₂, 2 G₂ M₂ प्रीत्या (for
 कृष्णो).

32 S₁ K₂ D₂ द्वेडा (for युगा). K₂, 1, 4 N₁ V₂
 B Dn Ds D₂ सा तु मग्नं म्बुदु (K₂, 1, 4 V₂ B मग्नं म्बुदु ; Dn
 भग्नं म्बुदु) मग्वा . N₂ V₁, 2 D₂ सा तु भग्नं वपुर्मा V₁ तनुं
 म- ; D₂ ह-तुं मग्वा ; N₂ सा च मग्नं म्बुदु मग्वा ; D₂ सा
 तु वाक्यपटुं मग्वा ; T₁ स्वायममग्नस्तनयुता ; T₂ सा तु भग्नं तनुं
 मग्वा ; T₂ सा तु मग्नं तनुं हित्वा ; M₂ सा तु मग्नमग्नस्तन-
 — ^b) N₂ (marg. as in text) सुवि (for शुवि). — ^c)
 N₂ V₂, 3 D₂, 2 Dn D₂ T₂ M₂ तटी (for तटा). T₂, 1
 पीनोन्नतस्तनतटी. — ^d) N₁ लता इव ; T₁ M₂ यथालता (by
 transp.). T₂ ऋजुगात्रा बभूव ह .

33 ^a) G₂ सा कुब्जा (for कृष्णं सा). D₂ प्रीणयामास
 कृष्णं सा. — ^b) K₂ D₂, 3, 5 गामिनी ; V₂ कामिनी (for
 काशिनी). — ^c) S₁ त्वं (for क). — ^d) N₂ V₂ तिष्ठ
 काम् (by transp.). N₁ D₂ T₂, 1, 3 M₂ [अ]नुगृह (for
 गृहाण). T₂ कान्त हृष्टानुगृह माम् ; G₂ कान्त तिष्ठानुगृहताम्.

34 ^a) K₂, 1, 4 N₁, 2 V₁, 2 B₁, 2 D₂ D₂, 3, 4 G₂ जात

कृष्णस्तु कुब्जां कामार्तां सम्मितं विसमर्ज ह ।
 ततस्तौ कुब्जया मुक्तौ प्रविष्टौ गजसंमदम् ॥ ३५
 तावुर्भौ व्रजसंवृद्धौ गोपवेपविभूषितौ ।
 गृहचेष्टाननौ भूत्वा प्रविष्टौ गजवेश्म तन् ॥ ३६
 धनुःशालां गतौ तौ तु बालावपरिशङ्कितौ ।
 हिमवदनसंभृतौ सिंहाविव बलोन्कटौ ॥ ३७
 दिदृक्षन्तौ महत्तत्र धनुरायागभूषितम् ।

C 4501
 B 2. 27. 42
 P 2. 27. 42

हर्षाव् ; V₂ 'हाम्याव् ; T₂ 'रागाव् (for 'हाम्याव्). — ^b) V₂
 D₂, 3 -नाला (D₂ 'ल' क्षेपम् ; T₂ -पटा (for तला'). K₂, 1 D₁
 अव्ययम् (for 'या'). — ^c) S₁ D₂ T₂ G₂, 2 M₂ कुब्जया
 (for कुब्जाया). B₂ D₂, 4, 5 श्रुति (for श्रुत-). T₁ कुब्जया
 श्रुतिविस्तरौ.

35 ^a) Dn कुब्जां तु (by transp.); D₂ कुब्जां स.
 — ^b) V₁ T₂ सम्मितः ; G₂ तथा तां ; G₂ विस्मितं (for स').
 T₁ M₂ विस्मितां (M₂ सुस्मितं) वाक्यमवर्धन्. — After
 35^{ab}, D₂ T₂, 2 G₂ M₂ G (ed.) ins. :

813* यथेष्टं गम्यतां भद्रे नाहं तादृग्विधो नरः ।

[T₁ -न (for नरः).]

— After the above, M₂ 3 ins. an addl. colophon,
 mentioning adhy. no. 80. — ^c) D₂ G₂ तु (for तौ).
 N₂ V₂ त्यक्तौ (for मुक्तौ). S₁ ततस्तौ जातसंरम्भाः ; N₁ 'सौ
 मुक्तः 'यौ. — ^d) T₂ प्रदृष्टौ (for प्रविष्टौ). K₂ V₂ D₁, 2, 3
 -समर्ज (for दम्). — After 35, D₂ reads 35^{ab}.

36 D₂ reads 36^{ab} on marg. — ^a) T₂ प्रविष्टौ ; T₂
 ततस्तौ (for तावुर्भौ). — ^b) V₂ गोपवेपधरावुर्भौ. — ^c) S₁
 D₂ मृदः ; T₂ G₂, 4 दृढः ; G₂ दृष्ट (for गृह-). — ^d) K₂ N₁
 V B Dn Ds D₁, 4 T₂, 4 नृप- (for राज-). D₂ श्रिया वैश्रव-
 णोपमौ.

37 D₂ om. 37. — ^a) S₁ K₂ D₂ शाला (for शालां).
 Dn तत्र ; D₂ बालौ (for तौ तु). — ^b) K₂ N₁, 3 V B
 Dn Ds D₂, 4 M₂ -तजितौ ; D₂ -तजितौ (for शङ्कितौ).
 D₂ द्वावेव परितजितौ. — ^c) D₁ (sup. lin. as in text)
 संजातौ (for संभृतौ). T₂ G₂ भीमौ विपिनसंभृतौ. — ^d)
 B₂ D₂ T₂, 2 G₂ M₂ मदोन्कटौ (for बलौ).

38 D₂ reads 38^{ab} after 35. — ^a) S₁ दृष्टवन्तौ ; K₂
 B₂ D₂ दिदृक्षु तौ ; V₁ 'क्षुभौ (for 'क्षन्तौ). N₁ D₂, 2, 3 महः
 T₂ मग् (for मद्गत्). D₂ T₂, 2 G₂ M₂ ददर्शनधनुस्तत्र. — ^b)
 S₁ D₂ आयागः ; K₂ N₁ V B Dn Ds D₂, 4 Cn आयोगः ;
 Dn आयोग- (for आयाग-). K₂, 2 धनुरायागभूषितौ ; K₂
 धनुरायागविस्तरम् ; D₂ T₂ G₂, 2 महदायागभू G₂ दाय भू ;
 G₂, 3 'यागभूषितम् ; T₁ G₂ M₂ महदायाम'. ❀ Cn : आयोग-

C 4501
B 2. 27. 42
P 2. 27. 42

पप्रच्छतुश्च तौ वीरावायुधागारिकं तदा ॥ ३८
भोः कंसधनुषां पाल श्रूयतामावयोर्वचः ।
कतरत्तद्वनुः सौम्य महोऽयं यस्य वर्तते ।
आयागभूतं कंसस्य दर्शयस्व यदीच्छसि ॥ ३९
स तयोर्दर्शयामास तद्वनुः स्तम्भसंनिभम् ।
अनारोप्यमसंभेद्यं देवैरपि सवासवैः ॥ ४०
तद्गृहीत्वा ततः कृष्णस्तोलयामास वीर्यवान् ।
दोभ्यां कमलपत्राक्षः प्रहृष्टेनान्तरान्मना ॥ ४१
तोलयित्वा यथाकामं तद्वनुर्देत्यपूजितम् ।

भूतं प्रख्यातं धनुः । महानिमित्तमित्यर्थः । (1) Ds. Ti. 2
G तदा (for च तौ). — (2) Ds. Ti. Mi 3 ततः; Ti तथा
(for तदा). Ns. Gs आयुधागारिकंस्तदा (Gs 'त.'). Ti. Gs.
आयुधागारिणं तदा.

39 (1) Ti धनुष (for 'यां'). Ds. पाला (for पाल).
Ns. Vs. भो. भो. कंसधनुःपाल. — (2) Ks. Ns. Di. 3. 6 Ts
कतरं; Ks क च वै. Vs कतमन् (for 'तु'). Gs धनुष. (for
तद्वनुः). — (3) Ds. marg. as in text. Ti. Gs. Ma. मन्वो
(for महो). Ti. Gs. महो यत्र विवर्तते. — (4) K. N. V. B. Ds.
Ds. Di. 3. — Ts. 4 Gs. 4 Ma. आयोगः; Ds. आयामः (for 'ग').
Ti. आयामभूता कंसस्य. — (5) Ns. Vs. दर्शयामासः; Ti. दर्शय
त्वं (for 'यस्व').

40 (1) Ss. Ns. ताभ्यां (for तयोर्). — (2) Ns. (marg.)
Mi. संनिभम् (for संनिभम्). Ss. तद्वनुः स्तम्भसंनिभः; Vs
तद्वनुःस्तम्भसंनिभम्. — (3) Ds. अमभोऽयं; Mi. 3 'बाध्यं
(for 'भेद्यं').

41 (1) Vs. ततः; Ds. Ti. Gs. तदा (for ततः). Ns. 2
म गृहीत्वा तु ते कृष्णः Ns. कृष्णेन; Ds. म तद्गृहीत्वा कृष्णम्.
— (2) Ns. 3 Vs. B. Ds. तुल्ययामास (for तो'). Ds. धर्मविनः;
Ds. Ti. 2 Gs. — M. लीलया (for वीर्यवान्).

42 (1) Ks. 4 Ns. Vi. 3 B. Ds. तुल्यित्वा (for तो').
Ns. तुल्यित्वा तु ते कामः. — (2) Ks. Di. 3 बलान्; Ds.
सकृलः; Gs. (ed.) तदा (for बली). Ss. Ds. आरोप्य चातिवगेन.
— (3) Ds. Ti. 2 Gs. 2 M. नमयामास (for ता'). Ds. लीलया
पप्रच्छोचनः; Gs. 3 नमयामास वीर्यवान् (Gs. लीलया).

43 Ti. Gs. om. 43^a 44^b. — (1) N. (except Ss. Ds.)
Ts. 4 Gs. आना (Ns. तं नाऽयमानं कृष्णेन; Ms. अनुद्यमानं
कृ. — (2) Ks. (marg. as in text). 4 Ns. Vi. 3 Ds. 3
Gs. प्रहृष्टाद्; Ti. Gs. Ms. प्रभानाद् (for प्रकृष्टाद्). — After
43^{ab}, Ti. Gs. Ma. read 52^{ab}, repeating it in its proper

आरोपयामास बली नामयामास चासकृत् ॥ ४२
आनम्यमानं कृष्णेन प्रकर्षादुरगोपगम् ।
द्विधाभूतमभून्मध्ये धनुरायागभूषितम् ॥ ४३
भङ्क्त्वा तु तद्वनुः श्रेष्ठं कृष्णस्त्वरितविक्रमः ।
निश्चक्राम महावेगः स च संकर्षणो युवा ॥ ४४
धनुषो भङ्गनादेन वायुनिर्घोषकारिणा ।
चचालान्तःपुरं सर्वं दिशश्चैव पुष्परिरे ॥ ४५
स त्वायुधागारनरो भीतस्त्वरितविक्रमः ।
समीपं नृपतेर्गत्वा काकोच्छ्वासोऽभ्यभापत ॥ ४६

place. — (1) Ss. Ds. धनुर (for अभून्). Ks. द्विधाभून्-
भ्यतो नूनं — (2) K. N. V. B. Ds. 4. 4 Ts. 4 Ma. आयोगः;
Ti. आयामः; Gs. आदाय (for आयोगः). Ss. शब्देन महता
तदा; Ds. शब्देन नादयन्दिशः. — After 43, Ds. ins. :

814* धनुषो भज्यमानस्य शब्दः खं रोदसी दिशः ।
पुरयामास यं श्रुत्वा कंसस्त्रासमुपागमत् ॥
तद्रक्षिणः सानुचराः कृपिता आततायिनः ।
प्रदीप्तकामा आवसृष्टृणां बध्यतामिति ॥
अथ तान्दुरभिप्रायान्वितोऽस्य बलकेशवी । [5]
कुक्षौ धन्वन आदाय शकले तांश्च जघ्नत् ॥
बलं च कंसप्रहिं हत्वा शालामुखात्ततः ।
निष्क्रम्य षेरतुर्दसा निरीक्ष्य पुरसंपदः ॥
तयोस्तद्वनुं वीर्यं निदास्य पुरयामिनः ।
मेजः प्रागल्भ्यकृषं च मेनिर विदुषोऽनर्मा ॥ [10]
[Bhagavata P., 10. 42-48-22.]

44 Ti. Gs. om. 44^{ab} (cf. v. l. 43). — (1) Ds. 4 च
(for तु). Ds. भङ्क्त्वा तद्वनुषां श्रेष्ठं. — (2) Vs. हृष्टम् (for
कृष्णम्). — Ss. om. (hapl.) 44^a 46^b. — (3) Ks. 4 Ts.
महाभागः; Ds. वेगतः; Ds. Ti. 2 Gs. M. वीर्यः (for 'वेगः').

45 Ss. om. 45 (cf. v. l. 44). — (1) Ds. धनुषां (for
'यो') Ti. खर (for भद्र). — (2) Ms. नाहिना (for
कारिणा). — (3) Ds. नपुंर (for [अ]नपुंर). — (4) Ks. 6
V. B. 4 Ds. Di. 3. 4 Ti. Gs. Ms. प्रपुंरि (Ds. Ti. 'ता'; Ms.
'तम्') (for पुष्परि). — After 45, Rom. Poona eds.
G. (ed.) ins. :

815* निर्गम्य त्वायुधागारप्राङ्गणानुगोपमंनिधी ॥
येगेनायुधपालस्तु गच्छन्संभ्रान्तमानसः ।

46 Ss. om. 46^{ab} (cf. v. l. 43). — (1) Ds. स च; Ts.
गत्वा (for स तु). Ds. चारो (for -चरो). — (2) Ds. समीपे

कुटीभिश्च प्रवृद्धाभिरेकस्तम्भैश्च भूषितम् ॥ ३
 सर्वतः सारनिर्धुक्तं स्वायत्तं सुप्रतिष्ठितम् ।
 उदक्प्रवणसंश्लिष्टं मञ्चारोदङ्गमुत्तमम् ॥ ४
 नृपासनपरिक्षिप्तं संचारपथसंकुलम् ।
 छत्रं तद्वेदिकाभिश्च मानवौघभरक्षमम् ॥ ५
 स दृष्ट्वा भूषितं रङ्गमाज्ञापयत वृद्धिमान् ।
 श्वः सचित्राः समालयाश्च सपताकास्तथैव च ॥ ६
 सुवामिता वपुष्मन्त उपनीतोत्तरच्छदाः ।
 क्रियन्तां मञ्चवाटाश्च वलभीवीथयस्तथा ॥ ७

Va D. काञ्चनीभिः ; D. (second time) स्तम्भादिभिः ; T₂ G₂ 4 M₂ 3 नृकुटीभिः (for कुटीभिश्च) ; D. कुटीभिः संप्रवृत्ताभिः ; D. G₂ 3 4 M₂ 3 नृकुटीभिः प्रवृत्ताभिः ; T₂ 4 कृटेश्च संप्रवृत्तेश्च ; —⁶) M₂ 3 अस्तु (for एकः) ; N₂ V₂ 3 D₂ G₂ वि (for च) ; D. भूषितः (for तम्) ;

4 —⁶) S₂ K₂ 3 जायु (for सारः) ; K₂ 4 N₂ V₂ D₂ D₂ निर्युद्धः ; N₂ 3 4 D₂ M₂ निर्युद्धः ; N₂ 4 m₂ 3 V₂ B₂ D₂ D₂ D₂ 3 4 T₂ 3 निर्युद्धः (for निर्युद्धः) ; —⁶) D₂ सुजातं (for स्वायत्तं) ; —⁶) D₂ 3 4 D₂ 3 4 श्लिष्टः ; T₂ 3 सुदृष्टः ; T₂ 3 संश्लिष्टः (for संश्लिष्टः) ; —⁶) T₂ 3 उदङ्गमुत्तमम् ; N₂ 3 वरपाभिः सुदृष्टः ; —⁶) D₂ T₂ उदङ्गमुत्तमम् ; N₂ 3 सुदृष्टः ; T₂ 3 संश्लिष्टः ; D₂ 3 4 यत्रिप्रेगिमुत्तमः ; D₂ 3 उदङ्गमुत्तमम् ; D₂ 3 4 M₂ 3 सुसोपानं सुयं ; T₂ 3 M₂ 3 सुसोपानं सुयं ; G₂ 3 सुसोपानं सुयं ; —⁶) S₂ मध्ये स्थानमनोपमम् ; K₂ 4 D₂ 3 4 G₂ 3 सुखा ; K₂ 4 M₂ 3 मञ्चा) रोदमनुत्तमम्

5 —⁶) S₂ K₂ D₂ परिकुटे ; D₂ 3 4 M₂ 3 विनिक्षिप्तं (for परि) ; —⁶) G₂ 3 4 पथः (for पथः) ; D₂ 3 4 संचारपथः कुलम् ; —⁶) After 6, T₂ reads S² repeating it in its proper place. —⁶) G₂ 3 मानवौघः (for मानवौघः) ; S₂ T₂ 3 4 चरक्षमम् ; D₂ 3 परि ; M₂ 3 वल (for भरः) ; D₂ 3 विमानौघचरक्षमम् ; M₂ 3 मानवौघः सुक्षितम् ;

6 —⁶) D₂ 3 4 G₂ 3 4 सा तं (for स) ; —⁶) G₂ 3 4 आज्ञापयति (for तं) ; —⁶) D₂ T₂ 3 4 M₂ 3 सचित्राश्च (for श्वः सचित्रा) ; K₂ 3 4 सचित्रा सुमालयाश्च ; D₂ 3 सचित्राश्च मालयाश्च ; T₂ 3 सचित्राश्च सुमा ; —⁶) S₂ 3 4 सपताकाभिः (for सपताकाम्) ; —⁶) After 6, D₂ repeats 5⁶ ;

7 —⁶) S₂ K₂ 3 सुवामिता ; D₂ T₂ 3 G₂ 3 सुवामयो (for 'सिता') ; —⁶) D₂ 3 अर्थः (for मञ्च) ; T₂ 3 वाटं (for वाटाश्च) ; —⁶) S₂ K₂ 3 4 N₂ V₂ 3 B₂ D₂ D₂ D₂ 3 4 T₂ 3 वलभीः ;

अक्षवाटे करीपस्य कल्प्यन्तां राशयोऽव्ययाः ।

पटाम्तरणशोभाश्च वलयश्चानुरूपतः ॥ ८

स्याप्यन्तां सुनिखाताश्च महाकुम्भा यथाक्रमम् ।

उद्भागमहाः सर्वे सकाञ्चनवटोत्तराः ॥ ९

वलयश्चोपकल्प्यन्तां कपायाश्चैव कुम्भशः ।

प्राशिकाश्च निमन्च्यन्तां श्रेण्यश्च सपुरोगमाः ॥ १०

आज्ञा च देया मल्लानां प्रेक्षकाणां तथैव च ।

यमाजे मञ्चशोभाश्च कल्प्यन्तां सदकल्पिताः ॥ ११

एवमाज्ञाश्च राजा स यमाजविधिमुत्तमम् ।

C 4538
B 2. 28. 16
P 2. 28. 16

3. वलभी ; —⁶) वलभी (for वलभी) ; T₂ G₂ 3 4 विधयनः ; G₂ 3 4 विषयम् (for वीथयम्) ; K₂ 3 वाटाश्च विविधान्मथा ;

8 —⁶) T₂ 3 4 S² ; G₂ reads it on marg. —⁶) K₂ 4 D₂ D₂ 3 4 G₂ 3 4 रङ्गवाटे (for अक्ष) ; T₂ 3 4 अक्षवाटैः करीपैश्च ; —⁶) —⁶) G₂ 3 4 कल्प्यन्तां ; T₂ 3 4 राशयो (for राशयो) ; M₂ 3 4 तथा (for अव्यया) ; —⁶) S₂ 3 4 शोभाश्च (for शोभाश्च) ; K₂ 3 4 N₂ V₂ B₂ D₂ D₂ 3 4 T₂ 3 4 घण्टातोरणशोभाश्च ; D₂ 3 4 मञ्चाश्च ; M₂ 3 4 कटास्तर् ; —⁶) N₂ 3 4 om. (chap. 1.) S² 3 4 ; T₂ reads S² for the first time after 5⁶ ; —⁶) S₂ 3 4 एव नाम ; —⁶) S₂ 3 4 वलयश्च (for वलयश्च) ;

9 —⁶) N₂ 3 4 om. 9⁶ (cf. v. 1. 8) ; —⁶) V₂ 3 4 D₂ 3 4 स्याप्यन्तां ; —⁶) N₂ 3 4 V₂ 3 4 D₂ 3 4 except D₂ ; T₂ 3 4 G₂ 3 4 M₂ 3 4 पानकुम्भा (for पान) ; —⁶) D₂ T₂ 3 4 उद्भाग (for 'भाग') ; N₂ 3 4 V₂ 3 4 M₂ 3 4 पटाम्तरणशोभा (for पटाम्तरणशोभा) ; —⁶) S₂ K₂ 3 4 B₂ D₂ T₂ 3 4 G₂ 3 4 M₂ 3 4 यमाजमा ; M₂ 3 4 यमाजमा (for यमाज) ;

10 —⁶) K₂ 3 4 om. 10⁶ ; —⁶) V₂ 3 4 K₂ 3 4 [एव (for [उप-)] ; D₂ D₂ 3 4 कल्प्यन्तां ; D₂ 3 4 पञ्चोपकल्प्यन्ता ; —⁶) N₂ 3 4 D₂ 3 4 G₂ 3 4 कपायाश्च ; V₂ 3 4 मल्लानां (for कपा) ; K₂ 3 4 D₂ 3 4 कुम्भशः (for कुम्भशः) ; G₂ 3 4 कपायाश्चैव सर्वतः ; —⁶) K₂ 3 4 वि (for वि) ; —⁶) K₂ 3 4 श्रेण्यश्च सु ; D₂ 3 4 श्रेण्यश्च ; D₂ T₂ G₂ 3 4 3 4 सपुरोगमा ; T₂ 3 4 सपुरोगमा ; (for श्रेण्यश्च स) ;

11 —⁶) G₂ 3 4 आज्ञाश्च (for आज्ञा) ; T₂ 3 4 देयाश्च ; M₂ 3 4 वायाश्च (for च देया) ; —⁶) K₂ 3 4 om. 11⁶-13⁶ ; —⁶) T₂ 3 4 सञ्जु (for सञ्जु) ; K₂ 3 4 N₂ 3 4 वाटश्च ; K₂ 3 4 N₂ 3 4 V₂ D₂ D₂ D₂ 3 4 3 4 वाटश्च ; T₂ 3 4 वाटश्च (for शोभाश्च) ; —⁶) K₂ 3 4 D₂ 3 4 कल्प्यन्त (for कल्प्यन्ता) ; D₂ 3 4 मल्लानां ; M₂ 3 4 सुवि ; M₂ 3 4 साधु (for सु) ; D₂ 3 4 कल्पिता (for ता) ; T₂ 3 4 कल्प्यन्तामुपकल्प्यन्ताम् ;

12 —⁶) K₂ 3 4 om. 12 (cf. v. 1. 11) ; —⁶) N₂ 3 4 V₂ 3 4 T₂ 3 4 M₂ 3 4 राजानां ; B₂ 3 4 स राजा (by transp.) ; D₂ 3 4 ताम्राज्ञा ; —⁶)

C 4538
B 2. 28. 16
P 2. 29. 16

समाजवाटाभिष्क्रम्य विवेश स्वं निवेशनम् ॥ १२
आह्वानं तत्र संचक्रे तस्य मल्लद्वयस्य वै ।
चाणूरस्याप्रमेयस्य मुष्टिकस्य तथैव च ॥ १३
तौ तु मल्लौ महावीर्यौ बलिनौ युद्धशालिनौ ।
कंसस्याज्ञां पुरस्कृत्य हृष्टौ विविशतुस्तदा ॥ १४
तौ समीपगतौ मल्लौ दृष्ट्वा जगति विश्रुतौ ।
उवाच कंसो नृपतिः सोपन्यासमिदं वचः ॥ १५
भवन्तौ मम विख्यातौ मल्लौ धीरध्वजोचितौ ।
पूजितौ च यथान्यायं सत्काराहौ विशेषतः ॥ १६
तन्मत्तो यदि मत्कारः स्मर्यते मुकृतानि वा ।
कर्तव्यं मे महत्कर्म भवद्भ्यां स्येन तेजसा ॥ १७

Va D. समाजे (for ज . for वशम् . for विधिम्) —
D. सध्यान (for वाटान . —¹) D. विविशान्यः .
विविशे स्वं . for निवेशनम् . for विवेश स्वनिकेतनम् .

13 K. om. 13¹ (cf. v. l. 11). —¹ From 13². —
T. G. तत्र (for तस्य . for T. G. M. च (for वै . —
D. चाणूरमुष्टिकस्याथ . —² . प्रलम्बस्य (for मुष्टिकस्य) .

14 "S. तौ मल्लौ; K. तौ तु वीर्यौ; D. तौ मल्लौ मु;
D. M. तौ च मल्लौ; for तौ तु मल्लौ . —¹ . तीर्यौ (for वीर्यौ)
—² . N (except 13¹ D. 13² . for वाटु . for युद्ध .

15 "T. तौ तौ समागतौ दृष्ट्वा . —¹ . मल्लौ समीपगतौ दृष्ट्वा .

16 "D. 2 लोक (for मम . for विजितौ; for वि-
ख्यातौ) . —¹ . om. for 15². —² . for मल्लौ . —³ . for मल्लौ
मल्लः (for मल्लौ वीर्यौ . —⁴ . K. V. D. T. 2 ध्वजोचितौ;
N. D. ध्वजाविव; V. G. ध्वजाविवौ; D. विजितौ; D.
ध्वजाविवौ (for ध्वजोचितौ) . —⁵ . धीर्यौ प्रलम्बजोचितौ.
—⁶ . D. सत्काराहौ; for सत्काराहौ) . —⁷ . मुकृतौ (for
विशेषतः) .

17 G. om. 17 (cf. v. l. 16). —¹ . S. तन्मत्तो (for
तन्मत्तो) . —² . K. N. V. Ba. a. Du. Ds. Ds. T. G. M. सत्कारः;
G. ई (for ई) . —³ . K. N. V. Ba. a. D. (except Ds.)
T. a. M. 2 स्मर्यते (for स्मर्यते) . —⁴ . K. Du. Ds. Ds. T. G. a.
च; K. a. V. B. Ds. T. G. ई; G. ह (for वा) . —⁵ . T. M.
स्मर्यते मुकृत हि वा; G. नि मुकृतमिव . —⁶ . K. a. Du. Ds.
कर्तव्यं च; D. 2 ईयं मु . —⁷ . M. 2 तर्कव्यं; M. 2 कर्तव्यं यत्
(for ईयं मे) . —⁸ . N. कर्मणा (for तेजसा) .

18 G. om. 18¹ (cf. v. l. 16). —¹ . Ds. Ds. द्वाव

यावेतौ मम संयुद्धौ ब्रजे गोपालकावुभौ ।
संक्षुण्णश्च कृष्णश्च बालावपि जितश्रमौ ॥ १८
एतौ रङ्गगतौ युद्धे युध्यमानौ वनेचरौ ।
निपातानन्तरं शीघ्रं हन्तव्यौ नात्र संशयः ॥ १९
बालाविमौ चपलकावक्रियाविति सर्वथा ।
नावज्ञा तत्र कर्तव्या कर्तव्यो यत्न एव हि ॥ २०
ताभ्यां युधि निरस्ताभ्यां गोपाभ्यां रङ्गमनिधौ ।
आपत्त्यां च तदात्वे च श्रेयो मम भविष्यति ॥ २१
नृपतेः स्नेहसंयुक्तैर्बचोभिर्हृष्टमानसौ ।
ऊचतुर्युद्धसंभूतौ मल्लौ चाणूरमुष्टिका २२
यथावयास्तौ प्रमुखे आस्थिते गोपकिलिषौ

(for याव . —¹ . संयुद्धौ (for युद्धौ) . —² . यावन्तौ मम संयुक्तौ
G. यावेतौ मयुगौ प्राप्तौ . —³ . D. T. G. M. ब्रजे गोपा
जितौ पाददार्क्यौ . —⁴ . T. हा . —⁵ . T. M. वने गोपकदार्क्यौ;
—⁶ . D. T. G. a. M. बलमदश (for संक्षुण्णश्च) . —⁷ .
N. एतौ (for अपि . —⁸ . K. कृतश्रमौ; V. विजितौ; D.
D. जितश्रमौ (for श्रमौ) . —⁹ . D. G. a. बालावविजितश्रमौ;
T. M. मितविक्रमौ .

19 "V. रङ्गं (for रङ्ग) . —¹ . G. M. निपातानन्तरं
शीघ्रं

20 "K. als. as in text . —¹ . उभौ (for उभौ) . —² . K. N.
V. B. Ds. D. 2 . —³ . सूच . —⁴ . V. D. 2 च च पलाव .
T. G. अयलकाव . —⁵ . for अपि . —⁶ . V. D. T. 2 G. a. s
M. सर्वदा (for श्रेया) . —⁷ . S. काया ईयं (for कर्तव्या) .
—⁸ . N. V. D. 2 . —⁹ . G. a. 2 तु . —¹⁰ . T. तव . —¹¹ . M. 2 च (for
हि) . —¹² . यत्न एवानुगम्यताम्

21 "S. निरस्ताभ्यां (for निरस्ताभ्यां) . —¹ . B. om.
char. 21¹ 21². —² . T. मम (for रङ्ग) . —³ . T. 2
तदन्ते (for तदात्वे) . —⁴ . निपातान्ते च हन्तव्यौ; M. 2 प्रीतिर्मे
मदती तत्र . —⁵ . M. 2 ईयं (for मम) .

22 B. om. 22 (cf. v. l. 21). Before 23, T. ins.
वैजपायन . —¹ . D. G. नृपति (for नि) . —² . M. 2 तव
(for स्नेह) . —³ . K. Ds. संयुक्तौ (for संकर) . —⁴ . T. M.
वचनैर (for वचोभिर) . —⁵ . D. हृष्ट (for हृष्ट) . —⁶ . M. 2 जेतमी
(for मानसी) . —⁷ . 2 संरक्ष्यौ; K. संरक्ष्यौ; K. (also)
D. संरक्ष्यौ; K. T. G. संरक्ष्यौ; B. T. 2 G. M. संयुक्तौ;
D. G. a. s. M. 2 संरक्ष्यौ (for संरक्ष्यौ) . —⁸ . T. मल्लौ
(for मल्लौ) .

हतावित्यवगन्तव्यौ प्रेतरूपौ तपस्विनौ ॥ २३
यदि वा प्रतियोत्स्येते तावरिष्टपरिप्लुतौ ।
आवाभ्यां रोपयुक्ताभ्यां प्रमुखस्थौ वनौकसौ ॥ २४

एवं वाग्विषमुन्मृज्य तावुभौ मल्लपुंगवौ ।
अनुज्ञातौ नरेन्द्रेण स्वगृहं प्रतिजग्मतुः ॥ २५

इति श्रीहरिवंशे द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

७३

वैशंपायन उवाच ।

महामात्रं ततः कंसो बभाषे हस्तिजीविनम् ।
हस्ती कुवल्यापीडः समाजद्वारि तिष्ठतु ॥ १
बलवान्मदलोलाक्षश्चपलः क्रोधनो नृप ।

दानोत्कटकटश्चण्डः प्रतिवारणरोपणः ॥ २
म संचोदयितव्यस्ते तावुद्दिश्य वनौकसौ ।
वसुदेवमुतौ नीचौ यथा स्यातां गतायुषौ ॥ ३
त्वया चैव गजेन्द्रेण यदि तौ गोषु जीविनौ ।

C 4553
B .8. 8. 33
P 2. 28. 33

23 B om. 23 (cf. v. 1. 21). — ^a) K1 (marg.)
यथा; T1 अद्य (for अदि); M1 तु (for तौ); G1 प्रमुखौ.
— K1 transp. 23^d and 24^a; K1 repeat 23^d after
24^a; — ^b) K1 D1: G1 [प्र]य; D1 च (for [अ]य);
V3 मन्त्रव्यौ (for मन्त्रव्यौ); N (marg. as in text)
V2 B1 T1: हतावित्येव मन्त्रव्यौ; — ^c) S1 गोप (for
प्रेत); D1 भूतौ (for रूपौ); K1: N1 V1 T1 G1: 3 तर-
स्विनौ; M1 वनेचरौ (for तपस्विनौ); K2: 1 (both second
time) भवता तौ नृपांतमौ.

24 B om. 24^a (cf. v. 1. 21); K1 transp. 23^d
and 24^a; — ^a) K1 N1 V1 B1: D1 (except D1) T1: 3
[भा]यां प्रति; M1: 2 चाप्यभि (for वा प्रति); — ^b) G2
M1: 2 तवारिष्ट- (for ताव-); K1 पुरस्कृतौ (for परिप्लुतौ).
— After 24^a, K1: 1 repeat 23^d and 24^a;
— ^c) K1: 3 N1 V1 B1 D1 D1: 3. 1 प्रमुखे तौ; D1
स्वे तौ (for स्वस्थौ); T1 M1 वनेचरौ (for वनौकसौ); N1: 2
T1 प्रमुखे तौ वनेचरौ. — After 24, D1 T1: G1 M1 G1 ed)
in:.

820* हयसौ तौ गोषु संवृद्धौ दाम्पायस्त्वय भूतलम् ।
व्यपैतु ते भयं राजन्नावः मल्लान्तमौ मृधे ॥
हयुक्-वास्फोटनं चक्रे मन्मत्तद्वयं तथा ।
सिंहनादं च तश्चक्रे भृगोऽकविदारकम् ॥

[(L. 1) T1 G1 गोष- (for गोष); T1 G1: 2 तमय (for
'यम्); — (L. 2) T1: 3 (for मृ); — (L. 3) D1 G2
M1: 3 [अ]यां चक्रे (for [अ]यां चक्रे); — G1 G1 ed.)
om. (hapl.) lines 3^a-4^a; D1: 3 (for मत्); T1 G2: 3
M1: 3 तदा (for तदा); — (L. 4) G1: 3 चक्रे; G2 तश्चक्रे;
G1 च तौ चक्रे (for च तश्चक्रे); G1: 4 तस्य तौ; M1 विष्णु (for
'रकम्).]

25 ^a) K1: 2 वाग्वज्रम् (for वाग्विषम्); G1 उत्मृष्टा
(for उन्मृज्य); S1 एवं वाग्वज्रमुद्यम्य; — ^b) Dn2 बल- (for
मल्ल); — ^c) D1 स्वे- (for स्व-); D1 तौ प्र- (for पति-).

Corruption om. in N (except V2 D6) T2: 4. — Mention
of *Khola* V2: — *Adhy. name*: V2 चाणूरमुष्टिकवाक्यम्;
D6 G1 कंसमल्लसंवादः; G3 मल्लसंवादः. — *Adhy. no.*
(figures, words or both): V2 G1 84; T1 G3: 2 M1 85;
T2 83; G2: 4 M1-3 82. — *Śloka no.*: Dn Ds2 D3 29;
G2 32.

73

1 ^a) (except V2 D1) T2: 4 om. the ref. — ^b) K6
D1 Ds1 D4 T3 G1 जीविनम् (for जीवि). — ^c) S1 D4
समाजे (for 'ज-); K1: 2 N1: 2 (marg. as in text) V1: 3
D1: 2 T3 M1 तिष्ठताम् (for 'तु); T2 समाजे धुरि तिष्ठतु.

2 ^b) D1 T1: G1 भृशम् (for नृपु); — ^c) S1 N1
मदोत्कट (for दानो); N1 दन्तोत्कटतमश्चण्डः. — ^d) K1
N1 D1 वाग्वि- (for -वारण); B1: 3 D2: 3 -वारणः (for
'वारण);

3 ^a) T1 G1: 1 तौ (for ते); N1 V2 Ds-1 स संचोदयि-
तव्यस्ते; — ^b) G1: 3: 3 द्वाव् (for ताव); N1: 2 V3 B1: 3
D2: 4: 6 T1: 2 G1 M1 व्रजौकसौ; N2 (marg.) V1 वने व्रजौ;
M1: 3 तु गोपकौ (for वनौकसौ). — ^c) N2: 3 V1: 3 B1 Ds1
D1 T2: 4 वीरौ (for नीचौ).

4 ^a) S1 यथा (for यदि); D2 ते (for तौ); K1 N2: 3 V
Dn D1: 3 T2: 4 G1 गोप-; B1 गोष्ठ- (for गोषु); K1-3 B3
यदि तौ गोष्ठ- K1 B2 'प जीविनौ; D6 T1: 2 G1-3: 3 M यदि
तौ गोपदारकौ; — ^c) D1 पातितौ (for भवेतां); K1 Dn
D2: 3 T2: 4 पातितौ; K2: 4 N2: 3 V2: 3 B2 पतितौ (for घां).

मुमुचुर्गन्धमधिकं संतनामारमूर्छिताः ॥ १५
 केसराः पुष्पवर्षेथ ववृषुर्मदबोधनाः ।
 नीपा दीपा इवाभान्ति पुष्पकण्टकधारिणः ॥ १६
 मही नवतृणच्छन्ना शक्रगोपविभूषिता ।
 यौवनस्थेव वनिता म्यं दधारात्नवं वपुः ॥ १७
 अथ सौभपतिः श्रीमान्द्रुमिलो नाम दानवः ।
 उग्रसेनस्य रूपेण मातरं मे प्रधर्षयत् ॥ १८
 सा पतिस्त्रिगुह्यहृदया भावेनोपमर्षं तम् ।
 शङ्किता चाभवत्पश्चात्तस्य गौग्यदर्शनात् ॥ १९
 सा तमाहोन्विता भीता न त्वं मम पतिर्ध्रुवम् ।

बोधकः ; D: वर्धनः ; T: मेदनः (for बोधनः).

15. G: om. (chapl.) 15^a 16^b — ^b) Ns Vi वातः (for वायुः). K: चोरिताः ; K: Pa मण्डिता (for घटिता). — ^d) N: संभूतायारमूर्छिताः.

16. G: om. 16^{ab} (cf. v. 15). — ^a) V: D: पुष्पवर्षः ; N: वर्धनः (for वर्धयः). — ^b) Na D: ववृषुर् (for ववृषुर्). M: बोधिता ; M: चोरिता (for बोधना). S: मुमुचुर्मदबोधनात् ; D: ववृषुर्मदबोधनाः ; T: M: ३ ववृषुर्मदबोधिता चोरिताः ; M: नीपादीनः (for नीपा दीपा). S: ववृषुर् (for बोधिता). — ^d) S: T: ३ अस्त्यकः ; N: V: B: D: कण्टकः (for कण्टकः).

17. ^a) T: च वर्णिः (for नवतृणः). T: M: मही च नृणः संछन्ना. — ^b) S: बोधिता ; D: गोपविः ; D: चारविः (for गोपविः). — ^c) V: D: D: G: ३ सधाराः ; T: संदर्शः ; T: ३ G: सा दधारा (for संदर्शः). D: पुनः (for वपुः). S: सधारात्नवं वपुः.

18. ^a) S: om. M: ३ द्रुमिलो ; T: द्रुः ; N: D: T: G: ३ M नाममः (M: कः) (for दानवः). — After 18^{ab}, N (except S: N: ३) S (except M: ३) om. a passage given in App. 1 (No. 15). — M: om. 18^c. — ^c) K: ३, ३ N: ३ V: B: D: ३ T: G: ३ ते (for मे). Dn Ds D: T: G: मातरं मे प्रधर्षयत्.

19. D: om. 19. — ^a) K: Ds D: पतिः (for पतिः). — ^b) K: N: Vi B: Dn Ds D: T: ३ तं भावेनोपमर्षंती ; V: Ds T: G: M तज्ञा ; T: G: ३ मज्ञा ; G: तं भावेनोपमर्षिता (V: ३ तं ; M: ३ पतिः ; M: ३ पतिः). — ^c) D: ३ हृदयः ; D: T: सा (for हृदयः). — ^d) K: ततो (for तस्य). S: चमित्रतात् (for दर्शनात्).

20. ^a) D: M: ३ स्थिता (for [उ]न्विता). D: T: ३

कश्च त्वं विकृताकारो येनास्मि मलिनीकृता ॥ २०
 एकपत्नीव्रतमिदं मम संदृषितं त्वया ।
 पत्युर्मे रूपमास्थाय नीच नीचेन कर्मणा ॥ २१
 किं मां वक्ष्यन्ति रूपिता वान्धवाः कुलपांसनीम् ।
 जुगुप्सिता च वत्स्यामि पतिपक्षैर्निराकृता ॥ २२
 धिक्त्वामीदृशमक्षान्तं दौष्कुलं व्युत्थितेन्द्रियम् ।
 अविश्वास्यमनायुष्यं परदाराभिमर्शनम् ॥ २३
 म तामाह प्रमज्जन्ती क्षिप्तः क्रोधेन दानवः ।
 अहं वै द्रुमिलो नाम सौभस्य पतिरुज्जितः ॥ २४
 किं प्रां क्षिपमि दोषेण मूढे पण्डितमानिनि ।

C 4622
B 2. 28. 99
P 2. 28. 99

G: ३, ३ M: एतः ; D: G: ३ तमाह स्थिता भीता. — ^b) G: पति-
 मम (by transp.). K: तत्र सौभपतिं ध्रुवम्. — ^c) D: ३
 कश्चित् विष्टराचारो. — ^d) K: ३ [अ]हं (for [अ]स्मि). V: ३
 विमलीः ; G: विफलीः (for मलिनीः).

21. ^a) K: ३ N: ३ V: B: Dn Ds D: ३, ३ T: G: ३ एक-
 भर्तुः ; T: एवं भर्तुः (for एकपत्नीः). — ^b) D: किं (for सं).
 D: T: ३ G: ३ M: त्वया संदृषितं मम. — ^c) D: नीता
 (for नीच). D: त्वं नीचेन च कर्मणा ; D: निन्दनीयेन कं.

22. ^a) K: D: ३ G: ३ पांसनीम् ; N: Dn: पांसनाम्.
 V: ३ ३ गुल्मम् ; V: ३ पांसुलीम् ; D: ३ पांसुनीम् ; T: ३ पाणि-
 नीम् ; T: ३ पांसुलीम् (for पांसनीम्). — ^c) V: T: ३
 वक्ष्यामि ; V: ३ वक्ष्यामि ; Cal. ed. वत्स्यामि (for वत्स्यामि).
 — ^d) S: पितृः ; K: ३ प्रतिः ; G: पक्षे (for पतिः). M: ३
 पतिभेमपिता M: ३ पतिराकृता.

23. ^a) T: धिक्त्वामीदृशं कान्तं ; T: ३ धिक्त्वामीदृश-
 मयादं ; G: धिक्त्वामीदृशं क्षान्तं. — ^b) S: दौष्कुल्यं ; K: ३
 N: V: B: Dn Ds D: ३ दौष्कुलं (for दौं). K: ३, ३ Dn
 Ds ३, ३ T: ३ दौष्कुलं (T: ३ दौं) व्युत्थितेन्द्रियम् ; V: Ds T: ३
 दौष्कुलं (D: दौं) व्युत्थितं ; G: M: दौष्कुलं (G: ३ ३ दौं ;
 M: ३ दौं) व्युत्थितं. — ^c) M: ३ अयशस्यम् (for अविश्वां). V: ३
 अनाश्रुयः ; Cal. ed. ३ च (for ३ युष्यं). — ^d) S: V: ३ B: ३
 D: ३ मर्षणम् ; N: ३ V: ३ मर्दनम् ; Dn: मर्षणम् ; Ds T: ३
 मर्षकम् (for मर्शनम्). T: G: ३ परदाराविमर्शनं (G: ३ कम् ;
 G: ३ M: ३ विमर्शनं G: ३ कम्).

24. ^a) B: T: प्रमज्जन्ती ; D: ३ G: ३ M: प्रमज्जन्ती
 (for प्रमज्जन्ती). — ^b) D: ३ G: ३ क्षिप्तः ; D: T: ३ G: ३ क्षिप्तः (for
 क्षिप्तः). — ^c) N: ३ द्रुमिलो ; D: ३ द्रुमिनो (for द्रुमिलो).
 — ^d) S: सौभाग्य (for सौभस्य).

25. ^a) K: ३ क्षपसि (for क्षिपसि). K: N: ३ V: ३

C 4675
B 2. 28. 99
P 2. 28. 99

मानुषं पतिमाश्रित्य हीनवीर्यपराक्रमम् ॥ २५
व्यभिचारान्न दुष्यन्ति स्त्रियः स्त्रीमानगर्विते ।
न ह्यासीन्विपता बुद्धिर्मानुषीणां विशेषतः ॥ २६
श्रूयन्ते हि स्त्रियो बह्व्यो व्यभिचारव्यतिक्रमैः ।
प्रसूता देवसंकाशान्पुत्रानमितविक्रमान् ॥ २७
अतीव त्वं हि लोकेऽस्मिन्पतिधर्मवती सती ।
शुद्धा केशान्विधुन्वन्ती भाषसे यद्यदिच्छसि ॥ २८
कस्य त्वमिति यच्चाहं त्वयोक्तो मत्तकाशिनि ।
कंसो नाम रिपुध्वंसी तव पुत्रो भविष्यति ॥ २९
सा सरोषा पुनर्भूत्वा निन्दती तस्य तं वरम् ।

Bz. 8 Ds Di. 8. 4 Ti. 3 Gs रोषेण (for दो'), Ns V3 किं मां
पश्यसि रोषेण. — °) Mz आस्थाय (for आश्रित्य). — °)
N (except Si Ds) Tz. 4 नीचं मृत्युवशे (Ds पथे) स्थितम्.

26 °) Tz. 4 Mz मद- (for मान-) Ds गर्विता; Ds
-गर्विते (for गर्विने). — °) Tz om. 26° 28°. — °) K Ns. 8
V B D Ti. 3 Mz न ह्यासां; Tz Gs तामसी; Mz-3 नाप्यासीन्
(for न ह्यासीन्).

27 Tz om. 27 (cf. v. l. 26). — °) Kz वै (for हि).
Kz. 3 बाह्या (for बह्व्यो). — °) Ds Ti. 3 G Mz व्यभि-
चाराद् (for चार-), Mz व्यभिचारो व्यतिक्रमः. — °) Ns
Mz-3 सरशान् (for संका'), B प्रसूतादित्यसरशान्. — °)
Ks om. (hapl.) from पुत्रान् up to केशा- (in 28°). Bz
निखल (for अमित-), Mz-3 पुत्रानेवामितोत्तमः.

28 Tz om. 28° (cf. v. l. 26). Ks om. up to केशा
(in 28°) (cf. v. l. 27). — °) Kz द्वि त्वं (by transp.).
Vz स्त्रीलोके (for लोकेऽस्मिन्). Kz. 2 Ns V. 3 B D (except
Ds) Ti. 3 अतीव द्वि त्वं स्त्रीलोके. — °) Si-धर्मपरा (for
'वती). — °) Si Kz. 2. 4 N V2 Bz. 3 Dn Di. 2 T Gz. 3. 5
शुद्ध-; V. 3 Ds शुद्धान्; Gs इत्थं; Mz शुभ- (for शुद्धा).
Ds शुद्धान्विधुन्वन्ती केशान्. — °) Gs सद्य (for the first
यद्). Vz [इ]दमिति (for [इ]च्छसि).

29 °) Tz मत्कोपान् (for यच्चाहं). — °) Tz Gz
त्वयोक्तं; Mz-3 उक्तो वै (for त्वयोक्तो). Vz कामिनि (for
(for काशिनि). Si त्वयोक्तो मन्त्रभाषिणि. — °) Kz. 2 N
V B Dn Ds Di. 3-5 T G Mz तस्माद् (for नाम). Kz कंसो
तस्मात्कुलध्वंसी; Ds कंसो तस्माद्विषद्वंसी.

30 °) Mz. 3 तनो (for पुनर). °) Vz चास्य (for
तस्य). Si Ns. 3 V1 Mz तद्वरम् (for तं वरम्). Tz. 3 निर्द-
हसीव तद्वरम्. — °) Kz. 3. 4 N V. 3 B Dn Ds Di-3

उवाच व्यथिता देवी दानवं दुष्टवादिनम् ॥ ३०
धिक्ते वृत्तं सुदुर्वृत्त यः सर्वा निन्दसे स्त्रियः ।
सन्ति स्त्रियो नीचवृत्ताः सन्ति चैव पतिव्रताः ॥ ३१
यास्त्वेकपत्न्यः श्रूयन्तेऽरुन्धतीप्रमुखाः स्त्रियः ।
धृतास्ताभिस्त्रयो लोकाः सर्वे वै कुलपांसन ॥ ३२
यस्त्वया मम पुत्रो वै दत्तो वृत्तविनाशनः ।
न मे बहुमतस्त्वेष शृणु चापि यदुच्यते ॥ ३३
उत्पत्स्यति पुमात्रीच पतिवंशे ममाव्ययः ।
भविष्यति म ते मृत्युर्यश्च दत्तस्त्वया सुतः ॥ ३४
द्रुमिलस्त्वेवमुक्तस्तु जगामाकाशमेव तु ।

दुष्ट- (for दुष्ट-), Si Gs चारिणम्; Ns (marg. as in text)
-दानवम् (for वादिनम्).

31 °) Ds किं (for धिक-), Bz वृत्ति (for वृत्त-), V. 3
Ds Di. 4 Tz Gs सुदुर्वृत्त (for वृत्त-). — °) Si Kz Bz Dn
Ti निन्दसि (for निन्द-), Kz Ns Di सर्वा निन्दयसे स्त्रियः.
— °) Tz. 3 सन्ति चैव स्त्रियो नीचाः; Mz. 3 सन्तीह दुःस्त्रियो
नीच-; — °) Ds Tz Gz. 3 [इ]दं च; Ti चापि (for चैव).
Kz. 4 Ds ददयता (for पति-).

32 °) M इरुन्धती (for रुन्ध-). — °) Tz om. 32°-34°. — °)
Gz धृता याभिः; Mz. 3 ताभिर्दन्ताम् (by transp.).
Kz. 2 Ns V Ds D प्रजा. सर्वा (for त्रयो लोकाः). Kz Ns. 3
Bz Dn Di. 3. 4 Tz धृता याभिः प्रजा (Ks Di स्त्रियः)
सर्वा; Kz धृता याभिर्निर्म सर्वे; Ds. 3 याभिर्दन्ताः प्रजा. सर्वा.
— °) N (except Si Ds) Tz लोकाश्चैव (Ds श्रापि)
कुलाधम.

33 Tz om. 33 (cf. v. l. 32). — °) Gz स (for वस).
— °) Mz दत्तो (for दत्त-); Si Ds मदुत्त-; Ds वृत्तिवि-;
Tz Gz वित्तवि- (for वृत्तवि-).

34 Tz om. 34 (cf. v. l. 32). Kz Ns V. 3
Bz. 3 Ds Di. 3 Ti. 2 Gz. 4 नीच-; Ds. 3 एव; Ds (by
corr.) वीर (for नीच-). — °) Si Kz. 2 Ns -वक्षे (for
-वंशे). Si Vz [अ]द्य यः; Ds [अ]धम- (for [अ]व्ययः).
— °) Ds Si (except Tz. 4) स तस्य मृत्युर्दुर्वृत्त.

35 Ds reads 35° on marg. — °) Ds सद्य; Ti G M
हि; Tz वै (for the second तु). — °) Si Kz. 3 द्वि; Ns
वा; Ns V. 3 Ds. 3 Tz. 4 च (for तु). Ds Ti. 2 G M स
जगामाशुचिक्रमः. — After 35°, N (except Si Ns) B
(except Mz. 2) ins.:

821° तेनैव रथमुग्रयेन दिव्येनाप्रातिगामिना ।

जगाम च पुरीं दीना माता तदहरेव मे ॥ ३५
क्षेत्रजोऽहं सुतस्त्वेवमुग्रसेनस्य हस्तिप ।
मातापितृभ्यां संत्यक्तः स्थापितः स्वेन तेजसा ॥ ३६
उभाभ्यां चापि विद्विष्टो बान्धवैश्च विशेषतः ।

एतानपि हनिष्यमि हत्वा गोपालकाबुधौ ॥ ३७
तद्गच्छ गजमारुह्य माङ्कुशप्रामतोमरः ।
स्थिरो भव महामात्र ममाजद्वारि माचिरम् ॥ ३८

इति श्रीहरिवंशे त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

C 4641
B 2. 28, 118
P 2. 28, 118

[$\tilde{N}2$ V2.3 B [आ]भाशु (for [य]यवि-).]

— *) G [आ]शु (for च). M1.3 पुनर (for पुरीं). D2.3 रम्यां (for दीना). — *) K1.2.4 $\tilde{N}2.3$ V B Dn Ds Da T1.2 G M1.2 ते; D2.3 तु; T1.2 च (for मे). — After 35, N (except $\tilde{N}1$) S (except M1.3) ins.:

822* मांमेवमुक्त्वा भगवात्कारो मुनिमत्तमः ।
दीप्यमानस्तपोवीर्याम्माक्षादग्निरिव ज्वलन ॥
बलकीं वाद्यमानस्तु मसम्बरविमृष्टिताम् ।
गायनो लक्ष्यवीर्यी च जगाम प्रहणोऽन्तिकम् ॥
गृणुष्वेदं महामात्र निबोध वचनं मम : [5]
तथ्यं चोक्तं नारदेन त्रेकालजेन धीमता ॥
अहं बलेन वीर्येण नयेन विनयेन च ।
प्रभावेणैव शौर्येण तेजसा विक्रमेण च ॥
मत्वेन चैव दानेन नान्यास्मि महताः पुमान् ।
विदित्वा सर्वमात्मानं वचनं श्रद्धाभ्यहम् ॥ [10]

[(L. 1) B1.2 मः; G1.2 म (for मुनि-); D1.2 म (for मुनि-); $\tilde{N}2$ V1.2 नारदं मुनिं ततः (for $\tilde{N}1$). — T2 reads lines 2-6 twice. — (L. 2) K1.2 वा; D1 G1.2 वो (for तपो-); D1.2 वीर्यं (for वाद्यमान-); — (L. 3) K2.4 $\tilde{N}3$ (marg.) V1 B1 Dn D1.2.3 T1.2.3 T2.4 डली (for ल). $\tilde{N}3$ V1.2 बलकीं वाद्यमानो विदः $\tilde{N}3$ 'कावयत्नः' वचनः; D1 T2 (both times) G M1.2 ततः (D1.2.3.4.5 M1.2 विमृष्टितां वाद्ययन्त्रेव (for $\tilde{N}1$). K1.2 D1.2 विमृष्टिताम्; K2 B1 Ds D1 G2 विमृष्टिताम् (for विमृष्टिताम्). — (L. 4) B1.2 म (for म-); K1.2 गायनो लक्ष्यमाणः (K1.2 'गीतः'); K2 $\tilde{N}2.3$ V1 गायमानो लक्ष (K1.2 नमो; V1 लक्ष्यमाणः); D1 गायनस्य लक्ष्यमाणः च; D2 गायत्रेण स्वर्गोत्तमः च; D3 गायत्रेण स्वर्गोत्तमः च; T1.2 (both times) G1.2.3 M1.2 गायमानो (T1.2 'त्रयः' G1.2 M1.2 'नोऽपि' मुनिः स्वर्गात् (for $\tilde{N}1$). — (L. 5) G1.2 [३] ३; M1.2 [३] ३ (for [३] ३). — (L. 6) T1.2.3 M1.2 तथा (for तथ्यं). $\tilde{N}3$ V1.2 नारदं नारदेन ततः (for $\tilde{N}1$). K2 D1.2.3.4 T1.2 (both times). ३.4 G M1.2 त्रेकालजेन; $\tilde{N}3.3$ (marg.) V1.2 Ds D1.2 विहताम् (for त्रे). — (L. 7) D1.2 वो; D2 माया; D3 मया; D4 महा; T1 G1.2 बली; T2 G1.2 मया; G2

मयो (for बली). K2.4 B1 D1 om. (hapl.) lines 7^b 8^a. V2 B1.2 Ds मयेन (for मयेन). — (L. 8) K1.2 V3 Ds च (for च-); T2 G1.2 त्रेकालजेन (for त्रेकालजेन). Dn प्रमाणैर्वीर्य-लोकेण; D1 गायत्रेण त्रेकालजेन (for $\tilde{N}1$). — (L. 9) K1.2 मत्स-द्वारं (for डलितम्). K1 (marg. as above). 2 नान्य हि गण्डर्वाणाम् (for $\tilde{N}1$). — (L. 10) D1 T2 G1 M1.2 चैवम्; G2.4.5 नेवम् (for मयम्). T2.4 विदित्वा सर्वजमात्मानम् (for $\tilde{N}1$). G1.2 मयमि (for मयमि).]

36 *) K $\tilde{N}2.3$ V Dn D1.2 T2.4 तस्य; D1 T1.2 G M1.2 तान (for त्वेवम्). — *) T1.2 द्वि त्रियः (for हस्तिप). M1.3 नोऽग्रमेनस्य हस्तिप — K2 om. 36^a-37^b. — *) $\tilde{N}1.2$ V3 B स्थितोऽहं (for स्थापितः). $\tilde{N}1$ कर्मणा (for तेजसा).

37 — K2 om. 37^{ab} (cf. v. l. 36^a). — *) K1 $\tilde{N}2.3$ V Dn Ds D1.2 T1.2.3 अपि; K2.4 इति; $\tilde{N}1$ B1.2 चैव; D1 अति- (for च-). — After 37^{ab}, K1.2 $\tilde{N}2.3$ D2.3 ins.:

823* तदिमौ घातयित्वा तु हस्तिना गोपकिल्बिषौ ।

[$\tilde{N}2.3$ तदिमौ घातयित्वा (for $\tilde{N}1$).]

While D1 T1.2 G M1.3 ins. after 37^{ab}:

824* बध्वा च पितरं राज्यं स्थितोऽस्मि च बलीयसा ।

[T2.2 बध्वा (for विजयेऽस्मि). M3 बल्यहम् (for बली-यसा).]

— *) $\tilde{N}1$ गोवर्धनाब्; $\tilde{N}1$ B वनचराब् (for गोपालकाब्). K1.2 $\tilde{N}2$ V3 D2.3 यादवान्कृष्णपक्षिणः; D1 T1.2 G1.2-3 M1.2 हत्वा तौ गोपदारकौ.

38 *) D1 रथम् (for गजम्). — *) D2.3 -तोमरैः (for त्रे). — *) K1.2 D1 T2 स्थितो; $\tilde{N}1$ स्थिरी- (for स्थिरो). — After 38, D1 (marg.) ins.:

825* समागतौ च तौ दृष्ट्वा जहि गोपालकाबुधौ ।

Corophon. — Mention of the Epic: $\tilde{N}2$ D2.3 T2. — Mention of Khila: $\tilde{N}1$ K2.4 $\tilde{N}2.3$ V B Dn Ds D1.2. Subparvan: V2 बालचरितम्; Ds पारिजात-हरणम्; T1 आश्चर्यपर्व. — Adhy. name: $\tilde{N}1$ K $\tilde{N}$ V B Dn Ds D1.2 कंसवाक्यम्; D1 T1 G2.3 M1 कंसोत्पत्तिकथ-

७४

C 4672
B 2. 29. 1
P 2. 29. 1

वैशंपायन उवाच ।

तस्मिन्नहनि निर्वृत्ते द्वितीये समुपस्थिते ।

संकीर्यत महारङ्गः पौर्युद्धदिदक्षुभिः ॥ १

सचित्राष्टासिचरणाः सार्गलद्वारवेदिकाः ।

सगवाक्षार्धचन्द्राश्च सुतलोत्तमभूषिताः ॥ २

प्राञ्चुलैश्चारुनिर्मुक्तैर्माल्यदामावृतंसितैः ।

नम्; T: कंसजनकयत्नम्. — A Bg. 1. 1 (figures, words or both). K: 82; N: V: T: 84; V: T: 84; M: 86; V: Dn: Ds: D: G: 1; M: 83; B: G: 85; D: 89; D: T: 89; T: 76. — S: 1. 1. 1. Dn: Ds: 117; D: 118; T: 90; G: 89.

74

1. Grom. the ref. — ^a) K: T: M: 3 संवृत्ते (for निर्वृत्ते). — ^b) D: द्वितीये समुपस्थिते. — ^c) S: D: G: आकीर्यत; K: N: 2, 3 V: B: Dn: Ds: D: T: 3 G: 1; M: आपूर्यत (D: ते); T: अपूर्यत (for संकी); K: 3 महान (for मदा). — After 1, V: D: ins.:

826* राजभिर्विषयान्तर्भ्यः प्रधानपुरुषैर्मतः ।

नारीभिर्मथुरीयाभिः श्यामाभिः संघसंस्थिताः ॥

पानमन्तीभिः कंसस्य तथा विन्वपयोधरैः ।

अपराखण्डिताभिस्तु मन्त्रीयदशैः स्तनैः ॥

[(L. 2) V: 2 उपस्थिते (for ^b). — (L. 4) V: अपरा: स्तनैः न स्तनैः (for ^a).]

D: cont.:

827* अ धनुर्दंष्ट्रिविशिष्यं नामा ज्या विज्ञति ततः ।

प्रम्याङ्गस्य च कृष्णं ताः कंसेन वितियोजिताः ॥

कन्दलीदण्डकाण्डेन बध्वा तं मोहपाशकैः ।

नार्सीदने च गरुडिरे कालयात्ये पराजिते ॥

कंसधारावीमृतां स्नात्वा दन्तशिञ्जलमनीं ततः [5]

पाणिभ्यां तत्कुर्वी गोपो न समथे प्रथितुम् ॥

शकटस्य च भङ्गं स यथा कारितवान्निशुः ।

अस्माकं शकटीभङ्गं युग्मयोः कुशयोमतः ॥

अरिष्टं हतवान्योऽथ ककुदा सदृशं मनीं ।

वातयिन्यति गोपोऽथ मल्लाभ्यां बलवचर ॥ [10]

2. ^a) S: सं; K: सु. (for स). K: सचित्रा विविधा-भरणा: (hypermetrie); K: Ds: (by corr.) D: सचित्रा

अलंकृतैर्विराजद्भिः शारदैरिव तोयदैः ॥ ३

मञ्चागारैः सुनिर्युक्तैर्युद्धार्थं सुविभूषितैः ।

समाजवाटः शुशुभे स मेघाधैरिवार्णवः ॥ ४

स्वकर्मद्रव्ययुक्ताभिः पताकाभिर्निरन्तरम् ।

श्रेणीनां च गणानां च मञ्चा भान्त्यचलोपमाः ॥ ५

अन्तःपुरगतानां च प्रेक्षागाराण्यदूरतः ।

भान्ति वै मञ्चाः; D: विचित्राष्टा आवरणा (sic.); D: सुचित्रा-व्यासिच; D: सचित्रमोरणैर्मनीः; D: T: G: सचित्राष्टाल-चरणा (T: कर्णैः); T: G: 3; M: सचित्राष्टालमरणैः (G: सारणैः); T: 3 स्वचित्रास्वातचरणा; — ^b) N: साकुला (for सार्गल-); T: 2 G: 3; M: तोरणैः; G: M: 2-तोरणा. (for वेदिका); N: B: साकुलद्वारवेदिका; D: स्वर्गवद्धारिवे. — ^c) V: 2 B: Ds: चन्द्रश; T: G: 2; M: चन्द्रश (for चन्द्राश); — ^d) S: K: Dn: शयनोत्तमभूषिता; K: 2, 4 V: सुतल्यो; N: सुतलो; D: T: 3 सुतलोत्तमभूषिता (T: ते); D: T: G: सुतलोत्तमभूषिता; (D: G: का); T: पर-तोरणभूषिता; M: सुतलोत्तमभूषिता.

3. ^a) T: 4 प्राङ्गैश्च (for प्राङ्मुखैश्च); G: च वि; G: 3 M: चापि (for चार); S: K: निर्युक्तैर; K: Ds: M: निर्युक्तैर; D: (marg.) निर्युक्तैर (for निर्युक्तैर); K: Ds: प्राङ्मुखैश्चार-भिर्यु; Ds: मुक्तैर; K: प्राङ्मुखैश्चारि मयुक्तैर. — ^b) V: मालाव (for दामाव); S: तंसकै; G: दंशितै. (for तंसितै); — ^c) D: अलंकृतै (for हृतै); — ^d) D: सचापैर (for शारदैर).

4. ^a) S: मञ्चागारैः (sic.); D: मञ्चाकारै (for गारै); K: N: 3 Ds: D: T: G: सुनिर्मुक्तैर; D: सु निर्यु (for सुनिर्यु); K: मञ्चागारेऽसुनिर्युक्तैर. — ^b) K: N: 3 V: 2 B: D: (except Ds) T: 4 G: युद्धार्थं (for धै); S: कषिपुनैः (for भूषितै); — ^c) K: N: V: B: D: (except Ds) T: G: समे-धौव; T: 3 समेधौव (for स मेघाधैर); S: समेधौव इवाचलः; T: समेधैर्भारवार्णवः.

5. ^a) K: 2 T: G: स (for स्व); N: द्रव्यकर्म; Ds: (sup. lin.) कर्मदन्त; T: कर्मद्रव्य- (for कर्मद्रव्य-); D: जुष्टाभिः; G: रक्ताभिः (for यु); — ^b) N: (marg. as in-text) Ds: T: G: 3 M: अलंकृतै; T: G: 3 अलंकृतम् (for निरन्तरम्); — ^c) N: V: 2 चागतानां; M: 3 गिग-मानां (for च गणानां). — M: 3 om. (hapl.) 5^d-6^d.

रेजुः काश्चनचित्राणि रत्नज्वालाकुलानि च ॥ ६
 तानि रत्नौघकृमानि समानुप्रग्रहाणि च ।
 रेजुर्जवनिकाक्षेपैः सपक्षा इव खे नगाः ॥ ७
 तत्र चामरहासैश्च भूषणानां च शिञ्जितैः ।
 मणीनां च विचित्राणां विचित्राश्चेरुरर्चिषः ॥ ८
 गणिकानां पृथङ्मन्त्राः शुभैरास्तरणाम्बरैः ।
 शोभिता वारमुख्याभिर्विमानप्रतिमौजसः ॥ ९
 तत्रासनानि मुख्यानि पर्यङ्काश्च हिरण्मयाः ।
 प्रकीर्णाश्च कुशाश्विनाः सपुष्पस्तवकद्रुमाः ॥ १०
 सौवर्णाः पानकुम्भाश्च पानभूम्यश्च शोभिताः ।

6 Mi-3 om. 6^a (cf. v. 1. 5). — ^a) Ki. 2. D2. 3
 -चराणां; G2 Mi-गणानां (for गणानां). N1 अन्तःपुराणां च
 तथा. — ^b) B Ds Ti [अ]नेकश (for [अ]नुरतः). — ^c)
 Ds Ti. 2. G2. 3. 4. M1 युक्तानि (for चित्राणि). — Mi-3
 om. (hapl.) 6^a 7^a. — ^d) D. Ti G2. 3. रत्नज्वालाकुलानि च. M1
 मायाकृमानि च. — After 6, D2 reads 7^a, repeating it in its proper place.

7 Mi-3 om. 7^a (cf. v. 1. 6). — ^a) Ks कृष्णानि;
 V3 विचित्राणि; G1 पूर्णानि (for कृमानि). — ^b) S1 D1. 2
 Ta G2. 3 समानः; K1 समप्रः (for समानु). D1. 3. Mi-3
 सानुप्रग्रहाणि च; G1 समानप्रग्रहाणि च. — D2 reads — ^d
 for the first time after 6. — ^d) S1 द्वे नराः; Ki. 1. 4 N
 V B Ds D1. 2 (second line) T2. 3 स्वे घना; D. स्वेऽचला;
 D1 स्वे गणा (for स्वे नगाः).

8 ^a) S1 Ds (sup. loc.) S. D1. 3 हारैश्च; K1 हर्मैश्च;
 D2 हाराणां; Ds. 6 T. G2. 3. M1 भावैश्च; T2 G2 हस्तैश्च
 (for हर्मैश्च). — ^c) G1 om. Poona eds. G (ed.) वाणीनां
 (for म). K N V B D (except D1) Ti वराहाणां (for
 विचित्राणां). M1. 3 मणिकाञ्चनचित्राणां. — ^d) G2 M विमि-
 श्राश्च (for विचित्राश्च). T2 G1 विमिश्रा रेजुरर्चिषः.

9 T2 G1. 3 om. 9^a 11^b. G1 om. 9 11. — ^b) Ds
 Mi-3 शुभैरः; T2 शुभैर् (for शुभैर). V1 शुभैरास्तरणाम्बरैः.

10 T2 G1. 4. 5 om. 10 (cf. v. 1. 9). — ^a) D1 Ti
 कृत्यानि; D2. 3 दिव्यानि (for मुख्यानि). — ^d) B2 Ds. 3. 4
 T1. 2. 4 M1 सत्यका (for क). — ^a) D1 सपुष्पस्तवकैर्द्रुताः;
 N2 V3 का द्रुमैः; M1 काश्वयाः.

11 T2 G1. 5 om. 11^a; G1 om. 11 (for all, cf. v. 1.
 9). — ^b) S1 Ks Ds भूमिपुः; K1 भूम्याः सः; N2 कुम्भाश्च;

फलावदंशपूर्णाश्च चाङ्गेर्यः पानयोजिताः ॥ ११
 अन्ये च मञ्चा वदवः काष्ठमंचयवन्धनाः ।
 रेजुः प्रस्तरशस्तत्र प्रकाशा मञ्चमंचयाः ॥ १२
 उत्तमागारिकाश्चान्ये सूक्ष्मजालावलोकिनः ।
 स्त्रीणां प्रेक्षागृहा भान्ति गजहंसा इवाम्बरे ॥ १३
 प्राग्बुध्वास्तनिर्युक्तो मेरुशृङ्गममप्रभः ।
 रुक्मपत्रनिभस्तम्भश्चिनिर्योगशोभितः ॥ १४
 प्रेक्षागारः स कंसस्य प्रचकाशेऽधिकं श्रिया ।
 शोभितो माल्यदामैश्च निवासकृतलक्षणः ॥ १५
 तस्मिन्नानाजनाकीर्णं जनौघप्रतिनादिते ।

C 4657
 B 2. 29. 16
 P 2. 29 16

D1 भूर्मा सु (for भूम्यश्च). K2 Ti G2. 3 M2-4 पानभूमिश्च
 शोभना (G1 भिना). — Mi-3 om. 11 12^b. — ^c) Ds. 6
 T1. 3 G1. 3. 4 M1 फलोपः (for फलावः). K2 कलशाश्चास्तु-
 पूर्णाश्च; K1 फलयन्त्रश्च पूर्णाश्च; N1 (marg.) V1 T2. 4 फला-
 वर्तमपु. — ^d) Ks Ds (marg.) रङ्गे ये; D. वराहयः (for
 चाङ्गेर्यः). N1 भूमयः (for योजिताः). K1 पानपात्रेण योजिताः;
 Ds Ti. 2 G1. 3. M1 शृङ्गार्यः पानशोभिता. (M1 नः); Gs
 शृङ्गाराः पानयोगिनाम्.

12 Mi-3 om. 12^a (cf. v. 1. 11). — ^a) T2. 4 विभवः
 (for वदवः). — ^b) D1 कोशः (for काष्ठः). S1 बन्धनः; N1
 T1. 3 M1 संवन्धः; N2 नञ्चासः (for संचयः). D1 संभृताः
 (for संवन्धनाः). D. काष्ठसंवन्धप्रवर्धनाः. — ^c) Ki. 2. 3 N2. 3
 V B Ds D1. 3. 4 T2. 4 G1 प्रस्तरणाश्च; G2 प्रस्थानशसः;
 M1 पर्यत्र (for प्रस्तरः). K1 रेजुः प्रकाशवकाश्च; Ds रेजुः
 प्रस्तरणयुक्ता. — ^d) K N V B Ds except Ds) T2. 4
 शतशोऽथ सदस्त्रशः.

13 ^a) B2 Ds. 3 Ti [ए]व (for [अ]न्ये). S1 Ki. 3
 उत्तमागारिणश्चान्ये.

14 ^a) K1 N2 B1 D1. 3 T1. 3 निर्मुक्तो; V2 निर्वृत्तो
 (for निर्युक्तो). N1 V3 प्राङ्मुखश्चात्र निर्मुक्तो; V1 खं चात्र
 निर्युक्ता. — ^b) D1 शृङ्गमिव; D. शृङ्ग इव; Ds Ti G2. 3. 4
 शृङ्गनिभः; T2 G1. 3 M1 दिभ (for सम). — ^c) D1 Mi-3
 रुक्मयन्त्र (for रुक्मपत्र). N1 D1 निभस्तत्र (for रुक्मभश्च).
 K1 रुक्मयन्त्रनिभैः स्तम्भैर्; G2 रूपपत्रनिभस्तत्र. — ^d) B1. 2
 D1 चाह (for वित्र). M1 निर्युद्ध (for निर्योगः).

15 ^a) K1 N1. 2 V3 D1 T2 G1 तु; N2 V1 D1 om.
 (for स). — ^b) S1 प्रकाशति (for प्रचकाशे). D1 श्रियाधि-
 कम् (by transp.). Ds Ti. 3 G1. 2. 3 M1 शोभतेऽभ्य (M1. 4
 ते ह्य)धिकं श्रिया. — ^c) S1 दामैर्हि; K1. 2 N3 V B1. 2 Ds

C 4657
B 2. 29. 16
P 2. 29. 16

समाजवाटे संस्तब्धे कम्पमानार्णवप्रभे ॥ १६
राजा कुवल्यापीडो रङ्गस्य द्वारि कुञ्जरः ।
तिष्ठत्विति समाज्ञाप्य प्रेक्षागारमथाययौ ॥ १७
स शुक्ले वाससी विश्रन्त्येतव्यजनचामरः ।
शुशुभे श्वेतमुकुटः श्वेताभ्र इव चन्द्रमाः ॥ १८
तस्य सिंहासनस्थस्य सुखासीनस्य धीमतः ।

Di-4 दामोदरैर्, N1 दामाभिर; Da Ta Gi, 3-4 Ma माला-
भिर (for दामैश्च); Ti Gi शोभने माल्यमालाभिर; M1-3
'तेज्जीव मालाभिर. — ^a) N3 Ti Ma लक्षणः (for 'णः);
S1 नृपासनकृतक्षणः.

16 ^a) Ka, 4 Da D. मूर्णे; V3 Di, 3 संस्तब्धे; Ti सुस्तम्भे
(for संस्तब्धे); — ^a) D. Ti, 2 G Ma कम्पमानार्णवोपमम्.
— After 16, Da, ins.;

826* नन्दगोपायनो गोपा भोजराजसमाहताः ।

निवेदि गोपायनास्ते पुरुष्मिन्मञ्च भाविशन् ।

[= Bhagavata P., 19-42, 38. — (L. 1) Da सम-
प्रभः (for समप्रभः);]

17 ^a) Da राज. (for राजा); — ^a) K N3, 3 V B D
(except D) P, 4 समाज्ञ (for रङ्गस्य); — ^a) S1 समा-
ख्याप्य (for 'ज्ञाप्य); — ^a) K N V B Dn Ds Di, 4 Ta, 4
उपाययौ; Da Ti Gi, 4 Ma अथो ययौ (for अथाययौ).

18 ^a) B2 Mi सु (for स); Vi Ti शुक्ल (for शुक्ले);
M1 शुभ्रे (for विश्रन्); — ^a) Di शतः; D2, 3 छत्रः; Di
सित (for श्वेत); D2 P चामरैः; M1-3 वीजितः (for
चामरः); — ^a) D2 चारु (for श्वेत); Ti मुकुटैः; some
M1-3 मुकुट (for 'कु'); — ^a) K N3, 4 N3, 3 Vi B1, 3
Dn Di, 2, 4 श्वेताद्राव (for 'भ्र); Da S (except Ti, 4)
चन्द्रमा इव (by transp.).

19 ^a) V2 ततः; Ti तत्र (for तस्य); — ^a) S1 स्वामी-
नस्य महापतेः; — ^a) S1 ऊचुर; N3 Va चकुर (for प्रोचुर);
Ta Gi जयैषिणः (for जयाशिष); M1-3 पौराः प्रभृयुराशिषः.
— After 19, Da Ti, 2 G M (ged.) ins.;

829* ततो देवाः सगन्धर्वाः विद्वाश्च परमर्षयः ।

पुरंदरं पुरस्कृत्य जग्मुर्युद्धनिश्चयः ॥

विमानम्यास्तु ते सर्वे विरेजुः मितचामराः ।

शक्रोऽप्यैरावतगतः शुशुभे च समावलिः ॥

ऊर्वशीप्रमुखा सर्वा वारमुख्यान्महाभवनः ।

शक्रपार्श्वगतान्मास्तु मितचामरपाणयः ॥

दिलीपप्रमुखास्ते तु मुनयो राजमत्तमाः ।

अनेकयुगपयम्भं स्थिता दिवि च शक्रवत् ।

[5]

रूपमप्रतिमं दृष्ट्वा पौराः प्रोचुर्जयाशिषः ॥ १९

ततः प्रविशिशुर्मल्ला रङ्गमात्रालिंगताम्बराः ।

तिस्रश्च भागशः कक्ष्याः प्राविशन्बलशालिनः ॥ २०

ततस्तूर्धनिनादेन क्षेडितास्फोटितेन च ।

वसुदेवमुतौ हृष्टौ रङ्गद्वारमुपस्थितौ ॥ २१

तावापतन्तौ त्वरितौ प्रतिपिद्धौ वराननौ ।

भगवन्तं जगन्नाथं द्रष्टुं गोपविभूषितम् ।

नारदाद्यास्तु मुनयो युद्धं द्रष्टुं व्यवस्थिताः ॥ [10]

मल्लाभ्यां देवयोः सार्धं रङ्गमध्ये समुत्थितम् ।

अमरौघेस्तदाकाशं निविडं समपश्यत ॥

रङ्गवाटमग्रा चैव जनैः सर्वैः समावृतः ।

द्याश्चापि देवसर्पश्च निविडाभूद्वियचरैः ।

एकाकारं समभवद्गतलं च नभःस्थलम् ॥ [15]

Colophon.

[(L. 2) M1-3 'विद्वाश्च' (for 'विद्वाश्च); (L. 3) Gi, 3
त्रिभ (for वि); Gi ननय (for वाम); (L. 4)
D2, 3 (for श्य); D ननय (for वाम); — (L. 6)
M1 (व्य) श्य (for वि); (L. 9) Gi, 4 G (ed.) गोद (for
गोद); Gi M1-3 'ततः' (for 'ततः'); — (L. 10)
M1-3 'सगन्धर्वा' (for 'सगन्धर्वा'); — (L. 11) Gi, 3 M1
G (ed.) म (for म); Ti M1-3 'क्षेडिता' (for 'क्षेडिता');
Ti, 2 Gi, 3 M1 'क्षेडिता' (for 'क्षेडिता'); (L. 12) Da
अमरैश्च (for 'अमरैश्च'); Ti Gi, 3 (for 'ततः'); — (L. 13) Da
वसुदेव (for 'वसुदेव'); D2 वसुदेव; G (ed.) वसुदेव (for
वसुदेव); — (L. 15) D, Ti, 2 Gi, 3 (for 'ततः') — Colophon.
— Athy. nam. — Da G, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.]

20 Before 20, Ti, 2 G M ins. 'विशेषायन'. — ^a) Ta
तत्र (for तत); — ^a) K N3, 3 B Dn Da, 4 Ta, 4 Ma
रङ्गमावलि M 'जि'ताम्बरा; — ^a) D भागशः (for 'शः);
Da तस्थुश्च भागशः सर्वैः; Ta अग्रभागेषु कक्ष्याणां. — ^a) Ka
N V B D Ta, 3 G M प्रविश्य (for प्राविशन).

21 ^a) Ti M1 तत्र (for ततम्); D निनारैश्च; M1-3
प्रणादेन (for निनादेन); K1, 2 D2, 3 ततस्तूर्धनस्य नादेन.
— ^a) S1 प्रेक्षतां क्षेडितेन च; V1 क्षोभितास्फोटितेन च;
D2 Ta Gi, 4 M1 क्षेडितास्फोटितेन च; D2 G2 M1-3 प्रेक्षक-
(Da M2 'भ्रिन'क्षेडितेन च. — ^a) Ka Vi D1 हृष्टौ (for
हृष्टौ). — ^a) S1 N2 V3 Ta, 4 उपागतौ (for उपस्थितौ).
— After 21, Da D2 Bom. Poona eds. G (ed.) ins.;

तेन मत्तेन नागेन चोद्यमानेन वै भृशम् ॥ २२
 स मत्तहस्ती दुष्टात्मा कृत्वा कुण्डलिनं करम् ।
 चकार चोदितो यत्नं निहन्तुं बलकेशवौ ॥ २३
 ततः प्रहसितः कृष्णस्त्रास्यमानो गजेन वै ।
 कंसस्य मत्सरं चैव जगर्ह म दृगन्मनः ॥ २४
 त्वरते खलु कंसोऽयं गन्तुं वैवस्वतक्षयम् ।
 यो मामनेन नागेन प्रथर्षयितुमिच्छति ॥ २५
 संनिकृष्टे ततो नागे गर्जमाने यथा घने ।

830* बलवौ वस्त्रमेवीनां सुवन्दनभूषिता ।
 ऊर्ध्वपीडां स्वगर्भीडां बाहुशस्त्रकृतोद्यमा ।
 आस्फोटयन्नावन्थान्यं बाहू चैवार्गलापमा ॥

[(L. 1) Ds G(ed.) अस्फोट (for अस्फोटितः). — (L. 2) G(ed.) ऊर्ध्वपीडा (for ऊर्ध्वपीडा). Ds ऊर्ध्वपीडा स्वगर्भीडा (for ऊर्ध्वपीडा). — (L. 3) Ds अस्फोट (for अस्फोटितः).]

22 *) Ds बलिनौ (for बलिनौ) — After 22^{ab}, Ds ins. :

831* रङ्गद्वारं समासाय तस्मिन्गजमवस्थितम् ।
 अपश्यत्कुवलयपीडं कृष्णोऽम्बुप्रणोदितम् ॥
 बध्वा परिकरं शोरि. समृद्धं कृटिलालकान् ।
 उवाच हस्तिपं वाचा मेघनाथमीरया ॥
 अम्बुष्टाम्बुष्टं भागे नौ देहपाकम माचरम् ।
 नो चेत्स्य हस्तरं हृदया नयामि यमसादनम् ॥
 एवं निर्भयस्तोऽम्बुष्टं कृपितः कृपितं गजम् ।
 नोदयामास कृष्णाय कालानाक्यमापमम् ॥
 [Bhagavata P. 10. 13. 2-5.]

— *) Ds महामात्रेण नागेन. — *) Ds नोद्यमानेन (for चोद्यं).

23 *) Ds T. 2 G. 1. 2 M मण्डलिनं (for कुं). — *) K₂ वेगतो; K₃ Da. 1 नोदितो; T₂ चोदितं (for तो). — *) S₁ K₂ महीजुं (for निहन्तुं).

24 *) K₁ स हसितः; M=3 प्रणिहितः (for प्रहसितः). — *) Ds च (for वै). — *) K₁ 3 N V B Dn Ds Dn. 2. 1. 2 T₁ तन्मनः; K₁ चरितं (for मत्सरं). Ds कंसस्य तं गजं हृष्टा; T₂ स्य तन्मनं जात्वा. — *) K₁ Ds जगाद स (Ds सु-); N₂ जगर्ह म; V. 1. 3 Ds जगर्ह सु (for हं म). — For 24^{ab}, Ds T. 2 G M subst. :

832* अनेन गजमुल्लेखेन हन्तुं व्यवयितः किल ॥
 बहो तु कंसो बुभेक्षाः किमतो विगमयः परः ।
 इति संविन्त्य भगवान्बलभद्रमुदैक्षत ॥

महमोत्पत्य गोविन्दश्चक्रे तालम्बनं प्रभुः ॥ २६
 क्ष्वेडितास्फोटितग्वं कृत्वा नागस्य चाग्रतः ।
 करं च श्रीधरस्तस्य प्रतिजग्राह वक्षसा ॥ २७
 विषाणान्तरंगो भूत्वा पुनश्चरणमध्यगः ।
 बवाधे तं गजं कृष्णः पवनमोयदं यथा ॥ २८
 स हस्ताच्च विनिष्क्रान्तो विषाणाग्राच्च दन्तिनः ।
 विमुक्तः पादमध्याच्च कृष्णो द्विपमभोदयन् ॥ २९
 मोऽतिकायस्तु संमूढो हन्तुं कृष्णमशकुवन् ।

C 4671
 B 2. 29. 31
 P 2. 29. 31

तस्य तां जगृहे बुद्धिं बलभद्रो दुरात्मनः ।

[(L. 2) T₁ M₁ दृष्ट (for दृष्टः). G₁ परम् (for परः). Ds किमते विगमय परम् (for *). — (L. 3) Ds G₁ 2. 4. 5 M₁ अशकुवन् (for अशकुवन्). — (L. 4) M₁ 3 बलदेवो महात्मनः (for *).]

25 *) N₁ D₁ हसित (for हसितः). — *) K₂ D₁ वैवस्वतं (for त-). — *) K₁ मासितेनः; D₁ स्यमेतेनः; D₂ T₁ G₁ 2. 3 M₁ 2 स्यामनेन (for मामं). — *) T₂ 4 प्रथमयितुमिच्छति; G₁ प्रतिपेयि.

26 *) T₁ तथा; G₁ तदा (for ततो). — *) B₂ D₂ तथा (for यथा). — *) K₁ उपपत्त (hypermetric); M₁ 2 [उपपत्त (for उपपत्त). — *) D₁ तार (for ताल-). S₁ मन्त (for प्रभुः).

27 *) V₁ B₁ क्षोभितास्फोटितग्वं. — *) K₁ 3 N₂ 3 V₁ 1 B₁ D₁ D₂ T₁ M₁ मो (for च). — *) K₁ N₁ V₁ B₁ 2 D₁ (except D₁ ऊर्ध्वपीडा); B₂ स केवलं (for च श्रीधरम्). — *) S₁ वक्षसा; V₁ संसरन (for वक्षसा).

28 *) T₁ तवग्र (for पुनश्च). — *) K₁ N₁ V₁ Dn Ds D₁ 3 M₁ 2 बवाध तं; G₁ स बाधत (for बवाधे तं).

29 *) K₁ N₁ V₁ B₁ 3 Dn Ds D₁ 4 T₂ 4 हस्ताग्राद्; D₁ न हस्ताद् (by transp.). D₂ स हस्ताग्राच्च निष्क्रान्तो. — *) V₁ 2 च (for च). Ds T₁ G₁ M₁ 3 हरितनः (for दन्तिनः). — *) S₁ Dn D₁ T₁ पद (for पाद-). — *) Ds T₁ G₁ 2 M₁ 3 विष्णुर् (for कृष्णो). K₂ 4 N₂ V₁ B₂ Dn Ds T₁ 4 M₁ 3 अपोदयत्; N₁ 2 V₂ 3 B₁ 3 Ds T₂ अयोधः; D₁ अघातं (for अमोहं).

30 *) V₁ B₁ सोऽभि; T₁ हन्त; T₂ अति (for सोऽति-). S₁ सु-; N₁ 3 इति (for तु). Ds T₂ G₁ 3 M₁ 3 संकुदो (for संमूढो). — *) K₁ गन्तुं कृष्णम्; T₁ M₁ कृष्णं हन्तुम् (by transp.). Ds च नाशकत् (for अशकुवन्). — *) T₂ तु स्वेपु; T₂ 4 पुनः स्व- (for स्वेवेव). N₁ 3 V₁ स गजः स्वेपु

C 4671
B 2 29. 31
P 2. 29. 31

गजः स्वेष्वेव गात्रेषु मथ्यमानो ररास ह ॥ ३०
पपात भूमौ जानुभ्यां दशनाभ्यां तुतोद ह ।
मदं सुस्त्राव रोषाच्च घर्मापाये यथा घनः ॥ ३१
कृष्णस्तु तेन नागेन क्रीडित्वा शिशुना यथा ।
निधनाय मतिं चक्रे कंसद्विष्टेन चेतसा ॥ ३२
स तस्य प्रमुखे पादं कृत्वा कुम्भादनन्तरम् ।
दोभ्यां विषाणमुत्पात्य तेनैव प्राहरत्तदा ॥ ३३
स तेन वज्रकल्पेन स्वेन दन्तेन कुञ्जरः ।

गात्रेषु. — ^d) M₁ वध्यमानो (for मध्य^१). D₃ स. (for ह).

31 °) K₁ N_{1,3} V_{1,3} B_{1,3} D_{1,2,3} T₃ भूमि (for भूमौ). — ^b) M₁ दन्ताभ्यां तु (for दशनाभ्यां) K₁ सुमो-
च (for तुमोद). S₁ K_{1,3} N₁ V_{1,3} B₁ D₁ D₂ D₃ T₃
च; D₃ सः (for ह). D₁ दन्ताभ्यां चैव नाडयन्. — ^c) T₃
मृत्रं (for मर्दं). D₃ T_{1,2} (for M) तु (for च). T₃ मृत्रं सुखाव
कोशाच्च. — ^d) S₁ भ. मृदः (for यतः).

32 ^b) N except: S; D; Ia + क्रीडित्वा शिगुलीलया.
— ^c) D विनाशाय; T वधायस्य (for निधनाय). — ^d)
G विद्रेयः (for दिष्टेन).

33. ^a Vi नन्म्य; Gi ग्रन्थम्य (for स तस्य); Da च (for प्र-); Ts नादं; Ti नाम (for पादं). -- ^b Na कृत्वा कुम्भे पदान्तम्; Va I. T. कृत्वा कुम्भान्तरे तदा (Va पुनः; Ts वधम्); Te कृत्वा कुम्भोदरे पदम्. -- ^c Na च (for एव); D. तत (for तदा).

34. (a) Dm एतेन; Dn तेन वै (for म तेन); Vg म
तेन स्वेन दन्तेन यत्रकल्पेन दन्तिना. -- (a) Dn Te; G. 2. 3
मन्यमान (for हन्य); (a) K. 3. 3a (margin) V B
Dn Dn Dn 3. 3. 3. 3. गुप्तोचार्थो; Tn G. समयं च;
G. निरावर्तो वै; G. समयार्थो (for चकारार्थो); K. 3. Mi-3
च (for ह); N. Dn गुप्तोचार्थो ग्रास च (D. म); N. 3
गुप्तोचार्थो वै; म; (a) Mi नियमज्ञ ग्रास च; Tn गुप्तोचार्थो
स्योद ह.

35 (n om 3)³⁵. - ^a) B₂ म कृष्णजरिनाद्भस्य; D₁ कृष्णन निर्विना. - ^b) S₁ K₁ D₁ T₁ भूत्वा; V₃ वि- (for भा-). K₁ 2 कृष्णम्यान्मेषमः. - ^c) K₁ 2. 3 अथ; N₂ V₃ B₂ T₁ M₁ अभि- (for प्रति-). D₂ कुम्भाभ्यामथ सुखाय. - ^d) D₁ मुने च; M₁ 3 देनवद् (for वेग).

36 ^b) D: G₁ निचकर्णं; T: चकर्णं च; T: M विचकर्णं;
G₁ चकर्णं च; G₂ निचकर्णं (for निश्च^c).

37 ^b) Bom. Poona ed. G(ed.) इन्तिनम् (for कुप्र-
रम्) -- ^d) K₃, D₁ तमुन्वणम्; T₂ मदोन्नवम्; G₁ मथो

हन्यमानः शकृन्मूत्रं चकारार्तो ररास ह ॥ ३४
कृष्णजर्जरीताङ्गस्य कुञ्जरस्यार्तिचेतसः ।

कटाभ्यामतिसुखाव वेगवद्भूरि शोणितम् ॥ ३५

लाङ्गूलं चास्य वेगेन निश्चर्क्य हलायुधः ।

शैलपृष्ठार्धसंलीनं नैनतेय इवोरगम् ॥ ३६

तेनैव गजदन्तेन कृष्णो हत्वा तु कुञ्जरम् ।

जघनैकप्रहारेण गजारोहमथोल्वणम् ॥ ३७

सोऽर्तनादं महत्कृत्वा विदन्तो दन्तिनां वरः ।

बलः (for अथोल्बणम्), Ns V1.3 B Dn Ds D3.4.5 T1.8.4
गजारोहणमुल्बणम्; D3 नागारोहिणमुं.

38. ^a) K: सो नि; V: D: सार्त्त; V: Tr. 4 स तु; T: (G: सोऽथ; M: स च (for सोऽर्त्त); G: तन: (for महत्). - ^b) N: s marg. as in text) निरुदन; D: Tr G: 2, 6 M: 8 विनदन; T: G: व्यनदद् (for विदन्तो). - ^c) N: गजरोहो (for महामात्रो). - ^d) S: Tr M: वज्राहत; G: वज्रण्डिच (for भिन्न). K: N: 2; V: B: D: S: except M: 8) ins. after 38. N: after 39.⁴⁶

४३३* नतभ्यां तु गजाङ्गानि प्रगृह्य रणकर्मणौ ।

गजस्य पादरक्षांश्च जघनः पुण्यसंभः ॥

तांश्च हत्वा विविशतमध्यं गङ्गस्य तावुभौ ।

नामन्याश्चिन्तां स्वतांदवतागाविनेष्टया ॥

वृत्त्यन्वकाश्च भानाश्च ददशुर्यनमालिनौ । [5]

इवेष्टितो कृष्टनाभेन बाह्यो गम्योऽनेन च ॥

सिंहनादश्च तालंश्च हयंयामासतुर्जनम् ॥

तां दृष्ट्वा भोजगजम्बु विषयाद नृयामनिः ।

पौराणामनुगां च ह्ये चालक्ष्य भारत ॥

(L. 1) $\tilde{N}i_1$ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ (by transp.). Ka. 4 $\tilde{N}i_1$ V₂ Dn
Da. 4. 5 T₂ 2 G₁ = — Ma. 3. 4 $\tilde{N}i_1$ K₁ V₂ Da. 6 वा)
रमाभितः V₂ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ वायव्यः $\tilde{N}i_1$; D₂ $\tilde{a}$ भी वृ विराण व;
G₂ $\tilde{a}$ भी वायव्यः $\tilde{N}i_1$ (for $\tilde{a}$). — (L. 2) D₂ T₁ गजांश्च
(for गजांश्च). No margin. V₂ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ श्रुतिः; Da. 5 वृशस्त्रैः
Ta. 4 वृशस्त्रान् (for वृशस्त्र). — Da T₂ G₁ om. (hapl.) line
3. — (L. 3) T₁ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ वृशस्त्रैः (for वृशस्त्रैः). — Ma. om. lines
4-5. — (L. 4) $\tilde{N}i_1$ 2 V₃ T₁ वृशस्त्रैः (for वृशस्त्रैः).
— (L. 5) D₂ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ वायव्यः T₂ G₁ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ वायव्य (for वृशस्त्रैः).
 $\tilde{N}i_1$ 2 V₃ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ वृशस्त्रैः $\tilde{N}i_1$ (for $\tilde{a}$). — (L. 6) B₁ श्रुतिः
वृशस्त्रैः; T₂ $\tilde{a}$ $\tilde{N}i_1$ वायव्यः; G₂ = Ma. श्रुतिः वृशस्त्रैः (for
 $\tilde{a}$). Da. 6 T₁ Ma. वृशस्त्रैः $\tilde{N}i_1$ (for $\tilde{a}$). $\tilde{N}i_1$ वृशस्त्रैः तो
नगैः (so) (for $\tilde{a}$). — (L. 7) $\tilde{N}i_1$ वृशस्त्रैः $\tilde{N}i_1$ (for $\tilde{a}$).
— (L. 8) D₂ वृशस्त्रैः (by transp.). T₁ वृशस्त्रैः (for

पपात समहामात्रो वज्रमिष इवाचलः ॥ ३८
तं हत्वा पुण्डरीकाक्षो नदन्तं दन्तिनां वरम् ।

अवतीर्णोऽर्णवाकारं समाजं महर्ष्वजः ॥ ३९

इति श्रीहरिवंशे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

७५

शंपायन उवाच ।

प्रविशन्तं तु वेगेन मारुतावलिताम्बरम् ।
पूर्वजं पुरतः कृत्वा कृष्णं कमललोचनम् ॥ १
गजदन्तकृतोल्लेखं सुभुजं देवकीमुतम् ।
लीलाकृताङ्गदं वीरं मदन रुधिरेण च ॥ २

वल्गमानं यथा सिंहं गर्जमानं यथा घनम् ।
बाहुशब्दप्रहारेण चालयन्तं वसुंधरम् ॥ ३
औग्रसेनिः समालोक्य दन्तिदन्तोद्यतायुधम् ।
कृष्णं भृशायस्तमुखः सरोपं समुदैक्षत ॥ ४
भुजामक्तेन शुशुभे गजदन्तेन केशवः ।

C 4690
B 2. 30. 5
P 2. 30. 5

वृथा^a). — (L. 9) K₂ नान्त (for मन्त).]

39. $\tilde{N}_1$ reads 39^{ab} for the first time before 833*.
— ^b) $\tilde{S}_1$ K₂ विदन्ते; K_{1,2} दन्तिनं (for नदन्तं). — ^a)
D₆ स रङ्गं (for समाजं). B₁ स समाजं सपूर्वजः. — After
39, D₂ ins. :

834* मल्लानामशनिर्जृणां नरवर स्त्रीणां स्मरो मूर्तिमा-
न्गोपानां स्वजनोऽयतां त्रितिभुजां शास्त्रा स्वपित्रो शिशुः ।
मृशुर्भोजपतेर्विराड्विदुषां तत्त्वं परं योगिनां
वृष्णीनां परदेवतां विदितो रङ्गं प्रविष्टो हरिः ॥
[= Bhagavata P., 10. 43. 17]

On the other hand, D₆ S (except T₃ om.) ins. after 39:

835* देवाश्च मुनयः सर्वे नमस्कृत्य गदाधरम् ।
यिमान्स्थान्तरां युद्धं दृष्टिं द्रष्टुं समादधुः ॥
ततः कृष्णो महाबाहुर्बलदेवेन संयुतः ।
जनांश्च मनसा पूज्य कंसं हन्तुं समुद्यतः ॥

[(L. 1) D₆ G_{1,2} M₁₋₃ नमस्कृत्य (for नमस्कृत्य). — (L.
2) M₁₋₃ द्रष्टुं (for दृष्टिं). T₃ G₁ द्रष्टुं दृष्टि (by transp.);
M₁₋₃ द्रष्टुं तत्र. T₁ M₁₋₃ महर्षये मन्ते दत्त (for ^b). — D₆
G₁ M₁₋₃ om. line 3. — (L. 3) T₃ G₁ मन्तः (for संयुतः).
— (L. 4) D₆ G₁ M₁₋₃ मनासि; G₁ मनः (for मनाश्च).
M₁ वयसा (for मनसा). D₆ G₁ ३, घनम् (for ३).]

COLOPHON. — Mention of the Epic: K₂ $\tilde{N}_2$ B₁ D₂
T₃. — Mention of Khila: K_{2,3} $\tilde{N}_2,3$ V B D₆ D₁₋₃.
— Sub-purvan: T₃ आश्चर्यपूर्व. — Adhy. name: N
(except D₆) T₃ M₁ कुबलयपीडवधः; G₂ कुबलयपीडगज-

वधः. — Adhy. no. (figures, words or both): K₂ 83;
 $\tilde{N}_2$ V₁ G_{1,2} M₁₋₃ 85, ^a V₂ 87, V₂ D₆ D₂ D₄ 84;
B₂ T₃ 86; D₁ 81; D₅ T₃ 90; T₁ G_{1,2} M₁ 88; T₃
77. — Sloka no. D₆ 43; D₂ 45; D_{1,3} 44.

75

1. D₆ om. the ref. — ^b) D₂ D₆ मारुतावलिताम्बरम्.
— ^c) V₃ पृष्ठतः (for पुरतः). — ^d) $\tilde{N}_1$ D₂ D₁ कृष्णः
कमललोचनः.

2. ^a) D₆ कृताश्लेषं (for -कृतोल्लेखं). — ^c) V₁ कृताङ्गदं
(for कृतां). $\tilde{S}_1$ युद्धसामर्थ्यवेगेन; K_{1,2,3} (Ged.) युद्ध-
समर्पयोगेन; T_{1,2} G₁ M₁ लीलाकृताङ्गरागेन. — ^d) D₆ रुचिरेण
(for रुधिरेण). $\tilde{N}_1$ तु (for च).

3. ^a) $\tilde{N}_2$ (marg.) रङ्गमाणः; D₆ गर्जन्तं च (for वल्गमानं).
— ^b) $\tilde{S}_1$ स्फूर्जमानं; K $\tilde{N}$ V B D₆ D₂ 3 T₃ 4 व्यूहं
(for गर्जं). D₂ व्यूहमानं घनं तथा. — ^c) $\tilde{S}_1$ K_{1,2} D₂ 3
प्रगादेन; T₁ G_{1,2} -प्रकारेण; T₃ प्रमाणेन (for प्रहारेण).

4. ^a) K₂ उग्रसेनः; D₆ रङ्गे तु तः; D₆ औग्रसेनि; T₃
सेनः (for सेनि). $\tilde{S}_1$ K_{1,2} तु तं दृष्टुं (for समालोक्य).
— ^b) V₂ दन्तिदन्तोद्यतं युधि. — ^c) V₃ B₁ G_{1,2} मुखं
(for मुख). D₆ भृशायस्तमुखः कंसः; T₃ G₁ कृष्णमायोधन-
मुखः. — ^d) D₆ सरोपः (for संप). — After 4, D₆ S
(except T₃ 4) ins. :

836* रङ्गस्था अपि ते सर्वे नैरनिमिषैस्तथा ।

ददधुः पुण्डरीकाक्षं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥

C 46/0
B 2. 30. 5
P 2. 30. 5

चन्द्रार्धविम्बसंयुक्तो यथैकशिखरो गिरिः ॥ ५
बलमाने तु गोविन्दे स कृत्स्नो रङ्गसागरः ।
जनौघप्रतिनादेन पूर्यमाण इवावभौ ॥ ६
कंसैनापि समाज्ञसन्धानूरः पूर्वमेव तु ।
योद्धव्यं सह कृष्णेन त्वया यत्नवतेति वै ॥ ७
स रोषेण तु चाणूरः कपायीकृतलोचनः ।
अभ्यवर्तत युद्धाय अपां पूर्णो यथा घनः ॥ ८

[(L. 1) Ti तोयै (by transp.).]

5 °) Si शोभते (for शुभते). — °) Si स कृत्स्नो नागदन्तेन. — °) Ka 4 Ni Vi 2 B D except Da 4) S (except G) संयुक्तो (for संयुक्तो). — °) Ti युद्धप्र- (for यथैक). — °) Ms 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154.

नियुध्यतश्च पर्यायः प्राश्निकैः समुदाहृतः ॥ १२
 बालो वा यदि वा मध्यः स्वविरो वा कुशोऽपि वा ।
 बलस्यो वा स्थितो रङ्गे ज्ञेयः कक्ष्यान्तरेण वै ॥ १३
 बलतश्च क्रियातश्च बाहुयुदविधिर्युधि ।
 निर्घातानन्तरं किञ्चिन्न कर्तव्यं विजानता ॥ १४
 तदिदं प्रस्तुतं रङ्गे युद्धं कृष्णान्ध्रमल्लयोः ।
 बालः कृष्णो महानन्ध्रस्तत्र न स्याद्विचारणा ॥ १५
 ततः किलकिलाशब्दः समाजे समवर्तत ।
 प्रावल्गत च गोविन्दो वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ १६

12 °) D₁ T₁ स्थिरो (for स्थितो). Bom. Poona eds. G(ed.) गतेन (for गतश्च). N₁ किं नु भूमिगतैश्चैव. — °) K₁ मार्गस्थः; T₁ ४ बा (T₁ ४ा भ्रतः (for मार्गतः). S₁ याति यो मार्गमास्थितः. — For 12^{ab}, D₁ T₁ २ G M subst. :

840* स्थितौ भूमिगतौ चैव यथा तौ मार्गमास्थितौ ।

[T₁ स्थितो (for स्थितौ). T₁ गतश्च (for गतौ). D₁ आस्थितौ (for आस्थितौ). T₁ यथा तौ मार्गतः स्थितौ (for °).] — °) D₁ G₁ संयुज्यतश्च; T₁ २ G₁ २ ४ M नियुज्यतोश्च (for 'तश्च'). S₁ निघ्नतस्तस्य पर्यायः. — °) V₁ D₁ पार्श्विकैः (for प्राश्निकैः).

13 °) T₁ ४ मध्यस्थः; Bom. Poona eds. G(ed.) बा हुदो (for बा मध्यः). — °) Bom. Poona eds. मध्यो बापि (for स्वविरो बा). B₁ २ Cal. ed. किशोरः (Cal. ed. कुशो वा) स्वविरोऽपि वा. — °) N₁ V₁ T₁ २ ऽपि (for बा). S₁ D₁ T₁ G₁ M₁ स्थिरो (for स्थितो). D₁ युद्धे (for रङ्गे). — G₁ om. (hapl.) 13^a-15^a. — °) V₁ यतः (for ज्ञेयः).

14 G₁ om. 14 (of. v. 1. 13). — °) D₁ G(ed.) क्रियाभिश्च (for 'तश्च'). — °) K N₁ २ V D₁ D₁ २-२ T₁ ४ विचारतैः (for विधिर्युधि). S₁ D₁ बाहुयुद्धेन वै युधि. — °) K N₁ २ V₁ B D₁ D₁ २ T₁ ४ M₁ निपातानन्तरं किञ्चिन्; D₁ T₁ २ G₁ २ M₁ २ निर्घा (T₁ 'पा' लादुत्तरं किं ; G₁ M₁ निर्घा (M₁ 'पा' लादुत्तरं किं. — °) D₁ T₁ G₁ २ २ वक्तव्यं (for कर्तव्यं). N₁ २ (marg. as in text) B कदाचन (for विजानता).

15 G₁ om. 15^a (of. v. 1. 13) — °) S₁ D₁ यद् (for तद्). D₁ G₁ प्रस्तुते (for 'त'). D₁ युद्धं (for रङ्गे). — °) N₁ युद्धे; D₁ रङ्गे (for युद्धं). — °) D₁ एष; G₁ २ आन्ध्रस्य (for अ'). — °) N₁ V₁ २ B D₁ कश्च (for तत्र). K₁ ४ तु स्वाद्; D₁ काधिद्; D₁ युद्ध- (for न स्वाद्). D₁ T₁ २ G₁ २ २ M तस्मात्तत्र विचारणा (M₁ 'जम्').

अहं बालो महानन्ध्रो वपुषा पर्वतोपमः ।
 युद्धं मम सहानेन रोचते बाहुशालिना ॥ १७
 युद्धव्यतिक्रमः कश्चिन्न भविष्यति मत्कृतः ।
 न ह्यहं बाहुयोधानां दूषयिष्यामि यन्मतम् ॥ १८
 योऽयं करीषधर्मश्च तोयधर्मश्च रङ्गजः ।
 कषायस्य च संसर्गः समयो ह्येष कल्पितः ॥ १९
 संयमः स्थिरता शौर्यं व्यायामः सत्क्रिया बलम् ।
 रङ्गे च नियता सिद्धिरेतद्युद्धमुखे व्रतम् ॥ २०
 यदयं बाहुभिर्युद्धं सर्वैरं कर्तुमुद्यतः ।

C 4708
B 2. 30. 23
P 2. 30. 23

16 °) S₁ कलकला-; K₁ किलकिल-; N₁ D₁ T₁-२ G₁ २ २ M किलिकि (N₁ 'क' ला (for किल'). — °) D₁ समरे (for समाजे). — °) S₁ अवर्तत; D₁ D₁ G₁ M₁ प्रा (G₁ प्र) वल्गातश्च; T₁ G₁ २ M₁ प्रावल्गातश्च; G(ed.) प्रवल्गात (for प्रा'). V₁ न (for च). K₁ प्रवल्गातस्तु गोविन्दो. — °) D₁ S (except T₁ २) एतद् (for चेदम्).

17 °) M₁ अयं (for अहं). N₁ भवान् (for महान्). D₁ एष; G₁ २ आन्ध्रो (for अन्ध्रो). — °) K₁ ४ N₁ २ V₁ B D₁ D₁ २ D₁-२ २ T₁ G₁ [अ]नेन सह (by transp.). V₁ D₁ २ D₁ युद्धं समानेन सह. — °) N₁ मल्ल- (for बाहु-). D₁ S (except T₁ २ ४) रोच (D₁ वर्तते रङ्गशालिना).

18 °) K₁ किञ्चिन् (for कश्चिन्) S₁ स मे धतिक्रमः कश्चिन्. — °) N₁ D₁ G₁ २ २ M₁-२ योधीनां; V₁ B₁ युद्धानां (for योधानां). T₁ G₁ ४ न ह्यहं ब (G₁ बा) हुना धीरा.

19 °) K₁ सो (for यो). — °) D₁ योऽयं (for तोय-). V₁ नु (for च). V₁ M₁ रङ्गजः (for 'जः'). — °) V₁ [उ]प-; T₁ [ए]व (for [ए]ष).

20 °) S₁ N₁ समयः; D₁ २ संशमः; D₁ T₁ २ G₁ २-२ M मनसः (for संयमः). T₁ समयस्यैव कर्तव्यं; T₁ समये स्थिरता कार्यं; G₁ मनसः स्थिरता शोभ्या. — °) S₁ रङ्गं सु-; D₁ रङ्गे वि- (for रङ्गे च). G₁ वृद्धिद् (for सिद्धिद्). — °) N (except S₁)-विदां मतम् (for -मुखे व्रतम्).

21 °) D₁ इहं; D₁ T₁ २ G₁ M₁ अहं (for अयं). S₁ यदि बहुभिर्युद्धं; K₁ यदयं वै ससंस्कः (marg. बाहुयुद्धं) (sic); K₁ ४ N₁ २ V₁ २ B D₁ २ (marg.) २-२ T₁ ४ यदयं (D₁ 'हं') बाहुयुद्धं वै; K₁ D₁ D₁ अवैरमेव यदयं. — °) S₁ सर्वैरं रङ्ग उच्यते; D₁ (marg. as in text) रं भवता कृतम्. — °) S₁ अत्र नात्र; K₁ B₁ २ अत्र नाभि- (B₁ 'ति'); D₁ तत्र वै नि-; D₁ अत्र मा नि-; D₁ T₁ G₁ २ २ M₁-२ अमुना वि- (for अत्र वै नि-). D₁ ग्रहं कार्यं (for ग्रहः कार्यम्).

अत्र वै निग्रहः कार्यस्तोषयिष्याम्यहं जगत् ॥ २१
करूपेषु प्रसूतोऽयं चाणूरो नाम नामतः ।
बाहुयोधी शरीरेण कर्मभिश्चानुचिन्त्यताम् ॥ २२
एतेन बहवो मल्ला निहता युद्धदुर्मदाः ।
रङ्गप्रतापकामेन मल्लमार्गश्च दूषितः ॥ २३
शस्त्रसिद्धिस्तु योधानां संग्रामे शस्त्रयोधिनाम् ।
रङ्गसिद्धिस्तु मल्लानां प्रतिमल्लनिघातजा ॥ २४
रणे विजयमानस्य कीर्तिर्भवति शाश्वती ।
हतस्यापि रणे शस्त्रैर्नाकपृष्ठं विधीयते ॥ २५

T₁ G₁ s M₁ जमुना विग्रहं कृत्वा. — ^d) M₁-s जनम् (for जगत्).

22 Before 22, M₁ 2 ins. जना ऊचुः. — ^a) Ś₁ Dn करीषेयुः K₁ D₁ कारूः; N₁ शरूकेषु (for करूपेषु). K₃ प्रसूतो (for प्रसूतो). D₂ S (except T₃ 4) चाणूरेषु (D₂ 'रूकेषु; T₂ G₁ 3. M₁ 'णूरेण) प्रसूतो वै. — ^d) Ś₁ D₂ साधु; K₁ D₃ T₃ 4 चारु; N₃ V₁ च वि-; V₂ B Dn D₃ D₁ चात्र (for चानु-). D₃ कर्मभिश्चात्र निघ्नता; T₂ G₁ s-s कर्म चानु विचिन्त्यताम्.

23 ^b) Ś₁ निर्घातादुत्तरं हताः; K₁ N₂ s V B D (except D₃) T₃ 4 निपा T₃ पानि नानन्तरं (K₃ 'रा) हताः. — ^c) T₂ G रङ्गे; M₁ मल्ल (for रङ्ग). D₂ कालेन (for कामेन). D₃ रङ्गप्रतापमन्त्रेन; T₁ रङ्गे प्रपततानेन. — ^d) K₂ M₁-s रङ्ग (for मल्ल). G₁ दशिनः (for दूषित.).

24 ^a) N₃ (marg.) V₁ अस्त्र-; M₁-s यात्रा-; M₁ राग- (for शस्त्र). D₁ -शुद्धिम् (for -मि). N₂ 2 V₁ 3 B₁ 3 Dn D₃ D₂ 3 च (for तु). N₁ यत्र सिद्धिस्तु मल्लानां. — B₁ om. (hapl. 1) 2^b c. — ^c) B₂ 3 Dn D₃ T₃ 4 रङ्गे (for रङ्ग). B₁ च (for तु). T₁ योधानां (for मल्लानां). — ^d) K₁ 2 4 N₁ V B D (except D₃) T₃ 4 M₁ -निपातजा (for -निघा). K₃ प्रतिमल्ला निपातजाः.

25 ^a) D₁ 6 T₁ 2 G₁ 3 s M₁-s रङ्गे; G₂ रङ्ग (for रणे). Ś₁ वै (for वि-). V₁ रणे विजयकामस्य. — ^c) Ś₁ हि (for [अ]पि). T₂ हतेऽस्यापि रणे शस्त्रे. — ^d) D₁ दृष्टे; T₁ 3 G₂ -दृष्टो (for -दृष्टे).

26 ^a) Ś₁ रङ्गे (for रणे). D₁ च; D₂ T₂ G₁ 3-s ऽपि; G₂ om. (for हि). G₁ तस्य (for सिद्धि-). — ^b) Ś₁ K₁ 4 N₁ हनतो; K₂ निहतो; K₃ N₂ 3 V₁ 2 Dn D₃ D₁ 5 [ह] हनतो; D₂ 3 [ए] व नतो (for [अ]पि नतो). — ^c) Ś₁ प्राणा-धिका; K₁ N₁ V₁ 3 B D (except D₃) T G₁-4 M₁ प्राणान्ति-

रणे ह्युभयतः सिद्धिर्हतस्यापि नतोऽपि वा ।
सा हि प्राणान्तिका यात्रा महङ्गिः साधु पूजिता ॥ २६
अयं तु मार्गो बलतः क्रियातश्च विनिःसृतः ।
मृतस्य रङ्गे कः स्वर्गो जयतो वा कुतो रतिः ॥ २७
ये तु केचित्स्यदोषेण राज्ञः पण्डितमानिनः ।
प्रतापार्थं हता मल्ला मल्लहन्तुर्वधो हि सः ॥ २८
एवं संजल्पतामेव ताभ्यां युद्धं सुदारुणम् ।
उभाभ्यामभवद्भोरं वारणाभ्यां यथा वने ॥ २९
कृतप्रतिकृतैश्चित्रैर्बाहुभिश्च ससंकटैः ।

(G₂ 'न्त) की (for 'न्तिका) V₂ सा हि प्राणान्तिकी पूजा. — ^d) N₃ (marg.) V₁ D₂ सा तु; S (except T₃ 4) प्रति- (for साधु).

27 ^a) G₁ च; M₁ om. (for तु). V₁ रङ्गे (for मार्गो). Ś₁ अयं तु बालो बलवान्; K₂ D₁ 2 M₃ अयं मार्गो बलवतः. — ^b) Ś₁ D₁ विनिर्मितः; D₂ विनिश्चितः; D₃ [अ]पि निःसृतः; D₄ विनिर्जितः; M₁ विनिश्चुतः (for विनिःसृत.). K₃ क्रियान्ते सुविनिश्चितः; D₃ क्रिया तत्र विनिःश्रुता. — ^c) K₃ N₃ Dn D₃ T₃ रङ्गे कः; T₁ रङ्गके; G₂ मार्गो कः (for रङ्गे कः). — ^d) K₃ N₃ V₁ 3 D₁ 2 3 T₂ G₁ 3 4 s M₁ जा (D₂ 4 ज) यत्ते; D₃ जीवतो (for जयतो). D₄ रतिः कुतः (by transp.).

28 ^a) K₁ यत्रि (for ये तु). K₂ Dn₂ D₂ केचित्स्य-; D₃ T₁ 2 G M ते (M₁ 2 के) चास्य (for केचित्स्य-). Ś₁ अन्याये चास्य दोषेण. — ^b) V₁ प्राज्ञाः; T₁ बहु; G₁ राज्ञां (for राज्ञः). — After 28^{ab}, D₃ T G M₁ G (ed.) ins. :

841* योत्स्याम बाला बलिभिर्बाहुभिः सह संकटे ॥

एवमुक्त्वा ततः कृष्णश्चाणूरं समपद्यत ।

आस्फोव्य बाहू राज्ञेन्द्र चाणूरः कृष्णमभ्यवात् ॥

तावुभौ मिहविक्रान्तौ मत्ताविष महागजौ ।

युयुधाने तदाप्योभ्यमेभिर्मल्लपरिध्रमे ॥ [5]

[(L. 1) T₁ बालं (for बाला). G₂ बहुभिः (for बा'). G₁ बहु- (for सह). T₁ G₁ M₁ संकटे; T₂ कण्टके (for संकटे). — (L. 3) G₁ बाहुं (for बाहु).]

— ^c) D₃ M₁-s प्रतापार्थं (for 'र्थ'). D₄ G₂ महा- (for हता). K₂ 4 M₁ प्रतापार्थं हतो मल्लो. — ^d) D₃ G₂ -हन्तु-परो; T₁ -हन्तापरो; T₂ G₁ 3-s -भर्तृपरो; M₁-s -हन्तुपरो (for -हन्तुर्वधो).

29 ^a) T₁ संजल्पताम् (for संजल्प'). Ś₁ D₃ तेषां; M₁-s ताभ्याम् (for एत). K₁ 2 V₁ B₂ 3 D₃ एवं संज K₁ 'क' स्वतस्तस्य. — ^b) M₁-s एवं (for ताभ्यां). V₂ om. कुर्व-

संनिपातावधूतैश्च प्रमाथोन्मथनस्तथा ॥ ३०
 क्षेपणैर्मुष्टिभिश्चैव वराहोद्धूतनिस्वनैः ।
 कीलैर्वज्रनिपातैश्च प्रसृष्टाभिस्तथैव च ॥ ३१
 शलाकानखपातैश्च पादोद्धूतैश्च दारुणैः ।
 जानुभिश्चाश्मनिघोषैः शिरोभिश्चावघट्टितैः ॥ ३२
 तण्डुलमभवद्धोरमशस्त्रं बाहुतेजसा ।
 बलप्राणेन शूराणां समाजोत्सवसंनिधौ ॥ ३३
 संरज्यत जनः सर्वः सोत्क्रुष्टनिनदोत्थितः ।
 साधुवादांश्च मञ्चेषु घोपयन्त्यपरे जनाः ॥ ३४

— ^a) G₈ महा- (for यथा). V₂ B₂ रणे (for वने).

30 ^a) M₁ तत्र (for कृत). D₂ चैव; T₃ चित्रं (for चित्रैर्). — ^b) K₁, 9 V₂, 3 B₂ D₂ T₂ G₁ M₄ सु-; T₄ om. (for स-). K₂ N₂, 2 B₁ D₁ D₂ D₁, 3 T₁, 3, 4 M₁, 3 कण्टकैः; D₂ D₂ M₂ कण्टकैः (for संकटैः). D₃ वज्राभैश्चैव बाहुभिः. — ^c) D₁ (sup. linc.) तदा (for तथा). S₁ D₁ प्रमाथोन्माथनैस्तथा; N₂ प्रथमोन्मथनैः; D₂ S (except T₃) प्रसृष्टो (T₁ हृष्टो; T₂ मादो; M₂ घृष्टो; M₄ कृष्टो)-मथनैः. — After 30, N (except N₁ D₂) T₃, 4 ins. :

842* तावुभावपि संहिष्टो यथा शैलमयो तथा ।

[K₁ अनि- (for अपि). K₂ संघृष्टो (for संहिष्टो). S₁ उभाभ्यामेव संघृष्ट (for ^a). S₁ शैलमय (for यथा). D₂ समने तु यथा यनो (for ^b).]

31 M₁ om. 31^b-32^a. — ^b) D₁ दोर्भिरद्धूत-; D₂ G₂ वराहोद्धूत- (for 'द्धूत-). Some Mss. निस्वनैः (for निस्वनैः). — ^c) S₁ K₂ तल्लैर्; T₂, 4 शैल-; Rom. ed. G(ed.) कील- (for कीलैर्). M₁, 2 कीलैर्वज्रनिकाभिश्च. — K₂ D₁ om. (hapl.) 31^a-32^a. — ^d) S₁ V₂ G₁ प्रसृष्टाभिम्; D₂ T G₂-4 प्रह-; M₁, 2 प्रघ-; M₂ प्रघु- (for प्रघृ-).

32 M₁ om. 32^a^b; K₁ D₁ om. 32^a (for all, cf. v. l. 31). — ^b) T₂ सु- (for च). S₁ प्रमथोन्मथनस्तथा (cf. 30^a). — ^c) S₁ [अ]श्च; T₂ G₁, 3, 4 [अ]श्म (for [अ]श्म-). V₂ M₁-3 -निघोषैः (for -निघोषैः). D₂ T₁, 3 G₂ जानु-भिश्चाश्मनिघोषैः (T₁ शैव-). — ^d) N₂ B₁, 2 D₂, 2 T₂ Cal. ed. शिरोभ्यां (for 'भिः'). D₂ [अ]भि- (for [अ]व-). K₂ G₁ -घुह्नैः; N₁ -घह्नैः (for -घट्टितैः). B₂ शिरोभ्यां चावघट्टितैः.

33 ^b) V₂ -बोधिनीः (for तेजसा). N₁ भक्षकं निर्मितं पुरा. — ^c) K₁, 2, 4 N₂ V B D₁ D₂-4 बाहु- (for बक-). N₁, 2 D₂, 2 बाहुमानेन शूराणां; T₂ 4 बाहुधारैः (

ततः प्रस्विन्नवदनः कृष्णप्रणिहितेक्षणः ।
 न्यवारयत तूर्याणि कंसः सच्येन पाणिना ॥ ३५
 प्रतिपिद्वेषु तूर्येषु मृदङ्गादिषु तेषु वै ।
 स्वे संगतान्यवाद्यन्त देवतूर्याण्यनेकशः ॥ ३६
 युध्यमाने हृषीकेशे पुण्डरीकनिमेषणे ।
 स्वयमेव प्रवाद्यन्त तूर्यघोषाश्च सर्वशः ॥ ३७
 अन्तर्धानगता देवा विमानैः कामरूपिभिः ।
 चेरुर्विद्याधरैः भार्ध्व कृष्णस्य जयकाङ्क्षिणः ॥ ३८
 जयस्व कृष्ण चाणूरं दानवं मल्लदेहिनम् ।

C 4726
B 2. 30. 41
P 2. 30. 41

'प्राणै'श्च शू- — ^d) D₁ समाजे कंससंनिधौ.

34 ^a) K₂ D₁ D₂ D₂ T₁ भरज्यत; D₂ स संरज्यते; T₂ संरज्यते; M₁-3 संरज्यते; M₄ संरज्जिनो (for 'ज्यत'). V₁ T₂ G₁, 4 संरज्यन्ते (G₁, 3 'न्त') जनाः सर्वे. — ^b) M₁-3 सोत्क्रुष्ट-; M₄ सोत्क्रुष्ट- (for सोत्क्रुष्ट-). D₂, 6 T₁ G₂, 5 सोत्क्रुष्ट (D₂ 'क्रुष्ट') निनदः स्थितः; T₂ G₁, 3 सोत्क्रुष्टनिनदाः स्थिताः. — ^c) S₁ N₁ साधयाना (N₁ 'न') श (for साधुवादांश्च). D₂ मञ्चस्था (for मञ्चेषु). — ^d) K₁ D₂ घोपयन्तः परे जनाः. — After 34, D₂ S (except T₃, 4) ins. :

843* दिविष्ठाश्च तथा देवाः साधु साध्विति चावुवन् ।

35 G₂, 4, 5 M₄ read 35^a^b twice. — ^a) S₁ सस्विन्न-; T₂ G₁ M₄ (last three second time) प्रसन्न- (for प्रस्विन्न-). — ^b) D₂ G₂ (both times), 4 (second time), 5 (both times) M₂, 2, 4 (second time) कृष्णे (for कृष्ण-).

36 ^a) G₁ अनिपिद्वेषु (for प्रति^a). T₂ कार्येषु (for तूर्येषु). — ^b) K₁, 2, 4 V₁ D₂, 3 तेन (for तेषु). — ^c) D₂ T₁ G₂ संगतानि (for संग^a). — ^d) G (ed.) देवास् (for देव-). S₁ संघशः (for [अ]नेकशः).

37 ^a) S₁ [अ]भ्यवर्तन्त; K₂ [अ]प्यवाद्यन्त; V₂ न्यवर्तन्त; D₂ D₂ अ (D₂ त्व) वाद्यन्त; D₂ S (except T₃, 4) प्रवर्तन्ते (G₁ 'न्त') (for प्रवाद्यन्त). — ^b) K N₂ B D₁ D₂ D₁, 3, 5 तु सर्वशः (D₂ 'तः'); T₁ M₂ सहस्रशः; G₂ समन्ततः (for च सर्वशः). N₁ T₂ देवतूर्याण्यनेकशः. (= 36^a).

38 ^b) N₁ D₁ D₂ -रूपिणः (for 'भिः'). — ^c) S₁ खगा (for चेहर-). T₂ सिद्धाः (for सार्धं). D₂ G M₄ चेरुर्विद्याधराः सिद्धाः. — ^d) V₂ काङ्क्षिभिः (for 'णः').

39 ^a) D₂, 5 जयाशु (for जयस्व). — ^b) N (except S₁ D₂) T₁, 3, 4 G₂ -रूपिणम् (for -देहिनम्). — ^c) K₂ D₂ चैवम्; T₁ 2 G M₄ चैनम् (for सर्वे). — ^d) S₁ सप्रयगु-पुर; N₁ V₂ ऊचुश्चेदं; D₁ उचैश्चैव (for ऊचु^a).

C 4327
B 2. 30. 41
P 2. 30. 41

इति सप्तर्षयः सर्वे ऊचुश्चैव नभोगताः ॥ ३९
चाणूरेण चिरं कालं क्रीडित्वा देवकीसुतः ।
बलमाहारयामास कंसस्याभावदर्शिवान् ॥ ४०
ततश्चचाल वसुधा मञ्चाश्चैव जुघूर्णिरे ।
मुकुटाच्चापि कंसस्य पपात मणिरुत्तमः ॥ ४१
दोभ्यामानम्य कृष्णस्तु चाणूरं पूर्णजीवितम् ।
प्राहरन्मुष्टिना मूर्ध्नि वक्षस्याहत्य जानुना ॥ ४२

निःसृते साधुरुधिरे तस्य नेत्रे सवन्धने ।
तापनीये यथा घण्टे कक्ष्योपरि विलम्बिते ॥ ४३
स पपात च रङ्गस्य मध्ये निःसृतलोचनः ।
चाणूरो विगतप्राणो जीवितान्ते महीतले ॥ ४४
देहेन तस्य रङ्गस्य चाणूरस्य गतायुषः ।
संनिरुद्धो महामार्गः स शैलेनेव लक्ष्यते ॥ ४५

इति श्रीहरिवंशे पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

७६

वैशंपायन उवाच ।
रौहिणेयो हते तस्मिन्चाणूरे बलदर्पिते ।

जग्राह मुष्टिकं रङ्गे कृष्णस्तोसलकं पुनः ॥ १
संनिपाते तु तौ मल्लौ प्रथमे क्रोधमूर्छितौ ।

40 ^b) S₁ गर्जित्वा (for क्रीडित्वा). T₂ G₁ M_{1,2} क्रीडित्वा मधुसूदनः. — ^d) D_{1,2} G_{2,3,4,5} भयः; G₃ बल- (for [अ]भाव-). K₂ कंसस्य भावदर्शनान्.

41 ^b) D₂ तु घूर्णिरे; D₅ T₂ G M [अ]वधूयिरे; T₁ [अ] वधूर्णिरे (for जुघूर्) . — ^c) K₁ (marg. as in text) मुकुटस्य; T₁ G_{1-2,3} M मुकुटाच्च (for मु').

42 ^a) S₁ D₂ आक्रम्य; K₁ जानाम्य; N₂ V₂ आलम्ब्य (for जानाम्य). K₁ N₂ V₂ B_{1,2} D_{2,3} D_{1,4} T₁ M₁₋₂ च; D_{2,1} om. (for तु). T₂ कृष्णस्तु दोभ्यामाक्रम्य. — ^b) K₂ B₂ D₂ क्षीर्णः; N₂ D₂ T₁ G₂₋₃ M घूर्णः; D₂ क्षीर्ण- (for पूर्ण-). D₂ चाणूरं घूर्णिलोचनम्; T₂ गिरिशङ्गोपमं बले. — ^d) S₁ [आ]रम्य; K₂ M₂ [आ]हन्य; D₂ [आ]हत्य; D₂ तस्य (for [आ]हत्य). N₁ वक्षस्यानाम्य बाहुना. — After 42, T₂ reads 76. 3^c-76. 4^d.

43 ^a) D₂ निर्गते; D₂ निवृत्ते (for निःसृते). K₂ V_{2,3} S / except T_{2,4} सास्र (for साधु-). — ^b) K_{1,2,4} T₂ नेत्रे सु- (T₂ नि-); K₂ नेत्राग्र- (for नेत्रे स-). D₂ T_{1,2} G M नयने मुक्तबन्धने. — ^c) D₂ उपनीते (for तापनीये). T₁ G_{1,2,3} कर्णे (for घण्टे). — ^d) S₁ K_{1,2} D₂ कक्षाक्षेपः; D₂ वक्षोपरि (for कक्ष्यो'). V₁ विडम्बिते (for विल').

44 ^a) D₂ T₁ तु (for च). K N V B Dn D₁₋₂ T_{2,3} M₁₋₂ पपात स तु (N₂ V₂ M₂ स च; M_{1,2} च स) रङ्गस्य. — ^c) D_{2,3} T_{1,4} G_{2,3} M₂ अपि गतः; D₂ निर्गत- (for विगत-). D₁ चाणूरे विगतप्राणे.

45 ^b) K₂ पतितेन (for चाणूरस्य). — ^c) M_{1,2} संनि- विद्धो (for 'रुद्धो). N (except S₁ D₂) T₂ महारङ्गः (for 'मार्गः). T₂ संनिवृत्तो महारङ्गः. — ^d) S₁ D₂ शैल इव (for शैलेनेव). T₂ घोररूपो व्यदृश्यत.

COLOPHON om. in N (except D₂) T_{2,4}. — Mention of Khila : D₂ T_{1,2} G M. — Adhy. name : D₂ T₁ G_{2,3} M₂ चाणूरवधः. — Adhy. no. (figures, words or both) : T₁ G_{2,3} M₂ 89; T₂ 87; G₁ 88; G_{2,3} M₁₋₂ 86. — Śloka no. : T₂ 54; G₁ 55.

76

1 N (except D₂) T_{2,4} om. the ref. — ^a) D₂ 8 (except T_{2,4}) बलमद्भो (for रौहिणेयो). N₂ रणे (for हते). — ^b) S₁ गर्हिते (for दर्पिते). — ^c) T₂ जग्राह (for जग्राह-). S₁ मौष्टिकं (for मु'). N₂ रङ्गं (for रङ्गे). — After 1st, D₂ ins. :

844* मुष्टिना चाहनन्मृगम् ।

पपात रुधिरोत्तारी तत्क्षणाद्गतजीवितः ।

जगमद्वल्लरेवोऽध्वरं.

— ^d) B₁ Cal. ed. तोसलकं; T₁ कौसलकं; some Mss. तोसलकं (for तोस'). G₂ तथा (for पुनः). T₂ G₁₋₂ M कृष्णः को (M₂ कौ) सलकं तथा; T₂ न च संकल्पं पुनः.

समेयातां रामकृष्णौ कालस्य वशवर्तिनौ ॥ २
 कृष्णस्तोसलमुद्यम्य गिरिशङ्गोपमं बली ।
 भ्रामयित्वा शतगुणं निष्पिपेष महीतले ॥ ३
 तस्य कृष्णाभिपन्नस्य पीडितस्य बलीयसा ।
 मुखाद्बुधिरमत्यर्थमाजगाम मुमूर्षतः ॥ ४
 संकर्षणस्तु सुचिरं योधयित्वा महाबलः ।
 अन्धमल्लं महामल्लो मण्डलानि विदर्शयन् ॥ ५
 मुष्टिनैकेन तेजस्वी साशनिस्तनयिनुना ।
 शिरस्यभ्यहनद्भीरो वज्रेणेव महागिरिम् ॥ ६
 स निष्पतितमस्तिष्को विस्त्रस्तनयनाननः ।

2 Ts om. 2^a-3^b. — ^a) K1 Ds1 ततो; Ds च तो (for तु तो). — ^b) Ds प्रथमं; T1.2 G1 M1 प्रधने; G2 प्रथमौ (for 'मे). — ^c) Ds कृष्णरामौ (for रामकृष्णौ). — ^d) Ds कीनाश- (for कालस्य). Ds T1.2 G M कालस्य वशमागतौ. — K1 (marg.) N2.3 V B Dn D2.3.4 ins. after 2 : Ks after 9 :

845* निष्पातावनतौ भूत्वा रङ्गमध्ये ववल्गतुः ।

[Ks विधातोपरतौ भूत्वा; N2 V3 निष्पातावनतौ भूत्वा (for ^a). K1 Ds चचालतुः (for ववल्गतुः).]

3 Ts om. 3^{ab} (cf. v. 1. 2). — ^a) D1.5 उल्लिख्य (for उद्यम्य). M1 कृष्णः कौमलमुद्दिश्य. — ^b) Cal. ed. -कृटोपमं (for -शङ्को). — Ts reads 3^a-4^d after 75. 42. — ^c) S1 गुणवर्त (for शतगुणं).

4 For the sequence in Ts, cf. v. 1. 3. — ^a) Ds T1.2 G1-3.5 M1-3 तस्य कृष्णविभिन्न (T1 'पूत' स्य. — ^b) K N V B2.3 Ds1 D1.2-6 T1.2.4 G बलीयसः (for 'सा). Ts विदितस्य महीतले. — ^c) Ds अत्युष्ण (for अत्यर्थम्). — ^d) K N2.3 V B Dn Ds D1.2.4 T3.4 G1.4 M1 उज्जगाम; Ds Gs.5 निजं (for आजं).

5 ^b) K1.2 मोहयित्वा; N3 (marg. as in text कीडं (for मोहं). Ks मन्त्राविलः; V2 T2 G1 महाबलम् (for 'लः). — N1 Ts om. 5^{cd}. — ^c) K4 जम्भो; Dn1 जाम्भः; T2 G1.5 जम्भं (for जम्भः). S1 D2 महामल्लं; V1 'हौ (for 'हो). — ^d) N2.3 V1.2 B D2-5 T2 G1 व्यदर्शयत्; G2 [ह]व दर्शयन् (for विदर्शं).

6 ^b) T1 समेष- (for साशनि^a). N2 साशनिस्तनयितु-माद्; T2 महाबलपराक्रमः. — ^c) K1.2.4 Ds [ज]भ्याहनद् (for [ज]भ्यं). S1 कुडो; T2 धीरो (for बीरो).

7 Ts om. 7-8. — ^a) N2 निपातितः; Ds निष्कासितः;

पपाताभिमुखस्तत्र ततो नादो महानभूत् ॥ ७
 अन्धतोसलकौ हत्वा कृष्णसंकर्षणाबुभौ ।
 क्रोधसंरक्तनयनौ रङ्गमध्ये ववल्गतुः ॥ ८
 समाजवाटो निर्मलः सोऽभवद्भीमदर्शनः ।
 अन्ध्रे तदा महामल्ले मुष्टिके च निपातिते ॥ ९
 ये च संप्रेक्षका गोपा नन्दगोपपुरोगमाः ।
 भयक्षोभितसर्वाङ्गाः सर्वे तत्रावतस्थिरे ॥ १०
 हर्षजं वारि नेत्राभ्यां वर्तयाना प्रवेपती ।
 प्रस्त्रवोत्पीडिता कृष्णं देवकी समुदैक्षत ॥ ११
 कृष्णदर्शनयुक्तेन बाष्पेणाकुलितेक्षणः ।

C 4745
 B 2. 20. 59
 P 2. 20. 59

T1 M1 तु निष्पिष्ट- (for निष्पतित-). — ^b) K1.2 Ds विस्त्र-स्तनयनो महान्; K2.4 N1.2 V2 D1.2.4.5 B4 'नोऽभवत्; N3 V1 'नो ह्यभूत्; Dn Ds 'नो भुवि; Ds T1.2 G M 'नाशयः. — ^c) S1 तस्य; M1-3 तेन (for तत्र). K N3 V1.2 B D T1.4 G M1 पपात निहतस्तेन. — ^d) T2 महा- (for ततो).

8 Ts om. 8 (cf. v. 1. 7). — ^a) Ds क्रोधात् (for क्रोध-). — ^d) K2 चचालतुः (for ववल्गतुः).

9 ^a) Ds समाजवाटा निर्मलः. — K1 D1 om. (hapl.) 9^{bc}. — ^b) S1 K2 क्लीब- (for भीम-). — ^c) N2 V2 हते तदा; N3 B1 हते महा-; D4 तदा हते (for तदा महा-). — ^d) N3 V1 D1 मुष्टिके वि-; D1 M1-3 चाणूरे च (M2.3 वि- (for मुष्टिके च). — After 9, K2 ins. 845*.

10 ^a) S1 च ते; T1.2 G1-2.5 M1 त्वासन्; M1-3 तु सं- (for च सं-). B3 रक्षका; Ds प्रेक्षणा (for प्रेक्षका). Ds ये त्वासने प्रेक्षकाश्च. — ^b) Ds पुरःसराः (for पुरोगमाः). — ^d) S1 भीता (for तत्र).

11 ^a) K4 वर्षन्ती चारुनेत्राभ्यां. — ^b) S1 K1-3 Dn Ds Ds-3 T1 वर्षमाणा; K1 N1.3 (marg.) B1 Ts.4 G1.2 वर्त-माना; N2.3 V2 मुञ्चमाना (for वर्तयाना). Ds प्रवेपिता (for 'पती). — ^c) M1.2 देवं (for कृष्णं). S1 प्रमुखात्पी-डिनी कृष्णं; Ds प्रस्त्रवोत्पीडिता देवी; M2 'त्पीडनी देवं. — ^d) Ds देवकी कृतदर्शना.

12 ^a) K1.2 D2.3 जातेन; N2 V2 B1.2 T2.4 युक्तेन; T1 रुहेन (for युक्तेन). — ^b) K1 (sup. lin. as in text) बाष्पेणाकुलितेन्द्रियः; K2 D1-5 T1-3 G1-3 M1.2.4 'तेक्षणा. — ^c) T1 जरां मुक्त्वा; M1 जराक्रान्तः (for जरां त्यक्त्वा). — ^d) D2 क्षणेन (for खेहेन). M1-3 खेहेन तरुणोऽभवत्.

13 ^a) M1-3 ततः (for च ताः). — Dn1 om. (hapl.)

C 47/5
B 2. 30. 59
P 2. 30. 59

वसुदेवो जरां त्यक्त्वा स्नेहेन तरुणायते ॥ १२
वारमुख्याश्च ताः सर्वाः कृष्णस्य मुखपङ्कजम् ।
पपुहिं नेत्रभ्रमरैर्निमेषान्तरगामिभिः ॥ १३
कंसस्यापि मुखे स्नेहो भ्रूभेदान्तरगोचरः ।
अभवद्रोषानिर्यासः कृष्णसंदर्शनेरितः ॥ १४
केशवायासधूमेन रोषानिःश्वासवायुना ।
दीप्तमन्तर्गतं तस्य हृदयं मानसाग्निना ॥ १५
तस्य प्रस्फुरितौष्ठस्य भिचालीकस्य तस्य वै ।
कंसवक्त्रस्य रोषेण रक्तधर्यायते वपुः ॥ १६
क्रोधरक्तान्मुखात्तस्य प्रसृताः स्वेदविन्दवः ।

13^b-14^c. — °) Gs भ्रमरैर (for -भ्रमरैर). S₁ पिबन्ति
नेत्रप्रवरैर. — °) S₁ N₁ V₂ D₂ निमेषान्तर (for निमेष).
V₂ चारिभिः (for गामिभिः).

14 D₁ om. 14^{ab} (cf. v. l. 13). — °) K₁ 2. 4 N₁ 3
B D₂ D₃ D₄ 2. 4-5 T₃ 4 G₁ [अ]थ; D₃ [अ]मून् (for
[अ]पि). K₁ V₁ D₁ Cal. ed. मुख-; K₂ N₂ V₂ मुखान्
(for मुखे). — °) S₁ भ्रूभेदान्तरलोचनः. — °) S₁ क्रोध-;
T₁ G₂ रोम (for रोष). G₂ अभवद्रे विपर्यासः.

15 G₂ om. 15-16. — °) S₁ K₂ 4 N₂ V₁ B₁ 3 D₁
D₂ D₃ 5 केशवायासधूमेन; D₃ T₁ 2. 4 G₁ 3-5 M₁ स्नेहो-
(T₂ 4 G₁ श लायाम्; T₃ केशवायाससमुत्थेन. — °) K₁ 2. 4
N₂ 3 D₁ 2. 3. 5 T₁ 2. 4 G₁ 1. 5 M₁ -वह्निना; N₂ (marg.)
V B -वाहिना (for -वायुना). N₁ T₃ रोषनिर्यामवह्निना.
— M₁-3 om. (hapl.) 15^{ad}. — °) K₁ 4 चास्य (for तस्य).
— N₂ om. (hapl.) 15^d-16^a.

16 G₂ om. 16; N₂ om. 16^a (for both, cf. v. l. 15).
— °) V₂ तस्य वि; D₂ T₁ G₂ 4 M₁ रोषविः; T₂ रोषप्र- (for
तस्य प्र-). — °) K₁ 2. 4 N₂ 3 V₁ D₁-4 T₁ स्विच्छाधरत्-
(D₂ 2 हस्य वै (T₁ च); K₂ तथा स्विच्छाधरस्य वै; B₁ 3 D₁
D₂ G₁ स्वि (G₁ मि च्छालिकनलस्य वै; B₂ स्विच्छनालुतलस्य वै;
T₃ प्रस्विच्छवदनस्य च. — °) D₂ T₂ G₂ 5 M₁ रक्त (for रक्त-).

17 °) N₁ 3 V₁ G₂ 5 M₁ रक्त- (for रक्तान्). — °)
N₂ V₂ D₂ निःसृताः; V₁ प्रसृताः; T₁ M₁ 2 प्रसृताः (for
प्रसृताः). S₁ तोय- (for स्नेह-). — °) T₁ M₁ 2 प्रसृताः (for
प्रसृताः). S₁ सरोषाः पादपादुराः. — For 17^{ad}, K N₂ 3
V₁ 3 B D₁ D₂ D₃ 4 T₃ 4 subst.; N₁ T₁ G₁ ins.
after 17^{ad} :

846^a यथा रविकरस्तदा वृक्षावध्यावविन्दवः ।

उद्यतस्येव सूर्यस्य प्रसृताः पादपङ्कजः ॥ १७
सोऽऽज्ञापयत संकुद्धः पुरुषान्वायायतान्वहन् ।
गोपावेतौ समाजौघाभिष्क्राम्येतां वनेचरौ ॥ १८
न चैतौ द्रष्टुमिच्छामि विकृतौ पापदर्शिनौ ।
गोपानामपि मे राज्ये न कश्चित्स्यातुमर्हति ॥ १९
नन्दगोपश्च दुर्मेधाः पापेष्वभिरतो मम ।
आयसैर्निगडाकारैर्लोहपार्श्वैर्निगृह्यताम् ॥ २०
वसुदेवश्च दुर्दृष्टो नित्यं छत्रचरो मम ।
अवृद्धार्हेण दण्डेन क्षिप्रमद्यैव बध्यताम् ॥ २१
ये चेमे प्राकृता गोपा दामोदरपरायणाः ।

[K₁ 2. 4 D₂ 3 वृक्षावध्यावविन्दवः (for °).]

18 °) D₂ T₁ 2 G₂ 3 M₂ 3 om. सो. S₁ D₂ (marg.
as in text) संरुद्धः (for संकुद्धः). G₁ M₁ आज्ञापयत्सु-
संकुद्धः. — °) K₁ व्यावृत्तान्; D₂ 5 T₂ G₁-3. 5 M₁ जायतान्
(for व्या). — After 18^{ad}, D₁ ins. an addl. colophon
[Mention of Khula. — Adhy. name : चाणूरवधः. — Adhy.
no. : 85]. — D₁ om. 18^c-19^d. Before 18^{ad}, D₁ ins.
वैसंपायन उवाच. — °) N₂ V₁ जनीषान्; T₁ समाजौघे (for
'घान्). S₁ गोपी वै तेजसा घोरी. — °) D₂ T₁ 2 G₁ M₁-3
निष्क्राम्येतां (for निष्क्राम्येतां).

19 D₁ om. 19 (cf. v. l. 18). — °) K₁ 4 N₂ V₂ B
D₂ 2 नैवेनौ; V₁ न चेमी; D₃ M₁ न च तौ; T₁
G₂ 4 M₁ नैव तौ; M₂ निहतौ (for न चैतौ). — °) K₂-4
B₂ 2 D₁ (except D₂; D₁ om.) T₁ 3. 4 G₁ 3 M₁ 4 -दर्शिनौ
(for -दर्शिनौ). — °) K₁ 2 T₁ राज्ये मे (by transp.);
M₁ राज्ये तु. — °) G₂ न कश्चित्स्यातुमर्हति.

20 °) S₁ V₂ तु; D₂ T₁ सु- (for च). — °) D₂ T₁ 2
G₁-4 M₁ मयि (for मम). K₂ पापेभ्योऽभिरतो मया. — °)
S₁ निष्क्रालाकारैः; D₂ G₂ निर्गटाः; some Mss. निगटाः (for
निगडाः). — °) S₁ K₁ 2 नियम्यताम्; K₂ M₂ च गृह्य-;
M₁ 2 च बध्य- (for निगृह्य-).

21 S₁ om. (hapl.) 21. K₁ 2 transp. 21 and 22.
— °) V₁ Ba तु (for च). D₂ निर्वृत्तो (for दुर्दृष्टो). K₁
वसुदेवस्य दुर्दृष्टो. — °) G₁ 3 नित्य- (for नित्य-). K₁ 2. 4
B₁ G₁ (ed.) द्वेषक (K₁ 4 'च' हो; K₂ व्यवपरो; N₁ 3 व्यव-
करो; N₂ त्वनुचरो; V₁ त्वङ्गचरो; V₂ D₁ D₂ Cal. ed.
जङ्गचरो; V₂ B₂ 2 D₁ 2 त्वङ्गचरो; D₂ व्यवचरो; D₃
दृष्टिचरो; D₄ त्वङ्गचरो; T₂ धर्मचरो; T₃ 4 त्वच- (for छत्र-).
T₁ M₂ मयि (for मम). — °) D₁ अवध्यावविन्दवः (for अवध्याव-).

एषां हियन्तां गावश्च यथास्ति वसु किंचन ॥ २२
 एवमाज्ञापयानं तु कंसं परुषभाषिणम् ।
 ददर्शयस्तनयनः कृष्णः सत्यपराक्रमः ॥ २३
 क्षिप्ते पितरि चुक्रोध नन्दगोपे च केशवः ।
 ज्ञातीनां च व्यथां दृष्ट्वा विसंज्ञां चैव देवकीम् ॥ २४
 स सिंह इव वेगेन केसरी जातविक्रमः ।
 आलुक्षुर्महाबाहुः कंसनाशार्थमच्युतः ॥ २५

— ^a) K1. 2. 3. N2. 3. V3 B2. 3. Dn Ds D2. 4. 5. T2. 4. शास्त्र-
 ताम्; V1 D1. 3. शास्त्रम्; B1 नाश्य (for वध्य). G2 क्षिप्र-
 मेव प्रवर्त्यताम्.

22 K1. 3. transp. 21 and 22. — ^a) D2 [ए]व (for
 [इ]मे). — ^b) D2 T1. 2. G M4 बलाश्रयाः; T2. 3. वशा-
 नुगाः (for -परायणाः). M1-3 दामोदरमुपाश्रिताः. — ^c)
 D2 तेषां (for एषां). K1. 3. गावश्चैव (for गावश्च). K2. 4.
 N2. 3. V B Dn Ds D1-3 T2. 4. G (ed.) हि B3 किं यन्तां (K4
 D4 तां) गाव एते D2 इत्ये खां. — ^d) S1 V8 [अ]न्यद् (for
 [अ]स्ति).

23 Ds om. 23^a-24^b. — ^a) K2-4 N1 V1. 2. B Dn1 Ds
 D2. 4. T2. 4. G1. 3. तं (for तु). V3 Dn2 T1. 2. G3-5 M एव-
 माज्ञापयन्तं तु (V3 Dn2 तं). — ^b) T2 G2-4 M1. 2. (also
 as in text). 3. रुषित (for परुष). S1 मानिनम्; T4 आप-
 णम् (for -भाषि). D2 T1 कंसं रुषितभाषणम्. — B3 om.
 23^a-25^b. — ^c) K2 रक्त; T2. 4. [आ]रक्त (for [आ]यन्त).
 K3 G2. 3. 5. जवनं (for नः). — ^d) G2 कूर (for सत्य).
 V1 B1 -परायणः (for 'क्रमः). V2 कृष्णः क्रोधपरायणः.

24 Ds om. 24^a; B3 om. 24 (for both, cf. v. l. 23).
 — ^a) G2 मयसि (for पितरि). — ^b) T4 नन्दगोपं. G1 5पि
 (for च). — ^c) T1 M4 [अ]पि (for [ए]व).

25 B3 om. 25^a (cf. v. l. 23). — ^b) N2. 3. V B1. 3.
 Dn Ds-4 T2 केशवो; T1. 3. G1. 3-5 M3 स्वेचरो (for केसरी).
 K2 गजः (for जातः). — ^c) N1 आहरोह (for 'रुक्षुर'). G2
 महामर्ष (for 'बाहुः). — ^d) T1 lacuna. S1 K3 N3 V1
 उद्यतः (for अच्युतः). Ds कंसनाशाय चाच्युतः.

26 ^a) N2 समुत्पत्य; V3 समुत्पत्तौ; B3 निष्पत्त (for
 उत्प). — ^b) N1 T2 G1. 3. कृष्णः कंसस्य चातितकम्. — ^c)
 K2 N2. 3. V1. 3. B Dn Ds D1. 3. T2. 4. G1 असज्जद्; K3
 D2 असज्जद्; N1 समर्प; T1 जगर्ज (for असज्जन्) S1 K1. 3.
 असज्जमानं (S1 'नो) वेगेन. — ^d) K2. 4. T2 यथा खस्थो (T4
 'खं) वनाचनम्; N1 V B Dn Ds-4 T2 यथा खस्थो वनाच-
 (B3 Ds-4 'व' नः; D2 यथा खस्थो यथा वनः; D3 T1. 2. G

रङ्गमध्यादुत्पत्तौ कृष्णः कंससनान्तिकम् ।
 असज्जन्वायुना क्षिप्तो यथा विद्युद्वनादनम् ॥ २६
 ददृशुर्न हि तं सर्वे रङ्गमध्यादवप्लुतम् ।
 केवलं कंसपार्श्वस्थं ददृशुः पुरवासिनः ॥ २७
 सोऽपि कंसस्तथायस्तः परीतः कालधर्मणा ।
 आकाशादिव गोविन्दं मेने तत्रागतं विभुम् ॥ २८
 स कृष्णेनायतं कृत्वा बाहुं परिघसंनिभम् ।

C 4762
 S 2. 30. 76
 P 2. 30. 76

M2 (inf. lin.) यथा खस्थो वनो महान्; M1. 3. यथा वनघनं
 महत्; M3 यथा खस्थो महाघनान्.

27 ^a) S1 न हि ने; K1 B3 निहितं; K2 N3 V1 Ds
 निहतं (for न हि तं). D2 S (except T2. 4) न तं पश्यन्ति ते
 (T2 G1 तं) सर्वे. — ^b) N2 उपप्लुतम्; V3 उपस्थितम्; Ds
 समुत्प्लुतम्; M1-3 अथोत्प्लु (for अवप्लु). — ^c) N2. 3.
 (marg. as in text) V3 D2. 3. 5. G1. 3. केशवं (for केवलं).
 S1 -पार्श्वस्थो (for 'स्थं). — ^d) S1 दृष्टः परैः स केशवः.

28 ^a) K1. 2. V2 B3 D2. 4. तदायस्तः; N2 (marg. as in
 text) तदापश्यन्; B1 भयग्रस्तः; G1-3 तदा (G3 'था) यत्तः (for
 तथायस्तः). — ^b) N2. 3. V प्रेरितः; T1 पतितः (for परीतः).
 K2 B1. 3. -कर्मणा (for -धर्मणा). — ^c) S1 N2. 3. V Ds2
 D2. 4. 6. T2 G प्रभुम्; M हरिम् (for विभुम्). — After 28,
 D2 ins. :

87. तमाविशन्तमालोक्य मृत्युमात्मन आसनात् ।
 मनस्वी सहसोत्थाय जगृह सोऽसिचर्मणी ॥
 तं खड्गपाणिं विचरन्तमाशु
 इयेन यथा दक्षिणसम्यग्मन्बरे ।
 समग्रहीदुर्विषहोमतेजा
 यथोरगं ताक्ष्यसुतः प्रसह्य ॥

[= Bhāgavata P., 10. 44. 35-36.]

While Ds ins. after 28 :

848* किंचिदयापराधो हन्तुं नैच्छत्स केशवः ।
 आत्मभ्रातरमाज्ञाय नायुधं पातयत्तदा ॥
 कामाचारप्रवृत्तिन्या क्षिया वै लालितो नरः ।
 कामाचारेषु निःशक्तः श्वसन्निव विषीदते ॥
 स्थितः कंसस्तु मञ्जेषु प्रसिद्धः सर्वगात्रकैः । [5]
 इति चिन्तासमाविष्टं दयाविष्टं च केशवम् ॥
 अन्तरिक्षसमुत्पन्ना तत्र वाणी बभूव ह ।
 जहि कंसं यथीयांसमायुधैश्च विवर्जितम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा तु कंसं स सहसोत्थितवांस्ततः ।
 वदन्वाक्यं जनान्वीक्ष्य वेपमानो यथा जगः ॥ [10]
 जहि केशव देवानां कुरु कार्यानुशासनम् ।

C 4702
B 2. 30. 76
P 2. 30. 76

मूर्धजेषु परामृष्टः कंसो वै रङ्गसंसदि ॥ २९
मुकुटस्थापतत्तस्य काञ्चनो वज्रभूषितः ।
शिरसस्तस्य कृष्णेन परामृष्टस्य पाणिना ॥ ३०
स हस्तप्रस्तकेशश्च कंसो निर्यत्नतां गतः ।
तथैव च विसंमूढो विह्वलः समपद्यत ॥ ३१
निगृहीतश्च केशेषु मन्दामुरिव निःश्वसन् ।
न शशाक मुखं द्रष्टुं कंसः कृष्णस्य वै तदा ॥ ३२
विकुण्डलाभ्यां कर्णाभ्यां छिन्नहारेण वक्षसा ।
प्रलम्बाभ्यां च बाहुभ्यां गात्रैर्विसृतभूषणैः ॥ ३३

देवमूर्जस्तरं ज्ञात्वा यथा यत्नो हि पौरुषः ॥
एकदैवेषु भजते सर्वलोकशुभावहः ।
जहि गोप महाबाहो प्राणा [हि] त्वरयन्ति माम् ।
कैवल्यमाप्नुयां स्वर्गे स्वत्कराम्बुजसायकैः ॥ [15]

29 *) Ds दृष्टा (for कृत्वा). D1 निनादं भैरवं कृत्वा .
— *) K1-3 V3 राज-; V1 रण- (for रङ्ग-). M1-3 संनिधौ
(for संसदि).

30 *) S1 मुकुटे; some Mss. मुकुटश्च (for मुं). G2
तत्र (for तस्य). — *) D1 रत्न-; D3 बहु (for वज्र-). S1 T1
काञ्चनं रत्नभूषणं T1 पितम्भम्. — *) Ks V1 B2 D1 तत्र
(for तस्य). — *) T1 मृष्टानु (for मृष्टस्य).

31 *) K2-4 Ds1 D1 T2 G1, 3-5 सहसा; Bom. Poona
eds. स प्रह- (for स हस्त-). K1, 3 D2, 4 T1 तु; T2 स (for
तु). S1 सहसा त्वस्तकेशश्च. — *) D3-5 विष्णोःसौ; T4
संमूढो (for विमं). D2 तथैव विह्वलो मूढो. — *) Ks
D2 वैकल्यं; D2 दुरात्मा (for विह्वलः). S1 N2 T1, 2 G
विह्वलः (T1 वैह्वल्यं) प्रत्यपद्यत.

32 *) K N V B Dn Ds D1-4 T2, 5 M1 गतासु (V1
शु; M1 महाहिर (for मन्थामुर). Ds स गतासुरिव श्वसन्.
T2 om. 32^c-34^b. — *) Ds G1-2, 3 M1-3 हरेर; T1
रं (for मुखं). — *) G2 मुखम् (for तदा). Ds G1, 2, 4, 5
M कंसः कुटस्थ वै मुखम्.

33 T2 om. 33 (cf. v. l. 32). — *) T4 विकलाभ्यां
विकर्णाभ्यां. — N2 om. (hapt.) 33^b. — *) G1 छिन्ना-
भरणवक्षसा. — *) K1 विसृ (sup. lin. 'अ' ह); K2 विसृष्ट-;
K3 Ds, 6 T1 G M विगत-; K4 Ds1 (before corr.) Ds
विश्वस्त-; N2, 3 V1, 3 विह्वल- (for विमृत्).

34 T2 om. 34^b (cf. v. l. 32). — *) Ds भ्रमता च
(for भ्रंशितेन). — *) S1 K N V1, 3 B Ds D1, 2, 3 T2
सहसा चलिताननः; V2 Dn Ds T1 साव (V2 सा वा) क्लिताननः;

भ्रंशितेनोत्तरीयेण सहसा चलितासनः ।
वेष्टमानः समाक्षितः कंसः कृष्णेन तेजसा ॥ ३४
चकर्ष च महारङ्गे मञ्चाभिष्क्रम्य केशवः ।
केशेषु बलवद्बल्य कंसं क्लेशार्हतां गतम् ॥ ३५
कृष्यमाणः स कृष्णेन भोजराजो महाद्युतिः ।
समाजवाटे परिखां देहकृष्टां चकार ह ॥ ३६
समाजवाटे विक्रीड्य विकृष्य च गतायुषम् ।
कृष्णो विसर्जयामास कंसदेहमद्रतः ॥ ३७
घरण्यां मृदितः शेते तस्य देहः सुखोचितः ।

Ds सा चलितेन च; G(ed.) सा बलिताननः. — *) Ks-4
N1, 3 V1, 3 B Dn Ds D1, 2, 4, 5 T1, 2, 4 Gs Ms वेष्टमानः;
Ds वेष्ट (for वेष्ट). Ds समाक्षितस्तदा रङ्गे. — *) K1, 2, 3
N2 V2 B2 Dn Ds1 D1, 2, 4, 5 T2 G1 कार्पण्येन; V2 कार्पण्येन;
Ds T1 G2-3 M कृष्यस्य (for कृष्णेन). T2 चेतसा (for
तेजसा). N2 V1 कंसः कार्पण्येन चेतसा. — After 34, Ds S
(except T2, 4) ins. :

849* शिरस्यभ्यहनत्कृष्णो मुष्टिना बलवद्बली ।

येनैव मुष्टिना विष्णुर्यथा स्यात्प्राणसंशयः ॥ —

[(1. 2) T1 M2, 4 येनैव (for येनैव). G2 जिष्णुर्; M2
विष्णोर् (for विष्णुर्). M1, 3 येनैकमुष्टिना विष्णोर् (for *).]

35 *) N2 V2 G2 स चकर्ष (for चकर्ष च). K1, 2
महारङ्गं (for रङ्गे). — *) S1 कंसं (for मञ्चान्). Ds निष्क्रम्य
(for निष्क्रम्य). — *) K2, 4 N2 V1, 3 B D (except Ds)
T2, 4 G1 तं बलाद् (for बलवद्). — *) Ks V1 D1 T2
G2, 4, 5 M1-3 कंसः; D2 कामं (for कंसं). Ds क्लेशगतिं (for
क्लेशार्हतां). S1 V1 D1 T2, 3 G2, 5 M1-3 गतः (for गतम्).
Ds कंसः क्लेशार्हतां गतः.

36 *) K1, 2 क्लिश्यमानस्तु कृष्णेन. — *) S1 महाबलः
(for 'द्युतिः'). — After 36^b, G2, 3 G(ed.) ins. :

850* वैतनेयकरोद्धतः पतगेन्द्र इवाभवत् ।

[Gs पतगेन्द्र (for पत*).]

— *) Ds परितो (for 'खां'). M1 स समाजवाटोपरि ह. — *)
Ks देहे कष्टः; D2 देहोत्कृष्टां; M1-3 देहं कृष्णम् (for देहकृष्टां).
Ds G2, 4, 5 देहं कृष्णं (Ds 'हः कृष्णां) चकार सः; T1, 3
G1, 3 देहं कृष्णचकर्ष ह; T2 गतासुर्नियपात ह.

37 *) S1 Dn Ds G(ed.) क्रीडित्वा; N2 (marg.)
विक्रीड्य; V2 विक्रीड्य; Ds G2 विक्रीड्य; Ds विक्रीड्य;
T1 G1, 4 M2 विक्रीड्य (for विक्रीड्य). N2 यस्य मध्ये विवि-
क्रीड्य; Gs समाजमध्ये विक्रीड्य. — *) S1 K1, 2 क्रीडित्वा;

क्रमेण विपरीतेन पांसुभिः परुषीकृतः ॥ ३८
 तस्य तद्वदनं श्यावं सुप्ताक्षं मुकुटं विना ।
 न विभाति विपर्यस्तं विपलाशं यथाम्बुजम् ॥ ३९
 असंग्रामे हतः कंसः स बाणैरपरिक्षतः ।
 कण्ठप्राहाभिरस्तासुर्वीरमार्गाभिराकृतः ॥ ४०
 तस्य देहे प्रकाशन्ते सहसा केशवर्षिताः ।
 मांसच्छेदयनाः सर्वे नखाग्रा जीवितच्छिदः ॥ ४१
 तं हत्वा पुण्डरीकाक्षः प्रहर्षाद्विगुणप्रभः ।
 ववन्दे वसुदेवस्य पादौ निहतकण्टकः ॥ ४२

मातुश्च शिरसा पादौ निपीड्य यदुनन्दनः ।
 सामिश्रत्प्रस्त्रवांस्पीडैः कृष्णमानन्दनिःसृतैः ॥ ४३
 यादवांश्चैव तान्मर्षान्यथास्थानं यथावयः ।
 पप्रच्छ कुशलं कृष्णो दीप्यमानः स्वतेजसा ॥ ४४
 बलदेवोऽपि धर्मान्मा कंसभ्रातरमूर्जितम् ।
 बाहुभ्यामेव तरसा मुनामानमपोथयत् ॥ ४५
 तौ जितारी जिनक्रोधौ चिरं विप्रोपितौ व्रजे ।
 स्वपितुर्भवनं वीरौ जग्मतुर्हृष्टमानसौ ॥ ४६

इति श्रीहरिवंशे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

C 4779
B 2. 30. 93
P 2. 30. 93

V₁ विक्षिप्य (for विकृष्य). T₁, 3 G₁ गतायुषः (for 'यम्').
 D₁ विक्षिप्य च जगद्यमम्. — ^a) V₁ मुदुरत (for अ^०).

38 ^a) K₁ D₁ D₂ D₃ संख्ये; ^b) N₂ तस्य; ^c) N₃ V₁, 3
 D₂, 4, 5 T₁, 3 G₁ शिश्ये; D₁ Cal. ed. शिष्ये (for शिंते).
 T₁ M₁ धरण्यां स सून शिश्ये. — ^b) N₂ शिश्ये; B₁, 8 कंस-
 (for तस्य). — ^c) कंसदेहः सुवोपितः. — M₁ om. 38^a 39^b.
 — ^c) D₁ कर्मणा (for क्रमेण).

39 M₁ om. 39^a (cf. v. l. 38). — ^a) M₁ 3 तत्तस्य
 (by transp.). — K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ ८ T₁ G₁ श्यामं
 (for श्यावं). — ^b) D₁ स्वच्छं च; T₁, 3 शुभाक्षं; M₁, 3
 स्वच्छाक्षं (for सुप्ताक्षं). — ^c) K₁ (sup. l. m. as in text)
 विपलाशी; D₁ विकलाशं (for विप^०). — S₁ V₁, 2 T₁ इव
 (for यथा).

40 ^a) S₁ K₁ V₂ B₁ D₁ D₂ D₃ T₁, 4 अयंग्राम- (for
 'मे'). — ^b) N₁ शम्भैर (for बाणैर). — G₁ ed. -क्षतम् (for
 -क्षतः). — N₂ om. (hapl.) 40^a, D₂ M₁ om. 40^a 41^b.
 — ^c) K₁ D₁ कण्ठग्रहः; K₂ D₁ D₂ D₃ D₄ केशग्रहान्; K₄
 केशप्राहः; N₃ V₂ B₁, 3 D₁, 2 G₁ केशप्राहान्; V₂ कण्ठ-
 ग्रस्तः; B₂ D₁ 'ग्रहान्'; T₁, 3 'प्राहः' (for 'प्राहान्'). — D₂
 G₁, 8 निरस्तायुर (for 'मुर'). — K₂ N₁ कण्ठ (N₁ केश-ग्रह-
 निरस्तस्य; D₂, 6 G₁ M₁, 3 'प्राहनिरस्तायुर'; G₂ कृष्णतेजो-
 निरस्तायुर. — ^d) T₁ दुर्गान्; G₂ मार्गः (for 'मार्गान्').

41 D₂ M₁ om. 41^a (cf. v. l. 40). — ^a) V₁ प्रभा-
 सन्ते (for प्रकाशन्ते). G₂ तस्य देहप्रकाशास्ते. — ^c) D₂ T₂
 G₁ M₁ -कराः (for -यनाः). K₂ ते प्रांसच्छेदनाः सर्वे.

42 ^b) T₁ सहसा; M₁ प्रभावाद् (for प्रहर्षाद्). N₁ प्रह-
 र्षाद्विगुणं प्रभुः. — ^c) T₂ वसुदेवस्य जग्राह.

43 S₁ om. 43. D₂ om. 43-44. — ^b) M₁, 3 ववन्दे
 (for निपीड्य). — K₁ om. 43^a, 44^a. — ^c) K₁ D₁ G₁ सास्त्र-
 जनः; N₁ साम्रवं; T₁ साम्रवन्. T₂ G₁, 8 M₁ सास्त्रवन् (for
 सामिश्रवन्). K₄ सा स्वयं प्रस्त्रयोस्पीडैः. — ^d) T₁ -निःसृतैः (for
 -निःसृतः). — After 43, G₁, 8 G₁ ed. ins.:

851* अभिप्रेकं तदा चक्रे देवकी कृष्णमव्ययम् ।
 G₁, cont. : D₁ T₁, 2 G₁, 2, 4 M₁ ins. after 43 :

852* उग्रमेतस्य च तदा ववन्दे शिरसा हरिः ।
 हन्वा पुत्रं महावीर्यं खलो यदुमसदि ॥

{ (L. 1) D₁ G₁, 4 M₁ om. (for वद). — (L. 2) G₁
 M₁ 4, 5 (for पूव). }

44 D₂ om. 44 (cf. v. l. 43). — ^a) N₂ V₃ [अ]पि
 (for एव). — ^b) S₁ यथाकामं (for 'स्थानं'). — ^c) N₃
 (mar. 2) V₁ प्रीतो; T₁ विष्णुर (for कृष्णो).

45 ^a) D₁ T₁, 2 G₁ M₁ सहसा (for तरसा). — ^b)
 N₁ भद्रामानम् (for सुना^०). — For 45^a, D₂ subst.:

853* बाहुना वसुनामानं बलदेवो व्यपोथयत् ॥

46 ^b) N₁, 2 V₃ वने (for व्रजे). — ^c) B₁ पितुः स्व-
 (for स्वपितुर). — ^d) T₁ रेजतुर (for जग्म^०). — After
 46, D₁ S (except T₂, 4) G₁ ed. ins.:

854* ते च देवाः समुनयो हते कंसे दुरात्मनि ।

नमस्कृत्य जगन्नाथं स्वं स्वं जग्मुर्यथालयम् ॥

{ (L. 1) G₁ ed.) यनं (for देवाः). — After line 1,
 D₂ T₁, 2 G₁, 8-5 M₁ G₁ ed. ins.:

854A* तदुतः पुण्डरीकाक्षं कृष्णं विजयितं विभम् ॥

हन्वा पूतनिकां विभज्य शकटं भद्रवार्जुनौ दानवा-
 न्समाहत्य विनाशय कालियविषं निषीड्य रिष्टेतरम् ।

७७

C 4780
B 2. 31. 1
P 2. 31. 1

वैशंपायन उवाच ।

भर्तारं पतितं दृष्ट्वा क्षीणपुण्यमिव ग्रहम् ।
कंसपत्न्यो हतं कंसं समन्तात्पर्यवारयन् ॥ १
तं महीशयने सुप्तं क्षितिनाथं गतायुषम् ।
भार्याः स्म दृष्ट्वा शोचन्ति मृग्यो मृगवधे यथा ॥ २
हा हताः स्म महाबाहो हताशा हतबान्धवाः ।
वीरपत्न्यो हते वीरे त्वयि वीरव्रतप्रिये ॥ ३
इमामवस्थां पश्यन्त्यः पश्चिमां तव नैष्ठिकीम् ।

हत्वा केशिनमुन्मदं विरक्तं नोद्धृत्य गोवर्धनं
यः कंसं सगजेन्द्रमदमवधीरस्मै नमो विष्णवे ॥ [5]
प्रलम्बधेनुकराणहृदि सुष्ठु कथिते ।
सुनामोन्नाथिने निर्वर्धनीये इति नमः ॥
इति स्तुत्वा बहुविधं ते देवा दृष्टमानसाः ।

[(L. 1) G₁ विरक्तं (for कृतम्). — (L. 2) D₈ दानवी
(for 'वान्').]

— (L. 2) T₁ M₁ द्वे (for the second स्व).]

COLOPHON. — *Mention of the Epic* : K₂ Ñ₂ D₂ T₂.
— *Mention of Khila* : All Mss. — *Sub-purvan* : V₂
बाह्वचरितम् ; D₂ G₂ 3 M₁₋₂ बालक्रीडा ; T₂ आश्वर्यपूर्व.
— *Adhy. name* : All Mss. कंसवधः. — *Adhy. no.*
(figures, words or both) : K₂ 84 ; Ñ₂ V₁ D₂ 86 ; V₂
T₂ 88 ; V₂ D₂ D₂ 85 ; B₂ G₂ 4 M₁₋₂ 87 ; D₂ T₂ 91 ;
T₁ G₂ 3 M₁ 90 ; T₂ 75 ; G₁ 89. — *Śloka no.* : D₂
D₂ 93 ; T₂ 50 ; G₁ 52.

77

1 ^a) Ś₁ M₁ 2 निहतं (for पतितं). — ^b) Ś₁ K₁ 3
यथा (for इव). Ñ₁ क्षीणपुण्यो यथा ग्रहः. — ^c) K₂ om.
(hapl.) from. हतं up to पत्न्यो (in 3°). Ś₁ हते कंसे (for
हतं कंसं). T₁ कंसं मपत्न्यो मृतकं. — ^d) Ñ₁ B₁ G₁ पूर्वदेव-
यन् (for 'वारयन्').

2 K₂ om. 2 (cf. v. 1. 1). — ^a) K₁ Ñ₂ (marg.)
V₁ D₂ महा (for मही). — ^b) D₂ T₁ 2 G₁ 3-4 च (for
अ). Ś₁ B₁ 3 D₂ शोचन्ति ; M₁ 3 शोचन्त्यो (for 'न्ति').
— ^c) K₁ 2, 4 Ñ₁ V₁ B₂ D₂ D₂ T₁ 2, 4 मृगपति (for

कृपणं राजशार्दूल विलपामः सवान्धवाः ॥ ४
छिन्नमूलाः स्म संवृत्ताः परित्यक्ताः स्म शोभनैः ।
त्वयि पञ्चत्वमापन्ने नाथेऽस्माकं महाबले ॥ ५
को नः पांसुपरीताङ्ग्यो रतिसंसर्गलालसाः ।
लता इव विचेष्टन्त्यः शयनीयानि नेष्यति ॥ ६
इदं ते सततं सौम्य हृद्यनिःश्वासमारुतम् ।
दहत्यर्को मुखं कान्तं निस्तोयमिव पङ्कजम् ॥ ७
इमौ ते श्रवणौ शून्यौ न शोभेते विकुण्डलौ ।

'वधे'). D₂ हतं मृगपतिं यथा.

3 K₂ om. up to पत्न्यो (in 3°) (cf. v. 1. 1). — ^a)
T₂ आहताः (for हा हताः). — ^b) D₂ om. हताशा. G(ed.)
सहसा गतबान्धवाः. — D₂ om. (hapl.) 3°-4°. — ^c) Ñ₂
V₁ नाथे ; D₂ S (except G₂ M₁) वीर (for वीरे). — ^d) K₂
वीरे हते ; D₂ वीरजनः ; G₂ वीरहतः ; M₂ बने (for 'वन').
Ś₁ T₁ 4 G₂ 3 प्रिय (for प्रिये). Ñ₁ त्वयि वीरव्रते स्थिते ;
D₂ त्वयि वीर बलप्रिय ; T₂ त्वयि वीर हते प्रियाः.

4 D₂ om. 4 (cf. v. 1. 3). — ^b) M₁ 3 तव वीरस्य
नैष्ठिकीम्. — ^c) G₂ 3 कृपणा (for 'ण').

5 ^a) G₂ भिन्नः (for छिन्नः). B₂ T₂ 4 च (for अ).
— ^b) D₂ T₁ 2 G₂ M₁ 2, 4 भोगस्यक्ताः ; G₂ भोगैः सक्ताः
(for परित्यक्ताः). Ś₁ स्म शोभया ; K₂ Ñ₁ V₁ B₂ D₂ D₂
D₂ 3 T₂ 4 त्वया वि B₂ प्रभो (for अ शोभनैः). M₂
भोगैस्सक्ताश्च शोभनैः. — ^c) G₂ महीतले (for महाबले).

6 ^a) G₂ 4, 5 परीताङ्गी (for 'ङ्ग्यो'). K₂ Ñ₁ V₁ B₂ D₂
D₂ 3 T₁ 2, 4 M₁ को नः (T₂ 4 नु) कोप (T₁ M₁ सोक) परी-
ताङ्गी ; D₂ D₂ को वः (D₂ कोने) कोपपरीताङ्गा (D₂ 'ङ्गी').
— ^b) B₂ संकुलः ; D₂ G₂ संसक्तः (for संसर्गः). Ś₁ दुर्विना ;
K₂ तर्पिताः (for लालसाः). — ^c) Ś₁ विचेष्टन्त्यः ; K₁ G₁
3 विचेष्टन्ती ; K₂ 3 Ñ₁ V₁ B₂ D₂ D₂ D₂ 3 T₁ G₂ M₂
विचेष्टन्ती ; D₂ G₂ विवेष्टन्त्यः (for विचे'). — ^d) K₂ D₂
शयनानि (D₂ 'य') विनेष्यति.

7 ^a) K₁ 4 Ñ₂ 3 V₁ B₂ D₂ D₂ 3 T₂ 4 असह्यः ;
K₂ D₂ सुरतः ; D₁ हृद्यैः ; T₁ M₁ व्यथितं (for सततं). M₂
सौम्य (for सौम्य). — ^b) Ś₁ T₂ 4 हृद्यः ; Ñ₁ T₁ G₁ 3 हृदि
(for हृद्यः). — ^c) Ś₁ [अ]र्कोपमं (for [अ]र्को मुखं). Ñ₁
D₂ G₂ कान्त (for कान्तं). — ^d) D₂ निकोवमुकपङ्कजम्.

शिरोधरायां संलीनौ सततं कुण्डलप्रिय ॥ ८
 क ते स मुकुटो वीर सर्वरत्नविभूषितः ।
 अत्यन्तं शिरसो लक्ष्मीं यो दधात्यर्कसप्रभः ॥ ९
 अनेन स्त्रीकलत्रेण तवान्तःपुरशोभिना ।
 कथं दीनेन कर्तव्यं त्वयि लोकान्तरं गते ॥ १०
 ननु नाम स्त्रियः साध्यः प्रियभोगेष्ववशिन्नाः ।
 पतीनामपरित्याज्यास्त्वं तु नस्त्यज्य गच्छसि ॥ ११
 अहो कालो महावीर्यो येन पर्यायकर्मणा ।

कालतुल्यः सपत्नानां त्वं क्षिप्रमपनीयसे ॥ १२
 वयं दुःखेष्वनुचिताः सुखेष्वेव तु योजिताः ।
 कथं वत्स्याम विधवा नाथ कार्पण्यमाश्रिताः ॥ १३
 स्त्रीणां चारित्रलब्धानां पतिरेकः परा गतिः ।
 त्वं हि नः सा गतिश्छिन्ना कृतान्तेन बलीयसा ॥ १४
 वैधव्येनाभिभूताः स्मः शोकसंतप्तमानसाः ।
 रोदितव्ये ध्रुवे मग्नाः क गच्छामस्त्वया विना ॥ १५
 मह त्वया गतः कालस्त्वदङ्गे क्रीडितं गतम् ।

C 4795
B 2.31.16
P 2.31.16

8 T₁ om. 8^{ab}. -- ^a) K_{1,2} शूर (for शून्यौ). K₁ N̄ V B Dn Ds D_{1,3} T₁₋₃ G_{1,2} M_{1,4} इमे ते श्रवणे शून्ये (V₃ सौम्ये). -- ^b) K₁ N̄ V B Dn Ds D₁₋₃ T_{1,3} G_{1,2} M_{1,4} विकुण्डले (for 'लौ'). -- ^c) K₁ N̄ V B Dn Ds D₁₋₃ T_{1,3} G_{1,2} M_{1,4} संलीले (for 'नी'). -- ^d) K₂ N̄ V B Dn Ds D₁₋₃ T_{1,3} G₁ प्रिये; K₃ G (ed.) प्रियौ (for प्रिय).

9 ^a) D₁ स ते (by transp.). T₁ यस्य स मुकुटो वीर (sic). -- ^b) K₁ T₃ विभूषितम् (for 'तः'). -- ^c) S₁ शिरसा (for 'सो'). -- ^d) S₁ V₃ B Dn Ds D₁₋₃ G_{1,2} दधार; T₁ दधाति (for दधाति). N₁ D₁ वर्चसः (for सप्रभः). K₁ यो दधारार्कसंभव (supra, 'सप्रभः'); K_{2,3} N̄_{2,3} V_{1,3} D_{1,3} T_{1,3} यो दधारार्कसुप्रभः; K₃ D₁ सप्रभम्; N̄₂ V₁ तेजसा; K₃ यो दधार क सप्रभो; G₁ योऽदधारार्कसप्रभः (sic).

10 ^a) K_{1,2,4} B Ds D₁₋₃ T_{1,3} हि; Ds [ए]व (for स्त्री). K₃ N̄_{2,3} V B Dn D₁ T_{1,3} G M₁₋₄ सहस्रेण (for कलत्रेण). -- ^b) N̄₂ V₃ M₁ वस्तव्यः; M_{1,2} वस्तव्यं (for कं). -- ^c) D₃ G₁ लोकान्तरे (for 'न्तरं').

11 ^a) K₂ नन्वेताश्च; D₃ वयं नाम (for ननु नाम). D₃ T₃ G_{1,2-3} प्रिया. (for स्त्रियः). K₁ D₁ तत्र नाम स्त्रियः साध्वी. -- ^b) S₁ [अ]वस्थिता; V_{1,2} B_{1,3} D₁ D₂ वञ्चिताः (for [अ]व). N̄₂ V₃ D₁ T_{1,2} G_{1,2} M_{1,4} स N̄₂ V₃ पतिभोगेषु वञ्चिताः. -- D₂ reads 11^c 12^d after 18. -- ^d) N̄₂ (marg.) V₂ D_{1,2} G_{1,2} स त्वं; B₁ त्वं नु; D₁ त्वं क (for त्वं नु). B₂ संत्यज्य (for नस्त्यज्य). N̄_{2,3} V₃ त्वं नः 'ज्य क गच्छसि'.

12 For the sequence in D₂, cf. v. l. 11. -- ^a) M₂ शिवकलान् (for महावीर्यो). -- ^b) T₃ M₁₋₃ धर्मणा (for कं). -- After 12^{ab}, N̄_{2,3} V_{1,2} B_{1,3} om.:

855^a अस्मासु प्रेक्षमाणसु स्वमाक्षिप्यासु नीयसे ।

[B₂ [ए]व (for [अ]व). V₁ नीयसे (for नी).]

-- ^a) K₁ भूतः (for तुल्यः). V₃ T₁ सपत्नीनां (for 'त्वानां'). K₂ कालः प्रभूतः शङ्खो. -- ^d) S₁ K₃ Dn D₁ उप (for अप). -- After 12, N̄_{2,3} read 18^{cd}, N̄₂ repeating it

after 857^a and D₂ ins. 856^a.

13 ^b) G₁ [इ]व (for एव). S₁ त्वया धृताः; K₁₋₃ N̄_{2,3} V_{2,3} B Dn Ds D₁₋₃ T_{1,3} स्वयं धिताः; D₁ त्वया विना; D₃ त्वयोपिताः; T_{3,4} स्वयेरिताः; G_{3,4} च यो (G₄ प्रयो) जिताः (for तु यो). K₁ सुखे त्वेव स्वयं धिताः; V₁ सुखेषु च त्वयेरिताः. -- ^c) K₁ D₁ वा रयाम; V₁ वत्स्याम (for वत्स्याम). B Ds वत्स्यामो (B_{1,2} म विधवा नाथ. -- ^d) B Ds कथं (for नाथ). K₃ आश्रिता. (for आश्रिताः).

14 ^a) V₃ चरित्रः; T₁ च रतिः (for चारित्र). V₁ लब्धानां (for लु). K₃ स्त्रीणां चरित्रलब्धानां; T₂ G₁ स्त्रीणां चान्यत्र ल; T₃ स्त्रीणां चात्र कलीनानां (sic). -- ^b) G₃ सदा (for परा). -- V₂ om. (hapl.) 14^c-16^d. -- ^c) D₃ चास्पदतिष्ठ (for नः सा गतिश्च).

15 V₃ om. 15 (cf. v. l. 14). -- ^a) S₁ [अ]वभूताः; K₃ [अ]भिभूताः; D₃ तप्ताः; D₆ अनुभूता. (for [अ]भि). -- S₁ K₂ om. (hapl.) 15^b-17^d. -- ^b) D₃ संविमः; M_{1,2} संताप (for संतप्त). -- N̄₂ V_{1,2} B Ds ins. after 15^{ab}; D₂ after 12:

856^a अहो कृतान्तम्य वशं गन्तव्यं सर्वजन्तुभिः ।

[D₃ नन्वेता (for 'मि').]

After the above, D₂ cont. 857^a. -- ^a) N̄₁ T₃ G₃ हवे; D₃ T₃ ध्रुवं (for ध्रुवे). T₁ M₁ रोदितव्यस्त्वया जन्तोः. -- ^d) Dn गच्छाम (for 'मस्').

16 V₃ om. 16 (cf. v. l. 14). S₁ K₂ om. 16 (cf. v. l. 15). -- ^a) K₃ सोऽयं त्वया; N̄₂ त्वया सह (by transp.). D₂ T₁ कामस् (for कालस्). -- ^b) D_{3,6} G₃ त्वदङ्गे (for 'ङ्गे'). V₂ Bom. Poona eds. G(ed.) कृतम् (for गतम्). -- ^c) K_{1,3,4} N̄_{2,3} V_{1,2} B Dn Ds D₁₋₃ T_{3,4} क्षणेनाय; N̄₁ त्वयि चाय; D₃ G₃ क्षणेनात्मः; T₁ नैव; M₃ नार्य (for 'न च'). B₂ Ds D₃ स्मः (for स्म). T₃ G_{1,2-3} क्षणेनात्मविभिन्ना. स्म; M₄ क्षणेन विधिहीनानां; Bom. Poona eds. G(ed.) न त्व (Poona ed. त द्विहीनाः स्मः. -- After 16^a,

C 4796
B 2. 31. 16
P 2. 31. 16

क्षणेन च विहीनाः स्म अनित्या हि नृणां गतिः ॥ १६
अहो वत विपन्नाः स्म विपन्ने त्वयि मानद ।
एकदुष्कृतकारिण्यः सर्वा वैधव्यलक्षणाः ॥ १७
त्वया स्वर्गप्रतिच्छन्दैर्लालिताः स्म रतिप्रियाः ।
त्वयि कामवशाः सर्वाः स नस्त्यज्य क गच्छसि ॥ १८
आसां विलपमानानां कुररीणामिव प्रभो ।
प्रतिवाक्यं जगन्नाथ दातुमर्हमि मानद ॥ १९
एवमार्तकलत्रस्य श्राम्यमाणेषु बन्धुषु ।

T₁ reads 17^a, repeating it in its proper place. M_{1,2} om. (hapl. 16^a-17^a). — ^a) B. ह्यनित्या; D₁ अचिनित्या; D₂ T_{1,2} G धिक्कृष्टा; M₁ अक्लिष्टा (for अनित्या).

17. S₁ K₁ om. 17^a (cf. v. l. 15). M_{1,2} om. 17^a (cf. v. l. 16). — ^a) N₁ D₂ D₃ T_{1,2} G बल (for वत). G₁ विभिन्ना (for विपन्ना). V_{1,2} s D_{1,2} स्मो (for स्म). N₂ अहो निविपलापजा. — T₁ reads 17^b for the first time after 16^a. After 17^a, M₁ reads 20^a-21^b. — ^a) V₁ एका; D₁ T₁ एता; M₁ एते (for एक-). S₁ N₁ V₁ D₁ G₁ दुष्कृति (for त-). — ^a) D₁ कारणा (for लक्षणा).

18. N₂ om. 18^a. — ^a) S₁ D₁ स्वयि स्वर्गं प्रति-
च्छन्दे; D₁ S₁ (except T_{1,2}) स्वयि स्वर्गं ग (D₁ G₁ रं ग ते
वीर. — ^b) S₁ D₁ (marg. as in text) विलपाम; K₁
कलिता स्म; V₁ लोलिता स्म; B₁ लालिता स्मो (B₁ नाश्च);
T_{1,2} G_{1,2} M₁ व्रीडिता स्म (for लालिता स्म). — D₁ G_{1,2}
M_{1,2} व्रीडिता स्म रतिप्रिय. — N_{2,3} read 18^a after 12,
N₂ repeating the same after 857^a. — ^a) S₁ पति-
(for स्वयि). V₁ कामगमाः (for वशा). — ^a) S₁ N₂ V₁
D₁ त्यक्त्वा (for त्यज्य). D₁ T_{1,2} G_{1,2} त्वं नु नस्त्यज्य गच्छसि;
M₁ त्यक्त्वा त्वमनुग. — After 18, D₁ reads 11^a-12^a,
while N₂ V_{1,2} B₁ D₁ D₂ om. after 18; V₁ after
18^a; D₁ cont. after 856^a;

857^a अन्नाकं श्रमनाथानां नाथो ह्यसि मुरोपम ।

(N₂ V_{1,2} [अ]ने भव; V₁ D₁ मुरोपम; D₁ मुरोपम;
D₁ नरोत्तम (for मुरोपम).]

19. N₂ om. 19. — ^a) G₁ M₁ कुमारीणाम् (for कुर-).

20. M₁ reads 20^a-21^b after 17^a. — ^a) K₁ कल-
त्रेषु (hapl. ग्रन्थ). — ^b) S₁ श्रोत्र्यमाणेषु बन्धुषु; K_{1,2} N₁ V₁
B_{1,2} D_{1,2} s T_{1,2} G_{1,2} श्राम्यमाणेषु बन्धुषु; K₁ श्रोत्र्य-
माणेषु बन्धुषु; D₁ श्राम्यमाणेषु बन्धुषु; D₁ (marg.) श्राम्यमाणेषु बन्धुषु.
— G₁ om. 20^a-22^b. — ^a) K₁ महानेजा; D₁ Bom. Poona
eds. G₁ (ed.) भाग (for रात्र). — ^a) Poona ed. दारुणे

गमनं ते महाराज दारुणं प्रतिभाति नः ॥ २०
नूनं कान्ततराः कान्त तस्मिल्लोके वरस्त्रियः ।
ततस्त्वं प्रस्थितो वीर विहायेमं गृहे जनम् ॥ २१
किं नु ते करुणं वीर भार्यास्वेतासु भूमिप ।
आर्तनादं रुदन्तीषु यन्नेहाद्यावबुध्यसे ॥ २२
अहो निष्करुणा यात्रा नराणामौर्ध्वदेहिकी ।
ये परित्यज्य दारान्स्वान्निरेपेक्षा व्रजन्ति ह ॥ २३
अपतित्वं स्त्रियाः श्रेयो न तु शूरः स्त्रियाः पतिः ।

(for 'ज'), N₁-भाषितम् (for भाति नः).

21. For the sequence in M₁, cf. v. l. 20. G₁ om.
21 (cf. v. l. 20). — ^a) D₁ कान्ताम् (for कान्त). D₁
नूनं कान्तपरे लोके. — ^b) K₁ N₁ V₁ B_{1,2} D₁ D₂ D₃
T_{1,2} G_{1,2} परलोके; D₁ तस्मिन्ने च (for तस्मिल्लोके). M₁
उत्तर (for वर-). B₁ D₁ D₂ T₁ परलोके वराः स्त्रि (B₁
T₁ परस्त्रि) य. — ^a) K_{1,2} s N₁ s V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ s
T₁ G₁ M₁ यतम्; N₂ D₁ तत्र (for यतम्). D₁ वीरो (for
वीर). — ^a) T₁ इत्थं (for इमं). S₁ T₁ गृहं जनम्; K₁
D₁ T₁ जनं गृहे (by transp.).

22. G₁ om. 22^a (cf. v. l. 20). — ^a) S₁ न; N₂ तु
(for नु). K_{1,2} D₁ तत्कारणं; V_{1,2} B₁ D₁ D₂ s
T₁ s G_{1,2} M₁ ते कारणं; B₁ ते करुणा (for ते करुणं).
K₁ N₂ V₁ B₁ D₁ किं न ते (N₂ नस्ते) करुणा वीर; K₁ N₁
D₁ s T₁ s G_{1,2} किं नु ते (G₁ कृजितं) कारणं वीर; M₁ s
किं नु ते कारणं भूप. — ^b) S₁ आस्ताम् (for एतासु). K₁ s
B₁ भूतिद; K₁ N₂ s V₁ B₁ D₁ (except D₁) T₁ s भूरिपु;
N₁ वै प्रभो; M₁ मानद (for भूमिप). — ^a) S₁ B₁ नदन्तीषु
(for हं). T₁ M₁ s आतासु स्त्रि T₁ तं वदन्ति नदन्तीषु. — ^a)
K_{1,2} s N₁ s V₁ B₁ s D₁ D₂ s T₁ s मोहाद्य (for नेहाद्य).
D₁ T₁ G₁ s प्र; M₁ s [अ]पि (for [अ]व). G₁ यन्नेहाद्य
प्रबुध्यसे.

23. ^a) K₁ s नि-कारणा (corrupt), T₁ निष्करुणं (for
'णा). — ^b) K_{1,2} s B₁ G₁ M₁ और्ध्व; N₁ और्ध्व (for
और्ध्व). K₁ नेहनी; some Mss. देहिकी (for दे). — ^a)
All Mss. (except S₁ N₁ D₁ M₁ s) यत (for दे). S₁
दाराश्चै; D₁ दारास्तु; D₁ T₁ G_{1,2} s M₁ दाराणि; T₁ M₁ s
दाराश्च; T₁ नाभ्यारान् (for दाराम्भान्). — ^a) K_{1,2} s
N₂ V_{1,2} B₁ D₁ D₂ s G_{1,2} s M₁ हि (for ह).

24. ^a) B₁ D₁ D₂ स्त्रियः; D₁ T₁ s G₁ M₁ s पति (for
स्त्रिया). S₁ अपतित्स्वाश्रमः श्रेयो. — ^b) K₁ T₁ s G₁
M₁ s स्त्रियः पति; D₁ प्रियः पति; D₁ पतिः स्त्रियः; Bom.

स्वर्गस्त्रीणां प्रियाः शूरास्तेषामपि च ताः प्रियाः ॥२४
 अहो क्षिप्रमदृश्येन नयता त्वा रणप्रियम् ।
 प्रहृतं नः कृतान्तेन सर्वासामन्तरात्मसु ॥ २५
 हत्वा जरासंधबलं जित्वा यक्षांश्च संयुगे ।
 कथं मानुषमात्रेण हतस्त्वं जगतीपते ॥ २६
 इन्द्रेण सह संग्रामं कृत्वा सायकविग्रहम् ।
 अमर्त्यैरजितो युद्धे मर्त्येनासि कथं हतः ॥ २७
 त्वया सागरमक्षोभ्यं विशोभ्य शरवृष्टिभिः ।
 रत्नसर्वस्वहरणं जित्वा पाशधरं कृतम् ॥ २८
 त्वया पौरजनास्यार्थे मन्दं वर्षति वामवे ।

Poona eds. G(ed) पति. स्त्रियाः (by transp.). --^a) G2 वराः (for प्रिया) --^d) S1 मताः (for च ताः). G1 प्रजाः (for प्रियाः).

25 ^b) K1 भयनी (for नयता). Some Mss. त्वां (for त्वा). S1 नयप्रियः; K1: N1.2 रणे प्रियः; V3 B2.4 D1 D5 Di.2.4 T2 रणप्रियः; T1 G1.2.3 M1.3 हतः प्रियम्; ² G1 क्षतिप्रिय (for रणप्रियम्); K2 D1 नयः D2 हरः ता त्वां रणप्रियः; G1 M1 नयता यामित. प्रिय. --^c) N2 कृतं तेन (for कृतान्तेन). --^d) K1 नयामामन्तरप्रियम्; T3 रायमति.

26 ^b) D1 भिरया (for जित्वा). सरक्षामि (for यक्षांश्च). -- For 26^{ab}, K2 sub-st.

858* जरासंधबलं जित्वा त्वया राज्ञां च संयुगे ।

While D1 S (except L. 1) sub-st. for 26^{ab}.

859* जित्वा देवगणं युद्धे यक्षानपि च संयुगे ।

[T1 M1 त्वये (for यु०). M1.3 यः (for परि०).]

--^c) M1.2 किं त्वं (for कथं). --^d) D2 T2 G1.2.3.4 M1 जितस्त्वं; M1.3 जितो हि (for हतस्त्वं); K4 D1.2 हतले (for युद्धे). N2 V3 हतस्त्वं पृथिवीतले; D2 स्त्वं जगतां पते; T2.4 हत्यं जगतां पतिः.

27 ^a) S1 K1.3 D1 संग्रामे; B3 D5 D6 G2.3.5 M1 गङ्गायाः; T2 G1.3 गङ्गायाः (for संग्रामं). --^b) D2 सागरः; G2.3 सायकः (for सायक). --^c) N1 om. 27^d. --^c) N2 V3.3 अमर्त्यः; M1 अमर्त्येन (for मर्त्यैर). G2 वीर (for युद्धे). --^d) T1 च (for [अ]पि); K2 D2 T1 G2 M1 कथं जितः; T2 G1.2-3 जितः प्रभो (for कथं हतः).

28 Ms om. (hapl.) 28. --^b) K1.2 V2 D2.3 संक्षोभ्यः; G(ed.) विशोभ्य (for भ्य). --^d) G(ed.) त्वया (for जित्वा).

सायकैर्जलदान्भित्त्वा बलाद्वर्षं प्रवर्तितम् ॥ २९

प्रतापावनताः सर्वे नव तिष्ठन्ति पार्थिवाः ।

प्रेषयाणा वरार्हाणि रत्नान्याच्छादनानि च ॥ ३०

तत्रैवं देवकल्पस्य दृष्टवीर्यस्य शत्रुभिः ।

कथं प्राणान्तिकं घोरमीदृशं भयमागतम् ॥ ३१

प्राप्ताः स्मो विश्ववाशब्दं त्वयि नाथे निपातिते ।

अप्रमत्ताः प्रमत्ताः स्म कृतान्तेन निराकृताः ॥ ३२

यद्येवं नाथ गन्तव्यं यदि वा विस्मृता वयम् ।

वाक्यमात्रेण यास्येति कर्तव्यो नः परिग्रहः ॥ ३३

प्रसीद नाथ भीताः स्म पादौ ते याम मूर्धभिः ।

C 4814
B 2.31.34
P 2.31.34

D1 T1.2 G1 M1.2.4 कृत्वा T1.2 G1.3.4 जिह्वा पाशधरो जितः.

29 ^a) N1.2 D1 T3 जित्वा (for भित्त्वा). --^d) G2 जल (for बलाद्). M1.3 प्रयानितम् (for प्रवर्ति). S1 बलादिन्द्रः प्रचोदितः.

30 ^a) V3 प्रभावावनताः सर्वे. --^b) S1 त्वयि (for तव). D2 T1.2 G1.2.3.4 तिष्ठन्ति तव पार्थिवाः. -- B3 om. 30^{ab}-31^d. --^c) N (except S1; B3 om.) T1.2 G1-3 M4 प्रेषयन्ताः; T2 प्रयच्छन्ताः; G1.2 प्रेषयन्ताः (for प्रेषयाणा). S1 मत्ताणि (for वरा). --^d) G1 [आ]भरणानि (for [आ]च्छादनानि).

31 ^a) B3 om. 31^c of v. l. 30). --^a) K4 तव वै; N1 तदेवं; V1 जयैवं; T2 G1 तदेवं; G2.3.5 M4 तवैव (for वै). V3 M1 तवैव (M2 तवैव) दृष्टवीर्यस्य. --^b) V3 M2 देवकल्पस्य शत्रुभिः. --^c) B2 T1.2 प्राणान्तिकं (for 'न्तिकं'). --^d) S1 प्राणान्तं (for ईदृशं).

32 ^a) D1 T1.3 G1-3.5 M1 स्म (for स्मो). --^b) S1 V3 वीर (for नाथे). T1.2 M4 दिवं गते (for निपातिते). ^c) ^c) ^c) त्वयि नाथ दिवं गते; M1-3 त्वयि पञ्चत्वमागते. --^c) S1 अप्रमत्तः; K2 D2 T2 G2 M1.2.4 मत्तः (for 'मत्ताः). N1 V1.2 B D5 D4 प्रमत्तेन; D3 'त्ताश्च (for 'त्ताः स्म). V3 प्रमत्ताः स्म प्रमत्तेन.

33 ^a) G2.3 [ए]व (for [ए]वं). S1 M3 नावः (for नाथ). --^c) D1 T2 G1 M4 यामीति (for यास्येति). K N2.3 V B D1 D5 D1-3 T1.3.4 वाक्यात्रेणापि यामीति. --^d) N (except S1 N1) T2.4 वक्तव्ये कः (K2 'व्ये न; D1 'व्यः कः) परिश्रमः.

34 ^a) S1 अभी च (for प्रसीद). T2 भीताभिः (for भीताः स्म). --^b) V1.3 यामि (for याम). S1 D1 मूर्धभिः

C 314
S 231. 34
P. 2. 31. 34

अलं दूरप्रवासेन निवर्त मथुराधिप ॥ ३४
अहो वीर कथं शेषे निषण्णस्तृणपांसुषु ।
शयानस्य हि ते भूमौ कस्माच्चोद्विजते मनः ॥ ३५
केन सुप्तप्रहारोऽयं दत्तोऽस्माकमतर्कितः ।
प्रहृतं केन सर्वासु नारीष्वेवं सुदारुणम् ॥ ३६
रुदितानुशयो नार्या जीवन्त्याः परिदेवनम् ।
किं वयं सति गन्तव्ये सह भर्त्रा रुदामहे ॥ ३७
एतस्मिन्नन्तरे दीना कंसमाता प्रवेपती ।
क मे वत्सः क मे पुत्र इति रोरूपते भृशम् ॥ ३८

(for मूर्धनिः). — °) B₂ दूरं (for दूरः). — °) B₂ D₁
निवर्तस्व नराधिपः D₂ T₂ G M₁ निवर्त मथुरेश्वरः.

35 °) S₁ सुव्यस्वमे. M₁₋₃ सुखं शेषे (for कथं शेषे).
— °) S₁ निमग्नस् (for निषण्णस्). V₂ निमग्नः स्थलपांसुषु;
D₂ विषमेषु च पाशुषु. — °) T₁ हि मे; G₁ ह ने; G₂ कथं
(for हि ते). — °) N₁ कस्य; B₂ D₂ कथं (for कस्मान्).
K N V B D (except D₁) T₂ 3 G₁ 3-3 M₁ वपुः (for
मनः). T₁ कस्माच्चो भिद्यते वपुः.

36 °) G₂ तेन (for केन). K₁ सम्यक्; D₁ गुप्तः; T₁
वा सं- (for सुप्तः). — °) S₁ केन; V₁ दत्तम् (for दत्तो).
N₂ V₂ अलक्षितः; G₂ अर्कानितः (for अतर्कितः). — °) D₂
प्रहृतः; M₁ प्रवृत्तं; Bom. Poona eds. Gied) प्रदत्तं (for
प्रहृतं). — °) S₁ D₁ 2 G₂ [ए]व (for [ए]वं).

37 °) D₂ D₂ नार्यो (for नार्या). D₁ 2 T₁ रुदिता-
नुशया नार्यो. — °) M₁ 2 जीवन्त्या (for न्याः). N₁ 3
(marg.) देवितम्; V देविताः (for देवनम्). — °) D₂
किमर्थं (for किं वयं). S₁ सह कर्तव्ये; B₁ प्रतिगन्तव्यं, G₂
सह गन्तव्यं (for सति गन्तव्ये). — °) N₁ सदा भर्तृ; N₂
(marg. as in text) सुभर्तारं (for सह भर्त्रा). T₁ M₁₋₃
सति भर्तारि रोदिसः (T₁ तुम्). — After 37, N₂ 3 V₁ 3
ins. an addl. colophon [Mention of Khila: N₂
V₁ 3.— Athy. name: N₂ 3 V₁ 3 कंसकृषि (N₂ प्रकृषः.
— Athy. no.: N₂ V₁ 87; V₂ 85].

38 Before 38, N₂ 3 V₁ 3 ins. वैशंपायन उवाच. — °)
D₁ (marg. as in text) देवी (for दीना). — °) K₁ कम्प-
माना (for कंसमाता). D₂ [अथ (for प्र-). — °) V₁ स
(for मे). D₂ T₁ 2 M कंसः (for वत्सः). K₁ 2, 4 D₂ 2 क
मे पुत्रः क मे वत्स; D₂ T₂ G क मे कंसः क पुत्रेति. — °)
D₂ T₂ G दीना (for इति). K N₂ (marg.) V₁ 3 B D₂ 3
T₂ 3 रोरुदती; N₂ [ए]वं रोदती (for रोरूपते). S₁ रोरूपत

सापश्यत्तं हतं पुत्रं निपीतं शशिनं यथा ।
हृदयेन विदीर्णेन श्राम्यमाणा पुनः पुनः ॥ ३९
पुत्रं समभिवीक्षन्ती हा हतास्मीति वाशती ।
स्तुषाणामार्तनादेन विललाप रुरोद च ॥ ४०
सा तस्य वदनं दीनमुत्सङ्गे पुत्रगृदिनी ।
कृत्वा पुत्रेति करुणं विललापार्तया गिरा ॥ ४१
पुत्र शूरव्रते युक्तं ज्ञातीनां नन्दिवर्धन ।
किमिदं त्वरितं तात प्रस्थानं कृतवानसि ॥ ४२
प्रसुप्तश्चासि विबुधे किं पुत्र शयनं विना ।

मुहुर्मुहुः; N₁ इति रोरुदती पुनः; N₂ इति सा रुदती बहु;
D₂ कातरा रुदती भृशम्.

39 °) S₁ D₂ सापश्यतः; K N₂ 3 V B₁ 3 Dn D₂
D₁ 3 T₁ 3 G₁ 3 M₁ सापश्यन्ति; N₁ D₂ G₂ सा पश्यन्ती;
B₂ नापश्यन्ति; G₂ सापत्यं नि; G₁ सा पश्यति (for
सापश्यत्तं). T₂ 3 सापश्यन्तिहनं वत्सं. — °) K N₂ V₁ 3
B Dn D₂ D₁ 3-3 T₁ 3 निष्प्रभं; D₂ T₁ 3 G₁ 3 पतितं
(for निपीतं). K₁ तथा (for यथा). G₂ M₁ पतितं
शिलरं यथा. — °) K₁ 3 N₂ 3 V₁ B₁ 3 D₂ D₁ 3 G₁ 3
[अ]र्दीर्णेन; K₁ D₁ [अ]वशी; V₁ D₂ T₁ 3 G₁ 3 M₁ [अ]-
वती; M₁ 2 [अ]निर्दिष्टेन; M₂ [अ]विदीर्णेन (for विदीर्णेन).
— °) S₁ K₁ N₂ 3 V T₁ 3 Dn D₁ 3-3 T₂ G₁ श्राम्यमाणा;
N₁ 3 (marg.) श्राम्यमाना; T₂ श्राम्यमाना; T₁ त्रासमाणा
(for श्राम्यं). K₁ 3 D₂ मुहुर्मुहुः (for पुनः पुनः). D₂
श्राम्यमाणा मुहुर्मुहुः.

40 °) B₂ पश्यन्ती (for वीक्षन्ती). — °) K₁ वाशती;
N₂ (marg.) V₁ वेपती (for वाशती). T₂ आहतास्मीति
वादिनी. — For 10th, D₂ T₁ 2 G M subst.:

860° हा हतास्मीति वाशन्ती पयात भुवि दुःखिता ।

[M₁ मन्ती (for वाशती).]

— °) N₂ (marg. as in text) सा क्षणाद् (for क्षणाम्).
— °) D₂ सा (for च).

41 °) T₁ हनस्य (for मा तस्य). N₁ नीत्वा; G₂ दीना
(for दीनम्). — °) D₂ गृदिनी; T₁ गन्धिनी (for गृदिनी).
— °) M₁ कृत्वा (for कृत्वा). K₂ N₂ 3 (marg. as in text)
V₂ B₁ 3 Dn D₂ D₁ 3 T₂ 3 G₂ कारुण्यं (for करुणं). S₁
कृत्वा पुत्रस्य वदनं; D₁ नीत्वा पुत्रेति कारुण्यं.

42 °) M₂ शोक (for शूर). D₂ व्रते युक्तो (for व्रते
युक्त). T₂ 3 पुत्र शूरव्रते युक्त. — T₁ om. 42nd. — °)

तात नैवंविधा भूमौ शेरते कृतलक्षणाः ॥ ४३
 रावणेन पुरा गीतः श्लोकेऽयं साधुसंमतः ।
 बलज्येष्ठेन लोकेषु राक्षसानां समागमे ॥ ४४
 एवमूर्जितवीर्यस्य मम देवनिघातिनः ।
 बान्धवेभ्यो भयं घोरमनिवार्य भविष्यति ॥ ४५
 तथैव ज्ञातिलुब्धस्य मम पुत्रस्य धीमतः ।
 ज्ञातिभ्यो भयमुत्पन्नं शरीरान्तकरं महत् ॥ ४६
 सा पतिं भूपतिं वृद्धमुग्रसेनं विचेतसम् ।
 उवाच रुदती वाक्यं विवन्सा सौरभी यथा ॥ ४७
 एक्षेहि राजन्धर्मान्मन्यस्य पुत्रं जनेश्वरम् ।

N (except S₁) T₂ वत्स ; G₁₋₃ चास्मान् (for तात) . — ^a)
 T₁ : 3 G अ (T₁ ह्य / बुक्त्वा गन्वानमि .

43 M₃ om. 43^{ab} . — ^a) K₁ N₂ V₁ : 2 B₃ D₁ : 4
 [अ]पि ; M₁ Bom. Poona eds. G (ed) [अ]ति- (for [अ]-
 सि) . S₁ T₁ G विवृत्तं (for 'ने') . D₁ प्रगुप्तश्चापि भूमौ त्वं ;
 D₂ 'पि वृत्तं किं ; M₁ : 2 'पि विवृत्तं . — ^b) N (except S₁ D₂)
 T₂ : 4 नियमं (for शयनं) . — ^c) N (except S₁ D₂) T₂ : 4
 G₂ M₁ वत्स ; T₂ तत्र (for तान) .

44 ^a) K₃ मार- (for साधु-) . N₂ पूजितः (for संमत-) .
 — ^c) K₁ : 2 : 3 N V B D₂ D₁ : 3 T₂ : 3 लोकस्य (for लोकेषु) .
 — ^d) M₁ : 3 बान्धवानां (for राक्षसानां) .

45 ^a) D₂ दीर्योऽहं ; M₁ : 3 सत्यस्य (for वीर्यस्य) .
 — ^b) S₁ K₃ D₂ D₁ (last two sup. loc.) महामुर- ; N₁
 D₂ D₁ महामुर- ; N₂ V₁ : 3 B₁ : 2 D₂ D₁ महामर (for मम
 देव-) . D₂ हि- (for नि-) . K₃ महापुगविघातिनः ; N₂ D₂
 D₁ T₂ : 4 महाम (D₂ 'मु' भविष्य-) ; D₂ मानवेन विघातितः .
 — ^c) K₁ D₁ बर्ष- (for भयं) . — ^d) K N₂ : 3 V₁ : 3 B D₂
 D₁ D₂ : 3 T₂ : 4 M दुर्निवार्य- ; D₁ दुर्निवार्य- ; G₂ दुर्निवार्यो
 (for अनिवार्य) .

46 ^a) M₁ खलु (for ज्ञाति-) . S₁ V₂ B₁ तथैव मम
 पुत्रस्य . — ^b) S₁ V₂ B₁ ज्ञातिलुब्धस्य धीमतः ; D₂ T₂ G₁
 : 3 M₁ मपुत्रस्यापि धी- ; T₁ मपुत्रानपि धी- ; M₁ : 3 पुत्र-
 स्यापि च धी- . — After 46, V₂ ins. :

861^a विमलस्य शनौकस्य (?) वक्तुर्विग्रहमृच्छतः ।

ज्ञातिविग्रहभूतस्य [नूनं] मृत्युर्भविष्यति ।

47 ^a) D₁ [अ]पि तं (for पतिं) . S₁ V₂ पतितं ; B₃
 मृपतिं (for भू-) . — ^b) B T₁ विचेतनम् ; T₂ G₂ अचेतसम्
 (for हि-) . — ^c) D₂ T₁ G₂ : 2 : 3 M₂ : 3 दीना ; M₁ मीता
 (for वाक्य-) . T₂ G₁ उवाच रुदता दीना . — ^d) K₁ N₂

शयानं वीरशयने वज्राहतमिवाचलम् ॥ ४८

अस्य कुर्मो महाराज निर्याणसदृशीं क्रियाम् ।

प्रेतत्वमुपपन्नस्य गतस्य यमसादनम् ॥ ४९

वीरभोज्यानि राज्यानि वयं चापि पराजिताः ।

गच्छ विज्ञाप्यतां कृष्णः कंससंस्कारकारणात् ॥ ५०

मरणान्तानि वैराणि शान्ते शान्तिर्भविष्यति ।

प्रेतकार्याणि कार्याणि मृतः किमपराध्यते ॥ ५१

एवमुक्त्वा पतिं भोजं केशानारुज्य दुःखिता ।

पुत्रस्य मुखमीक्षन्ती विललापैव सा भृशम् ॥ ५२

इमास्ते किं करिष्यन्ति भार्या राजन्सुखोचिताः ।

C 483
B 2. 31. 53
P 2. 31. 53

V₁ B D₂ D₁ : 2 : 3 T₂ : 4 हरिणी ; N₂ V₂ D₁ T₁ M₁ सुरभी
 (T₁ M₁ 'भिर') (for मी-) . K₁ विवत्सा हरिणी तथा ; K₂
 विवशा हरिणी यथा .

48 ^a) K₁ : 4 N V₁ : 2 B₁ : 2 D₂ D₁ : 6 T G M₁ शुद्धा-
 त्मनः ; V₂ श्रद्धा- ; B₃ M₁ : 3 दुःखा- (for धर्मा-) . — ^b) D₂ : 3
 D₂ T₁ : 2 G₁ : 3 M₁ : 3 नरेश्वर (for जनेश्वरम्) . G₂ मम पुत्रं
 नरेश्वर ; M₁ पुत्रं पश्य नरेश्वर .

49 ^a) S₁ तस्य (for अस्य) . D₂ कथं वीर ; M₁ महातेजा
 (for 'राज') . — ^b) K₁ : 2 : 4 D₂ : 2 : 3 T₂ : 4 G₁ निर्वाण- ;
 T₂ गीर्वाण- (for निर्याण-) . M₁ निर्याणसदृशाः क्रियाः . — ^c)
 G₂ यमसादनम् (for 'साद') .

50 ^a) K₃ N₂ : 2 V₁ : 3 B₂ D₂ T₁ भोज्यानि (for
 भोज्यानि) . N₁ रवानि (for राज्यानि) . — ^b) K₂ भोज्यन्ति
 न (for वयं चापि) . T₂ प्रपूजिताः (for परा-) . — ^c) D₂
 गच्छ विज्ञाप्यतां कृष्णः . — ^d) K₁ : 2 N V B D₂ D₁ : 2 : 4
 G₂ संस्कार- (for 'संस्कार') .

51 ^a) K N V B D₂ D₁ : 4 T₂ : 4 G M₁ विजयान्तानि
 वैराणि ; T₁ M₁ : 3 अमित्रान्तानि वै- . — ^b) V₂ कर्माणि (for
 कार्याणि) . — ^c) K₁ : 2 N₁ : 3 V₁ B D₂ D₁ : 6 अपराध्यति
 (for 'ते')

52 ^a) D₂ भार्या (for भोजं) . — ^b) K₂ G₁ श्लोकेन (for
 केशान्) . G (ed.) दुःखिनम् (for 'ता') . D₂ T₂ : 4 कंसमाता
 (D₂ वेपमाना) सुदुःखिता . — K₂ om. (hapl.) 52^a-53^b .
 — ^c) B. मुखं पुत्रस्य पश्यन्ती . — ^d) N₁ तदा भृशम् ; V₂
 सुदुःखिता ; D₂ T₁ : 2 G M पुनर्भृशम् (for [ए]व सा भृशम्) .

53 K₂ om. 53^{ab} (cf. v. l. 52) . — ^a) K₁ ताः (for
 ते) . — ^b) K₁ : 4 N₁ : 2 V₂ B D₂ D₁ : 4 T₂ : 4 सुखोचिताः ;
 M₁ गुणोचिताः (for सुखो-) . S₁ भार्या राजगुणोचिताः ; K₂
 भोजराज सुखोचिताः ; D₂ T₁ : 3 G M₁ : 3 भार्या राजीवकोचनाः

C 4833
B 2. C 1. 50
P 2. 31. 53

त्वां पतिं सुपतिं प्राप्य या विषममनोरथाः ॥ ५३
इमं ते पितरं वृद्धं कृष्णस्य वशवर्तिनम् ।
कथं द्रक्ष्यामि शुष्यन्तं कासारसलिलं यथा ॥ ५४
अहं ते जननी पुत्र किमर्थं नाभिभाषसे ।
प्रस्थितो दीर्घमध्वानं परित्यज्य प्रियं जनम् ॥ ५५
अहो वीराल्पभाग्यायाः कृतान्तेनानिवर्तिना ।
आच्छिद्य मम मन्दाया नीयसे नयकोविद ॥ ५६

दानमानगृहीतानि वृत्तान्येतानि ते गुणैः ।
रुदन्ति तव भृत्यानां कुलानि कुलयूथप ॥ ५७
उत्तिष्ठ नरशार्दूल दीर्घबाहो महाबल ।
ग्राहि दीनं जनं सर्वं पुरमन्तःपुरं तथा ॥ ५८
रुदतीनां भृशार्तानां कंसस्त्रीणां सविस्तरम् ।
जगामास्तं दिनकरः संध्यारागेण रञ्जितः ॥ ५९

इति श्रीहरिवंशे सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

(Ti Gz 'न). — °) Dc Tz Gz. 3 सपतिं ; Gz. 4. 5 सवृत्तिं
(for सुपतिं). — °) Ti याभिषन्न ; Gz. 5. 6 याभिषन्न (for या
विषम). — After 53, Ti. 2 G. Ma read 55^{ab}.

54. Si Nārom (hapl.) 54. — °) Vā अहं ; Mā कथं
(for इमं). Dc त्वपितरं ; Dc Ti. 2 G. Ma च (for ते पि).
Kz इष्टा (for वृद्धं). — °) Mā ननु (for कथं). Bz Ds
द्रक्ष्याम (for 'मि). Kz शुष्कं नः ; Dc Tz Gz. 2. 3. 4. 5 Mā
शुष्यन्ती (for 'न्तं). — °) Vā Ds T G. Mā कान्तारे (Tz
'र ; Tz 'रं ; Dc कानारे ; Dc मरमः (for कासारः).

55. Dc om 55^{ab}. Ti. 2 G. Ma read 55^{ab} after 53.
— °) Kz am. पुत्र. — °) Tz किं मां त्वं (for किमर्थं). Dc
[अ]व (for [अ]भि). Tz किं मां त्वं नावभाषसे. — Dc reads
55^c-56^b on marg. — °) Dc Ds वृत्तम् (for दीर्घम्).

56. — °) Si वीराल्प (for वीराल्प). — °) Kz Dm D. 2
Tz [अ]भि ; Nā Dc Tz. 3 Gz. 4 Mā [अ]नु (for [अ]नि).
— °) Ds नीयते (for 'से). Mā मम (for नय).
Kz. 3 Nā Vā Bz. 2 Dc. 2 Ti Gz. 3 Mā (inf. loc. as in
text) कोविद ; Vā 'दम् ; Gz 'दा (for 'द). Tz नीयते
नयकोविदः.

57. — °) Si Kz दसानि ; Kz Dm दृष्टानि (for वृत्तानि).
Kz Ds. 3 Tz तैरु ; Vā. 3 Dc. 3 Mā वे (for ते). Nā
दृष्टान्येतानि वै गुणैः ; Dm दृष्टान्येतानि तैर्गुणैः. For 57^{ab},
Mā subst. ;

862* नामानि च गृहीतानि सम्यग्वृत्तानि तैर्गुणैः ।
— °) Mā पार्थिव (for यूथप).

58. — °) Kz. 3 Nā Vā Bz. 3 Dm Ds Tz Mā नृप (for
नर). — °) Gz दिव्य (for दीर्घ). — °) Dc Gz पाहि
(for ग्राहि). Kz दीने जगन् ; Tz दीनजनं ; Mā जनमिमं
(for दीने जनं). Vā ग्राहि भवे जने दीने ; Gz पाहि दीनजनं
सर्वं ; Mā पाहि दीने जनमिमं. — °) Gz पुनरु (for पुरम्).
Kz Nā. 2. 3 (marg.) Vā Dc. 3. 4 Tz. 3 Gz. 4 Mā यथा ; Nā
Tz तदा (for तथा).

59. — °) Nā Dm Dc. 4 Ti Gz. 2 Mā रुदन्तीनां (for
'तीनां). Kz एवं तासां रुदन्तीनां ; Bz. 3 Ds एवं विलपन्तीनां
तु ; Dc रुदन्तीनां भृशं तासां. — °) Kz. 3. 4 Nā Vā. 3
B Dm Ds Dc. 3. 4 Ti सुविस्तरम् ; Dc Tz Gz तु विस्त्रं ;
Tz तु निम्बनम् ; Tz Gz. 3. 4 Mā तु वि Tz सुवि स्वरम् ;
Mā सुदारुणम् ; Mā सुदुःखम् (for सर्वं). — °) Nā Vā
अस्तं जगाम तिम्रंशु. — °) Dc Ti Gz. 3 Mā रागानु ; Tz
Gz रागमु (for रागेण). Nā (marg. as in text) रञ्जितः
(for रञ्जितः).

COLUPHON. — Mention of the Epic : Kz Bz Ds Tz.
— Mention of Khila : Si Kz. 3 Nā Vā B Dm Ds Dc. 3.
— Sub-parvan. Tz आश्चर्यपर्व. — Adhy. name : Si
Kz. 4 Dc. 4 Gz. 3 क्रीपः Kz. 4 Dc. 3 वि क्रीपः ; Kz Nā Vā
B Ds Dc. 3 Ti Mā कंसस्त्रीणां क्रीपः ; Kz Dc कंस-
स्त्रीणां विलापः ; Nā Vā कंसमानुषः Vā वि क्रीपः ; Nā Vā
कंसमानुषविलापः ; Dm विलापः ; Tz कंसस्त्रीविलापनम्. — Adhy.
no. (figures, words on both) : Kz 85 ; Nā Vā Gz. 4
Mā. 88 ; Vā 87 ; Dm Dc. 3 Ds 86 ; Dc. 3 83 ; Ds 92 ;
Ti. 3 Gz. 3 90 ; Tz 89 ; Gz Mā 91. — Śloka no. : Dm
Tz 59 ; Ds Dc 60.

७८

[शपायन उवाच ।

उग्रसेनस्तु कृष्णस्य समीपं दुःखितो ययौ ।

पुत्रशोकाभिसंतप्तो विषपीत इव स्खलन् ॥ १

स ददर्श गृहे कृष्णं यादवैरभिसंवृतम् ।

पश्चानुतापाज्ज्ञायन्तं कंसस्य निधनाविलम् ॥ २

कंसनारीप्रलापांश्च श्रुत्वा मुकरुणान्वहन् ।

विगर्हमाणमात्मानं तस्मिन्यादवसंसदि ॥ ३

अहो मयातिबाल्येन नररोषानुवर्तिना ।

वैधव्यं स्त्रीसहस्राणां कंसस्यास्य कृते कृतम् ॥ ४

कारुण्यं खलु नारीषु प्राकृतस्यापि जायते ।

एवमार्ते रुदन्तीषु मया भर्तरि पातिते ॥ ५

परिदेवितमात्रेण शोकः खलु विधीयते ।

कृतान्तस्यानभिज्ञातः स्त्रीणां कारुण्यसंभवः ॥ ६

कंसस्य हि वधः श्रेयान्प्रागेवाभिमतो मम ।

सतामुद्वेजनीयस्य पापेष्वभिरतस्य च ॥ ७

लोके पतितवृत्तस्य पुरुषस्याल्पमेधसः ।

अक्लिष्टं मरणं श्रेयो न विद्विष्टस्य जीवितम् ॥ ८

कंसः पापरतिश्चैव साधूनां चाप्यसंमतः ।

विकशब्दपतितश्चैव जीविते चास्य का दया ॥ ९

मृगं तपोभृतां वामः फलं पुण्यस्य कर्मणः ।

C 4849
B 2. 32. 10
P 2. 32. 10

78

1 °) T₁ च (for तु). S₁ वीरस्य (for कृष्णस्य). — °) S₁ दुःख- (for पुत्र-). — °) K₂ Dn D₁ T₃ M₁₋₃ वसन्; N₁ (marg. as in text) ज्वलन् (for स्खलन्).

2 T₁ om. 2^d-4°. — °) N (except S₁ D₆) T₃ बाधवैः परिवारितम्. — °) S₁ D₆ भूयोऽनुतापाज्ज्ञायन्तः; K₁ V₂ पश्चात्तापं तु ध्या; K₂ B₂ D₁ T₃ G₂ पश्चात्तापानु ध्या(K₂ B₂ 'नुध्या' यस्तं; D₆ 'त्तापेन तप्यन्तः; T₁ 2 G₁ 3-5 M₁ 'त्तापानु सं(T₂ G₁ 3 M₁ 'नुसं' नसं. — M₁ om. (hapl.) 2^d-4°.

3 T₁ M₂ om. 3 (cf. v. 1. 2). — °) K₂ N₂ 3 V₁ 2 B₁ 2 D (except D₆) T₁-3 G₁ M₁ वि- (for प्र-). — °) K₂ 4 N₂ V₂ B Dn D₆ D₁ T₃ म; V₁ om.; V₂ D₆ T₁ 2 G [अ]ति- (for सु-). M₁ भ्रुवानिकरुणं बहून् — °) K₂ N₂ V B D₁-3 T₂ गर्हमाणं तथा. K₁ D₆ 'णस्तथा; D₂ 'णं तदा; D₆ 'णस्तथा स्मानं; N₂ गर्हमाणमथा; D₆ G₂ 3 2 विगर्ही वि 'गृह्यमाणमा'. — °) N₂ V₂ तस्यां (for तस्मिन्). — After 3, D₂ ina. :

863° कृष्णः प्रोवाच निखिलं सर्वेषामुपशृण्वताम् ।

4 T₁ M₂ om. 4th (cf. v. 1. 2). Before 4, N₂ B₁ ina. श्रीकृष्ण उवाच; V₁ 2 वैशंपायन उवाच. — °) T₂ G₁ तु (for [अ]ति-). B₂ 3 D₆ D₁ 2 5 T₁ M₁ बालेन (for बाल्येन). — °) S₁ D₆ 3 ननु; K₂ नरान्; N₁ 3 B₁ 2 D₆ 3 न च; D₆ 1 न च (for नर-). M₁ 2 रूपानु- (for रोषानु-).

हरिवंश — 63

— 497 —

K₂ रोषदोषानुवर्तिना; N₂ Dn T₃ रोषादोषानु; D₆ T₁ 2 G₁ M₁ तथा को(T₁ G₂ मदको यानु. — °) M₁ 2 सहस्रस्य (for 'त्ताणां). — °) K₂ Dn D₁ 6 T₁ 2 G₁ 2 4 5 M [अ]प; N₁ च; G₁ [अ]पि (for [अ]स्य). N₂ वधे कृते; T₃ गृहे कृतम् (for कृते कृतम्).

5 °) M₁ 3 नारीणां (for 'पु). B₂ खलु नारीषु सर्वासु; D₆ 3 रणा खलु नारीणां. — °) D₆ प्राकृतेषु (for 'तस्य). — °) T₁ 2 G₁ M₁ रुदन्ती(M₁ 'ती' श्वेवमार्तासु. — °) V₁ घातिते (for पां).

6 °) M₁ देवन- (for 'देविन-). T₃ मात्रे तु (for मात्रेण). — °) S₁ K₂ Dn D₆ D₂ 2 T₁ [अ]नभिज्ञानां (D₂ 'तः); D₂ न विज्ञातः; D₆ T₃ G₁ M₁ [अ]नभिज्ञानात्; M₁-3 परिज्ञानात् (for [अ]नभिज्ञानः). — °) D₆ 3 (except T₃ 4) स्त्रीणां कारुण्यमागतम्.

7 °) B₁ 3 निधनः; D₆ M₁ तु वधे; T₂ G₁ तु वधः (for हि वधः). — °) D₆ G₁ 3 5 प्रायेण (for प्रागेव). — °) T₁ 2 G₁ M₁ च (for च).

8 °) S₁ परुष- (for पतित-). D₆ कल्पस्य (for वृत्तस्य). — °) S₁ पतितस्य; N₁ B₂ Dn D₆ 5 G₁ परुषस्य (for पुं). — °) D₂ अक्लिष्टं; T₁ 2 G₁ 2 3 अक्लिष्ट; G₂ अक्लिष्टं; M₁ 3 अक्लिष्टं (for अक्लिष्टं). D₆ श्रेयान् (for श्रेयो). — °) G₁ विक्लिष्टस्य (for विद्विष्टं). M₁ येन विद्विष्टजीवितम्.

9 °) K₂ N₂ V₁ 2 B Dn D₆ D₁-4 T₃ रुचिश्च; D₆ मतिश्च; T₁ 3 G₂ M₁ रतश्च; Bom. Poona eds. G (ed.) परश्च (for रतिश्च). — °) K₁ 2 4 V B D₁-3 T₂ 6

C 489
B 2. 32.
P 2. 32.

इहापि यशसा युक्तस्तत्रस्यैरुपधार्यते ॥ १०
यदि स्युर्निर्वृता लोकाः स्युश्च धर्मपराः प्रजाः ।
नरा धर्मप्रवृत्ताश्च न नृपो विकृतो भवेत् ॥ ११
गुणेषु दुष्टवृत्तानां कृतान्तः कुरुते पदम् ।
इष्टधर्मेषु लोकेषु कर्तव्यं पारलौकिकम् ॥ १२
अतीव देवा रक्षन्ति नरं धर्मपरायणम् ।
कर्तारः सुलभा लोके दुष्कृतस्येह कर्मणः ॥ १३
हतः सोऽयं मया कंसः साध्वेतदवगम्यताम् ।
मूलच्छेदः कृतस्तस्य विपरीतस्य कर्मणः ॥ १४

अपि (for चापि). — °) Ds धिक्शाब्दः ; Ds 'ब्द' (for 'ब्द').
S1-पातितश्च ; M1-प्रथितश्च (for-पतितश्च). — °) K1. 2. 4
Ñs V1. 2 D1-4. 6 T2-4 G1. 2. 3 M1. 2. 4 तस्य (for चास्य).

10 °) Ks तथा ; V3 कर्म (for फलं). — °) Ks तपसा ;
Ds G1-s. 5 M1 श्रेयसा (for यशसा). S1 मुक्तस् ; D1 सर्वैश्च
(for युक्तस्). — °) Ñs स्वर्गस्थैर् (for तत्र). S1 V2 B2
T1. 2 अव- ; K2. 4 अपि ; B3 एव (for उप-). K2 B1 Dn Ds
D1 M1 स्वर्गस्थैरवधार्यते ; T2 तत्रस्थैः परिपालयते ; G (ed.)
स्वर्गस्थैरुपयुज्यते .

11 °) S1 T1 निर्वृता ; M1 निर्वृता (for निर्वृता).
— °) K1 सुलधर्म- ; K2 D3 स्युः स्वकर्म- ; B2 स्युश्च कर्म- ;
Dn Ds2 स्युः स्वधर्म- ; Ds1 स्वधर्मस्य ; D6 स्वस्वधर्म- ; M1
स्वं च धर्म (for स्युश्च धर्म-). Ñs-रताः ; T4-भृतां (for
-पराः). Ñ1 स्युश्च कर्मफलाः प्रजाः ; V1 स्युः स्वधर्मरताः
प्रजाः ; B1. 2 स्युः स्वधर्मपरायणाः . — °) S1 न चाधर्म- (for
नरा धर्म-). — °) Ds नयो (for नृपो). S1 Ks न नृपाद्विकृ-
तिर्भवेत् ; K1. 2. 4 Ñ V B Dn Ds D1-3 T2. 4 न राज्ञामनयः
स्युशेत् ; T1 नानृतं विकृतं भवेत् .

12 °) K Ñ V1 Dn D1-4 T4 निग्रहे (for गुणेषु).
T1. 2 G2-3 M1-वृत्तीनां (for-वृत्तानां). V2. 3 B Ds D6
निग्रहे दुष्टवृत्तीनां . — °) K1. 2. 4 V1. 3 B1 Dn Ds1. 33
(marg.) D1. 2. 4 T2. 4 फलम् ; Ñ1. 2 V1 B2. 3 वधम् ; Ñs
वधाम् (for पदम्). — °) V3 धर्मप्र- (for धर्मेषु). S1 देहोयुः
D6 T1. 2 G M देवेषु (for लोकेषु).

13 °) K3 D1 रक्षन्ते (for 'दिन'). — °) D6 नित्यं (for
नरं). G1 कुर्यान् (for धर्म-). D1. 1-परायणाः (for 'जम्').
— °) K1. 2. 4 Ñ V1 B1. 2 Dn D1. 2-3 T1 हि ; D6 G2 M
[एव ; T2 च (for [इ]ह) .

14 S1 om. (hapl.) 14. — °) V1. 3 मूलच्छेदः (for
मूलं). M1-3 मूलच्छेदं कृतं ह्य (M1 तस्य . — After 14, Ds

तदेष सान्त्वयतां सर्वः शोकार्तः प्रमदाजनः ।
पौराश्च पुर्यां श्रेण्यश्च सान्त्वयतां सर्व एव हि ॥ १५
एवं भुवति गोविन्दे विवेशावनताननः ।
उग्रसेनो यदङ्गुष्ठं पुत्रकिल्बिषशक्तिः ॥ १६
स कृष्णं पुण्डरीकाक्षमुवाच यदुसंसदि ।
बाष्पसंदिग्धया वाचा दीनया सज्जमानया ॥ १७
पुत्र निर्यातितः क्रोधो नीतो याम्यां दिशं रिपुः ।
स्वधर्माधिगता कीर्तिर्नाम विश्रावितं भुवि ॥ १८
स्थापितं सत्सु माहात्म्यं शक्तिता रिपवः कृताः ।

S (except Ts. 1) G (ed.) ins. :

861* न चेदस्यां दुराचारं विनश्यति तदा जगत् ।
कः कुर्यात्स्वस्वियं कार्यं बध्वा पितरमोजसा ।
राज्यं सकलसामन्तं करिष्यति सदा हि सः ।

[(L. 1) G1. 4 इत्याद् (for इत्यां). G2 दुराचारान् ; M1-3
'मानं (for 'चार'). T2 G3 न चेदस्यादुराचारान् (for ') . Ds
विनश्यति (for विनश्यति). — M1 om. lines 2-3. — (L.
3) D6 भृगम् (for त्रि स'). G1 को रक्षति सदा दिनः (for ') .]

15 M1 om. 15. . . °) Ñs G (ed.) तदेव ; G3 तदेव ;
G4 तदेतत् (for 'व'). K2. 4 D1. 2-3 शाश्वतां (for
सान्त्वयतां). — °) D6 शोकार्तः (for 'ने'). — °) K2 D1. 2
पुर्याः (for पुर्यां). S1 पौराश्च पुण्याः सर्वे हि . — °) S1 ते
(for हि).

16 °) V3 D3 वदति (for भुवति). — After 16th, Ds
ins. :

865* उग्रसेनो महानेजाः कृष्णमस्त्राविलेक्षणम् ।
प्रलपन्तं जगामैव बाधवानां च संसदि ॥

— °) T1 M द्विया युक्तः (for यदङ्गुष्ठं). — °) Ñs V3
-कल्मष- (for किल्बिष-). — After 16, Ds S (except Ts. 4)
ins. :

866* वृष्णिभिः सहितः सर्वैः क्षिप्रप्रभृतिभिरुवा ।

[T1 G2 सविभिः (for सविनः). G2 वृष्णिभिः सहिताः सर्वैः ;
M1 'मिः सद्य सर्वैश्च (for ') .]

17 °) G2. 3 जन- (for बहु-). — °) S1 भृशं वै (for
दीनया). Ds S (except Ts. 3 G2) दीनया सीदमानया .

18 M1 om. 18-19. — °) K2 Dn पुत्रे (for पुत्र).
B2 क्रोधान् (for क्रोधो). Ds. 4 पुत्रे निपाति (Ds 'वापि') तः
क्रोधो ; T G पुत्रो निर्याति (T1. 3 G2. 4 'वि' तः क्रोधम् ; M4
पुत्रो निर्यातितः क्रोधम् . — °) S1 वामी (for वाम्यां). T2 G1. 2. 4

स्थापितो यादवो वंशो गर्विताः सुहृदः कृताः ॥ १९
 सामन्तेषु नरेन्द्रेषु प्रतापस्ते प्रकाशितः ।
 मित्राणि त्वां भजिष्यन्ति संश्रयिष्यन्ति चार्थिनः ॥ २०
 प्रकृतयोऽनुयास्यन्ति स्तोष्यन्ति त्वां द्विजातयः ।
 संधिविग्रहमुख्यास्त्वां प्रणमिष्यन्ति मन्त्रिणः ॥ २१
 हस्त्यश्वरथसंपूर्णं पदातिगणसंकुलम् ।
 प्रतिगृहाण कृष्णेदं कंसस्य बलमव्ययम् ॥ २२
 धनं धान्यं च यत्किञ्चिद्बलान्याच्छादनानि च ।
 स्त्रियो हिरण्यं वासांसि यच्चान्यद्रसु किञ्चन ॥ २३

एवं हि विहिते योगे पर्याप्ते कृष्ण विग्रहे ।
 प्रतिष्ठितायां मेदिन्यां यदूनां शत्रुसूदन ॥ २४
 शृणु तद्भुवतां वीर कृपणानामिदं वचः ।
 अस्य त्वत्क्रोधदग्धस्य कंसस्याशुभकर्मणः ।
 तत्र प्रसादाद्भोविन्द प्रेतकार्यं क्रियेत ह ॥ २५
 अस्य कृत्वा नरेन्द्रस्य विषन्नस्यौर्ध्वदेहिकम् ।
 सस्तुपोऽहं सभार्यश्च चरिष्यामि मृगैः सह ॥ २६
 प्रेतसंस्कारमात्रेण कृते बान्धवकर्मणि ।
 आनृण्यं लौकिकं कृष्ण गतः किल भवाम्यहम् ॥ २७

C 4868
B 2. 32. 29
P 2. 32. 29

M₁ पुरीम् (for रिपुः). — °) K₁ D₂ कर्माधि- (for -धं).
 G₂ स्वधर्माभिगतां कीर्तिः ; M₁ 2 स्वकर्मनिहिता कीर्तिर. — °)
 M₁ 3 बहु (for भुवि).

19 M₃ om. 19 (cf. v. 1. 18). — °) S₁ दर्शिनं (for
 स्थापितं). D₂ च स्व ; T₁ स्वस्य (for सम्पु). — °) N₁ T₂ om.
 (hapl.) 19^d. — °) T₂ 4 निर्दृताः (for गर्विताः).

20 °) N₂ (marg. as in text) प्रभावस् (for प्रतापस्).
 S₁ D₂ प्रदर्शिनः (for प्रकाशितः). — °) S₁ मित्राणि स्वा
 भयिष्यन्ति ; D₂ मित्राणि ते भवि. — °) N₂ om. (hapl.)
 20^d-21^d. N₁ reads 20^d and 21^d (by transp.) twice.
 — °) K N₁ (both times) 3 V₂ B Dn Ds D₁-4
 T₁ 3 4 पार्थिवाः ; N₂ (marg.) V₁ मानवाः (for चार्थिनः).
 V₂ संभजिष्यन्ति पार्थिवाः ; D₂ मन्त्रयिष्यन्ति पार्थिवाः .

21 For the sequence and repetition in N₁, cf. v. 1.
 20. N₂ om. 21^d (cf. v. 1. 20). — °) S₁ प्रकृतीश्च ; N₁
 (both times) प्राकृताश्च ; D₂ T₂ G प्राकृता ये (for प्रकृतयो).
 K₁ T₂ भविष्ये T₂ उपास्य म्नि प्रकृतयः ; T₂ पार्थिवा. प्रकृतं
 वाप्ति. — °) S₁ N₁ B₂ 3 D₂ च ; M₁ 3 स्वा (for स्वां).
 — °) K₂ मुक्याश्च ; D₂ T₁ 3 G₁ 3 4 युक्तास्त्वां (T₂ G₁ 4
 'स्त्वा') (for मुक्यास्त्वां). — °) D₂ S (except T₁ 3 4)
 मानयिष्यन्ति मन्त्रिणः .

22 °) S₁ संकीर्णं (for -संपूर्णं). — °) N₂ V₂ 3 T₁ G₂
 जन- (for -गण-). — °) K₂ transp. कृष्णेद् and कंसस्य .
 D₂ T₁ 3 4 G M द्वलं मया गृहाणेद् ; T₂ कृष्ण प्रतिगृहाणेद्
 (for °). N₂ V₂ D₂ अक्षयम् ; D₂ T₁ 3 G₁-3 5 M₁ ऊत्रि-
 लम् (for अक्षयम्).

23 °) T₁ M₁ रत्नम् (for रत्नानि). S₁ विविधानि ; T₂
 [जा]भरणानि (for [जा]च्छादनानि). — After 23^{ab}, all
 Mss. (except S₁ N₁ M₁-3) G(ed.) ins. :

867* प्रतीच्छन्तु नियुक्ता वै स्वदीयाः कृष्ण पूरुषाः ।

[V₁ प्रतीक्षन्तु (for 'च्छन्तु'). D₂ च ते युक्तास् (for नियुक्ता
 वै). N₂ प्रयच्छन्तु नियोगनाम (for °). D₂ मन्त्रिणः ; G(ed.)
 द्वितीयाः (for स्वदीयाः). T₂ यन्त्रसा कृष्ण पूरुषाः (for °).]

— °) K₁ 2 4 N₁ V₁ B₂ 3 D₂ D₁ 2 4 T₂ 3 यानानि ; N₂
 ग्रामाणि ; V₂ रत्नानि ; G(ed.) धान्यानि (for वासांसि). N₂
 B₁ D₂ 5 स्त्रियो हिरण्ययानानि (N₂ 'ग्रामाणि'). — °) N₂
 V₂ T₁ M₁ यद् ; D₂ तथा (for यच्च).

24 °) K₂ एवं च ; K₁ B₁ 2 D₂ एवं सु ; G₁ इत्येवं
 (for एवं हि). D₂ T₂ G₂ 3 M₁ इत्येवं विहि (M₁ 'दि' ते लोके .
 — °) Dn कृत- (for कृष्ण). S₁ सं- (for वि-). — °) B₂
 प्रतिष्ठितानां (for 'यां'). — °) N₂ कर्षणः ; M₂ संसदि (for
 सूदनः). S₁ G₁ यदूनां यदुनन्दनः ; K₂ स्वयंयव स्वामिनि स्थिते .
 — After 24, N (except K₁ D₂) T₁-3 G₁-3 5 M₁ ins. :
 868* त्वं गतिश्चागतश्चैव यदूनां यदुनन्दन ।

[D₁ मतिश्च (for [प्र]ति-) . D₂ T₁ 3 G₁-3 5 M₁ त्वं गति-
 क्षम (T₁ 'क्ष' म) दीना च (for °). V₂ कुल- (for यदु-). N₁
 B₂ -गुणव (for -नन्दन).]

25 K₁ om. 25^{ab}. — °) K₁ D₂ 3 शृणु त्वं ; K₂ N₁
 D₂ D₁ T₁ 3 4 शृणुः च ; D₂ T₂ G₂-3 शृणु च (for शृणु
 तद्). K₂ N₂ 3 V Dn D₁ 5 G₁ शृणुष्व वदतां वीर ; B₂ एव
 भुव B₂ वदतां श्रेष्ठ. — After 25^{ab}, T₂ (first time)
 ms. 869*. — °) N₁ 3 V₁ 3 B₂ 3 Dn D₂ D₁-3 T₁ 3 4
 G₁ 3 स्वत्क्रोध- ; V₂ शोकाप- (for स्वत्क्रोध-). — °) M₁-3
 दर्शिनः (for कर्मणः). — °) K₁ B₁ D₂ T₂ 4 क्रियेत वै (K₁
 D₂ तत्) ; K₂ करोम्यहम् ; D₂ T₁ 3 G₁ 3 4 M क्रियेमहि (for
 'त ह').

26 V₂ om. 26-27. — °) N (except S₁ D₂ ; V₂
 om.) T₂ 4 M₁ 4 तस्य (for अस्य). — °) K₂ विचरासि
 (for चरिष्यामि). T₂ द्विजैः ; M₁ गणैः (for मृगैः).

27 V₂ om. 27 (cf. v. 1. 26). — °) S₁ K₁ 4 N₂ 3

C 4868
B 2. 32. 29
P 2. 32. 29

अस्याग्निं पश्चिमं दत्त्वा चित्तिस्थाने विधिं विना ।
तोयप्रदानमात्रेण कंसस्यानृण्यमाप्नुयाम् ॥ २८
एतन्मे कृष्ण विज्ञाप्यं स्नेहोऽत्र मम युज्यताम् ।
प्राप्नोतु सुगतिं तत्र कृपणः पश्चिमां क्रियाम् ॥ २९
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य कृष्णः परमहर्षितः ।

Vi. 3 B Ds Di. 4. 3 Ta. 3 -संस्कारः (for संस्कारः). Ds Ta
Ga -मन्त्रेण (for मात्रेण) Ga प्रेतसंस्कारमन्त्रेण. — Da om.
(hapl.) 27^b-28^c. — ^c) Ka ते भवेत् (for लौकिकं). Ds
Ti. 2 G यत्तद् (for कृष्णः), Ma आनृण्यं लौकिकं यत्तद्. — ^d)
Ds ततः; Ta Ga. 4. 3 गतिः (for गतः). Si भवत्विह (for
भवाम्यहम्). Ki-3 N Vi. 3 B Dn Ds Di. 3-3 गताः किल
भवन्ति हि (Ka N1 Va B Ds Di. 3. 4 ह); Ka लौकिकं किल
शाश्वतम्.

28 Da om. 28^{ab} (cf. v. l. 27). — ^a) K N V Dn
Di Ta. 4 Ma तस्य; Ds कृत्वा (for अस्य). K N1. 3
Vi. 3 B Dn Ds Di. 3. 3 Ta. 4 Ga कृत्वा; Ds तस्य (for
दत्त्वा). — ^b) Ka Ds Ti G Ma-3 चित्ताः (for चित्ति).
N (except Si, Di om.) Ti. 4 विधानतः (for विधिं विना).
— ^c) Va om; Ta Ga. 3 -मन्त्रेण (for मात्रेण). — ^d)
N1 Va Ds Ma आप्नुयाम् (for याम्).

29 ^a) Si Ka. 2. 4 N1 V Bi Di. 1 Ta एतत्ते (Ta 'नु);
N1 (marg.) तत्र ते (for एतन्मे). Ta एतन्नु मम विज्ञाप्यं.
— ^b) Si विनिः; Ba Dn Ti Ma मयि (for मम). T3 संस्का-
रेण स युज्यताम्. — ^c) N2 V Ti Ma प्राप्नोति (for तु).
Si संगतस्य; Ds2 Ds स गतिं; Ti संगतं (for सुगतिं). Ka
प्राप्नोतु संगतिं कृष्णः; Ds Ta Ga- 'तु संगतः कंसः; Ma ति
स गतिं कंसः. — After 29^{ab}, N1 ins. 870^a. N1 om.
29^d-31^b. — ^d) Ds Ta G पश्चिमः (for मां). Ka कृपण-
स्त्वप्यसादृतः; M 'णो लुप्तसर्वाक्रयः.

30 N1 om. 30 (cf. v. l. 29). — ^a) Ds तद्वृत्त्वा वचनं
तद्व. — ^b) Ds Ga M. 2 विष्णुः (for कृष्णः). K N2. 3 V B
Dn Ds Di-3 Ta. 4 विस्मितः (for हर्षितः). — ^c) Ka Ds
तः; Ds तु (for वै). — K2. 3 N2. 3 Vi. 2 B D Ti. 3
(second time) G M ins. after 30: T3 (first time)
after 35^{ab}.

869^a कालयुक्तमिदं तात स्वयंनन्नायिनं वचः ।

[G [ह]र्षः; M [ए]व (for [ह]र्षः). Ka N2. 3 Vi Ba
Di. 3 प्रतिप्रवृत्तम्; Dn Ds अप्रवृत्तम् (for नायिनं वचः).
Va Ba Di. 3. 3 तत्रैव (Di तत्रैव; Ds तत्रैव) अप्रवृत्तम्;
Ba तत्रैव तत्रैव प्रतिप्रवृत्तम् (for ^b).]

— Ka reads lines 26-27 of 870^a after 30.

प्रत्युवाचोप्रसेनं वै सान्त्वपूर्वमिदं वचः ॥ ३०
सदृशं राजशार्दूल वृत्तस्य च कुलस्य च ।
यच्चमेवंविधं ब्रूषे गतेऽर्थे दुरतिक्रमे ॥ ३१
प्राप्स्यते नृप संस्कारं कंसः प्रेतगतोऽपि सन् ।
ब्रवीमि यदहं तात तदनुष्ठीयतां वचः ॥ ३२

31 N1 om. 31^{ab} (cf. v. l. 29). Bi repeats 31^{ab}
after 870^a. — ^b) Bi (second time) नयस्य (for कुलस्य).
— After 31^{ab}, Ds S (except Ta. 4) read line 1 of
870^a. Vs repeats 31^c-32^b after 870^a. — ^c) Va (second
time) यस् (for यन्). Bi कथं; Ba Ds विधो; Ma -गते
(for -विधं). N1 Ga M. 3 ब्रूया; Ds ब्रूयाद् (for ब्रूषे).
— ^d) Ma गतार्थे (for गतेऽर्थे). Ba ब्रूये (for क्रमे).

32 For the repetition in Vs, cf. v. l. 31. — ^a)
Ds Ga. 3 M. 3 प्राप्स्यतां (for प्राप्स्यते). Si Ki-3 N Vi. 2. 3
(both times) B D (except Da. 6) Ti. 3 संस्कारं (for
संस्कारं). Ka Ti Ga Ma प्राप्स्यतां (Ka 'प्रोतु; Ti 'प्यते) नृप
संस्कारं; Ta Ga प्राप्स्यतां नृप संस्कारं; Ga Ma प्राप्स्य (Ga
'प्रुतां नृप संस्कारः. — ^b) Ds Ta Ga. 3. 3 हि सः; Ta Ga
Ma ऽपि सः (for ऽपि सन्). — Ds Ta Ga. 3. 3 Ma repeat
32^{cd} after 870^a. Ti (first time) M (third time)
repeat it after 33^{ab}. K N2. 3 Vi. 3 B Dn Ds Di-3
Ti. 3. 4 Ga M-2 (2nd ins. after 32^{ab}); N1 after 29^{ab};
Ds Ta Ga. 3. 3 Ma after the first occurrence of 32^{cd};
Va after the first occurrence of 32^{ab}.

870^a कुले महति ने जन्म वेदान्वितवानस्मि ।
कथं न ज्ञायते तात नियतिदुरतिक्रमा ॥
स्थावराणां च भूतानां जङ्गमानां च पार्थिव ।
पूर्वजन्मकृतं कर्म कालेन परिपश्यते ॥
भुजवन्तोऽर्धवन्तश्च दातारः प्रियदर्शनाः । [5]
महण्या नयसंपन्ना दीनानुग्रहकारिणः ॥
लोकपालममाप्तात महद्भयसमविक्रमाः ।
क्षितिपालाः कृताब्देन मीयन्ते नृपसत्तम ॥
धार्मिकाः सर्वभावज्ञाः प्रजापालनतत्पराः ।
क्षत्रधर्मपरा दान्ताः कालेन निधनं गताः ॥ [10]
स्वयमेव कृते कर्म शुभं वा यदि वाशुभम् ।
प्राप्ते काले तु तत्कर्म दृश्यते सर्वदेहिनाम् ॥
पथा ह्यन्तर्हिता माया दुर्विशेषा सुरैरपि ।
यथायं मुह्यते लोको ह्यत्र कर्मैव कारणम् ॥
कालेनाभिहतः फलः पूर्वकर्मप्रबोद्धितः । [15]
न ह्ययं कारणं तत्र कालः कर्म च कारणम् ॥
सूर्यसोममयं तात कृष्णं स्थावरजङ्गमम् ।
कालेन निधनं गत्वा कालेनैव च जायते ।

न हि राज्येन मे कार्यं नाप्यहं राज्यलालसः ।
न चापि राज्यलुब्धेन मया कंसो निपातितः ॥ ३३
किं तु लोकहितार्थाय कीर्त्यर्थं च सुतस्तव ।
व्यङ्गभूतः कुलस्यास्य सानुजो विनिपातितः ॥ ३४

कालस्तु सर्वभूतानां निग्रहे प्रग्रहे रतः ।
तस्मात्सर्वाणि भूतानि कालस्य वशगानि वै ॥ [20]
स्वदोषेणैव दग्धस्य सुनोस्तव नराधिप ।
नाहं वै कारणं तत्र कालस्तत्र तु कारणम् ॥
अथ बाहं भविष्यामि कारणं नात्र संशयः ।
पकायनपरः कालः किं करिष्यत्यकारणम् ।
कालस्तु बलवान्म्राजन् दुर्विज्ञेया हि सा गतिः ॥ [25]
परावरविशेषज्ञा यां यान्ति समदर्शिनः ।
गतिः कालस्य सा येन सर्वं कालस्य गोचरम् ॥

[$\tilde{N}_1$ om. lines 1^a 16^a. Ds S (except Ts. 4) read line 1 after 31^a. — (L. 1) K Dn वैव (for वैदन्). — M1-2 om. lines 2-27. — (L. 2) Ds Ts G1. 2. 3 M1 कैश्चिन्; T1 कुले; G2 कुले (for कुले); K1 नु; K2 ना (for न). V1 क्षात्रसे; V2 क्षात्रसे (for क्षात्रसे). — (L. 3) G1 महतां (for भूतानां). — (L. 4) $\tilde{N}_2$ जेत (for -जन्म-). M1 om. (hapl.) lines 4^b 11^a. $\tilde{N}_2$ V3 परिणा-
यते 4 for 'पश्यते'. — K1 om. lines 5-19. — (L. 5) $\tilde{N}_2$ V3 उदाराः (for दातारः). K1 V3 Ds. 6 दर्शिनः (for -दर्शनाः). — (L. 6) Ds प्रहृष्टा नन्दे प्रा (for ^a). — (L. 7) $\tilde{N}_2$ V3 लोकप्रदोपमान्ताः (for ^a). Ds दानानुपकाराः (for ^b). — D1 om. line 8. — (L. 8) Ts G1 नीला पुरुषसन्म-
(for ^b). — (L. 9) B1 मन्त्रः (for मन्त्रः). $\tilde{N}_2$ B1 मन्त्रः
(for -मन्त्रः). T2 om. lines 9^b 13^a. — (L. 10) $\tilde{N}_2$
(marg.) V1 3 B2 Ds T1 G1 2 रतः (for -रतः). T1 रतः
(for दातारः). — (L. 11) K1 3 V2 Dn D1 4. 5 T1 3. 4 G
आत्म- (for रतः). — (L. 12) $\tilde{N}_2$ V1 D2 G1 3 प्राप्त- (for
प्राप्ते). B Ds प्राप्तकालस्य (B2 जेद) कर्तव्य (for ^a). G1 4
सर्वं ते (for दृश्यते). $\tilde{N}_2$ नु वि; V3 भूमि (for सर्व-). B1 3
Ds दृश्यते खनु देहिनाम् (for ^b). — (L. 13) K1 3 D1 3
Ts G(ed.) ता (for हि). — (L. 14) $\tilde{N}_2$ G2 यथायः 1. 2
यथायः; D2 Ts. 3 यथायः; D2 यथायः; T1 यथायः; M1 यथा
य (for यथाय). V1 B1 2 Ds T1 G1 यथायः; V3 तत्र; G1 ह्यात्म-
(for यथाय). B1 न (for [य]य). — T2 om. (hapl.) lines
15-16; Ds reads the same on marg. — (L. 15) K1
प्रनोदितः; $\tilde{N}_2$ प्रनो (for -प्रनो). K2 स्वस्मै प्रनोदितः (for
^b). — (L. 16) K1 (marg. as above) 3 B2 तत्र तु (B2 व);
Ds कर्मव (for कर्म व). — B1 om. (hapl.) lines 17-22.
— (L. 17) Ds सोमसूर्य- (for सूर्यसोम-). Ds सूर्यसोमात्मकं
विष्णुः; Ds सूर्यः सोमोऽवयवतातः; T1 सूर्यसोमी न यस्तान (for

अहं स एव गोमध्ये गोपैः सह वनेचरः ।
प्रीतिमान्विचरिष्यामि कामचारी यथा गजः ॥ ३५
एतावच्छतशोऽप्येवं सत्येन प्रब्रवीमि ते ।
न मे कार्यं नृपत्वेन विज्ञाप्यं क्रियतामिदम् ॥ ३६

C 4891
B 2. 32. 51
P 2. 32. 51

^a). — (L. 18) Ds कालेन प्रस्यते वैव; M1 न नियति कृत्वा
(for ^a) K1 नु; $\tilde{N}_1$ [य]द; D2 प्र; G1 स (for च). — (L.
19) K2 Ds कालश्च; Bom. Poona eds. G(ed.) स कालः (for
कालस्तु). Ds S (except Ts. 4) कालस्तु बलवान्म्राजन् (for
^a). K1 3 $\tilde{N}_2$ Dn Ds T1 G2 निग्रह- (for 'हे'). D1-3 Ts
निग्रहस्तुग्रहे नतः (for ^b). — K1 reads lines 20-27 after
30. — (L. 20) K1 तत्रचरः वनेचरः कालस्य वशमागतम्.
— (L. 21) $\tilde{N}_1$ B2 -दोषेणैव; T1 -दोषेण च (for 'गैव').
— V3 om. line 22. — (L. 24) Ds शुभानुभक्तः कालः
(for ^a). K2 $\tilde{N}_1$ 2 V2 B1 2 Dn Ds Ds T2 G [अ]कारणः
(G2 लोभः; T1 M1 कारणम् (for [अ]का)). — (L. 25)
Ds तत्रचरः (for यत्). — (L. 26) K2 $\tilde{N}_2$ 3 (marg.)
V1 3 Ds T2 G आत्मन्ति; Ds यास्यन्ति; T1 यान्ति ते
(for यां यान्ति). $\tilde{N}_2$ D1 4 -दर्शनाः (for -दर्शिनः). M1
आत्मन्ति विविदर्शिनः (for ^b). — (L. 27) K2 $\tilde{N}_2$ Ds
T2 G1 ये विदाः; $\tilde{N}_1$ वेदेहः; D1 विनः; M1 निदा ये (for
सा येन). $\tilde{N}_2$ V3 G2 गति कालस्य वै सिद्धा; D2 3 गति
कालस्य सा जन्म (Ds जने) (for ^a). K2 गौरवम् (for
गोचरम्). $\tilde{N}_2$ 3 V B Ds Ds T1 2 G M1 मोक्षनन्वस्य पारगाः
(for ^b).

— After the above, B1 repeats 31^a. K1 om. 32^a-33^a.
— ^a) S1 तत्र (for तान). $\tilde{N}_1$ तनु तावदहं भूमि; Ds T1 3
G1 3. 4 (all second time) M1 3. 4 (second and third
time) यनु तावदहं वक्ष्ये. — ^a) K2 यद् (for तद्). T2
(second time) गतः (for वचः).

33 K1 om. 33 (cf. v. l. 32). T1 om 33-34. — ^a)
S1 $\tilde{N}_1$ मे; $\tilde{N}_2$ V3 च; M1 [ए]व; M2 वै (for हि). S1 वै
(for मे). M2 न मे राज्येन कार्यं वै. — ^b) D1 -काङ्क्षितः
(for -लालस). S1 न वयं नृपकाङ्क्षिणः; K3 $\tilde{N}_1$ V1 3 B Dn
Ds Ds T2 4 नाप्यहं नृपकाङ्क्षितः (K2 तम्). — After
33^a, T1 repeats 32^a and M1 reads it third time.
— ^c) S1 K3 वा (for च). S1 -लोभेन (for -लुब्धेन).
— After 33, S1 reads 35^a.

34 T1 om. 34 (cf. v. l. 33). K1 om. (hapl.) 34.
— ^a) M1 3 -हितार्थं वै (for 'र्थ'य). — ^b) S1 K1 कृत्यार्थं
च; Ds कीर्त्यर्थेन (for 'र्थ'य). — ^c) S1 त्यागरिकः; Ds
न्यूनभूतः; Ds T2 G1 3-5 त्यक्तः; T2 शल्यः; G2 त्यक्तधर्मः;
M1 2 (inf. lin.) न्यकृतश्च; M2 न्यकृतभूतः; M3 सक्ततश्च
(for व्यङ्गभूतः). — ^d) K2 B1 4 Ds सानुजो (for 'जो').

C 4891
B 2. 32. 52
P 2. 32. 52

भवान् राजास्तु मे मान्यो यदूनामग्रणीः प्रभुः ।
विजयायाभिषिच्यस्व स्वराज्ये राजसत्तम ॥ ३७
यदि ते मत्प्रियं कार्यं यदि वा नास्ति ते व्यथा ।
मया निसृष्टं राज्यं स्वं चिराय प्रतिगृह्यताम् ॥ ३८
ब्रीहितापोमुखं तं तु राजानं यदुसंसदि ।
अभिषेकेण गोविन्दो योजयामास योगवित् ॥ ३९
स बद्धमुकुटः श्रीमानुग्रसेनो महीपतिः ।
चकार सह कृष्णेन कंसस्य निधनक्रियाम् ॥ ४०
तं सर्वे यादवा मुख्या राजानं कृष्णशासनात् ।
अनुजग्मुः पुरीमार्गे देवा इव शतक्रतुम् ॥ ४१

35 ^a ¹ Si reads 35^{ab} after 33. — ^a) Ds गोपालो (for गोमण्ये). — ^a) Ks Dn Ds (marg. as in text). 32 क्षणः (for राजः). Si कामरूपो यथा स्वगः.

36 ^a) Ds G2-3 M1. 2 (inf. / fin.), 3. 4 एतच्च (for एता-
वच्च). Ds एतावच्च शपेऽहं वै. — ^b) K1 सत्यमेतद् ; K2. 4
N1. 3 V1. 3 B Dn Ds D1. 2. 3. 4. 5 T3. 4 सत्येनैतद् ; N2 V3
Ds नैव (for 'न प्र'). Si वः (for ते). — ^c) Ds स्वर्थो
(for कार्य).

37 ^a) K1-3 N2 V3 B Dn Ds D1. 2. 3 T3. 4 [अ]स्तु
मान्यो मे ; K2 N1 V1 Ds तु (N1 नु ; Ds च) मान्यो मे ;
Ds T1. 3 G2-3 M तु नो मान्यो (for [अ]स्तु मे मान्यो). Ds
भवांस्तु राजमान्यो मे. — ^b) Si ध्रुवः ; N2 (marg.) V1
कृतः ; Ds T2 G M भस्ति ; T1 अपि ; T3 प्रभो (for प्रभु).
— ^c) Ds. 3 T1 G2-3 [अ]भिषिच्यस्व (for 'विच्यस्व'). — ^d) Ds
वरः ; Ds सह ; Boni. Poona eds. G(ed.) नृप (for राज-).
Ks राज्ये राज्यस्य सत्तम.

38 ^a) Ds T3 ते (for वा). Ds वा (for ते). — ^a) S1
K1 V2 Ds विमृष्टं (for नि'). G4 M1 स्वं राज्यं (by
transp.). Ds T2 G1-3. 5 M1-3 मयातिमृष्टं स्वं राज्यं. — ^a)
T1 पश्यताम् (for 'गृह्यताम्'). — After 38, K1. 3 N2. 3
V B Dn Ds D2. 3. 4 (marg.), 6 ins. :

871* वैशंपायन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा तु वचनं नोत्तरं प्रत्यभाषत ।

[Ks Ds om. the ref.]

Ds cont. :

872* ब्रीहितोऽधोमुखस्तस्यै कृष्णस्य पुरतो नृपः ।

39 Before 39, K2. 4 D1 T2. 4 G2. 4. 5 M3 ins. वैश-
ंपायन उवाच. — ^a) V1 तत्र ; G1. 5 तनु (for नं तु). M1
ब्रीहताधोमुखं तं तु. — ^b) K1. 4 D1 जन् (for यदु-). — ^c)
N (except S1 Ds) T2-4 G1 M3 धर्मवित् (for योग').

रजन्यां तु प्रभातायां ततः सूर्ये चिरोदिते ।
पश्चिमं कंससंस्कारं चक्रुस्ते यदुपुंगवाः ॥ ४२
शिविकायां समारोप्य कंसदेहं यथाक्रमम् ।
नैष्ठिकेन विधानेन चक्रुस्ते तस्य सत्क्रियाम् ॥ ४३
स नीतो यमुनातीरमुत्तरं नृपतेः सुतः ।
संस्कृतश्च यथान्यायं नैधनेन चिताग्निना ॥ ४४
तथैव भ्रातरं चास्य सुनामानं महाभुजम् ।
संस्कारं लम्बयामासुः सह कृष्णेन यादवाः ॥ ४५
ताभ्यां ते सलिलं चक्रुर्वृष्ण्यन्धकमहारथाः ।
अक्षयं चापि प्रेतैर्म्यो भाषमाणाः प्रतस्थिरे ॥ ४६

40 ^b) Dn G(ed.) महाधुतिः (for महीपतिः).

41 ^a) Ds. 4 ते (for तं). — ^a) N1 पराजग्मुः (for
जनु'). Ds Ms G(ed.) पुरी (for पुरी-).

42 ^a) K1. 3. 4 N V B Dn Ds D1. 2. 3. 4. 5 T3. 4 निवृ-
त्तायां ; G1 प्रयातायां ; M1. 3 व्यती' ; M2 प्रवृत्तायां (for प्रभा-
तायां). K2 रजन्यां तां तु वृत्तायां ; D2 'म्यां सनिवृत्तायां. — ^b)
K N2. 3 B1. 3 D T2. 3 G1. 3. 5 M2-4 विराजति ; B2 T1 M1
G(ed.) विराजिते (for चिरोदिते). G4 ततः सूर्योदयं प्रति.
— ^c) G2 प्रेत- (for कंस-). K1 N V B2. 3 Dn Ds D1. 2. 3
संस्कारं (for संस्कार'). B1 पश्चिमं राजसंस्कारं.

43 Ks D1 om. 43. — ^a) K1. 3 N2. 3 V B Ds D2-3
T3. 4 Gs जथारोप्य (for समा'). — ^b) Ds T1. 3 G1. 3-5
M1. 3 यथाविधि ; G2 मृतं च तन् (for यथाक्रमम्). — ^c)
Ks N2 (marg.) V1 Dn Ds T1. 2 G M2. 4 कंस- (for
तस्य). S1 संक्रियाम् (for सत्क्रि'). M1. 3 चक्रुस्ते कंससंक्रि-
याम्.

44 ^b) Ds उत्तमं (for उत्तरं). N2 (marg.) V1 उग्र-
सेनसुतो नृपः. — ^c) S1 K N2. 3 V2. 3 B D (except Ds)
T1. 3. 4 सत्क्रतुश्च ; V1 सत्क्रतुः (for संस्कृतश्च). — ^d) S1
T1. 3 G1. 3-5 M1 नैष्ठिकेन ; Ds वैश्वनेन (for नैव').

45 ^a) S1 K तत्र (for तथा). Ds T1 G1-3. 5 M तस्य
(for चास्य). — ^b) N2 महाप्रभुम् (for 'भुजम्'). — ^c) Ds
इतं (for सह). N1. 3 V3 B2 Ds T2 G M कृष्णेन सह यादवाः.

46 ^a) T4 ताभ्यां च ; G2 तस्याग्ने (for ताभ्यां ते).
— ^b) K N2 V B2. 3 D (except Ds) T2. 4 पुरोगमाः (for
'महारथाः'). — B2 reads 46^{ad} twice. Ds. 3 G(ed.)
repeat 46^{ad} after 874^b. — ^c) Dn [अ]स्तु (for [अ]-
वि). N2 V3 B2 T3 प्रेतैर्म्यो ; Ds. 3 G(ed.) (all second
time) विप्रेर्म्यो (for प्रेतैर्म्यो). — ^d) K1. 3. 4 N V B1. 3. 5

तयोस्ते सलिलं दत्त्वा यादवा दीनमानसाः ।

पुरस्कृत्योग्रसेनं वै विविशुर्मथुरां पुरीम् ॥ ४७

इति श्रीहरिवंशे अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

७९

वैशंपायन उवाच ।

स कृष्णस्तत्र बलवान्रौहिणेयेन संगतः ।

मथुरां यादवाधीनां पुरीं तां सुखमावसत् ॥ १

प्राप्तयौवनदेहस्तु युक्तो राजश्रिया ज्वलन् ।

C 4905
B 2. 33. 2
P 2. 93. 6

79

(both times) Dn Ds D1-3, 4, 5 (last two second time) Ts, 4 पुनः पुनः (for प्रतस्थिरे). Ks Ds, 5 (both first time) दत्त्वा आदौ विधानतः. — For 46th, Ds S (except Ts, 4) subst.:

873* अक्षयं भाषमाणश्च प्रेत्येभ्यश्च प्रतस्थिरे ।

[Ds Gs Ms अक्षयं (for 'ये').]

Gs cont.: Ks Ds, 5 (marg.) G(ed.) ins. after 46:
Bs after the second occurrence of 46th:

874* हिरण्यस्य सुवर्णस्य दश कोटीस्तथा हरिः ।

गावो रत्नानि वासांसि ग्रामाश्चगरसंमतान् ॥

वरीं कंसं समुद्दिश्य ब्राह्मणेभ्यो नृपात्तमः ।

47 *) Bs तयोस्तु; Ts G1 तस्य ते (for तयोस्ते). Ś1
N1 कृत्वा (for दत्त्वा). — *) Ks Dn च; N1 तु; N2 तं;
Vs तं (for वै). Ms उपमेनं पुरस्कृत्य. — *) N1 Ms मथुरा;
Vs यादवाः; Ds माथुरी; M1-3 मथुरां (for मथुरां).
— After 47, Ds ins.:

875* सर्वान्स्वजातिसंयन्धान्द्रिभ्यः कंसभयार्जितान् ।

यदुत्सृज्यन्धकमधुदाशार्हकुरादिकान् ॥

सभाजितान्ममाश्वस्य विदेशावासकश्चितान् ।

न्यवासयस्वगोहेषु वित्तैः संतर्प्य विशकृन् ॥

कृष्णसंकर्षणभुजैर्गुप्ता लब्धमनोरथाः । [5]

स्वगृहे रेमिरे सिद्धाः कृष्णरामगतज्वराः ॥

वीक्षन्तोऽहरहः प्रीता मुकुन्दवदनाम्बुजम् ।

नित्यप्रमुदितं भीमस्सद्यस्मितवीक्षणम् ॥

[= (var.) Bhāgavata P. 10. 45. 15 18.]

COLOPHON. — Mention of the Epic: Ks Ds Ts.
— Mention of Khila: Ś1 Ks Ns V B Ds D1. — Sub-
parvan: Vs बालचरितम्; Ts आश्वर्यपर्व. — Adhy. name:
K Ns V Bs, 3 Dn Ds D1, 3-5 कंससत्का (D1, 3 संस्का) र
उग्रसेनाभिषेकः; N1, 2 B1 Ds Ts G1-3 Ms उपसेनाभिषेकः;
Ds कंससत्किवा; Ts कंससत्कारः. — Adhy. no. (figures,
words or both): Ks 86; Ns V1, Bs Gs, 4 M1-3 89; Vs
90; Vs 88; Dn Ds Ds 87; Ds 85; Ds Ts 93; Ts
Gs, 4 Ms 92; Ts G1 91; Ts 80. — Śloka no.: Dn Ds
62; Ds G1 65; Ts 63.

1 Ks, 4 om. the ref. After the ref., Ds ins.:

876* अथ नन्दं समामाद्य भगवान्देवकीसुतः ।

संकर्षणश्च राजेन्द्र परिव्रज्येदमृचतुः ॥

पितुर्युवाभ्यां स्निग्धाभ्यां पोषितौ लालितौ भृशम् ।

पित्रोरभ्यधिका प्रीतिरात्मजेष्वात्मनोऽपि हि ॥

स पिता मा च जननी यौ पुष्णीतां स्वपुत्रवत् । [5]

शिश्नन्धुभिरुत्सृष्टानाकल्पैः पोषरक्षणैः ॥

यात यूयं व्रजं तान वयं च स्नेहदुःखितान् ।

ज्ञानीन्वा द्रष्टुमेष्ट्यामो विधाय सुहृदां सुखम् ॥

एवं सान्त्वय्य भगवान्स नन्दव्रजमभ्युतः ।

वासोलंकाररूपायै रञ्जयामास सादरम् ॥ [10]

इत्युक्तस्तौ परिव्रज्य नन्दः प्रणयविह्वलः ।

पूरयन्नुभिनैत्रे सह गोपैर्व्रजं ययौ ॥

[= (var.) Bhāgavata P. 10. 45. 20-25.]

N (except Ś1 Ds Ds) Ts, 4 Bom. Poona Cal. eds.
repeat 1-2 after the ref. of 80. 1. — *) K1, 3, 4 N1
V2 B1, 3 Dn D1-3 Ts Bom. Poona and Cal. eds.
(all second time) सहिनो; B2 (second time) सु-
सुखी; T1, 2 G1-3, 4 M भगवान् (for बल). — *) Ds
T1, 2 G1 M1, 2 (inf. lin. as in text), 3, 4 रौहिणेयसहाय-
वान्. — Ts (second time) om. 1st. — *) Ds M1-3
मथुरां (for मथुरां). K N1, 2 (all first time), 3 (marg.
as in text both times) V1 (first time), 2 (both
times), 3 (first time) B1 (both times), 2, 3 (both first
time) Dn (both both times) Ds D1-3 (last five first
time) Ts, 4 (first time) G1, 4 मथुरां यादवाकीर्ण. — *)
Ks N1, 2 (marg. as in text) V1 (all first time) D1
(second time) Ts आविशत् (for आवसत्)2 For the repetition in N (except Ś1 Ds Ds)
Ts, 4 Bom. Poona Cal. eds., cf. v. 1. 1. Ds (first time)
om. 2nd. — *) Ś1 K N1, 2 V1, 2 B1, 2 Dn (all [except
Ś1] second time) Ds D1-3 (last three second

C 4986
B 2. 23. 2
P 2. 32. 2

चकार मथुरां वीरः स रत्नाकरभूषणाम् ॥ २
कस्यचित्त्वथ कालस्य सहितौ रामकेशवौ ।
गुरुं सांदीपनिं काश्यपमवन्तिपुरवासिनम् ।
धनुर्वेदचिकीर्षार्थमुभौ तावभिजग्मतुः ॥ ३
निवेद्य गोत्रं स्वाध्यायमाचारेणाभ्यलंकृतौ ।
शुश्रूषु निरहंकाराबुभौ रामजनार्दनौ ।
प्रतिजग्राह तौ काश्यो विद्याः प्रादाच्च केवलाः ॥ ४

time). 4. 5 (second time). 6 T1. 2. 4 (second time)
G M1. 4 विभुः; N2 V3 (both second time) प्रभुः;
B3 (second time) वृत्तः (for उल्लङ्घनम्). — °) K N V B
Dn Ds D1-5 (all except Ds both times) T1. 2. 4 (both
both times) चचार (for चकार). K N V B1. 2 D
(except Ds D3) T2. 4 Bann. Poona eds. (all
second time) प्रीतः (for वीरः). — °) K2 (second
time) वनाम्तरः; K3 (second time) 4 (both times)
N1 (first time). 2 (both times). 3 V1 B Dn (last
seven second time) D1. 2 (both both times). 3 (first
time). 4. 5 (both both times) T4 (second time)
M1. 3 वनाकरः; T1. 2 G M2. 3 वनागारः (for रत्नाकरः).
N3 (marg.) V1. 3 B3 (all second time) भूषणाम् (for
भूषणाम्). K1 (second time) स वनाकारतोरणाम्; D3
(second time) सर्वलोकस्य भूषणम्; D3 सदानागरभूषणम्;
T2 (second time) धर्मो विप्रहवानिव .

3 °) S1 K1. 2. 4 D2 सांदीपनिं; K2 D1. 6 G1 पनं (for
'पनि'). — °) D3. 4. 6 T2 G1. 3 अवन्ती. — °) B1 तम्; T2
G2. 2. 3 [ए]व (for ताव्). S1 अपि; N1 T1 अपि; M1. 3
प्रति- (for अभि-).

4 °) S1 K1 [अ]भियंयुतौ; D3 T1. 4 G2. 3 M2 [अ]भ्यलं-
कृतौ; T2 G1 हलं (for [अ]भ्यलं). — °) D1 T2 G1 M
शुश्रूषा- (for 'पु'). N1 शुश्रूषु निरभिमानाव्. — °) N1 सुलौ
(for उभौ). — After 4°d, D3 T1 3 G M ins. :

877° चक्रतुः पुण्डरीकाक्षौ विद्याग्रहणलालसौ ।
— °) T2 विद्यां (for विद्याः). T2. 3 केवलाम्; G1 लौ (for
'लाः').

5 V3 om. 5°-7°. — °) K1 तु (for च). K3 N2 D2
T1 G3 M भुतिधरौ; K2 भुतिधरौ; D2 भद्राधरौ; T2 G1 व्रतं;
G1 मूलं (for भुतिं). — °) K1. 2 N3 V1 B3 D3 G3. 3
M प्रत्यपयनाम् (for प्रति-). D3 यथाम्प्रायं प्रपयताम्. — °)
S1 K1 B1 अहोरात्रः (for 'त्रैश्व'). — °) K2. 4 N D3
D3 साङ्गः (for साङ्गः). N3 अधीयतुः (for 'ताम्'). K3 D3
साङ्गवेदमधीयतुः. — for 5°d, D3 T1. 3 G M subat. :

तौ च भुतिधरौ वीरौ यथावत्प्रतिपद्यताम् ।
अहोरात्रैश्चतुःषष्ट्या साङ्गं वेदमधीयताम् ॥ ५
चतुष्पादे धनुर्वेदे चास्त्रग्रामे ससंग्रहे ।
अचिरेणैव कालेन गुरुस्तावभ्यशिक्षयत् ॥ ६
अतीवामानुषीं मेधां तयोश्चिन्त्य गुरुस्तदा ।
मेने तावागतौ देवाबुभौ चन्द्रदिवाकरौ ॥ ७
ददर्श च महात्मानाबुभौ तावपि पर्वसु ।

878° साङ्गं वेदमधीयेतां चतुःषष्ट्या दिनैस्तथा ।

6 V3 om. 6 (cf. v. 1. 5). — °) N3 (marg.) चतु-
र्वेदे (for 'व्यादे'). S1 K3 B1. 2 Dn D3. 3 Cn चतुष्पादं धनु-
र्वेदं; V1 'व्यादचतुर्वेदे'. * Cn : चतुष्पादं दीक्षासंग्रहसिद्धिप्रबो-
गाभ्यंश्चतुर्भिः पादैरुपेतम् । * — °) K2 D1 सास्त्रग्रामे; N V1. 3
B Ds D3. 3 T2. 3 G2 M2 सास्त्रं; D3 T1 G3-5 अ (T1 G3
अस्त्रं (for चास्त्रं). S1 K3 Dn Cn सा (K3 सा) सास्त्रग्रामं
ससंग्रहम्; K3 T2 G1 सास्त्रं T2 हस्तः; G1 अस्त्रं ग्रामे सुसंग्रहे;
D3 सास्त्रग्रामे च संग्रहे; D3 सास्त्रसंग्रामसंग्रहे. * Cn : ससंग्रहं
सरहस्यम् । * After 6°d, D3 S (except T2. 3) G (ed.)
ins. :

879° लेख्यं च गणितं चोभौ प्राप्ततां यदुनन्दनौ ।
गान्धर्ववेदं कृत्वा च तथा लेख्याश्च ताबुभौ ।
हस्तिशिक्षाश्चशिक्षाश्च द्वादशादेन चाप्नुताम् ॥
ताबुभौ जग्मतुर्वीरौ गुरुं सांदीपनिं ततः ।
धनुर्वेदचिकीर्षार्थं धर्मज्ञौ धर्मचारिणौ ॥ [5]
ताविद्यामन्त्राचार्यमभिगम्य प्रणम्य च ।
तेन तौ सत्कृतौ राजन्विचरन्तावबन्तिषु ॥
पञ्चाक्षरिहोरात्रैर्दशाङ्गं सुप्रतिष्ठितम् ।
सरहस्यं धनुर्वेदं सकलं ताववाप्नुताम् ॥

[(L. 1) G (ed.) लेख्यं (for लेख्यं). — (L. 2) D3
लेख्याश्च; T1 G3 लेख्यं (for लेख्याश्च). — T1 om. (hapl.)
lines 4-9. — (L. 4) D3 तथा; G2 मुनिम् (for ततः).
— G2 om. lines 8-9. — (L. 9) T2 [अ]वाप्नुताम् (for
[अ]प्तम्).]

— °) B1 सुचिरेण (for अं). G3 काले तु (for कालेन).
— °) S1 गुरुस्तावभ्यजानतः; K3 'भ्यामशिक्षयत्'.

7 V3 om. 7°d (cf. v. 1. 5). — °) D3 T1 G3 M3
अतीवमानुषीं मेधां (T1 मायां); T2 G1. 3-5 M2. 3 'तौ ताबुभौ
मेधां. — °) G1. 3 तथा (for तदा). K N2. 3 V1. 3 B D
(except D3) T2. 3 चिन्तयित्वा तयोर्गुरुः. — °) N (except
S1 D3) T2. 3 वीराव् (for देवाव्). — °) K N V1. 3 B D
(except D3) T2. 3 देवौ; V3 मेने (for उभौ).

पूजयन्तौ महादेवं साक्षात्त्र्यक्षमवस्थितम् ॥ ८
 गुरुं सांदीपनिं कृष्णः कृतकृत्योऽभ्यभाषत ।
 गुर्वर्थं किं ददानीति रामेण सह भारत ॥ ९
 तयोः प्रभावं स ज्ञात्वा गुरुः प्रोवाच हृष्टवत् ।
 पुत्रमिच्छाम्यहं दत्तं यो मृतो लवणाम्भसि ॥ १०
 पुत्र एको हि मे जातः स चापि तिमिना हतः ।
 प्रभासे तीर्थयात्रायां तं मे त्वं पुनरानय ॥ ११
 तथेत्येवाग्रवीत्कृष्णो रामस्यानुमते स्थितः ।
 गत्वा समुद्रं तेजस्वी विवेशान्तर्जलं हरिः ॥ १२

8 ^a) Ds Ts G1 2.4 Mi-3 स ददर्श (for ददर्श च).
 — ^b) D2 (marg. as in text) सर्वसः ; T1 [अ]तीव च (for पर्वसु). — ^c) N1 महादेवः ; V1 यथा देवं (for महादेवं).
 — ^d) S1 Ds (marg.) विष्णुषु ; D1 2.3 T1 विष्णुम् (for त्र्यक्षम्). K1 2.4 N1 V1 2 B Dn Da D1 Ts साक्षाद्विष्णुं
 व्यवस्थितम् ; Ks 'विष्णुं च संस्थितम् ; M1 'त्र्यक्षविवापरम् ;
 Ms 'त्र्यक्षविवापरम्.

9 ^a) S1 यथाऽग्रवीत् ; Ks N1 V1 Dn D1 4.5 त्वभा-
 षत ; Vs अनुचोदयन् ; Ds T1 3 G M Ss (Da G2 हृष्टोद-
 यत् (for ऽभ्यभाषत). — ^b) K N1 3 V1 3 D1 2.4-6 Ts 4
 G1 4 Ms-4 ददामि (for 'नि). Ds गुर्वर्थं किं ददामीति. — ^c)
 S1 सह रामेण भारत ; Ds S (except Ts 4) रामेण सहित-
 कदा.

10 ^a) S1 हृष्टिः ; B1 D2-1.6 G2 M1 3 हृष्टवान् ; T1
 दुष्करम् (for हृष्टवन्). — ^b) Va Ba Ts 4 दत्तुं (for दत्तं).
 — ^c) V1 मृतो यो (by transp). S1 यो हतो लवणाम्भसा ;
 Ts G1 यो मृतो लवणाम्भसौ.

11 ^a) S1 मम ; N1 3 Ba Ts 4 G1 M1 2.4 अपि मे (for
 हि मे). — ^b) K1 2.4 N1 3 Va Dn Ds D1 2.3 G1 हतः
 (for हतः). — ^c) S1 तमेतं ; Ks त्वमेव ; N1 Va तस्मात्वं ;
 B तमेव (for तं मे त्वं). Ds पुत्रम् (for पुत्र).

12 ^a) Ts G1 तं तथेति ; Gs तथेति च (for 'त्वं). M1-3
 विष्णु (for कृष्णो) — ^b) Ds G2-4 M1 3 प्रविश्य (for
 विवेक्ष). S1 विवेशान्तर्जले ततः.

13 ^a) Ks Dn2 Ds ह्यं (for तं). — ^b) Ts तदा (for
 तम्). Vs कोऽसौ ; Ts G1 3-4 M1 3 कास्ते (for कासौ).
 — ^c) Vs पुनः (for पुनः). — After 13, Gs ins. 881*.

14 Gs om. 14-16. — ^a) N except S1 Va Ds Ts 4
 Gs 4 प्रमुवाच (for तम्). Gs 4 [ए]वं (for [ह]इं). — ^b)
 N1 V1 तं बालं तिमिरूपेण. — ^c) K1 2.4 N1 V B D1-3.5

समुद्रः प्राञ्जलिर्भूत्वा दर्शयामास तं तदा ।
 तमाह कृष्णः कासौ भोः पुत्रः सांदीपनेरिति ॥ १३
 समुद्रस्तमुवाचेदं दैत्यः पञ्चजनो महान् ।
 तिमिरूपेण तं बालं ग्रस्तवानिति माधव ॥ १४
 स पञ्चजनमासाद्य जघान पुरुषोत्तमः ।
 न चाममाद तं बालं गुरुपुत्रं तदाच्युतः ॥ १५
 स तु पञ्चजनं हत्वा शङ्खं लेभे जनार्दनः ।
 यः स देवमनुष्येषु पाञ्चजन्य इति श्रुतः ॥ १६
 ततो वैवस्वतं देवं निर्जित्य पुरुषोत्तमः ।

Ts 4 भारत ; Ds T1 2 G1-3.5 M1-3 केशवम् (Ts G1 2.5
 'व); M1 मे मनिः (for माधव). Ds गुरुपुत्रं तदाच्युतः.
 — After 14, Ds Gs ins. :

880* उन्मथ्य सलिलादस्माद्वस्तवानिति भारत ।

15 Gs om. 15 (cf. v. 1 14). — ^a) K1 D1 तं (for
 स). — ^b) N1 (marg.) V1 जगाम (for जघान). — Ts
 om (hapl.) 15^c-17^b. G(ed) om. 15^d.

16 Gs om. 16 (cf. l. 14). Ts om. 16 (cf. v. 1 15).
 K2 om. 16^a-17^b. — ^a) B1 2 च (for तु). — ^b) Ts
 G1 4.5 Ms तु (for स). N1 Va यथासौ देवमानुष्ये.
 — ^c) Ds श्रुतिः ; T1 3 G2 3 स्मृत (for श्रुतः). — Ds T1 3
 G1 3.5 Jms. after 16 ; Gs after 13 ;

881* गत्वा यमपुरं विष्णुः क्रोधसंरकलोचनः ।
 आसनस्थं ततो विष्णुः प्रोवाच यममूर्जितम् ।
 दीयतां पुत्र इत्येवं काश्यपांदीपनेरिति ॥
 तमुवाच ततो विष्णुं मृत्युना चाहतो हरे ।
 एवमुक्तस्तदा कृष्णो यमेनामितविक्रमः । [5]
 बहो धार्ष्ट्यं ततो मृत्योरित्युक्त्वा धनुराददे ॥
 आदाय निशितं बाणं दीयतामिति चाब्रवीत् ।
 कुर्वन् विष्णुं समाशाय दत्तवान्किल बालकम् ॥

[Gs om. (hapl.) lines 1-3. — (L. 1) Ts -पुरं (for -पुरं).
 Ms कृष्णः (for विष्णुः). Ms om. (hapl.) 1^b-2^a. T1 कोप- (for
 क्रोध-). — (L. 2) Ts Gs आसनस्थं (for 'स्थं). G2 अदाद
 (for ततो). — (L. 4) T1 स (for तम्). Gs विष्णुर् (for
 विष्णु). Ts [आ]हतो हरे ; G1 [आ]हत्वं हरे ; Gs हतो हरे (for
 [आ]हतो हरे). — M1-3 om. line 5.]

17 Ts om. 17^a (cf. v. 1 15). K2 om. 17^a (cf. v. 1
 16). Ts om. 17^a. K1 N1 3 V1 3 B2 3 Dn D2 3 Ts
 G2 read 17^a twice. — ^a) B2 (second time) Bom.
 Poona eds. घोरं (for देवं). K1 Ba Ds 5 (all first time)

C 4921
 B 2 83. 18
 P 2. 33. 18

C 224

S. 2. 21, 21
P. 2. 22, 21

आनिनाय गुरोः पुत्रं चिरनष्टं यमक्षयात् ॥ १७
ततः सांदीपनेः पुत्रः प्रसादादमितौजसः ।
दीर्घकालगतः प्रेतः पुनरासीच्छरीरवान् ॥ १८
तदशक्यमचिन्त्यं च दृष्ट्वा सुमहदद्भुतम् ।
सर्वेषामेव भूतानां विस्मयः समजायत ॥ १९
स गुरोः पुत्रमादाय पाञ्चजन्यं च माधवः ।
रत्नानि च महार्हाणि पुनरायाजगत्पतिः ॥ २०
रक्षसस्तस्य रत्नानि महार्हाणि बहूनि च ।

ततो वैवस्वतं पुरं; Dn (both first time) ततो जगाम
मगवान्. — ⁶) K1 D2, 3 T3 (all first time) जगाम; N1
(first time) गत्वा स; N3 V1, 2 B3 (all first time) गतः
स; G3 (both times) निर्भयं (for निर्जित्य). Dn (both
first time) वैवस्वतपुरं महत्. — N1 B1 D3 ins after 17^{ab}:
N1, 3 B1, 3 after the second occurrence of 17^{ab}:

882* भाससाव च तं बालं गुरुपुत्रं तदाभ्युतः ।

[N1 न चामसाव च बालं (for ⁶). B3 तपः (for तदा).]

— Dn ins. after the first occurrence of 17^{ab}:

883* शङ्खमाप्य गोविन्दस्नायामाम वै जनम् ।

Dn cont.: K1 N1, 3 V1, 2 B3, 3 D3 ins. after the first
occurrence of 17^{ab}:

884* ततो यमोऽभ्युपागम्य ववन्ने तं गदाधरम् ।

किमागमनकृत्यं ते किं करोमीति चाबवीत् ॥

तमुवाचाथ वै कृष्णो गुरुपुत्रः प्रदीयताम् ।

तयोस्तत्र तदा युद्धमासीद्वारतरं महत् ॥

[K1 N1 B3 D3 om. line 2. — (L. 3) D3 स (for
तम्). B3 गोविन्दो; D3 न कृष्णो (for वै कृष्णो). — K1
reads line 4 on marg. — (L. 4) K1 D2 (marg.) भुक्त्वा
तयोम् (for तयोस्तत्र). N1, 3 V1, 2 B3 भुक्त्वा तद्वचो युद्धम्
(for ⁶). K1 D3 (also marg.) तदासीद्वारतरं महत्; N3
अभवद्भारतरम्; N3 V1, 2 B3 अभव (V2 करो) मुमुक्षुस्तदा
(for ⁶).]

— ⁶) V3 आनिन्ये तं; G2 आनीय तं (for आनिनाय). — ⁶)
K2 B3 D3 T1, 3 G1, 2, 3 M3 चिरं (for चिर-).

18 ⁶) T2, 3 M3 पुत्रं (for पुत्रः). — ⁶) S1 K1-3 Dn
D2, 3 प्रसादात्; G3 प्रसापात् (for प्रसादात्). M3 प्रादादमित-
तेजसः. — ⁶) K1, 3 V3 B1 D3-⁶ कालं गतः; M3 कालं
कृतः (for कालगतः). T3 पुत्रः (for प्रेतः). T3 दीर्घकालं गतं
केमे. — ⁶) N3 (marg.) पञ्चासीत्; Dn पुनरावाच (for
'सीत्'). V3 च दीर्घवान् (for सरीरं). T3 ययारूपसरीरिणम्.

19 ⁶) K3 तददृष्टम्; D3 त्रिदत्तानाम् (for तदक्षयम्).

आनाय्यावेदयामास गुरवे वासवानुजः ॥ २१

गदापरिघयुद्धेषु सर्वास्त्रेषु च तावुभौ ।

अचिरान्मुख्यतां प्राप्तौ सर्वलोके धनुर्भूताम् ॥ २२

ततः सांदीपनेः पुत्रं तद्रूपवयसं तदा ।

प्रादात्कृष्णः प्रतीताय सह रत्नैरुदारधीः ॥ २३

चिरनष्टेन पुत्रेण काश्यः सांदीपनिस्तदा ।

समेत्य मृमुदे राजन्पूजयन्नामकेशवौ ॥ २४

कृतास्त्रौ तावुभौ वीरौ गुरुमामभ्य सुवतौ ।

— ⁶) D1 च; D3 T1 G2 M1-3 [अ]स्य (for सु-). K3 दृष्ट्वा
च सुमहाद्भुतम्. — ⁶) D3 (marg. as in text) M3 देवानां
(for भूतानां). — ⁶) V3 विस्मयः समपद्यत.

20 ⁶) K2 T3, 4 केशवः (for माधवः). — ⁶) K N1, 3
V1 B1, 3 Dn D3 D1, 2, 3 जगत्प्रभुः; N3 V3 D3 'दुकः; D3
गुरुं प्रभुः; T2 (also as in text) महाकविः (for जगत्पतिः).

21 ⁶) K1, 3 N1, 3 V B Dn D3 D2, 4 T3 राक्षसेषु (for
रक्षससु). K2 राक्षसेष्वस्य रत्नानि; K3 D1, 3 राक्षसेष्वरः D3
'सैस्तानि रः; D2 'सैः सर्वै रत्नां; T1 M3 अक्षयान्यथ रः. — ⁶)
T1 आनीय (for आनाय). D3 आनीय वेदयामाम; T2 G1
आनाय दाय.

22 T1 M3 read 22 after 24. — ⁶) S1 शङ्खीषु; D3
युक्तेषु (for युद्धेषु). — ⁶) D3 T2 G1-3, 3 M1-3 सर्वलोकेषु
तावुभौ. — ⁶) D3 श्रेष्ठौ (for सर्व-). K V1 D1, 2, 3, 3 T3
G2 M1, 3 लोक- (for लोके). S1 धनुष्मताम् (for 'भूताम्').
B3 सर्वलोकधनुष्मताम्.

23 B3 om. 23^a-26^b. — ⁶) T1 Cal. ed. तथा; G3
सदा (for तदा). K3 हस्तं तं लवणाम्बुधौ. — ⁶) N (except
S1 D3; B3 om.) T1, 3, 3 प्रतीतायामा; M3 प्रसन्नाय (for
प्रतीताय).

24 B3 om 24 (cf. v. 1. 23). — ⁶) T3 G1 चिरं (for
चिर-). K3 'रष्टेन (for न-). — ⁶) T3 समेत्य मुनिपुंगवः.
— ⁶) K3 नामभ्य (for समेत्य). T3 पूजयामाम चर्मात्मा.
— ⁶) K3 युजयन्; T3 तावुभौ (for पूजयन्). K3 रत्नकेसव-
योरपि. — After 24, T1 M3 read 22.

25 B3 om. 25 (cf. v. 1. 23). — ⁶) D3 कृतास्त्रौ (for
'स्त्रौ). M3 ती महा- (for तावुभौ). V3 देवौ (for वीरौ). D3
कृतास्त्रौ तत्र ती वीरौ. — ⁶) K3 साधुर्धौ; Dn1 सज्जौ; D3
तावुभौ; D3 T1, 3 G1 M2, 3 माधवी; M1, 3 पूज्य च (for
सुवतौ). D3 तमामभ्यासु जगत्पतुः. — N1 om. 25^a. — ⁶)
T3 M1, 3 आवातां (for 'ती). M3 वीरौ (for कृषौ).

आयातौ मथुरां भूयो वसुदेवसुताबुधौ ॥ २५
 ततः प्रत्युद्ययुः सर्वे यादवा यदुनन्दनौ ।
 सवाल हृष्टमनस उग्रसेनपुरोगमाः ॥ २६
 श्रेण्यः प्रकृतयश्चैव मन्त्रिणोऽथ पुरोहिताः ।
 सवालवृद्धा सा चैव पुरी समभिवर्तत ॥ २७
 नन्दितूर्याण्यवाद्यन्त तुष्टुश्व जनार्दनम् ।
 रथ्याः पताकामालिन्यो आजन्ति स्म समन्ततः ॥ २८
 प्रहृष्टमुदितं सर्वमन्तःपुरमशोभत ।
 गोविन्दांगमनेऽत्यर्थं यथैवेन्द्रमहे तथा ॥ २९
 मुदिताश्चाप्यगायन्त राजमार्गेषु गायनाः ।
 स्तवाशीःप्रथमा गाथा यादवानां प्रियंकराः ॥ ३०

26 Ba om, 26^{ab} (cf. v. 1. 23). — ^a) Gz ताबुद्ययुः (for प्रत्युद्ययुः). — ^c) Kz, s Nz, s Vz, s Bi Dn Ds, Ds, Tz Gz, s Mz सवाल; Kz Tz सर्वे मन्त्रिणोऽथ पुरोहिताः; Ba ते सर्वे; Tz Mz सवाल; Gz सकला (for सवाल).

27 ^b) N (except S1 N1 D6) Tz, s स-; Tz सपि; Gz च (for सथ). — ^c) Kz Tz Gz, s Mz सा चैव; Nz, s Ds युवतिः (for सा चैव). Kz Vz, s Ba Ds, s सवालवृद्ध-युवतिः; Tz, s लवृद्धमन्त्रिणाः; Gz लवृद्धाः सर्वेऽपि. — ^d) Kz Ds Tz Gz, s वर्धनः; Ds, s Mz (marg. loc.) Bom. col. वर्तते (for न). Tz पुरी समभवत्ततः.

28 ^a) Tz, s Gz, s Mz ततस् (for तन्दि). — ^b) Tz तं (for च). — ^c) Kz Mz दीध्यः (for रथ्याः). Some Mz. पताकः (for पताका). — ^d) N (except S1 Ds) T Mz आजन्ते (for न्ति).

29 ^a) Kz गोविन्दांगमनेऽत्यर्थं. — ^b) Ds, s Tz Gz, s [इन्द्रमहे; Tz, s Gz, s Mz (marg. loc. as in text), s [इन्द्रागमे; Tz [इन्द्रपुरी (for [इन्द्रमहे). Ds महेन्द्रस्य महे तथा. Gz यथैवेन्द्रागमे पुरा.

30 ^a) Bz Bom. Poona eds. G(ed.) मुदिताश्चाथ गायन्ति. — ^b) Ds मार्गेण (for 'पु). Ds, s N गायकाः (for 'ना). — ^c) S1 तथाशीः (for स्तवाशीः). Kz, s Nz, s Vz B Dn Ds Ds, s Tz, s प्रथिता; Mz प्रभवा; Mz प्रभवा; Mz परमा (for प्रथमा). Kz N1 Ds, s तथाशीःप्र- (N1 तथाशीःप्र-; Ds, s तथाशीःप्र-; Ds [marg.] स्तवाशीःप्र-विता गाथा; Tz स्तवाशीःप्रथिता गाथा. — ^d) Ds प्रियं-करी (for 'कराः).

31 ^a) Bz सतीती (for संप्राती). — ^c) Kz, s Vz, s Bi

गोविन्दरामौ संप्राप्तौ आतरौ लोकविश्रुतौ ।
 स्वे पुरे निर्भयाः सर्वे क्रीडध्वं सह बान्धवैः ॥ ३१
 न तत्र कश्चिदीनो वा मलिनो वा विचेतनः ।
 मथुगयां बभौ राजन्गोविन्दे समुपस्थिते ॥ ३२
 वयांसि साधुवाक्यानि प्रहृष्टा गोहयद्विपाः ।
 नरनारीगणाः सर्वे भेजिरे मनसः सुखम् ॥ ३३
 शिवाश्च वाताः प्रयवुर्विरजस्का दिशो दश ।
 दैवतानि च सर्वाणि हृष्टान्यायतनेष्वपि ॥ ३४
 यानि लिङ्गानि लोकस्य बभूवुः कृतयुगे पुरा ।
 तानि सर्वाण्यदृश्यन्त पूर्णि प्राप्ते जनार्दने ॥ ३५
 ततः काले शिवे पुण्ये स्यन्दनेनारिमर्दनः ।

C 4943
 S 2. 33. 39
 P 2. 33. 39

Ds, Ds, s Tz, s Mz, s स्व- (for स्वे). — ^a) S1 M1 क्रीडध्वं सहबान्धवाः; Ds ध्वं यादवान्धकाः; Ds Tz Gz, s Mz, s न्ति स्म सवान्धवाः; Gz किं वदन्ति स्म बान्धवाः; Mz भेजिरे मनसः प्रिया. — After 31, Tz, s Gz, s Mz G(ed.) ms.:

32^a तेभ्योऽगच्छन्निवेशेभ्यः कसेनोद्विजिताश्च ये ।

[Tz Gz तेऽपि; G(ed.) ते नि (for तेभ्यो).]

32 ^a) Kz कश्चित्तत्र (by transp.). — ^b) S1 K1 [अपि अनवः (for विचेतनः). — ^c) N (except S1 N1 D6) Tz, s Gz, s Mz अभूद् (for बभौ). — ^d) S1 गोविन्दे समुपस्थिते.

33 ^b) Ds प्रहृष्टा गृहमेधिनः. — ^d) Nz (marg. as in text) मानसः; Ds मनसा (for 'सः). Bi स्वयम्; Ds Tz, s G M प्रियम् (for सुखम्).

34 ^a) Nz V1 सुखदा प्रववुर्वाता. — ^c) K Nz V1, s P (except Ds) Tz, s प्रहृष्टानि (for च सर्वाणि). — ^d) K Nz V1, s B D (except Ds) Tz, s सर्वेषु (for हृष्टानि). N1 [आयतनानि (for नेपु). N (except S1 D6) Tz, s च (for [अपि).

35 ^a) V1 यानि लोकस्य लिङ्गानि. — ^b) Kz भुवः; Nz Ba भुवि; Ds M1 बभूवुः (hypermetric) (for बभूवुः). Nz (marg.) तदा (for पुरा). S1 चतुर्हते युगे तदा; Ds Tz, s G Mz, s संवभूवुः (Mz बभूवुश्च) कृते युगे. — Mz om. 35^c. — ^c) G दृश्यन्ते (for [अ]दृश्यन्त).

36 ^a) Kz Ds, s प्राप्ते (for पुण्ये). — ^b) S1 सुदनः (for मर्दनः). — ^c) Tz वाजि- (for हरि-). — ^d) Ds बक-भद्रसमन्वितः.

— 508 —

८०

वैशंपायन उवाच ।

कस्यचिन्वथ कालस्य राजा राजगृहेश्वरः ।

शुश्राव निहतं कंसं जरासंधः प्रतापवान् ॥ १

आजगाम षडङ्गेन बलेन महता वृतः ।

जिघांसुर्हि यदून्कुदः कंसस्यापचितिं चरन् ॥ २

80

 T₁ M read adhyayas 80-82 after App. I (No. 18); T₂ repeats the same after App. I (No. 19); G₂ repeats adhy. 80. after App. I (No. 18).

1 K₂ D₂ om. the ref. After the ref., N (except S₁ D₂ D₃) T₂, 4 Bom. Poona Cal. eds. repeat 79. 1 2. S₁ om. 1^{ab}. D₂ repeats 1^{ab} after 892A*. — ^a) K₁ D₂ (first time), 2 एतस्मिन्नेव काले नृ. — ^b) D₂ गृहे वसन् (for गृहेश्वरः). D₂ (second time) स राजा मागधेश्वरः; D₂ T₁, 2 G₁, 3 : M₂, 4 राजा स मागधेश्वरः; T₂ जरासंधः प्रतापवान्. — ^c) D₂ स (for नि). — K₂ N₂ V₂ B₂ D₂ D₂ D₂ T₂, 4 M₂ (first time) ins. after 1^{ab}: S₁ after the ref. :

892*

दुहितृभ्यां महीपतिः ।

ततो नातिचिराकालान्.

[S₁ om. line 1. — After line 1, D₂ ins.]

892A* अस्तिः प्राप्तिश्च नाम्नास्तां मागधस्य सुते नृप ।

इतो मर्हि कंसस्य ते भार्ये प्रादाद्गार्हद्रथो नृपः ॥ ३

[(var.) Bhagavata P., 10. 50. 1.]

— T₁ M₂ repeat from line 2 to 5^b after App. I (No. 18). — (L. 2) T₁ M₂ (both first time) राजन् (for काकाञ्).]

— After 1, D₂ T₁ (first time), 2 G₁, 2, 3 (first time), M₁-2, 4 (first time) ins. :

893* स साधनेन महता पाकशासनविक्रमः ।

After the above, M₂ (first time) cont. 894*.

2 For the repetition in T₁ M₂, cf. v. l. 1. — ^a) K₂ [अ]य वेनेन (for षडङ्गेन). — ^b) K₂ N₂ B₂ D₂ बलेन स महावक्रः. — T₁ G₂ (both second time) ins. after 2^{ab}: G₂ cont. after 895*. M₂ cont. after 893* :

894* कृष्णस्य वधमन्विच्छन्मथुरामन्ववर्तत ।

अस्तिः प्राप्तिश्च नाम्नास्तां मागधस्य सुते नृप ।

जरासंधस्य कल्याण्यौ पीनश्रोणिपयोधरे ।

उभे कंसस्य ते भार्ये प्रादाद्गार्हद्रथो नृपः ॥ ३

स ताभ्यां मुमुदे राजा बध्वा पितरमाहुकम् ।

समाश्रित्य जरासंधमनादृत्य च यादवान् ।

C 4957
B 2. 24. 7
P 2. 24. 7

— ^a) K₂ जिघांसया; D₂ सन्दिह (for सुर्हि). T₁ M₂ (both first time) जिघांसुर्भवन्कुदः. — ^b) K₂ [उ]पचिति (for [अ]य). K₂ N₂ V₂ B₂ D₂ D₂, 5, 6 T₁ (first time) G₂ M₁-2, 4 (both times) स्मरन् (for चरन्). — After 2, D₂ T₁, 2, 3 (second time) G₁, 2, 3 (second time), 4, 5 M₂ ins. :

895* अयशो ह्यात्मनो रक्षल्लोकनिर्वादाशङ्कया ।

दुहितृप्रीतिकामार्थं मथुरामन्वरोधकः ।

अक्षोहिण्यैकविंशत्या सेनया च तदा सह ॥

[M₁, 2 om. line 1. M₂ om. lines 1-2. — (L. 1) T₁, 3 M₂ 5^a (for 5^b). G₂ निर्वोदः (for निर्वोदः). D₂ लोकनिर्वादाशङ्कया (for ^b). — D₂ T₂ G₂ om. lines 2-3. — (L. 2) T₁ M₁ 5^a (for 5^b). G₂ दुहितृप्रीतिकामाहुकम् (for ^a). T₁ M₁, 2 मन्वरोधकः (for ^bकः).]

After the above, G₂ cont. 894*.

3 For the repetition in T₁ M₂, cf. v. l. 1. — ^a) D₂ G₂, 4. प्राप्तिश्च (for प्राप्तिश्च). S₁ नामोभे; K₂ नामोभे; K₁ N₂ V₂ B₂ T₁ (second time) नाम्ना ते; D₂ T₂ (second time) नामास्तां; T₁ (first time) M₁, 4 (first time) नाम्ना हि (for नाम्नास्तां). — ^b) D₂ T₁ (first time), 2 G₁, 2, 3 (both times), 4, 5 M₁, 3, 4 (first time) उभे (for नृप). M₂ (second time) ते मागधसुते नृप. — T₁ (first time) M₁, 3, 4 (first time) ins. after 3^{ab}: G₂ (second time) cont. after 897* :

896* ते दे च कंसराजाय ददौ हृष्टः स मागधः ॥

तेन ते विधवे स्यातामभे कृष्णेन मागधे ।

जीवत्येव तथा राजन्वीरे राज्ञां पुरोगमे ॥

G₂ om. line 1. — (L. 1) T₁ नृ दे (for दे च). M₂ ददौ हृष्टः समागधः (for ^b). — (L. 2) M₁-3 ते कृते (for तेन ते). — (L. 3) G₂ (second time), 5 M₂ तदा (for तथा). G₂ वीरे (for वीरे).]

— ^c) V₁ कन्ये दे (for कल्याण्यौ). — ^d) K₂ भार्ये दे; B₂ दे भार्ये; D₂, 6 T₂ G₁, 2, 4, 5 M₁, 3 भार्ये ते (by transp.); D₂ भार्यार्थे.

C 498
B 2. 34. 7
P 2. 34. 7

शूरसेनेश्वरो राजा यथा ते बहुशः श्रुतः ॥ ४
ज्ञातिकार्यार्थसिद्धयर्थमुग्रसेनहिते स्थितः ।
वसुदेवोऽभवभित्यं कंसो न ममृषे च तम् ॥ ५
रामकृष्णौ व्यापाश्रित्य हते कंसे दुरात्मनि ।
उग्रसेनोऽभवद्राजा भोजवृष्ण्यन्धकैर्वृतः ॥ ६
दुहितृभ्यां जरासंधः प्रियाभ्यां बलवाभृपः ।
प्रियार्थं वीरपत्नीभ्यामुपायान्मथुरां ततः ।

4 °) Ds भार्याभ्यां (for स ताभ्यां). Ś1 ताभ्यां ; Ds राजन् (for राजा). — °) Ds भाहुकिम् ; T2 G2 (both second time). s M भोजसा (for भाहुकम्). — °) V1 T1 -सेनश्च यो (for -सेनेश्वरो). — °) Ds M3 सुबहु ; T2 G2-s स बहु- (for बहुशः).

5 °) Ds कार्यस्य (for कार्यार्थः). G3 ज्ञातिकार्यार्थमुपयुक्तम्. — °) K Ō1. 3 V1. 2 B D T2 (first time). s -हिते रतः ; Ō2 T1. 3 G2 (last two second time) -मते स्थितः ; V2 -मते रतः ; T2 G1 -स्थिते सुते ; G2. 3 (first time) s -सुते स्थिते ; G3 M1 -मते स्थिते (for -हिते स्थितः). — T1 om. (hapt 1) 5°-6°. — °) T2 G1. 3 (both times). s उग्रसेनो (for वसुदेवो). — °) K1. 3 M3 तन् (for नम्).

6 °) Ś1 K1 Ō3 (marg. as in text) V2 B1 D2. 3. 5. 6 T2 G1. 2. 3 (first time). s समाश्रित्य ; V2 ह्यापः ; T2 (second time). s M2 उपा (for ह्यापः). — °) Ś1 ततो (for भोजः). B2 ततः ; D2 T2 G2 (both second time) M1 सह (for वृतः). Ds भोजवृष्ण्यन्धकेश्वरः. — Ds T2. 3 (second time) G1. 2 M1-3 ins. after 6 :

897* मथुरां पालयामास केशवानुमते स्थितः ।

After the above, G2 (second times). s cont. 896*.

7 °) D वृतः (for नृपः). — °) K Ō1 V2 B2. 3 Dn Ds D1-3. 4. 5 T2 (first time). s चोदितो ; Ō2 B1 D1 M3 जोदितो ; N3 प्रेरितो ; V2 विदितो ; T1. 3 (second time) G2 (both times) प्रियाभ्यां (for र्थः). G1 प्रियाभ्यां वीर-पत्न्यर्थम्. — °) B1 M1 उभाभ्यां ; T2 (second time). s उद्ययो (for उपायान्). Ds तदा (for ततः). — After 7°, Ds ins. :

898* स तदप्रियमाकर्ण्य शोकामप्युतो नृपः ।
अयादवी महीं कर्तुं चक्रे परमसुखम् ॥
अशौहिणीभिर्विशाला निसृमिश्वापि संयुतः ।
यदुराजधानी मथुरां रोद्धुमभ्यागतो नृपः ॥

[= Bhuṭavata P., 10. 50. 3-4.]

कृत्वा सर्वसमुद्योगं क्रोधादभिययौ यदन् ॥ ७
प्रतापावनता ये हि जरासंधस्य पार्थिवाः ।
मित्राणि ज्ञातयथैव संयुक्ताः सुहृदस्तथा ॥ ८
त एनमन्वयुः सर्वे सैन्यैः समुदितैर्वृताः ।
महेष्वासा महावीर्या जरासंधप्रियैर्विणः ॥ ९
कारुषो दन्तवक्त्रश्च चेदिराजश्च वीर्यवान् ।
कलिङ्गाधिपतिश्चैव पौण्ड्रश्च बलिनां वरः ।

— °) T1 श्रुत्वा (for कृत्वा). Ō2 V2 B2. 4 D1. 5 T2 (second time). s M1 सर्वे (for सर्वः). Ds T2 G1. 2. 3. 4. 5 M1-3 बलोद्योगं (for समुद्योगं). Ds स कृत्वा सर्वसमुद्योगं. — °) K1 Ō3 (marg.) V1 T2 (second time). s क्रोधादभिरिव ज्वलन् ; K2-4 Ō2. 3 V2. 3 B Dn Ds D1-5 'मिसमो ज्वलन् ; Ds G2 क्रोधादभि यन्मयौ ; T1 G2 (second time) क्रोधा-दिव ययौ रिपून् ; T2 (first time) G1 'दम्युद्यतं ययौ ; G2 (first time). s 'दम्युद्यतं ययौ.

8 T2 (second time) om. 8°. — °) K Ō V B Dn Ds D1-5 च ; T1 न (for हि). Ds T2 G1. 2. 3 प्रभावावनता ये हि ; T2 प्रतापानलतापेन ; M3 'पादानता ये हि. — °) Ds Ds पार्थिव (for 'वाः). — °) Ś1 T1 ये च (for 'चैव). — °) K1. 3. 4 Ō1. 3 V1 B2 Dn D1. 3. 5 T2 संयुक्ताः (for 'सं'). Ś1 T1. 3 G2 (both second time) M1 च ये (for तथा). Ds T2 G1. 2. 3 (first time). s M1-3 सुहृदसंबन्धिनस्तथा.

9 Ds om. 9°. — °) K1 Ds T2 G1. 3 (first time). s तमेवम् ; T2 (second time) तदा तम् ; G2 M1. 3 तमेवम् ; M2 त एवम् (for त एनम्). K2. 3 Ō V2 B1. 2 Dn Ds D1. 3. 4 T2 (first time). s तमेवानुययुः सर्वे ; V1. 2 B2 Ds तमेव चान्वयुः सर्वे ; T1 G2 (second time) M1 तदा त (M1 क) -मन्वयुः सर्वे. — °) V2 प्रमुदितैर् (for सं). Ds G2. 3 (first time) s M1 तथा ; T2 G1. 3 (second time) सदा ; T2 (second time) यथा ; G2 तदा ; M1 मुदा (for वृताः). — After 9°, T1. 3 G2 (last two second time) M1 ins.

899* ये नृपाः पर्वतात्स्माद्रोमन्ताद्भीकृता गताः ।

ते च सर्वे यदुन्मथन्तुं जरासंधं समन्वयुः ॥

— G2 om. 9°-13°. — °) Ds G1. 3 राजपुत्रः ; T2 G1 जरा-पुत्र (for 'संयः). Ds प्रभारिणः ; Ds हिनैविणः (for 'प्रियै'). Ds सत्यसंधा हिनैविणः ; G2 (first time) जरापुत्रजैर्विणः.

10 G2 om. 10 (cf. v. 1. 9). — °) Ō1 G2. 3 M2 अकूरो ; T2 G1 M1. 3 ककूरो ; T2 (both times) M1 काकूरो ; G2 (both times) ककूरो (for काकूरो). — After 10°, G1 reads 12°, repeating it in its proper place. V2 om. (hapt.) 10°-14°. T2 G1. 3 (first time). s om.

आहूतिः कैशिकश्चैव भीष्मकश्च नराधिपः ॥ १०
 पुत्रश्च भीष्मकस्यापि रुक्मी मुख्यो धनुर्भृताम् ।
 वासुदेवार्जुनाभ्यां यः स्पर्धते स सदा बले ॥ ११
 वेणुदारिः श्रुतर्वा च क्राथश्चैवांशुमानपि ।
 अङ्गराजश्च बलवान्वङ्गानामधिपस्तथा ॥ १२
 कौसल्यः काशिराजश्च दशार्णाधिपतिस्तथा ।
 सुमेश्वरश्च विक्रान्तो विदेहाधिपतिस्तथा ॥ १३

मद्राजश्च बलवांस्त्रिगर्तानामथेश्वरः ।
 माल्वराजश्च विक्रान्तो दरदश्च महाबलः ॥ १४
 यवनाधिपतिश्चैव भगदत्तश्च वीर्यवान् ।
 सौवीरराजः शैव्यश्च पाण्ड्यश्च बलिनां वरः ।
 गान्धारराजः सुबलो नग्नजिच्च महाबलः ॥ १५
 एते चान्ये च राजानो बलवन्तो महारथाः ।
 तमन्वयुर्जरासंधं विट्पिपन्तो जनार्दनम् ॥ १६

C 4972
 B 2. 34. 21
 P 2. 34. 21

10^c-12^b. — ^a) T₁ पौण्ड्रको (for 'श्च'). — ^a) K₂ Ñ₂ D₂ आहूतिः; V₂ सांस्कृतिः; D₂ आहूतिः (for आहूतिः). K₄ आवश्यकः कैशिकश्चैव; Ñ₂ D₂ सांस्कृतिः के. V₁ B₁. 2 D₂ सांस्कृ (D₂ marg. आहूतिः) कौ. D₂ M₁ आहूतिः कौ. D₂ आहूति के. T₁ G₂ (second time) M₂ 3 आहु (M₂ 'ह' तिः कौ. T₂ (first time) अलंकृतः कैशिकश्च; T₂ (second time). 4 आहु (T₁ अहु) तः कैशिकश्चैव; G (ed.) कैशिकश्चैव कुटिलो. — ^a) M₁. 2 जनाधिपः (for नरा'). K₂ भीमकश्च नराधिप.

11 G₂ om. 11 (cf. v. l. 9). V₂ T₂ G₁. 2-3 om. 11 (cf. v. l. 10). — ^a) Ñ₂ V₂ D₂. 6 T₂ (second time) भीमकश्च; T₁ भीष्मकश्च (for 'स्य'). V₁ पुण्ड्रश्च भीष्मकश्चैव. — ^b) S₁ Ñ₁ T₁ M₁ धनुष्मताम् (for 'भृताम्'). T₂ (second time) मुख्यः सर्वधनुर्भृताम्. — ^c) K₁ D₂-4 च; K₂ स (for यः). — ^d) K₂ D₂ महाहवे; T₁ सदा बली (for सदा बले). K₁ स्पर्धते यः सदाहवे; K₂. 4 Ñ₁ V₁. 2 B D₂ D₂ D₂ T₂ (first time). 4 स्पर्धते स मा Ñ₂ V₁ B₁ सुम; B₂ च मः; D₂. 2 यो म हाह (D₂ 'ण' वे; T₂ (second time) G₂ M₁ 'ते सर्वदा बले.

12 G₂ om. 12 (cf. v. l. 9). V₂ om. 12. T₂ G₁. 2-3 om. 12^{ab} (for all. cf. v. l. 10). T₂ (second time) om. 12^{ab}. — ^a) K₂ D₂. 4 सुवर्चा; V₁ D₁ T₂ सुवर्चा (for श्रुतर्वा). D₁ [अ]थ (for च). — ^b) Some Mss. क्रथश्च (for क्रा'). — G₁ reads 12^{cd} for the first time after 10^{ab}. — ^c) V₂ तु (for च). T₂ G₁ (second time). 2 3 मा (G₁ म) भाधाधिपतिः श्रीमान्. — S₁ om. (hapl.) 12^d-14^a. — ^d) K₁. 2 3 वङ्गानाम्; G₂ नागा' (for वङ्गा'). T₁ वङ्गराजश्च वीर्यवान्.

13 G₂ om. 13^{ab} (cf. v. l. 9). V₂ om. 13 (cf. v. l. 10). S₁ om. 13 (cf. v. l. 12). B₂ M₁. 2 om. (hapl.) 13. T₁ om. (hapl.) 13^{ab}. T₂ G₂ (both second time) M₂ transp. 13^{ab} and 13^{cd}. — ^a) K₁. 2 D₁. 2. 4 M₄ कैशिकश्च; K₂ कैशिकः; T₂ (second time). 4 कैशिलः; some Mss. कैशिकश्च (for कैशिकश्च). D₂. 2 तु (for च). — G₁ om. (hapl.) 13^{cd}; D₂ reads it on marg. — ^c) K₁ सुवराजश्च; K₂ G₂ सुवराजश्च; Ñ₂. 2 (marg.) V₁ B₁. 2

D₁. 2 सौभे; D₂ सुरे; D₂ (marg.) भौमेश्वरश्च; D₂ तथा शूरश्च; G₂ सिंदेश्वरश्च (for सुमे'). D₂ बलवान् (for विक्रान्तो). K₂ Ñ₁ V₂ T₁ M₂ सु Ñ₁ V₂ सौ' ह्यश्च राजा विक्रान्तो; K₄ सौभश्च रथवि; T₂ (first time). 4 तदासौ (T₂ स तदा) सौम्य वि; T₂ G₂ (both second time) M₂ सुह (M₂ सिंह) च राजातिबलो.

14 V₂ om. 14 (cf. v. l. 10). S₁ om. 14^a (cf. v. l. 13). — ^a) T₂ G₁. 4. 2 तु (for च). — ^b) K₁ जलेश्वरः; B₂ D₂ T₁. 2. 2 (second time). 4 G₁. 2. 2 (second time) मधी; D₂ महे; T₂ (first time) M₂ अपी; M₁. 2 पतिस्तथा (for अथेश्वरः). — After 14^{ab}, D₂ ins. 901*. V₂ om. 14^c 15^b. D₂ om. 14^{cd}. — ^c) D₂ तु (for च). — ^d) T₂. 2 (second time) G₁. 2. 2 (second time). 4. 2 महारथः (for 'बलः). S₁ K₂ काश्मीरा (K₂ विदर्भा) धिपतिस्तथा.

15 V₂ om. 15^{ab} (cf. v. l. 14). K₂ om. (hapl.) 15. D₂ res. 15^a 16^b on marg. — ^a) T₂ G₁. 2. 2 (second time). 2 मालवाधिपतिश्चैव. — ^c) T₂ G₁. 4 शूरश्च; T₂ (second time) शस्यश्च; G₂ (second time). 2 शौर्यश्च (for शैव्यश्च). K₂ सौवीरो राजसेव्यश्च. — ^d) G₂ पौण्ड्रश्च (for पाण्ड्यश्च). — T₁ om. 15^{cd}. — ^e) D₂ T₂ नामजिच्च; G₁ नामि (for नम'). T₂ G₂ (both second time). 4 M महारथः (for 'बलः). — After 15, K₂ D₂ D₂ ins. :

900* काश्मीरराजो गोनर्दो दरदाधिपतिर्नृपः ।

[D₂ तथा (for नृपः).]

K₂ D₂ D₂ D₂ cont. : K₁. 4 Ñ₁ V₂ B D₁. 2. 4. 2 T₂. 2 (both times). 4 G₁. 2. 2 (first time). 2 ins. after 15 : K₂ after 14 : D₂ after 14^{ab} :

901* दुर्योधनादयश्चैव धार्तराष्ट्रा महाबलाः ।

[Ñ₁ V₂ [अ]न्ये (for [ए]व). T₂. 4 दुर्योधनादयश्चैव (for ') .]

16 ^a) S₁ बहवो (for राजानो). — ^b) Ñ₁. 2 (marg.) V₁ D₂ T₂ महाबलाः (for 'रथाः). S₁ राजानो बलगर्विताः. — ^d) D₂ यवनाधिपतिस्तथा (cf. 15^a).

17 ^c) S₁ न्यधुः (for ऊधुः). G₂ (second time) M₄

C 4973
B 2. 31, 22
P 2. 34, 22

ते शूरसेनानाविश्य प्रभृतयवसेन्धनान् ।

ऊषुः संरुध्य मथुरां परिक्षिप्य बलैस्तदा ॥ १७

इति श्रीहरिवंशे अशीतिवमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

८१

वैशंपायन उवाच ।

मथुरोपवने गत्वा निविष्टांस्तान्मराधिपान् ।

अपश्यन्वृष्णयः सर्वे पुरस्कृत्य जनार्दनम् ॥ १

ततो दृष्टमनाः कृष्णो रामं वचनमब्रवीत् ।

त्वरते खलु कार्यार्थो देवतानां न संशयः ॥ २

यथायं संनिकृष्टो हि जरासंधो नराधिपः ।

लक्ष्यन्ते हि ध्वजाग्राणि रथानां वातरंहसाम् ॥ ३

एतानि शशिकल्पानि नराणां विजिगीषताम् ।

छात्राण्यार्य विराजन्ते प्रोच्छ्रितानि सितानि च ॥ ४

अहो नृपरथोदग्रा विमलाश्छत्रपङ्क्तयः ।

अभिवर्तन्ति नः शुभ्रा यथा खे हंसपङ्क्तयः ॥ ५

काले खलु नृपः प्राप्तो जरासंधो महीपतिः ।

संक्षिप्य (for संरुध्य). Ds अम्बरुन्ध्रेस्तु मथुरां. — ^a) T₂ (second time) परिकृत्य (for 'क्षिप्य'). N (except S₁) T₂. 2 (first time). 4 G₁. 2. 4. 5 पुरस्कृत्य बलं तदा.

COLOPHON om. in K₂ D₁. 1. 3 T₂. 2 (first time). 4 G₁. 2. 2 (first time). 4. 5. — *Mention of the Epic*: N₂ D₂ T₂. — *Mention of Khila*: S₁ K₂ N₂ V B Dn D₂ D₂. — *Adhy. name*: S₁ N₂ V₁ B जरासंधोद्योगः; K₁. 4 जरासंधोद्यमः; K₂ N₂. 2 V₂. 3 Dn D₂ D₂. 3. 5 G₂ (second time) मथुरोपरोधः; M₂ मथुरायुद्धम्; M₃ मथुरानिरोधः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): N₂ V₁ B₂ 91; V₂ 92; V₂ 90; Dn D₂ 89; D₂ 95; T₁ G₂ (second time) M₂ 106; T₂ (second time) 109; M₁-s 107. — *Sloka no.* Dn D₂ 22; D₂ 21. — After adhy. 80, G₂ (first time) ins. a passage given in App. I (No. 16).

81

For the sequence in T₁ M and the repetition in T₂, cf. v. 1. adhy. 80.

1 D₂ T₂ G₁. 1. 5 M₂ ins. a passage given in App. I (No. 16) after the ref. — ^a) S₁ सर्वाङ्गः; K₂ N₂. 2 V₁ B₁ D₂ D₂-4 G₂ मत्वा (for गत्वा). D₂ T₁. 2. 4 G₁. 2-5 M मथु (for M₁ 3 'मु' उपवनं ग (G₁ मत्वा. — ^b) S₁ महानुगान्; T₁. 2 (second time) G₂ M₂ महारथान् (for नराधिपान्). T₂ (first time) निविष्टांस्तर्षार्थिवाङ्; M₁-s 'हास्ते महारथार्थ'. — After 1, T₁ G₂ M₁-s ins.:

902* तानागताक्षृपात्राजम्भागधाम्राजमत्तमान् ।

[T₁ G₂ दृष्ट्वा (for राजन्). T₁ नृप- (for राज-).]

2 ^b) M₁. 2 वचनं खेदमयवीत्. — ^c) K₂ देवः; T₂ स्त्रिलः; G₁. 4 किल (for खलु). D₂ त्वरन्ते खलु कार्यार्थः. — ^d) D₂-5 अर्मशायम् (for न संशयः). N₂ (marg.) V₁ D₂ T₂ G₁. 2. 4. 5 देवानां नात्र संशयः.

3 ^a) T₂ (first time) M₁. 2 यथा स; T₂ यथा हि; M₂ तथा स (for यथायं). D₂ वै (for हि). — ^b) K₂ निपातितः; V₂ महाबलः (for नराधिपः). — ^c) N₂ V₁ D₂ च (for हि). — ^d) K₂ V₁ B₁ T₂ रंहसा (for 'साम्'). — After 3, T₁ M₁-s ins. a passage given in App. I (No. 16).

4 T₂ (second time) om. 4^{ab}. — ^a) N₂ (marg.) V₁ D₂ [अ]ज्ञानि- (for ज्ञानि). — ^b) K₂ D₂ D₂ गां (for वि-). K₂ अवैषिणाम्; N₂ G₂ M₂-4 जिगीषुणाम् (for 'वताम्'). M₁ रथानां विजिगीषुणाम्. — ^c) D₂ T₂ चित्राणि (for छत्रं). D₂ [अ]त्र वि-; D₂. 5 [उ]परि (for [जा]र्य वि-). — ^d) K₂ प्रोत्थितानि; N₂ V₂ T₁ उत्थि-; T₂ G₁ प्रोत्थि- (for प्रोत्थि-). G₂ वै (for च). S₁ व्युत्थितानि च तानि च; M₂ उत्थितानि च तानि वै.

5 T₂ (second time) om. 5. — ^a) V₂ बकोदमा; D₂ G₂ M₂ बरोदमा (for 'रथो'). K₁. 4 जमी नृपबरोदमा; N₂ अहो रथनृपो. — ^b) K₂ ज्ञान- (for छत्र-). — K₂ G₂ om. (hapl.) 5^{ad}. — ^c) N₂ (marg.) V₁ G₁ बर्धन्ति; T₁ नोदन्ति (for बर्धन्ति). S₁ नक्षत्र; N₂ ते शुभ्रा; D₂ नः शुभ्रा; G₂ नक्षत्रो (for नः शुभ्रा). G₁ जाहवावीच नः शुभ्रा. — ^d) V₁ रथाः (for यथा). D₂ T₁ M₁-s वै; T₂ ते; G₂ [अ]ज्ञं (for खे).

आवयोर्युद्धनिकषः प्रथमः समरातिथिः ॥ ६
 आर्य तिष्ठाव सहितावनुप्राप्ते महीपतौ ।
 युद्धारम्भः प्रयोक्तव्यो बलं तावद्विमृश्यताम् ॥ ७
 एवमुक्त्वा ततः कृष्णः स्वस्थः संग्रामलालसः ।
 जरासन्धमभिप्रेप्सुश्चकार बलदर्शनम् ॥ ८
 वीक्षमाणश्च तान्सर्वानृपाण्यद्वरोऽव्ययः ।
 आत्मानमात्मना वाक्यमुवाच हृदि मन्त्रित् ॥ ९
 इमे ते पृथिवीपालाः पार्थिवे वर्त्मनि स्थिताः ।
 ये विनाशमिहेष्यन्ति शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ १०
 प्रोक्षिताः खल्विमे मन्ये मृत्युना नृपुंगवाः ।

6 T₂ (second time) om. 6^{cd}. — °) D₂ -कुशलः ; G₂ M₂ -निकषः ; M₁₋₂ -निकषे (for 'व'). T₂ G₁ आवयोर्युद्ध-
 माकाङ्क्षन्. — °) G₂ M₁ द्वितीयः (for प्रथमः). T₂ प्रथमः सम-
 रातिथिः.

7 °) S₁ निष्ठाव ; K₁ नृप्याव (for निष्ठाव). — °) S₁
 अनुप्राप्ते ; N₁ अनुप्राप्ते (for 'प्राप्ते'). T₂ (second time)
 महाबलः (for महीपतौ). G₂ M₂ अनुप्राप्ते महीपतिः. — °)
 K₂ D₂ प्रक (D₂ 'व' लक्ष्यो (for प्रयोक्तव्यो) — °) S₁ तद्वि
 (for 'तावद्').

8 °) K₂ 4 D₁ शूरः (for स्वस्थः). — °) S₁ प्रेक्ष्य (for
 प्रेप्सुश्च). K₂ 4 N₁ 3 V D₂ D₁₋₄ T₁ 2 (first time) 4
 G₁ 3 जरासन्धबलं प्रे (N₁ 'बलमे' ; D₂ D₂ T₂ 4 'वधं प्रे' प्सुश्च ;
 D₂ 'सन्धवधेप्सुश्च'.

9 °) V₂ नृ (for 'व'). — °) T₂ G₁ 1 युद्धपरो ; G₂
 वधुपुरे (for 'वरो'). G (ed.) नृपान्यद्वरोत्तमः. — °) N
 (except S₁ D₂ 2) T₁ 2 2 (both times) 4 G आत्मनै-
 वात्मनो (K₁ 'ना' वाक्यम् (T₂ 'चम्'). — °) T₂ (first
 time) गुरु (for हृदि). N₁ मन्त्रयन् ; T₁ 2 (second time)
 M₁₋₂ मन्त्रितम् (for मन्त्रयन्).

10 T₂ (second time) om. 10^a-12^d. — °) D₂ T₂
 G₁ 2 4 5 व (for ते). — °) T₁ G₂ M₂ युद्धवर्त्मनि स्थिताः.
 — °) N (except S₁) T₂-4 G₁ 2 4 5 गमिष्यन्ति (for इहे-
 ष्यन्ति). G₂ M₂ सहसा नाशमेव्यति. — °) D₂ मन्त्रिदृष्टेन
 कर्मणा.

11 T₂ om. 11 (cf. v. 1. 10). — °) S₁ सर्वे (for मध्ये).
 K N V B D T G M₂ प्रोक्षि (K₂ D₂ 6 T₁ 2 G प्रेक्षि-
 वान्मन्त्रियमानमन्ये. — °) K₁ D₂ 2 सत्तमान् ; K₂-4 N V
 B D₂ D₂ D₁ 4 5 T G M₂ पुंगवान् (for 'वा'). — °) M₂
 [अ]विषा (for हेषां). N (except S₁) T₁ 2 4 G₁ 2 5 M₂

स्वर्गगानि तथा हेषां वपुषि प्रचकाशिते ॥ ११
 स्थाने भारपरिश्रान्ता वसुधेयं दिवं गता ।
 एषां नृपतिमुख्यानां बलैर्धैरभिपीडिता ।
 भूमिर्निरन्तरा चेयं बलराष्ट्राभिसंवृता ॥ १२
 खलपेन खलु कालेन विविक्तं पृथिवीतलम् ।
 भविष्यति नरेन्द्रौघैः शतशो विनिपातितैः ॥ १३
 जरासन्धस्ततः क्रुद्धः प्रभुः सर्वमहीक्षिताम् ।
 नराधिपसहस्रौघैरनुयातो महाद्युतिः ॥ १४
 व्यायतोदग्रतुरगैः सयन्त्रैः सुममाहितैः ।
 रथैः सांग्रामिकैर्युक्तैरमङ्गगतिभिः क्वचित् ॥ १५

C 4989
 B 2. 35. 16
 P 2. 35. 16

स्वर्गगानि चाप्ये (T₁ G₂ M₂ सर्वे) पां ; G₂ 'कामानि वाप्येषां'.
 12 T₂ om. 12^{abc} (cf. v. 1. 10). G₂ om. 12^{ab}.
 — °) G₁ स्थिते (for स्थाने). T₂ स्थिता भारत विश्रान्ता.
 — °) S₁ चिरं गता ; D₂ दिवो गता (for दिवं गता). — °)
 D₂ एषा (for एषां). K₁ D₂ नृवर ; K₂ 4 N V₁ 3 D₁.
 4-6 T₂-4 G₁ 2 4 5 M₂ नृपाणां (for नृपति-). — °)
 S₁ प्रति ; K₂ V₁ D₂ D₂ अति ; V₂ अव ; D₂ D₂ 6 T₂
 G₂ अपि ; T₂ अधि (for अभि-). — °) K₁ 3 4 N₂ 3 V
 D₂ D₂ D₁ 5 T₂ (both times) 4 G₂ M₂ मही (for
 भूमिर्). N₁ वसुधा च निरन्तरेयं ; D₂ T₂ G₁ 2 4 5 निरन्तरेयं
 वसुधा. — °) S₁ बहु (for बल-). K₁ D₂ संनता ; N₁ 3 V
 1 D₂ T₂ G₁ 4 5 M₂ 2 संनता ; D₂ संमता (for संवृता).
 T₁ बलराष्ट्राभिसंतता ; T₂ (second time) G₂ बलै राणां हि
 संनता ; T₂ वनराष्ट्राभिसंकृता.

13 °) B₂ G अल्पेन ; T₁ सर्वेण (for खलपेन). — °)
 G₁ घातिनैः (for पां). — After 13, K₂ ins. an addl.
 colophon, mentioning the Epic, Khila and adhy. no.
 82. While T₁ 2 (second time) G₁ 3 5 M₂ ins. after
 13 :

903* एवं चिन्तयतस्तस्य कृष्णस्याजुतकर्मणः ।
 While M₁ 3 ins. after 13 :

904* एवं संचिन्त्य भगवान्युद्धाय कृतनिश्चयः ।
 संकर्षणेन सहितस्तस्यै गिरिरिवाचलः ॥

14 Before 14, some Mss. ins. वैशंपायनः. — °) K₂
 शत्रुः (for प्रभुः). — °) N₂ (marg.) V₁ अनुप्राप्ते ; D₂ T₁.
 2 2 (both times) G₁ 2 4 5 M₂ अभियानो (for अनुयातो).
 N₁ 2 V₂ 3 महीपतिः ; D₂ 2 महामतिः (for 'द्युतिः').

15 T₂ (second time) om. 15^{ab}. — °) K₁ 3 N₂ V₂
 D₂ D₂ 4 5 G₂ 3 सुयानैः ; K₂ सुजातैः ; N₂ 3 (marg.)
 V₁ 3 B D₂ T₁ सादिभिः ; D₂ (sup. lin.) सुजातैः ; D₂

C 4990
B 2. 35. 16
P 2. 35. 16

हेमकक्षैर्महाघण्टैर्वारिदोपमैः ।

महामात्रोत्तमारुढैः कल्पितै रणकोविदैः ॥ १६

स्वारुढैः सादिभिर्युक्तैः प्रेक्षमाणैः प्रवर्णितैः ।

वाजिभिर्मेषसंकाशैः पुत्रद्विरिव पत्तिभिः ॥ १७

खड्गचर्मधरोदग्रैः पत्तिभिर्वर्णिताम्बरैः ।

सहस्रसंख्यासंयुक्तैरुत्पत्तिरिवोरगैः ॥ १८

एवं चतुर्विधैः सैन्यैः कम्पमानैरिवाम्बुदैः ।

नृपोऽभियातो बलवाञ्जरासंधो धृतव्रतः ॥ १९

स रथैर्मेषनिर्घोषैर्गजैश्च मदशिञ्जितैः ।

सयानैः; Ts G₁ 4. 1. साधनैः; M₁₋₃ सुयात्रा (for सयानैः); D₁ 3 सुयानै. सुमहाहिं. — °) S₁ K₁ V₁ D₁ 3 सम्प्रामिक्कैर (for सां). — °) G₁ om. (hapl.) 15^d-17^a. — °) D₂ उत्पत्तिभिः पत्तिभिः; D₃ उत्पत्तिरिवाम्बरम्.

16 G₁ om. 16 (cf. v. l. 15). — °) T₂ महाभावेर (for 'घण्टैर'). — °) Ts (second time) om. 16^c-20^d.

17 G₁ om. 17^a (cf. v. l. 15). — °) T₂ om. 17 (cf. v. l. 16). — °) K₁ 2. 4 सारुढैः; V₁ 3 भां (for स्वां). — °) K₂ हेयमाणैः; N₂ 3 V B D₁ D₂ 2 Ta 4 G₂ 4. 3 प्रेक्षुः; D₃ प्रेष; T₂ G₁ M₂ प्रेक्षणीयैः; T₂ G₁ हर्षमाणैः; M₁ 3 प्रेष्य (for प्रेक्ष). — °) K₂ संघानैः; V₂ निर्घोषैः (for संकाशैः). — °) T₁ पत्तिभिः (for पुत्रद्विरिव); K D₁ पत्तिभिः; B₂ D₂ पर्वतैः; D₃ G₁ पत्तिभिः; G₁ पत्तिभिः (for पत्तिभिः); G₂ पत्तिरिव पत्तिभिः; M₁₋₃ प्रवर्णितैश्च पत्तिभिः M₂ 'ति'भिः.

18 T₂ om. 18 (cf. v. l. 16). — °) K₁ 3 N₁ V₂ D₁ D₂ D₃ 1. 1. G₁ 2. 4. 1. M₁₋₃ खड्गचर्मैः (for खड्गचर्मैः). — °) K₁ पत्तिभिः; D₂ पत्तिभिः (for पत्तिभिः); S₁ पत्तिभिर्वर्णिताम्बरैः; N₂ V₂ B₂ T₂ 2 G₂ M₂ 'भिर्वर्णितां वरैः; D₁ 'भिर्वर्णिताम्बरैः'. — °) K₁ 4 मुख (for संख्या). — °) M₁₋₃ [अम्बरम् (for 'उरगैः')]

19 T₂ om. 19 (cf. v. l. 16). — °) D₂ बहुविधैः (for चतुर्विधैः). — °) V₂ कल्पमानैर (for कम्प). T₂ [अम्बुभिः (for 'द्वैः); S₁ कल्पमानैरिवारिदोपमैः. — °) T₂ नृपैः (for नृपो). — °) K₁ 2. 4 N₂ 3 V₁ 2 B₁ D₁ 3 T G₁ 3. 4. 3 प्र (for अभि). — °) D₂ 3 Ta दृश्यतः; D₃ दृष्टव्यतः; T₂ G₁ M₂ प्रतापवान्; M₁ 3 महाधुनिः (for धृतव्रतः).

20 T₂ om. 20^a (cf. v. l. 16). — °) V₂ संघोषैर; T₂ संकाशैर (for निर्घोषैर). — °) K₁ संघितैः; K₂ देशितैः; K₃ G₂ संयुतैः; D₂ गार्हितैः; D₃ संजितैः; T₂ गार्हितैः; T₂ G₁ दृष्टितैः; G₂ M₂ दृष्टितैः (for सिञ्जितैः).

हेयमाणैश्च तुरगैः क्ष्वेडमाणैश्च पत्तिभिः ॥ २०

नादयानो दिशः सर्वास्तस्याः पुर्या वनानि च ।

स राजा सागराकारः ससैन्यः प्रत्यदृश्यत ॥ २१

तद्वलं पृथिवीशानां दृष्टयोधजनाकुलम् ।

क्ष्वेडिताम्फोटितरवं मेघसैन्यमिवावभौ ॥ २२

रथैः पवनसंपानैर्गजैश्च जलदोपमैः ।

तुरगैश्च जवापेतैः पत्तिभिः खगमैरिव ॥ २३

विमिश्रं सर्वतो भाति मत्तद्विपरथाकुलम् ।

धर्मान्ते सागरगतं यथैवाभ्रवलं तथा ॥ २४

T₂ 4 इत्तिभिर्मेषाभिः. — °) V₂ 3 हेयमाणैश्च (for हेय). — °) K₂ D₁ 3 खेडमाणैश्च (for क्ष्वेडमाणैश्च). D₂ T₂ पत्तिभिः (for पत्ति). — °)

21 °) S₁ K₂ D₁ T₂ 2. 3 (second time) G₁ 4 M₂ नादयन्तो; N₂ V₁ 3 'मानो (for 'यानो). — °) N₂ V₂ बलानि (for वनानि). — After 21^a, T₂ 3 (second time) G₂ 4 M G₁ ed.) ins. :

905° अक्षौहिण्या च विशल्या अनुयातो नराधिपः ।

[M₁ 3 अक्षौहिण्याभिः (for 'अक्षौहिण्याभिः). T₂ 3 M G₁ ed.) अनु- (for अनु-); M₁ 3 महाधुनिः (for नराधिपः).] — °) V₂ समदृश्यत; T₂ प्रत्यदृश्यत (for 'दृश्यत).

22 °) S₁ अनन्तः; K₂ D₁ तद्वलं (for तद्वलं). — °) K₁ (marg. as in text), 2. 4 V₂ B₂ D₁ D₂ T₂ G₂ दृष्ट-; B₁ D₁ 1 दृष्ट- (for दृष्ट-); N₂ 3-समागणम्; D₂ बलाकुलम् (for 'जनां). — °) S₁ K₁ 2 N₂ V₁ 2 B₁ 3 D₂ D₃ T₂ (second time) G₁ M₂ रवैर (for रवं). — °) T₂ (first time) दैव्यं मेघ (for मेघसैन्यम्).

23 T₂ (second time) om. 23 24. — °) B₂ संघा-
तेर; D₂ T₂ 4 संकाशैर (for संघातेर). — °) N₂ om. (hapl.) 23^a. — °) K₁ खलपर्वतवद्गजैः. — °) V₂ om. 23^a. — °) K₁ सदृशैश्च (for तुरगैश्च). — °) K₂ N₂ V₁ 2 B₁ D₁ D₂ D₃ 1. 1. 1. T₂ 3 G₂ 4. 3 पत्तिभिः खगमोप (K₂ B₂ 'त'भ्यैः; T₂ G₁ 'भि' संघरोलमैः; T₂ 'भिश्च खगोलमैः).

24 T₂ om. 24 (cf. v. l. 23). — °) M₁₋₃ मिश्रितं (for विमिश्रं). — °) N₂ 3 पत्ति (for मत्त-). Bom. Poona eds. G₁ ed.) समाकुलम् (for रथां). — °) D₂ गते; M₁ 3 गतो (for गतं). T₂ धर्मान्ते सागरं गन्तुं. — °) N₂ 3 V₂ खयं; M₁ 3 गणम् (for बलं). K₂ N₂ V₁ 2 B₁ D₁ T₂ 3 G₂ 4. 3 यथाभ्रपटलं तथा.

25 °) M₁₋₃ तु (for ते). — °) G₂ पुरं (for पुरी). V₂

सबलास्ते महीपाला जरासंधपुरोगमाः ।
 परिवार्य पुरीं सर्वे निवेशायोपचक्रिरे ॥ २५
 बभौ तस्य निविष्टस्य बलश्रीः शिविरस्य वै ।
 शुक्लपर्यन्तपूर्णस्य यथा रूपं महोदधेः ॥ २६
 वीतरात्रे ततः काले समुत्सर्धुर्महीक्षितः ।
 आरोहणार्थं पुर्यास्ते ममीयुर्बुद्धलालसाः ॥ २७
 समवायीकृताः सर्वे यमुनामनु ते नृपाः ।
 निविष्टा मन्त्रयामासुर्बुद्धकालकुतूहलाः ॥ २८
 तेषां सुतुमुलः शब्दः शुश्रुवे पृथिवीक्षिताम् ।
 युगान्ते भिद्यमानानां सागराणां यथा स्वनः ॥ २९

Ds1 Ds Tz G1. 1. 3 सर्वा (for सर्वे). — ^a) Ds. 3 निवायाय (for निवेशाय). S1 तन्धिरे, Kz Vy B1. 2 Ds T1. 3 (second time) Gz Mz चक्रमु; B चुक्रुमु. (for चक्रिरे).

26 ^a) Kz N1 Ds बहिनस्तस्य; Ds व्यङ्गितस्य; Tz महि-
 तस्य (for बभौ तस्य). Gz Mz प्र (for नि). M1- तस्यस्य
 बभौ रूपं. — ^b) Kz Dm फलश्री; B वनश्री; Dm बभौ
 श्रीः; Ds T1. 3 (second time) Gz Mz बलस्य (for श्रीः).
 B1 Tz (both times) Gz Mz च (for वै). — ^c) Ds T1 Gz M
 -पर्वणि; Tz (first time) Gz पक्षे नु (for पर्यन्त). — ^d)
 S1 पूर्णः (for रूपं).

27 ^a) V. शीतमात्रे (for रात्रे). D तथा (for ततः).
 — ^b) Tz (first time) वे पुर्या; Tz ते पुया. (by transp.).
 S1 आरोहमाणा पुर्यास्ते; Kz Vy S1 Dm अभिराहणार्थं
 पुर्यास्ते (Kz पुर्याध, Kz वै पुर्या. (hypermetric). — ^c)
 Ds सर्वे ते (for समायुर).

28 Tz (second time) om. 28 ^a) — ^d) S1 D काले
 (for काल). Kz Vy Bz Gz Mz कुतूहलान् (for लाः).
 K1. 4 Ds. 3 योद्धुक्रामा कुतूहलान्, Ds बुद्धकाले महाबला.

29 ^a) S1 Kz Ds Tz Gz Mz नु; Kz Vy Tz Tz
 (first time); Gz Mz स (for सु). Tz तेषां नु तुमुलं
 शब्दे. — ^b) V1 Ds Tz G1. 3 शुश्रुव (for शुश्रुवे).
 — After 29^{ab}, Tz reads 33^{cd}, repeating it in its proper
 place. Ds reads 29^{ab} 30^{ab} on marg. — ^c) Tz (second
 time) समुद्राणां (for सागराणां). Kz N1 V1. 3 B D T1. 2. 3
 (first time); G इव स्वनः; Ns Vs इव ध्वनिः (for यथा
 स्वनः). Mz समुद्राणामिव स्वनः.

30 ^a) V1 Ds शब्दम् (for शब्द). — ^b) K1-3
 N1. 3 V B1. 1 Dm Ds D1. 2. 1 a T1. 2. 3 (both times) G

तेषां सकञ्चुकोष्णीपाः स्थविरा वेत्रपाणयः ।
 चेरुर्मा शब्द इत्येवं ब्रुवन्तो राजशामनात् ॥ ३०
 तस्य रूपं बलस्यासीन्निःशब्दस्तिमितस्य वै ।
 लीनमीनग्रहस्येव निःशब्दस्य महोदधेः ॥ ३१
 निःशब्दस्तिमिने तस्मिन्योगादिव महार्णवे ।
 जरासंधो बृहद्वाक्यं बृहस्पतिरिवाददे ॥ ३२
 शीघ्रं समभिवर्तन्तां बलानि पृथिवीक्षिताम् ।
 सर्वतो नगरी चयं जनार्धैः परिवार्यताम् ॥ ३३
 अश्मयन्त्राणि युज्यन्तां क्षेपणीयाश्च मुद्राः ।
 ऊर्ध्वं चापानि बाह्यन्तां प्राप्ता वै तोमरास्तथा ॥ ३४

C 5009
B 2. 35. 34
P 2. 35. 34

Mz ब्रुवन्तो; Kz ब्रुवन्तो; Ds चरन्तो (for ब्रुवन्तो).

31 Tz (second time) om. 31. — ^a) Gz [अ]स्य (for
 [आ]सीन्. — ^b) Tz G1. 3 निःशब्दस्य च तस्य वै. — ^c)
 K1. 4 N1. 3 V B D Tz G -मुज्जस्य (for -ग्रहस्येव). N1
 निर्मालितग्रहस्तस्य — ^d) K1. 3 N2 V1. 3 B Dm Ds D1
 Tzयोदधेः (for मदी).

32 ^a) Kz Ds Mz निःशब्दे (for शब्द). Ds2 राजन्;
 Tz (second time) Gz Mz तस्मिन् (for तस्मिन्). — ^b)
 Ds (30^{ab}) om. as in text महोदधे; M1-3 बलार्णवे (for
 30^{ab} महा). Tz (second time) Gz Mz नियोगादिव
 च. — ^c) Kz N1 V1. 1 Ds Tz G1. 2. 3 महद्वाक्यं;
 Kz बृहद्वाचं, Tz (first time) Mz बृहद्वाक्यं (for बृह).

33 ^a) Kz 3 समभिः (for समभिः). N1 V1 -वीक्षन्तां;
 Ds Tz G1. 3 -वर्धन्तां (for -वर्तन्तां). — Tz reads 33^{cd}
 for the first time after 29^{ab}. — ^b) Vs जलार्धैः परि-
 पूर्यताम्.

34 ^a) Mz यन्त्राणि (for -यन्त्राणि). — After 34^{ab},
 N1. 3 V1. 3 B Ds D1. 2 Tz Gz G1. 2. 3 (34^{ab}) ms. :

30^{ab} काया तूमिः सभा सर्वा जलार्धैश्च परिपुता ।

V1. 3 (for 30^{ab}). V1 Ds जनार्धैः (for जलार्धैः).
 N1 Ds. 3 कैः परिपुता (Ds. 3. 1 भू); Ds जनार्धैः परि-
 पूर्यताम् (for ^b).]

— Kz चापि च; Bz चापि प्र; Cal. ed. चापि नि- (for
 चापानि). Tz दन्त्यन्तां; Mz धार्यन्तां (for बाह्यन्तां). Ns
 (marg) V1 Bz Ds Gz ऊर्ध्वं चापि नियुज्य (B निवार्य; Ds
 प्रयुज्य; Gz निपात्यन्तां. — ^d) Kz प्राप्ता (for प्राप्ता). Tz
 (both times) प्राप्ताश्चोमरास्तथा.

35 ^a) S1 Vs [अ]पि (for [पु]ष्टि). K1. 3 V1 Bz Dm
 टङ्कार्य; Ds Gz टङ्गेन (for टङ्गिष्वै). Kz V1 विद्रा (V1. 1 दी)

C 5909
B 2. 35. 35
P 2. 35. 35

दार्यतां चैव टङ्गाधैः खनिवैश्च पुरी द्रुतम् ।
नृपाश्च युद्धमार्गज्ञा विन्यस्यन्तामदूरतः ॥ ३५
अद्यप्रभृति सैन्यैर्मे पुरीरोधः प्रवर्त्यताम् ।
आकाशमपि बाणौघैर्निःसंपातं यथा भवेत् ॥ ३६
मयानुशिष्टास्तिष्ठन्तु पुरीभूमिषु पार्थिवाः ।
तेषु तेष्ववकाशेषु शीघ्रमारुह्यतां पुरी ॥ ३७
मद्रः कलिङ्गाधिपतिश्चेकितानः सवाहिकः ।
कश्मीरराजो गोमर्दः करूपाधिपतिस्तथा ॥ ३८

यतां च टङ्गाधैः. Ti पात्यतां चैव टङ्गाधैः. Ti Gi. 4. 5 दार्या
चैव विटङ्गेन. —^b) Vi मही (for पुरी). Ti (both times)
Mi ध्रुवम् (for द्रुतम्). —^c) Ki. 2 Bz Di दुर्गज्ञा;
Ti दुर्गस्था; Gi मार्गय (for मार्गज्ञा). Vi D2. 3 Ti Gi M
नृपाश्च युद्धमार्गज्ञा (Mi 'स्था') —^d) Ti Gi. 4 स (for वि-).

36^a) Ti Gi Mi. 2 सैन्यं (for सैन्यैर्). —^b) Ti रोधे
(for रोधः). S1 Kz Ti Gi प्रवर्तन्ताम् (for प्रवर्त्यं). Ds
पुरी चैवानुरुह्यताम्. Ti (second time) Gs Mi-2 पुरीरोधे
प्रवर्तं. — After 36^{ab}, N (except S1 N1) Ti. 2. 3 (first
time) + G ins. :

907* यावदेतौ रणे गोपी वसुदेवसुताबुभौ ।

संकर्षणं च कृष्णं च घानयामि शितैः शरैः ॥

[(L. 1) N2 om. line 1^a Kz पुनः केदौ; Ds Ti Gi. 2.
4. 5 मद्रमही (for रणे केदौ). — (L. 2) Kz Ds Ti Gi. 2.
4. 5 घानयामि; Kz. 1^a; Ds घानयामि (for 'यामि'). Kz शितैः
शरैः (for शितैः शरैः).]

—^c) Kz. 3 N Vi. 2 Bz. 2 Dn Ds Di. 4. 5 Ti. 3 (first
time). + Gi. 1. 2 Ms टङ्गाधैर् (for बाणौघैर्). —^d) Kz
निष्प्राप्तं च; Ds Ti Gi. 2. 4. 5 संपातं (for निःसं). S1 N1
अकुर्वन्त (N1 'ताम्'); Ti. 2 (second time) + M विधी (Ms
'नी') यताम् (for यथा भवेत्).

37^a) S1 नियुक्ताः; Kz शिष्टा हि (for [अनुशिष्टाः]).
—^b) S1 रिपु- (for पुरी-). N (except S1 V2) Ti. 2 (both
times). + Gi. 2. 4. 5 भूमिपा. (for पार्थिवाः). —^d) Ds
मारुह्यतां (for 'ह्यतां').

38^a) Ms कद्रुः (for मद्रः). —^b) Kz Ds च (for
स-). —^c) K. गोमर्दः; Ds गोमर्दः; Ds (marg.) गोमर्दः;
Ti (first time) + बलवान् (for गोमर्दः).

39^a) Ki. 2. 4 N V B Ds Di-8 Ti. 4 Gi. 2. 4. 5
ह्यनामयः (Va 'क' ; Gz 'त'); Dn च दानवः; Ds (marg.)
ह्यनामयः; Ti (first time) महाबलः (for च दामनः). Ti. 2
(second time) Gz M पार्वतीयाश्च मा (Ti 'याः समा') कथाः.

द्रुमः किंपुरुषश्चैव पार्वतीयाश्च दामनः ।

नगर्याः पश्चिमं द्वारं क्षिप्रमारोहयन्त्विति ॥ ३९

पौरवो वेणुदारिश्च वैदर्भः सोमकस्तथा ।

रुक्मी च भोजाधिपतिः सूर्याक्षश्चैव मालवः ॥ ४०

विन्दानुविन्दावावन्त्यौ दन्तवक्त्रश्च वीर्यवान् ।

छागलिः पुरुमित्रश्च विराटश्च महीपतिः ॥ ४१

कौशाम्ब्यो मालवश्चैव शतधन्वा विदूरथः ।

भूरिश्रवास्त्रिगर्तश्च बाणः पञ्चनदस्तथा ॥ ४२

—^a) N (except S1) S (except Mi-3) क्षिप्रम् (for
क्षिप्रम्) Kz. 4 N Dn Ds Di. 2. 4 + Ti. 2. 4 Gi-2. 4
मारोहयन्तु (for आरोहं).

40^a) S1 पौरवो; Ms भोजनो (for पौरवो). Ds वेणु-
दारिश्च; Ds Ti. 3 (first time) Gz. 2 Ms 'दारी' (for 'दारिश्च').
Ti. 3 (second time) भा Ti य 'वनो वेणुदारिश्च'; Mi. 2
पौनरो वेणुदारी च (sic) — After 40^{ab}, Ms reads 42^{ab}
repeating it in its proper place. Kz om. (hapl.)
40^a 42^{ab}. —^c) D रुक्मी च चैवाधिपतिः. —^d) Kz
गालवः; Ms बावनः (for मालवः). N2. 3 V Ds Ti. 2
(first time). + Gi. 2. 4. 5 सूर्याक्ष (Ti + सूर्या) च महाबलः;
Di 'हृक्षैव गालवः'. — After 40, N2. 3 Di ins. :

908* पाञ्चालानामधिपतिर्दुपदानां महाबलः ।

[Ds द्रुतश्च मद्रपतिः (for ')].

41^a) Kz om. 41 (cf. v. l. 40). —^a) Di. 2 चावन्त्यौ
(for जा'). — After 41^{ab}, Di. 3 ins. :

909* दक्षिणं नगरद्वारं क्षिप्रमारोहयन्त्विति ।

[Ds अरोहयन्तु (for आरोहं).]

— Di Ti (second time) om. 41^{ab}. —^c) S1 कलिङ्गः;
Kz छागलिः; Ds जाङ्गलिः; Ti. 4 Gz Ms छागलिः; Ti Gi. 4. 5
जाङ्गलिः; Gz एकत्रिः (for छागलिः). —^d) Ti. 2 Gi. 2
वीरश्च स (for विराटश्च).

42^a) Rom. Poona eds. G (ed.) कौशाम्ब्यो (for कौ-
शाम्ब्यो). Kz Bz Ds मागधश्च (for मालवश्च). V2 Ds. 2
कौशाम्ब्यो मागधश्चैव; Ti Mi. 2 कौशाम्ब्यो मालवश्च; Ti
(second time) काम्बोज्यो मालवश्च. — Ms reads 42^{ab}
for the first time after 40^{ab}. —^d) S1 बाहः (for बाणः).
Kz पञ्चवनश्च; Ti. 2 (second time) Gz M 'वनश्च' (for
'नवश्च').

43^a) Gz दुष्प्रसहा (for दुर्ग'). Kz. 4 V2 Bz Ds दुर्ग
दुर्ग महाभूपाः (Kz 'रथाः'). —^c) N1 V1 मावश्च च; Ti

उत्तरं नगरद्वारमेते दुर्गसहा नृपाः ।
 आरोहन्तां विमर्दन्तां वज्रप्रतिमगौरवाः ॥ ४३
 उत्कृकः कैतवेयश्च वीरश्चांशुमतः सुतः ।
 एकलव्यो बृहत्क्षत्रः क्षत्रधर्मा जयद्रथः ॥ ४४
 उत्तमौजाश्च शल्यश्च कौरवाः कैकयास्तथा ।
 वैदिशो वामदेवश्च साकेतश्च सिनीपतिः ॥ ४५
 पूर्वं नगरनिर्व्यूहमेतेष्वायत्तमस्तु वः ।
 त्वरयन्तोऽभिधावन्तु वाता इव बलाहकान् ॥ ४६
 अहं च दरदश्चैव चेदिराजश्च संगताः ।

(first time) आरोहन्तां (for आरोहन्तां). K Ñ₃ V₈ D₁, 2, 6 T₁ G₁ आरोह्य चापि मर्दं D₂ नर्दं; T₁ वर्धं; G₁ वर्तं) -
 म्तां; Ñ₂ V₁ B D₁ D₂ D₃ T₁, 2 G₁, 3, 8 आरोह्य चाभि-
 मर्दन्तां. — ^a) T₂ (second time) राजानो मम शायनात्.

44 ^a) D₂ उत्कृकः (for उत्कृकः). D₃, 6 T₂ G₁, 6 M₁
 उत्कृकः कैतवश्चैव; G₁ क कौतुकश्चैव — ^b) D₁ तथा (for
 सुतः). — ^c) V₁, 8 बृहत्क्षेत्रः (for 'क्षत्रः). — ^d) K₁
 क्षत्रधर्मा; M₁ 'धर्मा' (for 'धर्मा'). V₂ B₁ G₂ बृहद्रथः (for
 जय'). M₁, 8 क्षत्रधर्मा बृहद्रथः.

45 ^a) D₁ शैल्यश्च (for शल्यश्च). — ^b) T₂ G₁
 कौरव्याः (for 'वा'). V₃ G₂, 8 कैकयास् (for कै'). Ñ₁
 कैकया हहयस्तथा; T₁ कौरव्याः शिययस्तथा; G₁ कौरव्याः
 कैकयास्तथा; M कौरव्याः कैकय (M₂ 'तव')स्तथा. — ^c) K₂
 D₁ वैदेहो (for वैदिशो). — ^d) D₁ T₁ सांकुतिश्च (for साके
 तश्च). S₁ शिनीपतिः; Ñ₁ D₁ (sup. lin.) [अ शनीपतिः (D₁
 'मिस्तथा); G₂ शिनीपतिः; M₁, 8 निरुद्धः (for सिनीपतिः).
 T₂ (first time) साकेतः शिनीपुंगवः; T₃ (second time)
 M₁ संकेतश्चाशनिर्वहः.

46 ^a) S₁ नित्यं; G₂ पुनर् (for पूर्व). B₁, 2 D₃ G₁
 M₁, 8 -निर्व्यूहम् (for निर्व्यू'). Ñ₃ V₁ T₂ (first time) पूर्व
 च (T₁ तु) नगरद्वारम् (V₁ 'व्यूहम्). — ^b) N (e. apt S₁
 D₂) T₁, 2 G₁ नः (for नः). T₂ (first time) एते यावन्तु महा-
 बलाः; T₃ (second time) आरोहन्तु समन्ततः; T₄ एतेषां तु
 महाबलाः. — T₂ (second time) om. 46^a. — ^c) Ñ₂, 8 V
 B₁, 8 D₁ D₂ D₃ T₄ G₁ दारयन्तोः; D₃ चालं; T₃
 वारं (for स्वरं). T₄ Bom. Poona eds. G (ed.) वि- (for
 शि-). K₁, 4 D₂ चाल (D₂ दार) यन्तोऽभियान्वयः; G₂ M₁
 त्वरन्तो अभि (G₂ 'न्तोऽभ्य') धावन्तु. — ^d) K₁ बलाहकम्
 (for 'काह'). D₂ वातादिव बलाहकाः.

47 ^a) S₁ नरपतिश्च (for च दरदश्च). — ^b) Ñ₃ D₁

दक्षिणं नगरद्वारं पालयिष्याम दंशिताः ॥ ४७
 एवमेवा पुरी क्षिप्रं समन्ताद्वेष्टिता बलैः ।
 वज्रावपातप्रतिमं प्राप्नोतु तुमुलं भयम् ॥ ४८
 गदिनो ये गदामिस्ते परिधैः परिघायुधाः ।
 अपरे विविधैः शस्त्रैर्दारयन्तु पुरीमिमाम् ॥ ४९
 अथैव तु नगर्येषा विषमोच्चयसंकटा ।
 कार्या भूमिममा सर्वा भवद्भिर्वसुधाधिपैः ॥ ५०
 चतुरङ्गबलं व्यूह्य जरासंधो व्यवस्थितः ।
 अथाभ्ययाद्यद्वन्द्वः सह सर्वैर्नराधिपैः ।

C 5027
 B 2. 35. 52
 P 2. 35. 52

D₂ T₁ G₂ -राजेन (for -राजश्च). K₂ B₂, 3 D₃ D₄ T₁ G₃
 M₁-8 वीर्यवान् (for संगताः). K₁, 2, 4 Ñ₂ V D₁, 4, 6 T₃
 (first time) G₁, 4, 5 चेदिराजेन संगतः. — ^a) K₂ B D₃
 T₁ पालयामः सुदंशिताः; K₃ D₁ D₄ (sup. lin.), 6 T₂, 8
 (second time) G M चालयिष्याम (D₄, 6 T₂ 'मि' दं; K₄
 Ñ₃ V₁ D₁, 4 पालयिष्याम्यदं (Ñ₃ V₁ D₄ 'मि' दं) शिताः; T₃
 (first time) पीडयामि सुदंशितः; T₄ पीडया दुःखदंशिताः.

48 ^a) T₁ M वेष्टयतां (for वेष्टिता). — ^b) K Ñ₂, 8
 V B₂, 3 D (except D₂) T₂, 8 (first time) G₁, 2,
 4 -विषमं (for प्रतिमं). Ñ₁ B₁ M₁ वज्रप्रपातप्रति (Ñ₁
 'प्रि' मं; Ñ₁ (marg.) T₁, 8 (second time) G₃ वज्रा-
 वपातप्रति (Ñ₃ 'विष' मं — ^c) Ñ₂ V₁ D₃ T₁, 8 (second
 time) G₃ M विपुलं (for तुमुलं). K₂ महत् (for भयम्).
 T₂ G₁ प्राप्ते तुमुलजं भयम्.

49 ^a) V₈ तु (for ते). — ^b) S₁ T₁ G₃ M₁-8 अस्त्रैर्
 (for दं). — ^c) D₃ T₁, 2, 3 (second time) G M नृपाः
 (for इमाम्).

50 T₃ (second time) om. 50^a. — ^a) S₁ हि (for
 तु). K Ñ V B D T₂-4 G₁, 2, 4, 5 अस्त्रैर् नगरीं शेषा. — ^b)
 G₂ संसद् (for सर्वा). — After 50, T₁, 8 (second time)
 G₁, 1 (ed.) ms. :

910* एवमुक्त्वा जरासंधः शक्रतुल्यपराक्रमः ।

51 B₁ T₄ om. (napl.) 51^a, 51^b, 51^c; D₂ reads it on marg.
 Before 51, G₂ ins. वैशंपायनः. — ^a) D₂, 8 चतुरङ्गं (for
 'ङ्ग'). S₁ K₁, 4 B₃ D₁ बलं व्यूहं; Ñ₂ D₃ T₁ G₃ बलै-
 र्व्यूहं; T₃ (first time) बलैर्व्यूहं (for बलं व्यूह्य). Ñ₁
 चतुरङ्गं बलं व्यूहं; D₂ 'ङ्गं बलैर्व्यूह्य'. — After 51^a, T₁ G₃
 M read 51^a and 51^b transposed. — ^b) S₁ ततो नृपः;
 K₂ Ñ₃ V₁ D₃ महाबलः; M प्रतापवान् (for व्यवस्थितः).
 T₁, 8 (second time) G₃ सुसंकुटः प्रतापवान्. — ^c) K₁
 D₂, 8 [अ]व्रवद् (for [अ]भ्ययाद्). Ñ₂ B₁ D₃ T₁ G₃ वदु-

C 1427
B 2. 35. 53
P 2. 35. 53

प्रतिजग्मुर्दशार्हास्तं व्यूढानीकाः प्रहारिणः ॥ ५१
तद्युद्धमभवद्धोरं तेषां देवासुरोपमम् ।
अल्पानां बहुभिः सार्धं व्यतिषक्तरथद्विपम् ॥ ५२
नगराभिःसृतां दृष्ट्वा वसुदेवसुताबुभौ ।
क्षुब्धं नरवरानीकं व्रत्तसंमूढवाहनम् ॥ ५३
रथस्थौ दंशितौ चैव चेरतुस्तत्र यादवौ ।
मकराविव संरब्धौ समुद्रक्षोभणाबुभौ ॥ ५४
ताभ्यां मृधे प्रयुक्ताभ्यां यादवाभ्यां मतिर्वभौ ।
आयुधानां पुराणानामादाने कृतलक्षणा ॥ ५५

Ti. 3 (second time) जरासंधः; Mi. 3 सुसंकुटः
(for यन्मुकुटः); Ns. Vi. 3 अयाभ्युपाययौ कुटः; Ms. अयाभ्य-
भावस्स कुटः. — ^d) Gi. सर्वैरेद (for सह सर्वैर). — ^e)
Ta (second time) प्रत्याजगुर् (for प्रति). Di. यदुवरा;
Ds. Ta. 3 (first time) + Gi. च (Di. तु) राजाहा (Gi. हं)
(for दशार्हास्तं). Ti. Gi. M. प्रयुज्ज. Ti. Gi. त्याज यमुश्च
दाशार्हा. — After 51, Ds. ins. —

911* तावागतां तदा दृष्ट्वा यादवौ सैन्यमग्रौ ।
रथाह मागथो वीक्ष्य हे कुण्या पुरुषाधम ।
न स्वया योद्धुमिच्छामि बालकेनेति लज्जया ॥
तव राम यदि श्रद्धा युद्धे स्पर्धे समुद्धव ।
हतो वा मच्छरंश्छन्देह स्वयाहि मा जहि ॥ [5]

श्रीभगवानुवाच ।

न वै शूरा विक्रयन्ते दर्शयन्त्येव परीरुपम् ।
न शृङ्गामो बन्धो राजखानुरग्य सुमूर्धत ॥

(Cf. Bhagavata P., 10. 59. 17-20^d.)

52 ^a) Gi. अभिकैः (for बहुभिः). — ^d) Gi. प्रतिषकः
(for व्यति). — After 52, Di. Ti. 2. 3 (second time)
Gi. 2. 3 M. G. ed. ins.

912* उग्रमेनं पुष्पहत्य वामुदेवहलायुधौ ।
रथस्थावाभिवर्जितां युद्धाय रणकोविदौ ॥

[G. ed., om. line 2. — (L. 2) Di. Ms. वन्दयन्नेवा (for
अभि). Ta. Gi. 3 वन्दयन्नेवा वन्दयन्नेवा; Ms. वन्दयन्नेवावन्निव
(hypermetric) (for ^a).]

53 ^a) N. नगर्या (for रान्). Ti. Gi. निर्गतौ (for नि.सृता).
— ^c) K. Ns. 2 V. 3 B. Dn. Ds. Di. 2. 3 Ta. 3 (first time)
Gi. 3 क्षुभितं नृ (Di. तु); Ns. क्षुब्धं नृप; Ta. Gi. 3 निहितं
नृ; Gi. कपितं नृ (for क्षुब्धं नर); Si. वराकीर्ण (for 'नीक').
Vi. क्षुभितं प्रबलानीक. — ^d) V. 3 B. Dn. Ds. 3 व्रत्त; Ti.
व्रत्त (for व्रत्त). Si. शिष्यार्ण (for संमूढ).

54 V. 3 om. 51^{ab}. — ^a) T. 2 दलितौ (for दंशितौ).

ततः खाभिपतन्ति स्म दीप्तान्याहवसंप्लवे ।
लेलिहानानि दिव्यानि महान्ति सुदृढानि च ॥ ५६
क्रव्यादैरनुयातानि मूर्तिमन्ति बृहन्ति च ।
वृषितान्याहवे भोक्तुं नृपमांसानि वै भृशम् ॥ ५७
दिव्यस्रग्दामधारीणि त्रासयन्ति नभश्चरान् ।
प्रभया भासमानानि दंशितानि दिशो दक्ष ॥ ५८
हलं संवर्तकं नाम सौनन्दं मुसलं तथा ।
धनुषां प्रवरं शार्ङ्गं गदा कौमोदकी च ह ॥ ५९
चत्वार्येतानि तेजांसि विष्णुप्रहरणानि च ।

Ks. Ti. 3 (second time) Gi. M. रथस्थौ चेरतुस्तत्र. — ^b)
Ds. रेजनुस् (for चेर). Ks. दंशितौ चैव यादवौ; Ti. 3
(second time) Gi. यादवौ तौ तु दीप्तानि; Mi. 3 यादवावम-
रायिव. — Ts. (second time) Gi. Mi. 3 om. 51^{ab}. — ^c)
Ds. गरुडाव् (for मकराव्). Si. संक्षुब्धौ; Ds. संकुटौ (for
संरब्धौ). — ^d) Ks. क्षेपणाव् (for क्षोभं).

55 ^a) Ns. Ti. Gi. M. प्रवृद्धा Ti. Gi. Ms. 'ता'भ्यां; Ts.
(second time) प्रयुक्ताभ्यां (for प्रयुक्ताभ्यां). — ^b) Ks.
अभूमन्ति; Ms. मानर्धे (for रंभा). — For 55^{ab}, Ks. 2. 3
Ns. 3 V. B. D. Ta. 3 (first time) + Gi. 2. 3 subst.:

913* तयोः प्रयुज्यतोः सैन्ये मरिचार्सीदृष्टाग्रजोः ।

[Di. नृप (for Ta. Gi. 3); Gi. 3 (for युद्ध). Ds.
महाभले (for युद्ध).]

— ^d) Ks. 2 N. V. B. Dn. Ds. Di. 3. — Ta. 3 (second time). 3
Gi. 2. 3 आदान; Gi. तु (for दे). Ks. दानमानकृतक्षणा.

56 ^a) Some Mss. निव्यतन्ति. — ^b) N (except Si.
Ds.) Ti. 2. 3 (first time) + Gi. Ms. दिव्यानि (for दीप्तानि).
Ta. (second time) दिव्यान्नायुधसंप्लवे. — ^c) N (except
Si. Ns.) Ti. 2. 3 (first time) + Gi. दीप्तानि (for दिव्यानि).
— Ti. Gi. om. (hapl.) 56^d 57^a. — ^d) Ta. (first time). 3
च (for सु); Ti. 3 (second time) Gi. M. चै (for च).

57 Ta. Gi. om. 57^a (cf. v. l. 56). — ^b) Ms. महाभि
(for बृहन्ति).

58 Ta. (second time) om. 58. — ^a) Dn. 1 गन्ध-
(for दामः). N. 1 गन्धीनि (for धारीणि). — ^b) Ks. 2 N.
V. B. Dn. Ds. Di. 2. 3 T. G. च (D. स्म) श्वेचरान् (for नभश्च).
Ks. त्रामयन्ति श्वेचरान्. Ds. 3 त्रामयन्तीश्च श्वेच. — ^c)
Ks. 2. 3 N. V. B. 2. 3 Dn. Ms. Di. 2. 3 + T. 2. 3 G. वत् (Ta. 3
दीप्यमानानि चाम्बरान्; Ds. समाजगुर्याम्बरान्).

59 ^b) Gi. मौसलं; some Mss. मुसलं. — ^c) T. 3 चतुश्च

ताभ्यां समवतीर्णानि यादवाभ्यां महारणे ॥ ६०

जग्राह प्रथमं रामो ललामप्रतिमं हलम् ।

तं सर्पमिव सर्पन्तं दिव्यमालाकुलं मृधे ॥ ६१

सौनन्दं च ततः श्रीमाभिरानन्दकरं द्विषाम् ।

सव्येन सात्वतां श्रेष्ठो जग्राह मुसलोत्तमम् ॥ ६२

दर्शनीयं च लोकेषु धनुर्जलदनिखनम् ।

नाम्ना शार्ङ्गमिति ख्यातं विष्णुर्जग्राह वीर्यवान् ॥ ६३

देवैर्निगदितार्थस्य गदा तस्यापरे करे ।

विपक्ता कुमुदाक्षस्य नाम्ना कौमोदकीति सा ॥ ६४

तौ सप्रहरणौ वीरौ साक्षाद्विष्णोस्तनूपमौ ।

(for 'र्णौ'). — ^a) K1 s N2, s Va B D T1, s (first time) G1, s M1 तथा ; T2 (second time) तदा (for च ह) ; K2 N1 V1 s G2, s गदां कौमोदकीं तथा ।

60 ^b) V2, s T1, s (second time) G1, s M1 वै (for च) ; — ^c) S1 K2 N1 B2 D1 T1 Ma कीर्णानि (for तीर्णानि) ; V1 ताभ्यां समवतीर्णानि ; — ^d) K1 महाहवे ; K2 s N2, s V B Dn Ds D1, s-6 T1, s (first time) ; G ^e मृधे (for 'रणे') ; D2 Ms यादवानां महामृधे (Ms 'रणे') ;

61 ^a) D2 मुद्रं (for प्रथमं) ; — ^b) T1 बली (for हलम्) ; K1 N2 D2 T1 (second time) G1, s हलमप्रतिमं रणे (N2 D2 हली ; N2 [marg.] T2 G1 बली ; G1 गदाम्) ; K2 लीलयाप्रतिमं हलम् ; T2 ललामप्रतिमां गदाम् ; T3 (first time) हलमर्धं ह्यवारणम्-^c ; T1 लीलयाव्यन्तवारणम् ; M2 बलमप्रतिमं बली ; — T2 (second time) M1 om. 61^d ; — ^e) N (except S1 D2) T1, s (first time) ; G2 सर्पन्तमिव सर्पे (B2 राजे च्छ्रं ; M2 स सर्पमिव सर्पेन्द्रो — ^d) D2 T1 G2 Ms साम्याकुलं (for माला) ; K1 T2 (first time) ; G2 रणे ; M2, s हलम् (for मृधे) ;

62 ^a) G1 सौनन्दं (for 'न्दं च') ; V1 [अ] पि ह्यमलं (for ततः श्रीमान्) ; N2 सौनन्दं चापमुपलं ; — ^b) M1 s गिपोः (for द्विषाम्) ;

63 T2 (second time) om. 63^b ; — ^d) N (except S1) T2-4 G1, s, s कृष्णो (for विष्णुर) ;

64 ^a) S1 देवैर्निगदिता सम्यग् ; K2, 4 रनिन्दितार्था च ; T2 रनिगदितार्था सा ; — ^b) S1 [आ] यसी (for तस्य) ; Ma om. करे ; — ^c) K2, s, 4 N V B D T2, s (first time) ; G1, s, 4, s M2 निक्षिप्ता (for विपक्ता) ; S1 विपक्ता पुष्कराक्षस्य ; — ^d) N1 तु सा ; B2 D2 G2 तथा ; D2 तदा ; T2 (both times) [इ] ति च (for [इ] ति सा) ;

ममरे रामगोविन्दौ रिपूस्तान्प्रत्ययुध्यताम् ॥ ६५

मायुधप्रग्रहौ वीरौ तावन्योन्यमयावुभौ ।

पूर्वजानुजसंज्ञौ तौ रामगोविन्दलक्ष्णौ ।

द्विषन्सु प्रतिकुर्वाणौ पराक्रान्तौ यथेश्वरौ ॥ ६६

हलमुद्यम्य रामस्तु सर्पेन्द्रमिव कोपितः ।

चचार ममरे वीरौ द्विषतामन्तको यथा ॥ ६७

विकर्पन्त्ययुथानि क्षत्रियाणां महात्मनाम् ।

चकार रोषं सफलं नागेषु च ह्येषु च ॥ ६८

कुञ्जराल्लङ्गलक्षिप्तान्मुमलाक्षेपताडितान् ।

रामो विराजन्ममरे निर्ममन्थ यथाचलान् ॥ ६९

C 5046
S 2. 35. 71
P. 2. 35. 71

65 ^a) N1 (also as in text) युद्ध- ; V2 रोष- ; G2 तौ मु- (for तौ म-) ; — ^b) K1 B2 Dn विष्णु- (for विष्णोश्) ; S1 तनूद्भवौ ; T2 (second time) M1 'मयौ' (for 'पमौ') ; K2 साक्षाद्विष्णुतनूद्भवौ ; — ^c) K2 रिपून्वान् ; B1 रिपुभिः (for रिपूस्तान्) ; N1 रिपुभिः प्रत्ययुध्यताम् ; N2 (marg.) V1 रिपूस्तान्ययुध्यताम् ; V2 'न्ययरोध्यताम्' ; T2 G2 'न्ययरोध्यताम्' ; M1 रिपूस्तान्ममरे (Ms 'न्ममरे') युध्यताम् ;

66 T2 (second time) om. 66, D. om. 66^b ; — ^a) G2 प्रवरौ (for प्रग्रहौ) ; — ^b) B2 Dn1 T1 G2 तावन्योन्याश्रयावुभौ — ^c) V2 Ds1 D2 G2 संज्ञातौ ; M1-s संज्ञातौ (' ' संज्ञा तौ) ; — ^d) G2 कुर्वन्तौ (for कुर्वाणौ) ; — ^e) D2 परिक्रान्तौ (for परा) ; — After 66, N (except N1) T1, s (first time) ; G1 ms. ;

914^a विचरतुर्थथा देवौ वसुदेवसुतावुभौ ।

[K2 देवौ (for देवौ) ;]

67 ^a) S1 K1, s G2 सर्पेन्द्र (for 'न्द्रम्') ; K2 N2 V1, s B1, s Ds D2 T2 G2 ; M1 कोपितम् ; D2 कोपितः ; T2 (first time) रोषितम् (for कोपितः) ; T1 समुद्रमिव कोपितम् ; — ^c) D2 चरतुः समरे वीरौ ; — ^d) B2 Ds, 6 T1 G2 विद्विषाम् (for द्विषताम्) ; D2 द्विषतामन्तकोपमौ ;

68 ^a) N (except S1) T2 (both times) ; G1-s वृन्दानि (for यूथानि) ; T2 G1 वीराणां रथवृन्दानि ; — ^b) D1 क्षत्रियाणां (for क्षत्रियाणां) ; — ^c) D2 कोपं (for रोषं) ; T1, s (second time) G2 M1 स हली ; M1 s स बली (for सफलं) ; T2 G2 चकार रोषसंफुलं ; T2 (first time) चकार सफलं रोषं ; — ^d) D2 राजेषु (for नागेषु) ;

69 ^a) D2 पीडितान् (for ता) ; — ^c) D2 रराज ; D2 व्यराजन् ; D2 G2 सपि राजन् ; T1, s (second time) G2 M1 स्थ राजन् (for विरा) ; — ^d) K1 महाबलः ; N1 V1 वचा-

C 5047
B 2. 38. 72
P 2. 35. 72

ते विध्यमाना रामेण समरे क्षत्रियर्षभाः ।
जरासंधान्तिकं वीराः समरातोः प्रजग्मिरे ॥ ७०
तानुवाच जरासंधः क्षत्रधर्मे व्यवस्थितः ।
धिगेतां क्षत्रवृत्तिं वः समरे कातरात्मनाम् ॥ ७१
परावृत्तस्य समरे विरथस्य पलायतः ।
भ्रूणहत्यामिवासखां प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ७२
भीताः कस्माभिवर्तध्वं धिगेतां क्षत्रवृत्तिनाम् ।
क्षिप्रं समभिवर्तध्वं मम वाक्येन चोदिताः ।
यावदेतौ रणे गोपौ प्रेषयामि यमक्षयम् ॥ ७३

चलम् (for 'चलान्'). Ds निर्मथ्यन इवाचलः .

70 °) Ds Gs ३ मध्यमाना (for विध्य'). Ds T1. ३ (second time) Gs M1 समरे (for रामेण'). — °) T1. ३ (second time) Gs रामेण (for समरे'). K2-4 Ñ V B D (except D2. ३) T2. ३ (first time) . ४ G1. २. ४. ५ रणे (Ñ1 क्षणे) क्षत्रियपुंगवाः . — °) N (except S1) T2. ३ (first time) . ४ G1. २. ४. ५ भीताः (for वीराः'). — °) T1 समरे तान् (for 'रानाः'). T2 (second time) Gs M1 प्रनन्दिरे (for प्रजग्मिरे'). K1 Ñ2. ३ V1. ३ B Dn Ds D2. ४-५ G2. ४. ५ समरात्मनिजग्मिरे ; K2 D3 समरे प्रनि' ; K3. ५ शरणं प्रनि' ; V3 विरथाः प्रनि' ; T2 G1 समन्ताप्रनिपेदिरे ; T3 (first time) समराक्षिं प्रदुबुबुः ; M1 ३ समानाः प्रनिजग्मिरे .

71 °) S1 K2. ४ V2. ३ B3 D1. ५ T2 (first time) Gs चर्म (for 'धर्मे'). M1 व्यवस्थितान् (for 'स्थितः'). — °) K2 Ds इमां (for एतां'). K2 Ds T2 च (for वः'). K1 धिगिमे क्षत्रधर्मे वः . — °) K2. ४ Ñ1. ३ (marg. as in text) Dn D1. ४. ५ T3 (first time) . ४ समरे युद्धकातरान् ; T1. ३ (second time) Gs रणे कानरतां गताः ; M समरे कातरं गताः (M1 'रावितान्').

72 °) Ds कातरस्य (for विरथस्य'). — °) S1 महामखां (for इवा'). T1 M भ्रूणहत्यासमे पापं . — °) Ds प्रदिशन्ति (for प्रवदन्ति'). M3 प्रभवन्ति मनीषिणम् .

73 °) V2 वीरा (for भीताः'). — K1 B1 M1-3 om. (hapl.) 73^{6c}. — °) Ds एतां (for एतां'). T1. ३ (second time) Gs M1 क्षत्रिया यूयमेव हि . — °) K2. ४ Ñ2. ३ V B2. ३ D T2. ३ (first time) . ४ G1. २. ४. ५ सर्वे नि- (for समभिः'). — °) Ñ1. ३ V3 वाक्यप्र- (for वाक्येन'). K2 Ds ४ नोदिताः (for चो'). — After 73^d, N (except S1 Ñ1 D1) T1. २. ३ (first time) . ४ G1. २. ३ ins. :

915* अथ वा लिट् रथैः प्रेक्षकाः समवस्थिताः ।

ततस्ते क्षत्रियाः सर्वे जरासंधेन चोदिताः ।
सृजन्तः शरजालानि हृष्टा योद्धुं व्यवस्थिताः ॥ ७४
ते हयैः काञ्चनापीडै रथैश्चाम्बुदनादिभिः ।
नागैश्चाम्भोदसंकाशैर्महामात्रप्रचोदितैः ॥ ७५
सतनुत्राः सनिर्क्षिशाः सपताकायुधध्वजाः ।
स्वारोपितधनुष्मन्तः सतूणीराः सतोमराः ॥ ७६
सच्छत्रोत्सेधिनः सर्वे चारुचामरवीजिताः ।
रणे तेऽभिगता रेजुः स्यन्दनम्या महीक्षितः ॥ ७७
ते युद्धरागा रथिनो व्यगाहन्त युधां वराः ।

— D1 om. (hapl.) 73⁶-74⁶. T2 G1. ४. ५ om. (hapl.) 73⁶-74⁴. — °) D2 प्रापयामि (for प्रेष'). — After 73, M1-3 ins. :

916* स्थितोऽस्मि युद्धे संरक्षः क्षत्रिया विजयाय हि ।

74 T2 G1. ४. ५ om. 74 ; D1 om. 74^{6b} (for all, cf. v. l. 73). Before 74, Gs ins. वैशंपायनः . — °) K2 B2 Ds T1 Gs नोदिताः (for चो'). — B2 om. (hapl.) 74⁶-77⁶. — °) K2 Ds उपस्थिताः (for व्यय').

75 B2 om. 75 (cf. v. l. 74). — °) Ds Ds ३ (for ते'). — °) V2 T1 नोदिताः (for 'भिः'). — °) M1. ३ शजैश्च (for नागैश्च'). K2 V2 B2 D2 T2 (first time) . ४ [अ]म्बुद- (for [अ]म्भोद'). — °) Ds प्रनोदितैः (for प्रचो').

76 B2 om. 76 (cf. v. l. 74). — °) S1 सपताका-धराम्बराः ; T1. ३ (second time) Gs M1 का युधां वराः ; M1-3 काः समायकाः . — °) V2 B2 स्वारोपित (for स्वा'). — °) T1. ३ (second time) Gs M सचामराः (for सतो').

77 B2 om. 77^{6b} (cf. v. l. 74). T2 (second time) om. 77^{6b}. — °) K1. ४ सच्छत्राः साधिनः सर्वे ; Ñ2 V2 'त्रध्वजिनः सर्वे ; D2 'त्राः शोभिताः सर्वे ; D2 T2 G1. २. ४. ५ सच्चित्रोष्णीषिणः सर्वे ; T1 सच्छत्रा अच्छद्राः सर्वे ; T2 'त्राच्छा-दनाः सर्वे ; Gs M 'त्रोरच्छत्राः सर्वे ; Bom. Poona eds. G (ed.) 'त्राः साधिनश्चैव . — °) K2 रणं (for रणे'). S1 Ñ1. ३ (marg.) V1 B2. ३ Dn D2 T1. २ (both times) . ४ ऽधि- (for ऽभिः'). K2 V2 D1. ३ रणे तेऽभिगता जग्मुः ; Ñ2 Ds T2 G1. २. ४. ५ रणं तेऽभिमुक्ता (Ñ2 'हिताः ; Gs 'मुक्ता' जग्मुः ; Ds रणे प्रेषित-सखाश्च ; Ds रणावनिगताः जग्मुः ; Gs M रणक्षिति (Gs M3 'णाक्षिरागा रेजुः' .

78 T2 (second time) om. 78^{6b}. — °) K2 V B Dn Ds D2-4. ५ T2. ४ G2. ५ M1-3 रागाद् ; D1 गताद् ; G1. ४

गदाभिधैव गुर्वीभिः क्षेपणीयैश्च मुद्गरैः ॥ ७८

मुपर्णध्वजमास्थाय कृष्णस्तु रथमुत्तमम् ।

C 5057
B 2. 35. 82,
P 2. 35. 82

-रक्षाद् (for -रागा), $\tilde{N}_1$ ते योधान्प्रथिनो वीरा. — ^{b}) K₁ G₂ M₁₋₃ विगाहस्तो (for व्यगाहन्त). D₂ रणं बलान् (for युधां वराः). — ^{c}) $\tilde{S}_1$ V₁ [अ]ति- (for [ए]व). K₁ शक्तीभिः ; T₂ मुसलैः (for गुर्वीभिः). T₂ (second time) ते गदाभिश्च गुर्वीभिः. — After 78, $\tilde{N}_2$, s V B Dn D₂ D₂₋₃ T₂ (first time), s ins. :

917* एतस्मिन्नन्तरे तत्र देवानां नन्दिवर्धनः ।

[D₂ वैव (for तत्र).]

While D₂ T₁, s, s (second time) G₁, s, s M G(ed.) ins. after 78 :

918* एतस्मिन्नन्तरे राजा जरासंधः प्रतापवान् ।

वर्ष्मा शङ्खं महानादं दिशः सर्वां विनादयन् ।

तच्छ्रुत्वा देवदेवोऽपि पाञ्चजन्यमनुत्तमम् ।

यस्य नादेन विप्रस्ता दिविस्थाः सर्वदेवताः ।

किमु सैन्यानि सर्वाणि विप्रस्तार्त्तानि का कथा ॥ [5]

[(L. 1) T₂, s G₁, s राजन् (for राजा). — (L. 2) D₂ T₂, s G₁, s महाशो (for 'नादं'). — (L. 3) D₂ T₂, s G₁, s बाम्देवो (for देव). — (L. 4) T₂ G₁, s यस्य (for यस्य). T₂ G₂ विप्रस्तं (for 'स्ता'). — T₁, s om. line 5. — (L. 5) T₂ G₁, s M₁ तस्मात् (for सर्वाणि). D₂ सर्वसैन्यानि तान्यासन् ; G₁ किं सर्वसैन्यानि तान्यासन् (for ' '). G₁ विप्रस्तानि (for विप्रस्तार्त्तानि).]

79 T₂ om. 79. — ^{a}) $\tilde{N}_2$ (marg. as in text) आमाय (for आस्थाय). — ^{b}) D₂ ध्वजम् (for रथम्). V₂ कृष्णस्तु रथसत्तमम्. — G₁ om. 79^a. — ^{c}) $\tilde{S}_1$ K₁ D₁ ततोऽभ्ययाज् ; V₂ T₂ (second time) G₂ M₁ s तस्यभ्यः ; Dn समभ्यः ; D₂ अथाभ्यः ; T₁ अभ्ययाज (for तदाभ्ययाज्). — D₂ T₁, s (second time) G₁, s, s M ins. after 79 : T₂ cont. after 918* : G₁ ins. after 79^{ab} :

919* सोऽपि विष्वाष्टभिर्विष्णुमुपसेनं ददर्श ह ।

पार्श्वस्थं च हरेराह शृणु राजन्वचो मम ॥

त्वं किमासीदृष्यो राजन्मृगीनां सांप्रतं वद ।

अज्ञानामप्रणीः स त्वं कोऽभ्यस्वामरुशो मुनि ॥

यत्तु दत्तं किलानेन पिण्डमाभ्यजघातिना । [5]

तन्नुद्धे तज्जवाक्षिपं वदान्ध किमतः परम् ॥

हत्वा चार्धं सुतं शौरिस्तव राजक निर्दयः ।

त्वामेव राज्ये संस्थाप्य सांप्रतं युद्धलालसः ॥

तस्य भृत्यत्वमायासि राजशब्दे समुद्रहन् ।

केवलं वयमा दृष्टो न तु ज्ञानेन राजक ॥ [10]

निर्लज्ज भोगसंसक्त क्षुद्रजस्तो नृपाधम ।

इतो बाहि वृषावृद्ध त्वां द्रष्टुं नाहमुत्सहे ॥

अथ युद्धं समाकृष्युः क्षणे तिष्ठ ममाग्रतः ।

हनिष्ये त्वां हि सबलं सहरिं सबलं तथा ॥

इत्युक्त्वा धनुरादाय तर्ष्या तम्पुरतस्तदा ॥ [15]

तच्छ्रुत्वा रोषताम्राक्षो बभाषं मागधं हरिः ।

अन्तर्धानं गतस्तस्माद्रोमन्तात्पर्वतोत्तमान् ॥

स्वमिदानीं समायासि बलैः सर्वैः समन्वितः ।

स्थिताऽस्मि युद्धसंरब्धः क्षत्रियाणां क्षयावहः ॥

स एवास्मि शिशू राजन्भवानपि स एव हि । [20]

नैतद्युक्तं वृथा राजशुभसेनं प्रभाषितुम् ॥

मामेव वद राजेन्द्र शत्रुरस्मि तव प्रभो ।

द्रक्ष्यसे यत्कृतं राजन्मया सांप्रतमीदृशम् ॥

अथ किं बहुनांकेन शिरश्छेत्स्यामि ते नृप ।

न करोषि यदि त्वं हि राजेन्द्राय पलायनम् ॥ [25]

इत्युक्त्वा पञ्चविंशत्या नृपं विव्याध केशवः ।

[T₂ om. lines 1-2. — (L. 1) M₁ कृष्णम् (for विष्णुम्). D₂ G₁, s अस्मिन् जाग्रतिः कृष्णम् (for ' '). — (L. 2) D₂ पार्श्वस्थं ; T₂ स्थं नृप ; G₁, s M₁, s 'रथं न' (for 'रथं च'). G₁ पार्श्वस्थं नृपेनेद (for ' '). — (L. 3) T₁, s M₁₋₃ किन्नापि (T₂ M₁ 'नि') (for किमपीन्). T₂, s G₁, s M₁ राजा (for राजन्). T₁ M₂ यतः ; G₂ वदन् (for वद). — (L. 4) D₂ G₂ अज्ञानामप्रणीश्च त्वं ; T₂ G₁ यदनामप्रणीश्च त्वं (G₁ 'णीयश्च') (for ' '). M₁ तु सद्गुणं (for त्वत्सं). — (L. 6) T₂ च ; G₂ हि ; M₁, s तु (for the second तद्). D₂ T₂ G₁, s तन्नुद्धे (D₂ 'द्धे') तदा निर्वयः ; M₁ 'के तु तदा निर्वयं (for ' '). D₂ G₁, s यदाह ; T₁ M₁₋₃ वदाह ; T₂, s G₁ यदा हि (for वदान्ध). — (L. 7) D₂ [अ]ष्ट- (for [अ]दं). T₂ सुतः (for सुतं). D₂ हन् ; T₂ G₁, s प्राह मु- ; T₂ G₂ M₁ राजन्वि- ; G₂ प्रादातु (for राजक). T₁ तव राजन्विनिर्जयः (for ' '). — (L. 8) T₂ G₁ M₁ त्वम् (for त्वाम्). D₂ त्वमेव राज्यं संप्राप्य (for ' '). — (L. 9) D₂ T₂ G₁, s अभ्य (for तस्य). — (L. 10) T₂ G₁, s कालेन (for क्षणेन). T₂ न कालेन न राजक (for ' '). — (L. 11) D₂ निर्लज्ज भोगावासक ; T₂ 'ज्ज भोगानासक ; T₂ G₁, s 'ज्ज भोगासंसक्त ; G₁ 'ज्ज भोगेनासक ; M₁ 'ज्ज लोलसंयुक्त (for ' '). T₁ G₂ M₂ क्षत्र- (for क्षुद्र-). T₂ G₁, s M₁ नराधम (for नृपा). — (L. 12) M₂ तव (for वृथा-). — (L. 13) D₂ युद्ध- (for युद्ध-). T₁ G₂ अथ वा युद्धमालिप्सुः ; T₂ M₂ अथ वा युद्धलिप्सा ते (for ' '). D₂ T₂, s G₁, s निर- (for क्षणं). — (L. 14) T₂ M₂ सह- (for हि स-). D₂ सहरिं बलसंयुतम् ; T₂ G₂ M₂ सबलं सहरिं तथा (for ' '). — (L. 15) D₂ T₂ G₁, s तर्ष्या त्वं केशवः पर- (for ' '). — D₂ T₂ G₁, s om. lines 17-18. M₁ om. line 19. — (L. 20) D₂ च शूरोद्ध ; T₂ G₁ न संरब्धो ; G₂ मिश्र राजा ; M₁, s यद् राजन् (for शिशू रा). G₂ क्षत्रियाणां भयावह- (for ' '). — (L. 21) T₂, s G₁ तथा राजन् ; G₂, s महाराज (for वृथा राजन्). D₂ न तच्छ्रुत्वा यथा राजन् (for ' '). — (L. 23) T₂ G₁, s द्रक्ष्यते (for 'से').

C 5058
B 2. 35. 88
P 2. 35. 88

तदाभ्ययाजरासंधं शरैर्विव्याध चाष्टभिः ॥ ७९
सारथिं चास्य विव्याध पञ्चभिर्निशितैः शरैः ।
जघान तुरगांश्चाजौ यतमानस्य वीर्यवान् ॥ ८०
तं कृच्छ्रगतमाज्ञाय चित्रसेनो महारथः ।
सेनानीः कैशिकश्चैव कृष्णं विव्याधतुः शरैः ॥ ८१
त्रिभिर्विव्याध संसक्तं बलदेवं च कैशिकः ।

De दशमे यत्को राजन् (for °). — (L. 24) De Tz Gt. 4. 5 वा (for फि). De Tz Gt. 4. 5 राजन् (for ते नृप). — Gt om. lines 25-26. — (L. 25) De Tz Gt. 5 करोपि यत्न (De यत्न) राजन् (for °). De Tz Gt. 5 पञ्चाद्वृत्त निशितम् (Gt संविद्रुम्) (for °).]

80 Tz (second time) reads 80^{ab} twice. Da Tz. 3 (second time) Gt M om. 80^{ab}. — °) S1 चापि ; Kz चासी ; Ds आजौ ; Ds बाणैर् ; Tz. 3 Gt चास्य (for चाजौ). — Tz Gt. 4. 5 ins after 80 ; Ds Tz Gt M after 80^{ab} ; Tz (second time) after the second occurrence of 80^{ab} ;

920* धनुश्चिच्छेद राजेन्द्र जरासंधस्य केशवः ।
ध्वजं चास्य प्रचिच्छेद सारथिं च जघान ह ॥
रथं चास्य प्रचिच्छेद सर्वशत्रुस्य पश्यतः ।
विरथो विधनुक्श्च तस्थौ भूतलमास्थितः ॥

[Mz om. line 1^a. — (L. 2) Tz. 3 Gt. 4. 5 वि- (for द-). De Tz Gt M-3 om. (hapl.) lines 2^b-3^a. — (L. 3) Mz सर्वतः समपश्यतः (for °). — (L. 4) Tz Gt Mz हम् (for च). De Tz Gt. 4. 5 Mz. 4 विधनुः (for अस्थितः).]

81 °) Kz माध्याय (for आज्ञाय). — °) S1 बलदेवो (for चित्रसेनो). Kz Tz. 3 (second time) Gt M-3 महा-बलः ; Ds मनिः (for रथः). — °) Some Mss. कैशिकश्च (for कै). — °) Kz Ds विध्यद्वन् ; Kz Ns V2 B Dn Ds Dn. 2-3 Mz विविधनुः ; Ds विध्यधयन् (for विव्याधतुः).

82 °) Kz Ns. 2 Bz. 3 Dn2 Ds संयुक्तः ; V2 संरक्तः ; Da संयुक्तैर् ; Tz (second time) Gt Mz संरब्धो (for संसक्तः). De त्रिधा विव्याध संरक्तः. — °) S1 Kz वीर्यवान् ; Mz कैशिकः (for कै). — °) Mz-3 देवदेवो (for बल°). S1 चाजौ ; N1 Ds तस्य (for चास्य). — °) S1 [अ]स्य [आ]जौ . Mz द्विधाकृतम् (for करोत्). — After 82^{ab}, Ds2 reads 86. Tz (second time) om. 82^{ab}. — °) Ds वेगेन ; Ds बलेन (for जवेन) Kz अभ्यद्रवन् ; Ns (marg.) V1 हनन् ; Tz पनन् (for द्रवन्). — °) Ns (marg. as in text) शरैर्माभ्यरिपन्थिनः. — After 82, N (except Ns) Tz (first time) Gt ins. ;

921* बहुभिर्बहुधा वीरः समन्तात्स्वर्णभूषणैः ।

बलदेवो धनुश्चास्य भस्त्रेनाजौ द्विधाकरोत् ।
जवेनाभ्यर्दयच्चापि तानरीञ्शरवृष्टिभिः ॥ ८२
तं चित्रसेनः संरब्धो विव्याध नवभिः शरैः ।
कैशिकः पञ्चभिश्चापि जरासंधश्च सप्तभिः ॥ ८३
त्रिभिस्त्रिभिश्च नाराचैस्तान्निभेद जनार्दनः ।
पञ्चभिः पञ्चभिश्चैव बलदेवः शितैः शरैः ॥ ८४

[Ds. 4 बाणैर् (for व°). S1 Gz वीरान् (for वीरः). Kz समरे (for समन्तात्). Kz भूषणैः (for भूषणैः). Tz समन्तात्स्वर्णभूषणैः (for °).]

83 Ds1 reads 83^a-84^b on marg. — °) Ns V1 संर-म्भाद् ; Mz संवृद्धो (for संरब्धो). — °) Kz बहुभिः ; Gz Mz दशभिः (for नवभिः). — °) Kz Bz [अ]स्य ; V2 [ए]व (for [अ]पि). Ds2 कैशिकश्चापि नवभिर् ; Ds पञ्चभिः कैशि-कश्चापि. — °) V2 Ds. 2 Tz जरासंधं (for संशयः). Kz Mz पञ्चभिः (for सप्तभिः). Mz जरासंधं च पञ्चभिः.

84 Da Tz. 3 (second time) Gt. 4. 5 M repeat 84^{ab} and Tz reads it after 922*. — °) Da (first time) नाराचांस (for र्दयन्). — °) Da (first time) विव्याध च ; Gt (first time) त्राश्चिच्छेद् (for तान्निभेद). — After 84^{ab}, De Tz. 3. 3 (second time) Gt. 4. 5 M ins. ;

922* धनुरन्यस्मिन्मादाय मगधेन्द्रो महीपतिः ।
उग्रमेनं समाजग्रे शरेण निशितेन ह ॥
स शरोऽथ महाराज राजानं स व्यचूचुदन् ।
पिता कंसस्य राजेन्द्र शरैर्विव्याध सप्तभिः ॥
सप्तत्या च जरासंधं पुनश्च नवभिः शरैः । [5]
जरासंधः समाजग्रे राजानं यदुनन्दनम् ।
शरैर्दशमहर्षश्च माधवस्य हि पश्यतः ॥
उग्रमेनो धनुष्पाणिर्धनुश्चास्य द्विधाकरोत् ॥
पुनरादाय चापं तु जरासंधः प्रतापवान् ।
उग्रमेनं विंशतिभिः शरैः मुनिशितैरपि [10]
विव्याध राजराजानं बलदेवस्य पश्यतः ।
धनुश्चास्य द्विधा राजन्मुष्टिरेव तथाकरोत् ॥
आदाय निशितं बाणं जरासंधः प्रतापवान् ।
विव्याध राजन्मगधेन्द्रो राजानं हृदये ब्रधुः ॥
अर्थाश्चैव प्रचिच्छेद शरेण नतपर्वणा । [15]
रथं चास्य द्विधा चक्रे ध्वजं च प्रादुर्बोद्धपुः ॥
रथाश्चैव प्रदुद्राव वृष्णीनां नृपसत्तमः ॥
कैशिकश्चित्रसेनश्च जरासंधो महीपतिः ।
जनार्दनं महाराज समाजग्रेस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥

[Tz om. (hapl.) lines 1-4. — (L. 1) Ds महामतिः (for

C 3672
B 2. 35. 96
P 2. 35. 96

रामकृष्णाग्रगन्भोजानाससाद महाबलः ॥ ८९
ततः प्रक्षुभितस्त्रेव सागरस्य महास्वनः ।
प्रादुर्बभूव तुमुलः सेनयोरुभयोस्तयोः ॥ ९०
वेषुमेरीमृदङ्गानां शङ्खानां च सहस्रशः ।
उभयोः सेनयो राजन्प्रादुरासीन्महास्वनः ॥ ९१
ह्वेडितास्फोटितोत्कुष्ठैस्तुमुलः सर्वतोऽभवत् ।
उत्पपात रजश्चापि सूरनेमितमुद्धतम् ॥ ९२
समुद्धतमहाशस्त्राः प्रगृहीतशरासनाः ।
अन्योन्यमभिगर्जन्तः शूरास्तत्रावतस्थिरे ॥ ९३
रथिनः सादिनश्चैव पत्तयश्च सहस्रशः ।
गजाश्चातिबलास्तत्र संनिपेतुरभीतवत् ॥ ९४
स संप्रहारस्तुमुलस्त्यक्त्वा प्राणानवर्तत ।

भोजान्). D₂ (second time) रामकृष्णाग्रगताम्. —^d)
N₁ V₃ स दुर्मतिः (for महाबलः).

90 ^a) K₁ N₂ G₃ तत्र (for ततः). —^b) D₆ [इ]व नि-
(for महा). — D₁ om. (hapl.) 90^c-91^d. —^c) D₂ G₁ तुमुलं (for लः). V₁ प्रादुर्भूनुमुलः शब्दः. —^d) K₂-
N₁ V B D (D₁ om.) T₂ s (first time). 4 G₁ 2. 4. 5 अपि;
T₁ s (second time) G₃ M₁ तदा (for तयोः).

91 D₁ om. 91 (cf. v. l. 90). T₃ (second time)
om. 91. —^a) T₁ M₁-3 बाणः (for वेषु). —^b) D₃ शङ्खा-
दीनां (for नां च). —^d) S₁ महाध्वनिः (for स्वनः).

92 ^a) S₁ K₁ ह्वेडितास्फोटितरथैस्; T₂ G₃ 'तोद्धैम्'.
—^b) S₁ K₁ s D₂ s तुमुलं (for लः). G₁ सर्वतस्तुमुलो-
भवत्. — T₁ G₂ M read 92^c-93^d and T₃ (second
time) reads 9. ^d after 88^b. —^d) D₃ रथः (for सूरः).
D₅ T₁ M₃ समुद्धवम्; T₁ G₂ 'न्यितम्' (for 'द्धतम्'). S₁
सूरतोऽपि समुद्धवम्.

93 For the sequence in T₁ G₂ M, cf. v. l. 92. T₃
(second time) om. 93. —^b) D₂ s सं (for प्र). —^d)
S₁ च (for [अ]यः).

94 ^a) K₁ (sup. lin. as in text) सहयाश्च (for सादि-
नश्च). —^c) S₁ चात्र (for तत्र). B D₃ गजाश्चाचलसंकाशाः.
—^d) T₃ (second time) समुपेतुर् (for संनिपे). K₂ B
D₃ समस्ततः; T₁ अभिप्रवन् (for अभीतवत्). Bom. Poona
eds. G (ed.) समुपेतुः श्वमस्ततः. — After 94, D₂ ins.:

925^a ततस्तेषां महाशस्त्राणां जयकाङ्क्षिणाम् ।

वृष्णिभिः सह योधानां जरासंधस्य दारुणः ॥ ९५
ततः शिनिरनाष्टिर्बभूविपृथुराहुकः ।
बलदेवं पुरस्कृत्य सैन्यस्यार्धेन दंशिताः ॥ ९६
दक्षिणं पश्चमासेदुः शत्रुसैन्यस्य भारत ।
पालितं चेदिराजेन जरासंधेन चाभिभो ॥ ९७
उदीच्यैश्च महावीर्यैः शल्यसात्वादिभिर्नृपैः ।
सृजन्तः शरवर्षाणि समभित्यक्तजीविताः ॥ ९८
आगावहः पृथुः कङ्कः शतशुभ्रो विदूरथः ।
हृषीकेशं पुरस्कृत्य सैन्यस्यार्धेन दंशिताः ॥ ९९
मीष्मकेणाभिगुप्तस्य रुक्मिणा च महात्मना ।
प्राच्यैश्च दक्षिणात्यैश्च गुप्तवीर्यबलान्वितैः ॥ १००
तेषां युद्धं समभवन्ममभिन्यक्तजीवितम् ।

95 B₁ om. 95 96 —^a) S₁ K₁ संनिपातम् (for
संप्रहारम्). —^b) K₁ निवर्तते (for अवर्तते). —^d) S₁ K₁
D₁ s शामनान् (for दारुणः).

96 B₁ om. 96 (cf. v. l. 95). —^b) D₃ वसुर् (for
वज्रः). —^d) K₁ संस्थिताः (for दंशिताः).

97 T₃ (second time) om. (hapl.) 97 99. —^a)
G₂ जापेनुः (for जायेदु). —^d) K₂ s N₁ s V₃ B₃ D₃
D₅ D₆ s जा वा विभोः; K₁ चाभितः; N₂ V₁ s B₁ s च
प्रभोः; D₃ चापि भोः; D₅ T₂ G₁ 2. 4. 5 वै विभो (for चाभि-
भो). T₁ M₃ पाण्डुराजेन चाभिः M₁ 'भि' भो.

98 T₃ om. 98 (cf. v. l. 97). —^b) V₃ वृताः (for
नृपैः). —^c) V₃ जालानि (for वर्षाणि). —^d) V₃ समरे
(for समभि).

99 T₃ om. 99 (cf. v. l. 97). —^a) K₁ D₃ अगा-
वहः; V₁ अपाः; V₃ D₃ T₃ अवगात्रः; M₃ आगावहः (for
आगा). K₁ 2. 4 N₁ V₁ s D₃ s D₅ s D₆ s T₃ कङ्कः (for
कङ्कः) K₂ G₂ आगावः पृथुकः कङ्कः; N₂ s V₃ B D₃ D₅
आगावहः पृथुः कङ्कः; D₅ T₁ 2. 4 G₁ s-3 आगावहः पृथुः कङ्कः;
M₃ आगावहः पृथुः कङ्कः. —^b) T₁ महारथः; some Mss.
विदूरथः (for विदु). —^d) G₂ सैन्येन (for सैन्यस्य). V₃
सैन्यस्यार्धे व्यवस्थिताः.

100 ^a) S₁ K₁ D₃ D₅ [अ]भिगुप्तं तद्; V₃ [अ]भि
गुप्तस्य; B₃ [अ]भिगुप्तः; D₅ M₁ 'गुप्तं च' (for 'गुप्तम्').
— After 100^a, S₁ K₁-3 N₂ s B D₃ D₅ 4 ins.:

926^a देवकेनापि राजेन्द्र तथा मद्रेश्वरेण च ।

[N₂ च (for [अ]भि). K₂ N₂ चेदिराजेन (for मद्रेश्वरे).]

शक्त्यृष्टिप्रासबाणौघान्सृजतां तुमुलं महत् ॥ १०१
सात्यकिश्चित्रकः श्यामो युयुधानश्च वीर्यवान् ।
राजाधिदेवो मृदुरः शफल्कश्च महाबलः ॥ १०२
सत्राजिष प्रसेनश्च बलेन महता वृताः ।

व्यूहस्य पक्षं ते सव्यं प्रतीयुर्द्विपतां मृधे ॥ १०३
व्यूहस्यार्धं समासेदुर्मृदुरेणाभिरक्षितम् ।
राजमिश्रापि बहुभिर्वेणुदारिमुत्तैः सह ॥ १०४

इति श्रीहरिवंशे एकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

८२

वैशंपायन उवाच ।

ततो युद्धानि वृष्णीनां बभूवुः सुमहान्त्यथ ।

मागधस्य महामात्यैर्नृपैश्चैवानुयायिभिः ॥ १

रुक्मिणा वासुदेवस्य भीष्मकस्याहुकेन च ।

C 5090
B 2. 36. 2
P 2. 36. 2

101 ^a) K₂₋₄ N_{2,3} V_{1,2} B D T_{2,3} G_{1,2,4,5} तेषां च
यु (K₂ तद्यु समभवत्. — ^b) N_{1,2} जीविनाम् (for 'तम्').
V₂ समरे त्यक्तजीविनाम्. — T (second time) om. 101^c.
— ^c) D₂ शरार्ध- (for शक्त्यृष्टि-). V₂ पाश (for प्रास-).
S₁ K₁ बाणाब्धे; T₁ G₂ M नागघान (for बाणौघान्). D₁
शक्त्यृष्टिपाशबाणार्ध- — ^d) K₂ B D₂ सृजतामशनिस्वनान्.

102 ^a) N₂ D₂ M_{2,3} सात्यकश्च (for सात्यकिश्च). D₂
बाजी; T₁ G₂ M सोमो (for श्यामो). — ^c) G₂ M राजो
(for 'देवो'). K₂ N_{2,3} V B D_{2,3} D_{2,3} M_{2,3} मृदुरः;
T₂ मृदुरः (for 'रः'). T₂ (second time) राजाधिराजो
मृदुरः. — ^d) K₂₋₄ N V B D_{2,3} D_{2,3} T_{2,3} (first
time). 4 G महायथ (for 'बल-'). T₂ (second time) शफ-
ल्कश्चापि वीर्यवान्.

103 ^a) K₁ शत्रुजिघ (for सत्रा-). K₂ B_{2,3} D₂ चित्र-
सेनश्च (for च प्र-). — ^c) S₁ K₁ D₁ G₂ सर्वे; V_{2,3} B₂ T₂
सर्वे (for सव्यं). N₂ V₁ T_{1,2} (second time) व्यूहस्य सव्यं
पक्षं तं (T_{1,2} तं); M₂ व्यूहस्य सर्वं पक्षं ते. — ^d) K₂ परीयुर
(for प्रती-).

104 ^a) V₂ व्यूहस्यार्धं; T₂ G₂ व्यूहः मार्धं (for व्यूह-
स्यार्धं). S₁ M₂ समासेदुर (for 'मृदुर-'). D₂ व्यूहस्य चार्धमा-
सेदुर. — ^b) K₁ G₂ दुरेण; K₂ मन्दुः; D₂ मृदुरेण; some
Mss. मृदुरेण (for मृदुरेण). K₂ रक्षिते; D₂ T₂ G₁ रक्षि-
तम् (for 'तम्'). — After 104^b, T_{1,2} (second time)
G₂ M₂ ins.:

927* तत्र युवं समभवन्महदेवासुरोपमम् ।
जल्पानां बहुभिः मार्धं वासुदेवस्यपाशपात् ॥
एवं युद्धमभूत्तेषां क्षुराणां हर्षवर्धनम् ।
भीरूणां आसजननं यमराष्ट्रविधर्षनम् ।
[(L. 4) T₁ भीताना (for भीरूणां.)]

— S₁ M₁₋₃ om. 104^c. — After 104, N₂ V_{1,2} B_{2,3}
Cal. ed. ins.:

928* प्रतीच्यंश्च बलोदग्रैर्धार्तराष्ट्रैश्च पालितम् ।

COLOPHON om. in N₁ M₁₋₃. — Mention of the
Epic: K₂ B₂ D_{2,3} T₂ (both times). — Mention of
Khadā: S₁ K_{2,3} N₂ V B D_{2,3} D_{1,2}. — Sub-parran:
D₂ पारिजात; T₂ आश्चर्यपर्व. — Adhy. name: S₁ K₁ जरा-
संधयुद्धम्; K₂₋₄ N_{2,3} V_{1,2} B D_{2,3} D_{1,2} G₂ मथुरोप-
रोध-; V₂ G₂ जरासंधमथुरोपरोध-; D₂ मथुरावरोध-; M₂
द्विभोजगरासंधयुद्धे मथुरारोध-; — Adhy. no. (figures,
words or both). K₂ D₂ G₂ 89; N₂ V₁ B₂ T₂ 92; V₂
G₁ 93; V₂ G₂ 91; D₂ D₂ 90; D₁ 87; D₂ 96; T₁ G₂
M₂ 107; T₂ (first time) 110; T₂ 82; G₂ 95. — Sloka
no.: D₂ 111; D₂ D₂ 113; D₂ 135; T₂ 182; G₁ 185.

82

For the sequence in T₁ G₂ M and the sequence
and the repetition in T₂, cf. v. l. 80, l.

1 T₁ M_{1,2} om. the ref. — ^b) K₁ च; K₂ B_{2,3} D_{2,3}
[अ]पि (for [अ]थ). N_{1,2} V₂ सैनिकैर्भरतर्षभ; B₁ (marg.
as in text) नृपैर्भरतसत्तम. — N₁ om. 1^c. — ^c) K_{2,3}
N_{2,3} V B₂ D (except D_{2,3}) T_{1,2} G₂ M₂ महामात्रैर
(for 'स्यैर-'). B₂ मागधैश्च महामात्रैर. — ^d) G₁ om. [ए]व.
— After 1, T_{1,2} (second time) G_{2,3} M G(ed.) ins.:

929* दंष्ट्रयुद्धं समभवत्सेनयोरुभयोस्तदा ।

2 ^b) M₂ भीष्मकेण (for 'कस्य'). N (except S₁ K₁)
T_{2,3} (first time). 4 G_{1,2,4,5} भीष्मकेणाहुकस्य च (D₂ ह).
— ^c) T₂ क्रोधस्य; G_{2,3} काश्यप G₂ शस्य; some Mss.

C 3090
B 2. 36. 2
P 2. 36. 2

क्राथस्य वसुदेवेन कौशिकस्य च बभ्रुणा ।
गदेन चेदिराजस्य दन्तवक्त्रस्य शंभुना ॥ २
तथान्यैर्वृष्णिवीराणां नृपाणां च महात्मनाम् ।
युद्धमासीद्वि सैन्यानां सैनिकैर्भरतर्षभ ॥ ३
गजैर्गजा हयैरश्वाः पदाताश्च पदातिभिः ।
रथा रथैर्विमिश्राश्च योधा युयुधिरे नृप ॥ ४
जरासंधस्य राज्ञस्तु रामेणासीत्समागमः ।

क्राथस्य (for क्रा), Śi G; M; क्राथ (M; क्राश)स्य वसुदेवेन ;
K; क्राधेन वसुदेवस्य ; B; 3 Ds क्रा (B; क्राधेन वसुदेवस्य .
— ^a) Some Mss. कौशिकस्य (for कै). Ds om. ; G; G(ed.) नु (for च). — ^b) Śi K; 4 V; 2 Ds शंभुना (for शंभुना). T; (second time) G; दन्तवक्त्रेण शूलि (G; शंभुना . — After 2, D; T; 2, 3 (second time) G; 3-3 M ins. :

930* विन्दानुविन्दावावन्म्या युयुधानेन संगतौ ।

एकलव्यो महाराज प्रयुञ्जनाथ संगतः ॥

[(L. 2) T; 3 G; 4, 5 युयुधेन (for प्र).]

3 ^a) Śi ततोऽन्यैर् ; T; 5 (second time) M; अन्येषां (for तथान्यैर्). T; G; 4, 5 तथान्यैर्वृष्णिभिर्वीरैर् . — T; (second time) om. 3rd. — ^b) T; युद्धमासीद्वि सैन्यानां . — ^c) K; सैन्येन (for सैनिकैर्). K; B; 3 Ds नृपैर्भरत-सत्तम ; K; V; 2 D; 3 T; G; सेनानीकैर्भरतर्षभ ; Śi V; 3 सेना-नीकैश्च भारत ; Śi V; 1 नृपैश्चैव नरर्षभ . — N (except Śi K; Śi) T; 2, 3 (first time) 4 G; M; ins. after 3 ; T; (second time) after 3rd :

931* अहानि पञ्च चक्रे च षट् मसाष्टौ च दारुणम् ।

[Ds वै वै (for वैक्रेच). V; T; G; षट् मसाष्टौ नृप (V; च दारुणम् (for वै).]

4 K; om. 4th. — ^a) D; राजा गजैर् (by transp.). — ^b) K; 4 Śi V B D (except Ds) T; 2, 3 (both times) 4 G; रथै रथा (by transp.). M; 3 च विमिश्रा (for विमिश्राश्च). — ^c) T; (second time) G; द्वन्द्वैर् (for योधा) K; 4 Śi V B D (except Ds) T; G; 4, 5 तनः ; T; 5 पि च ; T; तथा ; T; (second time) G; M; नृपाः (for नृप). T; (first time) योधा योधैस्त्रयापरे . — After 4, D; ins. 932*.

5 D; om. 5 — ^a) K; 4 Śi 2, 3 V; 3 B D (Ds om.) T; 3 (first time) 4 G; नृपते ; M; 2 राजो वै (for राजस्तु). — ^b) T; M; 2 यथा स्याद्दारुणगमः (M; ह्वः). — After 5, T; 3 G; 4 M; ins. a passage given in App. I (No.

महेन्द्रस्येव वृत्रेण दारुणो लोमहर्षणः ॥ ५

अन्येषां सुमहानासीद्वलौघानां परिश्रयः ।

उभयोः सेनयो राजन्मांसशोणितकर्दमः ॥ ६

कबन्धानि समुत्तस्थुः सुबहूनि समन्ततः ।

तस्मिन्विमर्दे योधानां संख्याव्यक्तिर्न विद्यते ॥ ७

रथी रामो जरासंधं शरैराशीविषोपमैः ।

आवृण्वन्नभ्ययाद्वीरस्तं च राजा स मागधः ॥ ८

17). While Śi K; Śi V B Dn Ds Di 4 T; G; 2 ins. after 5 : Ds after 4 :

932* अवेक्ष्य रुक्मिणी कृष्णो रुक्मिणं न व्यपोषयत् ॥

ज्वलनाकौशुमेकाशानाशीविषविषोपमान् ।

वारयामास कृष्णो वै शरान्मस्य तु शिखया ॥

[Ds om. line 1. — (L. 1) Śi K; Śi रुक्मिणी चाप्य-शा (K; नैव शयः ; Śi न व्यपोषयत् ; V; 1 न व्यपोषयत् ; G; 2 न व्यपोषयत् (for वै). — (L. 2) T; G; ज्वलनाकौशुमेकाशानाशीविषविषोपमान् (for वै). — (L. 3) K; वै शरान् (by transp.). K; Dn [अ]नु- ; Ds च ; Ds [अ]नु (for नृ). Śi K; नैव शरान्मस्य शिखया (for वै).]

— After the above, Ds T; G; 4, 5 ins. a passage given in App. I (No. 17).

6 T; (second time) om. 6. — ^a) G; Bom. Poona eds. G(ed.) अन्येषां (for अन्येषां). — ^b) Śi K; बलानां नृ ; Ds योधानां च ; T; G; बलानां च ; M; 3 पलायनः ; M; तद्वलानां (for बलीघानां).

7 ^b) Śi 2 V; 3 बहूनीह (for सुबहूनि). — After 7th, T; (second time) G; 5 M; ins. :

933* पिशाचा राक्षसाश्चैव मांसशोणितलालसाः ।

— T; (second time) om. 7th. — ^a) K; मुहूर्ते (for विमर्दे). — ^b) K; शूलैर् (for व्यक्तिर्). K; V; 2 B Ds T; 2-1 G; 3 संख्याव्यक्तानि भारत ; Śi V; 3 B (marg.) Dn Ds Di 2 (marg. as in text) 2, 3 T; G; 4 M; हृत्ति-कराणि वै (Ds च); G; असंख्याव्यक्तानि भारत ; M; 3 संख्या-व्यक्तिकराणि वै .

8 ^a) G; अथ (for रथी). — ^b) K; आवृण्वन्नो ; Ds आवृण्वन् (for आवृण्वन्). T; (second time) अभ्यधावत्स ; M; 2 याद्रीर् (for याद्रीरम्). — After 8, N (except Śi Śi) T; 3 (first time) 4 G; 4, 5 ins. :

934* अभ्यवर्तत श्रेणेन स्थम्भेनाधुनागमिना ।

अभ्योभ्यं विविधैरक्षैर्विधा विध्या विनेदतुः ॥

[(L. 1) V; B Ds अभ्यवर्तत ; V; Ds वर्तत (for वर्तत).

तौ क्षीणशस्त्रौ विरथौ हताशौ हतसारथी ।
 गदे गृहीत्वा विक्रान्तावन्योन्यमभिधावताम् ॥ ९
 कम्पयन्तौ भुवं वीरौ तावुद्यतमहागदौ ।
 ददृशाते महान्मानौ गिरी सशिखराबुभौ ॥ १०
 व्युपारमन्त युद्धानि प्रेक्षन्तौ पुरुषर्षभौ ।
 संरब्धावभिधावन्तौ गदायुद्धेषु विश्रुतौ ॥ ११
 उभौ तौ परमाचार्यौ लोके ख्यातौ महाबलौ ।
 मत्ताविव गर्जौ युद्धे अन्योन्यमभिधावताम् ॥ १२
 ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
 समन्ततश्चाप्सरसः समाजग्मुः सहस्रशः ॥ १३
 तद्देवयक्षगन्धर्वमहर्षिभिरलंकृतम् ।

— (1. 2) K₂ Da. 3. 5 नैर् (for अ').]

9 °) D₈ विभ्रान्ताव् (for विक्रा'). — °) K₃ Dn₁ अभ्यधावताम् (for अभि').

10 °) S₁ (*sup. fin.* as in text) तु तौ वीरौ ; K₁ N₁ महावीरौ (N₁ यौ) (for भुवं वीरौ) — °) S₁ -कराबुभौ ; G₂ Bom. Poona eds. G (ed.) -गदाबुभौ (for -महागदौ). — °) K₁ B₂ G₂ ददृशाते (for ददृशाते). M₁ महागदौ (for 'स्मानौ). — °) D₈ गिरीन्द्रशिखरा इव .

11 °) K₂ सैन्यानि (for युद्धानि). S₁ D₁ T₁ इत्य (T₁ उ-
 पारमन्त युद्धानि — °) K₂ N₂ V₁ B₂ D₂ D₂ T₂ (first time)
 पश्यतां भौ महाभुजौ ; K₂ प्रेक्षयन्तौ महाभुजौ ; K₁ N₂ V₂ B₂
 B₁ D₁ D₁-1, 6 G₁ 2, 4, 7 प्रेक्षतां (G₂ 'नी') तौ महाभुजौ ;
 N₁ 'भौ पुरुषर्षभः ; T₁ सैनिकान्प्रेक्ष्य पुरुषौ ; T₂ (second
 time) G₂ M₁ सैनिकाः प्रेक्षकाभवन् . — T₂ (second time)
 om. 11^{ad}. — °) K₂ 4 D₆ इव ; D₂ अपि (for अभि-). V₁
 D₈ -धावेतां (for -धावन्तौ). D₁ संरब्धावत्र समरे . — °) K₂
 युद्धेन (for 'पु').

12 °) K₂ Dn₁ D₁ उभौ तौ परमाचार्यौ ; D₈ T₂ G₁ 2, 4
 उभौ तौ परमाचार्यौ . — °) S₁ लोकख्यातौ ; K₂ लोकख्यातौ ;
 V₂ लोके ख्यात (for लोके ख्यातौ). K₁ M₂ महारथौ ; M₁
 'रणे (for 'बलौ). — °) S₁ K₁ वम्याव् (for मत्ताव्). K₂
 गदायुद्धे ; T₁ 2 (second time) G₂ M₁ गर्जौ योद्धुम् (for
 गर्जौ युद्धे). — °) S₁ अन्योन्यम् (for अ'). K₂-4 N₂ 3
 V B D T₂ 2 (first time). 4 G₁ 2, 4, 7 तावम्योन्यमव्युप्य-
 ताम् .

13 °) D₈ T₁ 2, 3 (first time) सिद्धाश्च समहर्षयः .
 — °) S₁ T₂ (second time) M₁ समागतश्च ; N₁ M₁ 3

शुशुभेऽभ्यधिकं राजन्दिवं ज्योतिर्गणैरिव ॥ १४

अभिदुद्राव रामं तु जरासंधो महाबलः ।

मध्यं मण्डलमावृत्य बलदेवस्तु दक्षिणम् ॥ १५

तौ प्रजहत्तुरन्योन्यं गदायुद्धविशारदौ ।

दन्ताभ्यामिव मातङ्गौ नादयन्तौ दिशो दश ॥ १६

गदानिपातो रामस्य शुश्रुवेऽशननिस्वनः ।

जरासंधस्य चरणे पर्वतसेव दीर्यतः ॥ १७

न स कम्पयते रामं जरासंधकरच्युता ।

गदा गदाभृतां श्रेष्ठं विन्ध्यं गिरिमिवाचलम् ॥ १८

रामस्य तु गदावेगं वीर्यात्स मगधेश्वरः ।

सेहे धैर्येण महता शिक्षया च व्यपोहयत् ॥ १९

C 5111
B 2. 36. 22
P 2. 36. 22

समागतश्च (for समन्ततश्च). V₂ स (for च). D₈ समं गणैश्चा-
 प्सरसां ; T₁ सगन्धर्वाश्च पुरुषाः . — °) S₁ समन्ततः (for
 सहस्रशः). — After 13, V ins. :

935* पितामहश्च भगवान्युद्धं द्रष्टुं समागतः ।

14 T₂ (second time) om. 14. — °) D₈ महर्षिसम-
 लंकृतम् . — °) D₂ 5त्यधिकं ; D₈ चाभ्य' ; D₈ M₁ ह्यभ्य' (for
 अभ्य'). — °) N₂ V₃ नभो (for दिवं).

15 °) M₁-3 नराधिप. (for महाबलः). — °) N (except
 2. 8 (both times) 3 G₁ 2, 4, 7 आश्रित्य (for आवृत्य).

16 °) T₁ G₂ प्रजग्मनुर ; T₂ (second time) M₁ 'मनुर
 (for 'हनुर) K₂ N₂ V₁ B D₈ प्राहरेतां ततोऽन्योन्यं ; K₂ 4
 N₁ 2 V₂ 3 Dn D₁-3 T₂ 2 (first time). 4 G₁ 2, 4, 7 प्रह-
 रन्तौ ततोऽन्यो (D₈ तु तेऽन्यो ; D₄ T₂ G₁ 2 तदाऽन्यो) न्य' .
 — °) N₁ हस्ताभ्याम् (for दन्ता').

17 °) D₈ 2 शुश्रुवे अशननिस्वनः . — D₈ T₂ (second
 time) om. 17^{ad}. — °) M₁ 3 च तदा ; M₂ च तथा (for
 चरणे).

18 °) D₈ नाकम्पयद्रणे रामं . — °) N₁ रामं (for गदा).
 D₈ G₂ गदाभृतां ; T₁ 2 (second time) M₁ 'विदां (for
 'भृतां). — °) K₂-1 N₂ B Dn D₈ D₈-6 T₂ 2 (first time). 4
 G₁ 4, 5 [अ]निलः ; G₂ [अ]चलः (for 'म्).

19 °) M₁ 3 रामं स तु गदावेगाद् . — °) K₂ N₁ 3 V₁ 3
 Dn D₁ 3 T₂ धैर्यात्स ; D₈ G₂ स राजा (for वीर्यात्स). T₂
 G₁ 4, 7 स राजा मगधेश्वर . — °) S₁ मोहं ; K₁ 2 D₈ M
 सह ; T₂ G₁ 5 स च ; T₂ (second time) स हि (for सेहे).
 — °) S₁ [अ]व्यपोहयत् ; K₁ 4 G₂ M₁ व्यमोह' ; V₁ 3 D₈ 3

C 5116
B 2. 36. 29
P 2. 36. 29

ततोऽन्तरिक्षे वागासीत्सुखरा लोकसा

न त्वया राम वध्योऽयमलं खेदेन माधव ॥ २०

Da Ts वध्योऽयं (for 'हयन्'). — K Ñs. s V B Dn Da
D1-s Ts (first time). 4 Gs ins. after 19: Da Ts G1.
4. s cont. after 937* :

936* एवं तौ तत्र संग्रामे विचरन्तौ महाबलौ ।
मण्डलानि विचित्राणि विचरन्तुरिदमौ ॥
व्यायच्छन्तौ चिरं कालं परिभ्रान्तौ च तस्थतुः ।
समाभ्रातृ मुहूर्तं तु पुनरन्योन्यमाहताम् ॥
एवं तौ योधमुख्यौ तु समं युयुधतुश्चिरम् । [5]
न च तौ युद्धवैमुख्यमुभावेव प्रजगमतुः ॥
अथापश्यद्गदायुधे विशेषं तस्य वीर्यवान् ।
रामः कुब्जो गदां त्यक्त्वा जग्राह सुसलोत्तमम् ॥
तमुद्यतं तदा दृष्ट्वा सुसलं घोरदर्शनम् ।
अमोघं बलदेवेन कुब्जेन तु महारणे ॥ [10]

[(L. 1) Ts तत्र तु (for तौ तत्र). Ñs V1 एवं च (V1 तौ)
सुमहाबलौ (for °). Ñs V1 महासन्तौ (for विचरन्तौ).
— (L. 3) K1. 4 D1 व्यायच्छन्तौ (for व्यायच्छन्तौ). Da
महाबलौ (for च तस्थतुः). — (L. 4) Ks B1. 2 Da
Da. 6 Ts G1. 2. 4. 5 अ (G1. 4 आ) भ्रातृनाम् ; Ts भ्रातृनाम्
(for आह'). Ba Da पुनरन्योन्यमाह (Da 'नि') भ्रातृनाम् (for °).
— (L. 5) B1. 2 ने (for समं). Ts G1 समन्वययुयुधश्चिरम् (for
°). — (L. 6) Ks उनी त्वयि प्रजगमतुः (for °). — After
line 7, Gs reads lines 24-27 of 937*. — (L. 9) Vs अथो
(for तदा).]

While Da Ts 2. s (second time) G1. 3-s M ins. after
19 :

937 कुब्जोऽथ रामभद्रस्तु गदया तं जगाम ह ।
जरासंधोऽथ गदया बलभद्रं समाहृतम् ॥
प्रथमस्त्वथ रामेण गदापादः समादरे ।
द्वितीयो मगधेन्द्रेण तृतीयं तु हलायुधः ।
चतुर्थं तु जरासंधः पञ्चमं तु यदुद्धहः ॥ [5]
तयोः पादप्रहारश्च चालयामास मेदिनीम् ॥
ततो देवाः सगन्धर्वा यक्षाश्च परमर्षयः ।
भीमाः स्वप्नीति चैवाहुर्लोकानां ब्रह्मणश्च ह ॥
ततः कुब्जो जरापुत्रस्ताडयामास वक्षसि ।
शोणितं चोद्धमन्नामः श्रमे च समवाप ह ॥ [10]
विश्रम्य भूमौ किञ्चित् पुनरुत्थाय यादवः ।
आह्वय गदया मूर्ध्नि सिंहनादं समानदत् ॥
पपान च मर्दा वीरो गतासुरिव निःश्वसन् ।
हसो हसो जरासंध इयूचुर्याद्वेश्वराः ॥
संज्ञां च प्रतिलभ्यान्तु जरासंधः प्रतापवान् । [15]
गदया च समाग्रो वक्षस्येव हलायुधम् ॥
मूर्च्छां चैव समापदे संज्ञां च प्रतिलब्धवान् ।
ततो रुधिरांसिस्तु बभौ जलमिवोद्गतः ॥

गदाजर्जरसर्वाङ्गी रेजतुः किङ्काविव ।
समादीप्तौ तु राजेन्द्र विरथौ विधनुर्धरौ ॥ [20]
गदाहस्तौ महावीरौ केवलौ युद्धरङ्गिणौ ।
शुशुभाते गदाहस्तौ परस्परवधैर्षिणौ ॥
द्वावेव स्यू राजेन्द्र संगताविव शोभितौ ॥
ततः कुब्जो हलधरश्छेत्तुमैच्छजरासुतम् ।
ऊरु च पोथयामास गदया राजसंसदि ॥ [25]
ऊर्वो रक्तं समापदे मज्जा समभवत्ततः ।
ततो हली जरासंधं शिरश्छेत्तुमुदक्षत ॥

[(L. 1) Ts G1 बलभद्रम् (for राम'). Ts कुब्जोऽथ रामस्तु
तदा ; Ts Gs Ms बलभद्रम् गदया (for °). Ts Gs Ms जरा-
संध (for गदया तं). — (L. 3) Ts Gs Ms प्रथमं तु तथा रामो ;
Ts Ms 'मन्तु तदा रामो (for °). Da Ts G1 गदापादः ; Ts Gs
Ms 'पाद' ; Gs 'पाद' (for 'पादः'). — (L. 4) Ts. s Gs द्वितीयं
(Ts 'यो') मगधेन्द्रोऽपि (for °). Ts Gs तृतीयं सुसलायुधः
(for °). — (L. 5) Ts. s Gs Ms जगपुत्रः (for 'संधः').
Da Ts. s Gs Ms यदुद्धहः (for 'दहः'). — (L. 6) Ms. s ततः
(for तयोः). — (L. 8) Ts Ms 2 (inf. fin. as above). s
लोकानां ब्रह्मणैः सह ; Ts 'नां' द्विकाम्यया (for °). — (L.
10) Ts मोह (for श्रमे). — (L. 11) G1 पुरस्तादाद-
वोत्थितः (for °). (L. 12) Da Ts Gs अथानदत् ; Ts
G1. 4 चकार ह (for समानदत्). — (L. 13) Ts Gs Ms स
पपान (for पपान च). Ts Gs Ms. s राजा (for वीरो). Ts
G1. 3 गतासुर (for 'सु'). — (L. 15) Ts [मर्ध (for [आ]शु).
— Ts om. line 17. — (L. 17) Ts G1. 4 येदिवान् (for
'ल'यवान्). — (L. 18) Ts Gs [उद्यतः ; Ts [उद्यतम् (for
[उद्यत']. Ms. s वनी नः Ms वा म उद्यतः (for °). — (L.
19) Ts Gs Ms 3 तौ जरासन्धिनसन्तौ (for °). — Ts om.
line 20. — (L. 20) Ts Gs Ms अमार्तां तौ (for समादीप्तौ).
Da Ms मज्जेन्द्र (for 'द्र'). — (L. 21) Da नागिणौ ; Gs
काङ्क्षिणौ (for रुद्धिणौ). — Ts om. line 23. — (L. 23)
Da मर्दा मज्जो दौ राजेन्द्र (for °). — Da Ts G1. 4 Ms om.
lines 24-27 ; Gs reads the same after line 7 of 936*.
— (L. 24) Ts हन्तुम् ; Gs. s हन्तुम् (for हन्तुम्). Ms गदा-
धर (for जरासन्धम्). — Ts om. line 26. — (L. 27) Ts
हन्तु (for हन्तौ). Gs. s Ms. s हन्तुम् (for हन्तुम्).]

20 °) Ts (first time) अथ ; Ms तत्र (for ततो).
Da. s स्तरिक्षः ; Ms. s 'रिक्षाद् (for 'रिक्षे'). — °) Da
सुस्थिरा (for सुखरा). V1 सुर (for लोकः). S1 K1 साक्षिकी
(for 'णी'). Ms. s सुखरा लौकिकी विभो. — After 20th, S1
Ks Ñs. s V1. s B Dn Da Da. s. s ins. .

938* उवाच बलदेवं तं समुद्यतः कायुधम् ।

[Ñs. s V1. s B Ds महायुधम् (for 'हन्त').]

— °) S1 वै देव (for खेदेन). Ks Ñs. s V B Ds Ts G

विहितोऽस्य मया मृत्युस्तस्मात्साधु व्युपारम ।
 अचिरेणैव कालेन प्राणास्त्यक्षयति मागधः ॥ २१
 जरासंधस्तु तच्छ्रुत्वा विमनाः समपद्यत ।
 न प्रजहे ततस्तस्मै पुनरेव हलायुधः ।
 तौ व्युपारमतां चैव वृष्णयस्ते च पार्थिवाः ॥ २२
 प्रसक्तमभवद्युद्धं तेषामेव महात्मनाम् ।
 दीर्घकालं महाराज निमग्नतामितरेतरम् ॥ २३
 पराजिते त्वपक्रान्ते जरासंधे महीपतौ ।

अस्तं याते दिनकरे नानुसस्रुस्तदा निशि ॥ २४
 समानीय स्वसैन्यं तु लब्धलक्ष्या महाबलाः ।
 पुरीं प्रविविशुर्दृष्टाः केशवेनाभिपूजिताः ॥ २५
 जरासंधं तु ते जित्वा मन्यन्ते नैव तं जितम् ।
 वृष्णयः कुरुशार्दूल राजा ह्यनिबलः स वै ॥ २६
 दश चाष्टौ च संग्रामाञ्जरासंधस्य यादवाः ।
 ददुर्न चैनं समरे हन्तुं शेकुर्महारथाः ॥ २७
 अक्षौहिण्यो हि तस्यासन्विशतिर्भरतर्षभ ।

C 5127
B 2. 26. 28
P 2. 26. 28

मागधे; Ñ1 Dn Ds. १ मानद् (for मागध).

21 Ds om. (hapl.) 21. — ^a) Bom. Poona eds. G(ed.) विहितो (for विहितो). Ks च (for अस्व). — ^b) Ñs Vs T1 M1-१ साधो; Ds माध्वे (for साधु). — ^c) Ks प्राण (for प्राणास्). K1 Ms त्यज्यति (for त्यक्षयति).

22 ^a) Bs स्वि; Ds. १ च (for तु). — ^b) M1 सम-
 रात् (for विमनाः). Ks T4 प्रत्यपद्यत (for सम^a). — ^c)
 T2 (second time) पुनस् (for ततस्). B2. १ Ds T2 G2
 तस्मिन् (for तस्मै). V1 न संजग्रे ततस्तस्मिन्; Vs प्रजहे न
 पुनस्तस्मै; M1-१ न प्राहरत्ततस्तस्मिन्. — ^d) V1 एष; M1-१
 स तु (for एव). Ks महायुधः; T2 (first time). १ महाबलः
 (for हलायुधः). G2 Ms पुनस्तु (Ms ३३) मुसलायुधः. — ^e)
 T1 तद् (for तौ). K2. १ Ñ2. १ V1. १ B Dn D1-१ T1 १. १
 (first time). १ G1. १. १. १ युद्धे; Ds युद्धाद् (for चैव). Ñ1
 तौ तु व्युपरमेयातां; Vs ततो व्युपारमेतां वै. — ^f) Ds चेति;
 Gs चैव (for ते च). Vs पुनरेव च पार्थिवाः.

23 ^a) K1. १ Ñs D1. १ (sup. lin.). १. १ T2 G2. १. १
 प्रवृत्तम्; Ks Ñs V1. १ B Ds प्रशान्तम्; Ks Vs Dn Ds
 जलकम्; Ñ1 Ds. १ T2 (first time) १ G1 प्रवृत्तम् (for
 प्रसक्तम्). — ^b) K1 एवं तेषां; T2 (second time) Gs
 तेषामेव (for 'व'). Ks-१ Ñ2. १ V1 B2 Ds2 D1. १. १. १
 G1. १ सुदारुणम् (for महात्मनाम्). Ñ1 V2. १ B1. १ Dn Ds1
 Ds. १ T2. १ (first time). १ G2. १ तेषामेव सुदारुणम्. — ^c)
 Ds प्रवृत्तम् (for निमग्नताम्). — After 23, T1. १ (second
 time) Gs Ms ins. :

939* ते सर्वे निर्जिता राजकुण्डलेन रिपुचातिना ।

जरासंधेन सहिता विप्रजन्मसुर्धगतम् ॥

24 ^a) Ds ते न शोकस्; T1. १ (second time) Gs Ms
 परिसस्रुस्; M1-१ नाव (M1 'व') सस्रुस् (for नानु^a). — After
 24, T1. १ (second time) Gs Ms ins. :

940* वृष्णयश्च महाभागाः कुण्डलसंघर्षणाश्रयाः ।

25 ^a) Ks-१ Ñs V1. १ B D T2. १ (both times). १

G1. १. १. १ Ms स्वकं सैन्यं; M1-१ स्वसैन्यानि (for 'न्य' तु).
 — ^b) Ñ1 वृष्णयस्ते महाराथाः. — ^c) Ñs V1 B Dn Ds Ds. १
 पालिताः (for -पूजिताः). Ñ1 K1 केशवेनानुपालिताः. — After
 25, N (except Ñ1 K2 Ñ1) T2. १ (first time). १ G1. १.
 १. १ ins. :

941* स्वाद्युतान्यायुधान्येव तान्येवान्तर्युस्तदा ॥

जरासंधोऽपि नृपतिर्विमनाः स्वपुरं ययौ ।

राजानश्चानुगा येऽस्य स्वराष्ट्राण्येव ते ययुः ॥

[(L. 1) Ñ2 V2 D2 सर्वाणि; T2. १ तयोर् (for तान्येव).
 — Ds repeats line 2 after 28. — (L. 2) V2. १ Ds T2
 स्वपुरी; G2 स्वं पुरं (for स्वपुरं). — (L. 3) Ds2 राजानं
 (for 'नम्'). T2 स्वानुगा (for 'न'). D1 ये च; Ds T2
 G १. १ तस्य (for येऽस्य).]

26 Ks om. 26; Ds reads it on marg. — ^a) Vs तु
 जित्वा ते; T2 ते विजित्वा; M1-१ च ते जित्वा (for तु ते
 जित्वा). — ^b) T2 (second time) मेनिरे (for मन्यन्ते).
 K1. १. १ Ñs V1. १ B Dn Ds D1. १. १. १ T2. १ (first time). १
 G1. १. १. १ मेनिरे नैव (T2 G1 खलु) निर्जितम्; Ñ1 मन्यते
 नैव निर्जितः; Ds नैव तं मेनिरे जितम्; Ds मेनिरे न विजि-
 तम्. — ^c) Ks महाबलः; G1 बलस्तु वै; Gs बलैः सह
 (for बल. स वै). Ñs V1 राजा क्षत्रबलस्य वै; Dn Ds T2
 राशो ह्यतिबलस्य (Ds 'लेन' वै; T2 (second time) Ms तदा
 राजबलैः सह. — After 26, T1. १ (second time) Gs Ms
 ins. :

942* को नाम हि जरासंधं रणे जेतुं महीपतिः ।

शक्रुयाहो कविख्यातः साक्षादपि शतक्रतुः ॥

[(L. 1) M1-१ transp. जरासंधं and रणे जेतुं. T2 Ms
 महीपतिम् (for 'पतिः'). — (L. 2) T2 Ms विख्यातं (for
 'तः').]

27 ^a) Ks सप्त (for दश). — ^b) T1 Gs M1 जरासंधेन
 (for 'वस्य'). — T2 om. 27^a. — ^c) T1 संग्रामे (for

C 1127
B 2. 24. 38
P 2. 24. 38

जरासंधस्य नृपतेस्तदर्थं याः समागताः ॥ २८
अल्पत्वादभिभूतास्तु वृष्णयो भरतर्षभ ।
बाह्विद्रेथेन राजेन्द्र राजभिः सहितेन वै ॥ २९

जित्वा तु मागधं संख्ये जरासंधं महीपतिम् ।
विहरन्ति स्म सुखिनो वृष्णसिंहा महारथाः ॥ ३०

इति श्रीहरिवंशे द्वयशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥

८३

वैशंपायन उवाच ।

एतस्मिन्नेव काले तु स्मृत्वा गोपेषु यत्कृतम् ।
जगामैको ब्रजं रामः कृष्णस्यानुमते स्वयम् ॥ १
स तत्र गत्वा रम्याणि ददर्श विपुलानि वै ।

भुक्तपूर्वाप्प्यरण्यानि सरांसि सुरभीणि च ॥ २
स प्रविष्टः प्रवेगेन तं ब्रजं कृष्णपूर्वजः ।
वन्येन रमणीयेन वेषेणालंकृतः प्रभुः ॥ ३
स तान्सर्वानाबभाषे यथापूर्वं यथाविधि ।

समरे). T₂ (second time) G₂ M चकुर्न वैवं (G₂ चेवं)
संप्राप्तं. — ^a) Ś₁ Bom. Poona eds. G(ed.) महाबलाः; N₂
नराधिपाः (for महारथाः). — After 27, T₁. 2 (second
time) G₂. 2 M₁. 2. 4 ins. :

943* कृष्णस्तु समरे राजप्राप्तिमानपि मागधम् ।

अन्यो मृत्युरिति ज्ञात्वा न च हिंसितवान्प्रभुः ॥

28 ^a) D₂ बहुयो राजर्षिसत्तमः; Bom. Poona eds.
G(ed.) विंशतिश्च महामते. — ^c) G₂ समरे (for नृपतेः).
— ^d) Ś₁ समाहिताः (for 'गताः'). — After 28, D₂ re-
peats line 2 of 941*.

29 ^a) V₂ परि- (for अभि-). K₁. 4 D₂ T₂ ते (for तु).
— ^b) T₂ (second time) G₂ M₂ वृष्णयो जनमेजय. — N₂
Bom. Poona eds. G(ed.) ins. after 29; K₂ after the
first occurrence of line 9 of App. I (No. 18) :

944* भूयः कृत्वोद्यमं प्रायाद्यादवाकृष्णपाकितान् ।

30 ^a) Ś₁ सप्तार्थिः; V₂ M च मागधं (for तु मां).
V₁ सैव्यं; T₂ (first time) युद्धे (for संख्ये). — ^c) T₂
विचरन्ति (for विहं). K₂ सुखिता (for 'नो'). — ^d) V₂
वृष्णसिंहा; D₂ वृष्णयस्ते (for वृष्णसिंहा). — After 30,
K₁ reads line 9 of App. I (No. 18), repeating it in
its proper place. While M₂ ins. after 30 :

945* भोजस्तेजो बलं धीर्दृष्टिरिति महिमा श्रीवैद्योक्त्युपमाया
वीर्यं चेत्येवमादीन्परमगुणगणान्ये अरन्तो कमन्ये ।
यज्ञकानां यमाज्ञाप्यास्तिलव्रणमनःशोभणी नैति पार्श्वं
चेतस्त्वं तस्य शङ्खचरणकमलयोर्द्विभृतां बाहि विष्णोः ॥

COLOPHON. — Mention of the Epic : K₂ D₂ T₂ (both
times). — Mention of Khila : All Mss. (except N₁).

— Sub-parvan. T₂ आश्वयुज्यपर्व. — Adhy. name: Ś₁ जरा-
संधपराजयः; K₁. 2. 4 V₂. 2 B₂. 2 D₂ D₁. 2. 6 मधुरोपरोधे
जरासंधोपयानम् (V₂ पंचयः); K₂ मधुरोपरोधः; N₁. 2 V₁ B₁
D₂ G₂ जरासंधोपयानम्; N₂ जरासंधोपचयः; D₂ मधुरोपरोधजरा-
संधपराजयः; D₂ मधुरोपरोधो भारापयनम्; G₂ M₂ मधुरावुद्धे
जरासंधपलायनः; M₁. 2 मधुरावुद्धं समाप्तम्. — Adhy. no.
(figures, words or both) : V₁ T₂ 93; V₂ D₂ G₂ 94;
V₂ G₂. 4 92; D₂ D₂. 91; D₁ 88; T₁ G₂ M 108; T₂
(first time) 96; T₂ (second time) 111; T₂ 83; G₂
95. — Śloka no. : D₂ D₂ 40; D₂. 41. — After adhy.
82, N (except Ś₁) S G(ed.) ins. a passage given in
App. I (No. 18).

83

1 ^a) N (except Ś₁) T₂. 4 G₁. 2. 6 कस्वपि (T₂ G₁. 4
'या पि' त्वय कालस्य. — ^b) K N₁. 2 V₂ B D₂ D₂. 2. 6
सौहृदम् (for यत्कृतम्). N₂ V₁. 2 D₂ D₂ स्मृत्वा
गोपस्य सौहृदम्. — ^c) K₁. 4 D₂ गो; V₁ [ए]कं (for
[ए]को). Ś₁ वनं (for ब्रजं). N₂ V₂ प्रयातो गोवर्जं रामः.
— ^d) N (except Ś₁ N₁. 2 V₂) 8 स्थितः (for स्वयम्).

2 ^a) K N V B D T₂. 4 G₁. 2. 6 गच्छन् (for तत्र
गत्वा). M₂ [अ]रण्यानि (for रम्यानि). T₁ G₂ तत्र गत्वा स
रम्यानि. — ^b) K₂ पुलिनानि; G₂ M₂ विमलानि (for विपुं).
— ^c) K₂ रम्यानि (for [अ]रण्यानि). — ^d) T₁ G₂ M
काव्यानि विविधानि वै; G₂ रम्यानि विविधानि च.

3 ^a) K₂ T₁ G₁. 2. 6 M स. (for स). B₁ प्रवृष्टः (for
प्रविष्टः). K N V B D₂ D₂ D₁. 2. 6 T₂. 4 G₁. 2. 6. 8 तु;
T₁ स (for प्र.). — ^b) V₂ वृद्ध; V₂ वृद्ध (for वृद्ध).

गोपांस्तेनैव विधिना यथान्यायं यथावयः ॥ ४
तथैव प्राह तान्सर्वास्तथैव परिहर्षयन् ।
तथैव सह गोपीभी रोचयन्मधुराः कथाः ॥ ५
तमूचुः स्वविरा गोपाः प्रियं मधुरभाषिणः ।
रामं रमयतां श्रेष्ठं प्रवासात्पुनरागतम् ॥ ६
स्वागतं ते महाबाहो यदूनां कुलनन्दन ।
अद्य स्मो निर्बृतास्तात यत्त्वां पश्याम निर्बृतम् ॥ ७
प्रीताश्चैव वयं वीर यत्त्वं पुनरिहागतः ।

4 °) K1. 4 समाभाष्य (for जावभाष्ये). S1 एतान्सर्वास्स-
माभाष्य; K2. 8 N2. 8 V B D T2-4 G1. 2. 4 स तानभाषत
प्रीत्या; T1 G2 M2 तान्सर्वास्सं (T1 'ना') भाष्ये च. — °) K2. 8 N1 V B D T2-4 G1. 2. 4 अरिदमः; G2 M यथावयः
(for 'विधि'). — N1 om. 4°-7°. — °) S1 यथासुखम्; G2 M 'विधि' (for 'यव'). T1 यथापूर्वं यथोदये.

5 N1 om. 5 (cf. v. l. 4). N2 T1 om. (hapl.) 5°. — °) S1 प्राहसत्; D1. 8 व्याहरन्; G2. 8 M2 प्रहसन् (for प्राह तान्). — °) K1 च प्र (for परि). V2 हासयन्, T2 रोचयन् (for 'हर्ष'). S1 D2 तथैव प्रहर्षयन्. — K2 om. (hapl.) 5°. K1 reads it on marg. — °) K1-8 N2. 8 V B D S (except G2) योजयन् (for रोच'). D2 M2 (inf. lin.) विविधाः (for मधुरा').

6 N1 om. 6 (cf. v. l. 4). — °) N2 V2 आहुः (for ऊचुः). — °) K1. 2. 4 B1. 2 Dn1 D1-3 T2 G1 भाषिणम् (for 'णः'). N2 V2 प्रियं मधुरया गिरा; T1. 8 G2. 8 M नन्द-
गोपपुरोगमाः.

7 N1 om. 7° (cf. v. l. 4). Dn2 om. (hapl.) 7°-8°. — °) G2 M2 नन्द (for कुल). K1. 4 B1 D2 M1-3 वर्धन (for 'नन्दन'). N2 V2 T1. 2 G1. 2. 4 यदूनां नन्दिवर्धन. — After 7°, V2 ins. :

946° जीवितस्य फलं प्राप्तमद्य ते दर्शनेन च ।
— T2 om. (hapl.) 7°-9°. — °) K2 तस्मात् (for एत). G2 अद्य ते सफलं जन्म. — °) K2. 8 N2. 8 V B Dn1 D2 D1-3 T2. 4 G1. 2. 4 यत्त्वां पश्यामहे वयम्.

8 Dn2 om. 8°; T2 om. 8 (for both, cf. v. l. 7). — °) K1. 4 प्रीताश्चापि; N2 अतिप्रीता (for प्रीताश्चैव). T1 च वत् (for वयं). T1 G2. 8 M तात (for वीर). V2 अति-
प्रीता वयं चैव. — °) K1. 2 V2 वत् (for वत्). — V2 ins. after 8 : B2 after the first occurrence of 9°:

947° बाह्वीयः बहोवप्राः सर्वे संग्रामलालसाः ।
विह्वलि वृषशार्ङ्गा ह्यममत्ता महाबलाः ।

वित्यातस्त्रिषु लोकेषु रामः शत्रुमयंकरः ॥ ८
वर्धनीया वयं नूनं त्वया यादवनन्दन ।
अथ वा प्राणिनस्तात रमन्ते जन्मभूमिषु ॥ ९
त्रिदशानां वयं मान्या ध्रुवमद्यामलानन ।
ये स्म दृष्टास्त्वया तात काङ्क्षमाणास्तवागमम् ॥ १०
दिष्ट्या ते निहता मल्लाः कंसश्च विनिपातितः ।
उग्रसेनोऽभिषिक्तश्च माहात्म्येनानुजेन वै ॥ ११
समुद्रे च श्रुतोऽस्माभिस्तिमिना सह विग्रहः ।

C 5780
B 2. 46. 12
P 2. 46. 12

9 T2 om. 9° (cf. v. l. 7) B2 repeats 9° after 947°. — °) N2 V2 B2 (second time) अनुप्राह्या (for वर्धनीया). S1 K2 Dn वीर; V1 भूरि (for नूनं). — °) K1 N1 V2 B2 (second time) M1-3 तव (for त्वया). — After the first occurrence of 9°, B2 ins. 947°. — °) K2 ते तु (for तात).

10 °) T2 ध्रुवं (for वयं). — °) V2 वरानन (for [अ]-
मल्ला'). — °) S1 त्वागमम्; K1 (sup. lin. as in text). 4 तवागतम्; T1 G2 M2 वयं विभो; M1. 2 त्वया विभो; M2 तथा विभो (for तवागमम्). N2 काङ्क्षन्तस्त्व दर्शनम्.

11 °) S1 K1. 2 M2 दिष्ट्या वो (K1 वां; K2 वि-; M2 नो); N2 V2 ते दिष्ट्या (by transp.). Cal. ed. मन्दाः (for मल्ला'). — °) K2 D1 [ए]व; T2 G1. 2. 4 [अ]पि (for वि-). S1 मन्दापि पराजितः. — °) G2. 2 M2 केशवेन (for माहा-
त्म्येन). S1 माहात्म्यमनुजेन ते; G2 M1-3 केशवेनानुजेन ते. — T1 G2 M1-3 ins. 949* and M2 reads 13° after 11, M2 repeating it in its proper place.

12 After 12°, K2 N1 V2 Dn D1 (marg.) T2 G2 M2 ins. :

948° वधः पञ्चजनस्यैव जरासंधेन विग्रहः ।

K2 V2 Dn D1 (marg.) T2 G2 M2 cont. : K1. 2. 4 N2. 8 V1 8 B D2 D1 (orig.). 2-5 T2. 4 G1 (marg.). 4. 8 ins. after 12° : T1 G2 M1-3 after 11 :

949° गोमन्त्रे च श्रुतोऽस्माभिः क्षत्रियैः सह विग्रहः ।

दरदस्य वधश्चैव जरासंधे च या मतिः ॥

[(L. 1) K2 रघुनो (for श्रुतो). — T1 G2 M1-3 transp. lines 2° and 2°. — (L. 2) G2 M2 सर्वदस्युः; G2 सर्वस्यापि (for दरदस्य). T2 G1. 4 सर्वदस्युभयं चैव (for °). G2. 4 गतिः (for मतिः). N2. 8 V B1 D2. 8 जरासंधप (D2 'पे प') राजयः; Dn2 'पेन या मतिः; D2 'धस्य संयुते; T1 G2 M2 'पे च विग्रहः; T2 G1 'पेन या गतिः (for °).]
— S1 om. 12°. — °) K2 D2 (sup. lin.) तथा; N1. 8

C 751
B 2. 46. 13
P 2. 46. 13

तच्चायुधावतरणं श्रुतं नः परमाहवे ॥ १२
मथुरायां प्रवेशश्च कीर्तनीयः सुरैरपि ।
प्रतिष्ठिता च वसुधा शङ्किताः सर्वपार्थिवाः ॥ १३
तव चागमनं दृष्ट्वा सभाग्याः स्म यथा पुरा ।
तेन स्म परितुष्टाश्च हृषिताश्च सबान्धवाः ॥ १४
प्रत्युवाच ततो रामः सर्वास्तानभितः स्थितान् ।
यादवेधपि सर्वेषु भवन्तो मम बान्धवाः ॥ १५
सहास्माभिर्गतं बाल्यं सहास्माभी रतं वने ।

Dn D1 T1 तत्र; N2 V2 यच्च; D4 यदि; T3.4 तव (for तच्च). K1.4 तथायुधानां च रणं; G2 तच्च युद्धावतरणं. — ^a) N3 च; V1 वः (for नः). — After 12, K N2.3 V B D S ins.;

950* वधश्चैव शृगालस्य करवीरपुरोत्तमे ।

[M3 वः (for वधश्च). D2.4 करवीरे.]

K2 N2.3 V1.3 B1.3 D3.3 (marg.) G2 cont. :

951* तस्मत्तस्याभिषेकश्च नागराणां च सान्त्वनम् ।

[G2 तन्पुत्रस्य (for तन्मुनस्य).]

While V2 D2 D3 cont. after 950* :

952* तत्पत्नीनां प्रलापश्च शक्रदेवाभिषेचनम् ।

[V2 विलापश्च (for प्र).]

V2 cont.; N2 V2 cont. after 951* :

953* मथुरायावरोधश्च जरासंधेन धीमता ।

युद्धं सर्वैर्नरेन्द्रैश्च यादवानां महात्मनाम् ॥

[(L. 1) V2 मथुरायावरोधश्च पुनर्; V3 मथुरोपरोधश्च पुनर् (hypermetric) (for ^a).]

13 V2 om. 13^{ab}. M1 reads 13^{ab} for the first time after 11. — ^b) K2 N2.3 V1 B1.3 D2 D3 G2 M2 (both times) सुरोत्तमैः (for सुरैरपि). — ^a) K2.3 N V B D T2-4 G1.3 4 पार्थिवाश्च वशीकृताः; T1 G2.3 M सर्वा शङ्कितपार्थिवा.

14 ^a) N1 विधेया यत्त्वया दृष्ट्वा. — ^b) N1 वयं रामे (for सभाग्याः स्म). N2 V1.3 यथासुखम्; B2 सबान्धवाः; D2 पुरा यथा (by transp.); M1-3 यथापुरम्. — ^c) D2 ततश्च; T1 G2.3 M ते वयं; T2 तेन सं- (for तेन स्म). — ^d) V2 प्रहृष्टाश्च; B1 D2 D3 हर्षिताश्च (for हृषि).

15 S1 T1 om. (hapl.) 15; D2 reads it on marg. — ^a) K1.4 T2 G2 M2 [अथ तान्; T1 तथा; M1-3 स तान् (for ततो). — ^b) K1.3 प्रीतिमान्प्रतिपूजयन्; T1 G2.3 M1.3 प्रीतिमान्प्रतिपूजयन्; T2 पूजितः प्रतिपूजयन्; M2.4 पूतास्मा प्रतिपूजयन्. — D2 om. (hapl.) 15^d-17^c.

भवन्निर्वर्धिताश्चैव कथं यास्याम विक्रियाम् ॥ १६
गृहेषु भवतां भुक्तं गावश्च परिरक्षिताः ।
अस्माकं बान्धवाः सर्वे भवन्तो बद्धसौहृदाः ॥ १७
एवं भ्रुवति तत्त्वं वै गोपमध्ये हलायुधे ।
संहृष्टवदनास्तत्र बभूवुर्गोपयोषितः ।
ततो वनान्तरगतो रेमे रामो महाबलः ॥ १८
एतस्मिन्नन्तरे गोपा रामाय विदितात्मने ।
गोपालैर्देशकालज्ञैरुपानीयत वारुणी ॥ १९

16 D2 om. 16 (cf. v. 1. 15). — ^a) K1.4 इहास्माभिर; K2.3 N2.3 V B Dn D2 D1.2.4-6 T2-4 G1.2.4.5 इहावयोर्; N1 इहास्माकं (for सहास्माभिर). — ^b) K1.4 इह (for सह). K2.3 N2.3 V1.3 B D (D2 om.) T2-4 G1.2.4.5 इह चैवावयो रतम्; N1 इहेव च वयं रताः; N2 V2 रति-श्चैवावयोरिह. — ^c) N2 V2 वर्धितौ (for ताश्च). — ^d) N2 V2 यास्याम (for म). K2 निःकृतिम्; M निर्वृतिम् (for विक्रियाम्). K2.3 N2.3 V1.3 B D (D2 om.) T2-4 G1.2.4.5 यास्यामो विक्रियां (D2 याः) कथम्; T1 G2 कथं यास्यामि सत्क्रिया (G2 निर्वृतिम्).

17 D2 om. 17^{ab} (cf. v. 1. 15). — ^a) K2 G2 गृहेऽपि; N1 G2 गृहे च (for गृहेषु). T1 M2 भुक्त्वा (for भुक्तं). K2 गृहेषु भुक्तं चास्माभिर. — ^b) N1.3 V2 प्रथमा बान्धवास्माकं. — ^c) N1.3 V2 भवन्ति (for भवन्तो). N2 B1 बद्धः; T1 M2 बभूवुः (for बद्धः).

18 ^a) K1.4 इति (for एवं). T1 G2 M1 3 गोपाल्यै; G2 M2 गोपालैर् (M2 'ले') (for तत्त्वं वै). K2.3 N V B D T2.4 G2.4 भ्रुव (T2.4 वद्) त्येवं यथातत्त्वं; T2 G1 भ्रुवत्येवं यथा रामे. — ^b) T1 G2 M तत्त्वं सर्वान् (M2 'वै') (for गोपमध्ये). — ^c) K2.3 N V B D T2-4 G1.2.4.5 भूषो (for तत्र). — ^d) K2 D1 ब्रज (for गोप). — After 18^d, N2 ins. :

954 एवं बहुविधालापं कृत्वा गोपैस्तु लाजली ।

जगाम यमुनातीरं पश्यन्भृन्दावनं मुदा ॥

— N1.3 T1 om. 18^d; G2 M read the same after 20^{ab}. — ^a) G2 M वनान्तरगतो रेमे. — ^b) G2 हलायुधः (for महाबलः). — After 18, S1 wrongly reads lines 518-575 of App. I (No. 18); D2 reads the same here, repeating the same in its proper place.

19 Before 19, D1 1. ins. वैशंपायन उवाच. — ^a) K2.3 N V B D T2-4 G1.2.4.5 प्राप्ते; M1-3 राजन् (for

सोऽपिबत्पाण्डुराभ्रामस्तत्कालं ज्ञातिभिर्वृतः ।
वनान्तरगतो रामः पानं मदसमीरणम् ॥ २०
उपजहुस्ततस्तस्मै वन्यानि विविधानि च ।
प्रत्यग्ररमणीयानि पुष्पाणि च फलानि च ॥ २१
मेघ्यांश्च विविधान्भक्षान्गन्धांश्च हृदयंगमान् ।
सद्योद्धृतावमुक्तं च प्रभूतं कमलोत्पलम् ॥ २२
शिरसा चारुकेशेन किञ्चिदावृत्तमौलिना ।
श्रवणैकावलम्बेन कुण्डलेन विराजता ॥ २३
चन्दनागरुशीतेन वनमालावलम्बिना ।

गोपा). — Śi om. 19^c-20^d.

20 Śi om. 20 (cf. v. l. 19). — ^b) G₂ सह (for वृतः). — After 20^{ab}, G₂ M read 18^{ef} and om. 20^{cd}.

21 ^a) K₂, s Ñ V B D T₂ G उप (D₃ G₁, s पा) निन्युस; T₁, s तत्र निन्युस (for उपजहुस्). — ^b) K₃ [जा]भरणानि (for विविधानि).

22 ^a) K₂ D₁ G (ed.) मेघ्यांश्च (for मेघ्यांश्च). T₁ G₂ M₁-s रुचितान्; G₂ M₁ रुचिरान् (for विविधान्). K₂, s Ñ₂ V₁, s B Dn D₃ D₁-s T₂ s G₁, s गन्धान्; D₃ हृदयान् (for भक्षान्). D₂ (marg.) गन्धांश्च विविधान्मेघ्यान्. — ^b) K₂, s Dn₁ D₃ D₁-s भक्ष्यांश्च; Ñ₁, s V₃ वन्यांश्च; D₁ रसांश्च (for गन्धांश्च). — ^c) Śi K₁, s सद्योद्धृताव (Śi जृताव) मुक्तं च; K₂, s Ñ₂, s V B Dn D₃ D₂-s T₂-s G₁, s सद्योद्धृताव (D₂ 'द्योजा; D₂ 'द्योभूतानि पद्मा (G₂ मूलानि; Ñ₁ सद्यो वृत्तानि युद्धानि (sic); D₁ सद्योद्धृतावमुक्तानि. — ^d) T₁ G₂ M प्रभूत (for तं). K₂, s Ñ₂, s V B D T₂-s G₁, s, s विकचान्युत्पलानि च; Ñ₁ पद्मानि कुसुमानि च.

23 ^a) K₂ चरु (for चारु). K₁, s केशेषु (for केशेन). — ^b) K₁, s व्यावृत्त; V₂ आवर्त; T₁ G₂ M चलित (for व्यावृत्त). Śi लोचनः (for मौलिना). — After 23^{ab}, Ñ₁ reads 24^b. — ^c) G₂ श्रवणैकावलम्बेन. — ^d) Ñ₁ V₃ कुण्डलैकावलम्बिना.

24 Ñ₁ om. 24^a. — ^a) K₂, s Ñ₂ V₁, s B Dn D₃ D₁, s, s T₁, s, s G₂-s M₁ चन्द्रनार्देण पी T₁ G₂ M₁ शीतेन; Ñ₂ V₃ उरसा चन्द्रनार्देण; T₂ G₁ चन्द्रनार्दावलम्बेन; M₁-s नेन च शीतेन. — Ñ₁ reads 24^b after 23^{ab}. — ^b) K₁, s वनमालावलम्बिना; Ñ₁ भुजगाभोगमौलिना; T₂ G₁ नीलेन वनमालिना. — K₂ om. 24^{cd}. — ^c) T₁ G₂ M₁ विरराज; G₁ वभाज (for विवभाज). T₂, s वपुषा

विवभावुरसा रामः कैलासेनेव मन्दरः २४
नीले वसानो वसने प्रत्यग्रजलदप्रभे ।
रराज वपुषा शुभ्रः शशीव घनमालया ॥ २५
लाङ्गलेनावसक्तेन भुजगाभोगवर्तिना ।
तथा भुजाग्रश्लिष्टेन मुसलेन च भास्वता ॥ २६
स मत्तो बलिनां श्रेष्ठो रराजाधूर्णिताननः ।
शैशिरीष्विव रात्रीषु यथा खेदालसः शशी ॥ २७
स मत्तो यमुनामाह स्नातुमिच्छे महानदि ।
इहैव माभिगच्छस्व रूपिणी सागरंगमे ॥ २८

C 5769
B 2. 46. 80
P 2. 46. 39

(for उरसा). Ñ₁, s V₃ शिरसा च विशालेन; M₁-s उरसा सुविशालेन. — ^d) T₂ भूधरः; G₂ शंकरः (for मन्दरः). T₁ G₂ M कैलास इव पर्वतः.

25 ^a) Śi K₂ स वै (for नीले). — ^b) T₁ G₂, s M नीलजीमूतसंनिभे. — ^c) Ñ₁ तत्र (for शुभ्रः). Ñ₂ V₃ रराज शुभ्राकं (V₂ 'श्रवपुः; D₃ 'ज शुभवपुषा. — D₃ om. 25^d-26^c. — ^d) Śi (sup. lin.) मेघ- (for घन). K₂, s Ñ₁, s V₁, s B D (D₃ om.) T₂ s G₁, s, s तिमिरौघे य- (K₂, s D₁, s T₂ G₂ 'घैर्य)था शशी.

26 D₃ om. 26^{abc} (cf. v. l. 25). T₂ repeats 26 after 33. — ^b) T₂ दर्शिता; M₁, s वर्ध्मेणा; M₂ वर्धसा (for वर्तिना). K₂ भुजगोपान्तवर्तिना. — ^c) Ñ₁ सव्ये (for तं). T₁ G₂, s M मध्ये भुजाग्रसक्तेन; T₂ ततो भुजाग्रश्लिष्टेन. — ^d) D₁, s [अ]ति- (for च). Ñ₁ T₁ G₂, s M मुसलेनार्कं (Ñ₁ 'द्वि)वर्धसा.

27 G₂ om. 27^a-29^b. — ^a) D₂ समतो; T₁ M₁ समदो; G₁ समितो (for स मत्तो). — ^c) M₂, s शैशिरासु (for 'रीषु). K₂ s Ñ₂, s V B D T₂, s G₂, s त्रियामासु (for [इ]व रात्रीषु). Ñ₁ शैशिरासु त्रियामासु; T₂ G₁ शैशिरेषु त्रियामेषु. — ^d) Śi K₂ वै चालसः; K₁ खे चामलः; Ñ₂ B₁, s T₁ G₁ M₂ Bom. Poona eds. G (ed.) खेदालसः; D₂ मन्दालसः; T₂ खे पूर्णिमा; G₂ खे शीतलः; G₃ मेघालयः (for खेदालसः).

28 G₂ om. 28 (cf. v. l. 27). — ^a) Śi Ñ₂ V₁, s B D T G (G₂ om.) M₂ रामस्तु (for स मत्तो). D₁ प्राह (for आह). — ^b) Śi ज्ञानम् (for ज्ञातुम्). Ñ₂ D₂ G₂ इच्छामहे; V₂ G₂ इच्छामि हे (for इच्छे महा). T₂ G₁ नदीम् (for नदि). — ^c) G₂ गच्छ त्वं (for गच्छस्व). K₂-s Ñ₂ V B D T₂ s G₁, s, s एहि (K₂ G₂ इह) मामभि (V₂ 'व; V₃ 'जु) गच्छ त्वं; Ñ₁ इहैव चाभिगच्छ त्वं; Ñ₂ एवं मामनुगच्छस्व; M₂ इहैव मा समागच्छ. — ^d) Śi Ñ₂ V₁ B₂ D₂, s रूपिणी सागराङ्गने.

C 5779
B 2. 46. 31
P 2. 46. 31.

संकर्षणस्य मत्तोक्तां भारतीं परिभूय सा ।
नाभ्यवर्तत तं देशं स्त्रीस्वभावेन मोहिता ॥ २९
ततश्चक्रोध बलवान् रामो मदसमीरितः ।
चकार च हलं हस्ते कर्षणाधोमुखं बली ॥ ३०
तस्यां तु पानमेदिन्यां पेतुस्तामरसस्रजः ।
मुमुचुः पुष्पकोशैश्च स्वं रजोरञ्जितं जलम् ॥ ३१
स हलेनानताग्रेण तीरे गृह्य महानदीम् ।
चर्क्य यमुनां रामो व्युत्थितां वनितामिव ॥ ३२
सा विह्वलजलस्रोता हृदप्रस्थितसंचया ।

29 Gs om. 29^{ab} (cf. v. l. 27). — ^a) M₄ [ए]वमुक्तां (for मत्तोक्तां). T₁ संकर्षणेनैवमुक्तां. — ^b) T₂ G₁ -हासयन् (for -भूय सा). — ^c) K₃ तं देवं; V₁ तं देवी; D₃₁ तं देशे; T₂ G₁ देवेश (for तं देशं). — ^d) Ś₁ शोमिता (for मोहिता). K₃ स्वभावेन विमोहिता.

30 ^a) K₁ क्रुद्धः स (for चुक्रोध). N₃ V₁ M₁. २ भगवान् (for बलं). — ^b) D₃ G₂ M₁-३ बलः (for मदः). G₁. ३ -समन्वितः (for -समीरितः). K₁ T₂ G₁ रामो बलसमन्वितः. — ^c) T₂ G₁ चर्क्य (for चकार). N (except Ś₁) T₂. ३ G₁. ३ स (for च). Ś₁ बली (for हलं). T₁ चकार हलहस्तेन. — ^d) Ś₁ K₁ हलम्; T₂ G₁ हली (for बली). K₃ कर्षणाधोमुखं बली; D₃ माणस्तु तां बली; T₁ G₃. ३ M^a नार्थमधोमुखम्.

31 G₁ om. 31. — ^a) K₁ (marg. as in text). २-३ N^a V B D T₂. ३ G₂ उपरि (for तु पानः). — ^b) T₁ G₃. ३ M कमलाम्युत्पलानि च. — ^c) M₁ विमुच्य (for मुमुचुः). K₁. ३ चर्क्य (for -कोशैश्च). — ^d) N^a V B Dn D₃ D₃ (marg. as in text). ३ T₂. ३ वासरेणवर्णं जलम्; D₁-३ केसरेणा (D₃ 'रे' कर्णं जं).

32 ^a) D₃ हलेन वेष्टिताग्रेण; T₁ M₁-३ स हलस्य ततोऽग्रेण; G₃ M₁ लाङ्गलेन (M₁ 'लस्य' ततोऽग्रेण. — ^b) K₃-३ N₃ V₁. २ B D T₂-३ G₁. २. ३. ३ M₁ कूलं (for तीरे).

33 ^a) D₃ द्रुमः; T₂ हलः; G₂ द्रुतः (for हृदः). — ^c) D₃ महा- (for नदी). K₃ मित्रा (for भीता). — After 33, T₂ repeats 26.

34 ^a) T₂ [अ]स्तौ (for सा). Ś₁ K₁ N₂. ३ V B₁. ३ Dn D₃ D₁. २. ३-३ T₂ G₂ लाङ्गलादिष्ट (V₁ 'सक' मार्गा सा; B₂ Bom. Poona eds. G(ed.) लाङ्गलादिष्टवर्मा सा. — ^b) G₃ M₁ वेगाद् (for वेगः). K₂. ३ N₂. ३ V₂ B Dn D₃ D₁. २. ३-३ T₂. ३ G₁. ३ वेगाद् वक्रगामिनी; V₁ वेगाद् वक्रकपिणी; V₂ D₃ वेगेनावक्रगामिनी, T₁ वेगाद् वक्रानुसारिणी; T₂ G₃

व्यावर्तत नदी भीता हलमार्गानुसारिणी ॥ ३३
लाङ्गलाकुष्टमार्गा सा वेगवक्रानुगामिनी ।
संकर्षणभयत्रस्ता योषेवाकुलतां गता ॥ ३४
स्रोतःपुलिनविम्बोष्ठी मृदितैस्तोयताडितैः ।
फेनमेखलसूत्रैश्च चिह्नैस्तीरानुहासिभिः ॥ ३५
तरंगविषमापीडा चक्रवाकोन्मुखस्तनी ।
वेगगम्भीरचक्राङ्गी त्रस्तमीनविहंगमा ॥ ३६
सा तु हंसेक्षणपाङ्गी काशक्षौमोज्जिताम्बरा ।
तीरजोद्धतकेशान्ता जलस्खलितगामिनी ॥ ३७

सावेगा वक्रगामिनी. — D₃ reads 34^a 37^d on marg. — ^a) V₂ D₁. ३ -भवात् (for -भयः).

35 ^a) Ś₁ K₁ -विम्बोष्ठा; G₃ M₁ -विम्बोष्ठी. K₂-३ N^a V B D₃ D₁-३ T₂. ३ G₁ पुलिनधोनिविम्बोष्ठी (K₂ 'विषता'; N^a V B D₃ T₂ G₁ 'विम्बोष्ठी); Dn D₃ T₂ G₂. ३ पुलिनैः धोनिविम्बैः सा (Dn₃ 'विम्बोष्ठी'; T₂ 'विम्बास्या'). — ^b) D₃ पीडितैः (for -ताडितैः). Ś₁ मृदिता तोयताडिता. — After 35^{ab}, V₃ reads 38^a-39^b, repeating it in its proper place. — ^c) M₁ -सारिभिः (for -हामिभिः). K₂-३ N₁ V₁ B Dn D₃ D₃ T₂. ३ G₂ छिन्नैस्तीरानुहासिभिः (T₂. ३ 'नु' गामिनी (K₁ N₁ 'हामिभिः); K₂ छिन्नैः सा चान्द्रासिनी; K₃ N₃ V₂ D₁. २. ३ वेगगाम्युदगामि (K₁ 'वासि' नी; N₃ छिन्नैरमुदगामिनी; V₂ D₁ वेगेनावमुद (D₁ 'धि' गामिनी; D₃ वेगेनावमुदहामिनी; T₁ G₃ चिह्नैः सीरानुसारिभिः; T₂ G₁. ३ मि (G₃ छिन्नैस्तीरानुहासिभिः; G₃ छिन्नैस्तीरानुहासिभिः.

36 B₃ repeats 36^{ab} after 37. — ^a) Dn तरंगविषमापीता; G₂ तरंगविक्रमापीना. — ^b) Ś₁ चक्रवाकमुखस्तनी; M₁-३ 'कद्रुयस्तनी. — T₂ om. 36^{cd}. — ^c) Ś₁ K₁ वेग- (for वेगः). — ^d) N₁ कूर्मः; V₃ स्तम्भः; M₁-३ कला- (for ब्रह्मः). K₂-३ N₂ V₂ B Dn D₃ D₁-३ T₁ G₁-३ -विभूषणा; N₁. २. ३ (marg.) V₁. ३ -विभूषिता (for -विहंगमा). T₂ G₃ अ (G₃ अ स्तमीनविभूषणा.

37 D₃ om (hapl.) 37^a-38^b. — ^a) K₂. ३ N^a V B₁. ३ D (D₃ om.) T₂-३ G₁-३ सित- (for सा तु). K₃ G₃ सित-सिद्धेक्षणपाङ्गी; B₃ सितहंसेक्षिता. — ^b) K₂ काशक्षौमाङ्गीताम्बरा; K₃. ३ N₂. ३ V₂ B₁. ३ Dn D₃ काशक्षौमोष्णिका (K₃ 'ज्ज्वला'म्बरा; D₁. ३ काशकात्मोर्जिता; D₃ काशक्षौमावृता; T₁ G₃ M₁ धौतरोषःसिता; G₃ काशकक्षाम्बिता; M₁-३ धौतक्षौमसिता. — ^c) K₃ G₃ M₁ नीरजोद्धतकेशान्ता; K₃ Dn₃ D₃. ३ T₁ G₃ नीरजोद्धतः; D₃ G₁. ३ तीरजोद्धतः; T₂ तीरजो-

लाङ्गलोल्लिखितापाङ्गी क्षुभिता सागरंगमा ।
मत्सेव कुटिला नारी राजमार्गेण गच्छती ॥ ३८
कृष्यते सा स वेगेन स्रोतःस्खलितगामिनी ।
उन्मार्गानीतमार्गा सा येन वृन्दावनं वनम् ॥ ३९
वृन्दावनस्य मध्येन सा नीता यमुना नदी ।
रोरुयमाणैः खगमैरन्विता तीरवासिभिः ॥ ४०
सा यदा समतिक्रान्ता नदी वृन्दावनं वनम् ।
ततः स्त्रीविग्रहा भूत्वा यमुना राममब्रवीत् ॥ ४१
प्रसीद राम भीतास्मि प्रतिलोभेन कर्मणा ।

इति. — ^a) $\tilde{N}_2$ मेदिनी (for -गामिनी). — After 37, B₂ repeats 36^{ab} and M₁₋₃ ins. 943^a.

38 D₂ om. 33^{ab} (cf. v. l. 37). D₄ om. (hapl.) 38^a-39^b. M₁₋₃ om. 38^{ab}. V₂ reads 38^a-39^b for the first time after 35^{ab}. — ^a) $\tilde{S}_1$ G₂ M₄ लाङ्गलोल्लिखि- (M₂ 'ल्लिखि' लापाङ्गी; V₁ 'मथितापाङ्गी; T₁ 'ल्लिखिताङ्गी सा; G₁ 'ल्लिखितापाङ्गी; G₂ 'ल्लिखितापाङ्गी. — ^b) $\tilde{S}_1$ K₂ V₁. s (both times) B₁. s D₁₋₃ क्षुभिता सागराङ्गना; K₄ 'ता सा वराङ्गना. — T₂ M₁ ins. after 38^a; M₁₋₃ after 37:

955* सैवालमलदिग्धाङ्गी घनबुद्धविह्वला ।

[M₁₋₃ पद्मेष्वा (for -दिग्धाङ्गी).]

— ^a) $\tilde{N}_2$ T₁ G₂ M मत्सेव कुटिलापाङ्गी.

39 For the repetition in V₂, cf. v. l. 38. D₄ om. 39^{ab} (cf. v. l. 38). — ^a) $\tilde{N}_1$. s V₂ (both times) कृष्य-माणा (for कृष्यते सा). Rom. Poona eds. [कृ] ति- (for कृ). — ^b) T₂ G₁. s वेगिनी (for -गामिनी). $\tilde{N}_1$ स्खलित-स्रोतगामिनी. — ^c) K₁ उन्मार्गानीता मार्गे सा; M₁₋₃ 'र्गा सा वगामाङ्गु. — ^d) T₂ साधु; T₄ न च; G₂ तेन (for येन). T₂ गता; G₂ M₄ क्षुभम् (for वनम्).

40 ^a) T₂ G₁. s M₁. s. 4 मध्ये नु (for मध्येन) — ^b) T₂ सा दीना; G₂ M₂ नीता सा (by transp.). —) D₂ च खगैर् (for खगमैर्). K₂₋₄ $\tilde{N}$ V B Dn D₂ D₁. s. 4-8 T₂₋₄ G₁. s. 4 रोरुयमाणेषु (D₂ G₁ 'णा च खगैर्. — ^d) K₂. s $\tilde{N}_2$ (marg. as in text) V₂ B D T₂. s G₂ तोय-; K₂ वीर (for वीर-). $\tilde{S}_1$ गामिनी; K₁ गामिभिः (for वासिभिः). T₂ G₁. s अभितस्नोयवासिभिः.

41 $\tilde{S}_1$ om. 41^{ab}. — ^a) B₂ D₁ T₁ G₂ समभि- (for 'सि'). — ^b) T₂ G₁. s वृन्दावनम् (for 'वनं'). T₁ G₂. s M तदा (for वनम्). — ^c) M₂ तदा (for ततः). K₂₋₄ $\tilde{N}$ V B D T₂₋₄ G₁. s. 4 तदा स्त्रीरुपिणी भूत्वा. — ^d) D₂ T₂ G₁

विपरीतमिदं रूपं तोयं च मम जायते ॥ ४२
असत्यहं नदीमध्ये रौहिणेय त्वया कृता ।
कर्षणेन महाबाहो स्वमार्गव्यभिचारिणी ॥ ४३
प्राप्तां मां सागरे नूनं सपत्न्यो वेगगर्विताः ।
फेनहासैर्हसिष्यन्ति तोयव्यावृत्तगामिनीम् ॥ ४४
प्रसादं कुरु मे वीर याचे त्वां कृष्णपूर्वज ।
कर्षणायुधकृष्टास्मि रोपोऽयं विनिवर्त्यताम् ॥ ४५
एषा मूर्धाभिगच्छामि चरणौ ते हलायुध ।
मार्गमादिष्टमिच्छामि क्व गच्छामि महाभुज ॥ ४६

C 5787
B 2. 46. 49
P 2. 46. 49

वाक्यम् (for रामम्).

42 ^a) K₂₋₄ $\tilde{N}$ V B₂. s D T₂₋₄ G₁₋₄ नाथ (for राम). — ^b) K₂ धर्षिता; T₂. s कर्षणात् (for कर्मणा). — ^c) M₁₋₃ तोयं रूपं (by transp.). D₁. s तोयं च समजायत (for ^d).

43 ^a) V₁ वसाम्यहं; G₂ हसिताहं (for असत्यहं). — ^b) S₁ त्वया कृता; K₂ निराकृता; D₂ कृता त्वया (by transp.). — For 43^{ab}, $\tilde{N}_1$ subst.:

956* रौहिणेय हसिष्यति मां नन्दः संगता त्वया ।

— ^a) K₁ कर्षणाच्च; D₂ संकर्षण (for कर्षणेन). M₁₋₃ स्वमार्गव्यति M₁ 'भि' चरेण. — ^b) $\tilde{S}_1$ K₁ $\tilde{N}_1$ स्वमार्गव्य-चारिणी; D₂ 'स्याभिचारिणी.

44 ^a) V₁ प्राप्तां तां; T₁ G₂ M₁₋₃ संप्राप्ता (for प्राप्तां मां). D₂ सागरं (for 'रे'). T₂ प्राप्तां मां सागरानूपं; M₄ संप्राप्ता सागरानूपं. — ^b) $\tilde{N}_1$ पत्न्यो वै (for सपत्न्यो). — After 44^{ab}, G (ed.) ins. 945^a. — ^c) G₂ तोय- (for फेन-). — ^d) G₂ M₄ फेन- (for तोय-).

45 ^a) T₁ G₂. s M₁₋₃ राम (for वीर). — ^b) T₂. s जाने (for याचे). S₁ त्वा (for त्वां). — K₂ $\tilde{N}_2$. s V B Dn D₂ D₁. s T₂. s G₂ ins. after 45^{ab}; G (ed.) after 44^{ab}:

957* सुप्रसन्नमना नित्यं भवस्व त्वं सुरोत्तम ।

[K₂ V₂ B₂ Dn G₂ भव त्वं सुरोत्तम; D₂ T₂ भवस्व (T₂ भव त्वं) पुरुषोत्तम (for ^b).]

— D₂ om. (hapl.) 45^c-46^d. — ^a) $\tilde{N}_2$ V₂ कृष्टास्मि (for 'कृ'). B₁ लाङ्गलायुधकृष्टास्मि. — ^b) T₂ सं-; G₂ स (for स्यं).

46 D₂ om. 46 (cf. v. l. 45). — ^a) K₂ $\tilde{N}$ V B Dn D₂ D₁. s T₂₋₄ G₁. s. 4. s गच्छामि चरणौ मूर्धा; K₂. s D₁. s G₂ मूर्धा गच्छामि चरणौ. — ^b) K₂ $\tilde{N}_2$ V₁. s B D₂ D₂ G₂

C 5788
B 2. 46. 49
P 2. 46. 49

तामेवं भुवतीं दृष्ट्वा यमुनां लाङ्गलायुधः ।
प्रत्युवाचार्णववधूं मदाक्रान्तालसो बलः ॥ ४७
लाङ्गलाकुट्टमार्गा त्वमिमं मे प्रियदर्शने ।
देशमम्बुप्रदानेन निखिलं भावयस्व नः ॥ ४८
एष ते सुभ्रु संदेशः कथितः सागरंगमे ।
शान्तिं व्रज महाभागे गम्यतां च यथासुखम् ।
लोका हि यावत्स्थास्यन्ति तावत्स्थास्यति मे यशः ॥ ४९
यमुनाकर्षणं दृष्ट्वा सर्वे ते व्रजवासिनः ।
साधु साध्विति रामाय प्रणामं चक्रिरे तदा ॥ ५०

तवाहं लाङ्गलायुधः ; Ks. 4 Ñ1. 3 Vs Dn D1. 2. 4. 5 Ts-4 G1. 4. 5 तवैवा लाङ्गलायुधः. — °) Ś1 उद्दिष्टम् ; Gs M आदेष्टुम् (for आदिष्टम्). T1 G1. 3 मार्गमादिश गच्छेयं (G1 'च्छामि ; Gs 'च्छेयं). — °) K2 गमिष्यामि ; K4 गच्छामि च (for क गच्छामि). Ks T2 G1 हलायुध (for महाभुज).

47 Before 47, K1 Ts ins. वैशंपायन उवाच. — °) K Ñ V B Dn Ds D2 (marg.). 3-6 Ts-4 G1. 2. 3 प्रणामा- Ñs B2 T1 'णया धनतां दृष्ट्वा ; D1. 2 प्रणतां च न (D2 बलि तां दृष्ट्वा. — °) Gs M1-3 यमुनां स हलायुधः. — °) T1 बली (for बलः). Ś1 यमुनां तामसौ बलः ; K1. 3. 4 Ñ1. 3 Vs. 3 B1. 3 Dn Ds1 D1-3 Ts. 4 G1. 2 : मदक्रान्ता K1 'का स्त इदं वचः ; K2 Ñs V1 B2 Ds1 D1-6 Ts Gs मदक्रान्तमिदं वचः.

48 °) Ś1 [आ]शु (for स्वम्). Ks. 3 Ñ V B D T G1. 3. 4. 5 Ms लाङ्गलादिष्टमार्गा स्वम्. — °) Gs इहैव (for इमे मे). — °) Ñ1-प्रमादेन ; T2 G1. 2. 4. 5-प्रवाहेन ; Gs Ms-प्रपातेन (for-प्रदानेन). M1. 3 देशमम्बुजप्राप्ति. — °) T1 पातयस्व ; Gs Ms 'प्राव' (for भाव'). Ks-4 Ñ V B D Ts-4 G1. 2. 4. 5 प्रावयस्वाखिलं शुभे (Ñ1 तदा ; Gs शुभम्).

49 °) K1 एवं हि (for ते सुभ्रु). — °) G1 यमुने ; Gs नित्यं स्यात् (for कथितः). V1 B2 D1-3 कथितः सागराङ्गमे ; T1 साधिनः सागरोत्तमे. — °) Ts. 4 भद्र (for व्रज). — °) Ks. 4 Ñs Vs B2 Dn D1-5 Ts यावत्स्थास्यन्ति लोकोऽयं (Ñs Vs B2 Ds Ts 'को हि) ; Vs T1 यावत्स्थास्यन्ति लोका हि (Ts लोके मे) ; T2 G1 यावत्तिष्ठन्त्यमी लोकाम् ; Gs M1-3 यावत्स्था-स्यन्त्यमी लोकाम्. — °) Ks. 3 Ñ1. 3 V1 B1. 3 Ds Dn T1 Gs तिष्ठतु ; T2 G1 तिष्ठति (for स्थास्यन्ति). — After 49, T1. 3 Gs. 4 Ms ins. :

958*

वैशंपायन उवाच ।

इत्युक्ता सा तथा चक्रे यमुना रामशायनम् ।
अनुज्ञायां तु रामेण यथामार्गं जगाम सा ॥

तां विसृज्य महाधेगां तांश्च सर्वान्ब्रजौकसः ।
ततः संचिन्त्य मनसा बुद्ध्या निश्चित्य चैव ह ।
पुनः प्रतिजगामाशु मथुरां रोहिणीसुतः ॥ ५१
स गत्वा मथुरां रामो भवने मधुसूदनम् ।
परिवर्तमानं ददृशे पृथिव्याः सारमव्ययम् ॥ ५२
तथैव वनवेषेण सोपसृप्तो जनार्दनम् ।
प्रत्यग्रवनमालेन वक्षसाभिविराजता ॥ ५३
स दृष्ट्वा तूर्णमायान्तं रामं लाङ्गलधारिणम् ।
सहस्रोत्थाय गोविन्दो ददाधासनमुत्तमम् ॥ ५४

[Gs om. the ref. — (L. 2) Ts Gs [अ]य (for तु).]

50 °) Ks Ds वन- (for व्रज). — After 50, T1-3 G1. 3. 4 Ms ins. :

959* नमोऽस्तु ते जगन्नाथ बलभद्र हलायुध ।

प्रसीद देवदेवेश राम रामेति गोपकाः ॥

[(L. 2) T1 देवेति (for 'त'). T1 Gs M1-3 गोपिकाः (for गोपकाः). Gs Ms प्रसीद राम रामेति (Ms 'त') देवदेवेति (Ms 'त') गोपकाः.]

51 °) Ks-4 Ñ V Dn D1. 2. 3. 4 Ts-4 Gs Ms महा-भागां (for 'वेगां'). — °) Ñs V1 Ds वनौकसः (for ब्रजौ). — Gs om. 51°d. — °) K1. 3. 4 Ñ1. 2. 3 (marg.) V B2 Dn D1-3 Ts. 4 G1. 3 रामः प्रहरतां वरः.

52 °) Hypermetric. Ñs V1 B2 Ds वि- ; Vs प्र- (for परि). Ks Ds (marg.) उपविष्टं स ददृशे. — °) Ś1 T1 Gs पृथिवी ; K Ñ V B Ds D1-6 Ts. 3 G1. 4. 5 Ms 'व्या' (for 'व्या').

53 °) K1 तेन (for तथा). Ks Ñ V1. 3 B1. 3 Dn Ds Ds-6 Ts. 3 Gs. 4 [अ]ध्वम्य- ; Vs [अ]ध्वग- ; Ds (sup. lin.). 3 वम्य- ; T1 Gs M व्रज- ; Ts [आ]गम- (for वन-). Gs Ms तेनैव वनवेषेण. — °) K1. 3 Ds. 4 (marg.) सोपसृत्वा ; Ks G1. 4 'क्षिप्तो ; Ks Vs B2 Dn Ds (before corr.) 'क्षिप्तो ; Ñ1. 3 V1 B1. 3 Ds Ds-6 Gs 'सृष्टो ; Ñs 'क्षिप्ता ; Vs 'विष्टो ; Ds सोऽपि सृष्टो ; T1 सोपविष्ट ; Ts. 4 'क्षिप्य ; Gs Ms ससृजे तं (for सोपसृष्टो). D1 सोऽपि क्षिप्तो जनार्दनः ; Ts सोपक्षिप्य जनार्दनः. — Ds om. (hapl.) 53°-55°d. Gs repeats 53°-54°d including 949* after 55. — °) Ks Ms-विरा-जितम् (for 'जता'). °

54 For the repetition in Gs, cf. v. l. 53. Ds om. om. 54 (cf. v. l. 53). — °) K1 ह (for ह). — °) Dn Ts G1 जायमानः (for उत्तमम्). Ñs V1 B1. 3 Ds Ds प्रवृत्ता-

उपविष्टं ततो रामं पप्रच्छ कुशलं व्रजे ।

बान्धवेषु च सर्वेषु गोषु चैव जनार्दनः ॥ ५५

प्रत्युवाच ततो रामो आतरं साधुभाषिणम् ।

सर्वत्र कुशलं कृष्ण येषां कुशलमिच्छसि ॥ ५६

ततस्तयोर्विचित्राश्च पौराण्यश्च कथाभवन् ।

वसुदेवाग्रतः पुण्या रामकेशवयोस्तदा ॥ ५७

इति श्रीहरियशे त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

८४

वैशंपायन उवाच ।

कस्यचिच्चथ कालस्य समायां यदुसंसदि ।

बभाषे पुण्डरीकाक्षो हेतुमद्वाक्यमुत्तमम् ॥ १

यादवानामियं भूमिर्मथुरा राष्ट्रवर्धनी ।

वयं चैवेह संभृता व्रजे च परिवर्धिताः ॥ २

तदिदानीं गतं दुःखं शत्रवश्च पराजिताः ।

नृपेषु जनितं वैरं जरासंधे च विग्रहः ॥ ३

वाहनानि च नः सन्ति पादातं चाप्यनन्तकम् ।

C 6389
B 2. 56. 4
P 2. 56. 4

वासनोत्तमम्. After 54, Ds T1-s G1. 2. 4 (both times). s M ins. :

960* अभिवाच महात्मानं बलभद्रं जनार्दनः ।

पुनः प्रणाममकरोस्वागतं ते हलायुध ॥

[T2 G1. 4 (first time) om. line 1. — (L. 1) Ds M1 s मददेव (for 'मान'). M2 वन्देव (for 'मद'). T1. s M4 पुनः पुनः (for 'जनार्दन'). — T3 om. line 2. — (L. 2) Ds प्रणाममकरोस्वैव (for ' ').]

55 For the repetition in G1, cf. v. l. 53. D1 om. 55 (cf. v. l. 53). — ' ' K2. 4 V2 Dn Ds. 3 T2-4 G1. 2. 4. s M4 तदा (for ततो).

56 ' ' D1 शुभ- (for साधु-). K4 Ds Ts भाषितम् ; V1 'णः ; B4 'ता (for 'णम्'). — ' ' N2 Ds (sup. lin.) सर्वेषां (for सर्वत्र). B4 वीर (for कृष्ण).

57 ' ' K2 N2. s V B Dn Ds D2 (sup. lin.). s. 4. 6 T1 G1. s विचित्रार्थाः (for 'त्राश्च'). — ' ' K4 पौराण्यश्च (for 'ण्यश्च'). K1 N2. s V2 Ds. 3 G2 [अ]भवत्कथाः (by transp.); T1 [अ]भवत्विभो ; T2. s G1. s तथाभवत् K2 V1 B Ds Ds G2 पौराण्यो ह्यभवत्कथाः ; D1 'णी च कथाभवत् ; G2 M कथास्तत्रा (G2 'स्वप्य' ; M4 'आप्य') भवत्विभो.

COLOPHON. — Mention of the Epi. : K2 N1 B4 Ds Ts. — Mention of Khila : S1 K2. 4 N2 V B Dn Ds D1. s. — Sub-paran. : Ts आश्चर्यपर्व. — Adhy. name : N T1. 4 G2. s M4 यमुनाक्ष (Ds 'च' र्णम् ; M1-s बलदेव-कीडनम्. — Adhy. no. (figures, words or both) : K2 (marg.) Ds 100 ; N2 V1. s B4 103 ; V2 G1 104 ; Dn Ds 101 ; Ds 108 ; T1 G2 M2. 4 109 ; T2 G2 192 ; Ts 112 ; T4 93 ; G2 106 ; G2 195 ; M1. s 99. — Śloka

no. : Dn 60 ; Ds 61 ; Ds 59. — After this adhy., N (except S1 N1) T2-4 G1. 2. 4. s M G(ed.) ins. a passage given in App. I (No. 20).

84

[77] G2 reads this adhy. after line 770 of App. I (No. 20).

1 K1 om. the ref. K2 reads 1^a-7^b on marg. — ' ' N V1 B4 Ds T1 G2 सम्यस्तान् ; Ds समस्तान् (for सभायां). — ' ' K2 D1 यादवो य (Ds 'वान्य') दुपुंगवः. — After 1, Ds T1-s G1. 3. 1 M ins. :

961* श्रूयतां यादवा वाक्यं सर्वे चावहिता मम ।

[M4 मया (for मम). Ts G1. s सर्वेऽपि द्वितैर्मम (for ' ').]

2 ' ' S1 यादवी ; K1 माथुरी (for मथुरा). K2-s Dn Ds. 2. 4 : T4 मालिनी ; N1 T1-s G1. 3-s M4 शोभिनी ; N2. s V1. s B Ds Ds G2 वर्धनी ; V2 Ds मालिनी (for वर्धनी) M1 s मथुरा राष्ट्रशोभिनी. — ' ' D2 व्रजे (for वयं). S1 वै च (for चैव). N1 [ए]क- (for [इ]ह). G1. s M4 संजाता (for संभृता). — ' ' M4 तु (for च).

3 ' ' V2 यद् ; B1 Ds1 तं तु ; G2 M1-s तनु (for तद्). — ' ' K2 नित्यं (for जनितं). — ' ' T2. s G1. 2. 4 M4 तु (for च). K1. 4 N V B Dn Ds Ds. s-e T1. 4 G2 जरासंधेन विग्रहः

4 ' ' K2 Ds वः सन्ति ; N1 सन्ति स्म (for नः सन्ति). — ' ' T2 G1 [अ]नन्तकाः (for 'कम्'). Ts G2-s M पादा-ताश्चाप्यनन्तकाः. — ' ' K2 N V1. s B1. s Ds Ds T1. 4 G2 सुब (Ds T1. 4 च व) हूनि (for बहुलानि).

C 2. 36. 4
B 2. 36. 4
P 2. 36. 4

रत्नानि च विचित्राणि मित्राणि बहुलानि च ॥ ४
इयं च माधुरी भूमिरल्पा गम्या परस्य नः ।
बुद्धिश्चापि परास्माकं बलतो मित्रतस्तथा ॥ ५
कुमारकोट्यो याश्चेमा गणाश्चैव पदातिनाम् ।
एषामपीह वसतां संमर्दमुपलक्ष्ये ॥ ६
तन्मे न रोचते ह्यत्र निवासो यदुपुंगवाः ।
पुरीं निवेशयिष्यामि मम तत्क्षन्तुमर्हथ ॥ ७
एतद्यद्यनुकूलं वो ममाभिप्रायजं वचः ।
भवाय भवतां काले रोचतां यदुसंसदि ॥ ८
तमूचुर्यादवाः सर्वे हृष्टेन मनसा तदा ।

5 °) Ds वै (for च). Ds Ts Gs मधुरा; Gs M मधुरा (for माधुरी). — °) Śi अप्यगम्या; Ks अभ्यागम्या; Ns Vs Ds अनगम्या (for अल्पा गम्या). Tl. s Gs जनस्य (for परस्य). Ks Ns. s Tl. s Gs. s च; Ns V B D Ts Gs तु (for नः). Ks. s Ms अल्पगम्या परस्य तु (Ms च); Ts Gs. s Ml. s अल्पगम्या जनस्य नः (Ts Gs च; Gs तु). — °) K Ns Vs. s Bs Dn Di. s. s Ts Ms [ए]व; Ds [ए]वा (for [अ]पि). Tl तदा (for परा).

6 °) Ts एव (for [इ]मा). Ks कुमारकोट्यो याश्च. — °) Ns पदातिनः; Ns. s Vs. s B. s Ds Ds Gs तयः; Tl पदातिनाम् (for पदाति). Ks. s Vs Bs Dn Di. s (marg.). s. s Ts पदाती (Ds ता) मां गणाश्च ये.

7 °) Ml. s न नो (for मे न). Ks Ns. s Vs. s B Ds Ds. s Tl Gs. s तन्महं (Bs अत्र नो; Tl Gs तनु मे) रोचतेऽन्वत्र; Ks. s Dn Di अत्र नो (Ks Di तत्र नो; Ks तत्र वै) रोचते महं; Ns तत्र रोचयते महं; Vs Ds एतच्च (Ds तदन्वो) रोचते महं; Ts. s G. s Ms तनु मे रोचते पुत्र (Ms महं); Ts तन्मात्र रोचते महं. — °) Śi Vs निवासं (for मो). — Ts reads 7° twice. — °) Ks. s Ts Gs पुरं (for पुरी). — °) Ks च क्षन्तुम्; Ml. s तन्मन्तुम् (for तत्क्षन्तुम्). Śi Ns नईसि (for थ).

8 °) Śi एतदस्य; Ks. s एवमपि; Vs B. s Ds एतच्च; Gs तद् (for यदि). Ks Ns Dn Ds अनुकूपं (for कूलं). Ks Ns Vs B. s Dn Di. s. s Tl. s. s G. s. s M एतद्यद्यनुकूपं वो (Ts Gs वै); Ds एतद्यद्यनुकूलं वो. — °) Ks Gs लोके; Vs कार्यं (for काले). — °) Śi K Ns Vs. s Dn Di. s Ts Gs यत्कं; Ns. s Vs B Ds Ds Gs मचोक्तं (for रोचतां)

साध्यतां यदभिप्रेतं जनस्यास्य भवाय च ॥ ९
ततः संमन्त्रयामासुर्वृष्णयो मन्त्रमुत्तमम् ।
अवध्योऽसौ कृतोऽस्माकं सुमहच्च रिपोर्बलम् ॥ १०
कृतः सैन्यक्षयश्चापि महानिह नराधिपैः ।
बलानि च ससैन्यानि हन्तुं वर्षशतैरपि ।
न शक्यामो ह्यतस्तेषामपयानेऽभवन्मतिः ॥ ११
एतस्मिन्नन्तरे राजा स कालयवनो महान् ।
सैन्येन तद्विधेनैव मथुरामभ्युपागमत् ॥ १२
ततो जरासंधबलं दुर्निवार्य महत्तदा ।
ते कालयवनं चैव श्रुत्वैवं प्रतिपेदिरे ॥ १३

9 °) Ks यदा; Vs सदा; Ts सह (for तदा). Ns. s Vs B. s Ds Gs प्रहृष्टमनस्तदा (Bs चा). — °) Śi तद् (for यद्). — °) Śi Ks. s Vs Bs Dn Di. s. s Gs वै (for च).

10 °) Ds Tl. s G. s. s M ते (for से). — °) Ds वादवा (for वृष्णयो). — °) Śi Ns. s Vs. s B Ds Ds. s Ts Gs. s नृपो; Ks. s रिपुर (for कृतो). — °) Ds सुमहच्च; Ds महचापि (for सुमहच्च).

11 °) Śi Cal. ed. ततः; Ns तत्र (for कृतः). Ks सैन्य (for सैन्य-). Ds-भरश्च (for क्षयश्च). — °) Ks क्षतिः; Ds एव; Ts इति (for इह). — °) Śi K Dn Di. s Ts. s G. s. s Ms बहु (Ts. s Gs. s क्षति) कानि च सैन्यानि; Gs क्षतिकानि च सर्वाणि. — °) Vs B. s Ds (marg.). s. s शक्यामो; Ds क्षमामो (for शक्यामो). Ks Ns Vs वत्स; Tl Gs Ms अत्यन्त (for ह्यतस्). Gs. s न शक्यामोऽत्यतस्तेषाम्. — °) Gs जावयोर्नो (for अपयाने). Ks अवत्यतः; Tl Gs. s Ms. s क्षमन्मतिः; Ts. s सुदुर्मतिः (for अभवन्मतिः).

12 Before 12, Ds ins. वैजंपायन उवाच. — °) Śi K Ns Vs Bs Dn Di. s त (Śi ज) किञ्चैव (for एतस्मिन्). Ts. s G. s एतस्मिन्नेव काले तु. — °) Ks Ns. s V B. s Dn Ds Di. s. s. s Tl. s. s G Ms. s तदा; Ks अन्वत्; Bs Ds Ts Ml. s तथा; Ds नृप (for महान्). Ns जरासंधो महावक्त्रः. — °) Tl. s G. s. s M विविधेन (for तद्विधेन). — °) Ds मथुरामागतः पुरीम्; Tl Gs म्वासागमत्.

13 °) Ks. s Ts. s अश्रुत्वा; Gs Ms महत्तरम् (for तदा). Vs दुर्निवार्यतरे तदा; Tl. s Gs. s Ml. s चां महत्तराः. — °) Ks तं (for ते). Tl. s G. s. s M ब्रह्म (for वैव). — °) Śi Ks. s Vs Dn Di. s Ts श्रुत्वा; Ns तत्र

केशवः पुनरेवाह यादवान्सत्यसंगरान् ।
अथैव दिवसः पुण्यो निर्याम सपदानुगाः ॥ १४
निश्चक्रमुस्ते यदवः सर्वे केशवशासनात् ।
ओषा इव समुद्रस्य बलीषप्रतिवारणाः ॥ १५
संगृह्य ते कलप्राणि वसुदेवपुरोगमाः ।
सुसंनदैर्गजैर्मत्तै रथैरक्षैश्च दंशितैः ॥ १६
आहत्य दुन्दुभीन्सर्वे सधनज्ञातिबान्धवाः ।
निर्ययुर्यादवाः सर्वे मथुरामपहाय वै ॥ १७
स्यन्दनैः काञ्चनापीडैर्मत्तैश्च वरवारणैः ।

सुतपुत्रैश्च तुरगैः कशापाणिप्रचोदितैः ॥ १८
स्वानि स्वानि बलाप्राणि शोभयन्तः प्रकर्षिणः ।
प्रत्यञ्चुस्वा ययुर्दृष्टा वृष्णयो भरतर्षभ ॥ १९
ततो मुख्यतमाः सर्वे यादवा रणशोभिनः ।
अनीकाप्राणि कर्षन्तो वासुदेवपुरोगमाः ॥ २०
ते स्म नानालताचित्रं नारिकेलवनायुतम् ।
कीर्णं नागवर्नैः कान्तैः केतकीषण्डमण्डितम् ॥ २१
पुंनागतालीबहुलं द्राक्षावनघनं कंचिद् ।
अनूपं सिन्धुराजस्य प्रपेदुर्यदुपुंगवाः ॥ २२

C 6408
B 2. 16. 22
P 2. 56. 22

सं-; Ms अथैवैतत् (for अथैवैव). — After 13, N₁ wrongly reads lines 51 and lines 56-74 of App. I (No. 20). While G₂ ins. after 13 :

962* एतस्मिन्मन्त्रे चैव यदूनां नन्दिवर्धनः ।

14 ^a) S₁ K V₂ s B₂ D (except D₂) T G₁₋₄ M₂ संगरः (for 'रान्'). — ^c) K₂ अथैव पुण्यदिवसो; T₂ G₁ 'व दिवसे पुण्ये. — ^d) N₁ G₂ M₁ s निर्याम; T₂ s G₁ s s M₂ गच्छामः (M₂ 'म') (for निर्याम). S₁ K₂ B₁ D₂ D₁ निर्याम सबलानुगाः; K₁ s s N₂ s (marg.) V₂ Dn D₂ s s T₁ निर्यामिः (D₂ 'त') सबलानुगाः; V₁ गच्छामः सबलानुगाः; V₂ B₂ s D₁ s G₁ निर्यामः सबलानुगाः (V₂ 'लंघिताः').

15 ^a) S₁ संदृष्टाः (for यदवः). K₁ s s N₁ V B D (except D₂) T₂ G₂ ततो निश्चक्रमुः सर्वे; K₂ विश्रब्धा यादवा-
जैव. — ^b) K₂ s N₁ V B Dn D₁ s s T₂ G₂ यादवा कृष्ण-
शासनात्; D₂ यादवा केशवाज्ञया. — D₂ transp. 15^c and 16^c. — ^c) D₂ कुरुया (for ओषा). — ^d) N₁ V B Dn D₂ D₁ s (sup. lin.) s s s T₂ G₂ नारिताः; D₁ नारिताः; T₁ s G₁ s s चारिणः; M₂ (inf. lin. as in text) s s चारिणः (for चारणाः). — After 15, D₂ reads 18^a.

16 N₁ om. 16^a. D₂ transp. 15^c and 16^c. — ^a) D₂ संगृह्य च; T₂ संगृह्यन्ते (for संगृह्य ते). S₁ D₂ संगृही-
तकृष्णा हि. — After 16^a, T₂ s G₁ read 21^a repeating it in its proper place. — ^d) M₁ s सु- (for च). S₁ K₁ s N₂ B D₂ s G₂ दंशिताः (for 'तैः').

17 ^a) K₂ N₂ D₂ D₁ s s T₂ s G₂ M₂ दुन्दुभीः; V₂ 'मि (for 'भी'). K₂ आतोयदुन्दुभीः सर्वे. — ^b) K₁ N₁ s (marg. as in text) V₂ B₂ D₁ s s T₂ G₂ सज्जनः; D₂ (marg.) T₁ s M₂ सज्जन- (for सज्जन-). K₂ कयात- (for कयाति). D₂ स्वजनज्ञातिबान्धवैः. — ^c) S₁ D₂ घूरा (for घूर्वैः).

18 D₂ reads 18^a after 15. N₂ reads 18^a-20^a twice. — ^c) K₁ D₂ कृत-; K₂ s D₂ जव-; N₁ V₂ सितैः; D₂ श्रित-; T₂ सूतैः (for सूत-). T₁-s G₁ s s M₂ दुतयाधि-
भिरक्षैश्च. — D₂ om. 18^a-19^a. — ^d) D₁ कशापाणि-; D₂ कशाप्राणि- (for 'पाणि') K₂ T₂ प्रचोदितैः (for 'प्रचो').

19 For the repetition in N₂, cf. v. l. 18. D₂ om. 19^a (cf. v. l. 18). — ^c) T₁-s G₁ s s M₂ तानि तानि (for स्वानि स्वानि). G₂ बलाप्राणि (for प्राणि). — ^b) D₂ चाल-
यन्तः (for शोभन्). V₂ प्रकाशिताः; T₁-s G₂ s M₂ प्रदक्षिणम् (for प्रकर्षिणः). — ^c) D₂ प्रतिजग्मुस्ततो दृष्टा. — ^d) D₂ यादवा (for वृष्णयो).

O For the repetition in N₂, cf. v. l. 18. — ^a) K₂ s N₂ V₁ s D₁ s T₂ G₂ मुख्यतराः (for 'माः'). — ^b) K₂ शोभनाः; B₁ D₂ D₂ G₂ कोविदाः (for शोभिनः). — ^c) S₁ D₂ M₂ [अकर्षन्तः N₁ [अशोभन्त (for कर्षन्तो). K₂ अनीकान्यवकर्षन्तो, V₂ शोभमानान्यनीकानि; D₂ अनी-
कान्यवकर्षन्तो. — After 20, D₂ ins. 963*.

21 T₂ s G₁ read 21^a for the first time after 16^a. — ^a) K₂ वनं; B₂ कृतं; G₂ लतं (for लता-). — ^b) Some Mss. नारिकेल (for नारिकेल-). V₁ D₂ बलायुतम्; T₁ s s G₁ (last three both times) s s M₂ समाकुलम्; G₂ वनाकुलम् (for युतम्). — ^c) K₂ s N₂ V₁ s Dn D₁ s s T₂ s G₂ शनैः; N₂ V₂ B₂ बलैः (for वनैः). D₁ T₂ G₁ s M₂ कान्तैः (for कान्तैः). — ^d) K₂ कदली- (for केतकी-). Some Mss. खण्ड- (for खण्ड-). D₂ केतकीषण्ड-
माश्रितम्.

22 ^a) N₁ D₂ ताल- (for ताली-). S₁ बकुलं (for बकुल-). K₂ s N₂ V₂ s B₂ Dn D₁ s s T₂ ताली (T₂ 'ल') पुंनागबकुलं (B₂ 'हुल-); D₂ पुंनागतालबकुल-; T₁-s G₁ s s M₂ नागबकुल- (M₂ 'ल'). — ^b) N₁ s V₂ वनयुतं; M₂

C 6408
B 2. 56. 23
P 2. 56. 23

ते तत्र रमणीयेषु विषयेषु सुखप्रियाः ।
मुमुदुर्यादवाः सर्वे देवाः स्वर्गगता इव ॥ २३
पुरवास्तु विचिन्वन्त्स कृष्णस्तु परवीरहा ।
ददर्श विपुलं देशं सागरानूपभूषितम् ॥ २४
वाहनानां हितं चैव सिकताताम्रमृत्तिकम् ।
पुरलक्षणसंपन्नं कृतास्पदमिव श्रिया ॥ २५
सागरानिलसंवीतं सागराम्बुनिषेवितम् ।
विषयं सिन्धुराजस्य शोभितं पुरलक्षणैः ॥ २६
तत्र रैवतको नाम पर्वतो नातिदूरतः ।
मन्दरोदारशिखरः सर्वतोऽभिविराजते ॥ २७

चनवनं (for चनघनं). T: G₁. 3-5 M₁ द्राक्षापनससंकुलम् ;
T₁ वनसमाकुलम्. — Śi ins. after 22^{ab}: D₁ after 20 :

963^a सुमनदैर्बलैस्तत्र तदा नृपवरोत्तमाः ।

— G₁ repeats 22^a after the first occurrence of 27^b.
— °) K₁ M₁ आनूपं (for अं). — After 22^a, G₁ reads
26^a-27^b, repeating it in its proper place. — °) Śi
K₁. 2 D₁ संपेतुरः ; K₂. 4 N₁ B₁ D₁. 4 T₁ G₁. 3-5 M₁ प्रपेतुरः ;
D₁ G₁ प्रययुर (for प्रपेतुरः).

23^b D₁ सह (for सुख-). — °) B₁. 3 D₁ G₁ यथा
(for इव).

24^a Śi G₁ पुरे (G₁ रं) वम्बुः ; K₂. 4 N₁. 3 D₁ पुर-
वासं (for वास्तु). V₁ विचिन्वन्त्रैः ; T₁. 3 G₁. 3 M₁ विचि-
न्वानः (for चिन्वन्त्रैः). D₁. 3 पुरवासं विचिन्वन्त्रैः ; D₁ सवि-
चिः स. — °) D₁ केशवः ; D₁ स कृष्णः (for कृष्णस्तु).
— °) Śi विमलं (for विपुलं). — °) K₂. 4 N₁ V₁ B₁ D₁
D₁. 4. 5 T₁ शोभितम् ; D₁ वामिनम् (for भूषितम्).

25^b T₁ सिकतं (for सिकता-). — °) K₁. 3 परं (for
पुर-). — °) K₂ कृतमेवम् (for कृतास्पदम्).

26^a N₁ marg. as in text) B₁. 3 D₁ D₁. 6 संपातः ;
V₁ संपातं (for संपातं). — G₁ reads 26^a-27^b for the
first time after the first occurrence of 22^a. — °) V₁ G₁ मेवितं (for शोभितं).

27 For the repetition in G₁, cf. v. l. 26. — °) T₁ 3 G₁ (both times). 3-5 M₁ यत्र (for तत्र). — °) G₁
(first time) पुरतो (for पर्वतो). — °) K₁. 2 D₁ मन्दरो-
दारशिखरः. — °) N₁ (marg. as in text) D₁ T₁ G₁
सर्वतो हि ; D₁. 3 सर्वतोऽभिः ; D₁ पर्वतोऽभिः ; M₁ सहितो हि
(for सर्वतोऽभिः). D₁ पर्वतो भुवि राजते.

तत्रैकलव्यसंवासो द्रोणेनाध्युषितश्चिरम् ।
बभूव पुरुषोपेतः सर्वरत्नसमाकुलः ॥ २८
विहारभूमिस्तत्रैव तस्य राज्ञः सुनिर्मिता ।
नाम्ना द्वारवती नाम स्वायताष्टापदोपमा ॥ २९
केशवस्य मतिस्तत्र पुर्यर्थे विनिवेशिता ।
निवेशं तत्र सैन्यानां रोचयन्ति स्म यादवाः ॥ ३०
ते रक्तसूर्ये दिवसे तत्र यादवपुंगवाः ।
सेनापालाश्च संचक्रुः स्कन्धावारनिवेशनम् ॥ ३१
ध्रुवाय तत्र न्यवसत्केशवः सह यादवैः ।
देशे पुरनिवेशाय स यदुप्रवरो विभुः ॥ ३२

28^a D₁ T₁ G₁. 5 M₁ यत्र (for तत्र). T₁. 3 G₁. 4
एकलव्यस्य संवासो. — °) K₂. 4 N₁ V₁ B₁ D₁. 3
(sup. lin.). 3-5 T₁ G₁. 3 M₁ प्रभूत- (for बभूव). — °)
T₁ विभूषितः (for समाकुलः). T₁. 2 G₁ सर्वभुक्तुसुमाकुलः.

29^a K₂ तत्र ; V₁ तेन (for तस्य). V₁ राज्ञा (for
राज्ञः). T₁. 3 G₁. 4 M₁ सुनिर्मिता ; T₁ श्रिता (for मिता).
— K₁ om. 29^a 32^a. — °) K₁ स्वायताष्टापदोपमा ; N₁
T₁ ताष्टापदोपमा.

30 K₁ om. 30 (cf. v. l. 29). K₁ reads 30^a-31^b
on marg. — °) K₂ B₁ D₁ D₁. 6 T₁. 4 G₁ केशवेन
(for वस्य). M₁. 3 तात (for तत्र). N₁ V₁ केशवेन मन-
स्तत्र. — °) D₁ पुर्यर्थाः ; D₁ र्थे (for र्थे). N₁ D₁ G₁
ऽभि- (for वि). T₁. 3 G₁. 4 M₁ पुर्याश्चैव नि (T₁ M₁. 3
'आभिनिवेशने ; T₁ पुर्यर्थे विनिवेशने ; G₁ पुर्याश्चैवाभिवेशने.
— °) V₁ निवासं (for निवेशं). — °) Śi रोचयन्ते.

31 K₁ om. 31 (cf. v. l. 29). Śi om. 31^a. — °)
B₁ रक्त- (for रक्तः). N₁. 2 B₁ T₁ G₁. 3 सूर्य- (for सूर्ये).
— After 31^a, T₁. 3 G₁. 3-5 M₁ ins. :

964^a निवेशाय मतिं चक्रुः कृष्णस्यानुमते स्थिताः ।
— °) D₁ सेनापालाश्च ; T₁ सेनापालाश्च (for पालाश्च). Śi
मोदन्तः ; T₁ G₁. 4 चै चक्रुः (for संचक्रुः). — °) K₁. 3
N₁ T₁ G₁ निवेशने (for सनम्).

32 K₁ om. 32 (cf. v. l. 29). — °) T₁ G₁. 3-5 M₁
ध्रुवाय (for ध्रुवाय). — °) T₁ तत्र (for सह). N₁ केशवो
यादवैः सह. — °) K₂ N₁ D₁. 3 T₁ G₁ देशं (for
देशे). V₁. 3 B₁ D₁ (marg. as in text). 3 T₁ G₁ निवेशाय
(for निवेशाय). N₁ V₁ T₁ G₁ M₁ देशं पुरनिवेशाय. — °)
N₁ भुवि (for विभुः). V₁ स यदुप्रवरोऽभिः.

तस्यास्तु विधिवन्नाम वास्तूनि च गदाग्रजः ।
निर्ममे पुरुषश्रेष्ठो मनसा यादवोत्तमः ॥ ३३
एवं द्वारवतीं चैव पुरीं प्राप्य सबान्धवाः ।

सुखिनो न्यवसन् राजन्स्वर्गे देवगणा इव ॥ ३४
कृष्णोऽपि कालयवनं ज्ञात्वा केशिनिषूदनः ।
जरासंधमयाच्चापि पुरीं द्वारवतीं ययौ ॥ ३५

इति श्रीहरिवंशे चतुरशीनितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

८५

जनमेजय उवाच ।
भगवञ्श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण महात्मनः ।
चरितं वासुदेवस्य यदुश्रेष्ठस्य धीमतः ॥ १
किमर्थं च परित्यज्य मथुरां मधुसूदनः ।
मध्यदेशस्य ककुदं धाम लक्ष्म्याश्च केवलम् ॥ २
शृङ्गं पृथिव्याः स्वालक्ष्यं प्रभूतधनधान्यवत् ।

आर्याढ्यजनभूयिष्ठमधिष्ठानवरोत्तमम् ।
अयुद्धेनैव दाशार्हस्यक्तवान्द्रिजसत्तम ॥ ३
स कालयवनश्चापि कृष्णे किं प्रत्यपद्यत ॥ ४
द्वारकां च समाश्रित्य वारिदुर्गा जनार्दनः ।
किं चकार महाबाहुर्महायोगी महामनाः ॥ ५
किंवीर्यः कालयवनः केन जातश्च वीर्यवान् ।

C 6427
B 2. 57. 6
P 2. 57. 6

33 °) K₂. 3 तस्यां; Dn तस्मिन् (for तस्याः); N₂ D₂ D₃ विविधं (for विधिवन्); N₁ D₃ नाम्ना; G₂ तावद् (for नाम); — °) N₁ M₁ बहुनि; D₂ गृहाणि; G₂ वसूनि (for वास्तूनि); T₁. 2 G₁. 3-5 M₁. 3 गदाधरः; T₄ जनार्दनः (for गदाग्रजः); T₂ वसूनीव गदाधरः; — °) T₂. 3 G₁. 3-5 M₁. 2. 4 मनसा यादवधरः.

34 °) G₂ M₁ एतां (for एवं); S₁ चापि; T₂ G₁. 4. 5 M₁ नाम (for चैव); — °) M₁. 3 पुरीं संप्राप्य यादवाः; — °) S₁ अस्त्रिका (for सुखिनो); V₂ सर्वे (for राजन्); — °) K₁ (marg. as in text); 2 सर्वे (for स्वर्गे); M₂ यथा (for इव).

35 K₂ om. 35. — °) K₁. 3. 4 N V B Dn D₂ D₁. 3-5 T₁ G₂ M₁ [ए]व (for [अ]पि).

COLOPHON. — Mention of the Epic: K₂. 4 D₂ T₂. — Mention of Khila: S₁ K₂. 4 N₂ V B Dn₁. 2 D₁. 3. — Sub-paran: T₄ आर्यपर्व. — Adhy. name: S₁ मथुराप्रयाणम्; K₁. 3 मथुरोपयाणः; K₂ N₂ B₂ Dn₁ D₂ D₃ द्वारवतीप्रयाणम्; K₂ D₁. 2. 4. 5 द्वार (D₁ रा)वतीप्रयाणकम्; N₁ मथुरोपक्रमणम्; N₂ मथुरोपक्रमणो द्वारवतीनिर्माणम्; V₁ मथुराप्रकरणं द्वारवतीनिर्माणम्; V₂ द्वारकाप्रयाणम्; V₃ मथुराप्रकरणम्; B₁ मथुराक्रमणम्; B₂ मथुराप्रक्रमणम्; D₂ मथुराप्रक्रमणं द्वारकाप्रवेशः; G₂ द्वारवतीनिवेशः; M₂ मथुराप्रक्रमणम्; M₃ द्वारवतीनिवेशः. — Adhy. no. (figures, words or both): N₂ V₁. 2 B₂ 114; Dn₁ D₂ D₃ 111;

D₁ (marg.) G₂ 108; D₂ 120; T₁. 2 G₃ M 110; T₂ 119; T₄ 103; G₁. 4 112; G₂ 113. — Sloka no.: Dn₁ D₂ 35; D₂ 36; G₁ 37.

85

1 D₂ om. 1. — °) N₁ V₃ B D₂ G₂ तपोधन (for महात्मनः); — °) N₁ V₃ -सिंहस्य (for -श्रेष्ठस्य).

2 °) K D₂ M₁. 3 स; T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4 सं- (for च); — °) G₂ तिलकं (for ककुदं); — °) S₁ लक्ष्म (for लक्ष्म्याश्); D₂ तु; M₁ स्म (for च); M₂ केशवः (for केवलम्); K₂ प्रधानं धाम केवलम्; N₁ कमलाक्षः स केशवः.

3 °) G₂ गृहं (for शृङ्गं); T₁-3 G₃-5 M₂ संरक्ष्य; M₁-3 स्वारक्ष्य (for स्वालक्ष्यं); S₁ शृङ्गैः पृथिव्यां स्वालक्ष्यं; — °) T₁-3 G₁. 3. 4 M₂ धनधान्यसमृद्धिमत्; — N₂ om. 3rd. — °) T₁. 3 G₂. 4 M₂ आराध्य- (for आर्याढ्य-); D₂ -धन- (for -जन-); — °) B₁ G₃ M₂ -पुरोत्तमम् (for -वरो); T₁ अधिष्ठानात्पुरोत्तमम्; G₁ प्रतिष्ठानं पुरो; — N₂ reads 3rd twice; — °) G₂ च (for [ए]व); — °) S₁ त्यक्तवान्मधुसूदनः; G₂ वान्केन हेतुना.

4 S₁ om. 4th-5th. — °) G₂ कूरः (for चापि); — °) N₂. 3 V₁. 3 B D₂ D₃ किं कृष्णे (by transp.); N₁ कृष्णेन परमद्युतिः.

5 S₁ om. 5th (cf. v. l. 4); — °) K₂. 4 V₂ B₂ Dn D₁ 3 T₄ G₁ समासाद्य (for श्रित्य); — °) T₄ G₂

C 647
S 2. 37. 6
P 2. 57. 6

यमसहं समालक्ष्य व्यपयातो जनार्दनः ॥ ६

वैशंपायन उवाच ।

वृष्णीनामन्धकानां च गुरुर्गार्ग्यो महातपाः ।

ब्रह्मचारी पुरा भूत्वा न स्म दारान्स विन्दति ॥ ७

तथा हि वर्तमानं तमूर्ध्वरेतसमव्ययम् ।

स्यालोऽभिषत्तवान्गार्ग्यमपुमानिति भूपते ॥ ८

सोऽभिषत्तस्तदा राजभगरे त्वमितंजये ।

लिप्सुः पुत्रं ततो गत्वा तपस्तेपे सुदारुणम् ॥ ९

ततो द्वादश वर्षाणि सोऽयश्चूर्णमभक्षयत् ।

महायोगी (for 'बाहुर'). —^a) $\tilde{N}_1$ महायोगी; T₂ G₂ 'बाहुर' (for 'योगी'). K₂ $\tilde{N}_3$, V₁, 2 B₂ Dn D₁, 2, 4, 5 T G₁, 3 M महातपाः (for 'मना').

6^a) T₂ किं कालः; G₁, 4 किंकार्यः (for किंवीर्यः). — T₂, 3 G₁, 4 om. 6^c. —^c) D₂ T₁ G₂, 2, 3 M₂ समा-
लोक्ष्य (for 'लक्ष्य'). D₁ यमशक्यमिहालक्ष्य. —^d) B₁
व्यपनीतो (for 'यानो').

7 T₂ om. the ref. —^b) $\tilde{N}_2$ T₂ G₁ गर्गो (for गार्ग्यो).
Ś₁ K₁, 2 $\tilde{N}_1$ महायज्ञाः; Dn D₂, D₁, 2, 4, 5 T₂ 'मनाः' (for
'तपाः'). K₂, 4 गुरुर्गार्गो महातपाः. —^c) K₂ $\tilde{N}_2$ (marg.
as in text) V₂ D₂— G₂, 3 M सदा भूत्वा; K₂, 4 Dn D₁, 2
स भूत्वा वै (for पुरा भूत्वा). T₂, 3 G₁, 4 ब्रह्मचारिप्रतो भूत्वा.
—^d) Ś₁ K T₁, 2 G₁, 2, 3 M अविन्दत (for स विन्दति).
D₂ न स दारांश्च विन्दति.

8^a) T₁—2 G₁, 2—3 M₂ च; G₂ [ए]व (for हि). K₂
वसमानं (for वर्तं). V₂ तु (for तम्). K₁ $\tilde{N}_2$ V₂
तथा निवसमानं तम्; M₁—3 तथा विवर्धमानं तम्. — After
8^b, D₂ ins.:

965* गार्ग्यं गोष्ठे द्वित्रं स्यालः षण्ढमित्युक्तवान्द्विजः ।
यदूनां संनिधौ सर्वे जहसुर्वादिवास्तवः ॥
एवं वर्षमहर्षं मे षट्शतं भूपर्यमितम् ।
वत्सरा द्वादशाश्चैव चूर्णं लोहरजोद्भवम् ॥

—^a) Ś₁ D₂ सान्द्रो; some Mss. श्यालो (for स्यालो).
V₂ T₁, 2 M₂ द्वि; D₂ G₂ ऽपि (for ऽभि-). K₁, 2, 4 $\tilde{N}_1$
V₂, 3 B Dn D₁, 2, 3 T₁ G₁, 2, 3 M₂ 'सक्तवान्' (for 'शक्त').
—^b) Ś₁ K₂ $\tilde{N}_2$, 3 V₁, 2 P Dn D₂, D₁, 2 T₂ G₂ राजनि;
 $\tilde{N}_2$ V₂ D₂ D₂—3 संसदि; G₂ भूतले (for भूपते). K₁, 2, 3
D₂ न पुमानिति राजनि.

9^a) T₁ हि (for ऽभि-). K₁, 2, 3 $\tilde{N}_2$ V₂ B Dn D₂
D₁, 2, 3 T₁ M₂ 'शक्त' (for 'शक्तम्'). —^b) Ś₁ नगरे

आराधयन्महादेवमचिन्त्यं शूलपाणिनम् ॥ १०

रुद्रस्तस्मै वरं प्रादात्समर्थं युधि निग्रहे ।

वृष्णीनामन्धकानां च सर्वतेजोमयं सुतम् ॥ ११

ततः शुभाव तं राजा यवनाधिपतिर्वरम् ।

पुत्रप्रसवजं देवादपुत्रः पुत्रकामुकः ॥ १२

तमुपानाय स नृपः सान्त्वयित्वा द्विजोत्तमम् ।

गोपमध्ये यवनराट् गोपस्त्रीषु समुत्सृजत् ॥ १३

गोपाली त्वप्सरास्तत्र गोपस्त्रीवेषधारिणी ।

धारयामास गार्ग्यस्य गर्भं दुर्धरमच्युतम् ॥ १४

समितंजये; K₁ M₂ 'रे त्वजितेन्द्रिये'; D₂ 'रे जनसंसदि'.
—^a) $\tilde{N}_1$ बलिप्सद्विजः; D₂ लिप्सपुत्रः; T₁—2 G₁, 2, 3 M
जनपत्यस् (for लिप्सुः पुत्रः). K₂ राजस् (for गत्वा). K₂
Dn D₂ (marg.) D₁, 2, 3 बलि K₂ 'नी' 'संस्तु' द्विजं (D₂
सुतं) चैव; G₂ जनपत्यस्तदा गत्वा. —^b) T₁, 2 G₂ M₁—3
ऽति- (for सु-).

10^b) D₂ अयश्चूर्णम् (for सोऽयश्चूर्णम्). T₁—2 G₁, 2—3 M
तोषा T₂ G₂ जलः; M₁ 3 वायु) भक्षो त्रितेन्द्रियः. —^c) Ś₁
K₁, 2 गिरीशं (for अचिन्त्यं). $\tilde{N}_2$ धारिणम् (for आग्निनम्).

11^b) D₂ M₁—3 रिपुः; T₁, 2 G₂—3 M₂ हरि- (for युधि).
V₁ निग्रहे (for नि-). $\tilde{N}_2$ V₂ समर्थं रिपुसूदने. —^c) K₂
तेजोभवः; $\tilde{N}_2$ V₂ D₂ D₂—3 T₁—2 G₁, 2, 3 M₂ (inf. lin.
as in text), 4 'हरं' (for 'मयं').

12^a) G₁ M₁, 3 प्रसादजं (for प्रसवजं). T₁—2 G₁, 2
M₂ पुत्रं प्रसादजं देवात्. —^b) $\tilde{N}_1$ V₂ D₂, 3 कामतः; $\tilde{N}_2$
(marg. as in text) Dn कामिता; D₁ कामनः; T₂ G₁
कामकः; M₂ कामुकम् (for 'क').

13^a) $\tilde{N}_1$ समादाय (for उपानाय). K₂, 4 $\tilde{N}_2$ V₂, 3
B₂ Dn D₂ D₁, 2, 3 स नृपसमुपानायय; $\tilde{N}_2$ V₁ B₁, 3 D₂
T₁—2 G₁ M₂ स तमानाय (T₂ G₁, 4 'राध्य' नृपतिः; D₂ स
नृपस्तं समाराध्य. —^b) K₁ $\tilde{N}_2$ V₁, 3 B₁, 3 D₂ G₂ द्विजर्षभम्
(for द्विजोत्तमम्). Ś₁ सान्त्वय चापि द्विजर्षभम्; K₂ सान्त्वय
द्विजर्षभम्. —^c) T₂, 2 G₁, 2—3 M₂ बोधमध्ये (for गोपं).
Ś₁ गोपमध्येन यवनं; K₂, 4 $\tilde{N}_2$, 3 V₁ D T₁, 4 G₂ तं (D₂ स)
बोधमध्ये यवनो; $\tilde{N}_2$ V₂, 3 B बोधमध्ये द्विजं राजा ($\tilde{N}_2$ V₂
स यवनो). —^d) K₂, 4 $\tilde{N}_2$ V B D T₂ G₂ समासृजत् (for
समुत्सृजत्).

14 — 25. 10. —^a) Ś₁ K₁, 2 नाम (for तत्र). —^b)
K₁ गर्भे (for गर्भं). Ś₁ दुर्धरम् (for दुर्धरम्).

15 15^{ab}— (var.) 25. 11^{ab}. —^a) $\tilde{N}_2$, 3 V D₁

मानुष्यां गार्ग्यभार्यायां नियोगाच्छूलपाणिनः ।
 स कालयवनो नाम जज्ञे शूरो महाबलः ।
 अपुत्रस्याथ राज्ञस्तु वधधेऽन्तःपुरे शिशुः ॥ १५
 तस्मिन्नुपरते राजन्स कालयवनो नृपः ।
 युद्धाभिकामो राजा तु पर्यपृच्छद्विजोत्तमम् ।
 वृष्ण्यन्धककुलं तस्य नारदो वै न्यवेदयत् ॥ १६
 ज्ञात्वा तु वरदानं तस्मादन्मधुसूदनः ।
 उपप्रेक्षत तेजस्वी वर्धन्तं यवनेषु तम् ॥ १७
 स विवृद्धो यदा राजा यवनानां महाबलः ।
 तत एनं नृपा म्लेच्छाः संश्रित्यानुययुस्तदा ॥ १८
 शकास्तुषारा दरदाः पारदास्तङ्गणाः खशाः ।

पह्वाः शतशश्चान्ये म्लेच्छा हैमवतास्तथा ॥ १९
 स तैः परिवृतो राजा दस्युभिः शलभैरिव ।
 नानावेषधरैर्भीमैर्मथुरामभ्यवर्तत ॥ २०
 गजवाजिखरोष्ट्राणां सहस्रैरयुतैरपि ।
 पृथिवीं कम्पयामास सैन्येन महता तदा ॥ २१
 रेणुना सूर्यमार्गं तु समवच्छाद्य पार्थिवः ।
 मूत्रेण शकृता चैव सैन्येन ससृजे नदीम् ॥ २२
 अश्वोष्ट्रशकृतो राशेर्निःसृतेति जनाधिप ।
 ततोऽश्वशकृदित्येव नाम नद्या बभूव ह ॥ २३
 तत्सैन्यं महदायाद्वै श्रुत्वा वृष्ण्यन्धकाग्रणीः ।
 वासुदेवः समानाय्य ज्ञातीनिदमुवाच ह ॥ २४

C 6446
 B 2. 57. 25
 P 2. 57. 25

१. ६ गोपः; B1 Ds Gs राज- (for गार्ग्य-). — After 15th,
 Ś1 repeats 25. 11th. — °) T2. ३ [ह]व; G1 स (for
 [ज]व).

16 °) Gs बली (for नृपः). — °) T1. ३ G1. २. ३ M
 स युव- (for युद्धाभि). K2. ६ Ṇ2. ३ V B D T1 नृपतिः
 (for राजा नृ). Gs युद्धार्थी तत्र गत्वा नृ. — °) Ds पप्रच्छ
 स (for पर्यपृच्छत्). K Ṇ2 V1. ३ B D T1. ६ Gs. २. ३ M
 द्विजोत्तमान् (for 'मम्'). — °) Ks तस्यै; M1 तत्र (for तस्य).
 — °) Ds ५थ; T1. ३ Gs. ६ M ५पि (for वै). Ṇ V1. ३ B1. ३
 Ds Ds Gs नारदेन निवेदितम्.

17 °) Ṇs V1 विशाय (for ज्ञात्वा तु). Ś1 Ds -दानेन;
 K1. ३ V2 D1. ३ T2 M2 -दानं नृ (for -दानं तन्). B1. ३ Ds
 Ds Gs. ६ विशाय वरदानं नृ. — °) V2 नियोगाच्छूलपाणिनः
 (= 15th). — °) K1. ३ Gs. ६ उपेक्षत (Gs 'ते' च तेजस्वी.
 — °) Ś1 Ks वर्धितः; Ds विदितं (for वर्धन्तं). Ks V2
 T1. ३ Gs. ६ M वर्धन्तं यवनेश्वरम्; T2 G1. ६ 'यम्यवनेश्वरः' (G1
 'रम्').

18 °) K1 Gs स च वृद्धो; K2. ६ Ṇs D1 सवृद्धो हि;
 Ṇs सवृद्धोऽयं; V1 Dn Ds-३ स वृ (Dn Ds संवृ)द्धो हि; V2
 संवृद्धोऽयं; B2 संविद्वृद्धो (for स विद्वृद्धो). T2. ३ G1 स च
 वृद्धो महाराजो. — °) Ś1 K1 Ṇs T1. ६ Gs एवं (for एनं).
 T2 G1 नृपप्रेक्षाः; Gs नृपं म्लेच्छाः; Gs नृपं म्लेच्छं (for नृपा
 म्लेच्छाः). — °) Ś1 K1. ३ संश्रित्य; V2 Ds Ds. ६ T2
 संश्रित्य; Ds संसृज्य; T2 G1. ३ संश्रुत्य (for संश्रित्य).

19 Ks om. 19. — °) Ks. ३ यवनाः (for दरदाः).
 — °) Ṇs तङ्गणाः; V2 B2 तङ्गणाः; B1 ते गणाः (for
 तङ्गणाः). K1. ३ खशा (for खसाः). Ds तङ्गणाः पारदाः खसाः;

Ds पारदास्तङ्गणाः खसाः; T1 G2. ३ M पार्वतीया ग (M
 'यग')णाः कषाः (Gs खषाः; M2 खगाः); T2. ३ G1. ६ पार्वतीया
 गणाः शकाः; T2 पारदा शङ्कलाः खसाः; Gs 'दास्तङ्गणाः खगाः.
 — °) Gs पुल्कसाः; M1-३ पह्वाः (for पह्वाः). — °) Ś1
 प्रभो (for तथा).

20 °) K2. ६ Ṇs V1. ३ B1. ३ Dn D1-३ T2. ६ G1. ६
 वेषायुधैर् (for वेषधरैर्). Gs वीरैर् (for भीमैर्). T1. ३
 Gs M नानावेषायुधैर्वीरैर्. — °) M2 मथुरामभ्यवर्तत.

21 °) Ś1 K1. ३ -मनुव्याणां; V2 G2 -रथोष्ट्राणां (for
 -खरो). — °) Ś1 K1. ३ खरोष्ट्रैर्; B1 अयुतैर् (for सहस्रैर्).
 T2. ३ G1. ३-३ M2 नियुतैर् (for अ'). K2. ६ V2 Dn D1-३
 T1. ६ अयुतैरनुदैरपि. — °) Ś1 K1 सतः; K2-६ Ṇs V1. ३ B2
 Dn D1-३ T2 वृतः (for तदा).

22 °) Ks [आ]पूर्य (for सूर्य-). Gs -मार्गीस (for
 -मार्गी). — °) Ks पार्थिवैः (for 'व'). Ds1 अवरुध्याय
 पार्थिवः; D1 समवस्थाय पार्थिवः; M2 समाच्छाद्य स पार्थिवः.
 — °) Dn2 Gs सैन्यस्य; D2 T2. ३ G1. ६. ३ सैन्यानां; D2
 सैन्ये स (for सैन्येन). Ks तदा (for नदीम्). Ś1 Ds सैन्यं
 (Ds 'न्ये') समसृजजदीम्.

23 °) Ṇ1. ३ V2 B Dn Ds D1-३. ६ T1. २. ६ G1 M2
 शकृतां; V1 संश्रुतां (for -शकृतो). Ṇs स्वाश्वोष्ट्रशकृतां राशेर.
 — °) T2. ३ G1. ३ M2 निःसृते तु; T2 निर्गतां वै (for निः
 सृतेति). Ś1 K1 नराधिप (for जना'). Ṇs V1 B Ds Ds
 Gs निःसृता वै यतो नृपः; V2 'ता वै नराधिप. — °) Ṇ V2. ३
 B Ds Ds T1 G1. ३. ३ M2 [ए]वं (for [ए]व). — °) V1 B2
 Ds Ds (marg. as in text) Gs तस्मा (for नद्या).

24 °) Ks M1-३ महदायातं; Ks 'पदै; Ṇs V2 'गच्छन्

C 467
B 2. 57. 26
P 2. 57. 26

इदं समुत्थितं घोरं वृष्ण्यन्धकभयं महत् ।
अवध्यश्चापि नः शशुर्वरदानात्पिनाकिनः ॥ २५
सामादयोऽभ्युपायाश्च विहितास्तस्य सर्वशः ।
मत्तो मदबलाभ्यां च युद्धमेव चिकीर्षति ।
एतावानिह वासश्च कथितो नारदेन मे ॥ २६
जरासंधश्च नो राजा नित्यमेव न मृष्यते ।
तथान्ये पृथिवीपाला वृष्णिचक्रप्रतापिताः ॥ २७
केचित्कंसवधाच्चापि विरक्तास्तद्रता नृपाः ।
समाश्रित्य जरासंधमस्मानिच्छन्ति बाधितुम् ॥ २८

(for 'याद्वै'). T1-3 G1. 3. 4 M1 सैन्येन महतायान्ते. — °)
D2 T2. 3 G1. 3. 4 M1 समानीय; G2 'साद्य (for 'वाय्य').
— °) G(ed.) वृष्णीन् (for 'शानीन्').

25 °) D2 एवं (for 'इदं'). — °) M2 महत्तयम् (for
-भयं महत्). — °) T1. 2 G1. 3 M1 अपि हि; G2 अपि (for
चापि).

26 °) K2 T2 G1 सामादयो; G2 इत्यादयो (for 'सामा-
दयो'). N1 सामदानाभ्युपायाश्च. — °) K2 विदिताम् (for
विहि'). K2 Dn2 तेऽस्य; K2 तेऽपि (for 'तस्य'). T1. 3 G1. 2. 5
M1 सर्वतः (for 'जः'). — °) D2 T2. 3 G2 M1-3 मत्तो
बलमशब्दां च. — °) T1-3 G1. 3-5 M [अ]भिवा T2 M1
हि वा ऋति (for 'चिकीर्षति'). — °) T1. 3 G1. 2. 4 M एतच्च
मम सर्व हि (T1 G2 द्वै). — °) T1. 2 G1. 2. 5 M1-3 कथितं
(for 'तो'). — N2. 3 V B D2 D3. 5. 5 G2 ins. after 26 :
Dn after 27^{ab} :

966° एतावति च वक्तव्यं सामैव परमं मतम् ।

[N2 एतावदेव; D2 'दिह (for 'नि च'). D2 एतावदेव
वस्तव्यं (for °). D2 ममेतन् (for 'सामैव').]

27 °) K2 N2 V2 Dn D1-3 T2 राजा नो (by transp.);
K2 राजास्मान्; D2 राजा मे. — °) N2 V1. 3 B2 D2-3 T1-3
G1. 2. 3 M मृष्यति (for 'ते'). — After 27^{ab}, Dn ins. 966°.
— °) T1-3 G1. 3. 5 M प्रमाथिनः; G2 प्रपीडिताः (for
प्रतापिताः).

28 °) S1 [अ]जु; N1. 3 [ए]व; D2 [अ]स्य (for [अ]-
पि). — °) V1. 3 विविक्ताम् (for 'विर'). K1. 3 सर्वतो;
N2 तद्रणा; T1. 3 G2. 4 M1 च ततो; M1. 3 तत्र ते (for
तद्रता). N1 विहृताः प्रहता नृपाः; T2 G1. 3 विमुक्ताश्च ततो
नृपाः. — °) D1. 3 समामुज्य (for 'श्रित्य').

29 °) K2 हि (for 'नि'). K2 नृपाः (for 'नृपैः'). — °)
S1 K2 निवर्तितुं; N2 बाधितुं हि; M2 प्रवर्धितुं (for 'वि').

बहवो ज्ञातयश्चैव यदूनां निहता नृपैः ।
विवर्धितुं न शक्यामः पुरेऽस्मिन्निति केशवः ।
अपयाने मतिं कृत्वा दूतं तस्मै ससर्ज ह ॥ २९
ततः कुम्भे महासर्पं भिभाञ्जनचयोपमम् ।
घोरमाशीविषं कृष्णं कृष्णः प्राक्षेपयत्तदा ॥ ३०
ततस्तं मुद्रयित्वा तु खेन दूतेन हारयत् ।
निदर्शनार्थं गोविन्दो भीषयाणश्च तं नृपम् ।
स दूतः कालयवनं दर्शयामास तं घटम् ॥ ३१
कालसर्पोपमः कृष्ण इत्युक्त्वा भरतर्षभ ।

K1 शक्यामि; V1 T1 'म (for 'मः'). K2 विहर्तुं नैव
शक्यामः; N2 V2. 3 Dn T2 M1 वर्धितुं न हि (Dn T2 M1
नैव) शक्यामः. — °) K2 D2 स्थाने (for 'पुरे'). — After
29^{ab}, S1 K2. 4 D2 ins. :

967° ततो वृष्ण्यन्धकाः कृष्णं पुरस्कृत्य महामतिम् ।

समेत्य मन्त्रयामासुर्जरासंधभयेन च ।

कृत्वा च निश्चयं सर्वे पलायनमरोचयन् ॥

विहाय मथुरां रज्यां मानयन्तः पिनाकिनम् ।

कुशास्थलीं वारचनीं निवेशयितुमीप्सवः ॥ [5]

[(L. 1) S1 एवं (for 'कृष्ण'). — S1 om. line 5.]

— °) G2 ज्ञात्वा (for 'कृत्वा'). — °) D2 तस्मिन् (for 'तस्मै').
S1 K1. 2 व्यसर्जयत् (for 'ससर्ज ह').

30 °) T1-3 G1. 3-5 M1-3 भीमे (for 'कुम्भे'). — °)

K2 N1 नीलाञ्जन- (for 'भिजा'). — S1 om. 30°-31°.

D2 कुम्भः; T2. 3 G1. 3. 5 M1. 2 कृष्णो (for 'कृष्ण'). — °)

T2. 3 G1. 3-5 M घटे प्राशीहरत्तदा.

31 S1 om. 31^{ab} (cf. v. 1. 30). — °) N2 V1. 3 B
D2 D2. 4 G2 स्वदू (D2 म दू लेनाभ्यहारयन्. — °) N2 V Dn
D1-3 T2 G1 भीषयामास तं नृपम्. — °) K2. 3 N2 V B D
T2 G1 -यवने (for 'न'). — After 31, T1-3 G1. 3-5 M
ins. :

968° इदं बोधाच्च राजानं राज्ञां संसदि दूतकः ।

भो राजाहाह कृष्णस्त्वां किमेभिः शक्यमस्तु ।

अहमेकस्मैतेषां समर्थो वारणे प्रभुः ॥

त्वां च इत्या नृपश्चेह सबलं मसुहृत्तमम् ।

इदं नव बलं राजम्प्रदीप्यामीति निश्चितम् ॥ [5]

अन्यथा गच्छ राजस्य बलेनानेन संयुतः ।

इत्युक्त्वा दक्षिणाम् घटे कृष्णप्रक्षेपितम् ॥

[(L. 1) T2. 3 G1. 3. 5 ससर्ज (for 'ससर्ज'). — (L. 2)
T1 M2 सह (for 'तत्र'). — M2 om. lines 3-5. — (L. 3)

तत्कालयवनो बुध्वा त्रासनं यादवैः कृतम् ।
 पिपीलिकानां चण्डानां पूरयामास तं घटम् ॥ ३२
 स सर्पो बहुभिस्तीक्ष्णैः सर्वतस्तैः पिपीलिकैः ।
 भक्षयमाणः किलाङ्गेषु भस्मीभूतोऽभवत्तदा ॥ ३३
 तं मुद्रयित्वाथ घटं तथैव यवनाधिपः ।
 प्रेषयामास कृष्णाय बाहुल्यमुपवर्णयन् ॥ ३४
 वासुदेवस्तु तं दृष्ट्वा योगं विहितमात्मनः ।
 उत्सृज्य मथुरामाशु द्वारकामभिजग्मिवान् ॥ ३५
 वैरस्यान्तं विधित्संस्तु वासुदेवो महायशः ।

निवेश्य द्वारकां राजन्वृष्णीनाश्वास्य चैव ह ॥ ३६
 पदातिः पुरुषव्याघ्रो बाहुप्रहरणस्तदा ।
 आजगाम महायोगी मथुरां मधुमदनः ॥ ३७
 तं दृष्ट्वा निर्ययौ हृष्टः स कालयवनो रुपा ।
 प्रेक्षापूर्वं च कृष्णोऽपि निश्चक्राम महाबलः ॥ ३८
 अथान्वगच्छद्गोविन्दं जिघृक्षुर्वयनेश्वरः ।
 न चैनमशकद्राजा ग्रहीतुं योगधर्मिणम् ॥ ३९
 मान्धातुस्तु सुतो राजा मुचुकुन्दो महायशः ।
 पुरा देवासुरे युद्धे कृतकर्मा महाबलः ॥ ४०

C 6464
 S 2. 57. 43
 P 2. 57. 43

M1. s प्रभो (for प्रभुः). — (L. 4) T₂ G₁ नृपश्रेष्ठ (for 'गृ').
 — (L. 7) T₂ G₁ 1. s M₁ तं घटं कृष्णबोदिनः (G₁ 'तम्')
 (for 's').]

32 G₂ om. (hapl) 32. — °) K Ñ₂ V₁ B₂ D₂
 D₂ 0 T₁ s G₁ 2-3 M कृष्ण- (for काल-). — °) D₂ M₁ s
 दृष्ट्वा (for बुध्वा). — °) M₁ बहुभिनां (for चण्डानां). K₂
 पिपीलिकैः प्रचण्डैश्च ; D₂ 'लिकाभिश्चण्डाभिः . — °) K₂ भक्ष-
 याय निवेदितः . — After 32, D₂ (marg.) ins. :

969* श्लोकमेकं लिखित्वा तु घटमध्येऽक्षिपत्तदा ।

33 °) K₂ बहुभिम् (for सर्वतस्). S₁ K₁ पिपीलिकैः
 (for 'लिकैः'). — °) Ñ₁ पिपीलिस्तु (for किलाङ्गेषु). — °)
 G₂ भक्षयन्तो (for भक्षी').

34 °) K₂ मुद्रयित्वाथ घटकं . — °) T₁ s G₁ 2-3 दूतेन
 (for तथैव). D₂ तथैव यवनेश्वरः . — °) D₂ कृष्णस्य (for
 कृष्णाय). — After 34, D₂ (marg.) ins. :

970* दूतामीने हरिर्दृष्ट्वा पत्रं तद्वाचयंस्तदा ।

बहुभिर्न विरोद्धस्य दुर्जयोऽपि महाजनः ।

स्फुरन्तमपि नागेन्द्रं भक्षयिष्यन्ति कीटिकाः ॥

35 °) S₁ च (for तु). — °) K₂ V₂ D₂ T₂ M विह-
 तम् ; Ñ₂ विगं ; D₂ निहं (for विहिं'). Ñ₂ V₁ B₁ s D₂
 D₂ G₂ विहितं योगमात्मनः (Ñ₂ [marg.] V₁ 'जा' ; G₂ 'ने');
 T₁-s G₁ 2-3 विदित्वा योगमात्मनः . — V₂ om. from मथुरा
 (in 35°) up to आजगाम (in 37°). — °) S₁ T₂ G₁ उप-
 (for अग्नि-). — After 35, T₁ s G₁ 2-3 M ins. an
 addl. colophon [Mention of the Epic : T₂ . — Adhy.
 name : T₁ दूताभिधानम् ; G₂ कालयवनदूताभिधानम् ; M₁
 दूताभिधानम् . — Adhy. no. : T₁ s M 111 ; T₂ 120 ; G₁ 4
 113 ; G₂ 114].

36 V₂ om. 36 (cf. v. l. 35). Before 36, T₁-s G₁
 2-3 M₁ 2-3 ins. वैरापावन उवाच . — °) S₁ K₁ 2 विवि-
 (S₁ 'वि' स्तस्य ; K₂ Ñ₂ V₁ s D₁-2-3 T₂ G₁ M₁ विवि-

स्तुस्तु ; K₂ विविस्तुश्च (for विधित्संस्तु). — °) T₁ s G₁
 2-3 M₁ 2-3 वृष्णीन् (for राजन्). — °) K₂ संस्थाप्य (for
 आश्वास्य). T₁-s G₁ 2-3 M₁ 2-3 विष्णुस्तस्य वधाय च .

37 V₂ om. up to आजगाम (in 37°) (cf. v. l.
 35). — °) V₂ D₂ T₂ M₂ महावीर्यो (for 'योगी').

38 °) B₁ दृष्ट्वा तं (by transp.); D₂ तं श्रुत्वा . V₁ s
 B₂ कृष्णः ; D₂ कृष्णं (for दृष्टः). — °) D₂ प्रेक्ष्य सर्वं (for
 प्रेक्षापूर्वं). — °) K Ñ₁ V₂ D₂ D₁ 2-3 निश्चकर्ष ; D₂ s G₂
 निर्जगाम (for निश्चक्राम). T₁-s G₁ 2-3 M निर्गच्छति चकर्व
 तम् .

39 °) D₂ G₂ [अ]न्यगच्छद् (for [अ]न्व'). T₁ s G₁ 2-3
 2) अन्वगच्छच्च गोविन्दं . — °) T₂ G₁ s M₂ 4 जिघृक्षन् (for
 'क्षु'). M₁ s जिघृक्षन् यवनाधिपः . — °) S₁ राजन् (for
 राजा). T₁-s G₁ 2-3 M₁-3 न च शक्तः स राजा तु (T₂ तं);
 M₁ च च शक्तस्त्वयं राजा . — °) K₂ काल- (for योग-).
 T₁-s G₁ 2-3 M ग्रहीतुं विष्णुमूर्जितम् . — After 39, D₂
 ins. :

971* हस्तप्राप्तमिवात्मानं हरिणा स पदे पदे ।

नीतो दर्शयता दूरं यवनंशोऽद्रिकन्दरम् ॥

कालयवन उवाच ।

पलायनं यदुकुले जातस्य तव नोचितम् ।

इति क्षिपन्ननुगतो नैनं प्रापाहताशुभः ।

एवं क्षिप्तोऽपि भगवान्प्राविशद्भिरिकन्दरम् ॥

[= (var.) Bhāgavata p., 10. 51. 7^a-9^b.]

While D₂ T G₁ 2-3 M ins. after 39 :

972* को हि नाम जगन्नाथं बलाघातुं प्रियाहते ।

हस्तप्राप्त इवाभाति तस्य गच्छन्ननार्वनः ॥

[(L. 1) T₁ बलाह्यस्तु (for 'चातुं').]

40 °) K₂ M₁ s राजन् (for राजा). — °) D₂ महा-
 बलः ; T₁-s G₁ 2-3 M 'तपाः' (for 'वशाः'). — After 40^{ab},
 T₂ ins. :

C 1448
B 1. 57. 44
P 2. 57. 44

वरेण च्छन्दितो देवैर्निद्रामेव गृहीतवान् ।
श्रान्तस्य तस्य वागेवं तदा प्रादुरभूत्किल ॥ ४१
प्रसुप्तं बोधयेद्यो मां तं दहेयमहं सुराः ।
चक्षुषा क्रोधदीप्तेन एवमाह पुनः पुनः ॥ ४२
एवमस्त्विति शक्रस्तमुवाच त्रिदशैः सह ।
स सुरैरभ्यनुज्ञातो लोकं मानुषमागमत् ॥ ४३
स पर्वतगुहां कांचित्प्रविश्य श्रमकश्चितः ।
सुष्वाप कालमेतं वै यावत्कृष्णस्य दर्शनम् ॥ ४४
तत्सर्वं वासुदेवस्य नारदेन निवेदितम् ।
वरदानं च देवेभ्यस्तेजस्तस्य च भूपतेः ॥ ४५
अनुगम्यमानः कृष्णश्च तेन म्लेच्छेन शत्रुणा ।

973* यत्र तिष्ठति राजेन्द्रस्तत्र चाशु विवेश वै ।
— ^a) T₁. s G₁. s. s. कृतकृत्यो (for 'कर्मा').

41 ^b) D₁ इदम् (for निद्राम्). ^c) ^d) ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z) ^{aa}) ^{ab}) ^{ac}) ^{ad}) ^{ae}) ^{af}) ^{ag}) ^{ah}) ^{ai}) ^{aj}) ^{ak}) ^{al}) ^{am}) ^{an}) ^{ao}) ^{ap}) ^{aq}) ^{ar}) ^{as}) ^{at}) ^{au}) ^{av}) ^{aw}) ^{ax}) ^{ay}) ^{az}) ^{ba}) ^{bb}) ^{bc}) ^{bd}) ^{be}) ^{bf}) ^{bg}) ^{bh}) ^{bi}) ^{bj}) ^{bk}) ^{bl}) ^{bm}) ^{bn}) ^{bo}) ^{bp}) ^{bq}) ^{br}) ^{bs}) ^{bt}) ^{bu}) ^{bv}) ^{bw}) ^{bx}) ^{by}) ^{bz}) ^{ca}) ^{cb}) ^{cc}) ^{cd}) ^{ce}) ^{cf}) ^{cg}) ^{ch}) ^{ci}) ^{cj}) ^{ck}) ^{cl}) ^{cm}) ^{cn}) ^{co}) ^{cp}) ^{cq}) ^{cr}) ^{cs}) ^{ct}) ^{cu}) ^{cv}) ^{cw}) ^{cx}) ^{cy}) ^{cz}) ^{da}) ^{db}) ^{dc}) ^{dd}) ^{de}) ^{df}) ^{dg}) ^{dh}) ^{di}) ^{dj}) ^{dk}) ^{dl}) ^{dm}) ^{dn}) ^{do}) ^{dp}) ^{dq}) ^{dr}) ^{ds}) ^{dt}) ^{du}) ^{dv}) ^{dw}) ^{dx}) ^{dy}) ^{dz}) ^{ea}) ^{eb}) ^{ec}) ^{ed}) ^{ee}) ^{ef}) ^{eg}) ^{eh}) ^{ei}) ^{ej}) ^{ek}) ^{el}) ^{em}) ^{en}) ^{eo}) ^{ep}) ^{eq}) ^{er}) ^{es}) ^{et}) ^{eu}) ^{ev}) ^{ew}) ^{ex}) ^{ey}) ^{ez}) ^{fa}) ^{fb}) ^{fc}) ^{fd}) ^{fe}) ^{ff}) ^{fg}) ^{fh}) ^{fi}) ^{fj}) ^{fk}) ^{fl}) ^{fm}) ^{fn}) ^{fo}) ^{fp}) ^{fq}) ^{fr}) ^{fs}) ^{ft}) ^{fu}) ^{fv}) ^{fw}) ^{fx}) ^{fy}) ^{fz}) ^{ga}) ^{gb}) ^{gc}) ^{gd}) ^{ge}) ^{gf}) ^{gg}) ^{gh}) ^{gi}) ^{gj}) ^{gk}) ^{gl}) ^{gm}) ^{gn}) ^{go}) ^{gp}) ^{gq}) ^{gr}) ^{gs}) ^{gt}) ^{gu}) ^{gv}) ^{gw}) ^{gx}) ^{gy}) ^{gz}) ^{ha}) ^{hb}) ^{hc}) ^{hd}) ^{he}) ^{hf}) ^{hg}) ^{hh}) ^{hi}) ^{hj}) ^{hk}) ^{hl}) ^{hm}) ^{hn}) ^{ho}) ^{hp}) ^{hq}) ^{hr}) ^{hs}) ^{ht}) ^{hu}) ^{hv}) ^{hw}) ^{hx}) ^{hy}) ^{hz}) ^{ia}) ^{ib}) ^{ic}) ^{id}) ^{ie}) ^{if}) ^{ig}) ^{ih}) ⁱⁱ) ^{ij}) ^{ik}) ^{il}) ^{im}) ⁱⁿ) ^{io}) ^{ip}) ^{iq}) ^{ir}) ^{is}) ^{it}) ^{iu}) ^{iv}) ^{iw}) ^{ix}) ^{iy}) ^{iz}) ^{ja}) ^{jb}) ^{jc}) ^{jd}) ^{je}) ^{jf}) ^{jj}) ^{jk}) ^{jl}) ^{jm}) ^{jn}) ^{jo}) ^{jp}) ^{jq}) ^{jr}) ^{js}) ^{jt}) ^{ju}) ^{jv}) ^{jw}) ^{jx}) ^{ky}) ^{kz}) ^{la}) ^{lb}) ^{lc}) ^{ld}) ^{le}) ^{lf}) ^{lg}) ^{lh}) ^{li}) ^{lj}) ^{lk}) ^{ll}) ^{lm}) ^{ln}) ^{lo}) ^{lp}) ^{lq}) ^{lr}) ^{ls}) ^{lt}) ^{lu}) ^{lv}) ^{lw}) ^{lx}) ^{ly}) ^{lz}) ^{ma}) ^{mb}) ^{mc}) ^{md}) ^{me}) ^{mf}) ^{mg}) ^{mh}) ^{mi}) ^{mj}) ^{mk}) ^{ml}) ^{mn}) ^{mo}) ^{mp}) ^{mq}) ^{mr}) ^{ms}) ^{mt}) ^{mu}) ^{mv}) ^{mw}) ^{mx}) ^{my}) ^{mz}) ^{na}) ^{nb}) ^{nc}) nd) ^{ne}) ^{nf}) ^{ng}) ^{nh}) ⁿⁱ) ^{nj}) ^{nk}) ^{nl}) ^{nm}) ⁿⁿ) ^{no}) ^{np}) ^{nq}) ^{nr}) ^{ns}) ^{nt}) ^{nu}) ^{nv}) ^{nw}) ^{nx}) ^{ny}) ^{nz}) ^{oa}) ^{ob}) ^{oc}) ^{od}) ^{oe}) ^{of}) ^{og}) ^{oh}) ^{oi}) ^{oj}) ^{ok}) ^{ol}) ^{om}) ^{on}) ^{oo}) ^{op}) ^{oq}) ^{or}) ^{os}) ^{ot}) ^{ou}) ^{ov}) ^{ow}) ^{ox}) ^{oy}) ^{oz}) ^{pa}) ^{pb}) ^{pc}) ^{pd}) ^{pe}) ^{pf}) ^{pg}) ^{ph}) ^{pi}) ^{pj}) ^{pk}) ^{pl}) ^{pm}) ^{pn}) ^{po}) ^{pp}) ^{pq}) ^{pr}) ^{ps}) ^{pt}) ^{pu}) ^{pv}) ^{pw}) ^{px}) ^{py}) ^{pz}) ^{qa}) ^{qb}) ^{qc}) ^{qd}) ^{qe}) ^{qf}) ^{qg}) ^{qh}) ^{qi}) ^{qj}) ^{qk}) ^{ql}) ^{qm}) ^{qn}) ^{qo}) ^{qp}) ^{qq}) ^{qr}) ^{qs}) ^{qt}) ^{qu}) ^{qv}) ^{qw}) ^{qx}) ^{qy}) ^{qz}) ^{ra}) ^{rb}) ^{rc}) rd) ^{re}) ^{rf}) ^{rg}) ^{rh}) ^{ri}) ^{rj}) ^{rk}) ^{rl}) ^{rm}) ^{rn}) ^{ro}) ^{rp}) ^{rq}) ^{rr}) ^{rs}) ^{rt}) ^{ru}) ^{rv}) ^{rw}) ^{rx}) ^{ry}) ^{rz}) ^{sa}) ^{sb}) ^{sc}) ^{sd}) ^{se}) ^{sf}) ^{sg}) ^{sh}) ^{si}) ^{sj}) ^{sk}) ^{sl}) ^{sm}) ^{sn}) ^{so}) ^{sp}) ^{sq}) ^{sr}) ^{ss}) st) ^{su}) ^{sv}) ^{sw}) ^{sx}) ^{sy}) ^{sz}) ^{ta}) ^{tb}) ^{tc}) ^{td}) ^{te}) ^{tf}) ^{tg}) th) ^{ti}) ^{tj}) ^{tk}) ^{tl}) ^{tm}) ^{tn}) ^{to}) ^{tp}) ^{tq}) ^{tr}) ^{ts}) ^{tt}) ^{tu}) ^{tv}) ^{tw}) ^{tx}) ^{ty}) ^{tz}) ^{ua}) ^{ub}) ^{uc}) ^{ud}) ^{ue}) ^{uf}) ^{ug}) ^{uh}) ^{ui}) ^{uj}) ^{uk}) ^{ul}) ^{um}) ^{un}) ^{uo}) ^{up}) ^{uq}) ^{ur}) ^{us}) ^{ut}) ^{uu}) ^{uv}) ^{uw}) ^{ux}) ^{uy}) ^{uz}) ^{va}) ^{vb}) ^{vc}) ^{vd}) ^{ve}) ^{vf}) ^{vg}) ^{vh}) ^{vi}) ^{vj}) ^{vk}) ^{vl}) ^{vm}) ^{vn}) ^{vo}) ^{vp}) ^{vq}) ^{vr}) ^{vs}) ^{vt}) ^{vu}) ^{vv}) ^{vw}) ^{vx}) ^{vy}) ^{vz}) ^{wa}) ^{wb}) ^{wc}) ^{wd}) ^{we}) ^{wf}) ^{wg}) ^{wh}) ^{wi}) ^{wj}) ^{wk}) ^{wl}) ^{wm}) ^{wn}) ^{wo}) ^{wp}) ^{wq}) ^{wr}) ^{ws}) ^{wt}) ^{wu}) ^{wv}) ^{ww}) ^{wx}) ^{wy}) ^{wz}) ^{xa}) ^{xb}) ^{xc}) ^{xd}) ^{xe}) ^{xf}) ^{xg}) ^{xh}) ^{xi}) ^{xj}) ^{xk}) ^{xl}) ^{xm}) ^{xn}) ^{xo}) ^{xp}) ^{xq}) ^{xr}) ^{xs}) ^{xt}) ^{xu}) ^{xv}) ^{xw}) ^{xx}) ^{xy}) ^{xz}) ^{ya}) ^{yb}) ^{yc}) ^{yd}) ^{ye}) ^{yf}) ^{yg}) ^{yh}) ^{yi}) ^{yj}) ^{yk}) ^{yl}) ^{ym}) ^{yn}) ^{yo}) ^{yp}) ^{yq}) ^{yr}) ^{ys}) ^{yt}) ^{yu}) ^{yv}) ^{yw}) ^{yx}) ^{yy}) ^{yz}) ^{za}) ^{zb}) ^{zc}) ^{zd}) ^{ze}) ^{zf}) ^{zg}) ^{zh}) ^{zi}) ^{zj}) ^{zk}) ^{zl}) ^{zm}) ^{zn}) ^{zo}) ^{zp}) ^{zq}) ^{zr}) ^{zs}) ^{zt}) ^{zu}) ^{zv}) ^{zw}) ^{zx}) ^{zy}) ^{zz})

42 ^a) ^b) ^c) ^d) ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z) ^{aa}) ^{ab}) ^{ac}) ^{ad}) ^{ae}) ^{af}) ^{ag}) ^{ah}) ^{ai}) ^{aj}) ^{ak}) ^{al}) ^{am}) ^{an}) ^{ao}) ^{ap}) ^{aq}) ^{ar}) ^{as}) ^{at}) ^{au}) ^{av}) ^{aw}) ^{ax}) ^{ay}) ^{az}) ^{ba}) ^{bb}) ^{bc}) ^{bd}) ^{be}) ^{bf}) ^{bg}) ^{bh}) ^{bi}) ^{bj}) ^{bk}) ^{bl}) ^{bm}) ^{bn}) ^{bo}) ^{bp}) ^{bq}) ^{br}) ^{bs}) ^{bt}) ^{bu}) ^{bv}) ^{bw}) ^{bx}) ^{by}) ^{bz}) ^{ca}) ^{cb}) ^{cc}) ^{cd}) ^{ce}) ^{cf}) ^{cg}) ^{ch}) ^{ci}) ^{cj}) ^{ck}) ^{cl}) ^{cm}) ^{cn}) ^{co}) ^{cp}) ^{cq}) ^{cr}) ^{cs}) ^{ct}) ^{cu}) ^{cv}) ^{cw}) ^{cx}) ^{cy}) ^{cz}) ^{da}) ^{db}) ^{dc}) ^{dd}) ^{de}) ^{df}) ^{dg}) ^{dh}) ^{di}) ^{dj}) ^{dk}) ^{dl}) ^{dm}) ^{dn}) ^{do}) ^{dp}) ^{dq}) ^{dr}) ^{ds}) ^{dt}) ^{du}) ^{dv}) ^{dw}) ^{dx}) ^{dy}) ^{dz}) ^{ea}) ^{eb}) ^{ec}) ^{ed}) ^{ee}) ^{ef}) ^{eg}) ^{eh}) ^{ei}) ^{ej}) ^{ek}) ^{el}) ^{em}) ^{en}) ^{eo}) ^{ep}) ^{eq}) ^{er}) ^{es}) ^{et}) ^{eu}) ^{ev}) ^{ew}) ^{ex}) ^{ey}) ^{ez}) ^{fa}) ^{fb}) ^{fc}) ^{fd}) ^{fe}) ^{ff}) ^{fg}) ^{fh}) ^{fi}) ^{fj}) ^{fk}) ^{fl}) ^{fm}) ^{fn}) ^{fo}) ^{fp}) ^{fq}) ^{fr}) ^{fs}) ^{ft}) ^{fu}) ^{fv}) ^{fw}) ^{fx}) ^{fy}) ^{fz}) ^{ga}) ^{gb}) ^{gc}) ^{gd}) ^{ge}) ^{gf}) ^{gg}) ^{gh}) ^{gi}) ^{gj}) ^{gk}) ^{gl}) ^{gm}) ^{gn}) ^{go}) ^{gp}) ^{gq}) ^{gr}) ^{gs}) ^{gt}) ^{gu}) ^{gv}) ^{gw}) ^{gx}) ^{gy}) ^{gz}) ^{ha}) ^{hb}) ^{hc}) ^{hd}) ^{he}) ^{hf}) ^{hg}) ^{hh}) ^{hi}) ^{hj}) ^{hk}) ^{hl}) ^{hm}) ^{hn}) ^{ho}) ^{hp}) ^{hq}) ^{hr}) ^{hs}) ^{ht}) ^{hu}) ^{hv}) ^{hw}) ^{hx}) ^{hy}) ^{hz}) ^{ia}) ^{ib}) ^{ic}) ^{id}) ^{ie}) ^{if}) ^{ig}) ^{ih}) ⁱⁱ) ^{ij}) ^{ik}) ^{il}) ^{im}) ⁱⁿ) ^{io}) ^{ip}) ^{iq}) ^{ir}) ^{is}) ^{it}) ^{iu}) ^{iv}) ^{iw}) ^{ix}) ^{iy}) ^{iz}) ^{ja}) ^{jb}) ^{jc}) ^{jd}) ^{je}) ^{jf}) ^{jj}) ^{jk}) ^{jl}) ^{jm}) ^{jn}) ^{jo}) ^{jp}) ^{jq}) ^{jr}) ^{js}) ^{jt}) ^{ju}) ^{jv}) ^{jw}) ^{jx}) ^{ky}) ^{kz}) ^{la}) ^{lb}) ^{lc}) ^{ld}) ^{le}) ^{lf}) ^{lg}) ^{lh}) ^{li}) ^{lj}) ^{lk}) ^{ll}) ^{lm}) ^{ln}) ^{lo}) ^{lp}) ^{lq}) ^{lr}) ^{ls}) ^{lt}) ^{lu}) ^{lv}) ^{lw}) ^{lx}) ^{ly}) ^{lz}) ^{ma}) ^{mb}) ^{mc}) ^{md}) ^{me}) ^{mf}) ^{mg}) ^{mh}) ^{mi}) ^{mj}) ^{mk}) ^{ml}) ^{mn}) ^{mo}) ^{mp}) ^{mq}) ^{mr}) ^{ms}) ^{mt}) ^{mu}) ^{mv}) ^{mw}) ^{mx}) ^{my}) ^{mz}) ^{na}) ^{nb}) ^{nc}) nd) ^{ne}) ^{nf}) ^{ng}) ^{nh}) ⁿⁱ) ^{nj}) ^{nk}) ^{nl}) ^{nm}) ⁿⁿ) ^{no}) ^{np}) ^{nq}) ^{nr}) ^{ns}) ^{nt}) ^{nu}) ^{nv}) ^{nw}) ^{nx}) ^{ny}) ^{nz}) ^{oa}) ^{ob}) ^{oc}) ^{od}) ^{oe}) ^{of}) ^{og}) ^{oh}) ^{oi}) ^{oj}) ^{ok}) ^{ol}) ^{om}) ^{on}) ^{oo}) ^{op}) ^{oq}) ^{or}) ^{os}) ^{ot}) ^{ou}) ^{ov}) ^{ow}) ^{ox}) ^{oy}) ^{oz}) ^{pa}) ^{pb}) ^{pc}) ^{pd}) ^{pe}) ^{pf}) ^{pg}) ^{ph}) ^{pi}) ^{pj}) ^{pk}) ^{pl}) ^{pm}) ^{pn}) ^{po}) ^{pp}) ^{pq}) ^{pr}) ^{ps}) ^{pt}) ^{pu}) ^{pv}) ^{pw}) ^{px}) ^{py}) ^{pz}) ^{qa}) ^{qb}) ^{qc}) ^{qd}) ^{qe}) ^{qf}) ^{qg}) ^{qh}) ^{qi}) ^{qj}) ^{qk}) ^{ql}) ^{qm}) ^{qn}) ^{qo}) ^{qp}) ^{qq}) ^{qr}) ^{qs}) ^{qt}) ^{qu}) ^{qv}) ^{qw}) ^{qx}) ^{qy}) ^{qz}) ^{ra}) ^{rb}) ^{rc}) rd) ^{re}) ^{rf}) ^{rg}) ^{rh}) ^{ri}) ^{rj}) ^{rk}) ^{rl}) ^{rm}) ^{rn}) ^{ro}) ^{rp}) ^{rq}) ^{rr}) ^{rs}) ^{rt}) ^{ru}) ^{rv}) ^{rw}) ^{rx}) ^{ry}) ^{rz}) ^{sa}) ^{sb}) ^{sc}) ^{sd}) ^{se}) ^{sf}) ^{sg}) ^{sh}) ^{si}) ^{sj}) ^{sk}) ^{sl}) ^{sm}) ^{sn}) ^{so}) ^{sp}) ^{sq}) ^{sr}) ^{ss}) st) ^{su}) ^{sv}) ^{sw}) ^{sx}) ^{sy}) ^{sz}) ^{ta}) ^{tb}) ^{tc}) ^{td}) ^{te}) ^{tf}) ^{tg}) th) ^{ti}) ^{tj}) ^{tk}) ^{tl}) ^{tm}) ^{tn}) ^{to}) ^{tp}) ^{tq}) ^{tr}) ^{ts}) ^{tt}) ^{tu}) ^{tv}) ^{tw}) ^{tx}) ^{ty}) ^{tz}) ^{ua}) ^{ub}) ^{uc}) ^{ud}) ^{ue}) ^{uf}) ^{ug}) ^{uh}) ^{ui}) ^{uj}) ^{uk}) ^{ul}) ^{um}) ^{un}) ^{uo}) ^{up}) ^{uq}) ^{ur}) ^{us}) ^{ut}) ^{uu}) ^{uv}) ^{uw}) ^{ux}) ^{uy}) ^{uz}) ^{va}) ^{vb}) ^{vc}) ^{vd}) ^{ve}) ^{vf}) ^{vg}) ^{vh}) ^{vi}) ^{vj}) ^{vk}) ^{vl}) ^{vm}) ^{vn}) ^{vo}) ^{vp}) ^{vq}) ^{vr}) ^{vs}) ^{vt}) ^{vu}) ^{vv}) ^{vw}) ^{vx}) ^{vy}) ^{vz}) ^{wa}) ^{wb}) ^{wc}) ^{wd}) ^{we}) ^{wf}) ^{wg}) ^{wh}) ^{wi}) ^{wj}) ^{wk}) ^{wl}) ^{wm}) ^{wn}) ^{wo}) ^{wp}) ^{wq}) ^{wr}) ^{ws}) ^{wt}) ^{wu}) ^{wv}) ^{ww}) ^{wx}) ^{wy}) ^{wz}) ^{xa}) ^{xb}) ^{xc}) ^{xd}) ^{xe}) ^{xf}) ^{xg}) ^{xh}) ^{xi}) ^{xj}) ^{xk}) ^{xl}) ^{xm}) ^{xn}) ^{xo}) ^{xp}) ^{xq}) ^{xr}) ^{xs}) ^{xt}) ^{xu}) ^{xv}) ^{xw}) ^{xx}) ^{xy}) ^{xz}) ^{ya}) ^{yb}) ^{yc}) ^{yd}) ^{ye}) ^{yf}) ^{yg}) ^{yh}) ^{yi}) ^{yj}) ^{yk}) ^{yl}) ^{ym}) ^{yn}) ^{yo}) ^{yp}) ^{yq}) ^{yr}) ^{ys}) ^{yt}) ^{yu}) ^{yv}) ^{yw}) ^{yx}) ^{yy}) ^{yz}) ^{za}) ^{zb}) ^{zc}) ^{zd}) ^{ze}) ^{zf}) ^{zg}) ^{zh}) ^{zi}) ^{zj}) ^{zk}) ^{zl}) ^{zm}) ^{zn}) ^{zo}) ^{zp}) ^{zq}) ^{zr}) ^{zs}) ^{zt}) ^{zu}) ^{zv}) ^{zw}) ^{zx}) ^{zy}) ^{zz})

43 ^a) ^b) ^c) ^d) ^e) ^f) ^g) ^h) ⁱ) ^j) ^k) ^l) ^m) ⁿ) ^o) ^p) ^q) ^r) ^s) ^t) ^u) ^v) ^w) ^x) ^y) ^z) ^{aa}) ^{ab}) ^{ac}) ^{ad}) ^{ae}) ^{af}) ^{ag}) ^{ah}) ^{ai}) ^{aj}) ^{ak}) ^{al}) ^{am}) ^{an}) ^{ao}) ^{ap}) ^{aq}) ^{ar}) ^{as}) ^{at}) ^{au}) ^{av}) ^{aw}) ^{ax}) ^{ay}) ^{az}) ^{ba}) ^{bb}) ^{bc}) ^{bd}) ^{be}) ^{bf}) ^{bg}) ^{bh}) ^{bi}) ^{bj}) ^{bk}) ^{bl}) ^{bm}) ^{bn}) ^{bo}) ^{bp}) ^{bq}) ^{br}) ^{bs}) ^{bt}) ^{bu}) ^{bv}) ^{bw}) ^{bx}) ^{by}) ^{bz}) ^{ca}) ^{cb}) ^{cc}) ^{cd}) ^{ce}) ^{cf}) ^{cg}) ^{ch}) ^{ci}) ^{cj}) ^{ck}) ^{cl}) ^{cm}) ^{cn}) ^{co}) ^{cp}) ^{cq}) ^{cr}) ^{cs}) ^{ct}) ^{cu}) ^{cv}) ^{cw}) ^{cx}) ^{cy}) ^{cz}) ^{da}) ^{db}) ^{dc}) ^{dd}) ^{de}) ^{df}) ^{dg}) ^{dh}) ^{di}) ^{dj}) ^{dk}) ^{dl}) ^{dm}) ^{dn}) ^{do}) ^{dp}) ^{dq}) ^{dr}) ^{ds}) ^{dt}) ^{du}) ^{dv}) ^{dw}) ^{dx}) ^{dy}) ^{dz}) ^{ea}) ^{eb}) ^{ec}) ^{ed}) ^{ee}) ^{ef}) ^{eg}) ^{eh}) ^{ei}) ^{ej}) ^{ek}) ^{el}) ^{em}) ^{en}) ^{eo}) ^{ep}) ^{eq}) ^{er}) ^{es}) ^{et}) ^{eu}) ^{ev}) ^{ew}) ^{ex}) ^{ey}) ^{ez}) ^{fa}) ^{fb}) ^{fc}) ^{fd}) ^{fe}) ^{ff}) ^{fg}) ^{fh}) ^{fi}) ^{fj}) ^{fk}) ^{fl}) ^{fm}) ^{fn}) ^{fo}) ^{fp}) ^{fq}) ^{fr}) ^{fs}) ^{ft}) ^{fu}) ^{fv}) ^{fw}) ^{fx}) ^{fy}) ^{fz}) ^{ga}) ^{gb}) ^{gc}) ^{gd}) ^{ge}) ^{gf}) ^{gg}) ^{gh}) ^{gi}) ^{gj}) ^{gk}) ^{gl}) ^{gm}) ^{gn}) ^{go}) ^{gp}) ^{gq}) ^{gr}) ^{gs}) ^{gt}) ^{gu}) ^{gv}) ^{gw}) ^{gx}) ^{gy}) ^{gz}) ^{ha}) ^{hb}) ^{hc}) ^{hd}) ^{he}) ^{hf}) ^{hg}) ^{hh}) ^{hi}) ^{hj}) ^{hk}) ^{hl}) ^{hm}) ^{hn}) ^{ho}) ^{hp}) ^{hq}) ^{hr}) ^{hs}) ^{ht}) ^{hu}) ^{hv}) ^{hw}) ^{hx}) ^{hy}) ^{hz}) ^{ia}) ^{ib}) ^{ic}) ^{id}) ^{ie}) ^{if}) ^{ig}) ^{ih}) ⁱⁱ) ^{ij}) ^{ik}) ^{il}) ^{im}) ⁱⁿ) ^{io}) ^{ip}) ^{iq}) ^{ir}) ^{is}) ^{it}) ^{iu}) ^{iv}) ^{iw}) ^{ix}) ^{iy}) ^{iz}) ^{ja}) ^{jb}) ^{jc}) ^{jd}) ^{je}) ^{jf}) ^{jj}) ^{jk}) ^{jl}) ^{jm}) ^{jn}) ^{jo}) ^{jp}) ^{jq}) ^{jr}) ^{js}) ^{jt}) ^{ju}) ^{jv}) ^{jw}) ^{jx}) ^{ky}) ^{kz}) ^{la}) ^{lb}) ^{lc}) ^{ld}) ^{le}) ^{lf}) ^{lg}) ^{lh}) ^{li}) ^{lj}) ^{lk}) ^{ll}) ^{lm}) ^{ln}) ^{lo}) ^{lp}) ^{lq}) ^{lr}) ^{ls}) ^{lt}) ^{lu}) ^{lv}) ^{lw}) ^{lx}) ^{ly}) ^{lz}) ^{ma}) ^{mb}) ^{mc}) ^{md}) ^{me}) ^{mf}) ^{mg}) ^{mh}) ^{mi}) ^{mj}) ^{mk}) ^{ml})

ददाह पावकस्तं तु शुष्कं वृक्षमिवाशनिः ।
 क्षणेन कालयवनं नेत्रतेजोविनिर्गतः ॥ ५२
 तं वासुदेवः श्रीमन्तं चिरसुप्तं नराधिपम् ।
 कृतकार्योऽब्रवीद्धीमानिदं वचनमुत्तमम् ॥ ५३
 राजंश्चिरप्रसुप्तोऽसि कथितो नारदेन मे ।
 कृतं मे सुमहत्कार्यं स्वस्ति तेऽस्तु ब्रजाम्यहम् ॥ ५४
 वासुदेवमथालक्ष्य राजा ह्रस्वं प्रमाणतः ।
 परिवृत्तं युगं मेने कालेन महता ततः ॥ ५५
 उवाच राजा गोविन्दं को भवान्किमिहागतः ।

कश्च कालः प्रसुप्तस्य यदि जानासि कथ्यताम् ॥ ५६
 वासुदेव उवाच ।
 सोमवंशोद्भवो राजा ययातिर्नाम नाहुषः ।
 तस्य पुत्रो यदुज्येष्ठश्चत्वारोऽन्ये यवीयसः ॥ ५७
 यदुवंशे समुत्पन्नं वसुदेवात्मजं विभो ।
 वासुदेवं विजानीहि नृपते मामिहागतम् ॥ ५८
 त्रेतायुगे समुत्पन्नो विदितो मेऽसि नारदात् ।
 इदं कलियुगं विद्धि किमन्यत्करवाणि ते ॥ ५९
 मम शत्रुस्त्वया दग्धो देवदत्तवरो नृप ।

C 6484
B 2. 57. 63
P 2. 57. 63

52 °) Ds तत्र (for तं तु). — °) Ds [अ]नलः (for [अ]शनिः). — °) M1. 3 दशह (for क्षणेन). — °) B1. 3 Ds Gs -विधर्षितः; Ds -विमोहितम्; T2. 3 G1. 3. 4 -विनि-
 वृत्तम् (for -विनिर्गतः).

53 °) T1 G2 चिरं (for चिरः). T1-3 G1. 3-5 M मही-
 पतिम् (for नराधिपम्). — °) S1 अब्रवीत् (for उत्तमम्).

54 °) S1 ((sup. lin.) स्वया (for कृतं). N1 Vs ते
 (for मे). M1-3 कृतमेतन्महत्कार्यं.

55 °) T1 G1. 3 M उपालक्ष्य (for अथा°). S1 K1. 2 स
 वासुदेवमालक्ष्य (S1 'लोक्य'). — °) Bom. Poona eds.
 परिवृत्तं (for 'वृत्तं'). — °) T1 G2 M वृत्तः; T2. 3 G1 वृत्तम्
 (for ततः). — After 55, Ds ins. :

975* तमालोक्य घनश्यामं पीतकौशेयवाससम् ।
 श्रीवासवक्षसं भ्राजत्कौस्तुभेन विराजितम् ॥
 चतुर्भुजं रोचमानं वैजयन्त्या च मालया ।
 चारुप्रसन्नवदनं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥
 प्रेक्षणीयं त्रिलोकेशं सानुरागस्मितेक्षणम् । [5]
 जपीष्यवयसं मत्तसृगेन्द्रोदारविक्रमम् ॥
 पर्यपृच्छन्महाबुद्धिस्तेजसा तस्य धर्षितः ।
 शङ्कितः शनकैः कृष्णं दुर्धर्षमिव तेजसा ॥

[= (var) Bhāgavata P., 10, 51. 24-27.]

56 °) K1 स्वमिह; K2 इह च (for किमिह). — °) N1 Vs. 3 B1 Ds-3 कं च का (Ds कंचिका) कं प्रसुप्तोऽस्मि (N1 Vs 'सोऽस्मि'). — °) Ds शंस मे (for कथ्यताम्). — After 56, Ds ins. :

976* निःशङ्को गतभीः प्राप्तो विपिने गिरिगह्वरे ।
 पद्मया पद्मपलाशाभ्यां विचरत्युरुकण्टके ॥
 किंस्त्रिजेजस्विनां तेजो भगवांस्त्वं विभावसुः ।
 सूर्यः सोमो महेन्द्रो वा, लोकापालोऽपरोऽपि वा ॥
 मन्ये त्वां देवदेवानां प्रबाणां पुरुषर्षभम् । [5]
 यद्वाधसे गुहाध्वान्तं प्रदीपः प्रभवा यथा ॥

शुश्रूषतामव्यलीकमस्माकं नरपुंगव ।

स्यं जन्म कर्म गोत्रं वा कथ्यतां यदि रोचते ॥

[= (var.) Bhāgavata P., 10, 51. 28-31.]

57 S1 T2. 3 G1. 4 श्रीभगवानुवाच; B2 Ds T4 श्रीकृष्ण
 उवाच (for वासुदेव उवाच). — °) G5 नामतः (for नाहुषः).
 N1 ययातिर्नाहुषः सुतः; M1. 3 'तिर्नाहुषात्मजः'. — °) K2-4
 Vs B3 Dn D2 Gs श्रेष्ठश्च (for ज्ये°). — °) N3 s (marg.)
 V D2. 3 M2 स्य; Dn ते (for ज्ये°). K3 बलीयसः; N3
 B1. 3 Ds2 D6 G2 जघन्यजाः; T1 G3. 5 M4 यज्ञस्विनः (for
 यवीयसः).

58 °) K4 N1 V2 Dn D1 T2 यदुवंशः; T1. 4 Gs 'वंशात्
 (for 'वंशे'). K1. 2 T1-3 G1. 3. 5 समुत्पन्नो (for 'न्न'). — °)
 'मतम्; V3 प्रभो (for विभो). K1. 2 वसुदेवात्मजो मतः;
 T1-3 G1. 3-5 M4 वसुदेवः पिता मम. — °) S1 K2. 4 N2 V
 B2 Dn Ds1 D1-3. 5. 6 T2. 4 G2 त्वाम्; K1. 2 N1. 3 B1. 3
 Ds2 D4 त्वम् (for माम्). S1 Dn D4 [आ]गतः (for 'तम्').

59 °) N2 V2 B1 Dn Ds D1. 6 T1. 4 G2 प्रसुप्तोऽस्मि
 (for समुत्पन्नो). — °) T2. 3 G1. 3. 5 अथ (for अन्यत्).
 N3 (marg.) V1. 3 कथयामि (for करवाणि).

60 °) M4 स्वयं (for त्वया). G5 दण्डयो (for दग्धो).
 — °) S1 Dn2 Ds2 D2. 3 T1 G2 -वरो नृपः; T1 G3. 5 M4
 -वरेण ह (for -वरो नृप). — °) S1 अयं (for यो). — After
 60, Ds2 ins. :

977* मुचुकुन्द उवाच ।

यदुवंशोद्भवं देवं जानामि शाश्वतं विभुम् ।
 आद्यं पुरुषमीशानमच्युतं मधुसूदनम् ॥
 पुरा गर्गेण कथितमष्टाविंशतिमे युगे ।
 द्वापररादौ हरेर्जन्म यदुवंशे भविष्यति ॥
 नमस्तस्मै भगवते पुरुषाय महात्मने । [5]
 जनन्ताय महाबाहो विष्णवे प्रभविष्णवे ॥

C ६०४
B १. १७. ६३
P २. १७. ६३

अबध्यो यो मया संख्ये भवेद्दर्शयतैरपि ॥ ६०
इत्युक्तः स तु कृष्णेन निर्जगाम गुहामुखात् ।
अन्वीयमानः कृष्णेन कृतकार्येण धीमता ॥ ६१
ततो ददर्श पृथिवीमावृतां ह्रस्वकैर्नरैः ।
अल्पोत्साहैरल्पबलैरल्पवीर्यपराक्रमैः ।
परेणाधिष्ठितं चैव राज्यं केवलमात्मनः ॥ ६२
विसर्जयित्वा गोविन्दं प्रविवेश महद्भनम् ।
हिमवन्तमगाद्राजा तपसे धृतमानसः ॥ ६३
ततः स तप आस्थाय विनिर्मुच्य कलेवरम् ।

आरूरोह दिवं राजा कर्मभिः स्वैर्जितं शुभैः ॥ ६४
वासुदेवोऽपि धर्मात्मा उपायेन महामनाः ।
घातयित्वात्मनः शत्रुं तत्सैन्यं प्रत्यपद्यत ॥ ६५
प्रभूतरथहस्त्यश्ववर्मशस्त्रायुधध्वजम् ।
आदायोपययौ धीमांस्तत्सैन्यं निहतेश्वरम् ॥ ६६
निवेदयामास ततो नराधिपे
तदुग्रसेने प्रतिपूर्णमानसः ।
जनार्दनो द्वारवतीं च तां पुरी-
मशोभयत्तेन धनेन भूरिणा ॥ ६७

इति श्रीहरिवंशे पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

वैशंपायन उवाच ।

एवं स्तुतस्तदा विष्णुमुचुकुन्देन धीमता ।
बरेण च्छन्दयामास भगवानच्युतस्तदा ॥
पुनरप्यमवीकृष्णो मुचुकुन्दं महाभुजम् ।
स्वदर्थेऽप्यागतो वीर नागदेन प्रबोधितः । [10]
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते यथाकामं चरत्विह ॥

61 Before 61, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. — ^a)
Ñ1.2 V3 एवमुक्तः स कृष्णेन; D3 सोमवंशोद्भवो राजा.
— M1 om. (hapl.) 61^{bc}. — ^b) T2.3 G1.4 महाबिकान्
(for गुहामुखात्). — ^c) T1 G3 M3 -वीर्येण (for -कार्येण).

62 D3 om. 62. — ^a) K2.4 Ñ3 (marg.) V1.2 Dn
D1.2.4.5 T3 G2.4 स्वल्पोत्साहैर् (for अ^a). — ^b) D3 [अ]-
ध्युषितं (for [अ]धिष्ठितं). Ñ3 चापि; M1-3 राज्यम् (for
वैव). — ^c) T2 G1.4 M1-3 आत्मानं केवलं नु तत् (M2 तम्).
— After 62, D3 ins. :

978* यस्यास्त्वदर्शने पुण्यं तन्मे कृष्ण भवेदिति ।

63 ^a) K2.4 Ñ2 V1.2 B D3 प्रीत्या (V1 ततो) विसृज्य
(D2.5 'सज्यं') गोविन्दं. — ^b) K2.4 Ñ2 V1.2 B Dn D3
D1-4 M2 महावनम्; D1.2 वनं महत् (by transp.); G2
महाचलम्. — ^c) T1-3 G1.2.4 M1 नृपश्रेष्ठम्; G3 M1-3
नग (G3 गिरि) श्रेष्ठं (for भगाद्राजा). — ^d) G2.3 कृत- (for
एत-).

64 ^a) Ñ1 विनिर्मुक्तः; Ñ2 'युज्य'; D1.5 'मुक्त्वा' (for
'मुञ्च्य'). — ^b) Ś1 K1.2 स्वैर्जितं कर्मभिः शुभैः.

65 ^a) Ś1 उपायेन (for उ^a). T2 M2 महायुतिः (for

'मनाः). T1.2 G1.2-3 M1-3 उपायेन महायुतिः. — After
65^{abc}, D3 (marg.) ins. :

979*

मुचुकुन्देन महात्मना ।

मथुरां पुनरागत्य.

66 ^a) K1 Ñ1.2 V1.2 D3 D1.2 G1 M2 हस्त्यश्च (for
'श्च'). — ^b) B2 M2 -चर्म- (for -चर्म). — ^c) D3 प्रवृत्ती;
T1-3 G M यादवो (for [उ]पययौ). V3 D1 धीमांस (for
धी^a). — ^d) K1.2.4 Ñ2 V2 B1.2 D1-3 T3 G4 M4 ससैन्यं
(for तत्सैन्यं).

67 ^a) G1.2 निवेदयामास (for निवेद^a). S1 V3 तदा
नराधिपे; Ñ V1 B3 D3 D6 G2 M1-3 नराधिपे तदा (for ततो
नराधिपे). — ^b) D3 T2 G1.2 M1 नम्; D3 स (for तद्).
G2 उग्रसेनं. K1 Ñ2 V B3 D3 G2.2 परि (for प्रति).
— ^c) T1-3 G1.2-3 M अशोभयद् (for च तां पुरीम्). — ^d)
Ñ2.2 V1.2 बलेन (for धनेन). T1-3 G1.2-3 M बलेन तेन
(M पूर्णा) प्रतिपूरयम्बली.

COLOPHON. — Mention of the Epic: K2 D3 T3.
— Mention of Khila: Ś1 K2-4 Ñ2 V B Dn D3 D1.2.
— Adhy. name: Ś1 K Ñ2.2 V B1.2 Dn D3 D3-4
T1.2 G2.2 M काकयवनवधः; Ñ1 ववनवधः; B1 हविमजी-
स्वयंवरे काकयवनवधः; D1 काकयवनवधम्. — Adhy. no.
(figures, words or both): K2 111; Ñ2 116; V1.2 B3
G2 115; Dn D3 D1 T1.2 G2 M 112; D1 108; D3 T3
121; T3 104; G1.2 114; G2 119. — Śloka no.: Dn1
70; D3 78; D1 73; G1 34.

८६

वैशंपायन उवाच ।

ततः प्रभाते विमले भास्करोऽभ्युदिते तदा ।
कृतजप्यो हृषीकेशो वनान्ते निपसाद ह ॥ १
परिचक्राम तं देशं दुर्गस्थानदिदृक्षया ।
उपतस्थुः कुलप्राप्त्या यादवा यदुनन्दनम् ॥ २
रोहिण्यामहनि श्रेष्ठे स्वस्ति वाच्य द्विजोत्तमान् ।
पुण्याहघोषैर्विपुलैर्दुर्गस्थारब्धवान्क्रियाम् ॥ ३
ततः पङ्कजपत्राक्षो यादवान्केशिमृदः ।
प्रोवाच वदतां श्रेष्ठो देवान्वृत्ररिपुर्यथा ॥ ४
कल्पितेयं मया भूमिः पश्यध्वं देवसम्भवत् ।

नाम चास्याः कृतं पुर्याः ख्यातिं यदुपयास्यति ॥ ५
इयं द्वारवती नाम पृथिव्यां निर्मिता मया ।
भविष्यति पुरी रम्या शक्रस्यैवामरावती ॥ ६
तान्येवास्याः कारयिष्ये चिह्नान्यायतनानि च ।
चत्वरान् राजमार्गाश्च समानन्तःपुगणि च ॥ ७
देवा इवात्र मोदन्तु भवन्तो विगतज्वराः ।
बाधमाना रिपुगणानुग्रसेन पुरोगमाः ॥ ८
गृह्यन्तां वेश्मवास्तूनि कल्प्यन्तां त्रिकचत्वराः ।
मीयन्तां राजमार्गाश्च प्राकारस्य च या गतिः ॥ ९
प्रेष्यन्तां शिल्पिमुख्याश्च नियुक्ता वेश्मकर्मसु ।

C 6502
S 2. 58. 10
P 2. 58. 10

86

1 K₂ om. the ref. — After the ref., D₄ ins. :

980* कृष्णाय च नमस्तुभ्यं रामरामाय ते नमः ।
वामनाय नमस्तुभ्यं कपिलाय नमोऽस्तु ते ॥

— नानारूप नमस्तुभ्यं नमस्तं कर्मसाक्षिणे ।
विश्वरूप नमस्तुभ्यं हृषीकेशाय ते नमः ॥
एवं संस्तूयमानश्च मुचुकुन्देन धीमता । [5]
उत्तरां दिशमाश्रित्य तपमाचर सात्त्विकम् ॥

— ^b) N₁ G₂ उदिते (for सभ्युदिते). S₁ G₁ तथा (for तदा).
— ^c) K N₂ V B D₁ 2. : T₁ 3 कृतजप्यो; N₁ M₂
(inf. lin. as in text) कृत्यो (for 'जप्यो').

2 ^a) D₄ देशं तं (by transp.). — ^b) G₂ -जिपृक्षया
(for -दिह'). — ^c) S₁ N₁ G₁ कुलप्राप्त्या; N₃ V₁ D₂ 3
'प्राप्ताः; T₁-3 G₁ 3-5 M यदुश्रेष्ठ (for कुलप्राप्त्या). — ^d)
S₁ नन्दनः (for 'नम्').

3 ^a) T₁ 3 G₁ 3-5 M सहैव रौहिणेयेन. — ^b) S₁ द्विजो-
त्तमम्; D₄ नृपोत्तमान्; T₁-3 G₁ 3-5 M द्विज. 3 मैः (for
'त्तमान्'). — ^c) K₁ 3-शस्त्रैर (for -घोषैर'). D₄ विमलैर;
D₂ M₂ (inf. lin. as in text) विविधैर (for विपुलैर).
— ^d) N₂ 3 V₁ 3 D₂ D₃ T₁ क्रियाः (for क्रियाम्).

4 ^a) T₁ 3 G₁ 4-5 M ततः पद्मपलाशाक्षो. — ^b) V₂
मधु (for केशि). — ^c) K₁ 2-4 देवपतिर (for वृत्ररिपुर).

5 ^a) D₄ T₂ G₂ 3 महा (for मया). — ^c) N₁ तस्याः
(for चास्याः).

6 ^a) S₁ इयं (for इयं). B₁ द्वारवती (for द्वार'). S₁

नाम्ना (for नाम).

7 ^a) K₂ मन्ये चास्याः; V₂ तथैवास्याः; G₁ 3 M₂ तान्ये-
वास्यां (for 'स्याः'). D₄ 3 करिष्येऽहं (for कारयिष्ये). — ^b)
S₁ K पुण्यानि; M₂ चैन्यानि (for चिह्नानि). T₃ [आ]यतनाय
(for 'नि'). — After 7^{ab}, B₁ ins. :

981* स्थानानि विदधुश्चात्र ब्रह्मादीनां यथाक्रमम् ।
— D₄ om. 7^{cd}. — ^c) V₂ D₂ 1 D₃ 3 G₂ चतुरो; T₁ 3
G₁ 3 M चत्वारो (for चत्वरान्). — B₁ om. (hapl.) 7^d-9^e.
— ^d) S₁ D₂ पुरम्; N₁ V₂ D₂ T₁ सम्यग्; N₂ 3 V₁ 3
D₂ D₃ T₁ G₂ समानि; T₂ 3 G₁ 3-5 M तथैव (for समान्).
G₂ वः (for च).

8 B₁ om. 8 (cf. v. 1. 7). — ^a) D₄ G₅ [अ]नु- (for
[अ]त्र). K₄ N₂ V₂ B₃ D₃ D₄ T₁ G₂ 3 मोदन्तां (for 'न्तु').
N₂ V₁ T₂ 3 G₁ 4 M देवा इवानुमोदन्तां — ^c) K₂ 4 N₁
V₂ D₂ D₃ 5 T₁ 4 रिपुनुमान् (for रिपुगणान्). — ^d) S₁
-पुरस्कृताः (for -पुरोगमाः).

9 B₁ om. 9^{abc} (cf. v. 1. 7). — ^a) K₂ चयन्तां (for
गृह्यन्तां). N₃ V₁ B₃ D₃ D₄ G₂ गृह- (for वेश्म-). K₂
V₃ D₂ G₂ M₂ -वस्तूनि (for -वा'). — ^b) K₂ 3 कल्प्यन्तां;
N₁ 2, 3 (marg. as in text) V₃ B₃ D₃ कार्यन्तां (for
कल्प्यन्तां). D₂ चैव; T₁ G₂ 3 M₄ अपि; G₁ इव (for
त्रिक-). S₁ कल्प्यन्तां वृद्धिमत्तराः; T₂ 3 'न्तामपि चत्वरान्'.
— ^c) S₁ K₁ 2 D₂ नीयन्तां; K₂ सीमन्ता; T₁ G₁ 3-5 M
क्रियन्तां; T₂ अ' (for मी'). — ^d) S₁ प्रचारस्य; K N₂
(marg.) V₁ 3 B₂ D₂ D₃ D₄-5 T₁ 3, 4 G₁ 4 M प्रासा-
दस्य (for प्राकारस्य).

10 ^a) K₁ 2 D₂ D₃ T₁ M₁-3-मुख्यानां; N₂ 3 V₂ B

C 6902
B 2. 10. 10
P 2. 58. 10

नियुज्यन्तां च देशेषु प्रेष्यकर्मकरा जनाः ॥ १०

एवमुक्तास्तु कृष्णेन गृहसंग्रहतत्पराः ।

यथानिदेशं संहृष्टाश्चक्रुर्वस्तुपरिग्रहान् ॥ ११

स्रग्भस्तास्ततो मानं चक्रुर्यादवसत्तमाः ।

पुण्येऽहनि महाराज द्विजातीनभिपूज्य च ॥ १२

वास्तुदैवतकर्माणि विधिना कारयन्ति च ।

स्थपतीनथ गोविन्दस्तत्रोवाच महामतिः ॥ १३

अस्मदर्थे सुविहितं क्रियतामत्र मन्दिरम् ।

विभक्तचत्वरपथं सुनिविष्टेष्टदैवतम् ॥ १४

ते तथेति महाबाहुमुक्त्वा स्थपतयस्तदा ।

Ds Ds. 5. 6 T4 G2. 4 मुल्या वै (for -मुल्याश्च). S1 युज्यन्तां राजमुल्याश्च; Ks. 1 प्रेष्यन्तां शिल्पिमुल्यानां; V1. 3 प्रेष्यन्तां शिल्पिमुल्यान्वै; Ds पूज्यतां शिल्पिमुल्या वै; Ds प्रेष्यन्तां शिल्पिबुद्धीनां. — ⁶) S1 युक्ता ये; K V3 Dn D1. 4. 4 M1-3 युक्तानां; T1-3 G1. 3-5 M4 युज्यन्तां (for नियुक्ता). — ⁷) T1. 3 G1. 3-5 M प्र- (for च). N3 V3 युज्यन्तां वास्तुदेशेषु. — ⁸) T2 G4. 3 प्रेष्याः (for प्रेष्य-). K3 करान्नान्; Ds -परा जनाः (for -करा जनाः). S1 प्रेष्यकर्मकरो जनः.

11 ^a) K N1. 3 (marg.) V1. 3 B1 Dn Ds Ds. 6 T3. 3 G2 तु यद्वो; N2 V2 Ds माधवेन; B2 यादवास्तु (for तु कृष्णेन). S1 Ds माधवेनैवमुक्तास्तु; N3 एवमुक्त्वा यादवाश्च; D1 एवमुक्त्वा नु यद्वो; Bom. Poona eds. G (ed.) एवमुक्ते तु यद्वो. — ^b) K1. 2 N1. 3 V1. 3 B D T4 G2 निवेशं (for निवेशं). N3 हृष्टाश्च (for संहृष्टाश्च). V3 यथानिवेशं हृष्टाश्च; T1-3 G1. 3-5 M संग्रहृष्टा यथोद्देशं. — ^c) S1 N3 (marg. as in text) B1. 3 Ds T1. 4 G4 M4 परिग्रहम् (for ग्रहान्).

12 ^a) S1 शिल्पि- (for सूत्र-). — ^b) N3 V1 B1. 3 Ds G2 -पुगावाः; T1-3 G1. 3-5 M -नन्दनाः (for -सत्तमाः). — ^c) Cal. ed. प्रति- (for मभि-). S1 वै (for च).

13 ^a) N1 तनस्तु देवकर्माणि. — ^b) V2 विधिबद् (for 'ना). B Ds 8 विधिनाकार्यस्तदा. — ^c) N3 (marg.) V1 तदोवाच; G2 M1. 3 स प्रोवाच (for तत्रोवाच). K3 G4 M3 महाशुनिः; N3 महीपतिः (for महामतिः). T1-3 G1. 5 M3 स प्रोवाच महाशु (M3 'हीप' तिः).

14 ^a) K2 D2 सुनिविष्टं (for 'हितं). — ^b) N3 अग्र- (for अत्र). T1. 3 G1. 3. 4 M3 क्रियतां मन्दिरं शुभम्. — ^c) K1. 2 N3 (marg. as in text) B2 D1-3. 5 T4 G1. 3. 4 M1-3 विविक्त- (for विभक्त-). — ^d) M4 चत्वरम् (for दैवतम्). M1-3 सुनिविष्टं सुदैवतम्

दुर्गकर्मणि संभारानुपलभ्य यथाविधि ॥ १५

यथान्यायं निर्मिमिरे द्वाराण्यायतनानि च ।

स्थानानि विदधुश्चात्र ब्रह्मादीनां यथाक्रमम् ॥ १६

अपामग्रेः सुरेशस्य दृषदोलूखलस्य च ।

चतुर्दैवानि चत्वारि द्वाराणि विदधुश्च ते ।

गृहक्षेत्रेन्द्रभल्लाटं पुष्पदन्तं तथैव च ॥ १७

तेषु वेदमसु युक्तेषु यादवेषु महात्मसु ।

पुर्याः क्षिप्रं निवेशार्थं चिन्तयामास माधवः ॥ १८

तस्य दैवी स्थिता बुद्धिश्चपला क्षिप्रकारिणी ।

पुरी सा वै प्रियकरी यदूनामभिवर्धनी ॥ १९

15 ^a) N2. 3 V1 Ds Ds G2 तथेति ते (by transp.). — ^b) S1 संभारान्; K1. 2 N1. 2. 2 (marg.) V B2 Dn D1. 3 T3. 4 संस्कां; Ds सत्कारान् (for संभां). — ^c) S1 K2. 4 N3 Dn Ds T1 M1. 4 उपकल्प्य (for 'लभ्य').

16 ^a) K1-3 N3 V2. 3 B2 Dn D1-3 निर्मिमिरे यथाम्बायं. — ^b) S1 K2. 4 N3 Dn T3. 4 G2. 2 दुराणि (for द्वाराणि). — ^c) K2. 4 N3 Ds T1. 4 G2 निदधुश्च (for वि-). N1. 3 V3 M3 तत्र; N2 (marg. as in text) B1. 3 Ds D3 G2 तस्यां (for चात्र).

17 ^a) N1 सुपलोलूखलानि च; V1. 3 B2 दृषदोलू (V2 'मु' खलस्य च; T1 G2 M4 सुपलोलूखलस्य च. — ^b) S1 ब्रह्मोर्मयानि चत्वारि (sic); K1. 2 चतुर्दैवानि द्वाराणि; K2. 4 Ds च (Ds चा चतुर्दैवानि चत्वारि; N1 चतुर्द्वाराणि च; D1. 3. 3 चतुर्विधानि च; T1. 3 G2. 3 M3 चानुरै (G2. 3 'दै' वानि च. — ^c) K2. 4 N1 V1 Dn D1. 2 T3 निदधुश्च; T1-3 G1. 3-5 M [अ]दधुरत्र (for विदधुश्च). K1. 2 चत्वारि निदधुश्च ते. — ^d) S1 -भल्लाटान् (for 'टं') K1. 3 गृहक्षेत्रेन्द्र भल्लाटं; K2 गृहक्षेत्रेन्द्रभल्लाटं; K3 N3. 3 V B D T4 G2 शुद्धा (Ds गृहाक्षेत्रेन्द्र भल्लाटं; N1 गृहक्षेत्रेन्द्रभल्लाटं; T3 G2 शुद्धक्षेत्रं तु भल्लाटं; T2. 3 M3 ब्रह्मक्षेत्रं T2 'क्ष' त्रं नु भल्लाटं; G4. 3 गृहक्षेत्रं तु भल्लाटं.

18 ^a) S1 G2 वेदमसि; T1 कर्मसु (for वेदमसु). — ^b) M2 देवतानां महामनाम्. — ^c) V3 T1 G2 प्र- (for वि-). — ^d) B2 T2. 3 G1 यादवः; G1 पार्षिवः (for माधवः).

19 ^a) K N3. 3 V B Dn D1 D1. 3. 3. 6 T4 G2. 3 दैवी-स्थिता; D2 दिव्या स्थिता; T1 G2. 3 M वैत्र स्थिता; T2. 3 G1 वैत्रास्थिता (for दैवी स्थिता). — ^b) K N3 V2. 3 B Dn T3. 4 G1. 3. 3 M3 विमका; N1 सुपता; N2 V1 विमका (for चपला). — ^c) K N3. 3 V B D T4 G2 पुर्वाः (for पुरी). Ds. 3 वैव;

शिल्पिमुख्योऽस्ति देवानां प्रजापतिसुतः प्रभुः ।
विश्वकर्मा स्वमत्या वै पुरीं संस्थापयिष्यति ॥ २०
मनसा तमनुध्याय तस्यागमनकारणम् ।
त्रिदशाभिमुखः कृष्णो विविक्ते समपद्यत ॥ २१
तस्मिन्नेव ततः काले शिल्पाचार्यो महामतिः ।
विश्वकर्मा सुरश्रेष्ठः कृष्णस्य प्रमुखे स्थितः ॥ २२
विश्वकर्मोवाच ।

दैवेन मनसा क्षिप्रं तव विष्णो धृतव्रत ।
किंकरः समनुप्राप्तः शाधि मां किं करोमि ते ॥ २३
यथा स्यादेवदेवेशस्त्यम्बकश्च यथाव्ययः ।

G₂ वा वै (for सा वै). Ś₁ पुरी विचित्रकरणे; Bom. Poona
eds. (H ed.) पुषा: प्रियकरी सा वै. — ^a) Ś₁ चाभि-; V₁
जति-; T₂ G₁. 4 हर्ष- (for जति-). T₃ यदूनां नन्दिवर्धनी.

20 ^a) Ñ₂ D₂ हि; Ñ₂ V₁. 2 B₁. 3 D₂ D₂-8 T₁. 2
G₁-4 M₂ तु; G₂ 5 पि (for 5 स्ति). — ^b) Ñ₁. 2. 3 (marg.
as in text) V₂ B D₂ D₂. 6 G₂ M₂ -समः (for -सुतः).
— Ñ₁ om. (hapl.) 20^a 22^b. — ^c) Ś₁ म वेयेनां; D₁. 2
G₂ (ed.) स्वसामर्थ्यान्; D₁ स्वयमेव (for स्वमत्या वै).

21 Ñ₁ om. 21 (cf. v. l. 20). — ^a) K₁. 2 V₂ B₂
D₁-3 T₂ समनु- (for तमनु). Ś₁ Ñ₂ V₁ B₁. 3 D₂ D₂ G₂. 5
मनसा तं समाध्याय; T₁-3 G₁. 2. 4 M₂ सा तं समाध्याय.
— ^b) K₂ Ñ₂. 2 V B₁ D₂ D₂. 6 T₂ G₂ -कारणान् (for
'जम्). T₁-3 G₁. 2-3 M₂ तस्यागमनमावहन्. — ^c) T₁-3 G₂
M₂ त्रिदशाभिमुखे कृष्णे. — ^d) K₂-1 B₂ D₂ विविक्ते (for
'के). Ś₁ विविक्ते तं प्रत्यपद्यत; T₁. 3 G₂. 4 M₁-3 विविक्ते समु-
पस्थिते; T₂ G₁. 2 M₂ के समवस्थिते (G₂ तः).

22 Ñ₁ om. 22^{ab} (cf. v. l. 20). — ^a) T₂ G₁ एत-
स्मिन्नेव काले तु. — ^b) Ñ₂ V₂ M₁. 3 महापुतिः (for 'मतिः).

23 ^a) K Ñ₂. 2 V B₂ D₂ S शक्रेण प्रेषि (Ñ₂ [marg.]
V₁ प्रहि) तः क्षिप्रं. — ^b) G₂ इवव्रत (for एत). — ^c) Ś₁
Ñ₂ V₁ B₁. 3 शासनं (for शाधि मां). D₂ [ज] हं (for ते).
Ñ₁ किं करोमि प्रशाधि माम्.

24 ^a) Ś₁ Ñ₂. 2 V₁. 2 B₂. 2 D₂ G₂ प्रभुः स (for
स्वादेव-). K V₂ B₁ D₂ D₂ D₁-3 T₂ यथासौ देवदेवो मे;
Ñ₁ यथाहं देवदेवोऽस्य (sic). — ^b) T₁ दीकरश्च (for स्वम्ब-
कश्च). K₂ श्रुतव्रतः; Ñ₁ यथानुगः; T₂. 2 G₁ [ज] यमभ्ययः
(for यथाव्ययः). — ^c) T₁-3 G₁. 2-3 M₂ [ए] वं (for त्वं).
K₂ मे; T₂ अयो (for 5 स्ति). Ñ₁ तथा ते देवदेवेश. — ^d)
K₁. 2. 4 D₂ D₂ D₁. 2. 3 नास्ति च; K₂ यत्तव; V₂ D₂ T₂

तथा त्वं देव मान्योऽसि विशेषो नास्ति मे प्रभो ॥ २४
त्रैलोक्यज्ञापिकां वाचमुत्सृजस्व महाभुज ।

एषोऽस्मि परिदृष्टार्थः किं करामि प्रशाधि माम् ॥ २५

श्रुत्वा विनीतवचनं केशवो विश्वकर्मणः ।

प्रत्युवाच यदुश्रेष्ठः कंसारिरतुलं वचः ॥ २६

श्रुतार्थो देवगुह्यस्य भवान्यत्र वयं स्थिताः ।

अवश्यं त्विह कर्तव्यं सदनं मे सुरोत्तम ॥ २७

तदियं भूः प्रकाशार्थं निवेश्या मयि सुव्रत ।

मन्त्रभावानुरूपं च गृहेश्वर्यं समन्ततः ॥ २८

उत्तमा च पृथिव्यां वै यथा स्वर्गेऽमरावती ।

नास्ति च (for नास्ति मे). Ś₁ विभो (for प्रभो). T₁-3 G₁. 2-3
M विशेषेण जगन्पते.

25 ^a) T₁. 2 G₂. 2 M₂-4 -हितकृद् (for -ज्ञापिकां). T₂
G₁. 4 M₁ त्रैलोक्यहि (G₁ 'क्यं हि) तद्गुहाक्यम्. — ^b) V₂
उत्सृज त्वं (for 'जस्व). D₂ G₂ महाबल (for 'भुज). — ^c)
Ś₁ -दृष्टश्च; Ñ₂ B₂ D₂. 6 -तुष्टार्थः (for -द'). — ^d) T₁. 2
G₁. 2 किं करोऽहं (for किं करोमि). G₂ मे (for माम्).

26 Before 26, G₂ ins. वैशंपायनः. — ^a) N (except
Ś₁) T₂-4 G₂. 4. 5 M₂ विनीतं (for 'त-). Ñ₂ V₁ B₂. 2 D₂
न-वाक्यं (for -वचनं). — ^c) Ñ₁ नर- (for यदु-). — ^d) G₂
कंसारिरतुलः प्रभुः.

27 ^a) Ñ₁ श्रुत्वार्थः; G₂ श्रुतार्थं (for 'र्थो). — ^d) G₂
भवनं (for सदनं). G₂ नृपोत्तम (for सुरो').

28 ^a) Ś₁ एवं; V₂ इदं (for इयं). Ś₁ K₂. 4 Ñ₂ V B D₂
D₂ D₂-4. 6 T₁ G₂ एः (for भूः). T₁-3 G₁. 3. 5 M येयं पुरी
नि (M₂ प्र) कामार्थं (T₁. 3 G₁ 'र्थं); G₂ येयं पुरी प्रकाशार्थं.
— ^b) B₁. 2 मम; T₁. 2 G₁. 3. 5 M₁-3 तव (for मयि). G₂
निवेशस्यापि सुव्रत. — ^c) Ś₁ Ñ₁ मन्त्रसादानुरूपैश्च; T₂. 2
G₁. 2 M₁-3 मन्त्रभावानुरूपैश्च. — ^d) M₂ शनैश्च (for गृहेश्व).
Ñ₂ V₁ B₁. 3 D₂ T₁-3 G₁. 2. 4 M [ए] वां; D₂. 4 G₂ [ए] व;
D₂ [ए] वं (for [इ] वं). K₁ गृहेश्वेवासमन्ततः; K₂ गृहेश्व
परमेरिह.

29 ^a) T₁-3 G₁. 2-3 M स्यात् (for च). Ñ₂ V₁ B₂. 2
G₂ स्याद्; D₂ सा; M₂ च (for वै). — ^c) T₁ G₂-3 M₂
[ए] व च; G₂ [ए] व हि; M₁-3 [इ] यं च (for [इ] यं हि).
T₂. 2 तथैव च त्वया कार्यं. — ^d) T₁-3 G₁. 2-3 M समर्थो (for
शक्तो हि). V₂ महापुते (for 'मते).

30 ^a) Ś₁ K₁. 2 समाधानम्; M₂ Cal. ed. समस्थानम्
(for मम स्थानम्). — ^b) Ś₁ Ñ₁ V₂. 2 च; K₁. 2 Ñ₂ V₂

6522
2. 58. 29
2. 58. 29

C 4522
B 2. 58. 29
P 2. 58. 29

तथेयं हि त्वया कार्या शक्तो ह्यसि महामते ॥ २९
मम स्थानमिदं कार्यं यथा वै त्रिदिवे तथा ।
मर्त्याः पश्यन्तु मे लक्ष्मीं पुर्या यदुकुलस्य च ॥ ३०
एवमुक्तस्ततः प्राह विश्वकर्मा मतीश्वरः ।
कृष्णमक्लिष्टकर्माणं देवामित्रविनाशनम् ॥ ३१
सर्वमेतत्करिष्यामि यच्चयाभिहितं प्रभो ।
पुरी त्वियं जनस्यास्य न पर्याप्ता भविष्यति ॥ ३२
भविष्यति च विस्तीर्णा वृद्धिरस्यास्तु शोभना ।
चत्वारः सागरा ह्यस्यां विचरिष्यन्ति रूपिणः ॥ ३३
यदीच्छेत्सागरः किञ्चिदुत्सष्टुमिह तोयराट् ।
ततः स्वायतलक्षण्या पुरी स्यात्पुरुषोत्तम ॥ ३४
एवमुक्तस्ततः कृष्णः प्रागेव कृतबुद्धिमान् ।

सागरं सरितां नाथमुवाच वदतां वरः ॥ ३५
समुद्र दश च द्वे च योजनानि जलाशये ।
प्रतिसंहियतामात्मा यद्यस्ति मयि मान्यता ॥ ३६
अवकाशे त्वया दत्ते पुरीयं मामकं बलम् ।
पर्याप्तविषयाकारा समग्रा विसर्हिष्यति ॥ ३७
ततः कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा नदनदीपतिः ।
समारुतेन योगेन उत्ससर्ज महार्णवः ॥ ३८
विश्वकर्मा ततः प्रीतः पुर्याः संदृश्य वास्तु तत् ।
गोविन्दे चैव संमानं सागरः कृतवांस्तदा ॥ ३९
विश्वकर्मा ततः कृष्णमुवाच यदुनन्दनम् ।
अद्यप्रभृति गोविन्द सर्वे समधिरोहत ॥ ४०
मनसा निर्मिता चेयं मया पूःप्रवरा विभो ।

Bz. 3 Ds [ए]त्र (for वै). Ds Gs-3 Ms. 4 त्रिदिवं (for वै).
T1. 2 G1 M1. 3 तथैव त्रिदिवं तथा (T1 कृतम्). — °) T1. 3
G1. 3-3 M वीर्यं ; T2 कार्यं (for लक्ष्मीं). — °) Ks Ds T2
M1 पुर्यां (for पुर्यां). Ks परां यदुकुलाय च .

31 °) Ds चाह ; T1-3 G1. 3. 4 Ms प्राज्ञो (for प्राह).
— °) K Ds. 2 (marg.) 3 Gs मतीश्वरम् ; N1 Bs मतीश्वरः ;
T1-3 G1. 3. 5 [अ]मरीश्वरः ; T2 नरीश्वरः ; M2 कृतीश्वरः (for
मतीश्वरः). — °) Ds देवतारि- (for देवामित्र-).

32 °) K1. 2 विभो ; D3 वचः (for प्रभो).

33 °) Ś1 K1. 2 सु- (for च). T1 संपूर्णा (for विस्तीर्णा).

34 Gs om. 34 37. — °) Ds प्रयच्छेत् (for यदी).
— °) Dn2 T1 अपि (for इह). Ś1 K1-3 अपसर्पिणुमम्बुराट् ;
Ds G1 उन्मृष्टमिहनांश्वरम् . — °) Ds लावण्या ; T1-3 G1
M1 वास्तु स्यात् (for लक्षण्या). Ś1 K1. 2 ततः (Ś1 'तु'
स्वायतना पुण्या ; G1. 3 Ms ततस्स्वायतवास्तु स्यात् . — °)
T1-3 G1. 4. 5 M [इ]यं (for स्यात्).

35 Gs om. 35 (cf. v. 1. 34). — °) T2. 3 G1. 4. 5 M
प्रोवाच (for प्रागेव). Ks. 4 N2. 3 V B D T1 Gs -निबध्यः
(for बुद्धिमान्). — °) V1 B1. 3 Ds Gs प्रोवाच (for उ').
T1-3 G1. 4. 5 M सर्वलोकगुहंरिः .

36 Gs om. 36 (cf. v. 1. 34). — °) Ś1 क्षमस्व (for
समुद्र). D1. 2. 3 एवं दश (for दश च). — °) N2 Gs Ms
योजनानां (for 'नि'). N2 V1. 3 T1. 3 M1. 3 योजनानां जला-
शये . — °) N1 परि- ; T1-3 G1. 5 M1-3 क्षिप्रं (for प्रति-).
— °) Ś1 N1 Ds मयः (for मयि).

37 Gs om. 37 (cf. v. 1. 34). — °) T1-3 G1. 4. 5 M
पुरीयं मामकं त्रैः (M1-3 'त्रैः'). — °) Ś1 K1. 3 पर्याप्तविष-
याकारा (Ś1 'रा'); Ks D1. 2. 3. 5 'यारस्या ; Ks N1 V2. 3
B Dn Ds D2 (sup. Jan.), 3. 5 T2 Gs 'यारामा ; V1
'यावामा . — °) Ks N2. 3 V1. 3 B Ds Ds T1 Gs -समग्रं
(for 'ग्रा'). Ks. 4 Dn D1. 3 समग्रपि (Ks 'ग्रा सा ; Ds 'ग्रा
तु) भविष्यति ; N1 'ग्रा विचरिष्यति ; T1-3 G1. 4. 5 M समग्रैव
(M2 'ग्रैव ; M1. 3 'ग्रयं) भविष्यति .

38 °) Ks कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा . — °) Ks कृत्वा (for
श्रुत्वा). — °) Ś1 योगेन (for योगेन). Ks समारुतेन योगेन ;
D2 मारुतेन स योगेन . — °) Ś1 Ds Gs उत्ससर्ज (for उ').
Ks. 4 N3 (marg. as in text) V2. 3 B Ds-3 T2 Gs
जलाशयम् ; D1 जलाशयः (for महार्णवः). T1 Gs प्रोत्ससार
जलाशयम् ; T2 G1. 3 Ms प्रोत्समर्ज जलाशयः (G1 Ms 'वम्');
T3 उत्ससार जलाशयः ; M1 प्रोत्समर्ष जलाशयः .

39 °) Ks Bz Ds संदृश्य ; Bom. Poona eds. G(ed.)
संदृश्य (for संदृश्य). — °) Ds गोविन्दस्यैव संमानं . — °)
T1-3 G M क्लिष्ट (for तत्रा). K1. 3 कृतवांस्तदासागरादा .

40 °) N2. 3 (marg.) V1 Ds प्रीत (for कृष्णम्). T1-3
G1. 3-3 Ms इति संविम्व तं कृष्णम् ; M1-3 इति संविम्व
गोविम्व . — °) Ds उवाच मधुसूदनम् . — °) Ks यथापुनर्
गोविम्व . — °) Ks V2 सर्वे समधिरोहताम् ; N1 सर्वेषामधि-
रोहताम् ; T1-3 G1. 3-3 M सर्वेषामधिरोहताम् .

41 °) T2 [ए]व (for [इ]व) — °) Ks [अ]त्र ; Gs वृ-
(for वृ-). K1. 3 मुनि ; D1. 3. 4. 5 Gs Ms वज्रो (for विभो).

अचिरेणैव कालेन गृहसंवाधमालिनी ॥ ४१
भविष्यति पुरी रम्या सुद्वारा प्राप्यतोरणा ।
चयाहालककेयूरा पृथिव्याः ककुदोपमा ॥ ४२
अन्तःपुरं च कृष्णस्य परिचर्याक्षमं महत् ।
चकार तस्यां पुर्यां वै देशे त्रिदशपूजिते ॥ ४३
ततः सा निर्मिता कान्ता पुरी द्वारवती तदा ।
मानसेन प्रयत्नेन वैष्णवी विश्वकर्मणा ॥ ४४

— °) Ks D1 च (for [ए]व). — °) B2 -शालिनी (for -मालिनी).

42 °) Ks प्राङ्मुः ; Ks प्राज्य- ; N1 B2 प्राग्र- ; V1 प्राक्सु- ; Ds (sup. lin. as in text) चाग्र- (for प्राग्र-). K1.3 सम्यक्प्राग्रतोरणा ; N3 (marg.) Ds सुद्वाराः (Ds साद्वारा-) कारतोरणा ; Ds सुद्वाराप्राग्रतोरणा ; T2.3 G1.3 M1.3 सहारप्राग्रतोरणा ; T1 सुद्वारा प्राग्रतोरणे ; Gs M2 सुद्वारा प्राग्र- तोरणा ; Gs M2 सुद्वाराप्राग्र- . — °) N3.3 (marg.) V1.3 T2 वप्राहालककेयूरा ; D1 कैर्याहालक- ; T1 Gs.3 M2 परिघाहाल- ककु (Gs.3 हृ) ता ; T2.3 Gs M1.3 परिघाहालकेयूरा ; Gs वप्राहाल- .

43 °) K1 बहाङ्गिन- ; Dn Ds D1 T4 चर्याक्षय- (for 'म'). Gs च तत् (for महत्). — °) S1 तस्याः पुर्या ; D1.3 Gs पुर्या तस्यां (by transp.) ; Ds रम्यं पुर्या . T1-3 M1.3 चकार पुर्या तस्यां हि .

44 °) Some Mss. द्वारवती (for द्वार-). Gs शुभा (for तदा). — M2 om. 44^c-45^d. — °) T1-3 G1.3.3 M1.3 मनसैव ; M2 मनसा वै (for मानसेन). — °) Ds विहित- (for वैष्णवी). — After 44, G1.3.3 M1-3 read 47^{ab}. While S1 K1.3.3 N V B D T1.3 Gs ins. after 44 :

982° विधानविहितद्वारा प्राकारवरशोभिता ।
परिष्ठाचयसंगुता साद्वाराकारतोरणा ॥

[(L. 1) D1 विहित- (for विहित-). S1 शोभिता ; N1 तोरणा (for शोभिता). — (L. 2) K1 चय- (1 चय-). B1 संक्षिप्ता ; T1 संयुक्ता (for संगुता). Gs परिषायसंयुक्ता (for °). Ds मह- ; T1 मत्- (for साद्व-). N1 Gs शोभिता (for तोरणा).]

T1 cont. 983° after the above.

45 M2 om. 45 (of. v. l. 44). — °) M2 (inf. lin. as in text) कान्तनारामरमणा . — °) S1 K1 अभि- (for उप-). Ks वणिग्भिरवशिष्योभना . — Gs.3 om. (hapl.) 45^c-46^b. — °) Ds.3 T1 नगणाकीर्णा (for समा-). — °) V2 चरा गता ; Ds वरकृष्णा ; Ds समालता ; M2 महीं गता (for च गां

कान्तनारीनरगणा वणिग्भिरुपशोभिता ।
नानापण्यसमाकीर्णा खेचरीव च गां गता ॥ ४५
प्रपावापीप्रसन्नोदैरुद्यानैरुपशोभिता ।
समन्ततः संवृताङ्गी वनितेवायतेक्षणा ॥ ४६
समृद्धचत्वरवती वेदमोत्तमघनाचिता ।
अप्रकाशं तदाकाशं प्रासादैरुपशोभिता ॥ ४७
पृथिव्यां पृथुगार्द्राद्या जनौघप्रतिनादिता ।

C 6544
B 2. 58. 51
P 2. 58. 51

गता). N3 (marg. as in text) B Ds गगनादिव गां गता ; T1-3 G1.3.3 पुरी द्वारवती तदा ; M1.3 खेचरेव महीं गता .

46 G2.3 om. 46^{ab} (cf. v. l. 45). — °) Ks N3.3 V B2 Dn D1-3 T4 प्रसन्नोदा ; Ks सन्नोदा (for प्रसन्नोदैर). T1 प्रपाभिः सुप्रसन्नाभिर् ; T2.3 Gs प्रपापीभिः प्रसन्नाभिर् ; G1 प्रभावद्भिः प्रसन्नाभिर् ; M1-3 वापीभिश्च प्रसन्नाभिर् . — °) N3 V2 उद्यानशतशोभिता . — M1.3 om. 46^{cd} ; T2.3 G1.3.3 M2 read it after 49^{ab}. — °) K1.3 संवृताङ्गी ; V1 समृ- द्धाङ्गी ; T2 Gs संवृताङ्गी (for संवृताङ्गी).

47 T2 om. 47. M2 om. 47^{ab} ; G1.3-3 M1-3 read the same after 44. — °) T1 देशोत्तम- (for वेदमो-). Ds घना- वृता ; T1 घटान्विता ; G2 चयान्विता (for घनाचिता). Ks वेदमोघेन घनाविता ; Ds वेदमोत्तरसमावृता ; G1 देशोत्तरघटा- न्विता . — N T4 G2 ins. after 47^{ab} : T1 cont. after 2° :

983° रथ्याकोटिसहस्राख्या शुभराजपथोत्तरा ।
भूषयन्ती समुद्रं सा स्वर्गमिन्द्रपुरी यथा ॥
पृथिव्यां सर्वरत्नानामेका निचयशालिनी ।
सुराणामपि सुक्षेत्रा सामन्तक्षोभकारिणी ॥

[T1 om. lines 1-3. — (L. 1) S1 K1.3 रथकोटी- ; V2 रथकोट्या (for रथ्याकोटि-). K1.3 N3.3 Dn2 D1.3 पथा- न्तरा ; D1.3 पथोत्तमा (for उत्तरा). S1 K2 अश्वराजपथान्तरा ; Ks N V1.3 B2 D2.3 शुभराजपथान्तरा ; T4 शंभुराजीपथान्तरा (sic) (for °). — (L. 2) S1 समग्र- ; D1 समुद्र- (for 'द्र'). V2 या (for तः). K2 स्वर्गमिन्द्र- (for स्वर्गमिन्द्र-). — (L. 3) K4 एकत्र चयशालिनी (for °). — (L. 4) T1 नरनारी- गणान्विता (for °).]

— G1.3 om. 47^{cd}. — °) S1 सुप्रकाशार्ककाकाशं ; T1 Gs.3 M2 कश्चिदेकप्रतीकाशैः (G2 M2 शा) ; Gs M1-3 कश्चिमेघ- प्रतीकाशैः . — °) K1.3 N V B Dn Ds D1-3 G2 प्रासादैर- भिकुर्वती ; K2.3 D1-3 T2 प्रासादैरुपकु (K2 श्रापि कु) र्वती .

48 °) K1.3.3 N3.3 (marg.) V2.3 D (except Ds)

C³344
B 2. 32. 31
P 2. 32. 31

ओषैध वारिराजस्य शिशिरीकृतमारुता ॥ ४८
अनूपोपवनैः कान्तैः कान्ता जनमनोरमा ।
सतारका द्यौरिव सा द्वारका प्रत्यराजत ॥ ४९
प्राकारेणार्कवर्णेन शतकौम्भेन संवृता ।
हिरण्यप्रतिपूर्णेन गृहैर्गम्भीरनिस्वनैः ॥ ५०
शुभ्रमेघप्रतीकाशैर्द्वारैः सौधैश्च शोभिता ।
कचित्कचिदुद्ग्राग्रैरुपावृत्तमहापथा ॥ ५१
तामावसत्पुरीं कृष्णः सर्वयादवनन्दनः ।
अभिप्रेतजनाकीर्णा सोमः स्वमिव भासयन् ॥ ५२
विश्वकर्मा च तां कृत्वा पुरीं शक्रपुरीमिव ।

जगाम त्रिदिशं देवो गोविन्देनाभिपूजितः ॥ ५३
भूयस्तु बुद्धिरभवत्कृष्णस्य विदितात्मनः ।
जनानिमान्धनौघैस्तु तर्पयेयमहं यदि ॥ ५४
स वैश्रवणवस्तव्यं निधीनामुत्तमं निधिम् ।
शङ्कमाह्वयतोपेन्द्रो निशि स्वमवने विभुः ॥ ५५
स शङ्कः केशवाह्वानं ज्ञात्वा गुह्यकराद् स्वयम् ।
आजगाम समीपं वै तस्य द्वारवतीपतेः ॥ ५६
स शङ्कः प्राञ्जलिभूत्वा विनयादवनिं गतः ।
कृष्णं विज्ञापयामास यथा वैश्रवणं तथा ॥ ५७
मगवन्किं मया कार्यं सुराणां वित्तरक्षिणा ।

Ts Gs राहायां; N₁ राहोघैर (for राहोषा). T₁-s G₁-s-
M वृथुका (T₂-s G₁-s 'रा' यामविस्तीर्णा. — ^a) Ś₁ K₁-s
वनौघ-; Vs जलौघ- (for जनौघ-). Ds नन्दिता (for
नादिता). — ^a) T₁ ओघौघैर; Gs जलैश्च (for ओघैश्च).
Ks सिन्धु- (for वारि-). — ^a) T₁-s G₁-s-
M गोपुरा (for मारुता).

49 Ts om. 49. — ^a) N₁ Ts G₁-s कान्ता (for
कान्तैः). N₂ अनुत्पातबलैः कान्तैः; Ds-
M₁-s जानूपोपवनैः कान्तैः (M₁-s 'न्वा'); T₁ Gs M₁ पुरी चोपवनैः कान्तैः (M₁-
'न्वा'). — ^a) N₁ Vs कान्त्या (for कान्ता). Vs B₂ Ds Ts
G₁-s-
M मनोहरा (for रमा). Ś₁ K₁-s T₁ Gs कान्त्या
जनमनोहरा. — After 49^{ab}, T₂-s G₁-s-
M₁ read 46^{ab}. Ts
Gs om. 49^{ab}. — ^a) T₁ Gs-
M सतारा द्यौरिव शुभा (T₁ Gs
M₁ वनौ). — ^a) Ś₁ K₁-s Ds द्वारकामिविराजते; N₂ Vs
Ds 'का प्रत्यराजत; T₁ Gs M₁ 'का प्रतिभासिता; Gs M₁-
'का प्रत्यभासत.

50 ^a) V₁ संवृता; Ds-
M₁-s शोभिता (for संवृता).
— ^a) N₂ Vs परि (for प्रति). Ś₁ K₁ Ts वनौघ (for
वनौघ). T₁-s G₁-s-
M हिरण्यपूर्णैश्च गृहैर. — ^a) T₁-
G₁-s-
M अति (for गृहैर). Ś₁ K₁ निस्वना (for 'नैः').

51 ^a) Ds सारमेघ- (for शुभ्रमेघ-). — ^a) Ds द्वारैः
शुभ्रैश्च; Ds द्वारसचैश्च (for द्वारैः सौचैश्च). Ś₁ द्वारैर्वनैश्च
संवृता.

52 ^a) Ś₁ उवास; T₁ Gs अज्यास्ते; Ts-
G₁-
M अज्याक (for जावसन्). — ^a) N₁ B₂-s Ts सर्वे (for सर्व-).
Bom. Poona eds. G(ed.) नन्दिना; (for 'न'). T₁-s G₁-
s-
M₁ सर्वदेवनमस्कृतः. — ^a) M₁-s अभिकप- (for प्रेत-).
— ^a) N₂ शोभयन् (for भास'). — After 52, Ś₁ Dn
Ds Ds j--

984^a विश्वकर्माकृता दिव्या रत्नजाकसमाकुलाम् ।

[Ś₁ रत्न जाकावर्तसकाम् (for ^a).]

53 ^a) Ks गत्वा (for कृत्वा). — After 53, S (except
Gs) ins. an addl. colophon [Mention of the Epic :
Ts Ms. — Adhy. name: T₁ Gs M₁-s द्वारकानिर्माणम्.
— Adhy. no.: T₁-s Gs-
M 113; Ts 122; Ts 105;
G₁ 115; Gs 116].

54 Before 54, S (except Gs) ins. वैसंपायनः. — ^a)
N₁ V₁-s B Ds Ts Gs सस्य (for सु). Ms विष्णोर (for
बुद्धिर). — ^a) B₁ वनौघेन (for वैस्तु). T₁-s G₁-s-
M₁-
s इमं जगं वनौघैश्च; Gs इमान्जनान्धनौघैश्च. — ^a) N₂ Vs B
Ds Gs यथा; Dn Ds कृत्वा; Ds-
s स्थिति (for वधि).

55 ^a) K₁ N₂ Vs-
B₂ D₁-s-
Gs संसृष्ट; Ks
विस्तार्य; Ks-
N₂ V₁ Dn Ds Ds संसृष्ट; B₁-
s Ds Ts
संसृष्ट; Gs वसतं (for वस्तव्य). N₁ स वस्तव्यस्थिति विभो;
T₁-s G₁-s-
M₁-
s स वैश्रवणवक्षिणं. — ^a) Ks शङ्कमाह्वय
देवेन्द्रो. — ^a) K₁-s T₁-s G₁-s-
M₁ (inf. lin.)-s-
s पितुः; Ks पुनः; Ks N₂ Vs B₁-
s Dn Ds D₁-s Ts प्रभुः
(for विभुः).

56 ^a) M₁ शङ्कराद् (for स शङ्कः). — ^a) K₁-s-
N₂-s V B D Ts Gs ज्ञात्वा हि (N₂ Vs वै) निधिराद् स्वयम्;
Ts Gs ज्ञात्वा गुह्यधिराद् स्वयम्. — ^a) K₁-s तस्य द्वारवती
तदा.

57 ^a) T₁-s G₁-s-
M विनयावनतः स्थितः. — Gs
om. 57^a-60^a. — ^a) Ks M₁-s विष्णु (for कृष्ण).

58 Gs om. 58 (cf. v. l. 57). — ^a) Ks वन- (for
विन-). Ks रक्षिणा; Vs काङ्क्षिणा; Ds Ts-
M₁ रक्षणे;
Gs द्वारिणा (for रक्षिणा). Ś₁ K₁ सुराणां वनरक्षणाद्.
— ^a) Ds निधोवय (for निधोवय). — ^a) N₂ Vs B Ds Gs

नियोजय महाबाहो यत्कार्यं यदुनन्दन ॥ ५८
तमुवाच हृषीकेशः शङ्खं गुह्यकमुत्तमम् ।
जना येऽस्मिन्कुशधनास्तान्धनेनाभिपूरय ॥ ५९
नेच्छाम्यनाशितं द्रष्टुं कुशं मलिनमेव वा ।
देहीति चाभिभाषन्तं नगर्यां निर्धनं नरम् ॥ ६०
शिरसा श्वासनं गृह्य निधीनः केशवस्य सः ।
निधीनाज्ञापयामास द्वारवत्यां गृहे गृहे ।
धनौघैरभिषर्षध्वं चक्रुः सर्वे तथा च ते ॥ ६१
नाधनो विद्यते तत्र हीनभाग्योऽपि वा नरः ।
कुशो वा मलिनो वापि द्वारवत्यां गृहे गृहे ॥ ६२
चकार वायोराहानं भूयश्च पुरुषोत्तमः ।

तत्रस्थ एव भगवान्यादवानां प्रियंकरः ॥ ६३
प्राणयोनिस्तु भूतानामुपतस्थे गदाग्रजम् ।
एकमासीनमेकान्ते देवगुह्यधरं प्रभुम् ॥ ६४
किं मया देव कर्तव्यं सर्वगेनाशुगामिना ।
यथैव दूतो देवानां तथैवास्मि तवानघ ॥ ६५
तमुवाच ततः कृष्णो रहस्यं पुरुषोत्तमः ।
मारुतं जगतः प्राणं रूपिणं समुपस्थितम् ॥ ६६
गच्छ मारुत देवेशमनुमान्य सहामरैः ।
सभां सुधर्माभादाय देवेभ्यस्त्वमिहानय ॥ ६७
यादवा धार्मिका ह्येते विक्रान्ताश्च सहस्रशः ।
तस्यां विशेयुरेते हि न तु या कृत्रिमा भवेत् ॥ ६८

C 6566
B 2. 38. 72
P 2. 38. 72

बन्धनया कार्यमप्युत (D: 'य ते); T₂ & G₁ & यत्कार्यं मधुसूदन.

59 G₂ om. 59 (cf. v. 1. 57). — ^a) G₂ तं च (for शङ्खं). T₁ तं शङ्खं गुह्यमुत्तमम्. — ^c) T₁-s G₁, 4. & M₄ पुरेऽस्मिन्वे; M₁ & जनेऽस्मिन्वे (for जना येऽस्मिन्) K₂ & V₂ B₂ D₂ D₃ D₄-s T₁ जना. कुशधना येऽस्मिन्. — ^d) S₁ M₂ पूजय (for पूरय).

60 G₂ om. 60^{ab} (cf. v. 1. 57). — ^a) K₂ [इ]त्यशिवं; D₁, s G₂ [अ]नशिनं; D₂ T₁ & M₁ & [अ]नाशिनं, some Mss. [अ]नशितं (for [अ]नाशिनं). — ^b) D₂ क्लृप्तं (for कुशं). — ^c) K₁ (sup. lin. as in text) D₂ याचन्तं (for आचरन्तं). K₂ & N₁ V₂ B₂ D₂ D₃ D₄ & T₁ G₂ देहीति चैव (N₂ V₂ वापि) याचन्तं — ^d) S₁ (inf. lin.) द्रिद्रे; V₂ निर्गतं (for निर्धनं). S₁ V₂ D₁ & T₁ G₂ जनम् (for नरम्).

61 Before 61, some Mss. ins वैशंपायन उवाच. — ^a) K₂ V₂ B₂ D (except D₂) T₁ G₁ & M₁ गृहीत्वा श्वासनं मूर्ध्ना; V₂ आज्ञां गृहीत्वा शिरसा; G₂ शिरसाज्ञां समागृह्य — ^b) K₂ N₁ V₂ B₂ D T₁ G₁ & M₁ निधिराट्; G₂ निधीश. (for निधीनः) * S₁ निधीनामिनः स्वामी. * — ^c) K₂ N₂ (marg) V₁, s D₂ D₃ D₄ & इह (for अस्मिन्). — ^d) S₁ K₁ N₁, s V₂ B₂ D₂ G₁ & सर्वं (for सर्वे).

62 ^a) K₂ & N₁, s V₂ B₁, s D (except D₂) T₂ & G₁, s हीनः (for हीनः). K₂ भागो (for भाग्यो). — ^d) S₁ K₁, s कर्षयन् (for गृहे गृहे). — For 62^{ad}, K₂ & N₁ V₂ B₂ D T₁ G₂ subst. :

985* द्वारवत्यां पुरि युवा केशवस्व महामनः ।

63 ^a) V₂ भूयश्च मधुसूदनः. — T₁, s G₁ om. 63^{ad}.

G₂ om. (hapl.) 63^a 66^b. — ^c) N₂ ततस्तत्रैव भगवान्.

64 G₂ om. 64 (cf. v. 1. 63). — ^a) N₁ भगवान् (for भूतानाम्). T₂ & G₁ प्राणः स सर्वभूतानाम्; G₂ स प्राणः प्राणभूतानाम्. — ^b) K₂ & N₁ V₂ B₂ D T₁ G₂ गदाधरम्; T₁-s G₂, s. r M जनार्दनम् (for गदाग्रजम्). — ^c) K₂ गुह्यं परं; N₁ V₂ D₁ & गुह्यवरं (for धरं). T₁-s G₁, s. s M यादवानामथाधिपम्.

65 G₂ om. 65 (cf. v. 1. 63). — ^b) D₂ सर्वाङ्गेन (for सर्वगेन). — For 65^{bc}, T₁-s G₁, s. r M subst. :

986*

शाधि मां पुरुषोत्तम ।

यद्ववीषि महाबाहो.

[T₂ om. line 2. — (L 2) T₁ G₂ महारजः (for बाहो).] — T₂ om. 65^{ad} 66^b. — ^d) T₁, s G₁, s. s M सर्वं कर्तास्मि तेऽनघ.

66 G₂ om. 6^{ab} (cf. v. 1. 63). T₂ om. 66^{ab} (cf. v. 1. 65). — ^a) T₁ G₂ M₂ हृषीकेशो (for ततः कृष्णो). — ^b) T₁ G₂, s M₁ & प्रहस्य (for रहस्यं). K₂ & N₁, s V₂ B₂ D T₁ G₂ M₂ रहस्यं पुरुषो हरिः. — ^c) K₂ मारुतं च जगत्प्राणं. — ^d) G₂ रूपेण (for रूपिणं). N₂ V₂ रूपिणं समवस्थितम्; D₂ 'जं पुरतः स्थितम्.

67 ^b) S₁ महासुरैः (for सहामरैः). — ^d) G₂ स्थिह च (for स्वमिह).

68 M₂ om. 68 69. — ^b) T₁ & G₁, s. s M₁ विनताश्च (for विक्रान्ताश्च) — ^c) K₂ वसेयुरः; D₂ विविशुरः (for वियेयुरः). — ^d) S₁ K₂ T₁ G₁, s-s M₁ सा (for वा). V₁, s D₁, s कृतका (for कृत्रिमा). N₂ स तथा कृतिमाभवेत्; D₂ मनुष्या. कृतकृत्यकाः.

C 6844
B 2. 88. 73
P 2. 88. 73

सा ह्यक्षया सभा वायो कामगा कामरूपिणी ।
सा यदन्धारयेत्सर्वान्यथैव त्रिदशांस्तथा ॥ ६९
स गृह्य वचनं तस्य कृष्णस्याह्निष्टकर्मणः ।
वायुरात्मोपमगतिर्जगाम त्रिदिवालयम् ॥ ७०
सोऽनुमान्य सुरान्सर्वान्कृष्णवाक्यं निवेद्य च ।
सभां सुधर्मादाय पुनरायान्महीतलम् ॥ ७१
सुधर्मां तां सुधर्माय कृष्णायाह्निष्टकारिणे ।
देवो देवसभां दत्त्वा वायुरन्तरधीयत ॥ ७२
द्वारवत्यास्तु सा मध्ये केशवेन निवेशिता ।
सुधर्मा यदुमुख्यानां देवानां त्रिदिवे यथा ॥ ७३

69 Ms om. 69 (cf. v. 1. 68). — *) V 3 B 1. 2 Dn
Ds Ds Ti. 4 G 2 या (for सा). K 3. 4 N V B 2 D (except
D 6) Ts रम्या (for वायो). G 2 या ह्यक्षया देवसभा.

70 *) Śi Ts चरणे (for वचनं). — *) Śi K 1. 2 [अ-
हुत- (for [अ. ह्निष्ट) . B 1. 3 कारिणः (for कर्मणः). — K 3
Ts om. (hapl.) 70^a-72^b. — *) N 3 V 3 D 3 Ti. 3 G 1. 3. 4
M जगाम त्रिदशालयम्.

71 K 3 Ts om. 71 (cf. v. 1. 70). K 4 om. 71. — *)
N 3 निहाय्य (for निवेद्य).

72 K 3 Ts om. 72^a (cf. v. 1. 70). — *) N 1 सुधर्मा
सा (for ' मां तां). N 3 (marg. as in text) सुधर्मेण (for
' मांय). K 1. 3. 4 N 2 V 2. 3 D 3 सुधर्मेण (K 3 N 2 ' मिणे) सुधर्मा
तां ; B 3 D 3. 3 T 3 G 3 सुधर्माय सुधर्मां तां ; Dn D 1. 2 सुधर्मेणे
सुधर्मां तां. — *) K 1 N 1. 2 V 1. 2 B D 1-6 Ms कर्मणः ; D 8
कर्मणः (for कारिणे). D 1 G 2 कृष्णस्याह्निष्टकर्मणः. — *)
Śi देवः ; D 3. 4 देवः (for देवो). N 1 D 3 देवे (for देव-).
Ms ह्यया (for दत्त्वा). — *) K 1. 2 तत्रैव (for वायुर).
— After 72, D 1 ins. :

987* न मयं विद्यते यत्र सभा सा धर्मवत्सला ।

73 Śi D 2 repeat 73^a after 74. — *) Śi D 2
(both second time) Ts द्वारवत्यां (for ' वत्याम्). D 3
द्वारवत्यां सभामध्ये. — *) Śi D 2 (both second time)
सुधर्मा वि- ; Ti-3 G 1. 3-5 M वायुना सं- (for केशवेन). — *)
Śi G 2 त्रिदिवं (for ' वे).

74 *) N 1. 2 V 2 Dn 3 Ds D 3. 4 Ms दिव्यैश्च (for स
दिव्यैर्). N 3 (marg. as in text) V 1 Ds Ms भोगैश्च (for
भोगैश्च). K 3 एवं स देवैर्भूतैश्च ; K 3. 4 V 2 Dn 1 D 1. 2. 3 Ts
एवं त्रि (K 3 तैर्नि द्यैश्च भोगैश्च. — *) Śi K 1. 2 रत्नैर् ; B 3
दिव्यैर् (for द्रव्यैर्). — *) Śi द्वारकां ; K 1 V 3 स्वां पुरीं

एवं स दिव्यैर्भोगैश्च जलजैश्चाव्ययो हरिः ।
द्रव्यैरलंकरोति स्म पुरीं स्वां प्रमदामिव ॥ ७४
मर्यादाश्चैव संचक्रे श्रेणीः प्रकृतयस्तथा ।
बलाध्यक्षांश्च युक्तांश्च प्रकृतीशांस्तथैव च ॥ ७५
उग्रसेनं नरपतिं काश्यं चैव पुरोहितम् ।
सेनापतिमनाधृष्टिं विकटं मन्त्रिपुंगवम् ॥ ७६
यादवानां कुलकरान्स्वविरान्दश तत्र वै ।
स्थापयामास मतिमान्सर्वकार्येष्वनन्तरान् ॥ ७७
रथेष्वतिरथो यन्ता दारुकः केशवस्य वै ।
योधमुख्यश्च योधानां सात्यकिः सत्यविक्रमः ॥ ७८

(by transp.) ; K 3 तां पुरीं ; D 1-3. 6 पुरीं तां. — After
74, Śi D 2 repeat 73^a. After the repetition of 73^a,
Śi D 2 ins. :

988* शुशुभे सा पुरी रम्या रत्नजालसमाकुला ।
नानापक्षिममाकीणां प्रामादरूपशोभिता ॥

75 *) N 3 V 3 मर्यादां (for ' दाक्ष). — *) Śi पुण्याः
(for श्रेणीः). N 3. 3 (marg.) V B Dn Ds D 1. 6 T G 1-3
Ms च प्रकृतीम् (for प्रकृतयम्). — *) D 3 बलाध्यक्षां च युक्तं
वै. — *) B 3 D 3 Ti-3 G M प्रकृतीनां (for ' शांस्).

76 *) Śi D 3 च नृपतिं (for नरपतिं). — *) Ti 3 G 1.
3-5 Ms गार्ग्यं चैव ; M 1. 3 काश्यं च (for काश्यं चैव).
— *) B 1 अनाधृष्टं (for ' धृष्टिं). — *) K 3 D 1 मित्र- ; K 3
यदु- (for मन्त्रि-). B 3 पूर्वकम् (for ' पुंगवम्). Ti-3 G 1. 3-5
M विकटं मन्त्रिणं तथा.

77 *) M 1-3 दश शूरांश्च तत्र वै. — After 77^a, V 2. 3
ins. :

989* उद्धवो वसुदेवश्च कङ्गो विपुलपुत्रश्च ।
अफल्कश्चित्रकश्चैव गदः सत्यक एवं च ।
बलदेवः पृथुश्चैव मन्त्रेभ्यश्च्यवन्तरा दश ॥

— *) K 3. 4 B 3 Dn D 1-3 Ts मतिमान्स्थापयामास. — *)
Śi K 1 [न नन्तरम् ; T 2. 3 G 1. 3-5 M केशवः (for [न] नन्तरम्).

78 *) D 3 दिव्यकसेनरथे यन्ता. — *) Śi मुख्येषु ; Ts
G 1 मुख्यं (for ' मुख्यम्). K 3 N 1 B 3 D 1-3. 6 T 3 G 3 मुख्यानां
(for योधानां). — *) K 3 B 3 सात्यकिः प्रवरः कृतः ; K 3
N 3. 3 V B 1. 2 D 3 G 3 प्रवरः सात्यकिः कृतः (N 3 ' किलथा ;
D 3 ' किः स्मृतः) ; N 1 सध्वजं सात्यकिः कृतः ; T 1 G 3 Ms
सात्यकिं सत्यविक्रमम्. — After 78, Ti-3 G 1. 3-5 M ins. :

990* नाचार्यो वजुषां वेदे सोऽज्ञाद्रोण इषापरः ।

विधानमेवं कृत्वा स कृष्णः पुर्यामनिन्दितः ।
मुमुदे यदुभिः सार्धं लोकस्रष्टा महीतले ॥ ७९

रेवतस्याथ कन्यां च रेवतीं शीलसंमताम् ।
प्राप्तवान्बलदेवस्तु कृष्णस्यानुमते तदा ॥ ८०

इति श्रीहरिवंशे षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

८७

वैशंपायन उवाच ।
एतस्मिन्नेव काले तु जरासंधः प्रतापवान् ।
नृपानुघोजयामास चेदिराजप्रियेप्सया ॥ १
भीष्मकस्य सुतायां वै रुक्मिण्यां रुक्मभूषणः ।
शिशुपालस्य नृपतेर्विवाहो भविता किल ॥ २

दन्तवक्त्रस्य तनयं सुवक्त्रममितांजसम् ।
सहस्राक्षसमं युद्धे मायासु च विशारदम् ॥ ३
पौण्ड्रस्य वामुदेवस्य तथा पुत्रं महाबलम् ।
सुदेवं वीर्यसंपन्नं पृथगक्षौहिणीपतिम् ॥ ४
एकलव्यस्य पुत्रं च वीर्यवन्तं बलान्वितम् ।

C 6583
B 2. 59. 5
P 2. 59. 5

सात्यकिः सत्ययन्त्रश्च शत्रुहा युद्धदुर्मदः ॥

[(L. 2) M1. 8 सात्यवान्, M2 मलिमान् (for शत्रुहा) .]

79 *) Ks. 4 Ñ2 (marg.) V1. 2 Dn Ds2 D1. 5 T4
G1. 5 [जयः, Ñ1. 2 M1. 8 च; T1. 3 G1. 3 M2. 4 तु (for स) .
— *) K1. 2. 4 अनिन्दितः (for अनिन्दितः) . S1 विष्णुः पुर्या-
मनिन्दितः. — *) K1. 2 T1. 3 G1. 3-5 M मुमुदे (for मुमुदे) .
— *) K1. 4 G2 लोकस्रष्टा (for 'स्रष्टा') .

80 *) Some Mss. रेवतस्य (for रे) . T1. 8 G2-5 M1. 4
कन्यां वै; Ms तां कन्यां (for कन्यां च) . S1 रेवतस्यान्तरे
कन्यां. — *) T1-3 G1. 8. 4 M म्यिनः (for तदा) . — After
80, Ms ins. :

991* यः सर्गजैः सुरगणप्रियकृद्भिरुचै-

र्ध्वैः समुद्रनिहितैश्च समुद्रजातैः ।

इष्ट्यामकारयदशेषजगल्लालामां

भीद्वारकां पुरवरीं तमुपैमि विष्णुम् ॥

COLOPHON. — Mention of the Epic : Ks Ñ2 Ds2 Ts.
— Mention of Khila : Ks. 4 Ñ3 V B 1. Ds D1-8.
— Sub-parvan : Ds पारिजात; T4 आश्चर्यपर्व. — Adhy.
name : S1 Ks B3 D1. 6 T4 G2 M2 द्वारकानिर्माणम्; K1. 2
द्वारवतीनिर्माणम्; K4 द्वारकावर्णनम्; Ñ V B1. 2 Dn Ds
D1-8. 5 द्वारवतीनिर्माणम्; T1 G2 M2 सुधर्मानयनम्. — Adhy.
no. (figures, words or both) : Ks 112; Ñ3 V1 B3
G1 116; V2 115; Dn Ds2 D1 113; D1 110; Ds 122;
T1. 2 G2. 4 M 114; T2 123; T4 105; G2 120; G3 117.
— Śloka no. : Ds 83; D1 89.

87

From this adhy. onwards, variants in Mss. of
the versifying particles such as च, वै, तु, हि; doublets
तथा, तदा; यथा, यदा; मा, मी; त्वां, त्वा; corrupt readings
and scribal errors have been ignored.

1 *) S1 नृपानुघोजयामास; D1. 2 स नृपान्यो. — *)
D1. 6 -प्रियेच्छया (for 'प्सया') . — After 1, Ts ins. :

992* यथाहं च यथायोगं प्रश्रयं प्रददौ नृपः ।

विवाहं घोषयामास शिशुपालस्य मागधः ॥

सर्वमन्तःपुरं चैव विवाहे उत्सुकं किल ।

शोभूते तु विवाहस्य वैद्यस्येति च भूमिपाः ।

सनद्धाः समपद्यन्तां विभवैः स्वैर्यथाक्रमम् ॥ [5]

शिशुपालोऽपि राजा तु वरवेष्टः संयुतः ।

कुमारैरात्मतुल्यैश्च नियमस्थोऽभवत्तदा ॥

Colophon.

[Adhy. no. : 124.]

2 *) S1 सुतां वैद्यां; Ñ2 V3 M2 सुतायास्तु; T1. 2 G1.
3-5 M1. 8. 4 याश्च (for 'यां वै') . Ks. 4 V1 D (except Ds)
T2. 4 सुता (Ks 'त' या भीष्मकस्याथ. — *) Ks Ñ3 V B3
Dn D1. 2-5 T2. 4 G1-3. 5 M1-3 रुक्मिण्या (for 'ण्यां') .
Ks T1 G2 M2 रुक्मिण्या रुक्मभूषितः (K3 मालिनः) .

3 *) V3 सुवक्त्रम् (for सुवक्त्रम्) . — *) Ñ1. 2 V3
B Dn Ds D2. 6 T4 G2. 4 मायागतः; V2 D2 T1-3 G1. 8. 5
M युद्धः (for 'सु च') .

4 *) S1 सुवीर्यं (for सुदेवं) . T2 विष्णु- (for वीर्य-) .
— *) B1. 3 D1 पृथुम् (for पृथग्) .

C 4931
S 2. 19. 5
P 2. 39. 5

पुत्रं च पाण्डुराजस्य कलिङ्गाधिपतिं तथा ॥ ५
कृताप्रियं च कृष्णेन वेणुदारिं नराधिपम् ।
अंशुमन्तं तथा क्राथं श्रुतवर्णिं च भारत ॥ ६
निकृत्तशत्रुं कालिङ्गं गान्धाराधिपतिं तथा ।
पदुशं च महाबाहुं काश्याधिपतिमेव च ॥ ७
जनमेजय उवाच ।
कस्मिन्देसे नृपो जज्ञे रुक्मी वेदविदां वर ।
कस्यान्ववाये द्युतिमान्संभूतो द्विजसत्तम ॥ ८

5 ⁵) Ks. 4 N₂ V₂. 3 B₂ D (except G₂) महाबलम्
(for बलान्वितम्). — D₂ om. 5°-6°. — ^o) T₂ G₁. 6 पुत्रं
च वेणुदाराजं च. — ^d) Ks. 4 V₂ Dn D₁ विभुम्; B₂ D₂
प्रभुम् (for तथा).

6 D₂ om. 6° (cf. v. 1. 5). G₂ om. (hapl.) 6°-7°.
— ^a) S₁ कृतप्रियं; K₂ N₂ (marg. as in text) B Dn D₂
D₂ कृतवैरं (for कृताप्रियं). T₂ G₁ कृष्णे च (for कृष्णेन).
— ^b) K₂ D₂ M₂ वेणुदारं; some Mss. वेणुदारिं (for वेणुं).
— ^c) K₂ V₂ कान्तं; M₂ कान्तं (for क्राथं). — ^d) K₂ G₁
श्रुतवर्णिं; T₁ सुपर्वाणे (for श्रुतं). M₂ तथैव च (for च
भारत). K₁. 2 N₂ V₁. 3 B₂ Dn D₁-3 श्रुतव (K₁. 2 D₁. 2
च) श्रुतमेव च; D₂. 5 सुधर्माणं तथैव च.

7 G₂ om. 7° (cf. v. 1. 6). D₂ om. (hapl.) 7. — ^a)
S₁ निवृत्तः; K₂ N₂ V₂ B Dn T₂ G₁ निवृत्तः; K₁ निवृत्तः;
N₁ D₂. 6 त्रिगतः; N₂ निवृत्तः; N₃ (marg.) जानतः (for
निकृत्तः). K₂ जितशत्रुं च कालिङ्गं. — ^b) T₁. 2 G₁. 3. 3 M₂
गान्धाराणां (for 'राधि'). — Dn reads 7° twice. — ^c)
S₁ कारुषं च K₁ प्रदासं च; K₂ पुरेशं च; N₂ (marg.) परा-
शरं; T₂. 2 G₁. 4 M₂ परशकं; G₂ परशकं; G₃ पराक्रमं; M₂
(inf. lin. as in text) पदुशं च (for 'सं' च). N₂. 3 B₁ D₂
D₂ महावीर्यं (for 'बाहुं'). K₂. 4 D₁. 2 प्र (K₂ D₂ सु) दासं च
महावीर्यं; N₁ V₁. 3 D₂. 5 पा (D₁ पा) दाशरं महावीर्यं; V₂ Dn₁
(first time) T₂ G₂ प्रसदा च महावीर्यं; B₂. 2 पदुसं (B₂
'दुलं') च महावीर्यं; Dn₂ (first time) D₂ (sup. lin.) प्रघसं
च महावीर्यं; Dn₂ (second time) यदुसं च महावीर्यं; T₁
परशकं महाबाहो. — ^d) K₂. 4 N₂ V₁. 3 D₂ D₁. 4. 2 कौशा-
न्ववाधिपमेव च. — D₂ D₂. 6 ins. after 7 : Dn after the
second occurrence of 7°;

993^a समार्हान्सकलाभ्यस्वान्धारातराङ्गमहाबलान् ।
विन्दानुविन्दान्वावन्मयी बाह्णिकान्सह बाह्णिकैः ॥
संशसकस्तु ते सर्वे आस्यन्दा यवनास्तथा ।
यवनस्य सुतङ्गापि आर्षायणस्तथा शकाः ॥
स्वभावश्चन्द्रहासश्च पारसीकास्तथापरे ।

[5]

वैशंपायन उवाच ।

राजर्षेयादवस्थासीद्विदर्भो नाम वै सुतः ।
विन्ध्यस्य दक्षिणे पार्श्वे विदर्भान्यो न्यवेशयत् ॥ ९
ऋथकैशिकमुख्यास्तु पुत्रास्तस्य महाबलाः ।
बभूवुर्वीर्यसंपन्नाः पृथग्वंशकरा नृपाः ॥ १०
तस्यान्ववाये भीमस्य वृष्णयो जज्ञिरे नृप ।
ऋथस्य त्वंशुमान्वंशे कैशिकस्य तु भीष्मकः ॥ ११
हिरण्यलोमेत्याहुर्न्ये दाक्षिणात्येश्वरं जनाः ।

विराटो वृषदधैव जयद्रथविदूरथौ ॥

[(L. 1) D₂ सभायोः सपत्न्याया धानेराष्ट्रा महाबलाः. — (L. 2) D₂ राक्षिकः (for 'कान्'). — (L. 3) D₂ अस्वन्दत नृपा-
स्तदा (for ^b). — (L. 4) D₂ सर्वायनमहानसः; D₂. 6 आर्ष्या-
(D₂ 'र्षा') यणमङ्गलकः (for ^b). — (L. 5) D₂ चेन्द्रहासश्च
(for 'वन्द'). D₂ D₂ स्वसाश्च चन्द्रहासमन्वयाः (for ^c).]
— Dn D₂ D₂. 6 Bom. Poona eds. cont. : D₂ G₂ ins.
after 7 :

994^a भगवतो महामेनः शलः शाल्वो महाबलः ।
भूरिश्रवा महामेनः कुन्तिभोजश्च वीर्यवान् ॥
अक्षौहिणीनां पटिं च सप्तधिकदशानुगा-
स्वयंवराय संप्राप्ता भोजराजनिवेशने ॥

[(L. 1) Dn महावर्णः (for 'मेनः'). Dn D₂ जय्यो (for
शाल्वो). — (L. 2) Bom. Poona eds. G (ed.) कुन्तिवीर्यश्च
(for 'भोजश्च'). — D₂ D₂ om. line 3. — (L. 4) Dn निवे-
शनम् (for 'ने').]

8 T₂ om. the ref. — ^a) K₂ नृपोत्पन्नो (for नृपो जज्ञे).
— ^b) D₂ शस्त्रभृतां (for वेदविदां). — ^c) S₁ [अ]न्वये च
(for 'वाये'). — ^d) B₁ संपृक्तो; D₂. 5 संजातो (for संभूतो).
T₁. 2 G₁. 3-5 M-पुंगव (for 'सत्तम'). T₂ संजातो द्विजपुंगव.

9 ^a) K₁. 4 N₂ (marg. as in text) V₂ Dn D₁. 2. 3
T₂ प्रथमो; N₁ रुक्मीयो (for राजर्षेर्). M₁. 2 ज्वामघस्व
(for यादवस्य). D₂ प्रथमः साधवन्म्यासीद्. — ^b) S₁ K₂
वैदर्भो (for विं). — ^c) D₂ वैदर्भोन् (for विं).

10 N₁ om. 10°-16°. — ^a) S₁ क्राथः (for कथ-).
— ^b) N₂ (marg.) B₁. 2 D₂ D₂ महाहमनः; 8 (except T₂
G₂) रथाः (for 'बलाः'). — T₂. 2 G₁ repeat 10° after
12°.

11 N₁ om. 11 (cf. v. 1. 10). — ^a) K₂ N₂ V₂. 3 Dn₁
D₁-2. 2 T₂ तत्र (for तस्य). — ^b) K₁ T₁-2 G₁. 3-5 M
नृपाः (for नृप). K₂. 4 N₂ V B D T₂ G₂ जज्ञिरे वृष्णयो
नृप (N₂ V B₂ D₂. 3 T₂ 'पाः'). — ^c) D₂ (marg.) पुत्रः
(for वंश). — ^d) D₂ कैशिकश्च भीष्मकः; Bom. Poona

अगस्त्यगुप्तमाशां यः कुण्डिनस्योऽन्वशाक्षुपः ।
 रुक्मी तस्याभवत्पुत्रो रुक्मिणी च विशां पते ॥ १२
 रुक्मी चास्त्राणि दिव्यानि द्रुमात्प्राप महाबलः ।
 जामदग्न्यास्तथा रामाद्वाक्त्रमस्त्रमवाप्तवान् ।
 प्रास्पर्थस्तह कुष्णेन नित्यमद्भुतकर्मणा ॥ १३
 रुक्मिणी त्वभवद्राजन्रूपेणासदृशी भुवि ।
 चक्रमे वासुदेवस्तां श्रवादेव महाद्युतिः ॥ १४
 स चाभिलषितस्तस्याः श्रवादेव जनार्दनः ।
 तेजोवीर्यबलोपेतः स मे भर्ता भवेदिति ॥ १५
 तां ददौ न तु कुष्णाय रुक्मी द्वेषान्महाबलः ।

याचमानाय कंसस्य प्रेभ्योऽसाविति चिन्तयन् ॥ १६
 चैद्यस्यार्थे सुनीथस्य जरासंधस्तु भूमिपः ।
 वरयाभास तां राजा भीष्मकं भीमविक्रमम् ॥ १७
 चेदिराजस्य हि वसोरासीत्पुत्रो बृहद्रथः ।
 मगधेषु पुरा येन निर्मितं तद्विरिञ्चजम् ॥ १८
 तस्यान्ववाये जज्ञेऽथ जरासंधो महाबलः ।
 वसोरेव तदा वंशे दमघोषोऽपि चेदिराट् ॥ १९
 दमघोषस्य पुत्रास्तु पञ्च भीमपराक्रमाः ।
 भगिन्यां वसुदेवस्य श्रुतश्रवसि जज्ञिरे ॥ २०
 शिशुपालो दशग्रीवो रैभ्योऽथोपदिशो बली ।

C 6601
 B 2.59.23
 P 2.59.23

eds. G (ed.) भीष्मकः कैशिकस्य तु.

12 $\tilde{N}_1$ om. 12 (cf. v. l. 10). — ^a) $\tilde{S}_1$ K1. ३ वै (for वं). Ds हिरण्यरोमा चेत्याहुर. — ^b) K1. ३ नृपम् (for जना). $\tilde{S}_1$ दक्षिणात्येश्वरो नृपः; T1-s G1. ३-s M 'त्या महा-
 दुराः (G 'बला); Ts Gs 'म्येश्वरा जनाः. — After 12^{ab},
 Ts. ३ G1 repeat 10^{ab}. — ^c) $\tilde{S}_1$ शान्तानामाशां; Ks शान्तां
 त्वासां (for गुप्तमाशां). Ds स (for यः). Ds अगस्त्याश्रित-
 माशां यः. — ^d) Ks Ds स्वसन् (for अन्वशान्). — ^e) Ks
 Dn D1. ३ ततः (for [अ]भवत्). — ^f) S (except Ts Gs)
 शुताभवत् (for विशां पते).

13 $\tilde{N}_1$ om. 13 (cf. v. l. 10). — ^a) Ds अस्त्राणि (for
 वां). — ^b) Ks D1. ३. ३ Gs रामान्; Ks नाम्ना; Ds कथात्;
 Ds T1-s G1. ३. ३ Ms कदात् (for द्रुमात्). — ^c) $\tilde{N}_s$ प्रस्पर्थे;
 Vs सस्पर्थे; T1. ३ G1. ३. ३ M पस्पर्थ (for प्रास्पर्थ). Ks
 वः स्पर्थयस्स कुष्णेन; Ks Vs B Dn Ds D1-s Ts प्रा (B
 Dn) Ds Ds अ स्पर्थत स कृ; Ks प्राप्यास्पर्थत कृ; $\tilde{N}_s$ V1
 प्रस्पर्थते स कृ; Ds स्पर्थत हि स कृ. — ^f) Vs नित्यमेव
 महात्मना.

14 $\tilde{N}_1$ om. 14 (cf. v. l. 10). — ^b) B1. ३ Ds Ds. ३
 S (except Ts Ms) [अ]प्रतिमा (for [अ]सदृशी). — ^d) Ks
 शुत्वा देवो (for श्रवादेव). Ds स्वसारं च महामते; T1-s G1.
 ३-s शुत्वा सौन्दर्यमेव च.

15 $\tilde{N}_1$ om. 15 (cf. v. l. 10). — ^a) $\tilde{S}_1$ तस्मात् (for
 तस्याः). K1. ३ $\tilde{N}_s$. ३ V B D Ts Gs स तथा चाभिलषितः;
 T1 Gs. ३ M1. ३. ३ स चापि धर्षिता तस्मै; Ts. ३ G1. ३ Ms स
 चाभिलषिता तस्य. — ^b) Ks शुनो देवो; Ds सर्वदेव (for
 श्रवादेव). $\tilde{N}_s$ महाद्युतिः; S (except Ts Gs) महाद्युतेः (for
 जनार्दनः). — ^c) Ks ततो वीर्य- (for तेजोवीर्य-). — ^d)
 K1 Vs. ३ अभिष्यति (for भवेदिति).

16 $\tilde{N}_1$ om. 16^{ab} (cf. v. l. 10). — ^b) Ks. ३ Dn
 D1. ३. ३. ३ तदा रुक्मी; G1 द्वेषाद्रुक्मी (by transp.).
 — After 16^{ab}, Ks Dn ins. :

995* कंसस्य वधसंतापात्कुष्णायामिततेजमे ।
 — ^a) Ks सेभ्योऽसाव्; Ks Dn D1 Ts द्वेभ्योऽयम्; Ks Ds
 प्रेभ्योऽयम्; $\tilde{N}_s$ Ds T1-s G1. ३. ३ Ms द्वेभ्योऽसाव् (for प्रेभ्यो-
 ऽसाव्).

17 ^b) B1. ३ D1. ३ महाबलः; T1. ३. ३ G1. ३. ३ Ms तु
 भूपतिः (for तु भूमिपः). — ^d) B1. ३ दर्शनम्; Bs Ds Gs
 विक्रमः (for 'मम्).

18 ^a) $\tilde{N}_s$ (marg.) V1 चैद्य- (for चेदि-). — Bs om.
 18^c-19^b. — ^d) Ks. ३ $\tilde{N}_s$. ३ V B1. ३ D Ts Gs निर्मितोऽसौ
 गिरिब्रजः.

19 Bs om. 19^{ab} (cf. v. l. 18). — ^a) Ks $\tilde{N}_s$ Vs. ३
 Bs Dn D1. ३. ३. ३ Ts जज्ञेऽसौ; $\tilde{N}_s$ V1 B1 Ds Ds. ३ Gs. ३
 संजज्ञे; Ms जज्ञेऽयं (for जज्ञेऽथ). — ^c) Gs वंशे वसोरेव
 तदा. — ^d) $\tilde{N}_1$ B Ds Gs सभवत्पुत्रः (for अपि चेदिराट्).
 — After 19, $\tilde{N}_1$ reads 23, repeating it in its proper
 place.

20 ^b) $\tilde{N}_1$ पञ्चमो मेघविक्रमः (sic); Ds पञ्च ये च महा-
 बलाः.

21 ^a) Ds दशग्रीवो (for दश-). K1-s D1. ३. ३ शिशु-
 पालद्वय (D1 'दश-; Ds 'रथ) ग्रीवौ. — ^b) V1 चैद्यो (for
 रैभ्यो). Gs. ३ प्र- (for [उ]प-). T1-s G1. ३ M द्वेभ्योऽथ
 प्रदिशो बली. — ^c) $\tilde{S}_1$ मायार्थः; Vs Dn सर्वार्थः; Ts. ३ G1.
 ३. ३ Ms सर्वैः (for सर्वैः). Ds Gs Ms वीरा (for वीरा).
 — ^d) Vs महाबलपराक्रमाः.

22 After 22^{ab}, Ds ins. :

996* तस्यान्ववाये संभूता बहवो राजिवंशजाः ।

C 6601
S 2. 59. 23
P 2. 59. 23

सर्वास्त्रकुशला वीरा वीर्यवन्तो महाबलाः ॥ २१
ज्ञातेः समानवंशस्य सुनीथं प्रददौ सुतम् ।
जरासंधः स्वसुतवद्दर्शनं जुगोप च ॥ २२
जरासंधं पुरस्कृत्य वृष्णिशत्रुं महाबलम् ।
कृतान्यागांसि चैधेन वृष्णीनां तत्प्रियैषिणा ॥ २३
जामाता त्वभवत्तस्य कंसस्तस्मिन्हते युधि ।
कृष्णार्थं वैरमभवजरासंधस्य वृष्णिभिः ॥ २४
भीष्मकं वरयामास सुनीथार्थेऽथ रुक्मिणीम् ।
तां ददौ भीष्मकश्चापि शिशुपालाय वीर्यवान् ॥ २५
ततश्चैद्यमुपादाय जरासंधो नराधिपः ।
ययौ विदर्भान्सहितो दन्तवक्त्रेण यायिना ॥ २६

While Ds S (except G₂) ins. after 22^{ab} :

997* जरासंधस्य राजेन्द्र दमघोषो महाबलः ।

[M₃ संप्रिया ; M₁ सुतवद् (for राजेन्द्र). T₂ G₁ जरासंधस्तु
सुतवद् (= 22^c). M₃ चेदिगजो (for दमघोषो).]
— ^d) K₂ Ñ₂ V₂ s D₁ s s ददौ च ; D₂ T₁ M₁ s ददौ त ;
T₁-s G₁ s-s M₂ जगृहे तं (for ददर्शनं).

23 Ñ₁ reads 23 for the first time after 19. — ^a)
K₁-s Dn D₂ समाश्रित्य (for पुरस्कृत्य). — ^b) K₁ s वृष्णि-
वंशो ; M₃ शत्रु (for शत्रु). — ^c) K₂ वै येन (for चैधेन).
T₁-s G₁ s-s M₁ कृतवैरोऽथ चैधोऽभूद् ; M₁-s आगस्कृद्भव-
चैधो . — ^d) K₁ s Ñ₃ D₂ वृष्णीनां चाप्रियैषिणा ; D₂ नां तु
जयैषिणा ; T₁-s G₁ s-s M₁ नां तत्प्रि (G₁ चाप्रि ये रतः .

24 ^a) K₂ स च माम्यो (for जामाता तु). Ñ₁ तत्र (for
तस्य). — ^c) K₂ s Ñ₂ V₂ s B₂ D₁ s-s कृष्णार्थं
(for 'र्थ').

25 ^b) K₂ पुत्रार्थेऽथ ; T₂ सुतस्वार्थ ; T₂ G₁ सुनीथार्थ
(for 'थार्थ'). — ^c) T₁ एनां ददौ भीष्मकश्च .

26 ^a) K₂ तदा चैवम् ; K₁ स तं चैवम् (for ततश्चैवम्).
Ñ₁ V₂ उपागम्य (for 'दाय'). — ^b) K₁ s V₂ D₂ महाबलः ;
S (except T₁ G₂) महीपतिः (for नराधिपः). — ^c) M₃
राजेन्द्र (for सहिनो). — ^d) K₂ योधिना ; Ñ₂ V₁ s B₂
मायिना ; B₁ भीमता ; T₁-s G₁ s-s M₁ पालितान् (for
यायिना). M₁-s दन्तवक्त्रेण पालितः .

27 ^a) V₂ D₂ s D₁ s (sup. lin. as in text). अनु-
ज्ञातश्च (for 'यातश्च'). T₁ s G₂-s M₁ पौण्ड्रेण (for च
पौण्ड्रेण). T₂ G₁ अनुज्ञातः पौण्ड्रेण . — ^d) Ñ₂ V₂ नरा-
धिपः (for महाबलः). Ñ₁ ईश्वरश्च महारथः .

अनुयातश्च पौण्ड्रेण वासुदेवेन धीमता ।
अङ्गवङ्गकलिङ्गानामीश्वरः स महाबलः ॥ २७
मानयिष्यंश्च तान् रुक्मी प्रत्युद्गम्य नराधिपान् ।
परया पूजयोपेतानानिनाय पुरीं प्रति ॥ २८
पितृष्वसुः प्रियार्थं च रामकृष्णाबुभावपि ।
प्रययुर्वृष्णयश्चान्ये रथैस्तत्र बलान्विताः ॥ २९
ऋथकैशिकभर्ता तान् प्रतिगृह्य यथाविधि ।
पूजयामास पूजार्हाभ्यवसन्त बहिश्च ते ॥ ३०
शोभाविनि विवाहे तु रुक्मिणी निर्ययौ बहिः ।
चतुर्युजा रथेनैन्द्रं देवतायतनं शुभा ॥ ३१
इन्द्राणीमर्चयिष्यन्ती कृतकौतुकमङ्गला ।

28 ^a) Ñ₁ मानयित्वाथ न रुक्मी . — ^b) K₁ s D₂ G₂
नराधिपः (for 'पान्'). — ^c) K₁ s V₁ s D₁ T₂ वरया (for
वृ'). T₁ s G₁ s-s M₁ पूजया परयोपेतान् . — ^d) K₁ s s
Ñ V B D T₂ s ताक्षिनाय (for भानि'). Ñ₁ G₂ M₂ पुरं
(for पुरीं). T₂ G₁ s s ताक्षिनाय पुरं प्रति .

29 For 39-59, D₂ (also) T₁ s G₁ s-s M₁ subst. a
passage given in App. I (No. 21). — ^a) D₂ प्रियार्थं
(for 'र्थ'). — ^b) K₂ जनास्तत्र ; D₂ माम्भ्याम्यो (for रथै-
स्तत्र). Ñ₁ जन्म्यास्तत्र महाबलाः . — After 30, D₂ ins.]

998* दृष्ट्वा तानागतान् सर्वान्वासुदेवपुरोगमान् ।

30 ^b) Ñ₁ प्रत्यगृह्णाद् ; K₂ D₂ प्रगृह्य च (for प्रतिगृह्य).
D₂ नराधिपान् (for यथाविधि). — ^c) Ñ₁ K₁ s Ñ₁ पूज-
यन्तु Ñ₁ या पूजनाहीश्च . — ^d) Ñ₁ म्यविशन्त ; K₂ ह्यव-
सन्त ; V₁ म्यवसेन्तु ; D₂ आविशन्त (for म्यवसन्त). Ñ₂ B
D₂ G₂ बहिश्चैव म्यवेशयन् ; D₂ निविष्टानामने च तान् .
— After 30, D₂ ins. :

999* म्यवेशयन् तान्सर्वान्भीष्मको नगराद्वहिः ॥

स्थिते तस्मिजरासंधे रिपौ तेषां महात्मनि ।

संभाराश्चैव सर्वत्र विवाहाय समाहूताः ॥

सङ्क्रान्त पटहाश्चैव सञ्जनाः सर्वतल्लहा ।

माङ्गणाश्च समायाता नापादिगम्यक्षयैव च [5]

उत्थिताश्चैव सर्वत्र ध्वजाश्च समलङ्कृताः ।

31 ^a) Ñ₁ s B₁ D₂ s D₂ s रथेनैन्द्रे ; Ñ₂ नैव ;
V₂ नैव्ये (for 'नैव'). — ^b) Ñ₁ D₂ कुम्भम् (for कुम्भा).
K₂ Ñ₂ s V₂ B₂ देवतायतने शुभा V₂ B₁ Dn D₁ s s 'त्रे
शुभा . — After 31, D₂ ins. :

दीप्यमानेन वपुषा बलेन महता वृता ॥ ३२
तां ददर्श ततः कृष्णो लक्ष्मीं साक्षादिव स्थिताम् ।
रूपेणाग्रेण संपन्नां देवतायतनान्तिके ॥ ३३
वह्नेरिव शिखां दीप्तां मायां भूमिगतामिव ।
पृथिवीमिव गम्भीरामुत्थितां पृथिवीतलात् ॥ ३४
मरीचिमिव सोमस्य सौम्यां स्त्रीविग्रहां भुवि ।
श्रियमग्न्यामिवापन्नां भविष्यां श्रीसहायिनीम् ।
कृष्णेन-मनसा दृष्टां दुर्निरीक्ष्यां सुरैरपि ॥ ३५

श्यामावदाता सा द्यासीत्पृथुचार्यायतेक्षणा ।
ताम्रौष्ठनयनापाङ्गी पीनोरुजघनस्तनी ॥ ३६
बृहती चारुसर्वाङ्गी तन्वी शशिनिभानना ।
ताम्रतुङ्गनखी सुभ्रूनीलकुञ्चिनमूर्धजा ।
तीक्ष्णशुक्लैः समैर्दन्तैः प्रभासद्भिरलंकृता ॥ ३७
अनन्या प्रमदा लोके रूपेण यशसा श्रिया ।
रुक्मिणी रूपिणी देवी पाण्डुरक्षौमवासिनी ॥ ३८
तां दृष्ट्वा ववृधे कामः कृष्णस्य शुभदर्शनाम् ।

C 6620
B 2. 59. 42
P 2. 59. 42

1000* दासीशतसहस्रावैर्वेष्टिता तु जगाम ह ।
अम्बिकापूजनार्थाय पादचारी यथास्थिति ॥

32 *) D1 रुद्राणीम् (for इन्द्रा) . — After 32, D6
ins. :

1001* केशवो मे भवेद्भर्ता नाम्यः कश्चिन्नवेदिति ।
एवं मनसि संस्थाप्य पुण्याञ्जलिपुटाभवत् ॥

33 *) K1 Ñ V2. 2 B1. 2 D1-2. 2. 6 G2 तदा (for ततः) .
— *) D5 द्युताम् (for स्थिताम्) . — *) K1. 2 V2. 2 D5
[अ]ग्रेण (for [अ]ग्रेण) . D6 एवंरूपेण संपन्नां .

34 *) Ñ2 V2 साक्षाद् (for मायां) . — *) S1 धरणी-
(for पृथिवी) . Ñ2 उद्धृतां धरणीतलात् .

35 *) K2. 2 Ñ V B D G2 श्रीमिवाग्न्यां विना पद्यं .
— *) Ñ2 V2 सहसा (for मनसा) . K2 Dn1 दृष्टा (for
दृष्टा) . — *) K1 Dn1 दुर्निरीक्ष्या (for क्ष्यां) .

36 *) Ñ2 V2. 2 B1 D2 (marg. as in text) . 2. 4
श्यामावदातामासीनां ; B2. 2 D5 D6 G2 तां द्यासीनां . — *)
K1. 2 D6 पृथुचार्यायतेक्षणा ; V2. 2 B1. 2 D5 D2. 4 G2 चार्या-
यतेक्षणां . — *) D2 तां क्षिप्र- (for ताम्रौष्ठ-) . — *)
K2 Ñ2 V B2 D5 D2-6 G2 पीनोरुजघनस्तनीम् (V1. 2
'स्वलीम्') ; B1. 2 Cal. ed. पूर्णचन्द्रनिभाननाम् .

37 B1. 2 om. 37^{ab} . — *) D51 तां दृष्ट्वा (for बृहती) .
Ñ2 V2. 2 B2 D2 D2-6 G2 बृहती चारुसर्वाङ्गी . — *) Bom.
Poona eds. G(ed.) -सितानना (for -निभा) . Ñ1 D5 G2
पूर्णचन्द्रसमा Ñ1 'निभा' ननाम् ; Ñ2 V2. 2 B2 D2-6 तन्वी
शशिनिभाननाम् . — *) Ñ2 V2. 2 B D5 D2-6 G2 नखी
(D51 'नखी') सुभ्रू (for नखी सुभ्रू) . — *) Ñ1. 2 V2. 2 B
D5 D2-6 G2 मूर्धजाम् (for 'जा') . — After 37^{cd} , N
(except S1 Ñ1) G2 ins. :

1002* अत्यर्थं रूपतः कान्ता पीनभोणिपयोधरा ।

[Ñ2 V2. 2 B1. 2 D5 D2-6 G2 कान्ता (for कान्ता) . K1. 2
अत्यर्थं रूपसंपन्ना (for *) . Ñ2 V2. 2 B1. 2 D2-6 -पयोधराम्

(for 'धरा') .]

— *) V1 B2 तीक्ष्णैः (for तीक्ष्ण-) . S1 Ñ2 V2 -शुक्ल- (for
-शुक्लैः) . — *) K1 Ñ2 V1 D6 प्रभासद्भिर ; K2 प्रभा वह्नेर
(for प्रभासद्भिर) . V2 B2. 2 D5 D2-4 अलंकृताम् (for 'ता') .
Ñ1 V2 B1 D5 G2 प्रभाव(Ñ1 G2 'काश')द्भिरलंकृताम् .

38 *) Ñ1 अत्यन्त- ; V1 D1 अनन्य- ; D6 'न्यां' (for 'न्या') .
Ñ2 V2 नास्त्यन्या सदृशी लोके ; B1. 2 D5 D2-5 अनन्यां प्रमदां
लोके ; G2 अनन्यप्रतिमां लोके . — *) D51 रुक्मिणी (for
'णी') . K2. 4 Dn D1 रूपिणी रुक्मिणी देवी ; Ñ2 V2 B D52
D6 G2 रुक्मिणी रूपिणी देवी ; D2-5 रूपिणीं रुक्मिणीं देवी .
— *) Ñ2 V2. 2 B D5 D2-6 वासिनीम् (for 'नी') .

39 *) G2 दृष्ट्वा तां (by transp.) . — *) N (except
S1 K1. 2) G2 प्रिय- (for शुभ-) . — *) S1 अथादधत् ; K1.
2. 4 Ñ2 (marg. as in text) V1 D6 G2 समादधे (V1 'धौ'
(for 'दधन्') . — After 39, D6 ins. :

1003* रुक्मिणी च तदा देवी ददशे कृष्णमीश्वरम् ॥
अचिन्तयच्च सा देवी दृष्ट्वा कृष्णमवस्थितम् ।
सोऽयं विष्णुर्जगन्नाथः साक्षाद्ब्रामांनुजः कृती ॥
अस्य चक्रं सदा शार्ङ्गं भुजयोरुभयोरपि ।
शोभयेतां सदा तां तु दैत्यदानवदारिणौ ॥ [5]
अस्य हस्ते स्थितं शार्ङ्गं दैत्यदानवभीषणम् ।
सदा भाति महद्भापं लोके ख्याततरं हरेः ॥
यमाश्रित्य गदा देवी सदा कौमोदकीति सा ।
दैत्यदानवहन्त्री च तद्भुजोपरि दारुणा ॥
यदनुज्ञां समाश्रित्य खड्गो नन्दकसंज्ञकः । [10]
रिपून्हन्ति महावीर्यान्सद्वान्देवतैरपि ॥
अस्य स्याद्वाहनं विष्णोर्गुरुमाम्बक्षिपुंगवः ।
शक्रादींश्च सुराजित्वा जहारामृतमुत्तमम् ॥
सोऽयं विष्णुर्गुरुः साक्षाद्गोपवेषेण भूषितः ।
गोपस्त्रीस्तनभारेषु विजहार युथासुखम् ॥ [15]
यो ननर्त हरे तस्या यमुनायास्तदा हरिः ।
अमध्नात्कालियं तस्मिन्विषाजिज्वालमालिनम् ॥

C 1620
B 2. 39. 42
P 2. 39. 42

हविषेवानलस्यार्चिर्मनस्तस्यां समादधत् ॥ ३९
रामेण सह निश्चित्य केशवः सुमहाबलः ।
तत्प्रमाथेऽकरोद्बुद्धिं वृष्णिभ्यः प्रणिधाय च ॥ ४०
कृते तु देवताकार्ये निष्क्रामन्तीं सुरालयात् ।
उन्मथ्य सहसा कृष्णः स्वं निनाय रथोत्तमम् ॥ ४१
वृक्षमुत्पाद्य रामोऽपि जघानापततः परान् ।
समनहन्त दाशार्हास्तदाज्ञाय तु सर्वशः ॥ ४२
ते रथैर्विविधाकारैः समुच्छ्रितमहाध्वजैः ।
वाजिभिर्वारणैश्चापि परिववृर्हलायुधम् ॥ ४३
आदाय रुक्मिणीं कृष्णो जगामाशु पुरीं प्रति ।
रामे चासज्य तं भारं युयुधाने च वीर्यवान् ॥ ४४

अयं गोवर्धनं शैलं दधावेकेन बाहुना ।
लीलया स जगन्नाथो कोलकं बालको यथा ॥
अयं स पुण्डरीकाक्षो यो हयं प्रजघान ह ॥ [20]
यज्जानूरं मृधे हत्वा कंसं चैव महाबलम् ।
ननर्त रङ्गे गोविन्दो गोपैः सार्धं सवादवैः ॥
अयं स यादवश्रेष्ठः पद्मकज्जलकलोचनः ।
इबामावदातः सश्रीकः साक्षादिन्द्रानुजः कृती ॥
युवा कृती पुराणात्मा पद्माक्षः पद्मप्रभः । [25]
सौज्यमद्य जगन्नाथः प्राप्तो मामिह यादवः ॥
अमुष्य पादयोः पद्ममुद्रहामि न संशयः ।
युधृषां प्रनियोक्ष्यामि पादयोः पद्मसंज्ञयोः ॥
पवं विचिन्तयित्वा सा बवन्दे तां शशीं तदा ।

40 °) Ñ1. s Vs B1. s Ds Gs संमन्त्र्य (for निश्चित्य).
— °) Ś1 B2 G2 वृष्णिभिः (for 'भ्यः'). K2-4 Ñ1 Vs
Ds Ds प्रविधाय ; V1 परि (for प्रणि). K1 B1. s वृष्णिभिः
प्रविधाय च .

41 °) K1. s Ñ1 V1 B Ds Ds Gs कृते तु देवकार्ये तां ;
Ds कृत्वा तु देवताकार्ये . — °) Ś1 K2 Ñ2 Dn Ds1 D1
निष्क्रामन्ती (for 'न्ती'). — D1 om. 41°-44°. — °) K1.
s. s Ñ1 Vs तां (for स्वं).

42 D1 om. 42 (cf. v. l. 41). — °) Ks जवेन (for
जघान). Ds [ज]य ततः (for [जा]पततः). Ds जवेनापोष-
वत्परान् . — °) Ks समनहन्त दाशार्हसः . — °) Ñ1. s V1. s
B Ds Ds (marg.). s-s Gs तदाज्ञासाश्च सर्वशः (Ds 'शः');
Ds तदा रामानुयायिनः .

43 D1 om. 43 (cf. v. l. 41). — °) Ks रथैर्द्वैः ; Ks
रथैश्च ; Ds1 Ds. s ते रथैर्द्वैः (for ते रथैर्द्वैः). Ñ1 ते रथैर्द्वैर्गाराकारैः .

अकूरे विपृथौ चापि गवे च कृतवर्मणि ।
चक्रदेवे सुनक्षत्रे सारणे च महाबले ॥ ४५
निवृत्तशत्रौ विक्रान्ते भङ्गकारे विदूरथे ।
उग्रसेनात्मजे कङ्के शतशुभ्रे च केशवः ॥ ४६
राजाधिदेवे मृदरे प्रसेने चित्रके तथा ।
अतिदान्ते बृहद्गुणे श्वफल्के चित्रके पृथौ ॥ ४७
वृष्ण्यन्धकेषु चान्येषु मुख्येषु मधुसूदनः ।
गुरुमासज्य तं भारं ययौ द्वारवतीं प्रति ॥ ४८
दन्तवक्त्रो जरासंधः शिशुपालश्च वीर्यवान् ।
संनद्धा निर्ययुः क्रुद्धा जिघांसन्तो जनार्दनम् ॥ ४९
अङ्गवङ्गकलिङ्गैश्च सार्धं पौण्ड्रैश्च वीर्यवान् ।

— °) Ks Vs Ds समुत्थितः ; Ks 'कृतः' ; Dn 'विपृथ' (for
'विपृथ').

44 D1 om. 44° (cf. v. l. 41). Ñ1 transp. 44°
and 44°. — °) Ds स्व- (for [जा]यु). — °) Ś1 सज्या-
सज्य (for चा). Ñ1. s Vs आसज्य रामे तं भारं ; Ñ1 Vs B2
Ds रामे भारं त(B2 स)मासज्य ; B1 Gs रामे भारं सभासाद्य
(Gs 'वेद्य').

45 °) Ś1 गवे च ; Ks गवेऽथ (for गवे च). — Ks om.
45°-46°. — °) Ks Ñ1. s V B D (except Ds) Gs सुदेवे
च (for सुनक्षत्रे).

46 Ks om. 46° (cf. v. l. 45). — °) Ks Ds भिगर्त-
(for निवृत्त-). Ds निवर्त्य शत्रौ निष्क्रान्ते . — °) Ks अकूरे
(for कङ्के). — °) Ks शतशुभ्रे (for 'शुभ्रे').

47 °) Ks Ñ1. s B1 D1. s मृदुरे ; Ñ1 मृदवे (for मृदुरे).
— °) Ś1 सारणे (for चित्रके). — °) Ś1 सुनिर्दान्ते ; V1. s
जरीदान्ते ; Ds. s अनिर्दान्ते (for अतिदान्ते). — °) Ks. s
Ñ1. s Vs B D सत्यके (for चित्रके). V1 श्वफल्के सत्यके
तथा .

48 °) Ś1 सर्वेषु (for चान्येषु). — °) K1 B2 Gs
आसाद्य (for आसज्य). — After 48, Ds ins. :

1004° तत्तच्च यादवाः सर्वे युदाच्च समुपस्थिताः ।

Colophon.

[Adhy. rīame : रुक्मिणीहरणम्]

— After the above, Ds ins. a passage given in App.
I (No. 22).

49 Ks om. (hapl.) 49°-50° ; Ds reads the same

निर्ययौ चेदिराजः स भ्रातृभिः सुमहारथैः ॥ ५०
 तान्प्रत्यगृह्णन्संरब्धा वृष्णिवीरा महारथाः ।
 संकर्षणं पुरस्कृत्य वासवं मरुतो यथा ॥ ५१
 आपतन्तं हि वेगेन जरासंधं महाबलम् ।
 षड्भिर्विव्याध नाराचैर्युधानो महामृधे ॥ ५२
 अक्रूरो दन्तवक्त्रं तु विव्याध नवभिः शरैः ।
 तं प्रत्यविध्यत्कारूपो बाणैर्दशभिराशुगैः ॥ ५३
 विपृथुः शिशुपालं तु शरैर्विव्याध सप्तभिः ।
 अष्टभिः प्रत्यविध्यत्तं शिशुपालः प्रतापवान् ॥ ५४
 गवेषणोऽपि चैद्यं तु षड्भिर्विव्याध मार्गणैः ।

अनिर्दान्तस्तथाष्टाभिर्बृहद्गुश्च पञ्चभिः ॥ ५५
 प्रतिविव्याध तार्क्ष्यैः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ।
 जघान चाश्वाश्चतुरश्वतुर्भिर्विपृथोः शरैः ॥ ५६
 बृहद्गुर्गस्य भस्त्रेण शिरश्चिच्छेद चारिहा ।
 गवेषणस्य मृतं च प्राहिणोद्यमसादनम् ॥ ५७
 हताश्वं स रथं त्यक्त्वा विपृथुस्तु महाबलः ।
 आरूढो रथं क्षिप्रं बृहद्गुर्गस्य वीर्यवान् ॥ ५८
 विपृथोः सारथिश्चापि गवेषणरथं द्रुतम् ।
 आरुह्य जवनानश्चान्नियन्तुमुपचक्रमे ॥ ५९
 ते क्रुद्धाः शरवर्षेण सुनीथं समवाकिरन् ।

C 6641
B 2. 59. 63
P 2. 59. 63

on marg. — °) V₂ कृष्टा (for क्रुद्धा). — °) K₁ 2 D₄
 हकायुधम् (for जनार्दनम्).

50 K₄ om. 50^{ab} (cf. v. 1. 49). — °) S₁ K₂ D₆
 कलिनेशैः (for 'क्षेत्र'). — °) D₄ 6 पौण्ड्रेण (for पौण्ड्रेण).
 N₃ V₈ B₁ वीर्यतः (for 'वान्'). — °) K₃ N₃ (marg. as
 in text) V₁ B₁ 3 D₄ निर्ययुश्च (for 'यौ'). — °) G (ed.)
 शत्रुभिः (for भ्रातृभिः). N₃ B₁ 3 D₄ G₂ भ्रातरः सुमहारथाः.
 — After 50, D₆ ins. :

1005* क वासुदेवः क च गोपकास्ते
 कुतो नु राजा यदुर्वंशजन्मनाम् ।
 कुतो नु रामो मदमत्तगर्हितः
 कुतो नु धीरो युधि सात्विकः किल ॥
 इति भुवन्तो नृपसत्तमास्तदा [5]
 रणाय युक्ताः सबलाः समागधाः ।
 सरैश्च स्वर्णैर्युधि पातयन्तो
 महारथा निर्ययुरुत्पवीर्याः ॥
 Colophon.

वैसंपायनः ।

अथ सैम्ये महाराज मागधस्य महात्मनः ।
 शङ्खदुर्भयश्चैव सस्वनयुद्धशंसवः । [10]
 बादबाध महाराज शङ्खान्दध्नुः पृथक्पृथक् ॥
 भेरीणां च मृदङ्गानां मर्दरीणां च सर्वशः ।
 नादाः समभवन्तश्च यदूनां सैम्यसंघये ॥
 ततो बुद्धं समभवस्तेनयोर्भयोरपि ।
 जरासंधप्रमुखतो वृष्णयः प्रथितास्तदा ॥ [15]

[Colophon. — Adhy. name : रुक्मिणीहरणम्.]

81 °) V₁ 3 B₂ D₄ D₁ संरब्धा (for 'रब्धा'). D₂ D₆
 तान्प्रत्यगृह्णन्संरब्धा. — °) V₂ वीरान् (for 'वीरा'). K N₁

B₂ D₄ D₂ 3. 5 G₂ महाबलाः (for 'रथाः'). D₂ D₁ 6
 वृष्णिवीरान्महाबलान्. — °) V₂ Bom. Poona eds. मारुतो
 (for म').

52 °) D: यद्वो (for वेगेन). V₂ आयान्तं तं तु वेगेन.

53 °) S₁ K₁ 2 दशभिः; D₆ निशितैः (for नवभिः).
 — °) D₃ प्रविव्याध (for प्रत्यविध्यत्). D₆ अक्रूरो; G₂
 कारुषो (for 'षो'). — °) N₁ नवभिर् (for दश').

54 °) S₁ D₄ अष्टभिः (for अष्टभिः).

55 °) K₂ 3 N₃ B₁ 2 D₄ D₆ अनिर्दान्तस्; K₄ अनि-
 दान्तं; N₁ अतिदत्तं; N₂ V₂ अनिर्दान्तं; V₁ D₃ G₂ अभि-
 दान्तस्; V₈ अनिर्दान्तस्; B₃ अतिदन्ते (for अनिर्दान्तस्).
 — °) N₂ V₂ बृहद्गुं; B₂ D₄ D₆ दुर्गश्च (for 'दुर्गश्').

56 °) K₁ 2. 4 N₃ 3 D₃ G₂ [अ]श्वाश्च (by transp.).
 V₂ जघान चतुरश्वाश्च; B₁ 3 D₃ D₄ नाश्वाश्चतुर्भिश्च. — °)
 B₁ 3 D₃ D₄ चतुरो (for 'भिर्'). S₁ D₆ विपृथुः; K₁ 3. 4
 निशितैः (for विपृथोः). G₂ चतुरो विपृथुः शरैः.

57 °) K₁ D₃ वीरहा; N₃ (marg. as in text) B₁ 3
 D₃ D₆ G₂ वीर्यवान्; D₄ सारथेः (for चारिहा). — °) N₁
 गवेषणं च (for 'णस्य'). D₆ विपृथोः सारथि चैव.

58 °) K₃ 4 N₁ V₂ 3 D₄ D₁ 2. 3. 5 हतसूतं (for हताश्वं
 स). — °) V₁ B₃ D₃ D₃ स; B₁ G₂ सु- (for तु). S₁ K₁ 3
 महारथः (for 'बलः'). — °) K₃ 4 N₁ V₂ B₃ D₄ D₁ 3
 क्षिप्रं (for क्षिप्रं).

59 After 59^{ab}, K₄ N₂ V₂ D₃ D₁ 2 read 69^{ab} (all
 except K₁ D₁) repeating it in its proper place. D₂
 repeats 59^{ab}, after the first occurrence of 69^{ab}. — °)
 N₃ (marg. as in text) B₂ 3 D₂ (second time) D₄ 3 G₂
 आरुह्य जव (B₁ 3 रथः; G₂ द्रुत) मास्त्राय; D₂ (first time)

C 641
B 2. 59. 63
P 2. 59. 63

नृत्यन्तं रथमार्गेषु चापहस्ताः कलापिनः ॥ ६०
चक्रदेवो दन्तवक्त्रं बिभेदोरसि कर्णिना ।
पटुशं पञ्चविंशत्या विव्याध युधि मार्गणैः ॥ ६१
ताभ्यां स विद्धो दशभिर्वाणैर्मर्मातिगैः शितैः ।
ततो बली चक्रदेवं बिभेद दशभिः शरैः ॥ ६२
पञ्चभिश्चापि विव्याध सोऽविदूराद्विदूरथम् ।
विदूरथोऽपि तं षड्भिर्विव्याधाजौ शितैः शरैः ॥ ६३
त्रिंशता प्रत्यविध्यत्तं बली बाणैर्महाबलम् ।
कृतवर्मा बिभेदाजौ राजपुत्रं त्रिभिः शरैः ॥ ६४

* यवनस्याधान्. — ^a) K₁ Ñs (marg. as in text)
Ds₁, s₂ (both times) Di₁, s₁, s₂ निहन्तुम् (for निवृत्तम्).

60 ^a) Śi तं (for ते). — ^b) B₁ सुनीयं पर्यबाधयन्.
— ^c) K₂ D₂ नृत्यन्ते ; D₁ न्ति ; D₁, s₁ न्तो (for न्तम्). Ñ₁
-मार्गणं (for 'पु'). — ^d) V₂ -हस्तं (for -हस्ताः). Śi तु
दुन्दुभिम् (for कलापिनः). K₁ चापहस्तास्तु दुन्दुभिम् ; K₂ 'स्तः
सदुन्दुभिः ; Ñ₁ B₂ जाः B₃ प्रहता तत्र दुन्दुभिः.

61 ^a) Śi वक्त्रदेशे ; K₂ वक्त्रदेवो ; D₂ शक्रं (for वक्त्रं).
— ^b) Ñ₂ (marg. as in text) V₁ B₁, s₁ D₂ G₂ पत्रिणा
(for कर्णिना). — ^c) K₂, s₁ V₂ Di₁, s₁, s₂ (marg.), s₂ पटुशं ;
Dn प्रवसं (Dn₂ 'सः'); D₁ यदुपं (for पटुशं). K₂ Ñ₁ V₁, s₁
B₂ D₂ D₃ G₂ पञ्चभिश्चापि ; V₂ B₁, s₁ Dn Di₁-s₁ 'भिष्येय
(for 'विंशत्या'). — K₂ om. (hapl.) 61^a-63^a. — ^d) Ñ₁
स तु (for युधि).

62 K₂ om. 62 (cf. v. l. 61). — ^b) Ñ₂ D₂ शतैः ;
D₂ शरैः (for शितैः). — Ñ₂ om. (hapl.) 62^a-63^a. Śi
om. 62^a. — ^c) Ñ₁ चक्रवक्त्रं ; D₂ 'देवो' (for 'देवं').
— ^d) B₁ विव्याध (for बिभेद). D₂ कुधा (for शरैः).

63 K₂ om. 63^a (cf. v. l. 61). Ñ₂ om. 63 (cf. v. l.
62). K₂ om. (hapl.) 63. — ^b) D₂ सोऽपि कोपाद् ; D₂
भलेन तु ; D₁ सोऽविदूराद् ; D₂ अविदूराद् (for सोऽविदूराद्).
— D₂ om. 63^a. — ^d) D₁ नि- (for जाजौ). Śi त्रिभिः ;
K₂ शतैः (for शितैः). — V₂ ins. after 63 : Ñ₂ after
64^a.

1006* दन्तवक्त्रोऽपि विव्याध भानुमन्तं विदूरथम् ।

[Ñ₂ भलेन तु (for भानुमन्तं).]

64 K₂ om. (hapl.) 64. — ^a) Śi विंशत्या (for
त्रिंशता). — ^b) Śi बाळो (for बाणैर्). D₂ D₃ महारथम्
(for 'बलम्'). K₁ बलेबाणैर्महाबलः. — After 64^a, Ñ₂

न्यहनत्सारथिं चास्य ध्वजं चिच्छेद चोच्छ्रितम् ।
प्रतिविव्याध तं क्रुद्धः पौण्ड्रः षड्भिः शिलीमुखैः ॥ ६५
धनुश्चिच्छेद चाप्यस्य भलेनायतपर्वणा ।
निवृत्तशत्रुः कालिङ्गं बिभेद निशितैः शरैः ।
तोमरेणासदेशे तं निर्विभेद कलिङ्गराद् ॥ ६६
गजेनासाद्य कङ्कस्तु गजमङ्गस्य वीर्यवान् ।
तोमरेण बिभेदाङ्गं बिभेदाङ्गश्च तं शरैः ॥ ६७
चित्रकश्च श्वफल्कश्च सत्यकश्च महारथः ।
कलिङ्गस्य तथानीकं नाराचैर्बिभिदुः शितैः ॥ ६८

ins. 1006*. — ^a) D₂ [जा]जु (for [जा]जौ). — ^d) K₁
शतैः (for त्रिभिः).

65 For the substitution in D₂, cf. v. l. 77. G₂ om.
(hapl.) 65^a-66^a. — ^a) K₂, s₁ V₂ B₂
Dn Di₁-s₁ निजग्रे ; V₂ अहनत् (for ग्य'). — ^b) K₂
चोच्छ्रितैः ; K₁ Ñ₁ B₁, s₁ D₁, s₁ मोच्छ्रितम् (for चो'). D₂
ध्वजं चैव समुच्छ्रितम्. — ^c) Śi जभि- (for प्रति-). Ñ₁ शक्रः
(for क्रुद्धः). — ^d) K₂ षड्भिः शिलीमुखैः शरैः.

66 For the substitution in D₂, cf. v. l. 77. G₂ om.
66^a-67^a (cf. v. l. 65). — ^a) K₁ सोऽप्यस्य ; Ñ₁ तु तस्य ;
Ñ₂ V₁ B₁, s₁ D₂ तस्य (for चाप्यस्य). D₂ धनुश्चास्य प्रवि-
च्छेद. — ^b) K₁ s₁ Dn D₂ ननः ; Ñ₂ D₁, s₁ [जा]ननः (for
[जा]यनः). Śi Ñ₂ V₁ B₂ D₂ भलेन कृ (Śi न नवर्मणः. — ^c)
D₂ त्रिगर्तः (for निवृत्तः). — ^d) Śi [ज]ङ्गः ; V₂ D₂, s₁
[जा]जौ (for नि-). Ñ₁ V₁, s₁ B₂ D₂ विव्याध नवाभिः शरैः ;
D₂ बिभेदाङ्गं च मार्गणैः. — ^e) D₂ 'देवो' (for 'देवं'). K₂
Di₁, s₁, s₂ स (for तं). — ^f) K₁, s₁, s₂ Ñ₁ V₁, s₁ B₂ D₂ Di₁-s₁, s₂
G₂ कलिङ्गजः (for 'ङ्गराद्').

67 For the substitution in D₂, cf. v. l. 77. — ^a)
K₂ पुण्ड्रम् (for कङ्कम्). — ^b) Śi गजान् (for गजम्).
— D₁ om. (hapl.) 67^a-68^a. — ^c) K₁, s₁, s₂ Ñ₁ V₁ B₂ D₂
D₁ (marg. as in text), s₂ G₂ जघान (for बिभेद). — ^d)
K₁ (marg.) जघान (for बिभेद). V₂ [ज]ङ्गं च तं ; D₂
च शितैः (for [ज]ङ्गश्च तं). K₂, s₁ जघानङ्गः शितैः शरैः.

68 For the substitution in D₂, cf. v. l. 77. D₁
om. 68 (cf. v. l. 67). K₂ om. (hapl.) 68. — ^b) Śi K₂
V₂ D₂ सात्यकिः (V₂ 'क' श्व ; D₂ (marg.) त्रिगर्तश्च (for
सत्यकश्च). Ñ₁, s₁ V₁, s₁ B₂ D₂ D₃ G₂ महाबलः ; G₂ (ed.) 'रथम्'
(for 'रथः'). D₂ सात्यकिश्च महाबलः. — ^c) Śi Ñ₂ V₂ B₂
Dn D₂, s₁ रथानीकं ; Ñ₂ (marg. as in text) V₂ B₂, s₁

विस्मृष्टेन ह्रुमेणाजौ वज्रराजस्य कुञ्जरम् ।
जघान रामः संकुद्धो वज्रराजं च संयुगे ॥ ६९
तं हत्वा रथमारुह्य धनुरादाय वीर्यवान् ।
संकर्षणो जघानोग्रैर्नाराचैः कैशिकान्वहून् ॥ ७०
षड्भिर्निहत्य कारूपान्महेष्वासान्स वीर्यवान् ।
शतं जघान संकुद्धो मागधानां महारथः ।
निहत्य तान्महाबाहुर्जरासंधं ततोऽभ्ययात् ॥ ७१
तमापतन्तं विव्याध नाराचैर्मागधस्त्रिभिः ।

तं विभेदाष्टभिः क्रुद्धो नाराचैर्मुसलायुधः ।
चिच्छेद चास्य भस्त्रेण ध्वजं रत्नविभूषितम् ॥ ७२
तद्युद्धमभवद्धोरं तेषां देवासुरोपमम् ।
सृजतां शरवर्षाणि निघ्नतामितरेतरम् ॥ ७३
गर्जैर्गजा हि संकुद्धाः संनिपेतुः सहस्रशः ।
रथै रथाश्च संरब्धाः सादिभिश्चापि सादिनः ॥ ७४
पदातयः पदातींश्च शक्तिचर्मसिपाणयः ।
छिन्दन्तश्चोत्तमाङ्गानि विचेर्युधि ते पृथक् ॥ ७५

C 6657
B 2. 59. 79
P 2. 59. 79

Ds तदाः; Ds तदा सैन्यं (for तथानीकं). — Ks om.
87. 68^d 88. 12^b. — ^d) Ks N1.3 शतैः; Ns (marg.)
V1 स्वयम्; Ds2 G2 शरैः (for शितैः).

69 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks
om. 69 (cf. v. l. 68). K1 om. 87. 69^c-88. 12^b. K4
D1 read 69^{ab} after 59^{ab}; N2 V2 Ds D2 read it for
the first time after 59^{ab}. — ^a) N1 स विस्मृष्टः; N2
V2 (both first time) B3 D1.2 (first time) तं विस्मृष्टः;
N3 (second time) विस्मृष्टस्तु; N3 V1 'ष्टं तं; V2 (second
time) 'उय तं; V3 'ष्टं तु; D3 विशिष्टेन (for विस्मृष्टं). Ks
रथेन; Ds हस्त्रेण (for द्रुमेण) K4 विस्मृष्टं द्रुमुषे चाजौ; Ds
(both first time) तं विस्मृष्टं द्रुमेणाजौ; Ds तं विस्मृष्टं क्रमे-
णाजौ (sic). — ^b) S1 Ks Dn D2 (second time). e वार-
णम् (for कुञ्जरम्). K4 N2 V2 (last two first time) D1.2
(first time) वज्रराजस्य कुञ्जरम्; Ds (both first time)
वज्रराज (Ds2 'कार' स्थ कु. — Ks om. 69^c-71^c. D1 om.
69^c-70^b. — ^c) D3 संरब्धो (for संकुद्धो). — ^d) N1 जरा-
संधं (for वज्रराजं). V2 B1 वज्रराजस्य संगरे (B1 'युगे).

70 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks om.
70 (cf. v. l. 68). K1.4 om. 70; D1 om. 70^{ab} (for all,
cf. v. l. 69). — ^a) Ds आख्याय (for आरुह्य). — ^c) D3
[ड]चैर (for [ड]घैर). — ^d) Ds सैनिकान्; some Mss
काशिकान् (for कै).

71 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks
om. 71 (cf. v. l. 68). K1 om. 71; Ks om. 71^{ab} (for
both, cf. v. l. 69). — ^a) N2 V1.2 Ds Ds.4 स तं (for
शतं). S1 संकुद्धो; Ks स कुद्धो; Ds संरब्धो (for संकुद्धो).
— ^b) B1.2 G2 मागधानां (for मा). Ns V1 B3 महाबले;
Bom. Poona eds. G (ed.) बलः (for रथः). Ds मागधानां
महाबले. — ^c) Ks Ds निहत्य (for 'त्य). Ds महाराज (for
'बाहुर). — ^d) Ds अभ्यगात् (for 'यान्).

72 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks

om. 72 (cf. v. l. 68). K1 om. 72 (cf. v. l. 69). — ^b)
N1 तथा (for त्रिभिः). — ^c) N1 विभेद च (for तं विभेद).
— ^d) Ks Ns V1.2 B Dn Ds D1-4 G2 ध्वजं हेमपरिष्कृतम्.
— After 72, Ds ins. :

1007* चापं च महदायत्तं शरैरेव हलायुधः ।
रथं चास्य महाराज निलशश्च समाहनत् ॥
म च्छिन्नधन्वा विरथो गदामादाय मागधः ।
विभेद बलभद्रं तु जघान च पुनः पुनः ॥
रथं च चूर्णयामास गदयास्य स मागधः ॥ [5]
पाल्यमानाद्रथात्तस्मादवहुत्य हलायुधः ।
सात्यकेस्तु रथं प्रायात्सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥
सात्यकिस्तु महाराज शरैर्विव्याध मागधम् ॥
बलदेवो महाराज गदो संगृह्य सस्वरम् ।
जघान मागधं संल्ये वज्रेणैव गिरिं हरिः ॥ [10]

73 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks
om. 73 (cf. v. l. 68). K1 om. 73 (cf. v. l. 69). — ^{ab})
S1 Ds तेषां घोरं (by transp.). — After 73^{ab}, S1 ins. :

1008* अनिवार्यं शरैरेव प्रहर्षोघो महोदधेः । (sic)
— ^d) S1 निजघान (for निघ्नताम्).

74 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks om.
74 (cf. v. l. 68). K1 om. 74 (cf. v. l. 69). — ^a) V2
संरब्धाः (for संकुद्धाः). — ^b) V3 संनिपेतुः; Ds विनिपेतुः
(for सं). — ^c) V3 रथाश्च; Ds अथाश्च (for रथाश्च). Ns
(marg.) संकुद्धाः; V1 संकुद्धाः; D3 संकुद्धाः (for संरब्धाः).
S1 रथा रथैश्च संरब्धाः. — ^d) Ks.4 Ns V1.2 B3 D1.
2.4 सादिनश्चापि सादिभिः; D2 'नः सादिभिः सह.

75 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks
om. 75 (cf. v. l. 68). K1 om. 75 (cf. v. l. 69). — ^a)
S1 Ds तथा पत्नीन्; N2 पदातांश्च; V2 'तैश्च; B1.2 Ds G2
'तीनां (for 'तींश्च). — ^d) Ds विनेदुर (for विचेरुः).

76 For the substitution in Ds, cf. v. l. 77. Ks
om. 76 (cf. v. l. 68). K1 om. 76 (cf. v. l. 69). — ^a)

C 4458
B 2. 39. 80
P 2. 39. 80

असीनां पात्यमानानां कवचेषु महास्वनः ।
शराणां पततां शब्दः पक्षिणामिव शुश्रुवे ॥ ७६

मेरीशङ्खमृदङ्गानां वेणूनां च मृधे ध्वनिम् ।
जुगूह घोषः शस्त्राणां ज्याघोषश्च महात्मनाम् ॥ ७७

इति श्रीहरिवंशे सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥

८८

शंपायन उवाच ।

कृष्णेन हियमाणां तु रुक्मी श्रुत्वा तु रुक्मिणीम् ।
प्रतिज्ञामकरोत्कुद्धः समक्षं भीष्मकस्य ह ॥ १

अहत्वा युधि गोविन्दमनानीय च रुक्मिणीम् ।
कुण्डिनं न प्रवेक्ष्यामि सत्यमेतद्वीमि ते ॥ २
आस्थाय स रथं वीरः समुद्रप्रायुधध्वजम् ।

Ds (marg.) खङ्गानां ; Gs असिना (for असीनां). Vs
असीनां पात्यमानानां. — ^b) Bs महाबलः (for स्वनः). — ^c)
Ds शस्त्राणां (for शराणां). Ss चापि ; Ns V1. s B1 Ds Gs
चापौ ; Vs Ds चापौ (for शब्दः).

77 Ks om. 77 (cf. v. l. 68). K1 om. 77 (cf. v. l.
69). — ^b) Ss महा- (for मृधे). Ks Ns V Bs. s Ds1 D1. s. 6
ध्वनिः ; Gs स्वनः (for ध्वनिम्). — ^c) Vs B Gs जुघोषः ; Ds
बभूव (for जुगूह). Ns घोषः ; Bs om. (for घोषः). Ss जुगूह
घोषमस्त्राणां ; Ns V1 जुघोष घोषं (V1 'र' शस्त्राणां. — ^d)
Ds ज्याघोषाश्च (for 'पश्च'). — For 65-77, Ds subst. :

1009* तं प्राविध्यन सप्तम्या बाणैर्गार्ढ जनार्दनः ।
यतमानश्च चिच्छेद ध्वजं चास्य महाबलः ।
जहार च शिरः कायात्मारथेनस्य वीर्यवान् ॥
तं कृद्धगतमाशाय परिव्रजं जनार्दनम् ।
दाक्षिणान्या त्रिघांसन्ता राजानः सर्व एव ते ॥ [5]
तमंशुमान्महाबाहुर्विध्याध दक्षभिः शरैः ।
श्रुत्वा पक्षभिः कुद्धो वेणुदारिश्च सप्तभिः ॥
ततोऽश्रुमन्नं गोविन्दो विभेदोरमि वीर्यवान् ।
निपसाद ग्धोषम्ये व्यथितः स नराधिपः ॥
श्रुत्यर्णो जघानाश्चाश्रुभिश्चनुरः शरैः । [10]
वेणुदारिश्चिजं छित्वा भुजं विध्याध दक्षिणम् ॥
तथैव च श्रुत्वाणं शरैर्विध्याध सप्तभिः ।
शिथिले च ध्वजं श्रान्तो न्यर्पादश्च व्यथाम्बितः ॥
मुख्यन्तः शरत्रयाणि वासुदेवं ततोऽभ्ययुः ।
कथकैशिकमुख्यान्ने रथबंधेन मर्वशः ॥ [15]
बाणान्बाणैश्च चिच्छेद तेषां युधि जनार्दनः ।
जघान सैषां मरुतो यतमानान्यनाम्बहून् ॥
पुनरन्याश्च पुनश्च निजघान शनैः शरैः ।
कुद्वानापतता वीरो प्राद्वत्तद्वलं ततः ॥

— After 77, Ds ins. :

1010* एतस्मिन्तरे वीरो बलमद्रो महाबलः ।

जघान गदया वीरं जरासंधं महामृधे ॥
मूक्षां जगाम राजा तु निपपात च भूतले ॥
सात्यकिर्वज्रराजं तु जघान निशितैः शरैः ।
तस्मैन्यं विमुखं चासीजरासंधे पतत्यपि ॥ [5]
सात्यकिर्वलभद्रश्च जित्वा योधान्सहस्रशः ।
शङ्खं दध्मत् राजानो सर्वेषामग्रतः स्थितौ ॥
ततश्च विद्रुते सैन्यं जरासंधं पराजिते ।
तयोः शङ्खध्वनिं श्रुत्वा गच्छन्तव जनार्दनः ।
जितं मगधराजस्य सैन्यं बहुनृपाश्रयम् ॥ [10]
इत्येवं चिन्तयित्वा तु वासुदेवः प्रतापवान् ।
पाञ्चजन्यं महाशङ्खं दध्मौ यदुकुलोद्बुधः ॥

COLOPHON om. in K1. s Ds. — *Mention of the Epic* :
Ks Ns. — *Mention of Khila* : Ss Ks. s Ns V B Dn Ds
D1-4. s Gs. — *Adhy. name* : Ss Ks Ns. s V1. s B Dn Ds
D1-4 Gs रुक्मिणीहरणम् ; Ks Ns Vs रुक्मिणीस्वयंवरम् ;
Ds रुक्मिणीहरणे जरासंधपराजयः. — *Adhy. no. (figures,
words or both)* : Ns V1 B1 117 ; Vs 116 ; Dn Ds Da
114 ; D1 111 ; Ds 123 ; Gs 120. — *Śloka no.* : Ns
117 ; Dn 78 ; Ds 87 ; Ds. s 80.

88

1. Ks om. 1-12^b (cf. v. l. 87. 68). K1 om. 1^a-12^b
(cf. v. l. 87. 69) — ^a) Ks V1. s B1 Dn D1. s. s Gs. s
तो (for तु). Ks कृष्णेन गृह्यमाणां तो. — ^b) Ss श्रुत्वा
रुक्मस्य (for रुक्मी श्रुत्वा). — Tz repeats 1^a after 2^a.
— ^c) T1. s (both times). s Gs. s मृधः (for कुद्धः).

2 K1. s om 2 (cf. v. l. 1). Before 2, Ss ins. रुक्मः ;
N1. s V B Ds D1 Gs रुक्मी. — ^a) Ks युधि (for युधि).
— ^b) Ds जघाम्बुध यवीयसीम्. — After 2^a, Tz repeats
1^a. — ^c) Ds वेतद् ; T1 एव (for एतद्). Ks. s Vs. s
Dn D1-4 Gs [अ]हम् (for ते).

जवेन प्रययौ क्रुद्धो बलेन महता वृतः ॥ ३
 तमन्वयुर्नृपाश्चैव दक्षिणापथवासिनः ।
 क्राथोऽशुमाञ्श्रुतर्वा च वेणुदारिश्च वीर्यवान् ॥ ४
 भीष्मकस्य सुतश्चापि रथेन रथिनां वरः ।
 क्रथकौशिकमुग्याश्च सर्व एव महारथाः ॥ ५
 ते गत्वा दूरमध्वानं सरितं नर्मदामनु ।
 गोविन्दं ददशुः क्रुद्धाः संहव प्रियया स्थितम् ॥ ६
 अवस्थाप्य च तत्सैन्यं रुक्मी बलमदान्वितः ।
 चिकीर्षुर्द्वैरथं युद्धमभ्ययान्मधुमुदनम् ॥ ७
 स विव्याध चतुःपट्या गोविन्दं निशितैः शरैः ।

3 K1. s om. 3 (cf. v. l. 1). — °) K4 भवेन (for जवेन).

4 K1. s om. 4 (cf. v. l. 1). Ds om. 4-17. — °) V1. s Bz Ds Da. 4. 6 Ts सर्वैः; Tz G1 तत्र (for चैव). — °) Ks. 4 D1. s -वर्तिनः (for -वामिनः). — °) Ks Dn1 Gs Ms. s कथोऽशुमाञ्; T1 s G1. 3-5 M1 अंशुमांश्च; M2 (inf. lin.) ततोऽशुमाञ् (for क्राथोऽ). Ds श्रुतपत्नी; Ds सुपत्नी च (for श्रुतर्वा च). — °) M1 s वेणुदारी; some Mss. वेणुदारिश्च (for वेणुं).

5 K1. s om. 5 (cf. v. l. 1). Ds om. 5 (cf. v. l. 4). — °) Ks V1 सुतश्चाप्यो; N1. s V2. s B Ds Da. 4. 6 Gs सुताश्चाप्ये (N1. s); Dn1 Tz. 4 G1. 4. 6 सुताश्चापि; T1 सुतस्यासीद् (for चापि). — °) Ns V2. s Bz. s Ds. 4. 6 T1. s G1-s. 6 वराः (for वरः). N1 V1 Bz Ds स्यन्दनै (Bz. ने) रथिनां वराः.

6 K1. s om. 6 (cf. v. l. 1). Ds om. 6 (cf. v. l. 4). — °) S1 ययुः; T1 अथ (for अनु). — °) Ds सर्वे (for क्रुद्धाः). — °) G1 युतम् (for स्थितम्). S1 सह-क्षियमवस्थितम्.

7 K1. s om. 7 (cf. v. l. 1). Ds om. 7 (cf. v. l. 4). — °) S1 T1 समन्वितः (for -मदां). Ks. 4 Ns V B Dn Ds1 D1-4 Ts. 4 G1 M1 रुक्मी मदबलान्वितः. — After 7^{ab}, Ds T G1. s-4 M ins. :

1011* आवाय निशितं बाणमिदमाह जनार्दनम् ॥

अरे गोपकदायाद परदारप्रभुर्षण ।

विमुच्यतामिदं बाला स्यादस्य च क्षणान्तरम् ।

शिरश्छेत्स्यामि ते बाणैः स्थितोऽसि यदि मत्पुरः ।

इत्युक्त्वा निशितं बाणं संदधे धनुषि प्रभो ॥ [5]

[Ts om. lines 1-4. — (L. 2) Ts रे रे (for अरे).

तं प्रत्यविध्यन्सप्तत्या बाणैर्युधि जनार्दनः ॥ ८
 यतमानस्य चिच्छेद ध्वजं चास्य महाबलः ।
 जहार च शिरः कायान्तारथेश्चास्य वीर्यवान् ॥ ९
 तं कृच्छ्रगतमाज्ञाय परिववृर्जनार्दनम् ।
 दाक्षिणात्या जिघांसन्तो राजानः सर्व एव ते ॥ १०
 तमंशुमान्महाबाहुर्विव्याध दशभिः शरैः ।
 श्रुतर्वा पञ्चभिः क्रुद्धो वेणुदारिश्च सप्तभिः ॥ ११
 ततोऽशुमन्तं गोविन्दो बिभेदोरसि वीर्यवान् ।
 निषमाद रथोपस्थे व्यथितः स नराधिपः ॥ १२
 श्रुतर्वणो जघानाश्चाश्रुतुर्भिश्चतुरः शरैः ।

C 6673
B 2. 60. 13
P 2. 60. 13

Ds -प्रवृत्तक (for 'ण'). — (L. 4) M1. s स्थानासि (for स्थितोऽसि). — (L. 5) Ts आवाय (for इत्युक्त्वा).

— °) V1. s Bz Ds Ds चिकीर्षन् (for 'चुं'). S1 द्वैरथे (for 'थं').

8 K1. s om. 8 (cf. v. l. 1). Ds om. 8 (cf. v. l. 4). — °) Ds T G1. s. 6 M1-3 विव्याध च (for स विव्याध). — °) Ds युद्धे (for युधिं).

9 K1. s om. 9 (cf. v. l. 1). Ds om. 9 (cf. v. l. 4). — °) Ds T1. s Gs. s यतमानस्य (for यं). — °) Ks [अ]-पि; Ns सु; Vs स (for [अ]स्य). V1 महात्मनः; T1-s G1. s-5 M रथः (for बलः). — °) S1 Ns V1 Ds अस्य; Ks. 4 N1. s V2. s B Dn Ds D1-3. 6 Ts. 4 तस्य (for चास्य).

10 K1. s om. 10 (cf. v. l. 1). Ds om. 10 (cf. v. l. 4). — °) V1 आस्थाय (for आज्ञाय).

11 K1. s om. 11 (cf. v. l. 1). Ds om. 11 (cf. v. l. 4). — °) Ds महाबाहो (for 'बाहुर्'). — °) N1 V1. s Bz. s Gs नवभिः (for दशभिः). — Ts om. (hapl.) 11^a-13^b — °) Ds सुपर्वभिश्च संक्रुद्धो. — °) Ds पञ्चभिः (for सप्तभिः).

12 K1. s om. 12^{ab} (cf. v. l. 1). Ds om. 12 (cf. v. l. 4). Ts om. 12 (cf. v. l. 11). — °) Ns Vs विव्याध; Ds जघान (for बिभेद). Ds सायकैः; M1. s (inf. lin.) s कर्णिना (for वीर्यवान्). — °) Ts विवितः (for व्यथितः).

13 Ds om. 13 (cf. v. l. 4). Ts om. 13^{ab} (cf. v. l. 11). — °) Ds सुपर्वणो (for श्रुतं). — °) Ks पत्रिभिश्च; M2 निशितैश्च (for चतुर्भिश्च). — °) Vs शुभं (for भुजं). Ts. s M1-3 चिच्छेद; Gs-s M छित्वा च (for विव्याध).

C 4673
B 2. 60. 13
P 2. 60. 13

वेणुदारेर्ध्वजं छित्त्वा भुजं विव्याध दक्षिणम् ॥ १३
तथैव च भुतर्वाणं शरैर्विव्याध पञ्चभिः ।
शिथिये स ध्वजं क्लान्तो न्यपीदच्च व्यथान्वितः ॥ १४
मुञ्चन्तः शरवर्षाणि वासुदेवं ततोऽभ्ययुः ।
क्रथकैशिकमुख्यास्ते रथवंशेन सर्वशः ॥ १५
बाणैर्बाणांश्च चिच्छेद तेषां युधि जनार्दनः ।
जघान चैषां संरब्धो यतमानांश्च ताञ्शरान् ॥ १६
पुनरन्यांश्चतुःषष्ट्या जघान निशितैः शरैः ।
कुद्धानाद्रवतो वीरानाद्रवत्स महाबलः ॥ १७

14 Ds om. 14 (cf. v. l. 4). — °) S1 K1.2 आप-
तन्तं (for तथैव च). Ds सुपर्वाणं (for भुतर्वाणं). — °) N1.3
V1 B Ds Ds G2 सप्तभिः (for पञ्चभिः). — °) M1-3 स
शिथिये (by transp.). K1.2 T1.3 G2.4 M1 श्रान्तो; B1.3
T2.4 G1.3.5 श्रान्तो (for क्लान्तो). — °) K2 न्यपीदच्च व्य-
थान्वितः.

15 Ds om. 15 (cf. v. l. 4). V1 N2 B1.3 Ds Ds G2
transp. 15^{ab} and 15^{cd}. — °) Ds M1-3 मुञ्चन्तं (for 'भन:').
— °) T1 अभ्ययुः; M2 ययुः (for अभ्ययुः). — °) Ks.4 Dn
D1.2.4 सर्व एव महारथाः; T1.2 G1.3-5 M1 रथिनश्चैव सर्वशः.

16 Ds om. 16 (cf. v. l. 4). — °) T2.3 [ए]तान् (for
[ए]षां). V1 सद्यो; V3 Ds.6 T1 G1 M1 संकुद्धो (for
संरब्धो). N2 G1.3.5 M1-3 जघान चैताम्संकुद्धो. — °)
K1.2 शितान् (for च तान्). N2 V1.3 Ds-4 परान्;
V3 G2 हयान्; B2.3 Ds परान्; Ds अरीन् (for शरान्).
S1 यतमानांश्चरारान्; T1-3 G1.3-5 M यतमानांश्च (T1 G2
न्य प्राप्सरैः).

17 Ds om. 17 (cf. v. l. 4). — °) Ks एतांश्च; Dn
एतांश्च (for अन्यांश्च). — °) Ks.4 V1.3 Dn D1-4.6 निज-
घान (for जघान नि-). S1 K1.2 कुद्धो विव्याध मार्गणैः. — °)
K1.3.4 N2 V B Ds D1-4 T2.4 G2 आपतनो; Dn अथ ततो
(for आद्रवतो). T2 G1.3 भीतान् (for वीरान्). — °) Ks
D1.2 प्राद्रवन्सु; V3 द्रवन्सु; T1 G2 अद्रिवन्सु; G1.3.5
आद्रवन्सु; G2 द्रवन्तं तं (for आद्रवन्सु).

18 °) Ks द्रवितं; T1 विभूतं; M1-3 पीडितं (for
विदुतं). M2 (inf. lin.) स्वजनं (for स्वबलं). — N1 om.
(hapl.) 18^b-20^a. — °) N2 V3 रोष- (for क्रोध-). S1 K1.3
वसानुगः; T2.3 G1.3 वशात्ततः (for वशी गतः). — °) N2
V3 जघान (for विव्याध).

19 N1 om. 19 (cf. v. l. 18). — °) Ds वारवैर (for

विदुतं स्वबलं दृष्ट्वा रुक्मी क्रोधवशं गतः ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैर्विव्याधोरसि केशवम् ॥ १८
सारथिं चास्य विव्याध सायकैर्निशितैस्त्रिभिः ।
आजघान ध्वजं चास्य शरेण नतपर्वणा ॥ १९
केशवश्चापि तं पृथ्या कुद्धो विव्याध मार्गणैः ।
धनुश्चिच्छेद चाप्यस्य यतमानस्य रुक्मिणः ॥ २०
अथान्यद्भनुरादाय रुक्मी कृष्णजिघांसया ।
प्रादुश्चकार दिव्यानि दीप्तान्यस्त्राणि वीर्यवान् ॥ २१
अस्त्रैस्त्राणि संवार्य तस्य कृष्णो महाबलः ।

सायकैर्. Ks शरैः (for त्रिभिः). — °) Ks.4 B2 Dn
D1-4 शरेणस्य; V2 T1-3 G1.3-5 M ध्वजं चापि (V2 'जौ')
(for ध्वजं चास्य). — °) Ks.4 Dn D1-4 T2 ध्वजं च (for
शरेण). N2 V1.3 B Ds Ds.6 आ]नन- (for नत-).

20 N1 om. 20^a (cf. v. l. 18). — °) K1.3 तु स तं;
Ks.4 N2 (marg.) D1.2 T2.4 स्वरितं (Ks 'त.'). N2 Dns
स्वपि तं (for चापि तं). Ds पश्चात्; Ds M1-3 दृष्ट्वा (for
पृथ्या). Dn1 केशवस्वपि तं दृष्ट्वा; T1.2 G1.3-5 M4
'श्चापि संकुद्धः'. — °) T1.2 G1.3-5 M4 पृथ्या (for 'कुद्धो').
Ds सायकैः (for मार्गणैः). Ds शरैर्विव्याध संयुगे. — °) T1
गोविन्दो; Cal. ed. चापं च (for चाप्यस्य). — Ks om.
20^d. 21^a.

21 Ks om. 21^{abc} (cf. v. l. 20). — °) T2.3 G1
तस्य (for कृष्ण-). — °) K1.3 दीप्तानि; Ks N2 V3 B2
Dn D1-4.6 T2 G2 चाभ्यानि; N1 B1.3 Ds Ds स तथा;
N2.3 (marg.) V1.3 स तथा; G2 शतशो (for दिव्यानि).
— °) K N2.3 V B D T2-4 G2.3 दिव्यानि (for दीप्तानि).
— After 21, Ds T G1.3.4 M ins.:

1012^a वायव्यं वारुणं चैव माहेन्द्रमथ नैर्ऋतम् ।
ऐशाचं राक्षसं चैव रीद्रं माहेन्द्रं तथा ॥
एताम्यस्त्राणि दिव्यानि विव्याध युधि केशवे ।
तैरेव तानि गोविन्दो निजघान जवारदनः ॥

[(L. 1) M4 om. (hapl.) lines 1^b-2^a. — (L. 3)
M1-3 सर्वाणि (for दिव्यानि). M1 दिव्यानि (for विव्याध).
T2-4 G1.3 प्रयुयो जाय केशवे (for °). — (L. 4) Ds निववार
(for निजघान).]

22 Ds reads 22^a-23^b on marg. Ds T1.3.4 G1.3-5
M om. 22^{ab}. — °) Ds अस्त्राणि; G2 अस्त्रेण (for अस्त्रैर्).
Ks D1 संवार्य (for संवार्य). Ds शस्त्रैस्त्राणि संकुप्य (sup.
lin. 'चाप'). — °) V3 कुद्धो (for 'कुष्णो'). K1.3 महाबले
(for 'बलः'). — °) K1.3 परेषां च; N2 V3 Ds.6 T2-4

पुनश्चिच्छेदं तं चापं रथेषां च त्रिभिः शरैः ॥ २२
 स च्छिन्नधन्वा विरथः खड्गमादाय चर्म च ।
 उत्पपात रथाद्वीरो गरुत्मानिव वीर्यवान् ॥ २३
 तस्याभिपततः खड्गं चिच्छेद युधि केशवः ।
 नाराचैश्च त्रिभिः क्रुद्धो बिभेदैर्नमथोरसि ॥ २४
 स पपात महाबाहुर्वसुधामनुनादयन् ।
 विसंज्ञो मूर्छितो राजा वज्रेणैव हतो गिरिः ॥ २५
 तांश्च राज्ञः शरैः सर्वान्पुनर्विव्याध केशवः ।
 रुक्मिणं पतितं दृष्ट्वा व्यद्रवन्त नराधिपाः ॥ २६
 विवेष्टमानं भूमौ तं भ्रातरं वीक्ष्य रुक्मिणी ।

पादयोर्न्यपतद्भर्तुर्भ्रातुर्जीवितकाङ्क्षिणी ॥ २७
 तामुन्थाप्य परिष्वज्य सान्त्वयामास केशवः ।
 अभयं रुक्मिणे दत्त्वा प्रययौ स्वां पुरीं ततः ॥ २८
 वृष्णयोऽपि जरासंधं भङ्क्त्वा तांश्चापि पार्थिवान् ।
 प्रययुर्द्वारकां हृष्टाः पुरस्कृत्य हलायुधम् ॥ २९
 प्रयाते पुण्डरीकाक्षे श्रुतर्वाभ्येत्य संयुगे ।
 रुक्मिणं रथमारोप्य प्रययौ स्वपुरं ततः ॥ ३०
 अनानीय स्वमारं तु रुक्मी वीर्यमदान्वितः ।
 हीनप्रतिज्ञो नैच्छत्स प्रवेष्टुं कुण्डिनं पुरम् ॥ ३१
 विदर्भेषु च वासार्थं निर्ममेऽन्यत्पुरं महत् ।

C 6492
 S 2. 60. 32
 P 2. 60. 32

Gl. 1-3 Ms रथं चाप्य; Ds रथं चैव; T1 रथं चान्यत् (for रथेषां च). Ks अथ्येषां च तथा त्रिभिः.

23 Ks om. 23^a 24^b — °) Ks D1 उत्पत्य च (for 'पान'). N1 Ds तदा (for रथाद्). — °) Ds वेगवान् (for वीर्यं).

24 Ks om. 24^{ab} (cf. v. 1. 23). — °) Ds निष्पततः (for [अ]भिप). S1 K1. 3 तूर्णं (for खड्गं). — °) S1 K1. 3 खड्गं चिच्छेद केशवः. — Ks Vs Ms om. (hapl.) 24^c-26^d. — °) G1 चिच्छेद; M1. 3 विव्याध (for बिभेद). — For 24^cd, Ks subst.:

1013* क्रुद्धो बिभेदैर्नमथो शरैरसि पञ्चभिः ।

25 Ks Vs Ms om. 25 (cf. v. 1. 24). — °) Bs पपात स (by transp.). — °) N1 पतितो (for मूर्छितो). Vs वीरो; Ds T1-3 Gl. 2. 3 Ms राजन् (for राजा). Gs विसंज्ञः पतितो राजन्. — °) N1 Dn D1-3 महासुरः; N2. 3 (marg.) V1. 3 महागिरिः; T1 हतोऽबलः (for हतो गिरिः). T1-3 Gl. 2-3 वज्राहत हवाबलः.

26 Ks Vs Ms om. 26^{ab} (cf. v. 1. 24). — °) Bs शरैः सर्वैः; T1 G2 M1. 3 शिखिर्बाणैः (for शरैः सर्वैः). T2. 3 Gl. 4. 3 तं शरैः (T2 तं शिखिः; Gs ताम्शरैः शिखिर्बाणैः). — °) G1. 3 माधवः (for केशवः). — After 26^{ab}, K1 Ds ins.:

1014* साधव्यजरायांश्च ससुतासपदानुगान् ।

[Ds भङ्क्त्वा तान् (for समुत्तान्).]

— °) N2. 3 (marg. as in text) Vs B1. 3 व्यथितं (for पथितं). — °) S1 V1 B1 Ds Gs व्य (Gs प्रा)द्रवस्ते; Ds विद्रवस्ते (for व्यद्रवन्त). — After 26, T Gl. 2-3 Ms ins.:

1015* क्रुद्धवानविमिष्टा वीक्षमाणाः परस्परम् ।

27 °) G1 धूलौ तु Gs Ms तं भूमौ (by transp.). K

C 6692
S 2. 60. 32
P 2. 60. 32

तद्भोजकटमित्येव बभूव भुवि विश्रुतम् ॥ ३२
तत्रौजसा महातेजाः सोऽन्वशादक्षिणां दिशम् ।
भीष्मकः कुण्डिने चैव राजोवास महामनाः ॥ ३३
द्वारकामभिसंप्राप्ते रामे वृष्णिबलान्विते ।
रुक्मिण्याः केशवः पाणिं जग्राह विधिवत्प्रभुः ॥ ३४
ततः सह तया रेमे प्रियया प्रीयमाणया ।
सीतयेव पुरा रामः पौलोम्येव पुरंदरः ॥ ३५
सा हि तस्याभवज्ज्येष्ठा पत्नी कृष्णस्य भामिनी ।

पतिव्रतागुणोपेता रूपशीलगुणान्विता ॥ ३६
तस्यामुत्पादयामास पुत्रान्दश महारथान् ।
चारुदेष्णं सुदेष्णं च प्रद्युम्नं च महाबलम् ॥ ३७
सुषेणं चारुगुप्तं च चारुबाहुं च वीर्यवान् ।
चारुविन्दं सुचारुं च भद्रचारुं तथैव च ॥ ३८
चारुं च बलिनां श्रेष्ठं सुतां चारुमतीं तथा ।
धर्मार्थकुशलास्ते तु कृतास्त्रा युद्धदुर्मदाः ॥ ३९
महिषीः सप्त कल्याणीस्ततोऽन्या मधुसूदनः ।

1017* जन्मास्पदं भगवतो भृगुसुनोर्महात्मनः ।
तच्छासस्य महावीर्यो रुक्मी जीवति तत्र वै ॥

[M1-s om. line 1. — (L. 2) Ds M1-s तत्रशासन्; T1
Gs तच्छासने; M4 तत्रसादं (for तच्छास) .]

33 *) N2 Vs Ds तत्रस्थः स (for तत्रौजसा) . — ^a) S1
K1. 2 प्रशासद्; T1-s G1. 2. 3 M2. 4 प्राविशद्; G2 सोऽन्व-
गाद्; M1. 2 (sup. lin.) 3 प्राविशद् (for सोऽन्वगाद्) . K2. 4
N2 Vs. 2 B2 Dn Ds D1-s. 6 T2 G2 दक्षिणां दिशमन्वशात्
(K2 N2 Vs. 2 Ds T2 G2 'यात्' . — ^c) T2 G1 कुण्डिनं (for
'ने') . Vs Ds स्वेव; M1-s स्वेव (for चैव) . S1 K1 भीष्मकः
कुण्डिनं स्वेव . — ^d) T2 तत्र (for राजा) . K1. 2 महायुतिः;
K2. 4 V1. 2 B D T2 G1. 2 'भुजः'; V3 'मतिः' (for 'मनाः') .
— After 33, Ds T G1. 2. 3 M ins. :

1018* जरासंधोऽपि संप्राप्य संज्ञां प्राप स्वकं पुरम् ।
सर्वैर्नृपतिभिः सार्धं लज्जयावनताननः ॥
क्षिप्रपालोऽपि मन्वात्मा लज्जाविष्टः सबाणधवः ।
पौरजानपदैरेष्टः सोऽयं भोजसुतापतिः ।
इदानीमम्यथा वृत्तः स्वां पुरीं निर्वयौ बहिः ॥ [5]
को नु नाम समर्थोऽत्र कृष्णे जीवति सांप्रतम् ।
रुक्मिणीमम्यथाकर्तुं सचले सहमात्यकौ ॥
इति पौराश्च नं दृष्ट्वा सुनीयं मन्त्रविक्रमम् ।
जाहुः परस्परं सर्वे गच्छन्तं स्वपुरं नृपम् ॥

Colophon.

[(L. 1) Ds संप्राप्यः (for 'य') . — M1-s om. line 2.
— (L. 3) M1 मन्वात्माधवेः (for मन्वाधवः) . — (L. 4) T2. 4
G1. 4. 5 वृष्टः (for वृष्टः) . M1-s -वरः (for -पतिः) . T2 सोऽयं
राजसुतापतिः (for ^a) . — (L. 5) T2-s G1. 4. 5 M2 -वृत्तिः
(for वृत्तः) . — (L. 6) T1 G2 M2 कृष्णेन युधि सांप्रतम् (for
^b) . — (L. 7) Ds बलदेवे ममात्यकौ; T1 G2 मन्त्रेण महान्मना
(for ^b) . — (L. 9) T2-s G1. 2. 3 M2 गच्छन्तः (for
गच्छन्तं) . — Colophon om. in Ds G2. — *Adhy. name* :
T1-s G1 रुक्मिण्यपराजयः; M2. 2 रुक्मिणीहरणम् . — *Adhy. no.* :

T1. 2 G2 M2. 4 121; T2 130; T3 114; G1 123; G2 124;
M1 108; M2 120.]

34 Before 34, Ds T1-s G1. 2. 3 M ins. वैरापायनः .
— ^a) T2. 2 G1. 4. 5 द्वारकस्थां च संप्राप्ते . — ^b) G2 वृष्णीनां
च (for रामे वृष्णिः) . S1 T1. 2 G1. 2. 3 कुलान्विते (for 'च') .
— ^c) G2 जगृहे (for जग्राह) . N2 Vs Ds तदा (for प्रभुः) .
G2 जग्राह विधिपूर्वकम् . — After 34, Ds S (except G2)
ins. a passage given in App. I (No. 23) .

35 *) K2 सीताम् (for सीतया) . — After 35, Ds
T1-s G1. 2. 3 M ins. :

1019* दमयन्त्या यथा राजा पुण्यश्लोको नलस्तथा ।
[T2. 2 G1. 4. 5 राजन (for राजा) .]

36 *) D2 श्रेष्ठा (for ज्येष्ठा) . — ^b) N2 V1. 2 B T2
भामिनी; Dn2 भामिनी (for भामिनी) . — ^c) K2 N1 D1
गुणोद्दि (N1 'चि' ता; B1 -समन्विता (for 'गुणा') . S1 K1. 4
रूपेणासदृशी भुवि .

37 *) V2 M2 दश पुत्रान् (by transp.) . — ^a) K2
सुदेष्णं; K2 N2 V1. 2 D1. 4 सुचारुं (for सुदेष्णं) . — ^b)
K1. 2 N2 Vs Ds Ds T G2. 3 M2 महारथम् (for 'बलम्') .

38 *) S1 सुचारुं; K2 सुवेले; N2 जयैर्न (for सुवेले) .
K1 सुदई चारुई च . — ^a) S1 G2. 3 M1. 2. 4 चारुबाहुं (for
'बाहुं') . T2. 2 G1 चारुबाहुं तथैव च . — ^b) K2 चारुविन्दुं
(for 'विन्द') . S1 शरावासं; N2 (marg.) V1 सुविन्दं च; V2
सुदेष्णं च; T1 शराहं च; M1-s शरावं च; M2 च विन्दं च (for
सुचारुं च) . K1 चारुविन्दुं सुराचारं . — ^c) Ds वज्रचारं; G2
रौद्रं; M2 चारुभद्रं (for भद्रचारं) .

39 Ds reads 39 on marg. — ^a) T2. 2 G1. 4 M कथां
(for सुतां) . — ^b) K2 सहितास् (for कुलकास्) . — ^c)
S1 D2 कृतार्था (for 'सा') . D2 युधि (for युव) .

40 *) K2 N1 महिषः सप्त कल्याणवत् . — ^a) T2. 2
G1. 4 ततोऽन्या बहुनन्दनः . — ^b) S1 K1 कुलोद्गताः; M2 गुणो-

उपयेमे महाबाहुर्गुणोपेताः कुलोद्भवाः ॥ ४०
 कालिन्दीं मित्रविन्दां च सत्यां नामजितीमपि ।
 सुतां जाम्बवतश्चापि रोहिणीं कामरूपिणीम् ॥ ४१
 मद्रराजसुतां चापि सुशीलां शुभलोचनाम् ।
 सत्राजितीं सत्यभामां लक्ष्मणां चारुहासिनीम् ।
 शैव्यां सुदत्तां रूपेण श्रिया ह्यप्सरसोपमाम् ॥ ४२

स्त्रीसहस्राणि चान्यानि षोडशातुलविक्रमः ।
 उपयेमे हृषीकेशः सर्वा भेजे स ताः समम् ।
 परार्ध्यवस्त्राभरणाः कामैः सर्वैः समेधिताः ॥ ४३
 जज्ञिरे तस्य पुत्राश्च तासु वीराः सहस्रशः ।
 सर्वास्त्रकुशलाः सर्वे बलवन्तो महारथाः ।
 यज्वानः पुण्यकर्माणो महाभागा महाबलाः ॥ ४४

इति श्रीहरिवंशे अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

C 6706
B 2. 60. 45
P 2. 60. 45

भवाः (for कुलो) . Ks जनोपेताः कुलोद्भवाः ; T2 G1. 4
 कुलशीलगुणाश्विनाः .

41 °) Ks मित्रविन्दां ; Vs 'विन्दां' (for 'विन्दां') . — °)
 S1 K1 N2 Vs B2 नामजितीम् ; N1 Ms न (Ms ना नामजिताम्
 (for नामजितीम्) . — °) S1 स तां जाम्बवतीं चापि . — °)
 K2 G2 रोहिणीम् (for रूपि) . K1 कामरूपां तु रोहिणीम् .

42 °) T2. 8 G1. 4 चारु ; Cal. ed. भद्र- (for शुभ-) .
 M4 सौभनाम् (for 'लोच') . — Ms repeats 42°d after
 43°d . — °) V1 B D T1. 2. 4 G1. 8 M1. 2. 4 (both times)
 सत्राजितीं (for सत्रा) . — °) N1. 8 V1 B Dn Ds G2
 जाह्न- (for चारु) . S1 K1. 8 लक्ष्मणां ज (Ks जाल्हासिनीम् .
 — °) Ks-4 N2 V B D T2 G2 शैव्यस्य च सुतां तन्वीं ; N1
 रूपेण शैव्यस्य सुतां . — °) Ks Vs B2 D1-8 रूपेण ; N1. 8
 Vs T1 G2 श्रिया च ; T2. 8 G1. 4. 8 श्रियं च (for श्रिया हि) .
 S1 श्रिया अप्सरसोपमाः ; K1 श्रिया ह्यप्सरसोपमाः ; K2. 8 N2
 V1 B1. 8 Dn Ds रूपेणाप्सरसः (Ks 'सा ; B2 Dn Ds 'सां)
 समा .

43 °) N2 Ds [ज]मित- (for [ज]तुल-) . — After 43°d,
 Ms repeats 42°d . — °) Ks सर्वाभिधेय ताः सतीः . — G2
 om. 43°-44° . — °) Ks. 4 N2. 8 (marg.) V Dn Ds D1-8
 सुलोचिताः ; N1 समाहिताः ; N2 B Ds समन्विताः ; T1 समो-
 विताः ; Ms समेधिताः (for 'ताः') . Ks कामैः सर्वाः समधिताः .

44 G2 om. 44 (of. v. l. 43) . — °) K Vs B2 Dn
 Ds. 8 T2 तासु ; Ms तत्र (for तस्य) . D1 जज्ञिरे तासु पुत्रांश्च ;
 Ds 'रे तासु वीरांश्च . — °) K1. 8. 4 Vs B2 Dn D1-8 T2 G1
 Ms तस्य वीराः ; K2 वीराः, ततः ; B2 सुवीरांश्च (for तासु
 वीराः) . — After 44°d. S1 Ds ins. :

1020* अशीति च सहस्राणि षोडशान्यानि भारत ।

[D2 अशीति (for 'ति') . D2 दश च (for षोडश) .]

— °) K2. 4 N1 V B2 Ds D1. 2. 4-8 T G1. 3-8 शास्त्रार्थ- ;
 B1. 8 शस्त्रार्थ- ; D3 शस्त्रास्त्र- (for सर्वास्त्र-) . — °) N2 वीर्य-
 वन्तो (for बल-) . S1 Ds महाबलाः ; T1 G2. 4 महत्तराः (for
 महारथाः) . Ds T2. 8 G1. 8 M वीर्यवन्तो महाबलाः (T2. 8
 G1. 8 M 'हत्तराः') . — S1 N1 om. (hapl.) 44°d . — °)
 Vs T1-8 G1. 8-8 M विनीताः (for यज्वानः) . — °) T2. 8
 G1. 8-8 देवभोगा (G. 'लोका') (for महाभागा) . M1-8 देव-
 भा (M2 'भो' भा महारथाः . — After 44, Ds T G1. 8-8
 M ins. :

1021* एवं विवाहं यदुपुंगवस्तदा

कृत्वा तु रामेण च यादवैः सह ।

पुरे तु तस्मिन्त्यवसत्सुखं हरि-

र्यथैव शक्रः स्वपुरे जगद्गुरुः ॥

[(L. 2) M1. 8 करोति (for कृत्वा तु) . — (L. 3) M1-8
 सुखमावसद् (for न्यवसत्सुखं) . — (L. 4) T4 जगत्प्रभुः (for
 'दुर') .]

COLOPHON . — Mention of the Epic : Ks N2 Ds T2.
 — Mention of Kṛishṇa : Ks. 4 N2 V B Dn Ds D1. 2.
 — Adhy. name : S1 K2 N V1 B Ds D1-8 T1. 4 G2-4
 M रुक्मिणीविवाहः ; K1 रुक्मिण्यादिविवाहः ; K2 रुक्मिणी-
 स्वयंवरः ; K3 V2. 8 Dn D1-8 रुक्मिणीहरणम् ; T2. 8 G1
 रुक्मिणीविवाहोत्सवः . — Adhy. no. (figures, words or
 both) : K2 114 ; N2 V1. 8 B2 118 ; Dn Ds D1 T4 115 ;
 D1 112 ; D3 G1 124 ; T1. 8 G2. 4 M 122 ; T2 131 ; G2
 121 ; G3 125 . — Śloka no. : Dn Ds D2 45 ; D4 46 .

C 5706
B 2. 61. 1
P 2. 61. 1

८९

वैशंपायन उवाच ।

ततः काले व्यतीते तु रुक्मी महति वीर्यवान् ।
दुहितुः कारयामास स्वयंवरमरिंदमः ॥ १
तत्राहूताश्च राजानो राजपुत्राश्च रुक्मिणा ।
समाजग्मुर्महावीर्या नानादिग्भ्यः श्रियान्विताः ॥ २
जगाम तत्र प्रद्युम्नः कुमारैरपरैर्दृतः ।
सा हि तं चकमे कन्या स च तां शुभलोचनाम् ॥ ३
शुभाङ्गी नाम वैदर्भी कान्तिद्युतिसमन्विता ।
पृथिव्यामभवत्ख्याता रुक्मिणस्तनया तदा ॥ ४
उपविष्टेषु सर्वेषु पार्थिवेषु महात्मसु ।
वैदर्भी वरयामास प्रद्युम्नमरिन्दनम् ॥ ५
स हि सर्वाङ्गकुशलः सिंहसंहननो युवा ।

रूपेणाप्रतिमो लोके केशवस्यात्मजोऽभवत् ॥ ६
वयोरूपगुणोपेता राजपुत्री च साभवत् ।
नारायणी चन्द्रसेना जातकामा च तं प्रति ॥ ७
वृत्ते स्वयंवरे जग्मू राजानः स्वपुराणि ते ।
उपादाय तु वैदर्भी प्रद्युम्नो द्वारकां ययौ ॥ ८
स तस्यां जनयामास देवगर्भोपमं सुतम् ।
अनिरुद्धमिति ख्यातं कर्मणाप्रतिमं भुवि ।
धनुर्वेदे च वेदे च नीतिशास्त्रे च पारगम् ॥ ९
अभवत्स यदा राजभनिरुद्धो वयोनितः ।
तदास्य रुक्मिणः पौत्रीं रुक्मिणी रुक्मसंनिभाम् ।
पत्न्यर्थं वरयामास नाम्ना रुक्मवतीति सा ॥ १०
अनिरुद्धं गुणैर्दातुं कृतबुद्धिर्नृपस्तदा ।

89

- 1 ^a) D₃ अनुत्तमम् (for अरिंदमः).
2 ^a) D₃ नानादेव्याः (for 'दिग्भ्यः'). K₃ समाश्रिताः
(for श्रियान्विताः).
3 B₃ G₂ om. (hapl.) 3^a-4^b. — ^a) K₃-4 Ñ V B₁, 3
D T₃ M₃ तत्राजगाम प्रद्युम्नः. — ^a) K₃ स हि तां चकमे वीरः.
— ^a) K₃ सुभ्रोणीं मृगलोचनाम्; G₃ स हि तां शुचिलो.
4 B₃ G₂ om. 4^a (cf. v. l. 3). — ^a) Ñ₁ तन्वङ्गी;
D₃ (marg. as in text) विदर्भी (for शुभाङ्गी). D₃ (marg.)
तन्वङ्गी; M₃ वैदेही (for वैदर्भी). K₃, 4 D₁ शुभाङ्गी नाम
वैदर्भी. — ^b) T₁, 3 G₂-3 M₃ काले (for कान्तिः). K₃, 4 D₁
समन्विताम् (for 'ता'). — ^c) K₁ साभवत् (for अभवत्).
5 ^b) B₃ महात्मनः; D₃, 3 महात्सु च (for महात्मसु).
— ^a) T G₁, 3-5 M₃ मरिन्दनम् (for सुन्दनम्).
6 ^a) Ñ₂ सर्वाङ्गः; G₃ सर्वत्र (for सर्वाङ्गः). — ^a) Ś₁
K₁ सुतो (for [आ]त्मजो). Ñ₁ यक्षसा विक्रमेण च.
7 D₁ om. (hapl.) 7^a. — ^a) D₃ (sup. lin. as in text)
तदा (for वयोः). — ^b) D₃ रुक्मपुत्री (for राजः). — ^c)
K₁, 3, 4 Ñ₁, 3 V₁, 3 B₃ Dn D₁, 3, 4 G₂ M₃ चन्द्रसेना
(for चन्द्रः). Ñ₂ V₃ B₁, 3 D₃ M₁, 2 नारायणीचन्द्रसेना.
— ^a) B₃ D₃ जानरूपाम् (for 'कामा'). D₃ च संप्रति; T₃
वरं प्रति (for च तं प्रति). D₃ जाना भोजकटं प्रति.

8 ^a) D₃ वैदर्भी तु समाश्रय. — After 8, K₃, 4 D₃, 3
(marg.) T₃ ins. :

1022* रेमे सह तथा वीरो वमयन्त्या नलो यथा ।

[K₃, 4 D₃ वीमान् (for वीरो).]

9 T₃ om. 9^a. — ^b) K₁ सुभम् (for सुतम्). — ^c)
K₁ D₃ T₁, 3 G₁, 3 अनिरुद्ध (for 'दम्'). M₃ अनिरुद्ध इति
ख्यातः. — ^a) Ñ₂ सुतम् (for भुवि). — ^c) Ñ₂ मार्गे च;
B₁ साक्षेपु (for साक्षे च). D₃, 4 T₁ G₂, 4 M₁, 2, 4 पारगः
(for 'गम्'). M₃ नीतिशास्त्रेषु पारगः.

10 ^a) K₃ ततो; Ñ₁ Dn D₃ D₃ तदा (for यदा).
— ^c) Ñ₁ तं तदा रुक्मिणः पुत्री; M₃ तदास्य रीक्मिणः पुत्री.
— ^a) Ś₁ K₁ Ñ V B₁, 3 D₃, 6 T₁, 4 G₂ रुक्मिणी; K₃ Dn
D₃ (sup. lin.) D₃, 3 (marg.) श्रीमती; B₂ रुक्मिणी (for
रुक्मिणी). G₂-3 संभवाम्; M₃ संनिभा (for 'भाम्'). T₃, 3
G₁ रुक्मिणी रीक्मसंभवाम्. — ^a) K₁ D₃ वीत्रार्थे; K₃-4 Ñ
V₁, 3 B Dn D₁, 3, 4 T₁ G₂ पत्न्यर्थे; D₃ पुत्रार्थे; M₁, 3
पुत्रार्थे (for पत्न्यर्थे). — ^c) K₁ (marg. as in text)
सा च तं चकमे पतिम्; K₃ T₁, 3 G₁, 3-4 M₃ नाम्ना रुक्मवती
सतीम् (K₃ तु ताम्).

11 ^a) K₁, 3, 4 Ñ V₁, 3 B₁, 3 D₃ D₁, 3, 4 G₂ दाण्डे
(for दातुं). T₁ अनिरुद्धाव दातुं स. — ^b) Ñ₂ V₃ B₃ D₃
G₂ कृतबुद्धि (for 'बुद्धि'). Ś₁ नृपैः सह (for नृपसह). K₃
सर्वाङ्गकुशलं तथा. — ^a) Ś₁ K₁ T₃, 3 G₁, 4, 5 M₃ अनु (for

प्रीत्या च रौक्मिणेयस्य रुक्मिण्याश्चाप्युपग्रहात् ॥ ११
 विस्पर्धन्नपि कृष्णेन वैरं तदपहाय सः ।
 ददानीत्यब्रवीद्राजा प्रीतिमाञ्जनमेजय ॥ १२
 केशवः सह रुक्मिण्या पुत्रैः संकर्षणेन च ।
 अन्यैश्च वृष्णिभिः सार्धं विदर्भान्सबलो ययौ ॥ १३
 संयुक्ता ज्ञातयश्चैव रुक्मिणः सुहृदश्च ये ।
 आहूता रुक्मिणा तेऽपि तत्राजगृन्मुराधिपाः ॥ १४
 शुभे तिथौ महाराज नक्षत्रे चाभिपूजिते ।
 विवाहायानिरुद्धस्य बभूव परमोत्सवः ॥ १५
 पाणौ गृहीते वैदर्भ्यास्त्वनिरुद्धेन भारत ।
 रेमिरे वृष्णयस्तत्र पूज्यमाना यथामराः ॥ १६
 अथाश्मकानामधिपो वेणुदारिरुदारधीः ।
 अक्षः ध्रुतर्वा चाणूरः काथश्चैवांशुमानपि ॥ १७

जयत्सेनः कलिङ्गानामधिपश्च महाबलः ।
 पाण्डयश्च नृपतिः श्रीमानृषीकाधिपतिस्तथा ॥ १८
 एते संमन्त्र्य राजानो दाक्षिणात्या महर्द्धयः ।
 अभिगम्याब्रुवन्सर्वे रुक्मिणं रहसि प्रभुम् ॥ १९
 भवानक्षेषु कुशलो वयं चापि रिरंसवः ।
 प्रियद्युतश्च रामोऽसावक्षेष्वाभिपुणोऽपि च ॥ २०
 ते भवन्तं पुरस्कृत्य जेतुमिच्छाम तं वयम् ।
 इत्युक्तो रोचयामास द्यूतं रुक्मी महारथः ॥ २१
 ते शुभां काश्चनस्तम्भां कुसुमैर्भूषिताजिराम् ।
 सभामाविविशुर्हृष्टाः सिक्तां चन्दनवारिणा ॥ २२
 तां प्रविश्य ततः सर्वे शुभ्रस्रगनुलेपनाः ।
 सौवर्णेष्वामनेष्वासांचक्रिरे विजिगीषवः ॥ २३
 आहूतो बलदेवस्तु कितवैरक्षकोविदैः ।

C 6731
B 2. 61. 25
P 2. 61. 25

उप-).

12 °) K₂ Ñ₃ V₁ B D₆ स्पर्धमानो; T₃ पस्पर्ध (for विस्पर्धन्). K₁ सह; Ñ₁ चैव (for अपि). — °) K₃ Ñ₂, 3 V B₂ Dn D₅ D₁₋₅ T₄ G₂ वैरं त्यज्य (D₃ क्त्वा) महायशाः. — °) K₂₋₄ Dn D₁ D₁₋₂ T₂₋₃ G M₁ ददामि (for 'नि'). — °) K₂ मतिमाञ् (for प्री').

13 °) K₁ B₃ D₁ G₂ रुक्मिण्याः (for 'ण्या'). — °) K₁ सहितो; T₄ सबल (for 'लो').

14 °) Ś₁ सोभयोश्च (for ज्ञातयश्च). — °) D₃ समाजगमुर (for तत्रा').

15 °) T G₁, 2-5 M₁, 2, 4 तथा राजन् (for महाराज). — °) Ś₁ K₁ अक्षे चैव (for नक्षत्रे च). T₁ विधिः; G₂, 5 M₁ अदिति- (for चाभि). T₂, 3 नक्षत्रेऽदितिदैवते. — °) Ś₁ विवाहे तु; K₂ विवाहश्च; K₁ Ñ V B Dn D₅ D₁, 3 4-6 T₁, 4 G₁, 3 M₁ विवाहः सो; T₂, 3 G₁, 4, 5 'हात् (for 'हाय'). — °) K₁ बभूव स महोत्सवः.

16 K₁ D₃ om. 16^{ab}. — °) D₃ गृहीत्वा (for 'ते'). — °) K₁ पार्थिव; K₂ V₂ B₁ (marg.) Dn D₁, 2, 4, 5 T₄ स्रज वै (for भारत). — After 16^{ab}, K₂, 3 Ñ₂, 3 V B₁, 3 Dn D₅ D₁, 2, 4-6 T₄ G₂ ins. :

1023° वैदर्भ्याद्वानां च बभूव परमोत्सवः ।

[D₃ वैदर्भ्याणां यादवानां (for °).]

17 °) D₃ महायशाः (for उदारधीः). — °) D₃ अक्षः ध्रुतर्वा चाणूरः. — °) Ś₁ इति (for अपि).

18 °) K₂ Ñ₂ V₁, 3 D₃ जयत्सेनः (for जयत्सेनः). — °) D₁ मागधश्च (for अधिपश्च). — °) D₃ कारुषाधिपतिस्तथा; D₅ उषिका; T₄ G₁, 5 M₂-4 इषिका.

19 °) Ñ₃ V₁ ते तु (for एते). — °) M₁ महारथाः (for महर्द्धयः). Ñ₂, 3 (marg.) V₁, 3 D₅ दाक्षिणापथवासिनः. — °) G₁, 5 M₁ सदसि (for रहसि). Ñ₂ स्थितम् (for प्रभुम्). G₂ रुक्मिणं सदसि प्रभो.

20 °) G₂ परीप्सवः (for रिरंसवः). — °) K₄ विद्य द्यूते; G₂ द्यूतप्रियश्च (for प्रियद्युतश्च). — °) Ś₁ V₃ M₂ निपुणो; V₁ B₁, 3 D₆ [अ]कुशलो (for [अ]निपुणो). D₅ सन् (for च). K₂ अक्षेऽवकुशलस्तथा; K₂, 4 D₁, 2, 4 G₂ अनक्षनिपुणो (G₂ कुशलोऽपि च; Ñ₃ अक्षे स कुशलोऽपि च; D₅ अनक्षनिपुणश्च ह.

21 °) K₂ V₃ D₅ M₁, 3 इच्छामहे (for 'म ते'). T₂, 3 G₁ बलम् (for वयम्). G₄ जेतुमिच्छामि तं बलम्. — °) V₃ [उ]क्त्वा (for [उ]क्तो). K₄ D₁ इत्युक्त्वा रोचयामास. — °) K₂, 4 Ñ₁, 3 V₁, 2 B D₁, 3-6 रुक्मी द्यूतं (by transp.). Ñ₃ V₃ D₅ रुक्मी द्यूतं महाबलः.

22 °) B₁, 2 सभां (for शुभां). D₅ ते काश्चनमयस्तम्भां. — °) K₂ कुसुदैर् (for कुसुमैर्). K₄ कुसुमाभूषिताजिराम्; D₅ T₄ 'मैर्भूषिताम्बराम्. — °) K₁ Ñ₂, 3 V₁, 3 B₁, 3 D₅ D₆ G₂ सभां तां (G₂ ते) विविशुर्हृष्टाः; K₂ सभायां वि.

23 °) D₃ शुचि- (for शुभ-). V₁ स्रगन्ध- (for स्रगन्ध-).

24 °) K₂ Ñ₃ V₁ B₁ D₆ बलभद्रस् (for 'देवस्'). — °)

C 6732
B 2. 61. 95
P 2. 61. 25

बाढमित्यब्रवीद्धृष्टः सह दीव्याम पण्यताम् ॥ २४
निकृत्या तं जिगीषन्तो दाक्षिणात्या नराधिपाः ।
मणिमुक्ताः सुवर्णं च तत्रानिन्युः सहस्रशः ॥ २५
ततः प्रावर्तत धूतं तेषामरतिनाशनम् ।
कलहायास्पदं घोरं दुर्मतीनां क्षयावहम् ॥ २६
निष्काणां तु सहस्राणि सुवर्णस्य दशादितः ।
रुक्मिणा सह संपाते बलदेवो ग्लहं ददौ ॥ २७
तं जिगाय ततो रुक्मी यतमानं महारथम् ।
तावदेवापरं भूयो बलदेवं जिगाय सः ॥ २८
असकृज्जीयमानस्तु रुक्मिणा केशवाग्रजः ।
सुवर्णकोटिं जग्राह ग्लहं तस्य महात्मनः ॥ २९
जितमित्येव हृष्टोऽथ तमाहूतिरभाषत ।

श्लाघमानश्च चिक्षेप प्रहसन्सलयायुधम् ॥ ३०
अविद्यो दुर्बलः श्रीमान्हिरण्यममितं मया ।
अजेयो बलदेवोऽयमक्षयूते पराजितः ॥ ३१
कलिङ्गराजस्तच्छ्रुत्वा प्रजहास भृशं तदा ।
दन्तान्विदर्शयन् हृष्टस्तत्राकुप्यद्वलायुधः ॥ ३२
रुक्मिणश्च वचः श्रुत्वा पराजयनिमित्तजम् ।
निगृह्यमाणस्तीक्ष्णाभिर्वाग्भिर्भीष्मकसूनुना ।
रोषमाहारयामास जितरोषोऽपि धर्मवित् ॥ ३३
संकुद्धो धर्षणां प्राप्य रौहिणेयो महाबलः ।
धैर्यान्मनः संनियम्य ततो वचनमब्रवीत् ॥ ३४
दशकोटिसहस्राणि ग्लह एको ममापरः ।
एतं संपरिगृह्णीष्व पातयाक्षाभराधिप ।

Ks विद्वान् (for हृष्टः). — ^d) V1. 3 सह दिव्याम पण्यताम् ;
T1. 3 G1 M1 सभां दिव्याम पण्यताम्.

25 ^a) T1. 4 G1 वि- (for तं). — ^c) K1. 2 N1 V1. 3
B D6 T4 सुवर्णानि ; T1. 3 G2. 4 'र्णोश्च' (for 'र्णं च'). S1
मणिमुक्तप्रवालं च.

26 ^a) S1 N1 प्रवृत्ते; K2 प्रावर्तयद् (for 'तत').
— ^b) K1. 3 Dn Ds1 D1. 2 T1 रतिवि-; K2 N2 V2 B2. 3
Ds2 D4-5 T4 तत्रति-; K4 T2. 3 G1. 2-3 मतिवि-; N3 V1
B1 तत्र वि-; V2 च रति-; D3 वै रति-; G2 तत्प्रीति- (for
अरति-). — ^c) K1. 4 N2. 3 Dn Ds-3 T4 G2 कलहस्य (for
'हाय'). D6 T1-3 G1. 3-4 M कलहायतनं घोरं. — ^d) N1
T1-3 G2-3 M क्षयाय च (for 'वहम्').

27 ^b) K2 N2 V2. 3 D2. 4 (marg. as in text). 3
दशायुतम्; N1 T3. 4 'धिकम्'; B3 'नि च'; T1. 3 G1. 3-5 M1
सत्ताधिकम् (for दशादितः). M2 सुवर्णानां दशा जितः.

28 ^a) D3 रणे (for ततो). — ^b) V2 बलदेवं; D1. 3
जितमानं (for यं). N (except S1) T4 G2 महाबलम् (for
'रथम्'). — Dn2 repeats 28^d after 29. — ^c) K4 बल-
देवो (for 'देव').

29 ^a) T2 G1 M1 जयमानस् (for जी). — ^c) N1 V1. 3
B Ds कोटीर् (for 'कोटि'). — ^d) S1 Dn महाबलः; T1-3
G1. 3-5 M1 दुरात्मनः (for महा). — After 29, Dn2
repeats 28^d.

30 K2 om. 30^a-31^a. — ^a) D3 न हृष्टः; T4 दृष्टाय;
M1-3 संहृष्टः (for हृष्टोऽथ). — ^b) N2 M1 तदाहूतिर्; D2

तमन्नुतम्; D4 रामं कृतिर् (for तमाहूतिर्). K4 तमाहूया-
भ्यभाषत; V3 तदा रुक्मी व्य-; D4 (marg.) तमाहूयति भारत;
D5 तदानीं स ह्यभाषत; T1-3 G1. 3. 4 तमाहूत्याभ्यभा- — ^c)
S1 ग्लहमानश्च (for श्लाघं).

31 K2 om. 31^a (cf. v. 1 30). — ^a) S1 अविद्या-;
D2 दुर्विद्यो; G3 अविद्यो (for 'द्यो'). K1. 4 अयं बलः (for
दुर्बलः). — ^b) D4 (marg. as in text) ददौ (for मया).

32 ^b) D1. 3 प्राहसन्स्य (for प्रजहास). K1 G2 बलं (for
भृशं). T3 तथा (for तदा). K4 प्रहसन्स्य भृशं तथा. — ^c)
K2-4 N1 V B Dn Ds D1. 3. 5. 6 T4 G2 प्र-; Bom. Poona
eds. G(e.l.) सं- (for वि). D2 हृष्टः; T1-3 G1. 3-5 M1
वीरस्य; M2 3 क्रूरम् (for हृष्टम्). K1 D4 दन्तान्विदर्शयन्-
त्वांस्य (D1 'मुकुटस्य'). — ^d) T1-3 G1. 3-5 तदा कुद्धो (for
तत्राकुप्यद्).

33 ^a) K N1. 3 V1. 3 B Dn D1-6 T1. 4 G2-4 तद्वचः
(for च वचः). — ^b) K1-निमित्तताम्; D2 'कम्' (for 'जम्').
— ^c) S1 संकुप्यमानस्तीक्ष्णाभिर्; T2 G2 विगृह्यमाण-; G1
विगृह- — ^d) V3 क्रोधम् (for रोषम्). — ^e) N2 V3
'क्रोधो' (for 'रोषो').

34 ^a) K2 स कुद्धो; N2 अकुद्धो; D2 स कुप्यो (for
संकुद्धो). — ^b) K2 G2 बलदेवो (for रौहिणेयो). — T2
repeats 34^a-38^b after 38^d. — ^c) S1 G2 संनिधाव (for
'वन्ध').

35 For the repetition in T2, cf. v. 1 34. — ^a) T2
(both times) G2 ज्ञान- (for दक्ष) ^b — ^c) G1. 3 कोऽपि (for

कृष्णाक्षाल्लोहिताक्षाश्च देशेऽस्मिंस्त्वमपांसुले ॥ ३५
इत्येवमाह्वयामास रुक्मिणं रोहिणीसुतः ।
अनुक्त्वा वचनं किञ्चिद्वाढमित्यब्रवीत्पुनः ॥ ३६
अक्षान्तरुक्मी ततो हृष्टः पातयामास पार्थिवः ।
चातुरक्षे निर्वृत्ते तु निर्जितः स नराधिपः ॥ ३७
बलदेवेन धर्मेण नेत्युवाच ततो बलम् ।
धैर्यान्मनः संनियम्य स न किञ्चिदुवाच ह ।
बलदेवं ततो रुक्मी मया जितमिति स्मयन् ॥ ३८
बलदेवस्तु तच्छ्रुत्वा जिह्वां वाक्यं नराधिपात् ।

भूयः क्रोधसमाविष्टो नोत्तरं व्याजहार ह ॥ ३९
ततो गम्भीरनिर्घोषा वागुवाचाशरीरिणी ।
बलदेवस्य तं कोपं वर्धयन्ती महात्मनः ।
सत्यमाह बलः श्रीमान्धर्मेणैष पराजितः ॥ ४०
अनुक्त्वा वचनं किञ्चित्प्राप्तो भवति कर्मणा ।
मनसा समनुज्ञातं तत्स्यादित्यवगम्यताम् ॥ ४१
इति श्रुत्वा वचस्तथ्यमन्तरिक्षात्सुभाषितम् ।
संकर्षणस्तदोन्थाय सौवर्णेनोरुणा बली ।
रुक्मिण्या भ्रातरं ज्येष्ठं निष्पिपेप महीतले ॥ ४२

C 6753
B 2. 61. 46
P 2. 61. 46

एको). — °) K1 V8 T1 G2 M2. 8 एवं सं-; K2 N2. 8 B1 Dn Ds1 D2. 8. 5 T4 G2 एनं सं-; D1 एनं तं (for एनं सं-). K4 संप्रति (for संपरि-). S1 जग्राह (गृह्णीष्व) (for गृह्णीष्व). T2 (both times). 8 G1. 4. 5 M4 एवं संप्रति गृह्णीष्व. — °) N1 महाबल (for नराधिप). — °) V2 D6 अधिपांसुले; Dn Ds T4 G1. 8 त्वधि-; T1. 8 G4 M अपि पां-; G2 अवि- (for स्वम-). Ds देशे चास्मिन्मुपांसुले.

36 For the repetition in T2, cf. v. l. 34. — °) M1-8 रुक्मिणं केशवाग्रजः. — °) S1 अकिञ्चिदुवाच वचनं. — °) N1 उच्यते (for अब्रवीत्). V1 D1 वचः; D4 परः (for पुनः). S1 बाढं बाढति न पुनः; K1 N2 B1. 8 T1. 8. 4 G2-4 M1 8 बाढं वा ने (K1 नो वे /ति वा पुनः; T2 (both times) बान्धवोऽसीति वा पुनः.

37 For the repetition in T2, cf. v. l. 34. — °) Ds सोऽक्षान् (for अक्षान्). T1. 8 (both times). 8 G1. 8-8 M4 कृष्णान् (for हृष्टः). — °) S1 K1. 8 समासे (for निर्वृत्ते). — °) T1 त्रितः स च (for निर्जितः स).

38 For the repetition in T2, cf. v. l. 34. — °) Gs ह्येवोऽपि (for देवेन). — °) S1 प्रत्युवाच (for नेत्यु-). — °) S1 om. 38°. — °) G2 समाधाय (for संनियम्य). — °) N2. 8 V2 B1 Ds न स (by transp.); B2. 8. 5 च. N1 T2 (both times). 8. 4 G1. 8. 5 M ततो वचनमब्रवीत्. — After 38°, S (except G2) ins. :

1024° एते युवन्तु राजानो ये तथ्यवचना इह ।

[T2 G4. 8 M4 यथा- (for ये तथ्य-).]

— °) S1 स्थितः (for सचन्). T1-8 G1. 8-8 मया जित इति स्थितः.

39 M4 reads 39°-40° twice. — °) M4 (second time) इति तस्य वचः श्रुत्वा. — °) N2 G1 नराधिपः (for 'वात्'). Ds रुक्मिणाक्षं नराधिप. — After 39°, N2. 8 V

Ds D1. 2. 4 read 45° repeating it in its proper place. — °) N2 V8 Ds सः (for ह). V1 नोत्तरं प्रत्यपद्यत; T2. 8 G1. 8-8 M4 (both times) 'रं प्रत्यभाषत.

40 For the repetition in M4, cf. v. l. 39. — °) K4 ततो निर्घोषगम्भीरा. — °) K2-4 N V B D क्रोधं (for कोपं). — °) S1 वारयन्ती; M4 (both times) स्खण्डं (for वर्धं). — M4 om. 40°-41°. N1 om. 40°. — °) T2 G1 तथ्यम् (for सत्यम्). M2 एव (for आह). — °) G4 सत्येन (for धर्मेण). Ds T1 M1. 8 [ए]व (for [ए]व).

41 M4 om. 41 (cf. v. l. 40). — °) S1 K2 N2 V1 B Ds G2 [अ]पि वचः (for वचनं). — °) S1 कर्मणि; Dn1 णाम् (for णा). — °) Ds तत्सदिति; T1 G4 M2 तस्यैवम्; T2 G5 तस्यैवम्; M1 तत्तस्यापि; M3 तत्तस्याद् (for तत्स्यादिति).

42 °) M4 तस्य (for श्रुत्वा). N V1. 8 B3 Ds3 G2 M1. 8 सत्यम्; B1 Ds1 Ds तस्य (for तथ्यम्). — °) S1 K1 प्र- (for सु-). — After 42°, D2 ins :

1025° तामनादस्य वैदर्भो दुष्टराजन्यनोदितः ।
संकर्षणं परिहसन्बभाषे कालनोदितः ॥
नैवाक्षकोविदा यूयं गोपाला वनगोचराः ।
अक्षैः क्रीडन्ति राजानो बाणैश्च न भवादृशाः ॥
रुक्मिणैवमधिक्षितो राजभिश्चोपहासितः । [5]

[= (var.) Bhāgavata P., 10. 61. 34°-36°.]

— °) K1 बलभद्रस्ततोन्थाय. — After 42°, K2 V8 Ds1 Ds. 8 G2 read 43°, V8 Ds1 repeating it in its proper place. — °) K1 (sup. lin. as in text) Ds ज्येष्ठं (for ज्येष्ठं). — °) S1 K1. 4 V2. 8 Dn D1-4 T1. 4 निजघान (for निष्पिपेप).

43 °) Gs विवशः (for विवादे). — °) N1. 8 V2. 8 Ds Ds (marg.). 8. 4 रुक्मिणं (for क्षेत्रं). V1 भाविजः;

C. 1733
B 2. 61. 46
P 2. 61. 46

विवादे कुपितो रामः क्षेतारं क्रूरभाषिणम् ।
जघानाष्टापदेनैव प्रसह्य यदुपुंगवः ॥ ४३
ततोऽपसृत्य संकुद्धः कलिङ्गाधिपतेरपि ।
दन्तान्बभञ्ज संरम्भादुभनाद च सिंहवत् ।
खड्गमुद्यम्य तांश्चापि त्रासयामास पार्थिवान् ॥ ४४
स्तम्भं सभायाः सौवर्णमुत्पाद्य बलिनां वरः ।
गजेन्द्र इव तं स्तम्भं कर्षन्संकर्षणस्ततः ।
निर्जगाम सभाद्वारात्रासयन्क्रथकैशिकान् ॥ ४५
रुक्मिणं निकृतिप्रज्ञं स हत्वा यादवर्षभः ।

वित्रास्य द्विषतः सर्वान्सिंहः क्षुद्रमृगानिव ॥ ४६
जगाम शिविरं रामः स्वमेव स्वजनावृतः ।
न्यवेदयत् कृष्णाय तच्च सर्वं यथाभवत् ॥ ४७
नोवाच स तदा किञ्चित्कृष्णो रामं महाद्युतिम् ।
निगृह्य च तदात्मानं क्रोधादभ्रूण्यवर्तयत् ॥ ४८
न हतो वासुदेवेन यः पूर्वं परवीरहा ।
स रामकरमुक्तेन निहतो घृतमण्डले ।
अष्टापदेन बलवान्राजा वज्रधरोपमः ॥ ४९
तस्मिन्हते महामात्रे नृपतौ भीष्मकात्मजे ।

Ts. s. कर्मणा (for -भाषिणम्). Ks. s. D1. s (marg. as in text) क्षे(D1 क्षि)सारं किल रुक्मिणम्. — Ks. Vs. Ds. 6 Gs read 43rd after 42nd, Vs. Ds. 1 repeating it here. — ^a) K1. 2. s. Ñ V1. 2. s (second time) Ds. 1 (first time). s. D1-6 T1. 4 Gs. s Ms प्रमथ्य; Ts. s G1. s. s M1-3 प्रगृह्य (for प्रमथ्य). Bom. Poona eds. G (ed.) प्रमथ्य यदुपुंगवः; Vs (first time) प्रमथ्य यदुपुंगवैः.

44 ^a) Ks तं कुद्धः; Ts संरब्धः; Gs तं कुद्धं (for संकुद्धः). — ^a) Ts G1. 4 तरसा (for संरम्भाद्). — ^a) Vs Bs Ds. 6 प्रोक्षनाद् (for उं). Gs स (for च). — ^a) Ts G1. s. s M1-3 उद्युह्य (for उद्यम्य). Ks. s. Ñs Vs. s Bs Dn Ds D1-5 Ts Gs सर्वोत् (for चापि). Gs खड्गमुद्यम्य तांश्चात्र. — ^a) Ñs वीर्यवान् (for पार्थि). — After 44, Ds T G1. s-3 M ins. :

1026* रङ्गमथ्ये हलधरः परिवभ्राम सिंहवत् ।

[M1-3 -वक्राम (for -वभ्राम).]

45 ^a) Ś1 सभायां; K1 उत्पाद्य (for सभायाः). Ñ1. s Vs स्तम्भं सभायामुत्पाद्य. — ^a) K1 सभायां; Ñ1. s Vs सौवर्ण; Ds उत्पद्य (for उत्पाद्य). Ds वदतां (for बलिनां). — Ñs. s V Ds D1. 2. 4 read 45th for the first time after 39th. Gs repeats 45th after 53th. — ^a) Ś1 एवं स्तम्भं; Ñs. s Ds D2 (all first time) संस्तम्भ; Ds (first time) M1 स स्तम्भं (for तं स्तम्भं). Ts गजेन्द्रेणैव सुस्तम्भं. — After 45th, T G1. s-3 M ins. :

1027* तेनैव तु जघानाष्टु तत्रस्थान्क्रथकैशिकान् ।

— Ts Gs om. 45th. — ^a) Ñs Vs सभाद्वारं; Ds गारात्; G1. s. s Ms स्थानात् (for द्वारात्). — ^a) Ks. s. Ñ1 Vs Dn Ds D1. 4 Ts त्रासयामास कैशिकान्; Ds अपश्यत्क्रथकैशिकौ. — T1. s. s G1. 2. s M ins. after 45 : Ts Gs after

45th :

1028* केशेषु रुक्मिणं गृह्य चर्करं च पुनः पुनः ।

तमादाय सभाद्वाराच्छरपातं ससर्ज ह ॥

[(L. 1) Ms (inf. lin as above) हलायुधः (for पुनः पुनः).]

46 ^a) Ks प्रकृतिः (for नि'). — ^a) Ts. s G1. 4 स हत्वा यादवेश्वरः. — ^a) B1 विवास्य; T1. 2. 4 G1. s Ms विद्राष्य (for वित्रास्य). K1 पार्थिवान्; Ks Vs D1 Gs विद्विषः (for द्विषतः). Gs विद्राष्य द्रवतः सर्वान्. — ^a) Ks Ds कुद्धो (for क्षुद्रः). Bs मृगं यथा (for -मृगानिव).

47 ^a) Ks स्वमेव ध्वजिनीवृतः; Ks. s. Ñs V1 D1 Ts स्वयमेव जनावृ (Ñs [marg.] V1 नैवृ) तः; Ñs Vs Ms स्वमेव स्वजनेवृतः. — ^a) Ks Ñ V1. s Bs Ds T G1-3 स्ववेदयत्स (Ñs V1 च; T1 G1 तु) कृष्णाय. — ^a) Ks Ñ1. s V1 Dn Ds D1. 2. 4 Ts. s Gs. s. s M1 तत्र (for तच्च).

48 ^a) Ñ1 T1-3 G1. 2. s M1-3 च (M1-3 ह) तदा; Ñs Vs वचनं (for स तदा). Ks. s Vs Bs D (except Ds) Ts Gs कृष्णः (for किञ्चित्). — ^a) Ks D1. 2. 4 किञ्चित् (for कृष्णो). K1 Ñ V1. s Bs Ds महाद्युतिः; M1. s हलायुधम् (for महाद्युतिम्). Ks. s Vs Bs. s Dn Ds Ds. s Ts Gs किञ्चिद्रामं महाद्यु (Gs म) तिः; T1-3 G1. s-3 Ms. 4 कृष्णो राजमहलायुधम्. — After 48th, Ñs Vs Bs Dn Ds Ds ins. :

1029* रुक्मिणी तु ततः भ्रुत्वा निहतं भ्रातरं प्रियम् ।

[Ñs भ्रातृ निहतं प्रियम् (for ^a).]

— ^a) Ks दुःखाद्; Ds T1 Gs. s कृष्णाद् (for क्रोधाद्).

49 ^a) Ts [भा] हतो (for हतो). — ^a) Gs सर्वः; M1. s पुरा (for पूर्व). — After 49th, K1 (marg.) Vs Ds. s ins. :

1030* ज्येष्ठो भ्राताय रुक्मिण्या रुक्मिणीजेहकारनात् ।

द्रुमभार्गवतुल्ये वै द्रुमभार्गवशिक्षिते ॥ ५०

कृतौ च युद्धकुशले नित्ययाजिनि पातितं ।

वृष्णयश्चान्धकाश्चैव सर्वे विमनसोऽभवन् ॥ ५१

एतच्चे सर्वमाख्यातं रुक्मिणो निधनं यथा ।

वैरस्य च समुत्थानं वृष्णिभिर्भरतर्षभ ॥ ५२

वृष्णयोऽपि महाराज धनान्यादाय सर्वशः ।

रामकृष्णौ समाश्रित्य ययुर्द्वारवतीं पुरीम् ॥ ५३

इति श्रीहरिवंशे एकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

९०

जनमजय उवाच ।

भूय एव तु विप्रर्षे बलदेवस्य धीमतः ।

माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि शेषस्य धरणीभृतः ॥ १

अतीव बलवन्तं हि तेजोराशिमनिर्जितम् ।

कथयन्ति महात्मानं ये पुराणविदो जनाः ॥ २

तस्य कर्माण्यहं विप्र श्रोतुमिच्छामि तच्चतः ।

अनन्तं यं विदुर्नागमादिदेवं महौजसम् ॥ ३

वैशंपायन उवाच ।

पुराणे नागराजोऽसौ पथ्यते धरणीधरः ।

शेषस्तेजोनिधिः श्रीमानकम्प्यः पुरुषोत्तमः ॥ ४

C 6789
B 2. 62. 4
P 2. 62. 4

50 °) K₂-1 Ñ V B D T₁ 4 G₂ M₃ महावीर्यं (for 'मात्रे). — °) T₁-3 G₃-1 M₄ रुद्रः ; G₂ राम- (for द्रुम-). — °) T₁ 3 G₃ 1 रुद्रः ; G₂ राम- (for द्रुम-).

51 °) K₁ 4 Ñ₂ 8 V₁ B₁ D₁ 3-3 G₂ क्षितौ (for कृतौ). T₁ 3 G₁ 3-1 युद्धे च (for च युद्ध-). M₄ कृतयुद्धे च कुशले. — °) D₃ याजिते ; T₁ G₁ 3-3 M पार्थिवे (for पातिते). D₁ 3. 4 निहस्य (D₃ पदा च) विनिपातिते. — After 51, B₁ 1 D₁ 3 T₁ 3 ins. :

1031* वैशंपायन उवाच ।

रुक्मिणी च महाभागा विलपन्त्यातंया गिरा ।

विलपन्ती तथा दृष्ट्वा सान्त्वयामास केशवः ॥

[S₁ D₁ 3 T₁ om. the ref. — (L. 1) D₃ महामाता (for 'भागा). S₁ K₃ D₃ विललाप (for 'पन्ती). D₃ विललापानि-दुःखिता (for °).]

52 °) D₁ एवं (for एतत्). K₃ D₁ पूर्वम् (for सर्वम्). — °) V₁ B₁ 3 मया (for यथा). — °) Ñ₂ वैरस्य (for वृष्णिभिर्). K₂ वृष्णेर्भरतसत्तमः.

53 °) B₃ D₃ महाभाग (for 'राज). S₁ K₁ वृष्णवोऽथ समाश्राप्य. — °) S₁ रत्नान्यादाय वीरवत् ; Ñ₁ T₁-3 G₁ 3-3 सौ समादाय सर्वशः ; M₁ 3 धनमादाय स. — After 53^{ab}, G₂ repeats 45. — °) Ñ₃ (marg.) V₁ समासाय ; M₁ 3 (sup. lin.) व्यपाश्रित्य (for समा'). — °) T₁ प्रति (for पुरीम्).

COLOPHON. — Mention of the Epic : K₃ Ñ₂ V₃ D₃ T₃. — Mention of Kṛṣṇa : S₁ K₃ Ñ₃ V B D₃ D₃ D₁ 4. — Adhy. name : S₁ रुक्मवधः ; K₁ 3. 4 Ñ₁ 3 V

B₁ 2 D₁ D₃ D₁ 4-3 T₁ 4 G₂ 3 M₁ 3. 4 रुक्मिवधः ; K₂ D₂ 3 रुक्मिणो वधः. — Adhy. no. (figures, words or both) : K₃ 115 ; Ñ₃ V₁ 2 B₂ 119 ; D₁ D₃ 2 D₄ T₄ 116 ; D₁ 113 ; D₃ G₁ 125 ; T₁ 2 G₂ 4 M₃ 123 ; T₃ 132 ; G₂ 122 ; G₃ 126. — Shloka no. : D₁ 57 ; D₃ 2 D₃ 60. — After the above, V₁ 3 D₃ D₃ ins. a passage given in App. 1 (No. 24).

90

1 Ñ₂ G₂ Bom. Poona eds. G (ed.) राजा (for जनमेजय). — °) K₂ तु देवर्षे ; M₁ 3 द्विजश्रेष्ठ (for तु विप्रर्षे). — °) K₃ 4 V₁ B₁ 3 D₁ 2 D₁ 1-भृतः (for -भृतः).

2 °) K₁ 3. 4 Ñ V B D₁ D₃ D₁ 4. 6 T₁ G₂ अतीव बलदेवं तं (K₃ हि ; D₁ च) ; K₂ D₃ व बलदेवेन. — °) B₂ अनिन्दितम् ; D₃ उपस्थितम् ; M₂ मनीषिणः (for अनिर्जितम्). K₂ D₃ यशोराशिरुपाजितः ; Ñ₃ V₁ D₂ तेजोराशिविनिर्जित- (D₂ 'समुत्थि' तम्. — D₃ om. 2^c-3^b. — °) T₁ 3 G M₁ 3. 4 महात्मानो (for 'नं). — G repeats 2^d after 3^a. — °) K₁ यं (for ये).

3 D₃ om. 3^{ab} (cf. v. 1. 2). After 3^a, G₃ repeats 2^d. G₃ om. 3^b. S₁ om. 3^c. Before 3^c, K₁ ins. वैशंपायन उवाच. — °) D₃ नाम (for नागम्). — °) T₁ महौजसः ; G₂ Poona ed. G (ed.) नगेश्वरम् ; Bom. ed. जनेश्वरम् (for महौजसम्).

4 K₁ om. the ref. — °) D₂ सुराणां ; D₃ G₂ पुराणो

C 870
B 2. 62. 3
P 2. 62. 3

योगाचार्यो महावीर्यः सुबलो बलवान्बली ।
जरासंधं गदायुद्धे जितवान्यो न चावधीत् ॥ ५
बहवश्चैव राजानः पार्थिवाः पृथिवीपते ।
अन्वयुर्मार्गधं संख्ये ते चापि विजिता रणे ॥ ६
नागायुतसमप्राणो भीमो भीमपराक्रमः ।
असकृद्वलदेवेन बाहुयुद्धे पराजितः ॥ ७
दुर्योधनस्य कन्यां तु हरमाणो न्यगृह्यत ।
साम्बो जाम्बवतीपुत्रो नगरे नागसाहच्ये ॥ ८
तद्युपश्रुत्य संकुद्ध आजगाम हलायुधः ।
रामस्तस्य विमोक्षार्थमागतो नालम्ब्य तम् ।

(for 'जे'). — ⁵) Ñs V1 B Ds Ts कथ्यते (for पथ्यते).
Ks -तले (for -धरः). — Ks om. 4°-5°. — ⁶) Ś1 भीमान्
(for भी'). — ⁷) Ks Ds अकथ्यः ; V1. s B1 अकथ्यः (B1
'कथ'); Ds अनन्तः ; Gs कथ्यते (for अकथ्यः).

5 Ks om. 5^{oo} (cf. v. l. 4). — ⁶) Ds योगाचार्यो (for
योगाचार्यो). — ⁷) T1. s Gs. s हली ; G1 हरिः (for बली).
Ś1 सुबाहुबलुलो बली (corrupt) ; K1-s Ñ V B1. s D Ts
Gs वेद(V1. s B1. s Ds Ts देव) मन्त्रमुलो बली ; Bs वेदमात्रो
महाबलः ; Ms सुबलो भीमपराक्रमः. — ⁸) K1 (marg.
as in text) [अ]वधीत् (for [अ]वधीत्).

6 ⁵) Ñs V1 B1. s Ds Ds. s पृथिव्याः ; Ts भूयुतः (for
पार्थिवाः). Ms -तले (for -पते). Ś1 K1. s Dn T1. s. s G Ms
प्रथिताः (Ts Gs. s Ms भूयुतः) पृथिवीतले. — ⁶) Ks-4 Ñ
V B Dn Ds D1-s. s. s T1. s. s Gs. s Ms. s सर्वे (for
संख्ये). — ⁷) G1 विजिता (for विजिता).

7 ⁶) Ks-4 Ñ V B D Ts Gs -बल- (for -सम-).
— ⁷) Ñ1 असकृदीयमानस्तु. — ⁸) T2. s G1. s. s M1-s
गदा- (for बाहु-). Ñs V1 B1. s Ds विनिर्जितः (for परा-
जितः). Ñ1 बलदेवेन निर्जितः.

8 ⁶) T1 कन्याम् (for कन्यां). — ⁷) K1 (marg. as in
text) हरश्चैव (for हरमाणो). Ds अन्वयुः ; T1. s G1. s- s
Ms बलात्किल (for न्यगृह्यत). — After 8, K1 (marg.), s
Ñs. s V B Ds D2-s T G Ms ins. :

1032* राजभिः सर्वतो रुद्धो हरमाणो बलात्किल ।

[B1 Ts Gs. s रुद्धे ; Ds युद्धे ; T1-s G1. s. s Ms मूढो (for
रुद्धो). T1-s G1. s. s Ms मदमत्तो न्यगृह्यत (for ⁶).]

9 ⁶) Ks. s Ñs V1. s Bs Ds D4-s Gs Ms तद् (for
तम्). K1. s Dns D1. s Ts संख्यम् ; T1 Gs. s संख्य ; T2. s

ततश्चक्रोध बलवान्भुतं चाकरोन्महत् ॥ ९
अनिवार्यमभेद्यं च दिव्यमप्रतिमं बली ।
लाङ्गलाक्षं समुद्यम्य ब्रह्मदण्डानुमन्त्रितम् ॥ १०
प्राकारवप्रे विन्यस्य पुरस्य स महाबलः ।
प्रक्षेप्तुमैच्छद्गङ्गायां नगरं कौरवस्य तत् ॥ ११
तदाघूर्णितमालक्ष्य पुरं दुर्योधनो नृपः ।
साम्बं निर्यातयामास समार्यं तस्य धीमतः ॥ १२
ददौ शिष्यं तदात्मानं रामस्य सुमहात्मनः ।
गदायुद्धे कुरुपतिः प्रतिजग्राह तं च सः ॥ १३
ततःप्रभृति राजेन्द्र पुरमेतद्विघूर्णितम् ।

संकुप्य ; M1. s संरुप्य ; Ms संकुप्य (for 'द'). Ñs B1. s Dn1
Ds तदुपश्रुत्य संकुप्य (Bs Dn1 'रुप्य' ; Ds 'रुप्य'). — ⁵),
K1 Ñs V1 Bs Dn Ds D1-s Ts Gs महाबलः (for इका-
युधः). — ⁶) Ks तु मोक्षार्थे (for विमोक्षार्थम्). — Ms om.
9°-10°. — ⁷) Ks स (for च). Ś1 जाम्बवती न चाकभत् ;
Ñs V1 B1. s Ds T1-s G1. s- s M1-s न लेभे चागतोऽपि सन्.
— ⁸) M1-s भगवान् (for बल').

10 Ms om. 10^{oo} (cf. v. l. 9). — ⁶) Ś1 असंभेद्यं
(for अभेद्यं च). — ⁷) Ds दीप्तम् (for दिव्यम्). K1 V1
रणे ; K1 (marg.), s. s Ñs Dn1 D1-s. s Ts Gs बले ; Ks
Dns बलम् ; Ds बलः (for बली). Gs छानीयाप्रतिमं बले (sic).
— ⁸) K1 लाङ्गलं तं ; T1. s Gs. s 'काण' (for 'काण'). — ⁹)
Ks-4 Ñ1. s V B D T G Ms. s -दण्डाभिः ; Ñs -मन्त्राभि-
(for -दण्डानु-).

11 ⁶) Ks -मूढे (for -बधे). B1 संख्यस्य (for वि').
— ⁷) Ks-4 Ñ V1. s B D Ts Gs महायुतिः ; Ñs (marg.)
V1 महामतिः (for 'बलः'). — ⁸) Ms नगरं नागसाहच्यम्.

12 ⁶) Bom. Poona eds. G(ed.) तद्विघूर्णितम् (for
तदा'). Bs T1. s G1. s. s M1. s आलोक्ष्य (for आलक्ष्य). Gs
तद्विघूर्णितमालोक्ष्य. — ⁷) T2. s G1. s महत् (for नृपः).
— ⁸) Ks Ds साम्बं निर्यातयामास ; Gs साम्बं निर्याप'. — ⁹)
Gs समार्यं आनृभिः सह.

13 Ts om. 13-18. — ⁶) Ks राज्यं (for शिष्यं). Ś1
सह (for तदा). M1-s ददौ शिष्यत्वात्मानं. — Ts G1. s. s
om. (hapl.) 13°-18°. — ⁷) Ks Ñ V1. s B D (except
Ds) Ts Gs. s Ms. s कुरुपतिं (for 'पतिः'). — ⁸) Ks Ñs
V1. s B D Ts Gs. s शिष्यं ; V1 वरि- (for प्रति). Ks
शिष्यं जग्राह तं हसन्.

14 Ts. s G1. s. s om. 14 (cf. v. l. 13). Ks om.

आवर्जितमिवाभाति गङ्गामभिमुखं नृप ॥ १४
 इदमत्यद्भुतं कर्म रामस्य प्रथितं भुवि ।
 भाण्डीरे कथ्यते राजन्यत्कृतं शौरिणा पुरा ॥ १५
 प्रलम्बं मृष्टिनैकेन यज्जघान हलायुधः ।
 वेनुकं च महाकायं चिक्षेप नगमूर्धनि ॥ १६
 लवणजलगमा महानदी
 द्रुतजलवेगतंरंगमालिनी ।
 नगरमभिमुखा यदाहता

हलविधृता यमुना यमस्वसा ॥ १७
 बलदेवस्य माहात्म्यमेतत्ते कथितं मया ।
 अनन्तस्याग्रमेयस्य शेषस्य सुमहात्मनः ॥ १८
 इति पुरुषवरस्य लाङ्गले-
 बहुविधमुत्तममन्यदेव च ।
 यदकथितमिहाद्य कर्म ते
 तदुपलभस्व पुराणविस्तरात् ॥ १९

C 6796
 B 2. 62. 20
 P 2. 62. 30

इति श्रीहरिवंशे नवतितमोऽध्यायः ॥

(hapl.) 14^b-15^a.

15 T₂. s G₁. s. s om. 15 (cf. v. l. 13). K₄ om. 15^{ab}
 (cf. v. l. 14). — ^b) B₁ T₁. s कथितं; G₂ [अप्रतिमं, for
 प्रथितं]. — ^c) S₁ D₂ D₃ T₁. s कथितं (for कथ्यते). — ^d)
 M₁-s कृ + यत् (by transp.). G₂ सीरिणा (for शौ). N₂
 V₂ B₂. s D₂ D₂. s. s सह (for पुरा).

16 T₂. s G₁. s. s om. 16 (cf. v. l. 13). — ^b) S₁
 मिजघान; D₂ वज्रघातं; G₂ संजहार; M₁ स जघान (for
 वज्र). — ^c) K₁ T₄ G (ed.) महावीर्यं (for 'कायं').
 — After 16, K₂. s N₂. s V B D T₄ G₂ ins. :

1033* स गतासुः पपातोर्म्या दैव्यो गर्दभरूपश्च ।

[K₂. s Dn D₂ D₁. s वस्तासुः; D₂ T₄ G₂ गतासुः; D₂
 व्यसुनि- (for गतासुः). D₂-भृत्; T₄-भृत् (for -भृत्).]

17 T₂. s G₁. s. s om. 17 (cf. v. l. 13). K₄ om. 17-18.
 — ^a) S₁ D₂ जलधिगमा; N₂ V₂ D₂ T₁ G₂ M₁ 'धिगा (for
 जलगमा). — ^b) N₂ V₂ G₂. s द्रुततर- (for 'जल-). B₁. s
 D₁. s. s -गामिनी (for -मालिनी). — ^c) K₁. s N₁ B₁ Dn
 D₂ D₁. s. s. जमिमुखी; T₁. s G₂ M₁ 'मुखं (for 'मुखा).
 V₁. s B₁. s D₂. s नगरमभिमुखी यदा कृता (D₂ कृता यदा;
 D₂ कृता यदासीत्).

18 T₂. s G₁. s. s om. 18 (cf. v. l. 13). K₄ om. 18

(cf. v. l. 17). — ^b) N₂ V₂ पुरा (for मया). — ^d) V₂
 T₁ G₂ M₁ तु (for सु). S₁ K₁ शेषस्य धरणीभृत्: (= 1^d).

19 T₄ om. 19. — ^a) S₁ K₁-s N₂. s V B Dn D₂ D₂.
 s. s. s G₂ सीरिणो (for लाङ्गलेर्). — ^b) G₂ उत्तमस्य (for
 उत्तमम्). N₁ बहुविधमन्यतमस्य चैव ह. — ^c) K₂ यदकथ-
 यम्; G₂ यदिह कथितम् (for यदकथि). V₂ [अ]स्य (for
 [अ]द्य). S₁ K₂ कर्मणा (for कर्म ते) K₁. s कथितमिह यद्वय
 कर्म ते. — ^d) M₃ शृणुष्व (for पुराण-).

COLOPHON. — Mention of the Epic : K₂ B₂ D₂ T₂. s.
 — Mention of Khila : S₁ K₁ N₂ V B Dn D₂ D₁. s.
 — Adhy. name : K₁. s. s N₁ V B Dn D₂ D₁. s T₄ G₂
 बलदेवमाहात्म्यम्; K₂ बलदेवस्य माहात्म्यम्; T₁ G₂ M₁ राम-
 (G₂ बलराम) पराक्रमसंक्षेपकथनम्; T₂. s G₁ रामपराक्रमः; G₂
 रामविक्रमः; M₁-s बलदेवविक्रमः. — Adhy. no. (figures
 words or both) : N₂ V₁ B₂ 121; V₂ 120; Dn D₂ D₂
 T₄ 117; D₁ 113; D₂ G₁ 126; T₁. s G₂. s M 124; T₂
 133; G₂ 123; G₂ 127. — Sloka no. : Dn 19; D₂ 20;
 D₂. s 21. — After the above, M₃ ins. :

1034* जालोलतुलसीमालमारुढविनतासुतम् ।
 ज्योतिरिन्दीवरइयाममाविरस्तु ममाग्रतः ॥

C 6787
S 2. 63. 1
P 2. 63. 1

जनमेजय उवाच ।

प्रत्येत्य द्वारकां विष्णुर्हते रुक्मिणि वीर्यवान् ।

अकरोद्यन्महाबाहुस्तन्मे वद महामुने ॥ १

वैशंपायन उवाच ।

स तैर्वृतः पुरीं गत्वा सर्वयादवनन्दनः ।

द्वारकां भगवान्विष्णुः प्रत्यैक्षत वीर्यवान् ॥ २

प्रत्यपद्यत रत्नानि विविधानि वसूनि च ।

यथार्हं पुण्डरीकाक्षो नैर्ऋतान्प्रत्यपादयत् ॥ ३

तत्र विघ्नं चरन्ति स्म दैतेयाः सह दानवैः ।

ताञ्जघान महाबाहुर्हरदत्तान्महासुरान् ॥ ४

91

1 °) S1 द्वारिकां (for द्वारकां). K1 कृष्णो; T1-2 G1. 2-3 M1 रम्यां (for विष्णुर्). — °) S1 रुक्मे च (for रुक्मिणि). T1 3 G1. 3. 4 वासुदेवोऽथ वीर्यवान्; G1 वासुदेवो महाबलः. — °) V3 नो (for मे).

2 °) G1 पुरं (for पुरीं). K2-4 N2. 3 V2. 3 Dn Ds D1. 2-3 T1 G1 स नैः परि (D3 नैरभि) वृतः श्रीमान्; Ds सेनापरिवृतः श्रीमान्. — °) K2-4 N2. 3 V2. 3 Dn Ds D1-3 T2. 3 G2 पुरीं; N1 V1 स वै; B1 सर्वैर् (for सर्वैः). T1 नन्दनैः (for नैः). — °) V1 D3. 5 कृष्णः (for विष्णुः).

3 K2 transp. 3 and 4. — °) S1 K2 N2 Ds बहुनि च; K1 बहून्यपि; Ds धनानि च (for वसूनि च). T1-2 G1. 2-3 M1 वस्त्राणि (T2 रत्नानि) विविधानि च. — °) K2 Ds बहूनां (for नैर्ऋतान्). K1. 2 N2. 3 V B Dn Ds D2. 3 T1 G2 नैर्ऋतान्प्रत्यपादयत्; K2 प्रत्यपद्यत; N1 Ds प्रत्यहारयत्; Ds यादवान्प्रत्यपूजयत्; T1-2 G1. 2-3 M1 यादवेभ्यो जनादेनः.

4 G2 om. 4°-6°. K2 transp. 3 and 4. — °) S1 व्रते (for तत्र). — °) D2 दैत्या ये (for दैतेयाः). Ds T2. 3 G1 दैतेया दानवैः सह. — °) K2 कयातवीर्यान् (for ताञ्जघान). — °) K2. 4 D2-4 वररत्नान्; T1 G1 M1 मत्तान् (for दत्तान्). T2 महीजयः (for महामुरान्). S1 वरदत्तो महाबलः; T2 G1. 4 मत्तान्महीजयः.

5 G2 om. 5 (cf. v. 1. 4). — °) S1 T2. 2 चास्य (for तत्र). K1 चास्य (for तस्य). K2-4 N V B D T1 विघ्नं

विघ्नं तत्राकरोत्तस्य नरको नाम दानवः ।

त्रासनः सुरसंघानां देवराजरिपुर्महान् ॥ ५

स बभौ मूर्तिलिङ्गस्थः सर्वदैवतबाधिता ।

ऋषीणां मानुषाणां च प्रतीपमकरोत्तदा ॥ ६

त्वष्टुर्दुहितरं भौमः कशेरुमगमत्तदा ।

गजरूपेण जग्राह रुचिरार्क्षीं चतुर्दशीम् ॥ ७.

प्रमथ्य च वरारोहां नरको वाक्यमब्रवीत् ।

नष्टशोकभयो मोहात्प्राग्ज्योतिषपतिस्तदा ॥ ८

यानि देवमनुष्येषु रत्नानि विविधानि च ।

विभर्ति च मही कृत्स्ना सागरेषु च यद्वसु ॥ ९

चास्या (K2 °प्यकरोत्तत्र. — °) Ds1 नरको दानवः स च. — °) S1 T1 त्रासनः; K2 त्रासनः (for त्रासनः). T1-2 G1. 4. 5 M1 त्रासनः सर्वदेवानां. — °) M1 (inf. lin. as in text) -समन्वितः (for रिपुर्महान्). —

6 G2 om. 6°b (cf. v. 1. 4). M1. 2 om. 6°b. — °) K2 Ds भूमेर्; Ds बलो; Ds (marg) भौमो (for बभौ). Ds मूर्तिः; Ds मर्त्यं (for मूर्तिः). K2 स भौमो मर्त्यलिङ्गस्तु; Ds (marg.) स भौमो लिङ्गमूर्तिस्थः; T1 3 G1. 4. 5 M2. 4 स बभौ मूर्तिमाश्रितः. — K2 om. 6°b-9°. — °) K2 Ds देवानि; N2 Dn Ds D1. 4 M1 देवाभिः; V Bz Ds देवाभिः (for दैवतः). N1 सर्वदैवतबाधिता; B1. 2 देवप्रधानः (B2 बाधकः; Ds देवप्रबोधकः; T1 2 G1. 4. 5 देवप्रबाधनः; G2 देवानबाधनः; M2 देवप्रबाधिता. — After 6°b, Ds S ins. a passage given in App. I (No. 25). — °) S1 K1 N2 B1. 2 मानुषाणामृषीणां च; K2. 4 N1 V Bz D T1 G2. 4 देवतानामृषीणां च.

7 K2 om. 7 (cf. v. 1. 6). Ds reads 7-8 on marg. — °) D2 वरोरुम् (for कशेरुम्). T1. 2 G1. 2-3 M कुशे-
शायनी तदा. — G2 om. 7°d. T2 om. (hapl.) 7°-8°. — °) G1. 5 गूढः (for गजः).

8 K2 om. 8 (cf. v. 1. 6). T2 om. 8 (cf. v. 1. 7). — °) V1 B Dn Ds T2 G1 M2 तां (for च).

9 K2 om. 9 (cf. v. 1. 6). G2 reads 9°-11° twice.

10 For the repetition in G2, cf. v. 1. 9. — °) T2. 3

अद्यप्रभृति तानीह सहिताः सर्वनैर्ऋताः ।
 ममैवोपहरिष्यन्ति दैत्याश्च सह दानवैः ॥ १०
 एवमुत्तमरत्नानि वस्त्राणि विविधानि च ।
 संजहार तदा भौमस्तच्च नाधिचचार सः ॥ ११
 गन्धर्वाणां च याः कन्या जहार नरको बली ।
 याश्च देवमनुष्याणां सप्त चाप्सरसां गणाः ॥ १२
 चतुर्दश सहस्राणि एकविंशच्छतानि च ।
 एकवेणीधराः सर्वाः सतां मार्गमनुव्रताः ॥ १३
 तासां पुरवरं भौमोऽकारयन्मणिपर्वतम् ।

अलकायामदीनात्मा मुरस्य विषयं प्रति ॥ १४
 ताश्च प्राग्ज्योतिषपतिर्मुखैव दशान्मजाः ।
 नैर्ऋताश्च यथामुख्याः पालयन्त उपासते ॥ १५
 स एष तमसः पारे वरदत्तो महासुरः ।
 अदितिं धर्षयामास कुण्डलार्थं महासुरः ॥ १६
 न चासुरगणैः सर्वैः सहितैः कर्म तत्पुत्रा ।
 कृतपूर्वं तदा घोरं यदकार्षीन्महासुरः ॥ १७
 यं मही सुषुवे देवी यस्य प्राग्ज्योतिषं पुरम् ।
 तस्यान्तपालाश्चत्वारस्तस्यासन्पुद्गुर्मुदाः ॥ १८

C 6804
 S 2. 63. 18
 P 2. 63. 18

-सैनिकाः; G₁ निजराः (for नैर्ऋताः). D₈ सहिताः सर्वतो-
 गताः. — °) K₁ M₁₋₈ सव (for मम). N₁ तथैवोपनयि-
 ष्यन्ति; T₂ तथैवादाहरिष्यन्.

11 For the repetition in G₁, cf. v. l. 9. — °) S₁
 K₁ B₁ उत्स्या तु (for उत्तम-). K₂₋₈ N₁ V₃ Dn Ds D₁,
 4. 6 T₄ G₂ वस्त्राणि; V₂ वस्तूनि (for -रत्नानि). N₂ V₁ B₂₋₃
 D₂ एवमुक्त्वा तु (N₂ स; D₂ च) वस्त्राणि. — °) K₂₋₈ N₁₋₂
 V B₂₋₈ Dn Ds D₁₋₂, 4-5 G₂ रत्नानि; K₄ धनानि; M₈
 वस्तूनि (for वस्त्राणि). K₁ M₁₋₂ विविधानि वस्तूनि च. — °)
 T₂₋₈ G₁₋₄ यज (T₂ स ज) हाराथ भौमस्तन्. — °) K₁ D₁
 [अ]भि; T₁ [अ]ति- (for [अ]धि-). K₁ N V B Dn Ds
 -चकार (for -चचार). K₂ D₁₋₃, 5 तद्व (D₂₋₈ स्वध) नानि -कार
 सः; K₈ ताश्च नारीजहार सः; D₄ G₂ तन्मना विचचार सः; D₆
 M₁₋₈ ताश्च नातिचचार सः; T₁ G₃ M₁ तच्च नातिचकार ह; T₂₋₈
 G₁₋₄ : ताञ्जनाब्दे चचा G₄ का र ह.

12 °) B₁ जग्राह (for जहार). — °) M₃ मनुष्येषु (for
 'प्याणां). M₁₋₂ यानि देवमनुष्येषु. — °) K₂ D₁ सप्तधा;
 G₂ स्त्रियश्च (for सप्त च). T₂₋₈ G₃ M₄ गणान् (for गणाः).
 D₈ प्रासाश्चाप्सरसां गणान्.

13 °) V₁₋₈ B सैक-; D₆ सैक- (for एक-). N₂ सैक-
 विंशति तानि च. — °) K₂₋₄ N V B Dn Ds D₁₋₃, 6 T₁
 G₂₋₈ सती- (for सतां). D₂ सुमार्गासमनुव्रताः.

14 Before 14, K₁ N₂ V B₁₋₃ D₁₋₃ ins. वैशंपायन
 उवाच. — °) K₂ T₁ G₁₋₃, 5 M₄ चकार (for स्कारयन्).
 K₁₋₄ M₁₋₈ पर्वते (for 'तम्). T₂₋₈ G₄ चकार मणिपर्वते.
 — °) T₁ G₃, 5 M₄ अलकाभम् (for 'याम्). M₈ अदीनं
 है (for 'नात्मा). — °) S₁ पुरि स; K₁ मुरोः स-;
 K₂₋₈ D₂₋₄ मुरोश्च; K₄ N V₂ B₁₋₂ Dn Ds D₁₋₂, 5 T₄ G₂
 मुरोः स-; V₁ मेरोश्च (for मुरस्य).

15 °) K₂₋₄ N V₁₋₂ B Dn Ds D₂₋₄ T₁₋₄ G₂₋₈ M₃
 -पति (for -पतिर्). — °) S₁ द्वावेव च दशान्मजाः; D₆ S
 मुरस्य दश चांमजाः. — °) D₃ -मुख्यं (for -मुख्याः). — °)
 K₂ N₁ D₂ पुरा ये त (N₁ यत्) म्; K₄ V₁₋₈ B₂ D₁₋₃ पुरो-
 पेता; B₁ पालयन्ति (for 'न्त).

16 °) K₁ D₃ G₂ वरमत्तो; K₄ Dn Ds D₂₋₄ T₄ 'हसो
 (for 'दसो). T₂₋₈ G₃, 5 M₄ महाबली (for 'सुरः). T₁ G₁
 वरदत्तो महाबली. — After 16° N (except S₁ D₆) G₂
 read 17, K₁ N₁ repeating it in its proper place. — °)
 S₁ कुण्डलार्थी (for 'र्थ). N₂ V₁ B₃ महाबलः; T₁ G₃ M₄
 'दनुः (for 'सुरः). — After 16, D₂ T G₁₋₂, 4, 5 M ins. :

1035* ये हि देवमनुष्येषु कुण्डले ते शुभे उभे ।

[T₂ महाशुभे; T₃ G₁₋₄, 5 शुभे इमे; T₄ शुभे शुभे; M₂₋₈
 उभे शुभे (by transp.), M₄ इमे शुभे. D₆ कुण्डले च सुदुर्लभे
 (for °).]

17 For the sequence in N (except S₁ D₆) G₂, and
 the repetition in K₁ N₁, cf. v. l. 16. T₄ om. 17. — °)
 M₃ T₁ G₃ संमितैः (for सहितैः). — °) S₁ अभूद्; K₁
 (both times) भयं; N₁ (second time), 2 B Ds T₁₋₈
 G₁₋₃, 5 M महा- (for तदा). — °) T₁ G₃ M₁₋₃ तथा-
 कार्षीन् (for यद्).

18 °) N₁ तत्र; M₂ यत्र (for तस्य). S₁ K N₂₋₃ V₂₋₈
 B D (except D₆) T₄ G₂ द्वार S₁ अनु पालाश्च चत्वारसः;
 V₁ द्वारपालाश्च तस्यासंश. — °) V₁ चत्वारो; D₆ T₁₋₄
 M₁₋₃ तत्रासन् (for तस्यासन्).

19 °) T₁ G₃₋₅ M₄ निसुम्भश्च; T₂₋₈ G₁ निकुम्भश्च; T₄
 निशुम्भश्च (for निसुन्दश्च). — °) S₁ K₁₋₈ तारः; D₆ T₂₋₈
 G₃₋₅ M घोरः (for वीरः). K₂₋₄ N₂₋₈ V B D₁₋₃ T₁₋₂
 G₂₋₈ पञ्चनदस् (for 'जनस्). N₁ पारः पञ्चबलसथा; G₁ घोरः
 पञ्चनदस्तदा. — °) K₂₋₈ D₂₋₆ T₁₋₂ G₁₋₃, 5 M मुरः (for

C 6805
B 2.63. 18
P 2. 63. 18

हयग्रीवो निसुन्दश्च वीरः पञ्चजनस्तथा ।
युरुः पुत्रसहस्रैश्च वरदत्तो महासुरः ॥ १९
आदेवयानमावृत्य पन्थानं समवस्थितः ।
वित्रासनः सुकृतिनां विरूपै राक्षसैः सह ॥ २०
तद्वधार्थं महाबाहुः शङ्खचक्रगदासिभृत् ।
जातो वृष्णिषु देवक्यां वसुदेवाजनार्दनः ॥ २१
तस्याथ पुरुषेन्द्रस्य लोके प्रथिततेजसः ।
निवासो द्वारका देवैरूपायादुपपादिता ॥ २२
अतीव हि पुरी रम्या द्वारका वासवक्षयात् ।
महार्णवपरिक्षिप्ता पञ्चपर्वतशोभिता ॥ २३

युरुः. — ^a) Ds - हसो (for - दत्तो). K1-s Ñ V B D1. s.
a. s Gs M1. s सुरो महान् (for महासुरः). K4 Dn Ds1 Ds
वरहसोऽसुरो महान्. — After 19, Ś1 ins. :

1036* अदितिं धर्षयामास सोऽसुरो मददर्षितः ।

20 ^b) K1 पञ्च ते समवस्थिताः; K1 (marg.). १-4 Ñ
V B D T G M1 पन्थानं समुपस्थितः. — ^d) G2. s M विरूपो
(for 'दे').

21 ^b) Ś1-गदादिभृत्; T2. s M1-s 'सिधक्' (for 'सिभृत्').
— ^c) Ds देवसो (for देवक्यां). — ^d) Ks V1. s Ds. s T2
Gs. s वासुदेवो (for वसुदेवाज्). — After 21, Ds S
(except G2) ins. an addl. colophon [Mention of the
Epic : T2. — Mention of Khila : T Gs-s M. — Adhy.
name : T1 Gs M नरकबलकथनम्; T4 नरकासुरयुद्धे इन्द्रपरा-
जयः. — Adhy. no. : T1. s Gs 136; T2 135; T4 119;
G1 128; G4 M 126; Gs 129]. — After the addl.
colophon, Ds S (except G2) ins. a passage given in
App. I (No. 26).

22 ^a) Ds T2 G1. s-s M या सभा; T1 वादवाः (for
तस्याय). — ^b) K2. s Dn1 D1 T1. s G2. s. s लोके (for
लोके). Ś1 K1 D3 अतिम- (for प्रथिम-). — ^c) K2 V2
निवासे (for 'सो'). Ds T G1. s-s M निवासो (T1. s M1 'स')
द्वारकायां हि. — ^d) Ñ2 उपायैद् (for 'वाद्'). Ś1 Ks D1
'पादितः' (for 'ता'). B1 उपायैरुपशोभिता; Ds T G1. s-s M
स्वर्गादि (Ds 'ने' दे 'वैर्निवेशिता' (G1 'ताम्').

23 ^a) Ds अवेहि त्वं पुरीं रम्यां. — ^b) Ś1 द्वारका मावृ-
क्ष्यम्; M2 'का वासवक्षणा. — ^c) Dn1 Ds -परिक्षिप्ता (for
'ता'). — ^d) Ds -शोभिताम् (for 'ता'). Ś1 पञ्चाभिषत-
शोभिता. — After 23, T2-s G1. s-s M ins. :

तस्यां देवपुराभायां सभां काञ्चनतोरणा ।
सुदाशार्हीति विख्याता योजनायुतविस्तृता ॥ २४
तत्र वृष्ण्यन्धकाः सर्वे रामकृष्णपुरोगमाः ।
लोकयात्रामिमां कृत्स्नां परिरक्षन्त आसते ॥ २५
तत्रासीनेषु सर्वेषु कदाचिद्भरतर्षभ ।
दिव्यगन्धो ववौ वायुः पुष्पवर्षं पपात ह ॥ २६
ततः किलकिलाशब्दः प्रभाजालाभिसंवृतः ।
मुहूर्तमन्तरिक्षेऽभूत्ततो भूमौ प्रतिष्ठितः ॥ २७
मध्ये तु तेजसस्तस्य पाण्डुरं गजमास्थितः ।
भूतो देवगणैः सर्वैर्वासवः प्रत्यदृश्यत ॥ २८

1037* तस्यैव देवदेवस्य निर्मिता विश्वकर्मणा ।

24 ^a) T1-s G1. s-s M1 तस्यां देवपुरानीनां (T2
'ता'). — ^b) Ds T2 Gs M1 -तोरणाम् (for 'णा'). T1. s
G1. s. s सभां (G1 तस्यां) काञ्चनतोरणाम्. — ^c) Ś1 सु-
दाशार्ही; K1 सुधर्मा हि; K2. s Ñ V2. s B Dn Ds
D1-s. s Gs सा दाशार्ही (for सुदाशार्ही). Ds T1-s G1. s-s
M1 सुधर्मेति हि विख्याता (T1 Gs 'तां'). — ^d) T2-वि-
स्तृताम् (for -विस्तृता). Ks-s V2. s M2. s D (except Ds)
T1. s. s G2. s. s M1 योजनायामविस्तृता (G2 'स्तृता').
— After 24, Ds S (except G2) ins. a passage given
in App. I (No. 27).

25 Ds om. 25. — ^a) K2 परिचरन्त उपासते (hyper-
metric). — For 25^{ad}, T G1. s s M1 subst. :

1038* नरकस्य वधं सर्वे चिन्तयन्तस्तदासते ।

[T1 Gs मन्त्रयन्त्रम् (for 'चिन्त'). T4 समासते (for तदा').]

26 ^a) K1 B2 [आ]सनेषु (for [आ]सी'). G2 आसीनेषु च
सर्वेषु. — ^c) Ñ1 पुण्यः; Ds वातः (for वायुः). K2 दिव्य-
गन्धवहो वायुः.

27 ^a) Ds T1 G1. s. s M किलिकिला- (for किक्').
— ^b) K2 -जिःसूनः (for -संवृतः). T1 सभायामभिसंवृतः.
— ^d) Ds T1. s. s G1. s-s M1 अतिष्ठत (for प्रतिष्ठितः). T2
तदा भूमावतिष्ठत.

28 ^a) B2 G1. s M1-s पाण्डुरं (for पाण्डुरं). Ds वायम्
(for गजम्). — ^c) V1 D2. s ततो (for भूतो). — ^d) Ks
Ñ2. s V2. s B1 D (except Ds) Gs वासवः समदृश्य (Ds
'पद्य'). — After 28, Ds T G1. s-s M G (ed.) ins. :

1039* पीडितो नरकेणाजी कोकपाकसमन्वितः ।

इच्छन्त्यां जगन्नाथायादवस्थामसंयुताम्

रामकृष्णौ च राजा च वृष्ण्यन्धकगणैः सह ।
 प्रत्युद्ययुर्महात्मानं पूजयन्तः सुरेश्वरम् ॥ २९
 सोऽवतीर्य गजाचूर्णं परिष्वज्य जनार्दनम् ।
 सखजे बलदेवं च तं च राजानमाहुकम् ।
 वृष्णीनन्यान्सखजे च यथास्थानं यथावयः ॥ ३०
 पूजितो रामकृष्णाम्यामाविवेश सभां शुभाम् ।
 तत्रासनमलंकृत्य सभां तां स सुरेश्वरः ।
 अर्घ्यादिसमुदाचारं प्रत्यगृह्णाद्यथाविधि ॥ ३१
 अथोवाचं महातेजा वासवो वासवानुजम् ।
 सान्त्वपूर्वं करेणास्य संस्पृशन्वदनं शुभम् ॥ ३२

देवकीनन्दन वचः शृणु मे मधुसूदन ।
 येन त्वाभिगतोऽस्म्यद्य कार्येणामित्रकर्शन ॥ ३३
 नैर्ऋतो नरको नाम ब्रह्मणो वरदर्पितः ।
 अदित्याः कुण्डले मोहाजहार दितिनन्दनः ॥ ३४
 देवानां विप्रिये नित्यमृषीणां च स वर्तते ।
 तव चैवान्तरप्रेक्षी जहि तं पापपूरुषम् ॥ ३५
 अयं त्वां गरुडस्तत्र प्रापयिष्यति कामगः ।
 कामवीर्योऽतितेजस्वी वैनतेयोऽन्तरिक्षगः ॥ ३६
 अवध्यः सर्वभूतानां भौमः स नरकोऽसुरः ।
 निषूदयित्वा तं पापं क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ॥ ३७

6824
 2. 63. 37
 2. 68. 37

हननं च तथा विष्णोर्नरकस्य दुरात्मनः ॥

जागतं स वृत्रहणं पीडितं दानवोत्तमैः ।

[G(ed.) om. line 1. — (L. 1) Ds लोकपालैः (for 'पाल-'). — (L. 3) Ts Gs महा- (for तथा). — G(ed.) om. line 4.]

29 ^a) Śi च राजाधः ; Ks राजेते ; Ds Gs च राजा स (for च राजा च). — ^b) Ds कुलैः (for -गणैः). — ^c) Ds महात्मानः (for 'न').

30 ^a) T1. s G1. s-s M4 अवतीर्य (for सोऽव). — ^b) V1 परिरक्ष्य (for 'स्वउय'). — ^c) K1 वासुदेवं ; Ds T1 बल-भद्रं (for 'देवं'). — ^d) Ds जाहुकिम् (for 'कम्'). — ^e) राजानमाहुकं तथा. — After 30^a, Ds Ts. s G1. s M1. s. s ins. :

1040* प्रशुक्लमथ देवेशस्तपुत्रं च महाश्रुतिम् ।
 — Ks. s N̄ V Ds Ds om. 30^a ; K1 D1-s read it after 31 ; Ds reads it on marg. — ^a) Ds स्वान्स्वान् (for जन्वान्). Ds वृष्णीन्स्वान्सखजे चैव. — ^c) B Dn Ds. s Ts. s Gs यथाकालं (for 'स्थानं').

31 ^a) T1-s Gs प्रविवेशः ; M4 विवेश स (for जाविवेश). V1 स तां सभाम् ; B1 स तां शुभाम् ; Gs शुभां सभाम् (by transp.). — ^c) Ks. s V B1 Dn Ds D1. s. s तत्रासीनोऽ-म्वलंकृत्य (Ks 'त्वा'); Ds. s 'सीनस्वलंकृत्य. — ^d) Śi बभौ च ; K1 N̄ B1. s सभां च (for सभां तां). Ks N̄ Gs सभां काममरेचरः. — For 31^a, Ds T G1. s-s M subst. :

1041* अर्घ्यादिभिल्लया राजम्भुपर्केण वृत्रहा ।
 आसन्नं कम्भवामास स्वात्मगुण्यं शचीपतिः ॥
 — After 31, K1 D1-s read 30^a. While Ks N̄ V B Ds T G1. s-s M ins. an addl. colophon after 31 [Mention of the Epic ; Ts. — Mention of Khila :

V B. — Adhy. name : Ks देवेन्द्रागमनम् ; V1. s Gs इन्द्रागमनम् ; Vs M1-s नरकवधम् ; Ds नरकवधे इन्द्राभि-गमनम् ; T1-s G1. s M4 इन्द्राभि(M: 'भि')गमनम् ; Ts इन्द्र-गमनम्. — Adhy. no. : V1 B1 122 ; Vs 121 ; Vs 120 ; T1. s Gs-s M 130 ; Ts 138 ; Ts 123 ; G1 132].

32 Before 32, Mss. ins. वैशंपायन उवाच. — ^a) T1 महाराज (for 'तेजा'). — ^b) Ks-s N̄ V B D (except Ds) T1 Gs. s संस्पृश्य (for 'शान्').

33 ^a) Śi त्वय्यागतो ; Ds T1. s G1. s M4 त्वामां (for त्वाभि'). Ds येन त्वामभियातोऽस्मि. — ^b) Ks -नाशन (for -कर्शन). M4 कार्येण मधुसूदन.

34 After 34^a, Ds T G1. s-s M ins. :

1042* बाधते नो हृषीकेश लोकपालान्समन्ततः ।
 स्वर्गश्रेणिं विहायाशु निर्गताः स्य वयं दिशः ॥

[Ts om. line 1. — (L. 2) Ds दिवः (for दिशः).]
 — ^a) Ts. s Gs M4 जा(Gs M4 ज)हरद् (for जहार). N̄s V1 B1 Ds जहार मधुसूदन ; Ts 'र नरकासुरः.

35 ^a) Śi Gs विप्रियो (for 'ये'). — After 35^a, Gs ins. :

1043* नाहं शक्नोमि तं जेतुं तस्मात्त्वां शरणं गतः ।
 — Śi om. 35^a-37^a. — ^a) Dn1 D1 तत्र (for तव). Ts [जन्ततः (for 'र-'). M4 प्रेप्सुर् (for -प्रेक्षी). Ks Ts तं च देवान्तरं प्रेक्ष्य (Ts 'प्रेक्षी').

36 Śi om. 36 (cf. v. l. 35). — ^a) V1 यं गत्वा (for जयं त्वां). — Vs om. (hapl.) 36^a. — ^b) Ts अस्ति (for स्ति). — ^c) Ts महाबलः (for अन्तरिक्षगः).

37 Śi om. 37^a (cf. v. l. 35). — ^a) Ks -देवानां (for -भूतानां). — ^b) Ds अशुभः (for असुरः). D1 भौमः स

C. 6825
B 2. 63. 38
P 2. 63. 38

इत्युक्तः पुण्डरीकाक्षो देवराजेन केशवः ।
प्रतिजज्ञे महाबाहुर्नरकस्य निर्वहणम् ॥ ३८
ततः सहैव शक्रेण शङ्खचक्रगदासिभृत् ।
प्रतस्थे गरुडेनाथ सत्यभामासहायवान् ॥ ३९
क्रमेण सप्त स्कन्धान्स मरुतां सहवासवः ।
पश्यतां यदुसिंहानामूर्ध्वमाचक्रमे बली ॥ ४०

नरकेश्वरः ; T₄ G₁ M₄ भोमः स नरकासुरः. — °) T₁. 3 G₁-3
M₄ घोरे (for पापं).

38 °) D₄ देवेन (for राजेन). — °) T₂ G₁. 4. 5 M₄
प्रतिज्ञाय (for 'जज्ञे'). — °) Dn₁ निर्वहणे (for 'णम्').
— After 38, D₄ T₁-3 G₁. 4. 5 M G (ed.) ins. :

1044* इदं प्रोवाच शक्रं तं केशवः केशिसूदनः ।
एतदर्थमिहागम्य मुनयः संशिनवताः ॥
बदरीवासिनः शक्रं मामुक्त्वा निर्गता हरे ॥
अभयं च मया देव दत्तं तेभ्यः शतक्रानो ।
तदर्थमुद्यतो देव तं हन्तुं दानवं रणे ॥ [5]
तदर्थमागतो देव गरुडः पक्षिपुंगवः ।

[T₁ om. lines 1-2. — (L. 1) M₁-3 चोत्रान (for
प्रो°). — Before line 2, G (ed.) ins. भगवान्. — (L.
2) T₂. 3 G₁. 4. 5 G (ed.) [अ] गता (for [अ] गम्य). — (L.
3) T₁. 3 G₁. 4. 5 M₄ उमे (for हरे). — (L. 5) D₄ T₂
G₁ om. (hapl.) lines 5^b-6^a. M₁-3 हन्तुं तं (by transp.).
— After line 5, T₁ ins. :

1044A* कामरूपोऽनितेजस्वी वैनेयोऽन्तरिक्षगः ।]

39 K₁ G₂ transp. 39^{ab} and 39^{cd}. — °) G₁ M₁-3
गदासिभृत् (for 'भृत्'). — After 39^{ab}, T₁-3 G₁. 3-5 M₄
ins. :

1045* नरकस्य वधार्थाय ययौ वै स हि केशवः ।

[T₁ G₃ यादवेः सह केशवः (for °).]

— K₂ om. 39^{cd}. — °) T₁. 2 G₁. 3. 5 प्रतस्थे गरुडाख्यः.

40 °) T₁ G₁ शक्रेण (for क्रमेण). T₂ स्कन्धानां ; G₂
स्कन्धानान् (for स्कन्धात्म). K₂ D₄ क्रमेण स गजस्कन्धम् ;
T₂ G₁. 3 M₄ शक्रेण सप्त स्कन्धानां. — °) K₄ N₁. 3 V₁. 3
Dn D₄ D₁. 2. 3 G₂ आरुह्य स वामवः ; B D₄. 5 मादताम
सवासवः. — °) S₁ वसी ; D₄ T G₁-2. 5 M जमः (for
बली).

41 °) S₁ K₁ पुरावणः (for वारणेन्द्र). — T₂ om.
41^{ab}. D₄ repeats 41^b after 42^{ab}. — °) T₂ G₁. 3. 5 M
गरुडेन (for 'हस्यो') — G₂ om. 41^c-42^b. — °) K₂-4 N₂
V₂. 3 Dn D₄ D₄-6 M₁-3 विदूरत्वात् ; D₁. 3 'राक्षः' ; D₄

वारणेन्द्रगतः शक्रो गरुहस्यो जनार्दनः ।

विदूरस्यौ प्रकाशेते सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ४१

अथान्तरिक्षे गन्धर्वैरप्सररोभिश्च माधवः ।

स्तूयमानो यथा शक्रः क्रमेणान्तरधीयत ॥ ४२

समाधायेतिकर्तव्यं वासवो विबुधाधिपः ।

स्वमेव भवनं प्रायात्कृष्णः प्राग्ज्योतिषं ययौ ॥ ४३

'राक्षो' (for 'रस्यौ'). B प्रकाशेतां विदूरत्वात् ; T₁. 3 G₁. 3-5
M₄ विरेजतुस्तदाकाशे. — °) S₁ K₁ चन्द्रसूर्याविबोधितौ.

42 G₂ om. 42^{ab} (of. v. 1. 41). — °) D₄ गोविन्दो
(for गन्धर्वैर्). K₂ V₁ B D₄ अन्तरिक्षे च गन्धर्वैर्. — °)
K₂-4 N₂ V₂ B Dn D₄ D₁ 5 T₄ G₁ केशवः (for माधवः).
D₄ गन्धर्वैरप्सरैरपि. — °) K₁. 3. 4 N₂. 3 V₂. 3 Dn D₄ D₁-4
T₄ G₂ 5थ शक्रश्च ; K₂ D₄. 6 T₁-3 G₁. 3-5 M₄ 5थ शक्रेण ;
N₁ V₁ B₁ च शक्रोऽथ (for यथा शक्रः). — After 42^c, D₄
repeats 4. 4. — °) S₁ V₁ क्षणेन (for क्रमेण).

43 °) T₂-4 G₁. 4. 5 संप्रधाय (for समाधाय). — °)
K₁ D₄ वासवो वसुधाधिपः. — °) D₄ प्राप (for प्रायात्).
— °) M₁-3 विष्णुः (for कृष्णः). K₁ 3 N₂ V₂ B Dn D₄
D₁. 4-6 G₂ प्रति ; K₂ D₄ पुरम् (for ययौ). — After 43,
M₁-3 ins. 1047^a. While K₂ N₂ V₂ B Dn D₄
D₁. 3. 5 T G M₁ ins. after 43 :

1046* पश्चानिलह्नो वायुः प्रनिलोमं बधौ तदा ॥

ततो भीमरवैर्मध्येऽभ्रमुर्गगनेचराः ।

क्षणेन समनुप्राप्तो दिवमाकाशगेन वै ॥

दूरादेव च भान्द्रपू प्रययौ यत्र ते स्थिताः ।

अपश्यत्पर्वतद्वारि हस्यशरथवाहनम् ॥ [5]

[(L. 1) D₄ प्रनिलोमो (for 'मं'). G₂ ययौ तदा ; G₂
तदा ययौ (for ययौ तदा). — (L. 2) T G₁. 3-5 M₄ रवा
मेधा (for 'रवैर्मध्ये'). — (L. 3) K₂ चचरेन ; D₄ T₂. 6
G₂ M₄ द्विजेन ; T₁. 3 G₁. 3-5 सुवम् (for दिवम्). T₁. 3
G₁. 2. 5 M₄ सः (for वै). — (L. 4) D₄ गक्षसाः (for ते
स्थिताः) — After line 4, D₄ ins. 1047^a. — (L. 5)
T₁ G₂-3 M₄ नगाः ; T₂ 3 नगी- (for पर्वत-). B₂ द्वारं ;
D₂ द्वारे (for द्वारि). K₂ Dn D₄ G₂ अपश्यद्द्वारि तत्रस्थाः ;
G₁ 'शरथवाहनं' (for °). K₂ Dn D₄. 5 T G M₄ वाहिनीम्
(for वाहनम्).]

T G₁. 3 M₄ cont. ; D₄ ins. after line 4 of 1046^a ; M₁-3
after 43 :

1047* भारक्षकाम्भारंरुज नरकस्य दूरात्मनः ।

[T₂ G₁ महामनाः (for दूरात्मनः).]

While after 1046^a, V₂ D₄. 4 read 45^{ab}.

सोऽप्यान्त्रक्षोगणान् हत्वा नरकस्य महाबलान् ।

44 Ks Ñs. s V Bs. s Dn Dss Ds. s Gs read 44^{ab} after 45^{ab}. — ( ) T G1. s-s M हत्वा रक्षोगणानुग्रान्. — ( ) Ks. s Ñs Dss D1-s T G1. s-s M महासुरान् (for 'बलान्'). — After 44^{ab}, T G1. s-s M ins. :

1048* प्रदध्मौ देवदेवेशः पाञ्चजन्यं महास्वनम् ।
— Bs repeats 44^{ab} after 1049*. — ( ) Ks Ds क्षुरा-
मान्; Ds क्षौरान्; Ds क्षुराकान् (for 'न्तान्'). — ( ) K1
Bs (both times) साहजान्; T2 सहजं (for 'सहजान्').
Ks. s B1. s Dn Ds Ds Gs सः (for 'ह'). — Ks Ñs. s
V B1. s Dn Ds Ds. s T G M ins. after 44. Bs after
the first occurrence of 44^{ab} :

1049* वैशंपायन उवाच ।

गरुडस्योपरि श्रीमान्छत्रचक्रगदासिभृत् ।
विभ्रजीकाम्बुदाकारं पीतवासाश्चतुर्भुजः ॥
वनमाळाकुलोत्कः श्रीवत्सेन्दुनिभोरसः ।
किरीटमूर्ध्ना सूर्याभः सविद्युदिव चन्द्रमाः ।
ज्यां विकृज्जगद्गदाशब्दः श्रूयतेऽशानिनिस्वनः ॥ [5]
हात्वा च दानवः सर्वं स्वयं विष्णुरिहागतः ।
कोधादुधिरकाक्षो मुरः कालान्तकप्रभः ॥
अभ्यधावन वेगेन शक्तिं गृह्य महासुरः ।
विशेषं च महाशक्तिं वज्रकाञ्चनभूषिताम् ॥
तामापतन्तीं शक्तिं तु महोक्तां ज्वलितामिव । [10]
समाधत्त शरं चैव रुक्मपुङ्खं जनार्दनः ॥
द्विधाखिलनक्षुरमेण वासुदेवः स वीर्यवान् ।
शक्तिं विश्लेश तत्रासौ विष्णुपुञ्ज इव ज्वलन् ॥
पुनस्तु कोधरकाक्षो मुरुर्गृह्य महागदाम् ।
इन्द्राक्षानिरेन्द्रेण विसृष्ट इव निस्वनः ॥ [15]
आकण्ठमुक्तं विश्लेषं नर्धचन्द्रं सुरोत्तमः ।
मप्यदेवो तु विश्लेश गदां तां रुक्मभूषिताम् ।
पुनश्चिच्छेद भङ्गेन दानवस्य शिरो रणे ॥

[Some Mss. om. the ref. — (L. 1) T2 Gs गदाधरः
(for 'सिभृत्'). — (L. 2) Ñs Ds T2 Gs विभ्रजीकाम्बुदाकारः;
Bs Ds 'म्बुदाकारः'; T2 Ms विमुनीकाम्बुदाकारः (for ' '). T1. s
G1. s-s जनार्दनः (for 'चतुर्भुजः'). — (L. 3) V2 T1 Gs. s
'कुलोत्कः' (for 'कुलो'). Ñs निभाननः; V1 Dn Ds
'निभोरसा' (for 'सः'). T1 Gs-s Ms श्रीवत्सेन्दुयोक्तो हरिः;
T2. s G1 'सेनान्वितो हरिः'; Rom. Poona eds. G(ed.) श्रीव-
त्साङ्गिनभूषणः (for ' '). — (L. 4) T1-s G1. s-s Ms तोयदः
(for 'चन्द्रमाः'). — Ds om. line 5. — (L. 5) T2 G1
विकृषन् (for 'विकृज्ज'). T2 G(ed.) महाशब्द (for 'शब्दः').
T1-s G1. s-s Ms G(ed.) धर्षविष्कारयस्तदा (for ' '). — T1-s
G1. s-s Ms ins. after line 5 : Ds after line 4 : M1-s
after 44 :

क्षुरान्तान्मौरवान्याशान्वद्सहस्रान्दर्श ह ॥ ४४

C 4633
S 2. 63. 46
P 2. 63. 46

1049A* स पिशाचगणं सर्वं जघान युधि केशवः ।
नियुतं चावृन्दं चैव स मुरस्य दुरात्मनः ॥
आच्छिद्य पाशान्सर्वान्मान्मुनेण सह संगतः ।
स मुने दानवो राजन्दर्शं यदुनन्दनम् ॥

[Ds om. lines 1-2 and 4. — (L. 2) M1-s मुरस्य पु
(for स मुरस्य). — (L. 3) T2 G1 संगतान् (for 'तः').]

— (L. 6) V2 सोऽपि (for सर्वं). K2 Dn Ds हात्वा च
(Dn 'तश्च') दानवैः सर्वैः; Ñs V1. s Ds हात्वा च दानवाः सर्वैः;
Ds T1. s-s G1. s-s Ms हात्वा तं दानवश्रेष्ठः (for ' '). T1. s
G1. s-s Ms सोऽयं (for स्वयं). — (L. 7) Ks Dn Ds T2
G1. s Ms द्विगुणः (for रुधिरः). Some Mss. मुरुः (for मुरः).
Ñs V1 B2 T2. s Gs Ms मुरः कालान्तकोदमः (for ' '). — (L.
8) Bs महागदाम्; T2 'वन्तः' (for 'मुरः'). — Bs om. (hapl.)
lines 9-14. — (L. 9) K2 महतीं; V2 सहसा (for च महा-).
Dn शुद्धः (for वज्र-). V1 सप्रभाम् (for भूषिताम्). — (L.
11) V2 Ds Gs. s समाधाय; T1-s G1. s-s Ms 'दाय (for
'धत्त'). Ñs. s V1. s B1. s T2 Gs [पु]क्तं (for [पु]ज). Ds समा-
धाय शरांश्चैव (for ' '). Ds पुङ्खान् (for 'पुङ्ख'). — (L. 12)
K2 Ds2 छिन्नः (for [अ]च्छिन्नः). V1 क्षुराक्षेण; V2 B1 क्षुरा-
क्षेण (for क्षुरेण). — T1-s G1. s-s Ms om. line 13.
— (L. 13) Dn [अ]जौ (for [अ]क्षौ). — (L. 14) Ks
Dn1 चुकोध; V2 Bs Dns Ds च कोध- (for तु कोध-). T1-s
G1. s-s नात्राक्षो (for रक्ताक्षो). T2 सोऽसुरो रोपतात्राक्षो; Ms
दानवः कोपतात्राक्षो (for ' '). Ds T2-s G1. s-s Ms मुरो (for
मुरः). — T1-s G1. s-s Ms ins. after line 14 : T2 after
line 15 : M1-s cont. after 1049A* :

1049B* सिंहनादं ततश्चक्रे गदया तं जघान ह ।
गच्छं च समाजघ्ने मूर्ध्नि देसे महासुरः ।
केशवं पोथयामास प्रारक्षक्यृष्टितोमरैः ॥

[(L. 1) T2 महत् (for ततश्च). T1 Gs स- (for तं).
— (L. 3) T2 पुनश्च पीडयामास (for ' ').]
— (L. 15) T1-s G1. s इन्द्राक्षानिम् (for 'निर्'). K2 Ñs B1
Ds Ds विश्लिष्टः; V2. s Dns T2 विकृष्ट (for विसृष्ट). V1 विनि-
गृह्य महासुरः; T1 Gs Ms विसृष्टं भीमनिस्वनम्; T2. s G1. s
विसृष्टमभिनिरस्वनम्; G2 विकृष्टः सुमहास्वनः; Gs विकृष्टमभिनि-
स्वनः (for ' '). — (L. 16) Bs युक्तं; T1-s G1. s-s Ms
-पूर्ण (for -मुक्तं). T2 G1. s दनूरामः (for सुरो'). T1 Gs. s
Ms त्वर्धचन्द्रं दनूत्तमः (T1 'मम्') (for ' '). — (L. 17) Ds
चिच्छेद (for चिच्छेद). T1-s G1. s-s Ms पुनरन्यांश्च (T1 Gs
Ms 'न्यां च') विश्लेष (for ' '). T1 s G1. s-s Ms स गदां
(for गदां तां). Gs स गदां रुक्मभूषणाम् (for ' '). — (L. 18)
T1-s G1. s-s Ms कृष्णोऽस्या (T1 'णोऽस्या') चिच्छेद भङ्गेन (for ' ').
T1-s G1. s-s Ms शरं गदाम् (for शिरोरणे).]

C 6843
B 2.43. 96
P 2.43. 96

संछिद्य पाशान्सर्वास्तान्मुरं हत्वा सहान्वयम् ।

शिलासंधानतिक्रम्य निसुन्दमवपोथयत् ।

T G₁. 3-s M₁ cont. after 1049*: M₁-s after 1049B*:

1049C*: ततः क्रुद्धो हृषीकेशः क्षुरपेणाहरच्छिरः ।
तस्य दानवमुख्यस्य दध्मौ शङ्खं तदा हरिः ॥
क्षुब्धाश्च दानवाः सर्वे तेन सप्येन पर्वताः ।

[(L. 2) T₂ G₁. 3 शङ्खं दध्मौ (by transp.). — (L. 3)
T₁ दिशश् (for क्षुब्धाश्). M₁-s सागराः (for दानवाः). T₁
भारत (for पर्वताः).]

45 M₁-s om. 45^{ab}. — *) V₂ transp. सर्वान् and
तान्. D₂ संछिद्यमानान्सर्वास्तान्. — *) K₁ महाबलम्; K₂-s
N₂. 3 V B D T G M₁ सहान्वयम् (for सहान्वयम्).
— After 45^{ab}, K₂ N₂. 3 V B₂. 3 Dn D₂. 6 G₂ read
44^{ab}. After 45^c, K₂ N₂. 3 V B Dn D₂. 6 S ins. :

1050* भगवान्देवकीसुतः ।

अपश्यद्दानवं सैन्यं.

[(L. 1) T₁-s G₁. 3-s M₁ भगवान्पुनर्नन्दनः; M₁-s ददशं
यदुनन्दनः. — (L. 2) M₁-s निमुन्दं व गदापाणि.]

— *) K₂ N₂. 3 V B Dn D₂. 6 T G M₁ निसुन्दं च
महाबलम् K₂ 'सुर'म्; K₂ नैसुन्दमपोथयत्; M₁-s आपतन्तं
रणाजिरे. — After 45^{cd}, K₂ N₂. 3 V B Dn D₂. 6 T
G M₁ ins. :

1051* हयग्रीवं च दिनित्रं तथान्यांश्चित्रयोधिनः ।

रोधयामास तन्मार्गं स्वसैन्येन महाबलः ॥

निसुन्दो बलिनां श्रेष्ठो रथमारुह्य सत्वरम् ।

जग्राह कार्मुकं दिव्यं हेमपृष्ठं दुरासदम् ॥

विष्याथ दशभिर्बाणैर्निसुन्दो मधुसूदनम् । [5]

केशवश्चापि मत्स्या विष्याथ निशितैः शरैः ।

अप्राप्तंश्चान्तरिक्षे ताप्लारांश्चिच्छेद माधवः ॥

ते सर्वे सैनिकाः कृष्णं समन्तात्पर्यवारयन् ।

शरजालेन महता छाद्यमानः सुरोत्तमः ॥

दृष्ट्वा ताम्पानवान्मर्वात्म्यक्रोधो मधुसूदनः । [10]

ततो दिव्येन चाक्षणे पार्जन्येन जनार्दनः ।

महता शरवर्षेण वारयामास तद्वलम् ॥

पञ्चपञ्चशरेस्तेषु एकैकेन च ताम्बहून् ।

पार्जन्यस्य प्रभावेण सर्वाण्यमर्मस्वताडयन् ।

दुदुभुर्भयसंक्रमा अग्राम्ने दानवा रणे ॥ [15]

स्वसैन्यं विद्रुतं दृष्ट्वा निश्चक्राम पुनर्दृष्टे ।

विमृज्यशरवर्षाणि छादयामास केशवम् ॥

न विभानि रणे सूर्यो नापि ध्योम दिशो वृक्ष ।

शरैः संछादयामास निसुन्दो गरुडध्वजम् ॥

सावित्रं नाम दिव्याकं जग्राह पुष्पांस्तमः । [20]

तेन बाणेन ताम्बाणांश्चिच्छेद समरे हरिः ॥

बाणवर्णास्तु मंछिद्य तस्य कृष्णो महाबलः ।

छत्रमेकेन बाणेन रथेषां च त्रिभिः शरैः ।

पुनश्चिच्छेद तान्बाणान्पुनर्निश्चतुरः शरैः ॥

सारथिं पञ्चभिर्बाणैर्ध्वजमेकेन चिच्छिद्ये । [25]

शरैकेन पुनः कृष्णः सुतीक्ष्णेन शितेन वै ।

शिरश्चिच्छेद भलेन निसुन्दस्य सुरोत्तमः ॥

स ममार महादैत्यः पपात च महीतले ॥

[K₂ D₂ om. line 2. — (L. 2) G₂ मार्गं तं (for तन्मार्गं).
T₁-s G₁. 3-s वासुदेवो (for स्वसैन्येन). — (L. 3) D₂ बल-
वान् (for बलिनां). N₂ B₂. 3 सत्वरः (for 'रम्'). — (L. 4)
T₂ G₂-s दुरासदम् (for 'सदम्'). — (L. 6) V₂ दशभिः (for
निशितैः). — (L. 7) T₁. 3 G₁. 3-s M₁ अप्राप्तंश्चान्तरिक्षम्
(for ' '). D₂ सर्वाश्च (for शरैश्च). — (L. 9) D₂ छाद्यमानाः
सुरोत्तमम् (for ' '). — (L. 10) V₂ B₂ सक्रोधे (for 'धो').
T₁-s G₁. 3-s M₁ संदये श (M₁ चा) प्रमुत्तमम् (for ' '). — (L.
11) B₂ त्रितो (for ततो). T₁. 3 G₁. 3-s द्रव्येण (for 'चा').
T₁ G₂ M₂ समाहितः; T₂. 3 G₂ स माधवः (for जनार्दनः).
— (L. 12) K₂ वज्रयामास; G₁ पालं (for वारं). — (L.
13) T₁. 3 G₂ एकम् (for तेषु). T₂ G₁. 3 M₂ पञ्चपञ्चशरेकम्
(for ' '). N₂. 3 V₁. 3 B₁ Dn D₂. 6 G₂. 3 एकैकेषु (for
'केन'). — (L. 15) N₂. 3 V₁ B₁ -विमृज्य (for 'तं'). V₂
D₂ D₂ T G₁. 3-s M₁ विद्रुतुर्भयसंक्रमा (for ' '). T₂ मयविह-
लमानसाः (for ' '). — (L. 16) T₁. 3 G₁. 3 M₂ निसुन्दो
(for स्वसैन्यं). G₂. 3 महा- (for पुनर्). — (L. 17) M₂ चरेण
(for -वर्षाणि). G₁ निकुम्भः शरवर्षेण (for ' '). — (L. 18)
T₁. 3 G₁. 3-s व्योम्नि नापि (for नापि व्योम). — (L. 21)
D₂ D₂ T₂. 3 M₂ तद्राणांश्च (for तान्बाणं). T₁. 3 G₁. 3-s स्वेन
बाणेन तद्राणांश्च (for ' '). B₁ D₂ मगवान् (for समरे).
— (L. 22) K₂ चिच्छिद्ये; G₁ सन्धिष (for संछिद्य). — (L.
23) D₂ रथं वैव; T₁-s G₁. 3-s M₂ रथं वास्य (for रथेषां च).
— After line 23, T₂ reads line 25. — (L. 24) D₂
धनुश्च (for पुनश्च). K₂ V₂ बाणाश्च (for अधःश्च). — (L.
25) T₁. 3 G₁. 3-s M₂ पञ्चं चिच्छेद माधवः (for ' '). — D₂
T₁. 3. 6 G₁. 3-s M₂ ins. after line 25 : M₁-s after 45^{cd} :

1051A* निसुन्दं तु गदापाणिमापन्नं रणाजिरे ॥

ततः शार्ङ्गविनिर्मुक्तैः शैविन्याथ केरावः ।

निसुन्दोऽपि महाराज गदयापोथयद्वरिम् ॥

सत्यभामा ततः क्रुद्धा गदया बाहुमुक्तया ।

प्राहरद्दानवेन्द्रं तं केरावस्वैव पश्यतः ॥ [5]

ततस्तुष्टो हृषीकेशः सत्यभामामुदेषत् ।

स तथा गदया विह्वल इहमशोभितं बहु ।

मुक्षन्महामहाम्बाय निसुन्दस्त्वभ्यधावत् ।

ततः क्रुद्धो हृषीकेशस्तं जघान शिल्पीमुखैः ॥

[(L. 1) D₂ आयातं तं (for आपतन्तं). — (L. 2) T₂
शरैः (for ततः). — (L. 5) D₂ M₁-s प्राहरद्दानवं तं तु (for
' '). — (L. 6) D₂ M₁-s अवैक्षत् (for उदेषत्). — (L. 7)

यः सहस्रसमास्त्वेकः सर्वान्देवानपोथयत् ॥ ४५

यथा देवासुरं युद्धमभवद्भरतर्षभ ।

नानाप्रहरणाकीर्णं तथा घोरमवर्तत ॥ ४६

ततः शार्ङ्गविनिर्मुक्तैर्नानावर्णैर्महाशरैः ।

गरुडस्यो महाबाहुर्निजघान महासुरान् ॥ ४७

T1 वीर (for विद्ध). — Ds om. lines 8-9. T4 om. line 9.]

— (L. 26) Ns V1 ततः ; Bs T1 Gs वपुः (for पुनः). Ds अथान्येन वपुः कृष्णः ; T2. 3 G1. 4. 5 M4 शरणैकेन कृष्णम्तु (for °). Dn [आ]शुगेन (for शितेन). — (L. 27) V3 पुनश्च (for रिप्रश्च). — (L. 28) Gs M4 पथान (for ममार). Gs M4 ममार (for पथान).]

— T1 om. (hapl.) 45^{ef}. V3 Ds. 4 read 45^{ef} after 1046*. — °) K N2. 3 V1. 3 B1. 2 Dn1 Ds D1-3 T4 G2 सहस्रं (for 'स'). M1 3-समस् (for समाम्). — °) K1-3 N V B Dn Ds D2. 3 T4. 4 G2. 3. 5 अयोधयन् ; Ds अपीडयन् ; Ds अबाधयन् (for अपोथयन्). Ds सर्वान्देवानपोथयत्. — After 45, K2 N2. 3 V B Dn Ds Ds. 6 T G M4 ins. :

1052* निसुम्भं पतितं दृष्ट्वा हयग्रीवः प्रतापवान् ।

• शिलां प्रगृह्य महतीं तोलयामास दानवः ॥

आविध्य सहस्रा युक्तः शिलां शैलसमप्रभः ।

गृहीत्वा दिव्यपात्रेन्यमस्त्रमस्त्रविदां वरः ॥

• दिव्यास्त्रेण शिलां विष्णुः सप्तधाकृत तेजसा । [5]

तद्विशर्ष्य महाबाहो पानयामास भूतले ॥

[(L. 1) T4 निहत् (for पतित). Dn Gs सुमोक्षम् (for प्रतापवान्). — (L. 2) Ds दीपता तु (for महती). V3 B2 Dn1 Ds तुल्यमानः (for °). — (L. 3) T1 Gs अविध्यत् (for 'व'). Ns V1 Dn D T3 G2 [अ]मस्त्रः ; T2 G1. 4 युक्तां (for युक्तः). K2 Gs आविध्य कृतसप्तधावम् (for °). N3 V Dn Ds Gs सप्तप्रभः (for सप्तप्रभः). T4 G1 शिला शैलसमा प्रभुः (for °). — (L. 4) T1 प्रगृह्य (for गृहीत्वा). T2. 3 G1. 3-5 M4 प्रगृह्य दिव्य पात्रेन्यम् (for °). Ds M4 अस्त्रविदां (for अ'). — (L. 5) V2 B2 T G1. 3-5 सप्तधा कृतसप्तधा (for °). — After line 5, T1-3 G1. 3-5 M4 ins. :

1052A* ततः कुब्जो हयग्रीवः संदधे यन्त्रं धनुम् ।

[Gs हयग्रीवः (for हयग्रीवः).]

— (L. 6) T1-3 G1. 2. 3 M4 हरिश्चापं (for महाबाहो).]

T1 G1. 3-5 M4 cont. : M1-3 ins. after 45 :

1053* ततः कुब्जो हयग्रीवश्चापमादाय चापरम् ।

केशवं विविधैश्चाक्षैराजघान तदा युधि ।

[(L. 2) Gs अभेरू ; M1 3-5 श' (for वा').]

Gs cont. :

महालाङ्गलनिर्मिन्नाः शरस्त्रनिपातिताः ।

विनेशुर्दानवास्तत्र समासाद्य जनार्दनम् ॥ ४८

केचिच्चक्राग्निनिर्दग्धा दानवाः पेतुरम्बरात् ।

संनिकर्षगताः केचिद्रतासुविकृताननाः ॥ ४९

तं जघान महाघोरं हयग्रीवं महासुरम् ।

C 6871
S 2. 62. 86
P 2. 62. 86

1054* तच्चापि च धनुश्छिन्त्वा पातयामास केशवः ।

— After 45, S1 reads 47^{ab} and B1 reads the same after 1052*, both repeating it in its proper place.

46 M4 om. 46-49, T4 G2 read the same twice. — °) K2 पूर्वम् (for युद्धम्). — °) Ds T2. 3. 4 (second time) Gs अभययुद्धपूर्वम्. — °) T1. 4 (second time) G1. 3. 5 M1 3 अतिः ; G2 (second time) तदा (for तथा). V3 युद्धम् (for घोरम्).

47 For the repetition in T4 G2, cf. v. l. 46. M4 om. 47 (cf. v. l. 46). S1 B1 read 47^{ab} for the first time after 45 and 1052* respectively. — °) S1 (both times) K1. 4 N1 B1 (second time) D1. 2. 3 T1-3. 4 (second time) G1. 2 (second time) M1-3 तत्र (for ततः). K2 N2. 3 V B1 (first time 1. 2. 3 Dn Ds T4 G2 (last two first time) ततस्तैः शार्ङ्गनिर्मुक्तैः. — °) Ds T1-3. 4 (second time) G1. 3-5 शिलीमुखैः (for महाशरैः). — After 47, Gs ins. 1055*.

48 For the repetition in T4 G2, cf. v. l. 46. M4 om. 48 (cf. v. l. 46). Gs om. 48-49. — °) K1 हल्- (for महाः) S1-विच्छिन्नाः ; K2 D1 निर्मिन्नाः (for निर्मिन्नाः). — °) K1 शङ्खस्त्रः ; K2. 3 N1 Dn2 Ds1 D1 T4 (first time) शङ्खशक्तिः ; V3 शरस्त्रः ; Ds. 3 स्त्रशक्तिः ; Ds शङ्खध्वनि- (for शरस्त्रः). — °) Ds T1. 2. 3 G2 (last two second time) विनन्दुर (for 'शुर'). K2 N2. 3 V B2. 3 Dn Ds1 Ds. 6 T4 G2 (last two first time) सर्वे (for तत्र). — °) T4 (second time) तमासाद्य (for स').

49 For the repetition in T4 G2, cf. v. l. 46. M4 om. 49 (cf. v. l. 46). Gs om. 49 (cf. v. l. 48). — °) K1 केचिच्चक्राग्निनिर्मिन्नाः ; K2. 4 N1. 2 B Ds D1-3 'क्राग्निना दग्धा ; V3 'चाग्निनिर्दग्धा. — °) K1 आहवे (for अम्बरात्). — °) K2 D2. 3 G2 (first time) गदासि- (for गतासु-). S1 गतासुविकृता हताः ; T1-3. 4 (second time) G1. 3 (first time) 3 M1-3 गदासिनिपातिताः. — Ds T G1. 3 M1-3 ins. after 49 : Gs after 47 :

1055* गरुडस्य हताः पक्षैः केचिन्मथितमस्तकाः ।

केचिद्धनु प्रहारैश्च पातिता धरणीतले ।

केचित्तलनिपातैश्च पक्षपातैश्च पक्षिणः ॥

C 6873
B 2. 63. 86
P 2. 63. 86

अपारतेजा दुर्धर्षः सर्वयादवनन्दनः ॥ ५०

मध्ये लोहितगङ्गस्य भगवान्देवकीसुतः ।

अलकायां विरूपाक्षं पाप्मानं पुरुषोत्तमः ॥ ५१

[(L. 2) Ds शान्तिता ; T1. 3. 4 G1. 3. 5 पतितैर् (for पातितैः). — (L. 3) T1-3 G1. 3 M2 -वातैश्च (for the first -पातैश्च). T4 ताडिता (for पक्षिणः). T2. 3 G1. 3 तलवतिश्च ताडिताः (for ^१).]

Ds T2. 3 G1. 3 cont. : K2 N2. 3 V B Dn Ds Ds T4 G2. 4 ins. after 49 :

1056* असृजन्शरवर्षाणि वृष्टिमन्त इवाम्बुदाः ।
विकृताङ्गासुराः सर्वे कृष्णबाणप्रपीडिताः ॥
शोणितकाक्ष इदमन्ते पुष्पिता इव किंशुकाः ।
व्यव्रवन्त सुवित्रस्ता भग्नकाक्षित्रयोधिनः ॥
पुनश्च क्रोधरक्षाक्षो वायुवेगेन दानवः । [5]
दक्षव्यामोचिष्ठं वृक्षं समारुह्य वनस्पतिम् ।
वृक्षमुत्पाट्य वेगेन प्रतिगृह्णाभ्यधावत ॥
चिक्षेप सुमहावृक्षं शिक्षया तु घनाकृतिः ।
वृक्षवेगानिलोद्धतः शुश्रुवे सुमहास्वनः ॥
ततः शरसहस्रेण खरमाणो जनार्दनः । [10]
नैकधा तं प्रविच्छेद चित्रभक्तिनिभाकृतिम् ॥
पुनश्चैकेन बाणेन हयग्रीवस्य चोरसि ।
विस्फाद्य स्तनयोर्मध्ये सायको ज्वलनप्रभः ।
विवेश सोऽतिवेगेन हृदं भिरवा विनिर्गतः ॥

[(L. 1) G2 व्यसृजन् (for अ^१). T2. 3 G1. 3 व्यसृजन्तः (T3 G2 'वृक्ष') वर्षाणि (for ^२). — (L. 2) V2 विकृता दानवः सर्वे (for ^३). — (L. 3) T4 शोणितगङ्गाः स्म इदमन्ते (for ^४). — (L. 4) N2 नृपि ; T3 G2 मय- (for नृपि-). Dn G2 विद्रवन्ति स्म पिच्छकाः ; T4 G1 विद्रवन्तो भयत्रस्ता (for ^५). — T2. 3 G1. 4 om. lines 5-14. — (L. 5) K2 Ds तुकोधः ; N2 V1. 3 B G2 तु क्रोध- (for च क्रोध-). Ds T4 पुनस्तु क्रोध- ताव्राक्षो (for ^६). — (L. 6) K2 व्यामायनः ; T1 -व्यामिश्रितः ; G2 व्यामोचिष्ठं (for 'विच्छिन्न'). V1 Ds1 G2 समारुह्य (for 'रुह्य'). — (L. 7) N2 V1. 3 B1 तं प्रगृह्य ; B2 संघ- (for प्रति-). V2 Ds Ds प्रगृह्य तमधावत ; G2 तं प्रगृह्य च माधवे (for ^७). — (L. 8) N2 Ds. 4 T4 G2 स ; Dn1 G2 [आ] शु (for सु-). V2. 3 भिक्षवन्तो घनाकृतिम् (for ^८). — (L. 10) K2 Ds T4 यमम नो (for 'व्यमाणो'). — (L. 11) G2 अनेकधा तं विच्छेद (for ^९). Ds -निभाभिनः ; T4 G2 -निभाकृतिः (for 'कृतिम्'). — (L. 13) K2 सायकैर्ज्वलनप्रभैः (for ^{१०}). — (L. 14) K2 Dn Ds वृष्टि (for हृष्ट-).]

— After the above, T G1. 3. 5 M1-3 read 52^{abc} repeating 52^{ab} in its proper place.

50 G1 om. 50-51. — ^१) Ds [अ]सुरं (for महा-).

अष्टौ शतसहस्राणि दानवानां परंतपः ।

निहत्य पुरुषव्याघ्रः प्राग्ज्योतिषमुपाद्रत् ।

तं च पञ्चजनं घोरं नरकस्य महासुरम् ॥ ५२

— ^१) K2 N2 V1. 3 B2. 3 Dn Ds Ds. 4 T4 G2 महावकम् ; Ds सबाणधवम् (for महासुरम्). — N1 om. 50°-51^d. Dn1 om. 50°-53^d. — ^२) T1-3 G1-3. 5 अवार्थ- (for अपार-). K2 अपारतेजोदुर्धर्षः ; M2 अवतार्यं महानेजाः. — ^३) K2 V2 B2 Ds Ds. 4 T4 स वै (for सर्व-).

51 N1 Dn1 G1 om. 51 (cf. v. l. 50). — ^४) K2. 4 Ds -गन्धस्य ; Ds -रागस्य ; Ds T1-3 G1. 3 M1 -गङ्गाया ; G2 -भागाया ; M1-3 -गङ्गायां (for -गङ्गस्य). — K2 om. 51^{ad}. — ^५) N2. 3 V B Dn2 Ds Ds. 4 जौदकायाः ; D1 तोदकायाः ; Ds जौदकेयः ; Ds ऊर्ध्वकायः ; T4 घोरकायः ; G2 उदकायां (for अलकायां). — After 51, Ds T G1. 3-5 M read 52^{ad}.

52 Dn1 om. 53 (cf. v. l. 50). T G1. 3. 5 M1-3 read 52^{abc} after 1056* repeating 52^{ab} here. — ^६) K2 V2 अष्टौ दशः ; Ds T1-3 G1-3. 5 (last seven both times) M1 3 (all second time) अष्टाशीति- (for अष्टौ शत-). — ^७) Ds T1-3 (last three second time) G2 (first time). 3. 5 (both second time) दुरात्मनाम् ; G1 (second time) 4 M1 3 (last three second time) महात्मनाम् (for परंतपः). — T G2 3 M ins. after 52^{ad} : Ds after 52^{ad} :

. 1057* बाणप्राकारमध्ये तु जघान पुरुषोत्तमः ।

— After the above, Ds T G1. 3-5 M1-3 ins. a passage given in App. I (No. 28), while Ds ins. it after 52^{ad}. — After App. I (No. 28), T1. 3 G1 M1 ins. :

1058* जनमेजयः ।

भगवन्भोनुमिच्छामि विल्लरेण कथामिमाम् ।

अवधीक्षरकं कृष्णः कथं वद तपोधन ॥

— Ds T G1-3. 5 M read 52^{ad} after 51. — ^८) V2 B2 इत्या (for तं च). Ds T G1. 3-5 पञ्चनदं (for 'जन'). V2 B2 नाम (for घोरं). K2 N2. 3 V1. 3 B1. 3 D (Dn1 om.) इत्या (Dn2 मत / पञ्चनदं नाम (B1 Ds2 D1 4 चैव) ; K2. 4 G2 ततः पञ्चजनं चैव. — ^९) Ds T G1-3 M नरकं च ; G1 हयग्रीवं (for नरकस्य). K2 Ds महत्तरम् (for महासुरम्). S1 K1 निजघान महावकम् (K1 'हः'). — After 52, K2 ins. 1058°.

53 Before 53, some Mss. ins. वैशंपायनः. Dn1 om. 53 (cf. v. l. 50). Ds om. 53. — ^{१०}) B2 T4 पुरं (for तपः). — K2 Ds om. 53^{ad}. — ^{११}) T G1. 3-5 पुरमासाद्य कृष्णस्तु. — ^{१२}) K2. 3 N2 Dn2 Ds D1-4 G2 पुरं तजाम- वग्महन्. — K2 ins. after 52 : N2. 3 V B Dn2 Ds G2

ततः प्राग्ज्योतिषं नाम दीप्यमानमिव श्रिया ।
पुरमासादयामास तत्र युद्धमभून्महत् ॥ ५३

after 53 : Dn after 50^{ab} : Ds after 53^{ab} :

1058* ततः प्राग्ज्योतिषं पाञ्चजम्यं महाबलः ।
शुश्रुवे सुमहाशब्दः संवर्तननिन्दो यथा ॥
श्रूयते त्रिषु लोकेषु भीमगम्भीरनिस्वनः ।
तं श्रुत्वा नरकश्चासीत्कोपसरकलोचनः ॥
लोहचक्राष्टसंयुक्तं त्रिनखप्रतिमं रथम् । [5]
रत्नकाञ्चनचित्राण्यं वेदिकाभोगविस्तरम् ॥
वज्रध्वजेन महता काञ्चनेन विराजितम् ।
हेमवर्णपताकाभ्यं वैदूर्यमणिक्चरम् ॥
युक्तमश्वसहस्रेण रथं पररथाहजम् । [10]
लोहजालैश्च संछन्नं चित्रभक्तिविराजितम् ॥
रथमध्यगतो वीरः ससंध्य इव भास्करः ।
नानाप्रहरणाकीर्णं रथं हेमपरिष्कृतम् ॥
वज्रं तथोरञ्चदमिन्दुवर्णं
व्यामदमुक्तानलनुसृत्यतेजाः ।
किरीटमूर्धार्कहुताशनाभः [15]
कर्णौ तथा कुण्डलयोज्वलन्तौ ॥
धूम्रवर्णा महाकाया रक्षाक्षा विकृताननाः ।
नानाकवचिनः सर्वे दैत्यदानवराक्षसाः ॥
लज्जचर्मधराः केषिकेषिन्नीरसंवृताः । [20]
शक्तिहस्तास्तथा केषिच्छूलहस्तास्तथापरे ॥
गजवाजिरथैश्च चालयन्तश्च मेदिनीम् ।
निर्वयुर्नगराच्छूराः सुसंनद्धाः प्रहारिणः ॥
वृत्तो दैत्यगर्णः सार्धं नरकः कालसंनिभः ॥
भेरीशङ्खमृदङ्गानां पणवानां सहस्रशः । [25]
वाद्यमानान्स्य शुभ्राव जीमूतनिन्दोपमम् ॥
यतः कृष्णस्तनो गत्वा सर्वे ते विकृताननाः ।
परिवार्य गरुमन्तं सर्वे युध्यन्त मंगताः ।
महता छादयामासुः शरवर्षेण सैनिकाः ॥
शक्तिशूलगदाप्रासांसोमरान्मायकान्बहून् । [30]
जाकाशं छादयामासुर्विमुखस्तः सहस्रशः ॥
कृष्णः कृष्णाम्बुदाकारः शार्ङ्गं गृह्य धनुस्ततः ।
विस्फार्य सुमहत्पापं धनुर्जलनिस्वनम् ॥
व्यसृजच्छरवर्षाणि दानवानां जनार्दनः ।
शरवर्षेण तत्सैन्यं व्यद्वजनु महाहवान् ॥ [35]
तद्युद्धमभवदंशं घोररूपेण रक्षसा ॥
अप्रच्युदाश्च ते सर्वे कृष्णबाणप्रपीडिताः ।
केषिच्छिन्नभुजाश्चैव प्लिन्नप्रविशिराननाः ।
केषिचक्रविधाप्लिन्नाः केषिद्वाणार्दितोरसः ॥
केषिदिग्धाकृताः शक्त्या गजाश्वरथवाहनाः । [40]
केषिकौमोदकीभिजाः केषिचक्रविदारिताः ॥

तत्रासीन्नरकेणास्य युद्धं परमदारुणम् ।

यत्समासेन वक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ ५४

C 4898
B 2. 63. 110
P 2. 63. 110

एवं विपोथिता सर्वा गजाश्वरथवाहिनी ॥

[(L. 1) K₂ Dn Ds G₂ ततः प्रध्माप्य तं शङ्खं (G₂ शङ्खं
स्वं) (for ^a). — (L. 2) K₂ V₈ संवर्तननिन्दोपमः (for ^b).
— (L. 3) Dn मेघ- (for 'भीम-'). — (L. 4) G₂ श्रीमान्
(for चासीन्). — (L. 5) Dn₂ लौहं च काष्ठसंयुक्तं (for ^a).
— (L. 7) N₂ चक्र- (for वज्र-). G₂ विराजता (for 'जितम्').
— (L. 10) V₂ -रश्मि- ; G₂ -पाङ्क्ति- (for -भक्ति-). — (L.
11) V₂ -मध्ये गतो (for -मध्यगतो). V₁ नोयदः (for भास्करः).
— (L. 13) V₈ तथोरःस्थलम् (for 'रच्छदम्'). — (L. 14)
V₁ 2 व्यानदमिन्द्रा (V₁ 'मुक्ता')नल- (for 'मुक्तानल-'). — (L.
15) V₁ हुताशनप्रभः ; Dn 'शनाभं' (for 'शनाभः'). — (L. 16)
K₂ कर्णौ ; Ds₁ कर्णौ (for कर्णौ). K₂ Ds उज्ज्वलम् (for 'न्तौ').
V₈ कर्णं तथा कुण्डलमुज्ज्वलं च. — (L. 19) K₂ B₁ 2 Dn Ds
Ds G₂ केषिन्नीरसनुभूतः (for ^b). — (L. 21) Ds -सह-
स्रोपैश्च (for -रथोपैश्च). Ds₁ कालयन्तश्च (for चा^a). — (L.
22) Bom. Poona eds. G(ed.) सर्वे (for शूराः). K₂ स्व-
नद्धाः ; Dn G₂ संनद्धाः सं- (for सुसंनद्धाः). — (L. 23) K₂
Dn Ds सर्वैर् (for सार्धं). — (L. 24) K₂ Dn Ds पट्टहानां
(for पणवानां). — (L. 25) Bom. Poona eds. G(ed.) वाद्य-
मानानि शृण्वन् (for ^a). V₈ -निन्दोपमान् ; Ds Ds 'पमः' (for
'पमम्'). — (L. 27) Ds युध्यन्ति (for युध्यन्त). — (L.
28) K₂ सक्तिनाश्च (for महता). — (L. 29) K₂ Dn -पाशांस्य ;
G₂ -याज- (for -प्रामाण्य). — (L. 31) K₂ Dn Ds G₂ शार्ङ्ग-
धन्वा इतस्ततः (for ^b). — (L. 32) K₂ विस्फूर्जयन् (for
विस्फार्य म-). V₂ महा- (for धनुर्). — (L. 34) K₂ Ds
विदाव्य नु महाबलः ; Dn G₂ विध्यये तु महद्वलम् (for ^b).
— Line 35 = line 1 of 1060*. — (L. 35) K₂ तुमलं लोम-
हर्षणम् (for ^b). — (L. 36) K₂ Dn Ds G₂ ममायुधाश्च
(for ममयूधया). — (L. 37) V₃ -विशेषः (for -विराननाः).
K₂ V₁ Dn केषिच्छिन्नभुजाः (for ^b). — (L. 38) K₂ B₁
Dn Ds G₂ चैर् (for चक्र-). N₂ V₁ 2 B₂ 2 केषिचक्रैर्दिग्धा
भिजाः (for ^a). — (L. 40) K₂ Dn Ds G₂ शर- (for
चक्र-). — (L. 41) Bom. Poona eds. G(ed.) विमथिता
(for विपो^a), and नरक- (for गजाश्व-).]

54 Ds. 6 G₂ M₁-s om. 54-56. — ^a) Dn [ए]व (for
[अ]स्य). T G₁ 2 s M₂ तथोरेव (M₂ 'वं') महाराज. — ^a)
T₁-s G₁ 2 s M₂ तत् (for यन्). K₂ सामस्त्येन (for समा-
सेन).

55 Ds. 6 G₂ M₁-s om. 55 (cf. v. 1. 54). — ^a) V₁
-सिंहानां (for -संघानां). T₂ त्रासनः सर्वभूतानां. — ^a) T₁ 2
G₁ 2 s M₂ माधवं (for मधुवन्). — After 55, K₂ N₂ 2
V B Dn Ds Ds G₂ ins. :

श्रासनः सुरसंधानां नरकः पुरुषोत्तमम् ।
 योधयामास तेजस्वी मधुवन्मधुसूदनम् ॥ ५५
 मुहूर्तं योधयामास नरकं मधुसूदनः ।
 अथोग्रचक्रश्रेण प्रदीप्तेनाकरोद्विधा ॥ ५६
 चक्रद्विधाकृतं तस्य शरीरमपतद्भुवि ।

विभक्तं क्रकचेनेव गिरेः शृङ्गं द्विधा कृतम् ॥ ५७
 भूमिस्तु पतितं पुत्रं निरीक्ष्यादाय कुण्डले ।
 उपातिष्ठत गोविन्दं वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ५८
 दत्तस्त्वयैव गोविन्द त्वयैव विनिपातितः ।
 इमे ते कुण्डले देव प्रजास्तस्यानुपालय ॥ ५९

इति श्रीहरिवंशे एकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

C 4878
 B 2. 63. 110
 P 2. 63. 110

1059* क्रोधरक्षाक्षवदनो नरकः कालसंनिभः ।
 जग्राह कार्मुकं वीरः शक्रचापमिवोष्णितम् ॥
 तथार्ककिरणप्रख्यं बाणं जग्राह केशवः ।
 दिव्येनास्त्रेण समरे पूरयामास तं रथम् ॥
 उत्तमास्त्रं महापातं मुमोष नरको बली ॥ [5]
 वज्रविस्फूर्जिताकारमायान्तं वीक्ष्य केशवः ।
 चिच्छेदास्त्रं महाभागश्चक्रेण पुरुषोत्तमः ॥
 व्यहनत्सारथिं चास्य शरैकेण जनार्दनः ।
 सरथं सध्वजं साश्वं जघान दशभिः शरैः ॥
 तनुत्रं चैव चिच्छेद शरेण मधुसूदनः । [10]
 ततो विमुक्तकवचः सर्पस्येव तनुर्यथा ॥
 हताशो विरथो वीरो वितनुत्रश्च दानवः ।
 जग्राह विमलज्वालं लोहभारार्पितं ददम् ।
 भाविष्य सहसा मुक्तं शूलमिन्द्राशनिप्रभम् ॥
 तदापततु संप्रक्ष्य शूलं हेमपरिष्कृतम् । [15]
 द्विधा छिन्नं क्षुरग्रेण कृष्णनाडुतकर्मणा ॥

[L. 1) Ns नरकः (for 'नरकः'), B1 नयनो (for 'वदनो'),
 Ks Ba Dn Ds Ds Gs क्रोधरक्षाक्षवदनो (for ' '), Ks Ds
 घन- (for 'काकः'), — (L. 2) V2 जग्री वज्रम् (for 'शक्रचापम्'),
 — (L. 4) V1 दम् (for 'रथम्'), Gs जग्राहयामास दानवम्
 (for ' '), — (L. 5) Ks Dn Ds Gs महीभूतः (for 'महापातं'),
 — (L. 6) V1, 2 वज्रविस्फूर्जिताकारम् (for ' '), Ks Dn Ds
 वज्रयामास तं वीरं वज्रविस्फूर्जितानलम्. — (L. 7) Bom.
 Poona eds. वज्रेण मधुसूदनः (for ' '), — (L. 8) V B1, 2
 Ds1 न्यहनत् (for 'व्य'), Bom. Poona eds. सरथं (for
 सारथि), Gs स श्रेण (for 'श्रेण'), — (L. 9) Ns वाश्वं ;
 Ba सार्थं (for 'साश्वं'), — (L. 10) Ns दशभिः (for 'शरेण'),
 — (L. 12) Dn द्रवि रणे (for 'विमो'), Gs गताशोऽपि रणे
 वीरो (for ' '), — (L. 14) Ba युक्तं (for 'मुक्तं'), Ks शूल-
 शूलनिप्रभम् (for ' '), — (L. 16) Ks क्षुरग्रेण ; V1 B Dn
 Ds क्षुरास्त्रेण ; V2 कृष्णास्त्रेण (for 'क्षुरग्रेण').]

Ns, 2 V1, 2 B Ds Ds cont. : S1 K1, 2 D1, 2 ins.
 after 55 :

1060* तद्युद्धमभ्यर्द्धोरं घोररूपेण रक्षसा ।

शक्रपातमहापातं नरकेण महात्मना ॥

[K1, 2 D1, 2, 3 om. line 1. — (L. 2) Ns उत्तमास्त्रं (for
 शक्रपात-), K1, 2 D1 महापातं (for 'पातं'), V1, 2 B Ds
 उत्तमास्त्रं महापातं ; Ds शक्रपातमहापातं (for ' ').]

56 Ds, 2 Gs M1, 2 om. 56 (of. v. 1. 54). T G1, 2, 3
 om. 56. Ms om. 56^{ad}. — ' ') S1 मुहूर्तं योधयित्वा तु.
 — ' ') S1 प्ररीत- (for 'अथोग्र'), — ' ') S1 द्विधाकरोत् (by
 transp.).

57 ' ') Ds, 2 T1, 2 G1, 2, 3 M द्विधाकृतं तु चक्रेण. — ' ')
 S1 Ks T G1, 2-3 Ms विभक्तं (Ks 'विभक्तं' कुलिशोनेव ; V2
 'क्तं क्रकचेनेव ; Gs 'क्तं करपत्रेण. — ' ') S1 Ds T2 G1
 गिरि- (for 'गिरेः'), Ns V B उत्तमास्त्रं महीभूतः (V2
 'गतम्'). — After 57, Ks Ns V B Dn Ds D1, 2, 3 Gs
 ins. :

1061* कृष्णमासाद्य देवेशं जगामास्तमिवांशुमान् ॥
 चक्रोश्चिन्ननिकृताङ्गमुत्तमं पतितं रणे ।
 वज्रेणेव विनिमिषं यथा गैरिकपर्षतम् ॥

[(L. 1) D1 राजेन्द्र (for 'देवेशः'), D1 तदाम्बुः ; Ds, 2 स
 दानवः (for 'इवांशुमान्'), — (L. 2) D1, 2 चक्रोश्चिन्ननिकृताङ्गोऽसौ ;
 Bom. Poona eds. चक्रोश्चिन्ननिकृताङ्गोऽसौ (for ' '), D1, 2 दानवः
 पतितो रणे (for ' '), — (L. 3) V1, 2 B2, 3 विनिमिषं च (for
 विनिमिषं), Gs वज्रेणेव च निमिषं (for ' ').]
 D1, 2 cont. :

1062* तं हरया नरकं भीमं विष्णुर्वायववन्दनः ।
 मुमुदे त्रिपुरं हत्वा पुरेण त्रिपुराभक्तः ॥

58 T1 om. 58^{ad}. — ' ') T1 भूमेस् (for 'भूमिस्'), — ' ')
 B कुण्डलम् (for 'ले'), — ' ') S1 उपतिष्ठति गोविन्द- — ' ')
 K1 Ds देवम् (for 'देवम्').

59 After 59^{ad}, K Ns, 2 V B Dn Ds D1-2 Gs ins. :

1063* यथेच्छसि तथा क्रीड बालः क्रीडनकैरिव ।

[Ks [अ]र्हसि (for [इ]च्छसि), Ks दास्तः (for 'बालः'),]
 — After the above, Ks D1, 2, 3 (marg.) read 92. 8^{ad}
 repeating it in its proper place.

९२

वैशंपायन उवाच ।

निहत्य नरकं भौमं वासवोपमविक्रमः ।

वासवावरजो विष्णुर्ददर्श नरकालयम् ॥ १

अथार्थगृहमासाद्य नरकस्य जनार्दनः ।

ददर्श धनमक्षय्यं रत्नानि विविधानि च ॥ २

मणिमुक्ताप्रवालानि वैदूर्यस्य च संचयान् ।

महारजतकूटानि तथा वज्रस्य संचयान् ॥ ३

जाम्बूनदमयान्यत्र शातकुम्भमयानि च ।

प्रदीप्तज्वलनाभानि शीतराश्मप्रभाणि च ।

शयनानि महार्हाणि तथा सिंहासनानि च ॥ ४

हिरण्यवर्णं रुचिरं शीतरश्मिसमप्रभम् ।

ददर्श च महच्छत्रं वर्षमाणमिवाम्बुदम् ॥ ५

जातरूपस्य शुभ्रस्य धाराः शतसहस्रशः ।

वरुणादाहृतं पूर्वं नरकेणेति नः श्रुतम् ॥ ६

यादृशं तु गृहे दृष्टं नरकस्य धनं बहु ।

न वै राज्ञा कुबेरेण न शक्रेण यमेन च ।

— °) Ś1 दिव्ये (for देव). — °) Ks त्वस्य (for तस्य).

— After 59, Ds Ti-s G1. 3-s M ins.:

1064* निर्विघ्नमृषयो देवाश्चरन्तु विगतज्वराः ।

प्रजाश्चरन्तु सुखिनस्तत्र देव प्रपालनात् ।

निर्विघ्नं ब्राह्मणा देव भूयामुस्तत्र शासनात् ॥

इत्युक्त्वा सा ददौ तस्मै कुण्डले लोकविश्रुते ।

अन्तर्धानं गत्वा देवी तदा भर्तृममीपतः ॥ [5]

[(L. 2) T3 G1. 4. 5 च सन्तु (for चरन्तु). T3 G3 M सुखिताम् (for 'नम्'). Ds देवेश (for देव प्र-). M3 तत्र देव कृपाबलात् (for 'त'). — Ds om. line 3 — (L. 3) T1. 1. M निर्विघ्ना (for 'गै'). — (L. 5) Ds अन्तर्धानं (for 'धानं')]

COLOPHON om in N1. — *Mention of the Epi-*: Ks B3 Ds1 T3. — *Mention of Khṛda*: K3 V B Dn Ds D1. 2. — *Adhy. name*: S1 K N2. 3 V B D T1 G2. 3 M1-s नरकवधः; T3. 1 G1 नरकासुरवधः. — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ks (marg.) 117; V1 123; V2 B3 122; V3 131; Dn Ds3 D4 118; D1 114; D3 127; T1. 3 G3 M 132; T3 G3 124; T4 125; G3 135. — *Śloka no.*: Dn1 130; D3 120; D1 65.

92

1 N1 om. 1-16. — °) K2. 4 B1 Dn D1 T2 G1. 3. 4 M4-विक्रमम् (for 'मः').

2 N1 om. 2 (cf. v. l. 1). — °) Ś1 [अ]प्यगृहम्; D1 G3 [अ]स्य गृहम्; T1-s G1. 3. 3 M4 [अ]न्तर्गृहम् (for [अ]र्गम्). — °) T3. 3 G1. 4 M3 'पुरात्मनः' (for जनार्दनः).

3 N1 om. 3 (cf. v. 1. 1). — °) S1 om. (hapl.) 3°-4°. — °) N3 (marg. as in text) B1 D3-प्रवालस्य; T1-s G1. 3. 4 M 'काञ्च' (for 'कानि'). — °) Some Mss. वैदूर्यस्य.

K1 N2. 3 V1. 3 B D2-6 G3 संचयम्; Ds 'यः' (for 'यान्'). — Ds G4 M1. 2 om. (hapl.) 3°; N2 reads it twice. — °) K2 N2 (second time). 3 V1 D1. 5 तथा (for महा-). D3 कूटं च (for कूटानि). K1 Ds2 मामारगल्वकूटानि; K3. 4 B Dn Ds1 मसारगल्व (K4 'रत्न' कूटानि; N2 (first time) सारगल्वकं; V2 तथा राजतं; V3 अथो रजतं; D1 (sec. m.) हेमादिधातुं; D3 तथा रजतकूटांस्तांस्; T1-s G1. 3. 3 M3. 4 मकुटानि विचित्राणि; T4 विविधानां च वज्राणां. — D1 reads 3° twice. — °) N2 (second time) रत्नस्य; D4 (second time) वैदूर्य- (for वज्रस्य). K2 N3 (marg. as in text) B2 D3 G2 संचयम्. K3 T1-3 G1. 3. 3 M3. 4 स्फा (G1 स्फ-) टिकस्य च संचयान्; B3 तथा रत्नस्य संचयम्.

4 N1 om. 4 (cf. v. l. 1). — °) S1 om. 4° (cf. v. l. 3). — °) B3 [अ]स्य (for [अ]त्र). Ks Dn1 D4 जाम्बूनदनिभान्य-श्यन्. — °) D4-निभानि (for-मयानि). — K2 B1 om. (hapl.) 4° 4°. — °) N2 प्रदीप्तानि (for शयनानि).

5 N1 om. 5 (cf. v. l. 1). — °) K2. 4 B2 D3 D1. 3-6 T G1-4 M4-दण्ड-; N2. 3 V1. 3 D2 G3-दण्ड- (for-वर्ण-). — °) N3 V1 B1. 3 D1. 6-सु- (for च). V3 D3. 4 M4 ददर्श तन्महाछत्रं. — °) K4 [अ]म्बरम् (for [अ]म्बुदम्).

6 N1 om. 6 (cf. v. l. 1). — °) N2 V1 D3 शुभ्रस्य; D4 रूपस्य (for शुभ्रस्य). K4 जातरूपसहस्रस्य. — °) G3 भाराः (for धाराः). — °) T1. 3 G3-3 M4 वि- (for नः).

7 N1 om. 7 (cf. v. l. 1). — °) K1. 4 D1. 4 (marg.) यावद्वर्त्तनं; K2 Dn3 D3 G2 यादृगर्थः; N2. 3 V B1. 3 D3. 3 T4 यावदर्थः; B3 यावद्वर्त्तन-; D3 D3. 6 M1. 3 यावदर्थ-; T1-s M4 यावदिष्ट- (for यादृशं तु). K3 Dn1 यादृगर्थं गृहे दृष्टो; M2 यावदर्थं गृहे दृष्टा. — °) S1 धनं महत्; K3 Dn निचि-र्महान् (for धनं बहु). — °) S1 K3 V3 B3 Dn न वै राज्ञः

C. 3922
B. 2. 64.
P. 2. 64.

रत्नसंनिचयस्तादृष्टपूर्वो न च श्रुतः ॥ ७
हते भीमे निसुन्दे च हयग्रीवे च दानवे ।
उपनिन्युस्ततस्तानि रत्नान्यन्तःपुराणि च ॥ ८
दानवा हतशिष्टा ये कोशसंचयरक्षिणः ।
केशवाय महार्हाणि यान्यर्हति जनार्दनः ॥ ९
दानवा ऊचुः ।

इमानि मणिरत्नानि विविधानि वसूनि च ।
भीमरूपाश्च मातङ्गाः प्रवालविकृताङ्गुशाः ॥ १०
हेमसूत्रमहाकक्ष्याश्चापतोमरशालिनः ।
रुचिराभिः पताकाभिर्वसाना विविधाः कुथाः ॥ ११
ते च विंशतिसाहस्रा द्विस्तावत्यः करेणवः ।

कुबेरस्य. — ^a) Ś1 Ks Vs Bs Dn न शक्रस्य यमस्य च;
Ks शक्रस्य च यमस्य वा; Ds, s Gs शक्रेण न (Ds 'णाथ')
यमेन च; T1 यमेन वरुणेन च; M1, s न यक्षेण यमेन वा.
— ^b) T3 G1 रत्नस्य (for रत्नसं). K1 रत्नसंचयमस्मादङ्ग;
Ks न रत्नानां स निचयस्. — ^c) Ks तादृष्टपूर्वो; Vs दृष्टपूर्व
(for 'पूर्वो'). Ś1 K1 दृष्टपूर्वं न च श्रुतम्.

8 N1 om. 8 (cf. v. l. 1). Ks D1, s, s (marg.) read
8^{ad} for the first time after 1063^a. — ^d) M1-s रत्ना-
न्यन्तःपुराणि ते.

9 N1 om. 9 (cf. v. l. 1). M1 om. 9^d-10^d. — ^e)
T1-s G1, s-s प्रदुस्ते च दानवाः.

10 N1 om. 10 (cf. v. l. 1). M1 om. 10^d (cf. v. l. 9).
— ^f) Ś1 -चर्याणि (for -रत्नानि). — ^g) K Ns Vs, s Bs
Dn Ds D1-2, s T4 Gs, s बहूनि (for वसूनि). Ś1 M1
रत्नानि विविधानि च. — ^h) Ks प्रवाला रुचिराङ्गुशाः.

11 N1 om. 11 (cf. v. l. 1). Ks om. (hapl.) 11.
— ⁱ) Ś1 K1-2 Ns, s V1 Bs Dn Ds D1-4 T3-4 G1, s, s
हेमसूत्रा (for 'त्र'). — ^j) Ś1 तोमराश्चापमालिनः; M1-s
तोमरावापशालिनः. — ^k) Ns शबला; D1 वसना; T1-s G1,
s-s M बहन्तो (for वसना). Ś1 वसना विविधाङ्गुशाः; K1
शबला रुचिराङ्गुशाः; Ks (before corr.) Dn Ds1 (marg.
as in text), s2 Ds, s, s (marg. as in text), s Gs शबला
रुचिराङ्गुशाः; Ns वयाना रुचिराननाः; Vs सवाला रुचिराः
कुथाः; B1 प्रवालरुचिराङ्गुशाः.

12 N1 om. 12 (cf. v. l. 1). — ^l) T1-s G1, s, s M
एते (for ते च). — ^m) Ks Ns, s B Dn Ds-4 Gs द्विस्ता-
वत्यः; D1 तावत्यश्च (for द्विस्तावत्यः). — ⁿ) Ks, s Vs Bs

अष्टौ शतसहस्राणि देशजाश्चोत्तमा हयाः ॥ १२
गोषु चापि कृतो यावत्कामस्तव जनार्दन ।
तावतीः प्रापयिष्यामो वृष्ण्यन्धकनिवेशनम् ॥ १३
आविकानि च सूक्ष्माणि शयनान्यासनानि च ।
कामव्याहारिणश्चैव पक्षिणः प्रियदर्शनाः ॥ १४
चन्दनागरुकाष्ठानि तथा कालीयकान्यपि ।
वसु यन्निषु लोकेषु धर्मेणाधिगतं त्वया ।
प्रापयिष्याम तत्सर्वं वृष्ण्यन्धकनिवेशनम् ॥ १५
देवगन्धर्वरत्नानि पद्मगानां च यद्वसु ।
तानि सन्तीह सर्वाणि नरकस्य निवेशने ॥ १६
स तत्सर्वं हृषीकेशः प्रतिगृह्य परीक्ष्य च ।

D1, s T G1, s अष्टादश. (for अष्टौ शत-). — ^o) T3 हयो-
त्तमाः (for [उ]त्तमा हयाः).

13 N1 om. 13 (cf. v. l. 1). — ^p) Ś1 गोषु (for
गोषु च). K1 अवेत्कामो; Ks V1, s Ds Gs अवेद्यावान्; Ks, s
Ns, s Vs Dn Ds D1, s-s अवेद्यावान्; B M1, s कृतो यावान्
(for कृतो यावत्). Ds (marg.) T G1, s-s M1 गवो चापरि-
मेयाणि. — ^q) K1 यावांसव; Ks कामस्तावत्; Ns कामतस्ते;
Ds (marg.) T Gs M1 सहस्राणि (for कामस्तव). — ^r) M1
तावन्ति (for 'तीः'). Ds (marg.) T1-s G1, s-s तावन्ति
(Ds वृष्टः) प्रेषयिष्यामो (T1 'मि'); Gs M1-s 'तीः प्रेष-
यिष्यामो. — ^s) Gs, s निवेशने (for 'नम्').

14 N1 om. 14 (cf. v. l. 1). T1 Gs om. (hapl.)
14-15. — ^t) Ds कामिभ्यो हरिणाश्चैव. — ^u) Gs पक्षिणः
शुभदर्शिनः.

15 N1 om. 15 (cf. v. l. 1). T1 Gs om. 15 (cf. v. l.
14). — ^v) V1, s तथा काकागुरुणि च (Vs 'वववि'). — ^w)
Ks वस्तु (for वसु). — ^x) T3, s G1, s, s M1 [ए]वार्जितं
(for [अ]धिगतं). Ds T3 च यत् (for त्वया). — ^y) Ns V1
B Ds T3 तत्सर्वं प्रापयिष्यामो.

16 N1 om. 16 (cf. v. l. 1). Ds om. (hapl.) 16.
— ^z) T3, s G1, s-s M1 -वक्ष्याणां (for -रत्नानि). — ^{aa}) Ś1
K1 यान्यपि; Gs यद्वसु (for वस्तु). — ^{ab}) T1 वस्तुनि
(for सन्तीह). N (except Ś1; N1 Ds om.) T3 Gs, s
तानि सर्वाणि सन्तीह. — After 16, Ds 8 ins.:

1065^a इति विज्ञापितस्तीस्तु दानवैश्च जनार्दनः ।

While, Ns ins. after 16 an addl. oolophon.

17 Before 17, some Mss. ins. वैश्वदेव उवाच.

सर्वमाहारयामास दानवैर्द्वारिकां पुरीम् ॥ १७
 ततस्तद्धारुणं छत्रं स्वयमुत्क्षिप्य भाधवः ।
 हिरण्यवर्षं वर्षन्तमारुरोह विहंगमम् ॥ १८
 गरुडं पततां श्रेष्ठं मूर्तिमन्तमिवाम्बुदम् ।
 ततोऽभ्ययाद्विरिश्रेष्ठमभितो मणिपर्वतम् ॥ १९
 तत्र पुण्या वधुर्वाता ह्यभवंश्चामलाः प्रभाः ।
 मणीनां हेमवर्णानामभिभूय दिवाकरम् ॥ २०
 तत्र वैदूर्यवर्णानि ददर्श मधुसूदनः ।
 सतोरणपताकानि द्वाराणि शयनानि च ॥ २१
 विषुद्वथितमेघाभः प्रबभौ मणिपर्वतः ।
 हेमचित्रविमानैश्च प्रासादैरुपशोभितः ॥ २२
 तत्र ता वरहेमाभा ददर्श मधुसूदनः ।
 गन्धर्वासुरमुख्यानां प्रिया दुहितरस्तथा ॥ २३

ददर्श पृथुलश्रोणीः संरुद्धा गिरिकन्दरे ।
 नरकेण समानीता रक्ष्यमाणाः समन्ततः ॥ २४
 त्रिविष्टपसमे देशे तिष्ठन्तमपराजितम् ।
 निवसन्त्यो यथा देव्यः सुखिन्यः कामवर्जिताः ॥ २५
 परिवर्तुर्महाबाहुमेकवेणीधराः स्त्रियः ।
 सर्वाः काषायवासिन्यः सर्वाश्च नियतेन्द्रियाः ॥ २६
 व्रतोपवासतन्वङ्ग्यः काङ्क्षन्त्यः कृष्णदर्शनम् ।
 समेत्य यदुसिंहस्य सर्वाश्चक्रुः स्त्रियोऽञ्जलीन् ॥ २७
 नरकं निहतं ज्ञात्वा मुरं चैव महासुरम् ।
 हयग्रीवं निसुन्दं च ताः कृष्णं पर्यवारयन् ॥ २८
 ते चासां रक्षिणो वृद्धा दानवा यदुनन्दनम् ।
 कृताञ्जलिपुटाः सर्वे प्रणिपेतुर्वयोधिकाः ॥ २९
 तासां परमनारीणामृषभाक्षं निरीक्ष्य तम् ।

C 69 46
 B 2. 64. 31
 P 2. 64. 31

— °) K1 एतन्; K2-4 N1.2 V2.3 B Dn Ds Di-2.5 T1.4 तत्त; D4 G2 तनु (for स तत्). — °) S1 [ज]-मिषीक्ष्य (for परीक्ष्य). K1 प्रतिजग्राह वीर्यवान्. — °) S1 K1 N3 (marg. as in text) B2 Dn Ds2 शीघ्रम् (for सर्वम्). Cal. ed. सर्वमारोहयामास. — °) G2 यावैर (for दानवैर). V1 प्रति (for पुरीम्).

18 D4 om. 18^{ab}. — °) K2 विहंगमे (for 'मम्').

19 °) K2.4 N V B D T2.4 G1.4 पततः (for 'तां'). — °) T2.4 G1 जाह्नवम् (for मूर्तिमन्तम्). S1 [ज]निलम्; K1 [ज]चलम् (for [ज]म्बुदम्). — °) Ds विविधम् (for गिरि').

20 °) N2 ततः (for तत्र). — °) T2.4 M1-3 जभवंश्च (for ह्य). Ds मणिजाः; G2 M2 चामलः (for 'ला'). V2 विहः (for प्रभाः). S1 K1 विमलाश्चाभवन्प्रभाः; K2 वृत्त-वन्द्यामलप्रभाः.

21 N1 om. 21. — °) S1 N2.3 V2 B1.3 Dn2 D4 G2 रत्नानि (for 'वर्णानि'). — Ds om. (hapl.) 21^c-23^b. — °) K2-4 N2 V B Dn Ds Di.2.3.4.5 G2 शिलराणि; N2 विषुक्तानि; Ds T2 विविधानि (for शयनानि). S1 K1 शयना-व्यासनानि च.

22 Ds om. 22 (cf. v. 1. 21). — °) K2 D4 विषुज-विलमेघाभः; V2 विषुद्वथितः; Ds विषुद्वथितः; T1-3 G1.2.3 विषुद्वथितः; M2 विषुद्वथितः. — °) Ds T2.3 G1.4.5 M1.3 ह्य (for ग). — °) M1-3 हेमचित्रैर (for 'त्र'). S1

K1.3 N V1.2 B2.3 Dn T4 G2 -वितानैश्च (for 'विमा'). — °) T2 G1.4 च सु- (for उप-).

23 Ds om. 23^{ab} (cf. v. 1. 21). — °) S1 तालव्र (by transp.); T G1.3-5 M स तत्र. N1-वर्णाभा (for हेमाभा). N2 V1 B2 Ds1 Ds तत्र ता हेमवर्णाभा; D4 तत्र ता वर्तमाना हि. — °) S1 K1-वक्षाणां (for 'मुख्यानां').

24 °) K2 D4 T1.2 G1-2.5 M विपुल- (for पृथुल-). — °) V2 B2 संरुद्धा (for संरुद्धा). T2 गह्वरे (for 'कन्दरे'). — °) Ds समानीय (for 'नीता').

25 °) K N2.3 V B D T1 G2 M2 तिष्ठन्तीर (M2 'म') पराजिताः. — °) Ds2 M2 निर्विशन्त्यो (for निवसन्त्यो).

26 °) K1 T2 G2 महात्मानम् (for 'बाहुम्'). — °) Ds सर्वाश्च विजितेन्द्रियाः.

27 °) G2 M2-4 व्रतोपवासात् (for 'स-'). K1-तत्ताङ्ग्यः; K2-तन्वङ्गीः (for 'ङ्ग्यः'). — °) S1 जयः; K2 T2 G2 ततो (for स्त्रियो).

28 °) S1 K1 N2 (marg. as in text) B2 Ds Ds मत्वा; K2 B1 Ds G2 वृद्धा; V2 भुत्वा (for ज्ञात्वा). — °) K1 Ds महाबलम् (for 'सुरम्'). — °) S1 सुनन्दः; Ds सुदन्तं (for निसुन्दं). — °) N1 ताः कृष्णं प्रत्यवारयन्.

29 °) K1 ते तासां; K2 Ds ते तत्सं-; K2 N1 Ds ये तासां; N2.3 V B1.3 Dn Ds Di.2.3.4 T1.2.4 G1.2.3 M2 ये तासां; B2 G2 ये चासन्; Ds एतासां; M1-3 ते च सं- (for ते चासां). S1 मुख्या (for वृद्धा). T2 ते च संरक्षणे वृद्धा.

C 694a
S 2. 64. 31
P 2. 64. 31

सर्वासामेव संकल्पः पतित्वेनाभवत्ततः ॥ ३०
तस्य चन्द्रोपमं वक्त्रमुदीक्ष्य नियतेन्द्रियाः ।
संप्रहृष्टा महाबाहुमिदं वचनमब्रुवन् ॥ ३१
सत्यं वत पुरा वायुरिहास्यान्वाक्यमब्रवीत् ।
सर्वभूतरुतज्ञश्च देवर्षिरपि नारदः ॥ ३२
विष्णुर्नारायणो देवः शङ्खचक्रगदासिभृत् ।
स भौमं नरकं हत्वा भर्ता च भविता हि सः ॥ ३३
सुप्रियं वत पश्यामश्चिरश्रुतमरिदमम् ।
दर्शनेन कृतार्था हि वयमद्य महात्मनः ॥ ३४
ततस्ताः सान्त्वयामास प्रमदा वासवानुजः ।
सर्वाः कमलपत्राक्षीर्दृष्ट्वा वाचा च माधवः ॥ ३५

—^b) T₁ पुणवम् (for नन्दनम्). —^c) N₁ मूर्ध्नि (for सर्वे).
—^d) N₂ प्रणिमुञ्चे; D₁ प्रणिपत्य (for 'पेतुर').

30 ^a) V₁ G₂ वृषभाक्षं (for क्रू). —^c) S₁ वैव (for एव). —^d) V₂ [ज]भ्यवर्तन (for [ज]भवत्ततः).

31 ^a) N₃ V₁ B₁ s ममीक्ष्य; D₂ T₄ निरीक्ष्य (for उदीक्ष्य). B₂ T₁ G₂ उदी G₂ निरीक्ष्य मुदिनेन्द्रियाः .
—^d) K₂ स्तिरधं; G₂ हृष्टं (for हृष्टं).

32 ^a) K₂ D₃ G₂ एतन्; N₃ (marg.) V₁ तव; V₂ च ते; V₃ वदन्; B₁ D₂ च तन्; D₂ वचः; T₂ s च यत् (for वत). D₂ चायम् (for वायुर). S₁ K₁ सत्यं किलैतस्य ब्राह्म. —^b) S₁ K₁ वायुराकाशगोचरः. —^c) K₁ s N₁ s V B Dn Ds D₂ s s s T₂ G₂ मतज्ञश्च; K₂ om.; K₁ गति-
ज्ञश्च; N₂ सति; T₁ s G₁ s s M₂ कृतं (for कृतं).
—^d) S₁ महर्षिर् (for देव).

33 ^a) K₂ कृष्णिर्; T₂ s G₂ s M जिष्णुर् (for विष्णुर्).
S₁ कृष्णः; T₂ s G₂ s M जिष्णुः (for देवः). —^b) K₂ गदा-
धरः; N₁ मिमान्; M₁ s सिष्टश्च (for 'सिष्टन्'). —^d) K₁
N₃ B₁ T₁ G₁ s M हि वः; K₂ G₂ [जा]शु च; K₂ s N₁
D₁ s स वः; N₂ B₂ Dn₁ Ds D₂ T₄ [जा]शु वः; V₁ s हरिः;
V₂ तु वः; B₂ D₂ सुरः; Dn₂ शुभः; D₄ च सः (for हि सः).

34 ^a) M₁ s तन् (for सु). K₂ D₂ तव; N₁ s V₁
तव; V₂ D₂ G₂ तं च; Dn₂ D₂ च प्र- (for वत). V₂ G₂ s
पश्यामि (for 'मष्ट'). —^b) V₁ चिरं श्रुतम्; T₂ s श्रियोष्णि-
M₂ शिराष्णं (for शिरशु). K₂ s Ds₁ D₂ s T₂ G₂ s M₂
अरिदम (for 'रिमम्'). D₂ चिरं श्रुतमरिदम; G₁ s श्रियोष्णि-
तमरिदम; M₁ s s s शिराष्णतमरिदम. —^d) K₁ जस्य (for
जय). N₁ कृतमनः; T G₁ s s M जगत्पते (for महात्मनः).

यथार्हतः सान्त्वयित्वा समाभाष्य च केशवः ।
यानैः किंकरसंयुक्तैरुवाह मधुसूदनः ॥ ३६
किंकराणां सहस्राणां रक्षसां वातरंहसाम् ।
शिविकां वहतां तत्र निर्घोषः सुमहानभूत् ॥ ३७
तस्य पर्वतमुख्यस्य शृङ्गं यत्परमार्चितम् ।
विमलार्केन्दुसंकाशं मणिकाञ्चनतोरणम् ॥ ३८
सपक्षिगणमातङ्गं सव्यालमृगपद्मगम् ।
शाखामृगगर्जेर्जुष्टं सुप्रस्तरशिलातलम् ॥ ३९
न्यङ्कुभिश्च वराहैश्च रुरुभिश्च निषेवितम् ।
सप्रपातमहामानुं विचित्रशिखरद्रुमम् ॥ ४०
अत्यद्भुतमचिन्त्यं च मृगवृन्दविलोडितम् ।

35 ^a) S₁ स (for ताः). —^d) T₁ G₂ s M₂ s हृष्टोवाच
(for हृष्टा वाचा). K₂ V₂ s Ds D₂ s G₂ हृष्टः (Ds D₂ 'हृ-
ष्टोवाच माधवः; K₂ N₂ s V₁ s B Dn D₁ s s हृष्टः (B Ds
'हृष्टः) प्रोवाच मां; N₁ हृष्टोवाच स मां; Ds T₂ s G₁ हृष्टा
चोवाच मां.

36 T₁ om. (hapl.) 36^{ab}. —^c) B₂ D₂ पूजयित्वा
(for साम्ब). K₂ N₂ V₂ s B₂ Dn Ds D₂ s G₂ साम्ब-
(B₂ पूजयित्वा यथार्हेण; T₁ यथार्हं पूजयित्वा तु; T₂ s G₁
s s M यथार्हं साम्बयित्वा ताः (M₁ s 'त्वा च; M₂ 'त्वाच).
—^b) V₂ Ds समाभाष्य (for 'भाष्य'). M₂ ताः समाभाष्य
केशवः.

37 ^a) D₁ किंकरिणां (for 'राणां'). N (except Ds)
S (except M₁ s) सहस्राणि. —^c) K₁ s शिविका (for
'का').

38 ^a) K₂ s N₂ s V₂ s B₂ D (except Ds) T₂ G₂ s
रात्रस्य (for 'मुख्यस्य'). —^b) S₁ K₁ s V₂ D₁ तन् (for
यत्). D₂ s शृङ्गं यत्परमार्चितम्. —^c) S₁ सवसो (for
संकाश). Ds विमलार्केण संकाश.

39 ^a) V₁ B₂ Ds T₂ G₁ s s पादपम् (for 'पद्मम्').
K₂ s N₂ V₂ s B₂ s Dn Ds D₁ s T₂ s G₂ समृगव्याकपा-
दपम्. —^c) T₁ s G₁ s s M ईडासृग- (for 'साखा'). K₂ s
N V B D T₂ G₂ गणाकीर्ण (for 'गणिर्जुष्ट'). —^d) B₂
T₁ s G₁ s s M सुप्रस्तरः; D₁ 'सरः; D₂ 'सत्य- (for 'सर').
— After 39, Ds reads 41^{ad}.

40 S₁ om. 40^{ad}. —^b) T₂ s G₁ विषेवितम् (for
निषेवि). —^c) V₁ Ds₁ G₂ श्रु- (for स). K₂ N B₂ s
Dn T G M₂ प्रपातं; K₁ निर्वार- (for 'प्रपात').

41 ^a) G₂ ईह- (for 'वृक्ष'). K₂ N₂ Ds T₁ s G₁,

जीवजीवकसंचैश्च बहिभिश्च निनादितम् ॥ ४१
 तदप्यतिबलो विष्णुर्दोभ्यामुत्पाद्य भास्वरम् ।
 आरोपयामास तदा गरुडे पक्षिणां वरे ॥ ४२
 मणिपर्वतशृङ्गं च सभार्यं च जनार्दनम् ।
 उवाह लीलया पक्षी गरुडः पततां वरः ॥ ४३
 स पक्षबलविक्षेपैर्महाद्रिशिखरोपमः ।
 दिक्षु सर्वासु संहारं जनयामास पक्षिराट् ॥ ४४
 आरुजन्पर्वताग्राणि पादपांश्च समाक्षिपन् ।
 संजहार महाभ्राणि विजहार च कानिचित् ॥ ४५
 विषयं समतिक्रम्य देवयोश्चन्द्रसूर्ययोः ।
 ययौ वातजवः पक्षी जनार्दनवशे स्थितः ॥ ४६

8-6 M निलोलितम्. V₃ निपेविं (for विलोडिं). — D₃ reads 41st after 39. — ^a) K₁ संघातं (for संघैश्च). — ^b) T₁ G₁ M₁₋₃ बहिर्गच्छ (for 'भिश्च'). K₂ N_{1,2} V₂ D₁ D₂ D₁₋₂ T₁ G₁ निपेवितम्; V₃ विलोडिं (for निनादिं). K₁ बहुभिश्च निपेवितम्; T_{2,3} G_{1,2,3} M₁ बहिर्गच्छ विराजितम्.

42 ^a) K₁ ततः प्रति; B_{1,2} D_{1,2} T₁ G₁ M₁₋₃ तमप्यनि; T_{2,3} G₁ तमप्रति (for तदप्यनि). D₃ दोभ्यां (for विष्णुर्). — ^b) K₁ (sup. line, as in text) दोभ्यामुत्पाद्य भास्वरम्; D₃ उत्पाद्य सहसा स्वरम्. — N₁ om. 42nd-50th. — ^c) K_{2,3} N₂ V_{2,3} B₂ D₁ D₂ D_{1,2,3} T₁ बली; K₁ च तं; D₃ बलाद् (for तदा). — ^d) M₁₋₂ गरुडे पक्षिगुणे

43 N₁ om. 43 (cf. v. l. 42). — ^a) M₁₋₃ मणिपर्वतस्य शिखरे (hypermetric). — ^b) N₂ पक्षिणां (for पततां).

44 N₁ om. 44 (cf. v. l. 42). — ^a) V₁ वरः; D₃ चक- (for चक-). S₁ स च पक्षबलाक्षेपैर्. — ^b) S₁ K₁ हेमाद्रि-; K₂ V₁ B₁ (marg. as in text); D₃ T_{1,2,3} G_{1,2,3} M₁ हिमाद्रि- (for महाद्रि-). N₂ V₂ B₂ G₂ हिमाद्रि-शिखरोपमैः. — ^c) T_{2,3} संहारं (for संहारं).

45 N₁ om. 45 (cf. v. l. 42). — ^a) D₁ T₁ आरुहन्; D₃ आभजन्; D₃ प्रभजन् (for आरुजन्). — ^b) T₂ G_{1,2-3} M₁ स; M₁₋₃ स् (for च). K_{2,3} N_{2,3} V₁ B_{1,2} D₁ D₂ D₁₋₂ T_{1,2} G₁ समुक्षिपन्; D₃ समाक्षिपन् (for 'पन्').

46 N₁ om. 46 (cf. v. l. 42). — ^a) G₂ सोम- (for चन्द्र-). D₃ देवयोः सूर्यसोमयोः. — ^b) G₂ ययौ स ताक्ष्यो वेगेन. — ^c) K₂ D₁ मते (for वशे). D₃ नन्दनाम्बरसंस्थितः.

47 N₁ om. 47 (cf. v. l. 42). — ^a) K_{1,2,3} V_{2,3}

स मेरुगिरिमासाद्य देवगन्धर्वसेवितम् ।
 देवसन्धानि सर्वाणि ददर्श मधुसूदनः ॥ ४७
 विश्वेषां मरुतां चैव साध्यानां च नराधिप ।
 भ्राजमानान्यतिक्रामदधिनोश्च परंतपः ॥ ४८
 प्राप्य पुण्यकृतां लोकान्देवलोकमरिंदमः ।
 शक्रसन्ध समासाद्य प्रविवेश जनार्दनः ॥ ४९
 अवतीर्य स ताक्ष्यात्तु ददर्श विबुधाधिपम् ।
 प्रीतश्चैवाभ्यनन्दत्तं देवराजः शतक्रतुः ॥ ५०
 प्रदाय कुण्डले दिव्ये ववन्दे तं तदाच्युतः ।
 सभार्यो विबुधश्रेष्ठे नरश्रेष्ठो जनार्दनः ॥ ५१
 सोऽर्चितो देवराजेन रत्नैश्च प्रतिपूजितः ।

C 6948
 p. 2. 64. 53
 p. 2. 64. 53

B Dm Ds D_{2,3-4} मेरुं (for मेरु). T₁₋₃ G_{1,2-3} M शृङ्गम् (for -गिरिम्). K₂ स मेरुं गिरिमारुह्य. — ^b) K₂ शोभितम्; N₁ (marg. as in text) पूजितम् (for -सेवितम्). — ^c) D₂ दिवि (for देव).

48 N₁ om. 48 (cf. v. l. 42). — ^b) T₁ [अ]मराधिपः (for नराधिप). — ^c) K₂ V₁ B Dm D₁ T_{2,3} G_{1,2,3} [अ]तिक्रामन्; N₂ D₁ क्रम्य (for क्रामद्). — ^d) T₁₋₃ G_{1,2-3} M जनार्दनः (for परंतपः).

49 N₁ om. 49 (cf. v. l. 42). — ^a) S₁ K_{2,3} N_{2,3} (marg.) V B Dm D₁ D₂ T₁ G₁ पुण्यतमालैः; K₁ 'वतां (for 'कृतां). T₂ G₁ लोके; T₁ G₁ M₁ लोकं (for लोकान्). — ^b) G₁ देवतानाम् (for 'लोकम्). — G₁ om. 49th.

50 N₁ om. 50th (cf. v. l. 42). M_{1,2} om. (hapl.) 50-51. — ^b) D₃ दृष्टो (for ददर्श). K₁ N₃ V₁ B₁ D₃ ददर्श त्रिदशाधिपम्. — ^c) G₂ M_{2,3} स (for तं). — ^d) T₁ M₁ देवराजं शतक्रतुम्.

51 M_{1,2} om. 51 (cf. v. l. 50). — ^a) S₁ K₂ आदाय (for प्र). D₃ रम्ये (for दिव्ये). — ^b) G₂ वासवाय (for ववन्दे तं). — ^c) K₂ सभार्यः; D₃ यो (for 'र्यो). — ^d) T_{2,3} G_{1,2,3} M_{2,3} यदुश्रेष्ठो (for नरं).

52 ^a) K₁ सोऽर्चितो; K₂₋₄ N_{1,2} V_{2,3} D₃ D₁₋₂ T₁ G_{1,2,3} M₁ अर्चितो (for सोऽर्चितो). — ^b) T₁₋₃ G_{1,2-3} M₁ रत्नैश्च विवि (T₂ 'बु' धैरपि. — ^c) S₁ K₁ V₁ पूजिता (for -नन्दिता). — After 52, D₃ T_{1,2,3} G_{1,2-3} M₁ ins.:

1066* आश्लिष्येते महाराज ते देव्यो लोकविधुते ॥
 इदं प्रोवाच पौलोमी सत्यश्रमां हरिमियाम् ।
 प्रीतास्मि दर्शनादेवि किं भूयः करवाणि ते ॥

C ६४
B 2. 64. 53
P 2. 64. 53

सत्यभामा च पौलोम्या यथावदभिनन्दिता ॥ ५२
वासवो वासुदेवश्च सहितौ जग्मतुस्ततः ।
अदित्या भवनं पुण्यं देवमातुर्महर्द्धिमत् ॥ ५३
तत्रादितिमुपास्यन्तीमप्सरोभिः समन्ततः ।
ददृशाते महात्मानौ महाभागां तपोन्विताम् ॥ ५४
ततस्ते कुण्डले दत्त्वा ववन्दे तां शचीपतिः ।
जनार्दनं पुरस्कृत्य कम चैव शशंस तत् ॥ ५५
अदितिस्तौ सुतौ प्रीत्या परिष्वज्याभिनन्द्य च ।
आशीर्भिरनुरूपाभिरुभावम्यवदत्तदा ॥ ५६
पौलोमी सत्यभामा च प्रीत्या परमया युते ।
अगृहीतां वरार्हाया देव्याश्च चरणौ शुभौ ॥ ५७

दिष्ट्या हतो भवत्या तु नरको दुष्टचेतनः ।

इत्युक्ता सा तदा देवी कृतमित्यब्रवीच्च ताम् ॥ [5]

[Ga om. lines 3-5. — (L. 3) Ds एव (for देवि). — (L. 4) T4 M2. 3 जिने (for इने). T4 स (for तु). M4 नष्टः (for दुष्ट). — (L. 5) G1. 5 तदा (for च ताम्).]

53 ^a) T1 समेतौ (for सहितौ). K2-4 N2 V2. 3 B2 Dn Ds D1-2 T4 G2. 3 जग्मतुः सहितौ तदा. — ^c) K2-4 N V B1. 3 D T4 G2. 3 दिव्यं; B7 देवी (for पुण्यं). — ^d) N2 महर्द्धिमत् (for महर्द्धि).

54 ^a) S1 उपासीनाम् (for 'स्यन्तीम्'). N2 V1 B1. 3 Ds उपास्यमानामदितिम्. — ^b) N2 समं तदा (for समन्ततः). — ^c) D3 G2 ददृशाते (for ददृशाते). S1 T1 G2 M4 महाभागी (for 'रमानौ').

55 ^a) K2. 4 N2. 3 V1. 3 B2 Dn Ds D1. 2-3 T4 G2 दिव्यं; D2 रम्ये (for दत्त्वा). — For 55^b, K2-4 N2. 3 V B2 Dn Ds D1. 3 T G M4 subst.;

1067* प्रदायादितिनिन्दनः ।

ववन्दे तां शचीभर्ता मातरं स्त्रां पुरंदरः ।

[(L. 1) B2 Ds G2 प्रादाद् (for प्रदाय). T1-3 G1. 2-3 M4 ववन्दे यदुनन्दनः (for ^b). — V2 om. line 2. — (L. 2) T1. 3 G1. 2. 3 M4 स (for स्त्रां).]

— ^d) V2 स शंसति (for शशंस तत्).

56 ^a) D2 तु सं- (for सुतौ). — ^c) N (except S1) T2-4 G M4 आशीर्भिरनुरूपाभिरुभावम्यवदत्तदा.

57 K2 reads 57^{ab} twice. — ^a) S1 K2 (first time) कृष्णं दत्त्वा तदा राजन्. — ^b) T2 G1 च परया (for परमया). K2 (first time) [अम्बिता (for युते). — ^c) K2. 4 Ds

ते चाप्यभ्यवदत्प्रेम्णा देवमाता यशस्विनी ।

यथावदब्रवीच्चैव जनार्दनमिदं वचः ॥ ५८

अष्टयः सर्वभूतानामवध्यश्च भविष्यसि ।

यथैव देवराजोऽयमजितो लोकपूजितः ॥ ५९

सत्यभामोत्तमा स्त्रीणां सुभगा स्थिरयौवना ।

जरां न यास्यति वधूयावत्त्वं कृष्ण मानुषः ॥ ६०

एवमभ्यर्चितः कृष्णो देवमात्रा महाबलः ।

देवराजाम्यनुज्ञातो रत्नैश्च प्रतिपूजितः ॥ ६१

वैनतेयं समारुह्य सहितः सत्यभामया ।

देवाक्रीडान्परिक्रामन्पूज्यमानः सुरर्षिभिः ॥ ६२

स ददर्श महाबाहुराक्रीडे वासवस्य ह ।

T2 अगृहीतां; D1 अभ्रहीतां (for अगृहीतां). S1 वरार्हाय (for 'र्हाया'). N1 अगृहीतां वरार्हौ च. — ^a) K2 Dn Ds तौ; K2. 4 V2 B2 Ds D1. 2-3 T1. 4 G2 ते; B2 सा (for च). N2 T1 G2 M1-3 उभौ (for शुभौ). T2. 3 G1. 2-3 M4 देव्यास्तौ चरणानुभौ.

58 ^a) T1 सा ते च; T2. 3 G1. 4. 5 सा देवी (ते चापि). D2 प्रीत्या (for प्रेम्णा). V1. 3 B2 सा ते चाप्यवदत्प्रेम्णा; D2 ते चाप्यनम्यप्रेम्णा; D2 सत्यां चाप्यवदत्प्रेम्णा; G2 सा ते नम्यं; M4 सुते चाप्य.

59 ^a) S1 K1. 3 अष्टयः शत्रुसंघानाम्. — ^b) S1 पूजितो; K2 संमतो; D1 (before corr.). 2 समितौ (for अजितो). V2 देव- (for लोक-). K1 विधुनः (for पूजितः). N2 समितौ देवपूजितः; V2 मतौ लोकप्रपू. — K2. 4 N2. 3 V B D ins. after 59 : G2 cont. after 1069* :

1068* तव चेयं वरारोहा निम्यं च प्रियदर्शना ।

सर्वलोकेषु विख्याता दिव्यगन्धा मनोरमा ॥

[(L. 1) K4 Ds भवन्; B2 तव तु; D2 तत्र च (for तव च). — (L. 2) D2. 3 लोके व (for -लोकेषु). B2 D2 मनोहरा (for 'रमा').]

While G2 ins. after 59 :

1069* तत्पुरोगमदेवानामधिपस्त्वं भविष्यसि ।

60 ^a) K2 वावरत्वं भुवि मानवः.

61 ^a) T1-3 G1. 2-3 M महावक्ताः (for 'वक्तः'). — ^c) S1 शक्रेण चाभ्यनुज्ञातो; T2. 3 G1. 2-3 M4 देवमात्राम्य. — ^d) Dn परि- (for प्रति-).

62 ^a) K2. 3 N V2. 3 B Dn Ds D2. 3. 3. 3 T G1. 2. 3. 3 देवाक्रीडे; D1 देवाक्रीडे (for देवाक्रीडान्). D2 देवाक्रीडे

दिव्यमभ्यर्चितं चैत्यं पारिजातं महाद्रुमम् ॥ ६३
 नित्यपुष्पधरं दिव्यं पुण्यगन्धमनुत्तमम् ।
 यमासाद्य जनः सर्वो जातिं स्मरति पौर्विकीम् ॥ ६४
 संरक्ष्यमाणं देवैस्तं प्रसङ्गामितविक्रमः ।
 उत्पाद्यारोपयामास विष्णुस्तं वै महाद्रुमम् ॥ ६५
 सोऽपश्यत्सत्यभामां च दिव्यामप्सरसं हरिः ।
 ततः प्रायाद्द्वारवतीं वायुजुष्टेन वै पथा ॥ ६६
 श्रुत्वा तदेवराजस्तु कर्म कृष्णस्य वै तदा ।

अनुमेने महाबाहुः कृतं कर्मेति चाब्रवीत् ॥ ६७
 स पूज्यमानस्त्रिदशैर्महर्षिगणसंस्तुतः ।
 प्रतस्थे द्वारकां कृष्णो देवलोकादरिदमः ॥ ६८
 सोऽभिपत्य महाबाहुर्दीर्घमध्वानमल्पवत् ।
 पूजितो देवराजेन ददृशे यादवीं पुरीम् ॥ ६९
 तथा कर्म महत्कृत्वा भगवान्वासवानुजः ।
 उपायाद्द्वारकां विष्णुः श्रीमान्गरुडवाहनः ॥ ७०

C 6988
 B 2. 64. 73
 P 2. 63. 73

इति श्रीहरिवंशे द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥

परिक्रम्य.

63 °) Ds महाद्रुमिर् (for 'बाहुर्'). — °) Gs आक्रीडं
 (for 'दे'). Ns पर्वतस्य (for वामवस्य). — °) Ss अभ्युदितं
 (for अभ्यर्चितं). Ks-4 N V B D (except Ds) T G Ms
 देवैः (for चैत्यं).

64. Ts om. (hapl.) 64-65. — °) Ks Ns Vs दिव्य-
 (for नित्य-). Ss Ks-4 Dn पुण्यं; Ks Ns-3 Vs-3 B-3 Ds
 Ds-4. 6 Ts Gs हयं (for दिव्यं). — °) Ks Ds हयगन्धम्;
 Ds दिव्यं (for पुण्यं). — Ns om. 64°. — °) K Ns
 Ds Gs पौर्विकीम्; Ks-3 Vs-3 Dn Ds पौर्विकाम्; Ks पौर्व-
 काम्; Ds-4 पौर्विकीम्; M-3 पौर्विकीः (for 'कीम्'). Ds
 बोनि स्मरति पौर्विकाम्.

65 Ts om. 65 (cf. v. l. 64). — °) Ds सु- (for सं-).
 Vs दिव्यैस् (for देवैस्). Ns संपूज्यमानं देवैस्तं. — °) Ks
 प्रणम्य (for प्रसङ्ग). — °) Ks ययो प्रदक्षिणीकृत्य. — °)
 Ns Vs B Ds-6 गरुडो तं; Ds विष्णुस्तत्र; Ds विष्णुः
 साक्षाम्; Ts Gs-3 कृष्णस्तं वै; Ts Gs स कृष्णस्तं (for विष्णुस्तं
 वै). Ss Ks-4 Dn Ds Ms विष्णु (Ks कृष्ण) स्ते गरुडोपरि.

66 Ks reads 66° on marg. — °) K N Vs-3 B
 Dn Ds Ds-3 T-3 G Ms-3 सत्यभामा (for 'मां'). — °)
 Ks स्वयम् (for हरिः). Ks-4 Ns-3 Vs-3 B Dn Ds
 Ds-4. 6 T G Ms दिव्यमप्सरसां गण (Gs वर) म्; Vs
 दिव्यबोधाभिरीक्षिता; Ds दिव्यबोधाभिपीडिता. — After
 66°, Ks Ns-3 Vs-3 B Ds Ds-4. 6 ins. :

1070° पृष्ठतः सत्यभामा च दिव्या बोधाभिपीडिता ।
 [Ks Ds [अ]भिरक्षिता; Ns Ds रक्षिताम् (for 'वीक्षिता').]
 — °) Ks-4 N V B D Ts Gs प्रायात्तलो (by transp.).

M-3 प्रायाद्द्वारवतीं विष्णुर्. — °) Ds-3 T-3 Gs-4. 6 Ms
 वर्त्मना; Gs वर्त्मनि (for वै पथा).

67 °) Gs दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). Bs Ds Ts च; Ds स;
 M-3 [ए]तद् (for तद्). — °) Ss कृष्णेन (for कृष्णस्य).
 Ks-4 Vs-3 B-3 Dn Ds Ds-4 T-4 तन् (for वै). — Ks
 reads 67°-69° on marg.

68 °) Ks Ns-3 Bs Dn-3 Ds-3 T-3 G Ms-4 सं-
 (for स). Ns (marg.) संस्तूयमानस्त्रिदशैर्; Vs-3 संगृह्यं.
 — °) Ks-3 Ns-3 (marg.) V B-3 Dn Ds Ds-3 T-3 सप्तर्षि-
 (for महर्षि-). Ts Gs-3 सेवितः (for -संस्तुतः). Ks Ns
 Ds-4 Gs सप्तर्षिगणसंयु (Ds-4 Gs 'सेवि' तः; Ts Gs महर्षि-
 भिरभिष्टुतः. — °) Ss विष्णुर् (for कृष्णो).

69 °) Vs सभिपद्य; Ds 'गम्य'; M-3 सतिपत्य (for
 सभि'). — After 69°, Ss Ks ins. :

1071° आससाद्य महाबाहुः पुरीं द्वारवतीं तदा ।

[Ks यदुश्रेष्ठः (for महाबाहुः).]

— °) Ss सादरः; T-3 M-3 द्वारकां (for यादवीं). Ts-3
 Gs-3 Ms ददर्श द्वारकां पुरीम्. — After 69, T-3 Gs-3
 M ins. :

1072° हत्वा तु नरकं भौमं दत्त्वा कुण्डलमुत्तमम् ।

हत्वा तं पारिजातं च प्रणम्य सुरमातरम् ॥

[(L. 1) M-3 आहत्य मणिकुण्डले (for 'ह').]

70 M-3 om. 70°. — °) Ss Ks एवं कर्म महाबाहुः.
 — °) Ss Ks हत्वा तद् (for भगवान्). — °) N (except
 Ss) S (except M-3) कृष्णः (for विष्णुः).

COLOPHON. — Mention of the Epic: Ks Ds-3 Ts-

९३

C 8735
B 2. 98. 1
P 2. 98. 1

वैशंपायन उवाच ।

ददर्शथ पुरीं कृष्णो द्वारकां गरुडे स्थितः ।
देवसमप्रतीकाशां समन्तात्प्रतिनादिताम् ॥ १
मणिपर्वतयात्रां हि गते देवकिनन्दने ।
विश्वकर्माणमाहूय देवराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २
प्रियमिच्छसि चेत्कर्तुं मह्यं शिल्पवतां वर ।
कृष्णप्रियार्थं भूयस्त्वं करिष्यसि मनोहराम् ॥ ३

— Mention of Khila : Ks Ñs V B Dn Ds Ds. 1. s.
— Sub parvan : T1. 4 Gs पारिजातहरणम्. — Adhy.
name : Śi K Ñ V B Dn Ds Ds. 1. s. 4. s नरकवधः; Ds
स्वर्गादागमनम्; Ds देवलोकागमनम्; T1. 3 G1 कुण्डलप्रदानम्;
Gs देवलोकाक्रमणे अदित्यै कुण्डलप्रदाने पारिजातहरणम्; Gs
अदित्यै कुण्डलप्रदानम्. — Adhy. no. (figures, words or
both) : Ks 118; Ñs V1 124; V2 B2 123; V3 123;
Dn Ds Ds 119; D1 116; Ds 128; T1. 3 Gs. 4 M
133; Ts 140, T4 125; G1. 2 125; Gs 136. — Śloka
no. : Dn1 72; Ds1 Ds 73; Ds 74. — After this adhy.,
All Mss. (except Śi M1-3) ins. a passage given in
App. I (No. 29).

93

1 K2 Ts Gs om. the ref. — °) Ks स्व- (for [अ]य).
— °) Ks समुप-; B2 गरुडः; Ds Gs 'ड' (for 'डे'). — °)
M1 s अनु- (for प्रति). — After 1, Dn Ds. 2. s. 3 read
8^{ad} repeating it in its proper place.

2 Ds reads 2^{ad} twice. — °) Śi Ds. 1 स्यात्त्रायां; Ks
-पार्थ हि; Ñs. 1 V B Dn Ds Ds. 6 (first time) Gs
-यन्त्राणि; T1 G1. 1-3 Ms यन्त्रादयां; T2. 1-3 यन्त्रादयां (for
-यात्रा हि). — After 2^{ad}, Ñs V B Ds Ds. 6 T1-3 G1. 1-3
Ms ins. :

1073* तथा क्रीडागृहाणि च ।

[T1-3 G1. 1-3 Ms गृहाणाम् (for 'णि च').]

Ñs V1 B Ds Ds cont. : Dn Ds. 2. s. 3 ins. after the first
occurrence of 8^{ad} :

1074* उद्यानवनमुक्यानि वलमीचत्वरानि च ।

[Dn1 -मुक्येश्च (for -मुक्यानि). Dn Ds वलमीचत्वरैरपि
(for °).]

उद्यानवनसंवाधां द्वारकां स्वर्गसंनिभाम् ।

कुरुष्व विबुधश्रेष्ठ यथा मम पुरी तथा ॥ ४

यत्किंचिन्निषु लोकेषु रत्नभूतं प्रपश्यसि ।

तेन संयुज्यतां क्षिप्रं पुरी द्वारवती त्वया ॥ ५

कृष्णो हि सुरकार्येषु सर्वेषु सततोत्थितः ।

संग्रामान्धोररूपांश्च विगाहति महाबलः ॥ ६

तामिन्द्रवचनाद्गत्वा विश्वकर्मा पुरीं ततः ।

Ñs V1 B Dn Ds Ds. 6 cont. : T1-3 G1. 1-3 Ms cont.
after 1073* :

1075* संग्रामे तु तदा कृष्णे .

— °) V2 B2 Ds1 पुरीं; Ds1 पुरं (for गते). Ñs V1. 6
B1. 3 Dn Ds. 6 T1-3 G1. 1-3 Ms वसुदेवात्मजे पुरीम्; Gs
वसुदेवात्मजः पुरम्. — °) K1 Ds2 Ds आशाय (for आहूय).

3 °) Ks कर्तुं मयि : Ds. 3 मह्यं कर्तुं (by transp.).
— °) M1-3 नगरीं (for भूयस्त्वं). — Ds om. 3^{ad}-4^{ad}. — °)
K1-3 Ñs V B Dn Ds1 Ds. 6 T2. 3 G1. 2. 4. 5 Ms प्रकुरुष्व
(for करिष्यसि). Śi मनोरमाम् (for 'हराम्'). Ks कुरु वत्त-
मनोहरम्; Ds1 Ds T1. 4 Gs प्रकुरुष्व मनोहर (T4 'रमा' Ms;
Ds. 3 कुरुष्व सुमनोहरम्.

4 Ds om. 4^{ad} (cf. v. 1. 3). — °) Śi वर-; K Ñ V
B D (Ds om.) T G Ms सत- (for -वत्). — °) Śi
संस्थितम्; Ks Ñs V2. 3 B Dn Ds Ds. 7. 6 T1-3 G1. 2. 4. 5
Ms संमिताम्; Ks. 4 संमिताम् (for संनिभाम्). Ds. 3
द्वारकां रत्नभूतिनाम्; Gs 'कां जनसंमिताम्. — °) T2. 3
G विविधम् (for विबुध). — °) T1-3 G1. 6 Ms तथा पुरी
(by transp.). Śi तथा सौम्यामरावतीम्; Ñs Ds तथा
महं पुरीं (Ds 'रं') तथा.

5 B1 om. 5^{ad}-7^{ad}. — °) Śi V1 Ds संयोज्यतां; K1. 3
Ds संपूर्वतां (for संयुज्यतां). Ds क्षिप्रं; T1-3 G1. 1-3 Ms
आशु (for क्षिप्र). — °) Śi वीर (for पुरी). Ds T4 तथा
(for त्वया). Ds कृष्णार्थे द्वारका पुरी.

6 B1 om. 6 (cf. v. 1. 5). — °) T1-3 Gs. 6 Ms देव-
(for सुर). K1 Ds-कार्वायः; Ñs Ds-कार्वायः (for कार्वायु).

7 B1 om. 7 (cf. v. 1. 5). — °) T1. 3 G1. 1-3 Ms
तदिन्द्र- (for तामिन्द्र). B2 देवो (for गत्वा). — °) Śi
समकां वै; Ñs समन्तादिः; M1-3 स रत्नोच्चर (for समन्तादि).
— °) K1 V1. 3 Ds T2. 3 G1. 2. 4. 5 Ms [अ]मरावतीम्
(for 'ती'). M1-3 इन्द्रस्येवामरावतीम्.

अलंचक्रे समन्ताद्वै यथेन्द्रस्यामरावती ॥ ७
तां ददर्श दशोर्हणामीश्वरः पश्चिवाहनः ।
विश्वकर्मकृतैर्दिव्यैरभिप्रायैरलंकृताम् ॥ ८
तां पुरीं द्वारकां दृष्ट्वा विश्वनारायणो हरिः ।
हृष्टः सर्वार्थसंपन्नः प्रवेष्टुमुपचक्रमे ॥ ९
सोऽपश्यद्वृक्षपण्डांश्च रम्यान्दष्टिमनोहरान् ।
द्वारकां प्रति दाशार्हचित्रितां विश्वकर्मणा ॥ १०
पद्मपण्डाकुलाभिश्च हंससेवितवारिभिः ।
गङ्गासिन्धुप्रकाशाभिः परिखाभिर्वृतां पुरीम् ॥ ११
प्राकारेणार्कवर्णेन शतकौम्भेन राजता ।
चयमूर्ध्नि निविष्टेन द्यां यथैवाभ्रमालया ॥ १२

काननैर्नन्दनप्रख्यैस्तथा चैत्ररथोपमैः ।
बभौ चारुपरिक्षिप्ता द्वारका द्यौरिवाम्बुभिः ॥ १३
भाति रैवतकः शैलो रम्यसानुगुहाजिरः ।
पूर्वस्यां दिशि लक्ष्मीवान्मणिकाञ्चनतोरणः ॥ १४
दक्षिणस्यां लतावेष्टः पञ्चवर्णो विराजते ।
इन्द्रकेतुप्रतीकाशः पश्चिमस्यां तथाक्षयः ॥ १५
उत्तरां दिशमत्यर्थं विभूषयति वेणुमान् ।
मन्दराद्रिप्रतीकाशः पाण्डुरः पार्थिवर्षभ ॥ १६
चित्रकम्बलवर्णं च पाञ्चजन्यवनं महत् ।
सर्वर्तुकवनं चैव भाति रैवतकं प्रति ॥ १७
लतावेष्टं समन्तात्तु मेरुप्रभवनं महत् ।

C 8953
B 2. 98. 18
P 2. 98. 18

8 °) B₂ M₄ महार्हणाम् (for दशा). — Dn D₂. 2. 5 read 8° for the first time after 1.

9 °) K $\tilde{N}$ _{1.2} V B Dn D₂ D₁. 2. 4-6 T₁₋₃ G तां तदा; T₄ M_{1.2} पुरीं वै (for तां पुरीं). D₂ तां दृष्ट्वा द्वारकां चित्रां; M₄ तां तदा द्वारकां द्रष्टुं. — °) V₂ G₁. 2. 5 प्रभुर (for विभुर). Bom. Poona eds. G(ed.) विभुः (for हरिः). — T₄ om. 9°. — °) V₁. 2 D₂ कृष्णः; G₂ हृष्टां (for हृष्टः). G₁ M₁₋₃ संपन्नां (for सः). T₁. 2 G₂. 2. 5 M₄ हृष्टां सर्वार्थसंपन्नां.

10 °) T₂. 2 G₁. 2-4 M₄. 4-पण्डैश्च (for पण्डांश्च). T₁ क्षोतोभिर्वृक्षपण्डैश्च; T₂ सोपेत्य वृक्षपण्डैश्च. — °) S₁ [अ]प्यम्यान् (for रम्यान्). K₂ वृष्णि (for दृष्टिः). T G M₂. 4 रम्यां दृष्टिमनोहरां (T₄ रमा.म्. — °) S₁ D₂ चिन्तितां; D₁ निर्मितां (for चित्रितां).

11 °) D₂ पद्मपत्राकुलाभिश्च. — °) G₂ हंसैः (for हंस-). — °) D₁ वृता पुरी; T₄ M₁₋₃ अलंकृताम् (for वृतां पुरीम्). S₁ सरिन्निरूपसोभिताम्.

12 °) D₂ [अ]भिः (for [अ]र्क-). S₁ प्रभातिकार्कवर्णेन. — °) $\tilde{N}$ ₂ V₂ T₂ G₂. 2-कुम्भेन (for चोम्भेन). S₁ राजिता; D₂. 2 भास्वता (for राजता). V₁ श्वेतकुम्भेन राजता; T₁ शातकुम्भैश्च राजिता. — °) S₁ हर्म्यमूर्ध्नि; K₂. 4 V₁ वप्रं; D₂ येन मूर्ध्नि; D₂ विश्वमूर्ध्नि; M₁. 2 नगमूर्ध्नि; M₄ मेरुं (for चयं). D₂ निविष्टया मूर्ध्नि वा द्यां; T₁₋₃ G₁. 2-3 मेरुमूर्धनिविष्टा च; M₂ नगमूर्ध्नि निविष्टेव. — °) K₁ D₂ द्यौर्यथा वा; K₂ D₂ T₂. 2 G₁. 2-3 द्यौर्दयेव (for द्यां दयेव). K₂ द्यां यथा भूमिकालवद्; M₁₋₃ द्यामि (M₂ द्यौरि) वाम्मुदमालया.

13 °) $\tilde{N}$ ₁ V₂ B₁. 2 चित्र- (for चैत्र-). T₁ रथोपमैः (for वज्रैः). — D₂ om. 13°. — °) V₂ B₁. 2 D₂ वारि-

(for चारु-).

14 °) K $\tilde{N}$ ₂ V B₂. 2 D (except D₂. 2) T₁₋₃ G M₄ बभौ (for भाति). D₂. 2 तत्र (for शैलो). — °) S₁ गुहादिभिः; K₂ गुहान्वितः; B₁ D₁ ग्रहाजिरः; D₂ गुहान्तरः; T₂. 4 M₁₋₃ गुहाशयः (for जिरः). T₁. 2 G₁. 2-3 रत्नसानुगुहाशयः. — °) V₁ तोरणैः (for णः).

15 °) $\tilde{N}$ ₁ V₂ Dn D₂ T G₁ M₄ लतावेष्टः (for वेष्टः). — °) K₂ पञ्चवर्णः; V₂ रत्नो (for वर्णो). — °) D₂. 2 इन्द्रनील- (for केतु-). — °) S₁ B₂ D₂ D₂ G₂ M₂ (inf. lin. as in text) पश्चिमायां (for मस्यां). Cal. ed. तथा क्षुपः (for तथाक्षयः). — After 15, T₁₋₃ G₁. 2. 5 M₄ ins.:

1076* चित्रकाननरम्यश्च पञ्चानननिषेवितः ।

16 °) S₁ उत्तरादिशि चात्यर्थं; D₂. 2 रस्यां दिशि तथा. — °) K₂ चित्रकः पञ्चवर्णकः.

17 °) S₁ K₁₋₃ $\tilde{N}$ _{1.2} V₂. 2 B D T₂. 4 G₂ चित्रकं पञ्चवर्णं च; K₂ परितस्तस्य विततं. — °) K₂ $\tilde{N}$ _{1.2} V₁ B Dn₂ D₂ D₂. 2 T₁. 4 G₁. 2 पाञ्चजन्यं; D₂ पावमानं (for पाञ्चजन्य-). S₁ तथा; M₁₋₃ च यत् (for महत्). — K₂ om. (hapl.) 17°-18°. — °) K₂ D₂ सर्वर्तुकं (for क-). — °) S₁ महत् (for प्रति). $\tilde{N}$ ₁ करवीरं करोति च (sic).

18 K₂ om. 18° (cf. v. 1. 17). — °) $\tilde{N}$ ₁ समग्रं तु; T₂ M₁₋₃ समीपे तु (for समन्तात्तु). K₁. 3. 4 $\tilde{N}$ ₂. 2 V₂. 2 B₂. 2 Dn D₂ D₁. 2. 4-6 T₁₋₃ G M₄ लता (K₂ ताल) वेष्टितपर्यन्तं (Dn₁ T₂. 2 G₁. 2-3 M₄ न्ते; G₂ न्ता); V₁ B₁ हृष्टमाणं तु. — °) D₁ तरु- (for मेरु-). K₁ प्रविभवं (for प्रभवनं). K₂. 4 सुमेरुः (K₂ वि) भवं महत्. — T₁ om. (hapl.) 18°-20°. G₂ om. (hapl.) 18°-19°. — °) V₂ भर्गवन्; D₁ G₁ भानुं; T₂ M₁₋₃ गर्गं (for आर्गं). K₂

C. 8933
B. 2. 98. 18
P. 2. 98. 18

भाति भार्गवनं चैव पुष्पकं च महद्वनम् ॥ १८
अश्वकैर्बीजकैश्चैव मन्दारैश्चोपशोभितम् ।
शतावर्तवनं चैव करवीरकरम्भि च ॥ १९
भाति चैत्ररथं चैव नन्दनं च महद्वनम् ।
रमणं भावनं चैव वेणुमद्वै समन्ततः ॥ २०
वैदूर्यपत्रैर्जलजैस्तथा मन्दाकिनी नदी ।
भाति पुष्करिणी रम्या पूर्वस्यां दिशि भारत ॥ २१
सानवो भूषितास्तत्र केशवस्य प्रियैषिभिः ।
बहुभिर्देवगन्धर्वैश्चोदितैर्विश्वकर्मणा ॥ २२
महानदी द्वारवती पञ्चाशद्भिर्महामुखैः ।

प्रविष्टा पुण्यसलिला भावयन्ती समन्ततः ॥ २३
अप्रमेयां महोत्सेधामगाधपरिखायुताम् ।
प्राकारवरसंपन्नां सुधापाण्डुरलेपनाम् ॥ २४
तीक्ष्णयन्त्रशतघ्नीभिर्भयजालैश्च भूषिताम् ।
आयसैश्च महाचक्रैर्दृष्टे द्वारकां पुरीम् ॥ २५
अष्टौ रथसहस्राणि नगरे किंकिणीकिनाम् ।
समुच्छ्रितपताकानि यथा देवपुरे तथा ॥ २६
अष्टयोजनविस्तीर्णामचलां द्वादशायताम् ।
द्विगुणोपनिवेशं च दृष्टे द्वारकां पुरीम् ॥ २७
अष्टमार्गमहाकक्षां महाषोडशचत्वराम् ।

भाति भार्गवनं चैव; Ds भाति भार्गवनं रम्यं; Ds प्रिमार्गं च वनं रम्यं. — °) T2. s G1. s. s M1 पुष्करं; M1 नन्दनं (for पुष्पकं). Ds T1 G2 M2 वनं महत् (by transp.). Ds पुष्पकप्रतिमं महत्; M2 के पुष्करिणी च.

19 T1 G3 om. 19 (cf. v. l. 18). — °) Ś1 Ds जीव-कैश्च; D1 'कैश्च' (for बीज). K1 अश्वकैर्बीजकैश्चैव; G2 M2 अश्वकैश्चैव मन्दारैः; M1 अश्वकैर्बीजकैश्चैव. — Ks om. (hapl.) 19^{bc}; Ds reads it on marg. — °) M2 चम्पकैश्च (for मन्दारैश्च) G2 कोविदारैश्च शोभितम्. — N1 om. 19^c-20^b. M1 om. 19^{cd}. — °) D1 लनावर्तः; T2. s G1. s सात-पत्र- (for शतावर्त). Ś1 Ks Ds श (Ds ल) सावर्तनकं चैव. — °) Ks करं तथा; Ds T2-s G1. s. s M2. s -वनं तथा (for करम्भि च). D1. s G2 करवीरकरं तथा (G2 हि च); M2 करवीरं कुसुम्भि च.

20 T1 om. 20^{ab} (cf. v. l. 18). N1 om. 20^{ab} (cf. v. l. 19). — °) Ks चैव वनं; Ks Dn Ds T2. s G1. s. s चैत्र-वनं; Ds मागवनं (for चैत्ररथं). — Ks. s om. (hapl.) 20^{bc}. — °) Ds बहुवर्णं (for नन्दनं च). K1. s N2. s V B Dn Ds Ds-6 T2. s G M2. s वनं महत् (by transp.). — °) K1. s भवनं; Ds. s च वनं; Ds लावनं; T1-s G1. s M1 भ्रामणं (for भावनं). G2 भाति भार्गवनं चैव (= 18°). — °) T1 वेणुमद्वे; T1 M1-s 'मद्वे' (for 'मद्वे'). Ś1 वेणुकं च महद्वनम्.

21 °) B1 M3 -पत्र- (for -पत्रैर्). — °) Ś1 कुमा (for नदी).

22 °) N2 V1 प्रासादा; Ds सा वनैर्; M2 सानव्या (for 'वो'). G2 तस्य (for तत्र). — °) N1 प्रियैषिभिः (for 'विभिः'). Ds कृष्णस्य शरिवारिभिः. — Ks om. 22°-23°.

23 Ks om. 23 (cf. v. l. 22). — °) N1 महानदी

द्वारवत्यां; T1 M1-s द्वारवत्यां महानदीः. — °) Ds रत्न- (for पुष्प-). — °) T1 G1. s M2 भासयन्ती; M1-s भावयन्ती (for 'वन्ती'). Ds. s दिशो दृष्टा (for समन्ततः).

24 °) G2 अमेयां च (for अप्रमेयां). Ks. s D1 महामेधा- (Ks 'प्या'म् (for महोत्सेधाम्). Ds अप्रमेयमहाधर्याम्. — °) N1 अगाधां (for 'च'). T1-s G1. s. s -युताम् (for -युताम्). — °) Ds चय-; M2 (inf. lin.). s चय- (for -वर-). Ks प्राकारावरणोपनां. — °) G2 पाण्डुर- (for -पाण्डुर-).

25 °) K1 तीक्ष्णबाण-; K2 'शस्त्र-'; Ds 'पत्र-'; M1-s कीर्णा यन्त्र- (for तीक्ष्णयन्त्र-). T1 G2 M2 सतघ्नीश्च (for 'भिर'). — °) K N2. s V2. s B2. s Dn Ds D1. s-6 T G M1 हेम- (for यन्त्र-). Ś1 वि- (for च). Ds संयुताम् (for 'वि-'). N1 युद्धजालैश्च संयुताम्; V1 B1 मल्लिकायैश्च सरकृताम्; M1-s युद्धशालासमायुताम्. — °) Ds आयुवैश्च; G2 आयसैश्च (for 'सैश्च'). — °) K N2. s V B D T G1. s. s M2 ददत्तौ; N1 ददत्तुर- (for ददत्तौ).

26 Ks Ds Gs om. (hapl.) 26 27. — °) N1 समरे (for नगरे). T1-s G1. s. s M2 नगरे किंकिणीकतैः. — °) B1 Ds समुच्छ्रित- (for 'च्छ्रित-'). N1 समुच्छ्रिते पताकाभिर्.

27 Ks Ds Gs om. 27 (cf. v. l. 26). — °) N1 संकीर्णाम् (for -विस्तीर्णाम्). — °) Ś1 सबद्धा; Gs M2 अश्व- (for 'का'). — °) T1 द्विगुणेन (for 'जोष-'). N2 शिवे-ज्ञानां (for 'ज्ञां च'). — °) K1. s. s N2. s V B D (Ds om.) T2. s G1 M2 ददत्तौ (for ददत्तौ). M1. s हरिः (for पुरीम्). T1. s G2-s M2 ददत्तौ द्वारकां हरिः.

28 °) T2. s G1. s अष्टमार्गा (for 'मार्ग-'). K N V B D G1. महारथ्यां (for 'कक्षां'). G2. s अष्टमार्गा महारथ्यां. — °) Ś1 -चत्वराम् (for -चत्वराम्). — °) T1-s G1. s-6 M रथ्यां; T1 कक्ष्य-कोटिसहस्राणां. — °) Ds साक्षाद् विप्रकर्षना.

एकमार्गपरिक्षिप्तां साक्षादुशनसा कृताम् ।
स्त्रियोऽपि यस्यो युध्येरन्किमु वृष्णिमहारथाः ॥ २८
व्यूहानामुत्तमा मार्गाः सप्त चैव महापथाः ।
तत्र वै विहिताः साक्षाद्विविधा विश्वकर्मणा ।
तस्मिन्पुरवरश्रेष्ठे दशार्हाणां यशस्विनाम् ॥ २९
वेदमानि जहृषे दृष्ट्वा ततो देवकिनन्दनः ।
काञ्चनैर्मणिसोपानैरुपेतानि नृहर्षणैः ॥ ३०
भीमघोषमहाघोषैः प्रासादवरचन्वरैः ।
समुच्छ्रितपताकानि पारिप्लवनिभानि च ॥ ३१
काञ्चनाग्राणि भास्वन्ति मेरुकूटनिभानि च ।

— °) K1 D1. 2. 4 T G1. 2 - M युध्येयुः (for 'रन्').
29 °) G2 व्यूहानामुत्तमं मार्गं. — °) S1 सर्वे (for
सैव). K1. 2 N1 V2 B1. 2 Dn Ds1 D4 T1 G2 महारथाः (for
'पथाः'). — °) G2 ततो (for तत्र). D मार्गाः (for साभ्राद्).
— °) D2 विहिताः ; T2 विधिना ; G2 विहिने ; M1. 2 विधिवद् ;
M2 मुकृता (for विविधा). — °) S1 K1 पुरवरे (for 'र').
V2 तस्मिन्पुरवरे श्रेष्ठे. — °) Some Mss. दशार्हाणां (for
दा'). T1. 3 G1. 2 M2 तरस्विनाम् (for यश'). — After 29,
S1 reads 32^{ab}.

30 S1 om. 30^{ab}. — °) K2 जगृहे (for जहृषे).
वेदमानि ददशे भीमांस. — °) K1 B1 T1. 3 G1. 2 - M2 प्र-
हर्षणैः ; M2 नृहर्षणैः (for नृहर्षणैः). D2. 3 उपशोभितदीर्घि-
काम्.

31 After 31^a, V2 reads 35^d. — °) T1. 3 G1. 2 - 3
प्राकार (for प्रासाद्). K2. 4 Dn Ds चन ; N1 D2. 3 मणि-
(for 'वर'). — °) D2 समुत्थित (for 'च्छ्रित'). — °)
N (except S1 D1) T G M2. 4 वनानि (for निभानि).

32 S1 reads 32^{ab} after 29. — °) K1 D1 चित्राणि ;
T1. 3 G1. 2 M1. 2 वै भास्वि (for भास्वन्ति) D2 काञ्चनानि
च भास्वन्ति ; D2 काञ्चनाग्राणि च भा'. After 32^a, K
N2. 3 V B D T G M1 ms. :

1077°

प्रासादशिखराणि च ।

गृहाणि रमणीयानि .

[T1 om. line 2.]

— T1 om. 32^b. — °) K2 शुद्धः ; D2 सुधा ; D2 T1. 2. 4
G1. 2 - 3 M चान् (for पाण्डु). — °) S1 K2 शातकुम्भ-
(for 'कुम्भ'). K1. 2 N2. 3 V2 B2. 3 Dn Ds D1. 4. 5 G
M1. 2. 4 परिष्कृतः (for 'च्छ्रित'). — T2 G2 om. 32^{cd}. — °)
K2. 3 महाशङ्करः ; K4 D1 T1. 3 G1 M2 गृहः शङ्करः ; D2. 3

हरिवंश—76

पाण्डुपाण्डुशङ्करैश्च शातकुम्भपरिच्छदैः ।
रम्यमानुगुहाशङ्कैर्विचित्रैरिव पर्वतैः ॥ ३२
पञ्चवर्णसर्वणैश्च पुष्पवृष्टिममप्रभैः ।
पर्जन्यतुल्यनिर्घोषैर्नानारूपैरिवाद्रिभिः ॥ ३३
दावाग्निज्वलितप्रण्यैर्निर्मितं विश्वकर्मणा ।
आलिखद्भिरिवाकाशमतिचन्द्रार्कभास्वरैः ॥ ३४
तैर्दाशार्हमहाभागैर्बभासे भवनहृदैः ।
वामुदेवेन्द्रपर्जन्यैर्गृहमेघैर्गलंकृता ॥ ३५
ददशे द्वारका चारुमेघैर्द्यौरिव संवृता ।
साक्षाद्भगवतो वेदम विहितं विश्वकर्मणा ॥ ३६

C 6973
B 2. 96. 36
P 2. 96. 36

गृहेश्वरैर् (for गुहाशङ्करैः). N1 वरमानुमहाशङ्करः ; V2 वर-
मानुगुहाभिश्च. — °) K2 चित्रितैर् (for विचित्रैर्).

33 °) K2 N1 V1 D पञ्चवर्णैः (for 'वर्णैः'). K1. 2. 4
N2. 3 V2. 3 B Dn Ds D1. 2. 3. 4 T1. 3 G M2 पञ्चवर्णैः सुव-
र्णैश्च ; D2 सुरागैः पञ्चवर्णैश्च. — °) S1 दिव्यपुष्पः ; T G1. 2 - 3
M पुष्पवर्ण (for 'वृष्टि'). — °) N2 नितदैर् ; V1. 2 B1
घोषैश्च (for निर्घोषैर्). G2 पर्जन्याकल्पनिर्घोषैर्. — V2
reads 33^d after 31^a. — °) K2 नानामूल्यैर् ; T1 'वर्णैर् ;
G2 भूतैर् (for 'रूपैर्'). — After 33, N1 reads 36^{ab}.

34 °) Some Mss दवाग्नि (for दा'). — °) K2-4 D1
M2 भास्विज्वरैर्. T G1. 2 - 3 M1-3 उलिखद्भिर (for आलि').
— °) T2. 3 G1. 4. 5 M2 अग्नि (for अति'). K1 D4
चन्द्राग्नि ; K2 चन्द्रानु (for 'चन्द्रार्क'). D2 भासुरैः (for
भास्वरैः). N1 D2. 3 पर्वतैरिव भास्वरैः.

35 N1 om. 35. — °) K V1. 2 Dn Ds D1-2. 3. 6
तैर्दाशार्हैः ; M2 तदाशार्हैः (for तैर्दाशार्हैर्). G2. 6 महानागैर्
(for 'भागैर्'). T1. 3. 4 G1. 2. 4 M1-3 तदाशार्हमहानागैर्. — °)
S1 बभासे नावतंसकै (sic) ; K1-3 N2 V B Dn Ds D1. 2. 3
T2 'से तद्वनद्रुमैः ; K4 G2 'सं तद्वनं ह G2 'नह'दैः ; N2 'से
तद्वनं महत् ; D2. 3 चिकीडज्जिर्महाघनैः ; D4 बभासे तद्वनं हरेः.
— °) T2 G1. 4. 5 M2 पर्जन्य (for 'न्यैर्'). — °) T1. 3
G1. 2 - 4 M2 गृहजालैर् (for 'मेघैर्'). D2. 4 गृहमेघैर्गलंकृताम्.

36 N1 reads 36^{ab} after 33. — °) T1 ददशुर् ; T2
G2 M2 ददर्श (for ददशे). K N1 D2. 4 द्वारका (for 'का').
Dn Ds ददर्श (Ds 'दशे) चारुचित्राङ्कैर् ; D1 ददर्श द्वारकां
चारु ; D2 ददशे द्वारकां चाशु. — °) N2. 3 V2 Ds मेघोषैर्
(for 'मेघैर्द्यौर'). K4 Dn D1. 3 T1 संवृताम् (for 'ता'). K1. 3
D1 मेघोषैरिव संवृताम् ; K3 D2 मेघोषाभिव संवृताम्. — S1
om. 36^{cd}. — °) T1-3 G2 M2 निर्मितं ; G1. 2. 4 निर्मिता

C. 8974
B 2. 98. 39
P 2. 98. 39

ददृशे वासुदेवस्य चतुर्योजनमायतम् ।
तावदेव च विस्तीर्णमप्रभेयं महाधनैः ॥ ३७
प्रासादवरसंपन्नैर्युक्तं जगति पर्वतैः ।
यश्चकार महाभागस्त्वष्टा वासवचोदितः ॥ ३८
प्रासादं चैव हेमामं सर्वभूतमनोहरम् ।
मेरोरिव गिरेः शङ्खमुच्छ्रितं काञ्चनं महत् ।
रुक्मिण्याः प्रवरं वासं विहितं विश्वकर्मणा ॥ ३९
सत्यभामा पुनर्वैष्णवं यदावसत पाण्डुरम् ।
विचित्रमणिसोपानं तद्विदुर्भोगवानिति ।
विमलादित्यवर्णाभिः पताकाभिरलंकृतम् ॥ ४०
व्यक्तसंजवनोद्देशो यश्चतुर्दिग्ब्रह्मध्वजः ।

(for विहितं).

37 Si reads 37^a 38^b after 39. — ^a) Śi Ti वर-
पुरः; Ga Ma ददृशे (for ददृशे). — ^b) K1. s. 4. 3. V1. s
B Dn Ds Di. s. 3. 4. 5. महाधनम् (for 'धनैः'). Ks Dsi
Da. s. 4. 5. अप्रभेयमहाधनम्.

38 For the sequence in Śi, cf. v. l. 37. — ^a)
K1. s. Di. s. 4. 5. वन- (for वर-). Ds संपन्नं (for 'सं-
पन्नं'). Ds प्रासादवैनसंपन्नं. — ^b) Ma युतं (for युक्तं). Ds चैव तु
(for जगति). — ^c) Si योः; Ma यं (for यश्च). Ti. s
Ga. s. 3. 4. 5. M महाबाहुम् (for 'भागम्'). — ^d) K1-s Ds
Di. s. 3. 4. 5. 6. नोदितः (for चो').

39 ^a) Ds प्रासादं चैव महाभातः; M1. s. 4. 5. प्रासादश्चैव
हेमामः. Ds मनोरमम्; T Ga. s. 4. 5. 6. रमः (for 'रमम्').
^b) Ds महत्; Ds महा- (for गिरेः). — ^c) Ds उत्कृतं
(for उत्कृष्टं). M1 s उत्कृतः काञ्चनो महान्. — ^d) N1
भवने (for प्रवरं). N2 V1 B1 Ti. s. 3. 4. 5. 6. धाम (for वामं).
Ds रुक्मिण्याः प्रवरावामं; Ds रुक्मिण्याश्च सुवामं च; Ti M
रुक्मिण्याः प्रवरो वामो. — ^e) Ds रचितं; Ti. s. 4. 5. 6. विहितं
(for विहितं). — After 39, Si reads 37^a-38^b.

40 ^a) V1 Ds. s. 4. 5. Ti. s. 3. 4. 5. 6. M आविष्टाति (for
आवसत). G1. s. पुनर्वसति पाण्डुरम्. — ^b) Ma यं (for
तद्). Si तद्विदुर्भोगवानिति; Ks तद्वेद भगवानिति; Ks
पराध्यमणिभूषितम्; Ds Ti विष्णुः; Ti. s. 3. 4. 5. 6. द्विर्भोगं दिवि; Ti-s
Ga-s. 4. 5. 6. तद्विदुर्भोगवर्द्धिव (M. 'स्वित'); G1 तद्वि-
दुर्भोगं दिवि. — ^c) Si K2. s. V1 B1. s. Dn Dsi Da. s. 3. 4. 5. 6. अलंकृतः (for 'तम्').

41 ^a) B1 व्यक्तं; Ds व्यक्तः; G1 सिक्तं (for व्यक्तः).

स च प्रासादमुख्यो यो जाम्बवत्या विभूषितः ।
प्रभयाभ्यभवत्सर्वीस्तानन्यान्भास्करो यथा ॥ ४१
उद्यद्भास्करवर्णाभस्तयोरन्तरमाश्रितः ।
विश्वकर्मकृतो दिव्यः कैलासशिखरोपमः ॥ ४२
जाम्बूनद इवादीप्तः प्रदीप्तज्वलनोपमः ।
सागरप्रतिमस्तिष्ठन्मेरुरित्यभिविधुतः ॥ ४३
तस्मिन्गान्धारराजस्य दुहिता कुलशालिनी ।
गान्धारी भरतश्रेष्ठ केशवेन निवेशिता ॥ ४४
पद्मकूटमिति ख्यातं पद्मवर्णं महाप्रभम् ।
सुभीमाया महाकूटं वासं सुपरमार्चितम् ॥ ४५
सूर्यप्रभस्तु प्रासादः सर्वकामगुणैर्युतः ।

Si N1 व्यक्तसंजवनोपेतैः; Ds 'नोपेतो'; Ds 'पद्मवर्णो-
पेतः. — ^a) Gs चतुर्दिग्भिरः; M1 चतुर्दिग्- (for चतु-
र्दिग्-). Śi Ts Ms चतुर्दिगममप्यजम् (Ts 'जः); N1 Ds
चतुर्दि- (Ds 'दि') नामहाप्यजम्; Ti. s. 3. 4. 5. 6. Ms 'चतुर्दिग्-
समप्यजः. — ^b) Ks Ds-4 Ti Gs सर्व- (for स च). Ds श्वं
(for यो). Śi स प्रासादवरो मुख्यो. — ^c) Ma om. (hapl.)
41^a-43^a. — ^d) N1 [अभ्यहनन्; Ti. s. 4. 5. 6. Gs अभ्यभवत्
(for [अभ्य'). Ds प्रभयाभामयत्सर्व- — ^e) Si भास्करो
(for भास्करो).

42 Ms om. 42 (cf. v. l. 41). — ^a) Śi उद्यद्भास्कर-
वर्णाभम्. — After 42^a, Si reads 47^a, repeating it in
its proper place. G1 om. 42^a-45^a. Si read 42^a twice.
— ^b) Ti स तु रत्नममाश्रितः. — ^c) M1. s. (both inf. lin.)
यं विदुर्भोगवानिति (cf. 40^a).

43 Ms om. 43 (cf. v. l. 41). G1 om. 43 (cf. v. l.
42). — ^a) N1 [जा]रीते (for 'सः'). — ^b) Ds दीप्तः;
Ts प्रभया (for प्रदीप्तः). Ts Ms प्रदीप्तज्वलनो यथा. — ^c)
Ti तीर्णो (for विदुः). M1-s सागरं प्रति यस्तिष्ठन्.

44 G1 om. 44 (cf. v. l. 42). — ^a) Śi माकिनी;
V1 -या' (for -जा'). — Ds om. (hapl.) 44^a-46^a.

45 G1 om. 45^a (cf. v. l. 42). Ds om. 45 (cf. v. l.
44). N1 om. 45-47. — ^a) Śi N2. s. V1. s. Ms पद्मकूटः;
Ks. s. Dn Ds Di. s. 3. 4. 5. 6. कूलम्; Gs 'कूल' (for 'कूटम्'). — ^b)
K1 N2. s. Ds. s. Ts (Ks पद्मवर्ण- (for 'वर्ण'). Ms पद्मवर्ण-
समप्रभम्. — ^c) Ks तन्नीमाया (for सुभी'). Ds. s. महा-
वासं; T G1. s. 4. 5. 6. Ms 'भीम' (for 'कूट'). Śi सुशीलाया महा-
कूटं. — ^d) K1-s N2. s. V1 Dn Ds Di. s. 4. 5. 6. वासं सुपरमार्चितम् K1. s

लक्ष्मणायाः कुरुश्रेष्ठ निर्दिष्टः शार्ङ्गधन्वना ॥ ४६

वैदूर्यमणिवर्णाभिः प्रासादो हरितप्रभः ।

यं विदुः सर्वभूतानि परमित्येव भारत ॥ ४७

वासं तं मित्रविन्दाया देवर्षिगणपूजितम् ।

महिष्या वासुदेवस्य भूषणं तेषु वेदमसु ॥ ४८

यस्तु प्रासादमुख्योऽत्र विहितो विश्वकर्मणा ।

अतीव सौम्यः सोऽप्यासीद्विष्ठितः पर्वतो यथा ॥ ४९

सुदत्ताया निवासं तं प्रशस्तं सर्वदेवतैः ।

महिष्या वासुदेवस्य केतुमानिति विभ्रुतः ॥ ५०

तत्र प्रामादमुख्यो वै यं त्वष्टा विदधे स्वयम् ।

योजनायतविष्कम्भः सर्वरत्नप्रयः शुभः ॥ ५१

स श्रीमान्विरजो नाम व्यराजतत्र सुप्रभः ।

उपस्थानगृहं यत्र केशवस्य महान्मनः ॥ ५२

तस्मिन्सुविहिताः सर्वे रुक्मदण्डाः पताकिनः ।

सदने वासुदेवस्य मार्गसंज्ञनध्वजाः ।

रत्नजालानि तत्रैव तत्र तत्र निवेशिताः ॥ ५३

C 8992
B 2.98.58
P 2.98.58

सं तदु चिरप्रभम्; K₁ आवासं रुचिरप्रभम्; V₂, 3 B वेदमा-
भिरुचिरप्रभम्; D₂ चके सुचिरप्रभम्; D₃ G₁, 2, 3 M₃ निवासं
परमार्थि (G₁ 'थि) तम्; T G₃, 4 M₁, 3 निवासं परमोत्थि (T₁
M₁, 3 'थि) तम्.

46 D₁ om. 46^{ab} (cf. v. l. 14). N₁ om 46 (cf.
v. l. 45). — ^a) K₁ सर्व- (for सूर्य-). — ^c) K₁ N₂, 3 V B
Dn D₃ D₁, 2, 3 T₁ G₁, 1 नृप (for कुरु-). — ^d) S₁ निर्मितः
(for निर्दिष्टः).

47 N₁ om. 47 (cf. v. l. 45). S₁ reads 47^a for
the first time after 42^a. — ^a) V₃ B₁ D₃ रत्न-; D₂, 3
चर- (for मणि-). S₁ (first time) मुक्ताभिः; B₂ रत्नाभिः;
M₃ सोपान- (for चण्डाभिः). — N₁ om. 47^b. — ^b) S₁
राजत- (for हरित-). T₁ प्रासादो भरतर्षभ- — ^d) K₁, 2
M₂, 4 धरम् (for परम्).

48 ^a) V₃ B₁ Dn D₃ वासं सः T G₁, 3 M₁ वासार्थं
(for वासं तं). — ^b) V₃ B₁ D₃ -यवित-; V₁ B₁ (marg.) 3
Dn D₃ T₁ G₁ पूजित- (for तम्). — K₁, 4 D₁ G₁ om.
(hapl.) 48^c 50^c. N₁ reads it twice. — ^d) K₁ D₁
स्वेषु (for तेषु). Dn D₃ सप्रसु (for वेदमसु).

49 For the repetition in N₁, cf. v. l. 48. K₁, 4 D₁
G₁ om. 49 (cf. v. l. 48). D₁ om 49^{ab}. — ^a) T
G₁, 2, 4 M₁ अभूत् (for स्र-). — B₁ om. (hapl.) 49^b 51^a.
N₂ B₁ D₂ repeat and D₁ reads 49^d after 67. — ^c)
T₁, 4 G₁ M₁ सौम्यः (for सौम्य-). K₁ D₁ सौम्य (for
सोऽपि). D₁ T₁, 2 G₁ अतीव सौम्य सोऽप्यासीद् P₁ om.
Poona ed., G (ed.) अतीव रम्या रम्योऽसौ. — ^d) D₁ M₁
विशिष्टः (M₁ 'ष्ठितः पर्वतोपमः).

50 For the repetition in N₁, cf. v. l. 48. K₁, 4 D₁
G₁ om. 50^{ab} (cf. v. l. 48). P₁ om. 50 (cf. v. l. 49).
— ^a) D₁ सुनन्दाया (for सुदत्ताया). N₂ (both times)
V₃ D₃ T₁ G₁, 3 M₁ निवासस्तु; V₁, 3 B₂ D₂ 'सोऽसौ;

M₁, 2 'सं तत्; M₃ 'सो य. (for 'सं तं). K₁ B₁ सुनन्दाया
निवासोऽसौ; Dn D₃ सुनन्दाया निवासस्तु; D₃ सुदत्ताया
वासोऽसौ; T₂, 3 G₁, 4 सुदत्ताया निवासस्तु. — ^b) K₁ V B₁
D₁, 2, 3 T₁-3 G₁, 3, 4 M₁, 3 प्रशस्तः; N₂ (both times)
विहितः; Dn D₃ प्रशस्तः; T₁ प्रशस्तं (for प्रशस्तं). — ^c)
N₁ केतुमन्मिति भ्रुतः.

51 B₁ om. 51^a (cf. v. l. 49). — ^a) N₁ अत्र; T₁
ततः (for तत्र). — ^b) K₁ तं (for यं). K₁, 2 D₃ व्यदधत्
(for विदधे). — ^c) K₁ N₁ B₁ रत्नप्रभ. (for रत्नमयः).
T G₁, 3 M₁ सर्वरत्नविभ्रुतः.

52 ^a) M₁ अश्रान्य (y transp.). S₁ K₂ N₁ V₁, 3
B Dn D₃ D₁ T₁ G₁ M₁ विरजः; V₁ विजदो (for विरजो).
— ^b) S₁ विरजं (for व्यराजत्). K₁ स प्रभुः; N₂ सर्वतः;
T G₁, 4 सप्रभः (for सु-). D₂ 2 व्यराज सुमहाप्रभः; M₁, 3
(both times) विरजन् महाप्रभः. — ^c) K₂ यत्तत्;
K₁, 2 N₁, 2 V₃ B Dn D₃ D₁ यत्तत्; V₃ यत्तत्; D₃
M₁-3 तत्तु (for यत्तत्).

53 ^a) K₁, 2, 3 रुक्मदण्ड- (for दण्डः). K₁
D₁ (marg.) T₁ पताकिन. (for पताकिन). — T₁-3 G₁,
3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

C 8993
B 2. 98. 58
P 2. 98. 58

आहृत्य यदुसिंहेन वैजयन्तोऽचलो महान् ।
हंसकूटस्य यच्छृङ्गमिन्द्रद्युम्नसरः प्रति ।
षष्टितालसमुत्सेधमर्धयोजनमायतम् ॥ ५४
सर्किनरमहानागं तदप्यमिततेजसा ।
पश्यतां सर्वभूतानामानीतं लोकविश्रुतम् ॥ ५५
आदित्यपथगं यत्तु मेरोः शिखरमुत्तमम् ।
जाम्बूनदमयं दिव्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ।
तदप्युत्पाद्य कृष्णार्थमानीतं विश्वकर्मणा ॥ ५६
भ्राजमानमतीवोग्रं सर्वोपधिविभूषितम् ।
तदिन्द्रवचनाच्चष्टा आनयत्कार्यहेतुना ।
पारिजातस्तु तत्रैव केशवेनाहृतः स्वयम् ॥ ५७

तावन्वस्ते; B। तावन्ति च (for तत्र तत्र) . K। D। तत्रैव च निवेशितम् .

54 °) K। D। -सिंहेन (for -सिंहेन) . -- °) D। महा-
बलः; D। निवेशितः (for ऽचलो महान्) . K। D। वै जयो विम-
(K। ह्यचः; D। वै च लो महान् . -- °) T। धर्म्यं (for अर्थः) .

55 °) Si K। D। -तेजसम् (for 'सा') . D। तं दिव्यम-
मतीवमः . -- °) K। लोकाणाम्; V। B। -देवानाम् (for
-भूतानाम्) . -- °) M। पुजितम् (for -विश्रुतम्) .

56 °) आनय्यै; K। a Dn Ds D। a T। a G। s M
यत्तु; K। यत्तु (for यत्तु) . Si आदित्यस्य पथं यत्र; D।
'स्यपथमायान्तं . -- After 56^{ab}, N। a V। B D। a s read
56^{ab} repeating it in its proper place. V। a om. (hapl.)
56^c-58^d. -- °) Si सुरयै; M। 2 शृङ्गं (for दिव्यं) . -- °)
K। उत्तार्य (for उत्पाद्य) . K। a N। a B। D। 4 तदुत्पाद्य
च कृष्णार्थम् .

57 V। a om. 57 (cf. v. l. 54) . -- °) K। N। a V।
B Dn Ds D। a s T। G। a s M। 4 अतीवोग्रं (K। T।
M। 4 'ग्रं) ; M। ड्योऽग्रं (for अतीवोग्रं) . -- °) G। सर्वोपध-
(for 'धि') . K। N। a V। B Dn Ds D। a s G। 4 तममि-
तम्; M। 2 विद्विषितम् (for विभूषितम्) . G। सर्वोपधसम-
न्वितम् . -- °) Si यमिन्द्रः; N। D। a T। a G। s M। 2
यदिन्द्रः (for तदिन्द्रः) . -- °) Si T। a G। M। 2 त्वानयन्;
T। ह्य (for आ) . K। N। a V। B Dn Ds D। a s
G। 2 कार्यहेतोः सत्वानयन्; M। 2 त्वानयत्कार्यगौरवान् . -- °)
D। पारिजातं (for 'तम्') . -- °) D। [आ]हृतं (for 'तः') .

58 V। a om. 58^{ab-d} (cf. v. l. 56) . -- °) Si नीव-
मानेन तत्रासीद् . -- °) Si N। D। 2 कर्मभिः; K। G। 2
'णा; T। रूपकम् (for कर्मणः) . -- °) B। a D। 2 ऽभ्य-

नीयमाने हि तत्रासीद्युद्धमद्भुतकर्मणः ।
कृष्णस्य येऽभ्यरक्षंस्तं देवाः पादपमुत्तमम् ।
पुण्डरीकशतैर्जुष्टं विमानैश्च हिरण्मयैः ॥ ५८
विहिता वासुदेवार्थं ब्रह्मस्थलमहाद्रुमाः ।
पद्माकुलजलोपेता रत्नसौगन्धिकोत्पलाः ।
मणिहेमप्रवाकीर्णाः पुष्करिण्यः सरांसि च ॥ ५९
तासां परमकूलानि शोभयन्ति महाद्रुमाः ।
सालास्तालाः कदम्बाश्च शतशाखाश्च रोहिणाः ॥ ६०
ये च हैमवता वृक्षा ये च मेरुहास्तथा ।
आहृत्य यदुसिंहार्थं विहिता विश्वकर्मणा ॥ ६१
रक्तपीतारुणप्रग्व्याः श्वेतपुष्पाश्च पादपाः ।

रक्षन्तः; D। T। 'रक्षन्ते (for 'रक्षन्ते') . K। कृष्णोऽपि येभ्योऽ-
रक्षन्तः; D। कृष्णस्य चाभ्यरक्षन्ते; T। a G। a s M। 'स्य
रक्षन्तस्तत्र . -- °) T। a G। a s M। देवः (for देवाः) .
-- N। a V। B D। a s read 58^{ab} for the first time
after 56^{ab}. -- °) K। B। D। last two second times a s s
(second time) T। G। a M। 2 जुष्टा; V। (first time)
युक्तं (for जुष्टं) . -- °) Si विमानैश्च; K। Dn Ds D। 2 विम-
नैश्च (for विमानैश्च) .

59 °) Si विहितं (for ता) . K। a D। विहिता वासु-
देवस्य . -- °) T। G। रत्नपुष्पा; T। a G। a रत्नपुष्पः (for
ब्रह्मस्थलः) . K। N। V। B Dn Ds D। a s T। रत्नपुष्प-
फलद्रुमाः (T। मै.) ; D। 2 वरपुष्पफला द्रुमाः; M। रत्नपुष्प-
महाद्रुमैः . -- °) K। N। V। B Dn Ds D। a s G। 2 पद्मखण्ड
(for पद्माकुल) . -- °) K। D। 2 M। 2 रक्तः (for रत्न) .
-- °) B। a पुराकीर्णा; M। 2 प्रवाकीर्णाः (for -प्रवाकीर्णाः) .

60 °) K। कूलानां; K। D। -कूलानि; N। D। -कूलानि
(for कूलानि) . Si सोपानान्यनुकूलानि . -- °) T। वरः (for
महा) . -- Si om. 60^c 61^b. -- °) D। a तमालाश्च (for
कदम्बाश्च) . -- °) K। a V। B Dn Ds D। a s G। 2
रोहिणाः; N। a D। a T। G। a s रोहिणः (for 'णाः') . D।
फलशाखाश्चरोहिणः .

61 Si om. 61^{ab} (cf. v. l. 60) . -- °) N। D। T। a s
G। 2 s हैमवतो; T। 'परा (for 'वता') . -- °) D। T। G।
2 s रुहस्तथा; D। रुहोऽपर (for -रुहस्तथा) . -- G। om.
(hapl.) 61^c 62^b. -- °) B। आहृत्वा; D। जानीय; M।
आहृत्य (for आहृत्य) . Dn। सिंहायै (for 'वे') . -- °) Si
विहितं (for 'ना') .

62 G। om. 62 (cf. v. l. 61) . -- °) K। a s N। a V

सर्वर्तुफलसंपन्नास्तेषु काननसंधिषु ॥ ६२
समाकुलजलोपेताः पीतशर्करवालुकाः ।
तस्मिन्पुरवरे नद्यः प्रसन्नमलिला हृदाः ॥ ६३
पुष्पाकुलजलोपेता नानाद्रुमलताकुलाः ।
अपराश्चाभवन्नद्यो हेमशर्करवालुकाः ॥ ६४
मत्तवर्हिणसंघैश्च कोंकिलैश्च सदामदैः ।
बभूवुः परमोपेतास्तस्यां पुर्यां तु पादपाः ॥ ६५

तत्रैव गजयूथानि पुरे गोमहिषास्तथा ।
निवासश्च कृतस्तत्र वराहमृगपक्षिणाम् ॥ ६६
पुर्यां तस्यां तु रम्यायां प्राकारो वै हिरण्यमयः ।
व्यक्तं किष्कुशतोत्सेधो विहितो विश्वकर्मणा ॥ ६७
तेन ते च महाशैलाः सरितश्च सरांसि च ।
परिक्षिप्तानि भौमेन वनान्युपवनानि च ॥ ६८

इति श्रीहरिवंशे त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥

C 9010
B 2. 98. 76
P 2. 98. 76

B Dn Ds Di. 4. 6 Ti. 2. 4. 5 M. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

63. G. om. 63 (cf. v. l. 61). — ^a) K. समकृतः; K₂. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

1078* नीलोत्पलविभूषिता ।
नद्यः पद्मचयोद्गायः
— ^a) B. मल्लिकः; D. Ti. G. ल. (for ला); K. D. Ti. दुमाः (for हृदा);

64. G. om. 64 (cf. v. l. 63); S. om. 64; K. om. 64^a; M. s. om. 64 (for 63); cf. v. l. 63. — ^a) G. पुष्पाकुल- (for 'कुल-). — After 64^a, N. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322.

C 9811
B 2. 99. 1
P 2. 99. 1

९४

[शंपायन उवाच ।

एवमालोकयामास द्वारकां वृषभेक्षणः ।

अपश्यत्स्वगृहं कृष्णः प्रासादशतशोभितम् ॥ १

मणिस्तम्भसहस्राणामयुतैर्विधृतं सितम् ।

तोरणैर्ज्वलनप्रख्यैर्मणिविद्वमराजतैः ।

तत्र तत्र प्रभासद्भिश्चित्रकाञ्चनवेदिकैः ॥ २

प्रासादस्तत्र सुमहान्कृष्णोपस्थानिकोऽभवत् ।

स्फाटिकस्तम्भविधृतो विस्तीर्णः सर्वकाञ्चनः ॥ ३

पद्माकुलजलोपेता रक्तसौगन्धिकोत्पलाः ।

वर्णननिर्माणम् : $\tilde{N}1$ D₂.s द्वारवतीवर्णनम् ; V₁ D₂ D₄.s द्वारवतीनिर्माणम् ; D₂ द्वारकाविशेषनिर्माणम् ; T₂ द्वारकाविशेषवर्णनम् ; G₂ द्वारकाविशेषविश्वकर्मनिर्माणम् ; M₁-s द्वारकावर्णनम्. — *Atthg. no.* (figures words or both) : K₂ 151 ; $\tilde{N}2$ V₂ D₂ 155 ; V₁ 157 ; V₂ 156 ; D₁ 149 ; D₂ 162 ; D₄ 152 ; T₁ G₂ 165 ; T₂ G₁ 167 ; T₃ 174 ; T₄ M₁-s 134 ; G₂ 206 ; G₂ M₁ 166. — *Śloka no.* : K₁ 54 ; D₂ D₁ 73 ; D₂ 75 ; D₃ 74.

94

1 °) K₁.2 $\tilde{N}2$ .3 V B D₂ D₄ D₁.6 T G M₂.4 एवमालोकयामास (B : कमा ; D₂ चया नः स (T₁ मन्). — °) K₂ D₂.s द्वारकामृषभेक्षणः. — °) $\tilde{N}1$ B₁ D₂.s प्रासादैरुपशोभितम्.

2 °) K₁ D₁ मदस्त्राणि (for 'णाम्). — °) T₁ G₂ विधृतं (for विधृतं). S₁ समम् ; K₁ V₂ B₁ D₁ शनैः ; $\tilde{N}2$ B₂ D₂.s M₂ मितैः ; T₂ शतम् (for मितम्). K₂ V₁.2 B₂ M₁.2 अयुतैर्विधृतं मितैः (M₂ [*my. lin*] 'तम्' as in text) ; K₂ भाषितं विधृतं शनैः ; K₁ D₂ D₄ D₁.2 अयुतैर्विधृतं शनैः (D₂ समम्) ; D₂ अयुतं विधृतं मितैः ; T₃ तैर्विधृतः शतम् ; M₂ तैर्विधृतं मितैः. — D₂ om. 2nd. — °) D₁ उज्ज्वलाः ; T₂ G₁.3-5 M₁ अनल (for उज्ज्वल). — °) S₁ K₂.4 T₁.2 G₂.4 M₂.4 राज्ञैः (for राजतैः). — T₂ om. 2nd. — °) S₁ प्रकाशद्भिः ; K₁ V₂ D₁.6 T₂ G₁.2-5 M₁ प्रभासद्भिः (for 'सद्भिः'). — °) T₂ G₁.2-5 M₁.2-5 मणिः ; G₂ तप्त- (for चित्र-). K₂ तप्तकाञ्चनवेदिकैः ; D₂ मणिकाञ्चनवेदिकैः.

3 °) K₁ D₁ च ; V₁ om. (for सु-). — °) S₁ महन् ;

मणिहेमनिभाश्चित्रा रत्नसोपानभूषिताः ॥ ४

मत्तबर्हिणसंघंश्च कोकिलैश्च सदामदैः ।

बभूवुः परमोपेता वाप्यश्च विकचोत्पलाः ॥ ५

विश्वकर्मकृतः शैलः प्राकारस्तस्य वेदमनः ।

व्यक्तकिष्कुशतोत्सेधः परिखायूथवेष्टितः ॥ ६

तद्गृहं वृष्णिर्सेहस्य निर्मितं विश्वकर्मणा ।

महेन्द्रवेदमप्रतिमं ममन्तादर्धयोजनम् ॥ ७

ततस्तं पाण्डुरं शौरिर्भूमिं तिष्ठन्गरुमतः ।

प्रीतः शङ्खमुपाध्मासीद्विपतां लोमहर्षणम् ॥ ८

$\tilde{N}1$ D₂ महान (for भवन्). — °) $\tilde{N}2$ V₁ स्फाटिक- (for स्फा). K₂.1 D₂ D₄ T₂.1-विधृतो (for -विधृतो). — °) V₂ विकीर्णः (for विस्तीर्णः). G₂ काञ्चनैः (for 'नः').

4 M₁ s om. 1-6 K₂ om. 1st. — °) B₁ पद्माकर (for 'कुल'). K₁ जलोपेता (for 'पेता'). — °) B₁ रत्न- (for रक्त-). K₂ रक्तनाग्निकाञ्चनैः. After 4th, T₂ reads 6 and repeats 1st. — °) $\tilde{N}2$ V₂ B₁ (marg.) 2nd D₂ जाम्बूनदमयाश्चित्रा. — °) S₁ रक्त (for रत्न-).

5 M₁ s om. 5th of v. 1.4. — °) K₁.s + V₁.s B D₂ D₄ D₁.s T₁.2 रत्न- ; K₂ मधुशः ; $\tilde{N}2$ .s-हृष्टाश्च ; V₂ युक्तश्च (for युक्त-). D₂ 1st मदीकटेः (for सदामदैः). — M₁ om. 5th of v. 1.4. — °) S₁ वाप्यश्च कनकोज्ज्वलाः ; D₂.s च कमु. रज्ज्वलाः.

6 M₁ s om. 6th of v. 1.4. — °) M₁ om. 6 (cf. v. 1.5). T₂ reads 6 after the first occurrence of 4th. — °) Cal. ed. विश्वकर्मकृता शैलाः. — °) D₂ प्रासादसु ; Cal. ed. प्राकारासु (for रसु). T₂ वेदमणि (for 'नः'). — °) K₁.s $\tilde{N}2$ .s V B D₂ D₄ D₁.s शनैः (for व्यक्त-). $\tilde{N}1$ शनो व्योम. (for शनोपेता). — °) K₁.s + $\tilde{N}2$ .s V B D T G परि- (for यूथ-). D₂ वेष्टितः (for वेष्टितः). K₂ परितः परिवेष्टितः.

7 M₁ om. 7 (cf. v. 1.5). — °) V₁ D₁ विधितं (for निर्मितं). — °) Bom. Poona eds. G (ed.) महेन्द्रसहस्रं वेदम.

8 M₁ om. 8th (cf. v. 1.5). — °) D₂ T₂ G₂ तप्तस्य (for तप्तस्यं). D₂ दिश्यं (for शौरि-). D₂ तप्तना पाण्डुरं दिव्यं. — °) D₂ (marg.) s in text) मनोहरम् (for गङ्गमलः).

तस्य शङ्खस्य शब्देन सागरश्चक्षुभे भृशम् ।
 ररास च नभः कृत्स्नं तच्चित्रमभवत्तदा ॥ ९
 पाञ्चजन्यस्य निर्घोषं संश्रुत्य कुरुरान्धकाः ।
 विशोकाः समपद्यन्त गरुडस्य च दर्शनात् ॥ १०
 शङ्खचक्रगदापाणिं गरुडस्योपरि स्थितम् ।
 दृष्ट्वा जहृषिरे भौमा भास्करोपमतेजसम् ॥ ११
 ततस्तूर्यप्रणादश्च मेरीणां च महास्रजनः ।
 सिंहनादश्च संजज्ञे सर्वेषां पुरवासिनाम् ॥ १२
 ततः सर्वे दशार्हाश्च सर्वे च कुरुरान्धकाः ।
 प्रीयमाणाः समाजग्मुरालोक्य मधुसूदनम् ॥ १३
 पुरस्कृत्य मेरीशङ्खर्वः सह ।
 उग्रसेनो ययौ राजा वामुदेवनिवेशनम् ॥ १४
 आनन्दिनी पर्यचरन्स्वेषु वेङ्गमसु देवकी ।
 रोहिणी च यथोद्देशमाहुकस्य च याः स्त्रियः ॥ १५

ततः कृष्णः सुपर्णेन स्वं निवेशनमभ्ययात् ।
 चचार च यथोद्देशमीश्वरानुचरो हरिः ॥ १६
 अवतीर्य गृहद्वारि कृष्णस्तु यदुनन्दनः ।
 यथार्हं पूजयामास यादवान्यादवर्षभः ॥ १७
 रामाहुकगदाक्रूरप्रद्युम्नादिभिरर्चितः ।
 प्रविवेश गृहं शौरिरादाय मणिपर्वतम् ॥ १८
 तं च शक्रस्य दयितं पारिजातं महाद्रुमम् ।
 प्रवेशयामास गृहं प्रद्युम्नो रुक्मिणीसुतः ॥ १९
 तेऽन्योन्यं ददृशुर्भौमा देहबन्धानमानुषान् ।
 पारिजातप्रभावेन ततो मुमुदिरे जनाः ॥ २०
 तैः स्तूयमानो गोविन्दः प्रहृष्टैर्यादवेश्वरैः ।
 प्रविवेश गृहं श्रीमान्विहितं विश्वकर्मणा ॥ २१
 ततोऽन्तःपुरमध्ये तच्छिखरं मणिपर्वतम् ।
 न्यवेशयदमेयात्मा वृष्णिभिः सहितोऽच्युतः ॥ २२

C 9033
 B 2. 9. 22
 P 2. 9. 22

D₂ अभ्यतिष्ठन्मास्मता — °) M₂ नत (for प्रीतः). Ś₁
 उपादायः K₁ 'ध्यायः'; N₁ D₂ उपाध्यायद्; T₁ & G₁ &
 M₂ & 'दध्मौ' (for 'ध्यासीद्').

9 °) B₂ तस्य शब्देन महता.

10 °) N₁ D₂ & नि- (for सं) — T₁ M₂ om. (hapl.)
 10°-13°.

11 T₁ M₂ om. 11 (cf. v. 1. 10). — °) G₂ गरुडोपरि
 संस्थितम्. — °) K₁ D₂ वीरा. K₂ & N₂ & V B Dn Ds
 D₁ & & G₁ & पौरा; N₁ राजन् (for भौमा). S₁ तं दृष्ट्वा जहृषे
 भौमा; K₂ D₂ दृष्ट्वा जहृषिरे पौरा (D₂ राजन्).

12 T₁ M₂ om. 12 (cf. v. 1. 10). — °) K₂ N₂
 V₁ & B Dn Ds D₁ & प्रणादाश्च; K₁ प्रवादाश्च; V₂ D₂
 निनादाश्च; D₂ प्रणादास्तु; D₂ 'दास्तु' (for 'दश्च'). K₂ G₂
 तत्र तूर्यप्रणादाश्च. — °) K₁ N₁ & V B D T₁ G₁ & महा
 स्रजनः; G₂ 'नम्' (for 'नः'). — °) K₁ N₂ V B D G जज्ञिरे
 सिंहनादाश्च.

13 T₁ M₂ om. 13° (cf. v. 1. 10). — °) Ś₁ N₁
 सदा N₁ च दा 'काहो' (for दशार्हाश्च). K₁ N₂ V B D
 G₂ ततस्ते सर्वदाकाहोः. — °) V₂ 'ने' (for च).

14 °) K₁ V₂ & B D G₂ कर्त्तुं तूर्यः; N₁ बाणशब्दः (for
 मेरीशङ्खः). Ś₁ बालवृद्धजनेः सह; N₂ V₁ शशतूर्यवरेः सह.
 — °) K₁ D₂ ततो (for ययौ).

15 °) D₂ अथ देवी (for आनन्दिनी). — °) K₁ N₂ &
 V₁ & B₂ D (except D₂) G₂ यथोदा च (for यथोद्देशम्).

16 °) K₁-2 V₁ B₂ D₂-6 T₁ & G₁ अभ्यगात् (for
 'यात्'). — °) K₁ & D₂ यथोद्देशान् (for 'द्देशम्'). — °)
 D₂ अक्रूरान् (for 'इंश्च'). Ś₁ -मते (for -चरो).

17 °) T₁ यादवान्यादवेश्वरः.

18 °) Ś₁ उर्जितम्; V₂ T₂ अच्युतः (for अर्चितः).

19 °) Ś₁ ततः; T₂ तं हि (for तं च). — °) G₂ ततः
 (for गृहं). — °) V₁ स्वयम् (for -सुतः).

20 °) K₁-2 N₁ & V B Dn Ds D₂-6 T₂ G₁ वीरा;
 D₁ T₁ G₂ वीरान् (for भौमा). D₂ अन्योन्यं ददृशुर्वीरा.
 — °) T₁ & G₂ & M₂ देहबन्धेन मानुषाः.

21 °) Ś₁ बन्दिभिः स्तूयमानस्तु. — °) V₁ सु- (for
 प्र-). D₂ हृष्टो (for हृष्टैः). Ś₁ प्रहृष्टैर्यादवान्धकैः; K₁ N₂ &
 V₁ & B D G₂ 'यौदवर्षभैः'; N₁ 'यंदुपुंगवैः'; T₂ 'यौदवोत्तमैः'.
 — °) D₂ भीमान्; T₁-2 G₁ &-3 M₂-4 भीमद् (for भीमान्).
 — °) D₂ विश्वकर्मकृतं तदा.

22 °) K₁ B₂ D₂ सशृङ्गः; K₂-4 N₂ V B₁ & Dn Ds
 D₁ & & G₁ & सशृङ्गं (for शिखरं). — °) T₁ G₂ न्यवेदयद्
 (for 'शयद्').

23 °) K₁ D₁ दिव्यद्रुमं; G₂ दिव्यं तरुः; M₂ दिव्यं द्रुमं
 (for दिव्यं द्रुमं). — °) B₂ T₂ G₂ अर्घ्यम् (for अर्घ्यम्).

C 933
B 2. 99. 33
P 2. 99. 33

तं च दिव्यं द्रुमश्रेष्ठं पारिजातमभिजित् ।
अर्च्यमर्चितमव्यग्रमिष्टे देशे न्यवेशयत् ॥ २३
अनुज्ञाय ततो ज्ञातीन्केशवः परवीरहा ।
ताः स्त्रियः पूजयामास संक्षिप्ता नरकेण याः ॥ २४
वस्त्रैराभरणैर्भोगैर्दासीभिर्धनसंचयैः ।
हारैश्चन्द्रांशुसंकाशैर्मणिभिश्च महाप्रभैः ॥ २५

पूर्वमभ्यर्चिताश्चैव वसुदेवेन ताः स्त्रियः ।
देवक्या सह रोहिण्या रेवत्या चाहुकेन च ॥ २६
सत्यभामोत्तमा स्त्रीणां सौभाग्येनाभवत्तदा ।
कुटुम्बस्येश्वरी त्वासीदुक्किमणी भीष्मकात्मजा ॥ २७
तासां यथार्हं हर्म्याणि प्रासादशिखराणि च ।
आदिदेश गृहान्कृष्णः परिवर्त्ताश्च पुष्कलान् ॥ २८

इति श्रीहरिवंशे चतुर्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९४

९५

वैशंपायन उवाच ।

ततः संपूज्य गरुडं वासुदेवोऽनुमान्य च ।
सखिवचोपगृह्यैनमनुजज्ञे गृहं प्रति ॥ १
सोऽनुज्ञातो हि मत्कृत्य प्रणम्य च जनार्दनम् ।

ऊर्ध्वमाचक्रमे पक्षी यथेष्टं गगनेचरः ॥ २
स पक्षवानसंक्षुब्धं समुद्रं मकरालयम् ।
कृत्वा वेगेन महता ययौ पूर्वं महोदधिम् ॥ ३
कृत्यकाल उपस्थास्य इत्युक्त्वा गरुडे गते ।

K₂ अर्च्यार्हम् (for अव्यग्रम्). S₁ अर्च्यमर्च्युतमव्यग्रम्; N₁ अर्चितार्वितमव्यग्रम् — ^d) K₂ T₂ M₂ इष्टे (for इष्टे). B₁ न्ययोजयन् (for न्यवेशयन्).

24 *) K N₁ V₁ 3 B₁ 5 D₁ D₂ D₃ 3 8 G₂ अनु-
ज्ञाय; K₂ M₂ ज्ञया; D₁ ज्ञातम् (for ज्ञाय). D₂ ज्ञाति
(for ज्ञातीन्). — ^c) D₂ D₁ ताः स्त्रियः पूजयामासुः — ^d)
K₁ D₁ संगता; K₁ 4 N₂ V B D₁ D₂ D₃ D₄ 6 G₂ संज्ञता;
N₂ संज्ञता; D₁ संज्ञता (for संक्षिप्ता).

25 *) G₂ वगैर् (for वस्त्रैर्). D₂ G₂ दिव्यैर् (for
भोगैर्). — ^c) P₁ 3 G₁ 3 4 M₂ च मणिः (for चन्द्रांशु).
— After 25^c, S₁ ins. :

1080* भूषणैर्विविधैरपि ।

गन्धैश्च विविधैर्दिप्यैर्.

26 *) M₁ 2 तेन (for त्वेन). — ^b) M₂ वासुदेवेन (for
व). — ^d) S₁ देवक्या (for रेवत्या).

27 D₂ om. 27^a-28^b. After 27, S (except G₂ 2)
G(ed.) ins. :

1081* सर्वकार्यसमाप्यक्षा केशवस्यातिबल्लभा ।

[M₂ कामः (for कार्यः). T₁ [यः] तिः (for [अ] तिः).]

28 D₂ om. 28^a (cf. v. 1. 27). — ^c) S₁ तथा (for
तासां). K₁ D₂ 4 T₂ रम्याणि (for हर्म्याणि). — ^c) S₁
गृहे; T₂ गृहं (for गृहान्). — ^d) Some Mss. परिवर्त्ताण
(for परि). — After 28, S (except G₂) G(ed.) ins. :

1082* सत्यभामा सदा विष्णो पार्थिव्या संवदि प्रिया ।

Chetopon on in N₁ — *Matrim of the Epic*. Das.
— *Matrim of Kshatri* — All Mss. (N₁ om.). — *Adhy.*
name — S₁ नरकवध समाप्तः; K₁ 2 3 N₂ V₁ 2 B D₁
D₂ 4 T₁ 2 G₁ 2 4 M₂ द्वारकाप्रवेशः; K₂ द्वारकाप्रवेशवर्ण-
नम्; N₂ द्वारकाप्रवेशनम्; V₂ D₂ द्वारवर्तीप्रवेशः. — *Adhy.*
no. (figures, words or both); K₂ 152; N₂ V₁ B₁ 158;
V₂ 157; V₂ D₂ 156; D₁ 150; D₂ 163; D₂ T₂ 153;
T₁ G₁ 166; T₂ G₁ 168; T₂ 175; G₂ 160; G₂ M₂
167; M₂ 135. — *Stokes no.* : D₁ D₂ D₃ 28.

95

1 *) D₂ संपूज्य गरुडं देवो. — ^c) S₁ [उ] पहास्य; V₁
गृह्य; T₁ G₂ M₂ चर्य; T₂ 2 G₁ 2 3 चार्य (for गृह्य).
— ^d) S₁ N₁ D₂ 2 M₂ गृहान (for गृहं).

2 *) K₁ D₂ T₁ M₂ 3 दधि; K₂ दधि (for हि). — ^b)
S₁ प्रणिपत्य (for प्रणम्य च). — ^c) S (except G₂ 4)
ताक्ष्यो (for पक्षी). — ^d) G₂ यथेष्टं विहनेचरः.

3 *) K₂ N₁ D₂ पक्षपातः (for वानः). T₁ 2 G₁ 2 3
M प्रक्षुब्धं T₂ वि; G₂ संक्षुब्धं (for संक्षुब्धं). — ^b) K₂
N₂ समुद्रं मकरालयम्. — ^c) ^d) K₁ N₁ 2 V B₁ 2 D₁ D₂
D₃ 2 T₁ G₁ 2 3 M₂ 4 पूर्व (for पूर्व).

4 *) K₁ N₂ कृत (N₂ त्व) कालम् (for कृतकालम्).

कृष्णो ददर्श पितरं वृद्धमानकदुन्दुभिम् ॥ ४
उग्रसेनं च राजीनं बलदेवं च माधवः ।
काश्यं सांदीपनिं चैव ब्रह्मगार्ग्यं तथैव च ॥ ५
अन्यांश्च वृद्धान्वृष्णीनां तांश्च भोजान्धकांस्तथा ।
रत्नप्रवेकैर्दाशार्हो वीर्यलब्धैस्तदार्चयत् ॥ ६
हता ब्रह्मद्विषः सर्वे जयन्त्यन्धकवृष्णयः ।
रणात्प्रतिनिवृत्तोऽयमक्षतो मधुसूदनः ॥ ७
इति चत्वररथ्यासु द्वारवत्यां सुपूजितः ।
चाक्रिको घोषयामास पुरयो मृष्टकुण्डलः ॥ ८
ततः सांदीपनिं पूर्वमुपगम्य जनार्दनः ।

—^a) Ś1 N1 इत्युक्त्वा गरुडो गतः. —^c) Ś1 ददर्श पितरं कृष्णो. —^d) N1 आद्यम्; Ds पूर्वम् (for वृद्धम्).

5 ^a) K1, s V B Dn Ds D1, s, s (for च). N2 V B D (except Ds) T4 G1, s मायकिम् (for माधवः). —^c) K1, s N2, s, s सांदीपनिं; K1 D1 सांदीपनिं; Ds सांदीपनिं; Ds M1 'पनं (for 'पनिं). —^d) Ks ब्राह्मणाग्र्यं; Ds ब्रह्मदत्तं; Ds ब्रह्मं गार्ग्यं; Ds भुवः गार्ग्यं (for ब्रह्मगार्ग्यं). Ś1 गुरुं च तम् (for तथैव च).

6 ^a) T4 अभ्यान्वृद्धान्वृष्णीनां स. —^b) V1 ये (for तांश्च). Ks Bz Ds1 भोजान्धकाम् (for 'काम्). Ś1 1, s ये च भोजान्धकास्तथा; N1 ये च भोजानुगास्तथा; S (except T4 G2) सर्वाभो M1 तांश्च भो ज्ञान्धकैः सह. —^c) Ś1 प्रवेकैर् (for प्रवेकैर्). K1, s, s N1, s V B Dn Ds D1, s T1, s Gs M1 दाशार्हान् (for 'हो'). Ds, s रत्नप्रदानैर्दाशार्हान्.

7 ^a) Gs गता (for हता). Ds दुष्टद्विषः (for ब्रह्म). — M1-s om. 7^{cd}. T1-s G1, s, s M1 G(ed.) repeat 7^{cd} after 1083^a. —^c) Ś1 एष प्राप्तः क्षतघ्नीभिरः; N1 बन्दि-मुक्ताभिषामिभिः; T1, s G1, s, s M1 (all second time) एवमुक्तः सह क्षीभिरः. —^d) N1 स्तुवन्तो; Ds सत्कृतो; Ds अक्षितो (for अक्षतो). — T1, s G1, s, s M1 ins. after the first occurrence of 7^{cd}; T1 M1-s G(ed.) after 7^{cd}.

1083^a प्रीताश्च मुणयः सर्वे रक्षिता यदुसक्तमाः ।

इति प्रीता यदुपुषा वर्धयन्ति जनार्दनम् ॥

8 ^a) N1 वीरिः; T1-s G1, s, s M1 सर्व- (for इति). N2 रथ्या च (for रथ्यासु). — Ds 'reads 8^c-9^b on marg. —^c) Ks चाक्रिकैर्; V1 Dn1 चाक्रिको; T1 वकी स (for चाक्रिको). — After 8, S (except Gs) G(ed.) ins. :

ववन्दे वृष्णिनृपतिमाहुकं विनयान्वितः ॥ ९
अथाश्रुपरिपूर्णाक्षमानन्दगतचेतसम् ।
ववन्दे सह रामेण पितरं वासवानुजः ॥ १०
ततः शेषानभिक्रम्य सत्कृत्य च यथार्हतः ।
सर्वेषां नाम जग्राह दाशार्हाणामधोक्षजः ॥ ११
ततः सर्वाणि दिव्यानि सर्वरत्नमयानि च ।
आमनाश्याणि विविशुरुपेन्द्रप्रमुखास्तदा ॥ १२
ततस्तद्धनमक्षय्यं किंकरैर्यत्समाहृतम् ।
सभां समानयामासुः पुरुषाः कृष्णशासनात् ॥ १३
ततः स मानयामास दाशार्हान्यदुसक्तमान् ।

C 9059
B 2, 100, 14
P 2, 100, 14

1084^a निर्विघ्नं मुनयो राजंश्चरन्तु विविधं तपः ।

निहतो नरको दुष्टः सानुगः सबलान्वितः ॥

[(L. 2) T4 सानुजः (for 'गः). T3 G1 सानुगः सबलानुगः (for 'b).]

9 ^a) Some Mss. सांदीपनिं, सांदीपनिं, सांदीपिनिं or सांदीपनं (for सांदीपनिं). —^b) K1 D1 अधिगम्य; Ks-4 N1, s, s (marg.) V1 B1 Dn Ds D1, s T3 G1, s M1 अभि-गम्य; N2 V2, s B1, s D2, s, s अभिवाच; T2, s उपागम्य (for उप). —^c) T1-s G1, s, s M1 वृषभम् (for नृपतिम्). —^d) D1 आहुकिं (for 'कं).

10 Dn2 om. (hapl.) 10^a-11^b. —^a) K1-s V B Dn1 Ds Ds, s तथाश्रुः; D1 तयोदः; Ds तथा तु; G2 तथा हि (for अथाश्रुः). —^b) Dn1 G2 चेतसा (for 'सम्). — N1 om. 10^{cd}. —^d) D2 (marg. as in text) पितरं स सहानुजः.

11 Dn2 om. 11^{ab} (cf. v. 1 10). —^a) T1-s G1, s-s M1 स्वकान्; T4 M1-s सर्वान् (for शेषान्). Ds उपागम्य (for अभिक्रम्य). K N2, s V B Dn1 Ds D1, s, s Gs उप- (K1 Ds 'पा भाम्य तथा शेषान्; N1 ततः संधानतिक्रम्य. —^b) Ds नमस्कृत्य (for सत्कृत्य च). N1 D2, s जनार्दनः (for यथा-हृतः). —^c) Ds अनु- (for नाम). T1-s G1, s, s M1 सत्कारः; Gs संस्कारः; M1-s संग्राहं (for जग्राह). —^d) V1 Bz Ds दाशार्हाणाम् (for 'दा'). S (except T4 G2) जया-करोत् (for अधोक्षजः).

12 ^a) M1, s, s (inf. lin. as in text) स्पर्ध्यानि (for सर्वाणि). —^c) K1 Ds आसनानि निविशिशुरः; G2 विमाना-श्याणि वि.

13 ^a) Ś1 उदाहृतम्; K1 Ds प्रसाधिं (for समाहं). — Gz om. 13^c-15^b. —^c) K N1, s, s (marg.) V1, s B1, s Dn Ds D1, s, s तत्समानयामासुः; T2, s Gs M1-s

C 9053
B 2. 100. 14
P 2. 100. 14

सर्वान्दुन्दुभिश्चन्देन पूजयिष्यञ्जनार्दनः ॥ १४

तामासनवतीं रम्यां मणिविद्रुमतोरणाम् ।

सुदाशार्ही सुदाशार्हा विविशुः कृष्णशासनात् ॥ १५

ततः पुरुषसिंहैः सा यदुभिः सर्वतो वृता ।

शुशुभेऽभ्यधिकं शुभ्रा सिंहैर्गिरिगुहा यथा ॥ १६

रामेण सह गोविन्दः काञ्चनं महदासनम् ।

उग्रसेनं पुरस्कृत्य मेजे वृष्णिपुरस्कृतः ॥ १७

तत्रोपविष्टांस्तान्वीरान्यथाप्रीति यथावयः ।

समाभाष्य यदुश्रेष्ठानुवाच मधुसूदनः ॥ १८

इति श्रीहरिवंशे पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥

९६

वासुदेव उवाच ।

भवतां पुण्यकीर्तिनां तपोबलसमाधिभिः ।

अपध्यानाच्च पापात्मा भौमः स नरको हतः ॥ १

मोक्षितं बन्धनाद्भुतं कन्यापुरवरं महत् ।

सभां संमान'.

14 Gs om. 14 (cf. v. 1. 13). — °) Śi Ks Bs Ts. s G1. s Ms सं (for स). — °) Gs M बोध- (for बु-). K1-s Ns V1. s B Dn Ds D1. s Gs सत्तमः; Ns Vs Ds नन्दनः (for सत्तमान्). Śi दासाहोऽयं यदूत्तमम्; Ks 'होत्स यदूत्तमः'. — °) T G1. s-s M1-s सभां; Ms सदा (for सर्वान्). Ns V1 Ds घोषेण (for शब्देन). — °) G1 M1-s पूरयिष्यम्; Gs शोभ' (for पूज').

15 Gs om. 15^{ab} (cf. v. 1. 13). — °) Ns Vs B1. s Ds जनासन (Bs 'गुण खनी रम्यां. — °) Ts Gs partly damaged; K1 सभां ददुर्दाशाहो; Ks सभां दासाहोदासाहो; Ks. s अदासाहोय दासाहो; Ns सुदासाहो हि दासाहो; Ns Vs B Dn Ds सभां सर्वदा Vs Dn 'दा साहोस्ते; Ns V1 ते सभां सर्वदासाहो; Vs सदासाहो दसाहोस्ते; Ds अदासाहो दसाहोस्ते; D1 तां सभां च दासाहोस्ते; Ds तां सभां ते च दासाहो; Ds. s सभां दसाहो दासाहो; Ds सभां दासाहोमुक्यास्ते; T1-s G1. s. s सुधर्माय दासाहो; M1-s दासाहोमय दासाहो. — °) Ds शासने (for 'नात्').

16 °) Śi Bs (also as in text) Ts Gs. s वा; Ks T1-s G1. s. s M तु; Bs च (for सा). — °) Śi वृता (for वृता). Ds यदुभिः सर्वतोऽभ्युनः; Ds 'भिः सर्वतोऽभ्युनः. — After 16^{ab}, D1-s. s T1-s G Ms ins. :

1085^a सर्वार्थगुणसंपन्ना सा सभा भरतर्षभ ।

[Ms सा सभा पुरुषर्षभ (for °).]

— Bs om. 16^a-18^a. — °) Ts. s ह्यधिकं (for स्य). — °) Ns गुहामिव (for गुहा यथा). T G1. s-s Ms सिंहैरिव महा-गुहा; M1-s सिंहैरिव गिरिगुहा.

17 Bs om. 17 (cf. v. 1. 16). — °) Ns (marg. as in text) B1 T G1. s-s काञ्चनं परमासनम्. — °) Gs नमस्कृत्य (for पुर'). — °) K Vs Bs Dn Ds D1 Gs भोज- (for मेजे). Ts. s G1. s. s नमस्कृतः (for पुर'). Ns B1 Ds Gs भोज Gs भैम वृष्णिपुरःसरः.

18 Bs om. 18^{ab} (cf. v. 1. 16). — °) V1 {उपवि-}ष्टां (for 'विष्टां). — °) Śi Ks यथास्थानं; K1 Dn1 D1. s. s S (except Ms) 'प्रीतिर्; Ns Ds 'प्रीति; Ns 'वीर्य; Ds 'पूर्व (for 'प्रीति). — °) Śi समानाव्य; Ns 'गन्ध; Ds 'साध (for 'भाष्य). — °) K1-s V1. s B D (except Ds. s) Gs उवाच पुरुषोत्तमः.

COLOPHON om. in Ns. — Mention of the Epic : Ds Ts. — Mention of Khila : All Ms. (Ns om.). — Sub-parvan : Śi आश्वयुज्य. — Adhy. name : K1. s. s Ns V B D T G1. s. s सभाप्रवेशः; Ks सभाप्रवेशवर्णनम्; Ns सभाप्रवेशनम्. — Adhy. no. (figures, words or both) : Ks (marg.) 53; Ns V1 Bs 159; Vs Ds 157; Dn 156; D1 151; Ds Gs 164; Ds 154; T1 Gs. s 167; Ts 176; Ts M1-s 136; G1 169; Gs Ms 168. — Sloka no. : Dn1 Ds Ds 18.

96

1 K Ns. s V B Dn Ds D1. s-s श्रीकृष्ण उवाच; Ns विष्णुः; Ts Gs श्रीमहाबाहु' (for वासुदेव उ'). — °) T G1. s-s M अवध्वोऽपि (for अपध्यानात्). Ds अवध्वोऽपि पापात्मा; Ds अवध्वोऽप्यर्थ पा'. s — °) Gs इतः प्राग्वोति-वाधियः.

2 °) T1-s G1. s Ms वन्दनं (for 'नात्'). Ns मोक्षितो

मणिपर्वतमुत्पाद्य शिखरं चैतदाहृतम् ॥ २
अयं धनौघः सुमहान्किंकरीराहतो मया ।
ईशा भवन्तस्तस्येति तानुक्त्वा विरराम ह ॥ ३
तच्छ्रुत्वा वासुदेवस्य भोजवृष्ण्यन्धका वचः ।
जहृर्षुष्टलोमानः पूजयन्तो जनार्दनम् ॥ ४
ऊचुश्चैनं नृवीरास्ते कृताञ्जलिपुटास्ततः ।
नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनन्दन ॥ ५
यत्कृत्वा दुष्करं कर्म देवैरपि सुदुष्करम् ।
लालयेः स्वजनं भोगै रत्नैश्च स्वयमर्जितैः ॥ ६
ततः सर्वदशार्हाणामाहुकस्य च याः स्त्रियः ।
प्रीयमाणाः सभां जग्मुर्वासुदेवदिदक्षया ॥ ७

देवकीसप्तमा देव्यो रोहिणी च शुभानना ।
ददृशुः कृष्णमासीनं रामं चैव महाभुजम् ॥ ८
तौ तु पूर्वमतिक्रम्य रोहिणीमभिवाद्य च ।
अभ्यवादयतां देवौ देवकीं रामकेशवौ ॥ ९
सा ताम्भ्यामृषभाक्षाम्यां पुत्राभ्यां शुशुभेऽधिकम् ।
अदितिर्देवमातेव मित्रेण वरुणेन च ॥ १०
ततः प्राप्तौ नराश्रयौ तु तस्या दुहितरं तदा ।
एकानंशेति यामाहुर्नरा वै कामरूपिणीम् ॥ ११
तथा क्षणमुहूर्ताभ्यां यया जज्ञे सहेश्वरः ।
यत्कृते सगणं कंसं जघान पुरुषोत्तमः ॥ १२
सा कन्या ववृधे तत्र वृष्णिसन्निधिं पूजिता ।

C 9070
B 2. 101. 13
P 2. 101. 13

कण्ठनं गुप्तः ; D₂. ३ ता कण्ठनाहु (D₂ 'ने गु' सा. — ^b) D₂. ३
-वरे तथा ; G₂ -वरे महत् (for -वरं महत्). K₂ N₂. ३ V B
Dn Ds D₁. 4-6 G₂. ३ कन्यान्तःपुरमु (V₂ 'स' सप्तमः ; T₁-३
G₁ M₁ 'पुरमरेमहत' ; G₂ कन्यकान्तःपुरं महत्. — ^c) G₂
उत्क्षिप्य (for उत्पाद्य).

3 ^a) S₁ Dn₁ वनौघः (for वं). — ^b) K₂. ३ N₂. ३
(marg.) V₂ B₁. ३ Dn Ds D₁. ३. ३. ३ मम ; G₂ पुरा (for
मया). K₂ किंकरीराहृतो मम. — ^c) N (except S₁) T₄ G₂
ब्रह्मस्य ; T₁ तस्येति (for तस्येति). — ^d) D₂. ३ जहृर्षुस्त्वा
(for तानुक्त्वा).

4 ^b) S₁ भोजवृष्ण्यन्धकानुगाः. — ^c) S₁ N₁ G₂ जहसुरः ;
K₂. ३ D₂ जहसुर (for जहपुर). Some Mss. रोमाणः (for
कोमानः). — ^d) D₂. ३ गदाधरम् (for जनार्दनम्).

5 ^a) T₄ [ए]ति (for [ए]नं). V₂ तु वीरास्ते ; B₁ (also
as in text) महाबाहो (for नृवीरास्ते). — T₁ om. 5^{ad}. — ^d)
K₂ स्वतो ; N₁. ३ (marg. as in text) तव (for स्वयि).
K₂ D₂ -नम्नने (for 'न'). D₂ देवकीनन्दन स्वयि .

6 ^a) V₂ D₂. ३. ३ T₂ ३ G₁. ३. ३ M₁. ३. ३ यत्कृतं (for
'त्वा). K₁. ३ Dn D₂ G₂ दुष्कृतं ; K₂ दुष्करं (for दुष्करं).
V₂ T₁ यत्कृतं दुष्कृतं कर्म. — ^b) S₁ दुरुःमहम् ; K₂ V₁ दुरा-
सवम् ; T₄ सुदुस्तरम् (for 'स्करम्'). — D₂ om. 6°-7^{ad}.
— ^c) S₁ लाहय ; T₁ G₁. ३. ३ श्लाघय ; M₁-३ श्लाघयन् (for
लाहये). K₂. ३ N₂ V₂ B Dn Ds D₁ G₂ स्वजनान् (for 'न').
G₂ भोज्यै (for भोगै). K₁. ३ V₁. ३ D₂ लालय स्व (K₁. ३
'वेत्स्व' जनान्भोगै ; D₁ लालयस्वजनान्भोगै ; D₂ लालयेस्व-
जनान्भोगान् ; T₂. ३ M₂ श्लाघय स्व T₂ 'वेत्स्व' जनं भोज्यै ;
G₂ लाहयेः स्वजनं भोज्यै. — ^d) K₁ जनन्ते. ; V₂ D₂ जयैश्च
(for रत्नैश्च).

7 D₂ om. 7 (cf. v. 16). — ^a) M₂ (inf. lin. as
in text) तेन (for ततः). K₁. ३ सर्वाः G₂ ed. सर्वै (for
सर्व-). K₂ दशार्हाणां च सर्वेषाम्. — ^b) M₂ (inf. lin. as
in text) आहूता यादवस्त्रियः. — ^c) N₁ D₂ स्वयं जग्मुर् ;
N₂ (marg. as in text) T₁ G₁. ३-३ M₁-३ समाजग्मुर् (for
सभां जं). M₂ श्रुत्वानिप्रियमाजग्मुर् .

8 ^a) K₂. ३ D₂. ३ G₂ -प्रमुत्वा (for -सप्तमा). — ^b) N₂
V₁ B₁. ३ (marg.) रोहिणी रुचिरानना. — ^c) T₂ M₁-३
विष्णुम् (for कृष्णम्).

9 ^a) N₂ (marg. as in text) V₂ B₁ Dn Ds D₂. ३
अभिक्रम्य ; T₁. ३ G₂. ३ M₁ परि^o (for अति^o). — ^b) N₁
अभिमग्य (for 'वाद्य'). — ^c) S₁ K₂. ३ N₂ V₂ B₂. ३ Dn
D₁. ३ T₁. ३ G₁. ३. ३ देव्यौ (for देवौ). N₁ V₂ D₁. ३ T₁ G₂. ३
M₂ अभिवादयतां देवौ (N₁ V₂ D₂ T₁ 'वौ').

10 ^a) K₂ Dn Ds D₁. ३ सा ताम्भ्यामृषभाभ्यां वै (K₂
D₁. ३ 'ह्याभ्यां). — ^b) K₂. ३ N₁ ऽम्बिका ; D₂ भृशम् (for
ऽधिकम्). — ^c) S₁ सा ; B₂ च (for [ए]व). — ^d) T₁
पुत्रेण (for मि^o).

11 ^a) K₂ अमराश्रयौ (for नराश्रयौ तु). T₁-३ G M ततः
प्राप्ता शुभा कन्या. — ^b) K₂ N₂. ३ V₂ Dn Ds D₁. ३ तस्याः
सा दुहिता तदा ; D₂ ऽ तयोस्तु भगिनी शुभा. — ^c) T₂. ३
G₁. ३. ३ M एकानंशेति यामाहुर. — ^d) S₁ नराणां (for नरा
वै). K₁ V₁ रूपिणी (for 'णीम्').

12 ^a) N₁ तदा ; T₁ G₂-३ M₂ तथा ; M₁. ३ जथ (for
तथा). T₂ तथा क्षणमभूताभ्यां. — ^b) T₁ G₁. ३. ३ यथा (for
यया). N₁ D₂ T₂ M₂ महेश्वरः ; N₂ V₁. ३ B₁. ३ Dn Ds
D₁. ३-३ T₂ सुरे^o (for सहे^o). S₁ K₁. ३ N₂ B₂ D₂ G₂
यथा जज्ञे सुरे (S₁ N₂ महे)श्वरः .

८ १०७०
८ १. १०१. १३
८ २. १०१. १३

पुत्रवत्पाल्यमाना वै वासुदेवाज्ञया तदा ॥ १३
तामेकामाहुरूपकामेकानंशेति मानवाः ।
योगकन्यां दुराधर्षा रक्षार्थं केशवस्य च ॥ १४
तां वै सर्वे सुमनसः पूजयन्ति स्म यादवाः ।
देववद्व्यवपुषा कृष्णः संरक्षितो यया ॥ १५
तां च तत्रोपसंगम्य प्रियामिव सखीं सखा ।
दक्षिणेन कराग्रेण परिजग्राह माधवः ॥ १६
तथैव रामोऽतिबलतां परिष्वज्य भाविनीम् ।
मूर्ध्निपात्राय सव्येन परिजग्राह पाणिना ॥ १७
ददृशुस्तां प्रियां मध्ये भगिनीं रामकृष्णयोः ।

13 ^a) T₁ सप्तसु (for 'नि'). — ^c) K $\tilde{N}$ s D (except D₂) G₂ M₁₋₂ पुत्रवत्परिपाल्यन्ती.

14 ^a) T₁ s G₁ s-3 M₁ s, 4 एवम्; T₂ एताम्; M₂ एताम् (for एकाम्). — For 14^{ab}, N (except S₁) G₂ subst. :

1086* एकानंशेति यामाहुरूपकामेकानंशेति मानवा भुवि ।
[D₂ नाम् (for याम्). D₂ उग्रता (for 'जा').]
— ^c) D₂ योगकन्या (for 'न्या'). — ^d) S₁ रक्षार्थं
केशवाज्ञया.

15 ^a) T₂ यां (for तां). D₂ s तां वै सुमनसः सर्वे; T₁ तां वै देवीं जना लोके. — ^b) K₂ पूजयिष्यन्ति यादवाः. — ^c) G₁ s दिव्यां वै (for देववद्). S₁ K₂ $\tilde{N}$ s D₂ वपुषः; D₂ D₂ 'व'; Rom. Poona eds. G(ed.)-पुरुषः (for वपुषा). D₂ देवो दिव्येन वपुषा; T G₂ s M₂ दिव्यां (T₁ s 'व्या') वै दिव्यपुरुषाः; M₂ दिव्यां वै दिव्यवपुषं. — ^d) D₂ जया (for यया).

16 ^a) D₂ कृष्णः सुः; D₂ कृष्णोऽनु (for तत्रोप-). $\tilde{N}$ s तत्र पुत्रोऽनुसंगम्य. — ^b) K₂ श्रियाम् (for प्रि'). S₁ D₂ G₂ s सखी (for सखीं). $\tilde{N}$ s B₂ D₁ s, 4, 5 स्वाम् (for सखा). — K₂ repeats 16^{cd} after 22. — ^c) S₁ एकेनाग्रे; T G₁ s-3 M करेणाय (for कराग्रेण). — ^d) S₁ D₂ केशवः (for माधवः).

17 ^a) K $\tilde{N}$ V₂ s B D G₂ सं- (for तां). V₁ भाविनीम् (for भावि'). — ^b) K₁₋₂ $\tilde{N}$ V₂ s B₂ s D₂ D₂ T₁ G₂ प्रति- (for परि-).

18 ^a) K $\tilde{N}$ s V₂ s B₂ s D₂ D₁ s, 4-6 T₂ M₂ ताः स्त्रियो; V₁ B₁ D₂ D₂ T₁ G₂ तां स्त्रियो (for तां प्रियां). — ^b) T₂ s G₁ s भगिनीं कृष्णरामयोः. — ^c) K₁ रुक्मपत्र- (for पत्र-). K₂₋₃ $\tilde{N}$ s V B D₂ D₂ D₁ s T₂ G₂ s

रुक्मपत्रकरव्यग्रां श्रियं पञ्चालयामिव ॥ १८

अथाक्षतमहावृष्ट्या पुष्पैश्च विविधैः शुभैः ।

अवकीर्य च लाजैस्तां स्त्रियो जग्मुर्यथागतम् ॥ १९

ततस्ते यादवाः सर्वे पूजयन्तो जनार्दनम् ।

उपोषविविशुः प्रीताः प्रशंसन्तोऽद्भुतं कृतम् ॥ २०

पूज्यमानो महाबाहुः पौराणां रतिवर्धनः ।

विजहार महाकीर्तिर्देवैरिव स तैः सह ॥ २१

समासीनेषु सर्वेषु यादवेषु जनार्दनम् ।

नियोगाभिदशेन्द्रस्य नारदोऽभ्यागमत्सभाम् ॥ २२

सोऽथ संपूजितः पूज्यः शूरैस्तेर्यदुपुंगवैः ।

व्यग्रकराः; D₂ व्यनिकरां (for करव्यग्रां). $\tilde{N}$ s रुक्मपत्रकर-
व्यग्राः. — ^d) K₂ s D₂ D₁ M₂ स्त्रियं (for श्रियं). T₁ s
G₁ s M₂ स्त्रि- (G₁ M₂ श्रियं पञ्चकामिव.

19 ^a) K₁₋₂ $\tilde{N}$ V B D₂ D₂ D₁ s T₁ G₂ M₂ तथा-
क्षतः; K₂ D₂ ता (D₂ यथाक्षत-) (for अथाक्षत-). — ^c)
K₂ s $\tilde{N}$ V B D₂ D₂ D₁ s, 4, 5 T G ताः (for तां). — ^d)
K $\tilde{N}$ V B₂ s D₂ D₂ D₁ s, 4, 5 G₂ यथागतम्; D₂ स्व-
मालयम् (for यथागतम्).

20 ^a) S₁ नैऋताः; T₁ s G₁ s M विस्मिताः (for
यादवाः). — ^c) K₁ $\tilde{N}$ s (marg.) V₁ s D₂ s उग्र्याय
(for उपोष-). D₂ प्रीत्या (for प्रीताः). — ^d) T₂ G₂ कृष्ण-
यन्तो (for प्रशंसन्तो). $\tilde{N}$ s महाद्भुतम्; D₂ ऽद्भुतं च तत्;
D₂ तं सकृत् (for तं कृतम्).

21 ^a) S₁ K₂ D₂ नन्दि- (for रति-). — ^c) Rom.
Poona eds. G(ed.) विजहार (for विजहार). — ^d) D₂ अपि
ज्ञतैः (for इव स तैः). — After 21, S (except G₂) ins.
an addl. colophon [Mention of the Epic. T₂ s. — Adhy.
name. T₁ G₂ एकानङ्गागमनम्. — Adhy. no. : T₁ G₂ 168;
T₂ G₁ 107; T₂ 177; T₁ M₁₋₂ 137; G₂ 168; G₂ 169].

22 Before 22, T G₁ s s M ins. वेशंपायनः. — ^a)
K₁ s D₂ वीरेषु (for सर्वेषु). — ^b) S₁ पूजयन्तो; $\tilde{N}$ s V₁
B₁ बाधवेषु (for याद-). — ^c) T₂ निदेशान् (for निषो-
गान्). — ^d) D₂ अभ्यागमन् (for अभ्या'). D₂ सहः (for
सभाम्). — After 22, K₂ repeats 16^{cd}.

23 K₂ om. 23^{ab}. — ^a) S₁ सोऽथः; D₂ साधु (for
सोऽथ). D₂ संपूज्य तं (for 'जितः). S₁ पूज्यैः; K₂ कृष्णो;
V₁ तत्र; D₂ s सौम्यः; T₁ s G₂ s M सर्वैः (for पूज्यः).
T₂ G₁ s सोऽथ संपूजिते सर्वैर. — ^b) K₁ नरैस्तेर; K₂ नरैश्च
(for शूरैस्तेर). T₁ s G₁ s M यादवैर्मुनिपुंगवैः. — ^c)

करे संस्पृश्य गोविन्दं विवेश महदासनम् ॥ २३
मुखोपविष्टस्तान्वृष्णीनुपविष्टानुवाच ह ।

आगतं शक्रवचनाजानीध्वं मां नरर्षभाः ॥ २४
शृणुध्वं राजशार्दूलाः कृष्णस्यास्य पराक्रमम् ।

यानि कर्माणि कृतवान्वाल्यात्प्रभृति केशवः ॥ २५
उग्रसेनमुतः कंसः सर्वाभिर्मथ्य बान्धवान् ।

राज्यं जग्राह दुर्बुद्धिर्बध्ना पितरमाहुकम् ॥ २६
समाश्रित्य जरासंधं श्वशुरं कुलपांसनः ।

भोजवृष्ण्यन्धकान्सर्वानवमन्यत दुर्मतिः ॥ २७
ज्ञातिकार्यं चिकीर्षस्तु वसुदेवः प्रतापवान् ।

Bz Dn1 Ts. करं सं-; Ds करेण; Gz करी सं- (for करे सं-).
Dz करं संस्पृश्य स हरेत्. — ^a) K N V B Dn Ds Dn1 Gz
Gz विवेश परमासने. Ds उपविष्टो महासने; Ms निपसाद
बरासने — After 25, Ds (marg.) ins.:

1087 ततः प्राह महाबाहुराहुको नृपनिर्मुलम् ।
मुने वाचय किंचिद्वै पुराणं परमोत्तमम् ॥
तथेति हरिण भूप हरिवंशस्य पुस्तकम् ।
निश्रितमासने पुण्ये नारदोवाचयत्तदा ॥
श्रोतव्योऽप्युद्धवश्चाशु भूत्वा मौनमुपाश्रितः । [5]
मुखोपविष्टस्तुर्गी तां नारदोवाचयत्कथाम् ॥

24 ^a) V: Ds मुखोपविष्टस्तान्वृष्णीन्. — ^b) G: वाच
मुनिपुंगवः. — ^c) K Ns V B Dn Ds Dn1 Gz संप्राप्तं
(for आगतं). Ns B: सदनान्न (for न्यच-). — ^d) S1
Ds. जानीध्वं यादवर्षभाः; Bz Ts Gz ध्वं मानवर्षभाः;
Gs ध्वं मनुजर्षभाः.

25 ^a) S1 यदु- (for राज-). — ^b) Gz बलवान् (for
कृत-). — Ms reads 25^b 27^b (a. c.).

26 For the repetition in Ms. (cf. v. 1. 25). — ^b) N
(except S1 Ds. s) Ts Gz यादवान् (for बान्ध-).

27 For the repetition in Ms. (cf. v. 1. 25). — ^a)
K1 समामृज्य (for श्रित्य). — ^b) Ns Ds -पांसुलः; V1
-पांसुलः; V2 पांसुलः; B: पांसुलः; Gz. s; Ms. s. 4 (both
times) -पांसपम् (for नः). — ^c) Ns V2 Ds T Gz. 2.
4. s Ms. अरमस्य सुदुः Ns स दुः; V2 च दुः मेतिः; Ns V1. 3
Bz. s Ds. s. 6 न्य च दुः V1 Bz सुदुः मेतिः.

28 ^a) K1. s N Bz Dn Ds Dn1 Ts. Gz. s चिकी-
र्षुस् (for र्षस्). — S1 om. 28^a 31^a. Ds reads 28^a 29^b
on marg. — ^b) Ds. स्व- (for स्व-). Ds स्वपुत्रं पर्यर्षक्षत-
— After 28, Ns ins.:

उग्रसेनस्य रक्षार्थं स्वपुत्रं पर्यर्क्षत ॥ २८

स गोपैः सह धर्मात्मा मथुरोपवने वसन् ।

अत्यद्भुतानि कर्माणि कृतवान्मधुसूदनः ॥ २९

प्रत्यक्षं शूरमेनानां श्रूयते महदद्भुतम् ।

यथानेन शयानेन शकटान्तरचारिणा ॥ ३०

राक्षसी निहता रौद्रा शकुनीवेषधारिणी ।

पूतना नाम घोरा सा महाकाया महाबला ।

विषदिग्धं स्तनं क्षुद्रा प्रयच्छन्ती महात्मने ॥ ३१

ददृशुस्तां विनिहतां राक्षसीं ते वनेचराः ।

पुनर्जातोऽयमित्याहुरुक्तस्तस्मादधोक्षजः ॥ ३२

1088* नन्दगोपस्य भवने गोव्रजेषु च वर्धितः ।

29 S1 om. 29 (cf. v. 1. 28). — ^a) Ds वनौकसैः स
धर्मात्मा; Ds Ms. 3 गोपैः सह स ध-; — ^b) K1 स्वसन्; Bom.
Poona eds. Gied.) स्थितः (for वसन्). — ^c) V2 कार्याणि
(for कर्माणि).

30 S1 om. 30 (cf. v. 1. 28). — ^a) K1 Ds प्रत्यक्षे
(for र्ष-). — ^b) Ns यततां; V2. s Ds T1 श्रूयतां; Ds. s
दृश्यते (for श्रूयते). Ts. s Gz. s Ms. श्रूयतामिदमद्भुतम्.
— ^c) K1. 2 Ns V1 B Dn Ds Dn1 Gz. 2. 4. 6 अधोऽनेन; Ks
आत्मनैव; Ks V2 T1 Gz उत्तानेन; Ns अधोऽनेन; Ns V2
Ds Gz अधोऽनेन; Ds अधोऽनेन; Gz आसने तु (for यथानेन).
— ^d) Ks शकटं परिवर्तितम्.

31 S1 om. 31^a (cf. v. 1. 28). — ^a) V2. s Bz. s
Ds Ds रौद्रा; Ds. s क्षुद्रा; T1. s Gz. s Ms. कूरा (for
रौद्रा). — ^b) Ns V2 Bz Ds. s Ts. s Gz. s Ms. सा घोरा
(by transp.). — ^c) Ks कुद्रा; Ks रौद्रा; T Gz. s Ms. 3 पापा
(for क्षुद्रा). Ms विषदिग्धस्तना पापा. — ^d) K
N V B Dn Ds Dn1 Gz. 3 जनार्दने; Ds महात्मने
(for ने).

32 ^a) S1 ते (for तां). K Ns. 2 V2. s Bz. s Dn Ds
Dn1 Gz ददृशुनिहतां तां ते (K1. 2. 4 Dn1. 4 तां ते तु;
D. तां नत्र; Ds तां तेन; Gz तामन्ते). — ^b) Ns V2 B1
वनौकसः (for वनेचरा). K Ns. 2 V1. s Bz. s Dn Ds Dn1
Gz Ms. राक्षसी वनेचराः. — After 32^a, Ns V2 B1
Dn Ds Dn1 ins.:

1089* बलेः सुतां महाघोरां भीषणां विकृताननाम् ।

^a) Ts. s Gz. s Ms. उक्तस् (for [आ]हुस्). — ^b) S
तेगोपैर्गोपनन्दनः.

C 1091
B 2, 101, 33
P 2, 101, 33

अत्यद्भुतमिदं चासीद्यच्छिशुः पुरुषोत्तमः ।
पादाङ्गुष्ठेन शकटं क्रीडमानो व्यलोडयत् ॥ ३३
दाग्ना चोल्लखले बद्धो विप्रकुर्वन्कुमारकान् ।
दामोदर इति ख्यातो वसुदेवसुतस्ततः ॥ ३४
कालियश्च महानागो दुराधर्षो महाबलः ।
ऋडिता वासुदेवेन निर्जितो यमुनाह्वदे ॥ ३५
अक्रूरस्य च प्रत्यक्षं यन्भागभवने प्रभुः ।
पूज्यमानस्तदा नागैर्दिव्यं वपुरधारयत् ॥ ३६
शीतवातादिता गाश्च दृष्ट्वा कृष्णेन धीमता ।
धृतो गोवर्धनः शैलः सत्तरात्रं महात्मना ।

शिशुना वासुदेवेन गवां त्राणार्थमिच्छता ॥ ३७
तथा सुदुष्टोऽतिबलो महाकायो नरान्तकृत् ।
गोपतिर्वासुदेवेन निहतोऽरिष्टकः क्षितौ ॥ ३८
धेनुकः स महाकायो दानवः सुमहाबलः ।
निहतो वासुदेवेन गवां त्राणाय दुर्मतिः ॥ ३९
सुनामानममिश्रं सर्वसैन्यपुरस्कृतम् ।
वृकैर्विद्रावयामास ग्रहीतुं समुपागतम् ॥ ४०
रौहिणेयेन संगम्य वने विचरता पुनः ।
गोपवेषधरेणैव कंसस्य भयमाहृतम् ॥ ४१
तथा वनगतः शौरिर्दंष्ट्रायुधबलं हयम् ।

33 *) Ds च तत्र (for इदं च). — Ns om. 33^d-35^d.
— *) Ds क्रममाणो (for क्रीडमानो). Ti-3 G1. 2-3 M व्यपो-
हत (for व्यलोडयत्). — Ti-3 G1. 3-5 Ms ins. after 33 :
Ts Mi-3 cont. after 1091* :

1090* भक्षयन्द्वा गोविन्दः पयःपानं च साप्रजः ।

[Ts इव ; Mi-3 अथ (for दात्र). Ts पयमानं (for पयः-
पानं).]

34 Ns om. 34 (cf. v. l. 33). — *) Mi-3 चैवोदरे
(for चोल्लखले). Ks बध्वा (for बद्धो). — *) Ds विप्रकर्षन्
(for कुर्वन्). S1 विप्रकर्षस्तस्मिन्बलान् ; Ms कर्षन्कुमारकम्.
— After 34^{ab}, Ts Mi-3 ins. :

1091* उल्लखले परामृद्वाद्भुश्री सत्योपचायिनौ ।

— After the above, Ts Mi-3 cont. 1090*. — *) Ns
तथा ; Ds. 2 Ts Mi-3 बली (for ततः). — K V B Dn Ds
D1. 4-6 G2 subst. for 34^{ab} ; Ti-3 G1. 2. 5 Ms ins. after
34^{ab} :

1092* बभञ्जार्जुनवृक्षौ द्वौ स्यातां दामोदरस्तनः ।

[Ti. 3 G1. 3. 5 Ms स्यातां दानवन्पिपै (for *).]

35 Ns om. 35^{ab} (cf. v. l. 33). — *) Ds महामागो
(for नागो). — *) Ns महावीर्यो ; Ns (marg. as in text)
महाकायो (for दुराधर्षो).

36 *) K Ns V. 2 B. 2 Dn Ds D1. 4-6 Ti-3 G Ms
समर्थं च ; Ts Mi-3 स प्रयश्च (for च प्र*). — *) Ts Mi-3
सद्वने (for भवने). Bom. Poona eds. G (ed.) त्रिभुः (for
प्रभुः). — *) Ks. 4 Dn Ds1 D1 G1. 5 Ms पूजयमानं (for
मानस). Ds पुरा (for तदा).

37 *) Ds G1. 2-3 वातादिना ; D1 वातादिनाम् (for दिना).
S1 K1 गावो ; G2 गोपी (for गात्र). — *) Gs दृष्ट्वा (for
दृष्ट्वा). — *) V2 चण्डः (for शैलः). — *) K1 G1. 2. 5

महामनः (for ना). — Ms om. (hapl.) 37^d-39^d. — *)
S1 उद्यतः ; Ns Dn1 Ts. 2 इच्छताम् ; Ts इत्युत् (for इच्छता).
B1 गवां त्राणमभीप्सता.

38 Ms om. 38 (cf. v. l. 37). Ns om. 38-39. — *)
S1 B1 Ds तथा प्र ; Ks. 2 Ds तथाति ; Dn Ds Ds G1. 2
तथा स ; Ds तथा स ; Ds तथा प्र ; Ti. 3 Gs Ms स अथ प्र ;
Ts Gs तथा सु ; Gs अथ सु (for तथा सु). Ks यः सुप्रबद्धो
बलिनो. — *) Ks महामायो ; Ds कालो (for कायो).
— *) K Ns. 3 V B. 3 Dn Ds D1. 4-6 Ts. 3 G1. 2. 5
हतोऽरिष्टो महामुरः (Ts. 3 G1. 4 बलः); B1 रिष्टको विनिपा-
तितः.

39 Ms om. 39^{ab} (cf. v. l. 37). Ns om. 39 (cf. v. l.
38). Ts. 2 om. (hapl.) 39^{ab}. Gs om. 39^{ab}. — *) Ts
Mi-3 निहतो बलदेयेन. — *) S1 प्रजानां हितकारिणा ; Ks
Ds गवां त्राणार्थमिच्छता (for 37^{ab}); Ds. 2 गोमजानां हित-
कारिणा ; Ti. 3 Ms स्वरूपी (Ti पो) महाबलः (Ts सुरः).

40 *) Ds G1 सुनामानम् (for सुना). Ks. 2 Ns. 2 V
B Dn Ds D1. 2 T G1. 2 अमिश्रः (for म्रं). Ks बसमा-
नममिश्रः ; Ds G1 Ms सुनामानममिश्रः. — *) S1 वैल-
(for सैन्य). — *) S1 वृकं (for वृकैः). V2 वृकैर्विद्रा-
वयामास. — *) K Ns V B. 2 Dn Ds D1. 4-6 Gs Ms
ग्रहीतं (Ns ग्रहीतुं) समुपस्थितम् ; B1 संग्रहीतुमुपस्थितम्.

41 *) Ts संगम्य (for संय). — *) Ks वने (for वने).
Ds पुरा (for पुनः). — *) K Ns. 2 V B Dn Ds D1. 2.
4-6 Ti. 3 G Ms आहितम् (for आहृतम्). Ds सदा भवकृतं
सताम्.

42 *) N (except S1) T G1. 2. 5 वनगतः (Ds वं)
(for वनगतः). — *) Ks वृक्षायुधः ; Ks वृक्षायुधः ; Ns Dn1
Ds Ts दृष्ट्वा युधः ; D1 दत्तयुधः (for वृक्षायुधः). Ds दृष्ट्वा

प्रग्रहं भोजराजस्य जघान पुर्योत्तमः ॥ ४२
 प्रलम्बश्च महाकायो रौहिणेयेन धीमता ।
 दानवो मृष्टिनैकेन कंसामात्यो निपातितः ॥ ४३
 एतौ हि वसुदेवस्य पुत्रौ सुरमुतोपमौ ।
 बभूवधते महात्मानौ ब्रह्मगार्गेण संस्कृतौ ॥ ४४
 जन्मप्रभृति चाप्येतौ गार्गेण परमर्षिणा ।
 याथातथ्येन विज्ञाय संस्कारं प्रतिपादितौ ॥ ४५
 यदा त्विमौ नरश्रेष्ठौ स्थितौ यावनगौ मुखे ।
 सिंहशावाविवोदीणौ मत्तौ हैमवतौ यथा ॥ ४६
 ततो मनांसि गोपीनां हरमाणौ महाबलौ ।
 आस्तां गोष्ठचरौ वीरौ देवपुत्रममद्युती ॥ ४७
 नैतौ जवे वा युद्धे वा क्रीडासु विविधासु वा ।
 नन्दगोपस्य गोपालाः शेकुः प्रतिममीक्षितुम् ॥ ४८

व्यूढोरस्कौ महाबाहू सालस्कन्धाविवोद्धतौ ।
 श्रुत्वैमौ व्यथितः कंसो मन्त्रिभिः सहितोऽभवत् ॥ ४९
 नाशकश्च यदा कंसो ग्रहीतुं बलकेश्वौ ।
 निजग्राह ततः क्रोधादसुदेवं स्रवान्धवम् ॥ ५०
 सहोग्रमेनेन तदा चोरवद्गाढबन्धनम् ।
 कालं महान्तमवसत्कृच्छ्रमानकदुर्दुभिः ॥ ५१
 कंसस्तु पितरं बध्वा शूरसेनाञ्जशाम ह ।
 जरासंधं समाश्रित्य तथैवाहूतिभीष्मकौ ॥ ५२
 कस्यचिच्चथ कालस्य मथुरायां महोत्सवम् ।
 पिनाकिनं समुद्दिश्य कंसश्चक्रे नराधिपः ॥ ५३
 तत्र मल्लाः समापेतुर्नानादेश्या विशां पते ।
 नर्तका गायकाश्चैव कुशला नृत्तसामसु ॥ ५४
 ततः कंसो महातेजा रङ्गवाटं महाधनम् ।

C 9113
 B 2, 101, 56
 P 2, 101, 56

बुद्धगर्त इयम्.

43 T₂ s om. 43^a. — ^a) K₂ s Dn D₂ महावीर्यो; D₁ G₂ बाहो (for कायो). — ^a) T₁ जघान (for दानवो).

44 ^a) Ś₁ V₂ D₂ सुतौ सुर-; N₂ s V₁ B₁ s सुतौ देव-; V₂ B₂ D₂ s s पुत्रौ देव- (for पुत्रौ सुर). — ^a) Ś₁ i वृ-
 ष्वाते (for बभूवधते). K N V B D (except D₂ s) G₂ s s
 महावीर्यो (V₂ रौ) (for रमानौ). — ^a) K₂ D₂ -गार्गेण
 (for -गार्गेण). K₂ संस्तुतौ; D₂ संस्कृतौ; T₁-s G₁ s-s M₁
 सिक्षितौ; T₂ M₁-s धीमता (for संस्कृतौ). K₁ s D₂ ब्रह्म-
 गार्गेण संस्थितौ.

45 ^a) K₂ गार्गेण; K₂ गार्गेण; V₁ B₂ G₂ गार्गेण (for
 गार्गेण).

46 ^a) Ś₁ त्वेतौ; D₂ त्विमौ; M₁ s [अ]पीनौ (for
 त्विमौ). — ^a) K N₂ s V B D (except D₂) T₁-s G M₁
 स्थितौ वीवनसंमुखे (T₁-s G₁-s स्तौ); स्थितौ वीवनगोच-
 रश्च. — ^a) Ś₁ [उ]त्तीणौ (for [उ]त्तीणौ). D₂ उभौ सिंहा-
 विवोदीणौ.

47 N₂ V₁ om. 47^a. — ^a) K₁ s गोपानां (for
 गोपीनां). — ^a) K₁ N₂ D₂ हरमाणौ (for हर). — ^a)
 T₂ s G₂-s M₁ गोपु चरौ (for गोष्ठचरौ). D₂ पुत्रौ (for
 वीरौ). — ^a) K₁ s N V B₁ s D (except D₂) T₂ G₂
 पुत्रोपम-; K₂ पुत्रौ महा (for पुत्रसम). K₂ देवपुत्रो-
 पमाधिप.

48 ^a) K₁ D₂ एतौ जवे वायुवेगौ; D₂ नैतौ जवे यथा

युद्धे; D₂ एतौ जवे वायुवे च. — ^a) N (except Ś₁ D₂)
 T₁ G₂ न शेकुः प्रस(K₂ पृष्ठ)मीक्षितुम्.

49 ^a) Dn [उ]त्तौ; D₂ [उ]त्तौ; D₂ G₂ [उ]त्तौ
 (for [उ]त्तौ). — ^a) K₁ V₂ D₁ T₁ G₁ s s [अ]सौ; D₂ s
 [ए]व; T₂-s G₂ s M₁ तौ; M₁-s [ए]तौ (for [इ]मौ).

50 ^a) V₁ B₁ शशाक (for [अ]शकश्च). — D₂ om.
 50^a-51^a. — ^a) Ś₁ N₂ कोपाद्; V₁ B₁ कुडो (for
 कोपाद्).

51 D₂ om. 51^a (cf. v. 1. 50). T₂ om. 51^a. — ^a)
 K₂ गौरवाद्; D₂ वैरिवद् (for चोर). T₁-s G₂-s M -बन्धने
 (for नम्). Ś₁ गौरवाद्गाढबन्धनः. — ^a) Ś₁ आसद् (for
 अवसत्). — ^a) V₁ B₁ कृच्छ्रेण (for कृच्छ्रम्).

52 ^a) V₂ D₂ स्व (for तु). — ^a) K₂ तृप्रसेनं; D₂
 T₂ s G₁ s s M₁ शूरसेनं (for सेनाम्). Ś₁ जगाम (for
 शशास).

53 ^a) N₂ (marg.) V₁ समाश्रित्य (for समुद्दिश्य). Ś₁
 पिनाकिनेयमुद्दिश्य (sic). — ^a) N (except Ś₁ D₁ s)
 चक्रे कंसो (by transp.). T₁ महाबलः (for नराधिपः).

54 ^a) N (except Ś₁) समाजगमुर; T₁ पेदुर (for
 पेदुर). T₂ G₂ ततो मल्लाः समाजगमुर. — ^a) T₁ G₂ नर्तना
 (for का). Ś₁ V₂ D₂ G₂ गायनाश (for काश्च). K N
 V₁ s B Dn D₂ D₂-s G₂ नर्तना गायनाश्वेव. — ^a) K₁ s s
 Dn D₂ D₂ कर्मसु; V₂ D₂ G₂ गीतयोः; D₂ कर्मणि (for

C 9114
B 2. 101. 56
P 2. 101. 56

कुशलैः कारयामास शिल्पिभिः साधुनिष्ठितैः ॥ ५५
तत्र मञ्चसहस्राणि पौरजानपदैर्जनैः ।
समाकीर्णान्यदृश्यन्त ज्योतिर्भिर्गगनं यथा ॥ ५६
भोजराजः श्रिया जुष्टं राजमञ्चं महर्द्धिमत् ।
आरुरोह ततः कंसो विमानं सुकृती यथा ॥ ५७
रङ्गद्वारे गजं मत्तं प्रभूतायुधकल्पितम् ।
शूरैरधिष्ठितं कंसः स्थापयामास वीर्यवान् ॥ ५८
यदा हि स महाभोजो रामकृष्णौ समागतौ ।
शुश्राव पुरुषव्याघ्रौ सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ५९
तदाप्रभृति यत्तोऽभूद्रक्षां प्रति नराधिपः ।
न च शेने सुखं रात्रौ गमकृष्णौ विचिन्तयन् ॥ ६०
श्रुत्वा तु गमकृष्णौ च तं समाजमनुत्तमम् ।

सामसु). Ti-3 Gi. 3 M4 कुशला भूपधामसु.

55 °) T2 G2, 3 M4 महाराजः; M1 3 'भोजो (for 'तेजा).
— °) S1 -वेष्टितैः; B1 Dn G2 -निश्चितैः; D3 (marg.)
-धिष्ठितैः (for -निष्ठितैः); D2, 3 शिल्पिभिः सह निश्चितैः
(D3 'तः).

56 °) Dn पौरैः (for पौरः). — °) Bom. Poona eds.
G(ed.) दृश्यन्ते (for [अ]दृश्यन्त). K4 समाकीर्णाः स्म
दृश्यन्ते. — °) T3 Gi. 3 गगने (for 'न'). K N V B D G2
ज्योतीषि गगने यथा.

57 °) T1, 2 Gi. 3 M2, 4 पूर्ण (for जुष्टं). S1 भोजराजं
महात्मानं; T2 G2 M1, 3 भोजराजश्रिया पूर्ण. — °) K N V
B Dn Ds D1, 4 T3 G2 रङ्गद्वारः; D2 मञ्चद्वारः (for राज-
मञ्चं). D2 मञ्चद्वारं महाधनम्.

58 °) K N V B Dn Ds D1, 4 G2, 4 रङ्गद्वारिः; D2 G1
'वारः (for 'द्वारे). — °) S1 N1 V2 Dn1 Ds T1-3 Gi. 3, 4
M1 अधिष्ठितः (for 'तं'). — °) S1 D1, 3 दुर्मतिः; D1 आस्त्रैः;
T Gi. 3, 4 M1-3 पार्थिवः (for वीर्यवान्).

59 °) N (except S1) T1 Gi. 2 महानेजा; G1 'बाहो
(for 'भोजो). — °) K1, 3 महाबली (for समागतौ). — °)
K2, 4 V2 D (except D4) M1-3 शुश्रुवे (for शुश्राव).

60 °) T1 3 Gi. 3, 4 M जनाधिपः (for नरा'). — °)
K N2, 3 V B D (except D2, 3) G2 शिष्ये (for शेने).

61 °) K1 3 N V B D T G M4 रामः कृष्णश्च (for
रामकृष्णौ). — °) S1 अनुत्तमौ; T1 3 G M1-2 समागतम्
(for अनुत्तमम्). — °) S1 तथा; D2, 3 ततो (for उभौ).

उभौ विविशतुर्वीरौ शार्दूलौ गोव्रजं यथा ॥ ६१
ततः प्रवेशे संरुद्धौ रक्षिभिः पुरुषर्षभौ ।
हत्वा कुवलयापीडं सप्तादिनमरिदमौ ।
अवमृद्य दुराधर्षौ रङ्गं विविशतुस्तदा ॥ ६२
चाणूरान्ध्रौ विनिष्पिष्य केशवेन बलेन च ।
औग्रसेनिः स दुष्टात्मा सानुजो विनिपातितः ॥ ६३
यत्कृतं यदुर्मिहेन देवैरपि सुदुःसहम् ।
कर्म तत्केशवादन्यः कर्तुमर्हति कः पुमान् ॥ ६४
यद्वि नाधिगतं पूर्वंः प्रह्लादचलिशम्बरैः ।
तदिदं शौरिणा वित्तं प्रापितं भवतामिह ॥ ६५
एतेन मुग्धाक्रम्य दैत्यं पञ्चजनं तथा ।
शैलसंघानतिक्रम्य निमुन्दः सगणो हतः ॥ ६६

T Gi. 3-5 M हृष्टौ (for वीरौ). — °) D2 गोधनं (for
गोव्रजं).

62 °) K2 N3 V1, 3 B1 T1 प्रवेश (for 'क्षे'). S1
संरुद्धौ; B2 M1, 2 संरुद्धौ (for संरुद्धौ); G1 ततः प्रवेशसंरुद्धौ.
— S1 N1 om 62°. — °) K2-4 N3 (marg.) V1 Dn D2
'Ga समाहितम् (for समादिनम्). S1 M1-3 हस्तिपं च (S1
'पेन) महाबली. — °) K4 अवगुण्डय; N3 B2 अवगुण्डय; V1
'सृज्य; V2 'गृह्य; B2 D2, 3 'सृज्य; Dn Ds D1 'गृह्य; T2, 3
Gi. 3 3 M1 'मत्य; M2 'सृज्य (for 'सृज्य); G2 दुराधर्ष (for
'र्षौ). — °) T1-3 Gi. 3-5 M4 रुपा (for तदा).

63 °) V2 विनिष्पिष्य; D2 M1 3 'विष्टौ (for 'विष्य).
— °) D2 तौ महौ 'केशवेन च.

64 Ti-3 Gi. 3, 4 repeat 64 after 1098*; while M1-3
repeat it after 97, 28. — °) S1 दुःसहम्; K N1 V1, 3
B D T1 3 Gi (last four both times), 2, 3, 4 (both
both times) M1 सुदुःसहम्; V2 दुरासदम् (for सुदुःसहम्).
— °) D2 तत्कर्म (by transp.).

65 °) M2 युधि (for यदि). K4 नावगतं (for नाधि').
— °) K N2, 3 V B2, 3 Dn Ds D1, 4-6 G2 प्रापितं; D2
बहुशो (for शौरिणा). — °) M1 शौरिणा (for प्रापितं).
K N2, 3 V B2, 3 Dn Ds D1, 4-6 शौरिणा भवतां हते; G2
भवतां शौरिणा हते.

66 °) Some Mss. 'मुग्धम् & for 'मुग्धम्'. — °) D2
पञ्चजनं (for 'जनं). T2, 3 Gi M1, 3 दैत्यः पञ्चजनसंघा.
— °) T2 'मुग्धान् (for 'संघान्). K N2 V2, 3 B1, 3 Dn

नरकश्च हतो भीमः कुण्डले चाहते शुभे ।
 प्राप्तं च दिवि देवेषु केशवेन महद्यशः ॥ ६७
 वीतशोकभयाबाधाः कृष्णबाहुबलाश्रयाः ।
 यजन्तु बहुभिर्यज्ञैर्यादवा वीतमत्सराः ॥ ६८
 देवानां सुमहत्कार्यं कृतं कृष्णेन धीमता ।
 क्षिप्रमावेदये चेदं भवतां भद्रमस्तु वः ॥ ६९

यदिष्टं वो यदुश्रेष्ठाः कर्तामि तदतन्द्रितः ।
 भवतामस्मि युयं च मम युष्मास्वहं स्थितः ॥ ७०
 इति संवोधयन्कृष्णमब्रवीत्पाकशासनः ।
 मामप्रैषीन्मुखश्रेष्ठः प्रीतास्तुष्टास्तथा वयम् ॥ ७१
 यत्र ह्रीः श्रीः स्थिता तत्र यत्र श्रीस्तत्र संनतिः ।
 संनतिर्हीस्तथा श्रीश्च नित्यं कृष्णे महात्मनि ॥ ७२

इति श्रीहरिवंशे पण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥

९७

नारद उवाच ।

सादिता मौरवाः पाशा निमुन्दनरकौ हतौ ।

कृतः क्षेमः पुनः पन्थाः पुरं प्राग्ज्योतिषं प्रति ॥ १
 शौरिणा पृथिवीपालास्त्रासिताः स्पर्धिनो युधि ।

C 9133
B 2. 102. 2
P 2. 102. 2

D1. 2. 4-6 M₁ निष्क्रम्य शैलसंघातान्; N₁. 8 V1 B₁ शिलाज्जा-
 लानतिक्रम्य; D₄ निष्क्रम्य शैलशृङ्गाभौ. — ^a) Ś1 निष्पन्दः;
 some Mss. निकुम्भः (for निमुन्दः).

67 ^b) D₂ चादिते: (for चाहते). — D₂ reads 67°-68°
 on marg. — ^c) K₂ D₂ देवेन (for देवेषु).

68 ^a) K₂ भयाबासाः (for 'बाधा'). — ^b) N₂ V1 B1
 बलाश्रिताः; T₁ M1. 2 'श्रयात्' (for 'श्रयाः'). — ^c) K
 N₂. 8 V B D T1. 4 G1-3 यजध्वं; N₁ 'जिह' (for 'न्तु').

69 ^a) T G1. 3-4 M₁ [ज]य (for [इ]ह). N, except
 Ś1 N₁) G₁ प्रियमावेदयाम्येष.

70 ^a) Ś1 D₂ यदुश्रेष्ठ (for 'श्रेष्ठा'). — ^b) B₂ जत-
 त्त्रिभिः (for 'तः'). T₁ 2 G1. 3. 4 M₁. 4 सर्वं संपत्स्यते तथा.
 — ^c) T1-2 G1. 3. 4 M₁ एवं स्थितास्तु युयं च. — ^d) D₂
 T₂ G1. 3. 4 M₁ मयि (for मम). K₂. 4 D₂ [ज]य स्थितः;
 G₁ M₁ [ज]यस्थितः (for [ज]ह स्थितः). M₂. 8 मयि युष्मा-
 स्मवस्थितः.

71 ^a) K1. 2. 4 B₂ D1. 2. 4. 6 संराधयन्; K₂ V₂ B₁
 संधारयन्; B₂ संपादयन्; D₂ सभाजयन्; D₂ संवादयन् (for
 संवोध). — ^b) K N V B D (except D₂) G₁ स मां
 प्रैषीत्; Bom. Poona eds. G(ed.) स मां प्रैषीत् (for माम-
 प्रैषीत्). — ^c) K₂-4 N₁. 2 V B₂. 2 Dn D₂ D1. 2. 4. 6 T
 G M₁. 4 प्रीतस् (for प्रीतास्). D₂ प्रीतस् सुमनास्तदा.

72 ^a) K₂ श्रीहीः (by transp.); Poona ed. श्रीः श्रीः.
 N₁ विवित् (for विवित्). — ^b) K₂ श्रीह; G₁ श्रीह (for
 हीह). — ^c) N₂ V₁ प्रतिष्ठिता (for महात्मनि). — After
 72, D₂ T₂-4 G M ins.:

1093* हता ब्रह्मद्विषः सर्वे यजध्वं ब्राह्मणाः सदा ।
 नमस्कुरुध्वं हरये सदा नमन माधवम् ॥
 यजध्वं सततं यज्ञैरेनं लोकनमस्कृतम् ।
 आरण्यकाः सदा सन्तु भवतां ज्ञानहेतवः ॥

[D₂ om. line 1. — (L. 1) G₂ M1-3 हता (for हता).
 G₂ सन्तु (for सर्वे). G₂ M1-3 तथा (for सदा). — (L. 2)
 D₂ G₂ M₁ प्रणत (for नमन). — (L. 3) D₂ G₂ M1-3
 जानीध्वं (for यजध्वं). — (L. 4) D₂ G₂ आरण्यके (for
 'काः'). D₂ G₂ भवन्ते ज्ञानहेतवे (for ^b).]

COLOPHON. — Mention of the Epic: D₂ T₂.
 — Mention of Khila: Ś1 K1 N₁. 2 V1. 2 B1. 2 D₂ D1. 2.
 — Sub-parvan: D1. 3 आश्रयपर्व. — Adhy. name: K
 N₂ V1. 2 B₂. 2 Dn D₂ D₂-6 T1-3 G1-4 नारदवाक्यम्;
 V₂ B1 T₂ M1-3 नारदागमनम्. — Adhy. no. (figures,
 words or both): K₂ V₂ D₂ 158; N₂ V1 B₂ 160;
 V₂ 159; D1 152; D₂ G₂ 165; D₂ 155; T1 G₂. 4
 169; T₂ G1 171; T₂ 178; T₂ M1-3 138; G₂ M₁ 170.
 — Śloka no.: K1 75; Dn1 73; D₂ D₂ 74; D₂ 72.

97

1 After the ref., D₂ T G1. 3-5 M ins.:

1094* भूयश्च खलु वक्ष्यामि शृणुध्वं यादवोत्तमाः ।
 यत्कृतं शौरिणा सम्यग्लोकानां हितकाम्यया ॥

[(L. 1) T₂ G₂. 5 शृणु (for सह), D₂ T₂ शृणुध्वं यादवो-
 त्तमाः (for ^b).]

— ^a) V₂ सुविता (for सा). — ^b) B1 उमा (for हता).

C १३३
B 2. 102. 2
P 2. 102. 2

धनुषश्च निनादेन पाञ्चजन्यस्वनेन च ॥ २
मेघप्रख्यैरनीकैश्च दाक्षिणात्याभिरक्षिताम् ।
रुक्मिणीमाजहाराशु केशवो वृष्णिपुंगवः ॥ ३
ततः पर्जन्यघोषेण रथेनादित्यवर्चसा ।
उवाह महिषीं भोजां शङ्खचक्रगदासिभृत् ॥ ४
जारूथ्यामाहूतिः क्राथः शिशुपालश्च निर्जितः ।
वक्त्रश्च सह सैन्येन शतधन्वा च दुर्जयः ॥ ५
इन्द्रद्युम्नो हतः कोपाद्यवनश्च कशेरुमान् ।
हतः सौभपतिः साल्वः सौभश्च दृढधन्वना ॥ ६

— °) K₂, 4 B₂ D_n D_s D_i, 3 T₁ G₂ क्षेम्यः (for क्षेमः).
D_s प्राप्तः (for पन्थाः). N₁ V₁ B₁ कृताः क्षेमाश्च पन्थानः.

2 °) K₁ जामिनाः (for ज्ञां). T₁ G₂, 4 M₁-3 स्पर्धिता
(for 'नो'). N (except S₁) G₁, 2, 3 रणे (for युधि). M₁
स्पर्धितास्त्रासिता रणे. — °) S₁ धनुषां (for 'वश'). N₁ D_s
[अ]भिपा D_s 'वा' तेन (for निनादेन). — °) S₁ तथा शङ्ख-
(for पाञ्चजन्यः). V₂ रथेण (for 'स्वनेन').

3 °) S₁ रथमुख्यैर् (for मेघप्रख्यैर्). K₁ N₁ V₁, 3 B D
T₁, 4 G₂, 3 अथानीकैर्; V₂ अथाकीर्णैर्; T₂, 3 G₁, 4 M₁
अनेकैश्च; M₁ सुरानीकै (for अनीकैश्च). — °) N (except
S₁ N₁) T G दाक्षिणात्यैः सुरक्षितम्; M₁ 'णाल्यैः सुर-
क्षितम्. — After 3^{ab}, all M₁s (except S₁ N₁ M₁-3)
109. 1

1095* रुक्मिणं युधि निजित्य महाबलपराक्रमम् ।

— After the above, T₂, 3 G₁, 4 read 3^{cd}, followed by
5^{cd}, repeating the same with 1095* after 5^{ab}. — °) T₁, 4 G₁ (both times), 3, 4 (both times) M₁-3 रुक्मिणी-
मानयामास. — °) T₁ केशवो मधुमूदनः.

4 S₁ partly damaged. — °) G₁ Bom. Poona eds.
अवाप्य (for उवाह). K₁ D_s भार्या; K₁ N₁ T₁, 4 G₁-3 M
भोज्यां (for भोजां). — °) M₁, 2 गदामिष्टक (for 'भृत्').

5 For the sequence and the repetition in T₂, 3
G₁, 4, cf. v. 1. 3. — °) K₂ जारूथ्यः माहूतिः क्राथः; K₁
रुक्मियः कैजिकः क्राथः; N₁, 3 (marg.) जारूथ्यश्चाहूतिः
क्राथः; D_s कारूथ्याधिपतिः क्राथः; D_s कारूथ्य जाहूतिः क्राथः;
D_s कारूथ्यामाहूतिः क्राथः; T₂ जारूथ्यामाहूतः क्राथः. — °) D_s
वीर्यवान् (for निर्जितः). — °) K₁ कथश्च; D₂, 3
काश्यश्च (for वक्त्रश्च). T₁, 2, 3 (last two both times) 4
G₁ (both times) 3, 5 M सैन्येन; G₂ सैन्येन (for सैन्येन).

पर्वतानां सहस्रं च चक्रेण पुरुषोत्तमः ।
विकीर्य पुण्डरीकाक्षो धुमत्सेनमपोथयत् ॥ ७
महेन्द्रशिखरे चैव निमेषान्तरचारिणौ ।
जघान यो नरव्याघ्रो रावणस्याभितथरौ ॥ ८
इरावत्यां महाभोजावभिर्यसमौ युधि ।
गोपतिस्तालकेतुश्च निहतौ शार्ङ्गधन्वना ॥ ९
अक्षप्रपतने चैव निमिर्हसश्च दानवौ ।
उभौ तावपि कृष्णेन सराष्ट्रौ विनिपातितौ ॥ १०
दग्धा वाराणसी चैव केशवेन महात्मना ।

— °) K₁ N₁ V₂, 3 B₂, 3 D_n D_s D_i, 4 G₂ च निर्जितः;
N₂ V₁ B₁ D_s, 6 विनिर्जितः; T₁, 4 [अ]थ दुर्जयः (for
च दु').

6 °) S₁ T₂, 3 G₁ M₁, 3 कोपाद्; D₂, 3 पापो (for
कोपाद्). — °) D₂ सुकेतुमान्; T₁, 3 G₁, 3 M₂ (inf. lin.), 3
कशेरुकः (for 'रुमान्'). M₁, 2 ययनः कालसंज्ञकः. — °) K₁
N₂, 3 (marg. as in text) V B D_n D_s D_i, 4 6 G₂ M₁
श्रीमान् (for साल्वः). — °) K₁ N₂ V₂ B D_n D_s D_i, 4 6
G₂ M₁ शाकवश्च; T₁ संख्ये; T₂, 3 G₁, 4, 5 संख्यैश्च; T₁ श्रीमांश्च;
G₂ संवे (for सौभश्च). N₂ (marg.) V₁ शाकवश्च शतधन्वना;
D₂, 3 सौभश्च विनिपातितः.

7 N₁ om. 7^c-9^d. — °) K₂ N₂ विकीर्य (for विकीर्य).
— °) D₂ धुमसेनम्; D₂ धुमसेनम् (for धुमसेनम्). K₁, 2, 4
N₂, 3 (marg.) V₁, 2 B₂, 2 D_i, 4, 6 G₂ M₁ व्यपोथयत्;
M₁, 2 (inf. lin. as in text) अपोथ' (for अपोथ'). V₂ D_s
धुमसेन व्यपोथयत्.

8 N₁ om. 8 (cf. v. 1. 7). K₂ om. (hapl.) 8^b-10^c.
— °) S₁ जघाह यन्; M₂ निजघान (for जघान यो). K₁, 2, 4
N₂, 3 V B D T₁, 4 G M₁ जघान पुरुषव्याघ्रो. — °) S₁
चरान् (for चरौ). D₂ (marg. as in text) रावणं सर्वतज्जरी.

9 N₁ om. 9 (cf. v. 1. 7). K₂ om. 9 (cf. v. 1. 8).
— °) K₂, 4 देरावत्यां (for इ'). T₁-3 G₁, 2-4 महावीर्याश्च;
M₁-3 'भागी; M₁ 'कायाद् (for 'भोजाद्). — °) S₁ क्षति-
सूर्यः; K₁ वायव्यदपकः; T₂ G₂ M₁, 3 बहिसूर्य- (for क्षति').
D₂, 3 बहिर D₂ चन्द्र सूर्यसमधुती.

10 K₂ om. 10^a (cf. v. 1. 8). — °) B₂ D_n D_s T₁
G M₁ प्रपतने (for 'प्रप'). S₁ अक्षप्रपातवेगेन. — °) K₁
D_s निमिर्हसौ; D_n निमिर्हसश्च; D_s निमिर्ह'; D_s निमिर्ह';
D_i T₂ निमिर्ह'; D_s नेमिर्हिचक्ष; G₂ हिमो हंसश्च (for निमिर्ह').

सानुबन्धः सराष्ट्रश्च काशीनामधिपो हतः ॥ ११
विजित्य च यमं संख्ये शरैः संनतपर्वभिः ।
अथैन्द्रसेनिरानीतः कृष्णेनाद्भुतकर्मणा ॥ १२
सहितः सर्वयादोभिः सागरेषु महाबलः ।
प्राप्य लोहितकूटानि कृष्णेन वरुणो जितः ॥ १३
महेन्द्रभवने जातो देवैर्गुप्तो महात्मभिः ।
अचिन्तयित्वा देवेन्द्रं पारिजातद्रुमो हतः ॥ १४
पाण्ड्यं पौण्ड्रं च मत्स्यं च कलिङ्गं च जनार्दनः ।
जघान् सहितान्सर्वान्वज्रराजं तथैव च ॥ १५
एष चैकशतं हत्वा रणे राज्ञां महात्मनाम् ।

गान्धारीमावहद्वीमान्महिषीं प्रियदर्शनाम् ॥ १६
तथा गाण्डीवधन्वानं क्रीडन्तं मधुसूदनः ।
जिगाय भरतश्रेष्ठं कुन्त्याः प्रमुखतो विभुः ॥ १७
द्रोणं द्रौणिं कृपं कर्णं भीमसेनं सुयोधनम् ।
चक्रानुयाते सहिताज्जिगाय पुरुषोत्तमः ॥ १८
बभ्रोश्च प्रियमन्विच्छञ्शङ्खचक्रगदासिभृत् ।
सौवीरराजस्य सुतां प्रसह्य हतवान्प्रभुः ॥ १९
पर्यस्तां पृथिवीं कृत्स्नां साक्षां सरथकुञ्जराम् ।
वेणुदारिकृते यत्नाज्जिगाय पुरुषोत्तमः ॥ २०
अत्राप्य तपमो वीर्यं बलमोजश्च माधवः ।

C 9152
B 2. 102
P 2. 102.

Ma दानवः (for 'वी'). — °) K₁ तावुभाव् (by transp.);
G₁ गर्विताप्. Si अपि द्वि (for तावपि). — °) K₁ N₁ 3 V
B D G₁ 3 Ma सानुगौ; N₁ G₁ सुरार्द्रा (for म').

11 °) D₁ गत्वा वाराणसीं चैव. — °) Si सभृन्त्यश्च (for
सराष्ट्रश्च). K₁ N₁ V B D (except D₂ 3) G₂ M₁ मराष्ट्रः
सानुबन्धश्च. — °) T₁ काश्यानाम् (for काशी'). K₁ काशि-
नामा व्यपोहितः.

12 °) V₁ निजित्य (for विजित्य) K₁ N₁ 2, 3 (marg.)
V₁ 3 B₁ 3 D₁ D₂ 3, 6 M₁ मयं; V₂ शरैर्; D₁ 4 महा-
(for यमं). — °) K₁ D₁ बाणैः; V₁ मयं (for शरैः).

13 K₁ om. 13. — °) N₁ G₁ यदुभि (for यादोभिः).
— °) D₁ T₁ समरेषु; G₁ संगरेषु; G₂ मगर्ण. सु (for साग-
रेषु). T₁ G₁ 4 M₁ 3 महामतिः (for 'बलः'). — °) N₁
(except Si D₁ ; K₁ om.) G₂ M₁ कूटं च (for 'कूटानि').

14 °) K₂ N₁ 3 V₂ 3 B₁ D₁ G₁ यानो (for जातो).
— °) V₁ B₁ देवेशो (for 'न्द्र'). — °) Si K₂ D₁ पारि-
जातो (for 'त').

15 °) K₁ N₁ 2 V B₁ 3 D₁ D₁ G₂ M₁ कलिङ्गं; B₁
T₁ G₁ 3-5 M₁ 3 च मात्स्यं (for च मत्स्यं). K₂ पाण्ड्यं पौण्ड्रं
च कलिङ्गं; K₃ D₁ D₁ 4 पाण्ड्यं पौण्ड्रं कलिङ्गं च; K₄ पाण्ड्या-
न्यौग्नकलिङ्गं च; D₂ पाण्ड्यपौण्ड्रं कलिङ्गं च; D₂ पाण्ड्यान्पु-
ण्ड्राश्च मत्स्याश्च; D₃ पाण्ड्यान्मत्स्याश्च पौण्ड्राश्च; D₃ पाण्ड्य-
पौण्ड्रकलिङ्गं च. — °) K₁ V₁ 2 B₁ 3 D₁ 4 मत्स्यं चैव; N₁
सत्यशोऽथ; V₁ D₁ D₁ D₁ 6 M₁ मात्स्यं चैव; D₂ 8 कलि-
ङ्गाश्च; T₁ G₁ कलिङ्गं च; G₂ मात्स्यं चापि (for कलिङ्गं च).
N₁ 3 मात्स्यं चैव जनार्दनम्. — °) T₁ 3 G₁ 3, 5 M₁ अज्रराजः
T₂ नागं (for बह').

16 °) V₂ एको नैकः; D₁ 2 G₁ एष चैव; D₁ एवं चैकः; T₁
G₁ यच्चाप्येकः; T₂ 4 G₁ M₁ 3 यश्चाप्येकः; G₂ एष चैव; G₃
न चाप्येकः (for एष चैकः). Si युक्त्या; D₂ भङ्क्त्वा; G₃
बध्वा (for हत्वा). N₁ एष नैकशतं भङ्क्त्वा; D₃ एषां चैव
शतं भङ्क्त्वा; T₂ M₁ यश्चाप्येकशतं युक्त्या. — °) Si M₁
रथे; T₂ 3 G₁ 3 M₁ रथं (for रणे). — °) D₁ वीरो (for
धीमान्).

17 °) K₁ D₁ D₁ 3 T₂ G₁ श्रेष्ठः (for -श्रेष्ठः). K₄
जितवान्भरतश्रेष्ठः. — °) K₂ प्रभवतो; T₁ प्रमुखतो (for
'खतो'). K₄ D₁ प्रभुः; V₂ हरिः (for विभुः).

18 °) N₁ D₁ 3 चैव (for कर्णं). — °) K₁ 3 N₁ 3
V₁ 3 B₁ D₁ D₁ 3 T₂ 4 G₁ 3 M₁ भीष्मं चैव; K₄ V₁
भीष्मकं च; N₁ D₁ 3 कर्णं भीष्मं (for भीमसेनं). — °)
K₁ 3 4 V B D₁ D₁ D₁ 3 T₂ 4 G₁ 3, 5 M₁ 3 चक्रानु-
याते स (K₁ 'नैः स-; T₂ 3 G₁ 3, 5 'नस हिताज्; K₂ D₂
चक्रायुते D₂ 'धि न स-; D₃ शक्राभ्यजेन सहितो; Bom.
Poona e-3 चक्रानुयातेः प्रहवणे (hypermetric) (sic).
— °) G₃ जगाम (for जिगाय). Si D₂ 3 जिगाय मधु-
सूदनः.

19 Si K₁ G₂ om. (haph.) 19-20. — °) T₁ 3 G₁ 3
M₁ शार्ङ्गचक्र (for शङ्ख'). D₁ 3 शार्ङ्गधन्वा गदाधरः; M₁ 3
शार्ङ्गचक्रगदाविष्टक्. M₂ 'त्. — °) D₃ om. 19-21^d. — °)
D₁ D₁ सुवीर- (for सौ'). — °) K₁ प्रगृह्य (for प्रसह्य).
N₂ जितवान् (for ह'). T₁ 3 4 G₁ 3-5 M₁ 3 हरिः (for
प्रभुः). D₁ पुरा प्रहृतवान्प्रभुः; T₂ प्रहृत्याहृतवान्हरिः.

20 Si K₂ D₃ G₂ om. 20 (cf. v. 1. 19). — °) B₁
पर्यन्तां (for पर्यस्तां). D₁ T₁ G₁ 3-5 M₁ 3 सर्वा (for
हस्त्यां). — °) D₂ यत्ने; D₃ मत्तां; M₁ 3 यत्तो (for यत्नाज्).
— °) T₁ G₁ 3, 4 M₁ 3 जिगाय मधुसूदनः.

C 9153
B 2. 102. 21
P 2. 102. 21

पूर्वदेहे जहारायं बलेस्त्रिभुवनं हरिः ॥ २१
वज्राशनिगदाशङ्खैस्त्रासयन्निश्च दानवैः ।
यस्य नाधिगतो मृत्युः पुरं प्राग्ज्योतिषं प्रति ॥ २२
अभिभूतश्च कृष्णेन सगणः स महाबलः ।
बलेः पुत्रो महावीर्यो बाणो द्रविणवत्तरः ॥ २३
पीठं तथा महाबाहुः कंसामात्यं जनार्दनः ।
पैठिकं चासिलोमानं निजघान महाबलः ॥ २४
जम्भमैरावतं चापि विरूपं च महायशः ।
जघान पुरुषव्याघ्रः शम्बरं चारिमर्दनः ॥ २५

21 Da om. 21 (cf. v. 1. 19). — °) Śi sधीतं (for वीर्यं). — °) D1 [जा]यु (for [म]यं). — °) T1 Gs बलेस् (for बलेस्).

22 °) Ds महा- (for गदा-). K1. s. s. N̄ V B Dn Ds D1. s. 4-6 T1-3 G1-4 M1-स्त्रैस्; K2-शाङ्खैस्; Ds-शङ्खैस् (for शङ्खैस्). K3 Gs वज्राशनिगदाशङ्खै Gs-स्त्रैस्. — °) Śi ताडयन्निश्च; T1 शस्त्रवन्निश्च (for त्रामयं). N̄1 त्रासयानश्च दानवान्. — °) M1-कृतो (for गतो). — °) T1 पुरा; M1-प्रभुः (for प्रति). — After 22, T G1. s-5 M read 29.

23 °) V1 T2 सबलः; T1 सर्वतः (for सगणः). M1. s (inj. lin. as in text) सबलेन महाबलः. — K1 D1 read 23° after 24. — °) Ks Ds बलिः (for बलेः). — °) N̄1 T1. s M1-3 बाणो द्रविणमंसमतः; N̄2 M1 बाणो द्रविणव (M1-वि) त्तमः; Ds बाणो दानवसत्तमः; T2. s G1. s-5 बाणो रुद्रस्य संमतः. — After 23, Ds S (except Gs) ins.:

1096* जरासंधं महावीर्यं महोत्साहं महाबलम् ।
असकृजितवान्कृष्णो लीलया पुरुषोत्तमः ॥

[(L. 1) Ds T1 M1. s. 4 जीवेदृढं (for महावीर्यं).]

24 °) Ks पीठं (for पीठं). — M1 om. 24° after 23. — °) Ks केशिनं (for पैठिकं). Śi पीठिकं चासिलोमानं; V1 पैठिकं चासिलोमानम्. — °) Ds T2 G1. s. 5 महाबलम्; T1. s Gs M1. s जनार्दनः (for महाबलः). M2 जघान पुरुषोत्तमः. — After 24, K1 D1 read 23°.

25 °) B1 शुरुभम् (for जम्भम्). K2. s D1. s. 6 T1 Gs ऐरावतं (for नं). T2 Gs M1-3 जम्भमैरावतं चैव. — °) Śi विरूपाक्षं; Ds बल्यं च (for विरूपं च). T2 M1-3 ह (T1 जि) तवान्केशवः प्रभुः. — °) B1-श्रेष्ठः (for व्याघ्रः). — °) N̄1 Ds सुदनः (for मर्दनः). K N̄2. s V B Dn Ds D1. s. 5 Gs. s M1-देव्यं मानुषरूपिणम्.

तथा नागपतिं तोये कालियं च महौजसम् ।
निर्जित्य पुण्डरीकाक्षः प्रेषयामास सागरम् ॥ २६
संजीवयामास मृतं पुत्रं सांदीपनेस्तथा ।
निर्जित्य पुरुषव्याघ्रो यमं वैवस्वतं हरिः ॥ २७
एवमेष महाबाहुः शास्ता सर्वदुरात्मनाम् ॥ २८
निहत्य नरकं भौममाहृत्य मणिकुण्डले ।
देवमातुर्ददौ चापि प्रीत्यर्थं वज्रपाणिनः ॥ २९
एवं स देवदैत्यानां सुराणां च महायशः ।
भयाभयकरः कृष्णः सर्वलोकेश्वरो विभुः ॥ ३०

26 °) N̄1 V1 B1 Ds कालीयं (V1 कालियं; Ds कलिङ्गं) चाभितौजसम्. — K2 Gs om. (hapl.) 26° 27°. — °) Ks N̄2 विजित्य (for निर्जित्य). — °) Ds भारतः; T2. s G1. s. 4. s M1-सागरे (for रम्).

27 K2 Gs om. 27° (cf. v. 1. 26). — °) Śi सुतं; Ds विभुर (for मृतं). — °) Ds मृतं सांदीपिनेः सुतम्. — °) Ks. s Dn Ds D1 विजित्य (for निर्जित्य). T2. s Gs निर्जित्य पुण्डरीकाक्षो.

28 °) V1 B1 Ds Gs तेषां (for सर्व-). — K N̄2. s V B Dn Ds D1. s-6 T G ins. after 28; Ds cont. after 1098*:

1097* देवाश्च माह्वणांश्चैव ये द्विषन्ति सदा नृप ।
[K1 Ds Ds. s नृपाः (for नृः).]

While, Ds ins. after 28:

1098* दैत्यानां दानवानां च राक्षसानां जनार्दनः ।
— After the above, T1 s G1. s repeat 96, 64 and M1-s repeat it after 28.

29 T G1. s-5 M read 29 after 22. — °) T1 Gs M1-s भूमाश्च; M1-घोरम् (for भौमम्). — °) Ds जाजहे (for जाहृत्य). — °) Ds देवमात्रं (for तुर). — °) Dn प्रीत्यर्थं; D2 प्रियार्थं (for प्रीत्यर्थं). — After 29, T1. s. 6 Gs-5 M1-s ins.:

1099* प्राप्तं च विवि देवेषु केशवेन महायशः ।

30 °) B1 Ds Ds. s Gs. s M1-सदैव (for स देव-). — °) V1 D1 M1-असुराणां (for सुराणां च). — °) V1 Ds. s. 6 विष्णुः (for कृष्णः). T1 Gs. s सर्वभयंकरः कृष्णः. — °) Gs-कोकरो (for कोकेवरो). V2 प्रभुः; B1 Ds हरिः (for विभुः). T1. s Gs M1-सर्वलोकेश्वरः.

31 °) V1 B1 धर्मं (for धर्मान्). Ds मार्गेण (for

संस्थाप्य धर्मान्मर्त्येषु यज्ञैरिष्टासदक्षिणैः ।
 कृत्वा देवार्थममितं स्वस्थानं प्रतिपत्स्यते ॥ ३१
 कृष्णो भोगवर्ती रम्यामृषिकान्तां महायशाः ।
 द्वारकामात्मसात्कृत्वा समुद्रं गमयिष्यति ॥ ३२
 बहुरत्नसमाकीर्णा चैत्ययूपशताङ्किता ।
 द्वारका वरुणावासं प्रवेक्ष्यति सकानना ॥ ३३
 तां सूर्यसदनप्रख्यां मतज्ञः शार्ङ्गधन्वनः ।
 विसृष्टां वासुदेवेन सागरः प्रावयिष्यति ॥ ३४
 सुरासुरमनुष्येषु नासीन्न भविता कचिन् ।
 य इमामावसेत्कश्चिदन्यत्र मधुसूदनात् ॥ ३५
 एवमेष दशार्हाणां विधाय विधिना विधिम् ।

मर्त्येषु. V₈ B₈ धर्मं संस्थाप्य मर्त्येषु; G₈ संस्थाप्य सर्वे मध्ये
 तु. --^b) K $\tilde{N}$ ₈ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ D₄-s. G₈ स- (for
 [जा]स-). --^c) V₁ हन्वा; T₁ श्रुत्वा (for कृत्वा). K₂ अपि
 तः; V₁ अमृतं (for अमितं). V₈ B₈ D₈ देवार्थममितं कृत्वा.

32 ^a) D₈ भगवती (for भोगं). --^b) D₁ रत्नचित्रां
 (D₂ 'कान्तां); D₂ अमृषिकानां (for अमृषिकान्तां). --^c) T₁
 द्वारकामात्मसात्कृत्वा. --^d) D₂ सागरं (for समुद्रं). S₁
 समुद्रं च गमयिष्यति; K₁ 'द्वं' शमयिष्यति; D₂ सागरे मज्ज-
 यिष्यति.

33 K₂ om. (hapl.) 33 34. K₂ om. 33^{ab}. --^a)
 S₁ K₁ & $\tilde{N}$ ₂ & V₂ B₂ D₂ D₃ T₁ & G₁ & M₁ समाकीर्णी
 (for 'र्णा'). --^b) T₁ G₁ M₂ चित्रयूप-; T₂ & G₂ चित्ररूप-
 (for चैत्ययूप-). S₁ K₁ $\tilde{N}$ ₁ B₁ D₁ D₂ T₁ & G₂ M₂ शता-
 ङ्किताम् (for 'ता'). --^c) K₂ तनः स; K₁ T₂ & G₁ &
 M₂ & द्वारकां (for 'का'). --^d) K₁ D₁ G₁ M₁ सकाननाम्
 (for 'ना'). S₁ नयिष्यति सकाननाम्.

34 K₂ om. 34 (cf. v. l. 33). --^a) S₁ सवन-; K₁
 'वर्षाण- (for सदन-). --^b) D₁ & T₁ (for शार्ङ्ग-). D₂
 T₂ & G₁ & महाता (D₂ जलान्तः) शार्ङ्गधन्वना. --^c) K₁
 V₁ B₁ & D₁ D₂ D₃ D₄ T₁ & G₁ & M₁ विसृष्टां; K₁
 विसृष्टो (for विसृष्टां). --^d) K₁ समुद्रः (for सागरः).

35 ^a) K₂ & M₂ जावसन्; D₂ & वासयेत् (for जाव-
 सेत्). S₁ इमां यः साधयेत्कश्चिद्; D₂ इमां य जावसत्. --^b)
 K $\tilde{N}$ ₂ V₁ B₁ D₁ D₂ D₃ & T₁ & G₂ M₂ अन्यो वै; D₁
 अन्योऽपि; D₂ अन्यश्च (for 'त्र').

36 ^a) All Mas. (except S₁ M₁ & s) विधाय विधिमुत्त-

विष्णुनारायणः सोमः सूर्यश्च भविता स्वयम् ॥ ३६
 अप्रमेयोऽनियोज्यश्च यत्रकामगमो वशी ।
 मोदत्येष सदा भूतैर्बालः क्रीडनकैरिव ॥ ३७
 न प्रमातुं महाबाहुः शक्योऽयं मधुसूदनः ।
 परं ह्यपरमेतस्माद्विश्वरूपान्न विद्यते ॥ ३८
 स्तव्योऽयमेवं शतशस्तथा शतसहस्रशः ।
 अन्तो हि कर्मणामस्य दृष्टपूर्वो न केनचित् ॥ ३९
 एवमेतानि कर्माणि शिशुर्मध्यवयास्तथा ।
 कृतवान्पुण्डरीकाक्षः संकर्षणसहायवान् ॥ ४०
 इत्युवाच पुरा व्यासस्तपोदीर्घिण चक्षुषा ।
 महायोगी महाबुद्धिः सर्वप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ ४१

C 9173
 B 2 102. 41
 P 2. 102. 41

मम्. --^a) V₁ Cal. ed. सविता. G₂ भगवान् (for भविता).

37 ^a) N (except S₁) G₂ & M₂ त्व (V₁ & वि-; D₂
 ह्य चिन्त्यश् (for अनियोज्यश्). --^b) S₁ कामगतो; T₂ &
 G₁ & 'चरो (for 'गमो). K $\tilde{N}$ V B D G₂ & M₂ यथा-
 कामच (D₂ 'प)रो वशी (B₂ [marg. as in text] बली).
 --^c) D₂ यः; D₂ स्य; G₃ M₁ [ए]षु (for [ए]ष). D₁
 D₂ भूत्यै (for भूतैर्).

38 ^a) K₁ प्रज्ञातुं; D₂ प्रमातुं; T₂ प्रदातुं; G₂ प्रमाणं
 (for 'तुं). --^b) T₂ & G₁ & शक्तो (for शक्यो). -- After
 38^{ab}, S (except G₂) ins.:

1100* प्रमाणं ह्यत्र विच्छिन्नं प्रमाणं सर्ववस्तुषु ।

यतोऽयं देवदेवेशो न प्रमाणे प्रमा भवेत् ॥

[(L 2) M₁-s 'देवदेवो; M₂ 'देवदेवो (for 'शो). T₁ &
 G₂ 'यश्च देवदेवश्च (for ^a). T₁ G₂ न प्रमाणप्र (G₂ 'ने प्र-
 भावित् (for ^b).]

--^c) S₁ वरं (for परं). V₈ B₈ D₈ ह्ययनम्; D₂ परमम्;
 D₂ पुरुषम् (for ह्यपरम्). V₁ परं ह्यपरते तस्माद्; T G₁ & &
 M परादि परमेतस्माद्.

39 ^a) S₁ उक्थ्यौ; K $\tilde{N}$ ₂ D₁ & G₂ श्रुतो; $\tilde{N}$ ₁ & V B
 D₁ D₂ D₃ & M₂ स्तुतो; T₁ तस्य; G₂ lacuna (for स्तव्यो).
 --^b) V₃ तस्मात्; G₂ तावच् (for तथा). --^c) G₂ ततो हि
 कर्मणोऽन्यत्र. --^d) V₁ मे कचित्; D₁ किं च नः; T₂ &
 G₁ & कश्चन (for केनचित्).

40 ^a) K₂-4 $\tilde{N}$ ₂ & V₁ & B₁ D₁ D₂ D₃ & T G₁ & &
 M₂ मध्यगतस्; D₂ मध्ये चरस्; G₂ मर्त्यगतस् (for मध्य-
 वयास्).

C 1174
B 2. 102. 42
P 2. 102. 42

इति संस्तूय गोविन्दं महेन्द्रवचनादयिः ।

यदुभिः पूजितः सर्वैर्नारदस्त्रिदिवं गतः ॥ ४२

ततस्तद्वसु गोविन्दो दिदेशान्धकवृष्णिषु ।

यथार्हं पुण्डरीकाक्षो विधिवन्मधुसूदनः ॥ ४३

यादवाश्च धनं प्राप्य विधिवद्भूरिदक्षिणेः ।

यज्ञैरिष्टा महात्मानो द्वारकामावसन्पुरीम् ॥ ४४

इति हरिवंशे सप्तमवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥

९८

जनमेजय उवाच ।

बहूनां स्त्रीसहस्राणामष्टौ भार्याः प्रकीर्तिताः ।

तासामपत्यान्यष्टानां भगवान्प्रब्रवीतु मे ॥ १

वैशंपायन उवाच ।

अष्टौ महिष्यः पुत्रिण्य इति प्राधान्यतः स्मृताः ।

सर्वा वीरप्रजायिन्यस्तास्वपत्यानि मे शृणु ॥ २

41 ^a) * Cn: पुराण्यामः पूर्वकल्पीयो न्यासः । * — ^b) D1
-दिष्येन; D2 -वीर्येण (for -वीर्येण). — ^c) K1 B2 T1-3 G1.
s-3 M1 सर्व (for सर्व-). S1 -दक्षिणत् (for -दक्षिणान्).
— After 41, K3 ins. an addl. colophon mentioning
adhy. no. 55.

42 Before 43, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच.
— ^b) D2 मुनिः (for ऋषिः). — ^c) K N2 V2.3 B2.3
Dn Ds D1.4-6 G2.3.5 M1 ययौ (for गतः). — After
43, S (except G1) ins. :

1101* नमस्कृत्य जगन्नाथं शिरसा सुप्रसारिणा ।

[T1 शिरसा नमस्कृत्य; M1 3 'ता सुप्रसारिणम् (for ^b).]

43 ^b) S1 व्यमज्जसर्ववृष्णिषु. — ^c) T1 विविधं; M1
दिदेश (for विधिवन्).

44 ^a) N1 यादवाश्च; T3 यथार्हं (for यादवाश्च). — ^b)
T2 G1.4.5 M1-3 विविधैर् (for विधिवद्). — ^c) N1 विपा-
वारमा (for महात्मानो). — ^d) S1 K1 Ds M2.4 अवसत्;
K2-4 T2 G1 अवसन्; N Dn Ds2 D1.2.5 T1 M1.2
आवसत् (for 'सन). Ds वसेदुद्वारकां पुरीम्.

Colophon. — Mention of the Epic: Ds2 T2.
— Mention of Khila: S1 K1 N2.3 V B Ds1 D1.3.5.
— Adhy. name: K N2.3 V B D नारदावकथम्; T1 नारद-
कीर्तनम्; T2.3 G1.2.4 नारदागमने विष्णोर्माहात्म्यकथनम्;
M1 वासुदेवमाहात्म्यम्. — Adhy. no. (figures, words or
both): K2 Ds 156; N2 V1 161; V1 160; V2 Ds2 159;

रुक्मिणी सत्यभामा च देवी नम्रजिती तथा ।

सुदत्ता च तथा शैव्या लक्ष्मणा चारुहासिनी ॥ ३

मित्रविन्दा च कालिन्दी जाम्बवत्यथ पौरवी ।

सुभीमा च तथा माद्री रौक्मिण्येयानिमाञ्छणु ॥ ४

प्रद्युम्नः प्रथमो जज्ञे शम्बरान्तकरः सुतः ।

द्वितीयश्चारुदेष्णश्च वृष्णिसिंहो महारथः ॥ ५

Dn 158; D1 153; D2 166; T1 G1.4 170; T2 G1 172;
T3 179; T1 M1-3 139; G1 165; G2 M1 171. — *Stoka*
no.: K1 20; Dn1 43; Ds2 44; D2 42; Ds 45.

98

1 ^a) K1 D2.6 भगवन् (for 'वान्). G1 प्रब्रवीहि (for
'तु). S1 भोः (for मे). T G1.3-5 M भवान्मे वक्तुमर्हति.

2 ^b) V1 श्रुताः; Dn1 om. (for स्मृताः). Ds प्राधान्येन
ततः स्मृताः. — ^c) K N2.3 V B Dn Ds D1.3-6 G1-प्रजा-
शैव; D2-प्रजाधन्यास् (for -प्रजायिन्यस्).

3 ^b) K1.2.3 N1 B1 Dn D1.2.3.6 T1.2.4 G1-4 M1.3
नाम्रजिती; G1 ed.) साम्राजिती (for नम्र). S1 सत्या नम्र-
जिता तथा. — ^c) B1 D2 सुनन्दा (for सुदत्ता). — ^d) G2
सुदत्ता (for लक्ष्मणा). N2.3 V B Dn Ds Ds (marg. as
in text). 6 G2 आलः (for चारु). N1 लक्ष्मणा आलहासिनी.

4 ^a) K2 कालिन्दी (for 'न्दी). — ^b) Ds रोहिणी; Ds
भैरवी (for पौ). — ^c) S1 सुभीलाय (for सुभीमा च).
— ^d) T1 M1.3 जनः; M2 जयो (for इमां). N (except
S1) T1-3 G M1 रुक्मिणीतनयाञ्छणु.

5 ^a) K N V1.3 B D T1 G1.4 M1 प्रथमं (for 'मो).
— ^b) D2.3 प्रभुः; T1 सुहृत्; Rom. Poona eda, G1 ed.)
सुभुः (for सुतः). — ^c) S1 चारुदेष्णश्च (for 'देष्णश्च).
— ^d) D2.3 T1 M1.3 महावकः (for 'रथः).

चारुभद्रो भद्रचारुः सुदंष्ट्रो हुम एव च ।
 सुषेणश्चारुगुप्तश्च चारुविन्दश्च चारुमान् ।
 चारुबाहुः कनिष्ठश्च कन्या चारुमती तथा ॥ ६
 जज्ञिरे सत्यभामायां भानुभीमरथः क्षुपः ।
 रोहितो दीप्तिमांश्चैव ताम्रजाक्षो जलान्तकः ।
 चतस्रो जज्ञिरे तेषां स्वसारो गरुडध्वजात् ॥ ७
 जाम्बवत्याः सुतो जज्ञे साम्बः समितिशोभनः ।
 मित्रवान्मित्रविन्दश्च मित्रवत्यपि चाङ्गना ॥ ८
 मित्रबाहः सुनीथश्च नम्रजित्याः प्रजाः शृणु ।

6 °) $\tilde{N}_1$ चारुदष्टो; D2, 3 T1 G1 M1-3 'गर्भो' (for 'भद्रो'). K $\tilde{N}_3$ V B Dn Ds D1, 4-6 T2 G2 M3 चारुगर्भः (for भद्रचारुः). $\tilde{N}_2$ चारुगर्भश्चारुभद्रः. — °) B1 सुदंष्ट्रो; Bom. Poona eds. G (ed.) सुदेष्णो (for सुदंष्ट्रो). T1 भूम; T2, 3 G1, 4 मद्र; M1, 2 (inf. lin. as in text) भद्र (for हुम). — °) B1 Ds G2 चारुदेष्णश्च (for गुप्तश्च). $\tilde{S}_1$ गवेषणश्चारुगुप्तश्च. — °) D2 वयगुप्तश्च (for चारुविन्दश्च). K1-3 $\tilde{N}_2$, 3 V B Dn Ds D1, 6 T1 G2, 3 M3 वीर्यवान् (for चारुमान्). K1 D1 चारुविन्दश्च वीर्यवान्. — °) M1-3 चारुबाहः (for 'बाहुः'). K $\tilde{N}_1$, 2 V B D (except D2, 3) G2, 3 M3 कनीयाश्च (for कनिष्ठश्च). — °) D1 चाप्रिमती (for 'चारु').

7 °) $\tilde{S}_1$ Dn1 Ds जज्ञिरे सत्यभामाया. — °) $\tilde{S}_1$ भीमरथः; T2, 3 G1 M3 हेमकरः; G2 हेमः क्षुरः (for भीमरथः). K2 $\tilde{N}_3$ G2 M3 क्षपः; K3 शुभः; V3 क्षिपः; Ds कृपः; Bom. Poona eds. G (ed.) तथा (for क्षुपः). $\tilde{N}_1$ भानुभीमरथः क्षपः; Ds 'भीमरथः क्षपः; Ds 'भीमरथः कृपः; T1 'भीमकरः क्षपः; G1, 3 'हेमकरः क्षपः; M1, 3 'हेमकरः क्षुपः. — °) $\tilde{S}_1$ ताम्रजाक्षो; Ds, 3 महान्मा च (for ताम्रजाक्षो). K1 Ds महान्तकः; K2, 3 D1 जलान्ता K3 'इव' कः (for 'स्तकः'). B2 ताम्रजाक्षो जलजातकः; T1-3 G1, 2-3 M1, 3 ताम्रवक्त्रो जलान्तकः; M2 ताम्रजाक्षो जिमान्तकः. — After 7°d, K $\tilde{N}_1$, 3 V B D S (except M1-3) ins. :

1102° भानुभीमरिका चैव ताम्रपक्षा जलंधमा ।

[K1 भानु (for भानु). K2 $\tilde{N}_2$ D1, 4 भ्रमणिका; V1, 3 भीमरिका; B1 Ds M3 भ्र (Ds भ्र) मणिका; Ds भीमानुका; T1-3 G1, 2-3 ग्रामणिका; Poona ed. G (ed.) भीमरिका (for 'रिका'). K3 ताम्रपक्षा; Ds 'पणी' (for 'पक्षा') Ds पनान्तका; T2 जलंधमा (for जलं). T1, 3 G2, 3 ताम्रपक्षा जलंध (G2 'ज' M1 (for °).]

— °) T1 कन्याः; T2 तस्य; G2 तस्यां (for तेषां). — °) T1 परव्यात् (for स्वसारो).

भद्रकारो भद्रविन्दः कन्या भद्रवती तथा ॥ ९
 सुदत्तायास्तु शैब्यायाः संग्रामजिदजायत ।
 सन्यजित्सेनजिच्चैव तथा शूरः सपत्नजित् ॥ १०
 सुभीमायाः सुतो माघ्या वृकाश्चो वृकनिर्वृतिः ।
 कुमारो वृकदीप्तिश्च लक्ष्मणायाः प्रजाः शृणु ॥ ११
 गात्रवान्गात्रगुप्तश्च गात्रविन्दश्च वीर्यवान् ।
 जज्ञिरे गात्रवन्त्येते भगिन्यानुजया सह ॥ १२
 अश्रुतश्च सुतो जज्ञे कालिन्ध्याः श्रुतसत्तमः ।
 अश्रुतं श्रुतसेनार्यै प्रददौ मधुमदनः ॥ १३

8 °) $\tilde{N}_2$ V1, 2 जाम्बवत्यां (for 'वत्याः'). — After 8°d, K2 ins. :

1103* मित्रबाहुर्मित्रधामा मित्रमेनस्तथैव च ।

— °) M3 मित्रायां (for मित्रवान्). T1, 2 G1, 3, 5 M3 मित्रवन्मित्रविन्दायां (G3 M3 'या').

9 °) N (except $\tilde{S}_1$) T1 G2 मित्रबाहुः (for 'बाहः'). M3 मित्रबाहुः सुनीतश्च. — °) K1 Ds प्रजाः; T G1, 3, 5 सुताञ्च (for प्रजाः). — V2 om. (hapl.) 9°-11°d. — °) Ds भद्रकरो; Ds M3 भद्राका (M3 'क' रो; G (ed.) भद्रकरो (for 'कारो'). $\tilde{N}_1$ मित्रविन्दः; D2 M3 भद्रविन्दुः (for 'विन्दः').

10 V2 om. 10 (cf. v. 1. 9). — °) Ds सुनन्दायाश्च; T4 सुदत्तायां (for 'याश्च'). $\tilde{N}_2$ V1, 2 B1, 2 Ds Ds, 6 T2 G2, 5 M3 सुदत्तायां तु शैब्यायां. — °) $\tilde{S}_1$ सर्वविच् (for सेनजिच्). T1 सत्राजित्सत्रजिच्चैव; M1-3 सत्रजित्सत्यजिच्चैव.

11 V2 om. 11 (cf. v. 1. 9). — °) $\tilde{S}_1$ सुशीलायाः (for सुभीमायाः). K2 तथा जानो (for सुतो माघ्या). $\tilde{N}_1$ भजितायाः सुतो जज्ञे; Ds सुभीमायां सुतो माघ्या. — °) K1 Ds, 4 वृकास्यो (for 'श्चो'). $\tilde{N}_1$ Ds G5 M4 निर्वृतिः (for 'तिः'). — °) $\tilde{N}_3$ V1 T1 G4 वृकदीप्तिश्च (for 'सिश्च'). — °) K2 प्रजां (for प्रजाः).

12 $\tilde{N}_1$ om. 12°d. — °) Ds गात्रविन्दश्च; T1 'गुप्तश्च' (for 'गुप्तश्च'). D2 T4 गोत्रवान्गोत्रविन्द (T4 'गुप्त' श्र. — °) $\tilde{S}_1$ गात्रवेगश्च; K1, 3 $\tilde{N}_3$ Ds 'वृन्दश्च; K3 'विन्दुश्च; Ds 'गुप्तश्च; Ds T4 गोत्रगुप्त (T4 'विन्द' श्र. (for गात्रविन्दश्च). — $\tilde{N}_3$ repeats 12°d after 23. — °) K2 $\tilde{N}_1$ Ds G2 जज्ञिरे गात्रवत्याश्च; K3 Ds 'रे गात्रवत्यां च; Ds 'रे गोत्रवत्या ते.

13 °) Ds T1-3 G M सुश्रुतश्च (for 'अश्रु'). — °) M3 कालिन्ध्यां (for 'न्ध्याः'). M3 सुतः (for 'श्रुतः'). K1, 3, 5 $\tilde{N}_1$, 3 V B1, 2 Dn Ds D1, 4-6 T1-3 G2, 3 संमतः; K3 संभवः (for 'सत्तमः'). — °) T2 सुश्रुतं कृतसेनार्यै; M1, 2 सुश्रुतं

C 9191
B 2. 103. 14
P 2. 103. 14

C 9191
B 2. 103. 15
P 2. 103. 15

तं प्रदाय हृषीकेशस्तां भार्यां मुदितोऽब्रवीत् ।
एष वामुभयोरस्तु दायादः शाश्वतीः समाः ॥ १४
बृहत्यां तु गदस्याहुः शैव्यायामङ्गदं सुतम् ।
उत्पन्नं कुमुदं चैव श्वेतं श्वेतां तथाङ्गनाम् ॥ १५
अगावहः सुमित्रश्च शुचित्रिरथस्तथा ।
चित्रसेनः सुते चास्य चित्रा चित्रवती तथा ॥ १६
वनस्तम्बस्य जज्ञाते स्तम्बः स्तम्बवनश्च ह ।

भुतसोमायै.

14 ^a) K₃ + Dn Ds₁ स्तां भार्या; D₂.₃ भार्या तां (by transp.). — ^c) K₂ अथ (for एष). — ^d) V₃ दायादः (for 'दः').

15 ^a) D₂.₃ गदं प्राहुः; T₁ गदं बाहुः; T₂.₃ G₁.₃ गदं बाहुः (for गदस्याहुः). — ^b) K₂ अङ्गजं; B₃ 'दः' (for 'दं'). B₃ सुतः; D₂ T₁ शुभम् (for सुतम्). V₃ शैव्यायामङ्गदः सुतः; D₂ 'याः सारणं सुतम्. — " D₂ उत्पलं (for 'लं'). K₂ कुमुदं (for कुमुदं). K₁ om.; D₂ श्वेतं (for चैव). — ^d) D₂ [अ]ङ्गवान्; M₃ 'ना (for 'नाम्). K₂ N₂.₃ श्वेतं श्वेता तथाङ्गना.

16 ^a) N₁.₂ D₂.₃ अगावहः; Dn₂ अङ्गा; D₂ अवगाहः; G₁.₄ आशावहः (for अगा). M₃ सुचित्रश्च (for सुमि). T₁.₂ G₁.₃ M₃ आ T₂ कु 'शावहः सुचित्रश्च; T₂ आशावहः सुसीतश्च; M₃ आगावहश्च चित्रश्च. — ^b) K₂ शुचिशः; N₂ शिशुश्च (for शुचिशः). D₂ मित्ररथश्च (for चित्र). — T₁ s om. (hapl.) 16^{ad}. — ^c) K₁.₂ G₁.₃ N₂.₃ V₁.₂ B₁.₂ Dn D₂ D₁.₂ G₁.₃ T₁ G₂ M₃ सुदेवायाश्च; V₃ B₁ D₂.₃ सुदेवायां; G₃-₄ सुवेणायाश्च; M₃ मुने तस्य (for मुने चास्य).

17 ^a) N₂ V₃ बलः स्तम्बश्च जज्ञाते; V₁ बलस्तनुश्च जं; D₂ वनस्तम्बश्च यज्ञश्च. — ^b) K₂ B₂ D₁ T₁ G₂ सुतः (for स्तम्बः). N₂.₃ V₃ स्तम्बबलश्च (for 'वनश्च). K₂ सुतो स्तम्ब-हवश्च ह; V₁ B₁ स्तम्बः स्तम्बबलस्तथा; D₂ स्तम्बः स्तम्बभर-स्तथा; D₂ जालम्बो भरतस्तथा; D₂ स्तम्बः स्तम्बवनश्च ह. — After 17^{ab}, N₂ V B Dn D₂.₃ G(ed.) ins.:

1104* निवासनो वनस्तम्बः कम्पा स्तम्बवती तथा ।

[N₂ निवासनो; V₃ वैरासनो; Cal. ed. निवेशनो (for निवासनो). B₁ वनस्तम्बः; B₂ वनस्तम्बान् (for 'स्तम्बः). V₁ निवासनो अनुस्तम्बः; Dn मित्रसेनः पुनः स्तम्बान्; D₂ मित्रसेनो वनस्तम्बान् (for 'स्तम्बः).]

— ^c) D₂ उपमन्त्रश्च शङ्खश्च; M₁.₂ उपमन्त्रा (M₃ [inf. lin. 'सङ्ख'श्च नृ मुनी. — ^d) T₁ G₁.₃ वक्षिस्त; T₂.₃ G₁.₃ M₁-₃ सुक्षिस्त (for 'प्र). K₁ V₂ B₂ D₂ वज्रायुः क्षिस्त (V₃ B₂ 'प्र) एव च; K₂-₄ N₂ V₂.₃ Dn D₂ D₁.₃ T₂ G₂ वज्रायुः क्षिप्र

उपासङ्गस्य तु सुतो वज्रः सुक्षिप्र एव च ॥ १७
कौशिक्यां सुतसोमायां यौधिष्ठिर्यां युधिष्ठिरौ ।
कापाली गरुडश्चैव जज्ञाते चित्रयोधिनौ ॥ १८
प्रद्युम्नस्य सुतो यस्तु वैदर्भ्यां राजसत्तमः ।
अनिरुद्धो रणे योद्धा जज्ञे स मृगकेतनः ॥ १९
रेवत्यां बलदेवस्य जज्ञाते निशठोल्लुक्कौ ।
भ्रातरौ देवसंकाशावुभौ पुरुषसत्तमौ ॥ २०

एव च; D₂.₃ वज्रायुः क्षिप्र एव च.

18 ^a) T₁ G₂ M₁ s कौशिक्यां; T₂ कौशिक्या (for 'क्यां). N₁.₂ B₂ D₂.₃ T₁ G₁.₃ भुतसोमायां; N₂ V₁.₂ B₁ D₂ सु (V₃ भु) तसेनायां (for 'सोमायां). — ^b) K₂ N₂ V B D T G₁-₃ M₁ युधिष्ठिरः (for 'रौ). G₂ युधिष्ठिर्यां युधिष्ठिरः. — ^c) K₂-₄ D₂.₃ T₂ G₂ कपाली; M₁ कापा-लिर् (for 'ली). — Si om. 18^d 21^c. — ^d) D₂ चित्रयो-धिनौ; G₂ 'धिनाम् (for 'धिनी). — After 18, K₁.₂ N₂.₃ V B D T G M₁ ins.:

1105* एवमादीनि पुत्राणां सहस्राणि निबोधत ।

अयुतं तु समाल्यान् वामुदेवस्य ते सुताः ॥

अयुतानि तथा चाष्टौ शूरा ऋषिगणराः ।

जनार्दनस्य प्रमथः कीर्तिनोऽयं गथा तथा ॥

[(L. 1) K₁.₂ B₂ Dn D₂ D₁ T₁ निबोध मे; V₃ 'य यत्; T₁-₃ G₁.₃ s 'य ये (for 'यत्). — (L. 2) K₂ B₂ Dn D₂ D₁ (marg.) T₂ दामयुतं; D₂ अयुतं मे (for 'तं तु). T₁ G₂ समाल्यान् (for 'नं). D₂ भुताः (for सुताः). — (L. 3) K₂ Dn D₂ D₂ तथाष्टौ च; T₂.₃ G₁ तथाष्टौ च; G₂ शूराण्यष्टौ (for तथा चाष्टौ). — After line 3, T₂.₃ G₁.₃ read 20^{ad}, T₂ G₂ repeating it in its proper place. — (L. 4) N₂ D₂ T₁.₂ G₁ प्रमथः (for प्रमथः). D₂ जनार्दनस्य प्रमथः; D₂ जनार्दनोऽयं प्र' (for 'प्र').]

19 Si om. 19 (cf. v. 1. 18). — ^a) V B सुतो जज्ञे; M₁.₂ शुभाङ्गां तु; M₃ सुतायां तु (for सुतो वस्तु). K₂ यस्तु प्रद्युम्नस्य सुतो. — ^b) T₁-₃ G₁.₃ s M₁-₃ युधि- (for राज-). — ^c) K₂ N₂ B₂ Dn D₂ D₁.₃ s M₁-₃ रुद्धो; V₁ जज्ञा (for योद्धा).

20 Si om. 20 (cf. v. 1. 18). — ^a) N₁ B₁ रेवत्यां बलदेवान्. — ^b) T₂.₃ G₁ जज्ञाते निकटोल्लुक्कौ. — T₂.₃ G₁.₃ read 20^{ad} after line 3 of 1105*, T₂ G₂ repeating the same here. — ^d) D₂ पुत्रौ (for उभौ).

21 Si om. 21^{abc} (cf. v. 1. 18). — ^a) K₁.₂ V₁ Dn D₁ नरावी च; K₂ D₂ नरावीरा; K₃ नराया च; N₂ (marg. as in text) सुतारा च; D₂ नरावी च; T₁ M₃ सुरावी च;

सुतनुश्च नराची च शौरेरास्तां परिग्रहः ।
 पौण्ड्रश्च कपिलश्चैव वासुदेवस्य तौ सुतो ॥ २१
 नराच्यां कपिलो जज्ञे पौण्ड्रश्च सुतनोः सुतः ।
 तयोर्नृपोऽभवत्पौण्ड्रः कपिलश्च वनं ययौ ॥ २२
 तुर्यो समभवद्वीरो वसुदेवान्महाबलः ।
 जरा नाम निषादानां प्रभुः सर्वधनुष्मताम् ॥ २३
 काश्या सुपार्श्वं तनयं लेभे साम्बात्तरस्विनम् ।

सानोर्वज्रोऽनिरुद्धस्य वज्रस्त्वादावजायत ॥ २४
 वज्राजज्ञे प्रतिवहः सुचारुन्तस्य चात्मजः ।
 अनमित्राच्छिनिर्जज्ञे कनिष्ठाद्वृष्णिनन्दनात् ॥ २५
 शिनेस्तु सत्यवाग्जज्ञे सत्यकश्च महारथः ।
 सत्यकस्यात्मजः शूरो युयुधानस्त्वजायत ॥ २६
 अमङ्गो युयुधानस्य भूमिस्तस्याभवत्सुतः ।
 भूमेर्युगंधरः पुत्र इति वंशः समाप्यते ॥ २७

C 9207
 B 2. 103. 31
 P. 2. 103. 31

इति श्रीहरिवंशे अष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥

T₂ निराजिश्च; G_{2, 4, 5} निराजी च; G₃ निजारी च (for नराची च). M₁ २ सुतनुर्वनराजिश्च. — ^b) D_{2, 3} आसीन् (for आस्तां). D₈ S (except T₁ G₂) परिग्रहो (for 'ग्रहः'). — ^c) $\tilde{N}_1$ २ G₁ पौण्ड्रकः (for 'श्च'). — ^d) D₄ वासुदेव-सुताबुभौ.

22 ^a) K₁₋₃ D_{2, 4} नरायां; K₄ 'ध्यां; D₂ नारायां; T₁₋₃ $\tilde{G}_1, 5$ निराज्यां; T₄ नराभ्यां; G₂ तारायां; G₃ M₃ नराज्यां; M₂ (sup. lin.) निराज्यां (for न^०). M₁ २ वन-राज्यां तु कपिलः. — ^b) K₁ $\tilde{N}_1$ V B_{1, 3} D₈ G₂ सुतन् (for 'नोः'). $\tilde{N}_2$ पौण्ड्रश्च सुतनुजवः. — After 22, S (except G₃) ins. :

1106* समाधिस्थः स भूतेषु दयां कुर्वन्महामतिः ।
 स नृपः समचित्तात्मा विष्णुमायुज्यमासवान् ॥

[(L 1) T_{3, 4} G₃ २ M₄ समर्था (M₄ 'मरथः') स्वभूतेषु (for ^a). M₁ महोक्तिः (for महामतिः). — (L 2) M₃ पयिषान् (for आसवान्).]

23 ^a) D₂ तस्यां; S रुष्यां (G₃ 'ध्याः') (for तुर्यां). — ^c) K₁ V₁ B₂ D₃ D_{2, 8} T₂₋₄ G_{1, 3, 4} M₄ जरो (for जरा). — After 23, $\tilde{N}_2$ repeats 12 ^d.

24 ^a) $\tilde{S}_1$ कम्बा (for काश्या). — ^b) K₁₋₃ $\tilde{N}_1, 3$ V₁ B_{1, 3} D₂ D₃ D_{1, 4, 5} सा हि (for साम्बात्). $\tilde{N}_2$ लेभे सा हि तरस्विनी. — After 24^{ab}, $\tilde{N}_2$ ins.

1107* अनिरुद्धस्य वैदर्भ्या भार्या रुक्मवती शुभा ।

तस्या वज्रोऽनिरुद्धस्य वज्रस्य तनयं शृणु ॥

— ^c) K_{1, 2} $\tilde{N}_1$ V_{2, 3} B D_{3, 4} सा नुर्वज्रो (K₂ 'कज्रो'); K_{3, 4} D_{1-4, 5} सा नुर्वज्रो; V₁ सानो वज्रो; D₂ स नुर्वज्रो; T₁ ३ G_{1, 2, 3} सानोः सुतो; M₄ सुतो वज्रो (for सानोर्वज्रो). — T_{2, 3}

G₄ om. (hapl?) 24^d 27^a. G₁ reads 24^d-26^a on marg. — ^d) K₃ D_{1, 2, 3} G₁ सानोर्; K₄ तस्माद्; T₁ G_{3, 5} तावद् (for स्वादाव्).

25 T_{2, 3} G₃ om. 25 (cf. v. l. 24). M₄ om. (hapl.) 25-26. — ^a) K $\tilde{N}_2, 3$ V_{1, 2} B D T₄ G_{1, 2, 3} प्रतिरथः; G₃ 'हतः (for 'वहः). V₃ वज्रो जज्ञेऽप्रतिरथः. — ^b) $\tilde{N}_1$ D₅ सुबाहुम् (for सुचारुम्) G₃ [आ]त्मवान् (for 'जः).

26 T_{2, 3} G₄ om. 26 (cf. v. l. 24). M₄ om. 26 (cf. v. l. 25). — ^b) $\tilde{N}_1$ ३ V₁ B₁ महाबलः; D_{2, 3} 'मनाः (for 'रथः). — ^c) D_{2, 3} सुतः (for [आ]त्मजः). — ^d) V₁ B₁ स्वजायत (for स्व^०).

27 T_{2, 3} G₄ om. 27^a (cf. v. l. 24). — ^a) K₃ अटगो; V₂ अनङ्गो; T₁ G_{1, 2, 3} M संयोगो (for असङ्गो). — ^b) K₃ $\tilde{N}_2, 3$ V B D₂ D₃ D₄₋₆ तणिस; K₃ D_{1, 4} (sup. lin.) T_{1, 4} G₂ मणिस; T_{2, 3} G_{1, 3, 4} भीमस् (for भूमिस्). — ^c) K_{1, 2} $\tilde{N}_1, 3$ V B D₂ D₃ D_{4, 5} T₄ तूणेर्; K₃ D₄ (sup. lin.) G₂ M₄ मणेर्; T₁₋₃ G_{1, 2-5} M₁₋₃ भीमाद् (for भूमेर्). $\tilde{S}_1$ रथंधरः (for युगं). K₃ सुत (for पुत्र).

Colophon. — Mention of the Epic: T₃. — Mention of Khila: N (except $\tilde{N}_1$) S. — Sub parvan: D₃ श्रीकृष्णपर्व. — Adhy. name: K $\tilde{N}$ V B_{2, 3} D₂ D₃₋₅ T₁₋₃ G_{1, 3} वृष्णि (K₃ T₃ om.) वंशानुकीर्तनम्; B₁ कृष्णवंशानुकीर्तनम्; D₁ वृष्णि कुलोत्पन्नश्रीकृष्णवंशानुकीर्तनम्; M₃ वासुदेववंशः. — Adhy. no. (figures, words or both): K₃ 157; $\tilde{N}_2$ 163; V₁ 162; V₂ 161; V₃ D₂ 160; D₂ 159; D₃ G₂ 167; D₄ 157; T₁ G_{3, 4} 171; T₂ G₁ 173; T₃ 180; T₄ 139; G₄ M₄ 172; M₁₋₃ 149. — Śloka no.: K₁ 51; D₂ 31; D₃ 30.

९९

C 9208
B 2, 104, 1
P 2, 104, 1

जनमेजय उवाच ।

य एष भवता पूर्वं शम्बरमेत्युदाहृतः ।

प्रद्युम्नः स कथं जप्ते शम्बरं तद्व्रीहि मे ॥ १

वैशंपायन उवाच ।

रुक्मिण्यां वासुदेवस्य लक्ष्मीकामो धृतव्रतः ।

शम्बरान्तकरो जप्ते प्रद्युम्नः कामदर्शनः ॥ २

तं सप्तरात्रे संपूर्णे निशीथे स्तिकागृहात् ।

जहार कृष्णस्य सुतं शिशुं वै कालशम्बरः ॥ ३

विदितं तच्च कृष्णस्य देवमायानुवर्तिनः ।

ततो न निगृहीतः स दानवो युद्धदुर्मदः ॥ ४

स मृत्युना परीतायुर्माययाभिजहार तम् ।

दोर्म्यामुत्क्षिप्य नगरं स्वं जगाम महासुरः ॥ ५

अनपत्या तु तस्यासीद्भार्या रूपगुणान्विता ।

नाम्ना मायावती नाम मायेव शुभदर्शना ॥ ६

ददौ तं वासुदेवस्य पुत्रं पुत्रमिवात्मजम् ।

तस्या महिष्या नाथिन्या दानवः कालचोदितः ॥ ७

99

1 °) V३ एष वै (for य एष). Ś१ भगवन् (for भवता).
D२.३ पुत्रः (for पूर्व). M१-३ यमेव भगवानाह. — °) N१.३
T२.३ G३ M१.३ [उदाहृतम् (for 'तः'). D२.३ शम्बरमेत्यु-
(D२ 'मे' युदाहृतः. — °) K१ ब्रवीतु (for 'हि').

2 K२ T२ om. the ref. — °) K२ N२.३ V B Dn
D२.३ T२ G१-३.३ लक्ष्म्यां (for लक्ष्मी-). D२.३ इह- (for
एत-). Ś१ लक्ष्मीकामाभिः सुतः; T१.३ लक्ष्म्यां कामो व्रतव्रतः;
M१-३ लक्ष्म्यां कामोऽभवत्सुतः. — N१ om. 2°d. — After
2, Ś१ D२ ins.:

1108* सनत्कुमार इति यः पुराणे परिगीयते ।

3 G३ om. 3°d. — °) K२ स (for तं). D२ तं सप्तरात्रं
संपूर्ण. — °) Ś१ निशीथे स्तिकागृहात्. — °) N१ M२ शिशु
(for सुतं). — °) Ś१ शिशुकं; N१ सुतं वै (for शिशुं वै).

4 °) K२ D२ T२ तस्य; D२ न च (for तच्च). D२ T२
G१.३-३ M२ कृष्णेन (for कृष्णस्य). T२ विदितं तं च कृष्णेन.
— °) D२ T२ G१.३-३ वर्तिना (for 'नः'). — °) D२ तस्मान्
(for ततो). T२ सन्; G२ च (for स). N१ बलाच्चिगृहीतश्च स

5 °) K२ परीतासुरः; D२ T२ रमा (for 'युर्'). — °) K
N V B Dn D२ D१.३.३ G२ प्रः; D२ वै; D२ T१.३ सं- (for
[अ]भि-). D२ मायया तं जहार ह. — °) N२ (marg.) V३
गगनः; B३ अपरं; D२ (marg. as in text) निष्ठः; G२
तनयं (for नगरं). — °) K१-३ N२.३ V B Dn D२ D१.३-३
T१-३ G२ M२ निनाय (for जगाम). K२ महार्णवम् (for 'सुरः').
N१ D२.३ स्वं निनाय महाबलः.

6 °) K२ D१.३ सुतः; D२ प्रिय- (for सुभ-).

7 °) T२ G२ [जी]रसम् (for [जा]रसम्). N१ पुत्रं पुत्रवत्

वरः; T१.३ G१.३-३ M सुतं पुत्रमिवौरसम्. — °) K१.३ Dn
D२ मायिष्या; K२ दातव्या; N२ स ददौ; V३ चार्थिष्या;
D२.३ तं दिष्यं; T१.३ G२ सा T२ ना पत्यो; G२ नाथः स (for
नाथिष्या). K२ T२.३ G१.३.३ M तस्यां महिष्यां नापत्यो
(K२ दानव्यां); V३ मायामहिष्याः स ददौ; B१.३ (p.marg.)
मायावत्या महिष्या स. — °) K२.३ D२.३ नोदितः; D२-वेक्षितः
(for चोदितः). — After 7, all Mss. (except Ś१ N१
M१-३) ins.:

1109* मायावती तु तं दृष्ट्वा संप्रहृष्टतनुत्सा ।

हर्षेण महता युक्ता पुनः पुनरुद्वेक्षत ॥

अथ तस्या निरीक्षन्त्या स्मृतिः प्रादुर्बभूव ह ।

अयं स मम काम्तोऽभूत्स्मृत्यैव चाम्बुचिन्तयत् ॥

अयं स नाथो भर्ता मे यस्यार्थं हि दिवानिशम् । [5]

विष्णाशोकहरे मग्ना न विन्दामि रतिं कश्चित् ॥

अयं भगवता पूर्वं देवदेवेन क्षुल्लितः ।

खेदितेन कृतोऽनङ्गो दृष्टो जात्यन्तरे मया ॥

कथमस्य स्तनं दास्ये मानुभावेन जानती ।

भर्तुर्भायां त्वहं भूत्वा वक्ष्ये वा पुत्रं हृत्युत ॥ [10]

एवं संविन्य मनसा चाभ्यासं सा समर्पयत् ।

रसायनप्रयोगैश्च शीघ्रमेवाभ्यवर्षयत् ॥

आभ्याः सकाशात् च तां शूचवन्तस्मिन्निन्दन् ।

मायावतीमविज्ञानाम्भेने स्वामेव मातरम् ॥

[(L. 1) D२ गृह्य (for दृष्ट्वा). — (L. 2) D२ अवैक्षत
(for उद्वे-). — (L. 3) T१.३ G१.३.३ M२ अथ तस्यां निरी-
क्षन्त्यां (for °). K२ ज्ञानं (for स्मृतिः). — (L. 4) D२ मयैव
(for स मम). N२ V३ B१ वै (for अभूत्). T२.३ G१.३-३ M२
स्मृत्यैव समविन्ययत् (for °). — (L. 5) K१ N२ T१.३.३
वस्यार्थेऽहं; N२ Dn D२ वै हि; M२ तस्याहं तु (for वस्यार्थं
हि). V३ B१ वस्यार्थेऽहमवनिशम्; T२ G१.३-३ वैऽहं दिवा निशि

सा तं संवर्धयामास कार्पण कमललोचनम् ।
 मायाश्चास्मै ददौ सर्वा दानवीः काममोहिता ॥ ८
 स यदा यौवनस्थस्तु प्रद्युम्नः कामदर्शनः ।
 चिकीर्षितज्ञो नारीणां सर्वास्त्रविधिपारगः ॥ ९
 तं सा मायावती कान्तं कामयामास कामिनी ।
 इक्षितैश्चापि वीक्षन्ती प्रालोभयत सम्मिता ॥ १०
 प्रसजन्ती तु तां देवीं बभाषे चारुहासिनीम् ।
 मातृभावं परित्यज्य किमेवं वर्तसेऽन्यथा ॥ ११
 अहो दुष्टस्वभावासि स्त्रीत्वेन चलमानसा ।
 या पुत्रभावमुत्सृज्य मयि कामात्प्रवर्तसे ॥ १२
 ननु तेऽहं सुतः सौम्ये कोऽयं शीलव्यतिक्रमः ।

तत्त्वमिच्छाम्यहं देवि कथितं कस्त्वयं विधिः ॥ १३
 विद्युत्संपातचपलः स्वभावः खलु योषिताम् ।
 या नरेषु प्रसजन्ते नगाग्रेषु घना इव ॥ १४
 यदि तेऽहं सुतः सौम्ये यदि वा नात्मजः शुभे ।
 कथितं तत्त्वमिच्छामि किमिदं ते चिकीर्षितम् ॥ १५
 एवमुक्ता तु सा भीरुः कामेन व्यथितेन्द्रिया ।
 प्रियं प्रोवाच वचनं विविक्ते केशवात्मजम् ॥ १६
 न त्वं मम सुतः सौम्य नापि ते शम्बरः पिता ।
 रूपवानसि विक्रान्तस्त्वं जात्या वृष्णिनन्दनः ।
 पुत्रस्त्वं वासुदेवस्य रुक्मिण्या नन्दिवर्धनः ॥ १७
 दिवसे सप्तमे बालो जातमात्रोऽपवाहितः ।

C 9213
 B 2. 104. 25
 P 2. 104. 25

(for ⁶). — (L. 6) Ds T1 Ga लोकार्पणे (for -लोकरपदे).
 Ks स्थिति (for स्थिति). — (L. 7) Ks स भगवान् (for भग-
 वन्). Ks संसृता (for संसृता). — (L. 8) K4 V3 हनो
 (for हनो). B3 D1 T2 दृष्टा (for दृष्टो). Ds. 8 जन्मान्तरे
 (for जन्मान्ते). — (L. 10) N2 D2 वष्ट (for वष्टु). Ks
 D1 भूता (for भूता). N2 वष्टोः M1 ओष्ठे (sic) (for
 वष्टो). — (L. 11) V1 B1 D3 सा तं (by transp.);
 T1-s G1. 8 M1 हन्ते. — (L. 12) K2 Ds1 [अ]न्वर्धयन्;
 Ks. 4 वर्वन्; Ds. 4 वर्वन्; T2 समर्वन्. Bom. Poona eds.
 व्यवर्धयन् (for [अ]न्वर्धयन्). T1-s G1. 8. 4 शीघ्रमेव वर्वन्
 (for ⁶). — (L. 13) Ds. 4 वर्वन् (for वर्वन्). K1 D4
 भाव्याः मकाशे यौवने (Ds. 4 यौवने) (for ⁶). — (L. 14)
 Ds. 4 अविज्ञाता (for 'नाम्').]

8 ⁶) S1 तं विः; K N2 V2. 3 B2. 3 Dn Ds D1. 4-s
 T1. 6 G1. 3 च तं (for तं विः). — ⁶) S1 लोचना (for 'नम्').
 — M1 om. 8⁶-9⁶. — ⁶) K1 D1 [अ]मो (for [अ]मो).
 V3 साध्वी (for सर्वा). D2. 8 मायां सर्वा ददौ वस्मै (Ds
 चास्व). — ⁶) D2 T2 दानवीं काममोहिताम् (corrupt.).

9 M1 om. 9⁶ (cf. v. l. 8). — ⁶) S (except G2)
 सर्वाङ्कुशलो हि सः (T1 M1-s लोऽरिहा; G2 लोऽभितः).

10 ⁶) S1 K4 सा तं (by transp.); Ds तं वै. — ⁶)
 S1 कामिनी (for का). — ⁶) K2 V1 T2 Ga-s M [अ]भि-
 (for [अ]पि). — ⁶) N1 विस्मिता; N2 T1. 8 Ga-s M1-s
 दुः; Ds. 8 तं तदा (for सस्मिता). K2 T4 G2 प्रलोभयति
 सस्मिता; Ds लोभयन्ती दुष्टिस्मिता.

11 ⁶) T2 G1. 8 प्रसजन्ती (for प्रसजन्ती). S1 D2. 8
 दृष्टा (for देवी). — ⁶) Ds -भाषिणीम् (for -हासिनीम्).

— Before 11⁶, some Mss. ins. प्रद्युम्न उवाच. — ⁶) N
 (except N1 V1 B1) T4 G2 व्यतिक्रम्य (for परित्यज्य).
 — ⁶) D1. 3 वृथा (for ⁶).

12 ⁶) S1 D2 हि; T2 स्यात् (for [अ]सि). K1 D4
 अन्यथा दुष्टभावासि; K4 अहो दुष्टनरेवासि. — ⁶) N (except
 S1) T G M1 स्त्रीत्वे च (N3 V1. 2 B1. 2 [marg.] T2. 8 G1.
 8-s M1 स्वाच्च) पलमानसा. — ⁶) K1. 2 D4 पुत्रभावं समु-
 त्सृज्य. — ⁶) S1 ओहात्; K N V B D T4 G2 लोभात् (for
 कामात्).

13 G1. 8 read 13⁶ twice. — ⁶) K1 [अ]हं ते (by
 transp.). — After 13⁶, M1 reads 15⁶, repeating it
 in its proper place. — ⁶) K N2 V2. 8 B2. 8 D G2 M2. 4
 विपर्ययः (for व्यतिक्रमः). T4 G1. 8 (last two second
 time) M1. 3 नापि (M1 ननु) मे शम्बरः पिता. — ⁶) S1
 कथितः; Dn2 T2. 4 G2 तु (for 'तं').

14 ⁶) T2. 8 G1. 8-s M1 विद्युत्समानसंपातः. — ⁶) G4. 8
 स्वभावा. (for 'वः'). B1 किल (for खलु). T1 G3 योषितः
 (for 'ताम्'). T2. 8 G1 स्वभावाः खलु योषितः. — ⁶) V3
 मानवेषु (for या नरेषु). N3 V1 च मज्जन्ते; Ds प्रसजन्ते;
 T1-s G1. 8. 4 प्रवर्तन्ते (for प्रसजन्ते). — ⁶) Ds नगाग्रे
 (for नगाग्रेषु).

15 M1 reads 15⁶ for the first time after 13⁶.

16 Before 16, Ds. 3 G2 ins. वैशंपायन उवाच. N1
 om. 16⁶. — ⁶) Ds च भीता सा; G2 सातिभीरुः (for तु
 सा भीरुः). — M1 om. 16⁶-17⁶.

17 M1 om. 17 (cf. v. l. 16). — ⁶) K N2 V2 B1. 3
 Dn Ds D1-s T4 G2 कान्त (for सौम्य). — ⁶) K2 वीर्य-

C 723
B 2. 104. 25
P 2. 104. 25

सूतिकागारमध्यात्वं शिशुरुत्तानशायितः ॥ १८
मम भर्त्रा हृतो वीर बलवीर्यप्रवर्तिना ।
पितुस्ते वासुदेवस्य धर्षयित्वा गृहं महत् ।
पाकशासनकल्पस्य हृतस्त्वं शम्बरेण ह ॥ १९
सा च ते करुणं माता त्वां बालमनुशोचती ।
अत्यर्थं श्राम्यते वीर विवत्सा सौरभी यथा ॥ २०
स हि शक्रादपि महान्पिता ते गरुडध्वजः ।
इह त्वां नाभिजानाति बालमेवापवाहितम् ॥ २१
कान्त वृष्णि कुमारस्त्वं न हि त्वं शम्बरात्मजः ।
वीर नैवंविधान्पुत्रान्दानवा जनयन्ति हि ॥ २२

वान् (for रूपं). — ^a) Si Ma वंशजः ; Ti ३ G. ३-३
-वंशहृत् (for -नन्दनः). — ^c) Ti वंश- (for नाम्नि-).

18 Ñ1 damaged for 15^{ab}. — ^b) Vi. ३ Ba -हारितः
(for -वाहितः). — ^a) Si Bi -शायकः ; Ka Da (by
corr.) ३ Ti. ३ शायनः ; Ka. ३ Va Dsi Di. ३, ३ -शायिनः
(for 'तः').

19 ^a) K1 चाम्नि ; K2 Da चापि ; Ka. ३ Ñ2 Vi. ३
Bi. ३ Dn Da Di-३. T G Ma ससि त्वं (for वीर). Si मया
त्वं त्रायसे वीर. — ^a) Bi गृहं बलान् ; Da महद्गृहम् (by
transp.).

20 Ñ1 reads 20 on marg. — ^a) Da सीरुने ; G2
शोचते (for मा च ने). Ka करुणा (for 'ण'). G2 ३ बाला
(for माता). — ^b) Si पुत्रम् (for बालम्). — ^c) K Ñ2 ३
Vi. ३ B D G. ३ तप्यते ; V2 शोचने (for श्राम्यते). Si
देवी ; Di om. ; G2 सौम्य (for वीर). — ^a) D32 विवत्सा
(for 'त्मा'). G1 मुरभी ; G2 Ma मुरभिर (for सौरभी). Ti
कृता (for यथा). Va Ba Da विवत्सा इव सौरभी.

21 The portion of the text from 99. 21^b to the
end of the work is missing in Ts. — ^a) K Ñ2 ३
Vi. ३ B Di-३ G2 [अ]पहारितम् ; Ts G. ३-३ M प्रवासि
तम् (for [अ]पवाहितम्).

22 Ts missing (cf. v. l. 21). — ^b) K1 ३ Da न पुत्रः
(Da हि त्वं) शम्बरस्य च.

23 Ts missing (cf. v. l. 21). — ^a) Ñ2 ३ Ba Dn
Da D Ti G ३ जनो (for ततो). — ^b) Si मम (for मया).
— Ñ1 damaged for 23^{ab}. — ^c) D32 पश्यामि (for
पश्यन्ती).

24 Ts missing (cf. v. l. 21). — ^a) Ti. ३ G Ma
कान्तं (for कान्त). — ^c) Da यन्मे ; Ti. ३, ३ G2 M तत्ते

ततोऽहं कामयामि त्वां न हि त्वं जनितो मया ।
रूपं ते सौम्य पश्यन्ती सीदामि इदि दुर्बला ॥ २३
यन्मे व्यवसितं कान्त यच्च मे इदि वर्तते ।
तन्मे मनसि वाष्ण्येय प्रतिसंधातुमर्हसि ॥ २४
एष ते कथितः सौम्य सद्भावस्त्वयि यो मम ।
यथा न मम पुत्रस्त्वं न पुत्रः शम्बरस्य च ॥ २५
श्रुत्वैतन्निखिलं सर्वं मायावत्या प्रभाषितम् ।
चक्रायुधात्मजः क्रुद्धः शम्बरं स समाह्वयत् ॥ २६
समस्तमायामायाज्ञो विक्रान्तः समरेऽव्ययः ।
अष्टम्यां निहतो युद्धे मायया कालशम्बरः ॥ २७

(for तन्मे).

25 Ts missing (cf. v. l. 21). Da om. 25. — ^a)
G2 मे (for ते). K1 ३, ३ Ñ V B D (Da om.) G2 सर्वः
(for सौम्य). — ^b) Si संभवत् ; K1 ३ स्वभां (for सद्भां).
Ba यो मया ; Ti. ३ G. ३-३ M2 ३ यो यथा ; M1 मे वंधा
(for यो मम). Da स्वभावस्त्वयि यो मया ; M2 संभवस्त्वयि
यो यथा. — After 25, Da ins. :

1110^a कामदेवश्च वीर त्वं रति मौ विदि वै प्रभो-
शंकरस्य च शापेन त्वमनङ्गनिः पुरा ॥
तत्कालमायया रूपे कृत्वा दैत्यस्य वेदमनि ।
विशीर्णो साहसुषिता दैत्यस्यास्य च वेदमनि ॥

26 Ts missing (cf. v. l. 21). — ^a) K1 ३, ३ Ñ2 ३
Vi. ३ Ba. ३ Dn Da Di ३, ३, ३ G2 निखिलं (for नि).
G2 ३ सौम्य ; M2 सोऽपि (for सर्व). Ka Ba Da श्रुत्वै-
वम (Da 'ने नि' निखिलं वाक्यं ; Da एवमाकर्ष्य तत्सर्वं ; Ti
G. ३ श्रुत्वैव नि Ti 'वम' निखिलं सोऽपि. — ^a) Si Ti. ३ G.
३ ३ M2 शम्बरं समुपाह्वयत् ; Ts 'रे' स्वयमाह्वयत्. — After
26, all Mss. (except Si Ñ1 M1-३ ; Ts missing) ins.
a passage given in App. I (No 30).

27 Ts missing (cf. v. l. 21). Before 27, some
Mss. ins. वैशंपायनः. — ^a) K Ñ V B Dn Da Da. ३, ३
Ts G2 समासमायो मायाज्ञो ; Di. ३, ३ सर्वमायास्वभिज्ञोऽसौ ;
Ti ३ G. ३-३ M2 स मसम्यां तु मायाज्ञो. — ^b) Si निहाम्य ;
Ñ1 M1 ३ विक्रम्य (for विक्रान्त). Ti रिपुम् (for शब्दः).
Ts G. ३-३ M2 विद्राघ्य समरे रिपुम् ; M2 (also inf. lin.)
व्यतिक्रम्य महारथः. — ^c) Si निहते ; Da हि हृतो (for
निहतो). — ^a) N (except Si) Ti G2 मायावी (for
मायया).

28 Ts missing (cf. v. l. 21). Ñ2 om. 28^a-29^a.

तमृक्षवन्ते नगरे निहत्यासुरसत्तमम् ।
 गृह मायावतीं देवीं स्वामगच्छत्पुरीं पितुः ॥ २८
 सोऽन्तरिक्षगतो भूत्वा मायया शीघ्रविक्रमः ।
 आजगाम पुरीं रम्यां रक्षितां तेजसा पितुः ॥ २९
 सोऽन्तरिक्षात्प्रपतितः केशवान्तःपुरे शिशुः ।
 मायावत्या सह तया रूपवानिव मन्मथः ॥ ३०
 तस्मिन्प्रावपतिते महिष्यः केशवस्य याः ।
 विस्मिताश्चैव दृष्टाश्च भीताश्चैवाभवंस्तदा ॥ ३१

—^a) K₁ N₂ V B D Ti. 2 G M₄ जा(D₅ अ)गच्छत्तगरं
 पितुः ; N₁ अगच्छत्स्वपुरं पितुः .

29 Ts missing (cf. v. l. 21). N₂ om. 29^a (cf. v. l. 28). K₁ D₄ om. (hapl.) 29. D₅ om. 29^a-30^b. N₁ damaged —^a) Dn D₂ विद्वान् (for भूत्वा). —^b) D₂ s T₁ G₂ s मायावी (for मायया). —^c) M₁-s दिव्यां (for रम्यां).

20 Ts missing (cf. v. l. 21). D₅ om. 30^a (cf. v. l. 29). N₁ om. 30. —^a) G₁ नि (for प्र). —^b) Ti. 1 G₁ s. 4 M₁ विभुः ; M₂ (var. loc.) पितुः (for शिशुः). G₂ केशवान्तःपुरं विभुः .

31 Ts missing (cf. v. l. 21). —^a) Si D₁ तत्राथ ; K₁ सुते च (for तत्राव). —^b) N₁ T₁ M₁-s ता. (for याः). —^c) D₂ s प्रीनाश (for भी). N₁ [अ]पतन्म ; K₂ [a]पराम् (for [अ]भवंम्).

32 Ts missing (cf. v. l. 21). —^a) G₂ ता. (for तं). —^b) N₁ संयुतम् (for संगतम्). —^c) D₅ प्रेक्षन्त (for प्रेक्षन्त्यो). —^d) Si N₂ पिबन्त्यो वटनायवम् ; K₂ Dn D₄ T₁ न्यो नयनामृतम् ; Dn Ti. 2 G₁ s. 4 M₁ न्यो नयनोत्सवम् ; D₂ s न्य हव लोचनैः ; G₂ न्यो नयनैः स्वयम्.

33 Ts missing (cf. v. l. 21). N₁ damaged. —^a) K₁ N₂ V₂ B Dn D₅ D₂ s. 4 T₂ G₂ विनीत- (for व्रीडित-). K₂ om. (hapl.). —^b) 34^a. —^c) N₂ D₁ s. 4 G₂ s लज्जमानं (for सज्जं). —^d) N₂ अभूवन् (for अभं). Dn G₁ M₂ (var. loc.) सिद्धः ; G₁ M₁ s कृष्ण- (for शिख्य). —^e) K₁ s. 4 N₂ s V B D T₂ G₁ s. 4 s M₂ सर्वास्ताः (for प्रहृष्टाः).

34 Ts missing (cf. v. l. 21). K₂ om. 34^a (cf. v. l. 33). —^a) Ti. 4 G₁ M₁ s transp. तं दृष्ट्वा and शोकार्ता. K₂ N₂ D₅ T₂ G₁ s. 4 सगधिनी (for गृहिणी). M₁ s तं दृष्ट्वा पुत्रगधिनी (for ^b). —^c) M₁ संपूर्णा (for संकीर्णा). —^d) N₂ s V B Dn D₅ D₁ s. 4 (marg.). 6

ततस्तं कामसंकाशं कान्तया सह संगतम् ।
 प्रेक्षन्त्यो हृष्टवदनाः पिबन्त्यो नयनासवम् ॥ ३२
 तं व्रीडितमुखं दृष्ट्वा सज्जमानं पदे पदे ।
 अभवन्तिगन्धसंकल्पाः प्रहृष्टाः कृष्णयोषितः ॥ ३३
 रुक्मिणी त्वेव तं दृष्ट्वा शोकार्ता पुत्रगृहिणी ।
 सपत्नीशतसंकीर्णा सबाष्पा वाक्यमब्रवीत् ॥ ३४
 धन्यायाः खल्वयं पुत्रो दीर्घायुः प्रियदर्शनः ।
 ईदृशः कामसंकाशो यौवने प्रथमे स्थितः ॥ ३५

C 9465
 B 2. 108. 13
 P 2. 108. 15

Ti. 2. 4 G M₄ ins. after 34 : K₁ D₄ after 40 :

1111^a यादृक्स्वप्नो मया दृष्टो निशाया यौवने गते ।
 कंमारिणा समानीय दत्तं साधारपल्लवम् ॥
 शशिरश्मिप्रतीकाशं मुक्तादाम च शोभनम् ।
 केशवेनाद्भुमारोप्य मम कण्ठे न्यबध्यत ॥
 श्यामा सुचारुकेशा स्त्री शुक्लाम्बरविभूषिता । [5]
 पद्महस्ता निरीक्षन्ती प्रविष्टा मम वेदमनि ॥
 तथा पुनरहं गृह्य स्नापिता रुचिराम्बुजा ॥
 कुशेक्षयमर्थी मालां स्त्री संगृह्याथ पाणिना ।
 मम मूर्धन्युपाधाय दत्ता स्त्रक्सा तथा मम ॥
 एवं स्वप्नं कीर्तयन्ती रुक्मिणी दृष्टमानसा । [10]
 समीजनवृता देवी कुमारं वीक्ष्य तं मुहुः ॥

[Before line 1, V₂ ins. न्यमन्युवाच, and reads line 11. — (L. 1) V₁ s Dn₂ Ti. 2. 4 G₁ s. 4 M₁ निशायां (for श्यामा). D₂ G₁ निशाया यौवने गते (for ^b). — (L. 2) K₁ D₄ समानीय ; Dn₂ D₅ D₂ s. 4 Ti. 2. 4 G₁ s समानीय (D₂ नि) (for नयनोत्सव). D₂ मे हारः ; D₅ स्व हार- (for लल्लवः). — (L. 3) N₂ Dn₂ G₂ च शोभनम् ; N₂ V₁ B₁ s. 4 शोभनम् ; D₂ व भूषिता ; D₁ विभूषिताम् (for व शोभनम्). K₁ D₄ मुक्तादामरश्मिप्रतीकाशम् (for ^b). — (L. 5) G₂ दत्ता (for दत्तं सा). V₂ D₁ विभूषणा (for षिता). — (L. 7) D₂ स्नापिता मुचिनाम्बुजा (for ^b). — (L. 8) K₁ D₂ s सा स्त्री संगृह्य पाणिना ; T₂ s G₁ s. 4 संगृह्याथ स्वपा (for ^b). — (L. 9) K₁ V₂ D₅ मम मूर्धनि समा(V₂ उपा)धाय (for ^a). K₁ [अ]त्र स्त्रक्सा ; N₂ D₂ सा स्त्रक्सा ; M₁ स्त्रक्च तथा (for स्त्रक्सा तथा). T₂ G₁ s. 4 दत्ता स्त्रक्सापिता मया (for ^b). — (L. 10) Dn₂ D₁ s. 4 T₂ G₁ M₁ स्वप्नान् (for स्वप्नं). — (L. 11) T₁ G₂ s M₁ जना च सा ; T₂ G₁ जनांश्च सा (for जनवृता). V₂ ततो देवी कुमारं त (for ^a). K₁ D₂ s G₂ वीक्ष्ये ; V₁ B₁ D₅ G₁ s M₁ वीक्ष्य तं (for वीक्ष्य तं). V₂ वीक्षमाणा मुहुर्मुहुः (for ^b).]

N₂ cont. :

1112^a इत्यतोऽनन्तरं तत्र अभवीद्वाक्यमेव तव

C 9465
B 2. 100. 15
P 2. 100. 15

जीवपुत्रा त्वया पुत्र का सा भाग्यविभूषिता ।
किमर्थं चाम्बुदश्याम सभार्यस्त्वमिहागतः ॥ ३६
अस्मिन्वयसि सुव्यक्तं प्रद्युम्नो मम पुत्रकः ।
भवेद्यदि न नीतः स्यात्कृतान्तेन बलीयसा ॥ ३७
व्यक्तं वृष्णिकुमारोऽयं न मिथ्या मम तर्कितम् ।
विज्ञातोऽसि मया चिह्नैर्विना चक्रं जनार्दनः ॥ ३८
मुखं नारायणस्येव केशाः केशान्त एव च ।
मूर्ध्वक्षोभुजैस्तुल्यो हलिनः श्वशुरस्य मे ॥ ३९
कस्त्वं वृष्णिकुलं सर्वं वपुषा द्योतयन्स्थितः ।
अहो जनार्दनस्यास्य दिव्या त्वमपरा तनुः ॥ ४०
एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः सहसा प्रविवेश ह ।
नारदस्य वचः श्रुत्वा शम्बरस्य वधं प्रति ॥ ४१

35 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) T1 G2 M सरसो (for संकाशो).

36 Ts missing (cf. v. l. 21). N1 damaged. — °) D4 (sup. lin. as in text) कामः; M1 का वा (for पुत्र). — °) D1, 2 M2 सः; T1, 2, 4 G1, 2 M1 (असौ (for सा). K1, 2, 4 N1, 2 V B D2, 4, 5 समन्विता (for विभूषिता). K2 Dn D3 G2 कामौ भा D3 का स्वात्मा यस्यसमन्विता.

37 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) G2 तस्मिन्वयसि सुव्यक्तः. — °) D3 सुव्यक्तं (for प्रद्युम्नो).

38 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) Dn T1 कृष्णः (for वृष्णिः). N2 V2 B1 Dn D3 द्वैः; V1 तनु (for अयं). — °) S1 T1, 2 G1, 2-3 M1 कीर्तनम्; M1-3 कीर्तितम् (for तर्कितम्). — °) D2 वीक्षितो (for विज्ञातो). S1 हि (for स्मि).

39 Ts missing (cf. v. l. 21). N1 damaged. — °) S1 केशान्तम् (for अन्तः). — °) S1 मूर्त्ता; M1 मूर्त्ति (for मूर्ध्व). T1 G2 भुजौ तुल्यौ (for भुजैस्तुल्यौ). K N2, 2 V B D G2 ऊरु वक्षो भुजौ तुल्यौ (K2 कुक्षौ; D1 जानू). — °) D1 तुल्यौ च स्वसुतस्य मे.

40 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) T1, 2 G1, 2-3 M1 वरम् (for सर्वं). — °) S1 धारयन् (for द्योतं). T2 G1, 4 दिशः (for स्थितः). K1, 2, 4 N2, 2 V B D T1 G2 द्योतयन्वपुषा स्थितः. — °) S1 [अ]पि; N1 [इ]व; T2 G1, 2 M1 [अ]पि; M2 [आ]सीद् (for [अ]स्य). K N2, 2 V B D T1 G1-3 अहो नारायणस्यासि (K1, 2 N2 Dn D4 T1 G1, 2 इत्येव; D2, 2 D3 G2 सीद्; D3 स्वैव). — °) D4 यदि

सोऽपश्यत्तं सुतं ज्येष्ठं सिद्धं मन्मथलक्षणेः ।
स्त्रुषां मायावर्ती चैव दृष्टचेता जनार्दनः ॥ ४२
सोऽब्रवीत्सहसा देवीं रुक्मिणीं देवतामिव ।
अयं ते देवि संप्राप्तः पुत्रश्चापधरः प्रभुः ॥ ४३
अनेन शम्बरं हत्वा मायायुद्धविशारदम् ।
हता मायाश्च ताः सर्वा याभिर्देवानबाधत ॥ ४४
सती चेयं शुभा साध्वी भार्या वै तनयस्य ते ।
मायावतीति विख्याता शम्बरस्य गृहोषिता ।
मा च ते शम्बरस्येयं पत्नीत्येवं व्यथा भवेत् ॥ ४५
मन्मथे तु गते नाशं गते चानङ्गतां पुरा ।
कामपत्नी हि कन्यैषा कामकामा रतिः शुभा ।
मायारूपेण तं दैत्यं मोहयत्यसकृच्छुभा ॥ ४६

(for दिव्या). S1 Dn D4 T1 G2, 2 ते परमा; K2 सुपरमा (for स्वमपरा). D3 द्वितीया परमा तनुः. — After 40, K1 D4 ins. 1111°.

41 Ts missing (cf. v. l. 21).

42 Ts missing (cf. v. l. 21). N1 damaged. — °) D1, 2 ज्ञानजं (for तं सुतं). D2, 4 ज्येष्ठं (for ज्येष्ठं). S1 सोऽपश्यत् सुतं ज्येष्ठं; D3 ज्ञानजं ज्येष्ठं. — °) K2, 4 Dn D1, 2 दृष्टचित्तो; D3 रोमा (for चेता).

43 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) T1 G2 M1-2 देवो (for देवीं). — Before 43°, D4 ins. कृष्ण उवाच. — °) D3 अयं देवि सुतः सौम्यः. — °) T1 सुतश्च (for पुत्रश्च). K1 N2 V2, 2 B D G2 M1 सुतश्चा D3 बाणचा अपरस्तव; K2 सुतश्चायं वरस्तव; K3 सुतो वै वापरस्तव; N3 V1 सुतश्च परमस्तव.

44 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) D3 जागतः (for अनेन). — °) K2 बुद्धिः (for युद्धः). — °) B2, 2 D2 G2 M1-2 हता (for हता). Bom. Poona eds. G(ed.) हता मायासुताः सर्वा (sic). — °) K3 तथावधीन्; D3 T2 अबाधयत्; T1, 2 G1, 2-3 M अयोधयन् (for अबाधत).

45 Ts missing (cf. v. l. 21). N1 damaged for 45°cd. — °) D2, 2 स्नुषा; D3 सदा (for शुभा). — °) N2 विज्ञाता (for विख्याता). — °) K1, 2, 4 N1 V B D पत्नीति भवतु (N1 विता) इत्याद्या; K2 N2 G2 पत्नी भवतु मा (G2 न) इत्याद्या. • • •

46 Ts missing (cf. v. l. 21). After 46°, T1, 2, 4 G1, 2-3 M ins. :

न चैषा तस्य कौमारे वशे तिष्ठति शोभना ।
आत्ममायामयं रूपं कृत्वा शम्बरमाविशत् ॥ ४७
पत्न्येषा मम पुत्रस्य क्षुषा तव वराङ्गना ।

लोककान्तस्य साहाय्यं करिष्यति मनोमयम् ॥ ४८
प्रवेशयैनां भवनं पूज्या ह्येषा स्तुषा मम ।
चिरप्रनष्टं च सुतं भजस्व पुनरागतम् ॥ ४९

C 9480
B 2, 108. 32
P 2, 108. 82

इति श्रीहरिवंशे एकोनशततमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

1113* नेत्राग्निना ध्यम्बकस्य शूलपाणेः पुरा युगे ।

[M1-8 तु ध्यक्षरय (for ध्यम्बकस्य).]

— °) S1 [इ]ति तस्य ; K1-8 Ñ2-8 V B Dn Ds D1-8-8
T1-8 G M4 न काम्ता ; K2 न चात्र (for हि कन्या). Ds
कामस्य पत्नी काम्नेषा. — °) K Ñ2-8 V B D T1-8 G M4
शम्बरस्य रतिप्रि (K2-8 V3 B2 'ति: प्रि)या.

47 Ts missing (cf. v. l. 21). Ñ1 damaged. — °)
Ds कामार्थे ; Ms भार्येयं (for कौमारे). — °) S1 Ds
वशे (for वशे). K2 शोभने (for 'ना). — °) K2 आत्मना
मायया रूपं. — °) K2 Dn1 आविश्नात् (for आवि').

48 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) V3 B2 Dn Ds
वराङ्गने ; Ds वशं गता (for वराङ्गना). — °) V1 Ds लोके
(for लोक). S1 काम्ता च (for काम्तस्य). — °) T1-8-8
G1-8-8 M मनोहरा ; G2 च शोभना (for मनोमयम्).

49 Ts missing (cf. v. l. 21). — °) D1 [ए]तां (for
[ए]तां). — T1 om. 49^{bc}. — °) Ñ2 V1-8 B Dn Ds Ds ज्येष्ठा
(for ह्येषा). S1 सुता तव ; M1-8 मम स्तुषा (by transp.).
Bom. Poona eds. G(ed.) पूज्यां ज्येष्ठां स्तुषां मम — °)
K1-8-8 Ñ2-8 V B D G2 चिरात् ; G3 M4 चिरं (for चिर-).
Ds M1-8 स्तु- (for च). — Ñ2-8 V B Dn Ds D1-8-8
(marg.). 6 Ts-8 G M4 ins. after 49. T1 after 49^c :

1114* वैशंपायन उवाच ।

श्रुत्वा तु वचनं देवी कृष्णेनोदाहृतं तदा ।
प्रहर्षमतुलं लेभे रुक्मिणी वाक्यमश्रुतीम् ॥
अहो धन्यतरास्मीति वीरपुत्रसमागमात् ।
अद्य मे सफलः कामः पूर्णश्चाद्य मनोरथः ।
चिरप्रनष्टपुत्रस्य दर्शनं प्रियया सह ॥ [5]
आगच्छ पुत्र भवनं विशस्व सह भार्यया ॥
ततोऽभिवाद्य चरणौ गोविन्दं मातरं च सः ।
प्रद्युम्नः पूजयामास इक्षिणं च महाबलम् ॥
उत्थाप्य तं परिष्वज्य मूर्ध्न्युपाग्राय वीर्यवान् ।
प्रद्युम्नं बलिनां श्रेष्ठं केशवः परवीरहा ॥ [10]
स्तुषां चोत्थाप्य तां देवीं रुक्मिणी रुक्मभूषणाम् ।
परिष्वज्योपसंगृह्य स्नेहाद्भद्रभाषिणी ॥
समेतं भवनं पत्न्या शश्वत्प्रमदितिर्यथा ।
प्रवेशयामास तदा रुक्मिणी सुतमागतम् ॥

[Some Mss. om. the ref. T1 om. lines 1-6. M4 om.
lines 1-5. — (L. 1) T2 G1-8-8 व्याहृतं (for [उ]दा').
Ñ2 V2 Ds कृष्णेनोदाहृतं ततः (Ñ2 वचः) (for °). — (L.
2) V3 B2-8 Dn Ds Ds T2 G2 लब्ध्वा (for लेभे). — (L.
3) Ñ2 V2 Dn Ds धन्यतरा (for 'तरा). Ñ2 V2 Ds D1-8-8
-समागमे ; Dn 'गता (for 'गमान). — (L. 4) Ñ2 V1-8
T2-8 G अद्य मे सफलं जन्म (for °). D2-8 पूर्णमद्य मनोरथम् ;
Ds पूर्णां मेऽद्य मनोरथाः (for °). — (L. 5) Ñ2 V2 Ds
चिरप्रनष्टं पुत्रं या (V2 स्वमुतं) (for °). V2 पदयामि ; V3
B2-8 Dn D1-8 दर्शनात् (for 'नं). Ñ2 V1 Ds पदयामि स्तुषया
सह ; Ñ2 B1 T2 G दर्शनं मुप्रियं मम (for °). — V3 Ds
om. line 6. — (L. 6) B2 Dn D1-2-8 आगच्छ भवनं पुत्र
(for °). Ñ2 V2 Ds सभार्यः प्रविशस्व ह ; B1-8 Dn D1-8
प्रविश प्रियया सह ; D2 प्रविशान् शु स्वभार्यया (for °). — (L.
7) Ñ2 V2 Ds पितरं (for चरणौ). Ds1 ततोऽभिनन्द्य पितरं
(for °). Ñ2 V2 Ds D1-8 T2 ताम् (for सः). D2 गोविन्दं
मातरौ च तौ ; D3 'न्दं तां च मातरम् ; T1 पितरं मातरं च ताम्
(for °). — T2 G1-8 om. lines 8-9. — (L. 8) D1 महा-
त्मानं (for इक्षिणं च). T1 महामुजम् (for 'बलम्). — (L.
9) Ñ2 V2 उत्थाप्य तं परिष्वज्य (for °). D2-8 चाग्राय (for
[उ]पा'). — (L. 10) T2 प्रद्युम्नो बलिनां श्रेष्ठः (for °).
— (L. 11) D2 संस्थाप्य ; D3 उत्थाप्य (for चो'). B2 Dn Ds1
देवी (for देवी'). V3 स्तुषामुत्थाप्य तां देवी (for °). Ñ2-8
V1-8 D2-8-8 T1-8 G1-8-8 -भूषणा ; M4 -भूषिताम् (for -भूष-
णाम्). — (L. 12) Ds परिपूज्य (for 'ष्वज्य). V3 B2-8 Dn Ds
पर्यष्वजत संगृह्य ; D1 प्रद्युम्नमथ सं' (for °). V2-8 B2 Dn1 Ds
स्नेह- (for स्नेहाद्). — T1-8-8 G M4 om. line 13. — (L.
13) Ñ2 D1 समेत्य (for 'तं). V2 प्रवेदय भवनं तौ तु ; D2-8
प्रविश्य (D2 विशस्व) भवनं पुत्रि ; Ds समेत्य भवनं पत्न्या (for
°). Ñ2 Ds शचीन्द्रम् (for शच्ये'). V2 शचीमिन्द्रपुरी यथा ;
D2-8 शची चेन्द्रपुरं यथा (for °). — (L. 14) V1-8 B T1-8
2-8 G1-8-8 निवेशयामास तदा (for °).]

Ds-8 cont. :

1115* एवमुक्ता तु कृष्णेन रुक्मिणी योषितां वरा ।

पुत्रं प्रीत्या परिष्वज्य मूर्ध्नि चाग्राय तां स्तुषाम् ।
गृहं प्रवेशयामास स्तुषया सह भामिनी ॥

[Ds reads lines 1-3 twice.]

C 9592
B 2. 116. 1
P 2. 116. 1

वैशंपायन उवाच ।

हतो यदैव प्रद्युम्नः शम्बररेणात्मघातिना ।
तमेव मासं साम्बस्तु जाम्बवत्यामजायत ॥ १
बाल्यात्प्रभृति रामेण मानेषु विनियोजितः ।
रामादनन्तरं चैव मानितः सर्ववृष्णिभिः ॥ २
जातमात्रे ततः कृष्णः शुभं तत्पुरमाविशत् ।
निहतामित्रसामन्तः शक्रोद्यानं यथामरः ॥ ३
यादवीं च श्रियं दृष्ट्वा स्वां श्रियं द्रष्टुं वासवः ।
जनार्दनभयाच्चैव न शान्तिं लेभिरे नृपाः ॥ ४

Colophon om. in $\tilde{N}_1$. T₁ missing. — *Mention of the Epic*: D₁. — *Mention of Khila*: K₁.₂ $\tilde{N}_1$ V B D₁ D₂ D₃ D₄.₂ — *Adhy. name*: $\tilde{S}_1$ प्रद्युम्नागमनम्; K₁.₂ $\tilde{N}_1$ V B D M₁-₃ शम्बरवधे; K₂ शम्बरवधे प्रद्युम्नप्रत्यागमनम्; T₁ G₁ रुक्मिण्याः पुत्रं G₂ प्रद्युम्न दर्शनम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both): K₂ D₁ 162; $\tilde{N}_1$ V₁ 167; V₂ 166; V₃ D₁ 165; D₁ 159; D₂ G₂ 172; T₁ G₂.₄ 176; T₂ G₁ 178; T₃ 145; G₃ M₁ 177; M₁-₃ 141. — *Sloka no.*: D₁ D₂ (marg.) 36. — After this adhy., K $\tilde{N}_1$.₂ V₁.₂ B D (except D₂) S (T₁ missing) ins. a passage given in App. I (No. 24).

100

 This adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 99. 21). $\tilde{N}_1$ partly damaged for this adhy.

1 $\tilde{N}_1$ om. 1st (with the ref.). — °) T₁ G₁ तद् (for तम्). T₂.₄ G₁.₃₋₅ M 5पि (for नु). K₁.₂ $\tilde{N}_1$.₂ V B D G₂ मासेऽस्मिन्नेव साम्बस्तु; K₂ मासे तदैव साम्बोऽपि; $\tilde{N}_1$ तदेवाहनि साम्बश्च. — °) K₁ जाम्बवत्या प्रजायत.

2 °) K₁.₂ B₂ D₁ G₂ M₁ सोऽश्वेषु; K₂ $\tilde{N}_1$.₂ V B₁.₂ D₁ D₂ D₃.₂ T₂ G₁.₂ $\tilde{N}_1$ सोऽश्वेषु; K₂ D₁ शक्रेषु; $\tilde{N}_1$ अश्वेषु; D₂ T₁.₄ शक्रेषु (for मानेषु). — °) K₂.₄ D₁ D₂ T₁ G₁.₃ M₁ जनन्तरश्च (for 'र'). — °) K₂ पूजितः; D₂ पाकितः; M₂ जानीतः (for मानितः). — After 2, T₂.₄ G₂-₅ M ins. :

1116° रामस्वैव प्रियमुनः सोऽभवत्तदेव इत्यपि ।

3 °) T₁.₂ G₁.₂₋₄ M जाते साम्बे (for जातमात्रे). — °)

कस्यचित्त्वथ कालस्य पुरे वारणसाह्वये ।

दुर्योधनस्य यज्ञे वै समेयुः सर्वपार्थिवाः ॥ ५

तां श्रुत्वा माधवीं लक्ष्मीं सपुत्रं च जनार्दनम् ।

पुरीं द्वारावतीं चैव निविष्टां सागरान्तरे ॥ ६

दूतैस्तैः कृतसंधानाः पृथिव्यां सर्वपार्थिवाः ।

श्रियं द्रष्टुं हृषीकेशमाजग्मुः कृष्णमन्दिरम् ॥ ७

दुर्योधनमुखाः सर्वे धृतराष्ट्रवशानुगाः ।

पाण्डवप्रमुखाश्चैव धृष्टद्युम्नादयो नृपाः ॥ ८

पाण्ड्यचोलकलिङ्गेशा बाह्लीका द्रविडाः शकाः ।

K₁.₂ $\tilde{N}_1$.₂ V B D T₂.₄ G₁.₂ M₁ शुभां तामा (K₁.₄ $\tilde{N}_1$.₂ V₁.₂ B₁.₂ D₁ D₂ T₂.₄ 'म' वस्यपुरीम्; K₂ शुभां ताम-विशापुरीम्; $\tilde{N}_1$ शुभां तां पुरिमावसत्; G₂.₂ शुभां नामाविष्-पुरीम्; M₂ सुखं तं पुरिमावसत्. — °) $\tilde{S}_1$ सामम् (for 'स्तः'). — °) T₂ G₂ शक्रोद्याने (for 'द्यानं'). $\tilde{S}_1$ इवापरम्; K $\tilde{N}_1$ V₁.₂ B D₁ D₂ D₃.₄ M₁.₂ यथामरः (for 'रः'). D₂ M₁ शक्रोद्याने यथामराः; T₁ 'ने' यथा पुरा. — 4 °) D₂ स्व (for स्वां). — °) K₂ शान्तिं न (by transp.).

5 G₂ om. (hapl.) 5 8. — °) K₁.₂ $\tilde{N}_1$ V B D T₁ समीयुः; K₂ प्रययुः (for समेयुः).

6 G₂ om. 6 (cf. v. l. 5). — °) K₂ यादवी (for माधवी). — °) T₁.₂ G₁.₄ M सपुत्रं (for सपुत्रं). $\tilde{N}_1$ V₂ सपुत्रं चैव माधवम्. — °) G₂ निविष्टां सागरान्तरे.

7 G₂ om. 7 (cf. v. l. 5). — °) K₂ दृष्टात् (for दूतैश्च). K₁.₂ V B₁.₂ D₁ D₂.₃ ते; M₁.₂ तैः (for तैः). — T₁ om. 7th. — °) K $\tilde{N}_1$.₂ V₁.₂ B D₁ D₂ D₃.₄ T₂ G₁.₂ $\tilde{N}_1$ M₁ प्रियं (for श्रियं).

8 G₂ om. 8 (cf. v. l. 5). D₂ reads 8th twice. — °) D₂ (both second time) पाण्डवश्च (for दुर्योधनः). — °) $\tilde{S}_1$ पुरोगमाः (for -वशानुगाः). K₂ चार्नराज्ञा महावकाः. — $\tilde{S}_1$ om. 8th. — °) $\tilde{N}_1$ वीरा (for वैव). — °) $\tilde{N}_1$ धृष्टद्युम्नमुखा नृपाः; D₂.₂ M₁ 'ज्ञ'पुरोगमाः.

9 °) $\tilde{N}_1$ B₁ T₁ G₁.₂ M₁.₂ पाण्ड्याश्च (for पाण्डवः). K₂ कलिङ्गाश्च (for 'केला'). °) $\tilde{S}_1$ पाण्डवेन्द्रकलिङ्गेशः. — °) T₂ G₁.₂₋₄ M द्रमिकाः; some Mss. द्राविडाः (for द्र'). Some Mss. कलाः; some कलाः (for शकाः).

अक्षौहिणीः प्रकर्षन्तो दश चाष्टौ च भूमिपाः ।
 आजगमुर्यादवपुर्गो गोविन्दभुजपालिताम् ॥ ९
 ते पर्वतं रैवतकं परिवार्यावनीश्वराः ।
 विविशुर्योजनाढ्यासु स्वासु स्वास्ववनीष्वथ ॥ १०
 ततः श्रीमान्हृषीकेशः सह यादवपुंगवैः ।
 समीपं मानवेन्द्राणां निर्ययौ कमलेश्वरः ॥ ११
 स तेषां नरदेवानां मध्ये मधुनिषुदनः ।
 व्यराजत यदुश्रेष्ठः शरदीव नभःशशी ॥ १२
 स तत्र ममुदाचारं यथास्थानं यथावयः ।
 कृत्वा मिहामने कृष्णः काञ्चने निषसाद ह ॥ १३
 राजानोऽपि यथास्थानं निषेदुर्विविधेष्वथ ।

मिहामनेषु चित्रेषु पीठेषु च जनाधिपाः ॥ १४
 स यादवनरेन्द्राणां समाजः शुशुभे तदा ।
 सुराणाममुराणां च सदनं ब्रह्मणो यथा ॥ १५
 तेषां चित्राः कथास्तत्र प्रवृत्तास्तत्समागमे ।
 यदूनां पार्थिवानां च केशवस्योपशुष्वतः ॥ १६
 एतस्मिन्नन्तरे वायुर्वै मेघरोद्धतः ।
 तुमुलं दुर्दिनं चासीन्सविद्युस्तनयिन्नुमत् ॥ १७
 तदुर्दिनतलं भिक्षा नारदः प्रत्यदृश्यत ।
 संवेष्टितजटाभागो वीणासक्तेन बाहुना ॥ १८
 स पपात नरेन्द्राणां मध्ये पावकवर्चसाम् ।
 नारदोऽग्निशिखाकारः श्रीमाञ्शक्रसखो मुनिः ॥ १९

C 9411
B 2. 110. 19
P. 2. 110. 19

— °) S1 अक्षौहिण्यः; B3 T2 G1. 2. 3 M2. 4 'हिणी (for 'हिणीः). — °) T2 गोपाल (for गोविन्द-).

10 °) T1. 2 G1. 2. 3 M1 विविशुर्योजनाध्यासु. — °) K N2. 3 V B Dn Ds D1. 2. 3-4 T2. 4 C 2. 3. 5 M1 च भूमिषु (for [अ]वनीष्वथ). D3 शुभामु गिरिभूमिषु. — After 10, D3 T1 2. 4 G1. 2-3 M ins. :

1117° नृपैराज्ञापितो देवो बलभद्रपुरोगमः ।
 सारथीकं पुरतः कृत्वा समैन्यः सपदानुगः ॥
 शाङ्गं च धनुरादाय किं स्यादिति विचिन्तयत्
 [(L. 2) G3 सवन् (for सलेन्यः). T1 पुरोगमः; T4 M1-3 सदानुगः (for पदा-).]

11 °) T1 गदी चक्री पतत्रिमान्; T2 G1. 2. 3 M1-3 गदी चक्री तलत्रवान्. — °) N1 T1 समीपं यादवेन्द्राणां; M1 'पं मानवेन्द्राणां. — °) D2 आययौ (for निर्ययौ). K2 V2 B2 D2 आजगामासु वेश्वरः.

12 G3 om. 12°-14°. — °) S1 मध्ये (for मध्ये). K2 केसि (for मधु-). K1. 2. 4 N2. 3 V B D T2 G2 मध्यस्थो मधुसूदनः. — °) S1 व्यगाहत (for व्यराजत). — °) K N2. 3 V B Dn Ds D1. 2. 3-4 T2 G2 दिवाकरः; D2 निशाकरः (for नभःशशी).

13 G3 om. 13 (cf. v. 1. 12). D2 om. (hapl.) 13°-14°. — °) Dn1 यथास्थाने (for 'ने). — °) V1 हृष्टः (for कृष्णः).

14 G3 om. 14° (cf. v. 1. 12). D3 om. 14° (cf. v. 1. 13). — °) S1 N1 यथास्थानं (for 'स्थानं). — °) D2 निषेदुर्विविधेष्वथ. — °) K2 सर्वेषु (for चित्रेषु). — °) N (except S1) T2 G1-4 M2. 4 जनाधिपाः (for जना-).

15 D3 om. 15°-16°. — °) S1 सदनं; K N2. 3 V B

D (D3 om.) T2 G2 M1 'सि (for 'ने). — After 15, T1. 2. 4 G1. 2-3 M G(ed.) ins. :

1118* इदं प्रोवाच भगवान्क्षत्रियान्द्रष्टृमागतान् ।
 सर्वमेतच्चरतयो यध्माकं समुदाहृतम् ॥
 यदस्माकं नृपश्रेष्ठास्तुल्यं तद्भवतां सदा ।
 गृह्यतां वसु यद्विष्यं यथेष्टं नृपसत्तमाः ॥
 ते तथेति जगन्नाथमृचुर्यादवसंसदि । [5]

[(L. 3) M1 G(ed.) सर्व (for तुल्यं). G(ed.) समम् (for सत्ता). — (L. 4) G3 भृवः (for नृपः).]

16 D3 om. 16° (cf. v. 1. 15). — °) S1 ताल (for तत्र). — °) S1 K2 V2 B2 D2 प्रवृत्ताः सत्समागमे. — °) D2 बहूनां (for यदूनां). — After 16, T2. 4 G3. 4 M G(ed.) ins. :

1119* तं दृष्ट्वा देवदेवेशं प्रदृष्ट्वा क्षत्रियास्तदा ।

17 °) N1 B1 D2 D3-6 -रवोद्धतः; V1. 2 B2 -चरोद्धतः; D2 T1. 2. 4 G1. 2-3 M1 -चरोत्थित. (for -रवोद्धतः). K2 बवौ मन्मथबोधनः. — °) D2 तुमुलो दुर्दिनश्चासीत्. — °) N1 D2 G3 M1 स्तनयिन्नुमान्; N2 V2 B2 G3 'वत् (for 'मत्).

18 °) D2 मुखं; D3 -जलं (for -तलं). — °) K2. 4 D2 धारी (for -भारो). — °) K2 B2 T2 G1. 2-3 M2 पाणिना (for बाहुना). — After 18, T1. 2. 4 G3. 4 M G(ed.) ins. :

1120* गायञ्चैव हरिं साम्ना वसन्तं यदुसंसदि ।

[G(ed.) यदं (for हरिं).]

19 °) V2 महेन्द्राणां (for नरे-). — M2 om. (hapl.) 19°-21°. — °) K N2. 3 V B1. 3 D T2 G2 -संनिभः; T1 G3 M2 -वर्चसा (for 'साम्). B2 मध्ये सागरसंनिभः. — °)

C 9611
B 2, 110, 20
P 2, 110, 20

तस्मिन्भूमौ निपतिते नारदे मुनिपुंगवे ।
तदुद्धतमहामेघं दुर्दिनं व्यपकृष्यत ॥ २०
सोऽवगाह्य नरेन्द्राणां मध्यं सागरसंनिभम् ।
आसनस्थं यदुश्रेष्ठमुवाच मुनिरव्ययः ॥ २१
आश्चर्यं खलु देवानामेकस्त्वं पुरुषोत्तम ।
धन्यश्चासि महाबाहो लोके नान्योऽस्ति कश्चन ॥ २२
एवमुक्तः स्मितं कृत्वा प्रत्युवाच मुनिं प्रभुः ।
आश्चर्यश्चैव धन्यश्च दक्षिणाभिः सहेत्यहम् ॥ २३
एवमुक्तो मुनिश्रेष्ठः प्राह मध्ये महीक्षिताम् ।
कृष्ण पर्याप्तवाक्योऽस्मि गमिष्यामि यथागतम् ॥ २४
तं प्रस्थितमभिप्रेक्ष्य पार्थिवाः प्राहुरीश्वरम् ।

गुह्यं मन्त्रमजानन्तो वचनं नारदेरितम् ॥ २५
आश्चर्यं इत्यभिहितो धन्योऽस्तीति च माधव ।
दक्षिणाभिः सहेत्येवं प्रत्युक्तेऽपि च नारदे ॥ २६
किमेतन्माभिजानीमो दिव्यं मन्त्रपदं महत् ।
यदि श्राव्यमिदं कृष्ण श्रोतुमिच्छाम तच्चतः ॥ २७
तानुवाच ततः कृष्णः सर्वान्पार्थिवपुंगवान् ।
श्रोतव्यं नारदस्त्वेष द्विजो वः कथयिष्यति ॥ २८
ब्रूहि नारद तच्चार्थं श्राव्यन्तां पृथिवीक्षितः ।
यच्चयाभिहितं वाक्यं मया च प्रतिभाषितम् ॥ २९
स पीठे काञ्चने शुभ्रे स्रपविष्टः स्वलंकृतः ।
प्रभवं तस्य वाक्यस्य प्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ ३०

T₁ G₁ M₁ समाकारः (for 'सिखा'). — ^a) V₂ D₂ मुक्तो
(for 'सक्तो'). V₂ बली (for 'मुनिः').

20 M₂ om. 20 (cf. v. l. 19). M₁ om. 20. — ^a)
N (except S₁) T₄ G₂ तस्मिन्निपतिते भूमौ. — ^a) K₂ 4
V₂ B₂ T₁ G₁ 3 तदुद्धतं; K₂ V₁ तदुद्धतः; N₁ यदुद्धतः;
N₂ 3 V₂ B₁ 3 D₂ D₂ 3 3 तदुद्धतः; T₂ G₁ 4 तदुद्धतः;
T₂ तमुद्धतः; G₂ तदुद्धतं (for तदुद्धतः). — ^a) N (except
S₁) T₄ G₂ व्यपकृष्यत् V₂ D₂ 'कर्ष' ल दुर्दिनम्; M₂ दुर्दिनं
व्यपकृष्यति.

21 M₂ om. 21^a (cf. v. l. 19). — ^a) K₁ सोऽथ पूज्यः;
M₁ सोऽजतीर्य (for 'गाह्य'). — ^a) S₁ K₁ V₁ D₂ T₄ M₂
मध्ये (for मध्यं). B₂ T₁ G₂ मध्ये सागरसंनिभः; B₂ मध्ये
पावकसंनिभः. — ^a) K₁ 2 4 V B D₂ D₂ 2-3 मध्ययम्
(for 'यः'). K₂ उवाच मुनिपुंगवः; T₁ 2 4 G₁ 4 3 M₁-3 च
मुनिसत्तमः; G₂ च यदुन्मनः; M₂ च यदुसत्तमः.

22 ^b) S₁ एकस्त्वं मुनिपुंगवः; K₁ 2 4 N₁ D₁-2 T₁ G₂
M₁ 4 'स्त्वं' पुरुषोत्तमः; K₂ स्वमेकः पुरुषोत्तमः.

23 ^a) T₁ 2 4 G₁ 2-3 M₁-3 प्रत्युवाच स्मितं कृत्वा (by
transp.); M₂ अवीरकृष्णः स्मितं कृत्वा. K₂ मुनिं विभुः; N₁
महामुनिम्; M₂ मुनिं हरिः (for मुनिं प्रभुः). — ^a) D₂
आश्चर्यं (for 'चैव'). T₁ [अ]स्ति; T₂ G₂-3 M₂ [अ]पि (for
[ए]व). N₂ आश्चर्यं चैव धन्यं च. — ^a) S₁ सहाम्यहम्; K₂
अहं सह; T₂ सहति तम् (for सहेत्यहम्).

24 ^a) S₁ T₂ G₁ उक्त्वा (for उक्ते). — ^b) V₁ जाह
(for प्राह). Bom. Poona eds. G(ed.) महीभृताम् (for
(for 'क्षिताम्'). — ^a) D₂ G₂ कृष्ण पर्याप्तवानस्मि. — ^a) M₂
गमिष्येऽहं (for 'ष्यामि').

25 ^a) K₂ D₂ प्रस्थितं तम् (by transp.). — ^b) T₂
M₂ प्रभुम् (for प्राहुर). — ^a) S₁ अजानन्तः; D₁ मन्त्रयन्तं
(for अजानन्तो). — ^a) N₁ गुह्यार्थं (for वचनं).

26 ^a) N₁ 3 V₂ B₂ D₂ D₂ D₂ M₁ 4 [अ]भिहिते (for
'तो'). — ^b) K₂ T₁ G₂ धन्योऽस्मि; N₁ पश्यामि (for
धन्योऽसि).

27 ^a) K₁ N₁ D₂ इदं (for एतत्). — ^b) K₂ गुह्यं-
(for दिव्यं). — ^a) N₂ V श्राव्यम् (for श्राव्यम्). S₁ वचः
(for इदं). — ^a) D₂ ते वचः (for तत्ततः).

28 ^b) T₁ 2 4 G₁ 2-3 M₁ 2 4 सप्तमान् (for पुंगवान्).
— ^a) S₁ T₁ 2 G₁ 2-3 श्रोतव्यो; D₂ तथ्यं वै (for श्रोतव्यं).
D₁ [अ]द्य (for [ए]व).

29 Before 29, D₂ ins. कृष्ण उवाच. — ^b) K₁
श्राव्यन्ते; D₂ श्रूयतां; T₂ G₁ 3 M₂ श्रोष्यन्तां (for श्राव्यन्तां).
K₂ श्रोतव्यं पृथिवीभुजः; K₄ श्रूयतां पृथिवीक्षिताम्; D₂
D₂ D₁ 3 T₂ M₂ श्राव्यन्तां पृथिवीभुजः (T₂ M₂ 'शराः');
D₂ श्रोतुकामा महीभुजः; T₁ G₂ M₁ 3 श्रोष्यन्तां (T₁ G₂
'स्ति') पृथिवीशराः. — ^a) D₂ नु (for च).

30 Before 30, T₂ G₁ M₂ ins. वैशंपायनः. — ^a) S₁
मध्ये; K₂ T₂ दिव्ये (for शुभ्रे). — ^b) S₁ उपविष्टः (for
सु'). K N₂ 3 V B D₁-3 T₂ 4 G₁ 2 4 3 M₁ 2 4 स्व G₂
स्व लंकृते (for 'तः'). T₁ G₂ स्रपविष्टे स्वलंकृते. — ^a) K₁ 3
D₂ 3 T₂ 3 G₁ 2 3 3 M₂ प्रभावं; V₁ पुरतस् (for प्रभवं).
K₂ V₂ D₂ D₁ वन्द्यस्य (for वाक्यस्य). D₂ प्रभावं तस्य
वन्द्यस्य.

31 Before 31, some Mss. ins. नारद उवाच. — ^a)
K₁ 2 G₂ 3 श्रूयन्तां (for 'ता'). N₁ नरः (for सुष-). — M₂

श्रूयतां भो नृपश्रेष्ठा यावन्तः स्थ समागताः ।
 अस्य प्रश्नस्य महतो यथा पारमहं गतः ॥ ३१
 अहं कदाचिद्रङ्गायास्तीरे त्रिषवणातिथिः ।
 चराम्येकः क्षपापाये संदृश्यति दिवाकरे ॥ ३२
 अपश्यमश्मकूटाभं कपालद्वयदेहिनम् ।
 क्रोशमण्डलविस्तारं तावद्भुतं समन्ततः ॥ ३३
 चतुश्चरणसंश्लिष्टं क्लिप्तं शैवलपङ्किलम् ।
 मम वीणाकृतिं कूर्मं गजचर्मचयोपमम् ॥ ३४
 सोऽहं तं पाणिना स्पृष्ट्वा प्रोक्तवाञ्जलचारिणम् ।
 त्वमाश्चर्यशरीरोऽसि कूर्म धन्यश्च मे मतः ॥ ३५
 यस्त्वमेवममेधाभ्यां कपालाभ्यां समावृतः ।
 तोये चरसि निःशङ्कः किञ्चिदप्यविचिन्तयन् ॥ ३६

om. 31^b. — ^b) M₁, २ ये चात्रस्थाः (for यावन्तः स्थ). K₂ समीपिणः (for 'गताः'). S₁ यावन्तः समुपागताः. — K₂ om. (haph.) 31^a. — ^c) S₁ T₁ कृष्णस्य (for प्रश्नस्य).

32 ^b) D₂, २, ३ T₁, २, ४ G M₂, ३ तीरे त्रिषवणाय वै (D₂, ३ 'यिकः'). — ^c) K₂ वस्येकः; V₂ G₂ चराम्येष; D₂ समा-
 कृतं (for चराम्येकः). — ^d) N (except S₁ N₁) T₂ G₁,
 २, ४, ५ M₂ दृश्यमाने (for संदृश्यति).

33 ^a) K N₂, ३ V B D T₁, २ G M₂ अपश्यं गिरः कूटाभं.
 — ^d) K N₂, ३ V B D T₂ G₂ तावद्भुगुणमायतम्.

34 ^a) K₁, ४ N₁ V₁, ३ B Dn₂ D₂ D₁, ३, ६ G₂, ४ M₂
 सुश्लिष्टः; T₂ G₂ संश्लिष्टं (for संश्लिष्टं). D₂ (marg. as in
 text) चतुरस्रं च संश्लिष्टं. — ^b) T₂ G₁, ४ M₂ शैवाल-;
 Bom. Poona eds. G (ed.) शैव स- (for शैवाल-). K₁ V₁ D₂
 पङ्किलम्; K₂ M₁, ३ तम् (for पङ्किलम्). T₁ G₂ क्लिप्तं तं
 शैवलपङ्किलम्. — ^c) T₁, २ G₁, ५ M₂ अतिधीरः; G₁, ५ M₂
 'प्रिया' कृतिं कूर्म. — ^d) T₁, २, ४ G₁, ३-५ M महाद्रिनि- (for
 गजचर्म-).

35 ^a) K₂ D₂ G₂ M₁-३ स्पृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा). — ^b) K₂
 वस्यु- (for जल-). — ^c) N (except S₁) G₂ ५स्ति (for च).

36 ^b) S₁ समाहतः (for 'वृतः'). — ^c) T₂ तोये (for
 तोये). D₁ वसति (for चरसि). — ^d) K₁, ४ V₂ B₂, ३
 Dn₁ D₂ D₁, ३, ६ कंशि (D₁ 'स्ति') दन्त्यमचिन्तयन्; D₂ कंशि-
 जयमचिन्तयन्.

37 ^a) D₂ [अ]भुधरः (for 'चरः'). K₂ उवाच वाचाभु-
 चरः. — ^b) D₂ कूर्मो मानुषवागध. — ^c) N₁ मम कृते;

स मामुवाचाम्बुचरः कूर्मो मानुषवन्त्स्वयम् ।
 किमाश्चर्यं मयि मुने धन्यश्चाहं कथं विभो ॥ ३७
 गङ्गेयं निम्नगा धन्या किमाश्चर्यमतः परम् ।
 यत्राहमिव सत्त्वानि चरन्त्ययुतशो जले ॥ ३८
 सोऽहं कुतूहलाविष्टो नदीं गङ्गामुपस्थितः ।
 धन्यासि त्वं नदीश्रेष्ठे नित्यमाश्चर्यदर्शने ॥ ३९
 या त्वमेवं महादेहः श्वापदैरुपशोभिता ।
 हृदिनी सागरं यामि रक्षन्ती तापसालयान् ॥ ४०
 एवमुक्ता ततो गङ्गा रूपिणी प्रत्यभाषत ।
 नारदं देवगन्धर्वं शक्रस्य दयितं द्विजम् ॥ ४१
 नाहं धन्या द्विजश्रेष्ठ नाप्याश्चर्योपशोभिता ।
 तव सत्ये निविष्टस्य वाक्यं मां प्रतिवाधते ॥ ४२

C 9635
 B 2. 110. 43
 P 2. 110. 43

T₁, २ G₁, ३-५ M मयि विभो (for मयि मुने). — ^d) T₁, २, ४
 G₁, ३-५ M मुने (for विभो).

38 ^a) D₂ विस्तरा (for निम्नगा). — ^c) T₁ G₂ इह
 (for इव). — ^d) K N₁, २ V₂, ३ B D T₁ G₂ द्विज; N₂
 V₁ विभो; M₁ मुने (for जले).

39 ^a) N₁ T₁ G₁, ५ M₁ २, ४ सोऽहं कुतूहलाविष्टो.
 — Before 39^a, G₂ ins नारदः. — ^c) N (except S₁
 N₁) T₂ G₂ मरिच्छंष्टे (for नदीश्रेष्ठे). — ^d) S₁ दक्षिणि;
 K₁, ३, ४ N₂, ३ V B D भूषिता; K₂ भूषिते (for
 दर्शने).

40 ^a) V₂ B₂ या त्वमेव; B₂ यस्त्वमेवं (for या त्वं).
 K₁ महारौद्रेः; T₂ भागे; M₁ भागे (for 'देहैः'). D₂ T₁, ३
 G₁, ३-५ M₂-४ या त्वं (G₂, २ M₂ यस्त्व) मेवंविधैः सत्त्वैः (D₂
 'धै रौद्रेः'). — ^b) T₁, २ G₁, ३-५ M₂-४ समन्ताद् (for श्वाप-
 दैर्). M₁ भूषिता (for शोभिता). S₁ श्वापदैरभिसंभृता.
 — ^c) S₁ V₂ T₂ M₂ हादिनी; D₂ देवी त्वं (for हृदिनी).
 — ^d) T₂ G₁, ५ M₂ रक्षन्ती तापसान्बहून्.

41 ^a) V₂ उक्ते (for उक्ता). — ^b) N₁ रूपिणी प्रत्य-
 पद्यत. — K₂ N₁ D₂ G₂ om. 41^a. K₁, ३, ४ N₂, ३ V B Dn
 D₂ D₁-३ T₂, ३ G₁, ४, ५ M₂ read 52^a after 41 and K₂
 N₁ D₂ G₂ after 41^a repeating it in its proper
 place.

42 ^b) T₁, २ G₁, ३-५ M नाश्चर्यैरुपशोभिता. — ^d) N₂
 पद्यते; D₁, ५ बोधते (for वाधते). S₁ वाक्यं साधयति
 भाति मे.

C 9635
B 2, 110. 43
P 2, 110. 43

लोकाश्चर्यकरो लोके धन्यश्चैवार्णवो द्विज ।
यन्नाहमिव विस्तीर्णाः शतशो यान्ति निम्नगाः ॥ ४३
सोऽहं त्रिपथगावाक्यं श्रुत्वार्णवमुपास्थितः ।
आश्चर्यः खलु लोकानां धन्यश्चासि महार्णव ।
तेन खल्वसि योनिस्त्वमम्भसां सलिलेश्वरः ॥ ४४
स्थाने त्वा वारिवाहिन्यः सरितो लोकभावनाः ।
इमाः समभिगच्छन्ति पत्न्यो लोकनमस्कृताः ॥ ४५
समुद्रस्त्वेवमुक्तस्तु ततो मामब्रवीद्वचः ।
खं जलौघतलं भिच्चा व्युत्थितः पवनेरितः ॥ ४६
मा मैवं देवगन्धर्व नास्म्यश्चर्यो द्विजोत्तम ।
वसुधेयं मुने धन्या यन्नाहमुपरि स्थितः ।

43 Vs om. 43^a-44^b. — °) K: Dn T: सर्वाश्चर्य-
(for लोकां). S: सर्वाश्चर्यमयो लोके.

44 Vs om. 44^a (cf. v. l. 43). Ba om. 44^a-45^b.
— °) S: Ks N V: G. 1. 1. M. 1. 1 आश्चर्य (for 'र्यः'). N: Ds: सर्व-; T: चासि (for खलु). Ms लोकेऽस्मिन् (for लोकानां). — °) N (except S: Ba om.) T: 1. 1 G: Ms येन (for तेन). S: [अ]पि (for [अ]मि). — °) S: अम्भसां निधिरेव च; T: 1. 1 G: 1. 1 M: 'सो विविधस्य च.

45 Ba om. 45 (cf. v. l. 44). — °) K: N: 2. 3 V: 1. 3 B: 1. 3 Dn Ds D: 1. 3 G: 1. 3 पावनाः (for 'भा'). — °) Cal. ed. नद्यो (for पत्न्यो).

46 Ks om. 46. — °) T: 1. 1 G: 1. 1 M: 1. 1 स; M: 1. 1 संसु (for नु). — °) K: सोऽब्रवीद्; K: N: 1. 1 B: 1. 1 Dn Ds D: 1. 1 T: G: अब्रूद् (for अब्रवीद्). M: 1. 1 ततो मामभ्य-
भाषत. — °) M: स (for स्वं). D: स्वां जलौघतनुं भिरवा.
— °) S: प्रोत्थितः; K: सु; T: 1. 1 G: 1. 1 M: मूर्तिमान् (for व्युत्थितः).

47 °) K: G: वद (for देव). T: 1. 1 G: 1. 1 M: 1. 1 मा मैवं वद देव Ms विप्र दे. — °) K: N: V: B: D: G: द्विजर्षभ; K: द्विजश्रेष्ठ (for द्विजोत्तम). — °) D: 1. 1 परिसं-
(for उपरि). — °) T: G: भागने (for पृथिवी). S: ऋते हि पृथिवीलोकान्. — °) B: मयि स्थितम् (for अतः परम्).

48 °) S: भित्तौ; G: शिप्रं; Ms क्षणान् (for क्षिति). N: 1. 1 यथे स्थितः; D: (marg. as in text) नलोत्थितः (for नले स्थितः). — °) K: Ds: D: कृतूहल (for कौ). — °) M: 1. 1 द्युव (for द्युव). N: 1. 1 जगती (for 'तो'). D: दितम् (for गतिम्). S: द्युव जगतीमहम्; D: 1. 1 वं धरणी ततः; T: 1. 1

ऋते तु पृथिवीं लोके किमाश्चर्यमतः परम् ॥ ४७
सोऽहं सागरवाक्येन क्षिति क्षितितले स्थितः ।
कौतूहलसमाविष्टो द्युव जगतो गतिम् ॥ ४८
धरिन्नि देहिनां योनिर्धन्या खल्वसि शोभने ।
आश्चर्या चासि भूतेषु महत्या क्षमया युते ॥ ४९
तेन खल्वसि लोकानां धरणी मनुजाराणिः ।
क्षमा त्वत्तः प्रसूता च कर्म चाम्बरगामिनाम् ॥ ५०
ततो भूः स्तुतिवाक्येन सा मयोक्तेन लज्जिता ।
विहाय सहजं धैर्यमथ मां प्रत्यभाषत ॥ ५१
देवगन्धर्व मा मैवं संग्रामकलहप्रिय ।
नास्मि धन्या न चाश्चर्या पारक्येयं धृतिर्मम ॥ ५२

अब्रवीजगतो निधिम्.

49 °) S: Ds D: धरिणी (for 'त्रि'). D: T: 1. 1 G: 1. 1 योने (for योनिर्). G: धरिन्नि देहिनां योनिः; M: 1. 1 धरे धृतिर्नि देहिनां. — °) T: 1. 1 G: 1. 1 M: 1. 1 खल्वसि (G: असि कलु (by transp.)). S: धन्या खल्वपि शाश्वती. — °) K: V: B: Dn D: 1. 1 आश्चर्य (for 'यो'). T: [अ]पि (for [अ]मि). K: 1. 1 N: 1. 1 V: 1. 1 B: 1. 1 Ds D: 1. 1 T: G: 1. 1 आश्चर्य चापि भूतेषु. — °) S: युता (for युते). T: 1. 1 G: 1. 1 M: महत्या (G: 'सु') क्षमयान्ति

50 °) K: ततः (for तेन). N (except S: T: 1. 1 G: Ms भूतानां (for लोकानां). — °) Ds धरिणी (for धरणी). — °) K: B: Ds: 1. 1 प्रसूता (for प्रसूता). — °) Ba T: 1. 1 G: M: 1. 1 (inf. lin as in text) 'गामिनाम्' (for 'गामि'). S: कर्मणान्तरगामिनाम्.

51 °) Dn Ds भूस्तेन. T: भूः खल्वसि; G: 1. 1 M: भूमिस्तु (for भूः स्तुति). — °) K: 1. 1 N: V: B: Dn Ds Ds: 1. 1 G: 1. 1 तेजिता; K: वेजिता; D: वज्रिता (for लज्जिता). S: साग-
रोक्तेन वै नृपाः; T: 1. 1 G: 1. 1 M: नारोक्तेन लज्जिता; M: 1. 1 सागरोक्तेन व्यज्जिता. — °) S: K: सहसा (for सहजं). Ds कथा च सहसा धैर्यम्. — °) S: तं (for मां). T: 1. 1 G: 1. 1 M: मही (M: 1. 1 अथ) मामभ्यभाषत; Boin. Poona eds. G (ed.) प्रत्यक्षा मामभाषत.

52 K: 1. 1 N: 1. 1 V: B: Dn Ds D: 1. 1 T: 1. 1 G: 1. 1 M: 1. 1 read 52^{ab} and K: N: 1. 1 Ds G: read it for the first time after 41 and 41^{ab} respectively. — °) N (except S: T: 1. 1 G: 1. 1 M: 1. 1 (all first time) मा मैवं (K: मैवं त्वं) देवग (K: Ds: 1. 1 वद ग) गन्धर्व. — °) D: [अ]हं; G: 1. 1 [अ]पि

एते धन्या द्विजश्रेष्ठ पर्वता धारयन्ति माम् ।
 एष्वाश्चर्याणि दृश्यन्ते एते लोकस्य सेतवः ॥ ५३
 सोऽहं पृथिव्या वाक्येन पर्वतान्समुपस्थितः ।
 धन्या भवन्तो दृश्यन्ते ब्रह्माश्चर्याश्च भूधराः ॥ ५४
 काञ्चनस्याग्ररत्नस्य धातूनां च विशेषतः ।
 तेन रत्नाकराः सर्वे भवन्तो भुवि शाश्वताः ॥ ५५
 मम त्वेतद्वचः श्रुत्वा पर्वतास्तस्थुषां वराः ।
 ऊचुर्मां सान्त्वयुक्तानि वचांसि वनशोभिताः ॥ ५६
 ब्रह्मर्षे न वयं धन्या नाप्याश्चर्याणि सन्ति नः ।

(for [अ]स्मि). Ks-4 Ñ2, s V1 B Dn Ds D1 T1, 4 G1, s-s M1 न चाश्चर्यं ; Ds तवाश्चर्यं ; Ds T2 च नाश्चर्यं (for न चाश्चर्या). — ^d) T2 [ए]व (for [इ]यं). Ds कृतिर् (for एतिर्).

53 ^a) Ks T4 ते धन्या ये (for एते धन्या). — ^b) Ś1 पर्वता ये समाभयाः. — G2 om. 53^a. — ^c) Ś1 तेषु ; Ds (marg. as in text) पश्य (for गृणु). T4 M1-s सर्वाणि ; M1 मुह्यन्ते (for दृश्यन्ते). Ds Gs आश्चर्याणि च दृश्यन्ते. — ^d) Ks, 4 Ñ2, s B1 Dn Ds D1, s T1, 2 G1, s-s M1 हेतवः (for सि).

54 T4 om. 54-63. — ^a) K Ñ V B1 Dn Ds D1, 2, 4, 6 Gs M1 पर्यायः ; Ds पार्थिवः ; T2 पृथिवि- ; Bom. Poona eds. G(ed.) धरणी- (for पृथिव्या). — ^b) K4 पर्वतान्मुवं वचः ; Ñ1 क्षितिं क्षितिपथे स्थितः. — ^c) G (ed.) धन्या (for धन्या). Ś1 इहममया ; T1, 2 G1, s, 4 M1 भूतानां ; Gs M1-s लोकानां (for दृश्यन्ते).

55 T4 om. 55 (cf. v. l. 54). Ñ2 om. 55^{ab}. — ^a) Ks D1-s [अ]थ (for [अ]प्र-). — K4 om. 55^c-56^d. — ^d) Ś1 युधि (for भुवि). Ks Dn Ds Gs भास्वराः (for शाश्वताः). Ñ1 भवन्तः शाश्वता भुवि .

56 T4 om. 56 (cf. v. l. 54). K4 om. 56^{ab} (cf. v. l. 55). — ^a) K1-s Ñ V B D G1. ते मम (for मम तु). — ^c) Ks सामः ; D2 भावः (for साम्भव-). — ^d) K Ñ2, s V Bs Dn D1, 2, 4-6 शोभिनाः (for ताः). Ds वचांसि नग-शोभिनाः. — After 56, Ks reads 58^{ab}.

57 T4 om. 57 (cf. v. l. 54). — ^b) G2 भारत (for सन्ति नः). — After 57^{ab}, T1, 2 G1, 2-s M1 G(ed.) ins. :

1121* ब्रह्माकामीधरः शूली गिरिशो वृषभध्वजः ।
 नाश्चर्यो वापि धन्यो वा तस्मात्परतरो भुवि ॥
 विहाय तं महादेवं नाम्नामस्तोनुमिहार्हसि ॥
 इति तेषां वचः श्रुत्वा कैलासमहमागतः ।

ब्रह्मा प्रजापतिर्धन्यः स चाश्चर्यः सुरेष्वपि ॥ ५७
 सोऽहं पितामहं गत्वा सर्वप्रभवमव्ययम् ।
 तस्य वाक्यस्य पर्यायं पर्याप्तमिव लक्ष्ये ॥ ५८
 सोऽहं स्वयंभुवं देवं लोकयोनिं चतुर्मुखम् ।
 पारंपर्यादुपगतः प्रणामावनताननः ॥ ५९
 सोऽहं वाक्यसमाप्त्यर्थं श्रावयाम्यात्मयोनिनम् ।
 आश्चर्यो भगवानेको धन्यश्च जगतो गुरुः ॥ ६०
 न किञ्चिदन्यत्पश्यामि भूतं यद्भवता समम् ।
 त्वत्तः सर्वमिदं जातं जगत्स्यावरजंगमम् ॥ ६१

C 9655
B 2, 110. 62
P 2, 110. 62

दृष्ट्वा तं पार्वतीशानममुवं वचनं तदा ॥ [5]

देवदेव महादेव नीलकण्ठ वृषध्वज ।
 आश्चर्योऽसि भवानेको धन्यस्त्वं जगतीपते ।
 त्वत्तः परतरो नास्ति देवो जगति कञ्चन ॥
 यदिदं दृश्यते देव भुवनं सचराचरम् ।
 तस्याधारस्त्वमेवामि सर्वस्य त्रिपुरान्तक ॥ [10]
 अथ मामब्रवीहं वो विरूपाक्षस्त्रिलोचनः ।
 नाहं धन्यो न चाश्चर्यो नैव मां वक्तुमर्हसि ।
 मत्तः परतरो ज्ञेयो जगत्पथा द्विजोत्तम ॥

[(L. 1) Gs गिरिशो (for गिरिशो).]

— ^a) Ś1 Ds सर्वाश्चर्यं ; K1, 2 V1 B1 Dn2 D1, s, 4 Gs, s M1 सर्वाश्चर्यः ; Ñ1 Ds सदाश्चर्यः (for स चां).

58 T4 om. 58 (cf. v. l. 54). Ks om. 58^a. — ^a) T2 Gs M1 प्रजापतिं (for पितामहं). — Ks reads 58^{ab} after 56. — ^c) Ks तस्य पर्यायं पर्याप्तो. — Ñ2 om. 58^d-59^a. — ^d) Ds लक्षणाम् (for पर्याप्तम्). Ks अहं तच्चैव लक्ष्ये .

59 T4 om. 59 (cf. v. l. 54). Ñ2 om. 59^a (cf. v. l. 58). Ks, 4 D1 om. (hapl.) 59. — ^a) Ds चतुर्मुखं ; Bom. Poona eds. G (ed.) पितामहं (for स्वयंभुवं). — ^b) Ds लोकनाथं (for 'योनिं). — G1 om. 59^c-61^b. — ^c) Bom. Poona eds. G (ed.) स्तोत्रं पश्चाद् (for पारंपर्याद्). K1, s Ñ2, s V B Dn Ds D2-4, 6 उपयातः ; T1, 2 Gs-s M1 उपागम्य (for उपगतः). — ^d) Ś1 G2 प्रणामादानताननः ; Ds प्रणतोऽवनताननः .

60 T4 om. 60 (cf. v. l. 54). G1 om. 60 (cf. v. l. 59). — ^b) K1 s Ñ2 V B Dn Ds D2-4, 6 Gs M1 श्रावये (Dn 'यं) पश्योनये ; Ks Ñ1 D1, s T2 Gs 'ये पश्योनियजम् (T2 Gs 'निनम्). — ^c) N G2-4 M1 आश्चर्यं (for 'र्यो). — ^d) T1 Gs ऽसि (for च). M1, 2 गुरो (for गुरुः). Ks धन्यश्च त्वं जगत्पते .

C 9455
B 2, 110, 61
P 2, 110, 63

सदेवदानवा मर्त्या लोके भूतेन्द्रियात्मकाः ।
भवन्ति सर्वदेवेश इदं सर्वमिदं वपुः ॥ ६२
तेन खल्वसि देवानां देवदेवः सनातनः ।
तेषामेवासि यत्स्रष्टा लोकानामपि संभवः ॥ ६३
ततो मामाह भगवान्ब्रह्मा लोकपितामहः ।
धन्याश्चर्याश्रितैर्वाक्यैः किं मां नारद भाषसे ॥ ६४
आश्चर्यं परमं वेदा धन्या वेदाश्च नारद ।
ये लोकान्धारयन्ति स्म वेदास्तत्त्वार्थदर्शिनः ॥ ६५
ऋक्सामयजुषां सत्यमथर्वणि च यन्मतम् ।
तन्मयं विद्धि मां विप्र धृतोऽहं तैर्मया च ते ॥ ६६

61 T₄ om. 61 (cf. v. l. 54). G₁ om. 61^{ab} (cf. v. l. 59).

62 T₄ om. 62 (cf. v. l. 54). — °) K₁ D₄ यदेव- (for सदेव-). — °) B₁ D₂ G₁-2, 3 लोक- (for लोके). N₁ लोके भूतेन्द्रियात्मकाः. — °) S₁ लोकेषु; T₁, 2 G₁, 3-5 M₁, 2, 4 भूतेश (for देवेश). — °) K₂ इहं; K₃, 4 N₃ B₁ D₁ D₂ D₃, 3 G₃ इष्टा (for इदं). K₂ D₃ G₃ जगत्; B₁ च यत् (for वपुः). K₁ इष्टा सर्वमयं वपुः; N₃ V B₁, 3 D₁-3 G₃ इष्टा इदमिदं जगत् (V₂, 3 P₂, 3 च यत्).

63 T₄ om. 63 (cf. v. l. 54). — °) K₄ देवदेवं सना- तनम्. — V₂ om. 63^{ad}. — °) K₄ N₃ B₁ D₁ D₂ श्रेष्ठो (for स्रष्टा). D₂ देवानामपि यत्स्रष्टा. — °) K₄ N₃, 3 V₁, 3 B D₁ D₂ D₃, 4 G₂ भावनः (for संभवः). D₂ योगानामपि भावनः.

64 °) K₁, 1 N₃ V B D T₂ G₁, 2, 4, 5 M₄ प्राह (for आह). K₃ ततो मां भगवान्प्राह. — °) K₁ D₄ धन्याश्चर्य- युतैर्वाक्यैः; T₁ यांश्चित् वाक्यं.

65 °) D₂ आश्चर्याः (for र्यं). B₁ (also as in text) लोके (for वेदा). T₂ आश्चर्याः परमा वेदा. — °) T₂ देवाश्च (for वेदाश्च). K₁ भारत (for नारद). — °) S₁ लोकं (for लोकान्). T₁, 2, 4 G₁, 2, 5 M₁ ये स्म लोकान्धारयन्ति. — °) M₄ देवतास्तत्त्वदर्शिनः.

66 °) K₂ D₁ मय्यग (for सत्यम्). — °) K₂ अथ- र्वाणां (for र्वणि). S₁ परम् (for मतम्).

67 °) D₂ त्रिभिन्ना; M₂ देवेन (for वाक्येन). — °) S₁ मोक्षितो; K₁, 3 D₁ D₂ D₃ (marg.), 5 T₄ G₃, 5 नोक्षितो; K₂ विजितो; D₄ मोक्षितो (for चोदितो). — °) S₁ स्थानगां; N₁ स्थानां; M₁, 3 स्थानिती (for स्थानिकां). — °) K₁, 2, 4 N₁, 2 V B D₁ D₂ D₃ D₄, 2, 3, 5 T₁, 4 G₃ संस्थान- (for

पारमेष्ठ्येन वाक्येन चोदितोऽहं स्वयंभुवा ।
वेदोपस्थानिकां चक्रे मतिं संक्रान्तविस्तराम् ॥ ६७
सोऽहं स्वयंभुवचनाद्देवान्यै समुपस्थितः ।
उवाच चैनांश्चतुरो मन्त्रप्रवचनार्चितान् ॥ ६८
धन्या भवन्तः पुण्याश्च नित्यमाश्चर्यविश्रुताः ।
आधाराश्चैव विप्राणामेवमाह प्रजापतिः ॥ ६९
स्वयंभुवोऽपीह परं भवत्सु प्रश्न आहितः ।
गुप्तमत्परतरं नास्ति श्रुत्या वा तपसापि वा ॥ ७०
प्रत्यूचुस्ते ततो वाक्यं वेदा मामभितः स्थिताः ।
आश्चर्याश्चैव धन्याश्च यज्ञाश्चात्मपरायणाः ॥ ७१

संक्रान्त-). D₂ प्रतियानः सुनिर्भयः; D₂ मतिं संस्थाय विस्तरम्; Bom. Poona eds. G(ed.) मतिसंस्थानविस्तराम्.

68 °) K₁, 3 D₂ D₄ स्वयं (for सोऽहं). Some Mss. स्वयंभु- (for 'भु-). D₁ स्वयंभुवचने सोऽहं. — °) K₁ N₂, 3 V B D₁ D₂, 6 G₂ वेदांश्च (for चैनांश्च). D₂ अतोचि तांश्च चतुरो; D₂ अवोचं चतुरो वेदान्; T₁, 2, 4 G₁, 3-5 M₁ अवोचमेतांश्चतुरो. — M₁ om. 68^c 70^b. — °) S₁ मन्त्रप्रवचने- रितम्; K₂, 4 D₁ D₂ D₃, 2, 3 T₁, 7 G₃, 6 M₁-3 तांश्चि- तान्; T₂ G₁, 4 प्रवरचर्चितान्.

69 M₁ om. 69 (cf. v. l. 68). — °) K₄ N₃ V₁, 3 B₁, 2 D T₂, 4 G₁, 2, 4, 5 भूषिताः (for विश्रुताः). N₃ V₁ B₁, 2 (marg.) ब्रह्माश्चर्यविभूषिताः; G₃ नित्यमाश्चर्यमाभिताः. — °) K₁, 2 V₁, 3 D₂ D₃ आधारश्च (for 'राश्च). M₁-3 भूतानाम् (for विप्राणाम्).

70 M₁ om. 70^{ab} (cf. v. l. 68). — °) D₂ T₂ [ह]ह परो; G₂ भवनात्; M₁-3 [ह]ह परो (for [ह]ह परं). — °) M₁-3 आगतः (for आहितः). K₄ N₃ V B D (except D₂) भवत्सु प्रश्नमागतम् (N₁ नः).

71 °) S₁ प्रहृष्टास् (for प्रत्यूचुस्). T₂ G₁, 4 च (for ते). D₂ तदा (for ततो). M₁ transp वाक्यं and वेदा. M₄ अभितः (for अभितः). K₄ वेदा मां समुपस्थिताः; D₂ वेदानामभितः स्थितम् (for °). — °) K₂ आश्चर्यश्चैव धन्याश्च. — °) V B D₁, 2, 3, 5 G₂, 4, 5 M₁ यज्ञाश्चात्मपरायणाः; D₂ यज्ञाः सत्यपः; T₁, 4 G₂ M₁-3 यज्ञास्तत्त्वमत्पः; T₂ G₁ यज्ञा- स्चात्मपरायणम्.

72 °) K₂ V₁, 3 यज्ञार्थं (for र्वं). T₁, 2, 4 G₁, 3-5 M₁ विप्र (for स्रष्टा). — °) K₂, 4 N₃, 3 V B D₁ D₂ D₃, 2 T₁ G₂ धात्रा; G₃ M स्थिता (for स्रष्टा). K₁, 3 D₂-3 धात्रा येनास्म्य नारदः; D₁ धात्रा येन स्म भारताः; T₁, 2 G₁, 2, 4

यज्ञार्थे तु वयं सृष्टाः सृष्टा येन स्म नारद ।
 तदस्माकं परा यज्ञा न वयं स्ववशे स्थिताः ।
 स्वयंभुवोऽपीह परा वेदानां च परा गतिः ॥ ७२
 ततोऽहमभुवं यज्ञान्गृहस्थाग्निपुरस्कृतान् ॥ ७३
 भो यज्ञाः परमं तेजो युष्मासु खलु लक्ष्यते ।
 ब्रह्मणाभिहितं वाक्यं यन्मे वेदैरिहेरितम् ॥ ७४
 आश्चर्यमेतल्लोकेषु भवद्भयो नाधिगम्यते ।
 धन्याः खलु भवन्तो ये द्विजातीनां स्ववंशिनः ॥ ७५
 तेन खल्वग्रयस्तृप्तिं युष्माभिर्यान्ति तर्पिताः ।
 भागैश्च त्रिदशाः सर्वे मर्षश्चैव महर्षयः ॥ ७६
 अग्निष्टोमादयो यज्ञा मम वाक्यादनन्तरम् ।

स्थिता येन हि नारद . — °) Ś1 परं यज्ञा; K2 परं ज्ञानं; N1. 2 T4 परो यज्ञो (for परा यज्ञा). — °) V1 स्वबले (for स्वबले). — K2 om. 72°. — °) K1. 2. 4 N2 V1. 2 B2 Dn D2 D1-2 परं वेदा; N2 B1. 2 D2 G1. 2. 4. 5 M4 परा वेदा; G2 M1-2 इह वरा (for इह परा). — °) B2. 2 परं क्रतु; D2 T4 परः क्रतुः (for परा गतिः). K1. 2. 4 N2 V B1 Dn D2 D1. 2-3 G2 वेदानां तु परं (D2 'रः) क्रतुः; D2 तेषां यज्ञाः परं गताः; T2 G1. 2. 3 M4 वेदानां परमः (G2 'मं) क्रतुः; Bom. Poona eds. (Red.) वेदानां क्रतवः पराः.

73 °) N1 यज्ञं (for यज्ञान्). — °) K2 गृहस्थाना; K4 'स्थान्मु; D1. 2 'भि; T1 गृहस्थाग्निः (for गृहस्थाग्निः).

74 °) N2 भो भो यज्ञाः परं तेजो. — °) D2 युष्माकं (for 'सु). K2 D2. 4 इक्ष्यते; G2 यक्ष्यते; G2 M2 व (for 'क'). — °) K N V B D T2. 4 G1. 2. 3. 5 M4 यज्ञ वेदै-
 क्क्षीरि (K2. 4 'दाह' लम्.

75 °) T1. 2 G1. 2-3 M4 एषु; T4 अन्यत् (for एतत्). K N V B Dn D2 D1. 2-3 आश्चर्यमन्यल्लोकेऽस्मिन्; D2 'र्षे' मर्त्यलोकेऽस्मिन्; G2 'र्ममन्यलोकेभ्यो. — °) K1. 2 स्ववंशिनः; V सुवंशिनः; D2 T1. 2 G1. 4 स्ववंशिनाम्; D2. 6 'जज्ञाः; T2 'जज्ञाः; G2 स्वयंयज्ञाः; G2 स्वयं वशो; G2 M सुवंशिनाम् (for स्ववंशिनः). D2 द्विजातीनां हुताग्निः.

76 °) K2. 4 D2 तेषां (for तेन). D2 [क्र]वयस् (for [क्र]वयस्). — °) D2. 2 भवन्तो; T2 G2 युष्माकं (for 'भिर'). — Vs om. (hapl.) 76°. 77°. — °) S1 द्विजातयः (for महर्षयः).

77 Vs om. 77 (cf. v. l. 76). — °) N (except Ś1; Vs om.) T2 G2. 2 ततो (for परं). — °) D2 सह- (for

प्रत्युचूर्मी परं वाक्यं सर्वे यूपध्वजाः स्थिताः ॥ ७७
 आश्चर्यशब्दो नास्मासु धन्यशब्दोऽपि वा मुने ।
 आश्चर्यं परमं विष्णुः स ह्यस्माकं परा गतिः ॥ ७८
 यदाज्यं वयमश्रीमो हुतमग्निषु पावनम् ।
 तत्सर्वं पुण्डरीकाक्षो लोकमूर्तिः प्रयच्छति ॥ ७९
 सोऽहं विष्णोर्गतिं प्रेप्सुरिह संपतितो भुवि ।
 दृष्टश्चायं मया विष्णुर्भवद्भिरभिसंभृतः ॥ ८०
 यन्मयाभिहितो ह्येष त्वमाश्चर्यं जनार्दन ।
 धन्यश्चासीति भवतां मध्यस्थो ह्यत्र पार्थिवाः ॥ ८१
 प्रत्युक्तोऽहमनेनाद्य वाक्यस्यास्य यदुत्तरम् ।
 दक्षिणाभिः सहेत्येवं पर्याप्तं वचनं मम ॥ ८२

सर्वे). T4 M4 सर्वे यूपध्वजाभिताः.

78 °) D2 नाश्चर्यं नारदास्मासु. — °) N2 गिरा; D2. 2 'स्तित वा (for 'पि वा). Ś1 छतः; T1. 2 G M पुनः (for मुने). — °) T4 अपरं (for परमं). — °) T2 G2 परं विभुः (for परा गतिः).

79 °) D2 हय्यं; D2 वस्तु (for आज्यं). N1 च यदु; D2 वरम् (for वयम्). Ś1 अश्रीमो (for अश्रीमो). — °) Ś1 G2 पावकम् (for 'नम्). — °) D2 तत्सर्वं पुण्डरीकाक्षो. — °) G2 प्रतीच्छति (for प्रयं). — After 79, Dn ins.:

1122* सोऽपि धन्यो महाबाहुर्दक्षिणासहितः क्रतुः ।

यदप्यं पुण्डरीकाक्षो दक्षिणाप्रियया सह ॥

80 °) V1 B1. 2 Dn2 D2. 2 विष्णु- (for विष्णोर). — °) K2 D2 दृष्टश्च (for दृष्टश्च). Ś1 T2 G1. 2. 3 M4 महा- (for मया). K2 N V B Dn D2 D1-2. 5. 6 T4 G2 कृष्णो (for विष्णुर्). — °) K N1. 2 V B D G2 M1 इह; T1 अपि (for अभि-). M4 महद्भिः संशितव्रतैः.

81 °) T2 [ज]भिहितं (for 'तो). T1. 2 G2 M1. 2 यन्म-
 याभिहितं ह्येतत्. — °) Ś1 अस्माकं; T1. 2 G2. 4 आश्चर्यो (for 'र्षे). K2. 2 D1-4. 6 T4 जनार्दनः (for 'र्दन). M2 वाक्यं
 भुत्वा जनार्दनः. — °) D2 मध्यस्थो (for भवतां). Ś1 धन्य-
 चासीह भवता. — °) D2 मध्यस्थो यत्र पार्थिवाः; T1. 2 G2
 M1-2 प्रत्यक्षं यत्र पार्थिवाः.

82 °) K1 V1 B1 D2 [ज]त्र; T1. 2 G1. 2. 3 M [ज]पि
 (for [ज]प). — D1 reads 82°-83° after 84. After
 82°, D1 (marg.) reads 83° repeating it in its proper
 place. T1 G2 om. (hapl.) 82°-83°. — °) K2 T4 M1-2
 च वशो; N1 तद्वचो (for वचनं).

C 9676
 B 2. 110. 83
 P 2. 110. 83

C 9676
B 2. 110. 83
P 2. 110. 83

यज्ञानां हि गतिर्विष्णुः सर्वेषां सहदक्षिणः ।
दक्षिणाभिः सहेत्येवं प्रश्नो मम समाप्तवान् ॥ ८३
कूर्मेणाभिहितं पूर्वं पारंपर्यादिहागतम् ।
सदक्षिणेऽस्मिन्पुरुषे तद्वाक्यं पर्ययागतम् ॥ ८४
यन्मां भवन्तः पृच्छन्ति वाक्यस्यास्य विनिर्णयम् ।

तदेतत्सर्वमाख्यातं साधयामि यथागतम् ॥ ८५
नारदे तु गते स्वर्गे सर्वे ते पृथिवीक्षितः ।
विस्मिताः स्वानि राष्ट्राणि जग्मुः सबलवाहनाः ॥ ८६
जनार्दनोऽपि सहितो यदुभिः पावकोपमैः ।
स्वमेव भवनं वीरो विवेश यदुपुंगवः ॥ ८७

इति श्रीहरिवंशे शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥

83 For the sequence in D₁, cf. v. l. 82. T₁ G₃ om. 83^{ab} (cf. v. l. 82). — ^a) Śi यज्ञस्य हि; K₂ स यज्ञानां (for यज्ञानां हि). — ^b) K₁ V B D₁-4 T₂ G₁. 4. 5 M₁ च स; K₂ N₂ हि स- (for सह-). — D₃ om. 83^c-84^d. — ^c) K₂ सदा (for सह). — D₄ (marg.) reads 83^d for the first time after 82^c. — ^d) S₁ समापितः; D₂ यथार्थ-वत्; T₁ M₁-3 समागतः (for 'सवान्'). T₁ प्रश्नो मां समुपागतः; G₃ प्रश्नो नान्यमुपागतः.

84 D₃ om. 84 (cf. v. l. 83). — ^a) Śi दक्षेण; B₁ ब्रह्मणा (for कूर्मेण). N₁ वाक्यं; D₂ सर्वे (for पूर्वं). — ^b) Śi G₃ इहागतः; G₃ उपागतम् (for इहा). — ^c) T₁. 2 G₁. 2-3 M₁ गोविन्दे (for पुरुषे). — ^d) K N V B D (D₃ om.) T₁ G₃ तद्वाक्यं प्रतिपादितम्; T₁. 2 G₁. 2-3 M₁ 'कथमवधि गतम्'. — After 84, D₁ reads 82^c-83^b.

85 ^a) M₁ यस्माद् (for यन्मां). — ^b) D₂. 2 विनिश्च-यम्; D₃ च निर्णयम् (for विनि). — ^c) K₁. 2. 3 N₁. 2 V B D₂ D₃ D₁-4. 5 साधु यामि (for साधयामि). — After 85, T₁. 2 G₁. 2-3 M ins. :

1123* नारायणपरा वेदा नारायणपरा मत्ताः ।
नारायणपरं ज्ञानं नारायणपरं तपः ॥
न च नारायणादन्यस्त्रिषु लोकेषु विद्यते ।
नारायणात्मकमिदं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥
इयं हि वेदार्थगतिः सनातनी [5]
नृपा यदि श्रोष्यथ मनुष्यः परम् ।
इयं तु सत्यं सकलं नृपोत्तमा
इत्येवमुक्त्वा स दिवं जगाम ह ॥

[M₁-3 om. lines 1-4. — (L. 4) M₁ सर्वे (for इयं). — (L. 8) T₂ G₁. 4. 5 M₃ om. ५.]

86 G₃ om. 86^{ab}. — ^b) T₁ सर्वज्ञः; T₂ M₁-3 सर्वे च (for सर्वे ते). D₂ Bom. Poona eds. G(ed.) सर्वे ते पृथिवीभुजः (D₂ 'शराः'). — T₁. 2. 3 G₁. 2. 3 M ins. after 86^{ab}: G₃ cont. after 1123* :

1124* विष्णुं जिष्णुं हृषीकेशं गोविन्दं गदध्वजम् ।

पराम्परतरं ब्रह्म नारायणमनामयम् ॥
सर्ववेदान्तवेद्यं च नमस्कृत्य गुरुं हरिम् ।
धन्योऽयं नारदो यस्माद्दृष्टः साक्षाद्भरिः स्वयम् ॥
धन्या वयं जगन्नाथं नारदेन विबोधिताः । [5]
सर्वे प्रीता जगन्नाथं गुरुषुः पुरुषोत्तमम् ॥
को नाम विष्णुरित्येवमन्ये मूढा नराधमाः ।
धन्याः सर्वे वासुदेव इति तत्त्वार्थतत्परम् ॥
इति तत्त्वेन विज्ञाय नृपा नारायणं परम् ।
ततः प्रदक्षिणं कृत्वा नमस्कृत्य पुनः पुनः । [10]

[T₁ M₁ 3 om. lines 1^b-3^a. — (L. 3) M₃ विष्णुं (for गुरुं). — (L. 4) T₂ G₃. 5 ५५ (for ५५). M₁-3 सदा (for स्वयम्). — (L. 5) M₃ सर्वे (for धन्या). — T₁ M₃ om. (hapl.) lines 5^b-8^a. T₂ G₁. 5 विबोधिताम् (for 'ताः'). — (L. 6) M₁. 2 केविद्वाणा (for सर्वे प्रीता). — (L. 8) M₁. 3 अन्ये सर्वे जगन्नाथ (for ^a). T₁ G₃ M₁. 3 नन्तराः (for 'रम्'). — T₁ M₁-3 om. lines 9-10. — (L. 9) G₁. 5 विज्ञेयं (for विज्ञाय).]

— ^c) G₃ स्वस्व- (for स्वानि).

87 ^a) S₁ सहितैर् (for 'तो'). — ^b) V₂ यादवैः (for यदुभिः). K₂ यादवैस्तेर्महीक्षितैः; V₂ यदुभिः पावकोत्तमैः; D₂. 2 'भिः पावकोपमैः'. — ^c) Bom. Poona eds. G(ed.) नन्दनः (for पुंगवः).

COLORION. — Mention of the Epic: D₂. — Mention of Khila: Śi K₁. 2. 4 N₂ V B₁. 2 D₂ D₁. 2. 3. — Adhy nama: K N V B Dn D₂ D₁. 2. 4-5 धन्यो-पाक्यानम्; D₂ धन्याश्चर्योपाक्यानम्; T₁ G₃ आश्चर्योपाक्यानम्; T₂ G₁. 4 M₃ आश्चर्योपाक्यानम्; T₃ M₁-2 आश्चर्यकथनम्. — Adhy. no. (figures, words or both): K₂ D₂ 164; N₂ V₁. 2 168; V₂ Dn D₂ 166; D₁ 160; D₂ 114; T₁ G₃. 4 178; T₂ G₁ 180; T₃ G₃ 174; G₃ 163; M₁-3 143; M₂ 179. — Śloka no.: Dn₁ D₂ 88; D₂ 90; D₂ 89.

१०१

जनमेजय उवाच ।

पुनरेव महाबाहो कृष्णस्य जगतीपतेः ।
माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि परमं द्विजसत्तम ॥ १
न हि मे तृप्तिरस्तीह शृण्वतस्तस्य धीमतः ।
कर्मणामनुसंधानं पुराणस्य महात्मनः ॥ २

वैशंपायन उवाच ।

नान्तः शक्यं प्रभावस्य वक्तुं वर्षशतैरपि ।
गोविन्दस्य महाराज श्रूयतामिदमुत्तमम् ॥ ३
शरतल्पे शयानेन भीष्मेण परिचोदितः ।
गाण्डीवधन्वा बीभन्सुर्माहात्म्यं केशवस्य यत् ॥ ४
राज्ञां मध्ये महाराज ज्येष्ठं भ्रातरमब्रवीत् ।
दुष्प्रिष्टिरं जितामित्रमिति तच्छृणु कौरव ॥ ५

अर्जुन उवाच ।

पुराहं द्वारकां यातः संवन्धीनवलोककः ।
न्यवसं पूजितस्तत्र भोजवृष्ण्यन्धकोत्तमैः ॥ ६
ततः कदाचिद्रमान्मा दीक्षितो मधुसूदनः ।
एकाहेन महाबाहुः शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ ७
ततो दीक्षितमासीनमभिगम्य द्विजोत्तमः ।
कृष्णं विज्ञापयामास परिव्राहीति चाब्रवीत् ॥ ८

ब्रह्मण उवाच ।

रक्षाधिकारो भवतः परिग्रहस्य मां विभो ।
चतुर्थांशं हि धर्मस्य रक्षिता लभते फलम् ॥ ९

वासुदेव उवाच ।

न भेनव्यं द्विजश्रेष्ठ रक्षामि त्वां कुतोऽनघ ।

C 9691
B 2. 111. 10
P 2. 111. 10

101

— [८३] This aṅghy. is missing in Ts (cf. v. l. 99. 21).

1 Ks श्रीभगवानुवाच (for जनमेजय उ). — After the ref., S (Ts missing) ins. :

1125* कृतार्थाः सर्वथा विप्र नारायणसमाश्रयान् ।
जाना हि वयमसौव तत्कथाश्रवणाद्भिज्ज ॥

[(L. 1) Tz 4 G1. 4. 5 Ms -समाश्रयाः (for 'श्रयान्').
— After line 1, T1 ins. :

1125A* इत्युक्तः स ग्मिनं कृत्वा पणम्य मनिपुंगवम् ।

— (L. 2) T1 G2. 2 M1 3 वक्तव्यः (for वक्तव्यः).]

— °) K Ñ V B Dn D1-6 T1 G2. 4 भूय (for पुनर्), M1. 2
महाबाहोः (for 'बाहो'), Ds भूय एव महाबाहोः. — °) T1 G2
जगतां (for 'सी'). — Ms om. (hapl.) 1°-2°. — °) Ds
परमं च द्विजर्षभ.

2 Ms om. 2 (cf. v. l. 1). — °) T1. 2 G1 2-5 अवने
(for शृण्वतस्). — °) K1. 2 V1 B2. 3 D1. 6 T1 -संतानं ;
T1. 2 G1. 2. 4 -संधाने (for 'सं'), Ds कर्मणा मनसा वाचा ;
G2 'नामस्य संधाने. — °) T1. 2. 4 G1. 2-5 M1-2 जगत्पतेः
(for महात्मनः).

3 °) Ks. 4 Ñ1. 2 V B Dn D2. 6 नाम्तः शक्यः ; T1 नाहं
शक्यः ; Tz. 4 G1-2. 3 नाम्तं शक्यं ; Ms नाम्तं वक्तुं (for नाम्तः

हरिवंश—81

— 641 —

शक्यं). K1. 2 D1. 4. 6 नान्तः शक्यः प्रभावानां. — °) M1
शक्यं (for वक्तुं). — Before 3°, M1 ins. वैशंपायनः.
— °) Ñ3 (marg.) V1. 2 महाभागः ; M1 'बाहो (for 'राज').
— °) K2-4 Ñ1. 2 V B D G2 M2 अद्भुतम् (for उत्तमम्).

4 °) Ks. 4 Ds D1. 2. 2 -तल्प- (for -तल्पे). — °) Ds
प्रति- (for परि-). K1. 2 D1 -नोदितः ; Ds1 G2 -चोदितम् (for
'त').

5 °) S1 महाबाहुर् (for 'राज'). T1. 2. 4 G1. 2-5 M
मध्ये राज्ञां महाबाहो (T1 M1-2 'भाग'). — °) T1. 2. 4 G1.
2-5 M इति कौरव तच्छृणु.

6 °) G2 हि (for [अहे]). °) Ñ2 अवलोकनः (for
'कः'). K1 शार्ङ्गधन्वावलोककः. — °) K1 अवश्यं ; K2 अथ
सं ; K2 निवसन् ; D1 अहं सं- (for न्यवसं).

7 °) V2 M1-2 महाराज ; T1. 2. 4 G1. 2-5 M1 'तेजाः
(for 'बाहुः').

8 °) D2 अप्येनम् (for आसीनम्). — °) M1 द्विजसदा
(for द्विजोत्तमः). — °) S1 V2 T2 G2 आहि आहि ; G2
आहि माम् (for परिव्राहि).

9 M1. 2 om. the ref. After the ref., G2 reads
11°, repeating it in its proper place. G2 om. (hapl.)
9°. — °) T1 G2 -त्रायस्व (for -रक्षस्व). G1 प्रभो (for
विभो). — °) D2 चतुर्थं स (for 'थींशं'). G1 चर्मामा (for

C 5891
B 2. III. 10
P 2. III. 10

ब्रूहि तच्चेन भद्रं ते यद्यपि स्यात्सुदुष्करम् ॥ १०

ब्राह्मण उवाच ।

जातो जातो महाबाहो पुत्रो मे हियते विभो ।

त्रयो हताश्वतुर्थं त्वं कृष्ण रक्षितुमर्हसि ॥ ११

ब्राह्मण्याः सूतिकालोऽद्य तत्र रक्षा विधीयताम् ।

यथा ध्रियेदपत्यं मे तथा कुरु जनार्दन ॥ १२

अर्जुन उवाच ।

ततो मामाह गोविन्दो दीक्षितोऽस्मि कृताविति ।

रक्षा च ब्राह्मणे कार्या सर्वावस्थागतैरपि ॥ १३

श्रुत्वाहमेवं कृष्णस्य ततोऽवोचं नरोत्तम ।

मां नियोजय गोविन्द रक्षिष्यामि द्विजं भयात् ॥ १४

इत्युक्तः स स्मितं कृत्वा मामुवाच जनार्दनः ।

शक्ष्यसीत्येवमुक्तस्तु व्रीडितोऽस्मि नराधिप ॥ १५

ततो मां व्रीडितं ज्ञात्वा पुनराह जनार्दनः ।

गम्यतां कौरवश्रेष्ठ शक्यते यदि रक्षितुम् ॥ १६

त्वत्पुरोगाश्च गच्छन्तु वृष्ण्यन्धकमहारथाः ।

ऋते रामं महाबाहुं प्रद्युम्नं च महाबलम् ॥ १७

ततोऽहं वृष्णिर्सेन्येन महता परिवारितः ।

तमग्रतो द्विजं कृत्वा प्रयातः सह सेनया ॥ १८

इति श्रीहरिवंशे एकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥

धर्मस्य). — ^a) G₂ लभते रक्षिता फलम्.

10 ^a) S₁ K₂ भगवान् (for वासुदेव). — ^b) T₁ 2. 4 G₁ 2-3 M रक्षामि त्वां (for न भेतव्यं). D₂ मुर- (for द्विज-). — ^c) K ^a N₂ 2 V B Dn Ds D₂ 2 4-5 G₂ M₁ भयम् (for ज्ञघ). D₂ यद्यस्यादितिदुष्करम्; T₁ 2. 4 G₁ 2-3 M₁ 2 न भेतव्यं कुतो भयम्.

11 M₁ om. the ref. G₂ reads 11^{ab} for the first time after 9^{ab}. — ^a) T₁ 2. 4 G₁ 2-3 M जगन्नाथ (for महाबाहो). — ^b) T₁ त्रियते (for द्वि-). S₁ प्रभो; K₁ 2. 4 ^a N V B D G₂ (both times) ज्ञघ (for विभो). K₂ पुत्रो मे त्रियते-ज्ञघ. — ^c) D₂ हताश- (for ह-). K₂ त्रयो गताश्वतुर्थं तु.

12 ^a) D₂ ब्राह्मण्याः प्रसूतिकालोऽस्ति (hypermetric). — G₂ om. 12^b. — ^b) M₁ कर्तुं (for तत्र). — After 12^{ab}, G₂ reads 15, repeating it in its proper place. K₂ G₂ om. 12^{cd}. — ^c) K₂ 4 यथा ध्रियेदपत्यं न; T₁ 2. 4 G₁ 2. 3 M न ह्रियेत यथापत्यं. — ^d) D₂ तत्त्वं (for तथा).

13 Some Mss. om. the ref. — ^a) T₁ 2 G₁ 2-3 M तम् (for माम्). — ^b) K ^a N V B Ds T₁ 4 G₂ M₁ श्च (for स्मि). S₁ K₂ V₂ B₂ Ds M₁ 2 इह (for इति). — ^c) V₂ मे (for च). — ^d) Dn G₂ सर्वावस्थां (for 'व्या-').

14 ^a) T₁ G₂ वचो (for ततो). G₂ नराधिप (for नरोत्तम). K ^a N₂ V₂ 3 B₁ (marg.) 2. 2 Dn Ds D₂ 2. 4-5 T₂ G₂ M₁ वचोऽवोचं नराधिप (M₁ नृपोत्तम); ^a N₁ 2 V₁ B₁ ततो वचनममुवच; D₂ प्रभोर्वाक्यं नराधिप. — ^d) ^a N₁ B₁ रक्षिष्येऽहं (for 'व्यामि).

15 G₂ reads 15 for the first time after 12^{ab}. — ^a) V₁ प्रत्युक्तः; D₂ इत्युक्त्वा (for 'कः). — ^b) K₁ G₂ (both times) M₂ शक्यमि; K₂ B₂ Ds D₂ T₁ रक्षमि; V₂ शक्यम् (for शक्यमि). D₂ शक्यं ते ह्येवमुक्ते तु. — ^c) M₂ जनाधिप (for नरा).

16 ^a) S₁ K₂ V₂ इष्टा; K₂ 4 ^a N₁ D₁ 3 T₁ मत्वा; D₂ कृत्वा (for ज्ञात्वा). — ^b) K₁ D₂ T₁ G₂ M₁ 2 शक्यं हि (K₁ D₂ ते); V₁ शक्नोऽस्ति; V₂ B₁ शक्नोषि; D₂ शक्यसे (for 'ते). K₂ रक्षितुं यदि शक्यसे.

17 ^a) ^a N₁ D₂ (sup. lin. as in text). 4 T₁ G₂ रक्षन्तु (for गच्छन्तु). — ^b) D₂ 2 महाबाहो (for 'बाहु'). — ^c) K₂ Dn Ds T₂ G₁ 2 3 M महारथम्; K₂ 4 रथा; T₂ नराधिपम् (for महाबलम्).

18 ^a) K₂ तदा (for ततो). — K₂ 4 om. 18^c 102. 2^d. — ^b) S₁ K₁ ^a N₂ 2 V₁ Dn D₂ 4 G₂ मैत्रिक; K₂ ^a N₁ V₂ 2 B Ds D₂ मैत्रिकै. (for सेनया).

COLOPHON om. in K₂ 4 ^a N₁. T₂ missing. — Mention of the Epic: D₂ 2. — Mention of Khila: K₁ 2 V B Dn Ds D₁. — Adhy. name: N (K₂ 4 ^a N₁ om.) T₁ 2 G₁ 2 M₁ वासुदेवमाहात्म्यम्; G₂ वासुदेवमाहात्म्ये ब्राह्मणपुत्र-हरणम्; M₁ 2 पुत्रानयनम्. — Adhy. no. (figures, words or both): ^a N₂ V₂ 169, V₂ Dn Ds 167; D₁ 161; Ds G₂ 175; D₂ 165; T₁ G₂ 4 119; T₂ G₁ 181; T₂ 148; G₂ M₁ 180; M₁ 2 144. — Sloka no.: Dn Ds D₂ 4 18.

१०२

अर्जुन उवाच ।

सुमुहूर्तेन तु वयं तं ग्रामं प्राप्य भारत ।

विश्रान्तवाहनाः सर्वे वासायोपगतास्तदा ॥ १

ततो ग्रामस्य मध्येऽहं निविष्टः कुरुनन्दनः ।

समन्ताद्दृष्ट्विष्यैत्येन परिशिष्य जनव्रजम् ॥ २

ततः शकुनयो दीप्ता मृगाश्च क्रूरभाषिणः ।

दीप्तायां दिशि वाशन्तो भयमावेदयन्ति मे ॥ ३

संघ्यारागो जपावर्णो भानुमांश्चैव निष्प्रभः ।

पपात महती चोल्का पृथिवी चाप्यकम्पत ॥ ४

तान्समीक्ष्य महोत्पातान्दारुणाल्लोमहर्षणान् ।

योगमाज्ञापयं तत्र जनस्योन्सुकचेतसः ॥ ५

कुपुधानपुरोगाश्च वृष्ण्यन्धकमहारथाः ।

सर्वे युक्तरथाः सज्जाः स्वयं चाहं तथाभवम् ॥ ६

गतेऽर्धरात्रसमये ब्राह्मणो भयविक्रवः ।

उपागम्य भयादस्मानिदं वचनमब्रवीत् ॥ ७

कालोऽयं समनुप्राप्तो ब्राह्मण्याः प्रसवस्य मे ।

यत्ता भवन्तस्तिष्ठन्तु न भवेद्वञ्चना यथा ॥ ८

मुहूर्तादिव चाश्रौषं कृपणं रुदितम्वनम् ।

तस्य विप्रस्य भवने हियते हियते इति ॥ ९

अथाकाशे पुनर्वाचमश्रौषं बालकस्य वै ।

हाहेति हियमाणस्य न च पश्यामि राक्षसम् ॥ १०

ततोऽस्माभिस्तदा तात शरवर्षैः समन्ततः ।

विष्टम्भिता दिशः सर्वा हन्त एव स बालकः ॥ ११

ब्राह्मणोऽऽर्तस्वरं कृत्वा हन्ते तस्मिन्कुमारके ।

C 9711
B 2. 112. 12
P 2. 112. 12

102

— 102 This adhy. is missing in T₂ (cf. v. 1. 99-21).

1 K₂. 4 om. 1 2 (cf. v. 1. 101. 18). — ^a K₁. 2
N₂. 3 V₁. 2 B Dn Ds D₂. 4. 6 T₂. 4 G₁. 2. 4. 5 M₁ सुमुहूर्तेन
वयं प्रा (D₂ स तद्वा) मं. N₁ Dn. तस्मिन्मुहूर्ते तु वयं; V₂ D₂
सुमुहूर्ते तु (D₂ तं न) वयं प्राप्य. — ^b N₁ Dn. 5 तद् (for तं).
S₁ ते ग्रामं प्रत्युपस्थिताः; K₁. 2 N₂. 3 V₁. 2 B Dn Ds D₂.
6 T₁. 2. 4 G₁. 2. 4. 5 M₁ तं प्रा K₂ D₂ T₂ संप्राप्य भरत-
वर्षम्; V₂ D₂. 5 तं ग्रामं (D₂ ग्रामं तं; D₂ तं प्राप्ता) भरतवर्षम्.
— ^c K₁. 2 N₂. 3 V₂. 3 B₂. 3 Dn₂ Ds D₂. 4. 6 T₂ G₁. 2.
4. 5 M₁ निवासायोपस्थिता. (K₁ तस्थिरे); Dn₁ निवासाया-
गतास्तदा.

2 K₂. 4 om. 2 (cf. v. 1. 1). — ^a 1 damaged for 2^{ab}.
— ^b Dn प्रविष्टः (for नि). — ^c D₂. 8 दृष्ट्विष्यैत्येन
महता. — ^d K₁. 2 N₁ V₁ B Dn₁. 4-6 T₁. 2 G₁ M₁ महता परि-
वारितः; D₂. 8 समन्तात्परिवारितः.

3 ^a V₁ B₁ द्वाप्ता (for दीप्ता). — ^b D₂ पक्षिणः
(for -भाषिणः). — ^c K₁ V₂ भाषन्तो (for वाशन्तो). G₂
दीप्ताश्च ककुभः सर्वा. — ^d S₁ मे (for मे).

4 ^a K₁ T₁. 2 G₁. 2^{ab} M₁ 8 इयकउप (for [अ]प्य).

5 ^a V₁ तन्मे वीक्ष्य; D₁ तस्समीक्ष्य (for तान्स). D₂

समैक्षं महतोत्पातान्. — K₁ om. 5^b-6^a. — ^a D₂ योगमाज्ञाय
यावन्तस्; D₂ पयांचके. — ^b S₁ मानसः; N₁ दर्शिनः
(for चेतसः). D₂ ते जना युद्धचेतसः.

6 K₁ om. 6^a (cf. v. 1. 5). — ^b M₁ -पुरोगमाः (for
महारथाः). — ^c D₂ सद्यः (for सज्जाः). K₁ सज्जाश्चा-
सन्तदा सर्वे.

7 ^a M₁ तनो (for गो). K₂ गते हि चार्धरात्रे तु.
— ^b 1 विक्रवम्; D₂ विक्रवः (for -विक्रवः). — ^c N₂
भवगम्य; D₂. 8 उपः; T₁. 2 G₁. 4 M₁ अभि (for उपा).

8 Before S, M₁ 3 ins. ब्राह्मणः. — ^a N₁. 3 V₁ B₁
सज्जा; G₂ युक्ता (for यत्ता). — ^b K₁ वेदना; N₂. 3 V₁
B₂ G₁. 2 M₁ 4. 5 दञ्चनं (for ना).

9 ^a S, N₁. 3 B₁ सद्ने (for भवने). — ^b S₁ स्विति;
K₁. 2 N₂. 3 V₁. 3 B₁. 2 D₁ T₁ G₁ [इ]ति च; K₂ सुतः
(for इति).

10 ^a N₁. 3 V₁ B₁ आकाशे च (for अथाकाशे). G₂
वाक्यम् (for वाचम्). D₂ अश्रौषं वाक्यमाकाशे. — ^b K₂
V₂ B₂. 2 D₂ हुंहेति. N₁ ब्राहीति; N₂ V₁. 2 Dn Ds D₂ T₁
G₂ ऊहेति; D₂. 5 हुंहेति (for हाहेति). — ^c D₂. 8 बालकम्
(for राक्षसम्).

11 ^a N₂ V₂. 2 तत्र (for तात).

12 ^a K₂ स्य; K₁ ऽऽर्तः; M₁ ऽपि (for ऽऽर्तः). T₁. 2

C 5/11
B 2. 112. 12
P 2. 112. 12

वाचः स परुषास्तीव्राः श्रावयामास मां तदा ॥ १२
वृष्णयो हतसंकल्पास्तथाहं नष्टचेतनः ।
मामेव हि विशेषेण ब्राह्मणः पर्यभाषत ॥ १३
रक्षिष्यामीति चोक्तं ते न च रक्षसि मे सुतम् ।
शृणु वाक्यमिदं शेषं यच्चमर्हसि दुर्मते ॥ १४
वृथा त्वं स्पर्धसे नित्यं कृष्णेनामितबुद्धिना ।
यदि स्यादिह गोविन्दो नैतदत्याहितं भवेत् ॥ १५
यथा चतुर्थं धर्मस्य रक्षिता लभते फलम् ।

Gr. 8-8 ब्राह्मणो विस्वरं श्रुत्वा. -- °) Dn Ds D1-3. 5. 8 Ti.
2. 4 Gr. 3. 2 M तीव्राः (for तीव्रा.). -- °) Ds सदा; M1-3
ततः (for तदा).

13 °) T1 गत (for हन). -- °) S1 ते च; Ds M2
ततो; T2 तदा (for तथा). K° क्लिष्ट (for नष्ट). -- °) N
(except S1) T1. 4 Gr. 2. 4. 3 M1 ब्राह्मण. प्रत्यभाषत.

14 °) K [उक्त्वा मां (for उक्तं ते). -- °) K N2. 3
V B2. 3 D G2 न च रक्षि B2 क्लृप्तवानपि. -- M1 om.
14°d. -- °) K2. 4 V2. 3 B1 Dn D1. 3. 5 (inf. fin. as in
text) श्रेयो (for श्रेयं).

15 °) K2 यथा त्वं मन्यसे नित्यं. -- °) K4 बुद्धिना
(for कृष्णेन). T1. 2. 4 Gr. 3. 2 M तेजसा (for बुद्धिना).
-- °) Ds अत्र (for इह). -- °) D2. 3 औपान्तिकं; T1. 3
Gs-3 M आत्ययिकं (for अत्याहितं).

16 °) K4 मूढो (for मूढ). -- °) Ds कर्त्त (for भागं).
Gs प्राप्स्यति (for प्राप्तानि).

17 °) S1 रक्षिष्यामि; V2 T2. 4 G3 M1 करिष्यामि (for
रक्षि). K1 D1 [उक्तेन; Ds [उक्त्वा त्वं (for [उक्तं ते).
-- °) K3 N3 (marg.) V1. 2 B1 Dn D1. 2 T1 M1 शक्नोमि
(for शक्नोषि). -- After 17, S (except G2; T2
missing) ins.

11.6* अर्जुनोऽस्मीति या बुद्धिः सा वृथा मत्प्रमत्त्युत ।

18 °) Ds T1. 2. 4 G M2-1 न किञ्चिद् (for अर्कं). Ds
किञ्चिद्वाच ते विप्रं. -- °) T2 Gr. 3. 2 M1-2 वृत्तो (for
सह). K2 D2 बलैर् (for सुतैर्). -- °) Ds महामुनिः; T1
G1 प्रतिः (for युतिः).

19 °) N2 Ds इह द्वारका (for द्वारवती). -- °) K2
गन्वा; Ds कृष्णं (for दृष्ट्वा). D1. 3 च मधु (for मधुनि-).
S1 N3 V1 B1 Ds दृष्ट्वा मधुनिष् V1 B1 'सु' जनम्. -- °) G1
व्रीडितं शोकसंतप्तं. -- °) V1 B1 T1 G2. 3 M1 [अ] धि (for
[उ] प).

20 After 20°, K1 (marg. sec. m.) D1. 2. 3 Bom.

पापस्यापि तथा मूढ भागं प्राप्नोत्यरक्षिता ॥ १६
रक्षिष्यामीति चोक्तं ते न च शक्नोषि रक्षितुम् ।
मोघं गाण्डीवमेतत्ते मोघं वीर्यं यशश्च ते ॥ १७
अकिञ्चिदुक्त्वा तं विप्रं ततोऽहं प्रस्थितस्तदा ।
सह वृष्णयन्धकसुतैर्यत्र कृष्णो महाद्युतिः ॥ १८
ततो द्वारवतीं गत्वा दृष्ट्वा मधुनिधातिनम् ।
व्रीडितः शोकसंतप्तो गोविन्देनोपलक्षितः ॥ १९
स तु मां व्रीडितं दृष्ट्वा समाश्वस्य च माधवः ।

Poona eds. G(ed.) ins. :

1127°

विनिश्चयकृष्णसंनिधौ ।

मौढ्यं पश्यत मे योऽहं भद्रं क्लीबकथनम् ॥
न प्रद्युम्नो नानिरुद्धो न रामो न च केशवः ।
यस्य शक्ताः परित्रातुं कोऽप्यस्तद्वितेश्वरः ॥
धिगर्जुनं वृथावाहं धिगाम्भ्याधिनी धनुः । [5]
त्रैवोपसृष्टो यो मौल्यांशगच्छति च दुर्मतिः ॥
एवं शपति धिप्रवीं विद्यामास्थाय वैष्णवीम् ।
ययौ संयमिनीं वीरो यत्रास्ते भगवान्धमः ॥
विप्रापत्यमचक्षणस्तत एन्द्रीमगापुरीम् ।
आग्नेयीं नैर्ऋतीं सौम्यां वायव्यीं बारुणीं तथा ॥ [10]
रसानलं नाकपृष्ठं धिष्याम्यन्ध्याम्युदायुधः ॥
ततोऽलक्ष्म्या द्विजसुतमनिर्लीणप्रतिश्रवः ।
अग्निं विविधुः कृष्णं प्रद्युम्नं निषेधितः ॥
दर्शये द्विजसूनुं ते मावज्ञानमानमात्मना ।
कीर्तिं त एते विपुलां स्थापयिष्यन्ति मानवाः ॥ [15]
इति संभाव्य मां ग्रेहात्.

[= (var.) Bhāgavata P. 10. 89 40°-47°. -- (L. 4)
Ds (sup. fin.) Bom. Poona eds. G(ed.) यत्र (for
यत्र). Ds Bom Poona eds. G(ed.) कोऽप्यस्तद(Ds 'म'-
वनेश्वरः (for °). -- (L. 5) Bom. Poona eds. G(ed.) -नाहं
(for -वाहं). -- (L. 7) D1 पश्यति; D2 पश्यति (for पश्यति).
-- (L. 8) K1 D2 ययौ संयमिनीमा(Ds 'नी' वा)यु (for °).
-- (L. 9) D2 अद्वैत (for अचक्षणम्). -- (L. 10)
Bom. Poona ed. G(ed.) उद्वेगः (for वायव्यं). -- (L. 11)
K1 धिष्याम्यन्ध न (for 'न्यन्धाणि). -- (L. 12) Ds. 3
-प्रतिश्रुतः (for 'श्रवः). D1 अनिश्चयं प्रतिश्रुतः (for °).
-- (L. 13) K1 D1. 3 प्रत्युक्तः प्रतिषेधितः (for °). -- (L. 14)
D2 -युतं (for -युतं). -- (L. 15) D1. 2. 3 एते ते
कीर्तिविपु(Ds 'मनु'वां (for °). K1 D1. 3 मानवाः (for
मानवाः).]

-- °) Ds स (for च). K2. 4 माधवः (for माधवः). -- °)

सान्त्वयित्वा च तं विप्रमिदं वचनमब्रवीत् ॥ २०
 सुग्रीवं चैव शैब्यं च मेघपुष्पबलाहकौ ।
 योजयाश्नानिति तदा दारुकं प्रत्यभाषत ॥ २१
 आरोप्य ब्राह्मणं कृष्णस्त्ववरोप्य च दारुकम् ।

मामुवाच ततः शौरिः सारथ्यं क्रियतामिति ॥ २२
 ततः समास्थाय रथं कृष्णोऽहं ब्राह्मणः स च ।
 प्रयाताः स्म दिशं सौम्याष्टुदीचीं कौरवर्षभ ॥ २३

इति श्रीहरिवंशे अधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥

१०३

अर्जुन उवाच ।

ततः पर्वतजालानि सरितश्च सरांसि च ।
 अपश्यं समतिक्रम्य सागरं मकरालयम् ॥ १
 ततोऽर्घ्यमुदधिः साक्षादुपनिन्ये जनार्दने ।
 प्राञ्जलिः समुपस्थाय किं करोमीति चाब्रवीत् ॥ २
 प्रक्षिण्य तु तां पूजां तमुवाच जनार्दनः ।

रथपन्थानमिच्छामि दत्तं नदनदीपते ॥ ३
 अथाब्रवीत्समुद्रस्तं प्राञ्जलिर्गुरुध्वजम् ।
 प्रसीद भगवन्मैवमन्योऽप्येवं गमिष्यति ॥ ४
 त्वयैव स्थापितः पूर्वमगाधोऽस्मि जनार्दन ।
 त्वया प्रवर्तिते गाधे यास्यामि गमनीयताम् ॥ ५
 अन्येऽप्येवं गमिष्यन्ति राजानो दर्पमोहिताः ।

C 9728
B 2. 113. 6
P 2. 113. 6

Vs स तं; Ds [अ]थ मां; Ds स मां (for च तं).

21^a) Ks, 4 D1-4 Ts Gs, 4, 5 M सैब्यं च; Ks सैब्यं वा;
 Ds सैब्याव्यं (for शैब्यं च). —^b) Ds मेघपुष्पं बलाहकम्.
 —^c) M1 क्षिप्रं (for तदा). T1 योजयेति च स तदा

22^a) Vs दारुकं (for ब्राह्मणं). K1 Ds विष्णुम् (for
 कृष्णम्). —^b) S1 तमारोप्य; T1 Gs M1-3 इवरो (for
 त्वव). Gs ययौ यत्र रणाजिरम्. — Gs om. 22^c-23^d. —^e)
 Ds कृष्णः (for शौरिः).

23 Gs om. 23 (cf. v. 1. 12). —^a) T1 संप्रस्थाय (for
 समा). —^b) S1 T1 तदा; Ks च सः (by transp.); Ks
 च ह; Vs Ds Ms तथा. —^c) Ds ततः (for दिशं). —^d)
 Ks V1 प्रतीची; Vs उदीच्यां (for 'ची'). S1 Ts G1, 4 M1
 उदीची भरतर्षभ.

COLOPHON. Ts missing. — *Mention of the Epic*:
 Das. — *Mention of Khala*: K1, 2 Ns V B Dn Ds Ds1
 D1. — *Adhy. name*: K1, 2, 4 N V B Dn Ds D1-5
 वासुदेवमाहात्म्यम्; Ks श्रीकृष्णदेवमाहात्म्यम्; Ds कृष्ण-
 माहात्म्यम्; T1 Gs ब्राह्मणपुत्रानयनोद्योगः; M1-3 पुत्रानयनम्.
 — *Adhy. no.* (figures, words or both): Ks 165; Ns
 V1, 2 170; Vs Dn Ds 168; D1 161; Ds Gs 176; Ds
 166; T1 Gs, 4 180; Ts G1 182; T1 149; Gs Ms 181;
 M1-3 145. — *Stoka no.*: K1 49; Dn Ds Ds, 4 23.

103

इति This adhy. is missing in Ts (cf. v. 1. 99, 21).

1 Ks om. the ref. —^b) N (except S1) T2, 4 Gs
 वनानि (for सरांसि). —^c) D1, 4 (marg.), 5 अमितं (for
 अपश्यं). —^d) S1 सागरं सरितां पतिम्; Ks, 4 D1 'रे कम-
 लालयम्; N1 V1 B1 'रे मल्लिकारम्; Ds T2 'रे वरुणालयम्.

2^b) K1 N1, 2 Vs B Dn Ds T4 Gs [उ]पनीय; Vs
 [उ]पानीय (for उपनिन्ये). Ks T1 G1, 4 Ms जनार्दनम् (for
 'ने). Ks, 4 Ds D1-4 T2 Gs उपा Ds 'पा'नीय जनार्दनम्.
 — S1 om. (hapl.) 2^c-5^b. Ds om (hapl.) 2^c-3^b; Ds
 reads the same on marg. —^c) Ks Ds Ts, 4 Gs स
 प्राञ्जलिः समुपस्थाय; Gs प्राञ्जलिः स समुपस्थाय.

3 S1 om. 3; Ds om. 3^a (for both, cf. v. 1. 2).
 —^a) Ks Dn Ds परिः (for प्रतिः). K1, 4 N V B D1, 4, 5
 T2, 4 Gs, 5 स तां; Gs कृतां (for तु तां). — Ks om.
 (hapl.) 3^c-5^b. —^d) N (S1 Ks om.) T2, 4 G1, 2, 4, 5
 M1 स्वया दत्तं (for दत्तं नदः).

4 S1 om. 4 (cf. v. 1. 2). Ks om. 4 (cf. v. 1. 3).
 —^a) Gs ततो (for अथ). —^b) Ds प्राञ्जलिर्मधुसूदनम्.
 —^c) Ks मेऽथ; N1 Ds देव; B1 Dn Ds, 6 T2, 4 Gs
 नैवम्; Gs, 5 मद्यम् (for मैवम्). T1 G1, 2 M प्रसीदतु भवा-
 न्मद्यम्. —^d) Ts अविष्यति (for गमि). Ns नान्योऽप्येवं

C 9728
B 2. 113. 6
P 2. 113. 6

एवं निश्चित्य गोविन्द यत्क्षमं तत्समाचर ॥ ६
वासुदेव उवाच ।

ब्राह्मणार्थे मदर्थे च कुरु सागर मद्वचः ।
मामृते न पुमान्कश्चिदन्यस्त्वां धर्षयिष्यति ॥ ७
अथान्नवीत्समुद्रस्तु पुनरेव जनार्दनम् ।
अभिशापभयाङ्गीतो बाढमेवं भविष्यति ॥ ८
शोषयाम्येष मार्गं ते येन त्वं तात यास्यसि ।
रथेन सहस्रतेन सध्वजेन च केशव ॥ ९

वासुदेव उवाच ।
मया दत्तवरः पूर्वं न शोषं त्वमिहार्हसि ।

भविष्यति .

5 Śi om. 5^{ab} (cf. v. l. 2). K₂ om. 5^{ab} (cf. v. l. 3).
— °) K₃. 4 N₁. 2 V B D (except D₄) T₂. 4 G₂. 4 मार्गे
(for गाधे). — °) K₁ D₂ यास्यामि वचनीयताम् .

6 °) K₃ गर्हिताः (for मोहिताः). D₂. 3 राजानो बल-
दर्पिताः . — °) N (except Śi) G₂ संचिन्त्य (for निश्चित्य).
— °) K₃ कर्म ; N₂ V₂ क्षेमं ; D₄ कृत्य (for क्षमं). D₂
बुद्धमेतत्समाचर .

7 K₂. 4 D₁ om. (hapl.) 7-9 ; D₂ reads the same
on marg. Śi T₁. 4 G M भगवान् ; D₂ कृष्ण (for वासुदेव).
After the ref., K₂ D₂. 3 read 10^{ab}, repeating it in
its proper place. — °) V₂ ब्राह्मणार्थं (for 'र्थ'). Śi G₂
मदर्थेन ; K₁ N₁ V₁ D₂ T₄ G₂ स्मदर्थं च (for मदर्थं
च). N₂ D₂ D₃ D₄. 3 ब्राह्मणार्थं मदर्थं (D₂ 'मा' र्थं च . — °)
D₂. 3 जलं स्तम्भय सागर . — °) Śi मा स्म ते ; K₁ N₂. 3 V
B₂. 3 D₂ D₃ D₄. 3 T₂ G₂ मदर्थे (for मामृते). — °) D₂
जन्यस्त्वां लङ्घयिष्यति ; T₁. 4 G₁. 3-5 M जन्योऽप्येवं गमि-
ष्यति .

8 K₂. 4 D₁ om. 8 (cf. v. l. 7). — °) D₂ यनो ; G₂
ततो (for जय). K₂ तं (for तु). — °) N₂ शापाद् (for
शाप . — °) K₁ N₂. 3 V B₂. 3 D₂ D₃ D₄. 3 भवत्विति
(for भविष्यति). K₂ बाढमेतद्भवेदिति ; T₁. 4 G₁. 3 M₁-3
मित्येव सागरः ; G₁. 4 M₁ मित्येव चाब्रवीत् .

9 K₂. 4 D₁ om. 9 (cf. v. l. 7). — °) B₁ D₂ तं
(for ते). B₂ शोषयिष्यामि मार्गं ते . — °) K₁. 2 N₂. 3 V
B D (D₁ om.) T₂. 4 G₁. 2. 4. 5 M₁ कृष्ण (for तात).
— K₂ reads 9^{ab} after 11. — °) D₂ रथेन च सहस्रजेन .
— °) K₂ D₂ T₁ (K₃ M₂ सध्वजेन (for सध्व)). M₁-3
जनार्दन (for च केशव) .

मानुषास्ते न जानीयुर्विविधान्तरत्नसंचयान् ॥ १०
जलं स्तम्भय साधो त्वं ततो यास्याम्यहं रथी ।
न हि कश्चित्प्रमाणं ते रत्नानां वेत्स्यते नरः ॥ ११
सागरेण तथेत्युक्ते प्रस्थिताः स्म जलेन वै ।
स्तम्भितेन यथा भूमौ मणिवर्णेन भास्वता ॥ १२
ततोऽर्णवं समुत्तीर्य कुरुनप्युत्तरान्वयम् ।
क्षणेन समतिक्रान्ता गन्धमादनमेव च ॥ १३
ततस्तु पर्वताः सप्त केशवं समुपस्थिताः ।
जयन्तो वैजयन्तश्च नीलो रजतपर्वतः ॥ १४
महामेरुः सकैलास इन्द्रकूटश्च नामतः ।

10 Śi T₁. 4 G M भगवान् ; D₂ कृष्ण (for वासुदेव). K₂
D₂. 3 read 10^{ab} for the first time after the ref. of 7.
— °) K₁. 2 (both times) N₂ V B D₂ D₃ D₄. 3 (last
two both times) T₁ G₁. 3 दत्तो (for दत्त .). G₂ मयोक्त-
वचनं कुर्वन् ; G₂ मया तु नत्तपः पूर्वं . — °) K₂ (both times)
D₂ (second time) गन्तुम् ; D₂ (first time) T₁ G₂-3
यानुम् (for स्वमिह). N₂. 3 V₁ B₁ [ए] व्यसि (for [अ] हंसि).
K₁. 2. 4 V₂. 3 B₂. 3 D₂ D₃ D₄. 2 (first time). 4-5 T₂ G₂
न शोषं यास्यसीति ह ; D₂ (second time) न त्वं शोषं गमि-
ष्यसि ; G₁ M₁ न शोषयिष्यमर्हसि . — °) D₂ मानुष्यास् (for
'षास्'). Śi M₁ 3 वि ; M₂. 3 अभि (for न). — °) G₂ नृप
(for रत्न) .

11 Before 11, K₂ ins. कृष्ण उवाच . — °) Śi K₁. 2
साधु (for साधो). — After 11, K₂ reads 9^{ab} .

12 °) K₁ V₁ D₂. 4 T₁ G₂. 5 M₁ [उ] क्ताः ; D₂ D₃
[उ] क्तः ; T₂ [उ] क्त्वा (for [उ] क्ते . — °) T₁ G₂ रथेन ; G₂
जवेन (for जलेन). — °) M₁ (*sup. lin.* as in text). 2
(*inf. lin.*) स्थापितेन (for स्तम्भि'). Śi यथा भूम्यां ;
N₂ जलभूमौ ; N₂ V₁ D₂ T₁ G₁. 2. 5 M₂. 4 यथा भूमौ ; B₁
तथा भूमौ (for यथा भूमौ). — D₂ om. 12^d-15^e . — °)
V₂ रथेन (for वर्णेन). N₂ T₁. 2. 4 G₁. 2-5 M भारतः ; G₂
वार्मना (for भास्वता) .

13 D₂ om. 13 (cf. v. l. 12). — °) D₂. 3 समुत्तीर्णाः
(for 'र्ष'). — °) K₂. 4 स्वयम् ; K₃ जय ; T₁ G₂ कुरुन् ;
T₂ तदा (for वयम्). N₂. 3 V₁ B₁ प्रयागा मु (B₁ 'तापु')-
चरान्कुरुन् . — °) N₂ प्राप्ता (for 'क्रान्ता'). — °) K₂
D₂. 3 पर्वतं गन्धमादनम् ; T₁ G₁. 2-5 M गन्धमादनपर्वतम् .

14 D₂ om. 14 (cf. v. l. 12). — °) Śi समस्तः ; N₂
V₁ प्रत्युप- (for समुप-). — °) N₂ V₁ B₁ एव च (for

वर्णरूपाणि विभ्रन्तो विविधान्यद्भुतानि च ॥ १५
 उपस्थाय च गोविन्दं किं कुर्मेत्यब्रवंस्तदा ।
 तांश्चापि प्रतिजग्राह विधिवन्मधुसूदनः ॥ १६
 तानुवाच हृषीकेशः प्रणामावनतान्स्थितान् ।
 विवरं गच्छतो मेऽद्य रथमार्गः प्रदीयताम् ॥ १७
 ते कृष्णस्य वचः श्रुत्वा प्रतिगृह्य च पर्वताः ।
 प्रददुः कामतो मार्गं गच्छतो भरतर्षभ ॥ १८
 तत्रैवान्तर्हितास्ते च तदाश्चर्यतरं मम ।
 असक्तं च रथो याति मेघजालेष्विवांशुमान् ॥ १९
 ततः कदाचिदुःखेन रथमूढस्तुरंगमाः ।
 पङ्कभूतं हि तिमिरं स्पर्शाद्विज्ञायतेऽनघ ॥ २०
 अथ पर्वतभूतं तत्तिमिरं समपद्यत ।

तदासाद्य हया राजन्निष्प्रयत्नास्ततः स्थिताः ॥ २१
 ततश्चक्रेण गोविन्दः पाटयित्वा तु तत्तमः ।
 आकाशं दर्शयामास रथपन्थानमुत्तमम् ॥ २२
 निष्क्रम्य तमस्तस्मादाकाशे दर्शिते तदा ।
 भविष्यामीति संज्ञा मे भयं च विगतं मम ॥ २३
 ततस्तेजः प्रज्वालितमपश्यं वदतां वर ।
 सर्वलोकं समाविश्य स्थितं पुरुषविग्रहम् ॥ २४
 तं प्रविष्टो हृषीकेशो दीप्तं तेजोनिधिं तदा ।
 रथ एव स्थितश्चाहं स च ब्राह्मणसत्तमः ॥ २५
 स मुहूर्तात्ततः कृष्णो निश्चक्राम तदा प्रभुः ।
 चतुरो बालकान्गृह्य ब्राह्मणस्यान्मर्जास्तदा ॥ २६
 प्रददौ ब्राह्मणायाथ पुत्रान्सर्वाञ्जनार्दनः ।

C 9749
B 2. 113, 28
P 2. 113, 28

पर्वतः).

15 Dn om. 15^{ab} (cf. v. l. 12). M₄ om (hapl.)
 15^{ab}. — ^a) D₈ मेघज (for मेरु. स). N₂ मेरुमण्डल-
 कैलास. — ^b) T₁ G₁. 8 इन्द्रकेतुश्च (for कूटश्च). — ^c)
 K₁. 2. 4 N V B Dn₂ D₈ D₁-s T₂. 4 G₂ विभ्राणा वर्णं (K₄
 'जोर्णव') रूपाणि; K₂ चित्राण्यर्णवरुं. — ^d) K₂ विचित्राणि
 (for विविधानि).

16 ^a) D₂ रूपमाधाय गोविन्द. — ^b) K₂ [अ]बुर्वस्
 (for [अ]ब्रवंस्). G₁. 4 M₄ वचः (for तदा). N₂ V₁ B₁ किं
 कुर्म इति चाबुवन्.

17 ^a) V₁ B₁ ततः कृष्णः (for हृषीकेशः). — ^b) M₁-s
 प्रभुभावनताडगान्. — ^c) M₁-s स्याद् (for सद्य). S₁ विवरं
 गच्छतामथ. — ^d) T₁ ददः (for रथः).

18 ^a) K₁ D₄ तु कृष्णः (for कृष्णस्य). S₁ कृष्णस्य वचनं
 श्रुत्वा; T₁ G₁. 8-9 ते कृष्णवचनं श्रुत्वा. — ^b) M₂. 8 परि-
 (for प्रति). — ^d) T₄ M₁. 2 गच्छन् केशवस्य ह.

19 ^a) K₁. 4 Dn D₈ D₁. 5 G₂ सर्वे; T₁. 4 चैव (for
 ते च). — ^b) K₂ N₂ (marg.) V₂. 8 B₂ महन् (for मम).
 S₁ N₁ B₁ G₂ तदाश्चर्यतमं मम; K₂ तदाश्चर्यं मतं मम. — ^c)
 S₁ असक्तं; K₂ D₂. 8 T₁. 9 G M 'कश'; D₂ अघोऽधश्च
 (for असक्तं). — After 19, D₁. 2. 5 ins.:

1128* सप्त द्वीपास्तमिन्धूश्च सप्त सप्त गिरीनथ ।

लोकालोकं तथातद्विषय विचरा सुमहत्तमः ॥

[= Bhāgavata P., 10. 89. 48. — (L. 1) D₂ सप्त सिन्धुनः
 Poona ed. ससिन्धुं च (for 'सिन्धु').]

20 ^a) D₈ एकीभूतः; T₁ G₁. 8. 5 पट्टी (for पट्ट).
 — ^d) T₂ G₂ नृप (for सनघ).

21 ^b) S₁ तिमिरं समजायत; K₁ 'रं' प्रत्यपद्यत. — After
 21^{ab}, K₂ D₂ ins.:

1129* अथा नाशकनुवन्गन्तुं ततोऽहं संभ्रमान्वितः ॥

— ^c) K₁. 2. 4 N V B D T₂ G₁ 4 M₄ महाराज (for हया
 राजन्). K₂ तदा सर्वे महाराज. — ^d) S₁ स्थिता न च; K
 N₂ V B Dn₂ D₈ D₁-s G₂ हयाः स्थिताः; T₁ तु ते स्थिताः;
 G₂ ततस्ततः (for ततः स्थिताः).

22 ^a) G₂ महता (for गोविन्दः). — ^b) K₁. 2. 4 N₁
 V₂. 8 B₂. 8 D T₂ G₂ तमस्तदा; T₁ ततस्तमः (for तु तत्तमः).
 K₂ पाटयित्वा तमस्ततः. — ^d) S₁ K₂ एव च (for उत्तमम्).

23 D₄ om. 23. — ^c) D₂ भविष्यामि (for भवि).
 K₂ विज्ञाय (for संज्ञा मे). N₁ भविष्यतीति संज्ञा ते.

24 ^a) T₂ G₂ ततः प्रज्वालितं तस्य (G₂ तेजो). — ^b)
 K₁. 2. 4 N V₂. 8 B D₁. 2. 5. 6 T₂ G₂. 8 अपश्यं तत्तदाम्बरे;
 K₂ 'इयं' सर्वतोमुखम्; V₁ Dn₂ D₂. 4 'इयं' तं (D₂ तु) तदाम्बरे;
 D₂ तमपश्यं तदाम्बरे. — ^c) T₁. 4 G₂. 8 M₁-s लोकान्
 (for 'लोकं'). K₂ समाहृत्य; D₂ 'वृत्त्य' (for 'विश्य'). — ^d)
 D₂ स्थितः पुरुषविग्रहः.

25 ^a) S₁ N₂ D₈ तत्प्रविष्टो; K₁ T₁ G₂ तं प्रविष्टं (for
 तं प्रविष्टो). — ^b) B₁ D₈ तेजोनिधिस् (for 'निधि'). D₂
 दीप्ततेजोनिधिस्तदा.

26 M₄ om. 26-27. — ^c) D₂. 8 मुहूर्तान्तु (for स

C 274
B 2. 113. 28
P 2. 113. 28

त्रयः पूर्वं हुता ये च सद्योजातश्च बालकः ॥ २७
प्रहृष्टो ब्राह्मणस्तात पुत्रान्दृष्ट्वा पुनः प्रभो ।
अहं च परमप्रीतो विस्मितश्चाभवं नृप ॥ २८
ततो वयं पुनः सर्वे ब्राह्मणस्य च ते सुताः ।
यथागता निवृत्ताः स्म तथैव भरतर्षभ ॥ २९

ततः स्म द्वारकां प्राप्ताः क्षणेन नृपसत्तम ।
असंप्राप्तेऽर्धदिवसे विस्मितोऽहं ततः पुनः ॥ ३०
सपुत्रं भोजयित्वा तं द्विजं कृष्णो महायज्ञाः ।
धनेन तर्पयित्वा च गृहं प्रास्थापयत्तदा ॥ ३१

इति श्रीहरिवंशे त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

१०४

अर्जुन उवाच ।

ततः कृष्णो भोजयित्वा शतानि सुबहूनि च ।
विप्राणामृषिकल्पानां कृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ १
ततः सह मया भुक्त्वा वृष्णिभोजैश्च सर्वशः ।

विचित्राश्च कथा दिव्याः कथयामास भारत ॥ २
ततः कथान्ते तत्राहमभिगम्य जनार्दनम् ।
अपृच्छं तद्यथावृत्तं कृष्णं यदुष्टवानहम् ॥ ३
कथं समुद्रः स्तब्धोदः कृतस्ते कमलेक्षण ।

मुहूर्तात्. — ^a) $\tilde{N}_2$ D₂ ततः; D₂ महा- (for तदा). V₂ विभुः (for प्रभुः). — $\tilde{S}_1$ om. (hapl.) 267-27^d.

27 $\tilde{S}_1$ M₁ om. 27 (cf. v. l. 26). — ^a) G₂ तान् (for प्र-). $\tilde{N}_1$ B₁ ब्राह्मणस्य (for 'जाय'). — ^c) K₂ हुताश्चैव; T₁, 2, 4 G₂, 4 M₂ गृहीता ये (for हुता ये च).

28 ^a) K $\tilde{N}_2$, 3 V B D₂ D₁-s T₂ G₁, 2, 4, 5 M₁ तत्र; Dn D₂ सोऽथ (for तात). — ^b) $\tilde{S}_1$ K₁ ततः; V₂ पुरः (for पुनः). — ^c) B₂ अयं (for अहं). — ^d) $\tilde{S}_1$ वस्वितश्च (for विस्मि). D₁ G₂ तदा (for नृप).

29 ^a) K₂ तदा (for पुनः). — ^b) $\tilde{N}_1$ V₁ B₁ बालकाः; D₂ तत्सुताः (for ते सुताः). — ^c) K₂ V₁, 2 T₂, 4 G₂, 5 M यथागतं (for 'ता').

30 ^a) K₂ द्वारवर्ती (for स्म द्वारकां). G₂ प्राप्य (for प्राप्ताः). — ^b) $\tilde{N}_1$ नरः (for नृप-). $\tilde{N}_2$ V₁ B₁ क्षणेन भरतर्षभ. — ^c) G₂ -समये (for -दिवसे). $\tilde{N}_2$ असंप्राप्तार्ध-दिवसे. — ^d) V₁, 2 पुनः (for ततः). Dn प्रभुः (for पुनः). $\tilde{S}_1$ भूयोऽहं विस्मितोऽभवम्.

31 ^a) M₁ पूजयित्वा (for भोजं). — ^c) Bom. Poona eds G(ed.) वर्षयित्वा (for तर्पं). T₁ G₂ M₂ तं (for च).

COLOPHON. T₂ missing. — Mention of the Epic: D₂. — Mention of Khila: K₁ V B D₂ D₁, 2. — Sub parvan: D₂ पारिजात. — Adhy. name: K₁, 2, 4 $\tilde{N}_1$, 2 V B Dn D₂ D₁-s वासुदेवमाहात्म्यम्; K₂ श्रीकृष्ण-देवमाहात्म्यम्; D₂ श्रीकृष्णमाहात्म्यम्; T₁ G₂ वासुदेव-

माहात्म्ये ब्राह्मणपुत्रानयनम्; T₂, 4 G₁, 4 ब्राह्मणपुत्रानयनम्; M₁-s पुत्रानयनम्. — Adhy. no. (figures, words or both): $\tilde{N}_2$ V₁, 2 171; V₂ D₂ 169, D₁ 162; D₂ 167; T₁ G₂, 4 181; T₂ G₁ 183; T₂ 150; G₂ 177; G₂ M₂ 182; M₁-s 146. — Sloka no.: K₁ D₂, 4 30; Dn 31; D₂ 32.

104

☞ This adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 99, 21).

1 $\tilde{N}_2$ om. the ref. — ^d) D₂ कृतकृत्यो (for 'कृत्यो'). — After 1, T₁, 2, 4 G₁, 2-5 M ins.:

1130* अर्चयित्वा सहस्रांशु भास्करं भुवनेश्वरम् ।

2 ^a) K₂ तदा (for मया). — ^b) Bom. ed. G(ed.) सर्वशः (for 'शः'). T₁, 2 G₁, 2-5 M वृष्णिभिश्चैव सर्वशः. — After 2^{ab}, 8 (except G₂; T₂ missing) ins.:

1131* सायकिं पुरतः कृत्वा भोजयामास वृष्णिपान् ॥
ततः सर्वां प्रविष्टाः स्म सह वृष्णिपुरःसौ ।

[(L. 2) T₂ G₁, 2, 5 M₂ प्रविष्टाः (for 'ष्टाः स्म').]
— ^c) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_2$ विचित्रार्थाः; $\tilde{N}_1$ चित्रार्थाः (for विचित्राः).
— ^d) $\tilde{S}_1$ माधवः; T₁, 2 G₁, 2-5 M₂ केशवः; M₁-s संसदि (for भारत).

3 ^a) D₂ अभिवाच (for 'वाच'). — ^c) $\tilde{N}_2$ तं तदा; V₂ ततथा; D₂ तं तदा (for ततथा). K₂ अपृच्छं तं यथातथ्यं; D₁ आपृच्छय तं यथातथ्यं. — ^d) K₂ $\tilde{N}_1$, 2 V B Dn D₂

पर्वतानां च विहरं कृतं ते कथमच्युत ॥ ४
तमस्तच्च कथं घोरं घनं चक्रेण पाटितम् ।
यच्च तत्परमं तेजः प्रविष्टोऽसि कुतश्च तत् ॥ ५
किमर्थं तेन ते बालास्तदा चापहृताः प्रभो ।
यच्च ते दीर्घमध्वानं संक्षिप्तं तत्कथं पुनः ॥ ६
कथं चाल्पेन कालेन कृतं नस्तद्रतागतम् ।
एतन्सर्वं यथावृत्तमाचक्ष्व मम केशव ॥ ७

वासुदेव उवाच ।

मद्दर्शनार्थं ते बाला हतास्तेन महात्मना ।
विप्रार्थमेष्यते कृष्णो नागच्छेदन्यथेति ह ॥ ८

ब्रह्मतेजोमयं दिव्यमाश्चर्यं दृष्टवानसि ।
अहं स भरतश्रेष्ठ मत्तेजस्तत्सनातनम् ॥ ९
प्रकृतिः सा मम परा व्यक्ताव्यक्ता च भारत ।
तां प्रविश्य भवन्तीह मुक्ता भरतमत्तम ॥ १०
सा सांख्यानां गतिः पार्थ योगिनां च तपस्विनाम् ।
तत्पदं परमं ब्रह्म सर्वं विभजते जगत् ॥ ११
मामेव तद्धनं तेजो ज्ञातुमर्हसि भारत ।
समुद्रः स्तब्धतोयोऽहमहं स्तम्भयिता जलम् ॥ १२
अहं ते पर्वताः सप्त ये दृष्टा विविधास्त्वया ।
अहं तमो घनीभूतमहमेव च पाटकः ॥ १३

C 9767
B 2. 114, 14
P 2. 114, 14

4-8 T2 G1 कृतम् (for कृष्णं).

4 B2 om. 4-5. — ^a) K2 सुस्तम्भः (for स्तब्धोदः).
— S1 om (hapl.) 4^b. — ^b) D1 दत्तम् (for कृतम्).
— ^c) Ka. 4 N1 Dn Ds D1. 4. 5 T2 तत् (for ते). T1 M2
कृतम् (for कथम्). Ds T2 G M2 कथं ते कृतमच्युत.

5 B2 om. 5 (cf. v. l. 4). — ^a) Ds तत्तमश्च (by
transp.). K2 विषमं; Ka Dn Ds D1. 5 च कृतं; T1. 4 G2. 5
च महाः; T2 G1. 4 च तमो (for च कथं). S1 तमस्तच्च घनीभूतं;
V1 B1 तमः स्तब्धं कथं घोरं; M2 तमश्च मनमो घोरं. — ^b) S1
K2 T2 G1. 4 M2 कथं; K1 तच्च; N2 परं; G3 विभं (for घनं).
— ^c) N2 V2. 3 B1. 2 D2 G2 M2 यत् (for तत्). — ^d)
Ka. 4 N1. 2 V B1. 3 D G2 कथं (for कुतश्च).

6 After 6^a, M1 reads 8^b repeating it in its proper
place. B2 T1 om (hapl.) 6^b-8^a. — ^a) K1 पर्वते (for
यच्च ते). — ^b) N1 प्रभो (for पुनः). — For 6^a, T2. 4
G1. 8-8 M subst. :

1132* योऽयं दीर्घो महामार्गः संक्षिप्तः केन हेतुना ।

7 Ba T1 om. 7 (cf. v. l. 6). — ^a) Ds कृतं (for
कथं). — ^b) Ka V2 कथं (for कृतं) S1 D1. 5 T2. 4 G1-2. 4
M1. 4 तत्तद्; K2 तच्च; Da. 4 तत्र (for नस्तद्). — ^c) Ds
तत्सर्वं च (for एतत्सर्वं). — ^d) S1 पृच्छते; T2 G1. 4 M2
तत्ततः (for केशव). Ds त्वं ममाचक्ष्व केशव.

8 B2 T1 om. 8^a (cf. v. l. 6). S1 Ka T2 G1 8-8 M2
श्रीभगवान् (for वासुदेव). — ^a) S1 संदर्शनार्थं ते बाला.
— T1 reads 8^b twice. M1 reads 8^b for the first time
after 6^a.

9 ^a) T2 दृष्टम् (for दिव्यम्). — ^b) K1. 2. 4 N V2 B
Dn Ds D1-6 T1 महद्यद्; K2 महो यद्; V1 Ds अद्य यद्;

Ds महद्यद्; G2 मम यद् (for आश्चर्यं). — ^c) V2 अहं च; Ds
स चाहं (for अहं स).

10 ^b) K2 व्यक्ताव्यक्तं (for 'क्ता'). K1. 2. 4 N1. 3 V B
Dn Ds D1-6 T2 G1. 2 M2 सनातनी (for च भारत). N2 Ds
व्यक्ताव्यक्तमनातनी. — ^c) V2 तं; G2 यां (for तां). K1
भजन्ति (for भवन्ति). D4 यां प्रविश्य भजन्तीह. — ^d) S1
व्यक्ता (for मुक्ता). K N2 V B2. 3 D G2 M2 मु (N2 Ds1 यु)-
क्ता योगविदुत्तमाः.

11 G1 (ed.) om. 11. — ^a) D2 सा संख्याताः T1. 2. 4
G1. 3-5 सांख्यानां च (for सा सांख्यानां). S1 सांख्यानां गतयः
पार्थ. — ^b) Ds या नित्यं (for योगिनां). T1 G2. 5 यशस्वि-
नाम् (for तप). — ^c) K2-4 N2. 3 V1. 2 B1 Dn Ds D1.
3. 5 G2 तत्परं (for 'दं'). K1 D1 ततः परं परं ब्रह्म; T1. 2. 4
G1. 3-5 M तत्परं ब्रह्म परमं. — ^d) K1 N2 Ds. 4 विजयते
(for विभजने). — T1. 2 G1. 3-5 M2 ins. after 11 : G(ed.)
after 10 :

1133* आदित्यवर्गे विमलं तमःपारे प्रतिष्ठितम् ।

12 ^a) K2 Ds1 G2 ममैव (for मामेव). N2 V2 B1
(marg.). 2. 3 Ds T2. 4 G1. 3-5 M2 तत्परं; B1 परमं (for
तद्धनं). V1 ममैव तत्परं तेजो; Ds ममैतत्परमं तेजो. — ^b)
Ds पार्थिव (for भारत). — ^c) K2 सिद्धयोगो; T1. 4 G1.
3-5 M स्तम्भितो यो (for स्तब्धतोयो). Ds समुद्रस्य तथा
तोयम्. — ^d) T1 G1. 3. 5 सोऽहं (for अहं). Ds स्वयम्
(for जलम्).

13 ^b) Ds ये दृष्टा भवता नगाः. — After 13^a, N
(except S1 N1) T2. 4 G1. 2. 4 M2 ins. :

1134* पङ्कभूतं हि तिमिरं दृष्टवानसि यदि तत् ।

[Ds तदहं भूमितिमिरं (for ' ').]

C 970
B 2. 114. 14
P 2. 114. 14

अहं च कालो भूतानां धर्मश्चाहं प्रकीर्तितः ।

चातुर्वर्ण्यं मत्प्रसूतं चातुराश्रम्यमेव च ॥ १४

चतस्रश्च दिशः सर्वा ममैवात्मा चतुर्विधः ।

चातुर्वेद्यस्य कर्ताहमिति बुध्यस्व भारत ॥ १५

अर्जुन उवाच ।

भगवन्सर्वभूतेश वेत्तुमिच्छामि ते प्रभो ।

पृच्छामि त्वां प्रपन्नोऽहं नमस्ते पुरुषोत्तम ॥ १६

वासुदेव उवाच ।

ब्रह्म च ब्राह्मणाश्चैव तपः सत्यं च भारत ।

उक्थ्यं बृहद्रथं चैव मत्तस्तद्विद्धि पाण्डव ॥ १७

प्रियस्तेऽहं महाबाहो प्रियो मेऽसि धनंजय ।

वेत्स्यसे मां यथातत्त्वं तद्व्याख्यास्यामि तेऽनघ ॥ १८

अहं यजूंषि सामानि ऋचश्चाथर्वणानि च ।

ऋषयो देवता यज्ञा मत्तेजो भरतर्षभ ॥ १९

पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च पञ्चमम् ।

चन्द्रादित्यावहोरात्रे पक्षा मासास्तथा क्षपाः ।

सुहृताश्च कलाश्चैव क्षणाः संवत्सरास्तथा ॥ २०

मन्त्राश्च विविधाः पार्थ यानि शास्त्राणि कानिचित् ।

विद्याश्च वेदितव्यं च मत्तः प्रादुर्भवन्ति वै ॥ २१

मन्मयं विद्धि कौन्तेय क्षयं सृष्टिं च भारत ।

— After 13, Śi ins. :

1135* यच्च तं दीर्घमध्वानं कृतं चापि गतागतम् ।

योगशक्त्या गतश्चाहं क्षिप्रमागतवांस्ततः ।

14 *) Śi K Ñs Vs. s D Ts G1. s. s सनातनः (for प्रकीर्तितः). Ms समश्चाहं सनातनः. — After 14^{ab}, N (except Śi Ñ1) Ts. s G1. s. s Ms ins. :

1136* चन्द्रादित्यौ महाक्षौकाः सरितश्च सरांसि च ।

[Ñs Vs. s Bs. s मही शैलाः ; V1 B1. s (marg.) प्रहाः शैलाः ; D1 महानेजाः (for 'शैलाः').]

— Ds om. 14^{cd}. K Ñs. s V B Dn Ds D1-s. s. s Ts G1. s. s Ms transp. 14^{cd} and 15^{ab}. — *) Ñs मत्प्रसूति (for 'त').

15 K Ñs. s V B Dn Ds D1-s. s. s Ts G1. s. s Ms transp. 14^{cd} and 15^{ab}. Ds om. 15^c-17^d. — *) Ñ1 वक्ता (for कर्ता). Śi Ks चातुर्वर्ण्यस्य कर्ताहम्. — *) Ds एतद् (for इति).

16 Ds om. 16 (cf. v. l. 15). After 16^a, T1. s G1. s-s Ms G(ed.) ins. :

1137* प्रियो मेऽसि जगत्पते ।

पुनश्च परमं तत्त्वं.

— *) Vs ओतुम् (for वेतुम्). Bs T1. s Gs-s Ms विभो (for प्रभो). — After 16^{ab}, M1-s ins. :

1138* परं तत्त्वं सुरश्रेष्ठ त्वां प्रपन्नोऽस्मि माधव ।

— *) Śi मगर्वस् ; Ks प्रभव (for पृच्छामि).

17 Ds om. 17 (cf. v. l. 15). Śi Ks Ñs V1. s Bs T1. s. s G Ms श्रीमगवान् ; Ds कृष्ण (for वासुदेव). — *) K1 G1 ब्रह्मा च ; Gs ब्राह्मणा (for ब्रह्म च). Ks ब्रह्म च ब्राह्मणार्थं च ; Ks ब्रह्मा च ब्राह्मणश्चैव. — *) Ks उग्रं (for

उक्थ्यं). T1 Gs. s बृहत्तमं (for 'ग्रथ'). Śi K1 Ñs Dn Ds D1. s उग्रं बृहत्तमं वै (K1 D1. s 'मञ्ज') च ; Ks Ds उग्रं महत्तमश्चैव ; Ñ1. s V B Ds. s उग्रं बृहदणुश्चैव ; Ts G1. s. s Ms बृहद्वयं तत्त्वं चैव. — *) Ks सर्वं मां (for मत्तत्त्वं). Vs Bs भारत (for पाण्डव).

18 *) Ks धर्म (for मेऽसि). Ks प्रियो धर्म धनंजयः. — *) Ds यथा कृत्स्नं ; Ts त्वया तत्त्वात् ; M1-s तत्त्वमेतद् (for यथातत्त्वं). — *) Ds तथाक्यास्यामि भारत ; T1. s. s G1. s. s व्या (Ts G1 जा) व्यास्यामि ततोऽनघ. — K Ñs. s V B Dn Ds D1. s. s Gs. s subst. for 18^{cd} : Ds Ts. s G1 Ms ins. after 18^{ab} :

1139* तेन ते कथयिष्यामि नाम्बधा वक्तुमुत्सहे ।

19 *) Śi कृतं (for कश्चिद्). — After 19^{ab}, T1. s G1. s-s Ms ins. :

1140* ब्रह्मा रुद्रस्येन्द्रश्च वरुणश्च तथा यमः ।

कुबेरश्च तथा चाप्ये दिक्पाताः सनकादयः ॥

— *) M1. s सर्वा (for यज्ञा). — *) Śi मत्तो जाता नरर्षभ.

20 *) Ks जाकाश (for 'काश'). — *) K1. s. s Ñs V B Ds D1. s-s जहोरात्राः ; Ñ1. s Dn Ds T1 Gs 'रात्र' (for 'रात्रे'). — *) K1 Ds पक्ष- (for पक्षा). Śi तथा क्षपाः ; K Ñs. s V B D Ts G1. s. s Ms तथर्षभः (for तथा क्षपाः). — *) Śi B1 T1 Gs-s M1-s तथा (for क्षपाः). Śi B1 T1 Gs-s M1-s प्रभो (for तथा). Ts तथा संवत्सराणि च.

21 *) Ks चैव (for पार्थ). — *) V1 Ds. s T1. s G1. s. s वेदितव्याश्च (for 'व्य').

22 *) Śi Dns यमर्षभ ; K1 Ds मन्मयी (for 'य'). — *) Ks बुद्धिः ; Ds सृष्टिश्च (for सृष्टि). T1 G1. s. s Ms रक्षणम् (for भारत). Ts क्षयं सृष्टिश्च रक्षणम्. — *) Ks

सत्त्वासत्त्वं ममैवात्मा सदसच्चैव यत्परम् ॥ २२
 एवमुक्तोऽस्मि कृष्णेन प्रीयता भरतर्षभ ।
 तथैव च मनो नित्यमभवन्मे जनार्दने ॥ २३
 एतच्छ्रुतं च दृष्टं च माहात्म्यं केशवस्य मे ।
 यन्मां पृच्छसि राजेन्द्र भूयश्चातो जनार्दने ॥ २४

वैशंपायन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा कुरुश्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
 पूजयामास मनसा गोविन्दं पुरुषोत्तमम् ॥ २५
 विस्मिन्नाभवद्राजा सह सर्वैः सहोदरैः ।
 राजभिश्च तथासर्भैर्ये तत्रासन्समागताः ॥ २६

इति श्रीहरिवंशे चतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥

१०५

जनमेजय उवाच ।

भूय एव द्विजश्रेष्ठ यदुसिंहस्य धीमतः ।

कर्माण्यपरिमेयानि श्रोतुमिच्छामि तत्ततः ॥ १

श्रूयन्ते विविधानि स्म अद्भुतानि महाद्युते ।

C 9783
B 2. 115. 2
P 2. 115. 2

सत्त्वासत्त्वे; Ds सत्त्वासत्त्वे (for सत्त्वासत्त्वं). Ś1 सत्त्वासत्त्वं च
 कौन्तेय. — °) K N1. 2. 3 (marg. as in text) Vs B1. 3
 Dn Ds D1. 2. 3. 4 Ts G2. 4 M1 तत्परम्; Vs B1 मं (for
 वं). Ds सच्चैव तत्परं मम. — After 22, S (except Gs;
 Ts missing) G(ed.) ins.:

1141* इदमप्यपरं भूयः शृणु गुह्यं सनातनम् ॥
 सर्वं क्वचि च वेदेषु पुराणेषु च कृत्स्नतः ।
 यदप्यं कथितं पार्थ सर्वैर्मुनिवरैः सदा ॥
 वर्णययसमायुक्तमृग्यजुःसामलक्षितम् ।
 प्रणवात्स्यं महाबाहो विद्धि मां जगतीपते ॥ [5]
 इदं जपन्महाबाहो मां नमस्कुरु यत्नतः ।
 ततो मां वेत्स्यसे सम्यक्सत्यमेतच्छ्रयामि ते ॥
 अन्यत्सर्वं महाबाहो विहायैतत्परो भव ।
 इदमेव परं श्रेयो नात्र कार्या विचारणा ॥

[(L. 3) M1-3 यदये (for 'यं'). T1 G3 महितं (for
 कथितं). Ts G1. 4 यदयं महितं चैव; M1 यदयमभितक्षेव
 (for °). — (L. 5) Ts. 4 G1. 4 M1 प्रणवं च (for 'वात्स्यं').
 T1 G3-पतिम् (for 'पते').]

23 Before 23, some Mss. ins. अर्जुनः. — °) K
 N1 Vs B D Ts G1. 2. 4. 5 M1 प्रीयमाणेन वै तदा (Vs B1
 Ds भारत). — °) Ś1 स्थिरा बुद्धिर् (for मनो नित्यम्).
 — °) T1 G3 अहं युजे (for अभवन्मे).

24 Ks M1 om. (hapl.) 24.

25 Ks B1 om. the ref. — °) K1 Ds तच्छ्रुत्वा तु (for
 एतच्छ्रुत्वा). Ks Ts G3 कुरुश्रेष्ठ (for 'हो'). — °) T1. 2. 4
 G1. 3-5 M1 चर्मपुत्री (for 'राजो'). — °) Ś1 गोविन्दं मनसा
 (by transp.); N1 Ds Ts चर्मत्मा गोविन्दं.

26 °) Ś1 तथा सर्वैर्; K1. 2 N1 Dn Ds. 2 G1. 4. 5 समा-
 (K1 Ds. 2 G1 'हा' स्तीनैर्; Ks Ts G2 तदा Ks 'था' स्तीनैर्;
 Ks N1 V B Ds D1. 3 य(Vs २)थामीनैर्; Ds महासेनैर्;
 M1 महावीर्यैर् (for तथासर्वैर्). — °) N1 यावन्तश्च (for
 ये तत्रासन्).

COLOPHON. Ts missing. — *Mention of the Epic* :
 Ds2. — *Mention of Khila* : K1. 2 V B Dn Ds D1. 4.
 — *Adhy. name* : K1. 2. 4 N1 V B Dn Ds D1. 2. 4-5 Ts
 M1 वासुदेवमाहात्म्यम्; Ks श्रीकृष्णदेवमाहात्म्यम्; Ds
 श्रीकृष्णमाहात्म्यं समासम्; T1. 2 G1. 4 M1 वासुदेवमाहात्म्य-
 कथनम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both) : N1
 Vs 172; V1 173; Vs Ds2 170; D1 163; Ds G2 178;
 Ds 168; T1 Gs. 4 182; Ts G1 184; T1 151; Gs M1
 183; M1-3 147. — *Śloka no.* : Dn Ds2 Ds 27; Ds 25.

105

— This adhy. is missing in Ts (cf. v. 1. 99. 21).
 Ds T1. 2. 4 G1. 2-3 repeat this adhy. after App. I
 (No. 31).

1 °) Ds श्रेष्ठस्य (for सिंहस्य). — °) Vs ते
 द्विज; T1. 2. 4 G1. 3-5 (all first time) M वै मुने (for
 तत्त्वतः).

2 Ś1 Ds T1. 2. 4 G1. 2-5 (all [except Ś1] second
 time) om. 2-3. — °) N1 V1 B1 [ए]वम्; Ds T1. 2. 4
 G1. 2-5 M1-3 [इ]ह (for स्म). N1 श्रुतानि विविधान्येव.
 — °) N1 संस्तुतानि (for अद्भुतं). K1 Ds महात्मनः; Ts Gs

C 3783
B 2. 115. 2
P 2. 115. 2

असंख्येयानि दिव्यानि प्राकृतान्यपि सर्वशः ॥ २
यान्यहं विविधान्यस्य श्रुत्वा प्रीये महामुने ।
प्रभूयाः सर्वशस्तात तानि मे वक्तुमर्हसि ॥ ३
वैशंपायन उवाच ।
बहून्याश्चर्यभूतानि केशवस्य महात्मनः ।
कर्माण्युक्तानि वै राजन्भूयश्चैव श्रुतानि ते ॥ ४
कथितानि मया साधो नान्तं शक्यं हि कर्मणाम् ।
गन्तुं भरतशार्दूल विस्तरस्य महात्मनः ॥ ५
अवश्यं तु मया वाच्यं लेशमात्रेण भारत ।

Mi-3 'न्युत'; Gs 'न्ति च (for 'द्युते:). Ti, 2 G1, 3 Ms
चाद्रुतानि महान्ति च (Ti Gs 'न्युत). — °) Ti Gs
शुद्धानि; T1 G2 Mi-3 गुद्धानि (for दिव्यानि). N1 असंख-
यानि दिव्यानि; V1, 2 'ख्यातानि दिव्यानि. — °) N1 Vs
Ds Ti, 4 G1, 5 प्रकृतानि (for प्रा'). K2 [अ]पि सर्वथा; Ds
च सर्वशः; Mi-2 [अ]द्रुतानि च (for [अ]पि सर्वशः).

3 Si Ds Ti, 2, 4 G1, 3 s om. 3 (cf. v. 1, 2). — °) N1 तानि (for यानि). Ti, 2 G1, 3 [अ]स्य; T1 Gs [अ]द्य
(for [अ]र्ह). Ti, 2 G1, 4 [अ]द्य (for [अ]स्य). — °) N1
वृत्तो; Ds प्रीतो (for प्रीये). V1 Bz महामते; Vs Bz Ds
'द्युते (for 'मुने). Ti, 2, 4 G1-4 Ms स्वस्तः श्रुत्वा द्विजोत्तमः;
Gs Ms श्रुत्वा प्रीतो भवाभ्युत. — °) Ds प्रभूहि (for 'या:).
N1 सर्वतम् (for 'शम्). K2 तानि (for तान). Mi-2 प्रभुव-
न्सर्वशः तान. — °) K1, 3, 4 N1 V B D Gs Ms तानि मे
शृण्वतोऽनघ (Bz तो मम); K2 ननु मे शृण्वतोऽनघ.

4 Ds (second time) Ti, 2, 4 G1 (all both times)
G2, 3 (both times), 4, 5 (both second time) Mi-2
read 4 after 6. — °) Bz युक्तानि (for भूतानि). — K1,
2, 4 Vs B Dn Ds D1, 2, 3 G1, 2 (last two first time)
Ms om. 1st. — °) G1 (second time) यानि ते (for
[उ]क्तानि वै). K2 मे राजन्; V1 राजेन्द्र; Ti, 2, 4 (all both
times) G1 (first time), 2, 3 (both times), 4, 5 Mi-2
ते राजन् (for वै रा'). — °) K2 Ds, 4 Ti, 2, 4 G1 (last
five both times), 2, 3 (both times), 4, 5 Mi-2 शृणुष्व
मे (for श्रुतानि ते).

5 Si K2 om. 5-6. Ds reads 5 twice. — °) K1,
2, 4 N1 Vs, 2 Bz Dn Ds Ti, 4 Gs (last three second
time), 4, 5 (both first time) Ms महाबाहो; T1 (first
time) Gs Mi-2 मया राजन् (for मया साधो). Ti, 2 G1, 3
(all first time), 4 (second time) चरितं वासुदेवस्य.
— °) Ds नास्तः शक्यो (for नास्तं शक्यं). — °) Rom.

विष्णोरतुलवीर्यस्य प्रथितोदारकर्मणः ।
आनुपूर्व्या प्रवक्ष्यामि शृणुष्वैकमना नृप ॥ ६
द्वारवत्यां निवसता यदुसिंहेन धीमता ।
राष्ट्राणि नृपमुख्यानां क्षोभितानि महीक्षिताम् ॥ ७
यदूनामन्तरप्रेप्सुर्विचक्रो दानवो हतः ॥ ८
पुरं प्राग्ज्योतिषं गत्वा पुनस्तेन महात्मना ।
समुद्रमध्ये दुष्टात्मा नरको दानवो हतः ॥ ९
वासवं च रणे जित्वा पारिजातो हतो बलात् ।
निर्जितश्चैव भगवान्वरुणो लोहितहृदे ॥ १०

Poona eds. G(ed.) गन्तुं हि भरतश्रेष्ठ. — °) Vs Bz Ds, 6
(last two first time) विस्तराणां (for 'रस्य). Ds T1 Gs
(all second time) Mi, 3 च सर्वशः; Ti, 2 G1 (all
both times), 2, 3 (first time), (both times) च नित्यशः
(for महात्मनः). K1, 3, 4 N1 Vs Dn Ds D1, 3, 4 (second
time), 5 विस्तराणां (Ds, 5 रण) समस्त.

6 Si K2 om. 6 (cf. v. 1, 5). — °) K1 Ds आष्यं;
K2 Ds वाच्यं (for वाच्यं). — K1 om. 6th. — °)
K1, 3 N1 Vs B Dn Ds D1, 2, 3 (first time) T1
(second time) G1, 3 (first time) Ms अमिनः (for अतुलः).
— °) T1 (both times), 2 G1, 3, 4 (all first time) Mi, 2, 4
आनुपूर्व्याम्; T1 G1, 3, 4 (all second time) 'द्वयं (for
'व्या'). — °) K1 शृणुष्वैकप्रमानमः. After 6, Ds
(second time) Ti, 2, 4 G1 (all both times) G2, 3 (both
times), 4, 5 (both second time) Mi-2 read 1.

7 °) T1 (second time) यदुः (for नृपः). — °) Gs
(first time) भक्षितानि (for क्षोभ' 1, 2 K N1, 3 (marg)
V1, 2 Bz Dn Ds D1, 2, 3 (second time) T1 (first time)
Gs (second time), 2 (first time) M2, 4 महामनाम् (for
महीक्षिताम्).

8 °) K1 D1, 4, 5 अन्तरः; T1 (first time) उत्तरं (for
अन्तरः). — °) K2 नरको; D1, 5 विचक्रो; Ds वज्रो वै;
Ti, 2 G1, 2, 4, 5 (all [except Gs] first time) M वक्राकृत्यो;
Gs (first time) वक्राकृत्यो (for विचक्रो). Vs विचक्रो
दानवोत्तमः.

9 L2, 3 Gs (second time) om. (hapl.) 9.

10 °) K2 पुरंदरं (for वामदेव च). Ti, 2 G1, 3 (all first
time), 4 (both times), 5 (first time) M पराजित (for
रणे जित्वा). Gs वरुणं चैव निर्जित्य. — °) Si वृमोऽहत्तः;
K2 महाबलान्; Ti, 2, 4 G (all [except Gs] first time)

दन्तवक्त्रश्च कारुणो निहतो दक्षिणापथे ।
 शिशुपालश्च मंपूर्णं किल्बिषैकशते हतः ॥ ११
 गत्वा च शोणितपुरं शंकरेणाभिरक्षितः ।
 बलेः सुतो महावीर्यो बाणो बाहुसहस्रवान् ।
 महामृधे महाराज जित्वा जीवन्विसर्जितः ॥ १२
 निर्जिताः पावकाश्चैव गिरिमध्ये महात्मना ।
 सार्वश्च विजितः संख्ये सौमश्च विनिपातितः ॥ १३
 विशोभ्य सागरं सर्वं पाञ्चजन्यो वशीकृतः ।
 हयग्रीवश्च निहतो नृपाश्चान्ये महाबलाः ॥ १४

M नतो हतः (for हतो बलात्). — °) Ś1 K1. 2. 4
 N̄2 V2 Dn Ds D1-5 वरुणश्च (for निर्जितश्च). Ds
 (first time) T1 (second time) G1 (both times). 5
 (both times) M4 बलवान् (for भग). K2 वरुणं चरणे
 जित्वा. — °) T1. 4 (both second time) निर्जितो (for
 वरुणो). K1. 2. 4 N̄2 V2 Dn Ds D1-5 निर्जितो लोहिते हवे;
 K2 निर्जितो लोहितोदधिः.

11 °) V2 T1 (first time) -शतो; T2 (second time)
 G1 (first time) -शतैर् (for -शते). Ś1 किल्बिषे सबलो हतः.

12 °) Ś1 K2 N̄2 Ds (second time) T1. 2 (both
 first time). 4 (both times) G1. 5 (both first time)
 M1-3 रक्षितम् (for 'तः'). — After 12^{ab}, M4 reads 13^{ab}.
 Ś1 K2 N̄1 T1. 2 G1. 2. 4 (last five first time) M1 3
 om. (hapl.) 12^{cd}. — °) N̄2 V3 B2 Ds. 6 (first time)
 पुत्रो (for सुतो). — °) T1. 2. 4 (second time) G2 जितो
 (for बाणो). K4 Ds (second time) G4 M4-सहस्रभृत्
 (for 'वान्'). — °) Ds महारातिर्; G5 (first time)
 महावीर्यो (for 'गज').

13 G2 (first time) om. 13^{ab}; M4 reads it after
 12^{ab}. — °) V2 पापकाश्च (for पाव). K1 L. 2. 4 Ds T1. 2
 (last two both times). 4 (second time) G1 (both
 times). 2. 2. 4 (last two both times). 5 M निर्जितः पावक-
 श्चैव (T1. 2 G1. 2) [all second time] 5 कश्चापि; M1-3
 'की चैव'. — °) Dn Ds1 गिरिं गत्वा; M1. 3 हरश्चैव (for
 गिरिमध्ये). — Ś1 K2 N̄1 M2-4 repeat and T1. 2. 4 G1. 2-5
 (all third time) read 13^{cd} after 21. — °) K2 N̄1 T2. 4
 Gs (last three second time) बाणश्च; G3 (first time)
 M4 बाणो; some Mss. सार्वश्च (for सा). N̄2 [म]पि
 जितः; V2 T1. 2 (last two second time). 4 (both times)
 G1. 2-3 M2-4 (all second time) निहतः; Ds (second
 time) निर्जितः (for विजितः). Ś1 सांख्यश्च निहतः सांख्ये

जरासंधस्य निधने मोक्षिताः सर्वपार्थिवाः ।
 रथेन जित्वा नृपतीन्गान्धारतनया हता ॥ १५
 भ्रष्टराज्याश्च शोकार्ताः पाण्डवाः परिरक्षिताः ।
 दाहितं च वनं घोरं पुरुहूतस्य खाण्डवम् ॥ १६
 गाण्डीवं चाग्निना दत्तमर्जुनायोपपादितम् ।
 दौत्यं च तत्कृतं घोरं विग्रहे जनमेजय ॥ १७
 अनेन यदुमुख्येन यदुवंशश्च वर्धितः ।
 कुन्त्याश्च प्रमुखे प्रोक्ता प्रतिज्ञा पाण्डवान्प्रति ।
 निवृत्ते भारते युद्धे प्रतिदास्यामि ते सुतान् ॥ १८

C 9800
 B 2. 115. 19
 P 2. 115. 19

(sic); T1. 2 G1. 2. 4 (all first time) M1-3 बाणश्च विजितो
 युद्धे; T1 G1. 2-5 (all third time) बाणश्च निर्जितः संख्ये; G2
 बिल्वश्च विजितो युद्धे. — °) Ś1 सौमश्चैव; Ds (second
 time) T1 (second time) पाण्डुश्च वि-; T2 G1. 2-5 (all
 second time) शृगालो वि- (for सौमश्च वि-). K2 छिन्नबाहु-
 विर्मजितः.

14 V2 om. 14^{ab}. — °) K N̄ V1. 2 B Dn Ds
 D1. 1. 6 T1 (last two first time) G2. 3 (first time). 4
 (second times). 5 (first time) M4 चैव (for सर्व). — °)
 T1. 2. 4 G1. 2. 5 (all second time) महाराधाः (for 'बलाः').

15 °) T1. 2 G1. 2. 4 (all first time) M1-3 भवने (for
 निधने). Ds T1. 2. 4 G1. 2. 5 (last six second time) जरा-
 संधश्च निहतो. — °) K2 T1 (first time) G2 मोक्षिताश्च
 महीक्षितः; N̄2 V1 B1 T1 (second time). 2 (both times). 4
 (second time) G1. 3 (all both times) M1-3 'ताश्च नृपा-
 स्तथा (V1 T1 M2 'दा'); T1 (first time) 'श्च तथा नृपाः'.
 — K2 om. (hapl.) 15^c 16^b. — °) G2 हत्वा (for जित्वा).
 Ds पृथिवी (for नृपतीन्). Ś1 T1. 1 G3 (last three second
 time) रथे च युक्त्वा (Ś1 'त्वा) नृपतीन्.

16 K2 om 16^{ab} (cf. v. 1. 15). — °) Ds (second
 time) हत (for भ्रष्ट-). — °) D2 पार्थिवाः (for पाण्डवाः).
 — °) T2 G1 (both second time) सर्व (for घोर) .

17 °) N̄1 T1. 2. 4 G1. 2-5 (last seven both times)
 M दिव्यम् (for दत्तम्). — °) N̄2. 3 V1. 3 Dn Ds T2
 (first time) G1 (both times). 4 (first time) दूत्यं (for
 दौत्यं). Ds हता बन्धुहृते घोरि.

18 °) Ks. 4 N̄1 B1 Dn D1. 1 T1 (second time)
 वि- (for च). T1. 2 G1. 2 (all second time) यदुवंश-
 विवर्धिना. — °) T1 (first time) चोक्त्वा; T2 G1. 2 (all
 first time). 4 (both times) M1-3 चोक्ता (for प्रोक्ता).
 — °) V2. 3 G2 (second time) निवृत्ते (for निवृत्ते).

C 9001

B 2. 115. 19
P 2. 115. 19

मोक्षितश्च महातेजा नृगः शापात्सुदारुणात् ।

यवनश्च हतः संख्ये काल इत्यभिविधुतः ॥ १९

वानरौ च महावीर्यौ मैन्दो द्विविद् एव च ।

विजितौ युधि दुर्धर्षौ जाम्बवांश्च पराजितः ॥ २०

सांदीपनेस्तथा पुत्रस्तव चैव पिता नृप ।

गतौ वैवस्वतवशं जीवितौ तस्य तेजसा ॥ २१

संग्रामा बहवश्चैव घोरा नरवरक्षयाः ।

निहताश्च नृपाः सर्वे कृत्वा तद्रूपमद्भुतम् ।

जनमेजय युद्धेषु यथा ते कथितं पुरा ॥ २२

इति श्रीहरिवंशे पञ्चोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥

— 7) K1 T1 G1 (last two first time) तस्युतान् (for ते सु). — After 18, B1 ins. :

1142* अपि सत्यं च कृतवान् कुम्भ्या निर्यात्य पाण्डवान् ।

19 T1 (first time) om. 19^a-22^a. — 22^a) D1 महात्मा वै (for महातेजा). D1 T1 (both second time) transp. महातेजा and नृगः शापान्. B1 महात्मना (for सुदारुणात्).

20 T1 om. 20 (cf. v. l. 19). M1 om. 20-21. — 21) K1, 4 N1 दानवौ (for वानरौ). K2 द्वौ (for च). N1 V1 महाकायौ (for 'वीर्यौ'). — 22) S1 N1 B1 D1, 4 T1, 4 G1, 4 (last six second time), 4 (first time) निजितौ (for विजितौ). D1, 4 युद्धः (for युधि). V1 G1 (second time) निजितौ युद्धविदुषौ (G1 'दुर्धर्षौ'); D1 निजितौ युधि दुर्धर्षौ.

21 T1 om. 21 (cf. v. l. 21). M1 om. 21 (cf. v. l. 20). — 22) K1 तथैव च (for तव चैव). K1, 4 D1 तथा पिता; K1 N1 V1 D1, 4 (marg.), 4 (first time) पिता तथा (for पिता नृप). N1 तथैव च पिता तव; D1 (marg.) तथैव समर्पितः. — 23) B1 सुखं; D1 (second time) पुरे; T1 G1 (both first time), 4 (both times) G1 (first time) M1 गृहं (for वशं). D1 T1 (first time) M1, 4 गतौ वैवस्वतं वेद्यम्. — 24) D1 G1 (first time) विजितौ; D1 (second time) जीवितौ (for 'तौ'). — After 21, S1 K1 N1 M1-4 repeat and T1, 4, 4 G1, 4, 4 (all third time) read 13^a. T1 G1, 4-4 ins. after the second occurrence of 13^a: T1 after 18:

1143* निजितौ हंसदिमकौ द्विदिमश्चैव राक्षसः ।

[T1 G1 (both second time) -द्विदिकौ (for -दिमकौ).]

22 T1 om. 22^a (cf. v. l. 19). — 23) K1, 4, 4 N1, 4 V B D T1 (second time) G1, 4 (both both times), 4 (first time) M1 प्राप्ता (for चैव). T1 G1 (both second time) संग्रामाश्चैव बहवो; G1 (both times) संग्रामे बहवश्चैव.— 24) T1 G1 (both first time) परिक्षयाः (for -वरं). T1 (second time) नरवाजिरक्षयाः; G1 (first time) M1 घोरा दानवराक्षसाः. — G1 (first time) om. 22^a 22^a. — 25) S1 चासुना; T1, 4 G1, 4, 4 (all second time) रिपवः (for च नृपाः). D1 हताश्चैव नृपाः सर्वे. — 26) K1, 4 D1 D1, 4, 4 तज्जयम् (for तद्रूपम्). B1 D1, 4 (first time) उत्तमम्. T1, 4 G1 (all both times), 4, 4 (both times), 4, 4 (both second time) जम्बवम् (for जम्बुतम्). — 27) Bom. Poona eds. G1 (ed.) जनमेजयास्य युद्धेषु (hypermetric). — 28) D1 T1 वर्णितं; T1, 4 G1, 4 (all second time) वर्णिता (for कथितं). T1, 4 G1 (all first time), 4, 4 M1, 4 मया (for पुरा). K1, 4, 4 N1, 4 V B D1 D1, 4, 4 (first time) G1 (second time), 4 (first time) M1 यथा ते वर्णिता (N1 V1 B D1 D1 G1 'तं') मया.

Colophon. T1 missing. — Mention of the Epic : D1, 4. — Mention of Khila : K1, 4 N1 V B D1, 4 D1, 4, 4 (both times). — Sub parvan : D1 पारिजात. — Adhy. name : K N V B D1 D1, 4, 4 (first time) बासुदेवमाहात्म्यम्; T1 G1 (both first time) बासुदेवमाहात्म्यकथनम्; T1, 4 G1, 4 (all second time) मगवत्कीडा-जुवर्णनम्; M1 विष्णोः कर्मानुकीर्तनम्. — Adhy. no. (figures, words or both) : K1 168; N1 V1 173; V1 172; V1 D1 171; D1 164; D1 G1 179; D1 169; T1 G1 (both first time) 183; T1 G1 (both second time) 243; T1 G1 (both first time) 185; T1 G1 (both second time) 245; T1 (first time) 152; T1 (second time) 223; G1 (first time) 123; G1 (second time) 246; G1 (first time) M1 184; G1 (second time) 244; M1-4 148. — Sloka no. : K1 28; D1 D1 23; D1, 4 21.

१०६

जनमेजय उवाच ।

कर्माण्यपरिमेयानि श्रुतानि द्विजसत्तम ।
 त्वत्तः श्रुतवतां श्रेष्ठ वासुदेवस्य धीमतः ॥ १
 यच्च तत्कथितं पूर्वं बाणं प्रति महासुरम् ।
 तदहं श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण तपोधन ॥ २
 वासुदेवेन स कथं बाणः संख्ये पराजितः ।
 संख्यो द्वंद्वयुद्धार्थी जीवन्मुक्तः कथं च सः ॥ ३

वैशंपायन उवाच ।

शृणुष्वावहितो राजन्कृष्णस्यामिततेजसः ।
 मनुष्यलोके बाणेन यथाभूद्विग्रहो महान् ॥ ४
 वासुदेवेन यत्रासौ रुद्रस्कन्दसहायवान् ।
 बलिपुत्रो रणश्लाघी जित्वा जीवन्विसर्जितः ॥ ५
 यथा चास्य वरो दत्तः शंकरेण महात्मना ।
 नित्यं सांनिध्यता चैव गाणपत्यं तथाक्षयम् ॥ ६

C 9915
B 2. 116. 10
P 2. 116. 10

106

☞ This adhy. is missing in Ts (cf. v. l. 99. 21).

1 After the ref., N (except Ś1 Ñ1) T4 G4. 4 ins. :

1144* मूय एव महाबाहोर्वदुसिंहस्य धीमतः ।

* [K4 V1 B1 D4 G4 द्विजश्रेष्ठ (for महाबाहोर्).]

—^a) D4 [अ]प्रति- (for [अ]परि-). —^b) T4 श्रुत्वा तु (for श्रुतानि). Ñ4 V4 मुनि- (for द्विज-). —^c) G1. 4. 4 आवयतां (for श्रुतवतां). — Ñ4 om. 1^a-2^a.

* 2 Ñ4 om. 2^a (cf. v. l. 1). —^a) Ś1 ते तत्; K1. 2. 4 V1. 3 Dn D1-3 G4. 4 त्वया; K4 Ñ1. 3 V4 B1. 3 D4 एतत् (for च तत्). —^b) T4 G1 महारणम् (for 'सुरम्'). —^c) V4 तपोनिधे (for 'धन'). — Dn ins. after 2: V4 after 3:

1145* कथं च देवदेवस्य पुत्रत्वमसुरो गतः ।

Dn V4 cont.: Ñ4. 3 V1. 3 B D4 D4 (marg.). 4 T4 G4. 4 ins. after 2:

1146* बोऽभिगुप्तः स्वयं ब्रह्मव्याकरणे महात्मना ।

सहवासं गतेनेह सगणेन गुहेन च ॥

बलेर्बलवतः पुत्रो ज्येष्ठो भ्रातृशतस्य यः ।

वृत्तो बाहुसहस्रेण दिव्यास्त्राभारिणः ।

असंख्यैश्च महाकायैर्मयाशतसहैर्बलैः ॥ [5]

[(L. 1) Ñ4 गुहेन च (for महात्मना). — (L. 3) G4 -शतमियः (for 'स्य यः'). — (L. 5) Ñ4 V1. 3 असंख्यैश्च (for 'लक्षैश्च'). Ñ4 -शतैर् (for -सहैर्). Ñ4. 3 (marg.) V4 D4 महा (Ñ4 माया) जीव्यपराक्रमैः; B4 Dn4 महामायाशतैर्बलैः; Dn1 महाबाणाशतैर्बलैः; D4 महाबलशतैर्बलैः (for^b).]

Ñ4 V4 D4 cont.:

1147* माबाहवतर्बलैर्देवैर्मरामिभिरर्चितः ।

[Ñ4 देवो (for देवैर्). V4 अर्चितैः (for 'तः').]

3 ^a) K4 V4 B4. 3 संख्ये बाणः (by transp.); D4 रणे बाणः. — Ñ1 om. (hapl.) 3^a-5^a. —^a) Ś1 स नष्टो (for संख्यो). Bom. Poona eds. G(ed.) चैव (for द्वंद्व-). K1 -युद्धे च (for -युद्धार्थी). K4 सुसंख्योऽथ युद्धार्थी. —^a) K4 त्यक्तः (for मुक्तः). D4 च संस मे; D4 कथंचन (for कथं च सः). — After 3, V4 ins. 1145*.

4 Ñ1 om. 4 (cf. v. l. 3).

5 Ñ1 om. 5 (cf. v. l. 3). —^a) D4 स तथा (for यत्रासौ). —^a) K4. 4 D4 रणे; Ñ4 बल- (for रण-). D4 बलेः पुत्रो जितश्लाघी. —^a) K1 D4 जीवन्निस्त्वा (by transp.).

6 ^a) Ś1 यदा; K1 T4 G4. 4 M1. 3 तथा (for यथा). K4 [ए]व (for च). — K4 V4 B4 D4 (before corr.) T1 G4 M4 (second time). 4 repeat 6^a after 1148*; Ñ4 D4 M4. 3 (first time) repeat it after line 13 of 1148*. —^a) K4 (first time) V1 M4 (second time). 4 (both times) -सांनिध्यतां (for 'ता'). T1 (first time). 3 G1. 3 (first time). 4 नित्यं सः T1 G4 'त्यसां' निध्यमप्य (T4 'मास'स्य; T1 G4 (both second time) नित्यसांनिध्यमपि च. —^a) T1 (both times). 3 G1. 2. 3 (both times). 4 M [ए]व च (for [अ]क्षयम्). — K1-3 Ñ4. 3 V1. 3 B1. 3 D T2. 4 G1. 2. 4. 5 M1. 2. 4 ins. after 6: K4 V4 B4 D4 T1 G4 M4 (second time) after the first occurrence of 6^a :

1148* यथा बाणस्य तद्युद्धं जीवन्मुक्तो यथा च सः ।

यथा च देवदेवस्य पुत्रत्वं सोऽसुरो गतः ।

यदर्थं च महद्युद्धं तत्सर्वमखिलं शृणु ॥

इह्वा वपुः कुमारस्य क्रीडतोऽस्य महात्मनः ।

बलिपुत्रो महावीर्यो विस्मयं परमं गतः ॥ [5]

तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना तपश्चन्द्रं सुरारुणम् ।

रुद्रस्याराधनार्थाय यथास्य स्यामहं सुतः ॥

ततोऽलपयदात्मानं तपसा सोऽसुरोत्तमः ।

देवश्च परमं तोषं जगाम च सहोमया ॥
नीलकण्ठः परां प्रीतिं गत्वा चासुरमब्रवीत् । [10]
वरं वृणीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वर्तते ॥
अथ बाणोऽब्रवीद्वाक्यं देवदेवं सनातनम् ।
देव्याः पुत्रत्वमिच्छामि त्वया दत्तं त्रिलोचन ॥
शंकरश्च तथेत्युक्त्वा रुद्राणीमिदमब्रवीत् ।
कनीयान्कार्तिकेयस्य पुत्रोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥ [15]
यत्रोत्थितो महामेनः सोऽग्निजो रुधिरं पुरे ।
तत्रोद्देशे पुरं चास्य भविष्यति न संशयः ॥
नाम्ना तच्छोणितपुरं भविष्यति पुरोत्तमम् ।
मयाभिगुप्तं श्रीमन्तं न कश्चित्प्रसहिष्यति ॥
ततः स निवसन्बाणः पुरे शोणितमाह्वये । [20]
राज्यं प्रकाशते दिव्यं क्षोभयन्सर्वदेवताः ॥
अथ वीर्यमद्रोस्मिक्तो बाणो बाहुमहस्रवान् ।
अविन्तयन्देवगणान्युद्धमाकाङ्क्षते सदा ॥
ध्वजं चास्य ददौ प्रीतः कुमारो ह्यग्निनेजसम् ।
वाहनं चैव बाणस्य मयूरं दीप्तनेजसम् ॥ [25]
न देवा न च गन्धर्वा न यक्षा न च पक्षगाः ।
तस्य युद्धे व्यतिष्ठन्त देवदेवस्य तेजसा ॥
स्यम्बवेनाभिगुप्तश्च द्रपोस्मिक्तो महासुरः ।
भूयो भृगयते युद्धं शूलिनं सोऽभ्यगच्छत ॥

[(L. 1) K₂ T₁ 2 G₁ 1 M बाणेन (for बाणस्य). — (L. 2) K₂ D₂ यथा देवता पुत्रत्वं सोऽमो गत्वन्पुत्रा. — (L. 3) K₁ D₂ 4 नददं (for दं). K₂ मे (for व). D_n D₂ 2 5 T₁ महायुद्ध (for महयुद्ध). V₂ मयै नद (by transp.) D₂ निनिर्ल (for नं). — (L. 4) K₂ om. line 4th. K₁ D_n D₁ G₂ मनः (for नपु). — (L. 5) K₁ 2 V₂ B₂ D₂ 1 6 बनेः (for बलि-). — (L. 6) D₂ (marg. as above) यस्य (for सस्य). K₂ Ñ₂ V₁ 3 B₁ 2 D₂ तद्रोषजः ; T₁ 2 G₁ M अयो (for (for समु)). D₂ कर्तुं (for चर्तुं). K₂ Ñ₂ V₁ B₁ 2 D_n D₂ T₂ सुदक्षरम् ; K₁ V₂ 3 B₂ D₂ 3 5 6 सुदक्षरम् ; Ñ₂ सुद- स्तरम् (for सुदक्षरम्). — (L. 7) Ñ₂ V₁ देवस्य ; T₂ यथा च ; G₂ यथायः (for 'स्य'). K₁ 2 4 D_n D₂ (marg.) D₁ 4 देवस्य च (K₁ D₁ स्यां) यथा सुतः ; Ñ₂ B₁ देवस्याहं यथा सुतः ; D₂ देवस्य स्याद्यथा सुतः ; T₁ 2 G₁ 2 4 तस्याहं तु यथा सुतः ; M एतस्याहं यथा सुतः (for 'ह'). — (L. 8) G₁ 5 M₂ 3 स्नापयद्. K₁ Ñ₂ V₂ 3 D_n D₁ 5 आधते च यथात्मानं ; G₁ तनेऽस्नापयत्यर्थं (for 'ह'). Bom. Poon eds. तपसा आधते च सः ; G(ed.) 'मा आधयेतसः (for 'ह'). — After line 8, D₂ T₁ 2 G₁ M Bom. Poon eds. G(ed.) ins. :

1148A* आराध्य च जगन्नाथं शंकरं वृषवाहनम् ।
शूलिनं भस्मादिधातुं गिरिवासरतं सदा ॥
जटिनं मुण्डिनं नित्यं व्यक्षं गिरिसुताश्रयम् ।

तुष्टाव देवमीशानं वरेण्यं वरदं शिवम् ॥

बाणः ।

नमस्ते भस्मादिधातुं शूलिने ते नमो नमः । [5]
नमो विरूपरूपाय इमशाननिरताय च ॥
हराय हरिरूपाय शंकराय नमो नमः ।
नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष व्याघ्रचर्मनिवासिने ॥
नमस्तुभ्यं देवाय नम्राय विकटाय च ।
ज्ञानपदायिने तुभ्यं योगिने यतयेतसे ॥ [10]
नम आषाय बीजाय वृषाय वृषरूपिणे ।
नमो धोराय धोराय धोरधोराय ते नमः ॥
धोरप्रियाय धोराय रुद्राय वृषणाय च ।
वृषस्कन्धाय मोषाय गदिने मङ्गिने नमः ॥
मुण्डायाथ विरूपाय वानदेवाय ते नमः । [15]
नमो दक्षमन्त्राय भगनेश्वराय च ॥
नमः स्मरपिताय गृहपित्रे नमो नमः ।
नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं द्वीपचर्मनिवासिने ॥
नमो नमः पशुपते सर्वोन्मत्सर्वभावन ।
मनोरथो जगन्नाथ पूर्यतां तव भावनान् ॥ [20]
एवं स्तुतो जगन्नाथः शूली वृषभकेतनः ।

[(L. 1) T₁ G₂ आराध्य जगतां नाथं (for 'ह'). G₂ शंकरं वृषमच्छत्रम् (for 'ह'). — (L. 2) T₁ 2 G₂ M₂ शिवः ; M₁ 2 4 शिवः (for शिवः). — (L. 3) D₂ जटिनं (for 'नं'). M₂ 4 व्यक्षं गिरिसुताश्रयम् (for 'ह'). — (L. 4) T₁ M₁ शिवम् (for देवम्). T₁ 2 G₁ 2 4 शिवम् ; M हरम् (for शिवम्). — M₁ 2 4 om. the ref. — (L. 6) M₁ नमो नमो विरूपाय (for 'ह'). G(ed.) नित्यं (for नित्यं). — D₂ om. lines 7-9. G₂ om. lines 7-12. — (L. 7) T₁ M₂ हरः ; T₂ G₂ शिवः (for शिवः). — (L. 10) M नित्यं (for तुभ्यं). — (L. 13) T₁ शूडाय (for रुद्राय). G₁ 4 ह्रस्वाय विषणाय च (for 'ह'). — (L. 18) T₁ G₂ M₁ द्विपः (for द्वीपः). — (L. 19) G₂ नमः पशुपते सर्वं (for 'ह'). — (L. 20) D₂ मनोरथं (for 'रथ'). T₂ G₁ 2 सासनात् (for मत्त').]
— (L. 9) V₁ 3 B₂ 3 D₂ 1 तस्य परं (for च परमं). K₂ देवश्च परमप्रीतो ; D₂ D₁ 2 G₁ 2 3 M₂ 3 अनीव परमप्रीतो (G₂ 'मां प्रीति') (for 'ह'). K₁ 2 D₁ 6 T₁ 2 G₁ 2 3 M₂ 3 जग- माशु ; D₂ आजगाम (for जगाम च). — (L. 10) K₂ Ñ₂ V₁ 3 B₂ 3 D₂ श्रीकण्ठश्च (for नीलकण्ठः). T₁ 2 G₁ 2 3 M श्रीकण्ठः परमां प्रीति (for 'ह'). K₂ V₂ B₂ D₂ T₂ G₂ 3 M [अ] परमथ (for चामरम्). — K₂ T₂ G₂ om. (hapl.) lines 11-14. — Before line 11, D₂ ins. ईश्वरः. — (L. 11) T₁ वरय (for वृणीष्व). — (L. 12) K₂ T₁ G₂ 4 5 M मही- जसम् ; G₁ महेश्वरम् (for सनातनम्). — Before line 13, D₂ ins. बाणः. — (L. 13) K₂ T₁ G₁ 5 M देव (for देव्याः). K₂ B₂ (marg.) T₁ 2 G₂ 4 5 M₂ 4 तव गन्तुं (K₂ M₂ 4) After line 13, Ñ₂ D₂ M₂ 3

स रुद्रमग्निगम्याथ प्रणिपत्याभिवाद्य च ।
 बलिपुत्रुरिदं वाक्यं पप्रच्छ वृषभध्वजम् ॥ ७
 असकृभिर्जिता देवाः ससाध्याः समरुद्रणाः ।
 मया बलमदोत्सेकान्तसैन्येन तवाश्रयात् ॥ ८
 ते पराजयसंत्रस्ता निराशा मत्पराजये ।
 नाकष्टमुपागम्य निवसन्ति यथासुखम् ॥ ९
 सोऽहं निराशो युद्धस्य जीवितं नाद्य कामये ।
 अयुध्यतो वृथा क्षेपां बाहूनां धारणं मम ॥ १०

(first time) repeat 6th. While Ds₁ (marg.) ins. after line 13 :

1148B* देहि बाणसदमं मे देवेभ्यश्चायवध्यताम् ।

. -- (L. 15) T₁ परि- (for प्रति-). -- (L. 16) D₁ इमिनो (for 'जो'). -- (L. 17) V₁ T₂ G₁. 3-5 M तस्य (for वास्य). D₂ पतञ्जलं पुं बाण (for ' '). -- T₁. 2 G₁. 3. 4 M om. lines 18-21. G₂ om. line 18. -- (L. 18) T₂ G₂ न संशयः (for पुरोत्तमम्). K₂ ततः कृत्यानि गमिष्यन्ति (for ' '). -- N₂ om. line 19. -- (L. 19) G₂ तथा (for मया). D₂ D₂-1 नु कश्चिद्वदन्तिष्यति (for ' '). -- (L. 21) D₂ प्रशासयद् ; D₂ प्रशास तद् (for प्रशासने). N₂ V₁. 2 B₁ D₂ G₂ नित्यं (for दिव्यं). K₂ V₃ B₂. 3 D₂ D₂ प्रा (K₂ V₃ प्र) शासदृशिः राज्ञ्यं ; G₂ राज्ञ्यं प्रशासदृशेण (for ' '). G₂ नृप्यन्ते (for क्षो ' न्). -- (L. 22) Bom. Poona eds. (G₂ ed.) अवतीर्य (for अथ कीर्तय-). K₂ V₃ B₂. 3 D₂. 6 T₁. 3 G₁-4 M ततो (V₃ B₂. 3 D₂ अथ) देववरोत्सिक्तो (for ' '). -- (L. 23) K₂ N₂ V₃. 2 B₂ D₂ D₂ G₂ अचिन्तयद् ; D₂ M अवाचयद् ; T₁ G₂-5 ववाधेऽयं (for अचिन्तयन्). T₂ G₁ ववाधे यादवगणान् (for ' '). D₂ आकाङ्क्षते. K₂ यदा (for मुदा). -- B₂ reads lines 24-25 after line 29. -- (L. 24) G₂ ततः (for इतो). T₄ वीरः (for प्रीतः). K₂ [अ]ति ; K₂ [अ]ति- (for [अ]भि-). T₁ G₂ कुमारस्यातिनेत्रसः ; G₁. 4 रस्यामितो जगः (for ' '). -- T₂ G₂ om. (hapl.) line 25. -- (L. 25) K₂ B₁ तथा दिव्यं ; G₂ M च कुमारस्य (for [ए]व बाणस्य). D₁ मातुं (for मं). -- (L. 26) D₂ राक्षसाः ; G₂ M किनराः (for पन्नगाः). K₁. 2 D₂ न च यश्च न राक्षसाः (K₂ पन्नगाः) (for ' '). -- (L. 27) K₂ कदापि जनमेजय (for ' '). -- (L. 28) V₁ B₁ सौ ; T₁. 2 G₂ M स (for च). G₂ महाबलः (for 'मृगः'). -- (L. 29) K₂ यावद् ; T₁ युद्धात् (for युद्धं). K₂ त्रेलोक्ये नाधिगच्छति ; K₂ युद्धं क्षुब्धमभ्यगात् ; N₂ V₃ B₂. 3 किञ्चिन्नमभागम् ; D₂ T₁. 2 G₂ M त्रेलोक्ये नाभ्य (D₂ G₁. 2. 4. 5 M₂ 'व्य' मच्छत (for ' ').]

7 *) T₂ G₁ कृत्वादि- ; M₁-3 कृत्वादि- (for 'मभि-). G₂

तद्ब्रूहि मम युद्धस्य कश्चिदागमनं भवेत् ।
 न मे युद्धं विना देव रतिरस्ति प्रमीद मे ॥ ११
 ततः प्रहस्य भगवानब्रवीद्वृषभध्वजः ।
 भविता बाण युद्धं ते तथा तच्छृणु दानव ॥ १२
 ध्वजस्यास्य यदा भङ्गस्तत्र तान भविष्यति ।
 स्वस्थाने स्थापितम्याथ तदा युद्धं भविष्यति ॥ १३
 इत्येवमुक्तः प्रहसन्बाणः सुबहुशो मुदा ।
 प्रसन्नवदनो भूत्वा पादयोः पतितोऽब्रवीत् ॥ १४

C 9838
B 2. 116. 32
P 2. 116. 32

-संगम्य (for -गम्याथ). -- ⁶) T₂ G₁. 3-4 प्रमाद्य (for [अ]भि-वाद्य). -- ⁷) K₂ बलिपुत्र (for 'सुनुर'). -- ⁸) T₂ G₂ M उवाच (for पप्रच्छ).

8 Before 8, K₂ D₂ G₂ ins. बाण उवाच. -- ⁹) T₂ च (for the second म-). -- ¹⁰) K₁-3 N₂. 2 V₁ B₁. 2 D₂ T₁ G₁. 5 M₁. 4 मया मदबलोत्सेकान्. -- ¹¹) N₂ मत्सैन्येन ; N₂ V₁ B₁ मत्सैन्याश्च ; D₁. 5 'न्या हि (for 'न्येन). T₁ त्वदाश्रयात् (for तवा). -- After 8, K₁. 4 N₂. 3 V₁. 2 B₁ D₂ (except D₂) ins. :

1149* इमं देवां समागम्य वसन्ति स्म पुरे सुखम् ।

9 K₂ om. 9. T₂ om. 9-10. -- ¹²) G₁ उपारुह्य ; G₂ 'कम्य (for 'गम्य). K₂ D₂ नाकष्टे समागम्य .

10 T₂ om. 10 (cf. v. 1. 9). -- ¹³) T₁ G₁. 3. 4 M विभवं ; G₂ विभवान् (for जीवितं). D₁. 5 [अ]थ ; D₂ [ए]व (for [अ]थ). V₁ काङ्क्षते (for कामये). -- ¹⁴) V₃ यथा ; D₂ हर (for वृथा). S₁ क्षेतद् ; K₁ येषां ; D₂ वृथा (for (for क्षेपां). -- ¹⁵) G₂ धारणा (for 'णं). S₁ मृधे (for मम). V₁ बाहूनां मम धारणम् ; G₁ धारणं नाभिकामये .

11 ¹⁶) K₁. 4 कस्यापि ; T₂. 4 G₁. 2. 4 किञ्चिद् (for कश्चिद्). -- ¹⁷) G₂ एति (for अस्ति).

12 ¹⁸) K₂ ब्रवीषि ; T₁. 2 G₂. 4 ब्रह्मविद् (for अभवीद्). -- Before 12th, D₂ ins. सितिकण्ठः. -- ¹⁹) B₂ D₁. 3 T₂ द्वे (for ते). -- ²⁰) K₁ N₂. 2 V₂ D₂ D₂ M₂-4 यदा ; K₂. 4 B₁ D₁. 5 T₁. 4 G₂. 3 यथा ; K₂ D₂ तदा (for तथा). T₁. 2 G₂-3 M शत्रुहन् (for दानव). D₂ दारुणं चैव दानव .

13 ²¹) S₁ राजन् ; G₁ M₂ तावद् (for तात). -- ²²) S₁ K₂ स्वे (for स्व-). D₂ इति स्थितस्य ; D₂ प्रापि (for स्थापि). K₂ स्वयं स्थानेऽपि तस्याथ. -- ²³) D₂ D₂ अवाप्यसि (for भविष्यति). D₂ महयुद्धमवाप्यसि .

14 ²⁴) S₁ तदा (for मुदा). -- ²⁵) N₂ V₁ B₁. 3 D₂ D₂ बाणः (for मृत्वा). -- ²⁶) T₁. 2 G₁-3 प्रणतो (for पतितो).

C 9839
B 2. 116. 32
P 2. 116. 32

दिष्ट्या बाहुसहस्रस्य न वृथा धारणं मम ।
दिष्ट्या सहस्राक्षमहं विजेता पुनराहवे ॥ १५
आनन्दजाश्रुपूर्णाभ्यां नेत्राभ्यामरिमर्दनः ।
पञ्चाञ्जलिशर्तुर्देवं पूजयन्पतितो भुवि ॥ १६
महेश्वर उवाच ।

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ बाहूनामात्मनः स्वकुलस्य च ।
सदृशं प्राप्स्यसे वीर युद्धमप्रतिमं रणे ॥ १७
एवमुक्तस्ततो बाणस्त्यम्बकेन महात्मना ।
हर्षेणाभ्युत्थितः शीघ्रं नत्वा स वृषभध्वजम् ॥ १८
शितिकण्ठविसृष्टस्तु बाणः परपुरंजयः ।
ययौ स्वभवनं येन यत्र ध्वजगृहं महत् ॥ १९

तत्रोपविष्टः प्रहसन्कुम्भाण्डमिदमब्रवीत् ।
प्रियमावेदयिष्यामि भवतो मनसोऽनुगम् ॥ २०
इत्येवमुक्तः प्रहसन्बाणमप्रतिमं रणे ।
प्रोवाच राजन्किं त्वेतद्रक्तुकामोऽसि मत्प्रियम् ।
विस्मयोत्फुल्लनयनः प्रहर्षादिव सत्तम ॥ २१
शितिकण्ठप्रसादेन स्कन्दगोपायनेन च ।
कश्चिन्नैलोक्यराज्यं ते व्यादिष्टं शूलपाणिना ॥ २२
कश्चिदिन्द्रस्तव भयात्पातालमुपयास्यति ।
कश्चिद्विष्णुपरिश्रासं विमोक्षयन्ति दितेः सुताः ॥ २३
यस्य चक्रभयत्रस्ता वसन्ति सलिलाशये ।
कश्चिच्छार्ङ्गगदापाणेः स्थितस्य परमाहवे ।

15 ¹) T₁. 2 G₂. 3 M मिथ्या (for वृथा). D₂ धरणे;
T₁. 2 धारणा (for 'ज').

16 ¹) K₂ B₂ आनन्दजाश्रुपूर्णाभ्यां; G₁ आनन्देनाश्रु-
— ²) K₂ G₂ -मर्दनम् (for 'नः'). — ³) K₂ पञ्चाञ्जलिः; T₁
G₂ वदाञ्जलिः (for पञ्चा). T₂ G₁. 4. 5 M वदाञ्जलिः शनै-
र्देवं. — ⁴) Ś₁ पूजयानः पुनः पुनः; T₁. 2 G₁-4 M 'वक्षप-
तपुनः.

17 K₂ महेश; K₂ G₂ ईश्वर; B₁ देव; B₂ शिव; D₂. 5
महारेव (for महेश्वर). — ¹) Ś₁ K₁. 1 V₂ D₂ T₂ G₂. 5 च
(for स्व). — ²) K₂ पुत्र (for वीर). — ³) K₂. 3 N₂
(marg. as in text) V₂ B D₂ D₂ महत् (for रणे).

18 Before 18, K₁. 2. 4 N₁ V B D ins. वैशांपायनः.
— ¹) Ś₁ हर्षाद् (for हर्षेण). N₁ [ज]वस्थितः; T₂ [ज]म्ब-
स्थितः; Bom. Poona eds. [ज]स्युत्थितः (for [ज]भ्युत्थितः).
— ²) Ś₁ जवाप्य; K₂ N₂ V₂ B₂ D₂ पूजयन्; T₂ G M
प्रणम्य (for नत्वा स).

19 ¹) Ś₁ निविष्टः; D₂ -निस् (for -त्रिस्). — ²) D₂
पुरंदरः (for बाणः पर-). T₁. 2 G₁. 1-5 M बाणः परमदुर्जयः.
— ³) K₁. 2. 4 N₂. 3 V₁. 2 D₂ D₁. 2. 4. 5 T₂ G₂ तत्र; B₂
हृष्टो; D₂ G₂ वीतो; T₂ G₁. 2. 4 वेगाद् (for येन). Ś₁ वयौ
स्वभवनायैव; K₂ V₂ B₁. 2 D₂ D₂ ययौ स्वमेव भवनं. — ⁴)
T₂ -रयं (for -गृहं).

20 M₂ om. (hapl.) 20¹-21¹. Before 20¹, D₂ ins.
बाणः. — ¹) K₂ B₂ प्रियमावेदयाम्येव. — ²) K N₁ V B
D (except D₂) भवतो यम्मनोनुगम्; Bom. Poona eds.
G (ed.) भवतो यम्मनोनुगम्. — After 20, D₂ T₁. 2 G₁-3.
M₁-3 ins.;

1150¹ येनाहमिह संप्राप्तः कुम्भाण्डं दृष्टुं मे वचः ।

21 M₂ om. 21¹ (of. v. l. 20). — ¹) K₁ D₂ प्रोवाच
बाण किमिदं. — ²) Ś₁ V₁. 2 B₂ D₂ मे प्रियम्; K₁ P₂ मां
प्रिं; N₂ वयिं; D₂ तयिं; T₁. 2 G₁. 2. 4 M सांप्रतम्; G₂
[ज]तिप्रियम् (for मत्प्रिं). K₂ वक्तुमर्हसि मे प्रियम्. — ³)
K₁ D₂ D₂ G₂ दैत्य- (for इव). K₂ N₁ V₁. 2 B D₂ D₁. 2. 4
-भाषसे; D₂ संमतः (for सत्तम). D₂ हर्षबाणैस्त्यसत्तमः.
— After 21, N (except Ś₁) T₂ G₂ ins. :

1151¹ स्वतस्तच्छ्रोतुमिच्छामि वरं किं कथयानसि ।

[K₁ D₂ त्वद्वचः (for स्वतस्तच्). K₂ वेत्तुम् (for श्रोतुम्).
K₁ D₂ वक्तिचिह्नः; K₂ D₂ वरं क (for वरं किं).]
N₁ V B₂ D₂ D₂. 5 T₂ G₂ cont. :

1152¹ देवदेवप्रसादानु स्कन्दस्य च महात्मनः ।

ईप्सितं किं त्वया प्राप्तं तन्मे ब्रूहि महासुर ॥

[(L. 1) D₂ -प्रसादेन (for 'दातु'). — (L. 2) D₂ यत्
(for किं).]

22 ¹) D₂ देवदेव- (for शितिकण्ठ-). G₂ स्वप्नसादेव
दैत्येन्द्र. — ²) G₂ तच्च (for कश्चित्). D₁ -राष्ट्रं (for -राज्यं).

23 N₁ B₁ D₂ T₁ G₂ om. 23. N₂ om. 23¹. B₂ T₂
G₂. 4 transp. 23 and 24. — ¹) K₁ D₂ दृष्टुम्; D₂
विष्णोः (for विष्णु-). Ś₁ -भयत्रस्ता; K₁. 2. 4 N₂ B₂ D₂
D₂ -भवं प्राप्तं; T₂ -भयत्रासाद्; M₁. 3 -भयात्रासं (for
-परित्रासं).

24 G₂ om. 24-25. B₂ T₂ G₂. 4 transp. 23 and
24. — ¹) K₂. 4 D₂ D₁. 2 G₁. 2 जस्य (for यस्य). K₁ D₂
-भयात्रासाद्; N₂ (marg.) V₁. 2 -परित्रस्ता; D₂ M₂

न विष्णोर्भयसंश्रयात्प्रयास्यन्ति दिशोऽसुराः ॥ २४
पातालवासमुत्सृज्य कश्चित्तव बलाश्रयात् ।
विबुधावासनिरता भविष्यन्ति महासुराः ॥ २५
बलिर्विष्णुबलाक्रान्तो बद्धस्तव पिता नृप ।
सलिलौघाद्दिनिःसृत्य कश्चिद्राज्यमवाप्स्यति ॥ २६
दिव्यमाल्याम्बरधरं दिव्यस्त्रगनुलेपनम् ।
कश्चिद्वैरोचनिं तात द्रक्ष्यामः पितरं तव ॥ २७
कश्चिन्निभिः क्रमैः पूर्वं हताल्लोकानिमान्प्रभो ।
पुनः प्रत्यानयिष्यामो जित्वा सर्वान्दिवौकसः ॥ २८
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषं शङ्खस्वनपुरोजवम् ।

कश्चिन्नारायणं देवं जेष्यामः समितिंजयम् ॥ २९
कश्चिद्वृषध्वजस्तात प्रसादमुमुखस्तव ।
यथा ते हृदयोत्कम्पः साश्रुबिन्दुः प्रवर्तते ॥ ३०
कश्चिदीश्वरतोषेण कार्तिकेयमतेन च ।
प्राप्तवानसि सर्वेषामस्माकं पार्थिवं पदम् ॥ ३१
इति कुम्भाण्डवचनैश्चोदितः पुरुषर्षभः ।
बाणो वाचमसंसक्तां प्रोवाच वदतां वरः ॥ ३२
चिरात्प्रभृति कुम्भाण्ड न युद्धं प्राप्यते मया ।
तदा मया मुदा पृष्टः शितिकण्ठः प्रतापवान् ॥ ३३
युद्धाभिलाषः सुमहान्देव संजायते मम ।

C 9861
B 2, 116, 32
P 2, 116, 32

-भयाश्रया (for -भयत्रस्ता). — ^δ) K1, 2, 4 Ñ1, 3 V1 B1, 2
D T1 G1 निवसन्ति जलाशये. — ^ε) K1 चैव (for शार्ङ्ग-
— ^δ) K1 D1 तिष्ठन्तः (for स्थितस्य). M स्थितस्य दितिज-
द्विषः. — Ñ1 B1 T1 G1 M1 om. 24°. — ^ε) K1, 2, 4 Ñ1, 3
V B1, 2 D T1, 2 G1, 2, 3 -संश्रया. (for -संश्रयात्). — ^ε)
G1, 3 भविष्यन्ति (for प्रयास्यन्ति). K1, 2, 4 Ñ1, 3 V B1, 2
Dn Ds D1, 2 ० दितेः सुताः (for दिशोऽसुराः).

25. G1 om. 25 (cf. v. 1, 24). — ^δ) D1, 3 बलाश्रयाः
(for 'यात्'). — ^δ) K1 महासुरः ; D1 न संशयः ; T1, 2 G1, 3
दितेः सुताः (for महासुराः).

26 ^α) K1, 4 Ñ1, 3 V1 D (except Ds) T1 G1, 2, 4, 5
पराक्रान्तो ; K1 Ñ1 V1 B1, 2 T1 G1 -पदा ; M -भया (for
-बला). — ^δ) K1 Ñ1 D1 G1 नृपः ; D1 मृषा (for नृप).
— ^ε) T1 G1, 2, 3 विनिःसृत्य (for विनिःसृत्य).

27 ^α) S1 K1 D1, 2, 3 -माल्याम्बर- (for -माल्या). — ^δ)
K1 Ñ1 V1 Dn Ds2 D1, 3 -स्त्रगम्भः ; Ñ1 V1 B1, 2 T1 G1,
2, 4, 5 -गम्भानु ; T1 G1 -माल्यानु (for -स्त्रगनु-). — ^ε)
K1 Ds वैरोचनं (for 'नि'). — ^δ) K1 D1 M1 द्रक्ष्यामि ;
M1, 3 'म' (for 'मः'). S1 द्रक्ष्यामः पुनरागतम्.

28 ^α) G1 M1 त्रिविक्रमैः (for त्रिभिः क्रमैः). K1 जित्वा
(for पूर्व). — ^δ) K1, 4 D1 हताल्लोकं (for ह'). K1 D1 दिव्य-
बाणां महीं प्रभो. — ^ε) S1 K1 पुनः प्रत्याहरिष्यामो ; K1
पुनस्तौ प्रणयि. — ^δ) Ds सर्वः ; G1 तांश्चि (for सर्वान्).

29 ^δ) K1 D1, 2 T1 G1, 2-3 -पुरोगमम् (for 'जवम्').
— ^δ) Ds जयामः (for जेष्यामः). G1 जेष्यामः समितौ
स्थितम्.

30 ^α) M1 तावत् (for तात). — ^δ) K1 ततः ; K1
श्ववत् (for तव). — ^ε) K1, 4 D1, 5 तु (for ते). T1 G1.

3-4 यथा ते हृदयोत्कम्पः. — ^δ) V1 M साश्रुबिन्दुः ; Ds साश्रु-
द्विषः ; T1, 2 G1, 2, 4 स्वेदबिन्दुः ; G1 साश्रुपूर्णः (for 'बिन्दुः').

31 ^α) Ds -घोषेण (for -तो'). — ^δ) K1 V1 G1 कार्ति-
केयेन ते G1 ये न च. — ^δ) T1 G1, 2 प्रार्थितः ; M3 पार्थिवः
(for 'वं'). Ñ1 प्रति (for पदम्).

32 ^δ) K Ñ V B Dn Ds D1, 2, 3-5 T2, 4 G1, 3-4 चो-
(K1 नो) दितः सोऽसुरोत्तमः ; Ds T1 'तः' सोऽसुरेश्वरः. — ^ε)
B1 इति (for बाणो). K1, 2, 3 Ñ1, 3 V B1, 2 Dn Ds D1, 2,
4-6 T1, 2, 3 G1 वाणीम् (for वाचम्). S1 उवाचैनं ; M1, 3
जसंसक्तः ; M3 समासक्तां (for अयं'). K2 बाणो मदबलोत्सिक्तः ;
Ds बाणो वाणीमसंयुक्तां. — ^δ) S1 कुम्भाण्डं हृष्टमानसः ; T1, 3
G1, 3-5 प्रोवाच बलिजं तदा. — S1 B1 Ds T1 ins. after 32
and T1, 2 G1 M ins. after 1153* an addl. colophon
[Mention of Khila : B1. — Adhy. name : B1 Ds M
बाणयुद्धम् ; T1, 2 G1, 3 बाणासुरवरलाभः (T1 'दानम्').
— Adhy. no. : T1 G1 244 ; T2 G1 246 ; T3 124 ; G1
247 ; G2 245 ; M1-3 208 ; M4 207]. While, T1, 2 G1
M ins. after 32 :

1153* नीतिमन्तमथामात्यमनयो नीतिमत्तदा ।

Colophon.

[G1 न (for अथ). M4 [आ]मन्तम् (for [अ]मात्यम्). M4
अनयोनोत्तिमत्तरम् (for ^δ).]

33 Before 33, some Mss. ins. बाण उवाच. — ^α)
Ds बाल्यात् (for चिरात्). Ds कुम्भाण्ड (for कुम्भाण्ड).
— ^δ) K1 तद्युद्धं ; D1, 3 युद्धं न (by transp.), S1 K1, 3 V1
B1 Ds D1, 5 यदा ; Ñ1, 3 (marg.) V1, 2 यतः (for मया).
— ^ε) K1, 4 Ñ1 V1, 2 B1 Dn Ds2 D1, 4, 5 T1, 2 G1, 2-3
ततो (for तदा). S1 K2 G1 मुदा मया (by transp.); K1
तदा मया ; G1 मया सदा ; M1 मयासुना. T1 ततो मुदा मया

C 7961
B 2. 116. 52
P 2. 116. 52

अपि प्राप्स्याम्यहं युद्धं मनसस्तुष्टिकारकम् ॥ ३४
ततोऽहं देवदेवेन हरेणामित्रघातिना ।
प्रहस्य सुचिरं कालमुक्तोऽथ वचनं प्रियम् ॥ ३५
प्राप्स्यसे सुमहद्युद्धं त्वं बाणाप्रतिमं महत् ।
मयूरध्वजभङ्गस्ते भविष्यति यदासुर ॥ ३६
ततोऽहं परमप्रीतो भगवन्तं वृषध्वजम् ।
प्रणम्य शिरसा देवं तवान्तिकमुपागतः ॥ ३७
इत्येवमुक्तः कुम्भाण्डः प्रोवाच नृपतिं तदा ।
अहो न शोभनं राजन्यदेवं भाषसे वचः ॥ ३८
एवं कथयतोरेव तयोरन्योन्यमुच्छ्रितः ।
ध्वजः पपात वेगेन शक्राशनिममाहतः ॥ ३९
तं तथा पतितं दृष्ट्वा सोऽसुरो ध्वजमुत्तमम् ।

पृष्ठ ; Ms. : तदात्मना मया पृष्ठः. — After 33, Ds. 3 ins. :

1154* ततोऽहं पतितो मृध्ना देवदेवस्य धीमनः ।

34 °) Dn1 Ds. 3 Ti Ga M1. 4 अभिः (for अपि).
— °) K Ñ V1. 2 B1. 2 Dn Ds D1. 4. 1 Ti. 2. 4 G1. 2-3
वर्धनम् ; G2 कारणम् (for कम्). V3 B3 D3 मनस्तु (D3
म तु) द्विवर्धनम्. — After 34, Ds ins. :

1155* विशतः स मया देव प्राह मां वृषध्वजः ।

35 Ds om. 35^a-36^b. — °) N (except S1; Ds om.)
Ti. 2. 4 G1. 2-3 स्मि (for स्य).

36 Ds om. 36^a (cf. v. 1. 35). — °) V3 B3 D3
बाग प्राप्स्यसि युद्धं त्वं. — °) Ñ2 बाग च ; Ti Ga बाण तु
(for त्वं बाग). S1 बाणाप्रतिमं रणे ; V3 B1 D3 महदप्रतिमं
भुवि. — °) D3 यदा ते ध्वजभङ्गः स्यात्तदा तात भविष्यति.
— After 36, N (except S1 K2 D3) Ti. 2. 4 G ins. :

1156* तदा त्वं प्राप्स्यसे युद्धं सुमहद्विनिमग्नम् ।

37 °) G2 पुनरेव (for भगवन्तं). V2 भवन्तं वृषध्वजम्.
— °) D3 पादौ (for देवं).

38 °) D3 एवमुक्तस्तु कुम्भाण्डः. — °) K2 प्राह तं (for
प्रोवाच). D1 G1. 4. 3 वचनं (for नृपतिं). — °) M1-3
एतत् (for एवं). D3 नृप (for वचः).

39 °) K1. 3. 4 Ñ2. 3 V1. 2 D (except D3) Ti. 2. 4
G1. 2. 3 तत्र (for एव). — °) K2 D3 उत्थितः (for उत्थिष्ठः).
— °) D3 हतो यथा (for समाहतः).

40 Gs om. (hapl.) 40^a-41^b. — °) G1. 5 तदा (for
तथा). — °) S1 T2 सोऽसुरो ध्वजसत्तमम्. — °) D1 मेमे

प्रहर्षमतुलं लेभे मेने चाहवमागतम् ॥ ४०

ततश्चकम्पे वसुधा शक्राशनिममाहता ।

ननादान्तर्हितो भूमौ वृषदंशो जगर्ज च ॥ ४१

देवानामपि यो देवः सोऽप्यवर्षत वासवः ।

शोणितं शोणितपुरे सर्वतः पुरमन्तिकात् ॥ ४२

सूर्यं भित्त्वा महोल्का च पपात धरणीतले ।

स्वपक्षे चोदितः सूर्यो भरणीं समपीडयत् ॥ ४३

चैत्यवृक्षेषु सहसा धाराः शतसहस्रशः ।

शोणितस्यास्रवन्धोरा निपेतुस्तारका भृशम् ॥ ४४

राहुरग्रसदादित्यमपर्वणि विशां पते ।

लोकक्षयकरे काले निर्घातश्चाभवन्महान् ॥ ४५

दक्षिणां दिशमास्थाय धूमकेतुः स्थितोऽभवत् ।

(for लेभे).

41 Gs om. 41^a (cf. v. 1. 40). — °) K2 D1 चकम्पे
(for 'म्पे). Ds. 3 पृथिवी (for वसुधा). — °) S1 तदा च
(for ननाद). — °) S1 नृपदंशो ; Ñ2 वृषो भूमौ (for वृष-
दंशो). Ds भूतवर्गश्च दारुणम्. °) Cn : वृषदंशः विहातः । °)

42 °) K2 V2 D3 अभ्यवर्षत (for 'स्प'). — °) S1
शोणितं (for शोणितं). — °) Ds. 2 Gs परम् (for पुरम्).
D3 सर्वतः परमं ततः.

43 °) S1 पपातोल्का (for महोल्का च). — °) S1 तदा
तु (for पपात). K Ñ V B3 Dn Ds D1. 2. 4 Ti. 2. 4 G1.
2-3 पृथिवी (for धरणी). — After 43^a, G2 reads 48.
— °) K1. 4 स्वपक्षे ; D2 स्वपक्षः (for स्वपक्षे). D3 स्वयं से
नोदितः सूर्यो. — °) S1 M भरण्यां तु (S1 'णीपु) विशां
पते.

44 °) M जवन्ति चैत्यवृक्षेषु. — °) S1 निपेतुश्च तथा
लताः. — °) K2 धारा (for घोरा). S1 शोणितं मुमुचुर्धोरं ;
K2 तस्यामवन्तत्र. — °) S1 मेघाः शक्रमचोदितः ; G2 M
धाराश्चैव निपेतिरे.

45 °) S1 K Ñ2. 3 V B Dn Ds D1. 4. 1 (sup. lin. as
in text). °) Ti. 2. 4 G [अ]पतत् (for [अ]भवत्). K2 महीम्
(for महान्).

46 M transp. 46^a and 46^b. — °) S1 D2 जातिस्त ;
V2 जात्याश्च (for जात्याश्च). — °) G1 महान् (for अभवत्).
— Gs om. 46^a. — °) Gs जलनिष्क (for जलिनः).

47 °) S1 कुप्पः ; D2 सितः (for श्वेतः). — °) Ti. 2

अनिशं चाप्यविच्छिन्ना ववुर्वाताः सुदारुणाः ॥ ४६
 श्वेतलोहितपर्यन्तः कृष्णग्रीवस्तडिद्युतिः ।
 त्रिवर्णः परिधो भानोः संध्यारागमथावृणोत् ॥ ४७
 वक्रमङ्गारकश्चक्रे कृत्तिकासु भयंकरः ।
 बाणस्य जन्मनक्षत्रं भर्त्सयन्निव सर्वशः ॥ ४८
 अनेकशास्त्रैस्तथ निपपात महीतले ।
 अर्चितः सर्वकन्याभिर्दानवानां महात्मनाम् ॥ ४९
 एवं विविधरूपाणि निमित्तानि निशामयन् ।
 बाणो बलमदोन्मत्तो निश्चयं नाधिगच्छति ॥ ५०
 विचेतास्त्वभवत्प्राज्ञः कुम्भाण्डस्तच्चदर्शिवान् ।
 बाणस्य सचिवस्तत्र कीर्तयन्बहु किल्बिषम् ॥ ५१

बाणः प्रीतमनास्त्वव पपौ पानमनुत्तमम् ।
 दैत्यदानवनारीभिः सार्धमुत्तमविक्रमः ॥ ५२
 कुम्भाण्डश्चिन्तयाविष्टो राजवेशमाभ्ययात्तदा ।
 अचिन्तयच्च तत्त्वार्थं तैस्तैरुत्पातदर्शनैः ॥ ५३
 राजा प्रमादी दुर्बुद्धिर्जितकाशी महासुरः ।
 युद्धमेवाभिलषते न दोषान्पश्यते मदात् ॥ ५४
 महोत्पातभयं चैव न तन्मिथ्या भविष्यति ।
 अपीदानीं भवेन्मिथ्या सर्वमुत्पातदर्शनम् ॥ ५५
 इह त्वास्ते त्रिनयनः कार्तिकेयश्च वीर्यवान् ।
 तेनोत्पन्नोऽपि दोषो नः कश्चिद्गच्छेत्पराभवम् ॥ ५६
 उत्पन्नदोषप्रभवः क्षयोऽयं भविता महान् ।

C 9088
 B 2. 116. 79
 P 2. 116. 79

* G1. 3 गमस्तिभि. (for तडिद्युतिः). — ° K1 त्रिवर्णः; K2 त्रिवर्णः; Ds1 त्रिवर्णं (for 'र्णः'). T1 Gs परिधिर् (for 'धो'). K2 D2 T2. 4 G2. 4. 5 भानुं (for भानोः). G1 त्रिवर्णः परिधिर्भानुं. — ° K2 T2. 4 G1. 2. 3 M संध्यागतम्; Gs वृत्तम् (for 'रागम्'). S1 संध्यायां च समावृणोत्.

48 G2 reads 48 after 43°. — ° S1 चाङ्गारकश्च (for 'क'). — ° T2 G2 M1. 2 सर्वतः (for 'शः'). S1 पीडयानः पुनः पुनः.

50 ° T2. 4 G1. 4 विधानि; Gs मिद्वानु- (for 'विध'). — ° B1 निशम्य सः (for निशामयन्). — ° G2. 2. 4 M1. 2 मदात्सिक्तो (for 'मन्तो'). N (except S1 N1) T4 Gs बाणो मद् (G1 'हा' बलान्मत्तो (Ds 'सिक्तो'). — ° K1 Ds. 4. 5 T1 G1. 2 विस्मयं (for निश्चयं). K2 Vs B1. 2 निश्चयं नाध्यगच्छतः; Ds (marg. after corr.) विस्मयं नाध्यगच्छतः; M विस्मयं नैव जग्मिवान्.

51 ° Gs सत्यभाक् (for स्वभयत्). — ° K2 दर्शनः (for 'दर्शिवान्'). — ° T2 G1. 2. 4 बाणस्य क्षतशस्त्रस्य. — ° S1 V1. 2 B1. 2 चिन्तयन् (' ' कीर्त'). — After 51, K1. 2. 4 N2. 3 V B D T1. 2. 4 G ins. :

1157* उत्पाता ह्यत्र दृश्यन्ते कथयन्तो नशोभनम् ।
 तव राज्यविनाशाय भविष्यन्ति न संशयः ॥
 वयं चाम्ये च सचिवा भृत्या ये च तवानुगाः ।
 वयं वास्यन्ति नखिरासर्वे पार्थिव दुर्नयात् ॥ [5]
 यथा शक्रध्वजतरोः स्वदर्पात्पतनं भवेत् ।
 रणमाकाङ्क्षतो भोहात्तथैव बाणस्य नरैः ॥
 देवदेवप्रसादानु त्रैलोक्यविजयं गतः ।
 उत्सेकादृश्यते नाशो युद्धाकाङ्क्षी नमर्द ह ॥

[(L. 2) N2 V2 ध्रुवं; B1 (marg. as above) ननु (for तव). — (L. 3) Ds गजंश्च (for वयं). Bom. Poona eds. ने (for 'ने'). — (L. 4) G1 मुचिरान् (for न'). — (L. 6) N2. 3 V1 B3 Dn Ds D2 G2 वदन्; Ds वरम् (for रणम्). Ks. 4 D1 वक्रमाकाङ्क्षितो मोहान्; Ds वक्रमाकाङ्क्षितं मो' (for °). Ds नथैवाप्यस्य दर्शनम् (for °). — (L. 7) N2 त्वं (for तु). K1 Ds (sup. lin.) प्रमे; Ks. 4 B3 Ds D1. 4 (marg.). 5. 6 Gs गतम् (for गतः). — Gs repeats line 8 after 53°. — (L. 8) D2 उत्सुको दृश्यते चाम्ये; T1. 2 G1. 2. 4. 5 (both times) उत्सेको दृष्टनाशोऽयं (for °). Ks. 4 Dn3 Ds. 5 ननन्द (for ननर्द').]

52 Before 52, G1. 5 ins. वैशंपायनः. — ° M मद्यम् (for पानम्).

53 After 53°, Gs repeats line 8 of 1157*. — ° Vs Ds2 व्यचिन्तयन् (for अ'). N1 Ds तत्त्वार्थंश्च (for 'र्थ'). — ° S1 N1 Vs B3 तै (Vs त्रि) रूपातनिदर्शनैः; K2 तैरौत्पातिकदः.

54 ° S1 K2 N3 V B D2. 2. 6 मदीकटः (for महासुरः). — ° S1 दोषं (for दोषान्). K1. 2. 4 N V B Dn D1. 4. 5 T1. 2 G1. 2. 4 M1 मन्थते (for पश्यते). K2 Ds Ds बहून् (for मदात्). D2 न दोषान्मन्थते बहून्; Ds स दोषादात्मसंभवात्; T4 Gs न दोषं मन्थते मदात्.

55 ° Ds महोत्पाते (for 'त'). — ° K2 नैतन्; Ds न च; M तच्च (by transp.). — ° Ks दर्शने (for 'नम्').

56 ° Ds हरस् (for इह). — ° T1 ज्ञेयो हि (for अपि दोषो). S1 समुत्पन्नोऽपि नो दोषः; K2 तत्रोत्पद्येन दोषेण.

57 ° K2 नु भवेन्; Ds प्रभवे (for न भवेन्). — °

C 9999
B 2. 116. 79
P 2. 116. 79

दोषाणां न भवेन्नाश इति मे धीयते मतिः ॥ ५७
नियतं दोष एवायं भविष्यति न संशयः ।
दौरात्म्याञ्छपतेरस्य दोषभूता हि दानवाः ॥ ५८
देवदानवसंधानां यः कर्ता भुवनप्रभुः ।
स भवः कार्तिकेयश्च कृतवासो हि नः पुरे ॥ ५९
प्राणैः प्रियतरो नित्यं भवस्य तु गुहः सदा ।
तद्विशिष्टश्च बाणोऽपि भवस्य सततं प्रियः ॥ ६०

एतयोश्च हि को युद्धं कुमारभवयोरिह ।
शक्तो दातुं समागम्य बाणसाहाय्यकाङ्क्षिणोः ॥ ६१
एवं स चिन्तयाविष्टः कुम्भाण्डस्तत्त्वदर्शिवान् ।
स्वस्तिप्रणिहितां बुद्धिं चकार स महासुरः ॥ ६२
ये हि देवैर्विरुध्यन्ते पुण्यकर्मभिराहवे ।
यथा बलिर्नियमितस्तथा ते यान्ति संक्षयम् ॥ ६३

इति श्रीहरिवंशे षडुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥

Ś1 Ñs इति मे दूष(Ñs धार्यं)ते मनः .

58 °) K1 D1 G1 नियतो ; G2 निपात- (for नियतं) .
— G3 om. 58°-61°. — °) Ks तस्य (for अस्य) . — °)
M1-s दोषीभूता (for दोष°) .

59 G3 om. 59 (cf. v. l. 58) . — °) D2 भवतः (for
भुवन-) . — °) Ś1 Ms स भवान् ; K1. 2. 4 Ñ1. 2 (marg.)
V1. 2 Dn D1. 2-s T1 G2 भगवान् ; Ñs D2 प्रभवः ; G2
संभवः (for स भवः) . — G1 om. 59°-60°. — °) D2
कृत्स्निवासा (for कृतवासो) . Ś1 कृत्स्निवामा हि स प्रभुः ; G4 कृत-
वासो स्थितौ पुरे ; Bom. Poona eds. 'वास्कोहिते पुरे' .

60 G3 om. 60. (cf. v. l. 58) . G1 om. 60 (cf. v. l.
59) . — °) Ñs (marg.) V प्रियतमो (for 'रो') . — °)
Ks. 4 D1. 2 T1 भविष्यति (for भवस्य तु) . — G3 om.
60°-61°. — °) Ś1 D1 T2 G2 शिवस्य (for म°) . — K1. 2
Ñ V B Ds D2. 4. 5 (marg.) . 6 T1. 2. 4 G1. 2. 4 ins. after
60 : G2 after 60°° :

1158° दर्पोमेकानु नाशाय वरं याचितवान्भवम् ।
युद्धहेतोः स लुब्धस्तु सर्वथा न भविष्यति ॥
यदि विष्णुपुरोगाणामिन्द्रादीनां द्विवीकसाम् ।
अविता ह्यभयप्राप्तिर्महामातुना भवेत् ॥

[G1 om. line 1°. — (L. 1) Ñs प्रणाशाय ; V1 स्वनाशाय ;
D2 विना° (for तु ना°) . G2 युद्धं (for वरं) . Ks अयम् ; T2
G1 प्रभुः (for भवम्) . — G3 om. lines 2-4. — (L. 2)
Ks त्वनर्थम् ; Ñs Va Ds मुमुक्षुम् (for स लुब्धम्) . — (L.
3) T2 शक्रादीनां (for 'इन्द्रा°') . — (L. 4) Ds T2 G1. 4
अविनी (for 'ता') .]

61 G3 om. 61. (cf. v. l. 58) . G2 om. 61 (cf. v. l.
60) . — °) Ś1 हितं कार्यं ; T1 हि तयुद्धं ; T2 [अ]पि को युद्धं
(for हि को युद्धं) . — °) Ś1 तपसाराधितो हि सः . — °) M1. 2
V2. 2 B2. 2 Ds D2. 6 T2. 4 G1. 4 कारिणोः ; Ds कारणात्
(for कारिणोः) . — N (except Ś1) T1. 2. 4 G1. 2. 4 ins.
after 61 : G3 after 58°° ; G2 cont. after 1158° . :°

1159° न च देववचो मिथ्या भविष्यति कथंचन ।
भविष्यति महयुद्धं सर्वदैत्यविनाशनम् ॥

[G2. 5 om. line 1. — (L. 1) D2 देववचो (for 'चो') . K1
Ñs (marg. as above) D2. 4 T1. 2. 4 G1. 2. 4 न संशयः ;
Ks. 4 Dn D1. 2 कदाचन (for कथंचन) . — (L. 2) Ks Ds
महायुद्धं ; Ks हि तयुद्धं (for महयुद्धं) .]

62 °) Ś1 कुम्भाण्डः शक्रतापनः ; M °°ः सानुकर्तनः .
— °) T1 G1. 2-s स्वस्तिन् (for स्वस्ति-) . — °) Ds [आ]हु
(for स) .

63 Ñs om. 63°° . — °) G2 विरुध्यन्ते (for विद्ध°) .

COLOPHON. T2 missing. — Mention of the *Epis* :
Ds Ds. — Mention of *Khila* : K1 Ñs V B Dns
Ds D1. 2. — Adhy. name : K1. 2 Ñ V1. 2 Ds D1. 2-s T2
M2. 4 बाणयुद्धम् ; Ks Vs B D2. 6 बाणयुद्धे कुम्भाण्डवासवम् ;
Ks बाणवधः ; Dn बाणासुरयुद्धम् ; T1 बाणासुरयुद्धे कुम्भाण्ड-
विचारः ; T2 G1. 2 कुम्भाण्डविचारः . — Adhy. no. (figures,
words or both) : Ks 169 ; Ñs V1 174 ; Vs 173 ; Vs Dn
Ds 172 ; D1 164 ; Ds 169 ; D2 170 ; T1 G2 245 ; T2 G1
247 ; T2 215 ; G2 240 ; G1 248 ; G2 246 ; M1-s 209 ;
M2 208. — *Sloka no.* : Dn 86 ; Ds 84 ; Ds 89.

१०७

वैशंपायन उवाच ।

क्रीडाविहारोपगतः कदाचिदभवद्भवः ।

देव्या सह नदीतीरे रम्ये श्रीमति स प्रभुः ॥ १

शतानि तत्राप्सरसां चिक्रीडुश्च समन्ततः ।

सर्वर्तुकवने रम्ये गन्धर्वपतयस्तथा ॥ २

कुसुमैः पारिजातस्य पुष्पैः संतानकस्य च ।

गन्धोद्दाममिवाकाशं नदीतीरं च सर्वशः ॥ ३

वेणुवीणामृदङ्गैश्च पणवैश्च सहस्रशः ।

वाद्यमानैः स शुश्राव गीतमप्सरसां तदा ॥ ४

सूतमागधकल्पैश्चाप्यस्तुवन्मप्सरोगणाः ।

देवदेवं सुवपुषं स्रग्विणं रक्तवाससम् ॥ ५

ततस्तु देव्या रूपेण चित्रलेखा वराप्सराः ।

भवं प्रसादयामास देवी च प्राहसत्तदा ॥ ६

ततो देव्यास्तु रूपेण लीलया वदनेन च ।

देवी प्रहासं मुमुचे ताश्चैवाप्सरसस्तदा ॥ ७

ततः किलिकिलाशब्दः प्रादुर्भूतः समन्ततः ।

प्रहर्षमतुलं चापि लेभे प्रीतमना भवः ॥ ८

बाणस्य दुहिता कन्या तत्रोषा नाम भामिनी ।

C 9910
B 2. 117. 11
P 2. 117. 11

107

This adhy. is missing in Ts (cf. v. l. 99. 21).

1 Ts om. the ref. — °) Ś1 नतः (for गतः). — °) Gs हरः (for भवः). — Ts Gs om. 1°d. — °) N1 M1-8 रम्ये श्रीमति प्रभुः; M1 श्रीमत्या रमते प्रभुः.

2 °) Cal. ed. क्रीडन्ति स्म (for चिक्रीडुश्च). Ks सर्व-
कुसुमे रम्ये.3 °) Ds पारिजातैश्च (for तस्य). — °) Ts G1. 8-8
गन्धोद्दामम् (for दामम्). Ks अथ (for इव). — °) Ks
सर्वतः (for शः).

4 °) B1 Ds Gs. 8 समन्ततः (for सहस्रशः).

5 °) K1 जल्पैश्च; Ds T1 कल्पाश्च (for कल्पैश्च).
— °) Vs स्तुवन्तोऽपि (for [ज]प्यस्तुवन्). K1. 8 Dn1 D1. 8
M1-8 स्तुवन्मप्सरसां गणाः (M1-8 जैः); Ks V. Ds स्तुव-
न्मप्सरसां (Ks मन्तोऽप्य मप्सरसां गणाः); B1 Dn1 Ds. 8. 8 T1. 8 Gs
M1 [ज]स्तुवन्मप्सरसां गणाः (Ds T1. 8 जैः). — After 5,
N1. 8 V1. 8 B Ds D1. 8. 8 Bom. Poona eds. G(ed.) ins.:

1160* हरं सहोमं वरदं रमयन्ति मनोरमाः ।

[Ds महेश वरदं देवमर्चयन्ति मनोरमाः; Ds महेश देववरद-
मर्चयन्ति मनोरमम्; Bom. Poona eds. G(ed.) श्रीमहेश देव-
देवमर्चयन्ति मनोरमम्.]6 T1. 8 G1. 8-8 read 6 after 7. — °) Ś1 दिव्य- (for
देव्या). — °) Ks Gs [ज]प्सरस्तदा; N1 B1 T1. 8 G1. 8. 8
[ज]प्सरा शुभा (for वराप्सराः). — °) Ds (marg. as in
text) T1. 8 G M भवं विकीर्णं (T1 Gs. 8 क षामास. — °)K1 देवी सं-; Dn1 देवी च; T1. 8 G1-8. 8 देवश्च (for देवी
च). Gs देवश्च प्राह देविकाः. — After 6, N (except Ś1)
T1. 8. 8 G ins.:1161* प्रसादयन्तीमीशानं प्रहसन्मप्सरोगणाः ।
भवस्य पार्षदा दिव्या नानारूपा महोजसः ॥
देव्या ह्यनुशया सर्वे क्रीडन्ते तत्र तत्र इ ॥
अथ ते पार्षदास्तत्र रहस्ये सुविपश्चितः ।
महादेवस्य रूपेण तच्चिह्नं रूपमास्थिताः ॥ [5][(L 1) Dn1 वेगानं (for ई). K1 V2 Dn1 Ds-8
प्रसादयन्ती वेगानं; Ks. 4 V1 D1 न्ति वेगानं; Ds T1 Gs. 8
न्तमीशानं; T2 G1. 8 प्रहासयन्तमी; Gs प्रसादयितुमी (for
°). — (L 2) V2 नानाकारा; Ds मनोरूपा (for नाना).
— (L 3) Ds ह्यनुमताः (for शया). T1. 8 G1. 8. 8 क्रीडमानास्त-
तस्ततः (for °). — (L 4) N1 पार्वती (for पार्षदास्). Ks
अथ ते पार्वतीप्रीत्या (for °). Ks धर्मकर्म-; N1 Ds. 8 T1. 8 G
हरस्य सु-; V1 B1. 8 Ds. 8 रहस्येषु (for रस्ये सु-). Ks. 4
विनिश्चि (Ks स्थिताः (for विपश्चितः). — Ks om. line
5. — (L 5) Ks यच्चिह्नं; V2 रूपस्य (for रूपेण).]

T1. 8 G1. 8-8 cont.:

1162* ननुतुर्भूतपतयो विचित्राभिनयान्विताः ।

7 °) N1 V2 Ds. 8 देवस्य; Ds देव्याः स्त्र-; T1. 8 G1. 8-8
भवस्य (for देव्यास्तु). Ś1 इतस्तु देव्या रूपेण. — °) Ks
Ds T1 M वचनेन (for वद). Ds लीलया वचने शुभे. — °) .
Ś1 च (for प्र-). Ks प्रहासं मुमुचुस्तत्र. — °) M शुभाः
(for तदा). Ś1 तां चैवाप्सरसं तथा; N1 सा चैव सुवराप्सराः.
— After 7, T1. 8 G1. 8-8 read 6.

8 °) K1. 8. 8 N1. 8 V1. 8 B1. 8 D (except Ds)

C 9910
B 2. 117. 12
P 2. 117. 12

देवं प्रक्रीडितं दृष्ट्वा देव्या सह नदीगतम् ॥ ९
उषा मनोरथं चक्रे पार्वत्याः संनिधौ तदा ।
धन्या हि भर्तृसहिता रमन्त्येवं समागताः ॥ १०
विज्ञाय तमभिप्रायमुषायाः पर्वतात्मजा ।
प्राह देवी ततो वाक्यमुषां हर्षयती शनैः ॥ ११
उषे शीघ्रं त्वमप्येवं भर्ता सह रमिष्यसि ।
यथा देवो मया सार्धं शंकरः शत्रुघ्नदत्तः ॥ १२

Ti. 2. 4 G लेभे (for चापि). — ^d) K1. 2. 4 Ñ1. 2 B1. 2 D (except D6) भवः प्रीतमनास्तदा (B2 ना हृदा).

9 ^a) K1 T2 G1 धन्या (K1 देवी) बाणस्य दुहिता. — ^b) K2 तथा ; T1 G2 M तदा (for तत्र). G2 कामिनी (for भा). — ^c) K1. 2. 4 Ñ2 D (except D5) Ti. 2. 4 G M1 देव सः ; V1. 2 देवेसं (for देवं प्र.). — ^d) K1 G2. 5 नदी गता ; D2 तथा गतम् (for नदीगतम्). — After 9, N (except S1 K2 Ñ1) Ti. 2. 4 G ins. :

1163* दीप्यमानं महादेवं द्वादशाक्षित्यतेजसम् ।

नानारूपं वपुः कृत्वा देव्याः प्रियचिकीर्षया ॥

[(L. 1) V3 B1. 2 D5 महात्मानं (for 'देव') and 'वचंसम्' (for 'नेत्रं').]

10 ^a) M1-3 ततो (for उषा). — ^b) G2 देव्याः सा ; M सा देव्याः (for पार्वत्याः). — D2 om. 10^d. — ^c) S1 भर्ता (for भर्तृ). — ^d) T2. 4 G M समाहिताः ; M1 (inf. lin. as in text) वराङ्गनाः (for समागताः). — After 10, N (except S1 K2 Ñ1 D2) Ti. 2. 4 G ins. :

1164* मनसा स्वयं संकल्पमुषया भाषितं तथा ।

[Ñ2 (marg.) V1. 2 मनसम् (for 'सा'). Ñ2 दृष्ट- ; D2 तत्र ; D2 [प्रत्यय ; D1 प्रत्यय (for स्वयं). K1 D2 T2 संकल्प (for 'वपु'). B1 T2 G1. 2. 4 तामिने (for भाषितं).]

11 ^b) T1. 2 G1. 4 [प्रत्या हि (for तम्). — ^c) S1 धन्यम् (for वाक्यम्). — ^d) T1 हर्षयती (for 'वती'). G2 ततः (for शनैः). K1 D1 हर्षयन्ती शनैः शनैः.

12 Before 12, D2 ins. पार्वत्युवाच. — ^a) Dn D1. 2 शीघ्रमुषे (by transp.). G2 अवाप्य (for स्वमपि). Bom. Poona eds. G(ed.) transp. स्व and शीघ्र. — ^b) G2 सुरस्यसे (for रमिष्यसि). — ^c) K1 मर्दनः ; V3 B2 तापनः ; D1. 2 T1 G2 नाशनः (for मूर्दनः).

13 ^a) V3 महा (for तदा). K2 देव्या वाक्य- ; M वाक्ये देव्या (by transp.). S1 वाक्यपूर्णविलेक्षणा ; T2 G2 वाक्ये चिन्ताकुलेक्षणा (for ^b). — ^c) N (except S1) Ti. 2. 4 G तदा (for हृदा).

एवमुक्ते तदा देव्या वाक्ये चिन्ताविलेक्षणा ।

उषा भावं हृदा चक्रे भर्ता रंसे कदा सह ॥ १३

ततो हैमवती वाक्यं संप्रहस्येदमब्रवीत् ।

उषे शृणुष्व कल्याणि यदा संयोगमेष्यसि ॥ १४

वैशाखे मासि हर्म्यस्थां द्वादश्यां त्वां दिनक्षये ।

धर्षयिष्यति यः स्वप्ने स ते भर्ता भविष्यति ॥ १५

एवमुक्ता दैत्यसुता कन्यागणसमावृता ।

14 ^a) Ti. 4 G1. 2-3 प्रहस्येदमब्रवीत्. — ^c) K1. 2. 4 Ñ1. 2 V B Dn Ds D1. 2. 4-6 T2. 4 G1. 2-3 वाक्यं मे ; K2 Ds T1 मे वाक्यं (for कन्याणि). — ^d) D2 सयोगम् ; G2 M कन्याणम् (for संयोगम्).

15 ^a) K1 D2 हर्म्यस्था (for 'स्था'). S1 सैषाद्योपहि- हर्म्यस्था ; K2 वैशाखमासि द्वादश्यां ; K2 'स्वमासि हर्म्यस्थोः K2 'स्वमासे हर्म्यस्थां. — ^b) K2 हर्म्यस्थां (for द्वादश्यां). S1 V2 स्व दिन- ; K2. 4 Dn D1. 2 तु दिन- ; G2 च दिन- ; M1-2 रजनी- (for त्वां दिन-). — ^c) K1. 4 Ñ1. 2 V3 B D T1. 2. 4 G रमयिष्यति यः स्वप्ने ; V1. 2 रमिष्यति च यः स्वप्ने. ^a

16 ^a) G2 M1-3 कन्या (for 'सुता'). — ^b) D1 सम- म्विता ; G2 M2 वृता तदा ; M1. 2-3-वतेर्हृना (for 'समावृता'). — After 16, K1. 2. 4 Ñ1. 2 V B D T1. 2. 4 G ins. :

1165* ततः सखीभिर्हास्यन्ती हर्षणोत्फुल्ललोचना ।

तालिकासंनिपातैश्च जम्बोम्यं जम्बुर्जिताः ॥

किंनर्यो यक्षकन्याश्च नागदैत्येशकन्यकाः ।

जम्बरोगणकन्याश्च उषायाः सखिता गताः ॥

उक्ता च तत्र नाभिः सा भर्ता तव वरानने । [5]

भविष्यत्यधिरेणैव देव्या वचनकल्पितः ॥

न हि देव्या वचो मिथ्या भविष्यति कदाचन ।

रूपाभिर्जनसंपन्नः पतिः संकल्पितस्तथा ॥

उषा सखीनां तद्वाक्यं प्रतिपूज्य यथाविधि ।

इत्तं मनोरथं देव्या भावयन्ती व्यतिष्ठत ॥ [10]

[After line 1, G1. 2 read line 10, G2 repeating it in its proper place. — G2 om. line 2. — (L. 2) D2 (marg.) उक्ताः (for उक्ताः). T1. 2 G1. 2-3 नाभिः (T1 G2 तालि) कामिनीमास्तस्याः (for ^a). K1. 2. 4 Ñ1 D1 जम्बोम्यमभि- (K2 'म्य' जम्बु ; Dn Ds-4 'म्यमभि' जम्बु ; D2 'म्यमभि' जम्बु ; T1. 2 G1. 2-3 समयः जम्बुर्जिताः ; Bom. Poona eds. G(ed.) जम्बोम्यमभिर्जनसंपन्नः (for ^b). — (L. 3) K2. 4 Ñ1 Dn D1. 2 किंनरी- (for 'यो'). Ñ1-देव्याश्च ; B1-कन्याश्च (for 'दैत्येश'). Ñ1 D2 नानादैत्येशकन्यकाः (for ^c). — (L. 4) D2 सहायाः (for उषायाः). G2 उषाया सहितान्नानाः (for ^d). — K2 G2 om. lines 5-10. T1. 2 G1. 2. 4 om. lines 5-8. — (L. 5) K2. 4

अपाक्रामत् हर्षेण रममाणा यथासुखम् ॥ १६
ततः क्रीडाविहारं तमनुभूय सहोमया ।
गतेऽहनि पुनः सर्वास्ता नार्यो जग्मुर्द्धुताः ॥ १७
काश्चिदर्थस्तथा यानैर्गर्जरन्यास्तथा रथैः ।
पुरं प्रविशिशुर्हृष्टाः काश्चिदाकाशमास्थिताः ॥ १८
ततो हर्म्ये शयानां तु वैशाखे मामि भामिनीम् ।
द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य मन्वीगणवृतां तदा ॥ १९
यथोक्तः पुरुषः स्वप्ने धर्षयामास तामुषाम् ।
विवेष्टमानां रुदतीं देव्या वचनचोदितः ॥ २०
सा स्वप्ने धर्षिता तेन स्त्रीभावं चापि लम्बिता ।

Ñ1 Dn D = कानिचन तदा (for १६); Ñ2 V. = मिथे क च म
भद्र (for १६); Ñ1 om. line 8. — (L. 8.) K1 V3 B Ds
D2.3 Ti G. १.२ (for १६); — (L. 9.) K1 Ñ2 V3 Ds D4
T4 G. १.२ गुय (for १६); Ñ1 om. line 10. — (L.
10.) K2.4 Dn D4 = जनः (Ti इति); G2 = जन (for १६);
D2 G2.३-४ वयिषा (for वयिषा); K2.4 Dn D4 = न
त (K2 = न त मयवे (for १६)).

17. Ñ1 om. 17-18. — After 17^{ab}, K2 ins :

1166* जगाम भगवान्देवः स्वपुरं त्रिपुगन्तकम् ।

On the other hand, D2 Ti. 2 G. M. ms. after 17. ^b :

1167* देवदेवो जगन्नाथ उपारंसीततो हरः ।

— ^a) D2 G. हरे (for डहनि); N (except S1 K2) Ti. 4
G2.३ ततः सर्वाः; T2 G1.१.२ ततो नार्यो (for पुनः सर्वास्);
— ^d) S1 K2 V3 B ता नार्यः परमाद्धुताः; K1.३.४ Ñ1.२
V1.३ B1.३ Dn Ds D4 = T4 G2 नार्यस्ताः परमाद्धुताः; D2
ताः नार्यः स्वगृहमागताः; T1.३ G1.३-४ या नार्यः कार्यतम्पराः;
— After 17, N (except S1 K2 D2; Ñ1 om. — Ti. 2.४ G
ins. :

1168* ययुः स्वानालयात्सर्वा देवाः वादर्शनं गता ।

[V3 रात्तन् (for सर्वा); T1.२ G1.३.४ सदनं (for [अ]-
दर्शनं).]

18 Ñ1 om. 18 (cf. v. I. 17). — ^a) K1 गताः; D2
रथैर् (for तथा); — ^b) D4 Ti अभ्येस् (for अभ्यास्); K1.४
V3 Dn D1.३-४ T4 G पराः (for रथैः); — ^d) V1.३ D2
जाभिताः (for आस्थिताः); V3 काश्चिदाकाशसंस्थिताः;
— After 18, Dn Ds 18s. a passage given in App. I
(No. 32).

19 ^a) Ñ1 हर्म्ये (for हर्म्ये); K1 V3 D1.२.४ T2.४

हरिवंश — ४४

शोणिताक्ता प्ररुदती महर्मेवोन्मिता निशि ॥ २१
तां तथा रुदतीं दृष्ट्वा मन्वी भयममन्विताम् ।
चित्रलेखा वचः स्निग्धमुवाच परमाद्धुतम् ॥ २२
उपे मा भैः किमेवं त्वं रुदतीं परिगम्यसे ।
बलेः सुतमुता च त्वं प्रख्याता किं भयान्विता ॥ २३
न भयं विद्यते लोके तव सुभ्रु विशेषतः ।
भयदम्भव वामोरु पिता देवान्तको रणे ॥ २४
उत्तिष्ठेत्तिष्ठ भटं ते विपादं मा कृथाः शुभे ।
नैवंदिधेषु वामेषु भयमस्ति वरानने ॥ २५
अमकृदेवमहितः शचीभर्ता सुरेश्वरः ।

G1.३-४ तां (for तु); — ^a) K1.४ समाद्धुतम्; D2 = युतां
तदा (Dn = युतां तदा).

20 — ^a) K2 शुभाम् (for उपाम्); K1 Ñ1 V3 B Dn Ds
D2.३-४ T2 रमयामास तां तदा (Dn शुभाम्); D2 Ti. 2
G1.३-४ रमयामास तामुषाम्; — ^c) K2.४ Ñ1.२ Dn
D4 = T4 G1.३-४ विच T2 G1.३ विवेष्टमाना रुदती;
— D2 om. (chap.) 20³-21²; — ^d) S1 G2 = चोदिताम्;
K1 = चोदिताम्; K2.४ Ñ1.२ B2 Dn D1.२.४ T1.२ G1.३-४
M1 = चोदिता (for त.); D2 देव्याश्च वचनोदिताम्.

21 — ^a) K2 om. 21; D2 om. 21^{ab} (for both, cf. v. I.
20); — ^c) K1.३.४ V1.३ Dn D1.३.४ T4 रमिता (for
धर्षिता); — ^b) G1.३-४ उप (for चापि); S1 स्त्रीभावं चाव-
लम्बिता; T2 वाचाभिलम्बिता; G2 वाच विकम्पिता; — ^c)
K3 Dn = च (for प्र).

22 — ^a) K2 om. 22^{ab} (cf. v. I. 20); — ^c) S1 [ह]वो-
न्मितां (for रुदती); — ^b) K1.४ Ñ2 V3 B Dn2 D2.३ G1
मखी (for सखी); S1 समास्थिताम्; B2 (marg. as in
text) = समास्थिताम्; Dn1 G1.३ M1 = समन्विता (for ताम्);
— ^c) S1 चित्रमेना (for लेखा); G2 M चित्रम् (for
स्निग्धम्); — ^d) B1.२ (marg.) उवाच मधुराक्षरा (B2
रम्).

23 ^a) D4 मात. (for मा भै); K2 Ñ2 V1.३ Ds किमर्थे;
T1 रुदतीं (for किमेवं); — ^b) T1.३ G1.३-४ M सखीह
(for रुदती); — ^c) T2 वामे (for बले); D2.३ [अ]सि त्वं;
D2 ह्वं च (by transp.); T1.३ G1.३-४ या त्वं; M सा त्वं;
G2 बलेः सुखस्वजनकः; — ^d) S1 प्रख्याता व्रीडयान्विता.

24 ^a) K Ñ2 V B2.३ Dn Ds D2.४.६ T1.२.४ G M1
अभयं; D2 M1-३ अभयस् (for भयदस्).

C 9934
B 2 118. 8
P 2 118. 8

C 9934
B 2. 118. 8
P 2. 118. 8

अप्राप्त एव नगरं पित्रा ते मृदितो रणे ।

अयं देवसमूहस्य भयदस्ते पिता रणे ॥ २६

उषोवाच ।

एवं संदूषिता साध्वी कथं जीवितुमुत्सहे ।

पितरं किं नु वक्ष्यामि देवशत्रुमरिदमम् ॥ २७

एवं संदूषणकरी वंशस्यास्य महौजसः ।

श्रेयो हि मरणं मन्ये न मे श्रेयोऽद्य जीवितम् ॥ २८

कथमेवं कृता नाम कन्या जीवितुमुत्सहे ।

25 °) Śi मा (for न). Ds (marg. as in text) सगेषु
(for वासेषु). — °) Ti. 2 G M वराङ्गने (for 'नने').

26 °) K1 Ds1 असत्तद्; T1 अपकृद् (for अस'). Śi
देवश्च (for सहितः). Ti. 2 G1. 2 M1 असकृदेहि संयातः.
— °) Śi अप्राप्तम् (for 'स'). Ds च स्व. (for एव). Ds
अप्राप्तोपवनागारः. — °) Ds विजितो; Ds मरितो (for
मृदितो). — After 26°d, Ds Ti G1. 2. 4. 5 M G (ed.)
ins.:

1169* ऐरावतः स मृदितो गदया चास्य भामिनि ।

निराशो जीविते सोऽभूद्रजपाणिः सहामरैः ॥

[(L. 2) Ds जीविनाशो (for 'ने सो').]

— T1 G1 om. (hapl.) 26°f. — °) Cal. ed. समूहेषु (for
'हस्य'). — °) Śi जनघ; K1 V1 B Ds Ds. 2 सन्नि; N1
तव (for रणे). K1. 2. 4 N1 V1. 2 D1-2. 2 T1 G1 भयदश्च
पिता तव; Dn भयं दस्ते पिता तव. — After 26, N (except
Śi) T1 G1 ins.:

1170* महासुरवरः श्रीमान्बलेः पुत्रो महाबलः ॥

एवं मामिहिता सख्या बाणपुत्री यक्षस्त्रिनी ।

स्वप्नरूपं यथा दष्टं न्यवेदयदनिम्बिना ॥

[(L. 1) K1 दै-यानामविपः श्रीमान् (for °). — (L. 2)
D1 माशुद् (for सख्या). Ds एवं सख्या नृ मा प्रोक्ता (for °).
— (L. 3) N1. 2 V1. 2 B Dn स्वप्ने रूपं; Ds कन्वरूपं (for
स्वप्न'). G1 रूपं (for दष्टं). K1 N1 V1 B Ds तथा सर्वं न्यवे-
दयन् (for °).]

27 T1 om. the ref. — °) Śi (sup. lin.) Bom.
Poona Cal. eds. G(ed.) संघर्षिना; T1 damaged (for
संघर्षिना). — °) Ds किमु (for किं नु).

28 °) Dn हि; Ds सु. (for सं). M1 दूषित. (for
दूषण.). — °) Ds वृक्षस्य (for वंशस्य). — °) G1 मरणे
(for 'न'). K N1. 2 V B D मर्यं (for मन्ये). — °) N1 V1
Ds Ti. 2 G1-4 हि (for सद्य). Śi न मे श्रेयोऽस्ति जीवितम्.

कुलोपक्रोशनकरी कुलाङ्गारा निराश्रया ।

जीवितुं स्पृहयेन्मारी साध्वीनामग्रतः स्थिता ॥ २९

इत्येवं बाष्पपूर्णाक्षी सखीजनघृता तदा ।

विललाप चिरं कालमुषा कमललोचना ॥ ३०

अनाथवत्तां रुदतीं सख्यः सर्वा विचेतसः ।

ऊचुरभ्रुपरीताक्ष्य उषां सर्वाः समागताः ॥ ३१

दुष्टेन मनसा देवि शुभं वा यदि वाशुभम् ।

क्रियते न च ते सुभ्रु कश्चिदुष्टं मनस्तव ॥ ३२

— After 28, K1. 2. 4 N1 V B D T1 G1. 2. 3 G(ed.) ins.:

1171* ईप्सितो वा यथा कोऽपि पुरुषाऽधिगतो हि मे ।

जाग्रतीव यथाहं स्यामवस्थेयं कृता मम ।

निशायां जाग्रती वाहं नीता केन दशामिमाम् ॥

[(L. 1) V1 B Ds Ds कश्चिन् (for कोऽपि). — V1 B
Ds Ds T1 G1. 2. 3 om. line 2. N1 Ds transp. line 2
and line 3. — (L. 2) Ds यथैवाहम्; V1. 2 निशायां हि
(V1 तु); G(ed.) यथा चाहं (for यथाहं स्याम्). Ds स्वप्ने
पुंसावमुक्ताहम् (for °). V1. 2 om. lines 2^b-3^a. Bom.
Poona eds. [v]वं (for [x]वं). — K1. 2. 4 D1. 2-3 om.
line 3. — (L. 3) G1. 2 जाग्रती (for जाग्रती). Ds जाग्रतीव
निशायां हि (for °). G2 किं तु (for केन).]

29 °) Śi विधा (for कृता). — °) K1 उत्सहेत् (for
'हे'). — °) Ti. 2 G1. 2. 4 M कुलोपक्रोशनकरी. — °) K
N1 V1. 2 B Dn Ds D1. 2. 4. 5 T1. 4 G1 कुलाङ्गारी; Ds
कुलमारी (for कुलाङ्गारा). — °) K1-4 N1 V B1. 2 Ds-4. 2
T1 G1 M1-3 जीवितं (for 'तु'). D1-3 न स्पृहेत् (by
transp.).

30 °) Cal. ed. गण- (for जन-). K1 Ti. 2 G समा-
वृता (for वृता तदा). M1-3 सम्बीगणसमावृता.

31 °) Ds जगुरभ्रु. (for ऊचुरभ्रु-). K1 परीताक्ष्य;
Bom. Poona eds. G(ed.) 'ताक्षी (for 'ताक्ष्य'). — °) Ds
समावृता: (for 'गता:).

32 °) N1 चिन्तितं; T1. 2 G1. 2-3 M उवे ते (for दुष्टेन).
— °) K1 [ज]सुखम् (for [ज]सुखम्). — °) K1 N1 V1
B1. 2 Ds T1 G1. 2 तद्वेत्; G1 न भवेत् (for न च ते). N1
क्रियते तत्कृतं तेन. — °) K1 न प्र; N1 V1 B1 T1 G1 न
च; Ds नष्ट; T1 G1 M1 किञ्चिद् (for कश्चित्). K1 N1
V1 B1 Ds Ds शुभं (for तव). Śi कश्चिदुष्टमनुभवतः; B1
न च दुष्टं मनः शुभे; Dn1 कश्चिदुष्टं मनः शुभे; G1 न दुष्टमनु-
भवत. — After 32, N (except Śi) T1 G1. 2. 3 ins.:

स्वप्नयोगेन कल्याणि व्रतलोपो न विद्यते ।
 व्यभिचारैरेण ते देवि नास्ति कश्चिद्व्यतिक्रमः ॥ ३३
 मनसा चैव वाचा च कर्मणा च विशेषतः ।
 दुष्टा या त्रिभिरेतैस्तु पापा सा प्रोच्यते भुवि ॥ ३४
 न च ते दुष्यते भीरु मनः प्रजवितं सदा ।
 कथं त्वं दोषदुष्टा वै नियता ब्रह्मचारिणी ॥ ३५
 यदि सुप्ता सती साध्वी शुद्धभावा मनस्विनी ।
 इमामवस्थां नीता त्वं नैव धर्मो विलुप्यते ॥ ३६
 यस्या दुष्टं मनः पूर्वं कर्मणा चोपपादितम् ।
 तामाहुरसतीं नाम सती त्वमसि भामिनि ॥ ३७
 कुलजा रूपसंपन्ना नियता ब्रह्मचारिणी ।

इमामवस्थां नीतासि कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ३८
 इत्येवमुक्तां रुदतीं बाष्पेणावृतलोचनाम् ।
 कुम्भाण्डदुहिता वाक्यं परमं त्विदमब्रवीत् ॥ ३९
 उपे यदुक्ता देव्यासि भर्तारं ध्यायती तदा ।
 समीपे देवदेवस्य स्मर भामिनि तद्वचः ॥ ४०
 द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य वैशाखे मासि यो निशि ।
 हर्म्यं शयानां रुदतीं स्त्रीभावमुपनेष्यति ॥ ४१
 भविता स हि ते भर्ता शूरः शशुनिर्वहणः ।
 इत्युवाच ततो हृष्टा देवी तव मनोगतम् ॥ ४२
 न हि तद्वचनं मिथ्या पार्वत्या यदुदाहृतम् ।
 तत्त्वं किमिदमत्यर्थं रोदिषीन्दुनिमानने ॥ ४३

C 9956
B 2. 118. 31
P 2. 118. 31

* 1172* प्रसभं देवि संयोगाद्यदि भुक्तासि भामिनि ।

[Rom. Poona eds. G(ed.) देव- (for देवि). Ds Gs
 भुक्ता (for भुक्ता).]

33 *) T1. 2 वृत्त- (for व्रत-). K1 -दोषो (for -लोपो).
 — Ds om. 33^d. — After 33, N (except S1) T4 G1. 2. 5
 ins. :

1173* न च स्वप्नकृतो दोषो मर्त्यलोकेऽस्ति सुन्दरि ।

* एवं विप्रर्षयो देवि धर्मज्ञाः कथयन्ति वै ॥

[Ds om. lines 1^a 2^a. — (L. 1) D2 तव (for न च).
 Ks Ds स्वप्ने; N1 सुप्त- (for स्वप्न-). — (L. 2) K2 Vs B
 Ds T4 विप्रर्षया (for 'या'). G1. 5 एवं हि विप्रर्षया (for *).
 N2 प्रवदन्ति (for कथयन्ति).]

34 *) Ds वचसा (for वाचा च). — *) K2 दुष्टा या
 त्रिप्रकारेण. — *) S1 सा दुष्टा; Ds पापास्ता (for पापा सा).
 K2 Vs B Ds D2. 3. 6 T4 G2. 5 M बुद्धेः; T1 G1. 8. 4 त्रिभिः;
 (for भुवि). T2 पापा प्रोच्यते त्रिभिः.

35 *) K1. 2. 4 N1. 2 V1. 2 B D T1. 4 G2. 3. 5 इत्यने;
 some Mss. दूष्यते (for दु). — *) K1. 4 Dn Ds. 6 T4
 प्रचलितं; K2 D2 प्रियमिरं (for प्रजवितं). T1. 3 G2. 3 M
 मनो न चलितं कश्चित्; G1. 4. 5 मनः प्रचलितं कश्चित्. — *)
 K2 नु; G2 च (for त्वं). K1. 2. 4 N1 V1. 2 Dn D1. 4. 5 T4
 संदुष्टा; K2 -दुष्टा त्वं; N2 B1 Ds D2. 3 -दुष्टासि; G2 -धर्मज्ञा
 (for -दुष्टा वै). S1 कथं त्वं दुष्टदोषा वै. — *) Ds व्रत- (for
 व्रत-).

36 *) T1 G2 M1 3 मुदा; T2 यथा (for यदि). G1
 सुप्ता (for सती). — *) Ds प्राप्ता (for नीता). S (except
 T4 Gs) [ज]सि (for त्वं). — *) S1 G1 कालो हि दुरतिक्रमः

(- 38^d).

37 *) S1 T2 यस्य; K1 D1 G4 यदा (for यस्या).

38 *) D3 व्रत- (for ब्रह्म-). K2 N2 Vs B Ds सर्वैः
 समुदिता गुणैः. — D2 om. 38^d. — *) S1 त्वं (for [ज]सि).

39 *) K1. 2 Vs B3 Dn D4. 6 G2 उक्त्वा (for उक्तां).
 S1 इत्येवमुक्ता रुदती. — *) S1 [जा]कुल- (for [जा]वृत्त-).
 Vs B3 Ds बाष्पेणाकुलितेक्षणां; T1. 2 G1. 4. 5 M1. 3 बाष्प-
 व्याकुललोचनाम्. — D4 om 39^d. — *) G2 वरं त्विदमथा-
 ब्रवीत्. — After 39, N (except S1) T4 G1. 2. 5 ins. :

1174* त्यज शोकं विशालाक्षि अपापा त्वं बरानने ।

स्मृतं मे यदिदं वाक्यं याथातथ्येन तच्छृणु ॥

[D4 om. lines 1^a-2^a. — (L. 1) K2 विपापा (for अं).
 — (L. 2) N1 G1 श्रुतं (for स्मृतं). K2 N1 B3 Ds कार्ये
 (for कर्तुं). K2 N2 V2 मे (for तच्).]

40 *) S1 उक्तं (for उक्ता). N1 वचनं (for देव्यासि).
 — *) Ds ध्यायिनी (for ध्यायती). K4 B1 सदा; Vs Dn
 सती (for तदा). — *) V1 भामिनि (for भामिनि).

41 *) K1-पक्षे तु (for -पक्षस्य). — *) V2 भामिनि (for
 यो निशि). — Gs om. 41^c-43^b. — *) K1 D4 स्त्रीभावं
 (for रुदतीं). — *) K1 D1 यः पुमान्; N1 स्त्रीधर्मम् (for
 स्त्रीभावम्). Rom. Poona eds. G(ed.) स्त्रीत्वं समुपनेष्यति.

42 Gs om. 42 (cf. v. 1. 41). — *) K2 भविष्यति
 स ते भर्ता. — *) K1 N2 V B Ds D1. 2. 3. 6 T4 G1. 3 वचो
 (for ततो). T1. 2 G4. 5 M1 हृष्टा; M1-3 शाखा (for हृष्टा).
 — *) K1. 2. 4 N2 V1. 2 B1. 2 D T2 मनोनुगम्; Vs रथम्;
 B3 नुगा (for गतम्).

प्राप्तो देव्याः प्रसादेन पार्वत्या मत्तकाशिनि ॥ ५५
इदं तु ते कार्यतमं शृणु त्वं वै मयेरितम् ।
विज्ञेयो यस्य पुत्रस्तु यन्मामा यत्कुलश्च सः ॥ ५६
इत्येवमुक्ते वचने तत्रोषा काममोहिता ।
उवाच कुम्भाण्डसुतां कथं ज्ञास्यामहे सखि ॥ ५७
ततः सा चिन्तयाविष्टा वचनं प्राह दुर्वचः ।

चित्रलेखामप्ससं प्रणयात्तां मयीं मयी ॥ ५८
परमं शृणु मे वाक्यं यत्त्वां वक्ष्यामि भामिनि ।
भर्तारं यदि मेऽद्य त्वं नानदिष्यसि मन्त्रियम् ॥ ५९
कान्तं पद्मपलाशाक्षं मत्तमानङ्गविक्रमम् ।
त्यक्ष्याम्यहं प्रियान्प्राणांस्ततः कमललोचने ॥ ६०
चित्रलेखाव्रवीद्वाक्यमुपां तां हमती शनैः ।

C 9979
B 2. 118. 55
P 2. 118. 55

55 ^a) K Ñ1.2 V1 B1.2 (marg.) Ds D1-c कन्दर्प-
समविक्रमः; V2.8 B2.8 Dn T1 कन्दर्पसमविक्रमः; G3 कन्दर्पस्य
च विमहम्.

56 Before 56, Si om. उवाच. — ^a) Si कार्यमिदं
(for 'तमे'). — ^b) Si G3 यद्वै; K1-c B2 Dn D1-c T1
G1.8 M1 स्वं तनः; K1 स्वं च; Ñ2 Ds स्वं यनः; V2 B1 D1
T1 तद्वै (for स्वं वै); K1 शृणुयामन्मयेरितम्; V1 शृणु वै
यन्मयोदितम्. — ^c) D ज्ञेयोऽयं (for विज्ञेयो); Ds
ज्ञेयौ (for तु). — ^d) B यः; D1 च; G1 नः (for सः).

57 ^a) K1 D1 तथा याः; V2 तत्रोषा (for तत्रोषा).
• After 57^{ab}, T1.2 G1 M1 ins.

1178* तच्छरीश्च समाविद्धा भ्रान्तलोचनविक्रया ।
दशमन्त्यां समास्थाय निद्रामुखविमोहिता ।

• [(L. 2) M1 विमोहिता (for विमोहिता).]

— ^a) Ñ1 B1 (marg.) उवाच वचनं रामां. — ^b) K1.2.4
Ñ1.2 V1 B1 D1 (except D2) T1 G1.2. M1 ज्ञास्याम्यहं
(for 'महे'). — After 57, N (except S1) T1 G1. ins.:

1179* त्वमेव चिन्तय सखि नोत्तरं प्रतिभाति मे ।
स्वकार्यं मुखते लोको यथा जायं लभाम्यहम् ॥
उषाया वचनं श्रुत्वा रामा वाक्यमिदं पुनः ।
उवाच दुर्वी चैव कुम्भाण्डतनया मयीम् ॥
कुशला ते विशालाक्षि सर्वथा याथासिद्धे । [5]
अप्सरा चित्रलेखे विप्रं विज्ञाप्यतां सखि ॥
अस्याः सर्वमशेषेण प्रेलोक्यं विदितं मया ॥
एवमुक्ता तर्द्वयोषा हर्षेणाननविस्मया ।
तामप्सरसमानाय्य चित्रलेखे मयीं प्रियाम् ।
कृताञ्जलिपुटा दीना उषा वचनमब्रवीत् ॥ [10]

[G3 om. lines 1-6. — (L. 2) K1 Ñ1 V1.3 B1 Ds D1
सर्जो (for लोको). B1 लोके जा (for यथा). — (L. 3) K2
दीने (for रामा). — (L. 4) D1 चैव; T1 G1.3.4 (for
चैव). K1 Ñ1 om. lines 4^b 5^a. K1 V1 Dn D1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11
(for तनया). T1 सखी (for तनया). — D2 om. line 5.
— (L. 5) D2 सखि (for 'तनया'). K1 D1.3.4.5.6.7.8.9.10.11
(for ते). Ñ2 उवाच विशालाक्षि (for ^a). Ñ2 सर्वतोऽपि
विमोहे (for ^b). — (L. 6) K2 V3 B2 D1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.116.117.118.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133.134.135.136.137.138.139.140.141.142.143.144.145.146.147.148.149.150.151.152.153.154.155.156.157.158.159.160.161.162.163.164.165.166.167.168.169.170.171.172.173.174.175.176.177.178.179.180.181.182.183.184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.197.198.199.200.201.202.203.204.205.206.207.208.209.210.211.212.213.214.215.216.217.218.219.220.221.222.223.224.225.226.227.228.229.230.231.232.233.234.235.236.237.238.239.240.241.242.243.244.245.246.247.248.249.250.251.252.253.254.255.256.257.258.259.260.261.262.263.264.265.266.267.268.269.270.271.272.273.274.275.276.277.278.279.280.281.282.283.284.285.286.287.288.289.290.291.292.293.294.295.296.297.298.299.300.301.302.303.304.305.306.307.308.309.310.311.312.313.314.315.316.317.318.319.320.321.322.323.324.325.326.327.328.329.330.331.332.333.334.335.336.337.338.339.340.341.342.343.344.345.346.347.348.349.350.351.352.353.354.355.356.357.358.359.360.361.362.363.364.365.366.367.368.369.370.371.372.373.374.375.376.377.378.379.380.381.382.383.384.385.386.387.388.389.390.391.392.393.394.395.396.397.398.399.400.401.402.403.404.405.406.407.408.409.410.411.412.413.414.415.416.417.418.419.420.421.422.423.424.425.426.427.428.429.430.431.432.433.434.435.436.437.438.439.440.441.442.443.444.445.446.447.448.449.450.451.452.453.454.455.456.457.458.459.460.461.462.463.464.465.466.467.468.469.470.471.472.473.474.475.476.477.478.479.480.481.482.483.484.485.486.487.488.489.490.491.492.493.494.495.496.497.498.499.500.501.502.503.504.505.506.507.508.509.510.511.512.513.514.515.516.517.518.519.520.521.522.523.524.525.526.527.528.529.530.531.532.533.534.535.536.537.538.539.540.541.542.543.544.545.546.547.548.549.550.551.552.553.554.555.556.557.558.559.560.561.562.563.564.565.566.567.568.569.570.571.572.573.574.575.576.577.578.579.580.581.582.583.584.585.586.587.588.589.590.591.592.593.594.595.596.597.598.599.600.601.602.603.604.605.606.607.608.609.610.611.612.613.614.615.616.617.618.619.620.621.622.623.624.625.626.627.628.629.630.631.632.633.634.635.636.637.638.639.640.641.642.643.644.645.646.647.648.649.650.651.652.653.654.655.656.657.658.659.660.661.662.663.664.665.666.667.668.669.670.671.672.673.674.675.676.677.678.679.680.681.682.683.684.685.686.687.688.689.690.691.692.693.694.695.696.697.698.699.700.701.702.703.704.705.706.707.708.709.710.711.712.713.714.715.716.717.718.719.720.721.722.723.724.725.726.727.728.729.730.731.732.733.734.735.736.737.738.739.740.741.742.743.744.745.746.747.748.749.750.751.752.753.754.755.756.757.758.759.760.761.762.763.764.765.766.767.768.769.770.771.772.773.774.775.776.777.778.779.780.781.782.783.784.785.786.787.788.789.790.791.792.793.794.795.796.797.798.799.800.801.802.803.804.805.806.807.808.809.810.811.812.813.814.815.816.817.818.819.820.821.822.823.824.825.826.827.828.829.830.831.832.833.834.835.836.837.838.839.840.841.842.843.844.845.846.847.848.849.850.851.852.853.854.855.856.857.858.859.860.861.862.863.864.865.866.867.868.869.870.871.872.873.874.875.876.877.878.879.880.881.882.883.884.885.886.887.888.889.890.891.892.893.894.895.896.897.898.899.900.901.902.903.904.905.906.907.908.909.910.911.912.913.914.915.916.917.918.919.920.921.922.923.924.925.926.927.928.929.930.931.932.933.934.935.936.937.938.939.940.941.942.943.944.945.946.947.948.949.950.951.952.953.954.955.956.957.958.959.960.961.962.963.964.965.966.967.968.969.970.971.972.973.974.975.976.977.978.979.980.981.982.983.984.985.986.987.988.989.990.991.992.993.994.995.996.997.998.999.1000.]

(for सखि). — (L. 7) V1 B1-c Ds D1-c (for मयीं).
V1 B1 D1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.116.117.118.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133.134.135.136.137.138.139.140.141.142.143.144.145.146.147.148.149.150.151.152.153.154.155.156.157.158.159.160.161.162.163.164.165.166.167.168.169.170.171.172.173.174.175.176.177.178.179.180.181.182.183.184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.197.198.199.200.201.202.203.204.205.206.207.208.209.210.211.212.213.214.215.216.217.218.219.220.221.222.223.224.225.226.227.228.229.230.231.232.233.234.235.236.237.238.239.240.241.242.243.244.245.246.247.248.249.250.251.252.253.254.255.256.257.258.259.260.261.262.263.264.265.266.267.268.269.270.271.272.273.274.275.276.277.278.279.280.281.282.283.284.285.286.287.288.289.290.291.292.293.294.295.296.297.298.299.300.301.302.303.304.305.306.307.308.309.310.311.312.313.314.315.316.317.318.319.320.321.322.323.324.325.326.327.328.329.330.331.332.333.334.335.336.337.338.339.340.341.342.343.344.345.346.347.348.349.350.351.352.353.354.355.356.357.358.359.360.361.362.363.364.365.366.367.368.369.370.371.372.373.374.375.376.377.378.379.380.381.382.383.384.385.386.387.388.389.390.391.392.393.394.395.396.397.398.399.400.401.402.403.404.405.406.407.408.409.410.411.412.413.414.415.416.417.418.419.420.421.422.423.424.425.426.427.428.429.430.431.432.433.434.435.436.437.438.439.440.441.442.443.444.445.446.447.448.449.450.451.452.453.454.455.456.457.458.459.460.461.462.463.464.465.466.467.468.469.470.471.472.473.474.475.476.477.478.479.480.481.482.483.484.485.486.487.488.489.490.491.492.493.494.495.496.497.498.499.500.501.502.503.504.505.506.507.508.509.510.511.512.513.514.515.516.517.518.519.520.521.522.523.524.525.526.527.528.529.530.531.532.533.534.535.536.537.538.539.540.541.542.543.544.545.546.547.548.549.550.551.552.553.554.555.556.557.558.559.560.561.562.563.564.565.566.567.568.569.570.571.572.573.574.575.576.577.578.579.580.581.582.583.584.585.586.587.588.589.590.591.592.593.594.595.596.597.598.599.600.601.602.603.604.605.606.607.608.609.610.611.612.613.614.615.616.617.618.619.620.621.622.623.624.625.626.627.628.629.630.631.632.633.634.635.636.637.638.639.640.641.642.643.644.645.646.647.648.649.650.651.652.653.654.655.656.657.658.659.660.661.662.663.664.665.666.667.668.669.670.671.672.673.674.675.676.677.678.679.680.681.682.683.684.685.686.687.688.689.690.691.692.693.694.695.696.697.698.699.700.701.702.703.704.705.706.707.708.709.710.711.712.713.714.715.716.717.718.719.720.721.722.723.724.725.726.727.728.729.730.731.732.733.734.735.736.737.738.739.740.741.742.743.744.745.746.747.748.749.750.751.752.753.754.755.756.757.758.759.760.761.762.763.764.765.766.767.768.769.770.771.772.773.774.775.776.777.778.779.780.781.782.783.784.785.786.787.788.789.790.791.792.793.794.795.796.797.798.799.800.801.802.803.804.805.806.807.808.809.810.811.812.813.814.815.816.817.818.819.820.821.822.823.824.825.826.827.828.829.830.831.832.833.834.835.836.837.838.839.840.841.842.843.844.845.846.847.848.849.850.851.852.853.854.855.856.857.858.859.860.861.862.863.864.865.866.867.868.869.870.871.872.873.874.875.876.877.878.879.880.881.882.883.884.885.886.887.888.889.890.891.892.893.894.895.896.897.898.899.900.901.902.903.904.905.906.907.908.909.910.911.912.913.914.915.916.917.918.919.920.921.922.923.924.925.926.927.928.929.930.931.932.933.934.935.936.937.938.939.940.941.942.943.944.945.946.947.948.949.950.951.952.953.954.955.956.957.958.959.960.961.962.963.964.965.966.967.968.969.970.971.972.973.974.975.976.977.978.979.980.981.982.983.984.985.986.987.988.989.990.991.992.993.994.995.996.997.998.999.1000.]

1180* सा तच्छ्रुत्वा तु वचनमुपाया परिकीर्तितम् ।
आशान्तामाम मयीं वाणतुलीं यशस्विनीम् ॥

58 K1 om. (chap.) 58. K1.2.4 Ñ2 V1 Dn D1-3.4.6
T1 G2 om. 58^{ab}. Ñ2 reads 58^{ab} after 60. — ^a) Ñ1.2 B
Ds D1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.101.102.103.104.105.106.107.108.109.110.111.112.113.114.115.116.117.118.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133.134.135.136.137.138.139.140.141.142.143.144.145.146.147.148.149.150.151.152.153.154.155.156.157.158.159.160.161.162.163.164.165.166.167.168.169.170.171.172.173.174.175.176.177.178.179.180.181.182.183.184.185.186.187.188.189.190.191.192.193.194.195.196.197.198.199.200.201.202.203.204.205.206.207.208.209.210.211.212.213.214.215.216.217.218.219.220.221.222.223.224.225.226.227.228.229.230.231.232.233.234.235.236.237.238.239.240.241.242.243.244.245.246.247.248.249.250.251.252.253.254.255.256.257.258.259.260.261.262.263.264.265.266.267.268.269.270.271.272.273.274.275.276.277.278.279.280.281.282.283.284.285.286.287.288.289.290.291.292.293.294.295.296.297.298.299.300.301.302.303.304.305.306.307.308.309.310.311.312.313.314.315.316.317.318.319.320.321.322.323.324.325.326.327.328.329.330.331.332.333.334.335.336.337.338.339.340.341.342.343.344.345.346.347.348.349.350.351.352.353.354.355.356.357.358.359.360.361.362.363.364.365.366.367.368.369.370.371.372.373.374.375.376.377.378.379.380.381.382.383.384.385.386.387.388.389.390.391.392.393.394.395.396.397.398.399.400.401.402.403.404.405.406.407.408.409.410.411.412.413.414.415.416.417.418.419.420.421.422.423.424.425.426.427.428.429.430.431.432.433.434.435.436.437.438.439.440.441.442.443.444.445.446.447.448.449.450.451.452.453.454.455.456.457.458.459.460.461.462.463.464.465.466.467.468.469.470.471.472.473.474.475.476.477.478.479.480.481.482.483.484.485.486.487.488.489.490.491.492.493.494.495.496.497.498.499.500.501.502.503.504.505.506.507.508.509.510.511.512.513.514.515.516.517.518.519.520.521.522.523.524.525.526.527.528.529.530.531.532.533.534.535.536.537.538.539.540.541.542.543.544.545.546.547.548.549.550.551.552.553.554.555.556.557.558.559.560.561.562.563.564.565.566.567.568.569.570.571.572.573.574.575.576.577.578.579.580.581.582.583.584.585.586.587.588.589.590.591.592.593.594.595.596.597.598.599.600.601.602.603.604.605.606.607.608.609.610

C. 9900
B 2. 118. 55
P 2. 118. 55

नैषोऽर्थः शक्यतेऽस्माभिर्वेत्तुं भामिनि सुव्रते ॥ ६१
किं तु शक्यमिदं कार्यं बुद्धिपूर्वं मया सखि ।
प्राप्तुं तच्छृणु मे वाक्यं यथा काममवाप्स्यसि ॥ ६२
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
ये विशिष्टाः प्रभावेन रूपेणाभिजनेन च ॥ ६३
यथाप्रधानांस्तान्सर्वानालिखिष्याम्यहं सखि ।
मनुष्यलोके ये चापि प्रवरा लोकविभ्रुताः ॥ ६४

सप्तरात्रेण ते भीरु दर्शयिष्यामि तानहम् ।
ततो विज्ञाय पटुस्थं भर्तारं प्रतिलप्स्यसे ॥ ६५
इत्युक्त्वा सप्तरात्रेण कृत्वालेख्यगतांस्तु तान् ।
चित्रपटुगतान्मुख्यानां नयामास शोभना ॥ ६६
ततः प्रास्तीर्य पटुं सा चित्रलेखा स्वयंकृतम् ।
उषाया दर्शयामास सखीनां च विशेषतः ॥ ६७
एते देवेषु ये मुख्यास्तथा दानववंशजाः ।

1181* न कुलेन न वर्णेन न शीलेन न रूपतः ।

न देशतश्च विज्ञातः स हि चोरो मया सखि ॥

[(L. 1) Ds Ts Gs. s शीलेन (for वर्णेन). Ns कुलेन न च वर्णेन (for °). Ds Ts Gs वर्णेन (for शीलेन). Ks स्व- (for न). Gs न रूपेण न वर्णतः (for °).]

62 T1 om. 62^{ab} (cf. v. l. 59). Ns om. (hapl.) 62^a-64^b. G1 om. 62. — °) K1. s V1. s B1. s Dn Ds D1. s यथा कर्तुः ; K2 V2 D2 इदं कर्तुः ; K3 B3 D3 G3 मया कर्तुः ; T4 om. ; M4 यथा कार्यं (for इदं कार्यं). N1 किं त्वशक्यमिदं कर्तुः. — °) K4 यथा (for मया). — B1 om. (hapl.) 62^c-64^b. — °) S1 किं तु (for प्राप्तुं). — After 62^{ab}, D1. s ins. :

1182* उषां हर्षयती जनैः ।

यथा च शक्यतेऽस्माभिर्.

— D1 reads 62^d twice. — °) T1. s G1 M फलम् (for कामम्). S1 यथा कार्यमिदं शुभे ; K2 उषे हर्षपरायणा .

63 Ns B1 om. 63 (cf. v. l. 62). — °) S1 विशिष्टा ये (by transp.); K1 ये वै सृष्टाः ; M1-3 यो विशिष्टः. — °) — °) Ds विभवेन (for [अभिजनेन).

64 Ns B1 om. 64^{ab} (cf. v. l. 62). — °) K1. s. 4 Dn Ds प्रधानं तांसु ; N1 V1. s B1 Ds D2. 4 G2. s प्रधानतः ; D1 G1. 4 प्रधानं तांसु ; Ds प्रधानतः (for प्रधानांस्तान्). V2 B2 D2 सर्वान् (by transp.). K2 यथाप्रधानं सर्वान्-स्तान्. — °) K3 अभिलेख्यामि ; Ds लिखिष्यामि (for आलिखि). — °) B1 प्रबला (for प्रवरा).

65 °) T1. 2 G1. 2. 4 M1-3 तान्सर्वान् (for ते भीरु). — °) S1 K2 N1 Dn D3 [अ] हं प्रियम् ; K1 D4 तानिह ; T1. 2 G1. 2-3 M1-3 [अ] हं पटे ; M4 ते पटे (for तानहम्). — °) S1 सत्यावां ; K1 D2 सहस्रं ; K2 चित्रस्थं ; V2 D2 पटस्थं ; Cn पादस्थं (for पटस्थं). K3 ततो यदृच्छया ज्ञान्ता ; T1. 2 G1. 2-3 M ततः पटस्थं विज्ञाय . ☞ Cn पादस्थं चित्रफलकस्थम् । ☞ — °) N1 Dn1 Dn2 Ds. 6 T1. 2 G1-3 M पत्स्यसे (for कप्स्यसे). — After 65, Ds1 ins. :

1183* न दर्शये यदि सखि तर्हि बहिर्महं विधे ।

Ds1 cont. : K1. s. 4 Ns V B Dn Ds D1-3 T4 G1. s. 4 ins. after 65 :

1184* सा चित्रलेखया प्रोक्ता उषाहितचिकीर्षया ।

क्रियतामेवमित्याह चित्रलेखां सखीं प्रियाम् ॥

ततः कुशलहस्तबाधयालेक्यं समन्ततः ।

[Before line 1, Ns ins. वैज्ञपायनः. — (L. 1) V2 सा चित्रलेखा संप्रामा (for °). K1 Ds Ds प्रिय- ; B1 हर्ष- (for -हित-). G1 उपपात चिकीर्षया (for °). — (L. 2) B1 सखीं सुखाम् ; G1. s प्रिया ममीम् (by transp.). — Ds1 comp. line 3. — (L. 3) T4 [आ] लिख्य (for [आ] लिख्य).]

While T1. s Gs. 4 M ins. after 65 ; Ds Ts G1. s ins. after line 2 of 1184* an addl. colophon [Adhy. name : Ds M1 बाणयुद्धम् ; T1. s G1. s उषास्त्वम (Gs ' सुस) दर्शनम्. — Adhy. no : T1 Gs 246 ; T2 G1 248 ; T3 216 ; Gs 249 ; Gs 247 ; M1-3 210 ; M4 209].

66 Before 66, T1. s Gs M1 s ins. वैज्ञपायन उषाच. — °) S1 नृपान् ; T1 Gs M अमृन् (for तु तान्). — °) T1. s G1. s-3 M पटे चित्र- (for चित्रपटु-). S1 सर्वान् (for मुख्यान्).

67 Gs om. 67-71. — °) Ds प्रमार्क (for प्रास्तीर्य). S1 तं पटुं ; Ds पटुं तं ; T1. s G1. s. 3 M च पटे (for पटुं सा). — °) T2 G1. s-3 M स्वलंकृतम् ; T3 G2 कृतं स्वयम् (for स्वयंकृतम्). — After 67^{ab}, T1. s G1. s. 3 M ins. :

1185* अत्युच्चैर्ल महाचित्रं विक्रवर्णविभूषितम् ।

[M पटे (for विह-).]

68 Gs om. 68 (cf. v. l. 67). — °) V2 ततो (for एते). — °) T2 G1. s गन्धर्वाणां (for राक्षसानां). Ns K1. s. 4 V1. s Dn D1-3. s T4 G2 समन्ततः (for च सर्वतः). Ds रक्षसां च समन्ततः. — After 68, K1. s. 4 Ns V B D T4 G1. s. 4 ins. :

1186* गन्धर्वासुरदैत्यानां ये ज्ञान्ये भोगिनः स्मृताः ।

[Ds गन्धर्वांसुरासां चैव ; G1. s राक्षसासुरदैत्यानां (for °). Ds Ds भोगिनां (for 'नः'). V2 स्मृताः (for स्मृताः). V2 B2

किंनरोरगयक्षाणां राक्षसानां च सर्वशः ॥ ६८
 मनुष्याणां च सर्वेषां ये विशिष्टतमा नराः ।
 तदेतान्पश्य सर्वास्त्वं यथामिलिखितान्मया ॥ ६९
 यस्ते भर्ता यथारूपो यथामिलितः सखि ।
 तं त्वं प्रत्यभिजानीहि स्वप्ने यं दृष्टवत्यसि ॥ ७०
 ततः क्रमेण सर्वास्तान्दृष्ट्वा सा मत्तकाशिनी ।
 अतीत्य च यदूनसर्वान्ददर्श यदुनन्दनम् ॥ ७१
 तत्रानिरुद्धं दृष्ट्वा सा विस्मयोत्फुल्ललोचना ।

अब्रवीच्चित्रलेखां तामयं चोरः स वै सखि ॥ ७२
 येनाहं दूषिता पूर्वं स्वप्ने हर्म्यगता सती ।
 सोऽयं विज्ञातरूपो मे कुतस्त्यस्तस्करः शुमे ॥ ७३
 चित्रलेखे वदस्वैनं तत्त्वतो मम शोभने ।
 गुणशीलाभिजनतो नाम किं चास्य भामिनि ॥ ७४
 चित्रलेखोवाच ।

अयं त्रैलोक्यनाथस्य नप्ता कृष्णस्य धीमतः ।
 भर्ता तव विशालाक्षि प्राद्युम्निर्भीमविक्रमः ॥ ७५

C 9998
 S 2. 118, 72
 P 2. 118, 72

Ds ये च नागवरात्मजाः (for ^६).]

69 Gs om. 69 (cf. v. l. 67). — ^०) Ś1 मानुषाणां
 (for मनुष्याणां). — ^६) K2 N1 T2 G1 M-तरा (for-तमा).
 Ś1 Gs भुवि (for नराः). T1 ये विशिष्टास्तु दानवाः. — ^०)
 Dn1 Ds T1. 2. 4 G1. 4. 5 M तान्; G2 damaged (for तद्).
 T4 देवान् (for एतान्). K1 D4^६नु^१; N1 तान् (for त्वं). — ^६)
 Ś1 [ज]मिलिखितान्; V2. 3 B2 D6 विकलितान्; Bom. Poona
 eds. G(ed.) [ए]व लिखितान् (for [ज]मिलि^०). T1. 2 G1. 4. 5
 M यथारूपं म (M1. 2 'यान्म'या कृतान्.

70 Gs om. 70 (cf. v. l. 67). — ^६) G2 हि लिखितः
 (for [ज]मिलितः). K N1. 2 V B Dn Ds D1. 2. 3. 5 T4
 मयाभिलिखितः सखि; Bom. Poona eds. स मया लिखितः सखि.
 — ^०) K2 N2 B1 D6 T1. 2 G1 M-जानीष्व (for 'हि'.

71 Gs om. 71 (cf. v. l. 67). — ^०) Ś1 तान्सर्वान्
 (by transp.); Ds दृष्ट्वा तान्. — ^६) Ds सर्वान् (for दृष्ट्वा).
 Ś1 [ह]मान्; T1 M [उ]षा (for सा). K1. 2. 4 Ds-5 का-
 (K1-गा)मिनी (for-काशिनी). — After 71^{०६}, N2 V B
 Ds ins. :

1187* देवदानवगन्धर्वविद्याधरगणानथ ।

[Vs B2-गन्धर्वान् (for 'र्व').]

— ^०) T2 बहून् (for यदून्). — ^६) T1. 2 G1. 4. 5 M दृष्ट्वा
 विष्णुं (T2 ततो दृष्ट्वा) सनातनम्. — After 71, D6 T1. 2
 G1. 2. 4. 5 M ins. :

1188* बलभद्रमयो दृष्ट्वा प्रयुक्तमथ सात्यकिम् ।

ददर्श यदुसिंहं तं पौत्रं विष्णोर्महात्मनः ।

अनिरुद्धं रणे रुद्धं पञ्चबाणमिव स्थितम् ॥

पटे स्थितं ततो दृष्ट्वा वीरं चित्रात्मना यदुम् ।

[(L. 1) M1-3 ततो (for अथो). — (L. 3) T1 M-3 अव-
 (for इव).]

72 ^०) K2 मत्वा (for दृष्ट्वा). — ^६) Cal. ed. विस्मया-
 लुल्लोचना. — ^०) K1. 2. 4 N2 V1. 2 B2. 3 D (except
 Ds) T1. 4 उवाच (for अब्रवीत्). K1 Ds सा (for ताम्).

— ^६) K1 N2 V1. 2 B1. 3 Ds D2-4 G4. 5 मे; D6 Cal. ed.
 ते (for वै).

73 ^{०६}) V2 B2 D6 स्वप्ने पूर्वं (by transp.). T1. 2 G1. 3
 M1-3 येन त्वालिङ्गिता चासि (for ^६). K1 N2 V2 B1 Ds
 D2. 6 T1. 2 G1. 2. 4 M सखि (for सती). — ^०) G4 अयं
 (for मे). — ^६) T1. 2 G1. 2. 3 कृतज्ञस्य; M कुतोऽयं (for
 कुतस्त्यस्य). N (except Ś1) G2 कुतोऽयं (K2 V1. 2 B2
 D2. 6 कोऽयं वै) रतितस्करः; T4 G2 कुतस्त्योऽयं हि तस्करः.

74 ^६) Ś1 वद (for मम). T1. 2 G1. 3-5 क्षिप्रमेव वरान-
 (T1-ङ्ग)ने; M क्षिप्रं मम वरानने. — ^०) G1 M1 कुल- (for
 गुण-). — ^६) N1 कामिनि; D2 शोभने (for भामिनि).
 — After 74, Ś1 K1. 2 N2 V B Ds D1. 2. 4-6 T4 G1. 2. 4. 5
 ins. :

1189* ततः पश्चाद्विधास्यामि कार्यस्यास्य विनिश्चयम् ।

[Gs ततः पश्चाद् (for कार्यस्यास्य). K2 D1. 5 विनिर्णयम्
 (for 'श्चयम्').]

75 T1 G M G(ed.) ins. after the ref. : T2 after
 74 :

1190* देवदेवो जगन्नाथः साक्षाच्चक्रगदाधरः ।

दानवानां रणे हन्ता विष्णुर्जिष्णुर्जगत्पतिः ॥

यो विक्रमं जगन्नाथस्त्रैलोक्यं सचराचरम् ।

निजैकपदपद्मे यो निलीनमकरोद्दिभुः ।

तस्यायं देवदेवस्य शङ्खचक्रगदाभूतः ॥

[(L. 1) T1 Gs M1-3 (all also as in text) शङ्ख- (for
 चक्र-). — (L. 4) M निजैकपादकमले (for ^६). T1 M प्रभुः
 (for विभुः).]

— ^०) Ś1 अयं हि लोके विख्यातः. — For 75^{०६}, T1. 2 G M
 subst. :

1191* पौत्रः कृष्णस्य विख्यातः सर्वलोकेषु भामिनि ।

— ^०) T2 G1 विशालाक्षः (for 'क्षि'). Ś1 नाज्ञानिरुद्धो भर्ता
 ते. — Gs om. (hapl.) 75^६-78^०.

76 Gs om. 76 (cf. v. l. 75). K2. 4 om. 76^{०६}. — ^०)

यदि त्वं मे विजानासि सख्यं प्रेम्णा च भाषितम् ।
क्षिप्रमानय मे कान्तं प्राणांस्त्यक्ष्यामि वा प्रियान् ८३
चित्रलेखोवाच ।

एषा गच्छाम्यहं मीरु प्रविश्य द्वारकां पुरीम् ।

— ^b) K1. 2. 4 N1. 2 B1. 2 D (except D6) T4 G4. 5 -सम-
प्रभम् (for -निभं सखि). — ^c) N1 च न; V8 B8 D6 नैव
(for ते न). — ^d) D1. 5 गच्छेयं; G4. 5 गच्छामि (for
वास्यामि). — After 82, N (except S1 N1) T4 G2. 4. 5
ins. :

1196* वृत्तमासाद्य कार्याणां सिद्धिर्भवति भामिनि ।

तस्मादौघेन मे गच्छ जीवन्ती मां यदीच्छसि ॥

[(L. 1) K2 कृत्वाणि; B1 कार्याणि (for 'णां'). — (L. 2)
K2 N2 V8 B1 Dn T4 G4. 5 गच्छ त्वं; B8 गच्छस्व; D8 तां
गच्छ (for मे गच्छ). K8 मां जीवय यद्विनि (for ^b).]

83 ^a) K2 Dn मे (for त्वं). S1 अभि-; K2 Dn2 त्वं
वि-; K2 न वि-; K2 D8 मे न; N1 T1 G2 मेऽभि-; T4
G1. 6 भाभि- (for मे वि). — ^b) K1. 2 सखी-; Dn सख्यं;
D8 सखि; D2 T2 G1. 2 सख्या; T1 G2 सख्या: (for सख्यं).
S1 G1. 6 [अ]भि-; Dn D1. 2. 5 सु- (for च). — ^c) K2
[अ]हं न चेन्; N1 तेऽप्रतः (for वा प्रियान्). K1. 2. 4 N2. 2
V B D T4 G2. 4. 5 तवा (G4 त्वाम)स्मि शरणं गता.
— After 83, N (except S1 N1) T4 G2. 4. 5 ins. :

1197* जीवितस्य हि संदेहं भयं चैव कुलस्य च ।

कामार्ता हि न पश्यन्ति वृषगं वै कुलस्य च ॥

प्रयत्नो युज्यते कार्येऽपि शास्त्रनिर्देशनम् ॥

त्वं च शक्ता त्रिशालाक्षि द्वारकायाः प्रवेशने ।

संस्तुतासि मया मीरु कुरु मे प्रियदर्शनम् ॥ [5]

[(L. 1) K2 N2 B8 स्वजनस्य (for [व] कुलस्य). — (L.
2) D8 प्रणश्यन्ति (for न पश्यन्ति). D8 (marg.) Bom.
Poona eds. G(ed.) कामिन्यो मदविद्धाः (for ^b). — After
line 2, N2 V1 Dn ins. :

1197A* यद्यदि युज्यते कर्म तत्तद्विष्टं हि कामिनाम् ।

[Dn कामेम् (for वृषं).]

— (L. 3) K2 प्रपन्नो भवने कार्येषु (for ^a). D8 कार्य- (for
शास्त्र-). K2 विनिर्णयः (for निर्देशनम्). — V8 om. lines
4-5. — (L. 4) V1 तत्त्वं (for त्वं च). K2 B8 D8
द्वारकायाः; D4 G2 काया (for कायाः). K N2 V8 Dn D1.
2-5 G4 om. line 5. — (L. 5) D8 कुरुष्व (for कुरु मे).]

84 K1 N2. 2 V B Dn D8 D1-2. 5 T4 G2. 4. 5 ins.
after the ref. : D8 cont. after 1197* :

1198* सर्वथा संस्तुता तेऽहं वाक्यैरमृतकल्पकैः ।

कारिता च समुद्योगं प्रियैः कान्तैश्च भाषितैः ॥

[(L. 1) K2 प्रस्तुता (for सं). G2 त्वेवं; G2 वै त्वं (for

भर्तारमानयाम्यद्य तव वृष्णि कुलोद्भवम् ॥ ८४

सा वचस्तथ्यमशिवं दानवानां भयावहम् ।

उक्त्वा चान्तर्हिता क्षिप्रं चित्रलेखा मनोजवा ॥ ८५

तृतीये तु मुहूर्ते मा नष्टा बाणपुरात्तदा ।

C 10023
B 2. 118. 96
P 2. 118. 96

तेऽहं). N2 V1 -कल्पितः; D1. 2 (marg.) G2. 4 -कल्पितैः
G2 -तोऽहोः (for -कल्पकैः). K2 वचस्तथ्ये मितभाषिणि (for ^b).
— (L. 2) K2 सखि (for प्रियः).]

— ^a) M1-8 उद्ये (for पृथा) — ^b) K1. 2. 4 N2. 2 V1. 2
B8 Dn D8 D2. 4. 6 T4 G2 क्षिप्रं तां; K2 प्रवेक्ष्ये; D1 क्षिप्रतो;
D2 क्षिप्रं तद्; D2 T1 क्षिप्रं वै (for प्रविश्य). V8 G4 क्षिप्रं
त्वां (G4 वै) द्वारकां प्रति; B1. 2 क्षिप्रं द्वारवर्ती पुरीम्. — ^d)
V1 वृष्णिवंश- (for तव वृष्णि-). K1 N1. 2 B1. 2 T1. 2 G1. 2
M -कुलोद्भवम् (for 'द्वहम्'). — After 84, N (except S1
K1 N1) T4 G2. 4. 5 ins. :

1199* अनिरुद्धं महाबाहुं प्रविश्य द्वारकां पुरीम् ।

85 V8 om. 85^{ab}. — ^a) K8. 4 Dn D1-5 एवं च; D6
T1. 2 G1-3 M अखिलं; G4. 5 अनुलं (for अशिवं). — ^b)
K8. 4 Dn1 D1. 2 (marg. by corr. as in text) यादवानां
(for दानं). S1 N1 महात्मनाम्; D3 दुरात्मनाम् (for भया-
वहम्). T1. 2 G1. 2-5 M दानवेश्वरकन्यकाम् (G3 काः).
— After 85^{ab}, D4 ins. :

1200* यादवानां तथैवाहं कुलोद्भूतसमुद्भवम् ।

— ^a) V8 B8 D2. 6 इत्युक्त्वा; D1 उल्लेख (for उक्त्वा च).
K1. 2 इत्युक्त्वान्तर्हिता तत्र. — ^b) G2 जवेन सा (for मनो-
जवा). — After, 85, N (except S1 K2 N1) T4 G2. 4. 5
ins. :

1201* सखीभिः सहिता दृष्टा चिन्तयन्ती स्थिता तु सा ।

[D8 दृष्टा; D3 [अ]दृष्टा; D4 दृष्टा; G5 चोष्टा (for दृष्टा).
K1 D8 स्थिता च सा; D2 G2 स्थिता तु सा; D2 स्थिता नदा; D2
स्थिता शुभा; Bom. Poona eds. G(ed.) तु सा स्थिता (for
स्थिता तु सा). V8 B1. 2 D8 चिन्तयः मास तं पतिम् (for ^b).]

86 ^a) N2 मुहूर्तेन (for 'ते' सा). G4. 5 तृतीयेन मुहूर्तेन.
— ^b) K2 गत्वा; D4 त्यक्त्वा; T2 गता (for नष्टा). S1 बाण-
पुरे; K2 सुता (for 'पुरात्'). N2 सा चचाल पुरात्तदा; D2
सखीप्रियचिकीर्षया. — After 86^{ab}, N2 V B Dn D8 D2. 6
T4 G2. 4. 5 ins. :

1202* सखीप्रियं चिकीर्षन्ती पूजयन्ती तपोधनान् ।

[D8 चित्ते सदाशिवं देवं (for ^a).]

— ^a) K2 तत्क्षणं (for क्षणेन). — ^b) S1 वृष्णि- (for कृष्ण-).

87 G2 om. (hapl.) 87^{ab}. — ^a) T1. 2 G2-5 M कैला-
सशिखरप्रस्थैः. — ^b) G2 प्राकारैर् (for प्रासादैर्). — ^c) S1
तत्र; T1. 2 G1. 2 M एका; Bom. Poona eds. G(ed.) रम्या

६ 10024
B 7. 118. 97
P 2. 118. 97

क्षणेन समनुप्राप्ता द्वारकां कृष्णपालिताम् ॥ ८६
कैलासशिखराकारैः प्रासादैरुपशोभिताम् ।

ददर्श द्वारकां चैव दिवि तारेव संस्थिताम् ॥ ८७

इति श्रीहरिवंशे सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥

१०८

वैशंपायन उवाच ।

ततो द्वारवतीमध्ये प्राकारैरुपशोभितम् ।
ददर्श भवनं यत्र प्राद्युन्निरवन्मुखम् ॥ १

ततः प्रविश्य सहसा भवनं तस्य तन्महत् ।

ददर्श मध्ये नारीणां तारापतिमिवोदितम् ॥ २
क्रीडाविहारे नारीभिः सेव्यमानमितस्ततः ।

(for चैव). — ^a) K₁ तारोपम-; K₂₋₄ V B₁. 3 Dn Ds₁
D₁. 4-5 T₁ G₂ तारामिव; B₂ तारामुप-; G₃ तारेव सु- (for
'व सं').

COLOPHON om. in $\tilde{N}_1$. T₂ missing. — *Mention of
the Epic*: Ds₂. — *Mention of Khila*: N ($\tilde{N}_1$ om.)
S (T₂ missing). — *Adhy. name*: $\tilde{S}_1$ उषाहरणम्; K₁.
s. 4 $\tilde{N}_2$ V₁. 2 Dn Ds D₂- बाणयुद्धम्; K₂ द्वारकायां चित्र-
लेखागमनम्; V₂ B D₂ चित्रलेखागमनम्; D₁ चित्रलेखा-
प्रयाणे बाणयुद्धम्; D₂ उषाचित्रलेखायांवादः । चित्रलेखा-
द्वारकागमनम्; T₁ G₁. 3 चित्रलेखाद्वारकाप्रवेशः; T₂ चित्रलेखा-
द्वारकापुरीप्रवेशः. — *Adhy. no.* (figures, words or both):
K₂ 170; V₁ 175; V₂ 174; V₃ Dn Ds₂ 173; D₁ 66;
D₂ 191; T₁ G₂ 247; T₂ G₁ 249; T₃ 217; G₂ 241;
G₃ 259; G₄ 248; M₁-s 211; M₁ 210. — *Śloka no.* :
K₁ 135; Dn₁ 127; D₂ 120; D₃ 122.

108

☞ This adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 99. 21).

1 After the ref., all Mss. (except $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$) ins. a
passage given in App. I (No. 33). — K₁. s $\tilde{N}_2$ V B
Dn Ds D₁-s S ins. after App. I (No. 33): D₂ after
1st;

1203* ततो द्वारवतीमध्ये कामस्य भवनं शुभम् ।
तन्ममीपेऽनिरुद्धस्य भवनं मा स्म पश्यति ॥
सौवर्णवेदिकास्तम्भं रुक्मवैदूर्यतोरणम् ।
माल्यशामाद्रमकं च पूर्णकुम्भोपशोभितम् ॥
बहिर्कण्ठानतमीवं प्रासादैरेकमंचयैः । [5]
मणिप्रवालसंस्तीर्णं दिव्यगन्धर्वनादितम् ॥

[$\tilde{N}_2$ om. line 1. — (L. 1) M₂ गता (for ततो). D₁
कृष्णवेदमसमीपे तु (for ^a). — (L. 2) K₁ V₁. 2 प्रविश्य च;

$\tilde{N}_2$ प्रपश्यति; B₂ [अ] नुप-; D₁. 4. 5 विदेश ह; D₂ G₂ व्यप-
श्यत; M₁-s व्यपश्यत; M₂ [अ] व्यपश्यत (for म पश्यति).
Dn भवनं तन्मपश्य सा; T₁. 2 G₁. 2-5 सदनं साध्य (G₁ सा ह-;
G₂. 5 सा वि) पश्यत (for ^b). — K₂ om. lines 3-6. — (L.
3) D₂ मुवर्ण- (for सी^a). B₁ (marg. as above) रूप्य-
(for रुक्म-). — (L. 4) M₂. 4 -सिक्तं (for -सक्तं). G₂
माल्यशामोपमिक्तं च (for ^a). — (L. 5) $\tilde{N}_2$ V₁. 2 B Dn
Ds D₁. 2. 3-6 T₂ -कण्ठानत-; T₁ G₂. 2 M₂ -कण्ठोन्नत- (for
-कण्ठानत-). K₁ -प्राव- (for -प्राव^a). D₂ नीलकण्ठजिह्वामयीवैः;
T₂ G₁. 4. 5 बहिर्कण्ठोन्नतमीव- (for ^a). D₁ अक- (for अकु-).
G₂ M -संयमैः (for -संयवैः). D₁. 2. 5. 6 प्रासादैरेकमनिभैः;
T₁. 2 G₁. 3-5 दैरुपशोभितम् (for ^b). — (L. 6) K₁ B₁ D₂
T₁ -संस्तीर्णं; $\tilde{N}_2$ V₁. 2 B₁. 2 Dn Ds D₂. 2 T₂ G₂. 5
-विस्तीर्णं; D₂ -निस्तीर्ण- (for -संस्तीर्ण-). V₂ Dn₁ T₁. 2 G₂. 4
M₂ देव- (for दिव्य-). D₂ -दिव्यगन्धर्वमनोहरम् (for ^b).]

— K₂ T₁. 2 G₁-s M om. 1. V₂ B₁. 2 Ds om. 1st. — ^b)
K₁. 2. 4 $\tilde{N}_2$. 2 V₁. 2 B₂ Dn Ds D₁-s. 6 T₂ G₁. 5 प्रासादैर
(for प्राकारैर). — ^c) $\tilde{S}_1$ सदनं (for भवनं). $\tilde{N}_2$ V₁ Ds
तत्र (for यत्र).

2 $\tilde{N}_2$ repeats 2nd after 1204*. — ^a) K₂ $\tilde{N}_2$ (second
time) तद्देशम् (for सहसा). — ^b) K₂ सानिरुद्धं सुतेजसम्;
 $\tilde{N}_2$ (second time) अनिरुद्धस्य तेजसम् (sic); T₁. 2 G₁-s
M प्राद्युम्नेर्भवनं महत्. — K₁. s. 4 V B D S (T₂ missing)
ins. after 2nd; $\tilde{N}_2$ after the first occurrence of 2nd;

2204* तत्रानिरुद्धं सापश्यचित्रलेखा वराप्सराः ।

[D₂ [अ] प्सरोवरा; G₂ वराङ्गना (for 'प्सराः').]

— ^a) K₁. s. 4 $\tilde{N}_2$. 2 V B D T₂ G₂. 4. 5 मध्ये परमनारीणां.
— ^b) T₁. 2 G₁. 2 तारापतिम् (for 'पतिम्'). G₂ तारापति-
वर्चसम्.

3 ^b) D₂ रोच्यमानम् (for सेव्य^a). — ^d) G₁ च परवा

पिबन्तं मधु माध्वीकं श्रिया परमया युतम् ।
 वरासनगतं तत्र यथैवैलविलं तथा ॥ ३
 चिन्तयाविष्टदेहा सा चित्रलेखा मनस्विनी ।
 कथं कार्यमिदं कार्यं कथं स्वस्ति भवेन्मम ॥ ४
 सान्तर्हिता चिन्तयित्वा चित्रलेखा यशस्विनी ।

तामस्या छादयामास विद्यया शुभलोचना ॥ ५
 हर्म्ये स्त्रीगणमध्यस्थं कृत्वा चान्तर्हितं तदा ।
 उत्पपात गृहीत्वा सा प्राद्युम्नि युद्धदुर्मदम् ॥ ६
 सा तमध्वानमागम्य सिद्धचारणसेवितम् ।
 सहसा शोणितपुरं प्रविवेश मनोजवा ॥ ७

C 10080
 B 2. 119. 55
 P 2. 119. 55

(for परमया). — K₂ reads 3rd after 1205*. — ^a) K₄ परासन- (for वरा*). — ^f) Ś₁ V₂ [ऐ]डविर्द (for [ऐ]लविलं). D₁ यथा वै धनदं तथा; D₅ (marg.) G₂ M साक्षात्काममिवो-
 दितम्; T₁, 2, 4 G₁, 3-5 साक्षात्काममिव स्थितम् (T₁ वापरम्). — After 3, K Ñ₂, 3 V B D (except D₃) T₁ G₂, 4, 5
 ins. :

1205* वाचने समतालं च गीयते मधुरं तथा ।
 न च तस्य मनस्तत्र तमेवार्थमचिन्तयन् ॥
 क्षिप्रः सर्वगुणोपेता नृत्यन्ने तत्र तत्र वै ।
 न चाप्य मनसस्तुष्टिं चित्रलेखा प्रपश्यति ॥
 न चाभिरमते भोगैर्न चापि मधु सेवते । [5]
 व्यक्तमस्य हि तत्स्वप्नं हृदये परिवर्तते ॥
 इति तत्रैव बुद्ध्या च निश्चिता गतसाध्वसा
 सा दृष्ट्वा परमस्त्रीणां मध्ये शक्रध्वजोपमम् ॥

[K₂ om. lines 1-2. Ñ₂ om. line 1. — (L. 1) T₄ समतारं; G₂ च समन्तात् (for समतालं). D₂ वाचते मुमहा-
 ता (for ^a). D₁ गायन्तं (for गीयते). D₃ परमं (for
 मधुरं). — (L. 2) K₁, 4 त्वन्यम् (for तमेव). V₃ B₃ D₃
 व्यचिन्तयत् (for अ^a). — After line 3, K₁ Ñ₂ B₁ D₃
 ins. :

1205A* प्रिप्तसु गीयमानासु नृत्यमानासु सर्वशः ।

— (L. 4) K₂ तत्र; B₂ T₄ G₂ चात्र (for चास्य). D₁, 3
 तुष्टिश्च (for तुष्टि). K₂ [अ]रय (for प्र-). — (L. 5) K₁, 3
 B₂ [अ]पि; K₂ [अ]न; K₃ D₁, 3 [अ]ति- (for [अ]मि-).
 K₂ स्त्रीभिर; V₁, 2 D₂ भोगे (for भोगैर्). V₃ B₁ D₃ [अ]ति-
 (for [अ]पि). — (L. 6) K₂ उव (for अस्य). V सुस्वप्नो;
 B₁, 3 D₃ D₄ T₄ स स्वप्नो; B₂ G(ed.) तस्वप्नो (for ^apr).
 G₂ वृत्तमस्य हि तत्स्वप्नो; G₃, 5 व्यक्तमस्याश्च तस्वप्नो (for ^a).
 K₂ Ñ₂ V₃ B₃ हृदि सं- (for हृदये). — (L. 7) D₁, 5 T₄
 बुद्ध्या (for बुद्ध्या). K₂ सा (for च). K₃ निश्चया; D₃
 निश्चिन्ता (for ^aता). — (L. 8) Ñ₂ V₁ D₃ दृष्ट्वा सा (by
 transp.). K₂ D₂ मध्ये चक्रधरोपमम् (for ^a).]

4 ^a) K₁, 3, 4 Ñ₂, 3 V B₁, 3 D T₂ G₂ दृष्ट्वा; G₁, 3
 चिता सा (for देहा सा). — Ś₁ om. (hapl.) 4^a-5^b. — ^c)
 K₂ कथम् (for कार्यम्). — ^d) K₁, 3, 4 Ñ₂ V B Dn D₃
 D₁, 3, 4 T₁ G₂ इति; K₂ D₃ च मे; M₁ तथा (for मम).
 5 Ś₁ om. 5^{ab} (of. v. 1. 4). — ^e) D₃ (marg.)

T₁, 2, 4 G M चित्रलेखा (for चिन्तयित्वा). — ^b) T₄ चिन्त-
 यित्वा (for चित्रलेखा). K₁, 2 Ñ₁ B₂ D₁ मनस्विनी (for
 यश*). D₃ (marg.) T₁, 2 G M विद्याधरसुता तदा. — ^c)
 G₁, 4 तमप्याच्छादयामास. — ^d) D₂ निद्रया चारुलोचना;
 T₁, 2 G₁, 3-5 M विद्यया च (M 'याय' नभोगता. — K
 Ñ₂, 3 V B₁, 3 D₁, 3-5 T₁ G₂, 4, 5 ins. a passage given
 in App. I (No. 34) after 5; B₂ Dn D₃ D₂, 6 after
 the first occurrence of 6^{ab}; T₂ G₁ after 1214*.

6 B₂ Dn D₃ D₂, 6 repeat 6^{ab} after App. I (No.
 34). — ^e) Ś₁ D₁ M₁ हर्म्ये- (for हर्म्ये). G₂ मध्ये तु (for
 मध्यस्थं). — ^b) D₂ (both times) T₁ दृष्ट्वा (for कृत्वा).
 T₂ G₁ [अ]न्तर्हिता (for तं) D₂ च तम् (for तदा). B₂ D₂, 6
 (all first time) G₂ दृष्ट्वा (D₂ हत्वा) चान्तर्हिता तदा. — ^c)
 T₁ तं (for स*). — ^d) D₂ प्राद्युम्नि (for 'स्त्रि').

7 ^a) K₁ V₁, 2 D₂, 4 तदध्वानम्; K₂ Ñ₁ तदा (for
 तम*). T₁ G₁, 3, 5 M आमाद्य (for आगम्य). — T₂ om.
 7^{bc}. — ^b) T₁ G₁, 3-5 विद्याधरनिषेवितम्. — ^c) T₁ आनीय
 (for सहसा). — ^d) D₂ महाजवा (for मनो*). — After
 7, K Ñ₂, 3 V B D T₁ G₂, 4, 5 G(ed.) ins. :

1206* अनिरुद्धं तमानीय मायया कामरूपिणी ।
 अनिरुद्धं महाभागा यत्रोषा तत्र गच्छति ॥
 उषायादर्शयच्चैनं चित्राभरणभूषितम् ॥
 चित्राभरणधरं वीरं कन्दर्पसमरूपिणम् ॥

[(L. 1) G₂ तमानीय (for तमा*). K₂ B₁, 3 D₃ दृष्टुर्न
 च तां (B₂ ता) नापि. (for ^a). — (L. 2) T₁ तमानीय (for
 महाभागा). K₂ अनिरुद्धसमं यान्ती; Ñ₂ V₃ B D₃ दसमेता
 सा; D₂ दसमेतां वै (for ^a). K₂ उषा प्रति सुयोगिनी (for
^b). — K₂ om. line 3-4. — (L. 3) Ñ₂ V₁, 3 G₂ उषाये
 (for 'य'). V₁ B₁ भूषणम्; V₃ B₂ अत्रम् (submetric);
 G₂ - - - - - (for भूषि*). Ñ₂ धिप्रभूषणभूषितम्; D₂ सिद्धा-
 भरणं; D₃ विविधाभरणस्रजम् (for ^b). — K₂, 4 om. line 4.
 — (L. 4) Cal. ed. चित्राभरण- (for 'भरण-'). G₂ देवं (for
 वीरं). D₂ विग्रहम् (for रूपिणम्). D₁, 5 G(ed.) रहस्यमर-
 रूपिणम् (for ^b).]

G₂, 4, 5 cont.: T₁, 2 G₁, 3 M ins. after 7: T₁ after
 line 2 of 1206* :

1207* तृतीये तु मुहूर्ते सा प्राप्ता बाणपुरं तदा ।

C 10063
B 2. 119. 58
P 2. 119. 58

तत्रोषा विस्मिता दृष्ट्वा हर्म्यस्था सखिसंनिधौ ।
प्रवेशयामास तदा संप्राप्तं स्वगृहं ततः ॥ ८
प्रहर्षोत्फुल्लनयना प्रियं दृष्ट्वार्थकोविदा ।

उषां तां दर्शयामास पश्यैनं यद्यसौ भवेत् ॥
एवमुक्ता तदा कन्या बाणस्य दुहिता ततः ।

[(G. om. line 1. T. om. lines 2-3. G. om. line 2. — (L. 2) G. s उषां ताममन्वीक्षे (for °). — (L. 3) T. नृप (for ततः).]

8 °) K. s तं चोषाभिगतं दृष्ट्वा; D. s तथोषाभिगतं दृष्ट्वा; T. s तत्रोषां विस्मितां दृष्ट्वा; G. s तुतोषा विस्मितां दृष्ट्वा; M. s तत्रोषा विस्मयाविष्टा. — °) T. s हर्म्यस्था (for 'स्था). T. s G. s M. s संवृता (for 'संनिधौ). M. s हर्म्यस्था सह संवृता. — °) K. s. 4 N. s. 3 V. s. 3 B. Dn. Ds. D. s. 4-5 T. s G. s च तं; D. s च तौ (for तदा). — °) S. s वयस्याः; K. s. 3 N. s. 3 V. s. 3 B. Dn. Ds. D. s. 4. 5 G. s तदा सा; K. s Ds स्वागतं; N. s V. s तं यतः; B. s Ds सा तदा; M. s संयता (for संप्राप्तं). K. s तदा मान्त-गृहं ततः. — After 8, N. s ins. :

1208* प्रवेशितेऽनिरुद्धे नु प्रहृष्टा सहिता तथा ।

सखीजनसमायुक्ता लज्जमाना शुचिस्मिता ॥

9 °) D. s हर्षोत्फुल्लनयना; Ds T. s प्रहृष्टो. — °) N. s D. s च; N. s D. s अथ (for [अ]र्थ). — After 9^{ab}, N (except S. s N. s D. s) T. s G. s. 5 (Ged.) ins. :

1209* सा हर्म्यस्था तमर्घ्येण यादवं समपूजयत् ।

चित्रलेखां परिद्वज्य प्रियाख्यानैरयोजयत् ॥

[(L. 1) K. s. 3 N. s. 3 V. s. 3 Ds. Ds. 4 च- (for सा). — K. s. 4 D. om. line 2. — (L. 2) V. s. 3 B. s. 3 Ds. प्रयुज्य च; Dn. Ds. 2 अयोजयत्; Dn. s प्रयोजयत्; Cal. ed. नियुज्य च (for अयोजयत्). Ds. G. ed.) प्रियाख्यानैरयोजयत् (for °).]

— N. s. om. 9^a 10^b. — °) V. s. 3 B. s. 3 Ds. Ds. स्वरितं (for 'ता). S. s T. s G. s M. s भामिनी (for 'का). K. s. 3 Ds. 4 T. s स्वरितं भामिनी प्रा; K. s 'नीमा)ह. — °) K. s भयाकुला; V. s T. s G. s. 5 M. s भयान्विता (M. s 'ताम्); D. s भयानुराम् (for 'गुरा).

10 N. s. om. 10^{ab} (cf. v. 1. 9). — °) K. s Ds वत् (for [ह]र्षं वै). N. s V. s. 3 B. s. 3 Ds. Ds. T. s G. s. 5 परं; Ds कृतं (for कथं). T. s G. s M. s कार्यं (for गुह्यं). — °) T. s G. s M. s कार्याकार्य-; Bom. Poona eds. कार्यं गुह्ये; G. ed.) कार्यं गुह्यं (for कार्यं कार्य-). — °) S. s स्वस्ति भवेत् (by transp.). — °) Ds Ms -क्षयम् (for -क्षयः). — °) Gs प्रकाशे जीविते भयम्. — After 10, T. s ins. an addl. colophon mentioning adhy. no. 218. — T. s ins. after the addl. colophon; K. N. s V. s. 3 B. s. 3 Ds. Ds. G. s. 5 after 10: N. s V. s Dn. Ds. Ds after the first occurrence of 11^{abed} ;

त्वरिता कामिनी प्राह चित्रलेखां भयातुरा ॥ ९
सखीदं वै कथं गुह्यं कार्यं कार्यविशारदे ।
गुह्ये कृते भवेत्स्वस्ति प्रकाशे जीवितक्षयः ॥ १०

1210* चित्रलेखामयीहाक्यं शृणु त्वं निश्चयं सखि ।
कृतं पुरुषकारं हि देवं नाशयते सखि ॥
न वै देव्याः प्रसादस्ते अनुकूलो भविष्यति ।
अप्रमादाकृतं गुह्यं न कश्चिज्ज्ञास्यते नरः ॥
सक्या वै एवमुक्ता सा पर्यवस्थितचेतना । [5]
एवमेतदिति प्राह सानिरुद्धमिदं वचः ॥
दिष्ट्या स्वप्नगतश्चोरो दृश्यते सुभगो जनः ।
यत्कृते तु वयं खिन्ना दुर्लभप्रियकाङ्क्षया ॥
कश्चित्तव महाबाहो कुशलं सर्वतोगतम् ।
हृदयं हि मृदु क्षीणां तेन पृच्छाम्यहं तव ॥ [10]
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा उचयाः श्लक्ष्णमर्थवत् ।
सोऽप्याह यदुशावूलः शुभाक्षरतरं वचः ॥
हर्षविप्लुतनेत्रायाः पाणिनाश्च प्रसृज्य च ।
प्रहस्य सखितं प्राह हृदयप्राहकं वचः ॥
कुशलं मे वरारोहे सर्वत्र मितभाषिणि । [15]
स्वप्नसादेन मे देवि प्रियमावेदयामि ते ॥
अदृष्टपूर्वश्च मया देवोऽयं शुभदर्शनः ।
निशि स्वप्ने मया दृष्टं सकृदप्युपुं महत् ॥
एवमेवमहं भीरु स्वप्नप्रादाविहागतः ।
न च तद्वपुषा वै मिथ्या वाक्यं भविष्यति ॥ [20]
देव्यास्तु प्रीतिमात्राय स्वप्निवार्थं च भाषिणि ।
अनुप्रासोऽस्मि चाद्यैव प्रसीद शरणं गतः ॥

[Before line 1, D. s ins. चित्रलेखा; Ds T. s वैशंपायनः. — (L. 1) D. s निश्चयं (for 'य). V. s B. s Ds शृणु त्वं सखि निश्चयम्; G. s शृणु त्वं सखि मदनः (for °). — K. s om. (hapl.) line 2. — (L. 2) K. s. 3 N. s. 3 V. s. 3 B. s. 3 Ds. Ds. कृतं पुरुषकारम्; Ds कृतं च पुरुषकारं (for °). K. s Dn. G. s भुवम्; Ds Ds. 4 T. s G. s श्रुणुत (for सखि). — N. s om. lines 3-8. — (L. 3) K. s स चेद्; K. s विप्रिद्; K. s Ds. 5 विप्रिद्; N. s V. s B. Dn. Ds. Ds G. s यदि; V. s T. s G. s न चेद्; Ds न च (for न वै). K. s द्वयः (for देव्याः). K. s विप्रिदेव्याः प्रसादास्ते; Ds यदि देव्याः प्रसादं ते; Ds तव देव्याः प्रसादेन (for °). K. s G. s नानुकूलो; Dn. Ds. Ds शत्रुः; Ds अनुकूलः; Ds प्रतिकूलो (for अनु). — (L. 4) D. s अथ माया- (for अप्रमादात्). N. s श्रयते (for दास्यते). Ds सखि; G. s नरः (for नरः). — (L. 5) B. s Ds तथा; G. s [अ]पि च (for वै). Ds वयस्यैवमुक्ता सा (for °). V. s -लोचना (for -चेतना). K. s गन्धर्वस्थितचेतना; T. s समुप° (for °). — (L. 6) K. s Ds एवम् (for एतद्). G. s एवं तदिह च प्राह; G. s एवं तदिति हि प्राह (for °). — V. s om. (hapl.) lines 7-12. — (L. 7) K. s Ds दृष्टः; B. s दृष्टा (for दिष्ट्या). K. s स्वप्ने (for

इत्युक्त्वा त्वरमाणा सा गुह्यदेशे स्वलंकृता ।

स्वप्न-). Ks दुर्देशः (for दृश्यते). Bom. Poona eds. G(ed.) पतिः (for जनः). Ds दृश्यतेऽद्य शुभानने (for ^१). — (L. 8) Cal. ed. -काम्यया (for -क ह्या). — Vs om. line 9. Ks reads and Ds repeats line 9 after line 12. — (L. 9) Gs ते सु- (for तव). Ks Ds (second time) महाभागे (for 'बाहो'). — (L. 10) Ds एवं (for तेन). Ks वृच्छास्थिह-मनामयम् (for ^१). — Before line 11, Ds ins. वैशंपायन उवाच. — (L. 11) Ks Ds मुक्तम् (for अरण्यम्). — (L. 12) Ds नृप- (for यद्-). Ks हृदयग्राहकं वचः ; Ds मुभाषित-तरं वचः ; Gs. s शुभाक्षरमिदं वचः (for ^१). — (L. 13) Gs. s हृष्ये (for हर्ष-). Ks -नेत्राणि (for 'याः'). Ds तु ; Gs सं- (for [अ]मु). V1 विमृश्य (for प्र^१). — (L. 14) Gs विस्मृतं (for स^१). Ds प्रहस्य स्मितहृदयो (for ^१). — Ks om. line 15. — (L. 15) Ds त्वां दृष्ट्वा (for सर्वत्र). Ns [अ]मृत- ; Vs प्रिय- ; Gs स्मित- (for मित-). Ds [उ]त्थाह ता प्रियभाषिणाम् (for ^१). — (L. 16) Vs Bs. s स्वप्नदानात्र संदेशः ; Gs. s. s 'सादाच मे देवि (for ^१). — (L. 17) Bs देशोऽयं ; Ds वित्रे-ऽपि (for च मया). Ds अदृष्टश्च मया देशः (for ^१). Ds श्रुतो (for देशो). Ns V1 Ds प्रिय- (for शून-). Vs -दर्शनः (for 'ने'). Bs न श्रुतश्च कदाचन (for ^१). — (L. 18) Bom. Poona eds. G(ed.) यथा (for मया). Ks. s Ds T4 Gs दृष्टः (for दृष्टं). Ds निशि स्वप्नो मया दृष्टः (for ^१). Ks. s Ds. s -पुरे चया (Ks यः) ; Ks -पुरं च यत् ; Ns V1. s Ds1 -पुरं तव ; Ds1 -पुरे तव ; Ds -पुरं च ते ; Ds -पुरे मया (for -पुरं महत्). — (L. 19) Cal. ed. एव हि (for एवम्). Gs एव हि हि ते भीरु (for ^१). — (L. 20) Ds तद्भव- ; Gs रुद्र-य (for तद्भु-). — (L. 21) Ns V1. s आरथाय (for आशाय). Gs देव्याः प्रीति मयि तु सा (for ^१). Ds भाषितम् (for भाविनि). — (L. 22) K1 Ds. s अत्र ; Ds आशु (for अनु-). Ds [उ]-वाच (by transp.). Ks तत्प्राप्तो ब्रह्मदेव (for ^१). — After line 22, Ds ins. an addl. colophon mentioning adhy. name बाणशुद्धम्.]

Bs. s Ds1 Ds T4 Gs. s. s cont. : Ds1 ins. after the second occurrence of 11^{cd} :

1211* इत्युक्त्वा रमयामास सोऽनिरुद्धो महायशः ।

[Bs Ds1 Ds इत्युक्त्वा वरयामास (for ^१). Ds T4 Gs. s. s महामनाः (for 'यशः').]

— After the above, Ds reads line 1 of 1212*.

11 Ns Vs Dn Ds1 Ds reads 11^{abcd} for the first time before 1210*. Before 11^{ab}, Ds ins. वैशंपायनः. — ^१) Ns रममाणा (for स्मि^१). Ks इत्युक्त्वा त्वरमाणस्व. — ^१) S1 Ns Vs. s (both times) Bs. s Gs M1. s गुह्ये देशे ; Ks रहोदेशो (for गुह्यदेशो). Bs स्वयं गता ; Ds T1. s G1. s

कान्तेन सह संयुक्ता स्थिता वै भीतभीतवत्

C 11000
B 2. 119. 76
P 2. 119. 76

M1-s स्वलंकृते (for 'ता'). — K Ns V1. s B Ds1 D1-s T1. s G1. s-5 G(ed.) ins. after 11^{cd} : Ns Vs Dn Ds after the second occurrence of 11^{cd} : Ds1 after 1211* :

1212* ततश्चोद्वाहधर्मेण गान्धर्वेण समीयतुः ।
अभ्योन्यं रेमनुस्तौ तु चक्रवार्का यथा दिवा ॥
पतिना सानिरुद्धेन मुमुदे तु वराङ्गना ।

[Ds reads line 1 after 1211*. — (L. 1) T1 G1. s-5 ततश्चोद्वाहिकं सर्व (for ^१). Vs B1. s समेय च (for समी-यतुः). — (L. 2) Ks Ds. s-5 रमन्तुम् (for रे^१). Ks इव-मितम् ; B1 इवान्नु च ; Ds यथा मुदा (for यथा दिवा). — Ds om. line 3. — (L. 3) Ks Ds सानिरुद्धेन पतिना (for ^१).] Ns V B Dn Ds Ds cont. : T1. s G1. s-5 G(ed.) ins. after line 2 of 1212* :

1213* कान्तेन सह संयुक्ता दिव्यस्त्रगनुलेपना ।

[Ns V1. s -स्त्रगन्ध- Bom. Poona eds. G(ed.) -वस्त्रानु- (for -स्त्रगनु-).]

Ds T1. s G1. s-5 G(ed.) cont. : T1 Gs M ins. after 11^{cd} :

1214* एकदेशे गृहस्यास्य प्रच्छन्नं चैव भामिनी ।
करंणुर्द्विरदेनेव वरयामास संगता ॥
पत्नी तस्य मुखं साध्वी समालिङ्ग्य यथाक्रमम् ।
नेत्रे चुचुम्ब सा देवी बाणस्य दुहिता यदुम् ॥
भूयो भूयः समालिङ्ग्य यथेष्टं मदमोहिता । [5]
न नृसिमाययौ सा तु समालिङ्ग्य यदूत्तमम् ॥

Colophon.

वैशंपायनः ।

तामस्या विद्यया युक्तः प्राद्युक्षिरथ तत्क्षणात् ।
चिन्तयामास तं दृष्ट्वा गृहे क्षीयनमद्भुतम् ॥
कोऽयं विधिर्मम महान्न जाने त्वस्य कारणम् ।
स्वप्नोऽयं किं मया दृष्ट उताहो विभ्रमो मम ॥ [10]
जागर्भ्यहं न मे स्वप्नो न च मे विभ्रमो महान् ।
केयमग्रे स्थिता सुभ्रूलतेव च सुषुप्तिता ॥
उद्भ्रान्तहरिणापाङ्गी भ्रूलताभङ्गभाषिणी ।
पीनस्तनोरुजघना ताम्रपादकराधरा ॥
नीलकुञ्चितकेशाङ्ग्या मधुरस्मितभाषिणी । [15]
मम नेत्रपथाक्रान्ता चन्द्रलेखेव शारदी ।
किमिदं नात्र जानामि केनेदं प्रतिपादितम् ॥
दृष्ट्वास्य ववृधे कामस्तामुषां मदमोहिताम् ।
सा च तत्पुरतः साक्षात्पानं कर्तुं समुद्यता ॥
अथ ताभिर्जितैर्जात्वा श्रुत्वा चैव यथार्थतः । [20]
रमयामास रमणीं कामतस्तां मनोरमाम् ॥
सा चापि तं समासाद्य हर्षभीताकुलेक्षणा ।
कामतो रमयामास रोमाञ्छोदितकर्कशा ॥
लीलासंकापललितैर्लेलना तं समाचरत् ।

C 11000
B 2. 119. 77
P 2. 119. 77

रममाणानिरुद्धेन अविज्ञाता तु सा तदा ॥ ११
तस्मिन्नेव क्षणे प्राप्ते यदनामृषभो हि सः ।

करेणुरिव मातः वासिता गिरिगङ्गेरे ॥ [25]

[(L. 1) Gs तेन (for वैव). Tz Gs प्रच्छन्ना तेन भामिनी (for ^१). — (L. 4) Tz Gs स्वयम् (for यदुम्). — After lines 6, Tz Gs ins. :]

1214A* अनिरुद्धं महाबाहुं निद्रापरवर्णं गतम् ।

— Colophon om. in Tz G(ed.). — *Adhy. name* : Tz Gs Gs उपानिरुद्धसंगमः ; Mz बाणपुङ्गवः. — *Adhy. no.* : Tz Gs 248 ; Tz Gs 250 ; Tz 219 ; Gs 251 ; Gs 249 ; Mz 212 ; Mz 211. — After the ref, Tz Gs 4 ins. :

1214B* ततोऽनिरुद्धः स्वप्ने तु स्वपराधिव्रलेखया ।
नीनो बाणपुरं सयः संगतश्चोपया सह ॥
दृष्ट्वैव स्वप्नसंसारं उपया स्वस्य चाद्रुतम् ।

[Gs om. lines 1° 2°.]

— Ds Tz om. lines 7-25. Gs om. line 7. — (L. 7) Tz Gs ३ प्राणुभिः प्रविशुष्य तः (Tz ^१ प्रान) (for ^१). — (L. 8) Tz Gs Mz ३ गृह- (for गृहे). — Gs om. (hpl.) lines 14-15. — (L. 18) Tz यय (for नद-). — (L. 19) Tz पादं ; Mz पदं (for पानं). — After line 20°, Tz Gs ३ ins. :

1214C* वयनेन विमोहिताम् ॥

स तमश्चित्रलेखा नामवेद्योवाच यादवः ।

हारकानगाच्छीघ्रमानीनश्चित्रलेखया ॥

बाणस्य नगरं प्राप्य संगतोऽस्म्युपया रहः ।

एवं स्वप्नो मया दृष्टो विचित्रोऽदृष्टपूर्वकः ॥ [5]

कोऽयं विचित्रेनापातः का त्वं कैषा च भामिनी ।

कथं पुरी भृङ्गं कस्य तन्मालावापुमर्दनि ॥

हन्ति कुर्वन्तं न दृष्ट्वा चित्रलेखा वयोऽवधीर ।

अपि ते कुमलं वीर सर्वत्र दृष्टमदन ॥

[(L. 1) Tz वदनेन (for वद^१). Gs मदनेन विमोहिता. — (L. 2) Gs नतश्च (for स नतश्च). — (L. 5) Gs विचित्रो दृष्टपूर्वकम् (for ^१).]

— After line 25, Tz Gs ins. App. I (No. 34). Tz Gs ३ om. lines 20°-21°. Tz Gs read line 22°-st. 12 after line 2 of 1217* repeating st. 12 in its proper place. — (L. 22) Mz [अ]पि (for [अ]पि तं). Tz ह्यपि-कुललेखणा (sic), Tz Gs ३ ह्यपि-कुललेखणा (for ^१). — (L. 23) Mz रामापि (कामतो). Tz Gs ३ Mz रोमाञ्चोद्रेककर्मणा (for ^१). — (L. 24) Tz Gs प्रीया (for लीला-). Mz -विलास- (for -संलाप-). — (L. 25) Gs वाजिता (for वासिता).]

— Kz २. ३ Ds २. ३. ३ Tz Gs om. 11°. — ^१) Śi अविज्ञाता (for रममाणा). — ^२) Śi रममाणा ; Bz ३ अविज्ञाता (for

दिव्यमालयाम्बरधरो दिव्यस्रगनुलेपनः ।

उपया सह संयुक्तो विज्ञातो बाणरक्षिभिः ॥ १२

अ^१). Kz Gs सुता (for तु सा). Tz ३ Gs ३. ३ Mz रराज तत् (Mz ३. ३ रम) णी भूतम्.

— After 11, Tz ३ Gs ३. ३ Mz G(ed.) ins. :

1215* पपी चास्या मुखं कामी समालिङ्ग्य दृढं यदुः ।

परस्परं समाश्लिष्य परस्परमुखं पयुः ॥

तयोद्यतां ततो माध्वीं पपी शिष्टामपाययत् ।

तयोरेवं तदा कामो वयुधे जनसंसदि ॥

चित्रलेखा ततः साध्वी भूषयामास भूषणैः । [5]

वक्षेराभरणैश्चित्रैर्माध्व्यैश्च बहुगन्धिभिः ॥

रराज यदुर्वीरस्तु रोहिण्या चन्द्रमा यथा ।

सौधमार्गे ततस्तौ तु दंपती रेमतुश्चिरम् ।

तौ तथा रमयामास यथेष्टं यदनुमदनः ॥

[(L. 1) Tz Gs सा हि (for पपी). Tz (inf. lin. as above) Gs ३ Mz वयुः ; Tz Gs वयुम् (for यदुः). — (L. 2) Tz Mz G(ed.) -युधं पपी ; Tz Gs ३ -समन्वितौ (for -मुखं पयुः). — After line 2, Tz Gs ३ ins. :]

1215A* परस्परस्य वदनं पयनुस्ती परस्परम् ।

— (L. 3) Gs ३ तयोद्यतां (for 'यतां'). Gs ३ तामाश्लिष्य (for पपी शिष्टाम्). — (L. 4) Mz ३ वयुधे रहसि प्रनो (for ^१). — (L. 5) Tz Gs तु नं (for तत्). — After line 6, Tz Gs ३ ins. :]

1215B* अलंकृतस्तथा तत्र संगतश्चोपया रहः ।]

While Tz Gs cont. after line 9 :

1216* पपी तस्य मुखं साध्वी समालिङ्ग्य यथाक्रमम् ।

नेत्रे च पुम्बितां रेवी बाणस्य दुहिता सखी ॥

12 For the sequence and the repetition in Tz Gs, cf. v. 1. 11. — ^१) Kz Ds ३ Gs प्राप्ते (for प्राप्ते). Tz Gs (both first time) तस्मिन्क्षणेऽनिरुद्धाऽपि. — ^२) Tz Gs (both second time) वृषभोऽपि (for ऋषभो हि). — ^३) Kz ३ Vz Tz (both times) Gs (second time). ३. ३ -गन्धानुः ; Nz -स्रगन्ध- (for -स्रगनु-). — ^४) Kz Mz संसक्तो ; Tz Gs (both first time). ३ Mz संयुक्तं (for संयुक्तो). — After 12°, Tz ३ Gs Mz G(ed.) ins. :]

1217*

रमयन्त्या नलो यथा ।

विजहार यथाकामं रमयन्त्यामुषां शुभाम् ॥

Colophon.

वैशंपायनः ।

अथ तस्यामवस्थायां स्वपिरा वेत्रपाणयः ।

नामुक्तककुका रौजम्ककुकीयाः समन्ततः ॥

अनिरुद्धं ततो ज्ञात्वा सार्धं कम्पापुरे स्थितम् । [5]

उपया बाणमुत्तया रमयन्त्यां यथेष्टतः ॥

ततस्तैश्चारपुरुषैर्बाणस्यावेदितं तदा ।

यथादृष्टमशेषेण कन्यायास्तद्व्यतिक्रमम् ॥ १३

ततः किंकरसैन्यं तु व्यादिष्टं भीमकर्मणा ।

बलेः पुत्रेण बाणेन वीरेणामित्रघातिना ॥ १४

गच्छध्वं सहिताः सर्वे हन्यतामेष दुर्मतिः ।

येन नः कुलचारित्रं दूषितं दूषितात्मना ॥ १५

रक्षिणः सहसा गत्वा भीता बाणान्तिकं तदा ॥

अथ दीप्तायुधोदघ्रा नित्यं सुपरिरक्षकाः ।

• ते भीताः कथयामासुरनिरुद्धस्य चेष्टितम् ॥

एष कश्चिन्महाराज उच्यते सह संगतः । [10]

स्थितः कन्यापुरे राजम्कक्षासौ कुत इत्यपि ॥

जायातः सहसा राज्ञश्च विघ्नोऽस्य गतिं विभो ॥

श्रुत्वाैतद्रोषयुक्तस्तु बलं बाणो निरीक्ष्य तत् ।

• [G₂. 4 om. line 1. — After line 1, T₂ G₁. 8 ins. :

1217A* सस्वन्ता यथा नद्या लक्ष्म्या नारायणो यथा ।

— (L. 2) T₁. 2 G₁. 2. 4 M₁-3 विरराज (for विजहार). T₂

G₂. 8 यथानन्दं ; G₁. 2 तथाप्येष (for यथाकामं). M₂. 8 प्रियाम्

(for शुभाम्). — Colophon. — A *thy. name* : T₁. 2 G₁. 8

उषानिरुद्धसंगमः ; M₂ बाणयुद्धम्. — *Adhy. no.* : T₁. 2 249 ;

T₂ G₁ 251 ; G₁ 252 ; G₂ 250 ; M₁-3 213 ; M₂ 212. — (L.

4) T₁ G₂ M₁. 8 कञ्चुके साः ; M₂ कान्तकीयाः (for कञ्चु).

— (L. 5) T₁ G₂ M₁-3 स्थिता (for स्थितम्). — (L. 7) G₁

transp. गत्वा and भीता. — (L. 8) T₁ G₂ अथ नारायणो यथो-

दघ्रा (for °). — (L. 9) T₁ G₂ भीतास्ते (by transp.).

— (L. 10) T₁ G₂ M₁-3 मुनया (for उपया). — T₁ G₂

G(ed.) om. line 13. — (L. 13) G₁ निरीक्षितैः ; M₂ निरे-

क्षत (for निरीक्ष्य तत्).]

— T₁. 2 G₁. 2. 5 M₁-3 om. 12'-13'. — °) K₂ सधिरा-

ज्जातोऽथ रक्षिभिः ; G₂ विज्ञातो देवर्षिभिः.

13 T₁. 2 G₁. 2. 5 M₁-3 om. 13 (cf. v. l. 12). Ś₁

om. 13. — °) K₂ तत्र (for तनस्). D₁ स्तब्धैः (for

सैन्धार). K₂ ततस्त्वन्तःपुरचरैर्. — °) K₁. 2. 4 N₂. 2 V

B₂. 2 Dn Ds D₁. 2. 4-5 G₂. 2 M₁ द्रुतम् ; G₂ ध्रुवम् (for

तदा). — °) K₂ यथादृष्टो ह्यशेषेण. — °) K₂ व्यतिक्रमः ;

K₂ N₁ G₂ M₁ अतिक्रमम् ; G₂ व्यतिक्रमे (for 'क्रमम्'). D₂

कन्यायास्ते व्यतिक्रमः.

14 T₁ om. (hapl.) 14'-17'. — °) K₂ व्यादिष्टं बलि-

सुनुना ; Dn 'हं तस्य निग्रहे. — K₂ om. 14'. — °) N₁

V₂ Ds T₂ G₁. 2. 3 M₂ वीरेण बाणेन (by transp.); Ds

शूरेण शूरेण.

15 T₁ om. 15 (cf. v. l. 14). — °) K₁ अनेन ; B₁

उषायां धर्षितायां हि कुलं नो धर्षितं महत् ।

असंप्रदानाद्योऽस्माभिः स्वयंग्राहमधर्षयत् ॥ १६

अहो वीर्यमहो धैर्यमहो धार्ष्ट्यं च दुर्मतेः ।

यः पुरं भवनं चेदं प्रविष्टो नः सुबालिशः ॥ १७

नानाशस्त्रोद्यतकरा नानारूपधरास्तु ते ।

दानवाः समभिक्रुद्धाः प्राद्युग्निवधकाङ्क्षिणः ॥ १८

C 11009
B 2. 119. 85
P 2. 119. 85

D₂ येन मे ; G₁. 5 येनान्नः (for येन नः). — °) G₂ तेन मे
(for दूषितं). D₂ दूषितं दुष्कृतात्मना. — After 15, G₂
reads 17^{ab}, repeating it in its proper place.

16 T₁ om 16 (cf. v. l. 14). — °) D₂ M₁-3 दूषि-
तायां (for धर्षि). — °) V₁ दूषितं (for धर्षितं). T₂
G₁. 4. 5 M₂ धर्षितं नः कुलं भवेत्. — °) Ś₁ K₂ N₂ V B Ds
D₂. 6 T₂ G₂ असंप्रदत्तां योऽस्माभिः. — °) K₂ D₂ T₂ G₁.
2-3 M₁-3 स्वयंग्राहाद् (for 'ग्राहम्').

17 T₁ om. 17^a (cf. v. l. 14). G₂ reads 17^{ab} for
the first time after 15. — °) Ś₁ रूपम् ; D₁ वीर्यम् (for
धैर्यम्). K₂. 2 Ds अहो धैर्यमहो वीर्यं (K₂ धार्ष्ट्यं)म्. — °)
K₂ शौर्यं (for धार्ष्ट्यं). N₂ Ds सु- (for च). T₁ तद्व्यादिष्ट
च दुर्मतेः. — °) Ds च गृहं (for भवनं). — °) Ś₁ N₁. 2
Dn₁ Ds₂ D₁. 5 T₁. 4 G₂ M₁. 2 स (for सु). — After 17,
N (except Ś₁ N₁) T₁ G₂. 4. 5 G(ed.) ins. :

1218* एवमुक्त्वा पुनस्तांस्तु किंकरांश्चोदयद्भृशम् ॥

ते तस्याज्ञामथो गृह्य सुमंनसा विनिर्ययुः ।

यत्रानिरुद्धो ह्यभवत्तत्रागच्छन्महाबलाः ॥

[(L. 1) K₂ निग्रहार्थं ; G₁. 5 ततस्तांस्तु (for पुन'). K₂
Ds नोदयन् ; V₂ D₁. 3 चोदयन् (for 'यद्'). K₂ V₂ B₁. 2 Ds
किंकरानभ्यचो(K₂ 'नो')दयत् (for °). — (L. 2) K₁ Ds ते
च तस्य वचो गृह्य (for °). G₂ संनदाश्च (for सुमंनसा).]

18 °) T₁ G₂ M₂ ततः ; T₂ स्थित- (for नाना-). — °)
V₁ Ds G₂ -भयंकराः ; Ds -भयानकाः (for -धरास्तु ते). Ś₁
नानारूपास्तत्रमुक्ते ; K₁. 2. 4 N₂. 2 V₂. 2 B Dn Ds D₁. 4-5 T₂
G₂. 4 'वा भयंकराः ; K₂ 'पास्तथा स्म ते ; N₁ 'पास्ततस्ततः. — °)
N₂ V₁ Ds समतिः ; T₂ सर्वतः (for समभि-). — After 18,
N (except Ś₁ N₁) T₂. 4 G₁. 3-5 ins. :

1219* रुदते तद्वलं दृष्ट्वा बाण्येनावृतलोचना ।

प्राद्युग्निवधभीता सा बाणपुत्री यशस्विनी ॥

ततस्तु रुदतीं दृष्ट्वा तामुषां मृगलोचनाम् ।

हा हा कान्तेति वेपस्तीमनिरुद्धोऽभ्यभाषत ॥

अभयं तेऽस्तु सुश्रोणि मा भैस्त्वं हि मयि स्थिते । [5]

संप्राप्तो हर्षकालस्ते न तेऽस्ति भयकारणम् ॥

कृत्वोऽयं यदि बाणस्य भृत्यवर्गो यशस्विनि ।

C 11021
B. 1. 119. 97
P. 2. 119. 97

ततस्तेषां स्वनं श्रुत्वा सर्वेषामेव गर्जताम् ।
सहसैवोत्थितः शूरस्तोत्रार्दित इव द्विपः ॥ १९

आगच्छेत न मे चिन्ता भीरु पश्याद्य विक्रमम् ॥
तस्य सैन्यस्य निनदं श्रुत्वाभ्यागच्छतस्ततः ।
सहसैवोत्थितः श्रीमान्प्रापुष्णिः किमिति बुबुध ॥ [10]
अथास्यापश्यत बलं नानाप्रहरणोद्यतम् ।
स्थितं समन्ततस्तत्र परिवार्य गृहं महत् ॥
ततोऽभ्यागच्छत्वरितो यत्र तद्वेष्टितं बलम् ।
क्रुद्धः स्वबलमास्थाप्य संदश्य दशनच्छदम् ॥
ततो युद्धमपोढानां बाणैरानां निशम्य तु । [15]
सा चित्रलेखा सस्मार नारदं देवदर्शनम् ॥
ततो निमेषमात्रेण संप्राप्तो मुनिपुंगवः ।
स्मृतोऽथ चित्रलेखायाः पुरं शोणितसाङ्गयम् ॥
अन्तरिक्षे स्थितस्तत्र सोऽनिरुद्धमधामवीत् ।
मा भयं स्वस्ति ते वीर प्राप्नोऽस्म्यभिमतस्तव ॥ [20]
ततश्च नारदं दृष्ट्वा सोऽभिवाद्य महाबलः ।
प्रहृष्टः सुमना भूत्वा युद्धार्थमभ्यवर्तत ॥

[K₂. 4 D₁. 3 om. lines 1-2. Before line 1, N₂ V₂. 3 read lines 9-12, repeating the same in their proper place. B₂. 3 D₂. 3 D₃. 3 G₂ read lines 1-8 after line 12. — (L. 1) K₁ D₁ रुदन्ती; K₂ B₁ D₁ D₂. 4 G₂ रुतेद (for रुदने). D₂ अश्रुता (for बाणेण) T₂ G₁ [अ]दिन- (for [अ]वृत्त-). — T₂ G₂ om. (hapl.) lines 3-7. — (L. 3) K₂ नवमौ (for नवम्). K₁ D₁ मुर्या; Bom. Poona eds. G(ed.) मुन्य (for उया). D₁ चार- (for मृग-). — (L. 4) T₂ G₁. 3-5 हा नानेति च लेदन्तीम् (for °). K₂ न्वायत; D₂ G₁. 5 ह्य (for इय-). — (L. 5) K₁ D₁ मयि मे- (for हि मयि). — (L. 6) B₂ D₂ G₂ [र]ह (for the second ते). — (L. 8) V₂ B₁ D₁. 3-6 G₂. 4 आगच्छति. K₂ आगच्छन् च मे चिन्ता; T₂ G₁. 5 दिनि ते चिन्ता (for °). — B₁ D₁ om. lines 9-11. D₂ om. lines 9-10. D₂ om. line 9. — (L. 9) K₁ [अ]स्यापश्यतः; K₂ वाग- (for [अ]स्या-). K₂ श्रुत्वा न्यामयन्तं तदा; T₂ G₁. 3 क्रुद्धा गच्छन्तमहने (for °). — After line 9, T₂ G₁ read 19^{cd}. T₂ G₁. 3 om. lines 10-14. K₂ om. lines 10-12. — (L. 10) N₂ V₂ (both both times) B₁. 2 D₂ शूरः (for श्रीमान्). — (L. 11) K₁ D₁ अयासौ; K₂ अयास्य; N₂ (second time) V₁. 2 (both times) नवः सोः; D₁. 2. 4 अय सो (for अयास्य). N₂ (first time) V₂ (both times) B₂. 3 D₂ अयास्य (N₂ 'योऽय' इत्यत तसैन्यः; G₂ 'स्यापश्यतस्तत्र'; G₁. 5 'पश्यन्तं क्रुद्धं (for °). — (L. 12) D₂ भयं कर्तुं समन्तान् (for °). — G₂ reads lines 13-22 after 1221*. — (L. 13) K₂ N₂ V₂ B₂. 3 D₂ D₃. 4 G₂ तद्विष्टितं; D₂ निप्रति तद (for तद्विष्टितं). — (L. 14) K₂. 4 N₂ V₁. 2 D₁ D₂. 3-5 G₂ अदशद्; B₂ संदष्ट- (for

तमापतन्तं दृष्ट्वैव संदष्टौष्ठं महाभुजम् ।
प्रासादाश्चावरोहन्तं भयार्ता विप्रदुबुधः ॥ २०

संदश्य). — (L. 15) Bom. Poona eds. G(ed.) योद्धुम् (for युद्धम्). K₁ D₂. 4 बलीयानां; K₂ अपोहन्यं; D₂ उपेतानां; G₂ तु योधानां (for अपोहनानां). D₂ बाणाघानां (for बाणैरानां). K₂ श्रुत्वा सैन्यस्य निस्वनम् (for °). — (L. 16) K₂. 4 N₂ V₂ B₂ D₂ D₃-3 [अ]स्मरन् (for सस्मार). K₂ V₂ B₁ अस्मरन् चित्रलेखा वै (for °). V₁ D₁ G₂ नदिशनम् (for नदिशनम्). — (L. 18) T₂ G₁ स्मरणाच्च (for स्मृतोऽथ). — (L. 19) K₂ N₂ V₁ अन्तरिक्षगतस्तत्र (K₂ 'स्तेषां') (for °). — (L. 20) V₂ B₁. 3 D₂ D₃ मा भैस्त्वं; G₁. 5 अभयं (for मा भयं). G₂ अभयं तेऽस्तु हे वीर (for °). K₂ B₂ D₁-3 [अ]य पुरं; D₂ [अ]रिपुरं (for [अ]भिमतम्). — (L. 21) N₂ अनिरुद्धो; D₂ अभिवाद्य (for 'वाण'). K₂ महाभुजः (for 'बलः'). — (L. 22) K₂ संप्रहृष्ट (प्रहृष्टः सु-). V₂ B₁ सं (B₁ प्र) हृष्टमानसो भूत्वा (for °). K₂. 4 V₁ B₁. 2 D₂ T₂ G₂-3 अभिवर्तते (for अभ्यवर्तत). K₂ युद्धाय समवर्तत; V₂ B₂ D₂ 'धैर्यपचक्रमे; D₁. 2. 4 'धै सोऽभ्यवर्तत (for °).]

T₂ G₁. 4. 5 cont. : M₂ ins. after 18 :

1220* वध्यतां वध्यतामेव गृह्यानां गृह्यतामयम् ।
हम्यतां हम्यतां क्षिप्रमित्युद्गानवाक्तरा ॥

19 T₁ G₂ M₁-3 om. 19^{cd}. — °) S₁ D₂ G₁ M₂ वचः (for स्वनं). — °) T₂ गच्छताम् (for गर्जताम्). — M₂ om. 19^{cd}. T₂ G₁ read 19^{cd} after line 9 of 1219*. — °) G₂ इत्युक्त्वा (for सहसा). T₂ G₁ इत्युक्त्वा चोरितः शूरस्य; M₁-3 सहसोत्थाय शूरस्तु. — After 19, T₁. 2 G₁. 3-5 M ins. :

1221* निरुद्धोऽपि तथा तत्र बहुशो युद्धदुर्मयः ।

भीतया भीत एवासौ धावति स्म तथासुरान् ॥

— After the above, G₂ reads lines 13-22 of 1219*.

20 °) K₂. 4 N₂. 3 V₁. 2 B₂. 3 D₂ D₃. 3 T₂ G₂ M₂ संप्रेक्ष्य; D₂ ते दृष्ट्वा; T₁. 2 G₁. 3-5 बालोक्त्य (for दृष्ट्वैव). K₁ D₂ तमायातन्तं तु संप्रेक्ष्य. — °) D₂ महाबलम् (for 'भुजम्'). K₂ T₁. 2 G₁. 3-5 M संदष्टौष्ठपुटं बहुम् (K₂ तथा); D₂ 'हमहाभुजः. — °) T₁. 2 G₁. 3-5 जव- (for वाव-). — After 20*, T₁. 2 G₁. 3-5 M ins. :

1222* नदन्ते सिंहवत्तदा ।

तस्य नादेन वै राजन्.

— °) K₂ अयार्तास्ते; T₂ G₁ तं अयार्ता; G₂ अयाते सं- (for 'ता वि-).

21 °) D₂ T₂ G₂. 3 'सोऽर्जुन! पुर- (for अन्तः). T₁. 2 G₁. 3 M₂ गतद्वारं (for द्वारगतं). B₁ स्थितमन्तःपुरद्वारि. — °) K₂ चावतम्; B₁ सुप्रभम्; G₂ जायुधम् (for चायुधम्).

अन्तःपुरद्वारगतं परिधं गृह्य चातुलम् ।
 वधाय तेषां चिक्षेप नानायुधविशारदः ॥ २१
 ते सर्वे बाणवर्षश्च गदाभिस्तोमरैस्तथा ।
 असिभिः शक्तिभिः शूलैर्निजघ्नू रणगोचरम् ॥ २२
 स हन्यमानो नाराचैः परिधंश्च समन्ततः ।
 नाक्षुभ्यत्सर्वभूतात्मा नदन्मेघ इवोष्णगे ॥ २३
 आविध्य परिधं घोरं तेषां मध्ये व्यवस्थितः ।
 सूर्यो दिवि चरन्मध्ये मेघानामिव सर्वतः ॥ २४
 ते हन्यमाना रौद्रेण परिधेणामितौजसा ।

प्राद्रवन्त भयान्सर्वे मेघा वातेरिता यथा ॥ २५
 अनिरुद्धो नदन्हृष्टः सिंहनादं व्यरोचत ।
 घर्मान्ते तोयदो व्योम्नि नदन्निव महास्वनः ॥ २६
 तिष्ठध्वमिति चुक्रोश दानवान्युद्धदुर्मदान् ।
 प्राद्युम्निर्व्यहनच्चापि सर्वशत्रुनिवर्हणः ॥ २७
 तेन ते समरे सर्वे हन्यमाना महात्मना ।
 यतो बाणस्ततो भीता ययुर्युद्धपराङ्मुखाः ॥ २८
 ततो बाणमभीपस्थाः श्वमन्तो रुधिरोक्षिताः ।
 न शर्म लेभिरे दैत्या भयविक्रवलोचनाः ॥ २९

C 10133
B 2. 119. 109
P 2. 119. 109

— °) $\tilde{N}_1$ जघ्नाह (for चिक्षेप).

22 °) D_2 सर्वे ते (by transp.), V_2 वर्षेण (for वर्षैश्च). D_3 सर्वे बाणाभिवर्षेण. — °) $K_2 \tilde{N}_2, s V B D T_4 G_2$ मुसलैस् (for तोमरैम्). — °) Cal. ed. पट्टिसैः (for शक्तिभिः). $T_2 G_1$ घोरैर् (for शूलैर्). — °) $\tilde{S}_1$ कोविदाः ; $R_1, s, 4 \tilde{N}_2, s V B Dn D_3 D_1, s-6 T_4$ गोचराः ; K_3 रान् ; D_3 भूमिगाः (for गोचरम्). G_2 निजघ्नू रणेचराः.

23 °) $\tilde{S}_1$ ताव्यमानो (for हन्य'). — °) $T_1, s G_1, s, s M$ परिधैः पट्टसैस्तथा. — After 23^{ab}, $K_1 \tilde{N}_2, s V B Dn D_3 D_1, s-6 T_4 G_2, s, s$ ins. :

1223* दानवैः समभिक्रुदैः प्राद्युम्निः शस्त्रकोविदैः ।

— °) M_1-s नाक्षुभ्यत हि भूता (M_2 भद्रा) समा. — °) $K_4 D_3$ नदन्मेघैरिवोष्णगुः.

24 B_1, s repeat 24^{ab} after 27^{ab}. — °) B_2 (second time) तेषां (for घोरं). B_1 (second time) आविध्य परमं तेषां. — °) K_3 मध्ये तेषां (by transp.); B_1 (second time) मध्ये घीरो. $K V_1, s B_2$ (first time) D व्यतिष्ठत ; M_2 व्यवस्थितः (for व्य'). — °) K_1 ह विः (for दिवि). — °) $\tilde{N}_1$ देवानाम् (for मेघां). S_1 पर्वतम् ; $T_1, s G_1 M_2, s$ सर्वशः ; G_2 भारत (for सर्वतः). $G_3 M_1, s$ देवानामिव सर्वशः. — $K_1, s, 4 \tilde{N}_2, s V B D T_4 G_2-s$ ins. after 24 : T_2 after 25 ; G_1 after 28 :

1224* दण्डकाज्ञानधरो नारदो दृष्टचेतनः ।

साधु साध्विति वै तत्र सोऽनिरुद्धमभाषत ॥

[(L 1) $B_2 Dn D_3 D_2, s T_4 G_2$ कृष्णाजिनः (for काष्ठाजिनः). $T_2 G_1$ ततो दण्डाजिनधरो ; G_3 ततः कृष्णाजिनधरो (for °). $B_1 D_3, 6 G_2$ मानस (for चेतनः).]

25 °) K_2 वध्यमाना (for हन्य'). — °) $\tilde{S}_1 K_2 D_3 T_2$ [$\tilde{N}$] मितौजसः ; K_4 [$\tilde{N}$] मितौजसा (hypermetrio); D_3 समन्ततः (for [$\tilde{N}$] मितौजसा). — °) K_3 प्राद्रवन्तै (for

वन्त). — °) $K_2 \tilde{N}_1 V_2 B_1 D_3 T_1 G_2-s M$ इव (for यथा). — After 25, N (except $\tilde{S}_1$) $T_4 G_2, s$ ins. :

1225* विद्राव्य दानवान्भीरः परिधेणाशुविक्रमः ।

[$K_2 \tilde{N}_1 V_2 B_1, s$ विद्राव्य दानवानां (for °). $K_1, s, 4 V_2 Dn D_2, 4 T_2 G_2$ सु- (for [$\tilde{N}$] शु-).]

While T_2 ins. 1224* after 25.

26 °) K_1 ततो हृष्टः ; $K_3, 4 D_3$ रणे रुष्टः ; $\tilde{N}_2, s V_1, s B_2 Dn D_3 D_1-s$: M_2 रणे हृ (D_3 तु हृष्टः ; $B_1, s T_4 G_2, s, s$ रणे कु $T_4 G_2$ हृष्टः (for नदन्हृष्टः). — T_2 om. 26^b-28^a. — °) $K_1, s, 4 \tilde{N}_2 V_1, s B_2, s Dn D_3 D_1, s-5 T_4 G_2, s, s$ ननाद च ; $K_2 \tilde{N}_1 V_2 B_1 D_3$ व्यमुञ्चत ; D_3 मुमोच च (for व्यरोचत). — °) $\tilde{S}_1$ तोयदैर् ; $D_3 D_1$ दा (for दो). K_3 मूर्ध्नि (for व्योम्नि). — °) D_1 नदन्ति च ; D_3 गर्जन्तिव (for नद'). $\tilde{N}_2$ महासुरः ; G_1 स्वनम् (for स्वनः).

27 T_2 om. 27 (cf. v. l. 26). K_2 om. 27. — °) $T_1 G_1, s, s M_1-s$ दुर्मदः (for दान्). — After 27^{ab}, B_1, s repeat 24^{ab}. — °) $\tilde{S}_1 G_2$ विहरंश्च ; V_2 व्यवधश्च ; B_2 व्यवधश्च ; D_1 व्यनदश्च ; D_3 व्याहतश्च ; D_6 न्यवधीच् (for व्यवधश्च). $T_1 G_1, s, s M$ प्राद्युम्निरवधीत्सर्वान्. — °) $K_1, s, 4 \tilde{N}_1, s V B Dn D_1, s-6 T_4$ सर्वाम् (for सर्व').

28 T_2 om. 28^{ab} (cf. v. l. 26). — °) $T_1 G_1, s M$ तात (for सर्वे). — °) D_3 महासुराः (for स्मना). — °) K_2 योधा (for भीता). — °) K_3 ययुर्द्वेपराङ्मुखाः (sic). — After 28, G_1 ins. 1224*.

29 °) D_1 स्रवन्तो (for स्रसन्तो). — °) K_4 विह्वल- (for विह्व-). $\tilde{S}_1$ चेतनाः ; G_2 चेतसः (for लोचनाः). $T_1 G_1$ भयविह्वलचेतनाः.

30 °) $K_2 B_1, s D_3$ [$\tilde{N}$] ति च ; $K_4 B_2$ [$\tilde{N}$] ति ते ; $T_1, s G_1, s-3$ [$\tilde{N}$] त्येवं (for इति). V_2 मा भैदिति च मा भैद ; D_1 मा भैद च मा भैदिति. — °) $K_1 V_1 D_3 D_2, 4$ तेन प्र ; D_2

C 10134
B 2. 119. 109
P 2. 119. 109

मा भैष्ट मा भैष्ट इति राज्ञा ते तेन चोदिताः ।
त्रासं विसृज्य चैकस्या युध्यध्वं दानवर्षभाः ॥ ३०
किमिदं लोकविख्यातं यश उत्सृज्य दूरतः ।
भवन्तो यान्ति वैक्लव्यं क्लीबा इव विचेतसः ॥ ३१
कोऽयं यस्य भयत्रस्ता भवन्तो यान्त्यनेकशः ।
कुलापदेशिनः सर्वे नानायुद्धविशारदाः ॥ ३२
भवद्भिर्न हि मे युद्धे कार्यं साहाय्यमद्य वै ।
अब्रवीद्धंसतेत्येवं मत्समीपाच्च नश्यत ॥ ३३
अथ तान्वाग्भिर्ग्राभिस्त्रामयन्बहुधा बली ।
व्यादिदेश रणे शूरान्सर्वानयुतशः पुनः ॥ ३४

तेनैव (for ते तेन). Ks नोदिताः ; Tz Gz. 1. 8 Ms भाषिता ;
M1-3 वारिता (for चोदिता). S1 B1 2 राज्ञा तेनाभिसाम्बि-
(S1 'भाषि ता ; Kz V3 B3 D3 राज्ञा ते परिमान्विताः ; N2
राज्ञा तेन प्रणोदिताः ; T1 G3 राज्ञा तेन च भाषिताः. — °)
K1 3. 4 N1 2 V B D T3 उत्सृज्य (for विसृज्य). — °) G3
युद्धार्थं (for युध्यध्वं). — After 30, N (except S1 K2 N1)
T1 G1. 4. 5 ins :

1226* तानुवाच पुनर्बाणो भयवित्रमलोचनान् ।

[Dn1 Ds1 T1 वित्रस्तः ; D3 विवृण्व (for वित्रस्तः).]

31 °) D2 विज्ञातं (for विख्यातं). D3 किमिदं लोकमा-
ख्यातं. — °) D3 यत्समुत्सृज्य दूरतः. — °) S1 क्लेशाद् (for
क्लीबा).

32 °) D2 [ज] वाङ्मुखा ; T1 2 G1. 8. 5 M [ज] नेकधा
(for 'शः).

33 Ks om. 33. — °) K1. 8. 4 N2 V1. 3 B2. 3 D
(except D2) T2 Gz. 1. 2 कार्यं (for युद्धे). — °) K1. 8. 4
N2 B2. 3 Dn2 Ds1 Dn. 1. 4. 2 T3 Gz. 4. 5 युद्धः ; V1. 3 Dn1
Ds2 युद्धे (for कार्यं) D3 अत्र (for अद्य). S1 साहाय्यं कार्य-
मद्य वै ; D2 युद्धसाहाय्यमाह्वये. — °) D2 भ्रंशतः ; D3 गच्छत
(for ध्वंसत). — °) D3 प्रणश्यत ; T1 2 G1. 3 च गच्छत
(for च नश्यत).

34 °) K2 संतर्ज्य (for त्रासयन्). — °) V2 महा- (for
रणे). S1 K2 T2 शूरः ; K2 बाणः (for शूरान्). — °) K2. 4
N1. 2 V B2. 3 D (except D1) T2 Gz. 2. 4. 5 Ms अभ्यान्
(for सर्वान्). S. पुरा ; T1 Gz. 3 नृप (for पुनः). K1 अभ्यांश्च
शतशः पुनः ; K2 शूरानन्यान्पुनः पुनः

35 Ks om. 35-37. — °) S1 भूयिष्ठा (for 'ष्टं). — °)
S1 Ds1 विग्रहे (for नि°). K1 N1. 2 B2. 3 V1. 3 Ds D2. 1. 5
T1 Gz. 4 रौद्रः ; Dn1 राज्ञां ; Dn2 T1. 2 G1 3 राज्ञा (for

प्रमाथगणभूयिष्ठं व्यादिष्टं तस्य निग्रहे ।

अनीकं सुमहद्रात्रौ नानाप्रहरणोद्यतम् ॥ ३५

तत्रान्तरिक्षं बहुधा विद्युद्वज्रिरीवाम्बुदैः ।

बाणानीकैः समभवद्व्याप्तं संदीप्तलोचनैः ॥ ३६

केचित्क्षितिस्थाः प्राक्रोशन्गजा इव समन्ततः ।

अथान्तरिक्षे व्यनदन्धर्मान्तेष्विव तोयदाः ॥ ३७

ततस्तत्सुमहद्युद्धं समेतमभवत्पुनः ।

तिष्ठ तिष्ठेति च तदा वाचोऽश्रूयन्त सर्वशः ॥ ३८

तदाश्चर्यं समभवद्यदेकैः समागतः ।

अयुध्यत महावीर्यैर्दानवैः सह संयुगे ॥ ३९

रात्रौ). V3 D2 स्वमनीकं महारौद्रः ; B1 अनीकं सुमहारात्रौ ; G3
'कं तस्य ते रौद्रं. — °) S1 नानाप्रहरणौजसम् ; K1. 3 V1. 3
B2. 3 Ds 4 Gz 'णायुतः K1 Ds 'धम् ; K1 N2 'णैर्युतम् ;
T1 'णायुतः.

36 Ks om. 36 (cf. v. 1. 35). — °) K1. 3. 4 N1. 3
V B Dn Ds D1 1. 8 Gz. 1. 2 अथ (for तत्र). S1 [अ] न्त-
रिक्षे (for 'क्षं). T1 2 Gz. 2. 2 M1 3 सहसा (for बहुधा).
D3 T3 Ms अथान्तरिक्षे बहुधा. — °) N2. 3 V1. 3 B1. 3
Dn Ds1 Ds सविद्युद्वज्र (for विद्युद्वज्रिरीवाम्बुदैः). — °) S1 316
बाणानीकैः ; G2 अनीकैः (for बाणानीकैः). — °) G2 तद्
(for सः).

37 Ks om. 37 (cf. v. 1. 35). — °) V2 क्षिणीणाः
(for क्षिनिभ्याः). — °) D1 नागा (for गजा). K2 प्राक्रोशन्त
गजा इव. — °) N1 V2. 3 Ds अभ्ये ; G2 तदा (for अथ).
K1. 3. 4 N2. 3 V1 Dn Ds D1-3 T2 Gz अन्तरिक्षे प्यराजन्तः.
— °) K1. 3. 4 N1 V2. 3 B2. 3 Dn D1 8 T3 Gz. 2. 4. 5
धर्मान्त (for धर्मान्तेषु). N2. 3 V1 Ds धर्मान्ते तोयदा इव.

38 °) N2 Ds. 4 तु (for तत्). D1 सुमहा- (for सुम-
हद्). — °) G2 अभितः (for अभवत्). K2 संनद्धं बाण-
मापुनः ; T1 Gz M समापेदे पुनः पुनः ; T2 G1 समापेदे सम-
तन्तः. — °) S1 सर्वशः (for 'शः). — After 38, N (except
S1 K2 N1) T1 Gz. 4. 5 ins :

1227* अनिरुद्धो रणे वीरः स च तानभ्यवर्तत ।

[K1 स च तानभ्यवर्तत (for °).]

39 °) K2 एकलैस्तु ; N1. 3 Dn2 G1 यदेकस्तु ; V2. 3
Ds 'स्तैः (for 'रैः). G2 सममन्तः (for समागतः). — °)
K1 V1. 3 B2 Ds Ds. 6 T1 6 M महावीर्यो (for 'वीर).
— °) S1 दानवैर्बहुभिः सह.

40 °) S1 संयुग (for तेषाम्). K2 G1. 2. 5 M स अग्राह ;

तेषामेव च जग्राह परिघांस्तोमरानपि ।
 तैरेव च महायुद्धे निजघान महाबलः ॥ ४०
 पुनः स परिघं घोरं प्रगृह्य रणमूर्धनि ।
 स दैत्यसंघान्समरे निजघान महाबलान् ॥ ४१
 निखिंशं चर्म चोन्मृष्टं जग्राह रणमूर्धनि ।
 स तेन व्यचरन्मार्गानेकः शत्रुनिबर्हणः ॥ ४२
 भ्रान्तमुद्भ्रान्तनाविद्धमाहुतं विभुतं पुनम् ।
 इति प्रकारान्धात्रिंशद्विचरन्भयदृश्यत ॥ ४३
 एकं सहस्रशस्तत्र ददृशु रणमूर्धनि ।

T₁ परिघाहान (for च जग्राह). — ^b) K₂ परिवान्मुशलान्य-
 सीन्; V₁ B₁ घांस्तोमराणि च. — ^c) K₁, 8, 4 N₁, 3 V₁, 2 B₃
 D (except D₁) T₁, 3 G₂ च तदा; K₂ तान्महा (for च
 महा). — ^d) K₁, 3, 4 N₁, 3 V₁, 3 B₂, 3 D T₁ G₂, 3 M₃
 ताभू (for नि). — After 40, Br ins.:

• 1228* परिगृह्य च तानेव चायुधैरहनव्रणे ।

44 K₁, 3 om. (hapl.) H. — ^a) S₁ K₁, 4 N₁, 3 V
 B D T₁ G₂, 3: पुनः (S₁ तत्र.) परिघमुन्मृष्टं (V₁, 2 B₁ Dn
 D₁, 3 G₂, 3 स्मृत्य; G₂ स्मृष्टं). — N₁ om. (hapl.)
 41^c-44^b. B₂ D₂, 3 D₁ om. 41^c-42^b. — ^c) T₁, 3 G₁, 3, 3
 M₁ दैत्यसंघान्समरे. — ^d) S₁ K₁ D₁ G₂ महाबलः (for
 बलान्). — After 41, T₁: G M ins.:

1229* भट्टो वीणि मह्यणि किंकराणां तरन्विनाम् ।

जघान समरे चकः साक्षात्पौत्रस्तु शार्ङ्गिणः ।

ननाद विविधं नारं रोदसी च स कम्पयन् ॥

[(L. 2) M₂ ननाद (for ननाद). — (L. 3) G₂ M₃
 रोदसी सनरम्पयन्. M₁, 3 रोदसीनम्पयन् (for ^b).]

42 N₁ om. 42. B₂ D₂, 3 D₁ om. 42^{ab} (for all, cf.
 v. l. 41). Br om. 42^{ab}. — ^a) S₁ Dn Da चर्म; K₁ अथ
 (for चर्म). — ^b) K₁, 3, 4 N₁, 3 V₁, 3 B₂ Dn D₁, 4 G₂
 प्रगृह्य (for जग्राह). — G₂ om. (hapl.) 42^c-44^b. — ^c)
 N (N₁ om.) T₁ G₂, 3 विचरन् (for व्यं). D₁ मार्गं (for
 मार्गान्).

43 N₁ om. 43 (cf. v. l. 41). G₂ om. 43 (cf. v. l.
 42). — ^a) S₁ K₂, 4 V₁, 3 D₂, 3 स्तम्भः; B₂ D₂
 स्तम्भः; D₂ हुतम्; T₁ G₂ M₁, 3 एव च (for हुतम्)
 K₁ आग्रवन्ति पुनं स्तम्भः; K₂ आग्रुतं विमृत्तं स्तम्भः; D₁ तं
 निभुतं स्तम्भः; T₂ G₁ M₃ पुनं चोत्पुनमेव च. — ^c) G₂ M₁, 3
 प्रचारान् (for प्रकां). K₂ V₁, 3 द्वित्रिंशद् (for द्वित्रिं). — ^d)
 K₂ स व्यदृश्यत; D₁, 3 सोऽभ्य (for अभ्यं). T₂ G₁ M₁
 व्यचरन् व्यदृश्यत.

क्रीडन्तं बहुधा युद्धे व्यादितास्यमिवान्तकम् ॥ ४४
 ततस्तेनामिसंतप्ता रुधिरैर्घपरिपुताः ।

पुनर्भयाः प्राद्वन्त यत्र बाणः स्थितो रणे ॥ ४५

गजवाजिरथौघैस्ते उद्यमानाः समन्ततः ।

कृत्वा चार्तस्वरं घोरं दिशो जग्मूर्धनांजमः ॥ ४६

एकैकस्योपरि तदा तेऽन्योन्यं भयपीडिताः ।

वमन्तः शोणितं जग्मुर्विषादादिमुक्त्वा रणे ॥ ४७

न बभूव भयं तादृग्दानवानां पुरा रणे ।

यादृशं युध्यमानानामनिरुद्धेन संयुगे ॥ ४८

C 10154
 B 2. 119. 128
 P 2. 119. 128

44 N₁ om. 44^{ab} (cf. v. l. 41). G₂ om. 44^{ab} (cf.
 v. l. 42). — ^a) K₁, 3 B₂ एवं; N₂ V₁ D₁ T₂ G₁, 3 M₄
 एकः; T₁ वीरः (for एकं). K₁ शत्रुः; K₂, 4 N₁, 3 V₁ B₁
 Dn D₂ D₁, 2 T₁ G₂ चात्र; D₁ तं तु (for तत्र). — ^b)
 N₂ D₁ T₂ G₁ M₄ दृष्टे (for दृष्टे). — T₁ om. 44^c-47^d.
 — ^c) T₃ G₁, 3 क्रीडन्म (for न्तं). — ^d) T₂ G₁, 3 व्यादि-
 तास्य इवान्तकः.

45 T₁ om. 45 (cf. v. l. 44). K₂ om. 45^{ab}. — ^a)
 N₁ V₁ D₂ संयस्ता (for संतप्ता). — ^b) T₁ रुधिरैर्घ (for
 रौघः). D₁ प्रवारिताः (for परिपुता). — ^c) G₂ हताः
 (for भयाः). N₂ V₁ व्याद्वन्त (for प्रां). — ^d) K₂ N₁
 V₁ B₁ D₂ T₂ G₂ M₁, 3 यतो (for यत्र). K₁, 3, 4 N₁, 3
 V₁, 2 B₂, 3 D (except D₁) T₂ G₁, 3 व्यवस्थितः (for
 स्थितो रणे). G₂ यतोऽसी संस्थितो रणे.

46 T₁ om. 46 (cf. v. l. 44). K₂ om. (hapl.)
 46^a-48^b. — ^a) S₁ D₂ रथौघास्; V₂ बलौघैस् (for रथौघं).
 N₂ G₂ M₁, 3 तु; D₂ D₁ तैर् (for ते). — ^b) S₁ T₂
 वाद्यमानाः; K₂, 3 Dn D₁ ऽपोहं (for उहं). — ^d) K₁, 3
 B₂ D₁ महौजमः; D₂ हतौ (for हतौ). T₂ G₁, 3 M
 हतशिष्टा दिशो ययुः; G₂, 3 हतशिष्टा विनिर्ययुः. — After
 46, N₂ B₁ D₂ ins.

1230* एवं भयमभूत्तेषां दानवानां महारणे ।

47 T₁ om. 47 (cf. v. l. 44). K₂ om. 47 (cf. v. l.
 46) D₁ transp. 47 and 48, G₂ om. 47^a. — ^b) K₁ V₂, 3
 Dn D₂, 4 T₂ G₁, 3 ऽन्योन्य (for ^aभ्यं). S₁ भारः; K₂, 4
 D₂ अभिः; M₁ परि (for भयं). D₁ तेऽन्योन्यपरिपीडिताः.
 — ^d) V₂, 3 B₂ Dn D₁ V₁ विषादः (for दाद). N₂ विमुखां
 (for स्वां). S₁ विषादाभिमुखा रणे; D₂ विमुखा विह्वला रणे.

48 K₂ om. 48^{ab} (cf. v. l. 46). D₂ transp. 47 and
 48. — ^a) K₁, 3 N₂, 3 V₁ B₂, 3 D₁ T₂ G₂ पुरा देवैर्; K₂
 पुरा युद्धे; T₂ पुरं तादृग् (for भयं तां). N₂ B₁ नाभूत्पुरा

C. 10154
B. 2. 119, 120
P. 2. 119, 120

केचिद्वमन्तो रुधिरमपतन्वसुधातले ।

दानवा गिरिशङ्गाभा गदाशूलासिपाणयः ॥ ४९

ते बाणमुत्सृज्य रणे जग्मुर्भयसमाकुलाः ।

विशालमाकाशतलं दानवा निर्जितास्तदा ॥ ५०

निःसङ्गभ्रमां महतीं दृष्ट्वा तां बाहिनीं तदा ।

बाणः क्रोधात्प्रज्ज्वाल समिद्धोऽभिरिवाध्वरे ॥ ५१

कुम्भाण्डसंगृहीतं तु रथमास्थाय वीर्यवान् ।

ययौ यत्रानिरुद्धो वै सोऽसिमुद्यम्य दारुणम् ॥ ५२

दानवानां. -- ^b) T₂ तदा (for पुरा). K₁, s. 4 V B₂, s. D
T₂ G₂, s. युध्यतां तादृशं भयम्; N₂ युध्यतां दैवतैर्भयम्; B₁
युध्यतां दानवैर्भयम्. -- N₂ om. 48^{ad}. For 48^{ad}, D₂ subst.:

1231* युध्यतामनिरुद्धेन यथावर्तत दारुणम् ॥

— K₂ ins. after 48 :

1232* तादृशं न भयं तेषामभवद्देवसंयुगे ।

49 K₂ om. 49-50. — ^b) S₁ K₁, s. 4 N₁, s. V₃ D₂
D₁-s G₂, s. आपतन्; V₁ D₂ T₂ न्य' (for अ'). — ^c) T₁
G M संकाशा (for शङ्गाभा). — After 49, T₁, s G M
ins.:

1233* केचिन्मथिनमस्तिष्ठाः केचिन्निष्ठागलान्तराः ।

[T₂ G₂, s. 3 भय- (for भय-).]

50 K₂ om. 50 (cf. v. l. 49). — ^a) T₁, s G M ले
रणे बाणमुत्सृज्य. -- ^b) B₂ -समन्विताः (for -समाकुलाः).
— ^c) K₁ (marg. as in text) V₃ D₂ विकाराः (for
विशालम्). — ^d) Cal. ed. रणे (for तदा). V₃ D₂ M₁-s
निर्जिता दानवास्तदा; B₁ दानवास्तत्र निर्जिताः. — After 50,
S (except G₂) ins. an addl. colophon [Adhy. name :
D₂ M बाणयुद्धम्; T₁, s G₂, s बाणामुर्गिकरवधे अनिरुद्ध-
पराक्रमः. — Adhy. no. T₁, s G₂, s 256, T₂ 220; G₂
253; G₃ 251; M₁-s 214; M₂ 213].

51 ^a) K₁, s. 4 N₂ V B D T₁, s G₂, s निक्षेपः (for
निःसङ्ग-). T₂ G₂, s दृष्ट्वा; G₃ दृष्ट्वा तु (for महती).
— ^b) K₁ D₁ तां दृष्ट्वा (by transp.). K₂ स्वकाम् (for
तदा). T₂ G₂, s विनष्टाद्दानवास्तदा. — G₂ om. 51^{ad}.
— ^c) T₂ क्रुद्धः; G₁ कोपान् (for क्रोधान्). — N (except
S₁ K₂ N₁) T₂ G₂, s. 3 ins. after 51 : T₂ G₂ after 68 :

1234* अन्तराश्वरो भूत्वा सायुवादी समन्तत ।

नारदो नृत्यति प्रीतो अनिरुद्धस्य संयुगे ॥

एतस्मिन्मन्तरे चैव बाणः परमकोपन ।

[(L. 1) V₃ D₂ नृत्यन्त (for चरो भू-वा). — G₂ om.
lines 2-3. — (L. 2) V₁ D₂ नृत्यत (for नृत्यति). V₃

पट्टिसासिगदाशूलानुद्यम्य च परश्वधान् ।

बभौ बाहुसहस्रेण शक्रध्वजशतैरिव ॥ ५३

बद्धगोधाङ्गुलित्रैश्च बाहुभिः स महाभुजः ।

नानाप्रहरणोपेतः शुशुभे दानवोत्तमः ॥ ५४

सिंहनादं नदन्कुद्धो विस्फारितमहाधनुः ।

अब्रवीच्चिष्ठ तिष्ठेति क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ ५५

वचनं तस्य संश्रुत्य प्राप्नुमिरपराजितः ।

बाणस्य वदतः संख्ये उदैक्षत ततोऽहसत् ॥ ५६

B₂ D₂ D₂ नारदोऽनृत्यत प्रीत्या (for ^a). V₃, s B₁, s D₂
om. हि. — After line 2, D₂ ins. an addl. colophon
mentioning adhy. name बाणासिगदाशूलानुद्यम्य चैव विद्रावणम्
and adhy. no. 172. — K₂ D₂, s T₂, s G₂ om. line 3.
— (L. 3) N₂ V₃, s राजन् (for वैव).]

52 ^b) T₁, s G M दानव. (for वीर्यवान्). — ^c) S₁
येन; G₂ तत्र (for यत्र). K₂ D₂ स (for वै). — ^d) M₂
च स्थितः (for दारुणम्). N (except S₁ N₁ B₁) T₂ G₂, s. 3
उद्यतामी रथे (K₂ N₂ V₃, s B₂, s G₂, s. 3 णे) स्थितः.

53 ^a) S₁ पट्टिसासि; T₁, s. 4 G₂, s M₁, s पट्टिसासि;
some Mss. पट्टिसासि (for 'सासि'). K₁ D₂ D₂ G₂, s
शूलम्; B₁ शूल (for शूलान्). — ^b) D₂ उदस्य (for
उद्यम्य). K₂ D₂ G₂, s M स; G₂ [अ]य (for च). B₁
शक्रध्वजिमुषलायुधः. — ^c) S₁ सर्वे बाण; K₁ N₁, s V B
D (except D₁, s) T₁, s G₂, s शक्रो ध्वज (for शक्रध्वज-).

54 ^a) B₁ बद्धगोधाङ्गुलित्राणो. — ^b) D₂ महाध्वजः (for
भुजः).

55 K₂ om. 55-56. — ^a) S₁ सिंहनादेन संकुद्धो.
— After 55^{ad}, T₁, s G M ins.:

1235* विमृजन्शतशो बाणान्दानवोऽथ महाबलः ।

अभ्यद्रवच्च वेगेन प्राप्नुमिर्यत्र संस्थितः ॥

— ^a) D₂ क्रोधात् (for क्रोध).

56 K₂ om. 56 (cf. v. l. 55). — ^a) S₁ नारदं तः; V₃
B₁, s T₁, s G₂ M वारं तां (for वचनं). N₁ D₂ G₂ वारं तां
तस्य संसृ; N₂ तच्छ्रुत्वा. — ^b) K₂ N₁ V₃, s B D₂ D₂, s
T₁ G₂, s M वदन्; T₂ G₂ वचनं; T₂ [आ]पतन. (for वदतः).
— ^c) K₂, s N₂ V₃, s B₂ D (except D₂) T₂ G₂, s. 3
समुदीक्ष्य; G₂ M₁-s अवैक्षन् (for उदै). S₁ N₁ V₃ B₂ D₂
हसन् (for जहसन्). K₂ D₁-s T₁ समुदीक्ष्य ततो हसन्; T₂
G₁ M₁ अवैक्षन् तदा (V₃ 'तो' हसन्. — After 56, D₂
T₁, s. 4 G M ins.:

1236* उवाच पितरं दृष्ट्वा भवविह्वलकोचना ।

किंकिणीशतनिर्घोषं रक्तध्वजपताकिनम् ।
 ऋक्षचर्मविनद्धाङ्गं दशनल्वं महारथम् ॥ ५७
 तस्य वाजिसहस्रं तु रथे युक्तं महात्मना ।
 आपतन्तं ददर्शार्थं खङ्गचर्मधरं तदा ॥ ५८
 खङ्गचर्मधरं तं तु दृष्ट्वा बाणः पदातिनम् ।

प्रासादमध्ये संलीना भर्तारं समुदैक्षत ॥
 कर्तव्यमूढा संभ्रान्ता चित्रलेखा वराप्सराः ।
 बभूव विमना भूत्वा मृतास्मीति व्यचिन्तयत् ॥

[(L. 1) Ds Ms -विह्व- (for -विह्व-). Gs -वेतना (for -लोचना). — (L. 2) Ds संछिन्ना (for संलीना). — (L. 4) T1 Ms भीतः सा (for बभूव). Ds राजन् (for भूत्वा).]
 — After the above, T1, 2 G M read 58^{ab}, T2 G1, 5 Ms repeating it in its proper place.

57 ^a) Ks T1, 2 G1-3, 5 M -जाल- (for -जात-). — ^b) G1, 3 रत्न- (for रक्त-). — ^c) B1 Dn ऋक्ष- ; M खङ्ग- (for ऋक्ष-). Ds -नद्धं च ; Gs -बद्धाङ्गं (for -न-). T1, 2 G1, 3-5 खङ्गचर्मविनद्धाङ्गं. — ^d) K1 D1 दशनल्वः ; Ds -नद्धं ; T1 G M ६ दर्शनीयं ; T2 दर्शयन्तं (for दशनल्वं). — After 57, Ds T1, 2 G M ins. :

1237^a आरुह्य स्पन्दनं वीरो बभौ बाहुमहस्त्रवान् ॥

58 T1, 2 G M read 58^{ab} after 1236*, T2 G1, 5 Ms repeating it here. — ^a) D1 दश- (for तस्य). Ks -सह-
 ज्ञेय (for -सं तु). — ^b) K1, 3 Ds रथयुक्तं ; T2 G1 both
 both times). 2, 5 (second time) रथे दृष्ट्वा (for रथे युक्तं).
 K1 दृष्ट्वा युक्तं महाबलः. — After 58^{ab}, N (except S1
 Ks) T2, 4 G2, 4, 5 ins. :

1238* पुरा देवासुरे युद्धे हिरण्यकशिपोरिव ॥
 तमापतन्तं ददर्शो दानवं यदुपुंगवः ।
 संप्रहृष्टस्तनो युद्धे तेजसा चाप्यपूर्यत ॥
 असिचर्मधरो वीरः स्वस्थः संप्रामलालस्य ।
 नरसिंहो यथा पूर्वमाद्रिदैत्यवधोद्यतः ॥ [5]

[G2, 4 read line 1 after 58^{ab} ; 3s after the first occurrence of 58^{ab}, repeating the same here. — (L. 1) Gs (both times) पुरा (for इव). — T2 Gs om. lines 2-5. — (L. 2) N1 V2 B1 Ds -ननः (for -पुंगवः). Ds दानवं युद्धकोविदः (for ^b). — (L. 3) Ds संप्रहृष्ट (for -हृष्टम्). K1 [अ] पूर्व-
 वर ; Ks -वत्. (for [अ] पूर्यत). G2 न नापि अवदूयत (for ^b).]
 — ^a) Ks तस्यौ स्थितोऽनिरुद्धस्तु ; T1, 2 G1, 3-5 M आपतन्तेव
 ददर्शो. — ^b) Ds गज- (for खङ्ग-). S1 Ks -धरस्तथा (for
 -धरं तदा). T1, 2 G1, 3 M बाणः खङ्गधरं यदुम् (Ms तदा).

59 ^a) Ds एकाकिनं महाबाहुर. — ^b) Ds रत्ने ; Gs

प्रहर्षमतुलं लेमे प्राद्युम्निवधकाङ्गया ॥ ५९
 तनुत्रेण विहीनश्च खङ्गपाणिश्च यादवः ।
 अजेयश्चेति मत्वा तं युद्धायाभिमुखे स्थितम् ॥ ६०
 वर्षं शरजालानि धुद्रकाणां समन्ततः ।
 बाणोऽनिरुद्धशिरसि काङ्क्षन्तस्य रणे वधम् ॥ ६१

C 10175
B 2. 119, 149
P 2. 119, 149

बाणं (for बाणः). — After 59^{ab}, T1, 2 G M ins. :

1239* रागिणं चिह्नितं राजन्प्रियाणस्वपदमथा ।

— Ks om. 59^{cd}. — ^c) T2 G1, 3 कोपं चैव (for प्रहर्षम्).
 — ^d) N1 काङ्क्षितः (for -काङ्क्षया).

60 ^a) Ks विहीनं तु (for -नश्च). Ds तनुत्राणविहीनोऽपि.
 — ^b) M1-3 स (for च). K1 Ds मानवः ; N2 V B Ds
 मानुषः (for यादवः). Ks सुजेयं तममन्यत. — Ks om. 60^{cd}.
 — ^c) N1 B1 कथं वीरो (for [इति मत्वा तं]. K1, 3, 5 V
 B2, 3 D T2 G1, 2, 4, 5 ज (B2 Dn Ds, 3 G1, 3 सु जेय इति
 तं मत्वा ; T1, 2 Gs M1-3 सुजेय इति मत्वा तं. — ^d) K1, 3, 5
 N1 V2 B1, 3 Dn Ds2 D1-3 T2 G1, 2, 4, 5 -मुखः स्थितः ; N2
 V1, 3 Ds -मुखे स्थितः ; T1 Gs M -मुखं स्थितम् ; T2 -मुखं
 स्थितः (for -मुखं स्थितम्). — After 60, N (except S1
 N1) T2 G2, 4, 5 ins. :

1240* अनिरुद्धं रणे बाणो जितकाशी महाबलः ।

वाचं चोवाच संकुद्धो गृह्यतां हन्यतामिति ॥

वाचं च ब्रुवतस्तस्य श्रुत्वा प्राद्युम्निराहवे ।

बाणस्य ब्रुवतः क्रोधादसमानोऽभ्युदैक्षत ॥

उषा भयपरित्रस्ता रुदती तत्र भामिनी । [5]

अनिरुद्धः प्रहस्याथ समाश्वास्य च तां स्थिताम् ॥

अथ बाणः शरीषाणि धुद्रकाणां समन्ततः ।

चिक्षेप समरे कुद्धो अनिरुद्धवधेष्यया ॥

अनिरुद्धस्तु चिच्छेद काङ्क्षन्तस्य पराजयम् ।

[(L. 1) Ds महारथः (for -वत्.). — Ks, 4 D1, 3 om.
 (hapl.) line 2. — (L. 2) V1 वाचं (for वाचं). K1 नोवाच ;
 V2 Dn1 Ds प्रो* (for नो*). Ds Gs उवाच वाचा (Gs -चं)
 संकुद्धो (for ^a). Gs हन्यतां गृह्यतामिति (for ^b). — (L. 4)
 V2 B2 Ds वदनं ; Ds वचनं ; Gs, 5 वदनः (for ब्रुवतः). — (L.
 5) Ks B1 Ds2 D2, 3 उषां भयपरित्रस्तां (for ^a). Ds, 6 T2
 रुदते (for -ती). Gs सात्र (for तत्र). Ks B1 Ds, 3 रुदती
 तत्र भामिनीम् (for ^b). — (L. 6) N2 V1, 3 B Ds D2, 6
 स्थितः ; V2 पुनः (for स्थिताम्). — T2 om. (hapl.) lines
 7-9. — (L. 7) Dn शरीषाणि ; Gs परैस्तेषां (for शरीषाणि).
 K1 Ds1 तोऽनिरुद्धे ; Ds धुद्रकाणां (for धुद्रकाणां). — Dn
 om. lines 8-9. K1, 3, 4 om. line 8. Ds2 repeats line 3
 after 61^{ab}. — (L. 8) V2 -जियांसया (for -वधेष्यया).
 — (L. 9) Gs पराभवम् (for -जयम्).]

C 10176
B 2. 119. 150
P 2. 119. 150

तानि बाणसहस्राणि चर्मणा व्यवधूय सः ।
बभौ प्रमुच्यतस्तस्य स्थितः सूर्य इवोदये ॥ ६२
सोऽभिभूय रणे बाणमास्थितो यदुनन्दनः ।
सिंहः प्रमुखतो दृष्ट्वा गजमेकं यथा वने ॥ ६३
ततो बाणसहस्राधर्ममभेदिभिराशुगैः ।
विव्याध निशितैस्तीक्ष्णैः प्राद्युस्त्रिमपराजितम् ॥ ६४
सोऽतिविद्धो महाबाहुर्बाणैः संनतपर्वभिः ।
क्रोधेनाभिप्रज्ज्वाल चिकीर्षुः कर्म दुष्करम् ॥ ६५
रुधिरौघप्लुतैर्गात्रैर्बाणवर्षैः समाहतः ।

61 — B1 reads 61^{ab} twice. — °) B1 (first time) Dn M-वर्षाणि (for जालानि). — °) K2 निशितानि; B1 (first time) Dn सोऽनिरुद्धः; D2 Ti, 2 G1, 3-5 M धुरप्राणि (D2 M1 'णानि' for धुद्रकाणां). After 61^{ab}, D2 repeats line 8 of 1240*. — °) Dn अनिरुद्धस्य शिरसि; D2 अनिरुद्धस्तु चिच्छेद. — °) K2 N1 D2 वधं रणे (by transp.).

62 °) S1 तस्य; G2 ततो (for तानि). — °) D2 Ti G2 बावधूय; T2 G1 च वि (for व्यव). G2 चारु चर्मावधूय सः; M2 चर्मण्यवधूय सः.

63 °) N1 Ti G1, 3 M वने यथा (by transp.); N2 यथा रणे.

64 K2 om. 64^{ab}. — °) K2 बाणैः; N1 Va B1, 2 Dn2 D2 Ti M1-3 बाणः (for बाण-). B2 D1, 3 T2 Ga ततो बाणः स बाणाधर. — °) D2 बाणैः (for तीक्ष्णैः). — °) N1 V1, 3 प्राद्युस्त्रि (for स्त्रि). S1 K1, 4 G2 प्राद्युस्त्रिम (K1 G2 'र') पराजितः; D2 निचापराजितम्. For 64^{ab}, K2 subst.:

1241* ततो विव्याध निशितैर्बाणैः प्राद्युस्त्रिमास्थितः ।
— After 64, P2 D2 T2 Ga, 4. G1 (ed.) ins.;

1242* समाहतमनो बाणैः खड्गचर्मधरो नृप ।
[B2 D2 उपनत (for नृप).]

B2 D2 Ti G2, 1-3 cont.: K1, 3, 4 N2 V B D2 D1, 4, 6 ins. after 64; Dn1 after 67^{ab}:

1243* तत्रापतन्तं निशितैरभ्यघ्नन्मायकैस्तदा ।
[K2 अभ्यहनः; D2 अभ्याहन (for अभ्यघ्नन्).]

65 K2-4 V2 D1 om. (hapl.) 65^a-67^b. — °) G1 शरीः (for बाणैः). S1 बाणैः संनतपर्वानिः. — °) N2 V1 D2 D2 Ga [अ]ति; T2 [अ]पि (for [अ]भि). — °) B1 V2 D2, 6 T1, 2 [चिकीर्षन्] (for 'र्षु').

अभिभूतः सुसंकुद्धो ययौ बाणरथं प्रति ॥ ६६
असिभिर्मुसलैः शूलैः पट्टिमैस्तोमरैस्तथा ।
सोऽतिविद्धः शरीरैस्तु प्राद्युस्त्रिर्नाभ्यकम्पत ॥ ६७
आप्नुत्य सहसा कुद्धो रथेषां तस्य सोऽच्छिन्नत् ।
जघानाश्वांश्च खड्गेन बाणस्य रथमूर्धनि ॥ ६८
तं पुनः शरवर्षेण तोमरैः पट्टिसैस्तथा ।
चकारान्तर्हितं बाणो युद्धमार्गविशारदः ॥ ६९
हतोऽयमिति विज्ञाय प्राणदक्षैर्भ्रता गणाः ।
ततोऽवप्लुत्य महसा रथपार्श्वे व्यवस्थितः ॥ ७०

66 K2-4 V2 D1 om. 66 (cf. v. 1. 65). — °) Dn शोणिनौघ- (for रुधिरौघ-). T2 G2, 3 M रुधिरामुतगात्रैस्तैर (T2 'स्तु'). — °) N1 V2 T1, 2 G2 M समन्ततः (for समा- हतः). — °) T1 G1, 5-7 M2 अभिभूय (for 'भूतः'). D2 स्वयं (for सुयं). S1 अभिभूय स्वयं कुद्धो. — After 66^a, Dn1 reads 67^{ab}. — °) G2 ययौ बाणपुरी तदा.

67 K2-4 V2 D1 om. 67^{ab} (cf. v. 1. 65). — °) T1, 3 G1, 3-5 M2 पट्टिमैः; M1, 3 मुसलैः (for मुसलैः). D2 चापि; T2 G2 तीक्ष्णैः (for शूलैः). — °) S1 परिधेयः; T1, 2 G1, 3-5 M2 मुसलैः; T2 G1 M1-3 पट्टिमैः (for पट्टि). — After 67^{ab}, Dn1 ins. 1243* and T1, 2 G1, 3-5 M read 69^{ab} repeating it in its proper place. G2 om. 67^a 69^b. Dn1 reads 67^{ab} after 66^a. — °) K2 नैः (for नृ). — °) S1 D2 व्यकम्पत (for [अ]भ्य*).

68 G2 om. 68 (cf. v. 1. 67). G1 om. 68^a 69^a. — °) S1 चिच्छेदे; D2 चाच्छिन्नत (for सोऽच्छि). T2 रथा- सस्य च सोऽच्छिन्नत; G1 (ed.) रथस्यं खड्गमच्छिन्नत्. — °) N (except V2 B1) T2 बाधान (by transp.). S1 तत्रेन (for खड्गेन). — °) S1 जघान (for बाणस्य). K2 बाणस्य रथ- संस्थितान्. — After 68, T2 G2 ins. 1234*.

69 G2 om. 69^{ab} (cf. v. 1. 67). G1 om. 69 (cf. v. 1. 68). — °) N1 शक्तिः (for शर-). S1 तं पुनः शक्तिवर्षैश्च. — °) N (except S1 N1 V2 B1) T1, 4 G2 पट्टिर्हस्तोमरै- स्तथा (K2 B2 T1 G2 'रपि'). — T1, 3 G2, 3 M read 69^{ab} for the first time after 67^{ab}. — °) N2 [अ]न्तर्हितो (for 'त'). S1 Dn बाणैर (for बाणो).

70 G1 om. 70 (cf. v. 1. 68). — °) N1 V2 B1 D2, 3, 5 प्राणदम्भानवो (N1 B1 D2 'वा') रणे. — °) V2 D2 T2 व्यतिष्ठत (for व्यवस्थितः). K2 [अ]मेऽनिरुद्धो व्यतिष्ठत.

71 G1 om. 71 (cf. v. 1. 68). — °) S1 शक्तिवर्षैश्च (for

शक्तिं बाणस्ततः क्रुद्धो घोररूपां भयावहाम् ।
जग्राह ज्वलितां दीप्तां घण्टामालाकुलां रणे ॥ ७१
ज्वलनादित्यसंकाशां यमदण्डोपनां शुभाम् ।
प्राहिणोत्तामसङ्गेन महोल्कां ज्वलितामिव ॥ ७२
तामापतन्तीं संप्रेक्ष्य जीवितान्तकरीं तदा ।
सोऽभिप्लुत्य तदा शक्तिं जग्राह पुरुषोत्तमः ॥ ७३
निर्विभेद ततो बाणं स्वशक्त्यैव महाबलः ।
सा भिच्चा तस्य देहं तु जगाम वमुधातलम् ॥ ७४
ततो मूर्छाभिभूतं तं कुम्भाण्डो वाक्यमब्रवीत् ।

शक्तिं बाणम्. — ^b) K1. 2. 4. N2. 2. V1. 2. B3 D (except D6) T1 भयानकाम् (for 'वहाम्'). — ^c) K1. 2. 4. N2. 2. V1. 2. B3 Dn Ds Da. 4. T4 G2. 4. 1. घोरां (for दीप्तां). K2 जग्राह ज्वलनादीप्तां. — ^d) S1 T1. 2. G2. 2. जालाकुलां (for 'माला').

72 G1 om. 72 (cf. v. 1. 68). G2 om. 72^{ab}. — ^a) S1 ज्वलनादित्यसंकाशां; T1. 2. G4. 1. M ज्वलनार्चिःप्रतीकाशां. — ^b) T1. 2. G2 M1 रणे (for शुभाम्). N (except S1 N1) T4 G2. 4. यमदण्डो (K2 D1 देहं) प्रदर्शनाम्. — After 72^{ab}, S1 D2 ins. :

1244* वारयन्तीं दुराधर्यां चामीकरविभूषिताम् ।
गुर्वी भारमहत्वेन विश्वकर्मकृतां तदा ॥
[(L. 1) D2 वारयन्ती (for वारयन्ती).]

— ^c) D2 असंभ्रान्तो (for असंभ्रान्तः).

73 G1 om. 73 (cf. v. 1. 68). K2 सहसा; T1. 2. G2. 5. M वेगेन (for संप्रेक्ष्य). — ^b) K1. 4. N2. 2. V1. 2. D2 तथा; Dn सदा; T1. 2. G2. 1. पुनः (for तदा). — After 73^{ab}, T1. 2. G2. 5. ins. :

1245* तामेव प्राहिणोच्छक्तिं सर्वशत्रुभयंकरीम् ।
— ^a) T1. 2. G2. 5. M2-4 अभिप्लुत्य (for 'प्लुत्य'). S1 [अ]जग्राह (for तदा शक्तिं). — ^d) S1 शक्तिं मां (for जग्राह). K2 जग्राह यदुपगवः.

74 G1 om. 74 (cf. v. 1. 68). — ^a) T2 बाणः (for बाणं). — ^b) N (except S1 N1 V2 B3) T4 G2. 4. 5. तथा शक्त्या (for स्वशक्त्यैव). T1. 2. G2 हि संयुतः (for महाबलः). — ^c) K1 D1 कृत्यं; K2. 4. N2. 2. V1. 2. B Dn Ds D1-2. 5. T4 देहं वै (for देहं तु). — ^d) N (except K2 N1 V2 B3) T1. 4. G2. 2. 5. प्राविशद्वरणीतलम्. — T1. 2. G2 M ins. after 74 and De T1 after 1244* an addl. colophon [Adhy. nama : Ds M1 बाणयुद्धम्; T1 बाणासुरानिरुद्धयुद्धम्; T2 बाणानिरुद्धयुद्धे स्वशक्त्या बाणभेदनम्. — Adhy. no. : T1 G2

उपेक्षसे दानवेन्द्र किमेवं शत्रुमुद्यतम् ॥ ७५
लब्धलक्ष्यो ह्ययं वीरो निर्विकारोऽद्य दृश्यते ।
मायामाश्रित्य युध्यम्य नायं वध्योऽन्यथा भवेत् ॥ ७६
आत्मानं मां च रक्षस्व प्रमादान्किमुपेक्षसे ।
वध्यतामयमद्यैव न नः सर्वान्विनाशयेत् ॥ ७७
कुम्भाण्डवचनैरेवं दानवेन्द्रः प्रचोदितः ।
वाचं रक्षामभिकुद्धः प्रोवाच वदतां वरः ॥ ७८
एषोऽहमस्य विदधे मृत्युं प्राणहरं रणे ।
आदास्याम्यहमेनं वै गरुत्मानिव पन्नगम् ॥ ७९

351; T2 252; T4 221; M1-3 215; M2 214].

— After the addl. colophon, M2 ms. :

1246*

वैशंपायनः ।

ततो मूर्छां समापेदे बलिपुत्रः प्रतापवान् ।

रुधिराश्रुतगात्रस्तु स्वशक्त्या पीडितो भृशम् ॥

While N (except S1) T4 G2. 4. 1. ms. after 74 :

1247*

स गाढविद्धो व्यथितो ध्वजयष्टिं समाश्रितः ।

[N1 बाणेन (for व्यथितो). G2 समाश्रयन् (for 'श्रितः').]

75 G1 om. 75 (cf. v. 1. 68). Before 75, T1. 2. 4. G2-5 M1. 2. 4. ins. वैशंपायनः. — ^a) M1-3 अथ (for ततो). S1 V2 T1 तु (for तं). K2 ततो व्यपेतमूर्छं तु. — ^d) K2 N1 T2 G2 M1. 2. 4. एनं (for एवं). S1 उद्धतम् (for उद्यं).

76 G1 om. 76 (cf. v. 1. 68). — ^a) S1 नष्ट- (for लब्ध-). K2 N1 V2 D2 लक्ष्यो महा-; T2 G2 लक्ष्योऽप्ययं; G4 लक्ष्यो रिपुर्; G2 लक्ष्योऽप्ययं (for लक्ष्यो ह्ययं). — ^d) K2 हि दृश्यते; V2 व्यदृश्यतः; M1-3 सन्न दृश्यते (for सद्य दं).

77 G1 om. 77 (cf. v. 1. 68). — ^a) D2 चापि (for मां च). K2 आत्मानं सबलं रक्ष. — ^b) S1 स्वमदात् (for प्रमां). — After 77^{ab}, Dn Ds ins. 1253*. repeating it after 94. — ^d) Dn न चेत् (for न नः). V2 सर्वं (for सर्वान्). K2 पुरा सर्वान्हि शातयेत्. — After 77, Ds1 G(ed.) ins. :

1248* अन्यथाश्च शतशो हत्वा उषां नीत्वा व्रजिष्यति ।

78 G1 om. 78 (cf. v. 1. 68). K2 om. 78. — ^a) N2 चैवं (for एवं). — ^b) K2 D1 प्रणोदितः; B2 प्रचोदितः (for प्रचोदितः). — ^c) D1 रक्षाम् (for रक्षाम्). V2 B2. 3 अति-; G2 अपि (for अभि-). K2 बालावलीडवदनः.

79 G1 om. 79 (cf. v. 1. 68). — ^a) V2 अथ (for अस्य). K2 निधिना (for विदधे). S1 एषोऽहमप्यरिवधे. — ^b) K2 स्युः पर्वहरेः कृतः (sic.). — ^c) S1 N2. 2. V2 B2. 3

C 10195
B 2. 119. 169
P 2. 119. 169

C 10195
B 2, 119, 170
P 2, 119, 170

इत्येवमुक्त्वा सरथः साश्वः सध्वजसारथिः ।

गन्धर्वनगराकारस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ८०

विज्ञायान्तर्हितं बाणं प्राद्युम्निरपराजितः ।

पौरुषेण समायुक्तः स प्रैक्षत दिशो दश ॥ ८१

आस्थाय तामसीं विद्यां तदा क्रुद्धो बलेः सुतः ।

मुमोच विशिखांस्तीक्ष्णांश्छन्नो मायाधरो बली ॥ ८२

प्राद्युम्निर्विशिखैर्बद्धः सर्पभूतैः समन्ततः ।

वेष्टितो बहुधा तस्य देहः पद्मगराशिभिः ॥ ८३

स तु वेष्टितसर्वाङ्गो बद्धः प्राद्युम्निराहवे ।

निष्प्रयत्नः स्थितः स्वस्थो मैनाक इव पर्वतः ॥ ८४

Dn1 Ds D2 T1.4 एनं वै; N1 V2 B1 Ds एतं हि; M1-3 एवैनं (for एनं वै) V2 आदिश्याम्यहमेतं वै.

80 G1 om. 80 (cf. v. l. 68). — °) S1 वचनं (for सरथः). — °) K2 lacuna; K1.3.4 N2.3 V1.2 B D (except Ds) T4 G2.4.5 सध्वजः साश्वः (B1 सह) सारथिः. — °) K4 गन्धर्वनगराद्वानस. — After 80, K1.3.4 N2.3 V1.2 D (except Dn) T4 read 82°d, repeating it in its proper place.

81 G1 om. 81 (cf. v. l. 68). B1 G2 om. 81°-82°d. — °) D2 [अ]भिसंयुक्तः; T2 G2 तदा युक्तः (for समायुक्तः). — °) K1.3 N1.2 V1 B2.3 D (except Dn Ds) T1.2.4 G2.4 M1.2.4 सं (for स).

82 G1 om. 82 (cf. v. l. 68). B1 G2 om. 82°d (cf. v. l. 81). — °) V1 मायां (for विद्यां). — °) K2 N1 ततः (for तदा). K1.2.4 N2 V1.2 B2 D T4 G2.5 महाबलः (for बलेः सुतः). — G2 om. 82°-83°d. K1.2.4 N2.3 V1.2 B2 D (except Dn) T2 read 82°d for the first time after 80. — °) K N1.2 V B1.2 Ds D1-3 (all [except K2 N1 V2 B1] first time). ° (both times) T4 (first time) G2 मुमोच निक्षिपाम्बाणान्.

83 G1 om. 83 (cf. v. l. 68). G2 om. 83°d (cf. v. l. 82). — °) S1 K1.4 N1 V1.2 D1.2.4 T2 विद्धः; Ds विद्धैः (for बद्धः). — °) Ds सर्पाकारः (for सर्पभूतैः). — K2 om. 83°-84°d. — °) M2 भोगैः (for देहः). — For 83°d, S1 subst :

1219° देहः संवेष्टितस्तस्य बहुधा शरराशिभिः ।

84 G1 om. 84 (cf. v. l. 68). K2 om. 84°d (cf. v. l.

ज्वालावलीढवदनैः सर्पभोगैर्विवेष्टितः ।

अभीतः पर्वताकारः प्राद्युम्निरभवद्रणे ॥ ८५

निष्प्रयत्नः स्थितश्चापि सर्पभोगमयैः शरैः ।

न विध्यथे स भूतात्मा सर्वतः परिवेष्टितः ॥ ८६

ततस्तं वाग्भिरुग्राभिः संरब्धः समतर्जयत् ।

बाणो ध्वजं समाश्रित्य प्रोवाचामर्षितो वचः ॥ ८७

कुम्भाण्डं वध्यतां शीघ्रमयं वै कुलपांसनः ।

चारित्रं येन मे लोके दूषितं दूषितात्मना ॥ ८८

इत्येवमुक्ते वचने कुम्भाण्डो वाक्यमब्रवीत् ।

राजन्वक्ष्याम्यहं किञ्चित्तन्मे शृणु यदीच्छसि ॥ ८९

83). — °) T2.4 G2 सर्प- (for स तु). K4 सर्पाकारैः; D1 'ङ्गैः' (for 'ङ्गो'). — °) K1.3.4 N2.3 V B Dn Ds D2-4 T4 G2.5 M2 कृतस्तस्थौ; K2 स्थितो रेजे; N1 T2 G2 M1-3 स्थितस्तस्थौ; T1 तदा तस्थौ; G2 ततस्तस्थौ (for स्थितः स्वस्थो). D1 निष्प्रयत्नं कृतस्तस्थौ.

85 G1 om. 85 (cf. v. l. 68). K2 om. 85. — °) M2 वदनैः (for वदनैः). Ds ज्वालावलीढवदनैः. — °) V1 सर्पैः (for सर्प-). K1.3 N1.2 V1.2 B1.3 D (except Ds) T1 G2-4 M2 विवेष्टितः (D1 'तैः') (for विवे). S1 सर्वभोगैः वेष्टितः.

86 G1 om. 86 (cf. v. l. 68). — °) N1 T1.2 G2.4 M निष्प्रयत्नः (for वचनः). K1.2.4 N2.3 V B D T4 निष्प्रयत्नगतिः (B1 'कृत') अपि. — °) S1 पद्मवक्त्रः; K1.2.4 N V B Dn2 Ds D1-4 T4 G2 सर्पवक्त्रः; G4 'भोगिः' (for 'भोग-'). Dn1 सर्पवक्त्रमयैः शरैः. — °) Ds धर्मात्मा (for भूतात्मा).

87 G1 om. 87 (cf. v. l. 68). — °) Dn2 संरब्धः (for संरब्धः). K4 D1.2 संरब्धकृतमतर्जयत्; D2 बाणः सममितर्जयत्. — °) K2 धनुः; M1-3 रथं (for ध्वजं). S1 जपाश्रित्य (for समा). — °) S1 K4 [अ]मर्षितं (for 'तो'). N2 V1.2 बली (for वचः). T1.2 G2 M स उवाचोत्तरं वचः.

88 G1 om. 88 (cf. v. l. 68). Ds om. 88. — °) K2 स्व (for वै). N2 V2.3 B2 D1.2 पाण्डुकः (for पांसनः). — °) S1 चरितं (for चारित्रं). K2 N1 B Ds G2 M2 नो (for मे). M1-3 चारित्रं दूषितं येन. — °) M1-3 अक्षयकं (for दूषितं).

89 G1 om. 89 (cf. v. l. 68). — °) Ds वच्यतामेव इत्युक्ते. — °) S1 ते (for [अ]हं). — °) G2 मूढि (for शृणु).

अयं विज्ञायतां कस्य कुतो वायमिहागतः ।
 केन वायमिहानीतः शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ९०
 मयायं बहुशो युद्धे दृष्टो राजन्महारणे ।
 क्रीडन्निव च युद्धेषु दृश्यते देवसूनुवत् ॥ ९१
 बलवान्सत्त्वसंपन्नः सर्वशास्त्रविशारदः ।
 नायं वधकृतं दोषमर्हते दैत्यसत्तम ।
 विज्ञाय च वधं वास्य पूजां वापि करिष्यसि ॥ ९२
 वधे ह्यस्य महान्दोषो रक्षणे सुमहान्गुणः ।

90 G₁ om. 90 (cf. v. l. 68). — ^a) T₁ कश्चित्; T₂ G₂ M₁ २. ४ कश्च; G₂ को वा (for कस्य). — ^b) T₂ च किम्; G₂ M वायम् (for वायम्). S₁ K₂ उपागतः (for इहा). — ^c) G₂ निरपायम् (for केन वायम्).

91 G₁ om. 91 (cf. v. l. 68). — ^a) K Ñ₂ ३ V₁ ३ B Dn Ds D₁ ३ T₂ G₂ ३. ४ राजन्; V₂ D₂ युध्यन् (for युद्धे). — ^b) K Ñ₂ ३ V₁ ३ B D (except D₂) T₂ G₂ ३. ४ युध्यन् (for राजन्). M₁ ३ महाबलः (for 'रणे). — ^c) V₂ युद्धेऽस्मिन्; D₂ युद्धे च (for युद्धेषु). — ^d) Ñ₁ दृश्यते च निषूदनः; T₁ ३ G₂ ३ M₁ ३ ते रविसप्रभः; M₂ ते च रविसप्रभः. — After 91, D₁ ins. :

1250* कुलशीलतपोवीर्यैः सर्वैरेव समन्वितः ।
 सर्वयुद्धेऽप्यसंहायो भवेद्वीर्याधिकस्तव ॥

92 G₁ om. 92 (cf. v. l. 68). — G₂ reads and G₂ repeats 92^a after 1251*. — ^a) K₂ V₂ B₂ D₂ अर्हते (for अर्हते). — K₁ ३. ४ Ñ₂ ३ V B D T₂ ३ G₂ ३ ins. after 92^a; G₁ after 92^a; G₂ after the first occurrence of 92^a :

1251* गान्धर्वेण विवाहेन कन्येयं तव संगता ।
 अदेया ह्यप्रतिप्राप्ता अतश्चिन्त्य वधं कुरु ॥

[(L. 1) T₂ G₂ ३ तनया (for कन्येयं). D₂ च वत् (for तव सं). — (L. 2) G₂ ३ अदेयान्ध्र हि सुता (for ^a). T₂ [ह]यनुचिन्त्य; G₂ अनुचिन्त्य; G₂ ३ ऽऽनुचिन्त्य (for अतश्चिन्त्य). V₂ B D₂ ६ प्रति (for कुरु).]

— ^a) S₁ वधं (for वधं). T₂ विज्ञाय तु वधं पूजां. — ^b) S₁ वाय; K₁ V B Dn D₁-४. ६ T₂ ३ G₂ ३. ४ वास्य; K₂ ३ Ñ₂ D₂ D₂ वास्य; T₁ वाय; G₂ वैव; M₂ वापि (for वापि).

93 G₁ om. 93 (cf. v. l. 68). — ^a) K₂ तु; V₂ B₁ D₂ च (for हि). — ^b) S₁ हि; K₂ Ñ₂ V₁ च (for तु). — ^c) T₁ ३. ४ G₂ ३ अवे हि (T₂ च) पुरुषोत्कृष्टः. — ^d) D₂ सर्वतो (for 'था). Ñ₁ T₁ ३ G₂ M सर्वथा वीर्यवान्बली.

अयं हि पुरुषोत्कर्षः सर्वथा मानमर्हति ॥ ९३
 सर्वतो वेष्टिततनुर्न व्यथत्येष भोगिभिः ।
 पश्य राजन्यशोवीर्यगन्धितं पुरुषोत्तमम् ।
 न नो गणयते सर्वान्वधं प्राप्तोऽप्ययं बली ॥ ९४
 शोणिनौघप्लुतैर्गार्त्रिर्नागभोगैश्च वेष्टितः ।
 त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा न चिन्तयति नः स्थितान् ॥ ९५
 इमामवस्थां नीतोऽपि स्वबाहुबलमाश्रितः ।
 न चिन्तयति राजंस्त्वां वीर्यवान्कोऽप्यसौ युवा ॥ ९६

C 10216
 S 2. 119. 191
 P 2. 119. 191

94 G₁ om. 94 (cf. v. l. 68). G₂ om. (hapl.) 94. — ^b) T₁ ३ व्यथते नैव भोगिभिः. — After 94^a, K₁ Ñ₂ ३ V B Ds D₁ ४-६ ins. :

1252* कुलशौण्डीर्यवीर्यैश्च सत्त्वेन च समन्वितः ।

[K₁ D₂ -सौन्दर्य-; V₁ ३ B D₂ -शौण्डीर्य- (for शौण्डीर्य-). K₁ D₂ समन्वितम्; V₂ समन्वितः (for 'न्वितः).]

— ^a) K₁ ३. ४ Ñ₂ ३ V₁ B₁ D (except D₂) T₂ ३ G₂ ३. ४ महावीर्यै (for यशो). — ^b) K₂ अजितं; B₁ T₂ अन्वितः (for 'त). D₂ T₂ G₂ M₂ अन्वितः पुरुषोत्तमः. — ^c) M₂ वधं (for वधं). G₂ महा (for 'ऽप्ययं). Ñ₂ युवा (for बली). — K₁ ३. ४ Ñ₂ V B Dn (both second time) D₂ D₁-३. ६ (second time) T₂ G₂-३ ins. after 94; Dn D₂ (all first time) after 77^a :

1253* यदि मायाप्रभावेन नात्र बद्धो भवेदयम् ।
 सर्वासुरगणान्संख्ये योधयेन्नात्र संशयः ॥
 सर्वयुद्धेषु मार्गज्ञो भवेद्वीर्याधिकस्तव ॥

[(L. 1) Dn D₂ (all first time) परं सत्थो; T₂ G₂ नात्र वधो (for नात्र बद्धो). — (L. 2) K₂ सर्वान् (for संख्ये). Dn D₂ (all first time) सर्वासुराणां संख्येऽस्मिन् (for ^a). — (L. 3) Dn (both first time) -युद्धेऽपि- (for युद्धेषु). T₂ G₂ ३ मार्गज्ञो (for मार्गज्ञो).]

95 G₁ om. 95 (cf. v. l. 68). — ^a) D₂ सुतैर् (for सुतैर्). — ^b) Ñ₂ D₂ सर्व- (for नाग-). V₁ सर्वभोगैर्विष्टितः. — T₂ om. (hapl.) 95^a-97^a. — ^c) V₂ D₂ त्रिशिखां; G₂ त्रिशिखां (for त्रिशिखां). — ^d) D₂ यः (for नः). S₁ स्थितः (for स्थितान्).

96 G₁ om. 96 (cf. v. l. 68). T₂ om. 96 (cf. v. l. 95). — ^a) D₁ इमामवस्थां च नीतोऽपि. — ^b) S₁ D₂ आश्रितः (for आश्रितः). — D₂ ३ om. 96^a-97^a. — ^c) D₂ राज्यं स्वं (for राजंस्त्वां). B₁ न स्वां गणयति राजन्; Dn₁ निश्चिन्तयति राजंस्त्वां. — ^d) K₂ Ñ₁ V₂ D₂ T₂ G₂-३

G 10216
B 2. 119. 191
P 2. 119. 191

सहस्रबाहोः समरे द्विबाहुः समवस्थितः ।

रुचितं यदि ते राजज्ज्ञेयो वीर्यबलान्वितः ॥ ९७

कुम्भाण्डस्य वचः श्रुत्वा शुद्धान्ते पद्मगैर्भृशम् ।

अनिरुद्धं योधयित्वा बाणः स्वगृहमाविशत् ॥ ९८

इति श्रीहरिवंशे अष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥

M [अ]यं (for [अ]सौ).

97 G1 om. 97 (cf. v. l. 68). T2 om. 97 (cf. v. l. 95). Ds. 4 om. 97^{ab} (cf. v. l. 96). —^a) Ś1 प्रमुखे; Gs M महने (for समरे). —^b) K2 V3 B1. 2 Ds प्रमुखे; M समरे (for व-). —^c) Ś1 K1. 4 N2. 3 V1 B Dn Ds Di. 3 T1. 4 G2. 4. read 97^{cd} twice. —^e) Ś1 K1. 4 N2 V1 B1 Dn Di. 3 (all second time) उचितं (for ह-). K2 V3 Ds वीर (for राजन्). Ś1 K1. 3. 4 N2 V1. 3 B Dn Ds Di. 3 T1. 4 G2. 4. 3 (all [except K2 V3 Ds. 4] first time) न चिन्तयति ते वीर (K1. 3. 4 Dn Di. 3 G2 ते वीर्यम्; V3 राजस्सर्व; D. नो वीर; T1 ते राजन्); N1 उचितं यदि ते वीर. —^d) K1. 3. 4 Dn Di. 3 (all [except K2] first time) जयं (for ज्ञेयो). K1 (both times). 4 (first time) N2 (both times) V1 (first time) 2 B1. 3 Dn Di (last five first time). 2. 3 G2 (last two first time) मदाश्विनः; Ds (both first time) समन्वितः; Ds T1 (first time). 4 (second time) M2 बलान्वयै; Gs M2 श्विनैः (for श्वितः); B2 (first time) वीर्यशक्तोऽप्यसौ पुरा; Dn (both second time) यदि वीर्यमदाश्विनः; T2 (first time) ज्ञेयो वीर्यमनुत्तमम्; G2 (first time) जयं ज्ञेयो मदाश्विनः; M1. 3 विज्ञेयो हि बलान्वितैः. — K1. 4 N2. 3 V1 B Dn Ds Di. 3 T1 G2. 4. 3 ins after the second occurrence of 97^{cd}; K2 V3 2 Ds. 4. 3 G2 after 97.

1254* कन्या चेयं न चान्यस्य निर्यास्यानेन संगता ॥

यदि चेष्टनम. कश्चिदयं वंशे महात्मनः ।

ततः पुत्रामयं वीरः प्राप्स्यत्येवासुरोत्तमः ॥

रक्ष्यतामिति चोक्त्वं तथास्तिवति च तस्थिवान् ।

[(L. 1) V1 [अ]यागमिन् (for 'म्य'). Gs. 3 कन्या येन न ते वीर (for 'म्य'). V2 Dn2 Ds. 3 G2. 3 निर्यास्यानेन संगता; Ds (marg. as above) पुत्रामयं न मे; G2. 4 मेमेनेन सं (for 'म्य'). — Gs om. lines 2-4. — (L. 2) G2 न व वा (for यदि व). — (L. 3) V2 B वत (for वीर); K1 Ds प्राप्स्यत्येष (for 'म्येव'). G2 प्राप्स्यत्येवामयेत्तमः (for 'म्येव'). — (L. 4) Gs. 3 अ-य-यम् (for रक्ष्य). T1 तथा यदिवा दानवान्; Gs. 3 कुम्भाण्डस्तत्र तस्थिवान् (for 'म्य').]

Gs-3 cont.; T1 M ins. after 97; T2 after 95^{ab}; G1 after 68^{ab}.

1255* बाढमित्यमरीदाणो हन्तुं व्यवसितः किल ।

उषां बबन्ध निगडैर्दंढैः पाशैश्च संयतैः ॥

प्यादिदेशा ततो बाणो रक्षिणः किंकराश्वहून् ।

रक्ष्यतामेष दुष्टात्मा सा च रक्षया कुलाधमा ॥

इति सर्वात्मसमादिश्य बाणो मद्रबलान्वितः । [5]

कुम्भाण्डेन ययौ सार्धं स्वमेव भवनं बली ॥

[G1 om. lines 1-5. T2 M1 om. line 1. — (L. 2) T1 युगलैर् (for निगडैर्). M1. 3 सपै. (for दृष्टै). — (L. 4) M1. 3. 4 दुष्टा (for रक्षया).]

98 K2 N1 T1. 3 G1. 3 M1. 3 om. 98. Before 98, B1 Ds ins. वैशंपायन उवाच. — For 98^{ab}, K1. 3. 4 N2. 3 V B D T2 G1. 3 subst.:

1256* एवमुक्ते तु वचने कुम्भाण्डेन महात्मना ।

K1. 3. 4 N2 V B D T2 M1 cont.; G2 M1 ins. after 98^{ab}:

1257* तथेत्याह च कुम्भाण्डं बाणः शत्रुनिपुदनः ॥

संरक्षिणस्ततो दयया अनिरुद्धस्य धीमतः ।

[(L. 1) B2 [3]ह (for [य]ह). V2 नयेत्येव हि कुम्भाण्डं (for 'म्य'). V2 B2 Ds निरुद्धः (for निपुदन). Cal. ed. बाणः मद्रबलान्वितः (for 'म्य'). — M1 om. line 2. — (L. 2) V2 B2 Ds संरक्षिणम् (for स-).]

— Gs. 3 om. 98^{cd}. — For 98^{cd}, K1. 3. 4 N2 V B D T2 Gs subst.;

1258* ययौ स्वमेव भवनं बलेः पुत्रो महासुरः ।

[K1. 3 B1 Ds. 3 महासुरः; Bom. Poona eds. G(ed.) ययौ (for 'म्य').]

K1. 3. 4 N2 V B D T2 Gs cont.; N2 ins. after 98; T2 G1. 3 cont. after 1255*; Gs. 3 after 1257*:

1259* संयतं मायया हृष्टा अनिरुद्धं महाबलम् ।

ऋषीणां नारदः श्रेष्ठोऽत्र नृदारवतीं प्रति ॥

ततो ह्याकाशमार्गेण मुनिद्वारवतीं गतः ॥

गते ऋषीणां प्रवरे सोऽनिरुद्धो व्यचिन्तयन् ।

नष्टोऽयं दानवः कूटो युद्धं प्राप्य न संशयः ॥ [5]

स गत्वा नारदस्तत्र शङ्खचक्रगदाधरम् ।

ज्ञापयिष्यति तत्त्वेन इममर्थं यथैव तत् ॥

नार्गकिं वदितं हृष्टा उषा प्रायुज्जिमानुरा ।

करोत बाणपरकाशी तामाह स्वती पुनः ॥

किमिदं कथेत भीरु मा मेत्स्यं शुभकोचने । [10]

पश्य सुभ्रोजि संघातं मरुते मधुसूदनम् ॥

यस्य शङ्खध्वनिं श्रुत्वा बाहुसमं बलस्य च ।

दानवा नाशमेव्यस्य गर्भाश्यासुरबोधिताम् ॥

१०९

वैशंपायन उवाच ।

ततोऽनिरुद्धस्य गृहे रुरुदुः सर्वयोषितः ।

प्रियं नाथमपश्यन्त्यः किंनर्य इव संघशः ॥ १

अहो धिक्किमिदं लोके नाथे कृष्णे व्यवस्थिते ।

अनाथा इव संव्रस्ता रुदिमो भयमोहिताः ॥ २

यस्येन्द्रप्रमुखा देवाः सादित्याः समरुद्रणाः ।

वैशंपायन उवाच ।

एवमुक्तानिरुद्धेन उवा विश्वभ्रमागता ।

नृशंसं चापि पितरं शोचते सा सुमध्यमा ॥ [15]

[Before line 1, G₁ ins. वैशंपायनः. — (L. 1) G₁ अनिरुद्धः (for अं). K₁ महावक्त्रः (for 'वन'). — (L. 2) T₁ दक्षिणः (for कर्णः). N₁, s V₁ B₁ D₁ पुत्रः (for प्रति). K₁ D₁ अन्नजह्मका प्रति (for ⁶). — After line 3, N₁ V₁ B₁ D₁ D₂, s ins. :

1259A* बद्धं निवेदयामास प्रायश्चित्तं गुरुध्वजे ।

— (L. 5) N₁ युद्धो (for कुर्यो). V₁ B₁ D₁ युद्धादे नाथ संघशः (for ⁶). — (L. 6) K₁ B₁ G₁ अनाथाः (for 'रुम्'). — (L. 7) T₁ नाथेन (for तन्नेन). Bom. Poona eds. G(ed) न संघशः (for यथैव वत्). — (L. 8) G(ed) आतुरम् (for 'ग'). — (L. 9) K₁ वीरः (for बाष्पः). N₁, s V₁, s D₁ D₂ G₁ नाथप्राप्तिः; B₁ नाथप्राप्तिः; B₁ D₁ : G₁, s रुद्राक्षः (for रुद्राक्षः). K₁ प्रति (for पुनः). — (L. 10) V₁ B₁ D₁ नाथः (for रुद्रः). Bom. Poona eds. G(ed.) मृगः (for शुभः). B₁ मा मेव नृवत्तने (for ⁶). — (L. 11) D₁ संघातो (for 'म'). D₁ मन्त्रो मनुजानः (for ⁶). — (L. 12) K₁ चक्रः (for 'ह'). D₁, s T₁ G₁, s रुद्रः (for 'वृत्ति'). — Some Mss. om. the ref. — (L. 15) K₁, s, s V₁ D₁ नृशंसं पितरं चैव; T₁ G₁, s, s नाथं समिधं च पितुः; G₁ नाथसत्येव पितरं (for ⁶).]

COLOPHON om. in T₁ G₁, s M₁ T₁ missing. — *Mention of the Epic* : D₁, s D₂ G₁. — *Mention of Khila* : K₁, s V B D₁ D₁ G₁. — *Adhy. name* : K₁, s, s N₁, s V₁ D₁ D₂ D₁, s, s प्रायश्चित्तबन्धः; K₁ D₁ बाणयुद्धे अनिरुद्धबन्धनम्; N₁ V₁ D₁ T₁, s G₁ बाणयुद्धम्; B₁, s बाणयुद्धे प्रायश्चित्तबन्धः; V₁ अनिरुद्धबन्धनम्; D₁ प्रायश्चित्तबाणयुद्धम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both) : K₁ 171; V₁, s 176; V₁ D₁ D₂ D₁ 174; D₁ 192; T₁ 252; T₁ 220; G₁ 240; G₁ 255; G₁ 253; M₁-s 216; M₁ 253. — *Sloka no.* :

बाहुच्छायां समाश्रित्य वमन्ति दिवि देवताः ॥ ३

तस्योत्पन्नमिदं लोके भयदस्य महद्भयम् ।

यस्यानिरुद्धः पौत्रः स वीरः केनापि नो हृतः ॥ ४

अहो नास्ति भयं नूनं तस्य लोके सुदुर्मतेः ।

वामुदेवस्य यः क्रोधं प्रज्वालयति दुःमहम् ॥ ५

व्यादिनास्यस्य यां मृत्योर्दृष्ट्याप्रे परिवर्तते ।

C 10286
B 2, 121, 6
P 2, 121, 6

K₁ 38; K₁ 70; D₁ 203; D₁ 95; D₁ 70. — After this adhy., K₁, s, s N₁, s, s B₁ D₁ T₁ 4 G₁, s, s ins. a passage given in App. I (No. 35); S₁ after adhy. 109.

109

[This adhy. is missing in T₂ (cf. v. 1. 20-21).]

1 ^a) D₁ ततोऽनिरुद्धगेहे तु. — ^d) B₁, s D₁, s T₁, s G₁, s : M₁ कुर्यः (for किंनर्य). S₁ D₁, s T₁, s G₁ M₁ सर्वशः; D₁ संगता. (for संघशः).

2 ^a) D₁ स्विन् (for धिक्). K₁, s N₁ V B D (except D₁) T₁ G₁ नाथः; K₁ om.; T₁, s G₁, s, s, s M₁ नाथे (for लोके). S₁ अहो धिक्कतरं नाथं (sic). K₁ धिक्कतरं नाथं (for नाथे). — ^d) T₁ G₁, s, s : M₁ देवः (for नाथे). — ^e) S₁ G₁ रोदिमो; K₁ D₁ रुदिमा; K₁ रुद्रन्यो; T₁ G₁, s M₁ रुद्रमो (for रुदिमो). N (except S₁) T₁ पीडिताः (for मोहिताः).

3 ^a) N₁ यस्येन्द्रः; D₁ यमेन्द्रः (for यस्येन्द्रः). T₁ प्रतिमा (for प्रमुखा). T₁, s G₁, s, s M₁ रुद्रा (for देवाः). — T₁ om. 3^d. — ^e) S₁ K₁, s N₁, s D₁ D₂ D₁, s, s G₁ उपाश्रित्य; K₁ B₁ (before corr.) D₁ D₁ अपां (for समां). — ^d) K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ D₂ D₁, s G₁ निवृत्ताः (for देवताः).

4 ^a) K₁ T₁, s G₁, s M₁ अस्य; G₁ यस्य (for तस्य). — ^b) G₁ महाभयम्; G₁ भयं महत् (by transp.). — ^c) K₁, s, s V₁ B₁ D₁ D₂, s, s T₁ G₁, s M₁ तस्य (for यस्य). K₁ वी, V₁ D₁ D₂ सौ; D₁, s, s D₁ G₁, s तु; T₁ G₁, s M₁ सन् (for स). — ^d) T₁, s G₁, s : M₁ केनाप्यपहतो निधिः.

5 ^a) K₁ T₁, s G₁ M₁ लोके; D₁, s भूतं (for नूनं). — ^b) N₁ लोकेऽस्य; V₁ लोकेषु (for लोके सु). D₁ तस्य लोकेषु दुर्मतेः; T₁, s G₁ M₁ नूनं तस्य सुदुः (T₁ G₁ च दुः; M₁ हि दुर्मते. — ^c) S₁ यस्य देवः स्वयं क्रोधः. — ^d) T₁ Bom. Poona eds. G(ed.) उत्पादयति (for प्रज्वालयति).

C 10286
B 2, 121. 6
P 2, 121. 6

स वासुदेवं समरे मोहात्प्रत्युदियाद्रिपुः ॥ ६
इदमेवंविधं कृत्वा विप्रियं यदुपुंगवे ।
कथं जीवन्मिमुच्येत साक्षादपि शतक्रतुः ॥ ७
कृतागा न स शोच्यस्तु वयं त्वद्य विनाकृताः ।
विप्रयोगेन नाथस्य कृतान्तवशगाः कृताः ॥ ८
इत्येवं ता रुदन्त्यश्च वदन्त्यश्च पुनः पुनः ।
नेत्रजं वारि मुमुचुराशिवं परमाङ्गनाः ॥ ९
तासां बाष्पाभिपूर्णानि नयनानि चकाशिरे ।
सलिलेनाप्लुतानीव पङ्कजानि जलागमे ॥ १०
तासामरालपक्षमाणि राजिमन्ति शुभानि च ।

6 ⁶) K₁ दंद्वायां (for 'दे'). — After 6⁶, D₂ T₁, 2 G M ins. :

1260* अतिकुदस्य सिंहस्य प्रतश्च गजसत्तमान् ।
शोगिनं पानुकामस्य दंद्वाप्रोष्टस्य दंशनः ॥

[(L. 2) D₂ दंशनम् (for 'दे'). T₁ G₁, 3 दंद्वाप्रोष्टस्य-
मुचनः (for ⁶)]

— ⁶) G₂ नं (for स). S₁ D₂ वासुदेवं समामाय (D₂ च
समरे). — ⁶) K₂, 4 D₂ D₁, G₂ अभ्युदियाद् ; G₁ प्रत्युदं
(for प्रत्युदि'). D₂ त्रिभुम् (for त्रिपुः).

7 ⁶) B₂ एवम् (for इदम्). — ⁶) S₁ इव (for जपि).
N (except S₁) T₁ शचीपतिः ; T₂ G₁ पुरंदरः (for शतक्रतुः).

8 ⁶) T₁ G₁ M₁-3 कृतान्तानः (for 'गा न'). K₁, 3, 4 N
V B D T₁ G₂ हननायाः (K₁ हतप्राणाः) स्म शोचया. स्म ; K₂
कृतागसः सुशोचयास्तु ; T₂ G₁, 3, 5 M₁ कृतान्ता न. स शोच्यस्तु
— ⁶) K₁, 3, 4 N V B D₂ D₁, 3, 4 (marg. as in
text). 5 T₁ जय ; T₁, 2 G₁, 3 येन ; G₂ तेन (for स्वयं).
D₂, 4 वयमय निराकृताः. — D₂, 5 T₂ G₁, 3 om. (hapl.)
8^{6d}. D₂ repeats 8^{6d} after 20. — ⁶) K₃ कात्तस्य
(for नाथस्य).

9 ⁶) K₂, 4 D₂ T₁ च (for ता). Bom. Poona eds.
वदन्त्यश्च (for रु'). — ⁶) D₂ विलपन्त्यः ; T₁, 2 G₁, 3 M₁
नदस्यश्च ; T₁ Bom. Poona eds. रुदन्त्यश्च (for रु').
— G₂ om. 9⁶-11⁶.

10 G₂ om. 10 (cf. v. l. 9). — ⁶) N (except S₁
• D₂) T₁ G₁, 3 वायाम्बु- (for 'भि'). — ⁶) S₁ वदनानि (for
नय'). — D₂ om. (hapl.) 10⁶-11⁶. — ⁶) T₁, 2 G₁, 3
M₁ [जा]वृतानि (for [जा]वृ'). K₂ [इ]व (for [इ]व').

11 G₂ om. 11 (cf. v. l. 9). D₂ om. 11 (cf. v. l. 10).

रुधरेणाप्लुतानीव नयनानि चकाशिरे ॥ ११

तासां हर्म्यतलस्थानां तूर्णमासीन्महास्वनः ।

कुररीणामिवाकाशे रुदतीनां सहस्रशः ॥ १२

तं श्रुत्वा निनदं घोरमपूर्वं भयमागतम् ।

उत्पेतुः सहसा स्वेभ्यो गृहेभ्यः पुरुषर्षभाः ॥ १३

कस्मादेषोऽनिरुद्धस्य श्रूयते सुमहास्वनः ।

गृहे कृष्णाभिगुप्तानां कुतो नो भयमागतम् ॥ १४

इत्येवमूचुस्तेऽन्योन्यं स्नेहविक्रमगद्गदाः ।

प्रधर्षिता यथा सिंहा गुहाभ्य इव निःसृताः ॥ १५

संनाहमेरी कृष्णस्य सभायामाहता तदा ।

T₂ G₁ om. 11⁶. — ⁶) K₂, 4 V₁, 3 अवालः ; D₁ अमलः ;
T₁ G₂-3 M विरलः (for अरालः). N₂ तासां मरालपक्षाणि.
— ⁶) S₁ V₂ राजयन्ति ; K₁, 2 D₁ T₁ G₂-3 राजयन्ति (for
राजिमन्ति).

12 G₂, 3 transp. 12⁶ and 12⁶. — ⁶) K₂, 4 D₁, 3
रुदन्तीनां ; N₁ V₁ D₁, 5 रुदनीनां ; B₂, 3 D₂ पूर्ण आसीन् ; T₂
कोशन्तीनां (for तूर्णमासीन्). T₂ G₁, 3, 5 M₁-3 महास्वनिः
(for 'स्वनः') T₁ G₂, 4 पूर्ण आसीन्महास्वनिः. — ⁶) K₄ V₂
कुमारीणाम् (for कुर'). T₁, 2 G₁-3 यथा (for इव). — ⁶)
K₁, 4 D₁, 2 M₂ रुदन्तीनां ; T₁ G₁-3 कोशन्तीनां (for रुद-
तीनां). N₁ च संघशः (for सहस्रशः).

13 ⁶) K₂ N V₁, 3 D₂ T₁ G₂-3 तथ ; D₂ T₁ ते (for
त'). — ⁶) K₂ तेभ्यो (for स्वेभ्यो). — ⁶) T₁, 2 G₁-3 M₂
गृहेभ्यः पुरुषोत्तमाः ; M₁-3 'भ्यः पुष्करेक्षणाः.

14 ⁶) K₁ देव्यो ; D₂ वाच्यो (for एषो). — ⁶) K₁,
3, 4 D₂ D₁ T₁ G₂, 3 सुमहान् ; K₂ B D₂ D₁, 3, 4 रुदित- (for
सुमहा'). T₁, 2 G₁-3 M₂ स्वनिः (for 'स्वनः'). V₂ श्रूयते च
महास्वनम्. — ⁶) K₂ भूतानां (for गुप्तानां).

15 ⁶) K₁ सर्वे (for ऽप्योर्भ्य'). — T₂ om. (hapl.)
15⁶-17⁶. — ⁶) K₁ मय- (for स्नेह'). K₂ लोचनाः (for
गद्गदाः). S₁ स्नेहविक्रमगद्गदाः ; K₁ भयविक्रमगद्गदाः गताः.
— After 15⁶, K₂ reads 16⁶ repeating it in its pro-
per place. — ⁶) K₁ N₂ V₁, 3 B₂, 3 D₂ D₁, 4-6 M₂
आधर्षिता ; K₂, 4 V₂ B₁ D₁, 3 T₁, 4 G₁, 4 M₂-3 ज' (for प्र').
— ⁶) K₁ N₂ V₁ इति (for इव). K₄ निस्वनाः (for निः-
सृताः). K₂ गुहास्थेभ्यो विनिर्गतः.

16 T₂ om. 16 (cf. v. l. 15). — ⁶) T₁ G₂, 3 M
-जेर्यः (for -मेरी). — ⁶) V₂ T₁ G₂, 3 M आहताश्च ; D₁

तस्याः शब्देन ते सर्वे सभामागम्य विष्टिताः ॥ १६
 किमेतदिति चान्योन्यं समपृच्छन्त यादवाः ।
 अन्योन्यस्य हि ते सर्वे यथान्यायमवेदयन् ॥ १७
 ततस्ते बाष्पपूर्णाक्षाः क्रोधसंरक्तलोचनाः ।
 निःश्वसन्तो व्यतिष्ठन्त यादवा युद्धदुर्मदाः ॥ १८
 तूष्णींभूतेषु सर्वेषु विपृथुर्वाक्यमब्रवीत् ।
 कृष्णं प्रहरतां श्रेष्ठं निःश्वसन्तं मुहुर्मुहुः ॥ १९
 किमेवं चिन्तयाविष्टः पुरुषेन्द्र भवानिह ।
 तव बाहुबलप्राणमाश्रिताः सर्वयादवाः ।
 भवन्तमाश्रिताः कृष्ण संविभक्ताश्च सर्वशः ॥ २०
 तथैव बलहा शक्रस्त्वय्यावेदय जयाजयौ ।
 सुखं स्वपिति निश्चिन्तः कथं त्वं चिन्तयान्वितः ॥ २१

निहता (for आहता). Bom. Poona eds. G(ed.) आहता
 महती तदा. — Ks reads 16^{cd} for the first time after
 15^{cd}. — °) T1 G1. 3 M तामां (for तस्या). T4 महता (for
 ते सर्वे). S1 तस्याः शब्दे कृते सर्वे; G2 तामां शब्देन तेऽन्योन्यं.
 — °) Ks Ds विष्टिताः (for वि). S1 K1. 3 (both times). 4
 V1. 3 B1 Dn Ds2 D1. 4. 5 T4 G1. 2. 3. 5 समागम्य च वि (V1. 3
 B1 Ds2 T4 G1. 4. 5 वि) ष्टिताः; Ds समागम्य व्यवस्थिताः.

17 T3 on. 17^a (cf. v. 1. 15). — °) K1. 3. 4 V
 B1. 3 D T4 G2 ते (for च). — °) K1 D4 G2 अन्योन्यस्य, G3
 'न्यं स' ष्टिताः सर्वे. — °) Bom. Poona eds. G(ed.)
 यथावृत्तम् (for 'न्यायम्'). B3 न्यवेदयन्; Ds अचोदयन्
 (for अवेद). — °)

18 °) S1 रोष; Ds क्रोधान्; T2 G1 M1-3 स्नेह- (for
 क्रोध-).

19 After 19^{cd}, T1. 2. 4 G1. 3-5 ins. :

1261* नीतिज्ञो हितवक्ता च यादवानां प्रियंकरः ।

— °) N1 श्रेष्ठो (for श्रेष्ठ). — °) G2 पुनः पुनः (for
 मुहुर्मुहुः).

20 °) T1. 4 G3 इदं; G4 एतच्च (for एवं). — °) Ds
 T1. 3 G1-3 M1-3 पुरुषेन्द्रो (for 'द्र'). S1 न भानि मे (for
 भवानिह). — °) T1. 3 G1. 3 M एते तव (for तव बाहु-). Dn3
 -प्राणम्; T4 -नित्यम्; Bom. Poona eds. G(ed.) प्राणाः
 (for -प्राणम्). — °) Bom. Poona eds. G(ed.) स्वास्थिताः
 (for आश्रिताः). — °) Ds (Marg. 3 as in text) T4 संविभा-
 षीह (for 'भक्ताश्च'). — After 20, Ds repeats 8^{cd}.

21 °) N (except S1) S (except M1-3) बलवान् (for

शोकसागरमक्षोभ्यं सर्वे ते ज्ञातयो गताः ।
 तान्मज्जमानानेकस्त्वं समुद्धर महाभुज ॥ २२
 किमेवं चिन्तयाविष्टो न किञ्चिदपि भाषसे ।
 चिन्तां कर्तुं वृथा देव न त्वमर्हमि माधव ॥ २३
 इत्येवमुक्तः कृष्णस्तु निःश्वस्य सुचिरं पुनः ।
 प्राह वाक्यं स वाक्यज्ञो बृहस्पतिरिव स्वयम् ॥ २४
 विपृथो चिन्तयाविष्ट एतत्कार्यं विचिन्तयन् ।
 तथाहं भवताप्युक्तो नोत्तरं विदधे क्वचित् ॥ २५
 दाशार्हगणमध्येऽद्य वदाम्यर्थवर्ती गिरम् ।
 शृणुध्वं यादवाः सर्वे यथा चिन्तान्विनो बहम् ॥ २६
 अनिरुद्धे हृते वीरे पृथिव्यां सर्वपार्थिवाः ।
 अशक्तानिव मन्यन्ते सर्वान्मन्मसवान्धवान् ॥ २७

'हा). — °) N1 सुखं; Ds स्वयं (for सुखं). T1 G1 निःशब्दः
 (for निश्चिन्तः). — °) G2 स कथं चिन्तयान्वितः.

22 °) T1. 2 G यादवा (for ज्ञातयो).

23 °) S1 अभि- T1. 3 G M1-3 इह (for अपि). — °)
 G2 सर्वदा (for माधव).

24 °) K N V1. 3 B2. 3 Dn Ds D1. 3-6 T4 G2 बहु;
 V2 B1 मुहुः; D2 विभुः (for पुनः). — °) D4 आह (for
 प्राह). K1 D4 हि (for स).

25 Before 25, some Mss. ins. विष्णुरुवाच; some कृष्ण
 उवाच; some श्रीभगवानुवाच. — °) [आ]विश्य (for [आ]-
 विष्ट). — °) G2 इदं (for एतत्). S1 T4 विचिन्तयन्; K N
 V B D G2 अचिन्तयन् (for विचिन्तयन्). — After 25^{cd},
 S1 K1 N2 V B Dn Ds D1. 2. 4-6 ins. :

1262* विचिन्तयंस्त्वहं चास्य कार्यस्य न लभे गतिम् ।

[K1 स्वयं (for त्वहं).]

— °) S1 ततो; K4 N1 T2 G1. 3 यथा (for तथा). G3
 [अ]पि (for [अ]हं). — °) Ds [अ]न्तरं (for [उ]त्तरं).

26 °) T4 G2 -मुख्यो (for -मध्ये). K N2. 3 V B D T4
 G3 सह; G4 तु (for स्य). — °) S1 दधामि (for वदामि).
 — °) Ds यथा विदितवानहम्.

27 °) S1 Cal. ed. शूरे (for वीरे). — °) K3 पृथिव्याः
 (for 'व्यां'). — °) V2. 3 अशक्ता (for 'क्तान्'). K1. 2. 4
 N1. 3 B Dn Ds D1-4 G1. 3 M1-3 अशक्ता इति (B2 'व'
 मंस्यन्ते; V3 Ds. 6 T1. 2. 4 G1-3 M3 'क्ता इति मन्यन्ते. — °)
 V2 अन्यान् (for अस्मान्). T2 G3 स्व- (for स-).

C 10309
S 2. 121. 29
P 2. 121. 29

आहुकश्चैव नो राजा हतः साल्वेन वै पुरा ।
प्रत्यानीतस्ततोऽस्माभिर्पुद्गं कृत्वा सुदारुणम् ॥ २८
प्रद्युम्नश्चापि नो बाल्ये शम्बरेण हतो ह्यभूत् ।
स तं निहत्य समरे प्राप्तो रुक्मिणिनन्दनः ॥ २९
इदं तु सुमहत्कष्टं प्राद्युम्निः कः प्रवासितः ।
नैवंविधमहं दोषं स्मरामि मनुजर्षभाः ॥ ३०
भस्मना गुण्ठितः पादो येन मे मूर्ध्नि पातितः ।

28 *) V₃ D₈ स च (for चैव). K₂ राजा नो (by transp.). — *) S₁ प्रत्यागतस् (for 'नीतस्'). K₁ Ñ V B Dn₂ D₃ D₁ 2. 4-6 T₂ G₁ स च; Dn₁ D₃ स वा; T₁ G₂-s तदा; T₁ सह (for ततो). — *) K₂ 4 Ñ V B Dn D₃ D₃ 6 T₁ दत्वा (for कृत्वा).

29 *) Ñ₁ T₁ 2 G₁ 3. 5 M [ए]व नो; D₃ हतो (for [अ]पि नो). K₁ D₁ T₁ बाल. (for बाल्ये). — *) D₁ [जा]-हतो; D₃ ततो (for हतो).

30 *) S₁ कृत्वा (for कष्टं). — *) K₂ कुय; D₃ विप्र-; G₂ क्रोप- M₁ 2 क वि (for क प्र-). S₁ सोऽनिरुद्धो हतो ह्ययम्. — K₂ om. (hapl.) 30^{ab}-31^a. — *) K₁ Ñ₁ V₃ Dn₂ एवं-विधम् (for नैव). V₁ T₁ G₂ महद् (for अहं). K₁ 2 Ñ₂ 3 D₃ एवंविधं महद्; K₁ 2 'हो' (for 'हो'). — *) K₁ 2. 4 Ñ V₁ 2 Dn D₃ D₁- T₁ न स्मरे (for स्मरामि). S₁ V₃ स्मरामि मनुजर्षभाः; D₃ 'मि' मनुजर्षभाः; T₁ 2 G₁ M स्मरामि (T₁ G₁ न स्मरे) यदुपुंगवाः.

31 K₂ om. 31^{ab} (cf. v. l. 30). — *) V₃ भस्माव- (for भस्मना). D₁ भस्मावगुण्ठितौ पादौ. — *) T₁ 2 G₁ 3-5 M केन (for येन). B₃ मूर्ध्नि स (for मे मूर्ध्नि). — After 31^{ab}, T₁ 2 G₁ M ins.:

1263* मम नेत्रं दुर्गन्नावमन्धनां कोऽनयद्वलान् ।
को वा जडमयिः सत्यं रत्नं मे मकुटादरेण ॥
को वा बन्धं दुर्गन्धर्वमवमयाग्रतः स्थितः ।
को नु वा शिनिपुत्रस्य आर्यं न स्मरति प्रभो ॥

[(L. 1) T₁ M₁-3 दुर्गन्धानो; T₂ G₁ 3 M₁ 'न्मासो' (for 'सावन').]

— *) N (except S₁) T₁ G₁ 3 न (K₁ G₁ अ) स्याहं सानु-बन्धस्य. — *) V₁ ननः (for रणे).

32 *) S₁ उक्तेः (for उक्ते). Ñ₂ V₁ B₂ D₃ D₂ वचने; D₃ कृष्णे तु (for कृष्णेन). — Before 32^{ab}, M₁ ins. सात्यकिः. V₂ repeats 32^{ab} after 38^{ab}. — *) S₁ D₃ T₁ 2 G₁-3 M₁ 4 चाराः (for चराः). D₁ प्रद्युम्नताम् (for प्रद्युम्नं). K₁ चरान्कृष्ण प्रद्युम्नस्व; G₁ 5 चाराः कृष्ण प्रवर्त (G₁

सानुबन्धस्य तस्याहं हरिष्ये जीवितं रणे ॥ ३१
इत्येवमुक्ते कृष्णेन सात्यकिर्वाक्यमब्रवीत् ।
चराः कृष्ण प्रद्युम्नन्तामनिरुद्धस्य मार्गणे ॥ ३२
आहुकं प्राह कृष्णस्तु स्मितं कृत्वा वचस्तदा ।
आभ्यन्तराश्च बाह्याश्च व्यादिश्यन्तां चरा नृप ॥ ३३
ततश्चरास्तु व्यादिष्टाः पार्थिवेन यशस्विना ।
अभ्यन्तरं च मार्गध्वं बाह्यतश्च समन्ततः ॥ ३४

'जीव' क्तो. — After 32, Ñ₂ (repeating after 33^{ab}). V B Dn D₃ D₃ (marg.), 8 ins.:

1264* सपर्वतवनोद्देशां मार्गन्तु वसुधामिमाम् ।

While, T₁ 2 G₁ M ins. after 32:

1265* अत्रैव प्रायशस्तत्र यदि स्यात्केनचिद्युतः ।

ज्ञाने प्रतिकरिष्यामि यन्तु प्राप्तमनन्तरम् ॥

[(L. 2) G₁ 4. 5 M₁ ज्ञानः (for ज्ञाने). T₁ G₁ 3. 4. 5 M₁ चरिष्यामि (for 'मि').]

33 After 33^{ab}, Ñ₂ repeats 1264* and V₂ 3 B Dn₂ D₃ read line 2 of 1265* after 33^{ab}, repeating it after 33. — *) Some Mss. अभ्यन्तराश्च. K₂ आभ्यन्तराश्च बाह्याश्च. — *) K₁ व्यादिश स्यं (for 'इयन्तां'). — After 33, K₁ 2. 4 Ñ₂ V B Dn D₃ D₁ 3 4 ins.:

1266* वैशंपायन उवाच ।

केशवस्य वचः श्रुत्वा आहुकस्त्वरितोऽब्रवीत् ।

अश्वेषणेऽनिरुद्धस्य चरान्व्यादिष्टवान्मदा ॥

[K₁ 2 4 D₁ 4. 7 om. the ref. — (L. 1) V₂ B₁ 3 Dn D₃ D₃ सन्त (for सन्तु). — V₂ 3 B Dn₂ D₃ D₃ read line 2 for the first time after 33^{ab}. — (L. 2) Dn₁ नृप (for नदा). K₁ 2 V₁ 2 B Dn₂ D₃ D₃ 5 (all [except K₁ 2 V₁ D₁] first time) अ (D₃ वा) ज्ञान्या (B₁ 3 D₃ 'ना') दिश माविम; K₁ चरान्व्यादिष्टवान्मदा; D₁ चरं हि व्यादिश माविम (hypermetric); D₃ 6 (second time) चरान्व्यादिष्टवानृपः (D₃ 'वान्मदा'); D₁ (marg.) विचरन्तु चरा मम; D₃ अहं न व्यादिशं चरान् (for *).]

34 *) V₂ B₂ 3 D₃ T₁ 4 G₁ 4 चाराश्च (B₂ 3 T₁ 'स्तु'); D₃ चरान्ते (for 'स्तु'). — *) S₁ V₂ महात्मना (for यशस्विना). — *) D₃ अभ्यन्तराश्च (for 'इ'). S₁ मार्गं च (for मार्गध्वं). — K₁ Ñ₂ Dn D₁ 3 T₁ ins. after 34: V B D₃ D₃ after 34^{ab}:

1267* इवा रथाश्च व्यादिष्टाः पार्थिवेन महात्मना ।

[D₃ महा- (for इवा). B₂ समादिष्टाः (hypermetric)

वेणुमन्तं लतावेष्टं तथा रैवतकं गिरिम् ।
 ऋक्षवन्तं गिरिं चैव मार्गध्वं त्वरिता हयैः ॥ ३५
 एकैकं तत्र चोद्यानं मार्गितव्यं समन्ततः ।
 गन्तव्यं चापि निःमङ्गमुद्यानेषु समन्ततः ॥ ३६
 हयानां च सहस्राणि स्थानां चाप्यनेकशः ।
 आरुह्य त्वरिताः सर्वे मार्गध्वं यदुनन्दनम् ॥ ३७
 सेनापतिरनाष्टिरिदं वचनमब्रवीत् ।
 कृष्णमक्लिष्टकर्माणमच्युतं भीतभीतवत् ॥ ३८
 शृणुं कृष्ण वचो मह्यं यदि ते रोचते विभो ।
 चिरान्प्रभृति मे वक्तुं भवन्तं जायते मतिः ॥ ३९
 असिलोमा पुलोमा च निसुन्दनरकौ हतौ ।
 सौभः साल्वश्च निहता भैन्दो द्विविद एव च ।

(for व्यादिष्टः). V२ रश्मिनः साजिनः परैः B३ उग्रमेनेन भीमता (for १).]

35 °) B२ वेणुवन्तं; T१. २ G३ रेणुवन्तं (for वे°). N१ V२ G१. ५ लतावेष्टं (for वेष्टं). S१ वैजयन्तं लतावेष्टं. — °) K३ ऋक्षवन्तं (for ऋक्ष°). S१ च हि गिरिं; (for गिरिं चैव). — G३ om. (hapl.). 35°. 37°. — °) G२ च गता (for त्वरिता).

36 G३ om. 36 (cf. v. l. 35). — °) D३ तत्तद्; D४ च तथा (for तत्र च). — V२ om. 36°. 39°. — °) T१. २. ४ N१ V१. २ B३ D३ T३ G३ मार्गध्वं त्वरिता हयैः (= 35°). — °) K३ N१ B३ D३. २. ४. ५ T३ यातव्यं (for गन्तव्यं). T३ G३ निःशङ्कम् (for निःमङ्गम्). N२. ३ V१. २ B२. ३ D३ D३. ६ यातव्यं चापि निःशङ्कः; G२ सरो वापीश्च निःशङ्कम्; G३. ५ M३ कान्तामपि निःशङ्कम्. — °) K३. ४ D३ D३. ३-४ T३. ४ G३. ५ उद्यानानि (for 'नेषु'). K३. २ N१. ३ V१. २ D३ D३ G३ उद्यानानि तत्तत्ततः.

37 G३ om. 37° (cf. v. l. 35). V२ om. 37 (cf. v. l. 36). — °) G३ आरुह्य त्वरितं सर्वैः. — °) S१ D३ नन्दनः (for 'नम्').

38 V२ om. 38 (cf. v. l. 36). — °) T१. २ G३. ५ M३-३ स्वनाष्ट (G३ 'ष्टिर' (for अनाष्टिर). — After 38°, V२ repeats 32°. N१ T३ G३ om. 38°. — °) T३ G३ M३ कृष्णं विष्णुं उगच्छायं.

39 V२ om. 39° (cf. v. l. 36). — °) K३. २. ४ N१ V३ B३. ३ D (except D३) T३ G३ प्रभो (for विभो). B३ T३ रोचते यदि ते प्रभो.

40 °) D३ T३ G३ [अ]नुलोमा; G३ सुलोमा (for पु°).

हयग्रीवश्च सुमहान्मानुबन्धस्त्वया हतः ॥ ४०
 तादृशे विग्रहे वृत्ते देवहेतोः सुदारुणे ।
 सर्वाण्येतानि कर्माणि निःशेषाणि रणे रणे ।
 कृतवानसि गोविन्द पार्थिवाग्रहश्च नास्ति ते ॥ ४१
 इदं कर्म त्वया कृष्ण सानुबन्धं कृतं रणे ।
 पारिजातस्य हरणे यत्कृतं कर्म दुष्करम् ॥ ४२
 तत्र शक्रस्त्वया कृष्ण ऐरावताशिरागतः ।
 निर्जितो बाहुवीर्येण स्वयं युद्धविशारदः ॥ ४३
 तेन वैरं त्वया सार्धं कर्तव्यं नात्र संशयः ।
 तत्रानुबन्धश्च महांस्तेन कार्यस्त्वया सह ॥ ४४
 तत्रानिरुद्धहरणं कृतं मघवता स्वयम् ।
 न ह्यन्यस्य भवेच्छक्तिर्वैरनिर्यातनं प्रति ॥ ४५

C 10331
 B 2. 121.
 P 2. 121.

— °) T१. २ G३. ५ निसुम्भ- (for 'न्द-). S१ उभौ; N१. २ V३ B३ तथा (for हतौ). — °) K३. ४ V१. २ D३ D३. ३. ५ भौमः; G३ सुम्भः (for सौभः). — °) V२ द्विरदः; M३-३ विविद (for द्विविद). — After 40, S३ ins :

1268* कर्मश्च निहतः कृष्ण नरकश्च निपातितः ।

अन्ये च बहवस्तत्र सैन्याः शतमहस्त्रजः ॥

41 °) M३-३ विभो (for the second रणे). — °) V२ T३ मे; D३ T३ G३. २ M३ नः (for ते).

42 °) D३ कृष्ण (for कर्म). K३ इदं कृष्ण स्वया कर्म. — °) K३ N१ V२ B३ D (except D३) T३ G३. ४. ५ महकृतम्; N३ V३ स्वया कृतम्; B३. ३ रणे वृत्तम् (by transp.). — °) T३. २ G३. २. ५ यत्कर्म सुदुष्करम्.

43 °) S३ N१ K३ ऐरावत- (for 'त-). — °) K३ गजितो; D३ निर्गतो; D३ तर्जितो (for नि°). D३ -युद्धेन (for -वीर्येण). — °) K३. २ N१. ३ V२ D३. २ D३. ५ G३ स्वया; D३ T३ तदा (for स्वयं). S३ विशारद (for 'दः). K३. ३ V३ B३ D३ D३. ४. ६ स्वया युद्धविशारद.

44 °) S३ चैव (for वैरं). K३ सर्वैः (for सार्धं). — °) T३. २ G३ M३ कृतं नास्ति (for कर्तव्यं न). — °) N (except S३) T३ G३. ४ वैरानु; T३. २ G३ तदानु; G३ M३ तथानु (for तत्रानु). D३ सु- (for च). — °) G३ M३ यत्नः (for तेन). K३ कार्यं (for कार्यसु). M३. ३ [अ]नघ (for सह).

45 °) D३ मायावता (for मघं). V३ सह (for स्वयम्). — °) D३ बुद्धिर् (for शक्तिर्). — °) T३ G३ M३. ४ स्वयि (for प्रति). M३. ३ वैरनिर्यातने स्वयि.

G 10331
S 2. 121. 49
P 2. 121. 49

इत्येवमुक्ते वचने कृष्णो नाग इव श्वसन् ।
उवाच वचनं धीमाननाधृष्टिं महाबलम् ॥ ४६
सेनानीस्तात मा मैवं न देवाः क्षुद्रकर्मिणः ।
नाकृतज्ञा न वा क्लीबा नावलिप्ता न बालिशाः ॥ ४७
देवतार्थं च मे यत्नो महान्दानवसंक्षये ।
तेषां प्रियार्थं च रणे हन्मि दृष्टान्महासुरान् ॥ ४८
तत्परस्तन्मनाश्चास्मि तद्भक्तस्तत्प्रिये रतः ।
कथं पापं करिष्यन्ति विज्ञायैवंविधं हि माम् ॥ ४९
अक्षुद्राः सत्यवन्तश्च नित्यं भक्तानुयायिनः ।
न तेषु पापं विज्ञेयं बालिशं त्वं प्रभाषसे ॥ ५०

46 °) Ñ₁ वचनं (for 'ने'). K₁ एवमुक्ते तु वचने; D₁ इत्येव वचने मुक्ते. — °) V₂ D₁ T₁ 2 G₁ 3 5 श्रीमान् (for 'धी'). — °) T₁ 2 G M यद्वत्तमम् (for 'महाबलम्').

47 °) Ś₁ मैवं वोचस्वनाधृष्टे; D₁ T₁ कृष्णस्तमाह मा मैवं; G₂ सेनानीर्वद मा मैवं. — °) Ñ₂ D₂ T₂ G₂ 3 M कारिणः (for 'कर्मिणः'). — °) M₁ 2 ते (for 'वा'). — °) Ś₁ न कृतज्ञा; T₂ G₁ नावलीप्ता (for 'लिप्ता').

48 °) Ś₁ हि नो; K₂ मया (for 'च मे'). — °) D₂ असुर- (for 'दानव'). — °) D₂ तेषां (for 'तेषां'). G₂ सदा (for 'रणे'). — °) Ś₁ D₂ T₂ हन्मि दुष्टान्; G₂ रणे हन्मि (for 'हन्मि दृष्टान्'). D₂ D₂ महाबलान् (for 'सुरान्').

49 °) Ś₁ D₂ T₂ [ज]पि; G₂ [ज]हं (for [ज]प्ति). — °) K₁ तद्भक्तम् (for 'तद्भक्तम्'). D₂ हितः (for 'रतः'). Cal. ed. तद्भक्तस्तत्परायणः. — °) T₁ करिष्यामि (for 'व्यप्ति'). — °) D₂ ज्ञात्वा च (for 'विज्ञाय'). D₂ [ए]तद्विधं; D₂ [ए]वं कथं (for '[ए]वंविधं').

50 °) M₁-3 सत्यवन्तश्च (for 'सत्य'). — °) N (except Ś₁) T₂ तेभ्यो न (V₂ D₂ न तेभ्यो; D₂ न तेषु) विद्यते पापं. — °) N (except Ś₁) D T₁ 2 G₂ M₂ बालिशत्वात् T₂ G₁ 2 4 5 'शस्त्रं' (for 'शस्त्रं'). Ś₁ कृतज्ञता; V₂ प्रपद्यते; D₂ प्रभाषते (for 'मे'). — Ñ₂ V₂ B D₂ D₁ 2 4 5 ins after 50: D₂ after 1270*: T₁ 2 G₁ 3-5 after 54^{ab}:

1269* कदाचिद्विदं पुंश्चल्या भनिरुद्धो हनो भवेत् ।

देवेषु समहेन्द्रेषु नैतत्कर्म विधीयते ॥

वैशंपायन उवाच ।

एवं चिन्तयमानस्य कृष्णस्याद्भुतकर्मणः ।

[(L. 1) D₂ T₂ G₂ कदाचिद (for 'कदा'). T₂ G₁ अपि (for 'इह'). B₂ 2 D₂ पुंश्चल्या (for 'पुं'). G₁ हनो (for 'हतो').

कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा तदाक्रूरोऽब्रवीद्वचः ।

मधुरं श्लक्ष्णया वाचा अर्थवाक्यविशारदः ॥ ५१

यच्छक्रस्य प्रभोः कार्यं तदस्माकं विनिश्चितम् ।

अस्माकं चापि यत्कार्यं तच्च कार्यं शचीपतेः ॥ ५२

संरक्षयाश्च वयं देवैरस्माभिश्चापि देवताः ।

देवतार्थं वयं चापि मानुषत्वमुपागताः ॥ ५३

एवमक्रूरवचनैश्चोदितः पुरुषोत्तमः ।

स्निग्धगम्भीरया वाचा पुनः कृष्णोऽभ्यभाषत ॥ ५४

नायं देवैर्न गन्धर्वैर्नापि यक्षैर्न राक्षसैः ।

प्रद्युम्नपुत्रोऽपहतः पुंश्चल्या तु हतः स्त्रिया ॥ ५५

Ñ₂ V₂ B₂ D₂ D₂ श्रुत्वा (for 'अवेत्'). — (L. 2) T₁ 2 G₁ 3 5 देवेषु न समहेन्द्रेषु (for '°'). — D₂ T₁ 2 G₁ 3 5 om. the ref. D₂ om. line 3. — (L. 3) V₂ चिन्तयमानस्य तस्याथ; T₁ 2 G₁ 3 एवं चिन्तयमानस्य (T₂ G₁ 'नः सन्'); G₁ 3 एवं चिन्ता बभूवाम्य (for '°').]

While, D₂ T₁ 2 G₁ 3 5 ins after 50 :

1270* न वक्तव्यमिदं पापं स्वद्विधेन यद्वत्तम ।

— After the above, D₂ ins. 1269*.

51 °) T₁ 2 G₂ त (T₂ अ स्य तद् (for 'कृष्णस्य'). G₁ 4 5 भाषितं (for 'वचनं'). — °) Ś₁ T₁ 2 G₁ 4 5 M₂ 6 तत्र; K₂ Ñ₂ V₂ B₂ D₂ D₂ D₁ 2 4 5 M₁ 2 ततो (for 'तदा'). — °) V₂ सर्व-; V₂ B₂ 2 D₂ 2 सोऽर्थ-; D₂ G₂ सार्थ-; T₁ 2 G₂ M स्वर्थ- (for 'अर्थ').

52 °) Ñ₂ 2 V₁ विभो; G (ed.) हितं (for 'प्रभोः'). — °) T₂ सु- (for 'वि'). — °) Ś₁ D₂ [ए]व (for [ज]पि). K₂ तत् (for 'यत्'). — °) K Ñ V B D₂ D₂ D₁ 2 4 5 T₂ तदि कार्य-; D₂ om.; D₂ स्वत्कार्यं च; T₁ 2 G M₁ तत्कार्यं च (for 'तच्च कार्य'). K₂ विहां पने (for 'शचीपतेः').

53 °) T₂ सुरक्षयाश्च; M₂ संसक्ताश्च (for 'संरक्षयाश्च'). — °) Ñ₁ M₁ 2 [ए]व (for [ज]पि). — °) Ś₁ D₂ D₂ T₂ देवतार्थं (for 'र्थ'). Ñ₂ 2 V₂ 2 B₂ 2 D₂ 2 4 5 T₂ G₂ 4 5 भवांश्च; M₁ 2 व्यर्थ-; M₂ ह्यर्थं (for 'वयं'). K₂ सर्व- (for 'चापि'). — After 53, Ñ₂ V₂ B₂ D₂ 6 ins. :

1271* विष्णुर्मधुनिहा वीरो देवदेवः सनातनः ।

54 Before 54, Ñ₂ ins. वैशंपायन उवाच. — °) T₂ G₁ 2 4 5 सोदितः (for 'ओदितः'). K Ñ V B₂ D T₂ ओदितो मधुसूदनः. — After 54^{ab}, T₁ 2 G₁ 3-5 ins 1269*.

55 °) Ś₁ [ज]प्ति (for [ज]पं). — °) M₁ 2 दानवैः (for

मायाविदग्धाः पुंश्चल्यो दैत्यदानवयोषितः ।
ताभिर्हृतो न संदेहो नान्यतो विद्यते भयम् ॥ ५६
इत्येवमुक्ते वचने सूतमागधवन्दिनाम् ।
मधुरः श्रूयते शब्दो माधवस्य निवेशने ॥ ५७
ते चराः सर्वतः सर्वे सभाद्वारमुपागताः ।
शनैर्गद्गदया वाचा इदं वचनमब्रुवन् ॥ ५८
उधानानि शिलाः शैला गुहा नद्यः सरांसि च ।

एकैकं शतशो गजन्मार्गितं न च दृश्येत ॥ ५९
यदन्यन्संविधातव्यं विधानं यदुनन्दन ।
तदाज्ञापय नः क्षिप्रमनिरुद्धस्य मार्गणे ॥ ६०
ततस्ते दीनमनसः सर्वे बाष्पाकुलेश्वराः ।
अन्योन्यमभ्यभाषन्त किमतः कार्यमुत्तमम् ॥ ६१
संदष्टौष्ठपुटाः केचिन्केचिद्बाष्पाविलेक्षणाः ।
केचिच्चाचिन्तञ्जरा आस्थाय भृकुटिं नराः ॥ ६२

C 10353
B 2. 121. 68
P 2. 121. 68

राक्षसैः). N (except Ś1) T1.4 G1.8-5 न यक्षैर्न च (D8 'नापि) राक्षसैः. — °) V2 प्रहितः (for उपहृतः). — °) K V1.2 Dn Ds D2.4 T4 G1.4.5 महायशाः; M स्त्रिया हतः (by transp.). Ś1. पुंश्चल्यापहृतः स्त्रिया; D1.5 'ल्यापि स्त्रिया निशि; T1.2 G3 'ल्या तु स्त्रिया तदा.

56 °) T1 नान्यतो विदितो मया.

57 Before 57, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. After the ref., N2 ins. 1276* repeating it after 1275*. — After 57*, K N2 V B D T4 G2.4 ins.:

1272^k कृष्णेन तु महात्मना ।

अथावगम्य तस्त्वेन यद्भूतं यदुमण्डले ॥

उदतिष्ठन्महानादत्सदा कृष्णं प्रशंसयन् ।

हर्षयन्म तु सर्वेषां.

[(L. 2) D3 [अ]धि- (for [अ]व-). V2 B1.3 Ds D6 यद्भूतं (for यद्भूतं). Ds नन्दने (for उमण्डले). G2 यः नामथ मण्डले (for °). — (L. 4) K2 Ds.4 प्रहर्षयस्तु सर्वेषां; G2 हर्षयन्मो महानादत्सदा.]

— °) D3 वन्दिनः (for 'नाम्). — °) V2 B3 D6 शुश्रूषे (for श्रूयते). K N2.3 V1.2 B1.3 Dn Ds D1.3 T4 G2.4.5 M3 घोषो (for शब्दो). Ś1 मधुरोऽश्रूयत रवो. — °) G1.4.5 माधवस्य (for माध).]

58 °) G1.5 ये (for ते). Ś1 N1 T1.3 G1.4.5 चाराः (for चराः). M1-3 गम्वा (for सर्वे). Ds (marg.) T4 M ते (T1 ये) चराः समगच्छन्त. — °) K1.3 Ds पुरद्वारम् (for सभा). — °) Ds ततो (for शनैर्). — °) V2 B1 D6 वचने चेदमब्रुवन्.

59 °) K1 N1.3 V B1.3 Ds D6 T4 G2 सभाः; K2 D4 च नः; K3.4 N3 B3 Dn D1.3.5 गुहाः (for शिलाः). — °) Ś1 शुभः; K3.4 D1.3.5 गुहाः; N3 D2 महाः; B3 Dn T1 G2 M3 सभा; D4 गुहा- (for गुहा). — G2 om. 59^{cd}. — °) Ś1 एकैकशो गतं राजन्. — °) T4 मार्गिता (for 'त). Ś1 K2 Ds D1.3 च न (by transp.). — After 59, B3 Dn Ds.6 G2 ins.:

1273* अन्ये कृष्णं चरा राजद्युपागम्य तदामुवन् ।

सर्वे नो विदिता देवाः प्रायुर्जिनं च दृश्यते ॥

[G2 om. line 1. — (L. 1) B3 अथ (for अन्ये). Ds कृष्ण. B3 Ds उपगम्य (for उप °). — (L. 2) B3 D3 सर्वे मे-; D6 सर्वेषां (for सर्वे नो). B3 विदिता (for विदिता). G2 विवि- तानि महामान. (for °).]

Ds cont.:

1274* तेषां शान्तिमनस्का हि गमयेयुः कथं च नः ।

60 Ds om. 60-61. — °) T1 G2 M3 यदि (for यद्). — °) T1.2 G1.3 सत्तम (for नन्दन). — °) Ś1 K2 Ds [आ]ज्ञापयत (for 'य नः).

61 Ds om. 61 (cf. v. 1. 60). — °) Ś1 सर्वे बाष्पाविले- क्षणाः. T2 बाष्पपर्याकुले. — D4 G5 om. (hapl.) 61^c-62^b. — °) Ś1 B1 (marg.) D2.3.5 T4 अन्योन्यमभिभाषन्त (D2.3.5 'न्ते; T4 'न्ति). — °) K4 इतः; D5 अन्यत् (for अतः). K1 N1 V2.3 Ds T2 G2.3 M3 उत्तमम् (for 'रम्). Ś1 किं कार्यमिति चाब्रुवन्; D1 यादवा जातमन्यवः.

62 D4 G5 om. 62^{ab} (cf. v. 1. 61). — °) K2 कुडा (for केचित्). — °) K N V B D (D4 om.) T G (G5 om.) केचिद्बाष्पाकुलेश्वराः. — G2 om. 62^{cd}. — °) N except Ś1) T4 केचिद्भृकुटिमास्थाय. — °) Ś1 G2 M4 आस्थाय भृकुटिमुखाः; K N V B D T4 चिन्तयन्त्यर्थसिद्धये (N1 'चिन्तकाः). — After 62, N (except Ś1) T4 ins.:

1275* एवं चिन्तयतां तेषां बह्वर्थमभिभाषताम् ।

[K2 स चार्थम्; Ds बह्वर्थान् (for बह्वर्थम्). [Bom. Poona eds. भाषितम् (for भाषताम्).]

N2 (first time after the ref. of 57) V2.3 B Ds D2.3.5 T4 cont. : G2 ins. after 62^{ab} : G4.5 after 62 :

1276* अनिरुद्धः कुतश्चेति संभ्रमः सुमहानभूत् ।

[D2 T4 G2.4.5 प्रभावा रजनी त्वा (for °).]

N2 V2.3 B Ds D2.3.5 cont. : K N1 V1 Dn D1.4.5

C 10356
B. 2. 121. 71
P 2. 121. 71

ततस्तूर्यनिनादैश्च शङ्खानां च महास्रनैः ।
प्रबोधनं महाबाहोः कृष्णस्याक्रियतालये ॥ ६३
ततः प्रभाते विमले प्रादुर्भूते दिवाकरे ।
प्रविवेश सभामेको नारदः प्रहसन्निव ॥ ६४
अथाम्युत्थाय विमनाः कृष्णः समितिर्दुर्जयः ।
मधुपर्कं च गां चैव नारदाय ददौ प्रभुः ॥ ६५
स विष्टरे स्थितः शुभ्रे स्पर्ध्यास्तरणसंभूते ।
ऋज्वासीनो यथान्यायमुवाचेदं वचोऽर्थवत् ॥ ६६

किमेवं चिन्तयाविष्टा निःसङ्गं तमसावृताः ।
उत्साहनाशात्सर्वे वै ह्रीबा इव विचेतसः ॥ ६७
एवमुक्ते तु वचने नारदेन महात्मना ।
वासुदेवोऽब्रवीद्वाक्यं श्रूयतां भगवन्निदम् ॥ ६८
अनिरुद्धो हतो ब्रह्मन्केनापि निशि सुव्रत ।
तत्सार्थं सर्व एवास्मि चिन्तयाविष्टचेतसः ॥ ६९
इत्येवमुक्ते वचने केशवेन महात्मना ।
प्रहस्य नारदः प्राह श्रूयतां मधुसूदन ॥ ७०

cont. after 1275* :

1377* अन्योन्यमभिबीक्षन्ते वादवा जातमन्वयः ।
तां निशां विमनस्कास्ते गमयेयुः कथंचन ॥
अनिरुद्धो हतचेति पुनः पुनररिदम् ।
एवं च भुवतां तेषां प्रभाता रजनी तदा ।

[(L. 1) V1. s Ds1 -बीक्षन्ते (for 'ते'). — N1 D1. s om. lines 2-4. K1. s D1. s om. line 2. — (L. 2) K1. s Dn1 D1. s ते निशां; B3 निशां तां (by transp.). V3 Ds विमनसस् (for 'नस्कास्ते'). — K1. s N1 V B Ds D1. s om. line 3. K1. s D1. s om. lines 3^d-4th. — (L. 4) Ds प्रभाता (for प्रभाता).]

63 *) S1 प्रणारदः; D2 निनादेन; G1 दक्ष (for 'दैक्ष'). — *) Ds महाराज (for 'बाहोः'). T1 प्रबोधनं महाबाहोः. — Dn1 om. 63^d. 64^d. — *) T1. s G1. s-s M [जा]सीत्तदा (for [ज]क्रियत). — After 63, T1 ins. an addl. colophon, mentioning khila and adhy. no. 224. While Ds T1. s G M ins. after 63 :

1278* कृष्णोऽपि देवदेवैः कर्तव्ये मूढवस्तिनः ॥
किं मया कार्यमित्येव कुतो नु भयमागतम् ।
सर्वथा यत्नमाख्याय यतिष्ये कार्यमुत्तरम् ॥
दिशामन्मं गमिष्यामि सागरं वरुणाकलयम् ।
यत्रासौ स्थितवाण्यौत्रो गमिष्याम्यहमद्य वै ॥ [5]
प्रथमं कां दिशं यास्ये केन स्वाचक्रुयतेऽस्मिन् ।
यदि कश्चिद्विजानीयात्तदा तु सुकृतं भवेत् ॥

Colophon.

[(L. 3) T1 करिष्ये (for यतिष्ये). G1. s उत्तरम् (for 'रम्'). Ds मयांमना त्वं चैव यतिष्ये कार्यमित्ये. — Gs om. line 4. — (L. 4) M1-s मकराकलयम् (for वरुणा). — (L. 7) M1 सुकृतं (for मूढवत्). — Colophon. — Adhy. name : Ds M1 वाणसुदम्; T1. s G1. s M1. s वाणासुरबुद्धे मनुकृदमार्गे. कृष्णस्य विमनाः कीदृशानुभवे. — Adhy. no. : T1 M1. s 235; G1. s 255; G2 257; M2 217; M3 216.]

64 Dn1 om. 64 (cf. v. l. 63). Before 64, Ds T1. s. s G M ins. वैशंपायन उवाच. — *) Ds सभामध्ये (for 'मेको'). — After 64, N1 B Dn Ds D1. s. s ins. :

1279* इहा तु वादवास्सर्वाङ्कण्येन सह संगताम् ।
N1 B Dn Ds D1. s. s cont. : K N1 V D2-s T1 G1. s. s ins. after 64 :

1280* ततः स जयशब्देन माधवं प्रत्यपूजयत् ।

उग्रसेनादयस्ते च तमृषिं प्रत्यपूजयन् ॥

[Ds Gs om. line 2. — (L. 2) Ds T1 G1. s चैव (for ते च). G1. s नारदं (for तमृषि).]

65 *) T1 समरः (for समिति-) — *) B3 ददौ तदा; T1 G M1 व्यवेदयत् (for ददौ प्रभुः). M1-s नारदस्य व्यवेदयत्.

66 (Gs om. 66th. — *) N (except S1) T1 सोप-विधायसने शुभ्रे. — *) S1 K1 B3 D2. s T1. s. s G1. s-s M सिता S1 सर्वाः; Ds दद्यां स्तरणसंभूते; K1. s D1. s. s परार्ध्यास्तरसंभूते (Ds 'रणे शुभ्रे). — *) N (except S1) T1. s G1. s सुखासीनो (for ऋज्वा). — *) K1. s Ds T1 Gs-s र्जयितुं (for 'वत्'). S1 उवाच वदतां वरः.

67 Before 67, some Mss. ins. नारद उवाच. — *) S1 G1. s निःसङ्गाः समावृताः; K N1 V B D T1 निःसङ्गा (N1. s Ds निःसङ्गा; B3 निःसङ्गा; Ds विष्णुना) गतमासाः. — *) N (except S1) T1 G1. s. s M1 ह्रीणाः (for नाशात्). S1 अय (for वै). — *) N (except S1) T1 समासते (for विचेतसः). — T1. s G1. s M1-s ins. after 67 : G1. s M1 after 70 :

1281* अतीते दिवसे वीर वादवा अद्भुतं महत् ।

[Gs M1 वीर (for वीर).]

While Gs. s. s ins. 1282* after 67.

68 S1 N1 T1. s G1. s M1-s om. 68-70. Gs om. 68th-70th. G1. s M1 om. (hpl.) 68-69. — *) D1. s इत्येवमुक्ते वचने.

69 S1 N1 T1. s G M om. 69 (cf. v. l. 68). — *)

निर्द्वयं सुमहद्युद्धं महापुरुषसेवितम् ।

अनिरुद्धस्य त्रैकस्य बाणस्य च महामृधे ॥ ७१

उषा नाम सुता तस्य बाणस्याप्रतिमौजसः ।

तस्यार्थे चित्रलेखा वै जहाराशु तमप्सराः ॥ ७२

उभयोरपि तत्रासीन्महद्युद्धं सुदारुणम् ।

प्राद्युन्निवाणयोः संख्ये बलिवासवयोरिव ॥ ७३

अनिरुद्धो भयात्तेन संयुगेष्वनिवर्तिना ।

Vs वीरः (for ब्रह्मन्). — ^b) Ds सुप्रभः (for सुव्रत).
— K Ñs, s V B D T₄ ins. after 69 : G₂, s after 67 :

1282* एष ते यदि वृत्तान्तः श्रुतो दृष्टोऽपि वा मुने ।
भगवन्कथयतां साधु प्रियमेतन्ममानघ ॥

[Before line 1, G₂ ins. श्रीकृष्णः ; G₄, s श्रीभगवान्.
— (L. 1) G₂ [अ]दरात् (for मुने). — (L. 2) Ds आशु
(for साधु).]

70 Śi Ñ₁ T₁, s G₁, s M₁-s om. 70 (cf. v. l. 68).
G₂ om. 70^{ab} (cf. v. l. 68). Before 70^d, G₂ ins. नारदः.
— ^c) K Ñ₂, s V₁, s Dn Ds₁ D₁-s, s T₄ G₂, s M₄ [ए]-
तद्वचः (for नारदः). — After 70, G₂, s M₄ ins. 1281*.

71 ^b) N (except Śi) T₄ देवासुरसमं महत् (D₂
शिशो). — ^d) K Ñ V₁, s B₂, s D (except D₆) T₄ G₂
[अ]पि (for च).

72 ^a) K₁, s D₁ नाम्नी (for नाम). — ^b) K₁, s
B₂ D₁ बाणस्यामिततेजसः ; B₂ स्यामितीजसः. — ^c) B₁
(marg. as in text). s V₈ D₂, s तदर्थं (for तस्यार्थे). T₂
G₂ सा (for वै). Śi तदर्थं विद्वत्सा सा वै ; G₁, s, s तस्य जयं
चित्रलेखा. — ^d) Śi वराप्सराः (for तमं).

73 ^a) Śi एष (for अपि). — ^b) K₁, s B₂ Dn D₁-s, s
G₂, s, s महायुद्धं. — After 73, K Ñ₂, s V B D T₄ G₂,
s, s ins. :

1283* अस्माभिश्चापि तद्युद्धं दृष्टं सुमहदद्भुतम् ।
[D₂ दृष्टं च सुमहाद्भुतम् (for ^b).]

74 ^a) D₆ T₄ G₂, s M अनिरुद्धभयार्तेन. — ^b) K₂
D₁, s संयुगेऽपि (for गेयु). — G₂ om. 74^d. — ^c) V₂
बलेन (for बाणेन). Dn आश्रित्य (for आस्थाय). — ^d)
Śi सर्वैर्बद्धो (for बद्धो नागैर्). D₅ महाबलैः (for लः). Ñ₂
V₁ सर्वैः V₁ नागैः नियमनं कृतम्. — After 74, T₁, s G₁, s-
M ins. :

1284* इत्था दानवसंघांश्च कोटिंशः शतशस्तथा ।
दृष्टमेतन्मया विष्णो प्राद्युन्नेर्बुद्धमीदृशम् ॥

बाणेन मायामास्थाय बद्धो नागैर्महाबलः ॥ ७४

उत्तिष्ठतु भवाञ्शीघ्रं यशसे विजयाय च ।

नायं संरक्षितुं कालः प्राणांस्तान् जयैषिणाम् ॥ ७५

इत्येवमुक्ते वचने वासुदेवः प्रतापवान् ।

प्रायात्रिकान्वै संभारानाज्ञापयत वीर्यवान् ॥ ७६

ततश्चन्दनचूर्णैश्च लाजैश्चापि समन्ततः ।

निर्ययौ स महाबाहुः कीर्यमाणो जनार्दनः ॥ ७७

[(L. 1) G₄ कोटीशस्तद्व्यशः (for ^b). — (L. 2) G₂
दृष्टम् (for बुद्धम्).]

T₂ G₂, s cont. : K Ñ₂, s V B D T₄ ins. after 74 :

1285* व्यादिष्टस्तु वधस्तस्य बाणेन गरुडध्वज ।
तं निवारितवान्मन्त्री कुम्भाण्डो नाम तस्य ह ॥

[T₂ om. line 2. — (L. 2) K₂, s V₁ Ds₁ D₁, s, s सं-
(for तं). K₂ कुम्भाण्डो (for कुम्भाण्डो).]

K Ñ₂, s V B D T₄ G₂, s cont. : Śi Ñ₁ ins. after 74 :

1286* कुमारस्यानिरुद्धस्य तेनाज्ञात्तेन संयुगे ।

बाणेन मायामास्थाय सर्वैर्नियमनं कृतम् ॥

[(L. 1) Śi Ñ₂ [अ]निरुद्धस्य ; K₂ [अ]निरुद्धस्य ; K₄ सत्तेन ;
D₂ [अ]निरुद्धेन (for [अ]निरुद्धे). — Ñ₂ om. line 2. — (L. 2)
K₂ जयम् (for मयाम्). Ñ₁ नियमनं (for मनं).]

75 Ñ₁ om. 75^{ab}. — ^a) V₂ B₁ D₆ क्षिप्रं (for क्षीप्रं).
K₁, s D₁ उत्तिष्ठ भगवन्क्षीप्रं. — ^d) T₂ जयैषिणः. Śi प्राणां
विजयैषिणाम् (sic). — After 75, N (except Śi Ñ₁) T₄
G₂, s, s ins. :

1287* प्राणैः किञ्चिद्भूतैर्वीरैर्धैर्यमालम्ब्य तिष्ठति ।

[Ñ₁ V₁ कण्ठगतैर् (for किञ्चिद्भूतैर्). K₂, s V₂ वीर्यम् (for
धैर्यम्).]

— After the above K₂, s V₁ Dn D₁-s ins. 1290*
repeating it after 78.

76 Ñ₂ om. 76-78. Before 76, some Mss. ins. वैश्व-
पायन उवाच. — ^a) Ñ₂ V₁ इत्येवं वचने चोक्ते ; T₁, s G₂ M
इत्युक्ते वचने तेन. — ^c) K₂ D₂ प्रायात्रिकान् (for प्रां). K₂
D₂, s स (for वै). — ^d) Ñ₂ V₂ G₁ आज्ञापयति. T₁, s G₁,
s, s M बुद्धिमान् (for वीर्यवान्). — After 76, D₆ T₁, s, s
G M₄ ins. :

1288* पुण्ड्राहोपश्च तदा शुश्रुवे ब्राह्मणे रितः ।

[T₁ G₂ ब्राह्मणैश्च समीरितः (for ^b).]

77 Ñ₂ om. 77 (cf. v. l. 76). — ^a) Śi Ñ₂ V₁, s B₂
Dn₁ D₂, s T₂, s G M₄, s पूणैश्च (for चूर्). — ^b) K Ñ₁, s

C 10376
B 2. 121. 90
P 2. 121. 90

C 10377
B. 2. 121. 91
P. 2. 121. 91

नारद उवाच ।

स्मरणं वैनतेयस्य कृष्ण त्वं कर्तुमर्हसि ।
न हान्येन तमध्वानं गन्तुं शक्यं महाभुज ॥ ७८
एकादश सहस्राणि योजनानां जनार्दन ।
तदितः शोणितपुरं प्राद्युन्निर्यत्र सांप्रतम् ॥ ७९
मनोजवो महावीर्यो वैनतेयः प्रतापवान् ।
एकेन स मुहूर्तेन बाणं संदर्शयिष्यति ॥ ८०
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्राध्यायद्रुडं हरिः ।

V₁, 2 B₂ D (except D₂) T₁, 2, 4 G [ए]व (for [अ]वि).
— °) S₁ विसिस्मये; V₃ D₂ विनिर्ययो; T₁, 2 G₁, 2-3 M
रराज सु- (T₂ स) (for निर्ययो स). — °) S₁ प्रेर्यमाणो; D₂
कीर्यमाणो; D₂ कार्यमिच्छन् (for कीर्यमाणो). M₁-3 S₁ तै-
हरिः (for जनार्दन). — After 77, T₁, 2 G₁, 2-3 M ins.:

1289* गन्तुमच्छजगन्नाथो बाणं हन्तुं महाभुजम् ।

[M₁, 2 हन्तुं बाणं (by transp.).]

78 N₂ om 78 (cf. v. l. 76). V₃ om the ref. — °) D₂
कर्तुमर्हसि माधव. — °) G₂ नेष्यति त्वां (for न हान्येन).
K₂ D₂ महाध्वानं; K₂, 4 N₁, 3 V₂ D₂ D₁, 2 T₁, 4 M
तद्; V₁ I n तदा; V₃ B स चाध्वा वै; D₂, 2 तदध्वा वै
(for तमध्वानं). — D₂ om. 78^d. — °) K₂, 4 N₁, 2 V B
D₂ D₁, 2, 3 शक्यं (V₃ D₂ कयो) गन्तुं (by transp.).
S₁ शक्यं गन्तुं कथंचन; T₂ गन्तव्यमतिदुर्गमम्. — After
78, K N₂ V B D G₂, 4, 7 G (ed.) ins.:

1290* श्रूयतां च तदध्वानं गन्तव्यमतिदुर्गमम् ।

[K₂, 4 V₁ D₂ D₁, 2 read the above for the first
time after 1287*. D₂ (second time) om. 1^a. Bom.
Poma eds. Goed.) तदध्वानं (for श्रूयतां च). D₂ (both
first time) D₂ G₂, 4, 7 तमध्वानं (for तद्). D₂ (first
time) G₂, 4, 7 दुर्गमम् (for दुर्गमम्). D₂ (first time)
गन्तव्यमतिदुर्गमम्.]

79 °) D₂ चतुर्दश (for एकादश). S₁ सहस्राणां (for
'जि'). — °) S₁ महाभुज (for जनार्दन). — °) T₁, 2 G₁, 2-3
इदं (for इत्). — °) T₁, 2 G₁, 3 M सन्धितः (for सांप्रतम्).

80 °) S₁ महाबाहु; T₁ G₁, 2 M बाहो (for 'वीर्यो').
— N₂ V B D₂ ins. after 80^{ab}. B₁ (marg.) D₂, 2
after 80:

1291* समाह्वयस्व गोविन्द स हि त्वां तत्र नेष्यति ।

[B₁ तमुह्वयस्व (for सम)]

— V₃ om. 80^d. — °) K₂, 2 N₁ V₁ B₁ D₂ D₁, 2 T₁

स कृष्णपार्श्वमागम्य हर्षेणावस्थितोऽभवत् ॥ ८१

कृष्णकेशः प्रवलयो जिष्णुः कृष्णश्च वर्णतः ।

चतुर्दशशतबर्हाशुशतवेदषडङ्गवित् ॥ ८२

श्रीवत्साङ्कोऽरविन्दाक्ष ऊर्ध्वलोमा मृदुत्वचः ।

समाकुलिः समनस्वो रक्ताकुलिनस्त्वान्तरः ॥ ८३

स्निग्धगम्भीरनिर्घोषो वृत्तबाहुर्महाभुजः ।

आजानुबाहुः सिंहास्यः सिंहसंहननो युवा ।

सहस्रमिव सूर्याणां दीप्यमानः प्रकाशते ॥ ८४

सु-; D₂ तु (for स).

81 Before 81, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. T₂
om. 81^{ab}. — °) D₂, 2 (sup. lin.) सस्मार (for प्राध्या-
यद्). K N₂, 2 V₁, 2 D₂ D₁, 2, 3 तदा; N₁ T₁ G₁, 2, 3
ततः (for हरिः). — T₁ M₁-3 om. 81^{cd}. K N V₂ B₁, 2
D (except D₂) T₂, 4 G repeat 81^{cd} after App. I (No.
36). — Before 81^{cd}, G₁, 2 ins. वैशंपायनः. — °) K N
V₂ B₁, 2 D (except D₂) T₂, 4 G (all second time)
कृष्णस्य पार्श्वमागम्य; G₂ (first time) ततः स कृष्णपार्श्वः.
— °) S₁ तदा (for अभवत्). K N₂, 2 V B D₂ D₁, 2
T₂, 4 G (all [except V₁, 2 B₁ D₂] first time) प्राध्या-
यितुं रुडः (G₂, 2 लिः प्रणतः) स्थितः; K N₂, 2 V B D₂ D₁, 2
T₂, 4 (all [except V₁, 2 B₁ D₂] second time) हर्षा
देवास्थितोऽभवत्. — K N V₂ B₁, 2 D₂ D₁, 2 T₂, 4 G
ins. after the first occurrence of 81^{cd} and V₁, 2 B₁ D₂
ins. after 81, a passage given in App. I (No. 36).

82 N₁ om. 82-86. G₂ om. 82-110. 15^b. — °) S₁
प्रविली; N₂, 2 V B D₂ D₁ T₂ च बलवान्; D₂ G₂ च भग-
वान् (for प्रवलयो). K₁, 2 D₂, 4 कृष्णः स केशिप्रवलयो (sic);
G₂ कृष्णः केशिप्रविलयो (sic). — °) N₂ B₁ D₂ G₁, 2 M₂
विष्णुः (for जिष्णुः). V₂ वर्णितः; D₂, 4 बलभः (for वर्णतः).
S₁ K₂ वि (K₂ जि) ण्युः कृष्णस्य वर्णनः; K₂ T₂ जि जिष्णुः
(T₂ सदा) कृष्णस्य बलभः; D₂ जिष्णुः कृष्णस्य बलभः.
— °) S₁ चतुर्वर्णश्च (for 'वर्णश्च'). T₂ G₁ चतुर्वेदश्च (for
'बाहुश्च'). — °) G₁, 4 चतुर्व्यूह- (for 'वेद-').

83 N₁ G₂ om. 83 (cf. v. l. 82). — °) T₁, 2 G₁, 2
ऊर्ध्वलोमा; some Mss. 'लोमा (for 'लोमा). S₁ मृदुर्विचः
(for 'त्वचः'). — °) M₁ समाकुलः. K₂ om. (hapl.)
समनस्वो रक्ताकुलि. D₂ नलोक्षणः; T₁ तलोत्तरः; G₁, 2
तलोत्तरः; M₁ तलान्तरः (for अलान्तरः).

84 N₁ G₂ om. 84 (cf. v. l. 82). — °) K₂ D₂ वृ-
त्तबाहुः (for वृत्त). T₁, 2 G₁, 2 महाबलः (for 'भुजः').

यः प्रभुर्भाति भूतात्मा भूतानां भावनः प्रभुः ।
 यस्याष्टगुणमैश्वर्यं ददौ प्रीतः प्रजापतिः ॥ ८५
 प्रजापतीनां साध्यानां त्रिदशानां च शाश्वतः ।
 स्तूयमानः स्तवैः सर्वैः सुतमागधवन्दिभिः ।
 ऋषिभिश्च महाभागैर्वेदवेदाङ्गपारंगैः ॥ ८६
 संविधानमथाज्ञाप्य द्वारकायां महाभुजः ।
 गमनाय मतिं चक्रे वासुदेवः प्रतापवान् ॥ ८७
 आस्थितो गरुडं देवस्तस्य चानु हलायुधः ।

पृष्ठतोऽनु बलस्यापि प्रद्युम्नः शत्रुकर्शनः ॥ ८८
 जय बाणं महाबाहो ये चास्यानुचरा रणे ।
 न हि ते प्रमुखे स्थातुं कश्चिच्छक्तो महामृधे ॥ ८९
 प्रसादे ते ध्रुवा लक्ष्मीर्विजयश्च पराक्रमे ।
 विजेष्यसि रणे शत्रुं दैत्येन्द्रं महर्मेनिकम् ॥ ९०
 सिद्धचारणसंघानां महर्षीणां च सर्वशः ।
 शृण्वन्वाचोऽन्तरिक्षस्थः प्रययौ केशवो रणे ॥ ९१

इति श्रीहरिवंशे नवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०९

C 10434
B 2. 121. 145
P 2. 121. 145

— ^c) K1-2 N1 V1.2 B Dn D1.3.5 T1 G2 ताम्राक्षः (for सिंहस्थः). — ^d) K N2.3 V1.2 B D (except D6) T1 G2 सिंहविस्पष्टविक्रमः . — ^e) T1.2 G1.4.5 M स्वनेजमा (for प्रकाशते).

85 ^f N1 Ga om. 85 (cf. v. 1. 82) . — ^g) T2 G1.4.5 M स (for यः). T4 प्राहुर (for प्रभुर) V3 सर्वः (for भाति), B2 D2 विश्रामा (for भूतात्मा), B1 D6 यः प्रभुः सर्व-भूतानां . — ^h) S1 भूतात्मा (for 'नां'). D3 भुवनः (for भावनः). K3.4 V3 B1 Dn D1.3.5 T1 भूतानां भावनो विभुः ; B3 देवानां प्रभवः प्रभुः ; M1-3 भूतानां भूतभावनः . — ⁱ) T3 G1 यश्च (for यस्य).

86 N1 Ga om. 86 (cf. v. 1. 82) . — ^b) G1 देवानां शाश्वतः प्रभुः . — ^c) B1 स्तूयते तु (for 'मानः'). V2 B2 Dn D1.3.5 शुभ्रैः ; N2.3 V1.3 B1.7 D4 D6 T1 G2 M दिव्यैः ; D3 शुभ्रैः (for सर्वैः) . — ^d) K1.2 D4 सिद्धैः D5 देवैः दिव्या धरेल्लथा . — ^e) D6 वेदाम्नः (for 'ङ्ग').

87 Ga om. 87 (cf. v. 1. 82) . — ^f) S1 स (for सं). V3 B3 D6 (marg. as in text) अनुज्ञाप्य ; D3 अथाज्ञाय (for 'ज्ञाप्य') . — ^g) K N2.3 V1.2 B D (except D6) T1 G2.4 महाबलः (for 'भुजः') . — After 87, T1.2 G1.2.4.5 M ins.:

1292* सात्यकौ सनिवेशयाथ रक्ष्यतां द्वारकेति च ।

[T1 M1-3 सात्यके (for 'हो'). T1 रक्ष्यते (for 'ना') .]

— ^h) D6 T1 G2 M मनश्च (for मतिं) . — After 87, T1 ins. 1294*.

88 Ga om. 88 (cf. v. 1. 82) . — ^a) T2 G1 आरुह्य (for आस्थितो) . K1.2 D1 चैव ; B3 वीरस्य (for देवस्य) . — ^b) K1 ततोऽनु च (for तस्य चानु) . — ^c) S1 K1

2.4 V2 B2.3 Dn Ds1 D2-4 T1 स्थः ; V1.3 B1 D6 सपि (for 5नु) . V3 B1 [अ]थ (for [अ]पि) . Ds2 पृष्ठतो बलभद्रस्य ; D6 (before corr.) 'तो गरुडस्यापि ; T1.2 G1.4.5 M 'तो हलिनश्चापि . — ^d) V3 कालनः ; T2 दर्शनः ; M1-3 सूदनः (for कर्शनः) . — After 88, D6 T1.2 G1.3 M ins.:

1293* श्रूयन्ते स्म तदा वाचः सुतमागधवन्दिनाम् ।

— After the above, D6 ins. 1294*. While after 88, T4 ins. an addl. colophon, mentioning Khila and Adhy. no. 225 and G2.4 (first time) ins. 1294*.

89 Ga om. 89 (cf. v. 1. 82) . — ^a) S1 जहि (for जय) . — ^b) N2 [अ]न्ये (for [अ]स्य) . T1.2 G1.5 गता हरे ; T4 चरास्तदा ; M चरा हरे ; Bom. Poona eds. G(ed.) गता रणे (for चरा रणे) . — ^c) S1 न हि त्वाः ; M बाणस्य (for न हि ते) . — ^d) T2 G1.4.5 M2-3 कश्च (for कश्चिच्) . K2 T1.2 G1.4.5 M महारणे (for 'मृधे')

90 Ga om. 90 (cf. v. 1. 82) . — ^a) N2 V2.3 B2.3 Ds Ds.6 T2 G1.3 Ms प्रसादात्ते (for 'दे ते') . G2 प्रसादादेव ते लक्ष्मीर . — ^b) T2 G1.3 पराक्रमः (for 'मे') . — ^c) T1.2 G1.3 M सेनया (for सैनिकम्) .

91 Ga om. 91 (cf. v. 1. 82) . — ^a) K8 गन्धर्वैर् (for संघानां) . — ^b) D3 श्रुत्वा (for शृण्वन्) . S1 वचो (for वाचो) . V3 B1 Ds1 (marg.) नभःस्थानां ; D1 अन्तरिक्षाच्च ; D2 अक्षवै ; D3 जयस्थानं (for अन्तरिक्षस्थः) . — ^c) K1 N2 V1.3 B3 Ds D2-4.6 T1 G M रणम् (for रणे) .

Colophon om. in K3.4 N1 V1.2 D1.5 T1 G2.3. T3 missing. — Mention of the Epic : Ds2. — Mention of Khila : K1.2 V3 B Dn Ds1 Ds.4. — Sub-parvan : D3 पारिजात . — Adhy. name : S1 M1 बाणयुद्धम् ; K1 V1 B Ds D2.6 बाणयुद्धे कृष्णप्रयाणम् ; K2 N2 D4 T1 कृष्ण-

११०

वैशंपायन उवाच ।

ततस्तूर्यनिनादैश्च शङ्खानां च महास्वनैः ।
बन्दिमागधसूतानां सर्वैश्चापि सहस्रशः ॥ १
स तन्मुखैर्जयाशीभिः स्तूयमानो हि मानवैः ।
बभार रूपं सोमार्कशक्राणां सदृशं हरिः ॥ २
अतीव शुशुमे रूपं तस्य चाभ्युत्पत्तिष्यतः ।

C 10435
B 2, 122. 1
P 2, 122. 1

प्रमाणम्; T₂ बाणासुरवधार्थं वासुदेवप्रयुक्तसंकर्षणप्रस्थानम्; G₁ बाणासुरवधार्थं वासुदेवसंकर्षणप्रयुक्तप्रस्थानम्. — Adhy. no. (figures, words or both): V₂ D₂ D₂ 176; D₂ 194; D₂ 175; T₁ 250; G₁ s 256; G₂ 258; M₁-s 218; M₂ 217. — *Sloka no.*: K₁ 123; D₂ D₂ 143; D₂ 154. — After this adhy., S₁ reads App. I (No. 35).

110

 This adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 99. 21).

1 (G₂ om. 1^a-15^a (cf. v. l. 109. 82). G₂ om. the ref. — ^a) S₁ N₁ भेरीणां (for शङ्खानां). — ^c) T₂ G₁ s M सूतमागधसूतानां. — ^d) S₁ संस्तवैश्चापि सर्वैः. — T₁ s G₁ s (second time) s M ins. after 1: D₂ after 1293*: T₂ after 109. 87: G₂ s (first time) after 109. 88:

1294* जयात्रय जगन्नाथ जय चक्रगदाधर ।
जय लोकत्रयावास जयाशेषजगन्मय ॥
जय नाभिसमुत्थाङ्गनिषण्णचक्रानुराज ।
जय कौस्तुभरत्नांशुविभासितजगन्नाथ ॥
जय श्रीकरपद्मस्यधरणाभोरुहद्वय । [5]
जय त्रिधामसर्वेश जय लोकपितामह ॥
जय यज्ञपते देव जय विश्वगुरो हरे ।
जय चक्रगदाशङ्खपद्मद्वीपकराम्बुज ॥
जय शार्ङ्गविदेह्युद्यत्सहस्रभुजमण्डल ।
जय चक्राग्निनिर्दग्धनिखिलासुरमण्डल ॥ [10]
जय योगिमनःपद्मबोधकृष्णराम्बुज ।
निजैकपादसंकीर्णजगन्नाथ हरे जय ॥
जय त्र्यम्बकयोग्यस्तिकारणाक्षेपकारण ।
जय विष्णो हृषीकेश जय बाण महासुर ॥

[(L. 1) T₂ [अ]त्रेय (for [अ]त्रय). — (L. 2) T₂ M₁-s जय चाशेषद्वय (T₂ 'भुज'य (for ^a). — (L. 3) T₂ M₁-s

वैनतेयस्य भद्रं ते वृंहितं हरितेजसा ॥ ३
अथाष्टबाहुः कृष्णस्तु पर्वताकारसंनिभः ।
विवभौ पुण्डरीकाक्षो विक्राङ्गन्वाणसंक्षयम् ॥ ४
असिचक्रगदाबाणा दक्षिणं पार्श्वमास्थिताः ।
चर्म शार्ङ्गं तथा चापं शङ्खं चैवास्य वामतः ॥ ५
शीर्षाणां वै सहस्रं तु विहितं शार्ङ्गधन्वना ।

नाभी- (for नाभि-). T₁ जय नाथ समुत्थाङ्गि- (for ^a). — T₂ om. lines 4-6. — (L. 4) M विराजित- (for विभासित-). G₂ s (first time) -कृष्ण- (for -जगन्नाथ). — (L. 5) G₂ (second time) s -संक्षय- (for -प-). — T₁ om. line 6. G₂ (second time) s om. line 7. — (L. 7) D₂ वृंहिते (for वृंह-). — G₂ om. line 9. — (L. 12) T₂ वार- (for पाद-). — (L. 14) T₁ त्रिहि (for the second जय).] *

2 G₂ om. 2 (cf. v. l. 1). — ^a) K₂ D₂ स तन्मुखैर्; D₂ चतुर्मुखैर्; T₁ s G₁ s M एवमादि; Cal. ed. शङ्खमुखैर् (for स तन्मुखैर्). D₂ शङ्खमुखैर्; स्वाशीभिः. — ^b) V₂ D₂ स्तूयमानैश्च (for 'मानो'). S₁ V₂ B₂ D₂ च; G₂ इति; Cal. ed. इय (for हि). S₁ D₂ मागधैः; B₂ बन्दिभिः; T₁ G₂ M मानवैः (for मानवैः). T₂ G₁ स्तूयमानोऽस्तिमानुर्ध्वः. — ^c) T₁ s G₁ s M₁ s दधार (for बभार). D₂ सोमार्कस्य (for सोमार्क-). — ^d) T₁ Bom. Poona eds. G (ed.)-शुक्राणां (for -श-). B₁ s V₂ D₂ D₂ तदा; G₂ तथा (for हरिः). K N₂ V₁ s B₂ D₂ D₂ s T₂ s -शक्रा (B₂ शङ्ख-; T₂ शुक्रा)णां प्रसिद्धं (K₂ D₂ 'मितं' तदा; N₁ शुक्राणां सरसं तदा.

3 G₂ om. 3 (cf. v. l. 1). — ^a) M₁ सरसं (for शुशुमे). — ^b) S₁ ततश्च (for तस्य). K N₂ s V B D T₂ G₂ s s व्योम (K₁ D₂ D₂ T₂ G₂ s s 'भि' तस्योत्पत्तिष्यतः. — ^c) S₁ देहस्थं; D₂ तदप (for भद्रं ते). — ^d) S₁ सुसह्य (for वृंहितं). — T₁ s G₁ s M ins. after 3: G (ed.) after 4:

1295* स्मृत्वा स्मृत्वा च तदप शङ्खचक्रगदामृतः ।

तृप्तिं नाथापि गोविन्दं प्राप्नुवामो हरेः सदा ॥

[(L. 2) T₂ सानन्दाः (for गोविन्द). M₁-s तृप्तिर्नाथापि राजेन्द्र (for ^a).]

4 G₂ om. 4 (cf. v. l. 1). — ^a) S₁ जाकाशे बाणसंक्षयम्.

5 G₂ om. 5 (cf. v. l. 1). D₂ om. 5. — ^a) S₁ अस्ति-

यदि स्म संनिकर्षस्था यदि निष्प्रभतां गताः ।

— 703 —

C 10449
B 2. 122. 15
P 2. 122. 15

तद्विधत्स्व स्वयं बुद्ध्या यदप्रानन्तरं हितम् ॥ १४

भगवानुवाच ।

कुरुष्व वैनतेय त्वं यन्नः कार्यमनन्तरम् ।

त्वया विधाने विहिते करिष्याम्यहमुत्तरम् ॥ १५

एतच्छ्रुत्वा तदा वाक्यं केशवस्य महात्मनः ।

गङ्गामुपागमचूर्णं वैनतेयस्ततो बली ॥ १६

गृहीत्वा सलिलं तत्र तमग्निमभिषेचयत् ।

अग्निराहवनीयस्तु ततः शान्तिमुपागमत् ॥ १७

यन्नः). — $\tilde{N}_1$ om. 15^c-16^b. — °) T_1 , s G_2 M ततो (for त्वया). — °) T_2 , G_2 , s M विधास्यामि (for करिष्यामि). K_2 $\tilde{N}_2$ V_2 D_2 , s G_2 उत्तमम् (for 'रम्'). G_1 विधास्याम्य-हमन्तरम्.

16 G_1 om. 16; $\tilde{N}_1$ om. 16^{ab} (for both, cf. v. 1. 15). $\tilde{S}_1$ om. 16^{ab}. Before 16, K $\tilde{N}_2$, s V B D ins. वैशंपायन उवाच. — °) T_1 ततो (for तदा). — For 16^{ab}, K $\tilde{N}_2$, s V B D G_2 subst. :

1297* एतच्छ्रुत्वा तु गरुडो वासुदेवस्य भाषितम् ।

[D_1 म (for तु).]

K $\tilde{N}_2$, s V B D G_2 cont. : G_2 M_2 ins. after 16^{ab} :

1298* चक्रं मुखसहस्रं हि कामरूपी महाबलः ।

[V_2 B D_2 कृत्वा (for 'ते'). K_2 महाबलम् (for 'तः').]

— °) D_2 उपागतम् (for 'गमत्'). — °) K $\tilde{N}_2$, s V_1 , s D (except D_2) T_2 G_2 महाबलः (for ततो बली). — K $\tilde{N}$ V B D G_2 , s ins. after 16 : G_2 after 14 :

1299* आमुत्याकाशगङ्गायामापीय सलिलं बहु ।

प्रववर्षोपरिगतो वैनतेयः प्रनापवान् ।

तेनाग्निं शमयामास बुद्धिमाश्विनताम्रजः ॥

[$\tilde{N}_1$ V_1 D_2 om. lines 1 2. — (L. 1) K_2 आमुत्वा (for 'य'). K_1 , s D_2 , s कृत्वा सहस्रं वक्रागाम् (for °). $\tilde{N}_2$ V_2 , s B D_2 T_2 G_2 , s पीरता च ; D_{21} आर्जय (for आर्षय). — After line 1, D_2 ins. :

1299A* स पश्चात्पानुपादाय ववर्ष सलिलं बहु ।

— G_1 reads 17^{ab} after line 1. — D_2 om. line 2].

While $\tilde{N}_1$ reads 18^{ab} after 1299*.

17 N T_2 G_2 , s op. 17^{ab}, G_2 reads 17^{ab} after line 1 of 1299*. — G_2 repeats 17^{ab} after the repetition of line 1^a of 1300*. — °) $\tilde{S}_1$ K_1 , s $\tilde{N}_1$ B_2 , s D_2 -s G_2 (both

त्रयस्त्रयाणां लोकानां पर्याप्ता इति मे मतिः ।

कृष्णः संकर्षणश्चैव प्रद्युम्नश्च महाबलः ॥ १८

ततः प्रशान्ते दहने संप्रतस्थे स पक्षिराट् ।

स्वपक्षबलविक्षेपैः कुर्वन्धोरं महास्वनम् ॥ १९

तान्दृष्ट्वाचिन्तयंस्तत्र रुद्रस्यानुचराग्रयः ।

आस्थिता गरुडं ह्येते नानारूपा भयावहाः ।

किमर्थमिह संप्राप्ताः के वापीमे जनास्त्रयः ॥ २०

निश्चयं नाध्यगच्छन्त ते गिरिव्रजवह्नयः ।

times) उपागतः (for 'गमत्'). — After 17, N (except $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$) T_2 G_2 , s G (ed.) ins. :

1300* ते हृष्टाहवनीयं तु शान्तमाकाशगङ्गाया ।

परमं विस्मयं गन्वा सुपर्णो वाक्यमब्रवीत् ॥

अहो वीर्यमथाग्नेस्तु यो दहेद्युगसंक्षये ।

[(L. 1) G_2 reads line 1^a twice followed by the repetition of 17^{ab}. G_2 (second time) [अ] हवनीयम् (for 'नयं'). — (L. 2) D_2 विमयं परमं गन्वा (for °). K_2 गरुडो ; G (ed.) सुकर्णो (for सुपर्णो). — (L. 3) D_2 दृष्टेद् ; Cal. ed. दृष्टद् (for दहेद्).]

$\tilde{N}_2$ V_2 , s B D_{21} D_2 cont. :

1301* तदेव वर्णविरूप्यं चक्रे कृष्णस्य धीमतः ॥

[D_{21} यदेव (for तदेव).]

18 D_{22} om. 18^{ab}, $\tilde{N}_1$ reads 18^{ab} after 1299*. — °) $\tilde{S}_1$ K_2 D_{21} इव (for इति). — $\tilde{N}_1$ om. 18^{ab}. — °) T_1 महाबलाः.

19 °) $\tilde{S}_1$ शान्तेऽथ (for प्रशान्ते). $\tilde{N}_2$ विमले (for दहने). — °) $\tilde{S}_1$ प्रविशे (for संप्रतस्थे). — $\tilde{N}_1$ om. 19^c-43^d. — °) K_1 , s स पक्षि- ; B_2 , s D_2 स पक्ष- (for स्वपक्ष-). K_2 निक्षेपैः ; D_2 T_2 G_2 विक्षेपैः (for 'पैः'). — °) $\tilde{S}_1$ कृत्वा ; D_2 चक्रे (for कुर्वन्).

20 $\tilde{N}_1$ om. 20 (cf. v. 1. 19). — °) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_2$ V_2 T_1 G_2 -s M_2 तं (for तात्). K_2 $\tilde{N}_2$, s D_2 G_1 , s विस्मयं (for [अ] चिन्तयंम्). K_1 , s, s V_1 D_{21} D_2 -s, s G_1 , s ते हृष्टा विस्मयं ह (K_1 , D_2 'यस्त') च. — After 20^{ab}, T_1 , s G_1 , s-s M (ed.) ins. :

1302* नियुक्ताः शूलिना पूर्वं रक्षणे नगरस्य हि ।

ऊचुः परमसंक्रुद्धा उवाक्यन्तो दिशो वक्त्र ॥

[(L. 2) G (ed.) ज्वालाकालाकुलाश्च ते (for °).] — °) K_2 D_1 केसवादि- ; K_1 V_1 , s D_{21} D_2 के वापीमे ; D_2

प्रावर्तयंश्च संग्रामं तैस्त्रिभिः सह यादवैः ॥ २१
 अथाङ्गस्तु बाणेन पुरुषो वै मनोजवः ।
 दृष्ट्वा तत्सर्वमागच्छेत्युक्तः प्रहस्ततस्त्वरन् ॥ २२
 तथेत्युक्त्वा स तद्युद्धं वर्तमानमवैक्षत ।
 अग्नीनां वासुदेवेन संसक्तानां महामृधे ॥ २३
 ते जातवेदसः सर्वे कल्माषः स्वसृमस्तथा ।
 दहनः शोषणश्चैव तपनश्च महाबलः ।

के च वेदे (for के बाणीमे). Ś1 V2 B2 T2 M1.8 नराक्षयः;
 T1 M2 नरोत्तमाः (for जनाक्षयः).

21. N1 om. 21 (cf. v. l. 19). — °) K N2.8 V1.8 Dn
 D2 D1.2.4.5 T2 G2 [ज]धिगच्छन्ति; D2 [ज]धिगच्छन्तस्
 (for [ज]ध्यगच्छन्तस्). — °) D2 गिरेर् (for गिरि-).
 Cal. ed. 'बुद्धयः' (for 'बहुयः'). — °) D2 ते (for च).
 — °) K1.2.4 D1 ते (for तैस्). D2 चैव (for त्रिभिः).
 — After 22, N (except Ś1; N1 om.) T2 G2.4.5 ins. :

1303* तेषां युद्धे प्रसक्तानां संनादः सुमहानभूत् ॥
 तं च श्रुत्वा महानादं सिंहानामिव गर्जताम् ।
 अथाग्निराः स्वपुरुषं प्रेषयामास बुद्धिमान् ।
 यत्र तद्वर्तते युद्धं तत्र गच्छस्व माधिरम् ॥

[(L. 1) G2 नतो (for तेषां). K2.8 V2.8 B2.8 D2.8
 G2.8 युद्ध- (for युद्धे). — After युद्धे, the rest of the
 portion of the parvan in G2 is missing. K2 संनादम्
 (for संनादः). — (L. 2) D2 तच्छ्रुत्वा सु- (for तं च श्रु-).
 — (L. 3) K2 D2.8.8 (marg. as above) अथासुरः;
 G(ed.) अथासुराः (for 'अग्निराः'). G2 अथ संसृय पुरुषं (for
 °). — (L. 4) V1 ततः (for यत्र). K1 [ए]तद्; D2 प्र-; T2
 ते (for तद्). N2 तद्वर्त (for युद्धं).]

22. N1 om. 22 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l.
 21). Bom. Poona eds. om. 22^{ab}. — °) N (except Ś1;
 N1 om.) T2 G2 उत्ति- (for वै). — °) Ś1 [ए]तत् (for तत्).
 — °) Ś1 ततश्चरन्; T1.8 G1.8.8 M त्वराम्बितः (for तत-
 स्त्वरन्). K N2.8 V B2.8 D T2 इत्युक्तः प्रहितस्त्वरन्;
 G(ed.) [इ]त्युक्तः प्राह त्वराम्बितः.

23. N1 om. 23 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l.
 21). — °) T2 महद्; G2.8 स तैर् (for स तद्). T2 G1.8
 गत्वावेक्ष्य महद्युद्धं. — °) K1 वर्तमाने; G2 वर्तमानम् (for
 वर्त). V2 B1 D2.8 दद्वैक्षत; T2 G1 अवोचत (for अवैक्षत).
 — °) Ś1 D2 वासुदेवस्य (for 'वेन'). — °) V2 D2 संयु-
 क्तानां (for संसं). N2 V1 महाम्बजम् (for 'मृधे'). N2 सं-
 क्तानां महाम्बजम्.

24. N1 om. 24 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l.

स्वधाकारस्य विषये प्रख्याताः पञ्च बह्वयः ॥ २४
 अथापरे महाभागाः स्यग्नीर्कैर्न्यवस्थिताः ।
 पटरः पतगः स्यर्णो अगाधो भ्राज एव च ।
 स्वाहाकाराश्रया पञ्च अयुध्यन्तेऽपि चाग्रयः ॥ २५
 ज्योतिष्टोमहविर्भागौ वषट्काराश्रयां पुनः ।
 द्वावग्नी संप्रयुध्यतां महान्मानौ महाद्युती ।
 तयोर्मध्येऽङ्गिराश्चैव महर्षिर्विबभौ प्रभुः ॥ २६

C 10469
 B 2. 122. 34
 P 2. 122. 34

21). — °) Ś1 तत्र; N2 T2.8 G1.8.8 M सन्तुः (for सर्वे).
 — °) Ś1 G2 कुसुदस्; K N2.8 V B D T1.2.4 G1.8.8 M2
 कुसुमम् (for स्वम्). — °) T2 G2 M1-3 तिष्ठनश्च; G1 तिष्ठि-
 नश्च (for शोषणश्च). Ś1 M2 देहन्तिष्ठनकश्चैव. — °) K2 यव-
 नश्च; G1 तपसश्च (for 'नस्'). — °) N (except Ś1; N1
 om.) T2 G2.8 स्वाहाकारस्य विषये. — °) Ś1 D2 वि- (for
 प्र-). Ś1 M1.2 चाग्रयः (for बह्वयः).

25. N1 om. 25 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l.
 21). — °) G2 तथा (for अथ). — °) T2 G2 अवस्थिताः
 (for इव). — After 25^{ab}, D2 ins. :

1304* अग्रयः समद्वयस्त ज्वलमाना महाहवे ॥
 — °) M1-3 पर्णादौ (hypermetric) (for स्वर्णौ). Ś1 मनः
 पतगः स्वर्णश्च; K N2.8 V B Dn1 D2 D1.4-6 T2 पिठ (K2
 पीठ-; Dn1 पिठ) रः पतगः (K2 'नः' स्वर्णः (T2 'र्णम्'); Dn2
 पिठरः स्वर्णपतगश्च; D2 पिठरः पतगश्चण्डो; D2 पिवरः पतगः
 शौण्डिर्; G1 पटरश्च पतगश्च. — °) K2 V2 B2 Dn2 D2 D2
 चागाधो; N2 आगारो; T2 सररो; T2 आरोहो; G1 स्वर्णरो;
 G2.8 आरोगो; M अकारो (for अगाधो). D2 वाज (for भ्राज).
 — °) G2 चैव (for पञ्च). K2.4 N2.8 V2 B1.8 Dn D2
 D1-2.8.8 T2 G2 स्वाहाकाराश्रयाः पञ्च (D2 'यास्तथा'). — °)
 K2 D2 युध्यन्तस्; V2.8 B1 D2 प्रायुष्यन्स्; Dn1 T2 मां (for
 मं). Ś1 द्युध्यन्तेऽत्र चाग्रयः.

26. N1 om. 26 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l.
 21). Ś1 lacuna for 26. — °) K N2.8 V B D2
 D2.8 M2 -विभागौ (D2 'सौ' च; Dn D2 -विभा (D2 'भो')-
 गैश्च (for 'हविर्भागौ'). D1 ज्योतिष्टोमिकभागैश्च. — G2 om.
 (hapl.) 26^c-27^d. — °) K1.8 N2.8 V1.8 B1 D2 D1.4.8
 T2 M2 -युध्येते; K2 D2 -युज्येते; K2 -बुध्येते (for -युध्येतां).
 — °) D2 नानाशस्त्रैर् (for महात्मानौ). T1.8 G1.8.8 महा-
 बलौ (for 'द्युती'). — After 26^d, N2.8 B Dn D2 G(ed.)
 ins. :

1305* आग्नेयं रथमास्थाय शूलमुद्यम्य भास्वरम् ।

[Dn G(ed.) शरम् (for शूलम्).]

— °) K N2.8 V1.8 B2.8 D (except D2) T2 रणे; V2

C 10470
B 2, 122, 35
P 2, 122, 35

स्थितमङ्गिरसं दृष्ट्वा स्यन्दने पुरुषोत्तमः ।

कृष्णः प्रोवाच वचनं स्मयन्निव पुनः पुनः ॥ २७

तिष्ठध्वमग्रयो यूयमेव वो विदधे भयम् ।

ममास्त्रतेजसा दग्धा दिशो यास्यथ विक्षताः ॥ २८

अथाङ्गिरास्त्रिशूलेन दीप्तेन समधावत ।

आददान इव क्रोधात्कृष्णप्राणान्महामृधे ॥ २९

त्रिशूलं तस्य तद्दीप्तं चिच्छेद परमेषुभिः ।

अर्धचन्द्रैस्तथा तीक्ष्णैर्यमान्तकनिमैर्युधि ॥ ३०

स्थूणाकर्णेन चास्त्रेण दीप्तेन सुमहायशाः ।

विष्याधान्तकतुल्येन वक्षस्येनमथोऽनदत् ॥ ३१

रुधिरौघप्लुतैर्गात्रैस्तदामिर्विह्वलमिव ।

विष्टब्धगात्रः सहसा पपात धरणीतले ॥ ३२

शेषास्ततोऽग्नयः सर्वे चत्वारो ब्रह्मणः सुताः ।

आवाहयन्तदा शीघ्रं बाणस्य पुरमन्तिकात् ॥ ३३

पुनः (for प्रभुः).

27 $\tilde{N}_1$ om. 27 (cf. v. l. 19). G_2 missing (cf. v. l. 21). G_3 om. 27 (cf. v. l. 26). $\tilde{S}_1$ lacuna for 27^{ab}. — ^a) K $\tilde{N}_2, s$ V B D G_3 विमुञ्चन्तं शि(D₃ श) साप्पारान्. — ^b) K₁ D₁ संकुटः; K_{2, 3} $\tilde{N}_2, s$ V_{1, 2} B_{1, 2} D_{1, 2} D₃ D_{1-2, 6} T₁ $G_2, 3$ संकुटः; D₁ D₃ स कुटः (for वचनं).

28 $\tilde{N}_1$ om. 28 (cf. v. l. 19). G_2 missing (cf. v. l. 21). — ^a) N (except $\tilde{S}_1$; $\tilde{N}_1$ om.) T₁ $G_1, 3, s$ सर्वे (for यूयं). — $\tilde{S}_1$ lacuna for 28^b. — ^b) D₃ एव वोऽधिष्ठतोऽग्रतः. — ^c) K₃ महास्त्रः (for ममास्त्रः). $\tilde{S}_1$ दग्धौ; D₁ दग्धो (for दग्धा). — ^d) K_{1, 2, 4} $\tilde{N}_2, s$ V B D₁ D₃ D_{1, 2, 4-6} T₁ G_2 M₁ विदुताः; K₃ चेदुताः (for विक्षताः). D₃ दिशो यास्यन्त विह्वलाः; T₁ दिशो द्रव्यय विधुताः.

29 $\tilde{N}_1$ om. 29 (cf. v. l. 19). G_2 missing (cf. v. l. 21). — ^a) D₁ (also as in text) जमिः; T₁ सह (for समः). V₂ भावत (for धावत). — ^b) D₁ स सं (for इव). — ^c) T_{1, 2} $G_1, 2, 4$ M महारणे (for मृधे).

30 $\tilde{N}_1$ om. 30 (cf. v. l. 19). G_2 missing (cf. v. l. 21). — ^a) K_{1, 2} D₁ संतप्तः; D₁ M₁ वीर्यं तु; T_{1, 2} $G_2, 4$ M₂₋₄ संदीप्तः; G_1 सं वीर्यं; G_3 चिच्छेद (for तद्दीप्तं). — $\tilde{S}_1$ lacuna for 30^b. — ^b) G_3 तद्दीप्तं (for चिच्छेद). — ^c) B₂ महेर् (for तीक्ष्णैर्). — ^d) $\tilde{S}_1$ K $\tilde{N}_2, s$ V_{1, 2} D₁ D₃ निमेषमैः; T_{1, 2} $G_2, 4$ M₁ निमैर्मृधे (for युधि). V₂ B D₃ यमार्कदहनप्रमैः; D_{2, 4-6} T₁ G_2 यमा(G_3 काला) कंदहनोपमैः.

31 $\tilde{N}_1$ om. 31 (cf. v. l. 19). G_2 missing (cf. v. l. 21). — ^a) K $\tilde{N}_2, s$ V B_{1, 2} D T₁ G_3 बाणेन; B₂ वीप्तेन (for चास्त्रेण). — ^b) V_{2, 3} B₁ D₃ D_{2, 6} T₂ स (for सु-). $\tilde{S}_1$ वीप्तेन च महर्षयः; K_{1, 2} D_{1, 2} न सुम(D_{1, 4} स म) ऋक्लः; K_{3, 4} $\tilde{N}_2, s$ V₁ B₁ (marg.) s D₁ D_{2, 6} T₂ न स महामनाः; B₂ बाणेन स महायशाः. — $\tilde{S}_1$ lacuna for 31^c. — ^c) V₂ B₁ D_{2, 6} T₂ $G_2, 3, 4$ कस्येन (for तुल्येन). D₃ विष्याधान्तकतुल्यं सं. — ^d) T_{1, 2} $G_1, 2, 4$ M₁ [अ]भिम् (for

[ए]नम्). K $\tilde{N}_2, s$ V B D T₁ G_3 वक्षस्यङ्गिरसं, त(G_2 'सस्य')तः.

32 $\tilde{N}_1$ om. 32 (cf. v. l. 19). G_2 missing (cf. v. l. 21). $\tilde{S}_1$ lacuna for 32^{ab}. — ^a) K₃ व्यासैर् (for गात्रैस्). — ^b) K $\tilde{N}_2, s$ V B D T₁ G_3 अङ्गिरा (for तदामिर्). D₃ प्रज्वलन् (for विह्वलन्). — ^c) $\tilde{S}_1$ विशिष्टः; K_{1, 2} D₃ विजस्तः; B₂ विश्रब्धः (for विष्टब्धः). D₁ स हतः (for सहसा). K₃ विश्रब्धगात्रः शिरसा; D₃ विष्टब्ध गात्रं सहसा.

33 $\tilde{N}_1$ om. 33 (cf. v. l. 19). G_2 missing (cf. v. l. 21). — ^a) D₃ Cal. ed. [अ]ग्रयस्ततः (by transp.). D₁ शान्ताश्च (for सर्वे). — ^b) $\tilde{S}_1$ चतुर्थं (for चत्वारो). K_{3, 4} D₁ D₃ चतुर्थो ब्रह्मणः पुनः. — ^c) $\tilde{N}_2, s$ V_{1, 2} D₃ अधावन्तः; V₂ B_{1, 2} D₃ अपाक(B₁ D₃ 'का')मंसः; D_{1, 2} T₁ G_2 अवाहयन्तः; D₃ प्राहवन्तः; T₂ $G_1, 2, 4$ अथ निम्युसः; M अपनिम्युसः; Bom. Poona eds. G(ed.) आधावन्तस् (for आवाहयन्तः). G_4 शीघ्रा (for शीघ्रं). B₂ प्रवाहयन्त्याम्कीर्णैः. — After 33, K_{1, 2} D₁ s ins. :

1306* अवगाहस्ततः कृष्णो यत्र बाणपुरं ततः ।

[D₁ अत्रागमन् (for 'गात्र').]

— K_{1, 2} D₁ ins. an addl. colophon after the above; $\tilde{N}_2, s$ V B D₃ D₆ ins. it after 33 [Mention of the Epic : D₃ — Mention of Khila : All Mss. — Adhy. name : K_{1, 2} V_{2, 3} B_{1, 2} D₃ D₆ बाणपुरे जमिपराजयः; D₃ जमिपराजयः. — Adhy. no. : V_{1, 2} 178; V₂ D₃ 177].

— K_{1, 2} $\tilde{N}_2, s$ V B D₃ D₆ s ins. after the addl. colophon : K_{3, 4} D_{2, 3} s T₂ G_2 after 33 : D₁ D₁ cont. after 1306* :

1307* वैशंपायन उवाच ।

अथ बाणपुरं दृष्ट्वा दूरतोवाच नारदः ।

पृथक्पृथगेनितपुरं कृष्ण पश्य महाभुज ॥

अत्र द्रष्टो महोत्तमा कृष्णया सहितोऽवसत् ।

गुह्यं बाणगुप्त्यर्थं सततं क्षेमकारिणात् ॥

नारदस्य वचः श्रुत्वा कृष्णस्त्विदमवाचवीर्य । [5]

ततः शङ्खं समानीय वदने पुष्करेक्षणः ।

वायुवेगेन तं द्रुध्मौ मेघश्चन्द्रमिवोद्विग्नः ॥ ३४

ततः प्रध्माप्य तं शङ्खं भयमुत्पाद्य वीर्यवान् ।

प्रविवेश पुरं कृष्णो बाणस्याद्भुतकर्मणः ॥ ३५

क्षेमं विन्त्यतामत्र श्रूयतां च महामुने ॥

यदि बावतरेदुद्रो बाणसंरक्षणं प्रति ।

शक्तितो वयमप्यत्र सह योस्याम तेन वै ॥

एवं विवदतोस्तत्र कृष्णनारदयोस्तदा ।

प्राप्ता निमेषमात्रेण क्षीघ्रत्वाद्गुरुदेन ते ॥ [10]

[Ks. 4 Dn D1-s. 3 T1 G5 om. the ref. — (L. 1) V2 D5 कृष्ण (for द्रुध्म). N2 कृष्णं च (for प्रोवाच). — (L. 3) D2 महागज (for 'नेजा'). D2 reads lines 3^b-7^a on marg. Ks 5 भवत (for वदने). — (L. 4) D2 भवत (for सततं). — (L. 5) T1 नारदेनैव पुनस्तु (for ' '). K1. 2 D1. 4 सरिमन्तम्; N2. 8 V1. 2 Dn D2 स प्र (V2 संप्र) दमन् (for विदमन्). Ks. 4 कृष्णः सं (Ks om. सं) पक्षसञ्चिव; D2 प्रहसन्-मर्वादिभुः; T1 G5 हसन्कृष्णोऽमर्वादिभुः (for ' '). — (L. 6) Ks. 4 B1 Dn क्षणं (for क्षेम). N2 B2 D2 नश्चिन्त्यताम्; T1 G5 निश्चिन्त्यताम् (for विन्त्यताम्). D2 श्रेयश्चैव (for श्रूयता च). D2 महाभुधे; T1 मने (for 'मुने'). — (L. 7) Ks. 4 D1. 2. 4 [अ]वन्तरे (for [अ]वदिदं). — (L. 10) Ks. 4 B2 Dn D1. 2. 4 T1 G5 उदीयता (for 'याद'). V2. 2 B2. 8 D2 D5 गच्छस्य (for 'देन').]

— After the above, T1 ins. an addl. colophon mentioning Khila and adhy. no. 226.

34 N1 om. 34 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l. 21). — ' ' K1. 8 B Dn D2 D2. 8. 6 समाधाय; K2 N2 V Dn2 D1. 4 'ध्माप्य; D2 T1 G5 'दाय (for 'नीय'). — ' ' Dn1 वदने पुष्करे क्षणम्. — After 34^a, B1 D2. 8 ins. :

1308* प्रदध्मौ समरे कृष्णो नारदनापूरयन्दिशः ॥

[D2 प्रवरं (for समरे). B1 प्रदध्मौ पुण्डरीकाक्षो (for ' ').] — Ks om. (hapl.) 34^c-35^b. — ' ' N2. 2 V2 B2 T1 वात- (for वायु-). N2 V2. 2 B1 T2. 4 G1. 4. 8 सं (for तं). K1- V2 B2 D (except D6) वातवेगसमम्. Dn2 D2 D2 'द्ध'तो. — ' ' T1 G5 मेरुश्चन्द्रम्; T1 वातश्चन्द्र (for मेघश्चन्द्रम्).

35 N1 om. 35 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l. 21). Ks om. 35^a (cf. v. l. 34). — ' ' D6 प्रध्माप्य (for प्रध्माप्य). V2 ते शङ्खान्; D2 तं क्षीघ्रं (for तं शङ्खं). — ' ' B1 दानवानां भयंकरम्. — After 35^a, T1. 2 G1. 2-3 M G(ed.) ins. :

1309* अग्निं जित्वा तदा विष्णुर्बाणस्य पुररक्षणः ।

[T1 G5 अग्नीम् (for अग्निं). M1-3 अग्नीजित्वा महाबाहु-

ततः शङ्खप्रणादेन मेरीणां च महास्वनैः ।

बाणानीकानि सहसा समनद्यन्त सर्वशः ॥ ३६

ततः किंकरसैन्यं तदभ्यागात्समरे महत् ।

कोटिशश्चापि बहुधा दीप्तप्रहरणं तदा ॥ ३७

(for ' '). G(ed.) चक्रणम् (for चक्रिणः). G1. 5 बाणः स पुर-रक्षितः (for ' ').]

— ' ' Dn1 पुरे; T1 G1. 3 M1 पुरीं (for पुरं). — ' ' S1 partial lacuna. T1 कूर- (for [अ]दुत-). — After 35, T1. 2 G1. 8-8 M ins. an addl. colophon [Mention of Khila : All Mss. — Adhy. name : T1 G3 अग्निपराजयः. — Adhy. no. : T1 G3 255; G1. 5 257; G3 259; M1-3 219; M2 218].

— T1. 2 G1. 8-8 ins. after the addl. colophon : G(ed.) after 35 :

1310*

वैशंपायनः ।

ततो बाणपुरं प्राप्य शङ्खं दध्मौ जनार्दनः ।

ततो हि बलभद्रस्तु दध्मौ शङ्खमनुत्तमम् ॥

प्रद्युम्नश्चापि संक्रुद्धो दध्मौ शङ्खमनुत्तमम् ।

गरुडः पक्षवातेन बाणसैन्यं व्यधूनयत् ॥

चतुर्णां च महाराज सागराणां यथा स्वनः । [5]

प्रादुर्बभूव तुमुलः शब्दो बाणपुरं प्रति ॥

[Gs om. the ref. — (L. 1) G1. 5 स बाणस्य (for ततो बाणः). — Gs om. line 3. — (L. 3) G(ed.) शङ्खं दध्मात् (by transp.). — After line 3, T1 G3 M1-3 read 36^a repeating it in its proper place. Gs om. lines 4-6. — (L. 5) T2 G1. 5 महान्वनः (for यथा स्वनः).]

36 N1 om. 36 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l. 21). T1 Gs M1-3 read 36^a for the first time after line 3 of 1310*. — ' ' T1 Gs (both second time) तेषां (for ततः). K N2. 8 V1. 2 B2. 8 D (except D6) -प्रणा-दैश्च (for 'देन'). — ' ' D1 T1 सर्वतः (for 'श्च'). K N2. 8 V1. 2 Dn D2-5 संनद्यन्त समन्ता V2 ततस्ततः.

37 N1 om. 37 (cf. v. l. 19). G2 missing (cf. v. l. 21). — ' ' K1. 2 V1. 2 D2 D1-3. 5 T1 G5 तु (for तद्). D2 शंकरस्य च सैन्यं तद्. — N2 om. 37^b. — ' ' S1 B1 M1-3 अभ्ययात्; T1. 2 G1. 4 अभ्ययात् (for अभ्या'). T1. 2 G1. 8. 5 M तदा (for महत्). K N2 V1. 2 B2. 8 D (except D6) T1 G5 व्यादिष्टं समरेऽभ्यया (Gs 'चा'त्. — ' ' N2 om. ; D2 कोटयश्च (for कोटिशश्च). N (except S1 p N1 om.) T1. 4 बहुशो; T2 सहसा (for बहुधा). — ' ' K N2 V2 Dn2 D1. 8-5 T1 G3 प्रहरणाश्च; V1 'णस्; Dn1 D2 'णास् (for 'ण'). V2 B D6 दीप्तप्रहरणोद्यतम् (V2 'ताः).

C 10466
B 2. 122. 50
P 2. 122. 50

तदसंख्येयमेकस्य महाभघनसंनिभम् ।
नीलाञ्जनचयप्रख्यमप्रमेयं तथाक्षयम् ॥ ३८
ते प्रदीप्तप्रहरणा दैत्यदानवराक्षसाः ।
प्रमाथगणमुख्याश्च तेऽयुध्यन्कृष्णसंगताः ॥ ३९
सर्वतस्तैः प्रदीप्तास्यैः सार्चिष्मद्भिरिवानलैः ।
आपीयत तदा रक्तं चतुर्णामपि संयुगे ॥ ४०
ततो रामो महाबाहुः केशवं वाक्यमब्रवीत् ।
कृष्ण कृष्ण महाबाहो विधत्स्वैषां महद्भयम् ॥ ४१
इति संचोदितः कृष्णो बलभद्रेण धीमता ।

38 Ñ₁ om. 38 (cf. v. l. 19). G₂ missing (cf. v. l. 21). — ^b) D₃ चय-; M₁ Poona ed. चन- (for चन-). — Ś₁ lacuna for 38^c-39^b. — ^d) K₂ Dn₁ अप्रमेय-पराक्रमम्.

39 Ñ₁ om. 39 (cf. v. l. 19). G₂ missing (cf. v. l. 21). — ^a) S (T₃ G₂ missing) ते सु(T₁ स प्रदीप्तप्रहरणैरु; Bom. Poona eds. G (ed.) प्रदीप्तप्रहरणाः सर्वैः. — ^b) T₁. 3 G₂. 4 M यक्षराक्षसदानवाः. — ^c) B₂ Dn₁ प्रमाथा; D₄ प्रमथा (for प्रमाथ-). G₂ बल (for गण-). D₁ T₁. 3 G₄ प्रमथा (T₁ ता ; बलमुख्याश्च. — ^d) K Ñ₂. 3 V₁. 3 B₁. 3 Dn D₂ D₁. 2. 4. 5 अयुध्यन्; Bom. ed. आयु (for तेऽयु). T₁. 3 G₁. 3. 4 संयुताः (for संगताः). V₂ B₂ D₂. 6 प्रायु-ध्यन्कृष्णसंगतम्; M₁ तेऽयुध्यन्कृष्णसंगता.

40 Ñ₁ om. 40 (cf. v. l. 19). G₂ missing (cf. v. l. 21). — ^a) T₂ G₁. 3 विधित्तैस्तैः (for सर्वतस्तैः). D₂ प्रदीप्तास्यैः (for 'स्यैः'). — ^b) V₂ B₁. 3 D₁. 3 T₂ G₂-s अर्चिष्मद्भिः; Cal. ed. रोचि (for सार्चि) K Ñ₂. 3 V₁. 3 B₁. 3 Dn D₂ D₁. 3 (marg) T₁ G₁ [अ] मिभिः (for [अ] नैः). — After 40^b, Ñ₂. 3 V₁. 3 B Dn D₂-s T₁ G₁. 3 ins. :

1311* अयुपेय तदायुर्मैयक्षराक्षसकिंनरैः ।

[Ñ₁ V₁. 3 अयुपेय (V₁ ते)-द (for 'तेय'). Ñ₂ V₁ om. from अयुपे up to the end of the line. B D₂ वृत्त (for [अ]-त्युपेय). T₁. 3 G₁. 3-5 अयुपेयस्त्वदा वृत्त (for ' '). Ñ₂ V₂ B D₂ दानवैः; Dn D₂ पत्रणैः; T₁. 3 G₁. 3-5 पत्रणाः (for 'निनैः').]

— ^a) Ś₁ lacuna; K Ñ₂ V₁. 3 D T₁. 3 पीयते रुचिरं तेषां; T₁ G₁. 3-5 M₁ तैरपीयत रक्तं च.

41 Ñ₁ om. 41 (cf. v. l. 19). G₂ missing (cf. v. l.

तेषां वधार्थमाभेयं जग्राह पुरुषोत्तमः ।
अस्त्रमस्त्रविदां श्रेष्ठो यमान्तकसमप्रभम् ॥ ४२
स विधूयासुरगणान्क्रव्यादानस्त्रतेजसा ।
प्रययौ त्वरया युक्तो यतोऽदृश्यत तद्वलम् ॥ ४३
शूलपाद्विशक्त्युष्टिपिनाकपरिघायुधम् ।
प्रमाथगणभूयिष्ठं बलं तदभवत्क्षितौ ॥ ४४
शैलमेषप्रतीकाशैर्नानारूपैर्भयानकैः ।
वाहनैः संघशः सर्वे योधास्तप्रावतस्थिरे ।
वातोद्धतैरिव घनैर्विप्रकीर्णैरिवाचलैः ॥ ४५

21). — For 4 ^a, K Ñ₂. 3 V B D T₁ G (ed.) subst. :

1312* तद्वलं तु समासाद्य बलभद्रो महाबलः ।

प्रोवाच वचनं तत्र परस्य बलनाशनम् ॥

[(L. 1) G₂ बलदेवो (for 'भद्रो'). — (L. 2) D₂ [अ]-नन्तरं (for वचनं). K₁ परस्पर- (hypermetrio); D₂ प्रहस्य; G (ed.) पदयस्य (for परस्य). V₂. 3 B D₂. 6 नाशनः.]

— K₂ om. 41^c-42^b. — ^d) Ś₁ Ñ₂ V₂ B₁. 2 D₂. 5. 6 महा-भयम् (for महद्).

42 Ñ₁ om. 42 (cf. v. l. 19). G₂ missing (cf. v. l. 21). K₂ om. 42^a (cf. v. l. 41). — ^a) K₁. 3 D₁ संनी-हितः; B₁ संमोहितः (for संचोदितः). — ^b) D₂ बलदेवेन धीमता. — G₂ om. 42^c 43^b. — ^c) D₂ अस्त्रभृता (for 'विदा'). — ^d) K₂ D₁. 3 G₁ प्रभः (for प्रभम्).

43 Ñ₁ om. 43 (cf. v. l. 19). G₂ missing (cf. v. l. 21). G₂ om. 43^a (cf. v. l. 42). — ^a) K V B Dn₂ D₂ D₁. 2. 4. 5 T₁ प्रविभूय; Ñ₂. 3 Dn₁ D₂ प्रविभूय; T₂ G₂ संविभूय (for स वि). — Ś₁ lacuna for 43^b. — ^b) D₁. 3. 5 क्रव्यादास्त्रेण (D₂ 'स्त्रेण') तेजसा. — ^c) T₁. 3 G₂. 4 M₁-s प्रविभूय पुरी कृष्णो. — ^d) V₂ B Dn₂ D₂ D₂ T₁ यत्र (for यतो). Bom. Poona eds. G (ed.) दृश्यत (for दृश्यत). D₂ यत्रायुधत तद्वलम्.

44 G₂ missing (cf. v. l. 21). — ^a) T₁. 3 G₁. 3. 5-युद्ध- (for 'यद्धि'). M₁ इक्ष्वाकु (for 'वाक्यवि'). Ś₁ lacuna; Ñ₁ परिघायुधम्; M₂ चौजसाम् (for 'चायुधम्'). — ^c) K₂ D₂ भूतं च; V₂ संभूतं (for भूविष्ट). — ^d) K₁. 3 बलवत् (for अभयत्).

45 G₂ missing (cf. v. l. 21). — ^a) Ś₁ V₂ B₁ D₂ D₂ अवाचकैः; G₂ मयकैः (for अवाचकैः); — After 45^a, T₂ G₁. 3-5 M G (ed.) ins. :

वैनतेयगतो रामस्तान्दृष्ट्वा कृष्णमब्रवीत् ।
 कृष्ण कृष्ण महाबाहो यदेतद्दृश्यते बलम् ।
 एतैः सह रणे योद्धुमिच्छामि पुरुषोत्तम ॥ ४६
 ममाप्येषैव संजाता बुद्धिरित्यब्रवीच्च तम् ।
 एभिः सह समागन्तुमिच्छेयं युद्धदुर्मदैः ॥ ४७
 युध्यतः प्राञ्चुखस्यास्तु सुपर्णो वै ममाग्रतः ।
 सव्ये पार्श्वे च प्रद्युम्नस्तथा मे दक्षिणे भवान् ॥ ४८

1313* वेतालैश्च पिशाचैश्च भक्षयन्निश्च मांसकम् ।

— °) Ks Ds. 4 सर्वशः (Ds 'तः') (for संघशः). Ds तत्र
 (for सर्वे). T1. 2 G1. 3-5 संघशः संघशः संख्ये; M संघशः
 सैनिकाः सर्वे (M संख्ये). — °) T2 G1. 3-5 M संख्ये; M1-3
 संख्ये (for योधात्). Ds ते हि (for तत्र). V2 वितस्थिरे
 (for [अ]वत्). — °) Ds वनेर् (for घनेर्). T1. 2 G1. 3. 4
 बालोदना इव घना. — °) T1. 2 G1. 3. 4 विप्रकीर्णा इवाचलाः.
 — After 45, K Ns. 3 V B D T4 Gs ins. :

1314* शुशुभे तत्र बहुलैरनीकैर्बहुधन्विभिः ।

• मुसलैरसिभिः शूलैर्गदाभिः परिवेष्टया ॥
 अभावतत्संख्येयं शुशुभे सर्वतो बलम् ॥
 ततः संकर्षणो देवमुवाच मधुसूदनम् ।

[(L. 1) Gs परिवर् (for बहुलैर्). V3 B1 बहुलैः शुशुभे-
 ऽयथैश्च; T4 शुशुभे मद्रवनेर् (for °). K2. 4 V2 Ds. 4 अनेकैर्
 (for अनी). T1. 4 दृढ (for बहु-). Ks V1 धन्विभिः (for
 धन्विभिः). — (L. 2) V2 B1 Ds कृत्तयैः पट्टिभैः शूलैः for
 °). Ks पट्टिभैः; V2 B1 Ds मुसलैश्च (for परिवेष्ट). — (L.
 3) B1. 2 Ds Gs आवाचत्; D2 अवाच (for अवाचत्).
 — K1 B1. 2 Ds. 6 om. line 4. K2 reads line 4 after
 46^{ab}. — (L. 4) Ds उवाच यदुनन्दनम् (for °).]

46 Gs missing (cf. v. l. 21). Ds om. 46^{ab}. °)
 Ś1 T1 G1. 4 M तं दृष्ट्वा; K1 T2 तद्दृष्ट्वा; Gs दृष्ट्वा तत् (for
 तान्दृष्ट्वा). — After 46^{ab}, Ks reads line 4 of 1314*. M
 om. 46^c. 47^c. Gs om. 46^{cd}. — °) T2 एभिः (for एतैः).
 D1 हरे (for रणे). — °) Ks इच्छास्ति (for 'मि'). V1 Ds
 इच्छेयं योधसत्तम (Ds 'मैः'); B2 इच्छामि मधुसूदन. — After
 46, T1. 2 G1. 3. 5 M1-3 ins. :

1315* इति सुवाणं रामं तं कृष्णो वचनमब्रवीत् ।

47 Gs missing (cf. v. l. 21). M om. 47^{ab} (cf. v. l.
 46). Before 47, some Mss. ins. कृष्ण उवाच; some विष्णु-
 उवाच; some भगवानुवाच. °) B1 संपन्ना (for संजाता).
 — °) N1. 2 V B Ds Ds T4 स तम्; Ds चिरम् (for च
 तम्). T1. 2 G1. 3-5 M1-3 बुद्धिर्बुद्धिमतां चर. — For 47^{ab},

रक्षितव्यमथान्योन्यमस्मिन्धोरे महामृधे ।
 एवं भुवन्तस्तेऽन्योन्यमधिरूढाः खगोत्तमम् ॥ ४९
 गिरिशङ्गनिर्भेद्युद्धे गदामुसललाङ्गलैः ।
 युध्यतो रौहिणेयस्य रौद्रं रूपमभूत्तदा ।
 युगान्ते सर्वभूतानि कालस्येव दिघक्षतः ॥ ५०
 आकृष्य लाङ्गलाग्रेण मुसलेन व्यपोथयत् ।
 चरत्यतिबलो युद्धे युद्धमार्गविशारदः ॥ ५१

Ś1 subst. :

1316* एषोऽभिलषितः कामः प्रागेव हि ममाभवत् ।

— Ds om. 47^{cd}. — °) Ś1 समायोद्धुम्; Ks. 4 V2. 2 B2. 3
 Dn Ds. 4-6 T4 Gs M4 रणे योद्धुम् (for समागन्तुम्).
 K1. 2 N2. 3 V1 D1 G1. 4 एतैः सह रणे योद्धुम्; N1 एभिः
 संरक्षणे योद्धुम्. — °) B1 T1 विजयं (for इच्छेयं). K N V
 B2. 2 D (Ds om.) T4 Gs इच्छेयं योधसत्तमैः.

48 G2 missing (cf. v. l. 21). Ś1 partial lacuna.
 — °) K1 [आ]शुः; V2 [अ]थ (for [अ]स्तु). — °) Ds
 वैनतेयो (for सुपर्णो वै). — °) V1 सव्यः (for सव्ये). B1
 प्रद्युम्नः सर्वपार्श्वे तु; T1. 2 G1. 3. 4 M प्रद्युम्नो मम सव्ये तु
 (T1 Gs M1. 3 'व्येस्तु'); Gs वामे च पार्श्वे प्रद्युम्नः. — °) T2
 G1. 3 M वै (for मे). T4 G1 दक्षिणे (for 'णे'). N1 दक्षिण-
 स्यान्ततोऽभवत्; B1 दक्षिणे वै तथा भवान्.

49 Gs missing (cf. v. l. 21). — °) Ś1 V1 रक्षितव्या-
 (V1 'व्य' स्तथान्योन्यम्; K1. 2 Ds रक्षितव्यौ मयान्योन्यं.
 — °) K1. 4 Ds तस्मिन् (for अस्मिन्). Ś1 समागमे (for
 महामृधे). — Before 49^{cd}, some Mss. ins. वैशंपायन
 उवाच. — °) Gs इति (for एवं). — °) Ś1 lacuna. T1. 2
 G1. 3. 4 M अव (T1 स्कन्धा-; Gs अधि) रूढा गरुमतः; Gs
 अवरूढाः खगोत्तमान्. — After 49, S (except T4; T2 Gs
 missing) ins. :

1317* ततो युद्धं महच्छके लाङ्गलेनाथ लाङ्गली ।
 सहस्रमयुतं रामो जघान दितिनन्दनान् ॥

50 G2 missing (cf. v. l. 21). — °) T1 गिरेः (for
 गिरि-). Dn T1 M4 घोरैर् (for युद्धे). — °) V2 रौक्मि-
 णेयस्य (for रोहि'). — °) T2 युद्धम् (for रूपम्). T4 महत्
 (for अभूत्). — °) Ś1 K N1 Dn Ds2 D1. 3-5 T1 भूतानां
 (for 'नि').

51 Gs missing (cf. v. l. 21). — °) K N2. 2 V2. 2 °)
 B1. 2 Dn Ds D1. 2. 4-6 T4 Gs [अ]वपोथयत्; Ds व्यपो-
 थयत् (for व्यपोथ'). — °) K2 Ds रमति; Ks चलति; N2
 V2 B1. 2 Ds Ds. 5. 6 चचार (for चरति). N (except Ś1) T4

C 10504
 S 2. 122 66
 P 2. 122. 66

C 10808
B* 2. 122. 67
P 2. 122. 67

प्रद्युम्नः शरजालैस्तान्समन्तात्प्रत्यवारयत् ।
दानवान्पुरुषव्याघ्रो युध्यमानान्सहस्रशः ॥ ५२
स्त्रिधाञ्जनचयप्रख्यः शङ्खचक्रगदाधरः ।
प्रध्माप्य बहुशः शङ्खमयुध्यत जनार्दनः ॥ ५३
पक्षप्रहाराभिहतांस्तुण्डाग्रनखविक्षतान् ।

G₁. s रामो (for युद्धे).

52 G₂ missing (cf. v. l. 21). — ^a) K₁. s D₁ -जालेन (for -जालैस्तान्). — ^b) S₁ lacuna for 52^{ab}. — ^c) N (S₁ lacuna) T₁ G₁. s समन्तात्प्रत्यवारयत्. — ^d) K ^e) N₁. s V₁. s B₂. s D (except D₆) T₁ महाबलः (for सहस्रशः).

53 G₂ missing (cf. v. l. 21). N₁. s V₁ om. 53^{ab}. — ^a) T₁. s G₁. s. 4 नीलाञ्जन- (for स्त्रिधा). N₁ B₁ D₆ -गिरिप्रख्यः (B₁ 'ख्यै'); D₆ -सम- (for -चयप्रख्यः). — ^b) S₁ N₁ D₆ शङ्खचर्म- (for शङ्खचक्रः). — ^c) S₁ K₁ V₁ B₂ D₆ D₁. s प्रध्माप्य (for 'प्य'). T₁. s G₁. s. 4 जलजं (for बहुशः).

54 G₂ missing (cf. v. l. 21). — ^a) S₁ lacuna. G₁ M₂ -गतांसु (for -हतांसु). K₁. s D₂. s पक्षप्रहाराभिहताः. — ^b) S₁ om. 54^{ab}. — ^c) B₂ विक्षताः (for 'तान्'). K ^e) N₁. s V₁. s B₂ D (except D₆) T₁ G₁ नखतुण्डाग्रविक्षताः (N₁. s V₁ D₆ 'क्षतान्'); Bom. Poona eds. G (ed.) नखतुण्डाग्र-वारिताः. — ^d) M₂ तस्मिन् (for शत्रून्). — K ^e) N₁. s V₁. s B₂. s D₆ D₁-s T₁ G₁ subst. for 54^{cd} : D₁ ins. after 54 : D₂ after 54^{ab} :

1318* नीता वैवस्वतमुखं वैनतेयेन धीमता ।

[K₁ D₆ D₁ (marg.) -यै ; D₁ -नुते (for -मुने). — D₁ om. 1^a. D₂ -यै : (for नीमते).]

55 G₂ missing (cf. v. l. 21). D₁ om. 55^{ab}. — ^a) S₁ हज्यमानो ; K₁ 'मानैर्' (for 'मान'). — ^b) S₁ जनीकेर् (for 'क'). N (except S₁ ; D₁ om.) G₁ -विक्रमम् (D₆ 'मः') (for 'मैः'). — ^c) D₆ बाणवर्षैः (for 'वै'). S₁ -समाहितैः ; T₂ 'हवः' (for 'हतम्'). K₁ बाणवर्षे समागतम्. — After 55, T₁. s G₁. s. s M ins. :

1319* निर्जित्य कैकरं सैम्यं हरिलोकनमस्कृतः ।

पाञ्चजन्यं महाशङ्खं धूमौ दैत्यमयंकरम् ॥

Colophon.

[(L. 1) M₂ विजित्य (for निजित्य). G₁ M₂ निजित्य दैत्यसैन्यं नद् (for ' '). — (L. 2) T₁ G₁ महाघोरं (for 'शङ्ख'). — Colophon. — Mention of Khila : All Mss. — Adhy. name. : G₁. s विष्णुपर्वतः. — Adhy. no. : T₁ G₁ 250 ;

अकरोत्समरे शत्रून्वैनतेयः प्रतापवान् ॥ ५४

तैर्हन्यमानं दैत्यानामनीकं भीमविक्रमैः ।

अभज्यत तदा संख्ये बाणवर्षसमाहतम् ॥ ५५

भज्यमानेष्वनीकेषु त्रातुकामः समभ्ययात् ।

ज्वरस्त्रिपादस्त्रिशिरास्तदा समरदुर्जयः ॥ ५६

G₁. s 258 ; G₁ 260 ; M₁-s 220 ; M₂ 219.]

While T₁ ins. an addl. colophon after 55, mentioning Khila and adhy. no. 227.

56 G₂ missing (cf. v. l. 21). Before 56, T₁ M ins. वैशंपायनः. — ^a) S₁ भज्यमाने महानीके ; K₁. s 'ने खनीके तु (K₁ 'वै'); T₁. s G₁. s. s M 'ने तथा (G₁ 'दा' ; M₂ 'तः') सैम्ये. — After 56^{ab}, D₁ (marg.) ins. :

1320* एतस्मिन्नन्तरे राजचारदः प्रययौ रणात् ।
कैलासं मेरुसंकाशं दृष्टो रुद्रेण पूजितः ।
पृष्टः किमिह देवर्षे संप्राप्तस्तद्वदस्व मे ॥
ततः प्रहस्य देवर्षिः प्राह रुद्रं महीपते ।

नारदः ।

बाणः संहन्यते देव कृष्णेन हलिना किल । ^a [5]
तस्य सर्वमनीकं तु भग्नं तन्नावतिष्ठति ॥
किं वर्तयेऽथ निश्चिन्तो भर्तुरते पीड्यते किल ।
कुरुष्व तस्य माहाययं भक्तार्थीनो भवानिति ॥

वैशंपायनः ।

नारदस्य वचः श्रुत्वा हरः प्रस्फुरिताधरः ।
निधासं मुमुक्षे राजघ्नः कश्चिद्विनिर्गतः ॥ [10]
तं किं करोमीति हरं पृच्छन्तं प्राह भूतपः ।
गच्छ बाणपुरं शीघ्रं जहि कृष्णहलायुधो ॥
तथेत्यग्नर्दधे सोऽपि ययौ यत्र हरिर्हली ।
प्रमथानाह रुद्रस्तु मजा भवन सक्तमाः ॥
सजैर्गच्छत मास्याद्दो (?) मयूरोन्द्रवाहनौ । [15]
गच्छ नारद तत्र त्वं बाणमाश्रमस्य प्रभो ॥
एव मामागतं पश्य त्वकृते दैत्यमक्षम ।
घातयामि यदुभेष्टौ प्राप्सौ याविह मन्दघीः ॥
तथेति नारदः प्राप्सौ बाणायावेदयत्तदा ।
पुनर्ययौ कृष्णपार्श्वं लेखरो वा गरुडमनि ॥ [20]
कारयामास रुद्रस्तु प्रबाणोद्योगमुत्तमम् ॥
ज्वरस्तु रणमागत्य ददर्श हलिनं रणे ।
ब्रम्हं दानवदैतेयांस्तं हन्तुं स समागतः ॥

— ^a) T₁. s G₁. s. s M₁-s परम- (for समर-). S₁ दुर्जयः (for -दुर्जयः). K ^e) N₁. s. s V B^a D₆ D₁-s (by corr.) s T₁ G₁ बह्मुजो नखलोचनः ; D₆ बह्मुजो नीलकोटितः ; M₂ सदा परमदुर्जयः.

भस्मप्रहरणो घोरः कालान्तकयमोपमः ।

नदन्मेषसहस्रस्य तुल्यनिर्घातनिस्वनः ॥ ५७

हलायुधमभिकुद्धः साक्षेपमिदमब्रवीत् ।

किमेवं बलमत्तोऽसि न मां पश्यसि संयुगे ।

तिष्ठ तिष्ठ न मे जीवन्मोक्षसे रणमूर्धनि ॥ ५८

इत्येवमुक्त्वा प्रहसन्हलायुधमभिद्रवत् ।

युगान्ताग्निनिर्घोरैर्घृष्टिभिर्जनयन्भयम् ॥ ५९

चरतस्तस्य संग्रामे मण्डलानि सहस्रशः ।

रौहिणेयस्य शैद्येण नावस्थानमदृश्यत ॥ ६०

57 G₂ missing (cf. v. l. 21). — °) N (except Ś₁ Ñ₁) G₁ रौद्रः; D₆ (before corr.) T₁ दैत्यः (for घोरः). — °) Ś₁ समो युधि (for यमोपमः). S (except T₁; T₂ missing) प्रेषितः शूलपाणिना. — °) Bom. Poona eds. G(ed.) सहस्रेण (for स्रस्य). — °) K₁, 2, 4 Ñ₂, 3 V B₁, 3 Dn Ds Ds T₁, 2, 4 G₁, 3, 5 M₁ तुल्यो (for तुल्य-). K₂ Ñ₁ D₁, 4 तुल्यो निनद (D₄ [marg.] घात) निस्वनः. — After 57, Ś₁ K Ñ₂, 3 V B Dn Ds D₁, 3-5 T₁ read 63°-64°, all (except Ś₁) repeating the same in its proper place.

58 G₂ missing (cf. v. l. 21). D₂ T₂ om. 58°-63°. — °) K₂ अति (for अभि-). — °) Ś₁ साक्षेपमिदमब्रवीत्. — After 58°, T₁ G₁, 3 ins. :

1321* किं मां युध्यसि दुर्बुद्धं बलवन्तं महास्वनम् ।

[T₁ G₁ महाज्वरम् (for स्वनम्).]

— °) V₃ B₁ D₁ त्वं (for ससि). — °) K₄ [इ]ति मे; T₁ G₁ रणे (for न मे). Ñ₁ धीर (for जीवन्).

59 G₂ missing (cf. v. l. 21). D₂ T₂ om. 59 (cf. v. l. 58). D₃ om. 59. — °) K₂ उक्ते (for उक्त्वा). — °) N (except Ś₁) T₁ उपाद्रवन् (for अभि-). — °) B₁, 3 D₆ निभाभिश्च (for निर्घोरैर्). — °) K₁ Ñ₂ B₁ D₁ दृष्टिभिर् (for मुं). B₃ मुष्टिभिर्जनयन्; G₃ भिः पीडयन्बलम्.

60 G₂ missing (cf. v. l. 21). D₂ T₂ om. 60 (cf. v. l. 58). — °) N (except V₂; D₂ om.) T₁, 4 G₃ तत्र (for तस्य). — °) Ś₁ lacuna; D₃ अधिष्ठानम्; T₁ न च स्थानम् (for नावस्थां). — After 60, D₆ T₁, 4 G₁, 3-5 M ins. :

1322* सख्येन ब्राह्मणा भूमिं विश्लेष बलवक्षसि ।

61 G₂ missing (cf. v. l. 21). D₂ T₂ om. 61 (cf. v. l. 58). — °) M₁-3 ज्वरेणाभिततेजसा. — °) K₁, 3 Ñ V

तस्य भस्म तदा क्षिप्तं ज्वरेणाप्रतिमौजसा ।

शैद्यालक्ष्ये निपतितं शरीरे पर्वतोपमे ॥ ६१

तद्भस्म वक्षसस्तस्य मेरोः शिखरमागतम् ।

प्रदीप्तं पतितं तत्तु गिरिशृङ्गं व्यदारयत् ॥ ६२

रोपेणाभिप्रजज्वाल भस्मना कृष्णपूर्वजः ।

निःश्वसञ्जृम्भमाणश्च निद्रान्विततनुर्मुहुः ॥ ६३

नेत्रयोराकुलत्वं च मुहुः कुर्वन्भ्रमंस्तदा ।

संहृष्टलोमा ग्लानाक्षः क्षिप्तचित्त इव श्वमन् ॥ ६४

ततो हलधरो मत्तः कृष्णमाह विचेतनः ।

C 10520
B 2. 122. 62
P 2. 122. 62

B Dn Ds D₁, 4, 5 G₁ M₁ वक्षो; K₄ वपुर् (for लक्ष्ये). — °) K₁ D₁ T₁ पर्वतोत्तमे; K₃ पमम् (for पमे).

62 G₂ missing (cf. v. l. 21). D₂ T₂ om. 62 (cf. v. l. 58). Ñ₁ illegible for 62. — °) Ś₁ lacuna. K₄ संघस्य; V₃ रक्षसस् (for वक्षसस्). — °) K₁, 4 B Dn Ds, 5, 6 T₁, 4 G₁, 3-5 M आगमन् (for तम्). — °) Ś₁ तच्च; K₂, 4 V B Ds₁ Ds, 5, 6 T₁, 4 G₁, 3-5 M तत्र (for तनु). — °) T₁ G₁ 3-5 अपानयत् (for व्यदार-).

63 G₂ missing (cf. v. l. 21). D₂ T₂ om. 63° (cf. v. l. 58). — °) G₁, 3, 5 M शेषेण (for रो). K₂, 4 D₄ चापि (for [अ]भिप्र-). Ś₁ K₁, 2 Ñ V B Dn Ds D₁, 3, 5, 6 T₁, 4 शेषेण चापि ज (Ś₁ भिज्) ज्वाल. — Ś₁ reads 63°-64° after 57; K Ñ₂ V B Dn Ds D₁, 3-6 T₁ read the same for the first time after 57. — °) D₃ (first time) भक्ष्यमाणश्च (for जृम्भ-). — °) B₁ (second time) रोमान्वित- (for निद्रा). Ś₁ महान्; K Ñ₂, 3 V B Dn Ds D₁, 3-6 T₁ (all both times) भृशम् (for मुहुः).

64 G₂ missing (cf. v. l. 21). For the sequence in Ś₁ and sequence and repetition in K Ñ₂, 3 V B Dn Ds D₁, 3-6 T₁, cf. v. l. 63. — °) Ś₁ मुकुलत्वं (for माकुं). K V₁ Dn Ds D₁, 4 (all first time) नेत्राभ्यामाकुलं वक्त्रं; Ñ₂ V₂, 3 B (all first time) D₂, 3, 5 T₁ (last three first time) नेत्रैः समाकुलं वक्त्रं (D₂ लत्वं च); D₃ (first time) नेत्राभ्यां व्याकुलं वक्त्रं. — °) Ś₁ मुलैः (for मुहुः). Dn₃ (first time) मुहुर् (for भ्रमंस्). K Ñ₂, 3 V B Dn Ds D₁, 3-6 T₁ (all both times) मुहुः (for तदा). — °) D₁ (both times), 2, 3 (second time) ग्लानाक्षः; D₃ (first time) ताम्राक्षः (for ग्लानाक्षः). T₂ G₁, 4 संहृष्टरोमास्तनुः. — °) Bom. Poona eds. G(ed.) भ्रम- (for भिस्त-).

65 G₂ missing (cf. v. l. 21). — °) K₁ V₁ भ्रमः;

७-10520
B 2. 122. 82
P 2. 122. 82

कृष्ण कृष्ण महाबाहो प्रदीप्तोऽस्म्यभयंकर ।
दहामि सर्वतस्तात कथं शान्तिर्भवेन्मम ॥ ६५
इत्येवमुक्ते वचने परिष्वक्तो हलायुधः ।
कृष्णेन परमस्नेहात्ततो दाहात्प्रमुच्यत ॥ ६६
प्रोवाच परमक्रुद्धो वासुदेवो ज्वरं तदा ।
एषोहि ज्वर युध्यस्व या ते शक्तिर्महामृषे ।
तां दर्शयस्व समरे मयि युद्धविशारद ॥ ६७

Ks → Ns Vs B Dn Ds D1. 3-5. 6 (marg.) Gs ममः; N1
Ds तत्र; Ns ग्लानः; Vs ममः; Ds संख्ये; T1 दहामि (for
ममः). S1 ततो हलायुधोऽस्म्यभयंकरः. — °) Gs हृषीकेश (for महा-
बाहो). T1. 2 G1. 3. 4 M कृष्ण (M1. 2. 4 विष्णो) देव हृषीकेशः.
— °) T2 संप्राप्तो; G1. 5 प्रतीतो (for प्रदीप्तो). Bom. Poona
eds. G(ed.) प्रदीप्तोऽस्म्यभयं कुरु. — °) B1 Ds T2 G1. 3. 4
दहोऽहं (for दहामि). Dn सर्वशस्त्र (for तस्य). Ks Ds तस्मात्
(for तात).

66 Gs missing (cf. v. l. 21). — °) Ks उक्त्वा (for
उक्ते). — After 66°, N (except S1 N1) T2 Gs ins. :

1323* बलेनामिततेजसा ।

प्रहस्य वचनं प्राह कृष्णः प्रहरतां वरः ।

न भेतव्यमितीत्युक्त्वा.

[(L. 3) K1. 2 D1. 3 न हि भेतव्यमित्युक्त्वा.]

— °) N1 परिष्वज्य; B1 मुक्तो (for 'वृक्तो'). — °) Ks
N1 Ds. 4 प्रमुच्यते; Vs B1. 3 D1. 6 व्यमुच्यत; B2 Ds वमु-
च्यत (for प्र'). — For 66°, S1 N1 T1. 2 G M subst. :

1324* कृष्णेन सहसा युद्धे ज्वरं भस्मप्रशान्तये ।

[G1. 5 कृष्णेन परमस्नेहात् (= 66°) (for °).]

While N (except S1 N1) ins. after 66 : G1. 5 after
line 1 of 1326* :

1325* मोक्षयित्वा बलं तत्र दाहानु मधुसूदनः ।

[K1. 2 बलवन्तः; Vs B1 Ds ततो दाहात्; Ds बलं तं तु (for
बलं तत्र). Vs B1 Ds बलं तु; B2 D1. 3 T1 दाहातः; Ds 'च
(for 'तु').]

67 Gs missing (cf. v. l. 21). N1 om. 67°. Gs
reads 67° after 1326*. — °) Gs वचनं (for परम-).
— T1. 2 G1. 3. 4 M subst. for 67° : Gs ins. after 67° :
G(ed.) after 1325°.

1326* बलभद्रो हृषीकेशाच्छान्तिं प्राप्तस्तदा रणे ॥
तयोरेतन्ममिष्य तस्थौ युद्धाय केशवः ।
व्याधिष्य सहसा बाहुं ज्वरमेतदुवाच ह ॥

सव्येतराभ्यां बाहुभ्यामेवमुक्तो ज्वरस्तदा ।

चिक्षेप चैनं तद्भस्म ज्वालागर्भं महागदः ॥ ६८

ततः प्रदीप्तस्तु विधुर्मूर्तमभवत्तदा ।

कृष्णः प्रहरतां श्रेष्ठः शमं चाभिर्गतः पुनः ॥ ६९

ततस्तैर्भुजगाकारैर्बाहुभिस्तु त्रिभिस्तदा ।

जघान कृष्णं ग्रीवायां घृष्टिनैकेन चोरसि ॥ ७०

स संप्रहारस्तुमुलस्तयोः पुरुषसिंहयोः ।

[After line 1, G1. 5 ins. 1325°. — (L. 2) Ms
आस्थाय (for आगत्य). — G1. 5 G(ed.) om. line 3.]

— D1 om. 67°-68°. Before 67°, some Mss. ins.
मगवानुवाच; some कृष्ण उवाच. — °) Ms एषोभिर (for
'हि'). — °) S1 मम (for मयि). — For 67°, N (except
S1) Gs G(ed.) subst. :

1327* यच्च ते पौरुषं सर्वं तदर्शयतु नो भवान् ।

[Ds दीप्त (for सर्व). N1 Vs Ds तर्शय यतस्व च; Gs
तच्च दर्शयतां भवान् (for °).]

Gs G(ed.) cont. : T1. 2 G1. 3. 4 M ins. after 67° :

1328* ततः क्रुद्धो ज्वरो राजन्मुःक्षानामप्रणीर्हम् ।

[G1. 5 Ms G(ed.) मूर्खानाम् (for दुःखानाम्).]

68 Gs missing (cf. v. l. 21). D1 om. 68° (cf. v. l.
67). — °) N1 Vs B1 Ds पाणिभ्याम्; N2 om. (for बाहु').
— °) S1 Ds Ds [ए'व महद्; K1. 2. 4 N1 Dn Ds [ए'म
महद्; K2 N2 V B D1. 3. 6 [ए'वं महद्; Ds च महद्; T2 चैनं
यद्; T3 [ए'तन्महद् (for चैनं तद्). — °) S1 lacuna. T1. 2
G1. 3-5 M ज्वालावर्णं (for 'गर्भ'). K N2 V B D महाबलः;
N1 'यज्ञाः (for 'गद्'). — After 68, T1. 2 G1. 3-5 M ins. :

1329* भस्मना विद्धदेहस्तु देवदेवो जनार्दनः ।

69 Gs missing (cf. v. l. 21). — °) N (except
S1) T1 ततः प्रदीप्तगात्रस्तु. — °) N (except S1 Ks Ds)
T2 प्रभुः (for तदा). — Gs om. (hapl.) 69°-70°. — °)
T1. 2 Gs हा (T2 अ) मं चाभिः; G1. 4 अ (Gs हा) मं चाभिः (for
शमं चाभिर). N (except S1) T1 ततः (for पुनः). M
ज्वरं संपूजयन्निव.

70 Gs missing (cf. v. l. 21). Gs om. 70° (cf.
v. l. 69). — °) S1 lacuna; T1. 2 Gs. 4 M ज्वरस्य (for
ततस्). Ds स्वेद् (for तद्). — °) N1 Ds Vs B1 Ds T2
प्रोच्छिन्नैः; T1. 2 Gs च निवस्य (for तु विनिवस्य). S1 बाहु-
निक्षिपिनिहन्तिः. — °) S1 partial lacuna. Ks Ds कृष्णो
(for कृष्णं). Ks ग्रीवायां (for ग्रीवायां). — °) T1. 2

ज्वरस्य च महानासीत्कुष्णस्य च महात्मनः ।
पर्वतेषु पतन्तीनामशनीनामिव स्वनः ॥ ७१
कुष्णज्वरभुजप्राणैर्युद्धमासीत्सुदारुणम् ।
नैवमेवं प्रहर्तव्यमिति तत्राभवत्स्वनः ।
सुहूर्तमभवद्युद्धमन्योन्यं सुमहात्मनोः ॥ ७२

ततो ज्वरं कनकविचित्रभूषणं
न्यपीडयद्भुजवलयेन संयुगे ।
यमक्षयं समुपनयज्जगत्पतिः
शरीरभृग्गगनचरं महामृधे ॥ ७३

इति श्रीहरिवंशे दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥

C 10532
B 2. 122. 93
P 2. 122. 93

G₁ १-५ वक्षसि (for चोरसि). -- After 70, D₆ S (T₃ G₃ missing) G(ed.) ins. :

1330* ततः क्रुद्धो हर्षाकेशो मुष्टिना निजवान तम् ।
वक्षःस्थले स भूतात्मा मूर्ध्नि चैव पुनः पुनः ॥
ततो ज्वरः समाविष्य बाहू वमनिर्मेततौ ।
ताभ्यां वक्षः समाहृत्य ददंश्च यदूत्तमम् ॥
ततोऽमहज्जगत्पाथः जानने समपोथयत् । [5]

[(L. 1) D₆ ग ; T₃ [अ] ध ; G₃ [अ] भि- (for नि-). -- (L. 2) T₂ G₁ १ च (for स). T₁ M₁ मृधे ; G₃ १ मूर्ध्नि (for मूर्ध्नि). T₁ G₃ M₁-३ [व] त र (for [व] त). -- (L. 3) T₁ G₃ M₁ १ समापिष्य (for ' विष्य). -- (L. 4) T₃ G₃ अदंश्च ; G₃ दंश्च-यत् (for ददंश्च). -- (L. 5) G(ed.) तलेन (for जानने).]

71 G₃ missing (cf. v. l. 21). -- ^b) D₆ ततः (for ततोः). -- ^c) K Ñ₂ १ V₁ १ B₂ Dn Ds D₁-३ T₃ महायुद्धे ; D₁ युद्धे : (for ' नासीत्). -- ^d) K Ñ₂ १ V₁ १ B₃ D (except D₆) T₃ महौजसः (for महात्मनः). T₁ १ G₁ १-५ M विष्णोश्च जगत्पतिः . -- ^e) Ś₁ स्वयम् (for स्वनः). -- After 71, T₁ १ G₁ १ १ M G(ed.) ins. :

1331* जहाभिश्च त्रिभिश्चैव बाहुभिश्च तदा रणम् ।
प्रावर्तत महाघोरं देवानां तत्र पश्यताम् ॥

[(L. 1) T₃ G₁ १ रणः (for रणम्). -- (L. 2) M₂ १ त्रे (for ' चोर'). G(ed.) इव (for तत्र).]

72 G₃ missing (cf. v. l. 21). G₃ om. (hapl.) 72^{abc}. T₁ १ G₁ १ १ M op. 72^{ab}. Ñ₂ transp. 72^{ab} and 72^{cd}. -- ^a) K₁ १ Ñ₂ १ B Dn Ds D₁ १ १-भुजा-बाहू ; K₃ D₆-भुजापातैर् ; B₂ १ D₂ १-भुजानां वै (D₆ हि) (for ' भुजपातैर्). -- ^b) V₂ B₂ १ D₂ १ युद्धे तस्मिन् (D₆

तस्मिन्युद्धे सु)दारुणे . -- ^d) Ś₁ सुदारुणम् (for [अ] भवत्स्वनः) K N V B D इति तत्र महात्मनः . -- ^e) K₃ T₂ M₂ अन्योन्यं यु ; T₁ G₁ १-५ M₁ १ १ १ 'न्यं सु-) . T₃ अन्योन्यजव-काङ्क्षिणोः . -- After 72, T₁ १ G₁ १-५ M₁ १ १ १ ins. :

1332* हन्तुमैच्छत्तदा विष्णुज्वरं लोकभयंकरम् ।
[M₃ जगत्पाथो (for तदा विष्णुः).]

73 G₃ missing (cf. v. l. 21). -- ^b) D₃ प्रपीडयन् (for न्यपीडयद्). K₃ V₂ १ B₂ १ Dn Ds₁ D₄ (marg.). १ T₃ युगुलेन (for ' वलयेन). M केशवः (for संयुगे). T₁ १ G₁ १-५ न्यपीडयद्भुजपरिघेण केशवः . -- ^c) K₁ युगक्षयं ; K₃ D₂ ज्वराजयं ; K₃ Ñ V B Dn Ds D₁ १ १ (marg.). १ G₁ १ M₃ जगत्क्षयं ; D₂ ज्वरं क्षयं (for यमक्षयं). Ś₁ ज्वरः क्षयं स्वयमनयज्जगत्पतिः (sic). -- ^d) T₁ शरीरभृद् (for ' छग्). K₁ १ Ñ V B₂ १ Ds₁ D₁ १ १ १ T₃ चरो ; G₃ भृतो ; G₃ गतो (for ' चरं). T₃ G₁ शरीरभृद्गगनगतो महामृधे ; M शरीर-भृद्गगनचरो मं .

COLOPHON om. in K₃ १ Dn D₆. T₃ G₃ missing. -- Mention of the Epic : Ds₂. -- Mention of Khila : Ś₁ K₁ १ Ñ V B Ds D₁-१ १ १ T₁ १ १ G₁ १-५ M. -- Adhy. name : Ś₁ बाणयुद्धम् ; K₁ १ B₁ १ Ds D₁-१ १ १ बाणयुद्धे ज्वरा-भिभवः ; Ñ₁ ज्वराभिभवः ; V₁ १ ज्वरयुद्धम् ; V₂ बाणयुद्धे ज्वरापक्रमः ; B₁ B₂ बाणयुद्धे ज्वरपराजयः ; T₁ १ G₃ ज्वर (G₃ ' रभी) हविकेशयुद्धम् ; T₃ बाणयुद्धे ज्वरयुद्धम् ; G₁ हविकेश-युद्धम् ; M₃ बाणयुद्धे ज्वरव्ययनः . -- Adhy. no. (figures, words or both) : V₁ १ 179 ; V₂ Ds₂ 178 ; D₁ 170 ; D₂ 195 ; D₄ 177 ; T₃ 267 ; G₁ १ 259 ; G₃ 261. -- Śloka no. : K₁ 18 ; Ds₂ D₄ 55 ; Ds₃ 97. *

१११

G 00520
S 2, 123, 1
P 2, 123, 1

वैशांपायन उवाच ।

मृत इत्यमि विज्ञाय ज्वरं शत्रुनिषूदनः ।

कृष्णो भुजबलाभ्यां तं चिक्षेपाथ महीतले ॥ १

शुक्लमात्रस्तु बाहुभ्यां कृष्णदेहं विवेश सः ।

अमुक्त्वा विग्रहं तस्य कृष्णस्याप्रतिमौजसः ॥ २

111

☞ This adhy. is missing in Ts (cf. v. 1, 99, 21) and also in Gs (cf. v. 1, 110, 21).

1 *) K Ñz, s (marg.) V Bz Dns D1, s, s, s Tz Gz
मृतम् (for मृत). Ñ1 मृतमित्येव विज्ञाय. — *) T1 G1, s, s
M-निषूदनः; Gs-निषूदनम् (for 'नः'). — *) Ś1 Ñ1, s V1
Dn Ds-बलाभ्यां तु; Ks, s 'भ्यां तं'; V2 'सत्र'; V3 B1, s Ds, s
Gs 'तं तु'; Bz 'नृणः'; D1 'भ्यां च'; T1, s, s G1, s, s M 'तं वै'
(for 'भ्यां तं'). — *) Ñz च (for [ज]च). — After 1, Gs
ins. 1133*.

2 *) G(ed.) शुक्लमात्रस् (for 'मात्रस्'). V1 B1 सु-;
Ks, s Ñ Bz Dn Ds D1-s Tz स (for तु). — *) Kz कृष्णं
देहं; Bz कृष्णमात्रं; Ds कृष्णं देहं (for कृष्णदेहं). K Ñz, s
V Bz, s D (except Ds) Tz ह (for सः). — Ś1 om. 2nd.
— *) Ds प्रविष्टो (for अमुक्त्वा). — T1, s G1, s, s M subst.
for 2nd; Gs ins. after 1: G(ed.) after 2:

1333* प्रविष्टो हृदयं तस्य वबाधे यदुसप्तमम् ।
[M1-s वबाधे च यदुसप्तम् (for *).]

3 *) D1 सहाविष्टस्; Gs आविष्टस् (for स आविष्टस्).
Ñ1 [ज]नेन (for तेन). — *) T1 G1, s, s M ज्वरेणामित-
तेजसा. — *) Kz ह्व बहु; T1 गर्भगतं (for ह्व मुहुः).
— *) K Ñz, s V1, s B Dn Ds D1, s, s, s (marg. as in
text) Tz क्षितौ गाढं व्यवर्तत; Ds मुहुः क्षितौ व्यवर्तत.

4 *) Ś1 partial lacuna. Ś1 विष्णुः (for कृष्णः). K
Ñz, s V B D Tz ज्वरमे वस (D1 स्वप्न; Ds Tz स्वप्न ले वैव.
— *) Ś1 पुनश्च वसति प्रभुः; K Ñz, s V B Dn Ds D1, s, s
Tz Gs Mz स्वप्न (Bz वसन्; Ds Tz वस ले च पुनः पुनः; Ds
T1, s G1, s, s M1-s स्वप्न Tz कस्य ले च मुहुर्मुहुः. — *) Ś1
Vz Tz स रोमाञ्जितनेत्र (Vz 'गात्र'; T1 'देह' स्तु; Kz Ds, s
रोमाञ्जोत्र (Ds 'आम्बि' तगात्रश्च. — *) T1 Gs M1, s, s
आम्बि; Gs चापि; Gs, s [ज]प्यमि (for चापि-). K1 निद्रया
चाम्यभूयत. — N (except Ś1 Kz Ñ1) Tz Gs ins. after
4; Gs after 5th;

स साविष्टस्तदा तेन ज्वरेणाप्रतिमौजसा ।

कृष्णः स्खलभिव मुहुः क्षितौ समभिवर्तत ॥ ३

जृम्भते च तदा कृष्णः पुनश्च स्खलते मुहुम् ।

रोमाञ्जोत्थितगात्रस्तु निद्रया चाभिभूयते ॥ ४

ज्वराभिमृष्टमात्मानं विज्ञाय पुरुषोत्तमः ।

1334* ततः स्वैर्व समाकम्ब्य कृष्णः परपुरंजयः ।

विकुर्वति महायोगी जृम्भमाणः पुनः पुनः ॥

[Gs om. line 1. — (L. 1) K1 Ds तत्र (for ततः). Gs
पेदं (for श्वेदं). — (L. 2) K1, s Ds विकुर्वन्तः; Ñz, s V B
Ds, s Gs, s विकुर्वन्ति; Dn विकुर्वन्तः; Ds 'वन्तो'; D1 'वन्ति';
Ds 'वन्ते' (for 'वन्ति'). Tz तदा (for महा-). Ks जृम्भमाण
(for 'जः').]

5 *) K Ñz, s V B Dn Ds D1, s, s, s Tz, s, s G1, s, s
भूतम् (for 'मृष्टम्'). Ds आकाशभूतमात्मानं. — After 5th,
Gs ins. 1334*. — After 5, Ś1 ins. :

1335* स वैष्णवज्वरो गृह्य तं च वै ज्वरमौजसा ।

कृष्णाय न (1) संप्रयच्छन्तं जग्राह पुनर्हतिः ॥

While Ñz, s V B1, s Dn Ds D1, s G(ed.) ins. after 5:

1336* शोरं वैष्णवमत्युग्रं सर्वप्राणिभयंकरम् ।

सृष्टवानथ तेजस्वी बलवानभीमविक्रमः ॥

[B1, s om. line 2. — (L. 2) V2 स सृष्टवान्ते तेजस्वी;
D1 संप्रवृष्टान्तुः सोऽथ (for *). Dn तं बलात्; D1 स ज्वरो (for
बलवान्). Ds तं ज्वरं भीमविक्रमम् (for *).]

Ñz, s V B1, s Dn Ds D1, s G(ed.) cont. : K Ñ1 Bz
Ds-4, s Tz G1, s ins. after 5 : Ś1 cont. after 1335* :

1337* ज्वरः कृष्णविसृष्टस्तु गृहीत्वा तं ज्वरं बलात् ।

कृष्णाय हृष्टः प्रायच्छन्तं जग्राह ततो हरिः ॥

ततस्तं परमकृद्भो बासुदेवो महाबलः ।

स्वगात्रास्त्वज्वरेणैव निष्कामयत वीरवान् ॥

आविष्य भूतकं चैनं क्षतवा कर्तुमुद्यतः । [5]

आयोयज्वरस्तत्र भोः परित्रातुमर्हसि ॥

[Ś1 om. lines 1-4. — (L. 1) Ds तदा; D1 महान्
(for बलात्). — Ñ1 om. lines 2-6. Gs om. line 2.
— (L. 2) V1 कृष्णः; V2 सृष्टः (for हृष्टः). — (L. 3) Tz
ज्वरं (for तनम्). — Gs, s om. line 4. — (L. 4) Poona
ed. निष्कासयत (for निष्काम*). — After line 4, Ds ins. :

1337A* मादेवरो वैष्णवश्च युद्धाते ज्वरापुमौ ।

साञ्ज्वरज्वरमन्यं तु पूर्वज्वरविनाशनम् ॥ ५
व्याविष्यमाने तु तदा ज्वरे तेनामितौजसा ।

अशरीरा ततो वाणी तमुवाचान्तरिक्षगा ॥ ६
कृष्ण कृष्ण महाबाहो यदनां नन्दिवर्धन ।

C 10444
S 2. 122. 12
P 2. 122. 12

माहेश्वरः समाक्रमन्वैष्णवेन वलार्दितः ॥

— (L. 5) Ds [ए]व (for [ए]नं). Gs शतशः (for 'धा').
— (L. 6) Ś1 Ks Dns D1. s Gs व्याघोषत (for 'यज्').
Gs तं तु (for तत्र). Gs. s सौम्य मां (for मोः परि-). Ds
मोः परित्रावतामिति (for ').]

Gs. s cont. : T1. s G1. s M G(ed.) ins. after 5 :

1338* कृष्णज्वरो ज्वरं पूर्वं गृहीत्वा स्वेन तेजसा ।
ननाद सुमहानादं वैष्णवः स महाबलः ।
चतुर्भुजश्चतुर्बन्धः सर्वप्रहरणोद्यतः ॥
तयोस्तु तुमुक्तं युद्धं ज्वरयोर्बाहुशालिनोः ॥
ततो देवाः सगन्धर्वा दिविस्था युद्धलालसाः । [5]
वरपुत्रं बहुयुद्धं भूतानि च समन्ततः ।
ततो माहेश्वरो युद्धे ताडयामास वैष्णवम् ।
बाहुना ताडितस्तेन ननाद बहुविस्तरम् ॥
स गतो वैष्णवं राजन्मौद्रं भस्मायुधं रणे ।
ह्याभ्यामय च बाहुभ्यां गृहीत्वा ताडयद्गली ॥ [10]
इतराभ्यां समाहत्य बाहुभ्यां वैष्णवो ज्वरः ।
ननाद सुमहानादं सर्वलोकस्य उद्यतः ॥
ततो रौद्रो ज्वरो राजन्मुष्टिनाथ जघान तम् ।
वर्षा दन्तैर्बहुधा ज्वरं केशवमाहवे ॥
बाहुभ्यामेव तौ राजन्मुयुधाते महागदौ । [15]
अन्योऽन्यं ताडयन्तौ च मुष्टिभिर्ज्वरमत्तमौ ॥
चक्रनुश्रं महानादं ज्वरो तौ लोकविश्रुता ।
वैष्णवोऽथ ज्वरो राजन्प्रहीतुं रौद्रसंज्ञितम् ॥
यतते बहुधा तत्र मुष्टिनाथ जघान तम् ।
आहत्य बाहुना भूयो निष्पिपेष पुनः पुनः ॥ [20]
निष्पिपेहृदयस्तूर्णं शूलिनो ज्वरसत्तमः ।
ननाद बहुधा नार्द्रं भूमौ विपरिवर्तते ॥
गृहीत्वा तु बलाद्ग्रीवमाकृष्य च पुनः पुनः ।
कृष्णाय हृष्टः प्रायच्छरिं करिष्याम्यतः परम् ॥
इतिव्ये देवदेवेश भक्षयिष्येऽथ वा पुनः । [25]
इत्युक्त्वा सुमहानादं चकार रणमूर्धनि ॥
उत्थाय च हृषीकेशो ज्वरं माहेश्वरं रणे ।
हन्तुमैच्छतदा लोको निर्व्वरं भस्त्वति केशवः ॥

[Gs om. line 1. — (L. 4) T1 Gs तनय (for तयोस्).
— (L. 6) Gs. s Ms महायुद्ध (for मह. द्). — (L. 9)
Ms ज्वरो दे (for स गतो). T1 G1. s Ms स गतो वैष्णवो
युद्धे (T1 राजा ; Ms राजन्) (for '). T1 Gs Ms. s रदन् (for
रौद्र). — Gs om. (hapt.) lines 12^b-17^a. — (L. 13)
G1. s. s [अ]भि- (for [अ]व). — (L. 15) T1 Ms तौ ततो (for
यत् तौ). — (L. 18) Gs महाराज (for ज्वरो राजन्). — (L.
19) G1. s [अ]भि- (for [अ]व). — (L. 20) T1 Gs Ms. s

भूमौ (for भूयो). — (L. 22) M1. s. s विविधं (for बहुधा).
M -वर्तयन् (for 'ते'). — (L. 24) G(ed.) तं जग्राह ततो हरिः
(for '). — (L. 26) Gs इत्युक्त्वा सिंहनादं च (for ').]

6 *) N1 Ds व्याविष्यमाने (for व्या'). K N1. s V B
Dn D1-s T1 Gs. s व्याविष्यमाने तस्मिन्सु. — ') Ś1 ज्वरेणा-
प्रतिमौजसा ; K N1 V B D T1 Gs. s Ms कृष्णेनामिततेजसा.
— ') Ś1 G1 M1. 2. 4 तदा (for ततो). — ') Ś1 संबभूव ;
T1 तमाह च (for तमुवाच). K N1. s V1. s B2 Dn Ds
D1-s T1 अन्तरिक्षादभाषत (V2 जायत).

7 *) T1. s G1. s-3 M कृष्ण देवेश भूतेश. — ') N1 T1. s
Gs Ms. 4 वंश- ; T1 G1. s. s M1. 2 कीर्ति- (for नन्दि-).
— ') K1. s Ds एतं त्वं ; Ks. 4 N2 V1 B2 Ds2 D1. s एतं तु ;
N1 अत्र वै ; V2 Dn Ds. 6 एतं तु (Dn त्वं) ; Ds1 T1 एवं तु ;
D2 T2 Gs-3 M एतं वै ; T1 एकं वै (for एतं वै). — ') D1
इत्येव वचने मुक्ते. — ') V3 B1. s D3 G1 ज्वरम् (for
स्वयम्). T1. s Gs M1. s. 4 मुमोचाय हरिर्ज्वरम्. — After
7, K N1. s V B D T1 G1. s Ms G(ed.) ins. :

1339* भूतभक्ष्यभविष्यस्य जगतः परमो गुरुः ॥
एवमुक्तो हृषीकेश ज्वरो वाक्यमथाब्रवीत् ।
कृष्णस्य पादयोर्मूर्ध्ना शरणं सोऽगमज्वरः ॥
शृणुष्व मम गोविन्द विज्ञाप्यं यदुनन्दन ।
यो मे मनोरथो देव तं त्वं कुरु महाभुज ॥ [5]

[After line 1, Gs. s Ms G(ed.) ins. 1340*. Gs Ms om.
lines 2-5. Gs om. lines 2-3. N2 V1. s B1. s Dn Ds Ds
transp lines 2 and 3. — (L. 2) Ks Ds एवमुक्त्वा (Ds
'क्ते'); N2. s Vs B1. s Dn Ds Ds प्रणम्य च (for एवमुक्तो).
— After line 2, Ds ins 1340*. N2 Ds om. line 3. G(ed.)
repeats lines 3 after line 23 of 1340*. — (L. 3) Vs B
Ds Ds. 6 गतो (for समज्). — Before line 4, N2 ins ज्वर
उवाच. — (L. 4) T1 G. शृणु त्वं (for शृणुष्व). Gs विज्ञाप्यं
मदुनन्दन (for '). — (L. 5) Ds कुरु (for त्वं कुरु).]

On the other hand, T1. s G1. s Ms-3 ins. after 7 : Ds
after line 2 of 1339* : Gs. s Ms G(ed.) after line
1 of 1339* :

1340* तमुवाच ज्वरो भूयः साक्षाद्विष्णुरिव स्वयम् ।
प्रणम्य शिरसा देवं कृताञ्जलिमुद स्थितः ॥
ज्वरः ।

नमः कृष्णाय हरये विष्णवे प्रभविष्णवे ।
आदिदेवाय देवाय पुराणाय गदाभृते ॥
नमः सहस्रशिरसे सहस्रचरणाय च । [5]
सहस्राक्ष नमो नित्यं लोकान्तमभयंकर ।
उद्गीथाय नमो देव यज्ञाधिराजतये नमः ॥

C 10544
d 2. 123. 12
p 2. 123. 12

मा वधीर्ज्वरमेतं वै रक्षणीयस्त्वयानघ ।
इत्येवमुक्ते वचने तं मुमोच हरिः स्वयम् ॥ ७
तमुवाच ज्वरो भूयस्त्वहमेको ज्वरो भुवि ।

नमस्ते चक्रिणे नित्यमसिहस्ताय ते नमः ॥
अनन्ताय विरूपाय नमस्ते मधुसूदन ।
नमस्ते देवदेवेश तुभ्यं देव कपर्दिने ॥ [10]
नमस्ते राक्षसप्राय नमो राघवरूपिणे ।
ज्ञानज्ञेयाय देवाय नम आधाय विष्णवे ॥
नमस्ते नरसिंहाय दैत्यराजविहारिणे ।
नमस्तुभ्यं वराहाय दंष्ट्रोद्धतवसुधर ॥
त्रिविक्रम नमस्तुभ्यं बलियशविनाशन । [15]
वासुदेवाय देवाय नमः कंसविनाशन ॥
नमः सर्वोत्तमे देव सर्वकर्त्रे नमो नमः ॥
प्रसीद देवदेवेश भीतानामभयकर ॥
नमामि देवदेवेशं वरेण्यमभयप्रदम् ।
विष्णो त्वां सकलेशेश त्वां गदाधरमभ्ययम् ॥ [20]
नमस्ते देवदेवेश भीतोऽहं भवनाशन ।
इति स्तुत्वा जगन्नाथं नृत्यञ्चिब तदा ज्वरः ।
पपात पादयोर्विष्णोर्निःश्वसम्भीतभीतवत् ॥
प्रसीद विष्णो देवेश पीडितोऽस्मि जनार्दन ।

[Ds om line 1. — (L. 2) T1 तदा (for स्थितः). — T2 G1 हैद्वजः (for ज्वरः). — (L. 4) Ds सदान्ते (for गदा-भूते). G1 नम आधाय विष्णवे (for ^१). — (L. 5) T2 -किरणाय (for -व^१). — (L. 6) G1 भवान् (for नमो). — (L. 7) Ds उदीय (for उदीयाय). G(ed.) नमो यस्वरूपिणे (for ^१). — Gs om. line 8. — (L. 8) G(ed.) शक्तिने (for नमस्ते). G1. 5 तुभ्यम् (for नित्यम्). — Ds (marg.) Ms read line 11 after line 15. M2. 3 transp. lines 11 and 12. — (L. 12) G1 पुराणाय गदाभूते (for ^१). — (L. 14) G(ed.) नमोऽहं दि (for नमस्तुभ्यं). G(ed.) ओहाभूत- (for दंष्ट्रोद्धत-). — (L. 15) T1 G3 M1-3 -विनाशने (for 'जन'). — (L. 16) M1 -विनाशने (for 'जन'). — Ds om. lines 17-19. — (L. 17) G(ed.) तुभ्यं नामयगाय वै (for ^१). — (L. 18) G(ed.) नमस्ते (for प्रसीद). — Ms om. lines 19-23. — (L. 19) T2 G1. 5 देवेश (for 'द'). — (L. 21) Ds M2. 3 प्रपदे (for नमस्ते). G(ed.) जगं त्वां प्रपन्नोऽस्मि (for ^१). T1 G3 M1 भीतानां (for भीतोऽहं). Ms -भावन (for -नाशन). — (L. 23) Ds ज्वरो वाक्यमवाभवत् (for ^१). — After line 23, G(ed.) repeats line 3 of 1339*. Before line 24, T1 Ms ins. ज्वरः. Ds om. line 24. — (L. 24) M1 नमामि देवदेवेशं (for ^१).

8 ^१) N1 ऽपि (for तु). — For 8^१, K N2. 3 V B D T1. 2. 4 G1. 3-5 M schat.:

1341* अहमेको ज्वरस्ताव नाम्बो लोके ज्वरो भवेत् ।

तव प्रसादाभान्यः स्याज्ज्वरः समितिशोभन ॥ ८
भगवानुवाच ।
एक एव ज्वरो लोके भवानस्तु यथासुखम् ।

[Gs damaged. V2 एव (for एको). T1. 2 G1. 3. 5 Ms. 4 देव ; M1. 2 लोके (for तात). K1 लोकेभरो (for लोके ज्वरो). T1. 2 G1. 3. 5 M भविता प्राणिनां हरे (for ^१).]

— ^१) T1. 2 G1. 3. 4 M स्वप्नसादेन (for तव प्रसादान्). V2 B1 Ds Gs गोविन्द ; T2 देवेश (for नाम्बः स्याज्). K N2. 3 V1. 2 B2. 3 D1. 3 स्वप्नसादादि देवेश. — ^२) T. 2 G1. 3. 5 Ms. 4 -मर्दन (for -शोभन). K N2. 3 V B D T2 वरमेतं (K1 'कं' कुणोम्यहम् ; Gs नाम्बो लोके ज्वरो भवेत्. — After 8, K N2. 3 V B D T2 Gs ins. :

1342* देव उवाच ।

एवं भवतु भद्रे ते यथा त्वं ज्वर काङ्क्षसे ।
वरार्थिनां वरो देवो भवांश्च शरणं गत. ॥

[Some Mss. श्रीकृष्ण ; some भगवान् ; some वायुदेव (for देव). — Gs om. line 2. — (L. 2) Ds. 3 वरार्थिने (Ds 'नो') (for 'दिनां'). Ks वरार्थिनि (for वरो देवो). K1. 1 N2 V1 T2 भवांश्च शरणगताः (for ^१).]

9 Some Mss. om. the ref. T1 Gs श्रीकृष्णः (for भगवान्). After the ref., T1. 2 G1. 3. 4 M G(ed.) ins. :

1343* ततस्तुष्टो हृषीकेशः स्तोत्रेणुनेन केशवः ।

प्रीतिमांश्चाभवत्कुण्डो रौद्रज्वरमुवाच ह ॥

— ^१) K N2. 3 V1. 2 B Dn Ds D1-3 यथा पुरा ; Ds ज्वरस्तथा (for यथासुखम्). — After 9^१, T1. 2 G1. 3-5 M ins. :

1344* अन्तकाले मनुष्याणां भूयान्नोगाय मामकः ।

[T2 G1. 3 Ms भूया (for भूयाद्). Ms भूयादे मामको ज्वरः (for ^१).]

— ^१) Ks योगमाया ; Ks सोऽयं मया ; T2 एवं मया (for योऽयं मया). S1 V2 Ds T1. 2 Gs M1-3 योऽयं ज्वरो मया सुष्टो. — ^२) T1. 2 G1. 3-5 M इदं प्रविकीयताम्. — After 9, N (except S1 N1) T2 Gs G(ed.) ins. :

1345* वैशंपायन उवाच ।

एवमुक्ते तु वचने ज्वरं प्रति महायक्षाः ।

कृष्णः प्रहरतां श्रेष्ठः पुनर्वाक्यमुवाच ह ॥

शृणुष्व ज्वर संदेशं यथा लोके चरिष्यसि ।

सर्वजालिषु विष्यत्सत्तां स्वावरज्ज्वरे ॥

त्रिधा विमज्ज चामार्गं मप्रियं यदि काङ्क्षसे । [5]

चतुष्पादाभ्यङ्गेन द्वितीयेन च स्वावरात् ॥

तृतीयो यश्च ते भागी मानुषेषूपपत्स्यते ।

त्रिधाभूतं वपुः कृत्वा वक्षिषु त्वं भव ज्वर ॥

चतुर्यो वस्मृतीवस्य भविष्यति च ते भुवम् ।

योऽयं मया ज्वरः सृष्टो मयैवैष प्रलीयताम् ॥ ९

C 10550
B 2. 123. 18,
P 2. 123. 18

एकांतरश्चतुर्भागः खोरकश्च चतुर्थकः ॥ [10]

मानुषेभ्यश्च भेदेन वस त्वं प्रविभज्य वै ।

जातिष्वयावशेषानु निवस त्वं शृणुष्व मे ॥

बुधेषु कीटरूपेण तथा संकोचपत्रकः ।

पाण्डुपत्रश्च विख्यातः फलेऽन्वानुर्यमेव च ॥

अपां तु नीलिकां विद्याच्छिखोद्रेदश्च बर्हिणाम् । [15]

पद्मिनीषु हिमो भूत्वा पृथिव्यामपि चोषरः ॥

गैरिकः पर्वतेऽथैव मत्प्रसादाद्भविष्यति ।

गोष्पस्मारको भूत्वा खोरकश्च भविष्यति ॥

एवं विविधरूपेण भविष्यति महीतले ॥

दर्शनात्स्पर्शनाच्चापि प्राणिनां वधमेव्यसि । [20]

ऋते देवमनुष्येभ्यो नान्यस्त्वां विसर्हिष्यति ॥

वैशंपायन उवाच ।

कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा ज्वरो हृष्टमना ह्यभूत् ।

प्रोवाच वचनं किञ्चिन्प्रणमिन्वा कृताञ्जलिः ॥

सर्वजातिप्रभुत्वेन कृतो धन्योऽस्मि माधव ।

भूयश्च ते वचः कर्तुमिच्छामि पुरुषर्षभ । [25]

तदाज्ञापय गोविन्द किं करोमि महाभुज ॥

* [Gs om. the ref. — (L. 2) K₂ अथर्ववर्गः (for उवाच
ह). V₂ B₂ D₂ D₂ वायव्यमह ज्वरं प्रति (D₂ प्रजाहितम्)
(for ^h). — After line 2, D₂ ins. :

1345A* देव उवाच ।

एवं मया सृष्टं ते यथा त्वं ज्वरं काङ्क्षसे ।

— (L. 3) K_{1,2} D₁ लोकः; G₁ लोक (for लोक), N₁ V_{1,2}
D₂ भविष्यति; T₁ निदममि (for वणिमसि), — (L. 4)
D₂ वै नदम्य (for विनदम्य), — (L. 5) G₁ आपमे (for
काङ्क्षमे), — (L. 6) G₁ विमर्शः चतुर्भागं (for ^h), G₂ मज्जै-
केन (for द्वितयेन), — (L. 7) G₁ (ed.) प- (for [उ]प-),
— (L. 8) D₂ सप (for सप), D_{2,6} मज (for मज), G₂
त्रिषु त्वं मज च ज्वर (for ^h), — (L. 9) D₂ उ- (for उ-),
K₁ N_{2,3} V₂ D₁ पु- (for पु-), K_{2,4} D₂ D₂ भविष्यति
स ते पु- (for ^h), — (L. 10) K₁ N₂ V₂ B_{2,3} T₁ कान्ततश्
(for रश्), K₂ पु- (for चतुर्भागः), D₂ D₂ एकादि-
को व्यादिकश्च; D₂ कान्ततश्च ते मया; G₁ एकश्च चतुर्भागः (for
^h), D₂ D₂ व्यादिकश्च; D₁ कान्ततश्च; D₂ खोरकश्च (for खोर-
कश्च), K₂ Bomb. Poona eds. G₁ (ed.) स वै (K₂ सैव) वातु-
धिको ज्वरः (for ^h), — (L. 11) G₂ om. from भेदेन up to
वाच (in line 12), K₁ भेदेन; K₂ N₂ V_{1,2} D₂ भेदेन; V₂
B₂ D₂ T₁ भेदेन; D_{2,3} भेदेन (for भेदेन), D₁ मानुषेभ्योऽस्त्वं
देहे (for ^h), D₂ om. lines 11^h 12^h, K₂ सत्वरं प्रम-
विष्यति (for ^h), — K_{1,2} D₁ om. line 12, — (L. 12)
D₂ (sup. lin. as above), 4 वस त्वं च (for निवस त्वं),
K₂ D₂ तथा शृणु (for शृणुष्व मे), — (L. 13) K_{1,2} D_{2,4}बुधे कोटररूपेण (for ^h), T₁ G₂ -यन्त्रकः (for -पत्रकः),
— (L. 14) N₂ -पत्रेण (for -पत्रेण), — K_{2,4} B₁ D₁₋₃ T₁
G₂ om. line 15, K₂ N_{2,3} V_{1,2} B₂ D₂ D₂ D₂
transp. lines 15 and 16, — (L. 15) Bomb. Poona
eds. G₁ (ed.) शिखोद्रेदेन (for 'दश्च), D₂ बर्हिणः (for 'णाम्),
— K₁ V₂ om. line 16, — (L. 16) Bomb. Poona eds.
G₁ (ed.) पद्मिन्यादी (for 'नीषु), — (L. 17) K₂ D_{1,4} मत्प्र-
भावाद (for 'सादाद्), — After line 17, V₂ reads line
20, V₂ D_{1,4} om. (hapl.) line 18, — (L. 18) K₂ गोष्ठे
(for गोषु), G₂ ज्वरेकश्च (for खोर^h), — For line 18, K₂
subst. :

1345B* सुकृष्णश्चादि पशुषु तथापस्मारकोऽभवत् ।

— (L. 19) D₂ T₁ -विद्येन; Bomb. Poona eds. G₁ (ed.) त्वं
बद्धः (for विविध-), V₁ -रूपस्त्वं; B₁ -रूपं ते (for -रूपेण),
— After line 19, K_{1,4} D₁ ins. :

1345C* जातिष्वयावशेषानु निवस त्वं शृणुष्व मे ।

— G₂ om. lines 21-26, K₂ D₂₋₄ om. lines 20-21,
D₁ T₁ om. line 21, N₂ transp. lines 21 and 22,
— (L. 21) V_{2,3} B₂ D₂ D₂ D₂ -मनुष्याश्च; D₂
G₁ (ed.) प्यास्त्वा (for 'प्येन्दो), — K₂ N_{2,3} V₁ D_{1,4,5}
om. the ref. — (L. 22) D₂ ज्वरः कृष्णमथाश्वीनः; D₂
(marg.) ज्वरो वचनमश्वीनः (for ^h), — K₂ N_{2,3} V₂ D₂
D₁₋₆ om. line 23, — (L. 23) B₂ प्रोवाच किञ्चिद्वचनं
(for ^h), B₂ D₂ प्रणमन्वा (for 'मिन्वा), — (L. 24) B₂
T₁ भूत- (for 'जानि-), K_{1,2} D₄ हृष्टो (for हृष्टो), — (L.
25) D₂ ते वचनं (for ते वचः), V₂ पुनरेवम (for
'पुनम),]K₂ N_{2,3} V₂ B₂ D₂ G₂ cont. : T_{1,2} G₁ M₂ ins. after 9 :

1346* अहमसुरकुलप्रमाथिता

त्रिपुरहरेण हरेण निर्मितः ।

रणशिरमि विनिर्जितस्त्वया

प्रभुरसि मेऽथ तवास्मि किंकरः ॥

वैशंपायन उवाच ।

ज्वरस्य वचनं श्रुत्वा वासुदेवोऽश्ववीद्वचः । [5]

अभिमर्षि शृणुष्वान्य यस्वा वक्ष्यामि निश्चयात् ॥

[(L. 1) M₂ -प्रमथिता (for प्रमाथिता), T₂ G_{1,4,5} M_{1,3}
अहमसुर (T₂ 'म' परप्रमथिता), — (L. 2) D₂ om. हरेण, K₁
2,4 D₂ निर्मितः पुण्ड्रम् (for हरेण निर्मितः), — (L. 3)
K_{1,2} N_{2,3} V₁ D_{2,4} त्वया (for त्वया), — (L. 4) T₂
M₂ देव (for मेऽथ), G₂ M₂ [अ] (for [अ]स्मि), K₁ प्रभु-
रसि तदास्मि किं करोमि, — After line 4, T₂ G₁ M₂ ins.
1348*, N_{2,3} V₂ B₁ D₂ T₁ read lines 5-6 (with ref.)

* C 10847
B. 2. 123. 33
P. 2. 123. 33

ज्वर उवाच ।

धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यत्त्वया मत्प्रियं कृतम् ।
आज्ञापय प्रियं किं ते चक्रायुध करोम्यहम् ॥ १०

भगवानुवाच ।

महामृधे तव मम च द्वयोरिमं

इति श्रीहरिवंशे एकादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥

पराक्रमं भुजबलकेवलास्रयोः ।

प्रणम्य मामेकमनाः पठेत्तु यः .

स वै भवेज्ज्वर विगतज्वरो नरः ॥ ११

एवमुक्तस्तु कृष्णेन ज्वरः साक्षान्महात्मना ।

प्रणम्य शिरसा कृष्णमपक्रान्तस्ततो रणात् ॥ १२

after 10. $\tilde{N}_1$ B₁ D₁ G₁. s. 4 M₁-s om. lines 5-6. G₁ om. line 5. K₁-4 V₁. 3 D₁ D₁-5 T₁. 4 om. the ref. G₁ श्रीभगवान् (for वैशंपायन). D₁ repeats line 5 after 10. — (L. 6) K₁. 3 D₁ (marg. as above) अविश्रब्धं; D₁ अभिप्रायं (for संधि).]

T₁. 3 G₁. 3. 5 M G (ed.) cont. :

1347* युवां ज्वरो च भवतां पीडायां मरणे तथा ।
पीडायां च भवान्स्वामी मरणे मामकस्तथा ॥
इदं व लीयतां तावज्ज्वरो मामक एव हि ।

[(L. 1) M₁-3 ज्वरपते (for च भवतां). T₁ G₁ M₁-3 मरणे (for मं). — (L. 3) M₁. 3 स्वीयता (for ली). T₁ G₁. 3 M₁ तात (for तावज्).]

10 K $\tilde{N}_1$ B D₁ D₁. 1. 6 M₁ om. the ref. D₁. 3 T₁ G₁ om. 10. — ⁶) $\tilde{S}_1$ [अ]पि प्रियं; T₁ G₁ M₁ तु प्रियं (for मत्प्रियं). K₁. 3 D₁. 4 यत्प्रियं मे स्वया कृतम्. — After 10, $\tilde{N}_1$. 3 V B₁ D₁ T₁ read lines 5-6 of 1346*. T₁ G₁. 3 M₁-s ins. after 10: T₁ G₁ M₁ after line 4 of 1346* :

1348* स्तुवन्मां भक्तियुक्तेन स्तोत्रेणानेन मानवः ।
ज्वरदेवावयोः सम्यक्स्विन्तयम्युद्धमकृतम् ।
न तस्य ज्वरसंज्ञाता पीडा भुवि भविष्यति ॥

[(L. 1) T₁ G₁ M₁-3 -युक्ते यः (for -युक्तेन). T₁ G₁ मानव (for मानवः). — (L. 2) T₁ G₁ M₁-3 ज्वरयोर्युवयोः सम्यक् (T₁ सर्वान्) (for °). M₁-3 उत्तमम् (for अद्भुतम्). T₁ चिन्तयन्त्यानि मामकम् (for °). — M₁ om. line 3.]

11 K₁ V₁ D₁ T₁ कृष्ण; $\tilde{N}_1$ D₁ वासुदेव; T₁ G₁. 3-5 M om. (for भगवान्). — ⁶) K₁ $\tilde{N}_1$. 3 V B D₁ D₁. 3. 5 M₁ महाद्वेषे (for मृधे). $\tilde{N}_1$ इव; K₁ D₁ इदं (for इमं). K₁ D₁ G₁ महाद्वेषे तव मम युद्धयोरिमं (G₁ प्यतोर्द्वयोः). — $\tilde{S}_1$ om. 11^{6cd}. — ⁶) K₁ om.; D₁ तुमुल- (for पराक्रमं). — ⁶) K₁. 3 मां नियतमनाः; D₁ वैकमनाः; T₁ G₁ मामचलमनाः; G₁ मामचलः (for मामेकमनाः). D₁ T₁ G₁. 3 M₁ पठेत् (for 'तु'). — After 11, $\tilde{S}_1$ K₁. 3 D₁ (marg.) D₁. 3 (marg.) ins. :

1349* त्रिपाद्भ्रमहरणक्षिशिरा रक्तकोचनः ।

स मे प्रीतः सुखं दद्यात्सर्वामयपतिर्ज्वरः ॥

जायन्तवन्तः कवयः पुराणाः

सूक्ष्मा बृहन्तोऽप्यनुशासितारः ।

सर्वाण्यवराण्यभ्यु ममानिरुद्ध-

[5]

प्रद्युम्नसंकर्षणवासुदेवाः ॥

[K₁ om. lines 1-2. K₁ D₁ transp. lines 1-2 and 3-6. — (L. 1) $\tilde{S}_1$ त्रिपिरो (for 'त'). Bom. Poona eds. G(ed.) तव- (for रक्त-). — (L. 4) D₁ भवन्तो (for बृहन्तो). $\tilde{S}_1$ K₁ D₁ D₁ द्वि (for द्वि). — (L. 5) $\tilde{S}_1$ सर्व- (for सर्वाभ्यु).]

12 K₁ om. 12. Before 12, some Mas. ins. ज्वरः; some वैशंपायनः; some कृष्णः. — ⁶) $\tilde{N}_1$. 3 V₁ D₁ D₁ महाबलः; D₁. 3. 5 मनाः (for रमना). $\tilde{S}_1$ ज्वरोवाचैवम- स्त्विनि. — After 12^{6d}, K₁. 2. 4 $\tilde{N}_1$. 3 V B D T₁ G₁ M₁ G (ed.) ins. :

1350* प्रोवाच यदुशावृलमेवमेतन्नविषयति ॥

वरं लब्ध्वा ज्वरो हृष्टः कृष्णाच्च समयं पुनः ।

[(L. 2) $\tilde{N}_1$ V₁ D₁. 3 कृष्णा (for कृष्णाच्च).]

While T₁. 3 G₁. 3. 4 M₁-3 ins. after 12^{6d} :

1351* एवमस्त्विति गोविन्दं बभाषे केनैव तदा ।

— D₁ reads 12° on marg. — ⁶) D₁ सहसा (for क्षिरसा). T₁. 3 G₁. 3-5 M विष्णुम् (for कृष्णम्). — After 12°, T₁. 3 G₁. 3-5 M ins. :

1352* भक्तानामभयंकरम् ।

वासुदेवं महारमानं .

— ⁶) K₁ ज्वरोऽप्यकृष्णः; B₁ (marg. as in text) अपवातस्य; D₁ अपाक्रामत्; M₁ अपकामस्य (for 'क्रामत्स्य'). $\tilde{N}_1$ तदा रणात्; D₁ रणात्ततः (by transp.).

Colophon om. in $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ T₁ G₁ missing. — Mention of the Epic : D₁ D₁. — Mention of Khila : K₁. 4 $\tilde{N}_1$ V B D₁ D₁ D₁. — Sub-parvan : D₁ पारिजात. — Adhy. name : K₁ ज्वरपराक्रमः; K₁ B₁ D₁ ज्वरापक्रमः

११२

वैशंपायन उवाच ।

ततस्ते सहिताः सर्वे त्रयस्त्रय इवाग्रयः ।

वैनतेयं समारुह्य युध्यमाना रणे स्थिताः ॥ १

ततः सर्वाण्यनीकानि बाणवर्षैर्महाबलाः ।

अर्दयन्वैनतेयस्था नदन्तोऽतिबला रणे ॥ २

चक्रलाङ्गलपातैश्च बाणवर्षैश्च पीडितम् ।

संचुकोप महानीकं दानवानां महात्मनाम् ॥ ३

कक्षेऽग्निरिव संवृद्धः शुष्केन्धनसमीरितः ।

(B1 'मणम्'); Ks. 4 ज्वराभिभवः; Ns. 3 V Bs Ds Ds बाण-
युद्धे ज्वरापक्रमः (Vs ज्वरपराजयः); Bs बाणयुद्धे कृष्णवधः;
Dn ज्वरयुद्धे ज्वरानुग्रहः; D1 ज्वरयोर्युद्धं ज्वरवरप्रदानम्; Ds
Bs बाणयुद्धम्; Ds ज्वरानुग्रहः; Ds बाणयुद्धे ज्वरपराक्रमः;
T1 Gs माहेश्वरस्तुतिः; T2 G1 माहेश्वरज्वरस्तुतिः. — *Adhy.*
no. : Ks 173; Ns V1 180; Vs 182; Vs Ds 179; D1
171; Ds 196; Ds 178; T1 Gs 258; T2 229; G1 260;
Gs 262; Gs 260; M1-3 222; M1 221. — *Sloka no.* :
K1 54; Ds 37; Ds 35; Ds 36.

112

☞ This adhy. is missing in T2 (cf. v. l. 99, 21)
and also in G2 (cf. v. l. 110, 21).

1 Ś1 N1 Ds T2 om. the ref. — °) K Ns. 3 V1 B1
Ds D1-3 T2 तु (for ते). K Ns. 3 V B T1 त्वरिताः (for
सहिताः). — °) N (except Ś1 N1) T2 अथारुह्य (for
समा). — °) M1-3 व्यवस्थिताः (for रणे स्थिताः). K Ns
V1. 3 B D1-3 T2 युध्यन्ते रणमूर्धनि.

2 °) N (except Ś1) T2 Gs अवा (Ds समा) किरन्
(for महाबलाः). — °) Ds अथ ते (for अर्दयन्). Ns
Vs. 3 Bs Ds Ds. 3 अर्दयन्तो गरुमस्थाः; T2 'वैम्वैनतेयस्थं'.
— °) Ks नमन्तो; T2 बहुन्तो; T2 नर्दन्तो; Gs M1-3
वहन्तो (for नदन्तो). Ks. 3 Ns B1 Ds1 Ds Gs -बलाग्रणे;
N1 -बलाग्रिणः; Vs -महारणे; G1 -बले रणे (for -बला रणे).
K1 T1 M1 दह (K1 दसि) लोऽतिबलान् (T1 'द्र' जे).

3 °) Ś1 -चातैश्च; T1. 2 G1. 3-5 M -स्त्रैश्च (for -पातैश्च).
— °) Ns Ds (also as in text) °) T2 च पीडयन्; D1 त्वपी-
डितम्; G1 प्रपी (for च पी). — °) B1. 3 संचुकोप (for
'कोप'). Ś1 महावीर्यं; Vs Ds तदानीकं (for महा). T1. 2

कृष्णबाणाग्निरुद्धतो विवृद्धिमुपगच्छति ॥ ४

स दानवसहस्राणि तस्मिन्समरमूर्धनि ।

युगान्ताग्निरिवार्चिष्मान्दहमानो व्यराजत ॥ ५

तां दीर्यमाणां महतीं नानाप्रहरणोद्यताम् ।

सेनां बाणः समासाद्य वारयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ ६

लाघवं समुपागम्य किमेवं भयविकृवाः ।

दैत्यवंशसमुत्पन्नाः पलायध्वं महामृधे ॥ ७

कवचासिगदाप्रासान्खड्गचर्मपरश्वधान् ।

C 10579
B 2, 124. 8
P 2, 124. 8

G1 3. 5 M संचुकोप तदानीकं; T2 Gs संचुकोप बलं सर्वं.
— °) K Ns. 3 V1. 3 B D (except Ds) T2 दुरासदम्;
T1. 2 G1. 3-5 M महारणे (for 'गमनाम्').

4 °) Ś1 कक्षाग्निरु (for कक्षेऽग्निरु). Ś1 Ks D1 T2 G1. 4. 5
Ms संकुद्धः (for संवृद्धः). — °) Ś1 शुष्कानिल-; T1 G1. 3-5
समीरण- (for शुष्केन्धन-). T2 -समागतः (for -समीरितः).
— °) K2 उद्धृतो; K2. 4 V2. 3 Dn2 Ds. 5 T1 Gs M1-3
उद्धृतो (for उद्धृतो). N1 V1 Ds D1-3 G1. 4 कृष्णबाणाग्नि-
निर्धृतो; B1. 3 Ds T2 M1 'निलोद्धृतो'; T2 'प्रनिर्दग्धो'. — °)
N (except Ś1) T2 Gs विवृद्धिं परमां गतः; T2 धूर्तो वृद्धि-
गच्छत.

5 °) N (except Ś1 N1 Bs) T1. 4 Gs दानवानां (for स
दानव-). — °) M1-3 हत्वा (for तस्मिन्). T1. 2 G1. 3-5
Ms संग्राम- (for समर-). — °) K2 Ns. 3 V1. 2 Ds. 5 दह-
मानो; Vs Ds T2 Gs दहन्वै स (for 'मानो'). T1. 2 Gs. 4 M1-3
व्यरोचत (for व्यराजत). Ś. ददाहान्तकसंनिभः; N1 G1 दहन्वै
स (G1 'दमानो') व्यरोचत. — After 5, T1. 2 G1. 3-5 M ins. :

1353* तत्राशीतिसहस्राणि नागानां निहतानि च ।

लक्षं च रथवृन्दं तु हतं केशवसायकैः ॥

अश्वानां शतसाहस्रमयुतं पत्तिनां तथा ।

निःशेषिताथ सा सेना पलायनपराभवत् ॥

[(L. 3) Gs. 5 M1 -साहस्रैर् (for 'सम्'). T2 G1. 3 अर्जुनं;
Ms नियुतं (for अर्जुनं). M1. 3 हतम् (for तथा).]

6 °) Ś1 कीर्यमाणां; T1 शीर्यं; G1 दीप्यं (for दीर्यं).
— °) N (except Ś1) नानाप्रहरणार्दिताम्. — °) T1. 2 G1.
3-5 M समुद्दीक्ष्य (for समासाद्य).

7 Gs om. 7. — °) Vs लाघवं समुपागम्य. — °) N
(except Ś1 N1 Vs Ds. 6) T2 किमर्थं (for किमेवं). Ś1 D1
-विह्वलाः (for -विकृवाः). G1 किमेवं भयमेव च. — °) K1. 3

C 10579
B² 2. 124. 8
P 2. 124. 8

उत्सृज्योत्सृज्य गच्छन्ति किं भवन्तोऽन्तरिक्षगाः ८
स्वजातिं चैव वासं च हरसंसर्गमेव च ।
मानयद्भिर्न गन्तव्यमेषो ह्यहमवस्थितः ॥ ९
एवमुच्चारितां वाचं शृण्वन्तस्तामचिन्त्य वै ।
अपक्रामन्त ते सर्वे दानवा भयपीडिताः ॥ १०
प्रमाथगणशेषं तु तदनीकपुरःसरम् ।

Ñ2.3 V1.3 B D (except Dn) T1 दैत्यवंशे (for 'वंश-').
—^a) T2 G1 पलायथ (for 'यथ'). K Ñ2.3 V B D T1
महाहवान् (K2 D2 'हवे'; Ñ2 'बला:') (for 'मृधे').

8^a) Ś1 कवचानि (for 'स्ति'). K Ñ V B Dn Ds Ds-6
T1.2.4 G1.3-5 प्रास-; D1.3-पासा- (for 'प्रासान्'). —^b)
V2 बाहु (for 'स्वह-'). —^c) D3 समुत्सृज्य विगच्छन्ति.

9^a) K2 Ñ3 V1 B1 (marg.).3 Ds D1.4.6 T1 भावे
(for 'वासं'). G1 स्वजातिं च स्वभावं च. —^c) D3 T1 G1.3.5
मानवद्भिर् (for 'यद्भिर्'). —^d) D3 T2 G1.3.4 ऽस्ति (for
हि).

10^a) K Ñ2 V1.2 Dn Ds D1-1 T1 वाक्यं (for 'वाचं')
—^b) Ś1 भविन्त्ययन् (for 'भ्य वै'). K Ñ2.3 V1 B2 Dn
Ds D1.3.4 शृण्वन्तस्तदचिन्त्ययन्. —^d) N (except Ś1) T1
भोहिताः (for 'पीडिताः').

11^a) K Ñ2.3 V B D G3 तदनीकमतिष्ठत; Ñ1 'मणो-
पतः; T1 स्वरनीकैरतिष्ठत. — D1 transp. 11^{ad} and 12^{ad}.
—^d) N (except D1) T1 M1 पुनश्चक्रे मनस्तदा.

12^a) D1 transp. 11^{ad} and 12^{ad}. —^b) Ś1 D1 महा-
मात्यश्; Ñ1 सखा मान्यश् (for 'सखामात्यश्'). — D1 om.
12^{ad}-13^{ad}. —^c) T1.2 G1.4.5 भग्नं बलं (by transp.). K
Ñ2.3 V1.2 B D (except D3; D1 om.) T1 G2 भग्नं स्व-
बलमालोक्य. —^d) Ś1 K Ñ2.3 V1.2 B Dn Ds Ds-4
T1.2.4 हृदं वचनमब्रवीत्.

13^a) D1 om. 13 (cf. v. 1. 12). —^b) G3 श्व (for 'श्व').
—^c) K Ñ2.3 V1.2 B Dn Ds Ds-4 T1 G3 बलम्; Ñ1
सर्वम्; V2 D1.6 सखम्; G3.5 भयम् (for 'युद्धम्'). —^d)
K Ñ2.3 V1.2 D (D1 om.) T1.4 G3 बाप्ति (for
भय-). Ś1 भवन्तं युद्धमोहिताः; V2 'स्तो बाप्ति मूर्छिताः'.
— After 13, Ñ2 B Dn Ds Ds ins.:

1354* प्राणास्त्यक्त्वा च युध्यध्वं सर्वे दानवपुंगवाः ।

[B2 Dn Ds Ds पलायन्ते (B2 'प्लं') (for 'च युध्यध्वं').
Ds-स्तमः (for 'पुंगवाः').]

B1.2 cont.:

1355* एवं संस्तूयमानास्ते कुम्भाण्डेन महामना ।

नैव तस्मिन्निरे दैत्याः पलायन्त समन्ततः ॥

भगवतः शेषं युद्धाय मनश्चक्रे पुनस्तदा ॥ ११

कुम्भाण्डो नाम बाणस्य सखामात्यश्च वीर्यवान् ।

बलं भग्नं समालोक्य वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १२

एष बाणः स्थितो युद्धे शंकरोऽयं गुह्यतथा ।

किमर्थं युद्धमुत्सृज्य भवन्तो भयमोहिताः ॥ १३

नन्दीश्वरसमायुक्तं रथमास्थाय वीर्यवान् ।

B1.2 cont.: Ñ2 B2 Dn Ds Ds cont. after 1354*:
K V Ds-6 T1 G(ed.) ins. after 13:

1356* एवं कुम्भाण्डवाक्यं ते शृण्वन्तो भयविह्वलाः ।

चक्राग्निभयविग्रस्ताः सर्वे यान्ति दिवो दक्ष ॥

भग्नं बलं ततो दृष्ट्वा कृष्णेनाग्निमतेजसा ।

संरक्तनयनः स्थाणुर्युद्धाय पर्यवर्तत ॥

बाणसंरक्षणं कर्तुं रथमास्थाय सुप्रभम् । [5]

देवः कुमारश्च तथा रथेनाग्निनिभेन वै ॥

[B1 om. line 1. — (L. 1) V2 वचनं (for 'वाक्यं ते').
K1.3 D2-विह्वलाः; Cal. ed. मोहिताः (for 'विह्वलाः'). V1.3
B2.3 Ds.6 शृण्वन्तोऽपि भयविह्वलाः (for 'b'). — (L. 2).
Bom. Poona eds. G(ed.) पलायन्ते (for 'यान्ति'). V2 B2
Ds.6-संविग्रः; B2 D2.8-संरक्ताः (for 'वि'). — (L. 3)
V2 Ds.6 बाणानीकं हृदं दृष्ट्वा (for 'b'). D3 कृष्णेनाग्निमतेजसा
(for 'b'). — (L. 4) V2 क्रुद्धो (for 'स्थाणुर'). K1.3 Ds
युद्धार्थं (for 'य'). K4 V2 T2 युद्धाय पर्यवर्तते (for 'b').
— (L. 5) K4 संस्थाप्य (for 'अ'). — (L. 6) Bom.
Poona eds. G(ed.)-समेन (for 'निभेन').]

While after 13, T1.2 G1.3-5 M ins. an addl. colophon
[Adhy. name : T2 G1 कृष्णेन बाणसेनाविनाशः; G3 बाणसेना-
विमोचनम्; M1 बाणयुद्धम्. — Adhy. no. : T1 G3 259; T2
G1.3 261; G1 263; M1-2 223; M2 222] and cont.:

1357* वैशंपायनः ।

ततः क्रुद्धो हरः साक्षाद्गरी लङ्गी परश्वती ।

शुली निषङ्गी कवची बाणी कार्मुकवाग्निशिवः ॥

14^a) D1 युक्तं रथं समास्थाय. —^b) T1.2 G1.3-5 M
शंकरोः (for 'वीर्यवान्'). D1 संप्रत्यस्थेऽतिवीर्यवान्. —^c) K1.3
D1 क्रुद्धः (for 'रुद्रः'). —^d) K1.3.4 Ñ2 V1.2 B Dn Ds
Ds.3.1.6 T1 प्राधावत; Ñ1.3 V2 D1 प्राधावत (for
प्राधावति). K2 प्राधावत ततो हरम्; D1 प्राधावत ततो हरिः.
— After 14, T1.2 G1.3-5 M ins.:

1358* तस्यानुवाता वेताळाः शिखापाशमग्नमाकिनः ।

पिबन्तः सांगिकं भूयः कराका निर्जलोदराः ॥

[(L. 1) T1-यूता (for 'याता').]

15 G3 reads 15 after line 15 of 1359*. —^a)

संदष्टौष्ठपुटो रुद्रः प्रधावति यतो हरिः ॥ १४

पिबन्निव तदाकाशं सिंहयुक्तो महास्वनः ।

रथो भाति घनोन्मुक्तः पौर्णमास्यां यथा शशी ॥ १५

Ks. 4 Dn D1 8 यथाकाशं; T1. 2 G1. 8-5 M महा (for तदा).
—¹ V2 T4 महाबलः; T1. 2 G3 M5 स्थ शूलिनः (for महा-
स्वनः). —² N1 छेति (for भाति). S1 सरोयुक्तः (sic);
D2 घनैर्मुक्तः; T1. 2 G1. 8-5 समायुक्तः; M1 3 मनोवेगी; M2
मनोयुक्तः (for घनोन्मुक्तः). —³ Ks. 4 N2 D1 पूर्णमास्यां
(for पौर्ण). S1 D5 T1. 2 G1. 8-1 शशी यथा (by transp.).
— After 15, N (except S1 N1) T4 G1 ins.:

1359* ततो गणसहस्रैस्तु नानारूपैर्भयावहैः ।
नदन्निर्विधासादान्नयो देवस्य सोऽभ्ययात् ॥
केचिन्निहमुखास्तत्र तथा व्याघ्रमुखाश्च ह ।
नागाश्चोष्ठमुखास्तत्र प्रावपन्नभिपीडिताः ।
व्यालयज्ञोपवीताश्च केचित्तत्र महाबलाः ॥ [5]
खरोष्ठगजवक्त्राश्च अश्वग्रीवाश्च संस्थिताः ॥
छागमाज्जरिवक्त्राश्च मेषवक्त्रास्तथा परे ।
धीरिणः शिखिनश्चान्ये जटिलोर्ध्वशिरोरुहाः ॥
भग्नाः परिपतन्ति स्म शङ्खदुन्दुभिनिस्वनैः ।
केचिन्निहमुखास्तत्र दिव्यैः शस्त्रैरलंकृताः ॥ [10]
नानापुष्पकृतापीडा नानाप्रहरणायुधाः ।
वामना विकटाश्चैव सिंहव्याघ्रपरिच्छदाः ।
रुधिरार्द्रमहादंष्ट्रा महामांसबलिप्रियाः ॥
देवं संपरिवायोथ महाकायप्रमर्दनम् ।
कृत्वा यमानास्तिष्ठन्ति संप्रामाभिमुखोन्मुखाः ॥ [15]
ततो दिव्यं रथं दृष्ट्वा रुद्रस्याक्लिष्टकर्मणः ।
कृष्णो गरुडमास्थाय ययौ रुद्राय संयुगे ॥

[Gs om lines 1-9. — (L. 1) Ds ततो (for ततो). V2
Ds भयानकैः (for 'वहैः'). — (L. 2) N2 V1. 2 D1. 8 नदन्तो
(for नदन्ति). Ks. 4 V1 Dn T4 सोभयन् (for सोऽभ्ययात्).
N2 V2 D1 रथं देवस्य सोभयन्; Ds मृदे देवस्य ते गणाः (for
1). — (L. 3) V3 B1 D2. 5. 6 केचिद् (for तथा). K4 Ds
च ये; V2 तथा; Bom. Poona eds. G(ed.) परे (for च ह).
— (L. 4) D2 भयवक्त्राश्च नागाश्च (for 1). N2 V2 Ds
Ds प्रवेपन्तो; Ds प्रापन्त (for प्रवेपन्). K1 Ds प्रावेपन्
निपीडिताः; K4 वेपयन्ननिपीडिताः; V2 प्रावेपन्त च पीडिताः; B1 प्रधावन्न-
तिपीडिताः; B2 प्रावेपन्न च पीडिताः; D1 युधैरन्नति; Ds जटिलोर्ध्वशिरो-
रुहाः (for 1). — After line 4, Ds reads line 9. — (L.
5) Ds आस्फोटयन्ति बाहुंश्च (for 1). Ks om. (hapl.) lines
5¹-6¹. B1 महारथः (for 'बलाः'). — (L. 6) K1 खरः; N2
V1. 8 Ds. 6 खरः; Dn शिखिनः; Ds श्वानः (for गजः). Ds
खरोष्ठगजवक्त्राश्च (for 1). I2 तथा परे (for च संस्थिताः).
— (L. 7) V2 D2. 5. 6 छागमोज्जरिवक्त्राश्च (for 1). Ds
धीवाह (for वक्त्राश्च). — (L. 8) Ks. 4 B2 Dn Ds Ds

वैनतेयस्यमस्यन्तमायान्तमग्रणीर्हरः ।

हरिं विव्याध कुपितो नाराचानां शतेन सः ॥ १६

स शरैरर्दितस्तेन हरेणामित्रघातिना ।

C 10600
B 2. 124. 28
P 2. 124. 28

जटिलोर्ध्व- (for जटि). Ds भस्मोद्धूलितविग्रहाः (for 1).
— (L. 9) K1. 3. 4 B1 Dn लम्बाः; V1. 3 B2. 3 Ds D1-8. 6
T4 नग्नाः (for भग्नाः). Ds निस्वनाः (for 'नैः'). — Ds om.
lines 10-11. — (L. 10) V2 B3 D2. 6 Gs अश्वैर् (for श).
— (L. 11) K4 नानाप्रहरणाङ्किताः (for 1). — (L. 13) N2
V2 D1 रुधिरार्द्रा (for 'द्र'). K1. 2. 4 V1 D2-4 T4 रुधिरार्द्रैर्-
हादष्टैर्; Dn द्रैर्महावक्त्रैर् (for 1). K1. 2 D1. 4 केचित्केचिद्;
Ks. 4 Dn Ds महार्द्रा (for महामांस-). — (L. 14) K1. 2
N2 V1 Dn D2. 4 देवेश (for देवं सं-). — (L. 15) D1 संयु-
गामिनुवोन्मुखाः (for 1). — After line 15, Gs reads st.
15. — (L. 17) Ds. 6 T4 Gs युदाय (for रुद्राय). K1. 2 Ds
संगरे (for संयुगे).]

16¹ V2 Bom. Poona eds. G(ed.) आस्यन्तम्; Ds
आसक्तम् (for अस्यन्तम्). —² D1 मायिनाम् (for आया-
न्तम्). K1. 3. 4 N2. 3 V1. 8 B Dn Ds D2. 5. 6 T4 स्वग्रणीर्
(for अ). K2 आयान्तमग्रणीं हरिः; T1. 2 G1. 8-5 मायां
तत्राभ्यगाद्वरिम्; M1-3 मायां तं चाग्रहीद्वरः; M2 आयान्तं
स्वग्रहीद्वरिम्. — After 16¹, T1. 8 G1. 8-5 M G(ed.) ins.:

1360* तिष्ठ तिष्ठेति चोवाच कुडोऽहंकारगर्वितः ॥
भगवानपि गोविन्दः स्मयन्निव च संस्थितः ।
स्थितोऽस्मि तव संग्रामे यथेष्टं क्रियतामिति ॥

[(L. 2) T1 Gs M1-3 स स्मयन्निव संस्थितः (for 1).
— (L. 3) T1 भव (for तव).]
—¹ K1 Ds हरिः; K2 अरि (for हरि). S1 समरे (for
कुपितो). Bom. Poona eds. G(ed.) विव्याध कुपितो बाणैर्.
—² S1 Ds च; T4 ह (for सः).

17¹ Ds रुद्रेण; T1 शूलिना (for हरेण). K N1. 8
V1. 8 B Dn Ds D1. 4. 6 T4 कर्षिणा (for घातिना). N2
हरिणामित्रकर्षिणा; Bom. Poona eds. G(ed.) हरेणाक्लिष्ट-
कर्मणा. —² D1 परि- (for हरिर्). S1 परिजग्राह रुषितः;
K1. 2 Ds अग्राह कुपितो ह्यक्षं. —³ K1. 2 D1 हरिः (for
ह्यक्षं). S1 पर्जन्याक्षं सुदुर्जयम्; Ds हरिः सायज्यमुत्तमम्
(sic). — N (except S1 N1) T4 G(ed.) ins. after 17 :
T2 G1. 4. 5 after the first occurrence of 18 :

1361* प्रचचाल ततो भूमिर्विष्णुरुद्रप्रपीडिता ॥
नागाश्चोर्ध्वमुखास्तत्र विचेलुरभिपीडिताः ।
पर्वताः प्रक्षुतास्तत्र जलधाराभिराप्नुताः ॥
केचिन्मुमुक्षुरे तत्र शिखराणि समन्ततः ।
दिशश्च विदिशश्चैव भूमिराकाशमेव च ॥ [5]
प्रदीप्तानीव दह्यन्ते स्थाणुकृष्णसमागमे ।

C 10400
B. 2. 124. 29
P 2. 124. 29

हरिर्जग्राह कुपितो ह्यस्त्रं पार्जन्यमुत्तमम् ॥ १७

ततः शतसहस्राणि शराणां नतपर्वणाम् ।

निष्पेतुः सर्वतो दिग्भ्यो यतो हरतनुस्ततः ॥ १८

अथाग्नेयं महारौद्रमस्त्रमस्त्रविदां वरः ।

भूमोच रुषितो रुद्रस्तदद्भुतमिवामवत् ॥ १९

समन्ततश्च निर्घाताः पतन्ति धरणीतले ॥
शिवाश्चैवाशिवाश्चाश्वान्ते भीमदर्शनाः ।
वासवश्चानन्दद्वोरं रुधिरं चाप्यवर्षत ॥
उल्का च बाणमैत्र्यस्य मुलान्यावृष्य तिष्ठति । [10]
न ववौ मारुतश्चापि ज्योतीष्याकुलतामिषुः ।
प्रभाहीनाश्च ओषधयो न चरन्त्यन्तरिक्षगाः ॥
एतस्मिन्नन्तरे प्रह्ला सवैर्वैद्यगणैर्बृहत् ।
त्रिपुरान्तकमुद्यन्तं ज्ञात्वा रुद्रमुपागमत् ॥
गन्धर्वाप्सरसश्चैव यक्षा विद्याधरास्तथा । [15]
सिद्धचारणसंघाश्च पश्यन्तोऽथ दिवि स्थिताः ॥
ततः पार्जन्यमस्त्रं तस्मिन् रुद्राय विष्णुना ।
ययौ ज्वलन्त्य तदा यतो रुद्रो रथे स्थितः ॥

[T₃ om. lines 1-12. G₄ om. lines 1-11. G₁ om. lines 2-12. — (L. 2) G₅ नराश् (for नागाश्). V₃ प्रचेतुर; D₃ प्रचेरु (for विचेतुर). B₂ अथ; D₃ s T₄ G₅ अति- (for अभि-). D₁ निश्चेतुरतिपीडिताः (for ^b). — (L. 3) D₃ प्रस्र-
बुम्; Bom. Poona eds. G(ed.) पतिताम् (for प्रस्रताम्). D₃
अद्रिताः (for अद्रुताः). — T₄ om. line 4. — (L. 4) K₂
D₄ शिविराणि (for शिव-). — (L. 5) K₂ s V₃ B₂ D₃.
s. s T₄ प्र- (for वि-). — (L. 7) G₅ निःसृताः (for निर्घाताः).
— (L. 8) K₂ D₄ [अ]शिवं रात्रं (for [अ]शिवाश्वान्). K₂
D₄ वदन्ते; D₁ T₄ G₅ नन्दन्ते (for न्ते). — D₁ om. lines
9-10. — (L. 9) D₃ तदा (for [अ]नन्द). V₃ मेघाश्चापि
नन्दन्तोरं (for ^a). — (L. 10) K₁ s. 4 D₂ s मुत्वेन; K₂
D₃ पुच्छेन (for मुत्वेन). — (L. 11) D₃ s (sup. lin.) प्र-
(for न). K₂ Ñ₂ V₁ s D₃ D₂ s. s T₄ ययुः; V₃ B₁ s D₃
इयान् (for इयुः). — (L. 12) V₂ s B D₃ s तथोषधयो (for
च ओ). — (L. 13) Ñ₂ V₃ B₂ D₁ s. s. s T₄ G₁ s s
सर्व- (for सर्वैर). T₂ G₁ s सह; T₄ युतः; G₄ सदा (for
वृत्तः). — (L. 14) G₅ उल्लुक्ते (for उद्यन्ते). T₂ G₁ s G(ed.)
त्रिपुरान्तकविष्णोश्च; T₄ अन्तकान्तकमुद्यन्तं (for ^a). T₂ G₁ s
युद्धं द्रष्टुं समभ्ययान् (for ^b). — (15) D₃ गन्धर्वा राक्षसाश्चैव
(for ^a). — T₂ G₁ s om. lines 16-18. — (L. 16) D₃
सिद्धाश्च (for सिद्ध-). D₁ दिवि स- (for स्य दिवि). — (L.
18) K₁ B₁ s D₃ D₂ s ज्वलन्त्य; D₄ ज्वलन्ति (for ज्वलन्त्य).
K₂ s V₃ B₂ रुद्रो रथ-; V₃ B₁ D₃ D₂ रुद्ररथ- (for रुद्रो
रथे). D₁ s T₄ यतो (T₄ स च) रुद्रो व्यवस्थितः (for ^b).]

ततो विशीर्णदेहास्ते चत्वारोऽपि समन्ततः ।

नादृश्यन्त शरैश्छन्ना दह्यमानाश्च वह्निना ॥ २०

सिंहनादं ततश्चक्रुः सर्व एवासुरोत्तमाः ।

हतोऽयमिति विज्ञाय आग्नेयान्तर्हिते हरौ ॥ २१

ततस्तद्विषद्वित्वाजौ ह्यस्त्रमस्त्रविदां वरः ।

18 T₂ G₁ s. 4 read 18 for the first time before
1361*. T₂ G₁ s (second time) om. 18^{ab}. — ^b) Ś₁ V₃ D₃
शराणां सिग्मतेजसाम्; Ñ₁ सहस्राणां शतानि च; T₁ s G₁ s. 4 s
(both times) M प्रयुतान्यर्बुदानि च. — ^a) N (except Ś₁)
T₂ (second time) s G₁ (second time) s. 4 s (last
two second time) निपेतुः (for निष्पेतुः). — ^a) K₁ s
Ñ₂ V₂ s B D T₄ यतो हररथस्थि Ñ₂ ये स्थि-; V₃ D₃ D₂
'यस्त'तः; K₂ यतो रुद्रो रथस्थितः; V₁ यतो हररथस्थितः; T₂
G₁ s (all first time) यतो हरिहरौ ततः; G₄ (both times)
M यतो हर इतस्ततः.

19 ^a) T₂ G₁ तथा; G₁ तदा (for अथ). — ^b) D₃
ह्यस्त्रम् (for अ-). — Ś₁ om. (hapl.) 19^a-22^b. — ^a) Ñ₂
तत्र; B₂ संभुम् (for रुद्रम्). -- After 19, K Ñ₂ s V B
D S ins.:

1362* ततो विशीर्णदेहास्ते चत्वारोऽपि समन्ततः ।

20 Ś₁ om. 20 (cf. v. 1. 19). — ^a) D₃ विशीर्ण- (for
विशीर्ण-). V₃ D₃ हतविष्वस्तदेहास्ते; T₁ s G₁ s-4 M वीर्य-
विकीर्ण-; — ^b) V₃ D₃ महाबलाः (for समन्ततः). — ^a) D₃
शरै रुद्रा; T₁ s G₁ s-4 M शरवातैर (for शरीरैश्छन्ना). — ^a)
Ñ₁ शराभिना (for च वह्निना). — After 20, T₁ s G₁ s-4
M ins.:

1363* ततो भूतानि त्रिरेसुर्देवाश्च भयविक्रवा ।

21 Ś₁ om. 21 (cf. v. 1. 19). M reads 21^{ab} twice.
— ^b) T₁ s G₁ s-4 M₁ s. s (first time) s दानवा युद्ध-
काङ्क्षिणः. — ^a) V₁ विज्ञात्वा (for 'य'). — ^a) K Ñ₂ V₁
B₁ s D₃ D₂ D₁ s. 4 T₄ आ (B₁ ह्य) श्रेयाकोण ते (K₁ s. 4
D₃ D₂ T₄ वै) तदा; V₃ B₂ D₃ ह्य (D₃ ना श्रेयाकोण
तेजसा (B₂ [marg.] ते तदा); T₁ s G₁ स्वाग्नेयान्तर्हिते हरौ.

22 Ś₁ om. 22^{ab} (cf. v. 1. 19). — ^a) V₁ s ततस्त
प्रवि (V₂ परि) यद्याजान्; V₃ B D₃ 'स्तानु विषद्याजान्; T₄
'स्तानु विषद्याजान्. — ^b) V B D₃ s. s T₄ अस्त्रम् (for
ह्य). — For 22^{ab}, T₁ s G₁ s-4 M subst. : T₄ ins.
after 22^{ab} :

1364* ततः क्रुद्धो हवीर्केलाः प्रतिविष्यामिंसचयम् ।

[M₁ s प्रतिपद्य (for प्रतिपिष्य).]

— D₁ om. 22^a-23^b. — ^a) K₂ कालं (for सोऽयं).

जग्राह वारुणं सोऽस्त्रं वासुदेवः प्रतापवान् ॥ २२
 उद्यते वारुणास्त्रे तु वासुदेवेन धीमता ।
 आग्नेयं प्रशमं यातमस्त्रं वारुणतेजसा ॥ २३
 पेशाचं राक्षसं चैव रौद्रमाङ्गिरसं भवः ।
 मुमोचास्त्राणि चत्वारि युगान्ताग्निनिभानि सः ॥ २४

वायव्यमथ सावित्रं वासवं मोहनं तथा ।
 अस्त्राणां वारणार्थाय वासुदेवो मुमोच ह ॥ २५
 अस्त्रैश्चतुर्भिश्चत्वारि वारयित्वा च केशवः ।
 जग्राह वैष्णवं सोऽस्त्रं व्यादितास्यान्तक्रोपमम् ॥ २६
 वैष्णवास्त्रे विमुक्ते तु सर्व एवासुरोत्तमाः ।

C 10619
 B 2. 124. 48
 P 2. 124. 48

23 D1 om. 23^{ab} (cf. v. 1. 22). — °) Ks प्रयुक्ते (for उद्यते). T1. 3 G1. 3. 4 M च (for तु). Gt उद्यते वारुणे चास्त्रे. — For 22^{ab}, K1. 3 Ñ2. 8 V B D T1 subst. :

1365* प्रयुक्ते वासुदेवेन वारुणास्त्रेऽग्निनेजसि ।

[V2 प्रयुक्ते; V2 Ds युक्ते तु (for प्रयुक्ते). Ñ2 V2 B3 Ds महात्मना (for अग्निनेजसि).]

— °) Ds याति (for यातम्). Ñ1 आग्नेयं प्रहतं घोरम्; T1 'वः प्रशमं याति. — °) Ds T1 चास्त्रं (for अस्त्रं). V2 B2 Ds वारुणास्त्रस्य तेजसा. — After 23, N (except S1 Ñ1) T1 ins. :

1366* तस्मिन्प्रतिहते चास्त्रे वासुदेवेन संयुगे ।

* 24 °) N (except S1) M रौद्रः; T1 सर्व (for चैव). — °) N (except S1) T1 M तथैव (for रौद्रम्). S1 तथा; Ks Dn महत् (for भवः). — °) N च; K Ñ2 V1. 2 B D (except Ds) T1 G1. 4. 5 वै (for सः). T2 युगान्ताग्निनिभान्नः. — After 24, K1. 2 Ñ2 B2 D1. 4 ins. :

1367* वासुदेवोऽपि चास्त्राणि दृष्ट्वा विप्रहितानि वै ।

[Ñ2 B2 दृष्ट्वा तानि (for चास्त्राणि). D1. 4 परास्त्राणि (for अपि चास्त्राणि). Ñ2 B2 [अ]स्त्राणि (for दृष्ट्वा वि-). — °) दृष्ट्वा प्रणिहितानि वै (for °).]

25 °) Ks V1 सावित्र्यं (for 'त्रं). — °) K1. 3 Ñ2 G1 ज्यमुञ्जत; K2. 4 V1 B Dn Ds D1. 4 T1 ज्यमुञ्जत; V2 ज्यमुञ्जत (for मुमोच ह).

26 °) K Ñ2 V1. 3 B Dn Ds D2. 4 T1 [आ]शु (Ks V2 तु; Ks Dn स; B2 Ds च) माधवः; Ñ1 V2 D2. 5. 6 महाबलः; G2 [आ]शु केशवः (for च के). — °) K Ñ2 V1. 3 B2. 8 Dn Ds D1. 4 T1 मुमोच (for जग्राह). K1. 3 Ds T1 Gs च (for सो). — °) V2 T1. 2 Gs-5 M व्यादितास्य-मिवान्तकम्.

27 °) K1. 3. 4 Ñ2 V1 B2. 8 Dn Ds D1. 3-6 T1 M प्रयुक्ते; Ks B2 D2 प्रयुक्ते (for वि). V2 वैष्णवास्त्रेण युक्ते तु. — °) T1. 2 G1. 3-5 M महासुराः (for [अ]सुरोत्तमाः). — After 27^{ab}, N (except S1 Ñ1) T1. 2. 4 G1. 3-5 ins. :

1368* मृतचक्षणास्त्रैव बाणानीकं च सर्वशः ।

[Ks. 4 -पक्षि- (for -यक्ष-). V2 Ds तत्र; T1. 2 G1. 3-5 बाणो (for वैव). T1. 2 G1. 3 वैष्णवास्त्रेण मृताः (for °).]

— °) T1. 2 G1. 3-5 M वेगाद् (for सर्वे). K Ñ2 V1. 3 B Dn Ds D1. 2. 4. 5 T1 दिशः सर्वाः प्राद्वन्तः; Ds सर्वा दिशः प्राद्वन्तः. — °) N (except S1 Ñ1 V2 B2 Ds) भयमो- (D2 'वाम्भो) हेन विरुवाः. — After 27, N (except S1 Ñ1) T1 Gs ins. :

1369* वैशंपायन उवाच ।

प्रमाथगणभूयिष्ठे मेन्ये दीर्णे महासुरः ।
 निर्जगाम ततो बाणो युद्धायाभिमुखस्वरन् ॥
 भीमप्रहरणैर्वीरैर्दैत्यैर्नद्रैः सुमहाबलैः ।
 वृत्तो महारथैर्वीरैर्वर्ज्जीव सुरसत्तमैः ॥
 जप्यैश्च मन्त्रैश्च तथोषधीभिः [5]

महात्मनः स्वस्ययनं प्रचक्रुः ॥
 स तत्र वस्त्राणि शुभाश्च गावः ।
 फलानि पुष्पाणि तथैव निष्कान् ।
 बलेः सुतो ब्राह्मणसत्तमेभ्यो
 ददौ धनान्याशु यथा धनेशः ॥ [10]

सहस्रसूर्यो बहुकिंकिणीकः
 परार्थजाम्बूनदहेमचित्रः ।
 सहस्रचन्द्रायुततारकश्च
 रथो महानग्निरिवावभाति ॥
 तमास्थिता दानवसंगृहीतं [15]

महाध्वजः कार्मुकधृक्स बाणः ।
 उद्धतेष्विष्यन्त्यदुर्गुणवाना-
 मसीव रौद्रं स विभर्ति रूपम् ॥
 स वेगवान्वीररथौघसंकुलो
 विनिर्ययो तान्प्रति दैत्यसागरः । [20]

महार्णवोद्भूततरंगसंकुलो
 यथार्णवो लोकविनाशनाथ ॥
 भीमानि संत्रासकरैर्वपुर्भि-
 स्तान्यप्रतो भान्ति बलानि तस्य ।
 महारथान्युच्छ्रितकार्मुकाणि [25]

सपर्वतानीव वनानि राजन् ॥
 विनिस्तृतः स्यगरतोयवासा-
 दत्यद्रुतं चाहवं द्रष्टुकामः ।

Colophon.

[Some Mss. om. the ref. Gs om. lines 1-20. — (L. 1) Ds -तेन्ये तु (for -भूयिष्ठे). Ds विदीर्णे स; Bom. Poopa

G 10620
B 2. 124. 49
P 2. 124. 49

दिशः प्रदुद्बुधुः सर्वे भयमोहितलोचनाः ॥ २७

अन्धकारीकृते लोके प्रदीप्ते त्र्यम्बके तदा ।

न नन्दी नापि च रथो न रुद्रः प्रत्यदृश्यत ॥ २८

eds. G(ed.) दीर्घे सैन्ये (by transp.). B₃ महाभुजः (for 'सुरः). — (L. 2) T₄ यथो रथगतो बाणो (for ''). — (L. 3) D₃ रौद्रे (for घोरै). K₃, 4 Dn T₄ दैत्यैश्च (for दैत्येन्द्रैः). D₃ दैत्येन्द्रः सुमहाबलः (for ''). — (L. 4) D₁ महाबलैरु; D₂ सुरै (for 'यैरु). K₁, 2 D₄ घोरैरु; V₃ D₁ वीते (for वीरै). K₃ वज्रोत्तमरसत्तमैः; D₃ वज्रीव च सुरोत्तमैः (for ''). — (L. 5) K₁ V₃ D₃ जपैश्च; K₃ होमैश्च; K₃ (also), 4 N₃ V₁ D₃, 3 जाप्यैश्च (for जप्यैश्च). Dn₃ होमैश्च (for मन्त्रैश्च). V₃ B₃ D₃, 6 महौषधीभिर् (for तथै). — (L. 6) T₄ महा-
भूमिः (for 'नः). N₃ V₁ प्रकुर्मुः (for प्रचक्रुः). — (L. 7) T₄ तेभ्योऽथ (for स तत्र). V₃ D₃, 3 शुभानि (for 'श्च). — D₃ om. lines 9-14. — (L. 9) V₃ D₃ दैत्याधिपो (for बलेः सुतो). K₃ समेतेभ्यो (for सतमेभ्यो). K₃, 4 B₃ Dn D₁, 2 बलेः सुतो बाष्पणेभ्यः प्रयच्छन्. — (L. 10) K₃, 4 B₃ Dn D₁, 2 विराजते तेन (for दनौ धनान्याशु). — (L. 12) D₃ रत्न- (for हेम-). V₃ यष्टः (for चित्रः). — (L. 13) V₃ B₃ D₃ चन्द्रोऽयुत- (for चन्द्रायुत-). — (L. 14) D₃ प्रभानि (for [अ]व). — (L. 15) D₁ तत्र (for तम्). — (L. 16) K₁, 2 V₃ B₃ Dn D₁, 2, 4, 6 T₄ महाध्वजः; V₃ 'सुजः; B₁, 2 'रथः (for 'ध्वजः). B₃ कामुकबाणपाणिः (for 'कधुवस बाणः). — (L. 17) K₃ B₁ (marg. as above), 2 D₃ त्रिदोन्द्रमेनाम् (for यदुपगवानाम्). — (L. 18) N₃ रूपं (for रौद्रं). — (L. 19) Rom. Poona eds. G(ed.) मन्वुमान् (for वेगवान्). — (L. 20) Dn दैत्यराजः; T₄ सागेश्वरः (for दैत्यसागरः). — (L. 21) N₃ V₁ B₃ D₃ वातप्रवृद्धोभिः, B₁ Dn T₄ G₃ वातप्रवृद्धम् (B₁ [marg] 'वृद्धोभिः); D₃ D₃ वातप्रनि (D₃ 'वि'ध्वन्- (for महार्णवे-
द्धन्). K₃ D₃ महार्णवानी कथैर्धुमकुतो; K₃ corrupt. — (L. 22) K₃ नाशः (for लोकः). — (L. 23) Dn₃ भीतानि (for भीमानि). K₃ D₃ करानि संयुगे (for कौर्वपुष्पिम्). — (L. 25) N₃ Dn D₃, 2, 3 यथाभ्युत्थि (Dn₁ D₃ 'वि'ज- (for 'न्युत्थित-). — (L. 26) V₁ वनानि (for वनानि). — B₃ D₃ om. lines 27-28. — (L. 27) K₃ B₃ त्रिनिःसृतं; K₃ D₃ विनिर्गतः (for त्रिनिःसृतः). T₄ मेघमध्याद् (for नोयवासद्). — (L. 28) K₃, 4 N₃ V₃ Dn D₃ G₃ अयद्गतश्च (for 'तं'). — Coleophon om. in K D₃, 4 G₃. — Mention of the Epic: D₃ D₃. — Mention of Khila: V B Dn D₃ D₁, 2. — Adhy. name: N₃ V B Dn D₃ D₁, 2, 3 बाणयुद्धम्. — Adhy. no.: V₁ 151; V₂, 2 D₃ 180; D₁ 172; D₃ 197; T₄ 230.]

• 28 Before 28, K₁, 2, 3 N₃ V B D (except D₃) T₄

द्विगुणं दीप्तदेहस्तु रोषेण च बलेन च ।

त्रिपुरान्तकरं बाणं जग्राह च चतुर्मुखः ॥ २९

संदधत्कामुर्के चैव क्षेमकामखिलोचनः

ins. वैशंपायन उवाच. — ⁶) K₃ T₁, 2 G₁, 2, 3 M तथा; N₁ ततः (for तदा). D₃, 3 वैष्णवाक्षेण तरङ्गणात्. — ⁴) K₃ न रुद्रः प्रतिदृश्यते; D₃ (marg.) महादेवे तदाभवत्.

29 G₃ om. 29th. — ⁶) T₁, 2 G₁, 2-3 M तेजसा (for देहस). — ⁶) B₁ पौरुषेण (for रोषेण च). N₁ रोषेण परमेण सः. — After 29th, D₃ T₁, 2 G₁, 2-3 M G(ed.) ins.:

1370* अक्षं नारायणं नाम नारायणजिघांसया ।
जग्राह शूली भूतात्मा देवानामथ पश्यताम् ॥
मुमोच च यथाशक्ति रुद्रो ब्रह्मात्मसंभवः ।
विमुक्तं तेन तत्तत्तत्तं जगाम च समीपतः ॥
शंकरस्य तदक्षं तु प्रहसन्केशवत्सलम् । [5]
जग्राह लीलया विष्णुस्तूणीं तच्च व्यनक्तिपत् ॥
कुपितो रुद्ररूपेण रुद्रः संहारमूर्तिमान् ॥
ततः शूलं समाधाय सर्वशत्रुविदारणम् ।
देवदानवगन्धर्वक्षरक्षगरक्षमाम् ।
भयंकरं मुमोचाथ कृष्णमुद्दिश्य शंकर ॥ • 10]
तच्च शूलं हरिर्दृष्ट्वा निजशक्त्या म्यारयन् ॥
ततस्खिलोचन रुद्रः कालान्तकयमोपमः ।
अक्षं पाशुपतं यत्न लोके ख्यातं स्ववीर्यवान् ।
जग्राहात्मममं साक्षादस्मिन् केशवमोजसा ॥
विज्ञायाथ तदा विष्णुस्तदाक्षं समाददे ॥ [15]
दे अक्षं प्रशमं याते द्वाभ्यां संधारिते तदा ॥

[(L. 2) D₃ T₁, 2 G₁, 2, 3 शूलात्मा (for भूतात्मा). D₃ दिवि; G₁, 2, 3 अपि (for अथ). — (L. 3) M तेजसम् (for ब्रह्मात्मम्). — (L. 4) D₃ तस्यै (for तस्यै). — (L. 6) T₄ G₁, 2, 3 तूणी (for तूणी). — (L. 7) D₃ T₄ G₁ रौद्र- (for रुद्र-). M₁ रूपोऽय (for रूपेण). M₁, 2, 3 कृष्ण (M₃ कृष्ण-
तो रौद्ररूपोऽय (for ')). — D₃ om. lines 8-14. M₃ om. lines 8-12. — (L. 12) T₄ युगान्तक- (for काला). — (L. 13) T₄ G₃ सर्ववीर्यवान् (for 'वय'). — (L. 14) T₄ अजसा (for अोजसा). — (L. 16) M ते अक्षे (for दे अक्षे). G(ed.) संधारिते (for संधा').]

— ⁶) T₁, 2 G₁, 2-3 M घोरै (for बाणै). D₃ त्रिपुरान्तकरो बाणं. — ⁴) K₁, 2, 3 (also as in text), 4 N₁, 2 V B Dn D₃ D₁-3 स (for च). T₄ स वीर्यवान् (for चतुर्मुखः). D₃ T₁, 2 G₁, 2-3 M₁-3 जग्राहाक्षं हरस्तदा; M₁ 'ह स हरस्तदा'. — After 29, T₁, 2 G₁, 2-3 M ins.:

1371* अक्षिमाकृतसोमानीं विष्णोस्तेजः समुत्थितम् ।
अनेनाहं हनिष्यामि मय्यन्तुं ससुतं रणे ॥
इति मत्वा विरूपाक्षो रक्षवद्विनाशनः ।

विज्ञातो वासुदेवेन चित्तज्ञेन महात्मना ॥ ३०
जृम्भणं नाम सोऽप्यस्त्रं जग्राह पुरुषोत्तमः ।

[(L. 2) M1-3 सवन् (for सवन्धुं). T1 G3 सतन (for ससुतं).]

— 30 °) K1 B2 D6 संदधे (for 'धत्'). N1.2 Dn Ds2 Ds कार्मुकं (for 'के'). K2 D1 संदधे कार्मुकं चैव ; T1.2 G1. 3-5 M 'धे कार्मुकी (T2 G1 4.5 M3 'के' चापि. — °) T1 G3 भेलुकामस् (for 'क्षेसु'). — °) S1 विज्ञाते (for 'तो'). — °) K1 विप्रस्तेन (for चित्तज्ञेन). — After 30, T1.2 G1. 3-5 M G(ed.) ins. :

1342* बाणनानेन भूतेशो मां हन्तुं किल निश्चितः ।

इति मत्वा तदा कृष्णः प्रतिकारं समारभत ॥

[(L. 1) M1-3 देवेशो (for भूतेशो). — (L. 2) T1 G3 M1.3 सतनः (for तदा).]

31 D2 om. 31. — After 31^{ab}, T1.2 G1. 3-5 M ins. :

1373* तेनास्त्रेण तदा कृष्णो मध्वपूतेन केशवः ।

— °) K2-4 Dn2 Da.3 हरं स ; T1 G3 अनन्तं ; T2 G1.3 M हतुं तं (for हरं सं.). D6 हरं संस्तम्भयामास. — °) T1.2 G1. 3-5 M जनार्दनः (for महाबलः). — For 31, S1 subst. :

1374* विजृम्भणं नाम ततः सोऽस्त्रं जग्राह केशवः ।

विजृम्भयामास हरं तेनास्त्रेण महाबलः ॥

— K N V B Dn Ds D1.2-6 T4 ins. after 31 : D3 after 30^c :

1375* सशरः सधनुश्चैव हरस्तेनाशु जृम्भितः ।

संज्ञां न लेभे भगवान्विजेतासुररक्षसाम् ॥

सशरं सधनुश्चैव दृष्ट्वामानं विजृम्भितम् ।

[(L. 1) D3 सधनुः सशरश्चैव (for °). N2 V3 B2 Ds Ds read lines 2-3 after 1376*. — (L. 2) N1 V2 D6 न लेभे भगवान्संज्ञा (for °). — V2.3 D6 T4 read line 3 after 1376*. — (L. 3) D1 सधनुः सशरश्चैव (for °). N1 D3 चैन (for [आ]मानं).]

— After the above, K1 D1.3 read lines 22-24 of the App. I (No. 37) repeating them in their proper place

— K1 D1-3 ins. after the first occurrence of line 24 of App. I (No. 37) : N2 V2.3 B Ds Ds T4 cont. after 1375* :

1376* बलवन्तोऽथ बाणोऽसौ शर्वं नोदयतेऽसकृत् ।

सृष्टिमन्यां सृजत्येति तदा दर्पविवृद्धये ॥

शक्तिमन्यां सृजत्येव तदा दर्पविवृद्धये ।

[(L. 1) K1 बलवन्तं तदस्त्रं (for °). D3 शर्वं नोदयते यदा (for °). — B2.3 om. line 2. — (L. 2) T4 ससर्ज स्वं (for सृष्टिमन्यां). D3 सृजत्येव (for 'सृजति'). D1 प्र- (for 'वि'). — K1 D1-3.6 T4 om. (hapl.) line 3.]

हरं संजृम्भयामास क्षिप्रकारी महाबलः ॥ ३१
पाञ्चजन्यस्य घोषेण शार्ङ्गविस्फूर्जितेन च ।

C 10637
B 2. 125. 7
P 2. 125. 7

K1 N2 V2.3 B Ds D1-3.6 T4 cont. : K2-4 N1 V1 Dn D1.3 cont. after 1375* :

1377* ततो ननाद भूतात्मा क्षिप्रगम्भीरनिस्वनः ।

प्रध्मापयामास तदा कृष्णः शार्ङ्गं महाबलः ॥

[(L. 1) V2 D6 T4 ननाद (for ननाद). K2 D4 निस्वनम् (for 'नः'). Bom. Poona eds. क्षिप्रगम्भीरया गिरा (for °). — (L. 2) V3 D6 शार्ङ्गः (for कृष्णः).]

While T1.2 G1. 3-5 M ins. after 31 :

1378* जृम्भिते च हरे तस्मिन्शार्ङ्गं धूमौ स केशवः ।

शार्ङ्गं च कृजयामास सिंहनादं व्यनीनदत् ॥

पारवश्यं समायातः शूली जृम्भणतेजसा ।

[(L. 1) G4.5 प्रनापवान् (for स केशवः). — (L. 3) T1 M1-3 समायाते (for 'तः').]

32 °) T1.2 G1. 3.5 हरं ; T4 तत्र (for देवं). — After 32, T1.2 G1. 3-5 M G(ed.) ins. :

1379* दानवाश्च तथा यान्ति दिशोऽथ विदिशोऽपि च ।

बाणश्चापि तदा राजन्भीतभीतः समाश्वसत् ॥

ततो हाहाकृतं सैन्यं पश्यतः शूलिनस्तदा ।

किं कुर्मः क्व गमिष्याम इति दानवसत्तमाः ।

स्थिताश्च विमुखा राजन्कर्तव्ये मूढचेतसः ॥ [5]

अथ रुद्रोऽपि सहसा जृम्भणास्त्रेण मोहितः ।

कृत्याकृत्यविमूढात्मा न किञ्चिन्प्रत्यपद्यत ॥

ध्यात्वाथो मनसा तातं भक्तिप्राप्तमतीन्द्रियम् ।

परात्परतरं विष्णुं सर्वलोकेश्वरेश्वरम् ।

नारायणं प्रभुं कृष्णमनन्तं पुरुषोत्तमम् ॥ [10]

यदि धर्मो भवेज्जयायान्युक्तं मदपसर्पणम् ।

इति ध्यात्वा हरः शीघ्रं तस्माद्देशादपाकमत् ॥

Colophon.

वैशंपायन उवाच ।

जृम्भिते तु हरे तस्मिन्कुद्धः शक्तिधरस्तदा ।

[(L. 1) T1 G3 M1-3 G(ed.) यान्ति (for यान्ति). — (L. 2) M1-3 स निःश्वसन् (for समाश्वसत्). — (L. 5) T1 G3 M1-3 तेजसः ; T2 चेतने ; G3 तेजसम् (for चेतसः). — M1. 2.4 om. lines 6-12. M3 om. lines 6-11. — (L. 6) T1 सहितो (for सहसा). — (L. 8) G(ed.) भाव- (for भक्ति-). — (L. 10) T2 G1.3 विष्णुम् (for कृष्णम्). — Colophon om. in M1.2. — Adhy. nama. : T2 G1.3 बाणयुद्धे जृम्भणास्त्रेण हरपराजयः ; M3 बाणयुद्धम्. — Adhy. no. : T1 G1.3 260 ; T2 G1 262 ; G3 264 ; M3 224 ; M4 223.]

C 10637
F 2. 125. B
P 2. 125. B

देवं विजृम्भितं दृष्ट्वा सर्वभूतानि तत्रसुः ॥ ३२
कुम्भाण्डसंगृहीताश्चे रथे तिष्ठन्गुहस्तदा ।
अभिदुद्राव कृष्णं च बलं प्रद्युम्नमेव च ॥ ३३
शरौघाचितगात्रास्ते त्रयस्त्रय इवामयः ।
शोणितौघप्लुतैर्गात्रैः प्रत्ययुध्यन्गुहं तदा ॥ ३४
ततस्ते युद्धमार्गज्ञास्त्रयस्त्रिभिरनुत्तमैः ।
वायव्याग्नेयपार्जन्यैर्विभिर्दुर्दीप्ततेजसः ॥ ३५
तस्य दीप्तशरौघस्य दीप्तचापधरस्य च ।

— While N (except Ś1 Ñ1) T4 ins. after 32 a passage given in App. I (No. 37), after which N (except Ś1 Ñ1) T4 G(ed.) ins. :

1380* जनमेजय उवाच ।

अपयाते सतो देवे कृष्णे चैव महात्मनि ।
पुनश्चास्मिक्तं युद्धं परेषां लोमहर्षणम् ॥

[(L. 1) D3 अन् (for अन्-). G(ed.) न तु (for नैव).
— (L. 2) K3 प्रवर्ति; Ñ2 V B1 Dn वावर्ते (for वासी-
त्कथं). K1 तनश्चावर्ते युद्धं; K3 प्रावर्तेन पुनयुद्धं; D3 T4
G(ed.) पुनश्चावर्ते युद्धं (for *).]

33 Before 33, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. — *)
K3-4 Ñ2 V1, 2 B1, 2 D (except D2, 6) T4 M1 कुम्भाण्ड-
संगृहीते तु. — K1 (marg.) 2 Ñ2, 3 V B2, 3 Dn D3 D4-6
ins. after 33 : B1 after 31 :

1381* ततः शरशतैरुग्रैस्त्रिभिर्युधैः रणे गुहः ।

[K3 D4 अर्धैर् (for अर्धैर्). K1 युद्धस्तदा (for रणे गुहः).]
Ñ2, 3 V B D3 D4, 6 cont. :

1382* अमर्षेणोषसंकुटः कुमारप्रवरो नदन् ॥

[D3 अमर्षेणोषसंकुटः (for *). D3 इदम् (for नदन्).]

While T1, 2 G1, 3-5 M ins. after 33 :

1383* शराणां शतसाहस्रैर्विभ्याथ समरे गुहः ।

वासुदेवं सहस्रेण शतेन बलमेव च ।

प्रद्युम्नं बाणसाहस्रैर्जघान समरे गुहः ॥

[(L. 3) G1, 3 M1 बद्धः (for बाण). G1 विभ्याथ (for
जघान).]

34 *) Ś1 शरौघाचितगात्रास्ते; K Ñ2, 3 V B Dn D3
D4-6 T1, 2-4 शरसंगृहीतः (K1 'ह-; K3 'ह-; D3 'भृ-तगात्रास्ते;
Ñ1 शरौघचित्; D3 शरीराम्बित. — *) Ś1 B1 D3 G1 M1
प्रायुध्यन्त (for प्रत्ययुध्यन्). K Ñ2, 3 V1, 3 B2 Dn D3
D4-6 प्रायुध्यन्त गुहं ततः; Ñ1 V2 B2 D3 प्रत्ययुध्यन्त तेन ते.
— After 31, B1 ins. 1381*.

शरौघानस्त्रमायाभिर्ग्रसन्ति स्म महात्मनः ॥ ३६
अस्त्रं ब्रह्मशिरो नाम कालकल्पं दुरासदम् ।
संदष्टौष्ठपुटः संख्ये जग्राह स गुहस्तदा ॥ ३७
प्रयुक्ते ब्रह्मशिरसि सहस्रांशुसमप्रभे ।
उग्रे परमदुर्धर्षे लोकक्षयकरे तदा ॥ ३८
महाभूतेषु सर्वेषु प्रधावत्सु ततस्ततः ।
केशवः केशिमथनश्चक्रं जग्राह वीर्यान् ॥ ३९
सर्वेषामस्त्रवीर्याणां वारणे घातने तथा ।

35 *) G3 त्रयस् (for ततस्). B3 दुर्गशास् (for -मार्ग-
शास्). — *) T4 बाणैर् (for त्रिभिर्). G3 त्रयस्त्रय इवामयः
(= 34*). — *) T1, 2 G1, 3-5 M विष्यधुर (for विभिर्दुर).
— After 35, N (except Ś1 K3 Ñ1) T1, 4 G3 ins. :

1384* तान्नास्त्राभिरेवास्त्रैर्विनिवार्य स पावकिः ।

शैलवारुणमावित्रैस्ताम्स विष्याथ सायकैः ॥

[(L. 1) Ñ2 V3 B D3 अस्त्राणि (for तान्नास्त्रां). T1, 4
G3 तान्यस्त्राणि विभिश्चाग्नेर् (for *). — (L. 2) K3 D1, 6
T1 G3 विष्याथ स (by transp.). K3 पावकिः; D3 कोपवान्
(for सायकैः).]

36 K3 om. 36. — *) G1-धरस्तथा (for 'त्य च).
— *) Ś1 शरौघशस्त्राण्ययायन्ति. — *) D3 महात्मभिः; D1
'भुजाः; T1, 2 G1, 3-5 M तु यादवाः (for महात्मनः). T4
साकं यायन्ति तु यादवाः. — After 36, Ñ2 ins. :

1385* बाणौघे विवृते तस्मिन्परमक्रोधशीपितः ।

Ñ2 cont. : K1, 2, 3 V B D T4 ins. after 36 : K3 after 35 :

1386* यदा तदा गुहः कुटः प्रज्वलन्निव तेजसा ।

37 *) K3 अलं (for अलं). — *) Ś1 महाप्रभुः (for
दुरासदम्). — *) Ś1 जग्राह भगवान्गुहः; K Ñ2, 3 V B D
T4 जगृहे पावकिः प्रभुः (V3 B3 D3 'कप्रभम्).

38 *) Ś1 प्रदीप्ते; Ñ1 प्रदीप (for प्रयुक्ते). — K1, 3
Ñ2, 3 V1 B1 D3 D4 T4 transp. 38* and 39*. — *)
T1, 2 G1, 3-5 M तस्मिन् (for उग्रे). — After 38, T1, 3 G1,
3-5 ins. :

1387* प्राधावत्सर्वभूतानि दृष्टमानानि सर्वतः ।

39 K1, 2 Ñ2, 3 V1 B1 D3 D4-6 T4 transp. 38* and
39*. B2 om. 39*. T1, 2 G1, 3-5 read 39* after 1388*.
— *) Ñ2, 3 V1, 3 B2 Dn D3 D4 हाहा- (for महा-). Ś1 T3
G1, 3 M सर्वत्र (for सर्वेषु). — *) N (except Ś1 V3 D3;
B2 om.) T1, 4 G1, 5 समस्ततः (for ततस्ततः). — Ñ2 V
B1, 3 D3 D4 ins. after 39*: B3 after 38 : T1, 2 G1, 3-5
cont. after 1387* :

चक्रमप्रतिचक्रस्य लोके ख्यातं महात्मनः ॥ ४०

अस्मिन् ब्रह्मशिरस्तेन निष्प्रभं कृतमोजसा ।

मेघैरिवातपापाये सवितुर्मण्डलं महत् ॥ ४१

ततो निष्प्रभतां याते नष्टवीर्ये महौजसि ।

तस्मिन् ब्रह्मशिरस्यस्त्रे शक्तिं जग्राह काञ्चनीम् ॥ ४२

महोल्कामिव तां दीप्तां युगान्ताग्निमनप्रभाम् ।

घण्टामालाकुलां शक्तिं चिक्षेप रुषितो गुहः ॥ ४३

जृम्भमाणेव गगने संप्रदीप्तमुखी ततः ।

आधावन्ती महाशक्तिः कृष्णस्य वधकाङ्क्षिणी ॥ ४४

भृशं विषण्णाः सेन्द्राश्च सर्वाभरणपुरोगमाः ।

शक्तिं प्रज्वलितां दृष्ट्वा दग्धः कृष्ण इति ब्रुवन् ॥ ४५

अभ्याशमागतां तां तु महाशक्तिं महामृधे ।

हुंकारेणैव निर्भर्त्स्य पातयामास भृतले ॥ ४६

पातितायां महाशक्त्यां साधु माध्विति सर्वशः ।

सिंहनादं ततश्चक्रुः सर्वे देवाः सवासवाः ॥ ४७

ततो देवेषु नर्दन्सु वासुदेवः प्रतापवान् ।

C 10719
B 2. 126. 21
P 2. 126. 21

1388* अस्मत्तेजःप्रमूढे तु विषण्णे जगति प्रभुः ।

[$\tilde{N}_2$ V1 B1 Ds अस्मत्तेजसि संमूढे (for °). V3 Ds विषणे;
G1. 3. 5 विषमे (for 'ण्णे). T2 जगते: (for 'ति).]

— °) T2 G1. 3 M चक्रमस्य (T2 G1. 3 'मुप्रं') समाददे.

40 °) G4 हरणे (for वा'). N (except $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$) T4
वारणं घात (K2 D3 पात; D2 शोभ) न तथा; T1 G3 वारणं
मारणं तथा. — D1 om. 40°-41°. $\tilde{N}_1$ om. 40°d. — °)
 $\tilde{N}_2$ वीर्यस्य; T1. 2 G1. 3. 5 चक्रं तु (for चक्रस्य). $\tilde{S}_1$ चक्रं च
प्रतिचक्रस्य; D2 चक्रमप्रतिमं तस्य.

41 D1 om. 41 (cf. v. 1. 40). — °) B1 नाम (for
तेन). — °) K1. 2. 4 $\tilde{N}_1$. 2 V1. 2 B1. 2 Dn Ds D1-5 M4
घनैरिव; V2 B3 D6 घनौघेन (for मेघैरिव). — °) K $\tilde{N}_1$. 2
V B D (D2 om.) T4 G3 यथा (for महत्). $\tilde{S}_1$ दीप्तमादित्य-
मण्डलम्.

42 °) K2 वै निष्प्रभे (for निष्प्रभतां). — °) K2-4 V
B3 D (except D3) T4 हतांजसि (for महौ'). — °) $\tilde{S}_1$
गुहो; T2 G3 अस्त्रे (for तस्मिन्). K2 शरीरगच्छे (for -शिर-
स्यस्त्रे). D1 प्रदीप्तानलमंकाशां. — After 42°, K1. 3 $\tilde{N}_2$ V3
B Ds D1-5 ins. :

1389* कोपसंरक्तलोचनः ।

गुहः प्रज्ज्वाल रणे हविषेवाग्निरुन्वणः ॥

शत्रुघ्नीं ज्वलितां दिव्यां.

[Ds om. lines 1-2. — (L. 3 $\tilde{N}_2$ V3 B Ds D6 तदा
(for दिव्यां).]

— °) $\tilde{N}_2$ V3 B Ds D6 जग्राह काञ्चनीं शक्तिम्. — After
42, $\tilde{N}_2$ V3 B Ds ins. :

1390* अमोघां दयितां घोरां सर्वलोकभयावहाम् ।

43 °) N (except $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V1 B3 D6) T4 तां प्रदीप्तां
महोल्कामां. — °) K $\tilde{N}_1$. 2 V3 B Dn Ds D1-5 T1. 4 G1. 5
दिव्यां; V1. 3 दीप्तां; D1 दीक्षां (for शक्तिं). — °) G3
जग्राह (for चिक्षेप). $\tilde{N}_2$ D2 रुषितो (for रुषितो). — After

43, N (except $\tilde{S}_1$) T1. 2. 4 G1. 3-5 ins.

1391* ननाद बलवच्चापि नादं शत्रुभयंकरम् ॥

सा च क्षिता तदा तेन ब्रह्मण्येन महात्मना ।

[(L. 1) K1 D3 बलवांश्च; D4 'नश्च' (for 'वच'). G1. 4
सा (for च). V3 B3 D6 नादाद्बलवच्चभयंकरम् (for °). — (L.
2) B2 क्षिता (for सा च). $\tilde{N}_1$ V3 B3 D6 शक्तिर् (for तेन).
T1. 2 G1. 3-5 विमुक्ता तु तदा शक्तिर् (for °).]

44 °) D2 जृम्भमाणा च वेगेन. — °) T1 संप्रदीप्तोमुखी
तदा. — °) K1 पपात च; K2 आपपात; V2 B2. 3 Ds T1. 2
G1. 3-5 आधावत; M1. 2 प्राधावन (for आधावन्ती). K3
D1. 4 आयान्तीं च महाशक्तिं; V3 D6 आधावन ततः शक्तिः;
D2 आधावन्तीं महाशक्तिं. — °) K2 D1. 3. 4 M3 काङ्क्षिणीम्
(for 'णी'). — T1. 2 G1. 3-5 M G(ed.) ins. after 44; T4
after 47°b :

1392* ततो विद्याधराः सर्वे गन्धर्वा ऋषयस्तथा ।

45 °) N (except $\tilde{N}_1$ D3) T4 G3 भृशं विषण्णः
शक्रोऽपि ($\tilde{S}_1$ सेन्द्रो वै; K1 कृष्णोऽपि). — °) K1. 2. 4
 $\tilde{N}_1$. 2 V B Dn Ds D1. 3-5 T2. 4 -गणैर्वृतः; K3 D2
-गणैर्युतः; T1 G3 -गणैः सह (for -पुरोगमाः). — °) T1 G3
कृष्णो दग्ध (by transp.). $\tilde{S}_1$ इव श्वसन्; K1. 2 $\tilde{N}_1$ B3
D1. 6 [इ]त्यथाब्रवीत्; K3. 4 $\tilde{N}_2$ V B1. 2 Dn Ds D1. 2. 3
T4 [इ]ति चाब्रवीत्; D3 न चाब्रवीत् (for इति ब्रुवन्).

46 °) K1. 2 D1. 4 समीपमनुसंप्राप्ता; K3. 4 $\tilde{N}_2$ V1. 3
B Dn Ds D2. 3. 5 T1. 4 G1. 3. 5 तां समीपमनुप्राप्ता. — °)
 $\tilde{N}_1$ V3 B3 D2-6 महाबलः (for 'मृधे'). — °) T2 G1 [अ]थ
(for [ए]व). — °) $\tilde{N}_1$ वीर्यवान्; T2 G1. 3. 4 M केशवः
(for भृतले).

47 °) Some Mss. पतितायां (for पा'). G1 M4 महा-
शक्तौ (for 'शक्त्यां'). — After 47°b, T4 ins. 1392*.
— °) $\tilde{N}_1$ देवाः सर्वे (by transp.). °

48 °) $\tilde{S}_1$ V3 B3 D6 तु ज ($\tilde{S}_1$ प्रज) ग्राह; G3 समादाय

C 10720
B* 2. 126. 21
P 2. 126. 21

पुनश्चक्रं स जग्राह भूतान्तकरणं तदा ॥ ४८
व्याविध्यमाने चक्रे तु कृष्णेनामिततेजसा ।

(for स जग्राह). — ^a) B₂ D₆ दैत्यान्तः ; D_n युगान्तः (for भूतान्तः). T₂ G₁ s. 4 M महत् (for तदा). K $\tilde{N}$ s V₁ s B₁ s D₂ D₁ s T₁ s युगान्तकरणं रणे (K₂ T₁ महत्); $\tilde{N}$ s दैत्यान्तकरणे तथा ; V₂ दैत्यान्तकरणं रणे. — After 48, D₂ T₁ s. 4 G₁ s. 3 M₁ s. 4 G(ed.) ins. :

1393* मुसलं लाङ्गलं चैव जग्राह रुषितो बलः ।
ततो भीतो गुहो देवः कर्तव्ये विस्मृतोऽभवत् ॥

49 ^a) $\tilde{S}$ व्याविध्यमाने चक्रे तु ; $\tilde{N}$ s V₁ D₂ व्याविध्यमाने चक्रे तु. — ^b) N (except $\tilde{S}$ $\tilde{N}$ s V₂ B₂ D₂) T₁ s. 4 G₁ s. 3 M₁ s कृष्णेनामितमौ (D₁ 'मितौ' जसा. — After 49^a, K₁ s $\tilde{N}$ s V B₁ s D (except D₂ s) ins. :

1394 कुमाररक्षणार्थाय विभज्य स्वतनुं तदा ।

[V₂ कुमाररक्षणार्थं हि (for ^a). B₁ s विभज्य (for विभज्य).]

— ^c) M दृष्ट्वा (for तं दृष्ट्वा). T₁ s G₁ s. 3 दृष्ट्वा प्रमुखे कृष्णं (T₂ G₁ विष्णु). — ^d) T₁ s G₁ s. 3 M व्य (M₂ प्रा) विष्टकोटवी तदा. — For 49^a, K $\tilde{N}$ s V B D T₁ s G₁ (also) subst. :

1395* दिग्वासा देववचनात्प्रातिष्ठत्तत्र कौटवी ।

[K₂ s V₁ दिग्वासा ; T₁ G₁ देवी सा (for दिग्वासा). D₂ D₂ D₂ प्रविष्टा (for प्राविष्टा). Some Mss. कौटवी (for कौटवी). $\tilde{N}$ s D₂ प्रातिष्ठत्तत्र न को (D₂ कौ) टवी ; V₁ s प्रातिष्ठत्तत्र कौटवी (for ^b).]

K $\tilde{N}$ s V B D T₁ cont. : T₁ G₁ cont. after 1397* :

1396* लम्बा नाम महाभागा भागो देव्यास्तथाष्टमः ।
चित्रा कनकशक्तिस्तु सा च नम्रा स्थितास्तरे ॥
अथान्तरा कुमारस्य देवी दृष्ट्वा महाभुजः ।
पराक्रमुत्सन्नतो वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥

[(L. 1) B₁ D₂ D₂ D₂ लम्बमाना ; D₁ लम्बानता (for लम्बा नाम). T₁ G₁ वे व दिग्वा ततोऽष्टमी (for ^b). — (L. 2) D₂ (marg. as above) नारी (for नम्रा). K₂ तथास्तरे ; D₁ स्थितास्तरे (for 'स्तरे'). K₂ D₂ सा च दिग्वासिनी स्थिता (for ^b). — (L. 3) K₂ $\tilde{N}$ s V B₂ D₂ s अथान्तरे ; G₁ अथान्तरे (for अथान्तरे). D₂ दृष्ट्वा देवी (by transp.). T₁ s महाभुजः (for महाभुजः).]

While T₂ G₂ s. 3 M ins. after 49^a : T₁ G₁ cont. after 1395* :

1397* दिग्वासा विकटा भूम्ना कराळा निर्जलोदरी ।
बाहू प्रसार्य सहसा प्रसम्प्रीवाम्बरं महत् ॥

— Before 49^a, some Mss. ins. मधुसूदनः ; some कृष्णः ;

तं दृष्ट्वा प्रमुखे तस्य व्यतिष्ठत् च कौटवी ।

अपगच्छापगच्छ त्वं धिग्धिगित्येव सोऽब्रवीत् ॥ ४९

some भगवान्. — ^c) $\tilde{S}$ धिगस्त्विति ; K₂ s V₂ s B D_n D₂ s स्वामिति च (for धिगित्येव). K₁ $\tilde{N}$ V₁ D₂ D₁ s धिक्स्वामिति वचो ($\tilde{N}$ s V₁ ततो) अब्रवीत्. — After 49, N ^d (except $\tilde{S}$ $\tilde{N}$ s) T₁ s. 4 G₁ s. 3 M G(ed.) ins. :

1398* किमेवं कुरुष्वे विष्णं निमित्तस्य वधं प्रति ॥

वैशंपायन उवाच ।

भुत्स्वैव वचनं तस्य कौटवी तु तदा विभो ।

नैव वासः समाधत्ते कुमारपरिरक्षणम् ॥

[T₂ G₁ s. 4 M₁ s om. lines 1-2. T₁ G₁ om. the 'ref. — (L. 2) D₂ [v] तद् (for [v] तं). K₁ s D₁ s तु वचस्व (for वचनं). — (L. 3) G₂ कुमारप्राणकारणम् ; M₁ s 'वध-कारणम्' (for ^b).]

N (except $\tilde{S}$ $\tilde{N}$ s) cont. : T₁ s G₁ cont. after 1402* :

1399* भगवानुवाच ।

अपवाह्य गुहं शीघ्रमपवाहि रणाजिरात् ।

स्वस्ति ह्येवं भवेदथ मोक्षये योत्स्यता मया ॥ ^a

तां च दृष्ट्वा स्थितां देवी हरिः संप्राममूर्धनि ।

संजहार ततश्चक्रं भगवान्वासवानुजः ॥

एवमुक्ते तु वचने देवदेवेन भीमता । [5]

अपवाह्य गुहं देवी हरसालिष्यमागता ॥ ^a

एतस्मिन्नन्तरे चैव वर्तमाने महाभये ।

कुमारे रक्षिते देव्या बाणस्तं देशमायवी ॥

अपयानं गुहं दृष्ट्वा मुक्तं कृष्णेन संयुगात् ।

बाणश्चिन्तयते तत्र स्वयं योत्स्यामि माधवम् ॥ [10]

[V₂ D₂ कृष्ण (for भगवान्). — (L. 1) D₂ अपवाह (for अपवाह). D₂ अपयानं (for 'यानि'). — After line 1, $\tilde{N}$ s V₁ ins. :]

4399A* तस्मादकाक्षि गच्छ न्वं यतः स्कन्दोऽपगच्छति ।

एतदेव परं तस्य मधिष्यति न संशयः ॥

[(L. 1) $\tilde{N}$ s V₁ त्माक्षि (for वत्माक्षि).]

— Before line 2, $\tilde{N}$ s ins. वैशंपायन उवाच. — (L. 2) V₂ D₂ देवि (for ह्येवं). D_n D₂ T₁ योत्स्यतो ; D₂ मोक्षितो (for मोक्षये). K₂ s मोक्षये योत्स्यतामहम् ; G₁ योत्स्यते योत्स्यतामयम् (for ^b). — Before line 3, K₁ s D₂ D₂ s ins. वैशंपायन उवाच. — (L. 3) K₁ s D₂ स्थितो (for स्थितां). K₂ D₂ देवी (for देवो). $\tilde{N}$ s V₂ B₂ s D₂ s एवमुक्त्वा तदा ($\tilde{N}$ s D₂ 'तो' देवो (for ^a). — $\tilde{N}$ s om. lines 4-10. — (L. 4) D₂ अपयानं मधुसूदनः (for ^b). — (L. 5) G₁ कृते (for उक्ते). D₂ कृष्णेन (for वचने). T₁ G₁ वासुदेवेन भीमता (for ^b). — G₁ om. line 7. — (L. 7) V₂ B₁ (marg. as

ततस्तूर्यप्रणादैश्च मेरीणां च महास्वनैः ।

सिंहनादैश्च दैत्यानां बाणः कृष्णमभिद्रवत् ॥ ५०

above). 3 Ds Ti महास्वनैः (for 'भयै'). — (L. 8) Ks कुमार-
जक्षणे देव्या (for ''). — (L. 9) Ti Gs आयान्तमथ तं दृष्ट्वा (for
''). Ks संयुगम् ; Ns Ds 'मे' (for 'मातृ'). — (L. 10) Ds च
वल्गवे (for 'विजिते'). Ti Gs योऽस्मिन्नेष्टमथयं व्यवस्य (for '').
— V B Ds Ds 3, 4 ins. an addl. colophon after
line 10; Ns after line 4. — *Mention of the Epic* :
Bs Ds2. — *Mention of Khala* : V B Ds Ds1 Ds. — *Sub-
parvan* : Ds पारिजातः. — *Adhy. name* : Ns युद्धापमनम् ;
Vs कृष्णयुद्धं युद्धापमनम् ; Vs Bz Ds दण्डयुद्धं युद्धापयानम् ;
Ds युद्धापयानं कौटिल्यदर्शनं च ; Ds 3 युद्धापयानम्. — *Adhy.
no.* : Vs 183 ; Vs Ds2 182 ; Ds 198].

Ks 3 Ns V1 Dn Dn 1, 2, 3 Gred) cont. :

1400* वैशंपायन उवाच ।

भूतयक्षगणास्तत्र बाणार्त्तिकं च सर्वशः ।

दिशः प्रदुद्रुषुः सर्वे भयमोहितलोचनाः ॥

प्रमाथगणभूयिष्ठं सैन्यं दीर्घं महासुरः ।

निर्जगाम ततो बाणो युद्धायाभिमुखस्त्वरत्न ॥

भीमप्रहरणधोरैर्देवैश्चैव सुमहार्यैः ।

महावर्त्महारीर्वर्ज्ज्वाव सुरमन्त्रमैः ॥

पुरोहिताः क्षत्रवधं वदन्त

सर्वे चान्ये श्रुतशीलवृद्धाः ।

जपेथ मन्त्रैश्च तथैवधीभिः

* महामनः स्वस्ययनं प्रचक्रुः ॥

[Some Mss. om. the ref. — (L. 1) Ds वैव (for 'व').
— (L. 2) Poona ed. दिशः (for 'दिशः'). — (L. 3) Ds
भूयिष्ठः (for 'य'). Ds कौटिल्यदर्शनं (for 'कौटिल्य'). — (L.
4) Ks रणे ; Ds रणम् (for 'रणम्'). — V1 om. lines 5-10.
— (L. 5) Ds 'वर्ज्ज्वा' (for 'महाम'). Ks महावर्ज्ज्वा ; Dn मनो-
रथैः (for 'महार्यै'). Ks Dn 4 देवैश्चैव सुमहार्यैः (Dn 'वैः')
(for 'वै'). — (L. 6) Ks 3 Dn 3 युद्धं महावर्ज्ज्वा ; Ds सर्व
वीरमहाभागे (for 'वै'). — (L. 8) Ks 3 Dn 3 कृष्णः (for
कृतः). — (L. 9) Ks 2 Dn 1 कौटिल्यै (for 'कौटिल्य').
— After line 10, Ks (marg.) ins. an addl. colophon.]
While Ti, 3, 4 Gs 3, 4 M cont. after 1398*

1401* क्षाण्य चैनां रुषितो यक्ष मां भक्तिसंयुतः ।

द्वावशाब्दं नमस्कृत्योत्तेनाभूद्यत्फलं महत् ॥

तदा संदर्शनात्तस्य तत्फलं नश्यतां महत् ।

तदा दिगम्बरा भूयस्तिष्ठ वा त्वं यथेष्टतः ॥

इत्युक्त्वा देवदेवोऽपि विहाय गुहमच्युतः ।

परावृत्त्य स्थितस्तूर्णं सबलः समुत्ततदा ॥

[(L. 3) Gs तत्र (for 'तदा'). Ti M त्वन्नमस्कृत्यात्तरय (for
''). — Gs om. lines 4-6. — (L. 4) Ts यक्ष त्वं दुर्मना

आयान्तमथ तं दृष्ट्वा यदनामृषभं रणे ।

वैनतेयममारुढं कृष्णमप्रतिमौजमम् ॥ ५१

C 10733
B 2, 126, 38
P 2, 126, 38

भूयम् (for 'वै'). — (L. 5) Ts विष्णुः कृष्णमर्जितम् (for 'वै').
— (L. 6) Gs रणे (for 'रणम्').]

Ti, 2 Gs 3 M cont. :

1402* तदाप्रभृति राजेन्द्र दिग्वासाः साभवत्तदा ।

Ti Gs 3 M cont. : Ti Gs ms. after line 6 of 1398* :

M 3 cont. after 1401* :

1403* अपाक्रामदुहो युद्धाद्युद्धायैव च केशवः ।

रामप्रवृद्धमेयुक्तो गरुडं गरुडश्चजः ॥

Colophon.

वैशंपायनः ।

निर्जिते च ज्वरे तस्मिन्हरे चैव गुहे तदा ।

[(L. 2) Ti Gs विष्णोः (for 'रणम्'). — Colophon om.
in M2. — *Adhy. name* : Ti, 2 Gs 3 दण्डयुद्धं युद्धापयानम् ;
M 3 दण्डयुद्धम्. — *Adhy. no.* : Ti Gs 262 ; Gs 3 263 ;
M 3 225 ; M 4 224.]

50 Before 50, Śi V1, 3 Bs Ds1 Ds ins. वैशंपायनः.
— ') Śi प्रणादे च ; Vs Ba Ds 3 निनादैश्च ; Gs 3, 4 प्रणा-
देन (for 'प्रणादैश्च'). — ') Śi यौधानां ; Ns Vs Bs Ds
शूराणां ; M सैन्यानां (for 'दैत्यानां'). Ts Gs 3, 4 सिंहनादेन
सैन्यानां — ') Vs Ba Ds अथाद्रवत् ; Ds अयोधयत् (for
अभिद्रवत्). — After 50, Ti, 2 Gs 3—ins. :

1404* शक्तीश्चैव गदाश्चैव चापानि विविधानि च ।

परिघांश्च महाधारांश्चक्राणि च बहुनि च ।

बाणानां धारयामास सहस्रमर्मिणौजसाम् ॥

[(L. 1) M 3 शक्तीश्च गदाश्चैव (for 'वै'). M 3 च महान्ति
(for 'विजिते'). — (L. 3) M 3 बहुनि (for 'बाणानां').
Ts बाणानां भावयामास (for 'वै').]

Ti Gs cont. : N (except Śi) Ti ms. after 50 :

1405* दृष्ट्वा बाणं तु निर्यातं युद्धायैव व्यवस्थितम् ।

आरुह्य गरुडं कृष्णो बाणायाभिमुखो ययौ ॥

[(L. 1) Ks Ns Dn 4 Ti तु निर्यातः ; Ks समाधानं (for
तु निर्यातः). — Ks om. line 2. — (L. 2) Ns Bz Ds Ti Gs
बाणस्य (for 'बाणाय'). Ds मुखं (for 'मुखो'). V1 बाणस्याभि-
मुखं ययौ (for 'वै').]

51 Ks om. 51. — ') Dn अच्युतं (for 'अथ तं'). Śi Ns
Vs Bz Ds दृष्ट्वा (for 'तं दृष्ट्वा'). — ') Ks Bs Dn दृषभं
(for 'वै'). — For 51^{ab}, Ts Gs 3, 4 M subst. :

1406* गत्वाथ किंचिद्दृष्ट्वा स्वबलं केशवं तदा ।

[Gs दृष्ट्वा (for 'गत्वाथ').]

C 10735
B 2. 126. 40
P 2. 126. 40

बाण उवाच ।

तिष्ठ तिष्ठ न मेऽद्य त्वं जीवन्प्रतिगमिष्यसि ।
द्वारकां द्वारकास्थान्वा सुहृदो द्रक्ष्यसे न च ॥ ५२
सुवर्णवर्णान्वृक्षाग्रानद्य द्रक्ष्यसि माधव ।
मयामिभूतः समरे मुमूर्षुः कालचोदितः ॥ ५३
अद्य बाहुसहस्रेण कथमष्टभुजो रणे ।
मया सह समागम्य योत्स्यसे गरुडध्वज ॥ ५४
अद्य हि त्वं मया युद्धे निर्जितः सह बान्धवैः ।
द्वारकां शोणितपुरे निहतः संस्मरिष्यसि ॥ ५५

— °) K1. 2. 1 Ñ1. 2 V1. 2 B1. 2 D (except Ds) T1 Gs वैत-
तेयमुपा (Ks Dn Ds T1 मया रुद्धः. — After 51, N (except
S1 Ñ1) T1 G (ed.) ins. :

1407* अद्य बाणस्तु तं दृष्ट्वा प्रमुखे प्रत्युपस्थितम् ।
उवाच वचनं कृद्धो वासुदेवं तरस्विनम् ॥

[Ks om. line 1. — (L. 1) Ks Ds प्राकृते (for प्रमुखे).
K1. 2 Ds प्रमुखे प्रत्युपस्थितम्; Ñs Ds सं (Ds प्र) मुखे प्रत्युप-
स्थिते (for °).]

52 Dn T1. 2 G1. 2. 3 om. the ref. After the ref.,
Ds T4 ins. 1409*. — °) T2 G1 त्वद्य (for सद्य त्वं). — °)
K1. 2 Ds त्वं; K2 वै; Ks Ñs Ds. 2 T2 च (for वा). Ds
द्वारकां द्वारकास्थान्वा. — °) S1 पुनः; Ds तद्य (for न च).
Ks T2 G1. 2. 4 M सुहृदो न च (Ms नैव) पश्यसि.

53 °) T1. 2 G1. 2. 3 M वृक्षांस्त्वम् (for वृक्षाग्रान्). S1
सौवर्णान्वर्त्यलोके त्वम्. — °) T1. 2 G1. 2. 3 M पश्यसि (for
द्रक्ष्यसि). S1 पादपान् (for माधव). — °) S1 मोहाभि-
(for मयामि). M1. 2 पक्षः (for भूतः). — °) K1-2 V1
D1. 2-3 नोदितः (for चो).

54 °) Ks बाण- (for बाहु-). Ñ1 सहस्रस्य (for स्त्रेण).
— For 53^{ab}, B1 D2. 6 T2 G1. 2. 4 M subst. :

1408* त्वमष्टभुजः संख्ये कथं बाहुपहसिणा ।
— °) T2 G1. 2 समागम्य (for गम्य).

55 °) N (except S1) T4 त्वं वै (Ks त्वेवं) (for हि
त्वं). — °) K1. 2 Ñ1. 2 V1. 2 B1. 2 Dn D1-2. 3 T1. 4 Gs. 2
बान्धवः (for बान्धवैः). S1 निर्जितो हनबान्धवः. — °) G1
स हतः (for निहतः).

56 °) Ds नानायुद्धपरं संख्ये. — °) S1 नानामङ्ग- (for
ङ्ग-). T2 G1. 2-3 M नानामूष (Gs मर) नमूषितम्. — °)
Some Mss. कोटीभूतं (for कोटि). — T1. 2 G1. 2-3 M

नानाप्रहरणोपेतं नानाङ्गदविभूषितम् ।

अद्य बाहुसहस्रं मे कोटिभूतं निशामय ॥ ५६

गर्जतस्तस्य वाक्यौघाः समुद्रादिव सिन्धवः ।

निश्चरन्ति महाघोरा वातोद्धृता इवोर्मयः ॥ ५७

रोषपर्याकुले चैव नेत्रे तस्य बभूवतुः ।

जगदिधक्षभिर्व स्वे महासूर्य इवोदितौ ॥ ५८

भगवानुवाच ।

बाण किं गर्जेसे शूरा न गर्जन्ति रणे स्थिताः ।

एष्येहि युध्यस्व रणे किं मिथ्यागर्जितेन ते ॥ ५९

ins. after 56 : Ds T4 after the ref. of 52 :

1409* नाहं गुहो न च हरो न ज्वरो नापि चाग्रपः ।

बलिपुत्रं तु मां विद्धि बाणमप्रतिमं रणे ॥

[(L. 1) M नाहं ज्वरो न च गुहो (for °). M हरो (for
ज्वरो). — Ds T4 om. line 2.]

57 T1 om. 57. Before 57, Ms ins. वैशंपायनः. — °)
Ñ1 D1. 2 बाणौघाः; Ds वाक्याधाः (for वाक्यौघाः). — °) S1
सागरः; Ds T1 सिन्धुतः; Ds सिन्धवः (for सिन्धवः). K1. 2
D1. 2. 4 जलौघा इव सिन्धुतः; Dn जलौघा इव सिन्धवाः.
— After 57^{ab}, T2 G1. 2-3 M ins. :

1410* पराक्रमसोपेता मत्सेमादिव शीकराः ।

— °) K1. 2 D1. 2. 4 निश्चरन्ति (for निश्चं).

58 °) T1. 2 G1. 2. 3 M क्रोध- (for रोष-). — °) Ds
T1. 4 Gs तस्य नेत्रे (by transp.). K1 D1 विभ्रमेने महात्मनः;
Ks-2 Ñ1. 2 V1. 2 Dn D1-2 उभे नेत्रे महात्मनः (Ks बहः);
T2 G1. 2. 4 M बभूवतु (Gs भवत) तस्य लोचने. — °) Ñ1
वर्द्धि च (for इव स्वे). Ñ1. 2 V B Ds Ds जगदिधक्षतस्तस्य;
T1. 2 G1. 2-3 M क्षया दीप्तौ. — °) Ñ1 जमिस्वर्वा; Ñ1 V
B1. 2 Ds Ds वक्षिस्वर्वा; B1 महासूर्या; Ds वक्षिस्वर्वा; T1
Gs M1 महासूर्या; G1 महाशूरा; Gs. 2 Ms-4 स्वर्वा (for
सूर्य). K Ñ1 Dn D1. 2-3 इवोदितः (for तौ). — For
57^c-58^d, S1 subst. :

1411* अपिबन्धुनानाविष्टः कृष्णो बाणमभिप्रवत् ॥

क्षोभविस्फूर्जिते तस्य रफनेने बभूवतुः ।

जगदिधक्ष युगपन्महासूर्याविबोदितौ ॥

59 Some Mss. कृष्ण (for भगवान्). — °) N
(except S1) T4 मोहाद्; T1 Gs शूर; T2 G1. 2. 3 M कुले
(for शूरा). — °) N (except S1) T1. 2 G1. 2-3 M शूरानो
नास्ति गर्जितम् (Ds जना; T2 G1. 2. 4 M जैनम्). — °)
Ds बोत्से हि (for एष्येहि). — °) K Ñ1 Vs B1. 2 Dn

यदि युद्धानि वचनैः सिध्यन्ति दितिनन्दन ।
 भवानेव जयेमित्यं बह्वचं प्रभाषसे ॥ ६०
 एषोहि जय मां बाण जितो वा वसुधातले ।
 चिरायावाञ्छुखो दीनः पतितः श्रेष्ठसेऽसुर ॥ ६१
 स्मेयमुक्त्वा वचनं मर्ममेदिभिराशुगैः ।
 निर्बिमेद रणे कृष्णस्त्वमोर्ध्वदीप्तजस्रैः ॥ ६२
 स्मयन्बाणस्ततः कृष्णं शरवर्षैरवाकिरत् ।

D₁₋₂ T₁ G₁ किं वृथा ; N₂ V₁ B₂ D₂ D₃ वृथा किं (for किं सिध्यन्ति).

60 °) S₁ गर्जितैर्यदि युद्धानि. - °) S₁ V₂ B₂ D₂ T₂ G₁ M सिध्येयुर ; K₁ N₂ V₁ D₂ T₂ सिध्यन्ते (for सिध्यन्ति). - °) K₂ युद्धे (for नित्यं). - °) N₂ बहु च स्वं ; T₂ किमर्थं च ; G₁ किमर्थं (for यद्धवद्धं). S₁ हि जल्पसि ; K₁ N₁ B₁ D₁ D₂ T₁ प्रजल्पसि ; D₃ हि भाषसे (for प्रभाषसे). N₂ (marg.) V₁ 2 बह्वर्थं स्वं प्रजल्पसि .

61 °) S₁ V₂ जहि (for जय). - °) S₁ V₁ हतो ; M₂ भीतो (for जितो). - °) S₁ लज्जया (for चिराय). T₂ G₁ 2 M [अ धोमुखो (for [अ] वाञ्छुखो). - °) S₁ भुवि ; D₂ स्मुरैः ; T₁ G₁ शुभा (for स्मुर). K₁ 2 पतितः श्रेष्ठ- (K₂ सेव्य) सेऽसुरैः . - After 61, T₁ 2 G₁ 2 M ins. :

1412* काकगृध्रबलैश्च सर्वतः पाटितोऽथ वा ।

[G₁ 2 M कङ्क- (for काक-). T₁ 2 G₁ 2-3 वीर (for वैव). M पाटितः सर्वतः स्य वा (for °) .]

62 °) K₁ 2 N₂ V B₂ D₂ T₂ बाणं तु ; K₂ बाणस्तु (for वचनं). B₂ प्रमुखा तु बाणं वै. - °) N (except S₁) T₂ तदा ; T₂ ततः (for रणे). S₁ कृणः (for कृष्णस्य). - °) S₁ प्रवर्त्तैर (for एवमोर्ध्वैर). T₁ G₁ 2 M तेजसैः (for 'सैः'). K₁ N₂ V B₂ D₂ T₂ तममोर्ध्वमहाशरैः . - After 62, N (except S₁) T₂ G₁ ins. :

1413* विभिभिस्तु कृष्णेन मार्गेणर्ममभेदिभिः ।

63 T₁ om. 63-65. - °) S₁ K₁ 2 V₂ 2 B₂ 2 D₁ 2 स्वं (for स्मयन्). D₂ 1 बाणं (for बाणस्य). S₁ मुदा (for उतः). - °) K₁ 2 N₂ V B₂ 2 D₂ D₃ 2 G₁ संयुक्तं ; K₂ D₂ संकुक्षस्य ; B₂ D₂ संयुक्तस्य ; T₁ G₁ संसिक्तस्य ; T₂ G₁ M संसिक्तस्य (for 'सैः').

64 T₁ om. 64 (cf. v. 1, 63). S₁ transp. 64^{ab} and 64^{cd}. - For 64^{ab}, N (except S₁) T₁ 2 G₁ 2-3 M subat. :

1414* ततः परिचिन्तितैर्गदातोमरशक्तिभिः ।

ज्वलद्भिरिव संसक्तैस्तस्मिन् युद्धे मुदारुणे ॥ ६३

तौ ततः शरनिस्त्रिंशैर्गदापरिघतोमरैः ।

विनिन्दमानौ संयुक्तौ युद्धे चेतुर्गोजसा ॥ ६४

मुसलैः पट्टिर्ष्वपि च्छादयामास केशवम् ॥ ६५

अष्टबाहुः सहस्रेण बाहुनां समयुध्यत ।

बाणेन सह संगम्य शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ६६

यदस्त्रं परमं दिव्यं तपसा निर्मितं महत् ।

C 10753
B 2. 126. 57
P 2. 126. 57

[D₂ पशु- (for पतिव-). T₁ G₁ 2-3 M -निस्त्रिंश- (for 'त्रिंश-). T₂ ततः परमनिस्त्रिंश- (for °). D₃ -परिघ- (for -तोमर-).]

- N (except S₁) T₁ 2 G₁ 2-3 M om. 64^{cd}.

65 T₁ om. 65 (cf. v. 1, 63). - °) K₁ N₂ V B₂ D₂ चैव ; N₂ घोरैश्च ; T₁ शूलैश्च (for चापि). T₂ G₁ 2-3 M₂ मुसलैः पट्टिः शूलैश्च . - °) S₁ जघ्नतुस्ती च केशवम् .

66 °) K₁ 2 N₂ 2 V B₂ D₂ D₃ 2-3 स तु बाहु- ; K₂ D₂ 2 स तु बाणः ; N₂ अथ बाहु- (for अष्टबाहुः). T₁ 2 G₁ 2-3 M ततः (T₂ G₁ 2 M₂ 'दा) कृष्णो (for -सह-स्रेण). - °) K₁ N₂ V B₂ D₂ T₂ गर्वितो बाहुधारणे ; T₁ 2 G₁ 2-3 M रणे बाहुसहस्रिणा ; Bom. Poona eds. G (ed.) गर्वितो दैत्यसत्तमः . - After 66^{ab}, K₁ N₂ V B₂ D₂ T₂ ins. :

1415* योधयामास समरे द्विबाहुमथ लीलया ।

[K₁ N₂ द्विबाहु- (for 'द्वम्). K₁ 2 V₂ B₂ D₂ 2 इव (for अथ).]

B₁ cont. :

1416* ततस्तु समरे हन्तुं हिरण्यकशिपोर्यथा ।

B₁ cont. : K₁ 2 N₂ 2 V B₂ D₂ D₃ 2 cont. after 1415* :

1417* सहस्रबाहुना सार्धमष्टबाहुरयुध्यत ।

[B₁ सहस्रबाहुमासाय (for °).]

- K₂ 2 N₂ 2 B₂ 2 D₂ D₃ 2 T₂ om. 66^{cd}. - °) K₁ 2 N₂ 2 V B₂ D₂ D₃ 2 संग्रामे ; T₁ 2 G₁ 2-3 M संयुक्तं M₂ 'स-) कः (for संगम्य). - °) T₁ 2 G₁ 2-3 M₂ युद्धे चक्रे (for शङ्खचक्र-). - K₁ 2 N₂ 2 V B₂ D₂ D₃ 2 T₂ G₁ ins. after 66 : K₂ 2 N₂ 2 B₂ D₂ D₃ 2 T₂ cont. after 1415* : B₁ after 1417* :

1418 लाघवं वीक्ष्य कृष्णस्य बलिमून् रुषान्वितः ।

[K₁ 2 N₂ 2 V₂ D₂ D₃ 2 दृश्य (for वीक्ष्य). K₂ 2 D₂ लाघवात्तस्य कृष्णस्य (for °). V₂ B₂ D₂ दानवेन्द्रो (for बलिमून्).]

T₁ G₁ cont. : T₂ G₁ 2 ins. after 66 :

1419* मुमोक्षास्त्रं तदा युद्धे कृष्णे बाणः प्रतापवान् ।

C 10754
P 2. 126. 57
P 2. 126. 57

तदप्रतिहतं युद्धे सर्वशत्रुनिर्बहणम् ।
ब्रह्मणा विहितं पूर्वं तन्मुमोच बलेः सुतः ॥ ६७
तस्मिन्मुक्ते दिशः सर्वास्तमोपहतमण्डलाः ।
प्रादुरासंस्ततो रौद्रा न प्राज्ञायत किंचन ॥ ६८
साधु साध्विति बाणं तु पूजयन्ति स्म दानवाः ।
अहो धिगिति देवानां चरते वागुदीरिता ॥ ६९
ततोऽस्त्रवलवेगेन सार्चिष्मत्यः सुदारुणाः ।
घोररूपा महावेगा निष्पेतुर्बाणवृष्टयः ॥ ७०

67 Ga om. 67^{ab}. N₂ Vi Bi Dn Ds. 3. 6 read 67^{ab} twice. — ^a) K N₁ Di. 1. T₁ तनोऽस्त्रं; N₂ Ds. 3 (all second time) तदस्त्रं (for य^a). D₂ (first time) अभवद् (for परमं). N₂ Vi Bi Dn Ds. 3 (all first time) यदस्त्रमभवत्पूर्वं. — ^b) K Di तमसाः; Dn तपसे (for सा). S₁ N₂ 3 Vi Bi Dn Ds Ds. 3. 6 (all [except S₁ N₂ Ds] first time) T₁ 2 G₁ 4. 3 M दिश्यकशिपोः पुरा (N₂ Vi Bi Ds Ds परम्). — ^c) S₁ मच्च; V₂ Ba. 3 Ds यच्च; Bi तच्च; Dn Ds T₁ G₁ M यद्; T₁ G₁ 3. 1 M₁-3 सदा (for तद्). S₁ श्रेष्ठं (for युद्धे). N₂ तदप्रभृति न युद्धे. — ^d) G₁ M₁-3 -निर्बहणः (for जम्). N (except S₁) T₁ 4 G₁ सर्वाभिप्रविना (D₂ प्रणा शनन्. — ^e) D₂ T₂ G₁ 3. 1 निर्मितं (for विहितं). K N₁ Vi. 2 Bi D (except Ds. 3) T₁ 4 G₁ दिश्यं (for पूर्व). — ^f) T₁ 2 G₁ 3 अभोघं स (for तन्मुमोच). S₁ बडेः सुते; K N₁ 2 Vi. 2 D (except Ds. 3) T₁ दिनेः सुतः (for बलेः सुतः).

68 ^b) N (except S₁) T₁ G₁ तमःपि (K₁ D₂ मोपि) - हिनमण्डलाः. — ^c) N (except S₁) T₁ सहस्राणि; T₁ 2 G₁ 3. 3 M तदा (T₂ G₁ तो) बाणाः; G₁ M₁-3 ततो बाणो (for ततो रौद्रा). After 68^a, N (except S₁) T₁ ins.:

1426* सुघोराणि च सर्वशः ।

तमसा संवृते लोके.

[(L 1) N₂ 3 Vi Ds मन्त्राय (for त सर्वशः). — (L 2) K₁ लोको (for लोके).]

— ^d) T₂ प्रज्ञायत न किंचन.

69 ^a) K₁ 2 Di ते बाणं (for बाणं तु). — ^b) K₂ D₂ स्म दानवाः; Ba सुदानवाः; T₂ G₁ 3. 3 M दिनेः सुताः (for स्म दानवाः). — ^c) N (except S₁) T₁ G₁ 3. 4 हाहा (for अहो). N₂ बाणं तु (for देवानां). — ^d) Dn₂ भूयते; Di गगने; D₂ 3 चरतां (for ते). S₁ चरतां वागुदीरिता; T₂ G₁ 3. 3 M₁ चरन्ति च तदा गिरः; M₁-3 'न्ति वरतां गिरः.

नाकम्पत तदा वायुर्न मेघाः संचरन्ति च ।
अस्त्रे विमुक्ते बाणेन दह्यमाने च केशवे ॥ ७१
ततोऽस्त्रं सुमहावेगं जग्राह मधुसूदनः ।
पार्जन्यं नाम भगवान्यमान्तकनिभं रणे ॥ ७२
दानवास्त्रं प्रशान्तं तु पर्जन्यास्त्रेऽभिमन्त्रिते ।
ततो देवगणाः सर्वे प्रणेदुर्जहृषुस्तदा ॥ ७३
हते शस्त्रे महाराज दैतेयः क्रोधमूर्छितः ।
भूयः संछादयामास केशवं गरुडे स्थितम् ।

70 ^a) Ga तत्र (for ततो). Si तु; K₂ स्त्रं (for स्त्रं). — ^b) V₂ D₂ सार्चिष्मत्यः; Ba Ds स्त्रं (for सां). — ^c) K₂ 4 Dn Ds Ga M₁ महाघोरा (for वेगा). — ^d) K N₂ 3 Vi. 2 D (except Ds Ds. 3) T₂ निपेतुर (for निष्पेतुर).

71 ^a) N (except S₁) T₁ नैव बाताः प्रवायन्ते (K₂ 4 Dn Di. 3 'न्ति). — ^b) K N₁ V B D T₁ विमुष्टे (for विमुक्ते). — ^c) Ds G₁ 3. 1 न केशवे. T₁ 2 G₁ 3. 3 जग-त्यपि (for च केशवे).

72 ^a) T₁ G₁ घोरं (for वेगं). — ^b) D₂ जग्राह पुरुषो-त्तमः. — ^c) N₂ कालान्तक (for यमां). N₂ निभो (for निभं). T₂ G₁ 3. 3 M युगान्तकरणे रणे. After 72, N (except S₁ N₁) T₁ 4 G₁ ins.:

1421* तनो विनिमिरे लोके स चाग्निः प्रशमं भवत ।
दानवा मोचसंकल्पा सर्वैः भूयस्त्वदा भूशम् ॥

[T₁ G₁ om. line 1. — (L 1) D₂ (marg. as above) निमिरे (for विनिमिरे). D₂ चाग्निः (for त चाग्निः). — (L 2) K₁ 2 Ds. 3. 3; V₂ मोच (for मोचं). Ba तदा (for सर्वे). D₂ भवन्ति (for भूयन्ति). D₂ 3 भूयस्त्वदा भूशम् (for ^b).]

73 ^a) K₂ तत्र. T₁ 2 G₁ 3. 4 च (for तु). D₁-3 दान-वास्त्रे प्रशान्ते तु. — ^b) D₂ निमन्त्रिते; T₂ G₁ विजृम्भिते (for अभिमन्त्रिते). K₂ D₂ पार्जन्यास्त्रेऽग्नि D₁ 3 'स्त्रे नि)मन्त्रिते. — ^c) T₁ सुरः (for देव). — ^d) V₂ Ba Ds T₂ G₁ 3. 4 M जहसुम् (for जहृषुम्). K N₁ Vi. 2 Bi. 2 D T₁ 4 G₁ नदन्ति च ह (K₁ विह)मन्ति च.

74 Ga om. 74^{ab}-75^{ab}. N₁ T₂ G₁ 2. M₁-3 om. 74. M₁ om. 74^{ab}-75^{ab}. — ^a) K₁ V₂ B Ds Di. 2. 3. 6 T₂ त्वस्त्रे; N₂ V₂ दह्यते; Dn D₂ चास्त्रे (for शस्त्रे). S₁ हते त्वस्त्रे महा-तेजा. — ^b) G₁ पर्यं (for भूयः सं). K₁ 2 N₂ V Bi Ds Di. 3 पुन. संघो (K₁ 3 Di. 3 पुनः संघो; V₂ Ds₂ भूयः संघो) - दयामास; K₂ Ba. 3 Dn Ds. 6 T₂ पर्यं चो (K₂ Ds चो) ह. — ^c) S₁ वै रथे; D₁ 3 गरुड- (for डे). T₁ G₁ केशवं

मुसलैः पट्टिसैश्चैव शूलमुद्गरकम्परैः ॥ ७४

तस्य तां तस्मा सर्वा बाणवृष्टिं समुद्यताम् ।

पुनः संवारयामास केशवः शत्रुवदनः ॥ ७५

युद्धं चाभूद्वाहनयोरुभयोर्देवदैत्ययोः ।

गरुडस्य च संग्रामे मयूरस्य च युध्यतः ॥ ७६

गरुडध्वजम्. — ^a) Ds परिवेश (for पट्टिेश). S₁ [अ]पि (for [ए]व). — ^c) Ds कम्परैः (for कम्परः). K N₂, 3 V B Dn Ds D₁, 2, 3, 6 T₁, 3 G₁ M₁ छादयामास केशवम्; D₂ तथा शक्तिपरश्वधैः.

75 G₁ om. 75^{ab} (cf. v. l. 74). N₂ om. 75^{ab}. — ^a) T₂ G₁, 8 M अस्यतम् (for तस्य तां). K₂ D₁ पूर्व; D₂ सृष्टां (for सर्वा). — ^b) K₁ बाणसृष्टिं; T₁ बहुरूपां (for बाणवृष्टिं). S₁ D₁ दुर्गापदाम् (for समुद्यताम्). — ^c) S₁ D₁ पुनर्निः; K N V B Dn Ds D₁, 6 T₁, 4 G₁ M₁ प्रहसनः; G₁ damaged (for पुनः सं). — ^d) T₂ G₁, 2, 4 M केशि- (for शत्रु). — After 75, N (except S₁ N₁) T₁, 4 G₁ ins.:

1422⁸ केशवस्य तु बाणेन वर्तमाने महाहवे ॥
तस्य शार्ङ्गविनिर्मुक्तः शररक्षानिर्गन्धः ।
निलशस्त्रद्वयं चक्रे आश्वध्वजपताकिनम् ॥
चिच्छेद कवचं कायान्मुकुटं च महाप्रभम् ।
कार्मुकं च महातेजा इम्नाश्वापं च केशवः ॥ [5]
विश्याथ चैनमुरवि नाराचेन स्मयन्निव ॥
स मर्माभिहतः संस्ये प्रमुहोऽल्पवेतनः ॥
ते दृष्ट्वा भृङ्गिने बाणं प्रतापवर्षिषाडितम् ।
प्राणादसशृङ्गस्थो नारदो मुनिपुंगवः ॥
उत्थायापश्यत तदा रक्षसफोटनतत्परः । [10]
वाद्यानो नगराश्चरिष्ठया दिष्टयेति चाप्रवीत ॥
अहो मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् ।
एतं मे यदिदं यित्रं दामोदरपराक्रमम् ॥
जय बाणं महाबाहो देवयं देवपूजित ।
यदर्थमवतीर्णोऽसि तत्कर्म सफलं कुरु ॥ [15]
एवं स्तुत्वा तदा देवं बाणेः सं योतयन्निहतैः ।
इतस्ततः संपतद्भिन्नारदो व्यचरद्रणे ॥
प्रायुष्येतां ध्वजो तत्र तावन्त्योन्यमभिदुर्ता ।

[N₂ V₁ B Ds repeat and T₁ G₁ read line 1 after line 17. — (L. 1) D₁ बाणेश (for बाणेन). V₂ B₁ (first time) महारणे (for हवे). — (L. 3) N₂ उद्धारफोटनतत्परः (= 10^b) (for ^b). — (L. 4) K₁ D₁ तेजान् (for कायान्). — (L. 5) K₂ N₂, 8 V₂, 8 B₂, 8 Dn Ds₁ D₂ T₁, 4 G₁ हस्तावापं; D₁ हरणे चापं (for दृग्गवापं). — (L. 6) D₁ शिरसि (for 3^c). — (L. 7) T₁ G₁ तेनाभिः (for मर्माभिः).

पक्षतुण्डप्रहारैस्तौ चरणाग्रनखैस्तथा ।

अन्योन्यं जघ्नतुः क्रोधान्मयूरगरुडावुभौ ॥ ७७

वैनतेयस्ततः क्रुद्धो मयूरं दीप्तनेजसम् ।

जग्राह शिरसि क्रुद्धस्तुण्डेनाभ्यहनत्तदा ॥ ७८

दक्षिणेन च पक्षेण निजघान महाबलः ।

C 10777
B 2. 126. 81
P 2. 126. 81

D₁ वि- (for [व]न्द-). — (L. 8) K₂ B₁ Ds D₁, 1 वन-; D₂ शर- (for यत्रि-). — (L. 9) V₁, 2 मयूरयोः (for शृङ्गयोः). — (L. 10) T₁ हरेण (for उधारा). K₂ D₁, 4 पश्यति (for [अ]पश्यत). — (L. 11) Some Mss. वदमानो (for वानो). D₁ स्वाश (for जग्राह). — (L. 12) K₁, 2 D₁ अय (for अहो). — (L. 13) K₁ मयुदेव (for दामोदर-). — (L. 14) D₁ चरि (for चर-). Bom. Poona eds. G₁ ed.) निविद्यम (for पूजित). — (L. 15) B₁, 2 Dn Ds D₁, 3 T₁ मयूर- (for ^b). — (L. 16) K₁ D₁ -नित्यतः; T₁ इव (for दिष्टैः). K₂ वनैः स्येत्तर्जनैः; K^a D₁, 4 वानैः स्योत्तर्जनैः; D₁ (marg.) वानैः स्येत्तर्जनैः; T₁ स्यैः सं चोत्तर्जनैः दिष्टैः; G₁ वानैः सं योतयन्निहतैः (for ^b). — (L. 17) T₁ सम्प्रवद; G₁ इव (for ^b). — (L. 18) N₂ युध्यता वु; B₁ Dn₂ प्रयुजित (for यां). K₂ D₁ स्यैः; D₂ उभौ (for यार्). K₁ व्योदि (for तव). V₁ मयुरेणाभ्यहनत्तौ; T₁ प्रयुजितवर्तमान (for ^a). K₁, 2, 4 D₁, 4 अभिदुर्तु; D₂ अभीदुर्तु (for अभिदुर्ता).]

76 ^a) N (S₁ damaged) T₁ M₁ च (for च). — ^b) B₁ सैन्ययोः (for -दैत्ययोः). T₁, 2 G₁, 3 M देवदैत्येन्द्र (T₁ G₁ शयोस्तदा; T₁ उभयोर्दैत्यदैत्ययोः). — ^c) N₁ मयूरस्य; T₁, 4 G₁ M₁ च संग्रामो (for मि). — (L. 18) T₁, 2 G₁, 3 भारतः. Bom. Poona eds. G₁ ed.) भीमना (for युध्यतः). N₁ युध्यतश्च परस्परम्.

77 ^a) S₁ damaged, Ds, T₁ चरणाम्; T₂ G₁, 3-5 चरणेश (for णाप्र-). — T₁ om. 77^c-78^d. — ^c) K N V B D T₁, 3 G₁, 5 क्रुद्धौ (for क्रोधान्).

78 T₁ om. 78^c (cf. v. l. 77). S₁ om. 78^{ab}. — ^a) K₁, 2 V₂ D₁ तु तं; V₂ च सं; D₁ तु सं- (for ततः). — ^b) T₁, 2 G₁, 3 M मयूरमभि (G₁ मुप मूल्य वै. — ^c) N (except S₁) T₁ G₁, 5 क्षिप्रं (for क्रुद्धम्). — ^d) S₁ K N V B Dn Ds D₁, 5 [अ]भिपतंस; D₂, 3 [अ]भिहतं; T₁ [अ]भिभवंस; G₁ व्यहनत् (for [अ]स्य^c).

79 ^a) N (except S₁ N₁ V₂ D₂) T₁, 4 G₁ उक्षिप्य चैव पक्षाभ्यां (B₁ पक्षेण; D₁ हस्ताभ्यां). — T₂ G₁ read 79^{ab} twice. D₁ om. (hapl.) 79^c-80^d. — ^c) V₂ पक्षाभि- (for पक्षाभिः). N V₁, 2 B₁, 2 Dn Ds B₂, 4, 5 T₁ M₁ घाताभ्यां; V₂ B₂ D₂ घातं च; D₂ पाताभ्यां; T₂ G₁ (both second

C 10778
B. 2. 126. 81
P. 2. 126. 81

पद्भ्यां पार्श्वभिघातांश्च दत्त्वा घोराननेकशः ॥ ७९
आकृष्य चैनं तरसा विकृष्य च महाबलः ।
निःसंज्ञं पातयामास गगनादिव पर्वतम् ॥ ८०
मयूरे पातिते तस्मिन्नारुडेनाथ पक्षिणा ।
बाणः परमसंविप्रश्चिन्तयन्कार्यमात्मनः ॥ ८१
तं दीनमनसं ज्ञात्वा रणे बाणं सुविक्रवम् ।
चिन्तयद्भगवान्कद्रो बाणरक्षणमातुरः ॥ ८२

time) -भूताश्च ; Gs (first time) -घानैश्च (for -घातांश्च).
T₁ G₃ पक्षाभ्यां पार्श्वघाताभ्यां (G₃ 'तांश्च'). — ^a) K Ñ V₁ s
B Dn Ds D₂ : T₂ कृत्वा घातान् ; V₂ D₂ दत्त्वा घातान् ; T₁
G₁ s M₂ कृ(M₂ इ)त्वा घोरान् (for दत्त्वा घोरान्). Bom.
Poona eds. G (ed.) कृत्वा घातान्यनेकशः .

80 D₁ om. 80^{ab} (cf. v. l. 79). — ^a) K₁ s V₂ B₂
D₂ s T₁ G₁ आकृष्य (for आकृष्य). S₁ B₁ [ए]व (for [ए]नं).
— K₂ om. 80^c-81^c. — ^c) V₂ B₁ s D₂ s D₂ G₁ s
M₁-s विमंजुं (for निःसंज्ञं). — ^d) N (except S₁ ; K₂
om.) T₂ भास्करम् (for पर्वतम्).

81 K₂ om. 81^{ab} (cf. v. l. 80). — ^b) D₂ G₁ s M
विष्णुना (for पक्षिणा). S₁ K₁ s s Ñ₂ V B Dn Ds D₁-s
T₂ पपातानिबलो भुवि ; Ñ₁ ध्वजे च विनिपातिते . — After
81^{ab}, T₁ s G₁ s-s M ins. :

1423* पपात तस्मात्सहसा वेगेन महता बली ।

— ^a) N (except S₁ Ñ₁ V₂ B₂) T₁ s s G₁ s s M₁ समर-
(for परम-). D₂ s विमंजुश्च (for -संविप्रश्च). M₂ बाणः संवि-
प्रहृदयश्च . — ^d) T₂ G₁ s s चिन्तयन् (for चिन्तयन्).
T₁ s G₁ चिन्तयामास धीर्यवान् . — After 81, N (except
S₁ Ñ₁) T₁ s G₁ ins. :

1424* मयातिबलमत्तेन न कृतं सुहृदां वधः ।

पश्यतां देवदैत्यानां प्राप्तेऽभ्यापदमुत्तमाम् ॥

[(L. 1) D₁ T₁ G₁ कृतं न (by transp.). — (L. 2)
V₂ सर्व- (for देव-). D₂ पश्यता मयदैत्यानां (for ^a).]

82 S₁ T₂ G₁ s s M om. 82. — ^a) K₂ कृत्वा (for
ज्ञात्वा). — ^b) G₂ सुविक्रवम् (for 'क्रवम्'). — ^c) K Ñ
V B Dn Ds D₁ s s T₂ चिन्तयन् (for 'यद्'). D₂ चिन्त-
यन्वेगवान्कद्रो . — ^d) K₂ बाणरक्षणतत्परः .

83 ^a , V₂ s B₂ D₂ s ततः स नन्दिनं देवः . — ^a) S₁
मा याहि ; B₁ र₁ याहि ; Bom. Poona eds. G (ed.) याहि त्वं
(for संयाहि). — ^d) K Ñ₂ s V B₂ s Dn Ds D₁ s s
T₁ s G₁ रणे स्थितः ; B₁ रणे स्थितः ; D₂ रथस्थितः (for ततो
रथम्). S₁ Ñ₁ यथा (Ñ₁ 'तो') बाणरथं त(Ñ₁ 'यस्त')तः .

ततो नन्दि महादेवः प्राह गम्भीरया गिरा ।

नन्दिकेश्वर संयाहि यतो बाणस्ततो रथम् ॥ ८३

प्रमाथगणपार्श्वे हि न हि मे स्यास्यते मनः ।

याहि प्रभवसे तात बाणं संरक्ष गम्यताम् ॥ ८४

तथेत्युक्त्वा पुनर्नन्दी रथेन रथिनां वरः ।

यतो बाणस्ततो गत्वा बाणमाह शनैरिदम् ॥ ८५

दैत्येयं रथमातिष्ठ शीघ्रमेहि महाबल ।

— After 83, N (except S₁ Ñ₁) T₁ s G₁ ins. :

1425* रथेनानेन दिव्येन सिंहयुक्तेन भास्वता ।

बाणं संयोजयाद्यु त्वमलं युद्धाय चानघ ॥

[(L. 1) K₁ s D₁ s मदेण (for दिव्येन). — (L. 2)
D₂ s D₁ s T₂ बाणे (for बाणं). T₁ G₁ संयोजय (for संयोजय).
K₂ D₂ s न नय ; K₂ यानय ; D₂ धीमतः (for चानघ).]

84 ^a) N (except S₁) T₁ s G₁ सप्येऽहं (Ñ₁
'प्येऽहं') (for -पार्श्वे हि). T₂ G₁ s s M सर्वेण गणसंन्येन .
— ^b) N (except S₁) T₁ s s G₁ s-s M स्यास्यामि न हि मे
मनः (T₁ s G₁ s-s M ते भयम्). — ^c) G₁ s प्रभवसि (for
'वसे'). S₁ V₂ B Ds D₂ T₂ योद्धुं प्रभवसे ह्यथ (V₂ 'न'); K
Ñ V₁ s Dn D₁ s योद्धुं विचर (K₂ Ñ₁ D₁ s 'तर' ; K₂
'रम' ते ह्यथ (D₂ युद्धे). — ^d) D₂ रक्षस्व (for संरक्षं).

85 ^a) K₁ s Ñ V B D (except Dn) T₁ s s G₁
M₂ तत् D₂ ग ततो नन्दी ; K₂ हि नन्दी तु (for 'पुनर्नन्दी').
— After 85, D₂ ins. 1426* .

86 ^a) K₂ D₂ दैत्येयः ; V₂ D₁ s दैत्येयः ; D₂ दैत्येयः ; T₁ s
G₁ s-s दैत्येन्द्र ; M₂ बाणेयः ; M₂ दैत्यायुं (for दैत्येयम्). Ñ₂
V₁ आम्हाय (for आतिष्ठ). S₁ दैत्यमानुषमातिष्ठ (sic) ; V₂
दैत्येय रथमाभ्याय . — K₁ s Ñ₂ V₁ s B₂ Dn Ds D₁ s s
ins. after 86^{ab} ; D₂ after 86 :

1426* मया सारथिना वीर एहि युध्यस्व माधिरम् ।

While T₁ s G₁ s-s ins. after 86^{ab} :

1427* स नन्दिना तथोक्तः सम्बाणः परबलार्थिनः ।

On the other hand, S₁ Bom. Poona eds. G (ed.) ins.
after 86^{ab} :

1428* ततो युध्यस्व कृष्णं वै दानवान्तकरं रणे ।

— D₂ om. 86^{cd}. — ^c) G₁ s आरुह (for आरुहः स).
K Ñ V D (D₂ om) T₁ s आरुह रथं बाणो . — ^d)
Ñ V B D (D₂ om.) T₂ धीमतः (for तं रथम्). — For
86^{cd}, S₁ suist. :

1429* तथेत्युक्त्वा भवरथमाकरोह स दानवः ।

आरूढः स तथेत्युक्त्वा महादेवस्य तं रथम् ॥ ८६
 तं स्यन्दनमधिष्ठाय भवस्यामिततेजसः ।
 प्रादुश्चक्रे तदा रौद्रमस्त्रमस्त्रविदां वरः ।
 दीप्तं ब्रह्मशिरो नाम बाणः क्रुद्धोऽतिवीर्यवान् ॥ ८७
 पद्मीमे ब्रह्मशिरसि लोकः क्षोभमुपागमत् ।
 लोकसंरक्षणार्थं हि तत्सृष्टं पद्मयोनिना ॥ ८८
 तच्चक्रेण निहत्यास्त्रं प्राह कृष्णः प्रतापवान् ।
 लोके प्रख्यातयशसं बाणमप्रतिमं रणे ॥ ८९

कथितानि क ते बाण तानि किं न विकथसे ।
 अयमस्मि स्थितो युद्धे युध्यस्व पुरयो भव ॥ ९०
 कार्तवीर्यार्जुनो नाम पूर्वमासीन्महाबलः ।
 सहस्रबाहु रामेण द्विबाहुः समरे कृतः ॥ ९१
 तथा तवापि दर्पोऽयं बाहूनां वीर्यसंभवः ।
 चक्रं ते दर्पशमनं करोति रणमूर्धनि ॥ ९२
 दर्पसंजननान्यावन्नाशयिष्यामि ते भुजान् ।
 तिष्ठेदानीं न मेऽद्य त्वं मोक्षयसे रणमूर्धनि ॥ ९३

C 10795
 B 2. 126. 98
 P 2. 126. 98

While N (except Ś1) T1. 4 G ins. after 86 :

1430* आरूढस्य तु बाणस्य तं रथं ब्रह्मनिर्मितम् ।

[V. 8 B. 8 D. आरूढः स तु बाणश्च (for °). N. 2 V. 1 रथं
 तं (by transp.). T1 G. प्रति- (for ब्रह्म-). D. रथं ब्रह्मनि-
 र्मितम् (for °).]

D. cont. :

1431* क्षुभे रूपमत्यर्थमादित्यस्येव चाम्बरे ।

While T1. 4 G. cont. after 1430*.

1432* रूपमासीपुरा यद्वत्त्रिपुरं वै दिवक्षतः ।

[T1 om. °.]

87 D. om. 87^{ab}. — °) Ś1 महाघोरम् ; D. 6 M महा-
 रौद्रम् (for तदा रौद्रम्). — °) N (except Ś1) T1. 4 G
 ब्रह्मं सर्वाक्षयातनम् (N. 2 V. 1 कम् ; — °) G. 1 M स्य
 (for क्षति-).

88 K. 2 N. 1 D. 2. 4 T1. 2. 3 G. 1. 2 om. 88^{ab} K1 reads
 it on marg. — °) V. 3 प्रयुक्ते (for प्रदीप्ते). — °) K1. 2. 4
 V. 2. 3 B. 1. 3 D. 1. 3 D. 2. 3. 6 लोकाः क्षोभमुपागताः (V. 2. 3 B. 1. 3
 D. 1. 3 D. 2. 3. 6 गमन्). — °) Ś1 लोकभक्षो भवार्थं हि ; K1. 2
 D. 1. 3 T1. 4 लोकसंरक्षणार्थाय (T1. 4 र्थं वै); G. 1. 3 संहर-
 णार्थाय. — °) D. 1. 3 G. 1. 3 यत् (for तत्). Ś1 K1. 2 D.
 ब्रह्म (for पद्म-).

89 °) D. प्र- (for नि-). T1. 4 G. [ब्र] जौ (for [ब्र] खं).
 — °) K1 ततः स्थितम् ; K. 2. 3 N. 2. 3 V. 1. 2 B. 1. 2 D. 1. 2
 T1. 4 G. ततस्त्विमम् ; D. तरस्त्विमम् ; D. स्तुतस्त्विमम्
 (for प्रतापवान्). — °) Ś1 V. 1 लोकवि- ; N. 2 D. 1 लोके वि- ;
 M. 1. 3 लोकप्र- (for लोके प्र-).

90 °) N. 1 कथितानि (for कथितानि). K N V B
 D. 1. 3 D. 1. 3 T1. 4 G. 1. 3 तानि ; Bom. Poona eds.
 G. (ed.) तात (for बाण). Ś1 निकृष्टोऽष्टवाक्यं ते ; D. कथि-
 तानि स्वतेजोसि. — °) N T1. 4 G. 1. 3 बाण (for तानि).
 N. 1 V. 1 B. 1. 3 D. 1. 3 [ब्र] ख (for वि-). — °) K. 2. 3 अहम्

(for अयम्). D. 1. 3 D. 1. 3 अस्मिन् (for अस्मि).

91 For 91^{ab}, N (except N. 1 V. 3 B. 1. 3) T1. 4 subst. :

1433* पूर्वं बाहुसहस्रवान् ।

महाबलः स रामेण .

[(L. 2) Ś1 आसीत्स रामेण रणे .]

— °) M. 1. 3 वि- (for द्वि-). Ś1 द्विभुजेन विमानितः ; T1. 2
 G. 1. 3 हनो युद्धे द्विबाहुना .

92 K. 2 om. 92^a-93^b. — °) V. 1. 2 D. 2 [अ] ति- (for
 [अ] पि). Ś1 तथा तवास्त्वयं दर्पो. — °) Ś1 बहुबाहुममुद्भवः .
 — °) Ś1 तथा ते ; K1. 2 N. 1 V. 1 B. 1. 3 D. 1. 3 एष ते ; K. 2 पश्य
 ते ; M चक्रं मे (for चक्रं ते). N. 2 एष ते दर्पजनकान् . — N. 2
 om. 92^a-93^a. — °) K1. 2. 4 N. 1 V. 2. 3 B. 1. 3 D. 1. 3 T1. 2. 4
 G. 1 करोमि ; G. 1. 4 तु (for ति-). D. 1 करोम्यद्य स्वबाहुना .

93 K. 2 om. 93^{ab} ; N. 2 om. 93^a (for both, cf. v. 1.
 91). — °) Ś1 V. 2 B. 1. 3 D. 1. 3 यावत्ते दर्पजननान् ; G. 1 दर्प-
 संजननान्येव. — °) Ś1 जनयस्यद्य वै भुजान् ; N. 2 V. 2 B. 1. 3 D. 1. 3
 शातयाम्यद्य वै भुजान् . — For 93^{ab}, K1. 2. 4 V. 1. 2 B. 1. 2
 D. 1. 3 T1. 4 subst. :

1434* यावत्ते दर्पशमनं करोम्यद्य स्वबाहुना ।

— °) Ś1 V. 2 B. 1. 3 निष्ठ तिष्ठ ; T1. 4 G. 1. 3 M. 1. 2. 4 तावत्तिष्ठ (for
 तिष्ठेदानीं). T2. 4 G. 1. 3 तावत्तिष्ठ रणेऽद्य त्वं ; G. 1. 3 तावत्तिष्ठ
 मेऽद्य त्वं . — After 93, N (except Ś1 N. 1) T1. 4 G. 1. 3 ins. :

1435* अथ तदुर्लभं दृष्ट्वा युद्धं परमदारुणम् ।

तथा देवासुरसमं हर्षावृत्यति नारदः ॥

निजिताश्र गणाः सर्वे प्रद्युम्नेन महात्मना ।

निक्षिप्तवादा युद्धस्य देवदेवं गताः पुनः ॥

[(L. 1) K1. 2 D. 1. 3 तं दुर्लभं ; K. 2. 3 N. 2. 3 D. 1. 3. 6 तं दुर्लभं
 (for तदुर्लभं). V. 1 मत्वा (for दृष्ट्वा). V. 2 अथ तं दुर्लभं मत्वा (for
 °). — (L. 2) D. 1. 3 जहर्ष नृप नारदः (for °). — (L. 3) V. 2
 D. 1. 3 विजिताश्र ; D. 1. 3 तति (for निजिता). T1. 4 तत्र (for सर्वे).
 — (L. 4) V. 2 D. 1. 3 विमुक्तः (for निक्षिप्तः). B. 1. 3 विमुक्तवाणा

C 10798
B-2, 126, 100
P 2, 126, 100

ततश्चक्रं सहस्रारं नदन्मेघ इवोष्णगे ।

जग्राह पुरुषव्याघ्रो बाणबाहुप्रशान्तये ॥ ९४

उद्योतिष्मतः पतंगस्य शशिनश्चैव यत्तथा ।

प्राजापत्यं च यत्तेजस्तच्चक्रे पर्यवस्थितम् ॥ ९५

युद्धस्य : Ds पाण्युक्तान्तदा जुद्धाः ; Ti Gs निशिमः सा देव्याश्च (for ^a).]

94 ^a) Tz स तत् (for तत्स). -- ^b) Si इवोष्णगौ ; Da 'मं (for 'मे). -- ^c) Ti, 2 Gs, 3 M -श्रेष्ठो (for -व्याघ्रो). K V, 2 B, 2 D Ti कृष्णो जग्राह स्वरितो ; Ns V, 1 जग्राह कृष्णस्वरितो. -- ^d) Ti, 2 Gs, 3 बाहुर्द्वयः ; Gs बाण-बुद्धिः (for 'बाहुः). K Ns, 3 V, 1 B, 2 D (except Ds) Tz बाणः Dn देव्या अन्तकरणं रणे.

95 Ti Gs, read 95^{ab} twice. -- ^a) Ti (first time), 2 Gs, 3, 4 (last two first time) M उद्योतिश्चैव (for 'ष्मतः). -- ^b) Si पाण्डुना भ्राजितस्त्वथा (sic) ; Ns पञ्चरात्रस्थितस्य च. -- For 95^{ab}, K Ns, 3 V B D Ti (second time), 4 Gs, 5 (last two second time) subst. ;

1436^a तेजो यज्योतिषां चैव तेजो वज्राशनेस्तथा ।

[Ks यज्य (for तय), Ks Ds, 5 तेजो यज्योतिषस्तथा ; Ks यज्य वज्राशनेस्तथा (for ^b).]

— ^c) K Ns V B Dn Ds Ds-6 Ti, 2, 4 Gs, 3-5 M सुरेशस्य (for प्राजापत्य). Ds सुरेशस्य यत्तेजम्. -- ^d) Ds तच्चक्रे पर्युपस्थितम्. -- After 95, N (except Si Ns V) Ti, 4 Gs, 5 ins. ;

1437^a त्रेतामेधश्च यत्तेजो यक्षामेधश्चचारिणः ।

क्षयीणां च तपो ज्ञानं तच्चक्रे पर्यवस्थितम् ॥

पतिव्रतानां यत्तेजः प्राणं च सृगपञ्चिणाम् ।

यच्च चक्रधरत्वस्ति तच्चक्रे मंनियेशितम् ॥

नागराक्षसयक्षाणां गन्धर्वाप्सरसामपि । [5]

त्रैलोक्यस्य च यत्तेजः सर्वं चक्रे व्यवस्थितम् ॥

[Ds om. (hapt) lines 1-2. -- (L. 1) Ns, 3 V, 1 त्रेतामेधश्च यत्तेजो ; V, 3 त्रेतामेधश्च यत् (for ^a). Ks -चारिणः ; B, 2 Ti, 4 -चारिणम् (for 'णः). Ds यक्ष वै ब्रह्मचारिणाम् ; Gs यक्षयोः पर्यवस्थितम् (for ^b). -- (L. 2) V, 1 Ds, 2 Da, 3 Ts तपो ज्ञानं ; B, 2 तथा ज्ञानं ; Ds तपो ज्ञानं (for तपो ज्ञान). B, 1 Ds क्षयीणां चैव यत्ज्ञानं (Da 'ज्ञानं) (for ^c). Ks यच्च (for तच्च). Ks Dn Ds, 3 Ds सम्यक् ; Da पर्युप- (for पर्यव-). -- Ds om. (hapt) lines 3-6. -- (L. 3) Ks, 4 यक्षयव्यं ; Da यक्षयव्यं ; Ds पत्नीनां (for यत्तेजः). Ks V, 1 Ds, 3 विप्राणां ; B, 1 Dn Ti, 4 Gs, 3 प्राणश्च ; Ds प्राणं च (for प्राणं च). -- (L. 4) Gs [अ] मीन् (for [अ] मीन्). V, 1 B, 1 Ds Ti Gs तच्चक्रे पर्यवस्थितम् (for ^d). -- (L. 5) K Ds -संयुक्त

तेजसा तेन संयुक्तं भास्वता प्रज्वलद्भूशम् ।

वपुषा तेज आदत्ते बाणस्य प्रमुखे स्थितम् ॥ ९६

चक्रोद्यतकरं दृष्ट्वा भगवन्तं रणाजिरे ।

प्रमुखे वासुदेवस्य दिग्वासाः कोटवी स्थिता ॥ ९७

(for -यक्षणा). Ds नागनामस्य संयुक्तं (for ^a). -- (L. 6) V, 1 B, 1 Ds प्रतिप्रितम् (for -यक्षितम्). Ti Gs cont. : Tz Gs, 3 M ins. after 95 ;

1438^a यच्च तेजस्तथा शोभोर्यमस्य वरुणस्य च ।

96 Si om. 96^{ab}. -- ^a) B, 1 Gs Ms संयुक्तो (for 'क्त'). -- ^b) V, 1 B, 1 Ds शुभम् (for भूशम्). Ks, 1 Ds, 3 उज्जलद्विप्र प्रभा Ds, 1 दिवा) हरम् ; Ks, 1 Ns, 3 V, 1 B, 1 Dn Ds Ts Gs उज्जलद्विप्र च भास्करः ; Ns भास्वता प्रज्वलन्ति च ; Ds उज्जलन्तमिव भास्करम्. -- Si reads 96^{ab} after 98^{ab}. -- ^c) V, 1 B, 1 Ds वपुषा तेजसादत्ते ; Ds 'यं तेजसा भाजन्. -- ^d) Si स्थिता ; Ti, 2 Gs, 3 स्थित. (for स्थितम्). -- K B, 1 Dn Ds, 1 Ti ins. after 96 ; Ns, 3 V B Ds Ds Ti Gs after 97^{ab} ;

1439^a ज्ञात्वातितेजसं चक्रं कृष्णनाभ्युद्यतं रणे ।

अप्रमेयं ह्यविदितं करणीमववीच्छिवः ॥

अजेयमेतत्त्रैलोक्ये चक्रं कृष्णेन धार्यते ।

बाणं त्रायस्य देवि त्वं यादृक्चक्रं न मुञ्चति ॥

ततस्त्यक्षवचः श्रुत्वा देवी लम्बामथावधीन । [5]

गच्छेद्दि लब्धं त्वं शीघ्रं बाणमेरक्षणं प्रति ॥

ततो योगं समाधाय भरतया हिमवत्सुता ।

कृष्णस्यैकस्य तदपं दर्शयन्त्यागनाम्निकम् ॥

[(L. 1) B, 1 Ds, 2 ते ज्ञात्वा (for 'ते'). Ti Gs ज्ञात्वा तेजसं यच्छक्रं (for ^a). Ds, 1 Dn, 2 Ti Gs [अ] व्युद्यतं (for 'यन्'). -- (L. 2) Ks V, 1 Dn Ti ह्यवि (V, 1 'वि' ह्यवि ; V, 1 P Ds अवधीनः ; Ds ह्यविपत्यं ; Ti Gs ह्यविदितं (for 'दितं'). Ds कोटवीम् (for करणीम्). Ds कोटवी चोद्यतमिवम् (for ^b). -- (L. 3) Ks, 1 Ds Gs चक्रं ; Ks Ds चक्रं (for चक्रम्). Ns त्रेलोक्यं (for 'ते'). -- (L. 4) Ks, 2 B, 1 Ds Ti Gs ततस्त्यक्षवचः ; Ns Ds, 2 ततस्त्यक्षवचः ; B, 1 Ds ततस्त्यक्षवचो (for 'क्ष'). Ds देवीमवधीनः ; Rom. Poona eds. G(ed.) देवी लम्बाम (for देवी लम्बा). -- (L. 5) V, 1 B, 1 Ti शीघ्रं त्वं (by transp.). Ks गच्छेद्दि लब्धं त्वं शीघ्रं ; Ns Ds गच्छेद्दि लब्धं त्वं (for 'त्वेति') शीघ्रं त्वं (Ns त्वं शीघ्रं) ; V, 1 B, 1 Ds त्वं गच्छेद्दि लब्धं त्वं शीघ्रं त्वं ; B, 1 गच्छेद्दि लब्धं त्वं शीघ्रं ; Da गच्छेद्दि लब्धं त्वं शीघ्रं त्वं (for ^c). -- (L. 6) Ds समाधाय ; Ti Gs 'धाय (for 'धाय'). Ks, 1, 4 Dn, 2 Ds अदृष्टं (for 'दृष्ट'). -- (L. 7) Ks Ds दर्शयित्वा (for 'यन्ति'). Ks, 1 Ds, 1 Dn, 1 Ds, 3 दर्शयित्वा श्रेयसागता ; Ds दर्शयित्वा श्रेयसागता (for ^d).]

97 Si Ks B, 1 Ds, 3 Ts om. 97^{ab}. -- All Ms. (Ts)

अन्तर्धानमुपागम्य त्यक्त्वा सा वाससी पुनः ।
परिश्राणाय बाणस्य विजयाधिष्ठिता ततः ।

भूयः सामर्षनाम्नाक्षी विवस्त्रावस्थिता गणे ॥ ९८
बाणसंरक्षणपरा वाक्यमेतदुवाच ह ।

C 10811
B 2. 126, 114
P 2. 126, 114

Gs missing) read 97^{ad} after 98^{ad}, the present sequence being adopted to suit the context. — ^a) K₁ दग्धा सा; N₁ V₁ B₁ D₁ विवासाः (for दिग्वासाः); N₂ V₂ B₂ ३ कोटरी (for की). T₁ G₁ तथा (for स्थिता). — After 97, N (except S₁ N₁) T₁ 4 G₁ ins.:

1440* तां दृष्ट्वा पुनः प्राप्तां देवीं रुद्रस्य संमताम् ।
लम्बाद्विनीयां तिष्ठन्तीं कृष्णो वचनमब्रवीत् ॥

[D₁ reads line 1 twice. — (L. 1) K₁ D₁ म (for अ)यु. — (L. 2) B₁ पटवर्णा (for तिष्ठन्ती).]

98 ^a) S₁ अन्तर्धानं परधाने; T₁ 2 G₁ ३ नादाविरासीन्; G₁ M₁ नपरिधानं (M₁ ना); M₁ ३ ने परधाने. — ^b) K₁ ३.४ N₁ V₁ D₁ D₁ ३ स्यज्य (for त्यक्त्वा); T₁ 2 [अ]सी (for सा). — After 98^{ad}, S₁ reads 96^{ad}. D₁ om. 98^{ad}. — ^c) D₂ D₂ पुन (for ततः); K₁ D₁ विज (D₁ न)याधि-
पतेःततः; N₂ T₂ G₁ ३.४ यावस्थिता ततः (T₂ G₁ दा); D₁ G₁ या विष्ठिता पुन (G₁ ततः); M₁ या संस्थिता तदा. — After 98^{ad}, all Mss. (T₂ G₁ missing) read 97^{ad}. — ^d) K₂ D₁ 2.४ नाम्राक्षी; G₁ ३ M₁ ३ धूमाक्षी (for ता); S₁ मयीकृष्णक्षणा भूयो; N₂ V₁ ३ B₁ D₁ D₁ भूयस्त्व-
(V₁ D₁ ला)ममितापाङ्गि (V₁ D₁ ङ्गी); T₂ G₁ ४ ततः सामर्षधूमाक्षी. — ^e) V₁ B₂ दिग्वासा (for विवसा). K₁ च स्थिता; K₂ V₁ D₁ D₂ ४ [अ]वस्थिता; K₁ B₁ D₁ च (D₁ त्वं) स्थिता (for अवस्थिता); D₁ दिग्वासा च स्थिता गणे; T₂ G₁ ४.५ M₁ कंरा (M₁ पिगला रोमशा तदा).

99 ^a) K₁ V₁ D₁ D₁ ३.४ परां (for परा). — After 99^{ad}, N (except S₁ N₁) T₁ 4 G₁ ins.:

1441* हस्मि बाणं न संशयः ।

एवमुक्ता तु बाणेन.

[(L. 1) K₁ ३ D₁ ४ दानं हस्मि (by transp.).]

N₂ cont.:

1442* बाणसंरक्षणार्थिनी ।

गिरा मधुरया देवी.

— ^a) S₁ कृष्णाद्युद्धं व्यवर्तयन्; K₁ V₁ B₁ D₁ T₁ 4 G₁ भूयो देव्यवर्तयिदम्. — After 99^{ad}, N (except S₁) T₁ ३.४ G₁ ३-५ ins.:

1443* जाने स्वी सर्वभूतानां स्रष्टारं पुरुषोत्तमम् ।

महाभागं महादेवमनन्तं नीलमव्ययम् ।

पद्मनाभं हृषीकेशं लोकानामादिसंभवम् ॥

[(L. 1) N₁ यदेतां (for जने तां). V₁ B₁ D₁ T₁ G₁ ३-५ लोकानां (for भूताना). V₁ २ कर्तारं (for स्रष्टारं). — (L. 2) K₁ महादेवं महाभागम्; T₂ G₁ ३.४ नारायणं महा-

भागम् (for ^a). T₁ 2 G₁ ३-५ अयम् (for नीयम्). D₁ अयम् (for अव्यं). — (L. 3) D₁ देवानाम् (for रोमानाम्).] T₁ G₁ ३-५ cont.; M₁-३ ins. 99^{ad}:

1444* देवदेव जगन्नाथ विष्णो जिष्णो जगन्पते ।

[T₂ G₁ ४.५ देवदेवं जगन्नाथं (for ^a).]

— S₁ om. 99^{ad}. — ^c) K₁ B₁ [अ]हंसि; V₁ हि मे (for [अ]हंसि). M₁ ३ गन्तुं (for हन्तुं). T₁ 2 G₁ ३-५ M₁ त्वं (for वे). — After 99, N (except S₁ N₁) T₁ 4 G₁ ins.:

1445* प्रयच्छ ह्यभयं बाणे जीवपुत्रीन्वमेव च ॥

मया दत्तवरो ह्येष भूयश्च परिरक्ष्यते ।

न मे मिथ्या समुद्योगं कर्तुमर्हसि माधव ॥

एवमुक्ते तु वचने कृष्णः परपुरंजयः ।

कुत्रः प्रभापते वाक्यं शृणु सत्यं तु भामिनि ॥ [5]

बाणो बाहुसहस्रेण नर्दते दर्पमाश्रितः ।

एतेषां छेदनं त्वद्य कर्तव्यं नात्र संशयः ॥

द्विबाहुना च बाणेन जीवपुत्री भविष्यसि ।

संस्यज्य चासुरं दर्पं न च मां संश्रयिष्यति ॥

एवमुक्ते तु वचने कृष्णेनाङ्घ्रिकर्मणा । [10]

प्रोवाच देवी बाणोऽयं देवदेवो भवेदिति ॥

अथ तां कालिकेयस्य मानरं भोऽभिभाष्य वै ।

[(L. 1) K₁ ३ D₁ प्रयच्छाच; N₂ V₁ D₁ D₁ T₁ च्छस्व; D₁ च्छतु (for च्छ हि). G₁ प्रयच्छस्वाभयं बाणं (for ^a). D₁ T₁ G₁ -पुत्रस्वम् (for -पुत्रीन्वम्). K₁ D₁ मे (for च). D₂ जीवपुत्री भवामि वै (for ^b). — (L. 2) D₁ संशय (for ह्येष). V₁ D₁ मया च (for भूयश्च). K₁ भूयो रक्षो ह्यतस्त्वया (for ^b). — (L. 4) V₁ B₁ D₁ D₁ G₁ देव्या (for कृष्णः). V₁ -रिपुंजयः (for -पुरं). — After line 4, T₁ G₁ ५ ins. 1446*. — (L. 5) V₁ B₁ D₁ D₁ कृष्णः (for कुदः). N₂ स (for प्र). D₁ कुदः प्रोवाच वाक्यं च (for ^a). V₁ D₁ वाक्यं (for सत्यं). — (L. 6) D₁ वयं (for नर्दते). K₁ D₁ ४ बलम्; N₂ गर्वम्; V₂ बाहुम् (for दर्पम्). V₁ आश्रितः (for आश्रितः). K₁ नर्दते बलमाश्रितः; B₁ ते दर्पमोहितः (for ^b). — (L. 7) K₂ D₁ चाय; D₁ चाय; T₁ G₁ भेदय (for त्वय). — (L. 8) T₁ G₁ बाणोऽयं (for बाणेन). T₁ G₁ जीवपुत्री भविष्यति (for ^b). — T₁ G₁ om. (hapl.) line 9. — (L. 9) K₁ संसृज्य; T₁ आश्रित्य (for संस्यज्य). N₂ ३ V₁ B₁ D₁ D₁ आसुरं दर्पमाश्रित्य; I ३ म तथा चासुरो दर्पं (for ^a). K₁ चनः; K₂ D₁ चनः; K₁ D₁ D₁ ४ च वै; D₁ चैव (for च मां). — D₁ om. lines 10-11. — (L. 11) V₁ D₁ T₁ देवदेवं; D₂ D₁ देवदत्तो; T₁ G₁ जीवी (for देवो). K₁ D₁ D₁ भविष्यति; B₁ भविष्यति (for भवेदिति). — (L. 12) V₁ ३

C 10014
B 2. 124. 116
P 2. 124. 116

नार्हसे देव हन्तुं वै बाणमप्रतिमं रणे ॥ ९९
ततः क्रुद्धो महाबाहुः कृष्णः प्रहरतां वरः ।
प्रोवाच बाणं समरे भ्रामयंश्चक्रमुत्तमम् ॥ १००
युध्यतां युध्यतां संख्ये भवतां कोटवी स्थिता ।
अशक्तानामिव रणे धिग्बाण तव पौरुषम् ॥ १०१
एवमुक्त्वा ततः कृष्णस्तच्चक्रं परमास्त्रवित् ।

Ds ५ भिवाच वै ; Ds 'तुष्टुवे (for 'भाष्य वै).]

While T₂ G₁. 2. 4 M ins. after 99 : T₁ G₂ after line 4 of 1145*.

1146* धिग्धिगित्यब्रवीतां तु दुष्टे ध्वंसेति केशवः ।

[T₁ G₁. 5 ध्वंस (for दुष्टे).]

100 K V₁ D (except D₄. 6) T₁ om. 100^{ab}. — ^a) B₁ D₁ G₁ M₁ प्रवदतां (for प्रहरतां). — ^c) V₂ प्रोवाच वदतां बाणं. — ^d) K $\tilde{N}$ ₁. 2 V B D वदतां (V₂ समरे) प्रवरः प्रभुः ; T₁ कृष्णः सर्वेश्वरः प्रभुः. — For 100, $\tilde{S}$ ₁ subst. : 1447* ततः प्रोवाच वचनं बाणं कंसारिसूदनः ।

101 ^a) K₄ युध्यस्व (for the first 'तां). $\tilde{S}$ ₁ त्राणं (for संख्ये). — ^b) $\tilde{N}$ ₂ V₁. 2 B₂ कोटरी (for 'वी). D₂ तथा (for स्थिता) — ^c) $\tilde{N}$ ₁ यथा त्राणं ; T₂ G₁. 2. 4 इह रणे (for इव रणे). — ^d) K₁. 2 D₄ बलं (for बाण) K₄ धिग्बाण पौरुषं तव .

102 ^b) N (except $\tilde{S}$ ₁) T₁. 2. 4 G₁. 2-3 M तच्चक्रं परं (D₂ चाय) मात्मवान् (B₁ 'मर्थवान् ; T₁. 4 G₂ 'मन्दुतम्). — ^c) $\tilde{S}$ ₁ असृजद् (for व्यसृ). — ^d) K₁ महारथः ; K₂ 'बलम् ; $\tilde{N}$ ₁ V₂ B₂ D₂ रणे स्थितः ; V₁ महासुरः (sic) ; T₁. 2 G₁. 2-3 M जनार्दनः (for महाबलः). $\tilde{S}$ ₁ चक्रमप्रतिमं रणे. — After 102, N (except $\tilde{S}$ ₁ $\tilde{N}$ ₁) T₁. 4 G₂ ins. :

1448* क्षेपणाद्यस्य मुखान्ति लोकाः सस्याणुजङ्गमाः ।

कम्यात्रानि च मृतानि तृप्तिं यान्ति महामृधे ॥

तमप्रतिमकर्माणं समानं सूर्यवर्चसा ।

चक्रमुद्यम्य समरे कोपदीप्तो गदाधरः ॥

स मुष्णन्दानवं तेजः समरे स्वेन तेजसा । [5]

विच्छेद बाहुंश्चक्रेण श्रीधरः परमौजसा ॥

[(L. 2) K₄ तृप्तिमायान्ति वै रणे (for ^b). — D₂ om. line 3. D₁. 2 om. (hapt.) lines 4-5. — (L. 4) $\tilde{N}$ ₂ क्रोध- (for कोप-). — D₂ transp. lines 5 and 6. — (L. 5) K₂ D₄ तन्मुष्टा ; G₂ अन्ध्यान् (for सन्). D₂ समारब्धेन तेजसा (for ^b). — (L. 6) B₂ राजेश् (for बाहुंश्च).]

103 ^a) $\tilde{N}$ ₁ मल्लतवचक्रवर्णं (sic). — ^b) Bom. Poona eds. G (ed.) भ्राम्यमाणं (for भ्रमं). K₁. 2. 4 $\tilde{N}$ ₂ V₁ D₁ D₂ D₁. 2 भ्राम्यचक्रं तदाभवत् ; K₂ D₄ संप्रत्यक्षं तदाभवत् ; $\tilde{N}$ ₁ V₂ B₁. 2 D₂. 2 भ्राम्य (B₁ 'म्य च) कं तदाभवत् .

निमीलिताक्षो व्यसृजद्बाणं प्रति महाबलः ॥ १०२

अलातचक्रवर्चूर्णं भ्रममाणं रणाजिरे । .

विष्णोरस्त्रं सुनाभं वै शैथिल्ययोगाच्च दृश्यते ॥ १०३

तस्य बाहुसहस्रस्य पर्यायेण पुनः पुनः ।

बाणस्य च्छेदनं चक्रे तच्चक्रं रणमूर्धनि ॥ १०४ .

शरीरेण प्रस्रवता रुधिरौषपरिप्लुतः ।

— After 103^{ab}, Dn Ds ins. :

1449* क्षिप्तं तु बासुदेवेन बाणस्य रणमूर्धनि ।

Ds cont. : $\tilde{N}$ ₂ V₂. 2 B Ds ins. after 103^{ab} :

1450* बाणस्य रथमार्गे च द्वितीय इव भास्करः ।

[$\tilde{N}$ ₂ मार्गे वै ; B₁ Ds -मार्गेण (for -मार्गे च).]

— After 103^{ab}, T₂ ins. 1452* and om. 103^c-105^b. $\tilde{S}$ ₁ reads 103^{cd} twice. — ^a) M₁. 2 विष्णुनास्त्रं (M₂ 'स्त्रं) ; M₂. 4 विष्णुना तन् (for विष्णोरस्त्रं). $\tilde{S}$ ₁ (first time) विष्णु-नाभं सुनाभं तन् ; $\tilde{S}$ ₁ (second time) K $\tilde{N}$ ₁. 2 V₂. 2 B D T₂ विष्णुचक्रं भ्रमत्याशु ; $\tilde{N}$ ₂ V₁ भ्रमतो विष्णुचक्रस्य. — ^b) G₁. 2. 3 M व्यदृश्यत (for न दृश्यते). $\tilde{S}$ ₁ (first time) क्षीप्र-रूपमयावहम् ; (second time) क्षीप्रःवाच प्रदृश्यते ; K $\tilde{N}$ ₁. 2 V B D T₂ शीघ्रपादपं न दृश्यते .

104 T₂ om. 104 (cf. v. l. 103). — ^a) $\tilde{S}$ ₁ कदम्बं कृत-वान्कृष्णश्च. — ^b) $\tilde{S}$ ₁ चक्रेण (for तच्चक्रं). T₁ G₁. 2-3 M तच्चक्रं वैष्णो G₂ केशा 'व रणे. — After 104, N (except $\tilde{S}$ ₁ $\tilde{N}$ ₁) T₁. 4 G₂ ins. :

1451* कृत्वा द्विबाहुं तं बाणं छिन्नशालमिव हुमम् ।

पुनः कराम्प कृष्णस्य चक्रं प्राप्तं सुदर्शनम् ॥

वैशोपायन उवाच ।

कृत्वा कृते तु संप्राप्ते चक्रे दैत्ये निपातिते ॥

[(L. 1) T₂ च कृत्वा (for द्विबाहुं तं). B₁ D₂. 2 हुमं यथा (for इव हुमम्). K₂. 4 D₂ हुमं बाहुमयं यथा ; T₁. 4 G₂ हुमं वचहन् यथा (for ^b). — (L. 2) $\tilde{N}$ ₂ V B₂ D₂ D₂ करामे (for 'प्रे). V₂ B₂ D₂ प्राप्तं चक्रं (by transp.). — Some Mss. om. the ref. — (L. 3) $\tilde{N}$ ₂ V B D₁ D₂ D₂. 2. 3 T₂ निपातने (for 'निने).]

— After the above, D₁ ins. an addl. colophon mentioning Khila; adhy. name कृष्णबाणासुरपुत्रे द्विबाहु-करणम् and adhy. no. 74.

105 T₂ om. 105^{ab} (cf. v. l. 103). G₁ om. 105. — ^a) T₁ G₂. 2 शरीरतः (for 'रेण). $\tilde{N}$ ₂ शरीरमभवत्तस्य ; K $\tilde{N}$ ₂ V₁. 2 B₁. 2 D (except D₂) प्रस्रवता (K₂ D₁. 4 'बाधिना) शरी-रेण ; Bom. Poona eds. G (ed.) खवता तेन कायेन. — ^b) K

अभवत्पर्वताकारश्छिन्नबाहुर्महासुरः ॥ १०५
चक्रं भूयः क्षेमकामं बाणनाशार्थमच्युतम् ।
तमुपेत्य महादेवः कुमारसहितोऽब्रवीत् ॥ १०६
कृष्ण कृष्ण महादेव जाने त्वां पुरुषोत्तमम् ।

Ñs B1. s D (except Ds) T1 गोणिलौघः ; T1 Gs. s रुधिरं
(for 'रौघः'). S1 परिश्रुतम् (for 'तः'). G1 रुधिरं परिक्षतः.
— ") V1 B1 Ds सोऽभवत् (for अभवत्). G1 अभवत्स-
वित्ताकारम्. — ") Ñs V1 Ds महाबलः (for 'सुरः'). — T1
Gs-s M ins. after 105 : T2 after 103^{ab} ; G1 after 104 :

1452* छिन्नशाखां यथा वृक्षच्छिन्नपक्षो यथा खगः ॥
छिरवा बाहुमहत्त्वं तु बाणस्य च सुदर्शनम् ।
जगाम देवदेवस्य पार्श्वं रिपुनिवातिनः ॥
प्रोवाच वदतां श्रेष्ठं चक्रो मेदःसमाकुलः ।
आज्ञापय जगन्नाथ शिरश्छेत्तुं दुरात्मनः ॥ [5]
ततः कृष्णो हृषीकेशस्तदादत्तं सुदर्शनम् ।

[G1 om. line 1. Gs om. (hapt.) line 3 6. — (L. 3)
Gs पार्श्वं जगाम देवस्य (for "). — (L. 4) T1 श्रेष्ठम् (for
श्रेष्ठं). T2 G1. s. s चक्रं मेदःसमाकुलम् (for "). — T1 Gs
read line 6 after 106^{ab}. — (L. 6) T1 G ततः कृष्णं (for
हृषीकेशं). T1 Gs तदादायः M समादाय (for 'तदादत्तं').
T1 Gs cont. : K Ñ1. s V B D T1 ins. after 105 :

1453* अमृकमलश्च त्रिविधाज्ञादानमुच्चन्यथा घनः ॥
तस्य नादेन महता केशवो रिपुसूदनः ।
[(L. 1) Ds असुप्तः तस्य ; T1 मयि नतम् (for असुप्तः तस्य).
T1 Gs अमृकमलश्च त्रिविधाज्ञादानं (for "). T1 Gs मुहूर्तम् (for
(for नादानमुच्चन्य). Bom. Poona eds. Gled. घनोऽस्या (by
transp.). — (L. 2) V1 मलः ; V1 विश्वः (for रिपुः).]

While M cont. after 1452* :

1454* व्याविध्य सहसा कृष्ण. शिरश्छेत्तुं समारभत ।
106 *) T1. s G1. s-s M1-s क्षेमकामं पुनश्चक्रं. — N
T1 M1 subst. for 106^{ab} : T1 G1 cont. after 1453* :

1455* चक्रं भूयः क्षेमकामो बाणनाशार्थमच्युतः ।
[M1 पुनः (for भूयः). Ks T1 Gs M1 उच्यतः (for
अच्युतः).]

— After 106^{ab}, T1 Gs read line 6 of 1452*. M1 om.
106^{ab}. T1. s M1 read 106^{ab} twice. — ") S1 समु-
पेत्य ; K1. s Ds तमुपेत्य ; V1 B1 Ds तमुपेत्य (for 'पेत्य').
Ks T1 (first time) Gs महाबाहुः (for 'देवः'). T2 Gs. s
M1-s उमापतिर्भूतपतिः ; G1 उमापतिर्भूतपतिः. — After
106, T1 G1. s M1-s ins. :

1456* सहोमया हरो देवो अत्रेण च समम्बितः ॥
107 Before 106, some Mss. ins. महेश्वरः ; some महा-

मधुकैटभहन्तारं देवदेवं सनातनम् ॥ १०७
लोकानां त्वं गतिर्देव त्वत्प्रसूतमिदं जगत् ।
अजेयस्त्वं त्रिमूर्तिकैः सदेवासुरमानुषैः ॥ १०८
तस्मात्संहर दिव्यं त्वमिदं चक्रं समुद्यतम् ।

C 10637
B 2, 126, 137
P 2, 126, 137

देवः ; some महेश्वरः ; some ईश्वरः ; some देवः ; some उमा-
पतिः. — After 107^{ab}, K2 ins. :

1457* न ह्येनं वधकामस्त्वं यदिच्छेत्पार्वतीहितम् ॥
कृष्ण उवाच ।

हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारो लोकविश्रुताः ।
ह्रादः प्रहादः संह्रादः अनुह्रादश्चतुर्थकः ॥
प्रहादाय वरो दत्तश्चैषां मध्ये वरार्थिनः ।
अवध्यस्तव वंशोऽस्तु वैलौकिकैः सततं मया ॥ [5]
इति प्रतिश्रुतं पूर्वमपराधपराय च ।

— K2 om. 107^c-110^d. — ") Ñ1 B1 Ds वासुदेवं (for
देवं). T1. s G1. s-s जनार्दनम् (for सनातनम्). — After
107, T1 G1. s-s M ins. :

1458* आदिदेवमजं विष्णुं सुराध्यक्षं पुरातनम् ।

108 K2 om. 108 (cf. v. l. 107). T2 om. 108. T1
Gs M1-s read 108^{ab} twice. — ") T1 (both times) Gs
(first time). s M1 (first time). s (both times). s
(first time). s देवानां (for लोकानां). Ds प्रभुर (for
गतिर्). — ") V1 Ds D2. s त्वत्तः सुतम् (for त्वत्प्रसूतम्).
— ") S1 मानवैः ; T1 Gs-s M पञ्चगैः (for 'मानुषैः'). K1.
s Ñ2. s V1. s B1. s D (except Ds) T1 ससुरासुरपञ्चगैः.
— After 108, S1 ins. :

1459* तव प्रसादजो ब्रह्मा तथाहं क्रोधसंभवः ।

While T1 G1. s-s M ins. after 108 : T2 after 107 :

1460* बन्देऽहं त्वां जगन्नाथं जगतामीश्वरं हरिम् ॥
नमामि निर्गुणं विष्णो स्वामाद्यमखिलं रणे ।
निष्कलं त्वां हरे देवं नमामि पुरुषोत्तमम् ॥
त्रयीमूर्ते पुराणात्मज्ञमामि त्वां जनार्दनम् ।
अजेयोऽसि सदा विष्णो याचे त्वां नित्यमन्ययम् ॥ [5]

[T2 om. lines 1-4. — (L. 1) G1. s जगन्नाथं (for
'नाथः'). — (L. 2) M1 सदाहं (for अखिलं). G1 हरे (for
रणे). M1. s त्वमस्य सत्कलं हरे (for "). — (L. 5) T1 सत्यम्
(for नित्यम्). M अकृतम् (for अन्ययम्).]

109 K2 om. 109 (cf. v. l. 107). M1 om. 109^{ab}.
— ") T1. s G1. s-s M2-s विष्णो संहर देवेश. — ") B1 Ds
सुदर्शनम् (for समुद्यतम्). T2 G1. s M2-s त्वमिदं चक्रमु-
द्यतम्. — ") S1 अभयावहम् (for 'अभयकरम्'). — After
109, S1 ins. :

6 10837
B 2. 126. 137
P 2. 126. 137

अनिवार्यमसंहार्यं रणे शत्रुभयंकरम् ॥ १०९
बाणस्यास्याभयं दत्तं मया केशिनिषूदन ।
तन्मे न स्यान्मृषा वाक्यमतस्त्वां क्षमयाम्यहम् ॥ ११०
भगवानुवाच ।
जीवतां देव बाणोऽयमेतच्चक्रं निवर्तितम् ।
मान्यस्त्वं देव देवानामसुराणां च सर्वशः ॥ १११

1461* ये त्वा देव प्रपद्यन्ते न ते सुग्यक्तिमानवाः ।
भये महति ममानां त्राता नित्यं जनार्दनः ॥
ये चाप्यस्माकृतं स्तोत्रमभिधास्यन्ति भक्तिः ।
ते सर्वभयनिर्मुक्ता भविष्यन्ति निरामयाः ॥
नाथस्त्वं सर्वलोकानां विशेषेण मम प्रभो । [5]
क्षम्यतां देव बाणस्य मत्कृते पुरुषोत्तम ॥

110 K₂ om. 110 (cf. v. l. 107). T₁ om. 110^a-112^b.
— ^a) D₃ बालस्य (for बाणस्य). — ^b) S₁ मधु-; T₁ G₃
शत्रु- (for केशि-). — ^c) T₂ G₁ s M₄ वृथा (for मृषा).
— ^d) M₃ तस्मात् (for अतम्). K₁ N₂ V₁ B₁ D₂ D₃
क्षमयामि (for क्ष-). S₁ अतो विज्ञापयाम्यहम्; T₂ G₁ s-s
तस्मात्वां (G₃ अतस्त्वां) शरणं भजे. — After 110, K₁ D₃
ins. :

1462* न ह्येनं वधकामस्य यदीच्छेत्पार्वतीहितम् ।
[Cf. line 1 of 1457*. D₃ कामस्त्वं (for रस्य). D₃
यद् (for यदि).]

While T₁ s G₁ s-s M ins. after 110 :

1463* श्रन्तव्यं भवता भूयो यत्कृतं भक्तवत्सल ।
111 T₁ om. 111 (cf. v. l. 110). K₁ s, s N₂ V B D
(except D₃) कृष्ण; K₂ om. (for भगवान्). — ^a) S₁ रुद्र
जीवतु बाणोऽयं. — ^b) S₁ मया (for एतच्च). K₁ D₃ निवर्त-
ताम् (for र्तिताम्). — ^c) S₁ सर्व- (for देव). D₁ देवे-
शम् (for देवानाम्). — ^d) T₁ s G₁ s-s M नित्यशः (for
सर्वशः). S₁ मम चैव हि सर्वदा. — After 111, T₁ s G₁ s-s
M ins. :

1464* अन्यथा छेदने कुर्यां बाणस्यास्य दुरात्मनः ।
यस्मान्मान्यः सदा देव तस्माजीवतु बाणकः ॥
[(L. 1) T₁ M₁ s कुर्यां (for कुर्यां).]

112 T₁ om. 112^a (cf. v. l. 110). — ^a) T₁ s G₁
s-s M स्वस्मि (for नमस्). N₂ B₃ D₃ गमिष्येऽहं (for
'ग्यामि). — ^c) K₁ D₂ तत् (for न). T₂ G₁ s-s वृथा (for
तावत्). — After 112, Cal. ed. ins. an addl. colophon
mentioning adhy. name बाणयुद्धे बाणभुजच्छेदः. and adhy.
no. 186.

* 113 Before 113, D₃ ins. वैशंपायनः. — ^a) T₁ G₁ s

नमस्तेऽस्तु गमिष्यामि यत्कार्यं तन्महेश्वर ।
न तावत्क्रियते तस्मान्मानुजानुमर्हसि ॥ ११२
एवमुक्त्वा महादेवं कृष्णस्तूर्णं गरुत्मता ।
जगाम तत्र यत्रास्ते प्राद्युम्निः सायकैश्चितः ॥ ११३
गते कृष्णे ततो नन्दी बाणमाह शुभं वचः ।
बाण बाण प्रनृत्यस्व श्रेयस्तव भविष्यति ॥ ११४

महाबाहुः (for 'देव'). — ^b) Bom. Poona eds. G (ed.)
महामनाः (for गरुत्मता). — ^c) T₂ G₁ s, s M पञ्चतैश्च
(for सायकैश्च). S₁ चितैः; K₁ s वृत्तः (for चितः). N₂ V₁
B₁ s D₃ D₃ प्राद्युम्निः संयतः शरैः. — After 113, T₁ s, s
G₁ s-s M ins. an addl. colophon [Adhy. name. T₁ s
G₁ s बाणनिग्रहे महेश्वर (T₂ G₁ ईश्वर) रक्तकृष्णमयः; M₃ बाण-
बाहुच्छेदनम्. — Adhy. no. T₁ G₃ 262; T₁ 232; G₁ s
264; G₃ 266; M₁-s 226; M₁ 225].

114 Before 114, T₁ G₁ s, s M ins. वैशंपायनः. — ^a)
S₁ पुनर् (for ततो). — ^b) Bom. Poona eds. G (ed.) वचः
शुभम् (by transp.). — After 114^a, K₁ s N₂ V₂ s F
D₃ D₃ D₂ s, s, s ins. :

1465* गच्छ बाण क्षतेनैव देवदेवस्य चाग्रतः ॥
तच्छ्रुत्वा नन्दिवाक्यं तु बाणोऽगच्छत शीघ्रतः ।
[(L. 1) K₃ D₃ D₃ प्रनृत्य; K₃ प्रनृत्य; D₃ D₃
प्रनृत्य; D₃ क्षतेनैव (for क्षतेन). — D₂ s om. line 2
— (L. 2) D₃ गच्छति (for गच्छत). K₃ वाक्यं गमनवाक्यम्
(for ^b).]

K₁ s N₂ V₁ s B D₃ D₃ D₂ s, s, s cont. : K₁ s N₂ V
D₁ s T₁ s G₁ ins. after 114^a :

1466* छिन्नबाहुं ततो बाणं दृष्ट्वा नन्दी प्रतापवान् ।
अपवाह्य रथैर्नैव यतो देवस्मनो ययौ ॥
ततो नन्दी पुनर्बाणं प्रागुवाचोत्तरं वचः ।

[(L. 1) D₃ दृष्ट्वा (for नन्दी). — (L. 2) B₃ [छिन्न]; T
G₃ [अपवाह्य] (for अपवाह्य). — (L. 3) V₁ वाक्यं (for बाणं)
K₁ D₁ s प्राग्योवाच; V₂ B₃ D₃ प्रोक्तवान्; B₁ G₃ वृद्धोवाच
(for प्रागु). K₂ प्राग्योवाचोत्तरं पुनः (for ^b).]
— ^c) K₃ प्रणमस्व (for प्रनृत्यस्व). — ^d) D₁ ते च (fo
तव). — For 114^a, S₁ subst. :

1467* कृत्तबाण महादेव्य ततः श्रेयस्त्वमाप्स्यसि ।
N₂ B D₃ D₃ D₃ T₁ G₃ ins. after 114 : V₂ cont. after
1466* :

1468* एव देवो महीदेवः प्रसादसुमुखस्तव ।
115 ^b) K₂-s D₁ प्रणोदितः (for प्रबोधितः). — ^c
K₁ s, s D₃ T₁ G₁ s च; M सः (for दे). — For 114

शोणितौघप्लुतैर्गात्रैर्नन्दिवाक्यप्रचोदितः ।

जीवितार्थी ततो बाणः प्रमुखे शंकरस्य वै ॥ ११५

प्रानृत्यत भये जाते दानवः स विचेतनः ।

अवस्थां कृपणां प्राप्तो भयविक्रवलोचनः ॥ ११६

महेश्वर उवाच ।

वरं वृणीष्व बाण त्वं यत्ते मनसि वर्तते ।

Ś1 subst. :

1469* एतच्छ्रुत्वा वचो नन्दे शोणितान्नः स दानवः ।

प्रवृत्तो जीवितार्थाय शंकरं प्रमुखे स्थितः ॥

116 Ś1 om. 116^{ab}. — ^a) T2 G1.3 M अनृत्यत (for प्रा^a). K Ṣ2.3 V B Dn Ds D1-4.6 T1.4 Gs अ (V3 B3 Ds Ds प्रा नृत्यद्वयसंविभो; Ds ननर्भ भयसंविभो; Gs damaged. — ^b) Ds स्थ (for स). — After 116^{ab}, Ds T1.2 G1.3-5 M ins. :

1470* जय देव जगन्नाथ जयाजेय हराध्यय ।

जय भक्तिप्रिय सदा जय भूतगणार्चित ॥

जय भस्मप्रदिग्धाङ्ग जय नमविदां मुख ।

उमापते विश्वपते जयाजेयाज्यय प्रभो ॥

एवमादि तदा बाणो विलपन्भवनुष्टये । [5]

[Before line 1, G1 ms. बाणः. — (L. 1) T2 G1 जया-जय (for 'जेय'). — (L. 2) Ds T2 G1 भक्त- (for भक्ति-). — (L. 3) T2 G1 अर्घ्यादिः (for नम^a). M1-8 जय नमविभूषण (for ^b). — (L. 4) T2 G1.4.5 M1-8 जय (for 'जेय'). — (L. 5) हरा- (for भय^a). Ds शिवानन्दुग्रतदा (for ^b).] — Ks.4 Dn D1-8.5 om. 116^{ab}. Ds M2 read 116^{ab} twice. — ^a) K1.2 Ds कारुण्यवशमापन्नो; Ṣ1 करुणावश-मापन्नो; Ds (first time) T2 G1.8 M1.2 (first time). 3.4 छि T2 G1 भि शशिष्टैस्तदा बाणो; T1 G1.5 दीनावस्थाम-बापन्नो; M2 (second time) करुणामवस्थामापन्नो (hyper-
metric). — ^a) M2 (second time) -मानसः (for -लोचनः). Ds (first time) T1.2 G1.3-5 M1.2 (first time). 2.4 बाहुभिलम्बवेद् (T1 Gs 'चेत' नः. — After 116, K1.2 Ds ins. :

1471* ततः प्रवृत्तं बाणं च चक्रमप्रतिमं रणे ।

बाणं द्विबाहुं कृत्वा तु स्वामेव प्रकृतिं गतम् ॥

Ks.2 Ds cont. : Ks.4 Dn D1-8.5 ins. after 116^{ab} : Ṣ2.3 V B Ds Ds T1.4 Gs.5 after 116 :

1472* तं दृष्ट्वा च प्रवृत्तं भयोद्विग्नं पुनः पुनः ।

नन्दिवाक्यप्रज्वितं भक्तानुग्रहकृद्भवः ।

करुणावशमापन्नो महादेवोऽम्बवीद्वचः ॥

[Gs om. line 2-3. — (L. 2) T1-वाक्यात् (for -वाक्य-).

प्रसादसुमुखोऽहं ते वरकालोऽयमागतः ॥ ११७

बाण उवाच ।

अजरश्चामरश्चैव भवेयं सततं विभो ।

एष मे प्रथमो देव वरोऽस्तु यदि मन्यसे ॥ ११८

महेश्वर उवाच ।

तुल्योऽसि दैवतैर्बाण न मृत्युस्तव विद्यते ।

C 10852
B 2. 126. 151
P 2. 126. 151

K1.2 D1-प्रज्वितं; K3 Ds 'वितं (for 'वितं'). Gs नन्दि-वाक्यान्प्रज्वितं (for ^a). T1 Gs भक्तानुग्रहकृद्भवः (for ^b). — After line 2, T1 Gs ms. 1474*. — (L. 3) Dn2 करुणा-वशं समापन्नो (hypermetric.) (for ^a).]

While T1.2 G1.3-5 M1.2.4 ins. after 116 : M2 after the first occurrence of 116^{ab} :

1473* प्रानृत्यद्वदुशो राजन्यथा प्रीतो भवेद्भवः ।

T2 G1.2.4 M cont. : T1 Gs ins. after line 2 of 1472* :

1474* ततः प्रीतोऽभवद्वाजम्बाणस्यास्य स लीलया ।

117 Ks om. 117. Some Mss. महादेव; some हर; some ईश्वर (for महेश्वर). — ^a) K1.2 Ṣ2 V1 B1.2 Dn Ds D1-4 T1.4 Gs.5 भद्रं ते (for बाण त्वं). Ds वरं वरय कल्याण. — ^b) Ds बाणकनेनभूषण (sic Bom. Poona eds. G(ed.) मनसा यदभीप्ससि. — G1 reads 117^a-119^b twice. — ^c) V2 Ds-प्रमुखो; D2-सं (for -सु^a). S1 तेऽहं (by transp.); T2 G1 (both times). 3.4 M सङ्गं वै. — ^d) Ṣ1 प्राप्तः; V3 B3 Ds प्रेम्णः; Ds प्रभः; T2 G1 (both times). 3.4 M प्रेम- (for वर-). — For 117, Ks subst. :

1475* यत्प्रार्थ्यसे वरं बाण चिराय मनसेप्सितम् ।

ततेऽहं त्वां प्रदास्यामि त्रिदशैरपि दुर्लभम् ॥

Ks cont. :

1476* रुद्रवाक्यं ततः श्रुत्वा बाणो मनसि हर्षितः ।

वरान्मनसि संधार्य प्रवक्तुमुपचक्रमे ॥

118 For the repetition in G1, cf. v. 1. 117. — ^a) Ks Ds T1 Gs अजेयश् (for अजरश्). — ^b) Gs अजेयं (for भवेयं). Ds Gs प्रभो (for विभो).

119 For the repetition in G1, cf. v. 1. 116. B3 om. 119-120. Some Mss. देव; some देवदेव; some हर; some ईश्वर (for महेश्वर). — ^a) T1 Gs देवतुल्योऽसिमे बाण. — ^b) G1 (both times) वर्तते (for विद्यते). — Ṣ2.3 repeats 119^{ab} after 121. — ^c) K Ṣ2 (first time) V B D (except Ds) T1.4 अथापरं; Gs तथा वरं (for अन्तं वरं). S1 Ṣ1.2 (second time) Ds त्वं (for [न]य). T2

C 10632
B 2. 126. 151
P 2. 126. 151

अन्यं वरं वृणीष्वद्य अनुग्राहोऽसि मे सदा ॥ ११९

बाण उवाच ।

यथाहं शोणितादिग्धो भृशार्तो व्रणपीडितः ।

भक्तानां नृत्यतामेवं पुत्रजन्म भवेद्भव ॥ १२०

महेश्वर उवाच ।

निराहाराः क्षमायुक्ताः सत्यार्जवपरायणाः ।

मद्भक्ता ये हि नृत्यन्ति तेषामेवं भविष्यति ॥ १२१

बाण उवाच ।

चक्रपाटनजा घोरा रुजा तीव्रा हि या मम ।

G1. s. 4 M वरमन्यं वृणीष्व त्वं. — ^a) Ñ2 (second time) यत्ते मनसि वर्तते (= 117^b).

120 B2 om. 120 (cf. v. l. 119). G2 repeats 120 after 121. — ^a) K Ñ1 V1. 2 B1. 2 D (except D2) T2. 4 M2 यथाहं शोणितैर्दिग्धो; G2 (second time) 'हं शोणित-दिग्धाङ्गो (hypermetric). — ^b) T2 दृश्यताम् (for नृत्य-ताम्). T1. 2 G1. s. 4 (both times). 5 M भक्तानां नृत्य-मानानां. — ^c) K1 पुत्ररवं मे; D1 पुनर्जन्म (for पुत्रजन्म). T1 G2 तदा; T2 G1. s. 4 (both times) तव (for भव).

121 Some Mss. ins. भगवान्; some ईश्वर; some हर; some देव; some महादेव (for महेश्वर). — ^a) K Ñ2. 3 V1. 2 B1. 2 D (except D2) T1. 4 G2 क्षमावन्तः (for युक्ताः). — ^b) K Ñ2 V1 B2 D (except D2) T2. 4 समाहिताः; V2 समन्विताः (for परायणाः). — ^c) S1 Ñ1 V2 B2 D2 नृत्येस्व (for नृत्यन्ति). — After 121, Ñ2 repeats 119^c and G2 repeats 120. K V B D T1. 4 G2 ins. after 121: Ñ2 after the repetition of 119^c;

1477* तृतीयं स्वमथो बाण वरं वर मनोगतम् ।

नदिध्यास्यामि ते पुत्र सफलोऽस्तु भवानिह ॥

[Before line 1, some Mss. ins. भगवान्; some भव; some हर. — (L. 1) T1 च वरं (for त्वमथो). K1. 4 D1. 5 वृणु (for वर). K1 D2 मनोनुगम्; K2 गमम् (for गतम्). Ñ2 V1. 2 B D2 D2 वरं वरय हृदयम् (for ^b). — (L. 2) Ñ2 B2 सफलं यन्त्रयेयितुम् (for ^b).]

122 G2 om. (hapl.) 122-123. S1 om. (hapl.) 122. — ^a) K1. 2. 4 Ñ1. 2 V1. 2 B1. 2 Dn D2 D2-3 T2. 4 G1. 3 M2 ताडनजा; K2 D2 तापमवा (for पाटनजा). — ^b) B2 D2 रुजस्व (for रुजा). K1. 2. 4 Ñ2 V1. 2 B1. 2 D2 D2-3 T2. 4 रुजा ती (K1. 4 D2 D1 जखी जा हि मेऽनघ; K2

वरेण सा तृतीयेन शान्तिं गच्छतु मे भव ॥ १२२

महेश्वर उवाच ।

एवं भवतु भद्रं ते न रुजा प्रभविष्यति ।

अक्षतं तव गात्रं च स्वस्थावस्थं भविष्यति ॥ १२३

चतुर्थं ते वरं दधि वृणीष्वसुर काङ्क्षितम् ।

न तेऽहं विमुखस्तात प्रसादसुमुखो ह्यहम् ॥ १२४

बाण उवाच ।

प्रमाथगणवंशस्य प्रथमः स्यामहं विभो ।

महाकाल इति ख्यातः ख्यातिं गच्छेयमीश्वर ॥ १२५

Dn व्यथा (K2 पीडा) तीव्रा हि मेऽनघ; V2 रुजस्ते सुरसत्तम. — ^a) K Ñ2 V1. 2 B1. 2 Dn D2 D2-3 T2. 4 G1. 5 M2 [अ]सौ; V2 B2 D2 तास्व (for सा). — ^b) K1. 4 वधः (for भव). — After 122, D2 T1 G2 ins. 1478*.

123 G2 om. 123 (cf. v. l. 122). T1 om. 123^a. — ^b) K2 रुजस्ते (for रुजा). — ^c) K2 सुक्षतं; K2 D2 सुकृतं; D1 सुखं (for अक्षतं). — For 123, S1 Ñ2 V2 B2 T2 subst.; D2 T1 G2 ins. after 122;

1478* चक्रपाटनजा घोरा रुजा ते सुदसत्तम ।

न भविष्यति गात्रेषु बलवांश्च भविष्यसि ॥

. [(L. 1) Ñ2 V2 B2 D2 अहम् (for रुजा). — (L. 2) V2 B2 D2 भविष्यसि (for रुजा).]

124 ^b) S1 वृणीष्व (for वृणीष्व). K2 Ñ2 B1. 2 Dn D2 D2. 3. 3 T2 यदि; K2 वध (for [अ]सुर). K1. 2 D2 वृणुष्व यदि काङ्क्षितम्; V1. 2 वृणीष्व यदि काङ्क्षसि. — ^c) T2 स्वयं (for तात). — ^d) S1 तथा (for ह्यहम्).

125 ^b) V2 D2 T1 G2 M प्रभो (for विभो). — ^c) K Ñ2 V B Dn D2-3 T1. 4 ख्यातिं; D2 रुपातं; T2 G1. 3-4 M ह्येवं (for ख्यातः). S1 महाकालेति चाप्येवं. — ^d) S1 B1 श्रीमान् (for ख्यातिं). S1 ख्यातिः स्यान्मे महेश्वर; K Ñ2 V B2. 3 D T1. 2. 4 G2 गच्छेयं शाश्वतीः समाः. — After 125, N (except S1 Ñ1) T1. 4 G2 M2 ins.;

1479* वैशंपायन उवाच ।

एवं भविष्यतीत्याह देवो बाण महाधुतिः ।

विष्यरूपोऽक्षतो गात्रैर्नीकस्त्वं ममाश्रयात् ॥

ममातिमर्गाद्बाण स्वं भव वैवाकुतोभवः ॥

[T1. 4 G2 om. the ref. Mss. line 1-2. — (L. 1) Bom. Poona eds. G(ed.) क्षीण देवो महेश्वरः (for ^b). — (L. 2) K1. 2 V1 B2 D1 क्षतगात्रो; K2 Dn D2 तैर्गात्रैः; Ñ2 ततनुर; T1 ते गात्रे (for तो गात्रे). — T1 G2 om. line 3.

महेश्वर उवाच ।

भूयोऽपि ते. वरं दधि प्रख्यातबलपौरुष ।

तं तं वृणीष्व भद्रं ते यदिच्छसि महासुर ॥ १२६

बाण उवाच ।

वैरूप्यमङ्गजं किञ्चिन्मा भून्मे देवमत्तम ।

द्विबाहुत्वेऽपि मे देहो न विरूपो भवेद्भव ॥ १२७

ततोऽब्रवीन्महादेवो बाणं स्थितमथान्तिके ।

एवं भविष्यते बाण यच्चया समुदाहृतम् ॥ १२८

एतावदुक्त्वा भगवांस्त्रिनेत्रो गणसंभृतः ।

पश्यतां सर्वभूतानां तत्रैवान्तरधीयत ॥ १२९

C 10866
B 2. 126. 164
P 2. 126. 164

इति श्रीहरिवंशे द्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥

-- (L. 3) Vs ममाभिः : D1 ममाव (for 'नि-'.)

126 Some Mss. om. the ref. — °) K Ñ2.3 V1.2 B1.2 D (except D4) T1.4 Gs ते पञ्चमे (for सपि ते वरं). — °) Ks Ñ1 V2 D (except D3.6) T1 G1.3-5 M -पौरुषम् (for 'व'). K1.2 D4 प्रख्यातं बलपौरुषम् ; T4 सदातिबल-पौरुषम्. — For 116^{ab}, S1 subst. :

1480* एवं भविष्यत्यवश्यं यं वरं त्वमिहेच्छसि ।

— °) B2 D4 G2 M1-2 तरवः ; T2 G1.4 तं ते (for तं तं). K Ñ1 V1.2 B1.2 Dn Ds D1.2 T1.4 G2 वरं वा K3 T4 एवं व- ; G2 पुनर्व रय भद्रं ते. — °) Ñ1 महाश्रयः (for 'सुर'). S1 दाता ह्यस्मिन्नेवमित्यतः ; K Ñ2.3 V1.2 B1.2 Dn Ds D1-5 T1.4 G2 यत्ते मनसि वर्तते ; V2 B2 D2 मत्तो यदभिकाङ्क्षतम्.

127 °) S1 अङ्गे यन् ; G2 अङ्गके (for 'जं'). K Ñ2.3 V1.2 B1.2 D (except D4) T4 यन्मे (for किञ्चित्). — °) Ñ1 पञ्चतः (for -सप्तम). S1 मा भून्मे स्वप्नमात्रजम् ; K Ñ2.3 V1.2 B1.2 D (except D4) T1.4 G2 मा भूहे (K न मे दे) व तबाजवात् ; Bom. Poona eds. G (ed.) मा भूहेव कदाचन. — B2 om. 127^{ad}. — °) K Ñ1 V1.2 B1.2 D (except D4) द्विबाहुश्चापि मे देहो ; T2 रपि देहो मे. — Dn om. 127^d. — °) M2 मम (for भव). — N (except Ñ1 Dn1) T1.4 Cal. ed. ins. after 127 : G2 after 28^{ab} ;

1481*

हर उवाच ।

भविता सर्वमेतत्ते यथेच्छसि महासुर ।

भक्तस्त्वं मे न चादेयं भक्तानां विद्यते मम ॥

[(L. 1) T1 एवं (for एतन्). T2 भविता सर्वदायं ते (for °). — (L. 2) K1 D4 T4 भक्तत्वं (K1 'य'); K2 D1 T1 G2 भक्तत्वं ; K3.4 भक्तत्वं मे ; D2 ममात्वं ; D3 भक्तत्वं च (for भक्तत्वं मे). Ñ2 V1.2 Ds यत्तः ; Cal. ed. अनय (for मम).]

128 Ñ2 om. 128-129. S1 om. 128. T2 om. 128^{ad}.

Before 128, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. T2 G1.2.4 M4 read 128^{ab} twice. M1-3 repeat 128^{ab} after 1482*. — °) M4 (both times) तम् (for ततो). K1 महाबाहुर (for 'देवो'). — °) T1.2 G1.4 (last three second time). 5 M (second time) बाणं भक्तिपरायणम् ; T2 G1 M2 (all first time) बाणं पतितमुत्तरे ; G2.4 (both fifth time) बाणं पतित-मन्तिक (G2 मुत्तम) म्. — T2 G1.2.4 M2 ins. after the repetition of 128^{ab} ; M1-3 after 128 :

1482* त्यज मूढां मतिं बाण मा मोहवशागो भव ।

While G2 ins. 1481* after 128^{ab}. — T1 G2 om. 128^{ad}. — °) V2 B2 D2 D6 ते भविता ; T2 G1.2.4 M भवतु ते (for भविष्यते). Bom. Poona eds. G (ed.) सर्व (for बाण).

129 Ñ2 om. 129 (cf. v. l. 128). Before 129, G2 ins. वैशंपायनः — °) B1 हृदयेवम् (for एतावद्). V2 B2 D2 एतावद्भगवानुक्त्वा. — °) V2 D2 -देवानां (for -भूतानां). — After 129, T1.2 G1.2-5 M ins. 1483*, T2 G1.4 repeating it after the ref. of 113. 1.

COLOPHON om. in Ñ2 D2. T2 G2 missing. — *Mention of the Epic* : D2 T2. — *Mention of Khila* : V B Dn1 D1.2 T2. — *Sub-parran* : D2 पारिजात. — *Adhy. name* : K1.2 D4 बाणयुद्धे वरप्रदानम् ; K2.4 Ñ1 V B2 Dn D2.3 बाणयुद्धम् ; B1 D2 बाणवरलब्धिः ; B2 बाणयुद्धे बाणवर-लब्धिः ; D1 बाणयुद्धे बाणवरदानम् ; D6 बाणयुद्धे महेश्वर-प्रदानम् ; T1.2 G1.2 भुजहीनबाणयुद्धे भवप्रसादेन बाणस्य गणे-श्वरत्वप्राप्तिर्भुजद्वयस्वरूपप्राप्तिः ; M2 बाणयुद्धे बाणवरप्रदानम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both) : K2 D1 175 ; V2.3 D2 183 ; D2 T2 G1 200 ; D4 180 ; T1 G2 263 ; T2 213 ; G2 267 ; G2 265 ; M1-2 227 ; M2 226. — *Śloka no.* : K1 32 ; Dn1 159 ; D2 132 ; D2 127 ; D4 66.

११३

C 10875
B 2. 127. 9
P 2. 127. 9

वैशंपायन उवाच ।

ततो दृष्ट्वैव गरुडमनिरुद्धशरीरगाः ।

शररूपा महासर्पा वेष्टयित्वा तनुं स्थिताः ॥ १

113

☞ This adhy. is missing in T₃ (cf. v. 1. 99. 21) and also in G₂ (cf. v. 1. 110. 21).

1 D₂ om. the ref. N T₄ ins. and T₂ G_{1.4} repeat after the ref.: T_{1.2} G_{1.2-5} M (T₂ G_{1.4} for the first time) ins. after 112. 129 :

1483* एवं वरान्बहुल्लब्ध्वा बाणः प्रीतमनाभवत् ।

[K₂ डनि (for एवं). B_{2.2} D₂ बहुवरान् (by transp.); D₂ D₂ स उन्वयः; T₂ G_{1.4} (all second time) बहुविधान्. T₂ प्राप्य (for लब्ध्वा). T₂ (first time) G_{2.2} (first time) एवं स च वरान्बहुल्लब्ध्वा; (for °). T₂ यदौ (for [अ]भवत्). T_{1.2} G₁ (last two first time). 3.4 (first time) 5 M बाणः प्रीतोऽभवत्; T₂ G_{1.4} (all second time) वरान्बाणो यदौ मुदा (for °).]

K_{1.2} Ñ_{2.2} V_{2.2} B Dn Ds D_{1.4.5} cont :

1484* जगाम सह रुदेण महाकालत्वभागतः ।

[V₂ अजगाम स रुदेण (for °). D₂ (before corr.) -रुदन्वम् (for -कालम्).

K_{1.2} Ñ_{2.2} V_{2.2} B Dn Ds D_{1.4.5} cont. : K_{2.4} Ñ₁ V₁ D_{2.2.5} T_{2.4} G_{1.4} cont. after 1483* : T₁ G_{2.2} M₁₋₂ G(ed) ins. after the ref. :

1485* वासुदेवोऽपि बहुधा नारदं पर्यपृच्छन् ।

कानिरुद्धस्तु भगवान्मयसो नागबन्धनैः ।

श्रोतुमिच्छामि तस्मै स्नेहं हि मे मनः ॥

अनिरुद्धे हने वीरे क्षुभिता द्वारका पुरी ।

शीघ्रं तं मोक्षयिष्यामि यदर्थं वयममाणाः ॥ [5]

अथ तं नष्टशत्रुं वै द्रष्टुमिच्छामहे वयम् ।

स प्रदेशस्तु भगवन्विदितस्तव सुवत् ॥

एवमुक्तुः कृष्णेन नारदः प्रत्यभाषन् ।

कन्यापुरे कुमारोऽसौ बन्धो नागैश्च भाष्य ॥

एतस्मिन्मन्त्रे शीघ्रं विप्रलेखा सुपस्थिता । [10]

बाणस्योत्तमसरस्वस्य द्रव्येन्द्रस्य महात्मनः ।

इदमन्तं पुरं देव प्रविशस्व यथासुखम् ॥

ततः प्रविष्टास्ते सर्वे अनिरुद्धस्य मोक्षणे ।

बलः सृपर्गः कृष्णश्च प्रद्युम्नो नारदस्तथा ॥

[(L. 1) K₁ D_{1.4} स ततो ; K₂ सततं ; Ñ₁ M₁₋₂ सहसा ;

ते सर्वे सहसा देहात्तस्य निःसृत्य भोगिनः ।

क्षितिं सर्वेऽभ्यधावन्त प्रकृत्यावस्थिताः शराः ॥ २

दृष्टः स्पृष्टश्च कृष्णेन सोऽनिरुद्धो महात्मना ।

V_{1.2} B D₂ मधुहा (for बहुधा). D₂ Ñ₁ M₁₋₂ विवेशान्तःपुरं तथा ; T₂ नारदं प्रत्युवाच ह (for °). — Ñ₁ om. lines 2-14. M₁₋₂ om. lines 2-10. V₁ om. lines 5-11. — (L. 5) Ñ₂ B₂ D₂ G₂ मोक्षयिष्यामि ; D₂ मोक्षयिष्यामि (for मोक्ष°). D₂ बद्धं पन्नगराशिभिः (for °). — (L. 6) K_{1.2} D₂ (marg. as above) नष्टशत्रुं (for शत्रु). — (L. 7) D₂ शोभने विदितस्तव (for °). — (L. 9) K_{2.4} V₂ D₂ D_{1.2} नागेन (for नागैश्च). T_{1.2.4} G_{1.2.5} नागैर्वद्धो म (T₂ बद्धो नागेन) भाष्यः (for °). — K Dn D_{1.4} T_{2.4} G_{1.4} om. line 11. Ñ₂ repeats line 11 after 1486*. T₁ G₂ read line 11 after line 14. — (L. 11) Bom. Poona eds. G(ed.) एवम्य (for -सन्वस्य). Ñ₂ (second time) दानवाणा (for दैत्येन्द्रस्य). M_{1.2} हि भीमनः (for महात्मनः). T₂ G₂ दैत्येन्द्रस्य हि भीमनः (for °). — M_{1.2} om. lines 12-14. D₂ om. lines 13-14. — (L. 13) D₂ मरणे (for मोक्षणे). — (L. 14) T_{1.2} G_{1.2.5} 4 नः कृष्णः सृपर्गश्च (for °).]

Ñ₂ M₁ cont. :

1486* वासुदेवोऽपि सहसा विवेशान्तःपुरे रिपोः ।

[M₂ [अ]-तःपुरः]

— °) Ñ₁ प्रत्यदृश्यत गरुडः. — °) Ñ₁ स्नेऽनिरुद्धः ; K_{2.4} V B Dn Ds D_{1.2.5} T_{1.2.4} G_{1.2-5} M_{2.4} वेऽनि (for अनि°) — °) B₁ महादंष्ट्रा (for सर्पा). — °) D₂ प्रद्युतास्ते तनुस्थिताः.

2 °) V₂ B₂ D₂ सर्वे ते (by transp.). — °) Ñ₂ corrupt ; K Dn₂ D_{1.2} T₁ G₂₋₅ क्षितिं समभिवर्तिन्वा ; Ñ₁ क्षितिं ते समगाहन्त ; Ñ₂ V_{1.2} B₁ D₂ T₂ G₁ क्षितिं समभिवर्तन्त ; V₂ B_{2.2} D₂ क्षितिं समवगाहन्त ; T₂ क्षितिं समभिवर्तिन्वात्. — °) D₂ (marg.) ज्ञात्वा बाणं जितं रणे.

3 Before 3, K_{1.2} D_{1.4} ins. वैशंपायन उवाच. — °) V₂ स (for च). — °) K_{1.2.4} Ñ₂ V_{1.2} B_{1.2} Dn Ds D_{1.2.5} T₁ G₂ महायशाः ; K₂ D₁ बलः ; T₂ G_{1.4} मनाः (for रमना). — T₂ om. 3°-5°. — °) M₁₋₂ ततः (for स्थितः). T₂ G_{1.4} स्वस्थो (for भूत्वा). G₂ ततोऽनिरुद्धः प्रीतात्मा. — Ñ₂ D_{1.2} T_{1.2} G_{1.2.5} om. 3°-5°. D₂ om. 3°-4°. — °) V₁ ज्ञात्वा बाणं जितं रणे ; V₂ ज्ञात्वा प्राज्ञ-किरमवीत्.

स्थितः प्रीतमना भूत्वा प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३
देवदेव सदा युद्धे जेता त्वमसि कस्तव ।
शक्तो वै प्रमुखे स्थातुं साक्षादपि शतक्रतुः ॥ ४
भगवानुवाच ।
आरोह गरुडं तूर्णं गच्छाम द्वारकां पुरीम् ।
इत्युक्तः सोऽधिरुद्धस्तु सह दानवकन्यया ॥ ५
ततस्ते दीर्घमध्वानं प्रययुः पुरुषर्षभाः ।

आरुह्य गरुडं सर्वे जित्वा बाणं महासुरम् ॥ ६
ततोऽम्बरतलम्यास्ते वारुणीं दिशमाश्रिताः ।
वेलावनविचारिण्यो नानावर्णाः सहस्रशः ॥ ७
निशम्य बाणगावस्तु तामु चक्रं मनस्तदा ।
आस्थितां गरुडं देवः सर्वलोकादिख्ययः ॥ ८
आह मां सत्यभामा च बाणगावो ममानय ।
यामां पीत्वा किल क्षीरं न जीर्यन्ति महासुराः ॥ ९

C 10918
B 2. 127. 48
P 2. 127. 48

४ Ñs D₁ 2 T₁ 2, 3 G₁ 3 om. 4 (cf. v. l. 3). V₁ om. 4 5. Before 4, Ñ₂ V₂ 3 B Ds Ds ins. अनिरुद्ध उवाच. — ^a) V₃ G M महा (for सदा). — ^b) K₃ 4 V₂ Dn D₁. केशव (for कस्तव). G₂ जयेत्वां को नु सत्तमम्; M जेतुं त्वां को नु सत्तम. — ^c) K₃ 4 Dn D₁ न शक्तः; G₂ शक्तो न (for शक्तो वै). S₁ शक्तः प्रमुखतः स्थातुं. — ^d) K₁ 2 Ñ₁ 2 V₁ 3 B D₁ D₁ 6 शचीपति. (for शतक्रतुः).

5 Ñs D₁ 2 T₁ 2, 3 G₁ 3 om. 5 (cf. v. l. 3). V₁ om. 5 (cf. v. l. 4). K D₁ G₁ om. 5 D₂ reads 5 after App. No. 36. — ^a) S₁ D₂ आरोह (for आरोह). G₂ गरुडम् (for इ). — ^b) S₁ G₂ गच्छामो (for म). D₂ प्रति (for पुरीम्). — G₁ om. 5^d. — ^c) Ñ₂ V₂ 3 B Dn D₁ D₂ 3 एवमुक्तो D₂ पुरतः सोऽनिरुद्धस्तु. — ^d) Ñ₂ Ñ₂ 3 B₁ Dn D₁ D₂ उपया सह कन्य (Dn भार्यया). — After 5, S₁ ins.:

1487* गुरुभिः समनुज्ञातामन्तले प्रययुस्तदा ।
While K Ñ₂ V₂ 3 B Dn D₁ D₂ 3 G₁ 3 ins. a passage given in App. I (No 38) after 5; Ñ₂ D₁ 2 T₁ 2 G₁ 3 ins. it after 3; V₁ after 3; T₁ after 3^a. On the other hand, M ins. after 5:

1488* चित्रलेखासामयुक्तो या प्रिया तस्य नित्यशः ।
6 After 6^{ab}, D₂ reads 7^d. — ^a) M आस्थितो गरुडं देवं (M₁ वः). — ^b) K Ñ₂ V B Dn D₂ D₁ 6 T₁ 2, 3 G₁ 3-5 महाज्ञसम्; Ñ₁ महामृधे (for सुरम्). D₂ जित्वा बाणं महोजसः; M सर्वलोकनमस्कृत. — After 6, S₁ ins.:

1489* चक्रायुधो गृह्य तदानिरुद्ध
निघ्नं चक्रं बाणमुदीर्णचक्रम् ।
जित्वा तु बाणस्य स बाहुचक्रं
चक्रायुधो गृह्य तदानिरुद्धम् ।
पुरो महाबाणमुदीर्णचक्रं
निपातिते बाहुविशीर्णगात्रे ॥

7 ^a) K₁ 2 D₁ M तु (for ते). — ^b) K Ñ₂ V₂ 3 B Dn D₁ D₂ 3 T₁ 2, 3 G₁ 3-5 आस्थिताः; M जेक्षत (for आश्रिताः). — After 7^{ab}, N (except S₁ Ñ₁) T₁ 2, 3 G₁ 3-5 ins.:

1490* अपश्यन्त महात्मानो गावो दिव्यपयःप्रदाः ।

[D₂ दिव्या गावः सहस्रशः (for ^b).]

— D₂ om. 7^{ad}, D₂ reads 7^{ad} after 6^{ab}. — ^c) S₁ एलावन-चरितम्. — ^d) Ñ₁ M नानारूपाः (for वर्णाः). S₁ गदा-ग्रजम् (for सहस्रशः). V₃ B₂ D₂ (marg. as in text) बाणगाव उपस्थिताः. — After 7, N (except S₁ Ñ₁ D₂) T₁ 2, 3 G₁ 3-5 ins.:

1491* अभिजाय तदा रूपं कृष्माण्डवचनश्रवान् ।

कृष्णः प्रहरतां श्रेष्ठस्तत्त्वतोऽर्थविशारदः ॥

[(L 1) K D₁ 4 T₁ अभिजाय (K₂ D₁ ते); D₂ अभि-
जातः T₂ G₂ प्रहरताय (for अभि). — (L 2) T₂ तत्त्वबोध-
(for तत्त्वतोऽर्थः).]

8 ^a) S₁ licuna for निशम्य. S₁ D₂ -गास्तास्तु; Ñ₂ -गारतान; D₂ गावस्ता (for स्तु). — ^b) D₃ गन्तुं (for तामु). D₁ प्रभुम् (for मनम्). — ^c) K Ñ₂ V B D T₁ 2, 3 G₁ 3-5 प्राह (for देवः). — ^d) K Ñ₂ V₁ B Dn D₂ D₁ 3 T₁ 2, 3 G₁ 3-4 स तु (for सर्वः). — After 8, N (except S₁ Ñ₁) T₁ 2, 3 G₁ 3-5 ins.:

1492* श्रीभगवानुवाच ।

गरुड प्रयाहि तत्र त्वं यत्र बाणस्य गोधनम् ।

यामां पीत्वा किल क्षीरममृतत्वमवाप्नुयात् ॥

[K V D₂ D₁ 3 T₁ G₁ om. : D₂ T₂ 4 G₁ 3, 4 कृष्ण (for श्रीभगवान्). — (L 1) K₁ गरुडस्तत्र याहि त्वं : K₂ गरुड याहि त्वयर्थः; V₃ B D₂ गरुड त्वं याहि तत्र (for ^a). — After line 1, D₂ reads 9^{ab}. V₃ om. line 2. — (L 2) T₁ G₁ 3, 4 बाणः (for यामा). T₁ G₂ 4 यत्राप्नुयात् (for मुयात्). D₂ (marg.) न जीर्यन्ति महासुराः (= 9^d); G₂ अमरत्वमवाप्नु-
वान् (for ^b).]

9 D₂ reads 9^{ab} after line 1 of 1492*. — ^a) Ñ₁ त्वां (for मां). M प्रोवाच गरुडं देवो. — ^d) M जीर्यन्ते (for ण्ति). S₁ D₂ न जरां यान्ति मानवाः; Ñ₁ शाश्वतत्व-
मवाप्नुयात्. — Ñ₂ V₃ B₂ 3 Dn D₂ D₂ 5, 6 T₂ ins. after 9; Ñ₂ after 9^{ab}.

C 10919
B. 2. 127. 49
P. 2. 127. 49

ता ममानय भद्रं ते यदि कार्यं न लुप्यते ।
अथ कार्यनिरोधः स्यान्नैव तासु मनः कृथाः ॥ १०
दृश्यन्ते गाव एतास्ता मां दृष्ट्वा वरुणालयम् ।
विशन्ति सहिताः सर्वाः कार्यमत्र विधीयताम् ॥ ११
तथेत्युक्त्वा तु गरुडः पक्षवातेन सागरम् ।
सोऽवगाढो हि सहसा वरुणालयमन्तिकात् ॥ १२
ततस्तु वारुणं सैन्यमभियातं सुदारुणम् ।

1493* विजराश्च जरां त्यक्त्वा भवन्ति किल जन्तवः ।

[Dn: Ds जरां (for जरां), N: V: B: s Ds Ds, 6 विज-
(Ds 'ज') ता जरां त्यक्त्वा; Dn: विजराश्च जरां त्यक्त्वा (for ')].

10 *) K N: V: s B: s Dn Ds Ds-3 T: Gs Ms अ-
नयस्व; B: V: Ds T: s G: s, 5 स्वमानय (for ममानय).
— *) K N: V: s B: Dn Ds Ds-3, 6 (marg. as in text)
T: s, 4 G: s-3 Ms धर्मो (for कार्यं). — *) K N: V B D
T: s, 4 G: s अथ वा कार्यं B: Ds [inf. lin.] धर्मं लोपो वै;
N: T: G: s Ms, 4 यदि वा कार्यलोपन्ते. — *) M: s न कुर्या-
स्तासु वै मनः. — After 10, K N: V B D T: ins. :

1494* इति मामव्रीन्सत्या तार्क्ष्यता विदिता मम ।

11 Before 11, some Mss. ins. गरुड उवाच. T: om.
11^{ab}. — *) K: s, 4 N: s V B D T: G: इष्टा मां (by
transp.); K: इष्टुमं; T: G: s, 5 M या इष्टा (M 'ष्टा'). K:
N: V: s B: Ds T: G: s, 5 M वरुणालये; N: मकरालयम्
(for वरुणा). — *) K: s, 4 N: s V B Dn Ds Ds-3 T:
सहसा; T: s G: s-3 सलिलं (for सहिता:). V: B: Ds
देव (for सर्वा:). K: विशान्नु सहसा सर्वा: . — *) K: s
D: तत्र; T: s G: s-3 एतद् (for अत्र).

12 *) Bom. Poona eds. G (ed.) इत्युक्त्वा चैव गरुडः .
— *) K: N: B: पालेन (for वा'). S: शोषयन् (for सागरम्).
— *) S: सहसैवावगच्छन्त; K N: s V: s B: s Dn Ds
Ds-3 T: s, 4 G: s-3 विक्षोभयित्वा सहसा; V: B: Ds
सहसा क्षोभयित्वा च. — *) S: अक्षयम् (for अन्तिकात्).
K N: V B D T: s, 4 G: s-3 विवेश वरुणालयम्. — After
12, K N: s B D T: ins. :

1495 इष्टा ज्वेन गरुडं प्राप्तं वै वरुणालयम् ।

वारुणाश्च गणाः सर्वे विभ्रान्ताः प्राचलस्तदा ॥

[V: repeats line 2 after 14. — (L. 2) K: वरुणस्य
(for वारुणाश्च). V: B: Ds तः (for वि-). Ds प्रचलम् (for
प्रा'). K: N: Ds (marg.) अयान (for तदा).]

13 Gs om. 13^{ab}-14^{ab}. Ns om. 13. — *) N: Ds उप-
धातं; T: अभिज्ञातुं (for 'यातं'). K V B D T: सुदुर्जयम्

प्रमुखे वासुदेवस्य नानाप्रहरणोद्यतम् ॥ १३

तेषामापततां संख्ये वारुणानां सहस्रशः ।

ते भग्नाः सहसा यान्ति तमेव वरुणालयम् ॥ १४

षष्टिं रथसहस्राणि षष्टिं रथशतानि च ।

वरुणेन प्रयुक्तानि दीप्तशस्त्राणि संयुगे ॥ १५

तद्वलं कृष्णबाणौघैर्दहमानं समन्ततः ।

भग्नं वरुणमाश्रित्य नैव स्थानमविन्दत ॥ १६

(for सुदारुणम्). — *) Ds प्रमुखं (for 'खे'). — K N: s
V B: s Dn Ds Ds-3 T: s ins. after 13: B: Ds cont.
after 1497* :

1496* तद्युद्धमभवद्दोरं वारुणैः पक्षगारिणा ।

[K: s D: s ततो युद्धमभूद्दोरं (for ')].

While, B: Ds ins. after 13:

1497* ततस्तु तस्य प्रमुखे वासुदेवस्य धीमतः ।

14 Gs om. 14^{ab} (cf. v. l. 13). Ds om. 14^{ab}. — *)
S: वारुणानां; T: दारु' (for वारु'). — T: s G: s M ins.
after 14^{ab}; Gs cont. after 1499* :

1498* देहा विद्योतयन्नि स कृत्स्नं वै वरुणालयम् ।
चक्रेण भगवाण्गौरिशकार कन्दनं महत् ॥

T: Gs Ms cont.; K N: V B D T: Gs ins. after 14^{ab} :

1499* भग्नं बलमनाहृत्य केसवेन महात्मना ।

— Gs om. 14^{ab} 16^{ab}. Ns om. 14^{ab}. — *) S: देहा: कृत्वा:
समायायन्ति; K N: V B D T: Gs ततस्ते प्रह (N: B: Ds, 6
प्रह-; V B: s Dn Ds T: Gs प्रह-; Ds सद्यः कृ' ता बाय्ति.
— *) Gs M तमेव वरुणं किल. — After 14, V repeats
line 2 of 1495*.

15 Gs om. 15 (cf. v. l. 14). — *) V: B: s Ds: Ds
Ms, 4 वष्टी (for षष्टि'). — *) V: B: s Ds: Ds Ms वष्टी
(for षष्टि'). T: षष्टिरथशतानि च. — *) V: s Ds, 6 T: G: s
Ms वारुणानि (V: 'ना') (for वरुणेन). Ds प्रयुक्तेन (for
'कानि'). K N: V: B Dn Ds Ds, 4, 5 T: s Gs M: s वारु-
णानि प्रयुक्ता (K: s B: Ds, 4 T: s व युक्ता; T: Gs प्रदीप्ता' नि.
— *) K: s दीप्तशस्त्राणि; N: s प्रदीप्ता' (for दीप्त'). — After
15, T: s G: s, 5 M ins. :

1500* नाभ्ययुध्यन्त कृत्स्नेन प्रयुक्तेन चक्रेण च ।

तानि सर्वाणि सहस्रं निजघ्नान रणे हरिः ॥

[(L. 2) Gs द्वास्त्राणि (for सर्वाणि).]

16 Gs om. 16^{ab} (cf. v. l. 14). Ks, 4 V: B: Ds-3, 5
T: om. 16. — *) V: T: Gs जघनमानं (for दह'). T: Gs

ऋषिभिर्देवगन्धर्वैस्तथैवाप्सरसां गणैः ।
संस्तूयमानो बहुधा वरुणः पर्यवस्थितः ॥ १७
छत्रेण ध्रियमाणेन पाण्डुरेण वपुष्मता ।
सलिलस्राविणा श्रेष्ठं चापमुद्यम्य विधितः ॥ १८
अपां पतिरभिकुद्धः पुत्रपौत्रबलान्वितः ।
आह्वयन्निव युद्धे स विस्फारितमहाधनुः ॥ १९
स तु प्रध्मापयञ्छङ्खं वरुणः समधावत ।
हरिं हर इव क्रोधाद्वाणजालैः समावृणोत् ॥ २०
ततः प्रध्माय जलजं पाञ्चजन्यं महाबलः ।

सहस्रशः (for समन्ततः). — °) $\tilde{N}_1$ आवृत्य ; T_1 G_1 , 4, 5 M_1 जासाय (for आश्रित्य). — °) K_1 , 2 $\tilde{N}_2$, 3 V_2 , 3 B_1 , 3 D_1 D_2 D_3 , 6 त्रानम् (for स्थानम्). — K_1 , 2 $\tilde{N}_2$, 3 V_2 , 3 B_1 , 3 D_1 D_2 D_3 , 6 T_1 G_1 , 5 ms. after 16 K_3 , 4 V_1 B_2 D_1 3, 5 T_3 after 15 ;

1501* तद्वलं बलिभिः शूरैर्बलदेवजनार्दनैः ।

प्रयुञ्जनानिरुद्धेन गरुडेन च सर्वशः ।

• शरीरधिविधैर्गन्धर्वैर्वध्यमानं समन्ततः ॥

ततो भद्रं वरुणं दृष्ट्वा कृष्णनाडिष्टकर्मणा ।

वरुणस्त्वथ संकुद्धो निर्ययौ यत्र केशवः ॥ [5]

[K_2 om. line 1. — (L. 1) K_1 $\tilde{N}_2$ V_3 B_3 D_1 D_2 , 6 ततस्तु (for तद्वत्). D_2 वलितः (for 'लि') T_3 वलदेवो जघान ह (for 'ह'). — (L. 2) V_3 B_3 D_3 त पद्मस्रानिर्गच्छ (for 'त'). — (L. 3) D_2 विमलैर् (for विविधैः). V_1 प्रयमानं ; V_2 D_1 D_2 विध्यमानं (for वध्यं) V_3 B_1 D_3 सहस्रशः (for समन्ततः). — (L. 4) K_1 , 2 D_1 , 4 तद्वत् स्ववत् दृष्ट्वा (for 'द'). — (L. 5) V_3 B_3 D_3 संक्रान्तो (for संकुद्धो).]

17 °) K $\tilde{N}_2$, 3 V B D (except D_2) T_1 , 2, 4 G_1 , 3-5 M वरुणः प्रत्यदृश्यत .

18 °) V_3 T_2 , 4 G_1 , 3-5 M_1 , 4 पाण्डुरेण (for पाण्डुं). — °) D_1 श्रेष्ठः ; D_2 दिव्यं (for श्रेष्ठं) G_3 सलिलं विधुतश्रेष्ठं (sic). — °) K $\tilde{N}_1$ D_1 D_2 , 2, 4-5 G_3 M_1 विधितः ; D_3 तिष्ठति (for विधितः).

19 G_1 om. (hapl.) 19^{ab}. — °) K_1 , 2 V B D_1 , 6 T_1 , 3 G_3 , 4 M_1 अनि ; $\tilde{N}_2$ T_3 G_3 अपि ; D_2 इति (for अभि-). — °) $\tilde{N}_2$ V_1 B_3 D_3 T_1 , 2 G_3 , 5 M समन्वित. (for बलं). — °) K $\tilde{N}_2$, 3 V_1 , 2 D_1 D_2 D_3 , 3 युद्धाय ; T_1 , 2 G_1 , 3 M युद्धेऽप्युः (for युद्धे स). V_3 B D_3 T_3 आह्वयामास युद्धाय ; D_2 बलि च युद्धाय . — °) D_2 विस्फारित ; T_1 G_1 , 5 विस्फूर्जित- (for विस्फारित-).

• 20 T_3 G_1 , 4, 5 M_1 om. 20. — °) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$, 2 V_1 , 3 B

वाणवर्षाकुलाः सर्वा दिशश्चक्रे जनार्दनः ॥ २१

ततः शरीरैर्बहुधा वरुणः पीडितो रणे ।

सम्यग्विव तदा कृष्णं वरुणः प्रत्ययुध्यत ॥ २२

ततोऽस्त्रं वैष्णवं घोरमभिमङ्गयाहवे स्थितः ।

वासुदेवोऽब्रवीद्वाक्यं प्रमुखे तस्य संस्थितः ॥ २३

इदमस्त्रं महाघोरं वैष्णवं शत्रुमर्दनम् ।

मयोद्यतं वधार्थं ते तिष्ठेदानीं स्थिरो भव ॥ २४

ततस्तद्वरुणो देवो ह्यस्त्रं वैष्णवमुद्यतम् ।

वारुणास्त्रेण संयोज्य ननाद स महाबलः ॥ २५

D_1 D_2 D_3 D_4 D_5 D_6 D_7 D_8 D_9 D_{10} D_{11} D_{12} D_{13} D_{14} D_{15} D_{16} D_{17} D_{18} D_{19} D_{20} D_{21} D_{22} D_{23} D_{24} D_{25} D_{26} D_{27} D_{28} D_{29} D_{30} D_{31} D_{32} D_{33} D_{34} D_{35} D_{36} D_{37} D_{38} D_{39} D_{40} D_{41} D_{42} D_{43} D_{44} D_{45} D_{46} D_{47} D_{48} D_{49} D_{50} D_{51} D_{52} D_{53} D_{54} D_{55} D_{56} D_{57} D_{58} D_{59} D_{60} D_{61} D_{62} D_{63} D_{64} D_{65} D_{66} D_{67} D_{68} D_{69} D_{70} D_{71} D_{72} D_{73} D_{74} D_{75} D_{76} D_{77} D_{78} D_{79} D_{80} D_{81} D_{82} D_{83} D_{84} D_{85} D_{86} D_{87} D_{88} D_{89} D_{90} D_{91} D_{92} D_{93} D_{94} D_{95} D_{96} D_{97} D_{98} D_{99} D_{100} D_{101} D_{102} D_{103} D_{104} D_{105} D_{106} D_{107} D_{108} D_{109} D_{110} D_{111} D_{112} D_{113} D_{114} D_{115} D_{116} D_{117} D_{118} D_{119} D_{120} D_{121} D_{122} D_{123} D_{124} D_{125} D_{126} D_{127} D_{128} D_{129} D_{130} D_{131} D_{132} D_{133} D_{134} D_{135} D_{136} D_{137} D_{138} D_{139} D_{140} D_{141} D_{142} D_{143} D_{144} D_{145} D_{146} D_{147} D_{148} D_{149} D_{150} D_{151} D_{152} D_{153} D_{154} D_{155} D_{156} D_{157} D_{158} D_{159} D_{160} D_{161} D_{162} D_{163} D_{164} D_{165} D_{166} D_{167} D_{168} D_{169} D_{170} D_{171} D_{172} D_{173} D_{174} D_{175} D_{176} D_{177} D_{178} D_{179} D_{180} D_{181} D_{182} D_{183} D_{184} D_{185} D_{186} D_{187} D_{188} D_{189} D_{190} D_{191} D_{192} D_{193} D_{194} D_{195} D_{196} D_{197} D_{198} D_{199} D_{200} D_{201} D_{202} D_{203} D_{204} D_{205} D_{206} D_{207} D_{208} D_{209} D_{210} D_{211} D_{212} D_{213} D_{214} D_{215} D_{216} D_{217} D_{218} D_{219} D_{220} D_{221} D_{222} D_{223} D_{224} D_{225} D_{226} D_{227} D_{228} D_{229} D_{230} D_{231} D_{232} D_{233} D_{234} D_{235} D_{236} D_{237} D_{238} D_{239} D_{240} D_{241} D_{242} D_{243} D_{244} D_{245} D_{246} D_{247} D_{248} D_{249} D_{250} D_{251} D_{252} D_{253} D_{254} D_{255} D_{256} D_{257} D_{258} D_{259} D_{260} D_{261} D_{262} D_{263} D_{264} D_{265} D_{266} D_{267} D_{268} D_{269} D_{270} D_{271} D_{272} D_{273} D_{274} D_{275} D_{276} D_{277} D_{278} D_{279} D_{280} D_{281} D_{282} D_{283} D_{284} D_{285} D_{286} D_{287} D_{288} D_{289} D_{290} D_{291} D_{292} D_{293} D_{294} D_{295} D_{296} D_{297} D_{298} D_{299} D_{300} D_{301} D_{302} D_{303} D_{304} D_{305} D_{306} D_{307} D_{308} D_{309} D_{310} D_{311} D_{312} D_{313} D_{314} D_{315} D_{316} D_{317} D_{318} D_{319} D_{320} D_{321} D_{322} D_{323} D_{324} D_{325} D_{326} D_{327} D_{328} D_{329} D_{330} D_{331} D_{332} D_{333} D_{334} D_{335} D_{336} D_{337} D_{338} D_{339} D_{340} D_{341} D_{342} D_{343} D_{344} D_{345} D_{346} D_{347} D_{348} D_{349} D_{350} D_{351} D_{352} D_{353} D_{354} D_{355} D_{356} D_{357} D_{358} D_{359} D_{360} D_{361} D_{362} D_{363} D_{364} D_{365} D_{366} D_{367} D_{368} D_{369} D_{370} D_{371} D_{372} D_{373} D_{374} D_{375} D_{376} D_{377} D_{378} D_{379} D_{380} D_{381} D_{382} D_{383} D_{384} D_{385} D_{386} D_{387} D_{388} D_{389} D_{390} D_{391} D_{392} D_{393} D_{394} D_{395} D_{396} D_{397} D_{398} D_{399} D_{400} D_{401} D_{402} D_{403} D_{404} D_{405} D_{406} D_{407} D_{408} D_{409} D_{410} D_{411} D_{412} D_{413} D_{414} D_{415} D_{416} D_{417} D_{418} D_{419} D_{420} D_{421} D_{422} D_{423} D_{424} D_{425} D_{426} D_{427} D_{428} D_{429} D_{430} D_{431} D_{432} D_{433} D_{434} D_{435} D_{436} D_{437} D_{438} D_{439} D_{440} D_{441} D_{442} D_{443} D_{444} D_{445} D_{446} D_{447} D_{448} D_{449} D_{450} D_{451} D_{452} D_{453} D_{454} D_{455} D_{456} D_{457} D_{458} D_{459} D_{460} D_{461} D_{462} D_{463} D_{464} D_{465} D_{466} D_{467} D_{468} D_{469} D_{470} D_{471} D_{472} D_{473} D_{474} D_{475} D_{476} D_{477} D_{478} D_{479} D_{480} D_{481} D_{482} D_{483} D_{484} D_{485} D_{486} D_{487} D_{488} D_{489} D_{490} D_{491} D_{492} D_{493} D_{494} D_{495} D_{496} D_{497} D_{498} D_{499} D_{500} D_{501} D_{502} D_{503} D_{504} D_{505} D_{506} D_{507} D_{508} D_{509} D_{510} D_{511} D_{512} D_{513} D_{514} D_{515} D_{516} D_{517} D_{518} D_{519} D_{520} D_{521} D_{522} D_{523} D_{524} D_{525} D_{526} D_{527} D_{528} D_{529} D_{530} D_{531} D_{532} D_{533} D_{534} D_{535} D_{536} D_{537} D_{538} D_{539} D_{540} D_{541} D_{542} D_{543} D_{544} D_{545} D_{546} D_{547} D_{548} D_{549} D_{550} D_{551} D_{552} D_{553} D_{554} D_{555} D_{556} D_{557} D_{558} D_{559} D_{560} D_{561} D_{562} D_{563} D_{564} D_{565} D_{566} D_{567} D_{568} D_{569} D_{570} D_{571} D_{572} D_{573} D_{574} D_{575} D_{576} D_{577} D_{578} D_{579} D_{580} D_{581} D_{582} D_{583} D_{584} D_{585} D_{586} D_{587} D_{588} D_{589} D_{590} D_{591} D_{592} D_{593} D_{594} D_{595} D_{596} D_{597} D_{598} D_{599} D_{600} D_{601} D_{602} D_{603} D_{604} D_{605} D_{606} D_{607} D_{608} D_{609} D_{610} D_{611} D_{612} D_{613} D_{614} D_{615} D_{616} D_{617} D_{618} D_{619} D_{620} D_{621} D_{622} D_{623} D_{624} D_{625} D_{626} D_{627} D_{628} D_{629} D_{630} D_{631} D_{632} D_{633} D_{634} D_{635} D_{636} D_{637} D_{638} D_{639} D_{640} D_{641} D_{642} D_{643} D_{644} D_{645} D_{646} D_{647} D_{648} D_{649} D_{650} D_{651} D_{652} D_{653} D_{654} D_{655} D_{656} D_{657} D_{658} D_{659} D_{660} D_{661} D_{662} D_{663} D_{664} D_{665} D_{666} D_{667} D_{668} D_{669} D_{670} D_{671} D_{672} D_{673} D_{674} D_{675} D_{676} D_{677} D_{678} D_{679} D_{680} D_{681} D_{682} D_{683} D_{684} D_{685} D_{686} D_{687} D_{688} D_{689} D_{690} D_{691} D_{692} D_{693} D_{694} D_{695} D_{696} D_{697} D_{698} D_{699} D_{700} D_{701} D_{702} D_{703} D_{704} D_{705} D_{706} D_{707} D_{708} D_{709} D_{710} D_{711} D_{712} D_{713} D_{714} D_{715} D_{716} D_{717} D_{718} D_{719} D_{720} D_{721} D_{722} D_{723} D_{724} D_{725} D_{726} D_{727} D_{728} D_{729} D_{730} D_{731} D_{732} D_{733} D_{734} D_{735} D_{736} D_{737} D_{738} D_{739} D_{740} D_{741} D_{742} D_{743} D_{744} D_{745} D_{746} D_{747} D_{748} D_{749} D_{750} D_{751} D_{752} D_{753} D_{754} D_{755} D_{756} D_{757} D_{758} D_{759} D_{760} D_{761} D_{762} D_{763} D_{764} D_{765} D_{766} D_{767} D_{768} D_{769} D_{770} D_{771} D_{772} D_{773} D_{774} D_{775} D_{776} D_{777} D_{778} D_{779} D_{780} D_{781} D_{782} D_{783} D_{784} D_{785} D_{786} D_{787} D_{788} D_{789} D_{790} D_{791} D_{792} D_{793} D_{794} D_{795} D_{796} D_{797} D_{798} D_{799} D_{800} D_{801} D_{802} D_{803} D_{804} D_{805} D_{806} D_{807} D_{808} D_{809} D_{810} D_{811} D_{812} D_{813} D_{814} D_{815} D_{816} D_{817} D_{818} D_{819} D_{820} D_{821} D_{822} D_{823} D_{824} D_{825} D_{826} D_{827} D_{828} D_{829} D_{830} D_{831} D_{832} D_{833} D_{834} D_{835} D_{836} D_{837} D_{838} D_{839} D_{840} D_{841} D_{842} D_{843} D_{844} D_{845} D_{846} D_{847} D_{848} D_{849} D_{850} D_{851} D_{852} D_{853} D_{854} D_{855} D_{856} D_{857} D_{858} D_{859} D_{860} D_{861} D_{862} D_{863} D_{864} D_{865} D_{866} D_{867} D_{868} D_{869} D_{870} D_{871} D_{872} D_{873} D_{874} D_{875} D_{876} D_{877} D_{878} D_{879} D_{880} D_{881} D_{882} D_{883} D_{884} D_{885} D_{886} D_{887} D_{888} D_{889} D_{890} D_{891} D_{892} D_{893} D_{894} D_{895} D_{896} D_{897} D_{898} D_{899} D_{900} D_{901} D_{902} D_{903} D_{904} D_{905} D_{906} D_{907} D_{908} D_{909} D_{910} D_{911} D_{912} D_{913} D_{914} D_{915} D_{916} D_{917} D_{918} D_{919} D_{920} D_{921} D_{922} D_{923} D_{924} D_{925} D_{926} D_{927} D_{928} D_{929} D_{930} D_{931} D_{932} D_{933} D_{934} D_{935} D_{936} D_{937} D_{938} D_{939} D_{940} D_{94

C 10941
B 2. 127. 69
A 2. 127. 69

तस्यास्त्रवितता ह्यापो वरुणस्याभिनिःसृताः ।
वैष्णवास्त्रस्य शमने वर्तन्ते समितिजय ॥ २६
दहन्ते वारुणाः सर्वे ततोऽस्त्रे ज्वलिते पुनः ।
वैष्णवे तु महावीर्ये दिशो भीताः प्रदुक्नुवुः ॥ २७
तांस्तु प्रज्वलतो दृष्ट्वा वरुणो वाक्यमब्रवीत् ।
स्मर तां प्रकृतिं पूर्वामव्यक्तां व्यक्तलक्षणाम् ।
तमो जहि महाभाग रजसा मुह्यसे कथम् ॥ २८
सत्त्वस्थो नित्यमासीस्त्वं योगीश्वर महामते ।

वरुणो) ह्यस्त्रमुच्यते. — ^a) K Ñ V B D Ti. 4 G. 1. 5
विननादः Ti G. 1. 5 ननाद सू (for 'द स) : Si महास्त्रनः
(for 'बल').

26 ^a) Ñ. B. D. : Ti. 4 G. 1. 5 [अस्त्रे; Da [अस्त्राद् (for
[अस्त्र-). — ^b) K Ñ. 3 V B Dn Ds. Di. 3 Ti विनिः-
सृताः; Ti G. 1. 5 [अभिनिमन्त्रिताः (for 'निःसृताः'). Da
वरुणास्त्रविनिःसृताः. — ^c) Ñ. वैष्णवास्त्रेण (for 'स्त्रस्य'). K. 1. 3.
+ Ñ. D. समरे (for 'शमने'). K. 2 वैष्णवास्त्रेण समरे; Ti. 2
G. 1. 3. 3 M स्त्रप्रशमने. — After 26, K Ñ. 3 V B D
Ti ins. :

1502* भावन्तु वारुणास्त्रव श्रिताः श्रिता ज्वलन्ति वै ।
[Dn. 3 भावन्ति (for 'भावन्तु'). Ds. 3 ज्वलन्ति (for 'ज्वलन्ति').
While Ti. 2 G. 1. 3 ins. after 26 :

1503* तत्रश्रकं समदाय उवाचामात्रममाकुलम् ।
मोक्षकामो जनशायो वारुणे प्रत्यदश्यत ॥
ततः प्रज्वलिताः सर्वे वारुणाश्रकनेजसा ।
[(L. 1) Ti. 2 प्रज्वले; G. 1. 3 श्रकं मदाय; M. 3-3 विभूयितम्
(for 'ममाकुलम्'). — (L. 2) Ti. 2 वारुणे (for 'ये').]

27 Ti. 2 G. 1. 3. 3 M om. 27. — ^a) N (except Si
Ñ. 1) Ti तत्र (for 'सर्वे'). — ^b) Ds सति (for 'पुनः'). Si
ततोऽस्त्रं ज्वलितं पुनः. — Si Ñ. 1 om. 27^a.

28 Ñ. 2 om. 28^a. — ^a) Ñ. 1 Ti. 2 G. 1. 3. 3 M प्रज्व-
लितान (for 'लता'). Si K V B D Ti अस्त्रं प्रज्व (K. 1 Ti
तद्वलं ज्वः; Dn Ds ततोऽस्त्रं ज्वः; Ds तन्मज्ज्वः; Ds तत्र
तज्ज्व लिने दृष्ट्वा. — ^b) K V B D Ti कृष्णम् (for 'वाक्यम्').
— ^c) Si स्मर स्वं; K. 2 Ds स्मर स्वं; K. 3 Ñ. 2 V. 2 Dn
Di. 3. 3 Ti स्मरस्व; V. 2 अथ स्वं (for 'स्मर तां'). — ^d) Si
महादेव; Ñ. 2 V. 1 Da 'बादो; Ds 'रात्र; Ti. 2 G. 1. 3. 3 [अ]ह
भगवन्; M [ह]ह भगवन् (for 'महाभाग'). — ^e) K Ñ. 3
V B Dn Ds Da. 3 Ti तमसा (for 'रजसा'). Ds तमसा
युध्यसे कथम्

29 ^a) Ds सत्यस्थो (for 'सत्यस्थो'). Si सत्यस्थश्चित मे

पञ्चभूताभयान्दोषानहंकारं च संत्यज ॥ २९
येयं ते वैष्णवी मूर्तिस्तस्या ज्येष्ठो ह्यहं तव ।
ज्येष्ठभावेन मान्यस्ते किं मां दग्धुमिहेच्छसि ॥ ३०
नामिर्विक्रमते ह्यग्नौ त्यज कोपं युधां वर ।
त्वयि न प्रभविष्यन्ति जगतः प्रभवो ह्यसि ॥ ३१
पूर्वं हि या त्वया सृष्टा प्रकृतिर्विकृतात्मिका ।
धर्मिणी बीजभावेन पूर्वधर्मसमाश्रिता ॥ ३२
आग्नेयं चैव मौम्यं च प्रकृत्यैवेदमादितः ।

नित्यं (sic); K. 1 स्वस्थो नित्यं ममासीयौ. — ^b) Si योगेष्टियः;
Va Ba Da G. 1. 3 योगेश्वर (for 'योगी'). K. 2 Di. 2. 4
(marg. as in text) महातपाः; K. 3 नमोऽस्तु ते; Ñ. 1 महा-
त्मनः (for 'मते'). — ^c) Si सर्व (for 'पञ्च'). Ti G. 1. 3 M
भूताभिवान (for 'भ्रान्'). — ^d) K Ñ. 3 V. 1. 3 Ba. 2 D
(except D) Ti वज्रय (for 'संत्यज').

30 ^a) K. 2 Da त्वा नु; B. 2 येयां ते; Di. 3 येषा तु;
Ti या सा ते; G. 1. 3 या ना ते; G. 2 यामां ते (for 'येयं ते').
Si या यास्मि वैष्णवी मूर्तिः. — ^b) K. 1 [मा] यो यो; Ds तेजो
(for 'ज्येष्ठो'). Si तदा; Va Ba. 4 Ds Ti विभो; Ds प्रभो
(for 'तव'). — ^c) K Ñ. 3 V. 1. 3 Ba. 2 Dn Ds. Ti. 4 Ma
मान्यं तु (Ma ते) (for 'मान्यस्ते'). — ^d) Si को (for 'किं').
K Ñ. 2 V. 1. 3 Pa Dn Di. 3 Ti. 4 किं मां स्वं (K. 1 Di स्वं
मां) दग्धुमिच्छसि.

31 ^a) M. 1 विक्रमते (for 'विक्रमते'). Si नामिर्विशेष-
स्थितिः; M. 3 विक्रमते ह्यसि. — ^b) Ti. 2 G. 1. 3. 3 कृपां
कुरु (for 'युधां वर'). — ^c) Ds Bm. Poona eds. प्रभ-
विश्यामि (for 'द्विष्यति').

32 ^a) K. 1. 3 Di. 2. 4 [ए]या (for 'या'). — ^b) M.
विकृतिर (for 'प्र'). Si विकृतिर्नियमात्मिका; Ñ. 2 Da Ma
प्रकृतिर्विकृता (Ma 'क्रियात्मिका; Di. 3 'तात्मना; Ti. 3 G.
'तिष्ठ या; Ti G. 1. 3 'नितदा; G. 2 'नितथा; M. 2. 4 प्र-
(M. 1 वि कृतिर्विक्रियात्मिका. — ^c) K. 1 धर्मिणी (for 'जी').
V. 1. 3 बीर्य; M. 2 जीव (for 'बीज'). Ti. 2 G. 1. 3. 3 धर्मिणी
(Ti. 2 'का; पूर्विका तारम्. — ^d) K. 1 पूर्वभाव; V. 1 Ba Dn
D. Ti 'धर्म; Dn 'धर्म; Ds Ds पूर्व धर्म; Da गुणधर्म (for
पूर्व'). Si Ñ. 2 V. 1 Ba Da पूर्वधर्म (Ñ. 1 'धर्म') च नश्रिता; K.
Da पूर्वभाव (Ds 'व स मास्थिता; K. 2 पूर्व धर्म समास्थिता;
Ti. 2 G. 1. 3 अपरा धर्मसंश्रिता; M पूर्वधर्मश्च संयुतः.

33 Ti. 2 om. 33-34. V. 2 om. 33^a. — ^a) K Ñ. 3 V. 1
Ba. 2 Dn Ds Di. 2. 4. 3. 3 (marg.) Ti आग्नेयं वैष्णवं मौम्यं
(K. 2 'म्य'); Ti G. 1. 3 अममयी (Ti 'वा') दृष्टवाप्सोमयी; G.

त्वया सृष्टं जगदिदं स कथं मन्यसे मयि ॥ ३३
अजेयः शाश्वतो नित्यं स्वयंभूतभावतः ।
अक्षयश्चाव्ययश्चैव भवानेव महाद्युते ॥ ३४
रक्ष मां रक्षणीयोऽहं त्वयानघ नमोऽस्तु ते ।
आदिकर्तासि लोकस्य त्वयैव बहुलीकृतम् ॥ ३५
किं क्रीडसि महादेव बालः क्रीडनकैरिव ।
न ह्यहं प्रकृतिद्वेषी नाहं प्रकृतिदूषकः ॥ ३६

प्रकृतिर्या विकारेषु वर्तते पुरुषोत्तम ।
तस्या विकारशमने वर्तसे त्वं यथाविधि ॥ ३७
विकारोऽपि विकाराणां विकारायतनेऽनघ ।
तानधर्मविदो मन्दान्मवान्विकुरुते मदा ॥ ३८
इयं हि प्रकृतिर्दोषैस्तमसा युज्यते सदा ।
रजसा वापि संदुष्टा ततो मोहः प्रवर्तते ॥ ३९
परावरज्ञः सर्वज्ञ ऐश्वर्यविधिमास्थितः ।

C 10956
S 2, 127, 84
P 2, 127, 84

भाष्येऽपि सृष्टवान्मयां; M आद्रेयया चैव सौम्या च. — ^b) Dc (Karg.) प्राकृतम् (for प्रकृत्या). Ti. 2. G1. 3-4 त्वम् (for [इ]वम्). N1 V1 B1 D1 मयि (for इदं). S1 त्वयादत्तं तदुभयं. — ^c) V2 B1 D1 मुह्यसे (for मन्यसे). S1 यदि (for मयि). K1. 2. 4 N2. 3 V1. 2 B1 D1 D2. 3. 4 स कथं (K2 D1 कथं त्वं) मयि वर्तते; K3 कथं मयि महाद्युते; B2 D2. 3 T2 स कथं मयि मुह्यसे; Ti G1. 3-4 M स कथं मयि मुह्यसि.

34 Ti om 34 (cf. v. 1. 33). — ^a) K3 om from अजेयः up to रक्ष मां (in 35^a). K1 यजेत (for अजेयः). K1. 2. 4 N2. 3 V B D T1. 2 G देव (for नित्यं). — ^b) Dc अक्षरश्च for अक्षयश्च. K1. 2 D1 अक्षयं वा D2 इयं वा) अक्षयं चैव; K1 N2. 3 V1 D1 D2 अक्षरं च अक्षरं चैव; N1 V2 अक्षयं (V2 ई) चाव्ययं चैव; B1 अक्षरं चाव्ययश्चैव; D1 अक्षयं चाक्षयं चैव. — ^c) K1. 2 D1. 3. 4 भावा K1 D1 नामा भावः; K1 N2. 3 V1. 2 B1. 2 D1 D2 D2. 3 भावाभावा (for भवानेव). V2 Ti G1. 3 महामते (for युते).

35 K3 om रक्ष मां (cf. v. 1. 34). — ^a) Ti. 2. G1. 3 M त्वं रक्ष (for रक्ष मां). — ^b) S1 त्वं (for त्वया). D1 त्वया (for [अ]नघ). — ^c) G1 हि; G1 आदि (for [अ]सि). K N2. 3 V B D B1 लोकानां; N1 योगस्य (for लोकस्य). — ^d) V2 B1 D1 D2. 3 T2. 3 एतद्; Ti G1. 3-4 M [इ]दं (for [ए]व).

36 ^a) S1 V2 क्रीडायाः; K1 D1 हि क्रीडसे; D1 D2. 3 विक्रीडसे (D1 मयि) (for किं क्रीडसि). Ti. 2. G1. 3-4 M1. 2. 4 महादेव (for महादेव). — ^b) Some Mss. [अ]ये (for [अ]हं).

37 ^a) K2 [अ]तिकारिषु. K1 [अ]यि. Ti G1 विकारिण (for रिषु). — ^b) K N1 V B D1 D2 D2. 3 (mar.) 3. 6 T1 वर्तते पुरुषैर्भ. — ^c) K3 तस्माद् (for तस्या) D3 [अ]धिकार (for वि). D1 शमनैर् (for ने). S1 तस्याधिकारशमनं. — ^d) K B1. 2 D1 D2 D1. 3 T1 महाद्युते; N2. 3 V1. 2 मते; Ti G1 प्रभो; M2 (inf. loc.) कथं विभो (for यथाविधि).

38 T1 G1 M read 38^a twice. — ^a) K N2. 3 V B D T1 G1 M (last four both times) विकारो वा (N2

रोऽस्ति; D3 रो हि); T2 G3 (both second time) अधिकारो (for विकारोऽपि). M2 (inf. loc.) विकारेण (for राणां). Ti G1 यो विकारो विकारेण; T2 G3 (both first time) विकारो वा विकारेषु. — ^b) S1 विकारो नाम मेऽनघ; K1. 3 N2. 3 V B D1 D2 D2. 3. 6 T1 विकाराय न नेऽनघ; D3 ई यतने च य. Ti G3 M2 (inf. loc.) रानपि यो जयेत; T2 G3 (both first time) तच्छान्त्यर्थं प्रवर्तसे; T2 (second time) G1. 3 (second time). 4 विक्रिया वापि दृश्यते; M (all first time) विकारा अपि येऽनघ; M (all second time) विक्रियावान्य दृश्यते. — ^c) K1 वै धर्मे (for अधर्मे). V2 मत्तान् (for मन्दान्). D3 तमधर्मविदं मन्दं. — ^d) G3 भवान्विकुरु तेजसा.

39 ^a) B1 D2 इदं; M1 इति (for इयं). K2 B1 D2. 4 च (for हि). D2 सदैवैर्; G1 प्रकृतेर् (for तिर्). K1 N1 D1 इयं प्रकृतिर्ज्ञेयैः; K3. 4 D1 T2 इदं (T2 ये च) प्रकृतिर्ज्ञेयैः. D1 इयं व प्राकृतेर्ज्ञेयैः; G1. 3. 4 ये नु (G1 च) प्रकृतिर्ज्ञेयैः; M1. 2. 3 इतिप्रकृतिभिर्ज्ञेयैः. — ^b) D1 मुह्यते (for युज्यते). N3 B1. 3 D1 D2 यदा (for सदा). K1. 2 D1 D2. 3 तमसा मुह्यते यदा; K3 तमसा मुह्यतेऽनघ; T2 G1. 3. 4 युज्यन्ते तमसा सदा. — ^c) K1. 2 B1. 3 D1 D2. 4 T1 संमृष्टा; K3 N1 D1 संमृष्टे; K1 N2 V1 B1 D2 D2. 3 T1 संमृष्टा; V2. 3 D1 संमृष्टा; D1 G1 संमृष्टा; T2 G1. 3. 4 संमृष्टा (for संदुष्टा). — ^d) S1 K N2. 3 V B D T1 तदा मोहः (S1 हात्; D1 हं) (for ततो मोहः). T1 G1. 3. 4 ततो मोहं भजन्ति ये.

40 ^a) K3 ऐश्वर्यं; D1 धर्मज्ञ (for सर्वज्ञ). — ^b) K1 पदम् (for विधिम्). V1. 2 B1 आश्रितः (for आस्थितः). K1 D1 आश्रयपदमास्थितः; D1 ऐश्वर्यं विधिमाश्रितः; D2 T1 G1. 3 M यै परमास्थितः. — ^c) K2 D1 तान् (for नः). Ti G1 त्वं हि सृष्टा च नः सर्वान्. — ^d) Ti G3 अपि; T2 M अयि; G1. 3. 4 अज. (for इव). — After 40, K N2. 3 V B D Ti om :

1504* वरुणैवमुक्तस्तु कृष्णो लोकपरायणः ।
भावज्ञः सर्वविद्विरस्ततः प्रीतुमना ह्यभूत् ॥
(L. 2) K3. 4 T1 सर्वकुर (for विद्वि). D1 हाती; Bom.

C 10756
B 2. 127. 84
P 2. 127. 84

किं मोहयसि नः सर्वान्प्रजापतिरिव स्वयम् ॥ ४०
इत्येवमुक्तः प्रहसन्कृष्णो वचनमब्रवीत् ।

गाः संप्रयच्छ मे देव शान्त्यर्थं भीमविक्रम ॥ ४१

वरुण उवाच ।

बाणेन सार्धं समयो मया देव पुरा कृतः ।

Poona eds. धीम् (for वीम्). Ds सममना (for प्रीत*).
D1 स्वयम् (for कम्भूत).]

41 Before 41, T1 Gs M ins. वैशंपायन उवाच. — °) S1 च इमन्; Bom. Poona eds. कृष्णस्तु (for प्रहसन्). — °) S1 प्रणयाद्वाक्यमब्रवीत्; N1 T2 G1. 3. 4 M प्राञ्जलिर्वाक्यं; Bom. Poona eds. प्रहसन्वाक्यं. — Gs om. 41^{cd}. Before 41^{cd}, B2 G1 Bom. Poona eds. ins. श्रीकृष्ण उवाच. — °) K N1 D1-3 गावः; N2. 3 V B Ds T1. 2. 3 G1. 3 गास्वः; Dn गा वै (for गाः सं.); K N3 V1. 3 B2 D T1 मे वीर; M देवेश (for मे देव). — °) T1 शान्त्यर्थं सर्वतोऽन्वय. — After 41, K N2. 3 V B D T1 ins.;

1505* इत्येवमुक्तः कृष्णेन वाक्यं वाक्यविशारदः ।
वरुणो ह्यवधीक्ष्यः शृणु मे मधुसूदन ॥
[(L. 1) N2 V3 उक्त (for उक्तः).]

42 Si om. the ref. -- °) Ds कृतो; T2 Gs पुरा (for मया). K1. 2. 4 N2. 3 V1. 3 B1. 3 Dn Ds D1 3-3 T1 कृतः पुरा (by transp.); Ds पुरा मया; T2 G1. 3. 4 मया कृतः. — °) S1 स कथं (for कथं च). — °) S1 कार्यं (for कुर्यां). V3 B2. 3 Ds वितथम् (for विफलम्). — After 42, K N2. 3 V B D T1. 4 Gs ins.;

1506* त्वमेव वेद सर्वस्य यथा समयभेदकः ।
चारित्र्यं द्रुपदे तान न च सद्भिः प्रशस्यते ॥
धर्मभागीश्वरो नित्यं वर्ज्यते मधुसूदन ।
न च लोकानवाप्नोति पापः समयभेदक ॥
प्रगीद धर्मलोपश्च सा भूम्ने मधुसूदन । [5]
न मां समयभेदेन योक्तुमर्हसि माधव ॥

[(L. 1) K V1 B1 D1. 2. 3 देव; Ds T1 वेदिन (for वेद). T1 Gs त्वमेव वेदिन सः (for °). K2 यन्मया (for यथा). N2 V2. 3 B Ds भेदकः; Ds भेदकः; T1 Gs भेदकः (for °कः). — (L. 2) K2 वरिष्ठः; N2 V3 Ds Ds वरिष्ठः (for °वे). Dn वेतः; Ds वेदे (for वेद). K2 विशिष्यते (for प्रशस्यते). — (L. 3) K2 D1-3 भेदकः; N2. 3 V B Ds Ds T1 Gs-भागीश्वरः; Dn-भागीश्वरः (for-भागीश्वरो). K1 B2 Ds वर्ज्यते; N2 Ds. 3 (ap. lin.) वर्ज्यते; Dn Ds वर्ज्यते; D1 कथ्यते; Ds वर्ज्यते (for वर्ज्यते). — (L. 4) K2 Ds तव (for न च). Ds होषम् (for लोकाद्). — Ds reads line 6 twice.]

43 °) V2 जीवनं च; B2 Ds जीवकथं (for 'जाह').

कथं च समयं कृत्वा कुर्यां विफलमन्यथा ॥ ४२

जीवन्नाहं प्रदास्यामि गावो वै वृषभेक्षण ।

हत्वा मां नय गावस्त्वमेष मे समयः कृतः ॥ ४३

वरुणेनैवमुक्तस्तु मुक्त्वा गा वै महायशाः ।

प्रहस्य वरुणं देवं मानयामास माधवः ।

— S1 om. 43^a. -- °) K2 N1 V2 Dn1 D1-4 G1. 4 M गावो गो- N2 B1. 3 Ds Ds गा एता (for गावो वै). — °) T1. 3 G1. 3-3 M3 गा वै (for गावस्). S1 हत्वा मां नय गा वै त्वम्; K1. 3 D1 हत्वा मां गां नयस्वाय; K2. 4 N2. 3 V B Dn Ds D1-3. 3. 3 T1 हत्वा नयस्व मां गाव (N2 V2 Ds मां गा वै; V1 मां गास्वः; V3 B Ds मां गास्तु; D1 मां गास्वः; Ds मां गाव). — °) K2. 4 V1 Dn Ds. 3. 3 पुरा (for कृतः). — After 43, N1 ins. an addl. colophon mentioning adhy. name बाणयुद्धम्. — While K N2. 3 V B D ins. after 43:

1507* एतच्च मे समाख्यातं समयं मधुसूदन ।
मयमेव महाबाहो न मिथ्या तु सुरेश्वर ॥
यद्येवाहमनुमाद्यो रक्ष मां मधुसूदन ।
मथ वा गोपु निर्बन्धो हत्वा नय महाभुज ॥

[Ds read line 1 twice. — (L. 1) B2 om. up to समयं. D1 एतच्च (for एतच्च). Ds (both times) ते (for मे). V3 B1. 3 Ds एव मे मया (V2 Ds नय वा) कथ्यते; Ds मयैव मे समाख्यातः (for °). N2 V B2 Ds Ds. 3 समयो (for 'य'). — (L. 3) N2 V1. 3 यः; V3 B Ds. 3 ते; Ds च (for [ए]व). K2 रक्ष मां मधुसूदनः (for °). — (L. 4) D1 सोऽस्तु गोपु).]

While T2 (marg) ins. after 43:

1508* संभावयामि धर्मज्ञं मत्तोऽभीष्टो भवानसि ।
सम्यं प्रभाषते यस्वं तस्मात्प्रज्ञावभाषितः ॥

On the other hand, T1 ins. after 43:

1509* इति विज्ञापितस्तेन कृष्णः परपुरंजयः ।
बाणवृत्ताग्निमन्त्रिकं श्रावयिष्या तु पा ° ने ॥
बाणासुरं पुरस्कृत्य दत्तं कृष्णाय गोधनम् ।
वरुणेन गृहीत्वा तु बयी द्वारवती हरिः ॥
उपायाद्वारकां कृष्णः धीमाभ्यारुहवाहनः । [5]
अवमहृणिभिः सार्धं स्तूयमानः समागतैः ॥
एष ते बाणविषयः प्रोक्तस्ते जनमेजय ।
पृच्छतो भवतो राजर्षिर्भूय भोगुमिच्छसि ॥

44 From 44, the remaining portion of the work in T1 is missing. G1. 4 om. 44^{ab}. Before 44, some Mss. ins. वैशंपायन उवाच. — °) T1. 3 Gs. 3 M गावो मुक्त्वा (for मुक्त्वा गा वै). K N2. 3 V B D वरुणोऽवधीक्ष्यः.

प्रययौ द्वारकां चापि शक्राद्यैरमरैर्वृतः ॥ ४४
तत्र देवाः समरुतः ससाध्याः समितिंजय ।
अनुगच्छन्ति विश्वेशं सर्वभूतादिमव्ययम् ॥ ४५
आदित्या वसवो रुद्रा अश्विनौ च महाबलौ ।

— $\tilde{N}_1$ subst. for 44^{ab} :

1510* एवमुक्तोऽथ बाणस्य गावो मुक्त्वा महायशः ।

While K $\tilde{N}_2$, s V B D ins. after 44^{ab} :

1511* अभेद्यं समयं मत्वा न्यस्तवादो गवां प्रति ।

[K $\tilde{N}_2$ V $\tilde{D}_1$ कृत्वा (for मत्वा).]

— For 44^{cd}, K $\tilde{N}$ V B D T₁, 2 G₁, 3-5 M₁ Bom. Poona eds. subst. :

1512* संप्रहस्य ततो वाक्यं व्याजहारार्थकोविदः ।

[T₁ G₁, 3-5 M₁ गुनर् (for ततो). B₁ [अ]म- (for [अ]र्थ-).]

While M₁-s subst for 44^{cd} :

1513* मानयन्वरुणं देवो गा बाणस्य व्यमुञ्चत ।

K $\tilde{N}_2$, s V B D Bom. Poona eds. cont. after 1512* :

1514* तस्यामुक्तोऽस्मि यद्येवं बाणेन समयः कृतः ।

प्रसूतैर्मधुरै वाक्यैस्तत्त्वार्थमनुभाषितैः ॥

कथं पापं करिष्यामि वरुण त्वय्यहं प्रभो ।

गच्छ मुक्तोऽसि वरुण मत्स्यसंधोऽङ्गु नो भवान् ।

त्वन्प्रियार्थं मया मुक्ता बाणगावो न संशयः ॥ 5]

तुतस्त्वनिनादैश्च भेरीणां च महास्वनैः ।

अर्घमादाय वरुणः केशवं प्रत्यपूजयत् ॥

केशवोऽर्घ्यं तदा गृह्य वरुणाद्यनुन्दनः ।

बलं पूजयते देवः कुशली च समाहितः ॥

वरुणायाभयं द्रवा वासुदेवः प्रतापवान् । [10]

[(L. 1) K₃ यस्मान् (for तं). — (L. 2) K₄ B₁ D₃ प्रश्रितैर् (for प्रभुं). K₁ D₁ अन्- ; B₁ अन् (for अन्-). V₁ भाषिभिः ; D₁ भाषितः (for तैः). D₁ अन्वयार्थमनुभाषितः ; D₃ ततस्तत्त्वार्थभाषितैः (for तैः). — (L. 3) V₃ D₃ D₃ विभो (for प्रभो). — D₃ om. (hapl.) from मत्स्यसंघोऽङ्गु (in line 4) up to वरुणः (in line 7). — (L. 7) V₂ B₁ अर्घ्यम् (for अर्घ्यम्). — (L. 8) D₃ सः (for त्वं). — (L. 9) Bom. Poona eds. चापूजयत् (for पूजयते). $\tilde{N}_2$ कुशलं च ; D₃ कुलाचार- (for कुशली च). — (L. 10) V₁ वरुणाय (for वरुणाय).]

On the other hand, T₁, 2 G₁, 3-5 M₁ cont. after 1512* :

1515* त्वय्यं देवो मुक्तो बाणस्य तु दुरात्मनः ।

इत्युक्त्वा वरुणं देवो गा बाणस्य विमुञ्चत ॥

[M₁ pm. line 1. — (L. 2) M₁ मानयन् (for इत्युक्त्वा)

. T₁ G₁ वरुणं (for वरुणं). G₁ बाणस्य च (for गा बाणस्य).]

आयान्तमनुगच्छन्ति यशसा विजयेन च ॥ ४६

दूरादेव तु तां दृष्ट्वा द्वारकां द्वारमालिनीम् ।

पाञ्चजन्यस्य निर्घोषं चक्रे चक्रगदाधरः ॥ ४७

देवानुयात्रनिर्घोषं पाञ्चजन्यस्य निस्त्रनम् ।

C 10980
B 2. 127. 107
P 2. 127. 107

— For 44^{cd}, N (except $\tilde{S}_1$) T₁, 2 G₁, 3-5 M₁ subst. :

1516* द्वारकां प्रस्थितो देवः शचीपतिमहायवान् ।

[G₃ om. (hapl.) from देवः up to तत्र (in 45^{ab}). K $\tilde{N}_2$, 3 V B D T₁ शौचिः (for देवः). T₁, 2 G₁, 3-5 M₁ सरित्पति- (for शचीपति-).

45 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₃ om. up to तत्र (in 45^{ab}) (cf. v. l. 44). — ^a) $\tilde{S}_1$ B₁ ततो (for तत्र). T₁, 2 G₁, 3-5 M₁ सगन्धर्वाः (for समरुतः). — ^b) T₁ G₃, 5 M₁ साध्याश्च ; T₂ G₁, 4 सिद्धाश्च (for ससाध्याः). K $\tilde{N}_2$, s V B D ससाध्याः सिद्धचारणाः . — After 45^{ab}, K $\tilde{N}_1$, s V B D (except D₁) T₂ ins. :

1517* गन्धर्वाप्सरसश्चैव किंनराश्चान्तरिक्षगाः ।

[V B [अ]न्तरिक्षगाः ; D₂ [अ]प्सरसेगणाः (for अन्तरिक्षगाः).] While, T₁ G₁, 3-5 M₁ ins. after 45^{ab} :

1518* ऋषयो नारदमुखा वसिष्ठाद्यास्तपोधनाः ।

— D₁ om. 45^c-46^b. — ^c) K $\tilde{N}_2$, s V₁, 3 B Dn Ds D₂-4, 6 भूतेशं ; D₂ गोविन्दं (for विश्वेशं). $\tilde{N}_1$ अनुगच्छन्त देवेशं ; V₃ अनुगृह्णन्ति भूतेशं . — ^d) $\tilde{N}_2$ भूतेशम् (for भूतादिम्).

46 T₄ missing (cf. v. l. 44). D₁ om. 46^{ab} (cf. v. l. 45). D₃ om. 46^{ab}. — ^e) K $\tilde{N}_2$, s V B Dn Ds D₂-4, 6 अश्विनौ यक्षराक्षसाः . — After 46^{ab}, K $\tilde{N}_2$, s V B Dn Ds D₂-4, 6 ins. :

1519* विद्याधरगणाश्चैव ये चान्ये सिद्धचारणाः ।

— ^f) K $\tilde{N}_2$, s V B Dn Ds D₁-4, 6 T₁ G₃, 5 गच्छन्तम् (for आयां). — ^g) B₁ D₃ D₁, 2 विजयेन (for विजं). — After 46, K $\tilde{N}_2$, s V B D ins. :

1520* नारदश्च महाभागः प्रस्थितो द्वारकां प्रति ।

तुष्टो बाणजयं दृष्ट्वा वरुणं च कृतप्रियम् ॥

कैलासशिखरप्रख्येनीलप्रीवधरैश्च तैः ।

[(L. 2) K₃, 4 $\tilde{N}_2$ V₁ Dn D₂, 5 कृतप्रियः (for कृतप्रियम्). — (L. 3) K₃, 4 Dn शुभैः ; D₃ गृहैः (for च तैः). K₃ $\tilde{N}_2$ B₂ प्रासादेनीलकण्ठैः ; V₃ B₁, s D₃ प्रासादैः कन्दरैश्च तैः (B₁ तैः शुभैः).]

47 T₄ missing (cf. v. l. 44). — ^h) K B₁ Dn Ds D₁-4 दूराद्विशस्य (K₃ D₃ रीक्ष्य ; D₁ शान्त्य) मधुहा . — ⁱ) K₃ पालिनीम् ; V₂ वासि ; T₂ G₁, 3-4 M₁ शालि (for मालि). — D₁ om. (hapl.) 47^d-48^a. — After 47, $\tilde{S}_1$ K $\tilde{N}_2$, s V B Dn Ds D₂-6 ins. :

C 10980
S 2. 127. 107
P 2. 127. 107

श्रुत्वा द्वारवती सर्वा प्रहर्षमतुलं गता ॥ ४८

वैनतेयसमासीनं नीलाञ्जनचयोपमम् ।

अवन्दन्यादवाः कृष्णं श्रिया परमया युतम् ॥ ४९

ऋषिभिर्देवगन्धर्वैश्चारणैश्च समन्ततः ।

संस्तूयमानो गोविन्दो द्वारकोपरि विष्ठितः ॥ ५०

तदाश्चर्यमपश्यन्त दाशार्हगणसत्तमाः ।

1521* संज्ञां प्रयच्छते देवो द्वारकापुरवामिनाम् ।

While Ti. 2 Gi. 3-5 M ins. after 47 :

1522* तेनाध्मातो महाशङ्खः पूरयामास रोदसी ।

48 Ta missing (cf. v. l. 44). Di om. 48^a (cf. v. l. 47). — ^a) K1. 2 Da देवागमननिर्घोषः; K2. 4 N2 V B1 Dn Ds D2. 5 देवानुयान'. — ^c) G3 सर्वे (for सर्वा). G3 Bom. Poona eds. श्रुत्वा द्वारवतीं सर्वे. — ^d) N1 Ds1 Di. 4 G3 M1. 3 गताः; Ti G3 ययौ (for गता). — K N2. 3 V B2. 3 D ins after 48 : B1 after the first occurrence of 49 :

1523* पूर्णकुम्भैश्च लाजैश्च बहुविध्यस्तविस्तरैः ।

द्वारोपशोभितं कृत्वा सर्वा द्वारवतीं पुरीम् ।

सुल्लिष्टरथ्यां सुभीकां कृतरत्नोपशोभिताम् ॥

विप्राश्चार्थं समानाय तथैव कुलनैगमाः ।

जयशब्दैश्च विविधैः पूजयन्ति स्म माधवम् ॥ [5]

[(L. 1) V3 B2 Dn Ds1 D2. 3. 5 पुण्यैश्च बहुविस्तरैः (for ^b). — (L. 2) V3 B2 Ds सर्वा कृत्वा (by transp.); Ds द्वारवती. K3 पुनम् (for पुरीम्). — (L. 3) V3 संमृष्टः; B1. 3 Dn2 Ds संमृष्टः; B2 संमृष्टः (for सुल्लिष्टः). N2 रथ्यां (for रथ्यां). K1. 3. 1 N2 V1. 2 Di-3 कृतरत्नोपशोभिताम्; V3 B Ds Ds. 5 बहुविस्तरैः Ds 'क्षोभितः'; Dn कृतरत्नां म' (for ^b). — (L. 4) Di. 2 तथैव कुलनैगमाः (for ^b). — (L. 5) Di पूजापदार्थविधिभिः (for ^a).]

49 Ta missing (cf. v. l. 44). K2 Da om. 49. B1 reads 49 for the first time before 1523*, repeating it here. — ^a) N1. 2 Da वैनतेये (for 'य-'). V3 B2 Ds Gi. 4. 5 समारूढं (for 'सीनं'). K1 Ds वैनतेये समासीनः; K2. 4 V1 B1 (first time). 2 Dn Ds Ds 'वन्ध्यामासीनः'; B1 (second time) Ti. 2 G3 M 'यं समारूढं. — ^b) S1 V7 B2 चयप्रभम्; Ds समप्रभम् (for चयोपमम्). Ti. 2 Gi. 3-5 M बलदेवममन्वितम्. — ^c) B1 (second time) अव्ययुर्; Ti Gi. 3-5 M ननन्दुर् (for अवयम्). S1 सर्वे (for कृष्णं). K1 त्रेधास्तत्त्वसंघट्टं; K2. 4 Dn Di बद्धस्ततो तदा कृष्णं; N2. 3 V B1 (first time). 2. 3 Ds Ds. 3. 6 T2 ववन्दिरे तदा कृष्णं; Ds बबन्दिस्तं तदा कृष्णं. — After

बाणं जित्वा महादेवमायान्तं पुरोत्तमम् ॥ ५१

द्वारकावासिनां वाचश्चरन्ति बहुधा तदा ।

प्राप्ते कृष्णे महाभागे सात्वतानां महारथे ॥ ५२

धन्याः स्मोऽनुगृहीताः स्मो येषां नो जगतः पतिः ।

रक्षिता चापि गोप्ता च दीर्घबाहुर्जनार्दनः ॥ ५३

वैनतेयं समारूढ्य बाणं जित्वा सुदुर्जयम् ।

49, K N2. 3 V B D ins. :

1524* त्रयोऽनुपूर्व्यां वर्णाश्च पूजयन्ति महाबलम् ।

अनन्तं केशिहन्तारं श्रेष्ठिपूर्वाश्च श्रेणयः ॥

[(L. 1) Di त्रयोऽनुपूर्व्यां वर्णाश्च (for ^a). N2 स्म माधवम् (for महाबलम्). — (L. 2) N2 V2 B2 Ds अर्चयन्ति; B1. 3 अर्चयन्ति (for वर्णयन्ति). Ds श्रेणयः (for श्रेष्ठि-). K1 N2 V1. 3 B1 Di-3 श्रेष्ठिपूर्वा (V3 Di श्रेष्ठिपूर्वा; D2 श्रेष्ठिपूर्वा; D3 श्रेष्ठिपूर्वा) निरागिनः; B2 श्रेष्ठि सर्वधनुमामम् (for ^b).]

50 Ta missing (cf. v. l. 44). — ^a) K N V B D Ti. 2 Gi. 3-5 M स्तूयते (N1 संस्तूय; Ds स्तूयते; Ti Gi. 3-5 M संस्तूय) पुण्डरीकाक्षो. — ^b) Ti. 2 Gi. 3-5 M संस्थितः (for विष्ठितः). K N2. 3 V B D द्वारकोपवने स्थितः (V3 Di 'नस्थितः').

51 Ta missing (cf. v. l. 44). — ^a) N1 अद्वयन्तः; Ti. 2 Gi. 3-5 M अद्वयन्तः (for अपर्ययन्तः). — ^b) K1. 2 Di. 4 दाशार्हेण च संगताः. — After 51^a, K N2. 3 V B D ins. :

1525* प्रहर्षमतुलं प्राप्ता हृष्टा कृष्णं महाभुजम् ।

[V3 B2 Ds महाभुजम् (for 'भुजम्').]

— ^a) V3 B2 Ds Ti Gi. 4. 5 मा. 4 तदा; M1. 2 ततो (for महा).

52 Ta missing (cf. v. l. 44). — ^b) K2 Da स्फुरन्ति (for च). — ^c) Ds काले (for कृष्णे). — ^d) K N V1. 3 B1. 3 Dn Ds Di-3 यादवानां (for सात्वतानां). — After 52, K N2. 3 V B D Ta ins. :

1526* गत्वा च दूरमध्वानं सुपर्णो द्रुतमागतः ।

[Di चया (for गत्वा). K1. 2 Da. 4 सु. (for च). V3 B Dn Ds सुपर्णेनागतो द्रुतम् (for ^b).]

53 Ta missing (cf. v. l. 44). — ^b) V B2. 3 Ds T2 Gi. 3-5 M1. 2 जगती. (for जगतः). Di पिता (for पतिः). N1 येषां नो जगतीश्वरः. — ^c) K N2. 3 V B D [प]ब; N1 M [अ]भि; T2 Gi. 4 [अ]बु. (for [अ]पि). — ^d) G3 द्विष्य. (for दीर्घ). K1. 2 N2. 3 V B Ds Ds-4. 6 महाबलः; K2. 4 Dn Di. 4 महाभुजः; N1 महारथः (for जनार्दनः).

54 Ta missing (cf. v. l. 44). — ^a) Dn G1 M1-2 वैनतेये (for 'यं'). — ^b) K N V B D Ti G3 जित्वा बाणं.

प्राप्तोऽयं पुण्डरीकाक्षो मनांस्याह्लादयन्निव ॥ ५४
एवं कथयतामेव द्वारकावासिनां तदा ।
वासुदेवगृहं देवा विविशुस्ते महारथाः ॥ ५५
तानि तेषां विमानानि दिवि संचरतां तदा ।
स्थितान्येव प्रदृश्यन्ते नानारूपाणि सर्वशः ॥ ५६
सिंहर्षभमृगैर्नागैर्वाजिमारसवह्निगैः ।

भास्वन्ति तानि दृश्यन्ते विमानानि सहस्रशः ॥ ५७
एते रुद्रास्तथादित्या वसवोऽथाश्विनावपि ।
साध्या देवास्तथान्ये चाप्यवन्दंस्तान्यथाक्रमम् ॥ ५८
अहो वै महदाश्चर्यं वासुदेवस्य संश्रयात् ।
प्राप्यते यदिहाम्भामिरिति वाचश्चरन्ति हि ॥ ५९
ततश्चन्दनचूर्णेश्च पुष्पवर्षेश्च सर्वशः ।

C 11006
B 2. 127, 132
P 2. 127, 132

(by transp.), -- ^d) K D₃₋₅ ह्लादयन् (for [आ]ह्ला^०), S₁ ह्लादितानि मनांसि च ; T₁ 2 G₁ 3-5 M मनो नो ह्लादयन्निव .

55 T₁ missing (cf. v. 1. 44), G₁ om. 55-66. -- ^a) T₁ G₁ तेषां ; T₂ G₁ M राजन् (for एव). -- ^b) N₁ वासि-
नस (for 'नां'). -- ^c) K₁ 4 D₁ वसुदेव (for वा^०), Poona
ed. -गृहे (for -गृहं), K₁ चव ; D₁ देव (for देवा^०).
-- ^d) N₁ B₁ D₁ 6 महाप्रभाः ; T₁ 2 G₁ 5 M महर्षिमन (for
महारथा) S₁ विविशुः सपरिच्छदा -- After 55, K N₂ 3
• V B Dn Ds D₂ e ins :

1527* अवतीर्य सुपगानु वासुदेवो यत्नतदा ।

• प्रसुप्तश्चानिरुद्धश्च गृहान्प्रविशुस्तदा ॥

56 T₁ missing (cf. v. 1. 44), G₁ om. 56 (cf. v. 1.
55). -- ^a) K N₂ 3 V B D ततो देव- (for तानि तेषां).
-- ^b) K N₂ 3 V₁ 2 B₁ 2 Dn Ds D₁ 3 चरन्ति दिवं तदा .
-- ^c) V₁ 2 B₁ D₁ T₁ 2 G₁ 5 M दृश्यन्ते (for प्रदृश्यन्ते).
K N₂ 3 V₁ 2 B₁ 2 Dn Ds D₁ 3 अवस्थितान्यदृश्यन्ते .
-- ^d) Ds G₁ सर्वतः (for 'शः').

57 T₁ missing (cf. v. 1. 44), G₁ om. 57 (cf. v. 1.
55). -- ^a) K N₂ 3 V B D T₁ G₁ 1 M₁ हंसर्षभ- (for
सिंह^०), B₁ वाजि (for नागैर्), -- ^b) S₁ बर्हिभिः ; K₁ D₁
3-5 बर्हिणैः ; G₁ बर्हिणः (for 'णैः'). -- ^c) N₂ 3 V₁ 3 B
D₁ 2 D₁ T₁ 2 G₁ 5 M [अ]दृश्यन्ते (for दृश्यन्ते). -- ^d) G₁
च सर्वशः (for सहस्रशः). -- After 57, K N₂ 3 V B D ins. :

1528* अथ कुण्डोऽब्रवीद्वाक्यं कुमारान्स्नानसहस्रशः ।

प्रसुप्तादीन्समस्नात्तु भक्षणं मयुरया गिरा ॥

[D₁ om. line 1- (L. 2) K₁ D₁ महत्तम (D₁ 'मह')
(for समस्नात्तु).]

-- After the above, D₁ reads line 9 of 1529*.

58 T₁ missing (cf. v. 1. 44), G₁ om. 58 (cf. v. 1.
55). -- ^a) S₁ V₁ B₁ चान्ये (by transp.), V₁ साध्या देव-
गणाश्चान्ये . -- ^b) K N₂ 3 V B D वन्द्यत्वं च ; T₂ G₁ 4
M₁ 3 सकृदक्ष ; M₁ वयम्बुध (for [अ]प्यवन्दंस्तान्). T₁ G₁
विविशुस्तेऽप्यनुकमान . -- After 58, K N₂ 3 V B D

1529* सहस्राक्षं महाभागं दानवानां भयंकरम् ।
वन्द्यत्वं सहिताः शक्रं सगणं नागवाहनम् ॥
ससर्षयो महाभागा मन्त्रियार्थमिहागताः ।
ऋषयश्च महात्मानो वन्द्यत्वं च यथासुखम् ॥
एते चक्रधराश्चैव एतान्वन्दत सर्वशः । [5]
सागराश्च हृदाश्चैव मन्त्रियार्थमिहागताः ।
दिशश्च विदिशश्चैव वन्द्यत्वं च यथाक्रमम् ॥
वासुकिप्रमुखाश्चैव नागा वै सुमहाबलाः ।
गावश्च मन्त्रियार्थं वै वन्द्यत्वं च यथाक्रमम् ॥
ज्योतीषि सह नक्षत्रैर्यक्षराक्षसकिन्नरैः । [10]
आगता मन्त्रियार्थं वै वन्द्यत्वं च यथाक्रमम् ॥
वासुदेववचः श्रुत्वा कुमाराः प्रणताः स्थिताः ।
यथाक्रमेण सर्वेषां देवतानां महात्मनाम् ॥
सर्वान्दिवाक्यां दृष्ट्वा पारा विस्मयमागताः ।
पूजार्थमथ संभारान्प्रगृह्य द्रुतमागताः ॥ [15]

[(L. 1) D₁ महाभागं (for 'भागं'), D₂ (inf. lin. as
above) भयंकरम् (for भयं^०), -- (L. 2) D₂ सः (for नाग-)
-- (L. 3) B₁ 3 D₁ (marg. as above) भृग्वहिरसमाश्रिताः ;
D₁ वन्द्यत्वं च यथाक्रमम् (for ^b). -- V₁ om. (hapl.) lines
4-6. -- (L. 4) K₁ तान् (for the second च), K₁ 4
N₂ 3 V₁ 2 B₁ D₁ 6 यथाक्रमम् (for 'सुखम्'). -- B₁ om.
(hapl.) lines 5-9. -- (L. 5) D₁ वन्दन्ति (for 'त'), N₂
Ds D₁ दानवन्तः सर्वशः (for ^b). -- K₁ om. (hapl.) from
मिहागताः (in line 6) up to मन्त्रियार्थं (in line 9). -- (L.
7) K₁ 2 D₁ om. (hapl.) from वन्द्यत्वं up to प्रमुखाश्चैव
(in line 8). D₁ 2 वन्द्यत्वं (for वन्द्यत्वं च). -- D₁ reads
line 9 after 1528*. -- (L. 9) Dn₁ D₁ मन्त्रियार्थं
(for 'य'), D₁ 2 वन्द्यत्वं (for वन्द्यत्वं च). -- K₂ D₁ om.
(hapl.) lines 10-11. -- (L. 10) B₁ पन्नगैः ; D₂ किन्नराः
(for 'दैः'). -- (L. 11) D₁ 2 वन्द्यत्वं (for वन्द्यत्वं च).
-- (L. 13) K₁ सर्वासां (for सर्वेषां), K₂ 4 D₁ 4 देवानां च ;
B₁ D₁ देवतानां (for देव^०). -- (L. 15) K₁ 4 V₁ Dn D₁
अर्थः ; N₂ अनु- ; D₁ उप- (for अथ).]

59 T₁ missing (cf. v. 1. 44), G₁ om. 59 (cf. v. 1.
55). -- ^a) S₁ चरन्ति तम् ; K₁ 3 4 N₂ 3 V B Dn Ds
D₁ 3 6 न्युत ; T₁ 2 G₁ 5 अभवद्गुणम् (for चरन्ति हि).

C 11804
B 2. 127 133
P 2. 127. 133

किरन्ति पौराः सर्वास्तान्पूजयन्तो दिवौकसः ॥ ६०
लाजैः प्रणामैर्धूपैश्च वाग्बुद्धिनियतास्तथा ।
द्वारकावासिनः सर्वे पूजयन्ति दिवौकसः ॥ ६१
आहुकं वसुदेवं च साम्बं च यदुनन्दनम् ।
सात्यकिं चोलमुकं चैव विपृथुं च महाबलम् ॥ ६२
एतान्परिष्वज्य तदा मूर्ध्नि चाग्राय वीर्यवान् ।
अन्धकं च शुभाक्षं च ततो वचनमब्रवीत् ॥ ६३

60 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₁ om. 60 (cf. v. l. 55). — ^a) K₂₋₄ V₁ D₃ T₁ G₃-पूर्णेश (for चूर्णेश). — ^b) K $\tilde{N}$ _{2,3} V_{1,2} B D₃ D₁₋₆ पुष्पगन्धेश; $\tilde{N}$ ₁ V₃ गन्धपुष्पेश; D_n G₁ पुष्पैर्गन्धेश; T₁ G₃ M_{1,2} पुष्पमाल्येश (for वर्षेश) — V₂ om. 60^d. — ^d) $\tilde{S}$ ₁ मूर्तिमन्तो; K₁ पूजयन्तः; G₃ यन्ति (for यन्तो).

61 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₁ om. 61 (cf. v. l. 55). $\tilde{S}$ ₁ D₁ om. (hapl.) 61. K₂ transp. 61 and 62. — ^a) K_{1,2} D₁ लाजैः प्रियतमैर्धूपैः. — ^b) K₁ वाग्भिर्विः; K₂ बलिभिरः; T₂ G₂ स्वबुद्धिः (for वाग्बुद्धिः). D_n नियमैस् (for -नियताम्). $\tilde{N}$ ₁ V_{2,3} B₃ D_{3,6} T_{1,2} G₃ तदा; D₂ स्थिताः (for तथा). — ^d) $\tilde{N}$ ₁ पूजयन्तो (for यन्ति).

62 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₁ om. 62 (cf. v. l. 55). M₁ om. 62-64. K₂ transp. 61 and 62. — ^b) $\tilde{S}$ ₁ यत्तमम् (for यत्तनम्). K₂ साम्बं च मधुसूदनम्. — G₂ om. (hapl.) 62^c-64^b. — ^c) K_{2,3} सात्यकः; $\tilde{N}$ ₁ M_{1,2} सत्यकः; T₂ सात्यकिं (for सा). V₂ [उ]न्मुलः; D₃ [उ]न्मुलः (for कं). — ^d) T_{1,2} G_{1,2} M₁₋₃ पृथुश्रियम् (for महाबलम्). $\tilde{S}$ ₁ निशठं च महारथम्. — After 62, K $\tilde{N}$ _{2,3} V B D ins.:

1530* अक्रूरं च महाभागं तथा निषचमेव च ।

[K_{1,2} $\tilde{N}$ ₂ V B D_{n2} D₃ D_{3-4,6} निशठम्; D₁ निशिनम् (for निषयम्).]

63 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₁ om. 63 (cf. v. l. 55). G₂ M₁ om. 63 (cf. v. l. 62). — ^a) K₁ D₁ एताम्बे (D₁ 'म्ब) संपरिष्वज्य; K₂ M₂ एताम्बमं (M₂ 'म्ब तु) परिष्वज्य. — ^b) V_{2,3} B₂ D₂ T₁ G₃ M₁₋₂ [उ]पाग्राय (for चा). K V₁ B_{1,2} D (except D₃) ग्रामवः; $\tilde{N}$ ₂ सर्वशः (for वीर्यवान्). — K V₁ B₂ D_n D₃ D_{1,2-3} ins. after 63^b: V₂ B₁ T₂ G_{2,3} after 63: D₂ after the repetition of 61^b:

1531* अथ शक्रो महाभागः समक्षं यदुमण्डले ।

स्तुवन्तं केशिहन्तारं तत्रोवाचोत्तरं वचः ॥

वासवः सात्वतान्सर्वानिष वो यदुनन्दनः ।

योजयित्वा रणे चैव यशसा पौरुषेण च ॥ ६४

महादेवस्य मिषतो गुह्यस्य च तथैव च ।

एष बाणं रणे जित्वा द्वारकां पुनरागतः ॥ ६५

सहस्रबाहोर्बाहूनां कृत्वा क्षयमनुत्तमम् ।

स्थापयित्वा द्विबाहुत्वे प्राप्नोऽयं स्वपुरीं हरिः ॥ ६६

यदर्थं जन्म कृष्णस्य मानुषेषु महात्मनः ।

[(L. 1) D₁ समस्तं यदुमण्डलम् (for ^b). — (L. 2) K₂ स्तुवंस्तु; D_n स्तुवते; D₃ स्तुवंस्तं (for स्तुवन्तं).]

— K $\tilde{N}$ _{2,3} V₁ B₂ D_n D₃ D_{1,2-3} om. 63^d. — ^c) $\tilde{N}$ _{1,2} V_{2,3} B_{1,2} D_{2,3} समामध्ये (for शुभाक्षं च). — ^d) $\tilde{N}$ _{1,2} V_{2,3} B_{1,2} D_{2,3} T_{1,2} G_{1,2} M₁₋₂ तदा (T_{1,2} G_{1,2} M₁₋₂ तानु) वाच शुभं वचः.

64 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₁ om. 64 (cf. v. l. 55). M₁ om. 64; G₂ om. 64^b (for both, cf. v. l. 62). D₂ reads 64^b twice. — ^a) $\tilde{S}$ ₁ महेश्वरः (for वासवः); T₁ श्रेष्ठान्; G_{1,2} श्रेष्ठः (for सर्वान्). K_{1,2} D₁ सात्त्विकः सत्त्ववानेष; K_{2,4} V_{1,2} B_{1,2} D_n D₃ D_{1,2} (second time).s.s T₂ सात्त्वतः सत्त्ववानेष; V₂ D₂ सत्त्वतामेव (D_n तामेव; D₁ T₂ तां श्रेष्ठः). — ^b) K_{1,2} D₁ सत्त्व वै; K_{2,4} V_{1,2} D₃ D₂ (second time).s.s सर्वेषां; G_{1,2} केशवो (for एष वो). $\tilde{S}$ ₁ D₁ (first time) यदुपुंगवमंनिधौ; $\tilde{N}$ ₁ अथ वा यदुपुंगवः; B_{1,2} सर्वार्थो (B₂ 'वो) यदुपुंगवः; D_n D₁ T₂ सर्वेषां (T₂ केशवो) यदुनन्दनम्. — After the repetition of 64^b, D₂ ins. 1531^a. — ^c) K_{2,4} $\tilde{N}$ ₂ V_{1,2} D_n D₃ T₂ मोक्षयित्वा (for योजं). V₂ B₂ D₂ D₁ D₃ T₁ G₂₋₃ M₁₋₂ क्षणेनैव (for रणे चैव). $\tilde{S}$ ₁ एष कृष्णः क्षणाकृत्वा; K_{1,2} D₁ मोक्षयित्वा रणे बाणं (K₁ वैष; D₁ वैषां); D₂ योषयित्वा क्षणेनैव. — ^d) V₁ विक्रमेण (for पौरुषेण). — After 64, T_{1,2} G₂₋₃ M₁₋₂ ins.:

1532* रमयत्यतिलेजस्वी दिवीव च दिवौकसः ॥

65 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₁ om. 65 (cf. v. l. 55). — ^b) $\tilde{S}$ ₁ कुमारस्य (for गुह्यस्य च). K $\tilde{N}$ _{2,3} V B D T_{1,2} G_{2,3} M₂ महात्मनः; G₁ M_{1,2} तथा विभुः (for तवैव च). — ^c) $\tilde{S}$ ₁ बाणो विद्धो रणे घुरो (sic).

66 T₄ missing (cf. v. l. 44). G₁ om. 66 (cf. v. l. 55). — ^b) K₁ $\tilde{N}$ _{2,3} V B D_n D₃ D_{1,2} s.s व्यसम्; K_{2,3} $\tilde{N}$ _{1,2} D₂ वृषम् (for क्षं). K₂ कृष्णाव्यसमनुत्तमम्; T_{1,2} G₂₋₃ M कृष्णाव्यसमनुत्तमम्. — ^c) K_{1,2} D₁ द्विबाहुर्बै; K₂ T_{1,2} G₂₋₃ 'वै (for 'वै). — ^d) $\tilde{S}$ ₁ स्त्री (for स्त्री). $\tilde{N}$ V_{1,2} B₂ D₂ D₃ T_{1,2} G₂₋₃ M-पुरी (for पुरी).

तदप्यवसितं कृत्स्नं नष्टशोका वयं कृताः ॥ ६७

पिबन्तो मधुमाध्वीकं रंस्यामः प्रीतिसंयुताः ।

कालो यास्यत्यविरतं विषयेष्वेव सज्जताम् ॥ ६८

बाहूनां संश्रयात्सर्वे वयमस्य महात्मनः ।

67^a T₁ missing (cf. v. 1. 44). — ^b) K₃ मानुषेण (for 'वेबु'). — ^c) K₁, 2, 4 N₂ V₁, 2 B₁ D_n D_s D₁, 2, 4, 5 कार्यं (for कृत्स्नं). S₁ तत्संपूर्णं कृतं कार्यं; D₃ यदुपासितकार्यं नो. — ^d) V₃ गताः (for कृताः).

68 T₁ missing (cf. v. 1. 44). — ^a) K N₂, 3 V B₁, 2 D_n D_s D₁-5 पिबन्तां (D_n 'न्तां') (for 'न्तो'). — ^b) N₁ रंस्यामः; V₃ D_s रमध्वं (for रंस्यामः). K N₂, 3 V₁, 2 B₁, 2 D_n D_s D₁ 5 भवतां (N₂ रमध्वं; D₂ रमतां) प्रीतिपूर्वकम्; B₃ रमध्वं प्रीतिसंयुताः; T₁ G₁, 3 रमध्वं प्रीतिसंयुतम्. — ^c) K₁, 2 D₁ वै नाशं (for [अ]विरतं). S₁ सुखं यास्यति वः कालो. — ^d) S₁ प्रमज्जताम्; V₃ च मज्जं; B₃ [ए]व मज्जं; D₁, 3 [अ]पि सज्जं; T₁ G₁, 3 [अ]नुषज्यं; T₂ G₁ [अ]नुरज्यं; G₁ [अ]नुरज्जं (for [ए]व सज्जं).

69 T₁ missing (cf. v. 1. 44). — ^a) S₁ विनष्टः (for प्रनष्टः). T₂ G₁, 3 M रंस्यामहे नष्टशोका. — ^b) K₁ N₂ V₁, 2 D₁, 3 स्वर्गं (for सर्वं). K₃ N₂ यथा; K₄ सुराः (for [अ]मराः).

70^a T₁ missing (cf. v. 1. 44). For 70^a, K N₁, 2 V B D subst.

1533* एवं स्मृत्वा महत्वाश्रयः केशवं दानवान्तकम् ।

आपृच्छा तं महाभागः सर्वदेवगणवृत्तः ॥

ततः पुनः परिष्वज्य कृष्णं लोकनमस्कृतम् ।

[N₁ om. lines 1-2. N₂ om. line 1. — (L. 1) K₁, 3 D_s केशवं दैत्यनाशनम् (for ^b). — V₁ om. lines 2-3. — (L. 2) K₂ N₂ B₁, 2 D_n D_s महाभागं (for 'नः'). V₃ आपृच्छतं महाभागं; D_n D_s अष्ट-उत महाभागं; D_s आपृच्छतं महाभागं; D₂ आपृच्छत महाभागं (for ^a). N₂ युतः (for वृत्तः). — (L. 3) D₂ पुनः (for ततः). N₁ पुनः पुनः पुरस्कृत्य (for ^a).]

While T₁, 2 G₁, 3 1 M subst. for 70^a.

1534* इत्युक्त्वा यादवाम्सर्वकृष्णं संपूज्य वामनः ।

— V₁ om. 70^a. — ^a) S₁ पुरं (दिवं). — ^b) S₁ बलैः सह; T₁, 2 G₁, 3 1 M गणैः सह (for -गणवृत्तः). K N₂, 3 V₂, 3 B D सह देवम (V₂ सर्वैर्म; V₃ D_s दिव्यैर्म; B₁, 3 D_n D_s D₁ देवैर्म) इत्युक्ते. — After 70^a, T₂ G₁, 3 4 ins. an addl. colophon [Adhy. name : G₃ बाणासुरजयानन्तरं श्रीकृष्णस्य द्वारकाप्रवेशे इन्द्रादिवकलदेवतानुयात्रा. — Adhy. no.: G₃ 264; G₁ 268].

प्रनष्टशोका रंस्यामः सर्वे एवामराः सुखम् ॥ ६९

एवमुक्त्वा परिष्वज्य कृष्णं कमललोचनम् ।

पुरंदरो दिवं यातः सर्वामरगणवृत्तः ।

द्वारकां प्राप्य कृष्णस्तु रेमे यदुगर्णवृत्तः ॥ ७०

C 11021
B 2. 127. 148
P 2. 127. 148

T₂ G₁, 3, 4 cont. after the addl. colophon : K N₂, 3 V₂, 3 B D T₁ G₁ ins. after 70^a : V₁ cont. after 1534* :

1535* ऋषयश्च महात्मानो जयाशीर्भिर्महौजसम् ।

यथागतं पुनर्याता यक्षराक्षसकिनराः ॥

पुरंदरे दिवं याते पद्मनाभो महाबलः ।

अष्टच्छन महाभागः सर्वाङ्कुशलमव्ययम् ॥

ततः किलकिलाशब्दं निर्वमन्तः महत्सहः । [5]

गच्छन्ति कौमुदीं द्रष्टुं सोऽनघः प्रियया सह ॥

[Before line 1, T₂ G₁, 3, 4 ins. वैशंपायनः. V₁ om. lines 1-3. B₃ reads line 1-2 twice. — (L. 1) D₁ महाभागः (for 'मानो'). V₃ B₃ (both times) D_s T₁ G₁, 3 महौजसः (for 'जसम्'). — (L. 2) K₁, 2 D_s यथागताः (for 'त'). — (L. 3) B₂ नास्तुदेवो (for पद्मनाभो). — (L. 4) D₂ महाभागान् (for 'नामः'). K₁, 3 V₃ B₂ D_s, 6 अव्ययः (for 'यम्'). — (L. 5) V₂, 3 B₃ D_s 2 D_s अष्टच्छनः (for -शब्दं). N₂ V B₃ D_s निर्यावन्तः (for निर्वमन्तः). D₃ समन्तः (for सहस्रः). — (L. 6) K₁ D_s अनघाः; V₁ नेऽनघः; V₂, 3 B D₁, 2 नेऽनघाः; D₃ अनघाः; D_s देवस्य; D_s (marg.) तनयाः (for सोऽनघः). K₁ D_s प्रीयते (for प्रियया). K₃ सोऽनघः प्रीयते महान्; D_n 'घः प्रीति सदा; D_s यो(D_s 2 सो)-अनघः प्रीयते सदा (for ^b).]

— D_s T₁, 2 G₁, 3 1 om. (hapl.) 70^a. — ^a) B₁ स (for सु). N₁ द्वारकां च ततः प्राप्नो. — ^b) K N₂, 3 V B D (D_s om.) सह (for वृत्तः). M रेमे वृष्णि कुलोद्बहः. — After 70, S₁ K N₂ V B D M₁ ins. :

1536* विविधान्सर्वकामार्थान्प्रिया परमया युतः ।

[S₁ संभ्रामपृथिवी सर्वा; N₂ V₃ B D_s विविधैः स(B₂ 'धान्त)-वैकामार्थैः; M₁ यथास पृथिवी सर्वा (for ^a).]

— K₃, 4 N₂ V B D_n D_s D_s-5 ins. an addl. colophon after the above; D_s T₂ G₁ ins. it after 1535* [Mention of the Epic : D_s 2. — Mention of Khila : K V B D_n D_s 1 D_s 3. — Adhy. name : K₃, 4 N₂ V₃ B₃ D_n D_s D_s-6 बाणयुद्धम्; V₁, 2 B₁, 2 बाणयुद्धे द्वारवतीप्रवेशः; T₂ G₁ बाणासुरजयानन्तरं श्रीकृष्णस्य द्वारकाप्रवेशे इन्द्रादिवकलदेवतानुयात्रा. — Adhy. no. : K₃ (marg.) 176; V₂, 3 D_s 184; D_n D_s 181; D₃ 201; G₁ 266. — Sloka no. : K₁ 82; D_n 151; D_s 153; D_s 43; D₁ 152].

— K₃, 4 N₂ V B D_n D_s D_s-5 T₂ G₁ ins. after the addl.

C. 11044
B 2. 128. 23
P 2. 128. 23

एवमेषोऽवतीर्णो वै पृथिव्यां पृथिवीपते ।
विष्णुर्यदुकुलश्रेष्ठो वासुदेवेति विश्रुतः ॥ ७१
एतैश्च कारणैः श्रीमान्वसुदेवकुले प्रभुः ।
जातो वृष्णिषु देवक्यां यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ७२
निवृत्ते नारदप्रश्ने मयोक्तं ते समासतः ।
उक्तास्ते विस्तराः सर्वे पूर्वं ये जनमेजय ॥ ७३
विष्णोस्तु माधुरे कल्पे यत्र ते संशयो महान् ।
वासुदेवगतिश्चैव सा मया समुदाहृता ॥ ७४

colophon; K₁ & D₁ after 1536*; T₁ G₁-s after 70^{ad},
an addl. passage given in app. I (No. 37).

71 T₁ missing (cf. v. l. 44). —^a) K₁ N₁ V₁
B₁ & D₁ D₂ D₃ D₄ G₁ पृथिवी (for 'व्या'). K₂ पृथ्वी
पृथ्वीयते विभुः; K₃ पृथिवी पृथिवीपतौ; D₂ कार्यार्थे पृथिवी-
तले. —^b) N₂ B₂ D₂ कुले (for 'कुल'). V₂ B₂ D₂
जातो (for 'श्रेष्ठो'). —^c) V₂ B₂ D₂ T₁ & G₁ & s M इति
श्रुतः (for [इति विश्रुतः]).

72 T₁ missing (cf. v. l. 44). —^a) K₁ कुल (for
'कुले'). V₁ विभुः (for 'प्रभु'). —^b) B₁ (marg.) D₁
जज्ञे (for जातो). S₁ गोविन्दो; D₂ देवार्थे (for 'देवक्या').
—^c) V₁ यथा (for 'यन्मां'). M₁ अनु- (for 'परि').

73 T₁ missing (cf. v. l. 44). —^a) K₂ D₂ भारते
(for 'नारद'). —^b) K₁ & D₁ मयोक्तं तु; K₂ & N₁ V₁ &
B₁ & D₁ D₂ & s यन्मयोक्तं; T₂ G₁ & s M मया प्रोक्तः
(G₂ M 'क्त') (for 'मयोक्तं ते'). —^c) S₁ K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ M₁
श्रुताम् (for 'उक्ताम्'). —^d) S₁ पूर्व मे; K₁ N₁ V₁ & B₁ &
D₁ (except D₂) G₁ ये पूर्व (by transp.); T₁ G₁ पूर्व ये.

74 T₁ missing (cf. v. l. 44). D₂ om. 74^{ad}. —^a)
S₁ N₁ वा (for 'सा').

75 T₁ missing (cf. v. l. 44). —^a) K₂ & N₁ V₁
B₁ D₁ D₂ & s आश्चर्य (for 'यश्च'). Bom. Poona eds.
Gied.) [अ]न्योऽस्मि (for [अ]न्योऽस्मि). —^b) G₁ & विष्णुश्च
(for 'कृष्णश्च'). S₁ कृष्णाश्चर्यस्य संनिधौ; V₂ B₂ D₂ T₁ G₁
(inf. lin. as in text) & आश्चर्यं विद्धि केशवः; D₂ कृष्णस्या-
श्चर्यसंनिधेः.

76 T₁ missing (cf. v. l. 44). K₂ D₂ om. 76. —^a)
K₁ N₁ D₁ पूर्वव; K₂ & D₂ एव वै; B₁ स एव; T₁ & G₁
& s M अयं हि (for 'स एव'). V₁ & धन्यानां (for 'धनियं').
N₂ V₂ B₂ & D₂ D₃ एवं वै (V₂ B₂ D₂ स एव; B₁ स एव)
धन्यो धन्यानां; D₂ एव वै धनिनां धन्यो. — After 76*,
'K₁ reads 82*. —^b) V₂ T₁ G₁ & s धनकृद् (for 'धन्य').

आश्चर्यश्चैव नान्योऽस्ति कृष्णश्चाश्चर्यसंनिधिः ।
सर्वेष्वश्चर्यकल्पेषु नास्त्याश्चर्यमवैष्णवम् ॥ ७५
स एव धन्यो धनिनां धन्यकृद्ध्यभावानः ।
देवेष्वपि सदैत्येषु नास्ति धन्यतरोऽच्युतात् ॥ ७६
आदित्या वसवो रुद्रा अश्विनौ मरुतस्तथा ।
गगनं भूर्दिशश्चैव सलिलं ज्योतिरेव च ॥ ७७
एष धाता विधाता च संहर्ता काल एव च ।
सत्यं धर्मस्तपश्चैव ब्रह्म चैव सनातनम् ।

D₂ विश- (for 'धन्य-'). —^a) T₁ & G₁ & s M₁-s धन्यतमो
(for 'तरो').

77 T₁ missing (cf. v. l. 44). —^a) S₁ आश्विनी
(for 'अ'). D₂ वरुणम् (for 'मरुतम्'). —^b) D₁ दिवश्च
(for 'दिशश्च'). — After 77, T₁ & G₁ & s M₁-s ins.:

1537* सर्वमेतजगद्भाता विष्णुरेव न चापरः ।

[M₁ & जगन्मन् (for 'न चापरः').]

78 T₁ missing (cf. v. l. 44). —^a) K₁ N₁ V₁ & B₁
D₁ D₂ & s संहर्ता चैव निष्पद्य (N₁ एव तु); T₁ & G₁ & s
M₁ तां चायमेव तु. —^b) T₁ G₁ M₁ & s ब्रह्मा (for 'ब्रह्म').
N₂ D₂ पितामहः (for 'सनातनम्'). K₂ & N₂ V₂ B₂
D₂ & s D₂ & s ब्रह्मा चैव पितामहः; K₂ D₂ दमश्चैव
पितामहः. — S₁ N₁ B₁ & D₁ & s ins. after 78^{ad}: D₂
D₂ after 78:

1538* अनन्तश्चैव नागानां रुद्राणां शंकरः स्मृतः ।

जङ्गमाजङ्गमं चैव जगन्नागायणोज्ज्वलम् ।

एतस्माच्च जगन्मयं प्रमूयेन जनार्दनान् ॥

[S₁ एतन्नाथ नागानां (for 'अ'). B₁ & रुद्राणां चैव शंकरः;
D₂ 'णां शंकरस्य मः (for 'अ'). — (L. 2) S₁ म्भासं जङ्गमं
चैव. — (L. 3) S₁ जनार्दन (for 'जनार्दन').]

—^a) K₂ जगत्यां (for 'ज'). K₁ तद्विद्धि; K₂ & N₁ B₁ D₁
D₂ & T₁ G₁ M₁ & s देवेशो (for 'हम्'). —^b) K₁ नमस्कृत
भारत. — S₁ K₁ N₁ V₁ B₁ D₁ & s ins. after 78: D₂ D₂
cont. after 1538*:

1539* पूज्यश्च सत्यं सर्वदेवैरेव सनातनः ।

[S₁ लोकैः; V₂ D₂ देव. (for 'सर्वैः'). K₂ V₂ D₂ & s सर्वै
(for 'देवैः'). S₁ अयि; K₂ V₂ D₂ एव (for 'एव').]

While D₂ T₁ & G₁ & s M₁ ins. after 78:

1540* पूज्योऽयं देवदेवताः पूज्यैरपि सदासदैवः ।

इत्येव देवदेवतासं नमस्कृत भारत ॥

आदिकर्ता च भोक्ता च भूतादिभूतिरेव च ।

जगत् सर्वं देवेशस्तं नमस्कुरु भारत ॥ ७८

इत्युक्तं बाणयुद्धं ते माहान्म्यं केशवस्य च ।

वंशप्रतिष्ठामतुलं श्रवणादेव लप्स्यसे ॥ ७९

ये चेदं धारयिष्यन्ति बाणयुद्धमनुत्तमम् ।

नमस्कुरु जगन्नाथं भूयो भूयोः प्रभो नृप ॥
नमस्कुरु सदा विष्णुं यादवं भूतभावनम् । [5]
नमस्यामो जगन्नाथं देवकीं च हरिं सदा ॥
ध्याहि नित्यं जगन्नाथं प्रयत्नपरमो भव ।
श्रेयस्तव सदा विष्णुर्विधास्यति न संशयः ॥
मनस्मिन्समाधत्स्व मनोऽनुध्याहि तत्परम् ।
उपास्यश्च सदा विष्णुर्मनसा राजसत्तमम् ॥ [10]
नमस्कुरु जगन्नाथं भूयो भूयो जगत्पते ।
वासुदेवं सदा ध्याहि केशवं केशिसूदनम् ॥
नारायणमणीयामं ध्याहि यत्नेन सत्तमम् ।
ध्यातो हि सर्वपापानि नाशयिष्यत्यमंशयम् ।

[Ds Tz Gt. 8 om. lines 1-2. — (L. 1) M1. 2. 4 पूज्यो हि (M1. 2. 4 पूज्यो) मनसं सर्वम् (for ^a). M1. 2. 4 देवेश (for पूज्येश). — (L. 2) Gt. पूज्या (for पूज्येश). — (L. 3) Ds Tz M3 विद्वत् (for नृपते). — (L. 4) Tz नृपते (for प्रभो नृप). — (L. 6) Ds हरिं नमः (for जगन्नाथं). Ds विष्णुं (for हरिं). — (L. 7) Gt. ध्याये (for ध्याहि). Ds प्रयत्नः परमोत्तमः (for ^b). — (L. 10) Ds M1 जगदा; G3 सर्वेश (for नृपते). — Gt. om. line 11. — (L. 11) Ds Tz Gt. M1. 4 नृपते (for जगत्पते).]

79 Tz missing (cf. v. l. 44). — ^a) M1. 2. 4 वं (for [उ]क्तं). — ^c) M3 अखिलं (for अनुलं). — ^d) B3 Ds Tz. 3 Gt. 3 : अस्य (for एव). S1 V1. 8 B1 D2 लप्स्यसे (for से). K1 श्रवणादेव लप्स्यसे (for ^e for 'म').

80 Tz missing (cf. v. l. 44). — ^a) V3 Ds [इ]मं (for [इ]दं). — ^d) K2. 4 Ds. 8 अविष्यति : D2 त्रिषृक्षति : Ds विजिष्यति (for भजि). — For 80^{ad}, Tz. 3 Gt. 3-5 M subst. :

1541* तेषां धर्मो भवेद्वाजसाय कायां विचारणा ।

81 Tz missing (cf. v. l. 44). — ^a) Ds माया (for चर्या). — ^c) Tz Gt. 4 तव (for तात).

82 Tz missing (cf. v. l. 44). K1 reads 82^a after 76^a. — ^a) M1 आश्चर्यं (for 'र्थ'). S1 चर्यम्; Tz Gt. 4 भूतम् (for परम्). Ds खिलं (for अं). K2 आश्चर्यपर्व सकलः; V3 B2. 3 Ds Gt. 4 त्वं निखिलं. — ^b) K1. 2 Ds च (for हि). V3 B2 Ds नरः (for नृप). S1 B1 Tz. 2 Gt. 3-5 M1. 3. 4 यो हीदं शृणुयाच्चरः; Ds Tz Gt. M3 यो मृयाच्छृणुयाच्चरः. — After 82^{ad}, K2 N2. 3 V B Dn Ds D2-4. 5 (marg.). 6 Gt. M3 ins. :

केशवस्य च माहात्म्यं नाधर्मस्तान्भजिष्यति ॥ ८०

एषा ते वैष्णवी चर्या मया कान्मन्येन कीर्तिता ।

पृच्छतस्तात यज्ञेऽस्मिन्निर्वृत्ते जनमेजय ॥ ८१

* * * *

C 11057
B 2, 128, 36
P 2, 128, 36

1542* सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥
कल्य उत्थाय यो नित्यं कीर्तयेत्सुसमाहितः ।
न तस्य दुर्लभं किंचिदिह लोके परत्र च ॥
ब्राह्मणः सर्ववेदी स्यात्क्षत्रियो विजया भवेत् ।
वैश्यो धनममृद्धः स्याच्छूद्रो गच्छेच्च सद्रतिम् ॥ [5]

[Gt. om. line 1-2. — (L. 1) K2 Ds विष्णुलोकम् (for विनिर्मुक्तो). — (L. 2) K2 V2. 3 B2. 3 Dn1 कल्यम्; D2. 3 प्राप्नोति (for कल्य). — M2 om. lines 3-5. — (L. 3) N2 V1. 2 Dn Ds दुरिन् (for दुर्लभं). — (L. 4) K2 Ds. 6 वेदज्ञः (for वेदी स्यात्). — (L. 5) N2 V1 Ds गच्छति (for गच्छेच्च). Ds G3 शूद्रः कामानवाप्नुयात् (for ^b).]

— ^c) S1 locuna. Ds नाशुभं किंचिदाप्नोति. — ^d) K B1. 2 D (except Ds) G3 M1 लभेत सः; N2. 3 लभेच्च सः; V1 भवेत्तु सः; V2 भवेत्पुनः (for अवाप्नुयात्). — After 82, Tz Gt. 3. 4 ins. :

1543* हरिवंशमिमं पुण्यं यः शृणोति महीपतिः ।
आयुरारोग्यमर्थमनुलामृद्धिमाप्नुयात् ॥
[(L. 2) Tz Gt. 4 इदम् (for कं).]

Gt. cont. :

1544* अपुत्रो लभते पुत्रमधनोऽपि धनं व्रजेत् ।
अरिष्टशमनं सर्वं प्राप्नोति शुभसंततिम् ॥
वासुदेवं परां भक्तिं भोगानप्यनुलान्भुवि ।
अव्याहतं प्रतापं च यशो विन्देत् मानवः ॥
हरिवंशमिमं शृण्वन्मण्डलाधिपतिर्भवेत् । [5]
आचन्द्रतारकं भूमावशेषामृद्धिमाप्नुयात् ॥

Gt. cont. : Tz Gt. 3 cont. after 1543* :

1545* य इदं शृणुयाच्चित्यं विष्णुभक्ताङ्घ्रिजर्षभात् ।
सदा दिग्विजयी भूयाच्चतुरङ्गबलान्वितः ॥
वेदे रामायणे चैव हरिवंशे च भारत ।
आदौ मध्ये तथैवान्ते हरिः सर्वत्र गीयते ॥
तस्माद्हरिः सदा ध्येयः शङ्खचक्रगदाधरः । [5]
आदिकतां महीभतां श्रिया सार्धं जगत्पतिः ॥
तस्य वंशमिमं पुण्यमितिहासं पुरातनम् ।
ये नराः कीर्तयिष्यन्ति नास्ति तेषां पराभवः ॥
[(L. 1) Gt. विष्णुभक्तो (for 'काद').]

Tz Gt. 3. 4 cont. : Ds Tz Gt. M ins. after 82 :

1546* असकृत्पठ राजेन्द्र हरिवंशं महर्षिमतम् ।
मनस्ते निश्चलं भूयात्प्रसन्नोऽस्तु जनार्दनः ॥

C 11057
B 2. 128. 36
P 2. 128. 36

आश्चर्यपर्वमखिलं यो हीदं धारयेन्नृप ।
नाशुभं प्राप्नुयात्किंचिदीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ ८२
सूत उवाच ।
इति पारिक्षितो राजा वैशंपायनभाषितम् ।

श्रुतवानमलो भूत्वा हरिवंशं द्विजर्षभाः ॥ ८३
एवं शौनक संक्षेपाद्विस्तरेण तथैव च ।
प्रोक्ता वै सर्ववंशास्ते किं भूयः कथयामि ते ॥ ८४

इति श्रीहरिवंशे त्रयोदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥

॥ समाप्तं विष्णुपर्व ॥

[(L. 1) Ds अनुसमम् (for मरुद्विमम्) .]

83 T₁ missing (cf. v. l. 14). Some Mss. सौतिर ;
Ms om. (for सूत) . — ⁶) M₁. 2 कीर्तितम् (for भाषि) .
— ⁶) K₁. 2 D₁. 4 निर्मलो ; D₂ जचलो ; G (ed.) अमृतो
(for जमलो) . K₂. 4 Dn M₂. 8 अभूत्स (for भूत्वा) . N₁
अवणादमलोऽभूत्स ; N₂. 2 V B Ds D₆ भूत्वा प्रीतमना जातो
(Ds 'नाभूत्स') ; T₁ G₂ श्रुतवानमलोऽसाहो ; M₂ श्रुतवानचलो-
ऽभूत्स . — ⁶) K₁. 2 N₂. 3 V B Ds D₁. 4. 6 G₂ द्विजर्षभ
(Ds 'भः') ; K₂ Dn Ds द्विजोत्तमाः ; T₁. 2 G₁. 3. 4 M₂. 4
द्विजर्षभात् (for 'भाः') . N₁ हरिवंशस्य वै नृप .

84 T₁ missing (cf. v. l. 44). — ⁶) S₁ इति (for
एवं) . — ⁶) N₂ तपोधन (for तथैव च) . — For 84⁶⁶,
T₁. 2 G₁. 3-5 M subst. :

1547* संक्षेपाद्विस्तरेणापि तत्र सर्वं तपोधनाः ।

— ⁶) K₂ सर्वंशो (for सर्वं) . T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 3 वः (for
ते) . — ⁶) T₁. 2 G₁. 3-5 M वः (for ते) . K N V B D
किं भूयः श्रोतुमिच्छसि . — After 84, T₁. 2 G₁. 3-5 M G (ed.)
ins. :

1548* शौनकायास्तु मुनयः प्रीतास्तुष्टास्तदाभवन् ।
नमस्कुर्वन्ति देवेशं भक्तितन्त्रा मुनीश्वराः ।
आदिदेवं हरिं विष्णुं नमस्यन्ति स्म माधवम् ॥
[(L. 3) T₂ G₁ यादवम् (for माधवम्) .]

T₂ G₁. 4. 5 cont. :

1549* तं वेदशास्त्रपरिनिष्ठितशुद्धबुद्धिं
चर्माश्वरं सुरमुनीश्वरानुर्न कवीन्द्रम् ।
कृष्णत्विषं कनकपिङ्गटाकलापं
ध्यासं नमामि शिरसा तिलकं द्विजानाम् ॥
मुनिं खिग्वाम्बुदाभासं वेदध्यासमकलमचम् ।

वेदावासं सरस्वत्या वासं ध्यासं नमाम्यहम् ॥
वन्दे सरस्वतीं देवीं भुवनत्रयमातरम् ।
यम्प्रसादादने खिग्वं जिह्वा न परिवर्तते ॥

Colophon. T₂. 4 G₂ missing. — Mention of the Epic :
V₁ Dn₂ Ds₂ D₁ (marg.), s. — Mention of Khila : K₁
V B Dn Ds D₁. 4 M. — Sub-parvan. K₁. 2. 4 N₁ V₁. 2
D₂ D₁. 4. 5 T₁. 2 G₁. 3. 5 आश्चर्यपर्वः ; D₂ पारिजातः ; आश्चर्य-
पर्वः . — Adhy. name : S₁ K N V B Dn Ds D₂-6 बाण-
युद्धम् ; D₁ उषाहरणे बाणयुद्धम् ; M उषापाणिप्रहणजनिक-
हारकाभिगमनम् ; D₂ प्रभानस्तरं कृष्णमाहात्म्यम् ; T₁. 2 G₁.
3. 4 श्रीकृष्णस्य सकलमाहात्म्यकथनम् ; M बासुदेवप्रादुर्भावः .
— Adhy. no. (figures, words or both) : K₂ 177 ; V₂. 2
Ds 185 ; Dn D₂ 182 ; D₁ 176 ; D₂ 202 ; T₁ G₂ 265 ;
G₁. 3 267 ; G₁ 269 ; M 227. — Śloka no. : K₁ 11 ; Dn₁
33 ; Ds₂ 41 ; D₂ 36 ; D₂ 35.

— After the colophon, T₁ concludes with :

इति बासुदेवप्रादुर्भावः समाप्तः ।

followed by 1549*.

G₁ concludes with :

श्रीकृष्णाय नमः । श्रीबासुदेवप्रादुर्भावः समाप्तः । हरिः ओम् ।
शुभमस्तु ।

कृष्णाय यादवेन्द्राय ज्ञानमुद्राय योगिने ।
नाथाय हरिमणीशाय नमो वेदशास्त्रवेदिने ॥

श्रीरामाचरणम् ।

G₂ concludes with : जनमेजयः ।

followed by 1549* and cont. :

शौनकः ।

हरेर्वंशस्य शेषस्य कथां पापप्रणाशिनीम् ।
वक्तुमर्हसि सीते त्वं सर्वाभीष्टप्रदाशिनीम् ॥

११४

शौनक उवाच ।

जनमेजयस्य के पुत्राः पठ्यन्ते लोमहर्षणे ।

कस्मिन्प्रतिष्ठितो वंशः पाण्डवानां महान्मनाम् ॥ १

सूत उवाच ।

पारिक्षितस्य काश्यायां द्वौ पुत्रौ संवभूवतुः ।

चन्द्रापीडश्च नृपतिः सूर्यापीडश्च मोक्षवित् ॥ २

चन्द्रापीडस्य पुत्राणां शतमृत्तमधन्विनाम् ।

जनमेजय इत्येव क्षत्रं भुवि परिश्रुतम् ॥ ३

तेषां ज्येष्ठस्तु राजासीत्पुरे वारणमाह्वये ।

सत्यकर्णो महाबाहुर्यज्वा विपुलदक्षिणः ॥ ४

सत्यकर्णस्य दायादः श्वेतकर्णः प्रतापवान् ।

अपुत्रः स तु धर्मात्मा प्रविवेश तपोवनम् ॥ ५

तस्माद्वनगताद्दर्भं यादवी प्रत्यपद्यत ।

सुचारोर्दुहिता सुभ्रूमालिनी भ्रातृमालिनी ॥ ६

C 11069
B 3. 1. 7
P 3. 1. 7

Gs concludes with :

श्रीवासुदेवप्रादुर्भावः समाप्तः ।

श्रीकृष्णाय नमः ।

Ms concludes with :

श्रीवासुदेवप्रादुर्भावः समाप्तः ।

Ms concludes with :

श्रीवासुदेवप्रादुर्भावः समाप्तः ।

श्रीमन्मध्वान्तर्गतश्रीगोपालकृष्णः प्रीयताम् । श्रीगोपाल-
कृष्णार्पणमस्तु ।

Ms concludes with :

भैरवपृष्ठकटिप्रीवः सत्सुधरष्टिरधोमुखः ।

कष्टेन लिखितो ग्रन्थो यत्नेन परिपालयेत् ॥

करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ।

114

This adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 33-21);
in G₂ (cf. v. l. 110, 21) and also in T₃ (cf. v. l. 113,
44). M₁ is missing for 114-118.1 G₂ om.; G₂ जनमेजयः (for शौनकः). — After the
ref., T₂ G₂ ins. :

1550* हरिवंशस्य शेषस्य कथां पापप्रणाशनीम् ।

— *) Hypermetric. T₂ G₁ s M₂ s ये; G₂ ते (for के).
K₂ s T₁ s G₁ s s M₂ कथ्यन्ते (for पठ्यन्ते) S₁ G₁ M₂
कथ्यन्ते लोमहर्षण. — *) G₂ अस्मिन् (for कं). — After 1,
S₁ K N₂ V B D ins. :

1551* एतद्विष्णुस्य भोक्तुं परं कौतूहलं मम ।

त्वचः कथयतः सर्वं वेद्यहं तं परिस्फुटम् ॥

[(L. 1) S₁ V₂ B₂ s D₂ विज्ञानं (for [अ]हं भोक्तुं). S₁om. line 2. — (L. 2) K₁ B₂ D₁ s. 4 तु; K₂ तत् (for
ते). K₂ वेद्यहं तु पं स्फुटम्; D₂ वेदिमि त्वं तु परिस्फुटम् (for
*). — For line 2, N₂ V₂ B₂ D₂ subst. :

1551A* न्वतः श्रुतवतां श्रेष्ठ सर्वविद्यामि मे मतः ।

[V₂ B₂ सर्वं वि (for सर्वविच्च)].2 Some Mss. सौतिर (for सूत). — *) Some Mss.
पारिक्षितस्य; K₂ s पारिक्षितस्य; K₂ V₂ B₁ D₁ D₁ s परी-
क्षितं (for पारिक्षितं). — *) V₂ B₁ s D₂ स्य (for च).
— *) D₁ तथा द्विज (for च मोक्षवित्).3 *) K₂ T₂ G₁ मोक्षाणां (sic) (for पुत्राणां). — *)
K₂ B₁ s D₂ s T₁ s G₁ s M₂ s ज (B₂ D₂ जा) जनमेजयम्;
D₂ s D₂ s D₂ जानमेजय (for जं). S₁ जनमेजयमित्येव.
— *) K₁ ह्यातं; K₂ s N₂ V B₁ s D₁ s D₁ s s
क्षत्रं (for क्षत्रं). K₂ क्षत्रं भुवि च विश्रुतम्; T₁ G₂ M₂ s
क्षत्रलोके परिश्रुतं.4 *) V₁ B₁ D₁ s श्रेष्ठस् (for ज्येष्ठस्). V₂ [अ]भूत्
(for [अ]सीत्). — K₁ reads 4^{cd} on marg. — *)
N₁ जज्ञे बहुलदक्षिणः.5 *) प्रजेधरः (for प्रतापवान्). — G₂ om. (hapl.).
5^c-7^b.6 G₂ om. 6 (cf. v. l. 5). D₂ om. 6^a-7^b. — *) D₂
वनं (for वनं). T₁ गर्भान् (for गर्भं). — *) D₁ पाण्डवी;
T₁ G₂ मालिनी (for यादवी). — *) S₁ सुबाहुः; N₂ सुबाहोर;
V₂ B₂ D₂ D₂ सुचारु; T₁ s M₂ s सुवयोर्; G₂ सुवधोर
(for सुचारोर्). G₁ s सुपुत्रेऽयं हिता सुभ्रुर् (sic). — *)
V₂ मानिनी (for मालिनी). K₂ T₂ शालिनी (for मां)
G₁ s मानिनी भ्रातृशालिनी.7 G₂ om. 7^{ab} (cf. v. l. 5). D₂ om. 7^{ab} (cf. v. l. 6).
— *) S₁ संभूतः स तु दायादः; K₂ N₂ V B D₂ D₂ T₁ s G₁
s s M₂ s स तु ज (D₂ सान्यज) न्मनि गर्भस्य. — *) T₂ श्वेतकेतुः
(for कर्णः). N₁ s M₂ प्रजेधरम् (for रः). K N₂ V₁ s

C 11070
B 3. 1. 8
P 2. 1. 8

स त्वजन्मनि गर्भस्य श्वेतकर्णः प्रजेश्वरः ।
अन्वगच्छत तं पूर्वैर्महाप्रस्थानमच्युतम् ॥ ७
सा दृष्ट्वा संप्रयातं तं मालिनी पृष्ठतोऽन्वगात् ।
पथि सा सुषुवे सुभ्रूर्वने राजीवलोचनम् ॥ ८
तमपास्य च तत्रैव राजानं सान्वगच्छत ।
पतिव्रता महाभागा द्रौपदीव पुरा पतीन् ॥ ९
सुकुमारः कुमारोऽसौ गिरिकुजे रुरोद ह ।
दयार्थं तस्य मेघास्तु प्रादुरासन्महात्मनः ॥ १०

Di. 4. 5 श्वेत (K₁ सस्य) कर्णं प्रजेश्वरम्. — °) T₂ M₂ अन्वगच्छत
तं पूर्वै. — °) Ś₁ D₂ 5 T₁ 2 G₁ 4. 5 अच्युतः; K₂ उत्तमम्
(for अच्युतम्).

8 °) K₂ तं (for सं). V₂ D₁ प्रयाप्तं (for तं). Ś₁
M₂ सा दृष्ट्वा तं प्रयाप्तं तु; B₂ G₂ M₂ सा तु दृष्ट्वा प्रयातं तं
(G₂ तु); D₂ न दृष्ट्वा संप्रयातं तु; T₁ 2 G₁ 4. 5 सा तु दृष्ट्वा
प्रयाप्तं तु. — °) Ś₁ मालिनी (for मालिनी). K₂ N₁ V₁ D₂
D₂ 1. 2 सन्वयात्; D₂ D₁ सन्वयात् (for सन्वगात्). — °)
K₁ 2 D₂ पार्थिवी; D₂ (marg.) पथि वै (for पथि सा).
— °) K₂ वीरं (for वने).

9 °) T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ 4 अपोह्य (for अपास्य). N
(except Ś₁) कुमारं तं (K₁ D₁ 4 सा) परित्य (D₂ 'त्य' ज्य.
— °) K₂ N₁ 2 V₂ 2 B₂ 2 D₂ भर्तारं च (K₂ V₂ B₂ सा)
(for राजानं सा). N₂ V₁ B₁ भर्तारं चा (B₁ सा) जुगच्छति.
— °) K₁ D₁ पुरा सती; K₂ D₂ G₂ महामनी (sic) (for
पुरा पतीन्). Ś₁ द्रौपदी च पुरा सती.

10 °) Bom. Poona eds. G (ed.) स तु राजः (for सुकु-
मारः). T₂ G₁ तु; G₁ 5 M₂ 4 स (for सौ). — °) Ś₁ T₁
G₁ 3. 5 M₂ गिरिकुजे; D₂ कुजे कुजे (for गिरिकुजे). — °) N₁
वृष्टवर्थे; N₂ V₂ पानार्थे; V₁ D₂ T₁ छायाथे; V₂ B₂ 2 D₂ D₂
पुष्टवर्थे; B₁ तुष्टवर्थे; D₂ यथार्थे (for दयार्थे). K₂ D₂ मेघी
तु (for मेघास्तु). — °) K₂ D₂ प्रादुरालां (for 'रामन्'). Ś₁
महावने; Bom. Poona eds. G (ed.) समन्तनः (for महात्मनः).

11 °) T₁ M₂ पिप्पलादी (for पैप'). Ś₁ पिप्पलादीति
तौ द्विजौ; K₁ संप्राप्तौ पिप्पलकौशिकौ (sic); K₂ D₁ प्राप्ती
पैपलकैशिकौ; K₂ पैपलाद्विश्व कौशिकाम् (sic); K₂ N₁
D₂ 1 D₁ 1 पिप्पलाद्विश्व कौशिकः; N₂ 2 V₂ B₂ 2 D₂ D₂
D₂ पैप (B₂ पैप लाद्विश्व कै V₁ 2 D₂ D₂ कौ) शिकः;
'B₁ पिप्पलाद्विश्व कौशिकः; D₂ 2 पैपलाद्विश्व कौशिकः. — D₂
reads 11° twice. — °) D₂ (marg.) कौपांभितौ (for
कृपां). N₁ दृष्ट्वा कुमारं तौ विप्रौ; V₂ B₂ D₂ (both times)
दृष्ट्वा कुमारं विप्रौ. — °) Ś₁ सं; N₁ 2 V₁ 2 D₂ D₂ तौ (for

श्रविष्ठायाश्च पुत्रौ द्वौ पैपलादौ च तौ द्विजौ ।
दृष्ट्वा कृपान्वितौ गृह्य तं प्रक्षालयतां जले ॥ ११
विष्टुष्टं तस्य ते पार्श्वे खेलेन रुधिरस्रवे ।
अजश्यामौ च पार्श्वौ तावुभावपि समाहितौ ॥ १२
तथैव च समारूढावजपार्श्वस्ततोऽभवत् ।
ततोऽजपार्श्व इति तौ चक्राते तस्य नाम ह ॥ १३
स तु वेमकशालायामुभाभ्यामभिवर्धितः ॥ १४
वेमकस्य तु भार्या तमुद्रहत्पुत्रकारणात् ।

तं). D₂ प्राक्षालयतां (for प्र'). K₂ B₂ D₂ 6 (both
times) जले; (for जले). K₁ तं प्राक्षालयतां जले; D₁ प्रक्षा-
लय ततो जले (corrupt); D₂ (marg.) संप्रक्षाल्य ततो जले;
T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ 4 तमक्षालयतां जले.

12 °) M₂ निष्टुष्टे (for वि'). N (except Ś₁) T₁ G₁
4 निष्टुष्टौ (K₂ D₂ निस्तौ; D₁ निष्टुष्टौ; D₂ विष्टुष्टौ; T₁
G₁ विस्तुष्टौ) तस्य तौ पार्श्वौ (G₂ 'र्व'); T₁ G₂ निष्टुष्टौ तस्य तौ
पार्श्वे. — D₂ om. (hapl.) 12° 10. — °) Ś₁ स्रवे (for स्रव').
K₂ N₁ V₂ B₂ D₂ T₁ शिलायां (D₂ शैलस्य) रुधिरस्रवौ (N₁
'स्रवे; V₂ B₂ D₂ 'द्रुतौ); T₁ G₂ अर्जा रुधिरस्रवौ (G₂
'विम्वे); G₁ 4 स्वर्जौ रुधिरविम्वे; G₂ स्वर्जौ रुधिरस्रवौ;
M₂ शैलेन रुधिरस्रुते. — °) D₂ अजश्यामौ (for 'श्यामौ'). Ś₁
corrupt; N₁ अजपार्श्वमथो गृह्य; M₂ 4 आजगामास्य पार्श्वभ्यां.
— °) Ś₁ समास्थितौ; D₂ 'हर्ता (for 'हिर्ता'). — For 12° 10,
T₁ 2 G₁ 3-5 subst.:

1552° आजगामानयो पार्श्वे विदधन्पवनयोः सन्तौ ।

13 M₂ reads 13° twice. °) M₂ (both times)
तौ तथेति च संरूढाव्; M₂ तौ तथैव प्रसम्प्याताव्. — °) D₂ 2
वज्र- (for अज-). N₁ D₂ (marg.) M₂ (both times). 2
अजपार्श्वकु D₂ 'र्वे कु' मारका; V₂ B₂ 2 D₂ अज (D₂ वज-)
श्यामः स बालकः. For 13° 10, Ś₁ subst.:

1553° आजश्यामस्य ते पार्श्वे रुष्टे वै संवभूवतुः ।

While T₁ 2 G₁ 3-5 subst. for 13° 10:

1554° तं तथैव च तिष्ठन्मजपार्श्वे कुमारकम् ।

— °) T₁ 2 G₁ 3-5 दृष्ट्वा; M₂ तत्र (for ततो). — °) T₂
G₁ 2-3 चक्रतुः (for चक्राते). Ś₁ नामतः (for नाम ह). N₂ 2
V₂ 2 B₂ 2 D₂ 2 चक्राते नाम तस्य ह.

14 °) Ś₁ K₂ N₁ V₁ 2 B₁ D₁ D₂ D₁ 2 द्विजाम्भ्याम् (for
उमां). T₂ G₁ 4. 5 M₂ रक्षितः (for वर्धितः). V₂ B₂ 2 D₂
द्विजाम्भ्यां परिरक्षि V₂ 'वर्धि' खः; T₁ G₂ M₂ द्विजाम्भ्याम-
निरक्षितः.

वेमक्याः स तु पुत्रोऽभूद्वाङ्मणौ सचिवौ च तौ ॥ १५
 तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च युगपत्तुल्यजीविनः ।
 स एष पौरवो वंशः पाण्डवानां प्रतिष्ठितः ॥ १६
 श्लोकोऽपि चात्र गीतोऽयं नाहुषेण ययातिना ।

जरासंकमणे पूर्वं तदा प्रीतेन धीमता ॥ १७
 अचन्द्रार्कग्रहा भूमिर्भवेदपि न संशयः ।
 अपौरवा न तु मही भविष्यति कदाचन ॥ १८

इति श्रीहरिवंशे चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥

११५

शौनक उवाच ।

उक्तोऽयं हरिवंशस्ते पर्वाणि निखिलानि च ।
 यथा पुरोक्तानि तथा व्यासशिष्येण धीमता ॥ १

तत्कथ्यमानममृतमितिहाससमन्वितम् ।
 प्रीणात्यस्मानमृतवत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ २
 जनमेजयस्तु नृपतिः श्रुत्वाख्यानमनुत्तमम् ।

C 11024
 S 3. 2. 3
 P 3. 2. 3

115

15 ^a) T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4 उद्वाहापत्यकारणात्. — For
 15^{ab}, Ś₁ subst. :

1555* सेवकस्य तु तां भार्यामूहनुस्तस्य कारणात् ।

—^a) K₁ वेमक्याः (for वेमक्याः). Ś₁ वेमकस्तस्य पुत्रोऽभूद्.

—^d) Ś₁ वाङ्मणः (for 'णौ'). D₁ सचिवौ (for सचिवौ). K₁
 V₂ Dn तु तौ ; T₁ G₁. 3-5 कृतौ ; T₂ मनौ (for च तौ).

16 ^a) K₁ om. ; T₁. 2 G₁. 4. 5 तस्य (for तेषां). K₂ तु
 पुत्रः (for पुत्राश्च). —^b) D₂ कल्प- (for तुल्य-). Ś₁ शत-
 शोऽथ सहस्रशः. —^c) K₂ D₁ कौरवो (for पौ).

17 ^d) N (except Ś₁) नृश (for तदा). Ś₁ शौनक
 (for धीमता).

18 ^a) M₁ आचन्द्रार्कग्रहं भूमिर्. —^b) Ś₁ यदि ; N₁
 इति (for अपि). V₂ B₂. 3 D₁. 6 T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4 भवे-
 दियमसंसर्गम्. —^c) N₂ तु न (by transp.). M₁ अपौर-
 वाणां तु मही. — After 18; D₆ (marg.) ins. :

1556* तत्संक्षेपपट्टेपु सदस्यैः सह शौनकः ॥

Colophon om. in K₁. 2. 4 N₁ V₁ Dn D₁. 5 T₂. 4 G₂
 M₁. 3 missing. — Mention of the Epic : D₂. — Men-
 tion of Khila : K₂ V₂. 3 B D₁ D₂. 4. — Sub-parr. :
 V₂. 3 B₂. 3 D₂ D₆ भविष्यम्. — Adhy. name : K₂ D₂. 4
 वंशानुकीर्तनम् ; B₁ D₂ परिक्षितवंशानुकीर्तनम् ; D₂ हरि-
 वंशानुकीर्तनम् ; T₁ जनमेजयवंशकीर्तनम् ; T₂ G₁. 3 जनमेजय-
 वंशानुकीर्तनम्. — Adhy. no. (figures, words or
 both) : V₂. 3 D₂. 186 ; D₂. 203 ; D₂. 183 ; T₁ G₂. 266 ;
 G₁. 268 ; G₂. 270 ; M₂. 228. — Śloka no. : Dn D₂
 D₂. 18 ; D₂. 19.

— After the colophon, Ś₁ reads a passage given in
 App. I (No. 40).

C 11005
B 3. 2. 3
F 3. 2. 3

सौते किमकरोत्पश्चात्सर्पसत्रादनन्तरम् ॥ ३

सूत उवाच ।

जनमेजयस्तु नृपतिः श्रुत्वाख्यानमनुत्तमम् ।

यदारभत्तदाख्यास्ये सर्पसत्रादनन्तरम् ॥ ४

तस्मिन्सत्रे समाप्ते तु राजा पारिक्षितस्तदा ।

यष्टुं स वाजिमेधेन संभारानुषचक्रमे ॥ ५

ऋत्विक्पुरोहिताचार्यानाहूयेदमुवाच ह ।

यक्ष्येऽहं वाजिमेधेन हय उत्सृज्यतामिति ॥ ६

ततोऽस्य विज्ञाय चिकीर्षितं तदा

कृष्णो महात्मा सहसाजगाम ।

पारिक्षितं द्रष्टुमदीनसत्त्वं

द्वैपायनः सर्वपरावरज्ञः ॥ ७

आरभत्. Ds आख्यामि (for 'स्ये'). T1 यथाह तत्तथा-
ख्यास्ये.

5 Before 5, Ms ins. सूतः. — °) Ś1 T1 Gs. 5 कृतौ
(for सत्रे). — °) V1 पारिक्षितस् (for 'तस्'). — °) V3
Bs Ds संयष्टुं (for बहु स). Ś1 ईहितुं वाजिमेधाय; T1. 2 G1.
3-5 वाजिमेधेन वै यष्टुं. — Ds om. (hapl.) 5^d-6⁷. — °) V3
Bs संभाराय (for 'रात्'). T1 संभ. (for उप.).

6 Ds om. 6⁸ (cf. v. 1. 5). — °) K1. 2. 4 Ñ B1
Dn3 Ds2 D1. 2 5. 6 G1. 3-5 M2. 4 हयम् (for हय).

7 °) Ds [आ]जगाम ह (for [आ]जगाम). — °) Ñ1
चैतम् (for द्रष्टुम्). Ds अदीन- (for अदीन-). Ś1 T1. 2 Gs. 5
-सर्वो (for सर्वं).

8 Ś1 om. (hapl.) 8⁶-10⁶. — °) V1 -पाद्यादिकं (for
'सर्प'). K1 अर्घपाद्याचमनं दत्त्वा (hypermetric); Ñ1 अर्घ्या-
द्यमासनं दत्त्वा; V2 अर्घपाद्यादिकं कृत्वा; M2 अर्घ्याद्यासनं
दत्त्वा. — °) Ñ3 V1. 2 शास्त्रवित्; Dn नं मुनिम्; D2 तरवनः
(for शास्त्रतः).

9 Ś1 om. 9 (cf. v. 1. 8). — °) Gs इषिती (for
अभितः). — °) V2 तास्तु (for तस्य). K2. 3 D1-3 सदस्य-
(D1 शंसत स्तस्य शौनकः (corrupt); T2 G1. 4. 5 सदस्यैः
सह शौनक. — For 9⁶, M2. 1 subet.:

1559* तनस्तेषूपविष्टेषु सदस्यैः सह शौनक ।

[Cf. 1556* .]

— °) Ks D1 चैव (for चित्राद्य). — °) Ks Ds -संमताः;
Ks V3 D1-3 -संमिताः (for -संहिताः). Ñ1 B1. 3 (marg.

पारिक्षितस्तु नृपतिर्दृष्ट्वा तमृषिमागतम् ।

अर्घ्यपाद्यासनं दत्त्वा पूजयामास शास्त्रतः ॥ ८

तौ चोपविष्टावभितः सदस्यास्तस्य शौनक ।

कथा बहुविधाश्चित्राश्चक्राते वेदसंहिताः ॥ ९

ततः कथान्ते नृपतिश्चोदयामास तं मुनिम् ।

पितामहं पाण्डवानामात्मनः प्रपितामहम् ॥ १०

महाभारतमाख्यानं बह्वर्थं बहुविस्तरम् ।

निमेषमात्रमिव मे सुखश्रव्यतया गतम् ॥ ११

विभूतिविस्तरकथं सर्वेषां वै यशस्करम् ।

त्वया त्वभिहितं ब्रह्मञ्छङ्गे क्षीरमिवाहितम् ॥ १२

नामृतेनापि तृप्तिः स्याद्यथा स्वर्गसुखेन वा ।

तथा तृप्तिं न गच्छामि श्रुत्वेमां भारती कथाम् ॥ १३

as in text). 2 चक्रुर्वेदार्थसंहि (B2. 2 'मि')ताः; Ds कृत-
वेदार्थसंमिताः; T1. 2 G1. 3-5 M2. 4 चक्रुस्तेऽभरसंमिताः.

10 Ś1 om. 10⁶ (cf. v. 1. 8). — °) T1. 2 G1. 4. 5
स नृपः (for नृपतिर्). — °) Ś1 Ks D1. 3 M1 नोदयामास
(for चोद'). T1 त्वृषिम् (for मुनिम्).

11 Before 11, V2 Ds ins. जनमेजयः. — °) K1. 3
आख्यातं (for 'न'). — °) N (except Ś1) श्रुति (for बहु-).
— °) K1. 2. 3 Ñ1 Dn Ds. 4. 6 T1 Gs M2. 4 अपि; D1 इति
(for इव). Ś1 तं (for मे). — °) Ds. 5. 6 T2 G1. 3-5
M2. 4 श्राव्यतया (for श्र'). T1 सुखश्राव्यमिवागतम्.

12 °) Ś1 T1 -विस्तार (for -विस्तर-). K N V B Dn
Ds Ds-6 T2 M1 करं; Gs -गतं (for -कथं). D1 विभूति-
विस्तरकरं. — °) Ś1 पूर्वेषां च; D1 T2 G1. 4. 5 M2 पूर्वेषां मे;
M1 सर्वेषां मे (for 'षां वै'). — °) Ś1 च कथितं; K1. 2. 4 Ñ
V B Dn Ds D1-2. 3. 4 G1 सुविहितं; Ks Ds संवि (for
त्वभि'). T2 Gs-5 M2. 4 पूर्व (for ब्रह्मञ्च). T1 त्वया त्ववहितं
पूर्वं. — °) Ds मुखे (for शङ्गे). T1. 2 G1. 3-5 M2. 4 [अ]र्षि-
तम् (for [आ]र्षि').

13 °) Ñ2 om.; B2. 3 Ds तु (for न). K Ñ1. 3 V B1
Dn Ds D1-3. 4 अमृतेन न तृप्तिः स्यात्. — °) T2 G1 -सुखे-
ऽपि (for -सुखेन). Gs यथा स्वर्गे सुखे तथा. — °) Bs गमि-
ष्यामि, D1. 6 तु (Ds च) गच्छामि (for न ग'). — °) Ś1 V3
Bs Ds शृण्वानो; Ks श्रुत्वेनी; Ds श्रुत्वेन; T1. 2 G1. 3-5
M2. 4 संश्रुण्वन् (for श्रुत्वेनी).

14 °) Ds सर्वज्ञ (for 'ज्ञ'). — °) Ks Ds (marg. as

अनुमान्य तु सर्वज्ञं पृच्छामि भगवन्नहम् ।
हेतुः कुरुणां नाशस्य राजसूयो मतो मम ॥ १४
दुःसहानां यथा ध्वंसो राजन्यानामुपप्लवः ।
राजसूयं तथा मन्ये युद्धार्थमुपकल्पितम् ॥ १५
राजसूयो हि सोमेन श्रूयते पूर्वमाहृतः ।
तस्यान्ते सुमहद्युद्धमभवत्तारकामयम् ॥ १६
आहृतो वरुणेनापि तस्यान्ते सुमहाक्रतोः ।
देवासुरमभूद्युद्धं सर्वभूतक्षयावहम् ॥ १७
हरिश्चन्द्रस्तु राजपिरेतं क्रतुमवाप्तवान् ।
तत्राप्याडीबकमभूद्युद्धं क्षत्रविनाशनम् ॥ १८
ततोऽन्तरमार्गेण पाण्डवेनापि दुस्तरः ।

in text) इह for अहम्. — °) S1 G5 हेतु (for हेतुः).
T1 वंशस्य (sic) (for ना). — °) T1.2 G1.4 महाक्रतुः;
G5 मन्त्रोत्तमः (for मतो मम).

15 °) K2 D1 ध्वंसा; T1 G4 ध्वंसे (for ध्वंसो). — °)
T1.2 G3-4 M2 राज्याग्राम् (M2 'इया'णाम् (for राजन्यानाम्).
K N V2 B1.2 D उपप्लवे (for 'वः). G1 M4 राज्याग्र्या-
णामुपप्लवे. — °) B1 Dn1 राजसूयस्; D1.4 'सूये (for
'सूयं).

16 °) D3 स्तूयते (for श्रू). — Ds reads 16° 17° on
marg.

17 Ds om. 17°-18°. — °) D2 [अ]य (for [अ]पि).
— °) S1 N2 महाक्रतौ (for 'तोः). — °) K1.3.4 N B1.2
Dn D1.2.3.4 महा; K2 V1 महद्; T1.2 G3 तदा; G1.4
तथा; G5 M2.1 ततो (for अभूद्). V2 वासुदेवं महद्युद्धं (sic).
— °) T2 G1.3-5 M2.4 अभूद् (for सर्वः). K2 V2 D2
-भयावहम् (for 'क्ष').

18 Ds om. 18° (cf. v. 1 17). — °) K N V2.2 B
D कनुमेतमु (N1 'द'पाहरत्; V2 'कनुमेनमुपाचरत्. — °)
V2 Ds तस्य (for तत्र). K N1 V2 Dn Ds D2-4 नाम (for
अभूद्). N2 V1 तत्राप्य (V1 'प्या'लीबकं नाम; B1 'प्याडी-
करं नाम; B2 'प्याभीरकं नाम; D1.4 'प्याटीबकं नाम; Ds
(marg.) तस्य स्थलीकमभवद्; T2 corrupt. — °) T2 सर्व-
(for युद्धं). K N2.1 V1.2 B1.2 D (except Ds) क्षत्रिय-
(for क्षत्रवि). N1 युद्धं क्षत्रविनाशनम् (sic).

19 °) V2 अतो (for ततो). K1.3 D2-4 M1 ततोऽन्त-
रमार्गेण. — °) K1.2.4 N2.3 V1.2 B Dn Ds D2-4 M2
[अ]पि (for [अ]पि). K2 D1.2 पाण्डवेनाविविस्तरः; V2 Ds

महाभारतसंहारः संभृतोऽग्निरिव क्रतुः ॥ १९
तस्य मूलं हि युद्धस्य लोकक्षयकरस्य ह ।
राजसूयो महायज्ञः किमर्थं न निवारितः ॥ २०
राजसूये ह्यसंहार्ये यज्ञाङ्गैश्च दुरासदैः ।
मिथ्याप्रणीते यज्ञाङ्गे प्रजानां संक्षयो ध्रुवः ॥ २१
भवानपि च सर्वेषां पूर्वेषां नः पितामहः ।
अतीतानागतज्ञश्च नाथश्चादिकरश्च नः ॥ २२
ते कथं भगवन्नेत्रा बुद्धिमन्तश्च्युता नयात् ।
अनाथा ह्यपराध्यन्ते कुनेतारश्च मानवाः ॥ २३
न्यास उवाच ।

कालेनाद्य परीतास्ते तव वत्स पितामहाः ।

11106
3. 2. 24
3. 2. 24

'तितुस्तरम् G1.4.1 'पि तुस्तरम्. — °) S1 V2 B2.8 Ds
D2 संभारः; Ds संभृतो; G-संहारे (for -संहारः). K2 D4
महाभारतमागन्धुं; K3 आहनोऽग्न महाभाग; K4 N V1.2 B1
Dn Ds.5 महाभारत आरंभः (N2 'रुधः); D1 आहतो भारत-
संभारं (hypermetric). — °) V2 Ds संभृतोऽग्निरः; T1.2
G1.3-5 M2.4 अतो वह्निर (for संभृतोऽग्निरः). S1 [अ]ध्वरे
(for क्रतुः).

20 °) T1 G2 स; T2 G1 सु (for हि). K N V B
Dn Ds D1-4.6 तद् (D3 स त)स्य मूलं युद्धस्य (N1 'हं हि);
D2 तदस्य युद्धमूलस्य. — °) K1 -परस्य (for -करस्य).
— °) T1.2 G1.3-5 M2.4 अनि (M2.4 न नि)वर्तितः (for न
निवारितः).

21 °) V2 D1 [अ]संहार्यो (for 'हार्ये). K N2 B2 Dn
D2.4.5 T1 G1 राजसूयो ह्यसंहार्यो (K2 D4 'वैर'); T2 G1.
3.5 M2.4 'यो ह्यनाहार्यो. — °) K1.2.4 D2-5 दुरत्ययैः (D2
'यः; Ds 'ये); K3 N B Dn Ds D1.6 दुरन्त्ययैः; T2 G1.3-5
M2.4 दुरानयैः (for 'सदैः). V1.2 यज्ञाङ्गैः स्वाङ्गदुःसदैः; V2
corrupt. — °) N1 बुधा (for मिथ्या). T2 मिथ्याप्रणिहिते
यज्ञाङ्गे (hypermetric). — °) N1 Ds T2 G1 ध्रुवम् (for
ध्रुवः).

22 °) D2 प्र- (for नः). K1.4 पूर्वेषां नः प्रपितामहः
(hypermetric). — °) N1 अतीतमागतज्ञानं. — °) T2
G1.3-5 M2.4 तथैवादिकरः प्रभुः (M2.4 'रश्च यः).

23 °) K2 N2 V B Dn Ds Ds ते कथं भवता नेत्रा; D1
ते तथ्यं भवता नेत्रा; Ds G3 ते कथं भवतस्तत्र. — °) K1
च्युताश्रयात्; K2 D1 श्रुताश्रिताः (for च्युता नयात्). — °)
S1 स्वबेनारश्च; K3 D1 विने (for कुने). V2 B1.2 (marg.).

G 11106
B 1. 2. 24
P 2. 2. 24

न मां भविष्यं पप्रच्छुर्न चापृष्टो ब्रवीम्यहम् ॥ २४
निःसामर्थ्यं च पश्यामि भविष्यस्य निवेदनम् ।
परिहर्तुं न शक्यामि कालनिष्ठां हि तां गतिम् ॥ २५
त्वया त्विदमहं पृष्टो वक्ष्याम्यागन्तु भावि यत् ।
अतश्च बलवान्कालः श्रुत्वापि न करिष्यसि ॥ २६
न संरम्भाच्च चारम्भाच्च वै स्थास्यसि पौरुषे ।
लेखा हि काललिखिता वेलेव दुरतिक्रमाः ॥ २७
अश्वमेधः क्रतुः श्रेष्ठः क्षत्रियाणां परिश्रुतः ।
तेन भावेन ते यज्ञं वासवो धर्षयिष्यति ॥ २८
यदि तच्छक्यते राजन्परिहर्तुं कथंचन ।

दैवं पुरुषकारेण मा यजेथाश्च तं क्रतुम् ॥ २९
न चापराधः शक्रस्य नोपाध्यायगणस्य ते ।
तव वा यजमानस्य कालोऽत्र परमेश्वरः ॥ ३०
तस्य संस्थापनमिदं कालस्य वक्ष्यवर्ति वै ।
तत्प्रणयेयं निबोधस्व त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ ३१
यथा यष्टा नृपः स्वर्गं गमिष्यति युगक्षये ।
तथा यज्ञफलानां च विक्रेतारो द्विजातयः ॥ ३२
जनमेजय उवाच ।
निवृत्तावश्वमेधस्य किं निमित्तं भविष्यति ।
श्रुत्वा परिहरिष्यामि भगवन्पदि शक्यते ॥ ३३

De पार्थिवा (for मानवाः).

24 Ds om the ref. Gs partly damaged. — °) K₁. 2. 1 N̄ V₁. 2 B D T₁. 2 G₁. 2-3 M₂. 4 वि-; K₂ हि; V₂ वै (for [अ]य). — °) N̄₂ V₂ B₂ D₂ G₁. 2 : पूर्व-; D₂ पूर्वे; T₁. 2 सर्व- (for वस्म). K N̄₁. 2 V₁. 2 B₁. 2 Dn D₁-3 सर्व एव न संशयः. — °) N (except Ś₁) पृच्छन्ति (for पप्रच्छुर). — °) D₂ तथा (for न च).

25 °) T₂ G₂. 4 पश्यन्ति (for पश्यामि). K N̄₁. 2 V B Dn Ds D₁. 4, 5 सामर्थ्यं च न प (N̄₂ च प्रप-; V₂ D₁. 5 न च प) इष्यामि. — °) K N̄₂ V B D G₂ निवर्तते (N̄₂ नम्); N̄₁ निवेदनम्; T₁. 2 G₁. 2 निवेदने (for 'दनम्). — °) K₁. 2, 3 N̄₂. 2 V₁ B Dn Ds D₁. 2, 4, 5 शक्या हि; N̄₁ शक्नोमि; V₂ D₂. 5 T₂ शक्यामि (sio); V₂ शक्यं हि (for शक्यामि). — °) N̄₁ निर्माणिकां; T₁ G₂ M₂ निष्ठा हि तां; T₂ निष्ठापितां; G₁. 2 : M₁ निर्वापितां (for -निष्ठां हि तां). Ś₁ कालविस्मृता गतिः (sic); K N̄₂. 2 V₁. 2 B₁. 2 Dn Ds D₁-3 कालेन विहिता ग (K₂ D₁. 2 म) नि; V₂ B₂ D₂ कालनिर्माणिका गतिः.

26 °) K₂ V₂ B₂ D₂ T₁. 2 G₁. 2-3 M₂. 4 त्वहमिदं; V₂ हीदमिदं (for त्विदमहं). — °) D₂ एतन्तु (for आगन्तु). V₂ वक्ष्यमाणं तु भावि यत्. — °) K₁ अवश्यं; G₁. 4 ततस्तु (for अतश्च). D₂ (sup. lin. as in text) भगवान् (for बल). T₂ ततस्तु भगवान्कालः. — °) T₁ करिष्यसे (for 'सि).

27 °) V₂ T₁ G₁. 4 M₂ संभारान्; G₂ संभारान् (for संरम्भान्). K₂ om. चारम्भान्. D₂ T₂ न संभारा न चारम्भा. — °) V₂ T₂ G₁. 4, 5 M₂ [ए]व (for वै). D₂ न च स्वा-स्वनि पूर्यते. — °) K N̄₁ V₂. 2 B₂. 2 D सर्वथा; N̄₂. 2 V₁ B₁ सर्वथा (for वेलेव). B₁ क्रमात् (for क्रमाः).

28 °) K₂ D₂ परेतप (for परिश्रुतः). — °) Ś₁ V₂ B₂ T₁. 2 G₂ M₂ यज्ञं ते (by transp.); K₁ तं यज्ञं.

29 °) Ś₁ ते रोचते; N̄₂ ते शक्यते (for तच्छ). K₂ यदिदं शक्यते राजन्. — °) K₂ D₁. 2 शत- (for च तं). T₁. 2 G₁. 2-3 M₂. 4 न चाक्षितो भवेत्क्रतुः (M₂ 'प्रभुः).

30 G₂ partly damaged. D₂ G₁ om (hapl.) 30^{ab}. — °) T₂ G₂ नोपाध्यायस्य गण्यते. — G₂ om. 30^c-32^d. — °) K₂. 4 V₂. 2 B₂. 2 D₂ D₁. 2 न च वा; D₂ न चैव (for तव वा). — °) K N̄₁. 2 V B D कालोऽत्र तु (V₂. 2 B₂. 2 D₂ हि तु-; Dn₂ इति तु प्रतिक्रमः.

31 G₂ om. 31 (cf. v. l. 30). — °) Ś₁ संस्थापनम्; K N̄ V₁. 2 B₁ Dn Ds D₁-3 संस्थापनम् (for 'पनम्). — °) N (except Ś₁) कालस्य परमेश्वरः. — After 31^{ab}, K N̄ V B D read 32. Before 31^{ab}, T₂ ins वैशंपायनः. — °) K₂ प्रायेण; K₂ D₁-3 प्रणीतं (for प्रवेष्टं). V₂ B₂ D₂ निबोध स्व; T₁. 2 G₁. 2, 3 'वेदं (for 'धस्व). Ś₁ तत्प्रमाणे महाबाहो. — °) Ś₁ K₂ D₂ त्रैलोक्ये सचराचरे.

32 G₂ om. 32^{ab} (cf. v. l. 30). Ś₁ M₂. 4 om. 32. K N̄ V B D read 32 after 31^{ab}. — °) K N̄ V B Dn Ds D₁-3 यथावदं (N̄₂ 'सृष्टं; B₂ 'विष्टं) प्रजासर्गं; D₂ यथा सृष्टः प्रजासर्गो. — °) T₁. 2 G₁. 1 परत्वापि; G₂ फलस्त्वापि (for 'फलानां च). G₂ तथा यज्ञे परत्वापि. — °) T₁. 2 G₁. 2, 3 विधातारो (for विक्रे),

33 T₁ om. the ref. — °) N̄₁ प्रवृत्ताम् (for नि). — °) K N̄ V₁. 2 B₁. 2 Dn Ds D₁. 2, 3, 4 मन्वसे (for शक्यते).

34 °) K₂ विभो; T₂ G₁. 2, 3 M₂. 4 महत् (for प्रवी). V₁ ब्रह्मणापहृतं विभो; B₂ ब्रह्मकोपाहितेजसा; T₁ ब्रह्मकोकण्डू.

व्यास उवाच ।

निमित्तं भविता तत्र ब्रह्मकोपकृतं प्रभो ।

यतस्व परिहर्तुं तदित्येतद्ब्रह्मस्तु ते ॥ ३४

त्वया धृतः क्रतुश्चैव वाजिमेधः परंतप ।

क्षत्रिगा नाहरिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ३५

जनमेजय उवाच ।

निवृत्तावश्वमेधस्य विप्रश्चापाधितेजसा ।

अहं निमित्तमिति चेद्भयं तीव्रं च जायते ॥ ३६

कथं ह्यकीर्त्या संयुक्तः सुकृती मद्विधो जनः ।

लोकानुत्सहते गन्तुं खं सपाश इव द्विजः ॥ ३७

यथा ह्यनागतमिदं दृष्टमत्र प्रणाशनम् ।

महत्. — °) Ś1 वर्तेथाः; K2 V8 B2.8 D1.4 G1.6 M4 यतेथा; D2 यजेथाः (for यनस्व). K1.2.4 Ñ V1.2 B1 Dn Ds' D2.5 M2 यतेथाः परिहर्तुं तम् (Ñ1 B1 Dn D2 त्वम्). — °) T1.2 G1.2.4 [ए]वं (for [ए]तद्).

35 °) Ś1 K1.2.4 Ñ V B Dn Ds1 D2-6 त्वया वृ (B1.2 Ds1 D2-6 'यद्यावृ' तं (D2 कृतं) कृतं चैव; K2 D1 त्वया कृतं कथं चैव; Ds2 त्वय्यावृत्तं कृतं चैव. — °) Ś1 K Ñ V1.2 B D T1 G2 M2 वाजिमेधः; V2 M4 'मेधे (for 'मेधः). — °) Ś1 विनश्यति (for धरि').

36 °) N (except Ś1) ब्रह्म (for विप्रः). — °) N (except Ś1) मे (for चेद्). — °) Ñ2 V1.2 B2.8 Ds Ds भवं वीडा; V2 T1.2 G1.2.4 M2.4 भयं वीडा; D2 भद्रं तावत् (for भयं तीव्रं). D' प्र (for च). Ś1 भयं प्रीत्या न जायते.

37 °) B2 ह्यनर्थः (for ह्यकीर्त्या). Ś1 G1 संयुक्तः; K Ñ V1.2 Dn Ds D1-2 युज्येत; B1 युक्तश्च (for संयुक्तः). — °) T1.2 G1.2.4 M2.4 नरः (जनः). — °) Ñ1 V स्वे (for खं). Ds1 (marg.) द्विपः (for द्विजः). D (marg.) बद्धपाश इव द्विजः.

38 °) T2 दृष्ट्वा; G1.2 द्रष्टुं; M2.4 दृष्टम् (for इदं). K1.4 Ñ1 V2 D2 यथागतमिदं दृष्टं (K1.4 द्रष्टुं). — °) K1.4 Ñ2 D2 ततो मन्त्रः; K2 D1.2 दृष्टं सत्रः; Ñ2 V1 Ds दृष्टमात्रः; V2 तन्मे मन्त्रः; Dn2 D2 दृष्टं मन्त्रः; Ds1 दृष्टमन्त्रः; D2 दृष्टं मात्रः; Ds (inf. lin.) दृष्टमन्त्रः; T2 G1.2 M2 इदमन्त्रः; M2 इदं पुनः (for दृष्टमन्त्रः). — °) Ñ1 दृश्यते (for यज्ञस्य). — °) K Ñ V B Dn Ds D1.2.3 T1 यज्ञस्य; D2 व्रतस्य; T2 G2 M2 यज्ञस्य; M2 यजद् (for यजति). D2 यज्ञस्या

यज्ञस्य पुनरावृत्तिर्यद्यस्त्याश्वासयस्व माम् ॥ ३८

व्यास उवाच ।

उपात्तयज्ञो देवेभ्यो ब्राह्मणेषु निवत्स्यति ।

तेजसाभ्याहतं तेजस्तेजस्येवावतिष्ठते ॥ ३९

औद्भिदो भविता कश्चित्सेनानीः काश्यपो द्विजः ।

अश्वमेधं कलियुगे पुनः प्रत्याहरिष्यति ॥ ४०

तद्युगे तत्कुलीनश्च राजसूयमपि क्रतुम् ।

आहरिष्यति राजेन्द्र श्वेतप्रहमिवान्तकः ॥ ४१

यथाबलं मनुष्याणां कर्तृणां दास्यते फलम् ।

युगान्तद्वारमृषिभिः संवृतं विचरिष्यति ॥ ४२

तदाप्रभृति हास्यन्ते नृणां प्राणाः पुराकृतीः ।

C 11125
B 3.2.43
P 3.2.43

ज्ञापयस्व मे.

39 After the ref., T2 G1.3 ins.:

1560* विहितो यज्ञ एषोऽत्र देवैश्च ब्राह्मणैरपि ।

— °) K Ñ V B Dn Ds D1.2-8 देवेषु; D2 वेदेषु (for देवेभ्यो). T2 G1.2 अयं च यज्ञो देवेषु. — °) Ñ2 om.; G2 M2.4 ब्राह्मणेभ्यो (for 'षु). K1.4 Ds.6 [उ]पपत्स्यते; K2.8 Ñ1 Dn D1.2.4 निवत्स्यते; V2 निवत्स्यते; D2 'तैते (for 'स्यति). Ś1 ब्राह्मणेभ्यो निवत्स्यति; T1 देवत्वं च गमिष्यति. — T2 G1.4 om. 39°d. — °) Ś1 [अ]भ्यागतं; K1.4 Ñ1 D2 G2 M2 व्याहृतं; K2.2 V1 B2.8 Dn1 Ds1 D1-4 [अ]भ्याहृतं; Ñ2 V2.2 व्याहृतं; T1 M2 ह्यानतं; G2 ह्यात्मकं (for [अ]भ्याहृतं). — °) Ś1 V2 D2.5 T1 G2 M2 -तिष्ठति (for ते).

40 °) K1.4 D2 अद्भिजो; K2.3 D1.2.4 उद्भिजो; Ñ1 Dn औद्भिजो; V1.2 G2 M2.4 उद्भिदो; D2 अद्भिजो; T2 G1.2.4 उद्भिदो (for औद्भिदो). — °) K2 V2 B2.8 D2.4.6 T2 G1.2.4 M2 सोऽश्वमेधं (for अ'). — °) K4 पुनः प्रत्याहरिष्यते; T2 G1.2.5 पुनः प्रत्यानयिष्यति.

41 Ś1 G1 om. (hapl.) 41-42. — °) K1.4 तद्युगे; V1 तत्कुले; D2 योगे वै; Ds (marg.) तद्योगे (for तद्युगे). K2 D2 तदन्तर्लीनमपि (Ds 'थ) स. — °) K2 D2 राजेन्द्रः (for 'न्द्र). — °) K2 V2 B2.8 Ds D1.2 श्वेतं (for श्वेत). Ds (marg.) काश्यपोऽसौ द्विजोत्तमः.

42 Ś1 G1 om. 42 (cf. v. 1. 41). — °) G2 -फलं; G2 बली (for -बलं). — °) D2 दाप्यते; T2 दास्यते (for दास्यते). — °) Ñ1 संवृते; D2 'तो; T2 G2.4 संवृतं (for संवृतं). D1 संवृतं विचरिष्यति.

C 1125
B. 2. 43
P. 2. 43

विनिवर्तिष्यते लोके वृत्तान्तो वृत्तिमत्स्वपि ॥ ४३
तदा स्रक्ष्मो महोदको दुस्त्रो दानमूलवान् ।
चातुराश्रम्यशिथिलो धर्मः प्रविचलिष्यति ॥ ४४

इति श्रीहरिवंशे पञ्चदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥

११६

जनमेजय उवाच ।

आसन्नं विप्रकृष्टं वा यदि कालं न विबहे ।
तस्माद्वापरविध्वंसाद्युगान्तं स्पृहयाम्यहम् ॥ १
प्राप्ता वयं हि तं कालमनया धर्मतृष्ण्या ।
प्राप्ता वयं च धर्मं स्वं सुखमल्पेन कर्मणा ॥ २

प्रजासमुद्भूतं युगान्तं समुपस्थितम् ।

प्रनष्टधर्मं धर्मज्ञं निमित्तैर्वक्तुमर्हसि ॥ ३

सून उवाच ।

पृष्ट एवं भविष्यस्य गतिं तच्चेन चिन्तयन् ।

युगान्ते पूर्वरूपाणि भगवानब्रवीत्तदा ॥ ४

43 *) K₂ D₁ (marg. as in text) प्रवृत्ति (for प्रभृति) ; K₁ दास्यन्ति ; D₁ (marg.) लोकेऽस्मिन् ; T₁ ; G₁ ; ३-४ हृष्यन्ति (for ह्यास्यन्ति) ; — ^b) S₁ यत्ताकृतीः ; K₁ ; ४ D₁ पुराकृतम् ; K₂ N₂ V पुरा कृता ; D₁ (sup. loc.) पुराकृतिः (for 'ती') ; T₁ ; G₁ ; M₂ ; ४ नृणां प्राणायुराकृतिः (T₁ M₂ ; ४ 'ती') (sic) ; — ^c) K₁ ; ४ N₂ ; ३ V B₁ ; ३ D₁ D₂ D₃ : न (for वि-) ; K₂ D₁ न वि- D₂ विनि धर्निष्यते लोको ; — ^d) S₁ वृत्तान्ते नर्तकेदिवः ; K₁ ; N₁ D₁ वृत्तान्तो वर्तनेदिवः (D₁ 'व') ; K₂ D₁ corrupt ; K₁ V₂ ; ४ B₁ ; ३ D₁ ; ३ वृत्तान्तो (K₂ 'न्ते' वर्तनेदिवः ; N₂ 'न्तो' वर्णितस्मिन् ; V₁ D₁ D₂ वृत्तान्तावर्तने (V₁ 'तेन' ; D₂ 'र्तिने') दिवः ।

44 ^b) V₂ विस्तरो ; T₁ ; G₁ ; ३ M₂ ; ४ दुस्त्रो (for दुस्त्रो) ; — ^c) K₂ ; ४ प्रति ; G₁ परि- (for प्रवि-) ; V G₁ चरिष्यति (for चलि-) ; N₂ D₁ धर्मं परि- D₂ प्रति-) चरिष्यति ; D₁ धर्मः प्रविचरि- ; D₂ धर्मप्रिय भवि- ; D₃ धर्मश्च प्रचरिष्यति ।

45 *) D₁ [अभ्यल्पेन (for ह्य)] ; K₁ मनसा ; T₁ ; G₁ ; ३ M₂ ; ४ कालेन (for तपसा) ; — ^b) K₂ N₂ V₁ ; ३ B₁ ; ३ D₁ D₂ D₃ : प्राप्स्यन्ति (for दास्यन्ति) ; — ^c) D₁ धर्म्या (for धर्म्या) ; S₁ धर्मः ; K₂ धर्म्य (for धर्म) ; T₁ G₁ ; ३ M₂ करिष्यन्ति (for च) ; M₁ धर्मो धर्मं करिष्यन्ति ।

COLOPHON. T₂ ; 4 G₁ M₁ ; 2 missing. — Mention of the Epic : D₁ D₂ : — Mention of Khila : V₂ ; 3 B D₁ D₂ D₃ ; 2. — Sub parvan : S₁ K₁ ; 2 ; 4 N₂ V B D₁ D₂ D₃ ; 2 ; 3-4 M₂ ; 4 भविष्यम् ; D₁ भविष्योत्तरम्. — Adhy. name : T₁ G₁ ; 3 जनमेजयवशारुमे व्यासवाक्यम् ; Poona ed. जनमेजयप्रश्नः. — Adhy. no. (figures, words or both) : K₂ 78 ; V₂ 189 ; V₃ D₂ 187 ; D₁ 183 ; D₁ 77 ; D₂ 204 ;

D₂ 184 ; T₁ 267 ; G₁ ; 379 ; G₂ 260 ; G₃ 271 ; M₂ 129 ; M₃ 200. — Śloka no. : K₁ 73 ; D₁ 64 ; D₂ 44 ; D₃ ; 45.

116

43 * This adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 99. '21') ; in G₂ (cf. v. l. 110. '21') ; in T₃ (cf. v. l. 113. '4') ; and also in M₁ ; 3 (cf. v. l. 114. '1').

1 *) S₁ K₁ ; 4 N₂ V₁ D₁ ; 3 वा प्रकृष्टं ; N₁ V₂ वा प्रनष्टं ; D₂ वा प्रविष्टं ; G₁ damaged (for विप्रकृष्ट) ; — ^c) S₁ अस्माद् (for न) ; K₂ N₂ V₁ D₁ ; 3 विध्वंसं ; V₂ विध्वस्तं ; B₁ संघर्षा वा ; B₂ प्रध्वंसं ; D₁ D₂ (marg.) संविद्धं ; T₁ G₁ संघर्षाद् (for विध्वंसाद्) ; V₂ B₂ D₂ D₃ तदा ह्यापर-विध्वंसं (D₂ 'पर्यन्ते') ; T₂ G₂ ; 3 M₂ ; 4 अस्माद्वापरसंघर्षाद् ; — ^d) S₁ K₂ D₂ ; 3 युगान्तं स्पृहयामहे ; T₁ ; G₁ ; ३-४ M₂ ; ४ 'न्ताय स्पृहा मम' ।

2 *) K₂ N₂ V B D₁ D₂ D₃ ; 3 T₁ ; G₁ ; ३ M₂ ; ४ तत् ; G₂ damaged (for न) ; — ^b) T₁ धर्म- (for धर्म-) ; — ^c) K₂ N₂ ; 3 V D₁ D₂ ; 3-4 T₁ ; G₁ ; ३ M₂ ; ४ आवा-यात् (T₁ G₁ ; ३ कुर्महे परमं धर्मः ; N₁ आवायां यं वरं धर्मः ; B D₂ D₃ आवास्यामः (D₂ 'म' परं धर्मः ; D₃ corrupt ; G₂ कुर्महे इ परं धर्मः ; — ^d) M₂ कथम् (for सुखम्) ; S₁ lacuna for सुखमल्पेन ; N₂ (marg. as in text) अभ्येन (for अल्पेन) ;

3 Before 3, K₂ N₂ ; 3 V B D₁ ins. लीनकः ; G₁ (ed.) वैशंपायनः ; — ^c) K₂ N₂ V₁ B₂ D₁ D₂ ; 3-4 वासमुद्भूत-करणं ; D₂ समुद्भूतस्य करणं ; — ^d) D₁ युगान्ते (for 'र्ष') ; — For 3^{ab}, T₁ ; G₁ ; ३-४ M₂ ; 4 subst. ;

क्यास उवाच ।

अरक्षितारो हर्तारो बलिभागस्य पार्थिवाः ।

युगान्ते प्रभविष्यन्ति स्वरक्षणपरायणाः ॥ ५

अक्षत्रियाश्च राजानो विप्राः शूद्रोपजीविनः ।

शूद्राश्च ब्राह्मणाचारा भविष्यन्ति युगक्षये ॥ ६

काण्डपृष्ठाः श्रोत्रियाश्च हवींषि भरतर्षभ ।

1551* तस्मात्समुद्देशकरे युगान्ते प्रत्युपस्थिते ।

— °) Śi धर्म (for धर्म). K2-4 N2 V1, 2 D1 प्रनष्टं नष्ट-
धर्मं च; N1 'एनष्टधर्मं च; Ds 'एधनधर्मं च; T1, 2 G1,
3, 4 M2, 4 'एधर्मं धर्मं च; Gs partly damaged. — °) Śi
निमित्तं; V1 'त्ते; T1 Gs, 4 निवृत्ते (for निमित्तं).

4 K N V B Dn Ds D1, 2-3 सौनिर; D2 शौनक (for
सूनु). Śi lacuna for 1^{ab}. — °) D2 पृष्टवन्तः; D3 पृष्ट-
स्तेष्व (for पृष्ट एव). M3 पृष्टमेवं भविष्ये तु. — °) N2
विस्तयेत् (for 'यन्). M3 गतिं तस्व विचिन्तय. — For 1^{ab},
T1, 2 G1, 3-4 M2 subst.;

1562* एवं भविष्ये तु गतिं योगेनैव विचिन्तयन् ।

[T2 G1, 4 भविष्ये (for 'ये तु). G2 एवं भविष्यति गतिं
(for °).]

— °) N (except Śi) युगान्ते सर्वभूतानां (N1 'नि).
— °) K1, 4 N1 प्राववीत् (for भव).

5 °) T2 Gs भर्तारो (for ह). — °) Ds इ (for प्र).
— After 5^c, K1 reads from युगक्षये (in 11) up to
भरतर्षभ (in 7^b), repeating the same in its proper
place.

6 For the repetition in K1, cf. v. 1. 5. — °) N1
अरक्षिताश्च (for अक्षत्रियाश्च). — °) Ds बलिभागस्य पार्थिवाः.
— After 6, N2 ms.;

1563* शूद्रा धर्मं चरिष्यन्ति युगान्ते जनमेजय ।
While after 6, M4 reads 10^{ab}, repeating it in its
proper place.

7 For the repetition in 11, cf. v. 1. 5. — °) K1
(both times), 2, 4 N2 V Bs Ds D1-2 काण्डपृष्ठाः; N1
B1, 2 काण्डे स्पृष्टाः; D2 (marg.) अस्मस्पृष्टाः (for काण्ड-
पृष्ठाः). Śi श्रोत्रियाः काण्डपृष्ठाश्च. — °) K1 (both times),
2-4 N V B D निष्क्रियाणि हवींष्यश्च (V1 'वि च). — °)
Ds (before corr.) एकपङ्क्त्या न दृष्यन्ति.

8 B1 Ds om. (hapl.) 8. — °) K2 नृपवरा (for
अनुपवरा). Ds शिल्पवार्तानुपवरा. — After 8^{ab}, N2 ins.:

1564* एवमर्थं भविष्यन्ति मनुष्या मन्दबुद्धयः ।

एकपङ्क्त्यामशिष्यन्ति युगान्ते जनमेजय ॥ ७

शिल्पवन्तोऽनुपवरा नरा मद्यामिषप्रियाः ।

भार्यामित्रा भविष्यन्ति युगान्ते जनमेजय ॥ ८

राजवृत्ते स्थिताश्चोरा राजानश्चोरशीलिनः ।

भृत्या अनिर्विष्टभुजो भविष्यन्ति युगक्षये ॥ ९

धनानि श्लाघनीयानि सतां वृत्तमपूजितम् ।

C 11137
B 3 3. 10
P 3. 3. 10

— T1, 2 G1, 3-5 M2, 4 read 8^{cd} twice. — °) Śi मांस-
चिन्य; N1 V2 B2, 3 T2 G1, 2, 4 (last four both times).
M2 (second time), 4 (both times) मित्रभार्या; G2 M2
(both first time) मासभार्या; G3 (second time) भव्या-
मित्रा (for भार्यामित्रा). Dn1 भजिष्यन्ति (for भवि).
Bs D T1 (both times) मित्रभार्या (D2 'र्या) भजिष्यन्ति.
— °) T1 (both times), 2 G1, 2, 4 (all first time)
समुपस्थिते; M2, 4 (both first time) प्रत्युपस्थिते (for
जनमेजय). — G1, 2, 5 M2, 4 ins. after the repetition
of 8^{cd}; Ds after 8:

1565* अल्पोदकाम्ना मेघा अल्पसमस्या च मेदिनी ।

[Gs om. 6.].

9 V1 om. 9^{ab}. — °) Ds राज्य- (for राज-). K2 Ds
वृत्ताः; N1 T2 वृत्तिः; N2, 3 वृत्तौ; V3 D2 वृत्त- (for
वृत्ते). Ds राजवृत्तास्तथा चौरा; T2 'तिस्थिराचारो. — °)
N2, 3 वृत्तयः; V2 Ds T1, 2 G1, 3-5 M2, 4 जीविनः (for
शीलिनः). Ds राजानश्चौर्यशीलिनः. — N1 om. 9^{cd}.
K N2, 3 V2 B1 D1, 2 transp. 9^{cd} and 10^{ab}. — °)
K1, 4 B1 च निदिष्ट-; K2, 3 N2, 3 V1, 3 B2 Dn Ds D1-3
हनिदिष्ट-; B3 Ds अनिदिष्ट- (for 'विष्ट-). T1, 2 G1, 3-5
M2, 4 शिष्टाः (M2, 4 श्रिताः) परोच्छिष्टभुजो. — °) K N2, 3
V1, 2 B1 Dn Ds D1-3 कलौ युगे (for युगक्षये). — After 9,
V1 reads 16.

10 Śi V1 om. (hapl.) 10. G2 om. 10^{ab}. K
N2, 3 V2 B1 D1, 2 transp. 9^{cd} and 10^{ab}. M4 reads
10^{ab} for the first time after 6. — °) N1 एतानि (for
धनानि). M4 (first time) [अ]श्लाघनीयानि (for श्लाघ-).
D1 श्लाघनीयानि धन्यानि. — °) M2, 4 (both times)
वृत्तम् (for वृत्तम्). Ds अपूजितम् (for अपूजितम्).
— After 10^{ab}, T1, 2 G1, 3-5 M2, 4 ins.:

1566* नार्यश्चापि ऋषिष्यन्ति कृषिमेव कलौ युगे ।

— T1, 2 G1, 4 read 10^{cd} twice; Gs repeats 10^{cd} after
11. — °) Gs अकुत्सितश्च (for 'स्यना). K1 Gs पतिता
(for 'ते). K2 Ds अकुत्सिताः D अकुत्सिताश्च पतिता; N1
अकुत्सभावपतिते; Gs (second time) 'सितश्च पतिता.

C 11137
B. J. 3. 16
P. 3. 10

अकुत्सना च पतिते भविष्यति युगक्षये ॥ १०
प्रनष्टचेतना मर्त्या मुक्तकेशा विचूलिनः ।
ऊनषोडशवर्षाश्च प्रजास्यन्ति नरास्तदा ॥ ११
अवृशूला जनपदाः शिवशूलाश्चतुष्पथाः ।
प्रमदाः केशशूलाश्च भविष्यन्ति युगक्षये ॥ १२
सर्वे ब्रह्म वदिष्यन्ति सर्वे वाजसनेयिनः ।
शूद्रा भोवादिनश्चैव भविष्यन्ति युगक्षये ॥ १३
तपोयज्ञार्थवेदानां विक्रेतारो द्विजातयः ।

— ^a) K₁, s Ñ₁ D₁, s, s T₁ (first time) M₂ भविष्यन्ति (for 'नि'), T₁ (second time) [अ]तथोत्तरम्; G₂, s (second time) [अ]धरोत्तरः (G₂ 'रम्' (for युगक्षये), T₂ G₁, s (all second time) भविष्यन्त्यधरोत्तरम्. — After 10, Ñ₂ ins.:

1567* अष्टान्तास्त्रापसा नित्यं भविष्यन्ति कलौ युगे ।

11 ^a) Ñ₁ D₁, s वेदना (for 'चेतना'), S₁ प्रनष्टचेतनाः पुंसो; V₂, s B₃ D₃ T₁, s G₁, s प्रनष्टचेष्टाः (D₃ [marg.] 'वेष्टा'; T₂ 'चेताः') पुरुषाः; M₂, s प्रविष्टे (M₂ 'वे' ष्टना जाल्या. — S₁ lacuna for 11^b-13^b. — ^b) V₁ विभूतिनः; D₁, s विभूषिताः; T₁ G₂ विचूलिताः (for 'नः'), — ^c) K₁ सर्वे; K₂, s D₁ जनाः (for ऊन-). — ^d) D₃ प्रणश्यन्ति; T₂ G₁, s, s M₂ अनित्यन्ति (for प्रजास्यन्ति), Ñ₁ V₂ B₃ तदा नराः (by transp.); Ñ₂ V₂ तदा स्त्रियः; D₃ नराः रुद्राः T₁ जीविष्यन्ति नरास्तथा; G₂ अनित्यन्ति कलौ युगे. — After 11, G₂ repeats 10^c.

12 S₁ lacuna. — ^a) D₁, s (both marg. as in text) जह-; G₂ जलं (sic) (for जह-). — ^b) K₁ (marg.) वेद-; D₁ (marg.) मांम- (for शिव-). — ^c) D₁, s (both marg.) भग- (for केश-), K₁ शून्याश्च; K₂, s V₁ शूलिन्यो (for शूलाश्च), M₂ केशशूलाः स्त्रियश्चैव. — ^d) K₂ V₁ D₁, s, s T₂ G₁, s कलौ युगे (for युगक्षये). — After 12, K₂ ins.:

1568* अष्टमहमिति प्रोक्तं शूलो विक्रय उच्यते ।

चतुष्पथा ब्राह्मण इति शिवो वेद उदाहृतः ।

केशो भग इति क्यातो राजसूत्रात्र संशयः ॥

13 S₁ lacuna for 13^{ab}. — ^a) Ñ₁ द्विजा (for सर्वे), K₂ D₁ T₁, s G₁, s-5 सर्वे वाजसनेयिकाः. — ^b) D₃ T₁, s G₁ शूद्राभिः; G₂ शूद्रा रे; G₃ शूद्रा हि (for शूद्रा भो-), Ñ₁ T₁, s G₂, s M₂, s [अ]पि (for [ए]व). — ^c) D₂ G₁ कलौ युगे; T₂ G₂, s द्विजाः कलौ (for युगक्षये).

14 K₂ V₁, s D₃ om. 14. K₁, s, s Ñ₁, s V₂ D₃ D₁, s T₁, s G₂, s M₂, s read 11 after 17; G₁ reads it after 16^{ab}. — ^a) K₁, s, s Ñ₁, s V₂ D₃ D₁, s T₂ G₁, s M₂ तपो-

ऋतवश्च भविष्यन्ति विपरीता युगक्षये ॥ १४

शुक्लदन्ताजिताक्षाश्च मुण्डाः काषायवाससः ।

शूद्रा धर्मं चरिष्यन्ति शाक्यबुद्धोपजीविनः ॥ १५

श्वापदप्रचुरत्वं च गवां चैव परिश्रयः ।

स्वादूनां विनिवृत्तिश्च विद्यादन्तगते युगे ॥ १६.

अन्त्या मध्ये निवत्स्यन्ति मध्याश्चान्तावसायिनः ।

यथानिम्नं प्रजाः सर्वा गमिष्यन्ति युगक्षये ॥ १७

तथा द्विहायना दम्पास्तथा पल्लवकर्षकाः ।

यज्ञफलानां च. — ^a) Ñ₁ अवृथाश्च (for ऋतवश्च). — ^b) परिवृत्ता (for विपरीता).

15 S₁ om. (hapl.) 15-17. — ^a) K₁, s Ñ₁ V₁, s B D₃ D₁ M₂ [अ]जिताक्षाश्च (for [अ]जि-). — ^b) Ñ₁ V₁ T₁ G₁, s, s M₂, s वासिनः (for 'वाससः'). — ^c) T₁, s G₁, s-4 M₂, s शूद्रा धर्माप्रवक्ष्यन्ति. — ^d) K₁ D₃ शाक्यः; D₁ साक्यः; D₂ साक्याः; D₄ (marg. as in text) शाक्य- (for शाक्य-). D₃ शाक्यबुद्धोपजीविनः.

16 S₁ om. 16 (cf. v. l. 15). V₁ reads 16 after 9. — ^a) T₁, s G₁, s-5 M₂, s प्रचुरत्वं (for 'प्रचुरत्वं'). — After 16^{ab}, G₁ reads 14. G₁ om. 16^c 18^{ab}. — ^b) Ñ₂ V₁ B₃ D₃ साधूनां (for स्वादूनां), V₂ विनिवृत्तं; D₃ T₂ 'वर्तिष्य' / for 'वृत्तिष्य'. T₁ नदीनां विनिवृत्तं च. — ^c) T₂ भवेद्वर्षं (for विद्यादन्त-), T₁ युगक्षये (for 'गते युगे'), B₃, s ज्ञातव्यानाम- (B₃ 'व्या तु ग ते युगे; D₃ ज्ञातव्या तु युगक्षये).

17 S₁ om. 17 (cf. v. l. 15). G₁ om. 17 (cf. v. l. 16). D₃ om. (hapl.) 17. K₁ om. 17^{ab}. — ^a) T₁, s G₁, s-5 M₂, s मध्येषु (for मध्ये नि-), K₂ जन्त्या मध्ये वसिष्यन्ति. — ^b) Ñ₁ मध्याद् (for मध्याश्च), K₂, s Ñ₂ V₁, s D₃ D₁, s [अ]न्त्याव- (for [अ]न्त्याव), V₂ B D₃ मध्याश्चावन्ति (D₃ 'न्ते नि' चायिनः. — ^c) K₁, s, s D₃ तथा निम्नं; D₁ यथानिम्नं; T₂ G₂ 'निम्नं' (for 'निम्नं'). — After 17, K₁, s, s Ñ₁, s V₂ D₃ D₁, s T₁, s G₂, s M₂, s read 14.

18 G₁ om. 18 (cf. v. l. 16). — ^a) S₁ दम्पा; D₃ वृषा; G₂ जम्पा; M₂ यथा (for तथा), D₃ वैष्याश्च (sic.) (for 'दम्पाश्च') (G₂ ed.) तथा द्विहाय नद्यास्तु. — Ñ₂ om. 18^{ab}. — ^b) V₁, s कर्षिणः (for 'कर्षकाः'). — After 18, K₁ reads 117. 3 25, while K₂, s Ñ₂ V B D T G₂, s M₂, s ins. after 18:

1569* सर्वे चोरकुले जाताश्चौरानाः परस्परम् ।

सक्येनाज्या भविष्यन्ति वसिष्ठिपुत्राश्च पुर्णताः ॥

[(L. 1) V₁ गृहे (for 'कुले'), D₃, s कुले-या (G₂ 'कजा-)

चित्रवर्षी च पर्जन्यो युगे क्षीणे भविष्यति ॥ १८
 न ते धर्मं चरिष्यन्ति मानवा निर्गते युगे ।
 ऊवराबहुला भूमिः पन्थानो नगरान्तरा ।
 सर्वे वाणिजकाश्चैव भविष्यन्ति कलौ युगे ॥ १९
 पितृकृत्यानि देयानि विधमन्तः सुतास्तदा ।
 हरणाय प्रपत्यन्ते लोभानृतविरोधिताः ॥ २०
 सौकुमार्ये तथा रूपे रत्ने चोपक्षयं गते ।
 भविष्यन्ति युगस्यान्ते नार्यः कैशरलंकृताः ॥ २१

निर्विहारस्य मीतस्य गृहस्थस्य भविष्यति ।
 युगान्ते समनुप्राप्ते नान्या भार्यासमा रतिः ॥ २२
 कुशीलानार्यभृयिष्ठं वृथारूपसमावृतम् ।
 पुरुषाल्पं बहुस्त्रीकं तद्युगान्तस्य लक्षणम् ॥ २३
 बहुयाचनका लोका दास्यन्ते च परस्परम् ।
 राजचोरादिदण्डार्तो जनः क्षयमुपैष्यति ॥ २४
 मस्यनिष्पत्तिरफला तरुणा वृद्धशीलिनः ।
 ईहयासुखिनो लोका भविष्यन्ति गते युगे ॥ २५

C 11154
B 3. 3. 26
P 3. 3. 26

सर्वे वे सर्वे; T1. 2 G3-5 M2. 4 नीरवत्याकुलं सर्वं (for °).
 T1. 2 G3-5 M2. 4 om. line 1^b. K1 नीरवत्याकुलः; K3 नीरवत्याकुलः;
 B1. 2 D3 D4 नीरवत्याकुलः; D1 "जानाः (for "यानाः). — N1
 om. line 2. — (L 2) V2 न अपेन (for न). T1 G2 उत्तः
 स्थिताः; T2 G3-5 M2. 4 उत्तः स्थिताः (for भविष्यन्ति). T1. 2
 G3-5 M2. 4 om. line 2^b. D4 मानवा निर्गते युगे (for °).]

19 Si illegible up to 38. D4 om. 19^{ab}. D2 om.
 19^a. — °) V3 B4 D2 T1. 2 G3-5 M2 न च; B1 ते न (by
 transp.). Bomb. Poona eds. Gged.) करिष्यन्ति (for
 च). G2 कृतवन्तः भविष्यन्ति; M1 न च धर्मं करिष्यन्ति. — °)
 T1. 2 G3-5 M2. 4 मनुष्या (for मानवा). K1 विगते;
 K2 D1 दुरीते (for नि). — After 19^{ab}, T1. 2 G1. 4 read
 20. G1. 2 read 19^{ab} after 1570^a. — °) K1. 2 B Dn
 Ds D1. 2. 6 सुषार्कः; D2 उषार्कः; G1 उषार्कः; G2 औषार्कः
 (for ऊषरा-). — °) K1-3 N1 V B D (except Dn)
 T2 G1. 2 पन्थानस्तस्करावृताः (D2 "रान्तिका). — After
 19^{ab}, G1 reads 20. — °) V2 D4 T1. 2 G3-5 वाणिज्य-
 काश्च; B3 राजानिकाश्च; D4 वाणिजिः; G1. 2 "जकाश्च (for
 "जकाश्च). D1 सर्वे च वाणिज्यकरा. — °) T1. 2 G1. 2-3
 M2. 4 युगक्षये (for कलौ युगे).

20 T1. 2 G1. 2 read 20 after 19^{ab}; G1 reads it after
 19^{ab}. M1 reads 20 and M2 20^{ab} twice. — °) K N1. 2 V
 B D M2. 4 (last two both times) दत्तानि (for कृत्यानि).
 — °) K N1. 2 V1. 2 B D विभजन्ते; V2 विभजन्ति; M2. 4
 (both first time) विधिहीनाः; M2. 4 (both second time)
 विधिमन्तः (for विधि). — °) K1. 4 N1 प्रपत्यन्ति; K2
 भविष्यन्ति; N2 V1. 2 Ds M2 (second time) प्रपत्यन्ति;
 D1. 2 प्रपत्यन्ते (D2 "ति); D3 प्रपत्यन्ति; D4 T2 G1. 2-3
 प्रपत्यन्ते (for प्रपत्यन्ते). D2 नृणाय पश्यन्ति लोभाद्. — °)
 K1. 2 D1-विरोधिताः; V1. 2 Ds (marg. as in text) विरो-
 धिताः (for विरो). V3 B3 D4 लोभानृतवादिनः; D2
 आमुषस्तु विरोधिताः; T1. 2 G1. 2-3 M2 (first time) लोभा-
 चापि विहीनः; M2 (second time) लोभा-

द्रव्यानि बालिशाः. — After 20, T2 G1. 2 ins. :

1570* पितृदत्तानि वित्तानि निग्नन्तस्तनयाः सदा ।

ग्रहणाय प्रवर्तन्ते लोभादनृतवादिनः ॥

[(L 2) G3 लोभानृतं नयर्पदितः (for °).]

— After the above, G1. 2 read 19^{ab}.

21 °) K1-3 D1. 4 (marg. as in text) वस्त्रे (for रत्ने).
 — °) K1. 2 N2 V B D युगान्ते च (for युगस्यान्ते). K2. 4
 भविष्यति युगान्ते च.

22 °) T2 G1. 4 निर्विकारस्य (for "हारस्य). K1. 2. 4
 N2 V1 B2 Dn D2. 2. 4 (marg. as in text) भूतस्य; N1
 रूपस्य; T1 G2 हीनस्य (for भीतस्य). — °) T2 G1. 2. 4
 गता (for -समा). K4 V1 D2. 6 गतिः (for रतिः).

23 °) D4 कुशीलभार्याभृयिष्ठं. — °) B1 D5. 6 रूपः;
 D4 (marg.) व्रतं; T1 G3-रूपः (for रूप-). G3-समावृतम्;
 Bomb. Poona eds. Gged.) समन्वि (for -समावृतं). N2
 V1 तथा रूपसमन्वितम्; T2 G1 M2. 4 वृथारूपैः समावृतम्.
 — °) D1 युगान्तस्य च लक्षणम्.

24 °) K1-3 D1. 4 बहुयाचक (D1 "न लोकेऽस्मिन्; K4
 "नको लोके; N V B Dn Ds D2. 2. 5. 6 T2 M4 "नको लोको.
 — °) K1. 2 B3 Ds न दास्यन्ति; K2. 4 N V B1. 2 Dn
 Ds1 D1-5 न दास्यति; T2 दास्यन्ति न (for "न्ते च). — After
 24^{ab}, K1. 4 N2 V2 B Ds D4 T1. 2 G1. 2-3 ins. :

1571* भविचार्यं प्रहीष्यन्ति दानं वर्णान्तरास्तथा ।

[K2 N2 वर्णान्तरं (for "न्तरात्). K1 अथ; T1. 2 G1. 2-3
 अपि (for तथा).]

— °) M2. 4 दण्डार्तिर (for "तं). — °) G5 M2 क्षये (for
 जनः).

25 °) N1 निवृत्तिर; M1 निवृत् (for निष्प). — °)
 K1. 4 इहाशाः; K2 D4 ईदशाः; V3 D6 समीहाः; T1 तथापि
 (for ईहया). D1 लोके (for लोका). B3 G5 M2. 4 सदाप्य-
 (B3 समीहाः; G5 तथाप्य) सुखितो लोको; T2 G1. 2. 4 तथा

C 11155
B 3. 3. 27
... 27

वर्षासु वाताः परुषा नीचाः शर्करवर्षिणः ।
संदिग्धः परलोकश्च भविष्यति युगक्षये ॥ २६
वैश्याचाराश्च राजन्या धनधान्योपजीविनः ।
युगापक्रमणे पूर्वं भविष्यन्ति द्विजातयः ॥ २७
अप्रवृत्ताः प्रपत्स्यन्ते समयाः शपथास्तथा ।
ऋणं च विनयभ्रंशो युगे क्षीणे भविष्यति ॥ २८
भविष्यत्यफलो हर्षः क्रोधश्च सफलो नृणाम् ।

वासुखिता लोका. — ^a) K₂ N₂ V B Ds D₂ (marg. as in text). 1. 6 T₁. 2 G₁. 3 युगक्षये; K₁ युगे गते (by transp.). G₃. 5 M₂. 4 भविष्यति युगक्षये.

26 K₂ T₂ om. (hapl.) 26. — ^a) K₂ धाराः (for वाताः). M₂. 4 पतिता (for परुषा). N₁ ववुर्वाताः सनिपाता; D₂ (marg. as in text) वर्षांमुपाताः परुषा. — ^b) N₁ नेत्रैः; D₂ नीचैः; G₁ चण्डाः (for नीचाः). K₁. 4 V₂ D₂ D₁. 2. 4 कर्षिणः (for -वर्षिणः). B₂ M₂ नीचैः शर्करकर्षिणः; G₁. 3 चण्डाः शीकरव. — ^c) T₁ संदिग्धाः परलोकश्च. — ^d) T₁ भविष्यन्ति (for 'ति'). — After 26, Dn Bomb. Poona eds. G (ed.) ins. :

1572* आरामनश्च दुराचारा ब्रह्मवृषणतत्पराः ।

आत्मानं बहु मन्यन्ते मन्थुरेवाभ्यवाह्निजान् ॥

[(L. 1) Dn आत्मन्येव; Bomb. ed. आरामनश्च (for आत्म). — (L. 2) Dn वदन्ते लोनुपाहिजान् (for ^b).]

27 ^a) N₁ वैश्याचाराश्च राजन्या; V₂ B₂ D₂ T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4 वैश्या इव च रा. — ^b) N₁ -राज्योप- (for -धान्योप-). — ^c) K₁. 2 D₁ -करणे (for -क्रमणे). K₂ D₂ (marg.) पूर्वं; N₂ सर्वे; V₁. 2 D₂ D₁ T₁ G₁ सर्वे; V₂ नित्यं (for पूर्वं). T₂ G₂- युगापक्रमणे (G₁ ते) पूर्वा (G₂ वै; G₃ वै); M₂. 4 युगापक्रमणे पूर्वं. — ^d) T₁. 2 G₁. 3-5 M₂ न भविष्यन्ति जातयः.

28 ^a) V₂ B₂ D₂ अप्रवृत्तान् (for 'त्ता'). K₁. 4 V₂ Dn D₂. 3 प्रवत्स्यन्ति; K₂ D₁ प्रजल्पन्ति; K₃ प्रवत्स्यन्ति; N₁ प्रपत्स्यन्ति; D₂ प्रवर्षन्ति (for प्रपत्स्यन्ते). B₁ अप्रवृत्तान्प्रवत्स्यन्ते; D₁ अपवृत्ताः प्रवत्स्यन्ति; T₁. 2 G₁. 3-5 अप्रवाच्याभि-वक्तारः; M₂. 4 अप्रवक्ताभिबक्तारः. — ^b) T₁. 2 G₁. 3-5 M₂ शपन्तः (for समयाः). V₂ B₂ D₂ समयांशपयास्तथा; D₂ समेताः शतशो यथा; M₂ शपन्तः शपयास्तथा. — ^c) D₂ नृणां सु- (for ऋणे च). K₁. 3 N₁ V₁. 2 B Dn D₂ D₁. 2. 4-6 M₂. 4 -भ्रंशः; K₂ V₂ -भ्रष्ट (for -भ्रंशः). K₃ ऋणं सविषयभ्रंशः. — ^d) K₂ हीने (for क्षीणे).

29 ^a) D₂ (inf. lin.) भविष्यत्यफलोदरैः. G₂ 'न्यति फलो हर्षे. — ^c) K₁. 2 D₁ -पात्स्यन्ते; K₂ N₂ V₁. 2 B₁ Dn

अजाधैवोपयोक्ष्यन्ते पयसोऽर्थे युगक्षये ॥ २९
अशास्त्रविहिता प्रज्ञा एवमेव भविष्यति ।
शास्त्रोक्तस्याप्रवक्तारो भविष्यन्ति युगक्षये ॥ ३०
सर्वः सर्वं विजानाति ब्रह्मानुपसेव्य च ।
न कश्चिदकविर्नाम युगान्ते प्रत्युपस्थिते ॥ ३१
न क्षत्राणि नियोक्ष्यन्ति विकर्मस्था द्विजातयः ।
चोरप्रायाश्च राजानो युगान्ते प्रत्युपस्थिते ॥ ३२

D₂ रोत्स्यन्ते; V₂ B₂. 3 D₂ -युगान्ते; D₂ T₁ G₂ M₂. 6 -रोत्स्यन्ति; D₂ T₂ G₁. 4 -योक्ष्यन्ति; D₂ -पोष्यन्ते; G₂ -योष्यन्ति (for -योक्ष्यन्ते). N₁ भाविकाधैव वुवुहे (aio).

30 ^a) V₂ B₂ -विहित (for 'ता'). — ^b) D₂ स्वभावतः (for भविष्यति). — For 30^{ab}, K N₂. 2 V₁. 2 B₂ Dn D₁. 2-3 T₁. 2 G₁. 3 & M₂. 4 subst. :

1573* अशास्त्रविदुषां पुंसामेवमेव स्वभावतः ।

[M₂ अशास्त्रविदुषः पुंसः (for ^a). K₁. 2 D₂ अर्थः; K₂ D₁ अर्थः; K₃ B₂ Dn D₂ अपां; T₁ वृत्ते (for एव).]
N₂ V₁. 2 B₂ Dn D₂. 5 T₂ G₁ cont.; V₂ B₁ D₂ D₂ ins. after 30^{ab} :

1574* अप्रमाणं करिष्यन्ति नीतिं पण्डितमानिनः । *

[B₂ G₁ वदिष्यन्ति; D₂ भवि (for करि). B₁. 3 नराः; Dn D₂ नित्यं (for नीति).]

-- After 30^{ab}, T₂ G₁ read 31^{ad} repeating it in its proper place. T₁ G₂-3 M₂. 4 om. 30^a-31^b. -- ^b) K₁. 2. 4 Dn D₂. 5 G₁ प्रवक्तारो; V₂ [ज] प (for [ज] प्रव). N₁ शास्त्रोक्तं संप्रवक्तारो. — ^d) Dn भवितारो (for 'व्यन्ति'). N₂ V₂ B₁. 2 D₂ T₂ G₁ न संशयः (for युगक्षये).

31 T₁ G₂-3 M₂. 4 om 31^{ad} (of. v. l. 30). — ^a) D₂. 5 Bom. Poona eds. G (ed.) सर्वे सर्वं विजा (Bom. Poona eds. G (ed.) हि जा) निति. — ^b) V₂ T₂ ते (for च). -- Before 31^{ad}, T₂ ins. वैश्यापावन उवाच. T₂ G₁ read 31^{ad} for the first time after 30^{ab}. -- ^c) Dn₁ नास्ति (for नाम). M₂. 4 न कश्चन कविर्नाम. — ^d) K₁-3 N₁ V₂ B₂ Dn D₂. 4. 6 T₂ G₁ (last two second time). सप्रुपस्थिते; K₂ N₂ V₁ B₁. 2 D₂ D₂. 5 पर्युष; D₁ जनमेव (for प्रत्युपस्थिते).

32 D₂ D₁ M₂ om. (hapl.) 32. — ^b) B₁ सवाचक्ष्ण भक्षिणः (= 34^b). — ^c) K₁. 3 चौरप्रियाश्च; V₂ B₂. 2 D₂. 6 चोरप्रियाश्च; T₁ मरुप्रायाश्च (for चोर). — ^d) K N₂ V₁. 2 D₁-2. 3 पर्युष; N₁ V₂ B₁. 2 D₂ सप्रुप- (for प्रत्युप-).

33 T₂ om. (hapl.) 33-34. D₁ reads 33 (marg. (acc. m.). — ^a) N₁ corrupt. K₁-3 V₂ B D₂ D₂. 6 (inf.

कुण्डा वृषा नेकृतिकाः सुरापा ब्रह्मवादिनः ।
अश्वमेधेन यक्षयन्ति युगान्ते जनमेजय ॥ ३३
अयाज्यान्याजयिष्यन्ति तथाभक्ष्यस्य भक्षिणः ।
ब्राह्मणा धनदृष्टार्ता युगान्ते समुपस्थिते ॥ ३४
भोगार्थमभिपत्स्यन्ते न च कश्चित्पठिष्यति ।
एकशङ्खास्तथा नार्यो गवेधुकपिनद्वकाः ॥ ३५
नक्षत्राणि विहीनानि विपरीता दिशस्तथा ।

संध्यारागोऽथ दिग्दाहो भविष्यत्यपरे युगे ॥ ३६
पितृनुव्रा नियोक्ष्यन्ति वध्वः श्वश्रूश्च कर्मसु ।
वियोनिषु चरिष्यन्ति प्रमदासु नरास्तदा ॥ ३७
अकृताग्राणि भोक्ष्यन्ति नराश्चैवाग्निहोत्रिणः ।
भिक्षां बलिमदत्त्वा च भोक्ष्यन्ति पुरुषाः स्वयम् ॥ ३८
पत्नीन्सुप्तान्श्चयित्वा गमिष्यन्ति स्त्रियोऽन्यतः ।
पुरुषाश्च प्रसुप्तासु भार्यासु च परस्त्रियम् ॥ ३९

C 11169
B 3. 3. 42
P 3. 3. 42

(*lin.*) कुण्डा वृषा; $\tilde{N}_2$ V₁ कुण्डी वृषी; D₃ कुण्डीकरा; D₅ कुण्डवृषा; T₁ G₃₋₅ कुण्डाशिनी; M₂ (*inf. lin.*) 4 कुण्डी वृषी (for कुण्डा वृषा). — °) K₃ T₁ G₁ 3-5 यक्षयन्ते; D₂ कुण्डयन्ति (for यक्षयन्ति).

34 T₂ om. 34 (cf. v. l. 33). — °) V₂ अयाज्यं (for 'अयाज्'). $\tilde{N}_1$ बहुयाजकाश्चैव नराम् (hypermetric); V₃ B₃ D₅ M₂ 4 याज्याप्यस्ययाज्यांश्च; T₁ G₁ 3-5 याजयिष्यन्ति चन्त्यांश्च. — °) V₃ B₃ D₅ D₆ चाभक्ष्य (for [अ]भक्ष्यस्य). T₁ G₁ 3-5 M₂ 4 भक्षकाः (for भक्षिणः). — °) $\tilde{N}_2$ पर्युपस्थिते; T₁ G₁ 3-5 M₂ 4 जनमेजय (for समुपस्थिते).

35° T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ transp. 35°^b and 35°^d followed by the repetition of 35°^d. G₁ M₂ transp. 35°^b and 35°^d. — °) N (S₁ illeg.) भो.शब्दमभिधास्यन्ति. — °) V₁ D₃ न कश्चित्प्र. (for न च कश्चित्). T₁ 2 G₁ भविष्यति (for पठि). $\tilde{N}_3$ न कश्चित्प्रपठिष्यति; G₁ 3-4 न स कश्चित्प्र. — °) K₁ 4 D₁ (marg.) एकाकारासु. D₂ एकलाकासु; T₁ 2 G₁ 3 (all first time) 4 5 M₂ last two first time) 4 मुखेभगाम् (for एकशङ्खाम्). T₂ G₁ 5 (all second time) एकशङ्खायुधा नार्यो. — °) D₆ गात्रेषु मणिद्वकाः; T₁ 3 G₁ 3 (all first time) 4 M₂ (first time) गवेधुकपि (T₁ वि)वधनाः.

36 °) K₁₋₃ $\tilde{N}_2$ V₁ B₁ D₃ D₁ 4. 1. वियोगनि; K₄ D₃ D₅ वियोगनि; $\tilde{N}_1$ V₃ 3 B₂ 3 D₆ विवर्णनि (for विहीनानि). — After 36°^b, D₂ reads 117. 10°^d and reads 36°-37° after 117. 10°^b. — °) T₂ G₁ 3-4 संध्या-हारा भिक्षाया (G₁ 'हा)रा; G₃ सखरागदशावाताः; M₂ 4 संध्यारागा दिशावाताः. — °) K₃ V₁ B₁ 3 D₅ D₁ G₁ [अ]धरे (K₃ D₁ 'मे) युगे; $\tilde{N}_1$ V₃ B₂ D₃ D₂ [अ]धरे युगे; $\tilde{N}_2$ V₃ युगधरे; D₂ [अ]धरे युगे; T₁ [अ]ध ते युगे (for [अ]धरे युगे). T₁ G₃₋₅ M₂ 4 भविष्यत्यधरे युगे.

37 For the sequences in D₂, cf. v. l. 36. — °) $\tilde{N}_1$ पितृवै प्रेषयिष्यन्ति; T₁ 4 G₁ 3-5 M₂ 4 पितृन्प्रेषयिष्यन्ति. — °) K₃ D₁ 3 वध्वः (for वध्वः). $\tilde{N}_2$ V₃ B₃

D₃ कर्मणि (for 'सु'). $\tilde{N}_1$ पुरा श्वश्रू वधूश्च हि (sic). — V₃ B D₅ D₂-6 ins. after 37°^b; $\tilde{N}_2$ V₁ 2 D₃ after 37:

1575* वाक्शरैस्तर्जयिष्यन्ति गुरुन्दिश्याम्यथैव च ।

[B₂ वाक्शरैः; D₂ वाक्शरैः (for वाक्शरैः). D₂ समन्ततः (for नयेव च).]

V₃ B₁ 2 D₅ D₆ cont.: $\tilde{N}_1$ ins. after 37:

1576* मुखेषु च प्रयोक्ष्यन्ति प्रमत्ताश्च नरास्तदा ।

[D₂ म्नीमुखेषु (for मुखेषु च). $\tilde{N}_1$ प्रमदयन्ति (for प्रयोक्ष्यन्ति). V₃ मुखेषु च प्रयोक्ष्यन्ति (for °). V₃ D₆ प्रमदासु (for 'त्ताश्च').]

— $\tilde{N}_1$ T₂ om. 37°^d. — °) K₁ 2 V₁ B₁ 3 D₅ D₆ (marg.) G₁ 4 च रंस्यन्ति (G₁ 4 'न्ते); K₃ च वत्स्यन्ति; K₄ D₃ D₅ प्रवत्स्यन्ति; V₂ च रंस्यन्ते; D₁-3 5 G₂ 5 च व- (D₂ निव) स्यन्ति (for चरिष्यन्ति). — °) K₃ D₁ स्थिताः (for तदा).

38 T₂ om. 38°-39°^b. — °) K₁ B₁ भोक्ष्यन्ते; K₃ भोक्ष्यन्ते; D₃ (marg.) होक्ष्यन्ते (for भोक्ष्यन्ति). D₅ 4 अकृत्वाग्राणि भोक्ष्यन्ति; T₁ G₁ 3-5 आ (T₁ G₂ अ) कृताग्राणि भो; M₂ 4 अकृत्वाग्राणि भोक्ष्यन्ति (M₂ 'न्ते). — °) T₁ G₁ 4 5 M₂ 4 द्विजाश्च (for नराश्च). — °) K₁ 2 V₁ भिक्षा- (for भिक्षां). — °) T₁ G₃₋₅ M₂ 4 भोक्ष्यन्ते (for 'न्ति').

39 T₂ om. 39°^b (cf. v. l. 38). S₁ re-umes. — °) T₁ G₁ 3-5 M₂ 4 भवन् (for पतीन्). K₁ पुत्रान्; B₃ D₃ सुनान् (for सुप्तान्). V₃ मुञ्चयिष्या (for वं). — °) D₂ प्रसुप्ताश्च (for 'सु'). — °) V₃ B₃ D₆ [अ]पि (for च). B₃ परस्त्रियान् (for 'यम्'). D₂ स्वभार्यासु परस्त्रियाम्; T₁ 3 G₁ 3 5 M₂ 4 भार्यास्त्रियं तथान्यतः (G₁ 5 M₂ 'था नृप').

40 °) T₁ 2 G₁ 3-4 नास्वरूपो (for नाप्यहजो). — °) $\tilde{N}_1$ जनप्राप्त्यो; V₃ B₃ D₃ सर्व एव (for जनः सर्वो). $\tilde{N}_1$ om. from 40°^b up to क्षीणे (in 40°^d). S₁ उद्धतो. नास्यस्यकः; D₁ नरः सर्वोऽप्यसु; T₁ 2 G₁ 3-4 नोद्युक्तो नानसु; G₃ M₂ 4 नान् M₂ 'सु' जो नान (G₃ 'प्य' सु).

८ 11170
B 2. 3. 43
P 2. 3. 43

नाव्यधितो नाप्यरुजो जनः सर्वोऽभ्यसूयकः ।

न कृतप्रतिकर्ता च काले क्षीणे भविष्यति ॥ ४०

इति श्रीहरिवंशे षोडशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥

११७

जनमेजय उवाच ।

एषं विलुलिते लोके मनुष्याः केन पालिताः ।

निवत्स्यन्ति किमाचाराः किमाहारविहारिणः ॥ १

किंकर्माणः किमीहन्तः किंप्रमाणाः किमायुषः ।

कां च काष्ठां समासाद्य प्रपत्स्यन्ति कृतं युगम् ॥ २

व्यास उवाच ।

अत ऊर्ध्वं च्युते धर्मे गुणहीनाः प्रजास्ततः ।

शीलव्यसनमामाद्य प्राप्स्यन्ते हासमायुषः ॥ ३

—^a) K Ñs V B D Gs Ms 4 कृते; T1 श्रुते (for कृत-).
—^d) S1 युग-; Ks कला; V3 लोके; V3 B2, 3 Ds T1, 3
Gs 1, 3 Ms 4 युगे (for काले).

COLOPION. T3 1 Gs Ms 3 missing. — *Mention of the Epic* : Ds2 — *Mention of Khila* : K1 V2, 3 B Ds2 Ds D1, 3. — *Subjarsan* : K Ñ1, 3 V B Dn Ds D1, 2, 4-6 Gs Ms 4 भविष्यम्; D3 पारिजाते भविष्योत्तरे; T2 G1, 3 भविष्यत्पर्व. — *Adhy. name* : T2 G1, 3 व्यास-जनमेजयसंवादे कलियुगान्तधर्मवर्णनम्; Ms कलियुगवर्णनम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both) : Ks (marg.) 79; V2, 3 Ds2 188; D1 78; D3 205; D4 292; T1 Gs 268; T2 lacuna; G1, 3 270; G4 272, Ms 4 230; — *Sloka no.* : K1 51; Dn Ds2 41, D4 38.

117

— This adhy. is missing in T3 (cf. v. l. 99, 21); in G2 (cf. v. l. 110, 21); in T2 (cf. v. l. 113, 44) and also in M1, 2 (cf. v. l. 114, 1).

1 —^a) Ñs विलुलिते; D2 च विलुले (for विलुलिते). —^c) K1 निवत्स्यन्ति; T1, 2 G1, 2-3 Ms भविष्यन्ति (for निवत्स्यन्ति). Ds किमाहाराः (for 'चाराः). —^d) Ds Gs किमाचार- (for 'हार-). T1, 2 G1, 3 Ms 4 निषेविणः; G4 निषेवणाः (for 'विहारिणः). Gs किमाचारनिषेविणः.

2 —^a) D1 T2 G1, 2, 3 किं कुर्वाणाः (for किंकर्माणः). Ms 4 किं कुर्वाणाः किमाहाराः (Ms [inf. lin.] 'मीहन्ते). — G1

आयुर्हान्या बलग्लानिर्बलग्लान्या विवर्णता ।

वैवर्ण्याद्व्याधिसंपीडा निर्वेदो व्याधिपीडनात् ॥ ४

निर्वेदादात्मसंबोधः संबोधाद्धर्मशीलता ।

एवं गत्वा परां काष्ठां प्रपत्स्यन्ति कृतं युगम् ॥ ५

उद्देशतो धर्मशीलाः केचिन्मध्यस्थतां गताः ।

विमर्शशीलाः केचित्तु हेतुवादकुतूहलाः ॥ ६

प्रत्यक्षमनुमानं च प्रमाणमिति निश्चिताः ।

प्रमाणं किं करिष्यति नेति पण्डितमानिनः ।

om. (hapl.) 2'-3^d. —^d) Ks 4 प्रयास्यन्ति; V3 B3 Ds प्रप-
त्स्यन्ते; D2, 3, 5 प्रपद्यन्ति (for 'रस्यन्ति). D1 कृते; T1, 3
Gs 4 तनुं (for कृतं).

3 G1 om 3 (cf. v. l. 2). Ñ1 T3 om (hapl.) 3-5.
K1 reads 3-25 after 116, 18. —^a) V1 स्थिते (for द्युते).
—^c) S1 हीन- (for शील-). —^d) S1 Ks D2 Gs-2 Ms 4
प्राप्स्यन्ति (for 'भते).

4 For the sequence in K1, cf. v. l. 3. Ñ1 T3
om. 4 (cf. v. l. 3). —^b) S1 lacuna, G1 यलहास्या (for
'रलान्या). — Ds om. (hapl.) 4'-5^b.

5 For the sequence in K1, cf. v. l. 3. Ñ1 T3 om. 5
(cf. v. l. 3). Ds om. 5^{ab} (cf. v. l. 4). —^a) Ñs संरोधः;
D1 संबाधः (for संबोधः). —^b) Ñs संरोधाद्; D2 तदो
(for संबो). —^c) D1 ज्ञात्वा (for गम्वा). —^d) K1, 3 D1, 4
संप्राप्स्यन्ति; Ks V2 B3 Ds Gs प्रपत्स्यन्ते; Ks प्रयास्यन्ति;
Dn Ds प्रपद्यन्ति (for 'रस्यन्ति). T1 Gs 4 तनुं (for कृतं).

6 For the sequence in K1, cf. v. l. 3. —^a) S1
Ks उद्देशतो; Ks उद्देशिनाः; D1 अधोगतो; G1 उद्देशका
(for 'क्षतो). Ds उद्देशधर्मजाः क्षीलाः (sic). —^b) Ds
मध्यमतां (for 'स्थतां). — Ñ1 om. 6^{cd}. —^c) Ds निस्सर्गः;
T1, 2 G1, 2, 3 Ms 4 विमर्गः (for विमर्श-). —^d) S1 वाचा-
(for 'वाद-).

7 For the sequence in K1, cf. v. l. 3). —^b) K
D1-5 चेति; V3 च वि-; V4 तनुं (for इति). Ñ1 प्रमाणं
चेति विधुताः. —^c) K1, 2, 3 Ñ V B Dn Ds Ds-4, 5

अप्रमाणं करिष्यन्ति वेदोक्तमपरे जनाः ॥ ७
नास्तिक्यपरमाश्चापि केचिद्धर्मविलोपकाः ।
भविष्यन्ति नरा मूढा मन्दाः पण्डितमानिनः ॥ ८
तदास्वमात्रश्रद्धयाः शास्त्रज्ञानविमूर्छिताः ।
दाम्भिकासं भविष्यन्ति वादशीलपरायणाः ॥ ९
तदा विचलिते धर्मे जनाः शेषपुरस्कृताः ।
शुभान्येवाचरिष्यन्ति दानमत्यममन्विताः ॥ १०

प्रमाणकः; Ks Dm Dm. १ 'जेः किं (for 'जं किं). — ^a) N2
तेऽस्ति; B1 येऽस्ति; D2 न ते; D3 ते वै; D4 तेऽपि (for तेति).
— N1 om. 7th. T2 reads 7th twice. — ^b) S1 सर्वमिति;
T1. १ (both times) G1. १ + M2. १ वेदमपि (for वेदोक्तम्).
— After 7, K N2 V B D ins.:

1577* तदा सुखभागाश्च भविष्यन्ति त्रियंशदाः ।

[V1 तथा; V2 तान् (for तदा); K2 सुखं; — K3 Dm. १
सुखं; D4 त्रयं (for त्रयं); D5 त्रिंशदं (for त्रिंशदा); (for ^b १).]

8 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. — ^a) V2
B1 नास्तिकाः (for 'क्य-); T1. 2 G1. १-5 M2. १ (अन्ये (for
[अपि]).) Dm नास्तिक्यमपरे चा Dm वा पि. — ^b) S1
विलोपिनः (for 'पकाः). — ^c) N1 V2 Ds Dm G1. १ M2. १
नरा मन्दाः; T1 परा मन्दाः; T2 G1 निरानन्दाः; G1 नरा लुब्धा
(for नरा मूढा). — ^d) S1 राजनः; N1 V2 Ds Dm G1. १
G1. १-5 M2. १ मूढाः; D1 लुब्धाः (for मन्दाः).

9 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. — ^a) K
Dm. १ तदास्वमनु (Ks Ds 'त्र) श्रद्धया; N1 नदन्ममात्र श्रः
N2. १ तदास्वमात्र श्रद्धया; V1-omitted; V2 Ds T1 G1. १
तदास्वमात्र श्रः; V3 तदानुमत्य श्रद्धया; K N2. १ V B1. १
Dm Dm. १ M2. १ बहिष्कृताः; Ds Dm विचलितः; Ds
विचलितः; D (marg.) विद्विताः; T1. 2 G1. १-5 M2. १ वि-
मूर्छिताः (for विमूर्छिताः); N1 जायमानानुमूर्छिताः — ^b) D1
नास्तिकासं (for दाम्भिकं). — ^c) K N V B D कुतूहलाः
(K1. १ 'लान्) (for परायणाः).

10 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. — ^a) D
पुं; T2 G1. १-5 केचिद् (for तदा); — ^b) B1 Dm (for 'जनाः)
विचलिते (for विच-). — ^c) D1 नानादोष- (for जनाः
दोष-). S1 नानादोषपरायणाः; D1 नानाधर्मपरिकृताः; T1. 2
G1. १ सुजना गा T2 'नाः कृतकपुरुषाः; G1 सुजनाः कृत्रि-
कृताः. — After 10th, D1 reads 116. 36th 37th and
reads 10th after 116. 36th. — ^d) N2 V2 D2. १ शुभानि
वाचरिष्यन्ति; T2 G1 शुभायेऽव- — ^e) S1 शील (for
सत्य). N2 बहिष्कृताः; D1. १ विमूर्छिताः; Ds (marg.)
परायणाः; T1. १ G1. १-5 परायणाः (for समन्विताः); V2

सर्वभक्षो ह्यसंगुप्तो निर्गुणो निरपत्रपः ।

भविष्यन्ति तदा लोकस्तत्कषायस्य लक्षणम् ॥ ११

विप्राणां शाश्वतीं वृत्तिं यदा वर्णावरो जनः ।

अभिपन्स्यति वृत्त्यर्थं तत्कषायस्य लक्षणम् ॥ १२

कषायोपप्लवे काले ज्ञानविद्याप्रणाशने ।

सिद्धिमल्पेन कालेन यास्यन्ति निरुपस्कृताः ॥ १३

महायुद्धं महानादं महावर्षं महाभयम् ।

C 11165
S 3. 4. 15
P 3. 4. 15

Bs दानयोग (B1 ज्ञानमय) बहिष्कृताः.

11 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. — ^a) N2
ह्यसंगुप्तो; V1 तुष्टो; V2 Ds M2 स्वर्गं गुप्तो; B1 ह्यसंगुप्तो;
Ds (marg.) 'तुष्टो (for 'गुप्तो); S1 M2 सर्वभक्ष्याः स्वर्गगुप्ताः;
T1. 2 G1. १ सर्वभक्ष्याः स्वर्गभक्ष्या (G1. १ 'भक्ष्या). — ^b) M2
निर्गुणो (for निर्गुणो); S1 T1. 2 G1. १-5 M2 निर्गुणा निरपत्रपाः.
— ^c) Ks D1 लोके; D2 लोकं (for लोकम्); T1. 2 G1. १-5
भविष्यन्ति तदा (T1 G1 यथा) लोकाम्.

12 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. M1 om.
(hapl.) 12. — ^a) K1. १ वर्णावरो; V1. १ वर्णं V2 'र्णा' अवरो;
Dm वर्णां वरो (for वर्णावरो); N1 यदा वर्णावरा जनाः; T2 G1.
१-5 बाधकाः कर्णवेधिनः. — ^b) Ks N1 V2 Ds. १ अभिपन्स्यति;
V1. १ B1. १ Dm T1. १ G1. १-5 M2 पन्स्यन्ति; G1 प्रतिपन्स्यन्ति
(for अभिपन्स्यति).

13 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. T1 om. 13-15.
D1 M2 repeat 13th after 14. — ^a) N1 B2 D1 लोके; V2
चैव (for काले); Ks Dm Ds. १ T2 G1. १-5 M2 (both times). १
कषायोपप्लवे लोके. — ^b) T2 G1. १-5 M2 (second time). १
प्रणयज्ञ- (for ज्ञानविद्या); D1. १ (second time) ज्ञानविज्ञान-
नाशने. — T2 G1. १-5 M2 om. 13th 14th. — ^c) Ks. १ B1
Dm Ds ह्यल्पेन (for अ). Dm सिद्धिः स्वल्पेन कालेन. — ^d)
M प्राप्तयन्ति (for यास्यन्ति).

14 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. T1. १ G1. १-5
M1 om. 14; cf. v. 1. 13). — ^a) V2 महापद्मं (for 'युद्धं).
V2 B1 D1 महापद्मं; M2 'वर्षं (for 'नादं). — ^b) K
N1 B1. १ Dm Ds. १ महानादं; V1 फलम् (for 'भयम्).
M महानादं महत्तपः. — M1 om. 14th. — ^c) V1 D2. १
भविष्यन्ति (for 'ति) D1 विप्राणां निन्दनं भूरि. — After
14, D1 M2 repeat 13th.

15 For the sequence in K1, cf. v. 1. 3. T1 om. 15
(cf. v. 1. 13) S1 damaged for 15th. — ^a) T2 G1. १-5
M2. १ रूपेण (for 'रूपाणि). D2 (marg. as in text) वप्र-
दुर्गाणि रक्षन्ति. — After 15th, T2 G1. १-5 M2. १ ins.:

C 11185
B 3. 4. 15
P 3. 4. 15

भविष्यति युगे क्षीणे तत्कपायस्य लक्षणम् ॥ १४
विप्ररूपाणि रक्षांसि राजानः कर्णवेदिनः ।
पृथिवीमुपभोक्ष्यन्ति युगान्ते प्रत्युपस्थिते ॥ १५
निःस्वाध्यायवष्टकारा मुनयश्चाभिमानिनः ।
क्रव्यादा ब्रह्मरूपेण सर्वभक्षा वृथाव्रताः ॥ १६
मूर्खाः स्वार्थपरा लुब्धाः क्षुद्राः क्षुद्रपरिच्छदाः ।
व्यवहारोपवृत्ताश्च च्युता धर्माश्च शाश्वतात् ॥ १७
हर्तारः पररत्नानां परदारप्रधर्षकाः ।
कामात्मानो दुरात्मानः सोपधाः प्रियसाहसाः ॥ १८

1578*

चरिष्यन्ति वसुधराम् ।

प्रनष्टवर्णधर्माश्च ।

— ^a) Ds Ds कर्म- (for कर्ण-). T₁ G₁ 3-5 M₁ वेदिनः (for वेदिनः). — ^d) K Ñ V B D समुप- (for प्रत्युप-).

16 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. S₁ damaged for 16^a. — ^b) K₁ 2 Ñ₂ 2 V₁ 2 Ds₁ अनयाश्; Ñ₁ V₂ B₂ 2 Dn Ds₁ D₂ 2 (inf. line.) अनयाश्; D₁ ब्राह्मणाश्; D₂ अजेयाश् (for मुनयश्). D₂ अनेकाः स्वाभिमानिनः; T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ 4 अन(M₂ 4 ने)याश्चाति. — ^c) T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ 4 विप्र- (for ब्रह्म-). Bom. Poona eds. G (ed.) विप्राः क्रव्यादरूपेण. — ^d) Ds₂ वृथा जनाः; D₂ वृथावृताः (for वृथाव्रताः).

17 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. — ^a) T₁ G₁ स्वर्थ- (for स्वार्थ-). — ^b) B₁ क्षेत्र-; D₂ (marg.) क्षुब्धाः (for क्षुद्र-). — ^c) T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ 4 व्यवहार-प्रवृत्ताश्च. — ^d) S₁ शाश्वतम् (for तात्). D₁ M₁ च्युतधर्माश्च शाश्वतात् (M₁ ताः).

18 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. — ^a) D₂ परदारपकर्षकाः; D₂ रापहारकाः; T₁ 2 G₁ 3-5 राभिमानिनाः (T₂ नम्); M₂ 4 रावमर्षकाः. — ^c) S₁ कूरात्मानो (for कामा). D₁ दुराचाराः (for रत्नानां). — ^d) G₁ सोपधं (for धाः).

19 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. — ^a) S₁ प्रभिष- (for प्रभव-). T₁ G₁ 3-5 M₂ 4 तेष्वपि प्रभवस्त्वेवं; T₂ तेषु विप्रभवस्त्वेवं. — ^b) S₁ Ñ₁ V₂ B₂ D₂ सर्वज्ञाः; T₁ 2 G₁ 3-5 दा (for नः). — ^d) S₁ मानवा (for मुनयो). D₂ ब्रह्म-; T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ 4 धर्मे (for बहु-). V₂ तदा काल-परिक्षयात्.

20 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. — ^a) D₂ कलि- (for हत-). Ñ₁ समुत्पन्नाः कलियुगे. — ^b) Ñ₂ प्रधान-प्रवृत्ताश्च; B₁ 2 धाः क्षमाः; M₂ 4 धाः क्षिपः. — ^c) Ñ₁

तेषु प्रभवमानेषु तुल्यशीलेषु सर्वतः ।

अभाविनो भविष्यन्ति मुनयो बहुरूपिणः ॥ १९

उत्पन्ना ये कृतयुगे प्रधानपुरुषाश्चयाः ।

कथायोगेन तान्सर्वान्पूजयिष्यन्ति मानवाः ॥ २०

सस्यचोरा भविष्यन्ति तथा चैलापहारिणः ।

भक्ष्यभोज्यहराश्चैव भाण्डानां चैव हारिणः ॥ २१

चोराश्चोरस्य हर्तारो हन्ता हर्तुर्भविष्यति ।

चोराश्चोरक्षये चापि कृते क्षेमं भविष्यति ॥ २२

निःसारे क्षुभिते लोके निष्क्रिये व्यन्तरे स्थिते ।

कोकानां; D₁ सर्वोक्तान् (by transp.). T₁ कथायोगरताम्सर्वान्. — ^a) K₂ D₁ मानिनः; G₂ मानवान् (for धाः).

21 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. — ^a) S₁ तथा शीलाभिमर्षिणः; T₁ 2 G₁ 4 तथा चोराभिमानिनः (T₂ मर्षिणः); G₂ M₂ 4 तथा चेलाभिमर्षिणः (M₂ मानिनः; M₂ मर्षिणः). — ^c) D₂ T₂ G₁ 5 भक्ष्यभोज्यापहाराश्च. — ^d) K Ñ V B Dn Ds D₁ 2 4-6 G₂ 5 M₂ 4 करण्डानां च; T₁ 2 G₁ 4 करस्थानां च (for भाण्डानां चैव). K₂ हारिकाः (for हारिणः).

22 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. S₁ om. 22^a. — ^a) D₂ चोराश्च (for चो). T₁ G₂ चोराश्च; G₂ चोरस्व- (for चोरस्य). — ^b) K₂ V₂ Ds D₁ 2 3-5 T₂ G₂ हर्ता हर्तुर; K₂ हर्ता हर्तुर; Ñ₂ V₁ Dn D₁ G₂ हन्ता हर्तुर; V₂ हर्ता हर्तुर; T₁ हतहर्ता; G₂ हर्तुर्हर्ता; M₂ 4 भर्तुहन्ता (M₂ र्ता) (for हन्ता हर्तुर). — Ñ₁ D₂ T₂ G₂ om. (hapl.) 22^d; D₂ reads it on marg. — ^c) V₁ हृते (for चापि). — ^d) D₂ (marg.) युगे (for कृते). K₁ 2 Ñ₂ 2 V₁ Dn D₂ 2 क्षेमो; K₁ क्षेमी (for क्षेम).

23 For the sequence in K₁, cf. v. 1. 3. — ^a) D₁ G₂ निःसारं (for रे). — ^b) K₂ V₁ 2 Ds D₁ चाक्षर- (V₁ रा; V₂ Ds रे); K₂ B₁ Dn व्यन्तरे; T₁ 2 G₁ 3-5 व्यन्तरे (for व्यन्तरे). D₂ (marg.) व्यन्तरे समुपस्थिते. — ^c) T₁ 2 G₁ 3-5 M₂ 4 नरा वनं गमिष्यन्ति. — After 23, K Ñ₂ 2 V₁ B Dn Ds D₁ 2 3-5 G (ed.) ina. :

1579* पिदूनाज्ञापयिष्यन्ति पुत्राः कर्माणि सर्वज्ञाः ।

क्षुधाः श्वश्रूस्तथा चैव युगान्ते पर्युपस्थिते ।

वाक्शतैस्तर्जयिष्यन्ति गुरुम्विद्याः समन्ततः ॥

[(L. 1) K₂ पिदूनाज्ञापयिष्यन्ति पुत्राः कर्माणि सर्वज्ञाः (for *). D₂ पुत्राः; D₂ नराः (for पुत्राः). K₂ 2 Ñ₂ 2 V₁ Ds D₁ कर्माणि (for कर्माणि). — (L. 2) K₁ 2 Dn Ds

नराः श्रयिष्यन्ति वनं करभारप्रपीडिताः ॥ २३
 यज्ञकर्मण्युपरते रक्षांसि श्वापदानि च ।
 कीटमूषकसर्पाश्च धर्षयिष्यन्ति मानवान् ॥ २४
 क्षेमं सुभिक्षमारोग्यं सामग्र्यमथ बन्धुभिः ।
 उद्देशेनं नरश्रेष्ठ भविष्यन्ति युगक्षये ॥ २५
 स्वयंपालाः स्वयंचोरा युगसंभारसंभृताः ।
 मण्डलैः प्रभविष्यन्ति देशे देशे पृथक्पृथक् ॥ २६
 स्वदेशेभ्यः परिभ्रष्टा निःसाराः सह बन्धुभिः ।
 नरास्तदा भविष्यन्ति सर्वे कालप्रतीक्षिणः ॥ २७
 तदा स्कन्धे समादाय कुमारान्प्रदुता भयात् ।

कौशिकीं संश्रयिष्यन्ति नराः क्षुद्रयपीडिताः ॥ २८
 अङ्गान्वङ्गान्कलिङ्गांश्च काश्मीरानथ मेकलान् ।
 ऋषिकान्तगिरिद्रोणीः संश्रयिष्यन्ति मानवाः ॥ २९
 कृत्स्नं च हिमवन्पार्श्वे कूलं च लवणाम्भसः ।
 अरण्यानि च वनस्यन्ति नरा म्लेच्छगणैः सह ॥ ३०
 नैव शून्या न चाशून्या भविष्यन्ति वसुंधरा ।
 गोप्ताश्चाप्यगोप्ताः प्रभविष्यन्ति शासिनः ॥ ३१
 मृगैर्मत्स्यैर्विहंगैश्च श्वापदैः सर्वकीटकैः ।
 मधुशाकफलैर्मूलैर्वर्तयिष्यन्ति मानवाः ॥ ३२
 चीरं पर्णं च विविधं बल्कलान्यजिनानि च ।

C 11205
B 3. 4. 35
P 3. 4. 35

G(ed.) प्रयुप-; Ba D1 समुप- (for पर्युप-). — (L. 3) Bomb. Poona eds. G(ed.) अश्रयिष्यन्ति (for नज्).]

24 For the sequence in K1, cf. v. l. 3. —^a) V1 श्वापदानि (for श्वापदानि). —^c) D2 कीटा (for कीट-). V1 Ba. s. 1a G1. s. 5 M2 मूषिक-; D2 बृश्चिक- (for मूषक-). —^d) D2 धर्षयन्ति च मानवान्; D2 भक्षयिष्यन्ति मां.

25 For the sequence in K1, cf. v. l. 3. T2 om. 25^a-27^a. —^b) V2 D1. s. 6 बन्धुपु (for 'भिः'). —^c) K N V B D T1 G2 उद्देशतो (for 'क्षेन'). —^d) D4 कलौ युगे (for युगक्षये).

26 T2 om. 26 (cf. v. l. 25). S1 om. 26^a. —^b) N1. s. 8 (marg.) V1 गृह-; B1 G1. 4 M2 पूग-; D6 (marg. as in text) युद्ध- (for युग-). K2 V2 D2. 5 संभृताः; D4 तत्पराः; G2 सुवताः (for संभृताः). V2 G2 गृह (G2 युग)-संभारसंभृताः. —^c) V2 T1 G1. s. 1 मण्डले (for 'लैः'). K1. s. 4 मण्डलैः प्रचलिष्यन्ति.

27 T2 om. 27^a (cf. v. l. 25). —^a) B2 स्वदेशेषु (for 'भ्यः'). K1. 4 Dn D1-4 भ्रान्ताः; K2 D2 भ्रान्ता (for भ्रष्टा). —^b) K2 निराशाः (for निःसाराः). —^c) K N V B D सर्वे (for तदा). —^d) K1. 2 Ds1 तदा काल-; D2 तदा काले; T1 G2 स्वल्पकाल- (for सर्वे काल-). T2 प्रदीपकाः; G1. 4 प्रतीक्षि (G2 'क्ष' काः (for 'क्षिणः'). K2. 4 N2 V1. 2 B2 (marg.) Dn D2 D4 G2 M2. 4 तदा का (G2 M2 स्वल्पका) प्रतीक्षणाः (K2 'काः'); V2 B1. 2 D2. 5. 6 तदा कालपरिषयात् (D2 'ये').

28 ^a) V2 B2 D2 M2. 4 ततः (for तदा). S1 T1 G2 ततः स्कन्धे समारम्भ (T1 'हार्य'); D2 तदा स्कन्धैरुपादाय. —^b) V2 कुमार (for 'रान्'). K1. s. 4 N2. 3 V1. 2 B Dn Ds Ds. 2. 5. 6 विदुताः; K2 N1 D1 विदुतान्; V2 विदुते (for

प्रदुता). D4 कुमाराननिपीडिताः. —^c) K2 कौशिकी (for कां). K N2. 3 V B Dn Ds D1-4. 6 (inf. l. 10.) T2 G1. 4 प्रतरिष्यन्ति; N1 D2 प्रभवि-; D2 लङ्घयि-; T1 G2. 5 M2. 4 प्रचरि- (for संश्रयि-). — After 28, M4 ins.:

1580* प्रचरिष्यन्ति दुर्भिक्षव्याधिभिः परिपीडिताः ।

29 ^a) D2 अङ्गवङ्ग- (for अङ्गान्वङ्गान्). —^b) N1 D2 काश्मीरान् (for कां). S1 स्वश- (for अथ). K1 D1. 3 कोशलान्; D2 केर- (for मेक-). — D4 om. 29^a. —^c) K2 D1 शिखिकान्त-; V2 ऋषिकां च D2 'कान्त- D2 'कांस्तु (for 'कान्त-). K2 ऋषिकान्ता गिरिद्रोणिः; K4 'काष्मिरिद्रोणीश्च; T1. 2 G1. s. 5 M2. 4 'कान्तं गिरिद्रो (G1 'रिद्रो') णं (T2 'णि'); G2 'कान्तं गिरिन्द्राणां. —^d) D2: श्रयिष्यन्ति च मानवाः.

30 ^a) K2 D1 कृत्स्नं हिमवतः पार्श्वे. —^b) S1 जलं (for कूलं). —^c) S1 V2 D2 M2. 4 अरण्यानि; K2. 4 N1. 2 V2 B1 Dn Ds D1-3. 1 अरण्यां च; V1 'ण्येवपि; B2 'ण्येषु नि-; D2 काननेषु प्र- (for अरण्याणि च). K1 अरण्यां निवस्यन्ति. —^d) D2 नराः स्वेन गणेन ह.

31 ^a) S1 वासिनः; K B1. 2 Dn Ds D1-4 शासिनः; N2 राष्ट्रिणः; T1 शासनाः (for शासिनः). N1 V B2 Ds. 6 भविष्यन्ति भयान्विताः (V1 च राष्ट्रिणः; D2 च शासिनः).

32 ^a) S1 T2 G1. 4. 5 M2. 4 मीनैर् (for मत्स्यैर्). — For 32^a, D4 subst.:

1581* मृगमत्स्यविहंगैश्च कीटश्वापदवंगमैः (1) ।

—^c) K1. 2 शाकैः (for शाक-). D2 फलैर्मूलैस्तदा कन्दैर्.

33 ^a) M4 जीर्णं (for चीरं). K N V2 Dn D1. 2-5 च बहुलं; D2 बहुविधं (for च विविधं). S1 चीरपत्रं बहुविधं; V1 B1 D2 चीरं पत्रं (V1 जीर्णं पर्णं) च बहुलं; T1. 2 G1. s. 2. 5

C 11208
B 3. 4. 35
P 3. 4. 35

स्वयं कृत्वा निवत्स्यन्ति यथा मुनिजनास्तथा ॥ ३३
बीजानामाकृतिं निम्नेष्वीहन्ते काष्ठशकुभिः ।
अजैडकं खरोष्ठं च पालयिष्यन्ति यत्नतः ॥ ३४
नदीस्रोतांसि रोत्स्यन्ति तोयार्थं कूलमाश्रिताः ।
पक्वाभव्यवहारेण विपणन्तः परस्परम् ॥ ३५
तनूरुहैर्यथाजातैः समलान्तरसंवृतैः ।
बहूपत्याः प्रजाहीनाः क्रूरा लक्षणवर्जिताः ॥ ३६
एवं भविष्यन्ति तदा मनुष्याः कालकारिताः ।
हीनाद्दीनं तदा धर्मं प्रजा समनुवर्त्स्यन्ति ॥ ३७

जीर्णपणांशान्श्चैव. — °) K₁ N̄ V₂ B₂ D₂ M₂ कृतानि; T₂ घृत्वा नि. (for कृत्वा नि.). — °) V₂ T₁ 2 G₁ 2-3 M₂ 4 अणासु; B₁ जनैस् (for जनैस्).

34 °) K₂ D₂ D₂ आकृतिर्; N̄₁ आकृतिं; T₁ 2 G₁ 2-3 M₂ 4 वपनं (for आकृतिं). — °) N̄₁ इद्यते प्राणिभिस्तथा.

35 °) K₁ N̄₁ D₂ T₁ 2 G₁ 2-3 M₂ 4 नदी (for नदी V₂ स्रोतानि (for स्रोतांसि) B₁ वत्स्यन्ति (for रो'). — °) S₁ K₁ N̄₁ 2 V₁ 2 B₁ 2 D₂ D₂ D₁ 2-3 M₂ तोयार्थं (for 'र्थ'). D₂ (sup. lin.) आगताः (for आश्रिताः). — S₁ reads 35^a 37^b after 37. — °) K₁ युक्ताश्च (for पक्वाश्च).

36 For the sequence in S₁, cf. v. 1. 35. — °) T₂ G₁ 2 वृथा (for यथा). — °) S₁ संश्रितः; K₁ संस्कृतैः; K₂ संस्कृतैः; D₂ संस्कृतैः (for संस्कृतैः). K₃ स्वमलान्तरसंवृतैः; N̄₁ V B₂ 2 D₂ D₂ D₁ 2 G₁ समुत्ताः; D₂ समुत्तान्तरसंवृतैः; G₁ 2 स्वमलान्तरसंवृतैः; M₂ 4 स्वमलाः. — °) B₁ 2 T₂ G₁ 2 M₂ मृजा (for प्रजा). — °) K₁ N̄₁ V B D₂ D₂ D₁ 2 2-3 कुलः (for क्रूरा). D₂ सुलक्षणविवर्जिताः.

37 For the sequence in S₁, cf. v. 1. 35. — °) K₂ D₁ शोषिताः; D₂ 2 शोषिताः; D₁ नोदिताः; G₃ हारिताः; M₂ कर्षिताः (for कारिताः). S₁ भविष्यत्कालकारिताः; K₁ मनुजाः कालशोषिताः; D₂ (marg.) मनुष्या धर्मवर्जिताः. — °) D₂ 4 हीनं हीनं (for हीनाद्दीनं). — °) B₂ D₂ पश्यन्ति; T₁ G₁ M₂ 4 पश्यन्ते (for वत्स्यन्ति). S₁ प्रसूः समनुवत्स्यन्ति; D₂ तदा समनुवत्स्यन्ति.

38 °) T₁ 2 G₁ 2-3 M₂ 4 त्रिशच् (for तत्र). V₂ 2 मनुष्याणां; D₂ [एव मर्यानां (for च म'). D₂ आयुः परं मनुष्याणां. — °) S₁ पत्रित्रिंशद्; D₂ D₂ परं त्रिंशद्; T₁ 2 G₁ 2 M₂ 4 परं तत्र (for परं त्रिंशद्). — D₂ om. (hapl.) 38^a-39^a. — °) N̄₁ विह्वला (for विषय-). — °) K₁ 2

आयुस्तत्र च मर्त्यानां परं त्रिंशद्भविष्यति ।
दुर्बला विषयग्लाना रजसा समभिमुताः ॥ ३८
भविष्यति तदा तेषां रोगैरिन्द्रियसंक्षयः ।
आयुःप्रक्षयसंरोधाद्विसा चोपरमिष्यति ॥ ३९
शुश्रूषवो भविष्यन्ति साधूनां दर्शने रताः ।
सत्यं चापि प्रपत्स्यन्ति व्यवहारापशङ्कया ॥ ४०
भविष्यन्ति च कामानामलाभाद्दर्मेक्षीलिनः ।
करिष्यन्ति च संकोचं स्वपक्षक्षयपीडिताः ॥ ४१
एवं शुश्रूषवो दाने सत्ये प्राणामिरक्षणे ।

V₂ D₂ D₂ 2-3 जरया; V₂ B₂ जरया (for रजसा). M₂ 4 मुता. (for मुताः). B₁ 2 जराशोकरभिमुताः.

39 D₂ om. 39 (cf. v. 1. 38). S₁ om. 39^a. — °) V₂ B₂ D₂ संरोधाद् (for संरो'). S₁ आयुःप्रक्षयसंरोधाद्; K₁ 2 V₁ D₂ आयुः संक्षयसंरोधाद् (D₂ 'रादि'). — °) K₂ 2 D₂ विषादं प्रभा D₂ च भ विष्यन्ति; K₂ N̄₁ V B₁ D₂ D₂ 2-3 विषादः प्रभा K₂ N̄₁ 2 'दश्च भ' ; D₂ 'दोऽथ भ विष्यन्ति; K₂ B₂ विषोऽथ (D₂ विधिन्मा) प्रभवि; B₂ D₂ हिंसा च न भविष्यन्ति; D₂ गणितं त्रिंशसंमितम्; T₁ 2 G₁ 2-3 M₂ 4 हिंसा चात्रोपरम्यन्ते. After 39, D₂ ins. :

1582* एवं विह्वलिते लोके पीडिताः संक्षये कष्टः ।
ज्ञानिनस्ते भविष्यन्ति पीडया विफलोद्यमाः ॥

40 °) D₂ शुश्रूषवो (for 'षवो'). D₂ वाक्चकराः (for भविष्यन्ति). — °) S₁ चापि (for चापि). M₂ 4 प्रपत्स्यन्ते (for 'ति'). K₁ N̄₁ V B D सत्यं च (D₂ सत्यं तु) प्रतिपत्स्यन्ति. — °) K₁ N̄₁ 2 V B D₂ D₂ D₁ 2 2-3 T₁ 2 G₁ 2 M₂ 4 व्यवहारोपसंक्षयात्; N̄₁ पसंक्षयात्; D₂ पदशान्तात्; D₂ पसंक्षयया.

41 °) S₁ कामानाम्; D₂ काम्यां (for कामां). — °) N̄₂ B₂ D₂ दृष्टः; T₂ G₁ 2-3 M₂ 4 दान (for धर्म-). T₁ आलान्स्थानक्षीलिनः (sic). — D₂ om. 41^a. — °) D₂ प्रापयिष्यति संकोचं. — °) D₂ (sup. lin.) मय- (for क्षय-). V₂ पीडकाः (for पीडिताः). D₂ स्वपक्ष क्षयपीडितम्.

42 °) D₂ वेदे; D₂ दीने (for दाने). — °) S₁ रक्षिणः (for रक्षणे). — °) K₂ B₁ D₂ D₂ 2 प्रवृत्तश्च; V₁ तिष्ठ; V₂ सत्ये; D₂ (marg. as in text) सत्यु; T₂ G₁ 'सि च' (for 'सं च'). K₁ 2 4 N̄₁ B₂ 2 D₂ D₂ T₁ G₁ M₂ 4 चतुःप्यादप्रवृत्त (N̄₁ नि)श्च; V₂ 'व्यदे प्रवृत्तस्तु. — °) S₁ धर्मः श्रेयो भविष्यति; K₁ N̄₁ V B D₂ D₂ D₁ 2 2 (marg. as in text) धर्मः श्रेयो (V₂ श्रेयो; D₂ श्रेयो) अभिपत्स्यते.

चतुष्पादप्रवृत्तं च धर्ममाप्स्यन्ति मानवाः ॥ ४२
तेषां धर्माभिमानानां गुणेषु परिवर्तताम् ।
स्वादु किं न्विति विज्ञाय धर्म एव स्वदिष्यति ॥ ४३
यथा हानिः क्रमप्राप्ता तथा वृद्धिः क्रमागता ।
प्रगृहीते ततो धर्मे प्रपत्स्यन्ति कृतं पुनः ॥ ४४
साधुवृत्तिः कृतयुगे कषाये हानिरुच्यते ।
एक एव तु कालः स हीनवर्णो यथा शशी ॥ ४५
छन्नो हि तमसा सोमो यथा कलियुगे तथा ।

पूर्णश्च तमसा हीनो यथा कलियुगे तथा ॥ ४६
अर्थवादपरो धर्मो वेदार्थ इति तं विदुः ।
अनिर्णीतमविज्ञातं दायादमिव धार्यते ॥ ४७
इष्टं दानं तपो नाम ब्रह्मचर्यं सुपूजितम् ।
गुणैः कर्माभिनिर्वृत्तिर्गुणास्तथ्येन कर्मणा ॥ ४८
आशीस्तु पुरुषं दृष्ट्वा देशकालानुवर्तिनी ।
युगे युगे यथाकालमृषिभिः समुदाहृता ॥ ४९
इह धर्मार्थकामानां वेदानां च प्रतिक्रिया ।

C
S. 2. 1. 22
P. 2. 4. 52

43 °) K1. 2. 4 N1 V B Dn Ds. 5. 6 लब्धानु ; Ks D1
लब्धानु-; N2 Ds लब्धार्थ-; D2 लब्धाति ; D4 प्राप्ताभि-
(for धर्माभि-). T1. 2 G1. 3-5 M2. 4 तेषां लब्धानुतापानां (T1
रूपाणां). -- °) S1 Ds-वर्तिनाम् (for वर्तनाम्). Ks गुणेष्वपरि-
वर्तनाम् ; V1 'व्यपि विवर्धताम् ; T1. 2 G1. 3-5 M2. 4 गुणा-
भिपरिवर्तिनाम्. -- °) V1 B2 साधु (for स्वादु). Ks-4 D1. 2.
5. 6 किंचित्तु ; B2 Dn1 Ds Ds. 5 किं न्विति (for किं न्विति). S1
विज्ञानां (for 'य). N2 Vs साधु किं न्विति विज्ञाय. -- °) V2
अविष्यति ; Ds वदिष्यते ; T1 स्वयं विदुः ; G1 4. 5 स्वमिष्यते ;
G2 स्वमीदृश्यते ; M2. 4 स्वदिष्यते (for 'व्यति). K N1 B2 Dn1
D1-5 धर्म एव वदि (N1 भवि)व्यति ; B2 विज्ञाय धर्म एव च.

44 T1 om 44° 47°. -- °) S1 क्रमप्राप्ता ; Ks D1 T2
G2 M2 क्रमाप्राप्ता ; N1 क्रमप्राप्ता (for 'सा). G1. 4. 5 M2
यथा हानिं क्रमाप्राप्ता. -- °) V. तथा वृत्तिः क्रम गता ; T2
G1. 5 M2 तथा वृद्धि (M2 हानिं) क्रमागता. -- or 44°,
Ds subst. °

1583° यदा हानिर्भविष्यति कलेः सर्वाणि भूपते (sic) ।
-- °) Ds गृहीते च (for प्रगृहीते). -- °) K1. 2 N2. 3 V1. 3
B1. 2 D युगम् (for पुनः). S1 प्रपत्स्यति पुनः कृतम् ; Ks. 4
Vs B2 'त्स्यति कृतं युगम् ; T2 G1. 3-5 M2. 4 कृतं भूयः प्रवर्त-
(M2 'पत्स्य'ते).

45 T1 om. 45 (cf. v. l. 44). -- °) S1 वृत्तः ; K1. 4
N2 Ds. 4 T2 M2-वृत्तिः ; V2 वृत्ते G2 वृत्तं (for -वृत्तिः). Ds
साधुवृत्तं कृतयुगं. -- °) K D1. 3. 4 कषायो ; Ds M2. 4 कषाया
(for कषाये). S1 कषायो हानिरिष्यते. -- °) N1 एवम् (for
एक). Ds हीनः (for कालः). -- °) Ks D1 हीन-पूर्णः ; N1
एकवर्णो (for हीन°).

46 T1 om. 46 (cf. v. l. 44). -- °) N1 कृतयुगे ; Vs
B1 Ds T2 G1. 3-5 कलियुगं (for 'युगे). S1 N1 Vs B2
Ds Ds G1 Ms om. (hapl.) 46°. -- °) K1 4 सूर्यश्च (for
पूर्णश्च). -- °) V2 कलियुगे ; B1 T2 Gs-5 कृतयुगं (for 'युगे).

47 T1 om. 47° (cf. v. l. 44). -- °) N2 Vs. 3 Ds

अनुवादः (for अर्थवाद-). S1 G2 ब्रह्म (for धर्मो). K N1 B1. 3
Dn Ds D1. 2. 5 अर्थवादः परं ब्रह्म. -- °) S1 निश्चितः ; T2
G1. 3-5 यं विदुः (for तं विदुः). -- °) Ds om. 47°. -- °) Ks
D1 T1 G2 M2 अनिर्णीतम् ; D3 अविभक्तम् ; G4 अनिश्चितम्
(for 'र्णितम्). S1 पण्डितेभ्युविज्ञातं (sic) ; K1. 2 अवि-
भक्तमविज्ञाते (K2 'तं') ; V2 अनिर्मुक्तमविज्ञानं. -- °) V2
दायादम् (for 'यम्). T1 G3-5 साध्यते (for धार्यते). T2
G1 दायादमिव (G1 'यमिति) साध्यते.

48 °) S1 तेषु नादस् (sic) ; K N1 V B D M2. 4 इष्ट-
वादस् (for इष्टं दानं). B1 दानं (for नाम). -- °) K N1 V
B Dn Ds D1. 2. 4-6 T2 M2. 4 तपो हि स्यावरं कृतम् ; N2
तपो हि दुरतिक्रमः ; D3 तपोभिस्तु वरं कृतम् ; T1 स तपोभिः
स्वलंकृतम् ; G1. 3-5 तपो हि (G2 इ) सवनं कृतम्. -- °) Ks
निर्वृत्तो ; N1 V2. 3 Ds M2. 4 'सैर् (for 'सिर्). S1 गुणैः
स्तोत्राभिनिर्वृत्तैर् ; K2. 4 D1. 5. 6 गुणैः कर्मभिर्निर्वृत्तैर् (D1. 6
'वृ'सैर् ; V1 D2. 4 गुणैः कर्माति (D1 'मैवि)निर्वृत्तैर् ; T1. 2
G1. 3-5 गुणाः कर्माभिनिर्वृत्ता. -- °) T2 G3 सत्येन (for
तथ्येन). S1 गुणमुख्येन कर्मणा ; K2-4 N2. 3 V B2 D1-3. 5. 6
गुणस्तथ्येन कं ; T1 G1. 4. 5 M2. 4 गुणैः सत्येन कं.

49 Ds reads 49 twice. -- °) Ks दस्वा (for दृष्ट्वा).
D1 आशीस्तु पुरुषे दस्वा ; Ds (second time) शीलं तु पुरु-
षाणां वै. -- °) Ds (second time) वृत्ति वै (for -वर्तिनी).
-- °) Ds युगे यथा कलियुगे. -- °) N1 V1. 2 B2 D1. 3
(second time) समुदाहृतम् (for 'हृता).

50 °) K2 लोकानां च ; Ks N1 V1. 2 B1. 2 Dn Ds
D1. 3-5 G2 देवतानां ; Vs B2 देवानां च ; T2 G1. 4. 5 मोक्ष-
स्थपि (for वेदानां च). K2 देवतानां प्रतिक्रियाः ; D2 प्रति
या आशिषः शुभाः. -- °) S1 शिवाः ; D2 तदा (for शुभाः).
T2 G1. 3-5 M2. 4 आशीस्तु (G2 M2 'श्च) शुशुभा पुण्या. -- °)
K2 [ए]वास्तु ; Vs B2 चायुर् ; Ds चायुर् (for [ए]वायुर्).
-- After 50, D4 ins. :

1584° अविष्यन्ति महाराज नरा बह्मायुषस्तदा ।

C 11223
B 3. 4. 52
P 3. 4. 52

आशिषश्च शुभाः पुण्यास्तथैवायुर्गुणे युगे ॥ ५०
यथा युगानां परिवर्तनानि
चिरप्रवृत्तानि विधिस्वभावात् ।

क्षणं न संतिष्ठति जीवलोकः
क्षयोदयाम्भ्यां परिवर्तमानः ॥ ५१

इति श्रीहरिवंशे सप्तदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥

११८

सूत उवाच ।

इत्येवमाश्वासयतो राजानं जनमेजयम् ।
अतीतानागतं वाक्यमृषेः परिषदा श्रुतम् ॥ १
अमृतस्वेव चास्वादः प्रभा चन्द्रमसो यथा ।
अतर्पयत तच्छ्रोत्रं महर्षेर्वाङ्मयो रसः ॥ २
धर्मार्थकामसंयुक्तं करुणं वीरहर्षणम् ।

रमणीयं तदाख्यानं कृत्स्नं परिषदा श्रुतम् ॥ ३
केचिदश्रूणि मुमुचुः श्रुत्वा दध्युस्तथापरे ।
इतिहासं तमृषिणा पाराशर्येण दर्शितम् ॥ ४
सदस्यान्सोऽभ्यनुज्ञाय कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
पुनर्द्रक्ष्याम इत्युक्त्वा जगाम भगवानृषिः ॥ ५
अनुजग्मुस्ततः सर्वे प्रयान्तमृषिसत्तमम् ।

51 ^a) V₂ B₂ D₂ G₁. s. s. M₂. 4 तथा; T₁ तदा (for यथा). D₁ गुणानां (for युगानां). — ^b) V₂ B₂ M₂ चिरं (for चिर-). K₁ स्वभावः (for 'वान्'). Ś₁ नित्यप्रवृत्तानि विधेर्वृत्तानि. — ^c) D₁ क्षणं (for क्षणं). K₁. 2 संयुज्यति (for संतिष्ठति). K₁ लोके (for लोकः). Ś₁ क्षणप्रतिष्ठानि च जीवलोकैः D₂ क्षणं न तिष्ठति च जीवलोकैः; T₁ क्षणं समं तिष्ठति जीवलोकैः. — ^d) D₂ -वर्तनानि; D₂ 'मानाः (for 'मानः).

COLOPHON. T₂. 4 G₁ M₁-3 missing. — *Mention of the Epic*: D₂. — *Mention of Khila*: K₁ N₁ V₂. 3 B Dn D₁ D₁. — *Sub-parvan*: K N V B Dn D₂ D₁. 2. 4-8 M₂. 4 भविष्यम्; D₂ भविष्योत्तरम्; T₂ G₁ भविष्यत्पूर्व. — *Adhy. name*: Ś₁ भविष्यन्; T₁. 2 G₁. 3 कलियुगास्त-मनुष्यवृत्तान्तकथनम्. — *Adhy. no.* (figures, words or both): K₂ (marg.) 180; V₂. 3 D₂ 189; Dn 185; D₁ 179; D₂ 266; D₂ 293 (?); T₁ G₁ 269; T₂ G₁. 3 271; G₁ 273; M₂. 4 231. — *Śloka no.*: Dn D₂ 1; D₂. 4 54.

118

Th's adhy. is missing in T₂ (cf. v. l. 99. 21); in G₁ (cf. v. l. 110. 21); in T₁ (cf. v. l. 113. 44) and also in M₁. s (cf. v. l. 114. 1).

1 K₁ om. the ref. Some Mss. सौमिर; some वैजं-पायन (for सूत). — ^a) K₁ इत्येवमाह भो विप्रा. — N₁

om. 1^a-2^b. — ^a) K₁ वाक्यम् (for वाक्यम्); — ^b) G₁ परतराच् (for परिषदा). T₂ G₁. 2. 4 करेः प्रवदतस्तदा.

2 N₁ om. 2^a (cf. v. l. 1). Ś₁ missing up to the end of the adhy. — ^a) K N₁. 2 V B D₂ D₁. 3 T₁ G₁ संवादः; Dn D₂ संवादः; D₁. 3 सुस्वादुः; M₂. 4 संवादः (for वा). — ^b) V₂ प्रजा (for प्रभा). V₁ प्रभा चन्द्रमसो यथा; T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4 प्रभा चान्द्रमसीव च. ०

3 Ś₁ missing (cf. v. l. 2). — ^a) N (Ś₁ missing) T₁. 2 G₁ M₂ धर्मकाम (D₁ 'र्वा' संयुक्तं. — ^b) D₂ T₂ G₁. 2. 4 रोम- (for वीर-). G₁ कुरुणां रोमहर्षणम्. — ^c) T₁ G₁ M₂ तथाप्येतत्; M₁ तदाप्ये तत् (sic) (for तदाप्येतत्). — ^d) G₁ परतराच् (for परिषदा). T₂ G₁ श्रुतम् (for श्रुतम्).

4 Ś₁ missing (cf. v. l. 2). — ^a) D₂ श्रुत (for तथा). — ^b) D₂ (marg.) करीणां च; T₁ G₁. 3 M₂. 4 तमृषयः (for 'मृषिणा). — ^c) T₂ G₁. 3 भाषितम् (for दर्शितं). K₁ Dn D₂ (marg. as in text). 3 T₁ G₁. 3 M₂. 4 पाणा-विव निदर्शितम् (K₁ M₂ 'क्षेत्रम्'); N₁ पाणाविव समाहितम्. — For 4^a, D₂ subst.:

1585^a अतीतानागतं वद्रे क्षुण्णिकं द्विजैर्मम ।

5 Ś₁ missing (cf. v. l. 2). — ^a) K₁-3 D₁ क्षणम्; D₁ इत्यनु-; D₂ समनु (for सोऽभ्यनु-). N₁ V₂. 3 ज्ञात (for ज्ञाय). T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4 सव (G₁. 4 स) सतोऽभ्य- (M₂ 'स' अनुज्ञाय. — ^b) K₁ D₁ [व]व; V₂ G₁. 3 [व]वि (for [व]वि). B₂ D₂ T₁. 2 G₁ M₂. 4 प्रदक्षिणम् (for 'जम्').

लोके प्रवदतां श्रेष्ठं शिष्टाः सर्वे तपोधनाः ॥ ६
 याते भगवति व्यासे विप्राः सह महर्षिभिः ।
 ऋत्विजः पार्थिवाश्चैव प्रतिजगमुर्यथागतम् ॥ ७
 तन्मगानां सुघोराणां कृत्वा तां वैरयातनाम् ।
 जगाम रोषमुत्सृत्य राजा विषमिवोरगः ॥ ८
 होत्राभिदीप्तशिरसं परित्राय च तक्षकम् ।
 आस्तीकोऽप्याश्रमपदं जगाम च महामुनिः ॥ ९
 राजापि हास्तिनपुरं प्रविवेश जनावृतः ।
 अन्वशासच्च मुदितस्तदा प्रमुदिताः प्रजाः ॥ १०
 कस्यचित्त्वथ कालस्य स राजा जनमेजयः ।
 दीक्षितो वाजिमेधाय विधिवद्भूरिदक्षिणः ॥ ११
 संज्ञप्तमश्वं तत्रास्य देवी काश्या वपुष्टमा ।

संविवेशोपगम्याथ विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ १२
 तां तु सर्वानवद्याङ्गीं चकमे वासवस्तदा ।
 संज्ञप्तमश्वमाविश्य तथा मिश्रीवभूव सः ॥ १३
 तस्मिन्विकारे जनिते विदित्वा तत्त्वतश्च तत् ।
 असंज्ञप्तोऽयमश्वस्ते ध्वंसेत्यध्वर्युमब्रवीत् ॥ १४
 अध्वर्युर्ज्ञानसंपन्नस्तदिन्द्रस्य विचेष्टितम् ।
 कथयामास राजर्षेः शशाप स पुरंदरम् ॥ १५
 जनमेजय उवाच ।
 यद्यस्ति मे यज्ञफलं तपो वा रक्षतः प्रजाः ।
 फलेन तेन सर्वेण ब्रवीमि श्रूयतामिदम् ॥ १६
 अद्यप्रभृति देवेन्द्रमजितेन्द्रियमस्थिरम् ।
 क्षत्रिया वाजिमेधेन न यक्ष्यन्तीति शौनक ॥ १७

C 11241
B 3. 5. 17
P 3. 5. 17

D₁ ततो राजा कृतार्हणः. — °) T₂ G₁. 3. 4 सहितो (for ह्युक्त्या). — °) D₁ निर्ययौ बादरायणः.

6 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) K Ñ B₁ D_n D_s D₁. 5 तथा; V₁ यथा; B₁ D₂. 8 तदा (for ततः). V₂ अथ जगमुत्थया सर्वे. — °) V₃ B₃ D₃ T₁. 2 G₁. 8-5 M₂ व्रजन्तम् (for प्रया). G₃ सप्तमाः (for सप्तमम्). — V₃ om. 6^d-9°. — °) K Ñ V₁. 2 B D_n D_s D₁. 3. 1. 6 ये विशिष्टाः; D₂ वैशिष्टि शिष्टाः; D₃ ये च शिष्टाः (for शिष्टाः सर्वे).

7 S₁ missing (cf. v. l. 2). V₃ om. 7 (cf. v. l. 6). — °) B₃ T₁ G₁. 8-5 M₂. 4 गते (for याते). — °) V₂ तदा (for विप्राः). T₂ G₁. 8. 4 M₂ सर्वे (for सह). K₁-8 D_s D₁ तदा तैर्ऋषिभिः सह; K₄ Ñ V₁ B₁. 2 D_n D_s D₁-5 तदा मह (B₁ ब्रह्म ऋषिभिः सह. — °) D₁ सर्वे (for वैव).

8 S₁ missing (cf. v. l. 2). V₃ om. 8 (cf. v. l. 6). — °) M₂. 4 सुघोरां च (for राणां). — °) D₁ कृतानां; D₂ कृत्वा तद् (for कृत्वा तां). K₁. 2 Ñ₃ V₁ D₂ कृत्वा तं (D₃ वै) वैरयातनम्; K₂ Ñ₂ D₃ D₁ 4 कृत्वा तं वैरया (D₂ पा) तनम्; D₃ कृत्वा वैरं सनातनम्; T₁. 2 G₁. 8-5 M₂. 4 कृत्वा वैरानुवातनम्. — °) D₁ राजा वैद्यस्य चोरगः (sic).

9 S₁ missing (cf. v. l. 2). V₃ om. 9° (cf. v. l. 6). — °) D₁ शिरसं (for शिरसं). — °) K₁ स्थ; D₂ स्व; T₁ G₁ हि (for ऽपि). — °) T₁ G₃ स्वं जगाम (for जगाम स). V₃ B₃ D₃ D₁. 8. 6 जगाम सहसा मुनिः; T₂ G₁. 4. 5 M₂. 4 स्वं जगाम महापुतिः.

10 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) K₁. 8. 4 Ñ₁ V₁. 2 B₁ D_n D_s D₁-5 T₁ जगाम स्व; V₃ B₃ D₃ विवेश स्व (for

प्रविवेश). K₂ B₂ जगाम स्वजनावृतम्. — °) K₁. 2 अन्वशासच्च प्रमुदितस्य; V₂ D₂ अन्वशासत्प्रमु. — °) T₁ G₁. 4. 5 M₂ स; T₂ सं- (for प्र-).

11 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) K₁ राजा वै; K₃. 4 D₂. 4 राजा स (by transp.). — °) K Ñ₂. 3 V₁. 3 B₁. 2 D (except D₃)-मेधेन (for मेधाय).

12 S₁ missing (cf. v. l. 2). K₁ तं तस्य; V₂. 3 B₁. 3 तस्याथ (for तत्रास्य). — °) D₂ काश्या देवी (by transp.); D₃. 4 देवी चास्य. — °) V₃ B₁ D₃ -संगम्य (for -गम्याथ).

13 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) B₂ D₃ ह (for सः).

14 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) D₂ संभूते (for जनिते). — °) K₃ D₁ तथा; V₂ B₁ D₂. 6 च सः (for च तत्). D₃ विदित्वा तत्र तेन तत्; T₁ G₃. 5 M₂. 4 त्वा वै (T₁ G₂ सा) ततश्च तम्. — °) K₁ D₃ तु (for ते). — °) K₃ V₁ D₁. 1 [अध्वर्युर् (for [अध्वर्युम्].

15 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) Ñ₁ शशाप च; M₂ स शशाप (by transp.).

16 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) K₃ यज्ञस्य (for मे यज्ञ-). — °) K Ñ₁ V₂ B₂ D₁-4 T₁ [अ]नेन (for तेन). — °) T₁. 2 G₁. 4. 4 यक्षयामि (for ब्रवीमि).

17 S₁ missing (cf. v. l. 2). — °) Ñ₃ V₁ देवेशम् (for नद्रम्). — °) V₂ ह (for [ह]ति). K₄ यक्ष्यन्तीति न कौशिक.

18 S₁ missing (cf. v. l. 2). Before 18, M₂. 4 iñs.

C 1122
B 2. 5. 18
P 3. 5. 18

ऋत्विजश्चात्रवीत्कुद्वः स राजा जनमेजयः ।
दौर्बल्यं भवतामेतद्यदयं धर्षितः क्रतुः ॥ १८
विषये मे न वस्तव्यं ध्वंसध्वं सह बान्धवैः ।
इत्युक्तास्तत्यजुर्विप्रास्तं नृपं जातमन्यवः ॥ १९
अमर्षादन्वशासच्च पत्नीशालागताः स्त्रियः ।
असतीं वपुष्टमामेतां निर्वासयत मे गृहात् ।
यया मे चरणौ मूर्ध्नि भस्मरेणूषितः कृतः ॥ २०
शौण्डीर्यं मेऽनया भग्नं यशो मानश्च दूषितः ।
नैनां द्रष्टुमपीच्छामि परिक्लिष्टामिव स्रजम् ॥ २१
न स्वादु सोऽश्नाति नरः सुखं स्वपिति वा रहः ।
अन्वास्ते यः प्रियां भार्यां परेण मृदितामिह ॥ २२

सूतः. — °) N₁ ऋत्विजं (for 'जश'). — °) D₆ दौर्बल्याद्
(for 'ल्यं'). K₃ एव; D₅ मद्य (for एतद्). — °) V₈
यदर्थे; G₁. 4. 5 मद्य ये (for यदर्थे).

19 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) K₁. 2 N₂. 3 V₁. 3
B Dn Ds D₁-6 गच्छध्वं; D₁ वसध्वं; G₁. 4 ध्वंसस्व;
Cal. ed. गच्छ स्वं (for ध्वंसध्वं). K₄ बान्धवाः (for 'वै:').
N₁ V₂ D₃ गच्छध्वं सहबान्धवाः.

20 S₁ missing (cf. v. 1. 2) — After 20^{ab}, K
N₂. 3 V B D ins.:

1586* राजा परमधर्मज्ञस्तदसौ जनमेजयः ।

[K₁ तामसौ; N₂. 3 D₅ तस्यासौ; V₁ तस्यान्मा; B₈ D₆. 6
तामसौ; D₁ तस्यान्मे; D₂ तदा स (for तदासौ).]

— °) Hypermetric. D₅ M₂ सती; T₁. 2 G₁. 3-5 M₄
हृष्टां (for असती). K₁ N₂. 3 B₁ D₅ एतां; V₈ B₈ D₆ वैव
(for एतां). — °) K₄. 4 N₁ B Dn D₅ D₁. 2 (before
corr.). 3 T₁. 2 G₁ निर्यातयत; V₁. 2 निवारयत (for निर्वासं).
— °) N₁ V B₂. 3 D₅ D₁. 6 T₁ चरणौ (for 'जो'). T₂
G₁. 3-5 M₂. 4 यथा मे मूर्ध्नि चरणौ (G₁ M₂. 4 'जो'). — °)
K N₂. 3 B₁ Dn D₂-5 पातितो रेणुगुण्डितः; N₁ V B₂. 3 D₅
D₁. 6 पातितो रेणुगुण्डितो; G₁. 5 भस्मरेणूषितो कृतो.

21 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) K₁ शौर्व च; B₂
शौटीर्य; D₁ शौटीर्य (sic) (for शौण्डीर्य). V₁ Dn₁ T₂ G₁. 5
यथा; Dn₂ D₅. 6 T₁ G₁ M₂. 4 यथा (for अनया). K₄ शौर्व
आप्येतया भग्नं; N₁. 2 V₂. 3 B₁. 3 D₅ D₂ शौटी (D₅ शौवी) ये मे
वया (N₁ B₁ 'य') भग्नं; D₂. 4 शौम् (D₅ 'वी') येमनया भग्नं.
— °) T₁. 2 G₁. 5 यशोमानो च दूषितो. — °) B₁. 2 D₂. 3
'—' (for [ए]नां). T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 6 हृष्ट (for जयि).

एवमुच्चैः प्रभाषन्तं कुद्वं पारिक्षितं नृपम् ।
गन्धर्वराजः प्रोवाच विश्वावसुरिदं वचः ॥ २३
त्रियज्ञशतयज्वानं वासवस्त्वां न मृष्यति ।
न दुष्यतीयं पत्नी ते विहितेयं वपुष्टमा ॥ २४
रम्भा नामाप्सरा देवी काशिराजसुता मता ।
सैषा योषिद्वरा राजन्मभूतानुभूयताम् ॥ २५
यज्ञे विवरमासाद्य विघ्नमिन्द्रेण ते कृतम् ।
यज्वा ह्यसि कुरुश्रेष्ठ समृद्ध्या वासवोपमः ॥ २६
विमेत्यभिभवाच्छक्रस्तव क्रतुफलैर्नृप ।
तस्मादावर्तितश्चैव क्रतुरिन्द्रेण ते विभो ॥ २७
मायैषा वासवेनेह प्रयुक्ता विघ्नमिच्छता ।

K₁ N₂. 3 V₁ D₅ न चैनां द्रष्टुमिच्छामि; K₂ D₅ नैव तां द्रष्टुमिं;
K₃ D₁ नैतां द्रष्टुमिहे. — °) D₆ (marg.) परित्यक्ताम् (for
'क्लिष्टाम').

22 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) T₁ M₂ नाभी-
यास्त्राधु (M₂ 'स्त्राधु') स नरः; T₂ G₁. 3-5 M₄ नाभीयास्त्राधु-
निरसः (G₁ 'रसनः'). — °) G₁ निशि (for रहः). — °) D₅
मर्षिताम् (for मृदि). — After 22, D₅ (marg.)^o Bom.
Poona eds. G (ed.) ins.:

1587* पुनर्नैवोपभुज्मति श्वावलीढं हविर्यथा ।

23 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) T₁. 2 G₁. 3-5
M₂. 4 व्याहरन्तं (for प्रभाषन्तं).

24 S₁ missing (cf. v. 1. 2). Before 24, K₂. 3 B₂
D₁ ins. विश्वावसुर्वाच. — °) K₄ D₅ यज्वानां; D₂ यज्वा
च (for यज्वानं). — °) K₄. 4 D₁. 5 T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4
मृष्यते (for 'ति'). — °) D₅ दुष्यतेऽथ (for 'तीयं'). K₁. 2
N₁ V₂. 3 B D₁ (marg. as in text). 6 T₁. 2 G₁. 3-5 M₂. 4
अप्सरास्तेन पत्नी ते (G₁ 'स्तीत्ये').

25 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) V₈ B₈ D₆ सती
(for मता). — °) K₁. 2 D₁ वा (for सा). — G₁ योषिच
ते (for 'द्वरा').

26 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) K₁. 2 वै (for ते).
— D₂ om. 26^a. 27^b. — °) K₄ भरस्वैनां (for यज्वा ह्यसि).

27 S₁ missing (cf. v. 1. 2). D₅ om. 27^{ab} (cf. v. 1.
26). — °) D₅ क्रतुवरेर; T₁ पतेर; G₁ यज्ञफलेर (for
क्रतु). — °) V₂ D₂. 6 T₁ G₁. 3-5 निवर्तितश्च (for जां).
— °) V₂ D₂ G₁ M₂ प्रभो (for विभो).

28 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) K₄. 3 ह्य च (for

यज्ञे विवरमासाद्य संज्ञप्तं दृश्यं वाजिनम् ।
रतिमिन्द्रेण रम्भायां मन्यसे यां वपुष्टमाम् ॥ २८
अथ ते गुरवः शमास्त्रियज्ञशतयाजिनः ।
अंशितस्त्वं च विप्राश्च फलादिन्द्रसमादिह ।
त्वत्तत्रैव सुदुर्धर्षास्त्रियज्ञशतयाजिनः ॥ २९
विमेति हि सदा त्वत्तो ब्राह्मणेभ्योऽपि वासवः ।
एकेन वै तदुभयं तीर्णं शक्रेण मायया ॥ ३०
सं एष सुमहातेजा विजिगीषुः पुरंदरः ।
कथमन्यैरनाचीर्णं नमुदरानतिक्रमेत् ॥ ३१

माया). D₄ [इ]यं, G₄ [अ]यः, G₅ [ए]व (for [इ]ह). — °) K_{1, 2, 4} D_n D' क्रतोर्; K₂ N_{1, 3} V₁ B₂ D₁₋₄ तत्ते; B₁ ततो (for यज्ञे). — °) N_{2, 3} V₁ B_{1, 2} (marg.) D_s D_{2, 6} विद्य; T₂ G_{1, 2} s M_{2, 4} वीक्ष्य (for दृश्य). — °) B₃ तव; D₃ रतिर्; Cal. ed. कृतम् (for रतिम्).

29 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) D₂ [ए]ने (for ते). K₁ सर्वे (for शताम्). T_{1, 2} G_{1, 3-5} स स्वया वासवः शतः. — °) T₂ M₂ याजिना (for नः). — K₃ D₃ om. 29^d. — °) N₂ ध्वस्तिनस्वं; T₁ G₃ अंशितास्ते (for तस्त्वं). — °) N₁ B₁ D_s T₁ G₃ यत्ताद् (for कं). — D_{3, 5} om. 29^d. T₂ repeats 29^d after 33. — °) K₄ सुदुर्धर्षं; N₂ V₂ D_n D_s D₁ धर्षं (for पांत्). K_{1, 2} D₁ विमेति तव दुर्धर्षांस् (M₂ धं; D₁ पांत्); V₃ B₃ D₆ T₂ (first time) G₃₋₅ M_{2, 4} त्वत्तो यथैव दुर्धर्षं; D₂ स्वतश्चैव दुर्धर्षं; D_{1, 5} विमेति तव दुर्धर्षांस्; T₁ त्वत्तो ह्यसि कुरुश्रेष्ठ; T₂ (second time) तथैव तव दुर्धर्षं.

30 S₁ missing (cf. v. 1. 2). T₂ reads 30^a-32^b twice. — °) K₁ V₂ [अ]भिभवान्; N₂ [इ]ह सदा; D₂ हि यदा (for हि सदा). T₂ (both times) G₃ तद्वत्; G_{1, 3} तच्च (for त्वत्तो). K₂ N₁ V₃ B₃ D_{3, 4, 6} M_{2, 4} विभेत्यभि V₃ षदि-भवात्तद्वत् (N₁ चक्रो). T₁ G₂ विभेति हि मतां (G₂ सदा) तद्वत्. — °) T_{1, 2} (both times) G_{1, 3-5} विप्रैःभ्योऽपि स वासवः. — °) K₂ तत्तद्; N₂ D_s स्यात्तद्; V₁ [अ]य तद्; V₂ om.; B_{1, 3} D_n D_{2, 6} तद्यद्; D_{1, 3} T_{1, 2} (both times) G_{1, 3-5} यत्तद् (for वै तद्). K_{3, 4} एकेन चोभयं तीर्णं; N₁ उभयं चैव विज्ञाय; V₃ corrupt; D₃ एकमत्यां यदुभयं; M_{2, 4} एतन्ना M₃ केनार्या यदुभयं. — °) N₁ नीतः; D_s D_{1, 4} (marg. lin.) T₁ चीर्णं; G₅ तूर्णं (for तीर्णं). K₃ शक्रेण मायया तव; K₄ शक्रेणैव तु मायया.

31 S₁ missing (cf. v. 1. 2). For the repetition in T₂, cf. v. 1. 30. Before 31, K₄ ins. राजोवाच. — °)

यथैव हि परा बुद्धिः परो धर्मः परो दमः ।
यथैव परमैश्वर्यं कीर्तिश्च हरिवाहने ।
तथैव तव दुर्धर्षं त्रियज्ञशतयाजिनः ॥ ३२
मा वासवं मा च गुरुमात्मानं मा वपुष्टमाम् ।
गच्छ दोषेण कालो हि सर्वथा दुरतिक्रमः ॥ ३३
ऐश्वर्येणाश्चमाविश्य देवेन्द्रेणाभिरूपितः ।
आनुकूल्येन देवस्य वर्तितव्यं सुखार्थिना ॥ ३४
दुस्तरं प्रतिकूलं हि प्रतिस्रोत इवाम्भसः ।
स्त्रीरत्नमुपभुङ्क्ष्वेमामपापां विगतज्वरः ॥ ३५

C 11262
B 3. 5. 37
P 3. 5. 37

V₃ B₁ एव (for एष). K₃ D₁ तु; D₃ हि; Bomb. ed. G(ed.) स (for सु-). T_{1, 2} (both times) G_{1, 3-5} स एष हि परं (T₁ परमं तेजो; M_{2, 4} स एव परमं तेजो. — °) K₃ कीर्णं; D_n नीर्णं (for चीर्णं). — °) T₁ G₃ अविक्रमेत् (for अतिं). D₂ पुनर्दाराननुक्रमेत्.

32 S₁ missing (cf. v. 1. 2). For the repetition in T₂, cf. v. 1. 30. Before 32, K₄ B₃ ins. विश्वावसुरुवाच. — °) K₂ T₁ M₂ पुरा (for परा). — °) T₁ परो धर्मफलो-दयः. — °) K_{3, 4} N₁ V_{1, 2} B_{1, 2} D_s D_{2, 4, 5} T₁ कीर्तितं (for श्र). — °) K₄ N₂ दुर्धर्षं; N₁ वै (for धं). K_{1, 2} V₃ B₃ D_{4, 6} तथैव त्वयि दुर्धर्षं. — °) K_{1, 2} V₃ B₃ D₄₋₆ याजिनि; B₁ याजिनम् (for नः).

33 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) D₁ गुरुं मां च; M₄ मा च गुरुन् (for मा च गुरुं). — °) K₂₋₄ V_{1, 3} B₃ D_n D_s D_{1, 4} M₄ मात्मानं; D₃ नां (for मां). T₂ G_{1, 4, 5} वा (for मा). D₃ मात्मानं वा वपुष्टमाम्. — °) N_{2, 3} V_{1, 3} B₃ D_s D₆ राजेन्द्र (for कालो हि). — °) N_{2, 3} V_{1, 3} B₃ D_s D₆ कालो हि; M_{2, 4} सर्वेण (for सर्वथा). D₂ सर्व-स्मादुरतिक्रमात्. — After 33, T₂ repeats 29^d.

34 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) K₄ [आ]श्रयवता (for [अ]श्चमाविश्य). — °) K₄ N₁ V₃ B₃ D_n D_s D₂₋₅ T₂ [अ]सि (for [अ]भि-). D₆ देवेन्द्रेणासि सेवितः; D₆ (marg.) T₁ ण स कोपितः; G_{1, 3-5} M_{2, 4} णासि (M₂ पि) कोपितः. — °) V₂ यथार्थिना; G₃ सुखार्थिना (for र्थिना).

35 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) N_{2, 3} V₁ दुष्करं प्रतिकूलस्य. — °) D₃ M_{2, 4} [अ]ग्भसि (for सः). — °) D₆ अयः; G₅ अपि (for उप-). — °) K₄ मानिनीं; D_n T₁ G₃ अपापं (for पां). K₃ त्रप (for ज्वरः).

36 S₁ missing (cf. v. 1. 2). — °) T₁ G₃ त्वज्येयुर् (for ज्ये). K₁ om.; D₁ हति (for अपि). — °) V₃ D_s

C 1262
B 3. 5. 36
P 3. 5. 36

अपापास्त्यज्यमाना वै शपेयुरपि योषितः ।
अदुष्टास्तु स्त्रियो राजन्दिव्यास्तु सविशेषतः ॥ ३६
भानोः प्रभा शिखा वहेर्वेदीहोत्रे तथाहुतिः ।
परामृष्टाप्यसंरक्ता नोपदुष्यन्ति योषितः ॥ ३७
ग्राह्या लालयितव्याश्च पूज्याश्च सततं बुधैः ।
शीलवत्यो नमस्कार्याः पूज्याः श्रिय इव स्त्रियः ॥ ३८
सूत उवाच ।

एवं स विश्वावसुनानुनीतः
प्रसादमागम्य वपुष्टमायाम् ।
चकार मिथ्याव्यतिशङ्कितान्ताम्

Gs अद् (Vs 'दु' व्याश्र (for अदुष्टास्तु)) — ^a) K1 देव्यस् (for दिव्यास्). B1 च स-; T1, 2 G1, 3, 5 Ms. 4 चापि (for तु स). Gs दिव्याश्च प्रीतिशेषतः.

37 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). — ^a) Ds रवेः (for भानोः). Vs शिखा शिखा; Bs शिखा प्रभा (by transp.); Gs. 5 प्रभा शिखा. — ^b) D1 वीतहोत्रे; Ds अग्निः; Ds वेदिहोत्रे; T1 G1. 5 वीतिहोत्रे (for वेदी). Vs यथाहुतिः; Gs तथाहुतिः; Gs तदाहुतिः (for तथा). — Ks om. 37^a. — ^c) Ōs परैः स्पृष्टा; T2 G1, 3, 5 Ms परस्पृष्टा (for परामृष्टा). K1 Dns [ज]प्यसंरक्ता; Dn1 [ज]प्य संरक्ता; Ds ह्यसं (for [ज]प्यसं). Bs परा रक्ताप्यसंस्पृष्टा; T1 Ms परस्पृष्टाप्यसंरक्ता.

38 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). — ^a) Ds माय्या (for ग्राह्या). — ^b) Vs Bz Ds पाज्याश्च; Dns याज्याश्च (for पू). K1, 2 Ds शतशो (for सततं). — ^c) T2 G1, 3-5 गुणैर्मुक्ताः (for नमस्कार्याः). T1 शीलवत्यो गुणैर्मुक्ताः. — ^d) Ōs Gs Ms स्त्री श्रीरेव (Ōs 'या' हि पूजिता; T2 पूज्याः स्त्रिय इव श्रियः; Ms स्त्रीभिरेव हि पूजिता. — After 38, Ōs, 5 V B Ds Ds, 6 T1, 2 G1, 3, 5 Ms. 4 ins. an addl. colophon [Mention of the Epic : Ds2. — Mention of Khila : V B Ds Ds. — Sub puran : V1 B1, 3 Ds1 Ms. 4 अविष्यम्; Vs माधुरे अविष्यम्. — Adhy. name : Ōs, 5 V Bz, 3 Ds Ds, 6 T1 विश्वावसुवाक्यम्; T2 G1, 3 अनमेजयाश्वमेधे (Gs om. अनमेजयाश्वमेधे) वामवगुरुवपुष्टमाशापे विश्वावसुवाक्यम्. — Adhy. no. : Vs, 3 Ds1 190; Ds 207; T1 Gs 270; T2 G1, 3 272; Gs 274; Ms. 4 232].

^a 39 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). Some Mss. सौतिर् (for सूत). — ^a) Vs Bz Ds हि (for स). — ^b) D1 जामाघ (for जामग्य). K Ōs V2, 3 B Dn Ds Ds (by corr.), 3-5 Ms. 4 वपुष्टमायाः (for 'याम्'). V1 प्रसादमासाद्य वपुष्टमायाः.

शान्तिं परां तत्र स धर्मजुष्टाम् ॥ ३९
श्रममभिविनिवर्त्य मानसं स
समभिलषजनमेजयो यशः स्वम् ।
विषयमनुशशास धर्मबुद्धि-
मुदितमना रमयन्वपुष्टमां ताम् ॥ ४०
न च विरमति विप्रपूजना-
म च विनिवर्तति यज्ञशीलनात् ।
न च विषयपरिरक्षणाद्युतोऽसौ
न च परिगर्हति वपुष्टमां च ॥ ४१
विधिविहितमशक्यमन्यथा हि कर्तुं

— ^a) Ōs V1, 3 Bz Gs-इय (Gs ह्य) भिषङ्कितान्ताम् (V1 Bz 'वा'); Vs Ds Ds-इयनिषङ्कितान्ताः; T1, 2 G1, 3, 5 Ms. 4. ह्यभि (T1 Ms-इयति) ङङ्कितस्य (for-इयनिषङ्कितान्ताम्). — ^b) Ōs V1, 3 Ds मानव- (for तत्र स). Ds-इष्टाम् (for-जुष्टाम्). T1, 2 G1, 3-5 Ms. 4 शान्तिं परां मानवधर्मजुष्टाम्.

40 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). Ds transp. 40 and 41. — ^a) Ōs-निवृत्त्य (for-निवर्त्य). Ōs मानसं; V1 Ds1 D1 मानसं; Ds 'सं यत्; G1, 3-इयमपत्नी (for मानसं स). Vs शुनिमभिगम्य निवृत्तमानसः; Ds न हि विरमति बल्यं मानसं स; Ds जनमयति निवर्त्य मानसं स; T1 कर्तुमतिनिवर्त्य धर्मवर्ति; T2 शतमभिवर्त्य धर्मपत्नी. — ^b) T1, 2 G1, 3-5 यशस्वी; Ms. 4 यशी (for यशः स्वम्). — ^c) Ds स्वं विषयम् (for विषयम्). T2 अभि (for अद्). Ms. 4 धर्मतो (for धर्मबुद्धिर्). Gs विषयमभिशशास धर्मपत्नी (sic). — ^d) Ks Dn [ज]रमयद् (for रमयन्). Ms om. ताम्. Ds मुदितो रमयति तां वपुष्टमाम्.

41 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). Ds transp. 40 and 41. — ^a) K Dn Ds Ds, 2, 4, 5 Ms हि; Vs B1, 3 स (for च). T2 G1, 3, 5-पूजनायां (for 'नाम्'). Ōs V1, 3 Ds, 6 न स (Ōs हि) विरमति विप्रपूजनाय (Ds 'यान्'); Bz स हि विरमति विप्रपूजनादे. — ^b) K Vs B1, 3 Ds, 3-शीलवानात्; Ds दानशीलनात्; Ds, 6 दानशीलात् (for-शीलनात्). Ōs, 5 V1 न च विनिवर्तते यज्ञशीलवानात्; Vs Ds न च विरमति शीलयज्ञवानात्; T1, 2 G1, 3-5 Ms न च विजहाति स (T2 Gs न; Ms च) यज्ञशीलतां तु (Gs Ms om. तु); Ms न स विजहातीति यज्ञशीलनाम्. — ^c) Ks युतो (for व्युतो). Ks द्वे; Ks Vs Ds Ms om.; V1 Ds Ds वा; Bz, 3 Ds, 5 Ms श्चुत् (for 'सौ'). K1 न च विषयपरिरक्षणाद्युतो. — ^d) Ks Ds, 5 Ms, 4 om. च. Ds, 5 न च परिगर्हति तां वपुष्टमां.

यद्विपरिचिन्त्यतपाः पुराब्रवीत्सः ।

इति नरपतिरात्मवांस्तदासौ

तदनुविचिन्त्य बभूव वीतमन्युः ॥ ४२

* * * * *

• इदं महाकाव्यमृषेर्महात्मनः

पठच्छृणां पूज्यतमो भवेश्वरः ।

प्रकृष्टमायुः समवाप्य दुर्लभं

लभेत सर्वज्ञफलं च केवलम् ॥ ४३

शतक्रतोः कल्मषविप्रमोक्षणं

पठभिदं मुच्यति कल्मषाक्षरः ।

तथैव कामान्विविधान्समश्नुते

समाप्तकामश्च चिराय नन्दति ॥ ४४

यथा हि पुष्पप्रभवं फलं द्रुमा-

त्ततः प्रजायन्ति पुनश्च पादपाः ।

तथा महर्षिप्रभवा इमा गिरः ।

प्रवर्धयन्ते तमृषिं प्रवर्तिताः ॥ ४५

पुत्रानपुत्रो लभते सुवर्चस-

श्रयुतः पुनर्विन्दति चात्मनः स्थितिम् ।

व्याधिं न चाप्नोति चिरं च बन्धनं

क्रियां च पुण्यां लभते गुणान्वितः ॥ ४६

पतिमुपलभते च सत्सु कन्या

श्रवणमुपेत्य शुभा मुनेस्तु वाचः ।

C 11274
B 2. 6. 9
P 2. 6. 9

• लाम्; T₂ corrupt.

42 Ś₁ missing (cf. v. 1. 2). — ^a) K₁ ह; Ñ₂ M₂, 4 om. (for हि). M₂, 4 om. कर्तुं. — After 42^a, T₁ ins.;

1588^b न च तदशक्यमन्यथा हि कर्तुम् ।

— ^b) K₁ ततः; K₂ D₂ माम्. T₁ यः (for सः). K₃ ऋषि-
रचिन्त्यतपाः पुनरब्रवीत्सः. — ^c) K₁, 2 V₂, 3 B₁, 2 D₂-3
T₂ M₂ स नृपतिर् (for नरपतिर्). K₃, 4 V₁ D₁ 2 M₂
इति स नृपतिरात्मवांस्तदा तत् (V₁ 'स्तदानीं'). — ^d) M₂ तीव्र-
(for वीत-). — After 42, T₂ G₁, 3-5 M₂, 4, 5, 9, 10.

1589^a इति नृपतिरदीनविक्रम-

स्तदनुविचिन्त्य बभूव निवृत्तः ।

43 Ś₁ missing (cf. v. 1. 2). — ^b) V₂ D₂ पठेन् (for
पठन्). — K₁, 2 D₂, 4 om. (hapl.) 43^c-44^b. — ^c) V₂
समाप्य; G₂ संप्राप्य (for समवाप्य). G₃ केवलं (for दुर्लभं).
— ^d) Ñ₂ लभेत्सः; V₂ लभेच्च; D₂ भवेच्च (for लभेत). K₁
सर्वज्ञ- (for सर्वज्ञ-). K₂ D₁ दुर्लभम् (for केवलम्).

44 Ś₁ missing (cf. v. 1. 2). K₁, 2 D₂, 4 om. 44^a
(cf. v. 1. 43). — ^a) M₂ चन्मषतो वि- (for 'चविप्र-').
— ^b) K₂ Ñ₁ V₂ B₁ 2 D₂ D₁, 3, 5, 6 किल्बिषान्; Ñ₂ कल्मषं
(for 'वान्'). — ^c) K₁, 2, 4 Ñ₁ B₁, 2 D₂ D₂, 4 अवाप्त-
कामश्च; K₂ अथाप्तः; V₂ M₂ अवाप्तः; D₂ अवाप्य कामांश्च
(for समाप्तकामश्च). D₁ अप्यायुकामांश्च चिराय विन्दते; D₂
अवाप्तकामः सुचिराय जीवति.

45 Ś₁ missing (cf. v. 1. 2). — ^a) T₁ G₂ [ए]व (for
हि). K₂ Ñ₁, 2 D₂ D₂ M₂ द्रुमाश्च (for द्रुमात्). K₃ D₁
यथा हि द्रु (D₂ पु) द्वाः प्रसवं फलं क (D₂ द्रु) मात्; T₂ यथैव
पुष्पप्रभवाः फलद्रुमाः; G₁, 4, 5 यथैव पुष्पप्रसवं फलद्रुमात् (G₂

फलं द्रुमाः); M₂ यथा हि पुष्पप्रवरं फलं द्रुमा. — ^b) K₂ स्वतः;
K₃ D₁ तथा (for ततः). T₁, 2 G₁, 3-5 M₂, 4 यथा (G₂ वृथा)
प्रसूयन्ति फलानि पादपाः. — ^c) G₁, 4, 5 महा- (for इमा).
— ^d) K₂ Ñ₂ D₁, 2 प्रवर्धिताः; Ñ₁ प्रवृत्तम्; D₁ (marg.)
प्रदर्शिताः; D₂ सुपूजिताः (for प्रवर्तिताः). V₂ B₂ प्रवर्ध-
(B₂ 'ते' यन्त्येनमृषिं प्रपूजिताः; T₁, 2 G₁, 3-5 'यन्ते पठतां'
फलानि तु; M₂, 4 प्रवर्ध- (M₂ 'ते' यन्ते ऋषिभिः प्रकीर्तिताः).

46 Ś₁ missing (cf. v. 1. 2). — ^a) T₁, 2 G₁, 3-5 M₂, 4
सुतान् (for पुत्रान्). — ^b) Ñ₁ ध्रुवं; D₂ ज्यतः (for व्युतः).
V₂ कृतिम् (for स्थितिम्). — ^c) V₂ D₂ G₁ M₂, 4 चिरं न;
B₂ चिरस्य; D₂ D₂ T₁ चिरं सः G₂ चिराय (for चिरं च).
G₁ धर्मं (for बन्धनं). T₂ व्याधीक्ष चाप्नोति चिराय धर्मं; G₂
व्याधिं च चाप्नोति चिरं च धर्मं. — ^d) V₂ B₂ D₂, 6 T₁, 2
G₁, 3-5 M₂, 4 क्रियाश्च पुण्या लभते गुणान्विताः.

47 Ś₁ missing (cf. v. 1. 2). — ^a) K₁, 3 Ñ₂ B₂, 3
D₂ D₂ D₁, 4 अभिलभते; K₂ B₁ D₁, 3 अभिलषते; K₃
अप्यभिलभते; D₂ अपि ल' (for उपल'). T₂ G₁ 4 कन्यका
शुभं (T₂ 'भा') (for सत्सु कन्या). D₂ पतिमभिलभते शुभं
च कन्या; D₂ पतिमभिलषितं लभेत कन्या; G₂ पतिमुपलभते च
कन्यका शुभं; M₂, 4 पतिमपि ल (M₂ 'मिल') भते च (M₂ om.
च) कन्यका शुभं. — ^b) V₂ B₁, 2 D₁ च; D₂ सु- (for तु).
T₂ G₁, 4, 5 श्रवणमुपेत्य सुखं (G₂ सुखी; G₃ सुखा) मुनेस्तु
वाचः. — ^c) V₂ B₂ D₂ T₁, 2 G₁ 3-5 M₂, 4 जनयति च सुखं
गुणैरुपेतं. — ^d) V₁ गामिनः (for 'सालिनश्च'). V₂, 3 B₂ D₂
T₁, 2 G₁, 3-5 M₂, 4 स्वजनहितं (G₂ 'ते') द्विषतां प्रमर्दनं च.

48 Ś₁ missing (cf. v. 1. 2). M₂, 4 om. 48. — ^a)
V₂ B₂ D₂ राज- (for क्षत्र-). T₂ om. from च up to वैष्ण

C 11274
B 1.6.9
P 1.6.9

जनयति च सुतान्गुणैरुपेता-
निरपुजनमर्दनवीर्यशालिनश्च ॥ ४७
विजयति वसुधां च क्षत्रवृत्ति-
धनमतुलं लभते द्विजजयं च ।
विपुलमपि धनं लभेच्च वैश्यः
सुगतिमियाच्छ्रवणाच्च शूद्रजातिः ॥ ४८
पुराणमेतच्चरितं महात्मना-
मधीत्य बुद्धिं लभते च नैष्ठिकीम् ।
विहाय दुःखानि विमुक्तसङ्गः

स वीतरागो विचरेद्बसुंधराम् ॥ ४९
इत्येतदाख्यानमुदाहृतं वः
प्रतिस्मरन्तो द्विजमण्डलेषु ।
स्वैर्येण जातेन पुनः स्मरन्तः
सुखं भवन्तो विचरन्तु लोकम् ॥ ५०
इति चरितमिदं महात्मना-
मृषिकृतमद्भुतवीर्यकर्मणाम् ।
कथितमिदं हि समासविस्तरैः
किमपरमिच्छसि किं ब्रवीमि ते ॥ ५१

इति श्रीहरिवंशे अष्टादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥

॥ समाप्तं भविष्यपर्व ॥

॥ समाप्तो हरिवंशः ॥

(in 48°). Ds विजयति च वसुधां शक्रवृत्तिः; T1 विदितति वसुधाम्यवस्तुवृद्धिः; G1. 3-5 विजयति वसुधां नृपस्तु बुद्धिं (Gs बुद्धिः). — °) T1 Gs द्विजश्च धर्मं (for द्विजजयं च). G1. 4. 5 धियमतुलं लभते द्विजश्च धर्मम्. — N1 om. 48° d. — °) K1. 2 Ds तथैव; Ks. 4 V2. 3 B1. 3 Dn D2. 3. 5 T1 Gs लभेत; G1. 4. 5 लभते (for लभेच्च). — °) Ds T1. 2 G1. 3-5 योनिः (for -जातिः).

49 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). — °) Ks N1 Dn D1. 3 महारमनो (for 'रमना'). — °) Ks Ds मधीत्य; Ks भवेत्य; N1 मधीत्य; D1 मधीत्य; M2 मधीत्य (for मधीत्य). — °) Ds भवेच्च दुःखाय (for विहाय दुःखानि). Vs Bs Ds Ds विमुक्त-संशयः; B1 विमुक्तसंशयः; T1. 2 G1 [अ]विमुच्य संशयान् (T1 'नृ'; G1 विमुच्य संशुभान्; G2 M2 [अ]विमुच्य संशयान्; G3 M2 विमुच्य संशयान् (for विमुक्तसङ्गः). N2 विहाय दुःखं विमुक्तसंशयः. — °) T1. 2 G1. 3-5 M2 महीमिमाम् (for वसुंधराम्). M2 स वीतरागो विचरेद्बसुंधराम्.

50 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). — °) N2 वचः; Vs स्वया; B2 वै; Ds मया; T1. 2 G1. 3-5 हि (for वः). N1 M2. 3 इत्येवमाख्यानमुदाहृतं वै; B2 इत्येवमाख्यानं मुदा मया कृतं. — °) Ds नित्यं (for प्रति). T1. 2 G1. 3-5 M2. 3 प्रतिस्मरन्तो-अमण्डलेषु (Gs 'ले नृ'). — °) N2 धैर्येण (for स्वै'). V2. 3 B1. 3 Ds Ds धैर्येण (for जातेन). K N2 V1 B2 Dn D1. 3 G1 स्वैर्येण धैर्येण पुनश्चरन्तः (G1 'नः स्मरेण); T1. 2 Gs-5 M2. 3 ज्ञानेन भूयश्च चिरं स्थि (T1 चिरिण. — °) Ks. 4 N1

Bs Dn Ds अनुचरन्तु लोकम् (Dn 'के); Vs विचरन्तुल्लोके; Ds अनुभवन्तु लोकम्; Ds विचरन्तु लोकं (for 'न्तु लोकम्). K1. 2 सुसंभवन्तोऽनुभवन्तु लोकम्; D2. 3 सुखं लभन्तो सु- (Ds अनु) चरन्तु लोकम्; T1. 2 G1. 3-5 M2. 4 सुखं भवन्तो विचरेत्स लोकान्.

51 Ś1 missing (cf. v. 1. 2). — °) T1. 2 G1. 3-5 कथितम् (for चरि'). Ds इति तव चरितं महानुपाणाम्. — °) Ks धैर्य-; Dn1 om. (for -वीर्य-) G1-शर्मणाम् (for कर्म'). — °) V2 D2. 3 G1 इह (for इदं). Ds सुकथितमिदं समास-विस्तरैः. — °) D1 परिपृच्छसि (for अपरमि'). N2 V1 Ds यद्; Vs यं; D2 किं नृ (for किं). Ks V2 तेऽहम् (for ते).

COLOPHON. Ś1 T2. 4 G2 M1. 2 missing. — Mention of the Epic : Ks Dn Ds2 D1. 2. 5. — Mention of Khila : K1. 4 N1 V2. 3 B Dn Ds1 D1. 2. 5. 6. — Sub parvan : K1. 3. 4 V1. 3 B Dn Ds1 D1. 2. 5. 6 भविष्यम्; V2 माधुरे भविष्यम्; D2 पारिजातहरिवंशो भविष्यम्; T2 G1 भविष्यत्पर्व. — Adhy. name : Ks Ds2 भविष्यम्; T2 G1 विशावसुवचनम्; Gs जनमेजयराज्यपरिपालने हरिवंशमाहात्म्यकथनम्. — Adhy. no. (figures, words or both) : Ks 181; V2. 4 Ds 191; Dn 186; D1 180; Ds 201; Ds 187; T1 Gs 217; G1. 3 273; G1 275; M2. 4 233. — Śloka no. : K1 57; Dn 54; D2 17; Ds 53. — After the colophon, N2 Vs read App. I (No. 43) followed by App. I (Nos. 41, 42 and 44); Gs M2 read App. I (Nos. 41-44).

CRITICAL NOTES

The Critical Notes mainly cover observations on and explanations of the Constituted Text. Exegetical notes figure but occasionally to help the reader to follow the text easily, and they are put in at places where the reader may regard our text a bit out of the way in adopting a particular reading. Additions and corrections to the Constituted Text and critical apparatus are included in rectangular brackets.

Although HV starts with the idea of describing the race of Yadus and the life of Kṛṣṇa which MBh did not narrate, the work was given the form of a Purāṇa text at a later stage; and to be in conformity with the definition of a Purāṇa and its five constituent parts, certain additions may have been made to its earliest form. I give below the analysis of our Critical Text in accordance with that definition. A Purāṇa text consists of five parts :

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।
वंशानुचरितं चैव पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥

According to the Summary of HV given in Agni P. adhy. xii, its proper beginning is to be found from adhy. 20. It is, therefore, likely that even the first nineteen adhys. may have been added to the original HV, the Khila of MBh, when it was given the shape of a Purāṇa. I, however, give below the five-fold division of the present Critical Text for ready reference :

1 सर्गः—Adhy. 1. 23-39.

2 प्रतिसर्गः—Adhys. 2. 1-6. 48.

3 मन्वन्तराणि — Adhy. 7. 1-47. It should be noted that the Crit. Text of HV contains full description of only six past Manus and the present Vaivasvata Manu. The description of seven future Manus is not found in the Crit. Text, but was added in the Vulgate text at a later date. This is contained in App. I (No. 1).

4 वंशः—Adhys. 9. 1-19. 35.

(a) (यदुवंशः)—Adhys. 20. 1-29. 40.

(b) (विष्णुप्रादुर्भावाः)—Adhys. 30. 1-31. 152.

(c) (देवदेवाविमहाः)—Adhys. 32. 1-45. 49.

हरिवंश—99

(d) (कृष्णावतारः)—Adhys. 46. 1-98. 27.

5 वंशानुचरितम्—Addys. 99. 1-113. 84.

(प्रबुद्धकथा)—Adhy. 99. 1-49.

(अनिरुद्धकथा)—Adhys. 103. 1-113. 84.

भविष्यम्—Adhys. 114. 1-118. 42.

हरिवंशफलश्रुतिः—Adhy. 118. 43-51.

It should be noted that the Bhaviṣya section of Adhys. 114-118 has nothing to do with the genuine part of HV, but must have been added to it at a later stage. I have included it in my Crit. Text because all Mss. contain this portion, as well as the phalaśruti of HV (not by Vyāsa but by a later bard). The original phalaśruti of HV is to be found in adhy. 113. 82.

I

17) Of these five parts, सर्ग means primary creation; it is the creation of five elements, पृथ्वी, अप्, वायु, तेजस् and आकाश, of the sense-organs and their objects, from अहंकार which itself springs from the element महत् as a result of the disturbance in the equilibrium of प्रकृति and its three guṇas, *sattva*, *rajas* and *tamas*. According to HV, however, God is the creator who is eternal, neither existent nor non-existent, and is the primary cause of even प्रधान or प्रकृति and पुरुष. The basic philosophy of the Epic being Sāṃkhya, we get mention here of प्रधान and पुरुष. Unlike Sāṃkhya system of later date, however, both of them are created by God.

22°) आ वृष्णिवंशात्, up to and including the race of Vṛṣṇis, in which Kṛṣṇa is born.

23-39) These stanzas supply details how God,

called here Viṣṇu, created the primary creation. All the objects created by Viṣṇu are created without any sex-action.

40) This stanza is a फलश्रुति. The फलश्रुति stanzas figure in HV every now and then at the close of the adhy. Some seem to be old and found in all the Mss. used for this edition. Such फलश्रुति stanzas are preserved in the Critical Text, while those which are found in a few Mss. only are relegated to critical apparatus.

2

1^b) Here we get mention of शतरूपा as the wife of पुरुष who is called आपव प्रजापति, स्वायंभुव मनु and विराज्.

5) The couple विराज् and शतरूपा got a son who was called वीर. वीर got two sons, प्रियव्रत and उत्तानपाद.

7^{cd}) उत्तानपाद procreated on मनुता four sons of whom सुव्र became famous as the centre of seven sages. He also got a fixed place among stars.

12^d) The fame of सुव्र was so great that even उश-नम्, the preceptor of gods and demons, sang it in a stanza as recorded in stanza 13 below.

19^{cd}) वेन was a wicked person who misbehaved with the people, and the world got very much disturbed, so much so that the Brahmins killed him.

20) The Brahmins who killed वेन, churned his right hand and obtained पृथु as his son, who was destined to be a good king.

24) It was this पृथु who obtained from the earth various types of food and milk which enabled people to maintain themselves.

45) दक्षप्रजापति is said here to be the child of ten प्रचेतस् and मारिया.

47) दक्ष created by his mental power fifty girls of whom ten were given to वरुण, thirteen to रुद्राय and the remaining twentyseven to the moon. It is said that from these girls were born gods, birds, cattle, serpents, demons, Gandharvas and Apsarasas as well as all other tribes.

*53-55) There are various problems which statements in the Purāṇas give rise. In the first place, the statements re. Creation etc. in different Purāṇas are not uniform or identical. The question of seniority in

age, as for instance in मायावती and प्रयुज् (प्रयुज् younger in age than मायावती) also goes against popular notions and ethics. To satisfy such problems, we have got these three stanzas. These stanzas state that creation and destruction among beings is an eternal process. Dakṣa and others are born and also die in each yuga or epoch. No question of the status of senior and junior arose. Penance as well as spiritual power was the only principle which determined and decided the problems. These stanzas are repeated in several Purāṇa text because they also make statements which raise such difficulties.

3

3-5) The stanzas state that the creator (here Dakṣa) created creatures only by mental process or merely by thinking, such as the sages, gods, demons, Gandharvas and Rākṣasas. This mental creation, however, was not sufficient to fill the needs of creation. He, therefore, thought of procreating creatures by sex-intercourse, and for that purpose married Asikni, the daughter of Virāṇa.

55 मृताय and कृताय are the same words, and Mas. are almost equally divided in giving a particular form. The confusion is due to similarity in कृ and मृ in certain scripts.

111 The creator in his manifestations (व्यक्तः), receives various names such as हरि, पुरुष, वीर, कृष्ण etc. and the whole world belongs to him.

4

2-9) These stanzas mention the rulers or overlords of each species created. For instance, Soma or the moon was crowned as the king of Brāhmaṇas, creepers, stars and planets, sacrifices and austerities. Similarly, Varuṇa was the lord of waters.

10-14) These stanzas mention the guardians of quarters. They are सुषन्वा for the east, शङ्खपद for the south, केतुमान् for the west, and हिरण्यकोमा for the north.

26^d) न स शोके कृताकृतम्, he, who hears the story of पृथु, will not come to any grief for acts which he wrongly does, or for acts which he fails to do. कृताकृतम् indicates all acts, done or not done.

Critical Notes

5

3^a) Vena was the son of Sunithā, the daughter of Death (मृत्यु). He thus inherited the characteristics of his grandfather and acted wantonly with his subjects.

15^a) The sages insulted by Vena, caught hold of him, and churned his left thigh from which were born aboriginal tribes like निषाद, residing in the region of mountain Vindhya.

20-21) The sages thereafter churned the right palm of Vena, when a bright child, Pr̥thu, was born.

22^a) आजगव धनुः, the first weapon, bow, was made of the horns of a goat and of a bull and hence was so called.

37) भविष्यैः रत्नमामिनि-युत and मागध who were born as bards during the sacrifice by पिनामह, were requested by sages to praise पृथु. They were at a loss how to praise पृथु because, पृथु was born only recently, and hence they did not know his deeds, nor his behaviour nor his fame. The sages then told them that they could praise पृथु for the deeds he would do in future. The praise of these bards thus assumed the form of blessings, आशीर्वादाः, which would come true.

50) The earth, when pursued by पृथु, assumed the form of a cow, and requested him not to kill her, because, without her, पृथु could not feed creatures on the earth. The earth then told पृथु that all acts succeed only if they are undertaken in a proper manner, and offered herself to feed the creatures.

6

13-14) The people used to sustain themselves in the early epoch on fruit and roots which also were scarce. पृथु, therefore, milched the cow; i. e. earth, on his own palm, making स्वांशुव मनु as calf. The milk of the earth-cow was corns of various kinds on which people sustained themselves.

16-37) These stanzas describe further milching of the earth-cow.

40-41) The earth is called पृथ्वी because पृथु agreed to treat her as his daughter. It was पृथु who laid out the earth into different regions, cleared

her of obstacles like ups and downs, laid out fields, mines, towns and villages.

7

1-49) This passage describes the fourteen Manus, as well as sages and gods during their times.

50-54) During each epoch of a Manu, there are both creations and destructions; gods and sages, by whose penance, self-control and learning, continue to exist. But when the cycle of thousand yugas is complete, the creation leaves no trace of its existence. All creatures then enter into the lord नारायण.

55-56) We are living in the मन्वन्तर of वैवस्वत. वैशंपायन now offers to narrate to जनमेजय the creation during this वैवस्वत मन्वन्तर with special reference to the race of Vṛṣṇis in which Kṛṣṇa was born.

8

2-7) संज्ञा also called सुरेणु, the daughter of त्वष्टृ, was married to विवस्वत् (the sun), but was not very happy with the fiery lustre of her husband, because it charred her beautiful figure. The union of विवस्वत् and संज्ञा, however, produced वैवस्वत मनु, also called श्राद्धदेव, as well as यम and यमुना, the last two being twins.

8-18) संज्ञा who was very unhappy on account of her black complexion, produced from her body a similar woman of similar complexion, सवर्णा or छाया, charged her to remain as wife of विवस्वत् and look to the well-being of her children, and left for her father's house. The union of विवस्वत् and सवर्णा produced a मनु whose name was सावर्ण (v. l. सावर्णि).

18) This सवर्णा or छाया of संज्ञा loved her own son सावर्ण more than the three children of the real संज्ञा.

19^a) मनु here means वैवस्वत, the first son of विवस्वत् and the real संज्ञा.

34) त्वष्टृ, The architect of gods, did not like the return of his daughter from the house of her husband, but was convinced that her argument that she could not bear the lustre of her husband was correct. So he arranged with विवस्वत् that he would remove from his body the extra lustre so that संज्ञा could bear it.

39) It appears that the twins born of the union

of संसा and विस्वा, were called नासल and दस. We, however, use both of these words in the dual number as नासलो and दसो because they were twins.

9

From adhy. 9 to adhy. 10, we have an account of the race of इक्ष्वाकु. This is a part of the fourth section of Purāṇa called वंश. It should be noted that several Purāṇa texts, and even Vālmiki's *Rāmāyaṇa*, give an account of the race of इक्ष्वाकु. The list of kings given in these texts is not uniform. In my opinion, the reason for this difference is probably due to different bards reciting the lists from memory adding as well as omitting certain names as the occasion demands, or we may explain away the variation in these lists on the principle उत्पत्तिश्च निरोधश्च (2. 53-55 above).

10

3^a) उपांशुव्रत is a secret vow which is known to oneself. There are several instances of persons who have taken this उपांशुव्रत. Compare MBh 8. 49. 61-62.

51^a) [Read प्रादाच for 'स.]

61^d) [Read सिन्धुदीपस्य for सिन्धुन्दी.]

79^a) Note that the kings of the इक्ष्वाकुवंश given in this adhy. may not include all names, and that only prominent among them (प्राधान्येन) are listed here. If we understand the full significance of the expression प्राधान्येन, it may be possible for us to explain away the discrepancies in the lists of other Purāṇa texts and works like Vālmiki's *Rāmāyaṇa*.

11

6) The question of the institution of श्राद्ध and its procedure (adhys. 11 to 19) forms one of the important features of a Purāṇa text. It may not have formed part of the original HV, because the topic was discussed and treated in full in MBh, 13. 87-92. If, therefore, the present Critical Text of HV is the original text, there was no need to treat the topic here. These adhys. (11-19) therefore must have been inserted later into HV when it was modelled as a Purāṇa. Further, the reference to Bhiṣma offering the pinḍas on the ^odarbha grass instead of on the hand of Śamtanu as narrated in HV. 11. 17-26,

also occurs in MBh 13. 83. 14-24. All the same, the adhys. 11-19 are retained in the Critical Text because all the available Mss. have them.

13

[After the colophon of adhy.
"After the colophon, Ds 8 (K
given in App. I (No. 4)."]

14

This adhy. and the following five adhys. are interesting from several points of view. There are episodes within episodes. The main narrative concerns the seven sons of Bharadvāja; they received a secret lore (योगधर्म), but lost their Brahminhood on account of their misdeeds. They all retain the recollection of their previous births, even though they were born in a lower caste or in species of lower animals. They all lead a pious life, were self-compelled, and by their good deeds, were destined to regain the secret lore as well as Brahminhood, after passing through seven births.

15

3) Of the seven sons of Bharadvāja, the seventh was born as king named Brahmadatta, the king of Pañcala country. He was the son of king Anuṣa and Kṛtvi the daughter of Śuka, Vyāsa's son. For the detailed account of Brahmadatta and his six other brothers, see below.

30) A King named Ugrāyudha was born in the race of Ajamidha, and was haughty and wicked in nature. He killed the race of the Nipās, and was killed by Bhiṣma.

37-60) These stanzas narrate a story not narrated elsewhere in the MBh nor in the Purāṇas. The story runs like this: King Ugrāyudha killed the race of the Nipās as well as a few other kings, because he was extremely proud of his valour, and sent an insulting message to Bhiṣma at a time when he had just lost his father, Śamtanu. The message was to the effect that Bhiṣma should send his stepmother known as Matsyagandhā, Gaṇḍhakālī or Satyavati to Ugrāyudha as his wife; that if Bhiṣma fails to do that, his kingdom, his own life or the whole family would be ruined. The messenger brought this insult-

Critical Notes

ing message to Bhīṣma when Bhīṣma was in mourning and lying on a low bed. On hearing this message of Ugrāyudha through a messenger, Bhīṣma got naturally angry, and finding that Ugrāyudha is bent on waging war with him, ordered his army commanders to immediately march against him. Bhīṣma's ministers, however, persuaded him not to go on war with Ugrāyudha just at that moment because Bhīṣma was in the mourning and hence it was not proper for him to use weapons and sacred missiles, or enter a battle-field. The ministers advised Bhīṣma that during the period of mourning, they would use other ways to pacify Ugrāyudha, and if he does not soften down by these means, Bhīṣma could wage war against him after the expiry of the period of mourning. Bhīṣma followed this advice of his ministers and fought with Ugrāyudha and killed him on the battle-field.

I think this narrative must have a basis in actuality, and must be considered as historical. People with wicked intuition do send messages of this type, and wars are waged on such account. The interest of the narrative lies in the fact that it is narrated for the first time here.

62. I consider that the reading प्राप्य is the original reading and प्राप a later one; for प्राप्य is supported by my best Mss. Ś1 N1 K2.3 M2 etc.; तदवाप्य for पितृव्य प्राप्य also supports the gerund form प्राप्य. With this gerund प्राप्य, the sentence is left incomplete; but in bardic poetry, such lapses are frequent.

66-67) Bhīṣma now starts the narration of ब्रह्मदत्त, गालव and कण्वरीक, their seven previous births who obtained the good fruit of performing a śrāddha, even though it was performed by a wrong act of killing a cow of वसिष्ठ.

16

The story of Brahmanatta. He was one of the seven sons of Bharadvāja in his seventh previous birth. His name was Pitṛvartī. The names of his six other brothers were Vāgduṣṭa, Krodhana, Himsra, Pīṣuna, Kavi and Khasma. They were all tending a cow of their teacher. Once they were hungry and wanted to kill that cow and use its flesh as food. Kavi and Khasma would not approve of the proposal. Pitṛvartī advised his brothers that if they

at all want to kill the cow, let them kill it, but they may use it for the śrāddha of their forefathers. They all agreed and offered the flesh of the cow to their forefathers and themselves enjoyed the rest. They, however, told their teacher a lie that the cow was killed by a tiger and returned the calf to the teacher to prove their good faith. The teacher accepted the story as genuine. But these seven sons had clearly misbehaved with their teacher, told him a lie, and as a result of their sins were born as seven brothers in the caste of hunters or fishermen in the Daśārṇya region. But they retained the recollection of their previous birth, were pious in their behaviour and devoid of greed and falsehood. This happened in each of their subsequent births. The whole story is summarised in the following passage (19. 18):

सप्त व्याधा दशार्णेषु मृगाः कालंजरे गिरौ ।

चक्रवाकाः सरिहीपे [हसाः सरसि मानसे ।

ते स्म जाताः कुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ।

प्रस्थिता दूरमन्वानं] यूयं किमवसीदथ ॥

The portion in the brackets is not supported by N1 M1-3. Perhaps in the older version there were only four previous births. I give below in a tabular form the names of the sons of Bharadvāja in all their seven births :

1st birth as sons of Bhardvāja : वाग्दुष्ट, क्रोधन, हिंस, पिशुन, कवि, खसुम and पितृवर्ती.

2nd birth as hunters : निर्वैर, निर्द्वैत, क्षान्त, निर्मन्यु, कृति, वैद्यस and मानवर्ती.

3rd birth as deer on mount Kālamjara : उन्मुह, निखवित्रस्त, स्तब्धकर्ण, विलोचन, पण्डित, घस्मर and नादी.

4th birth as cakravāka birds in a river-island : सुमनाः, मुनि, सुवाक्, शुद्ध, छिद्रदर्शन, सुनेत्र and स्वतन्त्र.

At this stage the text wants to enlighten the reader on some points. कवि who was the fifth son of भरद्वाज in the first birth and who in the fourth birth was named छिद्रदर्शन remained as fifth in all the seven births; the sixth खसुम remained as sixth throughout and the seventh, पितृवर्ती became ब्रह्मदत्त. These three had the recollection of the yoga, continued to entertain good behaviour as well as knowledge of Vedic lore. Now स्वतन्त्र in his birth as cakravāka, saw Vibhrāja, the king of the Nīpas and a scion of Puru's race in his royal splendour, and desired that he also would be a king like him if he is to receive

fruit of his good deeds. His brothers, कवि and ससुम then told स्वतन्त्र (पितृवर्ती in the first birth) that they would also be his companions. This desire for worldly things was disliked by the remaining four, and one of them, सुवाक् cursed these three that they would be born as king of Pañcālas and his companions in their human birth; they cursed स्वतन्त्र further that in his human birth, he would know the meaning of the voice of all the beings. At this stage, there is an addition found in a few (4 only) Mss. in which two more births of the sons of Bharadvāja are mentioned. They are :

Fifth birth as swans in the Mānasa lake : पद्मगर्भ, अरविन्द्राक्ष, क्षीरगर्भ, मुलोचन, ऊरुविन्दु, मुविन्दु and हैमगर्भ.

Sixth birth as Brahmins in Kurukṣetra : सुमनाः, सुवाक्, सुशुद्ध, तत्त्वदर्शी, तत्त्वविन्, सुनेत्र and सुहोत्र.

Seventh birth in Kāmpilya divided into three groups: (i) धृतिः, महामनाः, विद्वान् and तत्त्वदर्शी; (ii) पाञ्चाल and कण्वरीक as sons of Brahmins बाभ्रव्य and बत्स; and (iii) नक्षदत्त, king of the Pañcālas and the son of Anuṣa and Kṛtvi. Now the four in the first group were born as sons of a very poor Brahmin, though all of them were well-versed in the Vedas and of good behaviour leading a pious life. Now they desired to lead a life of the yogin and wanted to take leave of their father. Their father, however, told them that they could not leave their father in his old age and poverty. Thereupon they told their father that he should convey a message in verse to Brahmadatta who would give him wealth sufficient for the rest of his life. The Brahmin, accordingly, waited on king Brahmadatta. When Brahmadatta, seated in a chariot with Kaṇṇjarika as charioteer and Bahhravya as chowry-bearer, was entering the city, the old Brahmin recited the following stanza :

सप्त व्याधा दशार्णेषु मृगाः कालंजरे गिरी ।

चक्रवाकाः गरिहिषे यूयं तेभ्योऽवसीदथ ॥

HV 19.18

The above verse is found in the Critical Edition, but in the Vulgate text of HV, the following was in-

serted when the seven birth theory to accord with the number of seven sons came into vogue :

इंसाः सरसि मानसे ।

ते स्म जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ।

प्रस्थिता दूरमध्वानं .

HV 311*.

The recitation of the stanza served the purpose and Brahmadatta with his companions पाञ्चाल and कण्वरीक was reminded of his previous births and repaired to the forest to lead a pious life.

The above represents the shorter version in the Critical Edition and longer one in the Vulgate text of HV. The origin of the above story seems to me much older in Indian literature. The older version agreeing with our Critical Text is found in Jātaka No. 498 called *Citta-Sambhūta Jātaka*. The key-note of the story is found in the following stanza :

चण्डालाहुं ह अवन्तीम् मिगा नेरंजरे पानि ।

उक्कुसा नम्मदातीरे त्यज्ज ब्राह्मणस्सपिया ॥

Jātaka No 498, st. 16.

In the above story, there is reference only to two persons instead of seven of HV version, and they were caṇḍālas in Avanti, deer in the neighbourhood of Neramjara river, ospreys on the bank of river Narmada, and Brahmana and Kṣatriya in their present life.

There is also a Jaina version of the story which is slightly inflated in the number of births, which are six. The key-note of the story, according to Devendra's comment on the *Uttarādhyānasūtra*, xiii, is :

आस्व दासो मृगो इंसो मातङ्गावमरो ततः ।

पपा नो पयिका जातिरन्योन्याभ्यां वियुक्तयोः ॥

Or, if we refer to the *Uttarādhyānasūtra*, xiii which is called *Citta-Sambhūjja*, the key-note is :

दासा दसण्णे आसीमु मिया कालिजरे नगे ।

इसा मयङ्गवन्तीरे सोवागा कासिभूमिषि ॥

देवा य देवलोगमि आसि अम्हे मदिह्मिया ।

इमा नो छट्ठिया जाई अजमणेण जा विणा ॥

Uttarādhyāna xiii 6-7

Critical Notes

I give below in a Tabular form the different births according to HV (Crit. ed.), Jātaka, Jaina version and Vulgate of HV :

	HV (Crit. ed.)	Jātaka No. 498	Jaina Version (Uttarādhyaṇa xiii)	HV (Vulgate)
1	1 भरद्वाजपुत्र	—	—	1 भरद्वाजपुत्र
2	2 व्याध	1 चण्डाल	1 दास	2 व्याध
3	3 मृग	2 मृग	2 मृग	3 मृग
4	4 चक्रवाक	3 उक्कुस	—	4 चक्रवाक
5	—	—	3 हंस	5 हंस
6	—	—	4 शपाक	6 ब्राह्मण
7	—	—	5 देव	—
8	5 ब्राह्मण-क्षत्रिय	4 ब्राह्मण-क्षत्रिय	6 ब्राह्मण-क्षत्रिय	7 ब्राह्मण-क्षत्रिय

It should be noted that the Buddhist and Jaina narratives mention migration of two souls in their narratives while the HV version refers to seven souls. The older HV version (Crit. Ed.) and the Buddhist version refer to four migrations; the Jaina version to six and the Vulgate of HV to seven. The Crit. ed. of HV and the Jātaka version do not refer to हंस and ब्राह्मण (fifth and sixth births of the Vulgate). The Jaina version has in their place शपाक and देव.

For further details, the reader is referred to E. Leumann's article in WZKM, Vols. V and VI; Jarl Charpentier's comm. on Uttarādhyaṇasūtra, xiii; and Introduction to my edition of बम्भदत्तो, Poona, 1937.

22

11°) इन्द्रोत्तं, one protected by इन्द्र (इन्द्र + उक्त).

13°) *शुक्लेण, the emendation is based on st. 5^{ab}, even though all Mss. read शक्लेण here.

28) This is the origin of the view that the race of Yadu cannot get a royal throne.

44) We often get reference to contents of this verse elsewhere, e. g., 8 56, यत्रोत्पन्नो महात्मा स हरिर्बृष्णि-कुलोद्भवः, pointing out the main purpose of treating

the topic of the race of बृष्णि, viz., the birth and life of Kṛṣṇa, which was not narrated in MBh.

23

75-79) These sts. narrate the story how Gangā came to be known as Jāhnavī. It runs like this: Jahnu arranged a great sacrificial session. When he started it, Gangā approached Jahnu with a view to obtain him as her husband. Jahnu did not like the idea. Thereupon, Gangā flooded the sacrificial ground with her waters. Jahnu, called here Sauhotri because he was the great grand-father of Suhotra, then got angry and told her that he would compress all her waters and drink them, so that she (Gangā) would obtain the fruit of her mischief. Jahnu actually did so, but the sages intervened and turned Gangā as Jahnu's daughter. We get different versions elsewhere how Gangā come to be called Jāhnavī.

113) This stanza is interesting because it states that in the race of Yayāti there were two kings bearing the name of Rkṣa, two bearing the name Parīkṣit, three bearing the name Bhīmasena, and two bearing the name Janamejaya. A similar case must have occurred in the names of Ikṣvāku and other races.

25

3) It appears that Rohiṇī, the wife of Vasudeva, got eight sons and one daughter whose name was Citrā, and who was popularly known as Subhadrā. The stanza has a reading दश for नव which is supported by a large number of Mss. including my best Mss. The argument of Nilakantha to support the reading दश is based on a पौराणिकी कथा to the effect that विष्णु being a divine nymph, was cursed by a sage, and was born as daughter of Rohiṇī but died soon. She then desired to be born again as she did not see the dead of Lord Kṛṣṇa. She was then born second time in the womb of Rohiṇī, and was this time named Subhadrā. It is in this way that Rohiṇī got ten children. In my opinion, 3rd clearly states that Citrā was popularly known by her second name, viz., Subhadrā.

8-11) These stanzas explain the circumstances under which Kālayavana was born. There was a pious Brahmin named Śiśirāyana of the race of Garga. He married the daughter of the king of Trigarta. The couple lived a married life for twelve years but there was no child born. A brother-in-law of Śiśirāyana touched the sex-organ of Śiśirāyana to see whether he was a man at all. Thereupon, Śiśirāyana, being wrongly abused as being no man, took Gopūti, a nymph dressed as a cowherd girl and had intercourse with her. She bore a son to him who was later known as Kālayavana. It is said that his horses had a forehead which looked like that of a bull.

26

15-18) King Jyāmagha married a lady called Caitrā. The couple had no child. Once King Jyāmagha fought a battle in which he found a young girl. He brought her home, and when his wife asked him who the young maid was, the king, out of fear of his wife, told her that the maid was his daughter-in-law. His wife thereupon asked him how the maid could be his daughter-in-law, the king told her that the maid would be married to the son of Caitrā when born. The maid realised her position and practised penance with the object that Jyāmagha's wife should get a son to whom she would be married. As a result of her penance, a son was born to the couple

in their old age, and was named Vidarbha. The maid was married to him then.

It is clear from the above narrative that the maid was older than the son of Jyāmagha and Caitrā. The rule of ज्येष्ठ्य and कानिष्ठ्य mentioned in 2.55, does not arise here or is not applicable in this case.

27

28th) The line says that king Ugrasena had nine sons, of whom Kaiśa was the first-born. There is no reference whatever here that his wife got this son from Saubha as narrated in adhy. 73. I am, therefore, convinced that that adhy. is added at a later stage.

28

12) The story of the gem Syamantaka and its two versions has been discussed in the Introduction on pp. xxv-xxvi. The properties of this gem, as mentioned in st. 13 below are that it yields gold in the house of Vṛṣṇis and Andhakas, the rains are seasonal in the region, and the region is free from the disease. Kṛṣṇa wanted to possess the gem from Prasena, but he was unwilling to part with it, and Kṛṣṇa also did not want to use force to secure it. This led to a false charge against Kṛṣṇa that he might be responsible for the death of Prasena."

13-40) These stanzas narrate the story of the gem Syamantaka, how it changed hands from time to time. The gem Syamantaka was discovered by Prasena on the fore-shore of the newly founded town of Dvārakā. Prasena with this gem on, went for hunting and was killed by a lion. When the lion was running away with the gem, a great bear killed the lion, and with the gem entered its cave. As Kṛṣṇa was harassing Prasena to have the gem, all members of the race of Vṛṣṇis and Andhakas suspected Kṛṣṇa to have killed Prasena for the gem. Kṛṣṇa thereupon promised that he would recover the gem. Pursuing the track of the lion and also of the bear that killed the lion, Kṛṣṇa reached the cave and heard the voice of a lady

सिंहः प्रसेनमन्थीर्त्तिहो जाम्बवता हनः ।

सुकुमारक मा रोदीमन्व द्वेय स्वमन्तकः ॥ 28, 24

Kṛṣṇa thereupon entered the cave, fought with the bear Jāmbavat with his arms alone for twentyone days. As Kṛṣṇa did not come out for long, Vasudeva

Critical Notes

and others thought that he was killed by the bear. Kṛṣṇa, however, fought with the bear, married his daughter Jāmbavatī, obtained from the bear the gem to clear himself of the guilt, and handed it over to Satrājī, Prasena's brother.

45) Another instance of a phalaśruti stanza re : the false accusation of Kṛṣṇa, added to the text by a late writer.

29

This adhy. narrates further change of hands of the gem Śyamantaka. Satrājī, the brother of Prasena, now owned the gem. He deposited it with one of his uncles or cousins named Śatadhanvan. Akrūra also desired the gem and asked Satyabhāmā to persuade her father to give it to him. Śatadhanvan, in the meanwhile, killed Satrājī and handed over the gem to Akrūra on an undertaking from him that he would not give information about the whereabouts of the gem, and agree to go to his help in case Kṛṣṇa attacked him. When Kṛṣṇa actually attacked him, Akrūra did not go to his help. Kṛṣṇa killed Śatadhanvan in the neighbourhood of Mithilā but did not find the gem on his person. Later Kṛṣṇa knew by his divine power that the gem was with Akrūra, and accused him in an open assembly that he did possess the gem and so hand it to him honorably and not to misbehave with him (माये मानार्थं कृयाः). The gem was then handed over to Kṛṣṇa by Akrūra, and Kṛṣṇa nobly returned the same to him.

30

In this adhy., Janamejaya asks Vaiśampāyana to narrate to him, in proper sequence, the various incarnations of Viṣṇu as well as his doings when he was born as son of Vasudeva.

56-57) आश्वयं परमे विष्णुः gives us a clue why HV is called an आश्वयंपर्वन्.

31

In this adhy., Vaiśampāyana narrates several incarnations of Viṣṇu who is first called a शाश्वत यज्ञ. The Crit. Text mentions only eight past incarnations and one future incarnation. Nilakaṇṭha wants to find a reference to Buddha (see extract from his Comm. on page 232). The past eight incarnations

are : (1) पौष्करक (sts. 19-20); (2) वाराह (sts. 21-30); (3) नारसिंह (sts. 31-67); (4) वामन (sts. 68-92); (5) दत्तात्रेय (sts. 93-99); (6) जामदग्न्य or परशुराम (sts. 100-109); (7) राम (sts. 110-142); (8) कृष्ण वासुदेव (sts. 143-147); and the future (9) कल्किन् विष्णुवशाः (st. 148). The reader should note here that the मत्स्य and कच्छप incarnations of the traditional list are not listed here, while the पौष्कर and दत्तात्रेय incarnations are additions to the traditional list.

32

It is said that gods approached Viṣṇu, offered him prayers, and requested him to kill the demons for the well-being of the world. Viṣṇu then made up his mind to destroy the demons (st. 30), and made a solemn promise to gods that he would do so.

44

60-63) These stanzas state that the demon Kālanemi was born as a son to Ugrasena, a Yādava king and was named Kamsa. Several other demons who were partisans of Kālanemi and who were killed by Viṣṇu, were also born on the earth and with their help Kamsa was teasing the world. Nārada thereupon requested Viṣṇu to take one more incarnation as a son to Vasudeva and kill these demons.

45

Viṣṇu agreed to take one more incarnation as suggested by Nārada. He arranged that several gods should also accompany him to the earth. This was arranged, Viṣṇu cast away his old body in the cave on mount Meru and was ready to be born in the house of Vasudeva.

46

18th) Nārada advises Kāṁsa to see if the eighth child of Devakī and Vasudeva which would kill him, could not be destroyed while still in the womb of Devakī. According to this hint, Kāṁsa kept both Vasudeva and Devakī in the prison, and attempted to kill every child as soon as born.

47

5th) [Read क्षीरनाभसु (for 'स्तु').]

26) निद्रा which is the divine power of Viṣṇu plays

an important part in the episode of Kamsa killing Devaki's children. First of all, she put the six demons, here collectively called Śaigarbhas, one after another, into Devaki's womb; when each of these were born as a child of Devaki, Kamsa killed them. The seventh child of Devaki was transferred to Rohini before it was born. Then निद्रा, also called योगमाया and एकानंशा or एकानङ्गा, and Viṣṇu simultaneously entered into the wombs of Yośodā, wife of Nanda, and Devaki. See the next note on Ekānaṁśā.

48

612*) Ekānaṁśā, (v. l. Ekānaṅgā), is a daughter of Nanda and Yaśodā. She was born on the same night when Kṛṣṇa, the eighth child of Vasudeva and Devaki, was born. Kṛṣṇa was secretly carried to Nanda's house by Vasudeva who exchanged the boy for the newly-born girl; took her away and kept her by the side of Devaki. As the girl began to cry, Kamsa came, caught hold of her and fearing that she might be the eighth child of Devaki that was going to kill him, wanted to smash her on a nearby stone. The girl, however, escaped from Kamsa's hands, like a flash of lightning, and pronounced to Kamsa that his real enemy was growing elsewhere. As this girl goddess was considered as saviour of Kṛṣṇa, she was regarded as a family-deity by the Yādavas. They also built a temple for her in Dvārakā, and worshipped her as a deity on important occasions like victorious return from wars of Kṛṣṇa and Balarāma. Both of them visited her temple (see 96. 117-19).

The etymology of Ekānaṁśā as given by the Comm. is that the word comes from Ekā and Anaṁśā, one and indivisible (अगवता एका सती अविभक्ता). The variant Ekānaṅgā may similarly be derived from Ekā and Anaṅgā, meaning one without a body. In the mythology, she is a śakti or goddess; sometimes, she is wrongly identified with Subhadrā and Rukmiṇī, as well as Lakṣmī, and promiscuously as Durgā, Ambikā etc.

The cult of the goddess Ekānaṁśā was said to be popular in the eastern districts of India. In cave No. 27 at Elora, there is a stone relief of Ekānaṁśā which agrees with the iconographic description as given in the *Viṣṇudharmottara*, III. 85. 71 as :

एकानंशापि कर्तव्या देवी पञ्चकरा तथा ।
कटिस्थवामहस्ता सा मध्यस्था बलकृष्णयोः ॥

Or, as in *Bṛhatsaṁhitā*, 57, 37 :

एकानंशा कार्या देवी बलदेवकृष्णयोर्मध्ये ।
कटिस्थितवामकरा सरोजमितरेण चोद्धृती ॥

From the *Mahābhārata* and *Harivaṁśa*, she appears to be a Yogamāyā or *Yoganidrā* and Kṛṣṇa's sister. Whether this deity was originally Śaivait or Vaiṣṇavi Māyā is a question on which opinions may differ, but from the iconographic description given in the *Viṣṇudharmottara* and *Bṛhatsaṁhitā*, it is clear that she is associated with Balarāma and Kṛṣṇa. The rôle of Ekānaṁśā in *Harivaṁśa* justifies the iconographic details as given in the above works. For further details, see (1) J. C. GHOSH, *Ekānaṁśā and Subhadrā*, JASB, Letters, Vol. II (1936), pp. 42-43; (2) S. C. MUKHERJI, *The Cult of Ekānaṁśā*, JHQ. XXXV, iii, pp. 189-208; (3) KRISHNA KUMAR, "An Ekānaṁśā Relief at Elora", JIH, Vol. XLIV, iii, pp. 831-838.

37-51) Kamsa seems to have repented for his act to attempt to kill Devaki's children and asked her pardon for his wickedness. Devaki also forgave him.

50-64

These adhyas. narrate the childhood of Kṛṣṇa and Rohini's son Balarāma, and the former's exploits in killing several demons sent to kill him by Kamsa.

65

This adhy. narrates Kamsa's anxiety to get Kṛṣṇa into his clutches, and sends Akrūra to bring both Kṛṣṇa and Balarāma to Mathurā under the pretext that there was a festival in Mathurā worth seeing. Akrūra agreed to go to Gokula and bring both Balarāma and Kṛṣṇa to Mathurā.

66

2) Andhanka, a member of the race of Yadu (cf. Vṛṣṇyandhaka as a joint name of the race) was the only member in the assembly to speak against Kamsa.

7) Andhaka ironically abuses Ugrasena here who was the father of Kamsa. It may be noted that all Yādavas believed that Kamsa was the natural son.

Critical Notes

of Ugrasena, and that the account which Kamsa himself gives about his birth from Saubha in adhy. 73 is not known to any member of the race of Yādavas.

68

31) Akrūra's estimate of Kṛṣṇa's valour was that he would keep the whole world under his control, but would not get himself crowned (न च राजा भविष्यति).

70

10-32) Akrūra on his way to Mathurā with Kṛṣṇa and Balarāma stopped his chariot on the bank of Yamunā, and wanted to have a dip in the waters of the river. He did so, but, to his surprise, he saw Kṛṣṇa seated on the lap of the Lord of Snakes. For a moment Akrūra could not believe that Kṛṣṇa who was resting in the chariot on the bank of the river, could also be on the lap of the Lord of Snakes. He, therefore, took a dip second time and again saw Kṛṣṇa there.

35-36) Kṛṣṇa noticing that Akrūra had a wonderful experience in the waters of the river, asked him what the matter was. Akrūra replied that Kṛṣṇa himself was an āścarya, and that he was lucky to see him seated in the chariot as well as on the lap of the Lord of Snakes in the waters of Yamunā.

71

31-35) The incident with Kubjā, a deformed maid-servant of Kamsa, is narrated in these stanzas. But note that even though the maid-servant was enamoured of Kṛṣṇa, he left her only with a smile. Elsewhere, this incident is developed further, and Kṛṣṇa is said to have spent a night with her after the death of Kamsa.

73

9-37) Although it is a practice with scholars not to confound fields of Textual Criticism with those of Higher Criticism while fixing the text of a passage I should like to depart from that practice here. I consider that the whole passage, viz., sts. 9-37, does not belong to the oldest text of HV, though all my Mss. including Śi Ņi Mī-s give it; Kṣemendra (A. D. 1046) also has a reference to the contents of the above passage in BM (sts. 851-860); firstly because it is out of propriety for Kamsa to refer to the chastity of his own mother

to any body, much less to the low caste rider or keeper of his elephant. Once all rules of decency and good conduct are thrown out by a bard, it is easy for another bard to make further additions to the story to make it more palatable as is found in passage No. 15 in App. I and in the passage marked as 822* in the foot-notes.

Kamsa in these passages wants to justify his hatred towards his father Ugrasena, his mother and other Yadavas, saying that he is not the natural son of his father Ugrasena. He is the child of his mother when she was raped by a demon Drumila, the king of Saubhas, assuming the form of Ugrasena and thereby duping his mother. Believing that Drumila was no other than her husband, Ugrasena, Kamsa's mother met him out of natural love, but at the end she felt that her husband was not so heavy, and suspected the man to be some one else. She asked Drumila who he was and learning from him the truth, cursed him that a descendent from her husband's race (a Yadava, Kṛṣṇa) would kill the child (i. e., Kamsa) as well as his own self (cf. MBh. 3. 16-23). Kamsa concludes the narrative by saying that both his mother and father, because he being not their natural son, did not love him. He, therefore, hated his father, mother and all the Yādavas, and would kill them all and rule over the country. I think the whole story is fabricated by later bards to explain away the wickedness of Kamsa. The truth seems to be that Kamsa and Sunāman, the two sons of Ugrasena, were wicked by nature and the first, i. e., Kamsa, met his death at the hands of Kṛṣṇa and Sunāman at the hands of Balarāma (see adhy. 76.45 below). There is one more reason to call in question the genuineness of the story of the birth of Kamsa, because we have a reference in our text, adhy. 78.38-52, how genuinely, the mother of Kamsa wept on his death and asked her husband Ugrasena to look to the royal funeral for Kamsa.

We have an echo of the above story in Padma P., Bhūmikhaṇḍa, adhys. 48, 49 and 50. It may be that the whole story first figured in Padma P. and then influenced the later bards to have a place for it in HV.

75

10-28) The laws of wrestling and its conventions established regarding it are stated in these verses.

There is also a comparison and contrast between wrestling and fighting with weapons. The wrestler does not kill his opponent unless the opponent misbehaves. Kṛṣṇa points out to the audience (st. 23) that चातुर has killed many a wrestler in the past and has thus violated the conventions of wrestlers.

76

1-7) When Kṛṣṇa Killed चातुर, Balarāma caught hold of मुष्टिक and ultimately killed him. Kṛṣṇa fought with तोसरक and killed him also. All the wrestlers thereafter ran away from the arena.

18-22) Kaiśa then ordered that Kṛṣṇa and Balarāma should be driven away; the belongings of the cowherds be confiscated; Nanda should be put into fetters, and Vasudeva, though aged, should be killed.

23-37) Kṛṣṇa gets angry on account of Kaiśa censuring Nanda and Vasudeva. He jumps, comes close to Kaiśa, drags him through the hall by pulling him by the hair, and casts him away dead.

42-44) This is an account of the reunion of Kṛṣṇa with his parents, Vasudeva and Devaki as well as the Yādava chiefs.

43) Balarāma kills मुनामन्, Kaiśa's brother, who was, presumably, an accomplice of Kaiśa.

78

Ugrasena, Kaiśa's father, asks Kṛṣṇa's permission to perform the funeral rites of Kaiśa, and Kṛṣṇa grants it. Kṛṣṇa was offered kingship of Mathurā by Ugrasena, but refuses it (न मे कार्यं नृपत्वेन, 78. 36).

80

This adhy. and the two following describe an attack on Mathurā by Jarāsaṁdha, the father of Kaiśa's two wives who reported to their father that Kṛṣṇa had killed their husband. Jarāsaṁdha was himself a mighty king of Rājagṛha, and had a large following. His army was said to number eighteen Akṣauhiniḥ. Even with this big army, he could not defeat the Vṛṣṇis headed by Balarāma and Kṛṣṇa. There was a critical occasion in the fight when Balarāma attacked Jarāsaṁdha with his plough and gadā

when a devine voice announced that Balarāma could not kill Jarāsaṁdha, and he need not attempt it, because Jarāsaṁdha was destined to be killed by another person (i. e., Bhīma; see MBh. 2. 18-22).

There is a second version of this episode with a few additional incidents in the Vulgate, but it is not supported by my oldest Mss., and hence relegated to App. I (No. 18)

84

This adhy. states that the race of Vṛṣṇis was rapidly expanding, and its capital Mathurā was too small for the growing population. Further, the region round about Mathurā was not sufficient for the expansion of the city. It was also vulnerable to the attacks of the enemy. Kṛṣṇa, therefore, proposed to Vasudeva and other members of the family that a new township, far away from Mathurā, should be founded near about the sea-shore. The proposal was accepted by Vasudeva and others. Kṛṣṇa thereupon selected a suitable site, and the city, Dvārakā, was founded. St. 35 of this adhy. gives two more reasons for Kṛṣṇa's shifting from Mathurā, viz., a possible attack from Kālayavana, and also from Jarāsaṁdha.

85

7-17) A slightly different account of the birth of Kālayavana than is found previously (see page 792) is given here. He received a boon from God Śiva that he would be able to defeat the race of the Vṛṣṇis and Andhakas. He was adopted as son by the ruler of the Yavana king and grew in the house of that king. When the boy Kālayavana grew up, he was joined by the hords of aboriginal tribes and they all levelled an attack on Mathurā. Kṛṣṇa fled from Mathurā, founded the city of Dvārakā, his people migrating there and he came alone to Mathurā to fight with Kālayavana. Kālayavana pursued him, but Kṛṣṇa could not be caught. He fled and lured Kālayavana to Muṁkunda's cave where Kālayavana met his death from the fire of the wrath of Muṁkunda.

974*) Note the ruse of Kṛṣṇa in covering the body of Muṁkunda with his own clothes so that Kālayavana might think that the sleeping Muṁkunda was no other than Kṛṣṇa. It is noteworthy that this

line is found only in one Ms. which is a late Ms., and that too on marg.

80) Note that before Kṛṣṇa thinks of his own marriage, he arranged the marriage of his elder brother Balarāma with Revati.

87

This adhy. and the following describe Kṛṣṇa's marriage with Rukmiṇī. Kṛṣṇa had heard (श्रुत्वादेव) about the beauty of Rukmiṇī and cherished love for her. Rukmiṇī also had heard (श्रुत्वादेव) about the valour of Kṛṣṇa and loved him. Her brother, however, had arranged her marriage with Śiśupāla, and all his friends headed by Jarāsaṁdha gathered for the marriage. Kṛṣṇa, however, appeared on the scene all of a sudden, and snatched away Rukmiṇī. Her brother Rukmin, pursued Kṛṣṇa, fought with him, but Rukmin was defeated and Kṛṣṇa let him off alive at the request of Rukmiṇī.

40-43) Kṛṣṇa's marriage with other princesses is referred to briefly in these stanzas.

90

The whole adhy. describes special exploits of Balarāma and in st. 19 the bard states that the other exploits of Balarāma could be found in detail from Purāṇas (यदकथितमिहाद्य कमे ते, तदुपलभस्व पुराणविस्तरात्).

91

6^a) स बभौ मूर्तिलिङ्गस्थः, he (i. e. नरक) lived or ruled over the region from his capital called मूर्तिलिङ्ग. This word मूर्तिलिङ्ग as name of a town appears somewhat unusual; it is not mentioned in any geographical dictionary of ancient India, and even Nilakaṇṭha Caturdhara was not quite sure what the term exactly meant. He first explains the etymology of the word as इह्यज्ञापकं सर्वं मूर्तिलिङ्गम्, तत्स्थः, but not being satisfied with this explanation he gives another, and this time the correct explanation : प्राग्ज्योतिषपुरस्थो वा. Among commentators of MBh, it is Vimalabodha, who in his comm. *Viṣṇuśloki*, gives प्राग्ज्योतिषपुरम् as equivalent to मूर्तिलिङ्ग. The word occurs in MBh. 2. App. I (No. 21) lines 936-37, which in my opinion, is an older recension of the present HV. The Dictionary Sanskrit-Wörterbouch of Böhtlingk and Both record the word and cite Nilakaṇṭha's explanation.

tion. Monier-Williams' Dictionary has the following : मूर्तिलिङ्ग probably = प्राग्ज्योतिष, N of the city of Naraka. Apte's Dictionary seems to have ignored the word altogether.

93

An aerial view of Dvārakā is described in this adhy.

96

11-17) For एकानंशा, see the note before (on page 794).

97

32-34) A reference to the future inundation of Dvārakā.

41) इत्युवाच पुरा व्यासः is clearly the statement of the bard of HV, either सौमि or वैशंपायन. But note Nilakaṇṭha's explanation : पुराव्यासः पूर्वकल्पीयो व्यासः.

100

This adhy. and the five following state how Kṛṣṇa is greater than all beings. Of these five adhys. on the greatness of Kṛṣṇa, the first states, in an interesting manner, how he is great as well as wonderful. One day Nārada comes to the assembly of the Yādavas, and says to Kṛṣṇa that he is wonderful (आश्चर्य) and blessed (धन्य). Kṛṣṇa accepted the compliment of Nārada, making an addition to the expression दक्षिणाभिः सह. The members in the assembly did not understand its implications. Thereupon, at Kṛṣṇa's bidding, Nārada narrates a story how he once approached a big tortise and said to it that it was both आश्चर्य and धन्य. The tortise said no, and told Nārada that it was गङ्गा who deserved these epithets. From गङ्गा, Nārada went to सागर and so on and finally to Kṛṣṇa who was identified with यज्ञ. As यज्ञ is not complete without दक्षिणा, Kṛṣṇa accepts his identification with यज्ञ, but adds दक्षिणाभिः सह (for detailed description, see Introduction, pp. xxix-xxx).

An echo of this adhy. is to be found in the Brahma-Vaivarta P., Śrīkṛṣṇakhaṇḍa, adhy. 47, as also in MBh. 12. 45-64.

The next four adhys. 101-104 point out how Kṛṣṇa can work wonderful deeds which even great warriors like Arjuna cannot do. Adhy. 105 only recapitulates the exploits of Kṛṣṇa.

105

This adhy. and the following contain a long episode known as बाणशुद्ध or उवास्वयंवर. The episode is interesting from several points of view. The text as constituted on the basis of our Mss. contains 9 adhys. and 545 stanzas. There are as many as 393 star passages and 8 passages relegated to App. I (Nos. 32-39) containing 547 lines and odds. This means that the original episode, as we know it today, is expanded by the ingenuity of bards through ages, has its volume increased threefold. The older version of the episode, we fear, may be even shorter than the Constituted Text of 545 stanzas. The reader should note that the oral transmission is responsible for such a growth of the volume of the episode.

[At the end of the colophon, add " After adhy. 105, Dn Ds; Ds T1. 2. 4 G M ins. a passage given in App. I (No. 31). "]

114

This adhy. and the four following constitute a sec-

tion of HV called भविष्य. As this section does not concern with HV, it must have been added at a later stage. We have retained it in our Crit. Text, firstly because all the available Mss. contain it, secondly, there is a mention of भविष्य as a section of HV in Mbh. 1. 2. 233; and thirdly, it became a fashion with later Purāṇa bards to have a similar section in the Purāṇa works.

Of these five adhys., adhy 114 refers to the genealogy of Janamejaya and his performance of अश्वमेध in which इंद्र played a mischief and misbehaved with वयुष्मा, the chief queen of Janamejaya. The second, third and fourth adhys., 115-117, describe the characteristics of कलियुग and the last adhy. 118, pacification of Janamejaya's wrath against वयुष्मा and their unification.

Stanzas 43 to 49 of the last adhy. contain the कलङ्कति of HV. The author of this कलङ्कति is either, सूत or at the most वैशंपायन.

ADDENDA ET CORRIGENDA

Introduction, page IX, second line from the bottom, *read* " the Introduction " *for* " Vol. II ".

Page 112, left column, at the end of colophon, *add* " After the colophon, Ds S G(ed.) ins. a passage given in App. I (No. 4). "

Page 358, left column, at the end of colophon, *add* " After the colophon, Ds s S ins. a passage given in App. I (No. 11). "

Page 560, right column, at the end of st. 28 (Crit. App.), *add* "— After 28, Ds S (except G₂) ins. a passage given in App. I (No. 21). "

Page 560, right column, st. 29 (Crit. App.), *read* " For 29-48, T₁ s G₁ s-s M subst. a passage given in App. I. (No. 22). " *for* " For 29-59, Ds (also) T₁ s G₁ s-s M subst. a passage given in App. I (No. 21). "

Page 562, right column, st. 48 (Crit. App.), *read* " After the above, S (except G₂) subst. a passage given in App. I (No. 22A). " *for* " After the above, Ds ins. a passage given in App. I (No. 22). "

Page 756, left column, Crit. App., second line, *read* " (No. 39) " *for* " (No. 37). "

Page 785, right column, line 4, *read* " Adhy. 105 " *for* " Adhy. 103. "